

FRATRIS

PETRI DE ARAGON, ORDINIS EREMITARVM S. AVGVSTINI,

ARTIVM, ET SACRÆ THEOLOGIÆ Magistri, & in clarissima Salmanticensi Academia publici Professoris.

IN SECVNDAM SECVNDAE Diui Thomæ Doctoris Angelici Commentaria.

DE IVSTITIA ET IVRE.

AD CLARISSIMVM ET EXCELLENTISSIMUM Principem D.D. Franciscum à Stunica & Sotomayor Ducem Vejarensem, Marchionem de Gibraleon, & Comitem de Benalcazar.

NVNC, ET MVLTO PLVS QVAM ANTEA, NON SOLVM EX erratu in fine huiusce voluminis (prioris nempe editionis) posito, sed & multò maioribus & amplioribus correcta & emendata.

LVGDVNI.

EXPENSIS PETRI LANDRY.

M. D. XCVII.

MAGISTER Frater Petrus de Rojas Prouinciæ Castellæ de obseruantia, Ordinis D. Patris nostri Augustini Prouincialis & Prouinciarum eiusdem ordinis in partibus Indiarum Vicarius generalis, licèt indignus, Magistro Fratri Petro de Aragon in Salmanticensi Academia publico, ac proprio professori, salutem. Cùm secundam partem commentariorum in Secundam secundæ D. Thomæ assiduis lucubrationibus elaboratam in lucem prodere cupias, & cura pastoralis officij exigat, vt his, alijsque quibus poterimus rationibus Christianæ reipublicæ inseruiamus, nec liber iste paruo emolumento illi sit futurus: eum post obtentam senatus Regij facultatem, typis vt mandes per præsentes literas concedimus. Quod vt diligentiùs exequaris, atque libentiùs, nec obedientiæ meritum tuo pio desit labori, iniungo tibi præceptum salutaris obedientiæ: & eiusdem tenore mandati præcipio, nemo vt ausit ex nostræ Prouinciæ Fratribus, tibi esse impedimento, aut huic copiæ quam tibi indulgemus quoquo modo contrauenire. In cuius fidem has nostras literas sigillo nostri ordinis munitas, & manu propria conscriptas dedimus in nostro cœnobio Sancti Philippi Madriti, die 10. mensis Martij, 1589.

F. Petrus de Rojas
Prouincialis.

CLARISSIMO ET EXCELLENTISSIMO PRINCIPI DOMINO DOMINO FRANcisco, à Stunica, & Sotomayor Duci Veiarensi meritissimo, Marchioni de Gibraleon, & Comiti de Benalcazar multisque aliis titulis ac nominibus præstãtissimo, Magister Frater Petrus de Aragon Ordinis Eremitarum Diui Augustini, & in Salmanticensi Academia publicus professor

S. P. D.

LIBRVM hunc de Iustitia, & eius partibus, cùm primùm absolui, equidem non diu anceps hæsi, cui nam Mæcenati ac Tutellari Deo (vt antiqui dicebant) nuncuparem. Tu enim initio statim meæ cogitationis adfuisti, non solùm vt librum & eius autorem sub tua protectione susciperes, verùm, vt vtrũque ad te tuo veluti iure vindicares. Nam opus de iustitia & integritate cui alteri dicandum erat, nisi tibi, iustissime & integerrime Princeps; qui posthabitis omnibus exercitationibus, quæ aut vtilitatem tibi aut voluptatem ingererent, & quibus alioqui Duces & optimates toti incumbunt, totè ad iustitiam excolendam, & exercendam in tuis oppidis, quæ & multa & magna sunt, totum conuertisse videris. Quo studio fumosas maiorum tuorum imagines, & Nobilissimum & Antiquissimum Ducum Veiarensium sanguinem, tam gloriose illustrasti, vt cum nulla honoris accessio fieri posse credebatur, plurimum splendoris & dignitatis ex tua honestissima & integerrima viuendi norma susceperit. Quare si libros hosce meos de Iustitia ad te mitterem, rem tibi gratissimam facturum me semper existimaui, non inde vt iustitiæ administrationem discas, qui docere omnes potes, sed vt ibi tuæ iustitiæ, & integritatis imaginem ad viuum expressam contempleris. Me autem, qui huius libri autor sum, tibi multis de causis deuinctum esse, non opus est, ego vt verbis tester: cum è re ipsa desumpta testimonia satis probent. Nam vt proprias ac priuatas rationes mei, ac maiorum meorum, erga te tuosque maiores, prætercam, siquidem compertum habes, non solùm D. Antonium del Castillo Portocarrero fratrem germanum meum, tibi, sed parentes & auos meos, tuis clarissimis progenitoribus obsequio & obseruantia mancipatos fuisse: sanè cœnobium hoc Augustinentium Salmãticæ, cuius ego nomenclaturam & habitum præ me fero, tam multis titulis tibi astrictum est, vt piaculum ac scelus ingens perpetrare me crederem, si alteri quàm tibi librum à me editum consecrarem. Etenim Clarissima & Christianissima illa Ducissa parens tua Maria, ingentem pecuniarum vim nostris fratribus Salmanticen. pro construendo Collegio instituti nostri legauit ac dereliquit, quam tu nouissimè petentibus religiosis, & habita facultate Pontificis, in conuentus huius augmentum & amplificationem conuerti & commutari voluisti: & ipsum conuentum quàm plurimis aliis tuæ magnificentiæ & pietatis argumentis ditasti, & exornasti, videlicet, vt fratres eius sodalitii in tuum obsequium arctius deuinceres. Quæ præclarissima in nos collata beneficia dum anno superiori Magister Frater Gregorius Elparensis ordinis nostri tunc R. Generalis: nunc verò S. Romanæ Ecclesiæ Illustrissimus Cardinalis hunc conuentum visitans & instituens cognosceret, Fratribus in eo commorantibus strictè iniunxit ac præcepit, vt tui tuæque domus ac familiæ incolumitatem & augmẽtum perpetuis orationibus à Deo exposcerent. Accipe ergo Amplissime & Magnificentissime Patrone, hoc licèt exile & tenue munusculum permagnum tamen nostræ erga te obseruantiæ & gratitudinis symbolum, & Deum Optimum Maximum precamur vt te quàm diutissimè seruet, & humanis ac diuinis donis quàm maximè afficiat & exornet. VALE; E tuo hoc Salmanticen. Augustinianorum conuentu Kalend. Martii, 1590.

LEC-

LECTORI.

Alteri tomo quem superioribus diebus de Fide, Spe,& Charitate,Super secundam secundæ D. Thom.composueram,ecce nunc,lector candide, alterum de Iustitia,& eius partibus eundem D.Thom.ordinem sequutus annecto,& vtrunque simul in publicum prodire sino, propter incredibilem vtilitatē,quam vtriusque libri lectio(vt arbitror)lectoribus est allatura.Vt enim prædictarum virtutum Fidei, Spei,& Charitatis,& eas proximè cōsequētis iustitiæ exercitatio est homini Christiano inprimis necessaria,ita earum intelligentia,& suarum conditionum,& proprietatū exacta disquisitio,viro Theologo,& cuiuis bene docto homini perqnàm necessaria est. Et vt nunc præcedentis libri rationem tibi reddere omittam,quoniam in eius proœmio amplisimam reddidi,sane quod ad præsentem attinet,vix satis explicare queam,quantum olei,& operæ insumpserim,quales noctu vigilias,& diu labores exantlauerim, quot in eo componendo, expoliendo,& concinnando difficultates superauerim. Nam vt multiiuga doctrinarum varietate,& grauissimarum materiarum copia refertus hic liber est, ita quamplurimos libros & autores euoluere,codices lectitare,doctissimos Theologos,& iuris vtriusque peritos consulere,& proprium ingeniū exercere,& fatigare oportuit,vt per nostram diligentiam & studium non staret, quin liber suis numeris absolutus, & proprijs ac natiuis coloribus expressus prodiret. Et quamuis in prioris tomi de virtutibus Theologicis editione,multum diúque desudatum à me fuerit, si tamen labores in illo impensi cum his,quos in hoc posteriori subiui,conferantur,aut nulli,aut per pauci videbuntur,quibus si adiunxeris eos labores,eos sumptus & expensas quas feci, vt optimis & pulcherrimis characteribus & circunquaque correctissimus ederetur,præsertim his temporibus quibus papyri inopia,& typorum caritas tam magna & insolens est, mirabere,omni dubio procul, meam patientiam & infracti animi constantiam, ne dicam pertinaciam,qui tot difficultatibus superatis,& laboribus emensis,ad vmbilicum potuerim librum perducere,& perductum euulgare. Verùm hoc vno tota hæc operarum iactura cōpensabitur,quòd tibi,optime lector,gratissimos, & vtilissimos labores nostros futuros spero.Nam siue Theologiæ studio addictus sis, siue iurisprudentiam profitearis,siue sacrarum confessionum administrationi vaces,siue concionatoris Euangelici fungaris officio:siue regimen fori secularis,aut Ecclesiastici, tuæ sit curæ demandatum,siue tandem abstrusa philosophiæ Moralis Aristotelicæ sensa velis perscrutari, hic vnus liber instar mille tibi erit, quo duce ac Theseo, prædicta munera poteris obire felicissimè,& ad optatum finem ac scopum compendio peruenire.Siue diues, siue pauper sis multorum aliorum librorum operosam emptionem & laboriosam lectionem excusabis.Demum tale est, ac tam necessarium opus hoc, vt carmina illa Horatiana confidenter ei accommodari posint:

AEque pauperibus prodest,locupletibus æque,
AEque neglectum pueris,senibusque nocebit.

Quòd meum de hoc libro iudicium,si tuo tu,lector,confirmaueris & approbaueris,calcar addes,vt cæteras huius secundæ partis quæstiones,meis commentarijs illustrem.Quod fidens tuæ benignitati & gratitudini erga meos labores,iam libēs cœpi,& vita duce perficiā.Vale ex hoc conuentu Salmanticensi.4.Idus Februarij, 1590.

INDEX QVAESTIONVM ET ARTICVLORVM QVAE IN hoc opere explicantur & continentur.

4 Vtrum

F I N I S.

FRATRIS PETRI ARAGONII, ORDINIS SANCTI AVGVSTINI, ARTIVM & Sacræ Theologiæ Magistri, in Secundam Secundæ Diui Thomæ Commentaria.

DE IVSTITIA ET IVRE.

PROOEMIVM.

ATERIA de Iustitia, est celeberrima cognitúque difficillima, ac dignißima, & ità necessaria, vt sine ea nec vita Christiana, nec ciuilis transigi poßit. Vt enim D. August. lib. 4. de Ciuitate cap 4. inquit, si iustitia semoueatur, quid erunt regna nisi prada & latrocinia, & Cicero in oratione pro Aulo Cluentio, laudes iustitia celebrans, inter alia dicit, Hac fundamentum libertatis, hac fons æquitatis. De hac ergo, Deo dante, plura dicturi sumus, disputántque de illa Philosophi morales 5. Ethic. Canonista in Decreto distinct. 1. Iurisconsulti, instit. de Iustitia & Iure, & ff. eodem titul. Isidorus lib. 9. Etymologiarum à cap. 1. vsque ad 7. Theologi in 4. distin. 17 sed inter omnes vnus est D. Thom. qui miro ordine de hac materia adeò eleganter & doctè differit, vt se ipso in hac re superior esse videatur.

QVÆSTIO LVII.

De Iure, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrùm ius sit obiectum Iustitia.*

In q. 60. art. 1. cor.

ADprimum sic proceditur. Videtur, quòd ius non sit obiectum iustitię. Dicit † enim Celsus Iurisconsultus, quòd ius est ars boni & æqui. Ars autem non est obiectum iustitiæ, sed est per se virtus intellectualis, ergo ius non est obiectum iustitiæ. *(In Digesto vet. lib. 1. tit. 1. in princ.)*

2 ¶ Præterea, Lex, sicut Isidor. † dicit in lib. Etymol. iuris, est species. Lex autem non est obiectum iustitiæ, sed magis prudentiæ. Vnde & † Philosophus legispositiuam partem prudentiæ ponit, ergo ius non est obiectũ iustitiæ. *(Lib. Etymol. cap. pr... / Lib. . E... cap. ...)*

3 ¶ Præterea, Iustitia principaliter subiicit hominem Deo. Dicit † enim August. in lib. de Moribus Ecclesiæ, quod iustitia est amor tantùm Deo seruiens, & ob hoc bene imperans cęteris, quæ homini subiecta sunt. Sed ius non pertinet ad diuina, sed solùm ad humana. Dicit † enim Isido. in lib. Etymo. quòd fas lex diuina est, ius autem lex humana, ergo ius non est obiectum iustitiæ. *(Cap. 15. circa med. tom. 1. / Lib. 5. cap. 2.)*

¶ Sed contra est, quòd Isidor † dicit in eodem, quod ius dictum est, quia est iustum. Sed iustum est obiectum iustitiæ. Dicit enim † Philosophus in 5. Ethic. quòd omnes talem habitum volunt dicere iustitiam à quo operatiui iustorum sunt, ergo ius est obiectum iustitiæ. *(Lib. 5. cap. 3 in princ. / Lib 5. cap 1. in princ. tom. 5.)*

¶ Respondeo dicendum, quod iustitiæ proprium est inter alias virtutes, vt ordinet hominem in his, quæ sunt ad alterum. Importat enim

æqualitatem quandam, vt ipsum nomen demonstrat, dicuntur enim vulgariter ea quæ adæquantur iustari. Æqualitas autem ad alterum est. Aliæ autem virtutes perficiunt hominem solum in his, quæ ei conueniunt secundum se ipsum. Sic ergo illud, quòd est rectum in operibus aliarum virtutum, ad quod tendit intentio virtutis quasi in proprium obiectum, non accipitur nisi per comparationem ad agentem. Rectum verò, quod est in opere iustitiæ, etiam præter comparationem ad agentem constituitur per comparationem ad aliud. Illud enim in opere nostro dicitur esse iustum, quòd respondet secundum aliquam æqualitatem alteri, putà recompensatio mercedis debitæ pro seruitio impenso. Sic ergo iustum dicitur aliquid, quasi habens rectitudinem iustitiæ, ad quod terminatur actio iustitiæ, etiam non considerato qualiter ab agente fiat. Sed in alijs virtutibus non determinatur aliquid rectum, nisi secundum quod aliqualiter fit ab agente. Et propter hoc specialiter iustitiæ præ alijs virtutibus determinatur secundum se obiectum quod vocatur iustum. Et hoc quidem est ius. Vnde manifestum est, quòd ius est obiectum iustitiæ.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod consuetum est, quòd nomina à sui prima impositione retorqueantur ad alia significanda. Sicut nomen medicinæ impositum est primo ad significandum remedium quod præstatur infirmo ad sanandum: deinde tractum est ad significandam artem, qua hoc fit: ita etiam hoc nomen, Ius primo impositum est ad significandum ipsam rem iustam. Postmodum autem est deriuatum ad artem, qua cognoscitur quid sit iustum. Et vlterius ad significandum locum, in quo ius redditur: sicut dicitur aliquis comparere in iure. Et vlterius dicitur etiam ius quod redditur ab eo, ad cuius officium pertinet iustitiam facere: licet etiam id quod decernit, sit iniquum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut eorum quæ per artem exterius fiunt, quædam ratio in mente artificis præexistit, quæ dicitur regula artis: ita etiam illius operis iusti, quod ratio determinat, quædam ratio præexistit in mente, quasi quædam prudentiæ regula. Et hoc si in scriptum redigatur, vocatur lex. Est enim lex secundum † Isidorum constitutio scripta. Et ideò lex non est ipsum ius, propriè loquendo, sed aliqualis ratio iuris.

Libr. 5. Etymol. ca. 3 parum à princ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia iustitia æqualitatem importat. Deo autem non possumus æquiualens recõpensare: inde est, quod iustum secundum perfectam rationem non possumus reddere Deo. Et propter hoc non dicitur propriè ius lex diuina, sed fas: quia videlicet sufficit Deo, vt impleamus quod possumus, iustitia tamen ad hoc tendit, vt homo, quantum potest, Deo recompenset, totaliter animam ei subiiciens.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Hoc interest inter virtutem iustitiæ, & alias virtutes, quod rectitudo iustitiæ sumitur in ordine ad alterum, rectitudo autem in alijs virtutibus sumitur in ordine ad agentem. Secunda conclusio: Ius, siue iustum, est obiectum iustitiæ. Has duas conclusiones nulla alia ratione probat D. Tho. quam terminorũ declaratione.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius materiæ aduertendum est, quòd hoc nomen iustitia dupliciter accipi potest: vno modo largè pro quacunque virtute, in qua significatione viri boni in sacris literis appellantur iusti. *Iustitia pro omni virtute.* Et ratio est: quia cum omnis virtus in quadam æqualitate, & proportione debita secundum: regulam rationis consistat, à qua siue per excessum, siue per defectum recedatur, vitium est, conuenienter omni virtuti nomen iustitiæ tribuitur. Et propter hanc rationem Hebræi viros bonos appellabant rectos, & virtutes ipsas appellabant rectitudines; ea enim quæ obliqua sunt, & tortuosa, eo ipso sunt inæqualia, & ad iustam mensuram reuocari nequeunt. Hac etiam significatione, & acceptione vsus est Christus, Matth. 7, dum dixit; Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, aut Pharisæorum, &c. Hoc est: Nisi fuerit vestra virtus perfectior, & superior Pharisæorum virtute. Et rursus ibidem: Attẽdite, ne iustitiam vestram, hoc est, bona opera, faciatis coram hominibus, &c. Sunt quidam, qui hoc testimonium, non de iustitia generali virtute, sed de eleemosyna, quæ ex Hebraici sermonis proprietate iustitiæ nomine appellatur, dicunt esse interpretandum. Cui expositioni non parum adiuuat id, quod Christus statim adiecit scilicet; Tu autem cum facis eleemosynam, noli tuba canere. Sed potest etiam commodè interpretari de generali virtute, sub qua, tanquam eius pars, eleemosyna continetur. De iustitia etiam isto modo accepta intelligendus est Plato in primo & secundo dialogo de republica; vbi ponit paradoxam nimis notandam dicens: in iustitiã, quæ est in summo non posse nocere: & sic à mediocri iniustitia dicit esse cauendum. De eadem iustitia interpretandum est illud symbolum Pythagoricum; Stateram ne transieris, hoc est, iustitiam, quæ generalis virtus est. Nam id ad omnes virtutes pertinere ex verbis Archipi, & Lysiadis, quos citat D. Hieronymus in Apologia contra Rufinum, potest intelligi. Cui simile est illud Prouerb. 11. Statera dolosa abominatio est apud Deum. Nam ibi per Metaphoram, sicut in symbolo illo Pythagorico, iustitia statera dicitur Est autem iustitia eo in loco virtus generalis, vt D. Hieronymus commentarijs super eundem locum mirificè exponit. Et isto modo non disserimus in præsenti de iustitia, nec illa habet proprium obiectum; sed vnaquæque virtus, pro sua ratione in particulari, habet proprium obiectum. Alio modo sumitur iustitia pro speciali virtute, quæ est ad alterum, cuius proprium munus est debita reddere, & æqualitatem inter ciues seruare: & de hac disserimus in præsenti. *Iustitia specialis virtus.*

¶ Si quis autem quærat, quænam sit ratio, propter quam D. Tho. disputaturus de iustitia præmittit tractatum de iure? Dico breuiter id fecisse, sequutus doctrinam *Dubium.*

ctrinam

ctrinam & ordinem Aristotelis, qui lib. 2. de anima, text. 33. dicit ad explicandos habitus, atque potentias, primò, oportere eorundem habituum, & potentiarum obiecta, à quibus speciem sumunt, explicare. Est autem ius obiectum iustitiæ. Et si quis instet: Nam huic expositioni obstare videtur, quod idem D. Tho. in aliarum virtutum explicatione non prius egit de obiectis, & sic aut tibi, aut hic errauit. Respondeo, id consulto fecisse D. Tho. propter discrimen, quod est inter obiectum iustitiæ, & obiecta aliarum virtutum. Obiecta enim aliarum virtutum non sunt in rebus ipsis extra operantem, sed ipsum rectum, atque bonum, ad quod referũtur in vnaquaque illarum sumitur per comparationem, & commensurationem ad operantem ex habitu. Ex quo fit, vt non possit rectè explicari obiectum talium virtutum non explicata prius earũdem natura. At verò obiectum iustitiæ est in rebus ipsis sine aliquo ordine aut respectu ad eum, qui operatur: & si illius cognitio non pendet ex cognitione habitus iustitiæ. Sed potius præsupponitur, vt de obiectis potentiarum affirmat Aristoteles.

Solutio.

Discrimẽ inter obiectum iustitiæ & aliarum virtutum.

¶ Sed, quoniam ius ponitur obiectum iustitiæ, vt id melius intelligatur aduertendum est, quod hoc nomen, ius, diuersimodè accipitur apud Doctores. Nam primò accipitur pro arte, & peritia, qua homines cognoscunt leges, regulas & præceptiones iurisfaciendi, & in hoc sensu intelligitur Celsus, quando dicit, quòd ius est ars boni & æqui. Secundò, accipitur pro autoritate alicui concessa ex consensu reipublicæ. In qua significatione loquitur Cicero in oratione pro Archia, quando dicit: Quare suo iure noster Ennius sanctos appellat poëtas hoc est, sua autoritate, & pro libertate sua. Tertiò accipitur ius pro ipsa lege, in qua significatione loquitur Gratianus multis in locis. Quartò accipitur pro eo, quod alicui ex iudicis sententia tribuitur. In qua significatione communiter loquuntur homines, quando dicunt eos vti iure suo. Quintò & vltimò accipitur ius pro eo, ad quod terminatur actio iustitiæ, hoc est, id, quod producitur per actionem iustitiæ. In qua significatione dicit Vlpianus in instit. lib. 1. iustitiam esse constantem, & perpetuam voluntatem ius suum vnicuique tribuendi. Et in hac significatione loquimur nos in præsenti de iure. Et sic secundum istam acceptionem idem est, ius, quod iustum. Vnde idem verbum Græcum, *δίκαιον*, quod Latinè significat, Ius, similiter etiam significat iustum, quod est obiectum iustitiæ.

Ius diuersimodè accipitur.

¶ Sed est aduertendum, quod obiectum alicuius habitus, vel potentiæ dupliciter potest significari. Vno modo nomine absoluto, nullam includente formaliter relationem ad potentiam, vel ad habitum. Et isto modo ens significatur nomine absoluto, quamuis sit obiectum intellectus, & color quamuis sit obiectum visus. Alio modo potest significari obiectum nomine relatiuo includente formaliter relationem ad potentiam, vel ad habitum, cuius est obiectum. Et sic intelligibile includit relationem ad intellectum, visibile ad visum. Appellanturque ista obiecta formalia potentiarum. Et hoc modo ius, siue iustum est obiectum formale iustitiæ: includit enim in suo conceptu formali relationem ad iustitiam.

Obiectũ habitus, vel potentiæ dupliciter significatur.

¶ Ex his colligitur, quod quamuis hæc nomina, lex, ius, ars, & iustitia, pro eodem inueniantur vsurpata à Doctoribus, differunt tamen inter sese. Nam lex est [illegible] ipsa seu regula interior in mente, vel exterior in voce, [illegible] dictans quod iustum est. Ius verò est iustum ipsum existens in rebus, à lege regulatum. Ars verò iuris est scientia ipsa, siue peritia ius faciendi. Et tandem iustitia est virtus existens in voluntate, quæ per artem, & secundum legem ius in rebus constituit.

Coroll.

¶ His constitutis circa primam conclusionem D. Tho. in qua inter iustitiam, & alias virtutes tale constituit discrimen, quod rectitudo iustitiæ sumitur in ordine ad alterum: rectitudo autem in alijs virtutibus sumitur per ordinẽ ad agentem, est difficultas, vtrum verum sit. Et pro parte negatiua arguitur in hunc modum ex Buridano lib. 5. Eth. quæst. 1. Aut enim loquitur D. Thom. de recto iustitiæ, hoc est, de opere iustitiæ formaliter, & in esse virtutis, aut materialiter, & secundum substantiam operis. Si formaliter certè nullum opus est quod possit dici rectum, nisi facta comparatione ad agentem. Vt enim dicit Aristot. 2. Ethi. cap. 4. opus vt sit rectum debet fieri ex electione agentis, & propter debitum finem intentum ab agente cum alijs circunstantijs, & sic rectum iustitiæ formaliter non abstrahit ab agente. Si verò loquatur materialiter, tunc nulla est differentia inter rectum iustitiæ, & rectum aliarum virtutum: vtrumque enim materialiter sumptum potest dici rectum sine ordine ad agentem. Sicut enim potest quis facere opus iustũ, verbi gratia, soluere debitum ob vanam gloriam: ità potest facere actum temperantiæ ob hypocrisim & tunc vtrumque erit rectum materialiter: licèt non formaliter, quia intentio est praua; atque ex consequenti quantum ad hoc nullum est discrimen inter iustitiam, & alias virtutes.

Dubium.

Arg. ex Buridano.

¶ Circa istum dubium omnes interpretes D. Tho. conueniunt in eo, quod D. Thom. loquitur de actibus studiosis absolutè, hoc est, secundum rectitudinem, quam habent ex obiecto, & secundum hanc dicit differre actum iustitiæ ab actibus aliarum virtutum in eo, scilicet, quod ille rectus & iustus est sine comparatione ad operantem: alij verò non ità. Sed in dissoluendo argumento à nobis proposito est maxima discordantia. Vnde illius est duplex solutio, vna Caietani in præsenti, altera Soti lib. 3. de iustitia & iure. quæ. 1. art. 5. quæ à nobis suo ordine erunt explicandæ. Caietanus ergo concedit, quod ieiunium factum ex hypocrisi, est opus temperatum. Et ad argumẽtum, quo infertur: ergo actus temperantiæ non habet suam rectitudinem per comparationem ad operantem; siquidem adhuc cum proficiscitur ex mala intentione est temperatum, atque ex consequenti rectum materialiter, & secundum substantiam; respondet negando consequentiam. Nam hoc ipsum, quod talis actus sit temperatus habet ex eo, quod est proportionatus pro loco, & tempore & valetudine, & viribus operantis. Hęc enim omnia attendenda sunt ad hoc, vt opus dicatur temperatum materialiter, & secundum substantiam, quamuis intentio operantis ad id non requiratur. Et sic semper rectitudo materialis temperantiæ sumitur per comparationem ad operantem. Et idem contingit in omnibus alijs virtutibus moralibus. At verò in actu iustitiæ, vt sit rectus & iustus materialiter, nec est necessarium considerare ex parte operantis intentionem, nec conditionem: Sed tantum habẽda est ratio illius, cum quo contrahitur: ità, scilicèt, vt tantum illi tribuatur, quantum debetur. Et in hoc consistit differentia, quam ponit D. Thom. inter iustitiam & alias virtutes. Cui expositioni nonnihil fauere videtur idem D. Tho. in corpore articuli dum dicit: Sed in alijs virtutibus nõ determinatur aliquid rectum, nisi secundum quod aliqualiter fit ab agente. Quibus verbis satis aperte significare videtur, ad hoc, vt aliquod opus, putà, temperantiæ, sit rectum, &

Sententia cõmunis.

1. Solutio. ad argum.

temperatum, deberet aliquo modo comparari ad operantem, scilicet, ad conditionem, & personam illius, sed non omnimodo. Hæc Caietanus.

à. Salmio. ad argu. verior. ¶ Soto verò, & alij negant ieiunium factum ex hypocrisi esse opus temperantum, & rectum. Quam sententiam existimo veriorem. Vnde ad illius explicationem est aduertendum. Primò, quòd obiectum & id, quod vnaquæque virtus intendit est facere, opus rectum, & iustum, vnaquæque in suo genere, temperantia in actibus temperantiæ, & fortitudo in actibus fortitudinis &c. Secundò est aduertendum, quòd, quia rectum & iustum dicit relationem, & commensurationem ad aliud (rectum enim dicitur in ordine ad aliquam regulam, & iustum in ordine ad aliquam mensuram) & quia in alijs virtutibus iusta regula, & mensura est bonum debitum operanti, in iustitia verò regula est bonum debitum ei, ad quem operatur; idcircò fit, vt in alijs virtutibus illud opus dicatur rectum, & iustum, quod est commensuratum, atque cõueniens bono operantis, in iustitia autem id opus erit rectum atque iustum, quod est commensuratum debito eius, ad quẽ operatur. Et ex his, quæ vera, & manifesta sunt, possumus colligere veritatem sententiæ D. Thom. & solutionis, quam nos veriorem esse diximus. Colligitur enim quod redditio debiti, etiam si fiat proterno animo, & praua intentione, erit opus rectum & iustum: quia est proportionatum suæ regulæ, atque mensuræ. At verò ieiunium ob hypocrisin factum, non erit opus temperatum: quia nõ est commensuratum, nec congruens cum sua regula. Et hoc est discrimen quod D. Thom ponit inter iustitiam, & alias virtutes. Et ad verba D. Thom. adducta pro sententia Caietani, Respondetur, quòd illis magis confirmat nostram sententiam. Dicit enim D. Tho. quòd in alijs virtutibus, putà in temperantia, ad hoc, vt opus censeatur rectum, debet attendi qualiter fit ab operante. Si autem non haberetur ratio intentionis, vt Caietanus dicebat, sed tantum conditionis, & vitium operantis, tunc actus non con[illegible]etur aliquo modo secundum quod fit ab operante sed secundum quod conuenit cum operante. P[illegible] autem D. Tho. consultò illam particulam, aliqualiter vt doceret non omnia quæ in actu haberi solent secundum quod exercetur ab operante esse necessaria ad hoc, vt sit bonus & rectus. Hæc enim sunt numero quatuor, scilicet, intentio finis, promptitudo, intensio, & modus charitatiuus, ex quibus tria vltima, scilicet, prõptitudo, intensio, & modus charitatis etiam si desint, dummodo primum quod est intentio finis remaneat, actus erit censendus bonus, & rectus.

Dubium. ¶ In fine huius articuli dicit D. Tho. ius & iustum esse idem: & ex hoc colligit ius esse obiectum iustitię. Ratio dubitandi. Circa quod est difficultas, vtrùm verũ sit. Et pro parte negatiua argumentatur Buridanus, contendens probare, quod ius nihil aliud est, quam leges, quibus ea, quæ iusta sunt præcipiuntur. Argumentum autem desumitur ex testimonio Isidori, quod habetur in Decreto. d. 1.

Solutio. ¶ Sed hoc non obstante, dico proculdubio verum verum esse, quod ius, atque iustum sunt idem: & vtriusque vocis eadem est vis; significantque hęc nomina illam æquitatem, quam quisque efficit, cum alteri, quod suum est, reddit. Et sic ius sicut iustum est obiectum iustitiæ: de quo loquitur Vlpianus, institu. lib. 1. dicens: Iustitia est constans, & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuendi, & Cicero in 2. Philip. quando dicit: Ius postulas. sed quid ad rem plus ille peccerat, &c. vbi ius pro iusto accipitur. Idem etiam contingit apud plures alios probatos autores vt est videre apud Thesaurum linguæ Latinæ, verbo ius.

¶ Et ad argumentum Buridani respondetur cum D. Thom. in solutione ad 1. quod hoc nomen, ius, plura significat; inter quæ non infimum locum tenet ea significatio, qua ius pro iusto per iustitiam effecto accipitur. Quin potiùs dicit, quod quemadmodum nomen Medicinæ primo fuit impositum ad significandum remedium quod præstatur infirmo ad sanandũ; & inde fuit translatum nomen ad significandum; artem, qua hoc fit: ita etiam nomen, ius, primo fuit impositum ad significandum ipsam rem iustam, & inde deriuatum ad artem, qua cognoscitur quid sit iustum, & vlteriùs ad significandum locum, in quo ius redditur, in qua significatione dicitur quis in iure comparere. De hoc etiam nos supra diximus cum de significatione huius vocis, ius, ageremus. Ad argum.

¶ Sed dubium est pro quo supponat, ius, siue iustũ, quod dicimus esse obiectum iustitiæ. Et est quærere, vtrùm supponat pro ipsa operatione exteriori iusta, qua vnicuique, quod suum est, redditur: an verò pro æquitate, quæ resultat, & fit ex illa operatione. Ad cuius explicationem est aduertendum, quòd operatio, qua fit æqualitas, dupliciter potest considerari. Vno modo in executione: altero modo in intentione, hoc est, secundum speciem Primo modo, operatio non est obiectum iustitiæ; sed effectus: secundo autem modo est obiectum. Nam totum hoc, quod est restituere Petro centum, accipitur à iustitia tanquam eius obiectum, vt autor est D. Thom. art. sequenti, & 1. 2. q. 20. art. 1. ad primum, vbi dicit, quod operatio exterior considerata secundum speciem, & in generali est obiectum interioris operationis, licet posita in executione sit effectus: & sic constat, quòd ęqualitas, seu iustum, quod remanet post operationem iustitiæ est illius obiectum. Sed est aduertendum, quòd ad hoc, vt illa æqualitas sit iustum, & obiectum iustitiæ, requiritur, quòd sit debita. Si quis enim dat Episcopo centum gratis, & ipse postea confetat beneficium, dato quod sit inter illos æquale, non tamen est iustum obiectum iustitiæ: quia illud æquale non erat debitum. Et hæc dicta sufficiant de toto isto articulo. Dubium. Nota.

Articvlvs. II.

¶ Vtrùm ius conuenienter diuidatur in ius naturale & ius positiuum. In q. 60. art. 5. cor. & 1 2. q. 91. art. 4. cor. Et 1. Eth. leg. 12. fin.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod ius non conuenienter diuidatur in ius naturale & ius positiuum. Illud enim quod est naturale, est mutabile: & idem est apud omnes. Non autẽ inuenitur in rebus humanis aliquid tale, quia omnes regulæ iuris humani, in aliquibus casibus deficiunt, nec habent suam virtutem vbique, ergo non est aliquod ius naturale.

2 ¶ Præterea, Illud dicitur esse positiuum quod ex voluntate humana procedit. Sed non ideo aliquid est iustum, quia à voluntate humana procedit, alioquin voluntas hominis iniusta esse non posset. Ergo cum iustum sit idẽ quod ius, videtur quòd nullum sit ius positiuum.

3 ¶ Præterea, Ius diuinum non est ius naturale, cum excedat naturam humanam. Similiter etiam non est ius positiuum: quia non innititur autoritati humanæ, sed autoritati diuinæ, ergo

inconue

Inconuenienter diuiditur ius per naturale & positiuum.

Lib. 5. Eth. cap. 7. inter princ. to. 5. ¶ Sed contra est, quòd Philosophus † dicit in quinto Ethic. quòd politici iusti hoc quidẽ naturale est, hoc autẽ legale, id est, lege positũ.

Art. præcep. ¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est, ius siue iustum est aliquod opus adęquatum alteri secundum aliquem æqualitatis modum. Dupliciter autem potest alicui homini esse aliquid adæquatum. Vno quidem modo ex ipsa natura rei, putà cum aliquis tantum dat, vt tantundem recipiat, & hoc vocatur ius naturale. Alio modo aliquid est adæquatum vel commẽsuratum alteri ex condicto, siue ex communi placito, quando scilicet aliquis reputat se contentum, si tantum accipiat. Quod quidem potest fieri dupliciter. Vno modo per aliquod priuatum condictum, sicut quod firmatur aliquo pacto inter priuatas personas. Alio modo ex condicto publico, putà cum totus populus cõsentit quòd aliquid habeatur quasi adæquatum & commensuratum alteri: vel cum hoc ordinat princeps, qui curam populi habet & eius personam gerit: & hoc dicitur ius positiuum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod illud quod est naturale, habens naturam immutabilem, oportet quòd sit semper & vbique tale. Natura autem hominis est mutabilis: & ideo id quod naturale est homini, potest aliquando deficere. Sicut naturalem æqualitatem habet, vt deponenti depositum reddatur. Et si ita esset, quod natura humana semper esset recta, hoc esset semper seruandum. Sed quia quandoque contingit quod voluntas hominis deprauatur, est aliquis casus in quo depositum non est reddendum, ne homo peruersam voluntatem habens, male eo vtatur, vt putà, si furiosus, vel hostis reipublicæ, arma deposita reposcat.

¶ Ad secundum dicendum, quod voluntas humana ex communi condicto potest aliquid facere iustum in his, quæ secundum se non habent aliquam repugnantiam ad naturalem iustitiam: & in his habet locum ius positiuum. Lib. 5. cap. 7. in princ. to. 5. Vnde † Philosophus dicit in 5. Ethi. quod legale iustum est, quod ex principio quidem nihil differt sic, vel aliter: quando autem ponitur, differt. Sed si aliquid de se repugnantiã habeat ad ius naturale, non potest voluntate humana fieri iustum: putà si statuatur, quod liceat furari, vel adulterium committere. Vnde dicitur Isaiæ 10. Væ qui condunt leges iniquas.

¶ Ad tertium dicendum, quod ius diuinum dicitur quod diuinitus promulgatur. Et hoc quidem partim est de his, quæ sunt naturaliter iusta, sed tamen eorum iustitia homines latet. Partim autem de his, quæ fiunt iusta institutione diuina. Vnde etiam ius diuinum per hęc duo distingui potest, sicut & ius humanum. Sunt enim in lege diuina præcepta, quia bona & prohibita, quia mala. Quædam verò bona, quia præcepta, & mala, quia prohibita.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. vnica conclusione affirmatiua. Et probatur: ius, siue iustum, est opus alteri secundum aliquem æqualitatis modum adæquatum, sed huiusmodi adæquatio potest contingere dupliciter, vno modo ex natura rei, vt cum quis tantum dat, vt tandem recipiat, quod pertinet ad ius naturæ: alio modo ex condicto, seu ex communi beneplacito: vt cum quis reputat se contentum, si tantum recipiat, quod pertinet ad ius positiuum, siue id fiat per aliquod priuatũ condictũ inter priuatas personas firmatum, siue ex condicto publico firmato per legem, cui omnis populus consentit, ergo ius cõuenienter diuiditur in ius naturale, & positiuũ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli est aduertendum primò, quod vt constat, ex articulo præcedenti ius aliquando accipitur pro lege aliquando pro æqualitate. sed quomodocunque sumatur est verum dicere, quod lex siue æqualitas, alia est naturalis, alia positiua. Nota. 1.

¶ Secundò est aduertendum, quod ius, quod hic diuiditur, potest accipi dupliciter vno modo strictè pro eo iusto, ad quod terminatur iustitia, quæ est peculiaris virtus moralis: alio modo latissimè pro iusto, ad quodcunque genus virtutis pertinente. Quemadmodum enim iustitia aliquando accipitur largè pro quacumque virtute, aliquando autem strictè pro speciali virtute, vt diximus articulo primo huius quæstionis: ita etiam ius, siue iustum est duplex, & de quocunque illorum potest præsens quæstio intelligi, & quamuis D. Tho. hic peculiariter loquatur de iusto strictè considerato, vt ex verbis ipsius in initio articuli, & infrà. q. 60. art. 5. videre licet. Nos tamen in præsenti de iusto, siue iure generaliter dicto loquemur, quia quantum attinet ad diuisionem in hoc articulo positam eadem est vtriusque ratio. Nota. 2.

¶ Tertio est aduertendum, quod Iuristæ diuidunt ius in tria membra. s. in ius naturale, positiuum, & ius gẽtium, vt est videre apud Vlpian. l. 1. ff. de Iust. & iur. & apud Gratia. in Decre. d. 1. c. ius. Sed immerito id faciunt. Ius enim gentium ad ius positiuum pertinet, vt docet D. Thom. artic. sequenti. Nota. 3.

¶ His constitutis est prima difficultas, quidnam sit ius naturale. Vulpianus loco citato dicit, esse quod natura omnia animantia docuit, vt maris & fœminę cõiunctio, & procreatio prolis. Ad idem facit Gratia. d. 1. c. ius naturale. Verum hæc diffinitio non est bona colere enim Deum & honorare parentes sunt de iure naturæ: & tamen hęc non docuit natura omnia animantia: bruta enim, nec colunt Deum, nec venerantur parentes. Præterquam quod etiam D. Tho. 1. 2. q. 91. art. 2. ad 3. dicit in brutis legem non inueniri, nisi metaphoricè. Diffinitio recta iuris naturalis est, quam tradit Cicero in libris de lege, & de inuentione dicẽns, esse id, quod non opinio aliqua, sed vis quædam innata nobis inseruit. De quo loquitur Paul. ad Rom. 2. cum dicit. Gentes, quæ legem non habent (nempe positiuam) naturaliter, quæ legis sunt, faciunt, habentes opus legis scriptum frontibus suis. Eandem etiam diffinitionem ponit Arist. 5. Eth. c. 7. dicens: ius naturale esse, quod vbique eandem vim habet: ius verò legale, seu positiuum, quod principio nihil refert, sic vel sic fiat: sed constitutu lege multum refert. De hoc iure naturali interpretantur multi illud Psalm. 4. Dubium. Ius naturale quid sit.

Signatum est super nos lumē vultus tui Domine. Quasi dicat propheta, lumen naturale esse, quod hominibus bona ostendit. Sed fallitur profecto: quia de nulla re minus agit Dauid eo in loco, quam de naturali cognitione, quam vel iusti, vel iniusti habent: Sed nomine luminis vultus Domini ibi significatur præsens, & magnum Dei contra hostes auxilium. Agebat enim Propheta eo in Psalmo de sua fuga à regno, filio Absalone persequente. Et inter alia acerba, quæ commemorat, suorum etiam militum voces ponit, de propria salute desperantium, & dicit: Multi, id est, magna pars meorum militum de victoria desperantes, dicebant, quis ostendit nobis bona, hoc est, eripiet nos à præsenti periculo. Quibus regius vates de Domino confisus tale responsum opposuit: signatum est super nos lumen vultus tui Domine, hoc est, vt signum atque vexillum est eleuatum lumen vultus Domine, quod in diuinis literis, non, nisi fauorem diuinum significat (ex enim est vis vocis Hebrææ signum. Tanquam si dicat: Quamuis & vos, ô milites, diffidatis de mea salute; ego tamen filius sum, quod Dominus in hoc bello suum vexillum est ostensurus, nosque sua ope subleuaturus. Et quando dicit signatum est &c. dedisti lætitiam præterito vtitur pro futuro, vt hac ratione suæ spei erga Deum firmitatem ostendat, qua de futura victoria, tanquam de præterita lætatur. Ex dictis conuincitur duplex error. Vnus antiquissimus asserentium, nullum esse ius naturæ, sed id esse iustum, quod vnicuique iustum videtur. De quo videndus est Arist. 1. Eth. c. 3. & 4. Meta. tex. 22. & . Ethic. c. 7. & D. August. lib. 3. de Doctr. Christ. c. 14. Alter hæreticorum huius temporis, negantium esse aliquod ius positiuum. In quo errore fuit Ioānes Vvitkleff & Martinus Lutherus, vt referunt Ioannes Coclæus in vita Lutheri, & Carolus V. Imperator in quodam publico edicto facto anno Domini 1521. Eoque temeritatis peruenit Martinus Lutherus, vt publico igne combusserit multos libros iuris Canonici, bullásque Pontificum: peiora facturus Iuri Ciuili, nisi magis timuisset sæculi gladium, quam Pontificis excommunicationem. De hoc errore videndus est Roffensis. art. 27. & 37. contra Lutherum, & Soto lib. 1. de iust. & iur. q. 6. art. 4. eiusque impugnatio propriè pertinet ad 1. 2. q. 95. & 96.

Egregia explicatio. Psalm. 4. — *Duplex error de iure.* — *Ingens temeritas Lutheri.*

¶ Secundum dubium circa istum articulum est, vtrum ius naturale sit idem apud omnes. Ad cuius explicationem est aduertendum primò, quod titulus huius quæstionis potest habere duplicem sensum. Primus est, vtrum omnes homines habeant & cognoscant, eadem præcepta naturalia. Secūdus, vtrum id, quod à natura præceptum est semper & in omni euentu, sit iustum, & in vtroque sensu in præsenti disputatur difficultas. ¶ Secundo est aduertendum, quod inter præcepta legis naturæ, quædam sunt generalia, & quasi prima principia, vt bonum est faciendum, malum est fugiendum, quod tibi non vis, alteri ne feceris: alia verò sunt, quæ ex his principijs deducuntur euidenter. Et inter hæc adhuc est discrimen, nam quædam facili negotio deducuntur, alia verò magna cum difficultate & post diuturnum laborem. ¶ His positis sit prima conclusio. Lex naturalis quantum ad prima principia est eadem apud omnes: non solum quantum ad cognitionem, sed etiam quantum ad rectitudinem: quod est dicere, quod prima principia legis naturæ ab omnibus cognoscuntur & in omni euentu & semper sunt iusta. Probatur: Prima principia practica, quantum ad hoc, sunt similia principijs speculatiuis: sed prima principia speculatiua semper, & vbique sunt vera, & ab omnibus lumine naturali sufficienter cognoscuntur: ergo & prima principia practica semper & in omni euentu sunt iusta, & omnibus nota. Et confirmatur: Nullus esse potest adeò barbarus, vt prima principia practica ignoret: ergo lex naturalis quantum ad illa, est vna apud omnes.

Dubium. — *1. Conclus. Lex naturalis quantum ad principia est eadē apud omnes.*

¶ Secunda conclusio: Hæc lex naturalis quantum ad conclusiones, quæ deducuntur ex primis principijs, licet vt in plurimum sit recta, & iusta apud omnes, non tamen semper. Et est dicere, quod iudicia, quæ ex primis principijs deducuntur non semper sunt iusta & recta apud omnes: & sic lex naturalis secundum illa non est eadem semper apud omnes, quantum ad rectitudinem. Probatur: Iustum, & rectum in operabilibus sumitur non solum ex obiecto operationis sed etiam ex omnibus circunstantijs, quæ in particulari occurrunt: sed fieri potest, vt eadem operatio, quæ secundum se & simpliciter considerata erat iusta, & recta & lege præcepta considerata in particulari propter aliquas circunstantias sit praua, ergo & fieri poterit, vt præceptum naturæ, quod secundum se erat iustum in particulari sit prauum propter aliquam circunstantiam. Quod & hoc exemplo declaratur. Nam ex hoc principio: Quod tibi non vis alteri ne feceris: statim necessariò sequitur, alienum nec esse accipiendum, nec retinendum inuito domino rationabiliter. Et ex hac conclusione rursus infertur depositum esse restituendum: quod quidem præceptum vt in plurimum rectum est & iustum. Sed si eueniat, quod Dominus depositi in perniciem propriam, vel reipublicæ velit vti deposito ratione illius circunstantiæ id, quod natura sua erat rectum, efficitur malum, & sic patet, quod iudicia practica deducta ex primis principijs, non semper & in omni euētu sunt iusta. ¶ Ex quo infertur esse valde facile errare in discursu practico, in quo ex principijs vniuersalibus deducuntur conclusiones ad res particulares operandas. Nam cum ad statuendum quid in particulari sit bonum oporteat considerare omnes circunstantias, & noster intellectus difficiliter possit attendere ad plura, fit vt in suo discursu & ratiocinatione sæpè sæpius erret.

2. Conclus. Lex natura lis quantum ad conclusiones non semper est recta & iusta. — *Errare in discursu practico est valde facile.*

¶ Tertia cōclusio. Lex naturalis quantum ad conclusiones, quæ deducuntur ex primis principijs, non semper est omnibus nota. Et est dicere, quod non omnes homines cognoscunt eadem præcepta naturalia, si loquamur de præceptis, quæ ex primis principijs deducuntur. Probatur. Multi homines propter ingenij imbecillitatem nequeunt intelligere necessitatem illationis: alij verò propter multas circunstantias, ad quas attendere oportet, aliequi nequeunt quid sit rectum: ergo lex naturalis, quantum ad conclusiones non est semper omnibus nota. Item idem probatur ex differentia, quæ est inter intellectum practicum, & speculatiuum. Nā intellectus speculatiuus, quia versatur circa necessaria, quæ aliter se habere non possūt, eadem veritatem, quam intuetur in principijs, reperit in conclusionibus absque aliquo defectu. Cæterum intellectus practicus, quia ex principijs necessarijs discurrit ad contingentia, & particularia, circa quæ actiones humanæ versantur, fit, vt in illis defectus contingere possit, tam ex parte rectitudinis, quam ex parte cognitionis.

3. Conclus. Lex naturalis quantum ad conclusiones non semper est nota omnibus.

¶ Ex dictis infertur, esse quædam præcepta legis naturæ, quæ nulla ratione iniusta esse possunt, nec ab aliquo ignorari: quale est illud quod tibi non vis, &c. Et quantum ad hæc lex naturalis semper est eadem apud

Corollarium.

apud omnes, tam quo ad cognitionem, quàm quo ad rectitudinem. Alia verò sunt quæ licet, vt in plurimũ, sint iusta, & ab omnibus cognoscantur, tamen in casu particulari iniusta esse possunt, & ab hominibus ignorari. Qualia sunt illa, quæ ex principijs primis deducuntur, inter quæ quidem illa, quæ magis distant à primis principijs facilius iniusta esse possunt, & ab hominibus nesciri. Et quantum ad hæc lex naturalis non est eadem semper apud omnes; nec quantum ad cognitionem, nec quantum ad rectitudinem, vt diximus.

Aliud est legem mutari, aliud perfici.

¶ Et si quis quærat, vtrum ius naturæ possit mutari, aduertendum est pro solutione, aliud esse legem mutari, aliud verò perfici. Mutatur enim propriè cum abrogatur, aut ex iusta fit iniusta, perficitur verò cum ex adiunctis rebus additis efficitur honestior.

1. dictum

¶ Quo supposito, dico primo, quòd lex naturæ quo ad vtraque præcepta, potest perfici, vt autor est D. Thom. 1.2.q.94.art.5. perficitur enim tam per legẽ humanam, quam supernaturalem: nam lex humana statuit graues pœnas in transgressores legis naturæ, & sic addit maiorem vim coerciuam. Item lex supernaturalis multis in locis pręcepta naturalia hominum vitijs obscurata illustrat; vt est videre apud Matthæũ ca.5. & etiam vocat eam in altiorem finem, quam habet lex naturalis, & sic constat, quod illam perficit.

2. dictum.

¶ Dico secundò, quod lex naturalis, quantum ad prima præcepta propriè mutari non potest; bene tamen quo ad secundam: quia illa iniusta esse non possunt: bene tamen hæc vt statim dicebam. Quanuis propriè loquendo hæc mutatio non tam fit in lege, quam in rebus ipsis. Veritas enim illius præcepti; depositum reddendum est, non mutatur nisi mutatis rebus, ex quarum mutatione, contraria nascitur veritas. Ita asserit Arist. 5. Eth. c. 7. Vbi dicit quod ius naturæ immutabile est; sicut ignis, qui vbique vrit. Quod de primis pręceptis est intelligendum. Nam de secundis subdit statim, mutari posse, non quidẽ quo ad Deos, qui immutabiles sunt, sed quo ad nos qui mutari possumus. Quibus verbis apertè significat, mutationem in præceptis naturalibus oriri ex rerum mutatione.

Circa ius positiuum, supposito tanquam certo in republica tam ecclesiastica, quàm seculari esse potestatem condendi ius positiuum obligans in conscientia, vt diffinitum est in concilio Viènensi, & habetur in Clementina, ad nostrum, de hæreticis, & in Constantiensi, de quo est videndus Soto lib. 1. de iustitia,

Circa ius positiuum. Nota 1.

qu. 6. art. 4. & D. Thom. 1.2.q.96. art. 4. Aduertendum, est primò, quòd iustum positiuum, siue humanum, siue diuinum, etiam potest terminare actum iustitiæ virtutis, vnde violatio iuris positiui erit iniustitia, & contra ius naturæ. Qui enim vendit triticum pluris, quam taxatum est lege humana proculdubio committit furtum & peccat contra ius naturæ. Et si quis argumentetur: Nam ex hoc sequi videtur quod qui comedit carnes in quadragesima peccat contra ius naturæ, & sic nullum peccatum erit contra ius positiuum. Respondetur, verum esse, quòd qui peccat cõtra ius positiuum, peccat etiam contra ius naturæ, à quo ius positiuum deriuatur, vt autor est D. Tho. 1.2. qu. 95. art. 2. cum hoc tamen stat, quod quædam peccata dicantur contra ius positiuum, ex eo solum, quod immediate sunt contra legem aliquam positiuam: nam mediate etiam sunt contra ius naturæ, alia verò peccata dicuntur simpliciter contra ius naturæ, quia immediate pugnant cum iure naturali.

Nota 2.

Secundò, est aduertendum, quòd, vt constat ex D. Tho. in hoc articulo, ex triplici capite potest prouenire, quod aliquid dicatur ius, seu iustum humanum. Primo, ex peculiari condicto, seu beneplacito inter duos homines, vt in emptionibus, & venditionibus, & in satisfactione iniuriarum: quæ omnia inter duos geruntur. Secundò ex peculiari consensu populi; vt cum communiter consentit populus, quod panis, vinum & oleum tanti, vel tanti vendantur. Tertiò, ex lege quæ aliquando determinat pretium: vt in tritico. Et est differentia inter hæc tria. Nam in primis duobus iustis iustum non consistit in indiuisibili: sed parum plus minus-ve dicetur iustum; vt cum quis vendit domum, aut equum &c. At verò, tertium iustum consistit in indiuisibili: vnde si transsiliatur, erit iniustum: vt qui vendit triticum pluris, quàm taxatum est facit iniustum & tenetur restituere totum id, quod accipit supra iustum quod taxatum erat.

Nota 3. Ius naturæ & positiuum differunt in multis.

¶ Tertiò est aduertendum, quod ius naturæ, & positiuum in multis differunt. Primo ex parte causæ efficientis: nam causa efficiens iuris naturalis est Deus, causa verò efficiens iuris positiui humani (de positiuo enim humano loquimur & non de positiuo diuino) est homo. Secundò differunt ex parte causæ formalis, seu exemplaris: nam exemplar iuris naturalis est lumen naturalis rationis: exemplar verò & regula iuris humani est ipsum ius naturæ: in tantum enim ius humanum est rectum in quantum consonat iuri naturæ. Tertiò differũt ex parte obligationis; quia ius naturæ obligat omnes & semper, estque immutabile. At verò ius positiuũ nec obligat omnes, nec semper, & est mutabile. Quando autem dicimus, ius positiuũ obligare omnes, & semper, & esse inuariabile, est intelligendũ, quãtũ ad prima principia: nã de secundis præceptis iam diximus in hoc articulo esse variabilia ex peculiaribus circunstantijs: quamuis regulariter loquendo semper & omnes obligent. Quartò, differunt in eo, quod, vt aliquid sit ius naturæ; necessarium est, quod per bonam & euidentem consequentiam deducatur ex primis principijs practicis: at verò ius positiuum non deducitur per bonam & euidentem consequentiam ex iure naturali: sed est consonum illi. Vt v.g. ius naturale dictat sceleratos esse puniendos; ex quo per bonam consequentiam deducitur, quòd latrones & hæretici sunt puniendi: & sic hæc sunt de iure naturæ. Cæterum quòd hæretici comburantur; & latrones suspendantur, non sequitur per bonam consequentiam ex lege naturæ, sed sunt consona illi, & sic pertinent ad ius humanum. Et hæc dicta sunt de toto isto articulo.

ARTICVLVS III.

Vtrum ius gentium sit idem cum iure naturali.

AD Tertium proceditur. Videtur quod ius gentium sit idem cum iure naturali. Non enim omnes homines conueniunt, nisi in eo quod est eis naturale. Sed in iure gentiũ omnes homines conueniunt. Dicit † enim Iurisconsultus, quod ius gentium est, quo gentes humanæ vtuntur, ergo ius gentium est ius naturale. *1.2.q.95. art. 4. ad 1. & 5. Eth. lec. 12 fin.* *In digesto vet. libr. 1. tit. 1. leg. 9.*

2 ¶ Præterea, Seruitus inter homines est naturalis: quidam enim sunt naturaliter serui, vt Philosophus † probat in primo Polit. Sed seruitutes pertinent ad ius gentium, vt Isidor. † dicit, ergo ius gentium est ius naturale. *Lib. 1 Polit. c. 3. & 4. tom. 5.* *Lib. . Etymol. ca. 6.*

3 ¶ Præterea. Ius vt dictũ † est, diuiditur per ius naturale, & positiuum, sed ius gentium non est ius positiuum. Non enim omnes gentes vnquã *Art praeced*

conuenerunt: vt ex communi condicto aliquid statuerent, ergo ius gentium est ius naturale.

Lib. 5. Etymo. cap. 4. in prin. ¶ Sed contra est quod Isido. † dicit, quòd ius aut naturale est aut ciuile, aut gentium: & ita ius gentium distinguitur à iure naturali.

Ar. præced. Respondeo dicendum, quòd sicut † dictum est, ius siue iustum naturale est, quod ex sui natura est adæquatum vel commensuratum alteri. Hoc autem potest contingere dupliciter. Vno modo secundum absolutam sui considerationem: sicut masculus ex sui ratione habet commensurationem ad fœminam vt ex ea generet, & parens ad filium, vt eum nutriat. Alio modo aliquid est naturaliter alteri commensuratum, non secūdum absolutam sui rationem, sed secundum aliquid, quòd ex ipso sequitur, putà, proprietas possessionum. Si enim consideretur iste ager absolutè, non habet vnde magis sit huius, quàm illius. Sed si consideretur per respectum ad opportunitatem colendi, & ad pacificum vsum agri, secundum hoc habet quandam commensurationem ad hoc, quod sit vnius & non alterius: vt patet † per Philosophū *Lib. 2. cap. 3. tom. 5.* in 2. Poli. absolutè autem apprehendere aliquid non solùm conuenit homini, sed etiam alijs animalibus: & ideo ius quod dicitur naturale secundum primum modum, commune est nobis & alijs animalibus. A iure autē naturali sic dicto recedit ius gentium, vt Iurisconsultus dicit: quia illud omnibus animalibus, hoc solum hominibus inter se commune est. Considerare autem aliquid, comparando ad id quod ex ipso sequitur, est proprium rationis. Et ideo hoc idē est naturale homini secundum rationem naturalem, quæ hoc dictat. Et ideo dicit † Caius Iu- *In digesto ve. l. 1. tit. 1. de. 9.* risconsultus. Quòd naturalis ratio inter omnes homines constituit id, quod apud omnes gentes custoditur: vocaturque ius gentium. Et per hoc patet responsio ad primum.

¶ Ad secundum dicendum, quod hunc hominem esse seruum, absolutè considerando, magis quàm alium, non habet rationem naturalē, sed solum secundum aliquam vtilitatem consequentem: in quantum vtile est huic, quòd regatur à sapientiori: & illi quod ad hoc iuuetur, vt dicitur in primo † Politic. Et ideo seruitus pertinens ad ius gentium est naturalis secundo modo, sed non primo modo. *Li. 1. c. 3. in principio. tom. 5.*

¶ Ad tertium dicendum, quod quia ea quæ sunt iuris gentium, naturalis ratio dictat, putà ex propinquo habentia æquitatem: inde est quod non indigent aliqua speciali institutione, sed ipsa naturalis ratio eam instituit, vt dictum est in autoritate inducta. *Argum. 1. & † inst. cor. ar.*

SVMMA TEXTVS.

Suppositо iustum naturale esse, quod ex sui natura est adæquatum, vel commensuratum alteri, & quod hæc commensuratio potest contingere dupliciter; vno modo absolutè; alio modo in ordine ad aliquem finem, respondet D. Thom. ad difficultatem vnica conclusione, quæ ex verbis ipsius colligitur, & est talis. Ius gentium non est idem simpliciter, quod ius naturale: Probatur: Id dicitur esse de iure naturæ, quod ex natura sua absolutè est commensuratum: & id dicitur de iure gentium, quod est adæquatum ex natura sua non absolutè, sed in ordine ad aliquem finem: ergo ius gentium non est idem simpliciter, quod ius naturale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRæcipua difficultas circa istum articulum est, an ius gentium pertineat ad ius naturale, vel ad positiuum. Et quidem quod pertineat ad ius naturale, probatur multis & validissimis argumentis. Primò: Id, *Dubium.* quod colligitur ex principijs naturæ per bonam & *Primum argumentum.* euidentem consequentiam, pertinēt ad ius naturale, & continetur sub illo, vt diximus articulo præcedenti: sed ius gentium colligitur ex principijs naturæ per bonam, & euidentem consequentiam, ergo pertinet ad illud. Consequentia cum maiori est nota: & minor probatur. Hæc sunt principia iuris naturalis: Agri sunt diligenter colendi: & pax & tranquillitas reipublicæ est seruanda: sed ex his principijs in bona consequentia infertur, quod ne agri segniter colantur, aut pax & tranquillitas reipublicæ perturbetur, rerum diuisio sit facienda, quæ secundum omnes est de iure gentium: ergo ius gentium colligitur ex principijs naturæ, atque ex consequenti est idem cum iure naturali.

¶ Secundò sic argumentor: Eodem præcepto & *Secundum argumentum.* iure, quo præcipitur finis præcipiuntur & media necessaria ad talis finis consequutionem, vt verbi gratia, quia iure naturæ tenemur conseruare vitam, eodem etiam iure tenemur sumere cibum necessarium ad vitæ conseruationem; sed ius gentium est necessarium ad conseruationem iuris naturalis & ordinatur ad illud: ergo ius gentium pertinet ad ius naturæ.

¶ Tertiò. Si ius gentium pertineret ad ius posi- *Tertium argumentum.* tiuum, sequeretur, quod posset à principe vel à republica abrogari: ius enim positiuum pendet ex beneplacito & voluntate principis; atque ex consequenti, si modo Philippus rex Hispaniæ abrogaret ius de diuisione rerum, & dominiorum, omnia possiderentur in communi: consequens autem est abs[ur]dum, ergo dicendum est quod ius gentium pertinet ad ius naturæ, super quod nulla potest cadere abrogatio, vel dispensatio. Et confirmatur: Nam in lege velut. ff. de *Confirmatio.* iustitia & iure, dicit Pomponius religionem erga Deum, & vt parentibus, & patriæ pareamus esse de iure gen[ti]um. & in l. vt vim. d[ici]t Florentinus, iniuriā propulsare ad idem spectare ius: sed hæc sunt de iure naturæ, nam præceptum religionis & honorandi parentes, continetur in Decalogo. in quo non, n[isi] [pr]æcepta iuris naturæ ponu[n]tur, & sic omnia sunt indispensabilia, vt autor est D. Thom. 1. 2. quæst. 100. art. 8. & propul[s]atio iniuriarum est conclusi[o] [h]uius principij; Vna quæque res appetit se conseruare: ergo ius gentium est idem cum naturali. In contrarium tamen est: Nam D. Isidorus lib. 5. Etym. cap. 4. & refertur in decretis d. 1. cap. ius autem, dicit: Ius aut naturale est, aut ciuile, aut gentium, quibus verbis, vt constat, ius gentium distinguitur à naturali.

¶ In hac difficultate non solùm iuris prudentes *Iuris prudentes varij.* varij sunt, confundentes interdum ius gentium cum naturali, & interdum distinguentes: sed nec etiam D. Thom. sibi satis constat. Nam in hoc articulo videtur significare ius gentiū pertinere ad ius naturale: suppositis

supposito enim, quod ius naturę est illud, quod ex natura sua est commensuratum, & quod hoc potest contingere, vel secundum absolutam considerationem, vel in ordine ad aliquem finem, dicit ius gentium esse id, quod non absolutè sed in ordine ad aliquem finem ex natura sua est commensuratum; quibus verbis apertè significatur ius gentium pertinere ad ius naturæ cum tamen 1.2. quæst. 95. art. 4. ius positiuum diuidat in ius gentium, & ciuile.

Sententia Soto.

¶ Soto lib. 1. de iustitia & iure, quęst. 5. art. 4. hac ratione distinguit inter ius naturale, & ius gentium. Dicit enim, quòd prima principia practica, quæ homines sine discursu cognoscunt, quia à natura sunt indita mentibus nostris, vt, bona sunt agenda, & mala fugienda. Quod tibi non vis alteri ne feceris, &c. propriè constituunt ius naturæ: conclusiones verò inde deductæ pertinent ad ius gentium. Ceterum hęc sententia vera esse non potest: nam ex ea sequitur omnia præcepta Decalogi esse de iure gentium; si quidē omnia sunt conclusiones ex primis præceptis naturalibus deductæ: quod est falsum. Primò, quia vt statim dicemus, quæ sunt de iure gentium à perfecta republica abrogari possunt; præcepta verò Decalogi à nulla republica possunt abrogari. Secundò, quia cōclusiones, quæ necessaria consequentia deducuntur ex primis principijs practicis, ita habent cum illis necessariam cōnexionem, vt sine illis rectitudo naturalis constare non possit: ex quo fit, vt sint de iure naturæ sicut & principia. Quicumque enim præcipit aliquid eo ipso præcipit omnia, quæ cum illo habēt necessariam connexionem, & sunt necessaria ad illud.

Impugnatur Soto.

Prima conclusio. Ius gentium pertinet ad positiuum.

¶ Quapropter hac sententia omissa, vt quid in hac re dicendum sit explicemus, sit prima conclusio, Ius gentium non pertinet ad ius naturæ, sed ad positiuum humanum, cuius pars est. Hanc conclusionem ponit D. Thom. 1. 2. quæst. 94. art. 5. ad 3. vbi dicit, quod seruitus & diuisio rerum non sunt ab ipsa natura, sed humana ratione inuenta. Et Cicero lib. 2. de Inuentione cap. 5. inquit, diuisionem dominiorum, & rerum iuri positiuo esse ascribendam. Sunt autem seruitus & diuisio rerum de iure gentium, vt omnes Doctores fatentur. Sed probatur nostra conclusio. Primò: Ea quæ pertinent ad ius naturale, sunt intrinsecè bona, & opposita sunt intrinsecè mala, etiam ante quam per leges prohibeantur, vt est communis consensus Theologorum; sed quæ sunt de iure gentium, non sunt intrinsecè bona, nec opposita eorum sunt intrinsecè mala: ergo ius gentium non pertinet ad ius naturæ. Consequentia cum maiori est nota; minor probatur. Nam diuisio rerum, atque proprietas non est adeo bona, vt oppositum eius, scilicet, communitas rerum non sit etiam bona, quin potius in primitiua Ecclesia omnia erant communia; & etiam nunc sunt in religionibus approbatis. Et confirmatur: Nam in extrema necessitate omnia sunt communia, vt infrà dicemus. quæst. 62. ex quo manifestè colligitur rerum proprietatem non esse intrinsecè bonam. Secundò, omnia illa & sola pertinent ad ius naturæ, quæ aut sunt prima principia practica, aut ex illis deducuntur per bonam, & euidentem consequentiam, vt diximus articulo præcedenti: sed quæ sunt de iure gentium non sunt huiusmodi: nam primò seruitus, aut diuisio rerum non sunt prima principia practica, vt constat; nec etiam deducuntur ex illis absolutè, sed facta quadam suppositione, vt infrà videbimus: ergo ius gentium non pertinet ad ius naturæ. Et confirmatur. Ius gentium habetur ex consensu, & beneplacito hominum, & non absolutè ex dictamine naturæ: ergo non est ius naturale. Vltimo, Ius gentium potest aboleri per legem positiuam, imò de facto est abolita rerum diuisio apud religiosos, & seruitus apud Christianos: sed ius naturæ nō potest aboleri: ergo ius gentium distinguitur à iure naturali.

Secunda conclusio. Ius gentium est quasi mistum ex naturali & ciuili.

¶ Secunda conclusio. Ius gentium est quasi mistū ex naturali, & ciuili, habetque cum vtroque multam propinquitatem, & similitudinem, ratione cuius in institutis aliquando appellatur ius naturale, & aliquando ius ciuile. Et ità conciliantur diuersæ loquutiones in eadem instituta inuentæ. Sed propriè dicendum est, quod Ius gentium pertinet ad ius positiuum propter rationes positas in prima conclusione. Et quidem, quod ius gentium habeat similitudinem cum iure naturali, probatur. Nam primò, sicut ius naturale est commune omnibus hominibus: ita & ius gentium. Secundò. Sicut ius naturale non habetur in scriptis, nec inuenitur quando, aut vbi fuerit institutum, ita ius gentium nescitur, quando, aut vbi cœperit. Tertio. Sicut ius naturæ ad sui promulgationem non indiget, vt homines conuocentur, ità etiam in iure gentium non est necessarium; vt fiant hominum conuentus. Tandem: sicut ius naturæ, vel est primum principium iuris naturalis, vel conclusio, quæ necessario per viam illationis deducitur ex primis principijs: ità etiam ius gentium est velut conclusio ex primis principijs deducta, quamuis consequentia absolutè loquendo, non sit necessaria, cum tamen ius ciuile non deducatur ex primis principijs per modum conclusionis, sed per modum determinationis, verbi gratia, præcipit ius naturæ, vt malefici puniantur, & determinat ius ciuile, vt fures suspendantur, & hæretici comburantur; hoc non est colligere conclusionem, ex principijs, vt fit in iure naturali &, in iure gentium: sed in particulari determinare quæ vniuersaliter à lege naturali præcipiuntur. Quod autem ius gentium etiam conueniat cum iure ciuili, patet: nam vtrumque potest per legem positiuam abrogari, vt infrà dicemus.

Tertia conclusio. Differentia inter ius gentium & naturale.

¶ Tertia conclusio. Inter ius gentium & ius naturæ in hoc potissimum stat differentia, quod quæ sunt de iure naturæ absolutè sequuntur ex primis principijs naturæ: at verò quæ sunt de iure gentium non sequuntur absolutè, sed facta quadam suppositione. Pro cuius conclusionis intelligentia est aduertendum dupliciter contingere posse, quod aliquid necessario deducatur ex principijs naturæ; vno modo absolutè, alio modo facta aliqua suppositione. Id dicitur deduci ex principijs naturæ absolutè, quod simpliciter est necessarium ad comparandam rectitudinem naturalem, considerata absolutè hominis natura. Id verò dicitur deduci ex principijs naturæ, facta suppositione, quod quidem est necessarium ad comparandam rectitudinem naturalem, non considerata hominis natura absolutè, sed supposita tali, aut tali hominis cōditione. Hoc supposito dicitur in conclusione, quod quæ inferuntur necessario ex principijs naturæ, natura hominis absolutè considerata, propriè pertinent ad legem naturalem, illamque constituunt: at verò quæ inferuntur necessario ex principijs naturæ, natura hominis non absolutè considerata, sed facta aliqua suppositione, pertinent ad ius gentium, illudque constituunt, & in hoc potissimum dico consistere differentiam inter ius gentium, & ius naturæ. Quod exemplis declaratur, & manifestatur. V. G. quia considerata hominis natura absolutè, necessaria est generatio ad conseruandam speciem, & ad generationem est necessaria maris & fœminæ coniunctio, quæ in hominibus

Declaratur conclusio exemplis.

hominibus fit per matrimonium perpetuum, & indissolubile, vt proles: & suscipi & rectè educari possit, hæc omnia propriè pertinent ad legem naturæ; deducuntur enim ex principijs illius, natura hominis absolutè considerata. Cæterum si cōsideremus homines, in quantum maiori ex parte perfidi sunt, & bonis matrimonij abuti solent, hac conditione supposita, etiam est necessarium, quòd matrimonium fiat debita cum solemnitate, vnde iure gentium fuit introducta lex de matrimonijs contrahendis adhibitis testibus & debita cum solemnitate, vt sic homines perfidiæ argui possent si ab vxore discederent. Quare lex, quæ præcipit matrimonia solemniter contrahi propriè pertinet ad ius gentium; deducitur enim ex principijs naturæ, non quidem absolutè consideratæ, sed facta aliqua suppositione.

Lex præcipiens solemnia matrimonij, pertinet ad ius gentium.

¶ Item est aliud exemplum: Nam considerata hominis natura absolutè, naturaliter commendatur pax atque tranquillitas; & sic hæc sunt de iure naturali, cæterum si consideremus hominem quatenus propter naturæ corruptionem subijcitur diuersis affectibus, ex quibus prouenit vnumquemque diuersis iniurijs esse expositum, necesse est, quod homo per bellum eas pulsit propulsare & cum ratio postulet bellum minimo cum detrimento fieri, ad quod necessarium est quod intercedant legati, qui immunes sint ab omni iniuria, idcircò iure gentium statuta est legatorum immunitas. Item etiam; quia bellum est administrandum minimo cum detrimento, iure similiter gentium introductum fuit, vt victi seruiant victoribus.

Victi iure gentium seruiunt victoribus.

¶ Tandem est aliud exemplum, quo idem manifestatur: nam, quia natura hominis absolutè considerata necessarium est quod pecora alantur, & agri conserantur, vt sic hominibus suppetat cibus, fit, vt hæc omnis pertineant ad ius naturæ. Cęterum, quia post peccatum primi parentis natura hominis corrupta mansit, & ea consequenti inclinata magis ad bonum proprium, quam ad commune, idcircò necessarium fuit quod agri atque possessiones diuiderentur: quare iure gentium id factum fuit, & quia rebus inter homines diuisis necessarium erat earum commutationes fieri, ad quas nummus est necessarius, idcirco similiter iure gentium introductæ sunt pecuniæ. Et sic constat, quòd omnia, quæ pertinent ad ius gentium, deducantur ex principijs naturæ, aliqua facta suppositione: illa verò quæ pertinent ad ius naturale deducuntur ex eisdem principijs, natura hominis absolutè considerata.

Diuisio rerū de iure gentium.

1. Corolla. ¶ Ex dictis infero primò, ius gentium esse medium inter naturale, & ciuile, vt diximus in secunda conclusione. Et quia mediū participat rationem vtriusque extremi fit, ius gentium partim cum naturali partim cum ciuili conueniat, & partim differat ab vtroque. Conuenit cū naturali in eis, quę supra retulimus; & differt ab eodē in eo, quod non deducitur ex principijs naturæ absolutè consideratæ; sicut ius naturale. Conuenit autem cum iure ciuili in eo, quod consensu atque voluntate hominum statutum est, & differt ab eodem in eo, quod ius ciuile proprium est alicuius gentis, ius verò gentium pertinet ad omnes. Sed est aduertendum, quod quādo dicimus, ius gentium consensu atque voluntate hominum fuisse statutum, sicut ius ciuile, nolumus significare, omnes homines in vnum conuenisse ad illius compositionem, sed quòd omnium consensu tacito, vel expresso est approbatum.

Ius gentium medium inter naturale & ciuile.

2. Corolla. ¶ Infero secundo quòd simpliciter loquendo ius gentium non ad ius naturale, sed ad ius positiuum spectat; cum, vt statim dicebam, nō tam natura, quam hominum beneplacito sit statutum.

3. Corolla. ¶ Infero tertiò, quòd cum ius gentium hominum beneplacito sit institutum, respublica, quæ perfecta est, bene poterit illud abrogare: quod & factum est à republica Christiana, quæ est omnium perfectissima. Et constat ita esse: nam, vt statim dicebam, de iure gentium est rerum diuisio; & tam in principio nascentis Ecclesiæ tota multitudo possidebat omnia in communi, vt dicitur Actorum 4. Item de iure gentium est, quod victi seruiant victoribus, vt habetur ex D. Isidoro d. 1. cap. ius ciuile. & c. ius gentium, & ex institutis de iure personarum. §. serui autem. & tamen seruitus hæc inter Christianos abrogata est: Christianus enim capiens Christianum etiam in bello iusto non potest illum habere pro seruo: quod tractat optime Bartolus in titulo de captiuis & postliminio reuersis, lege hostes.

Respublica perfecta potest abrogare ius gentium.

Vltimum Corollarium. ¶ Infero vltimò, ius gētium cum ad positiuum pertineat in nullo posse naturali iuri derogare: ex quo sequitur in casu extremæ necessitatis, quo iure naturali quisque tenetur propriam vitam conseruare, omnia debere esse communia, non obstante iure gentium, quo rerum diuisio facta est.

Ad 1. argumentum. ¶ Ad primum argumentum in principio factum respondetur, hoc esse discriminis inter ius gentium, & ius naturale, quòd conclusiones, quæ sunt de iure gentium, non deducuntur ex principijs naturæ absolutè consideratis, sed facta suppositione, at verò conclusiones iuris naturalis deducuntur absolutè, nulla facta suppositione.

Ad 2. argumentum. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, concedendo, quod quando medium est simpliciter, & absolutè necessarium ad finis consequutionem, prout necessarium distinguitur contra vtile, vel commodū, tunc quo iure præcipitur finis, præcipitur etiam medium. Cæterum quando finis non est absolutè, & simpliciter necessarium, sed tantum vtile, vel commodum, quale est ius gentium, in ordine ad ius naturæ, tunc non eodem præcepto, quo præcipitur finis, præcipitur etiam medium.

Ad 3. argumentum. ¶ Ad tertium argumentum magister Soto lib. 3 de iustitia & iure. q. 1. art. 3 paulò ante responsionem ad primum argumentum capitale, dicit, esse aliqua de iure gentium ita necessaria, vt non solum licitè abrogari non possent, sed nec etiam talis abrogatio facta teneat, ponitque exemplum in rerum diuisione. Sed proculdubio tenendum est, quodcumque ius gentiū posse abrogari, iuxta id quod a nobis superius est explicatum, ad eius tamen abrogationem non erit sufficiens solius principis beneplacitum; sed vltra hoc etiam requiritur consensus, & autoritas reipublicæ. Cum enim ius gentium non fuerit introductum sola principis voluntate, sed pręcipuè hominum, & populi consensu, iste etiam erit necessarius ad eius abrogationem: vnum quodque enim per quas causas nascitur per easdē dissolui debet in moralibus. Vnde ad argumentum dico, quod si rex Philippus abrogaret ius de diuisione rerum, factum non teneret. Ex hoc tamen non sequitur tale ius non posse abrogari, quin potius de facto est abrogatum apud religiosos consensu & beneplacito reipublicę Christianæ, quod nulla ratione fieri posset, si ad ius naturale pertineret.

Ad confirmationem. ¶ Ad confirmationem respondetur, iuris prudentes nimium extendere ius gentium. Existimant enim eius appellatione comprehendi quidquid cūctis hominibus est commune, & ius naturale esse, quo etiam

bruta

bruta cum hominibus participant: cum tamen multa ad ius naturale pertineant, quæ peculiariter hominibus,& non brutis conueniunt; vt eſt videre in præceptis Decalogi, & in alijs, quæ ex eis euidenti conſequentia deducuntur. Vnde dico differentiam inter ius gentium, & naturale non conſiſtere in eo, quod Iuris prudentes affirmant; ſed in ratione à nobis in 3. concluſione explicata.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum debeat ſpecialiter diſtingui in paternum & dominatiuum.

AD Quartũ ſic proceditur. Videtur quod non debeat ſpecialiter diſtingui ius paternum & dominatiuum. Ad iuſtitiam enim pertinet reddere vnicuique quod ſuum eſt, vt dicit † Ambroſ. de officijs. Sed ius eſt obiectum iuſtitiæ: ſicut dictum † eſt, ergo ius ad vnumquenque æqualiter pertinet: & ſic nnn debet diſtingui ſpecialiter ius patris & domini.

Arg. 1 & in fin. cor. artic. Inf. q. 58 ar. 9. ad 3. & 2. diſ. 44. q. 2. ar. 1. 10 & 5. Eth. le. 11. Lib. 1. de off. c. 24. circ. fin. tom. 1. Artic. 1. huius q. Art. 1. ad 2. 2. q. 90. art. 2. Ca. 3. tom. 5.

2 ¶ Præterea, Ratio iuſti eſt lex: vt dictum † eſt. Sed lex reſpicit commune bonum ciuitatis & regni: vt ſupra † habitum eſt. Non autem reſpicit bonum priuatum vnius perſonæ, aut etiam vnius familiæ. Non ergo debet eſſe aliquot ſpeciale ius, vel iuſtum dominatiuum vel paternum, cum dominus & pater pertineant ad domum, vt dicitur in primo Polit. †

3 ¶ Præterea, Multæ aliæ ſunt differentiæ graduum in hominibus, vt puta quòd quidã ſunt milites, quidã ſacerdotes, quidã principes. Ergo ad eos debet aliquod ſpeciale iuſtũ determinari.

Lib. 5. c. 6. circa finem. to. 5.

¶ Sed contra eſt quòd † Philoſophus in quinto Ethic. ſpecialiter à iuſto politico diſtinguit dominatiuum & paternum & alia huiuſmodi.

Reſpondeo dicendum, quòd ius ſiue iuſtum dicitur per commenſurationem ad alterum. Alterum autem poteſt dici dupliciter. Vno modo quòd ſimpliciter eſt alterum: ſicut quod eſt omnino diſtinctum: ſicut apparet in duobus hominibus, quorum vnus non eſt ſub altero, ſed ambo ſunt ſub vno principe ciuitatis. Et inter tales ſecundũ † Philoſophum in quinto Ethi. eſt ſimpliciter iuſtum. Alio modo dicitur aliquid alterũ non ſimpliciter, ſed quaſi aliquid eius exiſtens. Et hoc modo in rebus humanis filius eſt aliquid patris: quia quodãmodo eſt pars eius, vt dicitur in octauo † Ethic. & ſeruus eſt aliquid domini, quia eſt inſtrumentum eius, vt dicitur † in 1. Poli. Et ideo [d] patris ad filium non eſt comparatio, ſicut ad ſimpliciter alterum. Et propter hoc non eſt ibi ſimpliciter iuſtum, ſed quoddam iuſtum, ſcilicet, paternum: & eadem ratione, nec inter dominum & ſeruum, ſed eſt inter eos dominatiuum iuſtum. Vxor autem quamuis ſit aliquid viri, quia comparatur ad eam ſicut ad proprium corpus, vt patet per Apoſtolum ad Ephe. quinto: tamen magis diſtinguitur à viro, quàm filius à patre, vel ſeruus à domino. Aſſumitur enim in quandam ſocialem vitam matrimonij. Et ideo, vt Philoſophus † dicit, inter virum & vxorem plus eſt de ratione iuſti, quam inter patrem & filium, vel dominum & ſeruum: quia cum vir & vxor habeant immediatam relationem ad domeſticam communitatem, vt patet in † primo Polit. ideo inter eos non eſt etiam ſimpliciter politicum iuſtum, ſed magis iuſtum œconomicum.

Lib. 5. c. 6. circa fi. tom. 5. Lib. 8. cap. 12. tom. 5. Lib. 1. Pol. c. 3. & 4. tom. 5 D. 203. L. 1. 5 Eth. cap. 6. in fi. tom. 5. Lib. 1. ex c. 3. elicitur, & ex vlt. tom. 5.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd ad iuſtitiam pertinet reddere ius ſuum vnicuique: ſuppoſita tamen diuerſitate vnius ad alterum. Si quis enim ſibi det quod ſibi debetur, non propriè vocatur hoc iuſtum: & quia quod eſt filij, eſt patris, & quod eſt ſerui, eſt domini: ideo non eſt propriè iuſtitia patris ad filium, vel domini ad ſeruum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd filius in quantum filius, eſt aliquid patris: & ſimiliter ſeruus in quantum ſeruus, eſt aliquid domini. Vterque tamen prout conſideratur vt quidam homo, eſt aliquid ſecundum ſe ſubſiſtens ab alijs diſtinctum. Et ideo in quantum vterque eſt homo, aliquo modo ad eos eſt iniuſtitia. Et propter hoc etiam aliquæ leges dantur de his quæ ſunt patris ad filium, vel domini ad ſeruum. Sed in quantum vterque eſt aliquid alterius, ſecundum hoc deficit ibi perfecta ratio iuſti vel iuris.

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnes aliæ diuerſitates perſonarum, quæ ſunt in ciuitate, habent immediatam relationem ad communitatem ciuitatis & ad principem ipſius: & ideo ad eos eſt iuſtum ſecundum perfectam rationem iuſti. Diſtinguitur tamen iſtud iuſtum ſecundum diuerſa officia. Vnde & dicitur ius militare, vel magiſtratuum, aut ſacerdotum: non propter defectum à ſimpliciter iuſto, ſicut dicitur paternum & dominatiuum, ſed propter hoc quòd vnicuique conditioni perſonæ ſecundum proprium officium aliquid proprium debetur.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quòd iuſtum dicitur per comparationem ad alterum, reſpondet D. Thom. ad hanc difficultatem, per duas propoſitiones.

¶ Prima concluſio. Inter patrem & filium, & inter ſeruum, & dominum non eſt iuſtum ſimpliciter; ſed ius paternum & dominatiuum, probatur. iuſtum ſimpliciter eſt inter eos, qui ſunt omnino diſtincti, quales ſunt duo ciues, quorum vnus non eſt ſub alio, & ambo ſunt ſub eodem principe: ſed pater & filius, Dominus & ſeruus, non ſunt omnino diſtincti: filius enim in humanis dicitur aliquid patris, & ſeruus, aliquid Domini, vt docet Ariſtoteles, ergo inter patrem, & filium, Dominum & ſeruum non poteſt eſſe iuſtum ſimpliciter, ſed iuſtum ſecundum quid, quod appellatur, vel ius paternum, vel dominatiuum.

¶ Secunda

¶ Secunda conclusio, Inter virum & vxorem plus est de ratione iusti, quam inter patrem & filium, seruum, & Dominum; sed non est simpliciter iustum, sed iustum œconomicum. Probatur: Quia quamuis vxor sit aliquid viri, ad quem comparatur tanquam ad propriam carnem: & propterea non possit esse inter eos iustum simpliciter, magis tamen distinguitur à viro, quàm filius à patre, & seruus a Domino, quia assumitur in eandem socialem vitam matrimonij: ergo inter virum, & vxorem plus est de ratione iusti, quam inter patrem & filium, vel dominum & seruũ. Et quia vir & vxor habent immediatam relationem ad domesticam gubernationem: fit, vt inter eos non inueniatur simpliciter ius positiuum, sed magis iustum œconomicum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Articulus iste hoc ideò ponitur, vt explicetur text. Aristo. lib. 5. Ethic. cap. 6. Ex quo loco ambæ conclusiones D. Thom. desumptæ sunt. Sed vt melius intelligantur, operæpretium erit, vt singulas suo ordine examinemus. Vnde circa primam conclusionem est difficultas, vtrùm inter patrem & filium sit iustum simpliciter, vel tantum secundum quid, Et quidem quòd sit iustum simpliciter, probatur multis argumentis. Primò sic: inter patrem & filium est amicitia simpliciter, vt docet D. Thom. 2. 2. quæst. 23. art. 1. ergo & iustitia simpliciter. Probo consequentiam: Nam ratio amicitiæ atque iustitiæ est æqualis, quantum ad hoc, quod sicut iustitia est ad alterum, ita & amicitia. Et confirmatur: Inter patrem, & filium est iustitia secundum aliquam veram rationem iustitiæ, vt dicit D. Thom. hîc in solutione ad secundum: ergo est iustitia simpliciter. Probo consequentiam: Nam sicut verus homo est simpliciter homo: ita vera iustitia est simpliciter iustitia.

Dubium circa primam conclusionem D. Thom. — *1. Argum.* — *Confirma.*

¶ Secundò, Contraria nata sunt fieri circa idem: sed inter patrem & filium reperitur iniustum simpliciter; filius enim occidens patrem, aut pater filium est omnino iniustus, vt omnes fatentur, ergo etiam reperitur inter eosdem iustum simpliciter.

2. Argum.

¶ Tertiò, Si inter patrem, & filium non reperitetur iustum simpliciter, ex eo esset, quia filius est aliquid patris, vtpotè qui accipit substantiam à patre, vt dicit D. Thom. in hoc articulo. Sed hæc ratio nihil valet: ergo, Probo minorem: In diuinis inter patrem & filium inuenitur iustum simpliciter, & rigurosum, filius enim, vt dicunt Theologi, de toto rigore iustitiæ satisfecit patri ad æqualitatem pro peccato totius generis humani, non obstante quod filius accipit à patre totam suam substantiam, iuxta illud Ioan. 10. Quòd dedit mihi pater maius omnibus est, & alibi: Omnia mea tua sunt, & etiam non obstante, quòd filius in diuinis est multò magis idem cum patre, quam in humanis: ergo pari ratione, vel potiùs à fortiori inter patrem & filium in humanis inuenitur iustum simpliciter.

3. Argum.

¶ Quartò, Inter Deum & hominem iustum, inuenitur iustum simpliciter: homo enim iustus exercens opera meritoria meretur apud Deum, estque meritum illud iustum simpliciter, vt docet D. Thom. 1. 2. quæst. 114. ar. 1. Sed homo iustus magis pendet à Deo in fieri, & in conseruari, quàm filius à patre, ergo à fortiori inter patrem & filium inuenitur iustum simpliciter.

4. Argum.

¶ Quintò, Inter patrem & filium est iustum naturale exactissimum, maximè quantum ad educationem & reuerentiam, quam filij debent parentibus exhibere, ergo & iustum simpliciter. Probo consequentiam: Nam iustum naturale est iustum simpliciter.

5. Argum.

¶ Vltimò, Inter patrem & filium emancipatum, habentem iam propriam domum, atque familiam, inuenitur propriè iustitia in contractibus, & commutationibus ciuilibus, non secus ac inter duos ciues: ergo & iustum simpliciter. In contrarium tamen est Arist. loco citato.

Vlt. Argum.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, & intelligentia eorum, quæ D. Thom. dicit in hoc articulo rem altius repetentes, aduertimus. Primò, quod ius siue iustum est multiplex, scilicet, politicum, paternũ, dominatiuum, & vxorium. Ius politicum est ius seruandi debitum ordinem inter ciues. Sunt autem ciues, qui sub eodem principatu commorantes in viuendo, acquirendo & possidendo sunt liberi, & æquales. Non dico æquales, quia quantum vnus acquirit vel possidet tantum debeat alter acquirere: sed quia æqualiter est licitum vnicuique tantum sibi acquirere, quantum potest, & acquisita possidere, vtique eis, sicut placet, dum modo id fiat sine communitatis, & conciuium læsione. Ius verò paternum est ius seruandi debitum ordinem inter parentem & prolem. Ius autem dominatiuum est ius seruandi debitum ordinem inter dominum & seruum. & tandem ius vxorium est ius seruandi debitum ordinem inter virum & vxorem.

Nota. 1. Ius seu iustũ multiplex.

¶ Secundò est aduertendum, quod iustum politicum in pluribus differt ab alijs tribus iustis. Nam primo differt, quantum ad materiam & obiectum. Iustum enim politicum est intra parietes ciuitatis, & inter ciues, vt dictum est, ideoque appellatur politicum, hoc est, ciuile. Alia autem iusta sunt intra parietes domus & inter partes illius: primæ enim & minimæ partes domus sunt dominus & seruus, maritus & vxor, pater & filius, vt docet Aristo. 1. Polit. ideo que appellantur ista iusta, non politica, sed œconomica. Item ius politicum est inter personas omnino diuisas in proprietate & vsu bonorum: at verò aliud triplex iustum est, inter personas coniunctas in vtroque illorum: seruus enim est tanquam possessio domini, & filius, sicut pars patris, & vxor similiter est coniuncta viro. Item iustum politicum est inter personas æquales, quantum ad principari, & subijci: nulli enim ciuiũ naturaliter principantur, vel subijciuntur alijs. Aliud autem triplex iustum est inter personas naturaliter inæquales, quantum ad hoc: Pater enim naturaliter principatur filio, & dominus seruo, & maritus vxori. Et sic constat, quod ius politicum, quantum ad materiam, & obiectum distinguitur ab alijs tribus iustis. Secundò differt iustum politicum ab alijs quantum ad formam, & modum. Iustum enim politicum est æqualitas simpliciter eorum, inter quos est: quæ in hoc consistit, vt quilibet habeat, quod suum est. Aliud autem triplex iustum est, inæqualitas simpliciter eorum, inter quos est, æquata tamen secundum debitam proportionalitatem. Nam iustum est, quòd, sicut pater præbet filio nutrimentum, & doctrinam, ità è contra filius patri reddat honorem, & reuerentiam: & sicut seruus acquirit Domino, ità è conuerso Dominus seruum custodiat, & defendat, &, vt Albertus dicit, sicut vir vxori præbet fœcunditatem; ità vxor viro rependat generationẽ: vel, vt alij dicunt, sicut vir honorem impendit vxori, sic, scilicet, quod ex honore viri mulier honoratur, ità mulier reddat viro debitum famulatum. Tertiò differt iustum politicum ab alijs tribus iustis, quantum ad finem, vel effectum. Iustum enim

Nota. 2. Iustum politicum differt ab alijs in multis.

paternum dominatiuum & vxorium ordinantur principaliter ad sustentationem, & conseruationem vitæ humanæ in particulari: cum tamen iustum politicum per se ordinetur ad sufficientiam vitæ in communi, vt docet Aristotel. lib. 1. Politicorum, & Cicero in principio suæ rhetoricę. Et quia bonum commune est perfectius particulari, quod ad commune ordinatur, fit, vt ius politicum sit perfectò & simpliciter ius, ius autem paternū, vel dominatiuum non simpliciter, & perfectè, sed in ordine ad politicum. Tandem differt iustum politicum ab alijs iustis ex parte causæ efficientis, cuius est iniustum ad iustum reducere; Quia enim par in parem non habet imperium, & illi, inter quos est politicū ius, sunt sibi inuicem pares, vt dictum est, ideirco fit, vt in illo iniuria corrigi debeat per iudicem tertium habentem ad hoc authoritatem, sibi, vel prædecessoribus suis à communitate commissam. In alijs autem iustis non est tertia persona necessaria, sed ea pars, quæ alteri præest dirigit illam, & sic iustum domini est seruum punire, & patris filium castigare, & mariti vxorem reprehendere; si delinquat. Quando autem dicimus iustum dominatiuum inueniri inter dominum, & seruum, nomine serui intelligimus solum illum seruum, qui alio nomine appellatur mancipium. Nam inter seruum qui seruit conductus, vel propter stipendium, & dominum, inuenitur iustum simpliciter, vt omnes Doctores fatentur.

3. Nota.
Ad perfectā rationem iustitiæ tria sūt necessaria.

¶ Tertio est aduertendum ad perfectam rationem iusti seu iustitiæ, tria esse necessaria. Primum est, quòd sit inter duo extrema: iustitia enim non est, nisi ad alterum. Secundum, quod reddatur æquale. Tertium, quòd reddatur debitum. Ex quo fit, vt vbi aliquod istorum defuerit non possit esse iustum perfectum. Vltimo est aduertendum, quod quando communiter philosophi dicunt, ius filij erga parentes non esse simpliciter ius, sed secundum quid, verba illa simpliciter, & secundum quid, geminam possunt habere significationem. Prima est, vt ly, simpliciter idem sit, ac secundum propriam, & veram rationem iuris, non metaphoricam, nec similitudinariam, & secundum quid, ac secundum metaphoricam, & non propriam nec veram rationem iuris. Secunda significatio est, vt ius simpliciter dicatur, quod non solum habet propriam & veram rationem iuris, sed etiam ex omni parte perfectam, & secundum quid, quod etsi habeat propriam, & veram rationem iuris, non tamen ex omni parte perfectam. Bene enim potest contingere, vt aliquid habeat propriam, & veram rationem iuris, non tamen perfectam, & rigorosam: sicut & creatura habet veram & propriam rationem entis, non tamen ex omni parte perfectam, sed hæc est in Deo.

1. Conclusio.
Ius paternū & dominatiuum, habent veram rationem iuris quantum ad essentialia.

¶ His constitutis sit prima conclusio. Ius filij erga parentes, & serui erga dominum habet veram, & propriam rationem iuris, quantum ad essentialia: itaque est ius simpliciter, si ly, simpliciter, accipiatur vt distinguitur contra metaphoricum & improprium. Hanc conclusionem supponit tanquam certam Aristo. lib. 5. Ethic. cap. 6. & D. Thom. in hoc articulo. Nam dicunt, quod si filius consideretur, vt est quidam homo, tunc est verum ius inter patrem & filium. Cæterum, quoniam hic homo est genitus à patre, à quo habet esse, ideò deficit illud ius à perfecta ratione iusti. Et probatur: Omnes conditiones necessariò requisitæ ad veram & propriam rationem iuris, reperiuntur in iure patris ad filium, & serui ad dominum: ergo inter patrem & filium, seruum, & dominum est verum & proprium ius. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam primo reperitur ordo ad alterum tantus, quantus sufficit ad veram rationem iuris: reperitur enim ordo ad diuersa subsistentia, & ad diuersa supposita, quod satis est: item etiam reperitur æqualitas licèt non omnimoda, secundum tamen proportionem & modum eius, qui operatur: nam filius modestus & obediens secundum proportionem, & modum suum reddit patri quantum in se est id, quod debet: & idem facit seruus studiosus & morigeratus: ergo inter patrem & filium, seruum & dominum, est verum & proprium ius.

2. Conclusio.
Ius paternum & dominatiuum non habent perfectā rationē iusti.

¶ Secunda conclusio: Ius inter patrem & filium, seruum & dominum, quod est ius paternum, & dominatiuum, non habet perfectam rationem iusti nec est simpliciter ius, si ly, simpliciter, accipiatur in secunda significatione, in quantum, scilicet, dicit id, quod non solùm habet veram, & propriam rationem iuris; sed etiam ex omni parte perfectam. Et probatur: Ius patris ad filium, vel serui ad dominum dicitur ius non per seipsum immediatè, sed per ordinem ad ius politicum & ciuile: ergo non habet perfectam rationem iuris, vel iusti; sed analogicam. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Ius dicitur simpliciter & perfectè tale in ordine ad bonum commune regni, vel ciuitatis: sed ius patris ad filium, vel serui ad dominum non dicit immediatum ordinem ad bonum commune regni, vel ciuitatis, nec ad ius politicum, & ciuile; sed tantum dicit ordinem per se primò ad bonum domesticum, & ad bonam gubernationem domus: ergo simpliciter loquendo non habet perfectam rationem iuris, nisi respectu quodam addito ad bonum commune, & ad ius politicum. Et confirmatur: Lex est ratio iuris, in quantum ius est vnde Aristot. 5. Ethicor. c. 6. dicit ad illos non posse esse iustum, vel iniustum simpliciter, ad quos lex non fertur: sed lex dicit immediatum ordinem ad bonum commune; nullum enim præceptum potest habere rationem legis, quod ad bonum commune non ordinetur, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 91. art. 2. ergo ius paternum, vel dominatiuum, quod immediatè respicit bonum priuatum domus non poterit habere per se primo perfectam rationem iuris: sed erit ius mediante alio iure, scilicet iure politico, ad quod mediante ordinatur. Item ius dicit ordinem ad alterum: ergo perfectum, & simpliciter ius dicit ordinem ad alterum simpliciter: sed filius non est alius simpliciter à patre, nec seruus à domino; comparatur enim filius ad patrem, tanquam pars eius, vt dicit Aristot. 8. Ethic. c. 12. & seruus ad dominum tanquam instrumentum illius, vt dicitur lib. 1. Polit. c. 3. & 4. ergo ius paternum & dominatiuum ex ista parte, qua sunt ad alterum non habent perfectam rationem iuris. Item: Ratio iusti consistit in facienda æqualitate: ergo ratio perfecti iusti in facienda perfecta æqualitate: sed inter patrem & filium, & dominum & seruum non potest esse perfecta æqualitas, Dijs enim, parentibus, &

magistris non possumus reddere æquale, vt dicit Aristot. & idem est de seruis respectu dominorum; ergo ius paternum, vel dominatiuum ex ista parte, qua non potest reddi æquale non potest esse

Corollarium.

simpliciter perfectum. Ex dictis infertur, quod cum ad rationem perfecti iusti requirantur tria, vt diximus, in tertio notabili, scilicet, quod sit ad alterum, quod reddatur æquale; & quod reddatur debitum, ex defectu duorum priorum, ius paternum, vel dominatiuum non dicitur simpliciter, & perfectè ius. Tertia autem conditio, scilicet, ratio debiti non deest iuri paterno, imo perfectius inuenitur in illo, quàm in iusto simpliciter, siue politico. Et ex hoc fit, vt in filijs in ordine ad parentes constituatur quædam virtus specialis appellata, pietas, & est illa, qua filius exhibet patri debitum cultum, de qua disserit Diu. Thom. infrà, quæst. 80. artic. 1. &. quæst. 101. artic. 1. 2. & 3. Ex qua quidem pietate strictius obligantur filij parentibus, quam ex iustitia: vnde filius inferens patri iniuriam non dicitur solum iniustus, sed impius, & hoc crudus.

In filio respectu parentum ponitur pietas virtus specialis.

Dubiolum.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm quando dicimus inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, sit intelligendum ex vtroque termino, tam, scilicet, ex parte filij in ordine ad patrem, quàm ex parte patris in ordine ad filium. Ad quod breuiter respondetur, vtrinque esse intelligendum, sed non æqua ratione. Filij enim ad patrem deficit ratio iusti simpliciter, tum, quia filius est pars patris; tum etiam; quia non potest reddere æquale. At verò patris ad filium, non est iustum simpliciter, non quia pater non possit reddere æquale: sed quia se habet ad filium, sicut totum ad partem. Vnde sicut inter hominem, & sua membra non potest esse propria ratio iusti, quia non sunt simpliciter duo: ita nec inter patrem & filium: sed quidquid confert pater in filium in seipsum quodammodo, conferre est dicendum. Cuius rei videtur habuisse rationem Seleucus Locrensium Monarcha. Nam cùm à filio ob transgressionem legis à se positæ, vterque oculus esset eruendus, præcepit, vt alter à se, & alter à filio erueretur: quasi significans patris & filij eandem prorsus esse personam. Sed restat, vt respondeamus ad argumenta in principio facta.

Solutio.

Ad 1. argum.

¶ Ad primum respondetur concedendo, verum esse, quod amicitia, atque iustitia habent similitudinem, quantum ad hoc, quod vtraque est ad alterum. Dico tamen; quod, quemadmodum, vt docet Aristot. l. 8. Ethicor. capit. 11. est quædam species amicitiæ consistens in excellentia, qualis est illa, quæ inuenitur inter patrem & filium, virum & vxorem, principem & subditum, de cuius ratione non est æqualitas simpliciter, sed æqualitas proportionis, quæ inuenitur, quando pater præstat filio quæ patris sunt, & filius patri, quæ sunt filij, habita comparatione rationum vtriusque: ita etiam est quædam iustitia consistens in æqualitate, non simpliciter sed proportionis, qualis est iustitia paterna, vel dominatiua, vel vxoria; quæ quidem verè & propriè appellantur ius; quamuis non habeant perfectam rationem iuris, vt diximus in superioribus.

Ad confirm.

¶ Ad confirmationem respondetur, concedendo similiter, inter patrem & filium esse iustitiam secundum aliquam veram rationem iustitiæ. Ex hoc tamen non infertur illos esse iustitiam simpliciter, si ly, simpliciter, accipiatur, vt distinguitur contra perfectam, vt diximus in secunda conclusione.

Ad 2. argum.

¶ Ad secundum respondetur cum Caietano in præsenti, concessa maiori, negando minorem; non enim inuenitur inter patrem & filium iniustum simpliciter, sicut nec iustum. Sed quemadmodum inter eos est plusquam ius, quia est vnitas fundans altiorem virtutem, nempe, pietatem, vt supra diximus: ità etiam est plusquam iniustum, nempe, impietas: quia est violatio vnitatis, quæ peior est violatione iuris. Vnde dico, quod sicut occidere seipsum est summe contrarium naturæ, & peius cæteris homicidijs, quia violatur identitas, quæ plus est, quàm æqualitas, in qua consistit ius: ita etiam cum filius occidit patrem, aut è conuerso; quia quasi contra seipsum consurgit peius quàm iniustum committit, quod in æqualitate constituitur.

Ad 3. argum.

¶ Ad tertium argumentum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico non esse eandem rationem de patre & filio in diuinis, & in humanis. Nam in diuinis, quia filius Dei non gratis, & liberè, sed naturaliter & necessario accepit esse à patre, esse, inquam sibi debitum; quoniam erat proprium ipsius filij Dei, non mirum esse debet, si in ipso filio respectu patris æterni inuenta fuerit iustitia perfectissima. At verò in humanis, quoniam pater liberè generat filium, & dat illi esse, quod nulla ratione erat sibi debitum: hinc est, quòd filius semper manet astrictus, & obligatus patri, adeò, vt inter ipsos non possit reperiri iustum simpliciter, nisi quantum ad aliqua, in quibus ex iure gentium filius est constitutus dominus, & sui iuris, vt dicemus in solutione ad vltimum argumentum.

Ad 4. argum.

¶ Ad quartum argumentum respondetur, quod sicut inter Deum & hominem iustum est vera ratio iustitiæ, non tamen perfecta; quia homo iustus est creatura Dei, ab eóque dependet, vt docet D. Tho. 2. 2. quæstio. 114. articul. 1. & 3. ità etiam inter patrem & filium est vera, & propria ratio iustitiæ, non tamen perfecta, vt diximus in conclusionibus. Ex quo factum fuit, vt D. Thom. 3. part. q. 85. art. 3. iustum, quod reperitur inter hominem, & Deum comparauerit iusto paterno, & dominatiuo in humanis inuento.

Ad 5. argum.

¶ Ad quintum argumentum respondetur, concessu antecedenti, negando consequentiam. Non enim est inconueniens, quod ius inter patrem & filium sit exactissimum, quantum ad naturalitatem: & tamen in ratione iusti sit imperfectum, ea, scilicet, parte, qua non est omnino ad alterum, quod necessarium est ad completam & perfectam rationem iusti. Quin potiùs dico, quòd, quemadmodum calor aeris in ratione naturalitatis simpliciter, & perfectè est naturalis, & tamen ex hoc non sequitur, quod sit perfectus in ratione caloris, quia non habet complementum quantum ad hoc; ità etiam ius paternum est perfectum, quantum ad naturalitatem, hoc est, est simpliciter naturale, non tamen est perfectum in ratione iusti; quia non est omnino ad alterum, ad modum iam explicatum.

Ad vltimum argum.

¶ In vltimo argumento tangitur difficultas, vtrùm inter patrem & filium emancipatum possit, quantum ad aliquas actiones, reperiri iustum simpliciter, & positiuum. Pro cuius intelligentia est aduertendum, filium posse cõsiderari secundum duplicem

statum

statum. Primus est, ante quam emancipetur; tunc, scilicet, quando adhuc est sub cura parentum. Secundus quando iam est emancipatus, & relictus suo iuri, quantum ad bona temporalia. Dixi quantum ad bona temporalia: nam quantum ad ius paternum, hoc est, quantum ad pietatem, & obedientiam parentibus debitam, numquam filius emancipatur. Hoc supposito dico inter filium emancipatum, & patrem reperiri posse iustum simpliciter, & ad æqualitatem, quo ad multas actiones. Ita docet Aristot. 5. Ethic. cap. 6. & Diu. Thom. ibidem lectione 12. & Buridanus quæst. 18. Et probatur: Si filius emancipatus vendat patri rem aliquam, pater tenetur ei precium reddere, non ex pietate, nec ex liberalitate: ergo ex iustitia simpliciter dicta, quæ est ad æqualitatem. Et confirmatur: Qui debet centum Regi, & soluit, facit iustum simpliciter, & ad æqualitatem, nec obedientia Regibus debita eam tollit: licet enim quis teneatur Regi obedire, imo & dare illi bona sua in casibus necessitatis, eis tamen exceptis vnusquisque habet ius etiam in ordine ad Regem super bona sua temporalia: ergo quantum ad hæc poterit esse inter ipsum & regem iustum simpliciter. Et eadem ratio est de filijs respectu parentum. Et hæc dicta sufficiant de tota ista dubitatione.

Inter patrem & filium emancipatũ reperitur iustum simpliciter quantum ad aliquid.

¶ Circa secundam conclusionem Diui Thomæ, vbi dicitur, inter virum & vxorem non reperiri iustum simpliciter, sed œconomicum, est aduertendum; inter virum & vxorem duo actionum genera reperiri posse. Primum est, quòd consistit in exigendo, & reddendo debitum. Et quantum ad hoc inuenitur inter ipsos iustum simpliciter. Dicit enim Paulus prima ad Corint. 7. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Et rursus: Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudari inuicem, &c. Quibus verbis aperte significat æquale esse debitum inter virum, & vxorem in actu matrimonij; & sic esse inter illos iustum simpliciter, quantum ad hoc. Aliud genus actionum est; quod consistit in gubernatione familiæ, & respectu huius, nec vxor est viro æqualis, nec verò censetur suppositum per se à viro distinctum; & sic quantum ad hoc non est inter illos iustum simpliciter, sed œconomicum. De quo est videndus Aristotel. 1. Polit. cap. 3. & 8. & lib. 2. OEconomicorum, capite primo, & tribus sequentibus.

Dubium circa secundam conclusionem D. Thom.

Inter virum & vxorem duo actionum genera reperiuntur.

QVAESTIO LVIII.

De Iustitia, in duodecim articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm conuenienter diffiniatur iustitia, quòd est perpetua & constans voluntas, ius suum vnicuique tribuens.

4. Dist. 33. q. 3. art. 1. ad 3. Et veri. q. 1. art. 5. ad 12. In digesto 1. et. lib. 1. tit. 1. leg. 10. in prin.

AD primum sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter definiatur à † Iurisperitis, quòd Iustitia est perpetua & constans voluntas, ius suum vnicuique tribuens. Iustitia enim secundũ Philosophum † in quinto Ethic. est habitus, à quo sunt aliqui operatiui iustorum, & à quo operantur, & volunt iusta. Sed voluntas nominat potentiam, vel etiam actum, ergo inconuenienter iustitia dicitur esse voluntas.

Lib. 5. c. 1. non longè à prin. tom. 5.

2 ¶ Præterea, Rectitudo voluntatis non est voluntas, alioquin si voluntas esset sua rectitudo, sequeretur quod nulla voluntas esset peruersa. Sed secundum † Anselmum in libro de Veritate, Iustitia est rectitudo, ergo iustitia non est voluntas.

In dialogo de verit. cap. 13.

3 ¶ Præterea, Sola Dei voluntas est perpetua. Si ergo iustitia est perpetua voluntas, in solo Deo erit iustitia.

4 ¶ Præterea, Omne perpetuum est constans, quia est immutabile. Superflue ergo vtrumque ponitur in definitione iustitiæ, & perpetuum & constans.

5 ¶ Præterea. Reddere ius vnicuique pertinet ad principem. Ergo si iustitia sit vnicuique ius suum tribuens, sequitur quòd iustitia non sit nisi in principe; quod est inconueniens.

6 ¶ Præterea, Augustinus, † dicit in libro de Moribus Ecclesiæ, quod iustitia est amor Deo tantùm seruiens, non ergo reddit vnicuique quod suum est.

Cap. 15. circa med. tom. 1.

¶ Respondeo dicendum, quòd prædicta iustitiæ definitio conueniens est, si rectè intelligatur. Cum enim omnis virtus sit habitus, qui est principium boni actus, necesse est quòd virtus definiatur per actum bonum, qui est circa ea, quæ ad alterum sunt, sicut circa propriam materiam virtutis. Est autem iustitia præcipuè circa ea quæ ad alterum sunt, sicut circa propriam materiam, vt infrà † patebit. Et ideo actus iustitiæ per comparationem ad propriam materiam virtutis, & obiectum tangitur, cum dicitur, ius suum vnicuique tribuens. Quia vt Isidorus † dicit in libro Etymol. Iustus dicitur, quia ius custodit. Ad hoc autem, quod aliquis actus circa quamcunque materiam sit virtuosus, requiritur quòd sit voluntarius, & quòd sit stabilis & firmus: quia Philosoph. dicit † in secundo Ethic. quòd ad virtutis actum requiritur, primo quidem, quòd operetur sciens: secundo autem, quòd eligens & propter debitum finem: tertio, quòd immobiliter operetur. Primus autem horum includitur in secundo: quia quod per ignorantiam agitur, est inuoluntarium: vt dicitur † in tertio Ethicor. Et ideo in definitione iustitiæ primo ponitur voluntas, ad ostendendum quòd actus iustitiæ debet esse voluntarius. Additur autem de constantia & perpetuitate, ad designandam actus firmitatem. Et ideo prædicta definitio est completa definitio iustitiæ, nisi quod actus ponitur pro habitu, qui per actum specificatur; habitus enim ad actum dicitur. Et si quis vellet eam in debitam formam definitionis reducere, posset sic dicere,

Ar. sequen.

Lib. 10. cap. 9. in prin. Ingeniosus parũ à prin.

Lib 2. Ethi. cap. 4. to. 5.

Lib. 3. cap. 1. tom. 5.

quòd iustitia est habitus, secundum quem aliquis constanti & perpetua voluntate ius suum vnicuique tribuit. Et quasi est eadem diffinitio cum ea, quam † Philosoph. ponit in 5. Ethic. dicens, quòd iustitia est habitus, secundum quem aliquis dicitur operatiuus secundum electionem iusti. *Lib.5.ca.1. & simul tom.5.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd voluntas hic nominat actum, non potentiam, est autem consuetum quòd apud authores habitus per actus diffiniantur: sicut † August. dicit super Ioan. quod fides est credere quod non vides. *Tract. 79. in Ioan. paulo à princ. tom.9.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd neque etiã iustitia est essentialiter rectitudo, sed causaliter tantum. Est enim habitus, secundum quem aliquis rectè operatur, & vult.

¶ Ad tertium dicendum, quòd voluntas potest dici perpetua dupliciter. Vno modo ex parte ipsius actus, qui perpetuò durat. Et sic solius Dei voluntas est perpetua. Alio modo ex parte obiecti: quia scilicet, aliquis vult perpetuò facere aliquid Et hoc requiritur ad rationem iustitiæ. Non enim sufficit ad rationem iustitiæ, quòd aliquis velit ad horam in aliquo negotio seruare iustitiam: quia vix inuenitur aliquis qui velit in omnibus iniustè agere, sed requiritur quòd homo habeat voluntatem perpetuò, & in omnibus iustitiam conseruandi.

¶ Ad quartum dicendum, quòd quia perpetuum non accipitur secũdum durationem perpetuam actus volũtatis, non superfluè additur, Constans. Vt sicut per hoc, quòd dicitur, Perpetua voluntas, designatur, quòd aliquis gerat in proposito perpetuò iustitiam conseruandi: ita etiam per hoc, quòd dicitur constans, designetur quòd in hoc proposito firmiter perseueret.

¶ Ad quintum dicendum, quòd iudex reddit quod suum est per modum imperantis & dirigentis: quia iudex est iustum animatum, & princeps est custos iusti, vt dicitur † in 5. Ethic. Sed subditi reddunt quod suum vnicuique per modum executionis. *Lib.5.cap.6 à quod.tom.5.*

¶ Ad sextum dicendum, quòd sicut in dilectione Dei includitur dilectio proximi, vt suprà dictum † est; ita etiam in hoc quòd homo seruit Deo, includitur quòd vnicuique reddat debet. *q.24.art.2.*

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. per tres propositiones. Prima conclusio, Definitio superius posita est conueniens, si rectè intelligatur, sumendo, scilicet, voluntatis nomen pro actu voluntatis. Haoc conclusionem probat D. Tho. declarando singulas partes. Nã primo ponitur illa particula, voluntas, ad ostendẽdum, quod actus iustitiæ debet esse voluntarius: & additur illa (constaos & perpetua) ad designandam actus firmitatem. Et tandem dicitur, ius suum vnicuique tribuẽdi: in quo declaratur propria materia virtutis, & obiectum. Est enim iustitia præcipuè circa ea. quæ ad alterũ sunt sicut circa propriam materiã, vt latiùs videbimus articulo sequenti. Secunda conclusio: Proposita definitio poterit in debitam formam definitionis reduci, si dicamus, quòd est habitus, per quem coostanter, & perpetua voluntate ius suum vnicuique tribuitur. Hanc conclusionem non probat D. Thom. sed illam, vt notam ex superioribus relinquit. Tertia conclusio: Hæc definitio in formam reducta est similis definitioni traditæ ab Arist. 5. Ethicor. cap. 1. vbi dicit, iustitiam esse habitum, quo homines iusta operantur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca istum articulum est aduertendum, quòd definitio iustitiæ in prima conclusione cõtenta, est Vlpiani in lege iustitia. ff. de iustitia & iure, ex quo loco illam desumpsit Iustinianus in sua instituta. Cicero lib.1. de Inuentione cap.5. & lib.2. Offic. cap. de Iustitia, aliter definit iustitiam dicens, quòd est habitus animæ cõmuni vtilitati prospiciens. Sed hæc definitio non tam iustitiæ particulari, quam legali conuenit, cuius est potissimum ordinari ad bonum commune, D. Ambrosius lib.1 Officiorum cap.24. definit iustitiam, sicut Iurisconsultus, dicens, quod est virtus moralis, qua vnicuique quod suum est redditur. Eandem definitionem approbat D. August. li.1. de libero arbitrio, cap.13. & lib. de Quantitate animæ cap.9. & lib.8. de Trinitate, cap 6. & lib.83. quæstionum q.31. Eaodem etiam approbat D. Thom. in hoc articulo, dicens esse conuenientem, si rectè intelligatur. Vnde ad illius explicationem est aduertẽdum primò, quòd cum omnis virtus sit habitus electiuus, vt Aristot. docet 2. Ethic. & habitus sortiantur speciem ab actibus, sicut actus ab obiecto: illa erit conueniens vniuscuiusq; virtutis definitio, in qua eius natura per proprium actum, & obiectum explicatur. Est autem iustitia virtus, quæ habentem ordinat ad alterum: inter quos æqualitatẽ dati, & accepti constituit; vt ex dictis in q. præcedenti colligere licet, & sic actus proprius illius erit reddere vnicuique quod suum est. Dicitur ergo in diffinitione iustitiæ, quod est voluntas ius suum vnicuique tribuendi, vt proprius actus explicetur: & nomine voluntatis intelligitur non potentia, sed actus. Familiare enim est philosophis nomen potentiæ tribuere actibus: ad quem modum principiorum cognitio appellatur intellectus, ponitur autem illa particula, voluntas, nõ loco generis, vt aliqui existimant: nam cum iustitia virtus, de qua in præsenti est sermo, sit habitus, nulla ratione fieri potest, vt respectu illius sit genus nomen, quod non habitum, sed actum importat: sed ponitur illa particula cum præcedentibus, scilicet, constans, atque perpetua; ad denotandas quasdam conditiones, quæ necessario in omni actu virtutis sunt inueniendæ, vt statim dicemus. Et loco generis debet subintelligi, vel habitus, vel virtus moralis. Et sic prædicta verba efficiunt sensum causalem, ac si diceretur; Iustitia est habitus, quo fit actus voluntarius, firmus atque constans, ius suum vnicuique tribuendi. Iuxta quem modum D. Augustin. super Ioannem tractatu 9. dicit de fide, quòd est credere, quod non vides. Et D. Anselmus in libro de veritate, dicit de iustitia, quòd est rectitudo, hoc est habitus efficiens in actibus rectitudinem: nam sola diuina voluntas est sua rectitudo. *Definitiones iustitiæ.* *Familiare est Philosophis nomen potentiæ tribuere actibus.* *D. Augustinus.* *D. Anselmus.*

¶ Secundò est aduertendum, quod, vt constat ex

Aristot.

Nota. Arist. li. 2. Eth. c. 4. in omni actu virtutis tres cõditiones sunt necessario inueniendæ. Prima est, quod quis sciens operetur. Secũda quod operetur eligẽs & propter finẽ. Tertia, quod operetur constanter, & immobiliter. Duæ priores pertinent ad libertatẽ necessariò in operante inueniendam; quod enim per ignorantiam, vel per violentiam fit, cùm non sit voluntarium non potest habere rationem virtutis. Et tertia pertinet ad modum, qui in operatione est seruandus. Duæ priores conditiones explicantur illa particula, voluntas, quæ idem valet, ac actus voluntarius: & tertia declaratur per illam scilicet, constans atque perpetua: nomine autẽ perpetui intelligimus non eum actum, qui nunquã interrumpitur, hæc enim perpetuitas soli Deo potest conuenire: sed eũ, qui fit ab eo, qui semper & in omni euentu proposuit debitè & secundũ legẽ operari. Sapienter autem Vlpianus vltra illam particolam (perpetua) apposoit aliam, scilicet, constans. Perpetuum enim solum dicit propositum & intentionem bene semper operandi: at verò constans vltra id addit eiusdem propositi firmitatem: quod tunc est quando homo in tali proposito nec nutat, nec vacillat, sed fixus manet: quod vtrumque est necessarium ad hoc, vt quis virtutem consequutus fuisse dicatur. Multi enim repetiuntur habentes propositum semper studiose agendi, qui tamen quia firmis virtutum radicibus non nituntur identidem dilabuntur, & sic studiosi minime dicuntur. Et hæc de diffinitione Vlpiani, quantum ad eius explicationem dicta sufficiant: ex quibus manifeste colligitur, esse prorsus eandem cum ea, quam D. Tho. in hoc articulo sub clariori; verborum serie constituit.

In omni actu virtutis tres conditiones sunt necessaria.

Discrimen inter perpetuũ & constans.

¶ Sed contra prædictam diffinitionem sic argumentor: Actus iustitiæ sunt tres, scilicet, honeste viuere, alterum non lædere & tribuere vnicuique, quod suum est, vt constat ex Vlpiano in lege iustit. a. ff. de iustitia & iure: sed huiusmodi actus non explicantur in diffinitione iustitiæ, sed solum explicatur tertius actus qui est, reddere vnicuique quod suum est: ergo ea non est bona.

Contra diffinitionem iustitia. 1. argumentum.

¶ Secondo; Qui sponte patitur pœnam iustam à iudice impositam facit actum iustitiæ. & tamen non reddit alicui ius, sed potius patitur: ergo male dicitur iustitiam esse quæ ius suum vnicuique tribuit.

2. Argumentum.

¶ In solutione primi argumenti valde se cruciat Buridanus, lib. 5. Ethic. quæstione. 2. ad secundum argumentum. Sed vera solutio est, quod honestè viuere sumitur dupliciter. Vno modo, vt idem sit ac viuere secundum rationem, & sic non est actus particularis iustitiæ sed communis omnium virtutum moralium, omnis enim virtus moralis est principium honestæ & studiosæ vitæ. Alio modo accipitur honestè viuere magis particulariter, quatenus includit rationem debiti. Et secundum istam acceptionem est actus iustitiæ; non tamen distinctus ab illo tertio actu, qui est, reddere vnicuique quod suum est. Tunc enim dicitur homo honestè viuere secundum rationem debiti, quando proximo reddit quod suum est, & sic non fuit necessarium, quòd hoc in definitione iustitiæ constitueretur. Similiter etiam secundus actus iustitiæ, qui est alteri non lædere potest accipi dupliciter. Vno modo negatiuè; in quantum dicit puram omissionem non lædendi quenquam. Et secundum istam rationem non est actus iustitiæ: imo non est actus; vnde stultis & dormientibus potest conuenire. Altero modo sumitur positiuè, quatenus includit propositum non lædendi alterum: & sic est actus iustitiæ, inclusus tamen in illo tertio, qui est reddere vnicuique quod suum est. Et ratio huius est: Quia sicut omnes potentiæ, vel habitus habent duos actus, & duas operationes, vnam principalem, & primam; qua prosequuntur suum obiectum formale: alteram minus principalem, ortam ex priori, & contentam in illa, qua aduersantur, & destruunt id, quod est contrarium suo obiecto, vt verbi gratia, voluntas habet duos actus, vnum primarium, qui est amor, quo prosequitur bonum, quod est formale obiectum voluntatis; alterum secundarium, ortum ex priori, qui est fuga & odium, quo prosequitur malum: ita etiam iustitia habet duos actus, vnum primarium, qui est reddere vnicuique quod suum est; alterum secundarium inclusum in primo, qui est propositum non lædendi alterum, non enim potest fieri, vt quis firma & constanti voluntate reddat vnicuique quod suum est, quin habeat propositũ nõ lædẽdi alterũ nec in honore, neque in diuitijs, nec in vita. Et sic nõ fuit necessariũ, vt iste secũdus actus in diffinitione explicaretur.

Ad 1. Argumentum.

Actus iustitia qui est non lædere accipitur dupliciter.

¶ Ad secundum argumentum respondetur; illum, qui patitur pœnam iustam reddere ius, vel iniuriato, vel reipublicæ ad æqualitatem; quod satis est ad hoc, vt iustitiam operari dicatur.

Ad 2. argumentum.

ARTICVLVS II.

Vtrum iustitia semper sit ad alterum.

AD Secundum sic proceditur. Videtur quod iustitia non semper sit ad alterum. Dicit enim Apostolus ad Romanos tertio, quod iustitia Dei est per fidem Iesu Christi. Sed fides non dicitur per comparationem vnius hominis ad alterum, ergo neque iustitia.

Sup. q. 57. ar. 4. & infrà art. 2. cor. & ad 3. & vir. q 2. art. 7. ad 12.

2 ¶ Prætereà, secundum Augustinum † in libro De Moribus Ecclesiæ ad iustitiam pertinet ob hoc, quod seruit Deo bene imperare cæteris, quæ homini sunt subiecta. Sed appetitus sensitiuus est homini subiectus, vt patet Genes. 4. vbi dicitur. Subter te erit appetitus eius, scilicet, peccati, & tu dominaberis illius, ergo ad iustitiam pertinet dominari proprio appetitui. Et sic erit iustitia ad seipsum.

Cap. 17. circa med. to. 1.

3 ¶ Prætereà. Iustitia Dei est æterna. Sed nihil aliud est Deo coæternum, ergo de ratione iustitiæ non est, quòd sit ad alterum.

4 ¶ Prætereà, Sicut operationes quæ sunt ad alterum, indigent rectificari: ita etiam operationes quæ sunt ad seipsum. Sed per iustitiam rectificantur operationes. secundum illud Prouerbiorũ vndecimo. Iustitia simplicis diriget viã eius, ergo iustitia non est solũ circa ea quæ sunt ad alterũ, sed etiã circa ea quæ sunt ad seipsum.

¶ Sed contra est quod Tullius † dicit in primo de Offi. quòd iustitiæ ea ratio est, qua societas hominũ inter ipsos & vitæ cõmunitas continetur. Sed hoc importat respectum ad alterũ, ergo iustitia est circa ea quæ sunt ad alterũ.

Lib. 1. ne de iustitia in prin.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut suprà dictum † est, cum nomen iustitiæ æqualitatem importet, ex sua ratione iustitia habet, quòd sit ad alterum: nihil enim est sibi æquale, sed alteri. Et quia ad iustitiam pertinet actus humanos rectificare, vt † dictum est, necesse est quod

Q. præc. ar. 1. 2. & 3.

Arg. præc. & q. 57. art. 1. & 2 q. 113. art. 1.

æqualitas ista, quam requirit iustitia, sit diuersorum agere potentium. Actiones autem sunt suppositorum & totorum, non autem, propriè loquendo, partium, & formarum, seu potentiarum. Non enim propriè dicitur quod manus percutiat, sed, homo per manum: neque propriè dicitur quòd calor calefaciat, sed ignis per calorem, secundum tamē similitudinem quandum hæc dicuntur. Iustitia ergo propriè dicta requirit diuersitatem suppositorum, & ideo non est nisi vnius hominis ad alium. Sed secundum similitudinem accipiuntur in vno & eodem homine diuersa principia actionum, quasi diuersa agentia: sicut ratio & irascibilis & concupiscibilis, & ideo metaphoricè in vno & eodem homine dicitur esse iustitia, secundum quod ratio imperat irascibili, & concupiscibili: & secundum quod hæc obediunt rationi, & vniuersaliter secundum quod vnicuique parti hominis attribuitur quòd ei conuenit. Vnde *Lib. 5. ca. vlt. to. 3.* & † Philosophus in quinto Ethic. hanc iustitiam appellat secundum metaphoram dictam.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod iustitia quæ fit per fidem in nobis, est per quam iustificatur impius: quæ quidem in ipsa debita ordi- *1. 2. q. 113. art. 1.* natione partiū animæ consistit, sicut sup. † dictum est, cum de iustificatione impij ageretur. Hoc autem pertinet ad iustitiam metaphoricè dictam, quæ potest inueniri etiam in aliquo solitariam vitam agente. Et per hoc patet responsio ad secundum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iustitia Dei est ab æterno, secundum voluntatem, & propositum æternum. Et in hoc præcipuè iustitia consistit: quamuis secundum effectum non sit ab æterno, quia nihil est Deo coæternum.

¶ Ad quartum dicendum, quòd actiones, quæ sunt hominis, ad seipsum sufficienter rectificantur, rectificatis passionibus, per alias virtutes morales. Sed actiones quæ sunt ad alterum, indigent speciali rectificatione, non solum per comparationem ad agentem, sed etiam per comparationem ad eum, ad quem sunt. Et ideo circa eas est specialis virtus, quæ est iustitia.

Summa Textus.

AD hanc difficultatē respondit D. Tho. per duas propositiones. Prima conclusio. Iustitia propriè dicta semper est ad alterū, probatur iustitia, vt nomē pèæ se fert importat æqualitatem, sed æqualitas non potest esse, nisi inter duos: nihil enim dicitur sibi, sed alteri æquale: ergo iustitia semper est ad alterum. Et confirmatur: Iustitia, si ad mores referatur, conuenit humanis actionib⁹: sed actiones teste Ari. 2. de anima, sunt suppositorum, & nō naturarum, vel partium; humanitas enim non net; imo nec digiti, aut manus, sed mulier: ergo iustitia propriè dicta non solum est inter duo, qualitercumque distincta, sed inter duo supposita, quorum quodlibet suas exerceat operationes. Secunda conclusio. Iustitia metaphoricè dicta, bene potest esse eiusdem ad se ipsum, in quantum, scilicet, in vno & eodem homine diuersa principia actionum, quasi diuersa agentia considerantur: ad quem modum dicere solemus, iustum esse, quod ratio imperet sensualitati, & quod hæc obediat rationi.

Explicatio Articuli.

COnclusiones huius articuli desumptæ sunt ex Aristot. lib. 5. Ethi. cap. 11. Circa quas est aduertendum primo: non esse idem iustitiam propriè & iustitiam perfectè, & iustitiam metaphoricè. Nam, vt constat ex ijs, quæ diximus, quæstione præcedenti ar. 4. inter nos & Deū est iustitia non metaphorica, nec perfecta, sed propria, & idē est de patre respectu filij, & de domino respectu seruorū: at verò eiusdem ad seipsum solùm est iustitia metaphorica, non propria, nec perfecta, & idē est de homine respectu brutorum. Bruta enim, vt dicit Arist. 10. Ethi. c. 8. sicut nō possunt esse felicia; ita nec iniuriā pati. Et ratio est: Nā ius propriè non inuenitur, nisi inter illa, quæ habēt dominiū suarum actionū: bruta autē nullius rei possunt dominium habere: vnde si quis alterius equum occidat, vel ab eo pabulum subtrahat, nullam ei facit iniuriam, sed domino. Ex quo infertur falsam esse sententiam Conradi lib. 6. de contractibus & Gersonis lib. de vita spirituali, qui dicūt bruta habere dominium circa pabula, & sic posse esse iustitiam inter illa & homines. *Nota. 1. Iustitia propriè, iustitia perfectè & iustitia metaphoricè differunt.*

¶ Secundò, est aduertendum, quod quando D. Tho. in hoc articulo, explicans, cui sit reddendum ius dicit illud reddi debere alteri supposito, Ly alteri supposito, absoluitur à numero, & vult significare, quod est reddendum ius alteri, quod est vnum suppositum, vel quod est collectio plurium suppositorum, vt communitas. Ad quem etiam modum loquitur Arist. lib. 5. Ethic. c. 1. Nam cum dixisset iustitiam alterum respicere; huius rei rationem reddens subiungit. Reddit enim ius alteri, siue principi, siue reipublicæ. Quibus verbis satis apertè significat nomine alterius intellexisse, vel alterum suppositum, vel collectionem plurium suppositorum. *Nota. 2.*

¶ Tertiò est aduertendum, quòd quantum ad hoc, quod est alterum respicere, est latissimum discrimen inter iustitiam, prout est in proposito voluntatis, & inter eandem, quatenus executioni mandatur, nam quamuis vera & propria iustitia quatenus executioni mandatur, non possit inueniri, nisi inter supposita realiter existētia: in proposito tamen voluntatis bene potest vera, & propria ratio iustitiæ inueniri, antequam alterum existat. v.g. Habet quis depositum pro filijs alterius, si illos habuerit, tunc seruat iustitiam, & verè dicitur iustus, quando habet propositum, reddendi depositum, adhuc ipsis filijs non existentibus: & si intendit non dare pro tempore quo erunt, est verè iniustus. *Nota. 3.*

Articulus III.

Vtrum iustitia sit virtus. *Amot 5. Eth. le. 2. & 3.*

AD Tertium sic proceditur, Videtur quòd iustitia nón sit virtus. Dicitur enim Lucæ 17. Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite. Serui inutiles sumus: quod debuimus facere fecimus. Sed non est inutile facere opus virtutis. Dicit enim † Ambrosius in secundo de officiis, vtilitatē nō pecuniarij lucri æstimationem dicimus, sed acquisitionē pietatis. Ergo facere quod quis debet facere, non est opus virtutis. Est autem opus iustitiæ quo quis facere tenetur, *Lib. 2. cap. 6. circa princ. tom. 1.*

tenetur, ergo iustitia non est virtus.

2 ¶ Præterea, Quod fit ex necessitate, non est meritorium. Sed reddere alicui quod suum est, quod pertinet ad iustitiam, est necessitatis, ergo non est meritorium. Actibus autem virtutum meremur, ergo iustitia non est virtus.

3 ¶ Præterea, Omnis virtus moralis est circa agibilia. Ea autem quæ exterius constituuntur, nõ sunt agibilia, sed factibilia: vt patet per Philosophum in nono † Metaphy. Cum ergo ad iustitiam pertineat exterius facere aliquod opus secũdum se iustum, videtur quòd iustitia non sit virtus moralis.

Lib. 9. tex. 15. tom. 3.

¶ Sed contra est, quòd † Gre. dicit in 2. Moral. quòd in quatuor virtutibus, scilicet, temperantia, prudentia, fortitudine, & iustitia, tota boni operis structura consurgit.

Li. 2. ca. 36. in princ.

¶ Respondeo dicendum, quòd virtus humana est quæ bonum reddit actum humanum & ipsum hominem bonum facit, quod quidem conuenit iustitiæ. Actus enim hominis bonus redditur ex hoc, quod attingit regulam rationis, secundum quam humani actus rectificãtur. Vnde, cum iustitia operationes humanas rectificet, manifestum est quod opus hominis bonũ reddit. Et vt Tullius † dicit in 1. de Officijs, ex iustitia pcipuè viri boni nominãtur. Vnde sicut ibidẽ dicit, In ea virtutis splendor est maximus.

Lib. 1. in c. de iustitia. circa prin.

¶ Ad primum ergo dicẽdum, quòd cum aliquis facit quod debet, non affert vtilitatem lucri ei cui facit quod debet, sed solum abstinet à damno eius, sibi tamen facit vtilitatem, in quãtum spontanea & prompta voluntate facit illud quod debet, quod est virtuose agere. Vnde dicitur Sapien. 8. quòd sapientia Dei sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam & virtutem quibus in vita nihil est vtilius hominibus, scilicet, virtuosis.

¶ Ad secundum dicendum, quod duplex est necessitas, vna coactionis: & hæc quia repugnat voluntati, tollit rationem meriti. Alia autem est necessitas ex obligatione præcepti, siue ex necessitate finis: quando scilicet aliquis non potest consequi finem virtutis nisi hoc faciat, & talis necessitas non excludit rationem meriti, in quantum aliquis hoc quod sic est necessarium, voluntariè agit, excludit tamen gloriam supererogationis, secundum illud 1. ad Corinth. 9. Si euangelizauero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iustitia non consistit circa exteriores res quantum ad hoc, quòd est facere, quod pertinet ad artem: sed quantum ad hoc quod vtitur eis ad alterum.

SVMMA TEXTVS.

CONclusio est affirmatiua. Probatur: Virtus secundum Arist. 2. Ethic. est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit: sed talis est iustitia: ergo probo minorem: Bonum hominis est operari secundum regulas rationis: nam cum homo natura sua sit rationalis, ex eo opus eius erit bonum, quod est conforme rectæ rationi: sed hoc efficit iustitia, cuius munus est, secundum regulas rationis æqualitatem constituere inter duos: ergo iustitia est virtus: & vt Arist. dicit non qualiscunque sed tanto cæteris rutilantior, quanto Hesperus reliquis astris firmamenti splendore antecellit. Quod & Cicero lib. 1. Officiorum repetit dicens, in habitu iustitiæ virtutis splendorem esse maximum, ex qua viri boni nominantur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

RAtio, propter quam D. Thom. in hoc articulò mouet præsentem difficultatem, non est, quia de ea sit aliqua dubitatio: omnes enim vno ore fatentur iustitiam esse virtutem: sed vt seruet debitum ordinẽ, & præterea explicet immediatum genus eius iustitię, de qua in præsenti est sermo: quod est non virtus secundum totam suam latitudinem, in quantum, scilicet, complectitur tam virtutes intellectuales, quam morales: sed virtus moralis, cuius munus est, dare bonum vsum in ordine ad rectam rationem. Hæc enim est, quæ bonum facit habentem & opus eius bonum reddit.

¶ Sed contra conclusionẽ sic argumẽtor: exercitati in actibus virtutũ, ab omnibus laudantur, sed non laudantur illi, qui exercent se in actibus iustitiæ, vt est videre in mercatoribus, qui emptionibus & vẽditionibus intenti, quæ sunt actus iustitiæ, non laudãtur; sed potius vituperantur: ergo iustitia non est virtus. Ad hoc argumentũ nõnulli respõdent, quod ideò mercatores non laudantur, quamuis exerceant se in actibus iustitiæ, quia eorum status est adeo periculosus, vt vix possint conscientiam suam in talibus contractibus innoxiam seruare. Sed hæc ratio nihil valet. Ex ea enim sequeretur, quod status iudicum, atque principum non esset laudabilis; imò nec status episcoporum dicente D. August. in regula, quòd quãtò quis in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur. Alij dicunt, quòd quamuis illi actus sint studiosi, quia tamen impediunt, ne homines ad altiora progrediantur, ideò in illis occupati non laudantur. Sed nec hæc ratio est sufficiens: quia tunc sequeretur castitatem coniugalem non esse laudandam, cum impediat virginitatem, quæ est maius bonum: cuius tamen contrarium communiter tenent Catholici. Quocirca, his solutionibus omissis, dico, quòd mercatores ementes & vendentes non laudantur multis de causis. Prima est propter abusum, qui communiter in illis actibus inuenitur. Sæpè enim contingit, vt aliqui actus sint ex se liciti & honesti, qui tamẽ propter nimium abusum redduntur mali, vt quod religiosi deferant chirotecas, non quidem est ex se malum, sed potius videtur bonum, vt eorum manus sint mundæ & tales quales tanti sacramenti ministros decet. Nihilominus tamen propter abusum iam est hoc redditum vituperabile.

Arg. contra conclusion. D. Thom.

Solutio aliquorum.

D. August.

Vera solutio. Mercatores multis de causis non laudantur.

Secunda ratio est: Quia communiter hoc munere vtuntur homines de media plebe: & quod de se non est vituperabile aliquando redditur infame propter eos, qui re illa vtuntur. Ex vili enim conditione hominum sæpè sæpiùs prouenit vt actus, qui secundum se sunt boni in debito modo fiãt, & sic reddantur vituperabiles. Quare si tantum homines graues & timorati cõmuniter facerẽt tales cõtractus, procul dubio laudarẽtur. Vel tandẽ dico, quod quãdo in aliqua virtute sunt actus perfectiores & minus perfecti, cõiter nõ laudãtur minus perfecti, quãuis sint actus virtutis.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm iuſtitia ſit in voluntate tanquam in ſubiecto.*

3 d. 33. quæſt. 2. artic. 4. q. 6. & ver. q. 5. artic. 5. cor. ſin. & 5. Ethic. lect. 1.

AD Quartū ſic proceditur. Videtur, quòd iuſtitia non ſit in voluntate ſicut in ſubiecto. Iuſtitia enim quandoque veritas dicitur. Sed veritas non eſt voluntatis, ſed intellectus, ergo iuſtitia non eſt in voluntate ſicut in ſubiecto.

2 ¶ Præterea, iuſtitia eſt circa ea quæ ſunt ad alterum. Sed ordinare aliquid ad alterum eſt rationis. Iuſtitia ergo non eſt in voluntate ſicut in ſubiecto, ſed magis in ratione.

3 ¶ Præterea, Iuſtitia non eſt virtus intellectualis, cum non ordinetur ad cognitionem. Vnde relinquitur, quòd ſit virtus moralis. Sed ſubiectum virtutis moralis eſt rationale per participationem, quod eſt iraſcibilis, & concupiſcibilis, vt patet † per Philoſophum in 1. Ethic. ergo iuſtitia non eſt in voluntate ſicut in ſubiecto, ſed magis in iraſcibili & concupiſcibili.

Lib. 1. ca. vlt. tom. 5. Annot.

¶ Sed contra eſt, quòd Anſelmus † dicit, quòd iuſtitia eſt rectitudo voluntatis, propter ſe ſeruata.

In dialogo de veritate cap. 12.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd illa potentia eſt ſubiectum virtutis ad cuius potentiæ actum rectificandum virtus ordinatur. Iuſtitia autem non ordinatur ad dirigendum aliquem actum cognoſcitiuum. Non enim dicimur iuſti ex hoc quòd rectè aliquid cognoſcimus. Et ideo ſubiectum iuſtitiæ non eſt intellectus, vel ratio quæ eſt potentia cognoſcitiua: ſed quia iuſti in hoc dicimur, quòd aliquid rectè agimus, proximum autem principium actus eſt vis appetitiua, neceſſe eſt quod iuſtitia ſit in aliqua vi appetitiua, ſicut in ſubiecto. Eſt autē duplex appetitus, ſcilicet voluntas, quæ eſt in ratione, & appetitus ſenſitiuus cōſequens apprehenſionē ſenſus, qui diuiditur per iraſcibilem, & concupiſcibilem, vt in primo habitū eſt. Reddere autem vnicuique quod ſuū eſt, nō poteſt procedere ex appetitu ſenſitiuo: quia apprehenſio ſenſitiua non ſe extendit ad hoc, quòd conſiderare poſſit proportionem vnius ad alterum: ſed hoc eſt proprium rationis. Vnde iuſtitia non poteſt eſſe ſicut in ſubiecto in iraſcibili & concupiſcibili, ſed ſolum in voluntate. Et ideò Philoſophus † diffinit iuſtitiam per actum voluntatis, vt ex ſupradictis † patet.

1. 2. q. 81. ar. 2.

Lib. 5. Eth. ca. 1. & 1. ad finem. Art. 1. huius quæſt.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod quia voluntas eſt appetitus rationalis: ideo rectitudo rationis quæ veritas dicitur, voluntati impreſſa, propter propinquitatem ad rationem, nomē retinet veritatis. Et inde eſt, quod quandoque iuſtitia veritas vocatur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd voluntas fertur in ſuum obiectum conſequenter ad apprehenſionem rationis. Et ideo quia ratio ordinat in alterum, voluntas poteſt velle aliquid in ordine ad alterum: quod pertinet ad iuſtitiam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd rationale per participationem [d] non ſolum eſt iraſcibile & concupiſcibile, ſed omnino [d] appetitiuum, vt dicitur in 1. Ethicorum: quia omnis appetitus obedit rationi. Sub appetitiuo autem comprehenditur voluntas: & ideo voluntas poteſt eſſe ſubiectum virtutis moralis.

D. 221. & 1109. Lib. 1. ca. vlt. tom. 4.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. vnica concluſione, quæ talis eſt. Virtus iuſtitiæ non eſt in intellectu, nec in appetitu ſenſitiuo, ſed ſolum in voluntate, tanquam in ſubiecto. Probat ſingulas partes. Et primò quod non ſit in intellectu: nam illa potentia eſt ſubiectum virtutis, ad cuius potentiæ actum rectificandum ipſa virtus ordinatur: ſed iuſtitia non ordinatur ad rectificandum actum potentiæ cognoſcitiuæ, non enim dicimur iuſti ex eo, quòd aliquid rectè cognoſcimus, ſed ex eo, quòd aliquid rectè agimus; proximum autem principii actus eſt vis appetitiua: ergo iuſtitia non eſt in intellectu, tanquā in ſubiecto, ſed in aliqua vi appetitiua. Quod autem non ſit in appetitu ſenſitiuo, ſed ſolum in voluntate probatur. Hoc eſt diſcriminis inter voluntatem & appetitum ſenſitiuum, quòd volūtas ſequitur apprehenſionem intellectus; & propterea dicitur appetitus rationalis: appetitus verò ſenſitiuus ſequitur apprehenſionem ſenſus: ſed apprehenſio ſenſitiua nō ſe extendit ad hoc, vt poſſit conſiderare proportionem vnius ad alterum: hoc enim eſt proprium rationis, ergo reddere vnicuique quod ſuum eſt non poteſt procedere ab appetitu ſenſitiuo, ſed ſolum à voluntate: atque ex conſequenti iuſtitia, cuius eſt facere æqualitatem, reddēdo vnicuique quod ſuum eſt, non erit in appetitu ſenſitiuo, tanquam in ſubiecto, ſed ſolum in voluntate.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium circa concluſionem articuli.

CIrca concluſionem huius articuli eſt difficultas, vtrum vera ſit. Et pro parte negatiua argumentor primò: iudicare eſt actus iuſtitiæ, vt omnes doctores concedunt; & tamen pertinet ad intellectum: ergo iuſtitia eſt etiam in intellectu, tanquam ſubiecto. Et confirmatur: Reſtitutio, & redditio debiti ſunt actus iuſtitiæ; & tamen non eliciuntur immediate à voluntate: ſed à potentijs exterioribus, imperium voluntatis exequentibus: ergo iuſtitia non ſolum eſt cōſtituenda in voluntate, ſed etiam in alijs potentijs. Probo conſequentiam: Nam omnis virtus in ea potentia debet conſtitui, in qua propriam exercet operationem.

1. Argum.

¶ Secundò, Voluntas de ſe eſt determinata ad bonum rationis, ſed obiectum iuſtitiæ eſt bonum rationis, ergo voluntas ex ſe eſt ſatis determinata ad illud; atque ex conſequenti non indiget virtute, qua mediante feratur in illud.

2. Argum.

¶ Tertiò, Fortitudo & temperantia ea ratione non conſtituuntur in voluntate, quia voluntas ex ſe eſt ſatis determinata ad bonum temperantiæ, & ad bonum fortitudinis: ſed obiectum iuſtitiæ eſt multò excellētius, habetque maiorem dignitatem, quam obiectum fortitudinis, vel temperantiæ: ergò ſicut fortitudo non conſtituitur in voluntate, ita nec iuſtitia. Ad hoc argumentum nonnulli reſpondent, negando conſequentiam. Eſt enim diſcrimen, inter iuſtitiam ex vna parte, & fortitudinem, & temperātiam ex alia, quantū ad hoc,

3. Argum.

ad hoc, quod materia, circa quam verſatur iuſtitia, eſt ad alterum, & ſic bonum alienum. At verò materia, circa quam verſatur fortitudo, & temperantia eſt ad ſe; & ſic bonum proprium. Vnde dicunt, quod voluntas, quamuis ſit per ſe formaliter determinata ad bonum iuſtitiæ, quatenus eſt bonum rationis præciſe: quia tamen non eſt determinata ad tale obiectum, quatenus eſt materia & bonum alterius; quia vt ſic eſt bonum alienum: idcircò fuit neceſſarium ponere in voluntate iuſtitiam inclinantem ad hoc bonū. Cęterum, quia eadem voluntas reſpectu eius boni, quod eſt in fortitudine, vel temperantia eſt ſufficienter determinata, non ſolum formaliter; in quantum eſt bonum rationis, ſed etiam materialiter, hoc eſt ratione rei concupitæ, quæ etiam eſt ad ſe & bonū proprium; idcircò non fuit neceſſarium ponere in voluntate fortitudinem vel temperantiam. Sed contra hoc ſic argumentor; Materia ex ſe poſtulat formam: ergo ſi voluntas per ſe eſt determinata ad bonum iuſtitiæ formaliter, in quantum eſt bonum rationis, tanquam ad propriam formam; pari ratione etiam erit determinata & relata ad materiam, ſiue ad bonum iuſtitiæ materialiter, in quo reperitur forma iuſtitiæ: atque ex conſequenti quantum ad hoc nullum eſt diſcrimen inter iuſtitiam, & alias virtutes.

Conclusio D. Thom. vera. ¶ His tamen non obſtantibus dico, quod concluſio D. Thom. eſt veriſſima, quam tenet D. Anſelmus in Dialogo de veritate. c. 13. dicens, iuſtitiam eſſe rectitudinem voluntatis propter ſe ſeruatam. Et Ariſt. 5. Ethi. cap. 1. dicit: Iuſtitia eſt habitus, quo iuſta volumus & iuſta facimus. Et Vlpian⁹ in l. iuſtitia ff. de iuſtit. & iur. ſic inquit; Iuſtitia eſt conſtans, & perpetua voluntas, &c. Quibus verbis non ſolum actus, ſed etiam proprium iuſtitiæ ſubiectum oratorio quodam modo declaratur, & probatur ſufficienter ratione D. Thom. in hoc articulo. Item præterea ex differentia quam ipſe 1. 2. quæſt. 56. ex mente Ariſtotelis conſtituit inter iuſtitiam & alias virtutes morales: iuſtitia enim eſt in volūtate, aliæ verò virtutes, nempe, Fortitudo, & Temperantia ſunt in appetitu ſenſitiuo. Et ratio eſt, quia cum Temperantia, & Fortitudo perficiant hominem in ordine ad bonum proprium; voluntas autem ex ſe ſatis ſit propenſa & inclinata reſpectu huius boni: non eſt neceſſarium ponere in voluntate aliquas virtutes inclinantes ad illud: ſed erit neceſſarium ponere illas, nempe, Fortitudinem, & Temperantiam in appetitu ſenſitiuo; ne propter inſurgentes paſsiones, iraſcibilis, & concupiſcibilis voluntas impediatur à bona electione, & conſequutione proprij boni. Cæterùm, quia in ordine ad alterū, hoc eſt, in ordine ad alienum bonum non eſt voluntas ex ſe ſatis propenſa & inclinata, idcircò neceſſarium eſt, quod, vt homo debito modo ſe habeat in ordine ad alterum, in eius voluntate conſtituatur aliqua virtus, & hæc eſt Iuſtitia. De hac re videndus eſt D. Thom. 1. 2. quæſt. 56. art. 6. & quæſt. 60. art. 2. & in hac q. art. 9. & 10.

Ad 1. argum. ſolutio. Caietani. ¶ Ad primum argumentum cum ſua confirmatione, vt reſpondeat Caietanus in hoc articulo, dicit tria. Primum eſt. quod actiones virtutum neceſſario debent eſſe immanentes. Secundum quòd reſtitutio, commutatio, redditio debiti, &c. prout ſunt actiones tranſeuntes non poſſunt elici à virtute Iuſtitiæ, ſed tantum imperari. Tandem tertiò affirmat, quòd iudicare non eſt actus elicitus à Iuſtitia, ſed imperatus: quia Iuſtitia eſt in voluntate & iudicare eſt actus in[illegible] [illegible] hunc modum dicendi Caietani: ſed mihi procul dubio non videtur probabilis.

Impugnatur [illegible] ad [illegible] argu[illegible]

Nam, vt diximus ſupra quæſt. 3. art. 1. ex mente D. Tho. quamuis; actus vnius potentiæ non poſsit elici ab alia potentia, ſed imperari: non tamen eſt inconueniens, quod eliciatur ab habitu exiſtenti in alia potentia. Et ratio eſt; Nam cum potentia concurrat ad actum quantum ad eius ſubſtantiam in genere naturæ, quod eſt quid intrinſecum; habitus verò quantum ad qualitatem & ad modum ipſius actus in genere moris, quod eſt quid extrinſecum; eſt inconueniens, quòd actus, quoad ſuam ſubſtantiam eliciatur ab alia potentia & non eſt inconueniens, quod qualificetur ab habitu exiſtenti in alia potentia. Qualitas enim quia eſt quoddam accidens aduentitium & variabile, poteſt ab extrinſeco aduenire: ſubſtantia verò actus, quia eſt quid intrinſecum implicat quod ab extrinſeco proueniat. Ex quo fit, vt orare vouere, qui ſunt actus intellectus, & ſacrificare, & facere cæremonias, qui ſunt actus potentiarum exteriorum, putà; manus, atque linguæ ponantur à D. Thom. infra q. 83. art 3. & 5. actus eliciti à religione, non obſtante quod religio eſt in voluntate, tanquam in ſubiecto. Et eodem modo dico, quòd iudicare quamuis ſit actus intellectus, quantum ad ſubſtantiam: & reſtitutio atque redditio debiti ſint potentiarum exteriorum; adhuc tamen ſunt actus eliciti à Iuſtitia exiſtente in voluntate, quia ab ea immediate accipiunt bonitatem in eſſe moris. Et per hæc patet ſolutio ad primum argumentum cum ſua confirmatione.

¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd quamuis verum ſit quod voluntas ex ſua natura inclinatur in quodcunque bonum; adhuc tamen indiget virtutibus, quibus faciliter feratur in particularia bona, maxime in illa, quæ non ſunt propria ipſius operantis: ex peccato enim primi parentis adeò infirma manſit voluntas, & inclinata proprijs bonis, vt niſi media virtute, in bonum alterius promptè & faciliter ferri non poſsit: quamuis ipſum ſecundum ſe ſit nobilius, atque præſtantius quam bonum proprium. *Ad 2. arg.* Et per hoc patet ſolutio ad tertium argumentum, quantum ad primam partem illius. *Ad 3. Arg.* Quantum ad vltimum autem, quod in eodem argumento dicitur, reſpondetur, quòd quemadmodum materia ex ſe eſt determinata ad formam ſubſtantialem in communi, non autem eſt determinata ex ſe ad iuſtum gradum formæ, neque an[illegible]lum, n ſi per diſpoſitiones, quas recipit: ità etiam voluntas ex ſe eſt determinata ad bonum in communi, imò & ad bonum rationis ſibi proportionatum: non tamen eſt determinata ex ſe ad bonum ſibi non proportionatum, ſiue illud ſit diuinum, ſiue humanum. Et quia bonum alterius non eſt proportionatum voluntati, cum ſit difficile reddere alienum proximo: idcirco indiget volūtas habitibus, & diſpoſitionibus, quibus promptè & faciliter ad alterum operetur: & ſic ponitur iuſtitia.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis conſequenter, vtrum ità ſit proprium Iuſtitiæ inter cardinales virtutes in voluntate (iuſtitiæ inquam & aliarum ſibi annexarū, quales ſunt religio, liberalitas & ſimiles) vt nulli alteri conueniat. *Sententia Scoti.* Scotus namque in 3. diſt. 23. quæſt. vnica, & diſt. 33. eiuſdem libri atque Ocham diſt. 10. & 11. quos neotericorum plerique ſequuntur, præcipuè Buridanus 1. Ethic. quæſt. vlt. mordicus tenent non modo iuſtitiam, verum & Fortitudinem, atque Temperantiam in voluntate eſſe conſtituendas. Fatentur quidem in appetitu ſenſitiuo eſſe ponendos aliquos habitus, quibus rectè diſponatur & obediat rationi: dicunt tamen illos non mereri nomen virtutis: & ſic omnia virtus ad voluntatem eſt referenda. Et probatur

poteſt

poteſt hæc ſententia multis argumentis. Primò ſic; Virtus eſt habitus electiuus in medio conſiſtens rectæ rationi conſentaneus, vt autor eſt Ariſt. 2. Ethi. cap. 2. ergo in illa potentia eſt conſtituenda, cuius eſt proprium electionem facere: huiuſmodi autem eſt ſola voluntas: ergo ſola voluntas poteſt eſſe ſubiectum moralis virtutis.

2. Argum. ¶ Secundò: In voluntate ponitur iſte actus, qui eſt, volo temperatè viuere, vel fortiter agere, vt planè conſtat: ergo ſunt cōſtituendæ in voluntate virtutes Temperantiæ & Fortitudinis, quæ illos actus eliciát. Probo cōſequentiam; Nam virtus eo in loco eſt conſtituenda, vbi ponitur operatio. Et confirmatur: Habitus intemperantiæ ponitur in voluntate; ergo & habitus temperantiæ. Conſequentia inde tenet, quòd contraria debent fieri circa idem. Antecedens verò probatur: Voluntas ex ſe non eſt determinata ad actus intemperantiæ: ergo ex frequentatione talium actuum generabitur in ea habitus intemperantiæ.

3. Argum. ¶ Tertiò: Si virtutes morales conſtituuntur in appetitu ſenſitiuo, ſequuntur quam plurima inconuenientia. Nam primò ſequitur, quòd iſtæ virtutes non fuiſſent in ſtatu innocentiæ; ſiquidem in illo omnes paſsiones eſſent moderatæ. Secundò ſequitur, quod non maneant in anima ſeparata, in qua non manet appetitus ſenſitiuus; imò nec manſiſſent in Chriſto in triduo mortis, quod videtur alienum à vera Theologia. Tertiò ſequitur, has virtutes non manere in beatis poſt corporis reſurrectionem, cùm in illis non maneant paſsiones, quæ moderentur. Tandem ſequitur, quòd Temperantia & Fortitudo infuſæ debeant collocari in appetitu ſenſitiuo, quod eſt impoſsibile. Nam cum prædictæ virtutes infuſæ verſentur circa bonum diuinum, & ſupernaturale, quod à potentia ſenſitiua nec cognoſci, nec deſiderari poteſt; manifeſtè ſequitur, illas non eſſe collocandas in appetitu ſenſitiuo.

Sententia Ariſt. vera. ¶ Contrariam tamen ſententiam tenet Ariſt. multis in locis & præcipuè 2. Ethic. cap. 3. vbi ex profeſſo nititur probare virtutes morales, nempe, Fortitudinem & Temperantiam in reprimendis voluptatibus, ac doloribus & triſtitijs verſari, & ſic in appetitu ſenſitiuo, tanquam in ſubiecto ſunt collocandæ. In primo etiam Ethic. cap. vlt. & 3. Ethic. cap. 10. dicit Fortitudinem & Temperantiam eſſe partium animæ irrationalium, hoc eſt, iraſcibilis & concupiſcibilis. Aduerſarij dicunt, quòd Ariſtot. intelligit per hæc verba voluntatem, quæ non eſt rationalis per eſſentiam, ſed per participationem. Et fortaſſe verè dicunt: ipſe enim ſic explicat lib. 6. Ethic. cap. 1. & lib. 10. Magnorum moralium, cap. 5. Sed non poterunt Ariſtotelem ita explicare in Opuſculo de Virtutibus, vbi expreſſe fatetur prædictas virtutes in appetitu ſenſitiuo eſſe collocandas. Et probatur ratione: Virtus verſatur circa difficile: ſed vniuerſa difficultas in materia Temperantiæ, atque Fortitudinis prouenit ab appetitu ſenſitiuo, & ab eius paſsionibus: ergo iſtæ virtutes in appetitu ſenſitiuo ſunt conſtituendæ, vt illum frænent. Conſequentia cum maiori eſt nota, & minor probatur ex Paulo, qui ad Roma. cap. 7. difficultatem huius negotij ad appetitum ſenſitiuum retulit dicens; Condelector legi ſecundum interiorem hominem, hoc eſt, ſecundum rationalem appetitum: ſed ſentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Et ad Galat. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, vt non quęcumque vultis illa faciatis, &c. Secundò, ſi conſtituamus hominem prudentem, ſcientem, quid & quomodo ſit operandum, carentemque omni paſsione & difficultate appetitus ſenſitiui, is facillimè & animoſe reſiſtet contrarijs, viuetque temperatè, vt conſeruet vitam ſuam. Quod & manifeſta experientia verum eſſe monſtratur. Nam immutato corpore per ægritudinem, vel per alias cauſas ità, vt ceſſent paſsiones, tunc facillimum eſt habere optimum propoſitum temperatè viuendi: ergo otioſum erit has virtutes in voluntate conſtituere, atque ex conſequenti ſunt ponendæ in appetitu ſenſitiuo. Tandem hoc ipſum probatur efficacisſima ratione D. Thom. 1. 2. q. 56. art. 6. Vbi dicit quod cum per habitum perficiatur potentia ad agendum, ibi indigebit potentia habitu ad bene agendum (qui ſit virtus) vbi ad hoc non ſufficit, propria ratio potentiæ: omnis autem potentiæ propria ratio attenditur in ordine ad obiectum. Vnde cum obiectum voluntatis ſit bonum rationis voluntati proportionatum quantum ad hoc non indiget voluntas virtute perficiente; ſed ſi quod bonum immineat homini volendum, quod excedat proportionem voluntatis; ſiue quantum ad totam ſpeciem humanam, ſicut bonum diuinum, quod tranſcendit limites humanæ naturæ; ſiue quantum ad indiuiduum, ſicut bonum proximi, ibi voluntas indigebit virtute, & ideo illæ virtutes, quæ ordinant affectum hominis in Deum, vel in proximum, erunt in voluntate tanquam in ſubiecto, vt Charitas atque Iuſtitia: alię autem, vt Fortitudo atque Temperantia, quæ ordinat hominem ad bonum ſibi proportionatum, quale eſt bonum proprium, non in voluntate, ſed in appetitu ſenſitiuo: Ex cuius perturbatione ſæpè ſæpiùs prouenit, vt homo non ſequatur bonum ſibi proportionatum, erunt conſtituendæ; & ſic conſtat quod ex virtutibus moralibus ſola Iuſtitia eſt in voluntate. De hac re videnda ſunt, quæ dicit D. Thom. 1. 2. quæſt. 56. per totam, vbi de ſubiecto virtutum diſſerit.

¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. *Ad 1 argum.* Nam quando per ſe potentia poteſt electionem facere non indiget ad id virtute ſuper addita, ſed ibi erit conſtituenda virtus, vnde naſcitur difficultas, & obſtaculum rectè eligendi, ac ſubinde agendi. *Virtus ibi eſt conſtituenda unde naſcitur difficultas.* Ex quo ſequitur, quòd virtutes, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo non ideò dicuntur habitus electiui, quia immediatè, & propriè cauſant electionem: ſed quia vel tollunt impedimenta rectę electionis (paſsiones enim immoderatæ trahunt voluntatem ad malam electionem) vel quia ſunt principium ipſius electionis mediatæ, hoc eſt, mediante intentione finis: Nam cum qualis vnuſquiſque eſt, talis finis ei videatur, vt dicit Ariſtot. 3. Ethic. ex eo quod quis eſt rectè affectus ad bonum temperantiæ, videtur ei optimum temperatè viuere. Ex quo principio per diſcurſum prudentiæ ſtatim colligit electionis concluſionem, dicens, nunc temperatè eſt agendum.

¶ Ad ſecundum reſpondetur conceſſo antecedenti, *Ad 2 argum.* negando conſequentiam. Et ad probationem dico, non eſſe neceſſarium, quod virtus ſit in eadem potentia, in qua eſt habitus ab ea elicitus, vt diximus dubio precedenti. Ad confirmationem reſpondetur, negando quod habitus intemperantiæ ſit in voluntate. Et ad probationem dico, quòd quamuis voluntas ex ſe non ſit determinata ad actus intemperantiæ, eſt tamen determinata ſuaptè natura ad bonum temperantiæ. Ex quo fit, vt intemperantia in illa produci non poſsit: ſicut, quia ignis ex ſua natura eſt determinatus ad calorem, numquam poteſt in ſe habere frigiditatem. Vel ſecundò reſpondetur, quòd ex frequen-

tatione actuum intemperantiæ generatur in voluntate quidam habitus, qui vocatur incontinentia, qui quidem non contrariatur virtuti temperantiæ existenti in appetitu sensitiuo, sed alij habitus in eadem voluntate ex frequentatione actuum temperantiæ generato, qui appellatur continentia. Nam, vt docet D. Thom. iustà, quæst. 155. per totam. In voluntate ponitur quidam habitus, continentia, appellatus, qui non meretur nomen virtutis; quoniam nec ad faciendam rectam electionem, nec ad moderandas passiones ponitur, sed, vt stabiliat & confirmet voluntatem, ne ex vehementibus passionibus abducatur: & huic contrariatur incontinentia. Quapropter dicit Aristot. 7. Ethicor. capit. 7. 8. & 9. quòd continens, & incontinens circa passiones eodem modo se habent.

In voluntate ponitur habitus continentia qui non est virtus.

Ad 3. arg.

¶ Ad tertium argumentum, quod rem ad incommoda adducebat, ad primum inconueniens Durandus in 2. distin. 29. quæst. 2. apertè concedit in statu innocentiæ non fuisse virtutes morales, quibus passiones moderarentur. Sed fallitur profectò: tum, quia iustitia originalis non erat solitaria, sed secum adducebat omnes virtutes infusas & morales, sicut gratia modo illas affert: tum etiam, quia licet iustitia originalis esset sufficiens ad moderandas passiones, non tamen erat satis ad eliciendas moderatas operationes. Iustitia enim originalis (vt existimo) non erat operatiua, nec constituebatur in potentija animæ, sed in essentia, sicut gratia.

In statu innocentia erant virtutes morales.

¶ Ad secundum inconueniens respondetur, quod virtutes morales manent in anima separata, non quidem actu, sed virtute, vt optimè explicat Diuus Thomas in disputatis, quæstione de virtut. articulo 4. ad tertium, & quæstione de virtutibus cardinalibus, articulo 4. ad 13.

Virtutes morales manent in anima separata, non actu sed virtute.

¶ Ad tertium inconueniens respondetur, prædictas virtutes manere in beatis post corporum assumptionem, non quantum ad materiale, sed quantum ad formale, vt ex sententia Diui Augustini, docet Diuus Thom. prima secundæ, quæstione 67. articulo primo. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, quòd in virtutibus moralibus aliquid est materiale, & aliquid formale. Materiale est in eis inclinatio quædam partis appetitiuæ ad passiones, vel operationes secundum modum aliquem: sed, quia iste modus determinatur à ratione, idcircò formale in omnibus virtutibus est ordo rationis. Dicit ergo D. Thom. quod huiusmodi virtutes morales in futura vita non manent quantum ad id, quod est materiale in eis. Non enim habent in futura vita locum concupiscentiæ & delectationes ciborum & venereorum; nec etiam timores & audaciæ circa pericula mortis; nec etiam distributiones & commutationes rerum, quæ veniunt in vsum præsentis vitæ: sed quantum ad id, quod est formale remanebunt in beatis perfectissimè post hanc vitam, in quantum, scilicet, ratio vniuscuiusque rectissima erit circa ea, quæ ad ipsum pertinebunt secundum statum illum. Vnde D. Augustin. lib. 14. de Trinit. capit. 9. dicit, quod Prudentia ibi erit sine vllo periculo erroris, Fortitudo sine molestia tolerandorum malorum, Temperantia sine repugnantia libidinum, vt Prudentiæ sit nullum bonum Deo præponere, vel æquare, Fortitudinis ei firmissime inhærere. Temperantiæ nullo defectu noxio delectari. De Iustitia verò manifestius est quem actum ibi habebit, scilicet, esse subditum Deo; quia etiam in hac vita

Virtutes morales qualiter manent in beatis.

D. August.

ad iustitiam pertinet esse subditum superiori. Hæc August.

¶ Ad vltimum inconueniens respondetur, concedendo, quòd virtutes infusæ debent collocari in appetitu sensitiuo. Nam fortitudo constituit medium inter timorem & audaciam, quæ sunt in appetitu sensitiuo, & Temperantia constituit medium inter delectationem gustus & tactus; quæ similiter habent sedem in appetitu sensitiuo. Qualiter autem distinguantur virtutes morales infusæ ab acquisitis, diximus supra q. 18. art. 1.

Virtutes infusæ constituuntur in appetitu sensitiuo.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, virùm iustitia saltem aliquomodo, hoc est, secundariò, vel per redundantiam sit in appetitu sensitiuo. Et pro parte affirmatiua est primum argumentum: Liberalitas est quædam virtus annexa iustitiæ, in voluntateque existens, vt author est D. Thom. 1. part. quæst. 21. artic. 1. ad 1. Vnde eo loco dicit, liberalitatem propriè esse in Deo, sicut iustitiam: & tamen secundariò, & per quandam redundantiam etiam inuenitur in appetitu sensitiuo. Idem enim D. Thom. 1. 2. quæst. 60. art. 5. dicit, quòd liberalitas, prout est amor moderatus pecuniæ, recipitur in appetitu sensitiuo: ergo pari ratione dicendum erit de iustitia, quòd quamuis propriè est in voluntate, illamque inclinat in bonum proximi, secundario tamen & per redundantiam erit in appetitu sensitiuo, vt impediat passiones, quæ possunt voluntatem à bono proximi retardare. ¶ Secundo: Misericordia prout dicit voluntatem efficacem subleuandi miseriam proximi, proculdubio est in voluntate, tanquam in subiecto, & tamen experimento constat, quod cum aliquis succurrit proximo indigenti sensibiliter commouetur in ipso appetitu sensitiuo, in quo etiam inuenitur misericordia per quandam redundantiam: vnde qui miseretur viscera misericordiæ habere dicitur: ergo pari ratione dicendum erit de iustitia.

Dubium.

1. Argum.

¶ In contrarium tamen est D. Thom. in hoc articulo, qui expressè affirmat iustitiam nullo modo esse in appetitu sensitiuo: quæ sententia tanquam vera est tenenda. Et probatur: Difficultas existens in actu iustitiæ non est in appetitu sensitiuo, sed in voluntate: ergo virtus Iustitiæ, per quam tollitur talis difficultas, nec etiam secundario erit ponenda in appetitu sensitiuo. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Nam vt docet D. Thom. 1. 2. quæst. 56. art. 6. ex eo solum voluntas patitur difficultatem in assequutione boni alterius, quia non est ad illud determinata. Et confirmatur: Nam vt infrà dicemus, art. 9. huius quæstionis, ex communi sententia omnium philosophorum, iustitia non est circa passiones, sed circa operationes: nomine autem passionum intelliguntur operationes appetitus sensitiui, & nomine operationum actiones voluntatis: ergo iustitia nec primario, nec secundario potest esse in appetitu sensitiuo.

Sententia vera, iustitia non est in appetitu.

¶ Et ad primum argumentum respondetur, notando, quòd liberalitas potest accipi dupliciter; vno modo pro virtute ordinante hominem ad dationem gratuitam, nulla expectata compensatione; quæ quidem datio fit propter bonum ipsius donationis: alio modo pro amore moderato pecuniæ, qui amor ea ratione dumtaxat vocatur liberalitas, quia liberat hominem ab appetitu infirmo, & sordido diuitiarum: qualis est auaritia. Hoc constituto dico, quòd liberalitas in primo sensu est in voluntate, reperiturque in Deo, vt docet D. Thom. loco citato, & 1. contra gent.

Ad 1. arg.

gent.cap.93. At verò liberalitas in ſecundo ſenſu eſt, in appetitu ſenſitiuo. Et quantum ego exiſtimo vna liberalitas ſpecie diſtinguitur ab altera, quamuis ea quæ eſt in appetitu ſenſitiuo plurimum adiuuet ad exercitium alterius exiſtentis in voluntate. Et ſic conſtat, quod liberalitas quæ eſt in voluntate nullo modo eſt in appetitu, ſed de hoc dicemus infrà q.117.& q.134.art.4.ad 1.

Ad 2. argum. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quod ille affectus compaſsionis repertus in exercitio miſericordiæ non eſt virtus, vt docet D. Thom. in hac 2. 2. quæſt. 36. art. 3. Et ideo non ponitur habitus ad illum determinandum: ſed neceſsitate quadam naturali ex coniunctione appetitus ſenſitiui ad voluntatem conſequitur, ſicuti & ex pœnitentia, quæ eſt deteſtatio peccati propter Deum ſumme dilectum, conſequitur triſtitia ſenſibilis in appetitu ſenſitiuo cum lacrymis: nec tamen propterea pœnitentia ponitur aliquomodo in appetitu ſenſitiuo; ſed ſolum in voluntate. Et hæc dicta ſufficiant de toto iſto articulo.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrùm iuſtitia ſit virtus generalis?*

AD quintum ſic proceditur. Videtur, quòd iuſtitia non ſit virtus generalis. Iuſtitia enim condiuiditur alijs virtutibus, vt patet Sapien. 8. Sobrietatem & iuſtitiam docet prudentiam & virtutem. Sed generale non condiuiditur ſeu connumeratur ſpeciebus ſub illo generali contentis, ergo iuſtitia non eſt virtus generalis.

2 ¶ Præterea, Sicut iuſtitia ponitur virtus cardinalis: ita etiam temperantia & fortitudo. Sed temperantia vel fortitudo non ponitur virtus generalis, ergo neque iuſtitia debet aliquo modo poni virtus generalis.

3 ¶ Præterea, Iuſtitia eſt ſemper ad alterum: vt ſupra † dictum eſt. Sed peccatum quod eſt in proximum: non poteſt eſſe peccatum generale: ſed diuiditur contra peccatum, quo peccat homo contra ſeipſum, ergo etiam neque iuſtitia eſt virtus generalis. *Art. 2. huius quæſt.*

¶ Sed contra eſt, quòd Philoſophus † dicit in 5. Ethic. quòd iuſtitia eſt communis virtus. *Lib. 5. c. 1. & 2.10.1.*

¶ Reſpondeo dicendum, quòd Iuſtitia ſicut dictum eſt †, ordinat hominem in comparatione ad alium, quod quidem poteſt eſſe dupliciter. Vno modo ad alium ſingulariter conſideratum: alio modo ad alium in communi, ſecundum ſcilicet quòd ille, qui ſeruit alicui communitati, ſeruit omnibus hominibus qui ſub communitate illa continentur. Ad vtrumque ergo ſe poteſt habere iuſtitia ſecundum propriam rationem. Manifeſtum eſt autem quod omnes qui ſub communitate aliqua continentur, comparantur ad communitatem ſicut partes ad totum. Pars autem id quod eſt, totius eſt, vnde & quodlibet bonum partis eſt ordinabile in bonum totius. Secundum hoc ergo bonum cuiuſlibet virtutis ſiue ordinantis aliquem hominem ad ſeipſum, ſiue ordinantis ipſum ad aliquas alias perſonas ſingulares, eſt referibile ad bonum commune, ad quod ordinatur iuſtitia. Et ſecundum hoc actus omnium virtutum poſſunt ad iuſtitiam pertinere, ſecundum quod ordinant hominem ad bonum commune. Et quantum ad hoc iuſtitia dicitur virtus generalis. Et quia ad legem pertinet ordinare in bonum commune, vt ſuprà † habitum eſt, inde eſt quòd talis iuſtitia prædicto modo generalis dicitur iuſtitia legalis: quia ſcilicet per eam homo concordat legi ordinanti actus omnium virtutum in bonum commune. *Art. 2. huius quæſt.* *1. 2. q. 90. art. 2. & argu. 4. præc.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quod iuſtitia condiuiditur ſeu connumeratur alijs virtutibus, non in quantum eſt generalis, ſed in quantum eſt ſpecialis virtus: vt infrà † dicetur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd temperantia & fortitudo ſunt in appetitu ſenſitiuo, id eſt, in concupiſcibili & iraſcibili. Huiuſmodo autem vires ſunt appetitiuæ quorundam bonorum particularium, ſicut & ſenſus eſt particularium cognoſcitiuus. Sed iuſtitia eſt ſicut in ſubiecto in appetitu intellectiuo, qui poteſt eſſe vniuerſalis boni, cuius intellectus eſt apprehenſiuus. Et ideò iuſtitia magis poteſt eſſe virtus generalis, quàm temperantia vel fortitudo. *Art. 7. & 12. huius quæſt.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd illa quæ ſunt ad ſeipſum, ſunt ordinabilia ad alterum: præcipuè quantum ad bonum commune. Vnde & iuſtitia legalis ſecundum, quod ordinat ad bonum commune, poteſt dici virtus generalis. Et eadem ratione iniuſtitia poteſt dici peccatum commune. Vnde dicitur primæ Ioan. 3. quod omne peccatum eſt iniquitas.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem reſpondet D. Thom. per duas propoſitiones. Prima concluſio: Iuſtitia, quæ reſpicit bonum commune, dicitur virtus generalis. Probatur: Iuſtitia eſt virtus hominis per comparationem ad alterum: ſed hæc comparatio poteſt fieri dupliciter, ſcilicet, vel ad alterum ſingulariter conſideratum, vel ad alterum in communi: ergo quantum ad vtrumque poterit iuſtitia habere ſe ſecundum propriam rationem, atque ex conſequenti, quemadmodum iuſtitia, quæ ordinat ciuem ad ciuem, tanquam vnam partem ad alteram, dicitur iuſtitia particularis: ità etiam illa iuſtitia, quæ ordinat ciues in bonum commune dicetur iuſtitia generalis. Quæ ſic appellatur, tum ex obiecto & fine: quia bonum commune eſt omnium generaliſsimum: tum etiam ex affectu & proprio munere, quod eſt omnium aliarum virtutum actus in tale bonum commune ordinare.

Secunda

Secūda conclusio: Hæc iustitia generalis proprio nomine appellatur iustitia legalis, quia ad legem propriè pertinet ordinare ad bonum commune, vt idem Diuus Thomas docet 1. 2. quæst. 90. articul. 2.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Iustitia propriè dicta diuiditur in generalem & particularem.

PRO intelligentia totius materiæ de iustitia generali, siue legali, de qua Diuus Thomas agit in hoc articulo, & duobus sequentibus, est aduertendum, quod iustitia propriè dicta, qualis est illa, quæ respicit alterum, facitque æqualitatem, prima sui diuisione diuiditur in generalem & particularem. Generalis est illa, quæ respicit bonum commune. Et dicitur generalis præcipuè secundum virtutem, & ordinationem: quia, sicut sol in omnibus causarum inferiorum effectibus influit, & propterea dicitur causa vniuersalis, ac generalis: ita etiam iustitia, quæ generalis est, trahit ad seipsam atque ordinat omnes alias virtutes, cum sit summa inter morales, omnisque virtutis fons & origo. Vnde Diuus Ambrosius, in Hexamero, de ea loquens dicit;

D. Ambros.

Vbi prudentia, scilicet, sæcularis, ibi malitia, vbi fortitudo, ibi iracundia, vbi temperantia, ibi impatientia, pleruumque autem & alia vitia: vbi autem iustitia, ibi & concordia aliarum virtutum, non enim per se pars est iustitia, sed quasi omnium virtutum mater. Hanc generalem iustitiam appellat Aristotel. legalem, 5. Ethicorum, & Diuus Thomas in hoc articulo, quia est principaliter à legislatore, & à lege intenta, quæ cæteras virtutes ad bonum reipublicæ ordinat. Lex enim rectè, ac sanctè posita disponit ciues fore temperatos, fortes, prudentes, veraces, vt reipublicæ bonum conseruetur: quod in quadam consonantia ac iustitia consistit: ità, scilicet, vt quilibet agat & viuat secundum quod lege statum est. Puta, quòd ciuitatis custodes animosi sint, fortes atque fideles: quod gubernatores & rectores prudentes, quod erudientes iuuentutem, temperati, atque pudici. Hæc igitur iustitia meritò generalis dicitur: quoniam generale, hoc est, totius ciuitatis commune bonum concernit, & ad illud reliquas virtutes ordinat. Quam quidem oportet esse in principe, vt in prima radice, à cuius auctoritate pendet commune bonum; in alijs autem ministratiter & executiuè. Vnde qui viderit ciues intemperatos, imprudentes, infideles, discordes in conseruatione patriæ, rectè concludit, illic non existere hanc generalem iustitiam; sed suum oppositum, scilicet, generalem iniustitiam, quæ assimilatur ægritudini in corde, per quam non solùm pars vna, sed totum corpus tabescit. De hac iustitia generali loquitur Esaias capite primo, dum dicit: Quomodo facta es meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ: &c. Et Ecclesiast. capite decimo. Regnum à gente in gentem transfertur, propter iniustitiam, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos. Hanc generalem iustitiam omnes leges & diuinæ & humanæ rectè positæ intendunt. Sicut enim Deus totius vniuersi bonum, & non solùm aliquarum partium intendit, sic omnis bona lex, bonum commune primo, deinde particulare procurat. Proptereaque verus legislator Deo optimo dicitur assimilari & prudentissimo medico, qui non tantum vnam partem: sed totum sanare intendit: toto namque bene disposito omnes partes benè se habent.

Iustitia generalis debet esse in principe, vt in prima radice.

Lex bona primo bonū cōmune, deinde particulare intendit.

¶ Iustitia particularis est, quæ respicit bonum particulare inter personam, & personam, prout vna ordinatur ad alteram, vt inter dominum & seruum, patrem & filium, virum & vxorem, amicum & amicum: vt ex supradictis patet. Rationes autem, quæ conuincunt vltrà istam iustitiam particularem, ponendam esse illam generalem, sunt plures. Prima: Quia cùm homo possit dupliciter considerari, scilicet; secundum se, & inquantum est pars communitatis politicæ; est enim homo naturaliter animal politicum, & ciuile: sicut ad perfectionem hominis in se ipso ponuntur habitus eum perficientes: ita etiam ad perfectionem eiusdem, in quantum est pars politicæ communicationis erit necessarium ponere aliquem habitum, qui illum perficiat in ordine ad bonum politicum. Omnis enim pars & illud, quod est partis, est referibile naturaliter ad totum, & ordinabile ad bonum totius: nec est minus laudabile habere se bene ad commune, quam habere se bene ad proprium, sed tantò magis, quantò bonum commune est proprio maius, vt Aristoteles docet libro quinto Ethicorum. Secunda ratio est: Nam virtutes ad hoc requiruntur, vt homo bene se habeat, hoc est, promptè, delectabiliter & firmè operetur circa ea, quæ sunt difficilia, vt dicit Aristoteles libro secundo, Ethicorum. Sed vltra difficultates, quæ sunt in eo, quod homo bene se habeat ad seipsum, sunt etiam & aliæ multò maiores in bene se habendo ad bonum commune, pro quanto homo magis inclinatur ad proprium curandum, quam ad commune. Et propterea dicebat Aristoteles libro secundo Politicorum, minimam curam sortiri, quod plurimorum est commune: de proprijs enim maximè curant, de communibus autem minùs, quam vnicuique attinet. Apud alios enim tanquam altero curante negliguntur; sicut in ministerialibus seruitijs multi seruientes, quandoque deterius seruiunt paucioribus: ergò necessarium erit constituere aliquam virtutem, secundum quam homo bene se habeat ad bonum commune, & hæc est de iustitia generalis. Vltima ratio est: Quia vt Aristoteles docet libro quinto Ethicorum, capite quinto, aliqua sunt, quæ ex principio nihil differt, sic vel aliter fieri, scilicet, antequàm sint legis positione determinata; & sic neutrum oppositorum facere esset malum. Quando autem lex ponitur, vnam partem præcipiens, vel prohibens multum differt: peccaret enim qui non faceret quod lege præcipitur, vel qui faceret, quod lege prohibetur. Sed ad talia secundum se indeterminata, lege autem determinata nulla virtus specialis dirigit nos: quia vnaquæque virtus specialis est præcisè circa propriam materiam; consectaturque medium, prout solùm exigit natura & conditio talis materiæ: ergò alia virtus, quæ nos incliner, atq; dirigat ad operandum secundum legem est ponenda: quæ quia opera nostra refert ad bonum commune, & præterea lex, ad cuius obedientiam ordinat, secundum omnem virtutem præcipit, & secundum vnamquamque malitiam prohibet viuere, virtus debet dici generalis, atque communis. Et hæc est iustitia, de qua in præsenti est sermo.

Rationes conuincentes vltrà iustitiam particularem esse constituendam aliā generalem.

Homo magis inclinatur ad bonum proprium, quam ad commune.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm hæc iustitia legalis, atque communis habeat veram & propriam rationem iustitiæ. Et pro parte negatiua argumentor primo: Ea ratione liberalitas, quamuis fit ad alterum, deficit à vera & propria ratione iustitiæ, quia tribuit non ex debitis, sed ex proprijs & gratuitis voluntariè, quod est contra rationem iustitiæ, vt diximus; sed iustitia legalis simi-

Dubium.

1. Argum.

liter tribuit ex gratuitis, & indebitis; ciuis enim exponit non solum diuitias, & proprium lucrum, sed etiam vitam pro bono communi, non ex debito, sed gratis: ergò iustitia legalis non habet magis veram, & propriam rationem iustitiæ, quàm liberalitas: atque ex consequenti non est verè & propriè iustitia.

2. Argum. ¶ Secundò: Transgressio iustitiæ commutatiuæ obligat ad restitutionem, & similiter transgressio iustitiæ distributiuæ, iuxta probabiliorem sententiam, vt infrà dicemus: & ratio est: quia vtraque est vera & propria iustitia; sed transgressio iustitiæ legalis non obligat ad restitutionem; ciuis enim ex iustitia legali tenetur in communibus necessitatibus reipublicæ tribuere de bonis superfluis ad statum, & in extrema necessitate etiam de necessarijs: quamuis autem transgrediatur huiusmodi iustitiam legalem, non tenetur ad restitutionem: ergò iustitia legalis non est verè & propriè iustitia. Et confirmatur: Diues, qui transgreditur iustitiam legalem non dans bona sua reipublicæ, quo casu sunt necessaria, & ob eam causam sequentur maxima detrimenta reipublicæ, non tenetur ad restitutionem illius nocumenti, nec resarcire damna, quæ inde sequuntur: esset enim nimis durum eum ad id obligare: ergò iustitia legalis non habet veram & propriam rationem iustitiæ.

3. Argum. ¶ Tertiò: Officium iustitiæ legalis est ordinare bona singulorum ciuium, tanquam bona partis separatæ ad bonum totius: sed inter partes separatas supposito distinctas à toto, & totum ipsum, non est perfecta iustitia, vt de patre & filio, domino & seruo diximus suprà: ergò nec in iustitia legali potest inueniri perfecta ratio iustitiæ.

4. Argum. ¶ Quartò: Iustitia est virtus tribuens vnicuique quod suum est; ex quo fit, vt eius officium sit non tollere aliena: sed qui transgreditur iustitiam legalem non tollit à republica quod suum est, ac proinde non obligatur ad restitutionem: ergò iustitia legalis non est verè & propriè iustitia.

Vlt. Argum. ¶ Vltimò sic argumentor: Pietas, quæ est pars potentialis iustitiæ, non solum reddit debitum cultum, & honorem parentibus; sed etiam patriæ, atque reipublicæ, in qua quis natus est, vt auctor est Diuus Thomas infrà quæstione 101. articulo primo, & tamen pietas non habet perfectam rationem iustitiæ: ergò nec iustia legalis, cuius est tendere in bonum patriæ. In contrarium tamen est: Nam Aristo. libro quinto Ethicorum, capite primo, dicit de iustitia, quod est præstantissima inter virtutes morales: ità, vt nec Hesperus, nec Lucifer sit adeò admirabilis.

¶ Pro explicatione huius difficultatis operæpretium erat declarare, quidnam sit necessarium ad veram, & perfectam rationem iustitiæ. Sed quoniam hoc à nobis satis est explicatum quæstione præcedenti, articulo quarto, idcircò illud nunc vt notum relinquimus: & tantum supponimus, quòd iustitia legalis, quia habet pro proprio obiecto bonum commune dicitur virtus architectonica; principaliterque residet in principe & moderatore reipublicæ, quasi in primo architectore: in subditis autem reperitur quasi ministerialiter, & executiuè. Et omnes virtutes particulares recipiunt impetum & motionem ab illa, inquantum ab ea habent quòd referantur & ordinentur in bonum commune: ex quo fit vt omnis virtus, vt mota à iustitia legali per participationem dicatur iustitia legalis.

Iustitia legalis dicitur virtus Architectonica.

1. Conclusio. ¶ Hoc constituto sit prima cõclusio: Iustitia legalis, inquantum iustitia non habet adeò exactam, & perfectam rationem iustitiæ, sicut iustitia particularis, qualis est commutatiua. Volo dicere, quòd iustitia particularis, qualis est inter duos ciues, vel socios, est multò perfectior in ratione iustitiæ, quam ea, quæ est ciuis erga rempublicam. Et hoc non est, quia in iustitia legali non reperiatur perfecta ratio debiti: perfectior enim ratio debiti inuenitur in iustitia legali, quam particulari (vnde his duobus debitis concurrentibus potius est subueniendum reipublicæ, quàm priuatæ personæ; si cætera sint paria) sed, quia in iustitia legali non inuenitur tam perfectus ordo ad alterum, nec tam perfecta ratio æqualitatis, sicut in iustitia particulari, propter quod iustitia particularis multò perfectior est in ratione iustitiæ quàm legalis. Sed est aduertendum, quod quamuis iustitia particularis in ratione iustitiæ sit præstantior legali, tamen in ratione virtutis multo præstantior est iustitia legalis, quam particularis. Itaque, quemadmodum de virtutibus moralibus, scilicet, de liberalitate, atque fortitudine dum comparantur ad virtutes intellectuales, quales sunt scientia, atque sapientia, dicere solemus, quod virtutes intellectuales secundum suam speciem sunt præstantiores moralibus, tam ex parte subiecti, quàm ex parte obiecti; intellectus enim, qui est subiectum virtutum intellectualium, est præstantior voluntate, vel appetitu sensitiuo, quæ sunt subiecta virtutum moralium: & præterea obiectum specificum virtutum intellectualium, scilicet, scientiæ, atque sapientiæ, est magis purum & eleuatum à materia; cum hoc tamen stat, quod virtutes morales in genere virtutis sunt præstantiores intellectualibus: quoniam virtutes morales non solùm præstant facultatem operandi, sed etiam præstant bonum vsum & facultatem bene agendi: quod in virtutibus intellectualibus non inuenitur: ita etiam per omnem modum est dicendum de iustitia legali & particulari.

Iustitia particularis in ratione iustitiæ est perfectior legali.

Iustitia legalis in ratione virtutis est perfectior particulari.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Quamuis iustitia legalis non habeat exactissimam rationem iustitiæ, habet tamen non solùm veram, & propriam rationem iustitiæ, sed & attingit perfectam. Hæc conclusio est Aristotelis loco citato, vbi dicit, quod nec Hesperus, nec Lucifer est adeò admirabilis inter stellas, sicut iustitia inter virtutes morales, illamque supponit tanquam certam Diuus Thomas in hoc articulo, & duobus sequentibus, maximè articulo septimo, ad tertium argumentum. Vbi dicit, inter virum & vxorem, patrem, & filium non reperiri iustitiam simpliciter, sed quandam eius speciem, scilicet, œconomicam: inter ciuem tamen & rempublicam reperiri perfectam iustitiam. Et probatur: In iustitia legali reperitur perfecta ratio debiti, & reperitur præterea tanta ratio æqualitatis, quanta sufficit ad perfectam rationem iustitiæ: ergò est verè & propriè iustitia: Item: Si iustitia legalis non esset vera, & perfecta iustitia, sequeretur, quòd nec iustitia distributiua haberet veram, & perfectam rationem iustitiæ; consequens autem est falsum, & contra communem sensum doctorum: ergò & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam quando aliqua duo ità comparantur, quòd vnius ad alterum non est perfecta iustitia, similiter nec è conuerso, vt, quia filij ad patrem non est perfecta iustitia, similiter nec patris ad filium: sed sicut officium iustitiæ distributiuæ est, ordinare bonum commune ad bonum singulorum ciuium; sic è conuersò

officium

officium iustitiæ legalis est, ordinare bona singulorum ciuium ad bonum commune reipublicæ: ergo si non est perfecta iustitia illa, quæ ordinat bona ciuium ad bonum commune, qualis est legalis, nec etiam illa, quæ ordinat bonum commune ad bona singulorum ciuium; qualis est distributiua, habebit veram, & perfectam rationem iustitiæ. Vltimò: Ius, circa quod versatur iustitia legalis est perfectum & exactum ius: ergo & ipsa iustitia legalis ex parte obiecti habet veram & perfectam rationem iustitiæ. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Ius, circa quod versatur iustitia legalis, dicit immediatum ordinem & relationem ad bonum commune: ergo est perfectum, & exactum ius: imò multò perfectius, & exactius, quàm illud, circa quod versatur iustitia particularis. Ex sententia enim Aristotelis lib. 5. Ethicorum capite sexto ratio iusti est desumenda penes ordinem ad bonum commune reipublicæ, vel ciuitatis.

¶ Sed, vt respondeamus ad argumenta in principio facta, est aduertendum, quòd iustitia prima sui diuisione diuiditur in iustitiam metaphoricam, atque veram. Metaphorica dicitur, quæ est eiusdem ad seipsum, & inter partes eiusdem suppositi. Vera verò, quæ dicit ordinem ad alterum. Et hæc vera iustitia rursus diuiditur secunda sua diuisione, tanquam genus in suas species, in iustitiam cardinalem perfectam, & in cardinalem imperfectam. Cardinalis perfecta est, quæ versatur erga ius perfectum, cui innititur omnis studiosa vita. Cardinalis verò imperfecta est illa, quæ, quamuis versetur circa idem ius, & habeat modum ipsius virtutis cardinalis, ad quam reducitur, deficit tamen magna ex parte ab ipsa virtute cardinali iustitiæ: & propterea est pars potentialis illius, eique contubernalis, atque adiuncta.

Iustitia multiplex diuisio.

¶ Et si quis obiiciat: Perfectum & imperfectum non multiplicant speciem: ergo illa diuisio, qua vera iustitia diuiditur in cardinalem perfectam, & in cardinalem imperfectam, quæ est pars potentialis illius, non est diuisio generis in suas species, cum sit secundum perfectum & imperfectum.

Obiectio.

¶ Respondetur, quòd quando perfectio est intrinseca rei, cuius est perfectio, & imperfectio, similiter est intrinseca rei, cuius est imperfectio; tunc causatur intrinseca distinctio penes perfectum, & imperfectum, aliquando specifica, & aliquando generica: & ità contingit in proposito. Quia enim perfectio est intrinseca iustitiæ cardinali in prima acceptione, & imperfectio est intrinseca iustitiæ cardinali potentiali, idcircò illa diuisio est essentialis, & per species. Potéstque hoc declarari manifestissimis exemplis: Nam fides, & visio, spes, & comprehensio differunt penes perfectum, & imperfectum; cæterum, quia obscuritas & ænigmatica cognitio, quæ est imperfectio; est intrinseca fidei, claritas verò, quæ est perfectio, est intrinseca visioni, & similiter in alijs perfectio est intrinseca comprehensioni, imperfectio autem est intrinseca speciei, idcircò hæc omnia distinguuntur specie, & aliquando genere penes perfectum & imperfectum. Et ita contingit in proposito, quod vera iustitia diuiditur specifice in cardinalem perfectam, & in cardinalem imperfectam: Iustitia autem cardinalis includit sub se tanquam partes potentiales sui, religionem atque pietatem: quæ duo, quia attingunt veram & propriam rationem iustitiæ, quamuis non perfectam dicuntur cardinales, imperfectæ.

Solutio.

Perfectum & imperfectum quando distinguat species.

¶ Et si quis obiiciat: Liberalitas, & affabilitas sunt partes potentiales iustitiæ, vtraque enim est ad alterum: sed nec liberalitas, nec affabilitas habet veram rationem iustitiæ: ergo malè dicitur; quod partes potentiales iustitiæ, quamuis habeant imperfectam rationem iustitiæ, habent tamen veram.

Altera obiectio.

¶ Respondetur, quod non omnes partes potentiales iustitiæ sunt eiusdem rationis, quantum ad hoc. Quædam enim habent veram rationem iustitiæ, quamuis non perfectam, vt religio, & pietas: aliæ autem nec perfectam, nec veram, vt liberalitas & affabilitas. Quod vt intelligatur est aduertendum, quòd (vt diximus suprà) in iure, quod est obiectum iustitiæ, tria includuntur, scilicet, ordo ad alterum, ratio debiti & ratio æqualitatis. Ex defectu primi constituitur tantùm iustitia metaphorica. Ex defectu secundi constituitur pars potentialis iustitiæ: sed quæ non est vera, nec propria iustitia, secundum essentiam. Ex defectu autem tertij constituitur pars potentialis iustitiæ, quæ, quamuis non sit perfecta iustitia, est tamen vera, atque propria secundum essentiam. Ex quo infertur, quòd ad hoc, vt aliqua virtus sit pars potentialis iustitiæ, habens veram rationem illius, quamuis non perfectam requiruntur duo, scilicet, quod sit ad alterum, & quod habeat rationem debiti. Et hoc inuenitur in religione, atque pietate. Ad hoc autem, vt aliqua virtus dicatur pars potentialis iustitiæ, non habens veram rationem illius, sufficit, quòd sit ad alterum, & faciat aliquo modo æqualitatem; quamuis non secundum rationem debiti. Et hoc inuenitur in liberalitate & affabilitate.

Solutio.

In obiecto iustitia tria includuntur.

¶ Et si quis argumentetur: Religio & pietas sunt eminentiores iustitia in particulari, imò iuxta probabiliorem sententiam, religio est præstantior iustitia legali: ergo religio, atque pietas non possunt esse partes potentiales iustitiæ; Respondetur, quod quamuis sit verum, quod in genere virtutis religio, atque pietas sunt præstantiores iustitia particulari, imò religio etiam sit præstantior iustitia legali, in ratione tamen iustitiæ aliter contingit: nam nec religio, nec pietas habent perfectam rationem iustitiæ, sed deficiunt in tertia conditione, quæ est æqualitas: & propterea quantum ad hoc sunt partes potentiales iustitiæ. Iustitia cardinalis perfecta rursus diuiditur tertia sui diuisione in iustitiam legalem, & iustitiam particularem: de quibus satis diximus in principio huius articuli. Ex quo infertur, quòd quando eo loco affirmauimus iustitiam prima sui diuisione diuidi in generalem & particularem tantùm, erat sermo de iustitia cardinali perfecta iuxta id, quod propositus articulus exigebat.

Argum.

Solutio.

¶ His constitutis ad primum argumentum respondetur concessa maiori, negando minorem. Iustitia enim legalis verè est secundum rationem debiti, & ciues dum in casu necessitatis exponunt pro republica diuitias, & bona vsque ad propriam vitam, verè id efficiunt ex debito iustitiæ, quod in liberalitate, aut in affabilitate non inuenitur: quamuis etiam in his possimus considerare aliquam rationem debiti. Pro quo est aduertendum, quòd debitum est duplex, vnum legale, alterum morale. Debitum legale est illud, ad quod soluendum tenetur vnusquisque ex lege & ex rigore iuris. Quale est illud,

Ad 1. argum.

Debitum est duplex, vnum legale, alterum morale.

est illud, quod reperitur in iustitia legali, & in iustitia commutatiua, & distributiua. Et hoc est verè & simpliciter debitum: ad quod soluendum possunt ciues à republica compelli. Debitum morale est debitum honestatis: ad quod soluendũ nemo astringitur ex rigore iuris, sed solũ ex debito honestatis. Et est duplex. Vnum necessarium, quod ita viget, vt sine illo non possit morum honestas & vita studiosa seruari: quale reperitur in veritate, fidelitate, & gratitudine; sine quibus morum honestas inter homines non seruatur. Aliud est non necessarium, sed vtile, & sine quo, quamuis possit seruari morum honestas, non tamen ità commodè, & vtiliter ac cum illo. Et hoc debitum reperitur in liberalitate, & affabilitate: quod quidem non est debitum simpliciter, sed tantum secundum quid. Quando autem dicimus, iustitiam importare rationem debiti, loquimur de debito legali, quod est debitum simpliciter, & non de debito morali. Ex quo fit, vt sine ratione debiti legalis non possit esse vera iustitia.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, quòd non quicunque violat veram iustitiam tenetur ad restitutionem; sed ille tantum, qui violat iustitiam particularem, vel alteram iustitiam, in qua admisceatur aliqua ratio iustitiæ particularis, vt infra dicemus. Vnde, quia in casibus positis in argumento, violator iustitiæ legalis nihil facit contra iustitiam particularem, non tenetur ad restitutionem. Et eodem modo respondetur ad confirmationem. Dico tamen, quòd quando cum iustitia legali admiscetur aliqua ratio iustitiæ particularis, vt de facto admiscetur in officio principis, vel rectoris (rector enim, atque princeps ex officio, & ex quadam conuentione cum republica tenetur consulere bono publico) ipsa iustitia legalis obligat ad restitutionem. Vel potius dicere poterimus, talem obligationem non oriri ex iustitia legali, sed ex commutatiua adiuncta: & sic formaliter iustitia legalis, nunquam obligat ad restitutionem.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium argumentum respondetur notando quòd partes supposito distinctæ à toto sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quæ dicunt liberum & voluntarium ordinem ad totum, à quo non necessario, sed liberè dependent; quales sunt ciues in ordine ad rempublicam; qui quidem nulla facta iniuria reipublicæ possunt ab ea in aliam migrare. Aliæ partes sunt, quæ dicunt necessarium ordinem ad totum, à quo non liberè, sed velint nolint, & necessario dependent: quales sunt pater respectu filij, & filius respectu patris. Qui quidem idcircò dicuntur habere inter sese intrinsecum & necessarium ordinem, quia neuter illorum potest abijcere à se, vel repudiare ius paternum, quod habet: sicut nec seruus potest repudiare ius herile. Hoc supposito dico, quòd inter partes, & totum primo modo distincta bene potest esse vera & perfecta ratio iustitiæ, propter illam non necessariam dependentiam, quam habent: non tamen inter partes & totum distincta secundo modo. Vnde nihil probat argumentum.

Ad 4. arg. ¶ Ad quartum respondetur concessa maiori, negando minorem. Verè enim iustitia legalis tribuit reipublicæ, quod est sibi debitum: & qui eam transgreditur tollit à republica ius suum, & quod sibi debetur. Cum hoc tamen stat, quòd violator iustitiæ legalis non teneatur ad restitutionem, vt paulò ante dicebam, nisi quando admiscetur aliqua ratio iustitiæ commutatiuæ. Et ratio est: Quia qui violat solam iustitiam legalem, non aufert à republica aliquid quod sit sibi appropriatum; sed tantum id, quod est appropriatum ciuibus: ex quo fit, vt nihil teneatur reipublicæ restituere.

Ad vltimũ. ¶ Ad vltimum argumentum respondetur, quòd patria potest dupliciter considerari. Vno modo, in quantum est principium essendi natiuitatis cuiusque. Et secundum istam rationem respicitur à virtute pietatis; nec potest esse inter liberos, & patriam sic consideratam perfecta ratio iustitiæ. Quia sicut filij pendent à parentibus, tanquam à principio essendi: sic etiam à patria. Alio modo potest considerari patria in quantum est quædam respublica, & locus habitationis. Et secundum istam rationem respicitur à iustitia legali, quæ vt supra diximus, non solum habet veram & propriam rationem iustitiæ: sed etiam attingit perfectam. Et sic nihil obstat argumentum.

Dubiũ graue. ¶ Est aliud dubium graue circa istum articulum, an iustitia legalis habeat partes subiectiuas, & specificas, ita, scilicet, vt sit species subalterna potens diuidi in alias species, vel potiùs sit species specialissima. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, quòd cum iustitia legalis duas possit habere diuisiones, prima, qua diuiditur in iustitiam legalem communiter dictam, & epicheiam: altera, qua diuiditur in iustitiam legalem, quæ est in principe architectonicè, & eam, quæ est in subditis administratiuè, proposita quæstio duplicem potest habere sensum. *Duplex sensus quæstionis.* Primus est, vtrùm illa diuisio, qua iustitia legalis diuiditur in legalem communiter dictam, & epicheiam, sit diuisio generis in suas species. Alter, vtrùm illa diuisio, qua legalis iustitia diuiditur in eam, quæ est in principe, & eam, quæ est in subditis, sit similiter specifica. Et in vtroque sensu erit à nobis proposita difficultas discutienda, non sine magna vtilitate. Ex dicendis enim intelligemus qualem distinctionem singulæ illæ partes iustitiæ legalis habent inter se.

Quæstio in primo sensu. Ad primum ergo sensum quæstionis deuenientes, in quo de diuisione iustitiæ legalis in eandem communiter dictam, & epicheiam est sermo, pro illius intelligentia est aduertendum, quòd lex, à qua dicitur iustitia legalis, duplicem habet finem. *Lex à qua dicitur iustitia legalis duplicem habet finem.* Vnum intrinsecum, proximum, & immediatum: & est ille, quem immediatè legislator per verba legis intendit. Alterum remotum mediatum, & extrinsecum: & est ille, quem principaliter intendit legislator, quamuis per verba legis non exprimatur. Verbi gratia, fertur lex & promulgatur de non aperiendis portis ciuitatis, ne hostes reipublicæ ciuitatem capiant: ille est finis proximus, & immediatus, quem verba legis immediatè præseferunt. Finis autem mediatus, sed principaliter intentus est, quem legislator principaliter intendit, quamuis in verbis legis non exprimatur; & est communis status securitas, atque salus reipublicæ. Dico ergo, quòd iustitia legalis in amplissima sua significatione vtrumque respicit finem; Iustitia verò legalis strictè sumpta solùm respicit primum finem immediatum, quem verba legis in literæ cortice prætendunt. Epicheia autem, *Epicheia quid sit.* seu æquitas respicit secundum finem, quem principaliter legislator in ferendis legibus intendit. Ex quo infertur, quod iustitia legalis strictè sumpta solùm

sequitur

sequitur verba legis: at verò epicheia, seu æquitas prætermissis verbis legis, sequitur id, quod ratio iustitiæ & communis vtilitas reipublicæ postulat. Accommodauit autem sibi iustitia legalis strictè sumpta nomen genericum iustitiæ legalis; quoniam commune est scientiarum sectatoribus, ob vocabulorum inopiam nomen genericum tribuere speciei imperfectiori: & est æquitas seu epicheia multò perfectior ea iustitia legali, quæ sequitur verba legis.

Punctum difficultatis. ¶ Sed est difficultas, vtrùm huiusmodi partes iustitiæ legalis, ità inter sese speciè differat, vt sub immediato genere iustitiæ legalis tanquā propriæ species constituantur: id enim est necessarium ad hoc, vt iustitia legalis ex hac parte diuidatur, tanquam genus in suas species. Et pro parte negatiua argumento in hunc modum: *1. Argum.* Iustitia legalis secundum totam suam latitudinem habet veram & perfectam rationem iustitiæ, vt diximus dubio præcedenti: sed epicheia non habet veram, & perfectam rationem iustitiæ: ergo epicheia non est species iustitiæ legalis, atque ex consequenti diuisio, qua iustitia legalis diuiditur in eandem communiter dictam, & epicheiam non est generis in suas species. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Epicheia est pars potentialis iustitiæ, & non subiectiua seu specifica; & ita D. Thom. agit de illa infrà quæst. 120. postquam numerauit omnes partes potentiales iustitiæ: ergo non habet veram rationem iustitiæ.

2. Argum. ¶ Secundò sic argumentor: Charitas est generalis virtus; & tamen est species specialissima: ergo quamuis iustitia legalis sit generalis virtus, erit species specialissima. Patet consequentia: Nam sicut iustitia legalis refert actus omnium virtutum in bonum commune reipublicæ: ita & charitas in obiectum proprium.

Conclusio. ¶ Hoc tamen non obstante sit conclusio, quod iustitia legalis secundum omnem suam latitudinem diuiditur tanquam in duas species, in epicheiam, quæ Latinè dicitur æquitas, & iustitiam legalem strictè acceptam. Hanc conclusionem tenet Aristot. lib. 1. Magnorum moralium, cap. 2. & lib. 1. Rhetoricorum, cap. 13. & D. Thom. infra quæst. 120. artic. 2. Et *Epicheia & iustitia legalis strictè sumpta differunt specie.* probatur: Obiectum epicheiæ, seu æquitatis, & obiectum iustitiæ legalis strictè sumptæ sunt obiecta formaliter distincta: ergo ipsi habitus specie distinguuntur. Consequentia est nota: Quoniam habitus specificantur ex obiectis; & antecedens probatur: Regula, & regulatum, mensura, & mensuratum in ratione obiecti virtutis formaliter distinguntur: sed obiectum æquitatis est regula & mensura obiecti iustitiæ legalis strictè sumptæ, vt est videre in exemplo posito in lege de non aperiendis portis ciuitatis: in quo quidem obiectum æquitatis, quod est status incolumis, & salus reipublicæ, est regula & mensura, per quam debemus metiri, an hostes reipublicæ sint arcendi à mœnibus ciuitatis, vel admittendi: ergo obiectum æquitatis est formaliter distinctum ab obiecto iustitiæ legalis strictè sumptæ. Item Obiectum æquitatis addit ex natura rei specialem & ingentem difficultatem super obiectum iustitiæ legalis strictè sumptæ: ergo vtrumque habet suam formalitatem speciè distinctam: atque ex consequenti ipsæ virtutes distinguuntur specie. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Obiectum iustitiæ legalis est bonum commune, quod sequitur regulas communes iuris: obiectum autem æquitatis est bonum commune præter regulas communes, & præter leges: sed hæc habent diuersas difficultates. Vnde sæpe videmus viros doctos, atque sapientes esse adeò superstitiosos, & scrupulosos in sequendis verbis legis, vt nulla ratione etiam vrgenti ad bonum commune adducta moueantur: sed sequentes corticem litteræ, & superficiem verborum, non considerant, quid legislator in tali lege lata principaliter voluerit: ergo obiectum æquitatis ex natura rei addit ingentem difficultatem super obiectum iustitiæ legalis, atque ex consequenti istæ virtutes distinguuntur specie. Et confirmatur ex Aristot. qui lib. 1. Rhetor. capit. 13. dicit, constituendum esse aliquem iudicem arbitrum, vt æquum & bonum prævaleat: quoniam apud tribunal iudicis præstat & prævaleat iustum legale. Quasi significans non paruæ esse difficultatis, sed ingentis, atque maximæ, sequi bonum commune contra tenorem legis à principe latæ. Et hinc communiter solet dici, estque tritum prouerbium apud Ciceronem: Summum ius summa iniuria. *Summum ius summa iniuria, qualiter intelligendum.* Quibus verbis summum ius non accipitur pro eo, quod est rigor, & seueritas iuris: sic enim summum ius nunquam potest esse iniuria: sed accipitur summum ius pro summitate iuris, vt idem sit, quod superficies legis, & cortex literæ non attendendo finem principalem legislatoris. Iustitia enim strictè sumpta sequitur verba legis, & corticem literæ, æquitas verò bonum commune & finem præcipuum, prætermissis verbis legis. Propter quod dicebat Paul. iurisconsult. ff. de regul. iur. titulo de regulis iuris, in omnibus quidem maximè tamen in iure æquitas est expetenda.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, respondetur, negando minorem. Et ad probationem dico, cum Diuo Thom. loco in argumento citato articulo 2. quod æquitas seu epicheia non est pars potentialis, sed subiectiua, & specifica iustitiæ legalis. In eo autem, quod D. Thom. disputat de æquitate post disputationem de partibus potentialibus iustitiæ seruat ordinem naturæ, & ordinem disciplinæ. Naturæ quidem; quoniam post disputationem de iustitiis imperfectis natura postulabat, vt ageret de æquitate, quæ est iustitia omnium perfectissima. Doctrinæ autem: quia postquam disputauit de iustitia, quæ sequitur regulas, & leges communes, ordo doctrinæ postulabat, vt ageret de æqualitate, quæ præter regulas, & leges communes, ordinatur ad bonum reipublicæ.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Obiectum enim charitatis semper est idem formaliter secundum speciem, scilicet, bonum diuinum. Et præterea, non est specialis difficultas in referendis actibus aliarum virtutum in obiectum charitatis ab&, quæ est in diligendo Deo: at verò in iustitia legali prorsus est diuersa ratio; tum quia obiectum iustitiæ legalis variatur secundum speciem, in iustitia legali strictè sumpta, & in æquitate, vt suprà diximus: tum etiam, quia multò maior difficultas est in procurando bono communi præter leges, & præter regulas communes, quam in procurando eodem bono communi per leges & per regulas communes. Et hæc de difficultate in primo sensu.

Quæstio in 2. sensu. ¶ Secundus sensus quæstionis erat, vtrum ea diuisio, qua iustitia legalis diuiditur in eam, quæ est in principe, & eam, quæ est in subdito, sit generis in suas species. Et loquimur in præsenti de iustitia legali, secundum quod se extendit ad epicheiam, & ad aliam iustitiam legalem strictè sumptam; de qua statim dicebam, vtraque enim potest esse vel in

princi

principe, vel in subditis. Et quidem, quòd illa diuisio sit generis in suas species probatur: Prudentia, quæ

1. Argum. est in subditis, quæ est prudentia politica, est distincta specie à prudentia gubernatiua, & monarchica, quæ est in principe: sed iustitia legalis existens in voluntate respondet vtrique prudentiæ: nam iustitia legalis, prout est in principe, correspondet prudentiæ gubernatiuæ, & principali, qualis est monarchica: & iustitia legalis, quæ est in subditis, correspondet prudentiæ politicæ: ergo pari ratione iustitia legalis in principe & in subditis distinguuntur specie.

Confirma. ¶ Et confirmatur: Facilius est distinguere, & multiplicare virtutes ex parte voluntatis, quam ex parte intellectus: illa enim quæ sunt diuisa in aliis potentiis, in intellectu inueniuntur sæpè sæpiùs vnita: & sic ex parte intellectus tantum ponimus vnam prudentiam monasticam ad plures virtutes morales, scilicet, liberalitatem, fortitudinem, temperantiam, &c. quæ sunt in voluntate: sed ex parte intellectus constituuntur duæ virtutes specie distinctæ, scilicet, prudentia existens in principe, & prudentia politica existens in subditis: ergo & à fortiori ex parte voluntatis debemus constituere vnam iustitiam legalem in principe specie distinctam ab ea, quæ est in subditis. Se-

2. Argum. cundus: Virtus architectonica distinguitur specie à virtute vsuali, & ministra: sed iustitia legalis in principe est architectonica, in subditis verò est vsualis, & ministra: ergo distinguuntur specie. Consequentia cum minori est nota: & maior probatur ex Arist. 2. Physic. text. 34. & 35.

Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus sit conclusio, quòd iustitia legalis, siue accipiatur pro æquitate, siue pro iustitia strictè sumpta, est eiusdem speciei in principe & in subditis, & sic ea diuisio, qua iustitia legalis diuiditur in architectonicam, & vsualem, siue ministe-

Iustitia legalis in principe, & in subditis, non differunt specie. rialem non est generis in suas species. Probatur: Obiectum iustitiæ legalis, siue sit sermo de æquitate, siue de alia iustitia legali strictè sumpta est idem formaliter, & secundum speciem in principe & in subditis: ergo iustitia legalis quantùm ad omnes suas partes est eiusdem speciei in principe & in subditis. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Obiectum æquitatis in principe est bonum commune præter leges, & regulas communes; procurat enim princeps commune bonum per æquitatem, tanquam per iustitiam perfectissimam, non secũdum leges, aut regulas communes; & præterea obiectum iustitiæ legalis strictè sumptæ, quod intendit princeps, est idem bonum commune per leges & regulas iuris communis: sed idem est obiectum æquitatis, & iustitiæ legalis in subditis: ergo vtrobique est idem obiectum formale secundum speciem: atque ex consequenti iustitia legalis, quantum ad omnes suas partes, per hoc, quòd est in principe, vel in subditis, non variatur secũdum speciem. Sed, vt hoc meliùs intelligatur, aduertẽdum est, quòd iustitia legalis, quæ est in principe, siue sit æquitas, siue alia iustitia strictè sumpta secundũ suam essentiam, atque naturam, non est virtus architectonica, quatenus distinguitur contra iustitiam legalem, quæ est in subditis. Et ratio est: quia vtrobiq; est idem

Eadem iustitia, vt in principe est architectonica & vt in subditis ministerialis. obiectũ & idem finis. Illa autem virtus, quæ secũdum suam essentiã est architectonica debet habere vniuersaliorem finẽ, quam virtus vsualis. Cum ergo iustitia legalis habeat eundem finem in subditis, quem habet in principe, manifestè sequitur, quod est vna secũdum speciem in vtrisque. Et quando Philosophi morales, & Theologi dicunt, quod iustitia legalis est in principe, quasi architectonicè, ita sunt intelligendi, scilicet, quòd iustitia legalis in principe ratione subiecti, in quo est, dominatur & principatur, cum tamen eadem iustitia quatenus est in subditis, habeat obtemperare, & obedire. Hæc tamen differentia, quæ sumitur ex parte subiecti est accidentalis.

¶ Et ad primum argomentum in contrarium factum cum sua confirmatione respondetur: Quòd, *Ad 1. arg. cũ sua confirmatione.* quamuis, vt in plurimum, faciliùs distinguantur virtutes ex parte appetitus, quàm ex parte intellectus est potentia superior, & magis vniuersalis; & ea, quæ sunt diuisa in inferioribus, solent esse colligata, & vnita in superioribus: cæterùm aliquando contingit *Aliquando multiplicantur virtutes* oppositum; & multiplicantur virtutes, atque principia ex parte intellectus, nulla facta multiplicatio- *ex parte intellectus nulla facta multiplicatione ex parte voluntatis.* ne ex parte voluntatis. Nam in intellectu sunt duo lumina, & duo habitus primorum principiorum, scilicet, intellectus, qui versatur circa prima principia speculatiua: & synderesis, quæ versatur circa prima practica principia. Et tamen ex parte voluntatis non constituitur aliquis habitus, in ordine ad obiectum virtutum moralium, quod est sibi connaturale; & proportionatum: sed sufficit sola inchoatio naturalis. Item ex parte intellectus constituuntur duo habitus, vnus circa principia, qui vocatur intellectus: alter circa conclusiones, qui appellatur scientia: cùm tamen ex parte voluntatis circa media, quæ sunt velut conclusiones in agibilibus, & circa finem, qui est primum principium in practicis solum constituatur vnus habitus. Tandem ex parte intellectus multiplicantur quatuor virtutes, in ordine ad media, quæ sunt prudentia, eubulia, synesis, & gnomi. At verò ex parte voluntatis solum ponitur vna virtus circa media in ordine ad eius obiectum & finem. Et sic est dicendum in proposito, quòd quamuis multiplicetur prudentia in principe, & in subditis, vnaque dicatur monarchica, & altera politica, sintque distinctæ specie: Iustitia tamen legalis, quæ est in voluntate, & sequitur has rationes prudentiæ, non distinguitur specie, quatenus est in principe, ab eadem, quatenus est in subditis, ad modum iam explicatum.

¶ Ad secundum argomentum respondetur, verum *Ad 2. arg.* esse, quòd ea virtus, quæ secundum suam essentiam est architectonica, specie distinguitur à virtute vsuali, vt rectè docet Aristoteles loco citato in argumento: tamen iustitia legalis, quæ est in principe non est architectonica secundum suam essentiam, vt distinguitur contra iustitiam legalem, quæ est in subditis, sed solum ex parte subiecti, vt statim dicebam. Et sic non est necessarium, quod inter illas sit specifica distinctio.

ARTICVLVS VI.

Vtrum iustitia, secundum quod est generalis, sit idem per essentiam cum omni virtute.

AD sextum sic proceditur. Videtur quòd iustitia secundum quod est generalis, sit idem per essentiam cum omni virtute. Dicit enim Philosophus † in quinto Ethico. quod virtus & iustitia legalis est eadem omni virtuti: esse autem non est idem. Sed illa quæ differunt solum secundum esse vel secundum rationem, non differunt secundum essentiam, ergo iustitia est idem secundum essentiam cum omni virtute. *1.2.q. 60. ar. 3. ad 2. & ar. tic. 7. cor. & 3 di. 9. q. 3. ar. 1. q. 2. cor. & 5 Ethic. lec. 2. fin. Lib. 5. ca. 1. in fine.*

2 ¶ Præterea.

2 ¶ Præterea, Omnis virtus quæ non est idem per essentiam cum omni virtute, est pars virtutis. Sed iustitia prædicta, vt idem† Philosophus dicit, non est pars virtutis, sed tota virtus, ergo prædicta iustitia est idem essentialiter cum omni virtute.

Tom. 5. Eodem lib. vt. s. tom. 5.

3 ¶ Præterea, Per hoc, quòd aliqua virtus ordinat actum suum ad altiorem finem, non diuersificatur secundum essentiam habitus: sicut idem est essentialiter habitus temperantiæ, etiam si actus eius ordinetur ad bonum diuinum. Sed ad iustitiam legalem pertinet quòd actus omnium virtutum ordinentur ad altiorem finem, id est, ad bonum commune multitudinis: quod præeminet bono vnius singularis personæ, ergo videtur quòd iustitia legalis essentialiter sit omnis virtus.

4 ¶ Præterea, Omne bonum partis ordinabile est ad bonum totius. Vnde si non ordinetur in illud, videtur esse vanum & frustra. Sed illud quod est secundum virtutem, non potest esse huiusmodi. Ergo videtur quòd nullus actus possit esse alicuius virtutis, qui non pertineat ad iustitiam generalem, quæ ordinatur in bonũ commune. Et sic videtur quod iustitia generalis sit idem in essentia cum omni virtute.

Lib. 5. cap. 2. paulo ante fi. ¶ Sed contra est quod dicit Philosophus† in quinto Ethic. quòd multi in proprijs quidem possunt virtute vti: in his autem, quę ad alterum sunt, non possunt. Et in tertio Politico.† dicit, quod non est simpliciter eadem virtus boni viri, & boni ciuis. Sed virtus boni ciuis est iustitia generalis, per quam aliquis ordinatur ad bonum commune, ergo non est eadem iustitia generalis cum virtute communi, sed vna potest sine alia haberi.

Lib. 3. Polit. c. 3. tom. 5.

¶ Respondeo, dicendum, quòd generale dicitur aliquid dupliciter: vno modo per prædicationẽ, sicut animal est generale ad hominem & equum, & ad alia huiusmodi. Et hoc modo generale oportet, quòd sit idem essentialiter cum his, ad quæ est generale: quia genus pertinet ad essentiam speciei, & cadit in diffinitione eius. Alio modo dicitur aliquid generale secundum virtutem, sicut causa vniuersalis est generalis ad omnes suos effectus, vt sol ad omnia corpora quæ illuminantur vel immutantur per virtutem ipsius. Et hoc modo generale non oportet quòd sit idem in essentia cum his, ad quæ est generale, quia non est eadem essentia causæ & effectus. Hoc autem modo † secũdum prædicta, iustitia legalis dicitur, esse virtus generalis, in quantum, scilicet ordinat actus aliarum virtutum ad suum finem, quod est mouere per imperium omnes alias virtutes. Sicut enim charitas potest dici virtus generalis, in quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum diuinum: ita etiam iustitia legalis in-quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum commune. Sicut ergo charitas, quæ respicit bonum diuinum, vt proprium obiectum, est quædam specialis virtus secundum suam essentiam, ita etiam iustitia legalis est specialis virtus secundum suam essentiam, secundum quod respicit commune bonum, vt proprium obiectum. Et sic est in principe principaliter & & quasi administratiuè. Potest tamen quælibet virtus secundum quod à prædicta virtute, speciali quidem in essentia, generali autem secundum virtutem, ordinatur ad bonum commune, dici iustitia legalis. Et hoc modo loquendi, iustitia legalis est idem in essentia cum omni virtute, differt autem ratione. Et hoc modo loquitur Philosophus. Vnde patet responsio ad primum & secundum.

Art. 5. huius quæst.

¶ Ad tertium dicẽdum, quòd etiam illa ratio secundum hunc modum procedit de iustitia legali, secundum quod virtus imperata à iustitia legali, iustitia legalis dicitur.

¶ Ad quartum dicendum, quòd quælibet virtus secundum propriam rationem ordinat actum suum ad proprium finem illius virtutis. Quòd autem ordinetur ad vlteriorem finem siue semper, siue aliquando hoc non habet ex propria ratione, sed oportet esse aliam superiorem virtutem, à qua in illum finem ordinetur. Et sic oportet esse vnam virtutem superiorem quæ ordinet omnes virtutes in bonum commune, quę est iustitia legalis: & est alia per essentiam ab omni virtute.

SVMMA TEXTVS.

Antequam D. Thom. ad hanc difficultatem respondeat præmittit dupliciter posse aliquid dici generale. Vno modo per prędicationem. Et quod hoc modo est generale ad essentiam eorum pertinet, quibus est generale. Alio modo secundum virtutem: quia, scilicet, est causa inferioribus influens, vt sol respectu inferiorum. Et quod hoc modo est generale non est particularibus idem essentialiter; nec de illis prædicatur. Hoc supposito sit prima conclusio: Iustitia legalis dicitur virtus generalis secundum virtutẽ, inquantum, scilicet, ordinat actus aliarum virtutum ad suum finem, quod est mouere per imperium omnes virtutes. Probatur: Iustitia legalis ordinat actus omnium virtutum ad bonum commune, sicut charitas ad bonum diuinum: ergo sicut charitas dicitur virtus generalis secundum virtutem; ita etiam & iustitia legalis.

¶ Secunda conclusio: Iustitia legalis est particularis virtus secundum suam essentiam. Probatur: Sicut charitas respicit bonum diuinum, tanquam proprium obiectum; & propterea est specialis virtus secundum suam essentiam; quamuis omnium aliarum virtutum actus ordinet in bonum diuinum: ita etiam iustitia legalis respicit commune tanquam proprium obiectum: ergo est specialis virtus secundum suam essentiam; quamuis omnium aliarum virtutum actus ordinet in bonum commune.

¶ Tertia conclusio: Hæc iustitia generalis, atque legalis potissimum residet in principio, quasi archi-

ſectò prius, deinde autem in ſubditis, quaſi adminiſtratiue, qui illa probe afficiuntur, vt promptè legibus ac principi obtemperent.

¶ Quarta concluſio: Vnaquæque virtus conſiderata, vt à iuſtitia legali imperatur, poteſt denominationem ſuſcipere, vt legalis dicatur; quemadmodum & omnis virtus ea ratione, qua à charitate imperatur dicitur quodam modo charitas. Et in iſto ſenſu poſſumus concedere, iuſtitiam legalem eſſe idē ſecundum eſſentiam cum omni virtute. Hanc concluſionem ponit D. Thom. vt interpretetur Ariſtotelem, qui dicit iuſtitiam eſſe totam virtutem. Quæ verba talem debent exhibere ſenſum, ſcilicet, quod quælibet virtus imperata à iuſtitia legali (de hac enim tantum eſt ſermo) eſt quodam modo iuſtitia legalis.

Explicatio Articuli.

Maxima pars eorum, quæ dicuntur in iſto articulo explicata manent ex ijs, quæ diximus articulo præcedenti. Et ſic tantum circa ſecundam concluſionem eſt difficultas; vtrùm verum ſit, quòd iuſtitia legalis, ſecundum ſuam eſſentiam eſt particularis virtus diſtincta contra alias. *Dubium circa ſecundam concluſionem D. Thom.* Hanc difficultatem latè diſputat Buridanus lib. 5. Ethicor. quæſt. 4. *Sententia Buridani.* Qui dicit, quamcunque virtutem includere in ſeſe rationem generalis iuſtitiæ, & ſic quod generalis iuſtitia nō eſt particularis virtus. Quod & probat pluribus argumentis. Primo ſic: Si iuſtitia legalis eſſet particularis virtus condiſtincta contra alias; ex eo eſſet, quòd dirigit opus ſuum ad bonum commune; cùm tamen aliæ virtutes illud dirigant ad bonum particulare, vt hic D. Thom. dicit: ſed hæc ratio nihil valet: ergo. *1. Argumentum.* Probo minorem: Quicunque homines ſtudioſi reſpiciunt bonum commune, & ad illud dirigunt ſuas operationes per fortitudinem, temperantiam, & alias particulares virtutes: ergo ex hac parte iuſtitia legalis non eſt virtus ſpecialis condiſtincta contra alias. Conſequētia eſt nota: & antecedens probatur ex Ariſtot. qui libro 3. Ethicor. cap. 6. de fortitudine dicit, virtutem fortitudinis eſſe circa pericula belli propter bonum commune. Et 4. Ethi. cap. 2. etiam dicit, quòd virtus magnificentiæ non eſt, niſi quando fiunt magni ſumptus propter bonum commune. Quibos in locis apertè ſignificat ad particulares virtutes pertinere ordinare ſuas operationes ad bonum commune: atque ex conſequenti ad hoc non eſt neceſſarium ponere iuſtitiam legalem ab illis diſtinctam.

2. Argumentum. ¶ Secundò. Non eſt inducenda pluralitas ſine neceſſitate: ſed vnaquæque virtus per ſe inclinat ad honeſtè agendum in ſua materia, non ſolùm propter fines particulares; ſed etiam propter bonum commune: ergo non eſt neceſſarium ponere iuſtitiam legalem, quæ ſit virtus ab alijs diſtincta, vt dirigat operationes particularium virtutum in bonum commune. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur: Virtus inclinat non ſolùm ad operandum, ſed etiam ad operandum propter finem honeſtum, vt patet ex Ariſtotel. 2. Ethicor. cap. 4. ſed bonum commune eſt finis maximè honeſtus: ergo vnaquæqua virtus per ſe eſt ſufficiens inclinare ad operandum propter bonum finem.

3. Argumentum ¶ Tertio: Si circa materiam fortitudinis, verbi gratia, eſſet conſtituenda iuſtitia legalis alia à fortitudine, propter rationem operis in bonum commune ciuitatis ſequeretur, quòd cum inter hominem ſecundum ſe, & communitatem ciuilem ſit quædam alia communitas ſpecie diſtincta, ſcilicet, domeſtica, oporteret ponere circa eādem materiam tertiam virtutem moralem præter fortitudinē, & iuſtitiam legalem, quæ ordinaret operationem in bonum commune domus: conſequens autem eſt falſum, & contra communem Doctorum ſententiam, nullus enim eſt, qui talis virtutis fecerit mentionem: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam æqua eſt vtriuſque ratio.

¶ Quartò: Vnaquæque virtus moralis habet dirigere operationem circa propriam materiam, ſecundum opportunitatem omnium circunſtantiarum, ſcilicet, quid, quando, vbi, & cum quibus oportet, & ſic de alijs: ſed vna ex circunſtantijs eſt, cuius gratia, vt docet Ariſtoteles lib. 5. Ethicor. cap. 3. ergo ſi circa materiam fortitudinis, vel temperantiæ fuerit opportunum non ſolùm boni proprij, ſed etiam boni communis gratia operari, temperantia & fortitudo ſic operabuntur, & non virtus eſſentialiter ab illis diuiſa. *4. Argumentum.* Et confirmatur: Si quælibet virtus particularis non attenderet in ſua operatione ab bonum commune, ſequeretur poſſe contingere, quòd ipſa aliquando malè operaretur: conſequens eſt falſum, quia, vt Ariſtot. dicit lib. 1. Rethori. virtutibus moralibus nunquam contingit malè vti: ergo & illud, ex quo ſequitur. *Confirmatio.* Probo ſequelam: Nam poteſt contingere, quòd aliqua operatio aliquando ſit laudabilis ſecundum conſiderationem omnium circunſtantiarum, circunſcripto bono communi; quæ tamen ſit praua ſimpliciter, quia læſiua, vel impeditiua boni communis: vt ſi quis, dum debet defendere ciuitatem contra inimicos, exercet actum matrimonij cum vxore propria, ad quem actum pro tunc, ſi non oporteret attendere ad bonum commune, temperantia inclinaret.

¶ Vltimum argumentum ad idem probandum deſumitur ex pluribus locis Ariſtotelis, qui ſæpè ſæpiùs affirmat, maximè libro quinto Ethic. iuſtitiam legalem eſſe generalem virtutem, ſiue omnem virtutem. *Vltimum argumentum.* In contrarium tamen eſt D. Thom. in hoc articulo, & etiam Ariſt. lib. 3. Polit. c. 3. vbi dicit, non eſſe eandem virtutem boni viri & boni ciuis. Et cum virtus boni ciuis ſit iuſtitia politica, ſeu legalis, per quam quis ordinatur in bonum commune, vt idem Ariſtot. in eo loco affirmat; manifeſtè ſequitur iuſtitiam generalem non eſſe idem cum alijs virtutibus; ſed ab eis ſecundum ſuam eſſentiam diſtingui.

¶ Pro explicatione huius difficultatis eſt aduertendum primò, quòd cum iuſtitia, vt ſupra diximus, ſit virtus ordinans ad alterum, & hæc ordinatio ad alterum ſit multiplex, ipſa etiam ratio iuſtitiæ poteſt eſſe multiplex. *Nota 1.* Nam primò, dupliciter aliquid poteſt dici alterū. Vno modo propriè: & eſt illud, quod ſuppoſito & perſona ab aliquo eſt diſtinctum. Quod rurſus eſt duplex, ſcilicet, aut ſingularis aliqua perſona, aut tota communitas. Alio modo dicitur aliquid alterum impropriè & metaphoricè: quale eſt id, quod ab alio diuiditur, non perſona, ſed, vel potentia, vel ratione; quomodo animus dicitur alter à corpore, & anima rationalis à parte ſenſitiua. Ad quem modum loquitur Paulus cum appellat hominē interiorem partem rationalem, & hominē exteriorē partem ſenſualem.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd iuſtitia poteſt accipi multipliciter. *Nota 2.* Vno modo impropriè, & tranſlatitiè pro quacunque virtute faciente æqualitatem inter diuerſas partes eiuſdem hominis: de qua eſt intelligendus D. Anſelmus in lib. de veritate, cap. 12. dum diffiniens iuſtitiam dicit, quòd eſt rectitudo voluntatis. *Iuſtitia accipitur multipliciter.* Secundo modo accipitur iuſtitia propriè pro illa virtute, quę ordinat hominem ad alterum: dummodo illud alterum ſit communitas: & hæc eſt, quæ facit hominem

hominem obseruantem legum, propterea que appellatur, iustitia legalis. Tertiò accipitur iustitia etiã propriè pro illa virtute, quæ ordinat hominem in proprijs actionibus ad alterum, tanquam ad priuatam personam.

1. Conclusio. ¶ His constitutis sit prima conclusio: Iustitia metaphoricè dicta, est generalis quædam ratio in essentijs omnium virtutum inclusa, nec est particularis virtus ab illis distincta. Probatur; Quoniam ad singulas virtutes propriè pertinet commensurare proprias operationes ad id bonum quod est, vel proprium, vel alienum, iuxta vnius cuiusque virtutem. Et hac ratione sunt intelligẽdi sancti atque sacræ literæ dum vniuersas virtutes iustitiam appellant.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Illa iustitia, quæ in proprijs actionibus ordinat ad alterum, tanquam ad priuatam personam; qualis est iustitia particularis, cuius est facere æqualitatem in emptionibus, & venditionibus, &c. est particularis virtus ab alijs moralibus distincta. Hanc conclusionem recipiunt communiter omnes Doctores tam morales, quàm Theologi; & constat sufficienter ex ijs, quæ diximus supra art. 1. 2. & 3. huius quæstionis.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio: Illa iustitia, quæ ordinat hominem ad bonum commune per obseruantiam legum, & ideò dicitur generalis, est specialis virtus distincta ab alijs secundum suam essentiam. Hæc conclusio est contra Buridanum loco citato, & contra Iabellum lib. 5. Ethicorum, tractatu 1. cap. 1. Sed illam tenent communiter omnes Doctores. Et probatur: Illæ virtutes sunt specie distinctæ, quarum fines proprij specie distinguuntur: vt enim Aristoteles dicit, in cap. de fortitudine, omnia determinantur fine: & propterea idem Arist. lib. 5. Ethicor. dicit, quòd qui lucrandi gratia mœchatur iniustus est, non luxuriosus: sed finis iustitiæ legalis, & finis aliarum virtutum particularium sunt specie distincti: iustitia enim legalis ordinatur in bonum commune, & aliæ virtutes ordinantur in bonum particulare: ergo & ipsa iustitia legalis distinguitur specie à virtutibus particularibus. Item illæ virtutes sunt specie distinctæ, quantum obiecta formalia specie distinguntur: sed obiectum formale iustitiæ legalis distinguitur specie ab obiectis virtutum particularium: ergo iustitia legalis specie distinguitur ab alijs. Consequẽtia cũ maiori est nota: & minor probatur: Nã, siue dicamus, quòd obiecta virtutum specialium sunt passiones, & operationes humanæ secundum speciales rationes, & obiectum legalis iustitiæ est passiones, & operationes humanæ secundum communem rationem. scilicet, secundum quòd reducibiles sunt in communitatem ciuilem, vt aliqui affirmant: siue dicamus, quod passiones & operationes humanæ prout sunt secundum rectam rationem moderabiles, sunt obiecta specialium virtutum, & ipsæ virtutes speciales, & earum operationes, secũdum quod ordinabiles in bonum commune sunt obiectum legalis iustitiæ, vt alijs videtur; manifestum est huiusmodi obiecta esse formaliter distincta: & sic debent causare diuersitatem specificam habituum moralium: quemadmodum ratio mobilitatis in ente mobili, & ratio entitatis in eodem ente causant scientias specie distinctas, scilicet, physicã & metaphysicã. Item: Illæ virtutes sunt specie distinctæ, quarum propriæ operationes sunt diuersæ; virtutes enim, atque potentiæ per actus & operationes distinguuntur, vt ex sententia Aristotelis dicunt communiter Philosophi: sed operatio iustitiæ legalis est diuersa ab operationibus virtutum particularium: ergo & ipsa iustitia legalis specie distinguitur ab alijs virtutibus. Probo minorem: Nam operatio iustitiæ legalis est ordinata ad communitatem ciuilem, quam quilibet ciuis, inquantum ciuis, intendit: & sic est quasi operatio ipsius communitatis: operationes autem virtutum particularium sunt ordinatæ ad ipsum hominem secundum se: & sic sunt velut operationes partium. Vnde quemadmodum videmus in homine multas operationes conuenientes illi secundum distinctas & proprias rationes partium; vt alia est propria operatio manus, alia pedis, &c. & præter has sunt etiam in eodem homine aliæ operationes communes toti homini secundum se, quæ specie distinguntur à prioribus: ità etiam dicendum est in proposito, quòd sunt aliquæ operationes propriæ hominibus secundum se: & has respiciunt virtutes particulares: & aliæ totius communitatis, vel potiùs eorundem hominum, quatenus respiciunt communitatem, & has respicit iustitia legalis. Vltimò probatur conclusio: Sicut de partibus corporis ad totum corpus; ità proportionabiliter loquendum est de partibus ciuitatis ad totam ciuitatem: quod & fecit Paulus 1. ad Corint. cap. 12. dicens: Nunc autem posuit Deus membra, vnumquodque eorum in corpore, sicut voluit. quòd si essent omnia vnum membrum vbi corpus? nunc autem multa quidem membra vnum autem corpus, non potest autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo, aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarij: sed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt, & quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, ijs honorem abundantiorem circundamus, & quæ inhonesta sunt nostra abundantiorem honestatem habent, &c. Et paulò inferius: Vos autem estis membrum Christi, & membrum de membro, &c. Loquendum est igitur de partibus ciuitatis ad totam ciuitatem, sicut de partibus corporis ad totum corpus. Sed accepto, verbi gratia, cerebro in genere humanorum cerebrorum perfectissimo, tam secundum quantitatem, quàm secũdum qualitatem, & omnem aliam sibi debitam dispositionem, certum est, quòd dispositio atque operatio talis cerebri secundum se considerati esset optima: & tamen illa non esset conueniens omni humano corpori: nam non esset conueniens infanti paruo, aut viro debilis & parui cordis, quia non saluaretur membrorum harmonia: similiter ergo est dicendum in proposito non esse possibile, quòd illa operatio, atque dispositio, quæ est homini secundum se optima, sit etiam semper optima in ordine ad communitatem ciuilem. Atque ex consequenti non erit eadem virtus, quæ inclinat ad optimam operationem secundum se, & ad optimam operationem secundum bonum commune. Et sic iustitia legalis, quæ inclinat ad optimam operationem in ordine ad communitatem erit distincta à virtutibus particularibus inclinantibus ad bonum particulare. Pro hac conclusione faciunt rationes, quas posuimus in principio articuli præcedentis ad probandum iustitiam legalem esse necessariam. Illæ enim quodammodo etiam ostendunt, quòd hæc virtus est distincta ab alijs.

Obiectum iustitiæ legalis distinguitur ab obiectis aliarum virtutum.

De partibus ciuitatis loquendum est sicut de partibus corporis.

¶ Quarta conclusio: Vnaquæq; virtus particularis quatenus imperatur à iustitia legali, tã secundũ actum, quàm secundum habitum, dicitur vere iustitia legalis; & propterea à iustitia legali, dicitur generalis virtus. Et quidẽ, quòd temperantia, verbi gratia, secundum suum actũ, quando imperatur à iustitia legali dicatur similiter iustitia legalis, est res manifesta. Nam primò ex parte principij ille actus habet ortum a iustitia legali: & 4. Conclusio.

gali: & præterea ex parte finis, à quo sumitur ratio formalis obiecti, tendit ad eundem finem, quem respicit iustitia legalis. Sed quod secundum habitum temperantia dicatur iustitia legalis, probatur: Nam licèt in tali habitu non sit vis sufficiens & inclinatio ad operandum temperatè propter bonum commune; est tamen aptitudo & habilitas naturalis ad id, vt facile possit dirigi à virtute iustitiæ in illum finem: quæ aptitudo est quædam inchoata, & participata iustitia, vt est omnis dispositio respectu eius formæ, ad quam disponit. Et secundum istam rationem est intelligendus Aristot. 5. Ethic. cap. 1. cùm dicit, iustitiam legalem non esse virtutis partem, sed totam virtutem: & rursus, cùm dicit vitium, quod opponitur iustitiæ esse omnium maximum: quia non solum deordinat hominem erga Deum, sed etiam erga sese. Sicut enim iustitia legalis est congeries omnium virtutum: ita etiam vitium illi oppositum est cumulus omnium vitiorum.

Obiectio contra quartam conclusionem.

¶ Sed contra istam conclusionem est argumentum: Nam, si iustitia legalis ea ratione dicitur virtus generalis, quamuis habeat essentiam particularem; quia potest dirigere actus omnium aliarum virtutum in suum finem, pari ratione sequitur, quòd quælibet alia virtus particularis, vt temperantia, vel fortitudo diceretur similiter virtus generalis: siquidem vnaquæque illarum potest omnes alias virtutes ordinare in suum finem: consequens autem est falsum: nam sic non esset maior ratio, propter quam iustitia legalis dicatur generalis virtus, quàm quæcumque alia; quod est contra Aristotelem & communem modum loquendi doctorum: ergo & illud, ex quo sequitur.

Solutio obiectionis.

¶ Respõdetur tamen, negando sequelã. Et ad probationem dico: quòd vna virtus dupliciter potest alteri imperare. Vno modo ex accidenti; quod contingit, quando ipsæ virtutes nullum ordinem habent inter sese. Alio modo per se: & est quando vna virtus id vendicat sibi ex natura rei: quia, scilicet, obiectum virtutis imperantis est superius obiectis imperatarum, ad illudque reliqua obiecta ex natura rei ordinantur: vt obiectum artis frænefactiuæ & equestris, & rei militaris, ex natura sua ordinatur ad victoriam, quæ est obiectum facultatis imperatiuæ. Dico ergo, quòd illa virtus, quæ isto secundo modo imperat alijs ex natura sua dicitur virtus generalis respectu illarum: at verò illa virtus, quæ non habet istum naturalem ordinem ad alias virtutes, licet in aliquo casu dirigat, & imperet alijs, vt iustitia imperat aliquando charitati, vt det eleemosynam ad satisfaciendum pro peccatis; non tamen dicitur virtus generalis, sed particularis. Et quia obiectum iustitiæ legalis, quod est bonum commune, ex natura sua est superius obiectis aliarum virtutum particularium: hinc fit, vt ipsa ex natura sua imperet alijs: & sic est virtus generalis. Sed restat, vt respondeamus ad argumenta facta pro opinione Buridani; quæ adeò efficacia sunt, vt eius sententiam reddant valde probabilem: quanquam, vt existimo, verior est ea, quæ à nobis posita fuit in tertia conclusione.

Ad 1. arg.

¶ Ad primum argumentum respondetur concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico; quòd homines studiosi non dirigunt suas operationes in bonum commune per virtutes particulares: sed per iustitiam legalem, ad quam propriè & per se pertinet respicere bonum commune. Et quãdo inducitur Aristot. affirmans virtutem fortitudinis esse circa pericula belli propter bonum commune; respondeo, verum esse, quòd fortitudo versatur etiam circa illa pericula, quæ assumuntur propter bonum cõmune: cæterum hoc non est per se. Nam ille finis boni communis non respicitur intrinsecè, & formaliter à fortitudine: sed à iustitia legali, quæ est virtus superior: & fortitudo per se solum versatur circa pericula insurgentia ex timoribus, & audacijs. Itaque quemadmodum cùm Martyres appetebant mortem pro Christo, quamuis fortitudo erat, quæ ordinabat actũ illum in bonum fortitudinis, charitas tamen & non fortitudo erat, quæ ordinabat eum ad hoc, vt esset pro Christo; quia solius charitatis est aliarum virtutum operationes dirigere in Deum. Et propterea dicebat Paulus 1. ad Corinth. 13. Charitas benigna est, patiens &c. nempè quia obiectum patientiæ, & benignitatis ordinat in obiectum charitatis. Sic etiam in proposito, quãdo quis sustinet pericula belli propter bonum commune, quamuis fortitudo sit, quæ versatur circa illa pericula: iustitia tamen legalis est, quæ illa ordinat in bonum commune. Et eodem modo respondetur ad aliud, quod de magnificentia adducitur in eodem argumento.

Operationes aliarum virtutum ordinantur ad bonum commune per iustitiã legalem.

Ad 2. argumentum.

¶ Ad secundum argumentum similiter respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico: Quòd finis virtutis potest esse duplex. Vnus intrinsecus: & est ille, ad quem ipsa virtus ex natura sua ordinatur, & à quo speciem sumit. Alter extrinsecus: & est ille, quem non semper necessario respicit virtus: quamuis aliquando propter illum operetur. Dico ergo, quòd quando Aristote. dicit, virtutem esse, quæ inclinat ad operandum propter finem honestum, tantùm loquitur de fine intrinseco, & non de fine extrinseco, propter quem, quando operatur virtus, debet necessario imperari ab ea virtute, cuius est proprium respicere illum finem. Vt est videre in eo, qui dat eleemosynam, vt satisfaciat pro peccatis. Finis enim iste satisfactionis, quamuis sit honestus, nõ potest intendi à virtute eleemosynæ, nisi imperata à iustitia, cuius est proprium respicere satisfactionem. Et ità etiam contingit in eo, qui fortiter, vel temperatè agit propter bonum commune, finis enim iste boni communis semper debet apponi à iustitia legali, cuius est proprium respicere bonum commune.

Finis virtutis duplex, vnus intrinsecus alter extrinsecus.

Ad 3. argumentum.

¶ Ad tertium respondetur, negando sequelam. Et ad probationem dico, non esse æquam vtriusque rationẽ. Nam cum specialis virtus tantũ sit constituenda, vbi est specialis ratio difficultatis, vt docet Arist. lib. 2. Ethic. & in eo, qui habet iustitiam legalem, qua operatur propter bonum commune ciuitatis, non habeat specialem rationem difficultatis operari propter bonum commune domus, ad quod magis inclinatur; quia, vt idem Aristote. dicit: Amabile quidem bonum, vnicuique autem proprium: hinc fit, vt non sit necessarium, constituere aliam tertiam virtutem inter iustitiam particularem & legalem, quæ versetur circa bonum commune domus.

Ad 4. argumentum.

¶ Ad quartum argumentum respõdetur, quidquid sit de antecedenti, negando consequẽtiam. Nam circunstantia finis, quam per se vnaquæque virtus debet respicere, est illa, quæ est finis intrinseci, & in propria materia. Si aliquando autem est necessarium, vt respiciat alium finem, id debet habere ex imperio, & consortio illius virtutis, cuius est tendere in talem finem. Propter hoc enim Aristot. lib. 6. Ethic. cap. vltimo, constituit virtutes morales connexas, vt est videre apud D. Thom. 1. 2. q. 65. art. 1. Et sic etiam si sit opportunum vel necessarium, quòd fortitudo, vel temperantia operentur, non solum propter bonum particulare, sed etiam propter bonum commune, non

ad hoc

ad hoc erunt propter se sufficientes, nisi adiuncta iustitia legali, cuius est respicere bonum commune: sicut nec sunt sufficientes ad hoc, vt operentur propter Deum, nisi ex consortio charitatis. Quamuis ista circunstantia finis diuini sit sæpe sæpiùs necessaria ad operis honestatem: vt est videre in eo, qui sustinet mortem pro Christo. Et per hoc etiam patet solutio ad confirmationem. Quamuis enim sit verum, aliquádo posse contingere, vt aliqua operatio sit laudabilis, secundum considerationem omnium circunstantiarum circunscripto bono communi; quę tamen ex defectu huius circunstantiæ boni communis reddatur vituperabilis, vt patet in exemplo posito. Ex hoc tamen non sequitur, nec quòd virtus particularis inclinat ad malum, nec quod ipsa per se habet respicere bonum commune: sed quod ad sui perfectionem requirit connexionem eius virtutis, quæ habet respicere bonum commune: quod quidem est verum.

Ad Confirmationem.

¶ Ad vltimum argumentum patet solutio ex quarta conclusione à nobis posita.

Ad vltimum argumentum.

Articvlvs VII.

Vtrum sit aliqua iustitia particularis præter iustitiã generalẽ.

Super artic. 5. & 6. Et inf. q. 59. art. 1. & 1. 2. quæ. 60. ar. 3. & 5. Ethic. lec. 1. 2. & 3.

AD septimũ sic proceditur. Videtur quòd non sit aliqua iustitia particularis præter iustitiam generalem. In virtutibus enim nihil est superfluum, sicut nec in natura. Sed iustitia generalis sufficienter ordinat hominem circa omnia, quæ ad alterum sunt. Ergo non est necessaria aliqua iustitia particularis.

2 Præterea: Vnum & multa non diuersificãt speciem virtutis. Sed iustitia legalis ordinat hominem ad alium secundum ea quæ ad multitudinem pertinent, vt ex prædictis † patet. Ergo non est alia species iustitiæ quæ ordinet hominem ad alterum in his quæ pertinent ad vnam singularem personam.

Art. 5. & 6.

3 ¶ Præterea, Inter vnam singularem personam & multitudinem ciuitatis, media est multitudo domestica. Si ergo est iustitia alia particularis per comparationem ad vnam personã, præter iustitiam generalem, pari ratione debet esse alia iustitia œconomica, quæ ordinet hominem ad bonum commune vnius familiæ: quod quidem non dicitur. Ergo nec aliqua particularis iustitia est præter iustitiam legalem.

¶ Sed contra est quod † Chryso. super illud Matth. quinto. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, dicit, iustitiam autem dicit ad vniuersalem virtutem, vel particularem, auaritiæ contrariam.

Homil. 15. in Matth. inter prin. & med. tom. 2.

¶ Respondeo, dicendum, quòd sicut dictum † est. Iustitia legalis non est essentialiter omnis virtus, sed oportet præter iustitiam legalem, quæ ordinat hominem immediate ad bonum commune, esse alias virtutes, quæ immediate ordinant hominem circa particularia bona: quę quidem possunt esse vel ad seipsum, vel ad alteram singularem personam. Sicut ergo præter iustitiam legalem oportet esse aliquas virtutes particulares, quæ ordinent hominem in seipso, puta, temperantiam & fortitudinem: ita etiam præter iustitiam legalem oportet esse particularem quandam iustitiam, quæ ordinet hominem circa ea, quæ sunt ad alteram singularem personam.

Ar. præced.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd iustitia legalis sufficienter quidem ordinat hominem in his, quæ sunt ad alterum, quantum ad commune quidem bonum immediate: quantum autem ad bonum vnius singularis personæ, mediatè. Et ideo oportet esse aliquam particularem iustitiam, quæ immediatè ordinet hominem ad bonum alterius singularis personæ.

¶ Ad secundum dicendum, quod bonum commune ciuitatis, & bonum singulare vnius personæ non differunt solum secundum multum & paucum, sed secundum formalem differentiam. Alia enim est ratio boni communis, & boni singularis, sicut & alia est ratio totius & partis. Ideo Philosophus in 1. Politic. † dicit, quòd non bene dicunt, qui dicũt ciuitatem, & domum, & alia huiusmodi differre solum multitudine & paucitate, & non specie.

Lib. 1. c. 1. circa prin. to. 5.

¶ Ad tertium dicendum, quòd domestica multitudo secundum Philosophum in primo † Politic. distinguitur secundum tres coniugationes, scilicet, vxoris & viri, & patris & filij, domini & serui, quarum personarum vna est quasi aliquid alterius. Et ideo ad huiusmodi personas non est simpliciter iustitia, sed quædam iustitiæ species, scilicet œconomica, vt dicitur in quinto Ethic.

Li. 1. c. 3. & c. vltim. tom. 1.

Li. 5. Eth. c. 6. in fin. & cap. vlt. tom. 5. 1. 2. q. 60. ar. 3. cor. & 3. dist. 33. q. 3. art. 2. quæst. 3. & 5. Eth. lec. 8.

Svmma Textvs.

AD propositam difficultatem respondet D. Tho. vnica conclusione affirmatiua. Et probatur: Præter iustitiam legalem requiruntur aliæ virtutes particulares, scilicet, fortitudo, & temperantia ad eliciendos actus circa sua particularia obiecta; non obstante, quòd idem actus ab eadem iustitia legali referatur in bonum commune: ergo pari ratione etiam erit necessaria iustitia particularis, quæ eliciat actum circa suam particularem materiam; quæ est reddere vnicuique quod suum est: qui quidem actus aliquando ordinabitur à iustitia legali in bonum commune, & aliquando non. Potest enim quis mutuũ reddere, aut mercedem soluere operario, non propter obediẽtiam legis, nec propter bonum commune: sed vt seruet suam fidem, & propter seipsum: & tunc talis actus emanabit à sola iustitia particulari. Si autem id faciat propter bonum commune, & vt legi obediat; tunc imperatur à iustitia legali.

Explicatio Articvli.

COnclusio huius articuli est certissima; quam ponit Aristo. multis in locis: & præcipue lib. 5. Eth. cap. 2. Vbi postquam egit de iustitia generali, quam appellauit omnem virtutem propter rationes à nobis articulo præcedenti explicatas, dicit, se velle instruere sermonem de ea iustitia, quæ est pars virtutis, hoc est de iustitia particulari; quã multis rationibus probat esse distinctã à iustitia legali. De quibus videndus

videndus est Libellus super librum 5. Ethicorum, tract. 1. c. 2. & in libro de philosophia Christiana parte secunda, tractat. 5. c. 3. de quo etiam nos diximus super art. 5. huius quæstionis.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum iustitia particularis habeat materiam specialem.

AD octauum sic proceditur. Videtur quòd iustitia particularis non habeat materiam specialem. Quia super illud Genes. 2. Fluuius quartus ipse est Euphrates, dicit gloss. Euphrates frugifer interpretatur, nec dicitur contra quos vadat: quia iustitia ad omnes animę partes pertinet. Hoc autem non esset, si haberet materiam specialem: quia quælibet materia specialis ad aliquam specialem potentiam pertinet. Ergo iustitia particularis non habet materiam specialem.

Lib. 83. q. 61. tom. 4. 2 Præterea, Augustinus † dicit in libr. 83. q. quòd quatuor sunt animæ virtutes, quibus in † Alias spiritualiter. hac vita † spiritualiter viuitur, scilicet, temperantia, prudentia, fortitudo, & iustitia, & dicit quod quarta est iustitia, quæ per omnes diffunditur. Ergo iustitia particularis quæ est vna de quatuor virtutibus cardinalibus, nō habet specialem materiam.

3 ¶ Præterea, Iustitia dirigit hominem sufficienter in his, quę sunt ad alterum. Sed per omnia quæ sunt huius vitę, homo potest ordinari ad alterum: ergo materia iustitiæ est generalis & non specialis.

¶ Sed contra est quod Philosophus in quinLib. 5. ca. 2. to. 5. to † Ethicor. ponit iustitiam particularem circa ea specialiter, quę pertinent ad communicationem vitæ.

¶ Respondeo dicendum, quòd omnia quæcunque rectificari possunt per rationem, sunt materia virtutis moralis, quæ diffinitur per rationem rectam: vt patet per Philosophum in Lib. 2. c. 2. & 6. tom. 5. quinto † Ethic. Possunt autem per rationem rectificari & interiores animæ passiones, & exteriores actiones, & res exteriores, quæ in vsum hominis veniunt: sed tamen per exteriores actiones & per exteriores res quibus sibi inuicē homines communicare possunt, attenditur ordinatio vnius hominis ad alterum, secundum autem interiores passiones consideratur rectificatio hominis in seipso. Et ideo cum iustitia ordinetur ad alterum, non est circa totam materiam virtutis moralis, sed solum circa exteriores actiones & res, secundum quandam rationem obiecti specialem: prout scilicet, secundum eas vnus homo alteri coordinatur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod iustitia pertinet quidem essentialiter ad vnam partem animę, in qua est sicut in subiecto, scilicet, ad voluntatem, quæ quidem mouet per suum imperium omnes alias animæ partes. Et sic iustitia non directe, sed quasi per quandam redundantiam ad omnes animæ partes pertinet.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut supra † dictum est, virtutes cardinales dupliciter ac- 1. 2. q. 61. art. 3 & 4. cipiuntur. Vno modo, secundum quod sunt Arti. 4. speciales virtutes habentes determinatas materias: alio modo, secundum quòd significant quosdam generales modos virtutis, & hoc modo loquitur ibi Augustin. † dicit enim quòd Eod. lib. &c. in arg. citatis. prudentia est cognitio rerum appetendarum & fugiendarum. Temperantia est refrænatio cupiditatis ab his, quę temporaliter delectāt. Fortitudo est firmitas animi aduersus ea, quę temporaliter molesta sunt. Iustitia est quę per ceteras diffunditur, dilectio Dei & proximi, quę, scilicet, est communis radix totius ordinis ad alterum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd passiones interiores, quę sunt pars materię moralis, secū dum se non ordinantur ad alterum, quod pertinet ad specialem rationem iustitię, sed earum effectus sunt ad alterum ordinabiles, scilicet, operationes exteriores. Vnde nō sequitur quòd materia iustitię sit generalis.

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatem respondet D. Tho. vnica conclusione, quæ talis est: Iustitia particularis non versatur circa totam materiam omnium virtutum, sed tantum circa externas actiones, & res. Ex quo fit, vt habeat particularem materiam. Probatur: Omnia, quæ nostro subduntur arbitrio; & ad rationis normam emendari possunt, sunt materiæ moralium virtutum, vt docet Aristot. libr. 2. Ethicor. cap. 2. inde enim virtus dicitur moralis, quòd morum est moderatrix, & cultrix: sed ea, quæ possunt per rationem rectificari sunt in triplici differentia: aut enim sunt passiones animę; aut actiones exteriores; aut res externæ in nostrum vsum venientes; ex quibus per actiones tātum, & per res ordinatur homo ad alterū, & per passionum moderationem ordinatur ad seipsum: ergo iustitia particularis, quæ inter alias virtutes morales est ad alterum, solum erit circa actiones exteriores, & res, atque ex consequenti habet determinatam materiam, nempe, honorem debitū alteri deferre; & à cōtumelijs abstinere; & pecuniam, vel quācunque aliam rem creditori debitam reddere, &c.

ARTICVLVS IX.

Vtrum iustitia sit circa passiones.

AD Nonum sic proceditur. Videtur quòd iustitia sit circa passiones. Dicit enim Philosophus † in secundo Ethicorum, quòd 4. di. 33. q. 1. a. 1. q. 2. ad 2. circa voluptates & tristitias est moralis virtus. Voluptas autem, id est, delectatio, & tristitia sunt passiones quędam vt suprà habitum † est, Lib. 2. c. 3 to. 5. 1. 2. q. 23. a. 4. cum de passionibus ageretur: ergo iustitia cum sit virtus moralis, erit circa passiones.

2 ¶ Pręterea, per iustitiam rectificantur operationes, quę sunt ad alterum. Sed operationes huiusmodi rectificari non possunt, nisi passiones sint rectificatę: quia ex inordinatione passionum prouenit inordinatio in prędictis operationibus

rationibus. Propter concupiscentiam enim venereorum proceditur ad adulterium. Et propter superfluum amorem pecuniæ proceditur ad furtum: ergo oportet quòd iustitia sit circa passiones.

3 Præterea, Sicut iustitia particularis est ad alterum: ita etiam & iustitia legalis. Sed iustitia legalis est circa passiones: alioquin non se extenderet ad omnes virtutes, quarum quædam sunt manifestæ circa passiones: ergo iustitia est circa passiones.

¶ Sed contra est, quod Philosophus dicit in quinto † Ethicorũ, quòd est circa operationes. *Lib. 5. cap. 1. & 2. tom. 5.*

¶ Respondeo dicendum, quòd huius quæstionis veritas ex duobus apparet. Primo quidem ex ipso subiecto iustitiæ, quod est voluntas: cuius motus vel actus non sunt passiones, vt suprà † habitum est, sed solum motus appetitus sensitiui passiones dicuntur. Et ideò iustitia non est circa passiones: sicut temperantia & fortitudo, quæ sunt irascibilis & concupiscibilis, sunt circa passiones. Alio modo ex parte materiæ: quia iustitia est circa ea quæ sunt ad alterum, non autem per passiones interiores immediatè ad alterum ordinamur, & ideo iustitia circa passiones non est. *Annot. 1.2. q.22. art. 3. & q. 59. art. 4.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd non quælibet virtus moralis est circa voluptates & tristitias, sicut circa materiam: nam fortitudo est circa timores & audacias. Sed omnis virtus moralis ordinatur ad delectationem & tristitiam, sicut ad quosdam fines consequentes: quia, vt Philosophus dicit in 7. † Ethic. Delectatio & tristitia est finis principalis ad quem respicientes vnumquodque, hoc quidem malum, hoc quidem bonum dicimus. Et hoc modo pertinent etiam ad iustitiam, quia non est iustus qui non gaudet iustis operationibus, vt dicitur in 1. Ethic. *Lib. 7. cap. 11. in princ. tom. 5.*

¶ Ad secundum dicendum, quod operationes exteriores mediæ sunt quodammodo inter res exteriores, quæ sunt earum materia: & inter passiones interiores, quæ sunt earum principia. Contingit autem quandoque esse defectum in vno eorum sine hoc, quòd sit defectus in alio. Sicut si aliquis surripiat rem alterius non cupiditate habendi, sed voluntate nocendi. Vel è conuerso, si aliquis alterius rem concupiscat, quam tamen surripere non velit. Rectificatio ergo operationum, secundum quod ad exteriora terminantur, pertinet ad iustitiam. Sed rectificatio earum secundum quod à passionibus oriuntur, pertinet ad alias virtutes morales, quæ sunt circa passiones. Vnde surreptionem alienæ rei, iustitia impedit, inquantum est contra æqualitatem in exterioribus constituendam. Liberalitas verò inquantum procedit ab immoderata concupiscentia diuitiarum. Sed quia operationes exteriores non habent speciem ab interioribus passionibus, sed magis à rebus exterioribus, sicut ex obiectis: ideo per se loquendo, operationes exteriores magis sunt materia iustitiæ, quàm aliarum virtutum moralium. *Lib. 1. cap. 8. tom. 5.* *Annot.*

¶ Ad tertium dicendum: quòd bonum commune est finis singularium personarum in communitate existentium, sicut bonum totius finis est cuiuslibet partium. Bonum autem vnius personæ singularis non est finis alterius. Et ideo iustitia legalis, quæ ordinatur ad bonum commune, magis se potest extendere ad interiores passiones, quibus homo aliqualiter disponitur in seipso, quàm iustitia particularis, quæ ordinatur ad bonum alterius singularis personæ: quamuis iustitia legalis principalius se extendat ad alias virtutes quantum ad exteriores operationes earum, inquantum, scilicet, præcipit lex fortia opera facere, & quæ tẽperati, & quæ mãsueti, vt dicitur in quinto † Ethicorum. *Lib. 5. Ethic. cap. 2. à med. tom. 5.*

SVMMA TEXTVS.

CONclusio huius articuli est negatiua: quam probat D. Thom. duplici ratione. Prima desumitur ex subiecto iustitiæ, quod est voluntas: cuius quidem actiones nec rem habent nec nomen passionum, sed solum motus appetitus sensitiui appellantur passiones, vt idem D. Thom. latè docuit. 1. 2. quæst. 22. artic. 3. Secunda ratio desumitur ex materia, circa quam versatur iustitia; quæ quidem est ad alterum, vt sæpè dictũ est: cùm tamen per passiones interiores non immediatè ordinetur homo ad alterũ, sed ad se ipsum. Et sic iustitia nõ potest esse circa passiones.

EXPLICATIO HVIVS ARTICVLI & præcedentis.

PRo intelligentia eorum, quæ D. Thom. dicit in his duobus articulis, operæpretium est, vt explicemus, quid sit passio, & quid sit operatio, de quibus in præsenti est sermo. Eis enim nominibus ignoratis nulla ratione poterit constare, qualiter iustitia sit circa operationes, & non circa passiones. Quod, vt fiat aduertendum est primò, quod nomen passio, multas habet significationes. Nam primo significat omne illud, quod quis patitur, siue illud in subiecti ruinam, siue in eiusdem salutem, & perfectionem tendat: in qua significatione tam sentire, quam intelligere passiones nuncupantur. Alio modo accipitur passio pro receptione vnius cum expulsione, & iactura alterius. Quod adhuc dupliciter contingit. Aut cum abiicitur, & deperditur illud, quod in subiecti ruinam, & nocumentum tendit: vt cum quis consequitur sanitatem cum morbi expulsione; vel deperditur id quod ad eiusdem subiecti salutem, & perfectionem conducit; quomodo ægrotare, & morbo affici passiones dicuntur. Et iste vltimus est perfectissimus modus passionis. Quemadmodum enim Aristot. dicit libro 1. de generatione, quòd quando ex ignobiliori nobilius generatur, illa est generatio simpliciter, & secundum quid corruptio, quando autem opposita ratione ex nobiliori gignitur ignobilius, est existimanda simpliciter corruptio, & secundum quid generatio: ità etiam in proposito, quando transmutatio fit in deterius, est propriè passio, quando *Nomen passio multas habet significationes*

D autem

autem fit in melius, non propriè pasſio eſt cenſenda. Tertiò accipitur paſsio pro inclinatione, ſeu impetu ab agente in paſſo relicto, quo agens trahit paſſum ad ſe. Verbi gratia, ignis generans ignem relinquit in igne genito calorem, & leuitatem. quibus impetu quodam in ſupernum ducitur locum, quem igneæ ſubſtantiæ inhabitant: & dum illic eſt quieſcit, dum verò illuc tendit impetu fertur naturæ; vdique locum infernum, tamquam ſibi aduerſum: & minimè conſentaneum. Has ergo qualitates, quibus ignis genitus hæc omnia agit, appellamus in iſta tertia ſignificatione paſsiones. Sed eſt aduertendum, quòd omnis paſsio pro inclinatione accepta cognitionem aliquam ſequitur, ſiue coniunctam, vt in rebus cognitione præditis, ſiue ſeparatam, vt in rebus tali cognitione carentibus. Habet enim vniuerſa natura, quantumuis rudis ſit, & cognitionis expers, ſuas inclinationes naturales ab ipſo naturæ autore inditas, quibus in finem vltimum, qui eſt ipſe Deus per proximos & immediatos fines ducitur. Quæ quidem naturalis inclinatio varijs nominibus appellatur. Nūc enim naturæ pondus, nunc impulſus, nunc impetus naturalis, non nunquam vero inſtinctus, & aliquando lex naturæ dicitur, & vocatur.

Paſsio quantum ad omnes ſuas ſignificationes poteſt inueniri in anima.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd paſsio, quantum ad omnes ſuas ſignificationes poteſt inueniri in anima rationali. Nam primò, quòd in ea inueniatur paſsio, in quantum ſolùm dicit receptionem alicuius, eſt res manifeſta. Poteſt enim intelligere, quod pati quoddam eſt, in ipſo intellectu, à quo proficiſcitur receptum. In qua etiam ſignificatione velle eſt, quoddam pati. Imo & quæcunque actio immanens poterit ſecundum iſtam conſiderationem appellari paſsio, cùm omnis hoc habeat, quod in agente: à quo proficiſcitur recipiatur. Inuenitur etiam in anima paſsio accepta pro receptione vnius cum abiectione contrarij. Siquidem certum eſt, quòd intellectus aliquando abiecto errore recipit ſcientiam, & deſtructis vitijs ſuſcipit habitus ſtudioſos. Et tandem inuenitur in anima humana paſsio accepta pro inclinatione, & pro penſione qua res naturæ in proprium commodum inclinatur. Paſsio enim vt paulò ante dicebam, ſecundum iſtam rationem in quauis natura inuenitur, ſiue cognitione prædita ſit, ſiue illius expers. Nec eſt accidens, aut qualitas aliqua ipſi naturæ ſuperaddita, qua in ſuum commodum trahatur, vt aliquibus viſum eſt: ſed eſt potius ipſamet natura, ſic à Deo inſtituta, vt finem ſuum conſequi valeat; quem ſi adeſſe conſpiciat quieſcit, ſi abeſſe cōtemplatione in illum fertur, odioque proſequitur contrarium: & ſi ei aliquando appropinquat inquieta manet. In quo ſenſu Heraclitus philoſophus dixit omnia per litem & amicitiam fieri.

Paſsio pro inclinatione ſequēte cognitionem ſolum inuenitur in natura cognoſcente.

¶ Tertiò eſt aduertendum, quòd paſsio accepta pro inclinatione, quæ coniunctam ſequitur cognitionem, tantum inuenitur in natura cognoſcente, poteſtque definiri. quòd ſit inclinatio, ſeu motus ea alicuius conuenientis, vel diſconuenientis cognitione procedens. Talemque ſeruat ordinem & proportionem, vt ſi ſequatur naturam, & non cognitionem dicatur paſsio naturalis, ſi verò ſequatur cognitionem rationis deliberantis, dicatur paſsio rationalis, & tandem ſi ſequitur cognitionem ſupernaturalem, ſiue fidei, ſiue diuinæ ſapientiæ, dicatur paſsio diuina. Ex quo infertur omnium hominum paſsiones in quattuor poſſe diſtingui genera, ſcilicet, in naturales, animales, rationes, & diuinas. Ex quibus, quantùm attinet ad præſens inſtitutum, illæ ſolum dicuntur paſsiones, quæ ſequuntur cognitionem ſenſitiuam, fiuntque ſemper cum aliquali corporis tranſmutatione, vt triſtitia, gaudium, ira.

Dubium.

¶ Vnde de his ſolùm eſt quæſtio, vtrùm iuſtitia verſetur circa paſsiones. Et eſt aduertendum, quòd ſi dicamus iuſtitiam verſari circa vtrumque, ſcilicet, circa operationes, & circa paſsiones, neceſſario etiam debemus dicere, quòd iuſtitia eſt in duabus potentijs, ſcilicet, in voluntate, & in appetitu ſenſitiuo. Si autem dicamus, quod iuſtitia ſolùm verſatur circa operationes, quales ſunt actus interiores voluntatis, & exteriores cuiuſcunque potentiæ: ex conſequenti etiā debemus affirmare iuſtitiam ſolum reſidere in volūtate, & non in appetitu ſenſitiuo. In qua re aliqui ex philoſophis, & Theologis recentioribus dicunt, quòd ſicut liberalitas conſtat ex duobus habitibus; quorum vnus eſt in voluntate ordinans hominem ad gratuitam donationem, nulla expectata compenſatione, alter in appetitu ſenſitiuo, liberans hominem ab appetitu infimo, & ſordido diuitiarum; qualis eſt auaritia: ita etiam iuſtitia integratur ex duobus habitibus: quorum vnus eſt in voluntate ad habendas rectas electiones; alter in appetitu ſenſitiuo ad moderandas paſsiones. Quin potius Buridanus libro quinto Ethicorum quæſt. 1. mirratur, quòd D. Thomas tale conſtituat diſcrimen inter iuſtitiam, & alias iuſtitias morales, quod illa ſit circa operationes, iſtæ verò circa paſsiones; cùm omnibus ſit commune non ſolum verſari circa operationes, ſed etiam reprimere paſsiones, quæ vniuſcuiuſque propriam electionem impediunt. Et quod hæc ſententia ſit vera probatur pluribus argumentis.

Sentētia aliquorum philoſophorum.

1. Argum.

Primò ſic: Ad quamcunque virtutem moralem pertinet deſtruere impedimenta perturbantia illius operationes & electiones circa proprium obiectum: ſed iuſtitia perturbatur interdum paſsionibus appetitus ſenſitiui, vt ab ira, & à cupiditate, ne faciat æqualitatem: ergo ad iuſtitiam propriè pertinet comprimere huiuſmodi paſsiones: atque ex conſequenti verſatur circa paſsiones.

2. Argum.

¶ Secundò: Si aliqua ratione iuſtitia non verſaretur circa paſsiones, maximè quia per paſsiones non ordinatur homo ad alterum: ſed ſunt quamplurimæ paſsiones, quibus homo non ſolùm ordinatur ad ſeipſum, ſed etiam ad alterum: quales ſunt turpis cupiditas alienæ vxoris, & ira, qua quis intendit homicidium: quæ, vt conſtat, ſunt iniurioſæ: ergo iuſtitia verſatur circa has paſsiones.

3. Argum.

¶ Tertiò: Miſericordia conſtat ex duobus habitibus; quorum vnus eſt in appetitu ſenſitiuo: & verſatur circa paſsiones, ne per exceſſum, aut per defectum relinquat homo ſubleuare alienam miſeriam: alter in voluntate; & eſt ad alterum, ſicut iuſtitia: ergo pari ratione dicendum erit, quòd multiplicantur habitus iuſtitiæ in voluntate, & in appetitu ſenſitiuo. Et confirmatur ex Diuo Auguſtino qui lib. 83. quæſtionum quæſt. 61. dicit, quatuor eſſe virtutes, quibus in vita morali & ſpirituali rectè viuitur, ſcilicet, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & iuſtitiam. Quarum quarta, ſcilicet iuſtitia, hoc habet, quod per omnes partes hominis diffunditur. Cui ſententiæ, conſonat gloſſa ſuper Geneſin, cap. 2. in illa verba: *Fluuius quartus, ipſe eſt euphrates.* Vbi dicit ideo de Euphrate, quòd interpretatur frugifer, non dicere ſcripturam ad quas partes fluat, ſicut dicit de alijs tribus, vt hac ratione intelligeremus, iuſtitiam per Euphratem deſignatam ad omnes animæ partes pertinere; & ſic verſari iam

Confirmatio ex Auguſt.

circa

circa operationes, quàm circa passiones. Vltimo: Fortitudo & temperantia versantur, non solum circa passiones, sed etiam circa operationes exteriores, comedere enim atque bibere, quando, & vbi oportet, sunt operationes exteriores pertinentes ad temperantiam: & similiter strenuè pugnare est operatio exterior pertinens ad fortitudinem: ergo omnes virtutes morales habent hoc, quod est versari circa operationes, & passiones, atque ex consequenti nullum est discrimen inter iustitiam & alias virtutes morales, quantum ad hoc.

Passiones appetitus sensitiui dupliciter considerantur.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est primò, quod passiones appetitus sensitiui, quales sunt gaudium, & tristitia, possunt considerari dupliciter. Vno modo in quantum sunt effectus, qui sequuntur & originantur ex actibus virtutum moralium. Et secundum istam considerationem, certum est, quòd iustitia versatur circa passiones, tanquam circa proprios effectus, & quasi finem ipsius. Omnis enim virtus, dum operatur ex natura sua, excitat quandam delectationem circa proprium obiectum: & etiam excitat tristitiam; si ab eius contrario & opposito impediatur, ne promptè & faciliter operetur. In qua significatione dicit Arist. lib. 2. Ethic. c. 3. omnem virtutem moralem versari circa delectationes, & tristitias. Et 5. Ethic. Non est iustus, qui operando iusta, non delectatur. Alio modo considerantur passiones, inquantum sunt materia, circa quam ipsæ virtutes versantur, componendo, scilicet, eas, ne insurgant contra rationem. Et de passionibus, secundum istam considerationem, est sermo quando quærimus, vtrum iustitia versetur circa passiones.

Virtutes dicuntur connexæ, quia sibi inuicem auxiliantur.

¶ Secundò est aduertendum, quòd virtutes morales præcipuè cardinales ea ratione dicuntur connexæ, quia sibi inuicem auxiliantur. Iustitia enim v. g. cuius officium est, reddere vnicuique quod suum est, aliquando adiuuatur ad hoc à prudentia tollendo errorem & ignorantiam; & aliquando à temperantia, & à fortitudine, & mansuetudine; quarum est auferre iram, auaritiam, & timorem; quibus iustitia interdum à suo officio impeditur, vt latè docet D. Thom. 1.2. quæst. 65 artic. 1. Tertiò est aduertendum, quòd vnaquæque virtus ex natura sua habet tollere ea impedimenta, quæ sunt sibi intrinseca: qualia sunt illa, quæ perturbant eius operationem, & electionem circa proprium obiectum. Hæc enim cum intra regnum & regimen talis virtutis contineantur, à nulla alia, nisi ab ipsa poterunt moderari. Impedimenta autem extrinseca habebit auferre per virtutes sibi comites, & auxiliares. Verbi gratia, iustitia existens in voluntate ex natura sua habebit tollere impedimenta, & difficultates, quas patitur in ijs, quæ sunt ad alterum, & in eo, quòd est reddere vnicuique quod suum est; quia hæc ad eius regimen & regnum per se pertinent: ea autem impedimenta, quæ proueniunt ex ira, vel ex odio, vel ex amore (aliquando enim iustitia impeditur ab his, ne reddat vnicuique quod suum est; quia sunt extrinseca, vt pote quæ existunt in alia potentia, & disponunt hominem in seipso) tollit iustitia, non per ipsam, sed per virtutes sibi comites, & auxiliares, scilicet per fortitudinem, & temperantiam.

Conclusio.

¶ His constitutis sit conclusio: Iustitia respicit operationes tanquam propriam materiam, non autem passiones. Volo dicere, quod iustitia per se directè & immediatè respicit operationes, quibus homo ordinatur ad alterum, passiones verò non nisi indirectè & per aliud, hoc est, per virtutes sibi comites & auxiliares. Hanc conclusionem tenet D. Thom. expresse in his duobus articulis & 1.2. quæst. 60. artic. 2. & 3. & Arist. lib. 5. Ethic. c. 1. & 2. Et probatur primò: Tria sunt, quæ possunt rectificari ab homine, & quæ subduntur potestati humanæ, scilicet, res, operationes, & passiones: sed per res, & operationes dicit homo ordinem ad alterum; per passiones verò disponitur immediatè in seipso: ergo iustitia, quæ secundum suam speciem habet respicere, & dicere ordinem ad alterum, non versatur circa passiones, tanquam circa propriam materiam: sed circa res & operationes. Et confirmatur: Hoc est discriminis inter iustitiam, & alias virtutes morales appetitus sensitiui; quod iustitia disponit hominem in ordine ad alterum: temperantia autem & fortitudo disponunt eundem hominem in seipso, vt ex supra dictis patet: ergo sola iustitia habebit versari circa operationes, & res, quibus homo ordinatur ad alterum: aliæ autem virtutes versabuntur circa passiones, quibus disponitur ad seipsum. Secundo: Temperantia tollit omnia impedimenta appetitus concupiscibilis, siue sint impedimenta iustitiæ, siue fortitudinis, siue liberalitatis, aut cuiuscunque alterius virtutis: ergo superfluum erit constituere in eodem appetitu concupiscibili iustitiam ad remouenda ea impedimenta, quæ sibi ex hac parte possunt prouenire. Consequentia est nota; & antecedens probatur: Nam officium temperantiæ est comprimere omnes passiones appetitus concupiscibilis, quomodolibet sint impedimenta respectu cuiuscunque virtutis. Tertiò: Si esset constituenda iustitia in appetitu sensitiuo ad compescendas passiones, & remouenda impedimenta, quæ possunt illam perturbare à suis operationibus, sequeretur, quòd eodem modo esset constituenda alia fortitudo in appetitu concupiscibili ad compescendas passiones & remouenda ea impedimenta, quæ possunt illam retardare, ne exerceat suas operationes; & simili modo esset constituenda alia temperantia in appetitu irascibili ad remouendas passiones perturbantes actum temperantiæ: consequens autem est falsum; quia sic confunderetur omnis ordo virtutum moralium, & illarum obiectorum: ergo, & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam non est maior ratio vnius, quàm alterius. Item constituere medium inter passiones appetitus sensitiui secundum regulas prudentiæ, est constituere medium rationis: sed medium iustitiæ est medium rei vt dicemus articulo sequenti: ergo iustitia non versatur circa passiones, tanquam circa propriam materiam. Et confirmatur: Medium iustitiæ constituitur inter plus mihi, & minus tibi: medium autem aliarum virtutum moralium constituitur inter plus mihi, & minus mihi: ergo iustitia non versatur circa affectus & passiones, quibus homo disponitur ad seipsum; sed circa operationes, quibus disponitur ad alterum. Vltimo: Medium iustitiæ est constitutum ex natura rei, & non à prudentia: si enim debeo centum alicui, medium ad seruandam iustitiam ex natura rei, erit totidem reddere: medium autem in alijs virtutibus non est constitutum ex natura rei: sed à sola ratione & prudentia præscribitur: in temperantia enim medium temperatum Milonis

Iustitia versatur circa operationes & non circa passiones.

erat bos, vt dicit Arist. qui tamen non erat medium Socratis: ergo sola iustitia versatur circa operationes. Ex dictis infertur iustitiam non esse constituendam in appetitu sensitiuo, sed in appetitu intellectiuo. Cum enim iustitia non versetur circa passiones, tanquam circa propriam materiam, quamuis illas respiciat tanquam effectus, & quasi finem ipsius, quod est commune omni virtuti, vt diximus in primo notabili, manifestè sequitur, eam non in appetitu sensitiuo, sed in intellectiuo esse constituendam. Vnaquæque enim virtus constituitur in illa potentia, cuius actum rectificat. Sed restat, vt respondeamus ad argumenta in principio facta.

Iustitia non constituenda in appetitu sensitiuo.

Ad 1. arg.

¶ Ad primum respondetur, quòd iustitia tollit impedimenta sibi intrinseca immediatè per seipsam; reliqua verò impedimenta extrinseca orta in appetitu sensitiuo tollit per alias virtutes sibi comites, & auxiliares, vt diximus in tertio notabili.

Ad 2. argum.

¶ Ad secundum argumentum respondetur concessa maiori distinguendo minorem. Nam illæ passiones, quibus homo alterum lædit, quales sunt, turpis cupiditas alienæ vxoris, & ira, qua quis homicidium intendit, possunt dupliciter considerari. Vno modo secundùm se. Et secundum istam rationem non prosunt nec nocent proximo, sed operanti. Ex quo fit, vt secundum istam rationem non ad iustitiam, sed ad illas virtutes, quarum est disponere operantem in ordine ad seipsum pertineant. Alio modo possunt considerari quatenus coniunguntur externis operationibus. Et secundum istam rationem bene possunt proximo nocere; & ex consequenti etiam aliquo modo ad iustitiam pertinere non quidem, in quantum sunt passiones ipsum operantem deordinantes; sed in quantum sunt principia eius operationis, qua proximus læditur. Vnde etiam in illis propriè loquendo non dicetur iustitia versari circa passiones, sed circa operationes.

Ad 3. argum.

¶ Ad tertium argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam non est eadem ratio de misericordia, & de iustitia. Misericordia enim; quia non solum respicit bonum alienum, sed etiam bonum proprium ipsius habentis (quatenus enim leuat alicuam miseriam respicit bonum alienum, & quatenus moderatur compassionem habentis respicit bonum proprium) idcircò per se & directè non solum versatur circa operationes, sed etiam circa passiones. Et ex consequenti etiam exposcit duos habitus: vnum in voluntate inclinantem ad subueniendum necessitatem patienti: & alterum in appetitu sensitiuo ad moderandam compassionem. Est enim misericordia nihil aliud, quàm compassio, & tristitia de malo alieno, ratione regulata. Et idem est dicendum de liberalitate. At verò iustitia, quia solum respicit bonum alienum, & nullo modo bonum operantis, hinc fit, vt tantùm in voluntate sit constituenda. Ad confirmationem respondetur; quòd iustitia; quia est in voluntate, & ad voluntatem pertinet mouere, & applicare reliquas potentias ad operandum, hinc est, quod etiam ipsa iustitia per quamdam redundantiam dicatur diffundi ad reliquas animæ partes, atque potentias. Et hoc est quod D. August. atque glossa in locis citatis voluerunt significare. Cum hoc tamen stat, quod per se atque directè solùm versetur iustitia circa operationes ad modum iam explicatum. Hæc solutio colligitur ex D. Thom. articulo præcedenti ad primum argumentum. Ad vltimum argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Quamuis enim strenue pugnare, & comedere atque bibere moderatè, quando & vbi oportet sint operationes exteriores pertinentes ad fortitudinem, & ad temperantiam, nihilominus tamen, quia moderatis passionibus appetitus irascibilis & concupiscibilis, nulla est difficultas in huiusmodi operationibus exercendis, hinc fit, vt istæ virtutes non circa illas, sed tantùm circa passiones, tanquam circa propriam materiam dicantur versari. Et hæc dicta sufficiant de toto isto articulo.

Misericordia versatur tã circa operationes quam circa passiones.

Ad cõfirmationẽ ex August.

ARTICVLVS X.

Vtrum medium iustitiæ sit medium rei.

AD decimum sic proceditur. Videtur quòd medium iustitiæ non sit medium rei. Ratio enim generis saluatur in omnibus speciebus. Sed virtus moralis in secundo † Ethic. diffinitur esse habitus electiuus in medietate existens determinata ratione quo ad nos: ergo & in iustitia est medium rationis, non rei.

1. 2. q. 64. art. 2. & 3. dist. 33. q. 1. art. 3. q. 2. & 4. dist. 15. q. 1. ar. 1. q. 2. & ver. q. 1. art. 13. ad 7. 12. 13. & 17.

Lib. 2. cap. 6. tom. 5.

2 Præterea, In his, quæ simpliciter sunt bona non est accipere superfluum & diminutum, & per consequens nec medium. sicut patet de virtutibus, vt dicitur in secundo † Ethicorum. Sed iustitia est circa simpliciter bona, vt dicitur in quinto † Ethicorum: ergo in iustitia non est medium rei.

Lib. 2. cap. 6. non procul à fine, tom. 5.

Lib. 5. cap. 1. parum ante med.

3 ¶ Præterea, In alijs virtutibus ideo dicitur esse medium rationis & non rei, quia diuersimode accipitur per comparationem ad diuersas personas: quia quòd vni est multum, alteri est parum, vt dicitur in secundo † Ethic. sed hoc etiam obseruatur in iustitia. Non enim eadem pœna punitur qui percutit principem, & qui percutit priuatam personam: ergo etiam iustitia non habet medium rei, sed medium rationis.

Lib. 2. cap. 6. tom. 5.

¶ Sed contra est quod Philosophus in secundo † Ethic. assignat medium iustitiæ secundum proportionalitatem Arithmeticam: quod est medium rei.

Lib. 2. cap. 6. tom. 5.

¶ Respondeo, dicendum, quòd sicut suprà † dictum est, aliæ virtutes morales principaliter consistunt circa passiones, quarum rectificatio non attenditur nisi secundum comparationem ad ipsum hominem, cuius sunt passiones: secundum, scilicet, quòd irascitur & concupiscit prout debet: secundum diuersas circunstantias. Et ideo medium talium virtutum non accipitur secundum proportionem vnius rei ad alteram, sed solum secundum comparationem ad ipsum virtuosum. Et propter hoc in ipsis est medium solum secundum rationem, quo ad nos. Sed materia iustitiæ est exterior operatio, secundum quod ipsa vel res, cuius est vsus, debitam proportionem habet ad aliam personam.

Arg. præced. & 1. 2. q. 59 art. 4. & q. 60. art. 2.

perſonam. Et ideo medium iuſtitiæ conſiſtit in quadam proportionis æqualitate rei exterioris ad perſonam exteriorem. AEquale autem eſt realiter medium inter maius & minus, vt dicitur † in decimo Metaph. vnde iuſtitia habet medium rei.

Libr. 10. tex. 15. & 19. 10. 8.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod hoc medium rei eſt etiam medium rationis: & ideo in iuſtitia ſaluatur ratio virtutis moralis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd bonum ſimpliciter, dicitur vno modo, quod eſt omnibus modis bonum: ſicut virtutes ſunt bonæ. Et ſic in his, quæ ſunt bona ſimpliciter, non eſt accipere medium & extrema. Alio modo dicitur aliquid ſimpliciter bonum: quia eſt abſolutè bonum, ſcilicet, ſecundum ſuam naturam conſideratum; quamuis per abuſum poſsit fieri malum: ſicut patet de diuitijs & honoribus. Et in talibus poteſt accipi ſuperfluum diminutum & medium, quantum ad homines qui poſſunt eis vti vel bene, vel male. Et ſic circa ſimpliciter bona dicitur eſſe iuſtitia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iniuria illata aliam proportionem habet ad principem, & aliam ad perſonam priuatam. Et ideo oportet aliter adæquare vtramque iniuriam per vindictam: quod pertinet ad diuerſitatem rei, & non ſolum ad diuerſitatem rationis.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondit D. Thom duabus propoſitionibus. Prima concluſio: Medium aliarum virtutum à iuſtitia, eſt medium rationis. Probatur; Medium temperantiæ, & fortitudinis non ſumitur per comparationem ad alterum, ſed ſecundum proportionem ad illum, qui ſtudioſè agit, & operatur ſecundum virtutem: medium enim fortitudinis & temperantiæ ſumitur inter paſsiones ipſius agentis, quatenus, ſcilicet, agens iraſcitur & concupiſcit: quantùm debet, ſecundum circunſtantias: ergo medium in his virtutibus neceſſario debet eſſe medium rationis. Secunda concluſio. Medium iuſtitiæ eſt medium rei. Probatur: Medium Iuſtitiæ ſumitur per comparationem rerum inter ſeſe & per comparationem ad alterum, ad quem quis vtitur iuſtitia: ſed iſta comparatio, & æqualitas eſt in rebus: ergo medium iuſtitiæ eſt medium rei.

Explicatio Articvli.

Medium virtutis duplex vnum rei, alterum rationis.

COncluſiones huius articuli ſunt deſumptæ ex Ariſtot. libr. 2. Ethic. cap. 6. & li. 5. Ethic. cap. 3. & 4. Pro quarum intelligentia eſt aduertendum primò; quòd medium in virtutibus eſt duplex; vnum rei; alterum rationis. Medium rei conſiſtit in æqualitate rerum inter duas perſonas diſtinctas. Medium autem rationis eſt, quod conſtituit ratio, attenta natura, & qualitate operantis. Ponit autem Ariſt. lib. 2. Ethic. c. 6. duplicem differentiam inter medium rei; & medium rationis, quod ipſe appellat medium ad nos. Prima eſt, quod medium rei ſumitur ſecundum æque diſtantiam ab extremis: vt ſi extrema ponantur duo & decem medium erit ſex. At verò medium rationis ſumitur in ordine ad nos. Vnde tale dicetur, quod reſpectu noſtri nec excedit, nec deficit. Secunda differentia eſt, quòd medium rei eſt idem apud omnes; ſex enim apud omnes æquè diſtant à duobus, & decem. At verò medium rationis non eſt idem apud omnes, ſed diuerſum. Nam comedere bouem Giganti eſt medium; quia nec plus, nec minus debito, & tamen reſpectu alterius hominis particularis, hoc non erit medium, ſed exceſſus. Ex his differentijs ſequitur alia: & eſt, quòd medium rei ſemper requirit extrema determinata; aliàs non poterit ſumi ſua æquè diſtantia ab extremis. At verò medium rationis non requirit huiuſmodi extremorum determinationem, cùm non ſumatur ex aliqua determinata diſtantia ab eis: ſed ſufficit, quòd reſpectu noſtri ſit in determinata, & certa proportione. Eſt enim medium rationis illud, quod nobis eſt debitè commenſuratum, & proportionatum, ſecundum exigentiam omnium circunſtantiarum noſtræ diſpoſitionis. Et quòd ab hac commenſuratione & determinata proportione deficit, vel excedit, quantumcunque deficiat, vel excedat, etiam ſi in infinitum creſcat: omne, inquam, tale habet rationem extremi. Dicit ergo D. Thom. in hoc articulo, quòd medium omnium aliarum virtutum moralium eſt medium rationis; medium autem iuſtitiæ eſt medium rei.

Medium iuſtitiæ quare dicatur rei & non rationis.

¶ Secundo eſt aduertendum, quòd medium iuſtitiæ dicitur rei, & non rationis: non quia ratio non approbet iſtud medium iuſtitiæ: quin potius ipſa ratio docet æqualitatem in rebus eſſe ſeruandam. Sed dicitur medium rei, & non rationis, quia eſt in rebus ipſis conſtitutum: nec diffinitur à ratione; quamuis approbetur ab illa. Dupliciter enim aliquod poteſt dici medium rationis. Vno modo; quia eſt præſcriptum à ratione. Et in hoc ſenſu non ſolum medium cuiuſcunque virtutis moralis, ſed etiam medium iuſtitiæ appellatur medium rationis. Ratio enim eſt, quæ illud præſcribit, atque dictat. Ad quem ſenſum dixit Ariſt. lib. 2. Ethic. c. 6. in diffinitione virtutis, quod virtus eſt habitus electiuus in mediocritate conſiſtens determinata ratione; prout ſapiens diffinit. Altero modo dicitur medium rationis illud, quod ratio terminat, atque menſurat in ſe ipſa. Et in hoc ſenſu medium iuſtitiæ non eſt medium rationis. Quia enim iuſtitia intrinſecè eſt ad alterum, ideircò menſura & terminus actionis iuſtitiæ, & medij ipſius non poteſt eſſe ratio agentis, & operantis; ſed ille alter; cum quo quis negotiatur, & agit. Menſura quidem, & regula, ſecundum quam commenſurantur & iuſtificantur actiones virtutum moralium; quibus homo rectè diſponitur, ad ſe ipſum bene poteſt eſſe ratio ipſius agentis & operantis. Cæterum in iuſtitia, quia eſt ad alterum terminus & menſura, ſecundum quam menſuram, & rectificantur eius actiones, non poteſt eſſe ratio ipſius agentis; ſed ille alter, ad quam dirigitur, & cum quo negociatur. Proptereáque medium iuſtitiæ appellatur medium rei, & non medium rationis: & item quia in medio iuſtitiæ ratio pendet ex natura rei, & non natura rei ex ratione conſtituente, ſed approbante, vt diximus, idcircò medium iuſtitiæ eſt certum & firmum, nec poteſt ratio aliud conſtituere. Cum tamen in alijs virtutibus non ſit certum & diffinitum medium ex natura rei; ſed illud ratio conſtituat.

Verbi gratia, temperantia consistit, in mediocritate passionum, vt, scilicet, non plus minusue quis suscipiat, quam oportet, hoc tamen plus; & minus non sumitur ex ipsa natura rerum, scilicet, libram omnes sumant, aut tali certa hora; sed prout expedit vniuscuiusque valetudini, pro loco & tempore. Quare quod parcissimo Diogeni multum erat, voraci Miloni, qui (vt est in fabulis) integrum edebat bouem erat paruum. Medium autem iustitiæ, quia consistit in rerum æqualitate ad alterum, non ex illa rationis consideratione; sed ex ipsa rerum natura sumitur. Vnde si quis emat domum, aut alienas operas códucat, pretium rebus ipsis debet æquari; sicut duæ quantitates natura sua sunt æquales.

Argumentum.

¶ Sed contra hoc est argumentum: In alijs virtutibus à iustitia ex natura rei inuenitur medium. In materia enim temperantiæ inuenitur aliquid, quod est licitum, & aliquid quod est illicitum, non considerando personas, sed rem. Nam si quæratur, an sit licitum adulterari, dicimus, quod non, nulla facta comparatione ad personas: ergo falsum est, quod in alijs virtutibus à iustitia medium non est rei, sed rationis.

1 respondetur.

¶ Ad hoc argumentum respondetur primò, quòd licèt in materia temperantiæ & fortitudinis, aliquando sit medium determinatum ex natura rei; non tamen semper, sed quasi semper pendet ex ratione & ex circunstantijs: & tamen in materia iustitiæ semper est determinatum. Et hoc voluit dicere D. Thom. Vel secundo respondetur, quod medium in alijs virtutibus à iustitia semper respicit circunstantias personarum: & ex consequenti etiam mensuratur ratione. Et ad argumentum dico, quòd in illo medio, fornicari, vel adulterari includuntur etiam circunstantiæ personarum, scilicet, quod est accessus ad non suam, & propterea est actus illicitus. De hac re videndi sunt D. Thom. & Caietanus 1. 2. quæst. 64. artic. 2. De qua etiam nos dicemus infra quæst. 61. cum ostenderimus, hoc medium rei aliter constitui in iustitia commutatiua, & aliter in iustitia distributiua, & quòd est proprium iustitiæ particularis respicere medium rei. Nam generalis non solum circa hoc versatur; sed etiam diffunditur ad omnes virtutum materias, referendo illas in bonum commune, vt dictum est.

2 respondetur.

Qualiter est intelligendum quod virtutes morales consistunt in medio.

¶ Vltimò circa istum articulum est aduertendum, quod quando communiter dicitur virtutes morales consistere in medio, & habere extrema vitiosa, hoc non est intelligendum, vt iacet. Est enim impossibile, quod actio virtutis, vt sic, consistat in medio, & habeat extrema vitiosa. Et ratio est: Quia cum actio virtutis, vt sic, sit intrinsecè, & essentialiter bona; non potest fieri, vt consistat in medio, & habeat extrema vitiosa. Sed significatur his verbis quædam differentia, quæ solet assignari inter virtutes morales ex vna parte, & Theologicas ex alia. Et differentia est, quod virtutis morales suscipiunt medium; Theologicæ verò non. Quod est intelligendum ex parte materiæ circa quam versantur. Quia enim obiectum, circa quod versantur virtutes Theologicæ, est Deus in seipso, idcircò ex parte huius obiecti virtutes Theologicæ non possunt suscipere medium, nec habere extrema vitiosa. At verò virtutes morales, quia versantur circa res creatas, idcircò ex parte huius materiæ, circa quam versantur, suscipiunt medium; & possunt habere extrema vitiosa. De quo etiam nos diximus supra, quæst. 17. art. 5. circa finem.

ARTICVLVS XI.

Vtrum actus iustitiæ sit reddere vnicuique quod suum est.

AD Vndecimum sic proceditur. Videtur quòd actus iustitiæ non sit reddere vnicuique quod suum est. Augustin. enim 14. de Trinit. † attribuit iustitiæ subuenire miseris. *In q. 66. art. 5. & 5. cor. & 1. par. q. 21 art. 1. cor. & 4. di. 27. art. 3. cor. & ad 5. Lib. 14 ca. 9. circa si. tom 3.* Sed in subueniendo miseris non tribuimus eis quæ sunt eorum, sed magis quæ sunt nostra: ergo iustitiæ actus non est tribuere vnicuique quod suum est.

2 ¶ Præterea, Tullius in libr. de Offic. † dicit, quòd beneficentia, quam benignitatem vel liberalitatem appellare licet, ad iustitiam pertinet. *Lib. 1. in c. de iustitia circa princ.* Sed liberalitatis est de proprio dare alicui, non de eo quod est eius: ergo iustitiæ actus non est reddere vnicuique quod suum est.

3 ¶ Præterea, Ad iustitiam pertinet, non solum res dispensare debito modo, sed etiam iniuriosas actiones prohibere, putà, homicidia, adulteria, & alia huiusmodi. Sed reddere quod suum est videtur solum ad dispensationem rerum pertinere. Ergo non sufficienter per hoc notificatur actus iustitiæ, quòd dicitur, actus eius est reddere vnicuique quod suum est.

¶ Sed contra est, quòd Ambros. † dicit in primo de Offi. Iustitia est quæ vnicuique quod suum est tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communem æquitatem custodiat. *Lib. 1. cap. 24. circa finem tom. 1.*

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est, materia iustitiæ est operatio exterior: secúdum quod ipsa vel res, qua per eam vtimur, proportionatur alteri personæ, ad quam per iustitiam ordinamur. *Art. 9. & 10. huius quæst.* Hoc autem dicitur esse suum vnicuique personæ, quod ei secundum proportionis æqualitatem debetur. Et ideo proprius actus iustitiæ nihil aliud est, quàm reddere vnicuique quod suum est.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod iustitiæ, cum sit virtus cardinalis, quædam aliæ virtutes secundariæ adiunguntur: sicut misericordia, liberalitas, & aliæ huiusmodi virtutes, vt infrà † patebit. *Quæstion. 80. art. 1.* Et ideo subuenire miseris, quod pertinet ad misericordiam, siue ad pietatem, & liberaliter benefacere quod pertinet ad liberalitatem, per quandam reductionem attribuitur iustitiæ, sicut principali virtuti. Et per hoc patet responsio ad secundum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut Philosophus † dicit in 5. Ethic. Omne superfluum in his, quæ ad iustitiam pertinent, lucrum extenso nomine vocatur: sicut & omne quod minus est, vocatur damnum. *Lib. 5. cap. 4. tom. 5.* Et hoc ideo, quia iustitia prius est exercita & communius exercitatur

tur

tur in voluntarijs commutationibus rerum, purà emptione & venditione, in quibus propriè hæc nomina dicuntur. Et exinde deriuantur hæc nomina ad omnia, circa quæ potest esse iustitia. Et eadem ratio est de hoc, quod est reddere vnicuique quod suum est.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondit D. Tho. vnica conclusione affirmatiua. Et probatur: Materia, circa quam versatur iustitia, est operatio exterior, secundum quòd ipsa, vel res, qua per eam vtimur, proportionatur illi personæ, ad quã per iustitiã ordinamur: sed hoc est Ius suum vnicuique reddere; ergo proprius actus iustitiæ est, reddere vnicuique quod suum est.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Conclusio D. Thom. intelligitur tã de iustitia legali quam particulari.

CIrca istum articulum est aduertendum; quòd in eo loquitur D. Thom. tam de iustitia legali, quàm particulari; cum enim vtraque sit perfectè iustitia, vt ex superioribus constat, ad vtramque propriè pertinebit, Ius suum vnicuique tribuere. Et si quis argumenteiur: Si actus iustitiæ legalis esset reddere vnicuique quod suum est, sequeretur, quod qui eam transgrederetur, obligaretur ad restitutionem: consequens autem est falsum: tum, quia ciuis non adiuuans rempublicam in necessitate, & similiter qui non pugnat pro bono reipublicæ, cùm debet, peccat contra iustitiam legalem: & tamen certum est, quòd transacta illa necessitate, nihil tenetur restituere reipublicæ: &, item qui non dat superflua pauperibus, peccat contra iustitiam legalem, vt dicit D. Thom. infrà q. 118. art. 4. ad 2. & tamen non tenetur deinde restituere, vt diximus in materia de eleemosyna: ergo & illud, ex quo sequitur.

Ad hoc vt aliqua sit perfecta iustitia non est necessarii vt obliget ad restitutionem.

Respondetur, negando sequelam. Ad hoc enim, vt aliqua sit perfecta iustitia, non est necessarium, quòd eius transgressio obliget ad restitutionem. Iustitia enim legalis est verè & propriè iustitia, vt diximus supra: & tamen qui illam transgreditur nihil tenetur restituere, nisi simul etiam violet iustitiam particularem. Et ratio est: Quia cum illud, quod per solam iustitiam legalem debetur reipublicæ, aut pauperibus nulli illorum sit appropriatum: sed verè est eius, qui illud possidet, fit, vt si non det, quamuis peccet mortaliter, tamen non teneatur ad restitutionem. Et si fiat instantia: Iudex potest compellere talem ciuem ad defendendum bonum commune ex iustitia: ergo si non defendat tenetur ad restitutionem; respondetur concesso antecedenti; negando consequentiam. Potest enim quisque compelli à Iudice, vt præstet officium, quod debet ex iustitia legali: sicut quod succurrat pauperi grauiter laboranti, si habet bona superflua; non tamen ideò manet obligatus ad restitutionem, si non faciat, licet peccet mortaliter. Hoc dixerim

Impugnatur Nauar.

contra Magistrum Nauarro; qui in tractatu de reditibus Ecclesiasticis, tenet clericos teneri ad eleemosynas ex superfluo sub pœna restitutionis. Et ad id inducitur ex eo, quòd si non facerent possent à iudice compelli. Cùm tamen hæc consequentia nullam habeat vim, & patiatur quam plurimas instantias. In multis enim datur actio filijs contra parentes, quos iudex potest compellere ad præbendum alimenta filijs coniugatis. Et tamen certum est, quod si ante sententiam non præbeant non tenentur ad restitutionem. Et simile est de clerico non dante eleemosynam, vt docet rectè Caietanus 2. 2. quæst. 118. artic. 4. ad 2. Est ergo proprius actus cuiuscunque iustitiæ siue particularis, siue legalis ius suum vnicuique tribuere, vt dicit D. Tho. in hoc articulo. Si enim obiectum iustitiæ est constituere medium in rebus, quo æqualitas inter homines constet; & æqualitas est idem, quod iustum, iustum autem vt supra diximus est idem prorsus, quod ius: manifestè sequitur proprium actum iustitiæ esse ius suum vnicuique tribuere, vt iurisconsultus in diffinitione superius posita affirmauit, cui & consonat D. Ambros. lib. 1. de Offic. dicens: Iustitia est, quæ vnicuique quod suum est tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communem æquitatem custodiat. In hoc autem, quod dicitur ius suum vnicuique tribuere etiam includitur hoc, quod est neminem lædere quod & Ambrosius explicuit dum dixit: alienum non vendicare. Iustitia namque licet prius conueniat commutationibus voluntarijs, in quibus vterque contrahentium alteri tribuit, deriuatur tamen ab inuoluntaria, quibus alter ab altero inuito, quippiam aufert, quod est lædere.

Propri' actus cuiuscunque iustitiæ est ius suum vnicuique tribuere.

D. Ambros.

ARTICVLVS XII.

¶ *Vtrùm iustitia præmineat inter omnes virtutes morales.*

Annot. Infr q. 123. art. 12. Et q. 141. art 8. Et 12. q. 66. art. 4. & 3. dist. 33. q. 1. art. 3. q. 1. cor.

AD duodecimum sic proceditur. Videtur, quòd iustitia non præmineat inter omnes virtutes morales. Ad iustitiam enim pertinet reddere alteri quod suum est. Ad liberalitatem autem pertinet de proprio dare, quod virtuosius est. Ergo liberalitas est maior virtus, quàm iustitia.

2 ¶ Præterea, Nihil ornatur nisi per aliquid dignius se. Sed magnanimitas est ornamentum & iustitiæ & omnium virtutum, vt dicitur † in 4. Ethic. Ergo magnanimitas est nobilior quàm iustitia.

Lib. 4. capit. 3. ante med. tom. 5.

3 ¶ Præterea, Virtus est circa difficile & bonum, vt dicitur † in 2. Ethic. Sed fortitudo est magis circa difficilia, quam iustitia, id est, circa pericula mortis, vt dicitur † in 3. Ethic. Ergo fortitudo est nobilior iustitia.

Lib. 2. c. 3. circa finem to. 5.

Lib. 3. c. 1. & 2. simul to. 5.

¶ Sed contra est, quod Tullius dicit † in 1. de Offic. In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur.

Lib. 1. in c. de iustitia, circa princ.

¶ Respondeo dicendum, quòd si loquamur de iustitia legali, manifestum est quod ipsa est præclarior inter omnes virtutes morales, in quantum bonum commune præeminet bono singulari vnius personæ. Et secundum hoc Philosoph. in 5. Ethic. † dicit, quòd præclarissima virtutum videtur esse iustitia, & neque est Hesperus, neque Lucifer ita admirabilis. Sed etiam si loquamur de iustitia particulari, præcellit inter alias virtutes morales, duplici ratione. Quarum prima potest sumi ex parte

Lib. 5. cap. 1. aliquantulum ante fi. tom. 5.

subiecti, quia scilicet est in nobiliori parte animæ, id est, in appetitu rationali, scilicet in voluntate, alijs virtutibus moralibus existentibus in appetitu sensitiuo, ad quem pertinent passiones, quæ sunt materia aliarum virtutum moralium. Secunda ratio sumitur ex parte obiecti. Nam aliæ virtutes laudantur solum secundum bonum ipsius virtuosi. Iustitia autem laudatur, secundum quod virtuosus ad alium bene se habet. Et sic iustitia quodammodo est bonum alterius, vt dicitur † in quinto Ethicorum. Et propter hoc Philosoph. dicit in 1. † Rhet. Necesse est maximas virtutes esse eas, quæ sunt alijs honestissimæ: siquidem est virtus potentia benefactiua. Propter hoc & fortes & iustos maximè honorant: quoniam fortitudo est vtilis in bello, iustitia autem in bello & in pace.

Lib. 5. cap. 1. aliquantulum ante fi. tom. 5. Libr. 1. Rhe. cap. 9. paulo à princ. to. 6.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd liberalitas etsi de suo det: tamen hoc facit, in quantum in hoc considerat propriæ virtutis bonum. Iustitia autem dat alteri quod suum est, quasi considerans bonum commune. Et proptereà iustitia obseruatur ad omnes: liberalitas autem ad omnes se extendere non potest. Et iterum liberalitas, quæ de suo dat, supra iustitiam fundatur, per quam vnicuique quod suum est tribuitur.

¶ Ad secundum dicendum, quod magnanimitas quando superuenit iustitiæ, auget eius bonitatem: quæ tamen sine iustitia nec virtutis rationem haberet.

¶ Ad tertium dicendum, quòd fortitudo etsi consistat circa difficiliora, non tamen est circa meliora cum sit solum in bello vtilis: iustitia autem & in pace & in bello, sicut dictum † est,

In corp. ar.

Summa Textus.

Svpposito, quòd Iustitia est duplex, vna communis, seu legalis altera particularis, respondet D. Thom ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Iustitia legalis est nobilior cæteris virtutibus moralibus. Probatur: Iustitia legalis respicit bonum commune, & aliæ virtutes morales respiciunt bonum particulare: ergo Iustitia legalis præstat cæteris virtutibus moralibus. Probo consequentiam: Nam bonum commune multo præstantius est bono particulari, & propterea dixit Aristotel. libro quinto Ethicorum, capit. 1. de Iustitia legali, quod nec Hesperus, nec Lucifer est ità admirabilis. Secunda conclusio: Etiam Iustitia particularis præstat cæteris virtutibus moralibus, Probatur primò: Nam Iustitia particularis subiectatur in voluntate, & aliæ virtutes morales subiectatur in appetitu sensitiuo, Certum est autem, quòd voluntas multò excellentior est appetitu sensitiuo. Secundò: Quia iustitia non solum respicit bonum proprium, sed etiam bonum alterius: cùm tamen cæteræ virtutes morales solùm respiciant bonum ipsius operantis: & sic Iustitia videtur esse præstantior.

Explicatio Articvli.

Circa istum articulum est aduertendum primò, quòd de comparatione virtutum moralium inter sese, & de comparatione illarum ad alias virtutes siue intellectuales, siue theologicas, agit ex professo D. Thom. 1. 2. quæst. 66. per totam. Deinde in hac secunda secundæ, decies inquirit de quibusdam virtutibus in particulari, an sint omnium maximæ. Nam de misericordia id quærit supra quæst. 30. artic. 4. & de iustitia in isto articulo, & de religione quæst. 81. artic. 6. & de obedientia quæst. 104. artic. 3. & de liberalitate quæst. 117. artic. 6. & de fortitudine quæst. 123. artic. 12. & de patientia quæst. 136. artic. 2. & de temperantia quæst. 141. artic. 8. & de virginitate quæst. 152. artic. 5. & de humilitate quæst. 161. artic. 5. Et omnibus illis concedit quandam eminentiam supra cæteras quoad aliquid. Ex quo fit, vt eo modo, quo Ecclesia canit de quocunque confessore pontifice, quod non est inuentus similis illi, ità etiam & nos dicere possimus de singulis virtutibus, quod non est inuenta similis illi. Sed in præsenti non agitur de illa particulari excellentia, quam vnaquæque virtus in suo genere super alias habet, sed tantum inquirimus, quænam illarum simpliciter & absolutè dicenda sit cæteris præstantior.

Quæstio de comparatione virtutum sæpe repetita à D. Thom.

¶ Secundo est aduertendum, quod in præsenti non comparat D. Thom. Iustitiam cum virtutibus Theologicis, quas certum est esse longe præstantiores quibuscunque virtutibus moralibus, vt diximus supra quæst. 23. artic. 6. Sed nec comparat illam cum virtutibus intellectualibus, nec cum prudentia, quamuis sit virtus moralis, tum, quia de hoc agit 1. 2. quæst. 66. tum etiam, quia certum est prudentiam præstantiorem esse quacunque Iustitia, vt docet D. Thom. in hac 2. 2. quæst. 123. artic. 12. Vbi dicit, quod prudentia ideò præstat cæteris virtutibus; quia est earum moderatrix, regula, & forma, sicut charitas virtutum totalium; sed comparat Iustitiam cum virtutibus moralibus, quæ in appetitu sensitiuo subiectantur: vt ex rationibus illius colligere licet. Cæterum vt quid in hac re dicendum sit, clarius innotescat operæ pretium duximus in præsenti non solum comparare Iustitiam ad virtutes morales in appetitu sensitiuo subiectas; sed etiam ad omnes alias, quæ subiectantur in voluntate, vt religio, atque adeò ad omnes illas, quæ recipiuntur in intellectu, propterea que appellantur intellectuales virtutes. Vnde fit vniuersalis quæstio, vtrùm iustitia, siue generalis, siue particularis, sit nobilior cæteris virtutibus humanis, tam intellectualibus, quam moralibus (theologicis dumtaxat virtutibus exceptis.) In qua re quot capita tot sententiæ. Quidam enim dicunt, quòd non solum iustitia, sed etiam omnes aliæ virtutes morales præstant intellectualibus, Alij verò, quòd intellectuales sint eminentiores, iustitia tamen legalis est præstantior quibuscunque virtutibus moralibus, tam in appetitu sensitiuo, quam in voluntate existentibus. Tandem alij dicunt, quòd quamuis iustitia legalis sit præstantior illis virtutibus moralibus, quæ sunt in appetitu sensitiuo; non tamen præstat omnibus illis, quæ subiectantur in voluntate; quales sunt religio, pietas, & misericordia. Quorum autorum fundamenta postea à nobis proponen

Virtutes Theologicæ sunt præstantiores quibuscunque moralibus.

Quæstio vniuersalis de comparatione virtutum humanarum inter se.

Diuersitas opinionum.

proponentur, cum quid circa vnamquamque rem sit dicendum, aliquibus propositionibus explicuerimus.

Prima conclusio

¶ Prima conclusio: Virtutes intellectuales simpliciter sunt præstantiores quibuscunque virtutibus moralibus. Hanc conclusionem ponit D. Thom. 1.2. quæst. 66. artic. 3. Et est aduertendum, quòd in ea tantum fit comparatio virtutum intellectualium ad morales acquisitas in appetitu existentes: siue ille appetitus sit rationalis, siue sensitiuus. Nam prudentia, quæ simul est virtus moralis, & intellectualis non solum excedit virtutes morales, sed & alias intellectuales, vt docet D. Thom 2. 2. quæst. 47. artic. 4.

Virtutes intellectuales simpliciter præstant quibuscunque moralibus.

Et probatur nostra conclusio, primo ex ratione subiecti: Nã virtutes intellectuales collocãtur in intellectu & morales in appetitu, intellectus autem præstantior est voluntate: tum, quia intellectus est rationalis per essentiam, voluntas verò per participationem, vt dicit Arist. 1. Ethic. cap. vltimo: tum etiam, quia perfectio voluntatis in hoc consistit, vt intellectui, & rationi obtemperet. Secundo idem probatur: Nam virtutes accipiunt speciem, & potissimam suam nobilitatem ex obiecto: sed obiectum virtutum intellectualium ex genere suo est præstantius obiecto virtutum moralium: obiectum enim virtutum intellectualium est verum, quod sanè est magis purum & denudatum à materia, quàm bonum, quod est obiectum virtutum moralium; nam voluntas cuius est respicere bonum, fertur ad res prout sunt in se ipsis: & certum est, quod existentia rerum est conditio materialis, & ipsius indiuidui: ergo virtutes intellectuales ex parte obiecti, atque ex consequenti simpliciter sunt nobiliores virtutibus moralibus. Non negamus; quin intellectus singularia etiam rerum existentias cognoscere possit. Nec etiam negamus, quin vice versa voluntas possit quoque appetere bonum in communi. Sed in hoc constituimus differentiam inter intellectum, & voluntatem, quod intellectus cum sit potentia apprehensiua, & iudicatiua in hoc perficitur, quod est verum cognoscere: quamuis ipsum verum non existat in rerum natura. At verò appetitus, quia fertur in obiectum, nihil appetit, nisi, vt illo existenti in rerum natura fruatur, illudque possideat. Et sic obiectum intellectus simpliciter est abstractius & nobilius, quàm obiectum voluntatis. Tertio probatur conclusio: Fœlicitas & beatitudo hominis constituitur ab Aristot. lib. 10. Ethic. cap. 6. 7. & 10. in operationibus virtutum intellectualium, non solum, quia sunt in nobiliori potentia, & de meliori obiecto, sed etiam, quia sunt magis diuturnæ, & continuæ, & necessariæ, & in quibus homo maiorem accipit voluptatem, & suauitatem, quam in operationibus virtutum moralium: ergo virtutes intellectuales simpliciter, & ex suo genere præstant moralibus. Et confirmatur: Vita contemplatiua præstantior est vita actiua, vt communiter dicunt Doctores. Idque probant ex Lucæ cap. 10. Vbi loquens Christus de vita actiua, & contemplatiua dixit: Martha Martha, sollicita es; & turbaris erga plurima; porro vnum est necessarium: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea: sed vita contemplatiua consistit in exercitio virtutum intellectualium; actiua autem in exercitio virtutum moralium: ergo virtutes intellectuales ex genere suo præstant moralibus.

Discrimẽ inter intellectũ & voluntatem.

Arg. Contra primam conclusionem.

¶ Sed contra istam conclusionem sunt quam plurima argumenta, quæ maximam habent difficultatem. Primum est: Propria ratio virtutis, vt ex nomine ipso colligere licet, est applicare potentiam ad vsum: sed virtutes intellectuales dant facultatem operandi, putà cognitionem, & non rectum vsum, vt docet D. Thom. 1. 2. quæst. 56. artic. 3. & quæst. 57. artic. 1. Virtutes autem morales dant facultatem, & rectum vsum, inclinant enim ad rectè operandum: ergo virtutes morales sunt præstantiores intellectualibus.

2. Argum.

¶ Secundo: Virtutes intellectuales non faciunt hominem bonum simpliciter, sed bonum rectorem, vel Theologum: virtutes autem morales faciunt bonum habentem & eius opus bonum reddunt: ergo morales præstant dignitate & excellentia. Et confirmatur: Virtutes intellectuales sunt communes bonis & malis: morales verò tantum competunt viris bonis: ergo morales sunt præstantiores.

3. Argum.

¶ Tertio: Dignitas virtutis per ordinem ad supremam fœlicitatem debet absolutè, & simpliciter considerari: ità, scilicet, vt ea dicatur præstantior virtus, qua magis homo appropinquat supremæ fœlicitati: sed tales sunt virtutes morales, & non intellectuales: ergo morales præstant intellectualibus.

Vlt. Argum.

¶ Vltimo: Diffinitiones virtutis ab Aristotele, & ab alijs Doctoribus communiter receptæ (quales sunt istæ: Virtus est, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, & illa; virtus est habitus in medio consistens electiuus, prout sapiens determinauerit, & illa virtus est bona qualitas mentis, qua rectè viuitur) istæ, inquam, diffinitiones, vel non conueniunt virtutibus intellectualibus, vel potissimè conueniunt moralibus, vt satis constare poterit intuenti: ergo virtutes morales sunt præstantiores, & digniores intellectualibus.

Sentẽtia Caiet. & Conrad.

¶ Propter hæc argumenta quidam autores, inter quos præcipui sunt Caietanus, & Conradus super 1. 2. quæst. 66. artic. 3. dicunt, quòd virtutes intellectuales in ratione habitus & entis sunt præstantiores, tamen in ratione virtutis præstant morales, idque dicunt esse de mente D. Thom. in illo articulo vbi has duas conclusiones constituit. Prima est: Loquendo de virtutibus simpliciter, & secundum se, intellectuales sunt præstantiores moralibus. Secunda propositio: Virtutes morales in ratione virtutis nobiliores sunt, quàm intellectuales. Itaque dicunt isti authores mentem D. Thom. esse (quam & ipsi sequuntur) quod quemadmodum quando vna statua est perperam expressa in auro, altera autem optimè in plumbo, prior figura in genere entis corta est perfectior, secunda verò in ratione artis, & figuræ; ita etiam in nostro proposito virtutes intellectuales in ratione habitus, & entis sunt præstantiores; sed in ratione virtutis excedunt morales.

Impugnatur sentẽtia Caiet.

¶ Cæterùm meo iudicio hæc sententia Caietani, atque Conradi, nec est vera, nec ad mentem D. Thom. Et quidem quod non sit vera probatur omnibus illis rationibus, quibus supra probauimus, virtutes intellectuales secundum se & simpliciter esse meliores moralibus, quæ debent procedere de virtutibus formaliter, & non tantum materialiter, & in ratione entis. Alioqui non rectè concederemus virtutes intellectuales esse præstantiores; sed quod res, quæ sunt virtutes intellectuales, præstant virtutibus moralibus: quia ratione

ratione nullus vſque adhuc eſt loquutus. Sed quod nec etiam hæc fuerit mens D. Thom. probatur manifeſtè: Nam eo in loco Sanctus Doctor agit de excellentia, & æqualitate virtutum, in quantum ſunt virtutes. Et dicit in prima propoſitione, quòd virtutes intellectuales ſecundum ſe ſunt meliores moralibus: ergo loquitur de virtutibus formaliter, & non ſolum in ratione entis. Probo conſequentiam: Quia alioqui non reſponderet ad propoſitum. Item D. Thom. ibi oſtendit perfectionem virtutum intellectualium ſuper alias ex præſtantia obiecti: ſed certum eſt, quòd virtutes in eſſe virtutis ſpecificantur ex obiecto, & non materialiter, & in ratione entis: ergo loquitur de virtutibus formaliter. Item in fine articuli dicit, quòd virtutes intellectuales ſunt perfectiores habitus, & ſunt virtutes: ergo ſunt perfectiores virtutes. Probo conſequentiam à ſimili: Nam bene valet: Illud eſt perfectius ens, & eſt ſubſtantia: ergo eſt perfectior ſubſtantia.

Sententia autoris. ¶ Quocircà hac ſententia Caietani omiſſa, ſimpliciter dicendum exiſtimo, quòd virtutes intellectuales, in eſſe virtutis ſubſtantialiter, & ſecundum ſe præſtant moralibus. Et ità nos intelligimus noſtram primam concluſionem. Et pro ſolutione argumentorum contra illam facta, aduertendum eſt ex D. Thom. 1. 2. quæſt. ſuperius citata, fieri poſſe, quòd id, quod ſimpliciter melius eſt, ſecundum quid non ſit alicui propter neceſſitatem melius. Vt, verbi gratia, philoſophari melius eſt ſimpliciter, quàm ditari, inopi tamen propter neceſſitatem melius eſt ditari. Et ità contingit in noſtro propoſito. Licet enim virtutes intellectuales meliores ſint moralibus ratione obiecti, penes quod excellentia gradus ſimpliciter exiſtimatur: morales tamen ſunt meliores reſpectu noſtri; quia plus participant generalem rationem virtutis, quæ eſt ordinare ad actum & vſum, propterea quòd ſunt in appetitu, cuius eſt mouere alias potentias, & compellere ad opus: & perfectio noſtra pro iſto ſtatu conſiſtit in operatione. Vnde ſolum per virtutes morales dicitur homo ſimpliciter bonus, & ſimpliciter ſtudioſus, & non per intellectuales, quia morales ſunt, quibus homo tantum operatur bonum honeſtum.

Id quod ſimpliciter eſt melius, poteſt ſecundũ quid alicui melius non eſſe.

1. Corolla. Falſitas ex ſe eſt quid peius quam malitia moralis. ¶ Ex hac doctrina infero primò, quòd falſitas, quæ eſt malum intellectus, eſt quid peius in ſe, quam malitia moralis quatenus præcisè opponitur virtutibus moralibus. Nam malitia moralis, vt opponitur charitati eſt maius malum; quia, vt ſic, opponitur bono diuino in ſe ipſo. Et ratio eſt, quoniam falſitas tollit maius bonum in ſe, quàm malitia moralis: quamuis malitia moralis tollat nobis bona magis neceſſaria, ſcilicet, virtutes morales. Infero ſecundò, quòd bonitas intellectus, quæ eſt veritas, eſt multò maior bonitas, & perfectior bonitate virtutum moralium acquiſitarum exiſtentium in voluntate & in appetitu. Et ſi fiat argumentum. Simul cum bonitate & veritate intellectus poteſt ſtare malitia & peccatum: at verò ſimul cum bonitate morali voluntatis non poteſt ſtare malitia: ergo præſtantior eſt bonitas moralis, quam bonitas intellectus: Reſpondetur, quòd perfectio alicuius rei non eſt conſideranda ex adiunctis, & alienis, ſed ex proprijs & intrinſecis. Et quoniam ex proprijs veritas & obiectum intellectus habent multò maiorem perfectionem, quàm habeant virtutes morales; hinc fit, vt ſimpliciter veritas intellectus dicatur multò maior bonitas, quam moralis, non obſtante, quòd ex alia parte ſecum admittit malitiam, & peccatum, quod eſt per accidens.

Bonitas intellectus ex ſe præſtat bonitate morali.

¶ His conſtitutis ad primum argumentum reſpondetur, illud quidem probare, quod virtutes morales reſpectu noſtri, & ſecundum quid, ſunt meliores intellectualibus: quia, ſcilicet, præſtant facultatem, & rectum vſum operationum: quod nos libenter concedimus. Cum hoc tamen ſtat, quòd intellectuales ſimpliciter, & ex parte obiecti ſint meliores, vt diximus. Et ſic nihil obſtat argumentum. Et ex eadem doctrina reſpondetur facilè ad ſecundum cum ſua confirmatione. *Ad 1. Arg.*

¶ Ad tertium argumentum reſpondetur conceſſa maiori, negando minorem. Quamuis enim in ordine ad fœlicitatem ſint virtutes exiſtimandæ; digniores tamen ſunt illæ, in quibus conſiſtit fœlicitas, quàm illæ, per quas ad fœlicitatem tendimus. Et licèt per virtutes morales illuc progrediamur: contemplatione tamen, Deo fruimur. Ex quo fit, vt, quamuis virtutes intellectuales in hac vita ſint propter morales: quia cognoſcere eſt propter operari; ſimpliciter tamen morales ſunt media, quibus ad ſupremam peruenimus contemplationem. Et ſic, quamuis morales in hac vita ſint magis laudabiles, intellectuales tamen ſunt præ illis honorabiliores. Laus enim debetur medijs, honor autem fini. Ad vltimum argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Et ratio eſt: Nam omnes illæ diffinitiones in argumento adductæ, dantur de virtute, non ſecundum ſe, ſed quatenus reſpicit operationem: & certum eſt, quod virtutes morales in ratione principij operatiui ſunt præſtantiores intellectualibus, vt ex ſupradictis patet.

Ad 2. cũ ſua cõfirmatione. Ad 3. arg.

Ad vltim.

2. concluſ. ¶ Secunda concluſio: Iuſtitia legalis eſt præſtantiſsima inter virtutes morales in appetitu exiſtentes. Hoc dixerim propter prudentiam, quæ virtus moralis eſt exiſtens in intellectu, & omnium maxima, vt diximus ſupra q. 47. Hanc concluſionem ponit D. Thom. in hoc articulo, & Ariſt. 5. Ethic. c. 1. vbi adducit illud commune prouerbium: Iuſtitia virtutem continet omnem. Et ait, quòd nec Heſperus, nec Lucifer adeo ſplendent inter aſtra, ſicut iuſtitia inter virtutes. Sicut enim à ſole ſtellæ participant perfectionem, & lumen; ſic omnes virtutes morales habent ſe reſpectu iuſtitiæ legalis. Et propterea dixit Cice. lib. 1. Offic. in c. de Iuſti. quòd iuſtitia habet maximum ſplendorem in vita morali. Et ratio eſt: Nam bonum commune excellentius quid eſt, & diuinius bono priuato, & particulari: ſed iuſtitia legalis habet pro obiecto huiuſmodi bonum commune: ergo præſtat cæteris virtutibus moralibus, quæ ſunt particulares. Burid. 5. Ethic. quæſt. 6. dicit, quod illa virtus, quæ hominem bene afficit in ordine ad ſe ipſum, eſt per ſe præſtantior illa, quæ eundem hominem inſtituit in ordine ad bonum commune. Quia, inquit, natura atque charitas plus inclinat hominem ad diligendum ſe ipſum, quàm bonum commune. Cæterum hæc ſententia eſt apertè falſa, & contra omnem rationem bonæ philoſophiæ, vt latè diximus ſupra q. 26. artic. 3.

¶ Sed

1. Argumentum contra primam conclusionem.

¶ Sed contra conclusionem à nobis positam sunt aliquot argumenta. Primum est: Illa est præstantior virtus, cui debetur excellentius & maius præmium: sed virtuti humilitatis debetur excellentius præmium, quam iustitiæ legali: ergo humilitas est præstantior virtus. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur ex illo Luc. 14. Qui se humiliat exaltabitur, & ad Philippens. 2. dicitur de Christo, Qui humiliauit semetipsum: propter quod Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, &c. Item D. Augustin. in libr. de vera religione, capit. 16. inquit, quod tota vita Christi in terris, per hominem, quem suscipere dignatus est, fuit morum disciplina: sed Christus præcipuè suam humilitatem hominibus imitandam proposuit; iuxta illud Matth. 11. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: ergo humilitas præstat omnibus alijs virtutibus. Et confirmatur ex D. Gregorio, qui in Pastorali, pag. 3. capit. 18. non procul à principio dicit, quod argumentum redemptionis nostræ inuenta est humilitas Dei. Quibus verbis videtur significare humilitatem esse præstantissimam omnium virtutum.

D. August.

2. Argum.

¶ Secundo: Actus misericordiæ est leuare miseriam alienam & defectus alterius: actus autem iustitiæ tantùm est reddere vnicuique, quod suum est: ergo præstantior est actus misericordiæ: quam actus iustitiæ. Probo consequentiam: Quoniam leuare in vniuersum omnem miseriam corporalem, & spiritualem, tam à personis priuatis, quàm à personis publicis, etiam à tota republica, & à toto orbe est actus penè diuinus, quo alius excellentior excogitari non potest; ergo virtus misericordiæ inter morales præstat iustitiæ legali.

3. Argum.

¶ Tertio: Exod. 20. Deus prius posuit præcepta pertinentia ad religionem, quam præcepta pertinentia ad iustitiam, siue communem, siue particularem: ergo religio, quæ est virtus moralis appetitiua, præstantior est quacunque iustitia, etiam legali. Probo consequentiam: Nam præcepta: & ordo præceptorum proportionari debent ordini virtutum: cùm præcepta dentur de actibus virtutum.

¶ Singula hæc argumenta singulas continent difficultates, de excellentia & præstantia humilitatis, misericordiæ, & religionis supra iustitiam legalem. Verùm, scilicet, aliqua istarum virtutum in excellentia, & dignitate excedat iustitiam legalem; vel potius iustitia legalis excedat omnes. In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò: certum esse, quod iustitia legalis est præstantior virtus, quàm humilitas, vt expressè docet D. Thom. infrà quæst. 161. artic. 5. Et ad primum argumentum respondetur, quod exaltatio non solum est præmium humilitatis: sed etiam omnium aliarum virtutum moralium. Cæterum per quandam appropriationem accommodatur hoc præmium virtuti humilitatis. Sicut enim contemnenti terrena, promittuntur cælestia; & sicut contemnentibus diuitias terrenas, promittuntur cælestes thesauri, iuxta illud Matth. 6. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, sed thesaurizate vobis thesauros in cælo; & sicut contemnentibus mundi gaudia promittuntur consolationes cælestes, iuxta illud Matth. 5. Beati, qui lugent; quoniam ipsi consolabuntur: ita etiam humilitati promittitur spiritualis exaltatio: non, quia sola ipsa mereatur; sed, quia est proprium eius contemnere terrenam sublimitatem. Ad aliud, quod in eodem argumento adducitur ex D. Augustin. respondetur, quod ideo Christus nobis præcipuè humilitatem commendauit; quia per eam maximè remouetur impedimentum humanæ salutis. Quæ in hoc consistit, vt homo ad cælestia & spiritualia tendat, à quibus impeditur, dum in terrenis magnificari audet. Cum hoc tamen stat, quod illæ virtutes præstent humilitati, quæ magis homini proficiunt: quales sunt virtutes Theologicæ & iustitia legalis.

Iustitia legalis præstat humilitati.

Ad 1. arg.

¶ Dico secundo, etiam esse certum, quod si misericordia accipiatur pro habitu existente in voluntate, & inclinante ad leuandam miseriam proximi & reipublicæ; sic misericordia est præstantior virtus, quàm iustitia legalis. Est enim iste habitus penè diuinus, acceditque quàm proximè ad naturam virtutum Theologarum: imo est filius charitatis, & quasi pars illius. Proptereaque disputauit D. Thom. de misericordia immediatè post titulum de charitate. Imo & secundum aliquam rationem misericordia potest dici maior virtus, quàm charitas, vt diximus supra quæst. 30. artic. 4. Quocircà quando in præsenti dicimus, iustitiam legalem esse præstantissimam inter virtutes morales in appetitu existentibus, non venit comparanda misericordia. Nisi forte loquamur de misericordia pro tristitia, & commiseratione alienæ miseriæ ratione regulata in appetitu sensitiuo existente; quæ quidem multo imperfectior est, quam iustitia. Et per hoc patet solutio ad secundum argumentum. Itaque hæc certa sunt.

Misericordia præstantior iustitia legali.

Ad 2. arg.

Sed dubium est de religione, vtrùm sit præstantior virtus, quàm iustitia legalis. Caietanus infra quæst. 81. articul. 6. partem tenet negatiuam; idque dicit esse de mente D. Thom. in hoc articulo. Vbi comparans iustitiam legalem cum omnibus virtutibus moralibus in appetitu existentibus, dicit, eam esse omnium præstantissimam. Quod & colligi videtur ex Aristot. de iustitia dicente, quod nec Lucifer est adeo admirabilis. Argumenta autem, quibus hæc sententia probatur sunt huiusmodi. Primum: Iustitia legalis est quædam virtus generalis, & Architectonica; comparaturque ad religionem, sicut totum ad suam partem: Religio enim est pars potentialis iustitiæ legalis: ergo iustitia legalis est præstantior religione. Probo consequentiam: Nam totum semper est præstantius sua parte, tanquam id, quod continet perfectionem suarum partium. Secundo: Sicut ad iustitiam legalem pertinet ordinare quæ sunt temperati, atque fortis: ita etiam pertinet ordinare quæ sunt religionis: lex enim, quæ est actus elicitus iustitiæ legalis sicut præcipit quæ sunt temperati atque fortis: ita etiam præcipit quæ sunt religionis; qualiter, scilicet, Deo exhibeamus debitum cultum: ergo sicut iustitia legalis est præstantior temperantia & fortitudine: ita etiam est præstantior religione. In hoc tamen sit tertia conclusio: Religio est præstantior virtus, quàm iustitia legalis. Et probatur primo argumento tertio loco posito, contra secundam conclusionem. Item secundo: Ea, quæ sunt ad finem, sortiuntur suam bonitatem ex ordine ad finem: ergo quanto aliqua fuerint propinquiora fini, tanto maiorem bonitatem sortiuntur: sed religio inter omnes virtutes morales directè & per se immediatius, atque propinquius respicit Deum, tanquam finem: directè enim, & per se religio offert Deo cultum, & honorem, & sacrificium: ratioque immediata, propter quam

Dubium de religione.

Sententia Caietani.

3. Conclus. Religio est præstantior virtus quam iustitia legalis.

Deum

Deum colimus, offerendo ei oblationes, & sacrificia est excellentia diuinæ bonitatis in se ipsa: ergo religio est excellentissima, inter omnes virtutes morales. Item ex sententia Caietani, religio, tanquam prima inter omnes virtutes morales, attingit conditionem superioris naturæ & superioris virtutis, eo quòd supremum infimi attingit infimum supremi: sed superiores virtutes sunt Theologicæ: ergo religio ex sententia Caietani attingit conditionem virtutum Theologicarum; Et est quodam modo participatiuè virtus Theologica: atque ex consequenti non sibi satis constat cum in præsenti dicit iustitiam legalem esse præstantiorem religione. Et confirmatur ex D. Thom. qui in quæstione de religione infra, dicit, quòd quanuis religio non habeat Deum pro obiecto quod, quia non versatur circa Deum, tanquam circa propriam materiam: sed versatur circa mentem humanam, & circa operationes interiores, & exteriores, & circa sacrificia & orationes, illa omnia Deo offerendo; habet tamen Deum pro obiecto cui: atque ex consequenti præstat cæteris virtutibus moralibus. Et ad primum argumentum pro sententia Caietani respondetur, quòd quanuis religio in ratione iustitiæ sit pars potentialis illius, & sic imperfectior, vt diximus supra articulo 5. huius quæstionis; in ratione tamen virtutis est præstantior illa: nec ex hoc aliquod sequitur inconueniens. Ad secundum respondetur, illud quidem probare, quòd iustitia legalis secundum quid, hoc est, in quantum ordinat & præcipit quæcunque ad alias virtutes pertinentia, præstat cæteris virtutibus, non solum moralibus, sed & intellectualibus, & Theologicis. Sicut enim ad legem pertinet præcipere quæ sunt temperati atque fortis: ità etiam & quæ sunt fidei & spei, & aliarum virtutum. Nihilominus tamen virtutes Theologicæ & intellectuales sunt præstantiores simpliciter iustitia legali, quia sunt de præstantiori obiecto, vt diximus in proprijs locis: & idem contingit in religione.

4. Conclus. Iustitia particularis præstat quibuscunque moralibus in appetitu existentibus.

¶ Quarta conclusio: Iustitia particularis, quæ diuiditur in commutatiuam, & distributiuam est præstantissima inter virtutes morales in appetitu sensitiuo existentes. Hanc conclusionem tenet D. Thom. 1. 2. quæst. 66. artic. 4. & in præsenti articulo; fuitque sententia Aristot. lib. 5. Ethic. statim in principio. Et probatur primò ea ratione subiecti. Residet enim iustitia particularis in voluntate, quæ est appetitus intellectiuus, & rationalis: cum tamen aliæ virtutes, de quibus loquimur sint in appetitu sensitiuo. Item præterea: Obiectum iustitiæ particularis est difficilius, quàm obiectum virtutum moralium in appetitu sensitiuo existentium: ergo iustitia particularis est præstantissima inter illas. Patet consequentia: Nam virtus est circa arduum & difficile. Et antecedens probatur: Difficilius est, probè esse hominem affectum ad alienum bonum conseruandum, ad quod natura nostra non est adeò propensa, quàm ad custodiendum bonum propitum ad quod, nisi vbi est impedimentum, natura nostra est sufficienter inclinata: sed cæteræ virtutes existentes in appetitu sensitiuo versantur circa bonum proprium; iustitia autem versatur circa bonum alienum: ergo obiectum iustitiæ particularis difficilius est obiectis virtutum moralium in appetitu sensitiuo existentium: atque ex consequenti iustitia præstat inter illas, vtpotè quæ debet esse robustior, & validior ad vincendam maiorem difficultatem. Et propter hoc dicebat Aristot. libr. 5. Ethicorum, capit. 1. quòd complures in proprijs possunt quidem virtute vti, sed in ijs, quæ sunt ad alterum nequeunt, quia res est magis ardua. Et ex hoc etiam fit, vt videamus plures homines esse studiosos cum vitam priuatam degunt; qui tamen, si ascendunt ad publicos honores, & magistratus, in quibus oportet eos iustitiam administrare, statim pessimi fiunt. Magistratus enim virum ostendit, vt dicebat Bias Philosophus. Item probatur conclusio: Nam Aristot. 7. Politic. capit. 15. & 1. Rhetor. dicit, quòd iustitia est necessaria in omni loco, & tempore, tam in bello, quàm in pace, tam hominibus, quàm angelis: reliquæ autem virtutes morales, quæ sunt in appetitu sensitiuo non item: ergo iustitia præstat cæteris. Et confirmatur: Homo est animal politicum, aptum natum in humana societate viuere: ad quam transigendam est potissimè necessaria pax, atque tranquillitas: sed iustitia habet potissimum pro fine pacem, & tranquillitatem inter homines, & in republica: ergo iustitia est præstantissima inter virtutes morales.

Magistratus virum ostendit.

Sed est aduertendum, quod quando dicimus virtutem vnius potentiæ esse eminentiorem virtute alterius, non debet fieri comparatio inter quemcunque actum quantumcunque infimum vnius virtutis cum quolibet actu alterius: sed tantum debet fieri comparatio inter genus & genus, & inter præstantissimum actum vnius virtutis, & præstantissimum alterius. Ex quo colligitur, quòd cùm lumen gloriæ sit præstantissimum inter virtutes intellectuales, & operatio etiam luminis, quæ est visio, sit præstantior dilectiona & amore; imò amor, & dilectio, atque charitas originantur ex lumine gloriæ, fit, vt virtutes intellectuales simpliciter dicantur præstantiores moralibus. Et idem dicendum est da vnaquaque virtute cum alia comparata, vt diximus supra sæpè sæpiùs.

In comparatione virtutum præstantissimus actus vnius debet comparari ad præstantissimũ alterius.

1. Arg. contra 4. conclusionem.

¶ Sed contra istam conclusionem est argumentum: Iustitia versatur circa rerum commutationes, & circa emptiones, & venditiones; fortitudo autem versatur circa pericula mortis & vitæ; sed præstantiores sunt operationes, quæ versantur circa mortem & vitam; quàm quæ versantur circa emptiones & venditiones, iuxta illud Iob capit. 2. Pellem pro pelle, hoc est, omnem pellem dabit homo, & cuncta, quæ possidet pro anima sua: ergo fortitudo est excellentior Iustitia. Et confirmatur: Præstantissimus actus fortitudinis est præstantior præstantissimo actu iustitiæ. Martyrium enim, qui est actus fortitudinis præstat vniuersis actibus aliarum virtutum moralium, iuxta illud Ioan. capit. Maiorem charitatem nemo habet, quàm, vt ponat quis animam suam pro amicis suis: ergo fortitudo est præstantior iustitia.

2. Argum.

¶ Item secundò: Obiectum virtutis est difficile & arduum: sed obiectum fortitudinis est difficilius & magis arduum, quam obiectum iustitiæ: quia fortitudo versatur circa pericula mortis, & mors est omnium terribilium terribilissimum, & magis difficile: ergo fortitudo præstat iustitiæ.

3. Argum.

¶ Tertiò: Illa dicitur præstantissima virtus, quæ plura nobis commoda affert: sed temperantia affert hominibus plura & maiora commoda, quàm

iustitia:

iustitia: ergo temperantia est præstantior iustitia. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Nam primò temperantia causat salutem corporis. Secundo causat tranquillitatem, & pacem quandam rationis & mentis. Tertio causat voluntatis libertatem, quæ tria sunt veluti omnium virtutum moralium fundamenta: ergo.

Vlt. Argum.

¶ Vltimo: Perfectius est tribuere gratis id, quod nemini debetur, quàm tribuere ex necessitate, & debito iustitiæ, sed per iustitiam tribuitur id, quod debetur ex rigore iustitiæ, per liberalitatem autem tribuitur gratis quod nulli debetur: ergo liberalitas est præstantior iustitia.

Ad 1. argum.

¶ Circa primum argumentum, in quo de comparatione iustitiæ ad fortitudinem est sermo, est aduertendum, quod habet fortitudo in hac re multa argumenta sibi patrocinantia. Nam primo potest cognosci eius dignitas atque præstantia ex eo, quod in sacris litteris fortitudo est, quæ per excellentiam videtur retinere nomen virtutis. Dicitur enim Sap. 8. quod diuina sapientia sobrietatem & prudentiam docet, & iustitiam & virtutem, hoc est, fortitudinem, vt Sancti Doctores, & glossa interlinearis super istum locum docent. Item præterea commendari potest dignitas fortitudinis supra alias virtutes morales ex splendore, & pretio quo habetur in republica. Magnates enim & illustrissimi viri inde præcipuè facultatibus cumulantur, & magnis honoribus insigniuntur, quod fortitudinis virtute rempublicam tuentur. Id quod vel Gentilium, nempe, Lacedæmoniorum, Romanorum, & Græcorum historiæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. Fortitudo enim (vt Hercules & Theseos, & quos poëtæ fabulantur omittamus) Alexandros, Cæsares, Scipiones, atque alios id genus toto orbe celeberrimos fecit. Et non solum in historiis profanis, sed etiam in ecclesiasticis & diuinis id conspicere erit licitum. In quibus quidem non solum viri, sed & mulieres virgines iuuenculæ & sanctissimæ propterea quod mortem pro Christo fortiter sustinuerunt perpetuis honoribus celebrantur. His tamen & aliis à nobis superius positis non obstantibus, dico iustitiam simpliciter esse nobiliorem fortitudine. Id quod vltra rationes pro quarta conclusione adductas, hac vna sufficienter conuincitur, quod fortitudo nullo modo, nisi ad iustitiæ præsidium, & custodiam est necessaria. Vnde Agesilaus prudentissimè apud Plutarchum interrogatus, vtra harum virtutum alteri præstaret: Respondit, nihil vtique fortitudine indigeremus, si omnes iusti essemus. Imo, si iustitia non violaretur, neutiquam bellis, in quibus præcipuè fortitudo reipublicæ seruit daretur occasio. Quare ad primum argumentum respondetur, quod si comparemus imperfectum actum iustitiæ cum perfectissimo fortitudinis, certa res est præstantiores esse perfectissimos actus fortitudinis, imperfectissimis iustitiæ. Sed comparatio debet fieri inter æqualia, scilicet, vel inter genus & genus virtutis, vel inter præstantissimum actum iustitiæ & præstantissimum fortitudinis, ad modum iam explicatum. Vel secundo respondetur, quod iustitia non solum rectificat appetitum circa emptiones, & venditiones, & commutationes rerum, sed etiam circa vitam & mortem: nam quando quis debet, & tenetur mori pro republica, etiam ille actus moriendi est actus iustitiæ. Ad confirmationem respondetur, quod mori pro Christo

In sacris literis fortitudo retinet nomen virtutis.

Fortitudo est qua maxime homines commendabiles facit.

Fortitudo ad iustitia præsidium necessaria.

potest dupliciter considerari, vno modo quatenus procedit elicitiuè à virtute fortitudinis. Et sic non est præstantissimus actus in ordine ad præstantissimum iustitiæ; sicut nec fortitudo, cuius est ille actus, præstat iustitiæ. Alio modo potest considerari actus moriendi pro Christo quantum ad primum motiuum ipsius, quod est charitas, & amor. Et secundum istam rationem motiuum est præstantius, etiam facta relatione ad præstantissimum actum iustitiæ. Hoc tamen non habet à fortitudine præcisè, sed à charitate. Nam mori pro amico præcisè non adæquat perfectionem existentem in præstantissimo actu iustitiæ. De hac re videnda sunt, quæ diximus supra quæstione vigesima tertia artic. 6.

Ad 2 argum.

¶ Ad secundum argumentum respondetur, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Præstantia enim, & perfectio virtutis non solum sumitur ex ratione difficultatis, sed etiam ex ratione nobilitatis, quæ est in obiecto. Difficilius enim est diligere inimicos, quam amicos: sed perfectius est diligere amicum, quia plures sunt rationes amandi eum, quam inimicum, vt diximus suprà quæstione vigesima septima articulo septimo. Vnde, quia obiectum iustitiæ est nobilius, quam obiectum fortitudinis, præclarius enim est, quòd pax, & tranquillitas humani generis per iustitiam conseruetur, (quàm quod quis per fortitudinem mortem sustineat) hinc fit, vt iustitia præstet fortitudini; non obstante quod obiectum fortitudinis sit difficilius. Et ad id, quod obiiciebatur de nomine virtutis, respondeo, quòd hoc nomen tribuitur in sacris literis fortitudini, non simpliciter per excellentiam; sed, quia qualitas illa ac vis virtutis, quæ animum robustum efficit, ac constantem, in ipsa præcellit. Et ad aliud de splendore & pretio, quo habetur in republica, dico, quòd, si fortitudo magnos honores, & diuitias hominibus conciliat, id facit tanquam ministra iustitiæ, cùm nec virtutis rationem assequi valeat, nisi quatenus est custos, ac propugnatrix iustitiæ.

Præstantia virtutis non solum sumitur ex difficultate, sed etiam ex nobilitate obiecti.

Ad 3 argum.

¶ Ad tertium argumentum respondetur; quod quamuis temperantia ea nobis commoda afferat propter quod Aristot. septimo Politicorum capite decimo quinto, aliqua ex parte illam iustitiæ adæquet, dicens, quod sicuti iustitia tempore belli, & pacis est necessaria: ita etiam & temperantia: iustitia tamen simpliciter propter rationes adductas est anteferenda. Et præterea, quia temperantia solum respicit bonum proprium, cum tamen iustitia præter hoc, quòd efficit hominem studiosum respiciat etiam bonum alienum.

Ad vltimum.

¶ Ad vltimum de liberalitate respondetur, quòd licèt liberalitas in eo superet iustitiam, quod tribuit illud, quod nemini debet; iustitia tamen in pluribus aliis excedit liberalitatem. Nam primò excedit illam in eo, quòd liberalitas respicit bonum priuatum: iustitia verò pacem, & tranquillitatem reipublicæ. Deinde iustitia est necessaria omni homini & statui: liberalitas autem non item. Tandem, quia nullus potest esse liberalis, nisi prius fuerit iustus, reddendo vnicuique, quod suum est. Ex quibus patet, quam sit excellens iustitia, respectu liberalitatis.

***

QVÆSTIO LIX.

De Iniustitia, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm iniustitia sit vitium speciale.

Sup.quæst.58. art.5.ad 1 & inf.quæst.79. art.2.ad 3.

AD primum sic proceditur. Videtur, quòd iniustitia non sit vitium speciale. Dicitur enim. 1 Ioan. 3. Omne peccatum est iniquitas. Sed iniquitas videtur idem esse quod iniustitia: quia iustitia est qualitas quædam. Vnde iniustitia idem videtur esse quod inæqualitas, siue iniquitas, ergo iustitia non est speciale peccatum.

2 ¶ Præterea, Nullum speciale peccatum opponitur omnibus virtutibus. Sed iniustitia opponitur omnibus virtutibus. Nam quantum ad adulterum, opponitur castitati, quantum ad homicidium, opponitur mansuetudini: & sic de aliis, ergo iniustitia nō est speciale peccatum.

3 ¶ Præterea, Iniustitia iustitiæ opponitur, quæ in voluntate est. Sed omne peccatum est in voluntate, vt Aug. † dicit, ergo iniustitia non est speciale peccatum.

Lib. de duabus animabus, ca. 10. & 11 to.6.

¶ Sed contra est, quòd iniustitia iustitiæ opponitur. Sed iustitia est specialis virtus, ergo iniustitia est speciale peccatum.

¶ Respondeo dicendum, quòd iniustitia est duplex. Vna quidem illegalis, quæ opponitur legali iustitiæ. Et hæc quidem secundum essentiam est speciale vitium, in quantum respicit speciale obiectum, scilicet bonum commune, quod contemnit. Sed quantum ad intentionem est vitium generale, quia per contemptum boni communis potest homo ad omnia peccata deduci. Sicut etiam omnia vitia in quantum repugnant bono communi, iniustitiæ habent rationem, quasi ab iniustitia deriuata: sicut & suprà de iustitia † dictum est. Alio modo dicitur iniustitia secundum inæqualitatem quandam ad alterum, prout scilicet homo vult habere plus de bonis, putà diuitiis & honoribus, & minus de malis, puta laboribus, & damnis. Et sic iniustitia habet materiam specialem: & est particulare vitium, iustitiæ particulari oppositum.

Quæst. 58. ar.6.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sicut iustitia legalis dicitur per comparationem ad bonum commune humanum, ita iustitia diuina dicitur per comparationem ad bonum diuinum, cui repugnat omne peccatum: & secundum hoc omne peccatum dicitur esse iniquitas.

¶ Ad secundum dicendum, quod iniustitia etiam particularis, opponitur indirectè omnibus virtutibus: in quantum scilicet exteriores etiam actus pertinent & ad iustitiam, & ad alias virtutes morales, licèt diuersimodè, sicut supra dictum † est.

Art. 9. præced.quæst.

¶ Ad tertium dicendum, quod voluntas sicut & ratio se extendit ad materiam totam moralem, scilicet ad passiones & operationes exteriores, quæ sunt ad alterum, sed iustitia perficit voluntatem solum, secundum quod se extendit ad operationes, quæ sunt ad alterum & similiter iniustitia.

SVMMA TEXTVS.

QVia per regulam topicam, quot modis dicitur vnum contrarium, dicitur & reliquum, fit, vt sicut iustitia est duplex, vna generalis, siue legalis, altera particularis: sic etiam & iniustitia sit duplex, vna generalis, altera specialis. Et sic ad propositam difficultatem respondetur per duas propositiones. Prima conclusio: Iniustitia illegalis, quæ propriè aduersatur iustitiæ legali, est vitium speciale secundum suam essentiam; intentione autem atque imperio est vitium generale. Hæc conclusio, quantum ad vtramque partem probatur simili ratione, qua idem de iustitia legali quæstione præcedenti articulo quinto fuit demonstratum. Sicut enim iustitia legalis habet commune bonum pro obiecto, & ob id est specialis virtus secundum suam essentiam; & præterea cæteris omnibus imperat, omnésque ad suum finem refert: ex quo fit, vt generalis virtus appelletur: ita etiam, & de iniustitia est dicendum. Est enim illegalis iniustitia legum inobedientia, & boni communis despectio. Et sic est speciale vitium. Quia autem præterea per reliqua omnia vitia grassatur; potest enim quis ex contemptu legis adulterari, occidere, & furari; &c. appellatur vitium generale. Secunda conclusio: Iniustitia particularis, qua æqualitas, quæ est ad alterum corrumpitur, vt cum homo plus habere vult, aut rerum, aut honorum, & minus de malis est vitium speciale. Probatur: Quia, vt sic, habet specialem materiam, & obiectum, vt supradictum est de iustitia.quæst.præc.artic.septimo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CVm contrariorum, vt autor est Arist.lib.1.Topi. eadem sit disciplina, & opus hoc, De iustitia, & iure, non solum circa iustitiæ virtutem, sed etiam circa iniustitiæ vitia in subsequentibus versetur, operæpretium fuit, vt post explicatam naturam iustitiæ statim D.Tho. de contraria iniustitia adhiberet sermonem. Et sic quærit, vtrum iniustitia sit vitium speciale. Conclusiones autem ab ipso positæ sunt ambæ desumptæ ex Arist.lib.6. Ethic.cap.1 Vbi dicit, quod bifariam potest aliquis dici iniustus, scilicet, & qui à legibus exorbitat, & qui plus capit, atque iniquus est. Sicuti & iustus quoque dicitur dupliciter, scilicet, & qui legitimum facit, id est, legibus obtemperat, & ad commune consuetus bonum: atque ille, qui æquus est, id est, quod vnicuique, quod suum est tribuit. Ex quo infertur, quòd quemadmodum omnes virtutes possunt dirigi à iustitia legali in bonum commune, ità etiam, & omnia vitia ab illegali iniustitia. Sed est dubium, vtrùm, omnia vitia sint dicenda formaliter iniustitia. Et pro parte affirmatiua est argumentum ex D.Ioan.1.sua Canon.cap.3.dicente, quod omne peccatum est iniquitas: sed iniquitas dicit inæqualitatem, quæ est iniustitia: ergo omne peccatum est formaliter iniustitia. Et confirmatur: Nam Diuus Augustinus in libro contra Faustum definiens peccatum dicit, esse dictū, vel factum: vel concupitum

Dupliciter potest quis dici iniustus.

Dubium.

Argum.

D. August.

cupitum contra legem Dei. Quibus verbis apertè ſignificat, omnia vitia eſſe contra bona legalia, atque ex conſequenti eſſe formaliter iniuſtitiam: ſaltem illegalem, & communem: quæ ex ſententia Diui Thomæ in iſto articulo eſt ſecundum ſuam eſſentiam vitium ſpeciale. Pro hoc etiam facit D. Paul. ad Rom. 4. affirmans, quod vbi non eſt lex, ibi nec præuaricatio legis.

Nota ¶ Pro explicatione huius difficultatis, eſt aduertendum, quod præſens quæſtio non eſt omnino metaphyſica, nec aliena à materia morali: ſed pertinet ad materiam confeſsionis. Et ratio eſt: Quia ſi quodcunque peccatum mortale eſt formaliter, & per ſe iniuſtitia, oportebit illud confiteri: omnes enim circunſtantiæ mutantes ſpeciem ſecundum omnem opinionem ſunt neceſſario confitendæ. Si quis enim furatur, vt mœchetur, proculdubiò tenetur talem circunſtantiam confiteri: & ſic ſi omne peccatum eſt per ſe & formaliter iniuſtitia, quod etiam hæc circunſtantia in confeſsione exprimatur, erit neceſſe.

1 Dictum. a Hoc ſuppoſito, dico primò, quòd omne peccatum mortale materialiter eſt iniquitas, & iniuſtitia legalis. Probatur: Quia eſt contra legem Dei, quod facit illegalem iniuſtitiam. Et hoc probant argumenta facta.

2. Dictum. ¶ Dico ſecundò, quòd tunc tantum peccat aliquis peccato iniuſtitiæ formaliter, & de per ſe, quando aut ipſam legem, aut bonum commune contemnit. Qui enim peccat ex ignorantia, vel ex imbecillitate, vel ex paſsione, & non animo lædendi leges, nec bonum commune, vt qui ex paſsione frangit ieiunium, formaliter non peccat contra iuſtitiam legalem. (*Quando quis peccet peccato iniuſtitiæ formaliter.*) Et ſic hæc circunſtantia non eſt neceſſario confitenda; niſi fortè ex intentione operetur contra legem. Et ratio eſt; quia, vt docet Diuus Thomas, artic. ſequenti ex mente Ariſtot. in actibus moralibus, illud vocatur formaliter, & per ſe tale, quod eſt per ſe intentum. Et ſic dicit quinto Ethic. capite ſexto, quòd, ſi quis congrediatur cum aliena, non ex electione, ſed ex ignorantia, vel ex paſsione: non eſt dicendus adulter. (*Iniuſtitia illegalis quid ſit.*) Eſt autem aduertendum, quod hæc iniuſtitia illegalis, quæ tunc eſt, quando quis ex intentione vult violare legem, aut bonum commune, formaliter loquendo, non eſt inobedientia legum; ſed eſt violatio debiti & æqualitatis in ordine ad communitatem. Itaque quemadmodum ex ſententia D. Thom. quæſt. præcedenti. art. quinto, iuſtitia legalis non eſt obedientia legum, ſed eſt virtus quædam per quam reddimus æquale debitum ipſi communitati: ita etiam iniuſtitia legalis non eſt formaliter inobedientia, ſed violatio debiti in ordine ad communitatem.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm aliquis dicatur iniuſtus ex eo quod facit iniuſtum.

Inf. art. 4. ad 14. & 5. Eth. l. 15. & Pſal. 51 princip. AD ſecundum ſic proceditur. Videtur, quod aliquis dicatur iniuſtus ex hoc, quod facit iniuſtum. Habitus enim ſpecificantur per obiecta, vt ex ſupradictis † patet. Sed proprium obiectum iuſtitiæ eſt iuſtum: & proprium obiectum iniuſtitiæ eſt iniuſtum, ergo & iuſtus dicendus eſt aliquis ex hoc, quòd facit iuſtum: & iniuſtus ex hoc, quod facit iniuſtum. (*† 1. 2. q. 54. ar. 2. Lib. 5. c. 4. & 16 in prin. & cap. 9. à med. tom. 5.*)

2 ¶ Præterea, Philoſoph. dicit † in 5. Ethicorum, falſam eſſe opinionem quorundam, qui æſtimant in poteſtate hominis eſſe, vt ſtatim faciat iniuſtum, & quod iuſtus non poſsit minus facere iniuſtum, quàm iniuſtus. Hoc autem non eſſet, niſi facere iniuſtum eſſet proprium iniuſti, ergò aliquis iudicandus eſt iniuſtus ex hoc, quòd facit iniuſtum.

3 ¶ Præterea, Eodem modo ſe habet omnis virtus ad proprium actum, & eadem ratio eſt de vitijs oppoſitis. Sed quicunque facit aliquid intemperatum dicitur intemperatus, ergò quicunque facit aliquid iniuſtum, dicitur iniuſtus.

¶ Sed contra eſt, quòd Philoſophus dicit † in 5. Ethicorum, quòd aliquis facit iniuſtum, & iniuſtus non eſt. *Lib. 5. cap. 6 tom. 5.*

¶ Reſpondeo dicendum, quod ſicut obiectum iuſtitiæ eſt aliquid æquale in rebus exterioribus, ita etiam obiectum iniuſtitiæ eſt aliquid inæquale: prout ſcilicet alicui attribuitur plus vel minus, quàm ſibi competat. Ad hoc autem obiectum comparatur habitus iniuſtitiæ mediante proprio actu, qui vocatur iniuſtificatio. Poteſt ergo contingere, quòd qui facit iniuſtum, non eſt iniuſtus dupliciter. Vno modo propter defectum comparationis ipſius operationis ad proprium obiectum, quæ quidem recipit ſpeciem & nomen à per ſe obiecto, non autem ab obiecto per accidens. In his autem quæ ſunt propter finem, per ſe dicitur aliquid quod eſt intentum, per accidens autem quod eſt præter intentionem. Et ideò ſi aliquis faciat aliquid quod eſt iniuſtum, non intendens iniuſtum facere (putà cum hoc facit per ignorantiam, non exiſtimãs ſe iniuſtum facere) tunc non facit iniuſtum per ſe, & formaliter loquendo, ſed ſolum per accidens, & quaſi materialiter faciens id quod eſt iniuſtum. Vnde & talis operatio non denominatur iniuſtificatio. Alio modo poteſt contingere propter defectũ comparationis ipſius operationis ad habitum. Poteſt enim iniuſtificatio procedere quandoque quidem ex aliqua paſsione, putà iræ vel concupiſcentiæ. Quandoq; autem ex electione: quando ſcilicet ipſa iniuſtificatio per ſe placet, & tunc propriè procedit ab habitu, quia vnicuiq; habenti aliquem habitum eſt ſecundum ſe acceptum, quod conuenit illi habitui. Facere ergo iniuſtum ex intentione & electione, eſt proprium iniuſti, ſecundum quod iniuſtus dicitur, qui habet iniuſtitiæ habitum: ſed facere iniuſtum præter intentionem vel ex paſsione, poteſt aliquis abſque habitu iniuſtitiæ.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod obiectum per ſe & formaliter acceptum, ſpecificat habitum, non autem prout accipitur materialiter & per accidens.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod non eſt

facilè cuique facere iniustum ex electione, quasi aliquid per se placens, & non propter aliud, sed hoc proprium est habentis habitum, vt ibidem Philosophus dicit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obiectum temperantiæ non est aliquid exterius constitutum, sicut obiectum iustitiæ. Sed obiectum temperantiæ, id est, temperatum, accipitur solum in comparatione ad ipsum hominem. Et ideo quod est per accidens & præter intentionem, non potest dici temperatum nec materialiter, nec formaliter, & similiter neque intemperatum. Et quantum ad hoc est dissimile in iustitia, & in aliis virtutibus moralibus. Sed quantum ad comparationem operationis ad habitum in omnibus similiter se habet.

SVMMA TEXTVS.

ANtequam Diuus Thomas respondeat ad hanc difficultatem præmittit duo. Primum est, quòd, sicut obiectum iustitiæ est aliquid æquale in rebus exterioribus existens: ità etiam obiectum iniustitiæ est aliquid inæquale, in quantum, scilicet, alicui attribuitur plus, vel minus: quam sibi competit. Præmittit secundò, quòd habitus iniustitiæ comparatur ad obiectum mediante proprio actu. His suppositis sit prima conclusio: Quicunque facit iniustum ex intentione & electione, ille talis est iniustus. Secunda conclusio: Qui facit iniustum est ignorantia, vel ex passione, ille talis non est propriè dicendus iniustus. Sed quoniam opus est, vt plura dicamus, vt harum conclusionum rationes intelligantur, idcircò eas in expositionem articuli relinquimus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium,

PRæsentem difficultatem mouet Diuus Thomas propter Arist. qui, 5. Ethic. cap. 8. easdem constituit conclusiones, quas ipse ponit in præsenti. Cæterum, vt vtriusque sententia magis clara fiat, est difficultas, vtrùm verum sit, quòd tantum ille, qui facit iniustum ex intentione, & electione sit dicendus iniustus. Et pro parte negatiua arguitur primò.

1. Argum.

Quicunque facit iniustum, siue ex ira, siue ex passione, est formaliter iniustus: ergo non tantum ille, qui ex intentione, & electione operatur, est censendus hoc nomine. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Actio iniuriosa, verbi gratia, furtum, & rapina facta ex passione, vel ex ira, est formaliter actus iniustitiæ: ergo facit subinde hominem formaliter iniustum. Sicut & accessus ad mulierem in loco sacro non animo profanandi ecclesiam, sed implendi libidinem est formaliter sacrilegium, ac subinde facit hominem formaliter sacrilegum.

2. Argum.

¶ Secundo: Omnis in vniuersum actus iniquus & iniustus contrariatur iustitiæ, & corrumpit illam; atque ex consequenti si sæpius multiplicetur generabit contrarium habitum iniustitiæ: ergo ad hoc, vt quis dicatur iniustus, nihil refert, quod faciat opus iniustum ex passione, vel ex ignorantia. Probo consequentiam: Nam sicut opus iniustum factum ex passione, vel ignorantia contrariatur iustitiæ, & generat habitum contrarium: ita etiam est potens denominare iniustum eum, in quo est.

3. Argum.

¶ Tertio: Omnis actio iniuriosa, siue procedat ex ignorantia, siue ex passione, siue ex electione, si tamen est peccatum mortale auertit hominem à Deo, vt est autor gratiæ, corrumpitque iustitiam infusam, & reliquas virtutes morales infusas, & auertit etiam secundum suam naturam hominem à Deo, vt est autor naturæ, & à fine honesto & à recta ratione iustitiæ: ergo omnis talis est sufficiens denominare hominem iniustum.

Vlt. Argum.

¶ Vltimo: Si esset verum, quod tantum ille homo diceretur iniustus, qui ex electione, & intentione operatur iniustum, sequeretur idem esse dicendum de temperantia, & de aliis virtutibus oppositis virtutibus moralibus: consequens autem est falsum: tiam per quemcunque actum intemperantiæ, siue fiant ex passione, siue ex ignorantia dicitur homo formaliter intemperatus: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam eadem est omnium virtutum ratio.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, est aduertendum, quod vt constat ex Aristotele libro secundo Ethicorum, nullus dicitur operari ex virtute, nisi qui operatur ex habitu. Ad hoc autem, vt quia dicatur ex habitu operari, tria sunt necessaria. Primum est, quod operetur sciens. Secundum, quod operetur ex electione. Tertium, quòd operetur propter honestum, & ex intentione finis. Vnde, si quis, vel casu, vel repentina quadam affectione vnum de se præstat virtutis actum, non proinde statim studiosus est dicendus, & idem Aristoteles dicendum existimat in vitius. Vnde vt quis vitiosus dicatur necessarium erit, vt alicuius vitij habitum obtineat, & ex illo operetur. Quod tunc erit quando ex intentione, & electione operatur: Manifestat autem Diuus Thomas in hoc articulo hanc rationem isto modo. Sicut (inquit) obiectum iustitiæ est iustum, ità & obiectum iniustitiæ est iniustum, putà inæquale. Radix autem propria, vnde iniustum oboritur, est habitus, quo potentia afficitur ad obiectum. Vnde, qui ex electione, & habitu operatur, ille propriè iniustus est. Poterit autem duobus modis vsu venire, vt quis iniustum patrando non sit iniustus. Vno modo propter defectum relationis actus ad obiectum: quia, scilicet, operans illud non intendit. Actus enim ex intentione fit spontaneus, ac subinde humanus. Quare quomodolibet quis non vltrò faciat excusatur, ne sit iniustus. Et, quia ignorantia, visque tollunt inuoluntarium, (Si quis inquit Aristot.) per ignorantiam iniustum faciat, vel vi compulsus nemini iniurius est, & sic non est iniustus. Secundus modus, quo contingit vt iniustum faciens non sit iniustus, est ex defectu relationis actus ad habitum: quia scilicet, licèt obiectum sit voluntarium, & intentum, atque adeò operatio referatur ad obiectum; tamen operatio non nascitur ex habitu. Vt si quis, alioqui mitis homo, & probus subitanea iracundiæ procella alium vulneret: tunc enim non operatur ex electione, quam necesse est, vt deliberatio præcedat: atque adeò neque ex habitu: & sic non est iniustus.

Vt quis ex habitu operari dicatur tria sunt necessaria.

¶ Hoc supposito, sit prima conclusio: Actio iniuriosa facta ex intentione, & electione est, à qua propriè homo dicitur iniustus, & quæ facit hominem formaliter iniustum. Hanc conclusionem ponit Diuus Thomas in isto articulo, & Arist. quinto Ethicorum, cap. 8. potest tamen habere duplicem sensum. Primus est, si sumatur nomen, iniustus, ea ratione, qua est nomen connotans habitum iniustitiæ,

1. Conclus. Actio iniuriosa ex intentione facta facit formaliter iniustum.

secundum

secundum statum. Secundus, si accipiatur ly, iniustum pro re & pro actione; cui formaliter in sensu propriissimæ, & formalissimæ loquutionis conuenit ratio iniusti. Et in præsenti tantum ponimus conclusionem in primo sensu. Quæ probatur primò: Nam ille est iniustus, qui habet habitum iniustitiæ; sed solus actus iniustitiæ factus ex intentione & electione, arguit inesse homini habitum iniustitiæ secundum rigorem moralis philosophiæ: actus verò iniustitiæ factus ex passione, & ignorantia non arguit inesse homini iniustitiæ habitum: ergò sola actio iniuriosa facta ex electione, & intentione facit hominem formaliter iniustum, quatenus iniustum connotat habitum iniustitiæ, secundum statum. Secundò idem probatur: Quoniam in moribus nemo repente fit summus: sed summus actus iniustitiæ est illæ, qui fit ex intentione, & electione: actus autem facti ex ignorantia, & passione sunt remissiores: ergò. Tertiò: Virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens; vitium verò est habitus electiuus in extremitate consistens, & propter inhonestum finem factus, ac subinde electio iam est necessaria ad vitium, quam ad virtutem: ergò solus actus procedens ex intentione, & electione facit hominem iniustum formaliter, quatenus iniustum connotat habitum iniustitiæ secundum statum. Quarto: Virtus est dispositio perfecti ad optimum, vt dicit Aristoteles 7. Physicorum, test. 13. vitium autem è contrario est dispositio imperfecti ad pessimum: sed pessimus actus iniustitiæ est ille, qui fit ex intentione, & electione: ergò solus ille facit hominem iniustum formaliter, quatenus iniustum dicitur ab habitu iniustitiæ secundum statum. Et confirmatur: Nam Aristoteles 2. Ethicorum, capite 3. dicit, quod delectari in operibus studiosis, est signum virtutis iam genitæ; & eodem modo delectari in operibus vitiosis est signum vitij geniti: sed qui operatur ex ignorantia non capit huiusmodi voluptatem, & delectationem: ille verò, qui operatur ex intentione volens, sciens, & eligens maximè delectatur in opere ipso: ergò, &c. Vltimo: Ille dicitur iniustus ab habitu iniustitiæ, qui habet habitum iustitiæ secundum statum; sed actio iniustitiæ facta ex ignorantia, & ex passione, non est propriè actio iniustitiæ: ergò talis actio non facit hominem & formaliter, & propriè iniustum. Consequentia est nota: Nam actus dicitur talis à sua forma; & accipit speciem à fine per se ab operante intento in genere moris. Minor verò probatur: Quoniam iniustum volitum ex passione, vel ex ignorantia non est per se intentum, sed per accidens & indirectè.

2. Conclus.
Actio iniuriosa facta ex passione vel ignorantia nō facit formaliter iniustum.

¶ Secunda conclusio: Actio iniuriosa procedens ex ignorantia, vel ex passione, non est propriè nec formaliter actio iniustitiæ; atque ex consequenti nec denominat hominem iniustum. Hanc conclusionem ponunt D. Thom. & Aristot. vbi supra, & huc pertinet secundus sensus positus in prima conclusione. Probatur: Operatio propria alicuius habitus dicit duplicem ordinem, & duplicem comparationem, scilicet, ad obiectum & ad habitum, à quo procedit, sed vtraque comparatio deficit in eo, qui operatur ex ignorantia & ex passione: primò, quoniam ille qui operatur ex ignorantia habet obiectum occultum: & velatum, & ita deficit illi comparatio ad obiectum. Secundo: Quoniam de ratione virtutis est operari ex intentione & electione, & idem est de ratione vitij: ergò quando actus procedit ex passione, vel ignorantia, & non ex intentione, & electione, tunc deficit in illa operatione ordo ad habitum: siquidem desunt illa, quæ sunt de ratione habitus. Secundo: Si quis faciat actionem iniustam ex ignorantia non cognoscendo iniustum, talis actio non habet formam iniustitiæ: si verò faciat illam actionem ex passione, habet quidem formam iniustitiæ, cæterùm habet illam ordinatam, & relatam in finem passionis, tanquam medium in finem, & tanquam materiam ad suam formam, vnde illa actio est alienata, & distracta à sua forma: quando autem aliquis operatur iniustè ex intentione, & electione, talis actio tunc non alienatur ab obiecto iniustitiæ, nec tendit in iniustum extra eius limites: ergò sola actio iniustitiæ facta ex intentione, & electione est propriè & formaliter iniustitia: atque ex consequenti sola illa potest denominare iniustum. Et confirmatur: Si quis sit fur, & iniustus ex ignorantia; ille magis peccat contra prudentiam, & contra illa, quæ scire tenetur, quàm contra iustitiam, & similiter, qui est fur, & iniustus ex libidinis passione, magis est luxuriosus, & libidinosus, quam iniustus: ergò solus ille actus, qui est ex intentione & electione dicitur propriè & formaliter actus iniustitiæ. Tertio: Iniustum volitum ex ignorantia & passione, est volitum indirectè, interpretatiuè & per accidens, seductiueq; pertinet ad iniustitiam: iniustum autem volitum ex intẽtione, & electione, est per se volitum, & directè; non constituitur reductiuè in specie iniustitiæ: ergò actio iniuriosa procedens ex ignorantia, aut ex passione, cùm non sit per se volita, nec etiam erit propriè & formaliter actio iniustitiæ. Probo consequentiam: Nam finis est, qui dat speciem, & denominationem actionibus moralibus, quæ sunt propter finem. Vnde cum finis sit per se intentus; vniuersa autem alia sint volita propter finem, manifestè sequitur, quod illa tantum actio erit propriè, & formaliter iniustitia, quæ est per se intenta, qualis est illa, quæ fit ex intentione, & electione. De his duabus conclusionibus videndus est Buridanus libro quinto Ethicorum, quæstione vigesimasecunda.

3. Conclus.

¶ Tertia conclusio: Doctrina tradita in prima, & secunda conclusione, etiam habet verum in alijs actionibus pertinentibus ad reliqua vitia, quæ sunt virtutibus moralibus opposita. Volo dicere, quod si quis faciat actum intemperantiæ, aut prodigalitatis ex ignorantia, & non ex intentione, & electione, talis actus non facit talem hominem prodigum, nec intemperatum formaliter. Hæc conclusio probatur eisdem rationibus, quibus duæ priores à nobis probatæ manent: cùm æqua sit omnium ratio. Sed quoniam reliqua vitia ab iniustitia versantur circa passiones, idcirco aduertendum est, quod illa operatio dicitur in alijs vitijs facta ex passione, quæ fit ex passione non pertinente ad propriam materiam illius vitij. Verbi gratia: Actio intemperantiæ ex timiditate facta, dicitur actio intemperantiæ ex passione. Et idem est de alijs virtutibus. Vnde tales non erunt sufficientes denominare proprium subiectum: bene tamen illæ, quæ fiunt ex passione pertinente ad materiam eiusdem vitij. Et sic dico, quod in vitijs, quæ sunt in appetitu sensitiuo, tantum passio aliena in diuersa materia vitij est, quæ transfert operationem in diuersam formam, scilicet, in formam passionis. Ità tenet Diuus Thomas in isto articulo maximè in solutione ad tertium. Vbi dicit omnes habitus conuenire in hoc, quod operationes factæ

Proposita doctrina de iniustitia extenditur ad alias virtutes.

ex passione, & non ex intentione non sunt ab ipsis. Et ratio est, quia non habent ad illos comparationem. De ratione enim cuiuscumque habitus, siue vitiosi, siue studiosi est, quòd eius operatio procedat ex intentione & electione. Sed est obseruandum hoc esse discriminis inter intemperatum, quod est obiectum intemperantiæ, & iniustum, quod est obiectum iniustitiæ. Quod iniustū, si accipiatur formaliter potest esse materia actionis iniustitiæ factæ ex ignorantia. At verò intemperatum formaliter acceptum non potest esse materia actionis intemperantiæ factæ ex ignorantia. Et ratio est; Quoniam iniustum, quod est obiectum iniustitiæ, est aliquid extra nos, quod sumitur per ordinem ad alterum. At verò temperatum, siue intemperatum, non est aliquid extrà nos, sed semper sumitur per ordinem ad agens, non solùm in ratione agentis, sed etiam in ratione termini, vt diximus suprà quæst. 57. art. 1.

Ad 1. Arg. ¶ Ad primum argumentum in contrarium factum respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quòd quamuis actio iniuriosa procedens ex passione sit multò minùs aliena à ratione iniustitiæ, quam illa actio iniuriosa, quæ fit ex ignorantia: cæterùm actio iniuriosa, procedens ex passione comparata cum illa actione iniuriosa, quæ fit & procedit ex intentione, & electione, absolutè loquendo, est dicenda aliena à ratione iniustitiæ. Et ratio est, quoniam passio illa à qua procedit talis operatio, & actio iniuriosa, transfert talem actionem in formam passionis, à qua procedit, vt diximus in explicatione tertiæ conclusionis.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur, negando quod operatio procedens ex passione contrarietur per se & directè iustitiæ, sed illi virtuti, cuius est moderari talem passionem. Et ità directè & per se non corrompit iustitiam, nec denominat hominem iniustum.

Ad 3. argum. ¶ Ad tertium argumentum respondetur, verum esse non solùm apud Theologum, sed etiam apud Philosophum moralem, quod quodcumq; peccatum mortale auertit hominem à Deo, & à bono rationis. Et sic operatio iniuriosa etiam facta ex passione, & ignorantia, si peccatum mortale est, auertit hominem à Deo, & à bono rationis. Cæterùm, quia quamuis talis operatio corrumpat habitum iustitiæ in statu virtutis, non tamen corrumpit illam in esse habitus, quantum ad substantiam. Et actio iniuriosa facta ex electione, & intentione non solùm corrumpit iustitiam in esse virtutis, sed etiam quantum ad substantiam habitus. Idcircò fit, vt quæcumque operatio iustitiæ ex electione, & intentione facta generet iustitiam in esse iustitiæ, atque ex consequenti denominet hominem iniustum. Cùm tamen operatio facta ex ignorantia, aut ex passione, sicut non generat iustitiam in esse iustitiæ; ità etiam nec denominet hominem iustum. Bene video non sufficere ad generandum habitum iustitiæ vnum, aut alterum actum ex intentione & electione factum; sed semper requiruntur plures, vt docet Aristot. multis in locis. Cæterùm, quia maiori ex parte actus facti ex electione & intentione, procedunt ex habitu, & illum generant; vel si non sufficiunt generare habitum, generant tamen dispositionem, à qua quis potest dici dispositiuè iustus: idcircò dico, quòd quicumque actus iniustitiæ procedens ex electione, & intentione denominat hominem habitualiter iniustum, non tamen ille, qui procedit ex ignorantia, vel passione.

Ad 4. arg. ¶ Ad quartum argumentum respondetur, concedendo sequelam: vt constat ex tertia conclusione à nobis posita.

¶ Circa solutionem ad tertium argumentum, vbi dicit Diuus Thomas quòd qui ex ignorantia inuincibili accipit rem alienam, dicitur iniustus materialiter, qui verò ex eadem ignorantia comedit plusquam oportet, non dicitur intemperatus, etiam materialiter, est difficultas vtrū verum sit. Caietanus in præsenti versat hoc dubium, subobscurè tamen. Nec mirum quidem, quoniam res est obscurissima; de qua nos diximus suprà quæstione 57. articulo primo. Pro nunc tamen dico breuiter, doctrinam Diui Thomæ esse verissimam. In iniusto enim materiali saluatur re vera ratio formalis iniusti secundum substantiam. Et ratio est, quoniam iniustum sumitur per inæqualitatem ad alterum. Et hoc inæquale, siue iniustum verè inuenitur in re ipsa, siue operans id faciat ex ignorantia, siue ex malitia. Vnde articulo sequenti ad tertium dicitur, quòd potest quis pati iniustum formaliter, altero non faciente iniustum, nisi materialiter. At verò in materia temperantiæ, quia intemperatum sumitur per comparationem ad operantem, hinc est, quòd dum operans facit actum ex ignorantia inuincibili, non potest dici intemperatus, etiam materialiter. Sed quia adhuc res ista manet in sua obscuritate, inquirenda est radicalis ratio huius differentiæ. Et est: Quia, cum temperantia, & intemperantia versentur circa passiones, fit, vt quandiu passio non insurrexit in aliquo contra rectam rationem, non poterit dici intemperatus, plusquam brutum. Vnde qui comederet carnes in die Veneris, non insurgente passione, sed purè ex ignorantia inculpabili, non faceret intemperatum, non solùm in esse vitij, sed neque in esse intemperantiæ materialiter; secundumque substantiam: quoniam ratio, & species intemperantiæ non repetitur in illa comestione post quam nō fit ex passione insurgente. Vnde erit dicendum, quod Noe bibens vinum vsque ad ebrietatem, non fecit intemperatum: quia ratio intemperantiæ in illo non fuit magis, quam si biberet aquam. At verò qui ex ignorantia inuincibili acciperet rem alienam faceret iniustum verè, quia in reipsa faceret inæqualitatem: quæ est ratio formalis iniustitiæ. Quamuis in esse vitij non faceret iniustum. Et hoc modo defendenda est hæc doctrina: quæ clarior est, quàm ea, quā tradidimus suprà quæst. 57. artic. 1. Quamuis & illa sit probabilissima. Maximè, si dicamus, quòd opus quod fuit Noe, dicitur materialiter intemperatum: non, quia in illo opere inueniatur intemperantia, etiam materialiter, & quantum ad substantiam: Quoniam substantia intemperantiæ connotat necessariò passionem insurgentem, quæ in Noe non fuit: sed potest dici intemperatum illud opus; quoniam reuera illa nimia potatio ex natura sua posset esse quodammodo materia, circa quam versaretur intemperantia.

Dubium circa solutionem ad 3. D. Tho.

Explicatio subobscura.

Articvlvs III.

Vtrum aliquis possit pati iniustum volens.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd aliquis possit pati iniustum volens. Iniustum enim est inæquale vt dictum † est. Sed aliquis lædendo seipsum, recedit ab æqualitate, sicut & lædendo alium. Ergo aliquis potest sibi ipsi facere iniustum sicut & alteri. Sed quicunque facit iniustum, volens facit. Ergo aliquis

In s. q. 66. art. 4. cor. Et 5. Ethi. lec. 12. 13 & 14. Art. præc.

aliquis volens potest pati iniustum, maximè à seipso.

2 Præterea: Nullus secundum legem ciuilem punitur, nisi propter hoc, quòd facit aliquam iniustitiam. Sed illi qui interimunt seipsos, puniuntur secundum legem ciuitatum, in hoc quòd priuabantur antiquitus honore sepulturæ: vt patet per Philosoph. in quinto Ethicor. † Ergo aliquis potest facere sibi ipsi iniustum: & ita contingit quòd aliquis iniustum patiatur volens.

Lib. 5. ca. vlt. paulo à princ. tom. 5.

3 Præterea, Nullus facit iniustum nisi alicui patienti iniustum. Sed contingit, quòd aliquis faciat iniustum alicui hoc volenti, putà, si vendat rem carius quàm valeat. Ergo cõtingit aliquem volentem aliquid iniustum pati.

¶ Sed contra est, quod iniustum pati est oppositum ei quod est iniustum facere. Sed nullus facit iniustum, nisi volens: ergo per oppositum nullus patitur iniustum nisi nolens.

¶ Respondeo dicendum, quòd actio de sui ratione procedit ab agente, passio autem secundum propriam rationem est ab alio. Vnde non potest esse idem secundum idem agens & patiens, vt dicitur in tertio & octauo † Physic. Principium autem proprium agendi in hominibus est voluntas, & ideo illud propriè & per se homo facit, quod volens facit. Et econtrario illud propriè homo patitur quod præter voluntatem suam patitur, quia inquantum est volens, principium est ex seipso. Et ideo inquantum huiusmodi magis est agens, quàm patiens. Dicendum est ergo, quòd iniustum per se, & formaliter loquendo, nullus potest facere nisi volens, nec pati nisi nolens. Per accidens autem, & materialiter loquẽdo, potest aliquis id quod est de se iniustum, vel facere nolens (sicut cum quis præter intentionem operatur) vel pati volens, sicut cum aliquis plus alteri dat sua voluntate, quàm debeat.

Li. 3. tex. 40. tom. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd cũ aliquis sua volũtate dat alicui id quod ei nõ debet, nõ facit nec iniustitiã, nec inæqualitatẽ. Homo enim per suam voluntatem possidet res: & ita non est præter proportionem, vel propositum, si aliquid ei subtrahatur, sed secundum propriã voluntatem, vel à seipso, vel ab alio.

¶ Ad secundum dicendum, quòd aliqua persona singularis potest dupliciter considerari. Vno modo secundum se. Et sic si ibi aliquod nocumentum inferat, potest quidem habere rationem alterius peccati, putà, intemperantiæ, vel imprudentiæ: non tamen rationem iniustitiæ: quia sicut iustitia semper est ad alterum, ita & iniustitia. Alio modo potest considerari aliquis homo, inquantum est aliquid ciuitatis, scilicet pars: vel inquantum est aliquid Dei, scilicet, creatura & imago. Et sic qui seipsum occidit, iniuriam quidem facit non sibi, sed ciuitati & Deo: & ideo punitur tam secundum legem diuinam, quam secundum legem humanam, sicut de fornicatione Aposto. dicit. Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd passio est effectus actionis exterioris. In hoc autem quod est, facere & pati iniustum, id quod materialiter est, attenditur secundum id quod exterius agitur, prout in se consideratur, vt dictum † est. Id autem quod est ibi formale & per se, attenditur secundum voluntatem agentis & patientis, vt ex dictis † patet. Dicendum est ergo, quòd aliquem facere iniustum, & alium pati iniustum materialiter loquendo, semper se concomitantur. Sed si formaliter loquamur, facere aliquis potest iniustum, intendens iniustum facere: tamen alius non patietur iniustum, quia volens patietur. Et econuerso potest aliquis pati iniustum, si nolens id quod est iniustum, patiatur: & tamen ille qui hoc facit ignorans, non faciet iniustum formaliter, sed materialiter tantùm.

Art. praced.

In corp. & a. praced.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. duabus propositionibus. Prima conclusio. Per se & formaliter loquendo nemo potest facere iniustum, nisi volens, nec pati, nisi nolens. Probatur: Sicut est de intrinseca ratione actionis, vt ab agente procedat: sic etiam est de intrinseca ratione passionis, vt ab alio fiat, passo non conferente vim: ea enim ratione colligit Aristotel. 3. & 8. Physic. non posse idem esse agens, & patiens; imo omne quod mouetur ab alio moueri: sed principium proprium agendi in hominibus est voluntas: vnde illud propriè dicitur homo facere, quòd à sua egreditur voluntate: & id ècontrario dicitur pati, quòd renuente eius voluntate de ipso fit: nam pati est vinci à superiori, & vbi quis volens patitur vim, ad id confert, ac subinde agere potiùs dicitur, quàm pati: ergo per se & formaliter loquendo, sicut nullus facit iniustum, nisi volens: ità etiam nec patitur, nisi nolens. Secunda conclusio: Per accideos, & quasi materialiter loquendo, potest quis id, quod est de se iniustum, vel facere nolens, vel pati volens.

EXPLICATIO ARTICVLI.

HIc etiam articulus gratia interpretandi Aristotelem qui, 5. Ethic. cap. 9. & sequentibus constituit, neminem iniustum pati, seu iniuriam, dum sua id sponte patitur, adhibitus est. Quocirca ex interpretatione literæ Diui Thom. quid etiam ad Aristotel. sit dicendum constabit. Vt autem sententia autoris magis clara fiat, circa eius primam conclusionem est difficultas, vtrum vera sit. Et pro parte negatiua argumentor primò: Sunt plures homines, qui se interficiunt; & etiam in pluribus alijs seipsos dicuntur lædere volentes: ergo potest quis pati iniustum volens. Ad hoc argumentum respondet D. Thom. hic ad 2. dicens, quòd qui se interficiunt peccant quidem peccato intemperantiæ, & imprudẽtiæ: non tamen peccato iniustitiæ. Sed contra hoc est argumentum: Têperãtia versatur circa cibos & circa res venereas: illi autem, qui se interficiunt, non versantur in hac materia: ergo non peccant peccato intemperantiæ, sed iniustitiæ.

Dubium circa primam conclusionem D. Thom.

1. Argumentum.

iniustitiæ. Quod autem nec etiam peccent peccato imprudentiæ, probatur: Materia imprudentiæ est agibile in alijs vitijs: imprudentia enim versatur circa agibile alterius vitij tanquam circa propriam materiam: ergo, si huiusmodi peccatum, vt dicit D. Thom. est peccatum imprudentiæ, debet ibi assignari materia alterius vitij, circa quam versetur: nulla autem potest assignari, nisi materia homicidij, & materia iniustitię: ergo propriè loquendo, est peccatum iniustitię, & non peccatum imprudentiæ.

3 Argumentum. ¶ Secundò: Qui tribuit pecunias vsurario vltra sortem, & item qui tribuit sicario, & grassatori, vt vitam seruet incolumen, proculdubio patitur iniustum volens; verè enim vult talem pecuniam donare: ergo falsum est dicere, quòd nullus patitur iniustum volẽs.

¶ Tertiò. Si ea sentẽtia esset vera, sequeretur, quód nullus, quamuis metu in aliquod pactum consentiret, posset de iniuria conqueri: consequens autem est falsum: nam matrimonium, quod per consensum metu mortis extortum contrahitur, iura propter iniuriam dissoluunt: ergo, & illud, ex quo sequitur. Si quis autem velit ad hoc argumentum respondere, quod qui metu consentit sub conditione, id non vult, & propterea pactum illud est inuoluntarium; obstat Aristo. 3. Ethic. affirmãs, eum, qui in genere nollet, & in particulari vult, simpliciter velle. Vt qui in naufragio merces eijcit, licèt nollet, simpliciter tamen vult.

4. Argumentum. ¶ Quartò, sic argumentor: Pater tradens filiam, & maritus tradens vxorem, vt eis alij homines abutantur, patiuntur iniuriam scientes, & volentes: ergo falsum est dicere, quod nullus patitur iniuriam volens. Consequentia est nota: & antecedens probatur: Nam ille, qui abutitur vxore alterius, committit adulteriũ: & qui abutitur filia parentis, committit stuprum; & sic vterque facit iniustum.

Vltimum argumentum. ¶ Vltimò: Christus Dominus & Martyres formaliter patiebantur iniustum, scilicet, mortem iniustè illatam; & tamen eam passi sunt volentes: ergo potest quis pati iniustum volens. Et confirmatur: Violans virginem, ipsa consentiente, facit illi iniuriam: vnde etiam, si ipsa voluerit violari tenetur aliquid restituere pro integritate, quam abstulit: ergo scienti, atque consentiẽti potest fieri iniuria. In contrarium tamen est D. Thom. in hoc articulo, & Arist. loco citato.

Voluntarium duplex. ¶ Pro explicatione huius difficultatis est aduertendum primò ex Aristot. 3. Ethicor. ca. 1. quòd voluntarium est duplex. Vnum simplex, & absolutum, sine admixtione alicuius inuoluntarij, vt diligere Deum, velle beatitudinem. Aliud est inuoluntarium habens admixtionem inuoluntarij, quod ab Aristot. & ab alijs Philosophis appellatur voluntarium simpliciter, & inuoluntarium secundum quid. Quale est quando mercator ex metu tempestatis proijcit merces in mare, vel viator ex metu mortis porrigit pecunias aggressori. Huiusmodi autem secundum voluntarium adhuc potest contingere dupliciter. Aliquando enim extorquetur cum aliqua iniuria; vt in exemplo posito de latrone, cùm viator voluntarie dat pecuniam: illa tamen voluntas per vim, & contra ius est extorta. Aliquando autem extorquetur sine iniuria; vt quando mercator proijcit merces in mare: aut quando quis ductus ad suspendium postulatur à meretrice in virum, & ipse consentit: tunc enim est voluntarium simpliciter, & inuoluntarium secundum quid; extortum tamen sine aliqua iniuria.

Bona hominis sunt in duplici differentia. ¶ Secundo, est aduertendum, quòd bona hominis sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quorum homo est verè dominus per facultatem liberi arbitrij: in quo genere continentur bona fortunæ, diuitiæ, honores, &c. Alia bona sunt, quorum homo non est dominus, sed tantùm tutor & custos à natura deputatus: ad quod genus bonorum reducitur claustrum virginitatis, & integritas filiarum respectu parentum, & corpus vxoris respectu viri. Item etiam homo non est dominus vitæ, nec salutis, nec integritatis suorum membrorum: sed est tutor istorum bonorum, & custos à natura datus.

¶ Quibus positis sit prima conclusio: In illis bonis, quorum homo est verè dominus, nulla potest cadere iniuria nec irrogatur volenti, & consentienti; dummodo talis voluntas per vim, & iniuriam non sit extorta. Hanc conclusionem ponit Arist. 5. Ethic. cap. 9. ex quo loco illam desumpsit D. Thom. in hoc articulo habeturque expresse de regulis iuris, in 6. reg. 27. Vbi dicitur: Volenti & consentienti non fit iniuria, nec dolus. Quod est intelligendum, quando tale voluntarium non est extortum per iniuriam; aliàs, si per metum extorqueatur, non est dubium, quin verissime fiat iniuria. Et ratio conclusionis est: Quia cum homo sit verè dominus istorum bonorum, habeatque plenarium dominium respectu illorum, nulla improportio, nulla inæqualitas, nulla iniuria irrogatur illi per hoc, quod ipso volente & consentiente, ab illo subtrahantur hæc bona. Ex hac conclusione infero primo, quòd illa, quæ quis lucratur in ludo alias licito, nulli manent obnoxia restitutioni. Restitutio enim, vt latiùs infra dicemus, semper fundatur in aliqua iniuria. Volenti autem, & scienti ludere nulla fit iniuria, si ludus alias est licitus, & ipse est sui iuris. Infero secundo, quod si aliquis prodigè det bona sua; vt si eques det scurræ mille aureos alicuius facetiei gratia, accipiens nihil tenebitur restituere per rationem modo datam. Infero tertio, quòd si quis voluntariè det mulieri mille aureos, aut bis mille, illa nihil tenebitur restituere. Voluntariè enim homo contulit illa bona; nec talis voluntas per iniuriam extorquetur. Ex quo sequitur, peccare grauiter confessores, qui nolũt huiusmodi mulieribus absolutionem impendere, donec restituant tales pecunias. Pręter quam enim quòd mentiuntur in sacramento dicentes, illas teneri ad restitutionem, cùm tamen sit falsum, quod est res grauissima; priuant etiam eas bonis proprijs ipsis nolentibus, quod sine iniuria fieri non potest. Quod confessores debent facere est monere illas, & rogare, vt aliquid reddant ex pecunijs acceptis: nullis tamen impositis scrupulis non necessarijs. Est autem hoc intelligendum dummodo in tali collatione pecuniæ nulli tertiæ personæ fiat iniuria. Si enim habens vxorem & liberos omnia bona sua prodigeret, accipiens, de iustitia teneretur illi reddere quantum sufficeret ad commode sustentandam propriam familiam. Liberi enim atque vxor verum ius habent ad hoc, vt ex huiusmodi bonis commode alantur secundum suum statum, cui pater familias cedere non potuit. Propter quod dicebat Paul. 1. ad Timot. cap. 5. Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior.

1. Conclusio. In rebus quarum homo est dominus non potest pati iniustũ volens.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: In illis bonis proprijs, quorũ homo non est verè dominus, sed tutor, & custos, vt in vita, in salute, in integritate membrorum, &c. verè irrogatur aliqua iniuria, etiam volenti, & consentienti. Hæc conclusio probatur ratione opposita, & contraria rationi primę conclusionis. Si enim homo istorum bonorum non est verè dominus, sed tantum tutor, & custos; manifestè sequitur, quod etiam ipso tutore consentiente aliqua irrogatur iniuria, & fit iniustum.

Dico

Dico tamen, quod iniuria facta in istis bonis, quando fit volenti & consentienti, vt si quis propriam manum abscindat, vel brachium, non obligat ad restitutionem. Vnde quamuis ille, qui propriam manum abscidit, fuerit artifex, valde vtilis reipublicæ, nihil tamen ei tenebitur restituere. Et ratio est: quia qui præcise lædit iustitiam legalem, ex hoc solum non obligatur ad restitutionẽ, vt diximus supra agentes de iustitia legali. In casu autem conclusionis, quo quis abscindit proprium brachium, solum est violatio iustitiæ legalis: & sic non potest esse obligatio restitutionis.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio: In alijs bonis, quorum homo non est dominus, sed tutor & custos: de quibus fit mentio in quarto articulo, vt quando pater consentit stupro filiæ, & maritus adulterio vxoris, & similiter, quando aliquis rogatus interficit alium, vel mutilat ei aliquod membrum, ipso petente & volente fit quidem iniuria, non tamen obligat ad restitutionem. Et quidem, quòd in illis bonis fiat iniuria est res manifesta, propter rationem positam in secunda conclusione. Quod autem ex illa non nascatur obligatio restitutionis probatur: Nam, si restitutio est facienda debet esse in illis bonis quorum homo læsus erat verus dominus, scilicet, in pecunia, vel in frumento, vel in honore: sed volens talem iniuriam, pati censetur omnino ea bona condonasse: ergo delinquẽs tunc ad nullam tenebitur restitutionem. Et idem iudicium est de eo, qui stuprat virginem, ipsa volente, & petente. Quamuis enim ei faciat iniuriam; non tamen quæ obligat ad restitutionem. Secus autem erit, si violans, vel metu, vel importunis precibus ipsam inducat ad violationem. Tunc enim tenebitur aliquid restituere, vt infrà dicemus in materia de restitutione. Ex dictis infertur, quod hæc duo, facere iniustum, & pati iniustum, sunt correlatiua; & materialiter inferunt se mutuò, non tamen formaliter. Et ratio est, quoniam potest quis iniustum facere ex intentione, quod est facere iniustum formaliter: & alter pati illud volens; & consentiens, quod est pati iniustum materialiter. Similiter etiam potest contingere, vt quis patiatur iniustum formaliter, scilicet, nolendo, & repugnando; & tamen qui facit iniustum, si faciat ex ignorantia, & non ex intentione facit iniustum materialiter, & non formaliter.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum argumentum respondetur notando, quod homo potest considerari in quantum est pars ciuitatis, & membrum reipublicæ. Et sic peccat contra iustitiam legalem, se interficiens: propter quod punitur & priuatur honore sepulchri; vt docet Arist. 5. Ethic. c. 11. Ex quo loco ius Canonicum talem pœnam desumpsit. Altero modo potest considerari in quantum est persona priuata, & ens particulare. Et sic se occidẽs violat leges appetitus naturalis. Inest enim homini appetitus naturalis se conseruandi multò excellentior, quam amicitia, importans vnionem ad alterum. Vnde qui se occidit violat vnitatem, & recedit à seipso; quod peccatum grauius est, quàm violare amicitiam. Theologi dicunt, quod qui se interficit peccat contra charitatẽ, qua seipsum tenetur diligere in ordine ad Deum, quæ quidem sententia etiam est vera. Et quando D. Thom. affirmat, quod peccat peccato intemperantiæ est intelligendus, si se interficit in cibis & in venereis: aliàs nulla ratione dicetur intemperatus, vt rectè probat argumentum. De peccato autem imprudentiæ dico, quòd est duplex imprudentia: vna, quæ est vitium particulare oppositum particulari virtuti prudentiæ: altera, generale vitium inclusum in omnibus alijs: de qua loquitur Sapiens, quando dicit, quod omnis prauus est ignorans. Et de hac imprudentia est intelligendus D. Thom. in solutione ad secundum, quando dicit eum, qui se interficit peccare peccato imprudentiæ. Quare nihil obstat obiectio facta.

Ad 2. argumentum. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, sufficere inuoluntarium mixtum, ad hoc, vt quis dicatur pati iniustum formaliter, maximè quando voluntariũ coniunctum cum illo inuoluntario fuerit per iniuriã, & violentiam extortum, vt contingit in casibus argumenti.

Ad 3. argumentum. ¶ Ad tertium argumentum respondetur, negando sequelam: Nam conditio illa, quam Theologi voluntatem appellant, satis est ad hoc vt quis censeatur iniuriam passus; tametsi alias simpliciter velit, dummodo consensus contra ius, & per violẽtiam extorqueatur, vt contingit in eo qui metu mortis matrimonium contrahit.

Ad 4. argumentum. ¶ Ad quartum argumentum, ex dictis in tertia cõclusione patet solutio.

Ad vltimum argumentum. Christus & martyres qualiter iniustum patiebantur. ¶ Ad vltimum respondetur primò, negando, quòd Christus Dominus, atque Martyres patiebantur iniustum formaliter; sed tantùm materialiter, Quod bene potest quis pati volens, vt dicit D. Thom. in 2. conclusione etiam dum alteri facit iniustum formaliter, vt habetur in solutione ad tertium. Vel secundo quòd Christus Dominus, atque Martyres patiebãtur iniustum formaliter: tum, quia, quamuis sustinebant mortem voluntariè, non tamen deprecabantur ipsos tortores, vt se occiderent: tum etiam, quia, quamuis mors illa esset volita secundum rationem, tamen secundum appetitum sensitiuum erat odio habita, vt Christus Dominus manifestauit, dum proximus morti dixit: Pater, si fieri potest transeat à me calix iste veruntamen non mea sed tua fiat voluntas. Et hoc satis esse videtur ad hoc, vt dicantur pati mortem nolantes, atque ex consequenti iniustum formaliter. Meo tamen iudicio melior est prima responsio. Ad confirmationem respondetur, negãdo quòd qui violat virginem ipsa petente, atque consentiente, quamuis faciat iniuriam, teneatur aliquid restituere, vt diximus in tertia conclusione. Quam etiam sententiam tenet Siluester verbo, luxuria §. 1. & Nauarro in Manuali. c. 16 & Soto lib. 4. de iustitia & iure, quæst. 7. art. 1. ad secũdũ, & Victoria in relectione de matrimonio, de quo nos etiam plura dicemus in materia de restitutione.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm quicunque facit iniustum peccet mortaliter.

AD quartum sic proceditur. Videtur quòd non quicunque facit iniustum, peccet mortaliter. Peccatum enim veniale mortali opponitur. Sed quandoque veniale peccatum est, quod aliquis faciat iniustum. Dicit enim Philosoph. † in quinto Ethic. De iniusta agentibus loquens. Quicunque non solum ignorantes, sed & propter ignorantiam peccant, venia digni sunt: ergo non quicunque facit iniustum mortaliter peccat. *Inf. q. 69 a. 1. co. & q. 72 a. 4. cor. Et qu. 110. art. 3. cor. Lib. 5 ca. 8. in fine. tom. 5.*

2 Præterea. Qui in aliquo paruo iniustitiam facit, parum à medio declinat. Sed hoc videtur esse tolerabile, & inter minima malorum computandum, vt patet per Philosophum † in 2. Ethi. Non ergo quicunque facit iniustum, peccat mortaliter. *Lib. 2 ca. vlt. circa fin. to. 5.*

3 Præterea, Charitas est mater omnium virtutum,

turum, ex cuius cõtrarietate aliquod peccatum dicitur mortale. Sed non omnia peccata oppoſita alijs virtutibus ſunt mortalia: ergo etiam neque facere iniuſtum ſemper eſt peccatum mortale.

¶ Sed contra, Quicquid eſt contra legem Dei, eſt peccatum mortale. Sed quicunque facit iniuſtum, facit contra præceptum legis Dei: quia vel reducitur ad furtum, vel ad adulteriũ, ad homicidium, vel ad aliquid huiuſmodi, vt ex ſequentibus † patebit; ergo quicunque facit iniuſtum, peccat mortaliter.

Quæſt. 64. & ſequentibus.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd ſicut ſupra † dictum eſt, cum de differentia peccatorum ageretur, peccatum mortale eſt quòd contrariatur charitati per quam eſt animæ vita. Omne autem nocumentum alteri illatum, ex ſe charitati repugnat, quæ mouet ad volendum bonum alterius: & ideo cum iniuſtitia ſemper conſiſtat in nocumento alterius, manifeſtum eſt quòd facere iniuſtum, ex genere ſuo eſt peccatum mortale.

Quæſt. 24. a. 12. & 1. 2. qu. 72. art. 5.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod illud verbum Philoſophi, intelligitur de ignorantia facti, quam ipſe vocat ignorantiam particulariũ circunſtantiarum, quæ meretur veniam: non autem de ignorantia iuris, quæ non excuſat. Qui autem ignorans facit iniuſtum, non facit iniuſtum, niſi per accidens: vt ſuprà † dictum eſt.

Artic. 2.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ille qui in paruis facit iniuſtitiam, deficit à perfecta ratione eius quod eſt iniuſtum facere, inquantum poteſt reputari non eſſe omnino contra voluntatẽ eius, qui hoc patitur: putà ſi auferat aliquis alicui vnum pomum vel aliquid tale, de quo probabile eſt quòd ille inde non læditur, nec ei diſplicet.

¶ Ad tertium dicendum, quod peccata quæ ſunt contra alias virtutes non ſemper ſunt in nocumentum alterius, ſed important inordinationem quandam circa paſsiones humanas. Vnde non eſt ſimilis ratio.

Summa Textus.

CONcluſio: Facere iniuſtum ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Probatur: Illud eſt ex genere ſuo peccatum mortale, quod contrariatur charitati, per quam eſt vita animæ: ſed facere iniuſtum eſt huiuſmodi; ergo ex genere ſuo eſt peccatum mortale. Conſequentia cum maiori eſt nota: & minor probatur. Facere iniuſtum, eſt inferre alteri nocumentum: ſed quodcunque nocumentum alteri illatum repugnat charitati, cuius eſt mouere voluntatem ad volendum bonum alterius: ergo quodcunque facere iniuſtum aduerſatur charitati, atque ex conſequenti ex genere ſuo eſt peccatum mortale.

Explicatio Articuli.

COncluſio huius articuli eſt manifeſta; ſed ſolutiones argumentorum ſunt valde notandæ. Vnde circa ſolutionem ad primum aduerte, quòd doctrina ibi tradita habetur de regulis iuris in 6. regula 13. Vbi dicitur, quod ignorantia facti excuſat, non verò ignorantia iuris. Idem etiam tenet Ariſtot. quinto Ethicor. cap. 8. De quo videndus eſt D. Thom. 3. par. quæſt. 80. artic. 4. ad 5. & Caietanus in opuſculo de confeſsione quæſt. 5. & Caſtro lib. 2. de lege pœnali cap. 14.

¶ Circa ſolutionem ad ſecundum eſt aduertendũ, quod, vt ex illa conſtat paruitas materiæ excuſat, ne facere iniuſtum ſit peccatum mortale. Verbi gratia, rixantur pueri inter ſe ſe, etiam habentes vſum rationis, manuque & pugno ſe feriunt; & item fratres germani, dum paruuli ſunt in domo paterna conuitijs ſe laceſſunt, & alapas ſibi figunt, regulariter loquendo non peccant mortaliter; quia maiori ex parte id non procedit ex odio, aut maleuolẽtia, ſed nec ex ira perfecta: vnde talis materia inter ipſos parua cenſetur. Ex quo fit, vt etiam ſi ſint initiati prima tonſura, non maneant excommunicati: Excommunicatio enim ſine peccato mortali non incurritur. Dixi regulariter: nam interdum poteſt oppoſitum accidere; quod per prudentiam boni viri erit iudicandum. Sit aliud exẽplum, quod à D. Thom. ponitur in eadem ſolutione ad ſecundum: Surripit quis ex pomario alieno vnum pomum, peccat ſolum venialiter, ob paruitatem materiæ. Et addit D. Thom. rationem: quia, ſcilicet, id nõ reputatur eſſe contra voluntatem domini illius. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſi ſciat eſſe contra voluntatem domini illius, eo quod eſt homo animi miſeri, & anguſti, tunc peccet mortaliter, auferendo pomum? Soto lib. 5. de iuſtitia & iure, quæſt. 3. artic. 3. ad tertium reſpõdet affirmatiue, refellitque Caietanum oppoſitum dicentem. 2. 2. quæſt. 66. art. 6. Cæterum meo iudicio, opinio Caietani eſt multò verior. Vnde dico breuiter, quòd in tali caſu nullum eſt peccatum mortale. Subreptio enim vnius pomi non cenſetur rationabiliter contraria volũtati domini; licet de per accidens ex paruitate animi multum offendatur ex tali ſubreptione. Verum tamẽ eſt, quod ſi ſcirem hominem illum ex eo facto prouocandum eſſe ad multam iram, putà ad peierandum vel blaſphemandum, vel concipiendum odium lethale, peccarem mortaliter, auferendo pomum; non quidem contra iuſtitiam, quod intendit D. Thom. ſed contra charitatem: quia eum prouoco ad peccandum. Et hoc eſt valde notandum pro pluribus alijs materijs.

Paruitas materiæ excuſat ne iniuſtitia ſit peccatum mortale.

Quando pueri alias prima tonſura initiati percutientes ſint excommunicati.

¶ Circa ſolutionem ad tertium argumentum eſt videndus D. Thom. infrà, quæſt. 148. art. 2. & Caietanus ibidem, & articul. 3. ad tertium, & quæſtione 118. art. 2. & 3.

QVÆSTIO LX.

De Iudicio, in ſex Articulos diuiſa.

Articvlvs I.

Vtrùm iudicium ſit actus iuſtitiæ?

AD Primum ſic proceditur. Videtur, quòd iudicium nõ ſit actus iuſtitiæ. Dicit enim † Philoſoph. in primo Ethic. quod vnuſquiſque benè iudicat quæ cognoſcit: & ſic iudicium ad vim cognoſcitiuam pertinere videtur. Vis autẽ cognoſcitiua per prudentiam perficitur. Ergo iudicium magis pertinet ad prudentiam, quàm ad iuſtitiam, quæ eſt in voluntate: vt dictum eſt.

Infr. q. 62. ar. 4. cor. & 1ſa. 1. lo. 6 prin.

2 Præterea, Apoſtolus dicit † 1. ad Corint. 2. Spiritualis

Li. 1. c. 3 to. 3. Q. 58. art. 4.

Spiritualis iudicat omnia. Sed homo maximè efficitur spiritualis per virtutem charitatis, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis: vt dicitur Rom. 5. ergo iudicium magis pertinet ad charitatem, quàm ad iustitiam.

3 Præterea, Ad vnamquanque virtutem pertinet rectum iudicium circa propriam materiã, quia virtuosus in singulis est regula & mensura secundum Philos. † in lib. Ethi. Non ergo iudicium magis pertinet ad iustitiam quàm ad alias virtutes morales.

4 Præterea, Iudicium videtur ad solos iudices pertinere. Actus autem iustitiæ inuenitur in omnibus iustis. Cum ergo non soli iudices sint iusti, videtur quod iudicium non sit actus proprius iustitiæ.

¶ Sed contra est, quod in Psalm. 93. dicitur. Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium.

¶ Respondeo dicendum, quod iudiciũ propriè nominat actum iudicis, inquantum iudex est. Iudex autem dicitur quasi ius dicens. Ius autem dicitur obiectum iustitiæ vt suprà habitum
Q. 57. art. 1. † est. Et ideo iudicium importat secundum primam nominis impositionem, diffinitionem, vel determinationem iusti vel iuris. Quod autem aliquis benè diffiniat aliquid in operibus virtuosis, propriè procedit ex habitu virtutis: sicut castus rectè determinat ea, quæ pertinent ad castitatem. Et ideo iudicium quod importat rectam determinationem eius quod est iustum, propriè pertinet ad iustitiam. Propter quod
Lib. cap. 4. paulo ante medi. to. 5. Philosophus † in quinto Ethicorũ dicit, quod homines ad iudicem confugiunt sicut quandam iustitiam animatam.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd nomen iudicij quod secundum primam impositionem significat rectam determinationem iustorum, ampliatum est ad significandam rectam determinationem in quibuscunque rebus, tam in speculatiuis, quàm in practicis: in omnibus tamen ad rectum iudicium duo requiruntur, quorum vnum est ipsa virtus proferens iudicium. Et sic iudicium est actus rationis: dicere enim vel diffinire aliquid rationis est. Aliud autem est dispositio iudicantis, ex qua habet idoneitatem ad rectè iudicandum: & sic in his quæ pertinent ad iustitiam, iudicium procedit ex iustitia: sicut & in his quæ ad fortitudinem pertinent, ex fortitudine. Sic ergo iudicium est quidam actus iustitiæ, sicut inclinãtis ad rectè iudicandum: prudentiæ autem, sicut iudicium proferentis. Vnde & synesis ad prudentiam pertinens dicitur
Quæst. 51. a. 3. bene iudicatiua: vt supra † habitum est.

¶ Ad secundum dicendum, quod homo spiritualis ex habitu charitatis habet inclinationẽ ad rectè iudicandum de omnibus secundum regulas diuinas, ex quibus iudicium per donum sapientiæ pronuntiat: sicut iustus per virtutem prudẽtiæ pronuntiat iudicium ex regulis iuris.

¶ Ad tertium dicendum, quod aliæ virtutes ordinant hominem in seipso: sed iustitia ordinat hominem ad alium, vt ex dictis † patet. Ho- Quæst. 58. ar. 2. 9. & 1.
mo autem est dominus eorum, quæ ad ipsum pertinent: non autem est dominus eorum quæ ad alium pertinent. Et ideo in his, quæ sunt secundum alias virtutes, non requiritur, nisi iudicium virtuosi, extenso tamen nomine Iudicij: vt dictum † est. Sed in his quæ pertinent ad iu- In isto art.
stitiam, requiritur vlterius iudicium alicuius superioris, qui vtrunque valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus. Et propter hoc iudicium specialius pertinet ad iustitiam, quam ad aliquam aliam virtutem.

¶ Ad quartum dicendum, quòd iustitia in principe quidem est sicut virtus architectonica, quasi imperans & præcipiens quod iustum est: in subditis antem est tanquam virtus executiua & ministrans. Et ideo iudicium, quod importat diffinitionem iusti, pertinet ad iustitiam secundum quod est principaliori modo in præsidẽte.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua: Et probatur ex ipso nominis sono, & compositione. Nam iudicium idem est: quod dictio iuris, & iudicare, quod ius dicere, & iudex, quod ius dicens. Ex quo fit, vt iudicare sit proprius actus circa ius: sed ius est obiectum iustitiæ, vt suprà dictum est, hoc est, illud iustum, quod per iustitiam in rebus constituitur: ergo iudicare secundum suam propriam significationem idem est, quod discernere, & diffinire id, quod iustum est: sed hoc pertinet ad iustitiam: ergo iudicare est actus iustitiæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius materiæ, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendum est, quod iudiciũ mul- Nomen iudicium multis modis accipitur.
tis modis accipitur in sacris litteris. Nam primò accipitur pro ipsa lege Dei, iuxta illud Psalm. 118. Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Secundò sumitur pro causa, quæ ad iudicem defertur, vt in eodem Psalmo, Iudica iudicium meum, & redime me. Quo loco D. Thom. Hieronymus vertit. Iudica causam meam. Tertiò accipitur pro effectibus Dei, quorum causam ignoramus, vt Psalmo 35. Iudicia tua abyssus multa. Quartò, pro punitione; quomodo accipitur Exod. cap. 6. dum dicitur: Ego Dominus, qui educam vos de ergastulo Ægyptiorum in brachio excelso, & iudicijs multis. Et Mar. 12. dicit Christus de Pharisęis: Hi recipient prolixius iudicium, idest, grauius punietur. Quintò accipitur multo communius pro actu iudicandi, vt in Psalm. 1. Non resurgent impij in iudicio. Et Ioa. 5. Potestatẽ dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Et in hac significatione accipitur à D. Thom. in præsenti, quando dicit, quod iudicare est actus iustitiæ. Plures alias acceptiones huius vocis iudicium, ponit Syluester verbo, iudicium. §. 1. & Lexicon Theologicum eodem verbo. Videte illas.

¶ Secundò est aduertendum, quòd iudicium est Quid iudiciũ, quid iudex, quid ius.
actus iudicis; in quantum iudex est: iudex autem idem est,

est, quod ius dicens: ius vero idem quod iustum, siue æquale. Vnde in propria sua natura, & in proprio suo conceptu iudicium importat diffinitionem, & determinationem iuris, vel iusti. Dicitur etiam iudex controuersiarum cognitor: estque ille, qui ex iurisdictione sibi propria, vel delegata, & commissa ius habet litigantium causas cognoscendi. Vnde Aristo. 5. Ethi. cap. 4. vocat iudicem iustitiam animatam, idque multis de causis. Primò; quia iustitia debet occupare totam iudicis animam. Secundò, quoniam, sicut iudex operatur, & exercet operationem vitæ per animam: ita etiam per iustitiam tanquam per animam, & principium vitę debet suas operationes exercere. Tertiò, quoniam iustitia ex se mortua est, nisi executioni mandetur. Executio autem fit per iudicem: sicque iudex vocatur iustitia animata.

Dubium circa conclusionem articuli. ¶ Sed est difficultas circa conclusionem huius articuli: Vtrùm iudicium, de quo in præsenti est sermo, sit actus elicitus à iustitia, an verò à prudentia. Et quidem, quòd sit actus elicitus à prudentia, probatur primò: Vnusquisque, vt dicit Aristot. lib. 1. Ethic. cap. 3. bene iudicat quæ cognoscit: ergo iudicium ad vim cognoscitiuam pertinet. *1. Argumentum.* Tunc vltra: sed vis cognoscitiua in moralibus perficitur per prudentiam: ergo iudicium potius per prudentiam, quæ est in intellectu, quàm per iustitiam, quæ est in voluntate, elicitur.

2. Argumentum. ¶ Secundò: Iudicium, quo quis determinat in materia castitatis, pertinet ad castitatem; & quo determinat in materia fortitudinis, pertinet ad fortitudinem: & similiter iudicium, quo quis determinat in materia iustitiæ, pertinet ad iustitiam: ergo nõ est cur iudicium in sua generalitate magis sit actus iustitiæ, quàm cæterarum virtutum.

3. Argumentum. ¶ Tertiò: Si iudicium hic sumatur pro eo, quo quis determinat casus dubios iustitiæ, certum est, quod elicitur à scientia iuris, & peritia, quam quis habet: si verò sumitur pro eo, quod iudex determinat, quid, & quando sit faciendum, elicitur à prudentia, vt constat: ergo falsò dicit Diuus Thom. quòd iudicium, prout significat determinationem iudicis, est actus iustitiæ.

1. Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus sit conclusio, quod iudicium pro determinatione facta à iudice competenti in materia iustitiæ (sic enim accipitur iudicium in præsenti, & est cum iudex iudicat inter partes litigantes, easque coercet ad assecutionem iusti) tale, inquam, iudicium est actus elicitus à iustitia. *Iudicium est actus elicitus a iustitia.* Probatur: Tale iudicium est debitum, & constituit æquale & iustum, idque in ordine ad alterum: ergo nihil deest illi, quominus sit actus elicitus à iustitia. Est autem actus iustitiæ legalis, in quãtum iudex debet illud iudicium bono communi: & est actus iustitiæ commutatiuæ, in quantum iudex tanquam minister reipublicæ stipendio conductus, profert tale iudicium constituitque æquale in re. Cæterum si iudicium fiat non à iudice, sed ab homine priuato, poterit esse vel actus misericordiæ: si fiat ad succurrendum misero, aut ad docendum ignorãtes; vel poterit esse actus scientię, si fiat solum speculandi, & docendi gratia: vel poterit esse actus iustitiæ legalis, si fiat pro bono communi & obseruatione legum. Et tandem similiter poterit esse actus cæterarum virtutum, iuxta motiua, quibus quis motus fuerit ad ferendum tale iudicium.

Ad 1. argum. ¶ Et ad secundum argumentum, in contrarium factum respondetur negando vltimam consequentiam. Quamuis enim sit verum, quod iudicium pertinet ad vim cognoscitiuam, & quòd vis cognoscitiua in moralibus perficitur per prudentiam, non tamen inde infertur, quod iudicium pro determinatione facta à iudice in materia iustitiæ, non sit actus elicitus à iustitia. Quod, vt intelligatur aduertendum est, quòd cum nomen iudicium à iure sit deriuatum, fit, vt primò fuerit impositum ad significandam rectam determinationem iustorum. Inde autem fuit deriuatum nomen ad significandum in vniuersum quamcunque rectam diffinitionem aliarum virtutum circa propria obiecta, tam in speculatiuis quam in practicis. *Iudicium significat rectã diffinitionem omnium virtutum circa propria obiecta.* Vt verbi gratia, ad significandum rectam diffinitionem in materia temperantiæ & fortitudinis, &c. similiter ad significandum in scientijs speculatiuis adequationem obiecti ad intellectum, in quo recta diffinitio talis scientiæ consistit: sed in omnibus his ad rectum iudicium duæ virtutes sunt necessariæ. Vna, quę iudicium proferat: altera, quę potentiam iudicantis disponat ad hoc, vt sit apta, & idonea ad rectitudinem iudicij. Primum est proprium rationis cuius est loqui. Secũdum autem est proprium illius habitus, cuius est bene afficere potentiam ad obiectum. Qui habitus in rebus speculatiuis, est speculatiuus, in intellectu existens: in practicis autem est habitus afficiens appetitum, nempe, in materia temperantiæ habitus temperantiæ in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectissimè iudicabit esse bonum aggredi res difficiles, quãdo oportet, nisi qui fortis est: nec etiam censebit esse melius vti ciborum moderatione, quam illis immergi, nisi qui temperatus. Et pari ratione rectum iudicium in materia iustitiæ erit opus ipsius; tãquam inclinantis hominem ad rectè iudicandum: *Ad rectum iudicium duæ virtutes sunt necessariæ.* prudentiæ autem, tanquam proferentis iudicium. Prudentia enim est, quæ in omnium virtutum materijs iudicia profert: cùm tamen, quòd recta sint ab habitibus moralibus affectum præparãtibus proueniat, &c. Si quis autem quærat, vtrinam harum virtutum sit magis proprium iudicare? dico breuiter propinquiùs quidem id conuenire rationi, atque prudentiæ, à qua iudicium profertur, sed potissimum conuenire iustitiæ, à qua habetur, vt iudicium sit rectum. Virtus enim moralis, vt inquit Arist. 6. Ethic. c. 12. est quæ propositum ipsum efficit rectum: prudentia verò, quę circa media negotiatur. Et quia, vt diximus suprà, in primo Tom. q. 3. art. 1. omnis actus dicitur elici ab illa virtute, seu vitio, à quo habet bonitatẽ, vel malitiam in esse moris, quamuis non sit actus illius potentiæ, in qua talis habitus constituitur, fit, vt iudicium in materia iustitiæ eliciatur à virtute iustitiæ, à qua habet speciem moralem: quamuis iustitia sit in voluntate, & iudicium in intellectu.

Ad 2. argumentum. ¶ Ad secundum argumentum ex dictis patet solutio. Cùm enim iudicium propriè sumptum, vt dicit D. Thom. hic ad primum solùm significet determinationem iustorum, hoc est, determinationem in materia iustitię, fit, vt propriè non inueniatur, nec sit actus, nisi solius iustitiæ. Cæterùm si sumatur amplè & extenso vocabulo, poterit etiam reperiri in materia cuiuscunque alterius virtutis, vt iam dictum est, &, vt declarat D. Thom. hic ad 3.

Ad 3. argumentum. ¶ Ad tertium respondetur, verum esse, quòd iudicium potest esse actus diuersarum virtutum, iuxta diuersa motiua ipsius operantis: Cęterum, quia hic non loquimur de iudicio, nisi habita solùm ratione finis, & obiecti, & non ipsius operantis, & iudicium ex natura sua ordinatur ad cõstitutionem iusti in rebus ipsis, quod propriè pertinet ad iustitiam, fit, vt iudicium propriè sit actus iustitiæ, & non alterius virtutis. Et hæc de isto articulo.

ARTI

Articvlvs II.

Vtrùm sit licitum iudicare.

Infr. art. 3. & 6. & qu. 67. ar. 1. & 4. di. 48. cor. prim. capo. Et Rom. 2. & ca. 14. cor. 5. & 1. Cor. 4.

AD secundum sic proceditur. Videtur quòd non sit licitum iudicare. Non enim infligitur pœna nisi pro illicito. Sed iudicantibus imminet pœna, quam non iudicantes effugiunt: secundum illud Matth. 7. Nolite iudicare, ne iudicemini. Ergo iudicare est illicitum.

2 Præterea, Rom. 14. dicitur. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum, suo domino stat, aut cadit. Dominus autem omnium Deus est. Ergo nulli homini licet iudicare.

3 Præterea, Nullus homo est sine peccato, secundum illud 1. Ioan 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus. Sed peccanti non licet iudicare secundum illud ad Romanos 2. Inexcusabilis es homo omnis qui iudicas. In quo enim alterum iudicas: teipsum condemnas, eadem enim agis quæ iudicas. Ergo nulli licitum est iudicare.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Deuter. 16. Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio.

¶ Respondeo dicendum, quòd iudicium intantum est licitum, inquantum est iustitiæ actus. Sicut autem ex prædictis *Ar. præced.* ¶ patet ad hoc quòd iudicium sit actus iustitiæ, tria requiruntur. Primo, quidem, vt procedat ex inclinatione iustitiæ. Secundò, quòd procedat ex authoritate præsidentis. Tertiò quòd proferatur, secundum rectam rationem prudentiæ. Quodcunque autem horum defuerit, iudicium erit vitiosum & illicitum. Vno quidem modo quando est contra rectitudinem iustitiæ. Et sic dicitur iudicium peruersum, vel iniustum. Alio modo, quando homo iudicat in his, in quibus non habet authoritatem: & sic dicitur iudicium vsurpatum. Tertio modo, quando deest certitudo rationis, puta, cum aliquis de his iudicat, quæ sunt dubia, vel occulta propter aliquas leues coniecturas, & sic dicitur iudicium suspiciosum, vel temerarium.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Dominus ibi, prohibet iudicium temerarium, quod est de intentione cordis, vel de aliis incertis, vt Augustinus† dicit in libro de Sermone Domini in monte. *Lib. 2. c. 28. tom. 4.* Vel prohibet ibi, iudicium de rebus diuinis: de quibus cum sint supra nos, non debemus iudicare, sed simpliciter ea credere: vel Hilarius † dicit super Matthæ. *Capit. 5. in Matth. non procul à fine.* vel prohibet iudicium quod non fit ex beneuolentia, sed ex animi amaritudine, vt Chrys. †dicit. *Hom. 17. in opere imperfecto, tom. 2.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd iudex constituitur, vt minister Dei. Vnde dicitur Deuterono. 1. Quod iustum est iudicate. Et postea subdit, Quia Dei est iudicium.

¶ Ad tertium dicendum, quod illi qui sunt in grauibus peccatis, non debent iudicare eos, qui sunt in eisdem peccatis, vel minoribus vt Chrysostomus dicit †super illud Matth. 7. No lite iudicare. *Hom. 24. non remotè à prin. tom. 2.* Et præcipue, hoc est intelligendum quando illa peccata sunt publica: quia ex hoc generatur scandalum in cordibus aliorum. Si autem non sunt publica, sed occulta, & necessitas iudicandi immineat, propter officium potest eum humiliter & timore, vel arguere, vel iudicare. Vnde Augusti. † dicit in libro de Sermone Domini in monte. *Li. 2. cap. 28. à med. tom 4.* Si inuenerimus nos in eodem vitio esse, congemiscamus, & ad pariter conandum inuitemus. Nec tamen propter hoc homo sic seipsum condemnat, vt nouum condemnationis meritum sibi acquirat: sed quia condemnans alium, ostendit se similiter condemnabilem esse propter idem peccatum vel simile.

Svmma Textvs.

DIuus Thom. ea tantum ratione mouet præsentem difficultatem, vt explicet conditiones, quæ necessariæ sunt ad hoc, vt iudicium sit rectum, atque licitum. Et sic constituit talem conclusionem: Ad hoc, vt iudicium sit rectum & licitum, opus est, vt procedat à potestate legitima, ab inclinatione iustitiæ, & quod fiat secundum rectam rationem prudentiæ: & quamuis ex his conditionibus deficiente, iudicium erit vitiosum, & peccatum. Probatur: Iudicium eatenus est rectum, & licitum, quatenus est actus iustitiæ: sed ad hoc vt sit actus iustitiæ, tria hæc commemorata sunt necessaria: ergo & eadem requiruntur ad iudicij rectitudinem. Consequentia cum maiori est nota; & minor probatur: Nam si desit legitima potestas, appellatur iudicium vsurpatum, Si autem desit inclinatio iustitiæ, appellatur iudicium peruersum, & iniustum, Si verò desit recta ratio prudentiæ, dicitur iudicium suspiciosum, & temerarium, quæ omnia important actum vitiosum: ergo.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum est primò, quòd, vt ex litera constat, tres sunt conditiones necessariæ ad hoc, vt aliquod iudicium sit studiosum, & secundum iustitiam. *Tres conditiones sunt necessaria, vt iudicium sit iustum.* Prima conditio est, quòd iudicium procedat ex intentione, & inclinatione iustitiæ. Secunda, quòd procedat ex iurisdictione & auctoritate præsidentis, & iudicantis. Tertia conditio est, quòd tale iudicium procedat secundum rectam æstimationem prudentiæ, & debitam consultationem. Legitimus sensus primæ conditionis est, quòd iudicium procedat ex isto actu iustitiæ: Volo reddere alteri quod suum est. Et tunc iudicium procedit ex intentione, & inclinatione iustitiæ, quamuis in illo iustitiæ habitus non sit. Iustitia enim per istum actum, & disponit intellectum, & inclinat voluntatem ad iudicandum secundum rectam rationem prudentiæ. Estque illa conditio potissima inter requisitas ad rectum iudicium: quia sumitur ex fine, qui præcipuus est, in rebus moralibus. Secunda conditio sumitur ex parte agentis & ex parte subiecti, in quo recipitur authoritas & iurisdictio. Et ratio illius est: Nam cum iustitia necessario debeat habere vim coactiuam, & cogere nullus possit, nisi sibi

ſubditum; quòd & exēplo rerum naturalium conſtat: agens enim naturale non vincit paſſum, niſi intra ſuæ actiuitatis ſphæram ſit ſibi ſubiectū: manifeſtè ſequitur eſſe opus iuriſdictione, & auctoritate in iudicante ad hoc, vt iudicium ſit rectum, Propter quod dicebat Paulus ad Romanos 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? domino ſuo ſtat, aut cadit. Et cum Deus ſit vniuerſalis omnium Dominus, fit, vt nullus inter mortales legitimus poſsit eſſe iudex, niſi qui ab ipſo iudicandi poteſtatem acceperit. Non enim eſt poteſtas niſi à Deo: & qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit; vt dicit idem Paulus ad Romanos 13. Tertia conditio ſumitur ex parte diſpoſitionis, quæ debet eſſe in intellectu, & ratione iudicantis. Nam cùm iudicium ad hoc, vt ſit rectum, neceſſarium ſit, vt fiat ſecundum regulas, & terminos iuris; maxima conſultatione & prudentiæ exiſtimatione erit opus, vt nihil ex his prætermittatur. Omnes has conditiones explicuit ſcriptura, Exodi decimo octauo, quando Ietro Socer Moyſi dixit: Prouide de omni plebe viros ſapientes, & timentes Deum; in quibus ſit veritas; & qui oderint auaritiam: & conſtitue, ex his Tribunos, Centuriones, & Decanos, qui iudicent populum omni tempore, &c. Nam in illis verbis: Elige viros timentes Deum, in quibus ſit veritas, explicatur prima conditio, quæ eſt, vt iudicium procedat ex inclinatione iuſtitiæ. Et in illis; Conſtitue ex eis Tribunos, & Centuriones, explicatur ſecunda conditio. Et tandem quando dicitur: Elige viros ſapientes, explicatur tertia, quæ eſt, vt iudicium procedat ſecundum rectam prudentiam. Nam prudentia maxime ſplendere ſolet in viro ſapiente. Ex hac doctrina colligitur, quòd ſi aliqua ex his conditionibus deſit, iudicium erit vitioſum, & illicitum. Cæterùm ex defectu primæ conditionis, dicitur iudicium peruerſum, & impium: ex defectu ſecundæ dicitur iudicium vſurpatum: & ex defectu tertiæ conditionis dicitur iudicium ſuſpicioſum, vel temerarium.

Iudex ad rectè iudicandum non debet habere affectum alterius partis.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd ad hoc, vt iudicium procedat ex intentione, & inclinatione iuſtitiæ, quæ eſt potiſsima inter conditiones requiſitas ad rectè iudicandum, vt diximus, oportet iudicem non habere affectum alicuius partis; ſed incredibilem quendam, & vehementiſsimum amorem efficiendi æqualitatem inter vtramque partem, ſcilicet, inter actorem, & reum. Cuius veritatis quam plurimæ ſunt rationes & cauſæ. Prima eſt: Nam, ſi iudex haberet affectum alterius partis, efficeretur proculdubiò alterum extremorum, ſcilicet, amicus, vel actoris, vel rei. Amicus autem cùm ſit alter ego, nulla ratione poteſt eſſe iudex: tunc enim eſſet quis iudex in propria cauſa: quod omnino abhorret & deteſtatur natura. Secunda ratio deſumitur ex principio quodam philoſophiæ, ſcilicet. Intus exiſtens prohibet extraneum: ergo actor exiſtens in pectore iudicis, prohiberet reum, & ècontra reus exiſtens in pectore iudicis, prohiberet actorem: atque ex conſequenti iudex, vt ex inclinatione iuſtitiæ operetur, nullum debet habere affectum alterius partis. Quod & confirmatur exemplo oculi, in quo videmus, quòd non poteſt rectè iudicare de coloribus, niſi eius pupilla omni prorſus careat colore. Propter quod Ariſtot. 3. Ethicorum, capite vndecimò, ex Archita philoſopho comparabat iudices areæ Dentum: quaſi ſignificans, oportere eos ab omni paſsione & acceptione perſonarum eſſe vacuos, tanquam Deos. Ad quod etiam attendens Chriſtus dixit, Matthæ. capit. quinto. Beati, qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam; quoniam ipſi ſaturabuntur. Sitiendam enim & eſuriendam dicit iuſtitiam: quoniam qui eſuriunt, & ſitiunt vacui ſunt à cibis, & potibus. Et tales oportet eſſe iudices, ſcilicet, vacuos ab omni affectione, atque paſsione, vt rectè poſsint ex inclinatione iuſtitiæ iudicium proferre. De hac re eſt videndus Diuus Antoninus Archiepiſcopus Florentinus in ſumma Theologica, ſecunda parte, titulo primo, cap. decimonono, §. primo.

Dubium.

¶ Sed eſt difficultas, vtrùm ſemper, quod iudicio deeſt aliqua ex poſitis conditionibus, illud ſit peccatum mortale ex genere ſuo. In qua re, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò, certum eſſe, quòd defectus ſecundæ conditionis, quæ eſt iuriſdictio ſemper ex genere ſuo facit iudicium eſſe peccatum mortale. Itaque iudex, qui vel nullam habens auctoritatem, vel alienam vſurpans, cum iudicat, qui ſibi non ſubditur mortaliter peccat. Vnde iudex ſecularis in clericorum cauſas ſe intromittens, etiam ſi à iure excommunicatus non eſſet, mortali peccato eſt obnoxius, ac ſi eſſet priuata perſona. Imo eo peccat grauius, quò intuitu publicæ auctoritatis id facit. Ex quo infertur, quòd ſi talis iudex clericum bonis ſuis priuet, verè erit latro; &, ſi occiderit, erit verè homicida.

Ex defectu iuriſdictionis ſemper iudiciū redditur mortale.

¶ Dico ſecundo, etiam eſſe certum, quòd defectus tertiæ conditionis, quæ eſt, vt iudicium fiat ſecundum rectam æſtimationem prudentiæ, ſimiliter ex genere ſuo inducit peccatum mortale: poterit tamen fieri veniale ex leuitate materiæ: vt ſi iudex leues aliquos terminos iuris miſſos faciat: vel aliquis quempiam de re leui leuiter iudicet, vt articulo ſequenti ſumus dicturi. Sed dubium eſt de iudicio, cui tantum deeſt prima conditio, quæ eſt, vt fiat ex inclinatione iuſtitiæ, vtrùm illud ſit peccatum mortale, ex genere ſuo? Magiſter Soto libro 3. de iuſtitia & iure, quæſtione quarta, articulo 2. partem tenet affirmatiuam. Nec eius rei alia ratio poteſt aſsignari, niſi quòd Diuus Thomas in iſto articulo dicit tale iudicium eſſe peruerſum, atque iniquum.

Ex defectu rectæ æſtimationis prudentiæ, etiam redditur mortale iudicium.

1. Concluſio.

¶ In hoc tamen ſit prima concluſio: Defectus primæ conditionis ex genere ſuo non facit iudicium eſſe peccatum mortale. Itaque ſi iudex præcipit ſuſpendere latronem, ſufficienter de furto conuictum: idque faciat non ex zelo; & inclinatione iuſtitiæ, ſed ex inani gloria; tale iudicium non eſt peccatum mortale, ex genere ſuo. Probatur: Iudex in tali caſu non peccat mortaliter: ergo defectus primæ conditionis ex ſe non inducit peccatum mortale. Conſequentia eſt nota: & antecedens probatur: Ille actus, putà, ſuſpendere latronem, ſufficienter conuictum, de ſe eſt licitus, & circunſtantia vanæ gloriæ appoſita, non eſt peccatum mortale; inanis enim gloria, vt docet Diuus Thomas infra, quæſtione 132. non eſt peccatum mortale: ergo, nec iudex in illo actu peccat mortaliter. Et confirmatur: Facere opera aliarum virtutum ex inani gloria, non eſt peccatum mortale: ergo nec facere iudicium. Conſequentia tenet ex paritate rationis; & antecedens probatur: Nam orare Deum ex vana gloria, nō eſt peccatū mortale, vt omnes Doctores concedunt; & ſimiliter nec leuare miſeriam pauperis, aut ſoluere debitum.

2. Concluſio.

¶ Secunda concluſio: Facere iudicium propter alium finem à fine iuſtitiæ, vt verbi gratia, facere iudicium ex odio, vel ex inani gloria, erit peccatum, ſecundum conditionem finis appoſiti. Itaque ſi finis eſt mortalis, iudicium erit mortale; & ſi fuerit venialis, erit peccatum veniale. Hoc tamen, non erit in

quaorum

quantum iudicium, quia talis actus non est contra iustitiam: sed, aut contra charitatem, aut contra humilitatem. Ex hoc infertur, quòd quotiescunque in iudicio deficit prima conditio, illud est peccatum saltim veniale. Et hoc est quod voluit dicere D. Thom. quando in hoc articulo affirmat, tale iudicium esse peruersum, & iniquum. Bonum enim vt dicit Diuus Dionysius, consurgit ex integra causa; malum autem ex singularium defectu. Et per hoc patet solutio ad argumentum in contrarium factum.

Dubium circa solutionem ad 3. argum. D. Thom.

¶ Circa solutionem ad tertium argumentum, vbi dicit Diuus Thom. quòd qui sunt in grauibus peccatis, maximè si fuerint publica, non debent iudicare eos, qui vel in similibus, vel in minoribus peccatis sunt constituti, est difficultas, vtrùm iudex in peccato mortali existens, peccet mortaliter, alios iudicando, Alexander Aleos. vt refert Syluester, verbo iudex primo. §. decimo. tenet, quod omnes iudices, siue profani, siue ecclesiastici in peccato mortali existentes, peccant mortaliter iudicando. Et Syluester verbo, correctio. §. 15. & 16. tenet, quòd saltim iudices ecclesiastici peccant mortaliter sententiam proferentes, & idem tenet D. Thom. in 4. dist. 19. quæst. 2. articulo 2. quæstiuncula 2. & Paludanus distinct. 19. quæstio. 3.

Sententia Alexādri & aliorum.

1. Argum.

Et probari potest hæc sententia primò ex illo Matthæi 7. Vbi postquam Christus dixit; Nolite iudicare, & non iudicabimini, nolite condemnare, & non condemnabimini: in quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini; & in qua mẽsura mensi fueritis remetietur vobis: subdit statim. Quid autẽ, vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Aut quo modo dicis fratri tuo; Frater, sine eiiciam festucã de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Quibus verbis, vt cõstat: Redemptor noster prohibet, ne quis in peccato existens alios iudicet. Et Ioan. cap. 8. dicitur: Qui sine peccato est vestrum, primus in eam lapidem mittat. Supra quæ verba dicit D. Gregorius, & habetur in decretis. 3. quæst. 7. cap. qui sinc. Ad aliena quippe peccata punienda ibant, & sua relinquebant. Reuocentur igitur intus ad conscientiam, vt priùs propria corrigant; & tunc aliena reprehendant. Et paulo inferius: Prius ipsi purgandi sunt, per quos aliorum culpæ feriuntur, vt ipsi iam mundi per vltionem veniant, qui aliorum vitia corrigere festinant. Et idem habetur in capit. postulatus, eadem causa & quæstione.

2. Argum.

¶ Et ratione sic argumentor: Ministri debent esse similes principali agenti iuxta illud Leuit. 10. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum: sed omnis potestas iudicandi est à Deo, vt constat ex Paulo ad Romanos. 13. & ex illo celebri testimonio Sapientis: Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: ergo quicunque iudicans in peccato mortali cùm non sit similis Deo principali agenti peccabit mortaliter.

Sententia D. Thom.

¶ Contrariam tamẽ sententiam tenent Diuus Tho. & Caietanus in præsenti, & Soto libro 5. de iustitia & iure, quæstio. 4. articulo 2. & Syluester verbo, iudex, §. 12. quæ proculdubio est vera. Vnde ad illius explicationem sit prima conclusio: Iudicare alium de consimili peccato mortali, aut leuiori ex se non est peccatum mortale. Itaque prætor quantumuis sit adulter, non peccabit mortaliter iudicans ciues adulteros, vel in alio peccato existentes. Et idem est dicandum de aliis prælatis, atque iudicibus. Quod debet intelligi de iudicio exteriori extra confessionem facto. Nam, si quis in foro conscientiæ in mortali existens alium absoluat, peccabit mortaliter, vt omnes Doctores concedunt in materia de confessione. Sed probatur nostra conclusio primo: Quia alias sequeretur, quod omnes Gentiles cùm iudicabant peccarent mortaliter; siquidem omnes erant in peccato mortali: consequens autem est contra Diuum Augustinum, qui sæpe sæpiùs laudat Romanos de rectitudine in iudicando: ergo non est dicendum, quod iudicare in peccato mortali esse sit peccatum mortale. Quin potiùs addiderim, quod ex se talis iudex, nec mortaliter, nec venialiter peccat (quidquid dicant Soto atque Caietanus locis citatis:) facit enim opus moraliter bonum; sicut & ille, qui dat eleemosynam, aut addit missam in peccato mortali: de quo certum est, quòd nec venialiter peccat, nisi apponat malam circunstantiam. Et confirmatur: Iudex in peccato mortali existens potest seruare in iudicandis conditiones requisitas ad rectitudinem iudicij: nam potest primo habere potestatem, & iurisdictionem ad iudicandum, quæ (vt diximus supra, quæstio. 10. articulo 10. & latiùs dicemus in materia de Dominio) non fundatur in gratia: item potest iudicare secundum rectam rationem prudentiæ, & tandem moueri ad id ex zelo iustitiæ, scilicet, ex ista voluntate: Volo reddere alteri, quod suum est: ergo tunc, nec mortaliter, nec venialiter peccabit. Atque ex consequenti iudicare in peccato mortali ex se, nec est peccatum mortale, nec veniale.

1. Conclusio.

Absoluens in peccato mortali existens peccat mortaliter.

2. conclusio.

¶ Secunda conclusio: Iudex existens in peccato publico, & scandaloso peccat mortaliter ferendo sententiam, etiam iustam; potissimè in illis sceleribus, quibus ipse tenetur. Probatur: Talis publicus peccator iudicans alterum de consimili peccato, quantum est ex se dat materiam scandali; & facit, vt iudicium atque iustitia à populo, vilipendatur, dum videt populus non esse idem iudicium pro maioribus, & pro minoribus: ergo peccat mortaliter. Ex hoc infertur, quòd cùm iudex ex officio, & ex iustitia teneatur subditos corrigere, & adhibere omnia media ad id necessaria, si tempus iudicij instet, & ipse sit in consimili peccato publico, & scandaloso tenebitur agere pœnitentiam, & resipiscere, vel relinquere officium. Ad hoc enim pertinet illud Christi: Quid vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides? Hypocrita eiice potiùs trabem de oculo tuo, &c. Et etiam illud, Qui sine peccato est vestrum, primus in eam lapidem mittat. Sed de hoc latè à nobis est disputatum supra, quæstione trigesimatertia, articulo tertio, dum ageremus de correctione à prælatis facienda. Et per hoc patet solutio, ad argumentum ex testimoniis desumptum.

Ad 1. argum.

Ad 2. argum.

¶ Ad rationem respondetur, illam tantum probare, esse quandam decentiam, vt qui alios iudicat talem se gerat, quales subditos vult esse, quos condemnat. nihilominus tamen ex hoc non infertur, quòd qui contrarium facit peccet mortaliter, nisi fortè propter scandalum, si peccatum sit publicum, vt diximus in secunda conclusione. Ex dictis infertur meritò concilium Constantiense, sessione octaua, Canone 15. damnasse Vviclephum, asserentem, quod existens in peccato mortali nec est verè dominus, nec prælatus, nec iudex. Sed de hoc in materia de dominio, quæst. 26. art. 1.

ARTICVLVS III.

Verùm iudicium ex ſuſpicione procedens, ſit licitum.

Locis ſupra art. 2. induc̃tis. Et quol. 12 art. 25. Lib. 6. cap. 3. tom. 5.

AD tertium ſic proceditur. Videtur quòd iudicium ex ſuſpicione procedens, non ſit illicitum. Suſpicio enim videtur eſſe opinio incerta de aliquo malo. Vnde & Philoſo. In 6. † Ethic. ponit quòd ſuſpicio ſe habet & ad verum & ad falſum. Sed de ſingularibus contingentibus non poteſt haberi opinio niſi incerta. Cum ergo iudicium humanum ſit circa humanos actus, qui ſunt in ſingularibus & contingentibus, videtur quòd nullum iudicium eſſet licitum, ſi ex ſuſpicione iudicare non liceret.

Annot.

2 Præterea, Per iudicium illicitum fit aliqua iniuria proximo. Sed ſuſpicio mala in ſola opinione hominis conſiſtit: & ſic non videtur ad iniuriam alterius pertinere. Ergo ſuſpicionis iudicium non eſt illicitum.

Artic. 1. Qu. 59. ar. 4.

3 Præterea, Si ſit illicitum, oportet quod ad iuſtitiam reducatur: quia iudicium eſt actus iuſtitiæ, vt dictum † eſt. Sed iniuſtitia ex ſuo genere ſemper eſt peccatum mortale, vt ſuprà † habitum eſt. Ergo ſuſpicionis iudicium eſſet ſemper peccatum mortale, ſi eſſet illicitum. Sed hoc eſt falſum: quia ſuſpiciones vitare non poſſumus, vt dicit gloſſ. † Auguſt. ſuper illud primæ ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare. Ergo iudicium ſuſpicioſum non videtur eſſe licitum.

Tract. 90. in Io. circa med. to. 9.

Homil. 17. in opere imperfecto in prin. to. 2.

¶ Sed contra eſt, quòd Chryſoſt. † ſuper illud Matth. 7. Nolite iudicare, &c. dicit, Dominus hoc mandato non prohibet Chriſtianos ex beneuolentia alios corripere, ſed ne per iactantiam iuſtitiæ ſuæ Chriſtiani Chriſtianos deſpiciant, & ſolis plerunque ſuſpicionibus odientes cæteros, & condemnantes.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd ſicut Tull. dicit, ſuſpicio importat opinionem mali, quando ex leuibus indiciis procedit. Et contingit ex tribus. Vno quidem modo ex hoc, quòd aliquis ex ſeipſo malus eſt: & ex hoc ipſo, quaſi cõſcius ſuæ malitiæ, faciliter de aliis malum opinatur, ſecundum illud Eccleſ. 10. In via ſtultus ambulans, cum ipſe ſit inſipiens, omnes ſtultos æſtimat. Alio modo prouenit ex hoc, quòd aliquis malè afficitur ad alterũ: cum enim aliquis contemnit, vel odit aliquem, aut iraſcitur vel inuidet ei, ex leuibus ſignis opinatur mala de ipſo: quia vnuſquiſque faciliter credit quod appetit. Tertio modo prouenit ex longa experientia. Vnde Philoſ. † dicit in 2. Rhetor. quod ſenes ſunt maximè ſuſpicioſi: quia multoties experti ſunt aliorum defectus. Primæ autem duæ ſuſpicionis cauſæ, manifeſtè pertinent ad peruerſitatem affectus. Tertia verò cauſa diminuit rationem ſuſpicionis, inquantum experientia ad certitudinem proficit, quæ eſt contra rationem ſuſpicionis. Et ideo ſuſpicio vitium quoddam importat: & quanto magis procedit ſuſpicio, tanto magis eſt vitioſum.

Li. 2. Rho. ca. 13. parum à prin. to. 6.

¶ Eſt autem triplex gradus ſuſpicionis Primus quidem gradus eſt, vt homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius dubitare incipiat. Et hoc eſt veniale, & leue peccatum. Pertinet enim ad tentationem humanam, ſine qua vita iſta non ducitur: vt habetur in † gloſſ. ſuper illud 1. ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus eſt, cum aliquis pro certo malitiam alterius æſtimat ex leuibus indiciis. Et hoc ſi ſit de aliquo graui, eſt peccatum mortale, in quantum non eſt ſine contemptu proximi. Vnde † gloſſ. ibidem ſubdit. Si ergo ſuſpiciones vitare non poſſumus, quia homines ſumus, iudicia tamen, id eſt, diffinitiuas firmaſque ſententias continere debemus. Tertius gradus eſt, cum aliquis iudex ex ſuſpicione procedit ad aliquem condemnandum, & hoc directè ad iniuſtitiam pertinet: vnde eſt peccatum mortale.

Eſt Auguſt. tract. 90. in Ioan. parum ante med. tom. 9.

Eſt Auguſt. loco nunc dicto circa medium.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd in humanis actibus inuenitur aliqua certitudo, non quidem ſicut in demonſtratiuis, ſed ſecundum quod conuenit tali materiæ, putà cum aliquid per idoneos teſtes probatur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ex hoc ipſo quod aliquis malam opinionem habet de alio ſine cauſa ſufficienti indebitè contemnit ipſum: & ideo iniuriatur ei.

Q. 59. art. 1. ad 3. In corp. art.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia iuſtitia & iniuſtitia eſt circa exteriores operationes (vt dictum † eſt) tunc iudicium ſuſpicioſum directè ad iniuſtitiam pertinet, quando ad actum exteriorem procedit: & tunc eſt peccatum mortale, vt dictum † eſt. Iudicium autem interius pertinet ad iniuſtitiam: ſecundum quod comparatur ad exterius iudicium, vt actus interior ad exteriorem, ſicut concupiſcentia ad fornicationem, & ira ad homicidium.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem, quæ præcipua eſt in hac materia, & ad humanos vſus apprime neceſſaria ſuppoſito, quòd ſuſpicio importat opinionem mali, quando ex leuibus indiciis procedit, reſpondet D. Tho. per plures propoſitiones.

¶ Prima cõcluſio: Quòd aliquis habeat malam opinionem de aliquo ex tribus cauſis poteſt prouenire. Prima eſt, quia ille, qui ſuſpicatur, eſt malus, iuxta illud Eccleſ. 10. In via ſtultus ambulans, cùm ipſe ſit inſipiens, omnes ſtultos æſtimat. Secunda, quia odio proſequitur illum, de quo ſiniſtrè opinatur, iuxta illud, Philoſophi: Quæ optamus facilè credimus. Tertia eſt, experientia, propter quod Ariſtot. lib. 2. Rheto. cap. 13. dicebat, ſenes eſſe maximè ſuſpicioſos.

¶ Secunda concluſio: Suſpicio, quæ oritur ex duabus primis cauſis, manifeſtè conſtat eſſe peccatum: ſed illa, quæ prouenit à tertia deficit magis à ratione ſuſpicionis. Probatur: quoniam habet cauſam magis certam, quod eſt contra rationem ſuſpicionis.

¶ Tertia

¶ Tertia conclusio sequitur ex aliis, & est, quòd suspicio est peccatum, vndequaque illa proueniat; atque ex consequenti iudicium ex suspicione procedens erit illicitum. Sed quoniam suspicionis possunt esse plures gradus, scilicet, tres: Primus est quando quis ex leuibus indiciis incipit dubitare: Secundus, quando pro certo iudicat ex leuibus indiciis alium peccare: Tertius, quando iudex ex leuibus indiciis alium condénat, ponit D. Tho. alias tres cóclusiones.

¶ Et sic quarta in ordine est, quòd primus gradus suspicionis tantum est peccatum veniale: pertinet enim ad tentationem humanam, sine qua vita ista non ducitur, vt dicit glos. super illud. 1. ad Cor. cap. 14. Nolite ante tempus iudicare.

¶ Quinta conclusio: Secundus gradus suspicionis ità se habet, quod si est in materia graui est peccatum mortale: si autem est in materia leui, est veniale. Et ratio est: Nam iste gradus suspicionis non potest esse, sine contemptu proximi. Vnde si contemptus fuerit in re graui erit mortale peccatum; si autem fuerit in re leui, veniale.

¶ Sexta conclusio: Tertius gradus suspicionis ex genere suo est peccatum mortale. Probatur: quoniam est directè contra iustitiam, & iniustitia ex genere suo est peccatum mortale, vt diximus in superioribus.

Explicatio Articvli.

Dubium, suspicio & iudicium temerarium pro eodem accipiuntur interdum, quamuis differant.

DE materia huius articuli, quæ grauissima est, disputant summistæ verbo, iudicium temerarium, & verbo, suspicio. Pro cuius intelligentia est aduertendum, quòd hæc tria nomina, dubium, suspicio, & iudicium temerarium pro eodem accipiuntur à iurisprudentibus: & etiam sæpe sæpiùs confunduntur apud Theologos, & Philosophos morales. Vt est videre apud D. Tho. in isto articulo. Qui in primo gradu suspicionis pro eodem accipit dubium, & suspicionem, & in secundo gradu accipit etiam pro eodem suspicionem, & iudicium temerarium: cum tamen hæc tria in rigore sint valde diuersa; habeántq; suas rationes formales multum distinctas. Nam dubium propriè est quando animus manet suspensus hæretq; in ancipiti, non magis declinando ad vnam partem, quam ad alteram in assentiendo, & iudicando. Vt cum, verbi gratia, dubitat quis vtrùm astra sint paria, vel imparia. Et huiusmodi homines dubios comparat Aristot. 3. Metaphys. in principio hominibus ligatis qui nec huc, nec illuc possunt promoueri. Suspicio est opinio mali ex leuibus indiciis procedens. Per hoc, quòd dicitur opinio distinguitur suspicio à dubio. Nam opinio, vt scitis ex dialectica, dicit assensum vnius partis cum formidine alterius: cum tamen dubium ex se nullius partis assensum dicat: sed tantum animi fluctuationem. Additur etiam illa particula, mali; vt per ipsam distinguatur suspicio ab opinione. Nam opinio tam versatur circa bonum, quàm circa malum: cùm tamen suspicio tantum versetur circa malum. Dicitur enim quis in suspicionem venire, quando sinistra de illo concipitur opinio: & si opinio est de re bona potiùs dicitur bona existimatio, quam suspicio. Ex hoc infertur, quòd ad suspicionem propriè dictam tria requiruntur. Primum est, quod sit assensus cum formidine; qui enim dubitat non est suspiciosus. Secundum, quòd talis assensus formidolosus sit respectu alicuius mali moralis, hoc est peccati. Tertium, quòd oriatur ex leuibus indiciis. Nam si indicia sint sufficientia, & euidentia assensus inde exortus non dicetur propriè suspicio. Illa autem dicuntur leuia indicia, quæ secundum æstimationem prudentiæ non sunt sufficientia ad causandam aliquam persuationem. Sed est aduertendum, posse contingere, quòd aliquod indicium, respectu vnius personæ, sit leue, quod tamen respectu alterius habeat grauitatem ad persuadendum. Vt verbi gratia, alloquutio alicuius personæ grauis in secreto loco cum meretrice est leue indicium ad suspicandum, quòd talis loquutio ordinetur ad malum, cùm tamen si quis videret iuuenem procacem, & libidinosum illo modo loquentem cum fœmina, non esset leue indicium ad suspicandum, quòd ea loquutio ordinaretur ad libidinem. Similiter etiam potest contingere, vt indicia aliqua sint leuia in vna materia, quæ tamen respectu alterius materiæ sint grauia, & sufficientia. Nam si quis non adorauerit hostiam, quam semel aut bis vidit eleuari, est graue & sufficiens indicium, vt possit iudicari indeuotus, leue tamen, vt iudicetur hæreticus. Iudicium temerarium est firma sententia de malitia proximi, ex leuibus similiter coniectutis procedens. Ex quo infertur, quod iudicium temerarium in eo solùm distinguitur à suspicione, quòd iudicium temerarium dicit firmitatem sententiæ, at verò suspicio tantum dicit opinionem, quæ semper est cum formidine alterius partis.

Ad suspicionem tria requiruntur.

Idem indiciũ respectu vnius potest esse leue, & respectu alterius graue.

¶ His constitutis operæpretium est, vt singulas conclusiones Diui Thomæ suo ordine examinemus. Et quidem de prima, atque secunda conclusione nulla est controuersia; sed illæ ab omnibus, vt notæ, recipiuntur. Vnde circa tertiam est difficultas, vtrùm verùm sit, quòd suspicio ex se sit mala, atque peccatum. Et loquimur in præsenti de suspicione secundum quod comprehendit dubitationem & suspicionem proprie dictam & iudicium temerarium. Quo etiam modo Diuus Thomas loquitur in isto articulo de suspicione. Et quidem, quòd suspicio ex se non sit mala, probatur primò: Suspicio nullibi inuenitur prohibita: ergo ex se non est mala. Consequentia constat ex illo Pauli ad Rom. 4. Vbi non est lex, ibi nec præuaricatio legis. Et ex D. August. libr. vigesimo secundo contra Faustum. cap. vigesimoseptimo dicente: Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Et antecedens probatur: Si alicubi esset prohibita suspicio, & iudicium temerarium maximè apud Matthæum capite 7. in illis verbis: Nolite iudicare & non iudicabimini: sed ibi hoc non prohibetur: ergo. Probo minorem Christus Dominus eo in loco tantum vult reprehendere eos, qui in maioribus criminibus existentes iudicant, & condemnant eos, qui sunt in minoribus, vt constat tum ex verbis, quæ sequuntur. Subdit enim statim: Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita eiice prius trabem de oculo tuo, & tunc videbis, eiicere festucam de oculo fratris tui. Tùm etiam ex D. Hieronymo. Qui super illum locum dicit de iis loqui Christum: qui cùm ipsi mortali crimini sint obnoxij minora peccata fratribus non concedunt, culicem quidem liquantes, camelum verò deglutientes: ergo ibi non fit sermo de suspicione, aut iudicio temerario.

Dubium circa tertiam conclusionem D. Thom.

1. Argumẽtũ.

¶ Secundo, sic argumentor: Nullam iniuriam facio proximo sinistrè de illo iudicando: ergo suspicio ex se non est peccatum. Consequentia est nota: Nam si aliquod esset peccatũ, proculdubio illud esset contra iustitiam. Antecedens autem probatur: Qui male suspicatur de proximo, nec aufert ab eo pecuniam, nec famam, nec aliquid aliud quod ad ipsum pertineat: ergo non facit ei aliquam iniuriã. Nec valet si dicatur

2. Argum.

cum D. Thom. in solutione ad secundum, quòd qui habet malam suspicionem de alio, eo ipso nocet ei, contemnens illum; quia loquor in præsenti in casu, quo habens suspicionem impendit alteri eandem reuerentiam, & honorem, quem anteà impendebat, nec ipsum contemnit.

Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus sit conclusio, quòd suspicio ex se est mala, atque prohibita, non solùm iure naturali, sed etiam iure diuino positiuo. Et quidem, quòd sit prohibita iure naturali; probatur ex illo communi naturæ præcepto; Quod tibi non vis alteri ne feceris. Ex quo tale colligo argumentum: Nullus est, qui velit quod proximus habeat de se malam suspicionem: ergo contra ius naturæ est, quòd quis male suspicetur de alio sine causa. Item in rei veritate mallet homo prudens amittere centum aureos, quàm amittere bonum nomē apud alium; sed quòd ab aliquo sine causa auferantur centum aurei, est contra ius naturæ: ergo & quod auferatur bonum nomen alicuius apud alium per sinistram suspicionem, erit contra idem ius. Et confirmatur: Quia, vt constat ex D. Thom. Opusc. 6. cap. 11. mala opinio, & fama numerantur ab Aristot. & ab aliis Philosophis inter grauissima mala, quæ possunt hominibus accidere. Ex quibus fit, vt, qui sine causa sufficienti suspicaretur, vel iudicaret alterum esse malum, faceret ei iniuriam, atque ex consequenti peccaret contra ius naturæ, essétque illud peccatum reducendum ad id, quod fit contra octauum præceptum Decalogi. Quod autem etiam sit prohibita suspicio iure diuino positiuo, probatur ex Paulo ad Rom. 14. dicente; Qui non manducat manducantem non iudicet. Vbi non solùm hypocritæ, qui in maioribus sunt criminibus, sed etiam vniuersi alij homines iudicare prohibentur. Id enim sonant verba illa: Non manducans, non iudicet. Et vt denotaret Apostolus idem esse iudicare, & contemnere dixerat priùs: Is qui manducat, non manducantem non spernat. Et Et subdit statim: Et qui non manducat manducantem non iudicet. In eodem etiam sensu debet accipi illud 1. ad Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare, quoad vsque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum. Vbi, vt videtis, non iudicandi causam assignat Apostolus. Non, quod nos ipsi peccatores simus: sed quòd incerta, & obscura sunt, quæ nos pro certis, & claris ducimus, quod propriè pertinet ad suspicionem, & iudicium temerarium.

Ad 1. argum. Possumus tandem dicere, hanc suspicionem prohiberi in illis verbis. Matth. cap. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini, &c. Nam quamuis literalis sensus illius loci, sit, quòd loquatur Christus de hominibus, qui cum ipsi mortali crimini sint obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt, vt rectè probat argumentum primum, in contrarium factum; nihilominus tamen adhuc potest, ad literam explicari de quacunque alia sinistra opinione: sicut illum interpretatur Diuus Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte, & in lib. de Concordia Euangelistarum. *D. August.* Cuius verba referuntur à D. Thom. in Cathena aurea super Matth. capite 7. Et per hoc patet solutio ad primum argumentum.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quòd cùm fama sit vnum è maioribus, & potioribus bonis temporalibus, quæ habet proximus, quod constat ex eo, quòd in sacris literis supra aliá commendatur: nam Eccles. ca. 41. dicitur: Curam habe de bono nomine, & Prouerb. 22. Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ, & Ecclesiast. cap. 7. Melius est bonum nomen, quàm vnguenta pretiosa: manifeste sequitur, quod qui partem famæ per sinistram suspicionem aufert, facit iniuriam proximo: & sic non solum peccat contra charitatem; sed etiam contra iustitiam.

¶ Supposito iam, quod suspicio ex genere suo est mala; consequens est, vt inquiramus, quando est mala mortaliter, & quando venialiter; quod à D. Thom. in tribus vltimis conclusionibus huius articuli declaratur. Sed, vt in hac re recto ordine procedamus, operæpretium erit, vt prius nonnulla de suspicione dicamus. De qua quidem quatuor veniunt consideranda. Primum est, substantia ipsius suspicionis. Secundum sunt causæ, quibus homo inclinatur, & afficitur ad suspicandum malum de altero. Tertium coniecturæ & indicia, ex quibus talis suspicio oritur. Quartum autem est, quantitas mali, quod quis de proximo suspicatur. *In suspicione quatuor veniunt consideranda.* Et loquimur in præsenti de suspicione secundum quod significat, siue dubitationem, siue iudicium temerarium, vt diximus in primo dubio. Et quidem quantum ad primum D. Thom. in isto articulo triplicem gradum suspicionis assignat. Primus est, quando aliquis incipit dubitare de bonitate alterius: & hoc dicit esse tantum peccatum veniale. Secundus gradus est, quando quis certo iudicat de malitia alterius. Et hoc dicit esse peccatum mortale: si materia, de qua quis iudicat sit grauis; moueaturque ex leuibus indiciis, & coniecturis ad iudicandum. *Explicatur primum quod in suspicione consideratur.* Tertius gradus est, quando iudex procedit ex suspicione ad aliquem iudicandum: & hoc dicit esse peccatum mortale contra iustitiam. Cæterùm quamuis Diuus Thomas hos tantum tres gradus suspicionis distinguat, Caietanus tamen hic, & Soto lib. 3. de iust. & iur. quæst. 4. art. 3. addunt alium quartum gradum, qui est ex leuibus indiciis opinari malum de proximo cum formidine alterius partis: qui gradus mediat inter primum, & secundum ex enumeratis à D. Thom. Nam iudicium de malitia alterius, vt hic dicit Caietanus potest accipi dupliciter: vno modo pro credulitate vnius partis, cum aliqua tamen hæsitatione admixta: alio modo pro assertiua determinatione. Et certum est, quòd credulitas cum dubitatione admixta differt multum à dubietate posita in primo gradu, & etiam ab assertiua determinatione excludente omnem dubitationem, quę ponitur in secundo. Et sic constat, quod illa credulitas alium quendam suspicionis gradum constituit medium inter dubitationem, & certum iudicium. Sed de primo gradu suspicionis à D. Thom. assignato, qui est dubietas, & etiam de illo à nobis posito, qui est iudicium de malo alterius cum hæsitatione admixta, dicunt Soto atque Caietanus, quòd loquitur Diuus Thomas in 4. conclusione, quando dicit, primum gradum suspicionis esse tantum peccatum veniale. Imò addit ampliùs Caietanus hic, & in summa, verbo, iudicium temerarium, & verbo, suspicio, quòd etiam si aliquis iudicet ex leuibus indiciis aliquid graue, de aliquo sine explicita formidine alterius partis, si tamen sit ita dispositus interius, vt si ipse peteret à se, an hoc haberet pro certo, & iudicaret tale absque formidine alterius partis, & responderet, sibi talia ignoranti, quòd non existimat illud pro certo, in ea suspicione non peccaret mortaliter. Eiusdem opinionis esse videtur Nicolaus de Lyra super illud Iacobi capit. 4. Qui iudicat fratrem suum, &c. Summa Armilla in verbo, iudicium, numero octauo & Nauarro. de pœnitentia. dist. 7. cap. si quis, num. 12. & 13. & in Manu. ca. 12. Sed de hoc non statim dicemus.

¶ Secun

Explicatur secundū quod in suspicione est considerandum.

¶ Secundum quod erat considerandum de suspicione sunt causæ, ex quibus quis inclinatur ad temerè suspicandum, & istę sunt tres, vt dicit Diuus Thomas in isto articulo. Prima est malitia, & prauitas temere suspicantis, & iudicantis. Stultus enim in via ambulās cum ipse sit insipiens omnes stultos æstimat, vt dicitur Ecclesiast. cap. 10. quia facile quisque cæteros iudicat, qualis ipse est. Vnde Cicero ad Quintum Fratrem dicebat: Vt optimus quisque est, ita difficulter putat alios improbos esse. Secunda causa est, praua affectio, qua quis disponitur erga alios. Ex eo enim, quòd aliquis odio, aut inuidia prosequitur proximum facile credit & sibi persuadet, illum esse malum. Nam cum voluntas moueat intellectum, sicut & reliquas potētias, facilè pertrahit eum ad hoc, vt iudicet quod ipsa appetit: & cum appetat illum, quem odio habet, esse malum, facile intellectus ità iudicat. Tertia causa est, longa experientia malorum. Et hinc autore Arist. lib. 2. Rheto. senes sunt maximè suspiciosi. Quia enim experti sunt multos fuisse malos in aliquo genere mali, facile suspicātur etiam ex leuibus coniecturis, alios esse malos. Et dicit Diuus Thomas & benè, quod hęc tertia causa iudicandi, vel suspicandi temere, diminuit aliquid de ratione iudicij temerarij. Habet enim hæc causa maiorem certitudinem, quam duæ priores. Ex quo fit, vt diminuat ipsam suspicionem, de cuius ratione est incertitudo. Et sic non est ità culpabilis & vitiosa sicut illa, quæ ex alijs causis oritur.

Explicatur tertium considerandum in suspicione.

¶ Tertium quod erat considerandum de suspicione sunt indicia, & coniecturæ, ex quibus talis suspicio oritur: quæ quidem necessariò debent esse leues, nec sufficientes ad male iudicandum de aliquo. Si enim sufficientes sunt, iudicium inde exortum non erit temerarium. Sed non est facile statuere, quænam coniecturæ, siue indicia sint leuia, & quæ sufficientia. D. Thom. hic ad primum solum dicit sufficere ad iudicandum non temere de malitia alterius, quòd ea per idoneos testes probari possit. Ex quo à contrario sensu colligi videtur, quod quando per idoneos testes non probatur iudicium, quod de tali malitia habetur, est temerarium, vtporè non procedens ex sufficientibus coniecturis & indicijs. Cæterùm hæc doctrina Diui Thomæ intelligenda est de iudicio, quo iudex iudicat, & condemnat aliquem. Huiusmodi enim iudicium ad hoc, vt rectum sit, & iustum necesse est, vt procedat, aut ex confessione rei, aut ex probatione debita per idoneos testes, & sufficientes. Ad iudicandum autem iudicio interiori aliquem esse malum, non sunt necessaria isthæc testimonia; sed minores coniecturæ sufficientes erunt ad excusandum iudicium à temeritate. Siquis enim videret iuuenem cūm puella turpiter loquentem in loco secreto, non temere de illis iudicaret malum; quamuis id per idoneos testes probari non possit. Vnde in hac re dico certum esse, quod sunt aliqua indicia adeò vehementia, vt iudicium ex illis exortum non sit temerarium, & sic qui ex illis induceretur ad malè iudicandum excusaretur à mortali. Similiter etiam sunt alia indicia adeo leuia, vt iudicium ex illis procedens manifestè sit temerarium: atque ex consequenti, qui ita iudicat ex hac parte non excusatur à mortali. Sunt etiam alia indicia, de quibus est dubium, an sint sufficientia, necne. Et tunc etiam est dubium; an iudicium ex illis procedens sit temerarium. Nec, quantum ad hoc potest constitui certior regula, quam quod illa indicia censentur sufficientia ad sinistre iudicandum de aliquo, quæ virum probum & prudentem inducerent ad male iudicandum: Illa autem censentur insufficientia, quibus vir iustus, & prudens non moueretur ad male iudicandū. Sed est aduertendum, posse contingere, quòd aliqua indicia sint sufficientia ad dubitandum de bonitate alicuius; quę tamen non sufficiunt ad opinandum malè de illo. Et similiter sunt alia indicia, quæ sufficiunt ad sinistrè opinandum de aliquo: quæ tamen non sufficiunt ad mala iudicandum. Ex quo fit, vt dubietas & opinio procedens ex talibus indicijs non sit temeraria; quia indicia erant sufficientia ad dubitandum, & opinandum, & tamen iudicium proueniens ex illis est temerarium; quia indicia non erant sufficientia ad male iudicandum.

Explicatur quartum in suspicione cōsiderandum.

¶ Quartum & vltimum, quod erat considerandum in suspicione erat quantitas mali, quod ex leuibus indicijs de proximo suspicamur, & iudicamus. Caietanus locis citatis, & summa Armilla, atque Nauarrus locis etiam citatis, & communiter Summistæ dicunt tale malum esse peccatum mortale. Itaque quando aliquis ex leuibus indicijs iudicat aliquem peccare mortaliter, aut esse in peccato mortali, tale iudicium est temerarium, & peccatum mortale; quia sine sufficienti motiuo iudicat hominem de graui malo. Cæterùm, quamuis hoc, vt in plurimum sit verum, non tamen est vndequaque certum. Nam qui ex leuibus indicijs iudicaret iuuenes aulicos habere turpes amores cum fœminis; proculdubio non peccaret mortaliter. Vnde magis in hoc respiciendum reor ad infamiam, quę sequitur ex malo, de quo quis iudicat alterum, quam ad hoc, vt sit peccatum mortale, vel veniale: grauitas enim iudicij ex infamia pensanda est. Ex quo fit, vt si quis de viro illustri temere iudicet esse infimæ sortis, & ex ignobili genere natus, grauius delinqueret, quàm, si iudicasset illum fuisse fornicarium. Maior enim infamia sequitur ex illo, quam ex hoc: & ægriùs fert audire illud, quam hoc. Vnde, quāuis in hac re non possit constitui certa regula, dico semper habendum esse respectum ad malum, quod grauius fert ille, de quo temere iudicatur, vt iuxta id delicti grauitas pensetur, nulla habita ratione peccati mortalis, vel venialis.

Dubium quādo suspicio sit peccatū mortale.

¶ His constitutis restat explicandum, quando suspicio, sub qua tam dubitationem, quam opinionem, quam iudicium intelligimus, est peccatum mortale, & quando veniale. In qua re, vt à certioribus incipiamus, sit prima conclusio: Iudicium de malo graui proximi ex leuibus indicijs ortum, ex genere suo est peccatū mortale. Ità tenet D. Tho. in hoc articulo, & cōmuniter omnes Doctores. Appellamus autem, graue malum proximi illud, ex quo grandis sequitur infamia, licèt non sit peccatum mortale, iuxta id, quod paulò ante dicebam. Probatur hæc sententia primò ex illo Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Quibus verbis, vt diximus ex sententia August. prohibentur iudicia temeraria. Et ad Rom. 14. dicit Paul. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Et subiungit statim: Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino enim suo stat, aut cadit. Ex quibus verbis colligit D. Thom. ibi lect. 4. Iudicium de rebus occultis reseruandum Deo; & sic non licere homini iudicare de illis. De ijs enim, quæ reseruata sunt iudicio superioris, nō potest inferior sine mortali peccato iudicare. Pro hoc etiam facit illud Iacobi in sua Canon. cap. 4. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi & iudicat legem. Si autem iudicas legem non es factor legis, sed iudex. Vnus est enim legislator, & iudex, qui potest perdere, & liberare. Tu autem quis es, qui iudicas proximum tuum, &c. Nec ex his testimonijs licet colligere, omne iudi-

1. Conclus.

cium hominis de altero homine esse peccatum,& illicitum: quia, vt optime D.Thom. ad Rom. 14. lect. 1. dicit, iudicium hominis de altero homine, in tantum est licitum, in quantum est diuina autoritate concessum. Quod autem concedatur, quandoque hominibus de alijs iudicare, patet ex illo Sapient. 1. Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Et Deut. cap. 1. Audite illos; & quod iustum est iudicate, Dei enim iudicium est, id est, diuina autoritate agitur. Et rursus per Sapientiam dicit Deus; Per me Reges regnãt, & legum conditores iusta decernunt. Iudicium autem de malo graui proximi ex leuibus indicijs ortum, non est concessũ hominibus autoritate diuina, sed potiùs prohibitum; vt cõstat ex testimonijs citatis; & sic est peccatum mortale. Item ratione sic argumentor. Si alius ex leuibus indicijs suaderet mihi malum graue proximi, proculdubio peccaret mortaliter: ergo si ego ex leuibus indicijs idem iudico, similiter pecco mortaliter. Probo consequentiam: Nam tantum noceo proximo per hoc iudicium, tanquam alter malum suadendo. Et confirmatur: Nam, si ego non pecco per hoc, quod sinistrè iudico ex leuibus indicijs de proximo, nec etiam alter, verbi gratia, Franciscus peccabit talem opinionem mihi persuadendo, quod est falsum. Secundò probatur conclusio: Proximus pluris facit æstimationem rectam apud me, quàm quinquaginta, aut centum argenteos: sed, si ego suffurarem ab eo hos argenteos, peccarem mortaliter: ergo etiam peccabo mortaliter subripiẽdo ab illo ex leuibus indicijs bonum nomen, quod apud me habet. Item: Si inferrem illi secretò contumeliam, peccarem mortaliter, vt si, verbi gratia, ei dicerem, (*sejs vn judio*,) ergo etiã tollendo ab eo apud me rectam opinionem ex leuibus indicijs pecco mortaliter. Probo consequentiam: Quia maius bonum est fama, contra quam ago, sinistrè sentiendo de proximo, quàm honor, contra quem facio, inferendo contumeliam; fama enim, vt dicit D. Thom. infra quæst. 73. art. 2. pretiosior est omnibus alijs rebus temporalibus.

2. Conclus. ¶ Secunda conclusio: Non tantum pro certo iudicare ex leuibus indicijs, sed etiam sinistrè opinari de proximo in re graui, est peccatum mortale. Vt si verbi gratia, aliquis ex leuibus indicijs suspicaretur, Petrum concubuisse cum matre, aut cum sorore, aut esse hæreticum, proculdubio peccaret mortaliter. Hanc conclusionem tenet Magister Victoria contra Caietanũ hic, & in summa dicentem, quòd quantumuis aliquis sinistrè de aliquo opinetur, dum tamen pro certo id non credat, non est peccatum mortale. Nos tamen dicimus, quòd licèt non habeat tãtam certitudinem, vt dicit Caietanus, sufficit, vt peccatum sit mortale. Probatur: Qui ex leuibus indicijs pro certo iudicat Petrum peccare cum soluta: minus lædit, quàm qui opinatiuè credit eundem Petrum habere rem cum matre, aut cum sorore, vel esse hæreticum, &c. sed primum est peccatum mortale, vt dicit Caietanus: ergo & secundum. Consequentia est nota: Nam peccata, quæ committuntur in proximos ex quantitate damni pensanda sunt. Antecedens autem probatur: Petrus mallet, quòd quis certo crederet de ipso, quod habuit rem cum soluta, quam, quòd opinatiuè credat eundẽ cõcubuisse cum matre, aut esse hæreticum, vel proditorem reipublicæ: ergo magis nocet ei dubitans de secundo, quam qui est certus de primo. Atque ex cõsequenti, si hic peccat mortaliter etiam ille. Et confirmatur: Qui suaderet talem opinionem alteri, proculdubio peccaret mortaliter; faceret enim grauem iniuriam Petro, eam opinionem seminando, vt de se cõstat: ergo etiam ille, qui sine idonea causa habet eandẽ opinionem, peccat mortaliter; siquidem vtrobique est idem nocumentum. Item: Vir bonæ famæ, atque prudens mallet amittere centum aureos, quàm male audire apud alios de similibus peccatis: sed qui auferret centum aureos peccaret mortaliter, ergo etiam ille qui sinistre opinatur de aliquo ex leuibus indicijs de similibus peccatis, peccat mortaliter.

¶ Tertia conclusio: Non solum opinari; sed etiam dubitare ex leuibus indicijs, in similibus peccatis habita sufficienti deliberatione est peccatum mortale. 3. Conclus. Itaque, si aliquis semper credidit Petrum esse virum Catholicum; posteà autem ex leuibus indicijs incipit dubitare de illo, an sit Catholicus, vel hæreticus, neutri parti assentiendo, talis dubitatio est peccatum mortale. Probatur: Non solum debetur proximo, ne quis habeat sinistram opinionem de illo; sed etiam, quod omnes habeant bonam æstimationẽ de eodem: ergo qui sine sufficienti causa adimit illa apud se hãc bonam æstimationem, præsertim circa materiam grauissimam infert illi grauem iniuriam, atque ex cõsequenti peccat mortaliter. Item: Qui tollit ab altero bonam æstimationem, quam habet de proximo in materia grauissima, peccat mortaliter; quia multùm offendit proximum: ergo etiam ille, qui sine sufficiẽti causa aufert illam bonam æstimationem à se ipso, peccat mortaliter. Probo consequentiam: Quia non minoris pretij est bona æstimatio, quam quis habet de proximo, quam illa, quam habet alter de eodem. Vltimò: Vir sapiens & prudens grauius ferret illius bonæ æstimationis iacturam, quam iacturam viginti aureorum: sed qui tolleret viginti aureos peccaret mortaliter: ergo etiam qui aufert illam bonam æstimationem in re graui quod fit per dubitationẽ, peccat mortaliter.

¶ Sed quid dicemus ad Diuum Thomam in prima conclusione, affirmantem, quòd qui incipit dubitare de bonitate alicuius solùm peccat venialiter? Obiectio ex D.Thom. Sub qua dubitatione dicit Caietanus esse etiam intelligendum illum, qui sinistrè opinatur de aliquo. Solutio.

¶ Respondetur primò, quod D. Thom. loquitur regulariter, & de ijs, quæ, vt in plurimum, contingũt, quomodo loquendum est in materia morali. Dubitare autem de bonitate alicuius communiter est peccatum veniale. Sed cum hoc stat, vt aliquando dubitare sine idonea causa circa materiam grauissimam, sit peccatum mortale, vt diximus in tertia conclusione. Quãtum autem attinet ad opinionem, quam Caietanus dicit comprehendi à D. Thom. sub dubitatione Impugnatur Caiet. constituente primum gradum suspicionis, & non sub certo iudicio, quod constituit secundum gradum, existimo, quod fallitur Caietanus. Quod vt intelligatur, aduertendum est, aliter loquendum esse de firmitate, & certitudine in materia morali, maximà quando est sermo de iudicio temerario: & aliter in Dialectica, & Philosophia, & alijs scientijs, quando loquimur de firmitate, & certitudine assensus. Nam in his scientijs firmitas, & certitudo excludit omnem hæsitationem, & formidinem alterius partis: at vero in iudicijs non est necesse, quod firmitas & certitudo excludat omnem hæsitationem, & formidinem de opposito. Siquis enim probaretur malus, verbi gratia, fur per duos, vel tres idoneos testes omni exceptione maiores, iudex certò iudicaret illum esse furem: tamen testimonium illud non est necesse, vt excludat omnem dubitationem, & formidinem de opposito. Vnde in hac materia illud iudicium dicetur firmum, & certũ, quod est plenè & perfectè deliberatũ, etiam si maneat

aliqua

aliqua formido de opposito. Qui enim post diligentem considerationem indiciorum, & maturam deliberationem iudicaret alterum esse malum, scilicet, furé etiam si maneat nonnulla formido, & hæsitatio de opposito verè diceretur firmiter, & certè iudicare; quia difficulter potest ab illo iudicio recedere. Et hâc opinioné dicimus non esse peccatum mortale; quam & D. Thom. comprehendit sub certo iudicio constituente secundum gradum suspicionis, & non sub dubitatione, vt Caietanus affirmat.

Nota pro timoratus conscientijs. ¶ Est tamen aduertendum ad pacandas timoratas conscientias, quòd quando quis est timoratæ conscientiæ, habetque curam propriæ salutis, & non propensus ad inquirendum aliorum vitas, & mores, regulariter loquendo est timendum de mortali, quantumuis multum fuerit demoratus in tali opinione, aut iudicio. Et ratio est: Tum, quia qui habet curam propriæ salutis, nec est propensus indagare vitas aliorum, si non meminit se consensisse, signum est, quòd non consentit, aliàs conscientia instaret, nec sineret eum quiescere. Tum etiam, quia qui est timoratæ conscientiæ, etiam si aduertat se male opinari, aut iudicare de proximo, credere debet, quod indicia, ex quibus motus fuit ad sic dubitandum, vel opinandum, vel iudicandum ad id facere fuere sufficiétia; maxime, si postquam aduertit se talem dubitationé, vel opinionem, aut iudicium ex illis indicijs ortum habere, id à se repellere nequiuit. Certum est enim, quod quando indicia sunt sufficientia, vel ad opinandum, vel ad iudicandum male de proximo, nullum est peccatum in tali opinione aut iudicio, vt statim dicebam. Ex quo infertur, quod qui non gerit curam propriæ salutis, sed,

Corollarium de negligente propria salutem. in plurimum est censor vitæ aliorum, si est dubius, an consenserit in malo iudicio proximi, semper debet habere scrupulum de peccato mortali, & accusare se in confessione sub dubio de illo. Tum, quia probabile est, illum, qui nihili facit vitam, & famam aliorum, in eorum prauis iudicijs consensisse ex leuibus indicijs. Tum etiam; quia tales, vt in plurimum sunt in malo statu; siquidem volentes, atque scientes exponút se periculo probabili iudicandi male de proximo. Quare in omnibus suis iudicijs regulariter peccant mortaliter: sicut & illi, qui assueti iuramentis, quia exponunt se periculo mentiendi, & firmandi mendaciú iuramento, regulariter iurantes peccant mortaliter: etiam quando iurant verum, vt in materia de iuramento latius, dicemus.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm iudicare ex leuibus indicijs aliquem esse indoctum, vel ignorantem, vel quod argumentatus sit male, vel quod est prodigus, vel auarus, & his similia sit peccatum mortale. In qua re dico primò, certum esse, quòd iudicare

1. Dictum. ista de proximis ex leuibus indicijs est peccatum. Patet: Nam conducunt ista ad famam, & honorem alicuius: & sic subtrahere illa, erit peccatum. Dico secú-

2. Dictum. do, quod in rebus, quæ non admodum conducunt ad famá, & honoré, iudicare de illis ex leuibus indicijs nó est mortale. Vt si quis iudicet de aliquo, quod est prodigus, vel auarus: maxime si sit verum. Et ratio est; quia tunc parum nocet. Cæterum iudicare aliquem esse ex prosapia Hebræorum, vel neophitorum, maxime si sit falsum, post sufficientem deliberationem, erit peccatum mortale. Et ratio est: Nam quamuis esse ex illo genere nulla sit culpa, aut peccatú, facit tamen quàm maxime ad famam, & honorem, quæ inter homines plurimi fiunt: & sic id censetur materia grauis. Ex hoc infertur, quod si sint inter religiosos aliquæ res, quæ licet secundum se non sint magni momenti, habantur tamen inter ipsos in magno pondere, conducuntque quam maxime ad famam illorum; iudicare de illis ex leuibus indicijs erit peccatum mortale. Vt si quis iudicet de aliquo religioso, quod nullam curam gerit cæremoniarum, vel de monacho Carthusiano, quod manducet carnem. Et ratio est: Nam per tale iudicium offenduntur quam maxime religiosi in fama & honore, quæ inter bona temporalia plurimi fiunt apud ipsos.

Maiora indicia sunt necessaria ad iudicium exterius, quam ad interius. ¶ Circa vltimam conclusionem D. Tho. in qua de iudice temerè exterius iudicante subditum, est sermo, aduerté dú est, quo cùm per iudicium exterius à iudice factú multo maior iniuria irrogetur proximo, si est temerarium, & iniustum, quam per iudicium interius; multo maiora indicia, & efficaciora argumenta erunt necessaria ad hoc, vt iudicium exterius non sit temerarium, quàm ad excusandum iudicium interius à temeritate. Possunt enim esse aliqua indicia sufficiétia ad hoc, vt quis interius iudicetur malus absque temeritate, quæ tamen non sunt sufficientia ad hoc, vt exteriori iudicio cóndemnetur. Ad iudicandum enim aliquem exteriori iudicio debent indicia, & testimonia esse efficacissima. Vnde de illis loquens D. Tho. in solutione ad primum dicit, quòd debent esse adeò certa, vt per idoneos testes probentur. Quod & affirmat Sixtus Papa, scribens Episcopis Hispaniæ, vt est videre apud Gratianum in Decret. 30. quæst. 5. cap. si quis. Cuius verba talia sunt; Incerta nemo pontificum iudicare præsumat. Et quamuis vera sint, non tamen credenda, nisi quæ certis indicijs comprobantur, nisi quę manifesto iudicio conuincuntur, nisi quę iudiciario ordine publicantur. Idem etiam docet Eleutherius Papa in cap. nullum. eadem causa & quęst. Quod sic habet. Nullum ante verá, iustamque probationem iudicare, aut damnare debemus, teste Apostolo, qui ait: Tu quis es, qui iudicas alienum seruum. &c. Huius autem rei ratio assignatur in lege absentem. ff. de pœnis. Quia multò peius (inquit) est innocentem condemnare, quàm nocentem impunitum relinquere. De hac re videndum est cap. afferte mihi gladium. & cap. literas. de præsumptio. & gloss. super vtrumque cap. maximè super cap. literas, versic. vehementem.

Arg. de iudicio Salomonis. ¶ Sed contra hoc est argumentum: Rex Salomon exteriori iudicio iudicauit ex sola præsumptione, sine certa & efficaci probatione, eiusq; iudicium laudatur 3. Regum cap. 3. non ergo est necessarium ad excusandum iudicium exterius à temeritate, quod probationes certæ & efficaces præcedant. Consequentia est nota: & antecedens probatur: Nam contendentibus duabus mulieribus, quæ in eodem lecto iacuerant, vnaquaque cum proprio filio, quorum vnus fuit suffocatus, cuius nam illarum filius esset alter infans, qui viuus relictus fuerat, præcepit Salomon, vt in duas partes diuideretur, & vna vni, altera alteri concederetur. Posteà autem ex indicio piæ commotionis super occisione infantis indicauit, quæ nam esset mater, nulla alia præcedente informatione.

Solutio ex Caietano. ¶ Ad hoc argumentum Caietanus dicit, & bene, meo iudicio, quod indicia, quantum attinet ad propositum, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quæ ita cadunt in vtilitatem vnius partis, vt nulli noceant: alia autem, quæ non possunt fieri in fauorem vnius partis, sine detrimento alterius. Ad iudiciú primi generis, dicit Caietanus, non requiritur certa & manifesta probatio, sed sufficit probabilis præsumptio, quæ semper extstimatur vera. Et ratio est: Nam cum per tale iudicium nulli inferatur iniuria; sed redundet semper in commodum aliorú, ratio postulat,

vt ad

vt ad eius iustificationem probabilis tantum coniectura sufficiat. Et tale fuit iudicium Salomonis in casu arguitienti. Quod & facere debent alij iudices in similibus euentibus. Ad iudicium autem secundi generis, quia redundat in detrimentum alterius partis, semper sunt necessariæ certæ & efficaces probationes. In crimine enim puniendo omnia debent esse clara. Vnde Salomon quamuis per suam sententiam adiudicauit infantem mulieri piæ, quod profuit vtrique matri, scilicet, & filiò, non tamen per hoc alteram damnauit homicidij; quia filium oppresserit. Ex quo nàque alia certitudo haberi non potuit, debuit ex illo indicio iudex in meliorem partem iudicare, vt hic dicit Caietanus.

Altera solutio.

¶ Vel secundo respondetur, quod alia est ratio iudicis inferioris, & alia iudicis superioris, nullum habentis superiorem, præter Deum. Nam iudex inferior cùm sit alligatus legibus, tenetur semper secundum illas iudicare. Et cum istæ præcipiant, vt neminem condemnet, nisi vel confessum, vel sufficienter conuictum, fit, vt numquam possit sine sufficienti probatione iudicare. At verò iudex superior cum non sit alligatus, nec subditus legibus, nisi tantum quantum ad vim directiuam, poterit aliquando sine certa & manifesta probatione hominis iudicare, imò & condemnare ad aliquam pœnam (dummodo non sit pœna mortis) cum probabili & vehementi præsumptione. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

Articvlvs IIII.

¶ Vtrùm dubia sint in meliorem partem interpretanda.

AD quartum sic proceditur Videtur, quòd dubia non sint in meliorem partem interpretanda. Iudicium enim magis debet esse de eo, quod in pluribus accidit. Sed in pluribus accidit, quòd aliqui malè agant: quia stultorum est numerus infinitus, vt dicitur Ecclesiast. 1. Proni enim sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua, vt dicitur Genes. 8. Ergo dubia magis debemus interpretari in malum, quàm in bonum.

Lib. 1. de doc. Christ. c. 27. in princ. tom. 3.

2 ¶ Præterea, August. † dicit, quòd ille pie & iuste viuit, qui rerum integer est æstimator, in neutram partem declinando. Sed ille qui interpretatur in melius quod dubium est, declinat in alteram partem, ergo non est faciendum.

3 ¶ Præterea, Homo debet diligere proximũ sicut seipsum. Sed circa seipsum homo debet dubia interpretari in peiorem partem: secundum illud Iob 9. Verebar omnia opera mea ergo videtur quod ea, quæ sunt dubia circa proximos, sint in peiorem partem interpretanda.

¶ Sed contra est, quod Rom. 14 super illud, Qui non manducat manducantem non iudicet, dicit † glossa. Dubia in meliorem partem sunt interpretanda.

Est Aug. li. 2. de ser. Do. in monte c. a. 28. ante med. to. 4. Et habetur de reg. iur. ca. Estote.

Ar. præc. ad 3.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est, ex hoc ipso, quòd aliquis habet malã opinionem de alio absque sufficienti causa, iniuriatur ei, & contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemnere vel nocumentum quandocunque inferre, absque causa cogente. Et ideo vbi non apparent manifesta indicia de malitia alicuius, debemus eum bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd potest contingere, quod ille qui in meliorem partem interpretatur, frequentius fallitur. Sed melius est, quod aliquis frequenter fallatur, habens bonam opinionem de aliquo malo homine, quàm quòd rarius fallatur, habens malam opinionem de aliquo bono: quia ex hoc fit iniuria alicui, non autem ex primo.

¶ Ad secundum dicendum, quòd aliud est iudicare de rebus, & aliud de hominibus. In iudicio enim in quo de rebus iudicamus, non attenditur bonum vel malum ex parte ipsius rei de qua iudicamus, cui nihil nocet qualitercunque iudicemus de ipsa, sed attenditur ibi solum bonum iudicantis, si verè iudicet: vel malum, si falso: quia verum est bonum intellectus, falsum autem est malum ipsius, vt dicitur in 6 Eth. † & ideo vnusquisque debet niti ad hoc, quod de rebus iudicet, secundum quod sunt. Sed in iudicio, quo iudicamus de hominibus, præcipuè attẽditur bonum & malum ex parte eius de quo iudicatur: qui in hoc ipso honorabilis habetur, quod bonus iudicatur, & contemptibilis, si iudicetur malus. Et ideo ad hoc potius tendere debemus in tali iudicio, quod hominem iudicemus bonum, nisi manifesta ratio in contrariũ appareat. Ipsi autem homini iudicanti falsum, iudicium quo benè iudicat de alio, non pertinet ad malum intellectus ipsius: sicut nec ad eius perfectionem pertinet secundum se cognoscere veritatem singularium contingentiũ, sed magis pertinet ad bonum affectum.

Li. 6. Eth. ex cap. 2. colligitur tom. 5. & li. 6. Met. tex. 8. habetur expresse tom. 2.

¶ Ad tertium dicendum, quòd interpretari aliquid in deteriorem vel meliorem partem cõtingit dupliciter. Vno modo per quandam suppositionem: & sic cum debemus aliquibus malis adhibere remedium, siue nostris, siue alienis, expedit ad hoc, vt securius remedium apponatur, quòd supponatur id quod est deterius: quia remedium quod est efficax contra maius malũ, multo magis est efficax contra minus malum. Alio modo interpretamur aliquid in bonum vel malum, diffiniendo, siue determinando: & sic in rerum iudicio debet aliquis niti ad hoc, vt interpretetur vnumquodq; secundum quod est. In iudicio autem personarum, vt interpretetur in melius: sicut † dictum est.

In cor. art. & ad 2.

Svmma Textvs.

REspondet D. Tho. ad propositam difficultatem per talem conclusionem. Vbi non apparent manifesta indicia de malitia alicuius, debemus eum, vt bonum habere, in meliorem partem, quod est dubium interpretando. Probatur: Nullus debet alium contẽnere, vel nocumentum quodcunque ei inferre, absque causa cogente, sed qui habet malam opinionem de

alio absque sufficienti causa infert illi iniuriam, & ipsum contemnit: ergo vbi non apparent manifesta indicia de malitia alicuius, debemus eum vt bonum habere, & sic in meliorem partem, quod est dubium interpretari.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubiū circa conclusionem D.Thom. *1. Argum.* Circa conclusionem huius articuli est difficultas, vtrum sit verum, quòd dubia semper sint in meliorem partem interpretanda. Et pro parte negatiua, argumentor primò: Iudicium in rebus dubijs cum declinat in deteriorem partem, regulariter, & vt in plurimum, est verum, vt D. Tho. fatetur hic ad primum: ergo illud est secundum prudentiam: atque ex consequenti, dubia semper sunt in deteriorem partem interpretanda. Probo consequentiam: Nam in agibilibus id iudicium vocatur secundum prudentiam, quod regulariter est verum.

2. Argum. ¶ Secundò: In obiecto neutrali nullus tenetur ad alteram partem declinare, cum detrimento sui ipsius: sed qui interpretatur dubia in meliorem partem, declinat in alteram partem obiecti neutralis cum detrimento sui ipsius: ergo nullus tenetur dubia in meliorem partem interpretari. Consequentia cum maiori est nota: & minor probatur; Quoniā qui dubia interpretatur in meliorem partem, patitur detrimentum falsitatis in proprio intellectu: falsum enim est malū intellectus sicut verum est, bonum eiusdem: Nec valet si dicatur cum D. Thom. hic ad secundum, quòd cognitio singularium non pertinet ad perfectionem intellectus. Et sic, quamuis fallatur in particulari, dubia in meliorem partem interpretando, nullum patitur detrimentum. Non, inquam, valet hoc. Nam, quāuis verum sit, quòd cognitio singularium non pertinet ad perfectionem intellectus speculatiui, pertinet tamen ad perfectionem intellectus practici, vt docet D. Thom. 3. part. quæst. 11. art. 1. ad 3. Intellectus enim extensione fit practicus, vt dicitur lib. 3. de anima. Et sic dicimus, quod ad prudentiam, quæ in intellectu practico recipitur, necessaria est memoria præteritorum, & intelligentia præsentium, & prouidentia futurorum quæ omnia important singularium cognitionem.

3. Argum. ¶ Tertiò sic argumentor: Nullus tenetur habere actum positiuum circa proximum, nisi proximus sit in casu necessitatis: ergo nec tenebitur dubia in meliorem partem interpretari positiuè: sed poterit suspendere actum. Antecedens est manifestum ex his, quæ diximus in materia de charitate, & consequentia probatur: Nam ex eo, quòd casus dubij sese offerant, proximus non est in necessitate, quod quis positiuè habeat bonam æstimationem de illo.

Vlt. Argum. ¶ Vltimò: Cum quis audit aliquod delictum graue de proximo à persona veridica: vt, si verbi gratia, vir probatæ fidei diceret de fœmina honestissima, quod non seruat fidem marito, tunc res manet in dubio; nec satis constat an fœmina tale peccatum fecerit, necne: & tamen non teneor id dubium in meliorem partem interpretari; ergo falsum est dicere, quod semper dubia sunt in meliorem partem interpretanda. Consequētia cum maiori est nota: & minor probatur: Nam, si interpretor illud dubium in meliorem partem, facio iniuriam viro illi magnæ authoritatis, iudicando eum fuisse mentitum; nulli autem est faciēda iniuria.

Regula ab omnibus recepta. ¶ In contrarium tamen est illa celebris regula, quæ dicit, dubia in meliorem partem esse interpretanda. Quæ est D. August. lib. 2. de sermone Domini in mōte, cap. 28. quam & ipse colligit ex illo Matth. 7. Nolite iudicare & nō iudicabimini. Super quę verba dicit D. Aug. Nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi, vt ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorē partem interpretemur. Eadem regula adducitur à glossa super illud Paul. ad Rom. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Et refertur extra. de regulis iur. cap. 2. Quam & communiter recipiunt Theologi, & vtriusque iuris Doctores. Et merito quidem: Nam sicut in dubijs verbum generale, quod potest ad malum, & ad bonum sensum trahi, interpretādum est in bonum, vt habetur. l. in ambigua. ff. de legibus: ità etiam & in factis dubijs semper interpretatio est facienda in meliorem partem. Dixi in dubijs: Nam in manifestis non est opus tali interpretatione. Sed quamuis omnes conueniant in ista regula, nō tamen omnes conueniunt in eiusdem interpretatione. Vnde ad illius intelligentiam, & etiam ad explicationem difficultatis propositæ aduertendum est primo, quod in præsenti tantum loquimur de dubio rationabili, quod in vtramque partem habet sufficientia indicia atque motiua ad dubitandum. Nam de dubio, quod nascitur ex leuibus indicijs iam diximus art. præcedenti id esse peccatum, regulariter veniale, & interdū mortale, si sit de re grauissima. Vt si quis sine idonea causa de aliquo dubitaret, an esset hæreticus, vel proditor reipublicæ, &c. Et sic sensus quæstionis est, an eo tempore, quo quis videt alicuius factum, vel dictum, de quo rationabiliter dubitatur, an sit peccatum necne, quia pro vtraque parte sunt sufficientia motiua ad dubitandum, semper teneatur tale dubium in meliorem partem interpretari, iudicando illud nō esse peccatum. *Nota primò pro explicatione difficultatis.*

¶ Secundò est aduertendum cum Caietano in præsenti, quod dubia dupliciter possunt in meliorem partem interpretari, scilicet, negatiuè & positiuè. Negatiuè est non interpretari in deteriorem. Quod contingit, quando quis propter factum ambiguum quod videt de proximo, non format peiorē æstimationem de illo, quàm prius habebat; sed prorsus persistit in eadem. Verbi gratia, iudicabat quis Petrum esse sobrium; postea autem videt illum bene comedentem, & bibentem, tunc dicetur hoc factum ambiguum in meliorem partem interpretari negatiuè quando non mutans iudicium persistit in eadem opinione, quam antea habebat. Positiuè verò interpretari in meliorē partem, est formare nouum iudicium, quo de proximo iudicet id, quod melius est. vt in exemplo posito, cùm quis videns Petrum bene comedentem, & bibētem iudicat id facere ex necessitate, & sic, quòd in illo opere bene & meritorie operatur, interpretatur dubium in meliorem partem positiuè. *Nota 2.*

¶ Tertiò est aduertendum, quòd hominem teneri ad interpretandum dubium in meliorem partem positiuè, adhuc potest efficere duplicem sensum. Primus est, quòd homo absoluè loquendo, cùm se offert dubium tenetur exire in actum positiuum, quo bene iudicet de proximo. Alter sensus est, quod illa obligatio solū fit ex suppositione. Itaque supposito, quod vult exire in actum positiuum, tenetur, dubium in meliorem partem interpretari, & habere bonā æstimationem de proximo, cùm tamen possit suspendere actum, & nullum iudicium positiuum formare. *Nota 3.*

¶ His suppositis, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd dubia sunt interpretanda in meliorem partem negatiuè. In hoc dicto omnes conueniunt. Et probatur manifestè ratione D. Tho. in isto articulo, quæ solum probat dubia esse interpretanda in meliorem partem negatiuè, ne alicui fiat *1. Dictum certum*

iniuria.

iniuria. In quo sensu dicit Caietanus, esse intelligendum illud Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Et illud ad Rom. 14. Qui manducat non manducantem non iudicet. Quasi præcipiant Christus, atque Paul. in dubijs non habere malam opinionem de proximo: quod est interpretari dubia in meliorem partem negatiuè.

2. Dictũ certum. ¶ Dico secundò, etiam esse certum; quòd ex suppositione dubia, sunt interpretanda in meliorem partem positiuè. Hoc est, supposito, quòd in re dubia, quis vult exire in actum positiuum iudicandi, tenetur habere actum bonę æstimationis de proximo. Probatur; Quia aliàs peccaret auferens à proximo bonam æstimationem, quam apud se habebat sine sufficienti, & idonea causa, quod sine iniuria, & peccato fieri non potest, vt diximus artic. præcedenti. Ad id probãdum solet etiam communiter adduci regul. 11. de regulis iuris, in 6. Quæ sic habet: Cùm iura sunt obscura, reo fauendũ est, potiùs, quàm actori. Et regul. 65. eiusdem tituli quæ dicit; In pari delicto, & causa, melior est conditio possidentis. Sed istæ regulæ loquuntur de iudicio probato à iudice in foro exteriori, quamuis possint etiam per quandam analogiam accommodari ad iudicium, de quo loquimur. Nam cũ vnusquisque habeat possessionem bonæ famæ, quandiu non probetur mala, videtur, quòd in dubijs debemus declinare in fauorem possidentis, ad sensum iam explicatum. Itaque hæc certa sunt.

Praecipua difficultas. Sententia Soti. ¶ Sed dubium est, vtrùm, absolutè loquendo, semper teneatur homo dubia interpretari in meliorem partem positiuè. In qua re Soto lib. 3. de iust. & iure, quæst. 4. art. 4. partẽ tenet affirmatiuam, dicens, quòd tenetur vnusquisque dubia positiuę in meliorem partem interpretari, nec sufficere, quòd animum suspendat. Quin potius addit, quòd si signa, atque indicia sint amphibola, etiam tenetur illa positiuè in meliorem partem interpretari. Contrariam tamen sententiam tenet Caietanus in hoc articulo, quam ego veriorem existimo. Vnde in hoc sit conclusio:

Conclus. Per se loquendo non tenetur homo dubia interpretari in meliorem partem positiuè. Itaque, si quis videt Petrum benè comedentem, & bibentem, non tenetur positiuè iudicare id fieri ex necessitate: sed satis erit suspendere actum. Probatur: Illo opere ambiguo non existente, non tenetur formare nouum actum, quo iudicet Petrum esse sobrium: ergo multo minùs tenebitur formare idem iudicium eo opere existente. Antecedens est manifestum: & consequentia probatur: Nam opus illud ex se est neutrum, & indifferens ad benè, vel malè iudicandum. Non videtur autem conforme rationi, quod ex facto ambiguo semper ex necessitate inducatur quis ad positiuè id, quod est melius, iudicandum. Item quamuis teneatur homo diligere proximum semper, non tamen pro semper, sed in casu necessitatis, vt diximus supra in materia de charitate: ergo pari ratione, quamuis teneatur homo habere bonã æstimationem de proximo, quandiu non apparent sufficientia indicia in contrarium, non tamen tenebitur habere illam pro semper, hoc est, exire in nouum actum, nisi in casu necessitatis: sed opus illud dubium occurrẽs non cõstituit proximum in necessitate eius bonæ actualis æstimationis: ergo non tenetur homo illam habere: atque ex consequenti dubia per se loquendo non semper sunt in meliorem partem interpretanda positiuè. Dixi notanter in conclusione, per se loquendo. Nam cum sit difficile in huiusmodi dubijs suspendere actum, & homines sint procliues ad malè iudicandum, poterit aliquando contingere, quod ad vitandum periculum de mala æstimatione sit necessarium prorumpere in actum positiuum boni iudicij. Id tamen est per accidens: & sic nihil facit contra nostram conclusionem.

¶ Ad primum argumentum in contrarium factum, *Ad 1. argum.* supposito, quòd, vt constat ex dictis illud tantùm procedit quando homo ex suppositione, dubium interpretatur positiuè, quod quidem debet facere in meliorem partem. Nam de necessitate solum tenetur habere se negatiuè, vt diximus in primo dicto. Respondetur, quòd quamuis verum sit, quòd iudicium de re dubia declinans in deteriorem partem regulariter speculatiuè sit verum, quia tamen semper sit cum detrimento, & iniuria proximi, & ex consequenti est peccatum, fit, vt secundum prudentiam illud sit maximè vitandum. Fateor tamen, quòd si tale proximi detrimentum non intercederet, semper deberemus rem dubiam secundum prudentiam in deteriorẽ partem interpretari, propter rationem argumenti.

¶ Ad secundum supposito similiter, quòd tantum *Ad 2. argum.* procedit ex suppositione, respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem, vt dicamus, aduertẽdum est cum Caietano in præsenti, quòd intellectus practicus in moralibus dupliciter concurrit ad operationem. Vno modo, vt cognoscẽs; in quo conuenit cum intellectu speculatiuo. Alio modo, vt dirigens ad operandum. *Intellectus practicus qualiter concurrat ad operationem.* Et quia non eodem modo attenditur veritas secundum vtramque actionem; nam veritas intellectus practici, vt cognoscens est, consistit in adæquatione rei ad intellectum; ab eo enim quod res est, vel non est, oratio dicitur vera vel falsa; & veritas eiusdem intellectus, vt dirigens est, nõ consistit in hoc, sed in conformitate ipsius ad appetitum rectum, vt docent Aristot. lib. 6. Ethic. cap. 2. & D. Thom. ibidem, Lectione 2. fit, vt aliquando contingat, quòd iudicium intellectus practici, in quantum est cognoscens, sit falsum: tamen iudicium eiusdem in quantum dirigens est, sit verum. Vt est videre in eo, qui hominem malum propter indicium ambiguum non iudicat esse malum, sed bonum, dubium interpretando in meliorem partem. Tunc enim iudicium illud in quantum est intellectus cognoscentis, est falsum; quia non est ità à parte rei sicut iudicatur. Et tamen idem iudicium, in quantum est intellectus practici dirigentis est verum; quia est conforme appetitui recto: & quia est magis propriũ intellectus practici dirigens ad operationem, quàm cognoscere. Rursus fit, vt veritas intellectus practici, vt dirigens est, sit multò maior perfectio illius, quã veritas eiusdem intellectus, vt cognoscens est. Atque ex consequenti quamuis sæpiùs fallatur intellectus, vt cognoscens est interpretando dubia in meliorem partem, tamen, vt dirigens est, est verus, & sic habet maiorem perfectionem. Imò potest aliquando cõtingere, quòd ex iudicio falso intellectus practici, vt cognoscẽs est, sequatur iudicium verũ eiusdem intellectus, in quantum dirigens est. Vt est videre in Iacob, qui ex isto iudicio intellectus practici, vt cognoscens est; Hæc est Rachel, quod quidẽ erat falsum, quia nõ erat Rachel, sed Lia, intulit iudicium eiusdem intellectus practici, vt dirigens est. Hæc est à me cognoscenda, quod propter inuincibilem ignorãtiam erat verum; quia conforme appetitui recto. Et per hoc patet solutio ad argumentum.

¶ Ad tertium respondetur, quòd probat nostram *Ad 3. argum.* conclusionem, vt ex dictis constat.

¶ In quarto argumento tangitur grauis difficultas, *Dubium graue.* quid sit faciendum in casu, quo vir probatæ fidei

fidei dicit de fœmina honestissima, quòd non seruat fidem marito, an, scilicet, tunc dubium sit interpretandum in meliorem partem, vel potiùs in deteriorem? Et ratio dubitandi est: Nam, si interpretor dubium in deteriorem partem, credendo virum illum dicere verum, proculdubio facio iniuriam fœminæ priuando eam, sine sufficienti causa bona opinione, quam apud me habebat. Si autem interpretor dubiū in meliorem partem, credendo fœminā nihil simile fecisse, similiter facio iniuriam viro probatæ fidei, iudicādo illum fuisse mentitum in re grauissima: quod etiam sine graui damno fieri non videtur.

Ratio dubitandi.

¶ In hac dubitatione multi multa dicunt. Sed omissis eorum diuersis sententiis, vt explicem, quid in hac re mihi semper est visum probabilius, dico primò, diligenter esse considerandum, qua ratione, atq; causa homo ille moueatur ad tale malum dicendum de proximo. Et si constiterit, eum moueri ex odio, vel ex amore, vel ex quauis alia affectione, proculdubio tunc interpretatio debet fieri in fauorē mulieris cōseruando de ea bonā æstimationē, quam antea habebam. Si autem ex coniecturis constiterit, virum illum bono animo moueri ad tale malum asserendū ea, scilicet, de causa, vt remediū adhibeatur, tunc maior est difficultas. Sed ego dico secundò, quòd si homo ille tunc potest suspendere iudiciū in neutrā partem declinando, benefaciet, ne alicui irrogetur iniuria. Cæterum, quoniam non semper est positū in nostra potestate moraliter loquendo, in similibus casibus iudicium suspendere; Dico tertiò, quòd si in casu posito voluerimus exire in aliquod iudiciū, debemus dubiū in meliorē partē interpretari, iudicando, scilicet, eam fœminā esse honestissimā. Et ratio est: Quia, vt habetur de regulis iuris in 6. reg. 11. quando partiū iura obscura sunt, reo potios, quā actori fauendum est. Habet autem locū rei is, de quo malū dicitur. Item præterea; Quia, vt præclare docet Abb. super cap. quando. de præsumpt. iura propriora sunt ad absoluendū, quam ad damnandum: & ita debet facere iudex. Subiungit statim vnū annotatione dignissimū, dicēs, quod etiā si sit maior probatio pro actore, quā pro reo, si tamen excessus sit exiguus, potius pro reo, quam pro actore debet iudiciū proferri. Idq; probat ex gl. in c. clerici. 81. dist. dicēte, quòd si duo clerici dixerint Petrū certa die fuisse fornicarū, & alij duo laici affirment eundem Petrum eadem die fuisse apud illos: itā, vt tale crimen cōmittere nō potuerit, præponendi sunt laici clericis. Nam quanuis cæteris paribus maior sit autoritas clerici, quā laici: quia tamen excessus est modicus, potius pro reo, quā pro actore est iudicandū. Item præterea sic argumētor: Si homo ille coram duobus, vel tribus testibus diceret malū de ea muliere, ego teneret pro illa respondere, atq; corrigere dicentē: ergo similiter si mihi solū renuntiet malū de eadē muliere, tenebor conseruare bonā æstimationē, quam antea habebam. Patet cōsequentia: Nam ex eo, quod corā me solum, vel coram aliis dicat, factum ipsum non redditur magis, vel minùs probabile. Si autem ex hoc sequatur aliqua iactura in honore illius, qui malum dicebat sibi imponere, qui sine sufficienti causa diffamauit proximum. Et hæc dicta sint, de ista difficultate.

1. Dictum.

2. Dictum.

3. Dictum.

¶ In solutione ad primum argumentum dicit D. Thom. quod quanuis, qui dubia in meliorem partem interpretatur, frequentius fallatur, tamen melius est frequentiùs falli per bonam opinionē de aliquo malo homine, quam rariùs falli, habendo malam de aliquo bono, quia ex hoc nascitur iniuria: ex illo autem nulla. Sed, vt hoc intelligatur, aduertendū est primò, quòd, vt constat ex D. Thom. 1. 2. q. 56. art. 3. hoc est discrimen inter virtutes morales, & virtutes purè intellectuales, quod virtutes morales eū, in quo sunt, efficiunt bonum simpliciter: at verò virtutes intellectuales eum, in quo sunt, non efficiunt bonū simpliciter, sed bonū secundū quid, scilicet bonū, vel Theologum, vel Philosophū. Et ratio huius est: Quia cum id, quod contingunt & cōsequuntur virtutes intellectuales, non sit bonū vniuersale perficiēs totū hominem, sed bonū particulare perficiēs particularem potentiam, quod est bonū secundū quid, non possunt efficere bonum simpliciter. At verò virtutes morales, quia attingunt vltimū finem, qui est bonū vniuersale, & bonū simpliciter, in quo totius hominis fœlicitas consistit, fit, vt illum, in quo sunt, efficiant & denominent bonū simpliciter. Et quia bonum, quod efficiunt virtutes morales, est bonum simpliciter: bonū autem, quod efficiunt virtutes intellectuales non est bonum simpliciter, sed secundū quid, rursus fit, quòd nec malum intellectus sit malū simpliciter, sed secūdū quid. Qui enim ignorat, vel errat aliquid in philosophia nō dicetur malus simpliciter, sed malus philosophus. At verò malum oppositū virtutib. moralib. est malū simpliciter: & sic eū, in quo est, absolutè malū denominat.

1. Nota circa solutionē ad 1. arg. D. Tho.

¶ Secundò est aduertendum, quòd, quia bonū morale consistit in recto ordine circa suum finem vltimum, & ad finem ordinatur homo per appetitum, fit, vt in tantum iudicium aliquod intelligatur pertinere ad mores, & esse bonum, vel malū morale, in quantum est conforme, aut difforme appetitui recto. Illud autem iudicium dicetur conforme appetitui recto, quod ex natura sua est natum dirigere appetitum in id, quod est rectū. Et è contrario id iudicium dicetur difforme, quod dirigit appetitū in id, quod est malum. Ex hoc sequitur, quòd cum in re dubia iudico bene de homine, & tamen fallor, tunc illud iudicium, in quantum est error speculatiuus, est malum, secundum quid. At verò idem iudicium, in quantum dirigit appetitum in id, quod est rectū: inclinat enim ad amandum proximum, est bonum morale: & sic bonum simpliciter. Dicit ergo D. Thom. quòd est meliùs habere tale iudicium, quāuis falsum, quam eum iniuria proximi verè iudicare speculatiuè. In isto enim iudicio, quanuis falso est plus boni, quam mali: siquidem est bonum simpliciter, & malum secundum quid: cum tamen in iudicio speculatiuo vero sit plus mali, quā boni: nam est malum simpliciter, & bonum secundum quid. Et sic constat quod est melius frequentiùs falli per bonam opinionē de aliquo malo homine, quàm rariùs falli habendo malam de aliquo bono: quia ex hoc nascitur iniuria; ex illo autem nulla.

Nota. 2.

¶ In solutione ad secundū argumentum tale constituit D. Thom. discrimen inter iudiciū de rebus, & iudicium de hominibus, seu de personis: Quòd in iudicio de rebus, quia non attenditur principaliter bonum, vel malum rei, de qua iudicatur; nihil enim boni, aut mali ei accrescit ex nostro iudicio, sed solum attenditur bonū iudicantis, quod consistit in eo, quòd verum iudicet: verum enim est bonum intellectus, sicut falsum est malum illius, vt docet Aristor. lib. 6. Ethic. cap. 2. & 6 Meta. text. 8. Idcircò qui de rebus iudicat debet solum niti, atque procurare, vt de illis iudicet, sicut sunt à parte rei. At verò in iudicio de hominibus, quia principaliter intenditur bonum, aut malum eius personæ, de qua iudicamus, quæ, si iudicatur bona, habetur in pretio, & æstimatione: &, si dicatur mala, habetur contemptui, atq; despectui, in quo irrogatur illi iniuria: ideircò in hoc iudicio, in id præcipuè debemus niti, vt bene iudicemus de altero. Et sic dubia sunt in meliorem partem interpre-

Discrimē inter iudicium de rebus, & iudicium de hominibus.

randa.

tanda. Quæ doctrina est optima, atque sequenda. Sed circa illam aduertit Caietanus, aliud esse iudicare, hoc dictum vel factum esse peccatum: aliud autem iudicare, quòd ille, qui id fecit aut dixit peccauit. Primum enim, quia est iudicium de rebus, quantú fieri potest debet conformari ipsi rei. Aliud autem, quia est iudicium de personis, debet accommodati ipsi personæ, de qua iudicatur, & sic semper debet in meliorem partem declinare.

Nota pro prælatis.

¶ Solutio D. Thom. ad tertium argumentorum est valde notanda, maximè pro prælatis. Distinguit enim duplicem iudicium: vnum secundum suppositionem: alterum secundum diffinitionem, & determinationem. Et dicit, quòd in iudicio secundum suppositionem, quod est, quando agitur de remedio, & cautela, semper dubia sunt interpretãda in peiorem partem, vt efficacius remedium adhibeatur. At verò in iudicio secundum diffinitionem, & determinationem debemus interpretationem facere in partem meliorem, ne proximum iniuria afficiamus. Et sic vna & eadem distinctione simul, & semel reddit nos D. Tho. iustos erga proximos iudicandos, & prudentes ad cauendum, custodiendum, ac prouidendum. Quod enim quis cauet, custodit, ac prouidet in maiori malo, consequens est, vt magis valeat in minori, vt D. Thom. dicit in litera. Ex ista ergo doctrina prælati debent subditos, atque subditas in rebus dubiis non malitiæ arguere, aut punire, sed bonam de eis vt prius opinionem habere: & tamen cautelas, custodias, remediaque adhibere, ac si mali essent, nihil tamen faciendo, quod famæ proximi possit aliqua ratione derogare. Hoc enim esset iniuriam facere, quod, vt diximus, est peccatum.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrùm sit semper secundum leges scriptas iudicandum.

Infr art. 6. cor.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quòd non sit semper secundum leges scriptas iudicandum. Semper enim vitandum est iniustum iudicium. Sed quandóque leges scriptæ continent iniustitiam: secundum illud Isa. 10. Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt, ergo non semper est secundum leges scriptas iudicandum.

2 ¶ Præterea, Iudicium oportet esse de singularibus euentibus. Sed nulla lex scripta potest omnes singulares euentus comprehendere vt patet per Philos. in 5. † Eth. ergo videtur, quòd nõ semper sit secundũ leges scriptas iudicandũ.

Lib. 6. cap 10. tom. 5.

3 ¶ Præteréa, Lex hoc scribitur, vt sententia legislatoris manifestetur. Sed quandoque contingit quòd si ipse legislator præsens esset, aliter iudicaret. Ergo non est semper secundum leges scriptas iudicandum.

¶ Sed contra est, quòd Aug. dicit in lib. † de vera Relig. In istis tẽporalibus legibus, quãquam de his homines iudicent cũ eas instituerint, cũ tamen fuerint institutæ & firmatæ, non licebit in iudicibus de eis iudicare, sed secundũ seipsas.

Cap. 31. à med. to. 1.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum est, iudicium nihil aliud est, quàm quædã diffinitio vel determinatio eius quod iustũ est. Fit autem aliquid iustum dupliciter. Vno modo ex ipsa natura rei, quod dicitur ius naturale. Alio modo ex quodã condicto inter homines, quod dicitur ius positiuum, vt suprà habitum † est. Leges autẽ scribuntur ad vtriusq; iuris declarationẽ, aliter tamen & aliter. Nam legis scriptura, ius quidem naturale continet, sed non instituit. Non enim habet robur ex lege, sed ex natura. Ius autem positiuum scriptura legis & continet & instituit, dans ei autoritatis robur. Et ideò necesse est, quòd iudicium fiat secundũ legis scripturam: alioquin iudicium deficeret, vel à iusto naturali, vel à iusto positiuo.

Art. 1. huius quæst.

Quæst. 57. art. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd lex scripta, sicut non dat robur iuri naturali, ita nec potest eius robur minuere, vel auferre: quia nec voluntas hominis potest immutare naturam. Et ideò si scriptura legis contineat aliquid contra ius naturale, iniusta est, nec habet vim obligandi. Ibi enim ius positiuum locum habet, vbi quantum ad ius naturale, nihil differt vtrum sic vel aliter fiat, sicut suprà habitum † est. Et ideo nec tales scripturæ legis dicuntur, sed potius legis corruptiones: vt suprà dictum † est, & ideo secundum eas non est iudicandum.

Quæst. 57. art. 2.

1. 2. q. 95. art. 2.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut leges iniquæ secundum se contrariantur iuri naturali, vel semper, vel vt in pluribus: ita etiam leges, quæ sunt rectæ, positæ in aliquibus casibus deficiunt: in quibus si seruarentur, essent contra ius naturale. Et ideo in talibus non est secundum literam legis iudicandum, sed recurrendum ad æquitatem, quam intendit legislator. Vnde Iurisperitus † dicit, Nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quę salubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem. Et in talibus etiam legislator aliter iudicaret, & si considerasset, lege determinasset.

In Digesto veteri. lib. 1. tit. 3. l. 24.

¶ Et per hoc patet responsio ad tertium.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd iudicium est determinatio eius, quod est iustum, & quod iustum est duplex, vnum ex natura rei, quod appellatur ius naturale, aliud ex condicto hominum, quod appellatur ius positiuum, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Quando lex scripta ius naturale continet, nunquam licet nec principi, nec subditis contra illam agere, sed semper secundum eam iudicandum est. Probatur: Huiusmodi leges non sunt illius iusti constitutiuæ, sed declaratiuæ, nec iustum illarum oritur ex legibus, sed ex rebus ipsis, super quas nullus iudex etiam supremus potest dispensare: ergo semper est secundum eas iudicandum. Secunda conclusio: Adhuc quando lex est humana, tenetur princeps, atque iudex secundũ illam iudicare, quatenus iuri naturæ nón repugnat. Probatur: Nam quanuis istæ leges non sint declaratiuæ iusti naturalis, sunt tamen constitutiuæ eius iusti, quod humano condicto secundũ regiones, tẽporúmq; conditiones visum est expedire, & sic semper est secundum eas iudicandum, quando iuri naturæ non repugnat.

EXPLI

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli, aduertendum est, quod, vt ex litera constat, quantum attinet ad præsens institutum, leges sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt naturales, quarum iustum ratione naturali constat: qualia sunt præcepta Decalogi & illa, quæ ex ipsis euidenti consequentia deducuntur. Aliæ autem sunt leges positiuæ, quarum iustum humano condicto, & voluntate positum est: quales sunt omnes aliæ, quæ principum voluntate ad rectè gubernandam rempublicá pro loco, & tempore introducuntur. Et quidem in præsentiarum, quando quærimus, an sit semper secundum scriptas leges iudicandum, non est sermo de naturalibus. De eis enim, quia earum lumen naturaliter mẽtibus nostris est insitum, nulla ratione licet dubitare, quominùs sit semper secundũ ipsas, iudicandũ. Sed peculiariter loquimur de illis legib. scriptis, quę humanę, & positiuę appellãtur.

Leges in duplici differentia.

¶ Et sic priori conclusione D. Thom. vt nota relicta circa secũdam est grauis difficultas, vtrum verum sit, quod princeps, qui est supremus iudex teneatur semper secundum legem scriptam iudicare? Et ratio dubitandi est: Nam cùm princeps sit solutus suis legibus, vt dicitur in l. princeps. ff. de legib. Videtur, quòd non semper teneatur secũdum illas iudicare, maximè, quod cum possit dispensare in lege, vt omnes Doctores concedunt, in ipsa sententia ferenda poterit etiam vti potestate dispensandi, & sic agere contra verba legis absque aliquo peccato. In contrarium tamen est, quòd habetur in cap. summopere 11. quæst. 3. Vbi Diuus Gregorius dicit, quòd in dictandis sententiis diuina simul & humana lex resoluatur, & secundum quod ibi fuerit sententia proferatur.

Dubium circa secundam conclusionem D. Thom. Ratio dubitandi.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est primò, quòd præsens quæstio potest habere duplicem sensum. Primus est, vtrùm princeps teneatur suis legibus parere. Et hic non prætenditur in præsenti: sed de illo disputat D. Thom. 1. 2. quæst. 96. art. 5. Vbi proposita distinctione de duplici vi, quam habet lex, coercitiua, scilicet, & directiua, dicit, quòd quantum ad vim coercitiuam, princeps non tenetur suis legibus: quia nullus se ipsum punire debet; bene tamen quantum ad vim directiuam: quia ratio postulat vt princeps seipsum dirigat, eo modo, quo dirigit alios. Quod quidem est intelligendum, quantum ad illas leges, quæ comprehendunt & concernunt ipsos legislatores. Nam possunt esse aliquæ leges, quæ ex æquitate naturali non debent intelligi comprehendere legislatorem. Vt si in curia caueretur, nequis indueret vestem sericam, vel nequis æquitaret mula: tales leges non concernunt personam Regis: & sic princeps quantum ad nullam vim esset subiectus illis. Secundus sensus quæstionis est, an in ferendis sententiis teneatur semper princeps secundum legem scriptam iudicare, sicut alij iudices inferiores. Et in isto sensu disputatur quæstio in præsenti.

Explicatur titulus quæstionis.

¶ Sed est aduertendum secundò, quòd de lege scripta, quantum ad hoc, adhuc possumus loqui dupliciter; vno modo quantum ad verba ipsius legis: alio modo quantum ad mentem, & intentionem, quam legislator habuit, dum talem legem conderet. Et quidem si loquamur, quantum ad verba legis sit prima conclusio certa: Potest princeps aliquando contra legem scriptam iudicare, id est, contra id, quod verba legis prima facie significare videntur. Quin potius dico, quòd toties tenebitur princeps sic iudicare, quoties seruatis verbis ipsius legis, videretur non seruari mentem & intentionem legislatoris. Et ad hoc propositum adducit Diuum Thom. solutione ad secundum illud iuris prudentis in Digesto veteri lib. 1. tit. 3. l. 24. Nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem. Quin potius addiderim, quòd non solum princeps, sed etiam alij iudices inferiores debent aliquando non secundum verba legis, sed secundum eius mentem & intentionem iudicare. Vt enim dicit communis regula iuris; In legem peccat quicunque verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem. Vbi non tantum est sermo de principe, sed etiam de quocunque alio iudice contra legis intentioné iudicante. Et ratio est manifesta: Nam cum sint plurimi casus, in quibus, si seruetur lex quantum ad verba, operãbitur iudex contra ius & æquitaté naturalem; manifestè sequitur, quòd in illis non erit licitum secundũ verba legis iudicare. Quod autem sint huiusmodi quàm plurimi casus, probatur: Nam leges sunt institutæ pro bono communi, vt docet D. Tho. 1. 2. q. 90. art. 2. sed potest sæpè sæpiùs contingere, vt obseruatio legis quantum ad verba redundet in detrimentum boni communis: ergo, tunc contra ius naturale erit illius legis quantum ad verba obseruatio. Consequentia cum maiori est nota: & minor probatur: Nam si obsessa ab hostibus ciuitate statueretur lex, ne portæ ipsius in nocte aperirentur, & contingeret casus, quòd ciues, per quos ciuitas est defendenda ab hostibus fugientes ad illam confugerent: si lex tunc, quę pro commodo ipsius reipublicæ fuit instituta, quantum ad verba seruaretur; proculdubiò vergeret in detrimentum ciuitatis. Et sic quicunq; iudex, eo in casu debet non secundum verba, sed secundum legis intentionem, & mentem iudicare. Sed de hoc iam diximus supra, agentes de Epicheia. Est tamen aduertendum, esse latissimum discrimen, quantum ad hoc, inter principem ex vna parte, & alios iudices inferiores ex alia. Nam primò, princeps ad hoc, vt possit, non quantum ad verba, legem interpretari, satis est, quòd habeat probabilem coniecturam, quòd illa, quantum ad verba, cedit in damnum reipublicæ. At vero iudex inferior non poterit in iudicando à verbis legis recedere; nisi certò sibi constet, moraliter loquendo, quòd obseruantia legis, quantum ad verba, est in perniciem reipublicę. Nec pretereà tunc id poterit efficere principe inconsulto; nisi fortè periculum sit adeò subitum, & imminens, vt consultandi principis non detur locus, vt in exemplo posito. Secundò differt princeps ab aliis iudicibus in eo, quòd princeps potest interpretari legem, & in illa dispensare, cùm tamen iudices inferiores id efficere non possint: illius enim est legem interpretari, cuius est condere, vt habet commune axioma iurisprudentium. Ex quo infertur, quòd si sit aliquis iustè damnatus ad mortem, & ille talis cognoscatur vtilissimus reipublicæ, poterit princeps tunc in lege dispensare, liberando eum à morte; quod iudex inferior efficere non poterit.

1. Conclus.

Princeps aliquando tenetur contra verba legis iudicare

Discrimen inter principem & alios iudices.

¶ Secunda conclusio: Non solum iudices inferiores: sed etiam princeps tenetur iudicare secundũ legem scriptam, quantum ad mentem, & intentionem ipsius legis. Et quidem quod iudices inferiores id facere teneantur, est res manifesta; sunt enim subditi, atq; subiecti illis legibus; & sic contra eas facere non possunt. Sed quod etiam princeps id facere teneatur, probatur: Nam ratio naturalis dictat, vt patiatur quisq; legem, quam tulit, & quod caput conformet se

2. Conclus.

membris, ac ſimul cum illis ſe ſubmittat oneri legis, ne de illo dicatur, quòd de Scribis, atque Phariſæis dicebat Chriſtus apud Matth. cap. 23. Alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere; &c. Ad hoc etiam propoſitum dicit Diuus Auguſtinus in lib. de vera religione cap. 31. quòd licèt, quando leges inſtituuntur, de illis iudicent homines, qui eas inſtituunt: cum tamen fuerint inſtitutæ, & firmatæ non licebit iudicibus de eis iudicare, ſed ſecundum illas.

D. Auguſt.

Princeps non ſeruàs legem ſine cauſa peccat.

Ex hoc infertur, quòd princeps non ſeruans legem ſcriptam à ſe, vel à ſuis prædeceſſoribus conditam ſine rationabili cauſa, peccat mortaliter: vt ſi Papa non confiteretur ſemel in anno peccata ſua; vel non ieiunaret tempore ab Eccleſia præſcripto. Et ſiquis obiiciat, quòd princeps eſt ſolutus ſuis legibus, nec potuit ad illas à ſe, vel à ſuis prædeceſſoribus obligari, cum par in parem non habeat imperium; Reſpondetur, quòd princeps non tenetur ad obſeruantiam ſuæ legis ex vi illius, ſed ex vi legis naturalis præcipientis, vt quiſque ſubeat legem, quam aliis imponit. Et in hoc differt à iudicibus inferioribus, quod iſti non ſolum virtute legis naturæ, ſed etiam virtute legis ſcriptæ tenentur ad eius obſeruantiam: at verò princeps ad id ſolum tenetur ex vi legis naturalis. Et per hoc patet ſolutio ad rationem dubitandi.

Solutio ad rationem dubitandi.

Ad aliud, quod adducitur in eodem argumento, de poteſtate diſpenſandi in principe exiſtente, ex qua videtur colligi, quòd non tenetur ſecundum legem ſcriptam iudicare, reſpondetur, verum eſſe, quòd ex rationabili cauſa poteſt princeps in lege à ſe, vel à ſuis prædeceſſoribus lata diſpenſare, & ſic agere contra verba legis, vt paulò ante dicebam: cæterum ſi id faciat ſine rationabili cauſa peccabit mortaliter, vt docet Caietanus in ſumma verbo, iudex: tum propter iniuriam factam reipublicæ, in non ſeruandis legibus iuſtis ipſius: tum etiam propter graue ſcandalum & detrimentum, quod inde redundat. Ex eo enim quod mali manent impuniti fiunt audaciores, & ad perpetranda ſcelera promptiores: quod in damnum reipublicæ vergere eſt neceſſe.

Collarariũ Caietani verum.

Ex quo infert Caietanus, quòd ſi princeps eum, qui iuſtè eſt ad mortem damnatus, vel propter homicidium, vel propter latrocinium à morte liberaret, eam pœnam in aliam, vel pecuniariam; vel exilij commutando (etiam parte læſa remittente) procuidubio peccaret mortaliter. Imò amplius addit, quòd eſſet princeps reus omnium illorum malorum, quæ ex eo, quòd iniqui manerent impuniti ſecundum leges ſequerentur. Quod etiam affirmat Nauarr. in Manua. cap. 23. & ego verum exiſtimo. Propter quod dicebat Diuus Gregorius, & refertur in cap. ſummopere. 11. quæſt. 3. debere iudices reuoluere omnes leges, tam diuinas, quàm ſcriptas, & ſecundum illas proferre ſententiam.

Notãda verba Diui Gregorij.

Verba autem Gregorij ſunt quæ ſequuntur. Summopere præcauendum eſt, ne rectores Eccleſiæ, & qui publica iudicia exercent in dictandis ſententiis nullatenus leuitate, aut furore ducti ſint præcipites: ſed cauſis prius diligenter ventilatis, cùm res quæ ignorabatur ad notitiam pleniter venerit tunc diuina & humana lex reſoluatur, & tunc ſecundum quod ibi conſtitutum eſt, remota perſonarum acceptione, diffinitiua proferatur ſententia. Hinc eſt, quòd Moyſes querelas populi ſemper ad Domini tabernaculum ingreſſus referebat, & iuxta quòd Dominus imperabat iudicia proponebat. Nimirum nos inſtituens, vt non ex corde noſtro, ſed ex præcepto diuino condemnationis & iuſtificationis ſententiam proferamus. Hæc Gregor. Et quòd ibi loquatur vniuerſaliter de omni iudice, tam ſuperiori, quàm inferiori, probatur primò ex exemplo adducto de Moyſe, qui ſupremus erat populi princeps. Item ſecundò ex eo, quòd dicit, inſtruens nos, &c. Nam D. Gregorius erat maximus Eccleſiæ Pontifex, nullum in condendis legibus cognoſcens ſuperiorem. Et ſic docet idem debere facere alios iudices ſuperiores.

Dubiũ aliud.

Ratio dubitandi.

[a] Sed eſt aliud dubium, vtrùm ſententia contra legem lata, hoc eſt, iniuſta obliget in foro conſcientiæ. Et ratio dubitandi eſt: Nam cùm multa fieri prohibeantur, quæ tamen facta tenent, videtur, quòd quando aliqua ſententia profertur à legitimo iudice, quamuis illa iniuſta ſit, vtporè contra legem, quod poſſit tutò in conſcientia ſeruari. Præſertim quando ille, in cuius fauorem ſententia fuit lata, nihil fecit fraudulentum, nec aliquid mali cõmiſit ad hoc. vt ſententia pro illo proferretur.

Argum. in contrarium.

¶ In contrarium tamen eſt: Nam iudicium eatenus eſt iudicium, quatenus eſt determinatio, & declaratio iuſti & iuris: ſed iudicium, quod non fit ſecundum ſcripturas, & eſt iniuſtum, non eſt determinatio iuſti & iuris; ſed potius eſt determinatio iniuſti, & iniuria: ergo illud non obligat in conſcientia.

Multipliciter aliqua ſententia poteſt dici iniuſta.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum eſt, quòd ſententia multipliciter poteſt dici iniuſta. Vno modo, quia continet cauſam iniuſtam, etiam ſi proferatur ſecundum allegata, & probata, ſeruatóque ordine iuris. Quod contingit quando res, quæ verè eſt Petri per ſententiam tribuitur Paulo à iudice iudicante, ſecundum allegata & probata. Alio modo poteſt dici ſententia iniuſta; quia quamuis non contineat cauſam iniuſtam, non tamen profertur ſecundum leges præcipientes ordinem & modum, qui in proferendis ſententiis ſeruari debet. Sed quoniam leges, quæ præcipiunt modum in ſententiis proferendis ſeruandum, ſunt in duplici differentia; quædam enim ſunt, quæ ita præſcribunt aliquem modum, vt etiam ſi ille non ſeruetur, adhuc ſententia non ſit irrita, & nulla; aliæ autem ſunt, quæ ita præſcribunt modum, vt ſi ille non ſeruetur, ſententia ſit irrita & nulla, fit, vt ex defectu obſeruantiæ legum, adhuc poſſit ſententia dici dupliciter iniuſta; ſcilicet, vel quia prætermittitur ordo ſimpliciter neceſſarius; & tunc dicitur iniuſta per ſe; vel, quia prætermittitur ordo non ſimpliciter neceſſarius, & tunc dicitur iniuſta per accidens.

1. Concluſio.

¶ Hoc conſtituto ſit prima concluſio: In cauſis profanis & ſecularibus, ſententia iniuſta ex cauſa, quam continet, quamuis procedat ſecundum allegata, & probata, ſeruatóque ordine iuris, non obligat in conſcientia, nec confert ius illi parti, in cuius fauorem eſt pronunciata, nec ſpoliat partem damnatam ſuo iure. Hanc tenet Caietanus in Opuſc. viginti ſeptem quæſtio quæſt. 13. & in Opuſc. decem & ſeptem reſponſionum, reſponſio. 14. dubio 1. & Soto lib. 3. de iuſtitia & iure, quæſt. 4. art. 5. & Diuus Thom. 2. 2. quæſt. 70. artic. 4. Et probatur: Iudicium eatenus eſt iudicium, quatenus eſt declaratio, & determinatio iuſti & iuris: ſed iudicium, quod continet cauſam iniuſtam, non eſt determinatio iuſti & iuris: ſed potius eſt determinatio iniuſti & iniuriæ: ergo nõ eſt iudicium, atque ex conſequenti non obligat in conſcientia. Secundo: Sententia & iudiciũ iudicis, eſt quędã lex particularis in particulari euẽtu, & in particulari caſu lata, vt docet D. Thom. 2. 2. q. 67. art. 1. Sed lex, quæ cõtinet cauſam iniuſtã, nõ obligat in conſciẽtia: ergo nec ſententia particularis. Tertiò: Sententia lata in foro

exteriori

exteriori obligat in conscientia, nisi fundetur in falsa præsumptione, vt habet cōmunis regula Doctorum: sed sententia, quæ continet causam iniustā, fundatur in falsa præsumptione: ergo non obligat in conscientia. Et cōfirmatur: Nam lex eatenus obligat, quatenus est iusta: sed sententia, quę continet causam iniustam, & est particularis lex, solum est iusta in foro exteriori: ergo tantum obligat in foro exteriori, & non in foro conscientiæ. Ex hoc infertur, quòd ille, in cuius fauorem est lata talis sententia iniusta in foro conscientiæ, tenetur restituere quæ sibi ratione illius obuenere. Sententia enim, per quam alicui adiudicatur quod suum non est, nullum ius dat in foro conscientiæ: & sic ille non potest id, salua conscientia, retinere. Quin potius addiderim, quod etiam si ille, in cuius fauorem fuit sententia lata, bona fide litigasset, quamprimum intellexerit sententiam fuisse iniustam, tenebitur quod sibi per eam fuit adiudicatum restituere, non tamen tenebitur parti læsæ pro expensis, quas litigando fecerit satisfacere. Secus autem erit, si mala fide litigauit. Sed quid dicendum erit, quando pars, contra quam fuit sententia lata, illi consensit, nec ab ea appellauit, an tunc altera pars possit ea bona in conscientia retinere, maxime si bona fide litigauit? Et quidem, quod possit, probatur: Nam eo ipso, quod pars læsa non appellat, videtur cedere iuri suo, & sic liberè & voluntariè consentire sententiæ, postquam non vtitur remedio appellationis sibi per legem concesso. Ità tenent Innocent. & Abb. in cap. quia plerique de immunitate Ecclesiarum. Hoc tamen non obstante dico, quòd etiam si pars damnificata non appellet, non poterit altera pars, salua conscientia, quod sibi per iniustam sententiam fuit adiudicatum retinere: & sic quàm primum sibi constiterit de iniquitate sententiæ, tenetur illud vero domino restituere. Et ratio est: Quia semper retinet alienum inuito domino rationabiliter, nec ex eo, quod verus dominus non appellat debet censeri consentire sententiæ, aut cedere iuri suo. Ab hoc tamen excipimus eum, qui post adiudicata sibi aliqua bona per iniustam sententiam, illa possidet bona fide toto tempore ad præscribendum requisito. Tunc enim eo tempore elapso, quamuis postea sciat fuisse aliena, non tenetur illa bona restituere: sed potest ea sibi reseruare, vt patet ex communi consensu omnium Doctorum, & ex legibus præscriptionum, quæ pro bono communi reipublicæ, & ipsorum ciuium sunt institutæ.

2 Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Sententia, quæ ea tantum ratione est iniusta, quia prætermittitur ordo iuris non simpliciter necessarius, hoc est, illa sententia quæ per accidens est iniusta, obligat in conscientia, etiam si iudex in ea ferēda grauiter peccet. Hæc conclusio colligitur ex cap. sacro approbante, extra, de sententia excommunicationis, & ex capit. biduum. 2. quæst. 6. recipiturq; communiter ab omnibus Doctoribus. Et ratio est manifesta: Nam id, quod est per accidens, non variat naturam rei. Ex quo infertur, quòd si iudex prætermissa aliqua solemnitate iuris, vel ex odio, vel ex mala intentione sententiam proferat, erit valida in conscientia, non obstante, quòd peccet mortaliter.

3 Conclusio. Tertia conclusio: Sententia, quæ ea ratione est iniusta, quia prætermittitur ordo iuris simpliciter necessarius, hoc est, illa sententia, quæ est iniusta per se, non obligat in conscientia: & sic ille, in cuius fauorem fuerit lata non poterit virtute illius quod sibi per eam fuerit adiudicatum retinere. Probatur: Sententia iniusta per se non est sententia: ergo nulla ex illa nascitur obligatio in conscientia. Talis autem est sententia, quæ fuerit lata à iudice notoriè excommunicato, vt habetur in cap. ad probandum, de re iudicata, & quæ fuerit lata in die feriato, vt habetur in cap. finali de feriis, & quæ fuerit lata in ecclesia per iudicem secularem, vt habetur in cap. decet de immunitate Ecclesiarum, & in multis aliis casibus, quos refert Abbas in cap. primo de sententia & re iudicata, de quibus legibus venit intelligendum illud Gratiani 2. quæst. 6. cap. ei qui dicentis quòd sententia citra solitum ordinem iudiciorum à præside prolata, auctoritatem rei iudicatæ non obtinet. Et paulò inferius: Si sententia contra ius scriptum feratur, nullas vires obtinet, nec contra eam est necessarium auxilium prouocationis.

¶ Sed contra hoc arguitur: Dispensatio iniusta facta à principe in lege, est valida, quamuis princeps in dispensando peccet mortaliter; si enim dispensaret Papa cum Petro, ne occidens clericum incurreret excommunicationem, & Petrus clericum occideret, proculdubio secundum omnes non esset excommunicatus, & tamen dispensatio esset iniqua: ergo pari ratione sententia, quæ per se est iniusta, quia prætermittitur ordo necessarius iuris erit valida, quamuis illam proferens peccet mortaliter. *Argumentum contra tertiam conclusionem.*

¶ Respondetur tamen, distinguendo antecedens: Nam vel dispensatio iniuste facta à principe est cum damno alterius, vel non. Si sit cum damno alterius, nego, quòd teneat factum: nullus enim contrà ius alterius potest dispensare; & si dispensetur, tenebitur restituere quod per talem dispensationem recepit. Si autem dispensatio fiat sine damno alterius, concedo, quod erit valida: quamuis dispensans peccet mortaliter. Si enim princeps dispenset mecum sine causa, vt equitem mula, possem rectè id facere; quia hæc dispensatio non est cum iniuria alterius. Et idem prorsus est dicendum de sententia iniusta; si fuerit cum damno vnius nullum ius dabit alteri, si autem fuerit sine damno alterius verum ius dabit illi, pro quo lata est. Nec ex hoc aliquod sequitur inconueniens contra nostram tertiam conclusionem, in qua solum loquimur de sententia iniusta lata in fauorem vnius, cum damno alterius. Ex hoc infertur, quod si Episcopus, aut Papa conferat beneficium indigno, non obstante ea collatione tenebitur indignus resignare beneficium, & restituere fructus inde perceptos: ex diffinitione enim nostra, illa collatio fuit nulla, quia in damnum tertij: & sic indignus per eam nullum ius potuit acquirere. Restitutio autē non est facienda alteri parti, quæ erat digna; quia hæc nondum habebat verum ius ad beneficium, sed Ecclesiæ, cuius erat beneficium, & cui facta est iniuria per talem collationem. Et ratio huius est: Nam cum Papa & Episcopus sint dispensatores beneficiorum Ecclesiæ, & non dissipatores bonorū illius, tenentur illa dignis conferre. *Solutio.* *Indignus recipiens beneficium tenetur illud resignare.*

¶ Sed maius dubium est de beneficiis Ecclesiasticis, an per iniustam sententiam possit aliquis acquirere verum ius ad illa. Verbi gratia, Petrus per falsas informationes probauit deberi sibi aliquod beneficium, lataque sententia ab Episcopo fuit sibi applicatum; dubium est, an per istam sententiam iniustam acquirat Petrus in foro conscientiæ verum ius ad tale beneficium? Et pro parte negatiua est argumentum; desumptum ex bonis secularibus, circa quæ, vt diximus dubio præcedenti, nulla sententia iniusta dat verum ius in foro conscientiæ; & par videtur esse ratio de beneficiis Ecclesiasticis. *Dubium de beneficiis ecclesiasticis.* *Argumentum.*

Sententia Innocentij & Abbatis.

¶ In contrarium tamen est communis Canonistarum sententia. Innocentius in cap. quia plerique. de immunitate Ecclesiarum, & Abbas in cap. 1. de concessione præbendæ, vt respondeant ad præfatam difficultatem aduertunt, quod sententia circa beneficia potest esse duplex, vna declaratiua, altera priuatiua. Declaratiua est, quando duobus de beneficio aliquo contendentibus, ad quod existimant se ius adquisitum habere, iudex per propriam sententiam declarat illud ad vnum, & non ad alterum pertinere. Priuatiua autem est, quando quis propter crimen aliquod à se commissum priuatur suo beneficio, quod deinde confertur alteri: vt est videre apud Angelum in summa verbo sententia. §.8. & apud Syluestrum eodem titulo. §. vltimo. Hoc supposito dicunt primo præfati Doctores, quòd si sententia sit declaratiua, & constet illi, in cuius fauorem fuit lata, eam esse iniustam, statim tenetur renunciare beneficium, nec potest illud tuta conscientia retinere. etiam si alter non appellet, quia nullum ius ad illud acquirit. Idem affirmat Soto lib. 3. de iustitia & iure. quæst. 4. artic. 5. in quo communiter conueniunt Doctores. Et proculdubio videtur verum. Nam cum beneficium Ecclesiasticum, vt habetur de regulis iuris, in 6. regula prima, sine titulo Ecclesiastico retineri non possit, & ille, in cuius fauorem fuit lata sententia declaratiua iniusta, nullum canonicum titulum habeat ad tale beneficium: nam sententia illa declaratiua non tribuit ei aliquod ius de nouo, nec ante sententiam illud habebat, fit, vt nulla ratione possit tale beneficium retinere. Itaque quantum ad sententiam declaratiuam iniustam, idem est iudicium de bonis secularibus, & de beneficiis Ecclesiasticis, vt tradit Abbas loco citato. Dicunt secundo præfati Doctores, quòd, si sententia sit priuatiua, & iniusta, & reus appellat in tempore, alius non adquirit ius ad beneficium, sed tenetur illud statim restituere. Secus autem erit, si reus non appellet in tempore. Verbi gratia, Petrus ex falsis testibus, vel ex malitia, aut ignorantia fuit damnatus de hæresi, & sic priuatus suis beneficiis Ecclesiasticis, dicunt isti Doctores, quòd si Petrus appellat in tempore, ille, cui applicatum fuerit beneficium, tenebitur illud restituere: si autem Petrus non appellat in tempore, alius non tenebitur beneficium restituere, etiam post compertam veritatem. Primam partem huius dicti probant præfati auctores: Nam cùm illa sententia sit iniusta, non potest Petrum priuare suo beneficio, maximè interposita appellatione. Secundam autem partem probant: Quia eo ipso, quòd Petrus non appellat, videtur, vel consentire in crimine, vel cedere præbendæ; quorum quodlibet est satis ad hoc, vt beneficium habeatur vacans: & sic rectè potest alteri conferri. Si quis autem quærat, quænam sit ratio, propter quam iste, cui applicatur beneficium post sententiam priuatam, non interposita appellatione, possit illud retinere, & ille, cui applicatur per sententiam declaratiuam, non possit, si quidem vtraque sententia tam priuatiua, quàm declaratiua, vt supponimus, est iniusta: Respondetur, quòd, quia ille, qui possidet beneficium post sententiam priuatiuam, non obtinet illud virtute sententiæ priuatiuæ, quæ fuit iniusta & irrita, per talem enim sententiam, quamuis vnus fuerit priuatus beneficio, non tamen per illam fuit collatum alteri sed per nouam collationem ab Episcopo factam, quæ est sufficiens, & legitimus titulus. At verò in sententia declaratiua, quia per eandem sententiam iniustam, & irritum beneficium confertur vni, & aufertur ab altero, fit, vt nisi ille cui confertur habeat alium legitimum titulum, statim teneatur illud restituere, tanquam id, quod sine sufficienti, & legitimo titulo possidetur, quod in beneficiis Ecclesiasticis fieri non potest.

Soto non acquiescit Abbati & Innocentio.

¶ Licet hæc sententia Innocentij, & Abbatis appareat subtilis, Magister tamen Soto loco citato non omnino illi acquiescit. Sed dicit, quòd si iudex per fraudem, vel per alium modum illicitum priuat quempiam beneficio, & hoc constat illi, cui est postea facta collatio, non potest iuste illud retinere; sed tenetur statim resignare. Cæterum, si iudex debite, secundum allegata, & probata priuat aliquem beneficio, quamuis postea ex aliis rebus constet priuationem non fuisse iustam, ille, cui est facta collatio licitè potest tale beneficium retinere, nec tenetur illud in conscientia resignare. Et ratio huius differentiæ est: Quia quando iudex sciens, & prudens iniuste priuat aliquem beneficio, talis sententia per se iniusta, & priuatio, quantum ad Deum est nulla: & sic non potest tale beneficium alteri conferri: & si conferatur, collatio erit nulla: non enim potest beneficium simul iustè à duobus possideri. Cæterum, quando sententia est legitimè lata, secundum allegata, & probata, sicut sententia est valida, ita etiam, & priuatio est valida. Atque ex consequenti cùm beneficium post talem sententiam sit legitime vacans, rectè potest alteri conferri, & si conferatur, ille, cui facta fuerit collatio, erit tutus in conscientia, nec tenebitur beneficium resignare: quamuis postea constet sententiam priuatiuam fuisse iniustam.

Sententia Soti in quibus habeat verū.

¶ Hæc sententia Soti habet verum in beneficiis Ecclesiasticis, quæ per prælatos conferuntur, non tamen in aliis rebus. Nam si quis fuisset falso accusatus de crimine hæresis, & secundum allegata, & probata, legitime condemnatus de illo, & fiscus occuparet bona illius, si posteà constaret talem fuisse falso accusatum, fiscus teneretur ea bona restituere? quia quamuis fuisset iustè damnatus secundum allegata, & probata, illa tamen sententia fundaretur in falsa præsumptione: & idem est dicendum in aliis similibus casibus.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quænam sit ratio, propter quam in rebus profanis ille, contra quem est lata sententia iniusta, adhuc manet verus dominus iustum rerum, quamuis in tempore non appellet, ità, vt alter deprehensa veritate teneatur illa restituere; & tamen in beneficiis Ecclesiasticis non ità contingit? Et ratio dubitandi est; quia non apparet aliquis textus ex quo hæc differentia colligatur. Nonnulli affirmant huius rei rationē esse, quia Ecclesia vult quod quisque acquirat possessionem in beneficio, quando alius in tempore debito non appellat, quàm in rebus profanis talem possessionem non acquirat; vt hac ratione rectè prouideat bono spirituali. Si enim quando aliquis iniustè priuatur beneficio, ille, cui confertur non haberet verum ius ad illud, sequeretur, quòd nec etiam posset legitime ministrare sacramenta, & sic, quòd facta non tenerent, quod sine graui iactura boni spiritualis fieri non posset. Sed hæc ratio non est sufficiens. Tum, quia non reddit vniuersalem rationem de omnibus beneficiis: sed duntaxat de beneficiis curatis; cùm in beneficiis non curatis non sequatur tale inconueniens. Tum etiam, quia, quando aliquis habet publicum titulum, & ignorat impedimentū illius, gesta per ipsum rectè valēt, vt docet Caietanus in summa, & sic illa ratio in vniuersali deficit. Quocirca dicendū existimo, quòd quemadmodum

leges

leges ad dirimẽdas lites transacto tẽpore præscriptionis applicant bona possidentibus: ità etiã in beneficijs Ecclesiasticis, propter eundẽ finem transacta sententia priuatiua applicant beneficia illis, quibus conferuntur. Et si quis petat huius rei textum, dico, sufficere communem sententiam Doctorum, licèt non sit textus ab ipsis adductus. Panormitanus adducit cap. cùm dilectus. extra. de electione, & glossa in illo cap. t. de concessione præbendæ. adducit capitulum, quod ad consultationem. extra. de sententia, & re iudicata. Sed ista duo capita loquuntur in foro exteriori, quod fundatur in præscriptione.

Articvlvs VI.

Vtrum iudicium per vsurpationem reddatur peruersum.

Sup. ar. 2. cor. & infr. q. 67. a. 1. & 4. dist. 17. a. 1. & 3. q. 4. & d. 18. q. 1. art. 1. cor.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quòd iudicium per vsurpationem non reddatur peruersum: iustitia enim est rectitudo quædam in agẽdis. Sed nihil deperit veritati à quocunque dicatur, sed à quocunque est accipienda: ergo etiam nihil deperit iustitiæ, à quocunque iustum determinetur: quod pertinet ad rationem iudicij.

2 Præterea, Peccata punire ad iudicium pertinet. Sed aliqui laudabiliter leguntur peccata punisse, qui tamen autoritatem non habebant super illos quos puniebant: sicut Moyses occidendo Ægyptium, vt habetur Exod. 2. & Phinees filius Eleazari Zambri filium Salumi: vt legitur Num. 25. & reputatũ est ei ad iustitiam: vt dicitur in Psalm. Ergo vsurpatio iudicij non pertinet ad iniustitiam.

3 ¶ Præterea, Potestas spiritualis distinguitur à temporali. Sed quandoque prælati, habentes spiritualem potestatem, intromittunt se de his quæ pertinent ad secularem potestatem. Ergo vsurpatum iudicium non est illicitum.

4 ¶ Præterea, Sicut ad rectè iudicandum requiritur autoritas: ita etiam & iustitia iudicantis & scientia, vt ex supradictis † patet. Sed non dicitur iudicium esse iniustum, si aliquis iudicet, non habens habitum iustitiæ, vel non habẽs scientiam iuris. Ergo etiam neque iudicium vsurpatum, quod fit per defectum authoritatis, semper erit iniustum. (Artic. 2.)

¶ Sed contra est, quod dicitur Rom. 14. Tu quis es qui iudicas alienum seruum.

¶ Respondeo dicendum, quòd cũ iudicium sit ferendum secundum leges scriptas, vt dictũ † est, ille, qui iudicium fert, legis dictum quodãmodo interpretatur, applicando ipsum ad particulare negotium. Cum autem eiusdem autoritatis sit legem interpretari, & legem condere, sicut lex condi non potest nisi publica autoritate, ita nec iudicium ferri potest nisi publica autoritate, quæ quidem se extendit ad eos qui communitati subduntur. Et ideo sicut iniustum esset, vt aliquis constringeret alium ad legem seruandam, quæ non esset publica autoritate sancita: ita etiam iniustum est, si aliquis compellat aliquem ferre iudicium, quod publica autoritate non fertur. (Art. præced.)

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd pronũtiatio veritatis non importat compulsionem ad hoc, quod suscipiatur: sed liberum est vnicuique eam recipere, vel non recipere, prout vult. Sed iudicium importat quãdam impulsionem. Et ideo iniustum est, quod aliquis iudicetur ab eo qui publicam autoritatem non habet.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Moyses videtur Ægyptium occidisse, quasi ex inspiratione diuina autoritatem adeptus: vt videtur per hoc quod dicitur Actuum 7. quòd percusso Ægyptio æstimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam Dominus per manum ipsius daret salutem Israel. Vel potest dici, quòd Moyses occidit Ægyptium defendendo eum, qui iniuriam patiebatur, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Vnde Amb. dicit † in lib. De Offic. quòd qui non repellit iniuriam à socio eum potest, tã est in vitio, quàm ille qui facit. Et inducit exẽplum Moysi. Vel potest dici sicut dicit August. † in quæstionibus Exod. quod sicut terra ante vtilia semina, herbarum inutilium fertilitate laudatur: sic illud Moysi factum, vitiosum quidem fuit, sed magnæ fertilitatis signum gerebat, inquantum scilicet, erat signum virtutis eius, qua populum liberaturus erat. De Phinees autem dicendum est, quod ex inspiratione diuina, zelo Dei commotus, hoc fecit. Vel quia licet nondum esset summus Sacerdos, erat tamen filius summi Sacerdotis: & ad eum hoc iudicium pertinebat, sicut & ad alios iudices, quibus hoc erat præceptum. (Ambros. — Lib. 1. c. 36 in prin. tom. 1. — Li. 2. c. 10. 4. & li. 22. contra Faustum c. 70. tom. 6.)

¶ Ad tertium dicendum, quòd potestas secularis subditur spirituali, sicut corpus animæ. Et ideo non est vsurpatum iudicium si spiritualis prælatus se intromittat de temporalibus, quantum ad ea, in quibus subditur ei secularis potestas, vel quę ei à seculari potestate relinquuntur.

¶ Ad quartum dicendum, quòd habitus scientiæ & iustitiæ sunt perfectiones singularis personæ. Et ideo per eorum defectum non dicitur vsurpatum iudicium: sicut per defectum publicæ autoritatis, ex qua iudicium vim coactiuam habet.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. vnica conclusione affirmatiua, quæ probatur hac ratione: Iudicium cùm sit ferendum secundum leges scriptas, nihil aliud est, quam quædam legis interpretatio applicando ipsam ad particulare negotium: sed interpretatio hęc non potest fieri absque publica autoritate: eiusdem enim est legem condere & interpretari: ergo si aliter fiat, erit vitiosum, & nullum, atque ex consequẽti iudicium per vsurpationem redditur peruersum.

Explicatio Articuli.

Iudicium usurpatũ quod sit.

PRo explicatione huius articuli est aduertendum, iudicium vsurpatum dici illud quod fertur ab eo, qui non est iudex eius, quem iudicat iuxta illud Pauli, ad Rom. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Et etiam dicitur vsurpatum iudicium, quando quis iudicatur de eo, in quo tali iudici non subijcitur, vt quando homo de occultis iudicatur, quæ sunt reseruata diuino iudicio, occultorum enim Deus & cognitor, & iudex est. Quod quidem iudicium vsurpatum est iniurium, & ei, cuius iurisdictionem vsurpat, & etiam illi, qui iudicatur, cum iudex non habeat iurisdictionem in illum. Nõ solumque est illicitum & malum, verum etiam sententia per tale iudicium lata ipso iure est nulla, vt habetur expresse in cap. ad audientiam de consuetudine, vbi dicitur, sententia à nõ suo iudice lata firmitatem non obtinere. Idem etiam habetur in cap. at si clerici. de iudicijs, & in ca. in primis. 2. quæst. 1.

Dubium.

¶ Sed est difficultas, vtrùm sententia, quæ fertur ab eo, qui iudex, vel prælatus non est, gerit tamen se pro prælato, sit valida. Hãc difficultatem mouet glossa super cap. nihil. de electione, & electi potestate diffusiusque tractat illam Abbas super idem cap.

Responsio.

Et est sententia istorum Doctorum, & vt existimo cõmunis omnium, atque vera, quòd gesta per talem prælatum, seu iudicem sunt valida duabus conditionibus concurrentibus. Prima est autoritas superioris, hoc est, quod fuerit talis prælatus, seu iudex autoritate superioris constitutus. Secunda est communis error, hoc est, quod communiter habeatur pro prælato, atque iudice. Quod probatur ex lege, Barbarius. ff. de officio prætorum. Vbi gesta per illum, qui seruus erat, & fugitiuus, Romæ tamen optimè gesserat prætoratum nõ reuocantur, nec annullãtur, sed potius approbantur: quia illæ duæ conditiones concurrebant. Idem etiam habetur 3. quæst. 7. cap. infamis. Ex quo infero primo cum Abbate, atque Innocentio supra dictum cap. nihil. quod si altera illarum conditionum deficiat, gesta per talem iudicem, seu prælatum nullum robur & firmitatem obtinebunt. Infero secũdo, quod gesta per intrusum, hoc est, per illum, qui propria autoritate, & sine autoritate superioris, siue per violentiam, siue per fraudem aliquam dignitatem, iam Ecclesiasticam, quàm ciuilem obtinuit erunt inualida, atque irrita. Et eadem ratio est de illo, qui se gerit pro prælato, nondum tamen obtinuit possessionem.

Aliud dubiũ.

¶ Sed maior difficultas est de illo, qui reuera fuit à superiore institutus prælatus, seu iudex, & habitus communiter pro tali; postea autem commisit aliquod crimen, propter quod ipso facto, secũdum ius est priuatus sua dignitate, an gesta per istum, post quam crimen commisit, sint valida?

Responsio.

Abbas loco citato dicit, quod si crimen, propter quod est ipso facto priuatus, est occultum, gesta per illum sunt valida, atque tenẽt, quia neutra ex positis conditionibus deficit. Cæterũ, si crimen sit notorium, gesta per ipsum non sunt valida: quia deficit tunc communis error; non enim habetur communiter pro prælato. Sed non habet hoc verum in ordine nostro Augustiniano.

Notatu pro ordine D. Aug.

In prologo enim nostrarum constitutionum dicitur, quòd quamuis quis propter aliquod crimen sit priuatus ipsofacto officio, quod habet, vel voce actiua, vel passiua, etiam si factum sit euidens & notorium iura, non tamen est censendus priuatus, quoad vsque sententia, vel declaratio prælati superueniat. Quocirca illa erit expectanda, ad hoc, vt gesta per talem prælatum non sint valida. Pius Quintus in quodã proprio motu, qui incipit: Ad perpetuã rei memoriam, præcipit Præpositis, Abbatibus, Prioribus, tã mendicãtibus, quàm nõ mendicantibus sub priuationis officiorum, quę in præsentia obtinent, & inhabilitatis in posterum ad illa; & alia omnia & suspensionis à diuinis ipsofacto sine alia declaratione pœnis incurrendis, ne mulieres intra domus & monasteria introducere, vel admittere præsumant. Et tunc certum est, quod qui hanc legem transgreditur, etiam si transgressio sit occulta ante declarationem, vel sententiam prælati, ità est priuatus officio, quod habebat, vt salua conscientia illud retinere non possit. Nihilominus tamen, si crimen sit occultum adhuc gesta per talem prælatum erunt valida; quia duæ illæ conditiones superiùs positæ, scilicet, autoritas superioris, & communis error, adhuc concurrunt. Secus autem erit, si crimen fuerit notorium; quia tunc deficit secunda conditio, vt dicit Abbas loco citato.

Aliud dubiũ.

¶ Est aliud dubium iam: An absolutio facta in foro pœnitentiario ab eo, qui non est proprius sacerdos, ità sit valida, vt qui ità confessus est, & absolutus non teneatur iterare confessionem, etiam si postea sciat talem sacerdotem non habuisse potestatem iurisdictionis, nec ordinariam, nec ex commissione.

Absolutio sacramentalis est actus iudicialis.

Pro huius difficultatis explicatione, supponendum est, absolutionẽm sacramentalem esse actum iudicialem, & sententiam à iudice latam in foro interiori, vt diffinitum est in concilio Tridentino. sessione. 14. cap. 3. 5. & 6. vnde canone 9. eiusdem sessionis anathematę feriuntur quicunque negauerint absolutionem esse actum iudicialem. Et cùm sententia à non suo iudice lata nulla sit, & absolutio sit quædam sententia iudiciaria manifestè sequitur, quòd si ea est lata ab eo, qui iurisdictionem non habet, erit nulla. Quod etiam habetur expressè in eodem concilio Tridentino, sessione 14. cap. septimo. Ex hoc infero primò, quod absolutio facta ab eo, qui se intromisit in beneficium, est nulla. Et sic talis confessio necessaria erit iteranda, quam primum constiterit illum fuisse intrusum, nec habuisse titulum beneficij autoritate superioris. Et idem est dicendum de confessione facta sacerdoti nõ habenti legitimam possessionem beneficij curati. Infero secondo, quòd confessio facta illi sacerdoti, qui ipso facto propter aliquod crimen est priuatus suo beneficio, si crimen sit notorium, & manifestum, est nulla, & iteranda, vt supra diximus de alijs sententijs. Infero tertio, quòd confessio facta illi sacerdoti, qui autoritate superioris obtinet beneficiũ, etiam si propter aliquod crimen occultum ipso facto sit eo priuatus, talia inquam, confessio, & absolutio sacramentalis ab isto sacerdote lata, ità sunt valida, vt etiam si posteà constet, talem sacerdotem fuisse ipso facto priuatum suo beneficio non sit confessio necessario iteranda. Et ratio est, quoniam in isto iudicio, quod in foro cõsçientiæ geritur, cõcurrunt illæ duæ cõditiones superiùs positę, scilicet, autoritas superioris, & cõmunis error. Ita tenet expresse Caietanus in summa, verbo, absolutionis impedimenta, & verbo, confessionis iteratio, & Syluester verbo, confessor. 1 num. 15. & Nauarro in Manuali latino cap. 9. num. 8. & idem Nauarro de pœnitentia. d. 6. cap. placuit. nu. 177. & duobus sequentibus. & Panormitanus Abbas, in capit. dudum 2. de electione & electi potestate.

Argumentũ.

¶ Sed contra hoc est apparens argumentum: Qui propter dicta est priuatus, ipso facto, suo beneficio curato non habet iurisdictionem ordinariam, nec subdelegatam: ergo absolutio ab ipso facta est nulla: atque

atque ex consequenti confessio iteranda. Consequétia sequitur ex diffinitione Concilij Tridentini sessione 14. ca. 7. Antecedens autem probatur. Et primò, quòd non habeat iurisdictionem ordinariam, patet ex eo, quòd ipso facto est priuatus beneficio, ratione cuius sibi competebat ordinaria iurisdictio. Quod verò nec etiam habeat subdelegatam, patet, quia nullus superior eam sibi concessit.

Solutio. ¶ Respondetur tamen negando, quod talis sacerdos in hoc casu non retineat iurisdictionem sufficiétem ad hoc, vt absolutio sacramentalis ab ipso sit valida. Retinet enim illam ex statuto, & ordinatione Ecclesiæ: quæ vult, vt quando aliquis autoritate superioris obtinuit beneficium, quandiu toleratur in illo, gesta per ipsum sint valida, obtineantque robur, & firmitatem, etiam in foro cóscientiæ. Et fuit hoc prouidentissimè & sanctissimè statutum propter animarum subditorum quietem.

Vltimum dubium. ¶ Vltimum dubiú circa istum articulum est, vtrùm iudicium tyranni principis, qui vi armorum rem publicam occupauit, obliget in conscientia ciues, quando iudicium aliàs est iustum. Et loquimur in præsenti de tyranno, qui cessante iam strepitu armorum pacificè de facto possidet rempublicam, illamque gubernat. Et quidem, quòd tale iudicium in cóscientia non obliget, probatur primò. Quia est vsurpatum, &, vt docet D. Thom. in isto articulo, iudicium vsurpatum non solum est iniustum, sed nullum: quod etiam docet in 4. distinctio. 16. & 18.

1. Argumentum.

Argumentum. ¶ Item secundo summorum pontificum decreta docét sententiam esse nullam, quando profertur à nõ iudice, vt habetur in cap. at si clerici, de iudicijs. & in multis alijs. Vnde D. Gregorius in cap. sententia. 11. quæst. 3. non quamlibet sententiam dixit esse timendam, sed pastoris, prælati, atque iudicis: cui etiam cósentit Imperator in lege. Barbarius. ff. de officio prætoris; sed illi, qui per tyrannidem occupant rempublicam, re vera non sunt iudices, nec prælati, aliàs tyranni non essent: ergo illorum iudicia, atque sententiæ in conscientia non obligant,

Sententia Soti. ¶ Propter hæc argumenta Soto lib. 3. de iustitia & iure, quæst. 4. art. 6. affirmat eos, qui per tyrannidem regnum inuasum occupauerunt, nec legem ferre vllá posse, nec ius dicere, quod vllo pacto ciues in conscientia obliget, nisi forsan præscriptione, aut reipublicę consensu iidem fuissent iam facti legitimi principes, quales Franci apud Gallos & Gothi, apud Hispanos leguntur.

Sententia Victoria vera & tenenda. ¶ Oppositam tamen sententiam tenet Victoria, in relectione de potestate ciuili, numero 13. quam & publicè docuit in his scholis, estque non minus verosimilis, sed fortasse magis, atque probabilior. Et probatur primò coniectura ex Euangelio desumpta: Nam certum est ex scriptura, Romanos principes per tyránidem Iudæam occupasse eo tempore, quo Christus in ea prædicauit: & tamen Christus Dominus Romanorum tyrannicum Imperium prædicauit esse ferendum. Matth. enim 22. quibusdam rogantibus, Liceatne censum dare Cæsari, an non? Respondit Christus, re vera esse soluendum, quantum ex Euangelica historia colligere licet: Dixit enim: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Imo ipse Christus Matth. 17. cum præmisisset se liberum esse à Cæsaris tributo, & didragmatæ soluendo, soluit, tamen didragma. & Lucæ cap. 3. interrogantibus militibus Ioannem Baptistam, quid ipsi deberent facere, non præcipit eis Ioannes, vt discederent à præsidio, & militia Cæsaris: sed quòd contenti essent suis stipendijs, neminem concutientes, nec calumniam inferentes, quod nulla ratione faceret, nisi licitum esset Cæsaris sententijs & legibus parere. Item secundo sic argumentor: Ad bonam gubernationem reipublicæ pertinet, vt in rebus tam desperatis, & in tam misero reipublicæ statu, qualis est tyranno imperante, sit aliquis iudex, qui componat, & dirimat controuersias inter ciues exortas, puniatque, atque coerceat malefactores: alioqui, vt ait poeta, viueretur ex rapto, neç hospes ab hospite tutus: sed non est qui de facto id possit efficere, nisi tyrannus ille, aut illius ministri: ergo ratio postulat, vt eius leges atque iudicia obligent in conscientia. Et confirmatur: iure naturali è duobus malis minus est eligendum: sed est minus malú, quod sententia tyranni aliàs iusta obliget in conscientia, quam quod reipublicæ tranquillitas perturbetur: perturbaretur autem respublica, nullis legibus existentibus: ergo sanctius erit, quòd leges à tyranno latæ seruentur, quàm quòd nullæ: & sic obligant in conscientia.

Ad 1. argum. ¶ Et ad primum argumentum respondetur, quòd quamuis iudicium tyranni simpliciter sit vsurpatum, in quantum à principio in ipso imperio, atque principatu fuit facta vsurpatio, quadam tamen ratione non est vsurpatum, ea, scilicet, qua respublica ex suppositione ad vitandum maius malum consentit eius sententijs, præbens eis robur & firmitatem, quod satis est ad hoc, vt secundum quid dicantur non vsurpatæ: & sic obligent in conscientia.

¶ Ad secundum respondetur, quòd tyrannus aliquo modo ex iure naturæ est iudex, & sic sententiæ ab ipso latæ sunt validæ, nec contrarium constat ex capitibus citatis.

Difficultas de Moyse an peccauerit occidendo Ægyptium. ¶ Circa solutionem ad secundum argumentum D. Thom. est difficultas, vtrùm Moyses sit accusandus de homicidio, & de crimine vsurpati iudicij, propterea quòd occidit Ægyptium, vt legitur. Exod. cap. 2. vel potius sit excusandus. De qua re & sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est, quæ excusat Moysem ab homicidio, & à crimine vsurpati iudicij, dicens, quod Moyses occidit Ægyptium excitatus diuino spiritu in vindictam iniuriæ, quam Ægyptius inferebat cuidam Hebræorum: quod postea Dominus innumeris factis miraculis declarauit: præterquam quod etiam Moyses erat destinatus dux, & liberator populi Israëlitici. Hanc sententiam tenet D. August. libr. 2. quæstionum super Exodum, quæst. 2. cui etiam consentiunt Aloysius Lipomanus, Rupertus Abbas, Abulensis, Nicolaus de Lira, & Rabanus super Exod. cap. 2. Clemens Alexandrinus, lib. 1. stromatum, ante finem, eadem ratione excusat Moysem. Sed addit, quòd Moyses solo verbo Ægyptium interfecit sicut D. Petrus. Actor. 2. solo verbo interfecit Ananiam, & Saphiram. Idque fecit, vt quidam Hebræorum dicunt, per inuocationem nominis Tetragrammaton. Itaque inuocando nomen illud occidit Ægyptium. Sed hæc sententia, quantum ad modum interficiendi (prætérquam, quòd videtur inferre vim textui sacro dicenti: Cumque circumspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset percussum Ægyptium abscondit sabulo, quibus verbis occisio vi, & non tantum verbis facta significatur) eadem facilitate, qua asseritur, & reiicitur. 1. sententia.

2. sententia. ¶ Secunda sententia etiam excusat Moysem, sed alio titulo dicens, quòd Moyses non per modum vltionis, sed per modum defensionis cum moderamine inculpatæ tutelæ occidit Ægyptium, scilicet, defendendo Hebræum, cui Ægyptius iniuriam inferebat,

rebat, quod licet etiam priuatæ personæ. Ita sensit D. Ambrosius, lib. 1. offi. cap. 36. Quam sententiam approbant Rupertus Abbas, & Lipomanus, loco citato.

3. sententia. ¶ Tertia sententia carpit & reprehendit Moysem, atque eius factum, quamuis zelum, & indolem illius laudet. Hæc est D. August. lib. 22. contra Faustum Manichæum, cap. 70. & D. Hieronymi in Epistola ad Damasum Papam. Explicans enim ibi primam Esaiæ visionem dicit, Moysi conscientiam sorduisse extincto Ægyptio. Et D. Chrysost. lib. 3. de prouidentia in principio etiam videtur hoc factum Moysi reprehendere, tanquam homicidium.

4. sententia Caietani. ¶ Quarta sentẽtia est Caietani super illum locum Exodi dicentis, se non videre certam rationem excusandi Moysem, sed incertam tantum. Et quidem, quòd non sit certa ratio excusandi probat: Nam, si aliqua inueniretur, ea esset, vel quia Moyses id fecit ex inspiratione diuina, vt dicit prima opinio; vel quia id fecit non per modum vltionis, sed per modum defensionis, vt dicit secunda, vel quia Ægyptius ille erat positus publicè ad affligendos Hebræos: tunc enim rectè posset Moyses, etiam, vt priuata persona, illum interficere, tanquam communem hostem reipublicæ Hebræorum: hostes enim reipublicæ potest priuata persona occidere, vt D. Thom. 22. quæst. 64. articul. 2. insinuat: sed nihil horum certò constat ex scriptura. Et quidem, quòd non certò constet ex scriptura illum Ægyptium publicè esse positum ad affligendos Hebræos, est res manifesta. Quod autem, nec etiam constet id fuisse factum ex inspiratione diuina, aut per modum defensionis, probatur ex verbis scripturæ, quibus ipsum factum refertur. Dicitur enim: Et cum circunspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum Ægyptium abscondit. Sanè circunspectio illa, an aliquis testis adesset, testatur, inquit Caietanus, quod non per modum defensionis, sed per modum vltionis occiderit Ægyptiũ. Et prætereà illa eadem circunspectio erat signum humanæ cautelæ & prouidentiæ, & non diuinæ inspirationis. Et sic non certo constat, an ex inspiratione diuina, vel per modũ defensionis Moyses occiderit Ægyptium: & ex consequenti nec etiam inuenitur aliqua certa ratio, ipsum excusandi. Sed quòd inueniatur incerta ratio excusandi Moysem probat Caietanus: Nam quamuis non sit certum, est tamen verisimile, quod Ægyptius ille publicè erat positus affligendis Hebræis: quod & facere textus insinuare videtur. Ante verba enim præfata præmiserat, quod Moyses vidit afflictionem Israël, & Ægyptium percutiẽtem. Quasi diceret, quòd, vt publicè positus afflictioni Hebræorum eos percutiebat.

Sententia excusantes Moysẽ sunt probabiliores. ¶ Inter has sententias illæ, quæ excusant Moysem ab homicidio, & à iudicio vsurpato, semper mihi visæ sunt præferendæ. Tum quia Moyses à pluribus sanctis patribus excusatur, quàm accusatur. Tũ etiam quia D. August. in quæstionibus super Exodum, vbi illum excusat, facit mentionem eius sententiæ, quàm habuerat in libro contra Faustum Manichæum, eamque tandem deserit. Ac demum, quoniam excusare Moysem, præter quam quòd est excusare hominem sanctum à peccato, est etiam valde consonum alteri loco sacræ scripturæ. Numerorum enim 12. dicitur de Moyse, quòd erat mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Ex quo colligi videtur, quod non vlciscendi causa, sed tanquam dux & liberator populi Israëlitici excitatus diuino spiritus Ægyptium interfecerit. Inter sententias autem, quæ excusant Moysem prima videtur præferenda. Tum quia à pluribus ex sanctis patribus asseritur. Tum etiam quia est valde consona iis quæ habentur Actorum 7. Dicitur enim quod percusso Ægyptio æstimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam dominus per manum ipsius daret salutem Israël, quibus verbis significari videtur tam Dominum inspirasse Moysi, per ipsum esse populum liberandum à seruitute Ægypti, & sic quod ex inspiratione diuina, tanquam tutor & defensor populi à Deo constitutus Ægyptium interfecit. Lepidum autem est, quod ex isto loco colligunt iuris periti, nempe Moysem non fuisse sacerdotem siquidem Ægyptium interfecit: quasi tunc homicidium voluntarium efficeret hominem indignum sacerdotio, aut illud, Psal. 98. Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, verum non esset.

¶ Circa solutionem ad tertium argumentum D. Thom. aduertendum est, ex mente Caietani in præsenti, quod iudex ecclesiasticus duplicem tantum habet autoritatem temporalem. Vnam ordinariam, & propriè suam, quæ proficiscitur ex ipsa autoritate spirituali: qualis est potestas temporalis necessaria ad cõseruationem boni spiritualis, à qua habet, vt si ad bonum spirituale sit necessarium temporaliter priuare aliquem principem suo regno, illud possit Papa efficere. Altera potestas est quasi extraordinaria: & est illa, quam iudex ecclesiasticus habet ex speciali priuilegio Regis: qualis est autoritas nostri Cancellarij, quæ etiam est confirmata per Papam. Ex quo infertur, quòd si iudex ecclesiasticus mittat manum suam ad res temporales, supra quas non habet priuilegium, vel quæ necessariç non sunt ad bonum spirituale, quidquid faciet, aut determinet iudicando, nullius erit momenti. Vnde si in illis imponat pœnam excõmunicationis, aut alias pœnas nihil obligabunt. Et ratio est: Nam, quamuis ità sit, vt dicit D. Thom. in præsentiarum, quòd potestas temporalis est subiecta spirituali, sicut corpus animæ: quia tamen non est omnino subdita, sed in illis rebus tantum, quç concernunt bonum spirituale; idcirco quidquid extra hoc præceperit erit inane. Hic solet disputari, an iudex excommunicatus ferat veram sententiam, quæ alios liget, sed hoc propriè pertinet ad materiam de excommunicatione, in quarto. *Iudex Ecclesiasticus habet duplicem potestatẽ temporalem.*

QVÆSTIO LXI.

De partibus Iustitiæ, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm conuenienter ponantur duæ species iustitiæ, scilicet, commutatiua & distributiua.

AD Primum sic proceditur. Videtur quod inconuenienter ponantur duæ species iustitiæ, iustitia distributiua, & commutatiua. Non enim potest esse iustitiç species, quod multitudini nocet, cum iustitia ad bonum commune ordinetur. Sed distribuere bona communia in multos, nocet bono communi multitudinis: tum quia exhauriuntur opes communes, tum etiam quia mores hominum corrumpuntur. Dicit enim Tul. in libro † de Offic. Fit deterior qui accipit, & ad idem semper *1. q. 21. art. 1. cor. & d. 33. q. 1. a. 4. q. 1. & 4. dist. 46. q. 1. art. 1. q. 2.* *Li. 2. paulò à med. illius in e. duplex liberalitatis genus, &c.*

expectan

expectandum paratior. Ergo distributio non pertinet ad aliquam iustitiæ speciem.

Quatenus ad concludendū, &c. Q. 58. art. 11.

2 ¶ Præterea, Iustitiæ actus est reddere vnicuique quod suum est: vt supra † habitum est. Sed in distributione non redditur alicui quod suum erat, sed de nouo appropriatur sibi id quod erat commune. Ergo hoc ad iustitiam nō pertinet.

1.2.q.58.a.6. & ar.1. & 5.

3 ¶ Prętetea. Iustitia non solum est in principe, sed etiam in subditis: vt supra habitum † est. Sed distribuere semper ad principem pertinet. Ergo distributiua non pertinet semper ad iustitiam.

Lib.5.c.2.circa fi. & ca.3.

4 ¶ Præterea, Distributiuū iustum est bonorum communiū, vt dicitur in quinto † Ethicorum. Sed communia pertinent ad iustitiam legalem. Ergo iustitia distributiua non est species iustitiæ particularis, sed iustitiæ legalis.

5 ¶ Præterea, Vnum & multa non diuersificant speciem virtutis. Sed iustitia commutatiua consistit in hoc, quòd aliquid redditur vni, iustitia vero distributiua in hoc, quòd aliquid datur multis. Ergo non sunt diuersæ species iustitiæ.

Lib.5.c.2.circa fin.tom.5.

¶ Sed contra est, quod Philosophus in quinto Ethicorum † ponit duas partes iustitiæ, & dicit quòd vna est directiua in distributionibus, alia in commutationibus.

Quæst.58.ar.8.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est, iustitia particularis ordinatur ad aliquam priuatam personam, quæ comparatur ad communitatem, sicut pars ad totum. Potest autem ad aliquam partem duplex ordo attendi. Vnus quidem partis ad partem, cui similis est ordo vnius priuatæ personæ ad aliam. Et hunc ordinem dirigit commutatiua iustitia quæ consistit in his quæ mutuo fiunt inter duas personas adinuicem. Alius ordo attenditur totius ad partes. Et huic ordini assimilatur ordo eius, quod est commune ad singulas personas, quem quidem ordinem dirigit iustitia distributiua, quæ est distributiua communium secundum proportionalitatem. Et ideo duæ sunt iustitiæ species, scilicet, distributiua & commutatiua.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd sicut in largitionibus priuatarum personarum commendatur moderatio, effusio verò culpatur: ita etiam in distributione communium bonorum est moderatio seruanda, in quo dirigit iustitia distributiua.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut pars & totum quodam modo sunt idem: ita id quod est totius, quodammodo est partis. Et ita cum ex bonis communibus aliquid in singulos distribuitur, quilibet aliquo modò recipit quod suum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd actus distributionis, qui est communium bonorum, pertinet solum ad præsidentem communibus bonis. Sed tamen iustitia distributiua est in subditis, quibus distribuitur: in quantum, scilicet, sunt contenti iusta distributione. Quamuis etiam distributio quandoque fiat bonorum communium, non quidem ciuitati, sed vni familię: quorum distributio fieri potest autoritate alicuius priuatæ personæ.

¶ Ad quartum dicendum, quòd motus accipiunt speciem à termino ad quem. Et ideo ad iustitiam legalem pertinet ordinare ea, quę sunt priuatarum personarum in bonum commune. Sed ordinare econtrario bonum commune ad personas particulares per distributionem, est iustitiæ particularis.

¶ Ad quintū dicendum, quòd iustitia distributiua & commutatiua nō solum distinguuntur secundum vnum & multa, sed secundum diuersam debiti rationem. Alio enim modo debetur alicui id quod est commune. Alio modo id quod est proprium.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua. Et probatur: Distinctio specifica habituum ex obiectis est consideranda; distinguitur enim habitus per actus, & actus per obiecta: sed in republica, in qua iustitia æquitatem constituit, est duplex ordo particularis, & diuersus: vnus totius ad partes, & alter partium inter se se: ergo per illos duos ordines, duæ etiam species iustitiæ erūt distinguendæ. Vna quę sit totius ad partes, hoc est, quę communia bona ciuibus bene disponat: & hęc denominatur iustitia distributiua. Altera, quę ęquitatem seruet inter partes; & hęc nuncupatur iustitia commutatiua. Atque ex consequenti conuenienter ponuntur duę species iustitię, scilicet, commutatiua, & distributiua.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli, est aduertendum, quòd quemadmodum fortitudo est virtus, qua homo est fortis, & temperantia, qua est temperatus: ita etiam, & iustitia est virtus, qua homo est iustus. Sed est differentia: Nam fortitudo, & temperantia, & alię virtutes solum respiciunt subiectum: at verò iustitia, quia est ad alterum, semper necessario pręsupponit, & includit ordinem ad alterum. Triplex autem in republica potest inueniri ordo. Primus est partium ad totum. Secundus est totius ad partes; & tertius partium inter se se. Et sicut est triplex ordo: ità etiam est triplex iustitia. Vna directiua ordinis partiū ad totum, hoc est, quę bonum partium ordinat in bonum totius. Et hęc appellatur iustitia legalis. Sicut enim leges potissimùm respiciunt bonum commune: ità etiam & iustitia legalis, quę alio nomine appellatur iustitia generalis, non quidem per pędicationem, quomodo animal est generale omnibus speciebus animalis, sed per virtutem inquantum, scilicet, actus cuiuscunque iustitię particularis, imo & cuiuscūque alterius virtutis, ordinat ad bonum commune, quod est proprium obiectum illius, vt diximus supra, agentes de iustitia legali. Altera iustitia est, quę

Triplex iustitia sicut & triplex ordo.

dirigit

dirigit ordinem totius ad partes, appellaturque distributiua; & est illa, per quam princeps seruat rectitudinem in distribuendo bona communia rei publicæ partibus ipsius; diciturque hæc iustitia particularis, ex sententia D. Th. hic ad 4. Quia quamuis distribuat bona communia, distribuit tamen illa priuatis personis: & motus semper accipit speciem à termino, ad quem. Tertia iustitia est, quę dirigit ordinem inter partes reipublicæ, efficiens iustum in emptionibus, & venditionibus, & in alijs contractibus, seu commutationibus: diciturq; hæc iustitia particularis propter eandem rationem, qua & distributiua.

Quæ iustitia diuidatur in distributiuā & commutatiuam.

¶ Ex hoc infertur, quòd iustitia, quæ in præsenti diuiditur à D. Thom. in commutatiuam, & distributiuam, non est iustitia, secundum totam suam latitudinem, sed iustitia particularis, cuius species sunt commutatiua, & distributiua. Quod etiam affirmat Arist. lib. 5. Ethicorum. cap. 2. Buridanus. lib. 5. Ethic. quæst. 7. dicit has virtutes non esse specie distinctas. Nec huius rei aliam rationem assignat, nisi, quòd argumēta partis contrariæ non omnino conuincunt. Cæterū hæc ratio neminem ex philosophis contra Aristotelem mouere deberet, nisi ipse validioribus vteretur.

Iustitia commutatiua & distributiua differunt specie.

Præterquàm, quòd etiam rationes, quæ ad id communiter adduci solent satis abunde rem demonstrant in philosophia morali, à qua non est expectanda mathematica demonstratio, vt dicit Arist. statim in principio libri primi Ethicorum. Prima ratio est illa, quam ponit D. Thom. in isto articulo, & est velut fundamentum omnium aliarum. Fundatur enim in formali distinctione obiectorum, quæ solet esse prima radix specificæ distinctionis habituum, vt Arist. atque D. Thom. in multis locis ostendunt: nos autem illam ad formam reduximus, dum constitueremus summam textus. Sed potest præterea secundò hoc ipsum probari hoc modo: Munus iustitiæ particularis est reddere vnicuique quod sibi debetur: sed ratio debiti in iustitia distributiua. est specie distincta ab illa, quæ est in commutatiua: ergo istæ virtutes specie distinguntur. Consequentia cum maiori est nota: & minor probatur: Eo modo vnaquæque res debetur alicui personæ, quo est eius. Dupliciter autem aliquid potest dici hominis. Vno modo simpliciter; quale est illud, quod est propria eius possessio. Alio modo secundum quid; quale est illud, quod non est propriè suum, nisi quatenus est totius, cuius homo est pars. Ea enim, quæ sunt totius, quodammodo sunt partium: sed iustitia commutatiua versatur circa debitum prioris generis, & iustitia distributiua versatur circa secundum debitum: ergo ratio debiti in iustitia distributiua est specie distincta ab ills, quæ est in commutatiua; atque ex consequenti istæ virtutes specie distinguntur. Tertiò potest idipsum probari: Nam ibi est opus distincta virtute specie, vbi difficultas operandi est etiam specie distincta: sed in distributione bonorum communium, quæ princeps habet in sua potestate, nec vnquam fuerunt ciuium, est specialis difficultas distincta ab illa, quæ est in commutationibus, & in reddendis illis, quæ ab alijs accepimus: ergo iustitia distributiua, cuius est vincere difficultatem distributionis bonorum communium, est specie distincta à iustitia commutatiua cuius est vincere difficultates in commutationibus, & in alijs rebus reddendis existentes. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Quòd enim quis reddat quod ab alio accepit, vel quod non committat fraudem in commutationibus communibus, id ratio, & inclinatio naturalis protinus dictat, fitque faciliori negocio. Cæterum, quòd principes, & bonorum communium dispensatores ea, quæ penes se habent in alios distribuant, si sibi illa vsurpare possunt, ingentem continet difficultatem, vt experientia constat: & sic opus erit ad illam vincendam alia virtute distincta à iustitia commutatiua.

¶ Sed dubitabit aliquis, hoc loco, vtrùm iustitia commutatiua sit rursus distinguenda in alias species? Quod est quærere, vtrùm sit constituenda vna iustitia commutatiua ad efficiendam rectitudinem in venditionibus, & alia in emptionibus, & sic de singulis, vel potiùs ad hæc omnia vna, & eadem species specialissima iustitiæ cōmutatiuæ sufficiat? Ad quod breuiter respondeo, vnicam tantum speciem iustitiæ commutatiuæ indiuisibilem formaliter esse constituendam. Nam cùm in omnibus contractibus, & commutationibus vnica solum ratio formalis debiti, quæ est reddere vnicuique quod suum est, simpliciter consideretur, vnica etiam iustitia commutatiua erit sufficiens. Et similiter est distributiua, quod est vnus habitus in ordine ad omnem distributionem. Itaque, quemadmodum comedere anguillam, & pastinacam, & oua in feria sexta ad eandem virtutem temperantiæ pertinet, quamuis isti actus materialiter distinguantur: ità etiam, & facere æqualitatem in venditionibus, & emptionibus pertinet ad eandem iustitiam: quamuis isti actus materialiter distinguantur. Si quis autem de iustitia vindicatiua, seu punitiua quærat ad quam speciem iustitiæ particularis pertineat, an, scilicet, ad commutatiuam, vel ad distributiuam? dico, quòd, vt est in principe puniente scelera, est quidem actus elicitus à iustitia commutatiua. Ad iustitiam enim commutatiuam pertinet, constituere æqualitatem simpliciter inter datum & acceptum, & inter culpam & pœnam. Propter quod dicit scriptura, quod iuxta quantitatem delicti erit, & plagarum modus. Cæterum imperatur iste actus à iustitia legali, cuius est respicere bonum commune; & ordinare non solum bona ciuium ad bonum totius reipublicæ, sed etiam pœnas, & vindictas malefactorum, quæ ideò inferri debent, vt in pace & quiete status reipublicæ gubernetur.

Dubium.

Solutio.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm medium eodem modo accipiatur in iustitia distributiua, & commutatiua.

AD Secundum sic proceditur. Videtur quod medium eodem modo accipiatur in iustitia distributiua, & commutatiua. Vtraque enim sub iustitia particulari continetur, vt dictum † est. Sed in omnibus temperantiæ, vel fortitudinis, partibus accipitur vno modo medium. Ergo etiam eodem modo medium est accipiendum in iustitia distributiua & commutatiua.

Infr. a. 4. cor. & 2. di. 27. art. 3. co. & 3. di. 33 q. 1. art. 3. q. 2. cor. Et vir. q. 1. a. 13. ad 7. Art. praced.

2 ¶ Præterea. Forma virtutis moralis in medio consistit, quod secundum rationem determinatur. Cum ergo vnius virtutis sit vna forma, videtur quod in vtraque sit eodem modo medium accipiendum.

3 ¶ Pręterea, In iustitia distributiua accipitur medium, attendendo diuersam dignitatem personarum. Sed dignitas personarum attenditur

etiam

etiam in commutatiua iustitia, sicut in punitionibus. Plus enim punitur qui percutit principem, quàm qui percutit priuatam personam. Ergo eodem modo accipitur medium in vtraque iustitia.

Lib. 5. cap. 5. tom. 5. ¶ Sed contra est, quòd Philosoph. dicit in 5. Ethicor. quòd in iustitia distributiua accipitur medium, secundum geometricam proportionalitatem, in commutatiua autem secundum arithmeticam.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum Arg. præced. † est, in distributiua iustitia datur aliquid alicui priuatæ personæ, inquantum id quod est totius, est debitum parti. Quod quidem tanto maius est quanto ipsa pars maiorem principalitatem habet in toto. Et ideo in distributiua iustitia tanto plus alicui de bonis communibus datur, quanto illa persona maiorem habet principalitatem in communitate. Quæ quidem principalitas in aristocratia communitate attenditur, secundum virtutem, in olicratia secundum diuitias, in democratia secundum libertatem, & in alijs aliter. Et ideo in iustitia distributiua non accipitur medium, secundum æqualitatem rei ad rem, sed secundum proportionem rerum ad personas, scilicet sicut vna persona excedit aliam, ita etiam res, quæ datur vni personæ, excedit rem, quæ datur alij. Et Lib. 5. Ethic. cap. 3. à med. tom. 5. ideo dicit † Philosophus, quòd tale medium est secundum geometricam proportionalitatem, in qua attenditur æquale, non secundum quantitatem, sed secundum proportionem. Sicut si dicamus, quòd sicut se habent sex ad quatuor, ita se habent tria ad duo, quia vtrobique est sesquialtera proportio, in qua maius habet totum minus, & mediam partem eius. Non autem est æqualitas excessus, secundum quantitatem, quia sex excedunt quatuor in duobus: tria vero excedunt duo in vno. Sed in commutationibus redditur aliquid alicui singulari personæ propter rem eius, quæ accepta est, vt maximè patet in emptione & venditione, in quibus primo inuenitur ratio commutationis. Et ideo oportet adæquare rem rei: vt quanto iste plus habet, quàm suum sit de eo quod est alterius, tantundem restituat ei, cuius est. Et sic fit æqualitas secundum arithmeticam medietatem, quæ attenditur secundum parem quantitatis excessum: sicut quinque est medium inter sex & quatuor, in vnitate enim excedit & exceditur. Si ergo à principio vterque habeat quinque, & vnus eorum accipit vnum de eo quod est alterius, vnus, scilicet, accipiens habebit sex, & alij relinquentur quatuor. Erit ergo iustitia si vterque reducatur ad medium, vt accipiatur vnum ab eo qui habet sex, & detur ei qui habet quatuor. Sic enim vterque habebit quinque quod est medium.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod in alijs virtutibus moralibus accipitur medium secundum rationem, & non secundum rem. Sed in iustitia accipitur medium rei: & ideò secundum diuersitatem rerum, diuersimodè medium accipitur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd generalis forma iustitiæ est æqualitas, in qua conuenit iustitia distributiua cum commutatiua. In vna tamen inuenitur æqualitas secundum proportionalitatem geometricam, in alia secũdum arithmeticam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in actionibus & passionibus conditio personæ facit ad quantitatem rei. Maior enim est iniuria si percutiatur princeps, quàm si percutiatur priuata persona. Et ideo conditio personæ in distributiua iustitia attenditur secundum se. In commutatiua autem, secundũ quod per hoc diuersificatur res.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: In iustitia distributiua medium debet accipi secundum proportionalitatem geometricam, idest, secũdum æqualitatem proportionis personæ ad rem, quæ per distributionem confertur. Probatur: In iustitia distributiua datur aliquid alicui personæ, in quantum id, quod est totius, est debitum parti: sed id quod est totius, & debitum parti, est maius, quantò ipsa pars maiorem principalitatem habet in toto: ergo secundum æqualitatem proportionis personæ ad rem, quæ confertur, debet medium in iustitia distributiua attendi: atque ex consequenti, secundum proportionalitatem geometricam, in qua attenditur æquale, non secundum quantitatem; sed secundum proportionem. Ita, scilicet, vt sicut vna persona excedit aliam, ità etiam res, quæ datur vni personæ, excedat rem, quæ datur alteri. Secunda conclusio: In iustitia commutatiua medium debet accipi secundum proportionalitatem arithmeticam, hoc est, secundum æqualitatem rei ad rem. Probatur; In commutationibus datur aliquid alicui singulari personæ propter rem eius, quæ accepta est, vt est videre in emptione, & venditione: ergo in illis ità est necessarium adæquare rem rei, vt quanto iste plus habet, quàm suum est, de eo quod est alterius, tantumdem restituat ei, cuius est. Et sic medium in iustitia commutatiua, accipitur secundum æqualitatem rei ad rem, quæ est æqualitas arithmetica. Ex dictis infertur medium non eodem modo accipiendum esse in iustitia distributiua, quam in commutatiua, quod erat præcipuum quæsitum huius articuli.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli est aduertendum, quod medium dupliciter accipi potest. Vno modo per comparationem ad extrema: qua ratione dicitur medium illud, quod æqualiter distat ab extremo, vt centrum in circulo. Et isto modo non accipitur medium in virtutibus moralibus. Fortitudo enim quæ mediat inter audacias & timores, magis accedit ad audaciam, & similiter liberalitas magis accedit ad prodigali *Qualiter accipiatur medium in virtutibus moralibus.*

prodigalitatem, quam ad auaritiam. Alio modo accipitur medium per commensurationem, seu adæquationem ad aliquam regulam, & mensuram extrinsecam: inter excessum enim, atque defectum regula mediat, adæquatio & conformitas ad talem regulam. Et secundum istum modum debet accipi medium in virtutibus moralibus. Regula autem, cui debēt commensurari & conformari operationes virtutum moralium, est regula præscripta à ratione. Conformitas, seu adæquatio ad istam regulam dicitur medium virtutis: quod, quia à ratione constituitur, appellatur medium rationis. Vt verbi gratia, in materia temperantiæ recta ratio præscribit certum modum, seu medium tenendum ab isto homine in comedendo; & si plus comedit excedit regulam; si autem minus deficit ab illa: & si seruat modum conformat se regulæ: quæ conformitas est medium inter excessum & defectum à regula. Et in hoc medio consistit omnis virtus moralis, vt docet D. Thom. quæstione prima de virtutibus, in communi. articul. 13. & 1.2. & quæstio. 64. articul. 1. Et propterea dicebat Aristotel. libro secundo Ethicorum. capit. sexto, quòd virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens, prout sapiens diffinierit.

Virtutū moralium quædam sunt in appetitu, aliæ in voluntate.

¶ Secundo est aduertendum, quòd inter virtutes morales quædam subiectantur in appetitu sensitiuo, vt temperantia, & fortitudo: quarum proprium munus, & officium est reducere passiones appetitus ad mediocritatem conformē rectæ rationi. Aliæ autem subiectantur in voluntate; vt iustitia commutatiua, & distributiua. Et quia istæ virtutes versantur circa actiones exteriores, quæ sunt ad alterum, vt diximus supra, proprium officium illarum est, efficere æqualitatem illarum actionum ad suam regulam. Quæ quidem æqualitas est æqualitas rei; & non solū æqualitas rationis, sicut in temperantia & fortitudine. In vtraque enim iustitia, tam commutatiua, quàm distributiua est necessarium, quòd seruetur æqualitas inter ipsas res, quæ commutantur, vel distribuuntur. Est tamen quoad hoc differentia inter iustitiam commutatiuam, & distributiuam. Nam in iustitia distributiua non est necesse, vt seruetur æqualitas, secundum quantitatem; sed sufficit, quòd seruetur æqualitas, secundum proportionem, vt, scilicet, qualis est proportio inter vnam personam & ea, quæ per distributionem illi conferuntur, talis etiam sit proportio inter alteram personam, & ea, quæ illi conferuntur. In iustitia autem commutatiua necesse est, vt seruetur æqualitas rei ad rem; non quidem secundum proportionem, sed secundum quātitatem. Et hæc diuersitas æqualitatis inuenta in iustitia commutatiua, & distributiua efficit, vt medium in vtraque iustitia non accipiatur eodem modo; quod vult ostendere D. Thom. in hoc articulo. Conclusiones autem ab eo positæ, ponuntur etiam ab Aristotel. libro quinto Ethicorum, capitulo tertio, & quarto. Vbi de medio iustitiæ commutatiuæ, & distributiuæ differens dicit medium in vtraque iustitia, debere esse medium inter magis & minus, cæterum medium in iustitia distributiua debere sumi secundum proportionem geometricam, & non secundum æqualitatem quantitatis: cùm tamen in iustitia commutatiua medium sumatur, secundum æqualitatem quantitatis, quod appellatur medium arithmeticum.

Differentia inter iustitiam commutatiuam & distributiuā.

Quid sit proportio.

¶ Sed, vt hoc perfectè intelligatur est aduertendum primo, quòd proportio secundum mathematicos, nihil aliud est, quàm certa, & determinata habitudo inter duas res ex aliqua conditione, seu similitudine proueniens. Propterea enim inter binarium, & quaternarium dicimus esse proportionem, quia quaternarij ad binarium est quædam habitudo appellata, proportio dupla, fundata in similitudine, quam isti numeri habent inter sese. Ex quo fit, vt inter finitum, & infinitum, vt inter Deum & creaturam nulla possit esse proportio, sicut nec inter hæc potest esse certa, & determinata habitudo.

Differentia inter proportionem geometricam & Arithmeticam.

¶ Secundo est aduertendum, quod proportio geometrica, & arithmetica, quantum attinet ad præsens institutum inter alia differunt in hoc, quod proportio geometrica est habitudo inter duas proportiones, vocatúrque proportionalitas; & ad minus debet esse inter quatuor terminos. Vt si, verbi gratia, ponam istos quatuor numeros, binarium, ternarium, quaternarium, & senarium: tunc fiet proportio geometrica, si dicamus in hunc modum: sicut se habet binarius ad quaternarium: ità se habet ternarius ad senarium: vtrobique enim est eadem proportio, scilicet, dupla: & proportionaliter, & geometricè tantùm excedit quaternarius binarium, quantùm senarius ternarium, scilicet, per medietatem: quamuis non sit vtrobique idem excessus, secundum numerum. Nam quaternarius excedit binarium in duabus vnitatibus: at verò senarius excedit ternarium per tres vnitates. Dicitur autem ista proportio geometrica: quia geometria est, quæ agit de quantitate continua; & inter quascunque duas quantitates continuas eiusdem generis est dare mediam quantitatem, quæ qua proportione excedit vnam illarum, excedatur ab alia: quod non est dare inter quoscunque duos numeros. Vt est videre in his duobus, duo & quatuor: medius enim numerus est tria: qui tamen diuersa proportione refertur ad extrema: nam tria ad duo est proportio sesquialtera, quatuor verò ad tria est proportio sesquitertia. Proportio arithmetica attenditur secundum parem vnitatum excessum: & sic dicimus, quòd tria eandem arithmeticam proportionem habet ad duo, & quatuor; ab vtroque enim distat per vnitatem; quamuis non habeat ad illa eandem proportionem geometricam, vt superiùs dicebam.

Explicantur D. Thom. & Aristot.

¶ His constitutis, facile erit intelligere, quid sibi D. Thom. & Aristotel. voluerint, quando dixerunt, iustitiæ distributiuæ medium esse considerandum, secundum proportionem geometricam: & iustitiæ commutatiuæ medium esse considerandum, secundum proportionem arithmeticam. Sensus enim est, quòd in iustitia commutatiua ad hoc, vt medium teneatur, necessarium est adæquare rem rei, secundum quantitatis excessum, nulla habita ratione personarum. Ità, scilicet, vt quantò plus iste habet, quam suum est, tantundem restituat ei, cuius est, minus habenti, sine aliquo respectu ad dignitatem personæ. At verò in iustitia distributiua medium accipiendum est, non secundum eandem quantitatem, sed secundum proportionem. Cum enim bona communia, quæ per iustitiam distributiuam conferuntur, vt honores, & alia huiusmodi, æqualia non sint, nec ciues æquales esse omnes possint, si princeps, vel ij, qui rempublicam regunt, de rebus communibus omnibus æqualiter prouiderent, confusio maxima accideret, & totius politiæ ordo periret; essetque talis æqualitas summa inæqualitas. Debet ergo qui præest communitati diligenter attendere conditiones personarum, & bonorum communium qualitates; quibus inspectis, & ad inuicem

compensatis

compéſatis debet etiam ea proportionabiliter diſtribuere. Ita, ſcilicet, vt ſicut vna perſona aliam excedit: ità ſimiliter quod vni confertur excedat collatum alteri. Sed, vt hoc meliùs intelligatur, libet illud tali exemplo declarare: Si decreuit, verbi gratia, princeps decem talenta ciuibus diſtribuere, debet etiam illa in tot partes partiri, quot ſunt ciues, quibus ſunt conferenda: tali tamen ratione, vt qualis eſt proportio meritorum Petri ad merita Pauli; talis ſit proportio præmij illius ad præmiú huius. Et ſi merita Petri ſunt, vt ſex, & Pauli, vt tria, quæ eſt proportio dupla, & Paulo confertur præmium, vt duo: tunc debet Petro conferri præmium duplum, ſcilicet, quatuor; vt qualis eſt proportio meriti Pauli ad ſuum præmium, puta, ſeſquialtera: talis etiam ſit Petri ad ſuum præmium. Et hoc eſt inuenire medium geometricum neceſſario requirendum in iuſtitia diſtributiua.

Per accidens eſt in iuſtitia diſtributiua quòd præmiū ſit æquale merito.

¶ Ex hoc infertur eſſe accidentarium, & quaſi impertinens ad iuſtitiam diſtributiuam, quòd, in diſtributione bonorum communium præmium ſit æquale merito. Cùm enim non ſemper æqualis bonorum ſumma ſit ciuibus diſtribuenda: quoniam reſpublica humana, quandoque in bonis plus, quandoque minus habet: imo nunc, verbi gratia, diſtribuit triginta talenta ab hoſtibus accepta; & alio tempore viginti; & alio decem, fieri non poteſt, vt ſemper præmium ſit æquale merito. Quod requiritur, ſolum eſt, vt in diſtributione bonorum communium ea proportionalitas meritorum ſeruetur: vt ſi Petro propter ſua merita conferuntur duo, illi, qui habuerit maiora merita in dupla proportione conferantur quatuor, ad modum iam explicatum. In diſtributione quidem diuinorum bonorum, quæ à Chriſto in die iudicij eſt futura: quia infinita illa ſunt, & quæ exhauriri nequeunt, diſtributio fiet, non ſolum ſecundum proportionem geometricam, quæ eſt, vt quo quiſque longius antecellit alios meritis, excedat & præmio; verùm etiam ſecundum arithmeticam, quæ eſt, vt quiſque tantum recipiat in præmio, quantum habuit in meritis ex diuina gratia profectis. Faxit Deus, vt illius beatiſsimæ diſtributionis ex ſua benignitate participes ſimus.

Articvlvs III.

Vtrùm materia vtriuſque iuſtitiæ ſit diuerſa.

AD tertium ſic proceditur. Videtur quod materia vtriuſque iuſtitiæ non ſit diuerſa. Diuerſitas enim materiæ facit diuerſitatem virtutis, vt patet in temperantia & fortitudine. Si ergo diſtributiuæ iuſtitiæ & commutatiuæ ſit diuerſa materia, videtur quòd non contineantur ſub vna virtute, ſcilicet, ſub iuſtitia.

2 ¶ Præterea, Diſtributio, quæ pertinet ad iuſtitiam diſtributiuam, eſt pecuniæ vel honoris, vel aliorum quæcunque diſpartiri poſſunt inter eos, qui communitate communicant, vt dicitur in 5. † Ethic. quorum etiam eſt commutatio inter perſonas adinuicem, quæ pertinet ad commutatiuam iuſtitiam. Ergo non eſt diuerſa materia diſtributiuæ & commutatiuæ iuſtitiæ.

Lib. 5. cap. 2. circa finem tom. 5.

3 ¶ Præterea, Si ſit alia materia diſtributiuæ iuſtitiæ, & alia materia commutatiuæ, propter hoc, quòd differunt ſpecie, vbi non erit differentia ſpeciei, non debebit eſſe materiæ diuerſitas. Sed Philoſophus † ponit vnam ſpeciem commutatiuæ iuſtitiæ, quæ tamen habet multiplicem materiam. Non ergo videtur eſſe multiplex materia harum ſpecierum.

Lib. 5. Ethic. cap. 2. ante med. to. 5.

¶ In contrarium eſt quod dicitur in 5. Ethic. † quòd vna ſpecies iuſtitiæ eſt directiua in diſtributionibus: alia in commutationibus.

Lib. 5. cap. 2. circa finem tom. 5.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà dictum † eſt, iuſtitia eſt circa quaſdam operationes exteriores, ſcilicet, diſtributionem & commutationem: quæ quidem ſunt vſus quorundam exteriorum vel rerum, vel perſonarum, vel etiam operum. Rerum quidem, ſicut cum aliquis, vel aufert, vel reſtituit alteri rem. Perſonarum autem, ſicut cum aliquis in ipſam perſonam hominis iniuriam facit, puta, percutiendo, vel conuitiando, aut etiam cum irreuerentiam exhibet. Operum autem, ſicut cum aliquis iuſtè ab alio exigit, vel alteri reddit aliquod opus. Si ergo accipiamus, vt materiam vtriuſque iuſtitiæ ea, quorum operationes ſunt vſus, eadem eſt materia diſtributiuæ & commutatiuæ iuſtitiæ. Nam & res diſtribui poſſunt à communi in ſingulos, & commutari de vno in alium. Et etiam eſt quædam diſtributio laborioſorum operum, & recompenſatio. Si autem accipiamus vt materiam vtriuſque iuſtitiæ actiones ipſas principales, quibus vtimur perſonis, rebus, & operibus: ſic inuenitur vtrobique alia materia. Nam diſtributiua iuſtitia eſt directiua diſtributionum. Commutatiua verò iuſtitia eſt directiua commutationum, quæ attendi poteſt inter duas perſonas: quarum quædam ſunt inuoluntariæ, quædam verò voluntariæ. Inuoluntariæ quidem quando aliquis vtitur re alterius, vel perſona, vel opere, eo inuito. Quod quidem contingit quandoque occultè per fraudem, quandoque etiam manifeſtè per violentiam. Vtrunque autem contingit aut in rem, aut in perſonam propriam, aut in perſonam coniunctam. In rem quidem, ſi occultè vnus rem alterius accipiat, & vocatur furtum: ſi autem manifeſtè, vocatur rapina. In perſonam autem propriam, vel quantum ad ipſam conſiſtentiam perſonæ, vel quantum ad dignitatem ipſius. Si autem quantum ad conſiſtentiam perſonæ, ſic læditur aliquis occultè per doloſam occiſionem, ſeu percuſsionem, & per veneni exhibitionem. Manifeſtè autem per manifeſtam occiſionem, aut per incarcerationem, aut verberationem, ſeu membri mutilationem. Quantum autem ad dignitatem perſonæ læditur aliquis occultè quidem per falſa teſtimonia, ſeu detractiones, quibus aliquis aufert famam ſuam, & per alia huiuſmodi. Manifeſtè

Art. 1. huius q. & q. 58. ar. 9. ad 2 & ar. 10.

autem per accusationem in iudicio, seu per conuitij illationem. Quantum autem ad personam coniunctam læditur aliquis in vxore, vt in pluribus occultè per adulterium. In seruo autem eum aliquis seruum seducit, vt à domino discedat. Et hæc etiam manifestè fieri possunt. Et eadem ratio est de alijs personis cóiunctis, in quas etiam possunt omnibus modis iniuriæ committi, sicut & in personam principalem. Sed adulterium & serui seductio sunt propriæ iniuriæ circa has personas: tamen quia seruus est possessio quædam, hoc refertur ad furtum.

¶ Voluntariæ autem commutationes dicuntur quando aliquis voluntariè transfert rem suam in alterum. Et si quidem simpliciter in alterum transferat rem suam absque debito, sicut in donatione, non est actus iustitiæ, sed liberalitatis. In tantum autem ad iustitiam voluntariam translatio pertinet, inquantum est ibi aliquid de ratione debiti. Quod quidem contingit multipliciter. Vno modo, quando quis transfert simpliciter rem suam in alterum, pro recompensatione alterius rei, sicut accidit in venditione & emptione. Alio modo, quando aliquis tradit rem suam alteri, concedens ei vsum rei cum debito recuperandi rem. Et si quidem gratis concedit vsum rei, vocatur vsus fructus in rebus, quæ aliquid fructificant: vel simpliciter mutuum seu accommodatum in rebus, quæ nó fructificant: sicut sunt denarij, vasa & huiusmodi. Si verò nec ipse vsus gratis conceditur, vocatur locatio & conductio. Tertiò modo aliquis tradit rem suam, vt recuperandam, non ratione vsus, sed vel ratione conseruationis, sicut in deposito: vel ratione obligationis, sicut cum quis rem suam pignori obligat, seu cum aliquis pro alio fideiubet. In omnibus autem huiusmodi actionibus siue voluntarijs, siue inuoluntarijs, est eadem ratio accipiendi medium, secundum æqualitatem recompensationis. Et ideo omnes istæ actiones ad vnam speciem iustitiæ pertinent, scilicet, ad commutatiuam. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Nota.

Svmma Textvs.

ANte quàm D. Thom. respondeat ad hanc difficultatem præmittit quòd cum iustitia versetur circa operationes exteriores, quæ sunt ad alterum, duplicem materiam possumus in illa considerare. Vnam remotam: & sunt res illæ, quæ distribuuntur, & commutantur; siue sint pecuniæ, siue triticum, &c. Alteram proximam: & est vsus ipsius materiæ remotæ, scilicet, vel distributio, vel commutatio. Et hoc supposito constituit tres propositiones.

Prima conclusio: Si loquamur de materia remota, eadem est materia iustitiæ distributiuæ, & commutatiuæ. Probatur: Nam eædem res sunt, quæ possunt inter aliquos & distribui, & commutari.

¶ Secunda conclusio. Loquendo de materia proxima, alia est materia iustitiæ distributiuæ, & alia iustitiæ commutatiuæ. Probatur: Materia proxima iustitiæ distributiuæ est distributio illarum rerum, quæ non debentur illis, quibus conferuntur, nisi, quia sunt partes reipublicæ, cuius sunt illa bona; materia autem proxima iustitiæ commutatiuæ est commutatio illarum rerum, quæ sunt debita alicui, quia sunt propria illius: sed istæ duæ actiones, scilicet, distributio, & commutatio sunt inter se specie distinctæ, vt constat ex diuersa ratione debiti in illis inuenta: ergo materia proxima iustitiæ distributiuæ est diuersa à materia proxima iustitiæ commutatiuæ. Et ex ista diuersitate materiæ proximæ sumitur diuersitas specifica vtriusque iustitiæ.

Tertia conclusio: Omnes commutationes siue voluntariæ, siue inuoluntariæ in ratione commutationis sunt eiusdem speciei: & sic omnes pertinent ad eandem speciem iustitiæ. Probatur: In omnibus illis est eadem ratio accipiendi medium, scilicet, secundum proportionem arithmeticam, hoc est, secundum æqualitatem rei ad rem: ergo in omnibus illis est eadem ratio specifica iustitiæ; atque ex consequenti omnes pertinent ad eandem speciem.

Explicatio Articvli.

DE prima, & secunda conclusione huius articuli, nihil aliud est dicendum quam quòd dicitur in textu. Sed circa tertiam est aduertendum mentem D. Thom. in illa esse, ostendere, omnium commutationum, siue voluntarium, siue inuoluntarium, rectificationem ad eandem speciem specialissimam iustitiæ commutatiuæ pertinere; quamuis diuersimodè. Nam iustitia commutatiua eatenus rectificat commutationes inuoluntarias, quatenus restituit damna, quæ ex illis resultant: commutationes verò voluntarias rectificat constituens in ipsis debitam rectitudinem. Ratio autem, propter quam dicuntur istæ rectificationes ad eandem speciem iustitiæ commutatiuæ pertinere, est, quia omnes fiunt secundum æqualitatem rei ad rem, præsupposita prius ratione debiti simpliciter, quod est debitum iustitiæ commutatiuæ, vt diximus articulo 5. huius quæstionis.

Omnium commutationum rectificatio pertinet ad eandem iustitiam.

¶ Secundò est aduertendum, quòd nomen commutationis non denotat simplicem, vel donationem, vel receptionem: Vbi enim res gratis donatur donoque recipitur nulla est commutatio; sed tunc dato propriè dicitur commutatio (vt nomen præsefert) quando alter dat, vt recipiat, & alter recipit, vt reddat; vt est videre in mutuo, in deposito, in venditionibus, conductionibus, reliquisque id genus ciuilibus contractibus. Est autem commutatio secundum istam rationam accepta duplex, vna voluntaria, altera inuoluntaria. Voluntaria est, quando quis rem à Domino volente, & consentiente suscipit, vt in mutuo. Inuoluntaria verò, quando quis vsurpat sibi rem alienam, vel personam, vel opus inuito Domino. Sed est aduertendum, quòd quemadmodum commutatio voluntaria spontaneam quandam & voluntariam actionem ex vtraque parte significat, videlicet, tam recipientis, quàm conferentis: ità etiam contraria ratione commutatio inuoluntaria importat actionem inuoluntariam, tam ex parte patientis, quàm ex parte offerentis. Vt est videre in furto, in quo nec Dominus dat, vt recipiat; nec fur capit vt reddat. Sed ille contra suam voluntatem patitur, & hic liberè accipit, quod nollet vnquam rependere.

Quid nomine commutationis importetur.

¶ Et si quis argumentetur: Ille, qui furatur, peccat: ergo talis actio est voluntaria; atque ex consequenti falsum

falſum eſt dicere, quòd commutatio inuoluntaria, in furto exiſtens, tam ex parte patientis, quam ex parte auferentis eſt inuoluntaria: reſpondetur, quòd quanuis furtum, quantum ad acceptionem ſit voluntarium; & hac ratione peccatum, vt dicitur in argumento; quia tamen ille, qui liberè accipit nollet reddere acceptum; commutatio autem voluntaria conſiſtit in hoc, vt ſicut vnus voluntariè dat, vt ſibi reddatur; ita etiam alter voluntariè accipiat, vt reddat: idcircò furtum in ratione commutationis dicitur inuoluntarium ex vtraque parte. Et idem eſt dicendum de quacunque alia commutatione inuoluntaria, vt de homicidio, percuſsione, conuitio, & id genus alijs. *Solutio.* Bene poteſt contingere, quòd is, qui per inuoluntariam commutationem aliquid accipit, id poſteà reddat, vel voluntariè pœnitentia ductus, vel inuoluntariè à publica poteſtate compulſus: hoc tamen eſt impertinens ad hoc, vt ipſa commutatio dicatur voluntaria, vel inuoluntaria. A priori enim radice acceptionis cõmutatio nomen ſortitur. Vnde ſi acceptio fuit voluntaria, quanuis redditio poſteà ſit inuoluntaria, vt contingit in illo, qui poſt factam emptionem vi compellitur pretium perſoluere, tota commutatio eſt dicenda voluntaria: & ſi acceptio fuit inuoluntaria, quanuis poſteà redditio ſit voluntaria, pari ratione commutatio erit dicenda inuoluntaria. Sed quoniam Ariſtot. lib. 3. Ethic. duabus de cauſis dicit accidere inuoluntarium, ſcilicet, aut vi & metu, aut ignorantia, idcirco lib. 5. Ethic. inuoluntarias commutationes adhuc in duas ſubdiuidit; in eas, ſcilicet, quæ occultè, & ignorante Domino per fraudem fiunt; & in eas, quæ fiunt manifeſtè per violentiam, quas omnes D. Thom. in iſto articulo latè proſequitur. Et circa illas ſolùm eſt aduertendum, quòd, quanuis in commutationibus inuoluntarijs reperiantur diuerſæ ſpecies peccatorum, quæ habent propria nomina, & pertinent omnia ad iniuſtitiam, videlicet, furtũ, rapina, homicidium, veneficium, incarceratio, mutilatio, verberatio, falſa accuſatio, detractio, deriſio, contumelia, ſuſurratio, maledictio, adulterium, & huiuſmodi, de quibus diſſerit D. Thom. in ſubſequentibus; omnia tamen, quantum ad rectificationem, pertinent ad eandem iuſtitiam commutatiuam: quia in omnibus ſecundum eandem rationem debet fieri reſtitutio, aut ſatiſfactio. Commutationes ſimiliter voluntariæ per ſua quoque membra à D. Thom explicantur in iſto articulo. Videte literam.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum iuſtum ſimpliciter ſit idem quod contrapaſſum?

5. Ethic. lc. 8. Amos AD quartum ſic proceditur. Videtur, quòd iuſtum ſit ſimpliciter idem quod contrapaſſum. Iudicium enim diuinum eſt ſimpliciter iuſtum. Sed hæc eſt forma diuini iudicij, vt ſecundum quod aliquis fecit patiatur, ſecundum illud Matth. 7. In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis, ergo iuſtũ eſt ſimpliciter idem quod contrapaſſum.

2 ¶ Præterea, In vtraque iuſtitiæ ſpecie datur aliquid alicui ſecundum quandam æqualitatem, in reſpectu quidem ad dignitatẽ perſonæ, in iniuſtitia diſtributiua, quæ quidem perſonæ dignitas, maximè videtur attendi ſecundum opera, quibus aliqui communitati ſeruiunt: in reſpectu autem ad rem, in qua quis damnificatus eſt in iuſtitia commutatiua. Secundum autem vtramque æqualitatem aliquis contrapatitur ſecundum quod fecit. Ergo videtur quod iuſtum ſimpliciter ſit idem, quod cõtrapaſſum.

3 Præterea, Maximè videtur quòd non oportet aliquem contrapati, ſecundum quòd fecit, propter differentiam voluntarij & inuoluntarij. Qui enim inuoluntariè fecit iniuriam, minus punitur. Sed voluntarium & inuoluntarium, quæ accipiuntur ex parte noſtra, non diuerſificant medium iuſtitiæ: quod eſt medium rei, & non quo ad nos, ergo iuſtum ſimpliciter videtur eſſe idem quod contrapaſſum.

¶ Sed contra eſt, quòd Philoſ. in 5. Ethicor. probat non quodlibet iuſtum eſſe contrapaſſum. *Lib. 5. cap. 5. tom. 5.*

¶ Reſpondeo dicendum, quòd hoc quod dicitur contrapaſſum, importat æqualem recompenſationem paſsionis ad actionem præcedentem. Quod quidem propriiſsimè dicitur in paſsionibus & actionibus iniurioſis, quibus aliquis perſonam proximi lædit, putà ſi percutit, quòd repercutiatur. Et hoc quidem iuſtum determinatur in lege Exod. 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, &c. & quia etiam auferre rem alterius, eſt quoddam iniuſtum facere, ideo ſecundariò etiam in his dicitur contrapaſſum, prout ſcilicet aliquis qui damnum intulit, in re ſua etiam ipſe damnificetur. Et hoc etiam iuſtum damnum continetur in lege, Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue. Tertiò verò transfertur nomen contrapaſsi ad voluntarias commutationes, in quibus vtriuſque eſt actio & paſsio: ſed voluntarium diminuit de ratione paſsionis, vt dictum † eſt. In omnibus autem his debet fieri ſecundum rationem iuſtitiæ commutatiuæ recompenſatio ſecundum æqualitatem, vt ſcilicet paſsio recompenſata ſit æqualis actioni: non autem ſemper eſſet æqualis, ſi idem ſpecie aliquis pateretur, quod fecit. *Quæſt. 58. ar. 3. & 1. 2. q. 6. ar. 5. & q. 24. art. 3.* Nam primo quidem cum aliquis iniurioſè lædit alterius perſonam maiorem, maior eſt actio, quàm paſsio eiuſdem ſpeciei quam ipſe pateretur. Et ideo ille qui percutit principem, non ſolum repercutitur, ſed multo grauius punitur. Similiter etiã cum quis aliquem inuoluntarium in re ſua damnificat, maior eſt actio, quàm eſſet paſsio ſi ſibi ſola res illa auferretur. Quia ipſe qui damnificauit alium in re ſua, nihil damnificaretur. Et ideò punitur in hoc, quod multiplicius reſtituat: quia etiam nõ ſolum damnificauit perſonã priuatã, ſed rempublicã, eius tutelæ ſecuritatem

infringendo. Similiter etiam nec in commutationibus voluntarijs esset semper æqualis passio, si quis daret rem suam, accipiens rem alterius: quia forte res alterius est multo maior quam sua. Et ideò oportet secundum quandam proportionatam commensurationem adæquare passionem actioni in commutationibus, ad quod inuenta sunt numismata. Et sic contrapassum est commutatiuum iustum. In distributiua autem iustitia locum non habet, quia in distributiua iustitia non attenditur æqualitas secundum proportionem rei ad rem, vel passionis ad actionem, vnde dicitur contrapassum sed secundum proportionalitatem rerum ad personas, vt supra dictum † est.

Art. 2. huius quæst.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd illa forma diuini iudicij attenditur secundum rationem commutatiuæ iustitiæ, prout scilicet recompensat præmia meritis, & supplicia peccatis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd si alicui qui communitati seruisset, retribueretur aliquid pro seruitio impenso, non esset hoc distributiuæ iustitiæ, sed commutatiuæ. In distributiua enim iustitia non attenditur æqualitas eius quod quis accipit, ad id quod ipse impendit: sed ad id quod alius accipit, secundum modum vtriusque personæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quando actio iniuriosa est voluntaria, excedit iniuriam: & sic accipitur vt maior res. Vnde oportet maiorem pœnam ei recōpensari, non secundum differentiam quoad nos, sed secundum differentiam rei.

SVMMA TEXTVS.

ANtequam D. Thom. respondeat ad hanc difficultatem præmittit, contrapassum idem prorsus esse, quòd æquale secundum recompensationem passionis ad actionem precedentem. Quod proprijssimè inuenitur in actionibus & passionibus iniuriosis personarum, iuxta illud Exod 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Sed quoniam auferre rem alienam, est quoddam iniustum facere; idcircò etiam in his secundariò dicetur esse contrapassum, in quantum ille, qui damnum intulit in re sua damnificatur. Et tandem tertiò transfertur nomen contrapassi ad voluntarias commutationes, in quibus est vtrinsque actio & passio. Hoc supposito constituit D. Thom. tres propositiones, quæ virtualiter ex littera colliguntur. Prima conclusio: Si contrapassum sit pati idem in specie, quod ipse feceris, iustum & contrapassum non sunt idem simpliciter. Secunda conclusio: Si contrapassum sit agere, aut pati æquale, non in specie, sed proportionabiliter ijs rebus, quæ ipse feceris, aut receperis, iustum & contrapassum sunt idem. Tertia conclusio: Iustum quod efficit iustitia distributiua non est idem quod contrapassum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

ARticulus iste ponitur à D. Thom. ad explicandum Aristotelem, qui lib. 5. Ethic. cap. 5. contra Pythagoricos, & Rhadamantem legislatorem asserentes contrapassum (quod nihil aliud est, quàm pati idem, quod quis intulit, ita, vt eadem mensura mensuretur, qua mensus est alios: vt si percussit, percutiatur, si occidit, occidatur, si furatus est, quod alij bona eius furentur) esse iustum simpliciter, & æquale secundum iustitiam commutatiuam, talem constituit conclusionem: Contrapassum non est idem, quod iustum simpliciter, & æquale secundum iustitiam commutatiuam. Hanc probat Aristot. multipliciter. Primò: Nam si princeps percutiat subditum hominem de media plebe, non erit iustum, quòd ipse percutiatur secundum æqualitatem. Nec similiter si subditus percutiat principem erit satis, quòd ipse pari modo percutiatur, sed multo maiori pœna erit puniendus, secundum æqualitatem iustitiæ commutatiuæ: ergo contrapassum ad modum, quo illud ponebant Pythagorici non est idem, quod iustum simpliciter, & æquale secundum iustitiam commutatiuam. Item: Si fierent duæ operationes prauæ, quarum altera esset voluntaria, altera verò inuoluntaria ex ignorantia, & eadem pœna punirentur, tunc esset idem contrapassum, sed non esset idem iustum simpliciter: nam maiorem meretur pœnam, qui operatur voluntariè, quàm qui operatur inuoluntariè ex ignorantia: ergo contrapassum, & iustum simpliciter non sunt idem.

Sententia Aristot. de contrapasso.

¶ Sed est aduertendum quòd contrapassum potest dupliciter intelligi. Vno modo, quòd fiat secundum identitatem speciei, vt, scilicet, patiatur quis quod egit, vt animam pro anima, oculum pro oculo. Et de hoc dicit Arist. non esse iustum simpliciter propter rationes iam dictas. Alio modo potest intelligi contrapassum, quòd fiat secundum æqualitatem quantitatis, & secundum mensuratam proportionem, vt, scilicet, tanta sit passio, quanta fuit actio, quantumcumque diuersarum specierum, vel generum sint actio, & passio. Vt si, verbi gratia, lædit quis quempiam in bonis corporis, lędatur in bonis exterioribus; & si percussit soluat tantum læso, & tantum curiæ, & deinque recompensatio fiat secundum aliquam proportionem, etiā si non sit secundū eandē speciem. Et hoc modo extenso nomine contrapassi, & passionis ad omnes commutationes, contrapassum est idem, quod iustum commutatiuum, vt D. Thom. dicit in secunda conclusione. Imo ad hoc inuentum est numisma, vt dicit Aristot. loco citato, vt per ipsum in omnibus rebus, & iniurijs fiat recompensatio secundum proportionalem commensurationem. Vnde numus dicitur à nomos, Græco vocabulo, quod idem significat, quod lex, quasi numus sit lex, regula, & mensura valoris vniuscuiusque rei. Et ex hac distinctione habemus, vnde diuersa dicta negantium, vel affirmantium iustum de contrapasso saluare possimus.

Contrapassum potest intelligi dupliciter.

Numus ad quod inuentus explicatur.

¶ In solutione ad primum argumentum dicit D. Thom. quòd forma diuini iudicij attendenda est secundum rationem iustitiæ commutatiuæ. Quibus verbis videtur significare actum, quo Deus finali iudicio retribuet premia pro meritis, & supplicia pro peccatis esse actum iustitiæ commutatiuæ: & sic quod in Deo est iustitia commutatiua. Cuius tamen contrarium docet expressè idem D. Thom. p. p. q. 21. art. 1. & 1. contra gentes, cap. 93. & in 4. dist. 46. q. 1. art. 3. quæstiuncula 1. ad 1. Capreolus, in 2. dist. 27. quæst. 1. in responsione ad argumenta Durandi nititur conciliare hæc dicta D. Thom. Pro quo notat ex eodem D. Thom. 1. 2. q. 114. art. 3. quòd opus meritorium dupliciter potest considerari: vno modo quantum ad substantiam operis, quatenus procedit ex libero arbitrio; alio modo, secundum quòd procedit ex gratia

Quæ iustitia sit in Deo, & qualis sit futurus modus diuini iudicij.

Sententia Capreoli.

ex gratia & motione Spiritus sancti. Et dicit, quòd, si consideretur primo modo, sic inter meritum, & præmiũ non est æqualitas simpliciter, quàm respicit iustitia commutatiua: sed meritum est multò inferius præmio; atque ex consequenti, vt remunerante, secundum istam rationem non est iustitia commutatiua. Et hoc est, inquit Capreolus, quod vult significare D. Thom. quando affirmat, non esse in Deo iustitiam commutatiuam. Si autem consideretur meritum. Secundo modo, dicit, quod inter meritum & præmium vitæ æternæ est æqualitas simpliciter. Gratia enim, quam in præsenti habemus, vt D. Thom. 1. 2. loco citato ad 1. affirmat, æqualitas est vitæ æternæ; non quidem in actu, sed in virtute: qua ratione semen dicitur æquale arbori. Et sic Deus retribuens mercedem vitæ æternæ pro merito, vt procedit ex gratia, exercet actum iustitiæ commutatiuæ. Et isto modo, inquit Capreolus, loquitur D. Thom. hîc ad 3. Hæc tamen sententia Capreoli nec est ad mentem D. Tho. nec vera. Et quidem, quòd non sit ad mẽtem D. Thom. probatur: Nam p. p. & 1. contra gentes, locis citatis ex eo D. Thom. probat, non esse in Deo iustitiam commutatiuam, quia Deus nihil accipit à nobis, iuxta illud Paul. ad Rom. 11. Quis prior dedit ei & retribuetur illi. Et Iob cap. 41. Quis ante dedit mihi, & ego reddam ei. Hæc autẽ ratio ità procedit de opere meritorio, quatenus procedit à libero arbitrio, sicut quatenus procedit ex gratia. Si enim opus quatenus procedit à libero arbitrio, magis est Dei, quam nostri: quia Deus est qui dedit nobis liberum arbitrium, & mouet ad operandum, à fortiori etiam idem opus, quatenus procedit ex gratia, magis erit Dei, quam nostri: siquidem ipsa gratia à solo Deo confertur. Atque ex consequenti, si in præmiando opere, quatenus procedit à libero arbitrio, non inuenitur ratio iustitiæ commutatiuæ, quia Deus nihil accipit à nobis, quod non sit suum, multo minùs inuenietur talis ratio iustitiæ in præmiandó opere meritorio, quatenus procedit ex gratia.

Sententia Caietani & aliorum vera. ¶ Quocirca Caietanus in isto articulo, & Ferrara loco citato, & Soto de iustitia & iure, lib. 3. quæst. 5. art. 4. Absolutè dicunt, non esse in Deo propriè iustitiam commutatiuam, esse tamen in eo quendam modum illius. Et hoc est, inquit, quod D. Tho. voluit significare hîc ad 3. Quæ quidem sententia est vera, atque tenenda. Vnde ad illius explicationem est aduertendum, quòd cùm munus iustitiæ commutatiuæ sit constituere æqualitatem simpliciter inter datum, & acceptum, siue inter dantem, & accipientem, duo erunt necessaria ad rationem illius. *Duo necessaria ad rationem iustitiæ commutatiuæ.* Vnum est, quod sit æqualitas simpliciter inter datum, & acceptum, & inter dantem & accipientem: alterum autem, quod sit ibi aliquid verè datum: quod tunc contingit quando id, quod datur verè est ipsius dantis & non illius, cui datur. Et, quia nihil possumus Deo dare, quod non sit magis ipsius Dei, quàm nostrum, idcircò verè & propriè nihil illi damus, nec ipse propriè accipit aliquid à nobis. Ex quo fit, vt inter Deum præmiantem, & homines, quos remunerat, non possit esse propriè iustitia commutatiua: est tamen quidam modus illius, in quantum Deus dat vnam rem pro alia, scilicet, vitam æternam pro meritis. Et est etiam in ista remuneratione alius modus iustitiæ commutatiuæ: quia præmium semper est æquale meritis: tantum enim præmij Deus vnicuique tribuit, quantum habuit meriti. Nec solùm seruatur in hoc æqualitas proportionum inter merita hominum, & præmia illis collata, quod pertinet ad iustitiam distributiuam: sed etiam seruatur æqualitas inter meritum vnius & præmium eiusdem: quod pertinet ad iustitiam commutatiuam. Sed, quoniam in iudicio finali duplex est futura actio: vna qua Deus iustos remunerat, tribuendo præmia pro meritis: altera, qua punit peccatores, tribuẽdo debita supplicia pro culpis, & de prima operatione iam satis probatum est, non esse actum iustitiæ commutatiuæ: quia Deus nihil à nobis accipit, nec nos ei quidquam damus: superest, vt de secunda, scilicet, de punitione malorum, inquiramus: an sit actus iustitiæ commutatiuæ, vel distributiuæ. Caietanus in præsenti tenet, esse actum iustitiæ distributiuæ. Quod etiam affirmat Ferrara loco citato: & videtur esse sententia D. Tho. 1. pag. quæst. 21. art. 1. & 1. contra gentes cap. 93. Vbi absolutè negat esse in Deo iustitiam commutatiuam, nulla facta distinctione inter actum remunerandi, & actũ puniendi. Et ratio videtur esse in promptu: Nam in punitione malorum ità seruatur æqualitas proportionum, vt ea proportione, qua culpa vnius excedit culpam alterius, eadem etiam pœna, quæ infligitur vni, excedit pœnam alteri inflictam: quod est proprium munus iustitiæ distributiuæ, & non commutatiuæ. Hoc tamen non obstante, dico esse longè probabilius, quòd, punitio malorum est actus iustitiæ cõmutatiuæ. Nec est eadem ratio de remuneratione, & punitione quantum ad hoc: sed remuneratio est actus iustitiæ distributiuæ: punitio verò commutatiuæ. Ita tenet Soto loco citato. Et procul dubio colligitur ex mente D. Thom. infra q. 108. art. 2. ad 1. Vbi dicit punitionem peccatorum secundum quod pertinet ad publicam iustitiam esse actum iustitiæ commutatiuæ. Et ratio est manifesta. Nam in punitione malorum primum, quod attenditur est, quantitas culpæ, vt reddatur pro illa æqualis pœna: quod pertinet ad iustitiam commutatiuam. Si autem contingit, vt eadem proportio inter culpas & pœnas eorum, qui puniuntur seruetur, est per accidens: & res non debent denominari ab eo, quod illis conuenit per accidens; sed ab eo, quod illis conuenit per se.

QVÆSTIO LXII.

De Restitutione.

AD seruandam rerum æqualitatem inter homines, ad quod præcipuè iustitia ordinatur, duo sunt necessaria, vnum per se: alterum per accidens. Quod per se est necessarium, est, vt quacunque ratione ius suum vnicuique reddatur, ita, vt in omni commutatione semper æqualitas dati, & accepti seruetur. Quod autem per accidens est necessarium, est, vt si quando per præcedentem actionem violata fuerit æqualitas, per subsequentem reparetur restitutionem: est enim restitutio velut medicamẽtum æquitatis violatæ. *Restitutio ad quid necessaria.* Itaque quemadmodum ad vitam corporalem generatio, atque nutritio sunt per se necessaria, per accidens autem est necessarium medicamentum, vt, si quando à statu valetudinis corpus defecerit, per illud reparetur, & pristinæ valetudini restituatur: ità etiam ad vitam moralem æqualitas dati, & accepti est simpliciter necessaria. Restitutio autẽ est necessaria per accidẽs, supposito quòd æquitas sit violata. Diximus iã in superioribus de primo, scilicet, de æqualitate inter homines seruãda: & superest nunc, vt dicamus de secũdo, scilicet, de restitutione post violatã æqualitatẽ faciẽda: de qua D. Tho. in ista quæstione instituit disputationem. Ad cuius intelligentiã est aduertendum: quòd, quemadmodum non quælibet rerum tra-

ditio ad iustitiam pertinet, sed illa tantum, in qua ratio debiti simpliciter inuenitur: itá etiam non quæcunque redditio rei acceptæ, est vocanda restitutio, sed illa tantum, qua id redditur, quod secundum iustitiam iam olim debebatur. Quare si quis pro accepto beneficio gratiam referat, talis relatio non erit dicenda restitutio: quia non ex iustitiæ rigore, sed ex animi gratitudine est debita. Ex quo infero primò; quòd ad restitutionem propriè dictam duo sunt necessaria. Vnum est; quòd sit debitum iustitiæ, vt modo dicebam. Alterum autem, vel, quòd præcesserit aliqua actio; per quam aliquid sublatum sit, quod secundum iustitiam sit alterius; vel, quòd nõ sit constituta æqualitas eo tempore, quo erat constituenda. Qui enim emptæ rei pretium soluit, vel statim, vel tempore præfinito reddere potiùs, quàm restituere est dicendus. At verò, qui alienum abstulit, vel vltra, quàm oportuit, solutionem distulit, cùm posteà æqualitatem reparat, is verè dicitur restituere: quia reducit alium in eum statum quem habuit, vel debuit habere. Infero secundò, quòd ante restitutionem semper oportet præintelligere aliquam priuationem in eo, cui restitutio est facienda; quæ licet, vt in plurimum supponat moralem defectum in eo, qui restituere tenetur, potest tamen aliquando sine culpa inueniri: vt in rebus inuentis, & in eo, qui propter legitimum impedimentum debitum statuto tempore soluere non potuit, est videre. Infero tertiò, quòd omnis obligatio restitutionis semper ex eo oritur, quod quis priuatur dominio rei, quod prius habebat. Ex quo sumunt Theologi occasionem disputandi de dominio, ante disputationem de restitutione.

Materia de Dominio.

DE materia dominij disputant Theologi in 4. distinctione 15. & Iurisperiti Institutione de rerum diuisione. & ff. de acquirendo rerum dominio. & de acquirenda rerum possessione. Gerson. libro de potestate Ecclesiastica consider. 13 & lib. de vita spirituali lect. 3. cap. 3. Conradus de contractibus, titul. 1. Metina Complutens. C. de restitutio. quæst. 1. & Soto lib. 4. de iustitia & iure, quæst. 1. & sequent. De qua re à nobis quinque sunt tractanda. Primum est, quid sit dominiũ. Secundum de subiecto dominij; quis, scilicet, habeat dominium. Tertium de obiecto dominij, id est, quæ res possint cadere sub dominio, an vita, an fama, &c. Quartum de distinctione dominij, quando, scilicet, incepit dominiorum distinctio. Quintum de modo transferẽdi dominia. Ad primũ igitur deuenientes, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendũ est, quòd dictio, dominiũ, Latina est, ab optimis viris vsurpata, præcipuè à iurisprudentibus; apud quos extant in Digestis integri tituli, de rerum dominio. Et est differentia inter dominium, dominationem, & dominatum: quæ omnes sunt voces Latinæ, significantes potestatem in alios. Non eam, quam somniauit Soto lib. 4. de iust. & iur. quæst. 1. artic. 1. qui dicit has voces differre in eo; quòd dominium semper dicitur in bonam partem; dominatum autem, & dominatio semper accipiuntur in malam, & significant potestatem regiam, non legitimam, sed per tyrannidem partam. Quoniam omnes istæ voces in bonam & in malam partem accipi consueuerunt, vt est videre apud Thesaurum linguæ Latinæ. Sed differentia est in eo, quod dominatio, & dominatus fere semper dicuntur de imperio, quod in subditis hominibus exercetur, siue id legitimum sit, siue secus. At verò dominium significat hoc, & etiam

Differentia inter dominiũ, dominationẽ, dominatum.

facultatem, qua quis vtitur in alijs rebus sensu & ratione carentibus. Itaque in domo & in fundo habere te dominium rectè dixeris; dominationem autem & dominatum non rectè.

¶ Sed est difficultas, vtrùm dominium sit idem, quod ius. Ad cuius explicationem Conradus in lib. de contractibus tract. 1. quęst. 1. in 1. & 2. suppositione, (supposito, quòd ius potest accipi dupliciter, vno modo pro lege iura præscribente, in qua significatione leges pontificias appellamus ius canonicum, & leges regias ius ciuile; alio modo pro potestate aliquid agendi: qua ratione dicimus Regem habere ius in subditos, hoc est potestatem) dicit multa. Primum est, quòd si ius accipiatur secundo modo, scilicet, pro potestate legitima aliquid faciendi, tunc ius, & dominium sunt idem. Dicit secundo Conradus, quod si dominium accipiatur nimis strictè pro potestate non quacunque, sed superioris in inferiorem, quomodo Doctores sępè sępius loquuntur de dominio: tunc ius, & dominium non sunt idem: sed ius est quid superius ad dominium. Tam enim superiores, quam inferiores dicuntur habere ius, vt patres habẽt ius in filios, & filij in parentes: tamen inferiores non dicuntur habere dominium in superiores, loquendo de dominio secundum magis strictã rationem. Dicit tertiò Conradus, quòd si dominium accipiatur, vt accipitur in iure ciuili pro proprietate, & potestate, quæ versatur circa substantiam rei possessæ, vt distinguitur contra vsum, & vsumfructum, tunc ius & dominium non sunt idem, sed ius est quid superius ad dominiũ. Vsuarius enim & vsufructuarius dicuntur habere ius: & tamen neuter istorum habet dominium: loquendo de dominio pro proprietate, quæ versatur circa substantiam rei. Ex his infertur, quòd secundum sententiam Conradi dominium accipitur tripliciter. Vno modo strictè pro iure superioris in inferiorem. Secundò pro iure proprietatis: quibus duobus modis non conuertitur cum iure: Tertio modo accipitur largè pro iure cuiuscũque rei faciẽdæ; & sic est idem, quod ius. Quod autẽ dominiũ isto tertio modo sumatur, probat Conradus: Nam qui habet ius in re aliqua potest dici dominus eius: ergo & habere dominiũ illius: atque ex consequenti dominium, & ius sunt idem. Et confirmatur: Qui talem rem ab inuito auferret, proculdubio diceretur furtũ commisisse: ergo qui illam habebat erat dominus illius, atque ex consequenti habebat dominium. Probo consequentiam ex definitione furti, qua dicitur, furtum esse contrectationem rei alienæ, inuito domino rationabiliter. Hæc Conradus.

1. Dubium Sententia Conradi.

¶ Sed quoniam in eius sententia plura continentur falsa, & aliena à recto modo loquendi, vt explicemus, quid in hac re sit dicendum, sit prima conclusio. Omne dominium est ius, non tamen è contra: nisi velimus magnam vim inferre vocibus. Et quidem quòd omne dominium sit ius, est res manifesta: Nam habere dominium, est esse dominum: omnis autem dominus habet ius in re, cuius est dominus; & sic omne dominium est ius. Quòd autem non omne ius sit dominium, probatur: Nam vxor habet ius in virum, dicente Paulo 1. ad Corinth. cap. 7. Vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier, & filij habent ius in parentes, qui curam eorum habere tenentur, & serui habent ius in dominos, à quibus sustentari debent, & tamen nulli horum habent dominium, nec vxor in virum, nec filius in parentes, nec seruus in dominum: ergo non omne ius est dominium, propriè loquendo de dominio.

1. Conclus.

¶ Secunda

2. Conclus. ¶ Secunda conclusio: Non omne ius, quod habent superiores in inferiores, est dominium. Probatur primò ex instituta. de iure personali. Vbi ius, quod habetur in personas, & est ius superioris in inferiorem, diuiditur in ius patriæ potestatis, quod dicitur ius paternum, & ius dominij, quod habet dominus in seruos, ergo ius patris, quod est superioris in inferiorem, non est dominium, atque ex consequenti non omne ius superioris in inferiorem est dominium. Secundo: Prælati ecclesiastici habent ius in sibi subditos, non tamen sunt domini illorum, iuxta illud Matth. 20. Principes gentium dominantur eorũ: vos autem non sic: ergo non omne ius superioris in inferiorem est dominium. Quin potius addiderim solum illud ius, quod dominus habet in seruos esse dominium: nam ius, quod prælati, siue Ecclesiastici, siue ciuiles habent in subditos, & ius quod Reges habent in rempublicam, nulla ratione est appellandum dominium. Qui enim habet dominium est dominus: dominus autem dicit respectum ad seruum: & certum est, quod nec subditi Ecclesiastici, nec ciuiles sunt serui. Vnde Aristot. lib. 1. Politic. cap. 3. distinguit inter imperium ciuile, siue regium, & despoticum, quod est dominatiuum. Et dicit animam habere in corpus dominicum principatum, mentem vero in appetitum non nisi ciuile, & regium, quod non est dominium.

3. Conclus. ¶ Tertia conclusio: Non omnis potestas conuertendi aliam rem in proprium commodum, est dominium. Probatur: Qui tantum habet vsum domus, aut equi, habet potestatem conuertendi talem vsum, in proprium commodum: & tamen certum est illum non habere dominium domus, aut equi, vnde nec potest illa vendere, nec donare: ergo nõ omnis potestas conuertendi aliam rem in proprium commodum est dominium.

4. Conclus. ¶ Quarta conclusio: Ad dominium non est necessarium, quòd possit quis vti re, cuius est dominus in omnes vsus. Probatur: Nam pupilli sub tutore existentes sunt veri domini suarum rerum, non tamen possunt illas vendere, nec distrahere. Item primogeniti sunt veri domini illarum rerum, quas habent vinculatas, & tamen non possunt illas alienare. Sunt qui dicant primogenitos non esse veros dominos maioricatus, sed tantum vsuarios, sed vsufructuarios. Opposita tamen sententia est vera. Tum; quia necesse est assignare aliquem verum dominum illorum bonorum, & nullus fingi potest, nisi ipse primogenitus. Tum etiam; quia, si primogenitus per iniuriam expoliaretur illis bonis, iterum esset in illis restituendus; quod non esset verum, nisi haberet illorum dominium. Est enim restitutio, vt dicit D. Tho. in articulo primo huius quæstionis, iteratò aliquem statuere in possessionem vel dominium rei suæ.

Diffinitio dominij. ¶ Ex dictis possumus colligere veram dominij diffinitionem dicentes, dominium esse facultatem propriam vtendi re in omnes vsus lege permissos, referendo & ordinando eandem rem in propriam vtilitatem & cõmodum. In qua diffinitione ponitur loco generis, facultas, quæ idem est ac potestas iuridica, & legitima secundum leges, & iura habita, quæ latius patet quam dominium, vt ex supradictis constat. Ponitur autem illa particula, propria, tanquam differentia distinguens dominium à possessione. Sæpè sæpius enim contingit, vt quis habeat possessionem alicuius rei, non tamen habet dominium; quia non habet proprietatem, quæ adhuc sub iudice est. Additur etiam illa particula (vtendi re in omnes vsus) ad differentiam vsus, & vsus fructus. In vsu enim & vsufructu non est potestas vtendi substantia rei si propriè loquamur de vsu: & sic qui solum habet vsum, vel vsum fructum non potest alienare rem secundum substantiam, nec per donationem, nec per venditionem, sed salua substantia rei solum potest eius fructibus vti & frui. Ponitur præterea in diffinitione dominij illa particula, in omnes vsus lege permissos, ad explicandum quòd pupillus ante legitimam ætatem verè est dominus suarum rerum, quamuis eis ponendi liberam potestatem non habet, eas vendendo, aut donando, quoniam lege humana id prohibetur. Propter quod dicebat D. Paulus, quandiu hæres paruulus est, nihil differt à seruo, non quidem quantum ad dominium, sed quantum ad vsum, & idem est sub tutoribus. Similis etiam est ratio de illo, cuius bona vinculo primogenituræ obligata sunt: qui quamuis sit verè eorum dominus, illa tamen non potest aliqua ratione alienare; quia id sibi ciuili lege est prohibitum. Ponitur tandem in definitione dominij illa particula, referendo & ordinando eam rem in propriam vtilitatem & commodum, ad differentiam omnium aliarum specierum iuris, in quibus, vt ex dictis constat, non est licitum res subiectas in propriam vtilitatem, & commodum conuertere. Rex enim habet ius in subditos, & pater in filios; & tamen neuter illorum potest dici dominus; quia tale ius non ad commodum principis, vel parentis, sed ad commodum subditorum, vel filiorum debet ordinari. Ex hac diffinitione colligitur discrimen, quod est inter dominium, vsum & vsumfructum. Nam dominium, quia est facultas, vtendi re pro libito sui domini, fit, vt ità versetur circa substantiam rei possessæ, vt dominus, verbi gratia, domus, non solùm possit eam locare, sed etiam vendere, & diruere, si voluerit; cum tamen vsuarius, & vsufructuarius nullum ius habeant in substantiam rei: sed tantum possint vti fructibus inde collectis. Diuersimodè tamen: Nam qui habet vsum domus, & non vsumfructum, solum potest illam inhabitare, & non locare eam alijs inhabitandam: at verò qui habet vsumfructum vtrunque potest facere; & sic minus iuris est in vsu, quàm in vsufructu. Ex quo fit, vt diuersimodè hæc definiantur à Doctoribus. ff. de vsufructu. Et instituta, eodem titulo. Nam de vsufructu dicitur, quod est ius vtendi, & fruendi re alterius, salua eius substantia. De vsu autem dicitur, quod est ius alienis rebus vtendi, & non fruendi. Circa quas definitiones est aduertendum primo ex Conrado tractat. 1. de contractib. quæst. 12. quòd istæ voces vsus, & vsusfructus, possunt accipi dupliciter. Vno modo pro ipso actu vtendi rebus possessis, qualis est actualis equitatio, vel habitatio domus, & sic sunt quædam res successiuæ; quomodo non accipiuntur istæ voces in præsenti. Alio modo possunt accipi pro iure exercendi tales actiones, quod ius est quid distinctum ab ipsa actione: quia potest vnum sine alio inueniri, & hoc modo accipiunt vsum, & vsumfructum iuris prudentes in præfatis definitionibus. Discrimen inter vsum & vsumfructum.

¶ Secundo est aduertendum, quòd vti; & frui cùm ponuntur in definitionibus vsus & vsusfructus non accipiuntur in ea significatione, qua Theologi in 1. dist. 1. illis dictionibus vti consueuerunt, cum dicunt, quòd vsus est, quando voluntas amando adhæret alicui rei non propter se, sed propter alterum: fruitio verò, quando adhæret propter se. Itaque non est hæc vis horum verborum in hoc loco, sed vti in præsenti est ex re aliena tibi promissa te solum fructum capere; frui verò est eosdem fructus, & in tuum, & in aliorum, si libuerit, vsum posse conuertere. Ex quo fit, vt Quid sit vti & quid sit frui.

propriè

propriè loquendo, apud iurisconsultos iuxta positas definitiones, qui habet dominium alicuius rei, nulla ratione potest dici habere illius vsum, aut vsumfructum: quia hæc tantum versantur circa res alienas, & non circa proprias.

3. Dubium. ¶ Sed est difficultas, vtrùm dominium, & titulus dominij sint vna, & eadem res. Hoc quæritur propter *Sententia Gersonis.* Gersonem, & alios Parisienses, qui vt est videre apud Conradum, tractat. 1. de contract. quæst. 1. conclus. 4. affirmant titulum dominij, & dominium esse prorsus idem. Et idem dicebant de vsu, & titulo vsus, & de vsufructu, & titulo vsusfructus: nam existimabant, quod titulus dominij nihil aliud est, quàm habere facultatem vtendi re.

¶ Hoc tamen non obstante dico, quòd titulus dominij distinguitur à dominio, sicut fundamentum à *Sententia Autoris.* relatione. Dominium enim est quædam habitudo inter dominum, & rem possessam. Fundamentum autem, ratione cuius in domino existit talis habitudo, seu relatio, est titulus dominij, & iste est vel electio in prioratu, & episcopatu, vel emptio, aut donatio, aut natiua hæreditas, vel præscriptio in alijs rebus, quæ constat, esse quid distinctum à dominio, & causa & fundamentorum illius. Et idem est dicendum de titulo vsus, & vsusfructus.

¶ Sed quoniam diximus in superioribus, dominium rei & vsum illius differre inter sese, idque probauimus in rebus permanentibus, quales sunt domus, & vinea; quia potest dominium inueniri penes *3. Dubium graue de distinctione vsus à dominio.* vnum, & vsus penes alterum; est grauis difficultas, an in rebus vsu consumptibilibus, vsus & dominium distinguantur. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, esse quasdam res, quarum fructibus vtimur ipsis rebus manentibus, vt domus, vinea, prædium, &c. Alias verò, quarum rectus vsus consistit in earundem consumptione, vt pecunia, cuius proprius vsus est, illam in alienum dominium transferre, & panis, & vinum, quorum vsus est illa consumere. Et de istis est sermo, quando quærimus, an in rebus vsu consumptibilibus vsus distinguatur à dominio. Et loquimur (vt grauius sit dubium) tantùm de illis rebus, quæ vnico actu consumuntur. Nam in veste, licèt vsu atteratur, quia tamen non vnico actu attrita perit, potest vtcunque discerni vsus à dominio, sicut in alijs rebus permanentibus.

Explicatur sensus quæstionis. ¶ Secundò est aduertendum, quòd quando quærimus, an in rebus consumptibilibus vsus distinguatur à dominio, non est sermo de distinctione istorum secundum esse naturale. Hæc enim tractatio propriè pertinet ad Logicum, vel Metaphysicum: & est facile videre, sic distingui, quia constat aliud esse vinum, & aliud vsum vini in esse rei. Sed quod quærimus est, an in huiusmodi rebus possit vsus sine dominio inueniri, vel è contra. De qua re est grauis concertatio, non solùm inter Doctores Theologos, & Iurisconsultos, sed etiam inter summos Pontifices Nicolaum *Dissensio inter summos Pontifices.* III & Clement. V. ex vna parte, & Ioannem XXII. ex alia. Fuit autem orta hæc controuersia propter fratres ordinis Sancti Francisci, qui nec in particulari, in *Sententia Nicolai 3. & Clem.* quo conueniunt cum religiosis aliorum ordinum, nec in communi, in quo distinguuntur ab illis, dicuntur habere dominium suarum rerum, sed quod panis & vini, & aliorum eduliorum dominium residet penes summum Pontificem, & ipsi solum habent simplicem istarum rerum vsum. Dominium autem pecuniarum, quæ illis donantur, & conferuntur, residet penes illos, qui tales pecunias dederunt. Et sic in rebus vsu consumptibilibus dominium, & vsus distinguuntur.

Hanc sententiam tenet Soto lib. 4. de iustitia, quæst. 1. artic. 1. & Ledesma in 2. part. 4. quæst. 18. art. 1. fol. 219. & Nauarro in comment. super capit. non dicatis 12. quæst. 1. Contrariam tamen sententiam tenent alij quamplurimi autores. Et quidem sententia illorum: qui dicunt dominiũ & vsum distingui in rebus consumptibilibus, & sic posse esse vsum penes fratres Minores, dominium autem penes alterum, potest probari pluribus argumentis. Primò ex Nicolao III. *1. Argum.* in cap. exijt, qui seminat. de verb. significat. in 6. & ex Clemente. V. in Clement. exiui de paradiso. qui id expresse affirmant.

¶ Item secundo: Ad hoc, vt quis habeat dominium *2. Argum.* alicuius rei, non est satis, quòd possit vti illa, sed vltra hoc requiritur, quod possit illam consumere alienando, donando, vendendo, & vtendo illa quocunque alio vsu lege permisso, vt ex definitione dominij superius posita licet colligere: sed fratres Minores, quamuis vtantur alimentis, & vestibus, & alijs rebus, quæ vsu consumuntur, non tamen possunt illas alienare, aut vendere: ergo non habent illarum rerum dominium. Sed si illæ res sunt pecuniæ, dominium manet apud illum, qui dedit, & sic potest illa repetere & accipere tãquam propria bona. Si autem sunt alimenta, & alia vtensilia, dominium manet penes summum Pontificem, qui potest ea sibi accipere, & alijs tribuere tanquam propria bona ipsius Papæ.

¶ Tertio sic argumentor: Quando quis amicos *3. Argum.* conuiuio excepit, non facit eos dominos esculentorum, & poculentorum, quibus mensa extruitur, quia nec illis facit facultatem illa surripiendi, vt in proprias domos importent, nec vendendi, aut donandi: sed tantum concedit eis vsum, vt, scilicet, ad mensam sedentes illis vescantur: ergo in rebus vsu consumptibilibus vsus & dominium distinguuntur. Atque ex consequenti possumus dicere, quòd summus Pontifex quotidie inuitat fratres Minores, quibus facit facultatem edendi, atque bibendi harum rerum dominio penes se reseruato. Qui si ab eis illa auferret non esset habendus tanquam fur, & latro, sed tanquam dominus, qui propria recipit.

¶ Et confirmatur ex illo Actor. 2. vbi dicitur de fi- *Confirm.* delibus, quòd erant illis omnia communia. Quibus verbis significari videtur, omnia vsque ad alimenta esse illis communia. Atque ex consequenti vsus & dominium in rebus vsu consumptibilibus distinguuntur.

¶ Quartò argumentor argumento magistri Soti, *4. Argum.* quo ipse fatetur se conuinci ad hanc sententiam sectandam. Argumentum autem est huiusmodi. Fatentur impugnatores huius paupertatis, posse monachos habere proprium in communi, licèt illud nemo habeat in particulari: ergo possum ego particularis monachus vesci communibus, quamuis non sim particularis eorum dominus: sed eadem ratio est de toto conuentu, & de toto ordine: ergo poterit totus ordo Franciscanus vti vescibilibus, quamuis omni careat dominio: atque ex consequenti vsus & dominium in his rebus distinguuntur.

¶ Vltimò sic argumentor: Ego teneor succurrere *Vlt. Argum.* pauperi extremè indigenti; non tamen teneor in illum transferre dominium eius rei, qua indiget, verbi gratia, panis, sed tantum vsum: ergo vsus & dominium in rebus consumptibilibus distinguuntur. Consequentia cum maiori est nota; & minor probatur, scilicet, quòd in tali casu non teneor transferre dominium: Nam si tenerer, & id non facerem, perinde essem ac si retinuissem alienum inuito domino, quod

est contra

eſt contra iuſtitiam,atque ex conſequenti teneret ad reſtitutionem, cuius contrarium diximus eſſe verum in materia de eleemoſyna. Et confirmatur ex illa lege Deuteronomij, cap. 23. Ingreſſus vineam proximi tui comede vuas, quantùm tibi placuerit, foras autem ne efferas tecum. Quibus verbis videtur cõcedi ingredientibus vineam vſus vuarũ abſque dominio.

Sententia Ioan XXII. ¶ Contrariam tamen ſententiam tenet Ioannes XXII. in extrauaganti ad conditorem, de verb. ſignific. §. quod autem, vbi dicit multa. Primum eſt, quòd in rebus vſu conſumptibilibus vſus, & dominium non diſtinguuntur, ſed cui confertur vnum, conceditur vtrunque. Secundum quod dicit eſt, fratres Franciſcanos habere vſum, & dominium iſtarum rerum. Dicit tertiò, eſſe figmentum chimericum, & verbale (verba ſunt Pontificis) affirmare dominium eorum, quæ vſu cõſumuntur reſidere penes ſummum Pontificem. Dicit quartò, ex eo, quòd fratres Franciſcani habeant vſum rerum conſumptibilium, dominio penes alium exiſtente, nihil perfectionis eis accreſcit, cum eodem modo vtantur iſtis rebus, ac eis vtuntur alij mendicantes, qui in communi habent dominium. Dicit vltimò, hoc figmentum eſſe iniurioſum Romanæ eccleſiæ. Quare de huius Pontificis ſententia *Conclusio.* ſaltem ſtatuo concluſionem: In rebus vſu conſumptibilibus, vſus & dominium non diſtinguuntur: ex quo fit, vt harum rerum vſus nulli concedi poſsit, quin etiam cõcedatur dominium. Et loquor ſolùm de illis rebus, quæ vnico tantum actu conſumuntur, non de alijs vtenſilibus, quæ per aliquod tempus in ſuo vſu durare poſſunt: quales ſunt libri, veſtes, & reliqua huiuſmodi, longè diuerſa eſt ratio: habent enim iſtæ res, quantum ad hoc, naturam rerum permanentiũ. Hanc ſententiam tenent D. Thom. & Caiet. infrà q. 78. ar. 1. Et probatur primo ex l. 2. ff. de vſufructu earum rerum, quæ vſu conſumuntur. Vbi præcipitur, quod cum legatur alicui vſus alicuius pecuniæ, vel alterius rei vſu conſumptibilis, ipſa etiam pecunia legetur. Et addit rationem, quia nemo poteſt vti his rebus, niſi illas conſumendo. Quibus verbis manifeſtè ſignificatur ſenſum legiſlatoris fuiſſe, quòd in rebus vſu cõſumptibilibus vſus & dominiũ non diſtinguuntur. Item ſecundò: Qui habent ius vtendi talibus rebus, habent etiam ius conſumendi, & in nihilum redigendi ipſarum ſubſtantias: ergo ſunt illarum domini. Probo conſequentiam ex ratione dominij, quæ eſt, vt verſetur circa rei ſubſtantiam. Et confirmatur: Ius, quod diſtinguitur à dominio, eſt ius vtendi aliqua re, ſalua eius ſubſtantia: ſed hoc fieri non poteſt in rebus vſu conſumptibilibus, vt patet ad ſenſum: ergo in his rebus non poteſt eſſe vſus, qui diſtinguatur à dominio. Item: Multò magis arguit dominium, & ſuperioritatem poſſe rem aliquam conſumere, quam poſſe illam vendere, aut diſtrahere: ſed qui hoc facit habet dominium, vt conſtat: ergo & ille. Item, Si in rebus vſu conſumptibilibus vſus diſtingueretur à dominio, ſequeretur vſuram eſſe licitam: conſequens autem eſt falſum, & abſurdum: ergo & illud, ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nam ſi in his rebus vſus diſtinguitur à dominio; ſequeretur poſſe aliquem reſeruare ſibi dominium illarum, & vendere alteri vſum: vt verbi gratia, reſeruare ſibi dominium tritici, aut pecuniæ, & tradere alteri vſum iſtorum, & pro illo vſu accipere aliquid ab eo. Sicut, quia in equo vel domo vſus diſtinguitur à dominio poteſt quis retinere ſibi dominium, & vendere alteri vſum, vel conducendo, vel locando equum, aut domum: ſed hoc eſt manifeſtè vſura in pecunia, & in tritico: ergo in rebus vſu conſumptibilibus vſus non diſtinguitur à dominio. Item probatur concluſio peculiariter de Minoritis: Fratres Minoritæ poſſunt bona vſu conſumptibilia, quibus vtuntur vendere, donare, & diſtrahere: ergo ſunt veri illorum domini: conſequentia eſt nota, & antecedens probatur ex illa extrauaganti Ioan. XXII. iã citata, vbi id expreſsè affirmat, & ex decreto Nicolai III. in c. exijt. vbi dicit poſſe Minoritas facere de rebus, quas poſsident quod ſibi placuerit & libuerit. Sed reſpondent Minoritæ ad hoc argumentum, vtentes diſtinctione, qua etiam vtitur Nicolaus in d. c. exijt. dicentes, quòd vſus eſt duplex, vnus iuris, alter facti. *Solutio fratrum minorū impugnatur.* Vſus iuris eſt, vſus à lege conceſſus, hoc eſt, habere ex lege ius vtendi re aliqua, qui à Magiſtro Soto appellatur vſus in habitu. Et talis vſus, dicit, non diſtinguitur à dominio in rebus vſu conſumptibilibus: ſed cui competit vſus ex lege, cõpetit etiam dominium. Vſus facti eſt ipſa actio comedendi, vel bibendi. Et hic eſt, qui diſtinguitur à dominio, & qui ſolum inuenitur apud Minoritas. Sed, ſalua eorum pace, hæc diſtinctio nihil illos adiuuat. Tum; quia, cùm vſus facti ſit rem conſumere, non videtur, qua ratione poſsit à dominio diſtingui. Tum etiam; quia, ſi Minoritæ tantùm habent vſum facti, quæro, vtrùm id habeant dominis renuentibus, vel volentibus. Primum dici non poteſt: nam ſic vtentes re conſumptibili peccarent, quod fratres non concedent: ergo id habent dominis volentibus, & conſentientibus: ſed hoc non ſolum eſt habere vſum facti; ſed etiam iuris, leges enim ſtatuunt, vt quiſque vtatur libere quacunque re domino volente: ergo habẽt fratres eum vſum, qui non diſtinguitur à dominio.

Ad 1. argum. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, reſpondetur: concedendo Nicol. III. & Clem. V. fuiſſe contrariæ opinionis, vt eſt videre in locis citatis. Ex hoc tamen non ſequitur noſtram ſententiã eſſe falſam: quia illam tenet Ioan. XXII. Et in his rebus, quæ non pertinent ad fidem non eſt inconueniens, quòd dicamus ſummum Pontificem errare, ſicut illud affirmat Ioan. XXII. in extrauaganti ad conditorem iam citata. Cuius verba ſunt, quæ ſequũtur: Ad cõditionam canonũ nõ eſt dubiũ pertinere cũ ſtatuta à ſe, vel prædeceſſoribus edita obeſſe percipit potiùs, quàm prodeſſe, ne vlteriùs obeſſe valeant prouidere.

Ad 2. argum. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, falſum eſſe, quod ad hoc, vt quis dicatur habere dominium rei, eſt neceſſarium, quòd poſsit vti illa in omnem vſum, ſed ſolùm requiritur quòd habeat facultatem vtendi re in omnẽ vſum, lege permiſſum. Ex quo fit, vt primogeniti, & pupilli etiam dicantur habere dominium ſuarum opum, quamuis eas in alios transferre non poſsint, vt oſtendimus in ſuperioribus. Certùm eſt autem, quòd Minoritæ lege ſunt prohibiti vẽdere, vel alienare res vſu conſumptibiles: quare ex hoc non licet inferre, quòd non habẽt earum dominiũ: maximè cùm eis vti poſsint, vſque ad conſumptionem, quod cum ſolo vſu fieri non poteſt.

Ad 3. argum. ¶ Ad tertium ſimiliter reſpondetur, negando, conuiuas non eſſe dominos earum rerum, quæ ſibi apponuntur, quamuis eas, aut donare, aut vẽdere, aut in domum aſportare nullo modo poſsint. Hæc enim omnia inuitantis voluntate prohibentur, quæ in hoc caſu eſt habenda pro lege. Ad confirmationem reſpondetur, verum eſſe, quòd fidelibus in primitiua Eccleſia erant omnia vſque ad edulia communia: non tamẽ licet ex hoc inferre, quòd vſus & dominium in rebus vſu conſumptibilibus diſtinguuntur. Cùm enim bona dicuntur communia, hunc ſenſum facimus, quòd

omnia

omnia bona fidelium in aceruo quodam constituebantur, ex quo singulis quod erat necessarium distribuebatur: postea tamen cum aliquid vsu consumptibile alicui in particulari assignabant fiebat propriũ.

Ad 4. arg.

¶ Ad quartum argumentum respondetur, quòd quamuis sit verum, quòd possunt monachi habere proprium in communi, licèt nemo illud habeat in particulari; nego tamen ex hoc inferri, quod possit aliquis vesci communibus, non existens eorum particularis dominus. Eo enim ipso, quòd alicui apponitur aliquid ad vescendum cum ipso vsu, conceditur dominium, ad modum iam explicatum. Et idem etiam contingit in toto ordine Franciscano. Sed, vt hoc melius intelligatur, aduertendum est, quòd bona, quæ possidentur à monasterijs sunt in duplici differentia.

De bonis monasteriorum doctrina.

Quædam enim sunt vsu consumptibilia, vt panis, vinum: alia permanentia, vt domus, libri. Et rursus ista bona possunt considerari dupliciter: vno modo antequam diuidantur singulis, & vt sunt in communi cella: alio modo, vt sunt singulis fratribus data, eisque actu concessa ad vsum. Hoc supposito dico primò, quod in bonis permanentibus, nec ante distributionem, nec post distributionem habet aliquis frater in particulari dominium, quamuis habeat vsum sed dominium in nobis residet penes conuentum: in monachis autem Franciscanis potest fieri, vt nec resideat in singulis, nec in toto conuentu, sed, vel penes summum Pontificem, vel penes eos, qui ea bona contulerunt. Dico secundò, quòd in rebus vsu cõsumptibilibus antequam diuidantur, nullus in particulari habet dominium: tamen postquam actu sunt diuisa, & eis actualiter vtuntur, singuli habent dominium tam in nostro ordine, quàm in Franciscano.

Ad vlt. arg.

¶ Ad vltimum argumentum respondetur, verum esse, quod nullus tenetur in extrema necessitate conferre dominium pauperi indigenti directè & per se loquẽdo. Ex vi enim illius præcepti ad ea solùm obligamur, quæ necessaria sunt ad indigentiá talis pauperis subleuandam, ad quam certum est non esse necessarium directè & per se dominium, sed solum vsum. Cæterùm, quia talis est illarum rerum natura, vt vsus in eis non possit separari à dominio, idcircò indirectè & per accidens teneor concedere dominium. Et quando ex hoc infertur: ergo si non do, teneor ad restitutionem, negatur cõsequentia. Tum, quia quamuis tenear conferre dominium, illud non est per se, sed per accidens. Tum etiam, quia illa obligatio non nascitur ex iustitia, sed ex lege charitatis, cuius violatio non obligat ad restitutionem, vt diximus in materia de eleemosyna. Ad confirmationem, ex Deuteronomio respondetur negando, quòd illi, cui conceditur vsus vuarum non etiam concedatur dominium illarum, quamuis eas aut vendere, aut donare, aut foras trahere prohibeatur. Ad rationem enim dominij satis est, quod possit quis vti re in omnem vsum lege permissum. Et hæc dicta sint de ista difficultate.

De subiecto dominij.

¶ Explicato iam, quid sit dominium, operæpretium est, vt agamus de subiecto dominij, de illis, scilicet, qui possunt habere dominium, quod est secundum punctum à nobis in hac materia pertractandum. In qua re, vt certa ab incertis separemus, supponendum est primò tanquam certum, quòd Deus est omnium rerum verus, & legitimus dominus, iuxta illud Psalm. 23. Domini est terra, & plenitudo eius. Propter quod Iudic. cap. 9. in oratione, quam pro victoria contra Assyrios faciebat, hoc modo dicebat; Deus cælorum, creator aquarum, & dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantem, & de tua misericordia præsumentem, &c. Et Salomon confitetur de Deo; Dominus vniuersorum tu es, Fuit quidem Deus ab æterno omnium rerum potestate Dominus. At verò ab orbe condito fuit vsu, atque actu, cum nullæ res antea essent, quæ illi parere possent. Est enim nefas, eo vsque abuti dominij nomine, vt illud inter diuinas personas constituamus, sicut illud nonnulli constituere non verentur, dicentes, quòd Pater habet dominium in Filium & Pater & Filius in Spiritum sanctum; cum Filius nullo modo subijciatur Patri, nec Spiritus sanctus Patri & Filio, sed inter omnes personas sit summa æqualitas, quæ rationi dominij omninò repugnat, vt fides docet.

Deus est omnium rerum dominus.

Omne dominium deriuatur a Deo.

¶ Secundò est supponendum, quòd omne ius, atque dominium in inferioribus existens deriuatur à Deo tanquam à primo fonte, & tanquam ab vno, & summo omnium rerum domino, iuxta illud Sapient. 10. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Sed est difficultas, vtrùm Deus dederit aliquod dominium brutis, vel alijs rebus ratione carentibus? Nam Maioris in 4. distinct. 15. quæst. 2. & Conrad, in lib. de contract. tract. 1. q. 3. ex sententia Gersonis, dicunt, non solum Deum, & creaturas rationales, sed etiam bruta & alias res insensibiles habere aliquarum rerum dominium. Et quidem quod bruta habeant dominium, probant ex illo Genes. cap. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam, vt sit vobis in escam, & cunctis animantibus terræ. Item præterea: Nam inter apes est vn⁹ princeps & inter grues vnus dux, quem cæteræ sequuntur (vt autor est D. Hieronymus in Epist. ad Rusticum Monachum, cuius verba habentur 7. q. 1. capit. in apibus) & inter aues est herodius dux, atque rex, iuxta illud Psalm. 103. Herodij domus dux est eorum: ergo vnum brutum habet dominium supra alterum, & cuncta supra illas res, quibus vescuntur. Quòd autem aliæ res insensibiles etiam habeant aliquod dominium probant similiter ex Genes. cap. 1. Vbi Deus dicitur creasse duo magna luminaria, vnum vt præesset diei, alterum, vt præesset nocti. Et item præterea: Nam cæli, atque astra huic sublunari mundo dominari videntur, vtpotè cui calorem, atque virtutem influit, quibus foueatur, ac vegetetur. Propter quod dicebat Arist. lib. 1. Meteo. Necesse est mundum hunc inferiorem subiectum esse lationibus superioribus, vt eius inde virtus gubernetur, &c.

Dubium de brutis vtrum habeant dominium.

Argumenta pro parte affirmatiua ex Genesi.

Ex apibus.

Ex astris.

Conclusio.

¶ His tamen non obstantibus sit conclusio, quòd Deus nulli creaturæ ex irrationalibus, vel insensibilibus aliquod dominium dedit. Hæc est D. Thom. multis in locis. Et probatur: Si bruta haberent dominium pabulorum, sequeretur, quod qui ea ab eis auferret, faceret iniuriam, atque ex consequenti peccaret: consequens autem est falsum, & absurdum: ergo & illud, ex quo sequitur. Sequela probatur: Nam propter nullam aliam rationem auferens ab alio rem aliquam est iniurius illi, nisi quia tollit ab eo rem cuius habet dominium. Item præterea: Ille solus potest habere aliquarum rerum dominium, qui operatur liberè volens, & ex electione, vt docet Aristot. lib. 6. Ethicor. & D. Thom. 1. 2. quæstion. 1. articul. 1. & 2. Vnde etiam hic respectu eorum, quæ necessario vult, non dicitur propriè dominus: sed creaturæ irrationales necessario agunt quidquid agunt, scilicet, ex instinctu naturæ: ergo nullius rei possunt habere dominium. Et confirmatur: Qui sui aut suarum actionum dominus non est, aliarum rerum externarum dominium habere

nullo

nullo modo potest, cum hoc secundum ex priori deriuetur, aut illud saltim necessario præsupponat: sed creaturæ irrationales non sunt dominæ suarum actionum, vt docet Diuus Thom. 1.2. sæpè sæpius: non enim habent intellectum, & voluntatem, nec agunt propter se, quæ necessaria sunt ad dominium: ergo nullius rei sunt dominæ. Item solis hominibus datum est à Deo omnium rerum sublunarium dominium, iuxta illud Genes. cap. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis terræ, &c. quasi diceret in hoc: Faciamus hominem ad nostram imaginem, scilicet, intellectu & voluntate liberum. (hæc enim est facies Dei) vt reliquarum rerum vniuersitati, quæ nostra caret imagine Dominus constituatur: ergo creaturæ irrationales, quæ non sunt factæ ad imaginem Dei nullius rei possunt habere dominium. Et confirmatur: Habere dominium rei, est ipsa re licitè posse vti, vt ex sententia Augustini lib. 83. quæstionum, docet D. Thom. 1.2. quæst. 16. artic. 1. Sed creaturæ irrationales nulla re possunt vti; est enim vtus mediorum ad finem, & creaturę irrationales non possunt agere propter finem, cum non cognoscant rationem finis: ergo creaturæ irrationales nullius rei possunt habere dominium. Vltimò: Domini est imperare: sed creaturæ irrationales imperare non possunt: est enim imperare rem aliquam in alium finem ordinare; vt docet Diuus Thomas 1.2. quæst. 17. quod bruta facere nec possunt: ergo nec habere dominium rei.

Ad argum. ex Genesi. ¶ Et ad primum argumentum desumptum ex Genesi respondetur, illud testimonium potiùs esse pro nobis, quam contra nos. Dominium enim herbarum, de quo ibi fit sermo, magis significatur datum hominibus, cum quibus loquitur Deus, quàm brutis. Et sic cùm dicit; Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. idem est, ac si dixisset: Ecce do vobis herbas ad pascendum armenta, ac pecudes vestras.

Ad aliud de apibus. ¶ Ad aliud de apibus, & de gruibus respondetur, quod aliqua animalia habeant excellentiam supra alia, id non ex dominio, sed ex naturali instinctu prouenit. Vnde non propriè, sed metaphoricè dicitur vnum alteri dominari, propter excellentiam, quam vnum habet supra aliud. Ad quem etiam modum dicere possumus albedinem dominari nigredini, & vnam qualitatem alteri: nec ex hoc aliquid sequitur contra nostram conclusionem.

Ad aliud de astris. ¶ Ad aliud de astris, & de cœlis, quæ dicuntur dominari his inferioribus, similiter respondetur, talem loquutionem esse metaphoricam. Si enim Sol, aut Luna, aut cœlum influit in hæc inferiora, & propterea dicitur habere superioritatem supra illa; id non ex dominio, sed ex instinctu naturæ prouenit: & sic nullum in eis potest esse dominium. Ex dictis colligitur, solum Deum & creaturas intellectuales, posse habere rerum dominium.

Dubium de angelis, verū habeant dominium rerū sublunarium. ¶ Sed quoniam creaturæ intellectuales sunt in duplici differentia, quædam enim sunt purè intellectuales, vt angeli, aliæ non purè intellectuales, sed rationales, vt homo; est grauis difficultas, an harum rerum sublunarium dominium tantum inueniatur penes homines, an vero etiam inueniatur penes angelos. In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd homines habent dominium rerum sublunarium, vt ex his, quæ dubio præcedenti diximus, satis clarè constare poterit. Dico secundò etiam esse certum, quod angeli habent dominium suarum operationum naturalium. Cùm enim operentur per intellectum, & voluntatem, ex quibus propriarum operationum dominium prouenit, vt docet Diuus Thomas. 1.2. quæst. prima, articulo primo. nulla ratione potest negari, eos esse suarum operationum dominos. Itaque hæc certa sunt. Sed dubium est, vtrùm angeli aliquarum rerum inferiorum dominium habere dicantur. Soto de iustitia & iure, libro quarto, quæstione prima, artic. secundo, dicit, angelos tantùm esse dominos suarum operationum naturalium, scilicet, cogitationum, & volitionum, nec aliquod eos posse habere dominium in his rebus inferioribus, materia, & forma constantibus. Et ratio est: Nam cùm istæ res inferiores non sint conditæ propter angelos, sed tantum propter homines, quos Deus instituit finem immediatum omnium rerum creatarum, vt constat ex Genesi capit. 1. & 2. (angeli enim cùm sint spirituales nullo corpore egere possunt) & res quæ est propter finem suo tantum fini sit subiecta: manifestè conuincitur tantùm homines, & non angelos harum rerum sublunarium habere dominium. *Sententia Soti cū suo fundamento.*

Sententia Authoris. ¶ Hoc tamen non obstante, dico, posse & debere concedi, quòd angeli habent dominium aliquomodo supra hęc inferiora; & non tantum supra res inanimatas, sed etiam supra homines. Probatur: Deus cuncta ista inferiora gubernat, & ad proprios fines perducit medio ministerio angelorum, quorum quosdam fecit præfectos cœlorum, alios animātium brutorum, alios hominū, iuxta illud Pauli ad Hebræos 1. Omnes sunt administratorij spiritus in ministeriū missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis: & ad has res ministrādas quilibet angelorum in sua commendatione habet ius, nihil minus, quam præfectus alicuius oppidi; ita, vt non possit ab illo munere impediri sine graui iniuria: ergo est dicendum, quòd angeli aliquo modo habēt dominium in hæc inferiora. Et confirmatur ex Daniele cap. 10. Vbi vnus angelus dicitur præfectus Medorum, alter nationis Persarum, alter, scilicet, Michaël, dicitur princeps Ecclesiæ, & synagogæ: & similis loquutio inuenitur sæpèsæpius in Apocalypsi: ergo isti angeli habent ius in istas prouincias, atque ex consequenti aliquo modo sunt dicendi domini illarum.

Responsio ad fundamentum Soti. ¶ Et ad argumentū Soti respondetur, quòd quamuis hæc inferiora non sint condita propter angelos, tanquā propter eos, qui eis indigebant (angeli enim nihil horū possunt indigere) tamen postquā à Deo habent potestatē illa regendi, atq; gubernādi, vnusquisq; secundū peculiarem cōmissionem sibi à Deo factā, singuli habēt ius in partes sibi cōcessas, adeò, vt peculiari quadam ratione possint appellari domini illarum.

De obiecto dominij. ¶ Ex his, quæ diximus de subiecto dominij satis clarè conuincitur ex omnibus creaturis, solos homines, & angelos posse habere dominium. Restat autem nunc explicandum, quænam sint illa bona, quorum homo potest esse dominus: quod est agere de obiecto dominij tertio loco à nobis proposito. Quæ res grauiorem & difficiliorem continet disputationem. Loquimur autem in hac parte peculiariter de hominibus, quoniam de angelis ex iis, quæ diximus dubio præcedenti satis clarè colligitur quænam sint illa, quorum possunt esse domini. Pro huius autem rei intelligentia, est aduertendum, multa esse bonorum genera, de quibus in præsenti possumus dubitare, an homo illorum sit dominus. Quædam sunt in nobis, & alia sunt extra nos. Rursus ea, quæ sunt in nobis, adhuc sunt in duplici differentia. Quædam enim pertinent ad corpus, vt vita, salus membra, & *Bona de quibus potest dubitari verum illorum homo habeat dominium.*

bia, & vsus membrorum: & alia pertinent ad animam, vt ingenium, virtutes, tam intellectuales, quam mortales: & denique omnes dotes animæ. Bona autem, quæ sunt extra nos reducuntur ad hæc tria, famam, honorem, & diuitias. Per diuitias intelligo quæcunq; bona temporalia, quæ dicuntur bona fortunæ. Inter famam autem & honorem hoc est discriminis: quòd fama est bona æstimatio habita de homine: honor verò est reuerentia exterior alicui exhibita propter aliquam excellentiam: ex quo fit vt fama sit velut parens honoris. Et siquis obiiciat, quòd aliquando honoramus eum, de quo habemus sinistram opi[illegible]nem, respondetur, illum non esse verum honorem: est enim honor præmium virtutis, vt multis in locis docet Aristot. De his ergo omnibus bonis est à nobis in præsenti disputandum, an homo illorum habeat dominium; vt ex hoc colligere liceat, an possit illis pro libito vti: & an circa illa possit alicui fieri iniuria, quæ sunt res grauissimæ & valde difficiles.

Dubium de bonis temporalibus. ¶ Et vt à [illegible]oribus, & notioribus incipiamus, primò circa b[illegible] temporalia, quæ sunt bona fortunæ, est difficultas, verùm homo iure naturali illorum sit dominus? *1. Conclusio.* In qua re sit prima conclusio. Homo iure naturali habet dominium omnium rerum inferiorum. Probatur ex illo Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues, vniuersa, & pecora campi. Quamuis enim istud testimonium possit referri ad Christum, quatenus homo est, conuenientissimè tamen etiam adaptatur reliquis hominibus. Maximè, cùm illud, quod antecedit, Quid est homo quod memor es eius, non possit ità conuenienter Christo tribui, sicut aliis. Pro eadem etiam conclusione facit illud Genes. cap. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, &c. Et paulò inferius: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus, quæ mouentur super terram. *D. Chris.* Quæ verba explicans D. Chrysost. Homil. 7. ad populum Antiochenum arbitratur hominem esse conditum ad imaginem Dei, dicique esse imaginem Dei à Diuo Paulo 1. ad Corinth. 11. propter præeminentiam dominij, quod in res inferiores habet. Sicut enim Deus dominatur in cælestibus: ità etiam homo dominatur in terrestribus. Idem docet *D. August.* D. Aug. in lib. quæstionum veteris testamenti. quæst. 45. & refertur à Gratiano in Decretis 33. quæst. 5. cap. hæc imago. Cuius verba sunt quæ sequuntur. Hæc imago Dei est in hominibus, vt vnus factus sit dominus, ex quo cæteri oriantur, habens imperium Dei quasi vicarius eius: quia vnius Dei habet vir imaginem. Probant autem isti sancti hominem dici factum ad imaginem Dei propter præeminentiam dominij ex eo, quòd Paulus 1. ad Corinth. 11. præcipit, vt mulieres orent in Ecclesia velato capite, viri verò detecto. Et reddit rationem: Nam mulieris caput est vir, caput autem viri est Christus. Velamen capitis denotat, & significat subiectionem: & quia mulier debet esse subiecta viro: idcircò eius caput præcipitur velari. At verò vir, quia soli Deo, qui est eius caput, est subiectus, idcircò eius caput non præcipitur velari. Ex quo fit, vt conuenientissimè dicatur imago Dei propter præeminentiam dominij. Ità interpretatur hunc locum Pauli Theophylactus, & Theodoratus, & D. Thom. ibi lectio. 2.

Nota. ¶ Sed est aduertendum, quòd cùm eadem sit natura intellectualis viri, & mulieris, penes quàm præcipuè attenditur Dei imago, idcircò non solum vir, sed etiam mulier absolutè dicitur condita ad imaginem & similitudinem Dei. Cùm hoc tamẽ stat, quòd, si imago consideretur, quantum ad præeminentiam, & dominium, solus vir dicatur imago Dei, & non mulier, quia vir non habet superiorem præter Deum, cùm tamen mulier habeat superiorem virum, qui est eius caput. Potest tandem probari nostra prima conclusio ratione sic: Ad hoc, vt quis dicatur habere alicuius rei dominium sufficit, vt illa ordinetur ad vtilitatem ipsius: & quod ipse possit vti illa pro suo arbitratu: sed ità se habet homo ea iure naturali respectu omnium rerum inferiorum: ergo homo ea iure naturali est dominus illarum.

¶ Secunda conclusio: Rerum superiorum, quales *2. Conclus.* sunt angeli, & cælestia corpora, homo non dicitur habere propriè dominium. Probatur ex illo Psalmi: cælum cæli domino, terram autem dedit filiis hominum: & ex aliis testimoniis Genesis, quibus dicitur, traditum dominium hominibus, in quibus non fit mentio rerum superiorum, sed tantum inferiorum. Si autem fuisset communicatum homini dominium superiorum, sicut dixit propheta: Terram autem dedit filiis hominum: ità etiam dixisset: Cælum dedit filiis hominum. Item ratione hoc ipsum probatur: Angeli sunt superiores hominibus, præsuntq; illis: & corpora cælestia sunt similiter superiora corporibus humanis: ergo homo non habet dominium illorum. Probo consequentiam: Nam dominus semper est superior eo, cuius est dominus. Et confirmatur: Homo non potest vti angelis, nec corporibus cælestibus pro suo arbitratu: ergo non potest dici illorum dominus.

¶ Sed contra istam conclusionem argumentor pri- *1. Argum. contra secundam conclusionem.* mò ex Paulo ad Hebræos cap. 1. dicente de Angelis: Nonne omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis? Quibus verbis videtur significari, angelos esse ministros hominum, atque ex consequenti homines habere ius in angelos, & sic quodammodo homines esse illorum dominos.

¶ Item Deuteronomij, capit. 4. prohibens Deus, ne *2. Argum.* homines Solem, aut Lunam, aut astra adorent, assignat rationem: Quia hæc, inquit, omnia creauit Deus, vt essent in ministerium cunctis gentibus. Et 1. ad Corinth. cap. 3. cum gloriarentur Corinthi, de suis præceptoribus dicentes: Ego sum Pauli, ego Cephæ, ego verò Apollo, inquit Paulus: Nemo itaque glorietur in hominibus: omnia enim vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, &c. Quibus verbis manifestè significat, mundum, quo continentur omnes creaturæ (vt Diuus Thomas super illum locum dicit) esse hominum, & ex consequenti homines habere ius & dominium super illum.

¶ Item ratione sic argumentor: Qui habet pote- *3. Argum.* statem in aliquem finem, habet etiam potestatem in ea, quæ sunt necessaria ad illum finem: sed homo habet ius conseruandi vitam: ergo etiam habet ius in cælestia corpora, quæ necessaria sunt ad vitæ conseruationem. Et confirmatur testimonio Magistri in 2. dist. 1. dicentis, quòd, sicut homo factus est propter Deum, id est, vt seruiret Deo: ità etiam mundus factus est propter hominem, id est, vt seruiret homini. Quibus verbis significari videtur, hominem esse dominum mundi, siquidem mundus creatus est, vt seruiret homini. ¶ Ad primum argumen- *Ad 1. argum.* tum ex Paulo ad Hebræos 1. respondetur, quòd Apostolus non dicit, Angelos esse ministros hominum, sed mini-

sed ministros Dei, iuxta illud; Qui facit angelos suos spiritus. Dicuntur quidem angeli missi in ministerium propter electos: ex hoc tamen non licet colligere, quòd sunt ministri hominum; sicut nec ex eo, quòd rex mitteret quosdam ex suis ministris ad reparandam aliquam ciuitatem, liceret inferre, quod illi essent ministri ciuitatis, sed quod essent ministri regis, in tale ministerium missi.

Ad 2. arg. ¶ Ad aliud ex Deut. cap. 4. respondetur, quòd Sol & astra dicuntur creata in ministerium hominum, non quia subsint dominio hominis: sed quia sunt condita ad hominum vtilitatem. Ad aliud ex Paulo 1. ad Corinth. 3. respondetur, cum Magistro sententiarum loco supra allegato, quòd omnia dicuntur nostra, siue superiora, siue æqualia, siue inferiora: diuersimodè tamen. Nam superiora dicuntur esse nostra ad perficiendum; æqualia ad conuiuendum: inferiora ad vtendum. Et dicuntur omnia ista esse nostra eo modo, quo res dominorum dicuntur esse famulorum; non quidem quantum ad dominium, sed quantum ad vsum.

Ad 3. arg. ¶ Ad rationem respondetur, quidquid sit de antecedenti, negádo consequentiam. Ad hoc enim, quod aliquis dicatur habere dominium alicuius rei, non sufficit, quòd illa ordinetur in eum tanquam in finem. Nam, Deus factus est homo propter nos, & propter nostram salutem; & tamen homo non habet dominium verbi incarnati. Sed ad dominium alicuius rei vltra hoc, quòd illa debet ordinari in dominium, tanquam in finem, opus est, vt subsit eius facultati, & potestati. Et quia nec angeli, nec cęlestia corpora subduntur facultati, & potestati hominis, idcircò homo non potest dici habere dominium illorum. Ad confirmationem respondetur, quòd mundus dicitur à Magistro factus propter hominem: quia quidquid est in mundo cedit in vtilitatem electorum, & ad illam ordinatur, iuxta illud Pauli ad Rom. 8. Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, & alibi: Omnia propter electos.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an quilibet homo de iure naturali habeat dominium omniũ rerum inferiorum, vel potius iuri naturali id pertineat ad hominum vniuersitatem, ità quòd non ad singulos. In

3. Conclu. qua re sit tertia conclusio: Dominium rerum inferiorum de iure naturali residet penes totam hominum vniuersitatem, & non penes singulos. Ita, quòd iure naturali nullus in particulari est dominus omniũ rerum inferiorum. Probatur primò hæc conclusio ex

Nullus homo iure naturali est dominus rerum inferiorum. D. August. super Ioan. & refertur in Decret. distin. 8. cap. quo iure. Vbi dicit: Quo iure defendes villas Ecclesiæ, diuino an humano? Diuinum ius in scripturis diuinis habemus. Humanum in legibus Regum. Vnde quisquis possidet, quod possidet, nonne iure humano? Et paulò inferius: Tolle iura Imperatoris: & quis audet dicere; hæc villa est mea, meus est iste seruus, mea est hæc domus, &c. Sed si quilibet homo iure naturali esset dominus rerum inferiorum sublato iure Regio, & Imperatoris, posset dicere: hæc villa est mea: hæc domus est mea, quod est expressè contra diuinum Augustinum: dominium enim secũ affert proprietatem rerum quarum est dominium: ità, vt dominus alicuius rei verè possit dicere: hæc res est mea: ergo dominium rerum inferiorum iure naturali non residet penes singulos homines. Secundò probatur conclusio: Communitas rerum est de iure naturali, vt constat ex D. Isidor. lib. 5. Etymol. cap. 4. & refertur à Gratiano dist. 1. cap. ius naturale. vbi inter alia, quæ sunt de iure naturali connumeratur communis rerum possessio: ergo nullus homo stando in iure naturali est dominus rerum inferiorum. Probo consequentiã: Nam si aliquis in particulari haberet dominium aliquarum rerum, iam illæ non essent communes hominum. Et confirmatur: Quia, aut quilibet homo habet dominium rerum inferiorum in solidum, aut nullus: si secũdum, habeo intentum: si primum est maximum inconueniens: ergo dominium iure naturali residet penes hominum vniuersitatem.

¶ De modo autem, quo fuit facta rerum diuisio, di- *Dubium.* cemus infrà, cùm de rerum diuisione, quarto loco à nobis proposita, fuerit sermo. Et nunc opus est, vt dicamus de aliis bonis, de quibus potest esse dubitatio, an cadant sub obiecto humani dominij. Et primum de ipsis hominibus est difficultas, vtrùm vnus homo possit esse dominus alterius. Genesius Sepul- *Sententia Genesij de Sepulueda.* ueda in lib. de iure, quo Hispani dominantur Indis, dicit esse quosdam homines natura seruos. Nam Barbari, quales sunt illi, qui sine aliquo cultu more ferarum viuunt, naturaliter sunt serui eorum, qui viuunt politicè: & hac de causa affirmat licitè potuisse Hispanos dominari Indis. Probat autem suam sententiam ex Arist. lib. 1. Polit. cap. 1. & 3. vbi hanc naturalem seruitutem constituit.

Nota 1. ¶ Sed pro explicatione huius difficultatis est aduertendum primo ex D. Thom. p. p. quæst. 69. artic. 4. *Dominium ad homines relatum est duplex.* quòd dominium, secundum quòd refertur ad homines, potest accipi dupliciter: vno modo, vt opponitur seruituti; alio modo, vt opponitur subiectioni. Primum dominium est verè & propriè dominium, respicitque veram & propriam seruitutem, qualis est legalis. At verò secundum dominium non est verè & propriè dominium, nec respicit veram, & propriam seruitutem, sed impropriam tantùm: qualis est illa, qua subditi subiiciuntur prælatis, & vasalli dominis, seu principibus: & consistit in eo, quòd vnus alterius regimini, & gubernationi subdatur.

Nota 2. ¶ Secundò notandum est, quòd inter dominium, vt opponitur seruituti, & dominium, vt opponitur subiectioni, hoc est, discriminis inter alia, quòd habens dominium primo modo potest vti seruis ad propriam vtilitatem, sicut & aliis rebus, quarum habet dominium, vnde potest illos vendere, & alienare. At verò habens dominium secundo modo debet ordinare illud, nõ ad propriam vtilitatem, sed ad illorum commodum, quibus præest, vt ex supradictis constat.

1. Conclu. ¶ Hoc constituto sit prima conclusio: Loquendo de dominio secundum propriam rationẽ nullus homo iure naturali est dominus, aut seruus. Probatur ex l. libertas. ff. de statu hominis, vbi dicitur seruitutem esse contra naturam hominis, aut saltim præter naturam. Et loquitur Legislator de propria seruitute, qua vnus homo alteri, tanquam seruus, subiicitur. Item ratione idem probatur: Earum rerum propriè dicitur homo dominus secundum naturam, quæ sunt propter ipsum factæ: sed nullus homo nascitur alterius hominis causa: ergo nullus homo iure naturali est dominus aut seruus alterius.

2. Conclu. ¶ Secunda conclusio: Loquendo de dominio, vt opponitur subiectioni, quod est dominium imperfectum, vnus homo iure naturæ potest dici alterius dominus. Probatur ex Arist. lib. 1. Polit. cap. 3 & 4. Vbi *Qua ratione homo vnus iure naturæ dicatur alterius dominus.* dicit seruitutem esse duplicem; vnam naturalem, alteram legalem. Naturalis est, qua homines elegantioris ingenij hebetibus & rudibus dominantur: ergo secundum sententiam Aristo. sapientes & prudentes iure naturæ dominantur insipientibus, & stultis: & sic iure naturæ, vnus homo est dominus alterius; lo-

quendo de dominio, vt opponitur subiectioni. Item ratione sic argumentor: Sicut in eodem homine anima præstat corpori: ita in toto genere humano vnus præstat alteri: ergo sicut in corpore humano propter suam præstantiam anima iure naturæ dominatur corpori: ita etiam & in toto genere humano ex iure naturæ illi debent dominari, qui fuerint aliis sapientiores, & perfectiores. Et confirmatur: Natura hominis est, tam in particulari, quam in communi, vt viuat secundum rationem, atque adeò vt eidem obtemperet: ergo sicut perfectio naturalis appetitus sensitiui in homine est, quòd pareat rationi: ita etiam, & inter homines naturalis perfectio agrestium, & ignorantium erit, quòd sapiẽtum gubernationi subdantur. Propter hoc enim natura sagax quosdam homines ingenio & prudentia dotauit, vt essent apti ad imperãdum, alios verò neruis & membris roborauit, vt essent apti ad seruiendum, quæ dominatio, atq; seruitus naturales appellantur; essentque non solum in statu naturæ lapsæ, sed etiam in statu innocentiæ, si homo in illo perseuerasset. Nam quamuis in statu innocentiæ nulla esset miseria, nullaq; ignorantia; non tamẽ essent futuri omnes homines æquales in sapientia & virtute, & in aliis dotibus animæ, tam naturalibus, quàm supernaturalibus: Et ideò qui inter eos sapientia & virtute præstarẽt dominarentur aliis absq; aliqua tamẽ molestia. De hac re est videndus D Tho. 1.p.q.96.art.4.& lib.3. de regimine principum. Sunt etiam vidẽdi Driedo libr. de liberi. Christiana. pag.8. & Couarr. lib. 1. Variarum resolutionum cap.2. num. 10. & in relectione super regula, peccatum, de regulis iuris in 6. pag 2. §.11. Ex dictis infertur, quòd si Genes. Sepul. quando dicit, quosdam homines esse natura seruos, loquitur de seruitute impropriè dicta, eius sententia est vera, atque tenenda: si autem loquitur de propria seruitute, sicut loqui videtur, cùm ex eo inferat licitè Hispanos potuisse dominari Indis, & eos in seruitutẽ redigere, proculdubio eius sententia est falsa, & contra nostrã primã conclusionem.

Qua seruitus esset in statu innocentiæ.

3. Conclusio. Homo ex lege humana potest esse proprie alterius dominus.

¶ Tertia conclusio: Loquendo de dominio secundum propriam rationem, vnus homo ex lege humana licite potest esse alterius dominus. Volo dicere, quòd seruitus legalis, qua vnus homo ità alterius imperio subiicitur, vt possit dominus eo vti ad propriam vtilitatem, sicut aliis rebus, quarum habet dominium, est licita, & iure humano introducta. Sed antequam ad probationem huius conclusionis accedamus pro illius intelligentia est aduertendum primò, quòd seruitus legalis, de qua in præsenti est sermo, diffinitur Inst. de iure personarum. §.1. quòd sit constitutio iuris gentium; qua aliquis alieno dominio contra naturam subiicitur. Ex prima particula huius diffinitionis colligitur, seruitutem legalem non esse de iure naturali, sed de iure gentium: quod etiam habetur instit. de iure naturali, & gentium. §. ius autem gentium, & in Decreto, di.1.cap. ius gentium.

Obiectio.

¶ Et si quis obiiciat, quòd Genes.cap.9. Noë ebrietate depulsa, cùm malediceret Cham filiũ suum, quia eius nuditatem irrisit, inter alia dixit: Maledictus puer Chanaam seruus seruorum erit fratribus suis: & paulò inferiùs: Benedictus dominus Deus Sem; sit Chanaam seruus eius, &c. Quibus verbis Chanaam filius Cham propter parentis peccatum seruus efficitur: & sic dicunt Hebræi, quod Ethiopes homines nati ad seruiendum ex Chanaam originem ducunt: sed istæ benedictiones, & maledictiones patriarcharum fiebant nutu diuino: nondùmque tunc erat ius gentium introductum: ergo est dicendum, quòd seruitus non iure gentium, sed potius iure diuino fuit introducta.

Solutio.

Respondetur primò, verba illa Noë non continere præceptum diuinum, sed esse tantum prophetiam rei venturæ. Cum enim esset Noë iratus in filium, Deus ostendit ei pœnas, quas filij Cham propter scelus parentis erant passuri; quarum vna erat, quòd posteritas eius magna ex parte esset seruitura. Et hæc est, quam Noë verbis illis explicat, & declarat. Vel secundo respondetur, locum illum non esse intelligendum de propria seruitute, qua quis tanquam mancipium alicui inseruit; seruire enim in sacris literis frequentissime accipitur pro eo, quod est, esse inferiorem, & ferre secundas partes, & non primas. Ad quem modum est intelligendum illud Pauli ad Rom. 10. Maior seruiet minori, & Genes. cap. 27. Esau dixit parens Isaac: Dominum tuum illum constitui, & omnes fratres suos illi subiugaui. Constat autem Esau nunquam seruisse Iacob: sed propterea id fuit dictum; quia primas partes obtinuit Iacob in omni re. Ex his possumus colligere, veram intelligentiam verborum Diui Ambrosii, quæ habentur 35.d.cap.sexto die. Vbi dicit: Non esset hodie seruitus, nisi ebrietas præcessisset. In cuius explicatione fallitur Soto libr. 4. de iustitia & iure, quæst. 2. artic. 2. dicens, se ignorare, quid velit Ambrosius, quando inquit, seruitutem ortam ex ebrietate, nisi per ebrietatem intelligat rationis defectum; ità, vt sit sensus quòd serui sint velut iumenta. Sed legitimus sensus est, quòd ex ebrietate, in quam incidit Noë, Cham sumpsit occasionem peccandi, & ad id peccatum in pœnam sequuta fuit seruitus. Comendat enim Diuus Ambrosius eo in loco, sobrietatem. Et, vt id faceret enumerat mala, quæ ex ebrietate sequuntur: inter quæ vnum fuit, quòd ex ebrietate sumpsit Cham occasionem peccandi, & Noë maledicendi: ad quam maledictionem posteà fuit consequuta seruitus filiorum Chanaam. Et sic de primo ad vltimum seruitus videtur orta ex ebrietate. Et hoc est quod Diuus Ambrosius voluit illis verbis significare.

Explicatur D. Ambros.

Dupliciter aliquid dici potest de iure naturali.

¶ Dicitur præterea in diffinitione seruitutis legalis, quòd est contra naturam hominis. Ad cuius particulæ intelligentiam est aduertendum ex D. Thom. 1.2. quæstio. 94. artic. 5. ad 3. dupliciter posse aliquid dici de iure naturæ. Vno modo quia natura ad illud inclinat: qua ratione dicimus esse de iure naturæ, quòd nemini iniuriam faciamus. Alio modo; quia natura non instituit contrarium illius: qua ratione possumus dicere esse de iure naturæ, quòd homo sit nudus: quia homo in sua conditione non fuit vestitus: sed postea per artem fuerunt vestes inuentæ. Et quod est contra ius naturæ vtroque modo, dicitur esse contra hominis naturam: & quia communitas rerum & libertas erant de iure naturæ isto secundo modo, idcircò rerum proprietas, atque seruitus dicuntur esse contra naturam hominis.

Seruitus legalis multipliciter potest alicui accidere.

¶ Secundo est aduertendum, quòd seruitus legalis multis modis potest alicui accidere. Primus est, si homo maior viginti annis causa percipiendi pretium seipsum vendit. Et hic modus seruitutis erat valde vsitatus in veteri lege, vt constat ex Exodo cap.21. & ex Leuit. cap. 25. Secundus modus contrahendi seruitutem est, quando parentes necessitate compulsi vendunt filios. Ità habetur expresse de parentibus, qui distraxerunt, lege prima & secunda. Et hunc modum dicunt nonnulli esse modo in vsu apud Ethiopes qui filios vendunt Lusitanis. Et quidem si hoc verum est, licitè serui illi poterunt possideri aliisq; vendi. Cæterum si est verum quod alij affirmant nempe,

quòd

quòd homines illi per vim, aut per fraudem à Christianis capiuntur, nec illi, qui capiunt, nec illi, qui ab eis eos emunt, nec etiam illi, qui modo eos possident, erunt tuti in conscientia, quicunque sint illi: sed omnes tenentur ad manumissionem; etiam si non possent alio modo pretium recuperare; & etiam si bona fide tales seruos emerint. Nam si ille, qui bona fide, & iusto titulo, vt emptione, possidet rem aliquam, quam primum resciuerit, esse alienam, tenetur illam restituere, etiam cum dispendio pretij, quod pro illa dedit, vt omnes Doctores fatentur; à fortiori, & ille qui possidet eum, qui verè seruus non est, sed est sui iuris, tenebitur illum suæ libertati restituere, etiam cum iactura pecuniæ, quam pro illo dedit. Tertius modus contrahendi seruitutem legalem est ex eo, quòd aliquis capitur in iusto bello. Sicut enim, ea quæ capiuntur in bello iusto iure gentium sunt capientium: ita etiam, & homines in bello iusto capti eodem iure fiunt serui capientium. Ità habetur expressè instit. de rerum diuisione. §. Item ea, quæ ex hostibus capiuntur, & ex lege libertas. ff. de statu hominum. Inter seruos autem iure belli captos, & alios seruos, qui seipsos vendiderunt Soto libr. 4. de Iustitia & iure, quæstio. secunda, artic. secundo; constituit duplicem differentiam. Prima est, quòd illi, qui se in seruos vendiderunt, nunquam possunt à suis dominis fugere; & si fugiant, non solùm peccant mortaliter, sed etiam tenentur ad restitutionem, sicut & illi, qui furantur rem alienam: at verò illi, qui sunt serui, quia bello iusto capti, licitè possunt fugere, nisi fortè domino fecerint fidem non fugiendi. Et ratio huius differentiæ est: Quia eodem iure gentium, quo factum est, vt capti in bello iusto sint serui, eodem etiam fuit cautum, vt tandiu inseruiant isti, quandiu seruantur à dominis. Videtúrque hoc valde consonum rationi: Nam cum illi, qui bello capiuntur non liberè seipsos in seruos dederint, sed inuiti, non est cur illos in tantas angustias detrudamus. Altera differentia est, quòd serui, qui seipsos vendiderunt, nihil possunt sibi acquirere: sed quidquid acquirunt, quocunque titulo acquisierint, est suorum dominorum. At verò capti in bello non tenentur reddere dominis quæ fuerint sibi donata, nec quæ per hæreditatem acquisierint; nec etiam illa, quæ ludo licito fuerint lucrati. Nec alia ratione id probat Soto, nisi, quia secundum regulas iuris fauores sunt ampliandi, & pœnæ restringendæ. Cæterum, meo iudicio, neutra ex his differentiis est vera. Et quidem quòd prima differentia sit falsa, probatur multipliciter. Primò: Nam in cap. ius gentium. dist. 1. glossa apertè dicit seruum in bello iusto captum peccare mortaliter, quando à domino fugit. Et reddit rationem: quia subtrahit à domino inuito rationabiliter seipsum, qui est propria res ipsius domini. Prætereà in cap. si quis serui. 17. quæst. 4. expressè prohibetur, ne quis seruum consilio, aut ope iuuet ad hoc, vt fugiat à domino; nec aliqua ibi fit distinctio inter seruum, qui seipsum vendidit, & illum, qui bello iusto fuit captus: ergo neuter potest licitè fugere. Item ratione sic argumentor: Non minus fit translatio dominij iure gentium, quàm propria voluntate: sed qui propria voluntate seipsum vendit, ità transfert dominium sui ipsius in eum, qui emit, vt nullo modo liceat ei ab illo fugere: ergo pari ratione, qui est captus in bello, ità iure gentium transfertur in dominium capientis, vt nullo modo liceat ab illo fugere. Et ad argumentum Soti respondemus merè gratis fingi illud ius gentium, quo ipse dicit cautum fuisse, vt tandiu inseruiant capti in bello, quandiu à dominis seruantur, cùm illud nullibi inueniatur expressum. Ex hoc etiam colligitur secundam differentiam minus conuenienter fuisse assignatam: Nam, si ille, qui est captus bello, non est minus seruus capientis, quàm ille, qui est emptus, ementis, manifestè sequitur, quòd, si iste nihil potest habere, quod nō sit domini sui, nec etiam ille. Et confirmatur: Nam Institut. per quas personas cuique acquiritur. §. Item vobis. sic habet: Item vobis acquiritur quod serui vestri ex traditione nanciscuntur, siue ex donatione, siue ex legato, siue ex quauis alia causa acquirat; hoc erit vobis ignorantibus obueniens, ipse enim seruus, qui in potestate alicuius est, nihil suum habere potest, &c. Quibus verbis, vt videtis nulla fit distinctio inter seruum captum bello, & emptum pretio: & vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Prætérquam quòd etiam communiter Doctores loquuntur vniformiter de vtroque seruo. Syluester enim in summa, verbo furtum. quæstio. 6. absolutè affirmat, seruum fugientem mortaliter peccare, tenerique ad restitutionem. Idem dicit Nauarr. in manuali cap. 17. num. 103 & Couarruuias in lectione super regulam, peccatum, part. 2. §. 11. num. 2. & libr. 1. Variarum resolutionum cap. 2. num. 10. Et nullus Doctorum, quos ego viderim, ponit discrimen inter seruum pretio emptum, & seruum bello captum.

¶ Est tamen aduertendum, quòd Christiani capti bello etiā iusto ab alijs Christianis non efficiūtur serui illorum. Ità habet expressè Bart. in lege hostes. ff. de captiuis & Abbas in cap. sicut el tercero, de iureiurando. Couarruuias, Nauarro, & cōmuniter Doctores. Quia ius illud, quòd capti in iusto bello efficiantur serui capientiū per cōtrariam consuetudinē, quando Christiani à Christianis capiuntur, abrogatū est: non tamen est abrogatū quantū ad bona eorū, qui capiuntur: sed efficiuntur illa capientium, & debent assignari duci, vt ea inter milites iuxta eorum merita distribuantur, nisi fortè contraria consuetudine sit obtentum, vt fiant illa bona capientium. ¶ Sed maior est difficultas de Christianis captis ab infidelibus in bello iusto ex parte infideliū, vtrùm fiāt serui capientium. In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò certum esse, quòd si infideles, qui habēt seruos Christianos eos compellunt, vel ad infidelitatem, vel ad deserendū bonos mores: tales Christiani manent liberi, possuntq; ab eis licitè fugere: & quicunq; illos ad hoc iuuauerit benefacit, vt ostendimus supra q. 10. art. 10. Et hæc est cōmunis Doctorū sententia. Secundū etiā est certum, quòd si bellum sit iniustum ex parte infidelium, Christiani in illo capti, secundū rei veritatē non sunt serui. Tertio etiam est certū, aliquando posse contingere, quòd bellum aliquod sit iustum ex parte infidelium. Nam si tempore induciarum, vel pace constituta, inter vtrosque, Christiani illos aggrederentur, proculdubio infideles haberent bellum iustum pro se; fides enim etiam hostibus est seruanda. Itaque hæc certa sunt. Sed dubium est de illis Christianis, qui non coguntur ab infidelibus ad peccandum, vtrùm maneant illorum serui: Bartolus, vbi supra tenet, quòd manent serui. Idem tenent Syluester, atque Nauarrus locis citatis, & Soto non videtur esse alienus ab hac sententia. Dicit enim ius gentium debere esse æquale Christianis, & infidelibus. Cæterùm contraria sententia videtur mihi longè probabilior, scilicet, quòd Christiani quantumcunque capiantur in bello iusto à Turcis, siue ab alijs infidelibus, nō efficiuntur illorum serui. Ità tenet

Sententia Soti.

Impugnatur Soto.

Nullum est discrimen inter seruos captos bello & pretio emptos.

Christiani bello capti ab alijs non efficiuntur serui.

De Christianis ab infidelibus captis.

Christiani quantumcunque capiantur bello iusto ab infidelibus nō efficiuntur serui.

Couarruuias in regula, peccatum. & Summa Angelica, & Rosela & probatur ex lege hostes. ff. de captiuis. Vbi prohibetur ne quis hæreticus, vel Iudæus, vel Paganus, Christianum aliquem habeat mancipium, vel possideat. Idem habetur lege 2. eodem titulo, & in cap. mancipia. 54. d. & in cap. multorum. de Iudæis & Sarracenis. Vbi dicitur, nulli Iudæo liceat Christianum mancipium in suo dominio retinere: sed si qui apud eos inueniuntur libertas eis seruetur. Quamuis enim ius gentium æquale sit Christianis & infidelibus, vt dicit Soto, meritò tamen illud in fauorem fidelium est ab imperatoribus Christianis reuocatum. Et etiam si non esset in hac parte reuocatum, adhuc tamen, quia Turcæ & Sarraceni innumeros Christianos captiuos iniustè detinent, posset ecclesia statuere, vt Christiani ab illis in iusto bello capti possent ab eis licitè fugere, vt diximus, primo tomo, q. 10. art. 10. in fine.

Probatur 3. conclusio.

¶ His constitutis operæpretium est, vt accedamus ad probandam tertiam conclusionem à nobis positam, qua dicebatur esse licitam seruitutem legalem, qua vnus homo ita alterius imperio subiicitur, vt possit dominus eo vti ad propriam vtilitatem, sicut aliis rebus, quarum habet dominium. Et probatur primò ex Paulo ad Ephes. 6. dicente: Serui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, & ad Coloss. 3. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, &c. & 1. ad Timot. 6. Quicunque sunt sub iugo serui dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini, & doctrina blasphemetur. Et D. Petrus prima sua canonica, cap. 2. similiter præcipit, vt serui sint subditi dominis suis, etiam discolis. Item ratione sic argumentor: Seruitus legalis, de qua in præsenti est sermo, vel introducitur, quia parentes necessitate compulsi filios vendunt, vel quia ipsi homines causa percipiendi pretium seipsos vendunt, vel tandem, quia in bello iusto aliqui capiuntur, sed omnes istæ causæ stando in iure naturæ sunt licitæ & honestæ: ergo, & ipsa seruitus legalis ex natura sua est licita, & honesta. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Et primo, quòd parentes vendentes filios paruos, & similiter illi, qui seipsos vendunt, in casu necessitatis ex iure naturæ licite faciant, est res manifesta. Nam cùm priùs homines teneantur seruare propriam vitam, quam quodcunq; aliud, manifestè sequitur quòd licitè poterunt pro seruanda vita seipsos vendere. Et eadem est ratio de parentibus respectu paruulorum, cùm paruuli quandiu non sunt sui iuris inter bona parentum numerentur. Dixi notanter, id esse licitum de iure naturæ; quia inter Christianos isti duo modi contrahendi seruitutem iam non sunt in vsu, quamuis apud alias nationes in vsu habeantur. Quòd autem similiter seruitus iure belli introducta, sit licita, probatur; Homo, vt iam probauimus, potest gratia sustentandæ vitæ libertatem vendere: ergo & victores, qui in bello iusto licitè possunt occidere captiuos, à fortiori poterunt illos in seruitute retinere vel vendere, &c. De hac conclusione est videndus Ledesma in 2. p. 4. q. 18. art. 1. dubio 11. Et hæc dicta sint de ista difficultate.

Aliud dubiũ de dominio famæ

Sententia Caietani.

¶ Est aliud dubium, verùm, sicut homo est dominus bonorum temporalium, & potest etiam licitè esse dominus alterius hominis, vt dictum est; ita etiam sit dominus propriæ famæ, atque honoris? Caietanus infrà, quæst. 73. art. 2. & in summ. verb. detractio, partem tenet negatiuam, dicens, hominem non esse dominum propriæ famæ, nec habere proprietatem illius, sed tantum vsum, sicut nec habet

Argumenta Caietani.

dominium, aut proprietatem propriæ vitæ. Et probari potest hæc sententia primò ex illo Ecclesiast. 41. Curam habe de bono nomine, vbi custodes videntur institui homines propriæ famæ, & non domini, vt pecuniæ, cui & consonat illud Prouerb. 22. Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ. Item Diuus Augustinus de bono viduitatis, cap. 20. & refertur in cap. non sunt audiendi. 11. quæstione tertia. reprehendit eos, qui propriam negligunt famam. Et subdit rationem; Quia nobis necessaria est vita nostra, aliis vero fama nostra. Quibus verbis significare videtur dominium famæ nostræ non esse penes nos, sed penes rempublicam. Et lib. 1. de Ciuitate Dei, cap. 10, inquit. Præcepto illo non falsum testimonium dices, prohiberi quemquam aduersum se falsè testari, sicut aduersus proximum, quemadmodum, & illo præcepto: Non occides, vnà & proximi homicidium, & proprium prohibetur. Ex quo loco sic colligo argumentum: Hæc duo præcepta prohibent tam testimonium aduersus propriam famam, quam proprium homicidium iuxta Diuum Augustinum: sed ex hoc secundo colligitur hominem non esse dominum vitæ: ergo ex altero pariter elicere debemus, neminem esse dominum propriæ famæ.

1. Corollariũ ex sententia Caietani.

¶ Ex hac sua sententia infert primò Caietanus, quòd infamare seipsum ex genere suo est peccatum mortale, & grauius, quàm infamare proximum. Nam cùm ex ordine charitatis teneatur homo diligere se, plusquam proximum, grauius peccatum erit infamare se, quàm proximum; sicut & grauius peccatum est occidere se, quàm proximum.

2. Corollariũ ex eadem sententia.

¶ Infert secundo, quòd si quis metu mortis, aut tormentorum infamat seipsum, confitendo crimen, quod nusquam commisit, peccat mortaliter. Si enim non sunt facienda mala, vt inde veniant bona (vt communiter dicunt Theolog.) multo minus erunt facienda mala ad vitanda alia mala, præsertim mala pœnæ; qualia sunt tormenta, cruciatus, & mors.

3. Corollariũ Caietani.

¶ Tertio infert Caietanus, quòd si quis infamat seipsum confitendo falsum crimen, tenetur reuocare confessionem, & restituere famam sibi, & reipublicæ, quod si facere noluerit neganda erit ei sacramentalis absolutio. Et ratio huius est; Quia cum homo sit pars reipublicæ, fama ipsius sicut & vita non solùm erit sua, sed etiam reipublicæ: & sic cum per talem confessionem iniustè priuauerit rempublicam fama cuiusdam sui membri, tenebitur ad illius restitutionem. sicut tenetur ad restitutionem famæ cuiuscunque alterius, si illum diffamasset. Et si quis obiiciat Caietano, quòd fama enumeratur inter bona temporalia, & sic sicut potest homo pro conseruanda vita dare diuitias, & alia bona temporalia; ita etiam poterit dare famam confitendo crimen, quod nunquam commisit, respondet Caietanus, negando esse eandem rationem de diuitiis & de fama. Nam, quia homo non est ità suus, quin etiam sit reipublicæ, cuius est pars, ità debet de seipso disponere, vt nullam iniuriam irroget toti: infamando autem se etiam infamat rempublicam, cuius est pars: quia sicut fama totius resultat ex fama partium: ita infamia partis resultat in infamiam totius. At verò in diuitiis non ità contingit. Quia enim diuitiæ, secundum rectum ordinem naturæ postponendæ sunt vitæ, & integritati corporis: idcircò qui illas harum rerum gratia consumit nulli irrogat iniuriam. Est præterea aliud discrimen inter hoc, quod est, dare diuitias pro vita, & sanitate; & inter hoc, quod est, dare famam confitendo crimen, quod non fecit. Ex hoc enim, quòd dantur

diuitiæ,

diuitiæ, solùm sequitur priuatio illarum: sed verò ex hoc, quòd quis dat famam confitendo crimen, quod non fecit, nō solùm sequitur priuatio famæ, sed etiam appositio infamiæ. Et sicut nemini licet pro conseruanda propria vita infamare alterum: ita nec infamare seipsum.

Conclusio contra Caietanū. ¶ His tamen non obstantibus sit conclusio, quòd homo propriè habet dominium suæ famę & honoris; sicut habet dominium pecuniarum, & aliorum bonorum temporalium, ita tenet D. Antonins. 2. p. titulo 2. 2. c. 2. 1. §. 3. Adrianus in materia de restitutione. q. penultima, Soto li. 4. de iustitia & iure. q. 2. a. 3. & in relectione. de ratione tegendi & detegendi secretum, memb. 1. q. 3. Nauarrus in Manuali, c. 18. n. 46. & in relectione super cap. inter verba. 11. quæst. 3. conclusione 6. Corolla. 44. Couarruuias lib. 1. Variarum resolutionum. cap. 2. numer. 8. & videtur esse sententia D. Thom. infra quæst. 129. artic. 1. vbi inter alias res humano vsui subiectas famam & honorem commemorat. Et probatur nostra conclusio: fama, & honor proprio labore, propriáque industria acquiruntur & augentur: ergo sumus illorum domini. Probo consequentiam: Nam propterea sumus Domini bonorum temporalium, quia illa propria industria, & labore acquirimus: nec videtur alius titulus conuenientior ad habendum alicuius rei dominium, quàm, quod fuerit proprio labore acquisita. Et confirmatur; Honor est præmium virtutis, vt docet Aristotel. 1. & 10. Ethicorum: sed virtutis saltim naturalis, & acquisitæ habet homo dominium, vt infra dicemus: ergo & honoris, qui est præmium illius. Probo consequentiam; Nam qui est dominus operum, quibus aliquam mercedem meretur, etiam erit dominus mercedis pro talibus operibus redditæ: Item: Honor & fama sunt partes felicitatis humanæ, vt autor est Aristo. lib. 1. Rheto. cap. 5. sed felicitas est proprium bonum felicis: ergo etiam honor & fama. Tertiò: Si homo non esset dominus propriæ famæ, atque honoris, sequeretur quòd nulla causa, vel ratione liceret sibi famam perdere: sicut quia homo non est dominus propriæ vitæ pro nulla causa, vel ratione potest dare vitam, scilicet, nec pro vitanda culpa, nec pro vitanda miseria, nec pro acquirenda salute æterna, vt optimè probat D. August. lib. 1. de Ciuit. cap. 2. adducitque à Gratiano in Decretis. 23. quæst. 5. cap. si non licet. consequens autem est falsum: nam qui cognosceret famam & honorem esse sibi impedimento ad virtutem, & ad salutem animæ, proculdubio posset illam licitè perdere, vt est videre in D. Ambrosio: de quo legitur, fœminas in suum cubiculum introduxisse, vt hac ratione à consequutione Episcopatus impediretur, & D. August. in libris confessionum sua etiam peccata manifestauit; & D. Anselmus, amissam virginitatem sæpe sæpius deplorat, quòd facere isti sancti nullo modo licitè possent, nisi essent propriæ famæ domini: ergo. Item: Si homo non esset dominus suæ famæ, atque honoris, sequeretur quod altero imponente crimen falsum, aut detegente crimen verum, aliàs occultum ille, qui infamatur, teneretur respondere infamanti, & expurgare se à crimine obiecto, sicut, quia ego non sum dominus propriæ vitæ (vt postea dicemus) cuicunque volenti illam tollere, teneor resistere, & impedire illum meliori modo, quo possum, maximè, si id facere fas est, absque eo, quòd alterum occidam: consequens autem est falsum, & absurdum: nam, vt D. Thom. docet infra. quæst. 73. art. 4. liberum est homini pati detrimentum famæ, nisi hoc vergat in periculum aliorum; propter quod dicebat D. Aug. Secundino Manichæo, & refertur à Gratiano. 11. q. 3. c. senti. Senti de Aug. quod libet sola in oculis Dei conscientia me excuset, & D. Paul. 1. ad Cor. 4. Mihi autē pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die, quin potius Christus redemptor noster hoc ipsum nō solùm verbo, sed etiam exemplo docuit: cùm enim accessissent multi testes, quorum testimonium conueniens non erat, & Pilatus diceret illi: Nihil respondes? ipse responsum non dedit: ergo. Item: Si homo non esset dominus suæ famæ, id esset, vel quia respublica est domina illius, vel quia Deus famæ sibi dominium reseruauit, vt de vita dicemus infra: sed nihil horum est dicendum: ergo homo habet dominium propriæ famæ atque honoris. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Et primò, quòd Deus sibi soli nunquam dominium famæ & honoris reseruauerit, est res manifesta, cum id nec testimonio scripturæ, nec Ecclesiæ diffinitione, nec aliqua euidenti ratione probari possit. Sed quod respublica non habeat dominium famæ singulorum, probatur contra Caietanum: Si respublica haberet huiusmodi dominium sequeretur, quòd etiam si ipsa iniustè infamaret aliquem ciuem, vel imponendo ei falsum crimen, vel reuelando occultum, non teneretur ei aliquam famę restitutionem facere: nemo enim tenetur id restituere, cuius est dominus, etiam si in illius dispendio peccet; vt in eo, qui prodigè consumit bona propria est videre: hoc autem est adeo falsum, vt nec Caietanus illud concederet: ergo & illud, ex quo sequitur. Vltimo: Homo per iniuriam infamatus potest parcere infamanti: ergo est dominus suæ famæ. Antecedens conceditur à D. Thom. infra, quęst. 73. ar. 4. ad primum, vbi dicit liberum esse cuique detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in aliorum periculum. Consequentia autem probatur: Nam, si ego non sum dominus meæ famæ, sequitur quòd alter erit dominus illius, cui ex consequenti fiet iniuria, cùm à me iniustè fuerit ablata: sed iniuriam alteri illatam ego non possum remittere: ergo. Ad hoc argumentum Adrianus loco citato, quamuis teneat nostram sententiam, negat consequentiam. Et adducit instantiam: Nam certum est, inquit, neminem esse dominum suorum membrorum, vt infra dicemus: & tamen mutilatus membro per iniuriam potest remittere percussori: & sic pari ratione, quamuis ego non sim dominus meę famę, potero illam condonare ei, qui abstulit. Hoc tamen non obstante dico, quòd ratio à nobis posita est optima, nec instantia ab Adriano adducta aliquid valet. Pro quo nota, quòd res ab aliquo per iniuriam ablata, aliquando potest ipsamet, vel in numero, vel in specie restitui. Aliquando autem non potest eadē, nec in numero, nec in specie reddi; & in tali casu ad faciendā restitutionē debent assumi res diuersi generis, æqualis tamen valoris, secundū arbitriū prudētię; vt est videre in abcissione brachij: quia enim brachium semel abscissum, nec idem numero, nec idem specie potest restitui, fit, vt in alijs rebus ex arbitrio Iudicis sit resarciendum. Hoc supposito dico, quòd si brachium abscissum posset mihi denuò restitui, nullo modo possem illius restitutionem remittere: tunc enim virtualiter esset brachium abscindere, cuius nō habeo dominium. Tamen, quia malum illud ex natura sua est irreparabile, idcirco iustitia, atque prudentia disponunt, vt minoribus compensetur bonis, scilicet, pecunijs. Et quia certum est pecuniarum hominem habere verum, & perfectum dominiū, rursus fit, quòd, sicut sanus, atque integer poterat quisque donare centum aureos, & etiam stipendium, quod pro suo

labore erat accepturus: ità etiam post brachium abscissum, potest eosdem centum aureos pro abscissione debita pro sua voluntate condonare. Caeterum in laesione famae certum est, quòd potest eadem, vel in numero, vel in specie restitui; faciendo, scilicet, vt qui anteà male audiebat, postcà bene audiat. Et sic, si homo non est dominus suae famae, nullo modo poterit illius restitutionem remittere. Vnde instantia Adriani nihil valet. Manet ergo fixum, quòd homo est dominus suae famae, atque bonorum, sicut est dominus pecuniarum, & aliorum bonorum temporalium, vt diximus in nostra conclusione.

Difficultates quae consurgunt exposita conclusione. ¶ Sed consurgunt ex illa aliquot difficultates. Prima est: Qualiter fieri possit, quòd homo habeat dominium suae famae, cum ea ab homine non possideatur, sed sit veluti in deposito in mentibus aliorum? Est enim fama, bona opinio, vel aestimatio, quam alij habēt de homine. Secunda difficultas est: Quero, cuiusnam famae homo est dominus, an illius praecise, quae debetur suis meritis, & operibus, an etiam illius, quae vltra merita ab hominibus conceditur, vel vtriusque? Primum dici non potest, quia tunc sequeretur, quòd, si aliquis habetet maiorem aestimationem de aliquo, quàm eius vitae, & operibus debetur, talis posset tollere, & auferre eam partem famae, quàm alteri vltra merita concessit absque eo, quod teneretur ad restitutionem, quod nullus concedit. Nec etiam est homo dominus eius famae, quae sibi vltra merita conceditur. Nam, si non est dominus eius famae, quae debetur meritis, multo minus erit dominus illius, quae non debetur. Et eadem ratione potest probari, quòd non est dominus vtriusque. Quod & confirmari potest ex eo, quòd, si homo esset dominus vtriusque famae, sequeretur, quod qui habebant de aliquo maiorem opinionem, quam eius meritis debebatur, non possent posteà aliquid de illa remittere reducendo famam ad iustam; consequens autem est falsum & absurdum: ergo, & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam postquam aliqui habuerunt de aliquo maiorem opinionem, quam eius meritis debebatur, talis acquisiuit dominium supra talem famam: atque ex consequenti iniuste faceret quicunque illum ea priuaret: sed, sicut qui prodigè largitur pecunias parasitis, non potest inuitos talibus pecunijs priuare, quia iam parasiti acquisierunt dominium illarum, quanuis conferens in tali largitione peccet: ita in proposito qui habent maiorem opinionem de aliquo, non poterūt eam minuere, quia alius eius acquisiuit dominiū.

Satisfactio ad difficultates. ¶ Ad primam difficultatem respondetur breuiter negando, quod homo non possideat propriā famam. Et quando dicitur: Illa bona fama, seu aestimatio non est in ipso, sed in alijs: ergo ipse non possidet eam, respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio est: Quia non omnes res possidētur eodem modo, nec semper possessio est eiusdem rationis: aliter enim possidentur pecuniae, & aliter honor, atque fama. Pecuniae enim possidentur, quando sunt in manu & potestate possessoris: honor verò atque fama possidentur, quando sunt in mente, & ore illorum, qui bene de homine opinantur & loquuntur: nec fama & honor possunt aliter possideri. Ad secundam difficultatem, vt respondeamus, dico primò, certum esse, quòd homo est dominus eius famae, quae suae vitae & meritis debetur. Nam cum homo sit dominus suę famę, vt abundè supra probauimus, non videtur, quòd alicuius possit magis esse dominus, quàm illius, quae suis meritis, & vitae respondet, cùm hęc proprio labore & proprijs operibus fuerit acquisita. Dico secundo: Quòd quando homo habet eam famam, quae eius vitae & meritis non debetur, alij tamen tenentur habere bonam aestimationem de illo; vt quando quis, verbi gratia, occulte est iniquus, & inhonestus, exterius tamen & in ijs, quae hominum oculis patent apparet probus, honestus & religiosus, tūc ille vere habet dominium talis famę; & qui illum ea priuaret teneretur ad restitutionem. Probatur: Nam, quanuis iste non mereatur bonam famam; alij tamen, qui debent iudicare secundum ea, quę exterius apparent, tenentur habere bonam aestimationem de illo: & sic contrarium facientes maximam ei irrogant iniuriam. Dico tertio: Quando fama non debetur meritis nec alij tenentur habere bonā aestimationem de aliquo, etiam si ille apud alios bene audiat, non est dominus talis famae. Verbi gratia, est aliquis concionator parùm doctus, qui apud imperitam plebem obtinet magnam gratiam, reputaturque communiter bonus concionator, ille non est dominus talis famae, nec qui illum ea priuat facit iniustitiam; quia cùm ipse publicè concionetur nullus tenetur habere bonam aestimationem de illo: & sic qui illum ea priuat propter bonum finem non facit ei iniuriam, nec tenetur ad restitutionem. Si autem id faceret ex inuidia peccaret quidem, non tamen contra iustitiam: & sic non teneretur ad restitutionem.

¶ Habemus ergo, hominem esse dominum suae famae contra Caietanum, vt diximus in nostra conclusione. Ex qua nonnulla corollaria colligere licebit contraria illis, quae ex opinione Caietani sequebantur. Primum corollarium est, quòd aliquem infamare seipsum etiam sine causa ex genere suo non est peccatum mortale. Probatur primò: Qui id facit non peccat contra iustitiam, quia iustitia est ad alterum, & non ad seipsum, vt docet Arist. 5. Ethic. nec contra charitatem proximi: quia, vt suppono, qui infamat seipsum nemini nocet: nec etiam peccat contra propriam charitatem: charitas enim, qua quis seipsum diligere tenetur, primò, & per se obligat ad bona spiritualia, & ad bona temporalia non obligat, nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia; cùm ergo fama propria inter bona temporalia connumeretur manifestè sequitur, quod qui seipsum infamat, etiam si sine causa id faciat, non peccat contra charitatem; & sic non peccat mortaliter. Et confirmatur: *1. Corollariū, quod sequitur contra Caietanum.* Prodigalitas ex genere suo nō est peccatum mortale, sed veniale: qui enim prodige expendit diuitias, aut facultates (nisi ille necessariae essent ad alendam familiam, vel ad subueniendum pauperibus in graui necessitate constitutis) non peccat mortaliter: sed qui seipsum sine causa infamat, solùm committit peccatum prodigalitatis, ergo: Dixi notanter (ex genere suo) nam si persona publica in dignitate, aut magistratu constituta seipsum de graui aliquo crimine infamaret, proculdubio peccaret mortaliter. Et ratio est: Quia cum ille propriam famam habeat alligatam dignitati, & muneri, quo fungitur, eius infamia necessariò vergit in scandalum, & perniciem aliorum; & sic quodammodo peccat contra iustitiam. Similiter etiam ille, qui seipsum, infamat de crimine haeresis, aut apostasię, vel de alijs grauissimis, & enormissimis peccatis, quanuis sit persona priuata poterit aliquando peccare mortaliter, vt docet Nauarro ex mēte Soti, & aliorum in Manuali, cap. 18. num. 28, tunc, scilicet, quando ex alicuius infamia damnum animae, aut vitae proprię, aut alienae, aut honoris, aut bonorum alienorum sequitur. Animae propriae; vt quando indigens notabiliter fama ad se honeste continendum *Praelatus infamans seipsum, peccat contra iustitiam.*

eam

eam prodigit. Animæ alienæ; vt qui pro iusto habitus hæreses, aut alia sua turpissima delicta detegit, quod est probabile fore causam, vt alij in eadem incidant. Vitæ propriæ, vt qui crimé aliquod detegit, ob quod eiusdem, aut alterius membri iacturam mereatur. Infamiæ alienæ; vt quando monachus, aut monialis seipsos infamant peccatis, quæ ipsorum ordini, aut monasterio notabilem inferunt infamiam. In quibus casibus dicit Nauarro, esse certum, quod est peccatum mortale seipsum infamare. Et ratio est: nam præiudicat is sibi, vel alteri in ijs, quæ iure renuntiare non potest.

Quid sit dicendum, de eo qui metu tormentorum se infamat.

¶ De illo autem, qui metu tormentorum seipsum infamat confitendo crimen, quod non commisit, multi, & graues Doctores tenent peccare mortaliter: ità, vt si ante mortem non reuocet, aut retractet talem confessionem, vitam non possit consequi æternam. Ità tenet expresse Abbas in cap. ex parte, de sepulturis. & idem Abbas & Felinus in cap. 1. de testibus cogendis. & Syluester verbo, detractio. quæst. 5. & Palacios Rubeus. in titulo de iustitia & iure regni Nauarræ. p. 5. §. 1. & in Repetitione de donationibus inter virum & vxorem. §. 70. Nihilominus tamen ad huius rei explicationem dico primò, quòd metu tormentorum confiteri crimen, quod quis fecit, etiam si illud sit occultum nullum est peccatum. Quin potius Scotus in 4. dist. 15. q. 3. existimat id optime fieri, vt reus confitendo crimen, quod fecit, pœnam subeat pro illo à lege taxatam: est enim hæc pœna maximè satisfactoria pro culpa. Dico secundo, quòd metu tormentorum confiteri crimen, quod quis non fecit, si hoc non redundat in præiudicium aliorum, non est peccatum mortale. Ità tenent Soto & alij Doctores citati contra Caietanum. Et probatur: Nam cùm ille sit dominus propriæ famæ, perdere illam pro vitandis tormentis, non potest esse peccatum mortale: sicut nec etiam est peccatum mortale perdere diuitias, aut alia bona temporalia pro eisdem tormentis vitandis: connumeratur enim fama inter bona temporalia. Dico tertio, quod si confessio delicti, quod quis non fecit, est causa occisionis eiusdem, tunc talis confessio est peccatum mortale. Verbi gratia: Accusatur quis falsò de aliquo crimine, nec sunt testes sufficientes ad condemnandum illum, sunt tamen sufficientes ad hoc, vt ei tortura adhibeatur, & si metu tormentorum confiteatur damnabitur ad mortem: dico esse peccatum mortale tale crimen confiteri; non quia seipsum infamat, cum propriæ famæ sit dominus, vt diximus: sed quia confitendo, quod non fecit, est sibi causa mortis, quod est peccatum mortale: Qui enim causam damni dat, ipsum damnum dedisse videtur: Et sic hoc voluerunt dicere Abbas & Felinus & alij Doctores superiùs citati, verum affirmauerunt.

Ad argumenta Caietani.

¶ Sed restat nunc respondere ad argumenta, quæ supra fecimus pro opinione Caietani. Et primo ad illud ex Ecclesiastico ca. 4. Curam habe de bono nomine, vbi custodes videntur homines institui propriæ famæ, & non domini, respondetur, quòd ex illo loco solum colligitur præcepto charitatis teneri homines, habere curam proprij honoris, atque famæ: non tamen inde inferre licet, quòd contrarium delictum in persona priuata est contra iustitiam; quod necessario esset dicendum, si non esset homo dominus suæ famæ. Et adde, quòd modus ille procurandi bonum nomen; est penitus, vt curam habeamus colendi virtutes, quas veluti vmbra sequitur honor, & fama, & sic in bonum virtutis poterit quisque, si opus est, ea tanquam verus illorum dominus dispensare. Cui & consonat illud Prouerbiorum 22. Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ, ad bonum, scilicet, virtutis procurandum. Ad aliud ex D. August. in libro de bono viduitatis cap. 20. vbi reprehendit eos, qui propriam negligunt famam, respondetur, quòd eo præcise nos admonet, vt non simus propriæ famæ negligentes, ità, vt sine legitima causa illam despiciamus; maximè quando, vel illa possumus reipublicæ inseruire, vel sine scandalo non possumus eam prodigere. Loquebatur enim quibusdam mulieribus, quæ cùm insigni sanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur ipsæ humilitatis prætextu, sinistram de se suspicionem generare, vt vilius æstimarentur. Quòd D. August. reprehendit: non quia tales mulieres non essent propriæ famæ dominæ: sed quia eam sine scandalo, vel saltim sine peccato prodigalitatis prodigere non poterant. Ad aliud ex eodem D. August. lib. 1. de Ciuitate, cap. 10. vbi affirmat, illo præcepto; Non falsum testimonium dices, prohiberi quemquam aduersum se falsò testari, sicut aduersus proximũ; quemadmodum & illo præcepto; Non occides, vna & proximi homicidium, & proprium prohibetur: ex quo colligi videtur, quòd, sicut homicidium proprium est contra iustitiam: ita etiam & falsò testificari aduersum se; respondetur, sensum D. August. esse, quòd illo præcepto: Non falsum testimonium dices, prohibentur homines non solùm aduersus alios, sed etiam aduersus seipsos falsum testimonium dicere: sicut & illo præcepto: Non occides, prohibentur non solùm alios, sed nec seipsos occidere. Non tamen inde infertur, quòd dicere falsum testimonium aduersum seipsum, est peccatum contra iustitiam: sed tantum quod est peccatum: Sicut nec ex illa præcisa forma præcepti: Non occides, colligitur proprium homicidium esse contra iustitiam; sed esse peccatum. Et aliæ rationes sunt, vt dicemus, dubio sequenti, propter quas concludimus, homicidium proprium esse contra iustitiam. Et hæc dicta sint de ista difficultate.

Explicatur D. August.

Dubium de dominio bonorum corporis.

¶ Diximus supra hominis bona esse duplicia. Quędam extra hominem, vt diuitiæ, fama, & honor: & de dominio istorum bonorum hactenus dictum est. Alia sunt bona in ipso homine. Et hęc quædam sunt corporis, vt salus, vita, & membra: & alia animę, vt virtutes. Dicendum est modo breuiter de dominio bonorum corporis, dicturi posteà de dominio bonorum naturæ. Et sic est difficultas, vtrùm homo sit dominus bonorum corporalium, sicut est dominus suæ famę, atque honoris. Pro cuius dubij explicatione aduertendum, quod bona corporalia sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quæ suapte natura ordinantur ad vitæ conseruationem, & à quibus vita humana depẽdet, vt salus, incolumitas membrorũ, &c. Alia autem sunt, quæ ex natura sua non ordinantur ad vitę conseruationem, nec ab ipsis vita dependet, vt pulchritudo, &c. Et quidem de istis bonis corporalibus, à quibus vita non dependet, certum est, quòd est propriè homo illorum dominus, cùm possit illa dispensare, sicut dispensat de pecunijs, & de alijs bonis temporalibus. Similiter etiam est certum, quòd habet homo dominium proprij corporis, quantum ad aliquos ipsius vsus. Nam, cùm dicat Paulus 1. ad Corint. cap. 7. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: manifestè sequitur, quòd ipsa prius habebat potestatem in proprium corpus, quantum ad actum matrimonialem; alioqui non potuisset illam transferre in virum, cùm nemo possit in alterum transferre, quod ipse non habet. Et eadem ratio est de alijs actibus corporalibus, vt ambulatio, &c. Ex quo infertur, quòd,

Bona corporalia in duplici differentia.

Certa in hac difficultate.

quòd, si quis impediat hominem ab ambulando, vel operando, ligando eius pedes, aut manus, faceret ei iniuriam, quia auferret ab eo vsus membrorum, quorum plenè atque perfectè est dominus. Itaque hæc certa sunt.

Proditur difficultatis. 1. Argumentum.

¶ Sed dubium est, vtrùm propriæ vitæ atque aliorum bonorum corporalium, quæ necessaria sunt ad vitæ conseruationem, habeat homo plenum, atque perfectum dominium? Et pro parte affirmatiua argumentor in hunc modum: Potest homo propriam vitam perdere pro amico, vt sæpe diximus in superioribus: ergo habet illius plenum, atque perfectum dominium. Probo consequentiam: Nam nullus potest rem alienam pro altero exponere. Et confirmatur ex illo Ecclesiast. cap. 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui: relinquere enim in manu consilij sui nihil aliud esse videtur, quàm facere eum sui atque propriæ vitæ dominum.

2. Argumentum.

¶ Item secundo: Propter vnumquodque tale & illud magis, vt dicit Arist. libr. 1. Posteriorum: sed homo est dominus reliquorum bonorum téporalium, propter vitam vt communiter dicunt Theologi: ergo multo magis est dominus vitæ.

1. Conclusio. Homo non est propriè dominus vitæ, nec membrorum.

¶ His tamen non obstátibus ad explicationem difficultatis sit prima cóclusio. Homo nec membrorum, nec vitæ corporalis est propriè dominus. Ex quo infertur, quòd nec membra, nec vitam corporalem potest pretio vendere, aut illa pro pecunijs commutare. Primum probatur ex lege, liber homo. ff. ad legem Aquiliam. vbi expressè dicitur, neminem esse dominum suorum membrorum. Et D. Paulus, ad Galat. 4. inquit: Testimonium vobis perhibeo, quod si fieri posset oculos vestros vobis eruissetis, & mihi tradidissetis: quibus verbis apertè significat, nullum hominem habere potestatem suos oculos tradendi, & sic nec habere dominium illorum. Item in cap. contingit. de sententia excommunicationis. dicit summus Pontifex: quòd qui percutit clericum etiam volétem incidit in excommunicationem canonis. si quis suadéte diabolo. Et reddit rationem: Quia licet illa percussio nó sit violenta, est tamen iniuriosa. Ex quo loco sic colligo argumentum: Si clericus haberet dominium sui corporis, eius percussio voluntaria non esset iniuriosa, sicut nec ablatio pallij à sciente, & volente est iniuriosa: quia homo est dominus proprij pallij: cum ergo summus Pontifex dicat, quòd percussio clerici voluntaria adhuc est illi iniuriosa, apertè videtur significare, eum non habere proprij corporis dominium. Quòd autem, nec etiam habeat homo dominium propriæ vitæ, præterquam, quòd conuincitur ex scriptura; dicitur enim Sapient. 16. Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes imperium: & Deuteronomij cap. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam; probatur aperta ratione: ille est dominus vniuscuiusque rei, qui citra iniuriam, quam cuipiam irroget, potest ea pro sua voluntate vti, etiam vsque ad illius dispendium, vt diximus explicantes diffinitionem dominij: sed homo nullam ob causam, nec aliquo colore potest seipsum interficere, lege iustitiæ id vetante: ergo homo non est dominus propriæ vitæ. Dixi notanter (lege iustitiæ id vetante) Nam quamuis lex charitatis, qua quis seipsum & sua diligere tenetur, prohibeat ne quis bona sua exteriora absque aliquo fructu dilapidet, quorum tamen est dominus, non tamen est aliqua lex iustitię, quę id prohibeat: & ideò citra iniuriam potest talia bona effundere, tanquàm verus illorum dominus. Similiter pupillus prohibetur alienare bona, quorum est dominus, non tamen lege iustitiæ. Secus autem est de vita: nam lege iustitię prohibetur homo seipsum occidere, sicut & interficere alios. Ex quo conuincitur non esse magis dominum propriæ vitæ, quàm alterius.

Obiectio.

¶ Si quis autem quærat: Vndenam conuincitur, præceptum illud, ne se homo interficiat, esse præceptum iustitiæ prohibentis rem alienam auferre, & non esse iussionem charitatis, similem illi, qua quis prohibetur, ne bona sua exteriora per prodigalitatem consumat;

Responsio.

dico nullam aliam posse rationem assignari, nisi eam, quę est fons & origo nostræ conclusionis. Nam cum vita fundamentum bonorum omnium téporalium, quam homo non per se acquirit, sed Dei beneficio, & parentum opera recepit: conueniens fuit vt illius dominium ei nó concederetur, sed Deus illud penes se retineret. Tandem probatur conclusio: Nec ius naturale, nec diuinum, nec humanum concedunt homini dominium propriæ vitæ: ergo homo non est dominus illius. Consequentia est nota: Nam, vt diximus in superioribus, nullum est dominium, quod aliquo iure non fuerit introductum: antecedés autem probatur quo ad singulas partes. Et primum, quòd ius naturale non concedat homini dominium suæ vitę, est res manifesta. Nam cum primus omnium appetituum naturalium sit ille, quo vnaquæque res appetit se in suo esse conseruari, iuxta illud; Pellem pro pelle dabit homo, & cuncta quę possidet pro anima sua: ex quo factum fuit, vt nulli rei natura tribuerit qualitates seu instrumenta, quibus suam corruptionem intendat, sed illa, quibus se conseruet, vt igni calorem, & aquę frigiditatem, & alijs animantibus suas debitas qualitates, manifestè sequitur, nunquam ius naturæ permisisse homini se interficere: atque adeo, nec tribuisse ei vitæ dominium. Quòd autem, nec etiam illud tribuat ius diuinum, probatur: Nam nunquam ius diuinum concedit aliquid, quod sit contra ius naturæ. De iure autem humano, est res clarissima: eo vel maximè, quòd sunt innumeræ leges positiuæ, quibus grauissimis pœnis afficiuntur illi, qui seipsos interficiunt. Ex quo infertur, eodem modo peccare contra iustitiam qui se interficit, sicut qui interficit alios: quod & affirmat Aristoteles lib. 5. Ethicorum, cap. 10. de qua re est videndus D. Tho. super illum locum, lectione 17. & D. August. li. 1. de Ciuitat. cap. 20.

2. Conclusio. Respublica nec princeps habet dominium vitæ subditorum.

¶ Secunda conclusio: Respublica, aut princeps, non habet dominium vitæ suorum subditorum. Probatur efficacissima ratione: Si respublica, aut princeps haberet dominium vitæ suorum ciuium, sequeretur, quod etiam si illos absque aliqua prorsus causa interficeret, non teneretur ad restitutionem; sicut nec ille, qui prodigè consumit bona temporalia, tenetur aliquid restituere, quia est illorum bonorum dominus: consequens autem est absurdum, & contra communem Doctorum sententiam: ergo. Nec obstat, quòd princeps interficit nocentes, aut etiam in bello exponit manifesto periculo mortis vitam suorum: Nam ex primo solùm sequitur, quod est iudex, & sic potest pro delicto punire. Ex secundo autem conuincitur, quòd est reipublicę custos, & sic potest pro conseruatione totius vitam eorum, qui sunt partes, exponere. Quando autem Arist. lib. 5. Ethicor. cap. 11. affirmat, quòd qui se, aut alterum interficit, facit iniuriam reipublicæ, non ideò dicit, quia vitæ dominium sit penes rempublicam: sed quia cùm respublica sit, cui custodia atque tutela vitæ ciuium est commissa, ipsa sola est quæ iure potest homines vita priuare.

3. Conclusio. Deus est qui habet vitæ dominium.

¶ Tertia cóclusio: Solus Deus est, qui vitæ humanę habet

habet absolutum dominium, ità, vt non solum tanquam iudex puniendo, vel tanquam custos defendendo, sed etiam absoluè tanquam humanæ vitæ autor potest homines interficere. Probatur ex illo Sapient. 16. Tu es Domine qui vitæ & mortis habes imperiũ: Vbi non loquitur de potestate ac domino vniuersali, quod Deus habet in omnia: tunc enim tantundem esset dicere, quod Deus habet potestatem vitæ & mortis, ac dicere quod habet potestatem piscium maris, & volatilium cæli, &c. quod non est dicendum: sed loquitur de peculiari quadam potestate, quam sibi Dominus supra vitam humanam reseruauit. Et ratio est: Nam cum vita humana nullo nostro labore acquiratur, sed solo diuino munere sit concessa, ratio postulare videtur, vt eius dominium penes solum Deum reseruetur. Sed est aduertendum, quòd quamuis Deus habeat huiusmodi plenum dominium supra vitam humanam, quo, eo modo potest homines interficere quo quisque potest occidere proprium iumentum, nunquam tamen illo vsque adhuc, nec in vitam nostram, nec in reliqua bona pro sua misericordia est vsus. Et sic quando præcepit Hebræis, vt Ægyptios spoliarent, iusto id iudicio factũ fuisse; est dicendum, vt ea, scilicet, ratione Hebræi debitam mercedem acciperent pro seruitio luti & lateris. Et quando Oseę pręcipit, vt ex meretrice filios tolleret, quod tanquam corporum dominus poterat, credendum est, prophetam illam primùm duxisse in vxorem, vt sic etiam eam iure humano cognosceret. Et si Abrahę tanquam vitæ dominus præcipit, vt filium suum in sacrificiũ immolaret, id tamen posteà non permisit. Et quando Exodi c. 32. præcipit per Moysen, vt vnusquisque occideret fratrem suum; id fecit tanquam vindex conflati vituli. Ex quo infertur, contra rationem naturalem esse, affirmare, quòd princeps, ità est dominus suorum subditorum, vt possit illos pro sua voluntate absque aliqua causa occidere, quod multi ex Barbarorum principibus affirmarunt.

Ad 1. argum. ¶ Sed restat nunc respondere ad argumenta in principio facta. Vnde ad primum, concesso antecedenti, negatur consequentia. Et ratio est: Nam mortem oppetere pro amico, non est seipsum occidere, aut sua vita vti, ac si esset illius dominus, sed est anteponere opus virtutis vitæ corporali, quod naturalis ratio dictat esse faciendum. Ad confirmationem ex Ecclesiastico, respondetur, quòd ideò dicitur dominus reliquisse hominem in manu consilij sui, quia fecit illum dominum suarum actionum. Nec ex hoc infertur, quòd sit dominus vitæ.

Ad 2. argu. ¶ Ad aliud, quod desumitur ex Aristotele, dicente; propter vnumquodque tale, & illud magis; respondetur, commune illud axioma Philosophorum non aptè ad rem præsentem accommodari. Ex eo enim, quòd simus rerum domini propter sustentandam vitam, non sequitur, quòd simus domini vitæ, sed solum custodes: sicut nec ex eo, quòd sumus domini actionum nostrarum propter comparandam amicitiam Dei: sequitur, quòd sumus diuinæ amicitiæ domini. Qualiter autem dictum illud Aristotelis sit intelligendum explicant Doctores in Logica.

Dubium de dominio bonorum spiritualium. ¶ Est aliud dubium, vtrùm bonorum spiritualium, vt gratiæ, charitatis, atque fidei homo sit dominus. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Vita spiritualis est longè præstantior vita corporali; nec minori beneficio, & gratia Dei nobis conceditur, quàm vita corporalis: ergo sicut homo non est dominus vitæ corporalis, sed Deus sibi illam reseruauit: ità etiam nec est dominus vitę spiritualis, aut eorum, quę

Primum argumentum pro parte negatiua.

necessaria sunt ad illius conseruationem, qualia sunt fides, spes, charitas.

¶ Hoc tamen non obstante sit conclusio. Quòd homo est dominus bonorum suorum spiritualium. *Conclusio.* Ita tenet Cano in relectione de pœnitentia. par. quarta in responsione ad secundum argumentum. Et probatur primò ex illo Ecclesiastici decimo quinto. Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum; quòd placuerit ei dabitur illi: quoniam multa sapientia Dei & fortis in potentia, &c. Item ratione sic argumentor: Superius probauimus, hominem habere dominium suorum temporalium, & propriæ famæ, quia hæc omnia propria vniuscuiusque industria atque labore comparantur; sed etiam bona spiritualia acquiruntur proprio labore, & propria diligentia: ergo similiter istorum homo est dominus.

¶ Nec obstat, si dicatur, quòd homo acquirit bona spiritualia adiutus supernaturali auxilio Dei: quia sicut acquisitio bonorum supernaturalium non potest esse sine auxilio speciali, & supernaturali: ita etiam nec acquisitio bonorum temporalium potest esse sine generali Dei auxilio. Ex quo fit, vt sicut hoc non impedit, quominus homo sit dominus bonorum temporalium: ità etiam nec illud impediet, quominus sit dominus bonorum spiritualium. Item: Ex eo, quòd homo non est dominus propriæ vitæ, si committit furtum, aut fornicationem cum periculo suæ vitæ, peccat duplex peccatum: vnum contra præceptum, de non furando, aut fornicando: & alterum contra præceptum, de non occidendo: quia qui se exponit probabili periculo peccandi mortaliter, peccat mortaliter: sed qui transgreditur aliquod præceptum diuinum, certum est illum amittere gratiam, atque charitatem, non tamen committit duplex peccatum, sed vnum tantum, illud, scilicet, quod est contra præceptum violatum; nec huius rei alia potest assignari ratio, nisi, quòd homo est dominus bonorum suorum spiritualium: ergo ita est affirmandum. Præterea: Volenti se occidere corporaliter quisque priuatus homo potest vim inferre, cogereque vel inuitum, ne se occidat, quam violentiam non licet inferre volenti se interficere spiritualiter, nisi ille, qui infert sit superior, vt omnes Theologi fatentur: sed huius differentiæ nulla alia sufficiens causa potest assignari, nisi quòd vitæ suæ corporalis nemo est dominus; ex quo fit, vt sicut volenti alium occidere vim inferre quilibet potest, vt impediat; ita & seipsum interimere volenti: at verò vitæ suæ spiritualis vnusquisque est dominus, ex quo prouenit, vt iniuriam facias, si vim attuleris, non aliter, ac si domino pecuniarum pecunias suas etiam prodigè consumenti manus ad impediendum iniicias violentas: ergo homo est dominus bonorum suorum spiritualium. Et confirmari potest hæc sententia ex D. Thom. infra. quæstione sexagesima quarta, articulo quinto, ad tertium, vbi dicit, quod homo constituitur dominus sui ipsius per liberum arbitrium; & sic licitè potest disponere de seipso quantum ad ea, quæ subsunt libero arbitrio. Certum est autem, quòd bona spiritualia subiacent libero hominis arbitrio. Est tamen aduertendum, quòd bona spiritualia sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quæ Deus in nobis sine nobis operatur, vt habitus supernaturales, & gratia, & etiam auxilium supernaturale Dei. Et hæc bona non sunt tam propriè nostra, nec sumus ita domini illorum, sicut bonorum temporalium, quia sunt opus Dei & nõ nostrum. Alia bona supernaturalia sunt, quæ nos ipsi cum auxilio supernaturali Dei operamur, vt actus fidei, charitatis, &

Explicatur obiectio quæ poterat esse.

denique

denique omnia opera meritoria. Et istorum bonorum spiritualium, quia propria industria, & proprio labore acquiruntur propriissime dicimur domini. Quamuis etiam priorum bonorum est homo dominus, quantum ad illud, quod est, non committere nouum peccatum iniustitiæ in illorum amissione, vt paulò ante dicebam.

Ad argumentum in contrarium. ¶ Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Non enim ex præstantia rei sed ea potestate, quam quis habet supra illam, ratio dominij debet desumi: & certum est, quod maiorem potestatem habet homo supra vitam spiritualem, quàm supra vitam corporalem, vt ex dictis patet.

¶ Explicatis jam à nobis tribus ex quinque, quæ proposuimus agere de dominio, népe, quid sit dominium, & quis habeat dominium, & quod sit eius obiectum, consequens est, vt dicamus de distinctione dominij, quando, scilicet, incepit dominiorum distinctio, quod erat quarto loco à nobis propositum. Ad cuius declarationem est prima difficultas. *Dubium.* Vtrùm conueniens fuerit fieri dominiorũ distinctionem? Et pro parte negatiua arguitur primò ex Clemente Papa in *1. Argumentum.* quadam sua Epistola, quæ refertur 12. quæstione secunda, cap. dilectissimis. Vbi dicitur: Communis vsus omnium, quæ sunt in hoc mundo, omnibus hominibus esse debuit, sed per iniquitatem alius hoc dixit esse suum, & alius istud: & sic inter mortales facta est diuisio: non autem potest esse, vt quod per iniquitaté sui introductum, aliqua ratione fuerit conueniens: ergo est dicendum, quod dominiorum distinctio non fuit conueniens.

Ad 2. argumentum. ¶ Secundo iure naturali omnia sunt communia, vt constat ex D. Isidoro lib. 5. Etymologiarum. & refertur distinct. 1. cap. ius naturale: ergo dominiorum distinctio non potuit esse conueniens. Probo consequentiam: Nam, id, quod est contra ius naturale, ex necessitate, debet esse iniustum, & iniquum, & sic nulla ratione conueniens.

Confirmatio. ¶ Et confirmatur: Contra rationem naturalem esse videtur, quod quis absque sua culpa priuetur re, ad quam habet ius: sed ante rerum diuisionem quilibet iure poterat omnibus rebus vti; quibus iã, facta diuisione, & rerum appropriatione, licitè vti non potest; & hoc absque sua culpa: ergo dominiorum distinctio fuit iniusta; atque ex consequenti non conueniens.

Sententia Platonis de rerũ diuisione. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertẽdum est, quòd Plato in Timæo sub nomine Socratis, enixè intendit probare, conuenientissimum esse, quòd talis inter homines respublica institueretur, vt omnia inter ciues non solum possessiones, verum vxores, atque nati essent communes. Præcipuum huius sententiæ fundamentum erat, vt autor est Aristot. lib. 2. Politicorum statim in principio, quia supponebat Plato pro certo, optimum esse ciuitati, si sit maximè vnita, atque pacifica: sicut enim discordijs, & litibus dissipatur, sic vnitate, & pace seruatur: & videmus, quòd inter ciues maiori ex parte lites, atque discordiæ fiunt propter proprios filios, & vxores, & possessiones; quæ cessarent istis communibus existentibus.

1. Conclusio. ¶ In hoc tamen sit prima conclusio. Quòd vxores in communi possiderentur, in nullo statu fuit conueniens. Hanc ponit Aristot. libro secundo Politic. capitulo secundo, & tertio. Et probatur ex multis incõmodis, quæ ex tali communitate sequerentur, quæ referuntur, & explicãtur à labello supra librum secundum Politicorum, tractatu 1. quæstione prima.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Quòd in statu innocentiæ res in communi possiderentur, erat valde conueniẽs. Probatur: Nam tunc nulla esset inter homines auiditas, ipsaque terra, vel inculta, sua sponte fructus tulisset, vel perparua industria culta, quam refugisset nemo; ex quo fieret, vt nullum esset periculum, aut quòd fructus terræ deficerent, aut quòd vlla inter homines oriretur discordia. Quod & olfecisse videtur Poëta Ethnicus, dum dixit: Ipsa quoque immunis rastroque intacta nec vllis, saucia vomeribus per se dabat omnia tellus; contentique cibis nullo cogente creatis, &c.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio: In statu naturæ lapsæ, & post peccatum, non solùm fuit conueniens, sed & necessarium, vt rerum diuisio fieret. Hanc ponit Aristoteles loco citato. Et probatur: Vno è tribus modis potest intelligi communitas possessionum. Primus est, quòd fundi sint proprij, fructus verò communes. Secũdus, quòd agri sint communes, & fructus diuisi. Et tertius, quòd tam agri, quàm fructus sint communes: sed nullus horum est conueniens: ergo. Probo minorem. Et primò, quòd non sit conueniens agros esse proprios, & fructus communes; Quia sic daretur ansa discordijs cum labores essent impares (qui enim plures possessiones haberet plus laboraret) & tamen fructus æqualiter vnicuique pro cuiusque necessitate obuenirent, quod nullus æquo animo ferret; sed quisque tantò plus fructuum vellet percipere quantò plus hausit laboris. Quòd autem nec etiam sit conueniens, quòd agri sint communes & fructus proprij, probatur. *Commoda ex rerum diuisione orta.* Quia sic daretur hominibus occasio ignauiæ, atque socordiæ singulis ad propria ardentissimis existentibus, ad communis autem desidibus, & languentibus: & idem sequeretur incommodum, si fructus & fundi essent communes. Item probatur conclusio ex multis commodis, quæ ex diuisione possessionum, & fructuum inter ciues sequuntur, vt autor est Aristot. loco citato. Primũ est, quòd seruatur pax & concordia inter homines. Dum enim plures vnum curant, communiter oriuntur iurgia atque litigia, vno volente, vno modo fiat, altero, aliter. Secundum, quòd possessiones fiunt magis fructuosæ; quilibet enim naturaliter magis insistit circa proprium, quàm circa commune. Nam quod commune est nullius esse reputatur & sic negligentius curatur. Tertium, quòd conseruatur delectatio, quam quisque naturaliter in seipso, & in suo proprio bono habet. Sicut enim quilibet naturaliter amat seipsum, & seipso delectatur, nec hoc est malum, nec vanum, modo amet se, & delectetur, vt decet, vt dicit Aristoteles libro nono Ethicorum; sic etiam naturaliter amat, & gaudet bonis proprijs, tanquam medijs deseruientibus suæ conseruationi. Hanc autem naturalem delectationem aufert qui bonorum communitatem constituit. Parum enim amatur, parumque gaudium affert bonum, quod in domino amantis non continetur, & tale est bonum commune. Quartum commodum est, quòd facta rerum diuisione conseruatur liberalitas inter ciues. Quemadmodum enim concessa vxorum communitate, tolleretur temperantiæ virtus, quæ potissimum consistit in eo, quòd quisque ab alieno toro abstineat: sic etiam concessa possessionum communitate, tolleretur virtus liberalitatis, non infimum in republica locum tenens. Nam qui proprium non habet, liberalis esse non potest; cum non sit actus liberalitatis conferre alteri communia, sed propria, sicut nec est opus eleemosynæ, nisi de proprio. Possumus tãdem probare nostram conclusionem ex debito ordine in republica seruando. Nã necessarij sunt in republica diuersi ordines,

Necessarius in republica diuersus ordo hominum. ordines, diuersæque classes hominum, ipso etiam Platone consentiente. Qui tres hominum ordines constituebat, scilicet, agricolarum, quibus etiam connumerantur opifices, & custodum, hoc est, militum, ac nobilium reipublicæ tutelæ adscriptorum, & legum prudentium, hoc est, eorum, qui ius dicunt. Sed illi esse non possunt sine rerum diuisione: si enim omnia essent communia, quisque recusaret agricolarum onus, ad aliáque maiora officia anhelaret: & præterea imminente bello, nisi propria essent statuta præmia, nullus vellet se periculo exponere: & denique quotquot possent ad gubernacula adspirarent: ergo conuenientissimum fuit, vt rerum diuisio fieret. Sed est aduertendum, nullum esse inconueniens, vt dicit Aristoteles libro secundo Politicorum, quòd cum diuisione facultatum communicatio etiam in multis inter ciues obseruetur, vt inter amicos ad conseruandam vniuersalem beneuolentiam. Quæ communicatio introducta fuit in Lacedæmonia, vbi seruis, & canibus, & vehiculis, puta, curribus, & plaustris vicissim vtebantur, tanquam si forent vniuscuiusque. Et in Creta legislator instituit quædam communia, scilicet, publica conuiuia temporibus determinatis celebranda, vt inter ciues maior familiaritas existeret. Imo etiam & nunc inueniuntur plura apud homines, quorum dominia non sunt diuisa, vt aër, cœlum, elementa, pisces, & aues, &c.

4. Conclusio. ¶ Quarta conclusio: Dicere, quòd post naturam lapsam non fuit licitum rerum dominia distinguere, est aperta hæresis. Probatur primò ex Concilio Constantiensi, vbi contrarium huius diffinitur contra Ioannem Hus, qui dicebat nulla ratione esse licitum, quod clerici aliquid in particulari possideant. Et ex Diuo Augustino in libro de hæresi, capite quadragesimo, quo loco disputat contra quosdam hæreticos Apostolicos nominatos, ea solum ratione, quòd affirmarent non esse licitum Christianis aliquid proprium possidere. Præcipuum huius hæresis fundamentum desumebatur ex illo Lucæ capite decimo quarto. Nisi quis renuntiauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus; cum tamen Christus ibi non realem renuntiationem, sed solum affectum probibeat. Sic enim Christiani debent esse affecti erga res exteriores, vt sint parati omnia relinquere, si id postulet salus animæ. Nonnulli dicunt illis verbis contineri solum consilium, & non præceptum. Sed hoc verum esse non potest: nam illa forma verborum, nisi quis renunciauerit, &c. manifestè continet vim præcepti, sicut & illa: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis; & illa: Nisi quis renatus fuerit, &c. & illa: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c. Potest præterea probari nostra conclusio ex illo Matthæi, capite decimonono. Si vis ad vitam ingredi serua mandata: si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Quibus verbis apertè significat Christus sine rerum abdicatione posse hominem Christianum vitam æternam possidere.

Ad 1. argum. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, quod desumitur e Clemente & refertur. 12. quæstio. [illegible] capite dilectissimis. glossa super illum locum [illegible]pretatur per [illegible] iniquitatem, id est, per con[illegible]tud[illegible] iure gentium introductam, quæ repu[illegible]tur, [illegible]ræ. Sed hæc expositio est stulta; nam quod [illegible] naturali repugnat, nec ius gentium, nec lex appell[illegible] potest. Quocirca hac interpretatione omissa, dico, quod Clemens ibi loquitur non de dominio, & proprietate rerum; sed de vsu, qui, vt supra diximus, cum necessitas postulat, debet esse communis. Per iniquitatem autem, atque peccatum fit, vt quis indigentiam patiatur, vno dicente, hoc esse suum, & altero, istud. Vel secundo respondetur, quòd Clemens non dicit rerum diuisionem esse illicitam, sed quod fuit orta ex peccato naturæ; quod libenter concedimus: nam, si homines non peccassent, nunquam dominiorum distinctio fieret. Naturalis enim ratio dictabat, vt omnia in communi possiderentur eo tempore, quo nec agri indiguissent cultura, nec in rebus diuidendis aliqua potuisset esse inæqualitas propter hominum innocentiam.

¶ Ad secundum argumentum Scotus in quarto, *Ad 2. argum.* distin. 15. quæstio. secunda, conclusione sexta, & Gabriel eadem distin. quæst. secunda, dicunt: com- *Sententia Scoti.* munitatem rerum fuisse de iure naturali ante lapsum, tunc enim erat præceptum, vt omnia in communi possiderentur. Cæterum post peccatum præceptum illud fuit reuocatum, & sic appropriatio rerum cõtra nullum præceptum naturale est, quod nunc existat. Sed hæc solutio Scoti est apertè falsa. Primò: Quia *Impugnatur Scotus.* ius naturale est omnino immutabile, vt habetur expresse in capitulo. non est peccatum. dist. 6. vbi ex eo, quòd ius naturale ab exordio rationis creaturæ incipiens, immobile manet, ostenditur præcepta moralia, nempe, Non furtum facies. Non occides, &c. perpetuam habere immutabilitatem. Et in capitulo iaæ quæst. dist. 5. etiam dicitur, quòd ius naturale non variatur tempore, sed immobile semper manet. Si ergo rerum communitas in statu innocentiæ iure naturali esset præcepta, vt affirmat Scotus, manifestè sequitur, quòd etiam nunc perseueraret; quod est apertè falsum. Item: si fuisset præceptum naturale de rerum communitate, aut illud esset vniuersale obligans pro omni statu, aut particulare obligans solum pro statu innocentiæ. Primum dici non potest: quia sic rerum proprietas etiam nunc esset illicita, & præcepto iuris naturalis contraria; quod non solum falsum, sed & hæreticum esse diximus in quarta conclusione. Si autem dicatur secundum, sequitur non fuisse necessarium, quòd præceptum illud in statu naturæ lapsæ reuocaretur; siquidem erat particulare obligans solum pro statu innocentiæ: & sic sententia Scoti secum continet repugnantiam. Præterea: Si præceptum illud iuris naturalis fuit reuocatum; aut fuit reuocatum auctoritate diuina, aut humana: non diuina; quia, vt dicit Diuus Augusti- *D. August.* nus tractatu sexto, super Ioannem, & habetur in capitulo quo iure, distinctione octaua, ius diuinum in diuinis scripturis habetur; nullibi autem in diuinis literis illius præcepti iuris naturalis reuocatio habetur; & sic non potest dici, quòd fuit reuocatum diuina auctoritate: Nec etiam humana: Quia, quòd auctoritate superioris sancitum, & institutum est, per inferiorem reuocari, aut retractari non potest. Quocirca hac solutione omissa, alij aliter respondent *Sententia Alexandri.* cum Alexandro de Ales, tertia parte, quæstione vigesima septima, membro. 4. dicentes, quòd lex illa qua rerum communitas præcipiebatur, appellanda est naturalis, si intelligatur instituta solum pro statu innocentię: cæterũ mutato statu, ipsa quoq; lex amissa est. Itaq; sensus huius solutionis est, quòd in statu naturæ integræ, erat præceptum iuris naturalis de conseruanda rerum communitate: quod, quia erat particulare pro illo statu tantum, adueniente peccato cessauit: & sic rerum proprietas nunc contra nullum præceptum naturale est. Sed nec hæc solutio mihi

Impugnatur Alexander. satis probatur: tum, quia, vt paulò ante dicebam, id, quod est de iure naturæ, semper & pro omni statu inuariabile manet: cum etiam, quia, licèt in statu naturæ integræ hominibus esset vtile, res in communi possidere; non tamen putò fuisse aliquam legem taliter illos obligantem, vt qui possiderent aliquid proprium, facerent contra ius naturæ.

¶ Vnde aliter ad argumentum respondeo, quod *Vera solutio argumenti.* quamuis nullum vnquam fuerit iuris naturalis præceptum, quo rerum communitas præcipiatur; alioqui diuisio dominiorum etiam nunc esset illicita, quod est apertè falsum: adhuc tamen communitas rerum dicitur esse de iure naturali, non positiuè, sed negatiuè. Pro quo est notandum, quòd, vt colligitur ex Diuo Thoma, infra quæstione sexagesima sexta, articulo secundo, ad primum: dupliciter aliquid potest *Dupliciter aliquid dicitur de iure naturali.* dici de iure naturali. Vno modo positiue: quale est illud, quod ratio naturalis dictat faciendum esse, aut non faciendum; vt quod distinctè præcipit, aut prohibet: alio modo negatiuè: & est illud, quod ex dictamine rationis non præcipitur, nec prohibetur; sed neutro modo se habet. Hoc supposito dico, quòd communitas rerum est de iure naturali, non positiuè: ratio enim naturalis non dictat, aut præcipit, vt res in communi possideantur, sed negatiuè, ea, scilicet, ratione, quia secundum ius naturale possessionum distinctio non est facta: & sic rerum proprietas non est contra ius naturæ: sed magis ipsi iuris naturæ superadditur per adinuentionem humanæ rationis, vt dicit Diuus Thomas loco citato. Vel secundo respondetur, distinguendo inter dominium & vsum, quòd quamuis res quantum ad dominium ex lege naturæ non sint communes, sunt tamen communes, quantum ad vsum; quæ communitas adhuc manet in casu extremæ necessitatis, in quo quilibet quibuscunque rebus, etiam quantum ad dominium alienis pro sua voluntate licitè vti potest: quod satis est ad hoc, vt res ex lege naturæ communes dicantur.

¶ Ad confirmationem respondetur, quòd quan- *Ad cōfirmationem.* uis verum sit, quòd ante dominiorum diuisionem quilibet habebat ius vtendi quibuscunque rebus, tamen postquam facta est diuisio, solùm potest vti illis, quæ in proprio dominio continentur. Nec hoc est priuari re, ad quam habebat ius sine culpa sua, sed est exercere diuisionem, quæ multis & rationabilibus de causis facta est, vt diximus in tertia conclusione.

¶ Ad fundamentum Platonis respondetur, ex men- *Impugnatur sententia Platonis & eius fundamentum destruitur.* te Aristot. lib. 2. Politic. illud non conuincere. Tum, quia primum eius principium, nempe, optimum est ciuitas, quod sit maximè vnita, vel maximè vna, est apertè falsum. Nam cùm ciuitas sit communitas, & communitas sit multitudo, & multitudo repugnet vnitati, non potest fieri, quod optimum illius absolutè sit vnitas, hoc enim esset destruere ciuitatem. Sed dices, Platonem non loqui de vnitate opposita multitudini absolutè, sed de opposita multitudini hominum diuersarum conditionum, quales sunt, diues, & pauper, nobilis & rusticus, &c. hæc enim dissimilitudo est, quæ parit lites, & inuidias, soluitque vnitatem ciuitatis; & sic optimum est ciuitati, esse vnam, & indiuisam. Sed contra hoc argumentatur Aristoteles tripliciter, & probat, melius esse ciuitati, si sit in ea multitudo dissimilium hominum, quàm tantum similium. Primò: Nam ciuitas non est, sicut exercitus, nec sicut multitudo ordinata ad trahendum aliquod pondus, in quibus similitudo cōgregatorum melior est: milites enim, quantò magis similes tantò magis ad victoriam intendunt: & trahentes pondus, quantò similiores tantò fortiores sunt: sed est ciuitas, velut quoddam totum perfectum: videmus autem in naturalibus, & artificialibus, quòd totum perfectum constat ex partibus dissimilibus, vt corpus animalis, imago, domus, & vestis, &c. & quæ sunt similium pactuum, vt clementia, sunt imperfecta: non ergo est optimum ciuitati constare ex sola multitudine personarum similium. Secundo: Necesse est esse in ciuitate aliquos principantes, & aliquos subditos: nec est possibile omnes simul principari, & omnes subijci: sed non possunt esse aliqui principantes, & aliqui subditi, siue perpetuò, siue vicissim, nisi sit in ciuitate dissimilitudo hominum: differt enim specie principans, vt sic, à subdito, vt sic, cum sint oppositarum conditionum: ergo ciuitas non potest constare ex sola multitudine hominum similium, & eiusdem conditionis. Tertio: Ciuitas differt à domo, vt docet Aristoteles libro primo Politicorum, in eo, quod licèt in domo sint necessaria vitæ, non tamen sunt omnia sufficientia: hæc enim habentur per diuersa negotia, & per diuersa officia, & artificia, quæ exercentur in ciuitate: sed diuersa officia, negotia, & artificia requirunt diuersitatem hominum, & qui sunt Doctores non sunt milites, nec mercatores sunt fabri: ergo principium assumptum à Platone, nempe optimum est ciuitati esse maximè vnam, est falsum. Potest prætereà probari, quòd ratio Platonis non conuincit ex eo, quòd vnitas, quam ipse constituit, maximas parit lites atque discordias, vt ex supra dictis patet: & sic non potest esse optima ciuitati.

¶ Sed vltra hæc potest esse aliud argumentum ad *Alterum argumentum ad probandā rerum communitatem.* probandum, quòd communitas rerum fuerit conueniens: Christus Dominus consuluit suis sectatoribus eam vitæ rationem, quæ melior, atque vtilior erat; consilia enim Euangelij semper dantur de meliori bono: sed consuluit, vt nihil proprium haberent, sed viuerent de communi, ex quo factum fuit, vt in primitiua Ecclesia, quò feruentius omnium amor coalesceret, in communi viuerent, quo exemplo monachorum vitæ fuerunt institutæ: ergo communitas rerum est conuenientior, quàm diuisio. Et confirmatur: Nam Actorum capite quinto, Ana- *Confirmatio.* nias dicitur interfectus propterea quòd partem agri venditi sibi reseruauit: ex quo colligi videtur, non solùm fuisse consilium, sed & præceptum, res in communi possidendi.

¶ Pro solutione huius argumenti aduertendum est *Nota primo pro solutione argumenti.* primò, posse esse aliqua meliora alijs simpliciter, & absolutè, quæ tamen comparata ad particularia subiecta, sunt deteriora; vt volare, vel esse incorporeum absolutè meliora sunt, quàm non volare, vel esse corporeum: tamen respectu hominis sunt deteriora.

¶ Secundo est aduertendum aliqua fieri, quæ si *Nota secūda.* compararentur paucis hominibus, sunt conuenientia: cæterùm comparata respectu totius generis humani, sunt noxia & nociua, vt vacare contemplationi per se, & respectu paucorum hominum est præstantissimum: tamen respectu totius rei publicæ est nocium, & pestilentissimum. Hoc supposito dico, quòd *Respondetur ad argumentum.* quamuis simpliciter, & per se loquendo, melius sit in cōmuni viuere, quam iter priuatim possidere; imò religiosis, & alijs, qui Deo vacare volūt melius est sic viuere, quam alio modo: tamē vniuerso generi humano melior est possessio rerū in particulari, propter rationes iam

nes iam dictas. Vnde ad argumentũ respondetur concessa maiori, atq; minori, negãdo consequentiã, si loquamur de conuenientia respectu totius generis humani. Ad hoc enim, vt aliqua res possit esse in consilio satis est, quòd ipsa per se sit bona, & quod certo generi hominum sit vtilior, quãuis omnibus in communi non expediat, vt est videre in cœlibatu, & castitate; quæ sunt in consilio, tamen si ab omnibus in communi amplecterentur essent pestilentissima, & respectu aliquorum sunt meliora.

Ad confirmationem. ¶ Ad confirmationem desumptam ex exemplo Ananiæ, Medina Cod. de Restitutione. quæstio. 1. dicit, quòd in statu primitiuæ Ecclesiæ forsam Christiani vouebant viuere in communi, & sic Ananias fuit interfectus, tanquam voti transgressor. Sed hæc sententia mihi non placet. Nam, vt constat ex verbis Diui Petri, eo loco dicentis, Nonne manens tibi manebat, & venundatum erat in tua potestate; quare posuisti in corde tuo hanc rem? non es mentitus hominibus, sed Deo, &c. liberum erat Ananiæ, vel non vendere agrum, vel si venderet pecuniam sibi reseruare, & sic non fuit interfectus, quia fecit contra votum; sed quia voluit decipere Diuum Petrum, & in eo Spiritum sanctum, persuadens illi se totum agri pretium fidelium communitati obtulisse, cum tamen sibi partem reseruasset. Nec ex hoc aliquid sequitur contra nostram conclusionem.

Dubium de iure quo rerũ diuisio facta fuit. ¶ Supposito iam, rerum diuisionem post peccatum fuisse toti hominum communitati conuenientem, consequens est disputare, quonam iure & qua lege hæc rerum diuisio fuerit facta, & quòd fuerit facta iure naturali probat. Id est de iure naturali, quod ratio naturalis dictat esse faciendum: sed ratio naturalis dictat, quòd ad pacificum hominum statum, & ad tranquillitatem reipublicæ seruandam res diuidantur, vt constat ex dictis: ergo rerum diuisio est de iure naturali. Et confirmatur: De iure naturæ est, quòd ea, quæ nullius sunt, sint primò occupantis, vt dicitur, Institutis de rerum diuisione. §. ferè, sed prima rerum diuisio facta fuit per occupationem: ergo rerum diuisio iure naturali est facta.

1. Conclusio. ¶ In hoc tamen sit prima conclusio: Negari non potest, aliquarum rerum dominia iure naturali fuisse hominibus diuisa. Probatur: Iure naturæ vnusquisq; est dominus suæ famæ, & propriarum suarum actionum: ergo aliquarum rerum dominia iure naturali sunt diuisa.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Rerum externarum diuisio nulla lege naturali, aut diuina est facta. Et quidem, quòd non sit facta lege naturali probatur: Nam alias sequeretur, vitam eorum, qui in communi viuont, esse contra naturam: consequens autem est hæreticum, vt ex supra dictis patet: ergo. Item: Iure naturali omnia sunt communia, vt habet commune axioma, tam Philosophorum, quàm Theologorum: ergo non potest fieri, quòd eadem bona ex eodem iure sint particularia; atque ex consequenti nec diuisa. Quod autem nec etiam sint diuisa iure diuino, probatur, ex Diuo Augustino tract. 6. super Ioannem, & refertur in capit. quo iure. d. 8. dicente: Quo iure defendis villas Ecclesiæ? diuino, an humano? Diuinum ius in scriptura habemus; humanum in legibus regum. Vnde ergo quisque possidet, quod possidet, nonne iure humano? Tolle iura Imperatorum, quis audeat dicere: Hæc villa mea est, &c. Item ratione sic argumentor: Lex diuina, qua legimus rerum dominia hominibus fuisse concessa, loquitur in communi, nulla facta rerum diuisione, vt constat ex illo Genes. capit. 1. Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus; quæ mouentur super terram, &c. Eadémque ferè verba dicta fuerunt capit. 6. ergo iure diuino non fuit facta rerum diuisio. Et si quis obiiciat, quòd iure diuino, vt constat ex sacris literis, terra promissionis fuit facta propria populi Israelitici, & Dauid fuit eodem iure constitutus Rex, & denique Deus præcipiebat, quòd decima pars fructuum offerretur Leuitis; Respondeo, nostram conclusionem esse intelligendam in vniuersali: cum quo stare potest, quòd Deus sua auctoritate particularia quædam dominia aliquibus concesserit.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio: Prima rerum externarum diuisio facta fuit iure gentium, licèt posteà iure ciuili plures earundem rerum diuisiones accesserint. *Prima rerum diuisio facta est iure gentium.* Hæc conclusio duas continet partes. Prima est, quòd prima rerum diuisio facta fuit iure gentium. Secunda, quòd plures earundem rerum posteà diuisiones iure ciuili accesserunt. *Argum.* Prima pars probatur: Hoc interest inter ius naturæ, & ius gentium, quòd quæ pertinent ad ius naturæ, vel sunt prima principia naturæ, vel absolutè sequuntur ex primis principiis: at verò quæ sunt de iure gentium, non sequuntur absolutè, sed facta quadam suppositione, vt diximus supra quæst. 57. artic. 3. sed prima rerum diuisio colligitur ex principiis naturæ; non simpliciter, & absolutè; sed facta quadam suppositione: ergo pertinet ad ius gentium. Consequentia cum maiori est nota; & minor probatur. Nam, quia natura hominis absolutè considerata, necessarium est, quòd pecora alantur, & agri colantur, vt sic hominibus suppetat cibus, fit, vt hæc pertineant ad ius naturæ. Cæterùm, quia post peccatum primi parentis natura hominis corrupta mansit; & ex consequenti inclinata magis ad bonum proprium, quàm ad commune, idcircò necessarium fuit, quòd agri atque possessiones diuiderentur: quare iure gentium id fuit factum. Et si quis quærat: Quisnam fuerit primus, qui huiusmodi diuisionem fecit, nonnulli respondent, primum diuisorem fuisse Adam. Contra quod nonnulli argumentãtur: Adam non habuit regiam potestatem, auctoritatémve reipublicæ coërciuam, sed solum fuit paterfamiliâs, qui filiis distribuere, nisi proprium peculium non potuit: ergo prima rerum diuisio non fuit facta ab Adam. Cæterùm, quamuis hoc argumentum vim non habet, tum, quia est valde probabile, quod primus parens (licèt nullibi legatur) auctoritatem habuit principis, eodem iure, quo fuit solus primúsque parens humani generis, non enim est verosimile quod aliquo tempore fuerit mundus absque humano principe, qui posset male facta vlcisci: tum etiam, quia iure paterno poterat suas facultates, quibus abundantissimè affluebat, filiis distribuere: imo nõ esset absurdum affirmare fuisse dominum totius orbis: siquidem erat solus, & mundus propter hominem factus est: non tamẽ existimo, quòd prima rerum diuisio fuit facta ab Adam. Nam cum illa sit de iure gentium, vt diximus, non ab aliquo in particulari, sed ab ipsis hominibus tacitè vel expressè consentientibus, introductam fuisse, est dicendũ, iuxta explicata à nobis supra, q. 57. art. 3. Hoc enim interest inter ius gentium, & ciuile, quòd illa, quę iure gentiũ statuuntur nec indigent principe, nec vllo reipublicę conuentu, sed ratio naturalis ea homines docet, quare ex cõdicto poterant filij Adamae deinceps nepotes & pronepotes

fundos & agros occupare, & peculium augere, ipsa docente ratione. At verò ea, quæ sunt de iure ciuili, nisi ab aliquo principe, vel à republica legem ferente, statui non possunt. Secunda pars conclusionis, nempe, quòd primæ rerum diuisioni plures posteà iure ciuili accesserunt, est adeò clara & manifesta, vt non indigeat probatione. Certum est enim, quòd temporum lapsu reipublicæ imperium suum & regnorum dominia in Reges transtulerunt, vt habetur in lege, quod principi placuit. ff. de const. princip. atque deinde per legem Agrariam communes agri fuerunt diuisi, & deniq; sunt plura alia de dominiorum diuisione contenta in iure tam ciuili, quam canonico.

Diuisioni iure gentiũ factæ, plures postea accesserunt ex iure ciuili.

Ad argum.

¶ Ad argumentum in contrarium factum, respondetur, id esse de iure naturæ, quod ratio naturalis absolutè considerata dictat esse faciendum: modo rerum diuisio non est huiusmodi: non enim sequitur ex principiis naturæ absolutè, sed facta suppositione, nempè, quod hominis natura post peccatum corrupta mansit, atque ex consequenti inclinata magis ad bonum proprium, quàm ad commune: & sic est de iure gentium. Ad confirmationem respondetur, quòd res exteriores ex iure naturæ dicuntur esse primi occupantis, quantum ad fructus illarum, non quantum ad dominium. Ad hoc enim, vt aliqua res sit alicuius, necesse est, quòd accedat vel ius gentium, vel ius ciuile eius dominium conferens.

Incipit disputatio de trãslatione dominij.

¶ Vltimum eorum, quæ de dominio tractanda proposuimus, erat, de translatione dominij. Ad cuius intelligentiam aduertendum est, quòd dominia possunt transferri vno è duobus modis, scilicet, vel voluntate domini, vel ordinatione legis. Quæ potest esse duplex. Nam vel cohibet voluntatem domini, ne volens transferat dominium in alterum; vel transfert dominium ipso domino inuito. Dicemus suo ordine de vtraque ratione: Et primò de translatione dominij per propriam voluntatem. Et sic est prima difficultas, vtrùm quisque naturali iure valeat propria voluntate rei suæ in alterum dominium transferre, ad cuius explicationem breuiter, quoniam de hac re plura in subsequentibus sumus dicturi, sit prima conclusio: Maximè est homini naturale, propria voluntate rerum suarum in alterum transferre dominium. Probatur ex Institu. de rerum diuisione. §. traditione & ex l. quam. §. literæ. ff. de acquirendo rerum dominio. Vbi dicitur; Nihil naturali æquitati esse magis conueniens, quàm voluntatem domini rem suam in alterum transferre volentis ratam habere. Et ratio est manifesta: Nam qui habet dominium alicuius rei, ex consequenti etiam habet potestatem vtendi illa in omnes vsus à lege non prohibitos, vt diximus supra in definitione dominij: sed posse alienare res proprias earum dominium in alterum transfundendo est optimus vsus illarum: inde enim liberalitas, & magnificentia existunt: ergo est maximè naturali homini propria voluntate rerum suarum in alterum dominium transferre. Et confirmatur. Fundamentum naturale, & diuinum dominij rerum, est humana ratio, atque libertas: quia enim Deus hominem ad sui imaginem condidit, hoc est, rationalem, & liberum, per quam rationem, & libertatem habet dominium suarum actionum: inde factus est aliarum rerum dominus, iuxta illud Genes. cap. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, &c. ergo est valde naturale homini, quod, sicut per voluntatem constituitur dominus: ita etiam per eandem possit rerum suarum dominium à se abdicare.

Dubium.

1. Conclus. Maximè naturale est homini propria voluntate rei dominium transferre.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco; vtrùm solus actus interior sufficiens sit ad transferendum rerum dominium. Verbi gratia: Ego tacitus apud me dico. Do Petro centum: dubium est, an eo ipso sit translatum dominium: ita, vt tenear adimplere promissionem; vel potiùs vltra id requiratur aliquis actus exterior? Almainus in 4. dist. 15. quæst. 2. & Thomas de Argentina in materia de matrimonio. quæst. 1. dicunt solo actu interiori non transferri dominium. Idque probant: Nam matrimonium non contrahitur solo actu interiori; quamuis enim vterque coniugum interius consentiat, nisi consensum exprimat actu exteriori, neuter corporis alterius dominium acquirit, & idem dicendum videtur de translatione dominij cuiuscunque alterius rei. Hæc tamen ratio nihil valet. Nam matrimoniũ est contractus mutuus: Dupliciter enim potest fieri dominij translatio. Vno modo per mutuũ contractum, in quo vltrò citróq; nascitur obligatio, vt in matrimonio, & in venditione, vt dicitur in l. Labeo. 2. ff. de verbo. significat. Et in his certum est, non fieri trãslationem dominij per solum interiorem voluntatis actum; sed vltra illum requiri signa exteriora, quibus contrahentes certi fiant de mutua voluntate. Alio modo fit translatio dominij sine mutuo contractu, vt in donatione. Et de hoc solum loquimur in præsenti, quando quærimus; vtrùm solus actus interior sit sufficiens ad transferendum rerum dominium. Et cum donatio interius non sit iste actus elicitus à voluntate. volo donare, sed iste do, sicut nec iste actus, volo vouere, est votum, sed iste, voueo, vel promitto: quando dubitamus, vtrùm per solum interiorem actum transferatur dominium, non est sermo de isto actu. volo dare, sed de isto, do.

An actus interior sit sufficiens transferre dominium.

Sententia Almaini & aliorum.

¶ In qua re, vt certa ab incertis separemus dico primò, certum esse, quòd qui talem actum habuit, verbi gratia, do Petro, vel, Hospitali centum aureos, nulla lege ciuili cogi potest ad talis actus interioris adimpletionem, quo ad vsque foris fuerit explicatus. Lex enim ciuilis sicut nec Ecclesia, non iudicat de occultis, hoc est, de illis, quæ ad forum exterius deduci non possunt, quales sunt actus animæ purè interiores.

1. Certum.

¶ Secundò: Etiam est certum, quòd posito tali actu interiori, non statim transfertur dominium in alterum, sed semper manet in eo, qui talem actum habuit, vsque ad realem donationem. Nam cum dare sit correlatiuum eius, quod est accipere, quandiu non est, qui accipiat, non est datio, nec translatio dominij; certum est autem, quòd quando donatio fit solo actu interiori, nullus est, qui accipiat. Item: Ego non possum transferre dominium in alterum, ipso inuito: sed quandiu tacitus apud me habeo huiusmodi voluntatem interiorem, alter non consentit: ergo non transfertur dominium. Et confirmatur ex communi consensu iurisperitorum, qui dicunt ad translationem dominij semper esse necessariam actualem exhibitionem rei, quæ donatur: exhibitio autem nihil aliud est, quam quòd vnus palam faciat, se dare, & alter accipiat. Itaque hæc certa sunt.

2. Certum.

¶ Sed dubium est, vtrùm donatio facta solo actu interiori obliget dantem in conscientia ad hoc, vt satisfaciat, vel potius possit reuocare suum actum interiorem quoties voluerit, antequam fiat acceptatio? Martinus de Ledesma in 2. part. 4. quæst. 18. artic. 1. dubio 10. quamuis vtranque partem probabilem existimet, probabilius tamen atque securius esse dicit, quòd datio facta solu actu interiori, sicut & promissio, tenet & obligat dãtem in cõscientia, vt satisfaciat.

Punctus difficultatis.

Sententia Martini de Ledesma.

Quam

1. Argum. Quam suam sententiam probat pluribus argumentis. Primò sic: Voces sunt signa conceptus: ergo si vox obligat, non est, nisi ex vi conceptus: atque ex consequenti magis obligat conceptus. Et confirmatur: Mentalis donatio est quædam loquutio: ergo si non impleatur, non potest carere mendacio, quod de intrinseca sua ratione est peccatum.

2. Argum. ¶ Secundò: Qui solum mente de re aliqua deliberat, illámque facere proponit, nondum est obligatus: ergo qui mente loquens tali deliberatione adhibet absolutam donationem dicens, verbi gratia: Do tali indigenti talem pecuniam, aliquid obligationis ad præcedentia adiicit, atque ex consequenti manet obligatus. Probo consequentiam: Nam plurimum interest inter actum & deliberationem.

3. Argum. ¶ Tertiò: Qui talem donationem mentalem in ipsa mente iuramento firmaret, vinctus mansisset ad soluendum: sed iuramentum promissorium non obligat, nisi virtute præcedentis donationis, aut promissionis: ergo ipsa mentalis donatio, aut promissio iam obligabat.

4. Argum. ¶ Quartò: Si ille, qui postquam aliquid alicui sola mente donauit, nullam aliam mente conciperet donationem, sed præteritam amico significaret, dicens, Nihil tibi nunc do, sed heri apud me, hoc tibi dedi, vide an acceptes ratámque habeas meam donationem: & alius dicat, Accepto, iam obligatus manet, & non, nisi prioris donationis virtute: ergo prius obligabatur; atque ex consequenti sola donatio interior obligat dantem in conscientia. Nec valet, si dicatur, donationem pendere ex alterius acceptatione; & ideò antequàm ipse nouerit non tenet talis donatio. Nam, esto ità sit, quòd donatio pendet ex alterius acceptatione, in præsenti solum intendimus probare, quod ille, qui alteri sola mente aliquid donat, tenetur in conscientia id ei significare, & si voluerit acceptare tenebitur ei dare: hoc enim satis est ad hoc, vt dicamus interiorem donationem iure naturæ obligare in foro conscientiæ.

Vlt. Argum. ¶ Vltimò sic argumentor: Promissio purè mentalis tenet in conscientia, vt est videre in voto solo actu interiori emisso: ergo idem est dicendum de absoluta donatione. Probo consequentiam: Nam maioris virtutis videtur esse donatio, quam promissio. His tamen non obstantibus sit secunda conclusio.

2 Conclus. Quamuis opinio Ledesmij sit probabilis, probabilior tamen, atque verior est illa, quæ affirmat quòd donatio, aut promissio solo actu interiori homini facta nullam obligationem inducit in conscientia: sed potest qui illã fecit, aut celare, aut reuocare, cum voluerit. Hæc sententia videtur esse D. Thom. infrà quæst. 88. art. 1. vbi sic dicit: Promissio, quæ ab homine fit homini, non potest fieri, nisi per verba, vel quæcunq; exteriora signa. Et eadem est ratio de donatione. Et in 4. dist. 38. quæst. 1. artic. 1. quæstiuncula 1. etiam dicit, quòd homo per solam voluntatem non potest obligari, nisi solum illi, qui voluntatis est cognitor.

Donatio solo interiori actu facta nullam obligationem inducit.

Et ratione sic argumentor. Quandiu homo apud se retinet interiorem donationem, quam fecit, alter non habet ius ad rem: ergo nullam illi facit iniuriam aut tacendo, aut reuocando donationem. Consequentia patet: quia, vbi non est ius, iniuria esse non potest: & antecedens probatur: Posito tali actu interiori, non statim transfertur dominium in alterum; sed semper manet in eo, qui talem actum habuit vsque ad actualem donationem, vt paulò ante dicebamus: ergo alter nullum ius habet ad rem. Item: Si ex mea interiori donatione, aut promissione aliqua oriretur obligatio, eandem haberet ex lege, quam mea interiori & priuata voluntate condidi: sed huiusmodi priuatæ legis eadem voluntate, qua constituuntur, possunt & reuocari, quandiu ab alio non fuerit facta acceptatio: ergo. Et confirmatur: Nam cum naturale sit hominibus, verbis, aut signis suos conceptus significare, ratio postulare videtur, vt ante significatam promissionem, nulla inter illos resultet obligatio. Ex dictis infertur, quòd quamuis sit naturale homini propria voluntate rerum suarum transferre dominium in alterum; non tamen illud transfert, nisi verbis, aut signis exterioribus eius voluntatis indicium faciat, accepterítque ab illo, cui res confertur.

¶ Tertia conclusio: Lex humana potest prohibere dominis, ne res suas in alios transferant; atque etiam potest ipsis inuitis, dominij translationem facere: estque hoc valde consentaneum humanæ naturæ, atque rationi. *3. Conclusio. Lex humana potest prohibere rerum translationẽ.* Probatur: Nam cum homo naturaliter sit animal sociabile, atque ciuile, & vita mortalium in vnum coalescere non possit, nisi publica auctoritate, quæ & custos reipublicæ, & iustitiæ vindex sit, in pace contineatur: ratio ipsa postulat, vt talis in republica auctoritas sit, quæ possit & ea, quæ ad custodiam, & illa, quæ ad iustitiæ vindictam spectant, exhibere. Ad legitimam autem custodiam primò est necessarium, vt ciuibus ità prospiciat, vt antequàm eorum libertas pleno iudicio rationis ducatur, sua bona non dilapident: & sic prohibet ne pupilli de bonis suis disponant. Est etiam necessarium, vt sumptus eidem reipublicæ necessarios à ciuibus colligat: partes enim iure naturæ sunt propter totum. Ac denique, tanquam iudex, & custos iustitiæ debebit maleficia vlcisci: & sic poterit quemlibet ciuium, sicuti vita, ità & bonis priuare, ipsis inuitis. Ex dictis infertur, quòd sicut est naturale homini, vt quisque pro sua voluntate possit de suis bonis dispensare: ità etiam est eidem maximè naturale, quòd id non faciat, humana lege prohibente. Quare prætor in l. 1. de minoribus inquit, quòd naturalem æquitatem sequutus, cauit, ne pueri, quorum consilium infirmum est, multorúmque insidiis expositum, suam dispensarent substantiam. Et Vlpianus in l. 1. de pactis, etiam dicit, æquitatem naturalem esse; quòd qui in tenera ætate de rebus suis paciscuntur, fidei suæ stare non obligentur. Et sic apparet, qualiter prima & tertia conclusiones, quæ primo aspectu secum pugnare videntur, ex iuris naturalis visceribus colliguntur.

¶ Sed restat nunc respondere ad argumenta Martini Ledesmij contra secundam conclusionem. *Ad 1. arg. pro sententia Martini de Ledesma.* Vnde ad primum respondetur, quòd quamuis verùm sit, quòd voces sunt signa conceptus, & quòd voces obligant propter conceptus: non tamen inde licet inferre, quòd solus conceptus potest inducere obligationem: sed quod actus interior requiritur ad obligationem. Quod quidem verum est. Quamuis enim quis exteriùs proferat aliquam promissionem, si tamen non habet animum illam adimplendi, non tenebitur in cõscientia ad illius impletionem. Et idem est dicendum de eo, qui tantùm interiùs, quidquam promittit, aut donat alteri homini. Itaque & actus interior & exterior sunt necessarij ad hoc, vt donans, vel promittens maneat in conscientia ligatus. Ad confirmationem respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam cùm mendacium, vt dicit Magister in 3. d. 38. sit falsa vocis significatio, cum intentione fallendi, & ille, qui mente donat, quamuis postea nõ adimpleat donationem, sed illam

reuocet, non faciat id cum intentione fallendi, sed vtens iure suo, quo potest proprios actus, quorum verè est dominus, quando voluerit reuocare, dummodo ab altero non sit facta acceptatio, nullo modo potest dici talem reuocationem aliquod in se continere mendacium.

Ad 2. argum.

¶ Ad secundum argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico, quòd quamuis intersit multum inter actum absolutum, & deliberationem, quantum attinet ad ipsorum naturam; tamen quantum ad id, quod est inducere obligationem in conscientia, sunt æquales; quando actus absolutus mente tantum retinetur, nec illius ab aliquo fit exterior acceptatio.

Ad 3. argum.

¶ Ad tertium respondetur, concedendo, quòd qui donationem mentalem iuramento firmaret, vinctus maneret ad soluendum. Et quando dicitur, quòd iuramentum promissorium non obligat, nisi virtute præcedentis promissionis; & sic videtur, quòd promissio mentalis anteà obligabat; dico, sensum esse, quòd non obligat tale iuramentum, quando promissio sine dispendio salutis æternæ adimpleri non potest, vel est contra bonos mores, vt dicitur in capite non est obligatorium. de regulis iuris, in 6. Cum hoc tamen stat, quòd promissio, vel donatio, quæ ex se obligationem non induceret, apposito iuramento sit obligatoria, vt est videre in eo, qui promittit soluere vsuram, aut dare latroni, ipsum occidere volenti, centum aureos: tales enim promissiones, nisi iuramento firmentur, nullæ sunt, vt infrà dicemus in materia de iuramento. Et idem contingit in promissione, aut donatione purè mentali, quæ nisi iuramentum apponatur, obligationem inducere non potest; quamuis rationes sint diuersæ. Promissio enim facta de soluendo vsuras, vel de dando latroni aliquam pecuniam, quando non apponitur iuramentum, non obligat; quia non continet plenam libertatem: sic enim promittit, vt promittere nollet. At verò donatio, vel promissio purè mentalis, non apposito iuramento, propterea non est obligatoria; quia quandiu exterius non profertur, nec fit acceptatio ab alio, donans, vel promittens est potens reuocare talem donationem, vt diximus in probatione secundæ conclusionis.

Ad 4. arg.

¶ Ad quartum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Non enim præcisè ex virtute prioris donationis nascitur obligatio in casu argumenti; sed ex illa simul cum manifestatione & acceptatione illius, cui fuit facta donatio. Vtrumque enim est necessarium ad hoc, vt illa obliget in conscientia, vt modo dicebamus.

Ad vltim.

¶ Ad vltimũ respondetur, negando, quòd promissio purè mentalis obliget in cõscientia, nisi illa fiat Deo, qui intuetur corda hominum: quod etiam inuenitur in donatione: & sic non differunt quantum ad hoc.

De translatione dominij secundum legis ordinationem.

¶ Nunc disputandum est de altero modo, quo possunt dominia transferri, scilicet, secundum legis ordinationem. In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd leges & iura principum, sicut in initio res singulas singulis addixerunt; ita etiam nunc diuisione facta possunt easdem res ab vno in alterum transferre, præcipereque dominis, vt non pro suo libito, sed secundum leges talium rerum faciant alienationem. Secundò etiam est certum; quòd leges non solum possunt impedire translationem dominij, præcipiendo, ne fiat, id est, inducendo culpam, & adhibẽdo pœnam; verùm etiam faciendo, vt contractus sit nullus, & translatio irrita. Et item non solum possunt mihi præcipere, vt bona mea alteri resignem; verùm etiam me inuito illorum dominium in alterum transferre. Et ratio est: Nam cùm respublica ex natura rei sit domina bonorum suorum ciuium, fit, vt pro communi vtilitate possit de illis disponere, nihil minus, quàm si ipsi iuris sui essent. Itaque in genere hæc certa sunt.

Dubium graue de trãslatione dominij per contractũ iure inualidum

¶ Sed in particulari existunt multæ & graues difficultates. Prima est; vtrùm per contractum, qui iure ciuili est nullus, dominium transferatur. Quod est quærere, vtrùm lex cùm irritat aliquem contractum; ita irritet, vt stando in foro conscientiæ dominium transferatur, vel potiùs tantùm sit irritum in foro contentioso. Ad cuius explicationem aduertendum est, quòd dupliciter aliquis contractus potest reddi ipso iure nullus. Vno modo ex parte contrahentis: quia, scilicet, personæ redduntur inhabiles ad contrahendum; vt contingit in pupillis, monachis, & amentibus, qui legibus humanis ità prohibentur rerum suarum dominium à se abdicare, vt omnino reddantur inhabiles ad illud transferendum. Alio modo ex defectu alicuius solennitatis iuris; vt contingit in testamentis: vt quando, scilicet, in testamento nuncupatiuo sine tabellionis subscriptione, verbo tenus nuncupantur testes, & hæres, & non sunt septem testes, iuxta id, quod dicitur Institut. de testamentis. §. fin. qui etiam sunt necessarij in testamento subscripto, occluso tamen & obsignato, vt habetur in l. hac consultissima. C. de testamentis. & in l. peculiari Regni. 3. Tauri, vel quando testator non subscribit, vel non nominat hæredem, vel alius similis defectus committitur. In iis enim casibus contractus redduntur nulli, non ex defectu personæ, quæ potens erat suorum bonorum dominium à se abdicare, sed ex defectu solennitatis iuris. Similiter iure pontificio cautum est, ne res Ecclesiæ sine tribus contractibus distrahantur, vt in cap. ea enim. 10. q. 2. & in cap. sine exceptione. 12. q. 2. & de rebus Ecclesiæ non alienandis à Doctoribus adnotatur. Et si cum vno, vel duobus contractibus res Ecclesiæ fuerint alienatæ, alienatio in iure redditur nulla: non quia personæ fuerint inhabiles ad transferendum dominium; sed quia in tali alienatione aliqua deficit ex conditionibus iuris necessariis.

Dupliciter aliquis contractus potest reddi iure nullus.

Per contractum irritum ex defectu personæ nullũ transfertur dominium.

¶ Hoc supposito, dico etiam certum esse, quòd per contractum irritum ex defectu personæ nullum transfertur dominium, nec in foro contentioso, nec in foro conscientiæ. Ità tenet Panormitanus, in cap. quia plerique de immunitate Ecclesiarum, quem communiter sequuntur Doctores tam Theologi, quàm Canonistæ: nec in hoc inter ipsos vlla vnquam extitit dubitatio. Et ratio est: Nam, cùm personæ tunc sint inhabiles ad transferendum dominium, nulla ratione potest fieri, vt alter, aut in foro contentioso, aut in foro conscientiæ talium rerum acquirat ius: & sic tenentur statim eas restituere, nulla expectata iudicis declaratione.

Punctus difficultatis.

¶ Sed dubium est; vtrùm in illis contractibus, qui dicuntur nulli, non ex defectu personæ, sed ex defectu solennitatis iuris; transferatur dominium in foro conscientiæ. Quod est quærere; an illud testamentum, cui deest iuris solennitas, sicut est nullum in foro exteriori secundũ leges ciuiles: ità etiam sit nullum in foro interiori? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est Panorm. supra dictum cap. quia plerique. qui sequutus Innocentium dicit, quòd, si in testamento, quod iure nullum est, sit aliquid legatum etiã amicitiæ causa, proprius hæres in conscientia

Sententia Panor. & aliorũ.

teneretur

tenetur illud tali legatario reddere. Verbi gratia: Pater meus legauit alicui amico centum aureos, & testamentum est nullum propter defectum solennitatis iuris, dicit Panormitanus, quod ego, qui in hæreditatem patris succedo, in conscientia teneor illi legatario eos centum aureos soluere, non obstante iuris impedimento. Imo constituit regulam generalem, quòd contractus, qui iure humano irritatur, si manet legitimus intra limites iuris naturalis, tenet & obligat in conscientia, nisi fraus, aut dolus interueniat. Eandem sententiam tenet Syluester, verbo, alienatio. §.12.& citat pro se Antonium de Butrio super c. quia plerique. de immunitate Ecclesiarum. Qui Antonius de Butrio aliud ponit exemplum, nempe: Cautum est in iure, vt Ecclesia non alienet bona sua immobilia, nisi tribus præcedentibus tractatibus. Dicit iste autor, quòd cessante fraude, & dolo, quamuis non præcedant illi tres tractatus, si alias translatio esset legitima cum illis, etiam est legitima & valida in conscientia, sine illo triplici tractatu: nec Ecclesiastici, qui sic alienauerunt bona immobilia, possunt posteà cum tuta conscientia ea in foro exteriori repetere. Et subdit rationem: Nam in foro conscientiæ omnia sunt reducenda ad limites, & metas legis naturalis, ac iuris gentiũ. Certum est autem, quòd ad hoc, vt ille contractus, stando in iure naturali, esset validus, sufficiens esset partium consensus sine fraude, & dolo: & sic, vbi hæc affuerint, obligabit in conscientia. Eandem opinionem repetit, idem Syluest. verbo testamentum. 1. qu. 5 dicens, quòd secundum veritatem, siquis sanus, aut infirmus, sanæ tamen mentis existens; liberè disponit de bonis suis simplici etiam verbo, sine tabellione, & testibus, tenet illa alienatio & dispositio in foro conscientiæ, ex illo cap. vltima voluntas. 13. quæst. 2. Vbi textus sic habet; Vltima voluntas defuncti, modis omnibus seruanda est. Eandem sententiam tenet Adrianus quodlib. 6. art. 1. & in eadem videtur esse Bart. in tract. de fratribus Minoribus. Vbi dicit, quòd, si quis in suo testamento fratres Minores instituat hæredes; quamuis illud testamentum secundum ius humanum sit nullum, proptereà quòd fratres Minores non sunt capaces habendæ hæreditatis, ille tamen, qui succedit in testamento, tenetur in conscientia ea bona fratribus Minoribus reddere. Et subdit rationem. Nam ille testator errauit per ignorãtiam: & si sciret testamentum non valere, alia via bona sua fratribus dedisset. & fraude, ac dolo deficiente standum est in conscientia iuri naturali, ac gentium. Et denique hæc est communis sententia omnium iurisconsultorũ, & multorum Theologorum: quæ probari potest pluribus, & efficacissimis argumentis. Primò sic: Cessante fine legis, nõ solum humanæ, sed etiam diuinæ eiusdem legis cessat obligatio, standumque est tunc legi naturali, vt est videre in lege de correctione fraterna posita à Christo Matth. c. 18. dum dicit: Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te, & ipsum solum, &c. In qua; quia finis legis est emendatio fratris, communiter dicunt Doctores, quòd quando non est spes emendæ, nullus tenetur fratrem corripere, iuxta illud D. August. quod refertur de pœnitentia. dist. 7. c. siquis. Si scirem non tibi prodesse, nõ te terrerem, non te admonerem, &c. Sed illæ leges, quæ in testamentis præcipiunt aliquas iuris solennitates, solùm sunt inuentæ ad vitandas fraudes, & dolos: ergo vbi ista non interfuerint, leges ipsæ non obligabunt; atque ex consequenti illa testamenta erunt valida in foro conscientiæ.

1. Argum. pro sentent. Panormit.

2. Argumen.

¶ Secundò argumentor ex Innoc. IIII. in cap. quod sicut. & in cap. quia propter. de electione. Vbi dicit, quòd electio facta à maiori parte eligentium, esto deficiat aliqua conditio iuris humani, propter quam sit irrita secundum ius, vt si verbi gratia, nõ fuit vocatus vnus elector, vel aliquid simile vsu venit; tenet tamen electio in foro conscientiæ, licèt in foro exteriori sit irrita, & nullius momenti: quia non interuenit fraus & dolus, sed eadem est ratio de omnibus alijs contractibus, qui dicuntur nulli ex defectu alicuius solennitatis iuris: ergo deficiente fraude, & dolo validi erunt in foro conscientiæ.

3. Argumen.

¶ Tertiò argumentor ex c. cum esses. de testamentis, vbi Alexand. III. interrogatus de consuetudine obseruata in Episcopatu Hostiensi, nempe, quod nullum testamentum erat validum, nisi secundum leges humanas septem, aut quinque testibus erat subscriptum, respondit tales leges à diuina lege, & sanctorũ patrum institutis, & à generali Ecclesiæ consuetudine esse alienas; & ideo standum esse contra illas iuri naturali, secundum quod in ore duorum vel trium stat omne verbum: ergo ex determinatione summi Pontificis illa testamenta, quæ ex defectu solennitatis iuris ciuilis sunt nulla, erunt valida in conscientia, maximè vbi fraus & dolus non interfuerit.

4. Argumen.

¶ Quartò: Leges, quæ fundantur in falsa præsumptione, nec dant, nec adimunt ius in foro conscientię; quando enim iudex absoluit debitorem; quia creditor sibi deberi non probat, cùm re vera debeat, tunc debitor non manet tutus in conscientia; sed leges, quę irritant testamenta minùs solennia, fundantur in falsa præsumptione: ergo nec dant, nec adimunt ius in conscientia: atque ex consequenti testamenta minus solennia erunt valida in foro conscientiæ; ac si tales leges non essent latæ. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Non ideò leges reiiciunt testamenta minùs solennia; quia velint infirmare volũtatem testatoris, cui potiùs volunt omni ratione consulere: sed, quia putant adesse dolum illi testamento, in quo testes per legem requisiti non inueniuntur, & sic iudicant ex illo testamento non sufficienter colligi voluntatem testatoris: ergo fundantur in falsa præsumptione.

Vlt. Argum.

¶ Vltimò: Si testamentum esset nullum in conscientia, ex eo solùm, quòd sine sufficienti est factum solemnitate, sequeretur vt sæpè venire posse, quòd qui morti est proximus, nullatenus posset bona sua cui voluerit dare; tunc, scilicet, quando legitimi testes non inuenirentur: sed hoc est maximo cum rigore ius ciuile seruare: ergo non est dicendum.

Sententia Theologorum.

¶ Contrariam tamen sententiam tenent multi ex Theologis, vt est videre apud Magistrum Soto lib. 4. de iustitia & iure. q. 5. art. 3. & apud Martinum Ledesmium. 2. p. 4. quæst. 18. art. 1. dubio 12. Quæ similiter probari potest non minoribus, nec efficacioribus rationibus. Primò sic: Leges humanæ possunt irritare in conscientia eos contractus, vel ea testamenta, quæ sine aliquibus iuris solennitatibus fuerint facta, vt cõmuniter dicunt Doctores tam Theologi, quam Iurisperiti, & à nobis, tãquam certum fuit propositum, secundò loco in initio disputationis: ergo cum illa annullant, ità irrita faciunt, vt nec etiã in foro conscientiæ sint valida. Probo consequentiam. Nam semper vtuntur leges in tali irritatione eis verbis, quę significant plenam, & absolutam annullationem. In lege enim, hac consultissima. C. de testamen. dicitur, quòd vbi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto habeatur: & rursus, & ex imperfecto testamento, voluntatem defuncti teneri non volumus. Et Instit. quibus modis testamenta infirmentur. §. ex eo. dicit Iust.

1. Arg. pro sententia Theologorum.

Imperfectum testamentum sine dubio nullum est. Et lege Regni. 3. Tauri habetur, quòd vbi testium numerus iustus non fuerit, testamentum nullam fidem faciat, nec in iudicio, nec extra. Et in c. sine exceptione. 12. q. 2. etiam dicit, quòd alienatio inconsultò facta rerum ecclesiasticarum, sit irrita. Cum ergo leges eã vim habeant, quam verbis personant, fit, vt sine vlla interpretatione illis sit obediendum, tam in foro conscientiæ, quàm in foro exteriori. Nec valet, si dicatur, quòd numquam leges dicunt, quòd irritant in conscientia ea testamenta, quæ sine iuris solennitate fuerint facta. Non enim est in more legislatoris talia verba adiicere, etiam in illis legibus, quas omnes côcedunt obligare in conscientia; vt in donatione pupilli, aut in donatione monachi est videre. Ex natura enim cuiuscunque legis statim sequitur obligatio in conscientia, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 96. nec id verbis explicare est necesse.

2. Argumen. ¶ Secundò. Qui testamentũ reliquit illegitimum, perinde discedit, ac sine vllo prorsus moreretur testamento: quandoquidem leges illud nullum esse dicũt, vt constat ex locis in primo argumento adductis: sed qui sine testamento discedit, non potest grauare hæredẽ ab intestato succedẽtem, ad hoc, vt in conscientia cogatur hæreditatem alteri cõferre, etiam si fraus aut dolus non interueniat; si quis enim absque liberis moriens præsente fratre diceret: Ego constituo talem hæredem extraneum, aut, tale facio legatum, quod nõ esset donatio; & frater non polliceretur, se id rata rañ habiturũ, sed potiùs renueret, nec haberi posset copia tabellionis, ac testium, vt secundum leges testamentum conderetur, profectò frater ille, quamuis optimè nouisset defuncti voluntatem, sciretque nullam iniectam fuisse fraudem, non teneretur in conscientia aut alteri hæreditatem concedere, aut legata implere, non obstante iure naturæ: quia lex iuste ad vitandas fraudes voluit, ne defuncti voluntas vlla esset, nisi per testamentum constaret: ergo testamentum minùs solemne nullam obligationem in conscientia inducit.

3. Argumen. ¶ Tertiò: Lex, vt cõmuniter dicunt Doctores, accidentarios casus non respicit, sed ea, quæ vt in plurimũ contingunt: iura enim, vt ait Pomponius. ff. de legibus. constitui debent in ijs, quæ accidunt, & vsu venire possunt, & non in ijs, quæ præter opinionem & insperatò contingunt: ergo quamuis ratio istarum legum sit, vt fraudibus dolisque obuietur: Nihilominus tamen etiam si in aliquo casu finis ille deficiat, lex suum retinebit vigorem: atque ex consequenti contractus contra tales leges facti tam in foro interiori, quã exteriori erũt nulli. Cõsequẽtia est nota; & antecedẽs probatur multis adductis exẽplis. Prohibet lex, ne pueri bona sua alienẽt pro sua volũtate, cuius vtique legis finis est, ne per eorum imprudentiam bona distrahantur. Contingit aliquando, esse puerum duodecim, vel tredecim annorum; qui sapienter possit de rebus suis disponere, non tamen propterea cõtractus ab ipso facti, inconsulto tutore, validi erunt in conscientia, vt omnes tam Theologi, quam Iurisperiti concedunt. Item: Legis ieiunij finis est corporum maceratio; & tamen quamuis aliquis illa corporis maceratione non indigeat, non propterea exemptus erit à lege ieiunij. Denique: Prohibet lex ad vitandos tumultus, ne quis in nocte arma deferat, nec propterea, qui pacificus est, poterit illa deferre: ergo pari ratione in nostro proposito, quamuis finis legum irritantium contractus sine sufficienti solennitate factos sit obuiare dolis, & fraudibus, licèt in aliquo casu particulari nullus interfit dolus, adhuc tamen lex suum retinebit vigorem. Et ratio est manifesta: Nam aliàs multi scrupuli hominum conscientijs inijcerentur; cùm sit valdè obscurum & difficile iudicare, an fraus sit tanta, quod non excusei à ciuili lege, vel potiùs sit tam parua, quòd sit standum iuri naturæ. Et si quis obiiciat, esse contra ius naturæ, quòd qui vult disponere de bonis suis, propter defectum solẽnitatis ab adimpletione propriæ volũtatis impediatur; respõdeo, id non esse contra ius naturæ; sed potiùs eidem naturæ valde consentaneum; vt hac ratione fraudes ac deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extruere posset radicitus tollantur. Respublica enim, cui interest communem ciuium vtilitatem respicere, non solum potest impedire translationem dominij præcipiendo, ne fiat, hoc est, inducendo culpam, & adhibẽdo pœnam: verum etiam faciendo, vt contractus sit nullus, & translatio irrita, vt diximus in initio disputationis.

¶ Quartò arguitur: Si contractus minùs solennes essent validi in conscientia, vt dicit prima opinio, sequeretur, quòd leges, quæ irritant testamenta sine sufficienti numero testium facta, essent iniustæ, atque iniquæ, & sic nullo modo obligantes: consequens autem est absurdum, vt omnes Doctores concedunt: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Illa lex est iniqua, quæ sine peccato impleri non potest: sed talis esset lex, quæ irritat testamenta sine sufficienti solennitate facta, supposito, quòd illa sunt valida in conscientia. In quocunque enim casu testamentum est nullum propter defectum solennitatis, talis lex seruari non posset sine peccato mortali. Nam, si secũdum primam opinionem ille, qui succedit propter defectum testamenti, non potest retinere sine peccato mortali res, quas acquisiuit, sed tenetur eas restituere illi extraneo, vel remoto consanguineo, qui fuit à defuncto hæres institutus; manifestè sequitur, quòd lex fuit iniqua, atque ex consequenti nulla, cum rex non habeat potestatem condendi leges iniquas, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 90. art. 1. & constat ex cap. vltimo. de præscript. vbi dicitur: Omni constitutioni & consuetudini est derogandum, quæ absque mortali peccato obseruari non potest. Soto lib. 4. de iustitia & iure. qu. 5. art. 3. qui hanc opinionem probabiliorem existimat, forsan huius argumenti efficacia commotus, dicit, quòd contractus, cui deest solennitas iuris, licèt in conscientia non sit ipso facto simpliciter nullus, veluti ille, qui fieret à pupillo illegitimæ ætatis; eatenus tamen est nullus, vt bona conscientia possit quisquam legis beneficio in tali casu vti. Itaque dicit; quòd si frater meus sine liberis moriens, cuius ego ab intestato hæres sum: per testamentum minùs solenne, quod in iudicio meritò pronuntiabitur nullum, extraneum nuncupauit hæredem; ego tuta conscientia possum hæreditatem adire, & defendere me nullitate testamenti, quamuis sciam absque fraude id fratrem meum aliter disposuisse. Ac proinde quando mihi in foro exteriori adiudicabitur hæreditas, optima fide potero eam possidere. Existimat enim Soto ea iura non simpliciter, & absolutè irritare testamenta; sed tantum velle, quòd cùm res delata fuerit ad iudicium, tales contractus habeantur nulli. Nam dicit, quòd leges in meliorem partem sunt interpretandæ. Quantum autem veritatis habeat hæc limitatio Soti, videbimus infra in probatione secundæ conclusionis. — 4. Argumen.

¶ Quocirca sit prima cõclusio. Vtraque opinio est tuta in conscientia. Et sine hæres constituius testamento — 1. Conclus.

mento minus solenni possideat hæreditatem, siue succedēs ab intestato, aut alter ab altero petat coram iudice, ambo sunt absoluēdi. Probatur: Vtraque opinio habet pro se graues autores, apparentesque rationes, vt ex supradictis patet: ergo vnicuique erit licitū se illi conformare: atque ex consequenti poterit tute absolui.

2. Conclus. ¶ Secunda conclusio: Probabilior, & securior mihi semper visa est secunda opinio, nempè, quòd contractus nullus iure humano in foro exteriori, etiam est nullus in conscientia, & sic dico, quòd quando testamentum est imperfectum, atque adeo nullum ob defectum solennitatis iuris, ille debet succedere legitimus hæres, qui succederet in bonis defuncti, si mortuus fuisset penitus intestatus. Nec placet mihi limitatio, quam insinuat Soto, nempe, quòd, si extraneus nominatus in testamento secūdum iura inualido, aut legatarius in tali testamento iam habeant possessionē legati, aut aliorum bonorum defuncti, non statim teneutur ea restituere vero hæredi, quousque in iudicio condemnentur. Quia dicit, quòd leges illæ non simpliciter irritant testamentum, sed tantum volunt, quòd cum delatum fuerit ad iudicium pronuntietur nullum. Non, inquam, mihi placet hæc limitatio: sed dico, quòd statim nullo iudicio expectato tenentur tales omnia illa bona vero hæredi restituere, siue qui nominatus fuit in testamento minùs solenni iam habuerit possessionem, siue nōn. Et probatur primò: Legatarius, & hęres vocatus in testamento inualido nullum ius habent ad retinenda bona defuncti, quo ad vsque in iudicio condemnentur, nisi virtute illius testamenti inualidi: sed illud testamentū nullam habet virtutem, vt ex supradictis patet: ergo retinere illa bona prædicti nullo modò possunt; sed statim tenentur ea vero domino restituere. Nec valet, si dicatur, quòd ea iura nihil aliud volunt, nisi, quòd huiusmodi contractus in iudicio habeantur nulli, vt dicit Soto. Nam, cum hoc ex ipsis legibus non constet, habendum erit pro propria imaginatione non fundata in lege. Secundò: Si defunctus mortuus fuisset penitus intestatus, prædictus vocatus hæres, & legatarius in testamento inualido non possent retinere prædicta bona, sed statim tenerentur ea restituere: ergo & nūc. Probo consequentiam: Nam, cùm factum testamentum sit nullum, idem est ac si nō fuisset factum. Quare securior, & verior erit nostra sententia nempe, quod statim tenentur hæreditatem restituere legatarius & hæres vocati in testamento inualido, legitimo hærede succedente ab intestato. Quam sententiam tenet etiam Couar. in suo Codice de testam. fol. 55. n. 4. Et probari potest vltra argumenta facta pro secunda opinione aliis non minoribus rationibus. Primò sic: Testium numerus, atque solennitas, ità est forma substantialis contractus, vt sine illis nihil valeat, & contractus non sit, vt dicit Bart. in l. nemo potest. ff. de legat. 1. ergo sine testium solennitate, & numero contractus tanquam informis nihil valebit, nec in foro exteriori, nec in conscientia. Item: Hoc interest inter laicas potestates, & ecclesiasticas, vt communiter dicunt Theologi sequuti Diuum Thomam 1.2. quæst. 96. articulo quarto, quòd habens potestatem ecclesiasticā immediatè & directè potest obligare ad peccatum mortale, vel veniale pro sua volūtate: at verò qui tantum habet potestatē secularem, non potest immediatè & directè obligare ad mortale, vel veniale, sed ipsa lex cū à principe lata fuerit ex natura rei obligat in conscientia, nec potest Rex facere, quod lex à se lata, postquam semel absolutè & sine vlla limitatione posita est, obliget ad mortale, vel veniale: sed obligabit lex ad mortale, vel veniale ratione materiæ: si enim lex fuerit de materia graui, obligabit ad mortale, & si fuerit de materia leui, obligabit ad veniale: cum ergo leges irritantes testamenta absolutè sint positæ a principibus, & sint de materia graui, multūque concernenti bono communi, vt hac, scilicet, ratione, fraudes, ac deceptiones, quas in defunctos humana fallacia exuere posset, tollerentur; manifestè sequitur, quod non solum obligabit in foro contētioso, sed etiam in foro conscientiæ. Atque ex consequēti contractus vel testamenta sine iuris solennitate facta nullam obligationem inducent in aliquo foro exteriori, aut interiori. Præterea: Si testamenta facta sine sufficiente solennitate, vbi fraus, & dolus non interueniunt, essent valida in conscientia, vt dicit prima opinio, sequeretur posse aliquando contingere, quòd sit aliquis ità perplexus, quòd teneatur sine culpa sua, vel perdere propria bona, vel peccare mortaliter: hoc autem est absurdum: ergo. Probo sequelam: In casu quod pupillus sit hæres ab intestato eius defuncti, qui per testamentum illegitimum alium extraneum hęredem nuncupauit; tunc enim, si tutor hęreditatem pro suo pupillo non petat, poterit posteà pupillus agere contra eum; & in iudicio condemnabitur tutor, vt pupillo reddat, quæ pro sua negligentia perdidit: Si autem petat peccabit mortaliter secūdum primam opinionem: quia sciens, & prudens petit, quod non est pupilli (suppono enim tutori certò constare, nullam interuenisse fraudem in testamēto) imò non solum tutor, sed etiam aduocatus, procurator & omnes alij, qui ad suscipiendam illam hæreditatem secundum leges in foro externo cooperarentur, peccarent mortaliter, tenerēturque ad restitutionem, propter eandem rationem: quod nullo modo est dicendum. Vltimò: Qui bona fide possidet fundum alterius viginti annis, ità illius acquirit dominium etiam in conscientia, quòd quantumcunque posteà sciat, quòd non erat suus, non tenetur illum restituere; & hoc solùm propter leges humanas, sic disponentes: cùm tamen secundum legem naturalem nūquam eius fundi acquisisset dominium, esto illum possedisset centum annis: ergo pari ratione dicēdum est de testamento minùs solenni, quod sicut est nullum in foro exteriori; ità etiam est nullum in conscientia, propter dispositionem legis humanæ, non obstante, quod secundum legem naturalem, quando fraus non intercedit, obligationem induceret in conscientia.

¶ Sed restat nunc respondere ad argumenta facta pro prima opinione. Vnde ad primum dico, quòd finis legis dupliciter potest cessare; aut in communi pro tota republica, aut in casu particulari. Quando cessat primo modo, cessat obligatio legis; non autem quando cessat in particulari; vt communiter dicunt Doctores in materia de legibus. Et certum est, quòd, quamuis finis legis irritantis testamentum minus solenne, qui est obuiare fraudibus, & dolis, cesset in aliquo testamento particulari; non tamen cessat in omnibus, cum in alijs possint hæc inueniri. Et ad instantiam de lege correctionis fraternæ, quę est lex diuina, & cessat: quando in particulari non speratur correctio fratris, respondetur, quod quia finis præcepti de correptione fraterna, non est commune aliquod bonum reipublicæ, sed solum particularis emendatio proximi, idcircò quando ille finis particularis cessat, superuacanea est correptio; At verò leges, quæ irritant illegitimos contractus, habent pro fine bonum (Ad 1 arg. pro sententia pa-nor. & alio-rum.)

commune

commune: & sic quamuis cesset in particulari, semper earum obligatio firma manet. Vel secundò respondetur, quòd præceptum correptionis fraternæ, est affirmatiuum: & sic non obligat, nisi quando, & vbi oportet: aliæ autem leges sunt generales, continentes præceptum negatiuum, quo illegitimi contractus prohibentur: & sic obligant semper, & pro semper, etiam quando fraus non intercedit.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum argumentum, desumptum ex Innoc. IIII. in cap. quod sicut. & in cap. quia propter. de electio. respondetur, quod summus Pontifex ibi non loquitur de electione, quæ iure positiuo est nulla, sed de illa, quæ infirmaretur, vel cassaretur, si in iudicium deferretur, vt ex verbis ipsius textus constare potest. Vnde ponit exemplum: Vt si quis electorum ex contemptu non fuisset vocatus: tunc enim electio; quæ fieret à maiori parte illo connumerato, valida esset, tam iure humano, quam naturali: sicque electus esset tutus in conscientia, quousque eius electio cassaretur: quamuis ille contemptus posset agere ad infirmandam talem electionem. Et hoc potius est pro nobis quàm contra nos.

Ad 3. argum. ¶ At tertium argumentum desumptum ex ca. cum esses. de testam. quod ingentem habet difficultatem; vt respondeamus, supponendum est primò, tanquam certum; quòd licèt ius naturæ sit, vt duo, vel tres testes sufficiant; quia vbi homines naturali synceritate viuerent, ille numerus esset satis, nihilominus tamen negari nõ potest, quod postquam humanæ fraudulentiæ rempublicã infestarunt, æquissimũ fuit testium numerum lege augere. Illud enim ius naturæ non prohibebat, ne plures exigerentur testes; sed tantum humanam synceritatem declarabat, nempe, quòd duo vel tres sufficerent. Qui ideò numerus licèt multis in causis tam ciuilibus, quam ecclesiasticis sufficiat; merito tamen in pluribus alijs exiguntur plures; vt de testamento nuncupatiuo, sine tabellionis subscriptione facto, & de alijs huiusmodi supra dicebamus. Quin potiùs & ipsa Ecclesia vult, vt in aliquibus causis plures, quam tres exigantur testes, vt cap. Præsul. 2. q. 5. apertè constat. Secundò est supponendum tanquam certum; quòd summus Pontifex in illo cap. cum esses. de testamen. non est credendus, leges illas humanas voluisse abrogare, quæ plures, quàm duos, vel tres exigunt testes, tum, quia illic nullo abrogationis verbo vtitur; tum etiam, quia Papa non habet autoritatem in leges principum, nisi quatenus sunt cõtra ius diuinum, vt ipse fatetur in cap. cum ad verum. & in cap. duo sunt 96. d. nec talis abrogatio vnquam à principibus recepta fuit. Sed qualiter hęc, quæ certa sunt, cum verbis illius textus quadrare possint: hoc opus, hic labor est. Glossa super dictum ca. dicit, quòd Papa illic loquitur de legatis pijs, hoc est, de legatis, quę Ecclesię à testatoribus relinquuntur: ad ista enim, cum sint pia minor solennitas requiritur; vt explicatur in cap. relatum. eodem titulo. Vel secundò respõdetur, prædictum textum solum habere locum in terris Ecclesiæ, in quibus, quia Papa habet iurisdictionem temporalem, potest præcipere quod non seruentur aliæ leges imperatorum, & talis erat Episcopatus Hostiensis in Ecclesiæ territorio existens, estque hæc solutio multo conuenientior: non enim semper, nec vbique terrarum etiam in causis pijs admittitur legatum illegitimi testamẽti, quamuis sit valdè honestum hæredes talia pia legata semper adimplere.

Ad 4. argũ. ¶ Ad quartum argumentum respondetur concessa maiori negando minorem, & ad probationem dico, quod non ideo leges reiiciunt testamentum minus solenne, quia putant illi adesse dolũ, sed quia putãt illi potuisse adesse dolũ, quod verum est, quare non fundantur in falsa præsumptione, sed in veritate quadam, cuius consideratio pertinet ad legislatorem, vt sic fraudes, ac deceptiones, quas homines in defunctos extruere possent, tollerentur. Hac enim de causa diximus supra posse rempublicam naturalem voluntatem ciuium in suis dispensandis rebus cohibere, modumque illis præscribere, & est hoc adeo verum, vt arbitror, quod si ex occulto modo soluendi debita, fraudes crebrescerent, posset etiam princeps leges sancire, vt solutio quæ coram testibus non fieret nõ valeret: ità, vt in conscientia posset quod contra legem solutum esset iterato peti, nec ea lex fundaretur in falsa præsumptione, sed in veritate concernenti bono communi, sed quidquid hoc veritatis habeat ambigendum non est, quin possit in conscientia pro infecto haberi illegitimus contractus, etiam si fraus non interfuerit ob id, quod interesse potuit.

Ad vltimum argum. ¶ Ad vltimum argumentum respondetur concedendo sequelam: non enim est inconueniens, quod quis citra culpam suam aut negligentiam ob euentum fortuitum de suis bonis disponere cohibeatur, vt pax tuta sit in republica: leges enim non valent singularia cuncta cauere.

Aliud argũ. contra 2. conclus. ¶ Sed vltra hæc est aliud argumentum contra nostram secundam conclusionem desumptum ex l. fin. C. de fideicommiss. vbi ex suo quo quis è vita discedat, & scriptura publica constituat heredem, verbi gratia, Petrum, eidemque extra testamentum dicat, vt alteri aliquid conferat, præcipit lex quod si de voluntate testatoris, aut dicto ipsius Petri, aut alio modo certo constet secũdum ipsam iudicetur: & sic videtur quod non solum in foro conscientiæ, sed etiam in foro contentioso transferatur dominium per testamentum minus solenne.

Responsio. ¶ Respondet tamen Syluest. verbo, testamentum, 1. § 5. in fin. textum illum arctandum esse ad fideicommissa relicta ad pias causas. Cæterum hæc solutio nihil valet; expresse enim loquitur imperator de quocunque fideicommissario. Quo circa communis sententia iurisprudentium est cum Bart. interuenisse ibi ad validationem fideicommissi in minus solemni testamento relicti contractum inter testatorem & hæredem de præstando fideicommisso celebratum, & interpositam à testatore stipulationem in fauorem fideicommissarij. Cæterum, quia iuris ciuilis regulis repugnare accepi, vt quis alteri stipularetur: inuentæ enim sunt stipulationes, vt vnusquisque sibi stipuletur quod sua interest, & quia imp. non aperit in dict. l. fin. ex contractu deberi fideicommissum: non videtur admittenda huiusmodi interpretatio, verius itaq; iudico textum illum loqui in fideicommisso, quæ quidem nuda voluntate perficiuntur, & nullo testamento condito relinqui possunt: nullamque expostulant iuris solennitatem. l. 3. leg. conficiuntur. ff. de iure codicillorum. leg. si Titio. 95. § vlt. l. penul. de leg. 1. l. nutu. ff. de legatis. 3. §. præterea. institu. de fideicommissarijs hæreditatibus. vnde in fideicommissis peculiaris ratio est, ob quam in his minus solennis voluntas totum efficiat, & hãc rationem expressit Iustinia. in § fin. institu. de fideicommissar. hæredi. ex quo textu desumenda est dictæ l. fi. explicatio: meminit enim in eo Imperator suæ nouæ institutionis, quæ stat in dict. l. fin. dum subdit hæc verba, ne depereat vltima voluntas testatoris fidei hæredis commissa. Rursus illa decisio speciali ratione procedit in odium hæredis inficiantis & peruerse negantis quidquam à se fuisse relictum:

relictum: vt adnotauit Accurs. ex Ioan. sententia in fine vltimi scholij ad dictum §. fin. & constat ex illis verbis textus, si hæres perfidia tentus adimplere fidē recusat negando rem, ita esse subsecutam, item ea illis (quod si is à quo relictum dicitur postquam negauerit, &c.) Ob hanc igitur inficiationis perniciem defertur illi iuramentum, vtrùm id à se testator petiisset, quo iuramentum præstare recusante sibi relictum fideicommissarius consequatur.

¶ Diximus in principio præcedentis difficultatis dupliciter posse dominia transferri secundum legis ordinationem, scilicet, vel quia lex impedit translationem dominij, vt contingit in pupillis, monachis, amentibus, & in alijs contractibus, qui fiunt sine iuris solennitate, vel quia me inuito bonorum meorum dominium in alterum transfert, vt contingit in præscriptione. Explicato iam priori modo, superest, vt de secundo nostra constituatur disputatio, & sic est alia difficultas, Vtrùm leges quæ existunt de præscriptione transferant in conscientia rerum dominium in possessores. Ad cuius explicationem aduertendum est, quod præscriptio potest accipi dupliciter, vno modo communiter, vt comprehendit etiam vsucapionem, & sic est acquisitio dominij per continuationem possessionis per spatium temporis à lege diffiniti, vt dicitur. ff. de vsucapionibus lege tertia. Aliò modo propriè, vt distinguitur contra vsucapionem, & sic est acquisitio dominij circa rem immobilem certo temporis spatio, ex quo infertur, quod præscriptio hoc solo differt ab vsucapione, quod præscriptio est de rebus immobilibus, vsucapio vero de rebus mobilibus, & differunt præterea in eo quod breuiori tempore vsucapitur res quam præscribatur, vsucapitur enim res tribus annis, & non præscribitur tam facile, vt habetur in institutis de vsucapione, & C. de Sac. Eccl. in auth. quas actiones. cæterum quātum attinet ad præsentem disputationem eadem est ratio præscriptionis & vsucapionis.

Dubium vtrùm leges de præscriptione transferant dominium.

Quid præscriptio.

¶ Secundò est aduertendum, quòd præscriptio est duplex: vna longi temporis, altera longissimi, præscriptio longi temporis, est ea quæ per decennium inter præsentes, & per viginti annos fit inter absentes, vt in prædictis institutis, &. C. de præscript. longi temporis auth. malæ fidei dicitur, dicuntur autem præsentes existentes in eadem prouincia, vel melius hodie existentes in eadem ciuitate secundum Accur. vt notat glos. in l. cum in longi. C. de præscriptione longi temporis, quia sicut olim singulæ prouinciæ, ità hodie singulæ ciuitates habēt sua regimina, præscriptio autem longissimi temporis est, quæ per spatium triginta annorum inter præsentes, & per quadraginta inter absentes fit, qualis in rebus Ecclesiasticis est necessaria, & de qua plura extant capita 16. q. 3. imo in auth. supra citata quas actiones, hæc omnia distinguuntur. Dicitur enim, quod præscriptio decennalis, & vicennalis sufficit in rebus sæcularibus, tricennalis autē & quadragenalis cōpetit rebus ecclesiasticis, vsucapio vero triennio fit inter præsentes, & quadriennio inter absentes, sed contra Romanā Ecclesiā nunquā præscribitur aliquid, nisi centum annis, vt in c. nemo. 16. q. 3. dicitur. & licet secūdum antiquas imperatorum leges omnibus ecclesijs fuerit hoc tempus centum annorū concessum, ita vt minus nō sufficeret ad præscribendum contra aliquam, hodie tamen sola Romana Ecclesia habet hoc priuilegium de iure, & summi Pontifices interdum communicant illud alicui alicui per indultum particulare. Ratio autem, propter quam longius tempus requiritur ad præscribendum inter absentes, quam inter præsentes est; quia ratio postulat, vt præsentium negligentia, nempe, qui in eadem prouincia, vel in eadem vrbe commorantur, breuiori tempore puniatur, quam absentium, ad quos nec ità citò, nec ità facile rerum noticia potuit peruenire.

¶ Tertiò est aduertendum, quod pręscriptio rursus est duplex, vna bonæ fidei, altera malæ. Præscriptio bonæ fidei est, cum quis per totum tempus à lege cōstitutum in rei possessione, manet sine conscientia, aut dubio, quod sit alterius, sed putans semper sine aliqua hæsitatione, quod sit sua, vel quia in illa successit patri, vel quia alio iusto titulo eam possidet. Præscriptio autem malę fidei opposito modo describitur, quod est, quando quis possidet fundum aliquem cum conscientia, aut dubio, quod est alterius. Ex quo infertur, ad bonam fidem quatuor esse necessaria. Primum est, substantia ipsa fidei, hoc est, scientia, vel credulitas sine dubitatione, quod res illa sit propria: vbi enim hoc fundamentum non adest, tota vis præscriptionis infringitur. Secundò requiritur possessio; nam vt habet regula iuris sine possessione non præscribitur, nec vsu capitur res. ff. de vsucapio. lege sine possessione. Tertiò requiritur titulus, vel naturalis, vel iure legitimus, vel præsumptus: fur enim & vsurarius, & alij id genus, res, quas furto, aut pro vsuras acquirunt nunquam pręscribunt. Quartò & vltimò requiritur, quod prędicta bona fides toto tempore absque interruptione continuetur, vt expressè habetur in ca. fin. de præscriptio. Nam si interrupta fuerit, vel quia dominus petit, vel alia via, tunc tempora illa interrupta non constituunt vnum legitimum tempus pręscriptionis.

Præscriptio bona & mala fidei.

¶ Scio glos. in c. fin. de pręscriptio. affirmare, quòd dubitans, etiam si habeat iustam dubitandi causam, nihilominus est in bona fide; & citat pro se legem, qui scit. ff. de vsur. §. bonę fidei. Imò & Panorm. eandem sententiam tenet, quam dicit ad literam probari ex cap. si virgo. 34. qu. vnica. Vbi D. August. affirmat tandiu bonæ fidei possessorem rectissimè quemquam dici, quandiu possidere se ignorat alienum: cum verò sciuerit, tunc esse malę fidei. Et certum est, dicit Panormit. quòd qui dubitat ignorat. Potest prætereà formari argumentum in fauorem huius sententię hoc modo: Qui dubitat rem, quam possidet esse suam, bona conscientia potest illam in iudicio defendere, donec tale dubiū deponat, vel à se per sententiam subtrahatur: ergo permanet semper in bona fide. Et confirmatur ea regula iuris dicēre, quòd in dubijs melior est conditio possidētis. Hoc tamen nō obstante dico, quòd tempus, quo quis non leui scrupulo, sed probabili coniectura dubitat rem esse suam, non annumeratur præscriptioni; quin potius ipsum legitimum tēpus præscriptionis interrūpit: nec potest qui tale dubium habet aliqua ratione pręscribere. Probatur. Nā iam habet conscientiæ vulnus, atque adeò eius fides non est bona: bona enim idem est ac sana atque quieta. Ex quo fit, vt nec etiam ignoret rem esse alienam, quod D. August. affirmat ad bonam fidem esse necessarium. Nec Panormit. id animaduertit, quia non erat Dialecticus, vt dicit Adrian. in 4. q. de præscriptione. Ignorantia enim est duplex: vna puræ negationis, idest, carentia sciētiæ, quæ stat cū dubio: altera prauę dispositionis, quæ est contrarium iudicium. Et Augu. non loquitur de hac posteriori, vt putat Panormitan. sed de priori. Non enim vult August. possessorem in bona fide manere, quandiu ignorat, hoc est, quandiu non certè iudicat, aut opinatur rem esse alienam, sed quandiu

Sententia glossa cum suo fundamento.

Qui dubitat an res sit sua, nō præscribit.

quandiu ignorat, hoc est nullam habet, vel probabilitatem, vel coniecturam: sed certo credit rem esse suã, hoc enim sonat bona fides, quod, non læsa conscientia. Accipitur namque fides in præsenti pro conscientia, sicut & accipitur à D. Paul. ad Rom. 14. quando dicit. Quod non est ex fide, peccatum est. Nec §. illud ex leg. qui scit. ff. de vsuris. à glossa citatum, facit contra nos. Ibi enim solum dicitur, quòd si quis fundum bona fide ab vsurario emit, & antequam fructus percipiat, agnouerit esse alienum, hoc est, probabiles habuerit coniecturas, potest quidem fructus percipere, quoad vsque fũdus euectus sit, hoc est, publico iudicio sublatus: non tamen dicitur, quod conscientia illa tempus legitimæ præscriptionis continuat.

Ad fundamentum glossæ. ¶ Ad rationem, quam formauimus pro sententia glossæ, Adrian. loco citato dicit, nemini esse licitum, rem illam possidere, quã dubitat esse suam, nisi quantum temporis conceditur ad inquirendam veritaté. Et subdit statim, quòd, sicut iniustè quis capit rem, de qua dubitat, an sit sua: ità etiam iniustè tenet & possidet. Sed hęc sentẽtia est apertè falsa & toti iuri cõtraria. Nam cũ secũdum ius in dubijs melior sit conditio possidentis, manifestè sequitur, non tãtam scientiam esse necessariam ad retinendum quod quis possidet; quanta ad capiendum priuata autoritate quod non possidet, requiritur. Ex quo etiam fit, vt dubius licitè tueri possit possessionem rei, quam habet, quam tamen sub eodem dubio ab alio de nouo suscipere non posset. Quando igitur quis rem aliquam habet, dę qua rationabiliter dubitat an sit sua, esto, nullus petat, tenetur adhibere diligentiam, vt veritatem exploret, quam si assequi non potest, nõ ideo tenetur illam rem, ad inious totam dimittere, sed pro ratione dubij, vel cum illo diuidere, qué dubitat esse dominum. Vel, si dubitat rem esse suam, & nullo modo etiam sub dubio iudicat esse alterius, quia id penitus ignorat in particulari, debet aliquam partem pauperibus erogare: & sic erit tutus in conscientia. Et ad argumentum respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Ratio enim, propter quam dubium tollit bonam fidem, non est, quia sub illo non potest quis rem defendere in iudicio, aut illa vti: sed quia tunc, vt diximus est conscientia læsa: & sic nomé bonæ fidei ad præscribendum necessarium obtinere non potest. Et ad confirmationem ex regula iuris respondetur, ibi tantum dici ad vsum rei in dubijs esse meliorem conditionem possidentis, non autem ad præscriptionem. Erit ergo tunc præscriptio bonæ fidei, cum quis per totum tempus à lege constitutum in possessione manet sine cõscientia, aut dubio, quod sit alterius, vt paulò ante dicebamus.

Dubium principale. ¶ His constitutis est nostra difficultas, verùm ille, qui toto tempore ad præscribendum ex lege assignato re possidet, quamuis posteà sciat non esse suam, sed alterius, tutò possit illam retinere; vel potiùs teneatur in conscientia eam priori domino restituere? De *Sententia aliquorum.* qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est eorum, qui dicunt, quòd quamuis bona fide quis ré possideat toto tempore legis, tamen quotiescũque sciuerit eam esse alienam, etiam si in foro exteriori sibi fuerit adiudicata, tenetur in conscientia eã vero domino restituere: præscriptio enim, vt dicunt, non transfert dominium in foro conscientię, quamuis in foro exteriori leges disponant esse transferendum. Hãc senté-*Argumen.* tiam tenet summa Rosel. in verb. pręscrip. & Raymũ. in sua summ. Quæ probari potest hoc argumẽto: Respublica, aut Rex quemquem ciuium potest spoliare inuitum sua substantia, nisi ratione delicti, vel quando ipsa respublica indiguerit pro bono communitatis sed potest contingere, quod absque vlla prorsus domini culpa, aut negligentia quispiam triginta annis possideat alienum: ergo tunc possessor nullum dominium eius rei alienæ, quam possidet acquiret, esto eã possideat centũ annis, siquidé nulla videtur esse legitima causa, propter quã prior domin⁹ sua re priuetur.

¶ Altera opinio est glos. in c. fin. de præscript. asse-*Sententia glossa.* rentis semper esse iudicandum secundò leges de præscriptione, etiam si possessor malę fidei rem obtineat. Itaque secundum istam sententiam non solũ per continuationem possessionis per spatium temporis à lege diffiniti, quando adest bona fides trãsfertur dominium; sed etiam quando adest mala, tam in foro contentioso, quam in foro conscientiæ. Et probatur: Finis legis de pręscriptione est, vt sic puniatur dominus ob negligentiam, quam in propria re acquirenda habuit; sed non est minori dignus pœna dum possessor mala fide possidet, quam dum possidet bona: ergo ęqua est vtriusque ratio.

¶ In hoc tamen sit prima conclusio: Nemo tutus in *1. Conclus.* conscientia pręscribit beneficio legis humanæ, nisi toto præscriptionis tépore rem, quam habet alterius bona fide possideat. Hæc est expressa determinatio iuris in illa regula: Possessor malæ fidei, nunquã pręscribit. Et ratio est: Nam cum ille dicatur possessor malæ fidei, qui conscius est, aut dubius, rem, quam possidet non esse suam, & qui facit contra propriam conscientiam peccet: peccatum autem nulli debeat patrocinari; manifestè sequitur contra rationem naturalem esse, quòd possessori malæ fidei ius ciuile patrocinetur: & sic dominium rei alienæ ei non confert. Scio secundum leges ciuiles olim possessoribus etiam malę fidei rem possessam fuisse adiudicari solitam, vt Gratian. adnotauit in ca. dilecto. §. potest. 16. q. 3. & habetur expressè in cap. vigilanti, de pręscriptio. Cæterum Alexan. III. in eod. cap. easdem leges, vel reiicit, vel saltim moderatur, quãtũ ad hoc, quòd possessoribus malę fidei non patrocinentur. Et eandem reuocationem, seu moderationem Innu. III. in Concil. Lateran. posteà confirmauit, vt est videre in c. fi. eo. titu. glossa dicit, summum Pontificem non potuisse leges illas reuocare: & sic quod adhuc manent in suo vigore. Tamen hęc sententia est falsa. Nã quamuis potestas imperialis distincta sit à pontificia, nec illa huic sit per omnia subiecta; tamen, quia quantum ad regimen animarum spiritualis potestas temporali ex diuino iure est pręlata, fit, vt leges ciuiles delictorum fautrices qualis esset illa, quæ possessoribus malæ fidei faueret, possit de medio tollere.

¶ Secunda cõclusio. Possessor bonę fidei legitimo *2. Conclus.* pręscriptionis tempore elapso tuta conscientia rem tanquam propriam possidet, ità, vt quamuis posteà sciat non fuisse suam, non teneatur illam priori domino restituere. Hæc est expressa sententia D. Thom. quodli. 12. art. 15. quam etiam sequitur Scotus in 4. di. 15. q. 2. ar. 2. Palud. in 4. d. 15. q. 2. conclus. 4. Adria. in 4. in propria q. de pręscr. Conrad. C. de contr. q. 15. Syl. in sum. verbo. pręscri. P. Soto lib. 4. dę iust. & iure. q. 5. a. 3. & Martinus Ledesmius in 2. p. 4. qu. 18. a. 1. dub. 14. Itaque secundum omnes istos Doctores in pręscriptione non solum in foro contẽtioso; sed etiam in foro conscientiæ transfertur dominium; non voluntate prioris domini, sed beneficio & potentia legis. Probatur: Leges humanę non solum possunt mihi pręcipere, vt bona mea alteri relinquam, verumetiam me inuito illorum dominium in alterum transferre, quãdo id opus fuerit ad bonum commune, vt cõmuniter

dicunt

dicunt Doctores. Cũ enim omnes ciues in republica ſit mẽbra vnius corporis, vt dicit Paul. ad Ro. 14. oẽs tenentur ſuo corpori ſuccurrere. Sed conducit quàm maximè ad bonũ cõmune, quòd certa ſint rerũ dominia, & quod error lõgi tẽporis ab hominibus tollatur, & deniq, trãquilla ſit rerũ poſſeſsio, vt dicitur in l. 1. ff. de vſucapione. Vbi ſic habetur: Bono publico introducta eſt vſucapio, ne quarundã rerũ diu, & ferè ſemper incerta dominia eſſent, cũ ſufficeret dominis ad inquirendas res ſuas ſtatuti tẽporis ſpatium: ergo leges de præſcriptione non ſolum in foro contentioſo, ſed etiam in foro conſcientiæ transferunt dominium. Et confirmatur: Leges illæ poſſunt transferre dominium in vtroque foro: ergo illud transferunt. Probo conſequentiam: Nam cum iura etiam pontificia. 16. q. 3. per multa capita, & in cap. ſi virgo 34. q. vnic. & de præſcriptione. ca. ſanctorum, ſine aliqua limitatione loquantur, & dent dominiũ rei poſsidenti eam bona fide toto tempore in lege aſsignato, manifeſtè ſequitur, quod intendũt dare illud etiã in foro cõſcientiæ. Imò, quòd leges ciuiles non ſolũ approbentur à pontificibus in foro exteriori, ſed etiã in foro cõſcientiæ, probatur ex c. vigilãti, & ex c. fi. de præſc. Ex eo enim, quòd pontifices ibi ſolũ irritauerunt præſcriptionem malæ fidei, à cõtrario ſenſu colligere licebit, quòd approbauerunt præſcriptionẽ bonæ fidei, maximè dum debita opera de hoc tractarẽt, an præſcriptio à legibus ciuilibus conceſſa eſſet licita in conſcientia, vel non.

Ad argu. pro prima opinione. ¶ Ad argumentum pro prima opinione, Adrianus loco citato dicit, quòd, quia principes, & ſuperiores conſtituerunt leges de præſcriptione in pœnam prioris domini, res ſuas negligentis, vt conſtat ex cap. vigilanti. de præſcrip. vbi ſic dicitur: Epheſinus legiſlator ſolùm propter vitandam miſerorum ſegnitiem, & longi temporis ſpatium, primus tricennali & quadragennali præſcriptioni vigorẽ legis impoſuit, &c. quotieſcunque prior dominus non fuit negligens, ſed ex mera ignorantia inuincibili res ſuas nõ petiuit infra tempus præſcriptionis, quantumcunque poſteà poſſeſſor bona fide illas poſsideat, non præſcribit in foro conſcientiæ, ſed tenetur eas priori domino reſtituere. Et ratio Adriani eſt: Nam dicit, quòd ceſſante fine legis, quod etiam eius obligatio ceſſet eſt neceſſe. Hæc tamen ſententia eſt apertè falſa. Primo; quia in iure nulla talis legitur exceptio; quã tamen ſummi pontifices cõſcientiarũ cõſultores nõ prętermiſiſſent, ſi eſſet intelligẽda. Secũdo quia quãuis vulgò nõ alia pręſcriptionis cauſa circũferatur, quã culpabilis domini negligentia; ſi iura tamen, & rationes conſulas, non hæc eſt potiſsima; ſed certè bonũ publicũ, vt. ſcilicet, certa ſint dominia, & trãquilla rerũ poſſeſsio, vt dicitur in l. ff. de vſuc. & in c. vigilanti. de præſcr. iam citatis. Vnde dico, ꝙ qui bona fide præſcripſerit, ſiue dominus negligens fuerit, ſiue non, tutus deinde manens in iudicio cõſcientiæ retinet rem, quæ erat alterius, eius dominio verè acquiſito, nec tranſacto præſcriptionis tempore; quanuis ſciat rem, quã poſsidet, eſſe alienã, tenetur eam reſtituere. Ratio autẽ Adriani nihil valet. Tum; quia, cùm lex illa de præſcriptione non fuerit punitiua alienæ culpæ; ſed conſultiua boni communis, non ille, quem dicit Adrianus, ſed hic eſt potiſsimus legis finis, & ſic illo ceſſante, non ceſſat lex. Tum etiam; quia quanuis verum eſſet, quod finis legis ſolum eſſet ille, quẽ dicit Adrianus, adhuc tamen non ſequitur, quòd illo ceſſante in particulari legis obligatio ceſſet. Quia, vt diximus dubio præcedenti, ad hoc, vt aliqua lex ſuum amittat vigorem, neceſſarium eſt, quòd eius finis non in particulari ſolum, ſed in omnibus communiter ceſſet, quod in præſenti non contingit. Quare hac ſententia Adriani omiſſa, aliter reſpondetur ad argumentum pro prima opinione factum, negando, ſcilicet, quòd reſpublica non poſsit quenquam ſuis bonis priuare, niſi propter crimen. Poteſt enim id facere propter pacem & bonum cõmune, vt iam ſæpè diximus. Et ità contingit in præſcriptione. Et per hoc etiã patet ſolutio ad argumentũ factũ pro ſecũda opinione. Explicatis iam eis, quæ ad materiã dominij ſpectant, ſuntq; velut fundamẽta reſtitutionis, operæpretiũ eſt, vt ad ipſam reſtitutionis materiã accedamus, ſequuti ordinem D. Tho. cuius interpretis, licèt indigni, perſonã agimus.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm reſtitutio ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ?

AD Primũ ſic ꝓceditur. Videtur, ꝙ reſtitutio nõ ſit act⁹ iuſtitiæ cõmutatiuæ, iuſtitia enim reſpicit rationẽ debiti. Sed ſicut donatio põt eſſe ei⁹ qđ nõ debetur, ita etiã & reſtitutio, ergo reſtitutio nõ eſt actus alicui⁹ partis iuſtitię. *Infr. art. 2. & 5. cor.*

2 ¶ Præterea, Illud quod iam tranſijt, & non eſt, reſtitui non poteſt: ſed iuſtitia & iniuſtitia ſunt circa quaſdam actiones & paſsiones, quæ non manent, ſed tranſeunt, Ergo reſtitutio non videtur eſſe actus alicuius partis iuſtitiæ.

3 ¶ Præterea, Reſtitutio eſt quędã recõpẽſatio eius quod ſubtractũ eſt. Sed aliquid põt homini ſubtrahi nõ ſolũ in cõmutatiõe, ſed etiã in diſtributione, putà cũ aliquis diſtribuẽs, min⁹ dat alicui quã debeat habere, ergo reſtitutio nõ magis eſt actus cõmutatiuæ iuſtitię quàm diſtributiuę.

¶ Sed contra, Reſtitutio ablationi opponitur. Sed ablatio rei alienæ eſt actus iniuſtitiæ circa cõmutationes, ergo reſtitutio ei⁹ eſt actus iuſtitiæ, quæ eſt in commutationibus directiua.

¶ Reſpondeo dicendũ, quòd reſtituere nihil aliud eſſe videtur, quàm iterato aliquem ſtatuere in poſſeſsionem, vel dominium rei ſuæ. Et ita in reſtitutione attenditur æqualitas iuſtitiæ ſecundum recompenſationem rei ad rem: quod pertinet ad iuſtitiam commutatiuam. Et ideò reſtitutio eſt actus commutatiuæ iuſtitiæ, quãdo ſcilicet res vnius ab alio habetur, vel per voluntatẽ eius, ſicut in mutuo, vel depoſito, vel contra voluntatẽ eius, ſicut in rapina vel furto.

¶ Ad primũ ergo dicendũ, quòd illud quod alteri non debetur, nõ eſt, propriè loquẽdo eius & ſi aliquãdo eius fuerit. Et ideò magis videtur eſſe noua donatio quã reſtitutio, cum quis alteri reddit quod ei nõ debetur. Habet tamen aliquã ſimilitudinẽ reſtitutionis, quia res materialiter eadẽ eſt: non tamen eſt eadem ſecundũ formalẽ rationem, quam reſpicit iuſtitia, quod eſt eſſe ſuũ alicui⁹. Vnde nec propriè reſtitutio dicitur.

¶ Ad ſecundũ dicẽdũ, quod nomẽ reſtitutionis, in quantũ importat iterationẽ quandã, ſupponit rei identitatẽ. Et ideo ſecundum primam impoſitionẽ nominis, reſtitutio videtur locum habere præcipuè in exterioribus, quæ manẽtes eædẽ, & ſecundũ ſubſtantiã, & ſecũdum ius dominij ab vno, poſſint ad aliũ deuenire. Sed ſicut ab huiuſmodi reb⁹ nomẽ cõmutationis trãſlatũ

est ad actiones vel pasiones, quæ pertinent ad reuerentiam vel iniuriam alicuius personæ, seu nocumentum vel profectum, ita etiam nomen restitutionis ad hoc deriuatur: quæ licet realiter non maneant, tamen manent in effectu vel corporali, putà cum ex percussione læditur corpus. Vel qui est in opinione hominum: sicut cum aliquis verbo opprobrioso remanet infamatus, vel etiam minoratus in suo honore.

¶ Ad tertium dicendum, quòd recompensatio, quam facit distribuens ei cui dedit minus, quàm debuit, fit per comparationem rei ad rem: vt si quanto minus habuit, quam debuit, tanto plus ei detur. Et ideò iam pertinet ad iustitiam commutatiuam.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. vnica conclusione affirmatiua, quæ probatur in argumento, sed contra, hac ratione: restitutio opponitur ablationi: sed ablatio est actus iniustitiæ versantis circa commutationes: ergo restitutio similiter est actus iustitiæ commutatiuæ. Et in corpore articuli hoc modo; In restitutione attenditur æqualitas iustitiæ secundum recompensationem rei ad rem: sed hoc pertinet ad iustitiam commutatiuam: ergo restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Restitutio accipitur dupliciter.

PRo explicatione huius artic. aduertendum est primò, quòd restitutio potest accipi dupliciter. Vno modo largè pro recompensatione cuiuscunque damni iniustè illati, quæ magis propriè dicitur satisfactio, quam restitutio; vt colligitur ex cap. si culpa. extra de iniurijs, & damno illato. Vbi dicitur: Si culpa tua datum est damnum, iure super hoc satisfacere te oportet. Alio modo accipitur restitutio propriè pro redditione rei ablatæ. Et sic dicit D. Thom. in hoc articulo, quòd restituere propriè est iteratò aliquem in dominio & possessione rei suæ statuere. Hæc autem duplex restitutio ex duplici iniustitia, quam vnus homo in alterum committere potest, oritur. Prima consistit in rebus exterioribus: vt dum quis rem alienam occupat. Altera autem in actionibus, & passionibus iniuriosis: vt cùm quis ciuem violenter verberat, aut conuitijs aspergit. Prior modus restitutionem exigit, qua in rebus ablatis æqualitas constituatur. Posterior verò expostulat satisfactionem, vt de commissa culpa fiat proximo compensatio. itaque satisfactio nō est nisi vbi iniuriosum crimen adfuit, restitutio verò etiā vbi nulla interfuit ablationis culpa.

Iustitia semper reddit alteri quod suū est.

Secundò est aduertendum, quòd iustitia, siue sit commutatiua, siue distributiua, semper reddit alteri quod suum est, siue quod sibi debetur: & si quis dat alteri quod non est suum, siue quod sibi non est debitum, non erit actus iustitiæ: sed liberalitatis: vt dicit Diuus Thom. in solutione ad secundum.

Discrimina quæ sūt inter iustitiam distributiuā & commutatiuā.

¶ Tertiò est aduertendum, inter iustitiam commutatiuam & distributiuam multiplicem esse differentiam. Prima est, quòd cùm inter ciues reipublicæ duplex possit actio inueniri; vna, qua bona communia illius ciuitatis inter ipsos ciues distribuuntur, altera, qua ipsi ciues bona propria inter se commutant, iustitia distributiua rectificat primam actionem; & posterior rectificatur per commutatiuam. Differunt secundo in eo, quòd aliter inuenitur suum in iustitia commutatiua, & aliter in iustitia distributiua. Conueniunt quidem duæ istæ iustitiæ in eo, quòd vtraque reddit alteri, quod suum est: sed differunt, quia aliter est suum, quod redditur alicui per iustitiam distributiuam; & aliter, quòd redditur per commutatiuam. In iustitia enim distributiua, quia redduntur & distribuuntur bona communia reipublicæ, quæ non sunt propriè & simpliciter ciuium, inter quos distribuuntur, non redditur propriè & simpliciter suum, sed solum secundum quid, in quantum, scilicet, bona totius sunt aliquo modo partium. At verò in iustitia commutatiua; quia illa, quæ inter ciues commutantur, sunt propria illorum, propriè & simpliciter redditur suum. Et ex hac differentia sequitur alia; nempe, quòd in iustitia distributiua id, quod redditur, non propriè & simpliciter est debitū illis, quibus redditur, sed solum secundum quid, in quantum, scilicet, sunt partes illius reipublicæ, cuius sunt illa bona, quæ distribuuntur. At verò in iustitia commutatiua illa, quæ redduntur propriè & simpliciter, sunt debita illis, quib[9] redduntur, tanquam bona propria illorum. Et ex his differentijs conuenienter colligunt D. Thom. & reliqui Doctores restitutionem esse actum iustitię commutatiuæ: Est enim recompensatio ad æqualitatem simpliciter inter datum & acceptum, quę ad iustitiam commutatiuam spectat.

Arg. contra conclusionem D. Thom.

¶ Sed contra hoc est apparens argumentum, quod à D. Tho. in isto artic. ponitur tertio loco. Restitutio est quędam recompensatio eius, quod ablatum est: sed non solum per commutationē potest aliquid subtrahi alicui, sed etiam per distributionem. Si enim distribuens bona communia det alicui minus quam debuit: vt si debebat dare decem, & non dedit, nisi quinque; tunc alia quinque sunt ablata: ergo recompensatio illius, quod sublatum ęst, siue per commutationē, siue per distributionem erit verè restitutio: atque ex consequenti restitutio non est magis actus iustitiæ commutatiuæ, quam distributiuæ.

Solutio D. Thomæ.

¶ Ad hoc argumentum respondet D. Thom. quòd distribuens alicui minus, quàm debuit; vt si debebat dare decē, & dedit quinque, tenetur facere recōpensationem illius, quod minus dedit per cōparationem rei ad rem spectantem ad iustitiam commutatiuam: quare restitutio semper erit actus iustitię cōmutatiuę.

Instantia Caietani.

¶ Sed contra hoc argumētatur Caietanus, Recompensatio rei ad rem, siue quæ sit ad æqualitatem, simpliciter solum habet locum, quando illud, quod ablatum est, erat verè suum, seu proprium respectu illius cui talis fit recompensatio: sed illud minus, quod quis omisit distribuere, non erat propriè suum, nec proprium bonum illius cui non fuit distributum, etiam si debebat illi distribui: ergo recompensatio, quæ fit ratione illius, non debet fieri secundum æqualitatem simpliciter, atque ex consequenti, nec spectabit ad iustitiam commutatiuam. Consequētia cum maiori est nota; & minor probatur; Bona communia per distributionē efficiūtur propria eorum, quibus distribuuntur; ergo quod non fuerit distributum alicui, etiam si debeat illi distribui, non erit bonum proprium illius: atque ex consequenti, nec eius recompensatio erit ad æqualitatem simpliciter nec spectabit ad iustitiam commutatiuam.

¶ Ad hoc argumētum respondet idem Caietanus, quòd licèt illud, quod aufertur per indebitam distributionem, non sit propriè debitum, & propriè suum simpliciter & absolutè respectu illius, à quo aufertur, vt rectè probat argumentū, est tamē propriè debitū & propriè suū respectu illius, qui tenebatur facere proprium, & nō fecit. Quare respectu eiusdē erit facięda

recompen

recompensatio secundum æqualitatem rei ad rem. Ità, scilicet, quòd si tenebatur aliquis dare alicui decem de bonis communibus, & non dedit, nisi quinque, tenetur alia quinque eidem restituere, vt sic sit inter eos debita æqualitas iustitiæ commutatiuæ. Vnde licet absolutè valeat argumentum: Non est proprium: ergo non est restituendum secundum æqualitatem: non tamen valet respectu distributoris, qui tenebatur facere approbationem, & non fecit, Sed oportet dicere hoc modo: Non est proprium nec distributor tenebatur facere appropriationem: ergo non est restituendum secundum æqualitatem. Sed tunc est falsum antecedens pro secunda parte. Et sic patet qualiter ex debito communi factum fuit debitum proprium respectu illius, qui non distribuit. Quia enim distributor tenebatur facere de communi proprium cuilibet parti secundum suam proportionem: idcirco omnibus & singulis partibus tenetur recompensare, secundum æqualitatem iustitiæ commutatiuæ tantum, quantum de portione sibi debita illi non dedit. Et omissa applicatio illius portionis damnificat partem in proprio; non quidem id, quod erat proprium auferendo; sed auferendo appropriationem ad quam tenebatur. Quare recompensatio similiter erit in proprio, atque ex consequenti pertinebit ad iustitiam commutatiuam.

Corollarium quod sequitur ex posita solutione.

¶ Ex solutione huius argumenti colligit Caietanus, quod, si in aliqua republica esset statutum, vt aliqui prouentus singulis annis distribuerentur inter ciues conscriptos eiusdem reipublicæ, & distributor tribus annis non distribuisset, quarto autem anno pœnitentia ductus, vellet eos distribuere, non deberet omnes tales prouentus inter ciues, qui illo quarto anno essent conscripti, distribuere: sed redditus primi anni deberent distribui solùm inter ciues, qui illo anno fuerunt conscripti. Et sic de singulis. Et si aliqui illorum essent mortui, restitutio facienda esset eorum hæredibus. Si verò distributor omnes illos prouentus trium annorum solùm inter ciues conscriptos quarti anni distribuisset, omnibus alijs ciuibus aliorum annorum teneretur suas partes restituere. Cæterum si hostis reipublicæ omnes illos prouentus trium annorum surripuisset, sufficienter satisfaceret, eos reipublicæ restituendo, quamuis fuerit causa quod ciuibus non distribuerentur. Et ratio discriminis est: Nam cum fur non teneatur illa bona ciuibus appropriare per distributionem, & quamdiu non appropriantur singulis sint propria reipublicæ, sufficienter satisfacit reddendo ea reipublicæ, cuius sunt. At verò distributor, quia tenebatur singulis annis illa bona appropriare ciuibus conscriptis eiusdem anni, singulos damnificauit, non faciendo appropriationem. Et sic singulis tenetur satisfacere per restitutionem.

¶ In solutione ad secundum argumentum dicit D. Thom. quòd quamuis restitutio secundum nominis proprietatem, quæ iterationem quandam importat, solùm videatur habere locum in rebus exterioribus, quæ manentes eædem secundum substantiam, & secundum ius dominij ab vno ad alterum deuenire possunt; inde tamen translatum est nomen ad actiones, & passiones, ad reuerentiam, vel iniuriam alicuius personæ pertinentes. Quæ licèt realiter non manent, manent tamen in effectu; quales sunt corporum percussiones, & iniuriæ, &c. Circa quod est difficultas, vtrùm restitutio idem sit, quod satisfactio?

Dubium. vtrùm restitutio sit idem quòd satisfactio.

Ad cuius explicationem dico breuiter, quod quamuis communi vsu sæpe restitutio & satisfactio pro eodem accipiantur, notabile tamen est discrimen, quod inuenitur inter istas actiones. Et quia ea, quæ propriè differunt necesse est, quòd in aliquo conueniant, explicabimus prius, quid nam sit illud, in quo restitutio & satisfactio conueniunt; explicaturi postea eorum differentias. Dico ergo quòd satisfactio, & restitutio in hoc conueniunt, quòd vtraque pertinet ad iustitiam commutatiuam, vtraque enim fit, secundum æqualitatem rei ad rem: in quo commutatiua iustitia à distributiua distinguitur. Nam si quis iniuria aliquem cædit, ad æqualitatis mensuram debet eidem satisfacere: sicut & ille, qui ab altero rem aliquam abstulit. Scotus in 4. distin. 14. quæstio. 2. constituit pœnitentiam sub iustitia vindicatiua, quæ est species distributiuæ. Et sic satisfactionem, quæ est pars pœnitentiæ sub eadem iustitia distributiua constituere debet. Cæterum, D. Thom. 3. part. quæstio. 85. articul. 3. pœnitentiam sub iustitia commutatiua constituit etiam quantum ad satisfactionem. Afficere enim iniuria aliquem, idem est, ac si rem illi auferas. Et sic satisfacere pro offensa eiusdem, etiam iustitiæ debet esse, ac si rem ablatam reddas. Verum tamen est, quòd quoniam Deo post contrarium animum, nihil corporeum gratius reddere possumus, quam corporis castigationem, idcireò respectu Dei satisfactio habet quandam punitionis formam, iuxta illud Augustini. Pœnitentia est quædam dolentis vindicta semper puniens in se, quod dolet commisisse. Sed de hoc in materia de pœnitentia.

Restitutio & satisfactio in aliquibus conueniunt.

¶ Constituto iam eo, in quo restitutio, & satisfactio conueniunt, operæpretium est, vt dicamus de earum differentijs, quæ sunt plures. Prima sumitur ex parte materiæ, quam constituit D. Thom. in 4. dist. 15. quæstio. 1. artic. 5. Restitutio enim propriè versatur circa res exteriores; satisfactio vero non, nisi circa actiones, & passiones iniuriosas, vt diximus in principio huius articuli? Ex quo fit, vt satisfactio non fit nisi vbi iniuriosum crimen adfuit, cum tamen restitutio inueniri possit, etiam vbi nulla interfuit ablationis culpa, vt contingit in deposito, & in rebus inuentis. Secunda differentia nascitur ex priori, & desumitur ex parte illorum, quibus restitutio & satisfactio est facienda. Restitutio enim propriè solùm fit hominibus. Nam cùm à Deo nihil propriè possimus auferre, nec etiam aliquid eidem reddere, quod sibi accrescat (bonorum enim nostrorum non indiget) nulla ratione fieri potest, vt inter Deum & homines vera inueniatur restitutio. At verò satisfactio non solum hominibus, sed præcipuè fit Deo. Licet enim in proximos contingat peccare, quos diligere, vt nos ipsos tenemur, & ideò illis aliqua satisfactionis ratio debeatur, propriè tamen in Deum solum peccamus Et sic dicit D. Augustin. peccatum esse dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Quare soli Deo propriè debetur satisfactio ad iustum, quæ vel in hac vita, vel in purgatorio necessario persoluenda est.

Satisfactio & restitutio in multis differunt.

¶ Tertia differentia sumitur ex diuersitate effectuum vtriusque virtutis. Nam per restitutionē non remittitur peccatum: sed solum à peccando cessatur: cùm tamen per satisfactionem remittatur peccatum, quo ad pœnam, remissa prius culpa. Est enim satisfactio, solutio pro debito peccati, quòd tandiu dicitur durare, quandiu durat pœna. Et ex hac differentia sequitur quarta: nempe, quod satisfactio non potest fieri sine Dei gratia, vt latè docet D. Thom. in materia de satisfactione. At verò restitutio legitimè fit inter homines sine gratia Dei, imo & sine humana

amicitia, quod satisfactioni repugnat. Qui enim reddit inimico totum quod ab illo abstulit, aut mutuo recipit, perfectè dicitur restituere, quamuis eum in suam amicitiam non recipiat. Quinta differentia est, quòd satisfactio est pars pœnitentiæ. Restitutio autem non est pars pœnitentiæ, sed potiùs præambulum ad illam. Qui enim alienam pecuniam contraxit, quam dum est soluendo inuito domino retinet, vel iniuriam, quam illi intulit diluere recusat, non potest dignè ad pœnitentiam accedere, nisi à tali delicto per restitutionem euellatur. Itaque restitutio contritionem, (quæ saltim natura est prior pars pœnitentiæ) antecedit: satisfactio verò etiam confessionem, quæ est secunda pars pœnitentiæ subsequitur. Vltima differentia est, quòd satisfactio non solum viuis ad meritum, verum & defunctis in purgatorio existentibus ad remissiónem pœnæ, quando illorum nomine fit, prodesse potest: Cum tamen restitutio, per se loquendo, non ea ratione auxilietur defunctis, vt sedulitas hæredum prosit, vel noceat negligentia, sicuti vulgò existimatur. Qui enim dedit operam in hac vita, vt debita soluerentur, siue negligant hæredes, siue non, ideo tardius à pœna liberabitur. Contra rationem enim est quòd quis pro ea culpa patiatur, quæ iam nullo modo est in sua potestate, secus autem esset si hæredes omisissent sacrificia, vel suffragia: quoniam hæc habent rationem

Corollarium. satisfactionis. Ex dictis infertur, satisfactionem, & restitutionem plurimum inter se se distingui, quamuis sæpe sæpius in iure eodem restitutionis nomine appellentur.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm sit necessarium ad salutem, quòd fiat restitutio eius quod ablatum est.

4. dist. 15. q. 1. artic. 5. q. 2. Et quol. 12. art. 24.

AD secundum sic proceditur. Videtur quòd non sit necessarium ad salutē quòd fiat restitutio eius quod ablatū est. Quod enim est impossibile, non est de necessitate salutis. Sed aliquādo impossibile est restituere id quod est ablatum, puta, cum aliquis abstulit alicui membrum, vel vitam: ergo non videtur esse de necessitate salutis, quod aliquis restituit, quod alteri abstulit.

2 ¶ Præterea, Committere aliquod peccatum non est de necessitate salutis: quia sic homo esset perplexus. Sed quandoque illud quod aufertur, nō potest restitui sine peccato: puta, cum aliquis alicui famam abstulit, verum dicendo: ergo restituere ablatum non est de necessitate salutis.

3 ¶ Præterea, Quod factum est, non potest fieri, vt factum non fuerit. Sed aliquando alicui aufertur honor suæ personæ ex hoc ipso, quòd passus est ab aliquo iniustè vituperante eum: ergo non potest sibi restitui quod ablatum est. Et ita non est de necessitate salutis restituere ablatum.

4 ¶ Præterea, Ille qui impedit aliquem ab aliquo bono consequendo, videtur illud ei auferre: quia quod modicum deest, quasi nihil

Lib. 2. tex. 56. tom. 2. deesse videtur, vt Philosophus † dicit in secundo Physicor. Sed cum aliquis impedit aliquem, vt non consequatur præbendam, vel aliquid huiusmodi, non videtur quòd teneatur ei ad restitutionem præbendæ: quia quandoque non posset. Non ergo restituere ablatum est de necessitate salutis.

¶ Sed contra est, quod August. dicit in Epistola † ad Maced. 14. quæst. 6. Si res aliena propter quam peccatū est, reddi possit, & non redditur, pœnitētia nō agitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur, nō remittitur peccatū, nisi restituatur ablatum, si (vt dixi) restitui potest. *Epistol. 54. à med. illius, tom. 2. Et habetur 14. q. 6. cap. Si res aliena.*

¶ Respondeo dicendum, quòd restitutio, sicut dictum † est, est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ in quadam æqualitate consistit. Et ideo restituere importat redditionem illius rei, quæ iniustè ablata est. Sic enim per iteratam eius exhibitionem æqualitas reparatur. Si verò iustè ablatū sit, inæqualitas erit, vt ei restituatur: quia iustitia in æqualitate consistit. Cùm ergo conseruare iustitiam sit de necessitate salutis, consequens est quòd restituere id quod iniustè ablatum est alicui, sit de necessitate salutis. *Arg. præced.*

¶ Ad Primum ergo dicendum, quod in quibus non potest recompensari æquiualens, sufficit quòd recompensetur, quod possibile est: sicut patet de honoribus qui sunt ad Deum & ad parentes, vt Philosophus dicit † in octauo Ethicorum. Et ideo quando id quod est ablatum, non est restituibile, per aliquid æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est: puta, cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione vtriusque personæ, secundum arbitrium boni viri. *Lib. 8 ca. vlt. non procul à fine, tom. 5.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Vno modo verum dicendo, & iuste: puta, cum aliquis crimen alicuius prodit ordine debito seruato, & tunc non tenetur ad restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo, & iniustè, & tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed iniustè: puta, cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad restitutionem famæ quantum potest, sine mendacio tamen: vtpotè quod dicat se malum dixisse, vel quòd iniustè eum diffamauerit. Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in alijs dictum † est. *In sol. ad 1.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd actio contumeliam inferentis non potest fieri, vt non fuerit. Potest tamen fieri, vt eius effectum, scilicet, diminutio dignitatis personæ in opinione hominū, reparetur per exhibitionem reuerentiæ.

¶ Ad quartum dicendum, quod aliquis potest impedire aliquem ne habeat præbendam multipliciter. Vno modo iuste, puta, si intendens honorem Dei, vel vtilitatem Ecclesiæ, procuret

procuret quòd detur alicui personæ digniori: & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem, vel ad aliquam recompensationem faciendam. Alio modo iniustè: puta, si intendat eius nocumentum, quem impedit propter odium, vel vindictam, aut aliquid huiusmodi: & tunc si impedit ne præbenda detur digno, consulens quòd non detur antequam sit firmatum quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompensationem pensatis conditionibus personarum, & negotij, secundum arbitrium sapientis: non tamen tenetur ad æquale, quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatum sit quòd alicui detur præbenda, & aliquis propter indebitam causam procuret quòd reuocetur, idem est, ac si iam habitam ei auferret: & ideo tenetur ad restitutionem æqualis, tamen secundum suam facultatem.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diuus Thom. vnica conclusione, quæ talis est: Restitutio eius, quod iniustè ablatum est, est de necessitate salutis. Probatur in argumento, sed contra, testimonio D. Augustini in Epistola ad Marc. dicentis: Si res aliqua, propter quam peccatum est, reddi posset, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Et in corpore articuli. Hac ratione conseruare iustitiam est de necessitate salutis: sed ad conseruandam iustitiam est necessaria restitutio iniustè ablatorum: est enim restitutio, vt ex supra dictis patet, recompensatio æqualitatis violatæ: ergo restitutio eius quod iniustè ablatum est, est de necessitate salutis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendum est, quòd, vt constat, ex litera D. Thom. dupliciter aliquid potest à proximo auferri. Vno modo iniustè. Et de huiusmodi iniustè ablatis per iniustam acceptionem, ponitur conclusio, qua dicitur, necessarium esse ad salutem, quòd talia iniuste ablata restituantur. Alio modo iuste, vt contingit in mutuis, & in
Argumentum contra dicta in litera D. Tho. venditione. Et de his dicit D. Thom. in corpore articuli; quòd fiet inæqualitas, si talia restituantur. Sed contra hoc est argumentum: Qui rem alienam iure emptionis, aut mutui accepit, iustè abstulit, & tamen est obnoxius restitutioni: ergo falsum est dicere, quod qui reddit iustè accepta facit inæqualitatem.

Nota pro solutione. Responsio. ¶ Ad hoc argumentum, vt respondeamus supponendum est tanquam certum, ex doctrina D. Thomæ in præcedenti articulo, quòd vndecunque debitum sit contractum, siue ex voluntario commercio, siue ex iniqua vsurpatione, semper illud est reddendum ex necessitate. Neque contrarium huius vult affirmare D. Thom. in isto articulo: sed tantum vult docere id, quod nos ante insinuauimus, nempe, quòd restitutio, propriè loquendo, non habet locum, nisi quando præcessit, vel iniusta acceptio, vel detentio. Nam vtrumque horum nomine iniustæ ablationis intelligendum est. Quandiu enim aliquis rem aliquam iustè detinet, quia nondum tempus solutionis aduenit, non est obnoxius restitutioni. Quare si ex necessitate illam restituere compelleretur, proculdubio fieret inæqualitas. Et sic in vniuersum habet verum, quòd restitutio semper est de iniustè ablatis. Nam quæ congruo tempore soluuntur reddi potiùs, quam restitui sunt dicenda. Et per hoc patet solutio ad argumentum.

¶ Caiet. in principio sui commenti dicit D. Thom. in isto articulo solum loqui de restitutione iniustè acceptorum, & non de restitutione simpliciter. Idque probare nititur ex titulo eiusdem articuli. Sed proculdubio fallitur. Nam nomine ablatorum, non solum intelligit iniustè accepta, sed & iniustè detenta, quæ etiam restituere est de necessitate salutis.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quanam ratione sit intelligendum, quod restitutio sit necessaria ad salutem. Ad cuius explicationem aduertendum est, quòd dupliciter aliquid potest dici hominibus ad salutem necessarium. Vno modo per modum applicationis, tanquam medium, quo virtus Christi capitis nobis applicetur, Siue per solam susceptionem sine aliquo actu, ex parte nostra, vt contingit in baptismo paruulorum. Siue mediante aliqua dispositione, vt contingit in pœnitentia. Qua ratione quædam sacramenta dicuntur hominibus necessaria ad salutem, quia, scilicet, statuit Deus virtutem passionis Christi, non nisi pro illa hominibus applicare. Alio modo dicitur aliquid necessarium ad salutem, non per modum applicationis, sed per modum executionis tantum. Qua ratione præcepta omnia obligantia ad mortale dicuntur necessaria ad salutem, iuxta illud Matth. capit. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. *Dubium.* *Dupliciter aliquid potest dici necessarium ad salutem.*

¶ Hoc supposito dico, quòd ei, qui iniustè quidpiam accepit, vel etiam detinet, restitutio est necessaria ad salutem. Non per modum applicationis: non enim statuit Deus virtutem passionis Christi per restitutionem hominibus applicare ex opere operato, tanquam per sacramenta: sed per modum executionis tantum. Itaque, quemadmodum supposito peccato mortali, est necessarium sacramentum pœnitentiæ per modum applicationis in re, si adsit facultas, & in voto, si desit, ita etiam supposita iniusta detentione est necessarium necessitate præcepti restituere aliena. In quo sensu conclusio D. Thom. est de fide tenenda, contra errorem Græcorum, quem refert Castro de hæres. lib. verbo, restitutio, & Soto lib. 4. de iustitia & iure, quæst. 6. articul. 2. Et probari potest, primò ex Psalm. 14. vbi inter conditiones ad beatitudinem requisitas, vna ponitur, operari iustitiam. Et Esaiæ cap. 33. & assignatur tanquam necessarium ad cauendam damnationem, & consequendam cælestem habitationem, ambulare in iustitijs. Certum est autem, quòd restitutio est opus necessarium tam ad conseruandam iustitiam, quam ad ambulandum in illa. Præterea ad Roman. 13. dicit Paul. Reddite omnibus debitum, cui tributum, tributum, & cui vectigal, vectigal, & cui honorem, honorem: & nemini quidquam debeatis, &c. Sed qui retinet alienum, debet: ergo de fide est, quod est facienda restitutio. Ad hoc idem propositum adducunt multa alia scripturæ testimonia Castro & Soto locis citatis. Videte illa. *Respondetur ad dubitationem.*

¶ Et si quis quærat, quænam sit ratio, propter quam D. Thom. peculiariter quærit de restitutione, an sit necessaria ad salutem, & non illud quærit de iustitia in genere, si restitutio non est alio modo necessaria, quam aliæ operationes virtutum quæ *Quæstio.*

sunt

Solutio. sunt in præcepto? Dico, quòd quamuis restitutionis præceptum hoc habeat commune cum alijs affirmatiuis, quòd exigit determinatum tempus, quo peculiariter obliget: habet tamen hoc particulare, quòd est veluti quædam interdictio status peccati mortalis. Quandiu enim durat iniusta detẽtio, tandiu quantum ad continuationem perseuerat peccatum, iuxta illud Augustini, adductum in argumento, sed contra: Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Et propterea peculiariter quæritur de restitutione, an *Nota pro cõfessarijs.* sit necessaria ad salutem. Ex quo infero, quòd aliter se gerere debent confessarij cum pœnitentibus restitutionem impositam omittentibus, quàm cum illis, qui alia præcepta omiserunt. Nam pleraque alia si omittantur sola pœnitentia deleri possunt, quia transiuit obligatio. Cæterum in restitutione semper manet. Et ideò ante absolutionem, si facultas adest, exequenda erit regulariter restitutio. Dixi regulariter: nam pro qualitate personarum, & temporis opportunitate aliter aliquando facere opotrebit, secundum rectam prudentiam confessarij.

Primum argumentum contra cõclusion. D. Thõ. ¶ Sed contra conclusionem D. Thom. argumentor: Qui alienum iniustè accepit satis suæ saluti consulit, si eleemosynas facit: ergo restitutio non est necessaria ad salutem. Consequentia est nota, & antecedens probatur ex Luca, capit. 11. vbi Pharisæis, qui erant pleni rapina, & iniquitate, dixit Christus: Veruntamen, quod superest, date eleemosynam, & omnia munda erunt. Quibus verbis D. Ambrosius existimat mirè commendari virtutem eleemosynæ.

2. argum. ¶ Secundò: Obseruare diuina præcepta sufficit ad salutem, iuxta illud Matthæi. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata; sed nullo præcepto diuino præcipitur nobis restitutio rei alienæ: ergo ea non est necessaria ad salutem.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quòd loci illius duplex est sensus. Vnus, quod Christus in illis verbis nulla vsus est figura, aut tropo; sed absolutè voluit commendare eleemosynam, tanquam plurimum valentem ad delenda peccata: sicut & illam commendauit Daniel. cap. 33. dum dixit Nabuchodonosori: Peccata tua eleemosynis redime. Per hoc tamen non eximitur debitor, aut fur ab obligatione restitutionis, quotiescunque constat cui illa est facienda. Itaque dat Christus consilium de facienda eleemosyna in eo loco; & non tollit obligationem restituendi. Hanc expositionem sequuntur antiqui patres August. Ambrosius, *D. August. D. Ambros.* atque Chrysostomus. Quæ licèt bona sit, non tamen omnino videtur quadrare textui. Nam finis Christi in eo loco est reprehendere Pharisæorum vitam, atque docere eam maximis criminibus esse plenam. Esset autem valde à proposito alienum, eo tempore, *Explicatur locus Lucæ cap. 11.* quo multa Christus in Pharisæos asperè diceret, & plura restarẽt dicenda, in medio orationis admonere eos, vt sua illa maxima peccata parua eleemosyna redimerent. Tum, quia sic diminueretur autoritas reprehensionis, cùm non multifacienda viderentur ea vitia, quæ tam facilè ab anima possunt deleri: Tum etiam, quia Pharisæi eam emendationem, quam ex Christi reprehensione concepissent, statim remitterent, tam facili oblato remedio. Ac denique, vt dicit Caietanus, quia, licèt præceptum de danda eleemosyna in vniuersali sit sanctũ, tamen in particulari ijs, qui furto & rapinæ student, dicere, vt eleemosynis se purgant, impium videtur & absurdum consilium. Quocirca alter idem Caietanus interpretatur illum locum dicens, quod verbis illis Christi derisio quædam ironica continetur. Qui tropus frequentissimus est in sacris literis; vt constat ex illo Ecclesiastes cap. 11. Lætare iuuenis in adolescentia tua, & ambula in vijs cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum, &c. Quo loco certum est Salomonem non præcipere illi ætati, vt lætitiæ se dedat, atque gaudio, sed potiùs ironia quadam vsus latentè hortatur: atque indicat quantus meror & quanta tristitia in modicam eam lætitiam consequantur. Et ideò adiicit statim; Pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Ac si diceret: gaude, vt lubet iuuenis; serui voluptatibus tuo arbitrATU. At interim scito, quòd non post multum temporis omnium earum rerum sub seuerissimo iudice rationem reddes. Et ad istum modum intellige quod Christus non præcepit Pharisæis eleemosynas dare, sed potiùs per ironiam eos irridet: quia cum tot sint implicati sceleribus, atque rapinis, putant ab omnibus per paruam eleemosynam esse liberandos.

¶ Pro solutione secundi argumenti operæpretium *Ad 2. argum.* est, vt explicemus, quonam mandato restitutio sit præcepta. Cano in relectione de pœnitentia, part. 4. & *Sententia Adriani & aliorũ de modo quo restitutio est præcepta.* Medina C. de pœnitentia, titulo 1. quæstio. 6. & Adrianus in 4. in materia de restitutione, dicunt, quòd præcipitur illo præcepto negatiuo: Non furtum facies. In qua sententia videtur esse D. Thom. articulo 8. huius quæstionis in responsione ad primum argumentum. Vbi dicit, quòd præceptum de restitutione facienda, quamuis secundum formam sit affirmatiuum, implicat tamen in se præceptum negatiuum, quo prohibemur rem alterius detinere. Et quæstio. 66. articulo 3. ad 2. etiam dicit, quòd detinere id, quod alicui debetur eandem rationem nocumenti habet cum acceptione iniusta. Et sic sub iniusta acceptione intelligitur etiã iniusta detentio. Sed, vt hæc sententia melius intelligatur, aduertendum est cum Adriano loco citato, quòd quamuis præcepto negatiuo directè & principaliter prohibeatur aliquis actus positiuus, vt illo præcepto: Non occides, prohibetur directè actus occidendi, & illo præcepto: Non furtum facies, prohibetur directè actus furandi; secundario tamen & indirectè etiam prohibetur quidquid æquiparatur actui illi positiuo principaliter & directè prohibito per tale præceptum negatiuum, etiam si illud, quòd æquiparatur sit purè negatiuum. Et sic dicit, quòd quia hoc quod est; Non pascere fame morientem, æquiparatur actui occidẽdi, iuxta id, quod dicit Symmachus Papa 83. d. statim in principio, Non grandis, differentia est, si mortem inferas, aut non prohibeas. Mortem enim languẽtibus probatur inferre, qui hãc cùm possit, nõ excludit. Et D. Ambrosius in ca. Pasce, 86. d. Pasce, inquit, fame morientem: quod si non paueris, occidisti. Itaque, quia hoc, quod est, non pascere fame pereuntẽ quantum ad nocumẽtum proximi æquiparatur actui positiuo occidendi, idcircò illo præcepto negatiuo, Non occides, prohibetur vtrumque. Et similiter in nostro proposito, quia, non restituere alienum, æquiparatur actui positiuo furandi: per vtrumque enim æquale nocumentum proximo infertur; idcireò istud negatiuum, quod est non restituere, etiam prohibetur illo præcepto, de non furando. Et si quis obiiciat; restituere est actus positiuus: ergo si præcipitur, debet præcipi præcepto affirmatiuo, respondet Adrianus, quòd, quotiescunque aliquo præcepto prohibetur aliquid negatiuum, etiam eodem præcepto præcipitur actus positiuus illi negatiuo contrarius. Vt quia hoc negatiuum; quod est, non pascere fame pereuntem, prohibetur illo præcepto; Non occides, idcireò

etiam

etiam eodem præcepto præcipitur actus positiuus, illi negatiuo contrarius, qui est; Pascere fame morientem. Et pari ratione in nostro proposito, quia hoc, quod est, non restituere, prohibetur præcepto de non furando, idcircò etiam eodem præcepto præcipitur actus positiuus, qui est, restituere alienum.

Sententia auctoris commentatoris. ¶ Cæterum, quamuis hæc sententia Adriani sit valdè probabilis, & ingeniosa, melius tamen atque clarius existimo, affirmare, quòd sunt aliquo modo distincta, illud, quo prohibetur, non restitutio, seu detentio rei alienæ, & illud, quo præcipitur restitutio. Nam cum sint duo distincta obiecta, restituere, & non restituere, vnum positiuum, alterum negatiuum, videtur, quòd ad distincta debeant præcepta pertinere. Et confirmatur: Præceptis negatiuis prohibentur actus mali; & præceptis affirmatiuis præcipiuntur actus boni: sed detinere alienum, seu non restituere est malum: restituere verò est bonum: ergo vnum prohibetur præcepto negatiuo, & alterū præcipitur affirmatiuo: atque ex consequenti sunt duo præcepta cuius vtriusque fecit mentionem D. Paul. ad Roman. 13. affirmatiui dicens: Reddite omnibus debita: Et negatiui subiungens: Nemini quidquam debeatis. Hunc modum dicendi sequitur Soto lib. 4. de iustitia & iure. q. 6. artic. 2 in responsione ad secundum argumentum. Verum tamen est, quod illud præceptum affirmatiuum restituendi, reducendum erit ad præceptum negatiuum, de non furando. *Præceptū affirmatiuum de restituendo reducitur ad negatiuū de non furādo.* Nam in iure non solùm dicitur furtum acceptio rei alienæ inuito domino: sed etiam quæcunque rei contrectatio domino inuito. Imo qui vtitur pignore, aut re mutuata in aliquem vsum contra domini voluntatem, dicitur furtum committere, vt habetur expresse Inst. de obligationibus, quæ nascuntur ex delicto §. furtū. Et in lege, qui iumenta. ff. de furtis, etiam dicitur, quòd qui iumenta sibi commodata longius duxerit alienaue re inuito domino vsus fuerit, furtum facit. Ex dictis infertur restitutionem rei alienæ esse in præcepto, siue illud sit negatiuum, vt dicit Adrianus siue affirmatiuum, vt dicit Soto. Et sic patet solutio ad argumentum.

¶ Circa argumenta D. Thomæ est aduertendum, quòd in illis discurrit Doctor Sanctus per omnia genera bonorum temporalium; quorum restitutionem ostendit esse necessariam. Et quia secundum ordinem dignitatis inter alia corporalia primum locum obtinet vita, idcircò ab illa in primo argumento exordium sumit. Cæterum, quia nos in præsenti agere intendimus de omnibus illis bonis, in quibus obligatio restituēdi locum habere potest, inter quæ supremum locum tenent spiritualia, idcircò priùs dicemus de spiritualibus, dicturi posteà de corporalibus secundum ordinem à D. Tho. obseruatum. *Prima difficultas de restitutione bonorum spiritualium.* Quare est prima difficultas, vtrùm ille; qui læsit alium in bonis spiritualibus, teneatur aliquam restitutionem facere?

1. argum. Et pro parte affirmatiua argumentor primò. Quicunque nocet proximo in temporalibus, manet obnoxius restitutioni; sed spiritualia nocumenta sunt grauiora temporalibus: ergo à fortiori, qui nocet in spiritualibus manebit obnoxius restitutioni.

2. argum. ¶ Secundò: Si nocenti in spiritualibus, non superesset talis obligatio, ea eo potissimum esset, quòd qui peccat sumit voluntariè tale detrimentum: sed hæc ratio nihil valet; nam qui soluit vsuras voluntariè patitur; & tamen alius tenetur restituere: ergo.

3. argum. ¶ Tertiò: Qui decipit alium maiori vinculo tenetur, eum ab errore reuocare, quam alij, vt de se patet: sed hoc maius vinculum non potest oriri, nisi ex obligatione iustitiæ, ad quam sequitur necessitas restitutionis. ergo qui nocet in spiritualibus tenetur aliquam facere restitutionem.

4. argum. ¶ Quartò: Qui ex malitia reuocauit à religione nouitium, vel professum, tenetur eidem, aut religioni aliquam facere satisfactionem, propter iniuriam illatam: sed status religionis inter spiritualia computatur: ergo etiam in his habet locum restitutio. Et confirmatur: Qui ab altero mentem eripuit per venenum, aut alia via, vel abstulit scientiæ, aut artis memoriam, nocet in spiritualibus, & tamen tenentur ad restitutionem, vt omnes concedunt ergo spiritualia sunt restituenda.

Sententia Adriani & aliorum. ¶ Propter hæc argumenta nonnulli ex Theologis dicunt, quòd qui nocuit alicui in spiritualibus, quod contingit quando quis consilio, aut exemplo inducit alium ad peccandum, vel reuocat illum à bono opere, scilicet, ab ingressu religionis, vel ab eleemosyna conferenda, propter quod factum fuit, vt amittat gratiam, aut non habeat maiorem, talis tenetur eorum bonorum spiritualium facere restitutionem; non quidem eadem bona conferendo; nam hoc est impossibile, sed vel rogando, vel hortando, vel orando Deum pro ipso; vel quacunque alia via dando operam, vt emendetur, & redeat ad gratiam Dei. Hanc sententiam tenet Adrianus in 4. in propria quæstione, quam de hoc mouet, in materia restitutionis, & Scotus in 4. distinction. 15. quæstion. 3. articul. 1. Ricardus eadem distinctione, artic. 4. quæstion. 2. Paludanus in 4. distinction. 15. quæst. 2. artic. 2. conclusione 1. Maioris eadem distinctione quæstion. 17. dubio vltimo, Antoninus 2. parte, titul. 2. capit. 2. & summa Angelica verbo, restitutio, in principio.

Non est possibile in omni materia certitudo euidentiæ. ¶ Pro explicatione huius difficultatis & multarum aliarum, quæ in materia morali frequenter occurrunt, aduertendum est primò ex Aristot. lib. 1. Ethicor. non esse possibile, quòd in omni materia omnium eorum, quæ ibi tractantur habeatur certitudo euidentiæ. Imò addit Aristoteles esse pertinacia, & hebetis ingenio æqualem in omnibus exigere certitudinem, nec contentum esse illis, quæ in tali materia quoquo modo sciri possunt. Habetque hoc maximè locum in materia morali, in qua imprudentis, & amentis est plus quam coniecturas, aut rationes probabiles, autoritatesque Doctorum, ac virorum prudentum postulare: quod & nos faciemus hîc & in quacunque alia morali disputatione.

Obligatio restitutionis ssper oritur, vel ex re accepta, vel ex iniusta acceptione. ¶ Secundo est aduertendum, quod, vt constat ex D. Thom. infra, artic. 6. vno è duobus modis, vel ambobus simul, potest alicui contingere obligatio restitutionis, scilicet, ratione rei acceptæ, vel ratione iniustæ acceptionis. Exemplum primi: Petrus, qui rem alterius furatus non fuit, habet eam apud se, vel quia eam emit ab eo, qui furatus fuerat, vel, quia fur gratis illam contulit, tenetur eam restituere ratione rei acceptæ apud se detentæ. Exemplum secundi: Idem Petrus furatus fuit rem alterius, & posteà perdidit illam; aut alius fur ab eo furatus fuit, tenetur nihilominus eam restituere: non ratione rei acceptæ, quia eam apud se non habet, sed ratione iniustæ acceptionis. Et sic qui alterius domus combussit, aut messes depopulatus est, tenetur restitutionem facere ratione tantùm iniustæ acceptionis. Appellamus autem iniustam acceptionem in præsenti quamcumque iniuriam alteri factam, dummodo violationem iustitiæ in se contineat: nam ex hac solum nascitur obligatio restitutionis.

Primum dictum. ¶ His suppositis ad explicationem difficultatis, dico primò, certum esse, quod qui alteri nocuit spiritualibus bonis, non tenetur ad restitutionem ratione rei acceptæ: non enim habet apud se gratiam, aut virtutem, in quibus nocuit.

Secundum dictum. ¶ Dico secundo, quòd quamuis alicuius peccatum sit ex suo genere grauissimum, ex eoque sequatur proximo maximum detrimentum, adhuc intentum ab operante; si tamen non habet annexam iniuriam, nullam relinquit obligationem restituendi. Verbi gratia: Si quis ex sola libidine citra vim, aut fraudem nobilem fœminam ad flagitium inducat, & illa consentiens amittat non solum Dei gratiam, sed & æstimationem apud homines, & statum, ad quem vocanda esset, si castè vixisset, non tenetur aliquid restituere. Fateor peccati grauitatem plurimum augeri, & ex nocumento sequuto, & ex praua intantione nocendi: quæ quantò magis fuerit expressa, tantò magis erit charitati contraria. Sed nego obligationem restituendi superesse. Et probatur ex fundamento posito: Obligatio restitutionis solum habet ortum, vel ex re accepta, vel ex iniusta acceptione. Sed in casu posito non est res accepta, vt constat, nec etiam acceptio iniusta; nulla enim fœminæ fit iniuria, quæ iustitiæ violationem contineat: ergo nulla manet obligatio restitutionis. Ex hoc infertur, quòd ex peccato scandali, vel materiali, quando ex facto alicuius præter intentionem sequitur ruina proximi, vel formali, quando malum alterius est per se intentum, nunquam relinquitur obligatio restituendi. Scandalum enim formaliter opponitur charitati, & non virtuti iustitiæ: & restitutio semper præsupponit iustitiæ violationem. Secus autem erit de obligatione correctionis fraternæ, quæ ex misericordia procedit, & non ex debito iustitiæ, vt diximus supra, quæstione trigesimatertia.

Tertium dictum. ¶ Dico tertio: Quicunque per vim aut fraudem aliquem in peccatum induxit, tenetur ad restitutionem eius damni, quantum possibile fuerit. Probatur: Quando fraus intercedit, aut violentia, est locus iniuriæ, vt patet in ciuilibus contractibus: sed restitutio est velut reparatio factæ iniuriæ: ergo poterit in eis locum habere. Et si quis quærat, quid tunc facere teneatur, respondeo, quòd si per vim detinuet in occasione peccandi, tenetur liberum relinquere: si metu est oppressus, tenetur securum facere: si deceptus tenetur docere veritatem. Sed quoniam hæc remedia potius videntur ad cauenda futura peccata, quàm ad delendum commissa, adhuc dico, quòd iure restitutionis tenetur qui taliter læsit admonere, exhortari, preces ad Deum fundere, ac meliori via, qua poterit, dare operam, vt læsus resipiscat. Cùm enim ex iustitia teneatur spirituale detrimentum, quod per vim, aut fraudem intulit, reparare, & ad id faciendum prædicta media videantur aptiora, & magis opportuna; manifestè sequitur, quod tenetur illa omnia adhibere.

Quæstio. ¶ Et si quis quærat, an in temporalibus teneatur facere recompensationem, qui alterum fraudulenter *Solutio.* induxit ad peccandum; respondeo, per se loquendo damna spiritualia reparanda non esse per bona temporalia; quia temporalia; & spiritualia sub eodem *Quando malum spirituale est recompensandū bonis temporalibus.* genere commutabilium non continentur. Per accidens tamen exigitur aliquando temporalis recompensatio in duobus casibus. Primus est, quando spirituali nocumento fuit etiam annexum malum corporale, vt si vulnerauit eum, quem per violentiam volebat inducere ad peccandum: tantò enim corporalis iniuria fuit maior, quantò causa ex parte inferentis fuit iniustior. Secundus, quando aliquis per vim, aut fraudem in eum statum peccati est inductus, à quo sine temporali sumptu eripi non potest. Vt si fœmina per violentiam alterius sit adeò libidini exposita, vt reuocari non possit absque eo, quòd matrimonio copuletur, vel religionem ingrediatur, tunc enim qui causam dedit tanto malo, teneretur illud temporale dispendium subire. Sed an teneatur reuocare à peccato, in quod induxit, etiam cum periculo vitæ; respondeo, quòd cum sola charitas obliget aliquando pro fratribus animam ponere, vt diximus supra quæstione vigesima sexta, articulo quarto, multo magis locum habebit hæc obligatio quando adest etiam debitum iustitiæ. Vnde, quemadmodum existenti in extrema necessitate tenentur omnes de necessarijs ad statum subuenire: sed multo magis ille, qui egentis bona diripuit, quia etiam ex iustitia tenetur: ita in nostro proposito. Ex dictis infertur, quod *Corollarium.* qui absque vi & fraude alium induxit ad peccandum, etiam si malo animo, & dedita opera id fecerit, nullam tenetur facere restitutionem. Cuius contrarium Adrianus, & alij affirmabant. Cæterum, si per vim, aut fraudem induxit ad peccandum, vel aliter læsit in spiritualibus, manet obnoxius restitutioni, quidquid dicat Syluester, verbo, restitutio tertia. §. primo. Nec obstat, quòd voluntariè quis peccet, ad hoc, vt ille, qui per vim, aut fraudem nocumentum intulit in spiritualibus, excusetur à restitutione. Qui enim per metum virginem compulit, vt sui copiam facere, vel per vim traxit alium, vt hæreticorum interesset conuentui, à quibus est seductus, non excusatur à restitutione, quamuis vtrobique adfuerit peccantis voluntas. Et ratio est: Nam, quamuis ex ea parte, qua fuit voluntarium, non sit locus iniuriæ, ex ea tamen, qua permiscetur inuoluntarium, iniustitia committitur. Sicut & accidit in venditione, in qua licèt sit voluntarium simpliciter, quantum ad substantiam contractus; quia tamen est admixtum inuoluntarium: quantū ad excessum iusti pretij, manet locus restitutioni. Nec etiam obstat, quòd spiritualia nocumenta perfectè ab hominibus reparari non possunt ad hoc, vt ille, qui per vim, aut fraudem damnum intulit, excusetur à restitutione. Nam certum est, quòd erutum oculum, aut manum abscissam solus Deus potest perfectè reparare: & tamen qui tales intulit iniurias aliquam tenetur facere restitutionem. Et item, qui tantum debitorum contraxit, quod pro tenuitate facultatis restituere non potest, tenetur nihilominus ad id, quod potest.

Ad 1. Arg. ¶ Sed restat nunc respondere ad argumenta facta in principio quæstionis. Ad primum respōdetur concessa maiori, atque minori, negando consequentiam: aliter enim iudicandum est de vitijs oppositis charitati, & aliter de vitijs oppositis iustitiæ. Nam, quia charitas attendit bonum amici, illud peccatum erit magis contrarium charitati, quod grauius detrimentum habet annexum. Tamē, quia iustitia seruat æqualitatem in rebus, secundum voluntatem proximi, illud peccatum erit magis contrarium iustitiæ, quod fuerit magis aduersum voluntati patientis, quamuis ex genere suo sit leuius malum. Ex quo infertur, quòd, quia spiritualia detrimenta quamuis sint maiora, ob idque magis charitati contraria: quia tamen sunt minus contra voluntatem patientis, eo quòd semper in illis adest simpliciter voluntarium, idcirco fit, vt etiam sint minus contra iustitiam. Ex opposito modo se habent temporalia nocumenta; quæ quamuis ex

uis ex genere suo sint minora, & ob id minus opposita charitati; quia tamen, regulariter loquendo, sunt magis contra voluntatem patientis, fit, vt etiam sint magis contra iustitiam, atque ex consequenti magis obnoxia restitutioni. Restitutio enim, vt diximus, solùm oritur ex iustitiæ violatione.

Ad 2. argumentum.

¶ Ad secundum argumentum respondetur, quòd ex voluntate peccantis non tollitur omnino restituendi obligatio; sed ex eo solum, quòd nullus relinquitur iuiuriæ locus. Vnde, quia qui soluit vsuras, voluntariè reddit minimum, & sic quantum ad hoc nulla est ei iniuria; inuoluntariè autem dat superabundantiam, ea scilicet, ratione, quia aliter suæ necessitati consulere non potest; & ob id, quantum ad hoc, patitur iniuriam; fit, vt qui ad vsuras dedit, quidquid vltra sortem accepit teneatur restituere; & idem etiam contingit in spiritualibus, vt diximus in tertio dicto.

Ad 3. argumentum. Duplex potest esse deceptio in spiritualibus.

¶ Ad tertium argumentum, vt respondeamus, supponendum est, quòd deceptio in spiritualibus potest esse duplex. Vna formalis, quando quis sciens & prudens docet perniciosam doctrinam. Et qui taliter decipit tenetur non solum ex charitate, verum etiam ex iustitia suum reuocare errorem: quemadmodum & qui in ciuilibus contractibus alium deciperet. Fides enim, quæ dictorum, atque pactorum constantia, & veritas à Cicerone appellatur, est fundamentum iustitiæ. Altera deceptio est materialis: quando quis putans dicere verum, docuit falsum. Et tunc qui taliter decipit, si verum posteà resciuerit respectu pristini erroris, tenetur solum ex charitate suam sententiam reuocare, cæterum respectu nocumenti futuri, etiam ex iustitia tenetur remedium adhibere; alioqui reus erit damnorum, quæ inde fuerint subsequuta. Sicut & medicus, qui per ignorantiam pro salubri remedio adhibuit perniciosum.

Ad 4. argumentum. Dubium de eo qui retrahit alium ab ingressu religionis.

¶ In quarto argumento tangitur difficultas de illo, qui aliquem à religionis ingressu, vel professione retraxit, an teneatur quidquam restituere? Paludanus in quarto, distinct. decimaquinta, quæstione secunda, dicit, quòd qui alieri propositum religionis sic dissuasit, vt persuaserit ne intret, vel alia via eum vitæ monasticæ subduxerit, tenetur ad restitutionem in integrum, nempe, aut illi religionis ingressum rursus persuadendo; aut alterum eius loco substituendo; aut si neutra istarum via patuerit, obstringitur, in quit, idem ipse intrare. Eandem sententiam tenet Antoninus secunda parte, titulo secundo, capitulo secundo, & Adrianus in quæstione illa citata de bonis animæ restituendis. Verum tamen est, quòd Adrianus ponit quandam limitationem dicens, hanc opinionem tunc esse veram, quando quis, vel religionis odio, vel alio malo animo id fecit; secus autem est, si aut amicitia, aut parentum commiseratione ad id fuerit adductus. Nam tunc dicit, quòd quamuis peccatum committat, lex tamen restitutionis non obligat. Nos tamen supponimus quòd in præsenti disputatione possumus loqui, aut de spirituali nocumento, quod per se inuenitur in tali reuocatione, aut de nocumento temporali, quod per accidens potest imminere religioni ex eo, quòd ab ea vir vtilis abducitur.

1. Dictum.

¶ Ad explicationem propositæ difficultatis dicimus multa. Primum est: Qui per iniuriam retraxit à religione aliquem, ex cuius præsentia proueniebat ipsi religioni temporalis vtilitas, tenetur ad illius restitutionem, siue talis vtilitas proueuerit ex industria personæ, siue ex paterna hæreditate. Dicitur autem ille per iniuriam retrahere aliquem à religione, qui per vim, aut fraudem id facit, vt constat ex dubio præcedenti. Probatur: Damnum illud temporale est contra iustitiam illatum: sed in his propriè habet locum restitutio: ergo ea est facienda. Est tamen aduertendum, quod non semper in his æqualis exigitur satisfactio, sed quantò minus fuerit ius acquisitum ipsi religioni, tantò minor restitutio erit facienda. Nam, si distractus erat professus, & propter iniquam distractionem religio non potest hæreditatem obtinere, tenetur distrahens in totum. Si verò distractus erat nouitius, quia tunc hæreditas pendebat ex futuro euentu, minor quantitas debetur. Et erit adhuc leuior obligatio, si talis distractus solùm apud se proposuerat particularis religionis ingressum. Itaque quemadmodum qui alicuius sata destruit, tanto magis restituere tenetur, quantò ipsa sata maturis frugibus fuerint viciniora, ita etiam in nostro proposito.

¶ Dico secundo: Qui per iniuriam alium impedit ab ingressu, vel statu religionis, tenetur eidem in bonis spiritualibus tantum restituere, quantum humana facultas permiserit. Itaque non solùm tenetur remouere impedimenta in futurum, sed etiam admonere, orare, & preces ad Deum fundere, vt antiquum exequatur propositum. Sunt enim omnia ista media tali fini proportionata, vt suprà dicebam de alijs bonis spiritualibus. *2. Dictum.*

¶ Dico tertio, quòd, qui sine fraude, aut dolo impedit alterum ab ingressu, vel statu religionis, quamuis id faciat ex malo animo, aut etiam ex odio religionis, nullam tenetur facere restitutionem. Probatur: Nulla ibi inuenitur iniustitia, quæ per restitutionem sit reparanda, sed solum est peccatum contra charitatem: ergo. *3. Dictum.*

¶ Dico vltimo: Ex eo quòd aliquis per iniuriam retrahat alterum ab ingressu religionis, nunquam tanta relinquitur obligatio, vt ipse teneatur pro illa religionem ingredi, aut alterum loco illius substituere. Probatur primò: Quoniam hæc non sunt media per se ordinata, aut necessaria, ad hoc vt augmentum spirituale, quo quis fuit defraudatus ei restituatur. Et præterea, quia cum consilium religionis sequendæ, quo homo à se abdicat propriam voluntatem, sit valde difficile, nullo metu, aut delicti commissione potest quis compelli, vt illud sequatur, etiam si mille monachos, vt exirent, compelleret. Propter quod tantum volentibus dixit Christus Matthæ. decimonono. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Et hinc, vt arbitror, ortum habuit, quòd quamuis sæpe sæpius leges Canonicæ adulteras, vel hæresiarchas, aut alios delinquentes intra monasteria, aut etiam intra arctissimas cancellas occludant, neminem tamen cogunt votum religionis emittere. Fateor quidem, quòd si tantum detrimentum temporale alicui religioni euenisset, vt non posset, qui fecit iniuriam restituere, teneretur se religioni tradere: sicut & aliquando debitor tenetur se in seruum tradere creditori: tamen quòd teneatur monachus fieri, aut religionem vouere, id prorsus negamus. Et exemplum Magistri Raimundi, quod adducit Syluester, verbo restitutio tertio. §. primo, & cuius meminit Soto libro quarto, de iustitia, & iure. quæstione sexta, articulo tertio, potius est argumentũ diuinæ vocationis, quam obligationis humanæ. *Vltimum dictum.*

¶ Sed contra hoc est argumentum: si quis suaderet *Argumentum contra vltimum dictum.*

alicui

alieno seruo, vt à domino fugeret, teneretur ad illius restitutionem: sed tantum ius habet religio ad monachum, quantum dominus ad seruum: ergo pari ratione qui suaderet monacho, vt religionem relinqueret, teneretur ad illius restitutionem.

Solutio. ¶ Respondetur tamen, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Nam non est eadem ratio de monacho, & de seruo. Dominus enim habet ius vtile in seruum, sicut & in alias res temporales: & ideò qui contra domini voluntatem seruum adducit, non minus violat iustitiam, quam, si equam solueret, aut bouem abigeret: At verò religio non hac ratione possidet monachum: sed est sicut filius in domo patris, & sicut ciuis in libera ciuitate. Qui enim diuino obsequio seipsos mancipauerunt, & si obligati sint religionis voto, non tamen possidentur; vt serui ad religionis, vel praelatorum temporale commodum, sed ad suam ipsorum spiritualem vtilitatem. Ex quo fit, vt seruitus illa libertate plena sit. Et sic, licèt monachus ea abutatur exeundo à religione pro sua voluntate, solum tamen obligatur voto obedientiae redire, non ad aliquam tenetur restitutionem. Et eadem ratio est de illo, qui suasit monacho, vt exiret. Et per haec patet solutio ad quartum argumentum, cuius occasione haec omnia dicta sunt. Ad confirmationem respondetur, quòd bona spiritualia sunt in

Bona spiritualia, in duplici differentia. duplici differentia. Quaedam enim sunt, quae immediatè spectant ad animam, nempe, ad consequendam aeternam felicitatem, vt gratia, virtutes, & id genus alia. Et de huiusmodi bonis spiritualibus intelliguntur ea, quae hucusque dicta sunt. Alia bona spiritualia sunt, quae non immediatè ordinantur ad salutem spiritualem animae, vt scientia, ars, & similia. Et de his eadem est ratio sicut de alijs bonis corporalibus. Vnde dico, quòd qui hominem, aut praestigijs, aut alia via dementaret, vel per vim, aut fraudem à literarum studio diuerteret, ad arbitrium boni viri teneretur, sicut in alijs temporalibus damnum reficere. Et haec dicta sint de tota ista difficultate.

De restitutione vitae vel membri disputatio. ¶ In primo argumento inquirit D. Thom. an restitutio vitae, vel alicuius membri, sit de necessitate salutis. Et videtur, quòd non, quia est impossibilis. Respondet tamen D. Thom. quòd quando illud, quod est ablatum, non est restituibile, vt vita, & membra debet fieri recompensatio per aliud, quod sit possibile, vt per pecunias, vel per honorem, considerata conditione vtriusque personae ad arbitrium boni viri. Sed pro ampliori huius rei declaratione aduertendum est primò, multipliciter posse contingere, quòd aliquis laedat alterum in corpore. Nam primo potest laedere auferendo vitam. Secundò, mutilando membrum. Tertiò, infligendo vulnus, absque alicuius membri mutilatione. Et tandem quartò, in aliquibus bonis corporalibus, à quibus vita non dependet, vt in pulchritudine, celeritate corporis, &c.

Duplex damnum sequi potest ex corporis laesione. ¶ Secundò est aduertendum, quòd duplex damnum potest sequi ex corporis laesione. Vnum est in bonis temporalibus; vt quando alicui opifici abscinditur manus, qua se & familiam suam alebat. Alterum in ipso corpore tantum, quando eruitur oculus, vel aliud infligitur vulnus, ex quo nullum sequitur nocumentum in bonis temporalibus. Et sic duplex potest esse quaestio. Prima, an qui laesit alterum in corpore teneatur facere recompensationem illorum bonorum temporalium, quorum detrimentum patitur, qui fuit corpore laesus. Altera, an teneatur facere recompensationem illius nocumenti, quod intulit. Dicemus de vtraque suo ordine. Et sic ad primam deuenientes, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse quod qui laesit alterum in corpore, & ex illa laesione aliquorum bonorum temporalium iactura est subsequuta, vt in exemplo posito de opifice, cui manus fuit abscissa, tenetur in conscientia talium bonorum iacturam compensare. Probatur ex illo Exodi capitulo vigesimo primo, quod refertur in capit. primo de iniurijs, & damno illato. Si rixati fuerint homines, & percusserit alter proximum suum lapide, vel pugno; & ille mortuus non fuerit, & iacuerit in lecto, qui percusserit, operas eius, & impensas in medicos, restituat. Si dicas hoc esse praeceptum veteris legis, & sic per legem Euangelicam fuisse reuocatum, respondeo, quòd licèt praecepta caeremonialia & iudicialia veteris legis fuerint per Euangelicam reuocata, moralia tamen, vtpote, quae erant de iure naturali, reuocata non fuerunt. Et certum est, quòd praeceptum de restituendis operis, & expensis ab illo, qui alterum laesit, est morale praeceptum, valde rationi naturali consentaneum. Idem etiam potest probari ex cap. si culpa, extra, de iniurijs, & damno illato. Vbi haec ponuntur verba. Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, seu alijs irrogantibus opem fortè tulisti: aut haec tua imperitia seu negligentia euenerunt, iure super his satisfacere te oportet. Itaque hoc certum est.

¶ Sed est dubium, an si ille, qui alterum laesit in corpore, puniatur à iudice poena legali, teneatur adhuc recompensare damna, quae ex tali laesione fuerunt subsequuta. *Punctus difficultatis.* Verbi gratia, Occidit aliquis opificem sua industria alentem familiam: & posteà homicida ille suspenditur à iudice, dubium est, an etiam teneatur liberis & vxori compensare damnum temporale, quod ex tali homicidio fuit subsequutum. Scotus in quarto, distinctione 15. videtur significare, quòd talis occisor ad vlteriorem satisfactionem non tenetur, sed sufficienter satisfacit patiendo poenam, quam alteri intulit. Idem tenet Adrianus in materia de restitutione, quaestione vltima. Et ratio est: Nam non videtur aequum, quòd qui luit in corpore, in bonis etiam temporalibus luat, duplicem poenam pro eodem delicto sustinens.

Conclusio. ¶ In hoc tamen sit conclusio: Qui alterum occidit, vltra poenam mortis, quam instè patitur, tenetur recompensare damnum temporale, quod ex tali occisione vxori & filijs fuit subsequutum. Hanc sententiam tenet Couarruuias libro secundo variarum resolutionum capit. decimo, numero septimo, & Nauarro in manuali capit. decimo quinto, numero vigesimoquinto. Et probatur: Lex naturalis, & diuina obligat talem occisorem ad restituendum parti damnum illatum: sed illa punitio, quae ad vindictam publicam sumitur, solum est compensatio iniuriae reipublicae factae; vt constat ex lege, ita vulneratus. ff. ad legem Aquiliam. & ex capit. vt famae, de sententia excommunicationis. quae à debito, quo parti tenebatur non liberat: ergo ea non obstante tenebitur occisor parti satisfacere damnum illatum. Secundò: Qui duobus hominibus diuersas res debet, per hoc, quod soluit vni non liberatur à debito alterius: sed homicida ille est debitor reipublicae, quam occidendo eius membrum iniuria

afficit

affecit: & præterea est debitor damni temporalis ex tali occisione subsequuti, iuxta illud, quod habetur in cap. vltimo de iniurijs & damno illato. Qui causam damni dat, ipsum damnum dedisse videtur: ergo per hoc quod satisfaciat reipublicæ moriendo, non liberabitur ab obligatione satisfactionis, quæ erga hæredes relinquitur. Vltimò: Fur, qui propter sua delicta suspenditur, tenetur ad restitutionem omnium eorum, quæ furtiuè sustulerat, si habeat vnde possit illa restituere, vt omnes Doctores concedunt: ergo similiter qui occidendo aliquem fuit causa damni temporalis, tenebitur illud vxori & liberis compensare, quamuis ex alia parte pro delicto suspendatur. Probo consequentiam: Nam æqua est vtriusque ratio. Ex hoc infert Nauarro, quòd hæredes illius, qui decollatus, vel suspensus est per sententiam, obligantur ad restituendum damnum parti illatum, sicut ad soluendum alia debita. Imò etiam dicit, quòd fiscus ad id tenetur: si bona fuerint confiscata, vt colligitur ex lege, non possunt, & ex lege, in summa. ff. de iure fisci. Est tamen hoc intelligendum, quando ad hæredem libera bona defuncti translata sunt. Nam si solùm iure successionis prouenit primogenitura, nequaquam ad id tenetur. Ex quo sequitur, quòd si homicida quandiu vixit nullam restitutionem fecit, tenentur hæredes eandem facere, quam ille si vixisset. Sed hoc moderamine adhibito, quòd, cum hæredes non teneantur ratione iniuriæ a se commissæ, sicut autor criminis, non sunt tantum vrgendi ad restitutionem, quantum homicida. Cum maiori enim grauamine est facienda restitutio, quæ debetur ex iniusta acceptione, quam illa, quæ solum debetur ex re accepta. Quod velut generale documentum habendum est pro omnibus debitis, quæ ex damno per accidens consequuntur. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, non esse æquum, quòd qui luit in corpore, pro eodem etiam delicto luat in bonis, vt optimè docet Felinus, in capit. ad liberandum. de Iudæis. Et sic dicit, quòd qui ob delictum luit corpore, eo quod non habet in ære, ad pœnam pecuniariam non tenetur, quamuis posteà satis bonorum ad eam soluendam acquirat. Cæterum in casu argumenti non pro eodem delicto luit in corpore, & in bonis. Nam in corpore luit propter iniuriam factam reipublicæ, cui interest delicta punire, ne qui nequam sunt nequiores fiant. Obligatio autem restituendi nascitur ex damno illato. Ex quo infero, quòd quando pars læsa vult, quòd delinquens per pœnam corporalem, non solum reipublicæ, sed etiam sibi satisfaciat, ad nullam vlteriorem tenetur recompensationem. Quod etiam colligit Nauarro loco citato ex lege prima. ff. de satisd. cog. & ex leg. si rem §. omnis. ff. de pign. act.

Secundum corollarium Nauarri.

§ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quantum teneatur restituere ille, qui occidit, aut mutilauit opificem, sua industria liberos & vxorem alentem? Ioannes Maior in 4. distinct. decima quinta, quæstione decima nona, dubio vltimo dicit, teneri talem homicidam tantum reddere hæredibus, quantum defunctus iudicio prudentum in tota vita fuisset lucraturus, deductis tamen laboribus. Quia non est, inquit, æquum quòd tantum detur quiescenti, quantum daretur laboranti. Sed hæc sententia meritò reiicitur à Magistro Soto libro quarto, de iustitia & iure, quæstione sexta, articulo tertio, & à Couarruuia libro secundo, variarum, cap. 10. numero septimo, quia tunc contingere posset, quòd nihil superesset restituendum, si labores deducantur. Vt est videre in eo, qui

Dubium de occidente, aut mutilante opificem. Sententia Ioannis.

occidit, aut mutilauit hominem, qui solo suo labore lucrum, & victum quærebat, vineam, aut agrum colendo. Tunc enim, si labores deducantur, nihil restat quod sit sibi recompensandum. Item qui impedit inuitum ab opere, quo duos argenteos erat lucraturus, tenetur illos in integrum restituere, non deducendo laborem: quia talis impeditus erat accinctus operi: ergo pari ratione, qui occidendo, aut abscindendo brachium impedit alterum à pecunia, quam laborando lucraretur, tenetur illam restituere, nullo deducto labore.

§ Scotus in 4. distinct. decima quinta, quæstione tertia, dicit, quòd qui occidit, aut mutilauit opificem, totum illud tenetur restituere, quod ipse lucraretur. Ità quod si suo opere liberos & familias alebat, totum illud tenetur recompensare, qui huius damni extitit causa. Eandem opinionem tenet Adrianus quæstione vltima, de restitutione. & Nauarro in Manuali, capitulo decimo quinto, numero vigesimo quinto, numero vigesimo sexto, & probatur ex capitulo vltimo, de iniurijs & damno illato. Vbi sic dicitur: Si tua culpa damnum datum est, iure super hoc satisfacere te oportet. Et ratione sic argumentor: Iustitia commutatiua constituit æqualitatem simpliciter inter datum & acceptum; & similiter inter damnum illatum, & id, quod in illius recompensationem redditur: ergo tantum tenetur quisquam reddere, quantum damnificauit, vt sic sit debita æqualitas commutatiuæ iustitiæ. Ex hoc infert Nauarro, confessarium non debere absoluere homicidam illum, aut mutilatorem, nisi facta priùs sufficienti recompensatione ad æqualitatem, habeat vnde possit satisfacere, aut si non habeat, sine firmo proposito satisfaciendi, habita commoditate. Hæc tamen sententia est nimis rigida. Primò: Quia ex ea sequitur, quòd si vnus artifex alterum occidit, aut mutilauit, & occisor sua arte solum id lucratur, quod defunctus lucrabatur, totum illud tenetur hæredibus defuncti dare: quod est valde durum. Item sequitur quòd si mercator occidit mercatorem, & occisor solum id lucratur, quod defunctus erat lucraturus, totum illud tenetur hæredibus conferre: quod est valdè graue. Adrianus loco citato nihil horum habet pro inconuenienti. Sed Maior dicit, quòd postquam familia defuncti habet aliunde victum, nihil homicida tenetur ei dare. Fallitur tamen: Nam cum iustitia commutatiua præcipiat, vt quantum ablatum est, tantum reddatur, modò qui abstulit sit soluendo parum refert, sint-ne hæredes diuites, aut pauperes.

Sententia Scoti.

§ Quocirca ad explicationem huius difficultatis, quæ grauissima est, supponendum est primò tanquam certum, quòd expensæ factæ in curatione illius, qui læsus, aut occisus est, sunt necessario soluendæ; vt constat ex capit. primo de iniurijs, & damno illato.

1. certum.

§ Secundò etiam est certum, quòd damnum temporale ex morte seu ex læsione iniusta alicuius subsequutum, etiam est ad æqualitatem resarciendum ab eo, qui iniustè læsit, aut occidit. Ratio enim iustitiæ commutatiuæ id postulat: nec quantum ad hoc est aliqua differentia inter Doctores. Cæterum, quoniam non satis constat, quanta ne sit futura illa quantitas requisita ad æqualitatem constituendam inter occisorem, & damnum subsequutum; idcircò ad id opus est multa prudentia. Caietanus in summa, verbo, restitutio. cap. 3. dicit, quòd illa est assignanda secundum prudentiam boni viri; qui diligenter considerare

2. certum.

Punctus difficultatis.

Sententia Caietani vera.

tare debebit, qualitatem vtriusque personæ, scilicet, damnificantis & damnificatæ. Quando enim homicida est diues, maior ei restitutio est iniungẽda, quàm si egeret: & si occisus erat inutilis suis, minor, quã si esset frugi. Sunt item considerandæ aliæ circunstantiæ particulares dignitatis personarum, & modi occidendi. Et in primis sunt deducendi dies festi, & illi, in quibus homines laborare non solent. Sunt etiam deducendæ operæ, quas vxor & liberi faciebant; non enim tenetur qui damnum intulit, has operas compensare. Ac denique est considerandum, quòd id, quòd est in spe, non tantum valet, quantum id, quod est in re. Vnde quemadmodum qui côculcat triticum incipiens oriri, quamuis sit bona spes de illo, non tenetur tantum restituere, quãtum ex illo colligeretur, quia occurrunt frequenter multa pericula, quibus segetes defraudari possunt: ità etiam in nostro proposito non tantum debet reddi illi, qui damnum patitur, quantum posset ipse suo labore lucrari. Maximè cum posset mori, aut ægrotare, aut multis alijs modis à lucro impediri. Oportet etiam, quantum ad hoc, considerare conditionem, atque ingenium eius, cui fuit damnum datum: Nam si erat negligens in operando, non tantum ei reddi debet, quantum si erat diligens, eum minus esset lucraturus. De quibus omnibus videndus est Caiet. loco citato, & Soto lib. 4. de iustitia. quæst. 6. art. 3. circa solutionem ad 2. argumentum.

Quæstio. ¶ Et si quis quærat, an omnibus in hac parte læsis sit facienda restitutio, verbi gratia, occisus est vir, qui suis prouentibus alebat parẽtas, vxorem, liberos, quin etiam, & in pauperes liberalis erat; dubium est, an

Solutio. homicida teneatur his omnibus satisfacere. Ad quod breuiter respondeo, quòd solum illis tenetur restituere, quos secundum iustitiam defunctus alere tenebatur, quales sunt vxor, filij, atque parentes. Nam, cum restitutio supponat iustitiam commutatiuam violatam; & alij ab vxore, filijs, & parentibus secundum iustitiam ex natura rei non habeant ius ad talia subsidia; manifestè sequitur, quod solum his tenetur facere recompensationem.

Alia quæst. ¶ De tempore autem, pro quo ille, qui occidit, aut mutilauit opificem sua opera, vxorem, & filios alentem, teneatur recompensare damnum illatum, sunt variæ doctorum sententiæ, Panormitanus in capit. primo de iniurijs. dicit, quòd tenetur facere recompensationem pro toto tempore vitæ ipsius defuncti: ità quòd si occisus erat triginta annorum, tenetur occisor pro alijs triginta, vel quadraginta recompensationem facere. Et ratio est: Nam, cùm damnum sit illatum pro toto tempore vitæ ipsius defuncti; videtur, quòd pro eodem toto tempore sit damnum

Solutio. resarciendum, vt sic sit æqualitas iustitiæ. Hæc tamen sententia est nimis rigida. Vnde dico, quod quantum ad hoc etiam habet locum, quòd supra dicebam de eo, quòd habetur in spe, quod non tantum valet, quantum id quod est in re, maxime cum vita hominis sit incerta, & iuuenes mori sæpe côtingat, sicut & senes. Quare ad arbitrium boni viri erit facienda restitutio, deductis prius illis, quæ secundum prudentiam deduci debent, vt supra dicebam. Et hæc dicta sint de prima illa quæstione, qua de recompensatione bonorum temporalium, quorum detrimentum ex læsione sequitur, disputare proposuimus.

Aliud dubiũ principale. ¶ Superest, vt dicamus de secunda: nempe, an pro damno corporali sit etiam facienda aliqua recompensatio. Verbi gratia, occidit aliquis hominem, vel computauit eius brachium, ex quo damno corporali nullum detrimentum in bonis temporalibus fuit subsequutum; dubium est, an ille, qui occidit, aut mutilauit, teneatur pro damno illo corporali aliquam recompensationem facere? In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quod si homo ille occisus, aut truncatus est seruus, tenetur qui illum occidit, aut mutilauit restituere domino illius verum, ac legitimum valorem ipsius serui. Et ratio est: Nam cùm seruus sit bonum temporale domini, in quo fuit iniustè damnificatus, manifestè sequitur, quod ad æqualitatem erit ei facienda restitutio, vt sit æqualitas iustitiæ commutatiuæ. Sed est dubium, vtrum qui occidit, aut mutilauit hominem liberum pro damno illo corporali, teneatur ipsi, aut eius hæredibus aliquam facere restitutionem? Nauarro in Manuali, capite decimo quinto, numero vigesimo secundo, partem tenet negatiuam. *Sententia Nauarri, & aliorum.* Eandem tenet Couarruuias libro secundo Variarum capit. decimo, numero septimo. Et in eandem videtur declinare Glossa in capit. primo de iniurijs, & damno dato. Et probatur primò: Nam in *1. Argumentum.* dicto illo capitulo primo de iniurijs, solum præcipitur fieri recompensationem impensarum, quæ in medicos fuerint factæ, & operarum, quibus læsus caruit nulla facta mentione restitutionis pro corporis læsione; non autem est verosimile, quòd, si illa esset necessaria, prætermitteretur. Præterea in lege, qua actione. ff. ad legem Aquiliam. dicitur patrem consequuturum esse, quod minus ex operis sui filij propter vitiatum oculum sit habiturus, & impendia, quæ in eius curatione fecerit: nulla autem fit mentio recompensationis faciendæ pro læsione oculi. Et in lege ex hac. ff. si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. dicitur: Liberum corpus æstimationem non recipit. Et ideò pro illo nihil est necessario restituendum; sed solum est habenda ratio impensarum in curatione factarum, & operarum amissarum Idem etiam habetur in lege prima. ff. de his, qui effuderint, vel deiecerint §. sed cum. vbi dicitur: Quando homo liber perit, damni æstimatio non fit in duplum, quia in homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest. Et in lege vltima, eodem titulo. cum liberi hominis corpus ex eo, quòd deiectum, vel effusum quid erit, læsum fuerit, iudex computet mercedes medicis præstitas, &c. Et paulo inferiùs: Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æstimatio: quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.

2. Argumentum. ¶ Secundò, ratione argumentor pro eadem opinione; Qui debet alteri centum aureos mutuò; aut furtim acceptos, nec habet, vnde restituat, iure naturæ manet liber ab obligatione restituendi; nec quisquam obligabit eum ad faciendum aliam recompensationem, aut in bonis spiritualibus, aut in bonore: sed qui occidit, aut mutilauit alterum, non potest restituere damnum corporale illatum: ergo iure naturæ manet liber, atque ex consequenti non tenetur facere recompensationem in alijs bonis.

3. Argumentum. ¶ Tertiò: Si ille, qui occidit alterum, teneretur aliquam facere recompensationem pro damno corporali, maximè in bonis spiritualibus, quæ etiam defunctis possunt prodesse: sed in his non tenetur: ergo. Probo minorem: Qui occidit paganum non tenetur facere recompensationem, aut restitutionem in bonis spiritualibus, vt constat: ergo nec

qui

qui occidit Christianum, cum restitutio in lege naturali fundetur, quæ omnibus est communis. Et confirmatur: Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ ideò commutatiua dicitur, quia habet locum in commutationibus humanis, vt in venditione, emptione, &c. sed bona spiritualia in commutationes humanas venire non possunt: ergo nec compensatio in illis erit actus iustitiæ commutatiuæ, atq; ex consequenti nec restitutio.

4. argum. ¶ Quartò: Si Petrus occidit Paulum, pro quo delicto posteà Petrus occiditur à iudice, vxor & filij Petri nullam aliam tenentur facere recompensationem vxori, & filiis Pauli; vt omnes concedunt, & colligi potest ex eo, quod habetur Exodi vigesimo primo, & Leuitici vigesimo quarto, vbi pœna Talionis pro aliquibus delictis iniungitur, vt pro morte nulla alia restitutio imponitur facienda: ergo etiam si Petrus non fuisset occisus à iudice, non teneretur aliquam compensationem facere Paulo, aut eius hæredibus pro damno corporali. Probo consequentiam: Nam ex eo, quod aliquis punitur pœna debita, secundum legem, non deobligatur à restitutione, ad quam prius tenebatur: Vt si quis furatus est centum aureos, pro quo furto suspenditur, non deobligatur à restitutione illorum. Et pari ratione diximus de eo, qui occidit opificem sua opera vxorem, & liberos alentem: quod quamuis pro delicto occidatur à iudice, manet obligatus ad recompensandum damnum temporale vxori, & liberis illatum.

Vltim. arg. ¶ Vltimò: Homo non est dominus vitæ, nec membrorum suorum, vt diximus supra in materia de dominio: ergo qui abstulit ab eo vitam, aut aliquod membrum nihil ei pro illo tenetur restituere: sed satisfuerit, si domino vitæ satisfaciat per pœnitentiam. Probo consequentiam: Nam qui accepit à seruo decem aureos, qui erant domini sui, sufficienter satisfecisse dicetur, si illos domino recompenset.

Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus sit conclusio: Pro damno corporali, vt pro ablatione vitæ, aut abscissione membri, necessario est facienda aliqua recompensatio, etiam si ex illo damno corporali nullum sequatur detrimentum in bonis temporalibus. Hæc est communis opinio Doctorum, quam tenet Diuus Thomas hic in solutione ad primum. Caietanus in summa verbo, restitutio. capite secundo. Syluester verbo, restitutio. tertio §. secundo. Scotus in quarto, distinctione decimaquinta, quæstione tertia. Gabriel eadem distinctione, quæstione decimaquinta. Adrianus in quarto in materia de restitutione. quæst. vltima. & Soto vbi supra. Sed antequam illam probem, supponendum est, tam autores huius opinionis, quàm alterius conuenire in hoc, quòd si quis iniustè deformat aliquam fœminam, ratione cuius deformitatis ipsa non ità conueniens consequitur matrimonium, ac esset consequutura, si illam deformitatem non haberet, talis tenetur damnum recompensare, dando pecuniam, aut augendo dotem, qua illatum nocumentum resarciatur. Et eadem est ratio de illo, qui iniustè defflorauit, aut infamauit virginem; ratione cuius infamiæ non ità bene nubit. Verum tamen est, quòd hæc recompensatio non fit propriè pro læsione corporis, sed pro damno temporali inde subsequuto. Hoc supposito probatur nostra conclusio: Quicunque alicuius iniustæ inæqualitatis est causa, tenetur illam recompensare eo modo, quo potest; vt patet ex ratione naturali id dictante, & ex lege commutatiuæ iustitiæ, quæ id postulat: sed qui iniustè occidit hominem, aut abscidit eius membrum, fuit causa iniustæ inæqualitatis, vt constat: ergo tenetur illam resarcire eo modo, quo potest. Prætereà, quando damnum est illatum in bonis temporalibus, aut in fama, recompensatio est necessario facienda, vt infra dicemus: ergo à fortiori, quando damnum fuerit illatum in bonis corporis. Probo consequentiam: Nam bona corporis sunt maiora bonis temporalibus, & ipsa fama. Et confirmatur: Nam alias sequeretur esse melioris conditionis illum, qui hominem occidit, quam qui occidit bouem alterius; siquidem iste ex natura rei maneret obnoxius restitutioni, & alter non; quod est absurdum. Item: Si ille, qui occidit alterum, nihil pro damno corporali teneretur restituere, ex eo esset, quia vitam ad æqualitatem compensare non potest: sed hæc ratio nihil valet; nam qui debet centum millia aureorum, etiam si non habeat, nisi centum, tenetur illa restituere: ergo idem est dicendum in proposito. Vltimò: Pars læsa propter acceptam iniuriam potest conuenire cum homicida, aut cum eo, qui brachium abscidit in pretio temporali, vt omnes fatentur: ergo talis homicida aliquid temporale debet ex iustitia. Probo consequentiam: Nam aliàs illa conuentio esset iniusta. Potest tandem confirmari nostra sententia; ex illo Exodi capite vigesimoprimo. Si quis percusserit oculum serui, aut ancillæ, & fecerit eos luscos, dimittet illum liberum pro oculo, quem eruit. Vbi, vt videtis, pro damno corporali recompensatio libertatis iniungitur. Et in eodem capit. Si rixati fuerint viri, & alter percusserit mulierem prægnantem, & abortiuum fecerit, si illa mortua non fuerit, reddet quantum maritus petierit, & arbitri iudicabunt. Et, vt docet Diuus Augustinus, quæstione octuagesima, super Exodum, ibi solum est sermo de abortiuo, nondum animato. Si ergo pro isto recompensatio fieri præcipitur, à fortiori esset facienda, si abortiuum esset animatum. Sunt denique in illo capitulo, plures aliæ recompensationes taxatæ, quæ pro damno corporali fieri præcipiuntur. Ex quibus omnibus colligere licet, esse de iure naturali, quòd pro damno corporali vitæ, aut membrorum recompensatio fiat, quamuis quantitas, aut qualitas recompensationis ex naturali iure non sit taxata, sed determinetur ex iure positiuo, aut diuino, vt in veteri lege; aut humano, vt in legibus ciuilibus, & canonicis.

¶ Et si quis quærat, quænam sint illa bona, quibus Quæstio.
homini occiso, aut mutilato debet fieri recompensatio pro damno corporali, dico primò certum esse, quòd illi, cui brachium, aut aliud membrum fuit Solutio.
iniustè ablatum, vel vulnus citra mortem inflictum, potest, & debet fieri recompensatio in bonis temporalibus, non ad libitum illius, qui damnum accepit, sed secundum arbitrium boni viri, pluribus circunstantiis consideratis. Nam, quamuis membrum, aut quodcunque aliud bonum corporale præstet quibuscunque temporalibus, vtpote quod est superioris ordinis, iam tamen, secundum humanam æstimationem, est factum pretio æstimabile; & sic illo potest fieri recompensatio, si non ad æqualitatem simpliciter; saltim ad æqualitatem aliquo modo. Dico secundo: Potissimus modus, quo homini iniustè occiso potest, & debet fieri recõpensatio est per suffragia, & alia bona spiritualia. Hanc sententiam tenent Scotus, Adrianus, & Soto vbi supra. Et probatur: Recõpensa-

teneretur facere recōpensationē in bonis spiritualibus: ergo nec qui occidit Christianū. Nam cùm ratio naturalis dictet, quòd quando non potest restitui id, quod ablatum est, restitutio fiat in eo, quod cedit in vtilitatem illius, cui iniuria fuit facta, & bona spiritualia, atque suffragia secundum fidem non possint prodesse Pagano occiso, possint autē prodesse Christiano, fit, vt non sit eadem ratio de vtroque, sed longè diuersa. Ad confirmationem respondetur, verum esse, quod restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ propriè solum habet locum in illis, inter quę potest esse æquale simpliciter; quales sunt commutationes humanæ. Cæterùm quoniam sunt plura alia, inter quæ licèt non inueniatur perfecta ratio commutatiuæ iustitiæ, quia non redditur æquale simpliciter, inuenitur tamen aliqualis ratio iustitiæ, quia redditur quod potest, licèt non totum quod debetur, fit, vt etiam in his inueniatur aliquo modo restitutio, vel potius satisfactio. Et hæc est, quæ habet locum in bonis spiritualibus, & in recompensatione bonorum corporalium ad arbitrium boni viri.

Ad 4. arg. ¶ Ad quartum argumentum Scotus, Gabriel, & Adrianus locis citatis respondent concedendo antecedens. Imò dicunt, quòd qui alterum occidit nullo meliori modo potest pro damno corporali illato satisfacere, quam patiendo pœnam à lege taxatam. Et addunt isti Doctores, quod si iudex homicidam non interfecerit, non potest ipse melius satisfacere, quam exponendo vitam morti in bello contra infideles pro anima occisi. Hę. tamen sententia est apertè falsa. Primò, propter rationem positam in eodem argumento. Si enim, qui occidit alterum, prius quam pateretur pœnam legis, aliquam tenebatur facere restitutionem, sequitur quod ad eandem tenebitur postquam talem pœnam fuerit perpessus. Ex eo enim, quòd quis puniatur pœna debita secundum legem non deobligatur à restitutione ad quam prius tenebatur, vt est videre in eo, qui propter furtum suspenditur. Secundò, pati pœnam legis verè, & propriè loquendo non est restituere. Restitutio enim importat redditionem illius, quod iniustè fuerat ablatum, aut alterius æquiualentis, eo modo, quo melius fieri potest; ità, quòd ex ipsa restitutione aliqua resultet vtilitas ei, cui fuit iniuria facta: Sed ex eo, quod homicida occidatur à iudice, nihil occiso tribuitur, nec eius hæredibus, nec aliquid vtilitatis in eos redundat: ergo per talem pœnam mortis homicidæ inflictam nulla fit restitutio, aut recompensatio defuncto, nec eius hæredibus. Atque ex consequenti si ante pœnam inflictam tenebatur homicida aliquam facere restitutionem, vt Scotus, atque Gabriel concedunt, sequitur, quòd ad eandem tenebitur post pœnæ inflictionem. Quocirca nos ad argumentum propositum respondemus negando antecedens. Falsum enim putamus, quòd qui propter homicidium suspenditur à iudice non tenetur ad faciendam aliquam recompensationem filiis defuncti. Et ratio est: Nam, cùm ille iniustè damnificauerit eos, occidendo illorum patrem, & hoc damnum non resarciatur, per hoc, quòd ipse à iudice occidatur, ratio postulare videtur, vt aliam eis faciat compensationem.

Ad vlt. arg. ¶ Ad vltimum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico, nihil valere exemplum adductum de seruo. Nam, quamuis homo non sit dominus vitæ suæ, habet tamen vsum illius. Vnde quemadmodum quando aliquis habet vsum alicuius domi, vel fundi, & alius euertit, aut incendit talem domum, vel fundum, non solum facit iniuriam domino, sed etiam vsufructuario; & ideò non restituit sufficienter damnum, nisi vtrique satisfaciat: ita etiam in nostro proposito, quia homo habet vsum vitæ, atque membrorum, quamuis non habeat dominium illorum, non poterit qui ista iniustè abstulerit sufficienter satisfacere, nisi Deo per pœnitentiam, & ei, à quo abstulit per restitutionem debitam faciat recompensationem. Ex hoc infertur, quòd qui aufert à religioso librum, aut aliquid aliud, quod habeat ad vsum, etiam si ille, qui aufert, sit religiosus eiusdem ordinis, vltra hoc, quòd peccat mortaliter, tenetur illud eidem restituere. Et ratio est: Nam cum habeat facultatem vtendi illo libro, iniuriam facit qui eum ab eo aufert: & sic tenetur illi per restitutionem facere recompensationem.

¶ In solutione ad secundum argumentum agit D. Thom. de restitutione famæ. Et supposito, quòd tripliciter potest alicuius fama lædi: vno modo vere & iuste; vt ille, qui seruato ordine iuris, alium de vero crimine accusat: alio modo falsò, & iniuste; vt dum quis imponit alteri falsum crimen. Tertiò verè & iniustè, vt quando crimen occultum detegitur, constituit tres propositiones. *Sententia D. Thom. de restitutione famæ.* Prima est qui nocet alteri in fama vere & iuste nullam tenetur facere restitutionem. Secunda propositio: Qui nocet alteri in fama falsò, & iniustè, tenetur facere restitutionē dicendo, se falsum dixisse. Tertia propositio: Qui nocet alteri in fama, dicendo verum crimen, sed occultum, tenetur facere restitutionem sine mendacio tamen. Itaque non debet dicere se fuisse mentitum; sed quòd fecit iniuste, & male & quòd fides ei adhiberi non debet. Et addit D. Thom. quòd si fama secundum se restitui non potest facienda erit pro illa recompensatio in aliis bonis, sicut dictum est de recompensatione pro damno corporali, quod secundum se est irreparabile. Hæc habet Diuus Thomas in litera. Sed quoniam continent ingentem difficultatem plura ad illorum intelligentiam dicere oportebit. Et vt recto ordine procedamus, aduertendum est primò, quòd fama, vt dicit glossa in capit. vestræ. de cohabitatione mulierum & clerico. est illæsæ dignitatis status, moribus & legibus approbatus, & in nullo deficiens. *Famæ diffinitio.* Vel, vt dicunt Philosophi, atque Theologi, est æstimatio inculpatæ, & bonæ vitæ, quam de aliquo habent homines. Et quoniam vnusquisque reipublicæ ciuis ius habet, vt talis existimetur, qualem propria opera ostendunt, iuxta illud, quod Saluator noster dicit Ioan. 7. Nolite iudicare secundum faciem, sed rectum iudicium iudicate, hinc fit quòd tunc aliquis dicitur infamare proximum quando præclaram eius opinionem, quam habebat apud alios prauis rumoribus denigrat; atque adeò tunc etiam dicitur ablatam famam restituere, quando proximum reducit in eum statum, quem in aliorum mentibus habebat. Differt autem fama ab honore in eo, quòd honor est cultus & reuerentia exterius homini exhibitus virtutis, & dignitatis causa. *Differentia inter honorē & famam.* At verò fama est bona opinio in mente, & animo aliorum residens, originémq; ducens, vel à donis supernaturalibus, vel à virtute morali, vel à scientia, vel à nobilitate. Ex quo fit, vt fama lædatur per detractionem, qua alicuius vita, aut verè aut falsè verbis traducitur. Honos verò læditur per irreuerentiam atque contumeliam, quæ tam verbis, quàm factis cōsistere potest. Et quoniā homines proniores sunt ad malum, quàm ad bonum, fit, vt malum quàm facillime suadeatur; semel autem persuasum

ægre deleri poſsit à cordibus hominum. Sæpè enim auctoritas vnius, quæ potens fuit generare ſiniſtram opinionem de aliquo, non eſt ſatis ad eam abolendam; quæ eſt cauſa, vt reſtitutio famæ frequentiſsimè ſit neceſſaria, & difficillimè perficiatur.

¶ Secundò eſt aduertendum, quòd ad hoc vt aliquis alterius famam reſtituere teneatur; tres conditiones ſunt neceſſariæ. Prima eſt, quod ipſa fama verè fuerit læſa. Vnde quantumuis aliquis grauiſsimam aliquam detractionem fecerit, etiam animo lædendi, ſi tamen inde nulla infamia eſt ſubſequuta, ad nullam tenetur famæ reſtitutionem. Debet enim ſemper præſupponi inæqualitas, non ſolum intenta, ſed realiter facta, ad hoc, vt reſtitutionis obligatio oriatur. Sæpè autem videtur fama auferri, quæ tamen in rei veritate non aufertur. Quod quatuor modis contingit. Primus eſt, quando peccatum, quod de aliquo dicitur, ſecundum communem æſtimationem non cedit illi in infamiam. Vt ſi quis dicat de homine aulico, quòd prouocauit alterum ad ſingulare certamen, vel, quòd ſeruiuit alicui fœminæ nobili. Secundus: Quando ille, de quo aliquid dicitur, eſt publicè infamis circa illam materiam. Vt ſi quis diceret de publica meretrice, quòd iuuenem aliquem admiſit, Tertius: Quando infamia eſt leuis. Quartus: Quando infamator eſt adeò fide indignus; vt nullus illi fidem adhibuerit, vel creditur id ioco dixiſſe. In his enim omnibus caſibus ille, qui crimen detegit, vel falsò illud alicui impoſuit, ad nullam tenetur reſtitutionem ex defectu infamiæ ſubſequutæ. Secunda cõditio neceſſaria ad hoc, vt quis alterius famam reſtituere teneatur, eſt, quòd illam abſtulerit, vel læſerit iniuſtè. Ex quo infero primò, quod ſi quis ſeruato ordine iuris accuſet aliquem de crimine, quod ſufficientibus teſtibus probat, quanuis auferat famam illius, ad nullam tenetur reſtitutionem. Et idem iudicium eſt de eo, qui in correctione fraterna adhibuit duos, vel tres teſtes. Infero ſecundò, quòd quanuis iudex iniquo animo ferat ſententiam contra reum; & accuſator ſimiliter ex odio procedat; ſi tamen ſententia fuit iuſta ad nullam tenentur famæ reſtitutionem. Et ratio eſt: Nam licèt fuerit ablata contra charitatem, non tamen contra iuſtitiam. Et idem iudicium eſt de illo, qui publicè & iuridicè diffamatum in vno loco diffamat in altero. Infero tertiò, quòd quando aliquis hypocrita ab omnibus reputatur vir ſanctus, ſi quis veritatem reuelat, ad nullam tenetur reſtitutionem. Imò aliquando præcepto charitatis obligabimur reuelare aliis malitiam illius, ne velamine pietatis, alios praua doctrina vel exemplo corrumpat. Qua ratione Chriſtus Dominus in Euangelio ſæpè inuehitur contra Phariſæos hypocritas, illorum peccata detegens. Et ratio eſt: Nam illa fama non eſt ſua, ſed per fraudem vſurpata: & ſic nulla fit iniuſtitia in eius ablatione. Infero quartò, quòd quando aliquis ſeductor iactat ſe generoſum eſſe, quem alter ſcit eſſe infimo loco natum, non violat iuſtitiam, qui reuelat natales illius propter eandem cauſam, ſcilicet; quia, cùm ille per iniuriam tale nomen vſurpat, non priuatur iure ſuo. Et ſi quis argumentetur, quod quando aliquis iniuſtè poſsidet aliena bona, non licet cuicunque priuato homini auferre illa, quanuis ſciat eſſe aliena, ſed ſpectat hoc ad publicam poteſtatem: ergo pari ratione quanuis aliquis ſit iniuſtus poſſeſſor alienæ famæ non eſt à quopiam deturbandus: reſpondetur, eſſe latiſsimum diſcrimen inter hæc bona. Nam corporalia taliter ſunt in poteſtate poſsidentia, vt, regulariter loquendo, nequeant auferri ab inuito, niſi per vim, aut ſcandalum. Ex quo fit, vt ad id ſit opus miniſterio publicæ poteſtatis. At verò fama ſita eſt in mentibus aliorum: & ſic quando non habet ius ad illam abſque ſcandalo per verum teſtimonium poteſt auferri. Quare non valet illa conſequentia. Infero vltimò, quòd quando quis ſcit ſeruum alicuius furem eſſe ſine culpa, poteſt dominum admonere, aut etiam amicum, ne illum domi recipiat, vel detineat. Et ratio eſt: Quia tunc verè & iuſtè infamat, non vt noceat peccatori, ſed vt conſulat innocenti. Et ſi inferas: Ergo licebit publicè reuelare crimen, vt omnes caueant, reſpondetur negando ſequelam. Non occultiſsimus peccator ius habet, vt ei publica æſtimatio conſeruetur, quandiu manifeſtatio non eſt medium neceſſarium, vel ad procurandam ſalutem illius, vel ad alterius periclitantis defenſionem. Et ſic, quandocunque dubium eſt, vel de correptione, vel de futuro periculo, conſeruanda eſt ſua fama. Tertia conditio neceſſario requiſita ad hoc, vt quis alterius famam reſtituere teneatur, eſt, quòd ille, qui diffamatus fuit eam in integrum non recuperauerit. Nam ſi illam recuperauerit, qui abſtulerat nihil amplius tenetur reſtituere: iam enim facta eſt æqualitas. Ex quo infero, quòd ſi quis accuſauit alterum de falſo crimine, quod ipſe ſufficientiſsimè oſtendit fuiſſe falsò impoſitum, ad nullam vlterius tenetur reſtitutionem: iam enim damnificatus habet totum, quod amiſerat.

Conditiones neceſſariæ, vt quis alterius famam reſtituere teneatur.

¶ Tertiò eſt aduertendum, quòd vt conſtat ex D. Thom. in præſenti, duobus tantum modis poteſt aliquis contra iuſtitiam infamari. Primus eſt, quando falſum crimen alicui imponitur, & iniuſtè. Secundus, quando imponitur verum crimen, ſed iniuſtè. Et ſi quis obiiciat. Nunquam poteſt contingere, quod falſum crimen alicui obiiciatur, quin hoc fiat iniuſtè: ſuperflue ergo ponitur illa particula, iniuſtè, in primo modo auferendi famam contra iuſtitiam; Reſpondeo cum Caietano in præſenti, non fuiſſe ſuperflue illam particulam poſitam. Nam quando iudex eum, quem ipſe nouit innocentem, quia tamen in ſuo tribunali eſt probatus nocens, condemnat, quo vtique caſu, falſum illius crimen facto ipſo confirmat, ad nullam tenetur reſtitutionem: quia non iniuſtè, ſed iuſtè id facit. Et extra iſtum caſum, nec in iudicio, nec extra poteſt aliquando falſum crimen alicui imponi, niſi iniuſtè.

Duobus tantum modis poteſt quis contra iuſtitiam infamari.

¶ Quartò eſt aduertendum, eſſe latiſsimum diſcrimen inter iſtos duos modos auferendi famam iniuſtè. Nam qui illam abſtulit, dicendo falſum tenetur dicere ſe fuiſſe mentitum, imo quia homines procliuiores ſunt ad credenda mala, quam bona, non ſatis erit ſemper coram eiſdem, quibus mendacium dixeras, te mentitum aſſerere: ſed vltra id opus erit, vt iureiurando, & adhibitis inſuper teſtibus demonſtres te falſum dixiſſe, vt hac ratione, qui tua culpa fuerat infamiis reſperſus, tua quoque diligentia purgatus euadat. Donec enim contrariam eius, quam feceras fidem facias, non ceſſat obligatio reſtitutionis. Ille vero, qui abſtulit famam dicendo verum, ſed iniuſtè, ſiue id fecerit in iudicio, ſiue extra, non poteſt dicere ſe fuiſſe mentitum. Hoc enim eſſet mendacium, quod pro ſalute totius mundi dicere non licet. Ex quo fit, vt hic reſtitutionis caſus ſit difficilior. Diuus Thomas & pleriqne Doctorum dicunt, quòd debet ille tunc dicere ſe perperam id dixiſſe, & iniquè proximum diffamaſſe, nec eſſe ſibi fidem adhibendam. Sed procuIdubio adeo parum, aut nihil ad reſtitutionem hoc confert, vt citius ac ſæpius noceat.

Diſcrimen quod eſt inter infamare falſum crimen imponẽdo, & dicendo verũ ſed iniuſtè.

noceat. Quare hæc dicere non erit opus. Alij recentiores affirmant, quòd debet tunc infamator vti amphibolis verbis, quibus absque mendacio à se prolato alij intelligant se fuisse mentitum. Cæterùm nec hic modus dicendi satis placet. Tum, quia hoc est genus quoddam mendacij. Tum etiam, quia regulariter loquendo, nihil vtilitatis affert. Sed quod mihi in hac parte semper visum est melius, est, quod affirmat Caietanus in isto articulo, nempe tacendo de priori delicto, laudare, cum veritate tamen, personam illam pluries aperiendo, quod credit ipsum virum bonum, & dare operá ad hoc, quod sic habeatur ab alijs, & hoc ità caute ne videatur hoc facere pro restitutione, quia tunc esset prioris infamiæ confirmatio. Verba sunt Caietani. Sed est aduertendum, quod quando diximus illum, qui falsò & iniustè aliquem diffamauit, teneri ad affirmãdum fuisse mentitum, sermo est de iis, quæ regulariter contingunt. Nam si Comes, vel Episcopus, vel alia persona magnæ dignitatis hominem plebeium falsò & iniustè infamasset, non teneretur se profiteri mendacem; sed posset alia ratione satisfacere: & qui læsus est tenetur talem satisfactionem acceptare. Si enim ille, qui decem nummos furto abstulit, nec eos restituere potest, sine iactura mille aureorum, non tenetur talem restitutionem facere cum tanta iactura, vt omnes Doctores concedunt: à fortiori, nec ille, qui in magna dignitate constitutus diffamauit plebeium tenebitur cum propria infamia eius famam restituere; cum maius sit interuallum inter famam Episcopi, vel Comitis, vel Ducis, & famam hominis plebeij, quàm inter decem & mille aureos. Sed erit tunc facienda restitutio in pecunia ad arbitrium boni viri. Pecunia enim est mẽsura rerum temporalium, qua etiam fama æstimari potest. Et, vt dicit Diuus Thomas hic ad secundum, quando fama restitui non potest, debet in alijs recompensari. Si autem contingat, quòd ille cui non datur facultas retractandi suum dictum; nec etiam habeat pecunias, quibus alienæ infamiæ satisfaciat, non tenebitur ex iustitia eum, qui læsus est orationibus iuuare. Orationes enim, & bona spiritualia non possunt esse satisfactoria ex iustitia rerum temporalium, sed habendus erit tunc tanquam impotens satisfactionis, vel tenebitur satisfacere ad illum modum, quo verum dicentes, sed iniustè, satisfacturos esse diximus ex mente Caiet.

Nota.

¶ Vltimò est aduertendum, quòd quotiescunque ex infamia damnum in bonis temporalibus est subsequutum, ille qui iniustè infamauit alterum, tenetur ea in integrum restituere, nec quantum ad hoc potest esse dubitatio inter Doctores. Qui enim causam damni dat, ipsum damnum dedisse videtur: & sic obligatur ad illius restitutionem. Verum tamen est, quòd, quoniam damnum temporale ex infamia subsequutum non semper est determinatum, determinandum erit ex arbitrio boni viri, omnibus circunstantiis consideratis, vt diximus supra de damno temporali ex corporali subsequuto.

Quando ex infamia sequitur temporale damnum qui iniustè infamauit tenetur illud restituere.

¶ His constitutis, quæ generalia sunt, operæpretium est, vt ad alia, quæ in hac materia de restitutione famæ particularia sunt, deueniamus. Et sic est prima difficultas, vtrum ille, qui alterius famam mendaciter læsit, iam tamen illud in obliuionem est traditum etiam apud eos, apud quos læsus est, teneatur suum dictum retractare. Et pro parte negatiua est argumentum: Fama illius pro tunc in re non est læsa, siquidem illi, qui audierunt iam bene iudicant, meiq; dicti sunt penitus obliti: ergo nihil restat restituendum. Probo consequentiam: Nam vna ex conditionibus, quas diximus esse necessarias, ad hoc, vt quis teneatur ad famæ restitutionem, est, quòd ipsa fama in re sit læsa. Et confirmatur: Renouare memoriam prioris delicti, quamuis falsò impositi, magis videtur in infamiam, quam in honorem cedere: ergo id non est faciendum. Hoc tamen non obstante dico cum Caietano in præsenti, quòd qui taliter læsit famam, tenetur suum dictum retractare. Et ratio est: Nam quamuis illi, qui audierunt sint obliti, possunt tamen facile recordari, vt sæpe accidit: & tunc male de illo iudicabunt. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, negando, quòd in casu posito fama illius non sit læsa Nam quamuis non sit læsa actu, est tamen læsa habitu; quod satis est ad hoc, vt non deficiat illa conditio. Ad confirmationem respondetur, negando antecedens. Illa enim renouatio memoriæ prioris delicti deseruit ad hoc, vt qui audierunt, sciant id esse falsum: & sic amplius ei nocere non possit.

1. Dubium de restitutione famæ.

Conclusio.

¶ Est aliud dubium, vtrùm ille, qui alterius delictum detulit ad prælatum, non seruato ordine correctionis fraternæ teneatur restituere infamiam ex tali delatione subsequutam. Et pro parte affirmatiua est argumentum; Nemini conceditur facultas à Christo, vel à iure proferendi crimen alterius apud iudicem, seu apud aliquem alium, nisi adhibita prius correctione fraterna: ergo quandiu illa non fuerit adhibita, talis delinquens habet ius ad suam famam; atque ex consequenti facit iniustè qui illam aufert & tenetur ad restitutionem. Pro explicatione huius difficultatis est aduertendum. Primò, quòd, quoniam iustitia consistit in æqualitate rei, & charitas essentialiter est amor, cuius proprium munus est velle, vt amicus bonis abundet; hinc fit, varias esse obligationes iustitiæ & charitatis, vnamque altera ampliorem. Nam iustitia solum obligat ad illa, sine quibus non potest stare æqualitas: Charitas verò ad illa, sine quibus non potest stare amicitia. Et certum est, quòd quotiescunque violatur æqualitas rei, violatur etiam amicitia, & non è contra.

Dubium 2.

Obligationes iustitiæ & charitatis diuersæ.

¶ Secundò est aduertendum, quòd quia fama est bona opinio, quam de alterius virtute habent homines, & homines non iudicant de occultis, sed de illis, quæ in publicam lucem veniunt, idcircò tandiu habet vnusquisque ius vt de se alij bene iudicent, non quandiu est bonus & innocens, sed quandiu ità viuit, vt malum illius factum in publicum idoneis testibus deferri non potest. Nam si potest probari, etiam antequam in publicum deferatur bona opinio, quam de illo habent cæteri, non tam ex iustitia debetur ei, quàm gratis datur. Istam tamen bonam opinionem, quam iustitia in isto casu non concedit, tribuit charitas, quæ semper aliquid vltra iustitiam dat. Et sic ex charitate tenentur homines bene opinati de illo: quamuis non ex iustitia.

Quãdiu quis habeat ius vt alij de se bene iudicent.

¶ His constitutis dico primò: Si crimen quod ante iudicem defertur non seruato ordine correptionis fraternæ, est ità occultum, vt idoneis testibus probari non possit, qui illud detulit tenetur ad famæ restitutionem. Probatur: Nam cum talis spoliet illum re sua, ad quam habet ius, non solum peccat contra charitatem, & contra præceptum de correptione fraterna, sed etiam contra iustitiam, ex cuius violatione oritur obligatio restitutionis. Dico secundò: Si peccatum alterius potest idoneis testibus probari, licèt illud crimen aliàs sit occultum, qui defert illud ad prælatum non seruato ordine correptio-

1. Dictum.

2. Dictum.

 nis

nis fraternæ, peccat mortaliter; quia præceptum de correptione violat; non tamen tenetur ad restitutionem infamiæ, quæ ex tali delatione fuerit subsecuta. Probatur: Bona opinio, quam illi in tali casu habet, non debetur ei ex iustitia: ergo qui illam aufert non tenetur ad restitutionem. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, concesso antecedenti, distinguendo consequens. Nam ius, quod quis habere potest ad suam famam, est duplex. Vnum propriè dictum; quale est illud, quod ea iustitia habet oritur. Et istud ius non habet ille, qui committit peccatum, ea natura sua publicum; quale est illud, quod idoneis testibus probari potest. Alterum ius est amicitiæ, & charitatis. Et istud violat, qui prætermisso ordine correptionis fraternæ defert ad prælatum crimen, quod ex se est probabile: & sic non tenetur ad restitutionem. Ea violatione enim præcepti charitatis nulla nascitur obligatio restituendi. Diximus in superioribus, quod qui publicè & iuridicè diffamatum in vno loco diffamat in altero, quamuis peccet contra charitatem, non tamen peccat contra iustitiam, quoniam ille nullũ ius iustitiæ habet ad suam famam.

Dubium 3. ¶ Sed est difficultas, vtrùm qui diffamatum in vno genere vitij diffamat in altero, de quo bene audiebat, ad aliquam teneatur restitutionem? Verbi gratia: Est aliquis homo, qui publicè habetur fur, atque periurus, & à me etiam cognoscitur adulter, quod alij ignorant. Dubium est, vtrùm possim ego istud crimen occultum aliis reuelare, absque eo, quòd aliqua inde oriatur obligatio restitutionis? *Sententia Paludani.* Palud. in 4 dist. 29. quæst. 4. prope finem partem tenet affirmatiuam. Dicit enim, quòd reuelare occulta peccata eius, qui iam in vno crimine est diffamatus, nullum est peccatum. Et ex hoc infert, quòd conuictus apud iudicem de latrocinio tenetur iudici interroganti omnia alia sua crimina etiam occulta manifestare. Et idem dicit debere facere cum interrogatur de sociis criminis, scilicet, quòd tenetur reuelare non solum crimen, in quo cum illis communicauit, sed etiam omnia alia illorum peccata. Et probat suam sententiam.

1. Argum. ¶ Primò ex diffinitione famæ, quæ est illæsæ dignitatis status moribus, & legibus approbatus, & in nullo deficiens. Ex quo sic colligit argumentum. Qui est conuictus de vno crimine iam non habet illæsæ dignitatis statum: ergo non habet famam: atque ex consequenti qui illius peccata etiam occulta manifestat, nullam illi facit iniuriam.

2. Argum. ¶ Secundò: Præceptum de occultandis aliorum peccatis non ideò ponitur, vt crimina maneãt occulta, sed ne is, qui peccauit notetur infamia: sed in casu posito ille iam est infamis: ergo nulla relinquitur causa, propter quam reliqua eius peccata sileantur.

1. Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus, sit prima conclusio: Qui diffamatum in vno genere vitij, vel in pluribus diffamat in altero, de quo bene audit, non solum peccat mortaliter, sed etiam tenetur ad restitutionem. Probatur: Qui id facit non minus est proditor occulti criminis, quàm si reuelaret peccata hominis bonæ opinionis: sed hoc est illicitum, & contra iustitiam: ergo & illud.

¶ Item: Qui palam est ebrius, vel fur, & habetur pudicus, habet ius ad illam bonam opinionem, quam de sua pudicitia habent homines: ergo qui eam ab eo auferret, reuelando occultum adulterium, faceret ei iniuriam: atque ex consequenti teneretur ad restitutionem. Consequentia est nota, & antecedens probatur: si ille non haberet ius ad illam bonam opinionem, ex eo esset, quòd amisit famam sobrietatis: sed hoc non obstat, nam qui sua culpa amisit partem suarum facultatum, non ideò dicitur amisisse ius ad reliquas portiones, quas possidet: ergo simili modo in proposito. Verum tamen est, quod sunt quidam homines ità flagitiosi, & est tanta coniunctio inter nonnulla crimina, vt reuelatio alterius criminis occulti non sit semper peccatum mortale; nec inducat obligationem restitutionis. Vt, verbi gratia, dicere de infami aleatore, quòd crebrò iurat, aut de illo, qui publicè habetur periurus, quòd in die dominica non audit rem sacram, non est peccatum mortale. Tales enim homines propter vitæ suæ infamiam parum, aut nihil læduntur ex tali occulti peccati manifestatione. Item dicere de illo, qui virginem incitauit, & induxit ad stuprum, quòd scripsit epistolas amatorias, vel quòd pretio corrupit familiares, non est peccatum mortale. Habent enim hæc peccata inter sese adeo magnam familiaritatem, vt possit vnusquisque ea per se iudicare, aut suspicari etiam nemine dicente. Præterquam quòd ex illis nihil infamiæ accrescit ei, qui virginem incitauerat.

¶ Secunda conclusio: Intolerabiliter errat Paludanus in eo, quod dicit, quòd conuictus de vno crimine tenetur iudici interroganti sua, & aliorum peccata etiam occulta, & alterius generis manifestare. *2. Conclusio.* Probatur: Iudex non potest de istis interrogare; nam de occultis non pertinet ad iudicem interrogatio, vt infra dicemus, cùm de iudiciis fuerit sermo: ergo nec ipse tenetur respondere. Et ad vtrunque argumentum Paludani simul respondetur, negando *Ad Argum. Palud.* quod qui est infamis de vno delicto, iam non habeat famam circa alia. Non enim fama adeò consistit in indiuisibili, vt per partes amitti non possit. Nec obstat diffinitio famæ à iuris prudẽtibus assignata. Nam ibi solum illa fama diffinitur, quæ ex omni parte est integra, atque perfecta.

Dubium 4. ¶ Diximus iam de illis; qui directè atque per se alterius famam lædunt, superest nunc disputare de eis, qui lædunt per accidens. Et est difficultas, vtrùm ille accusatus apud iudicem de aliquo crimine verè quidem, sed iniustè quia non sunt testes sufficientes ad eius probationem, negat crimen obiectum, ex quo indirectè accusatoris fama læditur, aliquam teneatur facere restitutionem? *Sententia Caietani.* Caietanus in summa, verbo restitutio, cap. vltimo, & in isto articulo in solutione ad secundũ dicit, quòd qui verum crimen sibi coram iudice obiectum, quamuis iniustè taliter negat, quod accusatoris fama læditur, vel quia accusatus dicit illum esse falsarium, & criminatorem, vel quia ex modo negandi id alij intelligunt, tenetur accusatoris famam restituere. Et loquitur Caietanus, non quando iniustè accusatus procedit animo & intentione diffamandi accusatorem; sed quando solum vult excusare & defendere seipsum; & ea tali defensione sequitur alterius infamia, quod est esse detractorem non formaliter, nec ex intentione, sed tantum materialiter, & indirectè. Et probat suam sententiam *1. Argum.* primò: Nam si aliqua ratione accusatus in casu posito non teneretur accusatoris famam restituere, ex eo esset, quod ipse prius fuit iniustè diffamatus: sed hæc ratio non est sufficiens: ergo. Probo minorem: Non licèt malum pro malo reddere, nec maleficium maleficio compensare, ergo etiam si Petrus iniustè fuerit accusatus, & diffamatus à Ioanne obiiciente sibi verum crimen, sed occultum, non propterea licet illi diffamare Ioannem negando verum crimen, aut

notando

notando ipsum Ioannem de falsario, & criminatore. Et confirmatur: Qui ab aliquo percutitur alapa non potest alterā ei dare, vt de se patet: ergo pari ratione, qui ab alio percutitur infamia non potest illum diffamare, quòd si fecerit erit obnoxius restitutioni.

2. Argum. ¶ Secundò: Iniustè aggressus ab aliquo, si potest se defendere, sine nocumēto illius, non erit licitum defendere se cum nocumento: & si potest cum minori non erit licitum defendere se cum maiori; vt si potest tueri vitam abscindendo manum aggressoris, quòd licitè faciet, peccatum erit occidere illum: tunc enim illa occisio iam nō esset cum moderamine inculpatæ tutelæ: sed accusatus in casu posito potest se defendere, absque eo, quod accusatorem diffamet, dicēdo, scilicet, quòd accusator probet crimen obiectum, ergo si diffamat malefacit, atque ex consequenti tenebitur ad restitutionem. Addit etiam Caietanus, quod accusans similiter tenetur restituere famam accusati. Itaque sibi inuicem accusans & accusatus tenentur famæ restitutionem facere, quanuis diuersimodè. Nā accusans, qui verum dixit, quanuis iniustè non debet restituere famam dicendo se fuisse mentitum, aut falsum dixisse; quia hoc esset mendacium: sed debet dicere, se malè fecisse, & iniustè, & quod accusatus non debet reputari talis, qualem ipse dixit: Quod verum est, quia vt habetur in c. vnico. de seruitio in ordine faciendo, quem humana fragilitas non nouit esse indignum, debet existimare dignum: accusatus vero negans crimen obiectum, & ex consequenti infamans accusatorem de culpa falsarij, tenetur restituere famā dicendo ipsum non esse falsarium, nec criminatorem. Vltimò dicit Caietanus, non posse in hoc casu fieri iniuriæ recompensationem per mutuam remissionē. Et quod dicitur de accusatore & accusato coram iudice quantum ad restitutionem famæ, dicit etiam esse asserendum quando priuatim vnus detegit crimen verum alterius, occultum tamen, & alter negat illud. Ex quo indirectè sequitur, quod ille, qui detegit crimen habeatur pro mendace pernicioso. Hæc Caiet.

In sententia Caiet. continentur multa falsa. ¶ Cæterùm meo iudicio, multa in hac sententia continentur falsa. Quod vt explicem, & simul satisfaciam difficultati propositæ aduertendum est, quòd ille, qui ab aliquo in iudicio accusatur iniustè, quāuis verè, variè potest respondere crimini obiecto. Nam primò potest respondere nihil affirmando, aut negādo, sed tantum petendo, vt accusator crimen in iudicium delatum probet. Secundò potest respondere, negando proposita, vt proponuntur; quòd regulariter in iudicijs fieri solet. Et perinde est, ac si diceret: Peccatum meū in publico proponitur, vt publicum, & vt publicè probādum; nego esse publicum. Tertiò potest respondere negando absolutè, se fecisse id, quod obijcitur. Quartò & vltimò, affirmando accusatorem tale crimen sibi imposuisse, & quod est falsarius & criminator.

1. Conclus. ¶ Hoc supposito sit prima conclusio: Qui primo modo se gerit, scilicet, quòd neque ait, neq; negat, sed tantum petit, vt accusator crimen sibi obiectum probet, nihil peccat, nec accusatori aliquam facit iniuriā. In hac conclusione omnes conueniunt. Et probatur: Nam accusatus in casu, de quo loquimur, non tenetur seipsum prodere, vt omnes concedunt; nec modestius quidquam dicere potest in suam defensionem, quam petere criminis obiecti probationem.

2. Conclus. ¶ Secunda Conclusio: Qui secūdo modo se gerit, scilicet, quòd negat proposita, vt proponuntur, non peccat, nec ad restitutionem tenetur, etiam si ex tali negatione proueniat quòd alij suspicentur accusatorem fuisse falsarium, & sic famam amittat. Prima pars huius conclusionis, scilicet, quod talis nō peccet, probatur. Nam si aliquod peccatum committeret, procul dubio illud esset mendacij; sed non mentitur: ergo. Probo minorem. Ille solum negat crimen, vt est obiectum atque propositum, scilicet, vt est publicum & iuridicè probandum: sed est occultum, & probari non potest, vt supponimus: ergo non mentitur. Secūda pars, scilicet, quòd talis ad nullam teneatur restitutionem etiam probatur. Nam nullam iniuriam facit accusatori: nemo enim volens iure suo alteri facit iniuriam. Quin potius addiderim, quod etiam si accusatus petat à iudice, vt circa accusatorē faciat quod ex iure fieri solet, circa deficientes in probatione: ex quo fit, quòd accusans non solum infamis, sed etiam punitus euadat, ad nullam ei tenebitur restitutionem. Hoc enim potius accusatori, quam accusato debet imputari.

¶ Tertia Conclusio: Qui tertio modo se gerit, scilicet, quòd absolutè negat crimen sibi obiectum, etiā si ex hac negatione sequatur accusatoris infamia, nullam accusatus tenetur facere restitutionē. Probatur. 3. Conclus. Accusatus in casu posito habet ius defendendi suam famam: ergo etiam si ex negatione, quam pro medio ad id assumit, sequatur accusatoris infamia, ad illius restitutionem non tenebitur: probo consequentiam. Nam quanuis illud medium sit forsan contra charitatem, vel, vt melius dicam, præter charitatem, cum sit mendacium, non tamen est contra iustitiam; ex cuius violatione solum oritur obligatio restitutionis. Quin potius addiderim, quòd etiam si cum iuramento confirmet se illud crimen non commisisse, & sic peccet mortaliter iurando falsum, ad nullam tamen tenetur restitutionem. Et ratio est. Nam non tenetur aliquis ad restituendam famam, quam abstulit, nisi quando peccauit contra iustitiam. In hoc autem casu negans crimen obiectum etiam cum iuramento, non peccat contra iustitiam; cum potius patiatur iniuriam ab accusante, quam eam illi irroget. Item: qui occidit inuasorem ob defensionem propriæ vitæ, nec peccat, nec ad restitutionem tenetur: ergo nec qui ob defēsionē propriæ famæ diffamat infamantem. Consequentia tenet ex paritate rationis, & antecedens probatur, ex lege. scientiam. §. qui cum aliter. ff. ad legem Aquiliā. Vbi dicitur: Qui cum aliter tueri se non potest, damni culpam dat, innoxius est. Vim enim vi defendere omnes leges, omniaque iura permittunt. Idem etiam habetur in l. vt vim. ff. de iustitia & iure. Imò, vt dicit Caietanus infra q. 64. ar. 7. non solùm est licitum interficere aggressorem ob defensionem propriæ vitæ; sed etiam ob defensionem bonorum. De quo latè disputat Couarruuias in relectione super Clementinā, si furiosus. de homicidio. par. 3. §. vnico. num. 3.

¶ Quarta conclusio: Qui quarto modo se gerit, scilicet, quòd affirmat accusatorem esse falsarium, & criminatorem vltra hoc, quòd peccat mortaliter tenetur restituere famam accusanti, nō quidem in integrum, sed solum quoad illam partem infamiæ, quæ resultauit ex eo, quod appellauit illum falsarium, ac criminatorem. Et quantū ad hoc vera est sententia Caietani. Probatur: Illa responsio continet in se mendacium iniuriosum & perniciosum alteri in re graui: ergo vltra hoc, quod est peccatum mortale inducit obligationem restituendi: Et confirmatur: In nullo casu est licitum imponere alteri falsum crimen, ipsa enim impositio ex natura sua est iniuriosa; & peccatum mortale, si crimen, quod imponitur est mortale: sed in casu, quo reus dicit, accusatorem esse falsarium, cum 4. Conclus.

tamen obiiciat verum crimen, imponit illi falsum crimen in re graui: ergo peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem. Potest tandem hoc ipsum probari, secundo argumento à Caietano facto. Nam cùm accusatus possit se defendere absque eo, quòd dicat accusatorem esse falsarium, scilicet, primo, secundo, & tertio modo, iuxta id, quòd diximus in cõclusionibus supra positis, non est cur illud medium adhibeat: & si adhibuerit erit iniuriosus, non minus, quam ille, qui cum abscissione manus potest vitam tueri, & occidit aggressorem. Sed dubitabit aliquis hoc loco, qua nam ratione possit accusatus in isto casu restituere famã accusanti? Nam si retractat suum dictum prodit seipsum; quod videtur contra rationem. Respondeo, quòd poterit fieri per hoc, quod vterque sibi restitutionem famæ faciendam remittat, & sic fiat mutua compensatio infamiæ ab vtroque illatæ. Nam quamuis Caietanus affirmet non posse hoc modo fieri restitutionem famæ, quia existimat nec mutuam remissionem, nec mutuam recompensationem in famæ restitutione habere locum, & fundamentum illius est, quia dicit hominem non esse dominum suæ famæ, nihilominus tamen nos contrarium affirmamus: quod verum esse, ex ijs, quę diximus in materia de dominio, agentes de dominio famæ, colligere licebit.

Ad 1. arg. Caiet. ¶ Ad primum argumentum Caietani respondetur concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, non reddi malum pro malo, quando ex defensione propriæ famæ iniustè ablatæ per accidens sequitur infamia illius, qui abstulit; sed tunc tantum, quando ad vindicandam iniuriam illatam malum alteri incutitur; quod non fit, quando quis negando crimen obiectum, propriam famam, ad quam habet ius iustè defendit.

¶ Ad confirmationem, vt respondeamus, aduertẽdum est, quòd dupliciter aliquis potest alterũ repercutere. Vno modo, quia iam ille eum percussit, quouis cessauerit à percutiendo. Et in isto casu certum est, nulli particulari esse licitum alterum repercutere. Tunc enim illa repercussio non esset defensio, sed vindicatio prioris iniuriæ, quam homines propria autoritate sumere non possunt. Alio modo potest quis repercutere alterum, quando ipse adhuc non cessauit à percussione, sed in illa perseuerat. Et in isto casu licitum est repercutere; non quidem pro vlciscenda priori iniuria, sed pro vitanda futura: quia habet hæc repercussio rationem defensionis, & non vindictæ. Hoc supposito dico, quòd quando aliquis alterum diffamauit sic, vt iam transierit illa diffamatio, tunc nulli hominum est licitum talem diffamatorem nec per se, nec per accidens diffamare, quia haberet ea secunda diffamatio rationem vindictæ, & non defensionis. Cæterùm, quandiu diffamatio est in fieri, nec censetur consummata, aut completa, vt quando mihi obiicitur crimen iniustè, quod nec mihi probatur, nec ego illi consentio, sed potiùs reclamo; etiam si ex hoc sequatur aliqua infamia illius, qui me accusauit, non propterea pecco, nec teneor ad restitutionem, quia habet hęc secunda diffamatio magis rationem defensionis quàm iniuriæ illatæ. Et per hæc patet solutio ad confirmationem.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, quòd probat nostram quartam cõclusionem, qua diximus, quòd quando quis ad defensionem vitæ, vel famæ adhibet acrius medium, quam ad id est necessarium, peccat, & tenetur ad restitutionem illius excessus. Quæ restitutio potest fieri, vel per remissionem partis læsæ, vel per compensationem in alijs bonis ex partium consensu; vt iam sæpè diximus.

¶ Sed est difficultas, vtrum sit vniuersaliter verũ, quod quælibet persona potest suæ famæ restitutionẽ remittere? Pro cuius intelligentia aduertendum est primò, quòd præsens quæstio duplicem potest habere sensum. Primus est, vtrum ipse infamatus licitè possit remittere suæ famæ restitutionem. Alter, an si infamatus remittat restitutionem suę famæ, siuè licitè, siue illicitè, infamans maneat verè absolutus à debito amplius talem famam restituendi. Et in vtroque sensu erit à nobis quęstio explicanda. Secundò est aduertendum, aliud esse loqui in præsentiarum de persona priuata, & ad aliud de persona publica. Nam qui gerit personam publicam, quia non potest suum officium exercere, si sit infamis, ideo propriam famam habet suo officio mancipatam: ex quo fit, vt qua lege tenetur administrare suum officium, eadem etiam ad obseruandam suam famam teneatur. Dubium 1.

¶ His suppositis dico primò: Si persona priuata remittat alteri suę famæ restitutionem, talis remissio est efficax ad hoc, vt debitor maneat tutus in conscientia, nec amplius ad talis famæ restitutionem teneatur. Hæc conclusio est contra Caietanum, qui in sua opinione persistens, qua dicit hominem non esse dominum propriæ famæ, ex consequenti affirmat, quòd, quamuis ille, qui fuit infamatus; suæ famæ restitutionem remittat, ille tamen, qui infamauit, non manet tutus in conscientia, sed semper tenetur ad restitutionem; sicut qui accepit rem alienam ab eo, qui non est verè dominus. Hæc tamen sententia iam satis à nobis fuit impugnata, in materia de dominio, & contraria pluribus rationibus asserta. Ex qua euidenti consequentia colligitur, quod si ille, qui suæ famæ est verus dominus illius restitutionem remittat, is, qui infamauit, erit tutus in conscientia, nec ampliùs ad talem restitutionem faciendam erit obligatus. 1. Dictum.

¶ Dico secundò: Quotiescunque persona priuata suæ famæ restitutionem remittit, non solum talis remissio est efficax ad hoc, vt infamator sit tutus in conscientia, sed etiam remittens bene facit, & nullũ peccatum committit. Probatur: Qui infamauit alterum, regulariter loquendo, non potest ei satisfacere sine aliqua iactura propriæ famæ, aut bonorum suorum: ergo remittere restitutionem famæ, regulariter loquendo, erit consulere famę, aut bonis alterius: Sed est maximè honestum atque præclarum negligere propriam vtilitatem propter aliorum commoda: ergo etiã erit valde honestum propriæ famę restitutionem remittere. Secundò: Remittere restitutionem propriæ famę est illatas iniurias condonare: sed hoc est valde honestum, atque laudabile, vt constat ex Euangelio, in quo Christus sæpè hortatur fideles, vt illatæ sibi iniurię remissionem faciant: ergo. Vltimò: Certum est, quòd sicut dissipare propriam famam, quando non adest iusta causa ad id faciẽdum, est peccatũ prodigalitatis; ita etiã quãdo adest iusta causa est opus maximę virtutis illam perdere; sed qui remittit proprię famæ restitutionem, semper habet iustam & legitimam causam id faciendi; cauet enim ne proximus infamiã patiatur, & consulit alienis commodis: ergo semper bene facit, atque ex consequenti non peccat. Est autẽ hoc intelligendum, dummodo fama non sit necessaria ad consequendam vitam spiritualem. Tunc enim malè faceret qui infamiæ sibi illatæ restitutionem remitteret. Vt, si esset quis adeò fragilis, & periculis spiritualibus expositus, quòd nisi religionem ingrediatur eius bonum spirituale periclitaretur, sed in religione non recipiuntur homines infames; in hoc casu 2. Dictum.

qui

qui propriæ famæ restitutionem remitteret, proculdubio peccaret: quamuis adhuc ipsa remissio sufficiens esset ad hoc, vt infamator esset tutus in conscientia. Et idem iudicium est de eo, qui sine aliorum scandalo suæ famæ restitutionem remittere non posset. Vt si, verbi gratia, vir grauis, & magnæ autoritatis notaretur de adulterio, ex quo pusilli inducerentur ad peccandum; tunc ille non posset licitè suæ famæ remittere satisfactionem. Sed hoc est per accidens, ratione nocumenti inde illati. In quo sensu est intelligendus D. August. quando dicit; Qui negligit famam suam crudelis est 11. q. 3. cap. non sunt audiendi.

3 Dictum. ¶ Dico tertio: Si persona publica propriæ famæ restitutionem remittat, vltra hoc, quòd peccat, ipsa remissio est inefficax ad hoc, vt infamator sit tutus in conscientia; sed adhuc tenetur talis famæ restitutionem facere. Hæc conclusio, quantum ad secundam partem est contra Magistrum Soto li. 4. de iustitia & iure. qu. 6. art. 3. in solutio ad 5. vbi dicit prælatum, seu personam publicam in illis peccatis, quæ attingunt propriam personam, & non personam subditorum, si remittat suæ famæ restitutionem, peccare quidem. cęterùm ipsam remissionem sufficientem esse, ad hoc, vt infamator maneat tutus in conscientia, nec ad aliam teneatur satisfactionem. Colligit autem huius sententię rationem ex duobus fundamentis. Primũ est, quod prælatus, & persona publica tenetur ex iustitia suam famam conseruare, quia habet eam alligatam officio. Et ex hoc infert, quòd peccat, si suæ famæ restitutionem remittat. Secundum fundamentum est, quòd licet prælatus istam obligationem habeat, adhuc tamẽ ipsa fama est bonum proprium prælati, & non subditorum. Et ex hoc infert, quòd taliter potest illius restitutionem remittere, quòd infamator erit tutus in conscientia, vtpotè remissione, quæ facta est à vero domino. Sed meo iudicio in hoc secundo multum fallitur Soto. Et probatur: Prælatus ex iustitia tenetur suam famam conseruare: ergo pręlati fama non solum pertinet ad prælatum, sed etiam ad subditos; iustitia enim est ad alterum. Tunc vltra: Prælati fama non solùm est prælati, sed etiam subditorum: ergo sola remissio prælati non erit sufficiens liberare detractorẽ à debito restituendi. Præterea: Ex eo prælatus dicitur habere famam addictam officio ex iustitia, quia prælati fama est pernecessaria ad gerendam personam publicam; sed prælati & personæ publicæ ex iustitia debent præstare suis subditis omnia illa, quæ eis sunt necessaria: ergo etiam debent ex iustitia suam famam subditis: atque ex consequenti fama prælati pertinet ad subditos: ergo sola remissio prælati non erit sufficiens ad hoc, vt diffamator ad nullam vlteriorem teneatur restitutionem. Sed, vt hoc melius intelligatur, aduertendum est, quòd bona opinio, quæ de aliquo habetur, est illius, & potest etiam esse mea, dupliciter.

Bona opinio quæ de altero habetur potest esse illius & mea dupliciter. Vno modo; quia in illius bona opinione includitur mea, & ità ex ea dependet, vt altero male audiente, me etiam male audire sit necesse. Qua ratione bona opinio filij continetur in fama parentis, maximè in ijs, quæ ad genus & sanguinem spectant. Alio modo dicitur mea bona opinio alterius, non quia fama mea contineatur in illa, aut altero malè audiẽte me etiam malè audire sit necesse: sed quia bona opinio illius est mihi necessaria ex eo, scilicet, quòd officium, quod mihi ex iustitia præstare tenetur, ipso infami existente commodè præstare non valet. Hoc supposito dico, quòd quamuis fama prælatorum nõ semper pertineat ad subditos primo modo (non enim semper subditi efficiuntur infames ex flagitijs prælatorum) pertinet tamen semper secundo modo. Quandocunque enim vitio prælatus infamatur subditi afficiuntur damno, ex eo, quòd redditur sibi prælatus inutilis in ijs, quæ ex iustitia præstare tenetur. Quod satis est ad hoc, vt remissio infamiæ facta à solo prælato, non sufficiat illi, qui ipsum infamauit: sed requiritur præterea, quòd satisfaciat subditis.

¶ Est aliud dubium, vtrùm illi, qui non affirmãdo, sed aliorum dicta referentes, crimen occultum alicuius manifestant, sint habendi detractores, & teneantur ad famæ restitutionem? *Dubium 6.* *Sententia Caiet.* Caiet. in sua quæst. 73. artic. 2. partem tenet negatiuam: Et ratio illius est: Nam dicit, quòd illa leuis assertio ex auditu tantum, ex se non est sufficiens causa infamia; & si sequitur, est ex leuitate audientium, qui non deberent tam cito credere. Ex quo infert, illum solum, qui absolutè asserit crimẽ de absente, vel eum qui est causa actiua infamiæ, teneri ad restitutionem. Idem affirmat Adrianus in 4. in propria quæstione de restitutione famę, & citat pro se Scotum in 4. distinctione 15. quæstione 4.

¶ Sed pro huius rei explicatione est aduertendum, quòd referens crimen alterius multipliciter se potest habere. *Referens crimen alterius multipliciter se potest habere.* Nam, vel refert illud animo lædendi, vel sine illo, ex propria, scilicet, leuitate, aut loquacitate. Tunc vltra, vel refert illud coram illis, apud quos scit, eum, cuius crimen manifestat, nihil infamiæ habiturum, vel corã illis, apud quos dubitat, vel certo scit, illum, cuius peccatum refert, aliquid bonæ suæ opinionis amissurum, siue id proueniat ex leuitate audientium, siue ex grauitate criminis. Sunt enim aliqua crimina adeo grauia, & infamiæ plena, vt peior sit leuis suspicio de illis quam plena probatio circa alia.

¶ Hoc supposito dico primò, certum esse, quòd qui animo lædendi, non affirmando, sed aliorum dicta referens, crimen alicuius manifestat, siue ex tali manifestatione sequatur infamia, siue non, peccat mortaliter. Probatur: Nam ille malus animus est contra charitatem, quod satis est, vt sit peccatum mortale. *1. Dictum.*

¶ Dico secundò etiam esse certum, quòd quando quis referens dicta aliorum, alicuius crimen manifestat, ex qua manifestatione nihil infamię accrescit illi, cuius crimen detegitur, siue id faciat animo lædendi, siue secus, ad nullam tenetur restitutionem. Probatur: Tunc tantum obligat restitutio famæ; quando ea cõtra iustitiam fuerit violata, vt paulò ante dicebam: sed in casu posito fama illius, cuius crimen manifestatur, nec iustè, nec iniustè fuit violata: ergo nulla illius restat obligatio restitutionis. *2. Dictum.*

¶ Dico tertio: Quotiescunque aliquis non affirmando, sed aliorum dicta referens, siue id faciat ex malo animo, siue ex propria leuitate, aut loquacitate alicuius crimen manifestat coram illis, apud quos dubitat, vel certò scit illum, cuius crimen detegitur, aliquid infamiæ habiturum, siue id proueniat ex leuitate audientium, siue ex quauis alia causa, tenetur ad famæ restitutionem. Hoc dictum est cõtra Caietanum. Et probatur: Talis intulit damnum ex culpa sua: ergo tenetur ad illius restitutionem. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur ex cap. fin. de iniurijs & damno dato. Vbi dicitur teneri ad restitutionẽ illum, qui damnum intulit etiam ex leuissima causa, aut culpa. Sed est aduertendum, quòd debet ille tunc restitutionem facere, non dicendo, se nihil audiuisse, hoc enim esset mendacium, sed affirmando se leuiter, & sine aliqua consideratione fuisse loquutum, & curando præterea, vt omni modo, quo melius possit ea mala opinio, quam alij conceperũt ab eorum animis *3. Dictum.*

penitus

penitus euellatur, iuxta id, quod in superioribus diximus de restitutione, circa famam facienda.

Ad rationem Caiet.

¶ Et ad rationem Caietani respondetur, quòd, quamuis sit verum, quod leuis assertio ex auditu tantùm, non est sufficiens causa, propter quam homines prudentes, atque cordati debeant induci ad credendum aliquod malum de proximo, cæterum, quoniam homines maiori ex parte sunt ignorantes procliuioresque ad credendum de fratribus malum, quam bonum; hinc fit, vt qui etiam ex auditu, aut dubitando alicuius occultum peccatum manifestat, sufficientem existimetur dedisse causam infamiæ, & sic teneatur ad restitutionem.

Dubium 7.

¶ Est aliud dubium, Vtrùm non impediens detractorem, cum facile possit, ex quo proximi sequitur infamia, aliquam teneatur facere restitutionem. In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primo, quòd qui volens audit coram alijs detrahentem, quem facile, & sine aliquo suo detrimento potest impedire, peccat mortaliter. Probatur: Talis est causa, sine qua absens proximus, cui detrahitur, non diffamaretur: ergo facit contra charitatem debitam illi. Et confirmatur: Qui potest sine suo detrimento defendere domũ, aut pecuniam proximi, ne à furibus accipiatur, & non facit, peccat mortaliter: ergo & qui potest defendere famam, & non defendit. Patet consequentia: Nã maioris valoris est fama, quàm pecuniæ. Dico secundò, etiam esse certum, quòd qui nolens audit detractionem, quam sine suo notabili damno impedire non potest, nec peccat, nec ad aliquam tenetur restitutionem. Probatur: Nulla priuata persona obligatur ad defendendam famam proximi, nisi ex debito charitatis; sed hoc non obligat cum notabili proprio detrimento, vt omnes Doctores côcedunt, & nos diximus latè in materia de charitate, agentes de illius ordine: ergo qui contrarium facit, nec peccat, nec ad aliquam tenetur restitutionem. Secus autem esset, si ex debito

Punctus difficultatis.

iustitiæ teneretur quis alterius famam defendere, vt tenentur iudices. Itaque hæc certa sunt. Sed dubium est de illo, qui volens audit detractionem, quam facile, & sine suo magno detrimento potest impedire, an sicut peccat mortaliter, ità etiam ad aliquam teneatur famæ restitutionem? In cuius rei explicationem

Responsio.

omissis varijs opinionibus, dico tertiò: Qui volens audit absentis detractionem, quam facile, & sine suo detrimento potest impedire, quamuis peccet mortaliter, ad nullam tamen tenetur famæ restitutionem; nisi fortè huiusmodi nõ impediens talis sit conditionis, quod ex officio teneatur absentis famæ prouidere. Hæc conclusio est Adriani in quodl. quæst. 11. & D. Thom. in 4. dist. 15. quæst. 1. art. 5. quæstiun. 3. & Caietani infra quæst. 73. art. 2. Et probatur. Qui potest clamando, aut detinendo sine suo nocumento impedire latronem, ne alterius pecuniam furetur, & non facit, quamuis peccet mortaliter, ad nullam tamen tenetur restitutionem nisi fortè ex officio teneatur talem pecuniam defendere, vt communiter dicunt Theologi. Et ratio est, quia nulla ibi inuenitur obligatio iustitiæ, sed tantum vinculum charitatis: ergo idem est dicendum in nostro proposito. Probo consequentiam ex paritate rationis. Secundò: Quicunque tenetur ad restitutionem, vel tenetur ratione rei acceptæ, vel ratione iniustæ acceptionis, vt ex mente D. Thom. diximus in superioribus, sed ille, qui non defendit famam proximi, quando ad id ex officio non tenetur, nec habet rem acceptam, vt constat, nec etiam est causa influens actiuè iniustæ acceptionis: ergo non tenetur ad illius restitutionem. Et si quis obiiciat: Ille, qui non defendit, cum potest infert damnum ex sua culpa; ergo tenetur ad illius restitutionem; respondeo, negando antecedens. Ad hoc enim, vt aliquis dicatur inferre malum, necessarium est, vel quòd influat actiuè in illud, vel quod non impediat cum potest, & tenetur. Tunc enim tantum dicitur omissio sequi naturã sui positiui, quando est ius rei, quam omittens potest & tenetur facere, vt latè docet D. Thom. in materia de omissione. 1. 2. quæst. 71. artic. 5.

¶ Diximus iam de obligatione restitutionis, quæ ex violatione famæ siue per se, siue per accidens potest oriri, superest nũc disputare de periculo, cum quo quis tenetur ad famę restitutionem. Et sic est difficul-

Dubium 8.

tas, vtrùm cum periculo famæ vel vitæ teneatur quis restituere famam, quam iniustè abstulit. Caietanus in-

Sententia Caietani.

fra art. 6. tres rerum ordines distinguit. In primo constituit pecunias, & reliqua bona temporalia. In secũdo famam, atque honorem. In tertio denique vitam, & illa, quę ad eius conseruationem sunt necessaria. Et dicit, quòd rem inferioris ordinis nemo tenetur cum iactura superioris restituere; vt pecuniam cum detrimento famæ, aut honoris, & famam cum detrimento vitæ. Cęterùm rei, cuiuscunque ordinis cum detrimẽto eorum, quæ in eodem ordine constituuntur quis-

Impugnatur Caiet.

que tenetur facere restitutioné. Hæc sententia Caietani quamuis regulariter loquendo sit vera, si cætera sint paria, nec grandis excessus ex vna parte inueniatur, potest tamen quamplurimas pati instantias. Nam potest sæpè contingere, quòd pecuniam cum detrimento famæ, & famam cum detrimento vitæ teneatur quis restituere, tunc, scilicet, quando pecunia esset in magna quãtitate, & fama, cuius iacturę restitutio est facienda, non tanti esset, vt secundum prudentiam hominis cordati deberet cum illa comparari. Et similiter quando fama esset cuiusdam hominis grauissima & valde infami accusati, & vita cum cuius periculo restitutio fit, hominis cuiusdam infimæ classis. In his enim casibus certũ est, quod pecuniam cũ detrimento famæ, & famam cum detrimento vitæ tenetur quisquam restituere. Et ratio est: Nam quamuis fama ex genere suo sit præstantior, quàm pecunia, & vita similiter ex genere suo sit præstantior, quàm fama; potest tamen ex parte pecuniæ tantũm æris accumulari; vt cumulus ille secundum iudicium hominis prudentis pluris sit faciendus, quam fama alicuius. Et potest similiter fama alterius tot circunstantijs honestari, vt secundum rectam prudentiã pluris sit facienda, quàm vita hominis priuati. Assignaréque possumus huius nostræ doctrinæ exemplum in rebus naturalibus. Nã, quamuis aurum ex genere suo sit pręstantius argento, potest tamen tantum argenti pondus ex vna parte constitui, vt multò pluris sit ęstimãdum, quam minus auri. Patitur similiter instãtias alterum dictum Caietani, nempe, quòd res cuiuscunque ordinis cum iactura eorum, quę in eodem ordine constituuntur semper restitui debet. Nam, vt diximus in superioribus, si homo magnę authoritatis infamasset iniustè hominem plebeium, nõ teneretur cum propria infamia illius famam restituere: sed deberet tunc eam compensare in pecunijs, aut alijs bonis temporalibus.

1. Dictum.

¶ Quocirca ad breuem explicationem, & resolutionem difficultatis propositæ, dico primò: Regulariter loquendo: fama alterius læsa restituenda est, etiam cum propriæ famæ iactura. Probatur; Tum, quia non est iustum, vt quis suæ famæ, & suis bonis consulat, cũ alterius hominis in eodem detrimento. Tum etiam, quia, cum in isto casu necessarium sit quod alter maneat infamis, vel is, cui est detractũ, nisi alter restituat,

vel

vel ille, qui detraxit, ratio ipsa postulat, vt potior sit conditio innocentis. Et si quis obiiciat; Ordine charitatis tenetur quisque propria bona anteferre bonis proximorum: ergo non debet quis pati iacturam propriæ famę vt alienam restituat, respondeo verum esse, quod bona propria sunt anteponenda bonis proximorum ex ordine charitatis. Sed est hoc intelligendum quando bona propria mihi iustè competunt, & etiam proximo. Nam si proximo competunt iustè & mihi iniustè, tunc ordine charitatis propria non sunt præferenda alienis. Et certum est, quòd in casu nostræ conclusionis propria bona competunt mihi iniustè. Fama enim propria iniustè debetur detractori, cum tamen bona aliena, scilicet, fama illius, cui fuit detractum iustè debeatur ei; & sic etiam ex ordine charitatis tenetur quisque propriæ famæ pati iacturam, vt alienam restituat.

2. Dictum. ¶ Dico secundò. Tanta potest esse inæqualitas inter personas, & tam grauis potest esse annexa iactura alicui restitutioni, vt non teneatur illam facere qui læsit. Hoc dictum patet ex ijs, quæ diximus in superioribus.

3. Dictum. ¶ Dico tertio: Regulariter loquendo, cum iactura propriæ vitæ nullus tenetur famam alteri restituere. Hoc dictum probat Caietanus: quia vita est bonum alterius ordinis, quam fama, & nullus tenetur restituere rem inferioris ordinis cum iactura superioris. Sed hæc ratio est insufficiens, vt paulò ante dicebam. Et sic aliter probatur: Fama, regulariter loquendo, nõ est tantum bonum, quantum vita: ergo sicut non tenetur quis restituere decem cum iactura centum aureorum: ità etiam nec tenetur restituere famam iactura propriæ vitæ. Maximè cùm inter vitam & famã maior sit distantia, si cætera sint paria, quàm inter decem & centum aureos.

4. Dictum. ¶ Dico quartò: In casu aliquo particulari potest contingere, vt teneatur quis alienam famam restituere etiam cum manifesto periculo vitæ. Vt, si verbi gratia, notauit quis iniustè personam nobilem de crimine hæresis, ex quo ipse & tota eius posteritas infamis manet, tenetur in hoc casu famam restituere etiã cum manifesto periculo vitæ. Et ratio est: Nam fama hominis ità illustris, & quæ non solum ad ipsum, sed etiam ad multos alios pertinet, pluris est facienda, quàm vita hominis abiecti, atque humilis, secundum prudentiam hominum rectè iudicantium.

Dubium 5. ¶ Est aliud dubium, vtrùm in restitutione famæ habeat locum compensatio? Quod est quærere, an quãdo abstulit aliquis alicui iniustè famam, quã restituere non vult, & illa fama arbitrio boni, atque prudentis viri merito æstimatur centum aureis possit is, qui infamiam pertulit accipere secretò illos centum aureos in suæ famæ recompensationem? Pro cuius explicatione aduertendum est primò, quòd compensatio nihil aliud est, quam debiti, atque crediti inter se contributio. Verbi gratia, debeo ego Petro decẽ aureos, quos mihi mutuauit, & ipse debebat mihi totidem, petit ille, vt soluam, & ego à soluendo me excuso ratione prioris debiti. Hæc contributio vnius debiti pro altero, ex qua fit, vt nec in foro exteriori compellat ad soluendum, si debitum, quod mihi debet, est liquidum, & clarum, nec in foro interiori soluere teneat, appellatur propriè compensatio. Necessitas autem huiusmodi compensationis ex eo habet ortum, quòd, vt dicitur in lege necessaria. Nostra interest potius non soluere, quam solutum repetere.

Compensatio quid sit.

¶ Secundò est aduertendum, quòd, vt docet Pan. in c. bona fidea. de deposito. Hęc cõpẽsatio est duplex, vna directa, altera indirecta. Cõpẽsatio directa habet locum in illis rebus, quæ habent functionem in suo genere, id est, quarum vna potest fungi vice alterius. Et hę sunt, quæ consistunt in numero, pondere & mẽsura, vt quando frumentum compensatur frumento, & vinum vino, aut pecunia pecunijs. Si quis autem deberet alteri quinquaginta aureos, & commodaret illi equum, non posset in his fieri directa compẽsatio equi pro auro; quia non habent functionem ad inuicem. Compensatio verò indirecta est, quotiescunque res aliqua debitoris ad creditorem peruenit, quam ipse retinet, quousque debitum persoluatur. Vt in exẽplo posito, ille, cui debebantur quinquaginta aurei accipit equum alterius, illumque retinet, quousque sibi debitum persoluatur, hæc dicitur compensatio indirecta, quæ habet locum in illis rebus, quæ non habent functionem ad inuicem.

Compensatio duplex, vna directa altera indirecta.

1. Dictum. ¶ His suppositis dico primò certum esse, quod in restitutione famæ nequit fieri directa compensatio cum alijs bonis temporalibus: non enim habent istam functionem ad inuicem, vt constat.

2. Dictum. ¶ Dico secundò in restitutione famæ habere locũ compensationem indirectam. Vnde, si ille, qui est diffamatus acciperat eam quantitatem pecuniæ, quę arbitrio viri prudentis videtur sufficiens pro ablatæ famæ restitutione, poterit illam tuta conscientia retinere. Hoc dictum videtur colligi ex D. Thom. hic ad 2. Vbi dicit, quòd qui non potest restituere famam, quam iniustè abstulit, tenetur illam compensare in alijs bonis. Ex quo loco sic colligo argumentum: Qui abstulit famam iniustè, tenetur illam compensare, saltim ex alija bona, ex sententia D. Thom. ergo si noluerit eã compensare poterit diffamatus accipere eam quantitatem pecuniæ, quæ videbitur iusta in suæ famæ compensationem. Probo consequentiam: Nam, cùm ille teneatur reddere, & non reddat, irrationabiliter erit inuitus, si alius accipiat quod sibi debetur, & sic nulla ei fit iniuria. Et confirmatur: Si illud, quod diffamato debetur, esset pecunia, posset per æqualis pecuniæ, vel alterius rei acceptionem damnum compensari: ergo etiam si id, quod debetur sit fama poterit similiter, si alius modus compensandi non pateat per acceptionem pecuniæ compensari. Patet consequentia ex paritate rationis.

¶ Sed sunt nonnulla consideranda circa compensationem vnius debiti pro altero. Primum est, quòd contra depositum non admittitur compensatio. Verbi gratia, deposuit Petrus apud me centum aureos, & ipse debet mihi totidem, non potero compensare quod mihi debet accipiendo pecuniam apud me depositam, vt habetur expressè in cap. bona fides. de deposito. vbi dicitur quod circa depositum non admittitur compensatio. Et subdit statim: In alijs autem sic. Ex quibus verbis colligere possumus, quod in omnibus alijs rebus, præter depositum, habet locum compensatio. Exceptio enim firmat regulã in alijs, vt colligunt DD. ex cap. dominus. 32. q. 7. Idem etiam dicitur in l. si quis. C. de deposit. Vbi habetur: Circa rem depositam, siue illa sit pecunia, siue quidquam aliud, non est admittenda compensatio. Et tam in hac lege, quam in cap. illo. iam citato, redditur pro causa, ne contractus qui ex bona fide oritur ad perfidiam protrahatur. Secundò est aduertendum, quòd ad hoc, vt compensatio, quæ non fit autoritate publica, sed priuata possit licitè fieri, aliqua requiruntur; quæ referũtur à Sylu. st. verbo, furtum. quęst. 13. num. 17. Primum est, quòd tam in compensatione directa, quam indirecta, debitum sit liquidum. Indecens enim est,

Quæ sint consideranda circa compensationem.

& latis

& satis abominabile, vt in re dubia manifesta detor sententia, vt dicitur in cap. indecens. 11. quæst. 1. Secundum, quod requiritur est, quòd debitum; pro quo fit compensatio, publica autoritate recuperari non possit, aut ex defectu testium, aut iudicis, aut etiam quia res est modica, & expensę iudiciales multæ. Tertium, quòd non sit verosimile, sequi scandalum, aut grauamen alijs. Nemo enim debet cum alterius iactura locupletari, vt dicitur de regulis iuris lib. 6. Quartò & vltimò, quòd hoc non vergat in periculum propriæ vitæ, aut famæ. Vnusquisque enim tenetur suam vitá, atque famam conseruare, quamuis dispari ratione. Et quod concurrentibus istis conditionibus possit licitè creditor accipere à debitore quantitatem debito æqualem, est communis sententia Doctorum. Ita tenet gloss. in cap. ius gentium. dist. 1. Innoc. in cap. olim de restitutione spolia. Caiet. infra. quæst. 66. art. 5. Soto. lib. 5. de iustitia. quæst. 3. art. 3. in solut. ad 1. Conar. lib. 2. Variat. cap. 6. num. 14. Nauar. in cap. inter verba. 11. quæst. 3. conclus. 6. corol. 66. num, 294. & Medina. C. de restitut. quæst. 10. fol. 43. Et probatur efficaci ratione: Per recompensationem, quæ fit hoc modo, nulli fit iniuria: ergo est licita. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam primò non fit iniuria debitori, cuius ego bona in mei debiti còmpensationem accipio. Cùm enim ille teneatur ea reddere, nulla ei fit iniuria per hoc, quod creditor talia bona ab eo, qui reddere non vult, secreto accipiat. Et confirmatur: Per huiusmodi recompensationem debiti cóstituitur æqualitas, & tollitur inæqualitas, quæ antea erat: ergo est actus iustitiæ, atque ex consequenti licitus. Nec etiam fit iniuria autoritati publicæ. Ná quamuis iura puniant eos, qui propria autoritate de ijs, quæ sibi debentur sibi satisfaciunt, vt constat ex l. 1. C. de ijs, qui in propria causa; hoc tamen est intelligendú, quando seruato ordine iuris potest quis quod sibi ab alio debetur recuperare. Nam qui id non potest autoritate iudicis retinere, & ex alia parte accipiendo clá, seu occultè æquiualens suo debito, sine scandalo, & perturbatione publicæ pacis suum damnum recompensat, nullam iniuriam facit reipublicæ. Ordo enim iuris ad id fuit institutus, vt ius suum vnicuique redderetur, & publica pax conseruaretur; quod vtrunque inuenitur in illa occulta acceptione, quando aliter compensatio fieri non potest. Si autem quis sine istis conditionibus, rei, quæ sibi debetur, propria autoritate faciat compensationem, peccauit quidem, sed ad nullam tenebitur restitutionem. Quin potiùs dico, quod etiam si sententia excommunicationis proferatur contra eos, qui talem pecuniam, aut rem acceperunt, ille, qui illam accepit in recompensationem debiti non tenetur tali excommunicationi respondere, nec illam incurrit ipse, aut illi, qui id scientes non denuntiant, vt optimè docet Syluester verbo, furtum. quæst. 15. num. 19. & Soto atque Nauar. locis citatis. Est autem hoc intelligendum, quando debitum est liquidum, nec id, quod accipitur in compensationem, eius quantitatem excedit. Et hæc dicta sint de famæ restitutione.

Recompensatio licita aliquibus seruatis conditionibus.

Nota valde.

¶ In solutione ad tertium argumentum agit D. Th. de restitutione honoris, qui per iniustam vituperationem aufertur. Et dicit, quòd quamuis actio contumeliosa non possit fieri, quod non sit facta, potest tamen eius effectus, qui est diminutio dignitatis personæ in hominum opinione per exhibitionem reuerentiæ reparari: & sic violatus honor restituitur. Sed circa istá doctrinam, supposito, quòd honor atque fama differunt inter sese in eo, quòd fama est bona opinio, quam alij habent de aliquo, honor verò est reuerentia, quæ alteri exhibetur, propter aliquam eius excellentiam, vel in genere, vel in virtute, vel in magistratu, vel in doctrina, vt diximus supra, cùm de fama esset sermo, est nunc difficultas, quæ nam sit ista reuerentiæ exhibitio, quam autor affirmat necessariam esse ad resarciendam læsioné in honore illatam. Theologi communiter dicunt, quòd qui læsit alterum in honore, tenetur ab eodem petere veniam. Et hanc dicunt esse exhibitionem reuerentiæ quam D. Thom. affirmat esse necessariam ad restitutionem honoris, Quam suam sententiam probant ex D. August. in regula dicente; Quicunque maledicto vel conuitio aliquem læserit, meminerit satisfactione, quam citius curare quod fecit. Et subdit statim: Qui autem non vult petere veniam, aut non ex animo petit, sine causa est in monasterio; etiam si inde non proijciatur. Quasi diceret; est in malo statu. Ex quo manifestè conuincitur, quòd qui fecit alicui contumeliam, tenetur ab eodem petere veniam. Et confirmatur ex illo Matth. 5. Si ergo offers munus tuú ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Quibus verbis dominus apertè significat, quòd qui infert contumeliam, tenetur ab eodem veniam petere. Caietanus infra. quæst. 72. art. 3. dicit, quòd qui fecit contumeliam non tenetur petere veniam ab inhonorato, sed tantum tenetur eo modo, quo potuerit satisfacere: nec qui læsus fuit post integram restitutionem potest quidquam aliud exigere. Itaque dicit, quod qui nocuit alicui in bonore, ex pręcepto tenetur illi satisfacere. Cęterùm modus satisfaciendi non est in præcepto.

Circa solutionem ad 3. Diui Thom. Dubium.

Sententia aliquorum de restitutione honoris.

Argum.

Confirm.

Sententia Caietan.

¶ Sed, vt quid in hac re sit tenendum breuibus explicemus, sit prima propositio: Sicut in satisfactione famæ potest cadere remissio: itá etiam in satisfactione honoris. Volo dicere, quod sicut potest quilibet damni in sua fama illati remittere satisfactionem: itá etiam potest condonare contumeliam illatam. Hæc conclusio est contra Caietanum. Qui, vt dicebat hominem, non esse dominum suæ famæ; itá etiam affirmabat, quòd nec est dominus honoris. Ex quo colligebat, quòd nec vnius nec alterius potest remittere satisfactionem. Sed nos, qui contrariam sententiam in superioribus sumus sequuti, ex consequenti dicere debemus, quòd potest homo sui honoris satisfactioné remittere, non minus, quam satisfactionem pecuniæ aut aliarum rerum, quarum verè est dominus. Et post talem remissionem qui lęsit itá erit tutus in conscientia, vt nec teneatur veniam petere, nec aliquam aliam facere recompensationem.

1. Conclus.

¶ Secunda propositio: Si lęsus in honore non vult remittere satisfactionem, nisi lædens petat veniam, nec ille honor potest alio modo restitui; tunc qui fecit contumeliam regulariter loquendo, tenetur veniá petere. Probatur: Lędens tenetur satisfacere, nec ad id faciendum est aliud medium, nisi petere veniam, vt suppono: ergo illud erit necessario exhibendum. Dixi regulariter loquendo. Nam si is, qui læsit est prælatus, esto non habeat vnde restituat, nisi petendo veniam, non tamé tenetur veniam petere, iuxta illud D. Aug. Quádo auté necessitas disciplinæ in moribus coercédis dicere vos dura verba compellit, non à vobis exigitur, vt à vobis subditis veniam postuletis ne apud eos, quos oportet esse subiectos, dum nimium seruatur humilitas, regendi frangatur autoritas.

2. Conclus.

¶ Tertia propositio: Petitio veniæ regulariter

3. Conclus.

loquendo

loquendo, eſt decentiſsimus & conuenientiſsimus modus honoris inter homines reſtituendi. Probatur: Nam cum reſtitutio debeat fieri per contrarium, & contumelia ſit ſignum contemptus, quo contumeliator gerit ſe, vt ſuperiorem alterum ſubiiciens, proprium antidotum erit, contraria humiliatio, etiam vſque ad corporis inflexionem. Sed eſt aduertendum, quòd nõ ſemper petitio venię eſt ſufficiens mediũ ad reſtituendum honorem læſum. Sæpè enim tanta eſt contumelia, quòd ad illius reſtitutionem vltra petitionem veniæ ſit neceſſaria aliqua alia compenſatio ad arbitrium viri prudentis. Vt cùm quis alterum alapa percuſsit, & in iſto caſu opus erit, vt vltra petitionem veniæ, alia etiam compenſatio adhibeatur, quæ æqualitatem conſtituat. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſi lædens non vult petere veniam, ſed reſtituere alio modo, nempe pecunia, quantum læſus voluerit; læſus autem non vult aliam ſatisfactionem recipere; niſi quòd petat veniam, teneatur tunc is, qui læſit veniam petere? Et pro parte negatiua eſt argumentũ: Talis reſtituit pluſquam debet, vt ſuppono: dat enim centũ aureos pro honore, qui non valet quinquaginta: ergo nõ tenetur amplius veniá petere.

4. Conclusio. ¶ In hoc tamen ſit quarta propoſitio: Quando is, qui alteri dixit conuitium, vel contumeliam non poteſt honorem, quem læſit reſtituere, eſto det maiorem pecuniæ ſummam, quam honor valet, niſi petat veniam, tenetur adhuc veniam petere. Probatur, quouſque talis veniam petat retinet iniuſtè alienum honorem; ergo ſemper tenetur ad illius reſtitutionem. Secundò: Qui habet equum, vel phialam argenteam alicuius, ipſo inuito non ſatisfacit dando pecuniam æquiualentem, nec etiam maiorem, niſi propriam rem det vero domino: ergo pari ratione qui retinet honorem alienum, quem ſola veniæ petitione poteſt reſtituere non ſatisfaciet dando maiorem pecuniam, quam valet; ſed tenebitur adhuc eundem honorem reddere petendo veniam; alias erit in malo ſtatu, nec poterit abſolui. Et ad argumentum reſpondeo, quòd tunc tantum debet dari pro fama, vel honore æquiualens, quando ipſa, alia via in propria ſpecie reddi non poſſunt.

5. Conclusio. ¶ Vltima propoſitio: Si lædens alterius honorem poteſt illum reſtituere alia via non petendo veniam, & læſus non vult, niſi quod petat veniam, tunc qui læſit non tenetur veniam petere. Et quantum ad hoc bene dixit Caietanus. Probatur: Nullus obligatur ad modum ſatisfactionis, ſed tantum ad ſatisfaciendum in integrum: ergo cum iam ille ſatisfacit, vel ſatisfaciet in integrum alia via, non eſt cur ad petendam veniam teneatur. Ex hoc infertur, quòd ſi lædens in honore eſt vir nobilis, læſus autem eſt agricola, vel alius infimæ claſsis, non eſt cur lædentem ad petendam veniam obligemus, cum ſint multi alij modi, quibus poſsit agricolæ fieri ſatisfactio. Imo cum non ſit mos inter nobiles, & illuſtres viros huiuſmodi veniam petendi, nec etiam ipſi erunt cogendi à confeſſoribus, vt veniam petant: ſed ſat erit ſi alia via ſatisfaciant, ſeruatis euangelicis præceptis.

Sententia D. Tho. de eo qui læſit in bono communi. ¶ In ſolutione ad quartum argumentum agit Diuus Thomas de eo, qui alterum læſit in bono communi, quod ſecundum diſtributiuam iuſtitiam erat conferendum. Qualis eſt ille, qui impedit alterum à conſequutione beneficij. Et dicit tria. Primum eſt, quòd qui iuſtè impedit alterum à conſequutione alicuius præbendæ, intendens, ſcilicet, honorem Dei, & commodum Eccleſiæ ad nullam tenetur reſtitutionem. Secundum dictum D. Thom. eſt, quòd qui iniuſtè impedit dignum, aut conſilio, aut alia via ex malo animo, ne beneficium conſequatur, ſed antequam prælatus, vel electores haberent firmatum animum illud ei conferendi, tenetur aliquam compenſationem facere perpenſis prius conditionibus perſonarum, & propinquitate, in qua erat ad tale beneficium obtinendum ſecundum arbitrium hominis prudentis. Non autem tenetur in totum; quia prouiſio illa adhuc poterat impediri. Tertium dictum eſt, quòd qui impedit ne beneficium obtineat, cui prælatus firmiter iam conferre conſtituerat, tenetur totum ad æqualitatem reſtituere ſecũdum ſuam facultatem. Impediens indignũ à conſequutione beneficij nihil tenetur reſtituere.

¶ Primum dictum D. Thom. eſt certum, & de quo apud Doctores nulla vnquam extitit dubitatio. Et ratio eſt: Nam cum talis impeditus non ſit dignus beneficio, nulla ei fit iniuria per hoc, quod ab illius conſequutione bono animo impediatur. Quin potiùs addiderim, quòd etiam ſi indignus ex malo alterius animo à conſequutione præbendæ impediretur, quamuis talis impediens propter illum malum animum peccaret, nihil tamen teneretur reſtituere. Eſſet enim id peccatum non contra iuſtitiam, ſed contra charitatem, cuius violatio ad reſtitutionem non obligat.

¶ Sed circa alia duo dicta plures atque graues conſurgunt difficultates, quas vt perfectè abſoluamus diſputabimus, non ſolum de impediente iniuſtè, ſed etiam de illo, qui diſtribuit. Et primò de diſtributore, qui eſt principalis cauſa reſpectu impedientis, & poſteà de impediente, qui eſt cauſa minus principalis. Ex parte enim vtriuſque poteſt fieri iniuria.

¶ Ad primum ergo deuenientes, aduertendum eſt, quòd bona, quæ aliis conferuntur interdum ſunt propria ipſius conferentis, qualia ſunt illa, quæ donationibus & teſtamentis diſtribuuntur. Interdum autem non ſunt propria conferentis, ſed illius diſtributioni commiſſa, vel à priuata perſona, vt in œconomo, vel à republica, vt in principe contingit. Et hæc rurſus ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt inſtituta, vt aliis gratis donentur. Qualia ſunt illa, quæ vel à republica, vel à priuata perſona relicta ſunt, vt ſingulis annis vel ciuibus, vel pauperibus diſtribuantur. Alia autem ſunt, quæ non fuerunt inſtituta, vt gratis donentur, ſed principaliter, vt ſint ſtipendia eorum, qui in republica aliquod munus exercent; & minus principaliter, vt ſint præmia benemeritis diſtribuẽda. Qualia ſunt beneficia Eccleſiaſtica. Quæ quidem primò & principaliter fuerũt inſtituta in ſtipendia miniſtrorum, vt, ſcilicet, Eccleſia haberet idoneos miniſtros, & ſecundario, & minus principaliter, vt clerici, qui moribus, & vita, atque ſcientia ſunt ornati conuenientia habeant præmia. Ex quo fit, vt qui huiuſmodi bona diſtribuit duo teneatur attendere in illorum diſtributione. Vnum eſt vtilitas Eccleſiæ, vt, ſcilicet, illum eligat, qui aptus ſit exercendo muneri, ad quod eligitur. Et hoc tenetur facere ex iuſtitia commutatiua, quam inter Eccleſiam ex vna parte, & miniſtrum ex alia conſtituere debet, faciendo, ſcilicet, æqualitatem inter miniſtrum, quem eligit, & ſtipendium, ad quod eligitur. Secundum, quod debet attẽdere, eſt meritũ eorum, inter quos fit electio. Nam cùm beneficia non ſolum ſint ſtipendia pro idoneis miniſtris, ſed etiam præmia quæ ſecundum iuſtitiam diſtributiuam melioribus ſint conferenda, fit, vt qui diſtribuit non ſolum teneatur habere rationem ſufficientiæ miniſtrorum; ſed etiam meritorum quæ in

Disputatio de distributore bonorum communium.

Distributor beneficiorum quid teneatur attendere.

vnoquoque illorum inueniuntur, quod nisi faciat, peccabit contra iustitiam distributiuam.

1. certum. ¶ Hoc supposito, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd in distributione illorum bonorum, quorum est dominus qui distribuit, si talis distributio inordinatè fiat anteponendo, scilicet, deteriorem melioribus, licet qui sic distribuit per se loquendo peccet venialiter, & tatò mortaliter, nunquam tamen peccat contra iustitiam: & sic non tenetur ad aliquam restitutionem: vbi enim nulla est violatio iustitiæ, nulla etiam est obligatio restitutionis.

2. certum. ¶ Secundò, etiam est certum, quòd qui bona constituta, vt aliis gratis diuidantur, vel non diuidit, vel diuidit iniustè anteponendo, scilicet, indignos dignis, vel dignos dignioribus, tenetur illis restituere, quantum læsit. Probatur: Qui violat iustitiam distributiuam, tenetur ad restitutionem, non minus, quam qui violat iustitiam commutatiuam: sed qui bona constituta, vt aliis gratis diuidantur, vel non diuidit, vel diuidit iniustè, violat iustitiam distributiuá: ergo tenetur ad restitutionem. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur. Tum ex D. Thom. qui articulo primo, huius quæstionis in solutione ad tertium tanquam certum supponit, violationem iustitiæ distributiuæ inducere obligationem restituendi. Tum etiam; quia qui violat iustitiam distributiuam facit inæqualitatem, sicut, & qui violat iustitiam commutatiuam. Omnis autem inæqualitas per restitutionem ad æqualitatem reducenda est. Et si quis obiiciat: Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ: ergo tantum nascitur ex violatione iustitiæ commutatiuæ, respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Quamuis enim restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ, obligatio tamen restituendi bene potest oriri ex iustitia distributiua violata, vt latè diximus articulo primo, huius quæstionis.

3. certum. ¶ Tertiò etiam est certum, quòd qui distribuit indignis ea bona, quæ principaliter fuerunt instituta, vt essent stipendia eorum, qui in republica aliquod munus exercent, & minus principaliter, vt essent præmia pro meritis, qualia sunt beneficia atque cathedræ, tenetur restituere reipublicæ, quantum læsit. Nam cum talis prouisor ex iustitia commutatiua teneatur talem prouidere ministrum, qui aptus, & idoneus sit ad exercendum munus ad quod eligitur, manifestè sequitur, quod si id non facit tantam tenebitur facere restitutionem, quanta opus fuerit ad constituendam æqualitatem inter ministrum, quem eligit, & stipendium, ad quod eligitur. Ex quo infertur, quòd qui præficit Ecclesiæ, aut Cathedræ ministrum indignum, suis stipendiis tenetur prouidere de altero digno, vt hac ratione Ecclesiæ satisfaciat. Imo, qui contulerit beneficia huiusmodi indignis non solum tenebitur restituere Ecclesiæ stipendium, quod ipsa persoluit, sed etiam damnum, quod ex mala officij administratione incurrit. Quin potius non solum illi qui præficiunt indignos muneribus, & officiis publicis tenentur restituere tam stipendia, quam damna inde subsequuta, sed etiam ipsi indigni, qui fuerunt præfecti tenentur similiter ad vtrumque restitutionem. Et quidem quod teneantur ad restitutionem stipendij, patet, quia nec faciunt opus, pro quo datur stipendium, nec facere possunt, cum careant requisitis ad illius operis executionem. Quod autem etiam teneantur ad restitutionem damni probatur; quia sunt causa illius; quare etiam compellendi illa officia resignare, siue sint Ecclesiastica, siue secularia. Alioqui non erunt absoluendi in foro conscientiæ. Sed est aduertendum, quod dupliciter aliquis potest esse indignus officio, vel beneficio publico. Vnde modo de per se: quia, scilicet, non haber ea, requisita, sine quibus officium, vel beneficium conuenienter administrari non potest. Et de huiusmodi indigno sunt intelligenda, quæ modo diximus. Alij sunt indigni de per accidens, quia licèt habeant ea, quæ requiruntur ad debitam executionem suorum officiorum, tamen vel propter negligentiam, vel propter alia vitia, quibus sunt implicati non debitè munera sua exercent. Et isti non sunt compellendi, vt resignent officia; sed corrigendi, vt illa debitè exerceant. Ad quod si dixerint, se esse paratos, poterunt absolui præuia pœnitentia, de culpis præteritis, & præuia etiam satisfactione de damno, quod ex mala eius administratione fuit subsequutum.

¶ Quartò etiam est certum, quòd qui eligit ministrum dignum prætermisso digniori, nihil tenetur restituere Ecclesiæ, cui de tali ministro prouidet. Nam cum inter ministrum dignum, & stipendium ad quod eligitur, sit æqualitas iustitiæ commutatiuæ, fit, vt quantum ad hoc nulla relinquatur inæqualitas, quæ per restitutionem sit reparanda. Itaque hæc certa sunt. *4. certum.*

¶ Sed dubium est, vtrùm ille, qui ad aliquod beneficium, vel ad aliquam cathedram eligit dignum prætermisso digniori, teneatur aliquid restituere illi digniori prætermisso. Et eadem est dubitatio de illo, qui confert beneficium indigno prætermisso digno, an teneatur aliquid digno restituere. Nam quod teneatur Ecclesiæ quantum læsit satisfacere iam diximus esse certum, & citra controuersiam positum. *Dubium de eo qui eligit dignum prætermisso digniori.*

Magister Soto libro quarto de Iustitia & Iure. quæst. sexta, articulo tertio, in solutione ad sextum argumentum, dicit, quòd qui confert beneficium digno prætermisso digniori, quamuis peccet mortaliter, nihil tamen tenetur restituere, nec Ecclesiæ, nec digniori illi prætermisso. Eandem sententiam tenent Adrianus in 4. in propria quæstione, de distributione præbendarum. Martinus Ledesmius in 2. part. 4. quæst. 18. artic. 2. fol. 253. Nauarro in Manuali, cap. 17. num. 69. & sequentibus, & Couarruuias in regula peccatum, parte 2. §. septimo. numero sexto. *Sententia Soti & aliorũ.*

Præcipuum fundamentum huius opinionis est, quoniam dicunt, quòd huiusmodi bona, scilicet, beneficia Ecclesiastica, atque Cathedræ ad id principaliter fuerunt instituta, vt essent stipendia ministrorum, & minus principaliter atque secundario, vt essent præmia bene meritorum. Ex quo factum fuit, vt præcipuum, quod in illorum distributione attendi debet, est, ne Ecclesia, vel Respublica afficiatur iniuria, accipiendo minus idoneos ministros, quàm pro ratione stipendij esse debent: minus autem principaliter, & secundario attenditur, & habetur ratio iustitiæ distributiuæ postulantis, vt meliores semper præferantur. *Præcipuum fundamentum huius opinionis.*

¶ Et si quis obiiciat: ergo quando beneficium confertur digno, prætermisso digniori, saltim violatur iustitia distributiua, quæ ex sententia D. Tho. articulo præcedenti, in solutione ad tertium obligat ad restitutionem, respondent, verum esse, quod in tali collatione violatur iustitia distributiua, & propterea est mala, atque peccatum. non tamen eius violatio inducit obligationem restitutionis. Nam dicunt, *Obiectio.* *Responsio ex sententia Soti.*

quòd

quòd violare iustitiam distributiuam, quando illius principaliter non habetur ratio, sed tantum secundario & minus principaliter, nullam inducit obligationem restituendi, nec contrarium huius dicit D. Thom. qui solù loquitur de violatione illius iustitiæ distributiuæ, cuius principaliter habetur ratio in bonorum distributione. Quod contingit, quando distributor ea bona distribuit, quæ gratis hominibus conferuntur. Tunc enim qui, vel non distribuit, vel distribuit iniustè anteponendo indignos dignis, vel dignos dignioribus, tantum illis tenetur restituere quantum læsit, ex sola violatione iustitiæ distributiuæ, vt supra dicebam. Ex hoc inferunt isti Doctores primò, quòd distributor in huiusmodi electionibus, siue eligat dignum, siue indignum, nonquam tenetur aliquid restituere digniori prætermisso, sed solum Ecclesiæ. Respectu enim prætermissi, siue ille sit dignus, siue dignior, tantum violatur ea iustitia distributiua, cuius principaliter non habetur ratio in istorum bonorum distributione. Inferunt secundo, quod qui eligit indignum, tenetur restituere Ecclesiæ, vel reipublicæ quantum læsit. Violat enim tunc iustitiam commutatiuam respectu Ecclesiæ, vel reipublicæ, quæ semper habet annexam obligationem restitutionis. Cæterum, si eligat dignom neutri tenetur restituere, nec Ecclesiæ, nec digniori prætermisso propter rationem iam dictam.

Sententia Caietani verior. ¶Caietanus hic circa solutionem ad quartum, dub. 3. oppositam tenet sententiam, quod qui confert beneficium digno prætermisso digniori non solùm peccat mortaliter sed etiam tenetur aliquid restituere digniori illi prætermisso. Cuius opinio semper mihi visa est probabilior. Vnde ad illius explicationem aduertendom est primò, quod stat bene, quòd vnus sit absolutè melior in moribus altero, nempe quia maiori est præditus gratia, atque charitate, & tamen alter minus sanctus sit dignior minister ad aliquam præbendam; quia, scilicat, est doctior, maioris auctoritatis, atque prudentior ad finem illius sacerdotij, vel, quia est diligentior, seruietque Ecclesiæ plusquam ille sanctior. Ex qoo infertur, quòd, cùm in prouisione beneficiorum, & aliorum officiorum, quæ primo & principaliter fuerunt instituta, vt Ecclesia, vel respublica idoneos habetet ministros, minus autem principaliter, & secundario, vt essent præmia benemeritis distribuenda, præcipuum, quod attenditur, sit vtilitas Ecclesiæ, vel reipublicæ, ille minister erit censendus dignior, qui isti fini consequendo fuerit magis aptus. *Qua ratione dignitas eius qui eligitur sit cognoscenda.* Vnde fit, quòd si vnus est doctior, & sanctior, sed non ministrabit Ecclesiæ, quia præsens non aderit, alter autem indoctior, & minus sanctus, residebit, sedulóque seruiet Ecclesiæ, hic indoctior erit censendus dignior minister. Imo hic est dignus, & alter non; si quidem alterius doctrina atque sanctitas nihil proderunt Ecclesiæ, ad quam eligitur. Quando autem dico in isto casu, illum minus doctum esse digniorem ministrum, est intelligendum, dummodo sit bonus vir, hoc est, talis de quo communiter habeatur opinio, quòd tegulariter, &c. vt in plorimum non est in peccato mortali. Qui enim est publicus peccator nunquam potest esse dignus minister. Itaque ad dignitatem, & bonitatem ministri necessaria erunt bonitas in moribus, scientia, valetudo, & prudentia ad ministrandum Ecclesiæ sibi commissæ. Quæ omnes qualitates, atque circunstantiæ æstimandæ erunt secundum arbitrium viri prudentis.

¶ Secondò, est aduertendom, quòd licèt restitutio, cuius officium est constituere æqualitatem inter rem, & rem, sit actus solius iustitiæ commutatiuæ, vt articulo præcedenti diximus ex mente Diui Thomæ, tamen eius obligatio oriri potest, non solum ex violatione iustitiæ commutatiuæ, sed etiam ex violatione iustitiæ distributiuæ, vt ex eodem D. Thom. in eodem articulo in solutione ad tertium colligere licet. *Obligatio restitutionis potest oriri ex violatione iustitiæ distributiuæ.* Qui enim non distribuit quod distribuendum accepit, vel iniustè distribuit anteponendo indignos dignis, vel dignos dignioribus, solum violat iustitiam distributiuam, & tamè tenetur ad restitutionem. Ex qoo colligitur falsam esse opinionem illorum, qui absolutè dicunt violationem iustitiæ distributiuæ nunquam inducere obligationem restitutionis.

Tertiò est aduertendum, quòd bona distribuenda ante distributionem sunt bona communia; post distributionem sont propria illius, cui fuerint distributa; *Bona communia post distributionem fiunt propria.* medio autem tempore, quo propinquior fuerit distributio, atq; electio, magis desinunt esse coumunia, & accedunt ad esse propria.

¶ Vltimò, est aduertendum, quòd respectu bonorum distribuendorum, alia est obligatio illius, cui ex officio incumbit distribuere, & aliarillorum, ad quos distributio non spectat. Nam distributor ex iustitia tenetur facere quod illa bona sint propria illorú, qui ad ea habenda ex iustitia fuerint eligendi. At vero illi, ad quos id officiú non spectat, solum tenetur non adhibere impedimentum, ne illa bona secundum voluntatè electoris fiant propria. Ex quo infertur, quòd elector quocunque tempore cessat in electione eligere idoneum, tenetur ad integram restitutionem. Non enim facit, vt id bonum commune, fit propriú illius, cui ex iustitia erat conferendum, quod sine iniuria fieri non potest. At verò cæteri tantum tenentur ad restitutionem, quatenus impediunt aliquid à consequutione boni communis: quod quoniam paulatim fit proprium, tanto vnus alio magis tenebitur, quanto propinquiori tempore attulerit impedimentum. Itaque, qui in initio electionis affert impedimentum, quia tunc facilius poterat prouisio impediri, ad minus tenetur, quam qui impedit in fine, vt dicit D. Thom. in solutione ad quartum.

¶ His constitutis sit prima conclusio. Quicunque confert beneficium, aut officium, vel cathedram digno prætermisso digniori, peccat mortaliter. *1. Conclusio.* In hac conclusione omnes conueniunt. Et probatur pluribus rationibus. *Conferens beneficium digno, prætermisso digniori peccat mortaliter.* Primò: Nam id facere, scilicet, eligere illo modo, est contra fidelitatem, qua quisque fidelis dispensator, quam vtilissimè potest, negotium sui domini gerere tenetur. Item: Qui præficit dignum prætermisso digniori, necessario id facit ex aliqua ratione, ad electionem non pertinète; nempe, vel ex amicitia, vel precibus, vel precio: sed hæc est manifesta acceptio personarum, quæ ex genere suo est peccatú mortale: ergo. Et confirmatur: Collatores beneficiorum, & aliorum officiorum ad rempublicá pertinentium, sunt dispensatores ministeriorum Dei, vt dicit Paulus. 1. ad Corinth. cap. 4. quibus, vt ibidem subiungit, fides sincera est quam maximè necessaria, iuxta illud verbú Christi; Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, &c. sed œconomus, & dispensator principis, qui quos posset optimos seruos, eodem stipendio nó adduceret in seruitium domini sui, reus profecto esset, aut defectæ fidei, aut neglectæ prudentiæ: ergo idem est dicendú de eo, qui confert beneficiú digno, prætermisso digniori, atque ex consequenti peccat

mortaliter. Præterea hoc ipsum probatur exemplo Christi. Qui Ioannis 21. Ecclesiæ suæ electurus pastorem, ter rogauit Petrum, Cæteris Apostolis astantibus, an diligeret se plus alijs, vt ex modo eligendi & responsione à Petro data omnibus constaret, se eligere meliorem. Leuitici etiam capit. 8. omni populo astante eligit dominus Aaron in summum sacerdotem. Quia, vt inquit Diuus Hieronymus; & refertur in capit. licet. 8. quæst. 1. licèt dominus de constituendo principe præcepisset singulatémque elegisset, conuocatur tamen Synagoga, vt sciant omnes, & certi sint, quòd qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui in omni virtute eminentior eligitur ad sacerdotium. Oportet enim illum, vt dicit Paulus, testimonium habere bonum etiam ab ijs, qui foris sunt, &c. Diuus etiam Augustinus in illa verba Iacobi capit. 2. Nolite in personarum acceptione habere fidem domini, dicit, Non est putandum leue peccatum in personarum acceptione habere fidem domini gloriæ. Quis enim ferat eligi diuitem ad sedem honoris gloriæ Ecclesiæ, contempto paupere instructiore, & sanctiore? Et Leo Papa, cuius verba referuntur in cap. Metropolitano. 63. distinctione, etiam dicit, ad beneficia ecclesiastica eligendos esse optimos, quod præcipitur in cap. vnico extra, vt ecclesiastica beneficia sine dis. conf. Vnde in pragmatica concilij Basiliensis hæc forma iuramenti eligentium ponitur: Ego N. iuro, & promitto omnipotenti Deo, & sancto, cuius nomini hæc Ecclesia est dedicata, eum eligere, quem credam esse in spiritualibus, & temporalibus meliorem. Est tamen circa istam conclusionem aduertendum primo, quòd quando beneficium, aut officium est parui momenti, tunc prætermittere digniorem, non erit peccatum mortale. Sicut enim furtum, quod ex genere suo est peccatum mortale, propter paruitatem materiæ fit veniale: ità etiam in proposito collatio illa beneficij exigui, ex paruitate materiæ erit veniale. Secundo, est aduertendum, quòd etiam si aliquis sit doctissimus, & optimus ad regimen alicuius Ecclesiæ; si tamen est ità alijs negotijs impeditus, quòd probabiliter credatur, quòd non dabit operam Ecclesiæ, vt debet, non est eligendus, nec tunc ille censetur dignus.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Opinio Soti dicentis, quòd qui confert beneficium, aut officium digno, prætermisso digniori, quamuis peccet mortaliter, nihil tamen obligatur restituere digniori illi prætermisso, est probabilis, saltem quantum ad illa beneficia, atque officia, quę sine oppositione distribuuntur. Itaque est probabile, quòd si princeps, vel patronus nominat in Episcopum, aut in beneficiatum hominem dignum, sciens alterum esse digniorem, nihil tenetur tali digniori restituere. Probatur: Nam cùm hæc sacerdotia non videantur instituta in præmium meritorum, sed in stipendium laborantium, sicut & salarium correspondet operationi, iuxta illud Lucæ cap. 1. Dignus est operarius mercede sua, & 1. ad Corinth. cap. 9. Quis militat suis stipendijs vnquam, & paulò inferiùs. Qui altario seruit, de altario viuere debet, & 1. ad Timotheum cap. 5. Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni sunt. Vbi est ponderandum, quod non dixit; Qui boni sunt; ne quis putaret hæc sacerdotia esse distribuenda in præmium meritorum; sed, qui bene præsunt, vt significaret esse distribuenda pro labore. Et ad Ephesios 4. Dedit Apostolos & Doctores in opus ministerij, hoc est, ad ministrandū. Quod & apertiùs significauit Dominus, Num. capit. 18. cùm de filijs Leui, dicit: Dedi eis decimas in possessionem pro ministerio, quod seruiunt mihi Pro quo etiam facit capitulum finale, de rescriptis, libro 6. vbi Prouerbiū illud habetur; Beneficium non datur, nisi pro officio. Itaque cum hæc sacerdotia sint instituta in stipendium laborantium, videtur probabile, quòd qui non laborant nihil debeant accipere: atque ex consequenti distributor nihil tenebitur restituere dignioribus prætermissis qui nihil laboris in Ecclesia Dei impendunt. Sed, quemadmodum dux, qui elegit milites dignos ad bellum, & œconomus, qui eligit operarios dignos in vineam Domini, nihil tenentur dignioribus restituere, sed si eligunt indignos tenentur domino satisfacere, cui inferunt nocumentum, ità etiam qui eligit dignum ad ministerium Ecclesiasticum, nihil tenebitur restituere, dignioribus prætermissis. Tamen, si eligat indignum tenebitur restituere Ecclesiæ, cui tale detrimentum dedit. Potest præterea probari probabilitas sententiæ Soti, saltim quantum ad illa beneficia, quæ sine oppositione distribuuntur. Nam vbi non est debitum legale, non est quod restituatur: sed quando confertur beneficium, aut officium digno, prætermissis dignioribus sine aliqua oppositione nihil est debitū illis dignioribus: ergo nihil illis est restituendum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Nemini, cui non est ius in re, hoc est, ius perfectum, vel ius ad rem, id est, imperfectum, quod est ius ad petendum coram iudice, est debitum legale; licet fortè sit debitum morale, vt colligitur ex glossa, & alijs Institutis, de actionibus in principio, & in lege, ex hoc iure. ff. de iustitia & iure, sed illi digniores, qui prætermittuntur quando beneficium datur sine oppositione, nec habent ius in re, nec ad rem, non enim possunt illud coram iudice petere: ergo nihil illis debetur, atque ex consequenti nihil est eis necessario restituendum. Et confirmatur: Restitutio, siue redditio præsupponit ablationem secundum mentem omnium: sed cui nihil tutia est, nihil iuris aufertur; priuatio enim præsupponit habitum, sed positiuum, vt constat ex lege decem. ff. de verborum obligatione, & ex capit. ad dissoluendum, de despon. impuber. ergò cum illis dignioribus prætermissis nihil sit ablatum per collationem factam digno, siquidem nihil iuris habebant ad tale beneficium, manifestè sequitur, quòd nihil etiam est eis necessario restituendum. Probatur præterea conclusio: Nam videtur valdè rigorosum affirmare, quod quando Princeps, vel Episcopus nominat hominem dignum ad aliquod officium, vel beneficium, quod sine oppositione confertur, tenetur aliquam facere restitutionem omnibus illis hominibus, qui eo officio, aut beneficio cognoscuntur digniores; quòd tamen necessariò sequitur si dicamus, quòd restitutio debet fieri digniori, etiam quando beneficium datur sine aliqua oppositione. Ex hac conclusione sequitur primò, quòd qui eligit dignum prætermisso digniori, propriè non peccat contra iustitiam, sed contra fidelitatem Ecclesiæ, cui tenetur prouisor optimum ministrum prouidere. Sequitur secūdò, quòd qui eligit indignum nihil tenetur restituere digniis, sed tantum reipublicæ, cui detrimentum dedit. Sequitur tertio, quod quamuis secundum istam opinionem in his electionibus, non sit obligatio restitutionis, tamen qui eligit, aut consulit, vt dignus eligatur prætermisso digniori, peccat grauissimum peccatum mortale. *Corollaria quæ sequuntur ex sententia Soti.*

¶ Tertia

3. Conclusio. Eligens dignũ prætermisso digniori tenetur ad restitutionem.

¶ Tertia conclusio. Ea opinio, quæ affirmat, quòd qui confert beneficium digno, prætermisso digniori tenetur aliquid restituere digniori illi prætermisso, est longe probabilior, & mihi certissima, de cathedris & beneficiis, quæ oppositione obtinentur. Probatur: Qui in his beneficiis distribuendis prætermittit digniorem, peccat contra iustitiam distributiuam; est enim acceptor personarum: & acceptio personarum non habet locum, nisi vbi est debitum iustitiæ: ergo obligatur digniori restituere. Probo cõsequentiam: Nam violatio iustitiæ distributiuæ inducit obligationem restituendi, vt ex mente Diui Thomæ, diximus in superioribus. Nec valet, si dicatur, vt dicunt Soto, atque Nauarro locis superius citatis, quod, quia iste violat iustitiam distributiuam, minus principaliter intentam, idcircò non obligatur ad restitutionem. Obligatio enim restituendi, quia ortum habet ex violata æqualitate, vbicunque fuerit illa æqualitatis violatio, siue per contractum, in quo principaliter intenditur iustitia distributiua, siue minus principaliter, intelligi non potest, quin maneat aliqua inæqualitas, quæ per iustitiam atque restitutionem ad æqualitatem sit reducenda. Præterea qui iniustè diuidit bona instituta, vt gratis ciuibus diuidantur, tenetur ad restitutionem, vt in principio huius difficultatis ex mente omnium supposuimus, tanquam certum: ergo, & qui iniustè diuidit beneficia, quæ sunt bona singulis ciuibus distribuenda, similiter tenetur ad restitutionem. Ad hoc argumentum Soto atque Nauarro negant consequentiam. Nam dicunt, quòd aliter sunt debita ciuibus bona instituta, vt illis gratis conferantur, & aliter sunt debita beneficia. Illa enim bona sunt debita secundum iustitiam distributiuam principaliter intentam: hæc vero per iustitiam distributiuam intentam secundario, & minus principaliter. Ex quo fit, vt illa sint obnoxia restitutioni, hæc autem minimè. Sed hæc solutio nihil valet. Nam si vtraque bona sunt debita ciuibus ex iustitia distributiua quamuis diuersimode, vt ipsi fatentur: ergo vtraque sunt restituenda, si iniustè diuidantur. Probo consequentiam: Quia obligatio restitutionis semper ortum habet ex debito violato, & parum refert, quòd vno, aut duobus titulis res debeatur, ad hoc, vt sit necessario restituenda, modo illa verè sit debita. Item: Si beneficia, aut officia Ecclesiastica iniustè distributa, non ideò essent dignioribus restituenda, quia hæc non sunt principaliter instituta propter vtilitatem illorum, qui ea habuerint, sed propter vtilitatem, & seruitium Ecclesiæ, aut reipublicæ, sequeretur, quòd si quis modo conferret maximam copiam pecuniæ ciuibus huius ciuitatis diuidendam, primò propter vtilitatem ipsius ciuitatis, & secundario propter vtilitatem ciuium: qui iniustè talia bona diuideret, non teneretur ad restitutionem: Vt si, verbi gratia, quis videns, quòd iste populus maxime opus habet chirurgis institueret modo certam pecuniæ summam, quotannis chirurgis distribuendam, qui iniuste diuideret ad nullam teneretur restitutionem: consequens autem est falsum, vt de se patet: ergo & illud, ex quo sequitur. Nec est simile, quod adduci solet à Doctoribus oppositæ sententiæ de œconomo conducente in vineam domini sui operarios idoneos, & sufficientes, dignioribus prætermissis, qui nihil tenetur ipsis dignioribus restituere. Non, inquam, est simile. Nam stipendia ab œconomo pro labore data, sic sunt stipendia, vt nullo modo sint præmia, cum tamen beneficia, ad quæ eliguntur ministri Ecclesiæ, sic sint stipendia, vt etiam sint præmia virtutis, atq; meriti Ex quo fit, vt œconomus dum eligit operarios, non teneatur attẽdere merita illorum, inter quos eligit ex iustitia distributiua, sicut distributor beneficiorũ; sed solum ex iustitia commutatiua tenetur attẽdere æqualitatem, quæ est inter meritum illius, qui adducitur, & stipendiũ, ad quod conducit; & ex fidelitate domino debita tenetur cõducere meliores. Quod nisi faciat, peccabit contra fidelitatem, quæ ex genere suo nõ obligat ad mortale, vt docet D. Tho. infra. q. 113. & non cõtra iustitiam distributiuam, cuius violatio ex genere suo est peccatum mortale, vt diximus in superioribus. Præterea: Qui impedit digniorem à consequutione beneficij, obligatur ad restitutionem: ergo & qui distribuit beneficium digno prætermisso digniori, magis tenebitur ad restitutionem. Consequentia ex eo est valida, quòd distributor efficacior causa damni est, quam impediens. Antecedens verò asseritur à D. Tho. hic, ad 4. Sed dicunt Doctores oppositæ sententiæ; D. Tho. esse intelligẽdum solum de impedientibus per vim, aut fraudem. Hæc tamẽ interpretatio merè gratis adhibetur. Tum quia D. Thom. nec violẽtiæ nec fraudis meminit: sed tantum dicit, quòd qui malo animo et odio impedit digniorem à consequutione beneficij, aliquam tenetur facere restitutionem. Tum etiam; quia si D. Thom. solùm loqueretur de impediente per vim, aut fraudem, sequeretur quòd qui hoc modò impediret dignũ, vt dignior beneficium consequeretur, etiam esset obligandus ad restitutionẽ; cuius tamen contrarium dicit D. Tho. in eadem solutione. Probo sequelã: Nam inferre vim, aut fraudẽ homini digno semper habet annexam restitutionẽ. Sed quod nostra sententia peculiariter habeat verum, ac sit necessaria in cathedris, & beneficiis oppositione obiectis, probatur primò; Nam aliquod ius iustitiæ habet dignior ad illud beneficiũ, vel cathedrã, quod oppositione obtinere nititur, quod non habẽt alij, qui non sunt oppositores: quod si non est ius in re est saltim ius ad rem, vel ius ad illã petendam, quo priuatur iniuste quotiescunq; cathedra, vel beneficiũ confertur digno prętermisso digniori: ergo strictiori iure tenetur distributor cõferre beneficium digniori, quando intercedit oppositio, quam quando confertur sine illa. Secũdò: Est specialis lex, quòd cathedræ & ista beneficia, quæ examine obtinẽtur, conferantur dignioribus: ergo si quis prætermittat istum ordinem conferẽdo ea dignis, obligabitur ad restitutioné. Antecedens est manifestũ, & cõsequentia probatur. Nam si esset lex, quòd vberiores eleemosynæ conferrẽtur pauperioribus, qui hunc ordinẽ præteriret dãdo maiorẽ eleemosynã, minorem necessitatem patientibus, procul dubio obligaretur ad restitutioné. Et confirmatur: Si dominus pręciperet famulo, vt daret eleemosynam pauperibus propinquioribus, & famulus præteriret hunc ordinẽ, obligaretur ad restitutioné quoniam facit cõtra voluntatẽ veri domini, sed Christus, qui est dominus beneficiorum præcipit, vt dentur dignioribus: ergo si nõ datur erit obligatio ad restitutionem. Vltimò: Ex eo quod dominus præcipit hæc beneficia atq; sacerdotia dari gratis, si dẽtur pro pecunia est obligatio restitutionis: ergo si mandauit dari dignioribus, & secus fiat erit obligatio ad restitutioné Ex hac cõclusione infertur, quòd qui eligit ad aliquod beneficium indignum vltra hoc, quòd ex iustitia commutatiua tenetur facere restitutioné Ecclesiæ, vt supra dicebã, tenetur etiã aliquid restituere digno prætermisso, cui ex iustitia distributiua beneficiũ conferre tenebatur; vtriusque enim iustitiæ violatio inducit obligationem restitutionis, vt ex dictis patet.

Primum argumentum contra tertiã conclusionem à nobis positam.

¶ Sed contra istam conclusionem sunt aliquot argumenta. Primum: Principes conferunt officia publica indignissimis prætermissis dignioribus, & inde nulla nascitur obligatio restitutionis: ergo falsum est dicere, quod iniqua distributio in beneficiis inducit vinculum restituendi.

2. Argum.

¶ Secundò, sic argumentor: Prælatus conferens beneficium consanguineo propter consanguinitatem, est acceptor personarum, læditque iustitiam distributiuam, & nemo obligat eum ad restitutionem: ergo talis obligatio non habet ortum ex violatione iustitiæ distributiuæ.

3. Argum.

¶ Tertiò: Si collatio beneficij iniustè alicui distributi, nempe, digno prætermisso digniori induceret obligationem restitutionis, sequeretur, quòd illud beneficium esset debitum ex iustitia digniori, atque ex consequenti, quod dignus, cui fuit collatum tenetur illud digniori resignare: consequens autem est falsum, & contra communem doctorum sententiam; nemo enim est, qui obliget dignum cui beneficium fuit collatum, vt illud digniori restituat: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam si bonum aliquod mihi ex iustitia distributiua debitum detur alteri, tenetur ille illud mihi restituere: vt si centum aurei mihi dati, vt diuidantur pauperibus, darentur diuitibus, diuites tenerentur illos pauperibus restituere. Et confirmatur: Dignus, cui tale beneficium fuit collatum, occupat ius dignioris: ergo tenetur illud ei restituere.

4. Argum.

¶ Quartò: Si violatio iustitiæ distributiuæ induceret obligationem restitutionis, sequeretur, quòd prælatus, vel præstans suffragium digno bona fide, quem existimat digniorem prætermisso eo, qui re vera erat dignior, adhuc tenetur ad restitutionem: consequens autem est falsum, & contra communem Doctorum sententiam: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam qui aufert ab aliquo id, quod sibi ex iustitia erat debitum, quamuis id faciat bona fide, putans sibi non deberi, statim ac contrarium resciuerit, tenetur illius facere restitutionem.

Vltim. Arg.

¶ Vltimò: Qui confert beneficium digno multis dignioribus prætermissis, vel ille tenetur facere restitutionem omnibus illis dignioribus, aut vni, aut nulli: non omnibus: tum quia hoc videtur impossibile: tum etiam, quia ipse distributor non tenebatur omnibus illis beneficium conferre, nec vni, cùm non sit maior ratio de vno, quam de altero: ergo nulli, quod est contra conclusionem.

Pro solutione argumentorũ supponendum primo.

¶ Pro solutione horum argumentorum, supponendum est primo, quòd quando eligitur dignus prætermisso digniori, stando in iure communi, electio ipsa valida est, nec rescindi potest in foro exteriori, aut interiori, vt constat ex D. Thom. infra quæst. 63. art. 2. ad 3. & quodl. 6. artic. 9. & quodl. 8. artic. 6. Et colligitur ex cap. cùm nobis olim. de electione, & electi potestate. Vbi cuiusdam, qui non erat eminentis literaturæ electio fuit approbata. Et in cap. cùm dilectus, eodem titulo, similiter approbatur alterius electio, etiam si fuerint in eadem Ecclesia (vt ibi dicitur, alij digniores. Et ratio D. Thom. atque aliorum est, quia si electio, qua dignus eligitur prætermisso digniori, posset annullari, vix essent vllæ electiones firmæ cum omnes possent in litem, & dubium reuocari, dicentibus hominibus illas non fuisse factas de dignioribus, quod vergeret in graue detrimentum Ecclesiæ. Dixi, stando in iure communi. Nam secundum ius modernum, si Episcopus eligat in parochum minus dignum prætermisso digniori, poterit electio per Metropolitanum reuocari, daríque beneficium digniori relicto iuxta proprium motum Pij Quinti, de hac re specialiter editum sub anno 1566. De hac re videndus est Couarruuias in regul. peccatum. §. 7. num. 5. Qui ex isto fundamento colligit, quòd quando patronus præsentat dignum Episcopo vel Pontifici, Episcopus tenetur illi conferre beneficium, etiam si alij digniores fuerint à patrono prætermissi. Tamen si patronus præsentaret plures, Episcopus teneretur digniorem ex illis eligere. Si autem sint plures patroni, & maior pars eligat dignum, minor verò pars eligat digniorem, tenebitur Episcopus tunc conferre beneficium digno, à maiori parte præsentato. Nã præsentatus à minori in illo casu censetur non præsentatus, vt dicit Couarr. vbi supra.

Supponendũ secundo.

¶ Secundò, est supponendũ, quòd licèt sit proprium iustitiæ constituere æqualitatem (ideo enim dicitur iustitia, quia æqualitatem constituit) aliter tamen attenditur æqualitas in iustitia commutatiua & aliter in distributiua. Nam in cõmutatiua attenditur æqualitas vnius rei ad alteram, secundum proportionem arithmeticam, nullo habito per se respectu, aut consideratione ad personas; quamuis aliquando etiam in illa habeatur iste respectus per accidens, in quantum, scilicet, augetur, aut minuitur valor rei, aut operis ex qualitate personæ. At verò in iustitia distributiua per se, & principaliter habetur respectus ad personas, inter quas distributio est facienda, & minus principaliter, ac deinde ad res distribuẽdas, vt, scilicet, inter ipsas res, quę distribuuntur eadẽ proportio seruetur, quę est inter personas, inter quas fit distributio. Et hanc æqualitatem constituit iustitia distributiua, quæ non est æqualitas simpliciter, sed æqualitas, secundum proportionem geometricam.

Supponẽdum tertio.

¶ Tertiò, est supponendum, quòd quamuis iustitia commutatiua, & distributiua in hoc cõueniant, quòd vtraque reddit alteri quod suum est, differunt tamen in eo, quod aliter est suum, quod redditur alicui per iustitiam distributiuam, & aliter quod redditur per commutatiuam. In iustitia enim distributiua, quia redduntur & distribuuntur bona communia reipublicæ, quæ non sunt propriè & simpliciter ciuium inter quos distribuuntur, nõ redditur propriè & simpliciter suum, sed solum secundum quid, in quantum, scilicet bona totius sunt aliquo modo partium. At verò in iustitia commutatiua, quia illa, quæ inter ciues commutantur, sunt propria illorum propriè & simpliciter redditur suum. Ex quo rursus sequitur, quòd in iustitia distributiua id, quod redditur, non propriè & simpliciter est debitum illis, quibus redditur, sed solum secundum quid, in quantum, scilicet, sunt partes illius reipublicæ, cuius sunt illa bona, quæ distribuuntur. At verò in iustitia commutatiua illa, quæ redduntur propriè & simpliciter sunt debita illis quibus reddũtur, tanquam bona propria illorum.

Ad primum argumentũ.

¶ His suppositis ad primum argumentum respondetur primò, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Non enim est eadem ratio de principe, & de prælato Ecclesiastico. Nã princeps est veluti dominus officiorum publicorum, qua ratione potest ea, si voluerit vendere. At verò prælatus Ecclesiæ non est beneficiorum dominus, sed dispensator; & sic si ea distribuit contra voluntatem veri domini, tenetur ad restitutionem. Est tamen aduertendum, quòd quamuis Rex, vel Princeps sit quasi dominus officiorum publicorum, si tamen ea conferat indignis peccabit, & præterea erit reus omnium damnorũ, quæ ex mala illa gubernatione fuerint subsequuta

Prima solutio.

tanquam

tanquam ille, qui omnium eorum exterius moralis causa, vt diximus in superioribus. Ex quo infertur, quòd licèt Rex, aut Princeps in distributione officiorum merè secularium non teneretur seruare ordinem iustitiæ distributiuæ, magis quàm ille, qui ea bona distribuit, quorum verè est dominus. Secus tamen esset de præbendis Ecclesiasticis, quarum ex summorum Pontificum concessione & indulto, est patronus atque præsentator. In his enim distribuendis eundem ordinem distributiuæ iustitiæ tenetur seruare, quem alij electores Ecclesiastici obseruare tenentur. Et ratio est: Nam cùm summus Pontifex, qui non est dominus beneficiorum, sed dispensator, non solum peccet, sed etiam teneatur ad restitutionem, quotiescunque confert illa dignis prætermissis dignioribus, vt ex supra dictis patet, & patrono non sit altior concessa facultas præsentandi ad beneficia Ecclesiastica, quàm habet summus Pontifex ad illa conferenda; manifestè sequitur, quòd si summo Pontifici non est licitum sine obligatione restitutionis conferre ea digno prætermisso digniori, quòd nec etiam id erit licitum patrono. Vel secundo respondetur ad argumentum, negando, quòd Rex, aut Princeps non teneatur conferre officia publica dignioribus ex iustitia distributiua, vt explicabimus infra quæst. 63. art. 2. circa finem.

Secundo solutio.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, quòd prælatus quando confert beneficia consanguineis eodem modo se debet habere, ac quando confert ea alijs. Quare si consanguineus est dignior, ad nullam tenebitur restitutionem. Cæterum, si non est dignior, nascitur obligatio restitutionis, sicut in alijs, maximè in illis beneficijs, quæ oppositione obtinentur.

Ad 3. argum. ¶ Ad tertium argumentum respondetur, distinguendo consequens. Nam si ex eo, quòd collatio beneficij facta digno prætermisso digniori, inducit obligationem restituendi, infertur, quòd illud beneficium ex iustitia erat debitum digniori, antequam digno conferretur, tunc scilicet quando computabatur inter bona communia, verum est. Cæterum postquam est appropriatum digno, quæ appropriatio valida est in vtroque foro, vt paulo ante dicebam, falsum est, quòd digniori iam habeat ius ad illud, aut quod dignus teneatur illud resignare. Et quando obijcitur; Si bonum aliquod mihi ex iustitia distributiua debitum detur alteri, ille tenetur illud mihi resignare, vt, si centum aurei ex alicuius instituto pauperibus diuidendi, diuiderentur diuitibus; tunc diuites tenerentur illa pauperibus restituere; ergo idem erit dicendum de beneficio collato digno, quod ex iustitia distributiua erat debitum digniori, respondetur illud antecedens solum habere verum in illis bonis communibus, quæ instituta sunt, vt gratis hominibus cõferantur, non autem in illis, quæ, quanuis dentur secundum rationem iustitiæ distributiuæ, conferuntur tamen propter aliquod ministeriũ in republica exercendum, qualia sunt beneficia Ecclesiastica. Quare concesso antecedenti, neganda erit consequentia. Et si rursus obijcias: Dignus, cui beneficium est collatũ, non tenetur illud digniori restituere; ergo nec distributor tenetur illud digniori resignare, respondeo, illud in particulari verum est, imò nec potest. Cæterum tenetur aliquam facere recompensationem ad arbitrium viri prudentis, vel aliud ei beneficium conferre. Ad confirmationem respondetur, negando, quòd postquam beneficium est digno collatum, dignus occupet ius dignioris, iam enim dignior non habet ius ad illud, vt ex dictis patet, & sic nec tenetur illud ei restituere. Ita respondet Caietanus hic, dubio 1. ad vltimam confirmationem.

Ad 4. argu. ¶ Ad quartum argumentum respondetur, negãdo sequelam. Ad hoc enim, vt quis dicatur iustè conferre beneficium, vel quancunque aliam præbendam, satis est bona fide illa conferre ei, quem existimat digniorem. Vnde, cùm in casu argumẽti Episcopus, vel præstans suffragium iustè contulerit beneficium ad nullã tenebitur restitutionem. Est tamen hoc intelligẽdum, dummodo Episcopus sufficientem adhibeat diligentiam. Nam si nullo præuio examine, & nulla diligentia facta, confert beneficium ei, quem existimat digniorem, illo, qui re vera erat dignior, prætermisso, procul dubio tenebitur ad restitutionem. Et si quis obijciat; Qui aufert ab aliquo id, quod sibi ex iustitia erat debitum, quanuis id faciat bona fide putans sibi non deberi, statim ac contrarium resciuerit, tenetur illius facere restitutionem, ergo pari ratione dicendum est de eo, qui confert beneficium digno, quem existimauit digniorem, prætermisso illo, qui re vera erat dignior, tenebitur ad restitutionem, statim, ac cognouerit veritatem; respondetur, illud antecedens, solum habere verum in iis, quæ sunt debita simpliciter; qualia sunt illa, quæ per iustitiam commutatiuam conferuntur: Non autem in iis, quæ sunt debita solùm secundum quid, in quantum, scilicet, illi, quibus conferuntur, sunt partes illius reipublicę, cuius sũt illa bona, quæ distribuuntur. Quæ quidem postquã vni sunt appropriata, iam non sunt amplius ipsius communitatis, atq; ex cõsequenti nec partes illius habent ius ad illa. Quare concesso antecedenti, negatur consequentia.

Ad vltimum argumentũ. ¶ Ad vltimum argumentum respondetur, quòd, quanuis metaphysicè loquendo intelligi possit, quod beneficiũ conferatur digno, multis dignioribus prætermissis, moraliter tamen id nunquam vsu venit, maximè in illis beneficijs quæ oppositione obtinentur, in quibus maiori ex parte apparet vnus dignior, cui beneficium secundum debitum iustitiæ distributiuæ erat conferendum. Et huic, si alteri minus digno conferatur, erit facienda recompensatio, vel in alio beneficio, vel in bonis temporalibus, deductis prius expẽsis atque labore, quem in administratione talis beneficij impendere debebat ad arbitrium boni viri, vt diximus de quibuscunque alijs satisfactionibus. Si autẽ contingat, quòd plures digniores relinquantur, omnibus erit facienda aliqua recompensatio. Nam quãuis beneficium vni tantum erat conferendum, omnibus tamen fuit facta iniuria in eo, quòd fuit collatum digno, ipsis dignioribus prætermissis.

Responsio ad rationes factas pro secunda conclusione. ¶ Restat nunc respondere ad rationes, quas fecimus pro secunda conclusione, ad probandum, quòd sententia Soti, atque aliorum aliquam continebat probabilitatem; saltem quãtum ad illa beneficia, quæ sine oppositione distribuuntur. Vnde ad primam dico, falsum esse, quòd beneficia & aliæ dignitates Ecclesiasticæ non solũ fuerunt instituta in stipendiũ pro labore, sed etiam in præmiũ pro virtute, vt in superioribus diximus. Et sic sunt honorificẽtissima, & locupletissima, nec respõdent labori ad æqualitatem. Ex quo fit, vt secundũ rationem iustitię distributiuę sint conferenda, quod si secus fiat erit obligatio restitutionis. Vel secundò respondetur, quòd quãuis ita esset, quòd solum essent stipendia; quia tamen ex voluntate veri domini solum sunt dignioribus distribuenda, si aliter fiat erit obligatio restitutionis. Ad secundam rationẽ respondetur concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quòd dignior habet ius iustitiæ distributiuæ ad beneficium, quod est distribuendum antequã alicui cõferatur. Et hoc ius violat distributor,

quotiescúq; cōfert illud digno digniori prætermisso. Quod quidē non est ius simpliciter, sed ius secundū quid, sicut nec debitū, quod per iustitiā distributiuam confertur est debitum simpliciter, sed tantum debitū secundum quid, vt diximus in 3. præsupposito. Et ex violatione cuiuscunque iuris nascitur semper obligatio restitutionis maioris, vel minoris, pro ratione ipsius iuris violati. Ad confirmationem similiter respondetur, negando quod dignioribus illis prætermissis, nihil fuerit ablatum. Fuit enim eis ablatum ius illud iustitiæ distributiuæ, quod ad beneficium habebant; & sic per restitutionem erit necessario reparandum. Ad vltimam rationem respondeo eo modo, quo paulò ante respondebam ad quoddam argumentum factum contra tertiam conclusionem; scilicet, quod moraliter loquendo, nunquam vsu venit, quod plures æquè digniores relinquantur, maximè cùm dignitas sit pensanda, non solum ex bonitate morum, sed ex pluribus alijs circunstantijs in ordine ad officium, ad quod eligitur. Potest enim contingere, vt vnus sit dignior altero ad aliquod beneficium, qui tamen in ordine ad aliud sit minus dignus, imo indignus absolutè, vt diximus in superioribus. Cæterum, si ita contigerit, quòd plures æquè digniores relinquantur, omnibus erit aliqualis compensatio facienda. Et hoc est maximum periculum, quod Episcopus, aut alij electores incurrunt, ex eo, quod beneficia non distribuāt illis, quos existimant digniores. Hęc dicta sint de tota ista difficultate.

Disputatio de eo qui impedit alterum à consequutione beneficij. ¶ Diximus iam de distributore: superest, vt dicamus de eo, qui est alteri impedimento, ne ei beneficium, aut aliquod aliud bonum commune conferatur, de quo propriè loquitur Diuus Thomas in solutione ad quartum, & de quo sunt intelligenda tria illa dicta ab ipso in ea solutione posita.

1. Conclusio. ¶ Sed, vt hæc res breuibus absoluatur, sit prima conclusio: Quicunque est alteri impedimento per vim, metum, aut fraudem, aut mendacium, ne aliquod bonum consequatur, siue illud sit stipendiū, siue præmium, siue detur à distributore, siue à vero domino, tenetur ad illius restitutionem. Itaque si quis mentiēs me esse mortuum, aut non esse alicuius consanguineum, aut esse spurium aut ignarum; aut malum, aut per alias fraudes, aut per vim faceret mutari testamētum, aut legatum, aut collationem, aut præsentationem beneficij, officij, aut alterius boni factam, aut iam decretam, tenetur illud mihi restituere. Probatur: Nā talis per iniuriam priuaret tam dantem iure donandi, quàm eum, qui recipere debebat iure recipiendi: sunt enim omnes isti modi contra iustitiam.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Quicunque est alteri impedimento per vim, aut fraudem, aut metum, aut mendacium, ne aliquod supra dictorum bonorum petat, tenetur ad restitutionem eidem faciendam. Et ratio est: Nam quilibet, qui non est planè indignus, habet ius saltim petendi quæcunque munera, siue publica siue priuata, quo si iniustè priuetur, patietur iniuriā, per restitutionem necessario reparandam. Sed est aduertendum, quòd nō tenetur talis impediens tantum restituere, quantum soluere deberet, si bonum illud esset iam debitum, aut acquisitum; sed quantum consideratis circunstantijs, & propinquitate, quam habebat ad illud acquirēdum iudicio boni viri, videbitur conueniens, vt in alijs casibus dicere solemus.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio: Qui non vi, aut fraude, aut mendacio, sed precibus, atque persuasionibus agit cum eo, qui est verus dominus eorum, quæ daturus est, vt quod decreuerat dare vni, det alteri, etiā minus digno, nullam tenetur facere restitutioné. Probatur, quia nulli facit iniuriā. Non domino, cú quo tantum precibus agit; nec alteri, cū talis ius habeat ad hoc, vt illud sibi conferatur, sed totum id sit positum in alterius sola ac libera voluntate.

¶ Quarta conclusio: Qui precibus, atque persuasionibus (dummodo absit fraus & mendacium) agit cum aliquo etiam digno, ne petat beneficium, vel pręb endam, vel cathedram, vt sæpe contingit, ad nullam tenetur restitutionem. Probatur: Quia, vt habet commune prouerbium volenti, & scienti non fit iniuria. 4. Conclusio.

¶ Quinta conclusio: Qui pro se, vel pro altero dignò petit beneficium, aut cathedram, & illa sua petitio est causa, quòd alius æquè dignus, aut dignior, beneficium illud, aut cathedram non consequatur, etiam si id faciat malo animo (dummodo fraus, aut dolus nō intercedant) nullam tenetur facere restitutionem. Hæc conclusio est contra Scotū, & contra Ricardum in 4. distinct. decima quinta. Qui, vt autor est magister Soto, libro de Iustitia, quæstione sexta, articulo tertio, in solutione ad sextum argumentum, dicunt quòd, si quis sibi, aut alteri præbendam procurans, alteri sit obstaculo, ne illam obtineat, idque faciat non, vt illi noceat, sed vt sibi, vel amico prosit, ad nullam tenetur restitutionem. Cæterum, si id faciat ex malo animo, alterius procurans nocumentum, restituere tenetur. Cui etiam sententiæ fauere videtur Caietanus hic dubio secundo, circa solutionem ad quartum argumentum Diu. Thom. falluntur tamen isti doctores. Nam, vt optimè docet Nauarro in Manuali, cap. decimo septimo, numero septuagesimo, intentio nocendi, aut malum iniustum inferendi, quamuis inducat peccatum, necessitatem tamen restituendi non inducit, nisi opus aliquod exterius ei adiiciatur, quod sit iniurium, & contrariū legibus iustitiæ. Lictor enim mala intentione suspendens iustè damnatum, quāuis peccet, non tenetur quidquam restituere. Et miles in bello iusto occidens hostem, vel diripiens ciuitatem malo animo, & fine, peccat quidem, sed non tenetur restituere. Quia licet transgrediatur leges charitatis, vel aliarum virtutum, non tamen transgreditur leges iustitiæ, quarum transgressio sola est iniuria, & obligat ad restitutionem. 5. Conclusio.

Obiectio. ¶ Et si quis obiiciat, legem primam. §. denique. ff. de aqua pluuia arcenda, vbi dicitur, eum, qui puteum effodit, aut aliud opus in suo facit, vnde damnum vicinus accipit, non teneri de damno, si non faciat animo nocendi: ex quibus verbis à contrario sensu colligere licèt, quod si malo animo fuerit tenetur; & D. Tho. qui in isto articulo solutione adquartū videtur significare, quòd aliquis actus malo animo factus inducit restitutionem in aliquo casu, in quo bono animo factus non induceret; dicit enim quod si intendens nocumentū alterius propter odiū, vel propter vindictam impediat ne ille beneficium aliquod consequatur ad aliquam tenetur recompensationem, respondetur ad primum ex mente Nauarri, vbi supra, quòd licèt argumentum à contrario sensu alioqui sit validissimum in iure lege prima. ff. de officio eius, cui mandata est iuri. & capit. Apostolica, de his, quæ fiunt à prælato, sine consensu capituli, nihil tamen valet, quo ad ea, quorum contrarium exprimitur in iure. vt notat Felinus in cap. significasti. de foro competenti. Pro quo est textus in cap. à nobis secundo, de sententia excommunicationis. Est autem certum secundum omnes ex iure, quòd intentio mala sine opere iniurioso non obligat ad restituendum damnum, vt supra dicebam. Quæ solutio roborari potest ex eo, quòd Respōsio ad obiectionem.

Vlpianus

Vlpianus in illa lege citata non vult innuere, quòd obligatio restituendi inducitur propter malum animum; sed, vt clarius confirmatur dictum Marcelli negantis eo casu actionem de dolo dari, dixit, non esse locum actioni de dolo sine malo animo, sine quo dolus non datur, leg. dolum C. de dolo. Ad aliud ex D. Thom. respondetur, quòd non loquitur de actu solo animo malo facto, sed de actu, malo animo iniustè facto. Et sic est intelligendus de opere iniurioso facto, puta, per vim, metum, vel fraudem, vt supra dicebam. Supposito iam, quòd mala intentio, vel malus animus non sit sufficiens ad inducendum obligationem restitutionis in eo, qui pro se, vel pro altero digno petit beneficium, aut cathedram, & ea sua petitione est obstaculo alteri æquè digno, aut digniori, ne illud beneficium obtineat, superest modò probare, quod illa petitio non sit iniusta, nec obliget ad restitutionem. Quod quidem sufficienter conuincitur ex eo, quòd qui petit beneficium pro se, vel pro altero digno vtitur iure suo; & nullus vtens iure suo facit alteri iniuriam; quamuis ex tali vsu damnum illius subsequatur. Nemo enim damnum facit, nisi qui facit illud, quod facere ius non habet, vt dicit regula iuris.

6. Conclusio. ¶ Sexta conclusio: Qui fecit, vt beneficium detur indigno, vel quod detur digno, prætermissu digniori, etiam si id faciat precibus, & persuasionibus, nullo dolo aut fraude interueniente, tenetur ad restitutionem. Si distributor iam decreuerat illud dare digniori prætermisso, tenetur restituere in integrum, & si nõ decreuerat, tenetur facere restitutionem arbitrariam, secundum propinquitatem, quam dignior habebat ad tale beneficium obtinendum. Hæc conclusio est Diui Thomæ, atque Caietani in isto articulo, & partim contra Sotum dicentem, quòd, si dolus absit, licèt adsint preces, qui fuit causa quod beneficium conferretur digno, prætermisso digniori tenetur in integrum restituere. Probatur tamen: Beneficium de quo loquimur, cum iam est firmata electoris voluntas, est quasi proprium dignioris, cui elector illud conferebat non ex proprio arbitratu, sed ex debito iustitiæ: ergo qui facit cum electore quod mutet sententiam spoliat digniorem iure suo, & re sibi ex iustitia debita, & quæ est iam quasi propria; atque ex consequenti in integrum tenetur illam restituere.

Obiectio ex D.Thoma. ¶ Et si quis obiiciat: Electio illa adhuc post firmatum electoris animum poterat impediri, alio, scilicet, digniori occurrente: ergo qui facit, vt beneficium detur digno, prætermisso digniori, etiam postquam electoris animus erat firmatus illud conferre, non tenetur in totum restituere; si quidem non aufert id, quod re vera erat suum. Hoc argumentum petit, vt explicemus, quid intelligat D. Thom. per animum electoris firmatum ad conferendum? *Explicatur quæ fuerit mens D. Tho. in isto articul.* Nam, aut intelligit eam firmitatem, qua est illi ius acquisitum; aut firmitatem adhuc impedibilem. Non primum, quia sic non esset firmitas, vt daretur, sed firmitas dans, quæ amplius nõ est impedibilis. Nec secũdum: quia, si est impedibilis, non erit obligatio restituendi in totum, cum multum intersit inter actum & potentiam. Ad hanc difficultatem, vt respondeamus, aduertendum est, quòd D. Thom. in hac solutione tres status constituit. Vnum ante firmitatem, hoc est, antequam distributio sit decreta ad hunc. Secundum, quando distributio iam est decreta ad hunc digniorem, sed non executioni mãdata. Tertium, quãdo iam est executioni data. Et quidem de isto 3. statu, nihil in litera dicitur, in qua de impedimento consequutionis est sermo. Consummata autem distributione cõsequutio impediri non potest. De primo verò statu dicitur, quòd ad arbitrium boni viri pensatis conditionibus restitutio debet fieri. De 2. autem statu dicit litera, quòd impediens tenetur ad restitutionem æqualis. Et quod hoc sit intelligendum de illo secundo statu probatur primo ex eo, quod dicit, si est firmatum, quod alicui detur. Et secundo, nam subdit, & aliquis procurat, quod reuocetur. Si autem loqueretur de distributione executioni mandata, non diceret, ly, vt detur, cum iam data esset præbenda. Nec etiam diceret, ly, reuocetur; nam electio postquam est executioni mandata, non est reuocabilis; quamuis possit aliquando præbenda auferri propter defectum possidentis. Sed supposito, quod quando D. Thom. dicit, quòd impediens tenetur in totum, est intelligendus, quando distributio est decreta ad hunc digniorem, & non est executioni mandata. Superest explicare, quæ nam sit ratio propter quam huiusmodi impediens teneatur in totum, si quidem illa electio adhuc erat impedibilis, nec auferitur quod erat proprium, quæ est difficultas argumenti propositi. Ad quod dico cum Caietano in præsenti, quod paria sunt esse actu meum, & esse ex debito decretum, vt sit meum. Statim enim ac distributione iustitiæ distributiuæ exigente decretum est, vt hoc detur vni, & illud alteri vnicuique parti debetur id, quod est decretum, quasi sibi proprium, quamuis vsque ad executionem decreti non sit illud verè proprium. Et propterea D. Thom. dicit quòd qui hoc aufert tenetur ad restitutionem æqualis.

¶ Et si quis rursus obiiciat; Potest cõtingere, quòd decreta iusta distributione aliquorum beneficiorum pro aliquibus, antequam exequutio mandetur, appareat alius dignior, cui secundum rationem distributiuæ iustitiæ primus locus debeatur, & tunc qui procurat reuocare distributionem decretam, vt beneficiũ daretur digniori, non violaret iustitiam distributiuã, nec teneretur ad restitutionem illi, cui erat decretum beneficium, & tamen aufert illud, quod erat sibi debitum, quasi proprium: ergo non sunt paria auferre debitum, quasi proprium, & auferre proprium, nam constat non esse auferendum beneficium proprium ab aliquo, vt detur digniori; Respondetur, hoc non obstare, quia res non permanet in eodem statu. *Alia obiectio.* Nam quandiu distributio decreta habebat rationem iustitiæ, portio decreta huic erat debita illi, quasi propria. *Solutio.* Ex quo fit, vt quandiu habebat illam rationem non poterat ab illo auferri, nisi iniustè; & erat quasi propria. Cæterum statim ac distributio desijt habere rationem iusti, propter personam digniorem, de nouo manifestatam, desijt illa præbenda debita esse huic, quasi propria, & propter hoc licitè data est alteri.

Corollaria quæ sequuntur ex dictis. ¶ Ex dictis infero primò, quod qui impedit per vim, aut fraudem eleemosynam dandam extremè indigenti, ex quo sequitur mors: nõ solum tenetur eleemosynam restituere, sed & vitam, cuius priuatio inde fuit subsequuta. Infero secundo, quanto in periculo versentur, qui fraudibus, & dolis impediunt gratias & beneficia, quę principes excogitauerunt faceto diuertentes eorum animos ad alios. Isti enim proculdubio obligantur ad restitutionem. Infero tertio, quàm prudentes & cauti debent esse, qui scribendis testamentis morituris assistunt. Si enim infirmus petit consiliũ an sit conueniẽs relinquere bona sua hospitali, aut certæ personæ, si cõsiliarius illud det sincere & Christiane, nihil tenetur restituere; quia, sicut donatio est libera, ita & consilium. Verum, si fraude, & dolo impedit testamentum in fauorẽ alicuius domus, vel personæ, tenetur aliquid restituere ad arbitrium viri

prudentis,

prudentis, & non in totum; quoniam donatio non erat determinata, multisque modis poterat impediri. Cæterum si eo tempore, quo debebat legatum scribere in fauorem alicuius per vim, aut fraudem, illud impedit, tenetur in totum propter rationes superius positas. Et hæc dicta sint de tota ista materia.

Explicatur illa regula quod parum distat nihil distare videtur.

¶ Caietanus in isto articulo circa solutionem ad quartum argumentum dub. 5. multum laborat in explicatione illius regulæ Aristo. 2. Phys. text. 56. Quod parum distat, nihil distare videtur. Obiicitque quam plurimas exceptiones, quas in materia morali patitur. Nam qui parum abest, vt peccet, nō ideo dicitur peccare, nec qui parum abfuit, vt hominem interficeret, punitur, tanquam homicida, aut tenetur ad restitutionem, sicut nec ille, qui parum abfuit, vt furaretur, & non fuit furatus. Propter quas & alias similes, quas ipse adducit discedit à D. Thom. dicens, quod ex illa regula, non est sumenda ratio efficax in hac materia, quamuis quandoque habeat verum ratione subiectæ materiæ, quæ vel habet magnam latitudinem, vel incertitudinem materialem, vt in mensuris & numeris. & propterea D. Thom. illa non fuit vsus in responsione, quamuis eam attulerat in argumento. Cæterum Caietanus in hac re fallitur, nec bene percepit mentem D. Thom. Longè enim aliud est parum abesse, vt damnum des, & damnum dare in eo, quod parū abest, vt sit. D. Th. autem non dicit, quod qui parum abest, vt damnum det, tenetur ad restitutionem, & est iudicandus ac si damnum dedisset, vt Caietanus arbitratur. secundum quam intelligentiam procedunt obiectiones ab ipso positæ. Sed quod dicit est, quod qui re vera damnum dat in re, quæ parum abest, vt sit, tenetur totam restituere, quia quod parum distat, nihil distare videtur. Et hoc quidem verum est: quod isto exēplo fiet manifestum: Sunt sata, quorum fructus iam iam maturescunt, si parum abfuit, vt venator suo comitatu circuncurrens illa pessundaret ad nullam tenetur restitutionem, quoniam id fuit parum abesse, vt damnum daret, & damnum non intulit. Cæterum si medius transiens illa pessundedit, tenetur in totum, quia id fuit damnum dare in fructu, qui parum aberat, vt esset. Et ità in proposito, qui parum abfuit, vt impediret hominem à præbenda, & non impediuit, ad nullam tenetur restitutionem. Tamen, si re vera fuit impedimēto, vt ille eam non consequeretur, cum iam distributor habebat firmatum animum conferendi, secundum suam facultatem tenetur in totum, quia damnum intulit in re, quæ parum aberat, vt esset. Et est ponderanda illa particula secundum suam facultatem, quam D. Thom. addidit, vt significaret, quod in huiusmodi impeditionibus vix potest contingere, vt restitutio fiat in integrum.

Quæst. grauissima de damnificantibus per accidens.

¶ Diximus hucusque in isto articulo de restitutione, ad quam tenetur qui alterum per se, hoc est, ex intentione damnificauit, vel in bonis spiritualibus, inducendo ad peccatum, vel in corporalibus occidendo, aut mutilando, vel in fama, & honore alterum cōuitijs, aut detractione impetendo, vel denique in bonis communibus eorum malam distributionem faciendo, aut impediendo, ne fiat bona. Superest nunc, vt dicamus de ijs, qui per accidens, hoc est, præter intentionem, in his omnibus damnum inferunt, an teneantur ad restitutionem. Quæ quæstio difficilis est, atque grauissima, & pene innumeras personas concernens. Habet enim locum in iudicibus, in aduocatis, in medicis, in artificibus, & denique in omnibus illis qui vel casu fortuito, vel ignorantia, aut malitia alteros læduot. Ad cuius explicationem, quoniā plurimum interest, an aliquid dolo, an culpa, an casu pereat, & an culpa lata, an leui, an leuissima, opera pretium erit, vt vnumquodque horū, quidnam sit videamus. Et loquimur de culpa in præsenti, non, vt loquūtur Theologi cum D. Thom. 1. 2. quæst. 21. art. 1. sed, vt loquuntur iuris periti, cum Panorm. in ca. 1. de commodo, & in ca. fin. de depositis, post Bart. in leg. quod Nerua. ff. depositi. Culpa ergo, quantum attinet ad præsens institutum generaliter sumpta, est voluntaria inordinatio actus, aut deuiatio à bono. Et quia inordinatio, siue deuiatio voluntaria aliquando fit studiosè, hoc est, ex industria, & aliquando inconsideratè, idcirco iuris periti diuidunt culpam generaliter dictam in dolum, & culpam simplicem.

Quid sit culpa.

Dolus est machinatio, seu circunuentio adhibita ad decipiendum, seu fallendū alium. De quo D. Tho. infra q. 118. a. 8. Et est duplex, alter, qui fit verbis, & vocatur fallacia; alter, qui fit factis tantum, & vocatur fraus. Rursus autem dolus diuitur in verum, & præsumptum, vt dicunt Bartolus, & Panormitanus, vbi supra. Nam licèt dolus non possit probari, nisi per confessionem partis, vel per coniecturas, quo ad forum exterius iuxta glos. ca. 2. de renuntia. lib. 6. & in l. dolum. C. de dolo: tamen quando signa sunt manifesta, appellatur dolus verus, quando autem non sunt manifesta appellatur dolus præsumptus. Verbi gratia, Reliquit quis librum commodatum noctu in platea furibus frequentata, & est perditus, dicitur apud homines, is, vero dolo, vt perderetur, librum reliquisse. Si autem in platea eūdem librum reliquit in die; dicitur dolo præsumpto illum reliquisse. Licèt fieri posset, quod neutro casu coram Deo id dolo fecerit, vel quod in posteriore casu dolose fecerit, & nō in priori. Ex quo infero primò, frequētissimè fieri posse, quòd qui verè coram Deo non est in dolo, præsumatur esse in eo corā hominibus. Infero 2. quòd fraus est species doli generaliter sumpti, iuxta l. ius gentium. §. sed si fraudandi. ff. de pactis, adiuncta gloss. Infertur 3. quod omnis dolus est culpa. Et sic qui promittit indemnitatem alicui de culpa cōmissa per famulum, tenetur etiam de furto dolosè ab ipso commisso, vt dicunt Bart. & Panorm. vbi supra. Culpa autem simplex differt à dolo in eo, quòd dolus scienter, & studiose fit, culpa verò ignoranter, vel negligenter. Et est triplex, lata, leuis, & leuissima: lata est, deuiatio incircunspecta, idest, inconsiderata ab ea diligentia. quam homines cmuniter adhibent. Et sic ignorare illud, quod communiter homines sciūt, lata culpa est. Leuis culpa est deuiatio incircūspecta ab ea diligētia, quā homines periti illius artis & professionis adhibere solent. Culpa autē leuissima est deuiatio incircunspecta ab ea diligentia, quam homines prudentissimi, & peritissimi illius artis & professionis solent adhibere.

Quid sit dolus.

Culpa potest esse triplex, lata, leuis, & leuissima.

Vel clarius ad mores dicere possumus, quod lata culpa est, quam regulariter, & communiter omnes vitant. Qualis est eius, qui extra domum, aut in scamnum librum sibi commodatum reliquit. Leuis verò, quam regulariter homines diligentes suæ professionis euitant. Qualis est eius, qui librum aliquem commodatum intra cellam, hostio tamen aperto reliquit. Leuissima est, quam homines diligentissimi vitare solent. Qualis est eius, qui librum commodatum intra cellam reliquit, quam claue obserauit, non tamen tentauit manu, an bene esset obserata. Casus fortuitus est inopinatæ rei euentus, qui prouideri non potest etiam per diligentissimum.

Casus fortuitus quid sit.

¶ His constitutis, vt certa ab incertis separemus. dico primò, certum esse, quòd quando aliquid perit casu fortuito, nulla est obligatio restitutionis. Verbi

gratia

gratia: Habeo librum à Petro commodatum, & latrones subitò in publica via egressi illum à me per violentiam abstulerunt. Vel apposui ignem comburendis stipulis agri mei in die quieto, & placido, & subitò exortus magnus ventus ignem in messes vicini coniecit, quem ego impedire non potui, non teneor ad restitutionem illorum damnorum, quæ non ex culpa mea, sed ex casu fortuito processerunt. Hoc habetur expressè in cap. si culpa, de iniurijs, & dāno dato. Vbi dicitur: Licèt, qui occasionem dat, damnum dedisse videatur, secus tamen est in illo dicendum, qui, vt non accideret de contingētibus nihil dimisit. Idem etiam probatur ex cap. vnico. de commodato. Vbi dicitur: Ei, qui commodatum aliquod accepit, casus fortuitus non debet imputari. Et lege si ex plagis. §. fin. ff. ad legem Aquiliam. pluribus ad pilam ludētibus, illorum vnus conatus percipere pilam alterius seruum impulit, qui cadens fregit crura. Quærebatur, an ille teneretur ad aliquam restitutionem? Et iuris consultus respondit, quod non; cum casu magis, quàm culpa videatur factum. Idem etiam habetur in lege occidit §. in hac quoque actione, eodem titulo. Et ratio est manifesta: Nam cùm ille, cui res in casu fortuito perit, nō sit causa illius damni, nec per se, nec per accidēs, manifestè sequitur, quòd nō debet ei imputari. Et quidē, quòd non sit causa per se patet: nam non illud intendit. Quòd autem non sit causa per accidēs probatur. Ad hoc, vt aliquis sit causa per accidēs alicuius damni, necessarium est, quòd debuerit, & potuerit illud impedire: certum est autem, quòd casum fortuitum, qui prouideri non potest, nemo potest impedire, ergo. Nauarro in Manuali cap. 17. num. 179. excipit tres casus, in quibus id, quod casu perit, est restituendum. Primus est, quando culpa præcedit. Vt si quis equum sibi vsque ad Vallisoletum, accommodatum duxit ad Burgos, & post Vallisoleti transitum incidit in latrones, qui eum à se abstulerunt. Secundus casus est, quādo mora intercedit, & res perijt aliter, quàm perisset apud commodantem. Verbi gratia: Commodauit aliquis alteri equum ad certum diem, quem ipse vltra retinuit, & tunc equus casu fortuito petit, tenetur commodatarius equum restituere. Tertius casus est, quando fit pactum, quòd etiam si res casu fortuito pereat, mutuatarius teneatur illam restituere iuxta id, quod dicitur in cap. vnico. de commodato.

1. Certum.

2. Certum.

¶ Secundò etiam est certum, quòd quicunque dolo seu lata culpa fuit causa alterius damni, tenetur illud restituere. Et ratio est: Nam si is, qui culpa sua est causa damni alterius, tenetur ad illius cōpensationem, vt patet ex capite si culpa, & ex legibus iam citatis, & dolus & culpa lata sunt magis culpa, quam leuis, & leuissima; manifestè sequitur, quòd saltim qui isto modo sunt causa damni tenentur ad illius restitutionem. Itaque in his omnes Doctores conueniunt, & certa sunt.

Dubium graue.

Sententia Innocentij & aliorum.

¶ Sed est difficultas, an ille, qui ex culpa leui, vel leuissima damnum alteri intulit, vel in corpore, vel in bonis, vel in fama, siue in quacunque alia re, teneatur ad illius restitutionem? Innocentius in capit. sicut dignum, de homicidio, tenet, quòd in foro exteriori, etiam, qui ex leuissima culpa damnum alteri intulit, tenetur ad illius reparationem. Addit tamen, quòd in foro interiori, qui ex culpa leui, vel leuissima nocuit, non tenetur ad restitutionem. Et secus est de eo, qui dolo, aut culpa lata damnificauit. Hic enim tam in foro exteriori, quam interiori restituere tenetur. Eandem opinionem, sequuntur multi Doctores tam iuris Pontificij, quam Cæsarei, quos citat Couarruuias in epitom. in quartum librum Decretalium, parte secunda, capite 6 §. octauo, numero 12. Eandem tenet Syluester, verbo culpa. §. 4. & verbo aduocati. §. vigesimoquarto, & verbo restitutio 2. §. 12. & 17. Et quidem, quòd in foro exteriori teneatur ille, qui damnum etiam ex leuissima culpa alteri intulit, probat Innocentius ex lege in lege Aquilia. ff. ad legem Aquiliam. Vbi habetur, quòd in lege Aquilia etiam leuissima culpa venit. Quod vero in foro interiori solum ille, qui ex dolo, aut culpa lata nocuit teneatur ad restitutionem, probat Innocentius ex Diuo Augustino libro vigesimo secundo contra Faustum. c. 44. & refertur. 15. q. 1. c. inebriauerunt. Vbi dicitur: Inebriauerunt Loth filię eius, & se nescienti miscuerunt. Propterea culpatus est, nō quantum ille incestus, sed quantum illa ebrietas meretur. Ex quibus verbis colligit Innocentium ex mente Augustini, esse imputandam homini culpam, ex qua aliud damnum succedit præter intentionem operantis: non tamen esse imputandum in foro conscientiæ damnum, ex illa subsequutum. Culpandus est, inquit Augustinus, Loth quantum meretur ebrietas; non tamen quantum meretur incestus ex illa ebrietate subsequutus. Ergo pari ratione in nostro proposito, quamuis culpa leuis, vel leuissima debeat imputari illam admittenti, damnum tamen ex illa subsequutum non obligabit in foro conscientiæ, nec imputabitur illi, qui talem culpam commisit. Et confirmari potest hæc sententia hac ratione: damnum subsequutum soluitur in pœnam culpæ præcedentis: sed nemo tenetur in foro conscientiæ ad solutionem pœnæ ante iudicis condemnationem: ergo quamuis quis committat culpam leuem, aut leuissimam, non tenebitur ad restitutionem damni subsequuti in foro conscientiæ ante iudicis condemnationem.

Fundamenta huius sententiæ.

Sententia Glossæ & aliorum.

¶ Altera opinio est in alio extremo, quæ tenet, quodcūque damnum sequutum ex culpa etiam leuissima esse necessario restituendum in foro conscientiæ. Itaque, si quis fuit causa damni alterius, siue in bonis temporalibus, siue in corporalibus, ex eo quòd non adhibuit tantam diligentiam, quantam habere, & adhibere solent peritissimi, & diligentissimi illius professionis, atque artis, tenetur illud damnum reparare. Hanc sententiam tenet glossa in capit. finali. de iniurijs, & Panormitanus expresse ibidem, & Adrianus in materia de restitutione in quæstione quadam, quæ incipit, in foro animæ. & summa Angelica verbo, culpa. circa finem. Et probatur primò ex illo capite finali, de iniurijs. Vbi dicitur, damnum datum ex culpa esse necessario reparandum. Certum est autem, quòd culpa leuissima, culpa est in iure. Et vt dicit Panormitanus ibidem, quia indifinita æquipollet vniuersali, idem est dicere; damnum datum ex culpa est recompensandum, & dicere; datum ex quacomque culpa. Secundò: In eodem capitulo habentur hæc verba: Nec ignorantia te excusauit, si scire debuisti, ex facto tuo iniuriam verosimiliter posse contingere: sed qui leuissima culpa damnificat debuit scire, quòd damnum poterat ex illa contingere, alioqui si non debuisset scire, non esset culpa: ergo leuissima culpa non excusat à damno ex ea subsequuto. Tertio: Præterea leges humanæ obligant in foro conscientiæ, vt docet Diuus Thomas 1. 2. quæstione nonagesimasexta, articulo quarto: & nos etiam dicemus articulo sequenti: sed secundum leges humanas, vt etiam Innocentius concedit, tenetur quisquam ad reparationem damni, quod ex

Fundamenta huius sententiæ.

culpa

culpa leuissima est subsequutum: ergo idem erit dicendum in foro conscientiæ.

Sententia authoris. *Contractus in duplici differentia.* ¶ Mihi ex his sententijs extremis, neutra videtur vndequaque vera. Quocirca, vt explicemus, quid in hac re sit dicendum, aduertendum est, quod contractus sunt in duplici differentia. Quidam enim sunt, per quos non transfertur dominium rei ab vno in alium, vt depositum, locatum, conductum, commodatum, &c. Et ex his quidam fiunt in solam gratiam, & vtilitatem dantis, vt in deposito, quod semper cedit in vtilitatem deponentis, & non depositarij. Alij in solam vtilitatem accipientis, vt in commodato. Si quis enim mihi aliquid gratis commodat, illud solum cedit in vtilitatem meam. Alij autem sunt, qui cedunt in vtilitatem vtriusque, vt in coducto, & locato. Quia enim locatum, vel conductum non gratis conceditur, sed pretio; idcirco locatio, & conductio in vtilitatem vtriusque cedere dicuntur. Alij contractus sunt, in quibus transfertur dominium ab vno in alterum, vt sunt emptio, venditio, permutatio, donatio, mutuũ, quod in duobus differt à commodato. Primum est, quod mutuum propriè est rerum, quæ vsu consumuntur, & consistunt in numero, pondere, & mensura, vt pecunia, vinum, triticum. Commodatum vero est rerum, quæ vsu non consumuntur, vt equus, mula, vasa argentea, vestis, &c. Secundò differunt in eo, quod per mutuum transfertur dominium rei mutuatę in illo, cui mutuatur. Si quis enim dat alteri mutuo, decem aureos, vel decem modios tritici, ille cui mutuantur, efficitur illorum dominus. At verò in commodato non transfertur dominium. Similiter etiam depositarius non acquirit dominium rei depositæ. Tamen, si res depositæ fuerint vsu consumptibiles, vt pecunia, vel triticum, & ex facultate deponentis depositarius vtitur illis, tunc depositum transit in mutuum, & qui prius erat depositarius, efficitur mutuatarius, & acquirit dominium illarum rerum, vt docet Nauarro in Manu. c. decimo septimo, num. 182.

1. Conclusio. ¶ Hoc constituto sit prima conclusio: Opinio, quę asserit illum, qui ex culpa leui, aut leuissima damnũ infert, non teneri in foro conscientiæ ad illius reparationem, est falsa, & periculosa. Probatur primò, ex illo capitulo, si culpa, iam citato. Vbi Gregorius nonus, expresse diffinit eum, qui culpa sua est causa damni alterius, iure teneri ad illius satisfactionem. Videtur autem periculosum ab hac regula tam generali excipere, saltem, eum, qui ex culpa leui damnum infert: cùm hic tam in isto capitulo, quam in pluribus alijs iuris, damni causa appelletur. Et confirmatur: damnum illatum ex imperitia, vel negligentia est necessario recompensandum in foro conscientiæ, vt habetur expresse in dicto capitulo. Cuius verba sunt: si culpa tua datum est damnum, vel iniuria est irrogata, vel alijs irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitia, aut negligentia obuenerunt, iure super his satisfacere te oportet, nec ignorãtia excusat si scire debuisti ex facto tuo similiter iniuriam posse contingere, vel iacturam: ergo, etiam damnum illatum ex leui culpa est recompensandum in foro conscientiæ. Probo consequentiam. Tum; quia imperitia annumeratur culpę leui. Institutione de lege Aquilia §. imperitia. Veluti si medicus ideò seruum tuum occidit, quia male eum secuit, aut perperam medicamentum dedit. Tum etiam, quia culpa leuis est quando errat quis in eo, quod sciunt à peritis illius artis, siue sit per ignorantiam, siue per negligentiam. Si ergo damnum subsequutum ex imperitia est necessario restituendum in foro conscientię, manifestè sequitur, quod etiam est restituendum quod ex culpa leui sequitur. Pro hoc etiam facit lex illicitas. ff. de officio præsidis. Vbi dicitur circa finem: sicut medico imputari euentus mortalitatis non debet, ità quod per imperitiam commisit imputari ei debet. Ex quo colligit Panormitanus in cap. tua nos. de homicidio. aduocatum, qui præbendo erroneum consilium, siue per imperitiam, siue per neglĩgetiam, fuit causa, quod ferretur iniusta sententia, tenetur ad satisfaciendum illi parti, contra quam fuit lata. Et idem dicit de medicis, & omnibus alijs artificibus in cap. si culpa, superius citato. Et ad argumentum Innocentij facile est respondere, quod Diuus Augustinus in illo loco solum loquitur de culpa commissa à Loth, & de pœna pro illa debita, quam dicit non esse tantam, quantam mereretur incestus, sed quantam meretur ebrietas. Nec ibi aliquid loquitur de damno ex tali culpa subsequuto. Ad confirmationem respondetur, falsum esse, quòd quando ex culpa vnius sequitur damnum alterius, id soluendum est in pœnam prioris culpæ; sed ad satisfaciendum pro damno, cuius extitit causa. Et sic tenetur illud soluere in foro conscientiæ, etiam ante iudicis condemnationem.

¶ Secunda conclusio, opinio quæ affirmat, quodcunque damnum subsequutum ex culpa etiam leuissima esse necessario restituendum in foro conscientiæ, est nimis dura, nec potest esse vndequaque vera. Et quidem, quòd sit nimis dura probatur, hac efficacissima ratione: Leges non solum diuinæ, sed etiam humanæ, vt docet Diuus Thomas prima secundę, quæstione nonagesimaquinta, articulo tertio, non debent esse difficillimæ obseruatu, sed suaues, & proportionatæ viribus hominum; ex quo fit, vt quæ sunt multum difficiles, quamuis sint ex obiecto bonæ, sunt tamen perniciosæ, quia præbent hominibus offendicula, & sunt tanquam laquei ad irretiendos homines: sed si teneretur quisquam in negotijs, quæ gerit tantum habere peritiam, quantam tenentur habere peritissimi & diligentissimi illius artis, atque professionis, lex, quæ hoc præciperet, esset difficillima, atque durissima: ergo durissimum est dicere, quodcunque damnum ex culpa, etiam leuissima, subsequutum, esse necessario restituendum in foro conscientiæ. Quod autem non possit illa opinio esse vndequaque vera constabit ex subsequentibus conclusionibus, & ex earum probationibus. *2. Conclusio.*

¶ Tertia conclusio: Quando contractus fit solum in vtilitatem accipientis, vt in commodato, tenetur qui accipit etiam de leuissima culpa. Hæc conclusio habetur expresse in capite vnico, de commodato. Vbi habetur: Si gratia sui quis commodatum accepit, tenetur de culpa etiam leuissima, & in lege in rebus. ff. de commodatis, etiam dicitur: In rebus commodatis talis diligentia præstanda est, qualem quisque diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet. *3. Conclusio.*

¶ Quarta conclusio: Quando contractus est in vtilitatem vtriusque, scilicet, dantis & accipientis, vt in conducto, & locato, qui accipit tenetur de dolo, & lata culpa, & etiam de leui, sed non de leuissima. In hac conclusione conueniunt ferè omnes Doctores, Abbas in capit. vnico de commodato, & in capit. bona fides, de deposito. Antonius Gomez tom. 2 ca. 7. de commodato, & deposito. Nauarro in Manuali capit. 17. numer. 179. & duobus sequentibus. Syluester verbo. commodato, & Caietanus infra articu. 6. quam colligunt ex lege illa, in rebus. ff. commodati. *4. Conclusio.*

Vbi

Vbi postquam iurisconsultus dixit in rebus commodatis tantam diligentiam præstandam esse, quantam quisque diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet, subiungit: Hæc ita, si duntaxat accipientis gratia commodata sit res. At, si vtriusque, tum temporis de leuissima culpa non tenetur ille, qui accepit, &c. Itaque secundum istos Doctores, & secundum veritatem, si quis locauit alteri equum, aut domum, & pereat equus, vel domus ob culpam leuissimam conductoris, non tenetur ad restitutionem. Teneretur tamen si perisset ex culpa lata, aut leui.

5. Conclusio. ¶ Quinta conclusio: Quando contractus fit solum in vtilitatem dantis, vt in deposito, accipiens tantum tenetur de dolo, & lata culpa. Itaque, quamuis res deposita apud me pereat ex mea culpa leuissima aut leui, non teneor ad illius recompensationem, teneret tamen, si periret ex dolo, aut culpa lata. Hanc conclusionem tenent iidem Doctores superius citati. Sed est aduertendum, quòd si deponens & depositarius inter se conuenerint, quod depositarius subeat periculum rerum depositarum pro pretio, quod accipit à deponente, tunc idem iudicium erit de contractu depositionis, & assecurationis. Regulariter tamē loquendo, quando non interuenit huiusmodi pactum, etiā si depositarius pro custodia rerum depositarum accipiat aliquam mercedem à deponente, si res pereunt ex casu fortuito, vel ex culpa leuissima depositarij, non tenetur ad illarum restitutionem. Secus autem erit si pereunt ex dolo, aut lata, aut leui culpa. Nam quando depositarius accipit aliquid pro deposito, tunc iam ille contractus habet rationem eorum, qui fiunt in vtilitatem vtriusque; in quibus qui accipit tenetur de culpa leui, & non de leuissima, vt diximus in quarta conclusione. Cæterùm, si nihil accipiat pro deposito, tantum tenetur de dolo & lata culpa, vt modo dicebam. Infertur ex dictis falsum esse, quod omne damnum subsequutum ex culpa etiam leuissima sit necessario restituendum in foro conscientiæ, vt dicebat Adrianus, Panormitanus, & alij, quos in secunda opinione retulimus. Et ad eorum argumenta, quæ desumpta sunt ex cap. fin. de iniuriis: respondetur, quòd, quamuis in illo cap. dicatur damnum ex culpa datum, esse restituendū, & similiter illud, quod ex negligentia, & imperitia est subsequutum non tamen qualiscunque culpa, nec qualiscunque negligētia obligat ad restitutionem damni ex illa subsequuti. Sed iuxta diuersitatem negotiorum diuersa etiam diligentia est adhibenda. Illa enim diligentia, quæ sufficit ad excusandum damnum ex ea subsequutum in vno negotio, seu materia, non sufficit ad excusandum in alio, vt constat ex ipso iure. Nam qui ex leuissima culpa fuit causa, vt periret res sibi ad suam tantum vtilitatem accommodata, tenetur ad illius restitutionem, vt patet ex capit. vnico. de commodato, & ex l. in rebus. ff. commodati. Et tamen eadem leuissima culpa non est sufficiens ad inducendam obligationem restitutionis in eo, qui perdit rem in deposito acceptam, aut locatam. Itaque illa quæ censetur culpa, & negligentia respectu rei gratis commodatæ, non censetur culpa, aut negligentia respectu rei depositæ, aut locatæ, seu cōmodatæ in gratiam vtriusque. Et textus ille formaliter est intelligēdus ad istum modum; Si culpa tua, aut tua negligentia datum est damnum; sic, vt respectu illius damni sit verè culpa, & verè negligentia, illud est necessario restituendum. Nam si respectu illius damni; nec est culpa, nec negligentia, quamuis respectu alterius in alio negotio, siue in alia materia esset verè culpa, &

Ad argum. glossæ & aliorum.

vera negligentia, non inducit obligationem restituendi, ad modum iam explicatum. Et per hoc patet solutio ad primum & secundum argumentum. Ad tertium respondetur, verum esse, quòd leges humanæ obligant in conscientia, vt dicemus articulo sequenti. Cæterùm illæ non præcipiunt, vt quodcunque damnum, etiam ex leuissima culpa subsequutum sit necessario restituendum.

¶ Ex dictis in ista quæstione possumus colligere primò, minùs conuenienter, Magistrum Soto loquutum fuisse in multis, lib. quarto de iustitia, quæst. septima, articulo secundo, circa tertiam conclusionem. Nam primo falsus est in eo, quòd nullum discrimen constituit inter contractum, qui solum fit in vtilitatem accipientis, quale est commodatum, & illum, qui fit in gratiam & vtilitatem vtriusq; qualis est locatio, & conductio. De quibus omnibus dicit teneri eum, qui accepit de culpa leui & non de culpa leuissima. Cùm tamen sit certum, quòd in commodato non solum ex culpa leui, sed etiam ex leuissima tenetur commodatarij ad restitutionem, vt habetur expresse in cap. vnico. de commodato, & in l. in rebus. ff. commodati. Secundò dicit Soto, quòd tam commodatarius, quàm conductor, qui ex leui culpa fuit causa, vt res commodata, aut conducta periret, aut fieret deterior, tenetur ad restitutionem, non quidem in totum, sed pro ratione culpæ. Ita, scilicet, quòd si culpa, ob quam perijt fuit grauis tenetur restituere in totum, si autem fuit leuis solum in parte pro quantitate culpæ. Sed hoc etiam est falsum. Nam cùm illo capitulo iam citato absolutè dicatur ex leuissima culpa teneri ad restitutionem eum, qui fuerit causa, quod commodatum pereat, nec dicat teneri in parte, manifestè sequitur, quòd ex leuissima culpa tenetur in totum, & à fortiori quando res commodata perierit ex culpa leui. Nec obstat ratio ab eodem Soto adducta circa finem corporis articuli, scilicet, quia non est rationi consentaneum, vt propter leues culpas, quæ sunt veniales, veniat quis tanta pœna plectendus, vt teneatur restituere totum illud, quod ob leuem culpam perit. Non, inquam, obstat hæc ratio. Tum; quia in præsenti non loquimur de culpa, vt loquuntur Theologi, qui illam diuidunt in mortalem, & venialem; sed, vt loquuntur iurisconsulti. Tum etiam; quia, vt optimè dicit Adrianus, quantum attinet ad obligationem restituendi per accidens, atque impertinens est, an proueniat ex culpa mortali, aut veniali; sed solum debet attendi, an qui damnum intulit sit causa illius vel ex dolo, vel ex culpa, vt de his loquuntur iurisperiti. Tertio dicit Soto, quòd quando depositarius accipit aliquam mercedem, vel aliquod pretium, etiam si citra culpam suam pereat res deposita, tenetur ex iustitia ad illius restitutionem, sicut qui contractu assecurationis periculum subit. Sed hoc etiam est falsum. Tum; quia qui accipit à deponente pretium pro custodia rei depositę, non illam assecurat. Tum etiam; quia, cùm iste contractus cedat in vtilitatem vtriusque, ità est loquendum de illo, sicut de conductione, aut locatione, vt iam diximus.

Impugnatur Soto circa multa in quibus errauit.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm sufficiat restituere simplum, quòd iniustè ablatum est?

AD tertium sic procēditur. Videtur, quod non sufficiat restituere simplum quod iniustè ablatū est. Dicitur enim Exod. vigesimo secundo. Si quis furatus fuerit bouē, aut ouem,

Infr. artic. 4. cor. Et 12. q. 105. art. 2. ad 9. Et 4. dist. 15. q. 1. ar. 5. q. 2. ad 5.

& occiderit vel vendiderit: quinque boues pro vno boue restituet: & quatuor oues pro vna oue. Sed quilibet tenetur mandatum diuinæ legis obseruare. Ergo ille qui furatur tenetur restituere quadruplum, vel quintuplum.

2 ¶ Præterea, Ea quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt dicitur ad Rom. 15. Sed Lucæ 19. Zachæus dixit ad Dominum, Si quem defraudaui, reddo quadruplum: ergo homo debet restituere multiplicatum id quod iniustè accepit.

3 ¶ Præterea, Nulli potest iustè auferri id quod dare non debet. Sed iudex iustè aufert ab eo qui furatus est plus quam furatus est pro emenda: ergo homo debet illud soluere: & ita non sufficit reddere simplum.

¶ Sed contra est, quia restitutio reducit ad æqualitatem quod inæqualiter ablatum est. Sed aliquis reddendo quod accepit simplum reducit ad æqualitatem: ergo solum tenetur restituere tantum quantum accepit.

¶ Respondeo dicendum, quòd cum aliquis iniustè accepit rem alienam, duo sunt ibi consideranda: quorum vnum est inæqualitas ex parte rei, quæ quandoque est sine iniustitia, vt patet in mutuis. Aliud autem est iniustitiæ culpa, quæ potest esse etiam cum æqualitate rei: putà cum aliquis intendit inferre violentiam, sed non prçualet. Quantum ergo ad primum, adhibetur remedium per restitutionem: in quantum per eam æqualitas reparatur; ad quod sufficit quod restituat tantum quantum habuerit de alieno. Sed quantum ad culpam, adhibetur remedium per pœnam, cuius inflictio pertinet ad iudicem. Et ideo antequam sit condemnatus per iudicem, non tenetur restituere plus quàm accepit. Sed postquam condemnatus est, tenetur pœnam soluere.

¶ Et per hoc patet responsio ad primum: quia lex illa determinatiua est pœnę per iudicem infligendæ. eum ad obseruantiam iudicialis præcepti nullus teneatur post Christi aduentum, vt supra habitum † est. Potest tamen idem vel simile statui in lege humana: de qua erit eadem ratio.

1.2.q.104. art.3.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Zachæus id dixit quasi supererogare volens. Vnde & præmiserat: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iudex condemnando, iustè potest accipere aliquid amplius loco emendæ: quod tamen antequam condemnaretur non debebat.

Svmma Textvs.

Svpposito, quòd in acceptione rei alienæ duo possunt considerari, vnum est rerum inæqualitas, quæ sine delicto iniustitiæ reperiri potest, vt patet in mutuo & in deposito, alterum est delictũ iniustitiæ, quod etiam cum æqualitate rei potest reperiri, vt patet in eo, qui conatus est inferre detrimentum, & non intulit, respondit D. Thom. ad difficultatem propositam per tres propositiones. Prima conclusio. Si solum habeatur ratio inæqualitatis, quæ contingit in acceptione rei alienæ, sufficit reddere tantum, quantum ablatum fuit. Secunda conclusio: Si habeatur ratio culpæ, quę interdum in acceptione rei alienæ contingit, non sufficit reddere tantum, quantum ablatum fuit; sed vltra id est necessarium satisfacere per pœnam à lege vel ab homine impositam. Tertia conclusio: Nullus tenetur subire pœnam ante iudicis condemnationem: & sic ea non existente satis erit reddere tantum, quantum ablatum fuit, vt sit homo tutus in conscientia. Has conclusiones non probat D. Thom. sed illas, vt notas, relinquit ex superioribus.

Explicatio Articvli.

PRima conclusio huius articuli est certa, & ab omnibus concessa. Et ratio est: Nam cùm restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ, cuius est æqualitatem constituere inter rem & rem, nulla habita consideratione, an illa inæqualitas iustè fuerit facta, vt in mutuo, vel iniustè, vt in furto ad hoc, vt restitutioni debitæ sit satisfactum, satis erit tãtum reddere, quantum fuit ablatum nulla iudicis condemnatione expectata, ex natura rei, quamuis aliquando per accidens (tunc scilicet, quando debitum non est clarum) sit etiam necessarium iudicis sententiam expectare. Sed circa posteriores conclusiones multæ, atque graues se offerunt difficultates de legibus humanis pœnam pro delictis imponentibus disputandę. Quas vt recto ordine declaremus, operæpretium est, vt prius videamus, an leges humanę habeant vim obligandi in foro conscientiæ. Hoc enim principio ignorato, non satis poterit constare, an pœna in foro conscientiæ sit subeunda ante iudicis condemnationẽ, vel non. De quo D. Thom. agit in isto articulo. Et quidem, quòd leges humanæ non possint in conscientia obligare, probatur primò. Si lex humana obligaret in foro conscientiæ, sequeretur eam posse obligare ad culpam mortalem: Hoc autem est falsum: ergo. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Homo sicut non potest gratiam inducere; ita nec illa priuare: sed culpa mortalis priuat gratia: ergo homo non potest condere legem, quæ obliget ad mortalem culpam.

Dubiũ, vtrũ leges humanæ possint in conscientia obligare.

1. Arg. pro parte negatiua.

¶ Secundò: Sicut subditi tenentur parere principibus, atque potestatibus, ita etiam serui dominis, & filij parentibus: sed præcepta parentum, vel dominorum non obligant in foro conscientiæ: ergo nec præcepta principum, vel potestatum. *2. Argum.*

¶ Tertiò: Potestas ciuilis nequit ligare, aut soluere in foro conscientiæ, cum hoc peculiariter fuerit datũ à Christo Petro, & Ecclesiæ: ergo nec cõdere legem, quæ obliget in foro conscientiæ. Patet consequentia: Nam hoc est ligare in foro conscientiæ. Et confirmatur: Potestas ciuilis non est spiritualis, vt constat: ergo non potest obligare in foro conscientiæ, cum hoc spirituale sit. *3. Argum.*

¶ Quartò: Si leges humanæ obligarent in foro conscientiæ, sequeretur eas esse obseruandas, etiam cum periculo vitæ: consequens autem est falsum: ergo. Probo sequelam: Nam cum culpa maius malum sit, quam mors; si leges humanę obligant in foro conscientiæ, sequitur, quòd potius mori, quàm illas transgredi debeamus. *4. Argum.*

¶ His tamẽ nõ obstantibus, supposito, quòd lex humana

mana est duplex, vna ecclesiastica, altera ciuilis; ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Leges
1. Conclusio. ecclesiasticæ humanæ obligant in foro conscientiæ ad culpam mortalem: & contrarium dicere est hæreticum. Hæc conclusio est contra Vvicleph, Ioannem Hus, atque Lutherum, qui dicunt Ecclesiam non habere potestatem ad condendas leges, quæ obligent in foro conscientiæ. Quorum error damnatus est in Concilio Constantiensi, Sess. 10. & 15. & in Concilio Viennensi, & habetur in Clement. ad nostrum. de hæretic. & in Bulla Leonis X. contra Lutherum, artic. 27. Et probatur apertis testimoniis sacræ scripturæ. Luc. 10. dicit Christus: Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit. Et Matth. 18. Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus. Et Matth. 23. Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; quæcunque dixerint vobis facite. Et D. Paul. 1. ad Thessal. cap. 4. Scitis quæ præcepta dederim vobis, per Dominum Iesum. Et paucis interiectis: Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit spiritum suum sanctum in nobis. Hoc etiam Moyses clarissimè docuit cùm populo Israel murmuranti aduersus eum, & Aaron fratrem eius, dixit: Dabit vobis Dominus vespere carnes edere, & mane panes in saturitate, eo quòd audierit murmurationes vestras, quibus murmurati estis contra eum. Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum. Ex quibus duobus vltimis locis apertè conuincitur, præcepta iusta præpositorum Ecclesiæ non esse dumtaxat humana dicenda, cum vim suam & robur habeant à præcepto diuino; præsertim cum illorum contemptores tanquam contemptores diuinorum præceptorum etiam Deo reputentur.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Leges ciuiles obligant in foro conscientiæ, & contrarium dicere est temerarium. Probatur ex 1. Petri, c. 2. Vbi dicitur: Subditi estote omni creaturæ propter Deum, siue regi tanquam præcellenti, siue ducibus tanquam à Deo missis. Et ad Rom. 13. Subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam: id est, non solum propter vltionem præsentem, sed etiam propter iudicium futurum, vt explicat D. Ambros. Dixi notanter primam conclusionem esse de fide, & secundam ita certam, vt contrarium sit temerarium: quia quamuis D. August. in Epist. 54 quæ est ad Macedonium, & Diuus Chrysostomus in commentariis super Diuum Paulum, & alij Doctores dicant, Apostolos in his duobus locis modo citatis apertè loqui de lege ciuili, vt textus ipse ostendere videtur; quia tamen apertiora sunt testimonia quæ loquuntur de lege ecclesiastica, quibus & accedit Ecclesiæ determinatio, iure optimo diximus primum esse de fide, secundum autem ità certum, vt contrarium dicere sit temerarium. Probatur tamen vtraq; conclusio aperta ratione: Tam potestas ciuilis, quàm ecclesiastica est necessaria, vt homines possint bene & faciliter viuere, ergo vtraque obligat in foro conscientiæ. Antecedens est manifestum: Nam potestas ciuilis conseruat homines in pace: potestas verò ecclesiastica dirigit eos ad bona spiritualia alterius vitæ, in quibus vera fœlicitas consistit. Consequentia autem probatur: Vtraque potestas esset vana, si careret potestate obligandi homines in foro conscientiæ: frustra enim esset in principe talis potestas, si subditi non tenerentur parere legibus à se latis: ergo dicendum est, quod tam lex ciuilis, quam ecclesiastica obligat in foro conscientiæ. De hac re videndus Roffensis, art. 27. contra Lutherum, & Castro in libro de hæresi. verbo, Ecclesia, hære. 2. & Ayala in libro de traditionibus diuinis, & apostolicis. p. 3.

¶ Et si quis quærat, quanam ratione potestas humana possit homines obligare in foro conscientiæ, in hoc sit tertia conclusio: Potestas humana habet vim 3. Conclusio. obligandi in foro conscientiæ, quatenus subest potestati diuinæ, & legi æternæ. Itaque, quemadmodum in naturalibus causæ secundæ producunt suos effectus, non ipsæ absolutè & per se, sed quatenus subsunt motioni primæ causæ: ita etiam in præsenti potestas humana, quæ est veluti causa secunda producit hunc effectum, qui est obligare homines in conscientia non absolutè & per se, sed quatenus subest motioni potestatis diuinæ, atque legis æternæ. Ex quo sequitur prædictam obligationem dimanare à duplici voluntate, scilicet, à voluntate potestatis humanæ aliquid constituentis, quæ est veluti causa secunda, & à voluntate potestatis diuinæ & legis æternæ in generali præcipientis, vt quidquid ab humanis potestatibus præcipitur id firmum, & ratum habeatur. Habentque se istæ voluntates, veluti causæ subordinatæ, ex quibus tanquam ex concursu primæ causæ cum secunda exsistit in lege illa vis obligandi in foro conscientiæ, vt rectè docet D. Thom. 1. 2. quæstione 96. articulo 4.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm illa obli- Quæstio. gatio existens in lege habeat ortum ex voluntate legislatoris, vel ex materia rei præceptæ. Et ratio dubitandi est: Nam si dicamus obligationem oriri tantum ex voluntate legislatoris, sequeretur in voluntate legislatoris positum esse, quod lex aliqua grauissima obliget ad culpam venialem, & leuissima ad mortalem; consequens autem est falsum: ergo. Si verò dicamus, obligationem oriri ex natura rei, quæ præcipitur, etiam sequitur, quòd legislator non posset efficere, vt lex aliqua à se posita ad nullam culpam obliget; consequens autem est contra consuetudinem præceptorum, quæ in religione ponuntur, in quorum initio statim dicitur voluntatem legislatoris esse, quod præcepta illa non obligent ad mortale nec ad veniale: ergo. Item etiam sequitur, plures leges humanas nullam obligationem inducere in foro conscientiæ, siquidem plures res ex illis, quæ in illis præcipiuntur ex natura sua sunt indifferentes, nec multum conducibiles ad bonum commune: hoc autem etiam est absurdum; quia, vt paulò ante dicebam, leges humanæ obligant in conscientia: ergo.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum Explicatio quæstionis. est primò, quòd in lege duo possumus considerare. Vnum est imperium, quod in ea inuenitur: & est ve- Duo sunt consideranda in lege. luti substantia ipsius legis. Cum enim ad hoc, vt rex, vel princeps dicatur legem ferre, non satis sit quòd indicet aliquid fieri oportere, & quod velit id fieri, sed vltra hoc requiritur, quòd statuat illud faciendum, non quidem consulendo, aut adhortando, sed efficaciter præcipiendo, fit, vt lex nihil aliud sit, quàm quoddam imperium rei probatæ per iudicium, & voluntatem: vel, vt melius dicam, vis quædam imperans id, quod principis iudicio, & voluntate probatur. Ex quo fit, vt Doctores atque philosophi distinguant in lege duplicem vim, vnam directiuam, alteram coactiuam. Nam ex eo, quòd lex statuit res ratione probatas, dirigit, & docet quid faciendum sit. Et sic est in ea vis directiua. Quia autem non solum statuit & docet, quæ recta sunt, sed etiam eadem efficaciter præcipit, habet vim similiter coerciuam quarum qualibet est de intrinseca ratione

legis, contineturque vtraque in imperio. Hanc duplicem vim significare voluit Moyses Deut. 33. quando dixit de Deo, quod apparuit habena in manu dextera igneam legem. Nam sicut in igne sunt duo, scilicet, claritas & comburendi vis; sic in lege & doctrina praui, atque recti, quæ tanquam quoddam lumen dirigit, & est etiam potestas cogendi, & supplicia inferendi, pertinens ad vim coactiuam. Propter hoc etiam dicitur Psal. 18 quod lex Domini est immaculata, & conuertens animas. Immaculata quidem; quia habet vim dirigendi, & perducendi ad bonum: & conuertens animas propter efficaciam & coactionem. Secundum quod potest considerari in lege, est ordo ad bonū cōmune, à quo efficitur, vt sit recta lex.

Imperium in lege existens habet ortum à voluntate legislatoris.

¶ Secundò est aduertendum, quòd imperium existens in lege ortum habet à voluntate legislatoris. Ex eo enim aliquid præcipitur & lege statuitur; quia legislator vult. Cæterùm ordo ad bonum commune non ex voluntate legislatoris, sed ex natura rei præceptæ oritur. Non enim ex eo, quòd legislator vult, lex à se lata ordinatur ad bonum commune. Sed potiùs, quia res præcepta ex natura sua habet proportionem ad bonum commune, ad illud ordinatur. Tertiò est aduertendum, quòd lex ab vno habet, quòd obliget; ab alio autem, quòd magis, aut minus obliget. Nam quod obliget habet, quia est imperium a legitima potestate positum. Quod autem magis, aut minus obliget, habet ex eo quòd res præcepta magis aut minus consentit cum bono communi. Hoc supposito dico, in voluntate legislatoris esse positum, quòd lex à se lata obliget in foro conscientiæ, quia in voluntate legislatoris est positum cohibere imperium, sine quo propriè nō est lex, nec obligat. Cæterùm, postquam aliqua lex est statuta, non est positum in manu legislatoris facere, quod magis aut minus obliget, id est, quod obliget ad mortale, vel veniale. Quod enim aliqua lex magis, aut minus obliget id prouenit ex eo, quod res præcepta magis aut minus consentit cum bono communi. Non potest autem legislator facere quod res, quam præcipit magis, aut minus conueniat cum bono communi; sed id habet ex sua natura. Ex dictis infero primò, quod præcepta, quæ continentur in constitutionibus religiosorum, propriè loquendo non sunt lex, sed potiùs quædam decreta hominum prudentum, habentia magis vim consilij, quam legis, cum non contineat verum imperium necessariò requisitum ad substantiam legis. Infero secundò, quòd quando legislatur verè præcipit aliquam rem valde conducentem ad bonum commune, non est positum in eius voluntate facere quòd talis lex obligat ad veniale. Nec è conuerso, si præcipiat rem, quæ parum conducit ad bonum commune, erit in eius potestate positum, efficere, quod obliget ad mortale; id enim prouenit ex natura rei, vt diximus.

Alia quæst.

¶ Et si quis quærat, quibus nam modis possimus colligere, legem aliquam obligare ad mortale; respondeo in genere, quantitatem obligationis sumendam esse ex materia rei præceptę in ordine ad bonum commune. Cæterùm, quia difficile est cognuscere, quando materia rei præceptæ multum, vel parum conferat ad bonum commune, idcircò ad hoc ponuntur aliquæ regulæ. Et primò de lege ecclesiastica sit prima regula: Quotiescunque leges ecclesiasticæ decernunt aliquid tanquam necessarium ad sacramentorum susceptionem, obligant ad mortale. Tales enim leges versari censentur in re graui, vt lex, quæ statuit ne matrimonia contrahantur inter consanguineos vsque ad quartum gradum, quia præbet materiam necessariam ad matrimonium. Similiter lex, qua Episcopus, vel Papa reseruat sibi aliqua peccata; ità, vt si contra fiat, sacramentum pœnitentiæ sit nullum, obligat ad peccatum mortale.

1. Regula.

Secunda regula: Illæ leges quæ continent formale præceptum scilicet, Præcipimus in virtute Spiritus sancti, aut obedientiæ, vel quæ adiungunt pœnam excommunicationis, obligant ad mortale. Quia, nisi legislatores iudicassent, quòd præcipiunt vehementer expedire bono communi, nec ponerent pœnam excommunicationis, nec id præciperent in virtute Spiritus sancti. Et subditi, quandiu apertè non constat de iniustitia, aut leuitate legis, tenentur stare iudicio suorum maiorum.

2. Regula.

Tertia regula: Quando fideles communi consensu existimant legem aliquam obligare ad mortale, etiam si forma præcepti non sit valde seuera, nec imponatur pœna grauis, obligat ad peccatum mortale, vt lex de ieiunio, & de abstinendo ab esu carnium feria sexta. Quamuis Caietanus infra. quæst. 147. non attendens ad hunc communem consensum iudicauerit has lege de ieiunio, & delectu ciborum non obligare ad mortale. Cæterum hæc sententia est falsissima. De legibus ciuilibus ferè eodem modo est iudicandum. Nam ex necessitate reipublicæ, ex materiæ grauitate, & ex pœna imposita cognoscendum est, an obligent ad mortale, nec ne. Ex quo sequitur primò, quod si tempore, quo respublica fame laborat, vel bellum imminet, feratur lex ne triticum, vel arma extra rempublicam deferantur, talis obligabit ad mortale: quia in his casibus res præceptæ maximè conducunt ad bonum commune. Sequitur secundo quod leges ciuiles, quæ aliud statuunt circa materiam iustitiæ, quales sunt illæ, quæ taxant pretia rerum, maiori ex parte obligant ad mortale: quia hæc virtus est, qua maximè respublica conseruatur. Sequitur tertiò: leges ciuiles, quæ minantur pœnam capitis, aut exilij perpetui, semper obligare ad mortale. Seueritas enim ipsa pœnæ efficaciter suadet rem, quæ præcipitur esse valde conducentem ad bonum commune, reliquæ autem leges, quæ versantur circa materiam temperantiæ, quales sunt illæ, quæ præcipiunt quibus vestibus, vel cibis sit vtendum, vel circa materiam aliarum virtutum, maiori ex parte non obligant ad mortale: nisi fortè earum transgressio fiat ex contemptu. Tunc enim eas transgredi esset mortale; cum contemnere superiorem & eius mandatum res sit grauissima, & peccatum mortale.

3. Regula.

¶ Restat nunc, vt respondeamus ad argumenta in principio facta. Ad primum respondetur, distinguendo maiorem. Dupliciter enim dici potest, quòd aliquis ad culpam obliget. Vno modo, vt agens principale. Et hac ratione nullus potest ad culpam obligare, nisi solus Deus. Alio modo tanquam causa secundaria quæ innititur vi & efficacia primę causæ. Et hoc modo homines suis legibus possunt obligare ad culpam, quatenus subsunt potestati diuinæ, vt diximus in tertia conclusione. Nec ex hoc aliquod sequitur inconueniens.

Ad 1. arg. factā pro parte negatiua.

¶ Ad secundum respondetur concessa maiori, negando minorem. Nam præcepta parentum, & dominorum etiam obligant in foro conscientiæ, sicut & leges superiorum. Quod, vt explicemus, aduertendum est, quòd cum obligatio in foro conscientiæ in legibus, vel in præceptis inuēta, ortum habeat ex subiectione, quam quis habet ad superiorē, fit, vt ad cognoscendum, vtrùm lex aliqua, vel præceptum obliget in cōscientia, necne, necessarium sit attendere ad

Ad 2. arg.

subiect

ſubiectionem, quam quis habet ad ſuperiorem. Et cùm non omnes in omnibus, nec in eiſdem æqualiter ſubiiciantur, fit conſequenter, vt leges, vel præcepta ab aliquo ſuperiori poſita non æqualiter, nec eodem modo omnes obligent, ſed magis, aut minus pro maiori, aut minori ſubiectione habita ad ſuperiorem in re, quæ præcipitur. Ex quo infertur, quòd cùm filij iure naturæ ſubdantur parentibus in diſpenſatione ſuarum facultatum, & in moderatione propriæ vitæ reſpectu virtutum, ſi filius ſine licentia patris diſpenſat bona paterna, etiam ſi ſit vnicus hæres, peccat mortaliter. Et ſimiliter ſi pater præcipiat filio, vt abſtineat ab aliquo conſortio, tenetur id facere ſub reatu peccati mortalis. Item, quia vxor ſubditur quantum ad diſpoſitionem rei domeſticæ, & quantum ad ea, quæ circunſtant actum coniugij, ſub reatu peccati mortalis tenetur parere marito præcipienti, ne quid etiam ſub prætextu eleemoſynæ alteri tribuat. Quod intelligitur, dummodo vir non ſit nimis durus. Tunc enim aliquid facultatis tribuendum erit vxori, vt patet exemplo Abigail. 1. Reg. capite vigeſimoquinto. Propter eandem cauſam tenetur etiam vxor parere viro in iis, quæ pertinent ad ornatum. Et aliquando ſi vir præcipiat vxori, vt ſe domi contineat tenetur illi parere ſub reatu culpæ mortalis. Item, quia ſerui ſubiiciuntur dominis præcipuè in iis, quæ ſunt neceſſaria ad procurationem rei domeſticæ; idcircò ſi dominus præcipiat ſeruo, vt emat triticum, vel vendat certo tempore, tenetur parere ſub reatu peccati mortalis.

Ad 3. argum. ¶ Ad tertium argumentum reſpondetur, conceſſo antecedenti, negando conſequentiam. Nam ligare, aut ſoluere, vt ſunt actus clauium pertinentes ad eccleſiam important remiſſionem, aut detentionem culpæ iudiciaria poteſtate. Quod facere nequeunt leges ciuiles, quamuis obligent in foro conſcientiæ, & inducant obligationem ad culpam mortalem. Inducere enim obligationem ad culpam, non eſt ligare, ſed potius conſtituere aliquid in genere virtutis: ità, vt eius contrarium ſit peccatum. Ad confirmationem reſpondetur, quòd quamuis poteſtas ciuilis non ſit ſpiritualis, poteſt tamen obligare in foro conſcientiæ in quantum ſubeſt poteſtati diuinæ, & ab ea mota operatur.

Ad 4. arg. Difficultas. ¶ In quarto argumento tangitur difficultas, verùm leges humanæ obligent ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Prima eſt quorundam aſſerentium, quòd lex humana nunquam poteſt obligare ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis. Et ratio eorum eſt: Nam vnuſquiſque iure naturali tenetur propriam vitam conſeruare: & ius poſitiuum non poteſt iuri naturali derogare. Altera ſententia eſt in alio extremo, quæ aſſerit, quamcunque legem humanam obligantem ad culpam mortalem ſiue venialem, ex conſequenti etiam obligare ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis. Hanc tenet Caietanus. 2. 2. quæſt. *Nota. 1.* nonageſimaſexta, articulo quarto. Sed, vt hæc res breuiter abſoluatur, aduertendum eſt primò; quòd in præſenti non quærimus, an pro vitanda morte ſit admittenda culpa aliqua, vel mortalis, vel venialis. Nam certum eſt apud omnes, nullam eſſe admittendam pro quocunque periculo vitando. Sed quod quærimus eſt, vtrùm ſuperueniente periculo mortis, ità ceſſet legum humanarum obligatio, vt ſine aliqua *Nota. 2.* culpa eas tranſgredi poſſimus. Secundò eſt aduertendum, quòd periculum mortis dupliciter poteſt coniungi cum obſeruantia legum humanarum. Vno modo intrinſecè. Et eſt quando ex ipſis legibus, ità oritur periculum mortis, vt potuerit eſſe præuiſum à legiſlatore. Vt quando dux hoſtibus ingruentibus imponit militibus præceptum, quòd irruant. Alio modo accidentariè, & ab extrinſeco. Vt quando quis mortem minatur alicui, niſi tranſgrediatur legem humanam. Quod adhuc poteſt fieri dupliciter; vno modo in contemptum legum; alio modo ſolum in odium perſonæ. Tertiò eſt aduertendum, certū eſſe, quòd leges *Nota. 3.* humanæ poſſunt obligare ad ſui obſeruantiam, etiam cum periculo vitæ. Nam cū homines nō ſolùm quantum ad ea, quę poſſident, ſed etiam quantū ad ſe ipſos ſint partes reipublicæ, fit, vt reſpublica poſſit eorum vitam periculo exponere pro conſeruando, & tuendo bono publico. Vnumquodque enim compoſitum iure naturæ poteſt exponere periculo partem pro conſeruatione totius. Nec eſt verum dicere, vt dicebat prima opinio, quòd iure naturæ tenetur quiſque ſeruare propriam vitam in omni caſu. Nam illam periculo exponere, tum pro amico, tum pro republica honeſtiſſimum eſt. Præter quàm, quòd idem ius naturæ, quod præcipit conſeruare propriam vitam, concedit etiam vnicuique compoſito facultatem exponendi periculo partem pro conſeruatione totius, vt modo dicebam. Sed eſt difficultas, vtrùm hac poteſtate, quam reſpublica habet obligandi ad obſeruantiam ſuarum legum cum periculo mortis in omnibus legibus à ſe latis, ità vtatur, vt nullus poſſit etiam ob vitandum mortis periculum illas licitè tranſgredi.

1. Dictum. ¶ Ad cuius explicationem dico primò, quòd quotiescunque periculum mortis coniungitur cum obſeruantia legis intrinſecè, tunc lex humana obligat etiam cum periculo mortis. Nam ſi leges humanæ poſſunt obligare ad ſui obſeruantiam cum periculo mortis, & talis lex ſtatuitur, ad cuius obſeruantiam intrinſecè ſequitur periculum mortis, manifeſtè ſequitur, quòd legiſlator vult cum illo obligare; alioquin non conderet eam legem, ad quam vult intrinſecè ſequi mortis periculum. Ex hoc infertur, quòd, ſi tempore, quo peſtis viget, Epiſcopus præcipiat parochis, vt maneant in ſuis Eccleſiis, & ſacramenta miniſtrent, vnuſquiſque tenetur parere. Item: Si tempore, quo hæretici graſſantur Epiſcopus præcipiat viſitatoribus, vt exerceant munus ſuum, tenentur id facere, etiam cum periculo mortis. Et ſimiliter ſi dux ingruentibus hoſtibus det ſignum militibus irruendi, tenentur id facere, etiam cum mortis periculo. Quia omnes iſtæ leges, atque præcepta ſunt talis naturæ, vt ad eorum obſeruantiam intrinſecè ſequatur periculum mortis à legiſlatore præuiſum.

2. Dictum. ¶ Dico ſecundò, quòd, ſi periculum mortis imminet ab extrinſeco, infertur tamen in odium & in contemptum legis, & religionis, potius eſt ſubeunda mors, quam violanda lex. Verbi gratia: Si Lutherani in odium religionis monacho mortem minarentur, niſi habitum deponeret, potiùs eſt ſubeunda mors, quam exuenda veſtis; cum tamen alioqui liceat monachis habitum deponere propter vitanda minora pericula. Item: Si Lutherani alicui fidelium mortem minarentur, niſi veſceretur carnibus in ſexta feria, idque facerent in contemptum Eccleſiæ, potiùs eſſet moriendūm, quā violanda lex. Cuius rei eſt optimum exemplum. 2. Mach. cap. 6. & 7. Huiuſq; rei ratio eſt: Nam quotieſcunq; bonum publicum, & cōmune periclitatur, ſinguli de ciuitate tenētur illud procurare, atq; tueri, etiā cum periculo mortis: ſed ſic eſt, quòd in

tempore quo tyrannus in contemptum legis, vel religionis mortem minatur alicui non facienti contra legem bonum commune, quod maximè legibus continetur, periclitatur: ergo potiùs est moriendum, quàm violanda lex.

3. Dictum. ¶ Dico tertiò, quòd in omnibus aliis casibus, leges humanæ non obligant ad sui obseruantiam cum periculo mortis. Et ratio est: Quia legislatores in ferendis legibus ità debent attendere ad bonum commune, vt tamen habeant rationem boni priuati: sed maximum bonum priuatum cuiuscunque est vita: ergo ità debent eius rationem habere, vt non quacunque ex causa illud in periculum adducant. Ex quo infertur, leges de audienda missa, de communicatione paschali, de recitandis horis, & reliquis huiusmodi non obligare ad sui obseruantiam cum periculo mortis. Ecclesia enim, quæ pientissima mater est, non vult in his rebus, cum tanto dispendio obligationem inducere. Quinpotius addiderim, quod non solum leges humanæ non obligant ad sui obseruantiam cum periculo mortis, imò nec plures ea diuinis & naturalibus. Quod ita esse constat: Nam lex naturalis est, quod subueniamus pauperi extremè indigenti: hæc tamen non obligat cum periculo mortis. Item: Lex diuina erat, quòd nullus comederet panes propositionis, nisi soli sacerdotes: & tamen Dauid vt habetur 1. Reg. 21. in extrema necessitate constitutus de illis comedit, nec in ea re peccauit, vt dicitur Matth. cap. 12. Item. 1. Machab. capit. 4. dicitur, quòd Mathatias pugnauit in die sabbathi, existimans, se non teneri cum tanto discrimine ad obseruantiam legis diuinæ, id prohibentis. Vnde ad exactam huius rei intelligentiam supposita illa celebri distinctione, qua dicitur, aliqua esse mala, quia prohibita, & alia prohibita, quia mala; dico, quòd quæ sunt prohibita, quia mala, id est, ea quæ sunt intrinsecè mala, vt fornicari, aut mentiri, nunquam licet facere, siue sint peccata mortalia, siue venialia, etiam ad vitandum mortis periculum. Quia cum hæc sint intrinsecè mala nulla ratione possunt licitè fieri. Implicat enim quòd sit malum, & quòd licitè fiat. Cæterum ea, quæ sunt mala, quia prohibita, licèt facere ad vitandum mortis periculum, siue diuina, siue humana lege præcipiantur. Nec Deus nec Ecclesia volunt suis legibus obligare cum tanto dispendio. Ex quo infertur, quòd cum tantum ea, quæ præceptis negatiuis naturalibus prohibentur sint intrinsecè mala tantum huiusmodi leges, regulariter loquendo, obligant ad sui obseruantiam cum periculo mortis: Aliæ verò minimè, ex æquitate præcipientis, nisi in casibus exceptis in 1. & 2. dicto. Et per hoc patet solutio ad quartum argumentum, cuius occasione hæc dicta sunt.

Aliud dubiũ graue. ¶ Supposito iam, quòd leges humanæ tam ciuiles, quàm canonicæ obligant ad sui obseruantiam in foro conscientiæ, est difficultas, verùm hoc sit commune omnibus legibus, vel potiùs ab hac obligatione excipiantur leges pœnales, de quibus peculiariter in isto articulo est sermo. Quæ quidem quæstio duplicem potest habere sensum. 1. sensus quæstionis. Primus est, verùm illæ leges, quæ aliquid vel præcipiunt, vel prohibent apposita pœna (has enim pœnales appellamus) ita obligent in conscientia, vt contrarium facientes peccent. 2. sensus quæstionis. Secundus sensus est, verùm qui transgrediuntur legem pœnalem teneantur in conscientia pœnam persoluere. Et in vtroque sensu est necessariò hæc quæstio tractanda, ad intelligentiam eorum quæ D. Thom. dicit in 2. & 3. conclusionibus. Ad primum ergo sensum quæstionis deuenientes, dico, fuisse opinionem quorundam iuris prudentium, qui asseruerunt leges pœnales non obligare ad culpam, sed tantum ad pœnam. Disputatur dubiũ in primo sensu. Huius sententiæ mentionem facit Syluest. verbo, inobedientia circa finem. 1. Argum. Et probatur aliquibus argumentis. Primò sic: Plures leges sunt quæ imponunt pœnam irregularitatis contra transgressores, & tamen non obligant ad culpam: ergo leges pœnales non obligant ad culpam. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Nam iudex, qui occidit iustè malefactores, & similiter bigamus ex lege humana fiunt irregulares: hi tamen nullam culpam committunt.

2. Argum. ¶ Secundò: Qui aliquid præcipit apposita pœna virtualiter dat subditis optionem, vt eligat quod maluerint, scilicet, vel facere quod præcipitur, vel subire pœnam: ergo poterit vnusquisque quoduis illorum eligere: atque ex consequenti qui eligit pœnam subire, erit liber à culpa. Et confirmatur: Votum, vel iuramentum pœnale non obligat ad culpam: ergo nec lex pœnalis. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam qui iurat se non lusurum, vel si luserit daturum aliquam eleemosynam, vel ieiunaturum, si postea ludat non peccat, sed tantum tenetur soluere pœnam.

1. Certum. ¶ In hac difficultate, vt certa ab incertis separemus, dico primò certum esse, quod legislator potest efficere, vt leges vel præcepta à se imposita nullam obligationem inducant in conscientia, vt supra diximus. Poterit enim leges condere, non serio imperando, sed tanquam consulendo, & proponendo rectas quasdam regulas, quales dicimus contineri in constitutionibus monachorum.

2. Certum. ¶ Secundò etiam est certum, quòd si legislator aliquid seriò præcipiat non erit positum in eius potestate efficere, quod tale præceptum non obliget in conscientia. Quia eo ipso quod seriò aliquid præcipit, alij in conscientia tenentur ei parere. Itaque hæc certa sunt.

Punctus difficultatis. ¶ Sed dubium est, vtrùm cum legislator statuit legem apposita pœna, ipsa sola appositio pœnæ sit sufficiens argumentum ad cognoscendum, quod in lege illa non continetur verum imperium, sed quod legislator id statuit tanquam consilium, relinquens subditis liberam potestatem eligẽdi, vel facere quod in lege præcipitur, vel pœnam subire. Nam si ità est verissimum esset, quòd leges pœnales non sunt propriè leges, nec continent verum imperium, atque ex consequenti nec obligant in conscientia ad culpam. Si autem ex apposita pœna id non colligitur, nulla erit causa, propter quam leges pœnales excipiamos à communi ratione aliarum legum.

¶ Ad huius rei explicationem suppono, quòd pœna propriè loquẽdo dicit respectum ad culpam: Tum quia habuit ortum à culpa, iuxta illud Paul. ad Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, nomine mortis intelligens omne genus pœnarum, vt omnes doctores interpretantur: Tum etiam, quia pœna est tanquam medicina culpæ; Id enim, quod per culpam violatum est, & labefactatum per pœnam reuocatur ad æqualitatem: sit prima conclusio. 1. Conclus. Pœna apposita in lege, ex se & ex natura sua ostendit, quòd legislator habuit voluntatem imperandi, & condendi legem obligatoriam. Probatur: Nam, si pœna dicit ordinem ad culpam, vt modo dicebam; manifestè sequitur, quòd cum legislator statuit pœnam eo ipso ostendit se condidisse legem obligatoriam ad culpam. Loquimur enim in præsenti de pœna; non vt de illa loquuntur

Philoso

Philoſophi appellantes pœnam quécumque cruciatum, quem quis patitur, vel à febre, vel ab alio quouis morbo affetente dolorem, ſeu iudicè pro eo, quod eſt vltio & vindicta. Vindicare enim & vlciſci, & ſupplicium poſcere, atque adeò pœnam infligere, non niſi pro culpa licitum eſt. Secundo: Si legiſlator ſimpliciter, & ſine appoſitione pœnæ aliquid præciperet, omnes faterentur, quòd tale præceptum eſt verè lex obligans in conſcientia, & quod legiſlator habuit intentionem obligandi: ergo pari ratione, & quando pœnam ſtatuit. Patet conſequentia: Nam illa appoſitio pœnæ potiùs eſt ſignum, quòd legiſlator, non vtcunque vult fieri id, quod præcipit, ſed quod vehementiſsimè vult: ſiquidem pœnam ſumit de tranſgreſſoribus. Vltimò: In legibus pœnalibus ponuntur inæquales pœnæ: legiſlator autem id non faceret, niſi iudicaſſet in tranſgreſsione illarum legũ ineſſe culpas inæquales, vt ſic iuxta menſuram delicti eſſet, & plagarum modus, vt dicitur Deut. cap. 25. ergo pœna appoſita in lege ex ſe & ex ſua natura, oſtendit, quod ipſa obligat ad culpam. Quod & confirmari poteſt exemplo illius primæ legis, quam Deus in ſtatu innocentiæ primis noſtris parentibus impoſuit: in qua, quia eius præuaricatio tam longe grauiſsima erat, acerbiſsimam etiam pœnam comminatus eſt, dicens: In quacunque hora comederis morte morieris. Ex quo factum fuit, vt mors ac ceteræ calamitates & ærumnæ, quæ ſi in puris eſſemus naturalibus conditi, non pœnæ, ſed natura nobis eſſent, iam nunc ob culpam Adæ expoliantis nos originali iuſtitia, qua ab his ſeruaremur incolumes, pœnæ dicuntur & ſunt.

2.Concluſ. ¶ Secunda concluſio. Omnes leges etiam pœnales obligant in conſcientia ad culpam, niſi contrarium explicetur à legiſlatore. Hæc concluſio ſequitur ex priori. Nam ſi pœna appoſita non eſt argumentum, quod legiſlator noluerit obligare ad culpam, ſed potius; quòd voluerit, vt diximus, manifeſtè ſequitur, quod leges pœnales obligant ad culpam, niſi contrarium explicetur. Et ad primum argumentum
Ad 1. argum. in contrarium reſpondetur, quòd irregularitas in iudice, aut bigamo non eſt pœna. Quamuis enim arceantur à ſacris ordinibus ſuſcipiendis, id non eſt, vt pœna afficiantur, ſed tantùm propter decentiam, & ſignificationem. Vnde dico, quòd irregularitas eſt duplex. Vna, quæ incurritur ratione delicti; vt quádo excommunicatus celebrat; vel ſuſcipit ſacros ordines. Et hæc eſt vera pœna. Altera, quæ imponitur propter decentiam, & ſignificationem, vt in iudice & bigamo. Et hæc non eſt propriè pœna, vt omnes concedunt. Ex quo infertur, quòd quando in bulla Cruciatæ datur facultas abſoluendi a quacunque cenſura eccleſiaſtica, non intelligitur de irregularitate impoſita propter decentiam, aut ſignificationem; quoniam hæc non eſt propriè pœna, aut cenſura: ſed tantum de ea, quæ contrahitur ex delicto. De hac re videndus eſt Sotus in quarto, diſtinctione vigeſimaſeptima, quæſtione prima, articulo primo.

Ad 2. argum. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, negando, quod in lege pœnali legiſlator liberum faciat ſubditis eligere quod voluerint, ſcilicet, facere quod præcipitur, vel ſubire pœnam. Sed tantum vult, quod ſinguli legi obediant. Et, vt efficacius moueat eorum animos ad id faciendum adiungit pœnæ metum. Sicut & Dominus Exod. 21. & Leuitici. 20. legibus à ſe latis, quas certum eſt obligaſſe in conſcientia, grauiſsimas pœnas appoſuit, vt ſic ſaltim pœnæ metu inducerentur ſubditi ad faciendum, vel non faciendum id, quod in foro conſcientiæ ex lege naturæ facere, vel non facere tenebantur. Qui maledixerit (inquit) patri ſuo, aut matri, morte moriatur. Si mœchatus fuerit quis cum vxore alterius, morte moriatur, &c. Et tamen certum eſt, quòd tam maledicens patri, quam mœchans cum vxore alterius grauiſsimam incurrebant culpam, à qua ex poſitione pœnæ non excuſabantur. Ad confirmationem reſpondetur, quod iuramentum, vel votum pœnale poteſt fieri dupliciter. Vno modo ſub diſiunctione: vt ſi quis voueat ſe non luſurum, vel ſi luſerit ieiunaturum. Et qui hoc modo vouet, vel iurat, ſi poſteà luſerit, non erit reus voti vel iuramenti: ſed tantum tenebitur ieiunare; quia id ſolum eſt, quod iurauit. Alio modo poteſt fieri votum abſolute de aliqua re. Tamen poſteà iurans, vt voti, vel iuramenti ſit memor, imponit ſibi aliquam pœnam, ſi iuramentum fregerit, ſubeundam. Et tunc votum illud, vel iuramentum pœnale obligat in conſcientia. Et huius rationis ſunt omnes leges pœnales, quæ abſolutè aliquid, vel prohibent, vel præcipiunt.

¶ Sequitur, vt dicamus de quæſtione in ſecundo ſenſu, vtrùm, ſcilicet, leges pœnales obligent tranſgreſſores in conſcientia ad ſubeundas pœnas. Quæ adhuc poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, vt ſit ſenſus, vtrum tranſgreſſores legum pœnalium teneãtur in conſcientia pœnam ſubire, cum à iudice fuerint condemnati. Alio modo, vtrùm ante iudicis condemnationem teneantur ad pœnam ſubeundam. Et quidem de quæſtione primo modo intellecta facilis eſt determinatio. Nam certum eſt, quòd tranſgreſſores legum pœnalium poſt iudicis condemnationem, tenentur in conſcientia pœnam ſubire; hoc eſt, tenentur non reſiſtere iudici, aut miniſtris pœnam inferentibus. Et ratio eſt: Nam cum iudex, atque miniſtri iuſtè eas pœnas inferát, ſi ſubditi non tenerentur in conſcientia illas perpeti, daretur bellum iuſtum ex vtraque parte, quod eſt impoſsibile, vt diximus in 1. tom. quæſtio. 40. Cæterùm, quoniam plures pœnæ ſunt, quæ non ſolum in paſsione, ſed etiam in actione conſiſtunt; dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm, quemadmodum poſt iudicis condemnationem tenentur tranſgreſſores legum pœnalium perpeti pœnam, ita etiam teneantur eam ſibi propria actione inferre. Pro cuius declaratione eſt aduertendum, quòd pœnæ ſunt in multiplici differentia. Quædam enim ſunt, quæ ſine vlla prorſus actione inferuntur: ſed conſiſtunt in ſola paſsione. Quales ſunt excommunicatio, & irregularitas. Et de his non eſt ſermo in præſenti diſputatione. Aliæ pœnæ ſunt, quæ conſtant partim ex actione, & partim ex paſsione, vt pœna capitis, & pœna exilij, &c. Sed actiones, quæ immiſcentur huiuſmodi pœnis adhuc ſunt duplices. Quædam enim ſunt talis naturę, vt à nemine poſsint commodè exerceri, niſi ab eo, qui pœná patitur: vt actio, quæ inuenitur in pœna exilij, & in pœna pecuniaria. Aliæ autem ſunt, quæ vel à iudice, vel à miniſtris multò commodius poſſunt exerceri, quam ab eo, qui pœnam patitur. Qualis eſt actio, quę inuenitur in pœna ſuſpendij, aut capitis.

2.Senſus quæſtionis.

Pœnæ ſunt in multiplici differentia.

¶ Hoc conſtituto dico primò, quòd tranſgreſſor legis pœnalis poſt iudicis condemnationem tenetur in conſcientia exercere eas actiones, quæ ſunt neceſſariæ ad pœnam ſubeundam, & ab alio, niſi ab ipſo commode exerceri non poſſunt. Itaque debet nocens poſt iudicis condemnationem progredi in locum, quo pœna eſt afficiendus, & ſimiliter debet ſoluere pecuniam, qua mulctatus eſt, & aſcendere ſcalam, ſi 1.Dictum.

fuerit suspendendus. Probatur: Talis tenetur non resistere iudici, aut ministris pœnam inferentibus: sed qui ea, quæ ad pœnam subeundam necessaria sunt, & ab alio, nisi ab ipso commodè fieri non possunt, recusaret, illis resisteret: ergo peccaret: atque ex consequenti tenetur omnia illa facere.

2. Dictum.

¶ Dico secundò, quod transgressor legis pœnalis post iudicis condemnationem non tenetur exercere eas actiones, quæ commodius à ministris, quam ab ipso fieri possunt, quamuis sint necessariæ ad pœnam subeundam. Itaque non tenetur nodum collo aptare, nec gladium in iugulum mittere, aut sibi manus quoquo modo inferre. Et ratio est: Nam, cùm huiusmodi actiones ab alio commodius, quam ab ipso nocente possint exerceri, & ad eas illum obligare sit inhumanum, non videtur dicendum, quod eas exercere teneatur.

Quæstio.

¶ Et si quis quærat, vtrùm, si quis iustè à iudice dãnaretur ad bibendum poculum lethale, talis teneatur, & possit illud licitè bibere; non obstante sententia aliquorum, partem negatiuam tenentium, quia dicunt, illud esse sibi mortem inferre, quod est intrinsecè malum, respondeo oppositum esse longè probabilius, atque verius.

Responsio.

Et probatur primò: Bibere de se non est actio lethalis, quamuis bibere venenum lethale sit: sicut nec progredi in locum ex se est actio lethalis, quamuis progredi in locum neci destinatum lethale sit: ergo sicut nocens post iudicis condemnationem tenetur, & potest hoc secundum facere: ita etiam & primum. Secundò: Illa pœna nequit executioni mandari sine ista actione, quæ ab alio, nisi ab ipso exerceri non potest: ergo tenetur eam exercere. De hac re plura erunt dicenda infra quæstion. 69. articulo vltimo.

An transgressores legũ pœnalium, ante iudicis condẽnationem teneantur pœnam subire.

¶ De quæstione alio modo intellecta, scilicet, vtrũ transgressores legum pœnalium ante iudicis cõdemnationem teneantur in conscientia pœnam subire, maior est difficultas. Sed quoniam illam latè disputauimus in 1. tom. quæ. 11. artic. 4. idcircò ab ea in præsenti supersedebimus. Et solùm dicemus illa, quæ ad intelligentiam D. Thomæ fuerint necessaria, supposito prius, quòd non loquimur de illis legibus, quæ decernunt pœnas non latas, sed ferendas. Nam de his nulla est dubitatio, quòd earum trãsgressores non tenentur pœnam subire ante iudicis condemnationem: sed de illis, quæ ipso iure inferunt pœnas, quales sunt illæ in quibus istæ particulæ ponuntur, ipso facto, ipso iure, vel quid simile. Nam cùm leges pœnales sint odiosissimæ, & sic iuxta regulam iuris in meliorem partẽ interpretandæ, quotiescunque prælatus præcipit aliquid sub aliqua pœna siue excommunicationis, siue priuationis, siue pecuniæ soluendæ, semper est intelligendus loqui de pœna seu excommunicatione per iudicem ferenda, nisi in ipsa lege, aut præcepto dicatur, transgressores illos ipso iure, aut ipso facto, aut nulla iudicis expectata sententia, pœnas incurrere. Itaque est dubitatio, vtrùm transgressores illarum legum, quæ inferunt pœnas ipso iure incurrendas teneantur eas in conscientia subire ante iudicis condemnationem.

Celebris opinio Cast.

De qua re est celebris opinio Castri in lib. de iusta hæreticorum punitione. cap. 6. & de lege pœnali. lib. 2. cap. 8. & 9. Qui vniuersaliter dicit de omnibus legibus pœnalibus pœnam ipso iure inferentibus, quòd obligant transgressores in conscientia ad soluendam pœnam nulla iudicis sententia expectata. Ex quo infert, quòd hæreticus statim ac incidit in crimen hæresis tenetur in cõscientia tradere fisco bona sua, quorum dominio ipso iure priuatur per cap. secundum leges. de hæreticis, li. 6. Eandem sententiam tenent quamplurimi ex Canonistis: quos refert Cordoua lib. 1. quæst. 36. Contrariam sententiam tenent D. Thom. atque Caietanus in isto articulo.

Sententia D. Thom.

Sed pro breui resolutione huius difficultatis, supposito quòd ex pœnis, quæ legibus ipso iure imponuntur, quædam sunt, quæ in mera priuatione consistunt, vt excommunicatio & irregularitas, aliæ autem sunt, quæ requirunt aliquam actionem passioni adiunctam, siue actio sit ex illis, quæ commodius fiunt à nocente, siue ex illis, quæ fiunt commodius à iudice, vel à ministris, dico primò, quod trans-

1. Dictum.

gressores legum pœnalium ante iudicis condẽnationem incurrunt eas pœnas, quæ in sola priuatione cõsistunt. Itaque si iudex ecclesiasticus præcipit aliquid sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, vel ipso facto incurrendæ, quicunque illam transgreditur ante iudicis condemnationem erit excommunicatus. Et idem est de irregularitate, suspensione, & priuatione vocis, tam actiuæ, quàm passiuæ. Et ratio huius est, vt dicit Caietanus in isto articulo. Quia cum huiusmodi pœnæ in mera priuatione consistant, ità, vt ad eas inferendas nulla actio requiratur ex parte delinquentis, potest ecclesia eas inferre cum sola notitia criminis, quam habet transgressor.

2. Dictum.

¶ Dico secundò, quòd transgressores legum pœnalium non tenentur in conscientia ante iudicis condẽnationem subire eas pœnas, quæ in actione & passione consistunt. Probatur: Leges, quia mortuæ sunt, egẽt iudice, atque ministro, qui eas executioni mandet, seuerè animaduertens, quoscunque transgressores quantum ipsæ leges patiũtur: sed nullus potest in causa propria esse seuerus, ac rectus iudex: ergo nullus ad legem pœnalem in se exequẽdam est rectus minister: atque ex consequenti nullus obligabitur ad subeundam pœnam ante iudicis condemnationem. Et confirmatur: Nam est ab omni humanitate alienũ, quod qui in occulto crimen commisit seipsum condemnet ad iacturam bonorũ, vel ad pœnam exilij, aut mortis, & quod seipsum perdat futurus iudex, reus, accusator, & testis in causa propria. Ex quo fit, vt leges pœnales quantum ad diuersas partes, quas continent ad aduersos etiam sint intelligendæ, quod loquantur. Nam in eo, quòd præcipiunt, nequis faciat hoc, aut illud subditos alloquuntur. In eo autem, quòd pœnam confiscationis bonorum, aut exilij apponunt ad iudices tãtum, per quos similes pœnæ veniunt executioni mãdandæ, dirigunt sermonem. Ex eo enim Aristotel. 5. Ethic. iudicem ad actum appellat: quia ipsius munus est lege agere contra reos.

Dubium.

¶ Sed est difficultas, vtrùm reus, qui negat veritatẽ in iudicio, quam fateri tenebatur, propter quod liberatur à pœna, teneatur in conscientia illam persoluere, ac si esset de ea condemnatus. Dixi notanter, si tenebatur fateri veritatem. Nam si non tenebatur, certum est, nullam esse obligationem. Et pro parte affirmatiua sunt quam maxima argumenta.

1. Argum.

Primò, iste homo per iniustitiam impedit executionem pœnæ, ad quam fiscus habet ius: ergo tenetur illam restituere. Probo consequentiam: Nam qui per iniustitiam impedit ius, aut lucrum alterius, manifestè obligatur ad restitutionem.

2. Argum.

¶ Secundò sic argumentor: Iste per iniustitiam negat veritatem, ex quo sequitur, quòd non soluat pœnas: ergo per iniustitiam non soluit illas; atque ex cõsequenti tenetur ad restitutionem.

3. Argum.

¶ Tertiò: Si iudex non damnaret istum malefactorem ad pœnam lege statutam, si tabellio conficeret

sententiam

sententiam falsam; si testes dicerent falsum testimonium, si aduocatus patrocinaretur, vt à pœna liberaretus; vniuersi tenerentur ad restitutionem: ergo à fortiori obligatur ipse reus, qui per iniustitiam impedit pœnæ executionem.

4. Argum. ¶ Quartò: Si iste non teneretur ad solutionem pœnæ, sequeretur dari bellum iustum ex vtraque parte, quod nulla ratione est dicendum. Nam reus poterit tueri bona sua secundum istam opinionem; & ex alia parte, si fiscus cognosceret istum negasse veritatem, contra iustitiam posset eius bona occupare; quod esset bellum iustum.

Vlt. argum. ¶ Vltimò: Qui occultat, aut negat veritatem in solutione tributorum, continuò obligatur restituere: ergo simili ratione obligabitur ad restitutionem qui negauerit veritatem in executione pœnæ. In contrarium tamen est consuetudo, qua constat neminem soluere istas pœnas, licet multi in iudicio veritatem negent.

Reus in iudicio veritatem negans multis est iniurius. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quod reus iniustè in iudicio veritatem negans multis est iniurius; iudici, cui obedientiam negat debitam; accusatori, quem infamat; socijs criminis, qui maiorem fortè coguntur pœnã subire, quàm si dixisset veritatem. Et tandem est iniurius fisco, cui pœna est applicanda. Et quidem certum est, quod iudici tenetur de damno dato, si propter hoc perdidit bonum nomen, aut priuatus fuit officio, vel aliquid aliud incommodum subijt. Et idem iudicium est de accusatore, si propter hoc aliquas fecit expensas, aut fuit infamatus, vel quod pœnam talionis subiret, fuit compulsus. Atque adeò idem iudicium erit, si ex negatione veritatis fuisset condemnatus innocens, aut socij maiorem pœnam subissent. Omnium enim istorum est vna & eadem ratio, scilicet, quod est causa iniusta omnium istorum detrimentorum, & sic tenetur ad omnium illorum restitutionem. *Negans iniustè veritatem non tenetur pœnas soluere.* Cæterum de pœnis mihi videtur dicendum, quod negans iniustè veritatem, non tenetur illas soluere ante iudicis condemnationem; & quod satis est ad rigorẽ legis, quod pœnas soluat, quando à iudice ad id fuerit compulsus. Probatur: Nemo tenetur soluere pœnas, nisi cõdemnatus, vt diximus in superioribus: sed in nostro proposito reus non est condemnatus: ergo non tenetur illas soluere. Secundò: Potissima ratio, qua demonstratur, neminem esse obligatum ad soluendam pœnã ante iudicis condemnationem est, quoniam aduersatur iuri naturali, quod idem homo sit agens, & accusator, & proditor sui ipsius: sed hæc ratio non minus habet locum in eo, qui iniustè veritatem in iudicio negauit, si compellitur ad soluendas pœnas: siquidem futurus erit accusator, & proditor sui ipsius: ergo non est dicendum, quòd tenetur illas soluere. Vltimò: Ex opposita sententia sequuntur quàm maxima incommoda. Nam primò sequitur, quòd qui contra veritatem negant in iudicio se lusisse, tenentur soluere pœnas pronuntiatas contra ludentes. Secundo sequitur, quòd clericus negans in iudicio crimẽ, propter quod sacerdotio erat priuandus, tenetur continuo beneficium resignare ante iudicis condemnationem. Sequitur tertiò, quòd si reus, qui negauit veritatem, esset damnandus pœna perpetui exilij, aut carceris, teneretur in conscientia ire in exilium, aut se perpetuo carceri mancipare, antequam à iudice cogeretur. Hęc autem nullo modo sunt dicenda: ergo. Nec illud argumentum est validum: Iste per iniustitiam negat veritatem, ex quo sequitur, quòd non soluat pœnas: ergo per iniustitiam detinet pœnas. Sicut non valet: Malefactos per iniustitiam infert violentiam custodi carceris, ex quo sequitur quod non soluit pœnas: ergo per iniustitiam non soluit pœnas. Nam, licèt iste non habeat ius ad inferendam violentiam custodi carceris; iure tamen naturali est sibi concessa fuga: qua subsequuta, iure etiam potest non soluere pœnas. Et eodem modo dico in nostro proposito, quòd licèt reus non habeat ius ad negandam veritatem iniustè; iure tamen naturæ est sibi concessum, vt non soluat pœnas ante iudicis condemnationem, ne simul sit actor, & reus in propria causa. Et per hoc patet solutio ad primum & secundum argumentum. *Ad 1. & 2. Argum.* Sed est aduertendum, quòd postquam reus est iam condemnatus ad iacturam bonorum suorum, vt condemnantur hæretici, in conscientia tenentur nullam illorum partem occultare. Alioqui erunt habendi fures, qui rem alienam accipiunt inuito domino rationabiliter. Post factam enim condemnationem iam illa bona sunt fisci, à quo sine domini voluntate iustè auferri non possunt.

Ad 3. argum. ¶ Ad tertium argumentum respondetur, concesso antecedenti negando consequentiam. Iudex enim ex officio tenetur dicere ius, & tribuere, atque applicare pœnas fisco. Quod, nisi fecerit tenetur ad restitutionem, non in pœnam delicti, sed, quia damnum intulit fisco, nec suum officium fecit. Et idem iudicium est de tabellione, aduocato, & testibus. Cęterùm reus, quanuis peccet negando veritatem, vtitur tamen iure suo, non soluendo pœnam quousque condemnetur. Nullus enim obligatus esse minister iustitiæ, & sibi pœnam inferre. Ex quo infero, posse aliquando contingere, quòd causa principalis non teneatur ad restitutionem: & tamen causæ minus principales, & adiuuantes teneantur, vt patet in nostro casu.

Ad 4. argum. ¶ Ad quartum dico, quod reus ante iudicis condemnationem habet bellum iustum ex parte sua. Potest enim detinere & tueri bona propria: & si fiscus ea vsurparet ante iudicis condemnationem, peccaret mortaliter, teneretur que ad restitutionem.

Ad vltim. ¶ Ad quintum similiter respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam soluere tributum non est pœna, sed debitum, vt infra dicemus.

Corollarium pro transgressoribus legis de frumento non vendendo vltra taxatũ pretium. ¶ Ex dictis infertur, quòd siquis transgrediatur legem de frumento, qua ne quis vltra taxatum pretium sub certa & determinata pœna triticum vendat, sancitur, non tenetur illam subire ante iudicis condemnationem, quanuis teneatur statim restituere id, quod vltra taxatum pretium accepit. Hoc enim non ad pœnam, sed ad materiam iustitiæ pertinet. Et oportet quàm maximè Theologum esse attentum ad discernendum id, quod in lege pertinet ad materiam iustitiæ, & id, quod ad pœnam spectat. Illud enim statim ante iudicis condemnationem est reddendum; & hoc non, nisi post factam condemnationem. Itaque, si sit lex, quæ præcipiat, vt tritici modius quatuordecim argenteis vendatur, & qui contrarium fecerit soluat quinquaginta, qui vendit carius tenetur continuò restituere excessum iusti pretij; ob id, scilicet, quia accipit plusquam ex iustitia debet habere. Cæterùm ad pœnam non tenetur, nisi condemnatione præcedente. Et idem iudicium est de tabellionibus, qui statim restituere tenentur, quidquid vltra taxatum pretiũ acceperint, vtpotè, quod pertinet ad materiam iustitiæ, non tamen pœnam pro simili transgressione impositam, sicut nec ille, qui transicit pecunias aut merces ab vno regno in alterum, nõ obstante quod lex hoc sub grauissimis pœnis prohibeat.

¶ Sed

Dubiū de deferentibus merces prohibitas.

¶ Sed de transgressoribus horum bonorum possumus meritò dubitare, vtrùm dato, quòd non teneantur pœnam soluere ante iudicia condemnationem, an saltim peccent mortaliter tales prohibitas merces deferentes. Bartholomæus de Medina Salmanticensis. 1.2.qu. 106. art. 4. absolutè tenet partem affirmatiuam. Sed ego ad propositam difficultatem sub distinctione respondeo. Nam vel illæ leges factæ sunt ad bonum cōmune regni, ne, scilicet, regnum rebus sibi necessarijs careat, aut in proprium commodum eius, qui præest. Qualis videtur esse illa quæ prohibet, ne sal extrinsecus afferatur, aut illæ, quibus in regnorum confinibus, quæ eidem principi subijciuntur, mercium extractores, & commercia prohibentur, non tam in ipsorum regnorum commodum, quàm in proprium quæstum. Et quidem, si leges sint prioris ordinis, certum est, quòd obligant in consciētia magis, vel minus pro ratione boni communis, quod ex ipsis resultat, vt in superioribus diximus. Ex quo fit, quòd si tempore, quo respublica fame laborat, vel bellum imminet, contra præceptum legis, triticum, vel arma extra rempublicam deferantur, deferens peccabit mortaliter, quia in his casibus res præceptæ maximè conducent ad bonum commune. Cæterum, si leges sint secundi ordinis, ordinatæ, scilicet, in proprium quæstum, & in proprium commodum, tantùm abest, vt obligent ad mortale, quòd illarum transgressores nullam culpam cōmittunt. Lex enim, quæ ad bonum commune non ordinatur, non est lex, vt optimè docet D. Thom. 1.2.q. 90. art. 2. & sic nec obligationem inducit. Huius sententiæ videtur esse Magister Soto lib. 4. de iustitia & iure. quæ. 6. ar. 4. quamuis ipse in publicas leges oblatrare nolle dicat. Fuerunt nonnulli ex iuris prudentibus, inter quos præcipuus est Dec. consil. 252. & 269. qui dixerunt Reges & Imperatores de plenitudine suæ potestatis posse à suis subditis rerum dominium auferre, & ea consequenti condere leges, quibus singulorum bona ad proprios vsus conuertant. Quorum præcipuum fundamentum desumitur ex illo 1. Reg. cap. 8. vbi populo Iudæorum regem petenti dixit Samuel: Hoc erit ius Regis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis; agros quoq; vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis; sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit; seruos etiā vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet; vosque eritis ei serui, &c. Ex quo loco videtur colligi Deū tribuisse Regi facultatem conuertendi in propria commoda omnia subditorū bona, agros & filios, &c. Et tandem redigendi illos in seruitutem. Et confirmatur ex illo Luc. 22. Reges gentium dominātur eorum, inter vos autem non sic. Ex quo loco sic colligo argumentum: Christus ibi constituit discrimen inter secularem potestatem, & ecclesiasticam; & dicit ad regiam potestatem pertinere, bona subditorum in proprios vsus conuertere, quod ecclesiasticæ potestati non licet: ergo Reges seculares id possunt efficere. Item: Bona & corpora eorum qui in bello victi sunt, iure gentium sunt victoris; ità quod victor potest illa in quemcunque vsum conuertere: sed Reges bello sibi subiecerunt prouincias: ergo ita sunt domini bonorum, & corporum subditorum, vt possint illa in proprios vsus conuertere.

Sententia Authoris.

Sententia iurisprudentū.

Fundamentum.

Reges nō sunt domini bonorū subditorū

¶ His tamen non obstantibus, dico, quòd asserere Reges ità esse dominos bonorum subditorum, vt possint sibi ea assumere, quando libuerit, est falsum, & temerarium, & scādalosum, excogitatumq; ad alendam tyrannidē. Nolumus negare, quòd priuatorum bona sint reipublicæ, cùm id postulat publica necessitas. Nam certum est, quòd quemadmodum pars ordinatur ad totum, & natura exponit periculo partem pro conseruatione totius, ità etiam priuati ordinantur ad rempublicam; & debent pro salute publica sua bona conferre; quòd nisi fecerint, poterit princeps eos ad id compellere. Sed quod negamus est singulorum bona ità esse regis, vt possit illa assumere, & conuertere in vsus sibi vtiles quando voluerit. Probatur primò, ex illo Deut. capit. 17. vbi positis pluribus ad formam viuēdi pertinentibus, quam Reges obseruare debent, tandem in fine capitis dicitur. Nec eleuetur cor eius in superbia super fratres suos, nec declinet in partem dexteram, aut sinistram. In quo testimonio primo est aduertendum, quod subditi appellantur fratres Regis, & non serui, vt hac ratione significetur ad Regem pertinere subditorum commoda, vt fratrum procurare, non autem illorum bona, velut seruorum in propriam vtilitatem conuertere. Deinde etiam cum dicitur, quod Rex nō debet declinare ad dexterā, aut sinistram phrasi Hebraica præcipitur, vt teneat æquitatis certum iter, nec alicui suorum ciuium noceat, vt communiter exponunt Doctores: ergo Reges non ità sunt domini subditorum, vt possint illorum bona in proprios vsus conuertere. Item Ezech. cap. 46. præcipit Deus principibus, vt non accipiant de hæreditate populi per violentiā, nec de possessione eorū, sed de possessione sua hæreditatem dent filijs suis. Inuehiturque in pastores, & principes eò quòd subditorum bonis pro sua libidine vterentur dicens cap. 34. Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis & lanis operiebamini, &c. Pluraque alia subdit, quibus apertè docet officium principis esse subditorum bona procurare, atque tueri, non autem illorum bona in proprios vsus conuertere. Item 3. Reg. ca. 21. Elias ex persona Domini minatur mortem Achab & Iezabel, eo quòd Naboth agrum paternum eis dare recusantem interfecerunt, & bona eius inuaserunt: Sed si Reges essent Domini bonorum subditorum Naboth iniustè agrum denegasset; & ex consequenti iustè fuisset à regibus interfectus: cuius tamen contrarium cōstat ex ipso textu; ergo Reges nullum talem dominiū habent. Item ratione idem probatur: Hac vna re potissimum distinguitur à tyrānide regia potestas, quòd hæc habet pro fine commodum subditorum, illa verò propriam vtilitatem: sed si Reges haberent potestatem, quam Decius concedit, finis illius esset propria vtilitas, & non subditorum fœlicitas: ergo non esset regia potestas, sed tyrannis illa, quam reges exercent. Item, natura atque ratio magis intendunt bonum cōmune, quàm priuatum: ergo ea tantum ratione approbatur à natura regia potestas, & vnius dominatio in quantum ordinatur ad bonum commune; atque ex consequenti ratio docet regiam vtilitatem referendā esse ad bonum commune, & non è contra. Præterea: Si reges verè sunt Reges, omnem suam potestatem habent à republica, cum non natura, sed populi consensu tacito, vel expresso factum sit, vt vnus omnibus præsit: sed ratio naturalis dictat, quòd nullus populus & nulla respublica dederit Regibus plenam potestatem, atque dominium in bona subditorum: ergo Reges illam non habent. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Nam quæcunque respublica sui commodi gratia Regem constituit, vt, scilicet, Rex singulos ciues ab iniuria tueretur, efficeretque beatos, atque fœlices, non autem propter principis vtilitatem, nec vt eos bonis priuaret. Et confir-

Quod rex nō sit dominus bonorū subditorum probatur multipliciter.

maint

matur hoc præcipuè de Regibus Hispaniæ. Nam; vt ex historia constat, eo tempore, quo Mauri totam fere Hispaniam occuparunt, extincta Gothorum nobilitate, pauci ex ijs, remanserunt, detulerunt principatū Pelagio, non vt omniū esset dominus, sed, vt cōmuni consilio, atque viribus Mauros debellaret, & amissā patriam recuperaret: ergo Reges non habent maiorem potestatem in subditos. Tandem hoc ipsum probatur ex l. vlt. C. si contra ius, vel vtilitatem publicā. Vbi Iustinianus præcipit iudicibus, ne legem aliquā à se latam, vel pragmaticā in disceptatione cuiuslibet litigij patiantur proferri, si aduersā vtilitati publicæ esse constiterit: ergo intelligebat Imperator, quod sibi ob nullam causam licet violare iura publica, atque ex consequenti spoliare ciues bonis suis, cum nulla re magis violetur ius commune. Idem etiam intelligebat Iulianus Imperator. Et sic in quadam sua Epistola dicit, suum munus esse non complurima ex subditis colligere, sed complurimum eis prodesse. Tandem hoc ipsum probatur ex iuramento, quod soliti erant præstare Reges Hispaniæ antequam principatum acciperent, vt cōstat ex Concil. Toletano 8. cap. 10. vbi dicitur, quòd nulli Regum liceat principatum subire, nisi prius iurent, quod erunt actibus iudices, & vita modesti, in prouisionibus rerum parci, & quod nulla vi ac factione scripturarū, vel diffinitionum contractus à subditis, vel exigant, vel exigendos intendant; & quod erunt in conquisitis rebus non perspectantes proprij iura commodi, sed consolentes patriæ atque genti. Ex quibus omnibus manifestè conuincitur, quam falsè, periculosè & scandalosè fuerit locutus Decius cum dixit posse Reges, & Imperatores de plenitudine suæ potestatis à suis subditis rerum dominium auferre, & condere leges propriam tantum vtilitatem respicientes.

Ad fundamētum Decij ex 1. Reg.

¶ Et ad fundamentū ipsius desumptum ex l. 1. Reg. Respondetur, quòd in illo loco non ponuntur ea quæ Rex iure potest facere, sed quæ per iniutiam interdum efficit, abusus sua potestate. Quæ omnia ita latè commemorauit Samuel, vt deterreret populum Hebræum contra suum morem antiquum Regem potentem; hacque ratione desistere faceret ab incepto consilio, visis & cognitis malis, quæ euenire poterant ex eo, quod postulabant. Ita exponit hunc locum D. Hieronymus super 8. cap. Oseæ in illa verba; Ipsi regnauerunt & non ex me. Quem communiter sequuntur omnes sancti Patres, atque Theologi, & Clemens lib. 1. recognitionum, & D. Cyprianus libr. 8. Epistolarum Epistola 9. Ad aliud ex Luca respondetur, quod ex illo loco potiùs damnatur ratio dominandi gētilium, quam approbatur. Nam Christus propterea volt vicarios suos longissimè recedere ab illa imperandi forma, quia iniqua est, & iniusta, & per tyrānidem introducta: cùm munus cuiuscunque principis tam secularis, quàm ecclesiastici sit subditorum bona procurare, vt dictum est. Ad vltimum respondetur, concedendo, quòd Reges in eos, quos iusto bello vicerunt, & in eorum bona habent potestatem, vel plenam, si omnino eos superarunt, vel limitatam, iuxta positas conditiones, si eos acceperunt in deditionem. Nego tamen, quòd omnes Reges bello sibi subiecerunt prouincias, quin potiùs maiori ex parte facti sunt per electionē, & multitudinis beneplacitum. Præter quàm quòd etiam si Reges bello sibi subiecissent prouincias, non tamen ex hoc sequitur, quòd ipsi soli habent rerum dominium, cùm etiam milites, & subditi illi, quorum opibus; & viribus bellum gestum est, atque adeò

D. Hieronym.

D. Cyprian.

ipsa respublica cuius nomine gestum est, in partem eius dominij venire debeant. Et sic constat quod non omnium bonorum dominium habet Rex, sed tantùm eorum, quæ sibi iure competunt. Hæc dixerim contra Decium, qui suo pessimo consilio totum reipublicæ statum conatus est euertere contra communem Doctorum sententiam, & contra scripturæ, atque rationis autoritatem. Ex quo infero, nullam legem posse principes condere in propriam vtilitatem, quæ vim habeat obligandi in conscientia, quòd fuit à nobis in principio huius disputationis propositum, atque probatum.

Dubium graue de vectigalibus.

Sententia Enrici.

¶ De tributis, atque vectigalibus est non leuis difficultas, an teneantur subditi illa soluere ante iudicis cōdemnationem, vel antequam ab exactoribus, quod illa soluant fuerint requisiti. Enricus de Gandauo quodlib. 3. quæstio. 22. & Angelus de Clauasio in summa, verbo, pedagiū. quæstione prima. partem tenent negatiuam. Et ratio illorum est: Nam existimant eas leges, quæ præcipiunt soluere tributa, aut vectigalia, esse pœnales, & nullus tenetur pœnam soluere ante iudicis condemnationem. Alia tamen est communis sententia Theologorum, & iurisconsultorum in capit. innouamus. extra de censibus. Qui dicunt teneri ciues, & subditos omnes iusta tributa & vectigalia soluere, etiam ante iudicis condemnationem: quod nisi fecerint, ad restitutionem erunt obligati. Hæc est sententia D. Thom. in Opuscul. 20. de regimine principum libro primo capit. 12. & in eodem Opusculo lib. 3. capit. 5. & 11. & ad Rom. 13. lect. 1. Sed, vt hæc res perfectè intelligatur plura à nobis erunt dicenda, supponendo prius, tanquam certum, quod respublica, atque princeps eius autoritatem habens, potest imponere & exigere tributum à subditis, iustis & rationabilibus de causis. Cùm enim nullus militet suis stipendijs, vt dicit Paul. 1. ad Corinth. 9. & Rex militet pro populo tanquam custos pacis illius, manifestè sequitur, quòd poterit à republica, quam defendit iustum tributum petere. Et propter hoc dicebat Paul. ad Rom. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, & cui vectigal, vectigal. Et appellat tributum, debitum, vt hac ratione omnes intelligant, principem habere ius iustitiæ ad illud petendum. Et paulò inferiùs. Ideò tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes, &c. Quasi diceret: Quia Reges seruiunt Deo & populo, ideò tributa præstatis, hoc est, præstare debetis. Pro hoc etiam facit illud 1. ad Cor. 9. Quis pascit gregem, & de lacte eius non edit, & Matth. 22. dixit Christus: Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c. & loquebatur de pecunia tributi. Matth. etiam capit. 17. cùm exactores tributi peterent à Petro didragma, quæsiuit Christus, Reges terræ à quibus accipiunt tributum, vel censum à filijs suis, an ab alienis? & respondit Petrus; Ab alienis, Liberi ergo sunt filij, dixit Christus: nec condemnauit principes tributa exigentes: possunt ergo illud iustis ac rationabilibus de causis petere. & contrarium dicere est aperta hæresis. Ex quo similiter cōuincitur: quòd principe petente tributum cum causa rationabili, subditi nec possunt, nec debent illud negare, aut resistere; alioqui daretur bellum iustum ex vtraque parte, quod est impossibile. Præterquam, quòd etiam testimonia, quæ dicunt principes posse tributa imponere, potiùs præcipiunt subditis vt illa soluant, vt patet ex ijs, quæ adduximus. Itaque hoc certum est.

Sententia communis.

Respublica atque Rex possunt exigere tributa.

Subditi non debent negare tributum iustum regi petenti.

Punctus difficultatis.

¶ Sed cùm sint varia genera tributorum diuersis

ex

ex causis imposita, dubium est, vtrum omnia illa sint iusta, atque soluenda in foro conscientiæ ante iudicis condemnationem, vel antequam ab exactoribus petantur. Ad cuius rei explicationem est aduertendum primò quod ad hoc, vt gabellæ, vel tributa iusta sint tria ad minus requiruntur, scilicet, autoritas, causa & forma. Autoritatem illa imponendi habent Imperator, Papa, Concilium, Rex, & antiquissima consuetudo, de cuius initio nulla est memoria, vt declarat Innoc. Papa in cap. super quibusdam. de verb. signific. Vbi habetur: Duximus declarandum illa esse pedagia, guidagia, salinaria, interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Lateranensis concilij largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine à tempore, cuius non extat memoria, introducta. Idem habetur in c. innouamus. de censibus. Sed est aduertendum, quòd habet locum in hoc præscriptio iuxta communem Doctorum sententiam. Ex quo fit, vt multæ ciuitates, aut populi, aut domini temporales iura principis in hac re præscripserint, vt possint nouas gabellas imponere, quod ius ex antiquissima consuetudine eas imponendi acquirere potuerunt. Secundum requisitum iusti tributi est causa, quæ est necessitas, vel vtilitas publica. Non enim talia imponenda sunt, ob principis seu domini priuatam vtilitatem, quandoquidem non populus propter Regem, sed Rex propter populum est institutus. Posset tamen tanta esse principis aut domini inopia, cui communes reditus non sufficerent, vt pro sua ipsius debita sustentatione subditis gabellam imponere esset licitum. Sed tunc hoc non tam in priuatam domini vtilitatem, quam in totius regni, seu reipublicæ vtilitatem redundare est dicendum. Maximè si rex in eam inopiam incidit rem sui regni vtiliter agendo, bello, scilicet, pro regni defensione habito, aut alia simili de causa, quæ ad regni vtilitatem pertinet. Et est aduertendum, quòd non maiores gabellæ sunt imponendæ, quàm causa, propter quam imponuntur exigit. Alioqui in ea parte, qua excedit, iniusta erit exactio ob causæ iustæ defectum, & excessus veniet restituendus, vt habetur in capit. quia plerique de immunita. ecclesia. Vbi extorta vltra quam causa exigit, restitui mandantur, & tantundem pauperibus reddi. Tertium requisitum iustorum tributorum, est forma, vt scilicet, talia æqualiter secundum proportionem geometricam subditis imponantur, attenta singulorum facultate. Et his tribus conditionibus existentibus gabellæ, atque tributa erunt iusta. Altera autem illarum deficiente, quòd etiam tributa sint iniusta erit necesse.

Tria requiruntur vt tributa sint iusta.

Non maiores gabellæ sunt imponendæ quam causa exigit.

¶ Est etiam tanquam primum principium ad tributorum iustitiam præsupponendum, quod non imponantur personis reipublicæ exemptis, quales sunt ecclesiastici respectu tributorum laicorum, iuxta illud Matth. 17. Liberi sunt filij, scilicet, à tributo, de quo ibi erat sermo. Vnde Genes. 47. dicitur de Ioseph, quòd fecit tributariam totam Ægyptum, vna excepta terra sacerdotali. Hoc etiam disponunt multæ leges ciuiles relatæ in capit. generaliter. 18. quæ. 1. & leges particulares huius regni in noua Recopilatione libr. 9. titul. 28. leg. 6. & 7. Et in iure canonico etiam præcipitur sub excommunicationis sententia, ne laici tributa imponant clericis, vel ab eis illa exigant, nisi fortè de licentia Papæ, vt patet ex cap. non minus. & ex cap. aduersus. de immunit. Eccles. & ex cap. nouerint. de sententia excommunicationis. & ex cap. quanquam. de censibus. in 6. quæ excommunicatio reseruata est pontifici in bulla Cœnæ Domini. Verum est tamen, quòd non gaudent his priuilegijs clerici minorum ordinum, qui beneficia actualiter non habuerint, nec alij clerici, quo ad illas res, quas emunt, aut vendunt ad mercaturam exercendam, vt patet ex legibus regni citatis, & ex alia noua lege nuper edita per Philippum II. quæ habetur libr. 1. Recopilat. titulo quarto, leg. 2. quibus consonat lex 6. & 7. Partita. 5. Vbi videndus est Gregorius Lopez, versiculo, Clerico, & Nauarro in Manuali capit. 17. numero 201. & Medina, C. de restitutione, quæstione 15. qui latè disputat an hæc exemptio clericorum à tributis laicorum sit de iure diuino. Et concludit rectè, quòd non, licèt sit illi valde consona. Sunt etiam aliquæ res exemptæ à tributis, scilicet, illæ, quas quis emit, aut védit pro vsu vitæ, & familiæ, vt patet ex lege patti, modo citata, & ex lege vnic. Codice de vectigalibus, vbi sub pœna capitis prohibetur, quod nullus de his rebus tributum accipiat. Vnde Caietanus in summa, verbo, vectigal. & Ledesma in secunda, parte quarti, quæst. 18. artic. 3. dubio 10. vniuersaliter dicunt, iniustum omnino esse, & nulla ratione ferendum tributum, quod supra his rebus fuerit impositum. Imo Hostiensis dicit, quòd nulla consuetudo in contrarium aliquid valebit, quia erit irrationabilis. Cæterum consuetudo totius ferè Christiani orbis tenet contrarium. Nec videtur negandum, quòd ex causa vrgenti, & valde necessaria reipublicæ supra huiusmodi possit imponi tributum, vt bene Gabriel in 4. distinct. 15. quæst. 5. articul. 2. & Syluest. verbo. Gabella. 3. quæst. 5. cum alijs pluribus. Et ità de facto sæpe videmus poni tributum, quod vulgò vocatur, sisa, circa carnes, vinum, pisces, &c. Et licet Castro de lege pœnali, lib. 1. capit. 5. censeat hoc tributum esse iniustum, quia per illud non plus soluit, qui plus habet, sed qui pluribus indiget, non tamen est damnandum; quia vix potest reperiri commodior via ad succurrendum publicis necessitatibus, vt rectè docet Medina loco citato.

Tributa non debent imponi exemptis, quales sunt clerici.

Res exemptæ à tributis.

¶ Secundo notandum, quòd quamuis Summistæ ex iuris prudentibus innumera nomina tributorum multiplicent, vt refert Syluester in summa, verbo, Gabella; illis tamen omnibus cum suis interpretationibus omissis, dico, quòd Gabella aliquando soluitur de bonis ab homine possessis, idque iuxta subditorum facultatem, & dicitur collecta. Aliquando de bonis venditis, eamque soluit venditor, & dicitur vulgariter, alcauala. Aliquando de bonis emptis, & illam soluit emptor de rebus ad cibum, & potum pertinentibus, & dicitur, assisium. Aliquando de bonis, quæ per certum locum portantur, seu vehuntur, & dicitur vectigal, seu guidagium, seu pedagium. Aliquando de bonis ex mari acquisitis, & dicitur theloneum. Aliquando de bonis inuentis, seu aliter conquisitis, quæ varias habent nuncupationes. De quibus omnibus certum est, quòd si iustè fuerint posita illa soluenda erunt in conscientia, secus autem si iniuste. Alius modus gabellæ solitus erat antiquitus solui, qui appellabatur, census, à censendo; ideo dictus, quia ad illum soluendum, quòd facultates recenserentur, erat necessarium, vt inde tributum pro vniuscuiusque substantia solueretur, vt notatur in leg. forma. ff. de censibus. Cæterùm nunc peculiariter census illam solam pensionem significat, quam subditi viritim pro capite Regi exhibent. Et est illa, de qua Iudæi Matth. 22. Christum sciscitabantur, quærentes, an esset licitum censum dari Cæsari, an non? Alia enim tributa, quæ principi pro defensione, & gubernatione

Nomina tributorum.

Quæ gabella dicatur census.

tione reipublicæ imperabant, nihil tribuere recusabant, sed recusabant censum. Ideò quod hic subiectionem significabat, à qua se liberos, tanquam filios Abrahæ, profitebantur, iuxta illud, quod dicebant Ioan. 8. Nos filij Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam. Principes Christiani raró, aut nunquam istum censum petunt ob id, quòd nec ad sumptus publicos, nec ad status conseruationem est necessarius. Et præterea; quia in principe illum exigente quandam imperandi elationem, & superfluam habendi pecunias cupiditatem significat, principes Christianos minime decentem.

1. Conclusio. ¶ His constitutis sit prima conclusio: Si aliquod tributum imponitur à Rege, quod cum causas habeat iustas, honestum quoque est, æquum, & tolerabile; tenentur subditi in conscientia illud soluere, esto non exigatur à publicano, si lex hoc præcipiat. Probatur: Leges obligant in foro conscientiæ, vt supra diximus, quantum ad id, quod præcipiunt, quanuis non quantum ad solutionem pœnæ ante iudicis condemnationem: sed illæ leges, quæ præcipiunt tributa soluere cum conditionibus positis, sunt iustæ nec numerandæ inter pœnales quantum ad id, quod est, vt tributum soluatur: ergo obligant in conscientia, & tenentur subditi illas seruare. Secundò, Debitores decimarum tenentur eas soluere clericis, esto non exigantur sola lege humana Ecclesiastica ad id obligãte, quia iusta est, & in Ecclesia recepta; nec de hoc vnquam aliquis dubitauit: ergo pari ratione vectigalia iusta tenentur subditi soluere antequam exigantur, si lex illud intendit. Probo consequentiam: Nam non est minus iusta hæc lex, quam illa, cùm non minus debeatur principi concedens pensio, atque sustentatio, quàm Ecclesiasticis.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Vbi est consuetudo, quòd vectigalia, seu gabellæ non soluantur, nisi petita, quicunque palam transit via recta, cum suis mercibus, aut eas vendit sine fraude & dolo, nec aliquis appareret publicanus, qui ea exigat non tenetur ad restitutionem, esto prædicta tributa non soluat, sed si venerit quæstor, & quærit ab illo, an vendiderit, tenetur dicere verum, nec potest id celare. Probatur: Leges tributa, aut gabellas imponentes, quanuis ad eorum solutionem etiam antequam exigantur possint obligare in conscientia, vt diximus in prima conclusione, consuetudo tamen potest legem interpretari, & veterem abrogare, & inducere nouam sine noua præceptione, vt autor est D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. ergo ista consuetudo erit sufficiens ad hoc, vt nullus teneatur soluere gabellas, nisi petitas. Leges enim, quæ quemadmodum à principe instituuntur, ità etiam ab eodem interpretationem accipiunt, dupliciter possunt interpretari. Vno modo verbis illas declarando. Alio modo factis, in quantum publicis moribus, recepta consuetudo principe vidente, & consentiente, manifestè ostendit, voluntatem eius esse, quod leges à se latæ tali, aut tali modo intelligantur; Non quidem, vt iacent, sed, vt exequi permittuntur. Sed est aduertendum, quòd ad hoc, vt consuetudo leges possit interpretari, duo requiruntur. Vnum est, quòd

Quæ sint necessaria, vt consuetudo possit legem interpretari. consuetudo sit adeò recepta, vt neminem possit latere. Talis enim in iure propriè dicitur consuetudo, vt constat ex diuo Isidoro, & refertur in Decretis d. 1. Vnde quanuis aliquid à multis frequenter obseruetur, occultè tamen, & ita vt probabile sit illud ad notitiam principis non peruenisse, talis consuetudo non poterit leges interpretari. Secundum, quod requiritur, est, quod princeps formaliter, vel interpretatiue approbet eum modum seruandæ legis, quem consuetudo induxit. Quod quidem tunc erit, quando cognita consuetudine non puniret legis transgressores, etiam si in iudicium deferrentur. Nam quanuis princeps sciat suas leges non seruari, nec etiam puniat transgressores, nisi quãdo accusantur. Hæc indulgentia non erit sufficiens argumentum ad ostendendum, quod princeps eam consuetudinẽ approbet, vel formaliter, vel interpretatiue. Cum talis indulgentia oriri possit, vel ex negligentia principis, vel ex quadam animi leuitate, & non eà voluntate, quam habet talem consuetudinem approbãdi. Ex quo infero primò, quòd consuetudo optimè interpretata est legem de ieiunio. Quanuis enim lex antiqua fuerit, vt semel *Consuetudo interpretata legem de ieiunio.* tantum in die cibus sumeretur, idque post horam nonam, hoc est hora tertia post meridiem, consuetudine tamen iam introductum est, vt tempore serotino aliquid cibi sumatur & quòd in eisdem diebus cibum sumere possimus ante horam nonam: vnde id facere nullum erit peccatum. Infero secundo quòd quanuis *Nota pro tabellionibus.* crebra consuetudine à tabellionibus, & stabularijs sit receptum exigere aliquid vltra pretium taxatum à republica, hæc tamen consuetudo non habet vim leges interpretandi; vnde in conscientia tenentur nihil amplius accipere, Et ratio est: Nam quamuis id frequentissimè fiat, principe vidente & consentiente, quia tamen quotiescunque aliqui huiusmodi transgressores deferuntur in iudicium puniuntur iuxta leges impositas, dicendum est quod princeps, nec formaliter nec interpretatiuè talem consuetudinem approbat, quod requiritur ad hoc, vt possit leges interpretari.

¶ Tertia conclusio: Omnes tenentur tributa, atque *3. Conclusio.* gabellas soluere (modo iusta sint) etiam antequam ab exactoribus exigantur, quod nisi fecerint restitutioni erunt obnoxij: Itaque non puto esse consuetudine receptum, quòd talia tributa maximè illud, quod vulgò dicitur, alcauala, non reddantur, nisi petita. Probatur: Contrarium facientes seuerè à iudicibus puniuntur. Et præterea: hæc consuetudo non soluendi tributa, nisi petantur plurimos latet: ergo non habet vim interpretandi leges: atque ex consequenti erunt intelligendę, vt iacent, obligabuntque in cõscientia, etiam ante exactionem. Magist. Soto, lib. 3. de iustitia & iure *Sententia Soti de solutione alcaualæ.* q. 6. ar. 7. vbi pluribus nititur alcaualæ gabellam honestare, iustamque ostendere, dicit hoc forsan moderamine esse vtendum, quod cum res venduntur, quæ non sunt grandis pretij, non tenentur venditores publicanos ad soluendum quærere, sed satis erit soluere, dum ab illis petitur dummodo venditores non vtantur fraude, & dolo se occultent, quod etiam repetit lib. 4. quæst. 6. artic. 4. Sed huius dicti ego rationem non inuenio: nisi forte excusari dicantur ex paruitate materiæ. Sed hoc non est peculiare moderamen huius legis. Præterquam, quòd tantum potest esse no- *Sentẽtia autoris.* cumentum subsequutum ex illa parui pretij rerum venditione, vt ratione damni illati teneantur omnes ad restitutionem, ac si rem magni pretij vendidissent. sicut dici solet de illis, qui singulos racemos accipientes totam vineam deuastarunt, ex quo grauissimum damnum domino fuit subsequutum. Quapropter verum existimo, quòd nisi ex grauitate, & iniustitia tributi, excusentur subditi ab illius solutione ante exactionem, ex consuetudine excusari non poterunt. Et quando tributum est iniustum, etiam si fraude & dolo, ab illius solutione liberentur, ad nullam erunt obligati restitutionem.

¶ Si quis autẽ quęrat, quid sit faciendum quando est *Quæstio.* dubiũ de iustitia tributi, & sunt rationes probabiles

Solutio. pro vtraque parte, respondeo, quòd, si tributum fuerit antiquum, & longa consuetudine receptum, non obstante hoc dubio erit in conscientia soluendum, vt docet Castro lib. 1. de lege pœnali, cap. 10. Et ratio est: Nam Rea est in possessione talis tributi exigendi, & in dubijs melior est conditio possidentis. Cæterum si tributum de nouo imponatur, & sit dubium de illius iustitia, non tenebuntur ciues in conscientia illud soluere vt dicunt Gabriel in 4. distinct. 15. quæst. 5. art. 2. & Medina quæstio. 13. propter eandem rationem. Nam tunc ciues sunt in possessione suarum rerum, & in dubijs melior est conditio possidentis. Et præterea: Quia noua tributa semper præsumuntur iniusta in iure, nisi constiterit de contrario, vt patet ex cap. quanquam de censibus in 6. Nec obstat illud axioma commune; In dubijs præsumendum est pro sententia, vel mandato superioris: quia hoc intelligitur, quando non agitur de interesse ipsius. Hinc sequitur, quòd quando tributum antiquum de nouo augetur, & est dubium an tale augmentum sit iustum, non tenentur ciues, quo ad illud excessum, licet teneantur quo ad antiquum.

Dubiū de legibus venari, piscari & ligna scindere interdicentur. ¶ Est aliud dubium huius articuli proprium, de legibus & statutis, quibus scindere ligna, venari, atque piscari in certis locis, & temporibus interdicitur, an obligent in conscientia, ad incommodum ex tali venatione, aut piscatione, aut lignorum scissione subsequutum statim soluendum, & ad pœnam post latam iudicis sententiam. Ad cuius explicationem est aduertendum primò, quòd piscari, venari, & scindere ligna, aliquando interdicuntur iustè, & aliquando iniustè: iustè quidem, quando fit ea rationabili causa.

Quando venari, piscari & lignari interdicantur iustè, & quando iniustè. Quæ potest esse triplex. Prima, quando hæc interdicuntur ob causam & vtilitatem publicam, ne, scilicet, feræ, aut aues omnino pereant, sed illarum suppetat copia. Et hac ratione iustè fuerunt positæ leges interdicentes venationem, aut piscationem in illis temporibus, in quibus tam feræ quàm pisces suos fœtus edunt. In multis etiam locis ob hanc eandem causam prohibetur scissio lignorum, ne, scilicet, syluæ, quæ maximè necessariæ sunt ad bonum commune, omnino pereant. Secundo, interdicuntur ista iustè ex causa, vt ità dicā, principali, vt, scilicet, Rex, aut princeps, aut Magnates, quæ sua studia in rempublicam insérunt, habeant aliquod solatium, quo proptios animos relaxent. Sed est aduertendum, quod loca ob hanc causam concessa aut interdicta debent esse pauca, nec debent omnibus ex æqualitet licere. Plura enim licent principi, quam alijs, siue Ducibus, siue Comitibus, & pauciora viris ex classe inferiori. Tertia causa iustæ interdictionis est, proprietas: quia, scilicet, flumen, vel sylua, quæ interdicitur est propria interdicentis. Dominus enim vniuscuiusque fundi iustè potest interdicere, ne quis illum piscationis, aut venationis, aut scissionis lignorum gratia ingrediatur, vt habetur Institutia, de rerum diuisione & ff. eodem titulo. Iniustè vero interdicuntur hæc omnia, quotiescunque, sine aliqua ex supradictis causis prohibentur. Itaque triplex tantum potest esse causa iustæ prohibitionis, scilicet, bonum commune, recreatio Magnatum, & particularis proprietas.

Loca in quibus piscatio vel venatio interdicitur possunt esse multiplicia. ¶ Secundò, est aduertendum, quòd sylua, in qua ligna scindere, aut venationi intendere, interdicitur, & etiam flumen, in quo prohibetur piscatio, vel pertinet ad propriam rempublicam, vel ad alienam, vel ad priuatam personam. Rursus animalia, quæ capi prohibentur, aut sunt de genere quadrupedum, aut aues; & præterea, aut sunt feræ, aut mansuetæ, vel partim sunt feræ, & partim mansuetæ, vt columbæ. Et denique, aut illa animalia capiuntur intra ipsa loca, vel extra. Nam singula ea his peculiarem habent rationem. Tertiò, est aduertendum, quod quemadmodum ista possunt iustè & iniustè interdici, ità etiam & pœna, quæ transgressoribus imponitur interdum potest esse æqua, & interdum iniqua. Æqua quidem erit si fuerit pecuniaria, iniqua verò si fuerit corporalis. Nam, quia qui cædunt ligna in aliena sylua ex communi gentium consuetudine, non perinde habentur fures, ac si in alienam domum ingredientes, pecunias surriperent, fit, vt ex eodem iure gentium non in corpore, sed in pecunijs luere debeant.

¶ His constitutis sit prima conclusio: Qui ligna cædunt, vel venantur, vel piscantur in alieno loco iustè prohibito, tenentur ad pœnam legis, sed non antequam sint comprehensi. Probatur: Nam lex non obligat ad pœnam ante iudicis condemnationem. *1. Conclusio.*

¶ Secunda conclusio: Qui ligna cædit in loco iustè prohibito, proprio tamen suæ reipublicæ, male facit, & ob id tenebitur ad pœnam legis, quando fuerit conuictus: non tamen tenetur in conscientia aliquid restituere. Probatur: Iste nihil accipit de alieno, sed de ijs, quæ communia sunt: non est autem verisimile, quòd respublica voluerit eum obligare ad restitutionem, nisi in casu, quo faciat magnam stragem; tunc enim restitutioni erit obnoxius, vt communiter dicunt Doctores: ergo. *2. Conclusio.*

¶ Tertia conclusio: Qui lignantur, venantur, aut piscantur non in loco suæ reipublicæ, sed in alio et proximo, aut vicino, cuius habitatores idem facere consueuerunt in loco suæ reipublicæ, non tenentur ad restitutionem earum rerum, quas acceperint: Probatur: Nam illa oppida vicina, quæ mutuò prædas agunt, tacito quodam consensu videntur sibi ea condonare dummodo pœnam soluant, quando in prædam capiuntur; aliudque dicere esset condemnare penè infinitos homines, qui vix abstinere possunt à similibus mutuis prædationibus, aut venationibus. *3. Conclusio.*

¶ Quarta conclusio: Qui ligna cædunt in sylua prorsus aliena, proculque posita à finibus suæ reipublicæ, siue sit alicuius communitatis, siue alterius priuatæ personæ, tenentur in conscientia ante iudicis condemnationem ad restitutionem eius, quod acceperunt. Probatur: Nam acceperunt alienum inuito domino rationabiliter. *4. Conclusio.*

¶ Quinta conclusio: Qui piscantur, aut venantur in loco prorsus alieno, nisi is locus sit cinctus muris, non tenetur ad restitutionem eius, quod acceperunt. Itaque non est idem iudicium de arboribus, quas terra fert, & de animalibus, quæ ipsa se alunt; ac subinde mutant locum. Et ratio est: Nam cum ille, cuius est sylua, non ità censeatur dominus animalium, ac arborum, fit, vt non tantam faciat iniuriam animalia accipiens, quantam faceret scissor lignorum, & sic inæqualiter tenentur ad restitutionem Dixi notanter dummodo locus non sit muratus. Nam qui piscatur in alterius piscina, aut venatur in agro muris cincto, non planè excusatur à restitutione rei acceptæ, cum pisces atque feræ illic contentæ verè sint domino subiectæ prope eodem modo, ac si essent cicures. Dixi prope eodem modo; nā non sunt planè cicures. Cuius rei signum est, quod, licet ea capere cum vagantur extra septum loci, q́ nō liceret, si essent planè cicures. *5. Conclusio.*

¶ Sexta conclusio: Feras aues, etiā in terris alterius muris cinctis accipere licet, nec qui accipit aliquam tenentur *6. Conclusio.*

tenentur facere restitutionem. Probatur: Nam cum istæ aues liberè vagentur nullo proprio loco contineri dicuntur.

7. Conclusio. ¶ Septima conclusio: Qui aues partim feras, & partim cicures, quales sunt columbæ acceperit intra terminos à lege præscriptos ad restitutionem tenetur: si autem eas acceperit extra terminos, nihil tenetur restituere. Et ratio est: Nam intra terminum à lege præscriptum habentur cicures, iuxta terminum autem habentur tamquam feræ. Ex quo fit, vt interdum qui illas occidit teneatur ad restitutionem, & interdum, non. Est tamen huic conclusioni moderatio adhibenda, scilicet, quòd qui habet sata intra terminum à lege præscriptum, si inuenerit columbas sata conculcantes poterit eas licitè capere, nec tenetur ad restitutionem. Vnicuique enim licitũ est proprium damnum propulsare, quòd nisi captis columbis commode fieri non potest.

Argumentũ contra 7. conclusio. ¶ Sed contra istam conclusionem est argumentum: Qui erigunt huiusmodi columbaria peccant mortaliter; quia faciunt iniuriam ijs, qui habent agros circumcirca, quorum sata à columbis necesse est deuastari: ergo qui illas capit, siue intra terminum, siue extra non peccat; quin potius propulsat communem iniuriam; atque ex consequenti ad nullam tenetur restitutionem.

Responsio. ¶ Pro solutione est aduertendum, quod Caietanus in summa, verbo, columbarium, affirmat, quòd qui statuunt columbaria in loco alijs perniciosa peccant mortaliter, propter rationem argumenti. Cæterum, quoniam leges id concedunt potius videtur distinguendum, scilicet, quòd dominus columbarij, aut suppeditat columbis sufficiens pabulum, aut secus. Si suppeditat, videtur posse erigere columbarium ex legum concessione; & qui huiusmodi hominis columbas caperet teneretur ad restitutionem; nam de hoc tantum loquitur nostra conclusio. Si autem non suppeditat cibum, & ob id columbæ satis circunstantibus inferunt graue damnum, vnicuique erit licitum eas capere, sine obligatione restitutionis, vt rectè probat argumentum. De hac re est videndus Syluester, verbo, restitutio. 3. §. 4. & Soto lib. 4. de iustitia quæst. 6. art. 4.

8 Conclusio. Octaua conclusio: Quando quis lignatur, venatur, aut piscatur in sylua, aut fluuio iniustè prohibito, nec tenetur aliquid restituere, nec pœnam soluere, etiam post iudicis condemnationem. Et ratio est: Nam cùm iste nullum peccatum contra iustitiam committat, quin potius iniustè supradicta prohibens contra illam faciat; manifestè sequitur, quòd nec ante, nec post iudicis condemnationem alicui erit obnoxius restitutioni.

Articvlvs IIII.

¶ Vtrùm aliquis debeat restituere quod non abstulit.

AD quartum sic proceditur. Videtur quòd aliquis debeat restituere, quod non abstulit. Ille enim qui damnum infert alicui, tenetur damnum remouere. Sed quando aliquis damnificat aliquem vltra id quod accepit: puta, cum aliquis effodit semina: damnificat eum qui seminauit in tota messe futura. Et sic videtur quod teneatur ad eius restitutionem: ergo aliquis tenetur ad restitutionem eius quod non abstulit.

2 ¶ Præterea, Ille qui detinet pecuniam creditoris vltra terminum præfixum: videtur eum damnificare in toto eo, quod lucrari de pecunia posset: quod tamen ipse non aufert: ergo videtur quod aliquis teneatur restituere, quod non abstulit.

3 ¶ Præterea, Iustitia humana deriuatur à iustitia diuina. Sed Deo debet aliquis restituere plus quàm accepit ab eo: secundum illud Matthæi 25. Sciebas quod meto, vbi non semino: & congrego vbi non sparsi: ergo iustum est, vt etiam restituat homini aliquid quod non accepit.

¶ Sed contra est, quod recompensatio ad iustitiam pertinet in quãtum æqualitatem facit. Sed si aliquis restitueret quod non accepit, hoc non esset æquale: ergo talis restitutio non est iustum quod fiat.

¶ Respondeo dicendum, quòd quicunque damnificat aliquem, videtur ei auferre id in quo ipsum damnificat. Damnum enim dicitur, ex eo quod aliquis minus habet quã debet habere, secundum Philosophum in quinto Ethicorum. † Et ideo homo tenetur ad restitutionem eius, in quo aliquem damnificauit. Sed aliquis damnificatur dupliciter. Vno modo quia aufertur ei quod actu habebat: & tale damnum est semper restituendum, secundum recompensationem æqualis, puta, si aliquis damnificet aliquem diruens domum eius, tenetur ad tantum quantum valet domus. Alio modo si damnificet aliquem impediendo ne adipiscatur quod erat in via habendi. Et tale dãnum non oportet recompensare ex æquo, quia minus est aliquid habere virtute quàm habere actu. Quia autem est in via adipiscendi aliquid, habet illud solum secundum virtutem, vel potentiam, & ideo si redderetur ei, vt haberet hoc in actu, restitueretur ei quod est ablatum non simplum sed multiplicatum: quod non est de necessitate restitutionis, vt dictum † est. Tenetur tamen aliquam recompensationem facere secundum conditionem personarum & negotiorum. *Lib. 5. cap. 4. tom. 5.* *Arg. praeced.*

¶ Et per hoc patet responsio ad primum, & secundum. Nam ille qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu, sed solum in virtute. Et similiter ille qui habet lucrum in actu, sed solum in virtute: & vtrumque potest multipliciter impediri.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Deus nihil requirit ab homine, nisi bonum quod ipse in nobis seminauit. Et ideo verbum illud, vel intelligitur, secundum prauam existimationem serui pigri, qui existimauit se ab alio non accepisse: vel intelligitur quantum ad hoc, quòd Deus requirit à nobis fructus donorũ qui sunt, & ab eo, & à nobis: quamuis ipsa dona à Deo sint sine nobis.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. per tres propositiones. Prima conclusio: Vnusquisque tenetur damnum, quod alteri dedit restituere. Probatur: Damnum alteri dare, idem est, quod quidpiam ab ipso auferre: sed qui abstulit aliquid ab aliquo ex iustitia tenetur illud restituere: ergo, & qui damnum dedit. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur ex Aristot. 5. Ethicorum, cap. 5. dicente, damnum quempiam accipere nihil aliud esse, quàm minus habere, quam habere debuit. Sed quoniam dupliciter potest contingere quod quis aliquid ab alio auferat, scilicet, vel auferendo id, quod ipse actu habeat, vel auferendo id, quod tantum erat in potentia, ponit D. Thom. alias duas conclusiones. Secunda conclusio: Quicumque alteri adimit quod ipse actu habebat, tenetur ad æqualitatem idem restituere. Hæc ex superioribus est manifestior, quàm quæ indigeat probatione. Tertia conclusio. Quicunque alteri damnum dat in eo, quod non actu, sed solum in potentia habet, non tenetur illud ad æqualitatem restituere, ac si in actu habuisset, sed ad æqualitatem illius potentiæ, pensata prius propinquitate ad actum, & perpensis similiter personarum ac negotiorum conditionibus. Probatur: id, quod nondum actu est, sed in via & in potentia, non tantum valet, ac si esset actu: ergo si sic ablatum reddendum esset, secundum valorem actus, non simplum, sed auctum restitueretur, ad quod nullus per iustitiam obligatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DE materia huius articuli iam satis, abundéque diximus articulo secundo huius quæstionis. Quocirca duabus primis conclusionibus, vt notis prætermissis, tantum circa tertiam est difficultas, vtrùm vera sit. Et pro parte negatiua arguitur primò: *Dubium circa tertiam conclusion.* *1. argument.* Si ille, qui rem habet in spe, non vult eam tunc vendere; sed expectare pericula omnia vsque ad actum ipsius, qui contra eius voluntatem rem illam dissiper, non solum teneretur restituere, quantum tunc valebat, sed quantum ad humanam apparentiam erat valitura: ergo conclusio D. Thom. est falsa. Consequentia est nota, & antecedens probatur: nam si Petrus, verbi gratia, haberet pullum equi valentem nunc decem aureos, promittentem tamen in futurum se valiturum centum, & dictus Petrus vult suum equum alere seruareque in posterum, tunc qui illum occideret, non solum teneretur restituere decem, quos equus valet, sed etiam centum, quos in tempore futuro erat valiturus; ergo non tantum est restituendum quod valet res pensata potentiæ propinquitate, sed quanta erit actu in posterum valitura.

2. argum. ¶ Secundò; Qui pecuniam creditoris detinet vltra præfixum tempus, non solum tenetur restituere eam pecuniam, sed etiam totum lucrum, quod creditor propter illam moram amisit: sed illud lucrum nondum erat in actu, sed tantum in potentia, atque virtute: ergo totum quod est in potentia est restituendum, sicut & illud quod est actu.

Conclusio D. Tho. vera. ¶ His tamen non obstantibus dico, quòd conclusio D. Thomæ, est vera, & ratio ad illam probandam adducta efficacissima: si tamen cum quadam limitatione intelligatur. Pro quo est aduertendum, quòd dupliciter potest aliquis alteri nocere in illis rebus, quas in potentia possidet, scilicet, casu & per inaduertentiam, aut dedita opera, per iniuriam domino inuito, atque renuente. Et quidam si damnum fiat primo modo, tunc deductis expensis, quas dominus facturus erat (illæ enim non sunt ei sublatæ, sed penes ipsum manent) consideranda sunt pericula ad arbitrium boni viri, vt restitutio fiat, iuxta id, quod D. Thom. dicit in tertia conclusione. Cæterum, si damnum fiat secundo modo deductis similiter expensis, longe maior erit restitutio facienda. Nam valor rei tunc pensandus erit, ac si res iam actu sit, aut paulò minus; nulla habita ratione periculorum, quæ vsque ad actum possunt interuenire: Et ratio est: Nam cum dominus illius rei, quæ est in potentia suo periculo (vt supponimus) tempus percipiendorum fructuum velit expectare, & ad id faciendum habeat ius, quo ipso inuito non potest iustè priuari, fit, vt dum ab inuito auferuntur huiusmodi fructus, non solum ea re, quam in potentia habebat, sed etiam iure præstolandi tempus fructus percipiendi spoliari dicatur; quæ duo æquiualent rei actu existenti, atque possessæ. *Ad 1 argum.* Et in hoc casu non habet locum conclusio D. Tho. estque ille, in quo procedit primum argumentum ad quod ex dictis patet solutio.

Ad 2 arg. ¶ Ad secundum argumentum respondet D. Tho. hic ad secundum, iuxta doctrinam positam in tertia conclusione, quod qui pecuniam, quam debet non soluit tempore à creditore præfixo, non solum tenetur ipsam pecuniam reddere, sed etiam restituere damnum, quòd ex illa negligentia creditori accreuit. Non quidem in integrum, quia lucrum non erat certum: sed ad arbitrium prudentis viri, pensatis prius quantitate pecuniæ, & negotiorum conditionibus, atque circunstantijs. Quæ sententia communiter ab omnibus recipitur. Ex quo infertur, quàm pessimè faciant nobiles, atque magnates, qui multis annis inuitis mercatoribus detinent pecuniam, qua multa alia bona lucrari possent. Vltra hoc enim quòd peccant id facientes tenétur ad restitutionem lucri cessantis, tanquam illi, qui huius nocumenti causa iniustè extiterunt, quam nisi faciant non erunt à confessoribus absoluendi.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco: Si mercator mutuauit alicui mille aureos, hac conditione, vt mutuatarius illos redderet infra annũ, mutuans autem intra id tempus incidit in notabile detrimentum ob id solum, quod non habuit suam pecuniam, an mutuatarius teneatur id damnum mercatori satisfacere. Et pro parte affirmatiua est argumentum: Nam ille, fuit causa illius damni: ergo. *Argument.* Dico tamen, talem mutuatarium ad nullam restitutionem teneri ex debito iustitiæ. *Conclusio.* Tum, quia nullam iniuriam mutuanti intulit, cùm ipse volens per totum annum mutuauerit. Tum etiam, quia nec mutuatarius prædictum mutuum cum illo onere acciperet. Quocirca quod diximus inter respondendum ad secundum argumentum, nempe, quod debitor tenetur ad restitutionem illius, quod creditor ex defectu suæ pecuniæ amisit, est intelligendum, quando tempus differtur vltra voluntatem creditoris, non autem quandiu ex voluntate vtriusque tempus solutionis durat. Tota enim ratio, propter quam ab illo, qui est in mora soluendi potest negotiator lucrum cessans exigere, non est ea præcisè, quod pecunia negotiatoris in virtute plus valet, quam si non esset negotiationi exposita; sed hæc iuncta cum alia, nempe, quòd præter voluntatem ipsius mercatoris retinetur. Quare quàdiu mercator sua sponte alienatam à se habet pecuniam, nulla ratione poterit lucrum cessans exigere. Sed de hoc infra dicemus in materia de vsuris. quæst. 78.

Quæstio. ¶ Et si quis quærat, an qui accipit ab alio

mutuò

mutuò mille aureos ſoluendos intra annum, ex iuſta tamen cauſa non ſoluit, nempe, quia non potuit, teneatur reſtituere damnum, quod creditor ex dilatione ſolutionis incurrit: Et quidem videtur pars affirmatiua vera: nam detinet is alterius pecuniam domino inuito. In contrarium tamen eſt, quòd nullus incurrit aliquam reſtitutionis obligationẽ ſine culpa. Et certum eſt, quòd non ſoluens, quia aliud facere non poteſt, nullam culpam committit.

Responſio ſub distinctione. ¶ Ad huius tamen explicationem dico, dupliciter poſſe contingere, quod quis præfixo tempore non ſoluat. Vno modo, quia ſimpliciter non eſt ſoluendo, quia, ſcilicet, nec habet, nec poteſt habere, vnde ſoluat. Et qui ob iſtam cauſam decreto tempore non ſoluit, non tenetur ad reſtitutionem damni inde ſubſequuti. Contra rationem enim naturalẽ eſſet, quòd qui facit totum quod poteſt, vt ſeruet ea, ad quæ tenetur, ad aliquid aliud obligetur. Secundo modo poteſt vſu venire, quòd debens pecuniam præfixo tempore non reddat, non quia non poſſet, ſed quia non poteſt ſine aliquo magno ſuo detrimento. Vt, ſi, verbi gratia, non poſſet illam reddere, niſi demum, aut alia bona vendat, & tamen poſt tempus præfixum poterit ſoluere totum quod debet, ſine illo damno. Et tunc certum eſt, quod tenetur de damno, quod ſequitur creditori ob dilationem ſolutionis. Nullus enim debet ſeruare ſe indẽnem cum nocumento alterius. Et ſic, ſi vult retinere bona, ſoluat damnum, quod propter hoc infert alteri.

Explicatur illud Matth. meto vbi non ſemino. ¶ In ſolutione ad tertium adducit D. Thom. illud teſtimonium ex Matth. 25. Sciebas, quòd meto vbi non ſemino, & congrego vbi non ſparſi? Quo videtur ſignificari, quòd aliquid nos debemus reddere Deo præter id, quod accepimus. Eiuſque conſtituit duas expoſitiones. Prima eſt, quòd verbum Chriſti intelligitur non ſecundum rei veritatem, ſed ſecundum æſtimationem eius ſerui nequam, qui ex odio arbitrabatur Deum plus petere, quam ſeminarat. Cum tamen ſecundum fidem tota radix meritorum noſtrorum ſit gratia Dei. Ex quo fit, vt quidquid meriti illi offerimus ipſe prius in nobis ſeminaſſe ſit dicendus. Et quod hic ſit legitimus ſenſus illius loci, colligi videtur ex eo, quod Chriſtus dixit: Ex ore tuo te iudico, ſerue nequam. Quaſi diceret: Non ex rei veritate, ſed ex tua falſa exiſtimatione, qua credis, Deum petere quod non ſeminauit, arguo te inertiæ, atque negligentiæ. &c. Secunda expoſitio eſt, quòd Deus dicitur petere aliquid à nobis præter gratiam quam confert, quia exigit noſtrum aſſenſum, quo ab illo moueri ſinamus, vſumque gratiæ quo ipſa augeatur. Cæterum quoniam Deus ipſe eſt, qui mouet nos ad aſſentiendum vltra hoc, quod fruges meritorum noſtrorum in nobis ſeminat per gratiam, ſincerior, atque textui conformior apparet prima interpretatio, nec hæc ſecunda omnino ſequenda.

Caietanus. Caietanus ſuper iſtum locum Matthæi dicit, quòd Deus ſecundum proprietatem ſermonis, & ſecundum veritatem, dicitur, metere, vbi non ſeminauit, & colligere vbi non ſparſit, dum ex malis, quantumuis grauibus quæ homines committunt bona aliqua elicit. Mala quidem, quæ nos facimus quaſi quædam ſemina noſtra ſunt, quæ nos male operantes ſeminauimus, & non Deus, qui non culpæ, ſed virtutis eſt autor. Vt ipſe Iſraelem per quendam prophetam docens ait: Audi Iſrael, Ex me adiutorium tuum; perditio autem tua ex te. Cum ergo ex malis noſtris bona elicit, metit, vbi non ſeminarat. Quod & Moyſes Deuter. 32. ſignificare voluiſſe videtur, cùm de Deo loquens ait: Suggerit mel de petra, oleumque de ſaxo duriſſimo: Nomine petræ, eo quod ſterilis illa ſit & ponderoſa, peccatum non immerito ſignificari poteſt: mel autem, quia dulce eſt bonum quodlibet deſignat. Tunc ergo Deus mel de petra ſuggerit, quando ex malis, quæ committimus maiora elicit bona. Tam immenſa eſt enim diuinæ bonitatis fœcunditas, vt non ſolum ex bonis bona, ſed ex malis, quæ illo permittente plurima ſubinde fieri contingit, bona ſemper elicere velit. Quinimò Deus, cui verum eſt ſumma poteſtas, vt Auguſtini verbis vtar, cum ſummè bonus ſit, nullo modo ſineret aliquid mali eſſe in operibus ſuis. Niſi vſque adeò eſſet omnipotens, vt bene faceret etiam de malo. *D. Auguſt.* Non quidem, quia malis ipſis virtutem, & poteſtatem ad bonum aliquod producendum Deus tribuerit: nam hoc ſentire ſummæ dementiæ eſſet: cùm veritas dicat, Matth. 7. Arbor mala non poteſt bonos fructus facere: ſed quia illa, quæ ex ſe facere nequeũt, Deus pro ſua immenſa bonitate ex eis occaſione accepta elicit, bona, ſcilicet, faciendo, quæ, niſi mala præceſsiſſent non fuiſſet facturus. Mala quidem fuit primi hominis inobedientia, & diuini præcepti tranſgreſsio. Sed hæc Deo autore in maximum ceſsit bonum, cum ad hominis redemptionem; qui propter peccatum à dæmone captiuus tenebatur Deus homo fieri, & pro hominibus mori dignatus eſt. Nulla etiam lingua, nulluſque intellectus capere ſufficit, quale quantumque peccatum commiſerint, qui agnum innocentiſsimum Dei, ſcilicet, & hominis filium tam crudeliter, & tam turpiter interfecerunt. Sed hanc cædem, quæ grauiſsimo Iudæorum ſcelere commiſſa eſt Deus in noſtram, hoc eſt, totius humani generis vtilitatem conuertit: cùm per illius mortem omnium delicta condonauerit, omnibuſque regni cæleſtis introitum patefecerit. Quæ omnia niſi Chriſti morte intercedente nullus aſſequi potuiſſet, iuxta illud Pauli ad Hebr. 9. Sine ſanguinis effuſione non fit remiſſio, nec ſine ſanguine ſacerdos in ſecundum intrabat tabernaculum. Et ideò Chriſtus aſsiſtens Pontifex futurorum bonorum per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta, vt omnibus in poſterum patentem acceſſum relinqueret. Itaque nullum à quouis homine malum committitur, quod Deus pro ſua erga nos immenſa pietate non vertat in aliquam, aut illius, qui commiſit, aut aliorum vtilitatem. Plurimum autem intereſt inter eos, qui mala committunt. Nam ſi is, qui malum facit, ferreum habet cor, & intractabile, malum illius, Deus in aliorum iuſtorum, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti, vertit vtilitatem. Si autem aliquem ex electorum numero peccare contingat, etiam hoc ipſum peccatum Deus pro ſua pietate illi facit proficere in bonum, dum ex perpetrato ſcelere humilitatem illum, atque cautelam docet, vt cautior, ſcilicet, viuat atque diligentior in ſui cuſtodia præſtet. Et propter hoc dicebat Paulus Roman. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Omnia, inquit, ſiue bona ſiue mala ſint. Nam electis Dei in bonum etiam cooperantur mala, dum ea ipſis humiliores, & doctiores redduntur. Quod vice verſa contingit peccatoribus, quos ex bono etiam opere interdum ſuperbire, ac detrimentum pati videmus. Et idcircò dicebat Sapiens Eccleſiaſt. 42. Melior eſt iniquitas viri, quam benefaciens mulier. Viri nomine iuſtus & fortis ſignificatur, mulier vero infirmam, & fragilem mentem figurat. Contingit autẽ ſæpe ſæpius, quòd vir fortis in peccatum labitur, & homo peccator ac debilis bene operetur. Sed hoc inter vtrumque

intereſt; quòd peccator ex bono opere ſuperbit, & ſic grauius læditur; vir autem fortis & iuſtus ex eo, quòd ſe male egiſſe cognoſcit, humiliatur, & cautius viuit, ac inde ad maiorem iuſtitiam ſurgit. Quia ergo magis proficit iuſtus ex vnius peccati ruina, quàm homo peccator, ex aliquo opere bono, conuenienter dicit Sapiens meliorem eſſe iniquitatem viri quam mulierem benefacientem. Plura alia adduci poterant ad hoc propoſitum ex illo Eſaiæ: Dicite iuſto, quoniam bene. Vbi omnis boni plenitudo iuſtis hominibus promittitur. Et ex illo Pſalm. 1. Folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet ſemper proſperabuntur. In cuius loci interpretationem dictum videtur quod ex D. Paulo, ad Rom. 8. adduximus. Sed quoniã non concionantis, ſed interpretis D. Thomę munus ſuſcepimus, ab illis ſuperſedemus. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

Articulus V.

¶ *Vtrùm oporteat ſemper reſtitutionem facere ei, à quo acceptum eſt aliquid.*

4. diſt. 15. q. 2. art. 5. q. 4. & opuſc. 67. & 73. c. 17. & 18.

AD quintum ſic proceditur. Videtur, quòd non oporteat ſemper reſtitutionem facere ei, à quo acceptum eſt aliquid. Nulli enim debemus nocere. Sed aliquando eſſet in nocumentum hominis ſi redderetur quod ab eo acceptum eſt, vel etiam in nocumentum aliorum, puta, ſi aliquis redderet gladium depoſitum furioſo: ergo non ſemper eſt reſtituendum ei, à quo acceptum eſt.

2 ¶ Præterea, Ille qui illicitè aliquid dedit non meretur illud recuperare. Sed quandoque aliquis illicite dat quod alius etiam illicite accepit, ſicut apparet in dante & recipiẽte aliquid ſimoniace: ergo non ſemper reſtituendum eſt ei, à quo acceptum eſt.

3 ¶ Præterea, Nullus tenetur ad impoſsibile. Sed quandoque eſt impoſsibile reſtituere ei, à quo acceptũ eſt, vel quia eſt mortuus, vel quia nimis diſtat, vel quia eſt ignotus: ergo non ſemper faciẽda eſt reſtitutio ei, à quo acceptum eſt.

4 ¶ Præterea, Magis debet homo recompenſare ei, à quo maius beneficium accepit. Sed ab alijs perſonis homo plus accepit beneficij, quã ab illo qui mutuauit, vel depoſuit, ſicut à parentibus: ergo magis ſubueniendum eſt quandoque alicui perſonæ alteri, quàm reſtituẽdum ei, à quo acceptum eſt.

5 ¶ Præterea, Vanũ eſt reſtituere illud quod ad manum reſtituentis per reſtitutionem peruenit. Sed ſi prælatus iniuſtè aliquid eccleſiæ ſubtraxit, & ei reſtituat, ad manus eius deueniet: quia ipſe eſt rerum eccleſiæ conſeruator: ergo non debet reſtituere eccleſiæ à qua abſtulit, & ſic non ſemper reſtituendum eſt ei, à quo eſt ablatum.

¶ Sed contra eſt, quod dicitur, Roman. 13. Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal vectigal.

¶ Reſpondeo dicendum, quod per reſtitutionem fit reductio ad æqualitatem commutatiuæ iuſtitiæ, quæ conſiſtit in rerum adæquatione, ſicut dictum † eſt. Huiuſmodi autem rerum adæquatio fieri non poſſet, niſi ei, qui minus habet quàm quod ſuum eſt, ſuppleretur quod deeſt. Et ad hanc ſuppletionem faciendam, neceſſe eſt, vt ei fiat reſtitutio, à quo acceptum eſt.

† Art. 2. huius q. & quæſt. 58. art. 10.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod quando res reſtituenda apparet eſſe grauiter nociua ei, cui reſtitutio facienda eſt, vel alteri: non ei debet tunc reſtitui: quia reſtitutio ordinatur ad vtilitatem eius, cui reſtituitur. Omnia enim quæ poſsidentur, ſub ratione vtilis cadunt. Nec tamen debet ille qui detinet rem alienam, ſibi appropriare, ſed vel reſeruare, vt congruo tempore reſtituat, vel etiam alibi tradere tutius conſeruandam.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd aliquis dupliciter aliquid dat illicitè. Vno modo quia ipſa datio eſt illicita, & contra legem, ſicut patet in eo qui ſimoniacè aliquid dedit. Et talis meretur amittere quod dedit. Vnde non debet ei reſtitutio fieri de his. Et quia etiam ille qui accepit, contra legem accepit, non debet retinere, ſed debet in pios vſus conuertere. Alio modo aliquis illicitè dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipſa datio non ſit illicita: ſicut cum quis dat meretrici propter fornicationem. Vnde & mulier poteſt ſibi retinere quod ei datum eſt. Sed ſi ſuperfluè ad fraudem, vel dolum extorſiſſet, tenetur eidem reſtituere.

¶ Ad tertium dicendum, quod ſi ille cui debet fieri reſtitutio ſit omnino ignotus, debet homo reſtituere ſecundum quod poteſt, ſcilicet, dando in eleemoſynas pro ſalute ipſius, ſiue ſit mortuus, ſiue ſit viuus: præmiſſa tamen diligenti inquiſitione de perſona eius, cui eſt reſtitutio facienda. Si vero ſit mortuus ille, cui eſt reſtitutio facienda, debet reſtitui hæredi eius, qui computatur quaſi vna perſona cum ipſo. Si vero ille ſit multum diſtans, debet ſibi tranſmitti quod ei debetur, & præcipuè ſi ſit res magni valoris, & poſsit cõmodè tranſmitti. Alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, vt pro eo conſeruetur, & domino ſignificari.

¶ Ad quartum dicendum, quòd aliquis de hoc quod eſt ſibi proprium, debet magis ſatiſfacere parentibus, vel his à quibus accepit maiora beneficia. Non autem debet aliquis recompenſare benefactori de alieno. Quod contingeret, ſi quod debet vni, alteri reſtitueret: niſi fortè in caſu extremæ neceſsitatis, in quo poſſet, & deberet alicui etiam auferre aliena, vt patri ſubueniret.

¶ Ad quintum dicendum, quod prælatus poteſt rem eccleſiæ ſurripere tripliciter. Vno modo, ſi rem eccleſiæ non ſibi deputatã, ſed alteri,

tibi

sibi vsurparet, puta, si Episcopus vsurparet sibi rem capituli. Et tunc planum est quòd debet restituere, ponendo in manus eorum, ad quos de iure pertinet. Alio modo, si rem Ecclesiæ suę custodiæ deputatam in alterius dominium transferat, puta, consanguinei, vel amici. Et tunc debet restituere Ecclesiæ, & sub sua cura habere, vt ad successorem perueniat. Tertio modo potest prælatus surripere rem Ecclesiæ solo animo, dum, scilicet, incepit habere animum posidendi eam vt suam, & non nomine Ecclesiæ: & tunc debet restituere, talem animum deponendo.

Summa Textus.

AD hanc difficultatē respondet Diuus Thomas, vnica conclusione vniuersali, quæ talis est: Necessarium vbique, & semper est, ei facere restitutionem, à quo res sublata est. Probatur: Restitutio est actus commutatiuæ iustitię, per quam inter personas, quæ inæqualia habent, æqualitas constituitur: sed hæc rerum adæquatio legitimè constitui non potest, nisi eidem ipsi reddas, quod ei abstulisti, siquidem ille est, qui propter tuam ablationem minus habet: ergo semper vero domino debet fieri restitutio. Eandem etiam conclusionem probat in argumento, sed contra, ex illo Pauli ad Roman. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, & cui vectigal, vectigal.

Explicatio Articvli.

QVæstio huius articuli pręcipua est in materia restitutionis, & ad quam plerique Doctorum, conclusionum multitudine respondent. Propterea, quod
Generalis regula. in illa vnica generalis regula tradi non potest. Aliquando enim res suo domino est restituenda: aliquando præhabenti, etiam si sua non fuerit: aliquando Ecclesiæ: aliquando pauperibus: aliquando fisco, aut cameræ apostolicæ: prout iure talia bona huic, vel illi fuerint applicata. Cæterum quoniam maiori ex parte illi, à quo res fuit ablata, restitutio est facienda, vt patet de restitutione spoliatorum per totum, & ex cap. se integranda. 3. q. 1. absolutè D. Thom. in hoc articulo posuit conclusionem, quæ dicit restitutionem ei faciendam esse, à quo res est sublata. Cui ex sententia Caietani hic tanquam limitatio pro ratione, fuit adiunctum ne ille, scilicet, à quo res est accepta, habeat minus iusto. Quo datur intelligi, quòd qui accipit aliquid ab eo, qui non erat verus dominus, vt qui accipit à latrone, vel à filio familias, vel à monacho non illi, à quo accipit, cum iste non habeat minus iusto, sed vero domino restituere tenetur.

Res restituendæ sūt in duplici differentia. ¶ Cæterum, vt hæc res melius intelligatur aduertendum est, quod res restituendæ sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt sine posidentis voluntate sublatæ: aliæ vero ab ipso posidente datæ. Et quidem de rebus sine posidentis voluntate sublatis, supposito, quòd is, qui rem ablatam habet, eam retinere non potest. Dico primò, quòd si is, qui præhabebat furtiuè, aut per vim, aut per notoriam iniustitiam eam tenebat, non illi, qui ius ad rem habere dignoscitur, est restituenda. Itaque, si quis rem ab eo, qui non erat verus dominus sustulit vt pote à latrone, non ei, sed domino, cui ipse surripuerat est reddenda. Et ratio est: Nam cum fur nullum ius ad illam rem habeat, nulla ei fit iniuria, si sibi non restituatur. Nec obstat quod dicitur in cap. in literis. de restitutione spoliatorum, scilicet, quod prædo secundum iura est primò restituendus in casu, quo quis accepit rem ab eo possessam. Nam hoc non procedit de prædone notorio, cum certum sit huiusmodi prædones potiùs esse suspendendos, quam in possessione illarum rerum, quas iniustè posident constituendos, vt notat glossa in dicto illo cap. Sed procedit de illo prædone, de quo dubitatur, an iustè posideat, necne. Hic enim, interim quòd non constat ad quem res ipsa pertineat in foro contentioso, restituendus venit, sed non in conscientia, si certum sit prædonem rem illam per rapinā obtinuisse. Dico 2. quod si res, quæ retineri non potest fuerat ei, à quo sublata est, vel commodata, vel locata, vel impignorata, vel administratione tradita; tunc illi, cui subtracta est, venit restituenda, etiam si non sit verus illius dominus. Itaque si quis accepit iniustè rem aliquam ab eo, qui illam commodatam, aut locatam, aut alio quouis isto titulo posidebat, tenetur illam restituere non vero domino, sed ei, à quo accepit. Et ratio est: Nam, cum iste bona fide rem illam posideat, ac honesto titulo retineat, ad ipsaque vtendum ius habeat, vnde & in iudicio potest eam repetere, fit, vt non vero domino, sed sibi sit restituenda, etiam si rem illam vltra tempus accommodationis, aut locationis posideat, ad ipsum enim propriè pertinet de re illa rationem suo domino reddere.

¶ Et si quis quærat, an si is, qui accepit ab aliquo *Quæstio.* rem non suam iusto tamen titulo possessam, restituit eam vero domino, teneatur aliquam facere satisfactionem ei, à quo accepit, respondeo sub distinctione Nam, vel ex eo, quod illa res redditur vero domi- *Responsio.* no, is, qui eam antea posidebat, afficitur detrimento aut non. Si non afficitur, nihil est illi restituendum, cū obligatio restitutionis ex illato detrimēto oriatur. Si autem afficitur detrimento necessariū erit id damnum per restitutionē recompensare, cum sit per iniustitiam, atq; iniuriā datum. Dico tertiò, quòd si is, cui aliquid subtractum est, erat verus dominus, liberā suarum rerum administrationem habens, ei, & non alteri est restitutio facienda. Et in hoc casu procedit conclusio posita à D. Thom. in isto articulo. Nec obstat, quòd bona defuncti restituuntur hæredi, & quæ ignoto debentur, restituuntur pauperibus. Nam hæredes personam defuncti gerunt. Ex quo fit, vt, quòd eis confertur, defuncto etiam dari dicatur. Et quod restituitur pauperibus, similiter redditur domino, cum pauperes per se nullum acquirant dominium, nisi, quia loco veri domini subrogantur.

¶ Sed contra hoc est argumentum: Qui dolo elicit *Argumentum.* pecuniam ab alio, fingendo se esse pauperem, aut consanguineum illius, tenetur talem pecuniam restituere, vt de se patet, & non ei, à quo accepit: ergo falsum est dicere, quòd semper quod res aufertur à vero domino ei, & non alteri est facienda restitutio. Consequentia cum maiori est nota. & minor probatur: Qui isto modo sua sponte pecuniam dedit pauperi, etiam si sit deceptus in eo, quòd habuit talem pauperem; aut pro cognato, aut pro consanguineo, non tamen fuit deceptus in eo, quòd fecit eleemosynam: ergo transtulit dominium, aut in veros pauperes, aut in veros parentes, atque ea consequenti illis est facienda restitutio.

¶ Propter hoc argumentum Medina, Codice de *Sententia Ioannis de Medina.* restitutione, quæst. 2. dub. 2. dicit, quòd pecunia isto modo habita, est restituenda, vel pauperibus, vel pa-

rentibus,

tentibus, quorum nomine fuit accepta; & non illi, qui eam dedit. Cæterum contrarium mihi videtur dicendum. Et ratio est: Nam cùm error atque deceptio tollant voluntarium, vt autor est D. Thom. 1. 2. quæst. 6. artic. 8. & talis ex errore dederit pecuniam, manifestè sequitur, quod inuoluntariè eam dedit, atque ex consequenti quod non transtulit dominium illius. Medina loco citato respondet ad istam rationem, fatendo illic versari errorem. Dicit tamen, quòd ille error versatur circa personam, cui datur, & non penes ipsam donationem. Nam quod Petrus, verbi gratia, det huic personæ, ex errore prouenit; & ideo hæc persona illius rei, quæ inuoluntariè datur domina non fit. Tamē ad hoc vt det pauperi, aut cognato, non errore aliquo, sed voluntate potius inducitur. Et sic pauperi, aut cognato acquiritur dominium: quare illis, & non domino erit facienda restitutio. Dico tamen, quòd hæc solutio est metaphysica, nec in re morali admittenda. Vnde contra illam sic argumentor: Petrus nō vult dare eleemosynā pauperi in cōmuni, aut cognato in cōmuni, sed huic pauperi, aut huic cognato in particulari; nō enim paupertati, aut cognationi pecunia datur, quamuis sint causa donandi: sed respectu huius personæ in indiuiduo donatio est necessitax & inuoluntaria: ergo non abdicat à se dominiū. Et confirmatur: Qui dat eleemosynam certæ personę petenti, ipsi & non alteri intendit dare: ergo si isti non dat voluntariè, nulli dat voluntariè, atque ex consequenti non abdicat à se dominium. Tertiò: Huiusmodi homo ideò vltrò & sua sponte dat, quia alius petit: itaque, nec cognato, nec vero pauperi daret, nisi quia petit: sed nec verus cognatus, nec verus pauper petit: ergo nullum illis dominium transfert, atque ex consequenti sibi, & non alteri est facienda restitutio.

Impugnatur Medina.

Dupliciter potest quis per fallaciā pecuniā extorquere.

¶ Sed pro maiori huius rei intelligentia, ne rerum similitudine decipiamur, aduertendum est, dupliciter posse contingere, quòd quis per fallaciam pecuniam extorqueat. Vno modo nihil petendo, sed ipsa specie sanctitatis, aut paupertatis, quam præsefert, inuitando alios, vt eleemosynas, quas in veros pauperes erant facturi in ipsum conferant. Alio modo rogando, atque petendo, & ad rogata impetranda, falso sanctitatis, aut paupertatis, aut cognationis nomine vtendo, eaque ratione maiorem aliquam pecuniæ summam eliciendo, quam quæ ex charitate pauperibus communiter conferri solet. Hoc supposito dico duo. Primum est, quòd si isto secundo modo fiat, tunc proculdubio est vera nostra sententia, quam contra Medinam posuimus. Dico secundò, quòd, si petens solum priori modo vtatur, tunc res acceptæ non dominis, sed veris pauperibus sunt restituendæ. Et quantum ad hoc vera est sententia Medinæ, quam etiam tenet Adrianus in 4. in materia de restitutione, quæstione propria de hac re, quæ incipit. Consequenter quæro. Et ratio illius est, non quam adducit Medina, sed quia in casu posito, quoniam is, qui dat vltro & sua sponte offert, eratque id alioqui pauperibus collaturus, rectè interpretamur ipsum, non tam personæ, quàm pauperibus voluisse donare. Ex quo fit, vt non illi sed pauperibus sit restitutio facienda. Et per hoc patet solutio ad argumentum factum contra conclusionem D. Thomæ.

Sententia autoris.

Limitationes propositæ sententiæ.

¶ Diximus in superioribus, quod qui accipit rem ab eo qui non est verus dominus, vt qui accipit rem à latrone, filio familias, aut monacho, non ei, à quo accipit, sed vero domino debet facere restitutionem. Sed est hoc intelligendum cùm tribus limitationibus, quas notat Soto lib. 4. de iustitia & iure. q. 7. art. 1. in corpore. Prima est, quòd sit certus rem illam esse alterius, & non illius à quo accipit: nam si res est dubia cum in dubijs sit melior conditio possidentis, eidem à quo fuit ablata, vt ipse videat cuius est, restituenda erit. Secunda limitatio est, quòd restituens id possit facere sine suo magno incommodo. Nam si latronem, aut filium familias timeat, à quibus credit, quòd nisi eis reddat, vapulabit, vel quid simile accipiet, non tenetur cum tanto dispendio, nec etiam cum in noti rem vero domino reddere, sed erit satis restituere ei, à quo accepit. Et si quis obiiciat, Ille, qui accepit rem à latrone, non ex charitate, sed ex iustitia tenetur eam vero domino restituere: ergo, cum aliqua eius iactura tenetur id facere; Probo consequentiam: Nam iustitia, vt supra diximus, etiam cum propriæ vitæ periculo obligat, quod non contingit in charitate; respondeo concesso antecedenti, negando consequētiam. Et ad probationem, dico, quòd quamuis vno è duobus modis possit quis obligari ad restitutionem, scilicet, ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ, tamen quantum ad vim obligandi differunt ista duo, quam plurimum inter sese. Nam qui ex acceptione iniusta est obnoxius restitutioni, vt fur, tenetur ad illam, si aliter fieri nequit, etiam cum damno suorum bonorum, modo non sit grauissimum. At verò qui obligatur ad restitutionem solum ratione rei acceptæ, vt in casu proposito de latrone & filio familias; quia in ea re omnis iniuria abest, casuque videtur factum, vt res alterius ad se deuenerit, non tenetur id restituere cum aliqua sua iactura. Tertia limitatio est, quòd quando quis rem vero domino restituit, & non ei, à quo accepit, vtrumque admoneat eius, quem fecit, latronem, scilicet, ne posteà pœnitentia ductus iteratò restituat, quod semel est restitutum, dominum autem ne alia via procuret id recuperare. Et hæc dicta sint de rebus alicui subtractis contra ipsius possidentis voluntatem.

¶ Restat nunc dicendum de illis rebus, quas retinere non possumus, etiam si eas habuerimus ex præhabentis voluntate, quia scilicet præhabens eas nobis contulit. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, tripliciter posse contingere, quod quis alteri rē suam det, scilicet, vel absolutè, vel conditionaliter, vel ob causam. Et quidem, si absolutè res est donata & donatio non valet, donanti est restituenda. Ex quo enim donare non potuit, perinde est ac si donatio non fuisset facta: & sic ad donantem res donata deuoluitur. Si autem dedit conditionaliter, conditione non existente, similiter res ad donantem redire debet, siquidem non, nisi sub conditione donauit. Et idem est dicendum de eo, qui rem dedit ob causam honestam, non liberaliter, sed aliqua necessitate commotus, vt qui dat iudici, vt iustitiam ei faciat, aut qui dat diuiti, vt sibi mutuet. In his enim casibus danti est restitutio facienda. Si autem ob causam turpem fuit facta donatio, vt si quid datum est alteri, vt aliquid indebitum agat, puta, iniustam ferat sententiam, aut falsam deponat, aut flagitium aliquod committat, tunc communis videtur sententia Doctorum, quòd res illa non est danti restituenda, eo quòd obstat sibi sua turpitudo. Ita refert Syluester verbo, restitutio. 2. §. 1. Sed contra hos facit ratio, (loquendo in foro conscientiæ) quod leges, quę in odium turpitudinis statuunt res illas turpiter datas, non esse dantibus restituendas, sunt pœnales Et sic in conscientia non obligant ante sententiam latam, iuxta glossam approbatam in cap. fraternitas. 12. quæstio. 2. & iuxta id, quod nos articulo 3. huius quæstionis latè diximus. Ac proinde danti turpitudo

Tripliciter potest contingere, quòd aliquis alteri rem suā det.

De dante ob causam turpem.

tudo non potest ei obstare, quo minus datum ante sententiam contra dantem latam possit eidem restitui. Verum in hoc casu videtur mihi distinguendum. Nam, vel causa turpis, ob quam res donata erat, est post modum subsequuta, vel non. Si primum, tunc non danti est taliter acceptum restituendum, sed pauperibus. Et ratio est; quia qui ob causam illam donauit causa subsequuta, visus est omnino dominium rei datæ à se abdicasse, & sic non sibi est reddenda. Si autem causa non fuit subsequuta, tunc eidem est restituendum quod ob talem turpem causam fuerat acceptum. Et ratio est: Nam cum non nisi ob causam illam donauerit, ea non subsistente non est visus à se rem sic datam abdicasse; & sic est sibi in conscientia restituenda. Quamuis enim homo ob turpitudinem suam sit dignus, qui re sua priuetur, non tamen ideo ipso facto est priuatus. cùm aliud sit hominem esse dignum priuari, & aliud ipso facto priuatum esse vt constat ex illo celebri dicto Augustini; Peccator non est dignus pane, quo vescitur. Si res autem sit data simoniace, tunc non danti, sed Ecclesiæ, in cuius iniuriam res est data, venit restitutio facienda, iuxta dispositionem iuris in cap. de huc autem, de simonia Sed de his latius dicemus in subsequentibus.

Sententia D. Thomæ in solutione ad 1. ¶ In solutione ad primum argumentum dicit D. Thom. quòd quando res restituenda nociua est domino petenti, aut alteri, non reddenda, sed in aliud tempus, quando iam ex restitutione nullum sequetur incommodum, est fideliter seruanda. Et ratio est: Nam restitutio in vtilitatem domini rei ablatæ, vel detentæ, & non in eius perniciem fieri debet. Ex quo infert primo Caietanus, quòd principi iniustè bellum gerenti non est reddenda pecunia debita, qua diutius bellum gerat. Infert secundo, quòd clerico, aut cardinali volenti per simoniam comparare sibi beneficia Ecclesiastica, pecuniæ debitæ non sunt reddendæ. Infert tertiò, peccare mortaliter nummularios, qui huiusmodi hominibus beneficia, aut Ecclesiasticas dignitates pecunijs comparare volentibus, eas mutuò dant.

1. dictum certum. ¶ Sed quoniam hæc non æqualem continent veritatem, ad illorum intelligentiam aliqua erunt dicenda. Et, vt à certioribus incipiamus, dico primò, certũ esse, quòd quotiescunque aliquis bono modo, & sine iniuria alterius potest detinere depositum, ne illud reddat domino in malos vsus cõsumere volenti, siue id sit futurum cum iniuria alterius, siue sine illa, tenetur id ea charitate facere. Nam cum Deus vnicuique mandauerit de proximo suo, manifestè sequitur, quemlibet bono proximi consulere debere, siue illud corporale sit siue spirituale.

2. dictum certum. ¶ Secundò, etiam est certum, quòd, cùm quis petit ab alio rem suam, (siue is eam iusto, siue iniusto titulo habeat) ad occidendum se, vel alium, vel ad inferendum sibi, vel alijs in bonis corporis aliquod incommodum, vt si petat gladium ad amputandum sibi, vel alteri manum, aut etiam si petat rem suam ad nocendum alijs notabiliter in bonis fortunæ, nulla ratione est sibi restituenda. Probatur: Quilibet potens liberare proximum à tanto malo, à quo ipse, cùm sit in tam vehementi passione, nisi cùm magna difficultate liberare se non potest, tenetur; sed in præfatis casibus, qui habet rem petentis, potest illum liberare à malo, a quo ipse nisi magna cum difficultate non liberaretur: ergo tenetur id facere, atque ex consequenti tenetur non reddere rem illius, etiam enixe petenti. Secundò: Si furiosus iam haberet proprium gladium in manu ad se, vel alios occidendum, quilibet, qui sine suo notabili detrimento id efficere posset, tenetur illud à manu illius arripere: ergo à fortiori tenetur non dare, quod est in sua potestate. Nec obstat, quòd dominus sit inuitus, nam est inuitus irrationabiliter. Itaque hæc certa sunt.

Dubiũ de petẽto rem suã, vt illam perdat. ¶ Sed est difficultas, an si dominus rei eam obnixè petat, non, vt noceat sibi, nec alteri in bonis corporis, nec etiam, vt alteri notabiliter noceat in bonis fortunæ, sed vult pecuniam suam ad ludendum, vel ad dandum scorto, vel ad prodigendum, non obstante hoc, sit ei res sua restituenda. *1. Argumentum.* Et pro parte negatiua est argumentum. Restitutio, vt dicit D. Thom. hic in solutione ad primum, ordinatur in vtilitatem eius, cui restituitur, sed in casu posito ille, qui restituit nocet vero domino, cum si ipse non dedisset, alius non prodigeret rem suam: ergo id non debet facere.

2. Argumentum. ¶ Secundò: Vnicuique mãdauit Deus de proximo suo Eccles. 17. ergo depositarius tenetur consulere rei alterius seruando eam. Et confirmatur: Si aliqua ratione teneretur dare depositum ex eo esset, quod non licet retinere alienum domino inuito. sed hic dominus est inuitus irrationabiliter: ergo hoc non obstat.

Sententia Caietani. ¶ Ad hanc difficultatẽ Caietanus in isto commentario videtur respondere, non esse licitum reddere depositum sic petenti ad peccandum. Affirmat enim, quòd non liceat pecuniam depositam domino reddere, vt Cardinalatum emat, & longè minus alicui pecuniã in talem vsum mutuare. Cæterum quicquid sit de mutuatione, in qua maior videtur esse ratio culpæ, quia cum minus obligetur mutuans, magis videtur esse causa peccati, de deposito dico reddendum illud esse vero domino obnoxiè petenti, etiam si habens talem pecuniam certò sciat, dominum velle illam ad expendendum cum scortis, & vitijs sceleratis. *Sentẽtia authoris.* Hanc sententiam tenet Adrianus in quodl. q. 2. ad secundum argumentum, & Soto lib. 4. de iustitia & iure. q. 7. art. 1. quam & communiter sequuntur omnes Theologi. Et probatur primò ex illo Pauli ad Romanos 3. Non sunt facienda mala, vt inde veniant bona: sed retinere pecuniam alterius ipso inuito, quando ex illius concessione nihil amplius sequitur, quam quod ipse prodigat illam, est malum: ergo id non est faciendum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Est priuare alterum iure, quod sibi ex iustitia debetur: ergo. Et confirmatur: Non licet alicui retinere alium vi, ne intret ad scortum; ergo nec etiam licet retinere pecuniam vi, quam vult dare scorto. Secundò; Morale principium est, quod quotiescunque occurrunt duo mala simul, quorum vnum debet fieri, minus est eligendum: sed minus malum est quod alter prodigat pecuniam, aut rem suam, quàm quod tu ipso inuito illam detineas: ergo debes illam restituere. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Pecuniæ detentio est peccatum contra iustitiam, cùm detinens priuet alterum suo iure, & propria libertate, quod est iniustum, & collatio pecuniæ solum potest esse contra charitatem: sed maius malum est violare iustitiam, quam violare charitatem, quia maior est obligatio iustitiæ, quam obligatio charitatis: ergo potius hoc quam illud est faciendum. Vltimò: Ideò si occultus peccator petit Eucharistiam à proprio sacerdote, sacerdos tenetur illam ei dare, quamuis petens grauissime peccet, quia vtitur iure suo in petendo, & ideò; si maritus habens super se votum castitatis petit ab vxore debitum, vxor tenetur illud reddere, quamuis maritus peccet mortaliter, quia in petendo similiter vtitur iure suo: ergo

ergo pari ratione, quamuis dominus petat depositum ad consumendum illud cum scortis, depositarius tenetur id reddere, quia petens vtitur iure suo.

Obiectio. ¶ Et si quis argumentetur: Nemo habet ius ad peccandum: ergo quomodocunque ille petat depositum ad peccandum, etiam citra suam, aut aliorum iniuriam est illi denegandum, nonnulli respondent negando consequentiam. *Solutio aliquorum.* Nam dicunt, quod petit ad dandum, vel ad consumendum, ad quod habet ius licet non habeat ius ad culpam, quæ dationi, vel consumptioni adiungitur. Et sic in illa consequẽtia committitur vitium, quod dici solet, variatio appellationis. Hæc tamen solutio nihil valet. Nam eodem modo, quo non habet quis ius ad peccandum, nec etiam habet ius ad dandum, si datio est peccatum, vt in eo, qui dat simoniacè. Secus autem erit de mercede meretricis, in qua date non est peccatum, licet ipsa fornicatio peccatum sit. *Vera solutio.* Quocirca hac solutione omissa, quidquid sit de illo fine, ad quem dominus suam pecuniam petit, dico, nihil valere illam consequentiam. Nam petendo, quod suum est, vtitur iure suo. Et si dicas, petit, vt eo abutatur, ad quod non habet ius: ergo respondeo, quòd ius dupliciter potest accipi: Vno modo pro lege. Et sic nemo habet ius peccandi, cum neminem lex peccare permittat, approbando peccatum. Alio modo accipitur ius pro eo, quod est debitum, hoc est, pro eo, quo quis citra iniuriam vtitur. Et hac ratione dicimus, quod qui dat pecuniam suam simoniacè, vel ad aliud peccatum, vtitur iure suo, hoc est, dat quod suum est, atque adeò nemini facit iniuriam, nisi soli legi, quam iniuriam legi factam depositarius non tenetur vitare.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum argumentum in principio factum respondetur, illud quidem probare, quod si depositarius bono modo potest detinere depositum, ne illud in malos vsus consumere volenti reddat, tenetur id facere. Cæterum, si alius obnixè petat, debet date, nec tunc depositarius est, qui rei domino nocet, sed potius ipse est, qui sibi nocumentum infert.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam, vel potiùs distinguendo consequens. Nam si depositarius potest consulere rei alterius, sine aliqua illius iniuria, tunc verum est, quòd non debet depositum reddere, vt rectè colligitur ex illo testimonio. Cæterum, si consilium non potest dari, sine manifesta iniuria, vt contingit in eo, qui obnixè petenti rem suam reddere recusat, non debet tunc depositarius domino inuito depositum retinere; neque contrarium colligitur ex testimonio citato. Ad confirmationem respondetur, dupliciter posse contingere, quòd quis habeat rem alterius domino irrationabiliter inuito. Vno modo irrationabiliter inuito contra charitatem tantum, quod contingit, quando quis retinet eam rem, quam dominus in malos vsus vult conuertere, citra iniustitiam tamen. Alio modo, inuito irrationabiliter contra iustitiam. Quod contingit, quando qui retinet eam rem, quam dominus in suam, vel aliorum iniuriam vult conuertere, vt quando retinet quis inuito domino gladium, quo se, aut alium vult interficere. Hoc supposito dico, quod tunc tantum est licitum retinere rem alterius, domino inuito, quando ipse contra iustitiam est inuitus. Vnde cum in casu argumenti tantum sit inuitus irrationabiliter contra charitatem, fit, vt nemini sit licitum contra eius voluntatem rem suam detinere. Et si quis quærat, quænam sit ratio, propter quam est licitum retinere rem alterius domino contra iustitiam irrationabiliter inuito, & non inuito irrationabiliter contra charitatem: respondeo, id prouenire ex eo, quòd maiori vinculo tenetur quis vitare peccata alterius, quæ sunt contra iustitiam, in quibus necessariú est, quod innocens patiatur, quam quæ sunt contra charitatem: in quibus solum ille qui peccat detrimentum patitur spirituale, quod propria voluntate potest vitare.

¶ Diximus in superioribus, depositarium teneri ad non reddendum depositum, quando dominus eo vti vult ad suam, vel aliorum iniuriam, & similiter quando illud petit in malos vsus etiam citra aliquam iniustitiam, & similiter quando illud petit in malos vsus etiam citra aliquam iniustitiam, quamuis huius rei obligatio non sit adeo stricta, vt ex dictis patet; superest nunc disputare, quonam iure depositarius in his casibus teneatur rem alienam detinere, an, scilicet, ex iustitia, vel solum ex charitate. *Dubium.* Verbi gratia: Petit quis gladium suum ad occidendum alterum, & ille qui eum habebat ei dat, dubium est, an peccet contra iustitiam, & teneatur ad restitutionem damni subsequuti, vel potius solum peccet contra charitatem. Et quidem quod non peccet contra iustitiam probatur primò: *1. Argumentum.* Ille non tenebatur defendere fratrem ex lege iustitiæ, sed solum ex lege charitatis: ergo per hoc, quòd dedit gladium domino, quo frater fuit occisus, non peccauit contra iustitiam, sed solum contra charitatem. Et confirmatur: Si viderem ego Petrum gladio impetentem Paulum, & cum possem, non defenderem illum, non peccarem contra iustitiam, sed solum contra charitatem, vt ex se constat: ergo idem erit dicendum in nostro proposito.

¶ Secundò: Si talis depositarius peccaret contra iustitiam, ex eo præcipue esset, quod est causa homicidij: sed non est causa homicidij: ergo. *2. Argumentum.* Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Si dominus gladij, illum peteret coram iudice, & iudex præciperet, vt illum daret, depositarius teneretur gladium conferre, etiam si intelligeret sequuturam esse mortem, & tunc non esset causa homicidij: ergo nec antea. Probo consequentiam: Nam conferens eodem modo concurrit.

Tertiò: Si depositario graue damnum immineret à domino gladij, si illum non redderet, posset reddere, sine aliqua iustitiæ violatione: ergo etiam si reddat tali damno non imminente, non peccat contra iustitiam, nec est causa homicidij. *3. Argumentum.* Probo consequentiam: Nam homicidium est intrinsecè malum, & sic propter nullum metum faciendum.

¶ Vltimò: Si talis depositarius dando gladiũ peccaret contra iustitiam, sequeretur, quod eadem ratione peccaret contra iustitiam dando pecunias, quibus scit gladium emendum, & similiter peccaret contra iustitiam reddendo pecunias mercatori, quas scit dandas esse ad vsuras; atque ex consequenti teneretur ad omnium istorum restitutionem: *Vltimum argumentum.* Consequens autem videtur absurdum, & valde rigorosum: ergo & illud, ex quo sequitur.

¶ Caietanus in isto articulo solùm dicit eum, qui in casu posito reddit domino gladium, peccare. *Sententia Caietani.* Non autem explicat, an tale peccatum sit contra iustitiam, nec an reddens teneatur ad restitutionem, nec ne? Sed in summa, verbo, restitutio, cap. 1. explicans illam particulam, non manifestans, dicit; quòd qui non defendit proximum à morte, vel rapina, cùm potest, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem. Quod si verum est, à fortiori erit verum, quòd qui reddit gladium furioso occidere volenti, peccabit contra iustitiam, & obligabit restituere, ex mente

eiusdem

Sententia Soto. eiusdem Caietani. Soto lib. 4. de iustitia & iure q. 7. art. 1. constantissimè defendit, eum, qui reddit gladium peccare contra iustitiam, & teneri ad restitutionem damni subsequuti. Cæterùm, vt quid in hac re dicendum sit, explicemus, distinguere oportebit. Nam, vel dominus rei à depositario eam exposcit, vt sibi, aut alteri iniuriam faciat, nempe, se, aut alium occidendo, aut mutilando, aut percutiendo, aut etiam alijs in bonis fortunæ nocendo, vel solùm petit rem suam in aliquem alium abusum, qui non habet annexam iniuriam, scilicet, ad scortandum, ludendum, vel prodigendum.

1. Conclusio. Quo supposito sit prima conclusio: Si dominus re sua male vsurus est in sui, vel alterius perniciem, atque iniuriam, vtraque lege, charitatis, scilicet, atque iustitiæ tenetur depositarius illam non reddere: quod si secus faciat, tenetur restituere damnum subsequutum. Et quidem, quòd lege charitatis ad id sit obligatus, est res manifesta; cùm vnusquisque teneatur proximum diligere, sicut seipsum. Sed quod etiam teneatur lege iustitiæ, probatur: Contrarium facere est præbere materiam ad inferendam iniuriam alteri: sed vnusquisque ex iustitia tenetur non inferre alteri iniuriam: ergo si præbeat, peccabit contra iustitiam, atque ex consequenti obnoxius restitutioni. Secundò. Reddens depositum in casu, quo loquimur, est causa positiua damni subsequuti: ergo peccat contra iustitiam. Consequētia est nota, & antecedens probatur ex similibus casibus: Qui commendat, aut præparat gladium, quo scit alterum esse occidendum, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionē, vt constat ex lege si pignore. ff. de furtis item, qui vendit venenum, quo scit alterum esse occidendum, & qui vendit arma tempore iniusti belli, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem, vt docet Caietanus supra, q. 10. art. 4. & infra, q. 169. art. 2. ad 4. & si bellum iniustū fuerit contra clericos, qui vendit arma, manet excommunicatus, & irregularis, vt idem Caietanus dicit in eisdem locis: item qui dat alteri clauem adulterinam, qua scit furaturum, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, ex communi Doctorum sententia: sed isti non magis cooperantur iniustitiæ, quàm ille, qui dat gladium occidere volenti: ergo sicut isti sunt causa positiua damni, propter quod obligantur ad restitutionem: ita, & ille. Et confirmatur: Talis depositarius reddens gladium, secundum leges punitur tanquam malefactor: signum ergo est, quod violat iustitiam.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Si dominus re sua malè vsurus est citra alterius iniuriā, tunc sola lege charitatis tenetur depositarius illam non reddere, si commode & sine iniuria petentis id facere potest. Itaque, si habens rem alterius quam sine iniuria potest retinere, eam domino reddit, vt dilapidet, scortetur, profundat, prodigat, &c. solum peccat contra charitatem, & nullo modo contra iustitiam. Probatur: Aliud est non inferre malum, & aliud vitare: ad hoc enim tenemur ex charitate, & ad illud ex iustitia: sed reddere depositum in casu nostræ conclusionis, solùm est non vitare malum: ergo solum est cōtra charitatem, & nullo modo contra iustitiā. Et confirmatur: Dominus bona propria in malos vsus conuertendo citra alterius iniuriam, non peccat contra iustitiam, vt de se patet: ergo, nec qui talia bona ei reddit, vt illis malè vtatur. Probo consequentiam: Nam multo minor ratio iniuriæ apparet in hoc, quam in illo.

Ad 1. argumentum. ¶ Ad primum argumentum in contrarium factum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Aliud enim est non defendere proximum, & aliud positiue cōcurrere ad id, ex quo sequitur eius mors. Primum est contra charitatem, & secundum contra iustitiam. Hocque inuenitur in eo, qui gladium dat occidere volenti, & sic peccat contra iustitiam. Et eodē modo respondetur ad confirmationem.

Ad 2. argumentum. ¶ Ad secundum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationē dico, quòd quamuis eodem modo concurrat ad mortem alterius in genere naturæ qui reddit gladiū ex præcepto iudicis, & qui reddit ex propria voluntate, diuerso tamen modo dicitur concurrere in genere moris. Et sic, quando dat ex propria voluntate imputatur ad peccatum iniustitiæ; cum ex iustitia teneatur non inferre damnū alteri. At verò, quando dat iubente prætore, non imputatur ei ad culpam, cùm præcepto eius cuius est præcipere, atque consulere bono subditorum id faciat.

Ad 3. argumentum. ¶ Ad tertium argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam: nullus enim cum tanto detrimento tenetur fratris mortem cauere. Et quādo dicitur: Homicidium est intrinsece malum: ergo propter nullum metum est faciendum; respondeo verum esse, quando homo est per se causa homicidij. Cæterum, quando solùm est causa per accidens, qualis est ille, qui reddit depositum petenti, non tenetur cum suo grauissimo detrimento homicidium vitare.

Ad vltimū. ¶ Ad vltimum argumentum respondetur, negādo primam illationem: qui enim daret pecunias, quibus gladius emitur multum remote concurreret ad homicidium inde subsequutum. Ad secundum inconueniens de eo, qui redderet pecunias, quas scit dādas esse ad vsuras; dico primò, quòd fortè illud est verum. Vel possumus dicere secundo, quòd etiam dare huiusmodi pecunias est causa multum remota ad acquirendas vsuras. Nam vltra redditionem est necessaria voluntas ipsius mercatoris, atque etiā voluntas illius, qui vsuras persoluere debet, vt ille, qui reddit, dicatur causa damni inde subsequuti: cùm tamen ille, qui dat gladium volenti, multò magis propinqua occisionis causa existat, & ideò tenetur ad restitutionem.

Sententia D. Thom. in solutione ad 2. ¶ In solutione ad secundum argumentum, in quo de restitutione eorum, quæ pro crimine perpetrando ab aliquo conferuntur, agitur, dicit duo D. Tho. Primum est, quòd quando datio est illicita, & contra legem, vt quando quis aliquid simoniace, vel pro homicidio dat, tunc id, quod datur, nec est reddendum ei, qui dedit, nec etiam retinendum ab eo, qui pecuniam accepit, sed in pios vsus cōuertendum. Dicit secundò, quòd, si datio non est illicita, quamuis opus, pro quo datur sit illicitū, vt accidit in quæstu meretricio tunc is qui accipit, verum rei dominium acquirit, nec tenetur ad restitutionem. Et si quis contra istud secundum dictum D. Thom. argumentetur (Nam, vel ista datio dicitur licita, quia id, pro quo datur, est pretio æstimabile, vel quia non habet obiectum malum; primum dici non potest, nam sic pari ratione etiam diceretur licita & transferret dominium in illum, qui accipit, datio, qua quis pro homicidio pecuniam dat, si quidem emit id, quod est pretio æstimabile, cuius contrarium D. Tho. affirmat in primo dicto, & habetur expresse in iure; nec etiam potest dici secundū, tum quia datio, qua quis pro actu venereo pecuniam dat, non est bona ex obiecto, vt constat: tum etiam, quia quando quis dat pecuniam iudici, vt iustam proferat sententiam, talis datio est bona ex obiecto, & tamen non transfertur talis pecuniæ dominium in iudicem,

iudicem, vt patet ex iure: ergo male dicit Diu. Thom. quòd quando datio est licita, quanuis opus, pro quo datur sit illicitum, tunc is, qui accipit verum acquirit dominium, nec ad aliquam tenetur restitutionem,) *Explicatur litera D. Tho.* respondetur, D. Thom. in præsenti solam illam dationem vocare illicitam, quæ lege positiua non permittitur, quanuis stando in iure naturæ esset licita. Ex quo fit, quod, quia dare meretrici pretium pro actu venereo, non est lege prohibitum, dare autem pro interfectione est prohibitum, ideo illa donatio appelletur licita, & hęc illicita, & illa transfert dominium, & hęc non. Quanuis stando in solo iure naturæ per vtranque dominium transfertur, vt dicemus in subsequentibus. Et hoc quantum attinet ad explicationem literæ D. Thom.

Dubium graue de acquisitis per actum malum. ¶ Cæterùm ad explicandam veritatem eorum, quæ dicit, est non leuis difficultas, an acquisitum ex quouis opere peccaminoso sit necessario restituendum. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. *Sententia Caietani.* Prima est Caietani. Qui 2.2. quæstio 32. art. 7. supposito, quòd nec datio fit bene, nisi de re propria eius, qui dat, nec emptio, aut venditio potest fieri, nisi de re, quæ natura sua est vendibilis, dicit duo. Primum est, quòd, si id, quod datur, aut accipitur est alienum, & id, quod venditur, aut emitur, non est res vendibilis, vt res sacra, tunc taliter acquisita sunt necessario restituenda. Ratio illius est: Nam, cùm huiusmodi contractus non habeant idoneam materiam, fit, vt quæcunque acquisitio per illos facta sit secundum se mala, & inualida. Secundò dicit Caietanus, quòd si id, quod datur est proprium dantis & id, quod venditur, aut emitur, est venale, pretioque æstimabile, quanuis acquisitio alioqui sit peccatum, tunc acquisita ex talibus contractibus non sunt restituenda. Cæterùm hoc secundum dictum Caietani est apertè falsum. Et ratio est: Nam quæ quis acquirit hominis interficiendi causa, & quæ acquirit testis ob falsum testimonium, & quæ acquirit iudex ob iniquam sententiam sunt necessario restituenda, nec retineri possunt, vt infra dicemus ex mente D. Thom in hoc articulo, quamuis dentur hæc à veris dominis, & res pro quibus dantur sint pretio æstimabiles; atque vendibiles, non minus, quam turpis actio à meretrice præstita.

Sententia Panormit. ¶ Quocirca hac sententia Caietani omissa, est secunda opinio Panormitani in capit. quia plerique. de immunitate ecclesiarum, quæstio. 10. conclus. 3. indistinctè dicentis, quidquid acquisitum fuerit ex opere peccaminoso esse necessario restituendum. Eandem tenent Innocentius atque Hostiensis in ca. cum sit, de iudicijs. Ad quos etiam accedere videtur Paludanus in 4. dist. 15. Et probari potest hæc sententia aliquibus argumentis. *1. Arg. pro sententia Panormitani.* Primò ex cap. cum sit, de iudicijs. vbi summus Pontifex præcipit Episcopis, quòd compellant Iudæos, vt quidquid ex officio publico lucrati fuerint, restituant pauperibus. Et addit pro causa: Quia non est licitum Iudæis inter Christianos officium gerere. Quibus verbis significari videtur, omne illud, quod per actum illicitum fuerit acquisitum debere pauperibus dari. Et confirmatur ex cap. ad liberandum, eodem titulo. Vbi deferentes arma Sarracenis restituere præcipiuntur quidquid ex illicita illa negotiatione fuerit acquisitum.

2. Argum. ¶ Secundò sic argumentor. Si quis pretium accipit pro re sacra, tenetur illud restituere, vt constat ex Concilio Constantiensi, Sess. 43. & ex pluribus alijs capitibus iuris: ergo & qui accipit pretiũ opere peccaminoso tenetur illud restituere. Probo consequentiam: Quia qui accipit pretium pro re spirituali; ideò tenetur ad illius restitutionem, quia ipsa res spiritualis gratis donari debet, nec est pretio æstimabilis: sed nec etiam peccatum est pretio æstimabile, cùm ob nullum pretium sit faciendum: ergo si pretium pro illo accipiatur erit necessario restituendum.

¶ Tertiò: Excessus inter pretium, & id, quod pretio emitur, semper est restituendus, vt seruetur iustitiæ æqualitas: sed cum datur aliquid pro opere peccaminoso non seruatur iustitiæ æqualitas: ergo excessus erit necessario restituendus. *3. Argum.* Iste autem excessus est in toto valore pretij, cùm peccatum, quod émitur, sit nullius valoris atque nihil: ergo totum pretium pro actu peccaminoso acceptum erit restituendum.

¶ Medina Complutensis. C. de restitutio. quæst. *Sententia Medina.* 20. propter hæc argumenta tenet hanc eandem sententiam, sed moderamine adhibito. Dicit enim, quòd opus peccaminosum, pro quo pretium datur, dupliciter potest esse malum, vno modo absoluiè, & de sua intrinseca ratione, vt furtum, adulterium, fornicatio, alio modo non ex sua natura, sed ratione alicuius circunstantiæ extrinsecus aduenientis, vel loci, vel temporis, &c. Et hac ratione vendere rem iusto pretio, quod ex sua natura non est malum, potest reddi peccatum, ex eo, scilicet, quòd contractus fiat, aut cum excommunicato, aut in die festo, aut in loco prohibito, &c. Quæ omnia habent se tanquam circunstantię extrinsecus ipsi operi aduenientes. Hoc supposito, dicit, quod quæ acquiruntur per actum peccaminosum isto secundo modo, non sunt necessario restituenda, sed sunt illius, qui accipit. Si enim mercenarius, qui in die festo suas operas locauit, pretium accipiat, non tenetur ad mercedis restitutionem. Et ratio est. Nam, quòd hic pretio æstimatur non est dici festi violatio, quæ mala est, atque peccatum, sed huius hominis opera atque labor alteri fructuosus, & ob eam causam pretio dignus. Dicit secundo Medina, quòd acquisita ex opere peccaminoso primo modo, scilicet, ex adulterio, homicidio, aut fornicatione sunt necessario restituenda, vtpotè quæ dantur pro re nullius pretij. Addit tamen, quòd si quæ acquirantur ex opere malo non pretij nomine, sed alio titulo, scilicet, donationis, illa non sunt necessario restituenda. Nam si verbi gratia, propter perpetratum scelus det quispiam alicui centum, non tanquam illud emens, sed voluntariè donans, talia non sunt restituẽda. Ex quo infert, quòd si acquisita à meretricibus fuerint tanquam pretium operis obscœni, illa erunt omnino restituenda. Si autem fuerint liberè ab amatoribus donata, poterunt retineri. Et quia verosimile est eos, qui ad meretrices accedunt libere velle donare quæ illis conferunt, subinde dicit; ipsas meretrices regulariter loquendo non obligari ad restitutionem.

¶ Hæc sententia Medinæ quantum ad primum dictum est vera. *Impugnatio Medi.* Cæterùm quantum ad secundum in quo conuenit cum Canonistis superius citatis, est apertè falsa, & contra communem Doctorum sententiam. Et ratio est: Nam, quanuis peccatum secundum suam rationem formalem, id est ex ea parte; qua discordat à lege diuina, sit nihil, & nullius valoris, pro materiali tamen, quod potissimè intenditur ab emptoribus, est quædam actio humana liberè facta, coniunctaque cum labore atque vtilitate; ex quo fit, vt sit pretio digna, sicut reliquæ actiones humanæ; quæ ideò sunt vendibiles & pretio æstimabiles, quia conducibiles vitæ humanæ. Quod vt rectè intelligatur, aduertendum est, quòd de pretio vniuscuiusque rei dupliciter possumus loqui. Vno modo phisicè sine

cè sine vllo respectu, & comparatione ad aliud; qua ratione Philosophi naturales loquuntur. Et pretium isto modo nihil aliud est, quàm vniuscuiusque rei perfectio, & maius pretium maior perfectio. Alio modo possumus loqui moraliter. Et secundum illam considerationem solum illæ res dicuntur pretiosæ, quæ aliquo modo sunt vtiles, & conducibiles ad humanos vsus. Sumitur enim pretium morale, de quo nos in præsenti loquimur, per comparationem ad vsus humanos, habita ratione vtilitatis, & indigentiæ vniuscuiusque rei; ex quo etiam venditiones & commutationes ortum habuere. Si enim vnusquisque sibi ipsi sufficiens esset, nulla esset commutatio, nulla venditio, nulla emptio, atq; ex consequẽti, nec etiam pretium aliquod morale esset. Itaque humana necessitas est, quæ rebus vtilibus pretium constituit, & magis vtilibus maius pretium. Et sic ex vtilitate & ex maiori vtilitate omnium rerũ pretium ortum habuit: æstimationẽ autem rei etiã desumimus principaliter ex illius vtilitate, & minus principaliter ex alijs, nẽpe, ex difficultate, labore, periculo, sumptibus, quæ ipsam circunstãt. Ex quo fit, vt si qua res nullo modo est vtilis, quantumuis ex alia parte sit coniuncta cum magna difficultate, atque labore, nullo modo pretio digna nec æstimanda dicetur. Si autem est vtilis etiam si sit facillima, nulloque labore fiat, erit pretio digna; Et si cum alijs circunstantijs coniungatur, erit magis æstimanda, atque pretiosior. Ex quo rursus fit secundò, quòd, quoniam prima radix & præcipua ratio, atque fundamentum pretij & æstimationis rei, est vtilitas in ordine ad vsus humanos, quandiu aliqua res manet vtilis tandiu erit pretio digna: & tunc erit nullius pretij, quando facta fuerit prorsus inutilis. Vnde, quia turpitudo, quæ inest operi prauo non reddit illud inutile in ordine ad vsus humanos, fit tertiò, quòd opus peccati ex eo, quod peccatum est, non amittit suum valorem, atque ex consequenti, nec etiam amittit pretium, vt dicebam Medina, & alij iurisperiti: & sic iustè poterit vendi: & accipi pretium pro illo.

Vnde sumatur rei pretium.

¶ Alij Doctores alia ratione vtuntur ad respondendum difficultati propositæ. Supposito enim, quòd in his rebus, quæ turpiter acquiruntur, aliquando turpitudo se tenet solum ex parte recipientis, aliquando ex parte vtriusque, scilicet, dantis, & accipientis, & aliquando ex parte circunstantiarum; Dicunt primò, quòd si turpitudo tantum se teneat ex parte accipientis, vt si quis det iudici pretium, vt ferat iustam sententiam, tunc taliter acquisita sunt restituenda illi, qui dedit. Dicunt secundò, quòd si turpitudo se tenet ex parte vtriusque, vt cum datur aliquid iudici, vt proferat iniustam sententiam, aut gladiatori, vt hominem interficiat, taliter acquisita sunt restituenda non ei, qui dedit, sed pauperibus. Dicunt tertiò, quòd, si turpitudo tantum se tenet ex parte modi, aut circunstantiarum, vt cum quis operas suas in die festo conducit, taliter acquisita non sunt restituenda.

Sententia aliorum.

¶ Sed nec hæc sententia est vndequaque vera, quantumuis propiùs accedat ad veritatem. Errat enim in secundo asserto. Tum, quia quando aliquid datur meretrici, vt alliciatur ad turpitudinem, turpitudo se tenet tam ex parte dantis, quam ex parte accipientis: & tamen taliter acquisita non sunt necessario restituenda, vt dicit D. Thom. hic ad secundum, & nos probauimus latè in 1. tomo. quæst. 32. artic. 7. Tum etiam, quia, quamuis ità sit, quòd aliquando sunt restituenda illa, quæ per actum, in quo turpitudo intercedit ex parte vtriusque acquiruntur, vt cum quis dat iudici pretium, vt proferat iniustam sententiam, aut gladiatori, vt hominem interficiat; est tamen falsum affirmare, illud esse restituendum pauperibus, si intelligatur ante iudicis sententiam. Nam, cùm leges, quæ præcipiunt taliter acquisita pauperibus erogari, sint pœnales, fit, vt ante iudicis condemnationem non debeant quantum ad id, in quo pœnam imponunt, executioni mandari, vt diximus supra articulo tertio, huius quæstionis.

Impugnatur præfata sententia.

¶ Quocircà his omnibus sententiis prætermissis, vt quid in hac re verum sit, explicemus, aduertendum est primò, quòd, cùm restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ æqualitatem efficiens, vt diximus articulo primo huius quæstionis, tunc tantum erit inducenda, quando fuerit facta inæqualitas. In contractibus autem humanis, quantum attinet ad præsens institutum ex triplici fonte potest dimanare inæqualitas. Scilicet, vel, quia res, quæ venditur est nullius pretij, aut non tanti, quanti venditur. Vel, quia res, quæ gratis donanda erat, pro pretio datur. Vt si œconomus eleemosynã daturus aliquid à pauperibus peteret. Vel denique, quia contrahentes sunt inhabiles ad contrahendum. Itaque, si omnia ista à contractibus defecerint, nullo modo in eis inæqualitas reperiri poterit; atque ex consequenti, nec ex eis restitutionis obligatio inducetur.

Restitutio tãtum inducitur quando fuerit facta inæqualitas.

¶ Secundò est aduertendum, quòd aliqua res non sit pretio digna, aut quod sit gratis donanda, dupliciter potest accidere, scilicet, vel ex natura ipsius rei, vel ex positione, & ordinatione legis positiuæ ordinantis, atque præcipientis, vt quæ alioqui pretio digna erant, gratis dentur. Et quidem ex natura rei censentur nullius pretij, ea, quę vsibus humanis nullo modo sunt vtilia, vt supra diximus. Et similiter ex natura rei sunt gratis donanda ea; quæ ex natura ipsius rei sunt diuinitus in commune bonum infusa, nec labore nostro, aut marte acquisita. Quales sunt res spirituales. Dixi notanter; Ex natura rei diuinitus infusa. Nam si quis ex infusione acciperet scientiam rerum naturalium, vt Adam, atque Salomon, fortè non teneretur eam cæteris gratis impartiri. Quia, quamuis talis homo eam scientiam sibi per laborem non comparauerit, sed gratis datam habuerit; ex natura tamen rei competit illi, vt labore atque exercitio comparetur, & sic est infusa solum per accidens. Ex lege autem carent pretio, & sunt gratis donanda ea, de quibus nominatim prohibet lex, ne vendantur, aut præcipit, vt gratis dentur, quamuis alioqui ex natura sua sint pretio digna. Similiter etiam, quòd personæ sint inhabiles ad contrahendum, dupliciter accidere potest. Vno modo ex natura rei, quia scilicet, carent ratione, atque arbitrio, vel absolutè, vt furiosus, vel secundum quid, vt qui penitus ignorat, quid agatur, vel si non ignorat, fit ipso inuito. Hi enim omnes ex natura sua sunt inhabiles ad contrahendum. Ex quo fit, vt qui, vel ab ipsis aliquid emit, vel ipsis vendit quidpiam, quamuis res alioqui sint vendibiles, facit inæqualitatem ex defectu libertatis ex altera parte, & sic tenetur ad restitutionem. Altero modo possunt personæ esse inhabiles ad contrahendum, ex lege positiua, quæ quidẽ facit, vt qui alioqui stãdo in iure naturę erant inhabiles ad cõtrahendũ, ex legis ipsius iusta ordinatione sint inhabiles. vt pupilli & primogeniti, &c.

Quod res aliqua non sit digna pretio potest accidere dupliciter.

¶ Tertiò est aduertendum, quod actuum humanorum quidam sunt boni, & quidã sunt mali. Rursus ex bonis quidã sunt eiusmodi, vt ad eos efficiendos nulla lege obligemur, sed est in nostra potestate facere, vel

Diuisio actuũ humanorum.

non facere, vt ingredi religionem, & aliæ quæ sunt in consilio. Qui quidem actus, quia vtiles sunt, sunt pretio digni, & quia illos ex præcepto non tenemur facere, nec etiam obligamur eos gratis donare. Alij actus boni sunt, quorum habemus præceptum, consistunt que partim in negatione, vt non occidere, & partim in positione, vt Deum colere. Qui licet sint pretio digni, quia sunt vtiles, quia tamen sunt in præcepto, &c. & incumbit nobis necessitas illos efficiendi, vendi nequeunt, sed sunt gratis donandi. Alij actus humani sunt mali. Et hi omnes ex natura rei, quia sunt vtiles vsibus humanis, sunt pretio digni. Et, quia non est præceptum, vt gratis fiant, sed potiùs est præceptum, ne fiant; non tenemur illos gratis facere. Ex quo sequitur, quòd ex natura rei omnis actus peccaminosus, est pretio dignus. Cæterum ex ordinatione legis positiuæ est maximum discrimen inter hos actus malos. Nam eos, qui sunt cōiuncti cum iniuria alterius, lex positiua facit inuendibiles, vt furtum, homicidium, &c. vel quia voluit, vt tales actus nullius essent pretij, vel quia fecit ipsas personas contrahentes inhabiles, & inidoneas. De alijs autem actibus, qui fiunt citra alterius iniuriam, vt fornicatio, prodigalitas, &c. nihil statuit; sed eos suæ naturæ, & conditioni reliquit, &c.

1. Conclusio. ¶ His constitutis sit prima conclusio. Stando in iure naturæ ea, quæ quis accipit, vel pro faciendo opere bono, quod erat in præcepto, vel pro omittendo prohibito, sunt restituenda ei, qui dedit. Vt si, verbi gratia, dedit quis pretium iudici, vt ferat iustam sententiam, vel aureo mulierculo, ne scortetur. Hæc conclusio est contra magistrum Soto lib. 4. de iustitia. q. 7. art. 1. in solutione ad secundum. Illam tamen tenet glos. in l. vt puta. ff. de conditionibus ob turpem causam. quam sequuntur omnes Summistæ. Et probatur: Talia opera ex eo, quòd sunt in præcepto, sunt gratis donanda, vt paulò ante dicebam: ergo quamuis sint pretio digna, qui aliquid pro eis accipit tenetur ad illius restitutionem.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio. Stando in iure positiuo ei, qui huiusmodi res pretio emit ab alio, non semper datur repetitio; sed tunc tantum, quando emitur res alteri iniuriosa. Itaque, si quis det Petro centum, ne hominem interficiat, aut ne proferat iniustam sententiam, lege potest agere contra illum, & illa centum in iudicio repetere. Cæterùm, si illa dedit, ne scortaretur, non habet ex lege facultatem illa repetendi. Et quidem, quòd possit repetere in primo casu, habetur expresse in dicta illa lege, vt puta, iam citata. Sed quod non possit in secundo colligitur vero similiter ex eo, quòd lex illa est pœnalis, atque ex consequenti stricti iuris, nec extendenda, nisi ad ea, quæ expresse in illa ponuntur. Nulla autem ibi fit mentio de pretio, quod quis dat alteri, ne ea peccata committat, quæ sine aliorum iniuria perpetrari possunt. Ratio autem, propter quam in primo casu ex lege positiua datur facultas repetendi, & non in secundo, est, quia cùm finis legis sit prospicere bono communi, atq; consulere paci publicæ, ad quā maximè pertinet vt homines non solum pretio, sed etiam propria sponte ab aliorum iniuria abstineant, idcircò, si id propter pretium fecerint, datur facultas repetendi. Et siquis obiiciat contra istam conclusionem;

Obiectio. Stando in iure naturæ ea, quæ quis accipit, vel pro faciendo opere bono, quod erat in præcepto, vel pro omittendo prohibito, etiam si illud non sit alteri iniuriosum, sunt restituenda in foro conscientiæ, vt diximus in prima conclusione: ergo poterit conferens, nisi reddantur illa, in iudicio repetere; respondeo concesso antecedenti, negando consequentiam.

Responsio. Nam, quemadmodum aliquando contingit, quòd per aliquem contractum dominium rei transferatur, & tamen illius repetitio possit fieri in foro exteriori, ab eo, qui dominium non habet, vt diximus supra in 1. tom. quæst. 32. artic. 7. circa solutionem ad secundum agentes de ludo, in quo lex translationem dominij non prohibet, & tamen repetitionem concedit: ità etiam aliquando contingere potest, quòd ille, cui dominium debetur, rem suam in iudicio repetere non possit, vt est videre in illis mulieribus, quæ publicæ non sunt, quæ quidem non minus, quàm publicæ pro vsu sui corporis pretium accipere possunt, vt quæst. 32. artic. 7. circa tertiam conclusionem Diui Thomæ ostendimus. Vnde quid quidquam illis promisit tenetur in foro conscientiæ illud soluere, nisi fortè excessus iustæ æstimationis pro ratione personarum immodicus esset. Et tamen quamuis ad forum iudiciale meretrici datur in iudicio actio petendi pretium promissum, illi verò, quæ non est publico loco exposita, denegatur, vt constat ex lege idem si ob stuprum. ff. de conditionibus ob turp. cau. Et ità contingit in proposito, quod quamuis ille, qui accipit pretium pro faciendo opere bono, quod erat in præcepto, vel pro omittendo prohibito, quando illud non est alteri iniuriosum, ex lege naturæ in foro conscientiæ teneatur ad restitutionem pretij, in foro tamen iudiciali non conceditur ei, qui dedit, facultas repetēdi, nisi quando opus, pro quo datur, est eiusmodi, quod cedit in alterius iniuriam.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio: Stando in sola lege naturæ, quæ quis accipit in pretium pro rebus sacris & spiritualibus, sunt restituenda ei, qui dedit. Et quidem, quòd pro rebus spiritualibus accepta sint restituenda; probatur manifestè: Nam cum istæ res sint gratis donandæ, iuxta illud Christi, Gratis accepistis, gratis date; quamuis ex alia parte infinito pretio sint dignæ, quicunque illas vendit ex iure naturæ tenetur pretium restituere. Quod autem huiusmodi pretium, stando in iure naturæ, sit restituendum ei, qui dedit, negant multi: sed nos illud probauimus suprà quæst. 32 art. 7. circa secundam conclusionem D. Tho. De quo etiam plura dicemus infra in propria materia de simonia quæst. 100.

4. Conclusio. ¶ Quarta conclusio: Stando in solo iure naturæ, merces operis praui, atque peccaminosi, cuiuscunque generis sit illud, non est restituenda, sed est illius, qui accipit. Itaque quæ quis acquirit causa interficiendi hominis, aut iniustam sententiam proferendi, stando in solo iure naturæ, sunt propria illius, qui accipit, nec illa tenetur restituere. Hæc conclusio probatur eisdem rationibus, quibus suprà impugnauimus sententiam Medinæ, atque Canonistarum Quarum præcipua & fundamentalis est, quòd cùm istæ actiones non sint in præcepto, sed potiùs sint contra præceptum, nullus tenetur eas gratis exhibere. Et ex alia parte, quia in ordine ad humanos vsus afferunt vtilitatem, illis, scilicet, quorum causa fiunt, sunt pretio æstimabiles: & sic nullam facit inæqualitatem qui illas vendit, atque ex consequenti, stando in iure naturæ, non tenetur pretium restituere.

1. Arg. contra quartam conclusionem à nobis positam. ¶ Sed contra istam conclusionem sunt aliquot argumenta. Primùm desumitur ex D. Augus. Epist. 54. ad Macedonium. Qui dicit: Si iustitia syncerius consulatur, iustiùs dicitur aduocato; Redde quod accepisti, quando in iudicio contra veritatem astitisti, iudicem fefellisti, iniustam causam vicisti, quam

cuique

cuique dicitur in quolibet officio militanti; Redde quod accepisti, quando iudice iubente hominem nefarium vicisti, in iudicium adduxisti, & ne fugeret tenuisti, &c. Quibus verbis D. August. in hunc modum argumentatur: Si iustum est, vt iudex, aut minister iudicis restituat id, quod accepit pro condemnando nefario homine, & in carcerem reducendo: ergò multò iustius est, quòd aduocatus restituat, quidquid accepit pro iniusto patrocinio. Atque ex consequenti ex sententia Augustini secundum ius naturæ restituendum est illud, quod quis pro opere prauo accepit.

2. Argum. ¶ Secundo sic argumentor: Tenetur iudex restituere quod accepit pro iusta sententia ferenda: ergo à fortiori tenebitur restituere quod accepit pro iniusta.

¶ Tertiò: Iudas proditor, quamuis erat homo nequis-*3. Argum.* simus, non fuit ausus retinere pretium acceptum pro iniusta Christi Domini traditione, sed pœnitentia ductus retulit triginta argenteos, dicens, Peccaui, tradens sanguinem iusti; signum ergo est, quòd ex naturæ lege non est licitum retinere pretium pro prauo opere acceptum.

¶ Ad primum argumentum respondetur, D. August. *Ad 1. argum.* in illo loco non loqui de eo, quod est secundum ius naturæ, quo certum est aduocatum non teneri ad restitutionem eorum, quæ pro iniusto patrocinio accepit. Sed solum ostendit, quam iustum esset, quod legibus Imperatoris præciperetur, vt aduocatus restitueret quæ ex iniusto patrocinio acquirit, etiam si ad id ex naturæ iure non teneatur. Et si quis instet, D. August. dicere, iustius esse, quòd aduocatus reddat taliter acquisita, quàm quod iudex, aut eius minister restituant quod pro iusta sententia, aut pro debito ministerio acceperint, sed iudex etiam stando in iure naturæ tenetur facere restitutionem eius, quod pro iusta sententia accipit, vt diximus in prima conclusione: ergo est sententia D. August. quòd aduocatus ex eodem iure tenetur quidquid pro iniusto patrocinio datur, restituere; respondeo D. August. in illo loco non facere comparationem earum rerum in ordine ad ius naturæ, sed in ordine ad leges ciuiles, quas tacito quodam modo reprehendit, propterea quòd dant facultatem repetendi id, quod quis iudici pro iusta sententia proferenda tribuit, non autem concedunt repetitionem illarum rerum, quæ pro iniusto patrocinio aduocatis conferuntur, cum tamen maior sit malitia & iniquitas aduocati, quàm iudicis.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam iusta sententia cum sit in præcepto, & gratis conferenda, vendi non potest. At verò sententia iniusta, quia est pretio digna, nec gratis conferenda, cum non sit in præcepto, sed potiùs contra præceptum, bene potest ex natura rei pro pretio dari absq; eo, quòd inæqualitas fiat.

Ad 3. argum. ¶ Ad tertium argumentum respondetur primò, male deductum argumentum ex tam pessimi hominis facto. Vel secundo respondetur, id naturale esse hominibus, quod cùm graui aliquo affectu corripiuntur incitati à vi passionis, plura faciunt, ad quæ alioqui non tenentur. Et sic Iudas ex mœrore, quem de suo facinore conceperat se suumque scelus detestans, non solum proiecit pretium, quod apud se poterat retinere, sed etiam diuinæ pietati diffidens, seipsum laqueo suspendit. Vnde, sicut non valet argumentum; Iudas laqueo se suspendit: ergo & nos idem facere debemus: sic etiam nec concludit, quòd si Iudas non retinuit pretium pro iniusta Christi venditione acceptum, nec etiam quicunque alij illud pro male factis retinere possunt. Vel tertiò respondetur, id factum fuisse à Iuda non vt satisfaceret iustitiæ, sed Deo sic disponente, vt vaticinium illud adimpleretur, quod fuerat prædictum ex eis nummis agrum emendum in sepulturam pro pauperibus, vt sic Christus omni ex se vtilis esset mortalibus.

¶ Quinta conclusio: Suppositis legibus ciuilibus, *5. Conclusio.* & iure positiuo, quæ dantur pro operibus prauis coniunctis cum alterius iniuria, sunt necessariò restituenda. Probatur ex lege mulctarum. C. de modo mulctandi. vbi omnia sic acquisita adiiciuntur fisco. De huiusmodique iniuriosis operibus est intelligenda lex illa generaliter, de verborum obligationibus, cum dicit, turpes stipulationes esse nullius momenti. Agit enim solum de operibus cum alterius iniuria factis. Est etiam pro hoc textus in cap. non sanè. 14. q. 5. vbi id peculiariter de iudice iniustè ferente sententiam diffinitur. Et ratio huius decreti est, non quia actiones prauæ non sunt pretio dignæ; iam enim constat ex superioribus eas ex natura sua iustè posse vendi; sed quia sublato pretio minus homines allicientur ad inferendam aliis iniuriam.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui aliquid acquisiuerunt ex operibus prauis iniuriosis, teneantur illud statim restituere ante iudicis cõdemnationem? Et pro parte negatiua est argumentum. Tales obligantur ad restitutionem ex lege pœnali: sed huiusmodi leges non obligãt ante iudicis condemnationem: ergo. In hoc tamen sit sexta conclusio: illa bona sunt *6. Conclusio.* restituenda ante iudicis condemnationem. Hanc ponit Mag. Soto. lib. 4. de iustitia q. 7. art. 1. ad 2. Et probatur: Lex ipso iure reddit personas inhabiles ad recipiendum aliquid pro operibus iniuriosis: ergo si recipiant, tenentur illud statim in conscientia restituere. Nec obstat argumentum in contrarium adductum. Nam vt diximus art. 3. huius quæstionis. illæ leges pœnales, quæ tantum imponunt pœnam consistentem in priuatione, bene possunt obligare ad illam ante iudicis condemnationem. Et talis est lex, quæ facit personam inhabilem ad recipiendum quidquam ex opere iniurioso.

¶ De eo autem, cui debet fieri restitutio ante iudicis condemnationem, est non leuis difficultas inter Doctores. Soto loco citato, dicit illud esse restituendum ei, qui dedit. Et ratio illius est: Quia licèt per legem ille, qui accipit, fuerit redditus inhabilis ad retinendum quod non erat suum, ille tamen, qui dedit, non potuit priuari re propria ante iudicis cõdemnationem. In hoc tamen sit septima conclusio: Pretium *7. Conclusio.* acceptũ pro sententia iniusta, aut pro homicidio perpetrando causa subsequuta, est restituendum, non illi, qui dedit, sed pauperibus ante iudicis condemnationem, & post condemnationem iudicis, fisco. Posui illam particulam, causa subsequuta. Nam quando opus, pro quo pretium datur, non subsequitur, certum est, illud esse restituendum illi, qui dedit iuxta id, quod diximus in principio huius articuli de contractibus conditionalibus. Et quidem, quòd pretium illud non sit restituendum ei, qui dedit, probatur efficacissima ratione: Standu in solo iure naturæ, secluso omni iure positiuo, ille, qui dat pecuniam pro homicidio subsequuto, non manet dominus illius pecuniæ: ergo nec per ius positiuum iuri naturali superadditum acquirit dominium talis pretij. Consequentia patet: Nam ius positiuum non fauet delicto illius, qui dat pecuniam pro homicidio; faueret autem, si præciperet sibi restitui rem, cuius dominiũ stãdo in iure na[turali]

ad se nō pertineret. Antecedens autē probatur. Quia libera & spontanea voluntate abdicauit à se dominiū illius pecuniæ, & transtulit illud in eum, cui dedit. Nihil autem est magis æquum, quàm, quòd per domini voluntatem, volentis rem suam in aliū transferre, dominium conferatur, vt dicit Instit. de rerum diuis. §. per traditionem. Et confirmatur: Per ius positiuum, ille, qui accipit pretiū, ità redditur inhabilis ad illud retinendū, vt non acquirat dominiū illius, cum tamen stādo in solo iure naturæ, illud acquireret: ergo à fortiori ille, qui dat, & stando in solo iure naturali non haberet dominiū illius pretij, per ius positiuum redditur inhabilis ad illud recipiendū: atq; ex cōsequenti non sibi sed pauperibus, sed fisco debet restitui. Hāc sententiam tenet Cord. lib. 1. q. 32. art. 3. & Couar. regula peccatum. p. 2. §. 2. Dixi autem in conclusione, illud pretium ante iudicis condemnationem esse restituendum pauperibus, & post condemnationem fisco. Tum, quia, vt docet D. Tho. infr. q. 66. art. 7. res, quæ homini redundant, pauperum sustentationi iure naturæ debentur, iuxta illud D. Ambros. Esurientiū panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis; miserorum redemptio, & absolutio est pecunia, quam tu in terra defodis, &c. quod refertur. 47. d. Tum etiam, quia sunt quamplurima capitula iuris positiui, quæ dicunt ea, quæ proprio domino carent pauperibus esse distribuenda, qualia sunt, c. cum tu. de vsuris. & c. qui habetis, &c. nō sanè. 14. q. 5. Ex quo fit, vt quotiescunq; alicui rei legitimus dominus deest, illud pauperibus sit tribuendum. Fisco autem nunquam datur, nisi id, quod post iudicis sententiam ei fuerit applicatū. Cum ergo in casu, de quo loquimur res, quæ datur pro homicidio perpetrando non possit retineri ab illo, qui accipit, nec etiam debeat reddi illi, qui dedit, sequitur, quòd caret vero domino: & sic ante iudicis condemnationem danda erit pauperibus. Et ad fundamentum Soti respondetur, falsum esse, quòd ille, qui dedit pecuniam pro homicidio priuetur re sua ante iudicis condemnationem per hoc, quod non restituatur illi. Nam cum ipse iam non habeat dominium illius, sed illud in alterū transtulerit, manifestè sequitur, quod nihil ab eo aufertur.

8 Conclusio. ¶ Octaua conclusio: Quæ dantur pro opere turpi nulli iniurioso, vt pro stupro, fornicatione, &c. nō solum secundum legem naturalē, sed etiam secundū leges humanas non sunt restituenda. Hæc conclusio est diffinita in l. idem. ff. de cōditionibus ob turpem causam. Vbi dicitur, quòd licèt meretrix turpiter agat in eo, quòd meretrix est, non tamen turpiter facit in eo, quod pretium accipit pro meretricio. Et confirmatur: Nam licèt meretrix non sit domina sui corporis, est tamen domina vsus ipsius. Vnde pro illo vsu poterit pretium & mercedē exigere. Maximè cum in legibus humanis non tantum permittantur meretrices, sed etiam pretium taxetur. Et quod dico de meretricibus, est etiam dicēdum de alijs fœminis inhonestis, cuiuscunq; sint conditionis: imò & de viris, si aliquid acceperint. vt libidini fœminæ, vel alterius viri deseruiāt, cum omnium sit vna & eadem ratio, scilicet, quòd actiones illæ sunt pretio æstimabiles, nec talis conditionis, vt debeāt gratis exhiberi. Nec præterea ea alia parte est lege prohibitum, ne detur pretium pro illis. De hac re videnda sunt quæ diximus in 1. tom. quæst. 32. art. 7. circa tertiam conclusionem D. Thom.

Ad arg. pro sententia Panorm. ¶ Restat nunc respondere ad argumenta in principio huius quæstionis facta pro opinione Canonistarum. Vnde ad primum & secundum dico, quòd textus in illis adducti particularem cōtinent determinationem, nec ex illis aliqua potest desumi vniuersalis contraria nostris conclusionibus. Ad tertium respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico; falsum est, quod peccatum nullius est valoris, vt ex superius dictis satis constare potest. Et hæc de tota ista difficultate.

¶ In solutione ad tertium argumentum explicat D. Tho. cui, & quomodo sit facienda restitutio, quando verus dominus nō comparet, vel quia mortuus est, vel multum distans, vel omnino ignotus. Et cōstituit tres propositiones. Prima est: Si dominus est mortuus, restituenda est eius hæredibus, qui personam defuncti repræsentant, & succedunt in iure, quod ille habebat. Secunda propositio: Si creditor sit absens transmittenda est illi res, si commodè fieri poterit, & si nō potest cōmodè transmitti, debet in aliquo loco tuto deponi, vt domino cōseruetur. Tertia propositio: Si Dominus sit omnino ignotus, præmissa sufficienti diligentia ad ipsum inquirendum, restitutio est facienda pauperibus, vel alijs pijs vsibus: per hunc enim modū redditur res domino meliori modo, quo potest. Hæc dicit D. Tho. in solutione ad tertium, quæ suo ordine erunt explicanda. Et quidem circa primam propositionem nihil aliud est dicendum, nisi quod siue hæredes sint necessarij, quales sunt illi quos testator, nisi legitima ratissimaque de causa exhæredare non potest, vt filij respectu parentum, & parentes respectu filiorum, siue succedentes ab intestato, vt fratres atq; consanguinei, siue ex testamento, vt alieni quomodocunque quis sit alterius hæres, eidem est facienda restitutio. Et si desunt hæredes restituendum erit illud pauperibus, vel in pios vsus consumendum. Et in hoc omnes conueniunt. Circa secundam propositionem est aduertendum, quòd si non potest commodè res transmitti, nec est vltra spes, quod in posterum dabitur commoditas transmittendi, iudicari debet de illa, ac si dominus esset mortuus. Siquis autem quærat quando dicetur res commodè posse transmitti? respondeo ad id considerari debere valorem rei, distantiam, creditoris sumptus in ipsa transmissione faciendos, aliásque circunstantias ad arbitrium boni viri. Et si sumptus & labor transmissionis rei valorem excedunt, non dicetur tunc commodè posse transmitti, vt bene notat Scotus in 4. dist. 15. q. 2. art. 5. Et idem est dicendum, si moraliter certum est periculum, quod res transmissa ad dominum non perueniet.

Sententia D. Tho. in solut. ad 3.

Explicatur litera Diui Thom.

¶ Sed maior est difficultas de sumptibus, atque expensis, quibus res transmitti debeat D. Thom. de hoc nihil determinat. Soto lib. 4. de iustitia q. 7. art. 1. ad 5. breuiter dicit, quòd qui via iniusta debitum contraxit suis expensis tenetur illud transmittere, secus autem est de eo, qui via iusta cōtraxit. Sed latius atq; melius Medina. C. de restit. q. 2. art. 3. & Ledesma, 2. p. 4. q. 18. art. 5. ad 3. & Nauar. in Manuali. cap. 17. nu. 42. De quorum mente dico primò, quòd, si debitor sic erat bonæ fidei possessor, quòd rem suam esse & nemini eam debere putabat, tunc satisfacit, si quando scierit se debitorem esse, rem illi soluat, seu restituat, aut restituendam deponat, vbi se repererit, nec tenetur rem ad creditorem suis expensis mittere. Itaq; satis est, ei significare, se debitorem esse, & rem debitam seruare, vel in loco tuto eam deponere. In hoc dicto communiter conueniunt Doctores. Et ratio est: Nam cum iste solum teneatur ad restitutionem ratione rei alienæ, & non ratione iniustæ acceptionis, satis erit rem ipsam reddere eo tempore, & eo loco, quo rem alienam esse resciuerit.

Dubium.

1. Dictum.

¶ Dico secūdò, quòd malę fidei possessor ille scilicet, 2. Dictum.

qui iniu

qui iniustè contra voluntatem domini detinet rem vltra tempus constitutum propriis expensis, tenetur illam remittere ad locum, in quo accepit, vel iniustè occupauit. Ita habetur expressè in cap. redintegranda. 3. quæst. 1. & lege si vero. ff. de rei vendicatione. Et ratio est. Nam aliàs iniquitas furis legitimo domino, qui iniuriam passus est præiudicium afferret, quod per restitutionem non repararetur.

3. Dictum. ¶ Dico tertiò, quòd si Dominus iniustè spoliatus recedit à loco, in quo res ab eo ablata fuit, & eam illuc erat asportaturus, non tenetur debitor propriis expensis illam ad ipsum transmittere, sed satis erit, quòd rem transmittat illis expensis deductis, quas dominus in asportatione facturus erat. Probatur. Nam licèt fur teneatur rem acceptam restituere cum damnis, & lucris cessantibus inde consequutis, nullum tamen aliud tenetur lucrum superaddere. Esset autem nouum lucrum, si domino sine expensis rem, quam ipse cum dispendio asportaturus erat remitteret.

Quæstio. ¶ Sed quid, si in transmissione pereat ipsa res ob nuntij infidelitatem, vel alio casu? Medina, atque Ledesma locis citatis respondent cum Panormitano in

Responsio. cap. significante. de pignori. quòd, si transmissa res debita erat in propria specie, & in indiuiduo, & transmittens adhibuit diligentiam moraliter sufficientem; si res pereat, non tenetur valorem restituere. Et ratio est: Nam cum non sua culpa perierit, non sibi, sed creditori, qui eius rei dominium habebat, perire debet. Si autem res non erat debita in propria specie, & individuo, sed solum secundum valorem, atq; pretium, tunc si transmissum pretium in via pereat non liberatur transmittens ab obligatione restitutionis. Et ratio est: Nam, cum pretium illud nondum in creditoris potestatem peruenerit, nec eius subiectum sit dominio, sed adhuc maneat in dominio debitoris, non creditori sed debitori perire debet, nisi fortè creditor nuntium misisset, vel aliter trãsmissionis modum determinasset, tunc enim ipsi periret res & non debitori transmittenti. Hic modus dicendi verissimus est, quamuis in primo casu addendum existimo, quod si res in propria specie & indiuiduo erat debita, & trãsmittens erat malæ fidei possessor, iniustéque accepit vel retinuit rem, non liberatur ab obligatione restitutionis, nisi quando cum effectu res ad domini potestatem peruenit. Vnde quantamcunque diligentiam adhibeat ad securè transmittendum, si res perit adhuc tenetur valorem restituere. Et ratio est: Nam, cum ille non solum teneatur ad restitutionem ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis, quo ad vsque res ad dominum perueniat, iniustæ acceptionis obliquitas perseuerat, censetúrque per iniuriam proximus damnificatus, quod damnum per restitutionem erit adhuc resarciendum.

Verus rei dominus dupliciter potest ignorari. ¶ Circa tertiam propositionem D. Thom. in qua de restitutione eorum, quorum dominus ignoratur, agit, aduertendum est dupliciter posse contingere, quòd alicuius rei verus dominus ignoretur. Vno modo in particulari & non in vniuersali. Quod accidit, quando quis certò scit se debere vni ex duobus, vel tribus, ignorat tamen in particulari quis illorum sit. Vt si verbi gratia, mercator certò sciat, se defraudasse vnum è duobus mercatoribus, cum quibus contractum iniuit & ignoret vter illorum fuerit. Idémque contingit in duce bellum iniustum gerente qui certò scit prædam à se factam esse hominum alicuius certæ ciuitatis: ignorat tamen in particulari quid cuiusque sit. Et in his casibus certum est, rem esse diuidendam inter eos, de quibus dubitatur, magis, vel minus pro ratione dubij: nec aliter restitutio fieri potest. Alio modo potest contingere, quòd ignoretur verus rei dominus, cui restitutio est facienda in vniuersali. Et tunc etiam est certum secundum omnes, quòd diuidenda est inter pauperes, vel in alios pios vsus conuertenda, vt ex pluribus capitibus iuris manifestè constat, maximè ex cap. cum tu. de vsuris. Vbi dicitur acquisita per vsuras restituenda esse pauperibus, quando non supersunt illi, à quibus accepta fuere, nec eorum hæredes. Et assignatur pro ratione, quia non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.

¶ Cæterùm de iure, quod pauperes habent ad huiusmodi iniustè acquisita quando verus illorum dominus ignoratur in vniuersali non leuis est controuersia inter Doctores Soto lib. 4. de iustitia. quæst. 7. art. 1. ad 3. dicit, quòd stando in solo iure naturali huiusmodi incerta debita sunt reipublicæ, vel ciuitatis. Nam cum res vniuersæ in communi sint traditæ humano dominio, quarum diuisio iure gentium facta est, fit, vt dum expectatus legitimo tempore dominus non comparet, iteratò veniant in vsum publicum. Addit tamen, quòd quoniam Christi vicarius totius reipublicæ Christianæ curam gerit, iure & meritò potuit hæc bona, quasi communia reipublicæ pauperibus applicare, qui eiusdem reipublicæ sunt egena membra, & sic re vera ea applicauit. Ex quo infert primò, quòd dominium harum rerum non transit in pauperes, ac si creditorum essent hæredes; sed dum ipsis datur, quasi creditoribus soluitur, & tunc per dationem acquirunt verum dominium. Infert secundò, quòd quando respublica his debitis ad alios pios vsus eguerit, cessat tunc ius erogandi pauperibus. Ius enim positiuum, quale dicit esse hoc de conferendis iniustis acquisitis, quando ignoratur dominus pauperibus non potest iuri naturali derogare. Hæc Soto. — *Dubium de iure quod habent pauperes. Sententia Soti.*

¶ Couarruuias in reg. peccatum. p. 3. § 1. de mente D. Tho. in isto art. dicit incerta debita non solum iure humano, sed etiam naturali esse restituenda pauperibus, vel in alios pios vsus cõuertenda. Quæ sententia mihi multò magis probatur. Quocircà ad illius explicationẽ sit prima conclusio: Bona ab aliquibus iniustè accepta, quamuis verus illorũ ignoretur dominus, non efficiuntur communia, sed semper manent in dominio priorum dominorum. Dixi notanter, iniustè accepta. Nam de bonis amissis, quæ vulgò appellãtur mustrencos, alia est ratio, vt postea dicemus. Hæc conclusio est contra Sotum, vbi supra. Illam tamen tenet Caietanus hic, & videtur esse D. Thom. in solut. ad 3. Vbi dicit, quòd si ille, cui debet fieri restitutio, est omnino ignotus, debet homo restituere secundum quod potest, scilicet, dando eleemosynas pro salute ipsius, siue sit mortuus, siue viuus. Quibus verbis apertè significat hominem illum ignotum bonorum illorum non amisisse dominium; siquidem expẽdenda esse dicit in eo, quod ei fuerit magis vtile. Et ratione sic argumẽtor: Nullus amittit dominium rei, quam habet, nisi vel voluntate sua, vel legis sententia: sed nulla est lex; quæ dominum à quo bona iniustè ablata sunt, suis bonis priuet, ob id, quod dominus ignoratur, nec aliqua potest esse iusta causa talem legem condendi, nec prætereà ipse dominus à se abdicat illorũ bonorum dominium: ergo semper manet dominus, quamuis sit ignotus. Et confirmatur: Nam aliàs sequeretur, quòd per solã alterius iniuriã priuaretur quis suarum rerũ dominio; quod non est dicendum. Prætereà hoc ipsum probatur ex tacito quodã cõsensu atq; iudicio — *Sententia vera. 1. Conclusio.*

omnium Doctorum, & legum, de huiusmodi bonis loquentium. Qui dicunt, atque iudicant expendenda ea esse in illis, quæ magis videbuntur conformia voluntati veri domini. Qualia sunt distributio in pauperes, & in alios pios vsus. Quod nunquam dicerent, si iudicarent, per talem veri domini ignorationem fieri communia.

2. Conclusio.

¶ Secunda conclusio: Ista bona vero domino ignoto restituenda sunt eo modo, quo melius ei restitui possunt. Hæc conclusio sequitur ex priori. Nam si adhuc dominus ignotus habet dominium istarum rerum, sequitur, quod ei & non alteri meliori modo, quo fieri potest, sunt restituenda.

¶ Sed quoniam res aliqua vno è duobus modis potest alicui reddi, scilicet, vel dando eam ei in manu sua, quam restitutionem fieri ignoto domino est impossibile, vel ex ipsius voluntate rationabiliter præsumpta consumendo illam in eo, quòd sibi vtilius futurum iudicatur. In hoc sit tertia conclusio:

3. Conclusio.

Talia bona iniustè accepta, quorum domini ignorantur, conuertenda sunt in eos vsus, qui fuerint futuri vtilissimi vero domino, quales sunt eleemosynæ, suffragia. &c. Probatur: Nam hoc facere est illi sua bona restituere meliori modo, quo potest.

Corollarium contra Sotum.

Ex hoc infero primò contra Magistrum Sotum non esse de iure positiuo, sed de iure naturali, quod bona iniustè acquisita in pios vsus conuertantur. Nam cum ius naturale sit; quòd suum vnicuique reddatur; & conuertere ista bona in pios vsus, sit illa veris dominis restituere, manifestè sequitur, non esse minus de iure naturali, quod in pios vsus diuidantur, quam quòd veris dominis reddantur. Infero secundò, quòd quamuis sola potestas ecclesiastica possit determinare vsum pium, in quem ista bona sint conuertenda, vtpotè ad quam pertinet determinare illa, quæ spiritualia sunt, aut conferunt ad bonum spirituale (cùm enim ista bona, vt dixi, ex natura rei consumi debeant in vtilitatem & commodum spirituale veri domini, & istud commodum parari possit multis modis, potestas ecclesiastica poterit diffinire vnum certum, quo paretur) cæterùm conuertere ista bona in alios diuersos vsus, nec Papa, nec Rex potest facere, nisi in casibus, in quibus possunt pro bono reipublicæ accipere bona priuatorum. Et ratio est: Nam cum ista bona verè sint bona priuata, & non communia, vt ex dictis patet, sequitur, quòd nec Papa, nec Rex licitè poterit ea accipere, nec illa conuertere in vsus publicos, nisi in illis casibus, in quibus tanquam illi, quibus incũbit cura totius reipublicæ, possunt bona ciuium pro commodo & necessitate communitatis accipere. Verum tamen est, quòd minor causa erit aliquando sufficiens ad hoc, vt Rex conuertat ista bona in vsus reipublicæ, quàm alia, quorum domini non ignorantur. Probabiliter enim præsumimus, quod domini ignoti faciliùs permittent pro bono reipublicæ abdicari à se illa bona, quam illa, quæ actu possident, & quorum fructum percipiunt.

Dubium de rebus inuẽtis.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum idem sit dicendum de rebus inuentis, quod dicimus de rebus iniustè acquisitis, quando facta sufficienti diligentia illorum verus dominus ignoratur.

Sententia Caietani.

Caietanus in præsenti partem tenet affirmatiuam, quam sequitur Nauarr. in Manual. cap. 17. n. 170. & Couarr. in regul. peccatum. p. 1. §. 1.

Fundamenta Caiet.

Estque hæc communis sententia omnium Summistarum in verbo, inuentum, & omnium ferè iurisprudentium in cap. cum tu. de vsuris, & cap. cum sit, de Iudæis. Qui vnanimiter dicunt res inuentas, de quibus verosimiliter creditur, quòd habent dominum, licet facta sufficienti diligentia inueniri non possit, esse necessario restituendas pauperibus, vel in alios pios vsus distribuendas, nec posse ab inuentore retineri. Et probatur: Tum, quia eadem videtur esse ratio de his inuentis, ac de alijs debitis incertis. Tum etiam, quia in auth. omnes peregrini. C. communia. de success. & l. pen. tit. 1. p. 6. dicitur, bona peregrini defuncti ab intestato, cuius hæredes non inueniuntur, distribuenda esse per iudicẽ in pios vsus.

Aliorum sententia.

¶ Alij affirmant, quod huiusmodi bona post elapsum tempus à lege statutum censentur communia, & vt talia applicantur illis, quibus à lege applicari præcipiuntur.

Sarmiento.

Cæterùm Sarmiento. 6. select. c. 10. ex professo docet huiusmodi bona retineri posse tuta consciẽtia ab inuentoribus, post factam sufficientem inquisitionem: quam etiam sententiam tenent aliqui ex iunioribus Thomistis: in eádemq; propendit multum Soto lib. 5. de iustitia. q. 3. ar. 3. ad 2. quę & mihi videtur probabilissima.

Sententia vera.

Et probatur primò: Huiusmodi bona haberi videntur pro derelictis à vero domino: ergo in nullius bonis existunt; atque ex consequenti, qui ea primo occupauerit, sine iniustitia poterit retinere. Et confirmatur; In iure pro eodem reputantur ignorari dominum rei, & rem nullum habere dominum, vt latè ostendit Sarmiento vbi supra: sed si istæ res nullum haberent dominum, fierent primi occupantis: ergo idem etiam contingit in proposito. Secundò. Qui reperit thesaurũ acquirit eius dominium, saltem quantum ad partem illius, vt omnia iura proclamát, quæ est videre apud Sotum loco citato: ergo, & qui inuenit bona à dominis derelicta, & quasi projecta. Probo consequentiam. Nam eadem est vtriusq; ratio. Sed de hoc plura dicemus infr. q. 66. art. 5. ad 2.

Ad fundamentum Caietani.

¶ Et ad fundamentum primæ opinionis dico, non esse eandem rationem de inuentis, & de alijs debitis incertis iniustè contractis. Hæc enim per iniustitiam fuêre occupata, & nulla æquitas patitur, vt ex sua iniustitia quis commodum reportet. At verò illa iustissimè possidentur ab inuentore. Nec lex citata de peregrino mortuo facit contra nos; bona enim illius non dicuntur incerta. Et sic secundum iura, cùm ille decesserit ab intestato, debuit per iudicem de bonis illius in fauorem animæ suæ suppleri testamentum. Nec etiam obstant aliæ leges huius regni, quibus bona incerta, quæ vulgò appellantur, mostrenca, iudicibus tradi præcipiuntur, vt post factam per certum tempus sufficientem domini inquisitionem, eo non inuento regiæ cameræ adiudicentur, vt est videre lib. 6. nouæ Recopilat. tit. 13. leg. 67. & 68. Non inquam obstant hæ leges, quia non sunt receptæ, tanquã obligantes in conscientia. Imò multi de earum æquitate dubitant, inter quos vnus est Couar. loco citato. nu. 5. An autem ille, qui rem inuenit, possit domino comparẽti aliquid ab eo petere pro eius traditione, quod vulgò appellatur, hallazgo, explicatur à Sarmiento, vbi supra, ex mẽte aliquorum doctorum. Et resolutio est, quòd solum potest petere expensas, si quas fecit pro rei custodia, aut pro veri domini inquisitione. Nisi fortè dominus sua sponte, atque liberaliter in gratiarum actionem, aliquid ei vltra largiri velit, tunc enim licitum esset illud recipere.

Dubium.

¶ Est aliud dubium circa eandem D. Th. propositionem, an in casu, quo facienda est restitutio pauperibus, sit liberum debitori, quibus voluerit restituere; vel potius teneatur facere restitutionem ex Episcopi autoritate, & secundum eius electionem.

Sẽtẽtia Host. & aliorum.

Hostien. in capit. cum tu. de vsuris, quem etiam sequuntur alij Doctores, dicit necessariam esse ad hoc Episcopi autorita

Fundament. autoritatem. Quod probat ex cap. cum sit. de Iudæis. Vbi dicitur: Iudæos inter Christianos officium publicum gerens quæcunque ex tali officio lucratus fuerit, inter pauperes Christianos secundum prouidentiam diœcesani distribuere est compellendus. Idem etiam videtur statutum in illo cap. cum tu. de vsuris. quantum ad illa, quæ vsurarius illicitè acquisiuit, quandiu non constiterit de vero domino. Et ratione sic argumentor. Episcopus ex officio habet, quod sit pater pauperum, & quod suscipiat eorum curam, vt constat ex cap. diuinæ. 87. dist. & ex cap. Episcopus. 3. distin. 88. ergo ad ipsum propriè pertinebit administrare bona pauperibus debita, illaque distribuere.

Sententia Nauar. & aliorum vera. ¶ Contrariam tamen sententiam tenent Nauarro in Manuali cap. 17. num. 92. Soto libr. 4. de iustitia. quæst. 7. artic. 1. ad 3. & alij cum Syluestro verbo restitutio 3. qu. 5. Vbi plurimos ad hoc citat autores, qui vnanimiter dicunt, eum, qui restitutioni est obligatus, ob incerta debita iniustè contracta, per seipsum sine Episcopo, & etiam sine confessore restituere posse. Pro qua sententia facit capit. sicut dignum. de homic. §. eos autem. Vbi de quodam, qui bona defuncti inique detinebat & ex ipsis quædam pauperibus erogauerat dicit, quod quæ aliena erant, si poterant eis, quorum fuerant restitui, non debebant pauperibus erogari. Vnde à contrario colligitur, quod si non poterant ijs, quorum fuerant bona illa, restitui, quod poterat ea pauperibus erogare. Idem etiam probatur ex cap. religiosus. de testam. lib. 6. Vbi in sententia habetur executorem testamenti liberè debere mandata exequi testatoris. Ex quo loco sic colligo argumentum. Executor liberè, hoc est, sine Episcopi autoritate, potest mandata exequi testatoris: ergo à fortiori ipse testator si viueret posset per seipsum restitutionem, tam certorum, quàm incertorum facere. Et ratione sic argumentor: Si verus dominus compareret, illi debitor factus erat restitutionem per seipsum, & non per Episcopum: ergo idem poterit & debebit facere quàdo restitutio fit non domino immediatè, sed pauperibus; siquidem eadem est vtriusque ratio. Et confirmatur. Quilibet habet facultatem, & ius proprium conscientiam exonerandi, & satisfaciendi suæ obligationi, prout sibi melius videbitur expedire: sed prædicta restitutio fit ad exonerandã debitoris conscientiam: ergo poterit ipse eam facere pro sua voluntate. Quin potius addiderim cum Nauarro loco citato, quòd Episcopus contrarium iubere non poterit, nec regulariter in eo contra voluntatem debitoris se interponere. Quod est adeò verum, quòd consuetudo in contrarium minime valeret; siuè, quia cõtra legem naturalem esset; siuè, quia irrationabilis. Dixi regulariter: Nam in quatuor casibus bene poterit Episcopus talium bonorum restitutionem aduocare. Primus est, quando restitutioni obligatus moritur absque hærede, & executore. Secundus, quando qui restituere tenetur non vult id facere, & in iudicio contra illum proceditur. Tertius, quando qui restituere debet non rectè distribuit. Quartus, quando huiusmodi res ab eo, qui est, aut fuit manifestus vsurarius possideotur, vt est videre in Nauarro loco citato. Ex quo infertur, quod poterit debitor eligere pauperes non solum ex oppido, vbi intulit iniuriam, sed etiam ex alijs. Et quamuis sit optimum consilium, eligere pauperiores, atq; meliores, nõ tamen est de necessitate rigorosa satisfactionis: sed satis erit eligere minus pauperes, dũ modo vere pauperes sint. Imò & si ipse debitor sit pauper pro ratione suæ necessitatis, etiam poterit sibi partem retinere, vt communiter dicunt supra citati autores. Et ratio horum est: Nam cum obligatio huiusmodi bona pauperibus restituendi non fundetur in aliquo iure, quod ipsi pauperes per se primo habeant, sed in iure, quod ipse dominus habebat, satis erit quòd restitutio quibuscunque pauperibus fiat.

Quinam veniant nomine pauperum. Nomine autem pauperum intelligimus non solum eos, qui communiter dicuntur pauperes, sed etiam quoscunque alios pro ratione sui status indigentes: imò & ecclesias atque monasteria ornamentis, luminaribus, ædificijs, & alijs similibus indigentia, vt docent Syluest. verb. restitutio. 3. quæst. 3. & Nauar. ca. 17. nu. 93. & in Apologia de reditibus ecclesiast. quæst. 5. monito. 18. Quo loco ad idem propositum citat Ioann. Andr. D. Thom. Adrian. & alios. Verum tamen est, quòd, licèt de rigore autoritas Episcopi ad huiusmodi restitutiones in pauperes faciendas non sit necessaria, si res tamè esset alicuius momẽti, optimum mihi videretur consilium Episcopi autoritatẽ interponere, vel saltim iudicium prudentis consiliarij. Maximè quando debitor totum, vel partem vult sibi applicare, cùm nullus in causa propria habeatur rectus iudex.

Ad fundamentũ Hostiensis. ¶ Et ad argumentum primum factum pro sententia Hostien. quod desumitur ex capit. cum sit. de Iudæis. respondetur, eo in loco solum fieri sermonem de Iudæo, cui cum esset interdictum officium publicum dari, ipse tamen illud exercès multa à Christianis extorsit. Quæ cum incerta essent Christianis pauperibus erant eroganda. Et cum non esset iustum huiusmodi erogationem illius Iudæi fidei committere, qui & alienarum rerum cupidus erat, & Christianos odio habebat, quos expilliare, prout poterat conabatur, idcircò ordinatum fuit, vt diœcesani manu, aut autoritate ea bona distribuerentur. Quod similiter agendũ esset, quando distributio fidei debitoris commissa haberetur suspecta. Ad aliud ex capit. cum tu. de vsur. dico, textum illum potiùs agere pro nobis, quam contra nos. Habetur enim ibi in sententia, quod vsurarij cogendi sunt vsuras restituere ijs, à quibus eas acceperunt, vel hæredibus suis, & eis deficientibus, pauperibus erogare. Quibus verbis potius significatur, non cõpetere Episcopo ius bona incerta pauperibus erogandi, licèt ei competat ius compellendi vsurarios, vt incertas vsuras pauperibus distribuãt, quàm eius cõtrarium. Ad rationem respondetur, officium Episcopi, erga pauperes esse, dare illis eleemosynas de proprio, procurareque, vt alij eas dent. Non tamen ex huc colligere licèt, quòd habeant ius ad eas eleemosynas distribuendas, quas alij, vel sponte sua, vel ex debito faciunt.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm ille, qui in pauperes distribuerat ea debita incerta, quorum dominus inueniri non poterat, teneatur posteà verò domino comparenti, eadem sibi iterum restituere. Hanc difficultatem versat Gabriel in 4. dist. 15. qua st. 2. art. 3. dub. 4. & Sylucst. verbo, restitutio 3. quæ. 4. De quorum mente dico primò. quod si non præcesserat sufficiens domini inquisitio, in tali casu tenetur debitor iterum bona restituere. Et ratio est: Nam, cùm vsque *Responsio.* ad talem inquisitionem non debeat dominus iudicari ignotus, vt rectè docet Soto loco citato, fit, vt iniustè fuerit spoliatus. Dico secundò, quod si facta sufficienti domini inquisitione bona fide, distribuit omnia, quæ habebat, nihil amplius tenetur restituere, etiam si verus dominus compareat. Bona enim fides non patitur, vt semel exactum amplius exigatur, vt dicitur de regul. iur. in 6. reg. 83. Et ratio est: Nã ille iam semel perfectè satisfecit suæ obligationi. Dixi notanter,

tamen, si omnia, quæ debebat distribuit: Nã si solum distribuisset partẽ, residuum teneretur vero domino restituere, etiam si per bullam compositionis Papæ, vel eius commissario satisfecisset: non enim præsumitur, Papam voluisse facere compositionem, nisi in casu, quo vetus dominus amplius nõ compareret. Quid autem sit dicẽdum de huiusmodi bullis compositionis, & vtrum bene faciant, qui illis vtuntur explicabimus infra quæst. 66. art. 5. circa solut. ad 2. argum. D. Thom.

Nota circa solutionem ad 4. D. Thom. ¶ In solutione ad quartum argumentum, dicit D. Tho. quod quamuis ex proprijs arctius teneatur quis parentibus succurrere, quàm alienis; illa, quæ aliorum sunt, potius sunt reddenda ipsis, quàm parentibus impendenda, nisi in casu extremæ necessitatis; in quo posset, & deberet quisque etiam auferre aliena, vt patri subueniret. Circa quod est grauis difficultas, debitore & patre in extrema necessitate existentibus, cui illorum teneatur debitor, si non potest vtrique subuenire. Et similis dubitatio est, quando creditor, & debitor laborant extrema necessitate, nec debitori est aliud, quo sibi possit subuenire, nisi quod à creditore accepit, an teneatur illud domino reddere? Sed quoniam de hoc latè diximus in 1. tom. quæst. 31. art. 3. idcircò hic ab huius rei disputatione supersedemus. Solet etiam quæri, an ille, qui in extrema necessitate cõstitutus, rem ab alio acceptã consumpsit teneatur illã restituere, cum ad pinguiorem fortunam peruenit? Sed hoc similiter est à nobis disputatum, 1. tom. quæ. 32. artic. 5. Quo etiam loco latè diximus de dominio, quod ecclesiastici habent respectu rerum ecclesiasticarum, & an teneantur illa restituere, quando prodigè consumunt; quæ est materia quinti argumenti D. Th. in isto art. Videte ibi.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrùm teneatur semper restituere ille qui accepit.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quòd nõ teneatur semper restituere ille, qui accepit. Per restitutionẽ enim reparatur æqualitas iustitiæ, quæ consistit in hoc, quod subtrahatur ei qui plus habet, & detur ei qui minus habet. Sed contingit quãdoque, quòd ille qui rem aliquam subtraxit alicui, nõ habet eam, sed deuenit ad manus alterius: ergo non tenetur ille restituere qui accepit, sed alius qui rem habet.

2 ¶ Prætereà, Nullus tenetur crimen suum detegere. Sed aliquando aliquis restitutionem faciendo, crimen suum detegit: vt patet in furto, ergo non semper tenetur ille qui abstulit, restituere.

3 ¶ Prætereà, Eiusdem rei non est multotiens restitutio facienda. Sed quandoque multi simul rem aliquã surripiunt, & vnus eorum eam integrè restituit: Ergo non semper ille qui accepit, tenetur ad restituendum.

¶ Sed contra, ille qui peccauit, tenetur satisfacere. Sed restitutio ad satisfactionem pertinet: ergo ille qui abstulit tenetur restituere.

¶ Respondeo dicendum, quòd circa illum qui rem alienam accepit, duo sunt consideranda: scilicet ipsa res accepta, & ipsa acceptio. Ratione autem rei tenetur eam restituere, quandiu eam apud se habet: quia quod habet vltra id quod suum est, debet ei subtrahi, & dari ei cui deest secũdum formam commutatiuæ iustitiæ. Sed ipsa acceptio rei alienæ potest tripliciter se habere. Quandoque enim est iniuriosa, scilicet contra voluntatem existens eius, qui est rei dominus, vt patet in furto, & rapina. Et tunc tenetur ad restitutionẽ, non solũ ratione rei, sed etiã ratione iniuriosæ actionis, etiam si res apud ipsum non remaneat. Sicut enim qui percutit aliquem, tenetur recompensare iniuriam passo, quamuis apud ipsum nihil maneat: ità etiam qui furatur, vel rapit, tenetur ad recompensationem damni illati, etiam si nihil inde habeat. Et vlterius pro iniuria illata debet puniri. Alio modo aliquis accipit rem alterius in vtilitatem suam absque iniuria cum voluntate, scilicet eius cuius est res, sicut patet in mutuis. Et tunc ille qui accipit, tenetur ad restitutionem eius quod accepit non solum ratione rei, sed etiam ratione acceptionis, etiam si rem amiserit: tenetur enim recompensare ei, qui gratiam fecit: quod non fieret, si per hoc damnum incurrat. Tertio modo aliquis accipit rem alterius absque iniuria, non pro sua vtilitate, sicut patet in depositis. Et ideò ille qui sic accepit, in nullo tenetur ratione acceptionis. quinimo accipiendo, impẽdit obsequium. Tenetur autem ratione rei. Et propter hoc si ei subtrahatur res absque sua culpa, non tenetur ad restitutionem: secus autem esset si cum magna sua culpa rem depositã amitteret.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd restitutio non ordinatur principaliter ad hoc, quòd ille qui plus habet, quàm debet, habere desinat: sed ad hoc, quòd illi qui minus habet suppleatur. Vnde in his rebus quæ vnus potest ab alio accipere sine eius detrimento, non habet locum restitutio: putà cum aliquis accipit lumen à cãdela alterius. Et ideo quamuis ille, qui abstulit, non habeat id quod accepit, sed in alium sit trãslatum: quia tamen alter priuatur re sua, tenetur ei ad restitutionem, & ille qui rem abstulit ratione iniuriosæ actionis, & ille qui rem habet ratione ipsius rei.

¶ Ad secundum dicendum, quòd homo, etsi non teneatur crimẽ suum detegere hominibus, tenetur tamen crimen suum detegere Deo in confessione: & ita per sacerdotem, cui confitetur, potest restitutionem facere rei alienæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia restitutio principaliter ordinatur ad remouendum damnum eius, à quo est aliquid iniuste ablatum: ideò postquam ei restitutio sufficiens facta est per vnum, alij non tenentur ei vlterius restituere, sed magis refusionem facere ei † qui restituit: quod tamen potest condonare. *† Alias quandoque.*

Summa Textus.

SVpposito, quòd in eo, qui rem alienam accepit duo possunt considerari, scilicet, res accepta, & acceptio, quæ adhuc potest esse duplex, vna iniusta, vt in rapina, altera iusta, vt in mutuo, & in deposito, respondet D. Thom. ad difficultatem propositam per quatuor propositiones. Prima conclusio: Qui habet rem alienam quocunque modo eam habeat tenetur illam restituere ratione rei acceptæ. Probatur: Qui habet id, quod est alterius, habet plus quàm suum est, & damnificatus similiter habet tantundem minus in suo: ergo secundum formam iustitiæ commutatiuæ oportet inter hos æqualitatem constituere, auferendo ab eo, qui habet plus, & dando illi, qui habet minus, vt sic fiant æquales, sicut erant à principio antequam vnus plus & alter minus haberet, quam suum erat. Secunda conclusio: Qui iniustè aliquid accepit, vt accidit in furto, & rapina, tenetur illud restituere, etiam si id penes se non habeat ratione iniustæ acceptionis. Probatur: Qui alteri iniuriam intulit tenetur eandem resarcire, etiam si nulla inde sibi fuerit lucri accessio, ob id, scilicet, quod alteri, vel famam, vel honorem abstulit: ergo pari ratione, qui iniustè ab aliquo rem accipit ratione damni illati, similiter obligandus erit ad restitutionem. Tertia conclusio: Quicunque accipit aliquid ab aliquo iustè, hoc est, domino volente, sed propter solam accipientis vtilitatem, vt accidit in mutuo tenetur illud restituere, non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione acceptionis. Vnde, quantumcunque sine colpa sua pereat, adhuc erit obligatus ad restitutionẽ. Probatur: Nã qui rem alienam iustè in suũ vsum accipit, non solũ propter beneficium accepium, sed etiam de iustitia obligatur alterum indemnem seruare. Quarta conclusio: Qui accipit aliquid ab alio iustè, non propter suam vtilitatem, sed propter vtilitatem ipsius dantis, vt accidit in deposito, tenetur illud restituere ratione rei acceptæ, & nõ ratione acceptionis. Quare, si res illa pereat sine magna culpa accipientis, ad nullam amplius obligabitur restitutionem. Probatur: Qui isto modo rẽ accipit nõ fit custos ex iustitia, sed ea gratia, & beneuolẽtia: ergo si absque sua culpa pereat non sibi, sed domino perit.

Explicatio Articvli.

Omnis obligatio restitutionis oritur vel ex re accepta vel ex iniusta acceptione. EX doctrina huius articuli sufficienter colligitur, omnem obligationem restitutionis ortum habere, vel ea re accepta, vel ex acceptione. Inter quæ hoc est discriminis. quòd res aliena semper obligat, vt cõstat ex prima conclusione. Acceptio autem rei alienæ non obligat semper, nisi quando vel est iniusta, vel facta in vtilitatem solum recipiẽtis. Et differunt præterea in eo, quod obligatio restituendi orta ex sola re aliena, solum durat pro tempore, quo manet res apud eum, qui illam habet; cùm tamen obligatio, quæ habet ortum ex acceptione, perpetuò duret, vt infra dicemus. Nomine autem rei alienæ in præsenti intelligimus, non solum ipsam rem acceptam præcise, sed etiam pretium illius, si fuerit vendita, vel commutata; & fructus, qui ea tali re fuerint percepti, & denique totum illud, in quo quis ex re aliena fuerit factus ditior. Id enim totum restituendum venit eodem titulo, quo ipsa res; vt bene notat Caietanus in isto articulo. Non autem erit restituendum illud, quod bona fide ex fructibus rei fuerit consumptum, absque eo, quod ille, qui consumpsit, fuerit factus ditior, vt communiter colligunt Doctores ex lege. item veniunt. §. præter hæc. ff. de peti. hæred. & ex l. sed & si lege, eodem titul. Itaque, si quis bona fide accepit à latrone agrum, cuius fructus per aliquod tempus percepit, statim ac resciuerit, agrum illum fuisse alienum, tenetur illum vero domino restituere cum omnibus suis fructibus, non solum quos habet, sed etiam quos illis vsibus cõsumpsit; in quibus, nisi tales fructus haberet, alia propria bona erat consumpturus, deductis tamen expensis atque laboribus. Cæterùm, si illos fructus consumpsit, quia illius agri donatione, vel acquisitione factus ditior, statum mutauit splendidiusque vixit, tunc nihil præter agrum, tenetur restituere: siquidem ex alienæ rei acceptione non factus est ditior. Alia exempla adducit ad hoc idem declarandum Soto lib. 4. de iustitia. quæst. 7. arti. 2. Videte ibi. Dixi notanter, rem alienam esse restituendam cum fructibus, qui ea tali re fuerint percepti: Quia si nõ ea re ipsa, sed ex industria possidentis prouenıant fructus, non erunt obnoxij restitutioni. Vnde, siquis bona fide haberet pecunias alienas, & eis alijs lucraretur, non teneretur talia lucra restituere, cùm non ea pecunia secundum se, sed ex arte & industria illis vtentis prouenire sint dicẽda.

Dubium. ¶ Sed dubiũ est, vtrũm siquis bona fide emit quidquam à latrone, & posteà eadem bona fide illud vendit alteri, deinde autem cognoscit rem illam esse alienam, teneatur rescindere contractum, reddereque pretium emptori, & rem vero domino? *1. Arg. pro parte negatiua.* Et pro parte negatiua est argumentum: Iste vendit rem, quam nec ratione rei alienæ, nec ratione iniustæ acceptionis tenetur restituere: ergo nullam fecit iniustitiam, atque ex consequenti non tenetur rescindere contractum.

2. Argumen. ¶ Secundò: Si illa res esset ablata ab eo, qui eam vendit, vel esset consumpta eo in tempore, quo bona fides durabat, nulla amplius esset obligatio restitutionis, vt omnes Doctores concedunt: ergo nec quando venditur bona fide.

1. Argum pro parte affirmatiua. ¶ In contrarium tamẽ sunt non minora argumenta. Primum est, pretium, quod venditor accepit non est suum: ergo tenetur illud restituere. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Accipit illud pro re, quæ non est sua: ergo nec ipsum pretium est suum.

2. Argumen. ¶ Secundò: Iste venditor nullo titulo potest rei venditæ pretium retinere: ergo tenetur illud restituere. Probatur antecedens: Non potest illud retinere titulo venditionis, quæ nulla est, nec titulo rei propriæ, cum id pretium ex re aliena proueniat, ergo nullo titulo.

3. Argument. ¶ Tertiò: Si apud talem vẽditorem aliquis fructus rei furtiuæ maneret, teneretur illũ restituere, vt paulò ante dicebam: sed id pretium est veluti fructus rei alienæ: ergo etiam tenetur illud restituere.

Vltim. argu. ¶ Vltimò: Siquis bona fide emeret vitrum pro gẽma, & eadem bona fide illud venderet, posteaque cognosceret esse vitrum, teneretur id emptori explicare, & rescindere contractum, vt omnes Doctores cõcedunt, quia tenetur quisque seruare emptorem indẽnem, reddereque illi venditionem certam, atque securam: ergo idem etiam erit dicendum in nostro casu.

Sententia Soti. ¶ Soto lib. 4. de iustitia. quæst. 7. art. 2. in huius dubij explicationem dicit tria. Primum est, quòd talis venditor non tenetur aliquid domino rei restituere, vt probant argumenta pro parte negatiua facta. Dicit secundò, quòd talis venditor tenetur rescindere contractum, pretiumque emptori reddere, vt ipsum seruet indemnem. Dicit tertiò, quòd, si non est metus quod aliquando sciatur rem esse furtiuam, vel quod aliquando res à secundo emptore petetur, nõ tenetur

ille,

ille, qui bona fide vendit, nec pretium reddere emptori, nec rem domino. Et quidem quod non obligetur ad restituendum aliquid vero domino, probatur argumentis in principio factis. Quòd autem nec etiá obligetur ad reddendum pretium emptori, patet; quia in casu posito nullum damnum ei dat.

Impugnatur Soto & explicatur vera sententia.

¶ Cæterùm, meo iudicio, hæc sententia Soti, præter quam quòd quantum ad duo priora dicta secum pugnare videtur, quantum ad tertium est apertè falsa. Quod suo ordine probatur. Et primò, quòd secum pugnet, quãtum ad duo priora dicta, est manifestum. Nam si venditor, de quo loquimur, tenetur rescindere contractum, vt emptorem seruet indemnem, vt dicitur in secundo dicto, qualiter potest esse verum, quòd nihil tenetur domino restituere cum eo ipso, quòd rem venditam apud se habeat, debeat illam restituere vero domino ratione rei alienæ, vt ipse fatetur? Quod autem tertium dictum etiam sit falsum probatur argumentis secundo loco factis. Et præterea, quia nullus apparet titulus, propter quem talis venditor pretium rei alienæ possit retinere. Quare tenebitur in omni euentu rescindere contractum, remque vero domino restituere: Vel, si id non potest fieri, tenebitur pretium dare ei qui patitur.

Ad 1. argum. pro parte negatiua.

¶ Et ad primum argumentum respondetur, venditorem illum ratione rei alienæ teneri ad restitutioné. Id enim pretium est alienũ; vt ex dictis constat. Quare, si bona fide illud etiam consumpsisset, nec ex tali consumptione fuisset factus ditior, nihil teneretur restituere.

Ad 2. argum.

¶ Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam in casibus antecedentis ille, qui rem consumpsit, vel à quo ablata est sine eius culpa, nec ratione rei alienæ, nec ratione acceptionis tenetur ad restitutionem. At verò in casu, de quo loquimur qui rem vendit est obnoxius restitutioni ratione rei alienæ, cuius pretium apud se retinet. Et sic non est æqua vtriusque ratio.

Aliud dubiũ.

¶ Est aliud dubium, vtrùm, qui bona fide emit ré à latrone, quá posteà scit esse alienam, teneatur eá vero domino restituere, vel potius possit eá latroni reddere, vt pretiũ pro illa datum recuperet? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est quorundam, qui dicunt talé emptorem teneri rem vero domino restituere, & non latroni, etiam cum iactura pretij, quod pro illa dedit, si verosimiliter credit, latronem talem rem vero domino non redditurum. Hanc sententiam tenet Soto lib. 4. de iustitia, quæst. 7. artic. 2. Ledesma in 2. part. 4. quæst. 18. artic. 6. Couar. in regula peccatum, part. 3. no. 3. & Medina. C. de restitut. quæst. 10. Verum tamen est, quòd Medina affirmat hoc solum habere verum, quando res empta non est vsu consumptibilis. Nam si sit consumptibilis vsu, & latro maneat potens ad restituendum illam in alijs rebus vero domino, dicit, quòd emptor nec tenetur illam reddere vero domino, nec latroni, vt pretium recuperet; sed poterit eam sibi retinere. Cæterùm hæc distinctio Medinę meritò reijcitur à Couarruuia, loco citato. Quapropter ea omissa, generaliter probatur prædicta opinio, quantum ad omnia bona.

1 Senten. (beside "re, vt pretiũ pro illa datum recuperet")

1. Argum.

Primò: Quicunque habens rem alienam tenetur eam vero domino restituere, vt dicit D. Thom. in prima conclusione: sed talis emptor habet rem alienam: ergo tenetur eam vero domino restituere, & non latroni.

2. Argum.

¶ Secundò: Latrone non comparente, talis emptor teneretur rem vero domino restituere, etiam cum iactura proprij pretij: ergo, etiam si latro compareat. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Nam per accidens est, quòd latro compareat, vel non compareat, ad hoc, vt habens rem alienam ad illius obligetur restitutionem. Et confirmatur: Si latro esset mortuus, vel absens, statim emptor teneretur ré vero domino restituere: ergo etiá si sit præsens. Probo consequentiam: Nam ex eo quòd latro sit præsens, dominus rei non habet minus ius ad rem suam, quàm si esset absens.

3. Argumen.

¶ Tertiò: Qui emit rem à latrone non potest eam vendere, vt pretium suum recuperet: ergo nec dare eam latroni propter eundem finé. Probo consequentiam: Nam latro minus ius habet ad rem alienam, quàm quis alius.

Vlt. argum.

¶ Vltimò: Si emptor, postquam cognouit rem esse furtiuam, reddit eam latroni, vt pretium recuperet, in foro exteriori condemnabitur, vt eam iterum vero domino restituat: ergo id tenebatur in conscientia facere ante condemnationem. Probo consequentiam: Nam forum externum quando non fundatur in falsa præsumptione, semper est iustum, & foro conscientiæ conueniens.

2. Senten.

¶ Secunda sententia est quorundam Iuniorum, dicentium, quòd qui bona fide ignorans rem esse furtiuam illam emit, cùm primum contrarium resciuerit potest eam latroni reddere, vt suum pretium recuperet. Cæterùm si mala fide, hoc est, sciens, aut verosimiliter dubitans rem esse furatam, eam emit, tenetur omnino illam domino restituere, etiam si pretij pro ea dati iacturam pati debeat.

3. Sentent.

¶ Tertia sententia est in alio extremo, quæ asserit eum, qui emit rem à latrone, etiam si mala fide id fecerit, posse illam ei, à quo emit reddere ad recuperandum suum pretium, si aliter ipsum recuperare non potest. Hanc tenet Alexand. Alen. 4. part. quæstio. 86. memb. 3. artic. 1 Gabriel in 4. dist. 15. quæst. 3. artic. 3. dubio 5. Summa Angeli. verbo restitutio, versiculo, emens, quæstione 1. & Nauarro in Manuali capit. 17. numero 84. Et probatur: Quilibet debet sibi magis, quàm alteri consulere: ergo talis emptor non tenetur rei dominum seruare indemnem cum æquali suo dãno. Item: Nullus tenetur rem, quam habet vero domino reddere, si ex tali redditione sequitur sibi, maius, vel æquale nocumentum, vt diximus artic. præcedenti: sed ità accidit in proposito: ergo. Dices maioré esse veram, quando ille, qui habet rem alienam, eam non accipit iniustè: qui auté scienter & mala fide emit rem à latrone, accepit iniustè. Sed contra hoc sic argumentor. Licèt emptor emerit iniustè, ipse tamen non fuit iniusta causa, quod verus dominus spoliaretur: ergo non tenetur cum suo dispendio rem domino immediatè restituere: sed satis erit illam reddere latroni, vt ipse reddat vero domino. Præterea: Vera restitutio est constituere res in statu, in quo erant ante iniustam acceptionem: sed tempore, quo emens iniustè egit, res erat in potestate latronis: ergo satis erit ad satisfaciédum præcepto de restitutione, reddere rem emptam in potestate illius, à quo accepit. Item: Latro principaliter tenetur facere restitutionem, habetque ius petendi illam rem, vt restituat: ergo qui tradit rem latroni, vt ipse restituat, sufficienter satisfacit obligationi restitutionis. Et confirmatur: Emptor non tenetur restituere optimo modo possibili, & qui sit vtilissimus domino, maximè si id sine suo dispendio facere non potest: ergo satis est, quod restituat quantum est ex se per latronem, à quo ipsam rem accepit. Vltimò: Ea venditio, qua latro rem vendidit, fuit iure nulla: ergo merito potest rescindi per emptorem, vt suum pretium recuperet.

¶ Mihi

Sententia Autoris.

¶ Mihi ex his sententijs hæc vltima videtur longè probabilior propter rationes modò adductas; dummodò addantur duæ limitationes. Prima est, quòd emptor aliter, quam reddendo rem latroni pretium à se datum recuperare non possit. Nam si cōmodè potest vtrumque, scilicet, rem domino restituere, & pretium a latrone accipere, proculdubio id erit faciendum, cum tunc nulla sit iusta excusatio, quominus rē vero domino reddat; nisi fortè verosimiliter constaret rem à latrone esse domino dandam. Secunda limitatio est, quòd intelligatur hæc sententia quando est spes recuperandi pretium à latrone. Nam, si latro totaliter disparuisset, restituenda esset res vero domino, nec pretium ab illo peti potuisset, vt patet ex l. in ciuilem. C. de furtis.

Ad 1. arg. pro prima sententia.

¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum respondetur, illum, qui habet rem alienam, quàm emit à latrone, teneri quidem restituere eam vero domino, non tamen immediatè, sed prout commodè poterit, ne ipse detrimentum patiatur. Vnde satis erit, quod quātum est ex se, restituat rem latroni, reddendo, admonendoque ipsum, vt illam domino tribuat.

Ad 2. argum.

¶ Ad secundum respondetur, concesso antecedenti negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nā quando latro non comparet nullus est alius modus restitutionis, quàm rem domino immediatè tradere. Et præterea. Quia cùm non sit spes recuperandi pretium nulla relinquitur iusta excusatio non reddendi rem domino. Secus autem est, quando a latrone in promptu potest pretium recuperari. Et eodem modo respondetur ad confirmationem.

Ad 3. argum.

¶ Ad tertium respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Reddere enim rem latroni, à quo illam accepit, est medium per se ordinatum ad restituendum domino, cum ipse latro sit, qui principaliter est obligatus restituere vero domino. At verò vendere rem alteri, non est medium per se ordinatum ad restituendum domino: & sic nulla ratione est licitum.

Ad vltim.

¶ Ad vltimum respondetur similiter, negando cōsequentiam: Nam in foro exteriori præsumetur ille malitiose reddidisse rem latroni, vel falsum occultasse latronem: & sic in pœnam cogetur pretium soluere: cum tamen in foro conscientiæ, in quo pœnæ istæ nō debentur ante condemnationem, aliter sit dicēdum.

Qui rem accipit iniustè tenentur non solum eam, sed etiam damna restituere.

¶ Circa secundam conclusionem D. Tho. est aduertendum, quòd qui rem accipit iniustè, non solum tenetur ipsam restituere, sed etiam damna, quæ ex tali iniusta acceptione venerant, atque etiam lucra, quæ ob illam domino cessarunt. At hæc enim omnia iniustitia iniustæ acceptionis se extendit, vt ex supradictis patet. Vocamus autem iniustam acceptionem, non solum, quando quis à principio rem per iniuriam accepit; sed etiam quando eandem iniuriosè contra domini voluntatem detinet: atque adeò quamlibet iniustam damnificationem, in quacunque re, siue fiat accipiendo, siue comburendo, siue præscindendo, siue quouis alio modo. Semper enim quod in huiusmodi interuenit damnum alterius, dicitur iniusta acceptio; quia accipitur ab inuito domino quod suum est; quamuis nulli quandoque detur, sed annihiletur. Omnis ergo qui damnificator est alterius, tenetur ad restitutionem, non ratione sui lucri, sed ratione iniustæ acceptionis suæ damnificationis: estque longè maior obligatio restitutionis habens ortum ex iniusta acceptione, quam quæ oritur ex re aliena præcisè; cum illa semper habeat annexam iniustitiam; hæc verò minimè. Vt est videre in eo, qui habet rem alienam, quam putat esse suam. Ex quo fit, vt qui fuerit causa iniustæ acceptionis, semper teneatur restituere id, quòd abstulit, siue res accepta apud se maneat, siue non. At verò qui solum obligatur ad restitutionē ratione rei alienæ, si eam bona fide consumpsit, nec ex tali consumptione sit factus ditior, nihil amplius tenetur restituere, vt in principio huius articuli dictum est.

¶ In tertia & quarta conclusionibus agit Diuus Thomas de restitutione eorum, quæ quis iustè accepit, vel in propriam ipsius accipientis vtilitatem, vel in vtilitatem dantis. Et dicit maiorem culpam esse necessariam in recipiente ad hoc, vt teneatur restituere id quod in solam dātis vtilitatem fuerit acceptum, vt in deposito, si contingat quod illud pereat, quam ad hoc, vt teneatur restituere id, quod in propriam vtilitatem accepit, vt in commodato. Sed quoniam de hoc iam satis à nobis fuit dictum in fine articuli secundi, dum ageremus de culpa lata, leui, & leuissima, idcirco ab his abstinemus.

Sententia D. Tho. in solutione ad 2. argu.

¶ In solutione ad secundum argumentum, vbi D. Thom. agit de modo, quo debet fieri restitutio ab eo, qui secreto delicto rem alienam vsurpauit, dicit duo. Primum est, quòd non tenetur crimen suum detegere hominibus. Secundum quòd poterit facere satisfactionem per confessorem, cui necessario in confessione crimen est manifestandum. Sed quoniam hæc non eodem modo accipiuntur ab omnibus, aliquot circa illa erunt dubia examinanda. Primum est, vtrùm teneatur quis proximo restituere bona externa, cum propriæ famæ detrimento? Caietanus in isto commentario absolutè dicit, quòd non. Distinguit enim tres rerum ordines. In primo constituit pecunias, & reliqua bona temporalia. In secundo, famam atque honorem. In tertio denique vitam, & ea, quæ ad illius conseruationem sunt necessaria. Et dicit, quòd rem inferioris ordinis nemo tenetur cum iactura superioris restituere; vt pecuniam cum detrimento famæ, aut honoris; & famam cum detrimento vitæ. Cæterum rei cuiuscunque ordinis cum detrimento eorum, quæ in eodem ordine continentur quisque tenetur facere restitutionem. Eandem sententiam tenent idem Caietanus opusc. 17. responsionum, responsione 14. & Nauarrus in Manuali c. 17. numer. 89. Quibus & consentire videntur Medina, atque Castro, & alij, qui, vt infra videbimus, dicunt adulteram non teneri suum crimen manifestare, vt cum detrimento propriæ famæ filij hæreditatem alteri restituat.

Primum dubium.

Sententia Caietani.

1. Argument.

Et probari potest hæc sententia aliquibus argumentis. Primò ex D. Thom. hic ad secundum dicente, furem non teneri crimen suum detegere hominibus, teneri tamen illud detegere Deo in confessione. Et sic per sacerdotem, cui confitetur, poterit facere restitutionem. Quibus verbis apertè significat, quòd non tenetur restituere, si ad id fuerit necessarium crimen suum corā hominibus detegere.

2. Argument.

¶ Secundò: Fama est quid præstantius bonis externis temporalibus, iuxta illud, Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ: ergo contra iustitiæ æqualitatem esset, quod quis exponeret famam pro rebus temporalibus restituendis.

3. Argument.

¶ Tertiò: Tunc tantum tenetur bonus rem alterius restituere, quando illam habet domino inuito rationabiliter: sed non esset dominus rationabiliter inuitus, si vellet furem sibi rem suam restituere cum propria infamia, cùm hoc contra omnem æquitatem, & humanam pietatem sit. ergo.

¶ Quarto:

4. Argumen. ¶ Quartò: Nullus tenetur res externas restituere cum propriæ vitæ detrimento, vt omnes concedunt: ergo nec cum detrimento famæ. Probo consequentiam: Nam fama, communi hominum æstimatione, quodammodo æquiparatur vitæ. Et confirmatur: Si contingat tabellionem edere falsum instrumentum, aut testem proferre falsum testimonium, quo proximus in temporalibus grauiter damnificetur, nemo illos obligabit ad hoc, vt pro restitutione se tanquam falsarios infament, id enim esset durissimum: ergo nullus tenetur cum propria fama res alienas restituere.

Vltimũ argu. ¶ Vltimò: Adultera supponens marito filium alienum non tenetur ad restituendum damna temporalia, quæ inde marito, & alijs hæredibus prouenium, crimen suum manifestare, vt habetur expressè in cap. officij, de pœnitentijs & remissionibus, vbi Innocentius tertius dicit, mulieri adulteræ non esse negãdam pœnitentiam, licèt propter metum mariti nolit reuelare crimen suum: ergo vniuersaliter est verum, quòd nullus tenetur bona temporalia restituere cum propriæ famæ detrimento.

Sententia Adriani & aliorum. ¶ Alia opinio est in alio extremo, absolutè asserens bona temporalia iniustè ablata esse necessario restituenda, etiam cum detrimento propriæ famæ. Hanc videtur tenere Adrianus in 4. in materia de restitutione, quæst. 1. ad 5. & Ioannes Maior in 4. distin. 15. quæst. 3. & Paludanus in 4. distinct. 17. quæst. 2. artic. 1. conclusione 3. & probatur ea regula iuris dicente. Vtiliùs scandalum nascitur, quàm veritas vitæ, vel iustitiæ relinquitur: sed restitutio pertinet ad veritatem vitæ, vel iustitiæ, cũ sit de iure naturali, & diuino: ergo propter nullum scandalum vitanda est & omittenda.

1. Argument.

2. Argument. ¶ Secundò: Nullus potest accipere rem alienam, vt propriam famam conseruet: ergo nec retinere. Probo consequentiam: Nam in iure pro eodem iudicantur, accipere rem alienam, & eandem retinere, vt patet ex cap. sæpe. de restitutione spoliat. Vbi glossa alios textus citat ad idem. Et confirmatur: Nam aliàs laborans graui necessitate sui status, posset clam surripere bona aliena, quod est absurdum.

Sententia auctoris. ¶ Mihi ex his sententijs neutra videtur vndequaque vera, sed media via incedẽdum existimo. Dicendo, quòd quamuis per se loquendo fama alijs rebus externis sit præstantior, atque adeo non sit æquum illam pro talium restitutione exponere, per accidens tamen potest contingere, quòd obligetur quis huiusmodi res temporales cum detrimento propriæ famæ restituere: tunc, scilicet, quando ad arbitrium boni viri res illa temporalis fuerit tanti valoris, & æstimationis ac fama, quam perdit. Hanc sententiam tenet Soto lib. 4. de Iustitia, quæst. 7. articul. 2. ad 2. & Couarruuias in regula peccatum 2. part. numer. 6. prope finem, quam & nos supra insinuauimus artic. 2. huius quæstionis circa solutionem ad secundum argumentum D. Thom. dub. 8. Et probatur: In illis rebus, quas Caietanus in illo triplici ordine commemorat, datur recompensatio, vitæ, scilicet, cum honore, & fama, & pecunijs, & è contra, nam licèt, secundum se longè differant, conueniunt tamen in hoc, quòd est complere bonum humanum, subseruireque iucunditati vitæ: ex quo fit, vt quantum tollitur ea parte vnius in ordine ad hunc finem, tantum possit & debeat poni ex parte alterius, vt docet D. Thom. supra art. 2. ad primum & secũdum: ergo erit prudenter æstimanda fama, quæ amittitur, manifestando proprium crimen, & damnum temporale. Quod, si non manifestet, alter patitur, & si illa fuerit longè maioris valoris non erit cum eius amissione restituendum. Si autẽ sit minoris, aut certè æqualis valoris, erit necessario restituendum, nõ obstante periculo propriæ infamię. Secundò: Dominus rei habet ius ad recuperandum bona à se furto sublata, et à cum infamia furis, si huc fuerit necessarium, maximè, quando bona sunt tanti valoris, quòd præponderant famæ: ergo erit rationabiliter inuitus, si fur illa non restituat, etiam cum periculo famæ. Vltimò: In his rebus prudentia dictat fauendum esse illis, qui iniuriam patiuntur, & esse inchoandum contra furem: ergo ità est faciendum. Vide quæ diximus artic. 2. huius quæstionis, circa solutionem ad secundum dub. 8. Verum tamen est, quòd moraliter loquendo, rarò succedit casus, in quo sine infamia restituentis non possit fieri restitutio, si non statim, saltim post medium aliquod tempus.

Ad 1 argum. pro prima opinione. ¶ Ad primum argumentum factum pro prima opinione, respondetur D. Thomam solum determinare modum communem restituendi sine infamia, qui est per confessarium. An autem in aliquo casu teneatur quis restituere cũ propria infamia, nihil determinat.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum respondetur, quod quamuis verum sit, quod fama ex genere suo est præstantius bonum, quàm diuitia, potest tamen tantum ęris ex parte diuitiarum poni, vt secundum iudicium viri prudentis, diuitiæ sint pluris faciendę, quàm fama alicuius hominis priuati. Et in hoc casu bona temporalia restituenda sunt cum iactura propriæ famæ.

Ad 3. argum. ¶ Ad tertium argumentum respondetur, negando minorem. Nam, vt ex dictis patet, non erit dominus irrationabiliter inuitus, si vellet quòd fur cum propria infamia restituat rem, quæ plus valet, quam ipsa fama.

Ad 4. argum. ¶ Ad quartum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Conseruatio enim propriæ vitæ est strictissimi iuris, ad illamque ordinantur temporalia omnia ex natura rei, & ipsi subseruire debent. Ad conseruationem autem famæ non adeo stricto iure obligamur. Cui & accedit, quod fama amissa potest iterum recuperari, vita vero non. Vel secundo respõdetur, posse aliquando casum venire, in quo teneatur homo cum vitæ periculo restituere famam, vel bona temporalia, quæ iniustè abstulit, vt diximus articulo 2. loco statim citato. Ad confirmationem respondetur tabellionem, & falsum testem in casu posito teneri ad restitutionem cum detrimento famæ, si res sit magni momenti, nec aliter restituere possunt.

Ad vltimum argumentum. Dubium graue. ¶ In vltimo argumento tangitur grauissima difficultas de eo, quod facere debet mulier, quæ sibi falso supposuit partum alterius, vel ea adulterio concepit, & maritus putat filium esse suum: sitque casus, quòd tam maritus, quàm vxor sunt nobiles, & quòd maritus habet optimum maioratum, seu primogenituram pro filio maiori, filiusque ex adulterio conceptus est primogenitus; vtrum in hoc casu talis mulier teneatur se infamare, ne filius spurius succedat, tollaturque primogenitura ab eo, qui re vera est primogenitus patris? De qua re multa dicunt Doctores, tam Theologi in 4. distinct. 15. quàm Canonistæ in capit. officij. de pœnitent. & remissio. Sed pro huius rei perfecta explicatione aduertendum est, quod præfata mulier in sui criminis manifestatione multipliciter se potest habere. Nam vel putat, quòd detegendo adulterium poterit adhibere remedium, quia, scilicet, credetur ei, & probabit quod dicit. Ex quo fiet quod spurius ab hæreditate expelletur, & succedet legitimus hæres. Vel existimat, quòd postquam adulterium suum fuerit manifestum,

manifestum, nullum adhibebit remedium; quia nec credetur ei, nec ipsa probabit quod dicit; & sic semper illegitimus manebit in hæreditate. Tunc vltrà: Adhuc quando credit suam reuelationem profuturam, distinguendum est: Nam, vel præfata mulier potest detegere suum crimen, sine mortis suæ, vel spurij periculo, vel non.

1. dictum certum. § Hoc constituto, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd si per hoc, quod prædicta mulier suum adulterium manifestet, existimat nihil profuturam, quia nec filius, nec maritus credent ei, & sic in effectu nulla sequetur restitutio, non tenetur suum crimen manifestare. Esset enim id opus vanum; & ex quo nihil vtilitatis, & multum nocumenti deduci posset. Ita tenent communiter omnes Doctores. Exceptis dumtaxat Adriano, & Paludano; qui dicunt, quòd etiam quando nulla est spes remedij, tenetur mater filio manifestare veritatem: sicut & prædicator tenetur dicere verum, etiam si sciat nihil profecturum; & ille, qui simul cum alijs proximum infamauit, tenetur suam retractare sententiam, adhuc quando certò scit, quod non credetur; quia stabunt homines magis dictis aliorum, qui simul cum ipso proximum infamarunt, quam suo. Sed ego dico, non esse eandem rationem de prædicatore, & de muliere adultera in hoc casu. Prædicator enim, quia non solum tenetur dicere veritaté, vt credétibus proficiat, sed etiam, vt veritas in iudicio coram Deo habeat côtra peccatores suum debitum testimonium, magisque iustificetur causa diuina, non solú tenetur loqui quando est spes emendæ, sed etiam quando certò scit, nihil profuturum. At verò adultera pro nullo alio fine tenetur suum crimen manifestare, nisi pro restitutione facienda: quare isto cessante cessat similiter obligatio crimen detegendi. De illo autem, qui simul cum alijs proximum infamauit, dico, falsum esse, quòd teneatur retractare sententiam, quãdo nulla est spes proficiendi. Secus autem esset, si speraret abstergere infamiam, vel totaliter, vel in parte.

2. dictum certum. § Dico secundo, etiam esse certum, quòd, quanuis adultera certò credat suam criminis manifestationem profuturam, & quod restitutio fiet in effectu, si tamen ex altera parte est certa moraliter, quòd maritus occidet illam, vel filium spurium, vel adulterum, aut quòd sequentur alia multa scandala, & inimicitiæ, regulariter loquendo non tenetur suum crimen reuelare, nec seipsam perdere. In hoc dicto similiter conueniút omnes Doctores, tam Theologi, quàm iuris prudentes. Vno excepto Adriano, qui vniuersaliter affirmat, talem adulteram teneri suum crimen manifestare, etiam cum suæ & aliorum vitæ periculo. Quod probat ex regula iuris superius adducta pro secunda sententia: Vtilius scandalum nasci tor quàm veritas vitæ, vel iustitiæ relinquatur. Restitutio autem rei alienæ pertinet ad vitæ, vel iustitiæ veritatem, cú sit de iure naturali, & diuino. Et confirmatur: Adultera nó concurrit positiuè ad scádala, quæ ex sua manifestatione sequuntur, sed tantum permissiuè: ad iniustam autẽ damnificationẽ mariti, & hæredum, quæ sequitur ex sua non manifestatione côcorrit positiuè: ergo potius tenetur prouidere ne sequatur id damnũ, quàm ne sequantur scandala, vel peccata. Hoc tamen nó obstante probatur nostrũ secundum dictum; quod simul etiam est dictum fere omnium Doctorum, tam Theologorum, quàm iuris prudentium, ex cap. officij. de pœnit. & remis. Vbi Innocentius Papa dicit, mulieri adulteræ non esse denegandam pœnitentiam, licèt propter metum mariti nolit reuelare crimen suum. Quod communiter dicunt Doctores esse intelligendum, saltim quando est periculum vitæ. Secundò: Ex duobus malis minus est eligendum, vt habetur in cap. nerui. & in cap. duo mala. 13. dist. sed minus malum est, quòd non fiat restitutio temporalium bonorum, quá quod fiat cum tanto detrimento, & cum tot scandalis, atque peccatis, cum ibi solum periclitentur bona externa: hic verò corpora & animæ: ergo illud potius est eligédum. Item: Nullus tenetur aliquid alteri restituere cum maiori notabili detrimento, quam intulit: sed maius notabiliter detrimentum pateretur mulier, si cum suæ mortis periculo illam faceret recompensam, & suum crimen manifestaret: ergo non tenetur id facere. Et confirmatur: Ad saluandam vitam licitum esset præfatæ mulieri accipere de nouo bona téporalia alterius: ergo à fortiori erit licitum illa retinere, atque tacere, vt vitam conseruet. Vltimò: Muliere illa existente in extrema necessitate, tam maritus, quàm legitimus filius, qui in bonis patris succedere debet, tenerentur prædicta omnia illa bona ei dare, si omnibus indigeret ad suam extremam necessitatem leuandam; & si non darent ipsa posset illa de nouo accipere: ergo à fortiori, vt vitam conseruet, poterit eadem bona licite retinere, & suum scelus non manifestare. Et confirmatur: Prædicta muliere in extrema necessitate existente, quilibet extraneus posset, imò teneretur à marito præfata bona accipere, & dare eam mulieri ad suam extremam necessitatem leuandã: ergo ipsa similiter potest ea accipere, atque ex consequẽti etiam retinere, vt incolumis euadat. Dixi notanter (regulariter loquendo) nam fortè poterit esse casus (vt infra dicemus) in quo mulier etiam cum periculo vitæ teneatur suum crimen manifestare. Et ad primum argumẽtum Adriani respondetur, quòd restitutio non est necessaria, nec pertinet ad veritatem vitæ, & iustitiæ, nisi omnibus circunstantijs concurrentibus, quæ secundũ rectam rationem concurrere debent ad hoc, vt eius præceptum sit obligatoriũ, & dominus sit rationabiliter inuitus. Est enim præceptum de restitutione facienda affirmatiuum, obligans solùm, quando, & quomodo oportet. In casu autẽ posito non concurrunt tales circunstantiæ; & sic non est obligatorium, nec pertinens pro tunc ad vitæ veritaté; vt diximus supra art. 3. huius quæstionis, cùm ostendimus leges non obligare ad sui obseruantiam cum periculo mortis. Ad confirmationem respondetur, negando maiorem. Nam adultera etiam positiuè suo modo concurrit ad illa scádala, in quantum scilicet, sequuntur ex actu positiuo, quo seipsam infamat. Et si hoc non est satis ad hoc, vt dicatur positiuè concurrere, multò minus dicetur concurrere positiuè ad damnificationem mariti & hæredum; siquidem ipsa nihil positiuè ab illis accipit, sed tantùm se habet negatiuè tacendo & non obstando damnis.

§ Dico tertio, etiam esse certum, quòd quando mulier sine suæ mortis, vel aliorum periculo non potest suum crimen detegere, & similiter quando credit suam criminis manifestationem nihil profuturam, tenetur quantum potuerit curare, vt filius ille legitimus plus accipiat de illis bonis, in quibus, si veritas constaret, succedere debebat, quam alius spurius. Item, tenetur suadere viro, vt det quantum plus poterit de bonis filio legitimo, quam spurio, etiam si causam non manifestet. Item tenetur suadere filio vt intret religionem hæreditatis incapacem. Dum modò post ingressum iuxta concilij Tridentini formam suam hæreditatem in legitimos renuntiet. Soto libr. 4. de Iustitia, quæst. 7. artic. 2. ad 1. dicit, non esse cur ad hunc ingressum religionis persuadendum de iustitia 3. dictum certum.

teneatur. Cæterum Corduba lib. 1. sui quæstionarij, quæst. 31. affirmat ad id teneri ex iustitia. Nam ex iustitia obligatur facere quantum poterit, vt legitimi hæredes indemnes fiant, siue per hunc, siue per illum modum. Et si hoc ab adulterino matre precibus nequit obtinere, ex bonis paraphernalibus habitis extra dotem tenetur legitimis quantum poterit, recompensare, atque etiam ex liberis bonis, si quæ habet, quantum poterit secundum leges relinquere, abstineréque à victu, & vestitu immoderato, solis necessarijs contenta, vt sic mariti facultas magis ac magis augeatur. Si autem contingat, quòd maritus nullum alium filium legitimum habeat, per se loquendo, tenetur quantum poterit, satisfacere illis hæredibus, qui succedunt marito ab intestato. Quamuis aliquando per accidens poterit contingere casus, in quo teneatur restituere extraneis. Tunc, scilicet, quando mulier est certa moraliter, quòd in defectu filij maritus non consanguineis sua bona, sed extraneis, vel alicui operi pio esset relicturus. Alia remedia poterunt occurrere pro diuersitate negotiorum, & circunstantiarum, ad quæ similiter facienda erit obligata mulier adultera: sed illa vniuscuiusque prudentiæ relinquuntur. Et videndus est de illis Corduba, loco citato, & frater Ludouicus Lopez in suo Instructorio côsciêtiæ p. 1. c. 88. & 89. Itaque hæc certa sunt.

Punctus difficultatis. ¶ Sed dubium est quando non est periculum mortis, quia vel maritus iam decessit, vel est senex, atque patiens, & nullum aliud est remedium ad restituendum, nisi detegere crimen, ex quo sequitur propria infamia, manifestato autem scelere creditur ei, expelleturque spurius, & legitimus hæres succedet in bonis, an teneatur tunc mulier adultera suum crimen *Sententia Caietani, & aliorum.* manifestare? Hanc quæstionem mouet Caietanus in opusculo decem & septem responsionum. Responsio. 14. Respondétque ad illam negatiuè: constituens regulam generalem, quod nullus tenetur ad restitutionem bonorum inferioris ordinis cum detrimento bonorum superioris. Eandem sententiam tenet idem Caietanus in summa, verbo, adulterium, & Nauarro in Manuali cap. 16. num. 44. & Medina C. de restitutione quæst. 3. causa 4. & Castro, de lege pœnali. lib. 2. capit. 11. Et probari potest hæc sententia. Primò: Ex cap. officij, de pœnit. & remissio. Vbi cum quæstio moueretur de ea, qui filium suscepit ex adulterio, aut partum alterius falsò sibi supposuit, & id marito reuelare non audet, an esset ad pœnitentiam admittenda? Respondet in illo textu summus Pontifex affirmatiuè. Qua sua responsione manifestè significauit, tunc mulieri adulteræ esse pœnitentiæ sacrificium imponendum quando ipsa ex iusto timore suum crimen non manifestat. Qualis proculdubiò est in illa, *Inepta interpretatio canonistarum.* quæ timet infamiam. Et sic non peccat tacendo, si quidem ei pœnitêtia non denegari præcipitur. Nonnulli ex iuris consultis dicunt textum illum non esse intelligendum de pœnitentia sacramentali, quæ est absolutio à peccatis: sed de pœnitentia iniuncta per ipsum pœnitentem adimplenda, quæ etiam in peccato mortali existentibus potest iniungi. Cæterum hæc expositio textui non quadrat. Tum, quia dicit, in illo casu non esse pœnitentiam denegandam, sed exhibendam. Quibus verbis innuitur talem pœnitentiam esse mulieri adulteræ debitam. Quod de pœnitentia iniuncta dici non potest, cum hæc nec sit necessaria, nec debita, sed libera, tam ex parte pœnitentis, cui liberum est eam petere, quam ex parte confessarij, cui similiter est liberum eam iniungere. Tum etiam; quia si mulier in peccato permaneret, cuius ratione sacramentalis pœnitentia esset illi deneganda, nihil illi satisfactoria pœnitentia pro peccatis iniuncta, prodesse posset, cum hæc locum non habeat, antequam culpa, quo ad Deum sit remissa. Et denique; nam subiungit textus, quòd sacerdos illi mulieri, postquam fuerit ad pœnitentiam admissa discretam imponat satisfactionem. Quo apertè significatur prius de pœnitentia sacramentali fecisse sermonem, si quidem de pœnitentia non deneganda, & de satisfactione discreta imponenda, tanquam de diuersis loquitur. Intendit ergo summus Pontifex excusare prædictam mulierem à debito suum crimen reuelandi, quando fuerit iusta causa timoris, qualis proculdubio est timor infamiæ: & sic non tenebitur ad restitutionem, cum propriæ famæ iactura. Ad hanc eandem sententiam probandam adducunt isti autores illa eadem argumenta, quæ nos fecimus supra pro opinione illorum, qui dicebant bona exteriora cum propriæ famæ iactura non esse necessario restituenda, quæ iterum repetere esset prolixum.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, quæ ferè eadem est cum præcedenti, & solum differt ab illa in eo, quòd ibi de restitutione bonorum temporalium cum periculo famæ in generali diximus, hic autem de eodem in casu particulari est sermo, supponendum est primò, quòd fama est quoddam bonum temporale præstantius ex se, quam bona fortunæ, compensabile tamen cum alijs bonis temporalibus, vt ex principijs D. Thomæ, supra deduximus, maximè art. 2. in solutione ad secundum. Secundò est supponendum, quòd magna bona fortunæ & maximè communia præferenda sunt famæ vnius priuatæ personæ. Imò tanta poterunt esse ista bona fortunæ, vt etiam sint præferendæ famæ Regis, vel cuiuscunque alterius. Quod ex eo solum colligere licèt, quod potest Rex compellere ciues, vt exponant non solum famam, verum etiam vitam pro bonis communibus. Quamuis enim fama genere suo sit quid præstantius bonis fortunæ, tanta tamen potest esse pecunia, quod secundum arbitrium viri prudentis excedat famam. Sicut licet aurum genere suo sit pretiosius argento, nihil vetat, magnum pondus argenti præponderare in valore minimo ponderi auri. Maximè cum pretium rei semper moraliter sumatur ex vtilitate, quam affert in ordine ad vsus humanos, vt diximus articulo præcedêti. *Nota.*

1. Conclusio. ¶ His positis sit prima conclusio: Si secundum iudicium viri prudentis bona, quibus legitimi hæredes priuantur, sint maioris pretij, quàm fama mulieris, in conscientia tenetur adultera suum crimen manifestare, vt hęredes talia bona recipiant. Hæc conclusio est intelligenda in casu, quo mulier non habet aliunde, quo restituat, & quod nullum aliud sequitur incommodum, quàm propria infamia; & quod posita criminis reuelatione, in effectu sequetur restitutio, vt ex supradictis patet. Probatur: Nocumentum, quod adultera intulit, & infert quando est causa, quòd legitimus hæres suis bonis priuetur, est maioris pretij, quàm fama, qua ipsa priuatur, suum crimen detegendum: ergo tenetur illud resarcire cû propria infamia. Hanc conclusionem tenet Palud. Maioris, Adrian. Soto locis cit. Syluest. verb. adulter. q. 1. Vbi pro eadem sent. citat Innoc. Panorm. Host. & alios super ca. officij de pœnitentijs. Qui vnanimiter dicunt quòd si mulier habeat probationem sufficientem, vt sibi credatur, & ex alia parte non immineat periculum mortis, vel aliorum scandalum, tenetur suum crimen reuelare. Secus autem erit, si non habeat probationem, qua verosimiliter sit credenda, aut timeat probabiliter periculum mortis. Verumtamen est quod Soto

vbi

vbi supra, & Couarruuias in regula peccatum, parte 2. fol. 40. dicunt, quòd si adultera esset profutura, teneretur etiam cum periculo vitæ crimen detegere, in casu grauissimo, quo regnum aliquod ex eius adulterio ad spurium esset transferendum, quorum assertio mihi non displicet.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Si bona fortunæ, quibus legitimi hæredes priuantur, fuerint parua, vel mediocria; ita, vt secundum iudicium viri prudentis fama, qua mulier est prædita sit maioris pretij, non tenetur cum sua infamia facere restitutionem. Probatur: Nullus tenetur pati notabiliter maius detrimẽtum, quam intulit, vt restituat, quod alteri debet: ergo nec mulier illa tenetur tantam pati iacturam in propria fama, vt hæredibus faciat restitutionem.

Sententia Cordubæ. ¶ Corduba in suo quæstionario lib. 1. q. 31. dicit, quòd tunc tantum adultera tenetur cum propria infamia facere restitutionem, quando legitimus, qui propter eius adulterium hæreditate fraudatur, non est filius ipsius adulteræ, sed solum mariti ex alia coniuga defuncta. Nam, si sit filius ipsius, dicit, quòd etiam si magna sit hæreditas, non tenebitur cum notabili suæ famæ detrimento crimen manifestare. Et ratio est: Nam in hoc casu filius legitimus defraudatus non erit rationabiliter inuitus, cum pro matris honore res temporales postponere teneatur quicunque filius.

Impugnatur Corduba. Hæc aduertentia Cordubæ mihi non displicet, dummodo ei limitatio adiungatur. Scilicet, quòd primogenitura, qua legitimus filius fraudatur, nõ sit multũ præclara; nec etiam ipsa mater ex obscuro genere sit progenita. Nam, si sit paruæ reputationis, & nominis, talisque, quòd maritus eam ante matrimonium fornicariè cognouerit, & eius magis, quàm generis amore captus, eam duxit in vxorem, proculdubio tenebitur suum crimen reuelare, etiam si primogenituram habiturus sit proprius filius. Et ad argumentum desumptum ex ca. officij respondetur, verum esse, quòd ibi loquitur summus Pontifex de sacramentali pœnitentia non deneganda mulieri, quæ ex metu mariti suum crimen non reuelat. Sed illud est intelligendum vel in casu, quo ipsa mulier aliter potest facere restitutionem, vel quando non solùm fama adulteræ periclitatur, sed etiam imminet illi periculum vitæ, verosimiliterque creditur, quòd alia sequentur scandala, atque peccata, vt Doctores supra illum textum declarant. Vel tertio possumus dicere, quòd loquitur textus supposito, quòd nulla sit spes, quòd per talem manifestationem poterit fieri restitutio. In hoc enim casu, vt supradiximus, non tenetur adultera suum crimen reuelare.

Quæstio. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an filius illegitimus teneatur matri de sua illegitimitate reuelandi secretũ, fidem præstare? Frater Bartholomæus de Medina in sua Instructione confessorum Hispano sermone conscripta, audacter affirmat, filium illum valde stultè facturum, si postquam natus est in domo patris sui, velit assensum matri præbere, si quidem statim ac illud crediderit, tenetur in conscientia alijs filijs legitimis hæreditatem relinquere. Et sic dicit confessarios debere tali filio consulere, ne matri assentiatur. Quandiu autem dubitauerit de dicto matris post semel aditam hæreditatem, nihil tenebitur restituere, quia in dubijs melior est conditio possidentis. Hæc Medina. *Sententia Bartholomæi de Medina.*

Sententia Soto. Cæterum Soto li. 4. de iust. q. 7. art. 2. quanuis concedat, quod filius illegitimus maiori ex parte non tenetur matri, quanuis iuranti, fidem adhibere, dicit tamen, quòd quando sciens conuincitur, tempore sui conceptus, patrem putatiuum abfuisse, vel quia id est euidans, vel quia alia ratione ei constat tempore, quo fuit conceptus, matrem suam ab illo patre putatiuo non fuisse cognitam, atque adeo, quando tam vehemens est matris persuasio, quòd filius adulterinus intus in mente credere conuincitur; quod continget quãdo mater, quæ aliàs talem filium amanter tractauit, & quæ est moribus reformata timorataque conscientiæ, & propriæ famæ amica, nec mentiri solita, maximè si in mortis articulo id faciat, aut in tempore sacro, puta, in hebdomada sancta, suum crimen filio spurio reuelat; tenebitur in conscientia tunc filius illegitimus hæreditatem à se abdicare, etiam si in foro exteriori sibi fuerit adiudicata; quia sententia fori exterioris fundatur tunc in falsa præsumptione. *Sententia autoris.* Quæ sententia est proculdubio vera, atque tenenda, nec poterit in hoc casu confessarius consulere spurio, ne matri assentiatur, absque peccato mortali, quidquid dicat Medina.

Alia quæst. ¶ Sed est non leuis difficultas de eo, quod facere tenetur adulter, an, scilicet, obligetur ad aliquam restitutionem? Quæ quæstio duplicem potest habere sensum. Primus est, vtrùm pro solo actu adulterij, qui iniustus est & iniuriosus marito, teneatur adulter aliquam illi facere restitutionem. Et in hoc sensu non procedit nostra disputatio. Communiter enim dicũt Doctores, quod licet ille actus sit iniustus, non tamen est ea iniustitia talis, quæ solita sit recompensari, nisi ex illa aliud sequatur damnum. Non enim omnis iniustitia solita est semper recompensari, vt est videre in eo, qui baptizauit aliquem contra suam voluntatem. Qui actus est iniustus; quia Deus spontaneos, & non coactos voluit baptizari. Non tamen pro hac iniustitia tenetur aliquid restituere. Alter sensus est, an adulter pro damno ex adulterio subsequuto, quando filius inde genitus patri putatiuo alendus, & inter alios legitimos hæreditatem obtenturus supponitur, aliquam teneatur facere restitutionem. Et in hoc sensu procedit nostra difficultas. In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd quandiu adulter non credit, nec credere debet, quod filius ex adulterio natus est suus, nihil tenetur restituere. Ita habet Syluester, verb. adulterium. q. 5. quem communiter sequuntur Doctores. Et probatur ex c. habuisse. 33. distinct. Vbi dicitur, in re dubia non esse proferendam certam & absolutam sententiam. Et præterea, quia in dubijs melior est conditio possidentis. Dico secundo, etiam esse certum, quòd quando mater præsefert speciẽ leuitatis, solitaque est cum alio, vel alijs adulterari, siue quando ipsa quoque dubitat, an filius sit mariti, vel adulteri, atque etiam quando adulter reputat eam ad se obligandum mentiri; non tenetur ei fidem adhibere, nec credere quòd filius est suus, atque ex consequenti nec aliquid restituere. Hoc colligi videtur ex leg. Lucius ff. de conditionibus & demonstrationibus. Vbi dicitur, quòd si duo eodem tempore habeant consuetudinem cum eadem muliere, neuter tenetur agnoscere partum. Itaque hæc certa sunt. Sed dubium est, quando adulter credit, vel credere debet filium illũ illegitimum esse suum, quia, scilicet, tempore cõceptionis maritus aberat, & mulier alioqui honestissima, & præclara pollens fama erat; & si habuit rem cum illo ad id vi & minis fuit adducta, nunquamque posthac sinistra aliqua laborauit opinione, sed timoratæ semper conscientiæ fuit habita: & denique tot concurrunt indicia, atque signa, vt adulter ad credendum filium esse suum cõuincatur, an in hoc casu teneatur tum marito ea restituere, quæ in alendo, educandoque supposito

filio expendit, tum etiam hæredibus eam, qua fraudantur hæreditatem, Soto lib. 4. de iustitia & iure, q.7.art.2. dicit, quòd adulter in hoc casu nullam ex iustitia tenetur facere restitutionem, bene tamen ex decentia & honestate, quam suam sententiam probat, primò ex lege, Lucius, iam citata. Vbi dicitur, quod nemo, cuius patris filius sit, satis probare potest. Secundò: Adulter in casu posito non est proxima causa damni subsequuti, nec ipse est, qui supponit filium, sed mater: ergo non ipse, sed mater ex iustitia tenetur ad restitutionem. Hoc tamen non obstante, dico, quòd in casu, quo adulter credit, vel credere debet filium adulterinum esse suum, tenetur proculdubio restituere marito, vel eius hæredibus totum damnum, quod ex tali suppositione patiuntur, sicut paulò antè dicebam de ipsa adultera. Hanc sententiam tenet Nauarro in Manuali cap. 16. nu. 49. quam dicit esse communem. Et probatur: Adulter sua culpa dedit tale damnum: ergo tenetur illud restituere. Probo consequentiam ex cap. si culpa de iniurijs, & damno dato, Vbi dicitur: Si culpa tua datum est damnum iure super hoc satisfacere te oportet. Nec obstat dicere, quòd tantum fuerit causa remota. Quia, vt bene probat Nauarro, non est magis causa propinqua mulier, quam vir, cùm vterque eodem modo, & eodem actu concurrant ad damnum. Secundò: Actus adulterij ex natura sua ordinatur ad generationem: ergo debuit adulter præcauere damna ex tali generatione subsequuta, quod si non fecit, sibi imputetur.

Corollaria quæ sequuntur ex dictis. ¶ Ex hoc infertur primò, quòd si adultera restituerit totum damnum ex proprijs bonis, adulter tunc tenebitur eidem medietatem recompensare; tanquam ille, qui particeps fuit iniustitiæ. Infertur secundò, quòd si filius fuerit expositus alicui Ecclesiæ, vel hospitali ab illisque tanquam pauper alitus, tam adulter, quàm adultera tenebuntur eis alimenta restituere, nisi fortè paupertas eos excuset. Et ad primum argumentum Soti respondetur, quòd quamuis nullus possit euidenter cognoscere, cuius patris sit filius, sunt tamen multæ rationes, quæ reddunt nos moraliter certos huius rei, & quando istæ concurrunt tenetur pater filium agnoscere, restituereque damna ex sua generatione subsequuta. Ad secundum respondetur primo, negando antecedens. Ad hoc enim, vt adulter dicatur proxima causa damni subsequuti, non est necessarium, quod filium supposuerit: sed satis est quod illum genuerit: si quidem ex tali generatione ex natura rei sequitur damnum. Vel secundo respondetur, quod ad hoc, vt quis teneatur restituere damnum, quod sua culpa intulit, non est necessarium, quòd sit proxima, & immediata causa dãni; sed satis est, quòd sit remota, vt constat ex ca. fi osli. de homicidio, lib. 6. & ex dictis per nos ar. 2. huius quæstionis dubio vltimo. Ex dictis patet solutio ad vltimum argumentum factum pro opinione Caietani, dicentis, numquam teneri hominem restituere bona temporalia cum iactura famæ, cuius occasione hæc dicta sunt.

Ad 1. Argu. pro sententia Adriani. ¶ Restat nunc respondere ad argumenta facta pro opinione Adriani, & aliorum, qui ex opposito affirmabant bona temporalia iniustè ablata esse restituenda necessario, etiam cum detrimento propriæ famæ. Et ad primum quod desumitur ex illa regula iuris: Vtilius scandalum nascitur, quàm veritas vitæ relinquatur; respondetur restitutionem non pertinere ad veritatem vitæ, nisi omnibus circunstantijs concurrentibus, vt paulò ante dicebam. Et istæ non concurrunt semper, quod quis debat restituere alienum cum suæ famæ periculo; sed solum quando restituenda res præstat famæ; quia tunc dominus est rationabiliter inuitus, & non aliter.

Ad 2. argu. ¶ Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Accipere enim alienum est cõtra præceptum negatiuum iuris naturalis, quod propter nullam causam licitè transgredi potest. At verò retinere alienum est contra præceptum affirmatiuum de restitutione facienda, quod solum obligat vbi, & quando oportet. Et quando dicitur, quòd in iure pro eodem iudicatur, accipere rem alienam, & eandem retinere, dico id esse intelligendum, quando detentio fit sine iusta & rationabili causa. Ad confirmationem similiter respondetur, negando sequelam propter eandem rationem. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate, non minus graui, quàm prolixa.

Dubia quæ mouet Caietanus in solutione ad 3. argum. ¶ Circa solutionem ad tertium argumentum, vbi D. Thom. dicit, quòd vno restituente, cæteri non tenentur domino, sed illi pro rata, qui restituit, qui tamen poterit condonare, mouet Caietanus in præsenti tria dubia. Ex quibus primum relinquitur vsque in articulum sequentem, quo loco de illo commodior erit disputatio. Secundum est, vtrùm iniusti raptores maneant tuti in conscientia per hoc solum, quod creditor remittat illis atque condonet debitum. Aliqui Doctores, quorum vnus est Soto lib. 4. de iustitia. q. 7. art. 4. censent, huiusmodi condonationes, atque remissiones non esse tutas in conscientia, nisi prius creditori offeratur debitum, vt id si velit, accipiat, alias censetur inuitus remittere, & donare. Cæterùm melius mihi videtur, dicendum cum Caietano in præsenti, hoc non esse necessarium, sed sufficere, quod debitor petens remissionem in rei veritate habeat paratissimum animum ad soluendum cum potuerit, si creditor nolit remittere. Hoc enim satis est ad hoc, vt creditor dicatur liberè, & sponte remittere, & vt ipse debitor creditore remittente maneat tutus in conscientia. Tertium dubium Caietani est, quando plures ità simul concurrunt ad aliquod furtum, vt quilibet in solidum teneatur totum damnum restituere, an possit dominus vni debitum condonare, & exigere illud in integrum ab alijs. Et videtur quod sic. Ille habet ius contra quemlibet illorum in solidum: ergo poterit cui voluerit remittere, & à quo voluerit exigere. Respondetur tamen cum Caietano, quòd licet possit iste in foro exteriori dissimulare cum vno; & petere ab alijs, non tamen potest ità vni condonare, quòd non teneatur in conscientia suam partem refundere socijs in solidum restituẽtibus. Itaque si vult condonare, & remittere vni non poterit totum debitum ab illis exigere, sed debebit illam partem deducere, quam ille, cui remissionem fecit, restituere tenebatur. Ita Caietanus hic. Et est verissimum: quia non potest dominus vni condonare cum aliorum iniuria. Esset autem manifesta iniuria, quòd aliquibus in solidum soluentibus socius suam partem non refunderet, prout ex iustitia tenebatur.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrùm illi, qui non acceperunt, teneantur restituere.

AD septimũ sic proceditur. Videtur quòd illi qui non acceperunt, non teneantur restituere. Restitutio enim quædam pœna est accipientis. Sed nullus debet puniri, nisi qui peccauit, ergo nullus debet restituere, nisi qui accepit.

2 ¶ Præterea, Iustitia non obligat aliquem ad hoc, quòd rem alterius augeat. Sed si ad

restitutionem teneretur noo solum ille, qui accepit, sed etiam illi, quin qualitercunque cooperantur, augeretur ex hoc res illius, cui est aliquid subtractum: tum quia sibi multoties restitutio fieret: tum etiam quia quando aliqui operam dant ad hoc quod aliqua res alicui auferatur, quæ tamen ei non aufertur: ergo non tenentur alij ad restitutionem.

3 ¶ Præterea, Nullus tenetur se periculo exponere ad hoc, quod rem alterius saluat. Sed aliquando manifestando latronem, vel ei resistendo aliquis periculo mortis se exponeret. Non ergo tenetur aliquis ad restitutionem propter hoc, quod non manifestat latronem, vel non ei resistit.

¶ Sed contra est, quod dicitur Rom. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus: ergo pari ratione etiam consentientes debent restituere.

Arg. præced. ¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est, ad restitutionem tenetur aliquis non solum ratione rei alienæ quā accepit, sed etiam ratione iniuriosæ acceptionis. Et ideo quicunque est causa iniustæ acceptionis, tenetur ad restitutionem. Quod quidem contingit dupliciter, directè, scilicet, & indirectè. Directè quidem quando inducit aliquis alium ad accipiendum. Et hoc quidem tripliciter. Primò quidem modo, mouendo ad ipsam acceptionem: quod quidem fit præcipiendo, consulendo, consentiendo expressè, & laudando aliquem quasi strenuum de hoc, quòd aliena accipit. Alio modo ex parte ipsius accipientis, quia, scilicet, eum receptat, vel qualitercunque ei auxilium fert. Tertio modo ex parte rei acceptæ: quia, scilicet particeps est furti, vel rapinæ, vel quasi socius maleficij. Indirectè verò, quando aliquis non impedit, cum possit & debeat impedire. Vel quia subtrahit præceptum, siue consilium impediens furtum, vel rapinam, vel quia subtrahit suum auxilium, quo posset obsistere: vel quia occultat post factum: quæ his versibus comprehenduntur.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus.
Participans, mutus, nō obstans, non manifestās.

¶ Sciendum tamen, quòd quinque præmissorum semper obligant ad restitutionē. Primò iussio, quia ille qui iubet, est principaliter mouens: Vnde ipse principaliter tenetur ad restituendum. Secundò consensus in eo, sine quo rapina fieri non potest. Tertiò recursus, quia, scilicet, aliquis est receptator latronum, & eis patrociniū præstat. Quartò, participatio, quando, scilicet, aliquis participat in crimine latrocinij, & in præda. Quintò, tenetur ille qui nō obstat, cum obstare teneatur. Sicut principes qui tenentur custodire iustitiam in terra, si per eorum defectum latrones increscunt, ad restitutionem tenentur quia reditus quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc instituta, vt iustitiam conseruent in terra. In alijs autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum. Non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid huiusmodi, est efficax causa rapinæ. Vnde tunc solum tenetur cōsiliator, aut palpo, id est, adulator ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quod ex huiusmodi causis fuerit iniusta acceptio subsecuta.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod non solum peccat ille qui peccatum exequitur, sed etiā qui quicunq; modo peccati est causa, siue consiliādo, siue præcipiēdo, siue quouis alio modo.

¶ Ad secundum dicendum, quòd principaliter tenetur restituere ille, qui est principalis in facto. Principaliter quidem præcipiens, secundariò vero exequens: & consequenter alij per ordinem. Vno tamen restituente illi, qui passus est damnum, alius idem restituere non tenetur, sed illi qui sunt principales in facto, & ad quos res peruenit, tenentur alijs restituere, qui restituerunt. Quando autem aliquis præcipit iniustam acceptionem, quæ non sequitur: non est restitutio facienda, cum restitutio principaliter ordinetur ad reintegrandam rem eius, qui iniustè est damnificatus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non semper ille qui non manifestat latronem tenetur ad restitutionem, aut qui non obstat, vel qui non reprehendit: sed solum quando incumbit alicui ex officio, sicut principibus terræ, quibus ex hoc non multum imminet periculum. Propter hoc enim potestate publica potiuntur, vt sint iustitiæ custodes.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd potest quis obligari ad restitutionem, tam ratione rei acceptæ, quàm iniustæ acceptionis; respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per quatuor propositiones. Prima conclusio: Quicunque est causa iniustæ acceptionis, tenetur ratione illius ad restitutionem. Hanc conclusionem non probat D. Thom. sed illam, vt notam ex superioribus relinquit. Secunda conclusio: Nouem modis potest accidere, vt sit quis iniustæ acceptionis causa, qui hoc versiculo explicari solent: Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus. Participans, mutus, non obstans, non manifestans. Hanc conclusionem non probat D. Thom. sed illam declarat, colligendo sufficientiam prædictorum nouem modorum, hac distinctione. Dupliciter potest quis esse causa, vt alter quid agat, vel accipiat, scilicet, directè, vel indirectè. Directè rursus tripliciter, scilicet, vel ex parte acceptionis, mouēdo ad ipsā. Quod potest cōtingere vno è quatuor modis: nēpe, præcipiendo, consulendo, cōsentiendo, & factū laudādo. Aut ex parte accipientis: quia ipsum quis ad se tenet, ētem receptat aliove modo fauet ac protegit. Quod vno rursus nomine significatur. Aut deniq; ex parte rei acceptæ; vt cū quis eiusdē furti, vel rapinæ fit particeps, vel maleficij socius, quo verè participās significatur. Et sic sūt sex modi, quibus homo directè potest esse causa acceptionis,

nempe, iussio, cōsilium, consensus, palpo, hoc est, adulatio, vel criminis laudatio, recursus, & participans. Indirectè poterit quis esse causa, si eum, quem impedire potest, ac debet, non impedit. Quod uno è tribus modis contingit, scilicet, vel cessando à præceptione, aut à consilio, quod dicitur mutus: vel non obstando cum possit, vel factum occultādo. Tertia conclusio: Ex his nouem modis quinque obligant ex genere suo ad restitutionem, nempe, iussio, consensus, recursus, participans, & non obstans, cum ex officio obstare tenetur & potest. Hanc conclusionem ex eo solum probat D. Thomas, quòd isti omnes verè sunt iniustæ acceptionis causa. Quarta conclusio: Ex alijs quatuor modis non semper restitutionis vinculum emergit. Et ratio est: Quia non semper, qui consulit, nec qui adulatur, nec qui non præcepit, aut consulit; nec qui non manifestat, sunt causa iniustæ acceptionis. Si quando autem contigerit, eos esse veram causam, tunc etiam fient restitutionis debitores.

Explicatio Articuli.

Materia huius articuli est grauissima valdeque necessaria, & de qua Doctores multa dicunt. Quæ, vt debitè disponantur sequemur, vt moris est, ordinem conclusionum D. Thomæ. Vnde circa primam est aduertendum, illam esse certissimam. Omnes enim conueniunt in hoc, quòd quicunque est causa efficax iniustæ acceptionis, tenetur restituere, quod iniustè fuerit acceptum. Cæterum in explicando, quæ non sit dicenda efficax causa acceptionis iniustæ non omnes eodem modo loquuntur. Syluester verbo, restitutio. 3. quæstione 6. & Adrianus in quarto, in materia de restitutione speciali quæstione, de concurrentibus cum fure, & Nauarro in Manuali capit. 17. numero 18. absolutè dicunt illum solum dicendum esse efficacem causam iniustæ acceptionis, sine quo talis acceptio non fieret. Itaque est certa regula apud istos Doctores, quos etiam sequuntur innumeri alij. Quòd si furtum non fieret sine aliquo, & ille concurrit, ita censeri debet causa efficax. Tamen si furtum fieret sine illo, etiam si ipse concurrat, non debet censeri causa efficax: atque adeò nec erit obligandus restituere in solidum, sed tantùm tenebitur restituere eam partem furti, quæ ad ipsum peruenerit. Vel certè tenebitur restituere quantum plus furatum fuerit, ex eo, quòd ipse concurrit, quam alias furatum fuisset. Adrianus loco citato aliqua ex parte moderatur hanc regulam dicens, quòd si fur non furaretur sine socio, & ego me illi socium adiunxi, teneor in solidum restituere, non obstante quod in mei defectu alius adiungeretur, qui iam iam expectabatur, Soto lib. 4. de Iustitia. quæst. 7. art. 3 acriter inuehitur contra istam regulam, illamque multis rationibus impugnare nititur. Primò, quia ex illa sequeretur, quòd si quis dominus plures habens famulos ad omne nefas paratissimos, & obseruantissimos, vni illorum præciperet, vt inimicum occideret, vel eius segetes combureret, & ipse id faceret ad nullam teneretur restitutionem, si quidem quod iste facit alius famulus erat facturus. Imò sequeretur, quod si famulus videret dominum parantem se ad necem inimici, quem certissimè erat occisurus, etiam si ipse præueniendo dominum inimicum occideret, nō teneretur aliquid restituere. Consequens autem est absurdum; ergo. Item; In naturalibus quando duo ignes eidem combustibili applicantur, licèt vnus sine alio sufficeret comburere, vterque tamen dicitur vera causa combustionis: ergo pari ratione in moralibus, quando duo concurrunt ad idem furtum, licèt vnus sine alio id esset facturus, quilibet illorum erit dicendus efficax causa furti, atque ex consequenti vterque erit obligatus restitutioni: Idē hoc ipsum probat ex illo Matthæ. 18. Necesse est, vt veniāt scādala; sed væ homini illi, per quē scandalū venerit. Quibus verbis apertè significat Christus, quod quamuis per alium scandalum erat venturum, ille tamen solus erit in culpa, per quem venit. Quocirca hac sententia omissa, dicit ex mente Caietani in præsenti non debere regulari quid sit, vel non sit causa efficax iniustæ acceptionis per istas conditionales negatiuas. Si iste non fecisset, alius fecisset, vel, nisi iste fecisset, alius non fecisset, quæ nihil ponunt in esse. Sed optima regula erit, inquit Soto, si dicamus illum esse efficacem causam furti, & obligari ad restitutionem, qui fecit aliquid, aut omisit quod ad cuius est momenti ad ponendam in re acceptionem iniustam. Ille autem, qui non facit aliquid notabile, non censebitur causa efficax. Vt si, verbi gratia, latronibus iam admouentibus scalas ad furandum, alius de nouo aduenires, qui scalas teneret, vt alij ascenderent. Ille non censeretur causa efficax iniustæ acceptionis; quia nihil notabile fecit ad ponendum in re furtum. Secus autem esset, si se latronibus adiunxisset, ac simul cum illis diriperet, & auferret prædam. Similiter famulus vsurarij, cui dominus pecunias committit seruandas, non est causa efficax vsurarum, nec tenetur aliquid restituere. Secus autem erit, si gerat negotia domini, celebretque vsurarios contractus nomine ipsius. Hæc sentētia Soti atque Caietani in re vera est. Immeritò tamen Soto reprehendit Syluestrum, & alios, qui primam regulam posuerunt, cum ipsi non de operantibus, sed de illis, qui sunt causa, quòd alij operentur, loquantur: quod est magis conforme literæ D. Thomæ. Et vt hoc intelligatur, aduertendum est, dupliciter posse aliquem concurrere ad iniustam acceptionem. Vno modo immediatè per seipsum, vel accipiendo, vel occidendo, vel comburendo, vel quouis alio modo nocendo. Et de hoc non est dubium, quin sit causa efficax iniustæ acceptionis; siue alij essent accepturi, siue non. Nec Syluester, & alij id intendunt negare, vt falsò illis imponit Sotus. Alio modo mediatè. Quod cōtingit, quandoquando ipse nec accepit, nec nocet, sed est causa, quod alij noceant, & accipiant. Et de his procedit eorum sententia. Suntque illi, de quibus D. Thom. particulariter loquitur in isto articulo, vt ex eius titulo colligere licet, qui sic habet; Vtrùm illi, qui non acceperunt, teneantur restituere. Et de istis verissima est regula, quam prædicti Doctores posuerunt. Quod & probari potest, ex lege vulgaris. §. qui furti. ff. de furtis & ex lege ita vulneratus. ff. ad legem Aquiliam Vbi dicitur: Si duo, aut plures simul eandem trabem, aut lignum, aut quoduis aliud ponderosum furtum important, quod singuli baiulare non possunt, vnusquisque tenetur in solidum actione furti. Ex cuius contrario sensu colligere possumus, quod si singuli totum portare possunt, nemo tenetur, nisi pro parte. Et ratio est, quia non videtur tunc fuisse causa totius furti, sed tantum partis; quod requiritur, vt in solidum quis teneatur. Diuus etiam Thomas in hoc articulo, explicans quando consentiens teneatur ad restitutionem, dicit, tunc teneri, quando sine ipso rapina fieri non potest. Nec argumenta Soti aliquid valent, quæ procedunt de illo, qui immediatè per seipsum aliquid iniustè accipit. Vel certè de illo, qui ità cum alio concurrit, vt non solùm ipse immediatè suam partem accipiat, sed etiam sit mediata causa,

quòd

Quicunque est causa efficax iniustæ acceptionis tenetur ad restitutionē.

Quæ dicatur causa efficax.

Dupliciter potest aliquis concurrere ad iniustam acceptionem.

quòd alter reliquam partem teneat. De quo non est dubium, quòd tenetur restituere, tam id, quod ipse accepit, quam quod alter. Vt si verbi gratia, duo ità intrassent ad deprædandam domum, vt vnus sine altero intrare non accideret; tunc quilibet teneretur totum quod furati fuerint, in solidum restituere. Quia licet quilibet non sit causa immediata totius furti, sed suæ partis, quilibet tamen, saltim mediatè, ad totum concurrit. Ex quo infertur, regulam illam non esse reiiciendam vniuersaliter, prout illam absolutè reiicit Caietanus, hic, & Soto loco citato, & Ledesma. 2. p. 4. q. 18. art. 7 & Couar. in regula peccatum. p. 2. §. 12. sed potius explicanda & intelligenda in sensu ab eius autoribus posita. Qui est, quòd ille debet censeri causa efficax iniustæ acceptionis ab alio factæ, qui suo præcepto, consilio, vel fauore ita mouet alium ad accipiendum, quod sine tali motione non acciperet. Et è contrario, ille non erit iudicandus causa efficax, qui suo præcepto, consilio, vel fauore nec adiuuit aliud, vt acciperet; sed omnino impertinenter se habuit, cum alius nihil minus acciperet sine illius præcepto, consilio, vel fauore, ac cum illo. Tunc enim, nulla resultat obligatio restituendi ex tali præcepto, vel consilio, cum in ordine ad effectum damni inferendi perinde se habeat, ac si non esset. Quod & ista ratione probatur: Si me præcipiente, vel consulente alius nollet damnum inferre, nihil teneor restituere. quia nullius damni sum causa: ergo licet alius inferat damnum, si id non facit ex vi mei præcepti, vel consilij, sed ex peruersa voluntate, quam ipse habet, nihil teneor restituere. Probo consequentiam: Nam nec huius damni ego sum causa.

Quæstio. ¶ Et si quis quærat, quid sit dicendum si alius habet voluntatem peruersam, & efficacem ad inferendum damnum, & ex meo consilio, vel præcepto mouetur, non ad inferendum damnum simpliciter, sed ad inferendum cum maiori promptitudine, & animi

Responsio. firmitate, respondeo, quòd tunc teneor restituere non integrè, sed quantum ex illa maiori animi firmitate, & acceleratione ad arbitrium viri prudentis creuit damnum illatum. Et eadem ratione, si fur firmiter decreuerat furari centum, & ex meo consilio fuit motus ad furandum ducenta, non teneor omnia integrè restituere, sed illa centum duntaxat, quorum ablationis ego extiti causa, vt contra Adrianum docet Couarruuias loco citato.

Dubium. ¶ Circa eandem primam conclusionem D. Thom. est difficultas, vtrùm quando multi simul concurrunt ad eandem iniustam acceptionem, teneantur singuli restituere in solidum quidquid omnes iniustè acce-

1. Dictum. perunt. Ad cuius explicationem dico primò, quòd si omnes illi mutuo consensu, & ex proposito, vt meliùs possint, & securius damnum inferre, simul concurrunt, singuli tenentur in solidum. Probatur: Singuli sunt causa iniustæ acceptionis, non solum quantum ad id, quod vnusquisque accepit, sed etiam quantum ad id, quod alij tulerunt, cum singuli inuicem se moueant: ergo singuli tenentur in solidum. In hoc dicto

2. Dictum. omnes Doctores conueniunt. Dico secundo, quòd si omnes illi non ex proposito, & mutuo consensu, sed casualiter, & fortuitò simul concurrunt, nullus tenetur in solidum, sed singuli pro parte, quam tulerunt. Probatur: Nam quantum ad illam solùm fuerunt causa damni, & non quantum ad alias; si quidem, vt supponimus nullus alterum mouit ad inferendum damnum. Sed est hoc intelligendum, quando multi fortuitò, & casualiter concurrentes res diuersas accipiunt, aut damnificant in diuersis partibus. Nam si contingat, quòd totum damnum fiat à singulis immediatè, ità, vt omnium actiones per modum vnius totum effectum indiuisibiliter agentis concurrant; etiam si ad id casualiter, & sine mutuo consensu conuenerint, in solidum tenentur totum damnum restituere. Vnde si duo recipiant calicem, aut domum alienam combusserint, aut hominem occiderint, quilibet illorum tenebitur totum damnum in solidum restituere, etiā si vnus nec mouerit, nec induxerit alium, sed potius doleat quòd comes accesserit, quia solus totum damnum inferre volebat.

¶ Ex dictis infero primò quòd quotiescunque duo, vel plures æquè primò, ac simul ad totum damnum concurrerint, siue id ex proposito, siue casualiter fuerit factum, singuli tenentur totum damnū restituere non obstante, quòd vnus siue alio idem damnum intulisset. Et ratio est: Nam singuli sunt causa totius damni: & quamuis sint multi, atque diuersi, omnes tamen cōcurrunt ad totum effectum per modum vnius causæ indistinctè, & indiuisibiliter operantis. Sicut quando duo ignes æquè primò applicantur eidem stuppæ, totus effectus tribuitur singulis. *1. Corolla.*

¶ Infero secundo, quòd omnes ac singuli milites in bello iniusto mala fide bellantes, tenentur in solidum totum damnum per tale bellum illatum restituere; quia omnes ac singuli sunt causa totius damni, & mutuo se mouent ad illud inferendum. Dixi mala fide: Nam si bona fide gesserint bellum, licèt à parte rei esset iniustum, solum ratione rei acceptæ tenerentur restituere illud, in quo ex præda facti fuissent ditiores. Verum tamen est, quòd regulariter loquendo, excusantur tales milites à restitutione in solidum, tum ratione impotentiæ, tum etiam, quia rationabiliter debent præsumere principem gessisse bellum iustum: nec ad singulos spectat agere de iure belli. *2. Corolla.*

¶ Infero tertio, quòd singuli Canonici præstantes in capitulo suffragium cum iniuria alterius tenentur, per se loquendo, in solidum restituere damnum inde subsequutum: quia omnes in vi vnius, & indiuisibilis causæ totum damnum inferunt. Et si quis obiiciat; Contingit sæpe sæpius maiorem partem Capituli præstitisse iniquum suffragium, & quòd alij videntes damnum irremediabiliter esse conferendum, conformant se maiori parti, ne socios offendant, & tunc non ex vi illorum, qui vltimo loco suffragium tulerunt damnum sequitur, cum iam per suffragia præcedentia sufficiens & efficax causa illius esset posita: ergo non sunt tunc obligandi ad restitutionem, qui vltimo loco suffragium dederunt. Atque ex consequenti non est verum dicere, quòd singuli de Capitulo præstantes suffragium cum iniuria alterius teneantur in solidum damnum restituere. Propter hoc argumentum Caietanus in summa, verbo, restitutio, & Nauarro in Manuali cap. 17. num. 21. dicunt illos, qui vltimo loco suffragantur ad nullam teneri restitutionem, cum eorum suffragium impertinenter se habeat ad effectum subsequutum. Contrariam tamen sententiam existimo veram, quam tenet Medina. C. de restitutione quæst. 7. Et ratio est: Nam licèt non omnes simul fuerint suffragati, sed vnus post alium successiue: exequutio tamen sententiæ capitularis iniquæ simul fit ex vi omnium suffragiorū indiuisibiliter & indistinctè, exequutióque sententiæ æqualiter mouetur ex vi omnium. Atque adeo ille ordo suffragia præstandi per accidens se habet ad damnum inde subsequutum. Quod & confirmari potest ex Innocentio in cap. 1. de iis, quæ fiunt à maiori parte *3. Corolla.* *Quod sit dicendū de suffragātibus in capitulo.*

Capituli, vbi inquit, quòd existens in cap. nisi contradicat male actis habetur pro consentienti, quo ad peccatum, & quo ad pœnas; & ità iudicabitur in foro exteriori, à fortiori ergo id erit verum quando existens in capitulo non solum non contradicit, verum etiam positiuè se conformat præstando suffragium. Et idem proportionabiliter est dicendum de suffragijs iudicum, & gubernatorum, quando de præiudicio tertij agitur, & de suffragijs studentium in cathedrarum prouisionibus.

4. Corolla. ¶ Infero quartò, quòd comitantes latronem non animo nocendi, sed potiùs impediendi damnum si possint, per se loquendo nihil tenentur restituere, cum non sint causa damni, sed tendant magis ad conseruationem iustitiæ. Dixi per se loquendo. Nam per accidens bene poterit contingere, quòd teneantur, vt si latro nisi alijs comitantibus non esset iturus. Vel si dominus non sineret rem suam furari, si videret latronem solum, vt accidit in casu posito à Medina, Codice de restitutione, quæstione septima, de illo, qui pergens rapere vestem alterius, alius animo impediendi damnum, ei se socium adiungit, & dominus vestis videns duos fugit, vestémque reliquit; alias non fugiturus, nec vestem relicturus, si solum latronem vidisset. In hoc enim casu est communis sententia, quòd socius tenetur damnum restituere. Quia, licèt bona intentione pergeret, incautè tamen: & sic verè fuit causa efficax, quod dominus iniustè spoliaretur. Secus autem esset, si ipse dominum certiorem faceret, cum sufficienti cautela, quod non animo nocendi, sed iuuandi potius comes iret: nam tunc non ipsi, sed domino rei esset damnum imputandum.

Modi quibus potest aliquis cócurrere ad iniustam acceptionem. ¶ Circa secundam conclusionem, in qua D. Tho. enumerat modos, quibus aliquis potest ad iniustam acceptionem concurrere, aduertendum est, quod omnes illi nouem ab ipso positi intelligendi sunt de cooperante, & non de ipso executore. Ex quo manifeste sequitur, quòd secundum sententiam illius tantum sunt decem modi operandi iniustè. Primus est eius, qui iniustitiam exequitur, vt qui furatur, vel occidit. Et de hoc non loquitur in isto articulo. Secundus est, præcipere, vel iubere, hoc est, autoritatiuè, & quasi cum quadam coactione inducere alios ad iniustè accipiendum. Tertius est, consulere, hoc est, per modum cuiusdam adhortationis mouere. Quartus consentire, hoc est, tacitè, vel expressè approbare. Quintus adulari, hoc est, cum quâdam laude. & plausu incitare. Sextus receptare, hoc est, per modum potestatis, & defensionis cuiusdam inuitare. Septimus participare, hoc est, capere partem prædæ iniquæ, vel partialiter concurrere ad ipsum maleficium, quomodolibet operando. Octauus tacere, hoc est, non adhibere præceptum, vel consilium, prout tenetur, ad cauendum damnum alterius. Id enim significatur per mutum in præsenti. Nonus non obstare, hoc est, non adhibere auxilium in opere, prout ex officio tenetur. Decimus & vltimus est, non manifestare, hoc est, occultare damnum iam factum, quod ex officio reuelare tenebatur.

Dubium de sufficientia prædictorum modorum. ¶ Sed dubium est, vtrùm isti modi cooperandi ad iniustitiam sufficienter sint à Diu. Thom. enumerati: Et pro parte negatiua argumentor primò: Qui ministrat instrumentum, parat scalas, das signum, monstrat viam, docet artem furandi, defendit, vel comitatur malefactores, est causa iniustæ acceptionis, vt de se patet: nullo tamen ex illis nouem modis continetur: ergo debent assignari plures.

1 Argum.

¶ Secundo, consentiens, receptator, adulator, & participans nullo modo videntur esse causa iniustæ acceptionis, cum potiùs supponant eam factam, quam ad illam concurrant: ergo non debent assignari tot causæ iniustæ acceptionis. Summa Angelica, verbo, furtum, constituit decem modos causandi iniustam acceptionem. Nam vltra nouem à D. Thoma assignatos ponit decimum, qui est, cooperatio. Alij ex opposito non curant tot modos distinguere; sed dicunt, quod multi illorum sunt superflui, & coincidunt inter sese. Cæterum ad huius rei explicationem dico breuiter, quòd licet forsan modi causandi iniustam acceptionem possent meliùs aliter enumerari, atque distingui, tamen D. Thom. non multum solicitus fuit de hoc, sed illam assignauit distinctionem, quæ communis erat Doctorum, estque procul dubio bona, atque sufficiens, vt ex ratione ipsius in litera posita colligere licet. *2. Argum.* *Conclusio.*

¶ Et ad primum argumentum respondetur, quòd omnes illi modi causandi, quandam important cooperationem respectu iniustæ acceptionis, & sic redeunt ad participantem. Cuius nomine, vt diximus, non solum intelligitur qui partem prædæ accipit, sed etiam, qui est particeps criminis, vel præstando auxilium, vel quomodolibet operando, vt constat ex §. interdum quoque, inst. de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur. Verum tamen est, quòd qui doceret artem furandi in communi & quasi speculatiuè, non censeretur ad furta cooperari. Secus autem esset de illo, qui practicè & in particulari, & in ordine ad opus hic & nunc exercendum id doceret. Et eadem est ratio demonstrare viam. *Ad 1. argu.*

¶ Ad secundum respondetur, quod consensus, & adulatio non solum possunt referri ad futurum factum, sed etiam ad faciendum. Et, vt sic sunt causæ iniustæ acceptionis, Et idem dico de receptante. Nam ex eo, quòd quis paratum se exhibet, atque offert ad receptandum latrones, prouenit sæpe sæpius, quòd ipsi animentur ad scelera perpetranda. Et sic est etiam causa iniustæ acceptionis. Sed pro huius rei maiori intelligentia, atque etiam pro conuenienti explicatione tertiæ & quartæ conclusionis Diui Thomæ, operæpretium est, vt per singulos modos suo ordine discurrentes declaremus quando ex vnoquoque illorum oriatur obligatio restitutionis, & quando non. Certum est enim, quòd non omnes vno & æquali rigore obligant, vt rectè docet autor in isto articulo, dicens in tertia conclusione, quòd ex nouem modis, quinque, nempe, iussio, consensus, recursus, participans, & non obstans, quando ad id ex officio tenetur, ex genere suo obligant ad restitutionem. In quarta autem conclusione affirmat, quod alij quatuor, nempe, consilium, adulatio, mutus, & non manifestans, non semper obligationem inducunt. Quod est intelligendum per se loquẽdo, & quãtũ est ex natura rei. Cùm tamẽ possit aliquando contingere, quod nec iubens, nec consentiens, nec alij similiter teneantur ad restitutionem; tunc scilicet, quando per se non sunt causa efficax iniustæ acceptionis. Quocirca illud potissimè in his omnibus erit obseruandum, vt in particulari respiciamus an aliquis sua actione, vel omissione fuerit causa mouens alterius animum ad accipiendum iniustè: an verò omnino impertinenter se habuerit, & per accidens. Et rursus, an ex tali motione in effectu fuerit sequutum damnum. Nam quantumcumque aliquis imposuerit præceptum, vel dederit consilium de damno inferendo, & alter decreuerit facere, si tamen non fecit, nulla inde resultat obligatio restituẽdi. Et item *Ad 2. argu.*

quantum

quantumcunque ego præcipiam, vel consilium dem, vt alter damnum inferat, si tamen ad id faciendum ex meo præcepto, vel consilio non mouetur, sed ex sua voluntate, quæ ad id erat determinata, & præceptum, vel consilium meum impertinenter se habet ad damnum illatum, nihil tenetur restituere.

De prima persona quæ potest cooperari iniustæ acceptioni. ¶ Iuuans ergo qui est prima persona ex ijs: quæ causant acceptionem iniustam, per se loquendo tenetur in solidum totum damnum restituere, etiam si nihil inde receperit, vt constat ex capit. Iulianus. 11. q. 3. Sed est hoc intelligendum cum duabus limitationibus. Prima est, quod damnum in re sit subsequutum. Secunda, quòd ipsa iussio sit efficax causa iniustæ acceptionis, vel probabiliter credatur efficax, vt ex communi Doctorum sententia docet Syluester verbo restitutio, 3. quæstione 6. Nam vbi est solum dubium, nihil tenetur restituere cum cæteris paribus in dubijs sit melior conditio possidentis. l. si ob turpem ff. de conditionibus ob turp. cau.

De secunda persona quæ est consulens, dubium. ¶ Secunda persona causans iniustam acceptionem, est consulens, de qua maior est difficultas, an teneatur in solidum totum damnum restituere semper; quòd est causa efficax illius. Et pro parte negatiua est argumentum ex §. tua tantum. Institut. de mandato. & ex §. interdum quoque, institut. de obligationibus, quæ ex deli. nasc. Vbi expressè habetur, quod qui nullam opem ad furtum faciendum adhibuit, sed tantum consilium dedit, & adhortatus fuit ad furtum, non tenetur furti. Et reddit rationem Iurisconsultus: Quia liberum est vnicuique sequi alterius consilium vel non sequi.

1. Argum.

2. Argum. ¶ Secundò sic argumentor: Aliquando contingit, vt det quis bona intentione, & sine peccato consilium, & tamen ex illo iniustum damnum sequatur, vt patet in casu, quo latro erat paratus rem magni pretij furari, & meo consilio fuit inductus ad hoc, vt rem minoris pretij furaretur. In hoc casu consulens non tenetur restituere damnum: & tamen eius consilium verè fuit causa efficax illius: ergo non semper quod consilium est causa efficax damni, inducit obligationem restitutionis.

3. Argum. ¶ Tertiò: Qui consilium alteri dat, vt pro tanto pretio rem suam vendat, credens hoc ipsi venditori conuenire, & sic ad consilium eius rem suam vendit, in quo tamen realiter manet defraudatus, nihil tenetur venditori restituere, ex quo consilium quod dedit, fraudulentum non fuit, vt constat ex regula iuris in 6. qua dicitur: Ex consilio, nisi fraudulentum fuerit, non nascitur obligatio: ergo non semper quod consilium est efficax causa damni, inducit obligationem restituendi.

4. Argum. ¶ Quartò: Qui consulit, non aufert rem, nisi in quantum dat consilium iniquum: ergo satisfaciet per hoc quod contrarium consilium det, nec ad vlteriorem tenebitur restitutionem.

Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus dico, quòd qui suo consilio mouet ad furandum, vel rapiendum iniustè eum, qui alias non erat paratus, tenetur in solidum totum damnum restituere. Et probatur: Tale consilium vere est causa efficax damni illati vt patet ex Aristotel. 2. Physic. vbi consiliarium vocat causam efficientem: ergo tenetur ad illius restitutionem. Et confirmatur: In iure consiliarius & consentiens eodem modo puniuntur, & iudicantur ac ipse delinquens, vt constat ex c. notum sit. 2. q. 1. & ex ca. sicut dignum de homicidio, & ex capit. nuper de sententia excommunicationis, & ex leg. qui seruo. ff de furtis, & ex l. 1. ff. de seruo corrupto: ergo consiliarius & consentiens non minus tenetur ad restitutionem, quàm delinquens. Et eadem ratio est de illo, qui fraudulenter consulit fieri aliquid, ex quo proximus damnificatur, etiam citra manifestam rapinam, aut furtum, vt patet ex lege, quod si cum scires. ff. de dolo, vbi ille qui dolose, & sui lucri gratia consuluit mutuare debitori non idoneo obligatur ei, cui consilium dedit, restituere. Et meritò quidem, si quidē per fraudem fuit causa, quòd ille minus haberet, quàm erat habiturus. Et idem est dicendum de illo, qui fraudulenter consulit, teneri ad restitutionem eum, qui re vera non tenetur, vel non teneri eum, qui tenetur. Obligatur enim ipse in conscientia damnum, cuius est causa, recompensare. Et hoc, quod dicitur de consilio rapinæ, habet etiam locum in consilio de collectis imponendis clericis, sine licentia Papæ; & in consilio vsurarum; & in consilio malo aduocati, etiam ex ignorantia, vt infra dicemus; & in consilio de non restituendo aliena; & in consilio condendi iniqua statuta, & in quocunque alio consilio damnificandi proximum scienter, vel ex ignorantia crassa, sine quo talia non fierent, vt est videre apud Syluestrum verbo restitutio. 3. q. 6.

Ad 1. argu. ¶ Et ad primum argumentum respondetur, quòd in illo §. tua tantum. non est sermo de consilio respectu debiti; sed de consilio non fraudulento respectu contractus, vel quasi contractus. Ex quo certum est, quòd nulla nascitur actio contra eum, qui dedit, vt constat ex regula 62. de regulis iuris in sexto. Vbi dicitur. Nullus ex consilio dummodo fraudulentum non sit, tenetur, &c. Ad aliud ex §. interdum. Medina Codice de restitutione, dicit, quòd loquitur de foro iudiciali, in quo ex solo consilio sine ope nulla nascitur obligatio. Hæc tamen solutio est falsa: nam, vt modo dicebam, etiam in foro exteriori consiliarios, & consentiens eodem modo iudicantur, & puniuntur, ac ipse delinquens. Quocirca hac solutione missa, respondeo, quòd in illo §. solum est sermo de consilio, & adhortatione respectu illius, qui iam erat omnino determinatus ad delictum faciendum; nec ex alterius consilio ad id fuit motus. Et quod Iurisconsultus ibi non intendat negare eum, qui suo fraudulento consilio delinquentis animum mouit, obligari, patet manifestè ex §. vnde illud. Institut. de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur, & ex §. non solum. Institut. de iniurijs. quibus locis videnda est glossa.

Ad 2. argu. ¶ Ad secundum argumentum aliqui, vt Caietanus inf. a quæstione 78. articulo 4. absolutè dicunt, nulla ratione esse licitum consulere minus malum, nec inducere ad illud, vt vitetur maius malum. Si enim non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona, vt dicit Paulus ad Romanos 3. multo minùs erunt facienda, vel consulenda eadem mala ad alia vitanda. In eadem sententia fuit Soto super tertium caput Epistolæ ad Romanos, quamuis posteà libro sexto, de Iustitia, quæstione prima, articulo quinto, contrarium ex professo doceat, & meritò. Nam id non tam est malum consulere, quam retrahere à maiori malo. Sensus enim talis consilij non est absolutus; Fac istud malum minus, sed quasi conditionatus, scilicet; Si omnino decreuisti facere malum, potiùs fac hoc minus, quam illud maius. Et sic consilium non fertur in malum absolutè sed in comparationem, qua dicitur, potiùs esse faciendum minus malum, quàm maius. Quod proculdubio est actus bonus, & qualem habuit Loth, dum offerens Sodomitis filias, dixit; Abutimini eis. Vnde dico ad argumentum, quòd qui latroni paratissimo ad furādum rem magni pretij consulit, vt loco illius rem minoris pretij eiusdem domini

mini furetur, ad nullam tenetur restitutionem. Licet enim fuerit causa, quod illa res numero à latrone acciperetur, non tamen id causauit iniustè, sed iustissimè, vtiliter rem ipsius domini gerens. Et obligatio restitutionis non ex acceptione simpliciter, sed ex iniusta acceptione habet ortum, vt sæpe diximus. Dixi eiusdem domini. Nam, si res minoris pretij, esset alterius domini, consulens illam furari, peccaret, & teneretur ad restitutionem: quia non est licitum nocere vni, ad tollendum alterius nocumentum.

Ad 3. argu. ¶ Ad tertium argumentum, vt respondeamus, aduertendum est, quòd consilium, quod quis dat, vel potest esse respectu delicti, vel respectu alicuius contractus, vel quasi contractus. Si sit respectu delicti, & illud moueat animum operantis ad ipsum perpetrandum, proculdubio qui consilium dedit, tenetur totum damnum inde subsequutum restituere, vt in resolutione difficultatis dictum est. Si autem sit respectu contractus, vel quasi contractus, quale est illud, quod datur de vendenda re, vel locanda, &c. tunc distinguendum est. Sunt enim, qui consilium præstant, in multiplici differentia. Quidam, quibus ea officio, seu ratione eminentiæ, aut stipendij incumbit alijs consulere. Quales sunt aduocati, Theologi, confessores docti, medici, alijque huiusmodi, quibus fides solet, aut debet adhiberi. Et tales in consulendo debent prius dare operam, quatenus rectè & salubriter consulant. Alioqui, si damnum inde alicui subsequatur, illis imputabitur, siue fuerint prius ad consulendum exacti, siue ipsi se intromiserint, vt constat ex ijs, quæ diximus articulo secundo à genere de culpa lata, leui, & leuissima. Alij autem sunt, qui consilia præstant non tales, quales dixi, vt idiotæ, aut mulieres inexpertæ: & in his plurimum refert an præbeant consilium antequam ab eis fuerit postulatum, vel post. Nam si antequam ab eis consilium postuletur, ipsi se ad consulendum ingerunt, & consulendo nocent, eis erit damnum imputandum, qui ex imperitia nociuum præbuerunt consilium, & alienum officium vsurparunt. Nec in tali casu per bonam fidem excusantur, quæ vbi culpa, vel imperitia, vel negligentia adest damnificantem non excusat, vt dicitur in cap. si culpa tua. de iniurijs. Si autem huiusmodi personæ non se ingerant ad consulendum, antequam ab eis consilium petatur, tunc per bonam fidem excusabuntur, & damnum solum petentibus imputabitur, qui cum haberent viros doctos, & expertos, à quibus de veritate, quam quærunt, possent informari, imperitorum quæsierunt consilium. Secus autem esset si fraudulenter,

Obiectio. & cum dolo illud dedissent, vt supra diximus. Et si quis obiiciat; Impertinens est, ad hoc, vt consilium datũ inducat obligationem satisfaciendi; quòd detur cum dolo, aut sine illo, cùm huiusmodi obligatio non ex dolo, sed ex causali, aut reali damnificatione oriatur, & non minus damnificat, qui sine dolo consulit, quam qui cum dolo: ergo malè dicitur, quòd personæ ignorantes, quibus non conuenit ex officio consilium dare, si cum dolo, & fraudulenter illud dant, vt noceant, tenentur ad restitutionem, secus autem minimè, Item non minus videtur impertinens, quod nociuum consilium detur ante, vel postquam petitur, cum æqualiter inferat damnum, ante &

Responsio. post. Respondetur; quòd obligatio restituendi non ex nuda damnificatione oritur, sed ex iniusta & culpabili, qualis est quæ per consilium fraudulentum euenit, cum tunc læsus rationabiliter possit esse contra consulentem inuitus; & non quando cum bona fide post postulationem datur consilium. Et per hoc patet resolutio ad tertium argumentum.

¶ Ad vltimum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Ille enim, qui suo consilio mouet alium ad furandum nõ satisfacit per hoc, quod det contrarium consilium de non furando, vel de restituendo id, quod fuerat furatum: sed etiam tenetur cum effectu restituere damnum illatum: Si ille, qui dedit non restituit. Et ratio est: Quia, sicut non obligamus consulentem ad restitutionem, nisi quando cum effectu per eius consilium res est ablata; ita etiam, nec est deobligandus à restitutione, nisi quando cum effectu res ablata est reddita domino, vt par sit ratio, quantum ad obligationem & quantum ad deobligationem, seu absolutionem. Parum enim refert, quòd det quis consilium bonum, si per illud malus effectus, qui per consilium iniquum fuerit positus, non aufertur. Et idem est dicendum de præcepto, consensu, & adulatione, quantum ad hoc propositum. *Ad 4. argu.*

¶ Tertia persona causans iniustam acceptionem, est consentiens. Et est ille, qui tacitè, vel expressè approbat illam: ex quo fit, vt alius moueatur ad damnum inferendum. Et quidem, si talis consensus non est causa efficax damni subsequuti, qui sic consentit, quamuis peccet mortaliter, ad nullam tenetur restitutionem, cum nulla ibi causalitas inueniatur respectu nocumenti. Cæterum si est causa efficax, ità, vt sine illo factum non fuisset, tenetur sic consentiens in solidum totum damnum restituere. Ex quo fit, vt possimus distinguere inter consensum absolutè, & consensum, vt causa, & iste obligatur restituere, ille vero minime. Verbi gratia: Agitur de ineundo bello iniusto, & sunt aliqui, quorum consensus sufficiens est, vt bellum incipiatur, illi, scilicet, ad quos spectat de his rebus agere: & sunt alij, quorum consensus est impertinens ad bellum causandum, quales sunt homines de media plebe. Primus consensus dicitur non solum consensus, sed etiam causa. Et iste est, qui in consentientibus inducit obligationem restitutionis. Alter verò appellatur solum consensus. Et licèt inducat peccatum in ipsis consentientibus, non tamen inducit obligationem restitutionis; cum restitutio non ex peccato simpliciter, sed ex damno iniustè causato, quod in præsenti non inuenitur, ortum habeat. *De 3. persona quæ est consentiens.*

¶ Quarta persona causans iniustam acceptionem, est palpans, seu adulator. Et est ille, qui cum quadam laude, & plausu incitat ad inferendam iniuriam, teneturque in solidum, si probabiliter credit, ex sua adulatione alium esse motum ad damnificandum proximum. Alias quamuis peccet mortaliter laudando delictum, nihil tenetur restituere. *De 4. persona quæ est palpans.*

¶ Quinta persona causans iniustam acceptionem, est receptans, quæ nomine recursus significatur. Et est ille, qui per modum potestatis cuiusdam, & defensionis inuitat ad inferendam iniuriam. Sed quoniam huiusmodi receptio multiplex esse potest, vt explicemus quando ex illa obligatio restitutionis oriatur, & quando non, dico primo, certum esse, quòd qui antequam fiat furtum, vel rapina, offert se paratum ad receptandum furem, ex quo illius animus mouetur ad maleficium perpetrandum, tenetur in solidum totum damnum restituere, tanquam vera causa illius. Secundò etiam est certum, quòd qui bona fide receptat furem ignorans, quòd sit fur, nihil tenetur in conscientia restituere, siquidem nulla ratione dici potest causa damni inde subsequuti. Imò *De 5. persona quæ est receptans.*

etiam

etiam si dubitet, an sit fur, non tenetur ad restitutionem. Dubium enim in proposito non tollit bonam fidem, cùm nemo debeat iudicari malus nisi constet.

Dubium. ¶ Sed dubium est, an qui recipit furem post peccatum commissum, nihil participando de præda teneatur aliquid restituere. Et pro parte negatiua est

1. Argum. argumentum: Talis receptans non est causa damni cum illud iam præsupponatur illatum: ergo nihil tenetur restituere.

2. Argum. ¶ Secundò: Recipere huiusmodi latrones sæpè est necessarium, & opus charitatis, tunc, scilicet, quando latro fugit iudicem, vel dominum rei à quibus, nisi esset qui receptaret, occideretur: sed ex opere charitatis nullus debet obligari ad restitutionem, cum ex bono opere non debeat quis damnum reportare: ergo.

¶ Hoc tamen non obstante supposito, quod dupli-

1. Conclus. citer potest quis recipere fures, scilicet, formaliter, & materialiter, ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Qui recipit furem, vel latronem, etiam cognitum, non formaliter, sed materialiter, hoc est, ratione amicitiæ, vel consanguinitatis, aut etiam causa communis humanitatis, quæ est carere hospitio, nihil tenetur in conscientia restituere. Probatur: Talis nec cooperatur latrocinio, vt sic, nec est causa iniustæ acceptionis, aut detentionis; sed per se loquendo facit potius actum pietatis: ergo nihil tenetur restituere. Et confirmatur ex l. 2. ff. de receptoribus. vbi dicitur, quòd consanguinei latronum, illos recipientes non debent tam seuere puniri, sicut alij. Item: Quando excommunicantur fautores & receptores hæreticorum, nomine fautorum, & receptorum, vt optimè probat Nauarro in Manua. cap. 27. num. 26. & Caietanus in summa, verbo, excommunicatio. cap. 1. non intelliguntur illi, qui materialiter ratione communis pietatis, vel necessitatis hæreticos recipiunt; sed illi solum, qui eos recipiunt, qua ratione hæretici sunt, vt, scilicet, in hæresi maneant, & foueantur: ergo pari ratione dicendum erit de illo, qui recipit furem materialiter: quòd ad nullam tenetur restitutionem.

¶ Secunda conclusio: Qui scienter recipit latro-

2. Conclus. nes formaliter post crimen perpetratum, etiam si nihil recipiat de furto, nec antea se obtulerit ad recipiendum, tenetur in solidum totum damnum restituere. Hanc conclusionem tenent communiter omnes Doctores cum D. Thom. in isto articulo. Et probatur: Illi dicuntur recipere latrones formaliter, qui illis patrocinium, & defensionem præstant, ne cogantur desinere à furtis, & restituere: sed tales manifestè sunt causa iniustæ acceptionis, vel detentionis: ergo obligantur ad restitutionem. Et confirmatur ex l. 1. ff. de receptatoribus & ex cap. qui consentit. 11. q. 3. & ex cap. qui aliorum 24. q. 5. & ex cap. qui eum fur. extra, de furtis. Quibus locis habetur, quòd qui defendit fures, & alios errantes, tenetur sicut illi; imò damnabilior est ipsis, qui errant.

¶ Et ad primum argumentum respondetur, negan-

Ad 1. arg. do eos, qui recipiunt fures formaliter, nó esse causam damni. Sunt enim causa vel iniustæ acceptionis, vel saltem detentionis, vt diximus in secunda conclusione.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur, illud quidem probare, quòd qui recepit latronem in casu necessitatis, ne occidatur, non tenetur ad restitutionem. Quod est verum. Sed est hoc intelligendum, quando non potest fieri restitutio salua hominis vita. Nam qui prædam tradere potest, sine morte latronis, & illam occultat, proculdubio tenetur ad restitutionem; cum nullus habeat ius occultandi, aut detinendi rem alterius, nisi in quantum est hoc necessarium ad tuendam propriam vitam, vel alienam, aut famam & honorem, longè maioris pretij, quàm res furata.

¶ Sexta persona causans iniustam acceptionem, est participans, hoc est, ille, qui vel partem prædę iniquè accipit, vel partialiter concurrit ad ipsum maleficium, quomodolibet operando. Ad cuius intelligentiam aduertendum est, aliud esse loqui de participantibus in crimine, & aliud de participãtib[9] in re ipsa. Et quidem de participantibus in re aliena absque eo, quòd participet in crimine iam dictũ est in superioribus, quòd qui bona fide id facit ignorans rem esse furtiuam, solum ratione rei acceptæ tenetur restituere, vel ipsam rem, si penes se manet, vel id, in quo ex illa fuit factus ditior. Tamen qui mala fide participat, vel sciens rem esse iniustè acquisitam, vel id crassè ignorans, non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis tenetur restituere quidquid, siue per donationem, siue per alium contractum accepit. Atque adeo, quantumcumque res perierit, vel consumpta fuerit, etiam sine noua culpa sua, semper manet obligatus ad restitutionem, vt docet D. Thom. hic, & articulo præcedenti. Ex quo infertur, quòd non licet etiam per modum eleemosynæ scienter quidquam accipere de rebus furtiuis, nec de illis comedere, nisi forté in casu extremæ, vel grauissimæ necessitatis. Vnde nec vxor, nec filij, nec famuli raptorum, aut vsurariorum nulla alia bona habentium præter iniustè acquisita possunt vesci, aut sustentari, vel recipere stipendia ab illis, absque eo, quod maneant obnoxij restitutioni. Secus autem erit si tales raptores & vsurarij alia bona habeant, & res iniustè acquisitæ ex illis sint, quæ vsu consumuntur, vt pecuniæ, triticum, &c. Tunc enim, postquam huiusmodi bona fuerint permixta licitum erit ab vsurarijs, vel furibus eleemosynas, & stipendia & alimenta accipere, dummodo ex hoc non reddantur impotentes ad restituendum, vt diximus in 1. tom. quæst. 32. art. 7.

De 6. persona quæ est participans.

¶ Et si quæras, quid facient vxor, & filij raptoris, vel vsurarij alia bona non habentes, quàm quæ iniustè acquisiuit? Respondeo, quòd tenentur aliunde vitam quærere, vel seruiendo, vel ab amicis petendo, vel aliter laborando, vt tantundem lucrentur quantum de alienis bonis consumunt, vt docet Syluest. verb. vsura 8 & Medi. C. de resti. q. 10. Et hæc de participantibus in re ipsa. De illis autem, qui participant in crimine, vel cooperando aliquo modo, vel aliquid patrando, ità, vt verè sint causa, vel quod alius furetur & rapiat, vel quidquam accipiat iniustè, similiter est dictum, quod tenentur in solidum restituere, ac ipse fur, vt patet ex cap. fin. de iniuria, & damno dato. Sed quid dicendum erit de ratificante, & gratum habente damnum, quod suo nomine fuit factum? Nauarro cap. 17. n. 133. ex mente Ang. in summa. verbo, furtum. §. 20. dicit, quòd talis est particeps criminis, æquiparaturque præcipienti; & sic tenetur ad restitutionem. Maximè si ille, qui fecit damnum non fuisset illud facturus, nisi existimasset alteri gratum fore. Dico tamen, quòd, si per talem ratificationem, nec impeditur alter à restitutione, nec mouetur ad continuãdam retentionem iniustam, nulla ex illa nascitur obligatio restitutionis, cum nullius iniustæ acceptionis sit causa. Nec obstat regula iuris, quæ dicit, ratihabitionem retrotrahi, & mandato comparari. Nam procedit solum de pœnis criminis in foro exteriori soluendis.

De vxore & filijs vsurarij.

De famulis furum. soluendis. De famulis & ministris latronum, & vsurariorum iam diximus suprà, quòd, nisi ministrent in ipso maleficio tanquam instrumenta partialia, multúmque conducentia ad ipsam iniustam acceptionem, nihil tenentur restituere, nec etiam tabelliones publica vsurarum instrumenta facientes, aut testes subscribentes; cum ex vi talium instrumentorum non obligentur alij soluere vsuras, nec ad id recipiantur in foro exteriori. Secus autem esset, si tabellio, aut testes falsum, aut fictum conficerent instrumentum, ex quo mutuatarius vsuras soluere cogeretur, vt dicit Gabriel in 4.d.15.q.11.art.2.conclus.3.

De 7. de 8. & de 9. persona quæ sunt, tacens, non obstans, non manifestans.

¶ Septima persona causans iniustam acceptionem, est mutus, hoc est, ille, qui non adhibet præceptum, vel consilium, prout tenetur ad cauendum damnum alterius. Octaua non obstans, hoc est, non adhibens auxilium in opere, prout ex officio tenetur. Nona & vltima, non manifestans, hoc est, occultans damnum iam factum, quando ex officio id reuelare tenetur. Sed circa has tres personas est difficultas quando ex tacendo, vel non obstando, vel non manifestando sequatur obligatio restitutionis? Caietan. in sum. verbo, restitutio. cap. 1. dicit, quòd quamuis regulariter & per se, his titulis non teneantur restituere, nisi illi, quibus ex officio incumbit damna impedire; per accidens tamen comprehenduntur etiam sub hac obligatione omnes homines quando ratione vrgentis necessitatis sub mortali tenentur damnum proximi impedire, & nō impediunt. Et sic dicit, quòd si homo priuatus videat, quòd aliqui cum notabili damno rerum proximi volunt domum eius deprædari, & ipse cum id possit sine suo, vel alterius detrimento impedire, non impedit, non solum peccat mortaliter, quod omnes Doctores concedunt, sed etiam tenetur ad restitutionem, idem videtur affirmare Ricard. in 4.distin.15.art. 4.quæst.5. & probatur ex cap. sicut dignum. de homicidio §. ille etiam. & ex capit. quantæ, de sentent. excommunicatio. & ex capit. qui cum fure: de furtis, & ex alijs innumeris, quibus dicitur, quod quicunque potest manifesto facinori obuiare, & non obuiat, fauere censetur delinquentibus Et confirmatur, ille vere est causa iniustæ acceptionis, illámque vult saltim indirectè: ergo tenetur ad restitutionem. Summa Angel. verbo, furtum. §.24. dicit, quòd priuati homines nunquam tenentur restituere ex eo, quod non impediunt damnum cum possint, nisi id faciant dolosè. Cæterùm quando ex malo dolo simulant, nec obstant, tenentur ad restitutionem.

Sententia Caiet.

Argum. pro sententia Caiet.

¶ Mihi ex his sententijs neutra videtur vera. Vnde dico, quòd tunc solùm tenentur ad restitutionem, mutus, non obstans, & non manifestans, quando ex speciali officio tenentur damna impedire. Hanc sententiam tenet D. Thom. hic & Syluest. C. de restitu. quæst. 9. Et probatur: Qui non tenentur obstare ex officio, solum obligantur ad obstandum ex charitate, & non ex iustitia: sed obligatio restitutionis solum oritur ex iustitia: ergo quantumuis aliquis dolosè & mala intentione omittat obstare damnis proximi, si ad id ex officio non obligatur, ad nullam tenetur restitutionem. Secundò: Si ex eo, quòd aliquis nō dat eleemosynam extremæ indigenti pauper moriatur, vel alia sequantur incommoda, nulla inde oritur obligatio restitutionis, quia ad eleemosynam dandam non ex iustitia, sed ex misericordia, & charitate obligamur: ergo pari ratione erit dicendum in proposito. Et ad argumentum pro sententia Caietani, respondetur, illud solum probare, quod qui non obstant, cum possunt, sunt rei furti, vel homicidij coram Deo ratione violatę charitatis: sed nōn obligantur hominibus restituere, quia non peccant contra iustitiam. Ad hoc enim, vt omittens facere aliquid dicatur contra iustitiam peccare tria requiruntur. Primum, quòd possit illud facere. Secundum, quòd teneatur id ex iustitia facere, hoc ex officio, cui incumbit. Qua ratione prætor contra iustitiam peccabit non obstans damna subditorum. Tertium, quòd non faciat. Ex quo infero cum Syluestro, verbo, restitutio. 3. quæst. 5. & cum alijs communiter, quòd Reges, Principes, Duces, iudices, tabelliones, procuratores, aduocati, custodes publici, medici, confessarij, & alij quicunque officiales tenentur damna rerum, quæ suæ curę, vel custodiæ fuerint commissæ restituere, si ex negligentia, cum possint, illa non impediunt. Ex iustitia enim ratione officij hęc damna impedire obligantur. An autem teneantur ex culpa leui, vel leuissima explicatum est supra articulo secundo prope finem. Infero secundò, quòd testis iuridicè interrogatus, & quicunque alius qui ex pręcepto superioris tenetur denuntiare furem, si taceat, & dissimulet veritatem, totum, quod fur non restituit, tenebitur in conscientia restituere. Ita tenet Nauarro cap. 17. numer. 134. Et ratio ex superioribus est aperta. Sed est hoc intelligendum, quantum ad res iniustè acceptas, & non quantum ad pœnas, quibus delinquentes essent damnandi. Infero tertiò, quòd famuli, quibus ex speciali officio incumbit res domesticas custodire, vel generaliter, vel specialiter, si ob notabilem ipsorum negligentiam damnificentur, obnoxij erunt restitutioni. Imò si pro tali custodia mercedem acceperint, tenentur etiam de leui, quia contractus est in vtilitatem vtriusque partis, iuxta dicta in articul. 2. Secus autem erit de alijs famulis, quibus ex speciali officio istarum rerum custodia non incumbit. Tales enim licet peccent contra fidelitatem non impediendo damna dominorum, non tenentur ad restitutionem, quia non peccant contra iustitiam. Sed quid de famulo deputato ad custodiendam domum, ne quis noctu intret, vel exeat, an si aliquis ex domesticis exeat ad furandum alibi, teneatur talis custos ad restitutionem. Soto libr. 4. de iustitia. quæst. 7. art. 3. respondet affirmatiuè. Nec suæ sententię aliquam rationem assignat. Cæterùm mihi videtur dicendum oppositum Et ratio est: Nam illud officium non obligat illum ex iustitia in ordine ad extraneos, sed tantum in ordine ad suum dominū, & domesticos illius. & sic tantum tenebitur restituere damnum rerum domesticarum. In ordine autem ad vicinos non erit magis obligandus, quam si id officium non haberet. Infero quartò, quòd custodes agrorum, vel vinearum non manifestantes damna tenentur ad illorum restitutionem. Obligantur enim ex officio cauere, & declarare nocumentum. Sed quid dicendum erit de custodibus nemorum, & ferarum, qui nec manifestant damna, nec exigunt pœnas an teneātur ad restitutionem? Et pro parte negatiua est argumentum: Cæsores lignorum, & venatores nihil tenentur restituere, vt diximus in superioribus: ergo nec ipsi custodes tacentes. Ad huius tamen rei explicationem dico primò, quòd si lignorum scissio, atque venatio iniustè fuerit prohibita, custodes non manifestantes, nec exigentes pœnas nihil tenentur restituere, etiam si iuramento firmauerint, se id facturos. Probatur. Qui interdicunt scissionem lignorum, vel venationē, in nostro casu peccant contra iustitiam: ergo similiter peccabunt custodes pœnas exigentes: nec iuramentum debet esse vinculum iniquitatis. Dico secundò:

Sententia Autoris.

1. Corolla.

2. Corolla.

3. Corolla.

4. Corolla.

Si prohibi

Si prohibitio est legitima, custodes non manifestātes, vel non exigentes pœnas, tenentur ad restitutionem, tam pœnæ non exactæ, quàm damni inde subsequuti. Probatur: Nam tenentur id ex iustitia facere & non faciunt. Item: Isti custodes propter suam negligentiam sunt in causa, quod domino sylux lucrum cesset, & damnum emergat, cum tamen ex iustitia teneantur id cauere: ergo sunt obligandi ad restitutionem. Consequentia est nota, & antecedens probatur, quia ex negligentia custodis erit penuria lignorum, & ferarum: ex quo fiet, quòd si dominus velit vel vendere, vel locare syluam suam, minus pretium accipiet: ergo. Dico tertiò, quòd si res est parui momenti, & custodes semel, aut bis tacent non sunt obligandi ad restitutionem. Dominus enim syluæ, nisi barbarus sit, & agrestis id debet ratum habere. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Venatores enim, & lignorum scissores non tenentur soluere pœnas ante iudicis condemnationem. At verò custodes ex officio, & iustitia tenentur illos condemnare.

Dubium. ¶ Sed huius occasione atque etiam pro maiori intelligentia eorum, quæ dicta sunt, operæpretium est, vt explicemus non leuem difficultatem, an iudex non condemnans reum ad pœnam, quam ex iustitia debet, teneatur in conscientia ad similis pœnæ restitutionem. *1. Argum.* Et pro parte negatiua est argumentum primum desumptū ex consuetudine, qua constat multos probatissimos iudices has executiones pœnales dissimulare, quos tamen nō statim restituere obligamus.

2. Argum. ¶ Secundò: Reus non tenetur soluere pœnam, quia pœna est, ante iudicis cōdemnationem, sed etiam est pœna, quòd iudex persoluere teneatur pro illo, quem iniustè absoluit: ergo non statim tenetur illud restituere; sed post alterius iudicis condemnationem.

3. Argum. ¶ Tertiò: Pœna infligenda pro scelere aliquando est pecuniaria, & aliquando corporalis, vt pœna capitis, carceris, vel exilij: sed iudex non condemnans reum ad pœnam corporalem, non tenetur illam in conscientia subire ante alterius iudicis condemnationem: ergo nec pœnam pecuniariam; cum æqua videatur esse vtriusque ratio.

Vlt. Argum. ¶ Vltimò: Qui negat veritatem in iudicio, quam ex iustitia fateri tenebatur, non tenetur restituere pœnam prius quam in iudicio condemnetur, vt diximus art. 3. huius quæstionis: ergo nec iudex in nostro proposito obligabitur ad restitutionem ante iudicis condemnationem. Probo consequentiam: Nam vterque per iniquitatem iustitiæ executioni obstat.

1. Conclus. ¶ His tamen non obstantibus, ad explicationem difficultatis sit prima conclusio. Quando iusta sententia iam est pronuntiata contra reum, & iudex non applicat pœnas illi, cui applicare debet, tenetur in conscientia ad illarum restitutionem. Verbi gratia: Profert iudex iustam sententiam contra hæreticum, cuius bona secundum legem debēt applicari fisco, & ipse iudex illa applicat alteri, tenetur in conscientia talia bona fisco restituere. Probatur: Fiscus post sententiæ pronunciationem iam habet ius acquisitum ad tales pœnas: ergo si sibi non reddantur patitur iniuriam; atque ex consequenti qui illam infert, erit obligatus restitutioni. Et quod dico de iudicibus, est etiam intelligendum de tabellionibus, testibus & aliis ministris iustitiæ impedientibus, quòd pœnæ post latam sententiam applicentur cui ex iustitia sunt applicandæ.

2. Conclus. ¶ Secunda conclusio. Iudex per iniquitatem non condemnans reum ad soluendas pœnas in lege impositas, & quas soluere debet, tenetur ad illarum restitutionem. Probatur: Iudex ex iustitia & ex officio tenetur istas pœnas fisco adiudicare vel illis cui applicantur: ergo si per iniquitatem id non facit peccabit contra iustitiam, atque ex consequenti tenebitur ad restitutionem. Secundo: Iudex est custos iustitiæ, qui perinde ius suum vnicuique reddere debet, sed fiscus petendo pœnas debitas, petit ius suum: ergo si iudex id non reddit facit iniustitiam & tenetur ad restitutionem. Tertiò. Qui de alieno facit eleemosynam, obligatur ad restitutionem, quia dat quod non est suum: ergo pari ratione iudex inferior sine autoritate superioris pœnas remittens, obligabitur ad restitutionem: quia facit condonationem de re aliena. Rationes istæ sunt D. Thom. infra q. 67. art. 4. & in 4. d. 46. art. 2. quæstiuncula secunda.

¶ Tertia conclusio: Quando iudex in rebus parui momenti pœnas dissimulat non tenetur ad illarum restitutionem. Probatur: Tum, quia ità expedit bono communi, tum etiam, quia id videtur facere ex consensu superioris, ac supremi principis, qui de hac re nunquam sunt soliciti. *3. Conclus.*

¶ Et ad primū argumentū respōdetur, consuetudinē illam solum habere locum in rebus parui momenti. *Ad 1. Arg.*

¶ Ad secundum respondetur, negādo minorē. Non enim est pœna, quod iudex teneatur persoluere pro illo, quem iniustè absoluit, sed vera ratio iustitiæ, exigentis, vt continuo ante iudicis condemnationem restituat ille, qui per iniquitatem damnum intulit, & fecit inæqualitatem. *Ad 2. Arg.*

¶ Ad tertium respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Ex eo enim, quòd pœna pecuniaria non reddatur fisco, resultat damnum in temporalibus, quod necessario per restitutionem est resarciendum. At verò ex eo, quòd latro non occidatur, vel alia corporali pœna non plectatur, quāuis fiat iniuria reipublicæ, & legibus id præcipientibus, nullum tamen damnum temporale inde resultat. Et non est in consuetudine apud homines eas iniurias restituere, ad quas nullum damnum temporale sequitur, vt est videre in adulterio, & in baptismo contra parentum voluntatem facto. *Ad 3. arg.*

¶ Ad vltimum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Iudex enim cum custos sit iustitiæ atque actor debet vnicuique ius suum tribuere, quod nisi faciat obligabitur ad restitutionem. At verò reus est patiens; & sic non obligabitur subire pœnam ante iudicis condemnationem. *Ad vlt. arg.*

¶ In solutione ad secundum argumentum dicit D. Thom. quòd quando plures concurrunt ad eandem iniustitiam, ille principaliter tenetur restituere qui est principalis in facto; & vno restituente ei qui passus est damnum, alij eidem restituere non tenentur. *Sententia D. Tho. in solut. ad 2. argum.* Circa quod est difficultas, an quando multi tenentur alicui restituere, vno illorum restituente, alij totaliter maneant liberi ab obligatione restitutionis. *Dubium.* *Varijs modis contingit, vt multi vni teneantur.* Ad cuius intelligentiam aduertendum est, varijs modis posse contingere, quòd multi vni teneantur restituere. Primò, ita, vt nemo teneatur in solidum, sed quilibet in parte. Quod contingit, quando plures seorsum, & in diuersis vicibus alicui inferunt nocumentum. Secundò ità, vt quilibet teneatur in solidum æquè primò. Quod cōtingit quādo plures æqualiter concurrunt ad damnum inferendum. Tertiò ità, vt quilibet teneatur in solidum, sed non æquè primò. Quod contingit, quando plures idem damnum inferunt; sed vnus est dux, atq; princeps mouens alios,

& inducēs ad illud efficiendum: & alij tantum se habent tanquam ministri. Rursus aliquādo potest contingere, quòd vnus habeat totam prędam: & aliquando, quòd sit diuisa inter omnes; & aliquando, quòd nulla sit præda ablata: sed quod damnum sit datum, sine aliqua vtilitate eorum, qui dederunt.

1. Dictū certum. ¶Hoc supposito, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd quando plures obligantur non in solidum, sed per partes, vno suam partem restituente, alij similiter suam restituere tenebuntur, sicut prius. Nec de hoc potest esse dubitatio. Si autem contigerit, quòd dominus vnum illorum comprehenderit, quem in foro exteriori totum damnum restituere compellat, alij isti, & non domino suas partes restituere debebunt. Tum, quia ex eorum iniquitate passus est damnum, saltim indirectè, & mediatè, tum etiam, quia dominus recuperando ab isto totum damnum videtur in illum cessisse ius, quod habebat in alios.

2. Dictū certum. ¶Secundò etiam est certum, quòd quando multi tenentur in solidum, & vnus illorum totum damnum integrè restituit, reliqui omnino manent deobligati à restitutione in ordine ad dominum. Ita habetur expressè in l. si plures, ff. de dolo. Et ratio est manifesta: Nam iam dominus habet totum, quod debebat habere; & restitutio ad nihil aliud ordinatur, quam, vt quisque habeat quod habere debet. Bona enim fides non patitur, vt idem bis exigatur, vt dicitur in l. bona fides, ff. de regulis iuris. Vnde quando dicimus, multos obligari in solidum, non est sensus, quòd omnes tenentur totum reddere complexiuè, seu copulatiuè, sed diuisiuè in defectu aliorum. Itaq; hæc certa sunt.

Punctus difficultatis. ¶Sed dubium est, an socij criminis ei teneantur restituere, qui primus totum damnum domino restituit? Angel. in sum. verb. furtum. §. 16. in fin. dicit, quòd ex iustitia tales socij nihil alteri tenentur restituere, quia obstat ei sua turpitudo. Et probari potest

1. Argum. hæc sententia primò: Vbi est par causa turpitudinis, non resultat actio vnius contra alterum, vt habetur expressè in l. 2. & 3. ff. de conditionibus ob turpem causam, sed isti latrones turpiter egerunt furando: ergo vnus non tenetur alteri.

2. Argum. ¶Secundò: Socij nihil acceperunt ab eo, qui integre restituit: ergo nullo restitutionis iure ei obligantur. Probo consequentiam: Nam restitutio præsupponit semper iniustam acceptionem, vel rem acceptam. Contrariam sententiam tenet Syluester, verbo, restitutio. 3. quæstione 6. quam dicit esse communem, & pro illa citat plurimos autores.

1. Conclus. ¶Sed ad explicationem difficultatis sit prima conclusio; Si ille, qui domino totum damnum restituit, totam similiter prædam tulerat, aut fuerat causa principalis, & tanquam dux alios ad iniquitatem mouens, socij nihil tenentur restituere. Probatur: Nullam habent obligationem restitutionis in ordine ad dominum, quia, vt supponimus, est iam seruatus indemnis; nec in ordine ad illum, qui restituit, quia; cùm ipse fuerit eis causa iniquitatis in ipsum debet totum damnum refundi: maximè si totam prædam tulit: ergo nihil tenentur restituere. Ex hoc infertur; quòd si famulus ex præcepto heri aliquem occidat, hero restituente, totaliter manet liber ab obligatione restitutionis. Tamen si herus non restituat, tenebitur ipse in solidum parti læsæ satisfacere. Et similiter si iudex ad instantiam alterius profert iniustam sententiam cum iniuria proximi, si ille, in cuius fauorem sententia fuit data, in integrum restituit, ipse totaliter manet liber ab obligatione restitutionis: alioquin minimè. Dico tamen, quòd, si socij criminis aliquid participauerunt ex præda, quo facti fuerint ditiores, etiam si dux, qui fuit causa principalis, totum damnum restituat, per se loquendo tenentur duci id, in quo facti sunt ditiores, ratione rei acceptæ restituere. Nam, cùm illud non possint aliquo iusto titulo retinere, & non sit reddendum domino, vt diximus, relinquitur, quòd ipsi duci sit dandum. Dixi, per se loquendo: nam per accidens bene potest contingere, quòd nihil teneantur restituere: scilicet, vel, quia intercedit tacita donatio & remissio ducis, vel quia videntur id percepisse non tanquam prædam, sed tanquam stipendium, & salarium pro labore in obsequium ducis impenso. Stipendium enim pro tali labore acceptum iustè potest retineri, sicut & illud, quod accipitur pro lenocinio.

¶Secunda conclusio: Quando multi ex mutuo consensu æqualiter concurrunt ad furtum, si vnus in integrum restituit domino damnum illatum alteri, tenentur illi pro rata restituere quantum ex præda perceperunt. Hæc conclusio est D. Thom. hîc ad secundum. Et probatur primò: Nam aliàs is, qui primo restituit, esset peioris conditionis, quàm alij; cum tamen fuerit melioris conscientiæ. Item: Alij nullo iure possunt retinere rem, quam furati sunt: ergo debent necessariò illam restituere; & non priori domino, vt diximus: ergo ei, qui primò restituit successitque in ius prioris creditoris spoliati. Sed quid dicendum erit, si nihil mansit penes socios, nec ex scelere perpetrato facti fuerint ditiores? Respondeo, quòd similiter tenentur pro rata satisfacere priori restituenti. Itaque, si quatuor, verbi gratia, æquè principaliter succenderunt domum, aut agrum vicini, & vnus totum damnum restituit, alij pro rata ex iustitia tenentur ei satisfacere, quidquid dixerit Caietanus articulo præcedenti dub. 1. circa secundum argumentum. 2. Conclus.

¶Et ad primum argumentum pro sententia Angeli respondetur, quòd illæ leges procedunt quoad forum exterius, in quo vni furi non datur actio contra socium. Vel secundò respondetur, quòd adhuc stando in rigore legis solùm habetur, quòd ex turpitudine non nascitur obligatio. At verò in casu, de quo nos loquimur, non ponimus obligationem oriri ex turpitudine furti præteriti, sed ex restitutione, quam vnus fecit pro se & sociis, quæ honestissima fuit. Ad 1. argum.

¶Ad secundum respondetur, quòd socij tenentur satisfacere priori restituenti, etiam quando nihil acceperit ratione iniustæ acceptionis, non ipsi immediate factæ, sed factæ alteri cuius vicem ipse gerit statim ac totum damnum persoluit. Et hæc dicta sunt de toto isto articulo. Ad 2. argum.

ARTICVLVS VIII.

¶Vtrùm quis teneatur statim restituere, an verò possit restitutionem differre?

AD octauum sic proceditur. Videtur, quòd non tenetur aliquis restituere statim, sed potiùs licitè possit restitutionem differre. Præcepta enim affirmatiua non obligant ad semper. Sed necessitas restituendi imminet ex præcepto affirmatiuo: ergo non obligatur homo ad statim restituendum. 4. d. 15. q. 1. art. 2. qu. 4. ad 3.

2 ¶Præterea, Nullus tenetur ad impossibile. Sed quandoq; aliquis nō potest statim restituere: ergo nullus tenetur ad statim restituendum.

¶Præterea.

3 ¶ Præterea, Restitutio est quidam actus virtutis, scilicet, iustitiæ. Tempus autem est vna de circunstantiis quæ requiruntur ad actus virtutum. Cùm ergo aliæ circunstantiæ non sint determinatæ in actibus virtutum, sed determinabiles secundum rationem prudentiæ: videtur quod nec in restitutione sit tempus determinatum, vt scilicet, aliquis teneatur ad statim restituendum.

¶ Sed contra est, quòd eadem ratio esse videtur in omnibus, quæ sunt restituenda. Sed ille qui conducit opera mercenarij, non potest differre restitutionem, vt patet per illud quod habetur Leuit.19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsq; mane: ergo neque in aliis restitutionibus faciendis potest fieri dilatio, sed statim restituere oportet.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut accipere rem alienam est peccatum contra iustitiam, ita etiam detinere eam, quia per hoc, quòd aliquis detinet rem alienam inuito Domino, impedit eum ab vsu rei suæ, & sic ei facit iniuriam. Manifestum est autem, quod nec modicum tempus licet in peccato morari, sed quilibet tenetur peccatum statim deserere, secundum illud Eccles.21. Quasi à facie colubri fuge peccatum: & ideò quilibet tenetur statim restituere, si potest, vel petere dilationem ab eo, qui habet vsum rei concedere.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd præceptum de restitutione facienda, quamuis secundum formam sit affirmatiuum: implicat tamen in se negatiuum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere.

¶ Ad secundum dicendum, quòd quando aliquis non potest statim restituere, ipsa impotentia absoluit eum ab instanti restitutione facienda: sicut † etiam totaliter à restitutione absoluitur, si omnino sit impotens. Debet tamen remissionem, vel dilationem petere ab eo, cui debet, aut per se, aut per alium.

De solut. c. Odoardus cle ricis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia cuiuscunq; circunstantiæ omissio contrariatur virtuti, pro determinato est habẽdum, quod oportet illam circunstantiam obseruare. Et quia per dilationem restitutionis committitur peccatum iniustæ detentionis, quod iustitiæ opponitur: ideò necesse est tempus esse determinatum, vt statim restitutio fiat.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem respondet D.Thom. vnica conclusione, quæ talis est: Vnusquisque tenetur statim restituere damnum, vel si non potest, debet à domino dilationem petere. Probatur: Sicut auferre rem alienam est contra iustitiam; ità & eandem inuito domino retinere, cum per vtrumque dominus impediatur ab vsu rei: sed nulli licet quantumcunque modico tempore, agere contra iustitiam, iuxta illud Eccles. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum: ergo nec retinere rem alienam: atque ex consequenti debet ea statim restituere, aut petere dilationem à vero domino. Eandem conclusionem probat in argumento, sed cõtra ex illo Leuit.19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane. Quod etiam dicẽdum videtur de quibuscunque alijs debitis, cum omnium sit vna & eàdem ratio.

Explicatio Articvli.

COnclusio huius articuli est certa, & communi Doctorum consensu recepta, quam & singuli multis ac diuersis rationibus probant. Sed illa est præstantissima, quòd præceptum restituendi, licèt sit simpliciter affirmatiuum, intrinsecè tamẽ includit quandam negationem ad præceptum non furandi reductiue pertinentem, scilicet, ne detineas rem alienam inuito domino, vt in principio articuli secundi à nobis fuit explicatum. Et sic quemadmodum statim semper ac pro semper tenemur non furari; ita etiam semper ac pro semper, atque adeo statim tenemur non retinere alienum, sed illud vero domino restituere. Potest etiam hoc ipsum probari ex eo, quod ista retentio esset veluti quædam continuatio furti, cum non multum intersit, quo ad periculum animæ iniusta detinere, ac inuadere aliena, vt dicitur in cap. sæpè. de restitutione spoliatorũ. Vbi glossa notat, quòd in iure pro eodem reputantur auferre, & detinere iniustè. Et in l. eum qui. §. quoties. de ve. bo. oblig. etiam dicitur; Id, quòd absque termini præfatione debetur, statim debetur.

Probatur cõclusio D.Tho.

¶ Sed contra istam conclusionem sunt aliquot argumenta, quę videntur habere difficultatem. Primum est: Præceptum contritionis includit etiam negatiuum, scilicet, ne permaneas in peccato: & tamẽ non obligat statim: non enim tenetur peccator statim ac peccat, vel recordatur, se peccasse, conteri; sed tempore determinato, tunc, scilicet, quando vel instat periculum mortis, vel accipiendum est, aut administrandum sacramentum: ergo pari ratione dicendum est in proposito. Et confirmatur. D.Thom. dicit, restitutionem obligare statim, quia non licet, etiam per modicum tempus, in peccato permanere: ergo non aliter obligat præceptum restitutionis, quam præceptum contritionis, vel non permanendi in peccato.

1. Arg. contra cõclu. D.Tho.

¶ Secundò: Quia aliàs sequeretur, furem non restituentem peccare nouo peccato in singulis instantibus, quibus rem alienam detinet, atque adeò peccare infinities: consequens autem est absurdum ergo. Probo sequelam: Nam qua ratione transacto furto peccat fur, non restituendo statim, ità etiam transacto illo instanti peccabit, si non restituat in sequenti: & sic de alijs in infinitum.

2. Argum.

¶ Ad primum argumentum Caietanus hîc, & infra. q. 66. art. 3. ad 2 & in opusc. 17. 1. tom. qui est de tempore, quo obligat contritio: eandem omnino rationem dicit esse de præcepto contritionis, & restitutionis. Affirmátque, quòd vtrumque obligat statim, quia, sicut præceptum restitutionis implicitè includit negationem non retinendi aliena; ità etiã pręceptum contritionis implicitè includit negationem non retinẽdi odium Dei, quod generaliter includitur in omni peccato. Addit tamen Caietanus, quòd non incurritur nouum peccatum contra huiusmodi præcepta, quo ad vsq; aliquis per actum positiuum de nouo detineat, aut velit detinere alienum, vel odium Dei. Sine tali enim actu positiuo detinere rem alienam, vel odium Dei, non intelligitur per modũ actus, sed per modũ habitus: & nouũ peccatum nõ consistit in ha-

Responsio Caiet. ad 1. argum.

bitu sed in actu. Idē ferè sentire videtur Soto li. 4. de iustitia, q. 6. art. 1. & q. 7. art. 4. & lib. 5. q. 3. art. 1. ad 2. & in 4. d. 17. q. 2. art. 6. Sed hæc sententia mihi non placet. *Impugnatur Caiet.* Vnde dico, latum esse discrimen inter præceptum contritionis, & restitutionis. Sub illo enim non cadit formaliter, & per se cessatio ab actu peccati: sed solus actus quidam specialis, & positiuus, qui est dolor de peccatis præteritis propter Deum summè dilectum. Sub præcepto autem restitutionis formaliter, & per se cadit cessatio ab actu malo, qui est detentio rei alienæ. Stat enim, quòd peccator cessauerit ab actu peccandi, imò quod totaliter deposuerit affectum peccandi, & tamen, quòd non satisfecerit præcepto contritionis. Non autem stat, quòd cessauerit ab actu detinendi rem alienam, nisi per restitutionem illius. Atque adeò qui peccauit, verbi gratia, peccatum fornicationis, & deposuit animum fornicandi, licèt non statim conteratur, non peccat speciali peccato impœnitentiæ; nec etiam continuat peccatum fornicationis, sed solum dicitur manere in peccato ratione malitiæ, quæ per modum habitus relinquitur ex peccato præcedenti. At verò qui iniustè accipit rem alienam, nisi statim restituat continuè peccat peccato iniustitiæ. Itaque non solum manet in peccato ratione maculæ per modum habitus, sed etiā ratione detentionis iniquæ, quam continuat semper per modum actus. Vnde sicut ille, qui pergit ad occidendum inimicum, quamdiu durat ille actus etiam si per multos dies duret, peccat continuè per modum actus: ità etiam qui detinet alienum iniustè & non restituit, cum potest, peccat continuè actualiter: quia illa detentio, quantumcunque longa est, veluti vnus actus exterior, & cum sit volita saltim indirectè, semper imputatur ad peccatum. *Respondetur ad 1. argum.* Ex his facile respondetur ad argumentum in forma negando consequentiam. Præceptum enim cōtritionis non includit formaliter, & intrinsecè obligationem non permanēdi in peccato, siue per modū actus, siue per modum habitus: sed solum includit obligationem habendi actū doloris de peccato præterito. Et inde secundariò cōsequitur, tanquam finis præcepti, quod homo non permaneat in peccato. At verò præceptum restitutionis intrinsecè includit obligationem non retinendi alienum iniustè: & ideo obligat statim, & semper, ac pro semper. Sicut enim qui decreuit perpetrare homicidium, & continuat istum actum per plures dies, tenetur statim, & in quolibet instanti desistere ab illo proposito: ita qui detinet alienum iniustè tenetur statim, & in quolibet instanti non detinere, sed restituere: quæ quidem detentio peccatum distinctum est ab iniusta acceptione, saltim formaliter. Ex hoc *Corollar.* infertur, quòd præceptum restituendi, quia includit in se formaliter & intrinsecè cessationem ab actu, qui est detinere alienum, non fert circunstantiam temporis, sicut alia præcepta affirmatiua. Sed potius, sicut cætera negatiua omne tempus excludit; ac subinde nullam permittit moram, sed statim est restituēdum. Hoc tamen statim aliter de actu mentis interno est intelligendum, & aliter in opere externo arbitrādum. Nam quantum ad propositum internum, cum primum cuiq; venerit in mentē in rei alienæ debito esse, proponere debet habita opportunitate restituere. Cæterùm quantum ad actum exteriorē, id statim, non est mathematicè iudicandum, quasi in puncto indiuisibili consistat, sed moraliter, ac ciuiliter. Si enim alicui in lecto iacenti, aut ad mensam recumbenti occurrit, se aliquid debere, non iure compellitur statim surgere, sed expectare potest absque fraude & dolo opportunitatem, qua insatisfacta de nouo inciperet esse in mora, ac sub inde in culpa. Quia enim redditio exterior est quidam actus positiuus, egens mora temporis ad sui executionem; idcircò est necessarium, quòd præceptum restituendi quantum ad hoc non obliget pro tempore indiuisibili, sed pro illo, quod moraliter sufficit ad reddendum alienum. *Ad 1. argum.*

¶ In secundo argumento tangitur difficultas, an *Dubium.* præceptum restituendi inducat nouum peccatum, si non fiat statim restitutio vel potius solū inducat continuationem quandam præcedentis peccati, quod commissum fuerat per iniustam acceptionem? Et qui- *1. Argum.* dem, quòd nouum peccatum inducat: probatur primò: Qui non statim restituit transgreditur præceptum negatiuum de non retinenda re aliena: ergo committit nouum peccatum.

¶ Secundò: Præceptum de restituendo est affir- *2. Argum.* matiuum, cuius temporis circūstantia est statim: ergo singulis momentis obligatur homo restituere, atque, ex consequenti, si id non faciat committit nouum peccatum. Et confirmatur. Præceptum restituendi obligat non solum ad primum instans, sed ad singula momenta, cuius euidens argumentū est, quod transacto primo momento, adhuc tenetur homo statim restituere, quo ad vsque faciat restitutionem: ergo per singulas temporis morulas cōmittit nouū peccatum.

¶ His tamen non obstantibus, ad explicationem dif- *1. Dictum.* ficultatis dico primò, quòd quādiu quis corde & opere retinet rem alienam, est in statu peccati mortalis. Nolo dicere, quòd est habitualiter peccator ratione maculæ, quæ ex iniusta acceptione relinquitur: nam hoc commune est omni peccato: sed quòd est in statu actualis iniquitatis, quam continuat toto tempore, quo non reddit alienum; sicut & ille, qui per multum tempus perseuerat in actuali proposito fornicandi. Et propter hoc dicebat D. Aug. non remitti peccatum, nisi restituatur ablatum. Hoc dictum sequitur ex iis, quæ diximus in solut. ad 1.

¶ Dico secūdò, quòd qui detinet rem alienā iniustè, *2. Dictum.* à primo instanti, in quo fuit occupatio, vel detentio iniusta, tantū peccat vno & eodem peccato continuato, quoad vsq; per specialē actum renouetur. Itaq; quanuis in prorogatione restitutionis semper augeatur peccatū, eóq; fiat grauius, atq; deterius, quo plus durat, tū quia ex prorogatione restitutionis crescit damnum, & iniuria proximi: tum etiam, quia illa circunstantia temporis notabiliter aggrauat. Imo potest esse tanta mora in restituendo, quòd sit de necessitate confessionis. Nam quanuis peccatum continuatum non differat specie à non continuato in genere naturæ, differt tamen in genere moris, quantum ad grauitatem: circunstantia autem, quę notabiliter aggrauat, est necessario confitenda. Itaquę quanuis in prorogatione restitutionis semper augeatur peccatū, non tamen semper peccatur de nouo. Sed tunc tantū quando est nouum propositum, vel directè, vt quando nolo restituere, vel indirectè, vt quando proposui restituere, & cum pergerē ad restituendū, ex quadam notabili negligētia, per multū tempus fui oblitus. Tunc enim, quia per propositū restituendi fuit interruptum actuale peccatū non restituendi, & per negligentiam subsequutam renouatum est nouum, ac distinctum peccatum à priori, sicut & noua voluntas, quanuis indirecta. Ex hoc infertur, quòd in duobus tantum casibus potest quis committere nouum peccatum contra præceptum de restitutione facienda. Primus est, quotiescunque directè & expressè renouatur propositum retinendi rem alienam per specialem actum. *In duobus casibus potest quis committere nouum peccatū contra præceptū restituendi.*

actum. Et ad hoc non sufficit qualecunque propositum renouatū: sed requiritur, quòd ità proponat quis rem alienā detinere, quòd etiā, si nunquam id decreuisset, modò decerneret. Nam si propositum est simplex, & sine ista reflexione, potiùs dicitur continuatio prioris propositi, quàm nouus actus. Quia licet sit nouus & distinctus physicè, non tamen moraliter, quod pertinet ad nostrum institutum. Secundus modus est, quādo quis proposuit restituere, & posteà data opportunitate non restituit. Tunc enim, saltim indirectè est noua voluntas, & per consequens nouum peccatum. Soto & alij addunt plures alios casus. Scilicet, quando creditor petit legitimè, & quando, etiā si non petat, patitur grauem necessitatem; & quando se offert noua commoditas ad restituendum, & non restituit; & quando quis implicat se negotiis, quibus verisimiliter redditur impotens ad restituendum, & tandem quando vtitur de nouo re aliena ad aliquem vsum extraordinarium, & pretio æstimabilem. Sed nos dicimus, quòd in his omnibus casibus regulariter & per se non est nouum peccatum, sed noua circunstantia aggrauans illud. Quia hæc omnia in voluntate absoluta detinendi rem alienam, & non restituendi includuntur: & quandiu ista voluntas non renouatur, non fit nouum, & distinctum peccatum.

Obiectio. Et si quis obiiciat, quòd ex hoc sequi videtur plus peccare eum, qui habuit propositum restituendi, quam qui non habuit, per idémque tempus perseuerauit in voluntate non restituendi: siquidem ille peccauit duplici peccato, & iste vno tantum, quod est absurdum; *Responsio.* respondeo, quod istud vnum propter continuationem, per se loquendo, æquiualet illis duobus. Potest etiam per accidens sæpèsæpiùs contingere, quod sit peioris conditionis is, qui proposuit restituere & non restituit in quantum ex renouatione illius voluntatis detinendi rem alienam regulariter intenditur praua voluntas. Et per hoc patet solutio ad secundum argumentum factum in principio articuli, cuius occasione hæc dicta sunt.

Ad 1. argum. ¶Ad primum ex illis, quibus probauimus non restituentem peccare nouum peccatum, respondetur, illud quidem cōuincere, quòd quando est nouum propositum est nouum peccatum, quod verum est; Tamen quandiu durat idem propositum, etiam est idem peccatum continuatum, vt diximus.

Ad 2. argum. ¶Ad secundū respondetur, concedēdo, quòd præceptum restituēdi obligat ad statim ratione præcepti negatiui in illo inclusi. Cæterùm solum est nouum peccatum, quando est noua commissio, contra id negatiuum præceptum. Et eodem modo respondetur ad confirmationem. *Nota pro confessarijs.* Ex dictis infertur, quod debet esse cōfessarius valdè cautus; nec eos absoluat, qui sunt obnoxij restitutioni, nisi firmiter proponāt statim restituere, si commodè possunt, cum non sint minus isti in statu peccati mortalis, quā illi, qui actu sunt in proposito fornicandi. Imò erit sæpenumero necessarium non absoluere ante actualem restitutionem; tunc, scilicet, quando pœnitens in alijs confessionibus statim restituere proposuit, & non fecit. Talis enim cogēdus erit restituere, si potest, antequam absoluatur. Et eadem ratio est de illis, qui sunt in articulo mortis, & possunt statim restituere, qui non sunt absoluēdi, nisi restituant. Nec satis erit hoc ad hæredes remittere. Tum, quia qui hoc faciunt regulariter non habent synceram, & absolutam intentionem restituendi, sed conditionalem tantū, scilicet, si moriātur: tum etiam, quia hæredes vix huiusmodi restitutiones adimplent.

Quæstio. Cæterùm, si commodè in articulo mortis fieri non potest restitutio cōmittēda erit hæredibus bona fide.

¶Sed quid si pœnitens dicat, se velle statim partem restituere, & post mensem, vel annū aliam partem, nec potest cōfessarius illi persuadere, vt statim totū restituat, quāuis possit? Sum. Angeli. verbo, restitutio. vlt. §.5. videtur dicere cum Hostiensi, quod potest tunc & debet confessarius absoluere illum, quia vtiliter aget negotiū creditoris, qui tandē recuperabit suum debitum hac via. Tum etiā, quia alias pœnitens iret in desperationē. *Responsio.* Cæterū contraria sententia est vera, & tenenda, quam sequitur Soto lib. 4. de iustitia. q. 7. art 4. Adria. q. 2. de rest. c. dub. 7. Syluest. verb. restit. 5 §. 1. Medina. C. de restit. q. 5. in fin. & Nauar. c. 17. nu. 66. Et probatur: Qui potest totū restituere statim, & non restituit, est in statu dānationis: ergo non erit absoluendus propter aliquā vtilitatē creditoris, & si pœnitens, fuerit in desperationē, sibi imputetur. Dixi, quòd Angelus videbatur esse illius sententiæ. Nam ipse nō loquitur in casu nostræ dubitationis, sed absolutè affirmat, posse & debere aliquando confessarium impendere absolutionem nolenti restituere, vt sic creditori negotium vtilius agatur. Ex quo manifestè conuincitur, quòd ex sententia illius potius id erit dicendum, quando vna pars restituitur statim, & altera differtur post mensem, vel annum. Sed si hoc est falsum, vt diximus, multò magis falsum erit, quod Angel. in illo loco asserit.

Multa possunt hominem liberare ab obligatione restituendi. ¶Explicata iam necessitate, quam singuli habent restituendi statim quod iniustè detinent: operæpretium est, vt dicamus de iis, quæ possunt hominem liberare ab obligatione statim restituendi, quæ sunt numero multa, & de quibus non leuis est controuersia inter Doctores. Et quoniam inter has præcipua est impotentia ipsius debitoris, primò quærimus de illa, *Dubium: vtrùm impotentia excuset à debito restituendi.* vtrùm impotentia restituendi liberet debitorem ab obligatione restituendi statim, vel simpliciter, ità vt amplius ad restitutionem non teneatur. Quæ quæstio non procedit de impotētia simpliciter, quæ est quando quis nihil omnino habet in bonis, quo restituere possit. De hoc enim certum est, quod ad restitutionem non obligatur; quia, vt habet commune proloquium, ad impossibile nemo tenetur. Sed quæstio est de impotentia secundum quid; qualis est in eo, qui habet bona vnde restituat, sed id efficere non potest, quin incurrat extremam, vel grauem necessitatem, aut saltim magnum damnum suarum rerum; quia, videlicet, cogetur vendere agrum, vel domum, vel vineam pretio vilissimo, ex quo in bonis suis temporalibus grauem iacturam patietur. In qua difficultate, *1. Dictum certum.* vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd quando quis non potest restituere debita temporalia, siue iustè, siue iniustè contracta, sine probabili vitæ periculo, vel notabili infamia, censetur debet impotens, & excusatus à restitutione, quandiu illud probabile periculum durat. Quod debet intelligi regulariter & per se loquendo. Nam per accidens contingere poterit casus, in quo teneatur quis bona externa restituere cum detrimento propriæ famæ, imò & vitæ, si ad arbitrium viri prudentis bona temporalia fuerint maioris pretij, quam fama vel vita, vt diximus artic. 6. huius quæst.

2. Dictū certum. ¶Secundò etiam est certū, quòd in extrema necessitate constitutus non tenetur ea bona restituere, quibus ipse, vt suæ necessitati subueniat, opus habet, siue illa fuerint iustè, siue iniustè habita. In extrema enim necessitate omnia sunt communia saltim quantum ad vsum ex iure naturæ, cui ius gentium, quo rerum diuisio facta fuit, derogare nō potest, vt diximus

in superioribus. An autem ea, quæ in extrema necessitate consumpsit, teneatur quis soluere postea cum ad pinguiorem fortunam peruenerit, varietate, opinionum disputatur à Doctoribus. Sed de hoc nos diximus supra in 1.tom.q.32.art.5. vbi etiam declarauimus, quid facere debeat debitor, quando creditor est in simili extrema necessitate, nec debitum sufficit subuenire vtrique. Itaq; hæc certa sunt. Sed dubium est de illo, qui non potest restituere absq; eo, quòd in graui aliqua necessitate constituatur, aut magnũ aliquod detrimentum patiatur, vel in statu, vel in bonis temporalibus? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est Ricar. in 4.d.15.art.5.q.4.ad 5. asserentis, quòd qui accipit alienum, tenetur statim restituere, si habet aliquid vltra necessitatem sustentationis naturæ, licet sit sibi necessarium ad victum secundum decentiam suæ personæ, vel status. Et subdit rationem; quia non est licitum de alieno viuere cum seculari honore. Pro eadem sententia citantur Innocen. Hostien.& alij multi ex Canonistis, vt est videre apud Syluest.verbo, restitutio.5. q. 1. Sed illam procul dubio tenent Adrian.in 4.in materia de restitutione. q.2.dub.6.& Medi. C.de restitutio.quæst.3.caus.3. & q.5. per totam. Qui absolutè dicunt, propter nullam necessitatem citra extremam vitandam, posse aliquem excusari à restitutione. Altera sententia est in alio extremo, quæ affirmat, quòd nunquam tenetur homo restituere debitum cum notabili iactura sui status, vel rerum, ità quod redigatur in grauem necessitatem. Hanc tenet Syluest. vbi supra. §. 4.& 5. Et citat pro se Archi. Ioan.de Neapoli, Scotum, & alios. Idem tenet summa Angel. verbo, restitutio.3. §.4.& Nauar. c.17.nu.56. Tertia sententia est media, & affirmat, quod qui per latrocinia,& fraudes, aliàue via iniusta debita contrahit, tenetur ea omnia integrè restituere non obstante, quod mendicatione, vel labore manuum suarum victum quærere cogatur. Cæterùm si citrà iniuriam licitè negotiando debita incurrit, non erit redigendus ad eas angustias, sed tenebitur solum moderari sumptus, & pompam, vt quam cito potuerit soluat cum maiori sua commoditate. Ita tenet Soto lib. 4. de iustitia, quæst. 7.art.4. Et quantum ego existimo, est sententia Caiet. hic & in Sum.verb.restitutio.c.6. & D.Antoni.2.p.tit.2.c.vlt.

Punctus difficultatis.

Sententia Richardi & aliorum.

Sententia Syluestri & aliorum.

Sententia Caietani & aliorum.

¶ Cæterùm, vt in hac varietate opinionum, quid mihi dicendum videatur, declarem, aduertendum est, quòd debita restituenda aliquando fuerunt contracta ex iusta aliqua causa, vt ex mutuo, vel ex venditione credita pecunia facta; aliquandu autem ex causa iniusta, vt ex furto, rapina, vsuris,&c. Rursus restitutio aliquando debet fieri cum detrimento debitoris in solis bonis temporalibus recepto, aliquando autem cum iactura proprij status. Qui potest esse duplex. Vnus iustè acquisitus: qualis est ille, qui proprijs rebus sustentatur. Alius verò acquisitus iniustè, qualis est ille, qui ex iniquitate & rapinis fuit conflatus. Ac tandem, quando debet fieri restitutio, vel creditor patitur eandem necessitatem, quam debitor, vel solus debitor est, qui ingens patitur detrimentum: Creditor autem ex dilatione solutionis, vel nullum recipit damnum, vel exiguum.

Debita multipliciter contrahi possunt.

1. Conclus. ¶ Hoc constituto sit prima conclusio: Si debitor patitur graue damnum ex eo solum, quod substantia restituenda est ingens, non ideo potest restitutionem prorogare, vel in toto, vel in parte. Hæc conclusio est certa,& ab omnibus recepta. Et probatur: Quia alias melior esset conditio illorum, qui debita ingentia per iniuriam contraxerunt, quam qui minora debent, quod est absurdum. Et item; quia hoc non est pati iacturam, vel damnum propriorũ, sed dimittere aliena.

¶ Secũda conclusio; Si debitor patiatur graue damnum ex eo solum, quod non lucratur ex alieno, si statim restituat, non ideò liberatur ab obligatione statim restituendi. Hanc conclusionem similiter tenent omnes fere Doctores cum Magistro Soto lib.4.de iustitia. q.7.artic. 4. & Cordu. in tract. de casibus conscientiæ Hispano sermone scripto. q.68. Et ratio est manifesta: Nam nullus habet ius lucrandi pecunia aliena domino inuito; & item, quia hoc non est perdere proprium, sed non vti alieno. *2. Conclus.*

¶ Tertia conclusio; Qui non potest restituere sine notabili iactura rerum suarum, vel status, quàm iustè acquisiuit, non tenetur statim restituere, sed poterit restitutionem differre, expectareque meliorem commoditaté, siue debita fuerint contracta iustè, siue iniustè. Est auté hoc intelligendum quando creditor ex dilatione solutionis non patitur simile, vel æquale detrimentum. Nam in hoc casu tenebitur debitor etiam cum proprio detrimento statim restituere. Tum, quia citra extremã necessitatem multò melior est cõditio creditoris, quã debitoris, vt communiter dicunt Doctores. Tum etiã, quia alias duplicaretur damnũ creditoris, cum ex vna parte careat re sua, & ex altera incurrat nouum damnũ, non minus, quam ipse debitor. Probatur nostra cõclusio primò ex sacris literis, quæ sæpenumerò dicunt debitores nõ esse opprimendos, nec in paupertaté redigendos. Quale est illud Esai.c. 58. vbi dominus reprehendés populũ dicit, Debitores vestros omnes repetitis. Et Exo.22. si pecuniã mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non vrgebis eũ, quasi exactor. Et paulò inferius. Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentũ, ante solis occasum reddes ei,&c. Itẽ idem probatur ex iure ciuili. Dicitur enim. §.vlt. inst. de actio, inhumanũ esse spoliatum fortunis suis in solidũ condẽnare. Et ideò quando aliquis facit cessionem bonorũ, semper debet deduci aliquid ne egeat, sed habeat vnde cõpetenter viuat, iuxta personæ exigentiã, vt patet ex l. in condemnatione. ff. de reg.iur.& ex l. qui bonis. ff. de cessione bonorum: ergo contra omnem æquitatem, & naturalem humanitatem est, obligare aliquem ad ità restituendũ, vt cogatur incurrere grauissimam necessitatem, citra extremam. Et confirmatur ex l.4. tit.4. p.5. vbi dicitur, quòd qui donauit aliquid tenetur illud tradere, dummodo donatori relinquatur, vnde competenter viuere possit. & secundũ communem vsum Imperatorum & Regum nobiles & milites ære alieno oppressi accipiunt ab eis schedulas, ne ita omnia statim soluere cogantur, vt ab statu suo decidant: ergo est hoc seruandum in conscientia. Et ratione sic argumentor: Secundum ordinem charitatis quilibet tenetur, si potest, commodè subuenire proximo ne amittat statum, aut incurrat aliter grauissimam necessitatem: ergo rationabiliter præsumitur creditorem non velle restitui sibi debita, cum tanta iactura debitoris. Et si velit, non vult rationabiliter, atque adeo non est standum ipsius voluntati, iuxta regulam Scoti, quam mirè laudat Syluester, citatque quam plurimos Doctores illam amplectentes, qui dicit, Detentio rei alienæ licita est, quando dominus rei rationabiliter debet velle eam retineri. *3. Conclus.*

¶ Quarta conclusio: Si debitor nihil habet iustè acquisitum, sed totus illius status conflatus est ex iniquitate, & rapinis, tenetur statim restituere etiã cum iactura illius, non obstãte, quòd redigatur ad mendicitatem, vel ad quærendum victum ex proprio labore. *4. Conclus.*

Probatur

Probatur ex cap. si quis. de furtis. & ex cap. cum tu. de vsuris. Vbi fur & vsurarius coguntur omnia restituere, si habent in bonis, non obstante, quòd relinqui debeant in magna necessitate. Et in cap. exiit. de verb. significat. in 6. dicitur, nemini esse licitum de alienis viuere, si aliunde potest ex eleemosynis, aut ex manuum labore vitæ necessaria quærere. Quod intelligendum est de illis, qui iniustè contraxerunt debita, nihilque habent quod non sit iniustè acquisitum. Isti enim cum nihil habeant suum, licèt omnia restituát, nullum patiuntur damnum in proprijs bonis: & sic ex hoc non excusantur. Secus autem est de illis, qui cùm multa habeant propria bona, multa etiam debita iustè contraxerunt, ad quorum solutionem statim faciendam non est æquum, vt omnium iacturam patiátur. Et confirmatur: Nam aliàs daretur occasio iniquis hominibus deprædandi, & retinendi res alienas: præterquam quod nullum est ius & nullus titulus, quo prædicti homines bona illa retineant. Et si quis obiciat; Nullus obligatur ad restituendum cum detrimento famæ, vel honoris: ergo nec cum detriméto status, ex quo pendet fama, & honor; respódeo, aliud esse quòd isti amittant pompam, & statum, & aliud, quod infamentur de furto, quod forsan alias erat occultum. Ad primum enim tenentur iuxta quartam conclusionem, & non ad secundum per se loquendo. Quanuis etiam ad hoc possit esse obligatio in aliquo casu, in illo, scilicet, quo tenetur quis bona temporalia cum detrimento famæ restituere, iuxta dicta, in art. 6. Imò si esset spes probabilis, quòd post breue tempus ex hæreditate, vel ex bonis alio titulo iustè acquisitis, poterunt omnia restituere sine iactura status, non erunt cogendi subitò deperdere statum, & pompam; in omnibus enim debet habere locum moderamen prudentiæ. Ex dictis infertur posse autores primæ & secundæ opinionis conciliari per hoc, quod primi loquantur de illis debitoribus, qui iniquè per rapinam, & furtum, vel vsuram mala fide debita contraxerunt. Secundi autem de illis debitoribus, qui per licitas negotiationes aduersa fortuna redacti sunt ad eas angustias, vt sine graui damno suarú rerum, vel sine mutatione status debita restituere non possint. Et sic omnes concordabunt in eisdem cóclusionibus.

5. Conclus. ¶ Quinta conclusio: Quandocunque debitor non potest omnibus creditoribus statim restituere, & est probabilis spes, quod post breue tépus poterit integrè omnibus satisfacere, licitum erit differre restitutioné. Hác admittit Adr. vbi supra. Et probatur: Secundum iura cogútur creditores expectare solutioné, si maior illorum pars velit, licèt alij renuant, vt patet ex l. fi. C. qui bonis cedere possút. & ex l. 5. tit. 15. p. 5. ergo naturalis æquitas postulat, quod non restituatur vni, si inde debitor redditur impotens ad omnibus debitoribus restituendum, & est probabilis spes quod poterit postea omnibus restituere. Sed nunquid tenebitur restituere interesse, & damnú, quod interim passi sunt creditores ex dilatione restitutionis? Caie. hic dicit, quod non tenetur quando dilatio, & mora prouenit ex eo, quod non potuit soluere sine periculo vitæ, aut famæ. Secus autem est, si proueniat ex eo, quod non potuit soluere sine notabili damno rerum temporalium. Quam etiam sententiam nos in superioribus sumus sequuti. Sed stádo in rigore, videtur etiam posse dici, quod qui sine culpa contraxit debitum, & fuit in mora, etiam sine culpa sua non tenetur ad interesse, & damnum, sed solum ad principale, quanuis prima sententia est securior, & forsan verior. Ex dictis infero primò, quod regulariter loquendo nunquá tenetur artifex suæ artis instrumenta vendere pro restitutione eorum, quæ debet, cum per talia instrumenta sustentet vitam, & paret sibi viam ad restitutionem. 1. Corolla. Dixi, regulariter loquendo: nam si essent furata restitui deberent. Infero secundò, quòd qui necessitate oppressus facit cessionem bonorum, tuta conscientia potest retinere quæ Iudex sibi reseruauit, ne egeat. 2. Corolla. Verum est tamen, quòd cessio bonorum non debet admitti cum latronibus, & alijs, qui nihil habent præter iniustè acquisita. Et idem dixerim, de nobilibus & militibus, quibus ex cócessione iuris, vel principis concessa sunt alimenta secundum decentiam sui status. Infero tertiò: 3. Corolla. Qui vndique corradút pecunias alienas per modum mutui, cum nihil habeant nec sperent habere, vnde soluere possint, decipientes miseros creditores, peccant grauissimè, cogendique sunt cum magno rigore ad restitutionem, eo modo, quo diximus de latronibus, cum sit hoc genus quoddam furti fraudulenti. De hac re videndus est Card. in tract. de casib. conscien. quæst. 68. in 3. puncto illius.

¶ Explicato iam quando impotentia debitoris excusat ab obligatione statim restituendi, deueniendum est ad alias causas, de quibus Doctores solent similiter dubitare; an vel excusent à debito restituendi simpliciter; vel ab obligatione statim restituendi. Inter quas prima & præcipua est, voluntaria remissio, vel donatio creditoris. 1 Causa excusans ab obligatione restituendi. De qua nonnulli affirmant, non esse sufficientem ad liberandum debitorem à necessitate restituendi, nisi actu fiat ei rei debitæ restitutio. Qua facta poterit creditor, si velit, donare. Sententia aliquorum. Quá suam sententiam probant primò ex illa regula iuris, 1. Argum. Res per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur. Ex qua colligunt, quod cum obligatio restituendi ortum habuerit ex actuali rei alienæ acceptione, nec satis fuerit ad illam inducendam præparatus animus ad iniustè accipiendum, ita etiam nec sine actuali rei ablatæ restitutione auferri potest.

¶ Secundò: 2 Argum. Quanuis spoliatus in fauorem spoliantis iuri suo renunciet, non ideò spoliator manet liber à debito spolia restituendi, vt habetur expresse in ca. solicitè, extra de restitutio. spoliat. quia qui renuntiat spoliatus, vt inquit textus, non videtur sponte renuntiare: ergo idem est dicendum in proposito. Et confirmatur ex decreto August. dicentis non remitti peccatum, nisi restituatur ablatum. Alij dixerunt, quòd Alia sentent. libera remissio per creditoré facta liberat debitorem ab obligatione restituendi, dummodo debitor actu offerat creditori id, quod debet, alioquin minime. Et ratio est: Nam remissio si sponte non fiat, non est valida. Quando autem ad preces, vel debitoris, vel alterius remissio fit, non oblato in promptu eo, quod debetur, non videtur sponte fieri; & sic non tollit obligationem restituendi. Alij affirmant, quòd ad hoc, vt prædicta remissio sit valida, quanuis non requiratur quòd debitor actu restituat, nec quod rem debitam in promptu offerat, requiritur tamen, quòd secundum animi præparationem sit paratus debitum soluere in actu, in casu, quo creditor remittere nolit.

¶ Sed contra hos omnes talem statuo conclusionem: Sententia Autoris. Libera & spontanea remissio creditoris sufficiens est per se solam liberare debitorem à necessitate restituendi; modo creditor talis sit, qui remittere & donare possit. Nam remissio facta per mente captum, aut minorem non valet; sicut nec donatio. Nomine autem liberę & spontaneæ remissionis intellige illá, in qua nulla interuenit vis, vel fraus. Vnde qui extorqueret remissionem, fingédo se multò pauperiorem, quam sit, vel comminando, quod nihil soluet, nisi

cum illo fiat compensatio pro rapina, non maneret tutus in conscientia. Probatur nostra conclusio: Obligatio restituendi suspenditur, & cessat ex libero consensu eius creditoris, vt dicit D. Thom. in isto articul. vnde si liberè actu consentiat, quod res sua apud debitorem per mensem, aut per annum retineatur, tutus erit debitor illo tempore rem illam detinendo: ergo pari ratione, si liberè cōsentiat, quod debitor rem debitam ad semper retineat, similiter erit tutus in conscientia, etiam si rem debitam non restituat. Et confirmatur: Non minus operatur domini consensus, vt alter rem suam retineat, quam, vt eam de nouo accipiat, sed ex consensu domini libero potest alter rem suam de nouo occupare: ergo & retinere. Item: Res aliena ideò est de necessitate restituenda, quia eius detentio est iniusta: sicut enim restituere alienum, est actus iustitiæ; ita & detinere alienū est contra iustitiam: sed quando res aliena domino liberè consentiente, ab aliquo retinetur, non est iniusta detentio, vt patet in commodato, & deposito: ergo nec quando dominus liberè consentit, quod res sua à debitore ad semper retineatur, erit iniuriosa, aut iniusta talis detentio. Sed est aduertendum, quòd remissio, vel condonatio creditoris non excusat à restitutione munerum, quæ iudices, vel visitatores, vel hæretici extorserunt, vt patet ex cap. statutum. §. si quid, de rescript. in 6. & ex cap. exigit. de censib. in 6. & in Clem. de hæret. Et ratio est: Nam iura reddunt hos inhabiles ad taliter recipiendum, sicut & reddunt minores inhabiles ad donandum. Quamuis & dici posset, quòd forsan hæc iura procedunt quoad forum exterius, & non quoad conscientiam.

Ad 1. argum. ¶ Et ad primum argumentum pro prima opinione, respondetur, quòd regula illa potiùs facit pro nobis, quam contra nos. Sicut enim obligatio restituendi alienum non nascitur, nisi ex detentione iniusta rei alienæ, quæ tunc existit, quando est contra domini voluntatem: ità etiam nec obligatio restitutionis aufertur, nisi per cessationem iniustæ detentionis, quæ est quando dominus consentit, vt res retineatur. Et sic res per quas causas nascitur per easdē dissoluitur.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum respondetur, quod textus citatus procedit ex præsumptione, vt ex ipsomet apparet, ait enim, quod præsumitur non sponte renuntiare, qui spoliatus renuntiat. Nihilominus tamen, si verè sponte renuntiaret, teneret in conscientia renuntiatio, vt dicitur in cap. immediatè sequenti. Et idem contingit in proposito. Ad confirmationem ex D. August. respondeo, dictū illud non esse intelligendum de actuali restitutione. Contingit enim sæpè sæpiùs peccatum remitti antequam res ablata actu restituatur. Quod nec August. negaret. Vt quando homo veram Deo pœnitentiam agens proponit, se alienum restituere, vel, quando poterit, vel quando oportuerit. Sed intelligitur de restitutione secundum mentis præparationem, & de illa restitutione, quam facere est necesse: qualis est restitutio rei iniustè retentæ. Quando autem dominus liberè remittit, iam desinit esse iniusta detentio.

2. Causa. ¶ Secunda causa, de qua solet dubitari, an excuset ab obligatione statim restituendi, est damnum temporale, vel spirituale, quod sequitur ipsi creditori, aut alteri tertio, sed de hoc iam diximus latè artic. 5. huius quæst. in solutione ad 1.

3. Causa. ¶ Tertia causa, secundum quosdam iuristas est excommunicatio creditoris. Dicunt enim cum gloss. in cap. absolutos. de hæret. quòd quandiu creditor manet in excommunicatione, debitor est absolutus ab obligatione restituendi. Med. C. de rest. quæst. 3. caus. 9. dicit (supposito, quod dupliciter potest aliquis esse excommunicatus, scilicet, generaliter, & particulariter, seu nominatim, & quod præsens quæstio nōn intelligitur de excommunicato generaliter, de quo non est dubium, quin debitores teneantur illi debita reddere, cum possint cum eodem licitè communicare, non solum in humanis, sed etiam in diuinis, vt constat ex constitutione, seu limitatione Concilij Constantien. & Basilien. & Lateran. sub Leone X. vbi in sententia dicitur, quod taliter excommunicati non sunt magis vitandi, quam si excommunicati essent, antequam declarentur, excepto casu de violenta manuum in clericum iniectione; sed de excommunicato nominatim. Qui rursus distingui potest ex parte rei debitę. Nam vel id, quod debetur nominatim excommunicato, est debitum naturale, aut diuinum re ipsa contractum, & per viam restitutionis soluendum, vt si quis aliquid ab eo furatus est aut mutuū, seu commodatum accepit. Vel est debitum non ex re, sed ex verbis contractum, putà ex stipulatione, promissione, aut iuramento.) Dicit inquam Medina quod per excommunicationem creditoris non excusatur debitor à restitutione eorū, quæ ex iure naturali, & diuino debentur, bene tamen à solutione illorum, quæ debita sunt ex promissione, vel iuramento. *Sententia Medinæ.* Sed melius mihi dicendum videtur generaliter cum Syluest. verb. excommunicatio. 5. num. 21. quod per excommunicationem creditoris, nunquam excusatur debitor ab obligatione restituendi, quæ est sententia D. Tho. in 4. Cuius maxima est, quod obligatus excommunicato ante sententiam, est etiam obligatus post, nisi ab obligatione absoluatur, vt vasallus quoad iuramētū fidelitatis. *Sententia Autoris.* Et ratio est: Nam quamuis ille, qui promisit, vel iurauit, quidquam alteri dare, liberè & voluntariè ad id se obligauit, postquam tamen facta est promissio, ità est ex iure naturali, & diuino id soluere obligatus, ac si debitum re ipsa fuisset contractum per mutuum, vel per commodatum: & sic eadem est vtriusque ratio. Vide de hac re Syluest. loco citato.

4. Causa. ¶ Quarta causa, quæ solet assignari ad auferendam obligationem restitutionis, est recompensatio debitorum. *Dubium.* Verbi gratia. Debeo ego Petro ex vno contractu centum, & ipse ex alio debet mihi totidem, dubiū est, an per recompensationem horum debitorum tollatur obligatio restituendi. Et non est sermo de compensatione, quæ fit vtroque volente. Hanc enim certum est esse licitam, & valere ad tollendam obligationem restituendi, sed de recompensatione facta altero renuente, vel ignorante. *Sententia Panorm.* De qua re est sententia Panormitani in c. bona fides. de deposi. Quòd si res hinc inde debitę sint ex illis, quę cōsistunt in numero, pondere, & mensura, functionémque admittunt ad inuicē, vt vinum, triticum, pecunia, &c. per compēsationem aufertur obligatio restituendi. Secus autem erit, si res hinc inde debitæ differāt ratione. Nam, si quis debeat mihi equum, & ego debeam ei quinquaginta ducatos, non habet in his debitis locum compensatio. Et ratio est; Quia fortè mea interest habere equū potius, quàm pecuniam debitam, aut è contra. Cæterùm, quamuis hæc sententia habeat verum in foro contentioso, & similiter in foro conscientiæ, quando creditor sine incommodo potest aliter rem suam recuperare. *Sententia Autoris.* Dico tamen, quòd si creditor sine suo incommodo non potest rem recuperare in foro conscientię, indistinctè erit tenendum, quòd est locus compensationi; siue res hinc inde debitæ sint eiusdem; siue differētis rationis; modo is, qui huiusmodi compensatione

vtitur

uitur, satisfaciat debitori, si aliquid inde dãni patitur. Est autem intelligendum dummodò cætera sint paria. Nam si debitum vnius est certum, & debitum alterius dubium, non erit licitum vnius pro altero facere compẽsationem. Nec similiter, si debitum vnius pro tempore præterito, & debitum alterius pro tempore futuro. Nec etiam potest fieri compensatio debitorum, quando alterum illorum est depositum, quia de hoc habetur peculiare priuilegiũ, in c. bona fides. de depo. propter fidelitatẽ maximè seruandam in cõtractu depositi, in quo res soli fidei depositarij cõmittitur. Si quis autẽ quærat, an possint recompẽsari debita iustitiæ cũ beneficijs gratuitis, respondeo negatiuè. Nam qui gratis dat aliquid suo creditori, non intendens per illud soluere debitum, transfert eius dominiũ titulo donationis: & sic nõ manet liber ab antiqua obligatione iustitiæ. Si autẽ quãdo dedit oblitus erat debiti ex voluntate interpretatiua, poterit iudicari, quòd voluit restituere, atque adeo manebit liber. Ex hoc infertur, quòd qui debet alteri temporale non excusatur ab obligatione restituendi per hoc, quòd det ei beneficium aliquod ecclesiasticum, vt rectè docet Nauar. cap. 17. num. 81. contra quosdam iuristas. Quia cùm hoc sit gratis conferendum, non potest habere rationem solutionis debiti ex iustitia. Verum tamen est, quòd si post datum beneficium gratis creditor causa gratitudinis debitum remiserit, debitor à restitutione liber erit. Et idem est dicendum de officijs, quæ sine simonia, aut peccato emi & vendi non possunt. Quamuis non de illis, quę licitè venduntur, & emuntur, qualia sunt officia secularia, horum enim datio, aut procuratio impensa creditoris facta idonea est debiti solutio, vt colligitur ex cap. totum, 1. quæst. 3.

Corollar.

¶ Quinta causa, de qua dubitatur, an tollat obligationem restituendi, est solutio facta creditori creditoris. Verbi gratia. Debeo ego Petro centum, & ipse debet totidem Ioãni; dubium est, an ego liberer ab obligatione soluendi Petro per hoc, quod ea centum soluam Ioanni. Et non loquimur de solutione, quæ fit vni creditori ex sentẽtia & consensu alterius. Nã de hoc nõ est dubium, quin liberet ab obligatione restituendi. Sed de ea, quę fit proprio creditore inscio, aut inuito. Nec etiam loquimur de eo, quod fiet in foro exteriori, sed de eo, quod debet fieri in foro conscientiæ, quando solũ inuenitur hoc, quod est soluere vni, quod alteri debetur; seclusa omnia alia iniustitia, & omni scandalo. Et vt rectè intelligatur, sit casus, quem assignat Medina quæst. 3. causa 5. Ego debebam Petro decem, & totidem debebat Petrus Ioanni: sed Ioannes ob defectum probationis non poterat iuridicè, nec alia via sua decẽ recuperare: defunctus est Petrus, cui ego decem debebam, quod meum debitum occultum erat, quia clam illa decem à Petro abstuleram: sed ego sciens Petrum tantundem Ioanni debere, solui Ioanni decem, quæ Petro debebam. Dubiũ est, vtrùm potuerim id salua conscientia facere, maneamque liber ab obligatione restitutionis. Ad quod omissis varijs modis dicendi breuiter respondeo affirmatiuè. Et probatur: Quod ego feci, Petrus facere debuisset, rẽque eius vtiliter gessi: ex quo id ad salutem animæ ipsius expediebat: & in hac solutione per me facta, vel cõsẽsisset Petrus, vel saltim consentire debuisset, si sciret me pro illo suum debitum soluisse: ergo nec peccaui, nec maneo obligatus ea iterum restituere; siquidem in foro conscientiæ iniustum est, vt semel solutũ iterum soluatur. Secundò: Per istam solutionem res est iam ad æqualitatem redacta, sumpta securitate, quòd secundus creditor non aget contra possidentes: ergo iam non est, quòd amplius per restitutionem ad æqualitatem reuocetur. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam secundus creditor habet iam quod sibi à priori debebatur, & prior est iam à debito, quo secundo tenebatur liberatus: debitor etiam iam reddit quod debebat: ergo omnia sunt ad æqualitatem redacta. Et confirmatur: Qui in casu posito soluit Ioãni pro Petro defuncto, nulli facit iniuriam: quia non defuncto, vt constat, ex quo facit, quòd ipse si viueret facere debuisset: nec etiam heredibus, qui sicut succedunt in bonis defuncti succedũt etiam in obligatione, qua defunctus tenebatur: ergo nec peccat, nec tenetur ad restitutionem, atque ex consequenti solutio facta creditoris creditori per se loquẽdo est sufficiens liberare hominem à debito amplius restituendi. De hac re videndus est Medina, C. de restitu. loco citato.

5. Causa.

Sententia Autoris.

¶ Sexta causa differendi restitutionem, est incertitudo debitorum, quæ facit, vt restitutio non sit faciẽda, interim quòd verus dominus inquiritur. Sed de hoc iam nos diximus supra art. 5. circa solutionem ad tertium argumentum.

6. Causa.

¶ Septima causa est, iuris, aut iudicis autoritas. De qua est difficultas, an qui iuris vel iudicis autoritate aliquid retinet, alioqui non suum, aut alteri debitum, liberetur in conscientia ab obligatione restituendi? Et pro parte affirmatiua est argumentum ex capit. qui peccat. 23. quæst. 4. Vbi dicitur. Nemo peccat legis autoritate vtens: ergo qui iuris autoritate rem aliquã possidet non peccat; atque ex consequenti non tenetur eam restituere. Et confirmatur: Talis rei detentio non est iniuriosa, nec iniusta: non enim nascitur iniuriæ occasio, vnde iura nascuntur, vt dicitur in l. meminerunt. C. vnde vi. & quod iure fit iustè fit, vt habetur in cap. quid dicam. 14. quæst. 4. ergo si res iure retinetur, iustè tenetur, atque ex consequenti non erit necessario restituenda.

7. Causa.

Dubium.

Argum.

¶ His tamen non obstantibus, dico, quòd non semper tutus est, nec à restitutione alienus qui secundum ius, aut iudicis sententiam aliquid tenet, vt est videre in eo, qui rem suam vendendo emptorem ultra dimidium iusti pretij defraudauit. Qui quidem secundum iura tutè in foro exteriori retinet excessum iusti pretij. Et tamen in conscientia talis venditor tutus non erit excessum iusti pretij retinendo. Similiter qui alienum per tempus lege diffinitum possidet, etiam si cum mala fide possederit, potest secundum iura illud retinere; cum tamẽ in conscientia à restitutione non sit liber. Possessor enim malæ fidei nunquam præscribit. Et ad hũc modum posset de alijs exemplificari. Cuius rei ratio est: Nam, sicut iura multas iniquitates, & mala permittunt, vt maiora vitentur, nec protinus eas committentes sunt à peccato coram Deo immunes, vt constat; ità etiam eadem iura defraudatis sæpè actionem contra defraudantes negant, quia sic ad optimum reipublicæ regimen est conueniens: nec tamen ideo ipsi defraudantes à culpa & restitutione sunt liberi. Tunc ergo erit homo tutus, & à restitutione agenda liber iuris autoritate vtens, quando ius nõ permissiuum, sed concessiuum fuerit; ex intento volens rem alicui applicare. Tunc enim res illa in dominium eius trãsit, cui iure applicatur: Secus autem erit, si ius sit permissiuum, aut si solùm actionem concedat, aut repetitionem neget: quia talia non releuant in conscientia debitorem ab obligatione restitutionis. Similiter etiam sententia iudicis, quamuis sit lata secundum iura, & secundum allegata, & probata non excusabit ab obligatione restitutionis, si falsæ præsumptioni,

Conclusio.

sumptioni, aut probationi innititur. Sed de hoc latius infra quæst. 67.

Ad argum. ¶ Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, quòd omnia iura in eo adducta procedunt de legibus concessiuis, & non de permissiuis, quales sunt multæ in corpore iuris.

8. Causa. ¶ Octaua causa, de qua solet dubitari, an liberet debitorem ab obligatione restituendi, est ingressus religionis De qua breuiter dico, quòd qui ære alieno est obligatus, potest religionem intrare, relinquendo creditoribus bona, quæ habebat, nec tenetur ad procurandum, vnde debitum soluat, manere in sæculo, vt optimè docet D. Thom. infra quæst. vlt. art. 6. ad 3. & Syluest. verbo, religio. 2. §. 4. cum Host. Innoc. Raym. Palud. & alijs. Et ratio est: Quia, vt bene dicit D. Tho. loco citato, persona hominis liberi secundum iura ciuilia, non obligatur ad solutionem pecuniariam, sed solum res, nec debet impediri quis ex huiusmodi debitis, ne instinctum Spiritus sancti sequatur. Verum tamen est, quòd tenebitur monasterium talia debita soluere, ex bonis illius, si quæ attulerit, atque etiam ex illis, quæ per ipsum acquisierit, siue ex donatione, siue ex testamento. Imò dicunt aliqui, quòd tenetur talis monachus absolutis diuinis officijs in monasterio operari, quãtum poterit, vt lucretur, vnde soluat. Sed hæc sententia est falsa, vt docet Syluester loco citato. Similiter etiam est falsum, quòd dicit Medina C. de restitut. quæst. 3. caus. 8. ex mente Gersonis, & aliorum Parisiensium, quòd peccat debitor religionem ingrediens, si posset in seculo lucrari, vnde solueret, vt ex dictis patet.

9. Causa. ¶ Nona causa est, cessio qua debitor bonis cedit. De qua iam nos nonnihil diximus, agentes de impotentia debitoris, in isto articulo. Et sic nunc solum restat dicendum, quòd facta publica cessione sicut fieri debet secundum iura, si contingat postmodum debitorem ad pinguiorẽ venire fortunam, totum id, quod debebat, tenetur integrè restituere, vt constat ex cap. Odoardus. de solutionibus. Vbi dicitur, huiusmodi debitorem teneri dare cautionem de soluẽdo, quando ad pinguem venerit fortunam. Qui textus, quamuis non apertè loquatur de eo, qui bonis cesserat, satis tamen id ibidem significatur. Idem etiam dicitur in l. 1. C. de bonis. Itaque cessio bonorum non conceditur ad liberandum hominem totaliter à debito, sed ad liberandum à carceris molestia.

¶ Decima & vltima causa, de qua solet dubitari, an liberet hominem ab obligatione restituendi, est paruitas materiæ. De qua dico, quòd licèt non liberet totaliter à peccato, liberat tamen à peccato mortali, vt commune est in omni præcepto. Et si quis quærat, quænam debeat censeri parua quantitas liberans ab obligatione restituendi sub peccato mortali, Nauarro in Manuali cap. 17. n. 4. post longam de hac re disputationem concludit, esse id, quod ad valorem dimidij argentei non accedit. Nam quod ad istum valorem attingit, putat, per se loquendo, esse sufficientem quantitatem ad mortale. Sed melius Soto lib. 5. de Iustitia. quæ. 3. art. 3. ad 3. dicit, vnum, vel duos argenteos, per se loquendo, non esse satis ad inducendam mortalem obligationem: posse tamen per accidens contingere, vt quælibet quantitas quantumuis minima, obliget sub mortali. Primò ratione damni emergentis, siue in temporalibus, siue in spiritualibus, vt si quis à sartore vnam acum, quam habet, vel ab scriba calamum furaretur, quibus deficientibus operas anni, vel plurium dierum amitterẽt, vel grauem aliquam iram incurrerent, aut alia peccata cõmitterent.

Dubium quæ dicatur parua quantitas.
Sentẽtia Nauarri.
Sententia Soti vera.

Tunc enim qui sciret, aut scire deberet hæc damna ventura, peccaret mortaliter, ratione damni emergentis, has res minutissimas furando, aut eas post furtum non restituendo. Secundò: Poterit per accidens peccare mortaliter, qui res etiam minimas non restituit ratione iustæ excommunicationis impositæ. Vt si, verbi gratia per furta minutissima à diuersis, nec in facto consentientibus tota vinea vicini fuisset deuastata. Tunc, licèt nullus eorum peccauerit mortaliter, iustè posset excommunicatio inferri contra non restituentes ad vitandum graue damnum proximi: & qui non restitueret per accidens peccaret mortaliter, vt bene dicit Soto lib. 4. de Iustitia. quæst. 7. articul. 4. & in 4. sententiarum, distinct. 20. quæst. 1. artic. 1. Qui autem multiplicat minima furta, ita vt efficiat notabile damnum, cum primum quantitas inceperit esse notabilis, tenebitur sub mortali facere restitutionem, vt communiter dicunt Doctores. Aduertit tamen prudenter Nauarro capite decimoseptimo, num. 140. debere hoc intelligi, quando magna temporis interualla inter illa minima furta non intercesserint. Nam si famulus, verbi gratia, surriperet hodie vnum quadrantem, & post mensem alium, vel duos, ita, vt in fine vnius, vel duorum annorum confecerit summam quatuor, vel sex regalium, non tenebitur sub mortali illorum facere restitutionem. Moraliter enim loquẽdo id non censetur vnum notabile damnum; sed multa parua, & minima.

Quæstio. ¶ Si quis autem quærat, an ille, qui multiplicando minima furta, graue damnũ intulit, in aliquo illorum peccauerit mortaliter. Soto vbi supra dicit, vltimum furtum paruum, quo primum peruenitur ad magnam quantitatem, esse peccatum mortale. Sed melius dicẽdum existimo cum Nauarro nullum illorum furtorum esse mortale, nisi in illis tacitè, vel expresse habuerit quis voluntatem rapiendi magnam quantitatẽ, primo, siue secundo, siue vltimo leui furto fuerit adiuncta. Si autem talis voluntas non intercedit, quodlibet leue furtum erit peccatum veniale, & peccatum mortale erit nõ restituere graue damnum, quod ex huiusmodi leuibus furtis fuerit conflatum. Et idem dicendum est de illo, qui per parua furta diuersis hominibus facta, magnam acquisiuit quantitatem. *Responsio.* Quicunque enim habet voluntatem acquirendi, vel detinendi res alienas in magna quantitate per istam viam, peccat mortaliter, tenetur que ad restitutionem; licèt non videatur obligandus cum tanto rigore, qui accepit à diuersis, sicut ille, qui accepit ab vno, cum facilius præsumi possit tacita condonatio, vel remissio ex parte plurium, à quibus res paruæ fuerunt ablatæ, quam ex parte vnius, qui graue aliquod protulit nocumentum.

Dubium de ordine quo debet fieri restitutio quando sunt multi creditores. ¶ Explicatis iam, vtcunque causis, quę possunt hominem excusare ab obligatione, vel restituendi simpliciter, vel restituendi statim, pro cõplemento huius materiæ, agendum restat de ordine, quo debet fieri restitutio, quãdo sunt plures creditores, nec procedit quęstio de debitore habẽte, vnde omnibus statim, vel pro tempore quo debet soluat. Tũc enim certum est, nullum esse ordinem necessario seruandum; cùm parum referat incipere solutionem ad hoc, vel ab illo, dummodo omnibus sit soluendo quantum debet. Sed est quæstio de illo, qui non habet vnde omnibus soluat, sed quibusdam, à quibus debeat incipere solutionem De qua re agit Syluest. verbo restitutio. sexto, q. quinta. Nauarro in Manuali. capit. decimoseptimo, numer. 47. & sequentibus, Medina, Cod. de restitutione, quæst. 2. art. 5 Gabriel in 4. distinct. 15. quæst. 2.

in

Debita sunt in multiplici differentia. in fine. & D. Antoninus. 2. pa. titulo 2. cap. 7. Ex quorum mente ad explicationem difficultatis aduertendum est, quòd debita possunt esse in multiplici differentia. Quædam enim sunt certa, quorum creditores sciuntur; alia incerta, quorum creditores, vel ignotátur, vel non comparent. Item quædam sunt omnino aliena; qualia sunt illa, quæ nunquam in dominium debitoris transierunt. Et alia de rebus iam appropriatis creditori, licèt cum obligatione restituendi. Rursus, quædam sunt bona fide, & licitè contracta: alia contracta illicite, & per iniquitatem. Præterea est distinguendum inter creditores. Quidam enim sunt, qui habent actionem realem in bona debitoris, quia scilicet, vel sont eis impignorata, vel hypothecata in generali, aut in speciali tacitè, vel expresse. Alij autem sunt non habentes actionem realem in bona debitoris, sed in personam tantum sine aliqua impignoratione, vel hypotheca.

1. Conclusio. ¶ Hoc constituto, sit prima conclusio: Debita certa præferri debent incertis. Hæc recipitur communiter ab omnibus. Ex quo infero cum Syluestro loco citato, & cum Caietano in summa, verbo, restitutio. capit. 8. grauiter errare, & peccare illos, qui prius faciũt compositionem cum Episcopo, vel Papa, supra debitis incertis, vt ea sibi reseruent, quam restituant debita certa, quando non possunt vtrisque sufficere. Vltra hoc enim, quòd peccant mortaliter, tenentur perinde debita certa restituere ac si nullam fecissent compositionem.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Ex debitis certis, illa sunt primò restituenda suis dominis, quæ non transierunt in dominium debitoris, sed sunt omnino aliena. Itaque commodatum, depositum, raptum, aut furto subtractum, quod adhuc in sua forma, & specie reperitur, ante omnia est suo domino reddendum, nec potest ex illo, aut ex eius valore alijs creditoribus fieri restitutio. Hanc conclusionem ponit Baldus communiter receptus in leg. pro debito, Cod. de bonis iud. aut poss. Et ratio est manifesta: Quia hoc in bonis eius, qui restituere debet, non connumeratur, cum eius dominium nunquam ad illum fuerit translatum, & restitutio non ex alienis, sed ex proprijs est facienda. Imò si quis vendiderit alteri rem, cuius pretium nondum accepit prius tenebitur emptor, apud quem res empta manet; id pretium soluere, quam quodcunque aliud debitum. Nam quamuis rei emptæ dominiũ in ipsum emptorem verè fuerit translatum, vt constat ex lege, traditionibus. Cod. de pactis. semper tamen manet obligata solutioni, quamdiu in propria forma, & specie penes ipsum emptorem inuenitur, iuxta dictum Baldi vbi supra. Est enim æquum, & rationi consentaneum, quòd venditor quantum ad hunc effectum cæteris creditoribus præferatur, quãdo omnium solutioni debitoris bona non sufficiunt. Et idem pari ratione dicendum videtur, de omni illo, quod titulo oneroso datum fuit. Cæterum, si res empta pluris valeat, quam pretium pro ea promissum, eo pretio soluto venditori, residuum cedet alijs debitis soluendis.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio: Inter creditores illi sunt præferendi, qui actionem realem habuerint in bona debitoris, siue ratione impignorationis, siue hypothecæ generalis, vel specialis tacitæ, vel expressæ. Hoc habetur expressè in leg. pro debito. Cod. de bonis iudicis autoritate possessis. Et ratio est manifesta: Nam cum isti habeant speciale ius ad prædicta bona, fit, vt reliquis alijs creditoribus sint præferendi. Et si quis quærat, quinam dicantur habere tacitam impignorationem, vel hypothecam? respondeo, quòd primò, bona mariti sunt tacitè hypothecata pro dote vxoris sibi tradita, vt patet ex leg. assiduis. Co. qui potiores in pignore habentur; & ex leg. 17. titulo 11. part. 4. vbi idem dicitur de bonis paraphernalibus, quæ in viri potestatem transierunt. Quando autem hæc hypotheca debeat alijs præferri, explicat Couarruuias lib. 3. Variarum. cap. 7. numero 1. Secundo: bona illius, qui cum fisco contraxit, eo ipso manẽt fisco hypothecata, vt patet ex leg. 2. C. in quibus causis pignus, vel hypotheca tacitè contrahatur. Tertiò: domus, vel nauis constructa, vel reparata, vel custodita per pecuniam ad hoc mutuatam manet eo ipso pro tali pecunia hypothecata, vt patet ex leg. 2. ff. qui potiores in pignore. & Authentica. de collatione dotis. §. ijs consequens, collatione 3. & ex leg. 28. tit. 23. part. 5. Quarto: res empta ex pecunia specialiter pro tali emptione mutuata manet eo ipso hypothecata tali pecuniæ, vt dicitur expresse in Authentica modo citata.

¶ Quarta conclusio: Inter creditores, quibus res debitoris sunt hypothecatæ cæteris paribus, atque regulariter, præferendi sunt antiquiores. Ita habetur expresse lege 2. ff. qui potiores, & leg. 17. & 33. titulo 13. part. 5. vbi dicitur, quòd prior hypotheca etiam generalis præferenda est posteriori quantuncumque speciali: Ad quod etiam facit regula iuris in 6. Qui prior est tempore prior est iure. Est autem hæc prioritas temporis accipienda non ex tempore solutioni destinato, sed ex tempore, quo contractus, vel hypotheca fuit facta. Dixi, cæteris paribus, & regulariter: nam sunt aliqui casus, in quibus posterior hypotheca præferenda est priori, vt patet ex leg. 28. & 29. titulo 13. part. 5. Vbi dicitur, quòd qui mutuauit pecunias specialiter pro construenda, vel reparanda domo, aut naui, aut alia re simili, aut pro asportandis mercibus, ità habet sibi res illas pro tali pecunia hypothecata, vt sit præferendus alijs creditoribus, quibus eædem res fuerint ante hypothecatæ, dummodo anteriores illæ hypothecæ in fauorem fisci, aut dotis coniugalis non sunt factæ: Nam hypotheca facta fisco, aut vxori pro dote priuilegiata est in multis, vt docet latè Couarruuias lib. 2. Variarum, cap. 7. num. 1. & 2. Si contingat autem eadem bona esse hypothecata fisco, & vxori, antiquiori hypotheca erit præferenda: vt patet ex leg. 2. Cod. de priuilegijs fisci. Et si est dubium, quænam fuerit prior, iudicandum erit in fauorem dotis, vt docet bene Couarruuias loco citato. *4. Conclusio.*

¶ Quinta conclusio: Inter creditores nullam habentes actionem realem in bona debitoris, sed tãtùm in personam, nulla est seruanda temporis antiquitas; sed simpliciter sunt inter illos diuidendæ res pro rata secundum proportionem debitorum. Hæc conclusio habetur expresse in leg. pro debito. Cod. de bonis iud. aut possess. estque communis Doctorum, quamuis Medina loco citato videatur dicere, antiquiores esse præferendos. Ex quo infertur, non posse debitorem integrè vni ex creditoribus soluere, quando non habet vnde soluat omnibus, cederet enim hoc in fraudem, & iniuriam aliorum. Et ideò talis solutio reuocatur secundum iura, vt constat ex leg. 1. & 2. & ex leg. pupillus. ff. quæ in fraudem, & leg. si non expedierit. §. si pupillus. ff. de bonis autoritat. &c. Verum tamen est, quòd si aliquis creditorum fuerit vigilantior, vel magis solicitus ad petendum debitum in iudicio, vel extra prius illi erit soluendum secundum iura. Imò, si debitor ex pietate solueret creditori pauperi, & multùm indigenti, etiam si ille *5. Conclusio.* *Nota.*

si ille non peteret nullum esset peccatum, vt dicunt Sylu. atque Medina locis citatis, quamuis in foro exteriori à iudicibus secūdū iura talis solutio reuocaretur.

Difficultas. ¶ Sed est difficultas, an debita iniustè contracta per furtum, rapinam, & vsuras sint præferenda alijs licitis contractis? Et loquimur ex suppositione, quod res iniustè ablata in indiuiduo non extet. Nam, si extaret, certum est, illam prius debere vero domino restitui, vt ex dictis patet. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est aliquorum, quos refert D. Antoninus, vbi supra. Qui dicunt, debita ex furto,

Sententia Antonini. vel rapina priùs esse soluenda, quàm debita vsuraria: & hæc prius quam alia licitè contracta. Quam etiam sententiam tenet Medina Complutensis, quæstio. secunda, artic. 5. Et ratio istorum est: Nam cum restitutio ordinetur ad resarciendam iniuriam, vbi fuerit maior iniuria, maior etiam erit obligatio restitutionis. Certum est, quòd in furto, & rapina est maior iniuria, quàm in vsura, & in vsura, quàm in alijs debitis licitè contractis: & sic prius debita contracta per furtum & rapinam, & deinde contracta per vsuras, ac tandem contracta licitè, erunt restituenda. Imò, cum maior sit iniuria in rapina, quā in furto, prius acquisitū per rapinam, quàm acquisitum per furtum erit restituendum, vt dicit Medina loco citato. Altera senten-

Sententia Caietani. tia est Caietani in summa, verbo restitutio capit. 8. & Nauarri in Manuali capit. 17. num. 52. & fratris Iosephi de Angles in suis Floribus. Qui dicunt debita licitè contracta prius esse soluenda ab vsurario, quàm ea, quæ contraxit per vsuras, etiam si ista sint anteriora illis; dummodo ex cōtractibus licitis superuenientibus post acquisitas vsuras non fuerit debitor factus pauperior ad soluenda debita vsuraria. Nam tunc in eo solùm, in quo fuerit factus pauperior, & impotens ad soluendas vsuras, præferenda erunt in solutione debita vsuraria debitis licitis, & non in residuo. Sed quamuis isti autores conueniant in sententia, differunt in ratione. Caietanus enim dicit, eius rei rationem esse, quia ex quo debita licita non prius soluerentur, quàm vsuræ extortæ, iam inciperet detineri aliena inuito domino. Quam rationem non inapparenter impugnat Medina vbi supra. Nauarro dicit, ideò debita licita prius esse soluenda, quàm illicita vsurarum, quia magis constat, quòd tibi debeo, quod mihi mutuasti, aut vendidisti, quam quod per vsuram mihi soluisti cùm de mutuo, aut venditione nullus dubitauerit esse soluēdum; de vsuris autem dubitauerint quàm multi, quamuis malè. Iosephus dicit, ideò non teneri vsurarium restituere vsuras priùs, quàm alia debita licitè contracta, quia mutuatarius ex mutuo sibi dato sub vsuris consequutus est aliquam vtilitatem, quam non sunt consequuti cæteri creditores, cum quibus vsurarius licitè contraxit, res eorum emendo, aut mutuum ab illis accipiendo. De debitis autem contractis

6 Conclusio. per furtum, & rapinam non loquuntur isti autores.

¶ Sed contra omnes talem statuo conclusionem, quæ sit sexta in ordine: Inter prædicta debita nullus est ordo seruandus, sed restituenda erunt pro rata iuxta proportionem propositam in quinta conclusione. Ità tenet Angelus in summa, verbo, restitutio. 2. §. 13. Et probatur iura disponentia, vt inter debita, quæ nō habent hypothecas nulla habeatur ratio temporis, sed diuidantur bona debitoris pro rata inter creditores, generaliter loquuntur de omnibus debitis, nulla facta distinctione, an licitè, vel illicitè fuerint contracta. Et confirmatur: In casu posito nullus creditorum habet actionem realem in bona, sed tantum personalem: ergo nulla est ratio, propter quam vnus in restitutione alteri præferatur. Nec obstat ratio Medinæ. Nam restitutio non tam attendit iniuriā in modo accipiendi, quàm inæqualitatem in rebus acceptis. Nec etiam obstat ratio Caietani. Quia quæ per licitos contractos fuere accepta iam non sunt aliena sed propria ipsius debitoris: & ideò expendenda erunt in satisfaciendo obligationi personali, quam ipse habet secundum proportionem ad ea debita, quibus obligatur. Nec etiam obstat ratio Nauarri. Nam, quamuis aliqui perperam dubitauerint, an vsurarius teneatur ad restitutionem eorum, quæ per vsuras acquisiuit; hæc inepta dubitatio non impedit, quominus iure naturæ teneatur talia debita restituere, sicut & illa, de quibus nullus vnquam hucusque dubitauit. Ad rationē enim debiti, per accidens est, quòd quis de illo dubium habuerit, vel non. Nec tandem obstat ratio Iosephi de Angles, cum ad inæqualitatem prouenientem ex contractu vsurario, & quæ resarcienda est per restitutionem sit omnino extrinsecū, & accidentariū, quod mutuatarius ex mutuo sub vsuris dato cōmodum reportauerit, vel non. Maximè cùm simile commodum, imò & maius possit accrescere creditori ex licito contractu: nec hoc impedit quò minùs debitor teneatur tale debitum restituere, simul cum alijs, ex quibus nullum lucrum fuit reportatum.

¶ Vltima conclusio: Ea, quæ dicta sunt in præcedē- Vltima conclusio.
tibus conclusionibus, regulariter sunt obseruanda secundum ius commune: poterit tamen multoties contingere, vt alio ordine sit facienda restitutio. Tùm propter varias circunstantias & speciales, quas prudens debitor considerare debebit: tum etiam propter multiplices & distinctas ordinationes regionum, quæ, nisi cum ratione naturali apertè pugnent, obseruari debebunt in conscientia, vt omnes doctores fatentur, quantùm ad ordinem restituendi. Si quis autem contra præscriptum ordinem restituerit, præterquam quòd peccabit mortaliter, erit obligatus resarcire damna inde creditoribus subsequuta, quantum commode potuerit. An autem creditores, qui contra præscriptum ordinem acceperint, vel integram restitutionem, vel partialem, maneant tuti in conscientia, varietate opinionum disputatur à Doctoribus quibusdam probabiliter dicentibus, quod non: quia sicut debitor non habet ius ad dandum: ità nec ipsi ad recipiendum. Præterquàm, quòd talis acceptio redundat in iniuriam aliorum creditorum. Sed oppositam sententiam existimo probabiliorem. Nempe, quòd, qui accipit à debitore totum suum debitum, adhuc, quando ipse non est soluendo omnibus, quibus debet, est tutus in conscientia, nec tenetur aliquam facere restitutionem. Et ratio est: Nam talis non accipit magis, quàm dedit, atque ex consequenti, nec habet magis quàm debet habere. Quod autem alter iniustè dederit, id, non sibi, sed danti est imputandum. Sed est hoc intelligendum quando creditores non habent ius ad rem ratione pignoris, aut hypothecæ. Nam in hoc casu non erit licitum creditoribus, debitum accipere, alijs insolutis manētibus, cùm violent iustitiā, quæ præscribit, vt illis priùs, quàm sibi per prædicta satisfiat. Ex quo infero, peccare generos; atque nurus de bonis socerorum accipientes, vel retinentes, quod sibi debetur, scientes eorum bona alijs magis priuilegiatis deberi, vt docet Nauarro capit. 17. num. 52. Et hæc dicta sint de tota ista materia restitutionis.

QVÆS

QVÆSTIO LXIII.

De Acceptione personarum, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm personarum acceptio sit peccatum.

Infr. art. 2. ad 3. & Ro. 2. lect. 2.

AD primum sic proceditur. Videtur quòd personarum acceptio non sit peccatum. In nomine enim personæ intelligitur personæ dignitas. Sed considerare dignitates personarum pertinet ad distributiuam iustitiam: ergo personarum acceptio non est peccatum.

2 ¶ Præterea, In rebus humanis personæ sunt principaliores, quàm res: quia res sunt propter personas, & non econuerso. Sed rerum acceptio non est peccatum: ergo multo minus acceptio personarum.

3 ¶ Præterea, Apud Deum nulla potest esse iniquitas, vel peccatum. Sed Deus videtur personam accipere, quia interdum ditorum hominum vnius conditionis, vnum assumit per gratiam, & alterum relinquit in peccato, secundum illud Matth. 24. Duo erunt in lecto, vnus assumetur & alius relinquetur: ergo acceptio personarum non est peccatum.

¶ Sed contra, Nihil prohibetur in lege diuina nisi peccatum. Sed personarum acceptio prohibetur Deuter. 1. Vbi dicitur: Non accipietis cuiusquam personam: ergo personarum acceptio est peccatum.

¶ Respondeo dicendum, quòd personarum acceptio opponitur iustitiæ distributiuæ. Consistit enim æqualitas distributiuæ iustitiæ in hoc, quod diuersis personis diuersa tribuuntur, secundum proportionem ad dignitates personarum. Si ergo aliquis cõsideret illam proprietatem personæ, propter quam aliquid, quod ei confertur, est ei debitum, non est acceptio personæ, sed causæ. Vnde glos. † super illud ad Ephes. 6. Personarum acceptio non est apud Deum, dicit quòd Deus iudex iustus causas discernit, non personas. Puta, si iudex aliquis promoueat aliquem ad magisterium, propter sufficientiam scientiæ, hic attenditur causa debita, non persona. Si autem aliquis consideret in eo, cui aliquid cõfert, non id propter quod id quod ei datur, esset ei proportionatum, vel debitum, sed solum hoc, quòd est homo (puta, Petrus vel Martinus) hic est acceptio personæ: quia non attribuitur ei aliquid propter aliquam causam, quæ faciat eum dignũ, sed simpliciter attribuitur personæ. Ad personam autem refertur quæcunque conditio non faciens ad causam, propter quam sit dignus hoc dono, Puta, si aliquis promoueat aliquem ad prælationem vel magisterium, quia est diues, vel quia est consanguineus suus: est acceptio personæ. Contingit tamen aliquam conditionem personæ facere eam dignam respectu vnius rei, & non respectu alterius. Sicut cõsanguinitas facit aliquem dignum ad hoc, quòd instituatur hæres patrimonij, non autem ad hoc quòd conferatur ei prælatio Ecclesiastica. Et ideo eadem conditio personæ in vno negotio considerata facit acceptionem personæ, in alio autem non facit. Sic ergo patet, quod personarum acceptio opponitur iustitiæ distributiuæ, in hoc quod præter proportionem agitur: nihil autem opponitur virtuti nisi peccatum. Vnde consequens est, quòd personarum acceptio sit peccatum.

Glos. interlinea. ibid.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod in distributiua iustitia considerantur conditiones personarum, quæ faciunt ad dignitatis, vel debiti causam. Sed in acceptione personarũ considerantur conditiones, quæ non faciunt ad causam, vt dictum † est.

In corp. ar.

¶ Ad secundum dicendum, quòd personæ proportionantur, & dignæ redduntur in aliquibus, quæ eis distribuuntur, propter aliquas res, quæ pertinent ad conditionem personę, & ideo huiusmodi conditiones sunt attendendæ tanquam propriæ causæ. Cùm autem considerantur ipsæ personę, attenditur non causa, vt causa. Et ideo patet quãuis personę sint digniores simpliciter, non tamen sunt digniores quo ad hoc.

¶ Ad tertium dicendum, quòd duplex est datio. Vna quidem pertinens ad iustitiam, qua scilicet, aliquis dat alicui quod ei debetur. Et circa tales dationes attenditur personarum acceptio. Alia est datio ad liberalitatẽ pertinens, qua, scilicet, gratis datur alicui quod ei non debetur. Et talis est collatio † munerum gratiæ, per quam peccatores assumuntur à Deo. Et in hac donatione non habet locum personarum acceptio: quia quilibet absque iniustitia potest de suo dare quantum vult, & cui vult: secundum illud Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est, & vade.

De cons. di. 4. cap. Nec quemquam.

SVMMA TEXTVS.

LItera huius articuli est valde notanda, continetur que in illa vnica conclusio affirmatiua, quæ talis est: Acceptio personarum est peccatum. Quam probat Diu. Tho. in argumento, sed contra, ex eo, quòd acceptio personarum in sacris literis est prohibita. Dicitur enim Deuteronomij 1. Non accipietis cuiusque personam, &c. Nihil autem in scriptura prohibetur, nisi peccatum. Et in corpore articuli hac ratione: Acceptio personarum opponitur iustitiæ distributiuæ: sed nihil opponitur virtuti, nisi peccatum: ergo acceptio personarum est peccatum. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur: Æqualitas iustitiæ distributiuæ consistit in hoc, quòd diuersis personis diuersa tribuantur, secundum proportionem ad dignitatem earum: & acceptio personarum est quando quis alicui aliquid tribuit non propterea, quod id, quod datur, est ei proportionatum, & debitum: sed propter alium humanum respectum minus conuenientem cum re collata: ergo

iustitia distributiua, & acceptio personarum sunt opposita.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DE hac materia disputat Abulensis super Matth. cap. 25. à quæst. 108. vsque ad 110. D. Antoninus 2. par. titulo 1. cap. 19. & 20. Summistæ, verbo, acceptio personarum. & verbo, beneficium. & verbo, electio. Gabriel in 4. distinct. 15. quæst. 7. Soto lib. 3. de Iustitia, quæst. 6. & Alexander Alens. 2. part. quæst. 119. per totam. Ad cuius intelligentiam, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendum est, quod, quamuis hoc nomen acceptio personarum, nec Ciceroni, nec priscorum Latinis sit vsu frequens, est tamen iam apud Sanctos, atque Theologos valde receptum, & Latinitate donatum. Idémque significat apud nos, quod apud Græcos prosopolipsia, vt constat ex illo ad Romanos 2. Non est acceptio personarum apud Deũ. Vbi pro acceptio personarum codex Græcus, id nomen habet. Idémque contingit Act. 10. in illis verbis: Non est acceptor personarum Deus; in multísque alijs locis sacræ scripturæ. Et quoniam prosopolipsia compositum nomen est à prosopon, quod personam seu faciem significat, & à libo, quod est accipere, & in compositione, respicere, idem prorsus erit acceptio personarum quod respectus personarum, seu respicere faciem hominis. Pro eodémque accipiuntur in sacris literis, iuxta illud Prouerb. 18. Accipere personam in iudicio non est bonum. Et in Psalm. 81. Vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis. Qua phrasi loquendi præcipiuntur iudices taliter sententiam proferre, vt nulla hominis qualitate, puta, sexu, ætate, patria, genere, opibus, paupertie, idque genus reliquis, quæ extra rem, & causam sunt, eorum animi corrumpantur. Id enim totum nomine personæ intelligitur in præsenti. Ad quod allusisse videtur Dominus Leuit. 19. quando dixit: Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Est ergo acceptio personarum vitium, quo id, quod ex debito iustitiæ est vni personæ conferendum, exhibetur alteri, non propter meritum eius ad ipsam rem, quæ confertur, sed propter cõditionem non congruentem. Vt si quis conferret episcopatum alicui, quia est Petrus, aut Ioannes, vel affinis, quę nihil faciunt ad esse dignum episcopatu. Nam si conferret, quia ad id est aptus, non diceretur acceptor personarum: cùm hæc conditio sit sufficiens, vt ei episcopatus ex iustitia distributiua debeatur. Ex quo infero primò, quòd in his, quę dantur mere ex liberalitate, & non ex debito iustitiæ, non potest habere locum acceptio personarum, etiã si magis vni personæ, quàm alteri dentur. Verbi gratia: Donat quis de suis bonis centum amico, vel consanguineo ratione amicitiæ, vel consanguinitatis, nec ea confert extraneo, quamuis vel sit melior, vel egeat magis, non est acceptor personarum; quia, quòd dat est proprium ipsius, nullíque debitum: & in re sua vnusquisq; est moderator & iudex. Hac ratione probat D. Thom. super epistolam ad Romanos cap. 2. non esse personarum acceptionem apud Deũ, in eo quòd peccatorum quosdam in suis peccatis relinquit, alijs ad se vocatis per gratiam. Acceptio enim personarum opponitur iustitiæ, & sic tantum habet locum in his, quæ dantur ex debito, quod iustitia cõsiderat. Deus autem non ex debito, sed ex gratia peccatores vocat ad pœnitentiã, iuxta illud Pauli ad Titum 3. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos; sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Et ad Rom. 11. Si ex operibus iam non ex gratia. In talibus autẽ beneficijs gratis datis liberum est non solum Deo, sed etiã homini dare cui voluerit, iuxta illud Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere, vel oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Tolle quòd tuũ est, & vade, &c. Infero secundo quòd tunc dicetur quis personas accipere, quando in distributione bonorum, quæ ex iustitia debentur, non causam debitam, sed rationes, & motiua ad finẽ, de quo agitur, impertinentia, considerat. Omnia enim, quę ad rẽ non pertinẽt, nomine personæ comprehenduntur in proposito. Sed est aduertendum, posse aliquando cõtingere, quod id, quòd respectu vnius distributionis est causa debita, respectu alterius sit motiuum impertinẽs. Si quis enim virum egregiè doctum, non tamẽ vsque adeo moribus conspicuum viro sancto, sed ignaro in optione alicuius cathedræ anteferret, non personarum acceptor haberetur, cum eruditio & non sanctitas sit potissima causa, propter quam quis cathedræ est præferendus. Secus autem esset, si talem virum doctum præferret in ea electione, in qua vir probitate conspicuus exigeretur. Itaque quicunq; in distributione considerat illã proprietatem personæ, propter quam id, quod confertur, est ei debitum nõ est acceptor personarum, secus autem erit, si consideret aliam conditionem ad rem, quæ confertur, non congruentem, quamuis sit conueniẽs respectu alterius. D. Thom. in conclusione huius articuli solùm dicit acceptionem personarum esse peccatum: non autem declarat, an sit mortale, vel veniale. Quia, vt manifestum, ex dictis relinquit, illam ex genere suo esse peccatum mortale: est enim peccatum contra iustitiam, &, vt dixit, q. 59 art. 4. omne tale, ex genere suo est mortale. Dico, ex genere suo. Nam ex leuitate materiæ, bene poterit aliquando contingere, quòd sit veniale. Vt, si quis amicum minus dignum in electione ad officium, quod parum reipublicæ confert, præstantiori præferret. Potest præterea probari, acceptionem personarum esse ex genere suo peccatum mortale ex pluribus testimonijs sacræ scripturæ, quibus ea grauissimè interdicitur & cauetur. Dicitur enim Deuteronom. cap. 1. Non accipietis cuiusque personam. Et Iacobus cap. 2. suæ canonicæ: Nolite in personarum acceptione habere fidem. Et Leuitic. 19. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Quod etiam peccatum fuit quàm maximè ab antiquis Philosophis reprehensum, odioque habitum, vt patet ex eo, quòd Areopagitæ, vt refert Lucianus in Hermotimo, in tenebris iudicare fuerunt soliti, ne, scilicet, ad dicentes, sed ad ea, quę dicerent respicere possent. Et Aristot. libr. 1. Rhetoricorum, illam oratoriæ partem, quæ ad commouendos affectus exposita est, condemnauit, Areopagum Atheniensium hac maximè ratione commendans, quòd illam à suo iudicio relegatam haberent. Socrates etiam ob id solùm ad æquitatis culmen euehitur, quod nec vxorem, nec liberos ad iudicium adducere voluit, cum de eius capite ageretur, ad excitandam iudicum commiserationem. A quo vitio Christum fuisse immunem testati sunt Pharisæorum discipuli, cum Herodianis dicentes: Non respicies personam hominis, &c. Matth. cap. 22.

De nomine acceptio personarum

In gratuitis non habet locum acceptio personarum.

Quando dicatur quis personas accipere.

¶ In solutione ad 3. arg. dicit D. Thom. Non esse acceptioné personarum apud Deum: quia ea, quę confert, non ex debito, sed ex mera gratia conferuntur: & vbi nõ est debitum non potest esse ratio iniustitiæ, quæ in acceptione personarũ includitur. Contra quam nonnulli Doctores tenent, rationem, propter quam in Deo non est acceptio personarum, non esse illam, quam

In Deo nõ est acceptio personarum, & quare.

quam D. Thom. assignat, sed, quia ille, qui à Deo assumitur, est magis dispositus. Quod affirmare videtur D. Hieronym. Abacuch ca. 2. in illa verba: Iustus autem ex fide viuit. Et quod hoc ita sit dicendum probatur ex illo Actorum cap. 10. In veritate comperi, quòd Deus non est acceptor personarum; sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiã acceptus est ille. Vbi D. Petrus vitiũ acceptionis personarum à Deo excludit, non quia confert non debita; sed quia illa tribuit in omni gente, meliùs disposito, & inuocanti se. Item D. Paulus ad Romanos 2. cum dixisset; Tribulatio, & angustia in omnem animam operantis malum. Iudæi primum, & Græci; gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco; subdit statim: Non enim est acceptio personarum apud Deum. Quasi significans ob id in Deo non esse acceptionem personarũ; quia reddit vnicuique, siue Iudæo, siue Græco secundum opera sua. Hoc tamen non obstante, dico, sentẽtiam D. Thom. esse verissimam; quamuis & alia sententia etiam habeat veritatem. Quod, vt intelligatur, aduertẽdum est, quod bona, quæ Deus hominibus impartitur, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quæ aliquod meritum ex parte nostra præsupponunt. De quibus loquitur Paulus 2. ad Timo. cap. 4. dum dicit. Bonum certamen certaui: cursum consummaui: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ. Et dominus Genes. cap. 4. dum dixit ad Cain: Nonne si bene egeris recipies. Et Matthæ. 5. Merces vestra copiosa est in cœlo. Merces enim semper correspondet merito. Alia bona sunt, quæ non præsupponunt in nobis meritum. Qualia sunt, iustificatio impij, & omnia illa, quæ antecedunt ipsam iustificationem. Quo supposito dico, quòd quantum ad priora bona, bene potest Deus probari non esse acceptor personarum ex eo, quod illa confert meliùs dispositis, vt rectè probant testimonia adducta ex Actis, & ex Paulo, ad Rom. 2. Cæterum, quantum ad bona secundi generis, de quibus intelliguntur loca à D. Tho. adducta in tertio argumento, quale est illud Matth. 24. Erũt duo in lecto vno; vnus assumetur, & alius relinquetur; ea solum ratione liberatur Deus ab acceptione personarum, quòd non confert debita, sed gratuita. Hæc solutio est D. Augustini in Epistola ad Simplicianum. Adducitque illam Adrianus quodlib. 5. Sed est aduertendum, quòd etiam in istis donis merè gratuitis secundum veram Theologiam est Deus adeò paratus ea hominibus impartiri, vt nullus, nisi, quia ex malitia sua non vult, ab illis exciperetur, iuxta illud: Ego sto ad ostium, & pulso. Et Iob. 25. Ipsi rebelles fuerunt. Propter quod dicebat D. Chrysostomus sermone. 8. de Resurrectione. Is Deum præsentem non habet, qui Dominum abesse compellit, & ille absentiam Christi sustinet, qui non quærit. De hac re videndus est D. Thom. in 3. d. 25. q. 2. art. 1. quæst. 1.

Bona quæ Deus impartitur sunt multiplicia.

Articvlvs II.

¶ Vtrùm in dispensatione spiritualium locum habeat personarum acceptio.

AD secundum sic proceditur. Videtur quòd in dispensatione spiritualium locum non habeat personarum acceptio. Conferre enim dignitatem Ecclesiasticam, seu beneficium alicui propter consanguinitatem, videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia consanguinitas non est causa faciens hominem dignum ecclesiastico beneficio. Sed hoc non videtur esse peccatum: cum hoc ex consuetudine prælati Ecclesiæ faciant: ergo peccatum personarum acceptionis non videtur locum habere in dispensatione spiritualium.

2 ¶ Præterea, Præferre diuitem pauperi videtur ad acceptionem personarum pertinere, vt patet Iac. 2. Sed facilius dispensatur cum diuitibus & potentibus, quòd in gradu prohibito contrahant matrimonium, quam cum aliis: ergo peccatum personarum acceptionis non videtur locum habere circa dispensationem spiritualium.

3 ¶ Præterea, Secundum † iura sufficit eligere bonum, non autem requiritur, quod aliquis eligat meliorem. Sed eligere minus bonum ad aliquid altius, videtur ad acceptionem personarum pertinere: ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.

16 quæstio. 7. ca. Monasterium de electione, & electi potestate. c. cũ nobis. c. cum dilectus. 61. dist. c. Episcopus. c. Nec emerunt cap. Nullus. x Obitum, c. Sacrorum canonũ.

4 ¶ Præterea, Secundum † statuta Ecclesiæ eligendus est aliquis de gremio Ecclesiæ. Sed hoc videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia quandoque sufficientiores alibi inueniren tur: ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Iac. 2. Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi. Vbi dicit glossa † Augu. Quis ferat, si quis diuitem eligat ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore & sanctiore.

Episto. 29 ad Hier. declinande ad fin. tom. 2.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est, acceptio personarum est peccatũm, in quantũ contrariatur iustitiæ. Quanto autem in maioribus aliquis iustitiam transgreditur, tanto grauius peccat. Vnde cum spiritualia sint temporalibus potiora, grauius peccatũ est personas accipere in dispensatione spiritualium, quàm in dispensatione temporaliũ. Et quia personarum acceptio est cum aliquid personæ attribuitur præter proportionẽ dignitatis ipsius, cõsiderare oportet, quod dignitas alicuius personæ potest attendi dupliciter. Vno modo simpliciter. & secundum se: & sic maioris dignitatis est ille qui magis abundat in spiritualibus gratiæ donis. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Contingit enim quandoque quod ille qui ꝗ͡ꝯ minꝰ sanctꝰ, & minꝰ sciẽs, potest magis conferre ad bonum commune propter potentiam, vel industriam sæcularem, vel propter aliquid huiusmodi. Et quia dispensationes spiritualium principalius ordinantur ad vtilitatem communem, secundum illud. 1. ad Cor. 12. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem: ideo quandoque absque acceptione personarum in dispẽsatione spiritualium, illi qui sunt simpliciter minus boni, melioribus præferuntur. Sicut etiam & Deus gratias gratis datas quandoque concedit minus bonis.

Ar. præced.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod circa consanguineos prælati distinguendum est. Quia quandoque sunt minus digni, & simpliciter, & per respectum, & bonum commune. Et sic si dignioribus præferantur est peccatum personarum acceptionis in dispensatione spiritualium. Quorum prælatus Ecclesiasticus non est dominus, vt possit ea dare pro libitu. sed dispensator secundum illud 1. ad Corinthios 4. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi: & dispensatores ministeriorum Dei. Quandoque vero consanguinei prælati Ecclesiastici sunt æquè digni, vt alij. Et sic licite potest absque personarum acceptione consanguineos suos præferre: quia saltem magis in hoc præeminent, quod de ipsis magis confidere potest, vt vnanimiter secum negotia Ecclesiæ tractent. Esset tamen hoc propter scandalum dimittendum, si ex hoc aliqui exemplum sumerent, etiam præter dignitatem, bona Ecclesiæ consanguineis dandi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd dispensatio matrimonij contrahendi principaliter fieri consueuit propter fœdus pacis firmandum. Quod quidem magis est necessarium communi vtilitati circa personas excellentes. Et ideo cum eis facilius dispensatur absque peccato acceptionis personarum.

Ad tertium dicendum, quòd quantū ad hoc quòd electio impugnari non possit in foro iudiciali, sufficit eligere bonum. nec oportet eligere meliorem: quia sic omnis electio posset habere calumniam. Sed quantū ad conscientiam eligentis necesse est eligere meliorem, vel simpliciter, vel in comparatione ad bonū commune. quia si potest haberi aliquis magis idoneus erga aliquam dignitatem, & alius præferatur, oportet quod hoc sit propter aliquam causam. Quæ quidem si pertineat ad negotium, quantū ad hoc erit ille, qui eligitur magis idoneus: si vero non pertineat ad negotiū id quod consideratur, vt causa, erit manifestè acceptio personæ.

¶ Ad quartum dicendum, quod ille qui de gremio Ecclesiæ assumitur, vt in pluribus consueuit esse vtilior, quātum ad bonum commune: quia magis diligit Ecclesiam in qua est nutritus. Et propter hoc etiam mandatur Deuteronomij decimo septimo. Non poteris alterius gentis hominem facere regem, qui non sit frater tuus.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Di. Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Accipere personas in distributione bonorum spiritualium, est grauius peccatum, quàm illas accipere in distributione bonorum temporalium. Probatur: Acceptio personarum in tantum est peccatum, in quantum contrariatur iustitiæ: sed quanto aliquis in bonis maioribus iustitiam transgreditur, tantò grauius peccat: ergo qui accipit personam in distributione spiritualium grauius peccat, quam qui accipit in temporalibus; si quidem ille in maioribus bonis iustitiam transgreditur, quàm iste.

¶ Secunda conclusio: Quandoque in dispensatione bonorum spiritualium illi, qui sunt simpliciter minus boni, præferuntur melioribus sine acceptione personarum. Probatur: Dignitas alicuius personę potest attendi dupliciter. Vno modo simpliciter, & secundum se. Et sic maioris dignitatis est ille, qui magis in spiritualibus gratiæ donis abundat. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Sed contingit aliquando, quod qui est minus sanctus, & minus sciens, possit magis conferre ad bonum cōmune, vel propter potentiam, vel propter industriam: ergo in hoc casu qui simpliciter est minus bonus, erit præferendus meliori sine acceptione personarum. Probo consequentiam: Nam dispensationes spiritualium principalius ordinantur ad bonum commune, iuxta illud Pauli. 1. ad Corinth. 12. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli, qui præcipuus est in hac materia, aduertendum est, quòd spiritualia bona, quæ hominum ministerio dispensari possunt, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt purè spiritualia, vt sacramenta, sacra doctrina, & virtus, atque gratia, quæ per huiusmodi media hominibus communicantur. Alia sunt temporalibus admixta, vt sacerdotium, beneficiū, dignitas ecclesiastica, & aliæ prælaturæ, quibus homines in Ecclesia fungi solent. *Bona spiritualia quæ dispensari possunt sunt duplicia.*

Et quamuis in priorum bonorum dispensatione acceptionis personarum peccatū etiam cōtingere possit, vt si paruchus, vel concionator cui ex officio hoc munus incumbit, propter extrinsecos, & accidentarios respectus prædicaret, vel conferret sacramenta quibusdam præ alijs, non seruata proportione ad legitimam causam & rationem hæc administrandi; nihilominus tamen potissima difficultas huius articuli non est de acceptione personarum, quæ in istorum bonorum dispensatione inueniri potest; sed de illa, quæ inuenitur in distribuendis spiritualibus bonis secundi generis, beneficijs, scilicet, vel dignitatibus ecclesiasticis. Et quoniam acceptio personarum in hoc consistit, quòd hæc bona non secundum dignitatem personarum, sed secundum rationes impertinentes dispensentur, præferendo, vel minus dignos dignioribus, vel omnino indignos dignis, idcircò ante omnia opus est explicare, quid ad hoc requiratur, vt quis beneficio ecclesiastico, aut dignitate dignus habeatur.

Et dico generaliter, quòd requiruntur quatuor conditiones. Prima est, habilitas, seu capacitas iuridica. Secunda honestas morum. Tertia scientia competens. Quarta & vltima, industria rerum agendarum. *Quæ sint necessaria, vt quis habeatur dignus beneficio ecclesiastico.* Per habilitatem, seu capacitatem iuridicam intelligimus ætatem legitimam, aliasque qualitates, seu conditiones, quas ius petit, vel tamquam omnino necessarias, ad hoc, vt alicuius electio sit valida, vel ad hoc, vt fiat sine peccato mortali. Qualis est in Episcopo, quòd sit ex legitimo thoro natus, & Licentiatus in Theologia, vel in iure, aut saltem approbatus per aliquam vniuersitatē. Et insuper, quòd habeat triginta annos completos, vt patet ex cap. cum in cunctis. de electione. & ex cōcilio Tridentino sessio. 7. de reformatione. In curato autē requiritur, quod attingat saltem vigesimū quintum annum. Et sic de alijs, de quibus latè Syluest. verbo, ætas, & verbo, beneficium, & verbo,

verbo, electio. Per honestatem morum, intelligimus, quòd non sit improbus, & vitiosus, sine charitate Dei, saltem per modum habitus, & cõsuetudinis. Per scientiam competentem intelligimus, quòd habeat earum rerum, quæ ad suum officiũ spectant, sufficientem cognitionem, vt debitè illud exercere possit. Ex quo fit, vt pro ratione officiorum maior, vel minor scientia sit necessaria. Et tandẽ per industriã rerum agẽdarum intelligimur prudentiã, animiq; vigorem, atq; applicationẽ ad solicitè agenda, quæ sibi iuxta exigentiam sui officij incumbũt. Ex quo infero primò, quòd eligere aliquem sine istis conditionibus, vel sine aliqua illarum, vbi sunt alij, qui possunt eligi cum illis per se loquendo, est peccatũ acceptionis personarum contra iustitiam distributiuam. Infero secundo, quòd eo magis quis dignus habetur beneficijs ecclesiasticis, quo magis de istis conditionibus participauerit. Nec ad colligendum quis sit dignior, satis erit, vnam conditionem aduertere: sed opus erit omnes diligenter attendere, ponderareque illas ad inuicem in ordine ad principalem finem eius beneficij, vel dignitatis, quæ confertur. Poterit enim contingere, vt minus bonus in moribus, si præemineat in scientia, vel industria rerum agendarum sit præferendus simpliciter digniori, vt dicit Diuus Thomas in isto articulo.

Dubium. ¶ Sed est difficultas, vtrùm morum probitas ita sit necessaria conditio ad hoc, vt quis censeatur dignus beneficio ecclesiastico, vt eligere, vel promouere improbum ad quodcunque munus ecclesiasticum semper sit peccatum mortale? Cuius dubitationis sensus non est, an huiusmodi improbi homines possint habere dignitates ecclesiasticas. Certum est enim secundum fidẽ, quòd peccatum mortale non ità reddit hominem totaliter inhabilẽ, & incapacem ad habendas dignitates, & beneficia ecclesiastica, vt non possit habere veram iurisdictionem, & esse verum prælatum & parochum, sicut alij homines iusti, vt contra Vuitcleph, & alios hæreticos diffinitum fuit in concilio Constan. sessione 8. & 15. vt est videre apud Castrum in libro contra hæreses verbo, potestas. *Sensus quæstionis.* Sed quod quærimus solum est, an promouere & eligere homines peccatores ad beneficia ecclesiastica semper sit peccatum mortale. Et pro parte negatiua argumentor primò: *1. Argum.* Contingit sæpe, & sæpiùs hominem vitiosum, & peccantem esse valde vtilem Ecclesiæ solicitéque administrare sacramenta, & docere populum optime: ergo in hoc casu non erit peccatum mortale illum eligere. Et confirmatur: Nam alias rarissimi essent digni ad beneficia ecclesiastica, cum vix inueniri possit, qui non sæpe peccet mortaliter. Imo in aliquibus regionibus maximè inter hæreticos & in montanis, non sunt alij, qui velint & possint exercere curam animarum, nisi qui in publico peccato mortali sunt constituti: ergo saltim in hoc casu erit licitum eligere peccatores. *2. Argum.* Secundò: Sunt multa beneficia, quorum ministeria in peccato mortali, sine nouo peccato possunt exerceri, vt patet de cantoribus, de custodibus ornamentorum Ecclesiæ, & de aliis, qui obligationem ex beneficio non habent, nisi recitare horas Canonicas: ergo eligere homines improbos, & peccatores ad huiusmodi beneficia non erit peccatum mortale.

3. Argum. ¶ Vltimò: Deus sæpe confert donum prophetiæ miraculorum, & similia hominibus peccatoribus propter aliorum vtilitatem: ergo id etiam nos possumus facere in electione beneficiorum. Contrariam sententiam tenent communiter omnes Doctores absolutè dicentes, quòd quicunq; confert quodcunque beneficium, vel ecclesiasticã dignitatem homini peccatori, peccat mortaliter. Ità tenet Caietanus hic, & in summa, verbo, elect. quem sequuntur alij Summistæ & Soto lib. 3. de iust. q. 6. art. 2. conclus. 2.

¶ Sed, vt quid in hac re sit dicendum, explicemus, *1. Conclusio.* est prima conclusio: Peccatores ità debent reputari indigni ad beneficia ecclesiastica, quæ habent annexam curam animarum, vel obligationẽ administrandi sacramenta, quales sunt Episcopi, & Curati, vt qui tales elegerint semper peccẽt mortaliter. Probatur primo ex Paulo 1. ad Timoth. cap. 3. & ad Titum 1. Qui describens qualis debeat esse Episcopus primò omnium dicit: oportere Episcopum irreprehensibilem esse, & sine crimine, &c. Christus etiam Dominus, Ioannis vltimò, traditurus Petro curam pastoralem, priùs illum examinauit an haberet charitatẽ, dicens, Petre diligis me plus his? Cui Petrus respondit: Tu scis Domine, quia amo te. Et Christus ad illum: Pasce oues meas. Item ratione sic argumentor: Promouere peccatores ad huiusmodi beneficia est applicare illos ad eos actus exercendos, quos sine peccato mortali exercere non possũt: ergo est cooperari peccato, atque ex consequenti fieri participem suorum delictorũ. Quod & significare voluisse videtur Paulus prim. ad Timotheum cap. quinto, dum dicit: Nemini manus citò imposueris, nec cõmunicaueris peccatis alienis. Quasi dicat: si facilè ordinaueris indignos communicabis peccatis illorum. Nec valet, si dicatur, quòd poterit sic electus redire ad meliorem mentem, vel abstinere ab administratione sacramentorũ, dum fuerit in mortali, ponendo vicarium. Nam hoc est per accidens: & quãtum est ex vi electionis per se applicatur electus ad eos actus, quos sine mortali exercere non potest. Præterea Episcopus, & parochus tenentur pascere populum, non solum verbo, sed etiam exemplo bonæ ædificationis: sed qui est in peccato mortali, maximè si illud fuerit publicum, non ædificat, sed potius scãdalizat, iuxta illud Diui Gregorij in pastorali capit. secundo. Nemo ampliùs in ecclesia nocet, quàm qui peruersè agens nomen, vel ordinem sanctitatis habet. Delinquentem namque hunc nemo redarguere præsumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reuerentia ordinis peccator honoratur: ergo qui huiusmodi peccatores ad talia beneficia eligit, peccat mortaliter. Tandem probatur conclusio, ex cap. cum in curatis. §. inferiora. de electione. Vbi dicitur, neminem esse eligẽdum ad beneficium cum cura animarũ, qui non moribus commendandus existat. Idem etiam habetur in capit. indecorum. & in cap. sequenti: de ætate & qualitate ordinandorum. & alibi sæpe, & in concilio Tridentino, sessione vigesima tertia, capitulo primo de reformatione, & sessione 24. cap. 12.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: De aliis beneficiis non est adeò certum, quod sit peccatum mortale eligere ad illa homines prauos, & peccatores: est tamen probabilissimum. Et quidem, quod non sit ità certum de istis beneficiis sicut de illis, est res manifesta, cum rationes, quæ procedunt de primis, non procedant de secundis. Sed quod hoc sit probabilissimum probatur: Tum, quia iura ecclesiastica, quæ repellunt peccatores ab ecclesiasticis beneficiis, vniuersaliter loquuntur, nulla facta distinctione de curatis, & non curatis. Tum etiam, quia videtur notabilis irreuerentia, mancipare diuinis obsequiis, & quasi offerre Deo famulum, & ministrum, qui sit ipsi

 inimicus.

inimicus. Propter quod Leuitici capit. 11. quibuscunque ministria Leuitici ordinis dicebat Dominus: Sancti eritis, quia ego sanctus sum.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum respondetur, quòd quamuis contingat aliquando hominem peccatorem esse vtilem Ecclesiæ, quantum ad substantiam operum, quæ facit; adhuc tamen censetur indignus, qui ad beneficium eligatur; quia ea opera non facit modo grato Deo. Ad confirmationem respondetur, negando sequelam. Multi enim sunt, qui per Dei gratiam regulariter viuunt sine peccato mortali, quamuis aliquando ex humana fragilitate peccent. Præter quam quod ad hoc, vt elector rectè faciat electionem, non est necessarium, quod sit omnino certus eligendum esse in gratia, sed satis est id more humano nosse, quantum humana fragilitas patitur. Quem enim non nouimus peccatorem & indignum, iudicare debemus iustum, & dignum, vt dicitur in capit. vnico. de scrutinio. Si verò contigerit in aliqua regione, nullum esse idoneum ad administranda sacramenta, nisi qui sit in peccato mortali, permittendus erit tunc pro communi bono populi, & regionis illius ministerium accipere ad modum, quo permittuntur meretrices: Nec qui in hoc casu peccatorem eligit, eius participat peccato; quia quantum est ex se eum ad bonum ordinat, & applicat. Quòd autem electus abutatur potestate sibi tradita, licitè permittitur, nec tenetur elector id cauere: sicut quando sunt alij, qui volunt & possunt sine peccato administrare. Sed iste casus est multum per accidens; & nos loquimur in conclusionibus de ijs, qui per se & regulariter contingunt.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam, licèt ministrare in minoribus quo ad singulos actus, non sit peccatum mortale, tamen deputare aliquem ad id, quasi ex officio in mortali exercendum, est notabilis irreuerentia facta Deo, atque sufficiens ad inducendam culpam mortalem.

Ad 3 arg. ¶ Ad vltimum respondetur, negando consequentiam. Nam prophetia, & similia dona non ordinantur intrinsece ad actus sacros, qui pertineant ad cultum Dei, sicut ordinantur beneficia Ecclesiastica. Vel secundo respõdetur, quòd Deus tanquam dominus absolutus, in cuius manu sunt omnia corda hominum, pro sua voluntate secundum abyssum suorum iudiciorum, potest eligere quem voluerit ad quamcũque dignitatem. Prælati autem eligentes non debent hoc attendere; sed secundum regulas magis speciales iudicare, curareque tanquam fideles dispensatores, vt tales ministri Deo inseruiant, qui ei sint grati. Et hæc dicta sint de honestate morum, quæ requiritur ad dignitatem ministri.

Dubium. ¶ De scientia competenti est speciale dubium, an Theologia reddat hominẽ magis idoneum ad Episcopalem dignitatem, quam iuris prudentia. Hostiensis & Abbas supra capit. 1. de consanguinitate, & affinitate, quos etiam sequuntur alij Canonistæ suam rem agentes, dixerunt priscis temporibus, quando hæreses vigebant in Ecclesia Episcopos debuisse esse Theologiæ peritos, vt contra hæreticos disputare, & eorum argumenta soluere optimè scirent. At verò nunc vbi hæreses non vigent iuris prudentes esse præferendos, tanquam illi, qui de Ecclesiastica, & politica gubernatione, quæ præcipuè est necessaria plus callent. Cæterum hæc sententia meo iudicio non solum est falsa, sed & periculosa, & Ecclesiæ perniciosa.

Sententia Canonistarum.

Sententia autoris. Quod affirmare non auderem, ne propriam causam agere iudicarer, nisi vsq; adeo essent aperta testimonia sacræ scripturæ, & manifestæ rationes ad id conuenientes, vt omnes suspicionem procul amoueant. Primum argumentũ ad id probandum desumitur ex ipso nomine pastoris, quòd proprium est Episcoporum, vt constat ex multis locis sacrarũ literarum, maximè ex illo Pauli ad Ephesi. 4. Dedit quosdam pastores, & Doctores, &c. sed proprium & præcipuum munus Ecclesiastici pastoris est scripturæ eloquia reuoluendo, recolere, ac meditari: vnde doctrinæ pabulũ gregi subministret, vt autor est D. Hieronymus, & refertur in cap. si quis. 36. distinctio. vbi dicit: Duo sunt Pontificis opera, vt adeò discat, legendo scripturas diuinas, & sæpius meditãdo, vt populũ doceat, quod non ad iuris peritũ, sed ad Theologum pertinet. Secundò: Præcipuũ munus Episcopi est prædicare, atque legere Euangelium, vt dicitur in concilio Tridentino, sessione 5. cap. 2. & sessio. 24. cap. 4. de reformatione, & in concilio Carthag. 4. & refertur in cap. Episcopus. 38. distinct. Vbi dicitur: Episcopus nullam rei familiaris curã ad se reuocet; sed lectioni, orationi, & verbo prædicationis tantummodo vacet. Idem etiam habetur in concilio Remen. cap. 14. & 15. sed hoc non pertinet ad Canonistas, vt constat, sed ad Theologos: ergo Theologia ex se reddit hominem magis idoneum ad dignitatem Episcopalem. Tertio Officium Episcopi non solum est extirpare hæreses, sed etiam prædicare, docereque populum mysteria fidei, & præcepta morum, ex Euangelio, & ex scriptura, vt constat ex concilio Tridentino locis citatis: sed hoc est proprium munus Theologorũ, cum ad Canonistas non pertineat perscrutari scripturã, sed decreta pontificia: ergo. Et confirmatur: Ad Episcopum propriè pertinet paratũ esse ad reddendã rationem eius, quæ in nobis est fides, vt dicit Petrus in sua Canonica: sed hoc non potest efficere iuris peritus: ergo non solum quando sunt hæretici, sed semper etiam præstat Episcopum esse Theologum. Vltimò: Episcopi in sua consecratione olim, secundum cæremoniale antiquum, interrogabantur, an vtrunq; scirent testamentum, vt Richardus quodlib. 4. & Syluester in Summa, verbo, Episcopus. numero 5. adnotatũr: licet iam collapsis temporibus non interrogentur; nisi, an velint se diuinæ scripturæ sensibus accõmodare, & quæ inde hauserint plebẽ docere? quod vtrunq; ad Theologum. & non ad Canonistam spectat: ergo per se loquendo, Theologus præstat iuris perito. Dixi per se loquendo. Nam per accidens contingere poterit, vt Canonista, merito præferatur Theologo, tũc, scilicet, quando habuerit insignem prudentiam in rebus gerendis, egregiũque zelum animarum. Imò qui in his fuerit præcipuus, licet non sit adeò Theologus, vel Canonista, poterit sæpe sæpiùs præferri vtrique. Per prudentiam enim, & sanctum zelum, facilè supplebit defectum Theologiæ, vel iurisprudentiæ, constituendo idoneos ministros. Et cõdignitas personæ ad Episcopale officium, non ex peritia tantum, sed etiam ex alijs circunstantijs in ordine ad finem ipsius venit consideranda, vt diximus in superioribus. Tametsi ille, in quo hæc omnia excellentia doctrinæ illustraret maiori iure super Ecclesiæ candelabrũ esset constituendus: Nec obstat, quòd Theologus non sit ita aptus, & idoneus ad dirimendas, & iudicandas lites. Nam cum hoc non pertineat per se ad Episcopum, sed per accidens, suppleri melius poterit per alios, quam munus prædicandi, & docendi, quod est proprium ipsius. Ex dictis infertur Theologos per se loquendo, & cæteris paribus, etiam esse aptiores ad

Theologi cæteris paribus sunt aptiores ad Ecclesiastica beneficia.

beneficia

beneficia curata, quàm Canonistas, cum parochi assumantur ad partem curæ Episcopalis, debeantque prædicare, & docere populum, vt dicitur in concilio Tridentino locis citatis.

Dubiũ graue.

¶ His constitutis, circa primam conclusionem huius articuli sunt multæ ac graues difficultates. Prima est, an quando multi digni concurrunt ad idem beneficium sit peccatum mortale acceptionis personarum, eligere minus dignum, prætermisso digniori? Ad cuius explicationem aduertendum est, aliud esse quærere, vtrùm electio sit valida, & firma, ità vt rescindi, aut reuocari nõ possit? Aliud, vtrùm sit licitè, & absque peccato mortali facta? Et aliud, vtrùm eligens minus dignum aliquam teneatur facere restitutionem? De primo non agimus in præsenti, cum iam supra quæstione præcedenti, ar. 2. circa solutionem ad quartum argumentum D. Thomæ, explicuerimus, quod stando in iure communi, & antiquo ad hoc, vt electio sit valida, & firma, nec reuocari possit, regulariter loquendo, non requiritur quod electus fuerit dignior, sed satis est, quòd eligatur dignus. Quod etiam docet D. Thom. in hoc articulo in solutione ad tertiũ. Dixi regulariter loquendo, ad vitandas varias opiniones Canonistarum, dicentium, quod in aliquibus potest reuocari electio, ex eo solũ, quod non fuerit dignior electus. De quibus videndus est Couarruuias, regula, peccatũ. p. 2. §. 7. nu. 3. Dixi etiã stando in iure antiquo. Nam secundum ius modernũm, si Episcopus eligat in parochum minus dignũ, relicto digniori, poterit electio reuocari per Metropolitanum, reuocaturque in praxi dando beneficium digniori relicto, iuxta proprium motum Pij Quinti de hac re specialiter editum, sub anno 1566. Nec etiam agimus de tertio, cum eodem loco fuerit similiter disputatum, an qui eligit dignum prætermisso digniori teneatur aliquid restituere, responsumque fuerit affirmatiuè: maximè in illis beneficijs, quæ oppositione obtinentur. Sed quod quærimus est, an qui eligit minus dignum in ipsa electione peccet mortaliter, peccato acceptionis personarum? Quod quãuis eodem loco fuerit similiter tactum, non tamen fuit ita ex proposito disputatum, sicut disputabitur in præsenti, vbi est proprius locus illius. Et est sermo tam de electoribus, quàm de patronis habentibus ius præsentandi, & de renunciantibus, vel resignantibus in fauorem alterius, & de confirmante, vel approbante electionem præsentantis, vel resignantis. Non enim est omnium vna & eadem ratio. Nõ autem loquimur de illis, qui vel eligunt, vel præsentant indignum. Nam hos certum est peccare mortaliter; cùm, vt dicitur in cap. graue nimis. de præbendis. hoc cedat in magnũ detrimentum ecclesiarum in notabilemq; iniuriã dignorum. Et licèt glossa ibi. versi. suspendãtur. dicat, lectionẽ indigni esse validã, reuocariq; nõ posse, nisi alias esset irregularis, cõtrariũ est verũ, scilicet, quod quamuis talis electio nõ sit in se irrita, potest tamẽ, & debet irritari, vt colligitur ex cap. nonnullis. de clericis nõ residẽtibus. & habetur expresse in concilio Tridẽtino, sessione 7. cap. 3. de reformatione. Vbi etiã renouãtur pœnæ in illo cap. graue nimis. impositæ contra eligẽtes indignũ.

Punctum difficultatis.

Itaq; tota difficultas huius articuli cõsistit in explicãdo, an quãdo multi digni concurrũt ad idẽ beneficiũ sit peccatũ mortale eligere minus dignũ digniori relicto? Et pro parte negatiua argumẽtor 1. ex Paulo, 1. ad Timotheum cap. 3. & ad Titum 1. Vbi de eligendo in Episcopũ, solũ dicit, quòd sit prudens, sobrius, pudicus, & doctus; non autẽ dicit, quòd sit prudentissimus, &c. ergo ex mente Pauli non est necessarium eligere digniorem, sed sat erit eligere dignum. Et confirmatur ex cap. monasterium. 16. quæstione 7. & ex capit. cum nobis. de electione. vbi dicitur, satis esse, quòd electus non sit malus, & indignus, licèt non sit adeo eminens, sicut cæteri.

1. Argum.

¶ Secũdo: Nõ tenemur nobis eligere meliora, nec semper facere quod melius est: ergo multo minus tenebimur eligere Ecclesiæ meliores ministros, & vtiliores, modò eligamus cõuenientes. Probatur consequentiã. Quia secundũ ordinem charitatis, magis tenemur prouidere nobis, quã alijs, maximè in rebus spiritualibus. Et confirmatur: Per electionẽ dignis satis prouidetur vtilitatibus Ecclesiæ, si quidẽ datur minister debitus iuxta rationem stipendij designati: ergo nullum est peccatum in tali electione.

2. Argum.

¶ Tertio: Per hoc, quod aliquis dignus eligatur, ad beneficium, prætermisso digniori nulla fit iniuria Ecclesię, nec digniori prætermisso: ergo nullũ est peccatũ. Cõsequentia est nota, antecedens probatur, quo ad primam partẽ, ex eo quòd eligendo dignũ datur Ecclesiæ quantum debetur pro ratione stipendij; & quo ad secundam partẽ, quia dignior non habet ius iustitiæ ad hoc, vt eligatur, aliàs ipsum prætermittẽs teneretur ad restitutionem, quod doctores non concedunt.

3. Argum.

¶ Vltimo: Si conferens beneficium digno prætermisso digniori peccaret mortaliter, sequeretur, quòd electores tenerentur semper exquirere omnium dignissimum, & quòd patroni habentes ius præstandi tenerentur præsentare digniorem, quem possunt habere; & similiter, quod resignantes, aut renunciantes beneficium in fauorem alterius, tenerentur semper renunciare in fauorem dignioris, nec satis esset renunciare in fauorem digni: imo sequeretur quod essent iniusta statuta quarundam ecclesiarum, quibus cauetur, ne eligantur extranei ab illa Ecclesia, vel oppido, vel familia, cum sæpe contingat extraneos esse digniores: hæc autem omnia sunt absurda, & contra communem praxim: ergo.

Vltimum argumentum

¶ Propter hæc argumẽta multi Doctores dicunt, quod eligentes minus dignum relicto digniori non peccant, saltim mortaliter. Ita tenet glossa super capit. licèt. 8. quæstione prima, & super capitu. constitutis. de appellatio. versiculo magis. & cap. 3. de iure patronatus. & capit. 2. de officio custodis. quam sequuntur alij, vt refert Couarruuias, regula peccatum, parte 2. §. 7. numero 3. Fauet etiam aliquo modo huic sententiæ Caietanus in summa, verbo, beneficium. & verbo, electio. & in ientaculo 12. quæstione 4. Dicit enim, quòd per se loquendo, non tenentur electores eligere digniorem, quamuis de per accidens ad hoc teneantur sub mortali. Et ratio illius est: Nam beneficium per se loquendo, est onus laboriosum, impositum beneficiato: excludere autem digniorem ab onere atque labore nullum est peccatum, sed per accidens ratione annexi stipendij, & honoris tẽporalis, quæ secundum iustitiam distributiuam sunt conferenda dignioribus, fit grauis iniuria illis, si prætermittantur; & sic per accidens est peccatum mortale.

Sententia glossa & aliorum

¶ Sed pro explicatione huius difficultatis aduertẽdum est, quod, quãuis in sacerdotalib⁹ muneribus, ecclesiasticisque beneficijs ac dignitatibus, quæ ad ecclesiarum obsequia pertinent, potissimũ habetur ratio iustitiæ commutatiuæ, quæ in hoc cõsistit, quòd sunt quædam stipendia atque mercedes datæ ministris pro vigilantia, & laboribus in vtilitatem, &

commodum ecclesiæ impensis, iuxta illud Num. 18. Filijs Leui dedi omnes decimas in possessionem pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo, fœderis. Et paulò inferiùs, de decimis dicitur, quòd sunt pretium pro ministerio, quo sacerdotes seruiunt in tabernaculo testimonij, propter quod. Christus Lucæ capit. 10. cùm Apostolos tanquam messores, & operarios dimitteret in orbem, subiungit: In eadem autem domo manete edentes & bibentes, quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua. Quasi significans sustentationem ex iustitia commutatiua sibi deberi; siquidem redditio mercedis ad hanc iustitiam pertinet. In quam etiam sententiam dixit Paulus 1. ad Corint.9. Neminem suis stipêdijs militasse vnquam, citans illud Deuteronomij 25. Non alligabis os bouis trituranti, affirmansque propter nos id fuisse scriptum. Vnde subdit: Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnū est carnalia vestra metamus? Quibus verbis commutatiuam iustitiam insinuari, nemo est qui ambigat. Et prima ad Timotheum quinto. Qui bene, inquit, præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Non dixit: Qui boni sunt, ne quis falleretur, existimans personis ipsis ob sua merita per iustitiam tantum distributiuam honores ac præbendas deberi: sed, qui bene præsunt, vt dilceremus beneficium dati potissimum propter officium, ad modum iustitiæ commutatiuæ, iuxta verbum eiusdem in eodem loco, qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt, & qui altario deseruiunt cum altario participant. Itaque est veluti quidam contractus ad iustitiam commutatiuam pertinens inter Ecclesias, ex vna parte, & beneficiarios & ministros ex alia. Illæ præstant stipendia & honores pro ministerijs, & isti obligant se ad exhibenda conuenientia officia pro præmijs acceptis, à quibus si defecerint peccabunt contra iustitiā cōmutatiuam, & erunt obnoxij restitutioni. Sed quanuis potissimum in his beneficijs habeatur ratio iustitiæ commutatiuæ, vt modò dicebam, negari non potest, nec debet, quin etiam sacerdotia & Ecclesiasticæ præfecturæ specimen habeant bonorum communium, benemeritis Ecclesiæ iuxta illorum dignitatem, & excellentiam, secundum rationem iustitiæ distributiuæ, conferendorum vt latè probatum est ar. 2. quæstionis præcedentis, circa solutionem ad quartum argumentum D. Thomæ.

Beneficia sunt stipendia.

1. Conclusio. ¶ Hoc constituto ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Eligere minus dignum, relicto digniori ad beneficia, quæ habent annexam curam animarum, vel aliam gubernationem perpetuam, per se loquendo, est peccatum mortale. Dixi notanter, ad beneficia, quæ habent curam animarum annexam, nam de alijs non est ità certum. Imo Soto libr. 3. de iustitia, quæstione 6. ar. 2. generaliter dicit, non esse peccatum mortale prætermittere digniorē in prouisione illorum beneficiorum, quæ nec habent annexam curam animarum, nec gubernationem perpetuam. Quia in ordine ad hæc adeo parum requiritur de dignitate personæ, vt omnes, qui sunt digni, sint ferè æque digni. Cuius sententiam ego veram existimo: saltem in ijs, quæ sine concursu prouidentur. Nam in canonicatibus, & alijs beneficijs, ad quę plurium oppositorum numerus concurrit, non dubito esse peccatum mortale, prætermittere notabiliter digniorem: cùm grauis ei fiat iniuria, in hoc, quod impeditur à consequutione eius, quod secundum statuta Ecclesiæ sibi debetur. Dixi etiam, per se loquendo: nam per accidens bene poterit contingere, quod non sit peccatum mortale eligere minus dignum etiam ad beneficia curata, relicto digniori, scilicet, vel ratione ignorantiæ, vel quia Episcopus longa experientia est certus eum, quem eligit, esse satis dignum. Tunc enim, licèt alter appareret dignior, de quo nō est ita certus, sine peccato mortali posset eligere minus dignum: cum certum secundum prudentiam præferendum sit dubio. Similiter non erit peccatum mortale præferre minus dignum, quando excessus dignitatis est paruus: quia in moralibus parum pro nihilo reputatur. In omnibus alijs casibus semper quòd præfertur minus dignus digniori, est peccatum mortale acceptionis personarum, vt dicitur in prædicta conclusione. Quam tenent communiter omnes Doctores, D. Thom. hic in solutione ad tertiū. & infra quæ. 185. articul. 3. & quodl. 4. articul. 15. & quodl. 6. articul. 9. & super. 21. c. Ioan. lectio. 5. Alexander Alensis. 2. p. quæ. 119. membro 1. Summa Angelica. verbo, acceptio personarū. §. 6. Altisiodorensis libr. 4. tract. 35. capit. 3. arti. 4. Sylnestar. verb. restitutio. 3. §. vltim., & verbo, acceptio personarum. §. 2. Maioris in 4. d. 24. quæst. 3. Adrianus in materia de restitutione, in peculiari quæstio. de collatione officiorū, & beneficiorū Ecclesiæ. Qui citat pro eadē Hostiensem, Ioannem Andreā, Archidiaconum, & Laurentium. Eandem tenet D. Antoninus. 2. p. tit. 1. cap. 20. §. 1. Gabriel. in 4. d. 15. q. 7. ar. 3. dub. 2. cōclusione 2. & Caietanus hic & in summa, verbo, acceptio personarum. Soto lib. 3. de iustitia. quæstio. 6. artic. 2. conclusione 9. Couarruuias in regula peccatum, part. 2. §. 7. num. 3. qui plures alios Conanistas citat pro eadem sententia. Et est mirum, quòd ferè omnes Episcopi tenent cōtrariam, illique in practica adhærent, quanuis ferè nullus sit, qui eam sequatur, adeò potens est vitium acceptionis personarum. Possem ad hanc sententiam probandam plures & efficacissimas afferre rationes, nisi ille à nobis articulo secundo, quæstionis præcedentis circa solutionem quarti argumenti Diui Thomæ in probatione primæ conclusionis fuissent adductæ. Quare pro nunc solum sufficiat, quòd, nisi in dispensatione beneficiorum haberetur exacta meritorum ratio, nemo esset, qui literarū studia sequeretur, nemo, qui alijs imbueretur moribus. Ex quo quanta detrimenta Ecclesiæ Christi succreuerint, hæresum pestes, & animarum pericula testantur. Præterquam quòd illa virtus, quæ iubet seruare in præmijs proportionem, quæ est in meritis; admonet subinde, vt optimus qui rationabili diligentia inueniri potest, cęteris præferatur. Facere autem contra iustitiā ex genere suo est peccatum mortale, vt docet. D. Thom. in hac 2. 2. quæst. 59. artic. 4. Videte de hac re Inno. in capit. dudum el 1. de electione.

¶ Secunda conclusio: In collatione beneficiorum non tenetur quis eligere dignitatem, qui metaphysicè potest haberi, sed qui moraliter & commode secundum statuta & leges iustas vnius cuiusque Ecclesiæ inuenitur. Itaque vbi est statutum, vt eligatur aliquis ex concurrentibus ad examen intra certum tempus publico edicto designatum, non tenetur elector, imò nec potest eligere digniorem, qui non concurrat; sed debet eligere digniorem ex illis, qui intra id tempus fecerint oppositionem: iam enim illis habent ius, vt sibi, & non alijs beneficium conferatur. Si quis autem quęrat, an istæ & similes leges sint iustæ respondeo, quòd semper debent præsumi istæ, quando fuerint consuetudine receptæ, & prælati *2. Conclusio.*

prælati non contradicunt. Maximè, si iure communi approbentur, vt videtur approbari consuetudo de non elegendis extraneis ab ea Ecclesia, cuius est beneficium, vt constat ex Epistola secunda Calestini Papæ ad Episcopos Galliæ capit. 5. & ex beato Leone Epistola 82. capit. 5. & ex beato Gregorio, vt habetur in cap. nec emeritis, & in capit. nullus inuitis, & in capit obitum. 61. distinctio. Vbi habetur, quòd non ordinetur Episcopus extraneus, quando ex clericis eiusdẽ Ecclesiæ reperitur aliquis dignus. Specialiter etiam habetur hoc ipsum in capit. nomine Domini. 23. distinct. de electione summi Pontificis. Vbi dicitur, quòd solum is eligatur ex clericis Romanæ Ecclesiæ. Imo in capit. oportebat. & in c. nullus. 79. distinctione, expresse dicitur, quòd nemo promoueatur ad pontificatum, nisi ex Cardinalium collegio, si ibi fuerit repert' aliquis idoneus. Vnde miror, quòd Soto dixerit, nullam esse legem, quæ præcipiat non eligere summum Pontificem, nisi ex collegio Cardinalium. Verum est, quòd ista decreta non ita obligant Cardinales, vt ex rationabili causa non possint eligere in Pontificem aliquem nõ Cardinalem, vt sæpe fuit factum.

1. Corolla. ¶ Ex dictis infero primò, regulariter loquendo, non teneri electorem, quærere digniorem inter eos, qui iam fuerint alijs Ecclesijs eiusdem ordinis deputati, cum isti non commode possint à suis Ecclesijs passim dimoueri. Imo Euaristus Papa in Epistola secunda, ad Episcopos Ægypti, quæ refertur in cap. sicut vir. 7. quæst. 1. dicit, Episcopos non esse mutandos ab vna Ecclesia in aliam absque ingenti necessitate. Tùm ne detur occasio ambitioni, tum etiam, vt Ecclesiæ perfectius seruiatur. Dixi regulariter loquendo; nã ex rationabili causa bene poterit Episcopus mutari ab vna sede in alteram, vt dicitur in cap. mutuationes, eadem causa & quæstione. Imò poterit contingere casus, in quo elector teneatur eligere digniorem ad vnam Ecclesiam, etiam ex illis, qui in alijs minoris momenti fuerint occupati. Sed hæc omnia electoris prudentiæ relinquuntur.

2 Coroll. ¶ Infero secundo, quòd si contingat simul vacare duas Ecclesias, vel Episcopatus, quorum vnus est pinguior in redditibus, & alius magis indigens cura pastorali, non erit dignior eligendus ad pinguiorem Episcopum, sed ad eum, qui magis indiget, vt notat bene magister Soto libr. 3. de iustitia. quæst. 9. artic. 2. circa 9. conclusionem In his enim electionibus potius est habenda ratio profectus animarum, quàm redituum tẽporalium, cum finis principalis electoris non debeat esse ditare, vel præmiare electum, sed prouidere maiori necessitati animarum, vt diximus in superioribus.

3. Corolla. ¶ Infero tertiò, quòd quando sunt plures electores, & electio fit ad plura suffragia, si contigerit rem eo esse deuolutam, vt aliquis electorum sit certus quòd dignior non eligetur, etiam si ipse ei suum suffragium præstet, & ex altera parte est probabile periculum, quòd ipso suffragãte pro digniori ea pars præualebit, quæ vult eligere omnino indignum; poterit tunc ad obuiandum electioni indigni; imò tenebitur præstare suffragium digno, relicto digniori; si sit aliqualis spes, quòd eo modo electio indigni euitabitur, & eligetur dignus. Et est hoc verũ adhuc, si iurauerit se electurum digniorem. Semper enim iuramentum est intelligendum, supposito, quòd possit illũ eligere, habita ratione maioris vtilitatis Ecclesiæ quæ, semper præ oculis est habenda.

¶ Tertia conclusio: Id quod diximus de electoribus, dicendum est etiam de patronis habentibus ius præsentandi, scilicet, quòd tenentur sub mortali præsentare digniorem inter illos, qui secundum leges & statuta iusta talis patronatus, præsentari possunt. Hæc conclusio probatur concilio Tridentino, sessione 24. capit. 1. de reformatione. Vbi generaliter dicitur omnes qui habent quodcumque ius ad præsentationem Episcoporum, teneri sub mortali, procurare diligenter, vt dignior promoueatur. Et in capit. 18. de patronis Ecclesiæ. dicitur, teneri similiter, præsentare digniores ad parochiales Ecclesias. Et ratio est manifesta: Nam omnia incommoda, quæ sequuntur ex eo, quòd electores non eligant digniorem, sequuntur etiam ex hoc, quod patroni non præsentent digniorem. Et item. Nam etiam patroni suo modo dispensatores bonorum Ecclesiæ ipsisque incumbit de ministris prouidere. Quicunque autem principis œconomus, & dispensator, qui quos potest optimos seruos eodem stipendio in seruitium domini sui, non adducit, reus profecto erit, aut cffiactæ fidei, aut neglectæ prudentiæ. 3. Conclusio.

¶ Sed contra istam conclusionem est argumentum desumptum ex capit. monasterium. 17. quæ. 7. vbi dicitur, quòd qui monasterium, vel oratorium canonicè construxerit ex suis bonis, poterit ei præficere presbyterum, quem voluerit, dummodo malus non extet. Et in Concilio Tridentino loco proximè citato, cùm de patronis ecclesiasticis dictum fuisset, quòd tenentur digniorem præsentare, à patrono laico solum exigitur, quòd præsentet idoneum: ergo saltim loquendo de laicis patronis dicendum erit, quòd non tenetur sub mortali præsentare digniores, sed satis erit præsentare dignos. 1. Arg. contra 3. conclusionem

¶ Et ratione sic argumentor: Patronus laicus ideò habet ius præsentandi, vel quia construxit, vel quia dotauit ecclesiam ex proprijs bonis: ergo, sine vllo peccato poterit applicare reditus, & præfecturam illius ecclesiæ, cui voluerit, dummodo sit dignus, & idoneus. Probo consequentiam: Nam quilibet est rei suæ moderator & arbiter, potestque de illa prout voluerit disponere, sine vitio acceptionis personarum, & sine aliqua iniustitia, maximè cum nulla fiat iniuria ecclesiæ, siquidem illi datur minister dignus, non ex bonis ecclesiæ, sed ex bonis patroni alendus, & sustentandus. Et quod dicimus de patrono dotante, vel construente per se ipsum ecclesiam, videtur etiam dicendum de hæredibus, qui in eodem iure succedunt. 2. Argum.

¶ Propter hæc argumenta, & similia Cæsar Lambert. 2. de iure patronatus. p. 1. quæst. 10. artic. 3. num. 17. cum nonnullis Canonistis affirmat, patronos non teneri præsentare digniorẽ, sed sat esse præsentare dignum. Et, vt ingenuè fatear, videtur mihi hæc sententia valde probabilis, loquendo de illis patronis laicis, qui ideò habent ius præsentandi, vel quia construxerunt, vel quia dotauerunt ecclesiam. Nam de illis, qui hoc priuilegio gaudent ex sola summi Pontificis concessione, non est cur alio modo loquamur, quam de ipso summo Pontifice. Quanuis & probabilius & securius existimẽt affirmare, vniuersaliter de omnibus, quod semper tenentur præsentare digniorẽ, vt affirmãt Couarruuias Soto & alij communiter. Sententia aliquorum.

¶ Et ad primum argumentum respondetur, quòd iura illa solum probant præsentationem minus digni validam esse, recipiendamque in foro exteriori, Ad 1 arg

quo

quo ad patronos laicos, vt dicemus in 4. conclusione. Cùm hoc tamen stat, quòd ipse patronus in conscientia peccet mortaliter præsentando minus dignum.

Ad 2. argu. ¶ Ad secundum respondetur, quòd licèt ecclesia fuerit dotata ex bonis patroni, tamen postquam iam illa bona transierunt in ius & potestatem ipsius ecclesiæ, ratio postulat, vt dispensari debeant secundum quod ad maius bonum ipsius fuerit expediens. Et enim lege fuerunt acceptata ab ecclesia saltem virtualiter, & interpretatiuè.

Quæstio. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an possit patronus fundans, vel dotans ecclesiam instituere, quòd eius beneficium semper conferatur alicui ex sua familia, & non alijs etiam dignioribus, dummodo in sua familia dignus reperiatur? *Sententia Soti.* Soto libr. 3. de iustitia. quæstio. 6. articul. 2. in solutione 2. argumenti contra 9. conclusionem dicit, quòd si institutio illa habet annexam curam aliquam animarum, vel gubernationem, tunc iniquissima est, & non ferenda, quatenus obstat vt dignior eligatur. Vnde si quis prouentibus suis monasterium fundaret eo vinculo, vt Prior, vel Abbatissa non nisi ex suo genere, aut patria crearetur, non deberet ea lex in contumeliam Euangelij seruari. Secus autem esset si institutum beneficium non haberet curam animarum, vel gubernationem annexam: Nam tunc satis esset inter designatos, & vocatos digniorem eligere, vt vsus, & ratio proclamant. Quia cum tali institutori ac fundatori ex munere & officio suo non incumbat distributiuè facere, & illa sint sua bona, nõ stringitur rationẽ habere dignioris. Sed melius dicendum existimo cum Couarru. loco citato, tale statutum posse fieri de consensu ecclesiæ, etiam si beneficium habeat curá, aut gubernationem annexam. Nam, cùm illud præsupponat esse semper ecclesiæ præficiendum dignú, nulla ei aut subditis irrogatur iniuria. Quare post acceptionẽ, & consensum ecclesię licitum erit patrono eligere ex sua familia, etiam si extra illam sint multi alij digniores; dummodo in sua familia sint digni, & inter illos dignior eligatur. Nec obstat capit. adducerem. de institut. vbi reprehenditur grauiter Patriarcha Cõstantinopolitanus, quòd solos Venetos præficeret ecclesijs Constantinopolitanis, alijs nationibus neglectis. Nam ille Patriarcha hoc faciebat propria autoritate, & non iure aliquo patronatus, nec de consensu ecclesiæ, aut aliquo præcedente pacto cum illa. Facit etiam pro hac sententia, quòd ipse Soto loco citato maximè laudat leges, quæ præcipiunt, vt ad beneficia patrimonialia, non nisi ciues, aut qui tali oppido sunt oriundi recipiantur, etiá si præstantiores aliunde aliquando acciri possent. Imò dicit id etiam deberi sanciri in beneficijs saltem parochialibus, quibus annexa est animarum cura, vt in Concil. Trident. ipso præsente fuit consultatum; cum non sit maior ratio de his, quàm de illis.

4 Conclu. ¶ Quarta conclusio: Beneficiati, qui de licentia summi Pontificis resignant, vel renuntiant sua beneficia in fauorem alicuius, non tenentur quærere digniorem, sed sat erit resignare in fauorem digni. Hæc conclusio est Caietani in summa, verbo, beneficium, quem communiter sequuntur Doctores. Et probatur ex communi stylo, & praxi, qua constat Papam in his renuntiationibus solum petere, vt promouendus sit dignus. Et ratio est: Nam cùm tale beneficium non conferatur, vt bonum commune, sed tanquam iam approbatum ipsi renuncianti, absq; vitio acceptionis personarum poterit conferri cuicúq; digno renuncians voluerit. Et præterea: Quia cum iste, qui habet beneficium, possit licitè non amplius laborare, quàm ille dignus, quem sibi substituit, sit laboraturus, nullam facit iniuriam ecclesiæ in tali renuntiatione. Si autem renuntians in tali collatione peccaret, id necessario esset, vel quia facit iniuriam ecclesiæ, vel alijs dignioribus. Sed est aduertendum, quòd istæ renuntiationes in fauorem alicuius certæ personæ factæ hac tempestate ab Episcopis admitti non possunt, sed à solo summo Pontifice. *Nota pro renuntiationibus beneficiorum.* Et si Episcopus virtute talis renuntiationis beneficium prouideret, prouisio esset nulla, censereturque beneficium totaliter vacare, vt patet ex proprio motu Pij V. de hac re edicto anno 1567. Non sunt etiam similes renuntiationes facilè admittendæ, maximè cum regressu post vitam præsentis possessoris, quia imaginem præseferunt hæreditariæ successionis, quæ longissimè ab Ecclesia éxulare debet, tanquam propria antiquæ synagogæ, vt bene adnotat Hormisda Papa in quadam epistola ad Episcopos Hispaniæ, & Hilarius Papa in quodam concilio Romano ab ipso celebrato capit. 5. & Alexander III. in capit. ad hæc. de decimis. Quibus consonat capit. apostolica. 8. qu. 1. & cap. consuluit. de iure patronatus. Quare in concilio Tridentino, sess. 25. capit. 7. de reformatione, grauissimè cauetur iste abusus sub his verbis: Cùm in beneficijs ecclesiasticis ea, quæ hęreditariæ successionis imaginem referunt, sacris constitutionib⁹ sint odiosa, & patrú decretis cõtraria, nemini in posterum accessus aut regressus, etiam de consensu ad beneficium ecclesiasticum cuiuscunque qualitatis concedatur.

¶ Quinta conclusio: Illi, ad quos pertinet confirmare, instituere, vel approbare præsentatum à patrono; si præsentatus fuerit dignus tenetur eum admittere & confirmare. *5. Conclus.* Ita habetur expresse in capit. pastoralis. de iure patronatus, & in Concil. Trident. sessio. 24. capit. 18. de reformatio. Si autem præsentatus fuerit omnino indignus, tenentur illum repellere. Et si præsentati fuerint plures, tenẽtur ex illis digniorem eligere. Quod est intelligendum, quando patronatus est sęcularis. Nam si sit ecclesiasticus, obligatur præsentare digniorem; & si præsentet minus dignum non debet admitti, vt in eodem concilio dicitur. Cuius verba sunt, quæ sequuntur: Episcopus eum eligat, quem cæteris magis idoneum iudicauerit, atque illi, & non alteri collatio ecclesiæ ab eo fiat, ad quem spectabit eam conferre. Si vero iuris patronatus ecclesiastici erit, ac institutio ad Episcopum, & non alium pertineat, is, quem patronus digniorem inter probatos ab examinatoribus iudicauerit Episcopo præsentare teneatur, vt ab eo instituatur. Quod si ius patronatus laicorum fuerit, debeat, qui à patrono præsentatus fuerit, ab eius deputatis vt supra examinari, & non, nisi idoneus repertus fuerit, admitti.

Ad 1 arg. in principio dubitationis factum. ¶ Ad primum argumentum respondetur, Quòd licèt Paulus non faciat expresse comparationem in illo loco, ex modo tamen loquendi illius, satis clarè colligitur eligendum in Episcopum debere esse inter alios conspicuú, & dignissimum. Maximè cum dicat, debere esse irreprehensibilem, sine crimine, bonumque habentem testimonium, etiam ab ijs, qui foris sunt; quod nisi præstantissimis conuenire non potest. Ad confirmationem respondetur ex illo ex. monasterium. solum colligi, quòd præsentatio digni facta à patrono valida est, & recipiẽda in foro exteriori, vt nos etiam diximus in 5. conclusione. Loqui

quitur enim particulariter textus solum de illis, qui oratorium, vel capellaniam instituerunt; qui poterunt ei præficere quemcunque presbyterum voluerint, modo malus non existat. Nec est cur Hostiensis & Abbas ex hoc dissimillimo textu argumentum trahant ad probandum in omnibus distributionibus bonorum communium ecclesiæ satis esse eligere dignum, cùm nulla de hoc ibi fiat mentio.

Ad 2. argu.

¶ Ad secundũ respõdetur cõcesso antecedẽti, negando consequentiam. Quilibet enim potest cedere iuri suo, & non potest cedere iuri ecclesiæ, & digniorũ: maximè quando ex iustitia tenetur illis cõsulere. Ad confirmationem respondetur, negando antecedens. Fidelitas enim Ecclesiæ debita, eiusque statuta in re tam graui obligare sufficiunt, sub mortali ad eligendum ministrum digniorem.

Ad 3. arg.

¶ Ad tertium argumentũ respõdetur; quòd quanuis per electionem minus digni prætermisso digniori, non videtur iustitia commutatiua, nec in ordine ad ecclesiam, nec in ordine ad digniorem, violatur tamen iustitia distributiua, quæ disponit, vt beneficia singulis pro vniuscuiusque dignitate conferantur. Et hoc satis est, vt iudicetur culpa mortalis, & obligatio ad restitutionem, vt diximus quæstione præcedenti, articul. 2. Præterquàm, quòd sic distribuens facit contra fidelitatem ecclesiæ debitam in re graui, vt sæpè est insinuatum.

Ad vltimum.

¶ Ad vltimum ex dictis patet solutio. Iam enim est declaratum qualiter electores diligenter tenentur inquirere digniorem, quantum commodè & moraliter ad arbitrium boni viri fuerit possibile. De patronis autem, & de præsentantibus, ac resignantibus, & confirmantibus, iuxta vniuscuiusque munus, erit distinguendum, ad modum, quo nos in conclusionibus distinximus: hoc vnum pro certo & indubitato habentes, quòd nunquam est licitum nec eligere, nec præsentare, nec confirmare indignũ, quantumcunque quis de sua substantia, velit talem ministrum instituere. Nemo enim nec ex suis facultatibus licitè potest contra ius naturale, diuinum sacerdotium creare. Et hæc dicta sint de ista difficultate.

Aliud dubiũ.

¶ Est aliud dubiũ consequens ad præcedẽs, vtrùm conferre eidem plura beneficia sit peccatum acceptionis personarum, aut ea retinere sit licitum? Non censentur autem plura beneficia in proposito illa, quæ sunt annexa, vel ità perpetuo vnita, vt vnum ab alio dependeat, siue vnio facta fuerit propter tenuitatem, siue propter alias iustas causas, de quibus est videndum capitulum vnio, 10. quæst. 3. & capit. Episcopis 16. quæst. 1. & capit. sicut vnire. de exces. prælat. & Concil. Trident. sess. 21. capit. 5. & sess. 24. capit. 13. de reformatione. Pro cuius difficultatis explicatione aduertendum est primò, quòd beneficiorum pluralitas absolutè & generaliter loquendo est res valde suspecta, atque reprobata in iure canonico propter multa conuenientia, quæ secũ affert, vt est videre in capit. quia in tantum, de præbendis. Vbi dicitur, hanc pluralitatẽ esse canonibus inimicam, vtpotè, quæ dissolutionis, & diuagationis materiam inducit, certumque continet animarum periculum. Et in extrauaganti, execrabilis. de præbendis habetur, quòd inter alia incommoda, quæ ex beneficiorum pluralitate sequuntur, hæc etiam proueniunt. Primò, quòd vnus & forsan indignus ad vnũ officium vendicat sibi plurimorum, qui mendicare coguntur, stipendia, cùm tamen illi essent magis literati, & probi. Secundò, quòd paratur diuagandi materia. Tertiò, quòd diuinus cultus minuitur. Quartò, quòd hospitalitas in ijs beneficijs debita non tenetur. Quintò, quòd deseruntur ecclesiæ, & patent ruinis, sine defensore. Sextò, & quod, vt ibi summus Pontifex dicit, amarius est dolendum, quòd animarum cura negligitur. Ac tandem vt dicitur in Concil. Trident. sess. 24. capit. 17. quòd hac vna via vniuersus ecclesiæ ordo peruertitur. Cæterum, licèt ista pluralitas habeat semper speciem mali propter inconuenientia prædicta, non tamen est adeò intrinsecè mala contra ius naturale, & diuinum, quin multis & rationabilibus de causis possit honestari, & licita fieri; vt omnes Doctores fatentur, & cõstat ex iure, quod non solum eam permittit, sed etiam positiuè, & expressè in aliquibus casibus illam concedit. Propter quod Magister Soto libr. 3. de iustitia. q. 6. articul. 3. supposita quadam D. Thom. distinctione, qua triplex actionum ordo distinguitur: primus earum, quæ deformitatem habent inseparabilem, vt mendacium. Secundus earum, quæ sunt indifferentes, vt deambulare. Tertius earum, quæ licet per se nudè, & absolutè consideratę deformitatem quandam repræsentent, circunstantijs tamen vestita licitè fieri possunt, vt hominem occidere, quod iudici & defendenti se licet; affirmat, quòd pluralitatem beneficiorum habere non est res primi ordinis, si quidem in eo humana iura aliquando dispensant; nec etiam secundi, cum non sit perinde indifferens habere plura beneficia, ac habere plures vestes. Cùm hoc absolutè consideratum nullam implicet, aut malignitatem, aut indecentiam: illud autem, si nudè spectetur, statim sonet quandam ordinis peruersitatem. Tum, quia ratio docet, vt vnicuique ministerio suus propriè deputetur minister. Tum, etiam, quia cultus diuinus detrimentum patitur. Sed est res tertij ordinis, quæ, scilicet, licet per se & absolutè considerata in malum sonet, potest tamen talibus circunstantijs vestiri, ac exornari, vt fiat licita; sicut de facto exornatur in multis casibus, quorum sex referũtur in gloss. 21. quæst. 1. in princip. quam sequitur Soto loco citato & magna ex parte Syluest. verbo, beneficium. 4. & Gabriel. in 4. distinct. 15. quæst. 8. articul. 3. dub. 2. Sed parum ordinatè, nec omnino verè isti casus ponuntur: & idcircò eos prætermittẽdos censeo. Maximè, quòd ex ijs, quæ dicturi sumus meli⁹ constabũt.

Inter beneficia quædam requirunt personalẽ residentiam, & quædam non.

¶ Secundò est aduertendum, quòd ex beneficijs ecclesiasticis quædam sunt, quæ habent annexam curam animarum, vt Episcopatus, beneficia curata, alięque dignitates similes. Et hæc omnia ex iure diuino requirunt personalem residentiam, vt latè docet D. Thom. infra quæst. 185. articul. 5. Alia beneficia sunt, quæ licèt non habeant annexam curam animarum, requirunt tamen personalem residentiam, saltem ex iure canonico. Cuiusmodi sunt canonicatus & aliæ dignitates ecclesiarum cathedralium, & collegalium: & etiam illa beneficia, quæ vulgo appellantur, beneficios seruideros. Et quoniam quantum ad obligationem personalis residentiæ in huiusmodi beneficijs non potest assignari regula generalis, standum erit statutis, & consuetudinibus receptis vniuscuiusque ecclesiæ. Alia demum beneficia sunt, quæ nec habent curam animarum annexam, nec aliquam requirunt residentiam. Qualia sunt simplicia sacerdotia, quæ vulgò, præstamerias, dicuntur. Sub quo etiam nomine comprehenduntur capellaniæ, sub certo titulo solenniter ab episcopo collatę, vt bene notat Syluest. verbo, beneficium. 4. §. fin. cum gloss. in Clement. 2. de decimis, & alijs.

¶ His

¶ His constitutis ad explicationem difficultatis sit prima conclusio. Non licet conferre alicui plura beneficia curata, quorum quodlibet requirat residentiam, atque ea lata retinere sine legitima dispensatione. Itaque dico quòd episcopatus & parochiæ, & id genus sacerdotia in animarum curam instituta, vtique adeò non possunt absque legitima dispensatione ab eadem persona obtineri, vt illa conferens, & etiam Papa sine legitima causa dispensans grauiter delinquat: nec eius delictum excusat ambientem, obtinentem, & retinentem à culpa; sed tenetur in conscientia talia beneficia resignare. Hæc conclusio non solum est sententia D. Thom. quodl. 9. artic. 15. & Adriani in de pluralitate beneficiorum, verum & sacri canones id insinuant, vt patet ex capit. ad hæc. & ex cap. de multa, de præbendis. & ex capit. quia nonnulli de clericis non resident. & ex extrauaganti Ioannes 22. de præbendis, quæ incipit, execrabilis, & magis copiosè ex Concilio Tridentino sessione 7. capit. 4. sessione 24. capit. 17. Vbi dicitur, quòd talia beneficia non possint retineri siue per viam vnionis ad vitam, siue commendæ perpetuæ, aut alio quocunque nomine, & quod habens vnum beneficium requirens residentiam, si obtinet alterum eiusdem generis, sit ipso iure priuatus primo, &c. Et quidem quòd conferens talia beneficia, seu Papa in illis dispensans, sine legitima causa grauiter peccet, probatur primò ex Paulo, qui prælatos ecclesiæ non dominos, sed dispēsatores solet appellare, dicēs: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Et subdit statim: Hic autem iam quæritur, vt inter dispensatores fidelis quis inueniatur. Imò Christus Lucæ 12. etiam dixit: Quis putas est fidelis dispensator, & prudens; Certum est autem quòd nullibi tanta fides exigitur, quàm in committendis conferendisque animabus illius curæ, qui præsens semper gregi suo prospiciat. Quare qui contrarium fecerit, plura beneficia curata eidem tribuens sine rationabili causa, quòd grauiter delinquat, erit necessarium. Et propter hoc Diuus Bernard. libro 2. de consideratione, ad Eugenium, capit. 6. dicebat, potiùs Pontificem summum, qui spiritualis est, omnes iudicans & à nemine iudicatus, debere non sua vo untate pro lege vti, sed Christum præ omnibus imitari; qui non suam, sed patris voluntatem venit facere, vt omnia non pro sua voluntate, sed pro communi commodo dispenset; aliàs, vt dissipator erit censendus. Et ratione sic argumentor: Sacerdotia quæ habent curam animarum annexam rectè nequeunt sine præsentia administrari, taota est vigilantia animabus curandis, ac prospiciendis necessaria: sed nullus potest simul residere in pluribus ecclesijs: ergo sine vrgentissima causa eaque ecclesiæ necessaria, nec etiam potest citra graue crimen super hoc dispensari. Præterquam, quòd est manifesta acceptio personarum, plura beneficia, sine legitima causa intuitu carnis, aut consanguinitatis, aut alio titulo impertinenti eidem conferre. Acceptio autem personarum ex genere suo est peccatum mortale. Sed quòd nec ille, cui plura curata beneficia sine causa legitima fuerint collata, possit illa in conscientia retinere, probatur: Nam si summus Pontifex non est dominus, sed dispensator, vt diximus, & iniqua dispensatio, nō dispēsatio, sed dissipatio est dicēda, manifestè sequitur, quod qui iniquam petit dispēsationē iniquitatis etiā est causa; & qui ea vtitur eadem semper irretitur iniquitate. Dicunt nonnulli huiusmodi dispensatum esse tutum in conscientia, quia potest vnam ecclesiam per se ipsum, & alteram per idoneum vicarium supplere. Sed hæc ratio est insufficiens. Nam cum beneficium intuitu personæ ob suam, scilicet, dignitatem vtrumque conferatur, & hæc per pauperem mercenarium suppleri non possit, vt optimè docent Hostien. & Panormitanus super capit. exstirpandæ. de præbendis: fit, vt non sit tutus in conscientia, qui per vicarium ecclesiam sibi commissam gubernat. Maximè cum huiusmodi vicarij maiori ex parte sint indigni. Et si sōt digni, vt locum habeant mercenarij, non tamē sunt digni pro ratione fructuum beneficij. Soluit ecclesia stipendia iusta & sufficientia pro viro docto, & graui, qui si præsens adesset, suis eleemosynis, consilijs, & autoritate plurimum suo gregi proficere possit; & sic non fit ei satis a i æqualitatem, quando vicarius ad nihil horum valens tribuitur. Præterquàm quòd, vt dicit Christus, mercenarius, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem & dimittit oues, & fugit. Quibus verbis apertissimè declarat esse latissimum discrimen inter propriū pastorem, & mercenarium, quantum attinet ad id, quod est ouium vtilitati & commodo prospicere. De hac re vide Syluestr. verbo, beneficium in 4. num. 4. Ex hoc infertur, quòd qui sine legitima causa fuerint à Papa dispensati, vt habeant plura beneficia curata, non debent absolui, quoad vsque vnius solo retento aliorum faciant resignationem: ita tenent D. Thom. Panormit. Siluester & alij. Quin potius addiderim, quòd si dispenset cum aliquo, vt habeat beneficia simplicia in tāta multitudine, vt longè excedant congruam sustentationem, iuxta exigentiam, & qualitatem personæ, nec etiam iste erit absoluendus, donec illa relinquat. Quia hoc est contra naturam & institutionem horum beneficiorum: atque adeo contra ius naturale, & diuinum, vt optimè docet Nauarro ex mente plurium aliorum in Manuali cap. 25. numero 129. Caietanus in Sum. Verbo, beneficium, num. 4. dicit, non esse facile denegandā absolutionem dispensatis à Papa super pluralitate beneficiorum, etiam curam animarum habentium, quamuis dispensatio fuerit facta sine rationabili causa. Quia licet dispensatio sit mala, tamen postquam facta est, reiecta, hîque dispensatus solum manet obligatus prouidere sufficienter curæ animarum per se ipsum, vel per vicarium. Sed hæc sententia est talis, vt ex supra dictis patet. Maximè quantum ad beneficia curata. Nam de beneficijs simplicibus in excessiua multitudine obtentis fortasse posset eius opinio admitti, dummodo qui illa retinet piè expēdat reditus in vsus pauperū, iuxta opinionē Ca. .tu] in Clem. gratiæ de rescript.

¶ Secunda conclusio: Per legitimam dispensationem bene potest quis plura beneficia curata obtinere; nec sic dispensans aliquod peccatum committit. Hæc conclusio recipitur communiter ab omnibus, constatque manifestè ex iure. Sed est aduertendum, quòd ad hoc, vt dispensatio sit legitima debet semper rationabilis causa interuenire. Causæ autem rationabiles huiusmodi dispensationis possunt reduci ad tres. Prima est, necessitas ipsarum ecclesiarū. Quando, scilicet, propter paucitatem ministrorum idoneorum, ne ecclesiæ vacent & iacturam patiantur, vni, & eidem plures dantur, vt constat ex capit. clericus. 21. q. 1. de quo multa Hostiē. in cap. graue, de præbendis. Secunda causa, est necessitas personæ. Quando, scilicet, reditus sunt adeo tenues, vt non sufficiant honestæ sustentationi, iuxta qualitatem personæ

personæ, vt notant Doctores in cap. de multa. de præbendis. Vbi dicitur, quòd circa sublimes, & literatas personas poterit autoritate apostolica prouideri, vt habeant plures dignitates, vel beneficia, etiam curata. Ad idem etiam pertinet, quòd in Extrauagant citata, de Cardinalibus, & filijs Regum, aliorumque principum, dicitur, scilicet, quòd debent in hac parte maiori prærogatiua gaudere. Verum tamen est, quod in Concilio Trident. sess. 24. cap. 13. & 17. non videtur admitti, quod pro necessitate cuiuscunque, siue Episcopi siue Cardinalis dentur sibi plura beneficia, quæ residentiam requirant. Sed dicitur, quòd eorum necessitas ex alijs beneficijs simplicibus vel alia via suppletur. Tertia causa, est pia vtilitas. Quando, scilicet, est valde vtile, commodumque ecclesiæ, vt plures commendentur eidem propter eminentem scientiam, probitatem, industriam, nobilitatem, & alias egregias eius animi dotes, quarum ratione certum est, quòd plus ipse absens, quam alius præsens ecclesiis proderit. Qua de causa dispensatum legimus à D. Gregorio cum quodam Archiepiscopo Tarraconensi, vt simul esset episcopus Fundensis, vt constat ex cap. relatio. & ex cap. illud. 21. quæst. 1. Ad hanc etiam causam, quantum ego arbitror, debet reduci quod dicitur in cap. de multa. de sublimibus, & literatis personis, quòd maioribus beneficiis sunt exornandæ. Hoc enim non ad illustrium commodum, sed ad ecclesiæ splendorem est referendum: quæ dum erat in cunabilis potentiaque seculari premebatur, opus habebat, vt illustrium viribus fulciretur: & ob id, vt aliquantò plus stipendiorum sortirentur fuit indultum. Sine dispensatione autem summi Pontificis, etiam si aliqua ex dictis rationabilibus causis existat, nunquam est licitum plura ex supradictis beneficiis habere, vt ex mente D. Thom. quodlib. 9. articul. 15. docet Nauarro in Manuali capit. 17. num. 125. quicquid dicant Soto atque Syluester locis citatis.

3. Conclu. ¶ Tertia conclusio. In beneficiis simplicibus, nec habentibus curam nec residentiam exigentibus, qualia sunt, præstimoniæ nulla est necessaria dispensatio, vt eadem persona plura obtineat. Hanc conclusionem ponit Soto lib. 3. de iustitia. quæst. 6. artic. 3. conclus. 4. quam tenent communiter omnes Doctores. Et probatur manifestè: quia istorum pluralitas nullo iure est prohibita. Ex quo infertur, quòd qui plura haberet, per se loquendo, nullum peccatum committeret. Dico per se loquendo. Nam per accidens contingere poterit, vt hoc sit illicitum; tunc, scilicet, quando tot coaceruarentur beneficia simplicia, vt congruentem beneficiati sustentationem, iuxta qualitatem personæ, longè excederent. Vt enim dicunt in capit. cum non ignorantur. de præbendis. & alias multis, qui habet vnum beneficium sufficiens ad decentem sustentationem, iuxta qualitatem personæ & status, non potest aliud obtinere. Et hinc ortum arbitror, quod in cap. non potest. & in cap. si meru. de præbendis, in 6. cauetur, vt qui beneficium aliquod à Papa impetrant, ei referant, si habent aliud quantumcunque modicum, alias collatio secundi beneficij erit irrita & nulla.

4. Concl. ¶ Quarta conclusio: In beneficiis non curatis residentiam exigentibus, quales sunt canonicatus, & aliæ dignitates cathedralium, vel collegialium ecclesiarum, necessaria est dispensatio, vt eadem persona duo, vel plura obtineat, quamuis facilius in istis, quam in curam habentibus, possit, ac debeat dispensari. Ita [illegible] Sotus, vbi supra, [illegible] verbo, beneficium. 4. §. vlt. legitima [illegible] conuenienter potest episcopus, vt vna persona duo ex dictis beneficiis, vel in eadem ecclesia, vel in diuersis obtineat, dispensare, quod est intelligendum quando sunt difformia, vt bene notant Doctores. Itaque potest dispensare, vt quis in eadem ecclesia habeat canonicatum, & dignitatem, atque etiam canonicatum, & altare, seu beneficium alicuius capellaniæ. Pro quo facit cap. 1. cum gloss. de consuetudine libro sexto, & Feder. consil. 115. Non tamen potest dispensare, vt quis habeat duos canonicatus, aut dignitates. Imò nec duo altaria poterunt haberi in titulum in eadem ecclesia ex dispensatione episcopi; quia altaria data in titulum dicuntur beneficia, secundum glossam in Clement. 2. de decimis, & sunt conformia. Altaria tamen quæ non dantur in titulum bene haberi poterunt ex dispensatione episcopi. In personatibus verò, vel dignitatibus, vel administrationibus, aut officiis perpetuis quocunque nomine censeantur solus Papa dispensat siue in eadem ecclesia, siue in diuersis, vt patet ex capit. de multa. de præbendis. Nam quamuis textus ille solum de eadem ecclesia prohibere videatur, Doctores dicunt hoc etiam habere locum in ecclesiis diuersis per cap. nonnulli. de clerico non residente, quidquid dicat Innocentius in dict. cap. de multa.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm sit licitum alicui taliter habere duo beneficia, vel ex illis, quæ animarum curam habent annexam, vel quæ personalem requirunt residentiam, nec ab alio, quàm à Papa dispensatur, vt vnum illorum sit proprium, & alterum habeatur in commendam. In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quod nullus potest retinere duo ex prædictis beneficiis sine Papæ dispensatione, si vnum illorum est proprium & alterum habetur per modum perpetuæ commendæ. Ita enim dicitur expressè in Concilio Trident. sess. 7. cap. 4. Cuius verba sunt, quæ sequuntur. Quicunque de cætero plura curata, aut aliàs incompatibilia beneficia ecclesiastica, siue per viam vnionis ad vitam, siue commendæ perpetuæ, aut alio quocunque nomine, & titulo simul retinere præsumpserit, beneficiis ipsis iuxta constitutionem Innocent. IIII. dispositionem, iure ipso etiam præsentis canonis vigore priuatus existat. Dubium. 1. Dictũ certum.

¶ Secundò etiam est certum, licitum esse sine Papæ dispensatione habere duo beneficia curata, vnum in titulum, & alterum in commendam ad tempus, vt permittitur commendari in cap. nemo. de electione. libr. 6. nec contrarium huius cauetur in Concilio Tridentino. Itaque quamuis non sit in vsu, quod episcopus super pluralitate beneficiorum dispenset, bene tamen poterit ob ingruentem necessitatem habenti in titulum vnum curatum aliud tempus commendare, dum non patet ad curiã aditus. Sed est difficultas, vtrùm ad hoc, quòd alicui ex Papæ dispensatione tribuātur duo beneficia; vnum in titulum, & alterum in commendã perpetuam, ità, vt possidentis conscientia sit tuta, sit necessaria aliqua causa ex iis, quas diximus intercedere debere ad hoc, vt eidem duæ ecclesiæ in titulum conferantur? Canonistæ, quorum est forum iudiciale penitus attendere, communiter dicunt, cuiuslibet hominis conscientiam sic duas præbendas possidentis tutam esse, quia hoc non est propriè habere duo beneficia, vel duas ecclesias, quod iure diuino & humano videtur interdictum. Cæterum verius dicendum existimo, quòd eadem causæ, imò & iustiores si fieri potest, debent concurrere, vt quis digne in conspectu Dei fruatur vna præbenda sub titulo, & altera sub commendatione, quam necessariæ sunt, vt ambæ habeantur in titulo. Hæc est sententia Soti libro tertio, de iustitia quæst. 6. articul. 3. & Nauarri in Manuali capit. 25. numer. 125. Qui affirmat de beneficio commendato in perpetuum idem esse dicendum, quod de dato in titulum, iuxta Cardinalem Alexandri 2. Dictũ certum. Punctum difficultatis. Sententia Canonistarum. Sententia Autoris.

xandri cap. cum autem. 44. distinct. & Gomez in regul. de infirmis resig. quæstion. 13. & citatos per eum. Et ratio est manifesta: Nam quantum attinet ad rei veritatem, idem prorsus est, quod alicui duo ecclesiæ conferantur in titulum, & quod commendentur perpetuò. Quare rationes prohibentes, ne illud licitè fiat sine iusta & rationabili causa, etiam obstabunt, ne hoc sit tutum in conscientia. Dixi, quòd iustiores, si fieri possit, causæ debent intercedere ad hoc, quam ad illud; quoniam hic commendationis prætextus præuaricatio est legis: & eo criminosior, quo fit magis in fraudem legis. Nam, vt dicitur in l. contra ff. de legibus. in fraudem legis facit, qui saluis verbis legis sententiam eius circumuenit. Et lege non dubium, eodem titulo etiam dicitur; Non dubium est in legem committere eum, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem. Ex hoc infertur, quòd quemadmodum ille, qui sine legitima causa est dispensatus à Pontifice, vt duo beneficia curata retineat, non debet absolui, nisi alterum illorum relinquat; ità etiam nec est absoluendus qui habet vnum in titulo & alterum in commenda, eadem iusta causa non existente.

Dubiū de beneficiis pueris collatis. argumentum.

¶ De beneficiis Ecclesiasticis pueris collatis dubitari solet, an ea conferens peccet peccato acceptionis personarum? Et pro parte negatiua est argumentum: Contingit sæpè sæpius, puerum esse egregiæ indolis magnæque spei, quod in ecclesia erit vtilissimus: ergo huic beneficium conferre, vt ex eo educetur, & instituatur, nullum est peccatum. Et confirmatur ex Concilio Tridentino, sessione 23. capit. 18. de reformatione. vbi facultas vniendi, & applicandi beneficia simplicia collegiis puerorum, qui ad vtilitatem ecclesiæ in seminariis instituuntur, episcopis conceditur; quod non faceret concilium, nisi pueris beneficia conferre esset licitum. Ad huius tamen rei explicationem aduertendum est, quòd, vt constat ex Concilio Tridentino, sessione. 23. capite sexta, nunquam est licitum pueris ante 14. annum ecclesiasticum aliquod beneficium conferre; nec post decimum quartum annum possunt eisdem illæ dignitates tribui, quibus animarum cura est annexa, nisi saltem vigesimum quintum ætatis suæ annum attingerint, vt dicitur in eodem Concilio Tridentino, sessione 24. capit. 12. De canonicatibus autem, & aliis dignitatibus, seu portionibus, quibus animarum cura nulla subest, etiam dicitur in eodem capitulo, quòd clerici alioquin idonei, & viginti duobus annis non minores ad illas asciscantur. Ex quo manifestè conuincitur, quòd si episcopus contra prædicta iura beneficium aliquod contulerit, vltra hoc, quod electio erit irrita, nec in hac parte poterit episcopus dispensare, peccabit mortaliter peccato acceptionis personarum; tanquam ille, qui non ex dignitate personæ, cum illa sit indigna secundum ius, sed ex affectu alicuius conditionis extrinsecæ & accidentariæ omnino mouetur ad talia beneficia conferenda, quod propriè est accipere personas. Et idem dicendum erit de Papa, quando sine iusta & rationabili causa ad talia beneficia habenda dispensauerit: Nec de hoc aliqua potest esse dubitatio. Sed quod habet difficultatem est, an sit peccatum acceptionis personarum, conferre pueris post decimumquartum annum illa beneficia simplicia, quæ vulgò appellantur præstameriæ, & quæ quòd ipsis non conferantur nullo iure est prohibitum, imò tacitè approbatur à concilio Tridentino, sessione vigesimatertia capit. sexto, Caietanus in summa, verbo, beneficium. capite secundo, absolutè tenet partem affirmatiuam, quam tanta verborum grauitate explicat, vt nec vnum ab eis adimere velim. Dicit ergo, Conferre pueris ecclesiastica beneficia existentibus aliis adultis idoneis, non solum inexcusabile, sed intolerabile videtur. Tum quia pueri sunt solum idonei in spe, adulti autem in re. Tum, quia officium diuinum deuotè & studiosè persoluere nequeunt, cum nec humana officia valeant exercere, nisi vt pueri: & tamen beneficiatorum nullus excusatur ab officio diuino. Nec est verum, quòd secundum iura canonica concedantur beneficia pueris. Imò expressè hoc reprehenditur extra, de præbendis. capit. super inordinata. Et si alicubi sunt ordinatæ aliquæ præbendæ pro pueris, vide illorum statuta; & vt puto inuenies, quod non sunt beneficia ecclesiastica, sed quædam prouisione ad sustentandos & alendos pueros in seruitio ecclesiastico. Vnde nec tenentur tales ad officium diuinum, sed ad id, ad quod sunt quasi conducti. Hæc Caietanus. Cuius sententia mihi quam maximè placet, hoc vno explicato, quod tempore Caietani, vt existimo non erat prohibitum in iure, quod pueri post primum septennium simplicia beneficia haberent, vt docet Syluest. verbo, ætas. At verò nunc post concilium Tridentinum facultas quæcunque beneficia habendi ante decimum quartum annum est interdicta; & sic non est tam in spe idoneitas pueri nunc, sicut antea. Ex quo fit, vt aliquando possit esse licitum alienumque à vitio acceptionis personarum, talia beneficia pueris conferre, apparentibus, scilicet, in ipsis maximis signis bonæ indolis, & optimæ spei. Sed debet hoc fieri quam rarissimè & maxima cum cautela. Tum; quia spes, quæ potest haberi de pueris, est valde incerta: quare est periculum quod beneficia illis collata maneant in personis valde indignis. Tum etiam; quia experientia docet, quod vix adimplent obligationem recitandi officium diuinum, & quod ex abundantia diuitiarum fiunt deteriores, iuxta illud Plauti; Ne puero diuitiæ. De quo Erasmus in Adagio; Ne puero gladius. Et per hoc patet solutio ad argumentum. Ad confirmationem dico, quod collegium puerorum non est puer.

Sententia Caietani laudanda.

Ætas ad recipiendū beneficium idonea.

Ad argum.

¶ De annuis autem pensionibus, quæ ab hinc octoginta annis percrebuerunt in ecclesia, est non contemnendum dubium, an tuto imponantur beneficiis, recipianturque ab eis, quibus exhibentur: Pro cuius intelligentia aduertendum est, eam esse naturam pensionum, de quibus loquimur, quòd non habent annexos ecclesiasticos titulos, cum pensionarius non sit beneficii possessor, sed tantum possidenti imponitur onus eas soluendi, potestque imponi vel personæ quamdiu possederit, vel quod est vsu frequentius, ipsis fructibus beneficiorum. Ex quo fit, vt pensionarius nullam habeat annexam curam, nec obligationem persoluendi officium canonicum: & hac ratione huiusmodi redditus tutissimi existimantur. Nihilominus tamen dico, quòd nisi ex iusta & rationabili causa conferantur, vltra hoc, quod conferens peccabit mortaliter peccato acceptionis personarum, & iniustè etiam illi, quibus fuerint collatæ, non erunt tuti in conscientia. Probatur. Papa taliter est dispensator bonorum ecclesiæ quòd non sit dominus: ergo sicut ex rationabili causa potest diuidere, & applicare huic, vel illi reditus ecclesiasticos; ita sine illa non potest id iustè facere. Et confirmatur. Per huiusmodi solutionem pensionum sæpenumerò fraudantur ministri stipendiis debitis, ecclesiaque priuatur debito cultu & ministerio: ergo illas imponere sine causa non solum est peccatum acceptionis personarum contra iustitiam distributiuam, sed etiam quidam modus furti & rapinæ in ordine ad ecclesiam, atque ministros. Ex quo factum fuit, vt in capit. extirpandæ. §. fi. & in cap. auaritia. de præbendis. huiusmodi pensiones quàm grauiter reprehendantur.

Dubiū de pensionibus

Sententia [illegible]

¶ Sequis

Quæ sint iustæ causæ pensionis imponendæ.

¶ Siquis autem quærat, quæ nam sint iustæ causæ pensionis imponendæ: respondeo, quòd sunt plures. Prima & iustissima est sustentatio eorum, qui multum in ecclesia laborauerunt; támque senio & infirmitate confecti laborare non possunt, iuxta capit. quantus. 7. quæstione prima, Ad quam etiam causam reducitur, quod in concilio Tridentino, sessione vigesimaprima, capite sexto, habetur, nempe, quòd si aliquis parochus aliàs honestæ vitæ fuerit illiteratus, adiungatur ei vicarius ab episcopo assignata conuenienti pensione pro ipsius sustentatione. Secunda causa est, supplere indigentiam vnius ecclesiæ inopis ex aliarum abundantia. Quare olim Archiepiscopus pro sustentatione canonicorum pauperum poterat ecclesiis inferioribus abundantibus pensionem imponere, vt patet ex capit. cum venisset. de restitutione spoliatorum. & ex capit. auaritia. de præbendis. Sed hoc isto tempore non licet, nisi Papæ autoritate. Tertia causa est, dirimere lites; vt si duo habeant litem circa aliquod beneficium, & pro bono pacis vni detur pensio, vt cedat alteri, iuxta id quod dicitur in capit. nisi essent. de præbendis. Quarta causa est, labor impensus à milite, Duce, vel Rege in defensionem ecclesiæ. Æquum enim est, vt ecclesia sit illis grata. Qua de causa decimarum tertiæ Regibus Hispaniæ collatæ leguntur. Et possent concedi congruentius illis, qui ecclesiæ negotia, vel in concilio, vel in curia, vel alibi gerunt, sicut olim mos erat iis, qui prælatis in adiutorium adhibebantur prouentuum partem quotannis impertiri. Semper tamen sunt ità pensiones imponendæ, vt ministris congrua sustentatio relinquatur. Vnde in concilio Tridentino sessione vigesimaquarta, capite tertio, sanctissime cauetur, ne pensio aliqua assignetur in episcopatu, cuius reditus non excedunt duo millia ducatorum, nec in ecclesia parochiali, cuius reditus non excedunt centum aureos. De illis autem pensionibus, quæ ad instantiam Regis, vel aliorum principum suis famulis, vel famulorum filiis conferuntur, dico, quòd poterunt iustificari quando merita regis, vel principis in ecclesiam adeò fuerint egregia, vt quod hæc in ipsorum gratiam fiant postulare videantur. Illæ autem debebunt censeri maximè iustæ, quæ scholasticis pauperibus, & nobilibus, de quibus est probabilis spes, quod erunt vtiles ecclesiæ conferuntur. Semper tamen excessus, qui in hac re esse videtur, esset cauendus. Et est aduertendum, quod non possunt istæ pensiones conferri filiis clericorum super beneficiis, quæ eorum parentes actu obtinent, vel aliquando obtinuerunt per Concilium Tridentinum, sessione vigesima quinta, cap. 15.

An pensionarij teneantur dicere officiū B. Virginis.

¶ An autem pensionarij teneantur recitare officium paruum Beatæ Virginis, & restituere fructus perceptos pro rata, nisi illud recitauerint, varietate opinionum disputatur ab autoribus; multis partem affirmatiuam tenentibus propter proprium motum

Sententia Autoris.

Pij Quinti, quem refert Nauarro in Manuali, capite vigesimoquinto, numero centesimo vigesimo secūdo, & aliis negantibus. Tum, quia ille proprius motus non est solenniter apud nos promulgatus: tum etiam; quia non videtur vsu & consuetudine receptus. Et præterea; quia eius verba non apparent adeò stricta & rigorosa, vt debeant censeri tam grauem & tam nouam obligationem inducere, sub mortali. Cæterum mihi prima sententia videtur vera & tenenda, quam sequitur Nauarro in illo loco. Nec rationes in contrarium adductæ aliquid valent. Tum, quia nulla solennior propriorum motuum summi Pontificis fuit vnquam apud nos necessaria promulgatio, quam quod Romæ ad valuas Diui Petri, & chancellariæ affigerentur, & inde ad fideles deriuarentur. Quod de illo factum fuisse dubitare non possumus; siquidem in corpus aliorum propriorum motuum summorum Pontificum est relatum. Tum etiam; quia cum grauissimè & seuerissimè præcipiat Pius V. quod quicunque habens beneficium cum cura, aut sine illa, horas omnes canonicas vno, vel pluribus diebus intermiserit omnes beneficij, seu beneficiorum suorum fructus, qui illi, vel aliis diebus responderent, si quotidie diuiderentur, qui vero matutinum tantum dimidiam, qui cæteras omnes horas aliam dimidiam, qui harum singulas, sextam partem fructuum eiusdem diei amittat, & idem dicat sentiendum de pensionario, qui officium paruum Beatæ Mariæ Virginis dicere reliquerit; non est cur affirmemus verba Pontificis non esse adeò stricta, & rigorosa, vt tam grauem & tam nouam obligationem inducant. Falsum est etiam dicere, quòd proprius ille motus non est vsu & consuetudine receptus, cum plures ego viderim pensionarios, qui illius vi, & obligatione se astrictos iudicauerint. Et hæc dicta sufficiant de acceptione personarum, quæ in beneficiorum ecclesiasticorum distributione potest inueniri.

Dubiū graue.

¶ Est alia grauis difficultas circa istum articulum, vtrum in distributione officiorum, & magistratuum secularium possit contingere vitium acceptionis personarum? Quod est quærere, an rex & alij electores teneantur in conscientia semper ad hæc officia eligere digniores. Pro cuius intelligentia aduertendum est, quòd dignitas in præsenti sumenda erit per comparationem ad ipsa officia publica, ità, vt ille dignior iudicetur, qui in ordine ad officium, vel dignitatem, ad quam eligitur, aptior existit. Et quoniam nōn omnes dignitates æquales sunt, nec eiusdem rationis, fit, vt plures ad vnam, quam ad alteram, diuersæque ad diuersas necessariæ sint animi dotes. Sed generaliter loquendo, quæ in iudicibus & gubernatoribus ciuitatis, qui vulgò appellantur, Corregidores, Regidores, Iurados, &c. requiruntur, sunt scientia competens, prudentia, dexteritas in rebus agendis, animi robur, ac zelus iustitiæ, & boni publici. Nobilitas etiam adiuuat ad dignitatem, vt ex iure probat Gregorius Lopez parte secunda, titulo nono, lege secunda, versiculo, Nobles homes, & titulo decimooctauo, lege nona, versiculo, Sobre los otros homes. Alij addunt cum Magistro Soto libro tertio, de iustitia, quæstione sexta, articulo quarto, requiri etiam necessario probitatem morum, scilicet, quòd non sint in peccato mortali. Cæterùm, si sermo sit de peccato occulto, quod non sit iniustitiæ per modum habitus, non videtur simpliciter necessarium, quod eligendus sit sine peccato mortali, vt bene notat Caietanus in summa, verbo, electio. Stat enim aliquem in seipso esse vitiosum, & tamen in ordine ad alios esse iustitiæ, & boni publici zelatorem. Nec obstat, quòd in superioribus diximus ad hoc, vt quis sit dignus ad beneficia ecclesiastica, necessariam esse maximè probitatem morum, cum illi ordinentur ad actus sacros, quos in peccato mortali digne exercere non possunt; isti autem minimè.

Vnde erit cōsideranda dignitas ad officium.

Officia secularia habent aliqualē proportionem cū beneficiis.

¶ Secundò est aduertendum, quòd dignitates, & officia secularia videntur habere proportionem cum beneficiis ecclesiasticis, quantum ad hoc, quòd, quemadmodum beneficia non fuerunt instituta, vt gratis donarentur, sed principaliter, vt essent stipendia eorum, qui in republica aliquod munus exercent, minùs

principaliter, vt essent præmia benemeritis distribuenda, vt diximus supra quæstione præcedenti articulo secundo, circa solutionem ad quartum argumentum: ita etiam officia secularia, atque dignitates cum suis lucris videntur primò, & principaliter instituta in stipendia ministrorum, vt, scilicet, respublica habeat idoneos ministros; & secundario & minus principaliter, vt viri, qui moribus, scientia, atque prudentia sunt ornati conuenientia habeant præmia. Et quo fit, vt qui huiusmodi bona distribuit, duo possit attendere in illorum distributione. Vnum est, vtilitas reipublicæ, vt, scilicet, illum eligat, qui aptus sit exercendo muneri, ad quod eligitur. Et hoc tenetur facere ex iustitia commutatiua, quam inter rempublicam ex vna parte, & ministrum ex altera constituere debet, faciendo æqualitatem inter ministrum, quem eligit, & stipendium, ad quod eligitur. Secundum, quòd potest attendere, est meritum eorum, inter quos fit electio. Nam cum officia secularia non solum sint stipendia pro idoneis ministris, sed etiam videantur esse præmia quæ secundum iustitiam distributiuam melioribus sunt conferenda, fit, vt qui distribuit non solum videatur obligari habere rationem sufficientiæ ministrorum, sed etiam meritorum, quæ in vnoquoque illorum inueniuntur, quod ad iustitiam distributiuam pertinet.

Distributores officia secularia sunt in duplici differentia. ¶ Tertiò est aduertendum, quod illi, ad quos spectat officiorum publicorum ministros eligere, sunt in multiplici differentia. Quidam enim sunt plenam habentes potestatem supra ipsam rempublicam. Quales sunt Reges, Imperatores, & illi, qui similem istis sine dependentia ab altero, quoquo nomine censeantur, habent autoritatem. Alij sunt, qui ab ipsis regibus in eminenti loco constituti, vice & nomine eorum inferiores ministros eligunt. Quales sunt Proreges, consiliorum præsides, & quicunque alij, ad quos officiales reipublicæ ex regis mandato instituere spectat. Alij denique sunt aliquorum oppidorum domini, regibus, & principibus subiecti, vt marchiones, duces, comites, cæterique domini, quibus ex iure in proprijs terris iustitiæ ministros nominare conuenit. Inter quos electores hoc est discriminis, quòd rex non tanquam dispensator, nec tanquam reipublicæ vicarius, sicuti Venetorum dux, qui semper est à republica pendens, sed tanquam ipsa eadem respublica æqualemque habens potestatem cum illa, est reputandus; vtpotè ille, cui, & in quem populus omne suum imperium, & potestatem contulit. Ex quo fit, vt nec possit illum vllo pacto dimouere, nec eius filios iure hæreditario regnandi spoliare, postquam semel ei illud contulit, nisi vbi aperta tyrannide regnum pessundaret: & tunc solo beneficio naturalis iuris quo vim vi repellere licet. Itaque regnum est suum, sicut cuiusque ciuis sua est domus. Atque adeo quæcunque facultas, & ius reipublicæ penes ipsum est; licèt non respublica propter ipsum, sed ipse propter rempublicam sit constitutus: & ideò ex iustitia omnia in publicum commodum debeat referre: proreges verò, & consiliorum præsides, & quicunque ex mandato regis officiales instituunt, non sunt domini, sed dispensatores. Quibus in omnibus necesse est, quòd domini voluntatem sequantur. Alij autem domini particularium oppidorum medio modo se habent; & differunt à regibus in hoc, quòd Ducatus, verbi gratia, vel Marchionatus non censetur tanquam per se respublica, nec ad ducem, vel marchionem absolutè pertinet, iura, quæ subditi seruant, instituere, nisi dependenter à rege, quamuis teneantur ministros iustitiæ decenti stipendio conducere. A proregibus autem, & alijs regis dispensatoribus differunt in eo, quòd oppida & vassalli verè sunt dominorum possessio, quod in regis vicarijs non contingit.

¶ His constitutis, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd reges distribuentes indignis officia publica, quæ instituta fuerunt, vt essent stipendia eorum, qui in republica aliquod munus exercent peccant contra iustitiam commutatiuam, qua tenentur talem ministrum eligere, qui aptus sit & idoneus exercendo muneri, ad quod eligitur. Reges enim ex commutatiua iustitia tenentur ratione tributorum, quæ soluit, debitam reipublicæ administrare iustitiam. *1. Dictũ certum* Et idem dicendum est de alijs particularibus dominis ministros indignos in suis oppidis constituentibus. Vnde erunt obligati resarcire damna, quæ ex tali prouisione indigni, fuerint subsequuta, vt diximus supra quæstione præcedenti, articulo secundo, circa solutio. ad 4. argum.

¶ Secundò etiam est certum, quòd proreges, consiliorum præsides, & quicunque alij, ad quos officiales reipublicæ ex mandato regis instituere spectat, ex iustitia distributiua tenentur officijs præficere eos, quos moraliter loquendo, pro ratione officij iudicauerint digniores, quod nisi fecerint peccabunt peccato acceptionis personarum contra iustitiam distributiuam. *2. Dictum certum.* Probatur: Huiusmodi electores officiorum reipublicæ sunt dispensatores ministeriorum regis: ergo tenentur illa secundum regis voluntatem distribuere: ea autem est, quod dentur dignioribus: ergo. Et confirmatur: Qui huiusmodi officijs præficit dignum prætermisso digniori, necessario id facit ex aliqua ratione ad electionem nõ pertinente; nempe, vel ex amicitia, vel precibus, vel pretio: sed hoc est manifesta acceptio personarum: ergo: Itaque hæc certa sunt.

¶ Sed dubium est, vtrùm etiam ipsi reges ex distributiua iustitia teneantur ad officia publica eos eligere, quos moraliter loquendo, pro ratione officij digniores iudicauerint. *Punctus difficultatis.* De qua re est sententia Caietani in summa verbo, electio, partem negatiuam tenentis. Quæ probari potest aliquibus argumentis. Primo sic: Respublica transtulit omne suum imperium & potestatem in regem, vt diximus in tertio notabili, cõstatque potest ex l. 1. ff. de constitu. princ. ergo potest rex de omnibus officijs ad rempublicam pertinentibus liberè disponere nullo habito respectu ad merita ciuium. *1. Argum.* Et confirmatur: Rex accipiens administrationem reipublicæ non se obligauit gubernare optimo modo, quo potest, sed solum ad benè gubernandum: ergo non tenebitur eligere ministros optimos, sed tantum bonos, & sufficientes. Probo consequentiam: Nam istos eligit in partem administrationis sibi iniunctæ.

¶ Secundò: Tunc tantum iustitia distributiua habet locum, quando bona communia sunt distribuenda inter ciues, tanquam inter partes communitatis: sed rex non tenetur diuidere hæc officia cum suis lucris inter ciues, imò potest in præsidentia regia & in senatoris dignitatibus alienigenas constituere: ergo non facit contra iustitiam distributiuam, dando ea dignis prætermissis dignioribus. *2. Argum.* Et confirmatur: Finis regiæ potestatis non est bene meritos præmiare, sed solum prouidere publicæ vtilitati: ergo relinquendo digniores, non facit contra iustitiam distributiuam, atque ex consequenti, nec est acceptor personarum.

¶ Vltimò: Rex est dominus absolutus istorum officiorum, vnde potest illa vendere, si voluerit, vt patet ex *Vlt. Arg.*

commun

communi consuetudine, & vsu: ergo non potest in illorum collatione peccare contra iustitiam distributiuam. Probo consequentiam: nam vbi non est ratio debiti, non potest esse ratio iustitiæ.

Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus sit conclusio, quòd rex, & quicunque alius elector sub peccato mortali tenetur eligere ad officia publica digniores, quantum commodè potuerit secundum rationem iustitiæ distributiuæ. Hanc videtur supponere Soto libro tertio, de iustitia, quæstione sexta, articulo quarto. Sed illam expresse tenet Didacus Perez libro septimo, Ordinationum regali. titulo secundo, lege vigesimasecunda, in principio. Vbi dicit eandem esse rationem quantum ad hoc de istis officiis, & de dignitatibus ecclesiasticis. Et probatur primò ex proportione, quam supra diximus habere hæc officia secularia ad beneficia ecclesiastica. In quibus, quia non solum sunt stipendia laborum, sed præmia pro bene meritis necessarium est, quòd electores habeant rationem iustitiæ distributiuæ, alioqui peccabunt mortaliter; & erunt acceptores personarum: ergo idem dicendum est in proposito. Et confirmatur: Nam omnia ferè inconuenientia, quæ in republica ecclesiastica sequuntur ex eo, quòd minus digni eliguntur, sequuntur etiam suo modo in republica ciuili. Verum est tamen, quòd non erit adeò graue peccatum accipere personas in horum officiorum electione, sicut in electione dignitatum ecclesiasticarum; quia temporalia non sunt tanti momenti sicut spiritualia, vt dicit Diuus Thomas in prima conclusione huius articuli. Secundò sic argumentor: Rex debet distribuere hæc officia secularia cùm non possit ea in se ipso retinere, nec omnia eidem conferre: ergo vel debet illa distribuere sine aliquo ordine pro sua voluntate, vel cum ordine aliquo. Primum non est dicendum, cum id in maximum damnum reipublicæ redundaret, quod ipse ex iustitia tenetur cauere: ergo secundum. Sed nullus potest esse conuenientior ordo, nec pro republica in communi, nec pro ciuibus in particulari, quorum omnium commodum rex ex iustitia tenetur prospicere, quam seruare ordinem iustitiæ distributiuæ conferendo singula singulis pro vniuscuiusque dignitate & merito: ergo hunc ordinem tenetur princeps sequi, alioqui erit acceptor personarum. Tertiò: Si respublica ad suffragia eligeret huiusmodi ministros quilibet sub peccato mortali teneretur suffragari digniori: sed rex in sua electione reipublicæ, & singulorum ciuium officio fungitur: ergo pari ratione tenetur eligere digniorem. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Nam ideò rex habet potestatem eligendi ministros reipublicæ, quia ipsa respublica omne suum imperium, & potestatem in illum contulit. Vltimò: Respublica confert tributum, & alia iura regia virtualiter, & interpretatiuè sub hac conditione, vt sibi ministri digniores tribuantur: ergo id tenentur principes efficere. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Vnaquæque respublica sui commodi gratia Regem constituit, vt, scilicet, Rex singulos ciues ab iniuria tueretur; efficeretque beatos, atque felices, sed ad hoc facit quam maximè quod digniores ministri eligantur: ergo virtualiter, & interpretatiuè voluit vt sibi digniores ministri tribuerentur. Pro hac conclusione videnda sunt quæ diximus supra quæstione præcedenti artic. 3. dum contra quosdam canonistas probaremus, quòd Reges non ità sunt domini bonorum subditorum, vt possint illa in proprios vsus conuertere.

¶ Et vt ad argumenta in contrarium facta respondeamus supponendum est, quòd Reges si vere sunt reges omnem suam potestatem habent à republica, cum non natura, sed populi consensu tacito, vel expresso factum sit, vt vnus omnibus præsit. Ratio autem naturalis dictat, vt nullus populus, & nulla respublica dederit regibus potestatem plenam, & liberam facultatem quoscunque sibi ministros præficiendi, sed eos qui ipsi reipublicæ fuerint aptiores, & conuenientiores, alioqui non rectè sibi respublica consuluisset regem eligendo, nec monarchia esset optimus modus gubernationis, quod Aristoteli & veritati repugnat propter multas rationes, quas est videre apud Iabellum tractatu 1. de ciuitate Christiana, capite 3. Ex quo infero duo. Primum est, quòd principes non habent maiorem potestatem in rempublicam, quam quæ ab ipsa tacitè vel expresse acceperunt, quæ prosus est eadem, & tam perfecta, quam ipsa respublica habet. Infero secundò, quòd principes atque reges ex iustitia tenentur bono communi meliori modo, quo possint prospicere, alioqui muneri à republica iniuncto non satisfacient. *Nota pro solutione argumentorum.*

¶ Hoc constituto ad primum argumentum respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam cum respublica transtulerit in regem omnem suam potestatem, non tanquam in dominum omnino absolutum, sed tanquam in administratorem, & gubernatorem fidelem, non pro ipsius regis vtilitate principaliter, sed pro vtilitate ipsius reipublicæ, atque adeò sub tacita conditione, vt digniores ministros sibi prouideret, fit, vt Rex id facere teneatur, ne acceptor personarum existat. Ad confirmationem respondetur, verum esse, quod rex solum se obligauit bene gubernare rempublicam. Cæterùm, vt bene munus suum exequatur, necessarium est, vt in officiis conferendis sequatur ordinem iustitiæ distributiuæ tanquam ille, qui, vt fidelis dispensator meliori modo, quo potest tenetur reipublicæ commodo consulere. *Ad 1. arg.*

¶ Ad secundum respondetur primò, concessa maiori, negando minorem. Tenetur enim rex officia publica huius regni in ciues distribuere, & non in alienigenas, vt colligere licet ex l. 9. tit. 1. p. 2. vbi Grego. Lopez id egregiè notat. Habetque hoc maximè verum, supposita consuetudine, quæ de hoc videtur esse quæ in proposito ius & obligationem inducit, vt idem Grego. Lopez aduertit l. 2. tit. 19. p. 3. vers. vezinos, saltem ad officia tabellionum, quæ cautum est, ne aliis, quàm naturalibus dentur, vt patet lib. 7. ordinat. regali. tit. 2. l. 3. & 23. Vel secundò respondetur, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Quamuis enim non arctetur rex, vt ex ciuibus semper eligat, arctatur tamen meliores eligere, siue ex his, siue ex illis, quia id ratio iustitiæ distributiuæ postulat, ipsaque respublica soluens tributa. Ad confirmationem respondetur, quòd licet finis principalis regiæ potestatis, & officiorum publicorum non sit præmiare bene meritos, est tamen finis secundarius atque debitus, ne literarum, & totius probitatis studia iaceant, vt diximus articulo præcedenti, de beneficiis ecclesiasticis. Propter quod bene, consulteque Solon & Demetrius dicebant, duo hæc diuina nomina, præmium, scilicet, & pœnam, cuncta gubernare, & Vlpianus de iustitia & iure libro primo, bonos non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupimus. *Ad 2. arg.*

¶ Ad vltimum argumentum nonnulli concedunt regem esse dominum absolutum officiorum publicorum. Sed contrarium tenet Adrianus de restitutione *Ad vlt. arg.*

in quadam quæstione de eo, qui mutuat pecunias regi pro officio consequendo. Quod & supponit Soto loco citato. Et meritò; quia cum non possit rex liberè de istis officiis disponere in proprium commodum dando ea ad libitum, quibus & quomodo voluerit, sed teneatur illa, prout reipublicæ expedierit distribuere, non potest fieri, vt illorum verus & absolutus dominus dicatur.

Dubium, vtrùm officia publica possint vendi.

¶ Sed consurgit ex hoc non leuis difficultas, vtrùm possint ista officia publica licitè vendi, siue à rege, siue à magnatibus, siue ab episcopis, siue à prætoribus, siue a particularibus, qui ea prius, vel à rege, vel à principe emerunt. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ.

Sententia Adriani.

Prima est Adriani loco citato absolutè dicentis, nulla ratione esse licitum talia officia vendere. Et ratio illius est. Nam, si Rex non est verus, & absolutus dominus istorum officiorum, vt modo dicebam, fit, vt ea licite vendere nullo modo possit. Alia sententia est in alio extremo eorum, qui dicunt Regem esse verum, & absolutum dominum officiorum reipublicæ, qui consequenter affirmant eum pro sua voluntate posse illa cui voluerit vendere, non minus, quàm alias res proprias.

Sententia Caietani.

Caietan. in sum. verbo, officiorum secularium venalitas, dicit, quòd licèt ista venditio speculatiuè, & metaphysicè loquendo, possit licitè fieri, moraliter tamen, & practicè sine peccato fieri non potest. Quam eandem sententiam sequitur Soto libro tertio, de iustitia. quæstione sexta, articulo quarto, in solut. ad argument. Sed, vt nos difficultati propositæ satisfaciamus, supponimus primò, quod venditio istorum officiorum est de illis rebus, quæ licèt non sint intrinsecæ malæ, habent tamen maximam speciem mali, regulariterque vergunt in peccatum, vt paulò ante in isto articulo de beneficiorum pluralitate diximus. Et idem dicit infrà D. Thomas de arte negotiatoria. Habet enim hæc officiorum venditio quamplurima incommoda, & inconuenientia annexa.

Incommoda quæ sequuntur ex officiorũ venditione.

Quorum primum, & præcipuum est, quòd conferuntur indignis, dum in illorum prouisione non tam virtutis, quam pecuniarum habetur ratio. Secundum, quòd Tabelliones & procuratores similésque officiales extorquent excessiua stipendia à misera plebe, vt sic pretij, quod pro officio dederunt faciant recompensationem. Tertium, quòd magistratus, & dignitates inde vilescunt, cum non in præmium virtutis, atque prudentiæ, sed pro pecuniis, quæ tam indignis, quàm dignis ad illas viam parant tribuuntur. Quartum, quòd leges ipsæ atque iura hac ratione violantur, ac transgrediuntur. Quo enim modo, aut scribam, aut prætorem, aut quemuis alium officialem, qui pretium empti officij; à ciuibus extorquere debet, fidem non violaturum, aut aliam iniuriam non intentaturum iudicabimus, cum eos lucri gratia, & non iustitiæ administrandæ studio officia emere videamus? Et denique quando hæc omnia cessarent, hoc vnum est sufficientissimum inconueniens, quod cum principes inferioresque domini pro stipendiis, quæ à populo recipiunt, eis gratis iustitiam administrare teneantur, non solum eam non administrant gratis, verum nec contenti quod litigatorum contributiones pro ministris conferantur, nouum quoque lucrum ex administratione iustitiæ officiorum venditione sibi extorquent; quod regulariter loquendo culpa, atque iniustitia vacare non potest.

1. Conclus.

¶ Hoc constituto ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Rex ex iusta & rationabili causa licitè potest vendere officia publica debitis seruatis conditionibus atque circunstantiis, per quas prædicta inconuenientia quantum fieri poterit vitentur. Hanc conclusionem tenent communiter omnes Theologi. Et probatur: Huiusmodi officia ex natura sua sunt vendibilia & pretio æstimabilia, cum sint temporalia, vtilia, honorifica, nec habeant aliquid spirituale annexum: ergo ex iusta & rationabili causa in casu necessitatis ad subueniendum publicæ necessitati, licitè poterunt vendi. Et confirmatur. Licet vendere statum alicuius magnatis, imò licet alicui reipublicæ liberè suam iurisdictionem alicui tradere pro pretio, & etiam licet Regi vendere suum statum, aut illius partem: ergo pari ratione erit licitum ex iusta, & rationabili causa vendere officia publica. Conditiones autem, quæ seruari debent ad prædictam officiorum venditionem honestandam sunt multæ. Prima, quòd non vendantur, nisi in maxima necessitate reipublicæ. Secunda, quòd non vendantur iudicaturæ, sed alia officia inferiora; ex quibus non tam administratio iustitiæ, quàm executio eorum, quæ à iudicibus decernuntur pendet. Tertia, quòd contrahatur potestas huiusmodi officialium inferiorum, taxenturque stipendia moderata, & similiter contrahatur rectorum ciuitatum, ne liberè de grauioribus negotiis decernere possint, sed quadam subordinatione, & dependentia à supremo tribunali. Quarta, quòd non vendantur excessiuis pretiis, ne emptores pro recuperando pretio populum deprædari cogantur. Quinta, & quæ maximè ad rem pertinet est, quod non vendantur minus dignis, quam par est, aut quam eligendi essent, si citra venditionem electio fieret. Vẽdere enim hæc officia nulla habita ratione dignitatis, sed pecuniarum, proculdubio est peccatum mortale. Verum est tamen, quòd in examine dignitatis, siue prouisio fiat per venditionem, siue per simplicem electionem, non est opus adhibere metaphysicam, sed moralem diligentiam.

¶ Secunda conclusio: Quamuis Regi liceat vendere officia publica cum conditionibus supra positis, non tamen est licitum aliis magnatibus, nisi fortè ex consensu Regis, vel ex immemoriali consuetudine tale ius habeant. *2. Conclus.* Probatur: Quando Rex tradidit magnatibus statum, quem habent nõ est visus tradere illis tam amplam potestatem, vt possint pro sua voluntate etiam in casu necessitatis officia vendere, cum hoc ex natura sua præseferat speciem mali: ergo illud non poterunt efficere, nisi ad id, vel ex Regis facultate, vel ex consuetudine ius habeant. Et confirmatur ex vsu non permittendi magnatibus huiusmodi officiorum venditiones, quem in supremis Regis consiliariis obseruari videmus. Quare multo minus erit licitum prætoribus, aut aliis senatoribus vendere officia lictorum, aut alia inferiora, quorum prouisio ipsis committitur, nisi fortè ex expresso consensu Regis. Verum est tamen, quod si prætor committat lictori particularẽ aliquem actum, quem ipse per seipsum exercere potuisset, & sic reportare totum lucrum, bene poterit cum lictore pacisci de diuidendo lucro; quia cum prætor habeat ius ad totum nullam facit iniuriam, si id reseruata sibi pensione alteri tradat.

¶ Tertia conclusio: Particulares, qui prædicta officia à Rege emerunt nõ possunt illa, siue per viam venditionis, siue per simplicem renuntiationem in alterum transferre, nisi de licentia Regis. *3. Conclus.* Verum est tamen, quòd regulariter datur eis facultas illa transferendi; dummodo ante vigesimũ diem mortis ipsorum translatio fiat, vt latè docet Didacus Perez vbi supra.

¶ Vltima conclusio: Episcopi habentes iurisdictionem secularem, sine recognitione superioris in temporalibus bene poterunt vendere officia secularia in casu necessitatis cum conditionibus superius positis. *4. Conclus.* Probatur:

batur: Sunt velut Reges, in quos respublica omnem suam potestatem, & iurisdictionem contulit: ergo poterunt per se efficere totum illud, quod ad ipsius reipublicæ commodum fuerit necessarium. Secus autem erit, si habeant potestatem Regi subordinatam, sicut alij magnates. Nam tunc multo magis cauere debebunt ab huiusmodi officiorum venditione, quàm illi: cum præter absurda, quæ superius enumerata sunt, hoc etiam sequatur, quòd scandalo Christianos oculos offendunt, non gratis dantes, quod gratis acceperunt. Quod non solum de spiritualibus, sed etiam de secularibus, quæ ad custodiam spiritualium instituta sunt, est intelligendum. Quantum autem attinet ad officia iurisdictionis ecclesiasticæ notariorum, & aliorum similium, certum est, quod non possunt licitè ab episcopo vendi, cum proximè accedant ad spiritualia, debeántque habere salaria multum moderata, vt ex pluribus decretis Concilij Tridentini constat. Maximè sessione 7. capite de refor. vbi dicitur, ab ecclesiastico ordine omnem auaritiæ suspicionem abesse debere.

Articvlvs III.

§ Vtrùm in exhibitione honoris, & reuerentiæ habeat locum peccatum acceptionis personarum?

AD tertium sic proceditur. Videtur, quòd in exhibitione honoris, & reuerentiæ non habeat locum peccatum acceptionis personarum. Honor enim nihil aliud esse videtur, quàm reuerentia quædam alicui exhibita in testimonium virtutis, vt patet per Philosophū † in 1. Ethi. Sed prælati & principes sunt honorandi, etiam si sint mali, sicut etiam parētes, de quibus mandatur Exod. 20 Honora patrē tuum & matrem tuam, & etiam domini sunt à seruis honorandi, etiam si sint mali: secundum illud 1. ad Timot. 6. Quicunque sunt sub iugo serui, dominos suos honore dignos arbitrentur: ergo videtur, quòd acceptio personæ non sit peccatum in exhibitione honoris.

Lib. 1. c. 5. to. 5.

2 ¶ Præterea, Leuit. 19. præcipitur, Coram cano capite consurge, & honora personam senis. Sed hoc videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia quandoque senes non sunt virtuosi: secundum illud Dani. 13. Egressa est iniquitas à senioribus populi: ergo acceptio personarum non est peccatum in exhibitione honoris.

3 ¶ Præterea, Super illud Iaco. 2. Nolite in personarum acceptione habere fidem, &c. dicit gloss. † August. Si hoc quod Iacobus dicit: Si introierit in conuentu vestro vir habens annulum aureum, &c. intelligatur de quotidianis concessibus, quis hic nō peccat, sit tamen peccat? Sed hæc est acceptio personarum diuites propter diuitias honorare. Dicit enim † Greg. in quadam homil. Superbia nostra retunditur: quia in hominibus non naturam, qua ad imaginem Dei facti sunt, sed diuitias honoramus. Et sic cum diuitiæ non sint debita causa honoris, pertinebit hoc ad personarum acceptionem: ergo personarum acceptio non est peccatum circa exhibitionem honoris.

In epis. 29. ad Hier. tom. 2.

Homil. 28. in Euang. ante med.

¶ Sed contra est, quòd dicitur † in gl. Iacob. 2. Quicunque diuitem propter diuitias honorat, peccat. Et pari ratione, si aliquis honoretur propter alias causas, quæ non faciunt dignum honore: quod pertinet ad acceptionem personarum: ergo acceptio personarum in exhibitione honoris est peccatum.

Gloss. Interlinearis super illud Iacobi 2. Nolite in personarū acceptionibus.

¶ Respondeo dicendum, quòd honor est quoddam testimonium de virtute eius, qui honoratur. Et ideò sola virtus est debita causa honoris, sciendum tamen, quòd aliquis potest honorari nō solū propter virtutem propriam, sed etiam propter virtutē alterius. Sicut principes & prælati honorantur, etiam si sint mali, in quantum gerunt personam Dei & communitatis, cui præficiuntur: secundum illud Prouerb. 26. Sicut qui immittit lapides in aceruū Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem. Quia Gentiles rationem attribuebant Mercurio, aceruus Mercurij dicitur cumulus ratiocinij, in quo mercator quādoque mittit vnum lapillum loco centum marcarum: ita etiam honoratur insipiens qui ponitur loco Dei, & loco totius communitatis. Et eadem ratione parentes, & domini sunt honorandi, propter participationē diuinæ dignitatis, qui est omnium pater, & dominus. Senes autem sunt honorandi, propter signum virtutis, quod est senectus, licet hoc signum quandoque deficiat. Vnde, vt dicitur Sap. 4. Senectus venerabilis est, nō diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita est immaculata. Diuites autem honorandi sunt propter hoc, quod maiorem locum in communitatibus obtinent. Si autem, solum intuitu diuitiarum honorentur, erit peccatum acceptionis personarum.

¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. per tres propositiones. Prima conclusio: Honor soli virtuti debetur. Probatur: Honor est veluti quoddam testimonium virtutis eius, qui honoratur: ergo soli virtuti debetur. Secunda conclusio: Homines non tantum sunt honorandi propter propriam virtutem, sed etiam propter alienam, quam repræsentant. Probatur: Principes, & prælati sunt honorandi etiā si sint mali, in quantum gerunt personam Dei, & communitatis cui præficiuntur, iuxta illud Prou. 26. Sicut qui immittit lapides in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorē. Et parentes atque domini sunt etiam honorādi, quamuis sint mali propter participationem diuinæ dignitatis, qui est omniū pater & dominus. Et denique senes sunt honorandi propter signum virtutis, quod est senectus, quamuis hoc signum quādoque deficiat: ergo homines non tantum sunt honorandi propter propriam virtutem, sed etiam propter alienam. Tertia conclusio: Honorare diuites tantum propter diuitias, est peccatum acceptionis personarum. Hanc conclusionem non probat D. Th. sed illam, vt notam relinquit; cum diuitię

sint causa omnino extrinseca & accidentalis ad honorem exhibendum.

Explicatio Articvli

Quaestio huius artic. principaliter posita est pro explicatione sententiae cuiusdam, quae habetur apud D. Iacob. in 2. c. suae canonicae, qui inquit, Fratres nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloriae. Etenim, si introierit in conuentum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida, introierit autem & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum, qui indutus est veste praeclara, & dixeritis ei; Tu sede hic bene; pauperi autem dicatis; Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum, nonne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum. Quasi diceret; Nolite fratres tuer in vobis simul cum fide Domini nostri Iesu Christi gloriosi, vel Domini aeternae gloriae, admittere vitium acceptionis personarum, quod erit si diuitem propter diuitias sol. s plus iusto honoraueritis, aut pauperem propter inopiam despexeritis. Si etenim vobis congregatis ingre liatur vir aliquis annulos aureos gestans in manibus, vestem indutus pretiosam, & splendidam, & simul etiam ingrediatur pauper in veste vili minimèque pretiosa, illis autem sic ingredientibus ceperitis oculos conuertere in illum diuitem praeclara veste indutum, pro solisque damus illi exhibentes indignum honorem, dixeritis; Tu sede hic honestiori loco, pauperi autem dixeritis, Sta illic in abiecto loco, aut, sede sub scabello pedum nostrorum, propter inopiam tantum sic pauperem despicientes, nonne hoc ipso indicans iniquas cogitationes, & iniquum iudicium vestro animo insedere. Quasi dicat profecto ita erit. His verbis apertè significans in honoris exhibitione plurimam inesse posse acceptionis personarum. Sed quoniam honoris exhibitio ad res, quae non ex debito, sed ex mera gratia hominibus conferuntur pertinere videtur, ideirco explicandus restat modus, quo in honoris collatione acceptio personarum inueniatur. Pro cuius intelligentia supponendum est primò, quòd honor, vt diximus in superioribus nihil aliud est, quàm reuerentia alicui exhibita propter aliquam eius excellentiam, siue interiorem, siue exteriorem. Et quia secundum rectam rationem nihil absolutè debet reputari excellens, nisi bonum honestum, hinc, vt soli virtuti propriè debeatur honor secundum Aristotelem quarto Ethicor. capite tertio, per quandam autem participationem etiam poterit alicui exhiberi honor reuerendo ipsum, in quantum habet imaginem, aut vestigium virtutis, licet in se non sit studiosus, vt latè Diuus Thomas explicat in litera. Ad quod probandum adducit illud Prouerbiorum vigesimosexto. Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij; ita qui tribuit insipienti honorem. Cuius loci sensus est, quòd quemadmodum in ratiocinio, seu computo, in quo antiquitus homines vtebantur lapillis, sicut modo vtuntur denariis plumbeis, siue stanneis, contigit saepèsaepiùs, quòd lapillus, vel denarius, qui nunc ponitur pro vno diponditio ponatur postea pro centum, vel pro mille aureis, nec aestimatur tunc secundum valorem, quem in se habet, sed secundum valorem eius numen, ad quem significandum destinatur: ità etiam contingit aliquando quod homo insipiens, qui secundum se deberet esse in infimo loco, constituatur in statu valde honorabili, habeaturque in magna reputatione apud homines; & tunc non secundum valorem, quem habet in se iuxta propriam virtutem, sed secundum dignitatem loci, in quo constituitur est honorandus. Mercurius apud Gentiles rationis suae computi Deus habebatur. Et sic idem est aceruus Mercurij, quod aceruus ratiocinij, seu computi. Iansenius in prouerbia, capite vigesimosexto, aliter interpretatur istum locum: sed eius interpretationes nihil faciunt ad nostrum propositum. Itaque praeter virtutem sunt etiam aliae excellentiae, propter quas hominibus in hoc saeculo debentur honores. Prima est diuina repraesentatio. Principibus enim & Magistratibus ideo honorem exhibemus, quamuis praui sint, quia Dei personam gerunt atque repraesentant. Ex quo factum fuit, vt Aristotel. libro quinto Ethicor. capite sexto, dixerit, honorem esse mercedem, & praemium magistratus: eundem quoque debent propter eandem causam serui dominis, iuxta illud Pauli ad Timot. sexto. Quicunque sunt sub iugo serui dominos suos honore dignos arbitrentur, mox debetur honor aliquibus in testimonium alienae virtutis. Et hac ratione honoramus illustres, & sanguine ingenuos, quorum maiores arbitramur virtutes gradibus sublimem conscendisse locum. Sed multò iustius debetur honor parentibus, qui nos genuerunt propter participationem diuinae dignitatis, qui est omnium pater, & dominus. Senectus etiam honorari praecipitur Leuit. capite decimonono, dum dicitur: Coram cano capite consurge, & honora personam senis; quia est signum virtutis, quamuis fallax, atque defectibile. Et propterea Sapit. 4. dicitur: Senectus venerabilis est, non diuturna, nec annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & aetas senectutis vita est immaculata. Ex quo infertur, quod his omnibus honorem deferre etiam si virtus in illis non sit; nulla est acceptio personarum, siquidem habent causam honoris.

Explicatur modus quo in honoris collatione potest inueniri acceptio personarum.

§ Sed circa tertiam conclusionem Diui Thomae qua dicitur, honorare diuites tantum propter diuitias esse peccatum acceptionis personarum, est difficultas, vtrum vera sit. Et pro parte negatiua est argumentum: In gratuitis non potest reperiri acceptio personarum, vt dicit Diuus Thomas articulo primo, huius quaestionis, in solutio. ad primù, sed honor, qui exhibetur diuiti propter diuitias tantum, non est debitus nec illi nec alteri, sed mere gratuitus: ergo non potest in illius collatione committi vitium acceptionis personarum. Et confirmatur: Per hoc, quòd ego aperiam caput diuiti propter diuitias tantum, nemini facio iniuriam: ergo non pecco peccato acceptionis personarum. In hac dubitatione, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd qui exhibet honorem diuiti, ea solum ratione, quia diues est, peccat, cum non habeat sufficientem causam honorem conferendi, & in gratuitis potest esse peccatum, nisi debitis fiant circunstantiis, vt est videre in eo, qui temere, & sine ratione bona sua elargitur. Secundò etiam est certum, quòd quotiescunque in honoribus debitis indignus praefertur, qui id facit, peccat peccato acceptionis personarum non conferens vnicuique, quod secundum iustitiam distributiuam sibi debetur. Et sic qui in conuentu Christiano, vbi vnicuique locus debetur secundum propriam virtutem superhonoraret diuitem, esset acceptor personarum, vt dicit Diuus Iacobus in illo capite secundo, suae canonicae. Tertiò etiam est certum, quòd honorare diuitem ob eam rationem, quod eminentiorem locum obtinet in republica, vel in quantum ipsae diuitiae sunt instrumenta virtutis ipsi diuiti, aut alteri ex communicatione, non est acceptio personarum, nec peccatum, vt dicunt D. Th. atque Caietanus in isto articu

Dubiù circa 3. conclusionè D. Tho.

Arg.

1. Dictù certum.

2. Dictù certum.

3. Dictù certum.

articulo. Et ratio est manifesta: Nam cum diuitiæ, vt sic participent rationem virtutis, fit, vt rectè possint esse causa honoris exhibendi, sicut diximus de alijs. Itaque hæc certa sunt.

Punctum difficultatis. ¶ Sed dubium est, verùm exhibere honorem diuiti propter diuitias tantum eo tempore, quo talis honor non videtur alteri debitus, nec sit alicui iniuria, sit acceptio personarum? *Sententia Caietani.* Caietanus in isto commentario dicit, quòd sicut gratis dando pecuniam quando, & vbi non oportet, peccat quis contra liberalitatem, quanuis nulli faciat iniuriam, ita gratis honorando aliquem propter diuitias peccat contra obseruantiam, quæ est quædam virtus, de qua agit D. Thom. infra quæstione 102. Cæterum quia hoc quod est honorare aliquem propter diuitias, ideò est peccatum, quia non causa honoris debiti accipitur tanquam causa illius quod ad acceptionem personarum spectat, idcircò hoc peccatum reductiuè pertinet ad vitium acceptionis personarum, cùm tamen propriè & secundum se in illo non contineatur. *Impugnatur Caietanus & explicatur difficultas.* Hic modus dicendi Caietani prætterquam quòd aduersatur Diuus Thomæ, qui absolutè concedit honorari diuites tantum propter diuitias esse peccatum acceptionis personarum, quod non diceret, si solum reductiuè, & non per se ad illud pertineret, est falsus. Quod, vt explicem, aduertendum est, quòd licèt honorare aliquem in honoribus priuatis videatur res gratuita, nec ad iustitiam rigurosam pertinens, tenetur tamen vnusquisque ex quodam debito morali omnes honorare secũdum merita singulorum; ad quod ordinatè faciendum ponitur virtus moralis, quæ est obseruantia, pars subiectiua iustitiæ. Ex quo fit, vt qui honorat homines non secundum proportionem ad merita vere peccat contra iustitiam distributiuam, atque ex consequenti non tantum reductiue, sed per se est acceptor personarum. Verum est tamẽ, quòd quoniam materia huius iustitiæ maiori ex parte est leuis, quicunque illam transgreditur regulariter loquendo tantum peccat venialiter. Et est intelligendum hoc, non de quibuscunque extrinsecis honoris signis, sed de veris honoribus, qui sunt quando signa hæc extrinseca, vt capitis detectio, & humiliatio tanquam testimonia exhibentur intrinsecæ existimationis, quæ de diuitijs habetur reputando illas, vt sic tanquam aliquid magnum, & dignum reuerentia. Nam reuereri diuites exteriùs iuxta communes leges vrbanitatis, & comitatis nullum est peccatum, vt docet D. Augustinus supra secundum caput Epistolæ D. Iacobi, & in Epistola 29. Vbi latè testimonium illud explicat. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur negando antecedens. Nam cum honor sit debitus vnicuique secundum propriam excellentiam, nec diuitiæ seorsum existimatę aliquam præ se ferant excellentiam honore dignam, fit, vt qui tantum propter diuitias honorem tribuit contra iustitiam peccet distributiuam: & sic vere est acceptor personarum. Et eodem modo respondetur ad confirmationem, quanuis si in illa tantum sit sermo de signis exterioribus dico, quod illa exhibere propter diuitias secundum leges vrbanitatis & amicitiæ nullum est peccatum.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm in iudicijs locum habeat peccatum acceptionis personarum.*

AD quartũ sic proceditur. Videtur, quòd in iudicijs locum non habeat peccatum acceptionis personarum. Acceptio enim personarum opponitur distributiuæ iustitiæ, vt *Art. 2. huius quæst.* dictum † est. Sed iudicia maximè videntur ad iustitiam commutatiuam pertinere: ergo personarum acceptio nõ habet locum in iudicijs.

2 ¶ Præterea, Pœnæ secundum aliquod iudicium infliguntur. Sed in pœnis accipiuntur personæ absque peccato: quia grauius puniuntur qui inferunt iniuriam in personas principum, quàm qui in personas aliorum, ergo personarum acceptio nõ habet locum in iudicijs.

3 ¶ Præterea, Ecclesiast. 4. dicitur, In iudicando esto pupillis misericors. Sed hoc videtur esse accipere personam pauperis: ergo acceptio personarũ in iudicijs non est peccatum.

¶ Sed contra est, quòd † dicitur Prouerb. 18. Accipere personam in iudicio non est bonum. *Extra de reg. Iuris reg. 12. De sent. & re iudicata c. cũ æterni.*

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est, iudicium est actus iustitiæ, prout iudex ad *Q. 60. a. 1.* æqualitatem iustitiæ reducit ea, quæ inæqualitatem oppositam facere possunt: personarum autem acceptio inæqualitatem quandam habet, in quantum attribuitur alicui personę præter proportionem suam, in qua consistit æqualitas iustitiæ. Et ideo manifestum est quòd per personarum acceptionem iudicium corrumpitur.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quod iudicium dupliciter potest considerari. Vno modo quantum ad ipsam rem iudicatam: & sic iudicium se habet communiter ad commutatiuam, & ad distributiuam iustitiã. Potest enim iudicio diffiniri qualiter aliquid commune sit distribuendum in multos, & qualiter alteri vnus restituat, quod ab eo accepit. Alio modo potest considerari quantum ad ipsam formam iudicij, prout, scilicet, iudex etiam in ipsa commutatiua iustitia ab vno accipit, & alteri dat. & hoc pertinet ad distributiuam iustitiam. Et secundum hoc in quolibet iudicio locum habere potest personarum acceptio.

¶ Ad secundum dicendum, quòd cum punitur aliquis grauius propter iniuriam maiorem in personam commissam, non est personarum acceptio, quia ipsa diuersitas personæ facit, quantum ad hoc, diuersitatem rei, vt supra † dictum est. *Q. 58. art. 10. ad 3 & q. 61. art. 2. ad 3.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd homo in iudicio debet pauperi subuenire quantum fieri potest: tamen sine læsione iustitiæ. Alioquin non haberet locum illud quod dicitur Exod. 25. Pauperis quoque nõ misereberis in iudicio.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diu. Thom. vnica conclusione affirmatiua, quam probat in argumento, sed contra, ex illo Prouerb. 18. Accipere personã in iudicio non est bonũ. Et in corpore articuli hac ratione, Iudicium est actus iustitię, quo iudex ad æqualitatem reducit ea, quæ per dationẽ & receptionẽ inæqualia erãt, sed hoc iudiciũ cõsueuit aliquãdo corrũpi ex eo, quod nõ ad causã, sed ad personã, hoc est, ad pretium,

tium, preces, odium, vel fauorem conijcitur oculus, quod eſt perſonas accipere: ergo in iudicijs habet locum acceptio perſonarum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Concluſio D. Tho. certa, & colligitur ex iure.

CONcluſio huius articuli eſt certiſſima. Et colligitur manifeſtè ex iure, ſi quidem inter regulas, quæ in 6. conſtituuntur. 12. eſt quòd in iudicio non eſt acceptio perſonarum habenda. Grauitas autem huius criminis inde conſtare poterit, quòd cum iudex, vt autor eſt Ariſtoteles libro quinto, Ethicorum adeo debeat eſſe cuſtos iuſti, vt eum Cicero in libro de legibus iuſtitiam appellauerit animatam, nulla poteſt eſſe immanior peruerſio, quàm quod ab ipſo iudice iuſtitia corrumpatur. Perinde enim eſt ac ſi ipſa iuſtitia ſe ſuis manibus dilaniaret, aut ratio in rationem ageret. Diuus Thomas ſuprà quæſtione ſexageſima, articulo primo, determinauit omne iudicium actum eſſe iuſtitiæ, nulla facta declaratione, an eſſet actus iuſtitiæ commutatiuæ, vel diſtributiuæ. At verò nunc in ſolutione ad primum docet; quod quamuis iudicium quantum ad materiam, & rem iudicatam aliquádo ad commutatiuam, & aliquando ad diſtributiuam iuſtitiam pertineat, tamen quantum ad formam iudicij ſemper pertinet ad iuſtitiam diſtributiuam. Proprium enim eſt diſtributiuæ iuſtitiæ, attendere proportionem inter plures ſeruandam. Et forma iudicij in hoc conſiſtit, vt debita proportio inter partes ſeruetur, ita, vt vnuſquiſque litigantium ſententiam accipiat ſecundum proportionem ad ius, quod habet. Ex quo infertur, quòd cùm iudex in ſua ſententia alicuius perſonæ intuitu prædictam proportionem non ſeruat, acceptor perſonarum ſit dicendus.

¶ Sed quoniam ea, quæ iudex debet efficere ſunt in duplici differentia; quædam enim ſunt, quæ in ipſo iure determinatè ponuntur, vt quod ſuſcipiat teſtes, vel faciat informationem de quibus non eſt dubium, quòd ſi ex cauſa ad rem non pertinente, vt ex amicitia alterius partis, aut ex precibus, aut pretio relinquantur, talis iudex erit manifeſtus acceptor perſonarum. Alia autem ſunt, quæ ipſius iudicis arbitrio relinquuntur; vt quòd proferatur ſententia tali, vel tali die, aut hora; aut quòd dictum teſtium ſtatim, vel poſtea ſumatur, aut quod concedatur talis, vel talis terminus, eſt difficultas, an in his, quæ relinquuntur arbitrio iudicis, poſſit habere locum peccatum acceptionis perſonarum. *Dubium.* Et eadem eſt quæſtio de principe, quantum ad ea, quæ ſuo arbitrio relinquuntur, vt ſi remittat vni reo pœnam, & non alteri, eodem crimine & circunſtantijs exiſtentibus, & de prælato diſpenſante cum vno & non cum altero in ſimili cauſa? *Argumentũ.* Et pro parte negatiua eſt argumentum: Hæc omnia ſunt gratuita in meróque iudicis arbitrio conſtituta: acceptio autem perſonarum ſolùm habet locum in debitis, vt diximus in ſuperioribus: ergo in illis non poteſt eſſe acceptio perſonarum. *Sententia autoris.* Hoc tamen non obſtante, dico, quòd omnia gratuita congerere in fauorem vnius partis ex cauſa ad rem non pertinente, vitium eſt acceptionis perſonarum, ſiue in principe, ſiue in iudice, ſiue in prælato. Ità tenet Soto libro tertio, de iuſtitia, quæſtione ſexta, articulo quinto, quem communiter ſequuntur recentiores. Et ratio illius eſt: Nam ea non ſunt omnino gratuita, ſed debita potiùs ex quadam æquitate naturali, quod ſufficiens eſt ad hoc, vt illa tribuens ſine cauſa, quæ ad rem pertineat, ſit acceptor perſonarum. Item: Vſus poteſtatis, quem habet princeps, iudex, vel prælatus eſt bonum quoddam publicum ad commodum & vtilitatem ſubditorum ordinatum: ergo ex iuſtitia diſtributiua tenentur illud diſpenſare & applicare ad ſubditos ſecundum dignitatem cauſæ vniuſcuiuſque, quod niſi fecerint erunt acceptores perſonarum. Dixi ex cauſa ad rem non pertinente. Nam ſi iudici certo conſtaret, vnum ex litigantibus eſſe innocentem iniuſteque ab altero vexari, nullam faceret iniuſtitiam, imo nec iniquitatem, ſi citra ſcandalum in omnibus gratuitis ex hac ratione innocentis cauſam ageret: non tamen liceret illi legis neceſſaria prætermittere, aut diſſimulare: quia cum ſit legum cuſtos, debet ſemper ſecundum allegata & probata iudicium proferre. Quamuis verum eſſet quod licet prætermittendo, & violando iura in fauorem manifeſti ſibi innocentis delinqueret, & nonnunquam mortaliter, tum propter ſcandalum, tum etiam, quia contra officium ſuum leges præuaricaret, nihil tamen teneretur actori reſtituere, cum nihil quod ſuum eſſet ab eo auferret. Ex dictis infertur, quod vbicunque fuerint vtrinque opiniones æque probabiles, poterit iudex ſecluſo ſcandalo in fauorem amicorum, nunc ſecũdum vnam, & nunc ſecundum alteram iudicare: cum hoc ſit mere liberum, & gratuitum, nec ex aliqua obligatione dependens. Parcè tamen admodum id faciendum erit: tum, quia regulariter ſequitur ſcandalum; tum etiam, quia eſt magnum periculum, ne affectus amici corrumpat intellectum faciendo, quod appareat probabilis opinio, quæ re vera non eſt probabilis.

¶ An autem liceat iudici ſine acceptione perſonarum ſecundum opinionem minus probabilem iudicare, relicta probabiliori, & vniuerſaliter, an ſit licitum ſequi opinionem probabilem non obſtante, quod contraria ſit probabilior, quæſtio eſt valde difficilis, & de qua ſunt variæ Doctorum ſententiæ. *Dubium.* Soto libro tertio, de iuſtitia, quæſtione ſexta, articulo quinto, in ſolutione ad quartum argumentum, dicit, quòd quamuis in ſpeculabilibus ſcholarum diſputationibus parum referat, quòd quis minus probabilia ingenij oſtentandi gratia defendat, in practicis tamen quæ aliena iura reſpiciunt, nefas eſſe iudici infirmiorem opinionem ſectari, ſicut & medico in practica, ex qua ſalus pendet infirmi, ac multò magis Theologo in iis, quæ ſunt fidei: quin verò iudex aliter faciens reſtitutioni fieret obnoxius. *Sententia Sot.* Hæc Soto. Quam etiam ſententiam tenet Syluester, verbo, opinio. §. ſecundo, & Conradus in libro de contractibus, quæſtione vltima, & Caietanus in ſumma verbo, opinio. Et probari poteſt aliquibus argumentis. *1. Arg.* Primò ſic: Qui ſequitur opinionem probabilem relicta probabiliori, exponit ſe periculo peccandi, ſi quidem eligit id, quod eſt minus certum relicto certiori: ergo peccat. *2. Argum.* Secundò: In dubijs tutior pars eſt eligenda, vt habet regula communis: ſed opinio probabilior eſt tutior: ergo illa eſt ſequenda. Et confirmatur: Quando ex vtraque parte periculum eſt, ratio poſtulat, vt in eam fiat inclinatio, quæ maioribus fuerit confirmata rationibus: ſed talis eſt opinio probabilior: ergo. *3. Argum.* Tertiò: Iudex, qui pronunciat ſententiam contra eum, qui probabiliora teſtimonia adducit, certè peccat mortaliter contra iuſtitiam, & eſt acceptor perſonarum: ergo & qui ſequitur in iudicio opinionem probabilem relicta probabiliori. Probo conſequentiam: Nam rationes, quæ faciunt vnam ſententiam probabiliorem ſunt veluti maiora teſtimonia pro illa. Et confirmatur ex capite iuuenis. de ſponſalibus. vbi dicitur: In dubijs id, quod certius exiſtimamus eſſe ſequendum.

Sententia autoris.

¶ His tamen non obſtantibus, dico, quòd

contraria sententia est longè probabilior, nempe, quòd quoniam unquam fuerit opinio probabilis potest iudex secundum illam sine acceptione personarum, imo sine quocunque alio peccato iudicare. Et idem est dicendum de medico curante infirmum, de Theologo procedente in his, quæ sunt fidei secundum sententiam probabilem. Probatur: Ex eo opinio aliqua dicitur probabilis, quòd possumus eam sine reprehensione, & vituperatione sequi: ergo implicat contradictionem, quòd sit probabilis, & quod non possimus eam licitè sequi. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Opinio non dicitur probabilis ex eo, quod in eius fauorem adducantur rationes apparentes, & quod habeat assertores & defensores; nam sic omnes errores essent opiniones probabiles: ergo est probabilis ex eo, quod possumus eam sine reprehensione sequi: quod faciunt viri sapientes, qui illam tenent. Et optima argumenta, quibus confirmatur, quæ sequi non est improbabile, vt dicit Aristol. libro primo, Topi. capit. 1. & 1. Ethic. capit. 4. Secundò: Illa est opinio probabilis, quæ est conformis rectæ rationi, & existimationi virorum sapientum atque prudentum: ergo illam sequi nullum est peccatum. Consequentia est euidens, & antecedens probatur: Quando aliqua sententia non est conformis rectæ rationi, sed contraria illi, non potest esse probabilis, sed manifestus error: ergo tunc erit probabilis, quando fuerit conformis rectæ rationi, existimationique virorum prudentum. Dices, opinionem probabilem esse quidem conformem rectæ rationi. Cæterum, quia opposita est conformior tenetur iudex secundum illam proferre sententiam. Contra hoc sic argumentor: Nullus obligatur sequi id, quod melius, & perfectius est: sed satis erit facere quod est bonum; nullus enim obligatur sequi virginitatem, aut fieri religiosum, quamuis virginitas, aut religio perfectior sit, quam status matrimonij: ergo pari ratione nullus obligatur sequi sententiam probabiliorem, quamuis sit melior; si quidem probabilis est bona. Vltimò: Licitum est docere, & proponere in scholis opinionem probabilem, relicta probabiliori, vt Soto & alij concedunt: ergo etiam erit licitum eam consulere, atque ex consequenti, eam sequi. Probo consequentiam: Nam licitum est facere, quòd licitū est docere. Ex hoc infertur, quòd poterit iudex pronūciare sententiā contra propriā opinionem, quando intelligit oppositam esse probabilem. Nam quamuis habeat opinionem speculatiuam, in contrarium est tamen certius practice, & moraliter quod quamcunque opinionem probabilem est licitum sequi. Est autem hoc intelligendum, dummodo alteru opinionum, vsu & consuetudine non sit recepta: nam tunc secundum illam tenebitur iudicare, vt dicitur in lege. minime. de legibus. & in capit. cum di[illegible]us. de consuetudinibus. Et ratio est · Nam consue[illegible]do est optima legum interpres. Similiter etiam in di[illegible]sione opinionum, illa erit sequenda, quæ fuerit mitior, atque f[illegible]orabilior, vt dicitur in lege. semper in obscur[illegible]. ff. de regulis iuris. & in capit. disciplina. 45. di[illegible]nct. [illegible] quibus desumptæ fuerunt istæ regulæ, In du[illegible] o[illegible] [illegible]uendum, &; Melior est conditio possi[illegible]. P[illegible]pt[illegible] r[illegible] ndem etiam rationem conditio impossi[illegible], quæ [illegible]olet omnes contractus irritare, in fauorem ma[illegible], & in fauorem testamenti habentur pro non ad[illegible], vt dicitur in capite vltimo. de conditionibu[illegible] ap[illegible].

Ad 1. arg. ¶ [illegible] primum a[illegible]mentum factum pro sententi[illegible] respondetur, negando antecedens. Nam cum certum sit, qu[illegible] probabilis opinio sequi potest, qui id facit nullo modo se exponit periculo peccandi.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur, illam regulam: In dubiis tutior pars est eligenda, esse intelligendam, quando vtraque pars habet periculum. Nam, si vtraque est secura & tuta; quod contingit, quando ambæ opiniones sunt probabiles, quamuis probabilior sit tutior, licitum erit alteram sequi. Præterquàm, quòd etiam illa regula, quamplurimas patitur instantias. Nam si præcipiat alicui prælatus rem difficillimam, de qua subditus dubitat, an iure præcipiat, non tenebitur cum tanto periculo, & discrimine obedire, donec constet ius præcepti; licet in præstanda obedientia certus sit, quòd non peccat. Item: Si quis petat a me fundum, quem iure possideo, cuius petitionis causa incipio dubitare, an sit meus, non teneor statim illum reddere, licet in reddendo certus sim, quod non pecco. Ad confirmationem respondetur, maiorem illam propositionem habere verum, quando ex vtraque parte est periculum. Tamen in sequendo opinionem probabilem nullum est periculum, vt ex dictis patet.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium argumentum respondetur, concessu antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico, esse latissimum discrimen inter testimonia, quæ quis adducit pro suæ causæ probatione, & rationes, quæ reddunt aliquam opinionem probabilem. Nam testimonia, quæ adducuntur ad facti confirmationem, quo maiora fuerint, efficiunt ipsam causam digniorem. Et recta ratio dictat, quod sententia proferatur secundum maiorem dignitatem causæ, nec est aliqua opinio probabilis, quæ dicat licitum esse contra huiusmodi hominem sententiam proferre. At verò rationes, quæ reddunt aliquam opinionem probabilem, tenent se ex parte iuris. Et ratio postulat, vt quotiescunque in iure fuerint duæ opiniones, vna probabilis, altera probabilior, licitum sit vnicuique quam maluerit sequi. Alias illa, quam sequi non erit licitum, nulla ratione merebitur nomen sententiæ probabilis. Ad confirmationem ex cap. iuuenis, respondetur, vel, quòd loquitur de dubiis, quorum quodlibet continet periculum, in quibus semper tutior pars est eligenda, vt diximus in solutione secundi argumenti, vel quòd est sermo de eo, quod est certius in facto propter maiora testimonia, quæ ad illius probationem adducuntur: quod similiter erit semper præferendum dubio, vt modò dicebam.

Vltimum dubium. ¶ Vltimum dubium circa istam materiam est, verùm sicut in iudiciis sic etiam in legibus ferendis, maximè quibus imponuntur tributa subditis, habeat locum acceptio personarum, Soto libro tertio, de iustitia. quæstione 6. artic. 7. latè disputat de hac re, quantum attinet ad tributa, de quo etiam nos supradiximus, articulo tertio, quæstionis præcedentis. Quare pro nunc breuiter dico, certum esse quòd acceptio personarum potest habere locum; tum in aliis legibus; tum maximè in illis, quibus tributa imponuntur. Si enim princeps sine iusta & rationabili causa condat legem in fauorem alicuius, vel aliquarum personarum, quæ in aliorum notabile detrimentum vergat, proculdubio peccabit mortaliter & erit acceptor personarum. Vt si statuat legem qua præcipiat, quòd certum genus mercium vsui hominum valde necessarium non possit nisi ab hoc, vel ab illo vendi. Tunc enim lucra, quæ conceduntur vni, vel alteri sine causa peterent alii. Et non solum peterent lucra, sed etiam insurgerent grauissima damna, cum longe carius cogerentur eiues illas merces emere, quam emptum essent, si talis lex posita non esset. Quod est manifeste contra iustitiam distributiuam præcipientem, vt fauores publici sicut & onera secundum proportionem diuidantur, Resolutio difficultatis.

iuxta

iuxta illud Pauli, 2. ad Corinth. 8. Non ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. Verum est tamen, quod ex rationabili causa bene posset fieri talis lex, ut si quis sua industria & labore [illegible] ingenius incrementum reipublicæ vtilitatem adinuenisset, nullus [illegible] eum id vendere posset, taxato prius per publicam potestatem [illegible] tio conuenienti. Et hac ratione iusti sunt illis qui [illegible] bros composuerunt priuilegia [illegible] obtinentur, vt ipsi soli eos vendant. Ex hoc infertur, quod [illegible] de tributorum non seruatis [illegible] debitam proportionem ad causam, pro qua ponuntur, & ad facultatem & possibilitatem eorum, quibus imponuntur, debitis circunstantiis secundum rectam prudentiam considerans, non erunt iustæ, nec obligabunt in conscientia. Qua ratione dixere multi, quòd tributum vulgò appellatum, sissa, non est iustum, quia in illo non plus soluit, qui plus habet, sed qui pluribus indiget. Et idem dicunt de illo tributo quod dicitur, alcauala. Sed iam nos satis de hoc, quæst. 62. art. 3.

QVÆSTIO LXIIII.

De vitiis oppositis commutatiuæ iustitiæ, in octo Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm occidere quæcunque viuentia sit illicitum.

1. d. 30. q. 2. a. 2. cor. Et 3. contra g. 112. fin.

AD primum sic proceditur. Videtur quòd occidere quæcunque viuentia sit illicitum. Dicit enim Apostolus ad Roman. 13. Qui ordinationi Dei resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Sed per ordinationem diuinæ prouidentiæ omnia viuentia conseruantur, secundum illud Psal. 146. Qui producit in montibus fœnum, & dat iumentis escam ipsorum: ergo mortificare quæcunque viuentia videtur esse illicitum.

2 ¶ Præterea, Homicidium est peccatum ex eo, quòd homo priuatur vita. Sed vita communis est omnibus animalibus & plantis: ergo eadem ratione videtur esse peccatum occidere bruta animalia & plantas.

3 ¶ Præterea, In lege diuina non determinatur specialis pœna nisi pro peccato. Sed occidenti bouem vel ouem alterius statuitur pœna determinata in lege diuina: vt patet Exodi 22. ergo occisio brutorũ animalium est peccatum.

¶ Sed contra est, quòd Augustin. dicit † in 1. de Ciuit. Dei, Cùm audimus, Non occides, [illegible] accipimus hoc dictum esse de frutectis, [illegible] lus eis est sensus, nec de irrationalibus [illegible] bus: quia nulla nobis ratione sociantur. R[illegible] er[illegible]o, vt intelligamus de homine quod dictu[illegible] est, Non occides.

Lib. 1. cap. 20. de[illegible] & [illegible] fi. tom. 5.

¶ Respondeo dicendum, quòd nullus peccat ex hoc, quod vtitur re aliqua ad hoc, ad quod est. In rerum autem ordine imperfectiora sunt propter perfectiora: sicut etiam in generationis via, natura ab imperfectis ad perfecta procedit. Et inde est, quòd sicut in generatione hominis prius est viuũ, deinde animal, vltimo autem homo: ita etiam ea quæ tantum viuunt, vt plantæ, sunt communiter propter animalia, omnia autem animalia sunt propter hominem. Et ideo si homo vtatur plantis ad vtilitatẽ animalium, & animalibus ad vtilitatem hominis, non est illicitum, vt patet per Philosophum † in primo Polit. Inter alios autem vsus maximè necessarius esse videtur, vt animalia plantis vtantur in cibum, & homines animalibus, quod sine mortificatione eorum fieri non potest. Et ideo licitum est & plantas mortificare in vsum animalium, & animalia in vsum hominum ex ipsa ordinatione diuina. Dicitur enim Genes. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam & vniuersa ligna, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ. Et Gen. 9. dicitur, Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum.

Lib. 1. cap. 5. à medio, & c. 7. tom. 5.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd ex ordinatione diuina conseruatur vita animalium & plantarum, non propter seipsam sed propter hominem. Vnde, vt Augustinus dicit † in primo de Ciuit. Dei, Iustissima ordinatione Creatoris vita & mors eorum, nostris vsibus subditur.

Lib. 1. c. 20. in fin. tom. 5.

¶ Ad secundum dicendum, quòd animalia bruta & plantæ non habent vitam rationalem, per quam à seipsis agantur, sed semper aguntur quasi ab alio, naturali quodam impulsu. Et hoc est signum, quod sunt naturaliter serua, & aliorum vsibus accommodata.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui occidit bouem alterius, peccat quidem: nõ quia occidit bouem, sed quia damnificat hominem in re sua. Vnde non continetur sub peccato homicidij, sed sub peccato furti vel rapinæ.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diu. Tho. vnica conclusione, quæ talis est: Licitũ est plantas mortificare in vsum animalium, & animalia in vsum hominis. Hanc probat D. Tho. in argumento, sed contra, ex D. August. lib. 1. de Ciuitate c. 20. dicente: Cum audimus: Non occides, non accipimus hoc dictum esse de frutectis, quia nullus eis est sensus, nec de irrationabilibus animalibus, quia nulla nobis ratione sociantur, sed de homine, &c. Eandem probat in corpore articuli: tum testimonio scripturæ, tum etiam aperta ratione. Testimonium habetur Gen. c. 1. Vbi Deus dixit hominibus: Ecce dedi vobis omnem herbam, & vniuersa ligna, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus, & cap. 9. Omne, quod mouetur & viuit erit vobis in cibum. Et ratione [illegible] argumentor: Nullus peccat ex eo, quòd vtatur re aliqua ad id, ad quod est. Sed omnes plantæ sunt propter animalia, & animalia propter hominem: ergo licitum [illegible] plantis in vsum animaliũ; & animalibus in vsum hominum. [illegible] quenna cum maiori est nota, & minor probatur. Ordine naturæ imperfectiora sunt propter perfectiora, sed plantæ sunt imperfectiores animalibus, & animalia sunt imperfectiora homine, vnde videmus, quod in generatione hominis prius est viuum, quod conuenit plantis, deinde animal, & vltimo homo: ergo plantæ sunt propter animalia, & animalia propter hominem.

EXPLI

SVMMA TEXTVS.

Ratio quæ mouet D. Thom. ad mouendā hanc difficultatem.

RAtio, quæ mouet D. Thom. ad præmittendum istum articulum materiæ de homicidio, fuit impugnare sententiam Manichæorum asserentium, animalium animas membra esse Dei, & ideo impietatem esse illorum carnibus vesci, aut illa occidere, vt autor est D. August. lib. 1. de Ciuit. cap. 20. & libr. 6. contra Faustum Manichæum capit. 4. 5. & 6. Cæterum conclusio D. Thom. non solum est de fide tenenda propter aperta testimonia scripturæ, quæ ab ipso adducũtur atque etiam propter illud Genes. 1. Dominamini piscibus maris, & volucribus cœli, & vniuersis animantibus, quæ mouentur super terram, vbi plenum dominium Deus hominibus concessit supra quæcunque animantia: & certum est, quòd dominium est ius assumendi aliquid in suam facultatẽ, atq; vsum, quem homo in multis animalibus habere nõ potest, nisi eis vescendo: verum etiam est lumine naturali nota, quo constat imperfectiora esse propter vsum perfectiorum, vt materia propter formam, plantæ propter bruta, & bruta propter hominem. Qua ratione Arist. lib. primo Politic. probat, venationem syluestrium animalium esse licitam, & naturalem, vtpote, qua homo vendicat sibi quod est naturaliter suum, præter quam quod cum nulla genera ciborũ immũda sint ex natura sua immunditia culpæ, vt docet Diuus Thom. 1. 2. quæstione 102. artic. 6. ad primum, iuxta illud Christi Matth. 15. Non quod intrat per os coinquinat hominem; ratio naturalis dictat, quod omnibus possit homo pro sua voluntate vti. Pro quo etiam facit illud Actorum 10. Vbi dicitur, quòd cum vidisset Petrus linteum, in quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, audiuit vocem dicentem: Occide & manduca. Et cum Petrus respondisset; Absit à me Domine, quia nunquam mãducaui commune & immundum; facta est iterum vox ad eum: Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. Quasi significans, nulla esse animalia, quibus vesci ex natura rei non sit licitum. Idem etiam dicit Diuus Augustinus lib. 6. contra Faustum capit. 15. Vbi latè de hoc disputat contra Manichæos, citans illud Apostoli ad Titum 1. Omnia munda mundis. Et in cap. 8. eiusdem lib. dicit: Omnis creatura Dei bona est, omnia enim, quæ naturaliter sunt in ordine suo bona sunt, & nemo eis peccat.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm vsus, qui nunc est vescendi carnibus animalium fuerit etiam ante diluuium. D. Thom. 1. 2. quæstione 102. artic. 6. ad secundum, dicit, quòd esus carnium videtur post diluuium introductus: Tunc enim Genes. 9. dictum est: Quasi olera virentia dedi vobis omnem carnem. Et hoc ideò, quia à terra nascentia magis pertinebant ad simplicitatem vitæ. Et super Epistolam ad Romanos capite 14. in illa verba; Is, qui manducat, non manducantem non spernat, etiam dicit, quòd terræ nascentia à principio fuerunt homini concessa ad edendum. Et post diluuium primò legitur concessus esus carniũ. Quibus verbis significare videtur, quòd ante diluuium non solùm, non fuerunt in vsu carnes, sed nec etiam fuerunt licitæ. Eandem sententiam tenet Nicolaus de Lira super Gene. capit. 9. & Abulens. super Gene. cap. 1. Qui expressius affirmat prohibitum fuisse tunc tale nutrimentum. Et probari potest hæc sententia aliquibus argumentis. Primò ex illo Gene. cap. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ. Quibus verbis videtur Deus hominibus cibos taxasse, vt, scilicet, non manducarent carnes, sed fructibus vescerentur. Et subdit statim. Et factum est ita. Quasi significans, quòd nihil aliud manducauerunt, nisi id, quod à Deo fuit determinatum.

Sententia D. Tho. & aliorum.

1. Argum.

¶ Item Gene. cap. 9. postquam dictum est ad Noë de arca egredientem: Omne, quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum, subdit statim: Quasi olera virentia tradidi vobis omnia. Ac si diceret: Hactenus non, nisi olera vobis in cibum permisi; cæterum deinceps non minus quàm ipsa olera erunt vobis animalia in edulium. Et ne ignorarent modum, quo illa edere deberent, adiecit statim, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Ex quo loco sic colligo argumentum: Vel prius comedebant carnes, vel non. Si comedebant, vel cum sanguine, vel sine illo. Si comedebant sine sanguine: ergo nulla fuit causa tale præceptum de nouo imponendi. Si autem comedebant cum sanguine, reddenda erit ratio, propter quam Deus ante permiserit carnem cum sanguine manducare, & postea illud prohibuerit. Maximè cum Aristot. 7. Ethic. cap. 5. comedere carnes crudas enumeret inter vitia feritatis. Hæc autem assignari non poterit: ergo est dicendum, quòd tunc incepit vsus carnes manducandi. Et ideò modus fuit præscriptus, scilicet, vt elixis, vel assis vterentur, & non crudis, vt feræ. *2. Argum.*

¶ Potest prætereà hoc ipsum probari, ex Boëtio Seuerino, qui primam mundi ætatem commendans, lib. 2. de Consolat. metro. 5. in hunc modum loquitur: *3. Argum.*

Felix nimium prior ætas
Contenta fidelibus aruis,
Nec inerti perdita luxu,
Facili quæ sera solebat
Ieiunia soluere glande.

¶ Nam post cæteris ætatibus ingruentibus, eò licentia hominum peruenit, vt iam vulgo omnes.

Pectora, brachia, vultum,
Crediderint genus esse cibi. Quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras, cunctis animalibus abstinuit qui
Tanquam homine, ventri indulsit non omne legumen?

¶ Versus sunt Iuuenalis, quibus Satyram 15. finiuit: nominat autem Pythagoram, eo quòd is cum sentiret, animas hominum post mortem in brutorum, vel hominum corpora transire, carnibus abstinuit, ne, scilicet, comedendo, animas hominum absorberet. Porrò quod ait. Ventri indulsit non omne legumen, fabã intelligit, qua etiam abstinuit Pythagoras, quia faba cibus est multam inflationẽ afferens, ac proinde contraria tranquillitati mentis. Traditur ab Aulo Gellio, lib. 4. Noct. Attic. ca. 11. Eundem carniũ vsum, seu rem immanem & nefandam latissimè prosequitur Ouidius lib. 15. Metam. ab illo carmine.

Parcite mortales dapibus temerare nefandis. &c.

Vsque ad illud.

Heu quantum scelus est in viscera viscera condi.
Alteriusque animantem animantis viuere leto!

Et infinita quã plurima elegantissimè. Faciens autem mentionem de prima mundi ætate, cuius etiam suprà meminit Boëtius, sic ait idem Ouid. eodem loco:

At vetus illa ætas, cui fecimus Aurea nomen,
Fœtibus arboreis, & quas humus educat, herbis
Fortunata fuit, nec polluit ora cruore.

Instituerat verò de hac ætate sermonẽ iã superiùs, lib. 1. nam de hominibus illius sæculi loquens dixerat.

Contentique cibis nullo cogente creatis
Arbuteos fœtus, montanáque fraga legebant:
Cornáque, & in duris hærentia mora rubetis.

Ex quibus facile colligitur ante diluuium prædictum vsum vescendi carnes minime viguisse.

Vltim. arg. ¶ Vltimo sic argumentor: Ante diluuium virtus ad alenda, vegetanda, roborandáque corpora mortalium vigebat in herbis, vtpote quæ ex aquæ inundatione nondum vim amiserant: ergo tunc non erat necessarius carnium esus, sicut postea; atque ex consequenti non erat à Deo concessus.

Sententia Victoria & aliorum probabilior. ¶ Contrariam tamen sententiam tenet Victoria in relectione de temperantia, num. 3. & Soto lib. 5. de Iustitia quæst. 1. art. 1. quam ego probabiliorem existimo. Vnde ad illius explicationem, vt à notioribus incipiamus dico primò, certum esse, quòd iure naturali ante diluuium esus carnium nō erat illicitus, vt patet ex ijs, quæ diximus in principio huius articuli. Et prætereà, quià per legem Christi naturalis lex non fuit abrogata. Quare, si tunc erat contra ius naturæ, quòd homines carnibus vescerentur, etiam esset modo, & semper; siquidem lex naturalis inuiolabiliter manet eadem apud omnes, vt docet D. Thom. 1. 2. quæst. 94. art. 4. Dico secundo etiam esse certum, quòd in statu innocentiæ quantouis sæculo durasset nunquam homines carnibus vescerentur. Et ratio est: Nam fructus paradisi fuissent, tum affluentissimi, tum etiam virtute solidissimi ad nutriendos, vegetandosq; homines; & cum in illa felicissima ætate nulla esset inordinata affectio nullus superfluis vteretur, sed essent necessarijs contenti. Dico tertio, meo iudicio etiam esse certum, quòd esus carnium ante diluuium nulla diuina lege erat prohibitus, tum quia nullibi habetur talis prohibitio, tum etiam quia illa dicebatur ætas legis naturæ, ea solùm de causa; quia nulla alia, vel paucissima præcepta haberet, nisi quæ erant de lege naturali. Quod & intellexisse videtur D. Tho. 1. 2. q. 103. art. 1. ad quartum, quādo dixit, generaliter ante legē Moysi nulla lege fuisse prohibitum esum animaliū, sed propter abominationem, & consuetudinem abstinebant homines ab aliquibus. Dico vltimò esse probabilissimum, quod ante diluuium statim post naturā lapsam homines carnes manducauerunt, illisq; frequenter in cibum vtebantur: probatur, ex Genes. c. 4. Vbi Abel laudatur, propterea quòd de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum, hoc est, de pinguioribus sacrificium offerebat. Nulla autem esset iusta causa talis laudationis, nisi homines talibus animalibus vescerentur. Ad hoc nonnulli respondent, quòd, quanuis animalia eo tempore non erant vtilia in esum, erant tamen vtilia causa pellium & vellerum ad vestitū. Sed hæc solutio mihi non placet. Primò: Quia eadem est ratio de vsu lactis, & de vsu animalium quantum ad cibum, cum non fuerit vnum magis concessum, quam alterum in illo primo cap. Genes. Secundò: Quia si homines eo tempore solum haberent animalia in vsum pellium ac vellerum ad vestitum non esset cur sacrificium Abel tanti fieret, propterea quod de primogenitis, & de adipibus fuisset oblatum, si quidē ad vsum pellium, & vellerum parum, vel nihil referre videatur, quòd animalia sint primogenita, & crassa. Ad cibum autem quamplurimum. Et item, quia non apparet quid tunc fieret de volucribus cicuribus, vt de gallinis, cùm nec oua essent concessa in edulium. Prætereà probatur conclusio ex Genes. cap. 7. vbi præcepit dominus ad Noë, vt tolleret de animalibus mundis septena, & septena, de immundis autem duo & duo. Et distinguebantur munda ab immundis ex eo, quòd illa erant idonea ad vescendum, ista verò minimè, vt dicunt multi Doctores. Alij affirmant, vt D. Tho 1. 2. q. 103. art. 1. ad quartum, quòd munda, & immunda distinguebātur per ordinem ad sacrificia. Sed hoc mihi non videtur verum. Tum, quia non est credibile, quòd sacrificia fierent de rebus inanibus, & quæ nulli vsui essent sacerdotibus. Si autem homines non vescerētur carnibus ipsa animalia essent prorsus inutilia, saltim turtures & columbę, quę ad nihil aliud valent, quam ad esum Et tamen nullus dubitat, quòd ex his, & ex gallinis fuerint in arca introducta septena & septena; tanquam ex animalibus mundis. Tum etiam; quia cùm tunc nō esset determinatū, ex quibus animalibus deberent fieri sacrificia, sed hoc fuit declaratū in lege scripta. non apparet, qua ratione munda distinguerentur ab immundis per ordinē ad sacrificia, sed per ordinem ad conuenientiam, quam habebant ad vsum edendi. Atque ex consequenti homines ante diluuium vtebantur carnibus ad vescendū. Prætereà hoc ipsum probatur, supposito prius, quòd esus carnium post naturæ lapsum fuit vitæ humanæ, eiusq; incolumitati valde naturalis, adeò vt medici nihil salubrius in cibis ponant, quam naturam statim à sua conditione carnes habuerunt. Tunc sic argumentor: Si ante diluuium homines carnibus non fuerunt vsi, id fuit; vel. quia erāt illis interdictæ; vel, quia earum salubritas atq; sapor nondum erant eis nota; vel quia ad vitam degendam non erant necessariæ. Primum dici non potest; quia, vt cōstat ex superioribus, nullo præcepto, vel diuino, vel naturali erat prohibitus esus carnium; imò contrarium natura docebat. Nec secundum; quia non est verosimile, quòd per mille sexcentos annos, nunquam homines speculando optimam carnium ad cibum naturam agnouerint, aut experientia deprehenderint. Maximè cum Doctores dicant gentes illas circa ortum humani generis ingenio & sagacitate præ suis posteris valuisse. Nec etiam tertium. Nam, quanuis verum esset, quòd hominibus in sua integritate manētibus propter humanam tunc frugalitatem, & modestiam non vescerentur carnibus. sed fructibus, qui abundantissimi, & salubertimi essent, fuissent contenti, vitiata tamen natura, nullum est argumentum, quod, quia carnes non erant necessariæ. ideò non erant in vsu; corruperat enim omnis caro viam suam. Imò ex eo, quod homines illi ad malum proni peioribus se voluptatibus immerserunt, probabilissimè colligitur. talibus etiam escis, & eduliorum delicijs se se dedisse: Maximè cum dicat Iosephus lib. 1. Antiquitatum, quòd propè ante diluuium nulli parcebatur vitio, aut flagitio. Relinquitur ergo esse valdè probabilius, quod homines ante diluuium carnes manducauerunt. Quam etiam sententiam sequi videtur Caietanus super Genes. cap. 9. quanuis ita obscure loquatur, vt vix constet. quæ sit eius mens.

¶ Vnde ad primum argumentum in contrarium factum, quod erat desumptum ex Genes. cap. 1. respondetur, quòd verba illa; Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. dicta fuere hominibus in statu innocentiæ existentibus, in quo ligna paradisi satis fuisse ad cibum, tum propter illorum virtutem, tum etiam propter hominum frugalitatem, nemo est, qui dubitet, nec ad aliud tempus refertur quod sequitur statim; Et factum est ita. *Ad 1. Arg.*

¶ Ad secundum respondetur, quòd quia Genes. cap. 1. herbæ tantum fuerant declaratæ à Deo in cibum hominū propter ligna paradisi, quibus tunc vescebantur, & natura vitiata, hominū genus naturali iure etiā carnes adhibuerat, eoq; forte prope diluuium hominū feritas deuenta erat, vt crudis illis cū sanguine vterentur, idcircò Deus à diluuij periculo egressis concessit tanquam ius naturale, vt pisces & carnes *Ad 2. Arg.*

edetent

edereut, eo excepto, quòd non crudas, sed igne paratas vescendas intelligerent. Proptercáque dixit; Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum, excepto, quòd carnem cum sanguine non comedetis. Nonnulli dicunt, quòd ante diluuium homines carnibus humanis vescebantur, sicut & Canibales nuper ab Hispanis reperti, Deus autem hanc inhumanitatem & feritatem hominibus interdicere volens præcepit ne carnem cum sanguine, hoc est, cum impietate ac feritate proximorúmque homicidio comederent. Sanguis enim in scriptura pro homicidio, & feritate capitur sæpè sæpius. Sic Semei Dauidi obiiciebat, quòd vir sanguinum esset. 2. Reg. cap. 16. & Psal. 54. Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos, hoc est, homines efferati, & homicidæ. Cui sententiæ plurimũ fauere videtur quod statim sequitur in textu: Sanguinem enim animarum vestrarum requiram. Quæ verba, vt Caietanus inquit, non reddunt rationem prioris dicti, sed tantum addunt moderamen per modum exceptionis. Ac si apertiùs diceretur: Et si dedi vobis tanquã herbas virides omne quod viuit, declaro tamen, quòd solum hominem à materia alimenti excipio. Iniustum est enim, vt homo alimentum sit, aut homini, aut cuicunque alteri animali. Pro quo etiam facit litera iuxta Hebræum, quæ sic habet: Et solum sanguinem vestrum ad animas vestras requiram, hoc est, & solum sanguinem vestrum, qui est ad animas vestras seruandas, hoc est, vitas vestras seruandas, requiram tanquam iniustè ablatum. Anima enim communiter accipitur pro vita in sacris litteris, iuxta illud: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur: Et illud: Quam commutationem dabit homo pro anima sua. Et illud: Anima mea in manibus meis semper.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium argumentum, quod erat desumptum ex testimonio Boëtij, & Ouidij respondeo, quòd verba illa referenda sunt ad statum innocentiæ, nec in alio verum habere possunt.

Ad vlt. arg. ¶ Ad vltimum ex dictis patet solutio. Supposito, quòd homo licitè potest animalia occidere in proprium alimentum, cáque in quoscunque alios vsus conuertere tanquam verus illorum dominus, potest esse difficultas, verùm bruta occidere sola recreationis causa propter voluptatem sit licitum. Ad cuius explicationem, præmisso, quòd ex animalibus quædam sunt vtilia, alia inutilia, & alia nocua, dico primò, quòd occidere animalia tam nocua, quam inutilia sola recreationis causa nullum est peccatũ. Hoc probat D. Thom. in solutione ad primum, testimonio Diui Augustini libr. 1. de Ciuit. cap. 20. dicentis: iustissima ordinatione Creatoris vita & mors brutorum nostris vsibus subditur. Dico secundo, quòd occidere animalia vtilia, quantum est ex se sola recreationis causa nullum est peccatum. Hoc etiam dicit D. Thom. 1. par. quæst. 9. artic. 1. ad 3. & in hoc art. ad tertium. Et probatur eadem ratione. Dico tertio, quòd occidere animalia vtilia sine aliqua causa particulari ad minus erit peccatum veniale, quia est actus prodigalitatis, perinde ac mittere in fluuium centum aureos. Et hoc intelligitur, quando talia animalia fuerint propria. Nam si sint aliena erit peccatũ mortale iniustitiæ illa occidere propter damnũ, quod inde domino resultat.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm sit licitum occidere peccatores.

Inf. q. 108. artic. 3. & 4. Et 1. 2. q. 100. ar- AD secundũ sic proceditur. Videtur, quòd non sit licitum occidere homines peccatores. Dominus enim Matthæ. 13. in parabola prohibuit extirpare zizaniam, qui sunt filij nequam, vt ibidem dicitur. Sed omne quod est prohibitum à Deo, est peccatum: ergo occidere peccatorem est peccatum. *Inf. 8. ad 3. Et 2. cõtra c. 140 Et Rom 12. le. 3.*

2 ¶ Præterea, Iustitia humana conformatur iustitiæ diuinæ. Sed secundum diuinam iustitiam peccatores ad pœnitentiam reseruantur: secundum illud Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris, sed magis, vt conuertatur, & viuat: ergo videtur omnino esse iniustum, quod peccatores occidantur.

3 ¶ Præterea, illud quod est secundum se malum, nullo bono fine fieri licet: vt patet per Augustinum † in libro contra mendacium, & Philosophum in 2. Ethic. Sed occidere hominem secundum se malum est: quia ad omnes homines tenemur charitatem habere. Amicos autem volumus viuere & esse: vt dicitur in 9. Ethicor. † ergo nullo modo licet hominem peccatorem occidere. *Cap. 7. parum ante med. tom 4. Lib 2. Eth. c. 6. parum ante fin tom. 4. Lib. 9 cap. 4. tom. 5.*

¶ Sed contra est quòd dicitur Exod. 22. Maleficos non patieris viuere. Et in Psal. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut dictum † est, licitum est occidere animalia bruta, in quantum ordinantur naturaliter ad hominum vsum, sicut imperfectum ordinatur ad perfectum. Omnis autem pars ordinatur ad totũ, vt imperfectum ad perfectum. Et ideo omnis pars naturaliter est propter totum. Et propter hoc videmus, quod si saluti totius corporis humani expediat præcisio alicuius membri, puta, cum est putridum, vel corruptiuum aliorum membrorum, laudabiliter & salubriter abscinditur. Quælibet autem persona singularis comparatur ad totam communitatem, sicut pars ad totum: & ideo si aliquis homo sit periculosus communitati & corruptiuus ipsius propter aliquod peccatum, laudabiliter & salubriter occiditur, vt bonum commune conseruetur. Modicum enim fermentum totam massam corrumpit, vt dicitur 1. ad Cor. 5. *Ar. præced*

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Dominus abstinendum mandauit ab eradicatione zizaniorum, vt tritico parceretur, id est bonis. Quod quidem fit, quando non possunt occidi mali, quid simul occidantur & boni, vel quia latent inter bonos, vel quia habent multos sequaces: ita quod sine bonorum periculo interfici non possunt, vt Augustinus † dicit contra Parmenianum. Vnde Dominus docet magis esse sinendum malos viuere, & vltionem reseruandam vsque ad extremum iudicium, quàm quod boni simul occidantur. Quando vero ex occisione malorum non imminet periculum bonis, sed magis tutela & salus, tunc licite possunt mali occidi. *Lib. 3. c. 2 à med. tom. 7.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd, Deus secundum ordinem suæ sapientiæ quandoq; statim peccatores occidit ad liberationem bonorum, quandoque autem eis pœnitendi tempus concedit, secundum quod ipse nouit suis electis expedire. Et hoc etiam humana iustitia imitatur propossse. Illos enim qui sunt perniciosi in alios, occidit: eos vero, qui peccant, alijs grauiter non nocentes, ad pœnitentiam reseruat.

¶ Ad tertium dicendum, quod homo peccando, ab ordine rationis recedit. Et ideo decidit à dignitate humana: prout, scilicet, homo est naturaliter liber & propter seipsum existens: & incidit quodammodo in seruitutem bestiarum: vt, scilicet, de ipso ordinetur secundum quod est vtile alijs, secundum illud Psalm. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et Prouerb. 11. dicitur. Qui stultus est seruiet sapienti. Et ideo quanuis hominem in sua dignitate manentem occidere sit secundum se malum, tamen hominem peccatorem occidere potest esse bonum, sicut occidere bestiam. Peior enim est malus homo quàm bestia; & plus nocet, vt Philosophus dicit † in primo Politicorum, & in septimo Ethicorum.

Lib. 7. Ethi. c. 6. in fi. tom. 5.

Summa Textus.

AD hanc difficultatem respondet Diuus Thom. per vnicam conclusionem, quę talis est: Malefactores interficere est iustum & licitum. Quam probat in argumento, sed contra; ex illo Exod. 22. maleficos non patieris viuere. Et in corpore articuli hac ratione. Ideo animalia licitum est interficere, quia sunt in nostrum vsum ordinata, tanquam imperfectius in id, quod perfectius est, sed etiam singuli homines sunt ordinati in rempublicam, tanquam imperfectum in id, quod est perfectius; sunt enim partes reipublicæ, & vnaquæque pars naturaliter ordinatur in totum: ergo quotiescunque incolumitati reipublicæ fuerit expediens, habet ipsa ius ciues morte afficiendi ne totum inficiatur. Siquidem, vt dicit Paul. 1. ad Corinth. 5. modicū fermentum totam massam corrumpit.

Explicatio Articuli.

AB isto articulo incipit D. Tho. agere de homicidio. Et quanuis ratio postulabat, vt homicidij diffinitionem præmitteremus toti disputationi, quia tamen ea assignari non potest, nisi explicato prius, quid nomine homicidij intelligamus, quod procul dubio est illud, quod Deus in illo quinto præcepto Decalogi. Non occides, interdicit, operæpretium erit, vt primò omnium explicemus, quidnam sit illud, quod eo præcepto prohibetur. Et quia Exod. 20. vbi nos legimus, Non occides, Hebraicè habetur vna vox, quæ idem significat, ac non homicides (si ità licet loqui) certum erit hoc præcepto non prohiberi brutorum animalium occisionem, vt hæretici Manichæi affirmabant, sed tantum occisionem hominum. Cæterum quia id præceptum absolutè, & sine aliqua limitatione constituitur, & in multis casibus est licitum occidere, vt certo constat, & nos infrà sumus dicturi, non leuem continet difficultatem, explicare, quod & qualiter homicidium in illo

Quid prohibeatur, hoc præcepto, non occides, explicatur.

præcepto prohibeatur. Scotus in quarto, d. 15. quæst. tertia, dicitur absolutè & generaliter eo præcepto prohiberi cuiuscunq; hominis siue nocentis, siue innocentis, & quacunque autoritate, siue publica, siue priuata factam occisionem. Itaque quicunque alterum occidit quacunque ex causa, & quacunque autoritate id faciat, peccat contra id præceptum, nisi in casibus iure diuino exceptis. Nam cum illa prohibitio sit generalis cunctos mortales, nemine excepto, occidere vetans, & diuina, supra quam solus Deus potest dispensare, fit, vt nullum etiam nocentem priuata, aut publica autoritate interficere sit licitum, nisi in casibus à Deo in veteri lege, quæ ius diuinum continebat expressis. Qualis est ille Leuit. 19. Qui occiderit occidatur; & plures alij, qui numerantur Exod. 21. Ex quo infert primo, non esse licitum occidere furem diurnum, quantumcunque grauia furta committat, cum hoc in veteri testamento non conceditur. Imò Exod. capit. 22. dicitur, quòd solus nocturnus fur in fragranti delicto acceptus morte opprimatur. Infert secundò, quòd nec etiam nunc inter fideles licitum est occidere adulteram. Nam quanuis Leuitici 20. id præciperetur, Ioannis tamen octauo, id præceptum à Christo fuit reuocatum in illis verbis: nec ego te condemnabo. Hæc sententia Scoti continet multa falsa. Nam primum falsum est dicere, quod id præceptum, Non occides, ea est generalitate intelligendum, vt cunctas hominum occisiones, quacumque autoritate factas comprehendat. Quod ista ratione ostendo: Quod est de se licitum, & per se bonum, non est prohibitum præcepto diuino: sed occidere hominem in propriam defensionem est per se bonum, vtpote quod est secundum inclinationem naturalem: ergo non est prohibitum illo pręcepto, non occides. Atque ex consequenti cum in lege veteri id non sit exceptum, manifestè sequitur, quod illud præceptum non est ea generalitate intelligendum, vt omnia homicidia quacunque ex causa facta comprehendat. Nec valet, si dicatur, quòd ideò homo potest inuasorem occidere, non faciendo contra illud præceptum, quia quod intendit non est occidere, sed seipsum defendere, ad quod per accidens sequitur alterius occisio. Nā quanuis ità sit, quòd primus, & præcipuus finis eius, qui aggressorem occidit, sit sua defensio, secundariò tamē, & tanquā mediū ad id necessariū etiam vult inuadentis mortem. Quare, si nunquam est licitum ex intentione hominem occidere, nec etiam licebit eundem interficere in propriam defensionem. Maximè cùm ille, qui se defendit ex intentione etiam possit hostis iugulum petere, vt omnes Doctores concedunt. Secundum falsum, quod in sententia Scoti continetur est, quòd non est licitum publicæ, aut priuatæ autoritati aliquem etiam malefactorem interficere, nisi in casibus in veteri lege expressis. Contra quod sic argumentor: Vel præcepta illa occidendi malefactores in veteri lege contenta erant legalia, aut naturalia: si legalia: ergo in morte Christi cessarunt, atque ex cōsequenti non erit licitū modò hominem occidere, etiam in illis casibus, qui in veteri testamēto excipiuntur. Si autem fuerunt naturalia, vel, vt verius dicam, iuris naturalis interpretatiua, sequitur quòd ipso lumine naturali illi casus erant ab eo generali præcepto, Non occides, excipiendi, seu potius non includebantur in illo: atque ex consequenti non erat necessarium, quòd particulariter à Deo exciperentur. Secundò: Si respublica ciuilis modò non haberet facultatem alios malefactores interficiendi quam qui erant excepti in

Sententia Scoti.

Impugnatur Scotus.

veteri

veteri lege, sequeretur, quòd nec etiam posset eosdem aliis excogitatis mortibus interimere, nec alios vllo corporali supplicio afficere, putà, fures flagellis cædere, aut alia grauissima delicta mortis comminatione prohibere: consequens autem est absurdum, & contra tenorem legis capitalium. ff. de pœnis. vbi incendiariis, & aliis delinquentibus capitis pœna decernitur, & parricidæ, quòd in dolium inclusus submergatur, & hæreticis, quòd exurantur; quæ pœnæ in veteri lege non erant taxatæ: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam, sicut illud esset contra generalitatem præcepti de non occidendo; ità & hoc. Tertiò: Vel ante legem Moysi erat licitum interficere blasphemum, & homicidam, vel non. Si dicatur primum: ergo non ea concessione, & dispensatione Dei est licitum interficere malefactores, sed ex natura rei, quod est contra Scotum. Si autem dicatur secundum: Contra: Id quod non licuit in lege naturæ, nunquam licuit: Lex enim Moysi, aut lex gratiæ non fuere dispensationes legis naturæ, sed potius è contra multa erant licita in lege naturæ, quæ tamen in lege Moysi prohibita fuerunt: ergo si non licuit in lege naturæ interficere homicidã, aut adulteram, nec etiam id esset licitum in lege Moysi, cuius cõtrarium fatetur Scotus. Vltimò: Ante legem scriptam respublicæ gentium iure & merito malefactores interficiebant: imò nulla vnquam (quod sciam) extitit tam barbara & inculta respublica, quæ ob aliqua certa crimina mortem maleficis infligendam nõ decerneret: nec hoc faciebãt, quia illi casus excepti essent in lege scripta, cum tunc non esset illa lex, nec quãuis esset, gentiles ei subderentur, sed lumine naturali ducti: ergo ratio, propter quam nunc est licitum maleficos interficere, non est exceptio veteris legis, sed ipsum ius naturæ, quod hoc dictat. Ex hoc infertur etiam esse falsum, quod dicebat Scotus, nempe quod non est modò licitum interficere diurnum furem, quia id in veteri lege non erat concessum. Et similiter quòd non est licitum interficere mulierem adulteram. Prætèrquàm quod affirmat de reuocatione illius legis facta à Christo est merè figmentum, nec probabili aliqua consequentia deduci potest ex Euangelio. Christus enim ibi non induit personam iudicis. Quin potiùs negare est visus sibi id iudicium seculare in quantum homini competere, & solum, vt prædicator regni cælestis admonet accusatores, vt pro salute animarum consequenda iudicium à seipsis inciperent. Propterea dixit: Qui fuerit vestrum sine peccato primus in eam lapidem mittat.

Sententia aliorum Theologorum.

¶ Quocirca hac Scoti sententia omissa, alij Theologi affirmant præcepto illo. Non occides, solum prohiberi mortẽ innocentis: Ita, vt quando dicitur Exod. 23. Insontem, & iustum non occides, sit veluti explicatio illius præcepti generalis de non occidendo, quod in eodem libro cap. 20. positum erat. Sed nec hæc sententia est vera. Tum, quia qui priuata autoritate occidit malefactorem, & hominem sceleratum transgreditur hoc præceptum, cùm non sit aliud, contra quod faciat, & tamen non occidit hominem iustum, & innocentem. Tum etiam, quia iudex qui prætermisso ordine iuris publica autoritate occidit hominem nefarium, etiam violat præceptum de non occidendo, quamuis iustum hominem non interficiat. Et sic non tantum prohibet insontis & iusti occisionem. Alij affirmant eo præcepto. Non occides, solum prohiberi occisionem priuata autoritate factam. Sed nec hæc interpretatio est sufficiens. Primò: Quia qui hominem cum moderamine inculpatæ tutelæ interfecit, propria autoritate id facit; & tamen id præceptum non transgreditur, cùm talis occisio sit licita, & honesta. Nec valet, si dicatur hominem illum non occidere priuata autoritate, sed publica, aut diuina, quam ad id habet: quia non alio, sed eodem iure, quo quis ad seruandam vitam potest comedere, potest etiam interimere aggressorem quando ad vitæ conseruationem est necessarium. Nisi fortè dicamus, quòd etiam quisq; publica & diuina autoritate manducat, quod est ridiculum. Et prætèrea: Quia respublica atq; Rex innocentem hominem interficientes præceptum de non occidendo transgrediuntur, vt certum est, & tamen non priuata, sed publica autoritate id faciunt: ergo sensus illius præcepti non tantum est, ne quis priuata autoritate interficiat.

Præceptum nõ occides, est iuris naturalis & non positiui.

¶ His ergo interpretationibus omissis, vt ad veram atque legitimam eius præcepti. Non occides, intelligentiam accedamus, supponendum est, quòd illud præceptum non est positiuum, sed iuris naturalis, sicut & omnia alia præcepta Decalogi: Quod ex hoc vno colligere licebit, quod semper lumine naturali fuit notum homicidium esse illicitum, atque culpabile. Ducebaturq; hoc euidenti cõsequẽtia ex illo primo principio morali; Quod tibi non vis alteri ne feceris. Ex quo infero primò, quòd hoc præceptũ semper fuit idem & æquale ante legem scriptam, in lege, & nunc post legem in Euangelio. Lex enim naturalis nunquam fuit mutata, nec abrogata, nec limitata, aut extensa, cùm sit lumen naturale supra nos à principio signatum, vt autor est D. Thom. 1. 2. quæstiona 94. artic. 4. Quare si licebat interficere adulteram, aut homicidam in lege Moysi, etiam hoc esset licitum ante legem, & erit modo in Euangelio. Infero secundo, quòd omne illud homicidium eo præcepto prohibetur, quod stando in sola lege naturæ est malum, & irrationabile. Et ad hoc solum oportet respicere, vt vniuscuiusque homicidij iustitiam cognoscamus, & non ad exceptiones factas in lege Moysi, cùm omnia illa, si solum sint iudicialia, iam cessauerint; & si sint moralia sint veluti explicatiua iuris naturalis. Nec est hoc, explicare idem per idem, aut ignotum per ignotius. Nam cùm homicidium non sit malum, quia prohibitum; sed prohibitum, quia malum, ad intelligendum, quodnam sit homicidium, quod illo præcepto prohibeatur, optime dicimus quod respiciamus, tanquam ad causam, ad id, quod iure naturali est malum. Infero tertio, quòd illo præcepto de non occidendo, quod naturale est, & comprehendens omne illud homicidium, quod iure naturæ est malum, non magis prohibetur homicidium factum priuata autoritate quàm publica; cum vtrunque possit esse conforme rectæ rationi, si debitis circunstantijs fiat, & difforme, si aliqua ex illis desit.

Hominis occisio dupliciter potest fieri.

Quod, vt intelligatur, aduertendum est, quòd hominis occisio dupliciter potest fieri. Vno modo ex intentione, & certo proposito, vt quãdo iudex intendit occidere malefactorem. Alio modo præter intentionem; non dico à casu nec inuoluntarie, sed propter alium finem, quem si occidens aliter consequi posset, non occideret. Vt cùm quis in sui defensionem, vel reipublicæ occidit inuasorem, quem, si aliter posset se defendere, non occideret.

Sententia autoris.

¶ Hoc supposito dico, quòd ex intentione, solum publicæ autoritati est licitum occidere malefactores. Solis enim publicis magistratibus, atq; principibus, qui curam reipublicæ gerunt est hoc iure naturali, & diuino concessum, iuxta illud Pauli ad Romanos decimotertio. Non sine causa gladium portat, vindex

enim Dei est. Et ratio est: Nam cùm malefactores sint membra nociua reipublicæ, eodem iure naturali, & diuino, quod est licitum abscindere membrum corruptum, & nociuum toti corpori, erit etiam licitum gerenti curam reipublicæ hominem perniciosum, & boni communis corruptorem, interficere, etiam si hoc in scriptura non inueniatur: quia lumine naturali est notum, bonum commune præferendum esse proprio. At verò ex intentione occidere, semper est prohibitum priuatæ personæ. Quare ne talis faciat contra prædictum præceptum, & vt eius occisio sit conformis rectæ rationi, opus erit, vt aliter; quàm occidendo, propriam vitam saluari non possit. De quo nos plura infra dicemus. Ex dictis omnibus colligere licet, verum & legitimum sensum illius præcepti. Non occides esse, quod omne & solum illud homicidium prohibeatur, quod intrinsecam deformitatem dicit ad rationem; atque adeò eo vsque generale erit, quo ratio naturalis dictabit, vitam humanam esse seruandam. In casu autem, quo eadem ratio occisionem hominis, aut iubet, aut permittit, non erit præceptum de non occidendo. Et sic nec aggressoris occisio, nec malefactorum interfectio publica autoritate facta erunt eiusdem præcepti exceptiones; cùm nunquam in illo fuerint comprehensæ, nec à natura prohibeantur. Ità interpretatur hoc præceptum D. Thom. 1. 2. quæst. 100. artic. 8. vbi dicit, homicidium prohibitum hoc præcepto habere rationem indebiti. Hoc est, illud prohibetur, quòd ex se est irrationabile & malum. Eandem expositionem sequitur Victoria in relectione de homicidio numero 15. 16. & 17. & Soto lib. 5. de iustitia, quæst. 1. articulo 2. Supposita iam conuenienti interpretatione illius præcepti. Non occides, facile erit homicidij diffinitionem assignare, dicentes, quòd est iniusta hominis occisio. Quam diffinitionem ponit Diuus Antoninus, 2. part. titulo 7. capit. 8. & Syluester verbo. homicidium. Et quoniam homo ex anima rationali, & carne, aut corpore constat, fit, vt percutiens hominem mortuum, aut corpori inanimato caput abscindens, non possit accusari homicidij, vt notat Baldus per textum ibi in lege prima, numero 19. Cod. qui accus. non possunt, & in leg. fortem. Cod. de his, quibus, vt indignis. & in leg. ex hoc iure, num. 10. ff. de iustitia & iure. Ex quo sequitur, quòd nec incurrat irregularitatem qui corpori mortuo, & vita functo membrum absciderit, etiam animo illum occidendi, si eum viuum comperisset, vt ex mente Archidiaconi, & aliorum notat Couarruuias in relectione super Clementinam, si furiosus, de homicidio part. 2. nu. 1. Et quoniam omnis iniustitia ex genere suo est peccatum mortale, in eo, quod dicitur homicidium esse iniustam hominis occisionem, manifestè declaratur omne homicidium esse peccatum mortale, & tantò grauius quantò iniustitia, quæ fit homini dum vita priuatur, est maior. Grauitatem autem huius delicti ex multis poterimus colligere in sacris literis; sed præcipuè ex pœna, qua Deus homicidas afficiendos tam in hoc sæculo, quam in futuro esse dicit. Omnis, qui acceperit gladium, gladio peribit, dixit Christus Matthæ. vigesimoquinto, & Apocal. 13. Qui in gladio occiderit, oportet eum in gladio occidi. Et Genes. 9. Quicunque fuderit sanguinem hominis, fundetur sanguis illius. Quæ tam ad mortem æternam quam ad temporalem referri possunt. Vtraque enim dignus est, atque reus, qui priuata autoritate gladium accipit. Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra, dixit Dominus ad Cain, Genes. 4. ad significandum, quam multum homicidij peccatum esset puniendum. Potéstque interpretari vox sanguinis, hoc est, vox consanguinitatis, vt sit sensus: Generatio, quæ ex Abel exisset, nisi fuisset interfectus, requirit, vt grauissimam de te sumam vindictam. Vnde subdit: Maledictus igitur eris super terram. Fuitque tanta hæc maledictio, vt etiam ipsam terram comprehenderit. Propter quod adiecit. Cùm operatus fueris terram, non dabit fructus suos. Vagus & profugus eris super terram omnibus diebus vitæ tuæ, &c. Et est ponderandum, quòd tantum quatuor peccata dicuntur clamare ad Deum in scriptura. Primum est, oppressio innocentum. Exod. 2. ascendit clamor filiorum Israel ad Deum. Secundum, peccatum Sodomiticum. Genes. decimooctauo. Clamor Sodomorum, & Gomorrhæorum multiplicatus est. Tertium, detentio mercedis mercenariorum, Iacob vltimo: Ecce merces operationum vestrarum, quæ fraudata est à vobis clamat, clamor eorum in aures domini Sabaoth introiuit. Quartum & vltimum est peccatũ homicidij, Genes. 4. Vox sanguinis fratris tui, &c. Et omnia hæc peccata, vel sunt homicidium, vel habent quandam speciem homicidij. In peccato enim contra naturam illud funditur, quod corporis humani potuisset esse materia, & sic est quasi homicidium. In oppressione autem innocentiæ, & detentione mercedis etiam aufertur id, quod est quasi vita eorum. Vnde Ecclesiastici. 33. dicit. Panis egentium, vita pauperis est; qui defraudat illum homo sanguinis est. Et ibidem: Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum. Et rursus ibidem: Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Ex quo fit, vt hęc peccata, sicut & homicidium ad Deum clamare dicantur: sanguis etiam Christi Domini nostri dicitur clamare ad Deum, sed longe melius, quàm sanguis Abel, vt dicit Apostolus, ad Hebræos 12. iste enim vindictam postulat: at verò ille propitiationem, & misericordiam pro fidelibus.

Grauitas peccati homicidij ex multis colligitur.

¶His iam sic constitutis operæpretium erit, vt ad literæ Diui Thomæ explicationem accedamus. Et à conclusione articuli, qua dicit, licitum esse malefactores interficere, initium sumentes, dico, illam esse de fide, vtpote quæ ex sacris literis euidenter colligitur. Fuerunt enim in illis quamplurimæ leges, quæ ob aliqua particularia scelera homines morte punire iubebant, vt patet ex Leuitici 20. Vbi is, qui declinauerit ad Magos & Ariolos interfici præcipitur: & similiter is, qui maledixerit patri, aut matri. Christus etiam Matthæi 25. dixit: Qui gladio percutit, gladio peribit. Præterquàm, quòd contrarius error, qui fuit Vvaldensium asserentium, nullam esse causam, propter quam homo iustè occidatur, etiam si id fiat ex iudicis præcepto, vt refert Castro in libr. de hæresibus, verbo, occidere. vniuersum reipublicæ statum subuertit. Nisi enim sceleratissimi occidantur nulla erit in populo quies; & nulla pax permanebit in illo: sed mali homines tantò licentius quoscunque iustos affligent, quantò certiùs nouerint se propter nullum scelus esse occidendos. Et sic mortem, quam secundum hanc sententiam non licet iudici inferre peccatoribus ipsis malis hominibus, in quoscũq; iustos impune exercere licebit: essentq; homines iuxta dictum Abachuc cap. 1. sicut pisces maris, quorũ maiores sępe deuorãt minores. Vt ergo sit in populo debita quies, & tranquillitas expedit. vt sceleratissimi quiq; homines, præsertim de quibus nulla est spes emendæ, occidantur: ne propter illorũ causam tota respublica collabatur.

Conclusio D. Thom probatur testimonus scriptura.

labatur. De hac re videndus est Castro loco modo citato, & lib. 2. de iusta hæreticorum punitione cap. 12. De quo nos etiam pluta diximus in 1. tomo, quęst. 10. art. 8. Vbi similiter ostendimus, quantum conueniat occidere hæreticos incorrigibiles per illam parabolam zizaniorum maximè designatos. De quibus D. Thom. agit hic solutione ad primum.

Quæstio. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an liceat iudici, eum hominem occidere, qui nondum peccauit; timetur tamen valde de illo, quod multa & grauia peccata sit commissurus in rempublicam? Abulens. super Exodum capit. 21. circa finem, tenet partem affirmatiuam. *Responsio.* Contrarium tamen fine dubio est verum, & tenendum. Quod probatur primo exemplo Dei, qui nunquam pro peccatis futuris punit, sed tantum pro præteritis & commissis. Et præterea; Quia ille, qui nondum peccauit verè innocens; occidere autem innocentem nunquam est licitum. Item: Non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona: sed est maximum malum & intolerabile; quòd vir iustus pro futuro peccato puniatur: ergo hoc non est faciendum. Maximè, cum malis, quæ in futurum imminent, multis alijs modis possimus consulere, scilicet, per exilium, per bonam instructionem, & per comminationem. An autem in bello liceat occidere innocentes, à quibus in posterum malum timetur, alia est quæstio, quæ à nobis explicata fuit in materia de bello, supra quæst. 40. articul. 1.

¶ In solutione ad secundum dicit D. Thom. quòd quemadmodum Deus secundum ordinem suæ sapiētiæ, quandoque statim peccatores occidit ad liberationem bonorum, quandoque autem eis tempus pœnitendi concedit, secundum quod ipse nouit suis electis conuenire: sic etiam humana iustitia debet hoc quantum poterit imitari, eos, qui in alios perniciosi sunt, occidendo, & illos, qui alijs grauiter non nocent ad pœnitentiam reseruando. Quod debet intelligi quando peccata non sunt publica, nec in aliorum perniciem vergentia, nam aliàs nō habebit tam amplam *Dubium.* facultatem, sicut Deus, vt infrà dicemus. Sed poterit quis dubitare, an quando princeps, vel iudex indicijs intelligit, quod si reum pœna capitis afficiat statim ille perditus sit iturus in infernū, si autem ignoscit, existimat probabiliter eum in meliorem mentem rediturū, consequuturumque vitam æternam, possit, & teneatur illi parcere, veniamque donare. Et pro parte *1. Argum.* affirmatiua est argumentum. Vita corporalis vniuscuiusque ordinatur ad spiritualem eiusdem: ergo tunc concedenda erit corporalis, quando ea opus fuerit ad consequendam spiritualem.

2. Argum. ¶ Secundò. Iudex, vel princeps in eo casu tenetur proximum diligere ex charitate: sed si pœna capitis afficiat non diligit illum, si quidem non vult illi vitā supernaturalem: ergo peccat, atque ex consequenti tenetur parcere. Et confirmatur: Omnis pœna huius vitæ debet esset medicinalis ei, cui confertur, vt omnes Doctores concedunt: sed pœna capitis in casu posito non est medicinalis, vt constat: ergo non debet imponi.

¶ His tamen non obstantibus dico, quòd quamuis iudices proniores debeant esse ad miserendum, quàm ad puniendum, si tamen iustitia postulat, vt alicui capitis pœna imponatur; etiam si per reuelationem certo cognosceret talem malefactorem continuo in infernum descensurum, non deberet à iustitiæ executione cessare. Tum, quia; si contrarium esset verum, omnes malefactores hoc artificio vti possent, quod fingerent se impœnitentes, vt hac ratione mortem euaderent, quod in damnum reipublicæ quam maximè cederet. Tum etiam; quia vindicatio scelerum quæ ex amore reipublicæ, quam omnibus alijs priuatis bonis anteponere debemus, procedere debet, non in bonum huius, sed in bonum commune reipublicæ ordinatur. Facit autem quam maximè ad bonum commune, quòd malefici interficiantur propter multas & graues causas, quas Galenus vir præter Medicinæ scientiam in omni genere Philosophię clarissimus, in opusculo, cui titulus est. Quod animi mores corporis temperaturam sequantur, refert, hoc modo dicēs: Deploratos, & facinorosos tres ob causas rationi cōsentaneas è vita tollimus: Ne videlicet superstites contumeliam nobis inferant. Et, vt eiusdem notæ homines in terrorem producant tanquam pari supplicio excipiendos, si præter ius quid patrauerint: Tertia, quia illis ipsis mori præstat eo malitiæ profectis, vt nullus animi Medicinæ faciendæ locus sit, nec à Musis ipsis quidem corrigi, aut à Socrate & à Pythagora meliores reddi queant. Hęc Galenus: Quę à nobis latè ex diuinis literis & ratione naturali petitis argumentis fuerūt explicata, atque declarata in 1. 10. q. 20 ar. 8.

¶ Et ad primum argumentum respondetur, cōcesso antecedenti, distinguendo consequens. Dupliciter *Ad 1. argum.* enim potest intelligi, quod vita corporalis ordinetur ad consequendam spiritualem. Vno modo tanquam medium per se ordinatum ad illam, sine aliquo damno, & præiudicio reipublicę: alio modo, tanquam medium per accidens ordinatum, & cum præiudicio alterius. Quo supposito dico, quòd quando vita corporalis necessaria fuerit primo modo, tunc concedenda erit ad consequendam spiritualem ei, qui illa opus habuerit, non autem quando fuerit necessaria secundo modo. Et in casu, de quo loquimur, certum est, quòd, cùm malefactor sua culpa pereat, vita corporalis non est per se necessaria ad suam conuersionem, sed per accidens, & ex malitia illius. Præterquàm, quòd ex talis vitæ concessione manifestum sequitur damnum reipublicæ, vt ex dictis patet.

¶ Ad secundum respondetur; concessa maiori, ne- *Ad 2. argum.* gando minorem. Princeps enim, atque iudex, quantum est ex se in casu argumenti, vult tali malefactori vitam spiritualem. Quòd autem ille eam non consequatur prouenit ex sua culpa, atque malitia, quòd pœnitere nō vult. Præterquàm, quòd cum eodem tempore concurrat præceptum consulendi bono communi, quod præferendum est particulari, fit, vt non solum ex iustitia, sed etiam ex charitate teneatur iudex plus illud, quam hoc deligere. Ad confirmationem respondetur, negando minorem. Nam etiam in eo casu inflictio mortis ex se est medicinalis ei, qui eam patitur; quamuis ex culpa sua illi non prosit. Vel, si non prodest, vt conuertatur, proderit, ne si superstes sit quotidie peior euadat. Præstat enim mori, quàm male viuere, ne sic progrediens secundum duritiam suam & impœnitens cor thesaurizasset sibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicii Dei, qui reddit vnicuique iuxta opera eius, vt dicit Paulus ad Rom. c. 2. Ob hāc etiam causam Deus, qui diues est, in misericordia, & longanimis in patientia, multos in pueritia, & adolescentia ex hac vita præcipit, ne, scilicet, crimina à quibus tunc liberi sunt, postea viuentes committāt iuxta illud Sapientiæ quarto. Placens Deo factus dilectus viuēs inter peccatores trāslatus est, raptus est, ne malitia mutaret intellectum, &c. Itaq; valet tunc inflictio mortis, vel ad tollendam culpam, si conuertatur: vel ad illius terminationem, si non conuertatur: siquidem ob eo aufertur potestas amplius peccandi.

Articvlvs III.

¶ Vtrum occidere hominē peccatorē liceat priuatæ personæ.

Infra qua 65. ar. 1. co. & ad 2. Et 4. di. 37. qu. 2. artic. 1.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod occidere hominem peccatorem liceat priuatæ personæ: in lege enim diuina nihil illicitum mandatur. Sed Exodi 32. præcepit Moyses, Occidat vnusquisque fratrem suum, & amicum & proximum suum pro peccato vituli conflatilis: ergo etiam priuatis personis licet peccatorem occidere.

Ar. praced. ad 3.

2 ¶ Præterea; Homo propter peccatum comparatur bestijs, vt dictum † est. Sed occidere bestiam syluestrem maximè nocentem cuilibet priuatæ personæ licet: ergo & pari ratione occidere hominem peccatorem.

3 ¶ Præterea, Laudabile est, quòd homo etiā si sit priuata persona, operetur quod est vtile bono communi. Sed occisio malefactorum est vtilis bono communi, vt dictum † est: ergo laudabile est, si etiam priuatæ personæ malefactores occidant. *Arti. praced.*

Lib. 1 ca. 6. in med & c. 21. in fin. tom 5.

¶ Sed contra est, quòd August. dicit † in 1. de Ciuit. Dei: Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur: & tanto amplius, quāto sibi potestatem à Deo concessam vsurpare non timuit.

Arti. praced.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est: occidere malefactorem licitum est, in quātum ordinatur ad salutē totius communitatis. Et ideò ad illum solum pertinet, cui committitur cura communitatis conseruandæ. Sicut ad Medicum pertinet præcidere membrum putridum, quando ei commissa fuerit cura salutis totius corporis. Cura autem cōmunis boni commissa est principibus habentibus publicam autoritatem. Et ideo eis solum licet malefactores occidere, non autem priuatis personis.

Ex cap. 3. Li. 1. cap. 1. circa prin. tom 5.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd ille aliquid facit, cuius autoritate fit, vt patet per Dionys. † 12. cap. Cœlestis Hierarch. Et ideò vt August. dicit † in 1. de Ciuitate Dei, non ipse occidit qui ministerium debet iubenti, sicut adminiculum gladius est vtenti. Vnde illi qui occiderunt proximos & amicos ex mādato Domini, non hoc fecisse ipsi videntur: sed potius ille, cuius autoritate fecerunt. Sicut & miles interficit hostem autoritate principis, & minister latronem autoritate iudicis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd bestia naturaliter est distincta ab homine. Vnde super hoc non requiritur aliquod iudicium, an sit occidenda si sit syluestris: si vero sit domestica, requiritur iudicium non propter ipsam, sed propter damnum domini. Sed homo peccator non est naturaliter distinctus ab hominibus iustis. Et ideo indiget iudicio publico, vt discernatur an sit occidēdus propter salutem cōmunem.

¶ Ad tertium dicendum, quod facere aliquid ad vtilitatem communem quod nulli nocet: hoc est licitum cuilibet priuatæ personæ: sed si sit cum nocumento alterius, hoc non debet fieri, nisi secundum iudicium eius ad quem pertinet æstimare quid sit subtrahendum partibus pro salute totius.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. vnica conclusione negatiua, quam probat in argumēto, sed contra, testimonio D. August. lib. 1. de Ciuit. c. 6. dicentis: Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur, & tantò ampliùs quantò sibi potestatem à Deo non cōcessam vsurpare non timuit. Et in corpore articuli: Hac ratione nocentium hominum interfectio in tantum est licita, in quantum ad bonum commune refertur: ergo, & in quantum fit ab eo, cui cura, atque custodia boni communis est commissa: sed cura communis boni solis principibus, eorumque ministris, & non cuicunque priuatæ personæ incumbit: ergo solis principibus, & eorum ministris, & non priuatis personis est licitum maleficos interficere. Et confirmatur exēplo amputationis membri humani; quæ, quia ad bonū totius corporis semper ordinatur, tantum medico præcise incumbit, cui infirmi cura demandata est, vt secundum medicas leges illam faciat.

Explicatio Articvli.

Conclusio D. Tho certa & lumine naturali nota.

COnclusio huius articuli est certissima: vtpotè quæ non solum testimonio Pauli ad Ro. 13. probatur, dum dicit: Vis non timere potestatem? Fac bonum, & habebis laudem ex illa: Si autem malum feceris, time; non enim sine causa gladiū portat: Dei enim minister est, &c. Quibus verbis & antecedentibus à principio illius capitis ex professo declarat solis principibus, & publicis potestatibus pertinere vindictam sumere de malefactoribus; verùm etiam communi omnium Philosophorum consensu, & aperta atque euidenti ratione conuincitur. Quare nulla vnquam extitit tam agrestis, & tam barbara natio, quæ priuatis personis proprias iniurias vlciscendi copiam & facultatem fecerit. Ratio autem est: Nam si eidem ipsi, qui iniuriam passus est propriam vindictam natura commisisset, nemo esset, qui se vltra iustum & æquum non vendicasset, cùm dolor illatæ iniuriæ rationem obscurans, & affectum in rabiem trahens faceret, vt non quantum iustitia postulat, sed quantum quisque sibi vindictæ sumendum proponeret, se vindicaret. Quòd sine manifesta iniuria fieri non posse satis apertè declarat communis ac perniciosus nobilium abusus, quo honoris cæremonias eò superstitiose prosequuntur, vt pro minima iniuria hominibus mortem inferre non dubitent. Cùm ergo iustitiæ effectus non perturbato animo, sed integro atque maturo iudicio exequutioni mandari debeat, iuxta illud Deuter. 16. Iustè quod iustum est exequeris, opus fuit quàm maximè, vt non pars læsa, sed communis persona omni affectione, atque passione libera particularia crimina, iniuriasque vlcisceretur. Imo nec ipsis hominibus hoc prorsus concredi debuit, vt dicit Aristotel. 5. Ethicor. capit. 6. sed rationi legibus instructæ, quam in alteram partem flecti est impossibile. Is autem, cui hæc sententia dura & acerba videbitur, non eo tempore, quo ipse iniuria est affectus, sed quo alterum iniuria afficit, de illa sententiā proferat.

Tunc

Tunc enim certum eſt quòd iudicabit æquiſsimum, vt non hoſti ſuo, ſed reipublicæ curam gerenti modus propriæ vindictæ cõmittatur, &, vt ratio dictat, quod tibi non vis, alteri ne feceris.

¶ Eſt ergo, concluſ. huius articuli lumine naturali nota, atque certiſsima. Sed ſunt contra illam nõnulla argumenta, quæ peculiares quaſdam continent difficultates.

1 Arg. contra concluſionem D. Thom. Primum ponitur à Caietano in iſto articulo. Et eſt huiuſmodi: Cuicumque priuatæ perſonæ licitũ eſt occidere tyrannum: ergo falſo affirmatur nunquã eſſe licitum occidere malefactores priuata autoritate. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Primò teſtimonio Diui Thomæ in 2. diſtinct. quæſt. 2. articul. 2. affirmantis, quòd quando non eſt recurſus ad ſuperiorem, laudabiliter tyrannus occiditur à priuata perſona. Secundo exemplo Aiod, qui Iudicum capit. tertio valde laudatur; propterea quod Eglon Regem tyrannum priuata autoritate interfecit.

2. Argum. ¶ Secundò principaliter ſic argumentor. Maritus licitè poteſt mulierem in adulterio deprehenſam priuata autoritate interficere, vt dicitur in lege Gracchus C. ad legem Iuliam. de adult. & in lege marito. ff. eodem titulo, ergo falſum eſt dicere, quòd nũquam eſt licitum malefactores priuata autoritate interficere.

3. Argum. ¶ Tertiò. Quãdo accuſator per calumniam præualet aduerſus innocentem, vſque ad mortem: innocens iuſtè poterit illum priuata autoritate interficere, indicereque illi ſingulare certamen, vt Caietanus in ſumma verbo, duellum, & infra quæſt. 95. art. 8. affirmat, quia non habet aliud remedium: ergo aliquando eſt licitum interficere malefactores priuata autoritate.

4. Argum. Quartò eo tempore quo per iniquitatem iudicis, qui non vult cauſam diſcernere, eſt mihi occluſa omnis via ad recuperandas res meas, licitè poſſum illas per vim, aut fraudem ab iniquo poſſeſſore recuperare, & hoc non ob aliam cauſam, niſi, quia non patet alius modus, quo ſeruem me indemnem: ergo pari ratione, quando ego fuerim paſſus iniuriam, nec ab iniquo iudice queo ius meum obtinere, licitum erit mihi propria autoritate iniuriam vindicare, ſiquidem nullum aliud mihi remedium reſtat. Et ſic aliquando erit licitum malefactores priuata autoritate interficere.

Vlt. argum. ¶ Vltimò: Fingamus mulierem innocentem cum viro ſuo in lecto iacere, à quo ſcit continuo eſſe iugulãdam, quoniam maritus ad id habet paratum gladium, in hoc caſu licitum eſt vxori anteuertere fabulam, occidereque maritum propria autoritate, cùm aliud remedium ad ſaluandam vitam non habeat: ergo aliquando eſt licitum malefactorem propria autoritate interficere.

¶ Plura alia id genus poterant fieri argumenta cõtra concluſionem D. Thom. ſed hæc ſunt, quæ aliquã videntur habere difficultatem & ex quorum declaratione alia omnia ſoluere erit facillimum.

Ad 1. argum. Vnde ad primum, in quo de occiſione tyranni eſt ſermo deuenientes, aduertendum eſt, quòd tyrannus eſt duplex.

Tyrannus duplex. Vnus in ipſo iure dominij; qualis eſt ille, qui vel vi armorum, vel aliàs iniquè occupat rempublicã. Alius in modo tantum regendi, qualis eſt ille, qui cum aliàs ſit verus dominus, & verus rex, tyrannice tamen regit omnia in propriam vtilitatem conuertens, diſcordiaſque inter ſubditos, aut ſeminans, aut nutriens, vt ipſe lucretur, vel exaltetur. Quo ſuppoſito dico primo, licitum eſſe cuicunque priuatæ perſonæ primi generis tyrannum interficere propter duas cauſas. Prima: quia vim vi repellere licet. Secunda quia quando talis tyrannus rempublicam occupat, habet manifeſtum & iniuſtum bellum, cum ipſa republica; & ſic quilibet ciues, tanquam pars ipſius autoritate publica poteſt illum interficere. Et de iſto tyranno loquitur Diuus Thomas in teſtimonio adducto in argumento, de eodemque currit exemplum Aiod. Fuit enim Eglon Rex Moab: qui per iniquitatem atque vim percuſſerat Iſraël & poſſederat ciuitatem Palmarũ, vt in eodem capitulo tertio Iudicum dicitur. Et ſic iuſte Aiod tanquam pars illius reipublicæ iure naturæ potuit illum interficere. Nec hoc eſt malefactores propria, aut priuata autoritate occidere, quod Diuus Thomas in hoc articulo negat, poſſe licite fieri, ſed ſe, atque ſuam rẽpublicam defendere, quod quiſque ciuis in caſu neceſsitatis facere tenetur. Dico ſecundò nulla ratione eſſe licitum ſecundi generis tyrannum priuatæ perſonæ interficere; & contrarium dicere eſt manifeſtus error. Probatur primò ex Concilio Conſtantienſi, ſeſſione decimaquinta, vbi tanquam hæreſis damnatur ſententia eorum, qui dicunt quemlibet tyrannum licitè poſſe à quolibet ſuo ſubdito occidi, quod de eo qui per tyrannidem rempublicam regit eſſe intelligendum, communiter dicunt Doctores. Item ex Diuo Petro, Qui in prima ſua canonica, capite ſecundo, admonet Chriſtianos, ſubditos eſſe dominis non tãtum bonis, ſed etiam malis, & diſcolis. Hæc enim, inquit, eſt gratia, ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias patiens iniuſte. Quaſi diceret: Quicunque ſubditi Regibus, & quicunque ſerui dominis tenentur parere, non ſolum quando benigni, & faciles fuerint; ſed etiam quando difficiles, atque oneroſi, per iniquitatemque gubernantes. Hæc enim eſt euangelicæ gratiæ perfectio, ſi propter timorem Dei dictante conſcientia ſuſtineat quis patienter triſtia, aut grauia ſine cauſa, aut ſuo merito eiuſmodi patiens. Nã quæ erit perfectio, aut quæ ſupererogatio, quodue ſingulare præmium erit, ſi patienter ea tantum ſuſtineatis mala, quæ pro peccatis veſtris inferuntur vobis? Et propterea ſubdit: Quæ enim eſt gratia, ſi peccantes & colaphizati ſuffertis? Quibus verbis, vt videtis, tantum abeſt, vt concedat Apoſtulus facultatem ſubditis, ſuos dominos, quando in gubernatione male ſe geſſerint interficiendi, vt tamen præcipiat eis in omnibus parere, vt Euangelio ſatisfaciant. Poteſt præterea hoc ipſum probari ex ipſo nomine tyranni, quod non tantum regi, aut principi conuenit, ſed etiã cuicunque alteri aliquod dominium exercenti, ſi vel tale dominium ſibi non conuenit, aut ſi conuenit ad plura ſe extendit, quam lex ſui dominij permittit. Vnde Epiſcopus dicetur tyrannus quando, aut per vim, & violentiam obtinet Epiſcopatum, aut ſi iure poſsidet, non tamen ſecundum iura regit, & gubernat; ſed, vel exactiones vltra debitum extorquet, vel alia ſimilia exercet, quæ Epiſcopo non licent. Et eodem modo Papa poſſet eſſe tyrãnus: & maritus ſimiliter dicetur tyrannus erga vxorem, ſi non illam tanquam carnem ſuam, ſed tanquam mancipium tractauerit: Tunc ſic argumentor: Si quilibet tyrannus licitè poſſet à ſuis ſubditis occidi, ſequeretur maxima totius iuſtitiæ confuſio; quia tunc vxor poſſet occidere maritum ſuum, cum tyrãnicè in illam dominaretur. Et poſſent oues interficere ſuum paſtorem, ſiue ille eſſet vnus ſimplex parochus, ſiue Epiſcopus, ſiue Papa, ſi iſtorum aliquis tyrannicè regeret: Poſſet etiam filius interficere parentem ſi legem paternæ dominationis quoquo modo excederet: hoc autem eſt apertè falſum, vtpotè quod non ſolum viam cuilibet ſubdito ad inobedientiam, ſed etiam ad necem ſuo ſuperiori inferendam

rendam aperit: quoniam dicet illum esse tyrannum: ergo & illud, ex quo sequitur. Præterea hoc ipsum probatur: Nam quantumuis aliquis sit scelestus, & criminosus, non tamen potest iustè ab aliquo occidi, nisi ab habente potestatem, & iurisdictionem. Scelestissimus enim homo fuit Cain, qui primus sanguinem humanum fudit, fratremque occidit: & tamen, cùm timeret, ne ob sua scelera à quolibet qui illum inuenisset occideretur, dixit illi Deus: Nequaquam ità fiet: sed omnis qui occiderit Cain septuplum punietur. Quasi significans, non quemlibet habere potestatem homines, quamuis malefactores, interficiendi. Et propterea dicebat Paulus: Quis es tu, qui iudicas alienum seruum: sed subditi, non habent potestatem suos dominos, quamuis tyrannus interficiendi, si enim illam haberet esset à Deo, cum nullus habeat in aliquem potestatem, nisi illa sit desuper data: nullibi autem legitur, quod Deus subditis hanc dederit potestatem, vt absque superioris sententia possint occidere tyrannos, ergo id nulla ratione est licitum. Vltimò: Illi, qui solum sunt tyranni in modo regendi habent verum ius ad regnum, ergo non sunt illo priuandi; quo ad vsque a superiori condemnentur. Si autem non habuerint superiorem inuocandus erit Deus, qui est adiutor in opportunitatibus, & in cuius manu cor regis existit, quique propter peccata populi permittit sæpè sæpiùs tyrannos regnare. Qualiter autem se debeat habere populus quando maxima tyrannide fuerit oppressus explicat Diuus Thomas libro primo de regimine principum, capite sexto. De hac re est videndus Castro libro decimoquarto aduersus hæreses, verbo, tyrannus. Et per hæc patet solutio ad primum argumentum.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum respondetur, negando antecedēs. Maritus enim, qui vxorem in adulterio deprehensam occidit procul dubiò peccat mortaliter contra legem de non occidendo, cum priuata autoritate id faciat, & contra inauditam partem procedat, quod legi naturali repugnat. Posset enim tunc vxor multa allegare, scilicet, vel licentiam mariti, vel metum cadentem in virum constantem, vel ignorantiam inuincibilem. Et prætereà: Nam contra ius naturale est, quòd quis fungatur officio iudicis, accusatoris, & testis, quod facit maritus in illo casu. De quo videndus est Syluester, verbo, adulterium. §. vltimo. Verum est tamen, quòd quamuis maritus in tali occisione peccet, non tamen punitur lege propter grauitatem doloris, quem tunc ferre est difficillimum. Et hoc probant leges in argumento adductæ. Et si quis contra hoc argumentetur ex capite interfectores. 33. quæstione secūda, vbi Nicolaus Papa in hunc modum inquit; Interfectores suarum coniugum sine iudicio, si non addas adulterarum, quid aliud censendi sunt, quam homicidæ; quibus verbis significare videtur, interfectores suarum coniugum adulterarum non esse homicidas, alioqui impertinenter dixisset, si non addas adulterarum, & in capite admonere. eadem causa & quæstione, Stephanus Papa Astolphum, quòd vxorem suam interfecisset tanquam homicidam reprehendens, assignat pro causa, quòd eam cum alio viro rem nefariam facientem non inuenisset, vnde à contrario sensu colligi videtur, quòd homicida non esset nec reprehensione dignus, si eam cum alio viro rem nefariam facientem inuenisset. Respondeo, hæc minimè contra propositam sententiam concludere. Vnde ad capitulum interfectores, respondetur cum glossa, quòd non ideò dixit; si non addas adulterarum, quia velit significare homicidam nō esse qui adulteram, sine iudicio occidit; sed innuit, quod est homicida, qui vxorē sine iudicio occidit; maximè si adultera nō est. Vel dico secundò Papam id dixisse, habito respectu ad leges ciuiles, secūdum quas, qui vxorem in adulterio deprehensam occidit, non habetur pro homicida quo ad pœnam. Quod & significare videtur idem Papa in capite immediate sequenti, cum dicit, licitum esse secundum legem mundanam vxorem adulteram interficere, nō tamen secundum legem ecclesiasticam, Et ad caput, admonere, dico, Papam ibi non assignare pro causa homicidij, quod vxorē adulterantem non inuenit, sed pro causa huius, quod est Astulphum tam crudeliter vxorem occidisse, cum causam mortis in ea non inuenirer. Et ità illi textus non obstant, quo minùs occidere in adulterio deprehensam ante iudicis condemnationem sit peccatum mortale. Et est aduertendum, quòd antiquitus etiam licebat patri impune filiam in adulterio captam interficere, vt patet ex l. patri. & ex leg. nec in ea. ff. ad legem Iuliam. de adulterijs, & ex leg. castitati. Codice eodem titulo. Sed postea mutata est hæc lex in id, vt verberata in monasterium concluderetur, vt constat ex authen. sed hodie. Codice eodem titulo. & ista lex est nunc in vsu in Gallis, & in multis alijs prouincijs respectu mariti; nam quæ de patre loquitur iam prorsus ab vsu aboleuit. Hispani autem quantum ad vxores adulteras sequuntur legem antiquam. Non cum illo rigore, vt adultera necessaria morte damnetur, sed quod tradatur marito cum facultate, vt si velit eam interficiat. Quam legem iustam esse non est cur dubitetur. Tum, quia crimen eam pœnam mereri videtur. Tum etiam; quia Hispanorum ingenio de hac re vix aliter posset fieri satis.

¶ An autem prolata sententia iudicis contra adulteram maritus licite possit illam interficere, varietate opinionum disputatur à Doctoribus quibusdam partem negatiuam tenentibus cum gloss. in capite, interfectores, modo citato, & in sequenti. Et ratio est: Nam maritus non habet maiorem autoritatem ad vxorem occidendam post iudicis sententiam, quàm antea: sed anteà occidens peccaret mortaliter, vt modo dicebam: ergo & post. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur. Et quarto, vnde habeat maritus illam autoritatem? Non à lege veteri diuina, quæ adulteram lapidari iubebat. Tum, quia illa iam per nouam legem specialiter, quo ad cæremonialia & iudicialia reuocata est. Tum etiam, quia, si quantum ad hoc, lex vetus aliquam autoritatem præstaret: non solum posset maritus vxorem occidere, sed teneretur, quandoquidem lex illa, quæ adulteram lapidare iubebat, præceptiua erat, & quam transgredi non esset licitum; cuius tamen contrarium communiter sentiunt Doctores. Nec etiam habet autoritatem à lege noua: cum hæc nullibi iubeat, nec concedat maritis, vt vxores adulteras interficiant. Imo Christus adulteram accusatam clementissimè absoluit. Nec à lege canonica: cum hæc similiter nullibi concedat, vt maritus adulteram occidat; quin potiùs abhorreat sanguinem, virosque sanguinolentos irregulares efficiat, etiam si quemcunque iustè occidi fecerint. Nec à lege ciuili: nam hæc quantum ad hoc nihil aliud disponit, quàm quod iudex in sua sententia iubeat vxorem in adulterio deprehensam viro suo tradi, vt si velit eam interficiat, & si velit secum retineat. In hoc autem nec lex, nec iudex videntur dare marito autoritatem illam occidendi, cùm nec illi id iubeant, nec concedant, sed rem suo arbitrio committant.

An maritus licite interficiat vxorem adulteram iudicatam.

mittant. Ità, scilicet, vt si eam occidat impune id fecisse iudicetur, nec ob id pœna aliqua à iudice puniatur. Hoc autem non releuat à culpa, cùm maritus non necessitate legis, sed sua voluntate vxorem interficere sit dicendus: ergo etiam post latam iudicis sententiam peccat vxorem occidendo, sicut antea.

Sententia Autoris. ¶ Hoc tamen non obstante dico, quòd post sententiam iudicis contra adulteram latam licitè potest maritus illam occidere. Ita tenet D. Thom. in 4. distin. 37. quæstione prima: vbi dicit, non esse dubium maritum in hoc casu culpa, & pœna carere, si vxorem ex zelo iustitiæ, & non ex appetitu vindictæ occidat. Eandem etiam sententiam tenent communiter omnes Theologi. Et probatur: Maritus tunc non sua, sed publica autoritate id facit, scilicet, ex sententia, & licentia iudicis, vxorem sibi, vt si velit eam occidat, tradi iubentis. ergo occidendo nullum committit peccatum. Secundò: Si vir non posset licitè tunc vxorem occidere, sequeretur, quòd iudex peccaret tradendo illam viro, siquidem cooperaretur peccato: consequẽs autem est falsum; nam nullus conformans se iustæ legi facit peccatum: Lex autem, quæ disponit, vt vxor adultera marito tradatur interficienda iusta est, vt diximus: ergo & illud, ex quo sequitur. Item, si in casu posito maritus non licitè occideret vxorem, sequeretur, quòd ipsa se licitè posset defendere, & quod quæcunque priuata persona posset illam eripere, iuxta illud Prouerb. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem: quod intelligi debet de iis, quos non licet occidere: consequens autem est falsum, & contra communem Doctorum sententiam: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Quia quicunque inuaditur cum peccato, & sine causa potest defendi ab alio. Vltimò: Maritus tunc instituitur minister iustitiæ: ergo licitè potest vxorem occidere. Nec valet, si dicatur, quod permittitur illi vxoricidium, non vt licitè faciat, sed vt impune: nam hoc priuilegio iam fruebatur, etiam si absque iudicio in fragranti delicto illam interficeret. Cum ergo solenni forma iudicij condemnata traditur marito vxor, signum est, quòd conceditur sibi facultas, tanquam ministro iustitiæ illam licitè interficiendi. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, quòd maritus in casu occidit coniugem autoritate iudicis, iuxta ciuiles leges iudicantis. Nec obstat, quòd iudex non præcipiat marito, vt vxorem interficiat, sed id suo arbitrio relinquat. Nam dupliciter aliquis potest à iure, vel à iudice ad aliquid faciendum autoritatem habere. Scilicet, cum iussione, & præcepto iuris, aut iudicis; vel sine præcepto, & iussione. Primam autoritatem habent ministri iustitiæ. Nam iudices tenentur iuxta leges iudicare & executores similiter; quales sunt speculatores, & lictores, iuxta mandatum iudicis, quod iudicatum fuerit tenentur executioni mandare. Secundam autem autoritatem, cum libertate habent mariti ad occidendum vxores adulteras. Qui etiam dicuntur ministri iustitiæ, quanuis liberi & voluntarij; quales multi inueniuntur in iure. Nam sic sacerdos à Curato licentiatus, habet autoritatem sine iussione, & præceptione ad pœnitentes in confessione audiendum, si velit, & ad eosdem absoluendum, si velit. Et sic etiam multi iudices delegati habent autoritatem ad excommunicandum, si velint, etiam si id facere non teneantur; non tamen propterea negandi sunt id facere autoritate legis. Et ità quanuis relinquatur in voluntate mariti, vt si velit vxorem adulteram occidat, non tamen hoc impedit, quo minus iuris, aut iudicis ad eam occidendam autoritatem habere dicatur. Et hæc de secundo argumento principali contra conclusionem Diui Thomæ factum, dicta sufficiant.

Ad 3 argum. ¶ Ad tertium argumentum Caietanus in locis in argumento adductis respondere videtur, concedendo quòd, innocens licitè potest accusatorem per calumniam vsque ad mortem præualentem interficere, eumque prouocare ad singulare certamen. Nam cum accusator tunc iniustè innocentem aggrediatur gladio materiali iudicis, & quicunque inuasus gladio licitè possit etiam cum morte aggressoris se defendere, fit, vt licitè etiam tunc possit innocens in propriam defensionem accusatorem interficere. Sed hæc sententia est apertè falsa. Primò: Nam ex ea sequeretur, quòd qui accusaret innocentem bona fide ex ignorantia inuincibili, licitè posset ab eo interfici in propriam defensionem: Consequens autem est falsum & contra rectam rationem; nam sic esset maxima perturbatio in republica: & vnusquisque suum accusatorem interficeret, dicens, se ab eo iniuste accusari, quod est absurdum: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Si quis inuaderet me bona fide ex ignorantia inuincibili, ego licitè possem illum interficere in meam defensionem: sed accusans ingreditur innocentem gladio materiali iudicis, secundum Caietanum: ergo etiam si ex ignorantia inuincibili id faciat licitè poterit ab innocenti interfici. Secundo: Quando Dominus mittit seruum ad me interficiendum, quanuis sit licitum occidere seruum me inuadentem, non tamen est licitum occidere dominum domi manentem, vt omnes concedũt: ergo pari ratione, quanuis accusator occidat me per iudicem, non erit licitum occidere illum domi manentem. Vltimò: Si sententia Caietani esset vera, sequeretur, quòd si quis per calumniam me accusando esset causa, quòd ego conijcerer in carcerem, aut quod perderem bona mea, liceret mihi illum occidere: consequens autem est plusquam falsum: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam, si quis per vim priuata autoritate me conijceret in carcerem, aut acciperet bona mea, licitè possem illum interficere in meam defensionem; & secundum Caietanum accusator tunc infert vim. Sed de hoc plura dicemus articulo septimo huius quæstionis, cùm de occisione inuasoris in propriam defensionem fuerit sermo. Vnde ad argumentum respondetur, negando antecedens: sed debet innocens in eo casu ex necessitate mori, sicut & quando probatur nocens secundum allegata & probata.

Ad vlt. argu. ¶ Ad quartum argumentum respondetur, concessa maiori, atque minori, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam qui res proprias ab iniquo possessore accipit, solum sumit id, quod sibi ex iustitia debetur; estque ius suum certum & determinatum: nec ex hoc magna sequitur perturbatio in republica. At verò, qui vindicat iniuriam propria autoritate vltra hoc, quod vsurpat publicum iudicium, accipit id, quod non sibi ex iustitia debetur, cùm nullus teneatur pœnam soluere ante iudicis condemnationẽ. Præterquàm quod huiusmodi vindicationes in magnam cederent perturbationem reipublicæ. Ad vltimum respondetur, quod si illa occisio mariti ab vxore facta fuerit defensio, licita erit, secus autem si fuerit aggressio. Quid autem requiratur ad hoc, vt alicuius occisio dicatur facta in propriam defensionem explicabimus infra articulo septimo huius quæstionis. Vltra hæc solet hîc constitui aliud argumentum desumptum ex facto Moysi Exod. 2. qui propria autoritate videtur interfecisse Ægyptium, & tamen eius factum

non

non solum excusatur à culpa, sed etiam laudatur à sanctis. Cæterùm de hoc iam nos diximus supra q. 60. artic. 6. circa solutio. ad 3.

Explicatur locus Exo. ca. 32. ¶ In primo argumento huius articuli obiicit D. Thom. contra suam conclusionem testimonium illud Exod. capit. 32. Vnusquisque fratrem suum amicum, & proximum occidat, quo filijs Leui post vituli conflationem in pœnam delicti præcepit, vt vindictam sumerent de filijs Israël. Circa quod est aduertendum, quòd cum Moyses legitimus esset iudex loco Dei constitutus ad nefandam illam vituli conflati idololatriam vlciscendam, & tanta esset futura cędes, nempe, triginta trium millium, necesse habuit plures instituere executores ministros: & tales fuerunt omnes illi, quibus præceptum imposuit, vt vnusquisque fratrem suum, amicum, & proximum occideret. Vnde isti non propria autoritate, sed autoritate præcipientis sunt dicendi homines illos interfecisse; sicut & miles, qui autoritate principis occidit hostes in bello, & minister latronem autoritate iudicis. Dum enim quispiam per ministerium, quod iubenti debet, facit, non ipse propriè facit, sed alter, qui iubet, vt dicunt Diuus Augustinus libro primo de Ciuit. capite primo, statim in princip. & Diuus Dionysius de cœlesti Hierarch. capit. 12. Quod autem dicit, Vnusquisque fratrem suum amicum, & proximum occidat, non est intelligendum, quòd temerè ac promiscuè præceperit; vt quilibet quemlibet occideret, esset enim turbulenta Andabatarum pugna; sed maturo consilio condemnatis illis, qui patrati sceleris fuerant in culpa, qui quidem erant numero multi, numerosam etiã ministrorum copiam ad id destinauit; quibus ideo necessarium fuit, vt, frater fratrem, & amicus amicum occideret: Nonnulli affirmant, quòd fratres eo loco appellantur non illi, qui sunt eodem parente geniti, sed qui sunt ex eodem populo. Quod ex eodem textu colligi videtur. Dicitur enim, quòd congregatis ad Moysen omnibus filijs Leui dixit eis: Ite & redite de porta vsque ad portam per medium Castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum & proximum suum, feceruntque filij Leui iuxta sermonem Moysi. Cecideruntque in die illa quasi triginta tria milliã hominum. Quibus verbis significari videtur, nullum de tribu Leui fuisse interfectum. Et cùm contingere non posset, vt qui erant ex eodem parente geniti ad diuersas tribus pertinerent, & soli filij Leui dicantur interfectores, fit, vt nullus eorum potuerit germanum fratrem interficere. Sed dicebantur fratres occidere ea solum ratione; quia hominibus ex eodem populo assumptis mortem inferebant. Hæc tamen sententia mihi non placet. Vnde verius æstimo, quòd fratres eo loco appellantur, non solum illi, qui erant eiusdem populi, sed etiam illi, qui erant geniti ex eodem patre; & quod vere fratrem occidit. Quod ex eodem textu probatur. Post factam enim interfectionem dixit Moyses: Consecrastis manus vestras hodie domino, scilicet, faciendo vindictã zelo Dei, vnusquisque in filio, & fratre suo. Quibus verbis aperiè significatur, aliquos de Leuitis fuisse tũc interfectos, tanquam transgressores in peccato vituli. Et quod dicitur; Congregati sunt ad Moysen omnes filij Leui, est intelligendum iuxta vsitatum modum loquendi, quo maior pars accipitur pro toto, vel è contra. Qua ratione dicimus, totum collegium facere, quod maior pars facit. Sacra enim scriptura frequentissimè vtitur modis loquendi inter homines vsitatis. Sic Iudicum 20. dicitur: Congregati sunt omnes filij Israël, quasi vir vnus; & tamen non fuerũt ibi visi Iabes Galaad, vt ibidem subditur capit. 21.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco pro complemento huius articuli, dato, quòd nullus priuata autoritate potest malefactores interficere, vtrum possit princeps, vel respublica priuatis personis facultatem concedere, vt per seipsos malefactores occidant? Et pro parte affirmatiua est argumentum: Sæpèsæpiùs id faciunt princeps & respublica, nec tamẽ propterea reprehenduntur, aut aliquam videntur facere iniustitiã: ergo id est licitum. Et confirmatur: Eo ipso, quòd priuata persona talem habet facultatem, est iam quasi minister iustitiæ, publicaque autoritate occidit hominem: sed nulla est iniquitas, quod princeps, vel respublica ministris committat malefactorum interfectionem: ergo. Vltimò impertinens est, quod in puniendis malefactoribus hæc, vel illæ obseruentur cęremoniæ: ergo poterit princeps, vel respublica cuicunque priuatæ personæ facere facultatem, vt malefactores interficiat. Ad explicationem tamen difficultatis sit prima conclusio: Nec princeps, nec respublica possunt facere alicui facultatem, vt alterum occidat, antequam de peccato iuridicè conuincatur, pro illoque ad mortem damnetur. Probatur: Nam est contra ius naturæ, vt contra inauditam partem, indictaque causa sententia proferatur; & sic quilibet quantumuis perniciosus audiendus erit. Propter quod dicebat Iudea, Actorum capit. 25. Non est consuetudo Romanis condemnare aliquem hominem, priùs quam is, qui accusatur præsentes habeat accusatores, locumq; defendendi accipiat, ad abluenda crimina, quæ ei obiiciuntur. Secundò: Ea natura rei non conuenit reipublicæ, & bono publico, vt talis facultas priuatæ personæ fiat: orirentur enim ex illa grauissima scandala, & inconuenientia; cùm posset talis condemnatus amicos, & consanguineos in suam defensionem conuocare: ergo nec rex nec respublica potest talem facultatem concedere. Probo consequentiam: Nam autoritas regis, & cuiuscũque alterius potestatis semper debet ad bonum commune ordinari. *Dubium.* *1. Conclus.*

2. Conclus. ¶ Secunda conclusio: Postquam aliquis iustè ad mortem est damnatus, licitè potest princeps, vel respublica cuicunque priuatæ personæ dare facultatem, vt illum occidat. Ità solitus erat dicere Magister Victoria super istum articulum. Quam sententiam tenet Syluester, verbo, assasinus. §. 1. & verbo, homicidium. 1. §. 7. dicto 6. & Angelus, verbo, homicidium. 1. §. 6. Et probatur argumentis pro parte affirmatiua factis. Non est tamen hoc faciendum frequenter, nisi ob grauissimam, & vrgentissimam causam.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm occidere malefactores liceat clericis?

AD quartum sic proceditur. Videtur, quòd occidere malefactores liceat clericis. Clerici enim præcipuè debent implere, quod Apostolus dicit primo ad Corinth. 4. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Per quod nobis indicitur, vt Deum & sanctos eius imitemur. Sed ipse Deus, quem colimus, occidit malefactores: secundum illud Psalmi 135. Qui percussit Ægytum cum primogenitis eorum. Moyses etiam à Leuitis fecit interfici *Infr. q. 70. ar. 1. ad 3. Et 4. d. 25. q. 2. a. 2. quæst. 2.*

vigìnti

viginti tria millia hominum, propter adorationem vituli: vt habetur Exodi 32. Et Phinees sacerdos interfecit Israelitem cum Madianitide coeuntem, vt habetur Numeri 25. Samuel etiam interfecit Agag Regem Amalec, & Elias sacerdotes Baal, & Matathias eum qui ad sacrificandum accesserat: & in nouo testamento Petrus Ananiam & Saphirã: ergo videtur, quòd etiam clericis liceat occidere malefactores.

2 ¶ Prætereà, Potestas spiritualis est maior, quam temporalis & Deo coniunctior. Sed potestas temporalis licitè malefactores occidit tanquam Dei minister, vt dicitur Roman. 13. ergo multo magis clerici, qui sunt Dei ministri, spiritualem potestatem habentes, licitè possunt malefactores occidere.

3 ¶ Prætereà, Quicunque licitè suscipit aliquod officium, licitè potest ea, quæ ad officium illud pertinent, exercere. Sed officium principis terræ est malefactores occidere: vt dictum † est: ergo clerici qui sunt terrarum principes, licitè possunt occidere malefactores. *Art. præce.*

¶ Sed contra est, quòd dicitur 1. ad Timot. 3. Oportet episcopum sine crimine esse, non vinolentum, non percussorem.

¶ Respondeo dicendum, quòd non licet clericis occidere, duplici ratione. Primo quidem, quia sunt electi ad altaris ministerium in quo repræsentatur passio Christi occisi: qui cum percuteretur, non repercutiebat, vt dicitur 1. Petri. 2. Et ideò non competit, vt clerici sint percussores, aut occisores. Debent enim ministri suum dominum imitari, secundum illud Ecclesiast. 10. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Alia ratio est, quia clericis committitur ministerium nouæ legis, in qua non determinatur pœna occisionis, vel mutilationis corporalis: Et ideò vt sint idonei ministri noui testamenti, debent à talibus abstinere.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Deus vniuersaliter in omnibus operatur quæ recta sunt, in vnoquoque tamen secundum eius congruentiam. Et ideò vnusquisque debet Deum imitari in hoc, quod sibi specialiter congruit. Vnde licet Deus corporaliter malefactores occidat, non tamen oportet quod omnes in hoc eum imitentur. Petrus autem non propria autoritate vel manu Ananiam & Saphiram interfecit, sed magis diuinam sententiam de eorum morte promulgauit. Sacerdotes autem vel Leuitæ veteris testamenti erant ministri veteris legis, secundum quam pœnæ corporales infligebantur. Et ideo etiam eis occidere propria manu congruebat.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ministerium clericorum est in melioribus ordinatum, quàm sint corporales occisiones, scilicet, in his quæ pertinent ad spiritualem salutem. Et ideò non congruit eis, quòd minoribus se ingerant.

¶ Ad tertium dicendum, quòd prælati ecclesiarum accipiunt officia principum terræ, non vt ipsi iudicium sanguinis exerceant per seipsos, sed quòd eorum autoritate per alios exerceatur.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Th. vnica conclusione negatiua, quam probat in argumento, sed contrà, ex illo Paul. 1. ad Tim. 3. Oportet episcopum sine crimine esse; non vinolentum, non percussorem, &c. Et in corpore articuli duplici ratione. Prima desumitur ex repræsentatione. Consecrantur enim clerici altaris ministerio, in quo iugis fit passionis Christi memoria. Qui cùm in ara Crucis occideretur percussus non percutiebat, vt dicit D. Petrus. 1. sua canonica. cap. 2. Et sic ad Christi imitationem conueniens est, vt clerici non sint percussores. Secundum enim iudicem populi, sic & eius ministri, vt habetur Eccles. c. 10. Secunda ratio desumitur ex conuenientia. Cum enim clericis committatur ministerium nouæ legis, in qua nulla occisionis, vel mutilationis pœna decernitur, fit, vt non possint esse idonei ministri noui testamenti, nisi à talibus abstineant.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendum est, quòd in eo non est sermo de clericis occidentibus malefactores propria autoritate. De his enim certum est, quòd peccant tantò grauiùs, quam cæteri homines, quantò clerici propter sui status perfectionem debent magis à propriarum iniuriarum vindicatione abstinere. De quo diximus articulo præcedenti. Sed loquimur de clericis habentibus iurisdictionem secularem, vel ordinariam, vel delegatam. Et de illis quærimus, an liceat eis, vel tanquam dominis, vel tanquam iudicibus ad id designatis, publica autoritate malefactores interficere? Ad quod D. Thom. breuiter, & clarè respondet vnica conclusione negatiua; quæ certissima est, vtpote quæ clare atque manifeste ponitur in iure. Sic enim habetur in ca. neminem, & in ca. Episcopum. 45. d. & in cap. sententiam, & in ca. clericis. extra, ne clerici, vel monachi, & in cap. sæpe, & in cap. his, quibus, & in cap. sententiam sanguinis. 23. q. 8. Idem etiam habetur de clerico percussore per multa capita. Sed dubium est de iure, quo huiusmodi malefactorum interfectiones clericis interdicuntur. In qua re, vt certa ab incertis separemus dico primò, certum esse, quòd hæc prohibitio non est de iure naturali. Nulli enim naturali iuri repugnat, quòd Episcopus malefactores sibi subditos morte afficiat. Secundo etiam est certum, quòd est de iure humano positiuo. Sic enim habetur expresse in capitibus modò citatis? *Conclus. D. Thomæ certa.*

Sed est dubium, vtrùm sit de iure diuino positiuo? Et pro parte affirmatiua est argumentum, ex Paulo 1. ad Timotheum, cap. 3. dicente, oportet episcopum irreprehensibilem esse, non vinolentum, non percussorem, &c. Quibus verbis significare videtur ex iure diuino Episcopis conuenire, quod neminem interficiant. Item secundo: Christus dominus nullam temporalem potestatem in homines exercuit, malefactores interficiendo: ergo nec eius ministri id possunt efficere ex iure diuino. Probo consequentiam: Nam ministri Christi non habent maiorem potestatem, quam quæ ab ipso fuit tradita. *Dubium.* *1. Argu.* *2. Argu.*

¶ His tamen non obstantibus dico, non esse de iure diuino positiuo, quod episcopi, vel alij clerici malefactores publica autoritate non interficiant. Quod probatur primo: Nam talis prohibitio nullibi ex iure diuino legitur facta, nec testimonium adductum ex Paulo 1. ad Timot. cap. 3. contrarium probat, vt modo diximus. Et præterea, quia si ex iure diuino clerici essent prohibiti malefactores interficere, sequeretur, quòd nulla ratione Papa posset super hoc dispensare; hoc autem est absurdum: nam vt communiter dicunt Doctores, bene potest clericus ex summi Pontificis dispensatione in causa sanguinis iudex sedere, aut vero militare: ergo & illud ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam in iure diuino Papa dispensare nō potest. Vltimò Papa per seipsum multos malefactores interficere præcipit; nec tamen propterea male audit apud homines: ergo non est prohibitum iure diuino, quod clerici malefactores interficiant. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: quia præcepta diuina, quæ clericos obligant, multò magis debent ipsum summum Pontificem, tanquam superiorem, & quem maior decet sanctitudo, obligare.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentū in contrarium factum respondetur, quòd verba illa Pauli non ideo ponuntur, vt inhibeat clericis, ne tanquam publicæ potestates malefactores occidant: sed ne tanquam priuatæ personæ sint percussores. Quod inde colligitur, quod sub vno, & eodem contextu sermonis dicit, oportere episcopum irreprehensibilē esse, sobrium, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorē, non vinolentum, non percussorem, non litigiosum, non cupidum; sed suæ domui bene præpositum, filios habentē subditos, &c. Quasi diceret, oportere eum, qui in Episcopum, aut in quemlibet alium sacerdotem est eligendus, talis esse vitæ, vt nihil reprehensione dignum aduersus ipsum iure ac meritò obiici possit. Sed sit sobrius, morum grauitate ornatus, prudens in agendis, conuersatione & aspectu pudicus, hospitum, ac peregrinorum susceptor, & pauperum prouisor. Non sit autem multo vino deditus, nec percussor, hoc est, contentionum amator, nec turpe sectans lucrum, aut auarus, &c. quæ omnia ad personam eligendam in particulari spectant, nec de peccatorum occisione publica autoritate fienda aliquam mentionem facit Apostolus. Ex quo infertur perperam à D. Thoma in argumento, sed contra, locum illum fuisse adductum ad probandum, quod clericis non est licitum publica autoritate malefactores interficere. Nisi forte dicamus, quòd illum non adduxit, tanquam conuenientem legem, quæ prohibeat, ne clerici in causa sanguinis iudices existant, sed solum per modum consequentiæ atque exempli. Ac si diceret, quòd cùm Apostolus præceperit, ne illi in Episcopos, & sacerdores eligantur qui fuerint percussores, meritò Ecclesia cauit, vt clerici ab omni prorsus abstineant percussione, tam priuata, quàm publica autoritate facta. Et sic solum erit de iure positiuo talis prohibitio, qua omnes clerici in vniuersum comprehenduntur, siue sint sacris initiati, siue in minoribus constituti. Quamuis sit differentia. Nam sacris initiati, exercentes causam sanguinis, peccant mortaliter: at verò illi, qui solum sunt in minoribus constituti non peccant mortaliter: quia tales ordines sacri non sunt: sed tantum venialiter. Super vtrisque tamen poterit summus Pontifex facile dispensare, tanquam super iure merè positiuo. Si quis autem quærat, vnde habuerit ortum, quòd Ecclesia talem clericis fecerit prohibitionem, respondeo, quòd habuit ortum: tum ex Paulo dicente, quòd nullus militās Deo, debet se implicare sæcularibus negotiis: tum etiam ex veteri testamento. Dicitur enim de Dauid. 1. Paralip. capitulo 28. quòd cum cogitasset ædificare domum, in qua requiesceret arca fœderis, & ad eam ædificandam omnia præparasset, dixit Dominus ad illum; Non ædificabis domum nomini meo, eò quòd sis vir bellator, & sanguinem fuderis. Quasi significans, non futuros idoneos ministros Ecclesiæ, qui fuerint interfectores. Quod & in noua lege multo conuenientius fuit interdictum, tam propter repræsentationem, quàm propter conuenientiam, vt autor est D. Thom. in hoc articulo. De qua re videndus est Maior in 4. distinct. 15. qui bene illam versat, atque ostendit, hanc etiam consuetudinem in Ecclesia Gentilium fuisse obseruatam.

¶ Ad secundum argumentum in quo ex eo, quòd Christus sæcularem potestatem iudicandi non assumpsit, sed tantum spiritualem, colligitur, quòd nec clerici, qui sunt Christi ministri, poterunt eandem sæcularem potestatem exercere, respondeo, illam argumentationem solum conuincere, quòd potestas Ecclesiastica, qua ratione spiritualis est ad iudicia sæcularia ferenda, se extendere non potest, nisi quatenus habet ordinem ad finem spiritualem. Cum hoc tamen stat, quòd clerici possint esse principum secularium ministri, eorumque nomine nocentium sanguinem effundere; quod ecclesia omnino interdicit. Imò stare posset, quòd Episcopi omnes illos interficerent, qui finem supernaturalem quoquo modo perturbarent; quod tamen per seipsos ex Ecclesiæ prohibitione facere non possunt. Relinquitur ergo esse de iure merè positiuo, quòd Episcopi, aut clerici publica autoritate malefactores interficere non possint. Si quando autem contingat, prælatum ecclesiasticum habere iurisdictionem temporalem, suoque officiali iniungere, vt supra aliquo maleficio inquirat, & iustitiam exequatur, & ipse officialis mandatum exequens aliquem interficiat, immunis erit talis prælatus ab omni culpa, & ab omni pœna. Dicitur enim in capit. Episcopus ne clerici, vel monachi libro 6. quòd licet clericis non liceat causas sanguinis agere, eas tamen cum iurisdictionem habent temporalem, debent & possint metu irregularitatis cessante alijs delegare. Vide ibi. *Ad 2. arg.*

Sed est difficultas, quænam sint pœnæ, quibus clerici percussores ex iure subduntur. Ad quod breuiter dico, quòd omnes occisores, & mutilatores siue post ordines sacros susceptos, siue ante id fecerint, ex iure canonico fiunt irregulares, hoc est, inhabiles ad ecclesiastici ordinis susceptionem, & ad iam suscepti executionem? Est enim irregularitas, vt ex plurium Doctorum sententia colligit Couarruuias in relectione, de homicidio. p. 1. numero 1. Canonicum impedimentum, ex facto, seu defectu proueniens, quo quis prohibetur ad ecclesiasticos ordines promoueri, & in eisdem ministrare. Hoc statutum habetur in cap. Episcopum. 41. dist. & in cap. aliquantos. dist. 51. & in capitulo 1. & in capitu. clerici. & in capitulo quicunque 23. quæstio. 8. & in capit. de cætero. & in capitu. ad audientiam, de homicidio voluntario, & in multis alijs locis. Ad cuius intelligentiam aduertendum est primò, quòd, quamuis in iure canonico sæpe dicatur, omnes percussores deferentesque arma esse irregulares, commu- *Dubium de pœnis quibus clerici percussores subiiciuntur.*

niter tamen intelligunt Doctores tali prohibitione solum comprehendi eos qui fuerint, vel occisores, vel mutilatores. Vnde Panormitanus in capitulo 1. qui clerici, vel vouen. affirmat solã sanguinis effusionem non inducere irregularitatem. Quam etiam sententiam sequitur Glossa supra clementinam vnicam de homicidio voluntario. Imo ipse textus hoc asserit, cum dicat, eum tantum, qui occidit, aut mutilat esse irregularem. Ex quo infero primò esse latissimũ discrimen inter excommunicationem, & irregularitatem, quantum ad illum, qui manus violentas inijcit in clericum. Nam quicumq; percutit clericum, etiam si illum nec occidat, nec mutilet, nec vero sanguinem fundat, erit excommunicatus, iuxta canonem, Si quis suadente diabolo. At verò ad hoc, vt talis percussor sit irregularis, opus erit, vel quòd sit occisor, vel mutilator. Infero secundo quòd omne homicidium, & omnis mutilatio, etiam si fiat citra sanguinis effusionem, erit inductiuum irregularitatis. Ita enim habetur expresse in iure.

Discrimen inter excommunicationem & irregularitatem.

¶ Secundo est aduertendum, quòd ad hoc, vt hæc irregularitas incurratur non est necessarium, quòd actus, per quem inducitur, sit peccatum; sed satis erit, quod sit occisio, vel mutilatio voluntaria, etiam si per virtutem fuerit facta. Iudex enim, & ministri iustitiæ malefactores interficientes iure fiunt irregulares; & tamen certum est, eos in tali occisione nõ peccare, sed potius mereri, cum sit actus iustitiæ. Dixi, sufficere occisionem, aut mutilationem voluntariam. Nam per illam, quæ inuoluntaria fuerit irregularitas non incurritur, vt de homicidio casuali in articulo 8. sumus dicturi. Ex quo fit, vt infans occidens, nisi doli sit capax irregularitatem non incurrat, vt notant Panormitanus in capit. 1. de delictis puerorum, & Ioannes Andreas ibidem, & idem est dicendum de furioso vt colligitur ex Clementina, si furiosus, de homicidio. Pro quo facit lex 1. C. de falsa moneta.

Irregularitas incurritur per actum virtutis.

¶ Tertiò est aduertendum, quòd ad irregularitatem ex homicidio, vel mutilatione incurrendam, semper est necessarium, quod factum interueniat. Quantumcunque enim quis ex deliberata voluntate decreuerit hominem occidere, etiam si ea ex causa cum telo armatus insidias illi intẽderit, dummodo ipsum nec occiderit, nec membrum ei amputauerit, non incurrit irregularitatem. Lex enim promotionis factum requirit, vt dicitur in capitulo vlt. 15. quæstione 1. Pro quo etiam facit tex. in cap. sicut 32. quæst. 2. & in cap. cogitationis. de pœnitẽtia, dist. 1. Dico requiri factum, vel proprium, vel alienum, in quo quis, vel mandato, vel cõsilio, vel promissione, vel cooperatione, vel animatione, vel auxiliatione participat: quicunque enim quoquo modo occisionis, vel mutilationis causa existit, irregularitatem incurrit, vt rectè docet Syluester verbo homicidiũ. 3. §. 5. De hac re videndus est Couarruuias in relectione de homicidio parte 2. num. . Soto li. 5. de inst. q. 1. art. 4. dic. 1. quòd qui effundit semen in ecclesia eodẽ modo est irregularis, ac ille, qui hominẽ interficit. Sed certe talis pœna in toto iure non inuenitur, nec eius meminit Syluester, verbo irregularitas, dum casus pro quibus in iure irregularitas est imposita, recenseret. Nunquam autem irregularitas incurritur, nisi in casibus iure expressis, vt habetur in cap. is qui. de sententia excommunicationis, libro 6.

Quid requiritur vt irregularitas incurratur ex homicidio vel mutilatione.

Sunt autem notandæ duæ regulæ valdè necessariæ circa irregularitatem, tam ex homicidio, quàm ex quacunq; alia causa prouenientem. Prima est, quòd nullus Iudex, Magister, aut Doctor debet in dubio aliquem irregularem iudicare, vt constat de pœnitentia dist. 1 §. pen. Secunda regula est, quòd quilibet in dubio debet se irregularem reputare, vt dicitur in cap. ad audientiam, eodem titulo. Itaque ad hoc, vt quis irregularis iudicetur, aut condemnetur nullum debet esse dubium, an irregularitatem incurrerit. Vt autem quis ad ecclesiasticos ordines non promoueatur, neque in eis administret (nisi præuia dispensatione) etiam in dubio debet se reputare irregularem ne fortè periculo peccandi se exponat. Has regulas constituit Hostiensis in dicto capi. ad audientiam. Ex quo infertur, quod in foro contentioso, vbi agitur ad pœnam, non debet quis in dubio irregularis reputari. In foro autem animæ, in quo de pœnitentia salutari imponenda agitur, secus erit faciendum.

Regulæ notãdæ circa irregularitatem.

In solutione ad tertium argumentum dicit D. Tho. quòd quando prælati ecclesiastici accipiunt officia principum terræ, non illa accipiunt, vt ipsi per seipsos iudicium sanguinis exerceant, sed, vt id eorum autoritate per alios exerceatur. Circa quod est aduertendum, quòd coniunctio dominij temporalis cum spirituali in Episcopis, & alijs prælatis ecclesiasticis, non æquam, quãtum ad vtrumque, reddit in illis conditionem, vt possint scilicet, & tanquam prælati, omnia illius officij, & tanquam domini, omnia illius dominij, ac si solum essent domini, exercere. Certum est enim, quòd Episcopus, qui etiam est dominus temporalis, non potest exercere iudicium sanguinis, nec bellare: quæ tamen licite posset si tantum esset dominus temporale. Dominium enim temporale ita tunc ab spirituali modificatur, vt quæcunque dedecent prælatum, dedeceant etiam & dominum, qui simul est prælatus, & dominus. Et merito quidem: nam nobilius semper debet trahere ad se ignobilius. Ex quo etiam infertur, quòd nec licebit huiusmodi prælatis, & dominis vacare venationibus, aut alijs, quæ clericis & prælatis sunt prohibita. Eadem enim est ratio quo ad esse licitum, vel illicitum in omnibus, quamuis fortè non sit eadem pœna.

Nota circa solutionem ad 3. D. Tho.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum liceat alicui occidere seipsum.

AD quintum sic proceditur. Videtur quòd alicui liceat seipsum occidere. Homicidium enim est peccatum, in quantum iustitiæ contrariatur. Sed nullus potest sibi ipsi iniustitiam facere: vt probatur in 5. Ethicorum†, ergo nullus peccat occidendo seipsum.

Suprà qu. 59. art 3. ad 2 & infrà. q. 124. art. 2 ad 2. Et 3. q. 47. art. 6. ad 3. Et 4 dis. 40. qu. 1. art. 3. q. 2. ad 6. Et Heb. 11. le. 7. co. 1.

2 ¶ Prætetea, Occidere malefactores licet habenti publicam potestatem. Sed quandoque ille, qui habet publicam potestatem est malefactor, ergo licet occidere seipsum.

3 ¶ Præterea, Licitum est, quòd aliquis spõtaneè minus periculum subeat, vt maius periculum vitet: sicut licitum est, quod aliquis etiam sibi ipsi amputet membrum putridum, vt totum corpus saluetur. Sed quãdoque aliquis per occisionem suiipsius vitat maius malum, vel miseram vitam vel turpitudinem alicuius peccati: ergo licet alicui occidere seipsum.

4 ¶ Præterea, Samson seipsum interfecit: vt habetur Iudicum 16. qui tamen connumeratur inter sanctos: vt patet Hebr. 11. ergo licitum

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. vnica conclusione, quæ talis eſt: Occidere ſeipſum eſt grauiſsimum peccatum mortale. Quam probat in argumento, ſed contra ea D. Aug. li. 1. de Ciuitate cap. 2. dicente, quòd illo præcepto, Non occides, non ſolum prohibetur alterius mors, ſed etiã propria. Et in corpore articuli triplici ratione. Prima eſt: Homo ſeipſum occidens, non ſolum facit contra inclinationem naturalem, qua vnaquæq; res ſuam appetit conſeruationem; ſed etiã contra charitatẽ, qua quilibet debet ſeipſum diligere: ergo cõmittit grauiſsimum peccatum mortale. Secunda: Qui ſeipſum occidit, facit iniuriam rei publicæ, vt dicit Ariſt. li. 5. Ethi. cap. vltimo: tollit enim partem reipublicæ, cum quilibet homo ſit pars. Tertia. Vita humana eſt donum quoddam diuinum, cuius dominiũ manet penes ipſum Deum: ergo qui illam à ſe aufert facit iniuriam Deo, non minus, quam ille, qui interficit alienum ſeruum, vel vſurpat iudicium de re ſibi non commiſſa; atque ex conſequenti peccat grauiſsimè.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius articuli eſt grauiſsima, & in qua explicanda operæ pretium erit, vt multa dicamus. In quibus rectũ ordinem ſeruabimus ſi prius de veritate concluſionis; poſtea autẽ de rationibus, quibus D. Tho. illam probat, fecerimus ſermonem. Ad primũ igitur deuenientes, eſt prima difficultas: vtrum concluſio D. Thomæ vera ſit. *Dubium de veritate conclu. D. Tho. 1. Arg.* Et pro parte negatiua argumentor primo: Nullus ſciens, & volens poteſt ſe occidere: ergo concluſio D. Tho. præſupponit falſum, nempe quod poſsit inueniri delictum occiſionis ſui ipſius. Conſequẽtia eſt nota, & antecedens probatur: Voluntas non poteſt ferri, niſi in bonum, quod Ariſt. affirmat li. 3. de anima. & in præſenti ſupponitur tanquam verum; ſed nõ eſſe, aut deſinere eſſe nullam habet rationem boni: ergo nullus ſciens, & volens, poteſt interficere ſeipſum. Nec obſtat ſi dicant, quòd cum anima ſit immortalis, non deſinit eſſe, ſaltem quantum ad meliorem partẽ ſui, qui ſe interficit. Nam ad minus probat argumentum, quòd qui non haberet ſpem alterius vitæ, non poſſet ſeipſum interficere, quod D. Tho. negaret. Et cõfirmatur: Impoſsibile eſt, quòd aliquis nolit eſſe beatus, vt latè probat D. Aug. li. 17. de Ciuitate. c. 7. ſed qui vult non eſſe non vult eſſe beatus, cum qui non eſt, beatus eſſe non poſsit: ergo nullus eſt, qui velit non eſſe; atque ex conſequenti nec ſe interficere.

2. Argum. ¶ Secundo. Qui ſeipſum interficit, nulli facit iniuriam: ergo non peccat mortaliter. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Et primò, quòd non faciat iniuriam ſibi, eſt res manifeſta, cum volens patiatur, & ſcienti, & volẽti non fiat iniuria. Sed, quòd nec etiam faciat iniuriã reipublicæ, quod D. Tho. affirmat in hoc articulo, probatur. Primò: Nam qui ſe occidit, aut mu lat, nihil tenetur reipublicæ reſtituere; quod non eſſ ſi in tali occiſione, aut mutilatione aliquam illi faceret iniuriam: ergo. Item: ſi occidens ob id peccaret mortaliter, quia facit iniuriã reipublicæ; ſequeretur, quòd qui ſaltem bona venia reipublicæ, vel adeptis licentiam à republica (ſicut mos fuit apud aliquas nationes) ſe interficerent, non peccarent: hoc autem D. Tho. non concedit; ergo ſe occidens nullam facit iniuriam reipublicæ. Et confirmatur: Qui bona temporalia volens perderet, nec ſibi, nec reipublicæ aliquam faceret iniuriã: ſed nõ minus res tẽporales ſunt reipublicæ, quam hominis vita, imò multo plus: ergo nec qui ſe interficit, facit ſibi, aut reipublicæ iniuriã.

¶ Tertio principaliter ſic argumentor: Licitum eſt *3. Argu.* vnicuiq; non ſe defendere à latrone inuadente, quando vitam propriã aliter, quam alterũ occidendo tueri non poteſt, vt cõmuniter dicũt Doctores: ergo etiam erit licitum ſe interficere. Probo conſequentiã: Nam eodem præcepto tenetur quis defendere propriã vitam, quo tenetur ſe non occidere. Et confirmatur: Duobus in extrema neceſsitate exiſtentibus, habentibuſque ſolum vnicũ panem, quo vnus tantum poteſt vitam tueri, licitum eſt vni cedere panem alteri; ſed hoc eſt ſeipſum interficere: ergo.

¶ Quarto ſic argumentor: Si ſeruus eſſet cum Re- *4. Argu.* ge in naufragio eſſetque in vna tabula, vel nauicula, quæ vtrumq; ſuſtinere non poſſet, licitum eſſet ſeruo deſilire in mare, ſine ſpe euadendi, vt Regem à morte ſeruaret, quòd eſt ſe interficere. Item: Licitum eſt damnato ad mortem etiam habita opportunitate fugiendi non fugere, ſed expectare, quod eſt morti cooperari. Item: Licitum eſt damnato ad mortem veneni hauſti, ipſum bibere, vel damnato ad mortem vt fame conficiatur, oblato pane non comedere, quia vnicuique eſt licitum conformare ſe iuſtæ ſententiæ: ſed hæc omnia impor a r ſui ipſius occiſionem: ergo licitum eſt aliquando ſeipſum occidere.

¶ Quinto: Licitum eſt vnicuique tempore peſtis *5. Argu.* cum manifeſto periculo mortis amicos viſitare. Item etiam eſt licitum cum eodem mortis periculo nauigare, vtiq; exercitiis militaribus, vt haſtiludio, & taurorum agitatione: ergo etiam eſt licitum ſeipſum occidere. Probo conſequentiam: Nam eodem præcepto prohibetur quis ne ſeipſum occidat, & ne ſe ponat manifeſto mortis periculo. Et confirmatur: Licitum eſt vitam breuiorem facere abſtinẽtiis, & duro victu, aliiſque vitæ auſterioris rigoribus: ergo etiam eſt licitum ſe interficere. Conſequentia tenet ex dicto Hieronymi, affirmantis, nihil intereſſe paruo, an magno tempore te interimas. Et antecedens probatur ex vſu; qui eſt in monaſteriis, vbi certum eſt vitam eſſe breuiorem, quam extra.

¶ Sexto: Non tenetur homo in extremo periculo *6. Argu.* conſtitutus ſalutem redimere quacumq; pecunia, vel toto patrimonio: ſi enim quis ad ſalutẽ indigeret herba aliqua, vt, verbi gratia, radice pontica, quam, niſi daret, ſuum regnũ aut principatũ obtinere nõ poſſet, non teneretur illud dare: ergo nõ tenetur in hoc caſu vitã ſeruare, atque ex conſequẽti poteſt ſe interficere.

¶ Septimò: Semper eſt licitum ſubire minus ma- *7. Argu.* lum, ad vitandũ maius: ſed maius malum eſt infamia, & ignominia ſecũdum hominum æſtimationẽ quam mors: ergo ſaltem ad vitandam ignominiam & infamiam erit licitum mortem ſubire, ac ſe interficere.

¶ Vltimò non eſſe licitũ ſe occidere non eſt ita per *Vlt. argu.* ſe notũ, quin poſsit à multis inuincibiliter ignorari: imò multi fuerunt ex iis, qui reputantur ſapiẽtes, qui aliquorũ hominũ propriam occiſionẽ miris laudibus extulerũt: ergo ſaltem illi, qui putant ſe fortiter, & laudabiliter agere ſe interficiẽtes, non peccabunt, vt Cato, Brutus, Lucretia &c. Et cõfirmatur: De quibuſdam ſanctis fœminis legitur, quòd cũ eſſent à tyrãno damnatæ, vt igne cõburerentur, ipſæ ſe prius in illum præcipitauerũt. Samſon etiã, & Saul, Raſias, & Eleazarus ſe interfecerunt: qui tamen non ſolũ non vituperantur, ſed potius laudãtur in ſcriptura. De Samſone enim dicit Paulus ad Heb. 11. quòd per fidẽ vicit regna, operatus eſt iuſtitiã &c. De Raſia autẽ dicit hiſtoria, quòd maluit laudabiliter mori, quàm ſubditus fieri peccatoribus. Eleazarus etiam laudatur in libris Machabæorum: ergo aliquando eſt licitum ſe interficere. *Conclu.*

Hæc sunt argumenta, quibus conclusioné D.Tho. possumus aliqua ex parte impugnare. Quibus non obstantibus dico, quòd quicúque seipsum interficit, quacunq; ex causa id fiat, semper peccat mortaliter. Hanc probat D.Aug.li.1.de Ciuit.à c.17.vsque ad 27. Et cum videamus esse tres causæ, propter quas posset homo mortem sibi excusabiliter consciscere: prima ob metum pœnæ siue dedecoris: secunda ne per alienam libidinem in oppresso corpore mens inuita violentiam patiatur: tertia propter declinationem peccati, de singulis in particulari probat, nullam illarum esse sufficientem ad hoc, vt quis sine peccato mortem sibi possit inferre. Vnde de prima causa in c. 17. loquens dicit: Si non licet priuata potestate alicui hominem occidere, vel nocentem, cuius occidendi licentiam lex nulla concedit: profectò etiam qui seipsum occidit homicida est, & tantò fit nocentior, cum se occiderit, quantò innocentior in ea causa fuit, qua se occidendum putauit. Nam si Iudæ factum meritò detestamur; eumq, veritas iudicat: cum se laqueo suspédit, sceleratæ illius traditionis auxisse potius quam expiasse commissum, quoniá Dei misericordiam desperando exitiabiliter pœnitens nullum sibi salubris pœnitentiæ locum reliquit, quantò magis à sua nece se abstinere debet, qui tali supplicio quid in se puniat non habet? Iudas enim, cum se occidit sceleratú hominem occidit, & tamen non solú Christi, verú etiam suæ mortis reus finiuit hanc vitam, quia licet propter suum scelus, alio suo scelere occisus est. Hæc Augusti. De secunda autem causa dicit in c. 18. Cur homo, qui male nihil fecit, sibi malefaciat, & se ipsum interficiendo hominé interficiat innocenté, ne alium patiatur nocenté; atque in se perpetret peccatú proprium, ne in eo perpetretur alienú? Dices, ne vel aliena polluat libido, metuitur. Non polluet, si aliena erit. Si autem polluit, aliena nó erit. Cum enim pudicitia virtus sit animi, comitéque habeat fortitudinem, qua potius quælibet mala tolerare, quá malo consentire decernat; & nullus magnanimus, & pudicus in potestate habeat quid de sua carne fiat, sed tantú quid annuat mente, vel renuat, quis sana mente putauerit perdere pudicitiam, si forte in apprehensa & oppressa carne sua exerceatur, & expleatur libido non sua? Si enim hoc modo pudicitia perit, profectò pudicitia virtus animi nó erit, nec pertinebit ad ea bona, quibus bene viuitur, sed in bonis corporis numerabitur; qualia sunt, vires, pulchritudo, sana integraq; valetudo, ac si quid huiusmodi est, quæ bona, etiam si minoátur, bonam iustáque vitam omnino non minuont. Quod si tale aliquid est pudicitia, vt quid pro illa, ne amittatur, etiam cú periculo corporis, laboratur. Si autem animi bonum est, etiam oppresso corpore non amittitur. Hæc August. Tandé de tertia causa dicit in c. 27. Restat vna causa, qua vtile putatur, vt se quisque occidat, scilicet, ne in peccatú irruat, vel blandiéte voluptate, vel dolore sæuiente. Quá causam si voluerimus admittere, eo vsq, progressa proueniet, vt hortádi sint homines tunc, se potiùs interimere, cum lauacro sanctæ regenerationis abluti vniuersorum remissionem acceperint peccatorum. Tunc enim tépus est cauendi omnia peccata futura, cum omnia sunt deleta præterita. Hoc autem quam sit absurdú, pluribus ostendit D. Augustinus in eodé capitulo. Quo tandé concludit si mortem sibi sponte inferédi vlla causa iusta esse posset, proculdubio iustior, quá ista, non esset. Quia verò nec ista est: ergo nulla est. Non itaq; vobis, ô fideles Christi, sit tædio vita vestra, si ludibrio fuit hostibus castitas vestra. Habetis magná vtramque consolationem, si fidá conscientiam retinetis, nó vos consensisse peccatis eorú, qui in vos peccare permissi sunt. Hæc August. Sed rationibus probo eandé conclusionem. Primo sic: Occidens seipsum facit contra præceptum charitatis: ergo peccat mortaliter. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Non minus tenetur homo se diligere, quam proximú, imò ex amore, qué habet erga se sumenda est regula in dilectione proximi, cum veritas dicat: Diliges proximú tuum, sicut teipsum: sed si homo occidat proximú facit contra charitatem ergo & si occidit seipsum. Secundo: Qui se occidit facit iniuriá reipublicæ: ergo peccat mortaliter. Consequétia est nota, & antecedens probatur: Quidquid homo est, est ipsius reipublicæ, sicut pars sui est totius: ergo qui se occidit aufert à republica quod suú est, atq; ex consequenti facit illi iniuriá. Tertio: Occidens seipsum facit contra præceptú Decalogi, Non occides; quod habetur Exod.20.& Deutero.c.5. ergo peccat mortaliter. Consequentia est nota & antecedens probatur. Illo præcepto: Non occides, prohibetur omne homicidiú quòd stando in sola lege naturæ est malum, & irrationabile, vt diximus in art.2. huius quæst. sed talis est occisio sui ipsius: ergo. Et confirmatur ex D.Aug.li.1.de Ciuit.c.20.dicente; Si falsi testimonij nó minus reus est, qui de se ipso falsum fatetur, quam si aduersus proximú hoc faceret, cum in eo præcepto, quo falsum testimonium prohibetur, aduersus proximú prohibeatur, possitq; non rectè intelligentibus videri, non esse prohibitum, vt aduersus seipsum quisq; falsus testis assistat, quanto magis intelligendú est, nó licere homini seipsum occidere: cú in eo, quod scriptum est: non occides, nihilo deinde addito, nullus nec ipse vtique cui præcipitur intelligitur exceptus? Quibus verbis apertè docet D. Aug. illo præcepto: Non occides, quácunque hominis, etiá sui ipsius occisionem esse prohibitá. Maximè, cum in istu præcepto. Non occides, non fuerit positú, proximum tuum, sicut in præcepto de non dicédo falsum testimonium fuit additú, aduersus proximú tuum. Quarto: Occidere seipsum est contra naturalé inclinationé hominis. Non enim homo solú, sed & omnia animantia, atque adeò res omnes suæ corruptioni resistút; pro viribusque admiuntur se in rerú natura conseruare, vt dicit Arist.li.2.de generatione: Estque hoc adeò experiétia compertú, vt probatione non sit opus: sed facere aliquid contra naturalé inclinationem est peccatú: ergo & occidere seipsum. Consequétia cum maiori est nota, & minor probatur: Naturalis hominis inclinatio semper est in bonú & honestum propensa, ergo facere contra illam est illicitú. Probo consequentiá: Nam bono, nisi malú, contrarium esse non potest. Tota vis huius rationis in eo consistit, vt explicemus, qualiter naturalis hominis inclinatio semper sit in bonú, nec malum aliquando suggerat, quod à multis, tanquá falsum reiicitur. Sed de hoc nos paulò infra dicemus, cum primá rationem positá à D.Tho. in hoc art. examinauerimus. Vltimò probatur cóclusio: Vita humana est donú quoddam diuinú, cuius dominiú remanet penes ipsum Deum, vt diximus supra in materia de dominio: ergo qui illá à se aufert facit iniuriam Deo, non minus, quá qui interficit alienú seruum, vel vsurpat iudicium de re sibi non commissa, atque ex consequenti peccat mortaliter.

¶ Sed restat nunc respódere ad argumenta in contrarium facta. Vnde ad primú respondeo, negando antecedés. Et ad probationé dico, quòd obiectú voluntatis non est solum verum bonú, sed etiá apparens bonum. Cum enim obiectú non moueat voluntaté, nisi *Ad 1. arg.*

mediante

mediante cognitione; nihil enim volitum quin præcognitũ, & id quod est malũ ex se potest apprehendi vt bonum nihil refert ad mouẽdam voluntatẽ, an sit verum bonum, vel æstimetur verum bonum. Quoniam ergo interficere seipsum, aut prorsus non esse, potest ex errore æstimari bonum, fit, vt ex hac parte nõ impediatur, quo minus possit quis sciẽs & volens seipsum interficere. Sed quoniam ista solutio solum ostendit, posse hominem ex errore velle non esse, aut interficere se, dico secundo non esse inconueniens, quòd aliquis sine errore velit non esse, vt est videre in damnatis. Nam licet, non esse, absolutè sit malum: consideratum tamen tãquam medium ad cauendam summam miseriam, est bonum. Magna enim portio felicitatis est carere vltima miseria. Et licet, esse, absolutè sit bonum, & appetibile: tale tamen esse, scilicet, cum summa miseria coniũctũ, re vera est eis malum, meliusq; esset eis nõ esse quam sic esse. Quod & Dominus in euangelio significare voluit, dum apud Lucam c.23. dixit de Iuda proditore: Bonum erat ei, si natus nõ fuisset homo ille. Quem locũ licet nõnulli interpretẽtur, vt melius fuisse Iudę nõ nasci, non tamen melius non concipi, aut non esse; nõ tamẽ puto Christum habuisse respectum ad differentiam illam inter natum esse & conceptum esse; sed absolutè protulisse, melius futurum illi, omnino non esse, quã ita perditũ esse. In qua etiam significatione dixit Sapiens Ecclesiastici c.30. Melius est mors, quam vita amara. Et Apocal. c.6. Desiderabunt mortẽ & fugiet ab eis. Damnati ergo nõ errantes, sed rectè intelligẽtes, cupiunt non esse. Ad confirmationẽ vt respõdeamus aduertendum est, quod aliter est loquendum de appetitu remotionis mali, & aliter de appetitu persequutionis boni. Nam quia quando homo desiderat aliquam miseriã à se remoueri, vtitur se tanquam termino à quo, & non est necesse, quòd terminus à quo permaneat immobilis, hinc fit, quòd, vt homo fugiat aliquã miseriam, bene potest desiderare non esse. Cęterum, quia in appetitu, quo prosequitur aliquod bonum, vtitur se homo tanquam termino ad quem, & in omni motu necessariũ est, quòd terminus, ad quẽ, remaneat; hinc est, quòd si prosequitur homo aliquod bonum sibi, ex necessitate etiam debeat desiderare se esse. Quo posito ad argumentum respõdeo, quòd qui constitutus in summa miseria desiderat non esse, appetit sibi beatitudinem, non per modum prosequutionis boni, sed per modum remotionis mali. Et sic non est necessarium, quod permaneat. Vel secundo respõdetur, quòd, quia nullus potest velle absolute quod scit se nunquam adepturum, ac per consequens nec eligere medium ad illud consequendum, quod consequi non sperat, fit, quòd cũ damnati firmiter credant se nunquam futuros felices, nec etiam velint esse, quòd necessarium est ad fœlicitatem, imo eo ipso, quòd damnati cupiunt felices esse, cupiunt etiam ex consequenti miserias vitare; quas, nisi nõ essendo, fugere nõ possunt: & sic cupiũt nõ esse.

Aliquẽ do potest aliquis velle nõ esse.

Ad 2. arg. Ad secundum argumentum cum sua confirmatione, vt respondeamus, aduertendũ est primò, esse latissimum discrimẽ inter propriam hominis vitam, & alias res corporales. Nã rerũ corporaliũ ità est verus dominus, vt possit pro suo arbitratu illis omnibus vti: omnia enim subiecit Domin⁹ sub pedibus eius. Quare non tenebitur ad illarum rerum conseruationem: sed poterit pro sua voluntate, vel tenere illas, vel dimittere. Vnde occidẽs proprium equum, aut comburens propriam domum, nulli facit iniuriam. At verò propriæ vitæ, aut proprij corporis non est ita dominus, sed solus Deus est, qui vitæ, & mortis habet dominiũ, vt diximus latè in materia de dominio. Et sic homo, quantum ad hoc, peculiaris est seruus Dei. Quare occidens seipsum facit iniuriam Deo, à quo vitam non ad perdendum, sed ad illa vtendum, dono, accepit. Et, sicut non est immunis ab iniuria, qui alium interficit, etiam eo petente, vt est videre in eo, qui ad petitionem Saulis, ipsum interfecit, qui posteà à Dauid, tanquam reus mortis, fuit punitus: quia, scilicet, nullus est ità dominus vitæ suæ, vt possit cuicunque se interficiendi facultatem dare: ita & qui se occidit, iniuriæ Deo factæ erit reus. Vt enim apud Ciceronem dicit Pythagoras, prohibentur mortales sine iussione Imperatoris, vel domini de præsidio, & statione vitæ discedere. Respublica autem, vel princeps non habent dominiũ vitæ subditorũ, quanuis custodia illis, ac tutela vitæ ciuium sit commissa. Et propterea, qui se interficit iniuriam dicitur facere reipublicæ, vt diximus in materia de dominio. Secundo est aduertendum, quòd, vt constat ex D. Tho. hic in solutione ad primum, seipsum occidens comparari potest vel ad Deum, vel ad rempublicam, vel ad seipsum. Et quidẽ, si comparetur ad seipsum, peccatum illud non est contra iustitiam, vt rectè probat argumentum factum. Et tamen contra charitatem, qua vnusquisque seipsum diligere tenetur. Si autem comparetur ad Deum, vel ad rempublicam, peccatum illud erit contra iustitiam: quanuis diuersimodè. Nam comparatus ad Deum, homo, qui se occidit peccat contra iustitiã, in quantum destruit id, quod est ipsius Dei. Ex quo fit, vt si possit, teneretur talis vitæ facere Deo recompensationem. Comparatus autem ad rempublicam facit contra iustitiam: Non quia tollit id, quod est verè ipsi⁹ reipublicæ: respublica enim non habet dominium vitæ subditorum: sed quia facit iniuriã illi, auferendo id, quod suæ curæ atque custodiæ est commissum. Quare non tenebitur reipublicæ vitam, vel membrum à se abscissum restituere: sed solum resarcire iniuriam factã. Ex quo sequitur, quòd, quanuis cum bona venia reipublicæ, seipsum quis interficiat, adhuc peccabit mortaliter, tam contra charitatem, qua propriam vitã tueri tenetur, quàm cõtra iustitiam, ex qua obligatur nõ destruere id, cuius dominiũ est penes solum Deum. Et per hoc patet solutio ad argumentum, cum sua confirmatione.

¶ Ad tertium vt respondeamus, aduertendum est, quòd occidere se, potest stare dupliciter. Vno modo directè, inferendo in se manus, Quod contingit, quãdo mors imperatur ab isto actu: Volo me occidere: Quod nunquam est licitum, nec pro Deo, nec pro virtute, vt supra probatum est. Si enim in sacris concilijs damnantur sæpe qui prætextu sanctitatis membra sibi abscindunt, quantò magis damnandi erunt seipsos occidentes? Quare nec pro Christo poterit Martyr se iugulare. Alio modo contingit se occidere indirectè, & per accidens. Quod contingit, quando homo potest conseruare vitam, & non conseruat. Et hoc tunc solum imputatur ad culpam homicidij, quando tenetur homo vitam tueri. Sunt autem quã plurimi casus, in quibus quanuis possit, non tenetur homo tueri vitam. Non enim obligatur illam conseruare omni modo possibili, nec omni cibo, aut medicina pretiosa vti aut verò adire saluberrimam prouinciam, vt diutius viuat. Quo supposito dico, quòd si inuasus à latrone aliter non possit se defendere, quàm latronem interficiendo, non dubito, quin sit opus consilij, & perfectionis permittere se occidere, potiùs quàm latronem in tali casu mittere in perditionem

Ad 3. argu.

Multi casus sunt in quibus non tenetur homo propriã vitã tueri.

ditionem. Nec hoc est seipsum occidere, sed non conseruare vitam quando non tenetur. Et quod hoc ita sit dicendum probatur: Si Christianus deprehensus in solitudine à Pagano inuaderetur, eo quod Christianus esset, & ipse posset se ab illo defendere, etiam licitè, & sine scandalo fidei, nemo dubitaret, quin esset opus patientiæ, ferre tunc æquabiliter mortem in testimonium fidei: Et hoc nō ob aliam causam, nisi, quia non tenetur tunc vitam conseruare: ergo pari ratione dicendum erit de eo, qui inuasus à latrone nō potest aliter propriam vitam tueri, quàm latronem occidendo. Et confirmatur: Christus Dominus licitè se poterat defendere à Iudæis, vel Gentilibus, qui illum tyrannicè oppresserunt: tamen id non fecit: ergo non quicunque licitè potest vitam suam saluare tenetur, modò pro bono virtutis illam expendat. Pro quo etiam facit, quòd decem millia Martyrum, qui pro Christo mortui sunt, non videtur quod non potuissent se defendere licitè & pugnare aduersus tyrannos, sicut & nunc Christiani se tuentur contra Paganos. Et tamen id facere noluerunt. Quare non dubito, quin plerumque martyrium sit sub consilio, & quo multi Martyres se vltro martyrio obtulerunt, cum ad id non obligarentur: Quod satis consonum videtur consilio Pauli ad Romanos duodecimo, dicentis: Non vos vindicantes charissimi, sed date locū iræ, & Dominus in Euangelio Matthæi 5. Ego autem dico vobis, non resistere malo: Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alteram. Pro quo est considerandum, quod licèt, vt dictum est, homo non sit dominus sui corporis, aut propriæ vitæ, sicut aliarum rerum, aliquid tamen dominij, & iuris habet in vita sua, scilicet, vsum illius, ratione cuius qui nocet in corpore, non solum facit Deo, qui est supremus Dominus vitæ, sed etiam ipsi homini priuato iniuriam. Et hoc ius, quod homo habet in proprium corpus, potest aliquando laudabiliter dimittere, atque perdere: sicque patienter ferre mortem, quamuis habeat ius se defendendi. Et si quis contra hoc argumentetur: Plus tenetur homo seruare propriam vitam, quam vitam proximi, amicabilia enim, quæ sunt ad alterum, sunt ex amicabilibus, quæ sunt ad se: sed quilibet tenetur defendere vitam proximi innocentis, quando quis per violentiam vult illum interficere, iuxta illud Prouerb. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitum liberare non cesses: ergo idem est dicendum de propria vita, atque ex consequenti, quilibet tenetur illam defendere, atque tueri quandocunque licite potest, etiam cum morte inuasoris. Respōdetur primò, concessa maiori, negando minorem. Non enim semper tenetur homo vitam proximi innocentis defendere, etiam quādo licitè potest. Nam si Christianus se vltrò offert Martyrio ad augmentum fidei extra tempus necessitatis, quando, scilicet, est opus consilij, dato, quòd Christiani possent illum eripere de manu tyranni, etiā sine scandalo, non credo, quòd tenerētur. Et sic non est vniuersaliter verùm, quòd quilibet tenetur vitam innocentis defendere quando licitè potest. Pro quo facere videtur reprehensio, quam Christus Dominus dedit Diuo Petro, propterea quòd volebat eum eripere de manibus Iudæorum, dicens: Mitte gladium tuum in vaginam: omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum? &c. Matth. 26. Vel secundo respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Non enim sequitur, quòd si teneor defendere vitam proximi, quòd tenear defendere meam. Possum enim, vt dictum est cedere iuri meo, non tamen possum cedere iuri fratris. Cuius rei signum est, quòd non teneor defendere bona mea temporalia, iuxta illud, Si quis petierit à te tunicam, da ei & pallium. Et tamen certum est, quòd si possum sine meo periculo defendere bona innocentis à raptore, teneor. Et per hæc patet solutio ad tertium argumentum. In confirmatione, quæ in eodem argumento ponitur, tangitur difficultas, an pro priuata persona licitum sit vnicuique propriam vitā ponere. In qua re multi partem tenent negatiuam. Contrarium tamē existimo verū, atque laudabile, vt à me late fuit explicatum in primo tomo, quæstio. 26. articul. 4. Quod & confirmari potest ex illo Ioann. capit. 14. Maiorem charitatem nemo habet, quàm, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Vbi non distinguit de persona priuata, aut publica. Et in alio loco: In hoc cognoscimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere, &c. Quare omnino concedendum est in casu posito in argumēto licitum esse, panem alteri concedere, cum manifesta pernicie propriæ vitæ. Nec hoc est se interficere: sed pati mortem pro gloriosa virtute.

¶ Ad quartum quod ex aliquibus particularibus casibus constabat, respondetur, illud nihil facere contra nostram conclusionem: sed solum probare, quòd in illis casibus est licitum non tueri vitam cum possimus, quod nos in præsenti non negamus. An autem omnes illi casus sint liciti, Explicabimus infra quæst. 69. articul. 4. *Ad 4. arg.*

¶ Ad quintum respondetur, quòd, vbi amicus indigeret auxilio & obsequio meo in ægritudine, vel consilio in conscientia, non dubito, qui possem adiuuare illum cum quantocunque periculo proprio: cæterum, qui nihil esset profuturus, non videretur carere temeritate, si tam graui periculo se exponeret sine fructu. Nisi fortè dicamus, hoc ipsum, scilicet, amicitiam, & fidem in amicos seruare, esse magnum fructum. Quare saltem vxorem, quæ cum magno periculo marito peste laboranti assideret, etiam si hoc officium non esset illi vllo pacto profuturum, sed vt pereunti amico officium & consolationem præstaret, tanquam alicuius peccati reā condemnare non auderem. Ad aliud, quod in eodem argumento habetur, de nauigatione, & de exercitijs militaribus, quæ coniunctum habent periculum, dico, quòd ad cognoscendum quid in illis liceat, habendus erit respectus, non solum ad circunstantias pro tempore occurrentes, sed etiam ad illas, quæ magis, & vt in plurimum contingere solent. Atque etiam est habendus respectus ad bonum, vel malum, quod ex illis resultat, tam in communi quam in particulari. Quare, quia nauigatio absolutè loquēdo, est vtilis communi bono (cum excommunicatione nationum & prouinciarum per nauigationem factam, respublicæ grauissima tam in pace, quam in bello commoda accipiant) & si propter periculum tempestatum homines deterrerentur à nauigatione fieret magna iactura boni publici, fit, vt ipsa nauigatio absolutè loquēdo, sit licita & laudanda, etiamsi, aut vix aut nunquam nauigari sine magno periculo posit. Cum hoc tamen stat, quòd si secundum peritiam artis nauigatoriæ in aliquo tempore tales concurrant circunstantię, vt commu-

 Ad 5. arg.

niter loquendo, sic nauigantes extraordinarium aliquod periculum patiantur, nec ad id subeundum sit vrgens magna aliqua necessitas boni communis, vel priuati: qui sic nauigarint peccabunt mortaliter. Quia, vt dixi, habenda est ratio boni communis, & circunstantiarum, non solum absolutè, sed pro tempore. Et eodem modo dicendum est de exercitijs militaribus. Quia enim necessarium est reipublicæ milites habere ad defendendã patriã, qui sine militari exercitio prorsus bello inutiles essent, fit, vt exercitia militaria etiam si periculum habeant annexum, omnino sint licita. Tamen, quia sunt quædam exercitia militaria parum periculosa: qualia sunt equestria aliaque multa, quæ ad exercendos milites sufficiunt: idcircò alijs multum periculosis vti erit illicitum. Cæterum, si milites sine magno etiam & graui periculo exerceri non possent, non ideo omnino omittenda essent exercitia bellica. Minus enim temporale malum tolerandum esset, ad euitandum maius, ne, scilicet, aut patria perderetur, tyrannique illa occuparent, aut in bello hostes victores multò plures occiderent, quia milites non sunt exercitati, quàm si omnia bellica exercitia assumere potuissent. In confirmatione in eodem argumento posita tangitur difficultas, vtrum liceat abbreuiare vitam per abstinentiam? Ad cuius explicationem omissis pluribus ad materiam temperantiæ pertinentibus: Dico primò, quòd ex intentione abbreuiare vitam per abstinentiam, aut per alios austeriores rigores nunquam est licitum. Est enim hoc contra charitatem, qua seipsum & propriam vitam diligere tenetur: & sic peccatum mortale, in qua significatione dixit Diuus Augustinus in regula: Carnem vestram domate ieiunijs & abstinentijs, quantum valetudo permittit. Et de moribus Ecclesiæ: Regula temperantiæ est necessitas præsentis vitæ. Dico secundo, quòd vti alimentis, quibus homines communiter vtuntur, & in quantitate, quæ solet sufficere ad valetudinem conseruandam, dato, quòd ex hoc abbreuietur vita etiam notabiliter, & hoc percipiatur, nullum est peccatum. Hanc conclusionem ponit Victoria in relectione de temperantia numero 14. Et probatur: Nullus tenetur protelare vitam per alimenta, quantum potest: non enim tenetur vti cibis optimis, delicatissimis, pretiosissimis, etiam si ea sint saluberrima: imò hoc esset reprehensione dignum: ergo qui vtitur alimentis, quibus homines communiter vtuntur: quamuis ex hoc abbreuietur vita, nullum peccatum committit. Et confirmatur: Nam contrarium esset damnare omnia ieiunia, tam Ecclesiastica, quam monastica. Ex quo infero, non teneri quemquam vti medicinis ad prolongandam vitam, etiam vbi esset probabile periculum mortis, puta, quoniam sumere pharmacũ ad vitandas febres, vel aliquid huiusmodi. Si quis autem singulari inedia, vel cibo ità nocuo vteretur, vel sciens, vel ex propria opinione contra bonorum & sapientum sententiã, vt breui abrumperetur vita, non excusaretur à mortali: quia id non esset non protelare vitam, sed illam abrumpere: quod sine mortali fieri non potest. Nisi fortè id faceret ex peculiari auxilio, & reuelatione diuina. Quo supposito ad confirmationem respondeo, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem ex Diuo Hieronymo dico, testimonium illud procedere de eo, qui ex intentione abbreuiandi propriam vitam illis cibis vteretur, quibus intelligeret id esse futurum. Tunc enim perinde esset homicida, ac si vnico tantum ictu seipsum necaret. Quia, vt dicit Hieronymus, nihil mereris paruo, an magno tempore te interimas. Ad sextum argumentum respondetur, verum esse, quòd in casu posito non tenetur quis totum patrimonium dare pro vita seruanda: sed reputabitur tunc non habere remedium: & ille, qui illud negat erit homicida. Non enim tenetur homo omnia media adhibere ad vitam seruandam: sed satis erit ponere illa, quæ ad hoc ex se ordinata sunt, atque congruentia. Nec hoc est se interficere, sed non prolongare vitam omni modo possibili: ad quod non tenetur, vt diximus. Ex quo infero, quòd, cum quis sine spe vitæ ægrotat, dato, quod aliquo medicamento pretioso posset per aliquot horas, aut etiam dies vitam producere non tenetur illud emere, sed satis erit vti communibus remedijs.

Quæritur liceat abbreuiare vitam per abstinentiam.

Ad 6. Arg.

¶ Ad septimum argumentum respondetur primò concessa maiori, negando minorem. Vita enim maius bonum est, quàm bona temporalia, inter quæ gloria, honor, & fama reponuntur. Vnde ex eo, quòd quis pro vitando maximo malo potest minus subire, non rectè colligitur, quòd pro vitanda infamia, aut dedecore poterit mortem oppetere. Cuncta enim, quæ habet, dabit homo pro anima sua: cùm omnia ad vitam, tanquam ad finem ordinet. Quod & significare voluisse videtur, dum dixit: Curam habe de bono nomine. Hoc enim permanebit tibi magis, quàm mille thesauri. Et alibi: Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. Quibus locis, vt videtis bonum nomen non ad vitam, sed ad thesauros comparat, quasi significans vitam pretiosiorem esse quacunque fama, aut gloria. Quare de illa dixit Ecclesiastici capit. 30. Non est census super salutem corporis. Vel secundo respõdetur, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Nam cum homo per liberum arbitrium tantum sit constitutus dominus suarum actionum, vitæ autem dominium penes se non habeat, sed illud sit Deo reseruatum, vt diximus in materia de dominio: fit, vt de omnibus, quæ subsunt libero arbitrio disponere possit: de vita autem, quæ Dei tantum potestati subijcitur minimè: Et sic ob nullam prorsus causam, etiam vita præstantiorem, poterit se illa priuare. Quare nec qui illo Pauli desiderio arderet dissoluendi, & esse cum Christo, posset sine peccato seipsum necare, quantò minùs, vt extremas mundi huius calamitates fugiat. Maximè, cum dicat Aristotel. libr. 3. Ethic. Vltimum malorum temporalium esse mortem. Et sic qui, vt malis alijs careret, se vita orbaret, maius tunc contra naturam eligeret malum, vt minus vitaret.

Ad 7. Arg.

¶ Ad vltimum argumentum, in quo ex eo, quòd non esse licitum se interficere, potest ab aliquibus inuincibiliter ignorari, colligitur saltim illos, qui id inuincibiliter ignorant posse se sine peccato interficere: respondeo, non esse dubium, quod hoc præceptum se non interficiendi, quod naturale est, fuerit ab aliquibus ignoratum, sicut & apud Paganos fuerunt olim, & modo sunt ignorata alia plura ad legem naturalem pertinentia. Qualia sunt præceptum de vitanda fornicatione, & præceptum de non vindicandis proprijs iniurijs. Cæterùm respectu nullorum istorum ponimus in illis ignorantiam inuincibilem. Sed dicimus cum Diuo Paulo ad Roma. 1. Quod in pœnã suæ perfidiæ tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant quæ non conueniunt, repletos

Ad vltimum argument.

repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, homicidijs, &c. Et sic non excusantur à peccato. Quod autem lumine naturali cognoscat potuerit esse illicitum seipsum interficere: probatur ex Aristotele libr. 3. Ethic. dicentis, non esse magnanimi mortem sibi consciscere, sed pusillanimi, & non potentis ferre vitæ labores. Quod & D. Augustinus latè ostendit libr. 1. de Ciuit. capit. 22. dicens: Si rationem diligentius consulas, nec animi magnitudo rectè nominatur, vbi quisque non volendo tolerare, vel quæque aspera, vel aliena peccata, se ipse interimit. Magis enim mens infirma deprehenditur, quæ ferre non potest, vel duram sui corporis seruitutem, vel stultam vulgi opinionem. Maiorque animus merito dicendus est, qui vitam ærumnosam magis potest ferre, quam fugere, & humanum iudicium maximè vulgare, quod plerunque caligine errorum inuoluitur, præ conscientiæ luce ac puritate contemnete. Quamobrem, si magno animo fieri putandum est, cùm sibi homo ingerit mortē, ille potius Cleombrotus in hac animi magnitudine reperitur, quem ferunt lecto Platonis libro, vbi de immortalitate animæ disputauit, se præcipitem dedisse de muro, atque ita ex hac vita migrasse ad eam, quam credidit esse meliorem: Quod tamen magnè potius factum esse quam bene testis ei potuit esse Plato ipse: quem legerat. Qui profectò id præcipuè, potissimumque fecisset, vel etiam fieri præcepisset, nisi ea mente, qua immortalitatem animæ vidit, nequaquam faciendum, quin etiam prohibendum esse iudicasset. Hæc Augustinus. Quapropter idem in capit. 19. & 23. multis declarat nec Lucretiam, nec Catonē, nec similea quosque, qui seipsos interfecerūt laudabiliter, sed potius malè, & contra rationem fecisse. Si enim resistendo Lucretia se à culpa liberauerat, non erat digna, quæ se occideret. Et si in culpam consenserat, sui ipsius iudex futura non erat. Occidit ergo se ex pusillanimitate: quia infamiam ferre non valuit. Ad confirmationem respondetur, quòd si quando de sanctis fœminis legitur eas, cùm à tyranno ad mortem essent damnatæ, prius se in ignem coniecisse quam ad illum à lictoribus essent applicatæ, quod peculiariter dicit historia de sancta Apollonia, vel quod talis historia non est omnino certa, quod Augustino placet, vel, quòd si est vera, tam erant iam fœminæ illæ rogo admotæ, vt esse ne penè coniectæ. Vel tertio quod id fecerunt ex diuino instinctu, & inspiratione, aut tandem, quòd cum essent fœminæ, atque adeo rutis subtilitatis inscię per inuincibilem ignorantiam fuerunt excusatæ. Ad aliud quod adducitur de Samsone, Saule, Rasia, & Eleazaro, dico non esse omnium vnam & eandem rationem. Nam Samson, quem Paulus ad Hebræos 11. inter sanctos retulit, necessatio erit excusandus. Quod fieri poterit vno è duobus modis. Primos est, si dicamus, quòd spiritu Dei motus id fecit. Quod affirmat D. Augustinus libr. 1. de Ciuitat. cap. 26. Nec hoc est diuinare, sed colligi videtur ex ipso texto. Dicitur enim, quòd cùm orasset Dominum, vt redderet sibi pristinam fortitudinem, qua vlcisceretur se de hostibus suis, apprehendens ambas columnas, quibus ottebatur domus, alteramque earum dextra, & alteram lęua tenens, ait Moriatur anima mea cum Philisthijm. Orationem præmisit, vt sic cognosceretur, quod diuinis & non proprijs confisus viribus, tantum aggrediebatur opus. Secundus modus est, quòd non interfecit se Samson ex intētione: sed cum iuste vellet hostes opprimere, concomitanter admisit propriam mortem tolerare propter bonū virtutis, quod honori diuino suæque reipublicæ erat valde necessarium: quod licitè fieri posse nemo est qui ambigat. Certum est, quenquam in prælio propriam patriam defendentē, certum de sua morte, posse facinus aggredi, quod suæ reipublicę saluti, hostibus autem detrimento maximo sit futurum. Vt de Eleazaro legitur libro 1. Machabæorum, capit. 6. qui ingressus sub ventre elephantis, cui regem Antiochum residere credebat, elephantem ipsum gladio confodit, ipse vero bestiæ ruina oppressus præclaram mortem inuenit. Quia, vt dicit Scriptura, se libenter pro populo posuit. Quod factum tantum abest, quod sit peccatum, vt D. Ambrosius libr. 1. de Officijs cap. 40. mirificis laudibus Eleazarum extulerit. Ad idem etiā potest referri exemplum, quod à Valerio Maximo libr. 3. titulo de fortitudine adducitur de Lucio Scæuola. Qui vt patriam liberaret, propter vitæ dispendio inimicum Regem interficere decreuit, quanuis in eo, quod igni manum apposuit temerarius fuerit iudicandus. Sic ergo videtur etiam posse excusari Samson, sine recursu ad instinctum cælestem, si miracula, sine necessitate multiplicare noluerimus. Ratio autem, propter quam quis propriam patriam defendens, certus de sua morte, potest facinus aggredi, quod suæ reipublicæ vtilitati, & inimicis detrimento sit futurum, assignatur à Caietano super librum Iudicum capit. 16. sic dicente: Non eligitur in huiusmodi casibus mors propria in seipsa, sed per se eligitur mors hostium, & concomitans propria mors toleranda admittitur propter bonum virtutis. Perspicuum est autem humanas actiones morales iudicari esse bonas, vel malas moraliter, & per se ex obiecto consono vel dissono rationi rectæ, quidquid sit de concomitantibus. Vt patet de homine iniquum occidente, se defendēdo: qui non peccat, quanuis iniqui cōcomitetur æterna mors in inferno, quia defendens hæc non intendit, quanuis cognoscat: sed intendit defendere se, ad quod sequitur mors corporis & animæ alterius. Hæc Caietanus. De Saule non est idem iudicium. Cùm enim diu fuisset iam repulsus à gratia Dei, non est necesse quærere excusationes, Sabellicus scribit de Saule, eum non se interfecisse, sed de morte sibi consciscenda cogitasse. Verùm quia visum est impium, vitā violenter abrumpere, ab Amalechita quodam ignorante quis esset, fuit interfectus. Sed est hic turpis lapsus Christiani historici, cum prius Regum cap. vltimo dicatur, incubuisse Saulem supra gladium suum, & sic vitam finisse. De Rasia, cuius historia habetur 2. Macha. capit. 14 an peccauerit se interficiendo, varietate opinionum disputatur à doctoribus. Nicolaus de Lira partem tenet negatiuam, quam ex ipso textu nititur probare. Dicitur enim, quòd volens Nicanor manifestare odium, quod habebat in Iudæos, misit milites quingentos, vt Rasiam comprehenderēt. Putabat enim si illum decepisset, sese eladē maximā Iudæis illaturum. Turbis autē irruere in domū eius, & ianuā disrumpere atque ignē admouere cupientibus, cum iam comprehenderetur gladio se petijt, eligens nobiliter potius mori, quàm subditus fieri peccatoribus, & contra natales suos indignis iniurijs agi. Quæ verba tantum abest, vt Rasiæ factum vituperet, quòd illud valde laudare videntur. Quod nō faceret scriptura, si illicitū esset, atq; peccatū. Quocirca dicit Nicolaus, quòd huius interfectionis duplex fuit causa. Vna ne fortè vi tormentorū inclinaretur ad gentilem ritum, quod erat maximum malum. Altera, ne in contem

Excusatur Samson à peccato se occidendi.

De Eleazaro.

Quid sit dicendū de Rasia, an peccauerit se interficiens.

contéptum Dei cæli, eius vita in ludibrio haberetur: sicut Samson se interfecit, Iudicű. c. 16. Et in his duobus casibus dicebant Hebræi non solum licitum, sed etiam meritorium esse seipsum interficere: quia talis interfectio ordinatur in Deum. Vel si hoc non sufficit ad Rasiæ excusationem, poterit dici, quòd fecit hoc per specialem instinctú Spiritus sancti. Omnes enim homines sunt Deo mortis debitores: quod debitum Deus de quolibet potest repetere, quandocunque, & quomodo locúque voluerit, siue per manum propriam, siue per alienam. Hæc Nicolaus. Contrariam, tamen sententiam tenet D. Thomas hic ad 5. qui Rasiam à culpa nõ excusat, sic dicens: Quod aliquis sibi ipsi inferat mortẽ, vt vitet mala pœnalia, habet quidé quandam speciem fortitudinis, propter quod quidam seipsos interfecerunt æstimantes se fortiter agere, de quorum numero fuit Rasias: non tamen est vera fortitudo: sed magis quædam mollities animi, nõ valentis mala pœnalia sustinere. Eandem sentẽtiam sequitur Burgensis supra 14. capitulum libri 2. Machabæorum. Quam probat ex D. Augustino li. 1. de Ciu. c. 24. dicente: Multi se interemerunt, ne in manus hostium deuenirent, non modo quærimus, verùm sit factum? sed vtrum fuerit faciẽdum? Quippe ratio etiam exéplis anteponenda est: cui quidem exempla concordant. Sed illa quæ tantò digniora sunt imitatione, quanto excellentiora pietate anteferenda sunt, non fecerunt Patriarchæ, non Prophetæ, non Apostoli, quia & ipse Dominus Christus quando eos, si persecutionem paterentur fugere admonuit de ciuitate in ciuitatem, potuit admonere vt sibi manus inferrent, ne in manus persequentium peruenirent. Porro, si hoc ille non iussit, aut monuit, vt hoc modo sui ex hac vita migrarent, quibus migrantibus mansiones æternas se præparaturum esse promisit, quælibet exempla opponant gentes, quæ ignorant Deum, manifestum est, hoc non licere colentibus vnum verum Deum. Restat ergo, vt quando dicitur: Non occides intelligamus, nec alterum, neque te. Non enim qui se occidit, alium quam hominem occidit. Quasdam autem exceptiones eadem ipsa diuina fecit autoritas, vt liceat hominem occidi. Et ideò nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum est: Nõ occides, qui Deo autore bella gesserunt, aut personam gerentes publicæ potestatis secundum eius leges, hoc est, iustissimæ rationis imperiú sceleratos morte punierunt. Et Abraham non solum non est culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus est nomine pietatis: quia voluit filium nequaquam sceleratè, sed obedienter occidere. Et meritò quæritur, vtrum pro iussu Dei sit habẽdum, quòd Iephte filiam, quæ patri occurrit, occidit, cum se immolaturú Deo id vouisset, quod ei redeunti de prælio victori primitus occurrisset. Nec Samson aliter excusatur, quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi, quia spiritus hoc latenter iusserat, qui per illum miracula faciebat. His igitur exceptis, quos vel lex iusta generaliter, vel ipse fons iustitiæ Deus specialiter occidi iubet, quisquis hominem, vel seipsum, vel quemlibet occiderit, homicidij crimine innectitur. Hæc Augustinus. Quibus verbis significare videtur, nec Rasiam, nec quemcunque alium ex ijs, qui seipsos interfecerunt à crimine homicidij fuisse liberatos. Pro quo etiam facit, quod nos ex D. Augustino in superioribus adduximus, ad probandum, nullam posse dari iustam, & rationabilem causam propriæ occisionis. Mihi ex his sententijs hæc secunda videtur longe probabilior. Quapropter dicendum existimo, non fuisse Rasiam in sua morte à culpa immunem. Animi enim mollities, & languor fuit proprio gladio malle occumbere, quam vinci, quod & Sauli atque Catoni vituperio datur. Quando autem dicit historia, quod maluit nobiliter mori, quam subditus fieri peccatoribus, non est intelligendum secundum rei veritatem, sed secundum eius existimationem. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate.

¶ Prima ratio, qua Diuus Thom. in hoc articulo suam probat conclusionem, talis est: Homo seipsum occidens facit contra inclinationem naturalem, *Prima ratio qua D. Tho. probat suam conclusionem.* qua vnaquæque res suam appetit conseruationem: ergo peccat. Probo consequentiam: Nam facere contra inclinationem naturalem peccatum est. Et quidem si inclinatio naturalis semper est in bonum, & honestum propensa, nec malum vnquam suggerit, ratio est efficacissima. Nam quemadmodum virtuti quidquam contra facere semper est illicitum, quia ea non, nisi ad honestum inducit: ita prorsus, si id ad quod homo suapte natura, & inclinatione fertur, semper est bonum, huiusmodi inclinationi contrauenire, malum erit: bono enim nisi malum contrarium esse non potest. Cæterùm, quia non omnes recipiunt quod natura semper inclinat in bonum, quin potius multi nec contemnendi affirmant, naturam & gratiam, legem & inclinationem naturalem, esse contrarias, sibique inuicem repugnare: *Dubium an natura semper inclinet ad bonum* operæpretium est, vt explicemus, an verum sit, quòd natura semper inclinet in bonum: ex hoc enim principio omnis vis illius rationis dependet. Et pro parte negatiua argumentor primò. Appetitus humanus naturaliter fertur in omne bonum: sed bonum delectabile est bonum quoddam: ergo appetitus humanus naturaliter fertur in illud. Tunc vltra: Sed bonum delectabile plerunque contrariatur rationi, atque adeò est malum atque peccatum: ergo appetitus naturalis aliquando inclinat in malum, & in peccatum. Et confirmatur: Theologi ponunt mo- *1. Argum.* tus primò primos, & subitos, tam in voluntate, quàm in appetitu: sed nihil aliud sunt tales motus, quam inclinationes quædam naturales in malum: ergo natura aliquando inclinat in malum. Secundò: *2. Argum.* Homo ex charitate, & secundum virtutem tenetur diligere Deum, plusquam se, præferreque bonum commune bono priuato, vt ex doctrina D. Pauli docet Diuus Thom. 2. 2. quæstio. 26. articul. 3. sed natura hominis magis inclinat ad diligendum se, quàm ad diligẽdum Deum, & bonum cómune: ergo natura hominis ex se inclinat in malum, & in peccatum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur ex communi illo axiomate Philosophorum: Amabile quidem bonum, vnicuique autem proprium. Et confirmatur: Homo naturaliter inclinatur ad aliquas actiones, & non ad honestas: quia aliàs istæ non essent difficiles, nec opus esset virtutibus ad hoc, vt illas homo posset operari, cum ex sententia Aristotel. virtus versetur circa difficile: ergo inclinat ad actiones malas.

¶ Tertiò, Inclinatio appetitus est naturalis, cum *3. Argum.* ipse sit potentia naturalis, & eius inclinatio non sit aliud ab appetitu: sed appetitus ex sua natura nõ obedit rationi, quin potius tendit in contrariú: ergo inclinat in malum & in peccatum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Ea potissimú ratione fuit iustitia originalis in primis parentibus cõstituta, vt appetitum sensitiuum cõtineret in officio, efficeretque, vt ipse voluntati, & voluntas rationi. &

ratio

ratio Deo, eſſent ſubiecta: ergo iſtæ partes non habent hoc ex ſua natura, atque ex conſequenti inclinant in malum. Probo conſequentiam: Nam alias nullum eſſet, aut munus, aut opus iuſtitiæ originalis. Et confirmatur: Fomes inclinat ad peccatum, vt docent Theologi cum Magiſtro lib. 2. Sententiarum: ſed fomes nihil aliud dicit, quàm naturam, & naturales hominis potentias dono iuſtitiæ originalis deſtitutas, vt in eodem loco idem Theologi defendunt: ergo homo per ſuas naturales potentias fertur & inclinatur in malum.

4. Argum. ¶ Quarto: Si homo conderetur in puris naturalibus, hoc eſt, ſine iuſtitia, & ſine peccato, eodem modo inclinaretur ad malum, ſicut inclinatur nũc ex fomite: ergo hæc inclinatio ad peccatum eſt homini naturalis. Et confirmatur: Experientia conſtat, multos homines procliuiores eſſe ad vitia: & hoc, vel ex propria complexione, vel ex ſyderum conſtellatione: ergo aliquando in homine eſt praua in malum inclinatio ſibi congenita. Tandem hoc ipſum probatur ſacræ Scripturæ teſtimonijs. Nam Geneſ. 8. dicitur: Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. Quibus verbis ſignificari videtur naturam humanam ex ſe eſſe procliuem, & inclinatam ad malum. Et Matth. 26. dixit Chriſtus: Spiritus promptus eſt, caro autem infirma. Quod exponens Apoſtolus ad Galat. capit. 5. inquit: Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Et ad Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis noſtræ, & captiuum me ducentem in legem peccati. Et alibi: Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Et iterum: Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis. Quibus omnibus teſtimonijs manifeſtè ſignificatur, carnis appetitum eſſe malum, contrariumque ſpiritui, & legi Dei: Sed carnis deſideria ſunt naturalia, vt conſtat: ergo naturalis inclinatio aliquando eſt in malum & in peccatum. Quod & confirmari poteſt ex Ariſt. lib. 2. Ethi. dicente: Oportet, vt homo ſtudioſus ſit, quod ab ijs vitijs ſe abducat, ad quæ natura maximè inclinat.

¶ Propter hæc argumenta multi dicunt, naturam humanam ex ſe ad malum inclinare. Ex quo factum fuit, vt innumeris eam iniurijs affecerint appellantes illam, interdum nouercam, interdum inimicam, interdum malorum parentem, ſcelerumque altricem. Sed hæc ſententia proculdubio non ſolum in naturam humanam, ſed etiam in Deum eius autorem eſt impia atque iniurioſa. Quocirca ad explicationem difficultatis propoſitæ, ſit prima concluſio fundamentalis:

1. Conclu. Omnis natura, omniſque inclinatio naturalis bona eſt, & tendit ad bonum, nec aduerſatur rationi. Hanc ponit D. Thom. in 3. diſt. 29. q. vnica, art. 3. & 1. p. q. 6. art. 5. & quæſt. 63. art. 4. Et probatur: Finis & bonum, ſunt idem: ſed omne agens agit propter finem: ergo propter bonum, atque ex conſequenti tendit in illum. Et confirmatur: Omnis creatura eſt bona, vtpote procedens à bono principio, ſcilicet, Deo: ergo habet bonam inclinationem. Secundo: Inclinatio naturæ humanæ, & cuiuſcũque alterius eſt immediatè à Deo cum Deus ſit autor ipſius, atque ideò omnium, quæ conſequuntur ad illam, quorum vnum eſt naturalis inclinatio: qui enim dat formam dat conſequentia ad formam, vt dicit Ariſto. ergo non poteſt eſſe mala, nec ad malum. Probo cõſequentiam: quia motus naturalis, ſeu ex naturali inclinatione tribuitur generanti, hoc eſt, primo autori, & cauſæ ipſius naturalis inclinationis, vt docet Ariſt. 8. Phyſicorum, quem communiter ſequuntur Doctores: grauia enim, & leuia ea vna ratione à generante, & non à ſeipſis moueri dicuntur, quia eam inclinationem atque adeò neceſſitatem ad motum, vel ſurſum, vel deorſum à generante acceperunt: ergo nõ poteſt eſſe malus, neque peccatum, imputaretur enim ipſi Deo: quod dicere, vel cogitare eſt impium. Et confirmatur: Si motus lapis deorſum, vel motus ignis ſurſum, peccatum eſſet, nulli dubium eſt, quin id peccatum Deo potius eſſet tribuendum, quàm ipſis grauibus, & leuibus, quæ talem à Deo acceperunt inclinationem, & ſimiliter, ſi appetere fœlicitatem eſſet peccatum, non tam homini, quàm Deo, qui ſic hominem conſtituit, vt naturaliter appeteret fœlicitatem eſſet imputandum: ergo nullus motus, qui eſt ſecundum inclinationem naturalem, eſt peccatum: atque adeo natura nunquam inclinat ad malum. Hac ratione vtitur D. Tho. ad probandum, primam angeli operationem non potuiſſe eſſe peccatum: Nam cum fuerit dilectio ſui ipſius, ex qua omnes aliæ operationes proficiſcuntur, & quæ ex naturali inclinatione ortum habet; ſi ille amor eſſet malus, & peccatum, Deus eſſet cauſa peccati, quod eſt impium, & abſurdum. Item: Non poteſt Deus producere in anima habitum inclinantem ad peccatum, quia hoc diuinæ bonitati repugnat: ergo nec potuit dare naturalem inclinationem ad malum. Conſequentia eſt nota: quia nõ minus eſt cauſa actus vitioſi inclinatio naturalis, quàm habitus vitioſus. Antecedens autem probatur: Non poteſt Deus producere in intellectu habitum inclinantem ad falſum: hac enim ratione probant Theologi fidei diuinę non poſſe ſubeſſe falſum, quia eſt infuſa à Deo, qui nec falli, nec fallere poteſt: ergo nec etiam poteſt producere in anima habitum inclinantem ad peccatum. Probo conſequentiam: Quia non minus repugnat ſummæ bonitati peccatum, quàm ſummæ veritati falſum. Hac etiam ratione poſſumus à priori demonſtrare, prima principia naturalia non poſſe eſſe falſa. Nam cum noſter intellectus naturali quadã inclinatione illis aſſentiatur, ſi ea falſa eſſe poſſent, Deus & natura inclinarẽt ad falſum, quod eſt omnino repugnãs. Præterea Deus nõ poteſt peccare: ergo nec producere in homine naturalem inclinationem ad peccandũ. Antecedens eſt manifeſtum, & conſequentia probatur: Quamuis hæc cõſequentia nõ ſit bona, Deus cõcurrit cũ homine ad peccandum: ergo peccat, hæc tamẽ eſt valida: Deus ſe ſolo inducit hominem ad peccandũ: ergo peccat; ſed ſi Deus produceret in homine naturalẽ inclinationem ad peccatum, ſe ſolo induceret ad peccandũ: ergo peccaret, quod eſt abſurdum. Poteſt tãdẽ hoc ipſum pluribus ſacræ ſcripturæ teſtimonijs probari. Primũ habetur apud D. Iacobum in ſua canon. ca. 1. Qui inquit: nemo cùm tentatur dicat, quòd à Deo tentatur; Deus enim intentator malorum eſt. Ex quo loco ſic colligo argumentum: Si naturalis hominis inclinatio tenderet in malum, Deus eſſet tentator malorũ, conſequens autem eſt contra Apoſtolum: ergo & illud ex quo ſequitur. Probo ſequelam: Nihil aliud eſt tentare, quàm facere inclinationem ad malum: ſed ſi Deus produceret naturam tendentem in peccatum, faceret inclinationem ad malum: ergo tentaret. Et confirmatur: Ea ſolum ratione Dæmon dicitur tentare, quia inducit ad peccandum: ſed ſi Deus faceret inclinationem ad malum, induceret ad peccatum: ergo tentaret. Secundum teſtimonium habetur Eccleſiaſtici ca. 7. Vbi dicitur: Deus fecit hominem rectum, & ipſe immiſcuit ſe infinitis quæſtionibus. Quæ verba verum habere non poſſent, ſi Deus hominem cum

naturali

naturali illa ad malum inclinatione produceret. Alibi etiam dicitur, quòd Dei perfecta sunt opera. Non autem viderentur adeò perfecta, si homo cùm naturali ad malum inclinatione produceretur. Prætereà sic argumentor: De diuina sapientia dicitur, quòd attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter: sed non esset suauis Dei dispositio, si cum Deus homini legem, & præcepta dederit, naturam in contrarium trahentem, & inclinantem dedisset: ergo non est dicendum, quod id fecit. Et confirmatur: Si Deus non dedit homini propensionem, & inclinationem ad bonum potius, quàm ad malum, vel id fecit, quia non potuit, vel quia non voluit. Primum non est dicendum; quia id diuinæ potentiæ repugnat: Nec secundum: quia tunc inuideret Deus mortalibus hanc fœlicitatem, quæ ad diuinorum præceptorum obseruantiam est iam necessaria; quod similiter est impium & stultum: ergo debemus dicere, quod tam homini, quàm quibuscunque alijs rebus dedit Deus inclinationem ad bonum. Quæ fuit prima conclusio fundamentalis à nobis superioribus posita. Sed, cum homo naturaliter ex duabus naturis sit compositus, rationali, scilicet, & sensitiua, quas Apostolus ad Romanos 12. exteriorem, & interiorem hominem appellat; cuius dicti sensus non est, quod anima sit interior homo, aut natura rationalis, corpus verò exterior homo, aut natura sensitiua; sed quod totus homo secundum spiritum est homo interior; & idem totus homo secundum carnem est homo exterior: dubium est, an iste homo secundum vtramque partem naturaliter inclinetur in bonum, an verò tantum secundum partem rationalem? Et est sermo de bono, vel malo morali: nam de transcendentali non est dubium. Soto lib. 1. de natura & gratia cap. 3. & Victoria in relectione, de homicidio, num. 6. dicunt, quòd homo tantum secundum partem rationalem tendit in bonum, non autem secundum partem sensitiuam. Quin potius addit Victoria, nec de potentia Dei absoluta potuisse aliter fieri. Nam cum natura appetitus sensitiui sit, quòd inclinet ad malum morale, & naturæ rerum per diuinam potentiam mutari non possint, fit, vt nec per eandem potentiam fuerit factibile, quod appetitus sensitiuua ad bonum morale inclinet. Dicunt tamen isti Doctores, quòd, quia homo est simpliciter homo, in quantum rationalis, & non in quantum sensitiuus, idcircò, absolutè loquendo, illa erit dicenda inclinatio hominis, quæ conuenit illi, in quantum homo: qualis est inclinatio voluntatis, & intellectus: non autem inclinatio partis sensitiuæ, quæ, aut non est inclinatio hominis, aut non est hominis, in quantum homo. Et quia hæc suapte natura semper tẽdit in bonũ, fit, vt semper dicatur homo, ex natura sua ordinatus & inclinatus in bonum, quáuis appetitus sensitiuus in malum tendat.

Hic modus dicendi Soti, atque Victoriæ mihi non placet. Quocirca vt quid in hac re probabilius videatur, paucis declarem, sit secunda conclusio: Pars rationalis in homine, & intellectualis in angelo semper inclinat naturaliter in bonum honestum, & consonum rationi. Probatur. Omnis potentia naturaliter fertur in suum obiectum: sed obiectum appetitus intellectiui est bonum honestum: ergo naturaliter fertur in illud. Secundo: Ratio naturalis dictat, virtutem & honestatem esse sectandam, & turpitudinem fugiendam: sed appetitus intellectiuus qui est voluntas naturaliter inclinat ad sequendum dictamẽ rationis: ergo. Denique hoc ipsum probant omnes rationes, quæ ad probandam primam conclusionem fuerunt à *2. Conclusio.*

nobis positæ. Tertia conclusio: Pars sensitiua in homine naturaliter inclinat in bonum sensibile, quod interdum est cõtrarium bono rationis. Probatur: Bonum sensibile est obiectum appetitus sensitiui, sicut bonum rationis est obiectum appetitus intellectiui, siue voluntatis: ergo sicut voluntas naturaliter inclinat in bonum honestum: ita etiam appetitus sensitiuus inclinat in bonum sensibile. Quarta conclusio: Pars sensitiua in homine formaliter, & propriè nõ inclinat in malum morale, sed semper in bonum. Probatur: Pars sensitiua in homine formaliter & propriè inclinat in bonum sensibile: sed hoc formaliter, & propriè non est malum morale, si intra naturam appetitus sensitiui contineatur, cum non sit voluntarium, quod est principium boni, vel mali moralis: ergo appetitus sensitiuus formaliter nõ inclinat in malum morale. Secundo: Inclinatio appetitus sensitiui non est mala malitia morali, ergo nec tendit formaliter in malum morale. Probo consequentiam: Nam nihil potest tendere in malum morale, vt sic, quin eius tendentia sit mala malitia morali. Et confirmatur: Non aliter appetitus sensitiuus inclinat in malũ morale, quam eius obiectum, scilicet bonum sensibile, vel delectabile: sed ex eo, quòd obiectum appetitus sensitiui, puta bonum sensibile, vel delectabile, vt vinum suaue, & aurum moueant voluntatem ad malum morale, nec dicuntur mala moraliter, nec inclinare ad malum, nec est qui conqueratur de Deo, quòd fecerit aurum pulchrum, & vinum suaue: ergo pari ratione dicendum est de appetitu sensitiuo, quòd nec est malus nec inclinat in malum morale. Quin potius loquendum erit de illo, ac si esset à nobis omnino separatus, veluti Mundus, ac Dæmon: cuius proinde inclinatio non imputatur nobis ad culpam, nisi adsit voluntatis consensus. Vltimò: Inclinatio appetitus sensitiui æquè est à Deo, sicut inclinatio voluntatis: ergo si habetur pro inconuenienti, quòd Deus voluntati dederit inclinationem naturalem in malum morale, quia sic Deus esset causa mali moralis: quare nõ idem habebitur pro inconuenienti de appetitu sensitiuo? Ex dictis infertur, quòd omnis natura tendit in bonũ, nec est aliqua, quæ secundum se totam, vel secundum partem habeat naturalem inclinationem in malum, quidquid dixerint Soto, atque Victoria de parte sensitiua hominis. Sed restat nunc respondere ad argumenta in contrarium facta. Vnde ad primum, concesso antecedenti cum prima consequentia, dico, verum esse, quòd bonum delectabile plerunque contrariatur rationi. Non tamen ex hoc infertur, quòd appetitus sensitiuus tendens in illud naturaliter inclinat in malum, & in peccatum: quia non tendit in bonum delectabile, in quantum malum est, & contrariatur rationi, sed in quantum est bonum quoddam sensibile. Et sic non formaliter, sed tantum materialiter dicitur inclinare in malum, ea scilicet, ratione, qua inclinat naturaliter in suum obiectum, quod interdum est contra rationem. Vel secundo respondetur, quòd quamuis appetitus sensitiuus suapte natura inclinet in bonum hominis, sitque institutus, vt rationi obediat, interdum tamen per accidens ex nostræ naturæ defectu, & ex abusu nostræ considerationis inclinat ad malum. Quod vt intelligatur aduertendum est, quòd, quemadmodum potentiæ sensitiuæ ex sua natura ordinantur ad perfectam hominis intellectionem, & cognitionem (omnes enim sensus tam interiores, quàm exteriores intellectui deseruiunt, accidit tamen aliquando, vt sint occasio errãdi, vt est videre in baculo in aquam immerso,

3. Conclusio. (beside line 1 of this column)

4. Conclusio. (beside "sio: Pars sensitiua in homine formaliter")

Ad 1. argum. (beside "menta in contrarium facta. Vnde ad primum")

de quo per sensum aliter iudicabimus, quam est,) & quemadmodum naturæ corporales, quæ à Deo propter bonum hominis sunt institutæ, aliquando in ipsius tentationem & laqueum deseruiunt, vt dicit Sapient. cap. 14. ita etiam appetitus sensitiuus, qui natura sua est institutus ad officia sensibilia, & corporalia, in illisque omnibus paratus est obedire rationi, interdum per accidens ad malum inducit, tum propter nimiam adhæsionem ad bona sensibilia, cum quibus nascimur, alimur, & crescimus, tum etiam propter imperfectionem nostræ conditionis. Itaque, quanuis omnis naturalis appetitus sensitiui inclinatio sit in hominis bonum, quod, vel ex eo colligi poterit, quòd in eo est naturalis inclinatio ad congressum cum muliere, quæ optima est, & ad speciei conseruationem necessaria, & impetus naturalis ad resistendum contrarijs, qui ad rem corruptibilem conseruandam est pernecessarius, ex defectu tamen nostro hæc aliquando tendit in malum, & appetitus, qui conuenienter propter conseruationem speciei fuit tributus, aliquando inclinat ad mulierem alienam: & impetus, sine quo res conseruari non poterant etiam inducit ad vindicandas iniurias propria authoritate, quod malum est, atque peccatum: hoc tamen non ex defectu naturæ, nec ex defectu Dei, sed potius ex culpa nostra, qui rebus aliter, quam à Deo ordinatæ sunt, vti volumus, ortum habet. Maximè, cùm Deus hominem in iustitia originali condiderit, quæ potens erat appetitum sensitiuum in officio continere, subditumque facere rationi. Et si postea homo in aliquem incidit laborem sibi potius, quam diuinæ sapientiæ est imputandum, tanquam, si oculos sibi eruisset. Ad confirmationem respondetur, quòd motus primi, & subditi, qui tam in voluntate, quam in appetitu inueniuntur, dicuntur naturales, non, quia à naturali inclinatione proueniunt, sed quia non sunt liberi. Accipitur enim naturale dupliciter. Vno modo, vt distinguitur contra liberum, aliò modo vt distinguitur contra id, quod non est ex inclinatione naturali. Et naturale in præsenti accipitur primo modo. Qua etiam ratione dicimur, errores intellectus, & sensus aliquando esse naturales, hoc est, non liberos, quanuis non sint naturales, quasi à naturali inclinatione intellectus prouenientes.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quòd maius bonum propter quod homini est bonum diuinum, & bonum commune, quàm illud, quod est particulare ipsius, & sic ex natura sua magis illud diligit, quam istud, quod & nos late explicuimus in primo tomo quæst. 26. artic. 3. Vbi diximus, quòd quemadmodum membrum magis inclinatur ad bonum totius, quàm ad bonum proprium: periclitatur enim manus pro corporis salute, ità homo, quem Deus reipublicæ partem constituit, plus inclinatur ad bonum vniuersale, quam ad priuatum, & ad diligendú Deum magis, quam seipsum: cùm Deus sit vniuersale bonum, sine quo creaturæ subsistere non possunt. Nonnulli affirmant, quòd membrum non plus inclinatur ad bonum totius, quam ad proprium, nec exponit se periculo pro salute totius: sed ipsum totum est, quod exponit membrum pro se. Sed certe hoc est negare ordinem diuinum. Nam cum Deus corporis membra propter bonum totius solum fecerit, & non propter se, non videtur rationi consentaneum, quod membris naturalem inclinationem bono totius contrariam dederit: & sic magis debent diligere bonum commune, quàm priuatum. Quod verò homo cum difficultate, & mœrore vitam, aut bona temporalia pro Deo exponit, non ostendit, quòd non inclinatur magis ad diligendum Deum, quàm seipsum. Nam hæc difficultas nõ ex defectu inclinationis nascitur: sed cum homo simul naturaliter inclinetur ad diligẽdum Deum, & ad conseruandam vitam; & hæc inclinatio, vtpote posterior sit vehementior, fit, vt maxima cum difficultate sequatur priorem & maiorem inclinationem. Habemusque de hoc apertissimum exemplum in eo, qui metu mortis proijcit merces in mare. Qui quidem, quanuis magis inclinetur ad diligendam vitam, quàm merces, quia tamen etiam naturaliter inclinatur ad diligendum opes, id facit maxima cum difficultate. Ad confirmationem respõdetur, quòd quanuis homo naturaliter inclinetur ad actiones honestas, adhuc tamen sunt difficiles propter repugnantiam partis sensitiuæ, quæ in id inclinat, quod interdum est contra bonum rationis.

Ad 3. argum. ¶ Ad tertium iam ex dictis patet solutio. Fuit enim appetitus sensitiuus à Deo institutus, vt obediret rationi. Quod, vt semper & promptè faceret, dedit Deus primo homini iustitiam originalem: ipse autem ex culpa sua illam perdidit. Et sic repugnantia, quam nunc patimur, potius nobis, quam Deo est imputanda. Quanuis nec etiam nunc potest peccatum in appetitu reperiri, quod satis est, vt dicamus partem sensitiuam non inclinare ad malum formaliter. Ad cõfirmationem respondetur, quòd dicitur fomes à Theologis inclinare ad peccatum, ea solum ratione, quia appetitus sensitiuus iustitia originali destitutus in ea bona sensitiua inclinat, quæ contraria sunt bono rationis. Hoc autem non est inclinare ad malum formaliter, sed tantum materialiter, vt diximus. Et eodem modo respondetur ad quartum. Ad confirmationem de inclinationibus, quas contrahimus, vel ex consuetudine, vel ex constellatione syderum, respondet Caietanus infra q. 141. ar. 1. quòd, quanuis inclinatio speciei non possit esse ad malum, inclinatio tamen indiuidualis bene potest ad peccatum trahere. Imò sæpè sæpiùs trahit. Et ratio illius Nã dicit, quòd inclinationes indiuiduales non procedunt à Deo immediatè, sed mediantibus causis defectibilibus: quas non est inconueniens causare prauam inclinationem. Probabilius tamen dicendum existimo, quòd omnis inclinatio, siue specifica, siue indiuiduabilis, modo naturalis sit, & ab autore naturæ indita, non potest esse in malum propter rationes iam dictas: quãuis ex particulari complexione vnus in quædam sensibilia vehementius inclinari possit, quam in alia.

Ad vltimum argument. ¶ Ad vltimum argumentum, quod ex testimonijs sacræ scripturæ erat desumptum. Et primo ad illud ex Genes. c. 8. Sensus & cogitatio humani cordis prona sunt ad malum, &c. Respondeo quòd scriptura eo in loco loquitur, nõ de natura hominis in communi, sed de hominibus illius seculi, in quibus vitia atque peccata adeò creuerũt, vt in tam infinita hominũ multitudine, solus Noe fuerit inuentus iustus. Et propterea dicitur, quòd omnis sensus, & cogitatio hominũ erat intenta ad malum. Vel secundo respõdetur, illud esse intelligendum de inclinatione partis sensitiuæ, quæ prona ad malum dicitur, quia fertur in id, quòd interdum est contra bonum rationis. In quo etiam sensu dicit Paulus ad Rom. 7. Non ꝙ volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, illud facio. Et ad Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum. Ad quem etiá modum sunt interpretanda quæcunque loca scripturæ, quæ aliquid cõtra nostram sententiam significare videntur. Et hæc dicta sint de toto isto articulo. Circa secundam

cundam & tertiam rationem D. Thomæ erat disputandum, an respublica, vel Deus habeant dominium vitæ ciuium, vt ex hoc colligeremus, qualiter se occidens vtrique faciat iniuriam. Sed est iam satis à nobis dictum de hoc in materia de dominio.

Articvlvs VI.

¶ Vtrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.

2.q.94.art.5. ad 2.& q.10. a.8.ad 3 Et 1. q.7.ar.6.ad 3. Et op.9.q.86. Et He.11.lec.4.

AD Sextum sic proceditur. Videtur quòd liceat in aliquo casu interficere innocentem. Diuinus enim timor non manifestatur per peccatum: quoniam magis timor Domini expellit peccatum, vt dicitur Eccles. 1. Sed Abraham commẽdatus est quòd timuit Dominum, quia voluit interficere filium suum innocẽtem: ergo potest aliquis innocentem interficere sine peccato.

2 ¶ Præterea, In genere peccatorum quæ contra proximum committuntur, tanto maius videtur aliquod esse peccatum, quanto maius nocumentum infertur ei, in quem peccatur. Sed occisio plus nocet peccatori, quàm innocenti, qui de miseria huius vitæ ad cælestem gloriam transit per mortem. Cum ergo liceat in aliquo casu peccatorẽ occidere: multò magis licet occidere innocentem vel iustum.

3 ¶ Præterea, Illud quod fit secundum ordinem iustitiæ, non est peccatum. Sed quandoque cogitur aliquis secundum ordinem iustitiæ occidere innocentem, puta cum iudex qui debet secundum allegata iudicare, condemnat ad mortem eum, quem scit innocentem per falsos testes conuictum. Et similiter minister qui iniuste condemnatum occidit, obediens iudici: ergo absque peccato potest aliquis occidere innocentem.

¶ Sed contra est, quod dicitur Exodi 23. Insontem & iustum non occides.

¶ Respondeo dicendum, quòd aliquis homo dupliciter considerari potest. Vno modo secundum se, alio modo per comparationẽ ad aliud. Secundum se quidem considerando hominem, nullum occidere licet: quia in quolibet etiam peccatore debemus amare naturã quam Deus fecit, quæ per occisionem corrumpitur. Sed sicut supra † dictum est, occisio peccatoris fit licita per comparationem ad bonum commune, quod per peccatum corrumpitur. Vita autem iustorum est conseruatiua & promotiua boni communis: quia ipsi sunt principalior pars multitudinis. Et ideo nullo modo licet occidere innocentem.

Art. 2. huius quæst.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Deus habet dominium mortis & vitæ. Eius enim ordinatione moriuntur & peccatores & iusti. Et ideo ille qui mandato Dei occidit innocentem talis non peccat, sicut nec Deus, cuius est executor. Et ostenditur Deum timere eius mandatis obediens.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in pensanda grauitate peccati, magis est considerandum id quod est per se, quàm id quod est per accidens. Vnde ille qui occidit iustum, grauius peccat, quàm ille qui occidit peccatorem. Primò quidem quia nocet ei, quem plus debet diligere: & ita magis contra charitatem agit. Secundo, quia iniuriam infert ei, qui est minus dignus, & magis contra iustitiam agit. Tertio, quia priuat communitatẽ maiori bono. Quarto, quia magis Deum contemnit, secundum illud Lucæ 10. Qui vos spernit, me spernit. Quòd autem iustus occisus ad gloriam perducatur à Deo, per accidens se habet ad occisionem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Iudex, si scit aliquem innocentẽ esse, qui falsis testibus conuincitur, debet diligentius examinare testes vt inueniant occasionem liberandi innoxium, sicut Daniel fecit. Si autem hoc non potest, debet eum superiori relinquere iudicandum. Si autem hoc non potest, non peccat, secundum allegata sententiam ferens: quia ipse non occidit innocentem, sed illi qui eum asserunt nocentem. Minister autem iudicis condemnantis innocentem, si sententia intolerabilem errorem contineat, non debet obedire: aliàs excusarentur carnifices, qui martyres occiderunt. Si vero non contineat manifestam iustitiam, non peccat præceptum exequendo: quia ipse non habet discutere superioris sententiam, nec ipse occidit innocentem, sed iudex cui ministerium exhibet.

Svmma Textvs.

COnclusio huius articuli est negatiua, quam probat D. Thom. in argumento, sed contra, ex illo Exodi 23. Insontem, & iustum non occides. Et in corpore articuli hac ratione: Homo innocens, nec consideratur secundum se, nec in ordine ad bonum commune, potest licite interfici: ergo nunquam est licitum interficere innocentem. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Et primo, quòd homo innocens secundum se consideratus nunquam licitè interficiatur, est res manifesta. Nam omnes etiam iniquissimi secundum se considerati quantum ad naturam, quam Deus in illis fecit, & per occisionem corrumpitur, sunt diligendi. Quod autem nec etiam sit licitum interficere innocentem consideratum in ordine ad bonum commune, probatur: Ideo occisio peccatoris sit licita, per comparationem ad bonum commune, quia istud per peccatum corrumpitur: sed vita innocentis est conseruatiua, & promotiua boni communis, cum innocens sit principalior pars multitudinis: ergo per ordinem ad bonum commune nunquam est licitum interficere innocentem.

Explicatio Articvli.

QVæstio huius articuli duplicem potest habere sensum. Primus est, vt loquatur de eo, qui re vera est innocens, & legitimè probatur talis. Alius autem, vt loquatur de eo, qui re vera est innocens, legitime tamen probatur nocens. Et quamuis quæstio in hoc secundo sensu maiorem contineat difficulta-

Duplex sensus huius quæst.

tem, quam in primo: in isto tamen articulo solum versabitur in primo sensu, explicanda in secundo infra q. 67. artic. 2. cum de iudice fuerit sermo. Et quamuis quæstio adhuc in primo sensu vniuersaliter intellecta non multam videatur habere difficultatem, cum tamen dictet eum, qui re & iure probatur innocens, non occidendum, sed defendendum potius à republica, non est facile explicatu, an sit aliquis casus particularis, in quo propter bonum ipsius reipublicæ eum, qui re & iure habetur innocens sit licitum interficere. Et vt pressius dubium constituatur, sit casus, quòd tyrannus obsidens rempublicam petit caput alicuius innocentis, eo forsan quòd sibi est aduersus, vt de principe quodam ciuitatem Atheniésium obsidione opprimente, dicit historia, quod Demosthenem perdendum postulauit, ea facta permissione, quod totam rempublicam alias vastandam incolumen relinqueret. Est difficultas, vtrùm sit licitum tunc pro salute totius reipublicæ, quæ alias periret, vel innocentem interficere, vel tradere tyranno interficiendum?

Dubium.

1. Argum. Et pro parte affirmatiua arguméto primo: Innocens in eo casu ex charitate tenetur pro salute totius reipublicæ, se tradere tyranno: ergo nisi id faciat poterit compelli à republica, atque ex consequenti tradi tyranno. Antecedens est manifestum, cum vnusquisque ex charitate teneatur propriam vitam periculo exponere pro bono communi. Et antecedens probatur: Quando aliquis ex charitate obligatur quidquam facere, & est extrema necessitas, nisi id faciat, potest compelli à republica: vt, verbi gratia, quia diuites ex charitate tenentur facere eleemosynas, si in casu extremæ necessitatis illas non faciunt, possunt ad id à republica compelli, vt diximus in materia de eleemosyna: sed in casu nostræ disputationis innocens tenetur ex charitate pro salute reipublicæ se tradere tyranno, & est extrema necessitas: ergo nisi id faciat poterit ad id cópelli, atque ex cósequéti tradi tyráno.

2. Argum. ¶ Secundo. Respublica habet ius suos ciues pro salute totius manifesto mortis periculo exponendi, vt communiter dicunt Doctores: ergo & tradendi illos tyranno interficiendos, quando ad salutem communem fuerit necessarium. Probo consequentiam ex paritate rationis. Et si dicatur, quòd ideò hoc vltimum non est licitum, quia tradere innocentem tyranno non est medium necessariò & per se ordinatum ad liberationem reipublicæ: contra hoc sic argumentor, Quòd in casu posito innocens se tradat tyranno, est medium per se & necessario ordinatum ad liberationem reipublicæ: ergo & quòd respublica illum tradat. Consequentia videtur nota, & antecedens probatur: In casu posito innocens tenetur se tradere pro bono communi: ergo talis traditio est medium per se & necessario ordinatum ad illud.

3. Argum. ¶ Tertio Respublica in casu disputationis non tenetur talem innocentem defendere: sed poterit aperire portas, vt comprehendatur à tyranno: certum est enim non teneri rempublicam vnum innocentem tueri, cum tanto periculo atque dispendio: ergo etiam poterit illum tradere. Probo consequentiam: Nam moraliter loquendo, idem prorsus est non defendere, quod tradere.

4. Argum. ¶ Quarto. Si tyrannus mihi comminaretur mortem, nisi meam linguam illi offerrem abscindendam, possem illam ei offerre, vt omnes concedunt: ergo & si minetur reipublicæ mortē, nisi vnum ciuem tradat, poterit illum tradere. Probo consequentiam: Nam vtrobique est expositio partis pro salute, & conseruatione totius.

Vltimum argument. ¶ Vltimò: Ea de causa occidere innocentem probatum nocentem, est licitum: quia, si sententia non pronunciaretur secundum allegata & probata, respublica destrueretur, sed in casu, de quo loquimur, nisi innocens tradatur, destruitur respublica, vt supponimus: ergo etiam erit licitum illum tradere.

Conclusio. ¶ Propter hæc argumenta, qui affirmaret, quòd respublica in hoc singulari casu potest innocentem tradere tyranno, nihil diceret improbabile. Cæterum quoniam opposita sententia magis vera est, atque recepta, opus erit illam probare, supposito prius tanquam certo, quòd ob nullum metum, & ob nullam causam potest respublica per seipsam innocentem occidere. Est enim occisio innocentis, siue publica, siue priuata autoritate facta intrinsecè mala: hoc est, ità necessariò immutabiliter, vel indispensabiliter mala, & lege diuina, & naturali prohibita, vt stante materia prohibitionis ipsius certè, per hominem ex nulla causa, aut fine, nulla etiam circunstantia, aut casu quocunque, à sua malitia possit separari. Sicut & mœchari, furari, peierare, & mentiri, quæ nunquam ab homine rectè fieri possunt. Non sunt autem facienda mala, vt inde eueniant bona, vt dicit Apostolus ad Rom. 3. Hoc supposito, quòd nec etiam sit licitum tradere tyranno innocentem interficiendum pro salute totius communitatis probatur hac ratione. Qui talem faceret traditionem positiuè cooperaretur peccato: ergo peccaret: atque ex consequenti ex nullo metu, & ex nulla causa posset illud licitè facere. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Si tyrannus minaretur reipublicæ mortem, nisi virginem traderet violádam, & respublica illam traderet, proculdubio cooperaretur stupro, atque peccaret, cú talem traditionem facere non posset, nisi consentiens violationi, quæ est intrinsece mala: sed eodem modo se habet qui tradit innocentem interficiendum, cùm occisio innocentis nó sit minus intrinsece mala, quàm stuprum: nec qui tradit innocentem interficiendum possit magis id facere absque eo, quod cósentiat peccato, quam qui tradit virginem violationi: ergo sicut vnus cooperatur peccato, atque peccat: ita & alter.

Ad 1. argum. ¶ Et ad primum argumétum in contrarium factum respondetur primo, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico quòd quando ex precisa, & sola ratione charitatis obligatur quis aliquid facere, etiam si sit extrema necessitas, nó potest ad id compelli. Et ità contingit in proposito, quòd ex sola charitate tenetur homo se tradere tyráno, ne respublica destruatur. At verò diues in extrema necessitate, non solú ex charitate, sed etiá ex iustitia tenetur eleemosynas facere, vt ostendimus latè in primo tomo q. 32. a. 5. Et ideò si illas nó faciat, poterit ad id à Iudice cópelli. Cùm enim extrema necessitas faciat bona diuitis esse communia, qui pauperem impedit ab illorum consequutione facit illi iniuriam: atque ex consequenti peccat contra iustitiam. Et si quis argumentetur: Quando aliquis tenetur ex iustitia aliquid dare, tenetur ad restitutionem, si nó dat, sed qui non subuenit pauperi extremè indigéti, nihil tenetur restituere, quamuis peccet mortaliter: ergo illud præceptum nó pertinet ad iustitiam, sed solum ad charitatem: respondeo, negãdo maiorem. Falsum est enim quòd omnis obligatio, quæ oritur ex iustitia obligat ad restitutionem. Nam ex iustitia tenetur pater alere filium, & filius patrem, vt in leg. si quis à liberis §. si quis. ff. de libetis agnoscendis. Vlpianus diffinit: & tamen, si nec pater tribuat filio alimentum, nec filius patri in casu necessitatis, necessitate transacta, nihil

tenentur

tenentur restituere: non ergo omnis lex iustitiæ præcipiens aliquid dare, obligat non dantem ad restitutionem. Sed distinguendum est, quòd lex iustitiæ dupliciter potest præcipere aliquid dare. Vno modo simpliciter: vt cùm quis debet alteri aliquid, vel ratione rei acceptæ, vel ratione iniustæ acceptionis. Et tunc talis lex iustitiæ obligat non dantem ad restituendum. Alio modo in casu particolari: vt præcipit alimenta præbere in casu necessitatis. Et tunc cessante necessitate, cessat obligatio: vt contingit in proposito. Vel possumus secundo respondere ad primum argumentum, quòd quemadmodum qui est constitutus in extrema necessitate non potest compelli ad hoc, vt de necessarijs simpliciter ad propriam vitam subueniat alteri, extremam necessitatem patienti: ità etiam nec qui sine suæ vitæ dispendio potest subuenire reipublicæ, est compellendus, vt se tradat tyranno, cum ipse similiter sit in extrema necessitate non perueniendi ad manus illius. Vel dico tertio quòd tunc solum in extrema necessitate potest respublica cogere ciues ad id, quod ex charitate tenentur, quãdo id fuerit medium per se necessarium ad tali subueniendum necessitati. Vnde quia traditio innocentis in casu, de quo loquimur, non est medium per se necessarium; sed tantum per accidens ex malitia tyranni, non poterit respublica innocentem compellere, vt se tradat, & multo minus illum tradere occidendum. Est enim homicidium, vt communiter dicunt Doctores, non per se bonum, sed potiùs priuatio vitæ, quæ bonum hominis est. Et ideò nunquam est licitum, nisi ex fine, cuius est per se medium necessarium, honestum reddatur.

Ad 2. Arg. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, quòd tunc potest respublica suos ciues pro bono totius manifesto mortis periculo exponere, quando id fuerit medium per se necessarium ad consolendum publicæ saluti: non autem, quando fuerit medium necessarium ex malitia alterius. Vnde quia mors innocentis in casu, de quo loquimur, nunquam potest esse medium per se necessarium, nunquam etiam erit licitum eo vti, nec occidendo innocentem, nec illum tradendo interficiendum. Et quando obiicitur: Innocens tunc ex charitate tenetur se tradere tyranno pro bono publico: ergo talis traditio est medium per se necessarium ad illud; respondeo, quòd quia est medium per se necessarium ad liberationem reipublicæ, quod innocens tunc obligetur ad subueniendum illi, etiam cum periculo mortis, ideò ad id ex charitate obligatus. Cæterum quia non est medium per se necessarium, quod ad id à republica compellatur, idcircò compelli non potest. Sicut, quia est medium per se ordinatum ad honorem diuinum, quòd quis pro Christo martyrium patiatur, ideò ad id sæpe ex charitate obligatur. Tamen quia non est medium per se necessarium, quòd ad id à republica compellatur, idcirco compelli non potest. Et ratio huius est: nam vtrobique est tantum obligatio ex charitate.

Ad 3. Arg. ¶ Ad tertium argomentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico, non esse idem, moraliter loquendo, non defendere innocentem & tradere illum tyranno, sicut nec pati mortem pro amico, & parare sibi illam proprijs manibus. Primum enim est licitum, vt pote, quòd in mera negatione consistit: non autem secundum cum sit agere.

Ad 4. Arg. ¶ Ad quartum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam membrum sicut non pòtest habere distinctum esse per se à toto, nec est aliquo modo propter se, sed propter totum, à quo habet esse: ita nec est capax iuris, vel iniuriæ. At verò homo, quia licèt sit pars politica reipublicæ, naturaliter tamen est suppositum propter seipsum existens, atque adeo per se capax iuris, aut iniuriæ, fit, vt eam ei respublica irroget, quotiescunque sine causa, & culpa sua tradit illum tyranno interficiendum. Ad vltimum respondetur similiter concessa maiori, atque minori, negando consequentiam. Et ratio est: Nam occidere innocentem probatum nocentem per se est medium necessarium ad reipublicæ conseruationem, cùm, nisi secundum allegata, & probata esset semper iudicandum, generaliter via ad multiplices iniustitias, fraudes, & mortes hominum innocentium aperiretur, vt videbimus infra q. 67. artic. 2. At verò tradere innocentem tyranno interficiendum, nunquam potest esse medium per se necessarium ad patriæ liberationem. Et sic illud est licitum & honestum: hoc autem minimè. Ex dictis infertur, nunquam esse licitum etiam pro bono totius reipublicæ, aut occidere innocentem, aut tradere interficiendum. Bene tamen posset respublica in casu, quo tyrannus eam valde opprimeret, nisi innocentem daret, non defendere illum, sed aperire portas, vt inimicus faceret, quæ vellet. Si enim nullus tenetur cum propriæ vitæ periculo innocentem liberare, quia secundum ordinem charitatis magis se, quam proximum debet diligere: à fortiori nec respublica tenebitur cum communi detrimento vnum ciuem defendere, quamuis innocentem. Ad vlt. arg.

De innocente occiso in bello. 1. Dictum. ¶ Alius casus, de quo in hoc articulo potest esse dubium, an liceat in illo innocentem interficere, est in bello. Ad cuius explicationem dico primò, certum esse, quòd in bello iusto nunquam est licitum directè & per se innocentes occidere. Tum quia fundamentum iusti belli est iniuria, vt docet D. Tho. supra quæst. 40. artic. 1. & innocentes nunquam possunt iniuriam inferre, alias innocentes non essent. Tum etiam, quia si in republica non est licitum pro delictis malorũ innocentes interficere, nec etiam id erit licitum in bello, cum respublica eodem modo se debeat habere contra hostes intraneos, & extraneos, vt docet Victoria in relectione de iure belli, num. 34. & 35.

2. Dictum. ¶ Dico secundo quòd per accidens, & præter intentionem nullum est peccatum in bello iusto innocentes interficere. Vt si, verbi gratia, princeps bellum iustum gerens parat ciuitatem expugnare, nec id efficere potest, nisi adhibitis tormentis bellicis bene poterit eis vti, quãuis apertè cognoscat plures innocẽtes in tali expugnatione esse interficiẽdos. Probatur: Talis occisio innocẽtum nõ est volũtaria: ergo nec peccatum. Cõsequẽtia tenet ex regula D. Aug. li. de vera relig. c. 14. dicẽtis: Peccatum in tantum est peccatum, in quantũ voluntarium. Antecedens autem probatur: Illa occisio innocẽtum solũ est volũtaria in sua causa, vt constat: sed hanc non tenentur milites vitare cum habeant iustum bellum, vt supponimus: ergo non est voluntaria. Et confirmatur: Nam, vt docet Diuus Thomas 1. 2. quæstion. 6. articul. 3. & quæstion. 73. articul. 8. id quod non tenemur vitare nulla ratione potest esse nobis voluntarium ad culpam. Sed est aduertendum esse maximè cauendum, ne ex bello sequantur maiora mala, quam per ipsum vitantur. Si enim ad summam belli victoriam parum confert expugnare arcem, aut oppidum, in quo sunt multi

innocentes, non videtur licitum ad expugnandos paucos nocentes, plures innocentes interficere, subiiciendo ignem, aut alias machinas apponendo, quibus indifferenter innocentes cum nocentibus opprimantur. Similiter nunquam erit licitum innocentes interficere, etiam per accidens, & præter intentionem, nisi quando bellum iustum alia via expediri, aut geri non potest, iuxta illud Matth. 13. Sinite vtraque crescere, ne forte colligentes zizania eradicetis simul & triticum.

Quæstio. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco. Vtrùm in bello iusto liceat eos innocentes interficere, ex quibus in futurum periculum imminere intelligitur. Verbi gratia, pueri Saracenorum nunc sunt innocentes, merito tamen de illis timemus, ne facti adulti bellum gerant contra Christianos, dubium est, vtrùm liceat istos dum sunt innocentes interficere. Et pro parte af-
Argumentum. firmatiua est argumentum: Nam Deuteronom. capit. 20. præcepit Dominus filijs Israel, vt expugnantès aliquam ciuitatem omnes puberes interficerent: non
3. Dictum. est autem credendum omnes fuisse nocentes: ergo. In hoc tamen dico tertio, quòd licet posset fortasse probabiliter defendi, innocentes in casu posito posse licitè occidi, longè tamen probabilius, atque verius est oppositum. Quod affirmat Victoria in relectione de iure belli, numero 38. Et probatur primò: Quia non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona, vel, vt euitentur maiora mala. Secundo: Nam videtur intolerabile, quòd quis occidatur pro peccato futuro, maximè cum alia remedia possint adhiberi, vt captiuitas, exilium, &c. Ex dictis infertur, quòd siue iam parta victoria, siue in ipso actu belli constiterit de innocentia alicuius, & milites possunt eum liberare, id facere tenentur, & sic semper est verum, quod nunquam est licitum per se occidere innocentem. Et ad argumentum in contrarium factum res-
Ad argu. pondetur, quòd Deus, qui est Dominus omnium, iratus, & indignatus eis populis, de quibus loquebatur speciali suo mandato voluit illos omnino perdi, sicut perdidit Sodomam, & Gomorrham, mittens ignem deuorantem tam innocentes, quam nocentes: Hanc tamen licentiam Deus de lege non communicauit. De illis, qui in bello sæpe in pignus, hoc est, en rehenes, dari consueuerunt solet dubitari, an quando sunt innocentes sit licitum illos interficere, nisi hostes pactum seruauerint? Sed proculdubiò hoc difficultatem non habet, cum certum sit eos non esse occidendos, nisi forte aliquod peccatum commiserint, propter quod mortem mereantur, & tunc iam non sunt innocentes. Et hoc de bello quantum ad communem congressum.

Difficultas. ¶ Sed de singulari certamine est difficultas, an si ego, verbi gratia, video militem in me irruentem, quem certò scio esse innocentem, quia credit bellum iustum contra me gerere, licitè possim eum interficere? Et pro parte negatiua est argumentum: Implicat contradictionem, quòd detur bellum iustum ex vtraque parte: ergo si ille iustè cõtra me pugnat, ego non possum iustè contra illum agere atque ex consequenti
Responsio. nec illum interficere. Hoc tamen non obstante dico, contrarium esse verum, atque tenendum. Tũ, quia bene possunt duo ex ignorantia iuste pugnare, si vterque credit se tostam causam defendere. Tum etiam: quia quamuis in ipso conflictu constaret mihi iustitiam stare ex altera parte, bene possum me defendere, cum non teneat mortem pati. Et sic non solum ex falsa præsumptione, vt quidam dicunt, quia, scilicet, vicceque putat alterum esse nocentem, sed etiam aperte cognita vnius innocentia poterit alter tunc licitè pugnare: quamuis non poterit quem innocentem iudicat occidere, nisi in propriam defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ. Et per hoc patet solutio ad argumentum. Si quis autem quærat, vtrùm miles in bello possit illum aggredi, quem scit esse innocentem? respondeo, quod si bona fide credit se iustum gerere bellum, etiam si alium putet esse innocentem, vel quia idem ipse credit, vel quia inuitus in exercitu tenetur, bene potest illum aggredi. Aggressio enim in bello habetur pro defensione. Et præterea, quia cùm vnus princeps habeat ius alterum aggrediendi, eodem iure omnes eius milites potiontur. Ille autem, qui crediderit iniustum se gerere bellum, nulla ratione poterit aggressionem facere, quanuis aggressus poterit se defendere, &c.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrum liceat alicui occidere aliquem, se defendendo.

AD septimum sic proceditur. Videtur quòd nulli liceat occidere aliquem, se defendendo. Dicit enim Augustinus † ad Publicolam de occidendis hominibus, Ne ab eis *4. dist. 25. q. 2. art. 2. q. 2. ad 2. & 3.*
quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles aut publica functione *Epist. 154. à med. illius to. 2. Et habetur 23. q. 5. cap. de occidend.*
functione teneatur, vt non pro se hoc faciat, sed pro alijs, accepta legitima potestate, si eius congruat personæ. Sed ille qui se defendendo, occidit aliquem, ad hoc eum occidit, ne ipse ab eo occidatur: ergo hoc videtur esse illicitum.

2 ¶ Præterea, In primo † de libero arbitrio *Lib. 1. ca. 5. nõ multũ procul à fi. tom. 1.*
dicitur, Quomodo apud diuinam prouidentiam à peccato liberi sunt, qui pro his rebus quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt. Eas autem res dicit esse contemnendas, quas homines inuiti amittere possunt, vt ex præmissis † patet. Horum autem est vita corpora-
lis: ergo pro conseruanda vita corporali, nulli *In diuisione quæst.*
licitum est hominem occidere.

3 ¶ Præterea, Nicolaus Papa dicit, vt habetur in Decretis † dist. 50. de clericis pro quibus
consuluistis, scilicet, qui se defendendo Paga- *In Decretis dist. 50. cap. de his clericis.*
num occiderunt, si postea per pœnitentiam emendati possunt ad pristinum statum redire, aut ad altiorem ascendere, scito nos nullam occasionem dare, nec vllam tribuere licentiam eis, quemlibet hominem quolibet modo occidendi. Sed ad præcepta moralia seruanda tenentur communiter clerici, & laici. Ergo etiam laicis non est licitum occidere aliquem, se defendendo.

4 ¶ Præterea, Homicidium est grauius peccatum, quàm simplex fornicatio vel adulteriũ. Sed nulli licet committere simplicem fornicationem, vel adulterium, vel quodcunque aliud peccatum mortale pro conseruatione propriæ vitæ: quia vita spiritualis præferenda est corporali, ergo nulli licet defendendo seipsum, alium occidere, vt propriam vitam conseruet.

5 ¶ Præterea, Si arbor est mala, & fructus, vt habetur,

betur Matth. 7. Sed ipsa defensio sui videtur esse illicita, secundum illud Rom. 12. Non vos defendentes charissimi: ergo & occisio hominis exinde procedens est illicita.

¶ Sed contra est, quod Exod. 22. dicitur. Si effringens fur domum, siue suffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quàm propriam domum: ergo etiam si aliquis occidat aliquem pro defensione vitæ suæ, non erit reus homicidij.

¶ Respondeo dicendum, quòd nihil prohibet vnius actus esse duos effectus, quorum alter solum sit in intentione, alius verò sit præter intentionem. Morales autem actus respiciunt speciem secundum id quod intenditur. Non autem ab eo quod est præter intentionem, cum sit per accidens, vt ex supradictis † patet. Ex actu ergo alicuius seipsum defendentis, duplex effectus sequi potest. Vnus quidem cōseruatio propriæ vitæ, alius autem occisio inuadentis. Actus ergo huiusmodi ex hoc, quòd intenditur conseruatio propriæ vitæ, non habet rationem illiciti, cum hoc sit cuilibet naturale, quòd se conseruet in esse quantum potest. Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proueniens illicitus reddi, si non sit proportionatus fini. Et ideo si aliquis ad defendendum propriam vitam vtatur maiori violentia, quàm oporteat, erit illicitum. Si verò moderatè violentiam repellat, erit licita defensio. Nam † secundum iura, vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ. Nec est necessarium ad salutem, vt hunc actum moderatæ tutelæ prætermittat, ad euitandam occisionem alterius: quia plus tenetur homo vitæ suæ prouidere, quàm vitæ alienæ. Sed quia occidere hominem non licet nisi publica authoritate propter bonum commune (vt ex supradictis † patet) illicitum est quòd homo intendat occidere hominem, vt seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam authoritatem, qui intendens hominem occidere ad sui defensionem refert hoc ad publicum bonum, vt patet in milite pugnante contra hostes, & in ministro iudicis pugnante contra latronem: quanuis etiam & isti peccent, si priuata libidine moueantur.

Quæst. 43. ar. 3. & 1. 2. q. 1. ar. 3. & q. 19. art. 7.

Dist. 1 ca. Ius nat. Extra de homic. ca. significasti 2. de senten. excō. ca. Si verò Et ff. de Iust. & iure. L. vt vim.

Ar. 2. & 3.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd authoritas August. intelligenda est in eo casu, quo quis intendit occidere hominem, vt seipsum à morte liberet. In quo etiam casu intelligitur authoritas inducta ex lib. † de libero arbitrio. Vnde signanter dicitur pro his rebus in quo designatur intentio. Et per hoc patet responsio ad secundum.

In ar. 2. huius art.

¶ Ad tertium dicendum, quòd irregularitas consequitur actum homicidij, etiam si sit absque peccato: vt patet in iudice, qui iustè aliquem condemnat ad mortem. Et propter hoc clericus, etiam si se defendendo interficiat aliquem, irregularis est: quamuis non intendat interficere, sed seipsum defendere.

¶ Ad quartum dicendum, quòd actus fornicationis, vel adulterij, non ordinatur ad conseruationem propriæ vitæ ex necessitate, sicut actus, ex quo quãdoque sequitur homicidium.

¶ Ad quintum dicendum, quòd ibi prohibetur defensio, quæ est cum liuore vindictæ. Vnde glossa † dicit. Non vos defendentes, id est, non sitis referientes aduersarios.

Glos. interlin. ibid.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem, quæ præcipua est in hac materia, respondet D. Thom. per tres propositiones. Prima conclusio: Nemini licet aggressorem occidere, quando id non fuerit necessarium ad propriam defensionem. Secunda conclusio: Licitum est aggressorem occidere, quando aliter propriam vitam tueri non possumus. Has duas conclusiones probat D. Thom. vna & eadem ratione. Ad quam pro certo supponit duo. Primum est, posse contingere, quòd vnius, & eiusdem actionis duo existant effectus, quorum alter ex intentione agentis proferatur, alter autem accidat præter eius intentionem: vt dum quis terram fodiens, vt vitem plantet thesaurum reperit. Secundo supponit, quòd actus morales semper ex eo speciem sortiuntur, quod in proposito, & intentione agentis extiterat. Ab eo autem, quod accidentarium est, nec laudem, nec vituperium recipiunt, vt est videre in venatore, qui sagittam in feram dirigere intendens, hominem interfecit. Qui quidem non est censendus homicida propterea, quòd iste effectus est accidentarius, & præter eius intentionem. His suppositis sic argumentor. In eo, qui seipsum defendens alterum occidit duos effectus est considerare, scilicet, propriæ vitæ conseruationem, & alienæ exitium: quorum primus est intentus, & posterior accidentarius. Ille autem effectus, ex quo actio speciem sortitur, nullam habet rationem mali, cum vnicuique rei sit propriū, & naturale cōseruare se in suo esse, quantū potest: & sic ea illa parte nullatenus potest vitiari actio. Poterit autē vitiari ex accidentario effectu ex illo fine subsequuto, quando ille non fuerit mediū legitimam habens proportionē cū fine; hoc est, quãdo non fuerit necessariū ad propriæ vitæ cōseruationē. Et sic vtraque conclusio ex eodem syllogismo fit consequens, nempe, quod quando occisio aggressoris non est necessaria ad propriæ vitæ defensionē, est illicita: quando autem est necessaria, est licita. Tertia conclusio: Occidere alterum ea intentione in propriam defensionem, solum est licitum ei, qui vtitur publica autoritate. Probatur: Sola publica autoritas est, quæ ea intentione potest hominem occidere propter bonum commune, vt constat ea secundo & tertio articulo huius quæstionis: ergo qui sine publica autoritate in suam defensionem ex intentione hominem interficit, peccat. Ille autem dicitur publica autoritate in propriam defensionem ex intentione alterum occidere, qui habens publicam autoritatem, & intendens hominem, occidere ad propriam defensionem, refert hoc ad publicum bonum, vt patet in milite pugnante contra hostes, & in ministro iudicis pugnante contra latronem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRima conclusio est certa, & de qua nulla apud Doctores extat controuersia. Cum enim certum sit, voluntariam hominis occisionem esse illicitam, vtpote quæ naturali illo præcepto: Non occides prohibetur, fit, vt quando in aggressione ad propriæ vitæ defensionem non fuerit necessaria, perinde sit peccatum, ac si occidens inuasus non esset. Cæterum circa secundam, in qua D. Thomas dicit licitum esse aggressorem interficere, quando aliter propriam vitam tueri non possumus, est difficultas, vtrùm vera sit. Et

Dubium circa secundam conclusionem D. Thom.
1. Argumentum.
pro parte negatiua argumentor primo ex D. Augustino, libro primo de libero arbitrio, dicente: Impolluta lege, qui occidunt, ne ipsi occidantur, quomodo esse queant impolluti, non video. Et in epistola ad Publicolam, quæ est 154. & refertur 23. quæstione 5. capitulo de occidendis, etiam dicit: De occidendis hominibus, ne ipsi occidantur non placet consilium.

2. Argum. ¶ Item ratione sic argumentor: necessarius ordo charitatis exigit, vt vitam spiritualem proximi, nostræ corporali præferamus, vt diximus in primo tomo, quæstione 26. articulo 4. est enim vita spiritualis non solum præstantior, verum etiam finis, ad quem omnia temporalia referri debent: sed qui priuata autoritate alterum aggreditur peccat mortaliter: ergo inuasus tunc potius debet perpeti mortem, quam alterum occidere, ne pereat in æternum. Et confirmatur: Si inuasus in eo casu non teneretur perpeti mortem, maximè quia aggressor voluntariè id facit, suáque culpa perit: sed hæc ratio nihil valet: ergo. Probo minorem. Si ea ratio aliquid valeret, sequeretur, quòd nûquam tenemur vitam corporalem ponere pro spirituali proximi; si quidem semper proximus sua culpa, perit nunquamque damnatur, nisi pro suo delicto: consequens autem est falsum, vt latè ostendimus in materia de charitate: ergo & illud, ex quo sequitur.

3. Argum. ¶ Tertio: Pro salute spirituali proximi obligantur homines vitam corporalem ponere, quando proximus, vel ex ignorantia, vel ex infirmitate in peccatum labitur, vt diximus in materia de correctione fraterna, quæstione 33. articulo secundo, sed potest contingere casus, in quo vnus homo, vel ex infirmitate iracundiæ, vel ex ignorantia alterum aggrediatur: ergo saltim tûc aggressus tenebitur potius propriam mortem perpeti, quam occidere aggressorem, ne proximus detrudatur in infernum.

Vltimum argumentum. ¶ Vltimò: Non licet occidere aggressorem ex intentione, vt dicit D. Thom. in tertia conclusione: sed qui occidit hominem in propriam defensionem, occidit illum ex intentione: ergo peccat. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Qui occidit hominem in propriam defensionem, verè vult se defendere, & non est aliud medium ad id, nisi occidere aggressorem: ergo ex intentione vult occidere illum: siquidem ex sententia Aristotelis, qui vult finem vult etiam necessaria ad finem.

¶ Propter hæc argumenta Gerson in tractatu de eucharistia dicit, nemini esse licitum aliquem occidere in propriam defensionem. Quam etiam sententiam, tenet Abulens. super Matth. capitulo 5. quæstione 109. & Augustinus de Ancona in opusculo de autoritate Ecclesiæ, quæstione 51. articulo 3. Hugo de sancto Victore in opusculo de charitate. In hoc ta-

1. Conclusio. men sit prima conclusio: Occisio hominis, quæ fit in propriam defensionem, vim vi repellendo, secundum omnes leges, adeò est licita, vt nec ad culpam, nec ad pœnam imputetur. Hæc enim lex, vt dicit Cicero in Oratione pro Milone, non facta, sed nata est. Non eam suscepimus; sed à natura arripuimus. Et in capit. ius naturale. dist. 1. inter alia eiusdem iuris, hoc etiam ponitur, violentiæ per vim repulsio. Vnde ff. de vi & vi armata. lege 1. & ff. de iustitia & iure, lege, vt vim, dicit Florenti. Iure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. Et lege, iniuriam. ff. de iniur. Iuris exequutio non habet iniuriam. Cum ergo quisque se defendendi ius habeat, sequitur quòd nemini tunc iniuriam faciat. Et in capit. significasti 2. de homicid. & in cap. si vero, primo, de sententia excommunicatio. etiam habetur. Vim vi repellere leges, omniaque iura permittunt. Et ff. ad legem Aquiliam lege etsi, expresè dicitur, quòd qui alium ferro se petentem occiderit, non videtur iniuria occidisse. Adeò enim naturale est, cuique rei existere, vt in id, quod sibi noceat, statim insultet. Hâc eandem conclusionem probat sufficienter ratio à D. Thom. adducta in hoc artic. Sed est aduertendum, quòd quanuis D. Tho. hîc ad tertiû dicat clericû qui se defendês occiderit aliquem, fieri irregularem: nunc aliter contingit. Est enim materia iuris positiui irregularitas: & iure nouo in Clementina vnica de homicidio, quæ incipit: Si furiosus statutum est, quòd is, qui aliter mortem euitare non valens, suum occiderit inuasorem irregularis non est. Quæ lex, si tempore D. Thomæ extitisset nunquam diceret contrarium. Et sic est verum, quòd occisio hominis in propriam defensionem facta, vim vi repellendo, secundum omnea leges adeò est licita, vt nec ad culpam, nec ad pœnam imputetur; quod fuit à nobis positum in prima conclusione.

¶ Secunda conclusio: Ad hoc, vt occisio hominis in propriam defensionem facta, sit licita, quinque conditiones requiruntur. Prima est, quòd vis inferatur. *2. Conclusio.*

Secundum enim rationem naturalem, & secundum leges, vim tantum vi repellere licet. Vnde, si iudex per calumniam & falsos testes innocentem occidat, non poterit tunc innocens illum interficere. Et idem dicendum est, quando accusator per calumniam, etiam vsque ad mortem, aduersus innocentem præualuerit, vt articulo 3. huius quæstionis ostendimus contra Caietanum. Et ratio est, quia tunc non est vis. Et præterea; quia, si in his casibus licitum esset proprias iniurias vindicare, vniuersus reipublicæ status perturbaretur, singulis hominibus dicentibus se iniurijs & calumnijs opprimi. *Quinque conditiones requiruntur vt occisio hominis in propriâ defensionem facta sit licita.* Secunda conditio est, quòd occisio fiat in propriam defensionem, & propulsationem iniuriæ Quare qui alterum aggressus fuerit, peccatum homicidij, committit. In explicâdo autem quando sit aggressio, & quando sit defensio, hic opus, hic labor est. Nec conuenientior regula adhiberi potest, quam iudicium viri prudentis, defensionem ab aggressione distinguentis. Tertia conditio est, quòd occisio fiat in ipso actu defensionis, vt dicitur in capitulo significasti. supra citato. Quare, si aggressor videns se viribus deficere fugeret, non poterit tunc ille, qui iniuriam patiebatur eum persequi, vt occidat: quia iam cessauit violentia. Nec similiter poterit repercutere aggressorem ipsa percussionis violentia transacta: quia iam non est defensio, nec vis infertur: sed erit vindicatio prioris iniuriæ, quam priuatæ personæ facere non est licitum. Quarta conditio est, quòd occisio fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, vt dicitur in capitulo significasti, supra citato, & in capitulo, olim, de restitutione spoliatorum. Appellatur autem moderata tutela, quando quis in sua defensione modum non excedit, secundum regulas prudentiæ. Ex quo infertur, quòd, si cum leui percussione potest

quis

quia se ab aggressore defendere, non poterit tunc illum interficere, cum ille excessus secundum regulas prudentiæ, non possit dici factus cum moderamine inculpatæ tutelæ. De hac re vide Syluest. verbo, bellum, secundo. §. primo. Quinta conditio est, quod ille, qui iniuriam patitur aggressorem non occidat ex intentione. Hanc ponit D. Thom. hic in tertia conclusione. Sed quoniam ingentem in se continet difficultatem, eam remittimus explicandam, cum de tertia conclusione fuerit sermo.

Ad 1. argum. Et ad primum argumentum in contrarium factum respondetur cum D. Thom. hic ad primum, quòd D. Augustinus in illis locis loquitur de eo qui ex intentione hominem occidit, qui quidem peccat, etiam si id faciat in propriam defensionem, vt dicitur in tertia conclusione.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum vt respondeamus, supponendum est, quod ordo charitatis quando anteponit vnam rem alteri, scilicet, maiorem minori, non semper obligat ad hoc, vt teneatur quis prius prouidere, & curam agere eius rei, quam anteponit. Sed obligat dumtaxat ad hoc, vt si illæ duæ res existant in æquali periculo, & ego non possim subuenire vtrique, in tali casu præferam maiorem minori. Poterit tamen contingere, vt aliquando ex illis duabus rebus maiori, scilicet, & minori potius ego debeam subuenire minori, quam maiori: vel quia minoris cura mihi ex officio incumbit: vel quia maior non est in æquali necessitate cum minori. Quo supposito ad argumentum respondeo, quòd quamuis verum sit, quod ex ordine charitatis potius teneatur homo diligere salutem spiritualem proximi, quàm suam corporalem, ex hoc tamen non infertur, quòd in casu argumenti teneatur perpeti mortem, ne alterum occidat. Ponere enim vitam propriam pro anima proximi non est actus charitatis, ad quem de necessitate tenemur, nisi in casu, quo eius saluti obligamur prouidere, qui est casus necessitatis, vt docet D. Thom. 2. 2. quæstione 26. articulo 5. ad 3. Et iste non est, quando aliquis per iniquitatem me inuadit, cum tunc in nullo necessitatis, sed iniquæ voluntatis articulo sit constitutus. Cùm ergo tunc defensori incumbat cura prouidendi saluti propriæ vitæ, nec teneatur vitæ corporali, aut spirituali inuasoris prouidere, fit consequens, vt cum ordinata dilectione charitatis, qua magis salutem spiritualem proximi quam propriam vitam diligere tenetur, possit etiam hunc actum tutelæ cum consequente damno vtriusque vitæ alterius, non prætermittere. Et quòd hoc ita sit necessario dicendum, probatur contra Abulensem, atque Gersonem, qui eo solum argumento conuicti senserunt contra D. Thomam. Nam si verum esset, quòd nefarijs hominibus contra nos irruentibus, teneremur vitam dare, ne illi propriam defensionem interfecti detruderentur in infernum, proculdubio perturbaretur ius naturale, essetque lex Domini intolerabilis contra illud: Iugum meum suaue est, & onus meum leue: Daretur præterea occasio nefarijs hominibus viros iustos interficiendi, cum scirent se in defensione non esse occidendos, quod rationi naturali repugnat, vt colligere licet ex libro primo Machabæorum, capitulo secundo. Vbi dicitur, quòd, cùm simili audacia Machabæorum hostes sabbatis eos adorirentur, arbitrantes tunc illos non posse pugnare, decreuerunt Machabæi etiam illis sanctis diebus, non obstante præcepto diuino de non pugnando in sabbatho, seipsos defendere; propterea quòd ratio naturalis dictabat vim vi esse repellendam. Ad confirmationem respondetur concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quòd quamuis verum sit, quòd semper homo perit sua culpa, dantur tamen aliqui casus, in quibus tenemur pro salute spirituali proximi mortem subire, illi, scilicet, qui tam graues sunt, vt in illis constitutus vehementer egeat, ex natura rei, alterius ope. Vt quando, Verbi gratia, constantia illorum Martyrum, de quibus fit mentio in historia Sebastiani, vi tormentorum vacillabat, minabaturque ruinam; & similiter quando in persequutione fidei intelligit aliquis valde probabiliter, quod sua morte alij fideles fortiores erunt ad defendendam fidem, tunc ille tenebitur optare mortem pro salute spirituali aliorum. Et idem dicendum est de tempore pestis, quòd quilibet sacerdos tunc tenetur audire confessiones, etiam cum periculo contagionis, quando proprij curati non adsunt. At vero in casu argumenti similis casus non est, vt constat ex dictis.

Ad 3. argum. ¶ Ad tertium argumentum respondetur, distinguendo maiorem. Nam quando dicitur, quod pro salute spirituali proximi obligantur homines vitam corporalem ponere, si proximus ex infirmitate, vel ignorantia in peccatum labatur, hæc propositio potest efficere duplicem sensum. Vnus est vniuersalis, scilicet, quod semper, & in omni euentu tenetur homo vitam corporalem propriam pro spirituali proximi dare, siue ipsa vita corporalis sit medium per se ordinatum ad spiritualem, siue non. Et hic sensus est falsus, nec à nobis positus in materia de correptione fraterna. Alter sensus est, quòd tunc tenetur homo vitam corporalem ponere pro spirituali proximi, quando vita corporalis fuerit medium necessarium, & per se ordinatum ad spiritualem. Et hic sensus est verus, à nobisque propositus & probatus in eo loco. Si enim ciuitas, vel persona aliqua vincibili quadam ignorantia laborat, quam ego solus possum tollere, ordine charitatis teneor cum periculo vitæ veritatem detegere. Et tempore pestis tenetur prælatus etiam cum manifesto mortis periculo suo populo adsistere; quia hæc sunt media per se ordinata ad vitam spiritualem. Nunquam autem potest contingere, quòd quando vnus alterum aggreditur, siue ex malitia, siue ex ignorantia, siue ex infirmitate id faciat, vita eius, qui inuaditur sit mediũ per se ordinatum ad salutem spiritualem aggressoris: Et sic nunquam tenetur perpeti mortem, ne aggressorem occidat.

Ad vltimum argumentũ. ¶ Ad vltimum argumentum ex ijs, quæ dicenda erunt circa tertiam conclusionem D. Thomæ patebit solutio.

Dubium. Supposito iam, quod est licitum occidere aggressorem in propriam defensionem vim vi repellendo, est difficultas, vtrùm teneamur id facere, vel potius possimus perpeti mortem, ne inuasorem interficiamus: Et quidem, quòd non sit licitum perpeti mortem colligi potest ex D. Thoma in hoc articulo, qui *Argumentũ.* dicit, teneri nos potiùs consulere vitæ propriæ, quàm alienæ. Et ratione sic argumentor. Ordine charitatis plus se quisque diligere tenetur, quam alterum, vel saltem tenetur non diligere alterum plusquam se; cum mandatum Dei sit, vt proximos, sicut nos ipsos diligamus: sed qui patitur mortem, ne alterum interficiat, diligit proximum plusquam se: ergo peccat. In contrarium tamen est: Nam, si potest homo propriam vitam corporalem periculo exponere pro corporali amic. Vt diximus in primo Tomo quæstione 26. articulo 4. à fortiori poterit perpeti mortem,

tem, ne aggressor descendat in infernum: vt autem quid in hac re sit tenendum paucis explicemus.

1. Dictum. Dico primò, quòd potest contingere casus, in quo inuasus teneatur non se defendere, si aliter, quam aggressorem interficiendo, propriam vitam tueri non potest: tunc, scilicet, quando aggressor est Rex reipublicæ valde necessarius: Et hoc non propter bonum commune, quod ex eius vita resultat, quod ex ordine charitatis anteferendum est bono priuato.

2. Dictum. Dico secundo posse etiam contingere casum, in quo inuasus teneatur se defendere, etiam cum occisione aggressoris; tunc, scilicet, quando inuasus est persona reipublicæ valde necessaria, propter eandem rationem.

3. Dictum. Dico tertio in alijs casibus liberum esse vnicuique, vel defendere propriam vitam, vel cedere iuri suo: perfectio enim virtutis est, ponere vitam pro amico, atque adeò pro inimico, vt salutem æternam consequatur.

Ad argumentum. Et ad D. Thomam respondeo, quòd quando aliquis patitur mortem, ne aggressorem interficiat, non ponit vitam suam pro vita corporali alterius, sed, vel pro bono spirituali, vel pro bono virtutis, quod ex ordine charitatis præferendum est vitæ. Ad rationem respondetur primò, quòd ordo charitatis, quo homo tenetur non plus proximum, quam seipsum diligere, attendendus est secundum vitam spiritualem, cuius ideò detrimentum pati non debet pro toto orbe. Quantum autem ad temporalia non est ille ordo necessarius, cùm temporalia non per se, sed tanquam media pertineant ad perfectam felicitatem. Vel secundo respondetur, negando, quòd qui patitur mortem, ne alterum interficiat, diligit proximum plusquam se. Et ratio est: Quia, vt docet D. Tho. secunda secundæ quæstio 26. articulo 4. tunc dicitur homo simpliciter se diligere, quando diligit se secundum virtutem. Et certum est, quòd qui patitur mortem, ne alterum interficiat, eiusque animam detrudat in infernum, maximè diligit se secundum virtutem, cum pro bono virtutis propriam vitam exponat.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an pro bonis temporalibus defendendis licitum sit latronem interficere? Estque sermo, quando aliter bona tueri non possumus. Et pro parte negatiua argumentor primo

Argumentum ex testimonio Augustini. ex D. Augustino, qui libro primo de libero arbitrio capitulo 5. dicit: Quomodo apud diuinam prouidentiam à peccato liberi erunt, qui pro his rebus, quas contemnere oportet humana cæde polluti sunt? Pro hoc etiam facit illud Exodi capitulo 22. Si effringens fur domum, siue suffodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetrauit, & ipse morietur. Supra quæ verba dicit D. Augustinus, & refertur in capitulo superfodiens, de homicidio. Propterea est licitum furem nocturnum in fragranti delicto morte opprimere, non autem orto iam sole, quòd noctu discerni nequit, venerit ne ad furtum faciendum, an ad homicidium, sicuti luce solis deprehendi potest. Quibus verbis significatur, solum metu mortis licere furem occidere, & non metu amissionis bonorum.

Argumentum ex ratione. ¶ Et ratione sic argumentor. Homo tenetur plus prouidere alienæ vitæ, quam proprijs rebus: tenetur enim præponere vitam proximi omnibus suis rebus exterioribus, vt docet D. Thom. secunda secundæ quæstio 26. Ex quo habuit ortum dictum illud, qui potest & non pascit fame morientem homicida est: ergo qui pro conseruandis rebus exterioribus occidit proximum, facit contra charitatem, atque ex consequenti peccat.

Referuntur diuersæ sententiæ de difficultate proposita. In hac difficultate explicanda non omnes eodem modo loquuntur. Quidam enim dicunt, quòd quando accidit, quòd inuasor nititur res meas auferre, quas ego, etiam si auferantur, per viam iudicis recuperare possum, non est licitum, defendendo res, occidere raptorem. At verò si non possum per viam iudicis res meas recuperare, si auferuntur, licitum erit tunc defendendo res raptorem interficere. Nec huius dicti aliam rationem assignant, nisi, quòd defensio rerum est licita, iusque ciuile hoc concedit, vt patet ex lege furem. ff. ad legem Corneliam, de sicarijs. Alij dicunt, quòd licet impune occidere furem pro saluandis rebus quantum ad forum ciuile, sed in foro conscientiæ non licet. Hanc sententiam tenet Panormitanus in capitul. de homicidio, loquendo de laicis. Nam de clericis affirmat in capit. suscepimus, eodem titulo, & in capitul. olim el 1. de restitutione spoliatorum, quod licet clericis res defendere cum baculo, vel gladio, non tamen ad sæua procedere, id est, occisionem, etiam si res aliter saluari non possint: sed potius debet sustinere rerum iacturam. Et in cap. 2. eodem titulo, in verbo, se & sua defendendo seu liberando, dicitur, nullo modo licere clericis occidere aliquem defendendo sua, sed se & sua. Alij autem vniuersaliter dicunt, quòd quando aliquis res suas defendere non potest, quin ex defensione sequatur occisio inuasoris, licitè potest defendendo res, illum occidere.

Sententia Caietani vera. Hanc sententiam tenet Caietanus in hoc articulo, quæ procul dubio est vera, atque tenenda. Et probatur primò ratione D. Thomæ in hoc articulo; Quæ talis est: In eo, qui bona sua defendens alterum occidit, duos effectus est considerare, scilicet, bonorum propriorum conseruationem, & alienæ, vitæ exitum: quorum primus est intentus, & posterior accidentarius: sed ille effectus primò intentus, à quo actio speciem sortitur; nullam habet rationem mali, cum vnusquisque habeat ius res suas defendendi: ergo licitum est vnicuique res suas defendere; etiam si ex hoc accidentario sequatur alterius mors. Et confirmatur: Bona externa sunt media necessaria ad sustentationem vitæ, status, & honoris: ergo sicut pro defensione vitæ est licitum occidere aggressorem: ità etiam pro defensione bonorum externorum. Secundo, hoc ipsum probatur ratione Caietani: Cuilibet imminet cura rerum suarum in ordine præcipuè ad virtutem, & vitæ conseruationem: vitæ autem alterius non imminet cura, nisi in casu necessitatis: sed quilibet tenetur plus habere prouidentiam eorum quorum curam sibi imminet simpliciter, & absolutè, quàm eorum, quorum cura non sibi imminet, nisi in casu: ergo plus tenetur diligere bona sua, quæ sunt adminicula propriæ vitæ atque virtutum, & quorum cura sibi imminet, quàm vitam proximi extra casum necessitatis Sed quando latro inuadit me, vt bona mea subripiat, non est in casu necessitatis, sed in casu summæ iniquitatis, cum ipse sponte sua in eo periculo se constituat inferendo iniuriam, quam ego euadere non possum, nisi ipsum interficiendo: ergo non teneor tunc plus diligere vitam proximi, quam bona mea, atque ex consequenti in bonorum meorum defensionem potero illum occidere. Si quis autem quærat, quandiu duret tempus, quo potest homo cum morte latronis suas res defendere, an scilicet, tunc tantum,

quando

quando fur rem non arripuit, vel potius etiam sit licitum dum rebus onustus fugit, eum armis insequi, & si aliter deprehendi non potest iacto telo sternere: respondeo, toto illo tempore fragrantis delicti, licitum esse vim vi repellere, quod durat etiam dum fugit. Postquam autem aliquo se recepit, iam non erit licitum vi aggredi, sed solum detinere, quoadusque iudex eum capiat; quia iam cessauit vis: & sic non est licita defensio per violentiam. Quando autem dicimus, quòd pro defensione rerum est licitum latronem interficere, est intelligendum, dummodo bona alicuius sint momenti. Nam pro re vili, nempe, pro valore duorum, vel trium ducatorum, sicut vitam periculo se exponere delictum esset; ita & alium occidere. Nam, quamuis quisque se suaque tuendi ius habeat, conferendum tamen est secundum iudicium viri prudentis damnum, quod sibi cauet cum nocumento, quod infert, licet semper sit iudicanda melior conditio possidentis.

Ad argumentum de sumptum ex testimonio Augustini. ¶ Et ad primum argumentum, quòd constabat testimonijs D. Augustini, respondetur, vel quòd forsan D. Augustinus fuit illius sententiæ, quod castigauerit ob sola bona temporalia non esse licitum latronem interficere, vel melius, quòd loquitur, vt optimus philosophus moralis, docens ea, quæ vt in plurimum contingunt. Via enim accidere potest casus, in quo bona temporalia à latrone diurno citra eius mortem eripi non possint. Et quando hoc est, nunquam est licitum illum interficere, vt constat ex lege furem. ff. ad legem Corneliam, de sicarijs. Vbi dicitur: furem nocturnum siquis occiderit, impune feret, si parcere ei sine suo periculo non potuit. Parcere, scilicet, liberando res suas. Et in lege, sed & si. ff. ad legem Aquiliam. Si quis enim cùm furem apprehendere posset, maluit occidere, iniuriam fecisse videtur. Idemque habetur in capitulo interfecisti, de homicidio. Et ratio est manifesta: Nam, si in defensionem propriæ vitæ non est licitum aggressorem occidere, nisi cum moderamine inculpatæ tutelæ, hoc est, quando aliter vitam liberare non possumus, à fortiori id erit dicendum de defensione bonorum. Ex quo multi Iurisconsulti inferunt, quòd etiam, quando est spes recuperandi via iuridica furtum, non licet furem occidere. Et quidem si spes sit certissima, quòd facili negotio recuperabitur, verum apparet. Tamen, si res est dubia, liberum erit domino, suo iure vti. Quare in illo capitulo interfecisti, iam citato, subditur; Si sine odij meditatione te tuaque liberando, huiusmodi Diaboli membra interfecisti, si ieiunare volueris, bonum est tibi. Quasi dicat, non teneris.

Ad argu. ex ratione. ¶ Ad rationem respondetur, quòd cum maiori dilectione proximi, quam rerum, stare potest, quod actum tutelæ rerum exerceam, cum discrimine vitæ proximi. Nam, cum illa maior dilectio proximi non obliget, nisi in casu necessitatis, & hæc tutela rerum oriatur ex cura particulari, quam illarum habeo, fit, vt in casu, quo vita proximi non est in necessitate, possim rebus consulere, etiam cum illius periculo. Itaque, sicut stat me plus diligere salutem animæ proximi, quàm meam corporalem, & tamen de salute proximi nunquam cogitare, nec illam in particulari amare, de corporali autem vita mea cogitare sæpe illámque in particulari diligere, propter iniunctam mihi istius curam, & non illius: ita etiam stat, quòd plus ego tenear diligere vitam proximi, quàm res meas, & tamen de illa nunquam in speciali habere curam, nisi in casu necessitatis, de istis autem, quàm maximè propter iniunctam mihi curam mearum rerum, & non vitæ alterius. Et sic falsum est, quòd teneatur homo plus prouidere alienæ vitæ, quam proprijs rebus, quod fuit positum in antecedenti. Quamuis sit verum, quod tenetur plus diligere alienam vitam, quàm res suas in casu necessitatis ad modum iam explicatum.

Corollarium. ¶ Ex dictis in hoc dubio possumus colligere, quid dicendum sit ad alterius explicationem: nempe, an liceat mulieri repellendo violentiam stupri, adulterij, sodomiæ, vel aliquid huiusmodi aggressorem occidere, quando aliter euadere non potest. Si enim hoc est licitum pro defensione bonorum temporalium (vt modo dicebam) à fortiori etiam licebit pro tuenda propriorum membrorum integritate, & tantò plus quantò vis hæc magis æstimatis rebus infertur, maiúsque periculum consensus ex hoc imminet, qui virtutis bono contrariatur. Vnde Tullius pro Milone, laudabiliter commemorat militem adolescentem, qui ne turpiter pateretur à tribuno militari propinquo Caij Marij, ipsum interfecit. Verum tamen est, quòd si talis mulier nolit aggressorem occidere, sed quantum potest, ne stuprum patiatur se tuetur, peccatóque mente renititur multò maioris virtutis opus efficiet, sicut, & qui inuasus ne alterum occidat permittit se interfici. Quæ enim in vita patitur, virginitatem non amittit: nec, vt D. Lucia dicebat: coinquinatur corpus, nisi de consensu mentis, quòd & D. Augustinus multis probat lib. 1. de Ciuitate capit. 18.

Aliud dubiū. ¶ Sed est aliud dubium, vtrum pro defensione honoris licitum sit proximum interficere? Et, vt clarius procedamus, sit casus, quòd vir nobilis & illustris vidit inimicum gladio appropinquantem ad se interficiendum, & quod fugiendo potest vitam liberare, quod sine magno suo dedecore efficere non potest. Est difficultas, an teneatur tunc cum infamia fugere, ne propriam, vel hostis vitam mortis periculo exponat, vel potius possit aggressorem occidere in suam defensionem, ne fugiens honorem amittat? Et quidem, quòd teneatur fugere, probatur. *Argumentum.* Tunc occisio aggressoris dicitur facta cum moderamine inculpatæ tutelæ, quando aliter vitam tueri non possumus: sed in casu, de quo loquimur, nobilis ille & illustris vir aliter, quàm occidendo inimicum potest propriam vitam tueri, scilicet fugiendo: ergo tenetur fugere, ne occidat.

Conclusio. Hoc tamen non obstante dico, quòd non tenetur fugere, sed poterit inimicum occidere in proprij honoris defensionem. Probatur: Tunc dicitur defensio fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ, quando citra detrimentum, quod sit alicuius momenti, relinqui non potest: sed talis est illa, quæ fit ne honor amittatur: ergo est dicenda moderata, atque ex consequenti licita. Et confirmatur: In defensionem bonorum licitum est aggressorem occidere, vt constat ex dictis: ergo & in defensionem honoris. Patet consequentia: Nam honor quid præstantius est bonis temporalibus, iuxta illud: Melius est bonum nomen, quam diuitiæ multæ. Ex hoc infertur primò, quòd in casu, de quo loquimur, tam clerici, quam monachi obligati erunt fugere: istarum enim personarum honor non in armis, sed in patientia consistit. Infero secundo quòd similiter homo plebeius non poterit alium occidere, ne ipse fugiat: Non enim est fuga homini plebeio adeo ignominiosa, vt pro illa vitanda possit proximum interficere. Infero tertio, quòd siquis aggrederetur alterū, vt leui cum fuste percuteret, licet

posset

posset talis in propriam defensionem aggressorem occidere. Est enim hæc iniuria adeò grauis, maximè apud Hispanos, vt pro illa vitanda, si alia non restat via, aggressorem occidere sit valde licitum. Et si quis obiiciat, quòd ex hoc sequi videtur licere prouocato in duellum exire, siquidem sine honoris iactura aliud facere non potest, respondeo, negando sequelam. Tum, quia qui prouocatus exit in duellum non repellit vim vi, sed potius cooperatur iniquitati, qua alter ipsum prouocat. Tum etiam; quia priuata autoritate exire in duellum non est virtus. Et sic nec qui id non facit aliquem honorem amittit, qui præmium est virtutis. Et hæc dicta sint de eo quod est licitum facere in propriam defensionem aggressorem interficiendo.

Duo dubia dissoluenda proponuntur.

Sed restat nunc alia duo dubia explicare, quæ non de inuasoris interfectione, sed de innocentis morte in propriæ vitæ defensionem facta, loquuntur. Primú est, vtrùm fugiens equo inuasorem iniustum, possit licitè proterere, sicque occidere puerú in via iacentem, videns se aliter euadere non posse. Et eadem difficultas est de eo, qui alium impellit in flumen, vel præcipitium, vt ipse mortem euadat. Secundú: vtrùm prægnans, vel in partu periclitans, ad seruandam vitam suam in casu, quo aliter eam seruare non potest, licitè possit sumere medicinam, vel aliquid facere, idque per alium procurare, vnde aborsus & mors fœtus iá animati certissime sequatur? Et vtrùm similiter, medicus, vel obstetrix id facere possit?

Explicatio prioris dubij.

Ad quorum primum deuenientes, pro breui illius resolutione dico primo, quòd actu de se directo ad mortem alterius, etiam si non ex intentione id faciat, nullus scienter potest, vel iacentem in via proterere, vel aliquem in flumen, aut in præcipitium impellere, vt ipse mortem euadat. Probatur: Puer iacens in via, vel alius, qui in præcipitium est impellendus, non est aliquo modo inuasor iniustus, vt suppono, & est iustus possessor vitæ, atque loci, in quo est, cum inde commode recedere non possit, vt alius fugiat: ergo iniustè alius scienter actu directo in mortem illius, aut proterendo, aut impellendo eum occideret, vt ipse mortem euaderet. Probo consequentiam: Nam iustus possessor vitæ nullo modo potest scienter ab alio occidi actu directo in mortem eius, quacunque ex causa, & quomodocunque priuata autoritate fiat, nisi in defensionem ab iniusto inuasore, vt ex supradictis patet. Et confirmatur: Non est licitum alicui rapere panem, vel tabulam in naufragio à iustè possidente in extrema necessitate vtriusque, vt seipsum à morte liberet, quia, vt dicit Paulus ad Rom. 3. Non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona: ergo nec etiam est licitum, vel mittere alterum in præcipitium, vel iacentem in via proterere scienter, actu directo in mortem alterius, vt ipse mortem euadat. Probo consequentiam: Nam æqua est vtriusque ratio. Dico secundo, quòd actu indirecto in mortem alterius, directo autem ad euasionem mortis propriæ bene potest quis aut iacentem in via proterere, aut alterum in flumen, aut in præcipitium impellere. Vt si, verbi gratia, aut paululum diuertit, aut per saltum equi probabiliter credit vtriusque saluare vitam, quamuis res ad votum non succedat. Ita tenet Syluester verbo, homicidium. 2. quæst. 26. Et probatur: Talis occisio non est voluntaria: ergo nec peccatum. Consequentia tenet, ex dicto celebri Augustini: Peccatum in tantum est peccatum in quantum voluntarium. Et antecedens probatur: Illa occisio solum est voluntaria in sua causa, sed illam non tenetur homo vitare, cum vnusquisque habeat ius propriam vitam saluandi: ergo non est voluntaria. Probo consequentiam: Nam, vt dicit Diuus Thomas 1. 2. quæstione 6. articulo 3. & quæstione 73. articulo 8. quod non tenemur vitare, nulla ratione potest esse nobis voluntarium ad culpam. Itaque quemadmodum in bello iusto innocentes non directè, sed & indirectè, & per accidens est licitum occidere: ita etiam & in proposito. Et hoc quantum attinet ad primum dubium.

Explicatio dubij posterioris.

¶ Ad secundum quamuis Syluest. verbo, medicus q. 4. ex sententia Ioannis de Neapoli indistinctè dicat, quòd nec prægnans ad propriam vitam seruandam potest licite sumere medicinam, vnde aborsus & mors fœtus iam animati certissime sequatur; nec medicus, nec obstetrix illam præbere; & quamuis alij dicant, quòd ipsa mulier potest quidem talem medicinam sumere, medicus autem & obstetrix non possunt illam conferre; ego ad propositam difficultatem sub distinctione respondendum existimo. Distinctio autem est: Nam, vel illa medicina, vel opera, vel industria, quæ adhibetur est de se directè immediatè, & principaliter collatiua sanitatis, vt sanguinis minutio, balneum, pharmacum purgatiuum humorum, emplastrum mitigatiuum doloris, & alia huiusmodi. Aut verò ex natura sua directè & principaliter non est collatiua sanitatis, sed vel mortifera, vel ad mortem seu aborsum ordinata, vt venenum, dilaceratio, percussio, &c. Quo supposito dico primò, quód primi generis medicamentis licitum est ipsi mulieri, vel per se, vel per alios vti. Atque etiam medici, & obstetrices poterunt talia medicamenta applicare, quamuis per accidens ex illis aborsus seu mors fœtus sequatur. Probatur: Talia medicamenta ex sua natura directè, & immediatè sunt salutifera, ad salutemque ordinata, quamuis per accidens, atque indirectè sint mortifera, morsque fœtus ex illis sequatur: ergo licitum erit ea mulieri modo prædicto periclitanti applicare ex intentione illam à morte liberandi. Probo consequentiam: Nam vt dicit D. Thom. in hoc articulo, actiones humanæ ex eo, quod per se est in intentione operantis, speciem sumunt, & non ex eo, quod sequitur per accidens. Et confirmatur. Mulier potiùs ius habet ad possessionem suæ vitæ tuendam, etiam cum periculo fœtus, quam ipse fœtus ad suam cum periculo matris, cum vita fœtus ex vita matris, & non è contra vita matris ex fœtus vita dependeat: ergo licitum erit per media conuenientia matris vitam curare etiam cum periculo fœtus. Pro hoc etiam facit ratio, quam dubio præcedenti adduximus, ad probandum esse licitum puerum in via iacentem indirectè interficere, vt equo fugiens mortem euadat; æqua enim est vtriusque ratio. Dico secundò, quòd secundi generis medicamentis, nec ipsi mulieri, nec medico, nec obstetrici aut alteri cuicunque licitum erit vti cum certo periculo fœtus, etiam ex intétione matrem à morte præseruandi. Et ratio est: Nam huiusmodi homicidij mediú, ex causa quacunque, & quomodocunque, autoritate priuata fiat, est illicitum, nisi in defensionem ab iniusto inuasore, vt ex dictis patet. Certum est auté, quòd fœtus in matris vtero existens nulla ratione potest vitæ matris dici iniustus inuasor. Et si in hoc casu loquitur Syluester, verbo, medicus. quæst. 4. ex mente Ioannis de Neapoli eius sententia est vera. Pro qua etiam facit D. Ambrosius relatus in cap. denique 14. quæst. 5. qui inquit: Si alteri subueniri non potest, nisi alter lædatur, cómodius est neutrú iuuare. Et hæc dicta sint de secunda cóclusione D. Tho.

¶ Circa

Dubium graue circa tertiam conclusionem D. Thom.

¶ Circa tertiam in qua dicit, quod occidere aliquem ex intentione in propriam defensionem, solum est licitum ei, qui vtitur publica autoritate, est grauis quæstio de animo, & intentione, quo est licitum inuasorem iniustum occidere, vtrùm, scilicet liceat, suam vitam defendenti, velle ex intentione directè occidere aggressorem ob prædictum finem suæ defensionis, collum eius, aut pectus gladio, siue certa sagitta, vel globulo ignito transfigendo? Quod est quærere, an sit licitum hanc aggressoris occisionem ex intentione, & certo proposito eligere, vt medium necessarium ad propriæ vitæ conseruationem? Sicut medicus ex intentione, & certo proposito elegit venæ sectionem, vel medicinæ sumptionem ad salutem infirmi consequendam. Et sicut miles in bello, & iudex, seu minister iustitiæ ex proposito, & intentione directè elegit occidere hostem reipublicæ, vel malefactores ad ipsius reipublicæ commodum, & vtilitatem. In qua re duplex est opinio Doctorum: Vna, quæ asserit ità esse licitum, priuato homini ex intentione, & electione occidere iniustum suæ vitæ inuasorem, cum debito moderamine; sicut est licitum iudici, executorique iustitiæ, aut militi in bello ex intentione pro sua simul, & boni communis reipublicæque defensione idem facere.

Duplex est opinio de hac re.

1. Sententia.

Itaque secundum istam opinionem licitum est vnicuique ex intentione, & directè velle occidere aggressorem, tanquam medium necessarium ad propriæ vitæ conseruationem. Hanc sententiam tenet Alexander Alensis, tertia parte, quæstione trigesimaquarta, membro secundo, articulo vndecimo, §. secundo: in responsione ad secundum, & quartum argumentorum. Nauarro in Manuali capite decimoquinto, numero secundo: Syluester, verbo, homicidium primo, quæstione quinta, & Soto libro quinto, de iustitia, quæstione prima, articulo octauo. Licet verbis videatur sentire cum Diuo Thoma, qui contrarium dicit, in tertia conclusione huius articuli. Et probari potest hæc sententia aliquibus argumentis.

1. Argum. Primò sic: Ad efficacem volitionem finis semper sequitur necessario eius medij electio, quod ad talis finis consequutionem iudicatur necessarium, vt dicit Aristoteles septimo Ethycorum, cap. tertio. Ex quo fit, quòd, si volitio finis est licita, volitio etiam medij sit licita, atque honesta: sed in casu, de quo loquimur defensio, atque conseruatio propriæ vitæ est efficaciter volita, iudicatúrque vt medium necessarium ad illam occisio inuasoris, vel gladio, vel sagitta, vel globo ignito facta, vt supponimus: ergo poterit hic ex intentione, & directè eligi tanquam medium necessarium ad vitæ conseruationem.

2. Argum. ¶ Secundò: Quandocunque aliquis seipsum defendit, vim vi repellendo, non solum potest ex intentione velle, aut eligere caute ictus inuasoris recipere, sed etiam ipsum repercutere, si id fuerit necessarium, vt omnes Doctores concedunt: sed hæc violentiæ repulsio atque percusio est aggressoris occisio certa, vt supponimus: ergo etiam erit licitum illam ex proposito, & intentione eligere, tanquam medium necessarium ad vitæ conseruationem.

3. Argum. ¶ Tertiò: Quia ex fine sumitur necessitas medij ad illum, eodē præcepto, quo præcipitur finis, præcipitur etiam medium ad illum: sed in casu, de quo loquimur, finis, scilicet, propriæ vitę cōseruatio, atq; defensio, est necessarius necessitate præcepti; quilibet enim tenetur suæ vitæ consulere, mortémque vitare; ad quod occisio inuasoris est medium cognitum necessarium, vt suppono, cùm alia via ad finis consequutionem peruenire non possit: ergo saltem quando fuerit in præcepto propriæ vitæ conseruatio, erit similiter in præcepto aggressorem occidere. Atque ex consequenti, tunc erit licitum directè & ex intentione id eligere.

¶ Quartò: Ex duobus malis etiam culpæ minus est eligendum, vt constat ex cap. duo mala. & ex cap. nerui. 13. dist. Ex quo fit, vt ad vitandam mortem licita sit, & abscisio brachij, & acceptio rei alienæ, quarum quælibet aliàs seorsum prohibita est: quia tunc minor prohibitio cedit maiori: sed maius malum culpæ est esse causam etiam omissiuam mortis suæ, quam alterius; sicut & grauius est seipsum, quàm alterum occidere; ex ordine enim charitatis magis tenetur homo suæ vitæ consulere, suámque mortem vitare, quàm alienam: ergo pro conseruatione vitæ, aut pro propria morte vitanda eligenda erit etiam ex intentione mors, vel occisio inuasoris. *4. Argum.*

¶ Alia sententia est, quæ affirmat, nulli ex intentione esse licitum, quemquam, etiam inuasorem, priuata autoritate interficere; sed solùm id licere publicæ autoritati, hoc est, habenti curam reipublicæ: vel eius executori. Hanc tenet Diuus Thomas in hoc articulo, & Abulensis super quintum caput Mathæi, quæstione centesimanonagesimanona, & fere omnes Thomistæ. Quanuis non omnes eodem modo explicent; quid sit secundum hanc opinionem occidere ex intentione. *2. Sentent.*

Soto libro quinto, de iustitia, quæstione prima, artic. 8. dicit, quòd occidere ex intentione est alterum aggredi ipsum præueniendo, vel ad vindicandam præteritam iniuriam, vel ad cauendam futuram. Et hoc solum dicit esse licitum habenti publicam autoritatem, ad sui & reipublicæ defensionem; vt militi in bello, & executori iustitiæ contra homines reipublicę pestilentes. Occidere autem non ex intentione esse censet, quotiescunq; aliquis inuaditur, ac se defendens cum moderamine inculpatæ tutelæ aggressorem quomodocunque occidit. Quod dicit esse licitum cuicunque priuatæ personæ, etiam ipsam occisionem volendo, & eligendo, vt medium necessarium ad finem conseruationis propriæ vitæ. Sicque dicit esse intelligendum Diuus Thomas in hoc articulo. *Modus dicendi Soti.*

Sed proculdubio hæc sententia re non differt à prima opinione, nec aliqua ex parte attingit mentem autoris; quod ex verbis ipsius clarè patebit intuenti. Dicit enim, quòd ex actu hominis se defendentis duplex effectus sequi potest. Vnus, qui est conseruatio propriæ vitæ. Et ex hoc effectu specificatur actus defensionis: éstque licitus, si fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ. Alius effectus est, occisio hominis inuadentis. Et quia hominem occidere non licet, nisi publica autoritate, ob bonum commune; ideò illicitum est, quòd homo intendat hominem occidere, vt se defendat, & propriam vitam seruet. Sed hoc solum licet ei, qui habet curam boni communis, & publicam autoritatem; qui Intendens hominem occidere ad sui defensionem, hoc refert ad publicum bonum, vt est iudex, iustitiæque minister pugnans contra latrones, & miles pro republica contra hostes pugnans in bello. Quanuis & isti peccent, si priuata libidinę moueantur. Hæc Diuus Thomas. Quibus verbis apertè significat, quòd tunc solum inuasus licitè ex intentione occidit inuasorem, quando autoritate publica id facit. Nam, si sit priuata persona, & ex intentione interficiat aggressorem, proculdubio peccabit. Et sic nulla ratione potest expositio Soti quadrare literæ, & menti

D.Tho. Præterquàm, quòd illa nominum interpretatio, qua dicit idem esse, occidere ea intentione, quòd occidere aggrediendo; & occidere non ea intentione, quod occidere, dum quis prius inuasus est; aliena est ab omni recto ordine interpretandi, nec D. Tho. illam vnquam commentus est, quando etiam dicit autor, inuasum licitè occidere non ex intentione inuasorem pro suæ vitæ defensione, nunquam affirmauit licere sibi occisionem illam velle, vel eligere, vt medium ad vitæ conseruationem, sed vt effectum per accidens subsequutum ex actu defensionis, nec tale vocabulum medij, sed effectus est apud illum, vt ea dictis patet. Quocirca hac Soti interpretatione omissa, Victoria in relectione de homicidio. num.17. dicit, quòd occidere ea intentione est occidere ex certo proposito occidendi, quare iudex intendit malefactorem vita priuare. Et hoc modo nulli priuato, licet etiam inuasorem occidere, sed solum publicam autoritatem ad id habenti. Præter intentionem autem occidere est non solum à casu, & inuoluntariè, sed propter alium finem, quem si occidens posset aliter consequi non occideret. Et hoc modo ait Victoria; Licitum est cuiquam in sui defensionem iniustum inuasorem occidere, quem interficere nollet, si aliter se defendere posset. Sed certè nec hæc sententia satis explicat rem. Ex illa enim sequeretur, licitum esse vnicuique insidiantem suæ vitæ occidere, aut veneno, aut fraudibus, aut alijs modis ex electione, & proposito illum interficiendi ad finem vitæ tuendæ, quando aliter vita saluari non posset; quod nos in superioribus ostendimus esse falsum. Quare hac etiam interpretatione omissa, Caietanus in hoc articulo, quem multi alij sequuntur, dicit idem esse ex intentione, quod ea certo proposito, & electione hominem occidere, id, scilicet, vt medium ad finem propriam vitam conseruandi eligendo, directèque volendo. Et hac ratione dicit, nulli, nisi publicam autoritatem habenti, vt iudici, aut ministro iustitiæ, aut militi in bello est licitum aggressorem occidere. Erit tamen homini priuato licita iniusti inuasoris occisio, tanquam effectus consequens defensionem. Et hoc dicit esse secundum Diuum Thomam inuasorem occidere, non ea intentione, hoc est, non ex proposito, vel electione ipsum interficiendi, etiam ad finem conseruandi vitam, sed vt est effectus per accidens, quamuis præuisus consequens ad vitæ defensionem. Itaque, quemadmodum debilitatio infirmi non est directè, nec ex proposito à medico intenta, vel electa, vt medium ad sanitatem; sed est solum effectus curationis, qui quamuis præuisus sequitur per accidens, ad actionem illius, estque omnino præter intentionem medici, quamuis indirectè volita: ita etiam & occisio inuasoris aliquo modo, & indirectè non vt medium, ad finem conseruationis vitæ; sed, vt effectus ex licita defensione præter intentionem, siue per accidens consequens quamuis præuisus, cùm alicuius inuoluntarij admixtione debet esse volita, & sic est licita, cùm tamen aliàs à priuata persona ea intentione licitè fieri non posset. Et hæc est proculdubiò vera, & germana sententiæ D.Thom. interpretatio.

Modus dicendi Vict.

Modus dicendi Caiet.

¶ Mihi ex his duabus opinionibus ea, quæ est D. Thom. ad mentem Caietani intellecta, probabilior, atque tutior videtur. Non obstante, quòd dicerem defendenti se ab iniusto inuasore cum moderamine inculpatæ tutelæ, licitum esse illum scienter occidere, idque consultè ità velle, sicut Deus scit sibi licitum esse, quomodocunque id licitum sit, nec oportere in particulari scire, aut examinare, qua intentione id actualiter faciat. Itaque nulli priuatæ personæ est licitum ea intentione, hoc est, ex proposito eligendo occisionem, vt medium ad propriæ vitæ conseruationem, eámque directè volendo aggressorem iniustum occidere, quamuis possit id indirectè velle tanquam effectum, ea sua defensione per accidens subsequutum, vel saltem ità inconfuso velle occidere, sicut Deus scit sibi licitum esse. Appello autem in præsenti, iniustum inuasorem, eum, qui iniustus est ea parte causæ, quia, scilicet, me sine iusta causa occidere vult, quamuis non sit iniustus ex parte sua, vel quia est furiosus, vel amens, vel inuincibiliter putans se iustam causam habere me occidendi. Hunc enim etiam me defendendo, modo supra posito licitè occidere possum. Et quidem, quòd hæc sententia Diui Thomæ hoc modo intellecta sit vera, atque tenenda, probatur multipliciter. Primò sic: Ex intentione, siue proposito, vel electione (quod idem est) occidere hominem, quantumcunque criminosum, nociuumque reipublicæ nulli priuata autoritate est licitum, quia hoc, vt diximus, naturali illo diuinóque præcepto; Non occides, prohibetur: sed id solum est licitum habenti curam reipublicæ, vel iustitiæ ministerium: ergo nec etiam erit licitum alicui priuata autoritate ea intentione, vel electione occidere aggressorem in propriam defensionem. Probo consequentiam: Nam magis tenetur homo ad reipublicæ, cuius pars est, quam ad propriæ vitæ conseruationem, cùm pro salute reipublicæ teneatur quilibet suam vitam corporalem exponere. Ad hanc rationem autores primæ opinionis respondent, concesso antecedenti, negando consequentiam. Dicunt enim, quòd pro suæ vitæ defensione quilibet inuasus, etiam si priuatus homo sit non priuata autoritate, sed publica, iure sibi naturali, atque diuino ad id concessa iniustum aggressorem occidit; sicque licitè ex intentione id facit. Itaque, sicut iudex, vel iustitiæ executor ex officio est minister reipublicæ, vt ex iustitia possit licitè malefactores occidere: ita etiam quicunque ex concessione legis naturalis, & humanæ per legem diuinam approbatæ; vel saltem non reprobatæ, fit minister ipsius reipublicæ, vt in casu necessitatis, cum debito moderamine iniustum inuasorem occidere possit, Pro defensione autem reipublicæ nulli priuato est licitum quemquam ea intentione occidere, nisi aliquo modo autoritatem publicam ad id habeat à republica, vel ab habenti curam ipsius. Quia non priuati hominis, sed habentis aliquod ministerium publicum, est decernere, quando & quomodo, & per quos reipublicæ defensio & conseruatio facienda est. Hæc tamen solutio, quantum ad id, quod dicit, priuatos homines publica autoritate in casu necessitatis occidere aggressores, est omnino insufficiens; cum occidere autoritate legis id concedentis, nec sit, nec sonet idem, quod occidere autoritate publica, nisi fortè dicamus, quòd comedens cibos prohibitos in necessitate autoritate legis id concedentis, publica autoritate id faciat, quod est omnino absurdum. Secundò pro sententia Diui Thomæ sic argumentor: Non est licitum fornicari, mentiri, vel peierare ad finem cōseruandi vitam, quando aliter seruari non potest, vt communiter dicunt Doctores: ergo nec etiam est licitum homini priuato ex intentione occidere aggressorem, vt propriam vitam conseruet. Probo cōsequentiā: Quia hæc omnia vno, & eodem iure sunt prohibita. Nec valet, si dicatur,

Sententia Autoris.

quòd

quod ideò fornicatio, vel periurium ad saluandam vitam, non est licitum, quia id medium à natura ad eum finem, nec est per se ordinatum, nec necessarium; occisio autem inuasoris sic. Nam ex eo, quòd aliquod medium non sit à natura ordinatum ad aliquem finem, non redditur illius electio illicita, quando alias id medium ad talem finem fuerit, vel necessarium, vel conducens, nec prohibitum. Vt est videre in marito ad salutem extremè coitu indigente; qui quidem poterit eo fine licitè ad suam vxorem accedere, quanuis id medium ad talem finem à natura non fuerit ordinatum. Et sic non ex ea parte, qua fornicatio, vel periurium non est medium per se ordinatum à natura ad vitæ defensionem, eius electio erit violanda, sed ex alia, nempe, quia id alias æquè, aut magis est prohibitum, quam permittere se occidere, vel mori. Nunc autem eadem ratio est in præfata consequentia; scilicet, quod eodem iure æquè, aut magis prohibetur hominis occisio ex intentione, priuata autoritate facta, quàm permittere se occidi ab aggressore. Et sic vel vtrumque negari, vel vtrumq; negari, vel vtrumq; concedi eadem ratione debebit. Tertiò: Qui non, nisi cum debito moderamine potest aliquid licitè velle, aut agere, is non dicitur id velle, nec verè per se directè. & ex intentione vult effectum inde subsequutum, vt dicitur in cap. si culpa tua. de iniuri. & damn. dat. Sed qui inuasus se defendēs licitè occidit inuasorem, necessario id debet facere cum debito moderamine: ergo non ex intentione. Tandem hoc ipsum probatur autoritate Diui Augustini, in Epistola ad Publicolam, quę est numero 154. & refertur in cap. de occidendis. 23. quæst. 5. Qui sic ait: De occidendis hominibus, ne ab alijs quisq; occidatur, non mihi placet consilium, nisi fortè sit miles, aut publica functione teneatur, vt non per se hoc faciat, sed pro alijs, vel pro ciuitate, vbi ipse etiam est, accepta legitima potestate, si eius congruit personæ. Quæ verba intelligenda est de eo, qui ex intentione alterum occidit affirmat Diuus Thom. hic ad primum. Idem etiam affirmat in Epistol. ad Macedonium, quæ habetur in ca. cum homo. eadem causa, & quæstione. Et expreßiùs, atque latiùs lib. 1. de libero arbitrio, c. 5.

Ad 1. arg. factum pro 1. sentent. ¶ Et ad primum argumentum pro prima opinione factum respondetur, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Tum; quia, si ea aliquid valeret eadem ratione concluderetur, licitum esse cuiquam agere contra quemcunque iniustè calumniantem, vel insidiantem, aut machinantem mortem ipsius, illúmque occidere. Itemque sequeretur, licitum esse fornicari ad conseruandam vitam; siquidem conseruatio vitæ potest esse efficaciter volita, iudicarique vt medium ad illam necessarium fornicationem: quod tamen nos in superioribus diximus esse falsum. Tum etiam; quia ex illo antecedenti solum colligitur, quòd eo modo debet homo necessariò velle illam occisionem, quo iudicat eam ad finem efficaciter volitum necessariam. Stat autem, quòd cum hoc, quòd vere iudicat hominis occisionem necessariam, vt medium ad vitæ conseruationem, simul etiam iudicet illam necessariam, vt effectum necessario, quanuis per accidens, consequutum, ad defensionem efficaciter volitam. Et cum simul etiam sciat talem occisionem ex intentione factam alias sibi esse prohibitam, vt paulò ante dicebam, poterit etiam stare, quod eam nolit, vt medium, sed solum, vt effectum ad actionem defensionis propriæ per accidens subsequutum, & sic quod de facto licitè illam velit per accidens, volitione cum inuoluntario admixta; quia, scilicet, illam nollet, si se aliter defendere posset. Non enim necessitatur voluntas velle aliquid sub omnibus rationibus, quibus ostenditur esse volendum: sed potest ex sua libertate velle sub hac, & non sub illa ratione sibi ostensa. Potestque etiam diuidere, vbi intellectus componit. Et sic falsum est, (vt videtur tacitè subsumi in minori) quòd solum iudicat homo illam occisionem esse medium necessarium ad vitæ defensionem: sed etiam & potiùs iudicat esse effectum illius: & sub hac ratione per accidens cum admixtione inuoluntarij vult eam, vt dictum est. Et si quis loqui voluerit, supposito, quòd solum iudicet homo occisionem aggressoris esse medium necessarium ad propriam defensionem, non admitto casum. Nam repugnat hypothesi, scilicet, quòd inuasus licitè occidat inuasorem autoritate priuata, quod esse non potest, si illum occidat ex intentione, vel illam occisionem eligat, vt medium ad defensionem, quod idem est.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur, negando maiorem; quatenus dicit licitum esse ex intentione, velle etiam repercutere. Non enim hoc licet; sicut nec velle occidere. Quanuis bene liceat velle vim vi repellere, & velle eludere ictus inuasoris, & velle se defendere, percutiendo, & occidendo; ità, scilicet, vt occisio, atque percusio sint effectus tantum defensionis; defensio autem sit obiectum intentionis, vel electionis. Plurimum enim refert, hoc, vel illo modo dicere, stando in rigore verborum. Falsa est etiam minor, qua dicitur vitæ defensionem esse inuasoris occisionem, aut percusionem, cum differant hæc formaliter, & occisio sequatur ex defensione per accidens, tanquam effectus illius. Ex quo fit, vt etiam per accidens cum admixtione inuoluntarij posit esse volita, vt diximus.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium arguméntum respondetur primò, quidquid sit de maiori propositione, negando minorem, quatenus in ea dicitur, inuasoris occisionem esse tunc medium, ad defensionem vitæ. Nam est etiam effectus illius, & vt talis, & non vt medium, potest esse per accidens volita, ad modum iam explicatum. Vel secundo respondetur, quòd illa propositio posita in maiori. Eodem præcepto, quo præcipitur finis, præcipitur etiam medium ad illum, est intelligenda, dummodo alias non sit æquè, aut magis prohibitum illud medium, quam finis ipse est in præcepto. Fornicatio enim, aut periurium non rectè eligitur ad conseruationem vitæ, etiam si ad id sit aliquomodo medium conducens, & necessarium, & non alia ratione, nisi quia æquè, aut magis hæc media prohibita sunt, quam vitæ conseruatio in præcipitur, vt supra in secunda probatione dictum est. Vnde, quia in proposito occisio inuasoris ex intentione facta, æquè, aut magis prohibetur, quam propriæ vitæ conseruatio præcipitur, fit, vt non licitè eligi posit, vt medium ad vitæ conseruationem.

Ad 4. arg. ¶ Ad quartum argumentum, supposito, quòd illa maior propositio; Et duobus malis etiam culpæ minus est eligendum, vera est de illis malis culpæ, quæ aliqua ratione à sua malitia exui possunt, quia tunc maior obligatio deobligat à minori: & illud minus malum, ex quo respectu maioris habet aliquam rationem boni, est eligendum, aut permittendum: non autem de malis culpæ, quę ex nulla causa possunt licitè fieri: & sic potiùs debet homo mori, quàm alterum eligere, respōdeo concessa maiori, negādo minorem. Nam, quanuis verum sit, quòd se vel alterū cōmissiuè ex intentione priuata autoritate occidere, nunquam

potest licitè fieri; & sic nullo modo est hoc præeligendum altero, siue illud sit grauius, siue minus graue; omissiuè tamen occidere, hoc est, esse causam mortis suæ, vel alterius permittendo se, vel alterum mori ex iusta & rationabili causa, bene potest licitè facere, etiam in casu, quo esset licitum vtriusque vitæ prouidere, vt diximus in superioribus. Non enim tenetur homo omnimodo possibili, nec in omni casu, aut euentu cum magna ferè omnium temporalium iactura, aut maximo cum labore propriá, vel alienam vitam seruare, sed modis tantum, & cibis & medicamentis, quæ communiter & commodè haberi possunt. Et quando obiicitur, quòd ex ordine charitatis tenetur homo magis suæ vitę, quam alienæ consulere, respondeo, vel quòd ille ordo solum est attendendus secundum vitam spiritualem, & non secundum bona temporalia, quæ non per se, sed tanquam media pertinent ad perpetuam felicitatem, vel, quòd qui patitur mortem, ne alterum interficiat, non plus diligit proximum, quam se, vt in principio huius articuli dictum est. Ex hæc sufficiant pro istius difficultatis explicatione.

Articvlvs VIII.

¶ Vtrùm aliquis casualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum.

AD octauum sic proceditur. Videtur, quòd
4. dist. 25 q. 2. art. 2. quæst. 2. ad 3. aliquis casualiter occidens hominem, incurrat homicidij reatum. Legitur enim Genes. 4. quòd Lamech credens interficere bestiam, interfecit hominem: & reputatum est ei ad homicidium: ergo reatum homicidij incurrit, qui casualiter hominem occidit.

2 ¶ Præterea, Exod. 21. dicitur, Si quis percusserit mulierem prægnantem, & aborsum fecerit: si mors eius fuerit subsequuta, reddat animam pro anima. Sed hoc potest esse absque intentione occisionis: ergo homicidium casuale habet homicidij reatum.

In decret. d. 50 ca. Miror, & cap. Clericum, & cap. de his clericis. & cap. Siquis viduã. 3 ¶ Præterea, In decretis distinctio. 50. † inducuntur plures canones, quibus casualia homicidia puniuntur. Sed pœnæ non debentur nisi culpæ: ergo ille qui casualiter hominem occidit incurrit homicidij reatum.

¶ Sed contra est, quod August. † dicit ad Pu-
Epist. 154. non multum procul à fine epistol. tom. 2. blicolam, Absit, vt ea quæ propter bonum aut licitum facimus, siquidem propter hoc præter nostram voluntatem quicquam mali acciderit, nobis imputetur. Sed contingit quandoque, vt propter bonum aliquod facientibus homicidium consequatur casualiter: ergo non imputatur facienti ad culpam.

¶ Respondeo dicendum, quòd secundum
Li. 2 tex 49. & 50. tom. 2. Philosophum in secũdo † Physic. Casus est causa agens præter intentionem. Et ideò ea quæ casualia sunt simpliciter loquendo, non sunt intenta neque voluntaria. Et quia omne peccatum est voluntarium secundum Augustinum, consequens est, quòd casualia, in quantum huiusmodi, non sunt peccata. contingit tamen, id quod non est actu, & per se volitum vel intentum, esse per accidens volitũ vel intentum, secundum quod causa per accidẽs dicitur remouens prohibens. Vnde ille qui non remouet ea, ex quibus sequitur homicidiũ, si debeat remouere, erit quodámodo homicidiũ voluntarium. Hoc autẽ cõtingit dupliciter. Vno modo quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debebat, homicidium incurrit. Aliomodo quando non adhibet debitam solicitudinem. Et ideò secundum iura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibẽs, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidij reatum: si vero det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non euadit homicidij reatum, si ex eius opere mors hominis consequatur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Lamech non adhibuit sufficientem diligentiam ad homicidium vitandum, & ideo reatum homicidij non euasit.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ille qui percutit mulierem prægnantem, dat operam rei illicitæ. Et ideò si sequatur mors mulieris, vel pueri animati, non effugiet homicidij crimen, præcipue cum ex tali percussione in promptu sit, quòd mors sequatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd secundum canones imponitur pœna his qui casualiter occidunt, dantes operam rei illicitæ, vel non adhibentes diligentiam debitam.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem respõdet D. Tho. per quatuor propositiones. Prima conclusio: Nihil casuale, in quantũ huiusmodi, potest esse peccatum; bene tamen quatenus quidquã habuerit admistum voluntarij. Probatur: Peccatum in tantum est peccatum, in quantum voluntarium, vt dicit Diuus Augustinus contra Faustum: sed casus secundum Aristotelem, secundo Physicorum text. 49. & 50. est causa præter intentionem, atque adeò præter voluntatem agentis: ergo casualia, vt sic nullam possunt habere rationem culpæ, bene tamẽ quatenus habuerint aliquid voluntarij admistum. Secunda conclusio: Qui dans operam rei licitę, adhibẽsq; alioqui sufficiẽtem diligentiam, aliquem occidit, non est homicidij reus. Hæc conclusio sequitur ex priori. Est enim tunc homicidiũ respectu illius, purè casuale nihil habens voluntatij admistum: & sic nec potest habere rationem culpæ. Tertia conclusio: Qui dans operam rei licitæ, negligens, occidit hominem, est homicidij reus. Quarta conclusio: Qui dans operam rei illicitæ alterũ, quamuis casualiter occidit est homicidij reus. Has duas vltimas conclusiones probat D. Tho. vna & eadem ratione. Quæ talis est: Tam in eo, qui dans operam rei licitæ per negligẽtiam occidit hominẽ, quàm in eo, qui dans operam rei illicitæ casualiter alterum interficit homicidium est voluntarium: ergo habet rationem culpæ in vtroque. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Contingit id, quod actu per se nec volitum, nec intentum est per accidens esse volitum, & intentum quatenus nõ impedit quis quod impedire poterat, & debebat, ne illud sequeretur: sed hoc inuenitur tam in eo, qui dans operam rei licitæ per negligentiam

occidit

occidit hominem, quàm in eo, qui dans operam rei illicitæ casualiter alterum interficit, cùm primus non adhibeat diligentiam, quam tenetur adhibere; & secundus det operam illis rebus, quas vitare tenebatur, ne homicidium sequeretur: ergo respectu vtriusque homicidium est voluntarium: atque ex consequenti peccatum.

Explicatio Articvli.

Quid sit homicidium casuale.

HOmicidium casuale, de quo in isto articulo est sermo, est quod fit præter intentionem, & voluntatem operantis. Potéstque esse duplex, vt Diuus Thomas affirmat, vnum carens culpa, quod largè sumpto vocabulo appellatur homicidium casuale, cum tamen propriè non sit dicendum, nisi occisio hominis casualis (est enim homicidium nomen, quod in sua ratione culpam includit.) Et contingit quotiescunq; occisio taliter fit à casu, vt nec in se, nec in sua causa fuerit voluntaria. Vt quando quis dans operam rei licitæ, & omni adhibita diligẽtia alterum occidit. Vt si verbi gratia, reparans tectum positis signis in via, submittens regulas, stultè incedentem vltra signa interfecisset. Alterum est culpabile, quod propriè dicitur homicidium casuale. Et contingit, quando non est volitum in se, sed in sua causa. Vt si dictus reparator signa non posuisset. Accidere enim potest, vt dicit Diuus Thomas in hoc articulo, quod non est per se actu volitum & intentum, esse volitum, & intentum per accidens, in quantum causa remouens, vel non remouens prohibens dicitur causa per accidens. Et sic ei, qui non remouet, quæ remouere debet, ex quibus sequitur homicidiũ, dicitur illud quodam modo voluntarium. Potest autem huiusmodi culpabile homicidium casuale contingere dupliciter, vt constat ex tertia & quarta conclusionibus, scilicet, vel, quia datur opera rei illicitæ, vel si datur licitæ, est non adhibita sufficienti diligentia. Ponit autem Caietanus in præsenti tres conditiones necessariò requisitas ad hoc, vt homicidium casuale alicui imputetur, tam ad culpam, quàm ad pœnam. Prima est, quòd non sit in eo intentio occidendi: quia alias iam non esset casuale homicidium, sed voluntarium. Secunda, quòd ex opere illius, cui imputatur mors, sequatur. Et ratio est: Nam, cùm tale homicidium non sequatur ex intentione illius, vt dicitur in prima conditione, si nec etiam sequitur ex eius opere, nulla relinquitur causa, propter quam sit ei imputandum. Et ex hoc capite excusatur ab homicidio percussor, non intendens occidere, quando mors ex mala cura, vel regimine sequitur. Quare in particularibus casibus iudicandis oportebit diligenter aduertere, an ex illius, cui homicidium non imputatur, opere mors fuerit subsequuta. Tertia conditio est, quòd occidens debuerit remouere id, ex quo homicidium sequitur. Ad hoc enim, vt alicui occisio imputetur non solum requiritur, quòd potuerit remouere illud, ex quo mors sequitur, putà, iactum lapidis, vel accinctum gladium, sed etiam, quòd debuerit id auferre. Hoc est, quod diuino, vel naturali, vel humano iure fuerit obligatus ad remouendum illud, vel positiuè auferendo accinctum gladium, vel negatiuè abstinendo ab iactu lapidis. Et ratio huius conditionis est; Quia ad hoc, vt homicidium alicui imputetur, oportet, quòd sit voluntarium directè, vel indirectè. Et cùm casuale non possit esse directè voluntarium, necessarium est, quòd sit voluntarium indirectè. Constat autem ex Diuo Thoma 1. 2. quæstione

Tres conditiones necessariæ, vt homicidium casuale alicui imputetur.

sexta, articulo tertio, quòd ad voluntarium indirectè non est satis, quòd voluntas possit aliquid prohibere, sed etiam requiritur, quòd debuerit id prohibere; alioqui non imputabitur ei. Quare in similibus casibus iudicandis considerare oportebit, an is, cui homicidium imputatur, teneatur ad abstinendum ab opere, vel ad remouendum illud, ex quo mors est subsequuta. Ex hoc enim capite excusatur ab homicidio, qui petenti à se centum aureos, alioqui cogeretur ire ad occidendum aliquem, vel aliquos, vt totidem lucretur, negat, vel non dat. Nam quamuis possit dare, & sic prohibere homicidia, non tamen tenetur.

Dubium.

¶Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm quodcunque homicidium casuale, quod homini imputatur ad culpam, sit semper peccatum mortale? Et pro parte affirmatiua est argumentum: Homicidium ex genere suo est peccatum mortale, vt diximus in superioribus; sed illud verè & propriè est homicidium, ergo peccatum mortale. Hoc tamen non obstante, dico cum Caietano in præsenti, quòd ille, qui casualiter, & præter intentionem alterum occidit, non peccat maiori peccato, quàm fuit actus ille; ex quo homicidium fuit subsequutum. Itaque, si clericus prohibitus equitare, equum ascendit in casu, quo talis ascensus non erat, nisi peccatum veniale; tale homicidium non erit, nisi peccatum veniale. Et similiter si venator dans operam rei licitæ, ex negligentia, quia non satis circunspexit, occidit hominem, & negligentia non fuit nisi venialis, homicidium similiter non erit, nisi veniale. Si autem causa culpam habuerit mortalem, leuiorem tamen, quam est ex genere suo homicidium, non erit in ipso homicidio culpa grauior, quàm fuit in causa. Hanc sententiam probat Caietanus ex doctrina Diui Thomæ, in pluribus locis, & prætereà ex Diuo Augustino, libro vigesimosecundo, contra Faustum, capite quadragesimoquarto. Qui loquẽs de congressu Loth cum suis filiabus dicit, eius peccatum non fuisse tantum, quantum fuit incestus, sed quantum in culpa fuit ebrietas illius. Et ratio est manifesta: Nam cum peccatum in tantum sit peccatum, in quantum voluntarium, & homicidium casuale non sit voluntarium in se, sed in sua causa, sequitur, quòd non potest habere maiorem malitiam, quàm causa. Ex hoc infertur, quòd si monachus; aut clericus dans operam venationi, quæ respectu vtriusque est venialiter illicita, sufficienti adhibita diligentia, emittant sagittam in nemore, & occidant hominem, tale homicidium erit peccatum veniale. At vero laicus in eodem casu eadem adhibita diligentia, nec etiam venialiter peccabit. Quia causa ex qua homicidium fuit subsequutum in illo nullum fuit peccatum. Ex hoc infert Caietanus, & bene, quòd si religiosus sacerdos bona fide mouerit infirmum, vt melius iaceat, adhibueritque sufficientem diligentiam, ne moriatur, non est cur ex hoc scrupulum capiat; an mors fortè ex tali motione fuerit accelerata. Quidquid enim licitum est conuersis in hoc opere, est etiam licitum sacerdotibus. Nec vllus debet esse irregularitatis timor, vbi nulla est culpa negligentiæ, quæ ita faceret reum conuersum, sicut clericum. Et si quis quærat, quamnam diligentiam debeat adhibere homo, vt alterum occidens præter intentionem, non sit reus homicidij? Respondeo cùm Caietano in præsenti, huiusmodi diligentiam secundum arbitrium viri prudentis esse pensandam, habita ratione negotij, loci, personæ,

Conclusio.

Corollar.

tem poris, facti, aliarumque circunstantiarum. In quibusdam enim negotijs diligens erit, qui aliquid, vt consueuit fieri, facit. Vt est videre in pulsante campanas iuxta solitum ordinem; qui nullius est reus negligentiæ, etiam si inde alterius mors subsequatur, vt dicitur in c. Ioannes, extra de homicidio. At verò in alijs, aliquid periculi quanuis à remotis annexum habentibus, vt quis dicatur diligens, necessarium erit, quòd ea sic disponat, & faciat, vt circunspiciat quæ rationabiliter considerari debent. Fortuita enim, quæ viri prudentes communiter non cogitant, si eueniant, non erunt nobis imputáda: quia homines sumus, humanaque ratione gubernamus nos, & nostra. Itaque generaliter illa dicetur sufficiens diligentia, quam probi viri sufficientem iudicauerint. Ex quo infero, quòd parentes infantulos tenellos in lecto tenentes, si illos occidant homicidij rei erunt; quia non adhibent sufficientem diligentiam. Nec secundum arbitrium viri prudentis excusantur. Quin potius addiderim, quòd etiam si illos non occidant peccant mortaliter, quia manifesto periculo interficiendi se exponunt. Nisi fortè aliàs ex honestis circunstantijs excusentur, scilicet; quia lectus est extensus, nec parentes habent puerum prope se, nutrixque consueuit in eodem loco & situ inueniri, quo se incipiendo dormire posuit, & implacabilitas pueri aliud exigit. His enim concurrentibus non esset irrationabile periculum timere. Propter quod in capite, consuluisti, secunda quæstione 5. non omnino præcipitur parentibus, ne pueros in lecto teneant, sed tantum dicitur, quòd admoneantur, & protestentur, ne negligentia proueniente mors subsequatur. Et simile est in omnibus alijs actibus licitis periculosis; quales sunt ruinæ domorum, iactus lapidum: in quibus quidem tanto maiori opus est consilio & sollicitudine quanto periculum propinquius timetur. Et hæc dicta sint de homicidio casuali, quantum ad culpam.

Dubium. *Quando incurratur irregularitas ex hominis occisione.*

¶ Sed superest nunc pro complemento huius materiæ explicare quando ex hominis occisione, siue voluntaria sit, siue inuoluntaria, siue culpabili, siue inculpabili, irregularitas incurratur? Ad cuius declarationem supponendum est, quòd hominis occisio in genere potest esse triplex. Vna voluntaria, & per se intenta; siue sit licita, vt in iudice, & in eo, qui se, & sua defendit; siue illicita, vt in eo, qui iniustè interficit aliū. Altera est merè casualis, & præter intentionem: qualis est illa, quæ nec in se, nec in sua causa est volita. Tertia est, quæ quanuis directè & per se non sit voluntaria, est tamen volita indirectè, & per accidens. Et contingit, quando non impedit quis eam occisionem, quam potest & tenetur vitare, quæ, vt paulo ante dicebam, est & dicitur propriè homicidiū casuale. Hoc supposito, vt certa ab incertis separemus.

Occisio hominis triplex.

1 dictum certum.

Dico primò, certum esse, quòd ex occisione in re casuali, qualis est illa quæ nec in se, nec in sua causa est voluntaria, nulla incurritur irregularitas. Ita habetur expresse in cap. lator, & in cap. dilectos, & in cap. ex literis, 1. & 2. & in cap. significasti. & in cap. Ioannes, de homicidio. Et ratio est: Nam licet ad irregularitatem incurrendam nullum exigatur peccatum, vt postea dicemus, requiritur tamen, quòd operationes illæ, à quibus irregularitas oritur sint humanæ ex iudicio rationis, & non ex sola sensualitate procedentes. Homo enim non quatenus sensualis, sed quatenus rationalis irregularitatem incurrit. Et sic necessarium est, quòd operationes illæ, propter quas infligitur, rationales sint, hoc est, ab homine habente vsum rationis profectæ. Ex quo infero 1. quòd homo furiosus hominem occidens irregularis non est, vtpote qui nullum habet vsum rationis, quo eius actio voluntaria esse possit, vt dicitur in Clementina, si furiosus, de homicidio. Et eadem ratio est de infante hominem interficiente, vt in eodem loco habetur. Infero secundo, quòd homicidium casuale priuata autoritate factum, nunquam imputatur ad irregularitatem, nisi habeat culpam admixtam; quia alias non erit voluntarium. Infero tertio, quòd dormiens alterum occidens, quia is intellectu, & ratione caret, ac furioso similis est, vt dicitur in cap. merito. & in cap. sanè. 15. quæst. 1. nec etiam incurrit irregularitatem. Quod & habetur expresse in Clementina, si furiosus. iam citata. Cuius verba sunt: Si furiosus, aut infans, seu dormiens hominem mutilet, seu occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit. Quod est intelligendum, nisi in casu, quo ipse vigilans satis cognitum haberet, quòd dormiens arma caperet hominésq; persequeretur. Tunc enim, si non adhiberet diligentiam, quam debuit in præcauendo, ne dormiens alteri noceret, procul dubiò esset irregularis, veniréq; puniendus, licet non pœna ordinaria; vt ex communi sententia Canonistarum docet Couarr. in relectione de homicidio. p. 2. in principio. num. 6. Dico secundo, etiam, esse certum, quòd

2. dictum certum.

quæcunq; hominis occisio voluntaria, siue sit culpabilis, siue inculpabilis inducit irregularitatem, vno duntaxat casu excepto, quòd est, dum quis in propriæ vitæ defensionem cum moderamine inculpatæ tutelę aggressorem interficit. Et quidem, quòd quæcunque hominis occisio voluntaria, siue fiat cum peccato, siue sine illo, siue per se, siue per alium, mandato, consilio, defensione, promissione, cooperatione, animatione, & auxiliatione, sit inductiua irregularitatis, constat ex cap. 1. de homicidio, & ex notatis ibidem per Doctores, vt est videre in Syluestro, verbo. homicidium. 3. q. 2. Quod autem ab hac generalitate excipiatur casus, quo quis in propriæ vitæ defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ aggressorem interficit, probatur ex Clementina. si furiosus, de homicidio iam citata. Vbi postquam dixit summus Pontifex, nec furiosum, nec infantem, nec dormientem homicidija à se factis incurrere irregularitatem, subiungit statim: Et idem de illo censemus, qui mortem aliter vitare non valens suum occidit, aut mutilat inuasorem. An autem ille, qui in proprij honoris defensionem cum alias fugiendo mortem euadere posset, & qui pro bonis temporalibus conseruandis, vel pro amicis licitè aggressorem interficit, irregularitatem incurrat, varietate opinionum disputatur à Doctoribus, vt est videre apud Couarruuiam in relectione, de homicidio. par. 3. § vnicus, num. 4. 5. & 6. Verior tamen, & tutior sententia est, quòd qui in sui defensionem occidit alterum, quando fugere potest. quanuis non peccet, fit irregularis, & similiter ille, qui in defensionem bonorum, aut amicorum aliquem interficit. Et ratio est: Nam cum de iure communi antiquo omnis, qui voluntariè interficit, siue cum peccato, siue sine illo, sit irregularis, & in Clement. illa. si furiosus. solum excipiatur qui alterum in sui defensionem occidit, quando aliter vitam saluare non potest. fit, vt in cæteris casibus maneat firmum ius commune. Et si quis obijciat, quòd in Concilio Tridentino sessione 14. c. 7. de reformatione. datur facultas ordinario, vt dispēset in homicidio, quòd quis committit se defendendo; ex quo videtur concludi, quòd etiam in hoc casu irregularitas incurratur,

respon

respondeo, quòd hæc constitutio intelligitur, quando est ambiguum, an qui se defendit excesserit modum inculpatæ tutelæ. Nam quando certò constat, quòd aliter vitam tueri non poterat, nulla erit prorsus necessaria dispensatio.

3. Dict. certū. ¶ Dico tertio, etiam esse certum, quòd quotiescunque ex vulnere à me illato non sequitur mors, etiam si euasio mortis fuerit miraculosa, non efficior irregularis. Irregularitas enim per homicidium tantum incurritur, vt diximus supra articulo quarto quod in isto casu non inuenitur. Et idem est dicendum, quando ex vulnere, quod ego intuli non sequitur mors, sed aliunde, scilicet, vel ea imperitia chirurgi, vel ex malo regimine infirmi, vt dicitur in capit. presbyterum, & in cap. ad audientiam. de homicidio. Et ratio est: Quia tunc non qui percutit, sed, vel chirurgus, vel ipse infirmus est homicida. Et si quis obiiciat: Quando vulnus re vera est graue, quamuis infirmus non sibi satis caueat, nec fuerit adhibita illa curatio, quæ si adhiberetur euaderet, nihilominus dum moritur, re vera ex vulnere moritur: ergo quantumuis negligentia infirmi, vel medici fuerit causa homicidij, ipse eius percussor erit reus illius, atque ex cōsequenti irregularis. Et confirmatur. Nam cum nec infirmus teneatur tota cautela possibili sibi cauere, nec optimum exquirere medicum, imò nec medicus solertissimam adhibere curationem, videtur dicēdum, quòd, quamuis non simpliciter ex vulnere, sed adiunctis alijs negligētijs, mors fuerit subsequuta, nihilominus percussori erit imputāda, qui per iniuriam causam dedit. Respondeo, quod quando ex vulnere aliquo homicidium subsequitur, medicorum iudicio erit standum, vt in capit. significas. titu. 2. admonetur ad hunc modum. Quod si vulnus re vera lethale erat, & ex quo, vt in plurimum, homines mori solent, non obstāte quacunque negligentia ex parte infirmi existente, homicidium vulneranti erit imputandum. Si autem vulnus ex se lethale non erat, & ob negligentiam infirmi, vel medici mors subsequitur, tunc quantum ad culpam percussoris nihil fortuitus ille euentus referi, cum tota præfuerit in actione, qua vulnus fuit illatum. Cæterum quantum ad irregularitatem excusatur vt modo dicebam. Vulneratus enim postquam semel vulnus accepit, iure naturę tenetur vigilanter suæ consulere saluti, & chirurgus similiter ob fidem muneris sibi iniunctū: quod nisi fecerint homicidij rei erunt.

4. Dict. cert. ¶ Dico quarto, etiam esse certum, quòd quotiescūque aliquis, siue dans operam rei licitæ, siue illicitæ, non adhibita sufficienti diligentia, aliquem casualiter interficit, incurrit irregularitatem. Itaque semper quòd homicidium est per accidens voluntarium, ex ea ratione, quòd occidens non adhibuit diligentiam, quam poterat, & tenebatur adhibere, ne ex suo facto homicidium subsequeretur irregularitas incurritur. Ita tenent communiter omnes Doctores, vt est videre apud Couarruuiam in relectione de homicidio. pa. 2. §. 4. num. 2. Et ratio est: Quia non est dubium, quin in eo casu homicidium fuerit aliqua ratione voluntariū, quamuis per accidens iuxta doctrinam traditam à D. Tho. ex mente Aristotelis. 1. 2. quæst. art. Si quis autem quærat, an sit necessarium; quòd negligentia, ex qua homicidium sequitur, semper sit culpa mortalis, vt irregularitas incurratur, vel potius sufficiat venialis, respondeo, quòd quamuis Soto lib. 5. de Iustitia. q. 1. articul. 9. ante solutionem ad argumenta, dicat, esse difficile creditu, quòd irregularitas, quæ ceu pœna propter culpam imponitur, incurratur ex sola veniali; contrarium tamen est verum, atque tenendū: Quod affirmat Caietanus in pręsenti. Nam dicit, casuale homicidium semper imputari danti operam rei illicitæ quo ad pœnam irregularitatis, & culpam aliquam, quamuis non semper ad culpam mortalem. Quibus verbis satis apertè declarat, posse irregularitatem ex homicidio prouenientem ex sola culpa veniali incurri. Et, vt ingenue fatear, neminem alium vidi, qui de hac re dubitaret, nisi solum Magistrum Sotum. Et immeritò quidem. Nam cum irregularitas non sit pœna aliqua propter delictum imposita, sed tantum canonicum impedimentū ex facto, seu defectu proueniens, quo quis prohibetur ad ecclesiasticos ordines promoueri, & in eisdem ministrare, vt ex mēte quam plurium Doctorum colligit Couarruuias in relectione de homicidio, parte prima in principio, num. 1. non est, cur miremur, si ex homicidio, quod solum procedit ex culpa veniali, incurratur. Maxime, cùm videamus in iudice, & alijs ministris iustitiæ irregularitatē incurri, sine aliquo peccato, etiam leui, imò ex actu honesto, & studioso iustitiæ: qualis est malefactorum interfectio. Itaque hæc certa sunt.

¶ Sed quod habet difficultatem in præsenti est, an semper, quod aliquis dans operam rei illicitę quantacunque adhibita diligentia, nec ex opere suo homicidium sequatur, alterum interficit, fiat irregularis: Caietanus in præsenti tenet partem affirmatiuam, quam communiter sequuntur Canonistæ in cap. dilectus, & in cap. significasti. 1. de homicidio. Et probari potest hęc sententia. Primò, ex cap. tua nos. in principio. de homicidio. vbi monachus, qui tumorem, pietatis causa, ferro aperuit, quia vulneratus mortem obijt, irregularis censetur, etiam si omnem diligentiam adhibuerit, quam chirurgus peritissimus adhibere tenebatur. Nec huius rei alia ratio potest assignari, nisi, quod dedit operam rei illicitæ, non simpliciter, sed sibi, quia chirurgus esse non poterat. Text. est in capit. sententiam sanguinis, ne clerici vel monachi. Vbi dicitur: Nullus clericus rupturijs, vel balistarijs, aut huiusmodi viris sanguinum præponatur, nec vllam chirurgiæ artem diaconus, subdiaconus, vel sacerdos exerceat, quæ ad vstionem, vel incisionem inducit. Qua ratione Panormitanus ibi colum. penultima, & finali, ac Paulus Parisius consil. 96. colum. vlt. lib. 4. tenent, clericum in minoribus constitutum beneficiū ecclesiasticum habentem, esse irregularem, si ex chirurgiæ officio, cui operam dat, aliquis mortem obierit, absque eius culpa, tanquam, qui artem sibi interdictam exerceat.

Punctum difficultatis.

Sententia Caietani, & Canonistarum.

1. argum.

¶ Potest secundo ea sententia probari ex textu in cap. sicut de homicidio. Vbi illicitè ludens cum fœmina prægnante, censetur irregularis, si ex tali lusu casu contingerit fœtus animati abortus. Quod intelligendū est, etiam si nullam culpam in eo ludo homicidio præstiterit, vt habet communis omnium Doctorum interpretatio. Quasi hæc irregularitas minime contraheretur à fratre, vel consanguineo, qui cum fœmina prægnante licitè eodem lusisset modo. 2. argum.

¶ Tertiò: Ad idē conducit textus in ca. dilectus. de homicidio. Vbi decisum habetur, non esse clericū irregularem, qui cum equitaret, absque eius culpa, puerum equi impulsu occidit, quia scilicet, operam dabat rei licitæ. Quibus verbis significari videtur, quòd si operam rei illicitæ dedisset, & is casus contigisset, foret irregularis. Eadem ferè responsio traditur in ca. significasti. primo, eodem titulo. Et sic verum videtur semper, quod aliquis dans operam rei illicitæ, quantacunque adhibita diligentia ne ex opere suo homicidium sequatur, alterum interficit, fieri irregularem. 3. Argum.

Vltimum argumentum.

¶ Et tandem ratione sic argumentor: Qui dans operam rei illicitæ, alterum occidit, etiam si omnem adhibeat diligentiam, ne ex eius facto homicidium sequatur, verè est reus homicidij, vt D. Thom. in hoc articulo affirmat. Cuius verba sunt quæ sequuntur. Secundum iura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidij reatum. Si vero det operá rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non euadit homicidij reatum, si ex eius opere mors hominis consequatur: ergo dans operam rei illicitæ, etiam si omnem adhibeat diligentiam, ex mente Diui Thomæ erit irregularis.

Nullum homicidium casuale imputatur ad irregularitatem nisi habeat culpam annexam.

¶ Sed contra istam sententiam, quæ communis est Canonistarum possunt fieri multa, & efficacissima argumenta, ad probádum non semper, quòd homo dat operam rei illicitæ, si alias adhibet omnem diligentiam, ne eius facto homicidium sequatur, fieri irregularem. Et, vt efficacius probent intentum oportet præmittere, tanquam certum ex communi omnium Doctorum sententia, nullum homicidium casuale à priuata persona commissum imputari ad irregularitatem, nisi aliquam peccati malitiam habeat annexam. Itaque quicunque excusatur à culpa talis homicidij, excusatur etiam à pœna irregularitatis ex illo prouenienti. Dixi notanter, casuale. Nam homicidium voluntarium, quale est illud, quod homo facit in propriarum rerum, vel honoris, vel amici defensionem, bene poterit inducere irregularitatem, etiam si culpabile non sit, vt paulò ante dicebam. Et ratio est: Quia homicidium ad hoc, vt sit inductiuum irregularitatis, debet esse voluntarium. Illud autem, quod casuale est, non potest esse voluntarium, nisi peccati malitiam habeat annexam. Itaque requiritur in homicidio casuali malitia peccati: non, quia ipsa per se sit necessaria, vt irregularitas incurratur: sed, quia arguit voluntarium in opere, ex quo homicidium sequitur, quod est conditio necessario requisita ad irregularitatem contrahédam. Ex quo colligi videtur, quòd, si contingat aliquando esse malitiam in opere, ex quo homicidium remanet omnino inuoluntarium, illud non esse magis inductiuum irregularitatis, quàm si nullam culpam haberet annexam: si quidem adhuc deerit illi id, quod intrinsecè est necessarium, vt irregularitas incurratur.

Argumenta contra sententiã Canonistarum.

¶ Hoc constituto, sic argumentor: Quod aliquis dans operam rei illicitæ alterum casu interficit; vel irregularitas tunc oritur ex culpa, quam habet in eo, quod dat operam rei illicitæ, vel ex illa, quę contingit in negligentia non præcauendi quæ homicidio casuali poterant causas dare. Non oritur ex hoc posteriori; quia, vt supponimus, homicidium à casu, & præter voluntatem ac intentionem accidit, adhibitaque fuit omnis diligentia, quæ ad id præcauendum adhiberi potuit, ac debuit: ergo habet ortũ ex culpa priori. Sed potest sæpèsæpiùs contingere, quod illa priori culpa dandi operam rei illicitæ existente, adhuc homicidium sit omnino inuoluntarium, non minùs, quàm si occidens daret operam rei licitæ: ergo tunc nulla ratione poterit esse inductiuum irregularitatis. Et confirmatur: Nam, si ex sola illa priori culpa irregularitas oriretur, sequeretur, eam in multis casibus esse constituendam, de quibus viri vtriusque iuris peritissimi meritò dubitant; imò plerique illorum absolutè dicunt, irregularitatem non incurri: consequẽs autem est irrationabile: ergo. Probo sequelam. Et ad id efficiendum sit primus casus in eo, qui aduersus regiam prohibitionem chartas ad ludendum illicite cõficeret, ad quas alijs posteà ludentibus orta contentione, vnus alterum interficit. In hoc casu, qui chartas lusorias confecit dedit operam rei illicitæ, ex qua præter eius intentionem, fuit subsequuta mors, quam ipse maiori adhibita diligentia præcauere nõ potuit. Itaque habuit primam culpam, quæ in dando operam rei illicitæ consistit: & non habuit secundam, quæ est non adhibuisse sufficientem diligentiam: & tamen non incurrit irregularitatem, vt optimè probat Socin. in capit. ad audientiam, numero 49. ergo prior illa culpa simpliciter non est sufficiens inducere irregularitatem. Secundus casus est in eo, qui cum esset artifex ex ferro furto sublato ensem formauit, quo postea emptor alterum interfecit. Ille quidem dedit operam rei illicitæ, ex qua posteà præter eius intentionem fuit mors subsequuta: & tamen non incurrit irregularitatem, vt docet Alfonsus à Castro, libro 2. de potestate legis pœnalis. capit. 14. versic. hic tamẽ admoneo: ergo solum hoc, quod est dare operam rei illicitæ, non est sufficiens causa, vt casualiter interficiẽs incurrat irregularitatem. Item: Qui alterius vxorem per adulterium polluerit, etiam si ex ea causa maritus illam occiderit, non fit irregularis, vt idem Alfonsus à Castro in dicto capit. docet; quia tale homicidium non sequitur per se & necessario ex adulterio: sed tantum occasionaliter præter intentionem adulteri, & tamen si illa prior culpa ad irregularitatem sufficeret, proculdubio talis adulter fieret irregularis: ergo illa præcise non sufficit. Præterea sumo argumentum ex capit. ex literis, 2. vbi monachus excusatur ab irregularitate, quia cum campanam de cãpanili deponeret, coniecto signo inopinato puerum interfecit. Fac opus illud fuisse seruile, aut ex quauis alia circunstantia illicitum; an propterea esset irregularis? Profectò minime credendum est. In cap. dilectus. iam citato, etiam excusatur ab irregularitate clericus, qui sanitatis gratia equum ascendens inopinatè alterum interemit. Fac equitationem illam eidem clerico fuisse nocuam, fecisseque eum contra iussionem medici, quando equum ascendit; an propterea diceretur irregularis? Profectò nulla ratio est, vt credas, vt latè probant Soto libro quinto, de Iustitia, quæstione prima, articulo nono, & Couarruuias in relectione de homicidio, parte secunda. §. quarto, numero nono, cum tale peccatum ex natura sua nihil ad homicidium contulerit: ergo ex eo præcise, quod quis dans operam rei illicitæ alterum casu occiderit non fiet irregularis. Item: Si hoc solum sufficeret ad irregularitatem contrahendam sequeretur, quod si quis cædens arborem; quæ erat sua, optimè circunspexit, ne quemquam opprimeret; quamuis postea cadens arbor transeuntem fortè compresserit, non erit irregularis. Et tamen si arbor non erat sua eadem præcedente diligentia, fiet irregularis; quoniam dabat operam furto. Item sequeretur, quòd si nobilis secularis dans operam venationi in proprio nemore merè casualiter hominem interficeret, non esset irregularis ad sacros ordines suscipiendos: & tamẽ si nemus esset alienum, & contra domini voluntatem feras illic deprædaretur fieret irregularis, quia dabat operam rei illicitæ: hæc autem sunt falsa, & contra communem Doctorum sententiam: ergo non est dicendum ex eo præcisè quod quis dans operam rei illicitæ alterum interficit, fieri irregularem.

Sententia Auctoris.

¶ Propter hæc argumenta videtur mihi hæc sententia vera, atque tenenda. Quocirca, vt explicem quando

quando ex eo, quòd qui dans operam rei illicitæ alterum casualiter interficit, incurrat irregularitaté, quod D. Thom. in articulo videtur vniuersaliter affirmare, estque communis sententia Canonistarum; vt dicit Couarruuias in relectione, de homicidio. par. 2. §. 4. n. 1. Dico, tunc tantum homicidium casuale danti operam rei illicitæ fore ad irregularitatem imputandum, quando ille actus illicitus ex natura sua fuerit ordinatus ad læsionem, vel homicidium, vt explicat Socin. in dicto cap. ad audientiam. de homicidio, num. 49. Vel, quando homicidium ex illo opere illicito per se & necessario, & non per accidens fuerit subsequutum, vt dicit Alfonsus à Castro libro secundo de potestate leg. penal. capite decimoquarto. Vel denique, quando illicitum, quod est per se volitum, ità fuerit periculosum, vt natura sua ex illo, vel sæpè, vel frequenter mors sequatur. Vt si, verbi gratia, clericus dat operam rei bellicæ, aut torneamenta, aliaque pugnæ simulacra exerceat, quæ clericis vetita sunt: tunc enim etiam, si imprudens & nesciens, alium præter suam intentionem occideret, fieret irregularis, quia dabat operam rei illicitæ. Itaque, vt homicidium casuale ratione rei illicitæ, sit irregularitatis inductiuum, necessarium est, quòd opus, cui consultò opera datur, ex genere suo sit periculosum. Et huc tendunt omnes iuris Pontificij decisiones, quæ propter homicidium casuale ex opere illicito, etiam præter intentionem operantis, adhibitaque per eum diligentia, quæ potuit, & debuit adhiberi, subsequutum, irregularitatem decernunt, vt probat textus in capite vltimo, de homicidio in sexto cùm dicitur, quod homicidium sequutum præter intentionem imputatur danti operam rei illicitæ, id est, mandato inferendi iniuriam, quia mandando in culpa fuit, & hoc euenire posse, debuit cogitare. Et ratio huius est; Quia, vt docet D. Thom. prima secundæ, quæstione vigesima, articulo quinto, soli illi euentus ex aliquo opere subsequuti minimeque ab operante præcogniti, sed præter eius intentionem contingentes, operanti imputantur, qui per se & necessario ex priori opere sequuntur, aut saltem in pluribus ex illo eueniunt, euenireque solent; quia solum isti possunt habere rationem voluntarij. Vnde cum homicidium, vt irregularitatem inducat, debeat esse voluntarium, & illud, quod casuale est, hoc habere non possit, nisi, vel, quia operans debitam diligentiam non adhibuit, vel, quia id opus exercet, ad quod naturaliter sequitur mors, vel semper, vel regulariter; fit, hoc esse necessarium, vt casualiter occidens irregularitatem incurrat.

Quando homicidium casuale inducat irregularitatem.

1. Corollar. ¶ Ex dictis infero primò, hoc esse discrimen inter dantem operam rei licitæ, & illicitè operantem, quantum attinet ad homicidium casuale inde subsequutú: quòd danti operam rei licitæ ex eo solum imputatur homicidium, quòd non adhibuit diligentiam, quam tenebatur, & poterat adhibere, ad præcauendum, ne homicidium sequeretur. At verò illi, qui dat operam rei illicitæ, etiam imputatur ex hoc, quòd opus exercet, ad quod ex propria natura, vel semper, vel frequẽter homicidium sequitur. Plurimum autem interest inter hæc duo.

2. Corollar. ¶ Infero secundò quòd quãtum attinet ad irregularitatem incurrendam ex eo, quòd quis dat operam rei illicitæ, ille solus actus dicitur illicitus, qui ratione alicuius periculi, vel mortis, vel abscisionis membrorum fuerit prohibitus. Nam si non ratione periculi, sed ex alia causa est prohibitus, profectò talis prohibitionis transgresio non facit homicidium magis voluntarium, quàm si id præceptum non esset. Et sic nec inducit irregularitatem; quæ, vt diximus, ex solo homicidio voluntario ortum habere potest.

Corollar. ¶ Infero tertiò, quod dicendum sit de clerico, qui venationi illicitæ operam dans, absque eius culpa, omni diligentia præmissa, iaculo hominem confixit, illumque occidit, existimans esse feram. Nam si venatio erat prohibita ob pericula homicidij, vulnerum, aut mortis, quæ ex simili venandi modo regulariter contingere solent, qualis est venatio vrsorú, aut aprorum, proculdubiò talis clericus fieret irregularis. Cæterum, si, venatio solum esset interdicta propter honestatem, vt clericis interdicitur, vel propter custodiam animalium, tunc non dicerem talem venatorem fieri irregularem, si nulla alia culpa in dicto actu contigisset, nisi quod venator interdictæ venationi operam dabat. Et ratio est: Quia illa culpa illicitæ venationis ad homicidium non pertinet, sed tantum ad transgressionem præcepti, de non venando, quæ ad irregularitatem ex homicidio casuali inferendam sufficiens non est, vt paulò ante dicebam. Quod & colligi potest ex eo, quòd, si venatio interdicta non esset, nulla inde irregularitas contraheretur, vt omnes concedũt. Irregularitas autem non ad culpam transgressionis præcepti, quæ secundum Ecclesiasticas sanctiones illam producere non potest, sed ad culpam homicidij reducenda est.

Ad 1 arg. Canonistarum. ¶ Sed restat nunc respondere, ad argumenta in contrarium facta. Vnde ad primum quod erat desumptum ex capit. tua nos, de homicidio dico, ideò monachum, qui tumorem ferro aperuit, ex quo vulnerati mors fuit subsequuta, iudicari irregularem, quia chirurgiæ ars, quæ adustionem, vel incisionem inducit, idcirco est prohibita clericis, quia ex ea, vt plurimum, vel mors, vel membri abscisio sequitur.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum, quod erat desumptum ex ca. sicut. de homicidio. respondetur, quòd irregularitas, de qua in eo textu est sermo, non deducitur ab ea culpa, quam homo habuit in eo, quod inhonestè, vel libidinis causa cum fœmina ludebat. Hæc enim ex sua natura nec ordinatur ad homicidium, vel abortum, nec illius periculum continet; quod necessarium est; vt qui dat operam rei illicitæ, irregularitatem incurrat. Sed deducitur ex eo, quod ille lusus cum fœmina prægnante periculosus est, præbetque frequentissimè occasionem abortus & ideo est illicitus, atque prohibitus.

Ad 3. argum. ¶ Ad tertium, ex capit. dilectus, dico, ex illo textu præcipuè Caietanum secutum Canonistas à contrario sensu collegisse omnem, qui dat operam rei illicitæ, quando ex eius facto sequitur homicidium, fieri irregularem. Cæterum argumentum à contrario sensu in his, quæ sunt de iure positiuo, ipsis etiam iurisprudentibus consentientibus, est inualidum.

Ad 4. argu. ¶ Ad rationem respondetur, falsum esse, quòd qui dans operam rei illicitæ alterum occidit, etiam si omnem adhibeat diligentiam, ne ex eius facto homicidium sequatur, fiat homicidij reus, siue loquamur de reatu homicidij, quantum ad culpam, siue quantum ad pœnam. Nam quantum ad peccatum, si ille, qui dat operam rei illicitæ adhibuit diligentiam, quam debuit, & potuit, ne casuale homicidium sequeretur, & nihilominus id casu contingit, solum illius actus illiciti, cui operam dabat reus erit, & non homicidij, quod omnino fuit præter eius voluntatem. Quantum autem ad pœnam, nec etiam incurrit irregularitatem, vt ex superioribus patet. Et quando D. Thom. dicit,

dicit, quòd qui dat operam rei illicitæ, & etiam qui dat operam rei licitę, debitam non adhibens diligentiam, non euadit homicidij reatum. Inquitur solum de reatu pœnę, qui est irregularitas, sequutus communem Canonistarum sententiam, vniuersaliter affirmantium, quemcunque dantem operam rei illicitæ fieri irregularem, si ex eius facto homicidium sequatur. Ex dictis potest constare, quando, & quomodo irregularitas ex homicidiu incurratur.

Dubiũ de eo qui potest absoluere ab irregularitate. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quisnam possit ab hac irregularitate absoluere, siue supra illam dispensare? Et procedit quæstio præcipuè de habentibus bullam Cruciatæ, an, scilicet, per illam possint supra irregularitatem dispensari? Et pro parte affirmatiua

Argumen. est argumentum: In bulla Cruciatę conceditur facultas eligendi confessorem, qui possit ab omnibus censuris Ecclesiasticis absoluere: constat autem irregolaritatem esse censuram: ergo etiam poterit absoluere ab irregularitate.

Irregularitas duplex. ¶ Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum est, quòd irregularitas est duplex. Vna quæ ponitur ratione delicti: qualis est illa, qua excommunicatus celebrans, aut suscipiens ordioes efficitur irregularis. Et hæc verè est pœna, atque censura ecclesiastica. Altera est, quæ tantum imponitur propter significationem, vel indecentiam; qualis est illa, quæ ex bigamia, vel sanguinis effusione, hoc est, homicidio, incurritur. Et hæc non est proprie censura, nec pœna pro delicto imposita; sed solum est impedimentum Canonicum ex facto, seu defectu prouenions; quo quis prohibetur ad ecclesiasticos ordines promoueri, & in eisdem ministrare. Et est aduertendum, quòd quamuis cum hominis occisione sæpe contingat esse admixtam culpam, interdum mortalem, vt in homicidio voluntario, interdum autem venialem, vt de casuali diximus; nunquam tamen censetur irregularitas imponi in pœnam peccati in homicidio inuenti, sed solum ratione significationis. Quod inde colligere licebit, quòd non minus incurritur irregularitas propter occisionem hominis, cui nulla culpa est coniuncta, vt est videre in iudice, & in eo, qui in suorum bonorum, vel amicorum defensionem alterum occidit, quam propter homicidium, quod est peccatum, siue mortale, siue veniale. Ex quo manifestè conuincitur, quòd nunquam irregularitas, quæ propter homicidium incurritur, est appellanda pœna, aut censura ecclesiastica, sed tantum canonicum impedimentum, siue contrahatur ex homicidio culpabili, siue inculpabili.

1. Conclusio. ¶ Hoc constituto sit prima conclusio: Nullus per bullam Cruciatæ potest absolui à secundi generis irregularitate. Ita habent communiter omnes Doctores scholastici. Et constat ex consuetudine, qua videmus, quòd si est dispensandum cum iudice, qui latronem interfecit ad sacros ordines suscipiẽdos ad summum Pontificem est recursus. Et ratio est: Nam hæc irregularitas, propriè loquendo, nec est censura, nec pœna pro delicto imposita: nullus autẽ per bullã Cruciatæ potest absolui nisi, vel à pœna, vel à culpa.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Irregularitas primi generis absolui potest per bullam Cruciatæ. Ita tenet Soto in quarto, distinctione vigesimasecunda, quæstione tertia, articulo primo. Et ratio est: Nam bulla dat facultatem absoluendi ab omnibus censuris ecclesiasticis. Hæc autem irregularitas verè & propriè est censura, atque pœna, vt ex supradictis patet. Verũ est, quòd Soto loco citato appellat irregularitatem ratione delicti impositam omnem illam, quæ ex homicidio priuata autoritate facto incurritur. Et sic consequenter dicit, quòd quilibet idoneus confessor, potest per bullam Cruciatæ ab illa absoluere. Sed hæc sententia est falsa, & præter communem Doctorum opinionem, vnanimiter dicentium ab ea irregularitate, quæ ex homicidio contrahitur absolui non posse. Tum; quia nunquam propriè habet rationem pœnæ, quamuis ex peccato incurratur. Tum etiam; quia, nec est credibile, quòd summus Pontifex tam amplam facultatem confessarijs concesserit. Quis affirmaret per bullam Cruciatæ à nulla irregularitate siue primi, siue secundi generis posse confessarium absoluere, satis probabiliter & secure loqueretur. Tum quia mors Romanæ curiæ, quando concedit facultatem tollendi irregularitatem, hic est, vt dicat: Concedo facultatem dispensandi super irregularitate, siue irregularitatibus. Hæc autem verba in bulla non ponuntur: sed solum conceditur facultas absoluendi à censuris ecclesiasticis. Tum etiam; quia propositum summi Pontificis in bulla Cruciatæ videtur esse, dare facultatem confessario per ipsam electo, vt absoluat pœnitentem ab omnibus criminibus, tollatque omnia impedimenta huius absolutionis. Certum est autem, quod irregularitas nullum præstat impedimentum ad sacramentum pœnitentiæ recipiendum. Diximus tamen, quòd irregularitas primi generis potest absolui per bullam Cruciatæ, quia id est valde probabile, & communi Doctorum interpretationi conforme.

¶ Tertia conclusio: Episcopus habet autoritatem dispensandi in omni irregularitate ex delicto occulto prouenienie, excepta illa, quæ prouenit ex homicidio voluntario. Ità habetur expressè in concilio Tridentino sess one vigesimaquarta capitulu sexto, de reformatione. *3. Conclusio.* Caietanus in summa verbo Irregularitas dicit duo, Primum est, quòd qui habet autoritatem dispensandi in omni irregularitate citra homicidium voluntarium, poterit etiam dispensare in omnibus alijs casibus iustæ occisionis humanæ; qualis est illa, quæ fit à iudice. Nam homicidium tantum significat iniustam occisionem. Dicit secundo, quòd qui habet talem facultatem, etiam poterit dispensare supra quodcunque homicidium casuale, quãuis fuerit indirectè volitum. Quoniam tale homicidium in toto non dicitur voluntarium, sed casuale. Hæc sententia Caietani quibusdam videtur certissima, mihi tamen quantum ad primum dictum videtur apertè falsa. Ius enim Canonicum non vtitur hoc vocabulo, homicidium, adeo strictè, & metaphysicè, sicut dicit Caietanus. Sed quæconque hominis occisio, etiam iustè à iudice facta, appellatur homicidium. Et cùm sit voluntarium, solus ille poterit super irregularitate ex illo proueniente dispensare, qui dispensat supra homicidium voluntarium, qui est solus summus Pontifex, vt constat ex vsu & consuetudine. Quod autem in iure non solum appelletur homicidium iniusta hominis occisio, sed etiam quæconque alia iustè facta, probatur ex Clementina, si furiosus, de homicidio, vbi hominis occisio, quam quis in propriam defensionem facit, homicidium appellatur. Et tamen certum est, talem esse iustam, & inculpatam occisionem. Homicidium tamen casuale, quamuis non sit peccatum, vocatur homicidium, vt est videre in toto titulo de homicidio voluntario, & casuali. Et sic fundamentum Caietani est nullum. Et hæc dicta sint de tota materia de homicidio.

QVÆSTIO LXV.

De Mutilatione membrorum, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm mutilare aliquem membro suo, in aliquo casu possit esse licitum.

AD Primum sic proceditur. Videtur quòd mutilare aliquem membro suo in nullo casu possit esse licitum. Damascen. enim dicit † in secundo libro, quòd peccatum committitur per hoc, quod receditur ab eo, quod est secundum naturam in id, quod est contra naturam. Sed secundum naturam à Deo institutum est, quòd corpus hominis sit integrum membris. Contra naturam autem est, quod sit membris diminutum: ergo mutilare aliquem membro, semper videtur peccatum.

Lib. 2. c. 4. & 30. & lib. 4. c. 21.

2 ¶ Præterea, Sicut se habet tota anima ad totum corpus, ita se habent partes animæ ad partes corporis: vt dicitur † in secundo de anima. Sed non licet aliquem priuare anima, occidendo ipsum, nisi publica potestate: ergo etiam non licet aliquem mutilare membro, nisi forte secundum publicam potestatem.

Li. 2. de an. t. 2.

3 ¶ Præterea, Salus animæ præferenda est saluti corporali. Sed non licet aliquem mutilare se membro propter salutem animæ, puniuntur enim secundum statuta † Nicæni Concilij, qui se castrauerunt propter castitatem conseruandam: ergo propter nullam causam aliam licet aliquem membro mutilare.

In Decretis di. 55. c. Si quis abscinderit. Et ca. Si quis per agritudinē.

¶ Sed contra est quòd dicitur Exod. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.

¶ Respondeo dicendum, quòd cum membrū aliquod sit pars totius humani corporis, est propter totum, sicut imperfectum propter perfectum. Vnde disponendum est de membro humani corporis, secundum quod expedit toti. Membrum autem humani corporis per se quidem vtile est ad bonum totius corporis: per accidens tamen potest contingere quòd sit nociuum, puta, cum membrum putridum est totius corporis corruptiuum. Si ergo membrum sanum fuerit, & in sua naturali dispositione cōsistens, non potest præscindi absque totius corporis detrimento. Sed quia ipse totus homo ordinatur, vt ad finem, ad totam communitatem cuius est pars, vt suprà dictum † est, potest contingere, quòd abscissio membri, etsi vergat in detrimentum totius corporis, ordinatur tamen ad bonum communitatis, in quantum alicui infertur in pœnam ad cohibitionem peccatorum. Et ideo sicut per publicam potestatem aliquis licitè priuatur totaliter vita propter aliquas maiores culpas, ita etiam priuatur membro propter aliquas culpas minores. Hoc autem non est licitum alicui priuatæ personæ, etiam volente illo cuius est membrum: quia per hoc fit iniuria communitati, cuius est ipse homo & omnes partes eius. Si verò membrum propter putredinem sit totius corporis corruptiuum, tunc licitum est de voluntate eius, cuius est membrum putridum, membrum præscindere propter salutem totius corporis, quia vnicuique commissa est cura propriæ salutis. Et eadē ratio est si fiat voluntate eius, ad quem pertinet curare de salute eius, qui habet membrum corruptiuum: aliter autem aliquem membro mutilare est omnino illicitum.

Qu. 61. a. 1. & 2. & q. præc. ar. 1. 2. & 3. Quæstio.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd nihil prohibet id quod est contra particularem naturam, esse secundum naturam vniuersalem, sicut mors & corruptio in rebus naturalibus est, contra particularem naturam eius quod corrūpitur, cum tamen sit secundum naturam vniuersalem. Et similiter mutilari aliquem membro, etsi sit contra naturam particularem corporis eius, qui mutilatur, est tamen secundum naturalem rationem in comparatione ad bonū commune.

¶ Ad secundum dicendum, quòd totius hominis vita non ordinatur ad aliquid proprium ipsius hominis, sed ad ipsam potius omnia quæ sunt hominis ordinantur. Et ideo priuare aliquem vita, in nullo casu pertinet ad aliquem, nisi ad publicam potestatem, cui committitur procuratio boni communis. Sed præcisio membri potest ordinari ad propriam salutem vnius hominis. Et ideo in aliquo casu potest ad ipsum pertinere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd membrum non est præscindendum propter corporalem salutem totius, nisi quando aliter toti subueniri non potest. Saluti autem spirituali semper potest aliter subueniri, quàm per membri præscissionem: quia peccatum subiacet voluntati. Et ideo in nullo casu licet membrum præscindere, propter quodcunque peccatum vitādum. Vnde Chrysostomus † exponens illud Matthæi 19. Sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cœlorum: dicit non per membrorum abscisionem, sed malarum cogitationum interemptionem. Maledictioni enim est obnoxius qui membrum abscindit. Etenim homicidæ sunt, qui talia præsumunt. Et postea subdit, Neque concupiscentia mansuetior ita fit sed molestior. Aliunde enim habet fontes sperma quod in nobis est, & præcipuè à proposito incontinenti & mente negligente. Nec ita abscisio me[illegible]ri comprimit tentationes, vt cogitationis frænum.

Homil. 63. in Matth. circa med. tom. 2.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diuus Thom. per tres propositiones. Prima conclusio: Sicuti publica potestate potest quis licitè ob graue crimen vita priuari, ita etiam & propter leuius poterit membro truncari. Probatur. Sicut partes humani corporis sunt membra illius, atque adeo in eius seruitiū, atque adminiculum creata: ita etiam & singuli ciues sunt membra totius reipublicæ, in eiusque seruitium & vtilitatem relata: ergo sicut de membris corporis dispensamus ad modum, qui saluti totius fuerit congruentior: ità etiam, & de singulis ciuibus erit dispēsandum, quatenus saluti reipublicæ fuerit conuenientius: sed membrum sanum absque detrimento corporis, cui commodum est; abscindi non potest, membrum autem infectum est abscindendum, quia toti nocet: ergo pari ratione, quando ciues reipublicæ nocumentum intulerit, sicut publica autoritate potest omnino extingui, si crimen id meretur, poterit etiam membro mulctari, si peccatum non sit ità graue; quāuis membrum quod abscinditur, ex altera corporali sanitate vigeat, sitque vtile personæ.

¶ Secunda conclusio: Quando membrum aliquod naturali morbo corruptum fuerit ex voluntate ipsius ægroti ad eius vitam seruandam poterit abscindi: Probatur: Vnusquisque habet ius propriam vitam seruandi: ergo quando abscissio membri ad id fuerit necessaria, perinde atque alia medicamenta poterit quisque illam sibi optare.

¶ Tertia conclusio: Extra hos duos casus, nullus nec publica, nec priuata autoritate, etiam ex consensu illius, qui mutilandus est, potest, vel seipsum, vel alterum membro priuare. Probatur: Vita totius ex membrorum integritate constat: ergo sicut homicidium nulli est licitum, se vel alterum interficiendo; ità etiam nec mutilatio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria hæc de mutilatione membrorum appendix est ad materiam de homicidio, pertinétque ad complementum illius. Quare ferè idem dicendum est de ista, quod de illa diximus, tam quantum ad culpam, quàm quantum ad pœnam irregularitatis. Hoc vno excepto, quòd, cùm membra ordinentur ad vitam naturalem, tanquam ad proprium finem licitum erit sæpèsæpiùs priuatis hominibus velle perpeti iacturam membrorum, quando ad propriæ vitæ conseruationem fuerit necessarium, vt D. Thom. in secunda conclusione affirmat. Et est latissimum discrimen inter morbum corporale, & spirituale, quantum attinet ad mutilationem. Nam propter morbum spirituale vitandum non ipsis priuatis personis, sed solum reipublicæ est licitum suos ciues mutilare, cum tamen ob morbum corporale vice versa sit licitum infirmo membrum sibi ex medici consilio permittere abscindi, nec respublica illum ad id cogere possit. Et ratio est: Nam, cum vnusquisque in particulari sit propriæ vitæ custos: respublica autem sit custos boni communis, fit, vt ad vnumquēque priuatum hominem pertineat consulere vitæ corporali, ad rempublicam autem consulere bono communi. Et si quis quærat, an, vel respublica ciuem, vel pater filium, vel prælatus subditum possit compellere, vt quando ad salutem fuerit necessarium membrum sibi abscindi permittāt, respondeo de patre atque republica certū esse, nullum ad hoc habere ius; cùm eorum munera ad consulendum priuatæ saluti, vel ciuis, vel filij non ordinentur directè, & per se. De prælato autem propter singularem obedientiam, quam sibi subditus promisit, dico, quod posset subditum compellere, vt ea medicamenta reciperet, quæ necessaria essent, etiā si in illorum susceptione aliqualis difficultas inueniretur. Tamen ad hoc, vt ingentissimum dolorem in membri amputatione, vel corporis incisione ferret, nullo præcepto posset astringi: quia nullus tenetur cum tanto cruciatu, aut vitam seruare, aut prælato parere. Non enim est digna salus tanto dolore; vt Marcium quendam Romanum dixisse fertur. Et propterea D. Thom. in secunda conclusione dixit, quòd quando membrum aliquod naturali morbo est corruptum ex voluntate ægroti, & non aliter ad eius vitam seruandam licitè potest abscindi.

Discrimen inter morbum corporale & spirituale.

¶ Sed circa tertiam conclusionem, quæ absque aliqua exceptione generalem continet doctrinam dicens, nulla de causa præter iam exceptas, esse alicui licitum, vel à se, vel ab altero membrum truncare, est difficultas, vtrùm vera sit. Et pro parte negatiua est argumentum. De Origene refert Eusebius libro sexto, historiæ Ecclesiasticæ capite sexto, quod præscidit se, vt castitatem seruaret; ad literam adimpleos illud Euangelij: Sunt quidam eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum: & tamen eius factum à multis fidelibus laudatur. Item Diuus Marcius, vt in eius historia habetur amputauit sibi pollicem, ne sacris initiaretur: ergo propter salutem licitum est aliquando se mutilare.

Dubium circa 3. conclusionem D. Tho.

1. Argum.

¶ Secundò: Si quis haberet alligatam manum ferro, videretque flammam ignis iam iam ipsum inuadentem, aut hostes irruentes, quos alter quam membrum sibi amputando effugere non posset, licitè illud efficeret: & qui à canibus detentus mortem timeret, proculdubio posset sibi vnam partem præsciudere, vt libere euaderet. Item, qui domi occlusus ab hostibus interficiendus detinetur, licitè potest cum manifesto periculo fractionis membri, per fenestram se dimittere; ac tandem si tyrannus minaretur alicui mortem, nisi manum à se præscinderet, licitè illud facere posset: ergo in pluribus alijs casibus ab illis, quos Diuus Thomas, excipit est licitum hominibus se mutilare.

2. Argum.

¶ His tamen non obstantibus. Ad explicationem difficultatis dico primò: Nunquam esse licitum alicui, vel propter agones carnis vitandos, vel propter quodcunque aliud bonum spirituale consequendum, aut se præscindere, aut membrum sibi amputare. Hoc diffinitur in Concilio Niceno, cuius decretum habetur in capit. si quis à medicis. quinquagesima quinta distinctione, & in Concilio Arelatensi 2. capite septimo, & in canonibus Apostolorum, canon. 22. & 23. Rationesque huius veritatis habentur apud D. Tho. hic ad 3. & copiosius apud Diuum Augustinum libro vnico, de virginitate. capit. 23. & 24. & apud Diuum Basilium in opusculo de virginitate. Ex quo infertur peccasse Origenem mortaliter se castrando, nisi fortè ex ignorantia inuincibili, aut ex instinctu spiritus sancti excusetur. Quo etiam modo excusandus erit D. Marcius in eo, quod sibi pollicem abscindit, si vera est hæc historia. De quo valde dubito. De hac re videndus est Couarruuias libro primo Variarum resolutionum, capit. 5. numero 8. & lib. 2. cap. 1. num. 11. & in relectione, de homicidio. part. 1. num. 6.

1. Dictum.

¶ Dico secundo, in alijs casibus in secundo argumento numeratis, vltra vltimum, licitum esse cuiquā membrum sibi abscindere, nec id est contra sententiam Diui Thomæ, quia omnes illi continentur in

2. Dictum.

secunda conclusione, cum ferè idem sit, quod homo ratione ægritudinis membrum abscindat, & quod id faciat ad vitandum mortis periculum, metu non ab extrinseco, sed ab intrinseco illato. Qualis est ille, quem patitur is, qui habens manum alligatam ferro, vel ad fugiendum ignem iam iam accedentem, vel hostes properantes ad se interficiendum, illam abscindit; & qui à canibus detentus membro truncatur, vt liber euadat, ac denique, qui occlusus domi ad mortem vitandam cum periculo fractionis cruris, aut brachij per fenestram fugit. In his enim casibus ratio naturalis dictat id esse faciendum pro totius conseruatione, & pro maiori malo vitando. De vltima autem instantia, quæ adducitur de tyranno mortem alicui minante, nisi membrum sibi abscindat, iam diximus in superioribus, id non esse licitum, quia metus tunc non ab intrinseco, sed ab extrinseco incutitur. Et quando membri abscissio solum ab extrinseco est necessaria, facienda non est.

Ex dictis patet solutio ad argumenta.

De irregularitate propter mutilationē.

¶ De irregularitate tam mutilantium, quam mutilatorum, vt dicamus aduertendum est primo, quòd qui mutilat alterum, siue iustè, siue iniustè faciat, non causa infirmitatis, nec propriæ vitæ defensionis, irregularis est, vt communiter dicunt Doctores cum Syluestro, verbo, homicidium, tertio. §. quinto, & cum glossa supra Clementinam, si furiosus, de homicidio, habetúrque hoc expresse in capit. aliquantos. quinquagesima prima distinctione, & in pluribus aliis capitibus iuris, maximè titulo de homicidio. Itaque est eadem ratio occisionis, & mutilationis, quantum ad irregularitatem, quæ ex illis incurritur. Et meritò quidē. Nam cum vnumquodque hominis membrum sit pars vitæ illius, fit consequens, vt mutilator quadantenus sit dicendus homicida, hoc est membri occisor, atque adeo irregularis. Non sufficit autem, ad irregularitatem incurrendam, quòd quis membrum debilitet; imò fortè, nec quod ipsum citra detruncationem mortificet. Nam pœnæ sunt restringendæ: & iura solum loquuntur de mutilatoribus. Dixi, fortè. Nam glossa loco citato, & Panormitanus in c. cum illorum. de sententia excommunicationis. tenent, quòd qui reddit membrum ineptum, & aridum etiam citra detruncationem incurrit irregularitatem. Sed oppositum videtur mihi probabilius propter rationem modo dictam.

De mutilatis & corpore vitiatis.

¶ De mutilans autem, & corpore vitiatis etiam est lex Ecclesiastica, quæ illos irregulares censet, & reddit, ità, vt nec ad sacros ordines promoueri, nec promoti in eisdem ministrare possint. Quę lex ex antiqua consuetudine originem duxisse videtur. Dicitur enim Leuitic. c. 21. Omnis, qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis, non accedet offerre hostias domino, nec panes Deo suo. Et paulò antea dixerat Dominus ad Moysen: Loquere ad Aaron: Homo de semine tuo per familias suas: qui habuerit maculam non offeret Deo suo, nec accedet ad ministerium eius, si cæcus fuerit, si claudus, vel si paruo, vel grandi, vel torto naso, si fractu pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si iugem scabiem, si impetiginem in corpore, si herniosus, &c. Idem etiam obseruabatur apud Ethnicos. Siquidem, vt dicit Plinius libro septimo naturalis historiæ, c. 28. Sergius in prætura à sacris arcebatur, eò quòd debilis esset. Et Seneca libro quarto. Declamationum declamatione prima, etiam præmittit apud Gentiles eam legem viguisse, vt sacerdos integer sit. Quasi dicens, vbique gentium esse visum, quòd sacerdotes sacrorúmque ministri corpore sint integri, nullam maculam habentes, & qui nullam possint corporis fœditate notari. Idem etiam olim vim obtinuit apud Romanos, ab ætate Romuli ducta consuetudine, qui sacerdotes elegit genere excellentes simul, & virtute præstantes; nec tamen inopes, aut corpore vlla ex parte truoco, vt testatur Dionysius libro secundo Romanarum antiquitatum. Idem apud Persas vsu receptum fuisse tradit Alexander ab Alexandro libr. 6. Dier. genial. cap. 14.

¶ Sed, vt quid in hac re nunc sit obseruandum, paucis explicemus, sit prima conclusio: Corporis vitium impedit hominem sacris ordinibus donari; cùm id, vel impedimentum præstat ordinis executioni, vel insignem inducit deformitatem. Textus est in dicto capitulo vigesimo primo Leuitici. Cuius ferè morali quadam interpretatione prosequitur Diuus Gregorius capite vndecimo, primæ partis Pastoralis, & refertur in capite hinc etenim, quadragesima nona distinctione. Idem etiam probatur ex toto titulo de corpore vitiatis. Maximè capite secundo, & ex capite si Euangelica. quinquagesima quinta distinctione. Quæ verò sit deformitas insignis arbitrio Episcopi relinquitur, vt patet ex capite secundo, de corpore vitiatis. & ex notatis ibidem per Doctores, qui vnanimiter id affirmant. Sed est aduertendum conclusionem à nobis positam habere vniuersaliter verum quo ad ordines suscipiendos. Nam quò ad susceptos solum inducitur irregularitas, quantum ad illum ordinis actum, qui, vel ob insignem deformitatem, vel defectum vino corporis impeditur, vt notat Abbas in capite secundo, de cleric. ægrot. Et Socinus in capite audientiam. de homicidio. 21. & Gonsalus à Villadiego tractat. de irregularitate. capite, de corpore vitiatis. Qua ratione qui patitur vitium corporis celebrationem impediens, nempe, in illis digitis, qui ad consecrationem, & eleuationem hostiæ fuerint maximè necessarij, solum abstinebit à celebratione missarum, & non à diaconatus, vel subdiaconatus ministerio. Et qui ob deformitatem insignem ab altari arcendus est, non impeditur absolutionis sacramentum ministrare. Qua in re omnes Doctores conueniunt.

1. Conclusio.

¶ Secunda conclusio: Si quis membrum sibi culpa propria absciderit, irregularis est, etiam si ea abscissio nec impediat ministerium ordinis, nec insignem deformitatem inducat. Hæc conclusio ad eos propriè pertinet, qui propria voluntate pudenda vltro sibi execuerunt. Et probatur ex capite pœnitentes, & ex capite si quis absciderit, & ex capite qui partem. quinquagesima quinta distinctione, & ex capite maritum, distinctione, 33. & ex capite vltimo, distinctione 27. Sub qua etiam conclusione comprehenduntur quicunque culpa sua ab aliis abscissionem istam passi sunt. Vt si, verbi gratia, quis ob adulterium à marito adulteræ iniuriam vlciscente virilibus amputaretur, quod anno millesimo quingentesimo trigesimo septimo, tribus sacerdotibus prope Pinciam contigisse autor est Couarruuias in relectione de homicidio, parte prima, numero sexto. Quòd autem illi similiter irregulares fiant, docent Ioannes Andreas, & Hostiensis in dicto capitulo ex parte. de corpore vitiat. & Gonsalus à Villadiego loco modo citato. Si quis verò non sua culpa, nec sua sponte, sed, vel à medicis, vel per vim, aut insidias hostium, vel puer in cunabulis sectus fuerit, & virilia aliúdve membrum amiserit, promoueri poterit, & promotus iam, cum is casus acciderit, in ordinibus susceptis ministrare: vt constat ex capite ex parte, primo, & ex capite significauit. & ex capite ex parte, secundo de corpore vitiatis. & ex capite Eunuchus quinquagesima quinta distinctione. De hac re videndus est Couarruuias loco modo citato, & Syluester verbo, homicidium. tertio, §. quinto. Sed quoniā dictum est, tam mutilatores membrorum, quàm membris mutilatos fieri irregulares,

2. Conclusio.

dubium est, quid nomine membri in præsenti intelligamus? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Quidam enim dicunt, id solum in præsenti appellari membrum, quod est pars principalis corporis, habetque proprium, & speciale officium, vt pes ad ambulandum, manus ad apprehendendum, &c. Et secundum istam opinionem digiti membri rationem non habent, nec illorum mutilatores erunt irregulares. Hanc sententiam tenet glossa in Clementina de homicidio. & Syluester verbo homicidium. tertio, §. quinto, & Angelus in summa, verbo, homicidium, quinto, §. sexto. Alij sunt, qui contrarium affirmant. Et ratio illorum est: Nam cum membra sint illa, ex quorum positione totius corporis integritas consurgit, & ille, cui vnus digitus deest, non possit dici corpore integer, colligi videtur, quòd & digitus erit membrum, & qui illum absciderit irregularis. Sed, vt quid in hac re sit dicendum, explicemus, aduertendum est ex Caietano in præsenti, quòd, cùm illa pars corporis dicatur membrum, quæ actum habet, iuxta illud Pauli ad Romanos 12. Omnia autem membra non eundem actum habent, & in iure Canonico soleat membra computentur non solum membra habentia actum separatum, sed coniunctum; vt patet de testiculis, quorum officium non, nisi genitalibus exercetur; Eunuchi namque inter mutilatos computantur, vt constat ex distinctione quinquagesima quinta, & ex toto titulo, de corpore vitiatis. fit consequens, vt nomine membri in materia mutilationis appelletur non solum membrum principale habens separatum officium; sed etiam membrum accessorium & consodale. Et quoniam digitus est membrum habens etiam proprium officium, euidentius, quam dicti testiculi, vt patet in exercitio musico, vbi digiti magis, quam manus exercentur, fit rursus, quòd digiti inter membra sint computandi: quare qui digitum absciderit erit irregularis. Secus verò erit de parte digiti, quæ ità est pars, vt nullius membri appellationem habeat, vt dicitur in c. de presbytero. de corpore vitiatis. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm liceat patribus verberare filios, aut dominis seruos.

Infr. q. 72 artic. 2 ad 2.

AD Secundum, sic proceditur. Videtur quod non liceat patribus verberare filios, aut dominis seruos. Dicit enim Apostolus ad Ephesios nono. Vos patres nolite ad iracũdiam prouocare filios vestros. Et infrà subdit: Et vos domini eadem facite seruis, remittentes minas. Sed propter verbera aliqui ad iracundiam prouocantur, & sunt etiam minis grauiora: ergo neque patres filios, neque domini seruos debent verberare.

2 ¶ Præterea, Philosophus dicit in decimo, † Ethicorum, quod sermo paternus habet solum admonitionem, non autem coactionem. Sed quædam coactio est per verbera: ergo parentibus non licet filios verberare.

Lib. 10 c. vlt ant. med. to. 3.

3 ¶ Præterea, Vnicuique licet alteri disciplinam impendere. Hoc enim pertinet ad eleemosynas spirituales, vt supra dictum † est. Si ergo parentibus licet propter disciplinam filios verberare, pari ratione cuilibet licebit quemlibet verberare: quod patet esse falsum, ergo & primum.

Q. 32. art. 2

¶ Sed contra est quod dicitur Prouerbiorum decimo tertio, Qui parcit virgæ, odit filium suum. Et infrà 23. Noli subtrahere a puero disciplinam. Si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, & animam eius de inferno liberabis. Et Ecclesiastici trigesimotertio dicitur, Seruo maleuolo tortura & compedes.

¶ Respondeo dicendum, quòd per verberationem nocumentum quoddam infertur corpori eius qui verberatur: aliter tamẽ quàm in mutilatione. Nam mutilatio tollit corporis integritatem, verberatio verò tantummodo afficit sensum dolorem. Vnde multo minus nocumentum est, quàm mutilatio membri. Nocumentum autem inferre alicui non licet, nisi per modum pœnæ propter iustitiam. Nullus autem iustè punit aliquem nisi sit eius iurisdictioni subiectus. Et ideo verberare aliquem non licet, nisi habenti potestatem aliquam super illũ, qui verberatur licitè. Et quia filius subditur potestati patris, & seruus potestati domini, licitè potest verberare pater filium, & dominus seruum causa correctionis & disciplinæ.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd cum ira sit appetitus vindictæ, præcipuè concitatur ira, cum aliquis se reputat læsum iniustè: vt patet per † Philosophum in 2. Rhetoricæ. Et ideo per hoc quòd patribus interdicitur, ne filios ad iracundiam prouocent, non prohibetur quin filios verberẽt causa disciplinæ: sed quòd nõ immoderatè eos affligãt verberibus. Quòd vero indicitur dominis, quod remittant seruis minas, potest dupliciter intelligi. Vno modo, vt remissè minis vtantur: quod pertinet ad moderationem disciplinæ. Alio modo vt aliquis non semper impleat quod comminatus est: quod pertinet ad hoc, quod iudicium quo quis comminatus est pœnam, quandoque per remissionis misericordiam temperetur.

Lib. 2. c. 13. parũ à princ. tom. 6.

¶ Ad secundum dicendum, quòd maior potestas maiorem debet habere coactionem. Sicut autem ciuitas est perfecta communitas, ita princeps ciuitatis habet perfectam potestatem coercendi. Et ideo potest infligere pœnas irreparabiles, scilicet, occisionis, vel mutilationis. Pater autem & dominus, qui præsunt familiæ domesticæ, quæ est imperfecta communitas, habent imperfectam potestatem coërcendi secundum leuiores pœnas, quæ non inferunt irreparabile nocumentum. Et huiusmodi est verberatio.

¶ Ad tertium dicendum, quòd exhibere disciplinam volenti, cuilibet licet. Sed disciplinam nolenti adhibere, est solum eius, cui alterius

rius cura committitur. Et ad hoc pertinet aliquem verberibus castigare.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito per verberationem inferri nocumentum corpori illius, qui verberatur, aliter tamen quàm in mutilatione; nam mutilatio tollit corporis integritatem, verberatio verò solum afficit sensum dolore, respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatẽ hac conclusione. Pater licitè potest verberare filium, & dominus seruum, causa correctionis & disciplinæ. Probatur in argumento, sed contra, ex illo Prouerbiorum 13. Qui parcit virgæ odit filium suum. Et capite vigesimo tertio, noli subtrahere à puero disciplinam: si enim percusseris eum virga non morietur. Tu virga percuties eum, & animam eius de morte liberabis. Et in corpore articuli hac ratione. Verberatio ad faciliorẽ castigationem promptioremque correptionem spectat: sed hanc possunt exercere patres in filios, & domini in seruos, vtpote qui in eos aliqualem habent autoritatem: ergo & patres filios, & domini seruos licitè possunt verberare.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium. COnclusio huius articuli est de fide tenenda, vtpote, quæ manifestis diuinæ scripturæ testimoniis probatur, quæ adducũtur à Diuo Thoma in argumento, sed contra. Sed est difficultas, vtrum stando in solo iure naturæ, sit licitum parentibus filios, vsque ad necem verberare, quando illorum culpa altas talem pœnam meretur. *Argum.* Et pro parte affirmatiua est argumentum: iure naturæ incumbit parentibus filios educare, illosque moribus instituere: sed ad huiusmodi educationem sæpè sæpiùs est necessaria mortis & mutilationis vindicta, vt supra diximus, de republica: ergo patres stando in sola lege naturæ habent ius filios interficiendi, aut mutilandi. Et confirmatur: In initio mundi non erat alia respublica, quàm domestica: ergo ratio tunc postulabat, quòd, si aliquis filiorum delinqueret, seuerè vsque ad necem à parentibus puniretur; atque adeo parentes iure naturæ habebant ius filios interficiendi, aut mutilandi, pro eorum delictis.

Sententia autoris. ¶ His tamen non obstantibus dico, ipsum ius naturę huiusmodi vltiones, per se loquendo, parentibus interdicere, illasque soli publicæ potestati tribuere. Dico per se loquendo: Nam si contingerit aliquando eum, qui publicæ potestatis munus exercet, habere filium grauiter delinquentem, bene poterit illum vsque ad necem punire. Hoc tamen non facit in quantum pater, sed in quantum est publica potestas. Hanc conclusionem tenent communiter omnes Doctores, estque iure gentium confirmata. Et probatur: Ratio naturalis dictat vitam humanam, cuius dominium penes solum Deum est, non deberi absque meditatissimo iudicio, iurisque ordine extingui: ergo eadem ratio naturalis dictat, vt hoc non committatur tantæ multitudini, quanta est parentum, qui nec leges sciunt, nec causarum merita perpendere possunt. Et eadem est ratio de mutilatione. Nam cum abscissio membrorũ ex sua natura ad mortem animalis ordinetur, sicut & incolumitas ad vitam; ad illum tantum pertinebit mutilare, cuius est posse occidere.

Ad argum. ¶ Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Sic enim natura parentibus filios educare concessit, vt tamen lineam præscripserit, ad quam vsque eorum facultas accedere possit: quæ non est filiorum mutilatio, aut occisio, sed solum verberatio ad modum iam explicatum. Et quando hoc non sufficit, publica incipiet autoritas maiores ac grauiores imponere pœnas, vt dicitur in lege, si filius. Codice de patria potestate, & lege prætor, ff. de iure iurando, §. prætetea. Ad confirmationem respondetur: In initio mundi penes Adam fuisse publicam potestatem, iure dominij orbis, quod tunc penes ipsum erat: aucto autem mortali genere, orbéque iure gentium per familias distributo, vnaquæque habuit principem, vel saltim aliquos, penes quos publica potestas resideret. Et sic nunquam parentes habuerunt autoritatem proprios filios, aut mutilandi, aut interficiendi. Si qui autem fuerunt, qui vagè viuerent, nullam reipublicæ formam habentes, cùm contra naturam hominis, qui ex se animal est sociabile, atque ciuile, vitam degerint, non est cur ex illis contra nostram sententiam efficax argumentum sumatur. Possunt ergo parentes filios reprehendere, ac si opus fuerit verberare. Mutilare autem & occidere minimè, nisi quando publicam simul habuerint potestatem.

An semper expediat filiorũ verberatio. ¶ An autem semper expediat huiusmodi filiorum verberatio, non potest vno verbo explicari, sed iuxta vniuscuiusque naturam, atque indolem agendum erit. Et sic dico primò, maxima discretione opus esse, ne benenati ex verberatione efficiantur ignaui, & meticulosi. Non enim est omnium vna & eadem conditio. Et sic aliter corrigendi sunt liberi, aliter serui, aliter ingeniosi, aliter stulti, cum aliquibus sufficiant verba, aliis autem nec verbera, vt dicit Seneca in libro de moribus. Dico secundo, debere semper parentes in huiusmodi correctionibus intendere punitionem, ac emendam filiorum: vindictam autem nunquam. Hoc enim interest inter personam publicam, & priuatam, quòd publica non solum intendit punitionem delicti, sed etiam vindicationem iniuriæ reipublicæ illatæ; quoniam hoc ad bonum commune ipsius reipublicæ spectat. At verò persona priuata, quoniam eius nõ est respicere bonum commune, nec etiam potest vindictam intendere, sed solum punitionem, aut emendam illius, qui suæ curæ fuerit commissus, siue sit filius, siue seruus, siue discipulus. Ex quo fit, vt pro ætate, & pro conditione, & pro ingenio vniuscuiusque sit semper puniendus. Quod & significare voluisse videtur Paulus ad Ephes. sexto, dum dixit: Vos parentes nolite prouocare ad iracundiam filios vestros. Et paulò inferius: Vos domini eadem facite seruis, remittentes minas, &c.

Dubiũ de prælatis verberantibus subditos clericos. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an parentes, vel prælati, vel pædagogi acriter verberantes filios, vel subditos, vel discipulos clericos incurrant excommunicationem canonis. Si quis suadente diabolo. Hanc difficultatem mouet Syluester, verbo, homicidium. sexto, §. quarto, dicto octauo. Refertque sententiam Panormitani, & aliorum, in capite cum voluntate de sententia excommunicationis. Qui sub distinctione respondent, quòd, vel clericus est cõstitutus in maioribus ordinibus à diaconatu, & supra, vel in minoribus à subdiaconatu, & infra. Et dicunt, quòd si est constitutus in maioribus, quicunque illum percutiens immoderatè, siue sit pater, siue pręlatus, siue pędagogus incurrit excommunicationem. Secus autem erit, si fuerit in minoribus constitutus. Quoniam hoc expressè habetur in illo capitulo, cum voluntate. de sententia excommunicationis. Vbi dicitur, posse clericos seniores zelo deuotionis adolescentes in minoribus ordinibus turbantes diuinum officium leuiter percutere. Et paulò inferius etiam dicitur, quòd obtentu prælationis, & magisterij in subditos scholares idem facere possunt. Et in

capite ex tenore expressè habetur, licere prælato verberare inferiorem, etiam si sit subdiaconus. Ex quo infert Syluester, quòd si prælato id licet, eodem iure licebit patri. Caietanus in summa, verbo, excommunicatio. capite 10. generaliter dicit, licere parentibus atque prælatis, quoscunque filios, vel subditos clericos verberare, seu percutere, ex rationabili causa. Quam etiam sententiam tenet Syluester loco citato. Et quidem de prælato nulla ratione est dubitandum quin possit subditos etiam sacerdotes modo consueto, flagellis cædere, vt constat ex decretis distinctione quadragesima quinta, per totam. Nec consequentia à prælatis ad parentes deducta est tam liquida, sicut Syluester arbitratur. Prælati enim habent publicam potestatem ac iurisdictionem, cum vi coercitiua, quam parentes in filios habere non possunt.

Conclusio notanda pro prælatis.

¶ Hoc tamen non obstante dico, licitum etiam esse parentibus, atque magistris, quoscunque filios, vel discipulos etiam in sacris constitutos cum debito moderamine causa disciplinæ, verberare. Ita enim colligitur ex capite ex tenore, iam citato, & ex capite cum voluntate. de sententia excommunicationis. §. si quis vero. Si quis autem quærat an pater, vel magister, vel prælatus debitum modum verberationis excedentes incurrant sententiam excommunicationis, respondeo, quòd non; dummodo verberatio tantum fiat per modum disciplinæ, & non ex odio, nec in fraudem canonis propter vindictam. Itaque, quamuis pater, vel prælatus grauiter delinquant in casu verberationis clerici, non erunt excommunicati; dummodo talis excessus in fraudem canonis non fiat. Et ratio est: Nam eo ipso, quòd parentibus atque prælatis est iure concessa facultas filios, vel subditos verberandi, ratio ipsa postulare videtur, vt non propter quemcunque excessum excommunicatio incurratur. Maximè, cum non possit semper homo esse tam attentos, vt nunquam virtutis limitem transgrediatur. Quando autem excessus esset adeò enormis, & præter consuetum modum verberandi factus, vt odij indicium præseferret, vt si, verbi gratia, pater, vel prælatus arrepto fuste clericum feriret, procul dubio incurreret excommunicationem. Et propterea in capite cum Beatus Paulus, & in capite disciplina, quadragesimaquinta distinctione admonentur prælati lenitatis, ne, scilicet, tam immodicis verberibus, quam salutiferis verbis suos subditos instituant. Diuus etiam Paulus dicit oportere Episcopum esse non percussorem. Et in huius rei testimonium affirmant sancti Doctores tribuisse Dominum Moysi virgam directionis, & non Aaron sacerdoti. Quando autem Aaron habuit virgam in manibus fuit florens, vt non tam punitionis, quam consolationis videretur, iuxta illud: Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt. De præceptoribus religiosorum, vel aliorum clericorum contra voluntatem suorum maiorum illos verberantibus, etiam dico, quòd non incurrunt sententiam canonis, quamuis per opus illicitum videantur manus violentas in clericos inicere; dummodo verberatio non procedat ex odio, vel in fraudem canonis; propter vindictam. Hæc enim facultas conceditur à iure pædagogis, atque magistris, vt possint suos discipulos etiam clericos verberare. Et sic, quamuis prohibitiu prælati fecerit, quòd peccauerint, non tamen, quòd incurrant excommunicationem, cum prælati non habeant potestatem supra sententiam excommunicationis. Ex quo infertur, prælatos suos subditos verberantes, quam rarissimè incurrere excommunicationem, quamuis grauiter delinquant in illorum punitione.

De marito verberante uxorem

¶ De marito solet similiter dubitari, an licitè possit verberare vxorem? Ad quam breuiter respondeo, quòd potest, dummodo id cum debito moderamine, & ex causa legitima faciat. Quamuis enim vxor sit subdita viro, non tamen potest vir illam, tanquam famulam animaduertere, sed tanquam sociam, & æqualem. In cuius rei signum dicunt Doctores eductam fuisse de costa, & non de pede, vt habetur Genesis capite secundo. Ex dictis in isto articulo colligitur semper ad verberationem, siue ad quamcunque aliam percussionem, quæ nomine verberationis intelligitur in præsenti, esse necessariam aliquam superioritatem in verberante, alioquin illicitè fiet, & contra iustitiam. Et cum sola fragrantia delicti non faciat superiores circunstantes, rursus sequitur, quòd nullus poterit non subditum verberare, etiam si in fragranti delicto comprehendatur. Nisi fortè id opus fuerit ad propriæ vitæ, aut rerum, aut innocentis defensionem, iuxta dicta in materia de homicidio, &c.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrùm liceat aliquem hominem incarcerare.*

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd non liceat aliquem hominem incarcerare. Actus enim est malus ex genere, qui cadit suprà indebitam materiam, vt suprà † dictum est. Sed homo habens naturalem arbitrij libertatem est indebita materia incarcerationis, quæ libertati repugnat: ergo illicitum est aliquem incarcerare.

† 2. quæst. 18. art. 2.

2 ¶ Præterea, Humana iustitia regulari debet ex diuina. Sed sicut dicitur Ecclesiastic. 15. Deus reliquit hominem in manu consilij sui: ergo videtur quòd non est aliquis coercendus vinculis vel carcere.

3 ¶ Præterea, Nullus est coërcendus nisi ab opere malo, à quo quilibet potest aliud licitè impedire. Si ergo incarcerare aliquem esset licitum ad hoc, quòd cohiberetur à malo, cuilibet esset licitum aliquem incarcerare, quod patet esse falsum: ergo & primum.

¶ Sed contra est quod Leuitici vigesimo quarto, legitur, quendam missum fuisse in carcerem propter peccatum blasphemiæ.

¶ Respondeo dicendum, quod in bonis corporis tria per ordinem considerantur. Primò quidem integritas corporalis substantiæ, cui detrimentum affertur per occisionem, vel mutilationem. Secundo delectatio, vel quies sensus, cui opponitur verberatio, vel quodlibet sensum dolore afficiens. Tertiò motus & vsus membrorum, qui impeditur per ligationem, vel incarcerationem, seu quamcunque detentionem. Et ideo incarcerare aliquem, vel qualitercunque detinere, est illicitum, nisi fiat secundum ordinem iustitiæ, aut in pœnam, aut ad cautelam alicuius mali vitandi.

¶ Ad

22. q. 3. c. priuilegium.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd homo qui abutitur poteſtate ſibi data, meretur eam amittere. Et ideo homo qui peccando abuſus eſt libero vſu ſuorum membrorum conueniẽs eſt incarcerationis materia.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd Deus quandoque ſecundum ordinem ſuæ ſapientiæ peccatores cohibet ne poſsint peccatum implere, ſecundum illud Iob 5. cap. Qui diſſipat cogitationes malignorum, ne poſsint implere manus eorum quod cœperant. Quandoque verò eos permittit quod voluerint agere. Et ſimiliter ſecundum humanam iuſtitiam non pro qualibet culpa homines incarcerantur, ſed pro aliquibus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd detinere hominem ad horam ab aliquo opere illicito ſtatim perpetrando, cuilibet licet, ſicut cum aliquis detinet aliquem ne ſe præcipitet, vel ne alium feriat. Sed ſimpliciter aliquem includere, vel ligare, ad eum ſolum pertinet, qui habet diſponere vniuerſaliter de actibus & vita alterius: quia per hoc impeditur non ſolum à malis faciendis, ſed etiam à bonis agendis.

Svmma Textvs.

AD propoſitam difficultatem reſpondet Diuus Thomas vnica tantum conclusione, quæ talis eſt: Soli publicæ poteſtati eſt licitum ſubditos carceri mancipare, ſiue in pœnam, ſiue ad cautelam alicuius mali vitandi. Probatur: In bonis corporis tria per ordinem conſiderantur. Primum eſt eius integritas, cui per occiſionem ac mutilationem nocetur. Secundum, ſenſualis delectatio, ac voluptas; quæ per verberationem impeditur. Tertium, membrorum vſus, qui per carceres, aliáque ligamina cohibetur. Sed primum nocumentum, propter eius grauitatem ſoli reipublicæ reſeruatur, vt dictum eſt articulo primo huius quæſtionis, ſecundum autem quoniam leuius eſt etiam parentibus atque dominis permittitur: ergo tertium, quod non ſolum eſt via ad primum, verum etiam quædam illius inchoatio, cùm ob id reus carceri mancipetur, vt vel auditus ſupplicio deputetur, vel ob leuius crimen aliam luat pœnam, condecens eſt, vt ſoli reipublicæ, penes quam eſt poteſtas vitæ & mortis, deputetur.

Explicatio Articvli.

Quatuor ſũt iniuria quæ facto inferũtur.

INſtitutum Diui Thomæ in hac quæſtione, & præcedenti fuit, agere de iniuriis, quæ facto inferuntur in perſonam. Súntque numero quatuor; ſcilicet, homicidium, verberatio, mutilatio, & incarceratio. Nam vulneratio, quæ ſpecialem videtur habere rationem iniuriæ, ſi magna fuerit reducitur ad occiſionem, aut mutilationem. Si autem fuerit parua, reducitur ad verberationem; cum verbera, vulnera quædam ſint. Et ſic non habet ſpecialem rationem iniuriæ, vt docet Caietanus in præſenti. Diximus autem iam de tribus prioribus, ſcilicet, occiſione, mutilatione, & verberatione: & ſic ſolum ſupereſt agere de incarceratione. Ad cuius intelligentiam aduertendum eſt, quod carcer poteſt accipi dupliciter: vno modo propriè pro loco ad malefactorum punitionem pro bono communi inſtituto; alio modo largè & extenſiue pro quacunque detentione. In præſenti autem, quando dicit Diuus Thomas ſolam publicam poteſtatem poſſe licitè aliquem carceri mancipare, ſolum loquitur de carcere primo modo. Nam ſi de carcere ſecundo modo ſit ſermo, certum eſt, quòd etiam parentes poſſunt filios incarcerare; ſicut & poſſunt illos punire: cum carcer iſto modo acceptus nihil aliud ſit, quam quædam punitio. *Carcer duplex.* Carceris autem propriè dicti adhuc eſt duplex vſus in republica; vnus qui eſt conſeruare malefactores, dum eorum cauſæ tractantur ac deciduntur: alter in pœnam, qui apud eccleſiaſticam poteſtatem ad verbera procedere non potentem, eſt valde vſitatus. Inter iſtos autem duos vſus, hoc eſt diſcriminis, quòd nunquam eſt licitum vti carcere in pœnam, quo ad vſque rei cauſa fuerit plenè perfecta: cùm contra rationem ſit, quòd alicui non conuicto pro crimine, de quo eſt ſuſpectus, certa pœna inferatur. Ad hoc autem, vt vſus carceris primo modo ſit licitus, ſatis eſt, quòd probabiliter credatur, aliquem crimen commiſiſſe, quod iuſtitia poſtulat puniri: maximè, ſi ſit probabilis timor de fuga delinquentis.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an quilibet, qui ab altero iniuriam, vel furtum eſt paſſus, poſſit illum propria autoritate detinere, quo ad vſque veniat iudex, qui ſibi, vel de illata iniuria, vel de re ſublata ſatiſfactionem faciat. Ad cuius explicationem dico primò, Ei, qui iniuriam eſt paſſus, nulla ratione eſſe licitum alterum detinere, per ſe loquendo. *1. Dictum.* Quia cum hoc non ſit neceſſarium ad propriam defenſionem, ſed ſolum ad punitionem, vel vindicationem, quæ propria autoritate fieri non debet, fit, vt talis priuata detentio per ſe loquendo ſemper ſit illicita, & iniurioſa. Dico ſecundò, quòd quando talis priuata detentio fuerit neceſſaria ad propriorum bonorum recuperationem, licitè poterit fieri à quacunque priuata perſona. *2. Dictum.* Et ratio eſt: quia tunc non ordinatur per ſe loquendo, ad punitionem, vel vendicationem; ſed ad ſuorum bonorum defenſionem, quæ vnicuique iure naturæ eſt commiſſa, etiam cum manifeſto periculo illius, qui per iniuriam ea auferre voluiſſet, vt diximus in ſuperioribus. Et ſiquis rurſum quærat, an ſit licitum vnicuique alterum detinere propter ſuum, vel aliorum commodum, ne, ſcilicet, interficiat ſe, aut alterum, vel ne aliquod peccatum committat? *Aliud dubiũ.* Dico primò, quòd ſiquis ex infirmitate, vel paſſione vellet ſeipſum interficere bene poſſet à quocunque, etiam inuitus, detineri, quo ad vſque periculum tolleretur. *1. Dictum.* Probatur: Poſſem ego illum defendere à quocunque alio, etiam cum periculo inuaſoris: ergo & à ſe ipſo ex infirmitate, vel paſſione operante cum inuoluntaria detentione. Sed hoc maximè ad parentes ſeu propinquos ſpectat, qui aliquale ſupra infirmum ratione conſanguinitatis videntur habere ius. Dico ſecundo: Qui vellet occidere proximum, vel aliquam grauem iniuriam ei inferre, licitè poſſet à quocunque detineri, quo ad vſque periculo prouideretur. *2. Dictum.* Probatur: Licitum eſt defendere innocentem cum morte alterius: ergo & cum illius inuita detentione. Dico tertiò: qui nollet ſe interficere, ſed alia flagitia committere ſine alterius detrimento, non poſſet ſimpliciter detineri: niſi ab habentibus curam illius. *3. Dictum.* Dixi ſimpliciter: Nam ad horam bene po-

terit ab aliis detineri, vt dixit Diuus Thomas hic ad tertium. Et ratio est: Tum, quia huiusmodi peccata regulariter loquendo, non rectè vitantur per detentionem: tum etiam; quia esset agere contra libertatem hominis, quod priuatæ personæ non licet.

Articulus IIII.

¶ Vtrùm peccatum aggrauetur ex hoc, quod prædicta iniuria inferuntur in personas aliis coniunctas.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quòd peccatum non aggrauetur ex hoc, quod prædictæ iniuriæ inferuntur in personas aliis coniunctas. Huiusmodi enim iniuriæ habent rationem peccati, prout nocumentum alicui infertur contra eius voluntatem. Sed magis est contra hominis volũtatem malum quod in propriam personã infertur, quam quod infertur in personam coniunctam: ergo iniuria illata in personam coniunctam est minor.

2 ¶ Prætereà, In sacra Scriptura præcipuè reprehenduntur qui pupillis & viduis iniurias inferunt. Vnde dicitur Ecclesiast. 35. Non despiciet preces pupilli nec viduam, si effundat loquelam gemitus. Sed vidua & pupillus non sunt personæ aliis cõiunctæ: ergo ex hoc, quòd infertur iniuria personis coniunctis, non aggrauatur peccatum.

3 ¶ Prætereà, Persona coniuncta habet propriam voluntatem, sicut & principalis persona. Potest enim aliquid ei esse voluntarium quod est contra voluntatem principalis personæ, vt patet in adulterio, quod placet vxori, & displicet viro. Sed huiusmodi iniuriæ habent rationem peccati, prout consistunt in voluntaria commutatione: ergo huiusmodi iniustitiæ minus habent de ratione peccati.

¶ Sed contra est, quòd Deuteron. 28. ad quandam exaggerationem dicitur, Filij tui, & filiæ tuæ tradentur alteri populo videntibus oculis tuis.

¶ Respondeo dicendum, quòd quanto aliqua Iniuria in plures redundat, cæteris paribus, tanto grauius est peccatum, & inde est, quòd grauius est peccatum si aliquis percutiat principem, quàm personam priuatam: quia redundat in iniuriam totius multitudinis, vt suprà dictum † est. Cum autem infertur iniuria in aliquam personam coniunctam alteri, qualitercunque illa iniuria pertinet ad duas personas. Et ideò cæteris paribus ex hoc ipso aggrauatur peccatum: potest tamen cõtingere, quòd secundum aliquas circunstantias sit grauius peccatum, quod fit contra personam nulli coniunctam, vel propter dignitatem personæ, vel propter magnitudinem nocumenti.

1 2. quæst. 63 art. 9.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd iniuria illata in personam coniunctam, minus est nociua personæ, cui cõiungitur, quàm si in ipsam immediatè inferretur: & ex hac parte est minus peccatum. Sed hoc totum quod pertinet ad iniuriam personæ, cui coniungitur, superadditur peccato quod aliquis incurrit ex eo, quòd aliam personam secundum se lædit.

¶ Ad secundum dicendum, quòd iniuriæ illatæ in viduas & pupillos magis exaggerantur: tum quia magis opponuntur misericordię, tum quia idem nocumentum huiusmodi personis inflictum, est eis grauius, quia non habent releuantem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd per hoc, quòd vxor voluntariè cõsentit in adulterium, minoratur quidẽ peccatum & iniuria ex parte ipsius mulieris. Grauius enim esset si adulter violenter eam opprimeret. Nõ tamen propter hoc tollitur iniuria ex parte viri: quia vxor nõ habet potestatem sui corporis, sed vir, vt dicitur 1. ad Corinth. 7. Et eadem ratio est de similibus. De adulterio tamen, quia non solum iustitiæ, sed etiam castitati opponitur, erit locus infrà agen ' in tractatu de temperantia. Dist. 84. q. 154. art. 1.

Summa Textus.

SVpposito, quòd quantò aliqua iniuria in plures redundat cęteris paribus, tantò est grauius peccatum; & hinc est, quòd percutere principem est grauius peccatum, quam percutere personam priuatam, quia percussio principis redundat in iniuriam totius multitudinis; respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Cæteris paribus grauius peccatum est delinquere in personam, cui alij sunt coniuncti, quàm delinquere in illos, qui consanguineis, & necessariis carent. Probatur: Quando infertur iniuria in personam alteri coniunctam, illa iniuria quodammodo refertur ad duos: ergo cæteris paribus, est grauior, quàm si inferretur in illum, qui nullam haberet personam coniunctam. Probo consequentiam ex posito fundamento. Secunda conclusio: Ex particularibus circunstantiis benè potest fieri, quòd illa iniuria sit minor, quę fit contra eum, qui plures habet personas coniunctas, scilicet, propter dignitatem personæ, vel propter magnitudinem nocumenti.

Explicatio Articuli.

PRo huius articuli explicatione aduertendum est primò ex Caietano in præsenti, quòd nomine personæ coniunctæ hic intelligimus in primis consanguineos, & affines, vt patrem, filium, generũ, leuirum, &c. Et deinde quoscunque alios œconomica necessitudine copulatos, vt maritum, vxorem, patronum, familiares, &c. ac denique extra domum quoscunq; amicos aliosque necessarios. In his enim omnibus importatur respectus coniunctionis ad alterum, ratione cuius iniuria alicui illata augeri potest. Ratio autem, propter quam ex multiplicatione coniunctorum peccatum augetur est: Nam, cùm filius sit aliquid patris, & vxor aliquid mariti, quin etiam & amicus sit alter ego, quicunque vnum lædit, in omnes est iniurius: & quantò iniuria & detrimentum in plures profunditur, tantò grauior est, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 37. art. 8. & 9. Imò potest esse tanta coniunctio inter aliquos, vt etiam si illi personæ, Quid intelligatur nomine personæ.

cum

cum qua quis delinquit, non fiat iniuria, quia scienti, & volenti non fit iniuria; lædatur tamen persona coniuncta. Vt est videre in eo, qui, aut alterius vxorem in adulterium, aut puellam in stuprum sua sponte consentientem compresserit: qui quidem non facit iniuriam volentibus, illam tamen infert marito ac patri.

Dubium ¶ Si quis autem quærat, an semper quod peccatum fit contra personam habentem plures alias coniunctas, sit grauius, illáque circunstantia sit necessario confitenda: *1. Dictum.* Dico primò, quòd tunc tantum peccatum factum contra personam habentem alias coniunctas augetur, quando fuerit eius naturæ, quòd eius iniuria transit in alios. Nam si solum nocet illi, in quem peccatur, vt furtum, quod non est notabile, & ex quo parentes, aut proximi nihil damni suscipiunt, non augetur ex circunstantia multitudinis coniunctorum: cum illud tantum noceat vni & non pluribus. Quæ est ratio, propter quã D. Tho. in hoc articulo affirmat peccatum contra aliquem factum augeri ex multitudine coniunctorum ad ipsum. *2. Dictum.* Dico secundò, quòd quamuis circunstãtia multitudinis coniunctorum aggrauet sæpè sæpiùs notabiliter peccatum, vt quando quis occidit hominem suæ familiæ valde necessarium: hæc tamen circunstantia maiori ex parte non mutat speciem, cùm non inducat particularem rationem peccati, sed solum faciat peccata differre secundum magis & minus intra eandem speciem. *3. Dictum.* Dico tertiò, quòd circũstantia multitudinis coniunctorum, quando notabiliter aggrauat peccatum, etiam si non mutet speciem, est necessario confitenda. Quia, vt communiter docent Doctores in materia de confessione, non tantum illæ circunstantiæ sunt necessario explicandæ in confessione, quæ mutant speciem; sed etiam illæ, quæ aggrauant notabiliter. Vt est videre in eo, qui commisit peccatum mortale & veniale eiusdem speciei: qui quidem, secundum omnes, tenetur hanc circunstantiam confiteri, quamuis non mutet speciem. Et qui decem millia talentorum furatus fuisset non satisfaceret dicendo, se furtum commisisse mortale, nisi quantitatem, quæ notabiliter aggrauat peccatum, expressisset. An autem quando in similibus peccatis fit notabilis iniuria coniunctis, debeat etiam illis fieri particularis & certa restitutio, seu satisfactio, explicatum est à nobis in superioribus. q. 62. art. 2.

QVÆSTIO LXVI.

De Peccatis iustitiæ oppositis, in nouem Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm naturalis sit homini possessio exteriorum rerum?

Inf. contra c. 22 f. & 127. fin. AD primum sic proceditur. Videtur, quòd non sit naturalis homini possessio exteriorum rerum. Nullus enim debet sibi attribuere quod Dei est. Sed dominium omnium creaturarum est proprium Dei, secundum illud Psalm. 23. Domini est terra, &c. ergo non est naturalis homini possessio rerum exteriorum.

In ser. ad diuites auares à medio illius. 2 ¶ Præterea, Basilius † exponens verbum diuitis dicentis Luc. 12. Congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea: dicit, Dic mihi quæ tua: vnde ea sumens in vitam tulisti? Sed illa quæ homo possidet naturaliter, potest aliquis cõuenienter dicere esse sua: ergo homo non possidet naturaliter exteriora bona.

3 ¶ Præterea, Sicut Ambrosius † dicit in libro de Trinit. Dominus nomen est potestatis. *Libr. 1. de fi. c. 1. circa med. tom. 2.* Sed homo non habet potestatem super res exteriores: nihil enim potest circa earum naturam immutare: ergo possessio exteriorum rerum non est homini naturalis.

¶ Sed contra est, quod dicitur in Psal. Omnia subiecisti sub pedibus eius, scilicet hominis.

¶ Respondeo dicendum, quòd res exterior potest dupliciter cõsiderari. Vno modo quantum ad eius naturam, quę non subiacet humanæ potestati, sed solum diuinæ, cui omnia ad nutum obediunt. Alio modo quantũ ad vsum ipsius rei, & sic habet homo naturale dominiũ exteriorum rerum: quia per rationem & voluntatẽ potest vti rebus exterioribus ad suam vtilitatem, quasi propter se factis. Semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora, vt supra † habitum est. Ex hac ratione Philosophus probat in primo † Politicorum, quòd possessio rerum exteriorum est homini naturalis. *Quæst. 64. articul. 1. Lib. 1. capit 5. tom. 5.* Hoc autem naturale dominium super cæteras creaturas, quod competit homini secundum rationem, in qua imago Dei consistit, manifestatur in ipsa hominis creatione, Genes. 1. vbi dicitur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, &c.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Deus habet principale dominium omnium rerum. Et ipse secundum suam prouidentiam ordinauit quasdam res ad corporalem hominis sustentationem. Et propter hoc homo habet naturale rerum dominium, quantum ad potestatem vtendi ipsis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd diues ille reprehenditur ex hoc quòd putabat exteriora bona esse principaliter sua, quasi non accepisset ea ab alio, scilicet à Deo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illa ratio procedit de dominio exteriorum rerum quantum ad naturas ipsarum. Quod quidem dominium soli Deo conuenit, vt dictum † est. *In corp. art.*

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd res exterior potest dupliciter considerari; vno modo quantum ad eius naturam, quæ non subiacet humanæ potestati, sed diuinæ, cui omnia ad nutum obediunt; alio modo quantum ad vsum; respondet D. Thom. ad propositam difficultatem, hac conclusione: Homo habet naturale dominium rerum exteriorum, quantum ad vsum illarum. Probatur: Homo per rationem & voluntatem potest vti rebus exte-

rioribus ad suam vtilitatem, tanquam propter se factis; semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora; qua ratione Aristoteles libro secundo Politicor. capite quinto, probauit possessionem rerum externarum esse homini naturalem: ergo homo habet naturale dominium rerum externarum, quantum ad vsum illarum. Et confirmatur ex Genes. capite primo. Vbi in ipsa hominis creatione hoc naturale dominium super cæteras creaturas conueniens homini per rationem, in qua Dei imago consistit, fuit manifestatum, dum dicitur: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis terræ, &c.

Articvlvs II.

¶ *Vtrùm liceat alicui rem aliquam quasi propriam possidere.*

3 contra cap 127. §. Et opusc. 20 lib. 4. cap. 4.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quòd non liceat alicui rem aliquam quasi propriam possidere. Omne enim quod est contra ius naturale, est illicitum. Sed secundum ius naturale omnia sunt communia: cui quidem communitati contrariatur proprietas possessionum: ergo illicitum est cuilibet homini appropriare sibi aliquam rem exteriorem.

In ser. ad diuites auaros, post medium illius.

2 ¶ Prætereà, Basilius † dicit, exponens prædictum verbum diuitis. Sicut qui præueniens spectacula, prohiberet aduenientes, appropriando sibi quod ad communem vsum ordinatur: similes sunt diuites, qui communia, quæ præoccupauerunt, æstimant sua esse. Sed illicitum esset præcludere viam aliis ad potiendũ communibus bonis: ergo illicitum est appropriare sibi aliquam rem communem.

In ser. 83. to. 3. Et habetur dist. 47. c. Sicut hi.

3 ¶ Prætereà, Ambrosius † dicit, & habetur in Decr. distinctione quadragesimaseptima, capite sicut hi. Propriũ nemo dicat quod est commune. Appellat autem communes res exteriores, sicut patet ex his quæ præmittit: ergo videtur illicitum esse, quòd aliquis approprier sibi aliquam rem exteriorem.

Cap. 40. tom. 6. & refertur 24. q. 3 c. Quidam autem.

¶ Sed contra est, quòd Augustin. dicit † in libro, de Hæresibus: Apostolici dicuntur, qui se hoc nomine arrogantissime vocauerunt, eo quòd in suam communionem non acciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes: quales habet Catholica Ecclesia, & monachos & clericos plurimos. Sed ideo isti hæretici sunt, quia se ab Ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere, qui vtuntur his rebus, quibus ipsi carent. Est ergo erroneum dicere, quòd non liceat homini propria possidere.

¶ Respondeo dicendum, quòd circa rem exteriorem duo competunt homini, quorum vnum est potestas procurandi & dispensandi: & quantum ad hoc licitum est, quod homo propria possideat. Et est etiam necessarium ad humanam vitam propter tria. Primo quidem, quia magis solicitus est vnusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli competit, quàm id quod est commune omnium vel multorum: quia vnusquisque laborem fugiens, relinquit alteri id quod pertinet ad commune, sicut accidit in multitudine ministrorũ. Alio modo, quia ordinatius res humanæ tractantur, si singulis immineat propria cura alicuius rei procurandæ. Esset autem confusio, si quilibet indistinctè quælibet procuraret. Tertio, quia per hoc magis pacificus status hominum conseruatur, dum vnusquisque re sua contentus est. Vnde videmus, quòd inter eos qui communiter & ex indiuiso aliquid possident, frequentius iurgia oriuntur.

¶ Aliud vero quod competit homini circa res exteriores, est vsus ipsarum. Et quantum ad hoc non debet homo habere res exteriores vt proprias, sed vt communes: vt scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitates aliorũ. Vnde Apost. dicit 1. ad Tim. vlt. Diuitibus huius seculi præcipe facilè tribuere, cõmunicare.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod communitas rerũ attribuitur iuri naturali: nõ quia ius naturale dictet omnia esse possidẽda communiter, & nihil esse quasi proprium possidendum: sed quia secundum ius naturale nõ est distictio possessionum, sed magis secũdum humanum condictũ, quod pertinet ad ius positiuũ, vt suprà † dictũ est. Vnde proprietas possessionũ nõ est cõtra ius naturale, sed iuri naturali superadditur per adinuẽtionẽ rationis humanæ. *Quæst. 57. ar. 2. & 3.*

¶ Ad secundum dicendũ, quòd ille qui præueniens ad spectacula præpararet aliis viã, non illicitè ageret. Sed ex hoc illicite agit, quòd alios prohibet. Et similiter diues nõ illicite agit si præoccupans possessionem rei, quæ à principio erat communis, aliis etiam communicat. Peccat autem si alios ab vsu illius rei indiscrete prohibeat. Vnde Basilius † ibidem dicit, Cur tu abundas, ille verò mendicat, nisi vt tu bonæ dispensationis merita cõsequaris: ille verò patientiæ præmiis coronetur. *Loco citato in argum.*

¶ Ad tertium dicendũ, quòd cum dicit Ambrosius, Nemo proprium dicat quod est commune: loquitur de proprietate quãtũ ad vsum. Vnde subdit, Plusquam sufficeret sumptui, violenter obtentum est.

Svmma Textvs.

SVpposito, quòd circa res exteriores duo possunt homini competere, vnum est potestas illas procurandi, & dispensandi, alterum est vsus ipsarum; respondet D. Th. ad propositam difficultatẽ per duas propositiones. Prima cõclusio: Licitũ est, imò necessariũ ad vitã humanã, quòd homo, quantũ ad potestatẽ procurãdi, & dispẽsandi res exteriores, illas in particulari possideat. Probatur triplici ratione. Prima. Quia vnusquisque est magis solicitus ad procurandũ; quæ sibi soli cõpetunt,

petunt, quam quæ sint communia omnium. Secunda: Quia ordinatius res humanæ tractantur, quando singulis imminet cura particularis alicuius rei procurandæ. Tertia: Quia per hoc status hominum magis pacificus conseruatur, dum vnusquisque re sua contentus est. Secunda conclusio: Quantum ad vsum rerum non debet homo habere res exteriores, vt proprias, sed vt communes: ad hunc sensum, quòd de facili eas communicet necessitatem patientibus; iuxta illud Pauli ad Tim. capit. vltim. Diuitibus huius sęculi præcipe, facile tribuere.

Explicatio Duorum articulorum.

Supra positos duos articulos constituit D. Tho. tanquam fundamentum materiæ furti. Nam cùm nullus dicatur fur, nisi qui rem alienam accipit domino inuito, vt dicemus articulo sequenti, opus fuit prius explicare, an in hominibus possit esse aliquarum rerum dominium, in quarum ablatione furtum consistat. Sed quoniam de hoc satis superque dictum est à nobis in materia de dominio, qu. 62. vbi explicauimus, qualiter homo omnium rerum externarum iure naturæ dominium habeat, atque etiam qualiter earundem rerum dominia iure gentium fuerint diuisa, quæ est materia, quam D. Thom. in his duobus articulis tractat; idcircò ab illa nunc supersedendum duxi, remittentes lectorem ad præfatum locum, ne pluries eadem repetamus. Sed, vt istorum articulorum litera intelligatur, aduertendum est primò circa primum, quòd, quoniam quod conuenit alicui, semper conuenit ei secundum modum illius; ex quo fit, vt quod conuenit superiori & inferiori, eminentius, & perfectiori quodam modo conueniat superiori, quam inferiori; hinc fit, quòd res exteriores, quibus vescimur, quæ imperfectiores sunt, nó solum nobis, sed etiam animalibus, diuersimodè dicuntur factæ propter animalia & propter nos. Nam quia animalia non se agunt, sed aguntur naturę instinctu, idcircò non conuenit eis habere dominium, aut possessionem rerum, quibus vescuntur, quanuis propter ipsa fuerint factæ. At verò homini, quia rationis particeps est, atque liber, per modum dominij & possessionis conuenit, vt sit supra imperfectiora, quæ propter ipsum facta sunt. Itaque diuersimodè dicimur nos, & cætera animalia vti rebus exterioribus, non solum quantum ad hoc, quòd homines etiam vtuntur animalibus tanquam propter se factis, sed etiam quantum ad hoc, quod homines vtuntur rebus tanquam naturaliter domini ex natura sua rationali; cùm tamen animalia non tanquam domini, sed instinctu naturæ illis vti dicantur. Et sic adhuc impropriè dicitur esse in illis vsus rerum, quibus vescuntur, sicut & impropriè est in illis dominium, vt docet D. Tho. 1. 2. q. 14. art. 1. Et propterea idem D. Tho. in hoc articulo non solum ex imperfectione rerum externarum probauit dominium hominis supra illas, sed etiam ex ratione & voluntate, quibus illis vtimur; suntque præcipuum & immediatum fundamentum dominij.

Nota circa 1. artic.

¶ Circa secundum articulum notanda est distinctio de potestate dispensandi, aut procurandi res, & de vsu illarum, penes quam dicitur dominia quantum ad potestatem dispensandi, aut procurandi res, esse diuisa, non autem, quantum ad vsum illarum. Quod non est sic intelligendum, quasi voluerit D. Tho. significare, nullum in particulari habere dominium vsus rerum, quoniam hoc est apertè falsum, vt ex dictis in materia de dominio clarè poterit constare. Sed quod intelligit est, quòd habentes potestatem procurandi, & dispensandi res, tenentur in casu necessitatis illas facere communes superflua naturæ & personæ tribuentes, vt diximus in 1. tom. quæstione trigesimasecunda, agentes de eleemosyna. Propterea enim Diuus Ambrosius dixit. Plusquam sufficit sumptui, violenter obtentum est. Quasi diceret: Nemo quo ad vsum dicat aliquid proprium, quia omnia quo ad vsum communia sunt, vt, scilicet, in extrema necessitate constitutis superfluum naturæ communicetur; quoniam tùc eis, vt commune debitum est. Imò etiam extra hos casus consuluntur diuites, vt facilè tribuant necessitatem patientibus, quia omnis summa Christianæ vitæ in misericordia posita est; cùm sic & possessores, bonæ dispensationis meritum, & pauperes patientiæ coronam possint habere, absque iniqua inæqualitate rerum externarum.

Nota circa 2. artic.

Articulus III.

¶ Vtrùm sit de ratione furti occultè accipere rem alienam.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quòd non sit de ratione furti occultè accipere rem alienam. Illud enim quod diminuit peccatum, non videtur ad rationem peccati pertinere. Sed in occulto peccare pertinet ad diminutionem peccati: sicut è contrario ad exaggerandum peccatum quorundam, dicitur Isaiæ 3. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt: ergo non est de ratione furti occulta acceptio rei alienæ.

2 ¶ Prætereà, Ambrosius† dicit, & habetur in Decretis dist. 47. Minus est criminis habenti tollere, quàm cum possis & abundans sis, indigentibus denegare: ergo sicut furtum consistit in acceptione rei alienæ, ita & in detentione ipsius.

Ambr. in ser. 81. nō procul à fine, tom. 3. Et habetur, dist. 47. c. Sicut ij. ante med.

3 ¶ Præterea, Homo potest furtim ab alio accipere etiam quod suum est, puta rem quam apud alium deposuit: vel quæ est ab eo iniustè ablata, Non est ergo de ratione furti, quod sit occulta acceptio rei alienæ.

¶ Sed contra est, quod Isid. dicit† in lib. Etymolog. Fur à furuo dictus est, id est, à fusco: nam noctis vtitur tempore.

Lib. 10. cap. o incip. t Fur à ... dictus est, à med. illius.

¶ Respondeo dicendum, quòd ad rationem furti tria concurrunt. Quorum primum conuenit sibi, secundum quod contrariatur iustitiæ, quæ vnicuique tribuit quod suum est, & ex hoc competit ei, quod vsurpat alienum: secúdum vero pertinet ad rationem furti, prout distinguitur à peccatis, quæ sunt contra personam, sicut ab homicidio & adulterio: & secundum hoc competit furto, quòd sit circa rem possessam. Si quis enim accipiat id quod est alterius, non quasi possessio, sed quasi pars: sicut si amputet membrum: vel sicut persona coniuncta, vt si auferat filiam, vel vxorem, non habet propriè rationem furti. Tertia differentia est, quę complet rationē furti: vt scilicet occulte vsurpetur alienum. Et secúdum hoc propria ratio furti est, vt sit occulta acceptio rei alienæ.

¶ Ad

¶ Ad primum ergo dicendum, quod occultatio quandoque quidem est causa peccati, putà cum quis vtitur occultatione ad peccandum, sicut accidit in fraude & dolo. Et hoc modo non diminuit: sed constituit speciem peccati, & ita est in furto. Alio modo occultatio est simplex circunstantia peccati. Et sic diminuit peccatum. Tum quia signum verecundiæ est: tum quia tollit scandalum.

¶ Ad secundum dicendum, quod detinere id quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cũ acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet id quod est simpliciter vnius, secundum quid esse alterius: sicut res deposita est simpliciter quidem deponentis: sed est eius, apud quem deponitur, quantum ad custodiam. Et id quod est per rapinam ablatum, est rapientis, non simpliciter, sed quantum ad detentionem.

Svmma Textvs.

PRopositum D. Tho. in isto articulo est, assignare furti definitionem, quæ, vt ex litera patet, in hunc modum sese habet: Furtum est occulta vsurpatio rei alienæ. Quam D. Thom. ex tribus quæ necessaria sunt ad rationem furti explicat. Primum est commune furto cum aliis vitiis contra iustitiam factis. Et hoc explicatur quando dicitur, quòd est vsurpatio. Vsurpatio enim iniustam quandam acceptionem importat. Secundum conuenit furto in quantum distinguitur ab illis peccatis, quæ fiunt contra personam: qualia sunt homicidium, adulteriũ, mutilatio, &c. Et hoc explicatur quando dicitur, quòd est vsurpatio rei alienæ, hoc est, rei ab altero possessæ. Siquis enim accipiat, id quod est alterius non quasi possessio, sed quasi pars; vt si amputet membrum; vel quasi persona coniuncta, vt si auferat filiam, vel vxorem non dicitur propriè fur. Tertium, quod inuenitur in furto, habétque se tanquam complens rationem illius est, quòd occultè vsurpetur alienum. Et hoc explicatur quãdo dicitur, quòd est occulta vsurpatio. Et sic constat completam & perfectam diffinitionem furti esse, quod est occulta vsurpatio rei alienæ.

Explicatio Articvli.

DE hac materia de furto disputant Doctores in 3. distinct. 5. agentes de decem præceptis, & in 4. distinct. 15. agentes de restitutione. Alexander Alens. 3. part. quæst. 26. Antoninus 2. part. titul. 1. cap. 14. Nauar. in Manual. cap. 17. Aluarus Pelag. libr. 2. de planctu Ecclesiæ. cap. 46. & 47. Medin. C. de restit. à quæstion. 4. vsque ad 10. Soto libro quinto, de iustitia. quæstione 3. & Summistæ verbo, furtum, & verbo, rapina. Ad cuius intelligentiam, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendum est, primò, quòd de Etymologia huius vocis, furtum, varie loquuntur Doctores. D. enim Isidor. libro 10. Etymologiarũ, affirmat, furtum, quia clanculariam quandam acceptionem significat, deriuari à furuo, hoc est, fusco, seu nigro. Quam etiam interpretationem sequitur Varro de re rustica libr. 14. Sed iurisconsultus l. 1. ff. de fur. hanc nominis Etymologiam reiiciens, dicit, furtum, seu fur à ferendo, seu auferendo deduci. Quæ interpretatio videtur longè conuenientior, quamuis & prima suam habeat probabilitatẽ. Græcè enim fures appellantur, feras, à ferè. quod ferre seu auferre significat.

Vnde dicatur furtum.

¶ Secundò est aduertendum, quòd furtum à Canonistis definitur, quòd sit contrectatio rei alienæ mobilis corporalis, fraudolosa inuito domino, facta animo lucrandi, siue ipsius rei, siue vsus rei siue possessionis. Quam definitionem colligunt ex l. 1. ff. de fur. & ex §. 1. inst. de oblig. quæ ex delicto nascuntur. Illamque interpretantur, vt est videre apud Syluestrum, verbo, furtum. §. 1. & apud Nauarrum in Manuali cap. 17. nu. 1. hoc modo; scilicet, quòd dicitur cõtrectatio, ad denotandum, quòd sine illa, quo ad homines furtum esse nõ potest, etiam si sit voluntas contrectandi, vt dicitur in d. l. 1. §. 1. Quo ad Deum tamen, vt furti peccatum dicatur quis commisisse, sufficiens erit voluntas contrectandi, vt habetur in c. vulgaris. de pœnit. dist. 1. Dicitur prętereà, rei alienæ; quia in re propria, vt sic, non potest esse furtum. Secus autẽ esset, si alius supra eam haberet aliquod ius, vel commodati, vel impignorationis. Tunc enim illam contrectans, etiam si esset verus dominus, diceretur furtum committere: quia, vt sic, est contrectatio rei alienæ, vt habetur in l. cum æs pignori. & in l. si is qui rem. la 1. ff. de furtis. Dicitur prætereà, mobilis corporalis; Nam in immobilibus, vt est ager, & in corporalibus, vt sunt actiones, & seruitutes furtum committi non potest, vt dicitur in l. verum. la 1. ff. de furtis. Talia enim contrectari non possunt. Dicitur prætereà, fraudolosa: Nam iocosa, & officiosa, quæ ad reddendum cautiorem dominum facta fuerit, & similiter illa, quæ sine animo furandi fit, vt siquis putans rem esse suam, vel posse eam ab altero, qui ius supra illam habebat accipere, accipit, furtum non est: quamuis postea re comperta teneatur ad restitutionem. Dicitur prætereà, inuito domino: Nam quando quis contrectat rem alienam, quia credit dominum permissiurum, estque iusta causa credendi, furtum non committit, vt dicitur. in l. si is qui rem. ff. de furtis. Et in dubiis præsumitur dominus inuitus, vt habetur in l. vas. §. velare. ff. eodem titulo. Dicitur prætereà, lucri faciendi causa, vel animo lucrandi: Nam, siquis alienam rapuerit ancillam non causa lucri, sed libidinis, furtum non committit, vt constat ex l. verum. la 2. ff. eodem titulo. Dicitur tandem; ipsius rei vel possessionis: Quia non solum committit furtum, qui rei dominium lucrari vult, sed etiam, qui in re ipsa vult lucrari vsum. aut possessionem, vt habetur in l. qui sacrum. ff. de furtis.

Definitio furti Canonistarum.

¶ Hæc tamen furti definitio à Canonistis assignata, præterquàm, quòd est nimis longa, vt potè eorum, qui non tam curant rei substantiam definire, quàm aliquid docere, quod ad legum explicationem conducat, est contra Aristotelem docentem definitionem debere esse quàm breuissimam, orationem, rei naturam compendio explicantem; continet etiam nõnulla falsa. Nam primo falsum est, quòd qui non accipit rem alienam animo lucrandi non potest furtum committere. Qui enim illam accipit, vt in flumen proiiciat, aut incendio tradat, nullius lucri cupidus, sed vt proximo iniuriam inferat, vere committit furtum. Et tamen certum est id animo lucrandi non facere. Item etiã est falsum, quòd furtum debet esse contrectatio rei mobilis, & corporalis. Qui enim acciperet occultè alienũ agrum, seu alienum ius non minus esset fur, quàm qui acciperet alienam vestem. Præterquam quòd, cum hæc materialiter se habeant in acceptione alteri iniuriosa, speciem variare nequeunt.

Impugnatur præfata definitio.

¶ Quocirca hac Canonistarum definitione omissa, breuiter;

Definitio furti D. Tho. breuiter, atque succinctè, furtum ex mente Diui Thomæ in hoc articulo, & omnium fere Theologorum definientes dico; Quod est occulta vsurpatio rei alienæ. In qua definitione ponitur vsurpatio loco generis, quæ latius patet, quam furtum. Qui enim ab altero aliquid per rapinam accipit, verè vsurpat; & tamen propriè non dicitur fur, sed raptor. Differunt enim specie furtum, & rapina intra idem genus iniustę acceptionis, siue vsurpationis, vt infra dicemus conuenientius, etiam definitur furtum per vsurpationem, quam per contrectationem, cum contrectatio solum rei contactum significet: & certum sit, posse esse sæpè sæpius furtum sine aliquo reali contactu per solam vsurpationem. Dicimus, rei alienæ, vt copiosissimè res omnes furto captas comprehendamus. Nec opus est exprimere rei, vel vsus rei, vel possessionis. Nam qui re aliena inuito domino vtitur, aut eius obtinet possessionem, verè dicitur quodammodo rem alienàm vsurpare. Nomine autem rei alienæ intelligimus rem ab altero possessam, vt optime explicat Diuus Thomas in hoc articulo. Qui enim accipit id, quod est alterius non quasi possessio, sed, vel quasi pars, vel quasi persona coniuncta; vt qui abscindit brachium, vel aufert vxorem, aut filium non dicitur propriè fur. Dicitur prætereà, occulta, ad differentiam rapinæ, quæ non occultè, sed manifestè, atque per violentiam fit. Qua particula sufficienter declaratur fraudulentia, quæ in furto inuenitur. Qui enim clam domino rem accipit fraudem nectit. Et similiter etiam explicatur, quòd acceptio furti debet fieri domino inuito, cum ignorantia causet inuoluntariū, vt docet Diuus Thomas prima secundę, quæstione sexta, articulo octauo. Et sic frustrà ponebantur illæ particulæ, fraudulenta, seu fraudulosa, & domino inuito, quas iuris prudentes suæ furti definitioni adiiciebant.

Rapina nō est spec. ei furti. ¶ Ex hac definitione sequitur, rapinam non esse speciem furti. Sed sunt hæc duo vitia species contra se distinctæ, cùm furtum sit occulta vsurpatio, rapina verò manifesta, & violenta, vt docet Aristoteles, libro quinto Ethicor. capite secundo. Itaque vsurpatio, seu iniusta acceptio primò omnium diuiditur in furtum, & rapinam. Deinde autem vtraque istarum specierum ex parte obiecti subdiuidi potest in alia quatuor membra. Nam si id, quod iniustè accipitur, est sacrum, vocatur sacrilegium. Et si est possessio pertinens ad rempublicam, vocatur, peculatus. Si vero fiat acceptio de grege disperso vocatur, abigeatus. Si autem sit vsurpatio hominis, vt vendatur, vocatur, plagium. De duobus prioribus agitur in capitulo. quid ergo, secunda quæstione quarta. De tertio extat integer titulus libri quadragesimi septimi, Digestorum. De quo autem etiam extat titulus. ad legē Flau. de Plag. Et siquis contra hoc argumentetur; in lege, si venditeto. ff. de furtis. Et instituta de vi bonorum raptorum dicitur, rapinam esse speciem furti, raptoremque teneri actione furti, & similiter Diuus Augusti. libro secundo, quæstionum super Exodum, quæstiune septuagesimaprima, & habetur in capite pœnale, 14. quæstione quinta, affirmat nomine furti, intelligi quancunque rei alienę illicitam acceptionem, non enim permittit rapinam qui furtum prohibuit, respondeo sanctos patres iurisconsultos frequentissime vti hac voce furtum, latissima quadam significatione, pro quacunque rei alienæ iniusta acceptione; cùm tamen secundum proprietatem solum significet occultam rei alienæ vsurpationem, quæ est species distincta contra rapinam, vt ex dictis patet.

¶ Sed contra definitionem furti à nobis assignatam sunt aliquot argumenta, quæ indigent solutione, vt rei veritas clarior pateat. Primò, sic argumentor: Vsura est occulta acceptio rei alienæ; & tamen non est furtum, cum specie differat ab illo: ergo definitio furti non est bona. *1. arg. contra definitionem furti.*

¶ Secundo: Cùm filius, vel vxor surripit aliquid à patre, vel marito ipsis nescientibus, est occulta acceptio rei alienæ, & tamen neuter illorum furtum committit, vt habet communis opinio Doctorum; neuter enim est infamis, aut punitur pœna furti: ergo definitio furti non est bona. *2 Argum.*

¶ Tertio, Qui domino vidente, & sciente rem alterius accipit sine aliqua violentia, est vere fur; & tamen non vsurpat rem occulte: ergo insufficienter dicitur, solam occultam vsurpationem rei alienæ esse furtum. *3. Argum.*

¶ Vltimò: Nomine rei alienæ, vt diximus in explicatione definitionis intelligimus rem ab altero possessām: ex quo intulimus, quòd, si quis filiam, vel filium, ab aliquo surripuerit, non erit fur: sed hæc particula, non sic rectè explicatur, cum vsurpando filiam possit quis furtum cōmittere: ergo. Probo minorē: Qui occultè vsurpat seruū alterius, est verus fur, vt omnes Doctores cōcedunt: ergo & qui occultè vsurpat filium, vel filiam. Probo consequentiam: Nam non minus potest ministrare filius, vel filia patri, quàm seruus. *Vltimum arg.*

¶ Ad primum argumentum respondetur primò, negando maiorem. Vsura enim non importat in sua ratione, quod sit occulta vsurpatio rei alienæ; quamuis hoc aliquando possit ei accidere: cum tamen furtum id includat intrinsecè & essentialiter. Præterquàm quòd, vsura, & quæcunque alia acceptio iniusta cōtractuum semper habet adiunctam fraudem & dolum. Et tamen in furto & rapina non est per se necessarium, quòd admisceatur fraus, aut dolus. Vel secundo respondetur, quòd quando dicimus, furtum esse occultam vsurpationem, nomine occulti, non solum intelligimus clancularìam acceptionem, sed etiam inuoluntariam respectu illius, à quo res accipitur, ità, quòd fiat ipso inuito. Nam ignorantia vt docebam, causat inuoluntarium. Certum est autem, quod iniustitia in vsura, & aliis contractibus inuenta, fit domino partim volente, & partim nolente. Volente quidem contrahere & pacisci, nolente autem suo iure fraudari. Ex quo fit, vt tales commutationes voluntariæ appellentur: cùm tamen furtum & rapina prorsus fiant domino nolente: & sic computantur inter commutationes inuoluntarias, differuntque specie à prioribus. *Ad 1. Arg.*

¶ Ad secundum in quo de furtis à filiis, seu vxoribus commissis est sermo, seorsum dicemus. Et primù de filiis cum Syluestro verb. furtum. quæstione vndecima, quod vere furtum committunt aliquid de bonis parentum surripientes, contra eorum voluntatem, cum totum ibi inueniatur, quod requiritur ad rationem furti. Ex quo infert primò, quòd si res accepta est notabilis, erit peccatum mortale. Infert secundo, quòd si sint alij hæredes, tenentur cohæredibus partem restituere, atque etiam parentibus, si filij haberent peculium castrense, hoc est militaria stipendia, vel aliā bona libera. Quod est intelligendum, nisi voluerit pater filio furtum remittere, sicut posset illud remittere extraneo. Quæ omnia vera sunt, & rationi consentanea. Ex quibus ego infero tertio, quòd, si ad petitionem parentum pro re illa graui à filiis vsurpata, superiores induxerint sententiam excommunicationis, tenentur filij illam restituere ne excommunicatione irretiantur: nisi fortè constet eis de opposita voluntate parentum: cùm sint ibi omnia necessaria ad excommunicationem incurrendam. Verum est tamen longè grauiorem *2. Argum*

uiorem quantitatem esse necessariam ad hoc, vt furtum à filio commissum censeatur peccatum mortale, propter quod excommunicatio incurratur, quam quæ requiritur in aliis personis; cùm quicunque parentum iure præsumantur pro conditione sua, & statu indulgere filiis minutiores ac clancularias istas vsurpationes. Imò adhuc, quando furtum fuit peccatum mortale, regulariter loquendo, non est præsumendus pater, voluisse filios excommunicationis censura ferire; quamuis in dubio securius & salubrius erit petere absolutionem. Et idem prorsus, quòd diximus de filiis respectu parentum, habet etiam verum de vxore respectu mariti. Hoc addito ex mente Angeli in summa, verb. furtum. §.31. quòd, si vxor habens virum prodigum celauerit de bonis illius contra eius prohibitionem, vt sibi, & viro, ac filiis prouideat tempore necessario, nullum peccatum committit, nec tenetur obedire viro præcipienti, vt sibi omnia tradat, quia id esset dare gladium furioso. Sed tenetur tunc vxor perinde se habere, ac si virum non haberet. Præterquàm quòd si multum creuerit prodigalitas viri, poterit vxor bona sua ac dotem retinere vt seruet se indemnem, vt communiter docent Doctores.

3. Argu. ¶ Ad tertium vt respondeamus, aduertendum est, quod accipiens rem alterius domino sciente, & vidente, dupliciter se potest habere in tali acceptione. Vno modo, vt existimet dominum nihil scire, aut videre: quàmuis re vera contrariam contingat. Et tunc verè ac propriè furtum committit. Nam cùm actiones humanæ ex fine per se intento speciem desumant, & ille per se intendat rem occultè, & non manifestè accipere; consequens est, vt sit verè fur. Alio modo, vt existimet dominum videre, ac scire talem actionem: est tamen paratus se defendere aut violentiam inferre. Et iste non dicitur verè ac propriè fur, sed raptor, vt ex supra dictis patet. Et sic argumentum factum nihil obstat definitioni furti à nobis assignatæ.

Ad vltimum argumentũ. ¶ Ad vltimum argumentum respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, non esse eandem rationem de seruo, aut ancilla alicuius, & de eius filia, aut vxore. Nam, quia seruus, & ancilla connumerantur inter res à domino possessas, sunt enim illius, sicut equus, aut quodiuis aliud animal, fit, vt qui seruum, aut ancillam occultè vsurpat, verè dicatur furtum committere. Secus autem erit de filia, & vxore, quæ sub hominis potestate tanquam res ab ipso possessæ existere nequeunt. Sortitur tamen huiusmodi filiæ, aut vxoris iniusta acceptio diuersa nomina ex diuersis finibus, propter quos vsurpari contingunt. Nam, si vsurpentur, vt in seruitutem redigantur, talis vsurpatio dicetur captiuitas, quæ sub vitio incarcerationis inter iniurias personales quæstione præcedenti posito, comprehenditur, cùm vtrumque repugnet libero corporis vsui. Si autem vsurpentur non simpliciter, sed ad horam pro concubitu, & hoc fiat ipsis inuitis, raptus erit. Si verò fiat eis consentientibus, extra proprias luxuriæ species, aut stupri, aut adulterij, aut simplicis fornicationis, iuxta qualitatem tam personæ extrahentis, quam extractæ, nõ video aliam deformitatem. Et quoniam serua non est sub domini potestate quo ad concubitum, cùm talis vsus serui non sit domini, fit, vt qui acciperet alienam seruam propter coitum, nisi fortè ex hoc à domini seruitio impediretur, nullum furtum committeret, magis quàm coeundo cum illa in domo domini ipso inuito. Et hæc dicta sint de furti definitione.

Dubiũ circa solu. ad 2. D. Thom. Circa solutionem ad secundum in qua dicit D. Tho. detinere id quod alteri debetur eandem rationem nocumenti habere cum acceptione iniusta, mouet Caietanus in præsenti graue dubium; an scilicet, detinens rem alienam inuito domino cõtinuò peccet, vel potiùs aliquando, & quando id fiat. Sed quoniam hæc omnia sunt latè à nobis explicata supra quæstione 62. articulo 8. in principio, idcirco ab illis in præsenti supersedimus, remittentes lectorem ad præfatũ locum, vbi contrariam sententiam tenuimus in multis ei, quam Caietanus in hoc commento prosequitur.

In solutione ad tertium dicit D. Thom. nihil prohibere, id quod est vnius simpliciter esse alterius secundum quid: vt res deposita, quę simpliciter est deponentis, secundum quid est eius apud quem deponitur, scilicet, quantum ad custodiam. Et eodem modo quod est per rapinam ablatum, est rapientis, non simpliciter sed quantum ad detentionem. Quibus verbis duo videtur significare autor. Vnum est, quòd raptor habet ius ad custodiam, vel detentionem eius rei, quam furto abstulit. Secundum quod, qui furtim accipit rem suam à raptore, peccat, & committit furtum tanquam is, qui accipit id, quod secundum quid, scilicet quantum ad detentionem est alterius. Quod vtrumque videtur falsum. Quod sic probo primò: Raptor nullum habet ius detinendi rem, cum teneatur illam non detinere, peccétque mortaliter, volẽdo detinere; & tandiu sit in peccato mortali, quandiu detinet: ergo falsò asseritur rem raptam esse raptoris, quantum ad detentionem. Consequentia est nota. & antecedens, quo ad omnes suas partes fuit satis à nobis probatum, quæstion. 62. articulo 8. in principio. *1 argumentũ cõtra id quod dicit D Tho. in solut. ad 3.*

¶ Secundo, furtum non committitur in re propria, nisi alius habeat ius ad illam, vel pignoris, vel locationis, vt tenet omnis communis sententia Doctorum, habetúrque expressè in l. si res. §. 1. & in l. si is, qui rem. ff. de furtis. sed in casu, de quo loquimur, qui accipit rem à raptore, accipit rem suam, ad quam raptor nullum ius, vel pignoris vel locationis habet: ergo nullum furtum committit, nec peccat. *2. Argu.*

¶ Tertio: Communis sententia Theologorum est, licitum esse cuique, rem propriam recuperare ab iniquo possessore, quando id iuridice efficere non potest: ergo si recuperet nullum furtum committit. His tamẽ non obstantibus adhuc dicit Caietanus in præsenti sententiam Diui Thomæ, quantum ad vtrunque dictum esse veram, si rectè intelligatur. Nam primum verum est, quod raptor habet ius ad custodiam, vel detentionem eius rei, quam furto abstulit, ad hunc sensum, quòd non potest priuata autoritate auferri ab eo inuito, nec dominus potest sibi ipsi ius dicere. Et item, quòd cùm raptor teneatur retinere rem, non sibi, sed domino restituendam, si posteà dominus accipit illam occultè à raptore iniuriam facit ei. Pro quanto ex ignorantia incurrit duplex damnum. Vnum, quod est perdere rem, alterum, quod tenetur eius pretium iterum domino restituere, nesciens quod res ad illum peruenerit. Secundum etiam dictum Diui Thomæ habet verum in eo, qui accipit rem suam, putans esse alienam: qui quidem formaliter est fur, cùm actiones humanæ, vt sæpe dictum est, ex intentione speciem desumant: & præterea damnificetur proximus in iure detentionis, & vinculo restituendi, vt declaratum est. Nam qui occultè acciperet rem propriam à raptore ex intentione accipiendi proprium, & nõ damnificandi proximum, nullum furtum committeret vt rectè probant duo vltima argumenta. Tenebitur tamen sic accipiens insinuare ei apud quem res existebat, quòd iam est liber à vinculo restitutionis, ne ex ignorantia bis eiusdem rei faciat solutionem. *3. Argu.* *Responsio ad omnia simul*

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum furtum & rapina sint peccata differentia specie.

Inf. art. 9. cor. Et q. 3. ar. 1. cor Et ad 2. Et 2. cor. 32.

AD quartũ sic proceditur. Videtur, quod furtum & rapina non sint peccata differentia specie: furtum enim & rapina differunt secundum occultum & manifestum: furtum enim importat occultam acceptionem, rapina verò violentam & manifestam. Sed in alijs generibus peccatorum, occultum & manifestum non diuersificant speciem: ergo furtum & rapina non sunt peccata specie diuersa.

1. 2. q. 1. art. 3. & q. 18. artic. 6.

2. ¶ Præterea, Moralia recipiunt speciẽ à fine, vt suprà dictum † est. Sed furtum & rapina ordinantur ad eundem finem scilicet habendum aliena ergo non differunt specie.

Lib. 10. cap. 17 & incipit, Religiosus, à medio.

3. ¶ Præterea, Sicut rapitur aliquid ad possidẽdum, ita rapitur mulier ad delectandum. Vnde & Isidorus dicit in libro Etymologiarũ,† quòd raptor dicitur corruptor, & rapta dicitur corrupta. Sed raptus dicitur, siue mulier auferatur publice, siue occulte? Ergo & res possessa rapi dicitur, siue occulte, siue publice rapiatur: ergo non differunt furtum & rapina.

Lib. 5. cap. 2. in fi. 10. 5.

¶ Sed contra est, quod † Philosophus in quinto Ethicorum, distinguit furtum à rapina, ponens furtum occultum, rapinam vero violentam.

Lib. 5. c. 9. ante med. to. 5.

¶ Respondeo dicendum, quòd furtum & rapina sunt vitia iustitiæ opposita, in quantum aliquis alteri facit iniustum. Nullus autem patitur iniustum volens, vt probatur in quinto † Ethicorum. Et ideo furtũ & rapina ex hoc habent rationem peccati, quod acceptio est inuoluntaria ex parte eius, cui aliquid subtrahitur. Inuoluntarium autem dupliciter dicitur, scilicet per ignorantiam, & violentiam, vt habetur in tertio † Ethicorum. Et ideo aliam rationem peccati habet rapina, & aliam furtum. Ergo propter hoc differunt specie.

Lib. 3. c. 1. to. 5.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd in alijs generibus peccatorum non attenditur ratio peccati ex aliquo inuoluntario, sicut attẽditur in peccatis oppositis iustitiæ. Et ideo vbi concurrit diuersa ratio inuoluntarij, est diuersa species peccati.

¶ Ad secũdum dicendũ, quòd finis remotus rapinæ & furti idem est. Sed hoc non sufficit ad identitatem speciei, quia est diuersitas in finibus proximis. Raptor enim vult per propriam potestatem obtinere; fur verò per astutiam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd raptus mulieris non potest esse occultus ex parte mulieris, quæ rapitur. Et ideo etiã si sit occultus ex parte aliorum, quibus rapitur, adhuc remanet ratio rapinæ ex parte mulieris, cui violentia infertur.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua. Quam probat D. Tho. in argumento, sed contra ex Aristo. libr. 5. Ethicorũ c. 2. distinguẽte furtũ à rapina, penes, hoc quod illud est occultum, hæc autem violenta. Et in corpore articuli hac ratione. Differentia specifica actuum attenditur penes formalem distinctionem obiectorum: sed hæc est in furto & rapina: ergo differũt specie. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur; Furtum, & rapina in hoc conueniunt, quod ambo iustitiæ commutatiuæ aduersantur, quatenus per vtrumque iniustum fit, iusque alienum violatur: sed iniustum nullus patitur, nisi inuitus, & contra suam voluntatem, vt docet Aristo. 5. Eth. cap. 9. ergo ex diuerso modo, quo actiones iniuriosæ fuerint inuoluntariæ debent inter sese specie distingui. Sed inuoluntarium est duplex, vt docet Arist. lib. 3. Ethic. c. 1. vnũ per ignorantiã, alterum per violentiã, quæ specie distinguuntur: ergo furtũ, quod ex sua ratione dicit iniustam acceptionem, domino ignorante, specie differt à rapina, quæ in sua ratione dicit iniustam acceptionẽ domino cõscio, ac violentiã patiente. Itaq; ad intelligendam distinctionẽ, quæ est inter furtũ, & rapinam, non ad rẽ alienam, quæ est quid materiale, sed ad rationẽ inuoluntarij in vtroque inuentam, quę est quid intrinsecum, & essentiale iniustæ acceptionis, est aspiciendum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli aduertendum est primò, quod hoc nomẽ, rapina, multipliciter accipitur à Doctoribus. Vno modo improprijssimè, & largissimè pro quacunque indebita vsurpatione cuiuscunque rei, siue corporalis, siue spiritualis. In qua significatione dixit Paulus ad Philip. ca. 2. loquens de Christo: Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo. Alio modo minus largè, sed adhuc impropriè pro illicita vsurpatione, vel occupatione rei temporalis occultè siue manifestè facta. In qua significatione dixit Ambrosius: Qui vsuram accipit rapinam facit. 14. quæstione 4. & D. Augustinus: Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti, eadem causa & quæstione. Tertio & vltimò accipitur rapina propriè, & strictè, vt distinguitur contra furtum, & vsuram. Qua ratione loquimur in præsenti de rapina. Estque, vt ex sententia D. Thomæ in hoc articulo colligere licet ablatio rei alienæ iniusta, & violenta. Ex quo infertur, quòd, nec qui rem suam etiam per violentiã tollit ab eo, qui abstulerat, nec qui alienam iustè, vt in bello, nec qui alienam iniustè non per vim, sed latenter vt in furto, nec qui ex voluntate domini, vt in vsura accipit, rapinam committit. Non est autem necessarium ad rapinam, quod violenter & publicè fiat, quidquid dicat summa Angelica in verbo rapina. cum non sit de ratione illius, quod sit publica alteri, quàm ei à quo res per violẽtiã aufertur, vt cõstat ex ca. pœnale. 14. q. 5. Ex quo factũ fuit, vt in lege prima, C. vi bonorum raptorum. rapina dicatur violẽta acceptio rerum, & raptor, qui bona aliena rapit vi & apertè. Vbi est ponderandũ, quod non dixit publicè, sed apertè, id est, domino sciente, & vidẽte, seu, vt dicitur in dicto capite pœnale, visibiliter, quia id solũ est necessariũ. Potest verò rapina fieri multipliciter. Primò, in vsurpatione dominiorũ, vel statuũ: secũdò in extorsionib° iniustis dominorũ, & cõmunitatũ: tertiò in extorsionib° iniustis officialiũ, quartò in bellis iniustis: quinto in vsurpationibus facti per priuatas personas, vt in naufragijs, stratis, & huiusmodi infinitis alijs.

Nomen rapina accipitur multipliciter.

Rapina potest fieri multipliciter.

Furtū & Rapina distinguuntur ex diuersa ratione obiecti.

Secundo est aduertendum ex Caietano in præsenti, quòd intentio D. Thomæ in ratione, quam in hoc articulo constituit, non est inferre diuersitatem specificam furti, & rapinæ ex diuersa dispositione mentis personæ læsæ. (accidit enim peccato meo, quod mens eius qui læditur hoc vel illo modo disponatur) sed ex diuersa ratione obiecti, circa quod versantur. Ex eo enim, quòd iniustè accipiens iniustum facit, sufficienter colligitur, quod obiectum acceptionis tam in furto, quàm in rapina est iniustum. Et quia iniustum, vt sic, includit in se rationem inuoluntarij respectu illius, qui iniustum patitur, cum nullus patiatur iniustum volens, rursus fit, vt secundum rationē inuoluntarij in iniusto inclusam, possint actiones iniuriosæ specie distingui. Sicque rapina, quæ est acceptio iniusta inuoluntarij per violentiam distinguitur specie à furto, quod est acceptio iniusta inuoluntarij per ignorantiam. Et constituuntur duæ species: vna furti accipiendo occultè alienum, altera rapinæ, accipiendo violenter. Quam differentiā non solum morales philosophi, verùm & Iurisconsulti, qui ex eadem philosophia suas leges elicuerunt, cognoscūt, vt patet ex lege, sed nouo iure. Codice de seruis fugitiuis, & ex lege. fur. ff. de furtis. Nonnulli solent distinguere furtum à rapina ex eo, quòd furtum fit in tenebris, rapina autem sub luce diei. Vel ex eo, quòd furtum committitur in absentia domini, rapina verò in eius præsentia. Sed neutra istarum distinctionum est sufficiens, cùm contingere possit, vt furtum in die, & in domini præsentia fiat, rapina autem in nocte & domino absente. Si quis enim vi noctu ædes aggrediator, paratus vim inferre, etiam si nemo sit intus, erit raptor. Si autem in die domino præsente, & præ molestia tacente, bona surripiat, nulla vi illata, nec paratus inferre, quoniam existimat dominum nihil videre, verè & propriè furtum committet. Itaque proprijssima. & specifica differentia inter furtum, & rapinam existens, ex eo solum est desumenda, quòd furtum latenter, & absque aliqua violentia fit, rapina verò seu latrocinium violēter. Et hinc rapinæ culpa præ illa, quæ est in furto, augescit, vt videbimus articulo vltimo huius quæstionis.

Iuris prudētes distinguūt duplicem furem.

Iurisprudentes solent distinguere duplicem furē, nocturnum, scilicet & diurnum. Quæ distinctio ad id solum deseruit, quòd personæ priuatæ licitum est impunè furem nocturnum occidere, vt habetur Exod. 22. & de homicidio. capitulo, si perfodiens, cum tamen furem diurnum occidere non ità priuatæ personæ permittatur. Et ratio est: Nam cum fur nocturnus timeat, ne agnoscatur, aut infametur, aut in furto deprehendatur, iure præsumitur, quod venit paratus occidere ne deprehendatur; ac proinde meritò conceditur cuique facultas illum impune occidendi. Maximè si dominus ad suarum rerum desensionem alio remedio vti non possit. At verò in fure diurno, quia alia remedia habet is, cui bona surripiūtur, potest enim furem agnoscere, contra eumque cognitum in iudicio agere, potest etiam clamore, & vicinorum conuocatione furtum impedire; quæ remedia non ità solent nocte occurrere; non ita conceditur facultas impune furem occidendi. Quamuis tam die, quàm nocte licitum erit in conscientia bonorum aggressorem occidere; quando id ad illorum defensionem fuerit necessarium, vt diximus supra quæstione, 64. articulo 7. Distinguunt præterea ijdem iuris prudentes furtum in manifestum; quale est illud, cum quo fur ipse deprehenditur, antequam rem furtiuam in domum deporiet, & occultum, quale est illud, cum quo fur non ita deprehenditur, vt constat ex lege secunda & tertia. ff. de furtis. Sed hæc distinctio similiter, deseruit solum ad pœnam iuris furi inferendum, quæ diuersa contra manifestum, & occultum legitur instituta.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrum furtum semper sit peccatum.*

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quòd furtum non semper sit peccatum. Nullum enim peccatum cadit sub præcepto diuino. Dicitur enim Eccles. 15. Nemini mandauit impiè agere. Sed Deus inuenitur præcepisse furtum. Dicitur enim Exodi 12. Fecerunt filij Israel sicut præceperat Dominus Moysi, & expoliauerunt AEgyptios: ergo furtum non semper est peccatum.

In q. 118 art. 4. cor. Et 2. quæstion. 42. quæst. 2. ar. 4. co. Et mal. q. 10. art. 2. co. Et quæst. 13. art. 2. cor. principio.

2 ¶ Præterea, ille qui inuenit rem non suam, si eam accipiat, videtur furtum committere, quia accipit rem alienam. Sed hoc videtur esse licitum secundum naturalem æquitatem, vt iuristæ dicunt: ergo videtur quòd furtum non semper sit peccatum.

3 ¶ Præterea, ille qui accipit rem suam, non videtur peccare: cum non agat contra iustitiā, cuius æquitatem non tollit. Sed furtum cōmittitur etiam si aliquis rem suam occultè accipiat ab altero detentam vel custoditam: ergo videtur quòd furtum non semper sit peccatum.

¶ Sed contra est quod dicitur Exod. 20. Non furtum facies.

¶ Respondeo dicendum, quòd si aliquis cōsideret furti rationem, duas rationes peccati in eo conueniet. Primò quidem propter contrarietatem ad iustitiā, quæ reddit vnicuique quod suum est. Et sic furtum iustitiæ opponitur, in quantum furtum est acceptio rei alienæ. Secundò, ratione doli seu fraudis quam fur committit occulte, & quasi ex insidijs rem alienam vsurpando. Vnde manifestum est, quòd omne furtum est peccatum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd accipere rem alienam vel occulte, vel manifeste authoritate iudicis hoc decernentis, non est furtum: quia iam fit sibi debitum per hoc, quòd sententialiter sibi est adiudicatū. Vnde multo minus furtum fuit, quòd filij Israel tulerunt spolia AEgyptiorū de præcepto Domini, hoc decernentis pro afflictionibus, quibus AEgyptij eos sine causa afflixerant. Et ideo signanter dicitur Sapi. 10. Iusti tulerunt spolia impiorum.

¶ Ad secundum dicendum, quod circa res inuentas est distinguendū. Quædā enim sunt quæ nunquam fuerunt in bonis alicuius, sicut lapilli & gemmæ, quæ inueniuntur in littore maris. Et talia occupanti conceduntur. Et eadem ratio est de thesauris antiquo tempore sub terra occultatis, quorum nō est aliquis possessor

tessor, nisi quod secūdū leges ciuiles tenetur inuētor dare medietatē domino agri, si in alieno agro inuenerit. Propter quod in parabola Euāgelij dicitur Matt. 13. de inuentore thesauri abscōditi in agro, quod emit agrum, quasi vt haberet ius possidendi totum thesaurum. Quædā verò res inuentæ fuerunt de propinquo in alicuius bonis. Et tunc si quis eas accipiat nō animo retinendi; sed animo restituendi domino, qui eas pro derelictis nō habet, non committit furtum. Et similiter si pro derelictis habeantur, & hoc credat inuentor, licet sibi eas retineat, nō committit furtum, aliàs autem committitur peccatum furti. Vnde Augusti. dicit † in quadā Homi. & habetur 14. qu. 5. Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti.

Serm. 19. de verbis Apo. à medio to. 10. Et habetur 14. qu. 5. c. Si quid.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui furtim accepit rem suam apud alium depositam, grauat depositarium: quia tenetur ad restituendum eam, vel ad ostendendum se esse innoxium. Vnde manifestum est quod peccat, & tenetur ad reuelandum grauamen depositarij. Qui verò furtim accipit rem suam apud alium iniustè detentam, peccat quidem, non quia grauet eum qui detinet (& ideò non tenetur ad restituendum aliquid vel ad recompensandum) sed peccat contra communem iustitiā, dum ipse sibi vsurpat suæ rei iudicium, iuris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam vt scandalum proximorum, si inde exortum fuerit, sedetur.

Svmma Textvs.

Conclusio hui⁹ articuli est affirmatiua, quā probat D. Thom. in argumento, sed contra, ex illo Exod. 10. Non furtum facies. Et in corpore articuli hac ratione: furtum aduersatur iustitiæ reddenti vnicuique quod suum est, continetque in se quandā rationem doli, seu fraudis in quantum fur occultè & quasi ex insidijs rem alienam vsurpat: ergo semper est peccatum.

Explicatio Articvli.

Conclusio huius articuli est certissima, & lumine naturali nota, vt pote quæ ex illo principio. Quod tibi non vis, alteri ne feceris, euidenti consequentia deducitur. Cæterùm circa responsiones, quas D. Thom. argumentis à se propositis adhibet, sunt nōleues: nec contēnendæ difficultates. Et sic circa solutionē ad primū, in qua de facto filiorū Israel quo Ægyptios absque peccato ex Dei mādato expoliauerunt agitur, est quæstio grauis, vtrum habuerit id factum rationem furti. Scotus in 3. d. 37. quæ. 1. partem tenet affirmatiuam, quam probat ex eo, quòd fuit occulta vsurpatio rei alienæ domino inuito, quod rationem furti constituit. Dicit tamen filios Israel in eo facto non peccasse, quia ex mandato Dei, qui potens fuit in præcepto de non furando dispensare, id fecerunt. Eandem sententiam tenet Okam in secūdo d. 19. Qui dicit, non solum potuisse Deū in illo præcepto de non furando, & in omnibus alijs Decalogi dispensare, verū etiā contrariū illorū præcipere. Quo facto meritorium esset contra præcepta Decalogi operari, etiam si operatio esset odium Dei.

Dubium graue.
Sententia Scoti.

Quā suam sententiā nullā alia ratione probat, nisi ea cōmuni & ab eo sæpiùs repetita, quod non implicat cōtradictionem, Deus potest facere: hoc non implicat: ergo. Hæc tamen sentētia adeò est absurda, vt contra eam disputare nō sit necesse. Qua enim ratione potest intelligi esse bonū odio habere summūbonū, & summā rectitudinē, qui est De⁹. Quare qui hoc diceret necessario fateri cogeretur, eūdē posse esse amicū & inimicū Dei. Amicū quidē, quia illi⁹ obsequitur voluntati: inimicum autem, quia eum odio prosequitur, quod est impossibile.

¶ D. Tho. 1. secundæ, quæst. 100. art. 8. qui dicit omnia præcepta Decalogi ita esse indispensabilia, vt nec de potentia Dei absoluta possit super eis cadere dispensatio, consequenter affirmat, factum illud filiorū Israel quo Ægyptios spoliauerunt, furti rationem non habuisse, sicut nec habuit rationem culpæ. Quæ sententia est vera, atque tenenda. Ad cuius explicationem aduertendum est primò, quòd dispensare in lege, propriè loquēdo, nihil aliud est, quàm ratione legis inuariata manente, aliquem in particulari ab eius obligatione eximere. Est enim latissimum discrimen inter hæc quatuor verba, irritare & abrogare, interpretari, & dispensare secundum quòd legibus accōmodantur, vt communiter dicūt Doctores. Irritare enim, est legē cassare, & impedire, ne robur obtineat. Quomodo princeps autoritate in ipso existēte potest irritare legem ab aliqua ciuitate institutam, eam non approbando. Et similiter maritus potest irritare vota vxoris, & pater vota filiorum, antequam perueniant ad legitimam ætatem. Super quibus quidē si solida essent dispensare non possent. Abrogare legem est, postquam vim habet in totum tollere, ne amplius obliget. Ad quod requiritur plena potestas supra ipsam legem. Interpretari autem est legem declarare. Ad quod tantum requiritur iudicium & eruditio. Vnde quilibet potest legem interpretari, etiam si nullam habeat potestatē gubernatiuam. Pertinetque hoc ad virtutem epicheiæ, qua quisque vti potest in casu, quo obseruantia legis propter aliquas circunstantias pugnat cum bono cōmuni, vt docet D. Tho. 1. secundæ, qu. 96. artic. 6. Dispensare verò est autoritate superioris relaxare obligationem legis in aliquo particulari. Quod quidem fit quotiescunque aliquis excipitur ab obseruantia legis ex facultate sibi à superiori peculiariter concessa, sine qua legi esset subiectus. Itaque dispensare, propriè loquendo tunc tantum est, quando ratione legis inuariata manente, aliquis in particulari ab eius obligatione eximitur. Et si ratio legis variatur non dicitur in ea dispensari: sed quod cessat lex. Secundo est aduertendum, quòd quanuis ratio iusti, & boni, generaliter loquendo, consistat in hoc, vt nullus malum operetur, nec aliorum iura violet; hæc tamen ratio à parte rei inueniri non potest, nisi in actionibus particularibus, vt non furari, non occidere, non mœchari, &c. Quarum aliquæ ita habent intrinsecam, & coniunctam rationem recti, vt ab illis separari non possit. Aliæ verò ita habent cōiunctam rationem mali, vt ab illis sit prorsus inseparabilis, vt est videre in odio Dei. His positis sit.

Sententia D. Thom.

Discrimen quod est inter irritare abrogare, interpretari & dispensare legibus accommodata.

Prima Cōclusio: Supra illud præceptum generale, non est iniuste operandum, & vnicuique ius suum est tribuendum, nulla ratione potest cadere dispensatio. Probatur: Nam si liceret ex dispensatione iniuste operari, idem esset licitum, & illicitum, iustum, & iniustum; idemque esset consentaneum rationi, & dissentaneū: darēturque duæ cōtradictoriæ simul veræ, quod per omnem potentiam est impossibile.

1. Conclu.

2.Concl. Secunda conclusio: Supra præcepta particularia earum actionum, in quibus ratio iusta atque debita necessario, & inseparabiliter inest, nulla ratione potest cadere dispensatio. Probatur: Idem esset dispensare in his præceptis particularibus, quòd in illo generali supradicto: sed supra illud non potest cadere dispensatio, vt diximus in prima cōclusione: ergo nec supra hæc. Consequentia cùm minori est nota, & maior probatur: Non possunt hæc præcepta particularia violari, quin violetur præceptū commune, & generale de nō iniustè operando: sed hoc non potest licite fieri: ergo.

3.Concl. Tertia conclusio quæ sequitur ex supradictis est, quòd omnia decem præcepta Decalogi sunt prorsus indispensabilia, etiam de potentia Dei absoluta. Probatur: Omnia & singula illorum habent necessariù & intrinsecè coniunctā rationem iusti, atq; recti: ergo licitè contra illa fieri non potest. Consequentia est nota, & antecedens probatur: In præceptis Decalogi non præcipitur, vt reddamus Deo, & proximo debitum, quomodocumque, sed quando recta ratio dictauerit esse reddēdum: vt præceptum de non furando nō præcipit, ne alienum accipiamus, sed, ne illud iniuste accipiamus: & item præceptū, de non occidēdo, non præcipit, ne vnquam occidamus; sed tantum ne iniustè id faciamus: sed implicat contradictionem, quod licitè fiat id, quod est ex se & intrinsecè malū: ergo etiam implicat, quod illa præcepta sint dispensabilia. Et confirmatur: Præcepta affirmatiua Decalogi præcipiūt id, quod ex se est rectum; negatiua autem prohibent id, quòd ex se est iniustum & malum: ergo implicat contradictionem, quòd sint dispensabilia. Probo consequentiam: Nam si essent dispensabilia, liceret facere, quod secundum se est iniustum, quod est impossibile.

1. Corollariū. ¶ Ex dictis infero primo. Deum nulla ratione dispensasse in præcepto de non furando, cum filijs Israel eo tempore, quo illis præcipit, vt Ægyptiorū vasa surriperēt. Est enim hoc vnum ex illis, quæ in Decalogo continentur, supra quæ vt diximus, etiam de potentia Dei absoluta, cadere non potest dispēsatio. In-

2.Corollariū. fero secūdo quòd, cū illud factū peccatum nō fuerit, nec etiam potest habere rationem furti, quod intrinsece, & essentialiter malum est. Sed cum videatur esse occulta acceptio rei alienæ domino inuito, vt dicebat Scotus, quæ est diffinitio furti, nō facile erit explicare, qualiter in se rationem furti non contineat. Ad cuius explicationem aduertendū est, quòd Deus

Deus habet duas potestates. in vniuersum orbem duas habet potestates. Vnam iure creationis, ratione cuius est Dominus non solum bonorū omniū externorum, verùm etiā corporum, & humanæ vitæ, atque angelorū, quos tanquam propria opificia ad nihilum redigere potest. Alterā tanquam legislator, & vniuersalis omnium iudex. Quas in præsenti claritatis gratia distinguimus. Quo supposito dico primo, quòd, si Deus non haberet primam potestatem, sed solum secundam tanquam legislator, & iudex nunquam posset pręcipere, vt vnus rem alterius domino inuito, si innocēs esset, licitè vsurparet: quia hoc adeo est intrinsece malum, vt per nullam potentiam iuste fieri nequeat. Cæterum quia Deus etiam primam habet potestatem, hoc est, dominium supra omnes res, multò melius atque perfectius, quàm quilibet homo dominium habet supra palliū à se possessum, fit, vt cuiuscunque rem ipso inuito possit alteri tradere. Nec hoc est dispensare in furto: sicut nec tu, quando rem tuam alteri tradis, in furto dispēsas: Sed est solum rem suam dare cui vult. Itaque, sicut pater vestem parui filij eo inuito tradens amico, non dispensaret in furto, licèt inuitus filiolus expoliaretur, quia pater est verus dominus: & sicut prælatus meus me inscio, & inuito concedens alteri facultatē capiēdi meos libros, non dispensaret in furto, sed solum traderet quod suæ distributioni est commissum: ità etiam licèt Deus Ægyptiorum vasa, tanquam dominus tradidisset Hebræis, & posteà eisdem terram Promissionis primis habitatoribus inuitis; non diceretur dispensare in præcepto de non furando, nec ea acceptio à filijs Israel facta haberet rationem furti. Nam quamuis particulares domini inuiti suis bonis spoliarentur, à supremo tamen Domino facta fuisset legitimè donatio. Quod satis est ad hoc, vt nec acceptio sit furtum, nec donans dicatur dispēsare in præcepto de nō furādo. Quod & ex eo cōfirmari potest. Nam etiam si per impossibile Deus non fuisset legislator, nec aliqua in leges potestate fungeretur, adhuc illa vsurpatio vasorum à filijs Israel facta esset legitima, & licita. Quod euidens est testimonium nihil ibi dispensationis interuenisse, cum dispensare vt supra dicebam, nihil aliud sit, quàm autoritate superioris legis obligationem relaxare. Hæc à me sub conditione dicta sunt; quoniam existimo, Deum in illa vasorum traditione, non absoluta dominij potestate fuisse vsum, sed legitima iudicis autoritate. Et sic dico secundo quòd, quoniam de laboribus, quos Hebræi Ægyptijs impenderant in luto & latere, mercedem non acceperant, iusto Dei iudicio factum est, vt Ægyptij ab Hebræis suis bonis spoliarētur. Quando autem iudex criminosum aliquem inuitum suis bonis priuat, nec illa accipiens committit furtum, nec ipse iudex dicitur in furto dispensare. Quoniam prohibitione illa furandi, solum id, quod ius naturæ vetat, interdicitur, nempe, innocentem inuitum autoritate priuata suis bonis priuari: sicut & præcepto de non occidendo solū id prohibetur, quod lex naturalis abhorret. Quare cùm iudex tradit reum carnifici interficiendum, non dicitur dispensare in homicidio, quia prohibitio illa ad talem occisionem non extenditur, immò illam præcipit. Sicūt nec est dispensatio, quòd quis inculpata tutela inuasorem interficiat, vt latè diximus in materia, de homicidio, q.64. artic.2. Et hæc est ratio saluandi Hebræos, quam D. Thom. sequitur hic ad primum.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm licitum sit principibus Deum imitari, in hoc, vt aliquid occulte præcipiant citra publicum ministrorum tumultum exequendum. Quod est quærere, vtrum possit licitè princeps priuatim alicui præcipere, vt occultè alterum bonis aut vita spoliet, & vtrùm tale pręceptum accipiens teneatur illud exequutioni mandare. Ad cuius explicationem dico breuiter, quòd si dicta causa, lataque condemnationis sententia id faceret, procul dubiò esset licitum ei parere, quia expedit aliquādo secretas huiusmodi executiones fieri. Nec id tunc esset, aut furtum, aut homicidium, sed executio iustitiæ. Cæterum, si iudicij forma ac ordine non seruato, id præciperet non solum princeps peccaret, verum etiam quicunque præcipienti obsequeretur. Tenentur enim principes, iudiciario ordine semper procedere, cum non sint Deus, qui errare non potest. Nisi fortè in aliquo casu particulari, qui rarissimè contingit, in quo delictum sit manifestum, nec punitio moras, aut strepitum publicum patiatur, sine magno reipublicæ detrimento. Quæstio. Responsio.

¶ In solutione ad secūdū argu. agit D. Tho. de reb' inuētis, ponitq; hāc distin. Quædam inuēta sunt, quæ nullius Sententia D. Tho. de rebus inuentis.

nullius vnquam fuerunt propria, vt lapilli & gemmæ, quas maritimum littus procreat. Et talium inuentores nulli restitutioni subduntur. Quæ enim nullius vnquam fuerunt primo occupanti conceduntur. Et eadem ratio est de inuentione thesauri, cuius domini nulla extare potest memoria. Præterquam, quòd legibus ciuilibus tenentur inuentores medietatem dare domino agri, si in alieno fuerit inuentus. Cui ordinationi consonare videtur parabola Euangelica Matth.13. de inuentore thesauri in alieno agro absconditi, qui, vt ius haberet totum thesaurum possidendi agrum emit. Aliæ res inuentæ sunt, quæ de propinquo fuerunt in alicuius bonis. Et tunc, aut habentur pro derelictis, idque credit inuentor, aut nô. Si primum, potest inuentor illa retinere, nec furtum committit. Si autem sit secundum, inuentor illa sibi retineat, furtum committit, iuxta illud Augustini in quadam homilia: Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti. Hæc D. Thom. Ad quorum intelligentiam aduertendum est, quod, vt constat ex D. Tho. in præsenti, bona inuenta possunt esse in triplici differentia.

Bona inuenta in triplici differentia.

Quædam enim sunt, quæ nullius vnquam fuerunt, vt lapilli, & gemmæ in littore maris inuentæ. Alia quæ alicuius aliquando fuerunt: prioris tamen domini nulla extat memoria, sed nec extare potest, vt thesaurus vetustus. Et denique alia, quæ in propinquo fuerunt in alicuius bonis. De quibus omnibus suo ordine erit dicendum. Et primò de illis, quæ nullius vnquam fuerunt, res est certa atque manifesta, quòd sunt primi occupantis, vt dicitur Instituta de rerum diuisione. §. feræ. & §. lapilli. & ff. eodẽ titulo. Et ratio est: Nã littora maris iure gentiũ manserunt communia. Idemque iudicium erit de auri aliorumque metallorum venis in visceribus terræ repertis. Verum tamen est secundum Mercatum, in libro de contractibus, quòd erit licitum Principibus, atque Regibus aliquando ex iustis, & rationabilibus de causis aliquibus in particulari priuilegia concedere, vt ipsi soli & non alij in certis littoribus maris gemmas, & lapillos piscandi facultate potiantur. Nam cum hæc sint communia, liberum erit ei, qui boni communis curã gerit ea alicui in particulari cõcedere, si boni cõmunis ratio id postulauerit. Quomodo piscationem thymnorũ reseruatã in Hispania existimo Duci Metymnẽsi. Nõ tamẽ adeò stricto rigore harũ rerũ cõcessionẽ seu appropriationem per hæc priuilegia alicui facta, est dicẽdũ, vt reliqui ità inhibeãtur talibus locis prędicta piscari, vt ea restituẽdi in cõscientia obnoxij fiant. Sed solum indicitur iudicibus, ne cæteros ibi piscari sustineant, in talisq; piscationis aggressores pœnas præscriptas, aut præscribendas exequantur.

Dubium.

¶ Sed dubium est, vtrùm licitum sit vnicuique vnius nationis ad aliã quæsitum aurum in venis terræ existens peregrinari? Et pro parte affirmatiua est argumentum:

Argum.

res illæ iure gentium manserunt communes, & indiuisæ, vt modo dicebam: ergo licitum erit cuiq; illas habendi gratia, quod voluerit properare. Hoc tamen non obstante, dico, id non esse omnino licitum, nisi vel incolæ ipsi consentiant, vel eas minas omnino habeãt pro derelictis.

Conclus.

Regiones enim iure gentiũ sunt diuisæ. Et sic quamuis gentibus illius regionis illæ res cẽseantur cõmunes, respectu tamen externorum censentur particulares. Quare aduenæ eas incolis inuitis vsurpare non poterunt. Non enim valent Galli mineralia inueniendi gratia, ad nos properare, nec nos ad illos proprijs habitatoribus inuitis, vt de se patet. De argenti autem, vel auri fodinis in regionibus occidentalium inter Indos repertis, deque iure, quod Hispani supra illas sibi acquirere possunt, multa dicenda supperterent: sed pauca nunc à nobis pro præsenti instituto dicere erit sufficiens.

Quid sit dicendum de fodinis apud Indos repertis

Quorum primum est, idque certissimum, Indos infideles propter suam infidelitatem rerum suarum dominio non esse priuatos, vt ex mente D. Thomæ ostendimus latè in primo tomo quæst. 10. art. 10. Dico secundo contra Turcas, atque Sarracenos, multis de causis iustum Christianos gerere bellum. Nam primo sunt nobis hostes infestissimi, apertisq; nostram cum persequutionibus, tum irrisionibus religionem insectantur: tum etiam, quia terras, atque regiones, quæ olim nostræ fuerunt inuasas præoccupatasque habent. Ex quo fit, vt principum Christianorum ad id à Papa potestatem publicam habentiũ, autoritate, sicut bello subijci, ità & terrarum, quas possident, dominio expoliari priuarique possint. At verò Indos, qui sicut anteà Christi nomen non audierant, ità nec illud susceperant, nec nobis infensi erant, nihilque nostrum inuaserant, dominio suorum mineralium, & aliarum rerum priuare iniquum, & iniustum est omnino. Nisi cum talia mineralia, prout in sua relectione de Indis, docet Victoria, pro derelictis haberent. Quod tũc contingeret, quando peregrinis Hispanis venientibus, & sine oppressione eorũ argentum, vel aurũ suffodientibus, ipsi nihil curantes gauderẽt, ægreque non ferrent. Dico tertio, quod postquã Indi gremio Ecclesiæ per baptismum sunt aggregati, sub eodemque Christiano Rege degunt, quia peiores ob id cõditionis esse non debent, quòd se fidei religionisque Christianæ per baptismũ addixerũt, nec etiã possunt licitè suis mineralibus, aut aliarum rerum dominio inuiti spoliari. Ita habetur expresse in extrauagãti Ioan. 22. quę incipit, Iudæi, de Iudęis. Cuius verba sunt, quæ sequũtur: Iudæi ad fidem conuersi, non sunt in suis possessionibus & bonis alijs, quocunque nomine censeantur, quæ conuersionis tempore obtinebant, vel obtinebunt, occasione prædicta molestandi, nec permittẽdi ab alijs molestari, sed protegendi, & defendendi, vt sic de seruitute ad libertatem se transisse percipiant. Quia dignum est & iuri consonum, fonte renatos baptismatis, Iudaica cæcitate dimissa, amplioribus fauoribus, & gratijs abundare, vt qui in perfidia abundabãt non cogantur mendicare fideles. Quæ decreta inter hos iam nouiter conuersos Indos locum etiam habere debent. Ex quo infertur, nulla ratione esse licitum Hispanis apud Indos de gentibus eorũ mineralia, nisi ipsis cõsentientibus surripere, quantò magis eos, suis possessionibus expoliare, inuitosque ad suffodienda metalla destinare. Vbi, quia natura sũt imbecilles, nec ad tantum laboris subeundum pares, animas inter tã operosum negotium sæpe exhalare contingit, vt testes sunt qui viderunt. Quare qui contrariũ fecerint, aut facere permiserint, præterquam quòd sunt in statu peccati mortalis, obnoxij etiã erũt restitutioni. Et hæc dicta sufficiant de illarum rerum inuentione, quæ sub nullius vnquam potestate fuerunt.

¶ De illis autem, quæ alicuius aliquando fuerunt, prioris tamen domini iam nulla memoria extare potest, quales sunt thesauri peruetusti, vt dicamus, aduertendum est primò, quòd thesaur⁹ nihil aliud est, quàm pecunia sub terra, vel alibi abscõsa, tempore vetustiori, cuius ignoratur dominus, & de eius occultatione nulla extat memoria, vt dicitur in lege, nunquã. §. thesaurus. ff. de acqu. dom. & meli⁹ Instituta. de rerũ diuisione. §. thesauros & le. 1. C. de thesauris. Secũdo est aduertendum, quòd de inuentione thesauri

Thesaurus quid sit.

Quæ habentur dispoſita iure de theſauris.

quædã habẽtur diſpoſita iure cõmuni. Quorum primum eſt, quòd, ſi theſaurus magica arte fuerit inuentus, ſiue in proprio, ſiue in alieno agro, totus eſt fiſci, vt dicitur in lege vnica. Cod. de theſauris. libr. 10. Eſt autem hæc lex pœnalis. Quare taliter inueniens theſaurum non tenebitur illum reddere ante iudicis condemnationem. Secundum quod diſponitur eſt, quòd theſaurus ſine magica arte inuentus in agro proprio totus ſit inuentoris, vt dicitur Inſtit. de rerum diuiſione. & lege vnica de theſauris iam citata. Et ſi quis obiiciat, legem ſeptimam tituli 12. libr. 6. ordinamentorum regalium, dicentẽ theſauros vbicũque inueniãtur totos eſſe Regis, & tantum quintam partem inuentori concedi, nonnulli reſpondent; quòd debet explicari per legem 45. tituli 28. par. 3. quæ contrarium diſcernit, vel quod loquitur lex illa de theſauris aliquo iure ad Regẽ pertinentibus. Quales ſunt illi, qui in loco regis fuerunt inuenti. Alij, quorum præcipui ſunt Paludanus in 4 diſt. 45. art. 5. & Antoninus. 2. par. tit. 1. c. 15 §. 2. affirmant conſuetudine totius orbis iam omnes theſauros eſſe Principis. Sed hanc conſuetudinem condemnat Syluester, verbo inuentum. §. 3. dicitque eſſe contra æquitatem naturalem, ſecundum quàm ea, quæ in nullius bonis ſunt, primò occupanti conceduntur. Idem aſſerit Soto libr. 5. de iuſtitia. quæſt. 3. art. 3. Imo addit, quòd Rex non poſſet iuſto titulo quartam, vel quintã partem ab inuentore exigere. Et ſic hoc in Hiſpania non eſt in vſu, nec vbi eſſet, exiſtimat cõſcientias obligare: ſed poſſe inuentores ſecundum ius commune tuta cõſcientia totum theſaurum poſsidere. Quia prædictus titulus Inſtitutæ, nihil meminit principis. Sed vbi ait, quòd qui repererit in loco alieno, medietatem det domino, ſubdit, quòd pari ratione ſi inuenerit in loco Cæſaris, dimidium det Cæſari, & ſi in fiſcali loco, vel publico, det etiam medietatem fiſco. Et idem habetur leg. non intelligitur. ff. de iure fiſci §. ſi in locis. Quæ leges non loquuntur, niſi vbi loca ſunt propria principis, vel ciuitatis. Cæterum ſententia Paludani non eſt omnino improbabilis. Et ratio eſt: Nam licèt ea, quorum nõ extat dominus, iure gentium primò occupanti cõcedantur, poteſt tamẽ Reſpublica talia bona ſibi applicare, poſt quorũ applicationem iam communia non erunt. Et eadem ratio eſt de principe, qui pro neceſſitate reipublicæ theſauros communes ſibi applicare poteſt. Et confirmatur: Nam ſi ratio Syluestri aliquid valeret, ſequeretur legem illam, quæ ſtatuit theſaurũ inuentum in agro alieno pro medietate cedere domino agri, & pro medietate inuentori, eſſe iniuſtam, ſiquidem eſt contra æquitatem naturalẽ, qua hæc bona primò occupãti conceduntur: conſequens autem eſt falſum, vt infra dicemus: ergo & illud, ex quo ſequitur. Sed dicet Syluester hoc factum fuiſſe propter pacem reipublicæ. Et pari etiam ratione dicere ego poſſum propter bonum publicum, poſſe Regem ſibi theſauros applicare. Quare quod mihi in hac re tutum videtur, eſt, quod in acquiſitione theſaurorum vnuſquiſque ſuæ prouinciæ leges ſequatur, niſi manifeſtam contineant iniquitatem. Nec in regno noſtrõ aliæ ſunt, quam communes à nobis ſuperius cõmemoratæ & in ſubſequẽtib9 cõmemorãdæ. Tertiũ quod diſponitur iure cõmuni. eſt, quòd theſaurus in alieno agro inuẽtus ab eo, qui incõſulto domino dedita opera illum quærebat, totus eſt domini agri, nec inuentor poteſt eũ ſibi retinere, vt dicitur in legibus proximè citatis. Poterit tamẽ ſui laboris mercedẽ deducere: iuxta mentẽ gloſſæ in c. ſi quid 14. q. 5. Quod ſimiliter eſt intelligẽdum, dummodo dominus agri ſciens & prudens tanquam totum tribuens quærenti, vel, quia ipſe non vult quærere, vel alia de cauſa, inquiſitioni non conſenſerit. Tunc enim totus theſaurus in vtilitatem inuentoris cederet, quãuis ager eſſet alienus; vt rectè docet Syluester in aurea Roſa, in cõmuni virginum, Euangelio primo, caſu 39. Quartum quod diſponitur eſt, quòd quando theſaurus in agro alieno fortè, & præter intentionẽ ab eo, qui aliud agit, reperitur inter inuentorem, & dominum agri per æquales partes diſtribuatur, vt conſtat ex legibus ſuperius citatis. Et hoc fortè ad ſeruãdam pacem. Idẽque ius eſt de eo, qui in ædibus, quas emit, vetuſtum, & longi temporis theſaurum repererit: Etiam ſi ea vſus prudentia, quam Dominus in Euangelio laudi tribuit, ædes emerit. Eadem enim, quantum ad hoc, eſt ratio theſauri in agro inuenti, & eius, qui intra domum continetur, quidquid dicant multi. Secus autem eſſet, ſi aut in muro domus aut in eius penetralibus pecuniam quiſpiam, aut quiduis aliud, quod antiquus poſſeſſor per obliuionem reliquerit, repeuiſſet. Tũc enim in prioris poſſeſſoris, aut ſuorũ hæredum id cederet vtilitatem: vt dicitur in lege à tutore. ff. de rei vendicatione. Quia talis pecunia aut res, theſauri nomine gaudere non poteſt, vt docet Nauarro in Manuali capit. 17. num. 175. Ex dictis infertur, creditorem, qui in domo, quam pignori habet, & maritũ, qui in terra dotali vxoris theſaurum inuenit, teneri eum cum debitore, & cum vxore diuidere. Et ſimiliter qui in agro, aut domo ad modicum tempus conductis, imò & ad longum tempus nempe ad vitam, vel ad vitas, vel ad decem annos: quæ omnia longi temporis ſpaciũ conſtituunt. Nullus enim horũ eſt integer dominus, vt dicitur in leg. 2. ff. ſi ager, vel emphyt. petat. Et ſic dimidiũ directo domino dare tenetur. Et eadem eſt ratio de inuẽtore habente dominium directum: qui quidem tenetur dare dimidiũ habẽti vtile, vt colligitur ex Bartolo in le. ſi is §. finali. ff. de acquirendo rerum dominio, & in lege in cauſæ. ff. de procul. & §. theſauros. inſt. de rerũ diuiſione. Dominium directum dicitur habere is, qui rei proprietatem ſine vſufructu habet. Vt qui in Emphyteuſin perpetuam, aut ad vitam agrum dedit, vel ad decem annos locauit. Dominium autem vtile dicitur habere is, qui ſine rei proprietate habet ius ea fruendi, vel perpetuò, vel pro ſua vita, aut plus, vel ſaltẽ pro decem annis, iuxta gloſſam Clem. 1. de rebus Eccleſiæ non alienandis, & allegata per Decium cõſ. 204. Et eſt aduertendum, quòd lex præcipiens, vt dimidium theſauri in alieno agro bona fide inuenti domino tribuatur, & ſimiliter illa, quæ dicit, vt ſi quis ex induſtria in alieno ſolo theſaurum quæſierit, totum det domino agri, non ſunt pœnales, vt rectè docet Caietanus in hoc articulo. Et ſic obligant in conſcientia etiam ante iudicis condemnationem.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui euidẽter ſcit in agro alieno latere theſaurum, vel minerale poſsit illũ tacito myſterio comparare, vt ſic ſibi totum theſaurũ reſeruetur. Et pro parte negatiua argumẽtor primò: Qui ſcit lapidẽ aliquẽ eſſe pretioſum, cuius virtutẽ reconditam venditor ignorat, tenetur illũ admonere, ne in rei vẽditione debito pretio fraudetur, vt infra videbimus in materia de emptione, & vẽditione: ergo & in caſu, de quo loquimur ſimiliter tenetur emptor vẽditorẽ admonere theſauri in agro latentis, ne iuſto pretio fraudetur. Probo conſequentiam, ex paritate rationis. Et confirmatur: Ager cum

1. Argum.

illo

illo thesauro valet centum millia ducatorum: ergo est inæqualitas, quòd duobus millibus emator. Consequentia est nota. Et antecedens probatur: Si dominus fundi in eo sciret talem thesaurum contineri, tuste posset illum pro tali pretio vendere: ergo vere valet tale pretium. Probo cõsequentiam: Nam quod dominus sciat, vel non sciat, non auget pretium rei.

2. Argum. ¶ Secundo: Qui inuenit thesaurum in agro alieno secundum ius commune, legesque ciuiles tenetur dimidium domino agri tribuere: ergo non potest licite talem agrum emere, vt totum thesaurum sibi reseruet. Probo consequentiam: Nam habet iam dominus agri ius acquisitum ad dimidiam partem thesauri, quo fraudatur in tali emptione.

Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus, dico, eum qui scit in agro alieno thesaurum latere, licitè posse tacito mysterio talem agrum comparare, vt sic sibi totum thesaurum reseruet. Ita significatur apertè in illa parabola Matthæi cap. 13. Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro. Vbi Christus Dominus maximè laudat eius negotiatoris prudentiam, qui inuento thesauro in agro alieno illũ emit, vt sic totum thesaurum sibi reseruet. Eandem etiam prudentiam laudat D. Thom. hic ad secundum, & Soto lib. 5. de iustitia, q. 3. art. 3. idemque faciunt communiter omnes Theologi.

Ad 1. arg. ¶ Vnde ad primum argumentum eum sua confirmatione respondetur, esse latissimum discrimen inter venditionem aliarum rerum, & venditionẽ agri, in quo latet thesaurus. Nam res aliæ, quia secundum se & secundum omnes virtutes, quas habent venduntur, fit, vt quam primum emptor venditorem iniusto rei valore fuisse defraudatum sciuerit, teneatur illud in conscientia restituere. At verò, ager tantum venditur ratione superficiei, & non ratione thesauri in eo contenti: sicut nec venditur ratione aëris, aut ratione solis. Et sic nullam facit venditori iniuriam in eo, quod thesaurum in agro contentum emptor occultet. Cuius rei euidens signum est, quòd qui bona fide emit agrum, in quo occultatur thesaurus, nihil tenetur restituere, etiam si postea illum inueniat.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respõdetur, quòd qui inuenit thesaurum in agro alieno secundum leges ciuiles, tenetur dimidium domino tribuere: idque propter pacem, & tranquillitatem reipublicæ seruandam. Cessat autem omnis perturbatio, quando dominus fundi ante venditionem nihil de thesauro cognoscit. Et sic non est cur post emptionem dimidia pars priori domino tribuatur. Et si obiiciatur, vt obiicitur in argumento, quòd postquam emptor cognouit in agro alieno contineri thesaurum, iam dominus illius habet secundum leges ciuiles ius acquisitum ad dimidium illius, quo fraudatur, quando per ignorantiam agrum vendit, respondeo, talem venditorem non habere ius acquisitum ad dimidium thesauri, nisi in casu, quòd agro in suo dominio manente, thesaurus extraharur. Secus autem erit ipso agro vendente ad modum iam explicatum. Et hæc de thesauris, aliisque rebus, quarum prioris domini nulla memoria extare potest, dicta sufficiant.

Dubium de rebus inuentis. ¶ Superest, vt dicamus de illis rebus, quę in propinquo fuerunt in alicuius bonis, earumque dominus ignoratur. De quibus est difficultas, vtrùm sint alicui restituendæ, vel potius retineri possint ab earum inuentoribus? *Sententia Caietani & aliorum* Caietanus supra q. 62. art. 5. dicit huiusmodi res, si post factam sufficientem inquisitionem, adhuc dominus ignoratur, restituendas esse pauperibus, nec retineri posse ab inuentore. Quam etiam sententiam sequitur Nauarro in Manuali cap. 17. num. 170. & Couarruuias in regula, peccatum. p. 3. §. 1. Estque communis Summistarum in verbo inuẽtum. & omnium ferè iurisprudentium, in cap. cum tu, de vsuris & in cap. cum sit, de Iudæis. Quorum omnium *Fundamentū Caiet.* ea potissima est ratio, quod cum istæ res sciantur esse alicuius, nec pro derelictis haberi possint, videtur, quòd debent distribui secundum illorum dominorum voluntatem interpretatiuam, quæ ea est sanè, vt eorum animæ prodesse possint, sicut diximus supra q. 62. ar. 5. agentes de restitutione eorum, quorum dominus ignoratur. Pro hac etiam sententia facit cap. si quid inuenisti, 14. q. 5. & ca. multi. ibidem, quod est desumptum ex Origene homilia 14. licet Gratianus illud D. Hieronymo tribuat. Vbi dicitur, quod qui inuenta non reddit, rapit. Quod item affirmat D. Augu. homilia 9. libr. 50. homiliarum, & sermone secundo de verbis Apostoli.

¶ Alij Doctores dicunt talia bona pertinere ad *Alia sententia.* principem ciuitatis, vel ad rempublicam, à quibus distribuantur, vel in pios vsus, vel in alia reipublicæ *Fundamentũ illius.* commoda, nec posse inuentorem ea sibi retinere. Itaque in hoc conuenit cum prima opinione. Præcipuum fundamentum huius sententiæ est, quoniam pro certo habet quemlibet bona, ea quo dominum non habent, in vsus communes reipublicæ cedere oportere. Taliaque sunt inuenta, quorum priores domini post sufficientem inquisitionem non comparent. Pro quo etiam facit lex 6. & 7. lib. 6. tituli 13. recopila. Vbi sic statuitur: Toda cosa hallada se entregue a la justicia, y deue ser guardada vn año, y dos meses, y si no parece dueño despues de pregonada, deue ser dada para la camara del Rey. Quibus verbis apertè significatur bis inuentas non esse pauperibus distribuendas, sed Regi accrescere.

¶ Cæterum mihi (quod bona pace tantorum vi- *Sententia autoris.* rorum dixerim) semper visum est probabilius, talia inuenta tuta conscientia posse ab inuentoribus retineri, post factam sufficientem inquisitionem. Quam sententiam ex professo docet Sarmiento 6. Selectarum. cap. 10. illamque sequuntur multi alij ex iunioribus Thomistis, vt est videre apud Petrum à Nauarra in suo opere, de restitutione. lib. 4. cap. 2. dub. 9. Et probatur primo: Huiusmodi bona videntur haberi pro derelictis à vero domino: ergo in nullius bonis existunt: atque ea consequenter qui ea primò occupauerit sine iniustitia poterit retinere. Et confirmatur: In iure pro eodem reputantur, ignorari dominum rei, & rem nullum habere dominum, vt latè ostendit Sarmiento vbi supra: sed, si istæ res nullum haberent dominum, fierent primi occupantis: ergo idem etiam contingit in proposito. Secundo: Qui reperit thesaurum acquirit eius dominium, saltim quantum ad partem illius, vt ex dispositione iuris communis paulo ante probauimus: ergo & qui inuenit bona à dominis derelicta, & quasi proiecta. Probo consequentiam: Nam æqua est vtriusque ratio. Et confirmatur: Nulla ratio naturalis, nec aliquod ius euangelicũ, aut ecclesiasticum, aut ciuile conuincit, talia bona inuenta, esse pauperibus, vel cuiuis alteri tribuenda: ergo sunt ipsius inuentoris. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Et primò, quòd nulla sit ratio naturalis id *Ad fundamentum Caietani.* præcipiens: Nam si aliqua esset, maximè quod ratio naturalis dictet bona aliena in vtilitatem spiritualem prioris domini esse expẽdenda: talis autem est erogatio in pauperes, vt diximus supra q. 62. ar. 5. agentes de restitutione eorum, quorum dominus ignoratur: Sed hæc ratio nihil conuincit. Tum: quia tantum procedit

 de

de rebus per iniquitatem acquisitis, quarum domi-nium in iniustum possessorem transire non potest, vt cõmuniter dicunt Doctores:& inuentio non est ini-qua acquisitio. Tum etiam: quia, si ea aliquid valeret eadem prorsus esset ratio de thesauris inuentis, quos constat priores habuisse dominos, quamuis illorũ me-moria non extet, & tamen certum est illos in domi-nium transire inuentoris, vt paulò ante docuimus. Quod autẽ nec etiam sit ius aliquod, quod præcipiat bona inuenta pauperibus, aut cuiuis alteri conferri, probatur. Et primò de iure Euãgelico est res manife-sta. Sed quod nec etiã sit ius Canonicum, aut Ciuile id præcipiens sic ostendo: Si aliquod esset ius Cano-nicum, maximè caput. si quid inuenisti. 14. q. 5. & cap. multi. ibidẽ. pro prima sententia adducta. Sed hæc iura nihil obstant. Quia, vt docet Magister Soto, lib. 5. de iustitia. q. 3. art. 3. solũ loquuntur, quãdo eo animo re-tinentur inuenta, vt etiã si dominus appareret nõ re-stituerentur, vel quãdo inuentor debitã non vult fa-cere diligentiã, vt exponit glossa. Idq; ex textu apertè colligitur. Nam dicit: Alienum negares, & tolleres, si posses, Deus corda interrogat, non manum, &c. Non-nulli autores solent adducere ad probandũ, quod in-uenta ex dispositione iuris sunt pauperibus erogãda, cap. cum tu. de vsuris. Tamen illud solũ loquitur de debitis ex delicto contractis, quæ meritò à domino retineri non posse, decernuntur, sed pauperibus ero-ganda. Imo nec vniuersaliter caput illud loquitur de omni debito iniusto, sed tantũ de vsuris in pœnã vsu-rariorum. Quamuis ea ratione textus rectè extendatur ad omnia iniustè accepta. Dicit enim: Quia secũdum verbum Augustini, non dimittitur peccatũ, nisi resti-tuatur ablatũ, hoc est, male acceptum. De iure Ciuili particulari huius regni disponente, quòd bona inuẽta iudicibus tradantur, vt post factũ per certum tempus sufficientẽ domini inquisitionem, eo non inuento re-giæ cameræ adiudicentur, maior difficultas est apud Doctores. Ex illis enim colligi videtur inuentorem non posse res perditas, quarũ domini non cõparent, apud se retinere, sed illas omnes in bonũ reipublicæ, aut principis cedere, vt dicebat secunda opinio. Cæ-terum meo iudicio nec etiã istæ leges obstant. Primò: Quia non loquuntur vniuersaliter de omnibus inuẽ-tis, sed tantũ de illis, quę vulgò appellãtur, mostrẽcos, qualia sunt pecudes, & alia animalia errantia, vt patet ex ipsis legibus, & ex cõsuetudine, quæ est optima le-gum interpres. Secundo: Quia nec etiã sunt receptæ tanquã obligantes in consciẽtia. Imò multi de earũ æ-quitate dubitãt, inter quos vnus est Couarruuias in re-gula, peccatũ. p. 3. §. 1. num. 5. Et per hæc patet solutio ad argumenta pro prima & secunda opinione facta.

Ad fundamentũ secundæ opinionis.

Dubium. ¶ Circa solutionẽ ad tertiũ argumentũ D. Thomæ est difficultas, an qui impotẽs est recuperare rem suã, vel aliquid sibi debitum via iuris, accipiendo illã oc-cultè sine scandalo cõmittat peccatũ coram Deo. Et pro parte affirmatiua est argumentũ: In nullo casu est licitũ alicui propriam iniuriã priuata autoritate vin-dicare: ergo nec recuperare propria bona. Probo cõ-sequentiã: Nã sicut mihi debentur de iustitia propria bona: ita & satisfactio iniuriæ. Et confirmatur: Talia priuata autoritate recuperãs bona propria agit cõtra iustitiã communẽ, prohibentẽ, ne quis in re sua ius si-bi dicat: ergo cõmittit peccatum corã Deo. In cõtra-riũ tamẽ est: Nã ratio postulare videtur, vt in defectu iudicia meliori modo, quo potest vnusquisq; se in-demnẽ conseruet, etiã si priuata autoritate id faciat.

Argumen.

Nota ex Caietano. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendũ est ex Caietano in præsenti, aliud esse, quantũ attinet ad præsentẽ disputationẽ, loqui de eo, quod regulari-ter debet fieri: aliud autem de eo, quòd est faciẽdum in casu particulari, in quo vel propter detinentia, vel iudicis iniustitiam, vel propter defectum probatio-nis, vel propter maius damnũ amicitiæ, aut pacis, aut rerũ non potest quis rem suã, aut sibi debitam via iu-dicis retinere. Nam, regulariter loquendo, certũ est, neminem posse sine peccato priuata autoritate rem suam recuperare. Maximè si via iuridica facile est po-tens illã obtinere: quia id esset iudiciũ sibi vsurpare, prætermisso ordine iuris, quod regulariter loquendo sine peccato fieri nequit. At verò quod in casu parti-culari ex vrgente aliqua necessitate id fiat, nullum est peccatum, quia non est vsurpare iudicium: sed potius ius, quod sibi ex iustitia debetur, exequi, vt dicit Ca-ietanus in isto cõmento. Quod & confirmari potest ista ratione. Licita est recõpensatio priuata autorita-te facta, vt diximus in materia de restitutione. Verbi gratia: Debet Petrus mihi centũ, & ego debeo eidem tantidem: licitũ est mihi ea causa rationabili propria autoritate facere talium debitorum recõpensationẽ. Sed quando accipio rem meã, quam aliter recupera-re non possum, virtualiter facio debitorũ recompen-sationem: ergo licitè id facere possum. Sed est aduer-tendũ, quod ad hoc, vt talis priuata receptio iusta sit, multæ requirantur conditiones. Prima est, quòd cer-tum sit rem accipienti deberi. Nam in dubiis melior est conditio possidentis. Secunda, quòd accipiens sit certus, non posse sine maximo incõmodo via iuridica rem suam recuperare: alias tanquã vsurpator iudicij publici peccatũ committeret. Tertia quòd caueatur diligẽter: ne debitor iteratò rem acceptam restituat. Et propter hoc dicit D. Thom. in hoc articulo, quod tenetur accipiẽs debitorem talis acceptionis admo-nere, ne per ignorantiam iniustitiã patiatur bis idem restituens. Quarta cõditio est, quòd nunquã res pro-pria per violentiã accipiatur. Nunquã enim est lici-tum priuatæ personę, vim inferre, nisi vim repellẽdo. Vnde si aliter, quã per vim nõ potest quis recuperare bona sua, censendus erit sine remedio: cum postpo-nendum sit bonũ priuatum cõmodo, & tranquillitati publicæ, quam per illationem violentiæ necessum est perturbari. Sed est aduertendũ, quòd quando aliquis contra iustitiam, ac etiam per violẽtiam accipit rem suam, licet peccet mortaliter, non tamẽ tenetur illam restituere, nec respondere ad sententiam excommu-nicationis contra illos rei acceptores latam. Tum quia non retinet alienum, sed suum, & sic non obli-gatur ad restitutionem. Tum etiam, quia quãuis pec-cauerit accipiendo, non tamẽ peccat retinendo, & sic non obligatur ad excommunicationem respondere.

Conditiones quæ requiruntur vt recompensatio sit iusta.

Ad argum. ¶ Et ad argumentũ pro parte affirmatiua quæstio-nis factũ, respondetur, concesso antecedẽti, negando consequentiam. Qui enim accipit rem suam accipit id, quod sibi ex iustitia debetur, & quod est certum ac determinatum sibi deberi. Quare si ea causa rationa-bili, & citra scandalũ id faciat, nulla sequitur pertur-batio reipublicæ, nec aliquid est peccatum. At verò qui priuata autoritate, propriã iniuriam vindicat, nec accipit, quod sibi ex iustitia debetur, cùm nullus te-neatur pœnã subire ante iudicis condemnationẽ: nec præterea ipsa satisfactio iniurię est certa, aut determi-nata: & sic semper peccat. Ad confirmationẽ respon-detur, negando antecedens. Qui enim ex rationabili causa rem propriam occultè accipit, non est dicen-dus, propriè loquẽdo, ius sibi dicere, sed potius quod sibi debetur exequi, vt paulo ante dicebam. Et sic non vtitur autoritate aliqua: sed sola occulta acceptione.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrùm furtum ſit peccatum mortale.

Locis ſuprà art. 5. inductis.

AD ſextum ſic proceditur. Videtur, quòd furtum non ſit peccatum mortale. Dicitur enim Prouer. 6. Non grandis eſt culpæ, cum quis furatus fuerit. Sed omne peccatum mortale eſt grandis culpæ: ergo furtum non eſt peccatum mortale.

2 ¶ Præterea, Peccato mortali mortis pœna debetur. Sed pro furto non infligitur in lege pœna mortis, ſed ſolum pœna damni, ſecundum illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, quinque boues pro vno boue reſtituet, quatuor oues pro vna oue: ergo furtum non eſt peccatum mortale.

3 ¶ Præterea, Furtum poteſt committi in paruis rebus, ſicut & in magnis. Sed inconueniens videtur quòd pro furto alicuius paruæ rei, puta vnius acus, vel vnius pennæ, aliquis puniatur morte æterna: ergo furtum non eſt peccatum mortale.

¶ Sed contra eſt quod nullus damnatur ſecundum diuinum iudicium niſi pro peccato mortali. *Oſee. 4. 1. Cor. 6.* Condemnatur autem aliquis pro furto: ſecundum illud Zacha. 5. Hæc eſt maledictio quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ: quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur: ergo furtum eſt peccatum mortale.

Q. 24. ar. 12. & q. 72. ar. 5. & 87. ar. 3.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà habitum † eſt, peccatum mortale eſt quod contrariatur charitati, ſecundum quod eſt ſpiritualis animæ vita. Charitas autem conſiſtit quidem principaliter in dilectione Dei, ſecundario verò in dilectione proximi, ad quam pertinet vt proximo bonum velimus, & operemur: per furtum autem homo infert nocumentum proximo in ſuis rebus, & ſi paſsim homines ſibi inuicem furarentur, periret humana ſocietas. Vnde furtum tanquam contrarium charitati eſt peccatum mortale.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd furtum dicitur non eſſe grandis culpæ duplici ratione. Primo quidem propter neceſsitatem inducentem ad furandum, quæ diminuit, vel totaliter tollit culpam, vt infrà † patebit. *Artic. ſequenti.* Vnde ſubditur, Furatur enim vt eſurientem impleat animam. Alio modo dicitur furtum non eſſe grandis culpæ per comparationem ad reatum adulterij, quod punitur morte. Vnde ſubditur de fure, quod deprehenſus reddit ſeptuplum: qui autem adulter eſt, perdet animam ſuam.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd pœnæ præſentis vitæ magis ſunt medicinales, quàm retributiuæ. Retributio enim reſeruatur diuino iudicio, quod eſt ſecundum veritatem in peccantes. Et ideo ſecundum iudicium præſentis vitæ non pro quolibet peccato mortali infligitur pœna mortis, ſed ſolum pro illis, quæ inferunt irreparabile nocumentum, vel etiam pro illis quæ habent aliquam horribilem deformitatem. Et ideo pro furto quod irreparabile damnum non infert, non infligitur ſecundum præſens iudicium pœna mortis, niſi vt furtum aggrauatur per aliquam grauem circunſtantiam: ſicut patet de ſacrilegio, quod eſt furtum rei ſacræ, & de peculatu, quod eſt furtum rei communis: vt patet † per Auguſtinum ſuper Ioannem, *Tract. 50. à medio tomo 9.* & de plagio, quod eſt furtum hominis, pro quo quis morte punitur: vt patet Exod. 21.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illud quod modicum eſt, ratio apprehendit quaſi nihil. Et ideo in his quæ minima ſunt, homo non reputat ſibi nocumentum inferri. Et ille qui accipit, poteſt præſumere hoc non eſſe contra voluntatem eius, cuius eſt res. Et pro tanto ſi quis furtiuè huiuſmodi res minimas accipiat, poteſt excuſari à peccato mortali. Si tamen habet animum furandi & inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis poteſt eſſe peccatum mortale, ſicut & in ſolo cogitatu per conſenſum.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio eſt affirmatiua. Quam probat D. Thom. in argumento, ſed contra. Quia nullus ſecundum diuinum iudicium damnatur, niſi pro peccato mortali: damnatur autem pro furto, vt conſtat ex Zacha. cap. 5. & in corpore articuli, hac ratione: Illud dicitur peccatum mortale ex genere ſuo, quod contrariatur charitati, quæ eſt vita ſpiritualis animæ: ſed tale eſt furtum: ergo. Probo minorem: Charitas conſiſtit principaliter in dilectione Dei, & minùs principaliter in dilectione proximi: ſed furtum aduerſatur dilectioni proximi, ad quam pertinet, vt proximo bonum velimus: ergo ex genere ſuo aduerſatur charitati: atque ex conſequenti eſt peccatum mortale.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Concluſio D. Thomæ probatur rationibus & teſtimoniis ſacræ ſcripturæ.

COnclusio huius articuli eſt certiſsima. Quam tenent, atque docent communiter omnes Doctores, tam Theologi, quàm Iuris prudentes. Cuius veritatis duas potiſsimas aſsignant rationes. Prima eſt, quòd per furtum charitas proximi, & mutua ſocietas, amorque iure naturali præceptus læditur. Secunda quod eſt directè contra iuſtitiam, & æqualitatem eodem iure ſeruandam. Violare autem iuſtitiam, atque charitatem, ex genere ſuo eſt peccatũ mortale. Adde, quòd eſt contra ſeptimum præceptũ Decalogi, quod frangere in re graui non poteſt non eſſe culpa mortalis. Pro hoc etiam facit cap. fures de furtis. Quod ſic loquit: Fures, & latrones, ſi furando, & deprædando occiſi ſunt, viſum eſt pro eis non eſſe orandum. Et reddit rationem gloſſa: quia in mortali eos deceſsiſſe conſtat. Vbi obiter adnotet lector, quòd, licèt confeſſio facta Diacono non ſit ſacramentalis, ad id tamen valet, vt ſi ei fiat, pro tali confitenti oratio fieri poſſit, vt dicitur in dicto capitulo. Imò addiderim, quòd ſi fiat laico, etiam ipſi occidenti, taliter occiſus poterit ſepeliri in loco ſacro, & pro eo orari: quia iam non in mortali peccato deceſsiſſe præſumitur. Et ad eundem modum intelligere ego ſoleo cap. placui. 23. quæſt. 5.

quæst.5.ex concil.Bracharen.1.c.34.desumptum, quod sic habet: Nulla oblatio fiat pro eis, qui pro suis sceleribus puniuntur, &c. Sensus enim germanus est, quòd qui priuata autoritate, vel, si velis, etiam publica, pro suis peccatis puniti, sine signis contritionis decedunt, oblationibus & suffragiis sint omnino expertes. Potest præterea probari ex sacris literis, furtum esse peccatum mortale. Nam Ecclesiast. cap.34. dicitur: Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum, qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Certum est autem, quòd effundens sanguinem proximi, illumque occidens, peccat mortaliter. Sed quod magis ad hoc propositum facit, est cap. 5. Zachariæ.

Egregium testimonium Zachariæ cap 5 explicatur.

Vbi cum pœnas, quas Dominus ab improbis, & sceleratis hominibus esset petiturus, explicare vellet Propheta, sic inquit: Et conuersus sum, & leuaui oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans. Et dixit ad me: quid tu vides? Et dixi: Ego video volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Et dixit ad me: Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. Educam illud, dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & consumet eum, & ligna eius. & lapides eius, &c. Hucusque Propheta. Sed quoniam eius verba altiorem continent intelligentiam, quam quæ possit facile superari, placet in eorum explicatione paululum immorari. Et conuersus, inquit, sum, angelo, scilicet vocante me, & vt animaduerterem monente. Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans. Nomen Hebræum, quod volumini respondet, est, migla. quod volumen significat, & est charta in rotundum complicata, ob idque volumen vocatur, quoniam Prophetæ explicata & euoluta apparuit. In hoc volumine scripta erat sententia Dei in impios, & flagitiosos homines: sicut in Balthasarem scripta fuit in pariete, vt habetur Dani. cap.5. Septuaginta verterunt, non volumen, sed falcem. Quam versionem vt Græcus sequutus est D. Chrysostomus homilia 13, & 19. & 27. ad populum Antiochenum. Nec verbum Hebræum illam respuit. Illud enim idem nomen, quod volumen significare diximus, aliis punctis affectum falcem significat, vt rectè docet Stunica super 5. cap. Zachariæ. Puncta autem extra dictionem sunt: nec eis ità necessariò adhærent, vt commutari non possint, siquidem apposita fuisse creduntur à recentioribus Hebræis, illis, scilicet, qui post Christi mortem sunt sequuti. Hæc interpretatio Septuaginta, si verba solum consideremus, apta, si autem ad sententiam mentem referamus, aptissima certè videbitur. Est enim quàm conuenientissimum, vt sententia, & animaduersio, quam Deus in improbos exercet, falx appelletur: quia ea succisi, atque deleti sunt. Ob quam etiam rationem in sacra scriptura disertis & apertis verbis gladius nominari consueuit. Nam Apocalyp. cap. 1. describens Beatus Ioannes Christum iudicem, inquit: De ore eius gladius vtraque parte acutus exibat. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixit: Ecce ego video volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. Multi multa dicunt, hunc numerum, viginti & decem cubitorum, in rem aliquam eiusdem numeri ad nostram attinétem Theologiam accommodare cupientes. Illa tamen Chrysostomi harum parabolarum optimi interpretis, mihi vehementer probatur, homilia illa citata: vt longitudo & latitudo tot cubitorum vehementiam, & magnitudinem suppliciorum significet, quæ sunt iniquis hominibus constituta. Ideoque certa & præscripta huius voluminis, quo ira Dei continetur, ponitur mensura, vt determinatum, certumque vnicuique flagitio supplicium esse sciamus. Id quod Esai.cap.28. testatur dicés: Et ponam in pondere iudicium, & iustitiam in mensura, & subuertet grando spem mendacij, & protectionem aquæ inundabunt. Et in Deuterono. cap. 25. Pro mensura peccati sit & plagarum modus. Et dixit ad me: Hæc est maledictio, quæ egredietur super faciem omnis terræ. Maledictionem vocat propheta sententiam contra impios latam. Et conuenientissimè. Nam & ea ipsi maledicti appellantur, iuxta illud Matth.15. Discedite à me maledicti in ignē æternum. Deo enim idem est maledicere, & malefacere alicui: cùm in ipso dicere & facere pro eodem reputentur, iuxta illud: Ipse dixit, & facta sunt. Quia omnis fur, sicut ibi scriptum est iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. Iudicari pro cōdemnari accipiendum est. Quo etiam modo dixit Paulus ad Romanos 3. Quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Verba, quæ hoc loco in texto Hebræo habentur, si ad verbum reddantur, hoc modo sonant, quia omnis fur ex hoc, sicut ex ipso succisus est, & omnis iurans ex hoc, sicut ex ipso succisus est. Estque phrasis Hebræa, qua significatur volumen illud, quo maledictiones continebantur ex vtroque latere esse conscriptum. In hocque omnes Hebræi consentiunt. Differunt tamen in eo, quòd quidam putant ex vna parte fuisse scriptum. Omnis furans succisus est, & ex altera. Omnis iurans succisus est. Quos sequens Pagninus ita vertit: Quia omnis fur, sicut scriptum est, ex vna parte ipsius, succisus est. Et omnis iurans, sicut scriptum est, ex altera parte ipsius similiter succisus est. Sed Vatablus putat ex vtraq; parte scriptum esse: Omnis fur succisus est, & omnis iurans succisus est. Cui ego magis assentior. Id enim verba Hebræa apertè indicant, nec in ea Pagnini interpretatio cadere vllo modo potest. Sed quæri meritò potest, cur tam breuis sententia in tam grandi volumine scripta erat? Ad significandam, existimo, criminis & supplicij magnitudinem, grauitatemq;. Sicut etiam Esaiæ cap.17. præceptum est, vt in libro grandi, scriberet stylo hominis, hoc est, plano, atque perspicuo. Velociter spolia detrahe, citò prædare. Qua circuitione Christum appellari certum est. Et quia præclarissimū, excellentissimumque eximij ducis opus significabat, in grandi libro scribi voluit. Quasi diceret: Nullis neque verbis, neque literis tam magnifica facta, quàm illo nomine continebantur exprimi posse. Sequitur: Et educam illud, dicit Dominus exercituum. Et veniet ad domum furis, & ad domum iurātis in nomine meo mendaciter, &c. Educere Deus dicitur maledictionem, cum eam exequitur, quæ antea, quasi inclusa esse videbatur iram Deo pro sui amoris magnitudine reprimente. Ad quem etiam modū dicitur Deuteron. 32. Euaginabo gladium meum, & interficiet eos manus mea. Non dixit autem: veniet ad furem, sed ad domum furis, quo maior vastitas significetur. Non enim solum fur, sed & quæ ad ipsum pertinent, euertenda erunt. Et commorabitur in medio domus eius. Phrasis est apud Hebræos vsitatissima, esse in medio alicuius rei, ad significandum aliquid plenè, atque perfectè in aliqua re esse inclusum. Lex tua in medio cordis mei. Et si ambulauero in medio vmbræ mortis, &c. Quia autem fures grauissimis peccatis atque de-

lictis semper tenentur, æquum est, vt & eos plenè maledictio Dei comprehendat. Et quia ædes illorum, quasi quædam officinæ impietatis esse solent, similiter etiam est consentaneum, vt execratio, & supplicium intra illorum domos omnino includatur, iuxta illud: veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes: quoniam nequitiæ in tabernaculis eorum in medio eorum, &c. Psalmus 54. Et consumet eum, & ligna eius, & lapides eius, &c. Adeo Deus detestatur fures, vt nullum illorum vestigium reliquum esse velit. Quæ omnia furti grauitatem magnopere ostendunt. Et sic constat esse peccatum mortale ex genere suo.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, & merito, vtrùm furtum sit leuissimum omniú peccatorum, quæ fiunt contra præcepta Decalogi? De qua re est sententia Martini de Magistris in tractatu de temperantia quæst. 2. & *Sententia Durandi.* Durandi in 4. dist. 33. quæst. 2. asserentium, simplicem fornicationem leuiorem esse culpam, quam furtum. Quam sententiam probant primò: Nam fur- *1. Argum.* tum est per se malum, fornicatio autem simplex non est per se mala, sed solum est mala, quia prohibita. Prohibetur enim in lege veteri Deuterono. 23. dum dicitur: Non erit meretrix ex filiabus Israel. Et in lege noua ad Ephes. 5. in illis verbis: Omnis fornicator, aut auarus, aut immundus non habebit hæreditatem in regno Christi.

2. Argum. ¶ Secundo: Furtum est contra iustitiam, quæ est omnium virtutum moralium præstantissima: fornicatio autem tantum est contra temperantiam, iuxta illud Pauli: Qui fornicatur in corpus suum peccat: ergo furtum est grauius peccatum, quàm fornicatio. Probo consequentiam: Quia vt communiter dicunt Philosophi, illud est peius, cuius oppositū est melius. Et confirmatur: Furtum prohibetur expresse in Decalogo, quando dicitur: Non furtum facies: simplex autem fornicatio non prohibetur expresse in Decalogo: sed tantum prohibetur adulterium, nam dicitur: Non mœchaberis, quod nō adulterari significat: ergo furtum est grauius peccatum, quàm fornicatio.

3. Argum. ¶ Tertio: Nulla fuit vnquam tam barbara natio, quæ ignorauerit furtum, quatenus est iniuriosum, esse peccatum: multæ autem ignorauerunt in lege naturæ, fornicationem esse peccatum. Imò & vsque adhuc possunt esse aliquæ adeò agrestes, vt talis ignorantia sit illis inuincibilis: ergo furtum ex genere suo est grauius fornicatione. Et cōfirmatur: Furtum maiori infamia notatur, quam simplex fornicatio, quod non fieret, nisi esset grauius peccatum: ergo.

Sententia cōmunis Theologorum. ¶ Contrariam tamen sententiam tenent communiter omnes Theologi sequuti D. Thom. 2. 2. quæst. 154. artic. 3. absolutè asserentem, fornicationem genere suo grauius flagitium esse, quàm furtum: quod nullus sanæ mentis negare potest. Et probatur: Ex genere suo est grauius, quod est contra maius bonum: hac enim ratione dicunt Doctores homicidium esse grauius peccatum, contumelia: quia homicidium est contra vitam, contumelia contra honorem, & vita præstat honori: sed fornicatio est contra maius bonum ex genere suo, quàm furtum: est enim fornicatio contra bonum vitæ futuræ prolis, quia quæ ex vago concubitu nascitur, si ad rei naturā spectes, nec educari rectè, nec ali commode potest: vita autem præstantius bonum est exterioribus bonis, quæ furto auferuntur: ergo fornicatio ex genere suo est iniquior furto. Nec valet, si dicatur, vt dicit Martinus de Magistris, accidentarium esse fornicationi, quod male educetur, vel alatur proles, cùm fornicarius possit habere tum maiorem facultatē, tum etiam firmius propositum alendi, & educandi suos liberos, quàm coniugatus. Nam quod ipse dicit est accidentarium, & quod nos dicimus conditioni vagi cōcubitus est natiuum. Ex natura enim rei, qui non sunt matrimonio coniuncti, nec possunt rectè educare, nec commodè alere prolem. Alioqui sequeretur, cōiunctionem matrimonialem non esse vinculū naturale, quod omnes philosophi negant: cum omnis naturalitas vinculi matrimonij ex recta educatione filiorum desumatur. Quando autem dicimus, bonam educationem filiorum esse naturalē matrimonio, & non fornicationi non de ipsa actione, quæ interdū potest ab extrinseco impediri: sed de naturali potentia, quæ maior est in matrimonio, quàm in vago concubitu est sermo. Ex dictis infertur, furtum ex genere suo esse leuissimum omnium peccatorum, quæ fiunt contra præcepta Decalogi: cum sit leuius fornicatione simplici, quæ ex genere suo est leuior omnibus aliis. Cum hoc tamen stat, quòd ex circunstantiis, nempe, vel, quia res ablata est sacra, vel magni pretij, grauius reddatur.

¶ Et ad primum argumentum Martini de Magistris, dico esse errorem hæresi proximum affirmare, quod fornicatio simplex non est de se mala, nec contra ius naturale. Consequens enim inde protinus fieret, gentibus ante legem scriptam nō fuisse delictum: imò nec post legem scriptam, cùm gentiles Mosaica lege non tenerentur, quæ sunt apertè falsa. Præterquàm quòd, vt diximus in superioribus, omnia præcepta Decalogi sunt naturalia: & vnum est, non esse fornicandum. *Ad 1. arg.*

¶ Ad secundum respondetur primò quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico, non esse necessarium, vt quodcunque opus iniustitiæ excedat quodcunque intemperantiæ. Sed satis est, vt fornicatio sit grauius, quam furtum, quod sit contra melius bonum, puta, contra vitam, ad modum iam explicatum. Vel secundo respondetur, & melius, negādo minorē. Est enim fornicatio etiam quodammodo contra iustitiā, quæ circa futuram prolem seruanda est. Constituitur autem principaliter in specie intēperantiæ. Non, quia in tali actu præcipuum quod attenditur, est delectatio, vt quidam dicunt: Quia, si hæc ratio aliquid valeret, similiter adulteriū principaliter constitueretur in specie intemperantiæ: cum præcipuum, quod in illo consideratur, sit delectatio: & tamen cōstituitur in iniustitia, vt omnes dicunt. Sed quia ille actus non est contra personā actu existentem, aut quæ aliquādo præcesserit: sed tantum contra illam, quæ est in potētia. Ad confirmationem respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Ponuntur enim in Decalogo tantùm præcepta, quæ apertè continent iniustitiā, quale est adulterium. Et ad hoc reducitur simplex fornicatio, quæ non ideò minorē continet deformitatem, quàm furtum. Alias eodem modo probaretur furtū esse peius nefando crimine, quod in Decalogo non exprimitur: quod est plusquam falsum. *Ad 2. Arg.*

¶ Ad tertium respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiā. Ex eo enim, quòd furti nequitia apertior est, non rectè infertur, esse peiorem. Quin potius ratio iniustitiæ, quę latentior est in fornicatione, quam in furto, est maior, vtpote quæ militat cōtra maius bonū, ad modū iam explicatum. Ad confirmationem respondetur primò, negādo maioris infamiæ esse furtū, quàm fornicationem, absolutè loquendo. Mulieri enim honestæ pudentius est fornicationem, quàm furtū fecisse, licèt viri propter suam corruptam *Ad 3. Arg.*

consuetu

consuetudinem infamius existiment furari, quam fornicari. Vel secundo respondetur, & melius, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Vt enim docet D. Tho. 1. 2. quæst. 73. art. 5. peccata carnalia sunt minoris culpæ, & maioris infamiæ, quàm spiritualia. Et idem potest contingere in furto, & fornicatione.

Dubium. ¶ Supposito iam, furtum ex genere suo esse peccatum mortale, quamuis leuius omnibus aliis, quæ contra præcepta Decalogi fiunt, Dubium consequens est, vtrùm, cuiuscunque rei modicæ acceptio, nisi ex surreptione fiat, sit peccatũ mortale? Quod est quærere, an contingere possit, quòd furtum ex sola leuitate materiæ sit peccatum veniale. De qua re est sententia Gabrielis in 4. d. 15. quæst. 3. dicentis, quodcunque furtum, quantumcunque rei minimæ, modo ex malitia animo nocendi, vel ex rei alienæ cupiditate fiat, esse peccatum mortale. Itaque dicit, nullum furtum ex sola leuitate materiæ, sed solum ex surreptione posse fieri veniale. Et hanc affirmat esse sententiã D. Thomæ in hoc articulo in solutione ad tertium. Qui dicit, animum furandi & inferendi nocumentũ proximo, etiam in rebus minimis posse esse mortale: sicut & in solo cogitatu per consensum. Et probari potest hæc sententia primò ex iure canonico in cap. finali. 14. quæst. 6. Vbi habetur fur etiam in minimis iudicatus.

(Margin: Sententia Gabrielis.)

1. Argum. Et in iure ciuili. Instituta de rerum diuisione. §. gallinarum. Vbi dicitur de gallinæ furto posse dari actionem. Quod non fieret, nisi furtum gallinæ, aut cuiuscunque alterius rei minimæ, esset peccatum mortale, vt colligunt Theophilus in expositione dicti textus. §. gallinarum. & Crofet tractatu de excellentia. q. 4. & Hippo. in lege furem. nu. 8. ff. de sicariis.

2. Argu. ¶ Et ratione sic argumentor: Omne illud, quod in Decalogo prohibetur, est impeditiuum vitæ æternæ, iuxta illud verbum Christi: Si vis ad vitam ingredi serua mãdata: sed in Decalogo prohibetur quodcunque furtum, etiam rei minimæ, vt omnes Doctores concedunt: ergo omne illud est impeditiuũ vitæ æternæ: atque ex consequenti peccatũ mortale. Et confirmatur: Furtum rei magnæ, & furtum rei paruæ sunt eiusdem speciei: quantitas enim rei furtiuæ, licèt augeat culpam non mutat speciem, vt in omnibus aliis rebus videmus: ergo si furtũ rei magnæ est peccatum mortale, ita & furtum rei paruæ. Probo consequentiam: Nam alias non essent eiusdem speciei, cum peccatum mortale, & veniale differant specie.

¶ His tamen non obstantibus, dico sententiam Gabrielis esse omnino falsam, nec ei rationem, nec iura, nec D. Thom. suffragari, vt rectè admonet Caietanus. Et sic sit conclusio. Quicunque furatur rem parui momenti, etiam si ex malitia, animo nocendi, siue ex rei alienæ cupiditate id faciat (modo ea cupiditas animusq; nocendi ad notabilẽ quãtitatem nõ se extendat) nec peccat mortaliter nec potest iustè à iudice puniri. Itaque sola paruitas materiæ in furto sufficiens est ad efficiendum, quod sit peccatum veniale. Hanc sententiam tenent D. Thomas, & Caietanus hic in

Conclusio. solutione ad tertium. Soto lib. 5. de Iustitia q. 3. ar. 3. Nauarro in Manuali cap. 17. num. 3. Medina Codice de restitutione quæst. 4. prope finem. Syluester, verbo, furtum. q. 2. & Couarruuias lib. 1. variarum resolutionum cap. 3. num. 12. estque communis omnium Doctorum. Et probatur: In omni præceptorum iustitiæ materia, paruitas excusat à mortali, adhuc in ipsa corporis & famæ læsione, quæ est maior, quam pecuniæ, vt omnes Doctores concedunt: alias mendacium iocosum ex deliberatione dictum esset peccatum mortale, quod nullus dixit: ergo, & in furto sola paruitas materiæ est sufficiens ad reddendum peccatum veniale. Probo consequentiam ex paritate rationis. Et confirmatur: Parum à sapientibus pro nihilo reputatur: ergo læsio, quæ fit in paruis etiam reputatur pro nihilo: atque ex consequenti non est peccatum mortale.

¶ Ad argumentum ex cap. finali. 14. q. 6. quod desumptum est ex D. Hieronymo in commentariis, super epistolam Pauli ad Titum capit. 2. dico referendum illud esse ad irascendi voluntatem, quæ si ad terminos minimi nocumenti limitata fuerit, nequaquam erit crimen mortale. Si autem animus nocendi nullam habeat limitationem, aut etiam ad notabile nocumentum se extendat erit peccatum mortale. Quare autoritas Hieronymi ad hunc sensum est intelligenda, quod accipiens à domino inuito rem minimam animo nocendi in maioribus, & absque limitatione ad tale modicum nocumentum, peccatum mortale committit. Quod & ex verbis ipsius Hieronymi, quæ minus integrè à Gratiano referuntur, colligere licebit. Ita enim scribit: Fur non solum in maioribus, sed etiam in minoribus iudicatur. Non enim id, quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Quomodo in fornicatione, & adulterio, non idcirco diuersa sit fornicatio, aut adulterium, si pulchra, vel diues, deformis, aut pauper, meretrix vel adultera sit, sed qualiscunque illa fuerit, vna est fornicatio, vel adulterium: ità & in furto, quantumcunque seruus abstulerit furti crimen incurrit. Hactenus Diuus Hieronymus. Ex quibus verbis manifestè colligitur, ipsum tantum loqui de illis furibus, qui res minimas accipientes, voluntatem habent maiora surripiendi: quos propter malam voluntatem peccare mortaliter nullus est qui ambigat. Et ad eundem modum est intelligendus D. Thom. in verbis pro sua sententia à Gabriele adductis. Quando autem nos dicimus, furtum rei minimæ, etiam si ex animo nocendi, vel ex rei cupiditate id fiat, non esse peccatum mortale, loquimur de illo, qui tantum habet voluntatem in illa re minima nocendi, & non in maiori. Ad aliud, quod adducitur ex §. gallinarum. Instituta. de rerum diuisione, vt respondeamus, supponendum est primò tanquam certum, furti actionem pro re minima dari non posse, vt contra autores supra citatos optimè docet Couarruuias lib. 1. variarum capit. 3. numer. 12. Tum: quia ius est ars æqui, & boni, vt dicitur in lege 1. ff. de iustitia, & iure, & nulla æquitas dictat actionem hanc, quæ infamiam irrogat, dari pro vno quadrante aut æreo nummo, aut pro vno ouo, vel alia re minima. Tum etiam, quia ablatio rei minimæ, attento paruo nocumento, vel furtum non est, vel mortale crimen non inducit, sed tantum veniale, vt modo dicebam. Et est contra rectam rationem, vt pro peccato veniali quis infamis reddatur. In his enim habet locum illa verissima, tritaque sententia, summum ius, summa iniustitia. Hoc supposito, ad §. adductum ex iure Ciuili respõdetur primò, ibi tantum significari aucupium domesticarum auium esse furtum. Cum quo stat tam paruum esse posse, vt ridiculus habeatur qui de illo ageret in iudicio. Vel secundo respondetur cum Couarruuia loco citato, vnam gallinam fortè non esse rem minimam, nec leue damnum ex eius furto inferri, quod bonus ac discretus vir ex propositis in specie contingenti qualitatibus arbitrabitur. Sed quãtum probabilitatis habeant istæ solutiones, videbimus dubio sequenti in solutione ad argumenta pro secunda opinione.

(Margin: Ad 1. Arg.)

¶ Ad rationem respondetur, quòd licèt omne furtum in Decalogo prohibeatur, nõ tamen omne illud est mortale, nec impeditiuum vitæ æternæ, nisi quod Ad 2. Arg.

est de

est de re notabili. In præceptis enim iustitiæ paruitas materiæ sufficiens est ad efficiendũ peccatum veniale. Dixi notanter, in præceptis iustitiæ. Nam in alijs non habet hoc vniuersaliter verum. Leue enim videtur quod Thobias carnem habuerit: sed non leue est Deum hoc affirmare. Quare in infidelitate, odio Dei, ac contemptus peccato, nunquã excusat materiæ modicitas. Bene tamen surreptio, aut defectus deliberationis, vt explicauimus supra quæst. 34. agẽtes de odio Dei. Ad confirmationem, vt respõdeamus, aduertendum est ex D. Tho. 2.2. quæst. 10. artic. 6. ad primum, quòd, cum actus humanus malus, hoc est, peccatum in duplici genere mali constituatur, scilicet in genere mali simpliciter, & in genere mali voluntarij, seu moralis, necessarium erit assignare vnum, per quod formaliter constituatur in genere mali simpliciter, & aliud, per quod constituatur in genere mali moralis. Et quidem, quòd in genere mali simpliciter constituatur formaliter, non per aliquid positiuum, sed per priuationem rectitudinis debitæ inesse, communiter recipitur ab omnibus Doctoribus, propter autoritatem D. August. Qui explicans illa verba Ioannis ca. 1. Sine ipso factum est nihil, dicit: nihil, id est, peccatum. Vtrùm autẽ in genere mali moralis constituatur formalitèr per aliquid positiuũ, an vero per aliquid priuatiuum, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Sed probabilior est, formale, per quod peccatum constituitur in genere mali moralis, esse quid positiuum, scilicet, ordinem positiuum ad obiectum difforme rationi. Quam sententiam tenet D. Tho. 1.2. q. 18. art. 5. ad secundum, & 1. p. q. 48. art. 1. ad secundũ & tertium argumentũ. & 3. contra Gẽtes cap. 9. & de malo q. 2. artic. 4. ad 8. Dicit enim, quòd, sicut accedere ad propriam vxorẽ est actus bonus, & iustitiæ, & temperantiæ, propter ordinem positiuũ, quem habet ad obiectum conforme rectæ rationi: ità etiam accedere ad alienã, est actus malus, & intemperantiæ, propter ordinem positiuum, quẽ habet ad obiectũ difforme rectæ rationi. Estq; hæc sententia desumpta ex Aristotele in prædicamento qualitatis dicẽtis, iniustitiã contrariè opponi iustitiæ. Et in cap. de oppositis etiam affirmat, quòd malum opponitur bono, non priuatiuè, sed cõtrariè. Et loquitur de malo morali. Nam malũ simpliciter, certum est, quòd non contrariè, sed priuatiuè opponitur bono: cum contraria debeant esse ambo positiua. Hoc constituto, ad argumentum respondeo, quod furtum rei paruæ, & furtũ rei magnæ, sunt eiusdem speciei in genere mali moralis: quia vtrumque dicit eiusdem rationis ordinem positiuum ad obiectum difforme rationi: & solum differũt penes quantitatem rei surreptæ, quæ licet sit potens augere culpam, non est potens mutare speciem moralem. At verò in genere mali simpliciter differunt specie, quia alterius rationis est priuatio, quæ est in peccato mortali ab ea, quæ est in peccato veniali, cum illa sit priuatio simpliciter, & hæc tantum secundum quid. Et sic nihil obstat argumentum.

Dubium de quãtitate materia quæ sufficit in furto ad faciendum peccatum mortale.

¶ Supposito iam, quòd furtum rei minimæ, quomodocũq; fiat, dummodo animus ad magnam summam non extendatur, non est peccatum mortale, nec furti actio potest agi contra talem furem, dubium cõsequens est, quæ nam sit illa materiæ quantitas, quæ sufficiens est efficere furtum mortale? De qua re tot video doctissimorum hominũ varias sententias, vt quid in hoc sit dicendum sit difficillimum iudicare. Cæterùm, vt nostro more clarè atq; breuiter procedentes in re iam ambigua, quid tenendũ sit, explicemus: operæpretium erit, vt certa ab incertis separãtes, ea prius, in quibus omnes conueniunt, & posteà illa, de quibus est concertatio, referamus. Primo ergo omnium certum est, & ab omnibus recẽptum, quòd quicunq; surripit ab alio rem aliquam, etiam minimã, ex cuius defectu, scit aut scire, vel credere debet, notabile damnum domino euenturum, vt qui furatur sobulam à sutore, vel acum à sartore, ob quod, & quia aliam subulam, vel acum non habet per aliquod tempus cessat à labore, peccat mortaliter. Non quia res illa surrẽpta notabilis sit, vel quia interpretatiuè habet voluntatem rem notabilem surripiendi, vt nonnulli affirmãt: sed quia notabilis damni causam dat, & ex cõsequenti id dare videtur: iuxta id, quod dicitur in ca. fin. de iniurijs, & in lege, qui occidit. ff. ad legem Aquil. Quod ipsum dicendum esse docet Nauar. in Manuali. ca. 17. nu. 2. de eo, qui paruulã rem furatur, credens ex eo dominũ magna molestia ac perturbatione afficiendum. Quale fuisse dicit, quendam famulum suo hero diuiti, magnum quoddam malũ cydonium surripiẽdo, quod in horto suo habebat, magniq; faciebat. & admonuerat famulos notabili se molestia afficiendum, si illud furarẽtur. Talis enim seruus peccauit mortaliter, non quia furtũ notabile cõmisit, sed quia notabilem molestiam, qua credabat aut credere debebat dominum afficiendũ liberè & voluntariè intulit. Et sic hoc peccatum non tam fuit contra iustitiam, quã contra charitatem.

1. Dictum certum.

Secundo etiam est certum, quòd cum grauitas furti, sicut cuiuscunq; alterius peccati contra iustitiam facti ex damno illato sit perpendẽda: & homini egeno plus noceat quis vnum quadrantem suffurando, quàm prædiuiti, à quo ducatum eriperet, fit consequens, vt de quantitate rei per furtum acceptæ loqui possimus dupliciter, scilicet, vel absolutè, vel respectiuè. Et quidem, si respectiuè loquamur, certum est nullam esse tam paruam quantitatem, quæ respectu alicuius personæ, aut ratione egestatis, aut ratione damni inde subsequuti, nõ possit esse materia peccati mortalis, nec quantum ad hoc potest dari certa & determinata regula: sed arbitrio prudentis viri secundum occurrẽtes circunstãtias iudicãtis erit illa relinquẽda. Ex quo infertur, posse aliquãdo contingere, vt qui rẽ paruam pauperi auferet, peccat mortaliter. Qui tamẽ, si eandẽ à diuiti surriperet peccatũ mortale nõ cõmitteret: quia in primo casu notabile infert nocumentũ: in secundo verò minimè. Itaq; hæc certa sunt.

2. Dictum certum.

Punctus difficultatis.

¶ Sed dubium est, vtrùm, absolutè loquendo, sit aliqua determinata quantitas, quæ respectu cuiuscunque personæ, eius iniustam acceptionem efficiat peccatum mortale, & quanta sit huiusmodi quantitas? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est quorundam asserentium, nec centum argenteorum nummorum, nec centum aureorum quantitatem esse materiam peccati mortalis, ex natura rei, & ex obiecto: bene tamen quando ex tali furto graue aliud damnum quis pateretur. Quam suam sententiam probant primò. Peccatum furti, cùm sit iniustitia, attendi debet ex magnitudine damni illati: si enim nullum sit damnum, nec iniuria, nulla etiam erit iniustitia: & sic nec peccatum, nec obligatio restituendi sub mortali: sed potest aliquando contingere, vt nullum damnum sentiat quis ob centum aureorum ablationem, vt est videre in Rege, vel alio principe, vel homine diuite: ergo talis quantitas ex genere suo non est illatiua grauis damni, atque ex consequenti nec inductiua peccati mortalis, nisi respectu eius personæ, quæ ex tali ablatione graue aliquod nocumentum pateretur.

1. Sententia

1. Argum.

¶ Secundo: Ablatio modicæ famæ peccatum efficit

2. Argum.

veniale,

veniale, vt omnes Doctores cõcedunt: & tamen maius damnum est, quam cẽtum aureorum iactura: ergo si maius damnum est veniale, à fortiori & minus. Et confirmatur. Nam non videtur rationabile, quòd ob rem tam vilem & contemnendam, qualis est quantitas quinquaginta, vel centum aureorum, quando ex eorum ablatione aliud damnum non sequitur, homo in æternum damnetur, peccatique mortalis fiat reus.

2. Sententia. ¶ Secunda sententia est Nauarri in Manuali cap. 1. num. 3. asserentis duorum argenteorum, imò & vnius, atq; etiam dimidij quantitatem ex natura sua in furto esse materiam peccati mortalis. Quod idem affirmat Corduba in summa quæst. 109. & Couarr. lib. 1. varia-*1. Argum.* rum. cap. 3. num. 12. Idq; probant primò: Nam ex sententia D. Thom. & omnium Doctorum, illud tantum furtum, quod est rei paruæ, excusatur à mortali: quantitas autem duorum regalium, imò vnius, vel dimidij non est res parua.

¶ Secundo: In quibusdam Episcopatibus cauetur in cõstitutionibus, ne pro minori quantitate duorum argenteorum, vel centum dipondiorum excommunicatio imponatur: ergo videntur sentire, talem esse quantitatem, quæ ex natura rei est sufficiens efficere furtum mortale. Probo consequentiam: Nam excommunicatio maior, nisi pro peccato mortali imponi non potest. Et confirmatur ex §. gallinarum. Instit. de rerum diuisione. Vbi datur actio, & pœna grauis pro furto vnius gallinæ, quod non fieret, nisi gallina tantæ esset quantitatis, quæ ex natura sua esset sufficiens inducere culpam mortalem.

3. Sententia. ¶ Tertia sententia est Magistri Soti lib. 5. de iustitia, quæst. 3. artic. 3. ad tertium argumentum, asserentis, duorum ducatorum quantitatem esse, quæ ex natura rei, & ex obiecto (etiam si inde aliud damnum non resultet) est sufficiens in furto inducere culpam mortalem. Eandem tenet Syluester, verbo, furtum, quæst. 2. & Angelus eodem verbo, §. 34. Nec alia ratione ab his autoribus probatur hæc opinio, nisi, quia dicunt, quòd quantitas duorum, vel trium argenteorum est parua. Imo, vt Soto insinuat, etiam vnius aurei.

1. Conclus. ¶ Sed, vt ego in tanta Doctorum varietate, quid mihi videatur explicem, dico primò, illam sententiam, quæ affirmat, nec centum argenteorum, nec centum aureorum quantitatem in furto ex natura rei esse materiam peccati mortalis, esse omnino falsam, & periculosam. Et probatur primò: Nam est contra communem Doctorum tam Theologorum, quam Iurisprudentium opinionem, innumerabiliumque furtorum ianuam aperiens. Et secundo: Nam quãtitas duorum ducatorum secluso omni alio damno extrinseco, quod quis ob furtum incurrere potest, ex obiecto, & ex natura rei est notabilis, etiam respectu principum, & cuiuscunque alterius hominis diuitis, cum nullus sit, qui talem quantitatem contemnat.

Ad 1. arg. pro prima opinione. ¶ Et ad primum argumentum pro prima opinione, respondeo primò, quòd, si illud aliquid valeret pari ratione conuinceret, furari mille scuta à Rege non esse peccatum mortale: cùm regulariter modicum, vel nullum damnum inde sequatur, quod nullus sanæ mentis dicere audebit. Vel secundo respondetur, negando minorem. Adhuc enim respectu Regis, & cuiuscunque alterius hominis diuitis, centũ regalium, imo & viginti iactura graue damnum infert. Nam licet talis quantitas vsibus personalibus Regis non notabiliter noceat, ad alios tamen vsus, scilicet ad comparanda necessaria, vel ad soluendum seruis notabiliter noceat. Quare eius rei familiari fiet notabilis læsio, quotiescunque ab eo ea summa fuerit ablata. Hanc solutionem insinuat Maioris in 4. dist. 15. col. 1. sub his verbis: Quamuis auferens à Rege Francorum duos duodenos non ei notabiliter noceat, aufert, tamen ab eo notabile bonum.

¶ Ad secundum respondetur, quòd licet quæcunq; *Ad 2. arg.* ablatio famæ, etiam modicæ simpliciter loquendo, sit peior quacunq; ablatione rerum temporalium, propterea quòd fama altioris ordinis est, quàm bona temporalia, nec aliqua inter ista potest esse debita comparatio, adhuc tamen leuis infamatio in genere suo est parua materia: & sic constituens culpam venialem: cum tamen acceptio iniusta rerum temporalium, quæ est grauis materia, sit inductiua peccati mortalis. Ad confirmationem respondetur. Quinquaginta vel cẽtum aureorum imo & duorum quantitatem non esse rem adeò vilem, nec tenuem, vt pro illorum iniusta ablatione, ex qua grauis proximo iniuria irrogatur, non possit homo in æternum iustè damnari, tanquam qui non solum charitatem, sed etiam iustitiam violat in re graui.

¶ Dico secundo opinionem Nauarri, atq; aliorum, *2. Conclus.* qui affirmant duorum argenteorum quantitatem ex natura rei, & ex obiecto esse in furto sufficientem materiam peccati mortalis, esse nimis durã, atq; rigidam, & vt talis reiicitur à viris grauibus. Nec huius nostri dicti aliam possumus assignare ratione, nisi quòd secundũ arbitriũ viri prudentis ea summa non est tanta, vt constituat ipsa ex se, secluso omni alio damno inde subsequuto (quomodo loquimur in præsenti) materiam graue furti. Et per hoc patet solutio ad primum argumentum, pro secunda opinione factũ. Quod qui-*Ad 1. arg. pro secunda opinione.* dem est inualidũ: quia supponit duorum regalium, & vnius, atq; etiam dimidij quantitatem esse materiam grauem furti: quod non supponendũ, sed probandum foret, cùm illud sit, de quo in præsenti est concertatio. Ad secundũ respondetur, in illis cõstitutionibus, non *Ad 2. arg.* dici, quòd pro furto duorũ, vel trium regaliũ excommunicatio detur: sed quòd pro minori nõ detur. Nec ex hoc licet inferre, pro illa dari posse. Tantum enim voluerunt Episcopi tollere abusum, qui esset, si pro tam vili quantitate, qualis est, quæ duorũ vel triũ argenteorũ non excedit, tam grandis censura imponeretur. Nec ideò senserunt pro illa esse imponendam. Non enim quid sit faciendũ, sed potius, quid nõ sit faciendũ ostendunt. Quomodo egregiè, quibusdã hæreticis, qui Mariã post Christi natiuitatẽ cognitã fuisse à Ioseph, ex illo Euangelij. Et non cognouit eã, donec peperit filium suum primogenitũ, colligebant. D. Hieronym. respõdet dicens, quòd scriptura eo in loco non quid sit factum, sed tantũ, quid non sit factum ostendit. Quare argumentum ab autoritate negatiue sæpe est inualidum. Ad confirmationẽ ex §. gallinarum: respondetur primo ex mente Angeli loco citato, ibi dari actionẽ furti, atq; pœnam ei, qui gallinã surripuit, non quia vna gallina ex se sit sufficiens materia peccati mortalis, sed quia præsumitur maiori voluntate furandi id fecisse. Quæ solutio non est omnino contemnenda. Consentit enim D. Hieronymo, supra secundũ caput epistolæ ad Titũ, & refertur in ca. fin. 14. q. 6. dicenti: Fur non solum in maioribus, sed etiam in minoribus iudicatur. Nõ enim id, quod furti ablatum est, sed mens furantis attẽditur. Quare Gratianus in eodem loco, inquit: Furtum non tam in quantitate rei, quàm in affectu furantis consideratur. Vel secundo respondetur, & melius, ibi solũ haberi quòd si gallinæ, & anseres turbati euolauerint, & alius animo lucrandi eas retinet, furtũ committit. Quod est verissimum. Itaq; nõ dicitur, quòd puniatur, vel detur actio

furti

furti contra eum, qui vnam gallinam surripuerit, sed solum declaratur natura furti: quæ consistit in detinendo alienum animo lucrandi, hoc est, sibi retinendi. Quod est intelligendum, seruata ratione debitæ quantitatis. Vnde crudele esset atque ridiculum, aliquem flagellare, aut punire publicè ob quatuor argenteos, vel ob gallinam tantum. Et sic textus ille sententiam Nauarri minimè probat.

3. Conclus. ¶ Dico tertio sententiam Soti esse valde probabilem. Quanuis probabilius, & verius dixerim loquendo de furto in communi, nullam posse dari certam regulam, sine ordine ad personam, vt docet Medina, C. de restitutione quæst. 10. §. occurrit. in responsione ad secundum casum. Nam cum furtum sit mortale ex eo, quod graue damnum infert, & hoc inferri intelligi non possit, nisi alicui personæ, saltem in genere, nempe, vel principibus, vel diuitibus, vel communibus personis, vel pauperibus: & quod vni est magnum detrimentum, alteri non sit magnum, fit, vt in determinatione quantitatis rei, semper sit habenda ratio personæ, & attenta paupertate, seu facultate spoliari relinquitur id arbitrio boni viri determinandum. Quod mihi in hac re, saluo meliori iudicio, dicendum videtur, est, quod in diuitibus inuitis (etiam si Reges sint) duorum, vel trium, & etiam vnius auri quantitas est sufficiens materia ex natura rei ad efficiendum peccatum mortale furti. In communibus autem personis quatuor, vel quinque regalium, in pauperibus verò, vnius, vel duorum. Et hoc exclusis omnibus alijs extrinsecis nocumentis, vt dictum est. Nec huius rei aliam possumus assignare rationem, quam arbitrium boni viri secundum prudentiam iudicantis. Qui prudentior fuerit aptiorem poterit sibi regulam præscribere, quam sequatur.

¶ Supposuimus tanquam certum dubio præcedenti, eum, qui furatur rem paruam, ex cuius defectu notabile domino sequitur nocumentum, vt qui furatur acum à sartore, vel lora boum ab agricola, propter quod per aliquod tempus diurnas perdit operas, peccare mortaliter. Sed dubium est, an excommunicatio
Dubium. lata à sartore contra eos, qui sibi aliqua surripuerunt, etiam comprehendat eum, qui acũ est furatus, donec totum damnum restituat? Et pro parte affirmatiua sic
Argum. argumentor: Excommunicatio fertur pro furto, quòd est peccatum mortale: sed illa ablatio acus est furtum mortale respectu valoris operum, nempe, decem, vel viginti argenteorum: ergo cadit excommunicatio supra illud. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Illa ablatio acus cum damno inde subsequuto est iniusta, vt de se patet: ergo constituitur in aliqua specie iniustitiæ. Non in specie rapinæ: ergo in specie furti. Et confirmatur: Causa, ex qua totum illud damnum est subsequutũ, fuit furtum, nempe, iniusta ablatio acus: ergo peccatũ inde subsequutũ etiam inducit naturam furti, atq; ea consequenti excommunicatio lata cõtra fures, illum comprehendit.

Conclusio. ¶ Hoc tamen non obstante, dico talem surreptorem rei paruæ, ex cuius defectu graue aliquod damnum est subsequutum in casu de quo loquimur, non incurrere excõmunicationem, etiam si damnum non restituat. Hanc sententiam tenet Nauarro in Manuali cap. 17. num. 3. Non obstante, quòd referat Sotum atque Syluestrum pro contraria opinione. Et probatur: Excommunicatio in eo casu solum fertur pro furto, sed non quodcunq; damnum illatum habet rationem furti: sed illum tantum, quod inuoluit occultam acceptionem rei alienæ domino inuito, vt diximus in superioribus, quod in præsenti non inuenitur respectu damni subsequuti: ergo nõ incurritur excõmunicatio, nec talis damnificans potest dici propriè fur. Et confirmatur. Qui acciperet à notario calamum impediendo ipsum à magno lucro, verbi gratia, à lucro centum aureorum, nec suspẽderetur iustè ob tale crimen, nec haberetur infamis, nec daretur actio furti contra ipsum: quæ omnia secus fierent, si talis illatio nocumenti haberet rationem furti: ergo propriè loquẽdo non est furtum, atq; ex consequenti non est cur pœna excõmunicationis lata contra fures ad illum extẽdatur, etiam si peccauerit contra iustitiam, & ad restitutionem teneatur. Hoc idẽ probat Nauarro loco citato ex eo, quòd qui furatur rem paruam, ex qua damnum decem ducatorũ sequitur, non condemnabitur in duplo, aut quadruplo illius dãni, sed tantũ rei furto acceptæ, vt dicitur in §. in duplum. & in §. quadrupli. insti. de actio. Et ratio est: Nam respectu damni nõ est furtũ sed tantũ respectu eius rei, quæ clam vsurpatur. Idemq; affirmat esse dicendum de excõmunicatione pro furto imposita. Et ad argumentum in contrarium *Ad argum.*
factum respondetur, negando minorem. Et ad probationem dico, falso supponi esse tantũ duas species iniustitiæ, scilicet, furti, & rapinę. Nam vsura est iniustitia, vt constat: & tamen nec est furtum, quia fit altero sciente, & non clam: nec rapina, quia non penitus palam aufertur, aut per vim: sed est quędã species media inter illas duas. Et item: Qui debet alteri ex contractu licito, scilicet, ex promissione vel venditione, aut mutuo pecuniam, quam non soluit tẽpore statuto, iniustitiam facit, & tamen nec est fur, nec raptor, nec vt talis punitur, sed committit aliam speciẽ iniustitiæ nomine carentẽ. Et ità cõtingit in proposito, quòd qui causam illius damni dat iniustitiã facit: & tamen non est fur, nisi tantum illius rei minimæ ablatæ. Quare excommunicatio imposita contra fures illum non comprehẽdit, sicut nec comprehendit vsurarios, aut alios debitores Iniustitiam facientes. Non nego omnem iniustitiam appellari quodammodo furtum, illámque in illo præcepto: Non furaberis, esse prohibitam. Sed quod affirmo est, quòd non omnis habet propriè rationem furti, quomodo nos in præsenti loquimur de furto: sed illa tantum, quæ res aufert clam à domino possidente. Hæc enim sola est, ad quã infamia, & aliæ pœnæ iuris consequuntur. Quare, nisi excommunicatio generaliter feratur pro iniustè rerentis, vel damnis factis, non nisi ablatores, comprehendit. Ad confirmationem respondetur, verum esse, quòd causa ex qua damnum sequitur in casu posito est furtum, licet tam paruæ quantitatis, vt ipsum ex se mortale peccatum non sit. Nego tamẽ ex hoc inferri illationẽ damni inde subsequuti esse propriè furtũ, quamuis sit species quædam iniustitiæ. Et sic excommunicatio lata contra fures tales damnificantes non comprehendit.

¶ Diximus in superioribus, quatuor, vel quinq; ar- *Dubium.*
genteos in cõmunibus personis esse sufficientẽ quantitatem ad efficiendũ ex natura rei, secluso quocunq; alio nocumento, peccatũ mortale furti, & in pauperibus, vnũ, vel duos. Dubiũ nũc est, an qui paulatim accipit ab eodẽ, sinè intentione plus furãdi eam quantitatem, quæ ex se non est sufficiens ad mortale peccatum, & posteà concupiscentia ductus accipit reliquũ, peccet mortaliter in illa acceptione. Nauarro in Ma- *Sententia Nauarri.*
nuali c. 27. nu. 139. dicit, quòd tantum venialiter, licet talis accipiens sub mortali teneatur ad restitutionem.
Et ratio illius est: Nã obiectũ talis acceptionis nõ est *Fundamentum illius.*
tota summa, quę requiritur ad peccatũ mortale. Quod inde colligitur, ꝙ acceptio illa iniusta cum omnibus suis circũstãtijs tẽporis, & obiecti, est hodie, & tamen

tota summa, quę requiritur ad peccandum mortaliter, non est hodie, sed tantū illa leuis; & sic actio solum est venialiter mala. Itaque dicit, quod qui minutatim vno die quid exiguum, puta, quadrantem, seu quattuum, & alijs multis diebus successiue tātundem capit, nulla vice peccat, nisi venialiter tantùm, etiam si taliter accepta ad notabilem quātitatem creuerint, dummodo iam inde à principio non habuisset animum, notabilem illam quantitatem per parua furta accipiendi. Tamen, siue à principio habuerit talem animum, siue non, quàm primum pertingit ad quātitatem, quæ tota simul ablata efficeret furtum mortale, sub mortali obligatur ad restitutionem. Ex quo infert inueniri posse furta solum venialia, quæ obligēt ad restitutionem sub pœna peccati mortalis. Limitat autē Nauarro in eodem loco istam suam sententiam de restitutione ad illos, qui continuato tempore sine magnis interuallis notabilem quantitatem conflarent. Nam de famulis, qui vno mense paruam quantitatem, & post alium, vel duos menses totidem, & sic deinceps, ita quod in fine trium, vel quatuor annorum efficeret summam etiam duplo maiorem, quam quæ semel accepta peccatum mortale & necessitatem restituendi induceret, affirmat nec peccare mortaliter, nec obligari ad restitutionem. Hæc Nauarro.

Sentētia Medina & aliorum vera. ¶ Cæterum Medina Cod. de restitutione, quæstione 10. & Couarruuias lib. 1. Variarum cap. 3. num. 12. & plures alij absolutè dicunt, quàm primum quis notabilem quantitatem attingit, etiam si per parua furta id faciat, peccare mortaliter, obligariq; ad restitutionem. Quæ sententia mihi multò magis probatur. Et ratio est: Nam posita illa vltima actione, ponitur notabile damnum, & ea ablata, aufertur. Quicunque autem sciens ex actu suo etiam leui, proximum passurum notabile damnum, illum facit, verè est causa mortalis talis damni, & sic peccat mortaliter. Parúmque vel nihil interest, an paulatim, vel simul proximum quis spoliet, cum semper sit æquale damnum. Et confirmatur: Qui paulatim acceperat ab eodem eam quantitatem, quæ ex se non est sufficiens ad peccatum mortale, & postea accipit reliquum, tenetur sub mortali restituere, saltim illam partem, quam vltimo loco accepit, ipso etiam Nauarro id concedente: ergo peccauit mortaliter in illius acceptione. *Ad fundamentum Nauarri.* Ad hoc argumentum Nauarro negat consequentiam. Nam existimat ex peccato veniali oriri posse obligationem restituendi, sub mortali, imo & absque vllo peccato. Et ponit exemplum in re commodata, aut credita, ex cuius acceptione, sine peccato facta, nascitur obligatio restituendi. Cæterum hæc solutio non satisfacit. Nam vt communiter dicunt Doctores, explicaturq; quam optime à Petro Nauarr. lib. 2. de restit. cap. 1. num. 42. obligatio restituendi propriè incurri non potest absq; mortali culpa, iniustitiáque præcedente. Et quod non ex delicto, sed ex contractu debetur, vt in commodato, & credito, solui potius, quam restitui est dicendum. Cum ergo in præsenti loquamur de restitutione ex furto, & iniusta acceptione prouenīente impossibile erit absque culpa mortali eam incurri. Nec Nauarro, aut quiuis alius aliquod assignabit exemplum, quo sub mortali teneatur quis reddere id, quod ex mero delicto, seu acceptione iniusta debet, sine eo, quod mortaliter peccauerit, surripiendo aut damnum dando. Et ad rationem Nauarri respondeo, quòd licet obiectum vltimæ illius acceptionis non sit tota summa, quæ requiritur ad peccatum mortale, vt rectè probat argumentum, adhuc tamen ea acceptio est peccatum mortale, propter notabile damnum, quod infert proximo, ad modum iam explicatum.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an à pluribus modicum accipiens, magnam quantitatem sibi acquirit, committat peccatū mortale furti? De qua re sunt variæ Doctorū sententiæ. Prima est, quam refert Corduba in suo tractatu, de casibus cōscientiæ, quæst. 70. ex Angest. in Morali. cap. 9. folio 74. *Sententia Angesti.* Quæ dicit, nec peccare mortaliter, nec teneri ad restitutionem, qui isto modo magnam sibi quantitatem acquirit. *Argum.* Et ratio illius est: Quia nulli damnum notabile infert, quod requiritur ad peccatum mortale furti. Eādem sentētiam tenet Medina C. de restit. q. 10. quando accipiens est pauper, nec habet aliunde vnde viuere possit, nec id facit in fraudē legis, sed vt cōmuniter fieri solet tempore messis, aut vindemiæ, quo pauperes paulū hinc, & paulum inde magnā sibi congregant quantitatem. *Sententia Nauarri.* Nauarro in Manuali c. 17. nu. 130. dicit, quòd nūquam peccat mortaliter talis accipiens; tenetur tamē ad restitutionē, cū primū notabilis quantitas fuerit acquisita, propter rationē ab ipso positā dubio præcedenti.

Sententia autoris. ¶ Cæterùm quod mihi in hac re dicendum videtur est, quod talis accipiens non solum tenetur ad restitutionem, sed etiam peccat mortaliter in tali acceptione, siue pauper sit, siue diues modo inuito domino id faciat. Esse enim pauperem, seclusa extrema, aut graui necessitate, non iustificat furtum, quod in diuite esset mortale, cū extra illos casus, nullus habeat ius ad alienum. Hanc sentētiā tenet Soto de Iustitia & Iure. lib. 5. q. 3. art. 3. ad tertium, & in 4. dist. 22. quæst. 1. artic. 2. & Corduba quæstione illa citata, circa tertium punctum. Et probatur: Septimum præceptum Decalogi, quod est de non furando, non solum prohibet, ne quis damnum inferat proximo, sed etiam ne quis accipiat alienū, quod iure suo non est, dicit enim. Non furtum facies, id est, non apprehēdes bonū proximi alienum: ergo qui accipit notabile bonum alienum, licèt re vera nulli proximo in particulari notabiliter noceat, facit contra hoc præceptum atq; ex consequenti peccat mortaliter. Et confirmatur: Nam alias sequeretur aliqua industria honesta, & sine peccato mortali posse hominem fieri diuitem, modicū quid à singulis accipiendo, quod est absurdum, & contra rationem. Secundo: Si in aliquo cōmuni loco omnes habitatores alicuius ciuitatis bona sua deponerent, ità vt habita ratione quantitatis, & mensuræ vniuscuiusque, vnum efficerent aceruum, & ex illo aliquis notabilem surriperet quantitatem, proculdubiò peccaret mortaliter, non obstante, quòd facta partitione eius, quod furatus fuit nulli in particulari notabile fecerit nocumentum: ergo sola quantitas rei furatæ sine ordine ad nocumentum, est sufficiens efficere furtum mortale. Præterquam, quod etiam in casu, de quo loquimur graue damnum irrogatur, vt ex solutione ad argumentum pro prima opinione factum constabit. *Ad argumentum pro prima opinione.* Ad quod quidem, quia difficile est, diuersi diuersa dicunt. Soto de iustitia & iure loco citato affirmat, quòd quantitas, quæ per se est magna absque vllo personarum respectu, siue ab vno, siue à pluribus accipiatur, per se constituit peccatum mortale. Et ita contingit in proposito. Cæterum, quoniam videtur valde difficile intellectu, quod quis mortalem iniustitiam committat, & tamen nulli notabiliter noceat, aliter alij respondent, dicētes, quod si tunc non sit damnum notabile est per accidens, quia sunt plures; cum tamen per se & ex natura rei acceptio illa sit notabiliter damnificatiua. Et hoc satis esse dicunt ad hoc, vt furta leuia sint mortalia, & inducant obligationem restituendi. Tamen nec hæc solutio

omnino

omnino placet. Et ratio est: Quia licet actio aliqua ex se sit damnificatiua, si tamen de facto non nocet, non inducit obligationem restituendi. Vt est videre in eo, qui ense percutit quem lædere non potuit, nisi leuiter, vel quia erat armatus, vel alia de causa, qui quidem non tenetur facere restitutionem homicidæ, quamuis eius actio ex natura sua erat illatiua mortis. Et eodem modo videtur dicendum in proposito, quod cum hic, & nunc, non sit notabile damnum subsequutum, ad nullã tenebitur restitutionem, qui à pluribus grãdem summam accepit. Præterquàm, quòd etiam ad accipere rem notabilẽ à pluribus non per accidens, sed per se sequitur, non lædere vnumquemq; notabiliter; cum ex natura talis actus, qui est inter plures, id necessario sequatur. Quocirca alij aliter respondẽt, dicentes eum, qui à pluribus grandem summam accipit, peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem: quia licet singuli non sint rationabiliter inuiti de suo damno, sunt tamen iure inuiti, quod sibi & alijs ablatũ sit aliquid, quo fur magnam sibi quantitatem acquisierit. Sed nec hæc ratio est sufficiens: quia nulli imminet cura de alijs, nec de lucro furis: & sic si sibi non fit iniuria, vel fit tantum leuis, non est cur iure sit inuitus. Quare his omnibus solutionibus omissis, ad argumentum respondeo, quòd licet in casu, dè quo loquimur nulli in particulari fiat iniuria notabilis, toti tamen reipublicæ, & generi humano irrogatur grauissimum nocumentum ex eo, quod sine labore, & industria, aliena surripiendo viuat quis lautè, absque peccato mortali, & obligatione restitutionis. Nullus enim esset, qui artes & honesta exercitia quæreret; sed omnes furtis & rapinis assuescerent, ex quo graue damnum, atque pernicies reipublicæ sequeretur. Quare ipsum ius naturale dictat, id non esse faciendum. Et si quis quærat modum, quo in tali casu debet fieri restitutio? Dico breuiter, quòd si domini sunt incerti pauperibus est facienda restitutio, iuxta id quod diximus quæstione 62. artic. 5. Si autem domini sunt certi, vnicuique debet sua pars reddi, quo ad vsque quantitas, quæ apud ipsum manet, non sit magna. Circa solutionem ad secundum argumentum D. Thom. esset disputandum, an fures licitè possint mortis supplicio affici. Sed de hoc nos iam nonnihil diximus supra quæstione 64. artic. 2. Qui plura videre desiderat legat Magistrum Sotum lib. 5. de iustitia, quæst. 3. artic. 3. ad quartum, & Medinam C. de restitutione, quæst. 4. & Conarruuias lib. 2. Variarum resolutionum cap. 9. num. 7.

Quæstio. *Responsio.*

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrùm liceat alicui furari propter necessitatem.

AD septimum sic proceditur. Videtur, quòd non liceat alicui furari propter necessitatem. Non enim imponitur pœnitentia nisi peccanti. Sed extrà, de furtis † dicitur. Si quis per necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem vel pecus, pœniteat hebdomadas tres: ergo nòn licet furari propter necessitatem.

Infrà qu. 110. ar. 3. ad 4. Et 4. dist. 15. q. 2. ar. 1. q. 4. ad 2. & arti. 4. q. 2. ad 2. & art. 5. q. 1. cor.

2 ¶ Prætereà, Philosophus dicit† in secundo Ethicorum, quòd quædam confestim nominata, conuoluta sunt cum malitia, inter quæ ponit furtum. Sed illud quod est secundum se malum, non potest propter aliquem bonum finem bonum fieri. ergo non potest aliquis licitè furari, vt necessitati suæ subueniat.

In decreta lib. lib. 5. tit. 18. c. 3. & incipit. Si quis: propter. *Lib. 2. c. 6. ad prin. tom. 5.*

3 ¶ Præterea, Homo debet diligere proximum sicut seipsum. Sed non licet furari ad hoc, quòd aliquis per eleemosynam proximo subueniat: vt Augustinus dicit† in lib. contra mendacium: ergo non licet furari ad subueniendum propriæ necessitati.

Cap. 7. in medio, tom. 4.

¶ Sed contra est, quòd in necessitate sunt omnia communia: & ita non videtur esse peccatum, si aliquis rem alterius accipiat propter necessitatem sibi factam communem.

¶ Respondeo dicendum, quòd ea quæ sunt iuris humani, nõ possunt derogare iuri naturali, vel iuri diuino. Secundum autẽ naturalem ordinem ex diuina prouidentia institutum res inferiores sunt ordinatæ ad hoc: quòd ex his subueniatur hominũ necessitati: & ideo per rerum diuisionem & appropriationem ex iure humano procedentem non impeditur quin hominis necessitati sit subueniendum ex huiusmodi rebus. Et ideo res quas aliqui superabundanter habent, ex naturali iure debẽtur pauperum sustentationi. Vnde Ambros.† dicit, & habetur in Decretis distin. quadragesimaseptima: Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentũ est, quod tu recludis: miserorum redemptio & absolutio est pecunia: quã tu in terram defodis. Sed quia multi sunt necessitatem patientes, & non potest ex eadem re omnibus subueniri: committitur arbitrio vniuscuiusque dispensatio propriarum rerum, vt ex eis subueniat necessitatem patientibus. Si tamen adeò sit euidens & vrgens necessitas, vt manifestum sit instanti necessitati de rebus occurrentibus esse subueniendum (puta cum imminet personæ periculum, & aliter subueniri non potest) tunc licitè potest aliquis ex rebus alienis suæ necessitati subuenire: siue manifestè, siue occulte sublatis, nec hoc propriè habet rationem furti vel rapinæ.

Ambros. in serm. 81. non procul à fine, tom. 2. *Et habetur dist. 47. cap. sicut hi.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Decretalis illa loquitur in casu in quo non est vrgens necessitas.

¶ Ad secundum dicendum, quòd vti re aliena occultè accepta in casu necessitatis extremæ, nõ habet rationem furti, propriè loquendo, quia per talem necessitatem efficitur suum id quod aliquis accipit ad sustentandũ propriam vitam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in casu similis necessitatis etiã potest aliquis occultè rem alienã accipere, vt subueniat proximo sic indigẽti.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. per tres propositiones. Prima conclusio: Res quæ homini redundant, pauperum sustentationi debentur iure naturæ. Probatur primo autoritate Diui Ambrosij, sermone 18. dicentis: Esurientium panis est,

quem tu detines. Nudorum indumentum est, quod tu re ludis. Miserorum redemptio, & absolutio est pecunia, quam tu in terra defodis. Et ratione sic argumentor. Nullum ius gentium, aut hominum, naturali, aut diuino derogare potest, cum hęc superiora sint illis: sed iure naturæ, atq; diuina prouidêtia institutum est, vt res inferiores subueniát necessitati hominum, propter quos conditæ sunt: ergo vbi huiusmodi res redundant, nec possessori seruiunt, nullo humano iure vitari possunt, quominus in egentiû vsum veniant. Atque ex consequenti, non obstante diuisione iure gentium facta, res, quæ homini redundant pauperum sustentationi de iure naturæ erunt debita. Secunda conclusio. Quamuis res, quæ homini redundant, pauperum sustentationi iure naturæ debeantur, nullus tamen circa extremam necessitatem potest ei, cui affluunt bona sua eripere. Et ratio est: Nam quamuis locuples quicunque bona sua diffundere teneatur, sunt tamen multi egeni diuersis locis, & temporibus occurrêtes, quibus ipse pro suo arbitrio poterit illa conferre, cum vniuscuiusque voluntati propriarum rerum dispensatio committatur. Tertia conclusio: In extrema necessitate potest quisquam rebus alienis, siue clam, siue palam sublatis sibi succurrere; nec hoc habet propriè rationem furti, vel rapinæ. Hanc conclusionem non probat Diuus Thomas nisi in argumento, sed contra, ex illa communi sententia. In necessitate omnia sunt communia. Sed illius ratio est, quòd tam innatum est homini ius propriam vitam conseruandi, vt ei cuncta alia cedant, maximè quæ sunt de iure positiuo, qualis est rerum diuisio.

Explicatio Articvli.

PRo explicatione huius articuli aliqua supponenda sunt ex ijs, quæ diximus in materia de eleemosyna, quæstione 32. art. 5. in primo tomo. Primum est, quòd ius naturale, & diuinum præcipit, eleemosynam faciendam esse in casu extremæ necessitatis, etiam de bonis ad personam necessarijs. Est enim ordo charitatis in præceptu, vt tenet communis sententia Theologorum. Et secundum istum ordinem vita spiritualis proximi anteponitur vitæ corporali nostræ, & vita corporalis proximi anteponitur reliquis nostris bonis. Decêtia autem status est bonum quoddam temporale, quare postponendum erit vitæ corporali proximi, atque ex consequenti in casu extremæ necessitatis tenebitur vnusquisque ex præcepto facere eleemosynam, etiam de bonis ad personam necessarijs. Secundo est supponendum, quòd tenentur homines facere eleemosynam de superfluis naturæ, & personæ, etiam extra casum extremæ necessitatis, vel quasi extremæ: Hoc est, tenentur facere eleemosynam de superfluis in communibus necessitatibus sub reatu peccati mortalis. Hanc sententiam tenet Diuus Thomas. 2. 2. quæst. 32. articulo 5. ad 2. & quęst. 87. art. 1. ad 4. Vbi dicit, quòd in noua lege non solum decimam partem, sed omnia bona superflua iubet Deus dare pauperibus. Hoc idem tenêt multi alij, relati per nos in materia de eleemosyna, loco citato, propter testimonia scripturæ atque alias rationes ibidem adductas. Vbi etiam explicauimus, quænam bona sint dicenda superflua.

Eleemosyna est facienda in casu necessitatis ex iure naturali & diuino.

¶ Tertio est supponêdum, quòd hæc obligatio dandi eleemosynam de bonis necessarijs ad statum, in casu extremæ necessitatis, & de bonis superfluis in alijs necessitatibus etiam communibus, nô solum est obligatio charitatis, & misericordiæ, sed etiam iustitiæ, vt ex mente Caietani contra Nauarrum, Sotum, & alios

Obligatio faciendi eleemosynam est aliquando obligatio iustitiæ.

ostêdimus loco citato. Quare etiam extra extremam necessitatem poterunt diuites superflua habentes per iudicem compelli, vt pauperibus subueniant. Quod vt explicet, aduertit Caietanus, dupliciter posse contingere, quod quis à iudice côpellatur ad aliquid dandum. Vno modo, propter debitum alicui certæ personæ. Vt si furatus quis fuisset bona alterius, vel alias es debitor esset ratione depositi, vel mutui. Secundo ratione debiti nô alicui certæ personæ, sed propter bonum commune. Vt si quis homicidium committat, & nullus conqueratur, potest iudex propter bonû commune iustitiæ, tunc talem hominem punire. Hoc supposito dicit, quòd princeps non ratione particularis debiti, sed propter bonum commune, & vt iustitia in diuitijs seruetur, poterit ex officio diuitem nolentem, superfluum naturæ & personæ distribuere, compellere, vt illud indigentibus distribuat: tanquam auferendo dispensationem diuitiarum commissam diuiti, vt ab indigno. Iuxta enim Sáctorum doctrinam, diuitiæ superfluæ non sunt diuitiæ, nisi, vt dispensatori, concessæ à Deo, vt habeat meritum bonæ dispensationis. Itaque fundatur huiusmodi legale debitum in hoc casu supra ipsa diuitiarû iniustitia: quæ, cùm in genere boni vtilis, sint superfluitas non dispensata, sed retenta contra vtilitatem tam retinentis, quàm indigentis occupatur. Côtra retinentem occupatur quia sua est, vt sibi prosit dispensatio. Contra indigentium autem vtilitatem occupatur: quia quod in eorû vsum cedere debet, retinetur. Atque adeo indigentibus fit iniuria, non dispêsando superflua. Quam iniuriam princeps, vel iudex, qui custos est iusti, vel ex officio, vel ad petitionem pauperum, auferre potest, & debet, si côstat euidenter. Et si quis argumentetur, vt argumentatur Nauarro, atq; Soto; Quando aliquis tenetur ex iustitia aliquid dare, tenetur ad restitutionem, si non dat, sed qui non subuenit pauperi extremè indigenti, aut de superfluis dat communiter indigentibus, nihil tenetur restituere, quâuis mortaliter peccet: ergo illud præceptû non pertinet ad iustitiá, sed ad charitatem. Respondeo falsum esse, quòd omnis obligatio, quæ oritur ex iustitia, obligat ad restitutionem. Nam ex iustitia tenetur pater alere filium, & filius patrem, vt in lege, si quis à liberis. §. siquis. ff. de liberis agnoscendis Vlpianus definit: & tamen si nec pater tribuat alimentum filio, nec filius patri in casu necessitatis, necessitate transacta, nihil tenetur restituere: non ergo omnis lex iustitiæ præcipiens aliquid dare, obligat non dantem ad restitutionem. Sed distinguendum est: Nam lex iustitiæ dupliciter præcipit aliquid dare. Vno modo simpliciter: Vt, cùm quis debet aliquid alteri vel ratione iniustæ acceptionis, vel ratione rei acceptæ. Et tunc talis lex iustitiæ obligat non dantem ad restitutionem. Alio modo in casu particulari: vt cum præcipit alimenta præbere in casu necessitatis. Et tunc cessante necessitate, cessat obligatio: vt contingit in proposito.

Argum.

Responsio.

¶ Ex dictis infertur, quòd quando D. Thomas dicit in prima conclusione; res, quæ homini redundant, iure naturæ pauperum sustentationi deberi, non tantum insinuat obligationem misericordiæ, & charitatis, sed etiam aliqualem obligationé iustitiæ. Quamuis enim postquam res sunt diuisæ quisq; sit suarum dominus, eatenus tamen persistit naturale ius, vt qui abundat ex iustitia teneatur esse in egenos beneficus. Ratio autem, propter quam ille, qui extra extremam necessitatem, etiam si sit in graui, non potest ei, cui affluunt bona sua eripere, vt dicit D. Thom. in secunda conclusione, est quia cum possint esse multi in diuersis

Corollarium.

diuerſis locis, & temporibus ſimili neceſsitate oppreſsi, & diuites tantum teneantur pauperibus ſuperflua diſtribuere; non eſt cur ab eis auferatur poteſtas hæc pro ſuo arbitratu quibus voluerint diſpenſandi. Vnicuique enim iure naturæ eſt propriarum rerum commiſſa diſtributio. Hanc rationem aſsignat Caietanus in hoc articulo.

Obiectio. ¶ Et ſi quis obiiciat; Diues in tali caſu (nempe grauis neceſsitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Ioannis in ſua canonica; Qui viderit fratrem ſuũ neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab illo, quomodo charitas Dei manet in illo? ergo ille poteſt ſua autoritate eripere; reſpondeo, negando conſequentiam. *Reſponſio.* Nam cum ex mente D. Thom. quodlib. 8. quæſt. 6. articulo 2. habens ſuperfluum non teneatur dare eleemoſynam huic pauperi petẽti; quia licet teneatur dare ſuperfluum, non tamen tenetur dare huic, fit, vt nec etiam ipſe pauper poſsit illud à domino eripere. Præterquàm, quòd ſi exiſtentibus in graui neceſsitate eſſet licitum aliorum bona accipere domino inuito, pari etiam ratione id liceret quibuſcunque neceſsitatem patientibus, cum omnibus teneantur ſuperflua habentes eleemoſynas dare, non ſolum ex charitate, ſed ex aliquali debito iuſtitiæ, vt diximus. Et hoc eſſet implere omnia rapinis atque furtis. Si enim furandi licentiam ob neceſsitatem vltra extremam, ſemel admittamus, facilè vnuſquiſque neceſsitatem fingeret, nulluſque laborando victum quæreret; ſed paupertatis prætextu aliena eriperet, quod in magnum reipublicæ malum atque excidium cederet. Quare in capitulo, ſi quis. de furtis, ex pœnitẽtia Theodori, ſic ſcribitur: Si quis propter neceſsitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, veſtem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres. Et idem habetur in capit. Odoardus. de ſolu.

Furtum eſt intrinſecè malum. Circa tertiam concluſionem D. Thomæ eſt aduertendum, quòd furtum eſt intrinſecè malum, ſicut mendacium, adulterium, homicidium, & alia huiuſmodi; quæ in nullo caſu ſunt licita, nullaque poſſunt recta intentione excuſari. Quare in caſibus, in quibus licitè accipiuntur aliena, non committitur furtum, nec eius definitio in tali actu ſaluatur, cùm nulla ibi inueniatur iniuſtitia. Et hoc eſt, quod dicit D. Thom. in textu. Vnde abuſiua eſt loquutio dicere, licitum eſſe furari in extrema neceſsitate. Sicut nec rectè dicitur, licitum eſſe iudici homicidium committere. Ratio autem, propter quam accipiens alienum in extrema neceſsitate non peccat, eſt, quia tam innatum eſt homini ius, propriam vitam conſeruandi, vt ei cuncta alia cedant, maximè quæ ſunt de iure poſitiuo, qualis eſt rerum diuiſio, vt diximus ſupra agentes de dominio. Si quis autem quærat, quę apud homines cenſeatur neceſsitas extrema? reſpondeo eſſe periculũ mortis, cui niſi per acceptionem ſubueniri non poteſt, vt docet D. Thomas in hoc articulo, & quodlibeto 5. articulo 17. Ex quo infero primo, quòd qui habet ex proprio, vnde ſibi ſubueniat, non eſt dicendus exiſtere in extrema neceſsitate. Infero ſecundo. Periculum famæ, aut honoris, aut etiam pudicitiæ non cenſeri extremas neceſsitates. Quare, qui, vt his ſuccurrat, alienum accipit domino inuito, furtum proculdubio committere erit dicendus. Hic erat diſputanda quæſtio grauis, an qui in extrema neceſsitate conſtitutus rem ab alio acceptam conſumpſit, cum ad pinguiorem fortunam peruenerit, teneatur illam reſtituere. Sed à nobis in proprijs terminis iam agitata in primo tomo, quæſtione 32. articul. 5. dubio vltimo.

ARTICVLVS VIII.

¶ *Vtrum rapina poſsit fieri ſine peccato.*

AD Octauũ ſic proceditur. Videtur, quòd rapina poſsit fieri ſine peccato. Præda enim per violentiã accipitur: quod videtur ad rationem rapinæ pertinere, ſecundum † prædicta. *Art. 4. huius quæ.* Sed prædam accipere ab hoſtibus licitum eſt. Dicit † enim Ambro. in li. de Patriarchis. Cũ præda fuerit in poteſtate victoris, decet militarem diſciplinam, vt regi ſeruentur omnia, ſcilicet ad diſtribuendum. *Libro 1. de Abraham c. 3. à medio, to. 4.* Ergo rapina in aliquo caſu eſt licita.

2 ¶ Præterea. Licitum eſt auferre ab aliquo id quod non eſt eius. Sed res quas infideles habent, non ſunt eorum. Dicit enim Auguſt. † in epiſtola ad Vincentium Donatiſtam: Res falſo appellatis veſtras, quas nec iuſte poſsidetis: & ſecundum leges terrenorum Regum amittere iuſsi eſtis. *Epiſt. 48. in 2 pag. ante ſi nem epiſt. to. 2. Et habetur 23. q. 7. capit. Quicunque.* Ergo videtur quod ab infidelibus aliquis licitè rapere poſsit.

3 ¶ Præterea. Terrarum principes multa à ſuis ſubditis violenter extorquent, quod videtur ad rationem rapinæ pertinere. Graue autem videtur dicere: quod in hoc peccent: quia ſic ferè omnes principes damnarentur: ergo rapina in aliquo caſu eſt licita.

¶ Sed contra eſt, quòd de quolibet licitè accepto poteſt fieri Deo ſacrificium, vel oblatio. Non autem poteſt fieri de rapina, ſecundum illud Iſai. 61. Ego Dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocauſtum: ergo per rapinam aliquid accipere non eſt licitum.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd rapina quandam violentiam & coactionem importat, per quam contra iuſtitiam alicui aufertur quod ſuum eſt. In ſocietate autem hominum nullus habet coactionem niſi per publicam poteſtatẽ. Et ideo quicunque per violentiam aliquid alteri aufert, ſi ſit priuata perſona, non vtens publica poteſtate, illicitè agit, & rapinam committit: ſicut patet in latronibus. Principibus vero, poteſtas publica committitur ad hoc, quod ſint iuſtitiæ cuſtodes. Et ideo non licet eis violentia & coactione vti, niſi ſecundum iuſtitiæ tenorẽ, & hoc vel contra hoſtes pugnando, vel contra ciues malefactores puniendo. Et quod per talẽ violentiam aufertur, non habet rationẽ rapinæ, cùm non ſit contra iuſtitiã. Si verò cõtra iuſtitiã aliqui per publicam poteſtatem violenter abſtulerint res aliorum, illicitè agunt, & rapinam committunt, & ad reſtitutionem tenentur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd circa prædam diſtinguendum eſt. Quia ſi illi qui deprædantur hoſtes, habeant bellum iuſtum, ea quæ per violentiam in bello acquirunt, eorum efficiuntur. Et hoc non habet rationem rapinæ. Vnde nec ad reſtitutionem tenentur. Quamuis poſsint in acceptione prædæ iuſtum bellum

habentes, peccare per cupiditatem ex praua intentione: si scilicet non propter iustitiam, sed propter prædam principaliter pugnent. Dicit enim † August. in li. de Verbis Domini, quòd propter prædam militare peccatum est. Si vero illi, qui prędam accipiunt habeant bellum iniustum, rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur.

Ser. 19. circa prin. to. 10. Et habetur 23. q. 1. c. militare.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in tantum aliqui infideles res suas iniustè possident, in quantum eos secundum leges terrenorum principum amittere iussi sunt: & ideo ab eis possunt per violentiam subtrahi non priuata authoritate, sed publica.

¶ Ad tertium dicendum, quòd si principes à subditis exigant quod eis secundum iustitiam debetur, propter bonum commune conseruandum, etiam si violentia adhibeatur, non est rapina. Si verò aliquid principes indebitè extorqueant per violentiam, rapina est, sicut & latrocinium. Vnde dicit † Augu. in quarto de Ciuit. Dei, Remota iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia & latrocinia quid sunt, nisi parua regna? Et Ezec. 22. dicitur, Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædam. Vnde ad restitutionem tenentur sicut & latrones. Et tanto grauius peccant, quàm latrones, quanto periculosius & communius cōtra publicam iustitiam agunt, cuius custodes sunt positi.

Li. 4. ca. 4. in prin. tom. 5.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd rapina importat quandam violentiam, & coactionem, qua alicui contra iustitiam quod suum est aufertur, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio fundamentalis est: Nulli siue publica, siue priuata autoritate vtatur, licita est rapina: importat enim intrinsecam rationem iniustitiæ, quam implicat licite fieri. Vnde, sicut furtum nunquam est licitum, & vbi acceptio rei alienę est licita furti, ratio non inuenitur: ita etiam, imò & à fortiori in rapina, quæ maiorem continet malitiam, quam furtum. Cæterum, quoniam aliquando potest contingere, vt quis ab altero res suas per violentiam licitè accipiat, vt explicet D. Thomas, quando huiusmodi violenta acceptio habet rationem rapinæ, & quando non, subdit alias duas propositiones. Secunda conclusio: Sola respublica, & princeps eius vices gerens, potest per violentiam citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere. Quicumque autem priuata autoritate aliquid per violentiam rapit, raptor est, & latro; atque adeo huius criminis reus. Probatur. Proprium munus eius, qui habet publicam autoritatem, est violentiam inferre: est enim violentia idem, quod coactio; & via coactiua solū in republica, aut in principe eius vicem gerente residet: ergo sola respublica, aut princeps eius vicem gerens potest citra iniuriam violentiam inferre, aut hostibus contra eos pugnādo, aut ciuibus malefactores puniendo. Quod autem per talem violentiam aufertur non habet rationem rapinæ: quia non habet rationem iniustitiæ, vt constat. Tertia conclusio: Si princeps, aut iudex, vel quiuis alius magistratus sua abusus potestate, quidpiam à ciuibus per violentiam accipit, rapinam committit, & ad restitutionem tenetur. Hanc conclusionem non probat D. Thom. sed illam, vt notam relinquit, ex superioribus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusiones huius articuli sunt certæ, & de quibus apud Doctores nulla extat controuersia. Cęterum in solutionibus argumentorum multa dicuntur, quæ ingentem continent difficultatem. In solutione ad primum agit D. Thom. de eis, quæ per violentiam in bello acquiruntur. Et dicit, quòd si illi, qui hostes deprædantur, habent iustūm bellum, taliter acquisita efficiuntur eorum. Nec hoc habet rationem rapinæ, etiam si habentes iustum bellum in acceptione prædæ per cupiditatem ex praua intentione peccent. At verò si illi, qui prædam accipiunt, habent bellum iniustum, rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur. Quæ sententia proculdubio est vera, & tenenda. Quamuis non sit facile declarare, quænam sint illa, quæ bellum iustūm efficiunt. D. Thom. supra, quæst. 4. art. 1. tria dicit esse necessaria ad iustum bellum, scilicet, autoritas principis, iusta causa belli, & recta intentio. Autoritas principis requiritur: quia nō pertinet ad priuatam personam bellū mouere. Tum; quia ipsa in iudicio superioris ius suum persequi potest. Tum etiam; quia conuocare multitudinem, quod in bellis fieri debet, ad solū principem pertinet, cuius est rempublicam sibi commissam non solum materiali gladio contra interiores perturbatores, sed etiā gladio bellico contra exteriores hostes tueri, atque defendere, iuxta illud Psalm. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Requiritur etiā iusta causa belli, scilicet, quòd illi, qui impugnantur, propter aliquam culpam impugnationem mereātur. Et sic D. August. lib. 83. quæstionum, quæstione 10. definiens bellum iustum, dicit, esse quod vlciscitur iniurias, si gens vel ciuitas plectenda est, quæ vel vendicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere quod per iniuriam ablatum est. Tertia conditio requisita ad iustum bellum ex mente D. Thom. est recta intentio, quæ tunc est, quando bellantes intendunt, ac curant, vel quod bonum promoueatur, vel quod malum vitetur. Potest enim cōtingere, quòd sit legitima autoritas indicens bellum, & causa iusta, & tamen propter prauam intentionem bellum reddatur illicitum. Sed est aduertendum, quòd quamuis recta intentio principis sit valde necessaria ad belli honestatem, propterea quod finis est, qui maximè cōfert ad bonitatem, vel malitiam actus humani, vt docet D. Thom. 1. secundæ, quæstione 18. art. 4. & quæst. 19. artic. 7. & 8. est tamen latissimum discrimen inter istam tertiam conditionem, & duas priores. Nam quando bellum est iniustum, ex defectu autoritatis principis, aut ex defectu causæ iustæ, omnes sic bellātes, prætorquam quòd peccant mortaliter, committunt rapinam, & tenentur ad restitutionem eorū damnorum, quę intulerunt, vt latè docet Syluester, verbo, bellum. primo. §. 5. At verò quando bellum est iniustum, solum ex defectu rectæ intentionis principis (dummodò praua intentio non sit causa quòd indebita mala reipublicæ inferantur) licet sic bellare sit peccatum, vel mortale, vel veniale pro qualitate malitiæ intentionis: nulla tamen inde nascitur obligatio restitutionis magis, quam si talis praua intentio non adesset. Et ratio est; quia princeps tunc non est raptor, nec peccat contra iustitiam, sed tantum contra charitatem,

Tria sunt necessaria ad iustum bellum.

Discrimen inter 3. conditionem & priores.

tatem, sicut & iudex, qui vel ex odio, vel ex inani gloria iustam sententiam profert contra aliquem. Ex quo infertur, quòd ad hoc, vt bellum non habeat rationem rapinæ, duæ tantum conditiones sunt necessariæ, scilicet, autoritas principis, & causa iusta belli. Et in his intelligitur, quòd fiat secundum debitam formam iuris: quæ tantò exactius, quam in priuatiuis iudicijs est necessaria, quanto periculosius, de summa boni publici agitur. Hæc autem forma iuris est, vt non nisi cunctis pacis rationibus prius oblatis, bellum indicatur, nec vlterius procedatur: quod fert æquitas, vt latè ostendimus in materia de Bello.

Sententia D. Th. de rapina circa infideles exercenda.

In solutione ad secundum argumentum, in quo de rapina, quæ circa infideles potest exerceri agitur, dicit tria D. Thom. Primum est. Infideles in tantum res suas iniustè possidere, in quantum secundum leges terrenorum principum amittere eas iussi sunt. Secundum quòd huiusmodi res non possunt ab eis priuata autoritate auferri. Tertium quòd possunt subtrahi ab illis per violentiam publica autoritate. Ad quorum intelligentiam aduertendum est primò, quòd infideles tripliciter se possunt habere ad Christianos principes. Quidam enim sunt, qui iure & facto sub ditione Christianorum principum vitã degunt. Quales olim in Hispania fuerunt Saraceni, & Hebræi, & nunc in Italia & Germania perseuerant Iudæi. Et de istis nulla est dubitatio, quin possint principes Christiani cõtra eos leges agere, eosque suis bonis priuare, sicut & quoscunque alios subditos, vt constat ex Decretalibus toto titulo de Iudæis & Saracenis, & ex Decretis dist. 54. Sub his etiam infidelibus comprehenduntur hæretici, de quibus propriè loquebatur D. Augustin. adductus à D. Thoma in secundo argumento, quando dicebat. Res falsò appellatis vestras, quas nec iustè possidetis: Et secundum leges terrenorum principum amittere iussi estis. Manifestissimum enim est vniuersos hæreticos tam canonico, quam ciuili iure suis bonis mulctari, vt patet ex capit. cum tu. de vsuris libro 6. Alij infideles sunt subditi de iure, & non de facto principibus Christianis. Quales sunt illi, qui vt occupant terras Christianorum, vt Afri, Saraceni & Turcæ totam Græciam tyrannide possidentes. Et de istis certũ est, quod si eorum principes Christiani, aut sui hæredes viuunt illis de iure subsunt, in quorũ sunt dominijs. Si autem nullus superest hæres; subdendi erunt alteri principi Christiano, ab apostolica sede, cuius interest in hoc casu in fauorem fidei de principe fideli prouidere. A quo si quid de illorum rebus lege sancitum fuerit, executioni mandandum erit publica autoritate, & nõ priuatis furtis, aut rapinis. Nullus enim illorum bona deprædari, aut diripere priuata autoritate potest. Tum; quia præter regiones bona domestica, quæ propria industria lucrantur, sua sunt. Tum etiam præcipuè, quia ad subigendum illos publica autoritas est necessaria. Quare qui sine facultate, & concessione principis illis molestus esset, procuIdubio peccaret contra iustitiam.

Infideles tripliciter se possunt habere ad Christianos.

¶ Tertij ordinis infideles sunt, qui nec de iure, nec de facto subsunt secundum temporalem iurisdictionẽ principibus Christianis. Quales sunt Pagani, qui nunquam imperio Romano subditi fuerunt, nec terras inhabitant, in quibus Christianum nomen vnquam sit auditum, vel, si fuit auditum, per obliuionem omnẽ memoria superiorem, excusantur, quod idem est. Et de istis solet in controuersiam verti, an licitum sit nobis illos bello petere? Ad quam Caietanus in præsenti respondet: Quòd cum istorum domini, quamuis infideles legitimi sint domini, siue regali, siue politico regimine gubernentur, nec sint propter infidelitatem à dominio suorum priuati, cùm dominium sit de iure positiuo, & infidelitas contra ius diuinum, quod non tollit ius positiuum. fit, vt nullus Rex & nullus imperator nec Ecclesia Romana etiam prætextu prędicandi Euangelium, possit, vel ad occupandas terras eorũ vel ab subiiciendum illos temporaliter bellum eis mouere, quòd nos etiam in primo tomo, quæstione decima, articulo 8. pluribus ostendimus, atque probauimus. Et pręcipuè ex eo, quòd Christus Dominus, cui data fuit omnis potestas in cælo & in terra ad capiendam possessionem mundi, non milites armatæ militiæ, sed sanctos prædicatores, sicut oues inter lupos misit. quod cunctos principes Christianos, & præcipuè summum pontificem imitari quàm maximè decet. Et sic quam grauissimè peccauerunt illi, qui fidem Christi vi & armis ampliare conati sunt. Præterquàm quod nec legitimum aliquod dominium sunt consequuti, & tenentur ad restitutionem eorum, quæ acceperunt, vtpotè raptores, & iniusti occupatores illorum. Mittẽdi quidem essent prædicatores boni viri, qui verbo & exẽplo eos ad Deũ conuerterent; & non qui eos opprimerẽt, spoliarẽt, scandalizarent, subiicerent, & duplo gehennæ filios efficerent more Pharisæorum. Ex dictis infertur, quòd quando D. Thom. in solutio. ad 2. affirmat, infideles res suas iniustè possidere, in quantum eas secundum leges terrenorum principum amittere iussi sunt, & ideò ab eis possunt per violentiam subtrahi non priuata, sed publica autoritate, intelligendus est tantum de infidelibus primi, & secundi ordinis.

Dubium.

Grauissimè peccant qui vi & armis fidem Christi ampliare conantur.

Corollarium.

¶ Sed cires id, quod dicit, quòd res huiusmodi infidelium non possunt ab eis subtrahi priuata autoritate, est difficultas; vtrùm liceat cuiquam priuatæ personæ Christianum seruum à domino infideli rapere, vel furari? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Quidam absolutè dicunt, quòd nõ. Et ratio illorũ est, quoniã seruus est quędã possessio domini. Et sicut non possũt ab infidelibus propria bona auferri priuata autoritate: ità nec seruus. Alij distinguunt inter tempus belli, & tẽpus pacis. Et dicũt, Quod tempore belli licitum est cuiquam, infidelis seruum rapere, vel furari; quoniam tunc quilibet operatur publica autoritate, non tempore pacis. Cæterùm, quod mihi in hac re dicendum videtur, est, licitum esse cuique talem seruũ ad sui libertatem adiuuare, siuè occultè per modum furti, siue manifestè per modum rapinæ, nulla facta distinctione temporis belli, aut pacis. Et ratio est; Quoniam talis iniustè oppressus in libertate habet iustum bellum contra dominum infidelem: ergo licitum erit cuique ei opem ferre, siue per modum furti, siue per modum rapinæ. Nec oportet publicam autoritatem aliter hîc quærere, quam quod vim vi repellere licet, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Satis enim inculpata tutela est, quando pro libertate Christiani iniustè detenti modus furti, aut rapinæ committitur, cum libertas sit multò pretiosior omni eo, in quo infidelis læsionem patitur per hos actus, & nulla sit spes aliter iustitiæ consequendæ. Dicit autem D. Ambros. in lib. de officijs; quòd qui nõ repellit iniuriam à socio cum potest, tam est in vitio, quam ille, qui facit.

1. Sentent.

2. Sentent.

Sententia Autoris.

¶ Sed quod habet difficultatem est, cur non liceat priuata autoritate furari, vel rapere ab istis infidelibus res, quas iniustè detinent, sicut hos seruos, cùm vtrobique sit iniusta possessio, & seruus nõ minus sit quid domini, quàm aliæ res? Ad quod breuiter respondeo, licitum esse, etiam per modum rapinæ, Christianos à seruitute liberare; & non res. Quia liberatio serui habet

Quæstio.

Responsio.

habet rationem recuperationis factæ incontinenti, cùm hominis viuo continuè infestatur violentia personalis, dum detinetur in seruum; ereptio autem rerũ non habet huiusmodi rationem; quia occupatio iam transit in rem iudicatam. Verum tamen est, quòd si res iniustè ab infidelibus possessę sunt eiusmodi, quod sint alicuius particularis personæ, quales sunt res furtiuæ, raptæ, vel per vsuram extortæ, bene poterit illarum dominus per modum furti eas priuata autoritate ab eis auferre, modò absit scandalũ non minus, quàm à nostris, iuxta id, quod diximus in superioribus. Cæterùm easdem res per modum rapinæ priuata autoritate accipere (cum impossibile sit, in pluribus hoc fieri sine scandalo, & actus ex genere suo sit malus, quia non licet priuatæ personæ ius sibi manu armata dicere, siue in terris nostris; quia per hoc fit iniuria principi, siue in terris infidelium propter maximum periculum, quod imminet) regulariter loquendo est illicitũ & peccatum. Nisi fortè tanta esset commoditas oblata, vt omnia cessarent inconueniẽtia. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS IX.

¶ Vtrùm furtum sit grauius peccatum quàm rapina.

Infr. q. 73. ar. 3. ad 2. Et q. 116. ar. 2. ad 1. Et q. 114. ar. 2. ad 4.

AD Nonum sic proceditur. Videtur, quòd furtum sit grauius peccatum, quàm rapina. Furtũ enim super acceptione rei alienæ habet adiunctam fraudem & dolum, quod non est in rapina. Sed fraus & dolus de se habent rationem peccati, vt suprà † habitum est: ergo furtũ est grauius peccatum, quàm rapina.

Qu. 55. a. 4. & 5.

2 ¶ Prætereà, Verecundia est timor de turpi actu, vt dicitur in 4. Ethic. † Sed magis verecũdantur homines de furto, quàm de rapina: ergo furtum est turpius, quàm rapina.

Li. 4. c. 9. to. 5.

3 ¶ Prætereà, Quando aliquod peccatum pluribus nocet, tanto grauius esse videtur. Sed per furtum potest nocumentum inferri & magnis & paruis. Per rapinam autem solum impotentibus, quibus potest violentia inferri: ergo grauius videtur esse peccatum furti quam rapinæ.

¶ Sed contra est, quod secundũ leges grauius punitur rapina, quam furtum.

Ar. 4. & 6.

¶ Respondeo dicendum, quòd rapina & furtum habent rationem peccati sicut suprà † dictum est propter inuoluntarium, quod est ex parte eius cui aliquid aufertur: ita tamen quod in furto est inuoluntarium per ignorantiam, in rapina autem est inuoluntarium per violẽtiam. Magis est autem aliquid inuolũtarium per violentiam, quam per ignorantiam: quia violentia directius opponitur voluntati, quàm ignorantia. Et ideo rapina est grauius peccatum, quàm furtum. Est & alia ratio, quia per rapinam non solum infertur alicui damnum in rebus, sed etiã vergit in quandam personæ ignominiam; siue iniuriam. Et hoc præponderat fraudi, vel dolo, quæ pertinent ad furtum. Vnde patet responsio ad primum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd homines sensibilibus inhærentes, magis gloriantur de virtute exteriori, quæ manifestatur in rapina, quàm de virtute interiori, quæ tollitur per peccatum. Et ideò minus verecundantur de rapina, quàm de furto.

¶ Ad tertium dicendum, quòd licet pluribus possit noceri per furtum, quam per rapinam, tamen grauiora nocumenta possunt inferri per rapinam, quam per furtum: vnde etiam ex hoc rapina est detestabilior.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. hac vnica conclusione: Rapina est grauius peccatũ, quam furtum. Quam probat duplici ratione. Prima est: Tam rapina, quàm furtum habent rationem peccati, propter inuoluntarium, quod vtrobique inuenitur ex parte eius, cui aliquid aufertur, vt patet ex dictis artic. 4. & 6. sed maior ratio inuoluntarij est in rapina, quàm in furto: in rapina enim est inuoluntarium per violentiam, & in furto per ignorantiam: & magis est aliquid inuoluntarium per violentiam, quàm per ignorantiam, cum violentia directiùs opponatur voluntati, quam ignorãtia; violẽtia enim apertè pugnat cũ actu nolendi, & ignorãtia solum efficit inuoluntariũ per absentiam actus: ergo rapina ex genere suo est grauius peccatum, quàm furtum. Secundò idem probatur ex maiori iniuria, quæ irrogatur in rapina. Fur enim pluris facit rei dominum, quem per metum non audet apertè aggredi, sed latenter, quàm raptor, qui absque metu eum adoritur: ergo raptor magis peccat cum non solùm lædat in bonis, quæ aufert, sed etiam in bonore per ignominiã. Hac etiam ratione ostendit D. Thom. infra contumeliam esse grauius peccatum murmuratione. Qui plura de grauitate peccati rapinę videre desiderat, legat Guillelmũ Peraldum, to. 2. suæ summę virtutũ, & vitiorum sub titulo de auaritia. c. 2.

QVÆSTIO LXVII.

De Vitijs oppositis commutatiuæ iustitiæ, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm quis possit iustè iudicare eum qui non est sibi subiectus?

AD primum sic proceditur. Videtur, quòd aliquis possit iustè iudicare eum, qui non est sibi subditus. Dicitur enim Danielis decimo tertio, quòd Daniel seniores de falso testimonio conuictos suo iudicio condemnauit. Sed illi seniores non erant subditi Danieli: quinimo ipsi erant iudices populi: ergo aliquis potest licitè iudicare sibi non subditum.

Suprà q. 60. a. 6. Et 4. dis. 17. q. 1. a. 3. q. 4. Et d. 48. q. 3. art. 1. cor.

2 ¶ Præterea, Christus non erat alicuius hominis subditus, quinimo ipse erat rex regum, & dominus dominantium. Sed ipse exhibuit se iudicio hominis: ergo videtur, quod aliquis licitè possit iudicare aliquem, qui non est subditus eius.

3 ¶ Præterea

3.q.6.cap. Ibi ennm. 6.q.3.c. placuit. extr. de accuſat.c. de illis.

3 ¶ Præterea, Secundum iura † quilibet ſortitur forum ſecundum rationem delicti. Sed quandoque ille, qui delinquit, non eſt ſubditus eius, ad quem pertinet forum illius loci: putà cũ alterius eſt diœceſis, vel cum eſt exemptus: ergo videtur, quòd aliquis poſsit iudicare eum, qui non eſt ſibi ſubditus.

Ad interrogationes B. Auguſtini. cap. 9. Refertur ſupra q. 3. c. ſcriptum eſt.

¶ Sed contra eſt, quòd Gregor. † dicit ſuper illud Deuteronomij vigeſimotertio. Si intraueris ſegetem, &c. Falcem iudicij mittere non poteſt in eam rem, quæ alteri videtur eſſe commiſſa.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd ſententia iudicis eſt quaſi quædam particularis lex in aliquo particulari facto. Et ideo ſicut lex generalis debet habere vim coactiuam, vt patet per Philoſophum † in 10. Ethicorum: ita etiam & ſententia iudicis debet habere vim coactiuam, per quam conſtringatur vtraque pars ad ſeruandam ſententiam iudicis: alioquin iudicium non eſſet efficax. Poteſtatem autem coactiuam non habet licitè in rebus humanis, niſi ille, qui fungitur publica poteſtate. Et qui ea funguntur, ſuperiores reputantur reſpectu eorum, in quos ſicut in ſubditos poteſtatem accipiunt, ſiue habeant ordinariam, ſiue per commiſsionem. Et ideò manifeſtum eſt, quod nullus poteſt iudicare aliquem, niſi aliquo modo ſubditus eius, vel per commiſsionem, vel per poteſtatem ordinariam.

Lib. 10. c. vlt. tom. 5.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Daniel accepit poteſtatem ad iudicandum illos ſeniores quaſi cõmiſſam ex inſtinctu diuino. Quod ſignatur per hoc, quod ibidem dicitur, Quòd ſuſcitauit dominus ſpiritum pueri iunioris.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd in rebus humanis aliqui propria ſponte poſſunt ſe ſubiicere aliorum iudicio, quamuis non ſint eis ſuperiores: ſicut patet in his, qui compromittunt in aliquos arbitros. Et inde eſt, quod neceſſe eſt arbitrium pœna vallari: quia arbitri qui nõ ſunt ſuperiores, non habent de ſe plenam poteſtatem coërcendi. Sic ergo & Chriſtus propria ſponte humano iudicio ſe ſubdidit. Sicut etiam & † Leo Papa ſe iudicio Imperatoris ſubdidit.

Habetur 2. q.7.c. Nos incompetenter.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Epiſcopus in cuius diœceſi aliquis deliquit, efficitur ſuperior eius ratione delicti, etiam ſi ſit exemptus, niſi fortè delinquat in re aliqua exẽpta, puta in adminiſtratione bonorum alicuius monaſterij exempti. Sed ſi aliquis exemptus committat furtum, vel homicidium, vel aliquid huiuſmodi, poteſt per ordinarium iuſtè condemnari.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem reſpondet Diuus Thomas hac concluſione: Nullus poteſt iudicare aliquẽ, niſi aliquo modo ſubditus eius, vel per commiſsionem, vel per poteſtatem ordinariam, ſit. Probatur: Sententia iudicis eſt quædam lex particularis de ſingulari re prolata: ſed omnis lex vim debet habere coactiuam: ergo & ſententia, aliàs fruſtranea eſſet, & nullius efficaciæ. Hanc autem vim nullus habet, niſi vel princeps, vel reſpublica, aut eius miniſtri, quibus cæteri ciues veluti partes toti ſubduntur: ergo illum ſolum poteſt quiſque licitè iudicare, qui ſibi ſubiicitur. Hoc idem probatur in argumento, ſed contra, teſtimonio Gregorij ſupra 23. cap. Deuteronomij in illa verba; Si intraueris ſegetem, &c. dicentis: Falcem iudicij mittere nemo poteſt in rem, quæ alteri videtur eſſe commiſſa.

Explicatio Articvli.

EXplicatis iam iniurijs, quæ fiunt facto, nempe, homicidio, furto, rapina, & alijs, incipit D. Tho. ab hac quæſtione agere de illis, quæ poſſunt fieri verbis. Et quoniam inter has potiſsimum locum tenent illæ, quæ à iudice iuſtitiæ cuſtode fieri poſſunt, ideircò primo loco tractat de his, dicturus conſequenter de alijs, quę vel ab accuſatoribus, vel à teſtibus, vel ab aduocatis ſæpèſæpiùs irrogantur. Ad quorum intelligentiam aduertendum eſt primò, ad iudicium, quo iuſtitia adminiſtratur, plures perſonas concurrere. Quaſdam ſubſtantialiter: quales ſunt illæ, ſine quibus iudicium eſſe non poteſt. Alias accidentaliter: quales ſunt illæ, quæ licèt concurrant frequenter, ſine ipſis tamen poteſt iudicium conſiſtere. Primæ perſonæ ſunt quatuor, ſcilicet, iudex, actor, reus, & teſtis. Aliæ ſunt plures, ſcilicet, aſſeſſor, aduocatus, procurator, tabellio, ſiue ſcriba, executor, & ſi quæ ſunt aliæ ad iuſtitiæ adminiſtrationem congruentes. Iudex requiritur ad ferendam ſententiam. De quo dicitur Deute. capite decimoſexto. Iudices, & magiſtratus conſtitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iuſto iudicio, nec in alteram partem declinent. Non accipient perſonam nec munera; quoniam munera excæcant oculos ſapientium, & mutant verba iuſtorum. Et eſt triplex, Ordinarius, cui ex dignitate, vel officio conuenit iudicare, vt Epiſcopus, Archiepiſcopus, &c. Delegatus, cui ex ſpeciali commiſsione iudicis ordinarij, vel incerta cauſa, vel generaliter conuenit iudicare. Arbitrarius, qui nullam habens poteſtatem ex conſenſu litigantium eligitur in iudicem. Accuſator requiritur ad accuſandum. Vt enim dicit D. Ambroſ. ſuper Epiſtolam ad Corinth. & refertur 2. quæſtione prima, capite de manifeſta. Iudicis non eſt ſine accuſatione damnare. Quod eſt intelligendum quando crimen non eſt manifeſtum. Nam, vt ibidem dicitur, euidentia patrati criminis accuſatoris clamore non indiget, ſed ipſa fama publica eum accuſat. Reus requiritur ad reſpondẽdum: Quia ſicut non eſt iudicium ſine iudice iudicante; ità nec ſine eo, qui iudicatur eſſe poteſt. Eſt enim reus, qui accuſatur de aliqua re, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè. Teſtis requiritur ad probandum: Nam, vt dicit Felix Papa, non ante ſententiam damnationis debent iudices proferre, quam aut reum ſeipſum confiteatur, aut per innocentes, vel canonicè examinatos teſtes regulariter conuincatur. Reliquæ perſonæ non requiruntur ſemper, ſed in caſu. Aſſeſſor ad conſulendum iudici; quando iudex non ſufficienter eſt Iuriſperitus. Aduocatus, & procurator ad defendendum, ad dirigendum reum, vel etiam actorem. Tabellio ad ſcribendum acta, ne è memoria labantur. Executor ad mandandum executioni ſententiam. Quando autem

Ad iudicium requiruntur plures perſonæ.

Iudex triplex.

autem iudex sufficienter est peritus, & similiter reus, atque actor siue assessore, aduocato, & procuratore poterit rectè iudicium celebrari.

Vt iudicium sit studiosum, tres conditiones requiruntur.

¶ Secundò est aduertendum, quòd, vt constat ex Diuo Thoma supra quæstione sexagesima, articulo secundo, ad hoc, vt aliquod iudicium sit studiosum, & secundum iustitiam, tres conditiones sunt necessariæ. Prima, quòd iudicium procedat ex intentione, & inclinatione iustitiæ. Quod tunc est, quando procedit ex isto actu; Volo reddere vnicuique quod suum est. Secunda, quòd procedat ex iurisdictione, & autoritate præsidentis, & iudicantis. Vt enim dicit Paulus ad Roman. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum. Tertia, quòd tale iudicium secundum rectam æstimationem prudentiæ, & debitam consultationem fiat. Quod tunc erit; quando secundum regulas, & terminos iuris fuerit pronuntiatum. Et quacunque ex his conditionibus deficiente iudicium erit vitiosum, & illicitum. Cæterùm ex defectu primæ conditionis dicitur iudicium peruersum, & iniquum, ex defectu secundæ dicitur iudicium vsurpatum, ex defectu tertiæ conditionis dicitur iudicium suspiciosum, & temerarium, vt eo loco latè ostendimus. In hoc autem articulo relictis à Diuo Thoma prima, & tertia conditionibus, solum agit de secunda. Et quærit, an liceat iudici, eum, qui sibi non subditur, iudicare? Ad quod breuiter responder, vnica conclusione negatiua. Quæ vsque adeo vera est, vt, velut primum principium morale sit amplectêda. Et hinc iura illa dimanarunt. extra de iudicijs. capit. at si clerici. Sententia à non suo iudice lata non tenet. Et de constitutione, libro sexto, capit. vt animarum, extra territorium ius dicenti non paretur impunè. Propter quod etiam D. Paulus, non, nisi potestatibus sublimioribus nos iubet esse subiectos. Et alibi dicit: Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Vt enim orbis cælestis non in supremas substãtias, sed in corpora, quæ loco sibi sunt subiecta, influit: ità nec homo, nisi sibi subditos legibus, ac iudicijs gubernare potest. Possunt etiam pro hac conclusione adduci, quæ communiter à Doctoribus adduci consueuerunt. prima secundæ, quæstione nonagesima, articulo tertio, ad probandum, non cuiuscunque, sed reipublicæ tantùm, atque eius vicem gerentis, esse condere legem, cùm sententia sit quædam lex particularis, vt Diuus Thomas in isto articulo affirmat. Siquis autem quærat, an semper quod iudex prætermissa aliqua ex positis conditionibus iudicium proferr, peccet mortaliter; dico, id latè fuisse à me explicatum supra quæstione sexagesima, artic. secundo, Videte ibi.

¶ In solutione ad secundum argumentum dicit D. Thom. quòd Christus sponte propria iudicio Pilati se subdidit. Sicut in rebus humanis, potest aliquis sua sponte aliorum iudicio se subiicere; quamuis non sint ei superiores. Vt est videre in illis, qui ius suum in arbitrus compromittunt. Et hac ratione, inquit, Leo Papa IIII. se iudicio subdidit Imperatoris. Circa quæ verba Caietanus multas hîc mouet dubitationes: præcipuè de modo, quo Papa potest se alterius iudicio submittere. Sed, quoniam non leuem continet difficultatem, explicare, quæ fuerit mens Diui Thomæ, dum dixit, Christum Dominum sponte propria Pilati iudicio se subdidisse, sicut illi, qui in arbitros compromittunt, operæpretium erit id prius declarare. Magister Sotu libro quinto, de iustitia, quæstione quarta, articulo primo, in ea persistens sententia, quam antea tenuerat, de regno temporali Christi, nempè, quod Christus Dominus, quatenus homo nec fuit

Dubium.

Sententia Soti.

verè ac propriè Dominus, nec Rex totius orbis, & sic nec habuit iurisdictionem temporalé, nec rerum dominium, nisi quatenus opus erat ad regnum spirituale, quod instituebat; consequenter dicit, mentem Diui Thomæ non fuisse, quòd Christus constituit sibi Pilatum iudicem, conferendo ei nouam potestatem, quam non habebat ordinariam, sicut qui priuatam personam sequestrem sibi præficit. Quoniam Pilatus iam illam à Cæsare receperat, atque adeo ab ipso Deo, illa ratione, qua omnis ciuilis potestas à Deo dicitur deriuari. Sed quod sentit est, quòd quãuis Christus Dominus ea ratione, qua erat rex regni cælorum, atque adeò Rex regum & Dominus dominantium, exemptus esset ab omni humano iudicio: & sic potuisset retractare Pilati iudicium. In qua etiam exemptione reliquit vicarium suum summum pontificem, ac subinde eius inferiores sacerdotes. iuxta illud Matth. 7. Liberi sunt filij. Ob nostram tamen salutem sua libera voluntate illi se subiecit adigendum morti.

Sententia Authoris, de regno temporali Christi.

¶ Cæterùm (quoniam ego multò probabilius, atque verius existimo, Christum Dominum, quatenus homo, etiam adhuc mortalem vitam agentem perfectum, proprium, & absolutum omnium rerum dominium, atque adeo totius orbis perfectùm, & vniuersale regnum habuisse; ità, vt esset dominus ac rex temporalis totius orbis, & omnium rerum creatarum, tam verè ac propriè, quam Philippus secundus nunc temporis est rex Hispaniarum; & vnusquisque hominum est dominus suarum rerum, eò quòd illis in omnem vsum citra alterius iniuriam vti potest: & quoniam etiam existimo, hanc fuisse sententiam D. Thomæ, iam in hoc loco, quàm in multis alijs, præcipuè in Opuscul. 20. libro tertio, de regimine principum. capite duodecimo, & decimotertio, vbi ex professo docet, Christum à sua natiuitate temporalem, & verã omnium rerum habuisse potestatem, in cuius rei signum dicit, tempore suæ natiuitatis descriptum fuisse vniuersum orbem per Cæsarem, qui ex commissione Christi, & vice Christi, vt D. Thom. inquit mundi administrabat imperium) nulla ratione possum Magistri Soti interpretationi acquiescere. Quæ etiam videtur esse Caietani in hoc articulo, dubio vltimo. Nam dicit, quòd quando D. Thom. affirmat Christum sua sponte se subiecisse Pilato, non intelligit illum secundum quod homo, commisisse Pilato potestatem supra se: Christus enim secundum quòd homo non fuit rex, iuxta illud; regnum meum non est de hoc mundo: Sed solum voluit significare, quòd Christus Dominus Pilato in Iudæa nomine Romani imperij præsidenti se exhibuit, sicut vnus de subditis. Ex quo factum fuit, vt Pilatus non peccauerit peccato vsurpati iudicij, iudicando Christum, quasi iudicans non sibi subditum. Quamuis peccauerit peccato iniqui iudicij, damnans innocentem. Sed potius dicendum existimo, quòd subiectio illa, qua Christus subfuit iurisdictioni Cæsaris, atque Pilati non fuit ordinaria, sed voluntariè assumpta: qualis esse solet illa, qua in rebus humanis, qui in arbitros compromittunt, se subiiciunt illorum iudicio, quamuis non sint eis inferiores. Ex summa enim sua charitate, & humilitate subiici voluit Christus; vt in hoc ostéderet, quantam ad humanum genus charitatem haberet, qui à nõ suo iudice iudicari permisit, & absque causa morte turpissima condemnari. Propter quod Esaias capit. 53. dicebat: Oblatus est, quia ipse voluit. Similæ habetur circa obseruantiam legaliũ, quibus voluntariè subiici voluit Christus, vt alios ab eorum onere liberaret,

dicente

dicente Paulo ad Galat. 4. Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum de muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant redimeret. Itaq; mens D.Thom. in solut. ad 2. est, quòd Christus Dominus constituit sibi Pilatum iudicem conferendo ei nouam potestatem, quam non habebat ordinariam, sicut qui priuatam personam sequestrem sibi præficit. Et sic verum est. quod affirmat Caietanus, non peccasse Pilatum peccato vsurpati iudicij, iudicando Christum, quasi iudicans non sibi subditum. Quamuis quantum ad præcipuum, de quo erat dubitatio, falsus fuerit, vt diximus. Sed quoniam tota hæc nostra interpretatio in ea nititur opinione, quæ dicit Christum Saluatorem nostrum quatenus homo, plenum atq; perfectum habuisse imperium totius orbis, veréque fuisse regem temporalem totius mundi, de quo multi dubitant, imò multi oppositum incunctanter affirmant, operæpretium erit, id aliquibus probare.

Quod Christus fuerit Dominus orbis, probatur testimonijs scripturæ.

Et probatur primò ex innumeris testimonijs sacræ scripturæ Psalm. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos, &c. Psalm. 71. Dominabitur à mari, vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum, Zachariæ 9. Ecce rex tuus venit tibi, & dominium eius à mari vsq; ad mare. Ad Hebræos 1. Quem constituit hęredem vniuersorum. Apocal. cap. 1. Princeps regum terræ, & cap. 19. Habebat scriptum in femore: Rex regum & Dominus dominantium. Quæ loca intelligéda esse de Christo, quatenus homo, nullus sanæ mentis dubitare potest. Secundú enim quod homo, fuit à patre constitutus hęres vniuersorú, princeps regum terræ, Dominus dominantium, & possessor terminorum terræ à mari vsq; ad mare, vt omnes fatentur. Scio autores contrariæ sententiæ omnia hæc testimonia, & similia, quorum est infinitus numerus in sacris literis interpretari, non de regno, & potestate temporali Christi, sed de spirituali tantum. Cęterùm hęc interpretatio meo iudicio sustineri non potest. Ex ea enim sequeretur Christum non fuisse propriè regem, sed tantú impropriè, æquiuocè translatiuè, & abusiuè, sicut dicitur sponsus, pater, pastor, petra, leo, &c. Hoc autem est absurdum. Nam, vt habet Canon D. August. & omnium sanctorum patrum, ea tantum nomina in scriptura sunt metaphoricè accipienda, quæ si accipiantur propriè absurdum, & falsum sensum reddunt. Ex eo autem, quòd propriè, verè, & vt sonat, accipiatur hoc nomé rex, cum Christo in scriptura tribuitur, nullum sequitur inconueniens, sed quam maxima conuenientia Christi personam atq; dignitatem manifestantia, & extollentia, vt de se patet: ergo debet propriè accipi. Prætetquam, quod videtur ab omni ratione alienum, quod nunquam hoc nomen rex fuerit in toto corpore bibliorum alicui homini appropriatum, qui propriè & temporaliter rex non fuerit, & tamen tributum Christo, cum tam aperto suæ dignitatis præiudicio accipiatur impropriè, & translatiuè.

Ratione idem probatur.

Item ratione hoc ipsum probatur, supponendo prius, tanquam basim, & fundamentum dicendorum, quòd potestas temporalis, & spiritualis non sunt inter sese incompossibiles, imò sunt per se coniunctæ & copulatæ. Et quidem, quòd non sint incompossibiles, ex eo patet, quòd in lege naturæ Melchisedech fuit rex & sacerdos, vt dicitur Genes. capite decimoquarto, & primogeniti iure legitimo habebant vtramq; dignitatem, vt tradit Turrecremata libro secundo. Summæ, capite 116. ad 3. Et in Moyse similiter resedit vtraque potestas. Nam de sacerdotali dicitur Psalm. nonagesimooctauo. Moyses, & Aaron in sacerdotibus eius. Et de temporali est res perspicua, atque manifesta.

Potestas spiritualis & temporalis nõ sunt incompossibiles.

Sed quod illæ duæ potestates per se sint coniunctæ, & copulatæ, ex eo conuincitur, quòd vt docet Turrecremata cap. duo sunt. 96. d. ad 3. & libro primo summę cap 90. & libro secundo, capite 114. & Aluaro Pelagio libro primo, de planctu ecclesiæ, articulo trigesimosexto, in fine, & artic. quadragesimo in principio: quemadmodum homini duplex finis fuit propositus, naturalis, scilicet, & supernaturalis: & naturalis, qui nihil aliud est, quam viuere secundum virtutem moralem, per se dirigitur, & est necessarius ad supernaturalem: nam qui virtutibus moralibus non est præditus, id est, qui prauè viuit, non est idoneus ad beatitudinem: ita Deus duplicem debuit supra hominem potestatem constituere: vnam naturalem, alteram supernaturalem. Et quemadmodum finis naturalis non habet simpliciter rationem finis, sed in tali genere, scilicet, in genere naturali; & tunc perficitur quando supponitur alteri: ita potestas temporalis, cuius intentio est subiectos inducere ad virtutes morales, & ad finem naturalem non habet perfectam rationem potestatis: nisi subordinetur alteri, scilicet spirituali. Itaque quemadmodum in artibus & facultatibus inuicem subordinatis superior non solum continet in se vim & rationem inferiorum, sed & præscribit illis modum agendi, & inter ipsos artifices est vnus, qui appellatur architectonicus, qui continet, dirigitque alios in finem: ita etiam debuit constitui vt suprema potestas, & vnus architectonicus, cui per se potestates inferiores omninò subijcerentur. Propter quod dicebat Bonifacius Papa in Extrauaganti. vnam sanctam. Oportet gladium esse sub gladio, & temporalem potestatem spirituali subijci potestati. Et Paulus ad Romanos decimotertio. Non est potestas, nisi à Deo. Et mox: Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Non essent autem ordinata, nisi gladius esset sub gladio, dicente Dionysio: Lex diuinitatis est, infima per media in suprema reduci. His constitutis sic argumentor: Christus est, qui potestatem habet supremam spiritualem, & cuius interest nos in finem beatitudinis referre: ergo debuit etiam secundam potestatem secularem sibi assumere: atq; ex consequenti fuit verus, & perfectus rex, atque dominus totius orbis. Et si quis obijciat, ex dictis solùm haberi, quod temporalia quatenus ordinantur ad spiritualia subsunt Christi dominio, & non absolutè; hoc autem modo habere potestatem temporalem non est eam habere simpliciter; nam similiter Papa rerum omnium temporalium fungitur potestate, prout sunt necessariæ ad supernaturalia, ratione cuius potest regna temporalia ab his regibus auferre, & alijs conferre, quod fecit Zacharias Papa cum rege Franciæ, vt habetur in cap. alius. 15. quæst. 6. & Innoc. IIII. cum rege Lusitaniæ, & refertur in cap. grandi. de supplenda negligentia prælatorum in 6. & tamen per hoc Papa non dicitur vere rex, nec rerum dominus; ergo pari ratione erit dicendum de Christo, quòd quamuis in ordine ad spiritualia sint illi omnia subiecta, minimè tamen verè dominus, atque rex sit dicendus. Respondeo verum esse, quòd Christus solum est bonorum temporalium dominus, prout ordinantur in finem supernaturalem. Cęterùm cùm absolutè, & per se ità ordinentur in illú, vt si temporalis potestas hãc ordinationẽ subterfugerit, nõ sit simpliciter potestas, imò nec res ipsæ temporales sunt apta materia dominij, aut potestatis, nisi prout illis rex ac dominus earú in ipsum finem potestatis spiritualis vti

debet, fit, vt Christus, qui tanquam supremus artifex architectonicus omnia gerit, gubernat, & dirigit, in supernaturalem finem electorum (non enim futuræ essent res temporales, nisi pariter essent dirigendæ in finem electorum) omnium rerum temporalium, totarum ac totaliter, & omnibus modis sit verus dominus, ac rex, nec aliqua ratione posse quidquam eius dictionem subterfugere. Quo videntur pertinere præclara illa verba D. Thom. suprà quæst. 40. artic. 2. Omnis persona, vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, debet disponere de ijs, quæ sunt ad finem, &c. Et ponderandum est, verbum illud: Omnis persona, vel ars, vel virtus. Nam cum Christus, vt homo, sit persona, ad quem pertinet finis; est enim, vt homo, constitutus à Deo primus rerum omnium dux, iudex, pontifex, & rex, & in ipso fit ars, & virtus architectonica, hoc est, potestas plenissima ad dirigendas omnes personas, omnésque earum virtutes, & artes in finem illum, qui simpliciter est finis, fit, vt penes ipsum sit plenissima & perfectissima omnium rerum potestas; ità, vt nulla ex parte considerari creaturæ possint, secundum quam effugere ordinem vniuersalissimæ huius potestatis valeant.

Instantia. ¶ Et si quis adhuc instet, ex hac nostra ratione sequi, summum Pontificem, ad quem etiam spectat vniuersos Christi fideles in finem spiritualem euehere, atq; perducere, similiter esse omnium rerũ regem, atque dominum, quod est falsum, & contra communem Doctorum sententiam, vt latè docet Corduba lib. 1. quæstione 57. & Soto lib. 4. de iustitia, quæstione 4. articulo 1. respondeo, negando sequelam.

Responsio. Non enim ità spectat ad summum pontificem omnes in finem dirigere, sicut ad Christum. Nam in pontifice, quia eius capacitas finita est, & limitata multotiesque latet ipsum ordo, & proportio rerum temporalium in finem spiritualem, non fuit conueniens, vt ad ipsum omnibus modis spectaret rerum dominium: sed solum iuxta taxatum, & præfixum canonem, quo secundum humanæ intelligentię modum ipse Papa valet dispicere temporalia spiritualibus deseruire. At verò in Christo, quia eius intelligentia nullis finitur limitibus, & nihil est in rebus temporalibus considerabile, quod, prout ab ipso dirigitur, & ordinatur, non deseruiat in finem supernaturalem, contrarium euenit. Atq; adeo nihil penitus est temporale, quod Christi Domini augustissimum imperiũ, potestatem, ac dominium aliqua ratione subterfugiat, ac prætereat. Hinc vos iam deprehendere poteritis rationem, ob quam Papa nusquam in sacris literis appellatur rex terræ, aut hæres vniuersorum, vel vniuersalis rerum dominus. Sed quoties de eius potestate fit mentio, semper ijs nominibus describitur, quæ ad spiritualia pertinent. Dicitur enim, Sacerdos, Pōtifex, Episcopus, Papa, Pater, Pastor. At verò Christus non solum horum, sed etiam illis augustissimis nomenclaturis hæredis vniuersorum, Regis, Principis, Imperatoris, fœlicissime gaudet. Et si potestas spiritualis satis esset ad hoc, vt Christus his nominibus appellaretur, iam Papa, qui vniuersali fungitur potestate spirituali, eisdem appellaretur; quod tamen est falsum. Qui plura de hac re videre desiderat, legat Magistrum Alfonsum de Mendoça Augustinianum, in sua relectione, de vniuersali Christi regno, ac dominio. Vbi hanc nostram sententiam multis tuetur, atq; defendit; respondétque ad argumenta, quæ possunt fieri contra illam.

¶ In eadem solutione ad secundum argumentũ, cùm dixisset D. Thom. Christum dominum libera sua voluntate se Pilati subiecisse iudicio, quamuis non erat eius superior, subdit exemplum: Sicut etiam Leo Papa se iudicio subdidit Imperatoris. Quibus verbis apertè significat, summum Pontificem, nec Imperatorem, nec quemuis alium habere de lege ordinaria in Ecclesia superiorem: quod latè ostendit Turrecremata lib. 2. suæ summæ à cap. 80. vsque ad 104. & à nobis in præsenti pro certo & indubitato supponitur.

Dubium. Sed est difficultas, vtrùm verum sit, quòd Papa per voluntariam submissionem, siue subiectionem, aut potestatis collationem alteri factam, potest sibi iudicem constituere, qui eum iudicet, ac pro demeritis depositionis sententiam in eum inferat?

1. Argum. Et pro parte affirmatiua argumentor primò ex cap. nos. 2. quæst. 7. Vbi Leo Papa IIII. sic scribit Ludouico Imperatori; Nos si incompetenter aliquid egimus, & in subditis iustæ legis tramitem non seruauimus, vestro ac missorum vestrorum volumus emendare iudicio. Super quæ verba dicit glossa: Hic Papa se subijcit aliorum iudicio, quod & facere potest. Et confirmatur ex cap. ex inoncto, de hæreticis prope finem. Vbi sic habetur: Prælatus sponte de sua ignorantia confessus subditorum se accusationi supponit: ergo idem dicendum est de Papa.

2. Argum. ¶ Secundò: Adrianus Papa propter hæreticorum, ac schismaticorum, & tyrannorum terrores vitandos, se & totam Ecclesiam subiecit Carolo Magno Imperatori, quo ad ordinationem sedis Apostolicæ, & inuestituras Episcoporum, vt dicitur in capit. Adrianus, 63. distinct. ergo potest Papa sponte sua sibi iudicem constituere.

Quæcumque potestas supra Papam debet esse ex commissione eiusdem. ¶ Pro explicatione huius difficultatis, aduertendum est primò, quòd cùm omnis potestas iudicis, vt D. Thom. in isto articulo dicit, debeat esse vel ordinaria, vel ex commissione; & quantum attinet ad pręsens institutum, pro certo supponamus, nullum iudicem posse ordinaria potestate Papam iudicare, fit consequens, vt siquis supra illum aliquam debet habere potestatem, illam ex commissione habeat. Et quia nullus alter potest hanc potestatem dare, nisi ipsemet Papa sponte se subijciens, rursus fit, vt ista potestas semper debeat esse per commissionem à Papa. Et quoniam Papa non potest dare potestatem maiorem sua, nec æqualem suæ; quia oportet potestatem datam à Papa dependere ab ipso, vt effectum à causa, ita quod oppositum implicat contradictionem (esset enim Papa, & non esset Papa, vt patet) & constat, quòd potestas dependens ab altera est minor illa, à qua dependet, fit vltimò, vt potestas huiusmodi iudicis, & sit à Papa, & sit minor potestate Papæ.

Pertinentia ad summum Pontificē sunt in triplici differentia. ¶ Secundò est aduertendum quod illa, quæ pertinent ad summum Pontificem; sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, in quibus Papa per seipsum potest iudicium proferre. Qualia sunt illa, super quibus Papa habet controuersiam cum aliquo, vt iura Italiæ, & quæuis aliæ particulares causæ personam Papæ, in quantum est homo priuatus, & singularis persona, respicientes; aut etiam concernentes singulariter iura Ecclesiæ Romanæ. Aliæ sunt, super quibus non potest Papa iudicium proferre. Qualia sunt, depositio, excommunicatio, & suspensio sui ipsius. Non enim potest Papa seipsum, aut deponere, aut excommunicare, aut suspendere, vt omnes concedunt, cum D. Tho. in 4. dist. 19. quæst. 1. artic. 3. & cum Ricard. distinct. 18. artic 5. & cum Petro de Pal. quæstione secunda.

1. Conclus. ¶ His constitutis sit prima conclusio: Summus Pontifex, quantũ ad illa, in quibus ipse potest iudiciũ proferre

ferre, bene poterit alterius iudicio seipsum submittere. Itaque, si sit inter papam & alterum lis contestata, qua debitum aliquod, vel alter ab ipso, vel ipse ab altero petit; vel, si de aliqua sententia, quam ipse protulit ad eundem fiat prouocatio, sicut potest; tunc summus Pontifex in his causis iudex sedere, ita etiam potest illas committere alteri, cuius iudicio se submittat. Hanc conclusionem ponit Caietan. in isto commento. Et colligitur ex D. Tho. in hoc articulo. Et probatur: Omnia, quæ pertinent ad potestatem iurisdictionis, possunt à papa alteri committi: sed talia sunt illa, in quibus papa potest iudicium proferre, siue ad ipsum, siue ad alios pertineant: ergo omnia illa poterunt alteri committi, atque ex consequenti papa erit tunc voluntariè subiectus illi, cui talis fuerit facta commissio.

2. Conclus. ¶Secunda conclusio: Summus Pontifex quantum ad illa, in quibus ipse non potest iudicium proferre, nec etiam poterit seipsum iudicio alterius submittere. Itaque nec poterit concedere alteri, facultatem se excommunicandi, aut suspendendi; nec etiam se submittere eius iudicio vsq; ad depositionem. Probatur: Ad nihil potest se extendere potestas delegata, quod non claudatur sub obiecto potestatis committentis: sed potestas papæ non se extendit ad hoc, vt possit seipsum, aut excommunicare, aut suspendere, aut deponere: ergo nec etiam potest hoc alteri committere. Hanc eandem conclusionem multis alijs rationibus probat Turrecremata lib. 2. suæ summæ cap. 104.

Ad 1. argum. ¶Et ad primum argumentum desumptum ex facto Leonis 4. relato in cap. nos. 2. quæst. 7. respondetur primo, quòd probat nostram primam conclusionem. Erat enim concertatio de rebus, supra quibus Papa poterat iudicium proferre. Et quantum ad illas, vt magis eius innocentia innotesceret, voluit se submittere iudicio Imperatoris. Vel secundo respondetur, & forsan magis ad mentem ipsius textus, quòd verbum illud iudicio, non est idem, quod iurisdictione, seu potestate Imperatoris, sed est idem, quod discretione, vt notant Innocentius, & Archidiaconus. Ad discretionem enim Imperatoris, & missorum suorum dicebat Papa, se velle omnia illa emendare. Nec ex hoc licet inferre, aliquam summum Pontificem dedisse Imperatori autoritatem supra se. Ad confirmationem respondetur primò, capitulum illud, ex iniuncto, non loqui de Romano Pontifice, sed de alijs inferioribus prælatis: qui cùm non habeant supremam potestatem in Ecclesia, nec apicem principatus eius, illud inconueniens, & absurditas non sequitur ex eorum submissione, quæ sequeretur in Papa, si se alteri submitteret. Vel secundo respondetur, ex illo capite non haberi, quòd alij prælati sine licentia Papæ possint se non suo iudici submittere, sed tantum quod possunt suorum subditorum purgationi se supponere, illosque ad sui accusationem admittere, quod non est se illis subijcere. Et sic nihil obstat textus ille.

Ad 2. arg. ¶Ad secundum ex cap. Adrianus. respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Ex subiectione enim illa quam rationibus prædictis de Apostolicæ sedis ordinatione fecit Adrianus Carolo Magno, dando ei, vt ipse etiam cum alijs electioni interesset, non sequitur, quòd Papa potestati, aut iudicio Imperatoris subiecerit personam suam. Sicut, nec ex eo, quòd Cardinales habent vocem in electione summi Pontificis, licet inferre, quòd Papa illis sit subiectus.

Dubium. ¶Sed, quoniam diximus, summum Pontificem, quantum ad illa, in quibus potest ipse iudicium proferre, posse etiam se alterius iudicio submittere, poterit merito quis dubitare, an Papa subijciens se alteri in foro iudiciali in ijs, in quibus potest se subijcere, sic se subijcere intelligatur, vt subiectio, quę à principio fuit spontanea, transeat in necessitatem? Quod est quærere, an ità se subiciat summus Pontifex alterius iudicio, in ijs, in quibus potest, vt postquàm liberè est facta subiectio, non possit illi non subesse. Et ratio dubitandi est: Nam, si subiectio illa non transit in necessitatem, sed semper manet in sua voluntate parere iudicanti, & non parere, sequitur, quòd in veritate, quantum ad hoc, non fuit subditus illi, nec iudex in veritate fuit verus iudex; si quidem non habuit vim coactiuam, quæ, vt D. Thom. dicit in isto articulo est semper necessaria iudici. Si autem transit in necessitatem, sequitur autoritatem Papæ non esse maiorem potestate illius iudicis, quod est impossibile, vt diximus in primo notabili. Sequela probatur. Nam si esset maior, posset illam reuocare, illique derogare, sicut quibuscunque alijs inferioribus potestatibus, sicque eripere, & liberare seipsum ab illa; atque ex consequenti non transisset in necessitatem; sed maneret semper in potestate ipsius, parere, & non parere, tollere gesta per talem iudicem, & non tollere.

Ratio dubitandi.

¶Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est ex Caietano in præsenti, quòd quantum attinet ad præsens institutum necessitas est duplex, vna iustitiæ altera potentiæ. Id dicitur necessarium necessitate iustitiæ, quod non potest aliter fieri sine violatione iustitiæ. Qua ratione dicitur necessarium, restituere alienum. Et id dicitur necessarium necessitate potentiæ, quod non potest aliter fieri ex defectu iurisdictionis. Qua ratione dicimus necessarium esse Papæ seruare debitam materiam, & debitam formam in administratione sacramentorum. Hoc supposito dico, quòd quando Papa subijcit se alteri in foro iudiciali in ijs in quibus potest se subijcere, ea subiectio, quæ à principio fuit voluntaria, transit in necessitatem iustitiæ, taliter, quòd nisi iustæ illius iudicis sententiæ pareat, iniustitiæ erit reus. Et hæc vis est sufficiens ad superioritatem, & autoritatem iudicis. Et ad hoc, vt eius sententia dicatur habere vim coactiuam, quamuis ex causa rationabili, poterit Papa reuocare huiusmodi iudices, & commissiones, sicut poterit illas concedere. Quomodo iura olim Imperatori concessa de Romana Ecclesia in cap. Adrianus iam citato. & in cap. in synodo. nunc cessare intelliguntur. Non tamen transit ea subiectio in necessitatem potentiæ. Nam, quamuis Papa in propria causis iudices datos, sine vrgente necessitate reuocare, aut mutare non debeat, propter scandalum; si tamen faceret factum teneret. Sicut reuocando iniquè iudices aliarum causarum malefacit, factum tamen tenet. Et per hoc patet solutio ad obiecta. Nam quia transit in necessitatem iustitiæ saluatur superioritas, & vis coactiua in iudice. Quia autem non transit in necessitatem potentiæ, saluatur superioritas, quam summus Pontifex simpliciter debet habere ad hoc, vt ex causa rationabili, & vrgente possit reuocare, & mutare sententiam, atque aliter satisfacere læsis.

Necessitas, vna iustitia, altera potentia.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrùm iudici liceat iudicare contra veritatem, quam nouit, propter ea, quæ in contrarium proponantur.*

Suprà q. 64. art. 6. ad 3. Et 4. d. 27 q. 1. art. 2. q. 4 ad 2. & 3. Et quolib. 5. a 15. ad primum

AD secundum sic proceditur. Videtur quòd iudici non liceat iudicare contra veritatem, quam nouit propter ea quæ in con-

trarium proponuntur. Dicitur enim Deuteronomij decimosexto. Venies ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis qui iudicabunt tibi, iudicij veritatem. Sed quandoque aliqua proponuntur contra veritatem, sicut cum aliquid per falsos testes probatur: ergo non licet iudici iudicare secundum ea, quæ proponuntur & probantur contra veritatem, quam ipse nouit.

2 ¶ Præterea, Homo in iudicando debet diuino iudicio conformari: quia Dei iudicium est, vt dicitur Deuteronomij 1. Sed iudicium Dei est secundum veritatem, vt dicitur Romanorum secundo, & Isaiæ vndecimo, prædicitur de Christo, Non secundum visionem oculorum iudicabit, neq; secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ: ergo iudex non debet secundum ea quæ coram ipso probantur, sententiam ferre contra ea, quæ ipse nouit.

3 ¶ Præterea, Idcirco in iudicio probationes requiruntur, vt fides fiat iudici de rei veritate. Vnde in his, quæ sunt notoria, non requiritur iudicialis ordo, secundum illud 1. ad Timotheum quinto. Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium. Si ergo iudex per se cognoscit veritatem, non debet attendere ad ea quæ probantur, sed sententiam ferre secundum veritatem, quam nouit.

4 ¶ Præterea, Nomen conscientiæ importat applicationem scientiæ ad aliquid agibile, vt in primo † habitum est. Sed facere contra conscientiam est peccatum: ergo iudex peccat, si sententiam ferat secundum allegata contra conscientiam veritatis, quam habet.

1. pa. qu. 79. artic. 13. Et habetur 28. q. 1. cap. Omnes.

¶ Sed contra est, quod Ambros. dicit super Psalterium, Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges & iura pronunciat. Sed hoc est iudicare secundum ea, quæ in iudicio proponuntur & probantur: ergo iudex debet secundum huiusmodi iudicare, & non secundum proprium arbitrium.

Ambros. in 118. ser. 20. vers. 4. ante med. tom. 4. Et habetur 3. q. 7. cap. Iudicet ille. & 11 quæst. 3. c. Summopere pracauendum.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut dictum † est, iudicare pertinet ad iudicem, secundum quod fungitur publica potestate, Et ideo informari debet in iudicando, non secundum id quod ipse nouit tanquam priuata persona, sed secundum id quod sibi innotescit tanquam personæ publicæ. Hoc autem innotescit sibi & in communi, & in particulari: in cõmuni quidem per leges publicas, vel diuinas, vel humanas, contra quas nullas probationes admittere debet: in particulari autem negotio aliquo per instrumenta, & testes, & alia huiusmodi legitima documenta, quæ debet sequi in iudicando magis, quàm id quod ipse nouit tanquam priuata persona. Ex quo tamen ad hoc adiuuari potest, vt districtius discutiat probationes inductas, vt possit earum defectus inuestigare. Quod si eas non possit de iure repellere, debet, sicut † dictum est, eas in iudicando sequi.

Aug. de vera relig. c. 31 to. 1. Art. præce. & sup. quæst. 60. art. 2. & 6. In ifto art.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd ideò præmittitur in illis verbis de quæstione iudicibus facienda, vt intelligatur quod iudicare debent iudices veritatem secundum ea, quæ fuerunt sibi proposita.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Deo competit iudicare secundum propriam potestatem. Et ideo in iudicando informatur secundum veritatem, quam ipse cognoscit, non secundum hoc, quod ab alijs accipit. Et eadem ratio est de Christo, qui est verus Deus & homo. Alij autem iudices non iudicant secundum propriam potestatem. & ideo non est similis ratio.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Apostolus loquitur in casu, quando aliquid non solum est manifestum iudici, sed sibi & alijs, ita quod reus nullo modo crimen inficiari potest, vt in notoriis, sed statim ex ipsa euidentia facti conuincitur, si autem sit manifestum iudici & non alijs: vel alijs, & non iudici: tunc est necessaria iudicis discussio.

¶ Ad quartum dicendum, quòd homo in his quæ ad propriam personam pertinent, debet informare conscientiam suam ex propria scientia. Sed in his quæ pertinent ad publicam potestatem, debet informare conscientiam suam secundum ea quæ in publico iudicio sciri possunt, & cætera.

Summa Textus.

AD hanc difficultatem respondet Diuus Thomas, per duas propositiones. Prima conclusio: Iudices in iudicando sequi debent non eam, quam ipsi nouerint veritatem, sed quæ secundum leges allegata & probata per testes sibi publicè innotuerit. Probatur in argumento, sed contra, testimonio Diui Ambrosij super Psal. 118. sermone 20. dicentis: Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges, & iura procedit. Et in corpore articuli hac ratione: Iudicium pertinet ad iudicem, secundum quod fungitur publica potestate: ergo in illo ferendo debet informari: non secundum quod ipse nouit, tanquam priuata persona; sed secundum quod sibi innotescit, tanquam personæ publicæ. Secunda conclusio; Potest iudex se iuuare scientia propria ad maiorem testium examinationem, quando ad manifestationem veritatis id opus esse intellexerit. Hanc conclusionem non probat D. Thom. sed illam, vt notam relinquit, &c.

Explicatio Articuli.

PRo huius articuli explicatione aduertendum est, quòd quãdo Diuus Thom. quærit, an liceat iudici iudicare contra veritatem, quam nouit propter ea, quæ in contrarium proponuntur, præsens quæstio duplicem

Duplex sensus quæstionis. plicem potest habere sensum. Primus est, vtrùm liceat condemnare ad mortem criminosum re ipsa nocentem, opinione tamen, & scientia publica innocentem. Verbi gratia: Occidit quis fratrem suum, quod solus iudex vidit, nec potest id per acta publica legitimè conuinci. Vel, Aggressus est quis reginam, quod probari non potest, vel si potest, non oportet id ad publicum iudicium deferri. Dubium est, an possit tunc iudex saltem supremus, talem occidere sine strepitu iudicij, non obstantibus quibuscunque testibus in contrarium adductis? Alter sensus est huic contrarius. Scilicet, an quando iudici certo constat, eum, qui habetur reus, & legitime criminosus probatur, esse innocentem, liceat illi eum condemnare, & morte afficere: Et in vtroque sensu erit à nobis difficultas pertractanda: quamuis secundus sit præcipuus, & de quo maior est controuersia inter Doctores.

¶ Ad primum ergo quæstionis sensum deuenientes, qui est, vtrũ iudex saltem supremus, qui euidenter cognoscit eum, quem vinculis tenet esse reũ, non tamen *Quæstio in primo sensu. 1. Argum.* legitimè talis probatur, imò forte legitimis testimonijs purgatur, possit illum condemnare morteq; afficere? Et pro parte affirmatiua argumentor primò: Iudicium principis ex se est certius, quam duorum priuatorum hominum testimoniũ, cum princeps sit reipublicæ vicem gerens, & cui ob maiorem prudẽtiam, & probitatem, respublica est commissa, quod licet re ipsa aliquando ità non sit, ità tamen præsumere debemus: & ob id dici solet, in dubijs pro prælatis esse iudicandum: sed si duorum priuatorum hominum testimonijs alicuius nocentis delictum probaretur, licitè posset iudex illum occidere: ergo & quando probatur solum suo priuato, euidentique iudicio.

¶ Secundò: istæ solemnitates in iudicãdo humano iure sunt introductæ, vel saltẽ gentium, quo etiam regna sunt diuisa, regésq; ordinati, non iure naturali, aut *2. Argum.* diuino: ergo, si non de sua ordinaria potestate, vt prima ratio nitebatur probare, saltem dispensando in legibus poterunt principes, & reliqui superiores iudices suo proprio iudicio nocentes occidere, nulla expectata testium probatione. Et confirmatur: Quando ille, qui re vera est innocens, & secundum allegata & *Confirmatio.* probata probatur nocens, est condemnandus, iudex potest imò tenetur, vt multi dicunt, illum sua priuata scientia vtendo liberare: ergo eadem ipsa priuata scientia poterit nocentem condemnare, cum contrariorum eadem sit disciplina.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quòd solemnitates in iudicio requisitæ sunt *Solemnitates in iudicio requisita sunt duplices.* in duplici differentia. Quædam enim sunt solum humano iure introductæ. Quales sunt accusatio, terminus ad probandum, vel respondendum, scriptura, & instrumentum publicum, &c. Et quod istæ solemnitates tantum sint de iure humano, ex eo sufficienter conuincitur, quod nec ius naturæ, nec diuinum illas præcipit. Aliæ autem sunt de iure naturali, & diuino. Quales sunt, quòd delictum sufficientibus testibus comprobetur, & quòd locus defensionis parti concedatur, eam citando, & audiendo. De probatione enim per testes facienda dicitur in capite. Deus. 2. quæstione prima. Diuino exemplo monemur, ne indiligẽter probata, & discussa causa iudicemus. Si enim Deus cognitor omnium, &c. Quibus verbis insinuatur ius diuinum esse, ne sine probatione aliquis iudicetur. Et in eadem quæstione, sic inquit Melchiadis Papa: Primum probate, posteà charitatiuam sententiam proferte, & quod vobis non vultis fieri, alteri facere nolite. Quasi significans, esse ius naturale, quod vniuscuiusque delictum testibus comprobetur; vtpote quod fundatur in ea naturali lege; Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Et Euaristus Papa in Epistola secunda ad omnes Episcopos, & refertur in cap. nullum. 3. quæstio quinta, inquit; Nullum ante veram, iustamque probationem iudicare, aut damnare debemus, teste Apostolo, qui ait: Tu quis es qui iudicas alienum seruum. De loco autem ad defensionem concedendo, partem citando, & audiendo, dicitur in Clementina pastoralis. §. verum. De crimine graui debito defensionis, quæ à iure prouenit naturali facultas adimi non valet, cum ea tollere in particulari non liceat, quæ iuris naturalis existunt. Et in cap. qualiter. el secundo, de accusationibus, cùm ferè idem fuisset dictum subiungit: Vnde videmus Deum non protulisse sententiam contra Adam, nisi prius vocatum & auditum, & defensum. Et in cap. iudicantem. 3. q. 5. dicit Eleuterius Papa, iudicantem oportere cuncta rimari, & ordinem rerum plena inquisitione discutere, interrogandi, respondendi, obiiciendi præhabita patientia.

¶ Hoc constituto, sit prima conclusio: Nullus iu- *1. Conclusio.* dex inferior potest dispensare in illis solemnitatibus, quæ sunt de iure positiuo: sed tenetur ordine iuris procedere per accusationem, scripturam publicam, &c. Supremus autem iudex poterit illas in iudicio dimittere. Ita docet Couarruuias libro primo variarum. capit. 1. num. 7. §. tertium etiam, & Antoninus. 3. par. titulo 9. cap. 15. §. 1. Et ratio est manifesta. Nam solum is, qui legem tulit, & non inferior, qui solum est executor, aut custos, potest contra legis humanæ ordinationem facere. Ex quo infertur, malè agere iudices inferiores occultè informationem, & attestationes contra aliquos accipientes, eosque, aut morte, aut alia pœna afficientes, &c. Nam præterquam, quòd peccant mortaliter tenentur ad restitutionem, vt pote illi, qui ex omissione eius, quod ipsi ex officio facere tenentur, graue nocumentum proximo inferunt.

¶ Secunda conclusio. Nullus iudex etiam supremus, *2. Conclusio.* potest in iudicando eas solemnitates prætermittere, quæ sunt de iure naturali, & diuino. Quare non poterit iudex, etiam supremus, malefactorem punire ex sua particulari scientia, maximè non citatum, & defensum. Ita tenet Caietanus in summa, verbo. homicidium. Soto libro quinto, de iustitia, quæstione prima, articulo tertio, & quæstione quarta, articulo tertio. Nauarro in Manuali, cap. vigesimoquinto, nu- *Nullus iudex potest ex scientia pari: cu[illegible] ri malefactorem punire.* mero decimo. Syluester, verbo, iudex 1. quæ. 5. Mercado lib. quinto, cap. quarto. §. Lo segundo. Antoninus, 3. par. titulo nono, capite decimoquinto, §. tertio. Corduba libro primo, quæstione trigesimaseptima, ad secundam rationem secundæ opinionis, circa finem quæstionis, Antonius Gomez lege 76. Tauri, numero nono. Couarruuias, vbi supra, & in practica capite vigesimosexto. num. sexto. & denique D. Tho. art. sequenti: ad tertium. Rationem huius conclusionis reddit Caietanus: Nam, cùm sententia sit actus publicus sitque iniusta, si à priuata fiat autoritate, necessarium erit, quod procedat ex scientia publica, alioqui non adhiberentur causæ commensuratæ effectui, dum actio potestatis publicæ poneretur exire à sciẽtia priuata. Hæc tamẽ ratio meo iudicio non omnino conuincit. Dici enim posset scientiam priuatam principis æquiualere publicitati duorum testium; & quòd eo ipso, quòd quis est princeps, non habet priuatam, sed publicam scientiam. Quare melior

& efficacior ratio erit, quòd defensio rei, & testium probatio est vnicuiq; debita iure naturali & diuino, supra quod nullus princeps, etiam supremus, potest dispensare. Et prætereà: Nam auferre ab aliquo arma, quibus iustè se defendere potest, non solum est contra charitatem, sed etiam contra iustitiam. Cóstat autem reus, antequam sit legitimè conuictus, iustè posse se defendere, vel negando, si delictum est secretum secluso mendacio, vel alia via. Et sic qui non audiendo talia arma ab eo aufert, facit contra ius naturæ non minus, quàm qui ensem surriperet, quo solo potest quis se defendere à morte, & eo sublato est occidendus. Nihil enim refert, armis, vel rationibus de salute dimicare. Præterquàm, quod etiam delicta occulta in rei veritate non videntur humano iudicio subiecta, sed tantum diuino, iuxta illud Pauli: Nolite ante tempus iudicare, quo ad vsque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum. Quare peccator occultus, quo ad iudicium humanum habendus erit pro innocenti.

Quæstio. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum hoc ius naturale de non iudicando aliquem, vel inauditum, vel ex scientia priuata iudicis, quando crimen est improbabile, adeò sit strictum, vt nullam patiatur interpretationem, sicut lex de non mentiendo, vel potiùs admittat aliquam epicheiam, ratione cuius id, quod ex se malum esset, ex iusta & rationabili causa reddatur bonum. In qua re, vt certa ab incertis separemus,

1. Dictum certum. dico primò, certum esse, quòd si crimen est publicum sine citatione, defensione, & processu potest reus condemnari, atque puniri, saltem per iudicem superiorem. Ita tenet Caietanus, & Nauarro locis citatis. Et ratio est: Nam tunc reus non potest iure se defendere in iudicio, negando factum, vel alia via licita; & sic non admittitur ei iusta aliqua defensio. Et idem est dicendum de iudicibus, qui repertos in fraganti delicto publico, vt latrones in vijs statim eos cruce afficiunt. Interuenit enim tunc notorium facti, vt dicit Caietanus loco accusationis, ac testium, faciens publicam scientiam, atque excitans publicam potestatem ad publicum iustitię actum. Quod & confirmari potest, ex cap. bene, de electione. vbi Innocentius tertius, sic dicit: Contra processum legati facere videtur, qui non citatis Episcopo, & eius fautoribus processisset. Porrò excessus notorius examinatione non indiget. De hac re est videndus Panormitanus ibi, & in cap. cùm olim. de iudicibus, & Felinus ibidem colum. 5. & cap. ad nostram. de iureiurando.

2. Dictum certum. ¶ Dico secundo, etiam esse certum, quòd si reus est ità potens, vt capi non possit, nec vocatus nec defensus condemnari potest in absentia. Ità tenet Syluester verbo, homicidium. 1. quæst. 5. Nec tunc intelligitur spoliari iure defensionis propriæ; sed quòd non vult iustam defensionem. Quare poterit Rex illum occultè occidere, nec hoc Regi, sed sibi erit imputandum. Modo inquit Nauarro, allegari, & probari curet quæcunq; possunt pro absenti. Ità tenet glossa singularis in lege antepenultima. ff. in quibus causis mai. laudata per Rauen. in cap. 1. de cau. poss. & Decius in cap. ex parte, el segundo, de officio delegati. colum. 2.

3. Dictum certum. ¶ Tertiò, etiá est certum, quod, si futurum damnum immineret, aut Regi, aut reipublicæ, aut alicui alteri innocenti ex eo, quod reus citatus, & auditus, & sufficientibus testibus conuictus puniretur, posset tunc occultè & inauditus occidi. Vtetur q; tunc occidens non potestate vindicatiua iudicis, sed iure defendendi innocentem, quod vnicuique priuato homini, quando aliud non extat remedium, est licitum, vt diximus in superioribus. Itaq; hæc certa sunt. Sed dubium est, an in casu, quo crimen est secretum, licet à principe cognitum, & reus non est potens, aut rebellis, sed compareret, si citaretur, nec damnum aliquod imminet in futurum, propter aliquam magnam causam, possit inauditus, & indefensus condénari. Puta, quia aggressus est Reginam: & si citetur, & processus fiat, diffamabitur regia persona, vel sequitur alia reipublicæ perturbatio, aut damnum. Vt, si criminosus fuisset filius Imperatoris, Regis, aut supremi alicuius principis reipublicæ, quem sine magno scádalo puniri non contingeret. Nauarro, Caietanus, atq; Mercado locis citatis partem tenent negatiuam, in quam etiam inclinat Soto lib. 5. de Iustitia, quæst. 4. artic. 2. Nam dicit esse contra ius naturæ cótra inauditam partem, & indicta causa ferre sententiá, etiam si reus sit perniciosissimus. Cæterùm mihi in hac re distinguédum videtur. Nam, vel delictum est probabile, vel non, sed est omnino secretum, aut vnius tantum testis testimonio confirmatum. Si primum, hoc est, si plene probari potest, videtur tunc habere locum epicheia, occidique posse secreto veneno. vel alia via, non citatum & defensum. Et ratio est: Nam non aufertur ab eo tunc iusta defensio, si quidem, si crimen probaretur, vt certè probari potest, nulla ratione posset se iustè defendere, & ex alia parte talem secretò occidendo prouidet princeps bono communi, tam vitando scandalum, quam purgando rempublicam criminosis, & sceleratis hominibus. Hanc sententiam in terminis tenet Gregorius Lopez, in lege 4. titulo 2. part. 7. Tamen, si non potest crimen sufficienter probari iuridice procedendo, intrinsece malum erit, atque iniquum illum occidere inauditum. Et ratio est: Nam cum damnum tunc non pendeat in futurum, nec peccatum sit publicum, & reus velit comparere in iudicio, vt se quantum honestè, & licitè potest, defendat; maxima ei fieret iniuria, si propria arma ac iusta vitæ præsidia ab eo auferrentur. Ex quo enim reus non potest per testes sufficienter conuinci, iudex etiam supremus eum condemnare non valet: sed est quo ad humanum forum velut innocens iudicandus, quamuis quo ad Dei iudicium sit nocens, vt supra dicebam.

Punctum difficultatis.

Sententia Nauarri, Caietani, & aliorum.

Sententia autoris.

¶ Restat nunc respondere ad argumenta in principio facta. Ad primum respondetur, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Nam quamuis priuata principis scientia interdum sit certior duorum priuatorum hominum testimonio, vt rectè probat argumentum, nunquam tamen facit delictum publicum, sed adhuc manet secretum. Et est verissima illa sententia Doctorum, quod cum potestas est publica, non, nisi notitia publica potest in actum exire, siue in fauorabilibus absoluendo, siue in pœnalibus condemnando. Oportet enim causas semper effectibus proportionari, vt dicebat Caietanus. Et sic actus publicus, quòd à voluntate & notitia publica proficiscatur exigit, sicut à causa commensurata: quòd etiam insinuat Eugenius Papa in cap. si sacerdos de officio iud. ord. Vbi sic inquit: Si sacerdos sciat pro certo aliquem esse reum alicuius criminis, vel, si confessus fuerit & emendare noluerit, nisi iudiciario ordine probetur, non debet arguere nominatim, &c. Et subdit rationem: Quia non, vt iudex scit. Ad 1. arg.

¶ Ad secundum respondetur, quòd citare, & audire reum, eumque non, sit sufficienti testimonio conuictum, ad mortem condemnare, non est ius humanum, sed naturale & diuinum, vt supra probauimus. Et licèt esset humanum, vt Syluester docuit, verbo, Ad 2. arg.

verbo, bellum §. vltimo (quod tamen est falsum) adhuc non posset per imperatorem, aut principem tolli; quia est veluti omnium gentium consensus; qui quasi iuris naturalis vim habet. Ea enim, quę sunt de iure gẽtiũ, vni⁹, aut alterius principis autoritate deleri minimè possunt. Ad confirmationem ex iis, quæ dicenda erunt circa secundũ sensũ quęstionis, solutio cõstabit. Et hæc dicta sufficiant de quæstione in primo sensu.

De secundo sensu quæstionis. ¶ Secundus sensus quæstionis est, an quando iudici certò constat, eum, qui habetur reus, & legitimè criminosus probatur, esse innocentem, liceat ei illum condemnare, morteque afficere? In qua re, vt similiter certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd, si iudex talem innocentem probatum nocentem aliqua via, & ratione commode liberare potest, sub peccato mortali id facere tenetur; Vnusquisque enim iudex ex officio, & charitate obligatur innocentem eripere, siue id faciat aliquo medio honesto, accusatorem impediendo, ne ad iudicium veniat, siue vinctum è carcere, sine aliqua nota, & populi scandalo liberando, siue quacunque alia vrgenti ratione testes examinando, vt fecit Daniel circa testes beatę Susannæ, falsum crimen obiicientes, vt habetur Danielis cap. 13. Pro quo etiam facit cap. Deus omnipotens, 2. quæst. 1. vbi dicitur. Iudex diligenter, & omnino faciat, quod falsitas detegatur. Et in ca. iudicantem. 30. quæst. vltima. Tandiu actio ventiletur quoadusque ad rei veritatem perueniatur. Frequenter enim interrogare oportet, ne aliquid fortè prætermissum remaneat, quod annecti conueniat.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum. ¶ Secundò, etiam est certum, quòd si iudex aliud facere non posset, quam quòd innocentem interficeret, teneretur tunc coram populo eius innocentiam manifestare, eamque iuramento confirmare Soto, vt affirmant Caietanus, & Corduba infra à nobis citandi. Nec in hoc aliqua falsis testibus irrogaretur iniuria. Nam, si scienter id faciant, sibi imputent, qui alteri sunt iniurij. Si autem bona fide, maius est ius innocentis, cui aliorum bona fides nocere non debet.

3. Dictum certum. ¶ Tertiò, etiam est certum, iudicem inferiorem teneri talem innocentem ad superiorem remittere, asseuerantes protestando eius innocentiam. Et si opus fuerit, & viderit profuturum, etiam tenetur iudicis personam ad tempus exuere, & induere personam testis, coram superiore, vt sic innocẽs liberetur, quidquid dicat Soto libro quinto, de iustitia, quæstione quarta, articulo secundo. Qui affirmat posse inferiorem iudicem id efficere, non tamen teneri; quia vnusquisque iudex etiam inferior secundum allegata & probata, habet ius causam terminandi. Nostram tamen sententiam tenet Alexander Alens. 3. part. quæstio. quadragesima, membr. sexto, articulo secundo, ad vltimum argumentum, & quæstione 34. membro primo, articulo quarto, & Caietanus in hoc articulo, & Corduba lib. 1. quæstione 73. statim in principio, fuitque D. Thomæ supra, quæstione 64. articulo sexto, ad tertium. Vbi dixit: Testes examinare debet diligenter iudex, vt liberet innocentem; quod si non potest debet superiori relinquere iudicandum. Et est ponderandum, quòd tam in examinatione testium, quàm in remissione ad superiorem vsus fuit D. Tho. verbo, debet, vt sic vtrobique præcepti debitum contineri intelligeremus. Alioqui æquiuocatio in tam breui contextu esset admittenda, quod est inconueniens. Ratio est manifesta: Nam, si iudex tenetur sub peccato mortali innocentem, probatum nocentem, ea via, atque ratione, qua commode potest, liberare, siue accusatorem impediendo, ne ad iudicium veniat, siue aperiendo carcerem, vt fugiat, si citra scandalum id fieri potest, vt ex omnium Doctorum sententia primo loco pro certo supposuimus, quod etiam Soto concedit; quare postquam res delata est ad iudicium, quacunque honesta via possit illum seruare ab iniusta morte non tenebitur? Corduba loco citato existimat, quòd etiam si nihil profuturum putaret, teneretur inferior causam ad superiorem deferre, vt ipse euaderet iniustitiam, seseque immunem ab iniusta nece seruaret. Sed hoc non est ita certum. Itaque hæc certa sunt.

Punctum difficultatis. ¶ Sed dubium est, vtrùm in casu, quo nullum ex positis remedijs sufficeret ad liberandum innocentẽ, vel à morte, vel ab aliqua graui corporis mutilatione, possit & debeat iudex illum condemnare? Et loquimur in casu, quo iudex certo cognoscit talem esse innocentem, quamuis probetur nocens. Nam, si non est certus de eius innocentia, non est dubium, teneri illum secundum probata condemnare. De hac re sunt variæ Doctorum sententiæ. Illę tamen reducuntur ad tres. *1. Sententia.* Prima est illorum, qui dicunt, in nullo casu, scilicet, nec in causa ciuili, neque in criminali esse licitum iudici condemnare eum, quem euidenter scit esse innocentem, quantumuis legitimè probetur nocẽs; sed teneri eum, vel officium dimittere, vel spreto scandalo, atque damno illum omnino liberare. Hanc sententiam tenet Hugo super legem, præint. ff. de iurisdictiu. omnium iudicum. Calderinus, & Panormitanus super cap. pastoralis. de officio delegati. Summa Angelica. verbo. iudicare. quæst. 7. Nicolaus de Lira super 23. caput Exodi. Et probatur à Corduba loco citato sexdecim rationibus satis prolixè. Quæ omnes eo ferè tendunt, quòd, quia ille est verè innocens in re, licet in probatione testium nocens, puniri non potest, cùm lex iubens occidere malefactorem, non propter testes, sed principaliter propter crimen commissum, vt puniatur, sit edita. Alioqui esset iniusta. Et cum in casu posito præcipua condemnationis causa, & conditio non subsistat, videtur iniquum, & contra legum intentionem talem hominem pœna afficere. Præterquàm, quòd si esset lex expresse disponens, vt omnis qui probaretur per duos testes malefactor puniretur, etiam si re vera esset innoxius, iniqua foret, & scandalosa. Cui adde, quòd sicut ad iustum iudicium exequendum, requiritur ex parte iudicis iurisdictio, & ex parte legum autoritas; ità etiam & multò magis requiritur ex parte rei puniendi crimen, atque delictum: sed quamuis esset probata iurisdictio, & legum autoritas per testes, aut alios consultores, non liceret iudici iudicare, si certissime sciret eos falsum dicere, atque consulere: ergo multò minus sufficiet crimen probatum, quando iudici certè constat testes falso deponere. Desino omnes alias Cordubæ rationes, quas adamussim examinatas parum roboris habere opinor, ne in idem prolixitatis vitium, in quo ipse incidit, præceps ruam. Ea etiam omnia, quæ ab ipso collecta sunt, ratione vndecima, ex sacris literis, quibus sæpe dicitur iudicium secundum veritatem, esse faciendum, nihil conuincunt. Quia iuxta veritatem iustè, ac rationabiliter præsumptam, & per publica acta habitam fieri satis esse docebunt autores contrariæ sententiæ.

2. Sententia. ¶ Secunda sententia est in alio extremo, quæ affirmat, tam in ciuilibus, quã in criminalibus, posse imò teneri iudicem innocentem illum certò sibi cognitum, sed probatum nocentem iudicialiter condemnare. Hanc tenet Diuus Thomas, in hoc articulo, & supra quæstione 64. ad 3. Vbi ponens exemplum in

causa mortis, dicit potiùs esse morti adiudicandum innocentem; quam deserenda testimonia publica. Eandem tenet Alexander Alensis. 3. part. quæstion. 40. membro 6. articulo secundo, & quæstione 54. membro 1. articulo quarto. 4. Ricard. in 4. distinctione 18. articulo tertio, quæstione secunda, ad 1. Enriquus de Gandauo, quodlib. 3. quæstione 25. Soto libro quinto, de iustitia, quæstione quarta, articulo secundo, & Syluester, verbo, iudex. 2. quæstione 5. Qui & post plurimam autorum citationem, fatetur hanc fuisse opinionem omnium antiquorum Theologorum. Eandem tenet Bartolus in lege illicitas. ff. de officio præsid. & Ioannes Andreas in suis Nouellis. titulo de allegat. & Cardinalis, & glossa in cap. 1. de officio ordin. & Couarruuias in suis relectionibus lib. 1. cap. 1.

3. Sententia. ¶ Tertia sententia est media inter istas duas. Et affirmat in causa criminali, siue capitalis sit, siue alicuius mutilationis, non posse iudicem condemnare innocentem, secundum allegata & probata. Secus autem in ciuilibus, puta, cùm de pecunia agitur, aut de aliarum rerum possessione. Hanc tenét Rodolphus & Immola, in lege à Diuo Pio. ff. de re iudic. & Angelus & Supplementum, & summa Rosella, titulo iudex 1. §. 18. & Adrianus quodlib. 6. articulo etiam 3. & nouissimus omnium Petrus à Nauarra libro primo, de restitutione cap. 3. dubitatione 4. & quidem, quòd in causis criminalibus non possit iudex innocentem condemnare, etiam si probetur nocens, nullis alijs rationibus probant, quàm quæ fiunt pro prima opinione. Quod autem in ciuilibus, etiam si de magna quantitate agatur, possit iudex secundum allegata, & probata, non obstante sua priuata & euidenti cognitione, innocentem iudicare ex eo ostendunt, quòd pro bono pacis; & ne reipublicæ, atque legum ordo subuertatur, tenetur tunc innocens patienter tolerare sententiam, temporalisque vtilitatis iacturam ferre. Imò de facto renuntiasse videtur suo priuato temporali commodo, ob bonum commune, cùm se principi subiecit, qui iustè tulit legem, vt secundum allegata, & probata senténtia proferatur. Nec est rationabile, quòd probatus reus, licet in re innoxius, velit iudicem, aut officium, aut honorem; aut aliam suam vtilitatem amittere. Maximè cùm etiam iudex sit innocens, nec aliquod crimen commiserit; & in pari causa innocentiæ magis tenetur sibi, quàm alteri, præsertim criminoso probato, subuenire.

Sententia autoris. Iudex tenetur condemnare innocentem, probatũ nocentem secundum allegata & probata. ¶ Mihi ex his sententijs ea, quæ secundo loco fuit posita, magis placet; cui & rationes, & iura ipsa patrocinantur. Dicit enim D. Augustinus, & refertur 23. quæstione prima, cap. omnes, bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges, & iura pronunciat. Idem etiam affirmant D. Ambrosius, & D. Gregorius relati in cap. iudicet. 3. quæstione septima, & in cap. summopere. 11. quæst. 3. Vnde in lege illicitas. ff. de officio præsid. §. veritas. iubetur præses id sequi, quod conuenit eum sequi ex fide eorum, quę probantur. Nec valet, si dicatur, prædicta iura nihil aliud diffinire, quàm, quòd iudex debet secundum leges ius dicere, ità, quòd seruet ordinem iuris in procedendo, examinando, & non sine probatione legitima sententiam ferendo: non autem diffinire, quòd semper secundum allegata & probata iudicet: maximè, cum ius dicat, non debere iniuriam inde oriri, vnde iura nascuntur; & iniustia esse videtur; imò & contra ius naturale, quod innocens talis cognitus, etiam si probetur nocẽs condemnetur. Non, inquam, valet hæc euasio. Nam idem est iudicare secundum leges, & secundum iura, quod iudicare secundum allegata & probata. Leges enim, & iura sunt de vniuersalibus, & senténtia debet esse de facto particulari, tanquam de conclusione illata ex vniuersalibus iuribus. Ad conclusionem autem singularium, quæ per sententiam ex legibus infertur, non descenditur, nisi per particulares, vel singulares propositiones de tali facto, quæ nisi per allegata, & probata, constare non possunt. Et sic iudicare secundum allegata, & probata est iudicare secundũ iura. Præterquàm, quòd leges atque iura, sicut, & quæcũq; alia moralia non ordinant, & iudicant, nisi de ijs, quę per se, vel quæ regulariter &, vt in plurimum, quamuis per accidens contingunt, Et sic quæ raro eueniunt, nec effugiunt nec dissoluunt generalem legis dispositionem. Pro quo etiam facit glossa singularis, quę ex c. 1. de offic. iudic. ordin. quo admonentur Episcopi iudicare secundum quod canones censent, colligit eos secundum allegata, & probata debere iudicare. Sed rationibus hoc ipsum probatur. Primo sic: Tam secundum moralem philosophiam, quam secundum iura, maleficia distinguuntur ex intentione: estque hoc adeò verum; vt diximus in superioribus ex mente Diui Thomæ, & aliorum, quod occidens suum inuasorem, aliter se saluari non potens, si intendit occidere, homicida est, si autẽ intendit se defendere, & occisio etiam præuisa consequitur ex actione defensiua, nõ peccat: ergo similiter in occisione innocentis, probati nocẽtis, ex intentione iudicis eius operis natura, atq; species desumẽda est. Sed constat, quòd iudex, de quo in præsenti est sermo, qui, scilicet, omnem suã prudẽtiam, solicitudinẽ, sciẽtiam, potestatẽ, & cætera adhibuit, vt liberaret innocentem, non intendit ex propria voluntate occidere, aut mutilare, aut aliquod iniustum facere, sed totum illud sequitur ex eo, quod intendit publico officio vti, & eo vtitur: ergo nulla iniustitia est in hoc, atque ex consequenti nec etiam facit iniuriam innocenti: maximè, cum illam priuata, aut publica voluntate non intendat. Et si quis dicat, talem iudicem facere iniuriam innocenti in eo, quòd non renunciat officio, quod tenetur facere in eo casu, ne innocentem interficiat: contra hoc sic argumentor. Persona, quæ est iudex, tenetur vti officio suo parte, & populo instante, quoniam sibi incumbit cura vtendi potestate publica, & plus tenetur curam habere publici officij sibi commissi, quàm vitæ alterius, cuius ratio non spectat ad ipsum, nisi sicut ad iudicem: ergo non tenetur suo officio renuntiare. Et confirmatur: Superius in materia de homicidio per hanc rationem conclusum est, quòd defendens se non tenetur omittere actum defensionis propriæ per hoc, quod videt ex ipso sequi mortem alterius, etiam impœnitentis, quia, scilicet, sibi magis incumbit cura sui, quam proximi: ergo pari ratione in proposito, quia personæ iudicis incumbit cura, vt vtatur publico officio, & non cura proximi, nisi ratione publici officij, non tenebitur abstinere ab vso publici officij, propter damnum consequens proximi. Secundò, sic argumentor: Iudex in quantum iudicat, non est priuata persona, sed publica: ergo non secundum priuatam, sed secundum publicam scientiam procedere debet, atque ex consequenti non peccabit innocentem probatum nocentem publica notitia condemnando. Maximè cum non ipse sed leges sint quæ condemnant. Et confirmatur: Ad iudicandum duplex scientia est necessaria, vna facti, altera iuris. Tenetur enim iudex duo cognoscere, scilicet, quid reus fecerit, & quid iuris sit de illo: sed in cognitione iuris non debet suam opinionem sequi, quamuis eam

1. Ratio.

teputer

se putet verissimam; tenetur enim leges auscultare; nec ipse est legum iudex, sed custos, nec pertinet ad ipsum iudicare, an lex sit bona, sed quid iubeat: quare, nec audiendi erunt litigantes, legem esse iniustam probare volentes, nisi forte intolerabilem & manifestissimam iniquitatem præseferat: ergo nec in cognitione facti suam priuatam scientiam sequi poterit iudex; sed tenebitur stare publicæ cognitioni, atque fidei, quæ via ordinaria testimonijs habetur. Et sic probatum nocentem, etiam si ipse priuatim sciat esse innocentem condemnare tenebitur. Nec ex hoc sequitur non peccasse Pilatum, qui Christum secundum allegata & probata iudicauit. Nam adeò erat Christi innocentia non modo ei, sed etiam cunctis euidens, adeoque subinde aperta testimoniorum falsitas, vt posset eos facile iniquitatis arguere. Præterquàm, quod, vt dicitur in textu, nec ipsa testimonia erant cõuenientia; sed illum morti addixit, vt se Cæsaris amicum ostenderet; cui, vel ipsum nomen Regis molestũ

3. Ratio. erat. Tertiò probatur eadem sententia: Iudex, etiam supremus, quantumuis euidenter nouerit esse reum, quẽ in vinculis tenet, si tamen legitimè non probatur nocens, imò fortè probatur innocens, non potest illũ per suam particularem sententiam condemnare; quia forus exterior iudicialis ad crimina occulta, & nõdum probata non extenditur: & in tali foro illa iura censentur occulta, quæ secundum regulas iuris legitimè non constat, vt diximus dubio præcedenti: ergo nec per suam priuatam scientiam poterit probatum reum absoluere, sed tenebitur illum secundum probata cõ-

4. Ratio. demnare. Consequentia tenet ex paritate rationis. Quartò: Si probatus nocens non licitè occideretur à iudice, eius innocentiã euidenter cognoscente, quàm plurima damna sequerentur in republica. Nam primò: oriretur scandalum dum omnes viderent probatum nocentem absolui, fierique iniustitiam. Secundò: daretur ansa prauis iudicibus quoscunque criminosos voluerint, timore, amore, affinitate, vel pretio liberandi. Nam dicerẽt se oppositum euidenter scire eius, quod testes deponunt, sicque crimina manerent impunita in magnam reipublicę perniciem, nec iudicum malitiæ rectè esset prouisum: ergo, vt hæc & alia mala communia vitentur, & vt reipublicæ vtilitati ac paci prouideatur, necessarium erit semper secundum allegata & probata iudicare. Maximè, cùm licitum sit, membrum etiam sanum percutere, atque tollere, vbi opus est, pro totius corporis salute, natura rectè ad id inclinante, quia bonum commune semper priuato est præferendum, & illud esse non poterit, nisi seruetur rectus ordo iudicij secundum regulas iuris naturalis ac gentium ad pacificam reipublicæ vitam, & ad alios fines communiter institutus. Præterquam, quod videtur hæc sententia fundata in illa lege diuina Matth. 18. & 2. ad Corinthios ca. 13. In ore duorum, vel trium stabit omne verbum. Et Deuteron. cap. 17. etiam dicitur: In ore duorum, vel trium peribit omnis, qui interficietur; nemo occidatur vno contra se dicente testimonium. Et subdit statim de iudicibus, quod in iudicando sequantur iudicij veritatem, non eam, scilicet, quam ipsi priuatim sciuerint, sed quam ab ore testium fuerint venati. Nam, si solum secũdum veritatem, quam iudices priuatim cognoscunt, deberent iudicare, frustrà fuisset præmissum. In ore duorum, vel trium peribit omnis, qui interficitur. Item, iudex, nisi secundum iura formamque iudicij iudicare non potest. Maximè nisi secundum regulas iuris naturalis, ac gentium; vt rectè docet Syluester, verbo, iudex. 2. quæst. 5. excepto casu, quo bonum publicum ex obseruato ordine iuris periclitaretur, vt docet Nauarro in Summa cap. 25. num. 20. sed præcipua regula iuris naturalis ac gentium est, non ferre sententiam, nisi secundum allegata, & probata, vt diximus supra dubio præcedenti: & conuincitur ex eo, quòd ratio naturalis dictat testimonium vnius iudicis in foro iudiciali non debere præualere plurium testimonio: ergo semper iudex illam obseruare tenetur. Vltimò: Quando quis clandestinè verè cum vna contraxit, & posteà iudicialiter in facie Ecclesiæ probatur cum alia contraxisse, iudex, & ecclesia licitè iudicat, præcipit, ac cogit, etiam sub excommunicatione, manere cum secunda probata sua, quamuis euidenter sciat non esse suã. & ità id iudicare debet, licèt priuatim illud consulere non possit, vt dicitur in cap. is qui. & in c. tua. de sponsalibus. & quamuis talis condemnatus teneatur stare cum prima, excommunicationẽque potius humiliter pati, quam secundum illam non suam carnaliter cognoscere, vt dicitur in cap. inquisitioni, de sententia excommunicat. ergo pari ratione iudex potiùs tenetur innocentem probatum nocentem condemnare, quam illum secundum suam priuatam scientiam absoluere. Probo consequentiã. Nam in casu antecedentis, iudex per suam sententiam, atque censuram quæ grauius punit quàm mors corporalis, non minus est causa per accidens fornicationis cum secunda, quam pręcipit stare, quam mortis innocentis, quem morti damnat. Et prætereà: Quia mors illius innocentis æquè, aut magis cedit, aut cedere potest in bonum, ac pacem reipublicæ, quam fornicatio alterius, vt ex dictis patet.

¶ Ex dictis infero primò, quòd in casu posito, dum 1. Corollar.
nulla de supradictis patet ad liberandum innocentẽ, non tenetur iudex cedere officio; nec bonorum suorum notabile detrimentum pati potiùs, quàm illum secundum allegata & probata condemnare, nullus enim cum tam ingenti suo incommodo damnum, quod ipse non dedit, in fratre cauere tenetur. Quod etiam dupliciter probatur. Primò: Quilibet potest licitè vti iure suo, illudque exequi, in principaliter & directè intendens, etiam si per accidens, vel indirectè alterius mors inde sequatur: maximè, quando alias tenetur iure, vel officio suo, vti nec potest illud exequi sine prædicto damno tertij per accidens occurrente: sed in casu posito iudex parte, vel populo instante suo officio iudicis vti tenetur, idque principaliter intendit, vt supponimus: ergo quamuis contingat esse cognitum innocentem, quod per accidens est, potest illũ probatum nocentẽ damnare; nec tenetur propter id suo officio renuntiare. Secũdò: Quia, si iudex in dicto casu teneretur cedere officio, esset in notabile reipublicæ detrimentum, cum eadem ratione etiam princeps ad id teneretur, quod est absurdum.

Infero secundo, quòd minister, seu exequutor præfatæ sententiæ, si certò scit talem damnatum esse in- 2. Corollar.
nocentem, & commode potest ab illius executione abstinere, propter quod existimat, contingere posse, quod à morte liberabitur, tenetur tunc ab ea recedere. Cæterum, si commode non potest formata bona conscientia, quòd id licitè facit, potest & debet ad iudicis præceptum illam exequi. Nec tenetur suo officio cedere, sicut nec iudex, nisi fortè in casu, quo manifestè & notoriè de iniustitia talis sententiæ constaret, facit cap. pastoralis. de officio delegati. De qua re est videndus Syluester verbo, iudex. 2. qu. 6. Magister Soto lib. 5. de iustitia. q. 4. a. 2. Etiam infert ex prędicta opinione, quod licet iudex in supradicto articulo constitutus possit hanc causam, sicut quamlibet aliam

superiori

superiori remittere, non tamen ad id tenetur. Tum; quia quilibet iudex inferior legitimam habet autoritatem terminandi causam secundum allegata, & probata. Tum etiam, quia remedium hoc esset inane. Nã cum iudex superior nesciens eius rei innocentiam nõ posset ob testimonium iudicis inferioris illum absoluere, teneaturque eum secundum probata iudicare, perinde erit superiori remittere, ac supplicio & morte afficere. Sed certè in casu, quo per hanc remissionẽ ad superiorem probabile est innocentem quomodocunque esse à morte liberandum, ego non video, quare iudex inferior id facere non teneatur secundum ea, quæ in principio huius quæstionis tertio loco pro certis supposuimus. Nec habet iudex legitimam autoritatem in conscientia causam terminandi, secundũ allegata, & probata, quando facile patet via ad liberandum cognitum innocentem. Nec etiam est hoc illum morti tradere, cùm non mortem eius, sed seipsum immunem ab eius occisione cum aliquali spe liberationis seruare, ac pro illo saluando pro viribus agere, intendit. Quare si commode potest, & hæc via innocentem à morte liberandum spectat, nec aliud patet remedium; vtique tenebitur illum ad superiorem remittere, potius quàm innocentem condemnare.

Nota primo pro solutione argumẽtorũ. ¶ Sed restat nunc respondere ad rationes, quas pro contraria sententia fecimus. Quod, vt commodius agere possimus aduertendum est primò adeo esse de ratione legis, quod respiciat bonum commune, vt ipso cessante, quod etiam ipsa lex cesset, sit necessarium. Cum enim Rex, vel Princeps tantum habeat potestatem condendi leges, in quantum præest reipublicæ, estque illius minister: & proprium officium eius, vt talis est, sit tueri, atque procurare bonum commune, fit consequens, vt de ratione legis sit, quod ordinetur ad bonum commune. Secundo est aduertẽdum, quod bonum cõmune, ad quod lex debet ordinari, est multiplex, sicut & communitates, quibus leges imponuntur multiplices sunt. Vnaquæque enim communitas suum commune respicit bonum sibi adæquatum. Et sic si loquamur de toto vniuerso, bonum commune illius est partium ordinatio inter sese. Si verò loquamur de hominum communitate secundum gratiam, eius bonum est visio Dei; secundum autem naturam bonum illius est status naturæ consonus, naturæque proportionatus. Cæterum, si loquamur non de vniuerso genere hominum, sed de aliqua gente, regno, vel ciuitate, bonum commune illius erit status tranquillitas cum iustitia, & opulentia. Et sic constat, quod pro varietate communitatum erunt varia & distincta bona distinguẽda. In vnaquaque autem istarum communitatum erit constituẽda vna potestas, cuius proprium munus sit illius bonum procurare, atque tueri. Nam, si communitates careant tali potestate, proculdubio errabunt, eruntque tanquam nauis sine gubernatione, nec vnquam assequentur suum bonum.

Nota 2.

Nota 3. ¶ Tertiò est aduertendum, quod quemadmodum communitates supra positę sunt inter sese subordinatæ: nam communitas ciuitatis subordinatur regno, & regnum subordinatur communitati hominum secundum naturam; & hęc subordinatur sibi ipsi secundum gratiam: & tandem omnes subordinantur communitati vniuersi: ità etiam bona, ad quæ singulæ communitates tendunt, & potestates, quæ illis præsunt, sunt inter sese subordinatæ. Nam bonum commune ciuitatis, & potestas, quæ illi præest subordinatur bono, & potestati regni, & bonum, & potestas regni subordinatur bono & potestati generis humani. Et quia in homine natura ordinatur ad gratiam, bonum naturale & ciuile & similiter potestates ciuiles, & seculares ordinantur ad bona spiritualia & supernaturalia, & ad potestates spirituales, & tandem omnia inferiora bona ordinantur ad bonum vniuersi. Ex quo infertur, ius canonicum præstare iuri ciuili; nõ solum ex parte potestatis; quia, scilicet, ius canonicum habet ortum à potestate spirituali, & aliud non, sed etiam ex parte finis: nam ius canonicũ habet pro fine bonum supernaturale; quale est beatitudo æterna, & ius ciuile solum habet pro fine tranquillum reipublicæ statum.

Nota 4. ¶ Quartò est aduertendum, quod quia essentia legis est, quod respiciat bonum commune in illumque tendat tanquam in finem, idcircò, cessante ipso bono communi, quod etiam ipsa lex cesset est necessarium. Quod intelligendum est, quando cessat bonum commune respectu totius reipublicæ. Nam si tantum cessat respectu alicuius particularis, nihil obstabit, quominus ipsa lex suam obtineat obligationẽ. Quod isto exemplo fiet manifestum: Prohibet lex ingressum alicuius oppidi sub sententia excommunicationis. Et ratio, seu finis talis legis est, ne eo in loco occultentur crimina, aut verò ne ex commercio oppidanorum incommodũ aliquod Christianis hominibus subsequatur, quod in bonum commune cedere est manifestũ. *Cessante fine legis in particulari nõ cessat lex.* Certè lege sic statuta, etiam si ego intelligerẽ me nec interfecturum, nec communicaturum criminibus, adhuc lege essem astrictus, quia finis eius, non in communi, sed tantum in particulari cessat. Cæterum, si talis finis sic cessaret, vt esset, vel inutilis, vel nociuus toti reipublicæ, proculdubio etiam ipsius legis obligatio adeò cessaret, vt contra ipsam facientes nullam committerent culpam. Ex qua doctrina via aperitur ad multas rerum difficultates elucidandas, quæ positis exemplis clarius manifestabuntur. Præcepit lex, vt testamentum minus solenne, hoc est, sine certo numero testium, aut sine tabellione editũ pro infecto habeatur, nihilque valeat, & finis talis legis est, ire obuiã fraudibus, atque dolis, quæ mortuo homine ac pro seipso respõdere non valente, possunt oriri. Si se offerat casus, quo quis sine fraude, & dolo testamentum minus solemne instituat, quia, scilicet, nec sufficientẽ numerũ testium, nec tabellionem coram quibus suam patefaciat voluntatem habere potuit, profectò tale testamentum adhuc erit inualidum, & pro infecto habebitur. Quia ratio, atque finis, propter quem lex instituta est, licet cesset in particulari, nõ tamen cessat in communi. Et lex, vt habetur in Prouerbio, casus particulares non recipit, sed tantum id, quod communiter, & vt in plurimum accidit, vt dicitur in lege, iura. & duabus sequentibus. ff. de legibus, & senatusconsultis, & lege, ex quæ raro. ff. de regulis iuris. Sit aliud examplum. Instituit grauissime lex, vt de cætero matrimonium clandestinum sit inualidum; nectebantur enim in eius celebratione diuersæ fraudes, atque doli. Et finis legis fuit eis obuiã ire. Offerat se casus, quo quis matrimonium clãdestinum bona fide, & sine dolo contrahat. Adhuc tale matrimoniũ erit inualidum: quia ratio legis non in communi, sed tantum in particulari cessat.

Expositis fũdamentis respondetur ad omnia argumenta simul. ¶ His suppositis, dico, quòd, quia leges magis respiciunt bonum cõmune, quàm particulare, & illud periclitaretur ex eo, quod iudex non secũdum allegata & probata iudicaret; sed sequeretur suam particularem scientiam, posset enim tunc quuscunque criminosus homines voluisset, amore, pretio, vel consanguinitate à morte liberare: sicque manerent crimina impunita in magnam reipublicæ perniciem, fit, vt teneatur semper iudex testiũ depositiones sequi, quamuis aliquãdo

in particulari cesset finis legis, ipseque sciat eum, qui probatur nocens, esse innocentem. Minus enim damnum est, quod aliquis in particulari detrimentum patiatur, etiam in vita, quã quod bonũ commune, quod quid diuinius est, atque præstantius, periclitetur. Maximè cũ iudex non ex intentione, sed omnino per accidens innocentis mortem operetur; & actiones non ex eo quòd conueniunt per accidens, sed ex eo, quòd cõueniunt per se speciem sortiãtur. Vt est videre in eo, qui iustum bellum gerens, simul cum nocentibus innocẽtes interficit, quamuis ratio naturalis dicat innocẽtes esse seruandos. Et quando obiicitur; Lex iubens occidere malefactores, non propter testes, sed principaliter propter delictum, vt puniatur, est edita, alioqui esset iniusta: sed in casu, quo innocens probatus nocẽs occiditur, præcipua condemnationis causa, atque cõditio, non subsistit: ergo est contra legum intentionẽ, talem hominem interficere: respõdeo, primariam, atque præcipuam legum intentionem, non esse respicere testes, aut delictum commissum, sed solum consulere bono communi, ad quod necessario omnis lex ordinatur, vt ex superioribus constat. Hoc autem bonũ commune in eo consistit, vt delicta nõ maneãt impunita, ne reipublicæ pax, aut tranquillitas perturbetur. Et quia in puniendis criminibus superiores humano more & non diuino, aut angelico vti debent; & ratio dictat, eum, qui probatur sufficientibus testibus nocens, esse habendum pro nocenti, magis, quam illum, contra quem nullius testis depositio habetur, fit, vt iusta sit lex, quæ præcipit, vt puniatur, qui duobus, vel tribus testibus criminosus probatur. Quamuis in aliquo casu particulari possit contingere, quòd testes falsum deponant, idque iudex certo cognoscat. Manet enim tunc ratio legis in communi; quamuis in illo particulari deficiat. Nec hoc est agere contra conscientiam propriam, vt nonnulli existimant. Nam non dicitur agere contra propriam conscientiam qui tantum agit contra scientiam speculatiuã; sed qui agit contra practicã. Et iudex in isto casu, quamuis faciat contra sciẽtiam speculatiuam, qua cognoscit illum esse innocentem; non tamen facit contra istam: Non est occidẽdus, quæ est practica. Imò rectè practicè iudicat esse occidendum, propter idonea testimonia secũdum allegata & probata. Iudex, qui contrariam opinionem sibi persuasam haberet, censeretque subinde innocentem nulla ratione esse condemnandum, nullatenus posset contra talem conscientiam, eum morti tradere, quia ageret contra propriam conscientiã, quod est intrinsecè malum. Cæterum nos in præsenti tantum volumus determinare hanc veritatem, quod innocens in casu, quo probatur nocens est occidendus. An autem alicui contra propriam conscientiam agere sit licitũ, alterius est negotij nec ad præsentem pertinet disputationem. Et si tertius fiat obiectio; Si esset lex expresse disponens, vt omnis, qui probaretur per duos testes malefactor puniretur, etiam si re vera esset innoxius; talis lex esset iniqua, & scandalosa: ergo similiter est iniquum, & scandalosum dicere, quòd qui duorum testium testimonio probatur nocẽs, etiam si iudex certò sciat esse innocentem, est necessario morti tradendus; respondetur, concesso antecedenti, negando cõsequentiam. Et ratio discriminis est: Nam in casu antecedẽtis lex illa non respiceret primario bonum cõmune, quod necessarium est ad legis æquitatem. Haberet enim pro obiecto immediato punitionem eorum, qui probantur nocẽtes, quamuis re vera sint innocentes, quod bono communi non conducere est manifestum. At verò in casu consequentis lex, quæ præcipit iudicem secundum allegata, & probata iudicare, solum habet pro obiecto bonum commune, & tranquillitatem reipublicæ, ad cuius conseruationem tanquam conducens eligitur, quod iudex non secundum propriam scientiam, sed secũdum allegata & probata iudicium proferat, quod ex natura rei in publicam vtilitatem (quamuis in aliquo casu particulari, quos leges non respiciunt contrarium possit euenire) cedere est manifestum. Et si 3. obiiciatur; sicut ad iustum iudiciũ exequendum requiritur ex parte iudicis iurisdictio, & ex parte legum autoritas, ita etiã, & multò magis requiritur ex parte rei puniendi crimẽ, atque delictum, sed quamuis esset probata iurisdictio, & legum autoritas per testes, aut alios consultores, non liceret iudici iudicare si certissimè sciret eos falsum dicere, atque consulere: ergo multò minus sufficiet crimen probatum, quando iudici certò constat testes falsa deponere; respondetur, negando maiorem. Non enim eodem modo requiritur ad exequendum iustum iudicium ex parte iudicis iurisdictio, & legum autoritas; ac requiritur ex parte rei puniendi crimen. Nam ex parte iudicis requiritur iurisdictio, & legum autoritas vera, atque realis. Nec est aliqua lex statuẽs, vt quoties per testes probatur iurisdictio, iudicis, aut legum autoritas, etiam si iudex certò contrarium sciat iudicium sit validum, atque iustum. Imò est lex in contrariũ. Et sic semper, quòd iudex facit contra talem scientiam, facit etiam contra conscientiam, & ex consequenti peccat. At verò ex parte rei puniendi, quamuis requiratur crimen, non semper est necessarium, quòd illud sit verũ; sed satis est, quòd publicè tale probetur. Nam cũ iudex humanus non teneatur iudicare sicut Deus iudicat; sed sicut Deus vult, quòd homo iudicet, & Deus statuit, vt homo iudicet secundum veritatem publicã, vt patet ex eo, quod dicit, quod in ore duorũ, vel triũ stat omne verum, istaque lex sit iusta, vt pote quæ ordinatur ad bonum commune, cui plurimum cõducit, vt ex supra dictis patet, fit, vt quoties iudicat secundũ allegata, & probata, iudicet etiam secundum Deũ, atque ex consequenti secundum propriam conscientiã. Et sic nullũ peccatum committit, quamuis eius scientia speculatiua sit in cõtrarium. Ex dictis infertur distinctionem illã à tertia opinione adductã de causis ciuilibus, atque criminalibus friuolã esse, & nullius momenti. Sicut enim iudex non habet facultatem hominẽ vita priuandi, nisi pro crimine; ita nec bonis externis. Eo præsertim, quod, vt sæpe diximus, potest esse tã ingens bonorum cumulus, vt vitam priuati hominis nõ solum adæquet, sed etiam superet. Quare, si in causis ciuilibus cum agitur de pecunijs, aut de aliarũ rerũ possessione in quantacunque quantitate, potest iudex non obstante sua particulari scientia, secundũ allegata, & probata iudicare, non est aliqua rationabilis causa, propter quã id negemus in causis criminalibus. Id enim, quòd dicitur de renũtiatione priuati temporalis cõmodi, quam singuli ciues fecisse videntur ob bonum commune, cum se principi subiecerũt, fictitium est, & inane, nec habet maiorem vim in bonis tẽporalibus, quàm in vita, cum vtraque possit respublica pro bono publico, atque communi æqualiter periculo exponere. Et hæc dicta sint de hac difficultate.

¶ Solet in præsenti ab aliquibus dubitari, an innocens, qui probatus nocens morti traditur, vi & armis iustè se à iudice, atq; ab eius ministris defendere possit. Et pro parte affirmatiua est argumentum: Nam ille patitur iniuriam, & vim vi repellere licet. Hoc tamen nõ obstãte dico, quòd si talis innocẽs iuridicè probatur nocẽs, nulla ratione vi & armis, potest se à iudice, vel

Obiectio.
Responsio.
Obiectio.
Responsio.
Quæstio.
Responsio.

vel ab eius ministris defendere. Et ratio est: Nã iudex habet ius illum interficiẽdi. Et si ipse iuste vi & armis posset se defendere, daretur bellum iustum ex vtraque parte, quod est impossibile. Bene tamẽ poterit fugere, aut alia cautela vti ad saluandã vitam. Et ad argumentum respondeo, quòd quamuis innocẽs probatus nocens, verè patiatur iniuriam in eo, quò morti traditur; illam tamen non infert iudex, aut eius minister. Et sic nec infertur vim, quam vi repellere sit licitum.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm iudex possit aliquem condemnare, etiam si non sit aliquis accusator.

Opus. 19. c. 3. fin. AD tertium sic proceditur. Videtur quòd iudex possit aliquem iudicare, etiam si nõ sit aliquis accusator. Humana enim iustitia deriuatur à iustitia diuina. Sed Deus peccatores iudicat, etiam si nullus sit accusator: ergo videtur quòd homo possit in iudicio aliquem condemnare, etiam si non adsit accusator.

2 ¶ Præterea, Accusator requiritur in iudicio ad hoc, quod deferat crimen ad iudicem: sed quandoque potest crimen ad iudicem deuenire alio modo, quàm per accusatorem, sicut per denuntiationem, vel per infamiam, vel etiam si ipse iudex videat: ergo iudex potest aliquem condemnare absque accusatore.

3 ¶ Præterea, Facta sanctorum in scripturis narrantur, quasi quædam exemplaria humanæ vitæ. Sed Daniel simul fuit accusator & iudex contra iniquos senes, vt patet Danie. 13. ergo nõ est contra iustitiam si aliquis aliquem condemnet tanquam iudex, & ipsemet sit accusatur.

1. ad Cor. 5. to. 5. Habetur. 23 q. 4. c. Si quis potestatem. ¶ Sed contra est, quod primæ ad Corint. 5.† Ambro. exponens sententiam Apostoli de fornicatore, dicit, quò diudicis non est sine accusatore damnare: quia Dominus Iudam cũ fuisset fur, quia non est accusatus, minime abiecit.

¶ Respondeo dicendum, quòd iudex est interpres iustitiæ. Vnde, sicut Philos.† dicit in 5. Ethic. homines ad iudicem confugiunt, sicut ad quandam iustitiam animatam. Iustitia autem, sicut suprà † dictum est, non est ad seipsum, sed ad alterum. Et ideo oportet, quòd iudex inter aliquos duos diiudicet. Quod quidem fit, cum vnus est actor, & alius est reus. Et ideo in criminibus non potest aliquem iudicio condemnare iudex, nisi habeat accusatorem, secundum illud Act. 25. Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur præsentes habeat accusatores, locũq; defendẽdi accipiat ad abluenda crimina quę ei obueiũtur.

Lib. 5. c. 4. parũ ante med. tom. 5.

Quæst. 58. ar. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Deus in suo iudicio vtitur conscientia peccãtis, quasi accusatore, secundum illud Rom. 2. inter se inuicem cogitationum accusantiũ, aut etiam defendentium. Vel etiam euidentia facti, quantum ad ipsum, secundum illud Genes. 4. vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.

¶ Ad secundum dicẽdum, quòd publica infamia habet locũ accusatoris. Vnde super illud Genes. quarto. Vox sanguinis fratris tui, &c. dicit † gloss. Euidentia perpetrati sceleris, accusatore non eget. In denuntiatione verò, sicut suprà dictum † est, non intenditur punitio peccantis, sed emendatio. Et ideo nihil agitur contra eum, cuius peccatum denuntiatur, sed pro eo, & ideo non est ibi necessarius accusator. Pœna autem infertur propter rebellionem ad Ecclesiam: quæ quia est manifesta, tenet locum accusatoris. Ex eo autem, quòd ipse iudex videt, nõ potest procedere ad sententiam ferendam, nisi secundum ordinem iudicij, quod tenet locum accusatoris.

Interlinearis, & habetur de accusationibus, ca. euidentia. & 2. q. 1. c. manifesta.

Quæst. 33. ar. 7.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Deus in suo iudicio procedit ex propria notitia veritatis: non autem homo, vt supra dictum † est. Et ideo homo non potest simul esse accusator, & testis, & iudex, sicut Deus. Daniel autem accusator fuit simul & iudex, quasi diuini iudicij executor, cuius instinctu mouebatur, vt dictum † est.

In præce. ad 4.

Ar. 2. ad 1.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. hac conclusione: In criminibus nõ potest iudex aliquem iudicio condemnare, nisi habeat accusatorem. Quam probat in argumento, sed cõtra testimonio D. Ambrosij relati in cap. si quis potestatem. 22. quæst. 4. dicentis: Iudicis nõ est sine accusatore damnare, quia dominus Iudam, cùm fuisset fur, quia non est accusatus minimè abiecit. Et in corpore articuli hac ratione: Iudex est interpres iustitiæ, ad quem velut ad animatum iustum, confugere debet homines, vt dicit Arist. lib. 5. Ethic. ca. 4. sed iustitia est ad alterum: ergo iudex semper debet inter duas partes iudicaturus sedere, inter actorem, scilicet, vel accusatorem, & reum. Et sic non potest aliquem iudicio condemnare sine accusatore. Pro quo etiam facit illud Actorum cap. 5. Non est consuetudo Romanis, damnare aliquem hominem, prius quàm is, qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque se defendendi accipiat. &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca istum articulũ est aduertendum, quòd quamuis ratio D. Tho. conuincat tam in ciuilibus, quã in criminalibus non posse iudicem sine accusatore, siue actore aliquem condemnare, ipso tamen particulariter & strictè loquutus est in causis criminalibus. Quales sunt illæ, quæ habent punire aliquod crimen, siue in corpore, siue in pecunijs, ordinanturque semper ad bonum commune, vt alij, scilicet, cautiores reddantur; nec similia crimina patrare audeãt. Nam in causis ciuilibus, quæ ad restitutionem procedunt, vt quisque, scilicet, recuperet rem suã, certum est, & extra controuersiam positum, non posse iudicẽ sine accusatore, vel actore aliquem iudicare. Si enim non est qui rem suam petat, non potest iudex de hoc sententiam ferre. In criminibus autem puniendis poterat esse dubitatio, an sine accusatore possit iudex reũ punire, propterea, quòd munere suo videtur posse crimina vindicare. Et, idcircò hoc peculiariter quæsiuit, atque determinauit. Præterquam, quòd solum in criminalibus illa pars, quę petit dicitur propriè accusator. Nã in ciuilibus non vocatur accusator, sed nomine quodam generali appellatur, actor. Et dicere possumus D. Tho. in præsenti solùm agere de vero accusatore. Qui tunc est secundũ mentem Azo. in summa, quando fit delatio rei in libello ad vindictam. Et secundum D. Tho. quando fit delatio rei in libello ad vindictam

vindictam propter bonum commune. Quæ definitio est melior. Nam ad vindictam potest etiam tendere denuntiatio, quamuis sine libello; & ipsam ordinat denuntiator non ad bonum commune, sed ad fratris emendationem: cùm tamen accusator semper ordinet accusationem in bonum commune. Nonnulli dicunt definitionem accusationis à D.Tho. assignatam non esse bonam propterea quod superfluit illa particula propter bonum commune. Quandoque enim fit accusatio solum propter bonum priuatum, vt habetur ff. & C. titulo, de accusat. & denuntiationibus. Et etiam fit ad remotionem à beneficio propter bonum commune, vt constat ex multis locis, & potest videri per Abbatem, & Felinum, in capit. inquisitionis. de accusat. & in capit. nouit. de iudic. Sed D.Tho. loquitur de propria accusatione, quæ nunquam ordinatur ad reparandum interesse accusantis, sed solum ad puniendum delictum; Quare secundũ ipsum fieri non debet, nisi in peccatis vergentibus in damnum commune, vel diuinum. Videndus est de hac re D.Thom. de virtut. q.3. art.2. & 7.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm sit de iure naturæ, quòd iudex in criminalibus sine accusatore non procedat, an verò id tantum sit de iure positiuo? Ad cuius explicationem dico breuiter, ius naturale id expresse non prohibere. Est tamen illi valde conforme, quòd vtroque iure, scilicet, canonico, atque ciuili sancitum & ordinatum est. Quamuis enim non sit præceptum de iure naturali prohibens, ne iudex sine accusatore malefactores puniat, sicut & pater in filios animaduertere potest; ius tamen positiuum hoc interdicit in cap. si legitimus. de accusatio. & leg. illicitas. ff. de officio præsidis, & leg. rescriptio. ff. de munc. & hono. Vbi dicitur: Si quis accusatorem non habet ab honoribus prohiberi non debet. Et alijs Romanorum legibus, quas insinuat Festus Actor. 5. dum dicit; Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem, prius quam is, qui accusatur, præsentes habeat accusatores. Ad quas alludere visus est Christus Ioannis 8. dum mulieri in adulterio deprehensæ dixit: Nemo te condemnauit? nec ego te condemnabo. Hoc, inquam, ius positiuum ipsi naturali iuri est valde consonum, atque conforme. Nam cum iudex custos sit iustitiæ; sicque inter duas aduersas personas arbiter esse debeat; quare Aristotel. lib. 5. Ethicor. capit. 4. eum mediatorem appellat, fit, vt contra rationem naturalem esse videatur, quòd quis simul iudicis, & accusatoris personam agat. Eo, vel maximè, quod ratio postulat, vt iudex in neutram partem declinet, & si declinandum est, potius in partem accusati, quàm in partem accusatoris tendat, & si ipse esset accusator faueret sibi, quod est contra rationem.

Conforme est iuri naturali, quòd iudex non procedat sine accusatore.

Obiectio.

¶ Et si quis obiiciat: Patres familias, atque etiam monachorum prælati sibi subditos castigant, & puniunt nulla expectata accusatione: ergo nec est prohibitum vniuersaliter iure humano, vt nullus iudex procedat sine accusatore, nec hinc videtur esse contra rationem naturalem. Respondeo, quòd patres familias, quia non habent vim coërciuam, nec capitali sententia ferire possunt, non dicuntur propriè iudices, & sic nec indigent accusatoris cæremonia. Et eadem ratio est de prælatis monachorum, quantum ad delicta parui momenti, quæ veluti patres castigare debent ex particulari pontificum beneplacito; qui concesserunt, vt in causis suis sine strepitu & tumultu iudiciali procedãt, sola rei veritate inspecta. In hisque

Responsio.

Monachi non procedunt in suis causis cũ strepitu iudiciali.

religiosi suo iure cessisse videntur. Imò & extra religionem in leuioribus causis non opus est adeò stricta accusationis forma, vt dicitur in lege, leuia. ff. de accusation. Vbi leuia audire, & discutere iubentur de plano. Cæterum in causis grauioribus, quæ sine delinquentis infamia puniri nequeunt, etiam in monachorum claustris, sine præuia accusatione, vindicari non possunt. Cuius rei illud est magnum & efficacissimum argumentum, quòd nulli prælati docti & timorati id faciunt, sed solum illi, qui suæ potentiæ, & ignorantiæ fidentes, Dei timore postposito in delictorum punitione non tam bono communi consulere, quam suæ passioni satisfacere student. Quorum plura possem in medium adducere exempla. Sed meminerint se in his non solum peccare mortaliter; sed etiam ad cuiuscunque læsionis famæ inde subsequutæ restitutionem teneri; tanquam illi, qui sua potestate & officio abutentes, tantò maiorem iniuriam irrogant, quantò potentiùs, & grauiùs nocent.

¶ In solutionibus argumentorum enumerat D. Thom. aliquot casus, quibus iudex sine accusatore contra aliquem procedere potest, aliquo in ipsis accusatoris vicem supplente. Et sunt numero quinque. Primus, quando diuina reuelatio intercedit. Quomodo Daniel diuino spiritu impulsus senes, qui beatissimæ Susannæ falso crimẽ obiiciebant, & reos accusando facere, & morti cõdẽnando addicere potuit. Secundus, quãdo crimen est manifestum, quod notorium appellant. Tertius, quando est infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatio. Quartus quando præcedit denuntiatio iuridica ad vindictam tendens, qualis est, quæ fit inquisitoribus hæreticæ prauitatis. Quintus & vltimus, quando fraterna correctione præmissa denuntiat quis prælato, vt patri, fratris delictum. De quibus omnibus suo ordine nonnihil erit dicendum. Et circa primum est aduertendum, quod quamuis Deus, quia omnia nouit, & quia pro sua absoluta potentia summáque æquitate, omnia crimina etiam minima punire potest, nullo opus habeat accusatore, adhuc tamen quæ sua est misericordia, nullum punire vult, nisi aliquo in eo vicem accusatoris supplente. Creauit enim rationem nostram adeo culpæ inimicam, vt vniuscuiusque criminosi hominis conscientia ipsum coram diuino tribunali iugiter accuset, iuxta illud Pauli ad Romanos secundo, Cum gentes, quæ legem non habent naturaliter quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium in die cum iudicabit Dominus occulta hominum. &c. Quasi diceret, cùm gentiles, qui legem scriptam non habent (non enim omnibus data est lex, sed Iudæis tantum. iuxta illud Psalmi: Non fecit taliter omni nationi) naturaliter quæ legis sunt faciunt, id est, quæ lex mandat, quantum ad præcepta moralia, quæ sunt dictamina naturalis rationis: ipsi sibi sunt lex, propterea quod rem legis exprimunt non tabulis, sed ipsis mentibus insculptam, fungentes officio legis ad seipsos, instruendo, scilicet, & inducendo se ad bonum, & quidquid in eis qui sub lege viuunt geri solent apud externum tribunal, hoc totum in istorum pectore geritur, dum pro ipsis, aut aduersum ipsos testimonium dicit conscientia, & dum altercantes cogitationes vicissim accusant, ac defendunt, secundum quæ in die iudicij iudicabit illos Deus, id quod nunc occultè fit in præcordiorũ latebris, palam

Casus in quibus potest iudex sine accusatore procedere.

Primus casus quando diuina reuelatio intercedit.

sub oculis omnium pronuntiante eo, cui nihil est occultum. Et sic constat Deum in iudicandis, & puniendis peccatoribus eorum conscientia vti, tanquam accusatore, vt eius iudicium vndequaque perfectum, ac integrum videatur. Eò vel maximè, quòd, vt, communiter dicitur, conscientia est mille testes. Et non solum conscientia, sed etiam ipsum crimen, atque peccatum vicem accusatoris supplet apud Deum. Quod quidem licet apud homines sit occultum, apud Deum tamen est patentissimum. Et propterea dixit Genes. cap quarto, puniturus Caim: Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et capit. decimo octauo, puniturus Sodomitas: Descendam, & videbo, vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. Et Iuuenalis Satyra duodecima. Exemplo quodcunque malo committitur ipsi, Displicet autori, prima est hæc vltio, &c. Quia ergo iudicium, quod ex diuina fit reuelatione, quodammodo imitatur iudicium diuinum. Idcircò in eo tam delinquentis conscientia quàm ipsum delictum vicem supplent accusatoris. Nec opus est, vt alius exterius accuset, qui est primus casus, in quo iudex aduersum aliquem potest sine accusatore procedere.

Secundus casus quando crimen est manifestum.

¶ Circa secundum, qui est, quando crimen est manifestum, quod notorium appellant, aduertendum est, illum esse, vt dicit Caietanus in præsenti, quando crimen coram iudice, & alijs committitur. Vt cum, verbi gratia, iudex simul cum alijs videt aliquem blasphemare, aut alterum occidere. Tunc enim nulla expectata accusatione propter euidentiam facti, potest illum punire. Quod & significare voluisse videntur pontifices Iudæorum, quãdo dixerunt. Audistis blasphemiam? quid adhuc desideramus testes? Et sanctus Ludouicus Rex Franciæ legitur præcepisse cauterizari linguam eius, quem audiuit blasphemare. De quibus etiam loquebatur Diuus Paulus 1. ad Timotheum quinto, quando dicebat: Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, hoc est, ante nota, quam veniant ad discussionem. Et hæc non sunt probanda. vt dicit glossa interlinearis super istum locum. Pro quo etiam facit Diuus Augustinus super 4. capit. Genes. vbi loquens de sanguine Abel dicit: Euidentia patrati sceleris clamore accusatoris non indiget. Et idem habetur in capit. manifesta, 2. quæstione prima. Nec de hoc aliqua potest esse dubitatio inter Doctores.

Tertius casus.

¶ Circa tertium casum; qui est, quando infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatio præcedunt, aduertẽdum est, quòd hæc etiã in iure habent quodammodo vim accusatoris. Non quidem, vt sint iusta causa reum in supplicium rapiendi, sed via inquisitionis, re prius explorata, atque discussa, contra illum procedendi. Potestque tunc iudex reum interrogare, & ipse tenetur ad interrogata respondere, vt constat ex capit. inquisitionis, de accusationibus. Vbi dicitur, quòd nisi præcedente infamia apud probatos viros, non potest iudex interrogare. Idem habetur in capit. qualiter, & quando, el secundo, eodem titulo, & in capit. licet Heli, de Simonia. Videturque hoc habere fundamentũ in Euangelio. Nam Lucæ decimo sexto, in parabola de villico iniquitatis, petiturus Dominus rationem ab eo, prius dixit: Quid hoc audio de te. Quasi significans, quod nisi infamia præcessisset nunquam de eius facto inquisitionem fecisset. Vt enim dicit Ambrosius super 5. caput primæ Epistolæ ad Corinthios, loquens de illo incestuoso cum vxore patris, quem Apostolus Sathanæ tradidit in interitum carnis, vt eius spiritus saluus fieret, non posset talis sententia ferri, nisi accusatore petente, vel infamia præcedente. Et hæc est causa (inquit) quòd Christus Dominus non puniuit Iudam, etiam si sciuerit eum loculos habere: quia, scilicet, nec fuit accusatus, nec infamia præcessit, quæ vim haberet accusatoris.

Non quæcunque infamia sufficit vt iudex procedat cõtra aliquẽ.

Et est aduertendum, quòd non quæcunque infamia aut clamorosa insinuatio sufficiens esse debet mouere iudicem ad hoc, vt inquisitionem faciat. Sed illa tantum, quæ à viris honestis non maleuolis, & quæ non semel, sed pluries procedit. Vt dicitur in cap. licet Heli, de simonia, & in capit. qualiter, & quando, de accusat. el secundo. Vbi notat Panormitanus, colligitúrque expresse ex ipso textu, quòd in iudicibus secularibus infamia debet esse tanta, vt tolerari non possit sine scandalo. Cùm tamen contra subditos, & similiter cõtra prælatum regularẽ infamia præcedens sufficiat, etiã si non sit scandalosa. Et sunt omnia dicta intelligenda, quãdo inquisitio est specialis de aliqua particulari persona. Nã quæ est generalis omniũ delictorũ, qualis est illa, quæ fit à prælatis, vel episcopis tempore visitationis, nullam prærequirit infamiam. Imò de ista præcessione infamiæ dicit Panormitanus, vbi supra, quòd si inquisitio sit generalissima, qualis est illa, ad quam prælati singulis annis tenentur, vel generalis, de qua dicitur in l. congruit. ff. de officio præsid. & similiter, si sit specialis, id est, contra certam personam, & fiat non ad pœnam imponendam, sed ex debito officij, vt ne matrimonium contrahatur propter impedimentum, vel non promoueatur quis ad prælaturam, vel electus non confirmetur, si reperitur vitiosus, nulla requiritur infamia præcedens. Ad quod facit cap. post quam, & cap. cum delicto, & cap. nihil de electione & cap. fin. de clandest. despons. & quod notat Innocentius in cap. 1. de excessibus prælatorum. Similiter dicit, non esse necessariam præcedentem infamiam in speciali inquisitione, etiam si ad pœnam imponendam tendat, dummodo fiat ad denuntiationem publici officij, iuxta id, quod habetur l. ea quidẽ C. de accusatio. & cap. præterea, de testibus cogendis. Sed de hoc dicemus in quarto casu. Cui adde, quòd etiam non requiritur infamia præcedens, quando iudex procedit contra semiplenè probatum. vel præcedentibus indicijs. Non tamen indicia, aut semiplenæ probationes habent vim accusatoris, vt diximus in principio. Vbi autem nullum horum præcedit regulariter in speciali inquisitione ad pœnam tendente, prærequiritur infamia, qua non præcedente, non poterit iudex inquisitionem facere, vt in dicto capit. qualiter, & quando. de accusatio. expresse habetur Dixi regulariter. Nam, vt notat Syluester, verbo, inquisitio. 1. quæstione 4. aliqui casus sunt, in quibus iudex potest sine præuia infamia ad inquisitionem procedere. Sed omnes illi ferè coincidunt cum his, qui à nobis ex mente Panormitani sunt excepti. Communis etiam consuetudo est, iudicium secularium, quando delictum est manifestum, esto persona delinquens sit occulta, inquirere personam. In quo bene faciunt. Nam, cùm talis inquisitio sit generalis, solùm ad inquirenda indicia, quibus posteà existentibus rectè potest inquiri de persona in particulari (cùm indicia, vt diximus, vicem accusatoris optimè possint supplere) nullum est inconueniens, quod ex manifestatione delicti, media generali inquisitione indiciorum, deueniat iudex ad particularem inquisitionem personæ. Quãdo autem post factam generalem inquisitionem; nulla adhuc apparent sufficientia indicia cõtra aliquem, esto sit de illo

vehemens

vehemens suspicio, quòd crimen commiserit, non potest iudex de illo inquisitionem facere in particulari, sine graui delicto, quia infamaret illum sine iudicijs, quod sine maxima iniuria fieri non potest. Imo nec talis persona quamuis delictum commiserit, poterit compelli ad iurandum. Et si compellatur non tenebitur dicere veritatem, quia iudex tunc non petit competenter, & sic potest respondere se nescire quis fecerit delictum. Sed de hoc dicemus plura quæstione 69. artic. 2. Vbi Caietanus de hac re agit.

4. Casus, quando præcedit denuntiatio.

¶ Circa quartum casum, qui est, quando præcedit denunciatio iuridica ad vindictam tēdens, aduertendum est, quòd etiam tunc via inquisitionis proceditur ad agnitionem causæ, & vltionem delicti. Et est hæc denuntiatio nihil aliud, quam nuntiatio, hoc est, manifestatio criminis superiori facta, hoc solum ab accusatione differens, quòd qui denuntiat, probare non tenetur, alias nullus denuntiare auderet. Theologi solent distinguere duplicem denuntiationē. Vnam pœnitentialem, factam prelato, vt priuatæ personæ: alteram iudicialem, factā eidem, vt personæ publicæ, hoc est, vt est iudex. Et de hac tantum loquimur in presenti. Nam de denuntiatione pœnitētiali est sermo in 5. casu. Siquis autem quęrat, qui nam sint illi, qui ad denuntiationem teneātur, dico breuiter, quòd si de denuntiatione pœnitentiali loquimur, omnes ad illam tenentur, sicut & tenentur ad correctionē fraternam, cuius pars est hæc denuntiatio, vt diximus supra q. 33. art. 2. Si autem loquimur de denuntiatione iudiciali distinguendum erit, cum Innocentio in capit. nouit. de iudicijs. Nam quātum ad peccatum perpetratum, quod continuationem non recepit, solum is tenetur, cui hoc competit ex officio. Procedit enim hoc ab actu iustitię, vt qui peccauit, puniatur, non propter se, cum iam non sit peccaturus, sed propter alios. Et hoc pertinet ad superiores, vt constat ex cap. pręcipuè. 11. quæst 2. & ex cap. duo ista 23. quæst. 4. At verò quantum ad peccatum perpetrandum, & quantum ad perpetratum, quod augmentum, continuationem, vel multiplicationem recepit, quilibet tenetur denuntiationem facere, dummodo se eam, sine graui suo detrimento perficere posse credat, vt dicitur in cap. hoc videtur. 22. quæst. 5. Et ratio est: Nam est hęc denuntiatio actus charitatis, ad quem omnes fideles tenentur. Summa Angelica limitat eam ad solos prælatos, sed male; quia nullus prelatus, vt sic, habet denuntiato cum careat superiore. De hac re est videndus Syluester, verbo, denuntiatio, & summa Godofredi in titulo de accusat. inquisitionibus, & denuntiatio, num. 30.

Quæstio. Responsio.

5. Casus, quando est facta denuntiatio prælato.

¶ Circa quintum & vltimum casum, qui est, quando fraterna correctione præmissa denuntiat quis prælato, vt patri proximi delictum, aduertēdum est, quòd si denuntiatus prelati dicto fuerit obediens, non poterit tunc prælatus ad pœnas & infamiam procedere: sed illic cessare debebit, vbi correptus frater, correctus subinde apparuerit. Nam cùm vnicus finis correctionis fraternæ sit bonum priuatum eius, qui corripitur, ratio postulat, vt ei subueniatur quanto minori damno fuerit possibile. Exemplo medici, qui salutem corporalem ægroto confert, si potest, sine alicuius membri abscisione. Et si non potest abscindit membrum minus necessarium, vt vita totius conseruetur. Si autem adhuc rebellis extiterit post paternam admonitionem, poterit tunc prælatus in eum lege agere. Quod est intelligendum quando delictum potest testibus probari. Nam, si peccatum fuerit improbabile testibus, & frater admonitus à prælato, vel negat, vel non emendatur, non potest tunc prælatus vlterius procedere, nec illum punire, quod ad vsque existat aliquid, quod crimen faciat manifestum; aut sint indicia ad inquirendum, aut testes ad conuincendum delictum. Et ratio est: Quia prælatus tunc non potest procedere, nisi vt iudex. Processus autem iudicialis, non habet locum, nisi quando existunt vel indicia, vel infamia, vel semiplena probatio, vt diximus. Hi ergo sunt casus, in quibus iudex nulla præcedente accusatione contra aliquem, procedere potest. Et eis exceptis, quòd semper accusatio præcedat, erit necesse. Ex quo infertur, quòd, etiam si iudex sciuerit Petrum, vel Paulum aliquod commisisse crimen, & sint testes ad illud probandum; si tamen non est infamia facti, aut personæ, nec aliquis accusat, aut denuntiat, nulla ratione potest illum ex officio punire, nec contra eum agere stando in omnibus iuribus. Quia non per modum denuntiationis, vt suppono, nec per viam inquisitionis, cum non præcedat infamia. Verum tamen est, esse iam positum in consuetudine, quòd quando sunt talia delicta, nec est, qui accuset, fiscalis sortitur partes accusatoris. Nec id est omnino contra rationē. Nam quamuis fiscalis sit minister reipublicæ, solum ad causas ad fiscum pertinentes institutus. Ex quo fit, vt ex officio solum teneatur accusare eum; qui agit contra rempublicam, vel principem, vt dicitur l. 12. titul. 18. part. 4. Iam tamen ex mandato principis id officium est extensum, vt accuset de omnibus delictis, in quibus alius accusator non inuenitur. Tum, ne delicta maneant impunita, quod in detrimentum reipublicæ cedere est manifestum, vt insinuat lex, si ita vulneratus ff ad l. Aquil. Tum etiam; quia qui nocet membris reipublicæ, multò magis videtur capiti nocere. Et sic capitis interesse videtur pro membris respondere; atque ex consequenti præcipere, vt minister, qui pro capite est institutus, pro membris etiam agat. Ex quo infero primò, non esse licitum fiscali accipere pecuniam, vt accuset, sicut nec iudici, vt ferat sententiam; quia vterque est minister publicus, quibus à republica pro ministerijs sufficiens stipendium prouidetur. Infero secundò nihil esse licitum fiscali in accusationibus imponendis; quod similiter non fit licitum alijs accusatoribus. Quare, si, quoniam scit se non esse puniendum pœna talionis, etiam si in probatione deficiat, accusat aliquem putans quod deficiet, peccabit mortaliter, ac quicunque alius accusator.

Fiscalis minister reipublicæ ad causas ipsius.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm iudex licitè possit pœnam relaxare?*

AD quartum sic proceditur. Videtur, quòd iudex licitè possit pœnam relaxare Dicitur enim Iac. 2. Iudicium sine misericordia ei, qui non facit misericordiam. Sed nullus punitur propter hoc, quòd non facit illud quod licitè facere nō potest: ergo quilibet iudex potest licitè misericordiam facere, relaxando pœnam.

3. q. 46. ar. 2. ad 3. Et 1. d. 43. q. 2. art. 2. ad 5. & 4. d. 46 q 1. art. 2. q. 2. & q 2. ar. 1. q. 3. ad 1.

2 ¶ Prætereà, Iudicium humanum debet imitari iudicium diuinum. Sed Deus pœnitentibus relaxat pœnam: quia non vult mortem peccatoris, vt dicitur Ezech. 18. ergo etiam homo iudex potest pœnitenti licitè laxare pœnam.

3 ¶ Præterea, Vnicuique licet facere, quod alicui prodest & nulli nocet. Sed absoluere reũ à pœna prodest ei, & nulli nocet: ergo iudex licitè potest reum à pœna absoluere.

¶ Sed contrà est, quod dicitur Deuterono. 13. de eo qui persuadet seruire dijs alienis, non parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultes eũ, sed statim interficies eũ, & de homicida dicitur Deuter. 19. Morietur, nec misereberis eius.

Ar. 2. & 3. ¶ Respondeo dicendum, quòd sicut ex dictis † patet, duo sunt, quantum ad propositum pertinet, circa iudicem consideranda, quorum vnum est, quòd ipse habet iudicare inter accusatorem & reum: aliud autem est, quod ipse non fert iudicij sententiam, quasi ex propria, sed quasi ex publica potestate. Duplici ergo ratione impeditur iudex ne reum à pœna absoluere possit. Primo quidem ex parte accusatoris, ad cuius ius quandoque pertinet, vt reus puniatur, putà propter aliquam iniuriam in ipsum commissam, cuius relaxatio non est in arbitrio alicuius iudicis: quia quilibet iudex tenetur ius suum reddere vnicuique. Alio modo impeditur ex parte reipublicæ, cuius potestate fungitur, ad cuius bonum pertinet, quòd malefactores puniantur. Sed tamen quantum ad hoc differt inter inferiores iudices, & supremum iudicem, scilicet principem, cui est plenariè potestas publica commissa: iudex enim inferior non habet potestatem absoluendi reum à pœna contra leges à superiore sibi impositas. Vnde super illud Ioan. 19. Non haberes aduersum me potestatem vllam, dicit † Augustinus, Talem Deus dederat Pilato potestatem, vt esset sub Cæsaris potestate, ne ei omnino liberum esset accusatum absoluere: sed princeps qui habet plenariam potestatem in republica, si ille qui passus est iniuriã, velit eam remittere, poterit reum licitè absoluere, si hoc publicæ vtilitati viderit non esse nocumentum.

Tract. 116. parum à me, tom. 9.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd misericordia iudicis habet locum in his quæ arbitrio iudicis relinquuntur, in quibus boni viri est, vt sit diminutiuus pœnarum: sicut Philosophus dicit † in quinto Ethicorum. In his autem quæ sunt determinata secundum legem diuinam, vel humanam, non est suum misericordiam facere.

Ei. 5. c. 10. circa fin. to. 5.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Deus habet supremã potestatem iudicandi, & ad ipsum pertinet quicquid contra aliquem peccatur. Et ideo liberum ei est pœnam remittere, præcipuè cum peccato ex hoc pœna maximè debeatur, quod est contra ipsum: non tamen remittit pœnam, nisi secundum quod decet suam bonitatem, quæ est omnium legum radix.

¶ Ad tertium dicendum, quod iudex si inordinatè pœnam remitteret, nocumentum inferret & communitati, cui expedit vt maleficia puniantur, ad hoc, quòd peccata vitentur. Vnde Deuteronom. 13. post pœnam seductoris subditur, vt omnis Israël audiens timeat, & nequaquam vltra faciat quippiam huius rei simile. Nocet etiam personæ cui est illata iniuria, quæ recompensationem accipit per quandam restitutionem honoris in pœna iniuriantis.

Svmma Textvs.

Svpposita distinctione de iudice supremo, & inferiori, inter quos hoc est discriminis, quòd iudex supremus summam habet imperij potestatem, etiam supra leges; cum tamen iudex inferior solum se habeat veluti eius minister exequendi legum sanctionibus deputatus; respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Antequam pars læsa iniuriam remittat, nullus iudicum, siue supremus sit, siue infimus, potest pœnam remittere. Probatur: iudex duplici titulo tenetur flagitiosum hominem supplicio tradere. Primus; quia est mediũ, ad quod pertinet diffinire inter seipsum & accusatorem. Secundus; quia est minister reipublicæ, cuius interest publica autoritate vindicare iniurias, quæ contra ipsam fiunt: ergo ex duplici impedimento potest prouenire ne iudex reum à pœna absoluat. Primum ex parte accusatoris; quia quandiu qui iniuria affectus est in accusatione præstiterit, non est liberum iudici reum indemnem seruare. Secundum ex parte reipublicæ, atque ea cõsequenti, quamuis vt caput reipublicæ potest iudex supremus iniurias ei factas remittere, tamen, vt custos iustitiæ inter ciues tenebitur ius suum vnicuique reddere. Et si contrarium fecerit peccabit, & obligabitur ad restitutionem, tam iniuriæ, quam damni ac ille, qui de alieno est multum misericors. Vt enim dicit Aristot. 5. Ethic. cap. 5. quando homines vident non sibi per inflicta supplicia compensari iniurias, in seruitute se viuere arbitrantur. Secunda conclusio: Postquam accusator ab accusatione desistit in arbitrio supremi iudicis, est iuris pœnam, aut relaxare, aut commutare. Tale autem arbitrium inferiori non committitur. Posterior hæc pars inde fit manifesta, quod inferiori iudici est semper à superiore agendi modus præscriptus, sicque legibus alligatur, vt contra earum tenorem operari nullo modo queat. Vnde D. Augustinus supra illud Ioannis capit. 19. non haberes aduersum me potestatem vllam, sic inquit, talem Deus dederat Pilato potestatem, vt esset sub Cæsare, nec omnino liberum esset accusatũ absoluere. Quod autem supremus iudex post factam remissionem ab accusatore possit iuris pœnam, aut relaxare, aut commutare, probatur: Nam princeps non tantum est legum custos, sed etiam dispensator; non quidem, vt pro suo arbitratu possit illas, vt pallium suum dispendere, ac dissipare, sed vt vbi viderit expedire bono communi, super illis dispenset.

Explicatio Articvli.

Diuus Thom. in isto artic. supposito, quòd iudex dupliciter potest impediri, ne legum pœnas relaxet, primò ex parte accusatoris, qui aliquãdo habet ius, vt reus puniatur ratione illatæ iniuriæ. Secundò ex parte reipublicæ, ad cuius bonum pertinet, quod malefactores puniantur: dicit duo. Primum est, quòd in primo casu nullus iudex potest legum pœnas relaxare; quia quisque tenetur ius suum vnicuique redde.e. Sent. D. Tho.

reddere. Secundum est, quòd in secundo casu distinguere oportebit inter iudices inferiores, & supremum, cui plenariè respublica est commissa. Nam inferiores nunquam possunt absoluere à pœna contra legem à superiore positam. At verò princeps, qui plenariam habet potestatem supra rempub. hoc potest quãdo id sibi videbitur expedire, & quãdo passus iniuriã ius suũ remittere voluerit. Itaque intendit, ꝙ si exigitur pœna propter commune, & priuatum bonum simul, princeps illam relaxare potest stantibus duobus, scilicet, quod expediat bono communi, & quod offensus assentiatur. Inferior autem nullo modo potest. At vero si tantum exigitur pœna propter bonum commune. Tunc potest illam princeps, relaxare stante solum primo illorum duorum; & inferior adhuc non potest. Si autem pœna exigitur tantum pro bono priuato tam superior, quàm inferior poterit illam relaxare accusatore duntaxat consentiente. Qum potius addiderim, quòd si pœnæ relaxatio fuerit multum expediens bono communi, adhuc ipso accusatore renuente, poterit supremus iudex illam relaxare, ea ratione, qua priuatum commodum semper communi est postponendum. Quod & habetur expressè in capit. si pœnituerit. 2. quæstione 7. Imò & si casus fuerit talis, vt in eo habere possit locum epicheia, non solum iudex supremus, verum & inferior poterit pœnam relaxare. Non enim loquitur D. Tho. in præsenti in casu; quo epicheia sit opus, sed in eo, in quo verba legis sunt obseruanda. Quid autem sit epicheia explicat Arist. lib. 5. Ethicorum cap. 10. & idem D. Thomas infra quæstione 120. De quo etiam nos nonnihil diximus supra quæstione 58. artic. 5. Quod dicit Diuus Thomas in isto articulo de relaxatione pœnæ, est etiam intelligẽdum de diminutione, quando reo inuito determinata statuitur in iure. Inferior enim eam minuere non potest, bene tamen supremus ex rationabili causa. Nam sine illa nũquã est licitum, etiam superiori, agere contra verba legis: tum propter iniuriam, quæ fit reipublicæ in non seruandis iustis legibus ipsius: tum etiam propter graue scandalum & detrimẽtum, quod inde redundat. Ex eo enim, quòd peccatores manent impuniti, aut non debitè puniantur pro suis delictis audaciores fiunt, atque promptiores ad perpetranda scelera, quod in damnũ reipublicę cedere est necesse. Ex quo infero cum Caietano in summa verbo, iudex, ꝙ si princeps eum, qui iustè est ad mortẽ dãnatus, vel propter homicidiũ, vel propter latrocinium à morte liberat, eam pœnã in aliam, vel pecuniariam, vel exilij commutando, etiam parte læsa remittente, proculdubio peccat mortaliter, estque reus omnium illorum malorum, quæ ex eo, quòd iniqui non secundum leges puniuntur, sequuntur. Quod etiam affirmat Nauarro in Manuali cap. 23. Sed de hac re videnda sunt quæ diximus supra quæst. 60. articulo 5.

Differentia inter iudicẽ superiorem, & inferiorem quantum ad relaxationem pœnæ.

Epicheia quid sit.

QVAESTIO LXVIII.

De pertinentibus ad iniustam accusationem, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrùm homo teneatur ad accusandum?*

AD primum sic proceditur. Videtur, quòd homo nõ teneatur ad accusandum. Nullus enim excusatur ab impletione diuini præcepti propter peccatum: quia iam ex suo peccato commodum reportaret, sed aliqui propter peccatum redduntur inhabiles ad accusandum sicut excommunicati, infames, & illi qui sunt de maioribus criminibus accusati priusquam innoxij monstrentur: ergo homo non tenetur ex præcepto diuino ad accusandum.

2 ¶ Prætereà, Omne debitum ex charitate dependet, quæ est finis præcepti. Vnde dicitur Roman. 13. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis: sed illud quod est charitatis, homo debet omnibus maioribus & minoribus, subditis & prælatis. Cum ergo subditi non debeant prælatos accusare, nec minores suos maiores, vt per plura capitula † probatur. 2. q. 7. videtur, quòd nullus ex debito teneatur accusare.

2. quæst. 7 per multa cap.

3 ¶ Prætereà, Nullus tenetur contra fidelitatem agere, quam debet amico: quia non debet alteri facere quod sibi non vult fieri. Sed accusare aliquem quandoque est contra fidelitatem, quam quis debet amico, dicitur enim Prou. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcanum: qui autem fidelis est, celat amici commissum: ergo homo non tenetur ad accusandum.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Leuit. 5. Si peccauerit anima, & audiuerit vocem iurantis, testisque fuerit quod ipse vidit, aut conscius est, nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut suprà dictum † est, hæc est differentia inter denuntiationem & accusationem: quia in denuntiatione attenditur emendatio fratris, in accusatione autem attenditur punitio criminis. Pœnæ autem præsentis vitæ non per se expetuntur, quia non est hic vltimum retributionis tempus, sed in quantum sunt medicinales, conferentes, vel ad emendationem personæ peccantis, vel ad bonum reipubl. cuius quies procuratur per punitionem peccantium. Quorum primum intenditur in denuntiatione, vt dictum † est. Secundum autem propriè pertinet ad accusationem: & ideò si crimen fuerit tale, quòd vergat in detrimentum reipubl. tenetur homo ad accusationem, dummodo sufficienter possit probare, quod pertinet ad officium accusatoris, putà cum peccatum alicuius vergit in multitudinis corruptelam corporalem, seu spiritualem: si autem non fuerit tale peccatum quod in multitudinem redundet, vel etiam si sufficientem probationem adhibere non possit, non tenetur ad intentandum accusationem: quia ad hoc nullus tenetur, quod nõ potest debito modo perficere.

Quæst. 33 ar. 6. & 7. & 9. præced. art. 3. ad 2.

Quæst. 33 ar. 7.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod nihil prohibet, per peccatum reddi aliquem impotentem ad ea, quæ homines facere tenẽtur: sicut ad merendum vitam æternam, & ad assumendũ

ecclesiastica sacramenta: nec tamen ex hoc homo reportat commodum: quinimo deficere ab eis, quæ tenetur facere, est grauissima pœna: quia virtuosi actus sunt quædam hominis perfectiones.

¶ Ad secundum dicendũ, quòd subditi prælatos suos accusare prohibentur, qui non affectione charitatis, sed sua prauitate vitam eorum diffamare & reprehendere quærunt. Vel etiam si subditi accusare volentes fuerint criminosi, vt habetur 2. quæst. 7. alioquin si fuerint aliàs idonei ad accusandum, licet subditis ex charitate suos prælatos accusare.

2. q. 7. cap. clericum, & in sequentibus ca.

¶ Ad tertium dicendum, quòd reuelare secreta in malum personæ, est contra fidelitatem: non autem si reuelentur propter bonum commune, quod semper præferendum est bono priuato. Et ideo contra bonum commune, nullum secretum licet recipere. Nec tamen omnino est secretum quod per sufficientes testes potest probari.

SVMMA TEXTVS.

SVpposita differentia inter fraternam denuntiationem, & iuridicam accusationem desumpta ex parte finis; nam denuntiatio illuc tendit, vt correptus frater corrigatur, & emendetur, quare tali fine obtento non erit amplius progrediendum, accusatio verò tendit ad punitionem delicti in bonum commune, vt, scilicet, reipublicæ quies atque tranquillitas conseruetur; respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Quicunque nouerit alicuius crimen esse contagiosum, & perniciosum reipublicæ, tenetur illud accusare, modò idoneis testibus id possit probare. Probatur: Vnusquisque tenetur bono communi succurrere, veluti pars toti, quando viderit illud, vel contagione infici, vel sceleribus corrumpi; sed hoc fieri non potest, nisi per publicam potestatem, ad quam accusatione crimina deferuntur: ergo vnusquisque tenebitur tunc perniciosum hominem accusare. Quod autem ad hoc non teneatur quando crimen idoneis testibus probari nõ potest, est res manifesta; quia nullus tenetur ad id, quod debito modo non potest perficere. Secunda conclusio: Quando crimen non est in detrimentum reipublicæ; sed solum accusatoris, aut ipsius criminosi, nullus illud accusare tenetur. Probatur: Pœnæ huius vitæ non per se expetuntur, cum non sit hic vltimum retributionis tempus, sed in quantum sunt medicinales, vel ad emendationem personæ peccãtis, vel ad bonum publicũ; cuius quies procuratur per punitionem peccantium: sed quando delictum solum vergit in detrimentum ipsius peccantis, sufficienter prouidetur illi per fraternam denuntiationem, cuius finis est bonum particulare eius, qui denuntiatur: ergo nullus tunc tenetur accusare; maximè cum accusatio semper ordinetur ad bonum commune. Quod autem nec etiam teneatur homo accusare alterum, quando eius delictum solum vergit in detrimentum ipsius accusatoris, id non probat D. Thom. sed illud, vt notum relinquit. Cum enim quisque sit suorum bonorum dominus, etiam famæ & honoris, vt diximus supra quæst. 67. agentes de dominio, non est dubium, quin possit illorum remittere satisfactionem. Tum, vt dicto Christi in audiens, qui magnopere nos ad inimicorum dilectionem induxit. Tum etiam ad redimendum tempus. In hoc enim casu habet verum, & est intelligenda lex vnica. C. vt nemo inuitus agere, vel accusare cogatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli est aduertendum primò, quòd, vt diximus quæstione præcedenti, artic. 3. denunciatio est duplex. Vna fraterna & euangelica, quæ alio nomine pœnitentialis appellatur, ordinaturque ad fratris correctionem. Alia iudicialis, & iuridica, quæ etiam habet bonum publicum pro scopo, tenditque ad punitionem eius, qui peccat, qualis est illa, quæ fit inquisitoribus hæreticæ prauitatis. Et hæc à D. Thom. in præsenti nomine accusationis comprehenditur, à qua hoc solo differt, quod denuntians non tenetur probare, sed iudex tunc debet per inquisitionem procedere; cum tamen accusator teneatur ad probationem, & sic quando dicit in prima conclusione, quod quicunque nouerit alicuius crimen esse contagiosum, & perniciosum reipublicæ, tenetur illud accusare, modò idoneis testibus possit probari, non solum est sermo de vera accusatione, sed etiam de denunciatione iuridica qua regulariter bono communi sufficienter prouideri solet. Itaque est sensus, quòd tenetur, vel accusare, vel denuntiare iuridicè. Quanuis, si crimen esset valde perniciosum, & contagiosum reipublicæ, & accusator haberet testes, quibus id probare posset, forsan non satisfaceret obligationi faciendo denunciationem iuridicam, sed teneretur in forma accusare, vt sic in re tanti momenti iudicem liberaret à labore inquisitionis. Sed hoc rarò & ferè nunquam contingit; quare conclusio D. Thom. vniuersaliter erit intelligenda, tam de vera accusatione, quam de iuridica denunciatione ad punitionem tendente.

Denuntiatio duplex, fraterna & iudicialis.

¶ Secundò est aduertendum, hoc differre inter Deum, & hominem, quantum attinet ad præsens institutum, quod Deus punit peccata pro quantitate eorum, hoc est, maiora magis, quam minora, iuxta illud Apoc. cap. 8. quantum glorificauit se in delicijs, tantum date ei tormentorum, & illud, Iuxta mensuram delicti erit & plagarum modus. At verò homines cùm iudicis officio funguntur, non puniunt, nec punire debent peccata pro quantitate eorum, sed pro ratione nocumenti, quod ex ipsis resultat bnno communi. Nam cum munus iudicis sit respicere bonum commune, illique consulere, tantum habet potestatem puniendi delicta per ordinem ad bonum commune. Ex quo infero primò sæpèsæpius contingere posse, quòd teneatur iudex magis punire minus peccatum, quã grauius; vt magis tenetur punire furtum, quam fornicationem: quanuis fornicatio ex genere suo sit grauior furto, quia illud magis nocet bono publico, quàm hæc. Imò fornicationem non puniunt iudices seculares, quia, vt dicit D. Augustin. Si meretrices tollantur omnia implebuntur libidinibus. Et sic lupanaria magis in bonum commune, quam in reipublicæ perniciem cedere intelliguntur. Infero secundò, quòd quia accusatio, seu denuntiatio iuridica, (pro eodem enim hæc duo in præsenti accipiuntur) similiter ordinantur ad bonum commune ac iudicis officium, tantò magis, aut minus tenebitur quisque alterius delictum coram iudice accusare, quantò magis fuerit perniciosum, & cõtagiosum bono communi.

Deus & homo differunt in modo puniendi.

Iudex tenetur interdum magis punire minus peccatum quã maius.

muni. Imò siquis commiserit aliquod crimen, quod ex se non vergit in perniciem reipublicæ, quamuis illud sit grauissimũ, vt odium Dei, aut fornicationem, nullus tenebitur illius facere accusationem, aut denuntiationem iuridicam, bene tamen fraternam correctionem, cum omnibus suis partibus, quia hæc solum ad bonum delinquentis ordinantur, vt diximus primo tomo, in materia de correctione fraterna.

Argum. ¶ Et si quis contra hæc argumentetur; Nullum est peccatum, quod ex se non afferat nocumentum publicum, aut scandali, aut mali exempli, aut alterius cuiuscunque persuasionis, quæ alijs noceat: ergo nullum est peccatum, de quo nõ teneatur quisque facere accusationem, si illud probari potest, & ei pœna est imposita, atque ex consequenti non rectè est facta distinctio de peccatis lædentibus bonum commune, & de non lædentibus, cum nullum sit quod non lædat; *Responsio.* respondeo huiusmodi argumentum plerosque conuincere, vt affirment nullum esse peccatum, de quo non teneantur singuli facere accusationem. Immeritò tamen. Nam discretione est opus. Et non omnia peccata sic sunt censenda cedere in detrimentum reipublicæ, vt necessario sint, vel denuntianda, vel accusanda: sed illa tantum, quorum proprium obiectum est bonum commune in ipsis expugnatum & læsum. Reliqua autem, quæ aduersus priuatum bonum committuntur, priuata, & non communia reputãtur. Ex obiecto enim actuum species sortiri debent. Ex quo infertur, quòd bona proximi furari, aut priuatum hominem interficere, priuata erunt dicenda delicta, quorum nullus tenetur accusationem, aut denuntiationem facere. At vero compilatio ærarij publici; sicuti & crimen læsæ maiestatis, quæ in publicum detrimentum vergunt, peccata sunt publica, quorum accusationis, vel denuntiationis obligatio vnumquemque contingit, quando illa probari possunt. Similiter mendacium perniciosum, quo alicui ciui in particulari fraus extruitur, priuatum est peccatum. At verò hæresis, qua communis religio concutitur, sicuti & latrocinium eorum, qui regias vias obsident, suntque assassini, crimen est valde publicum, & sic eius erit facienda denunciatio iuridica à quocunque illud scitur.

Quæstio. ¶ Et si quis quærat, vtrùm denunciationem, vel accusationem peccati secreti, quod vergit in perniciem reipublicæ, quale est crimen hæresis, aut proditio ciuitatis, semper debeat necessario præcedere secreta admonitio fratris, dico, hanc difficultatem fuisse à me in terminis disputatam, in materia de correctione fraterna primo tomo, quæstione trigesima tertia, ar- *Responsio.* ticulo 7. Cuius resolutio fuit ex mente D. Thom. in illo loco. Quòd quando peccatũ vergit in perniciem publicam, etiam si sit occultum atque secretum, dummodo non scitum per sacramentalem confessionem, statim est iudici denunciandum ante secretam admonitionem; nisi pro certo habeatur, quod poterit emẽdari secreta admonitione. Idem etiam habet idem D. Thom. infra q. 70. art. 1. ad 2. Vbi dicit, quòd qui nouit extra confessionem peccatum, quantumuis occultum dummodo sit in perniciem reipublicæ, tenetur illud expressè iudici manifestare, etiam si de illo non sit requisitus. Idem tenet Caietanus ibidem, & Castro lib. 2. de iusta hæreticorum punitione, cap. 25. estque communis sententia Canonistarum, in cap. nouit. de iudicijs, & in cap. si peccauerit, 2. q. 1. Et probatur: Bonum commune est præferendum bono particulari: ergo potius est consulendum saluti totius communitatis, quàm famæ vnius particularis. Et de his peccatis intelligitur illud D. Augustin. Qui veritatem occultat, & qui mendacium prodit, vterque reus est. Ille, quia prodesse nõ vult; ille, quia nocere desiderat. Dixi, nisi pro certo habeatur, quòd poterit emendari secreta admonitione. Nam, si ille, qui crimen publicum rescivit, certissimus omnino est, quòd per suam admonitionem sic frater emendabitur, & damnum publicum omnino cessabit, necessaria erit ante denuntiationem secreta admonitio, non solum ex charitate, sed etiam ex iustitia. Adhuc enim pestilens ille, & scelerosus homo habet possessionem sui honoris. Quare si sine eius læsione satis potest occurri malo communi, ratio postulat, vt non publicitus traducatur. At verò qui non est omni firmitate certissimus, quòd sua proderit admonitio, vel quãdo est periculum in mora, statim ad accusationem erit properandum, vel ad denunciationem iuridicam, si idonei testes non sunt, quibus delictum probetur. Ex quo infero, quod qui nouit aliquem esse hæreticum, statim tenetur tale crimen iudici competenti reuelare, etiam si de illo non sit specialiter requisitus. Et quamuis in secreto fuerit sibi hæresis reuelata. *Hæretici statim sunt denuntiandi.* Est enim hæresis pestilentissimum venenum, quod citò & facile maximam quamque potest inficere multitudinem. Propter quã causam D. Paul. 2. ad Timot. cap. 2. de hæreticis loquens dicit: Sermo eorum, vt cancer serpit, & Deuteron. ca. 13. de seductore, & ad idololatriam persuadente, dicebat Dominus: Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, siue vxor, quæ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis, vt animam tuam, clam dicens; Eamus, & seruiamus dijs alienis, quos ignoras tu, & patres tui cunctarum in circuitu gentium, quæ iuxta, vel procul sunt ab initio vsque ad finem terræ, non acquiescas ei, nec audias, nec parcat ei oculus tuus, vt miserearis, & occultes eum. In quibus verbis id maximè est aduertendum, quòd etiam si talia seductionis verba clam, & secretò dicantur à seductore, præcepit Dominus, vt non seruetur secretum, sed statim reueletur. Moraliter enim, & regulariter loquendo, nunquam potest de homine hæretico maximè dogmatizante haberi illa spes, & certitudo, quæ requiritur ad hoc, vt illum non statim denunciemus. Nam, cùm intellectus sit, qui dirigit omnes alias potentias; & ideò quando cæteræ potentiæ deordinantur per hoc, quod in illis aliqua peccata committuntur, si intellectus manet rectus, facilè illas in ordinem reuocare possumus, fit, vt in hæretico, qui deprauatum habet intellectum, vix possit tale malum mederi. Et sic nulla potest esse firmitas & certitudo, quòd secretò correptus emendabitur. Eo vel maximè, quòd qui non audit Ecclesiam, quòd nec etiam hominem particulariter admonentem audiet, debet iure iudicari. Verum est, quòd, si non ex malitia, sed ex ignorantia lapsus esset quis in aliquem errorem, vt si, verbi gratia, homo rusticus, negaret aliquam propositionem sacræ scripturæ, quam explicitè credere non tenebitur, corripiendus esset homo ille secretò ante denuntiationem, si sit spes emendæ, & si ex tali admonitione secreta nullum aliud detrimentum potest euenire propter rationem iam dictam. *Qui ex ignorantia negat aliquid de fide admoneri debet.* Dico notanter, si ex tali admonitione secreta nullum aliud potest detrimentum euenire. Nam si rusticus accepisset eum errorem ab illo, qui ex malitia tales errores seminabat, proculdubio ipse rusticus teneretur id iudici manifestare. Quod si non faceret, ille alius qui rustici errorem cognouit, teneretur statim denunciare, vt hac ratione malum reipublicæ radicitus euelleretur. Ita tenent Castro libro secundo, de

iusta hæreticorum punitione, capit. 25. Ricardus in 4. distinctione decima nona, articulo tertio, quæstione prima, Adrianus in materia de correctione fraterna, & Turrecremata super cap. qui peccauerit, 2. quæstióne 3. quæstione 11. conclusione quinta. Et ratio est: Nam ex charitate solum tenemur consulere saluti proximi, sine detrimento famæ, quando id fieri potest citra periculum boni communis, quod in casu posito facere non possumus.

¶ Aliqui fuerunt, qui existimarunt, nullum teneri ad accusationem, propterea quod accusatio videtur esse contra illud verbum Christi, Matthæi sexto. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et contra illud; si non remiseritis hominibus, nec pater vester remittet vobis. Cæterum, si loquamur de peccatis publicis, hæc sententia est falsa, & stulta, vt dicit Caiet. in præsenti. Tanto enim magis tenetur quis succurrere communi detrimento corporali, vel spirituali, quam priuato, quantò bonum commune diuinius est, & amabilius, quam priuatum. Et constat quòd tenetur quilibet sciens, & potens subuenire periculo corruptelæ spiritualis, vel corporalis proximi seruatis debitis conditionibus. Si autem loquamur de particularibus offensis dico, quòd quamuis sit diuinum consilium, quòd illas remittamus, nec illarum faciamus accusationẽ, & sic omnes communiter concurrunt ad iniuriatum, & offensum, vt illum ad id inducant, ipse tamen, cui de re sua propria incumbit accusatio, adhuc illam persequi potest in iudicio, nulla præcedente secreta admonitione. Nam cum scopus talis accusationis non sit emendatio fratris, sed propriæ iniuriæ atque honoris satisfactio, quæ adhuc ipso delinquente emendato expeti potest, inanis erit & vana, quæcunque secreta admonitio præcedens. Nec loca scripturæ adducta faciunt contra hanc veritatem. Nam in accusatione eius criminis, quod in perniciem publicam vergit, non suam, sed proximi, non vnius, sed multitudinis causam agit accusator. Et sic per hoc non impeditur quominus dicere possit. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Nec de eo intelliguntur dicta illa verba Christi; si non remiseritis hominibus, nec pater vester remittet vobis. Et in accusatione particulari, qua suam priuatam causam agit, accusator non ità præcipitur ex illa diuina institutione remittere, vt iustitia non habeat locum suum, sed quòd nec ex passione, nec ex propria autoritate vindictam sumat. Quod, & significauit Paulus ad Rom. 12. dum dixit: Non vos defendentes charissimi, sed date locum iræ: Accipitur enim ibi defensio pro vindicta priuata autoritate facta, vt constat ex his, quæ sequuntur. Subdit enim statim: Scriptum est enim: Mihi vindictam, & ego retribuam. Et est sensus, quod quamuis læsi fuerimus, non tentemus ipsi vindictam, sed eam Domino permittamus. Originem enim habere solet hoc malum ex immodico nostro amore, ac ingenita superbia, quæ, vt vitijs nostris benigne indulgeamus, alienis autem simus inexorabiles, facit. Et ideo dandus est locus iræ ac permittenda Domino iudicandi facultas, quam ei præripiunt quicunque vindictam ex passione, vel priuata autoritate aggrediuntur, cum tamen eam ex testimonio prophetæ sibi Dominus reseruauerit, & sit nefas Dei vices, & partes vsurpare in re sibi peculiariter ascripta. &c.

Homo potest accusare eũ qui iniuria affecit.

De peccatis, quæ solum nocent peccanti, dicit D. Tho. in secunda cõclusione & eius probatione, quod sufficienter eis prouidetur per fraternam correctionem; & sic nullus de illis tenetur accusationem facere aut denuntiationem iuridicam, quod est verum. Cæterum si post factam secretam admonitionem adhuc proximus persisterit in suo delicto, adhibendi erunt testes. Et si testes non sufficiunt, facienda erit denuntiatio pœnitentialis prælato, iuxta illud Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, hoc est, si te sciente, vt D. Augustinus interpretatur, corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit lucratus eris fratrem tuum: si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum, vel duos, vt in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ &c. Quid autem tunc Ecclesiæ prælatos facere teneantur, & similiter qualiter sit intelligendus omnis iste processus correctionis fraternæ à Christo assignatus, iam latè à nobis est explicatum in materia de correctione fraterna, contenta in primo tomo quæstione 33. per totam, & præcipuè articulo 7. & 8. videre ibi. Et hoc solum pro nunc memoriæ mandandum est, quod magis videtur facere ad nostrum institutum, quòd nunquam in his peccatis est facienda testium inductio, aut denuntiatio prælato, quin secreta admonitio præcedat. Ita enim habetur expresse in verbis Euangelij. Super quæ dicit D. Augustinus sermone 16. de verbis Domini, & refertur in capitulo, si peccauerit, secunda quæstione prima. Si peccauerit, in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum. Quare? quia in te peccauit? quid est in te peccauit? Tu scis quia peccauit. Quia enim secretum fuit quando in te peccauit, secretum quære cum corriges, quod peccauit in te. Nam si solus nosti, quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere, non eris corrector erroris, sed proditor. Attende quemadmodum vir iustus Ioseph tanto flagitio de vxore fuerat suspicatus tanta benignitate pepercit, antequam sciret, vnde illa conceperat, quam grauidam senserat, & se ad illam non accessisse nouerat. Restabat itaque certa adulterij suspicio, & tamen quia ipse solus nouerat, ipse solus sciebat, quid dicit Euangelium? Ioseph autem, cum esset iustus & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere. Ergo corripienda ipsa sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus: ipsa verò corripienda sunt secrètius, quæ peccantur secretius. Hucusque Augustinus. Et ratio huius sententiæ est: Nam cum hoc differat correctio fraterna ab accusatione, & inquisitione, quòd finis correctionis est emendatio fratris; accusationis verò & inquisitionis punitio, fit, vt eo modo sit facienda correctio, quo melius ad eius emendationem conducat. Et certum est famam quam plurimum iuuare, vt peccator resipiscat, dicente D. Hieronymo seorsum corripiendus est frater, ne si semel pudorem, & verecundiam amiserit, remaneat in peccato. Præterquàm quod exemplo medici corporalis, qui quam minimo fieri potest dispendio, tenetur ægroto mederi, addiscere possumus eum, qui fratrem, sine dispendio famæ corrigere potest iniustissimum esse diffamando. Qui enim sanare potest sine abscisione membri grauem infert iniuriam abscindendo. Ex dictis sumenda est regula in inquisitionibus generalibus, quibus occulta crimina posito edicto manifestari præcipiuntur, obseruanda. Nam si omnino sunt emendata, cuiuscunque generis sint illa, nullus tenetur ea vel denuntiare, vel accusare, sed solum esse testis, quando eius testimonium in particulari legitimè fuerit postulatum. Si autem non sunt emendata tunc aut sunt publica, aut priuata. Si publica hoc est in reipublicæ perniciem vergentia, vt proditio ciuitatis, hæresis, & quæcunque alia, quæ habent pro obiecto bonum commune, statim erunt

De peccatis quæ solũ nocent peccanti nullus tenetur alium accusare.

Nota pro fraterna correctione.

denun

denuntianda iudicialiter, vel accusanda, si probatiores possit, vt sic efficacius consulatur bono communi. Si autem fuerint priuata, vt concubinatus, & alia quæ non habent pro obiecto bonum publicum; tunc tantum erunt fraternæ ad emendationem fratris denuncianda, postquam fuerint factæ secretæ admonitiones, & testium inductiones, iuxta Christi præceptum. Et quia vnicus finis correctionis fraternæ est salus particularis proximi, & ex isto fine, & spe, quæ illum consequendi habetur omnis correctio, atque ordo, & processus illius moderandus est, fit, vt toties admonitio secreta sit repetenda, quoties spectatur profutura. Et, quando non est spes proficiendi, alijs remedijs, scilicet, secreta admonitione, & testium inductione, quod statim ad denuntiationem deueniatur erit necesse. Imò tunc etiam erunt omnia ista omittenda, quando probabiliter creduntur fore inutilia, vt diximus in materia de correctione fraterna.

Infames & excommunicati ab accusatione repelluntur.

¶ In solutione ad primum argumentum dicit D. Thom. infames, & excommunicatos ab accusatione repelli, vt constat ex capitu. clericus. & tribus sequentibus 2. quæstione 7. Non in bonum ipsorum. Nam accusare vbi & quando oportet virtus est, sed in pœnam suorum delictorum. Desiderat enim accusatio autoritatem in accusante, quam illa sors hominum non habet; & ideo eo munere priuatur. Cæterum aduertit Caietanus, quòd, quamuis accusare in iure isti homines probibeantur. Poterunt tamen in casu, & debebunt, vt multitudinis periculo succurratur, reuelare iudici personam criminosam, atque testes, cum alijs circunstantijs, vt sic vel ex officio possit iudex reipublicæ prouidere; quod est verum. Et ratio est: Nam quod infames, & excommunicati non accusent est de iure positiuo. Quod autem singuli consulant bono communi, cuius partes sunt, est de iure naturali. Et certum est, ius positiuum, nulla ex parte posse præiudicare iuri naturali.

¶ In solutione ad secundum argumentum, quo nitebatur probare homines non teneri ad accusationem ex eo, quòd subditi non debent accusare prælatos, nec inferiores superiores vt dicitur 2. quæstione 7. per multa capita, & actus charitatis, qualis est accusatio, debentur omnibus siue maioribus, siue minoribus, siue prælatis, dicit D. Thom. in illis iuribus non probiberi subditos accusare prælatos, aut seruos dominos, aut quoscunque alios inferiores suos superiores, quando id fecerint ex affectu charitatis, maximè in causa boni communis. Sed quod interdicitur, est, ne inferiores ex sua prauitate vitam superiorum diffamare, & reprehendere quærant. Eo vel maximè, quod cum accusatio præseferat quandam speciem odij, dedecus esse videtur, quod aduersus superiorem tam facile admittatur. Cæterum, si subditi alias fuerint idonei ad accusandum, hoc est, non infames, nec excommunicati, nec criminosi, licitum erit illis suos superiores ex charitate accusare, nec hoc aliquo iure naturali, aut positiuo est illis prohibitum. Imò potius præceptum, quod illos charitatiuè corrigant, vt diximus latè in materia de correctione fraterna, quæstione 33. articulo 4.

Dubium an clericis liceat accusare.

¶ Sed de clericis solet esse non leuis difficultas, vtrùm liceat illis aliquem accusare maximè in causa sanguinis? Ad cuius explicationem dico primò, certum esse quod clerici nec iure diuino, nec naturali prohibētur sanguinis causam agere. Et quidem, quòd

1. Dictum.

ius naturale id non probibeat; est res manifesta. Nam agere causam sanguinis, quando & vbi oportet, est actus iustitiæ, & nulli, iure naturæ, actus virtutum sunt probibiti. Quod autem nec etiam id probibeat ius diuinum probatur: Quia nullibi hoc habetur præceptum in tota sacra scriptura. Et si quis obiiciat illud Pauli 1. ad Timoth. 3. Oportet Episcopum irreprehēsibilem esse, non vinolentum non percussorem, quod etiam Doctores ad quoscunque alios sacerdotes extendunt, respondeo ibi tantum agere de percussore, propria autoritate ex ira, aut vindicta alterum occidente: ad quod significandum posuit prius; Non vinolentum. Sæpè sæpiùs enim contingit, quòd ex vinolentia percussio sequatur. At verò qui in iudicio alterum accusat, vel eum ad mortem condemnat, non priuata, sed publica autoritate illum interficit. Præterquam quòd etiam si dicamus Paulum in illis verbis prohibuisse sacerdotibus quamcunque percussionem, adhuc publica autoritate factam, non inde licet inferre, eam prohibitionem continere ius diuinum. Non enim in illa dicit: Præcipio, non ego, sed Dominus. Quod facere solebat, quādo eius præceptum erat diuinum, vt constat ex illo 1. ad Corint. 7. Præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere; necessario fatendum est, sacerdotes, aut Episcopos nullum posse interficere autoritate ecclesiastica aut Episcopali, ex iure diuino. Quamuis enim Christus, in quantum homo, habuerit potestatem quoscunque malefactores interficiendi, tanquam ille, qui habebat omnium rerum dominium, eratque perfectissimus & potentissimus Rex, atque Imperator ipsius vniuersi, vt diximus supra quæstione 67. articulo 1. sed hanc potestatē nulli in Ecclesia reliquit, nisi quatenus necessaria erat ad finem supernaturalem. Et certum est non esse necessarium ad finem supernaturalem, quod Ecclesiastici agāt causam sanguinis. Cum hoc tamen stat, quòd ipse Christus non prohibuerit iure diuino, sacerdotes, vel tanquam partes reipublicæ, vel in quantum participant autoritatem humanam, causam sanguinis, aut decernant, aut prosequantur, vel sicut iudices, vel sicut accusatores. Imò in lege veteri id faciebant, sacerdotes. Et quando dixerunt in Euangelio apud Ioannem capitulo 18. Nobis non licet occidere quenquam; non loquebantur de prohibitione iure diuino facta; sed humano. Imperator enim Romanus, qui Iudæorum regnum tunc tyrannicè occupabat, omnem causam sanguinis eis interdixerat. Vel dixerunt illud; quia lapidare ipsorum erat, & sic lapidauerunt Stephanum, crucifigere autem Romanorum. Et volebant, quòd Christus non simpliciter, sed cum summo opprobrio occideretur, vt sermo Iesu impleretur, quo certo prædixerat, se gentibus tradendum, ab illisque crucifigendum.

¶ Dico secundo, quòd, quamuis sacerdotes iure diuino, aut naturali, non sint probibiti agere causam sanguinis, id tamen sunt prohibiti iure humano, ipsi iuri diuino valde conformi, & familiari. Et quidem, quòd iure humano sint probibiti, probatur ex capitu. his, à quibus 23. q. 8. & ex capit. sententiam, & ex cap. clericos, extra ne clerici, vel monachi, secularibus negotijs se immisceant, & in capit. presbyteros de homicidio, imponitur pœna irregularitatis contra clericos, qui causam sanguinis egerint. Quod autem hæc humana prohibitio iuri diuino sit valde conformis, ostendit D. Thom. suprà quæstione 64. arti. 4. duabus rationibus. Prima, quia sunt electi ad altaris ministerium, in quo repræsentatur passio Christi occisi; qui cum malediceretur non maledicebat. & cum pateretur non comminabatur, sed tradebat iudicanti se iniustè, vt dicit D. Petrus 1. canonica capit. 2. Debent autem ministri suum dominum imitari, iuxta illud Eccles.

2. Dictum.

Rationes propter quas clerici prohibētur agere causā sanguinis.

cleſ.10. Secūdū iudicē populi, ſic & miniſtri eius. Secunda ratio eſt: Quia clericis nouæ legis miniſterium cōmittitur, in qua nulla pœna occiſionis, aut mutilationis corporalis determinatur. Quare, vt noui teſtamēti idonei miniſtri inueniātur, opus erit, vt à talibus, abſtineant. Eodem modo dicit D. Tho. ſuper epiſt. ad Romanos c.3. in illa verba. Ideo tributa præſtatis lect. 1. clericos non ex iure naturali, aut diuino eſſe liberos à ſolutione tributorum, ſed ex beneplacito, & priuilegio principum, cum ipſa lege naturali conformitatem & familiaritatem habente. Ex quo factum fuit, vt etiam apud Gentiles liberi fuerint à tributis ſoluendis, qui rebus diuinis vacabant. Legitur enim Gen. cap. 47. Ioſeph ſubiecisse Pharaoni totam terram Ægypti præter terram ſacerdotum, quæ à Rege eis tradita fuerat, quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur. Et paulò inferius dicitur, quòd in vniuerſa terra Ægypti quinta pars ſoluebatur abſque terra ſacerdotali, quæ libera erat ab hac conditione. Ratio autē huius naturalis æquitatis eſt: Quia ſicut Reges ſolicitudinem habent de bono publico in temporalibus, ideoque eis tributa præſtantur, ità etiam & miniſtri Dei in ſpiritualibus. Propter quod æquum eſt, ipſique iuri naturali valde conforme, vt hoc beneficio à principibus afficiantur. Ex dictis infertur, quod abſolutè loquendo, clerici non poterunt aliquem criminaliter accuſare, etiam ſi peccatum ſit in perniciem reipublicæ. Cæterum id facere poterunt adhibita moderatione præſcripta in cap. prælatis. de homicidio lib. 6. Vbi dicitur, quòd ſacerdotes poſſunt denunciare in cauſa ſanguinis, dummodo prius faciant proteſtationem, ſe id non dicere, vt ij occidantur, ſed vt vitia emendentur. Et præmiſſa tali proteſtatione bene poterunt accuſare, aut denuntiare. Loquiturque cap. illud tantum in cauſa propria ipſius ſacerdotis. Sed Caiet. ſupra q.33. art.7. dixit eſſe etiam intelligendum in cauſa reipublicæ, vel cuiuſcunque alterius proximi. Vnicuique enim mandauit Deus de proximo ſuo. Et ſic ex præcepto charitatis tenentur omnes etiam clerici bonum proximi procurare. Ex hoc infertur, quòd non ſolum tenetur ſacerdos, & quicunque alius Chriſtianus delinquentem accuſare, quando peccatum eſt in perniciem reipublicæ, ſed etiam quando eſt in damnum proximi, cuius cura vnicuique eſt commiſſa, dummodo id ſine magno ſuo detrimento efficere poſſit. Opera enim charitatis neminem obligant, cum magno detrimento proprio in peccatis importantibus priuatam & particularem iniuriam eius, qui debet facere accuſationem, quamuis regulariter ſit conſilium, eam remittere, nullus tamen ad id tenetur: ſed quilibet poteſt illatæ ſibi iniuriæ petere per iudicem vindictam, & ſatisfactionem. Tum, quia iuſtitia eſt virtus, & ſemper eſt licitum vnicuique petere à ſuo legitimo iudice actum virtutis. Tum etiā, quia alias daretur anſa prauis hominibus priuatas iniurias inferendi, quod in perniciem vergeret reipublicæ. Dixi regulariter eſſe conſilium remittere proprias iniurias. Nam poterit contingere caſus, in quo ſit melius non remittere, quam remittere, ille, ſcilicet, in quo facilitas veniæ daret alteri occaſionem peccandi. Tunc enim remittens per accidens eſſet cauſa peccādi, & ſic peccaret.

Corollarium.

ARTICVLVS II.

4 diſt. 19. q. 2. artic. 3. q. 1. ad 4. Et diſt. 35. ar. 3. ad 6. & quolib. 11. art. 13. cor.

¶ Vtrum ſit neceſſarium accuſationem in ſcriptis fieri.

AD ſecundū ſic proceditur. Videtur quòd non ſit neceſſarium accuſationem in ſcriptis fieri. Scriptura enim adinuenta eſt ad ſubueniendum humanæ memoriæ circa præterita. Sed accuſatio in præſenti agitur: ergo accuſatio ſcriptura non indiget.

2 ¶ Præterea, 2. quæſtione 8. dicitur, † Nullus abſens accuſare poteſt nec ab aliquo accuſari. Sed ſcriptura ad hoc videtur eſſe vtilis, vt abſentibus aliquid ſignificetur, vt patet per † Auguſtin. 10. de Trinitate: ergo in accuſatione non eſt neceſſaria ſcriptura, præſertim cū canon dicat, quod per ſcripta nullius accuſatio ſuſcipiatur.

2 q 8 cap. per ſcripta.

Lib. 10. cap. 1. aliquantulùm à prin. to. 3.

3 ¶ Præterea, Sicut crimen alicuius manifeſtatur per accuſationem, ita per denūtiationem. Sed in denuntiatione non eſt ſcriptura neceſſaria: ergo videtur quòd neque etiam in accuſatione.

¶ Sed contra eſt, quod † dicitur 2. quæſtione 8. Accuſatorum perſonæ ſine ſcripto nunquam recipiantur.

2. quæſt. 8. ca. Accuſatorū.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd ſicut ſupra dictum † eſt, quando in criminibus per modum accuſationis agitur, accuſator cōſtituitur pars, ita quòd iudex inter accuſatorem, & eum, qui accuſatur, medius conſtituitur ad examen iuſtitiæ, in quo oportet, quantum poſſibile eſt, ſecūdum certitudinem procedere. Quia verò ea, quæ verbo tenus dicuntur, facilè labuntur à memoria, non poſſet iudici eſſe certum quid & qualiter dictum ſit, cum debet proferre ſententiam, niſi eſſet in ſcriptis redactum. Et ideo rationabiliter inſtitutum eſt, vt accuſatio, ſicut & alia quæ in iudicio aguntur, redigatur in ſcriptis.

Arg. præced. & q. præced. art. 3.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd difficile eſt ſingula verba propter eorum multitudinem, & varietatem retinere: cuius ſignum eſt, quòd multi eadem verba audientes ſi interrogarentur, non referrent ea. Similiter etiam cum modica verborum differentia ſenſum variet, ideo etiam ſi poſt modicum tempus debeat iudicis ſententia promulgari, expedit ad certitudinem iudicij, vt accuſatio redigatur in ſcriptis.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſcriptura non ſolum neceſſaria eſt propter abſentiam perſonæ quæ ſignificat, vel cui eſt aliquid ſignificandum, ſed etiam propter dilationem temporis, vt dictum † eſt, & ideo cum dicit canon, Per ſcripta nullius accuſatio ſuſcipiatur: intelligendum eſt de abſente, qui peremptam accuſationem mittat: non tamē excluditur, quin cum præſens fuerit, neceſſaria ſit ſcriptura.

Ad 1. argum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd denuntiator non obligat ſe ad probandum. Vnde nec punitur ſi probare nequiuerit. Et propter hoc in denuntiatione non eſt neceſſaria ſcriptura, ſed ſufficit ſi aliquis verbo denuntiet eccleſiæ, quæ ex officio ſuo procedet ad fratris emendationē.

SVMMA

Summa Textus.

CONclusio est affirmatiua, quam probat D. Tho. in argumento, sed contra, testimonio D. Augustini, relati in capitulo accusatorum 2. quæstione 8. dicentis. Accusatorum personæ nunquam recipiantur, nisi in scripto, nisi absente eo, quem accusare voluerit, quibuslibet accusare permittatur. Et in corpore articuli, hac ratione: Iudex inter accusatorem, & eum, qui accusatur, constituitur medius ad examen iustitiæ, in quo oportet quantum possibile est, procedere secundum certitudinem: sed ea quæ verbo tenus dicuntur facile memoria labuntur, nec potest iudex esse certus, quid & qualiter dictum sit, quando debet proferre sententiam, nisi in scriptis habeantur: ergo rationabiliter fuit institutum, vt accusatio non, nisi in scriptis recipiatur.

Explicatio Articuli.

Conclusio articuli habetur determinata in iure.

DVbitatio huius articuli est facilis, eiusque conclusio continet apertam iuris dispositionem in multis capitibus tam iuris canonici, quam ciuilis, in capitu. accusatorum, in cap. quisquis. in capit. crimen. 2. q. 8. & in lege sicut, de accusationibus. Ex quo fit, vt semper id Doctores in eius definitione eo constituát, vel dicentes cum Azo in summa, esse delationem rei de crimine in libello ad vindictam, vel cum D. Tho. quòd est delatio rei de crimine in libello ad vindictam, propter bonum commune. Quam definitionem in superioribus diximus esse conuenientiorem. Verum est, quòd in delictis paruis non est necessarium, quod accusatio fiat in scriptis, quoniam in illis lex, leuia, ff. de accusatio. de plano, & sine huiusmodi cæremonijs procedere præcepit. Ratio autem præcipua, propter quam in iure fuit præceptum, vt accusatio non fiat, nisi in scriptis est, quam ponit D. Thomas in hoc articulo. Cui adde, quòd cum accusator antiquitus pœnæ talionis, & nunc etiam alteri non leui fiat obnoxius, si de calumnia fuerit conuictus, operæpretium est, vt accusationem subscribat, ne posteà eam negare possit. Et præterea, quia accusationi adhibēdę sunt, tum defensiones & exceptiones, tum etiam probationes. Et hoc conuenienter fieri non poterit, nisi ipsius libelli caput occupet accusatio. De hac re videndus est Syluester, verbo, accusatio, quæstione prima.

Articulus III.

¶ Vtrum accusatio reddatur iniusta propter calumniam, præuaricationem, & tergiuersationem.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quod accusatio non reddatur iniusta propter calumniam, præuaricationem, & tergiuersationem: quia, sicut dicitur † 2. quæstione 3. calumniari est falsa crimina intendere. Sed quandoque aliquis alteri falsum crimen obijcit ex ignorantia facti, quæ excusat: ergo videtur quod non semper reddatur iniusta accusatio, si sit calumniosa.

2. q. 3. cap. Si quem pœnituerit.

2 ¶ Præterea, Ibidem dicitur † quòd præuaricari est vera crimina abscondere. Sed hoc non videtur esse illicitum: quia homo non tenetur ad omnia crimina detegenda, vt suprà dictum † est: ergo videtur quòd accusatio non reddatur iniusta ex præuaricatione.

2. q. 3. cap. Si quem pœnituerit.

Arg. 1. & q. 33. art. 7.

3 ¶ Præterea, Sicut ibidem † dicitur, tergiuersari est in vniuerso ab accusatione desistere. Sed hoc absque iniustitia fieri potest. Dicitur † enim ibidem. Si quidem pœnituerit, criminaliter accusationem, & inscriptionem fecisse de eo quod probare non potuerit, si cum accusato innocente conuenerit, inuicē se absoluāt: ergo accusatio nō redditur iniusta per tergiuersationē.

2. q. 3. cap. Si quem pœnituerit.

Loco nunc dicto.

¶ Sed contra est, quod ibidem dicitur, † Accusatorum temeritas tribus modis detegitur. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersantur.

2. q. 3. cap. Si quem pœnituerit.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est, accusatio ordinatur ad bonum commune, quod intenditur per cognitionem criminis. Nullus autem debet nocere alicui iniustè, vt bonum commune promoueat. Et ideo in accusatione duplici ratione contingit esse peccatum, vno modo ex eo, quod aliquis iniustè agit contra eum, qui accusatur, crimina falsa ei imponendo, quod est calumniari: alio modo ex parte reipublicæ, cuius bonum principaliter intenditur in accusatione, dum aliquis impedit malitiosè punitione peccati. Quod iterum dupliciter contingit, vno modo fraudem in accusatione adhibendo. Et hoc pertinet ad præuaricationem: nam præuaricator dicitur quasi varicator, qui aduersam partem adiuuat, prodita causa sua. Alio modo totaliter ab accusatione desistendo: quod est tergiuersari. In hoc enim quod desistit ab hoc, quod cœperat, quasi tergum vertere videtur.

Art. 1. huius quæst.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd homo non debet ad accusationem procedere, nisi de re omnino sibi certa, in qua ignorantia facti locum non habeat. Nec tamen qui falsum crimen alicui imponit, calumniatur: sed solum qui ex malitia in falsam accusationem prorumpit. Contingit enim quandoque ex animi leuitate ad accusationem procedere: quia scilicet aliquis nimis faciliter credit quod audiuit: & hoc temeritatis est. Aliquando autem ex iusto errore mouetur aliquis ad accusandum, quæ omnia secundum prudentiam iudicis debent discerni, vt non prorumpat, eum calumniatum fuisse, qui ex leuitate animi, vel ex iusto errore in falsam accusationem prorupit.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non quicunque abscondit vera crimina, præuaricatur: sed solum si fraudulenter abscondit ea, de quibus accusationem proponit, colludens cum reo, proprias probationes dissimulando, & falsas excusationes admittendo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd tergiuersari est ab accusatione desistere omnino, animum accusandi deponendo, non qualitercunque, sed inordinatè. Contingit autem aliquem ab accu-

satione desistere ordinate absque vitio dupliciter. Vnomodo in ipso accusationis processu, si cognouerit esse falsum id, de quo accusauit: & si pari consensu se absoluunt accusator & reus. Alio modo si princeps, ad quem pertinet cura boni communis, quod per accusationem intenditur, accusationem aboleuerit.

Summa textus.

Conclusio est affirmatiua, quam probat D. Tho. in argumento, sed contra, ex capit. si quem pœnituerit 2. quæstion. 3. vbi dicitur. Accusatorum temeritas tribus modis detegitur. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersantur. Et in corpore articuli hac ratione: In accusatione, quæ ad bonum commune ordinatur, duplici ratione contingit peccare, scilicet, vel ex parte eius qui accusatur, vel ex parte reipublicæ, cuius bonum principaliter intenditur in accusatione. Peccare ex parte eius, qui accusatur, tantum contingit vno modo, qui est quando accusator iniuste agit contra aliquem crimina falsa ei imponendo, quod est calumniari. Peccare autem ex parte reipublicæ contingit solum duobus modis. Primus est, quando accusator fraudem in accusatione adhibet: Ex qua malitiosè impeditur peccati punitio. Et hoc pertinet ad prçuaricationem. Secundus, quando accusator totaliter desistit ab accusatione, quod est tergiuersari. In hoc enim quòd ab incepto desistit, quasi tergum vertere videtur: ergo accusatio per calumniam præuaricationem, & tergiuersationem potest reddi iniusta.

Explicatio Articuli.

Calũnia præuaricatio, & tergiuersatio quid sint.

PRo explicatione huius articuli operæpretiũ esset, horum trium vocabulorum, calumnia, præuaricatio, & tergiuersatio præmittere explicationem, nisi ea posita fuisset à D. Thom. in præsenti. Qui dicit, calumniam importare falsam criminis obiectionem; præuaricationem verò fraudulentam collusionem accusatoris cum reo. Quod contingit quando accusator adiuuat partem aduersam, vel falsas probationes adducendo, vel dissimulando veras, vt superari permittat. Tergiuersationem autem totalem causæ desertionem, sine iudicis licentia. Nam qui totaliter ab accusatione desistit, quam propter bonum commune inceperat, quasi terga vertit. Et sic tergiuersatoris titulo appellatur. Quorum etiam nóminum frequens est vsus in iure, vt est videre in capitulo si quem pœnituerit. 2. quæstione tertia. §. accusatorum. Vbi dicitur, quòd calũniari est imponere crimen: prçuaricari verò in accusatione est dissimulare, nec velle, vt reus puniatur: tergiuersari autẽ, est desistere, sine causa legitima, ab accusatione. Idem etiam habetur in lege. accusatorum. ff. ad senatusconsultum Turpillianum. Sed est aduertendum primo, quòd non omnia ista æqualem important malitiam. Nam calumniator præterquam quòd ex genere suo peccat mortaliter, vt dicitur in capitulo primo, 22. dist. quçst. secun. nisi fortè excusetur ex leuitate materiæ, tenetur etiam de omni damno proximo illato, vt habetur in cap. vltimo, de calum. cum tamen tergiuersator, & præuaricator, nisi in peccatis vergentibus in damnum publicum, in quibus accusare tenentur, vt diximus articulo primo huius quæstionis, regulariter nullum peccatum committant, nec aliquam teneantur facere restitutionem. Vnicuique enim liberum est in propria causa suo cedere iuri, sicque vel totaliter desistere ab accusatione, vel in illa dissimulare, permittendo se superari: dummodo falsitate non vtatur.

Calumniator quis.

Est secundo aduertendum, quod solum dicitur calumniator, qui imponit falsum crimẽ ex malitia. Nam qui illud imponit, non credens esse falsum etiam si leuiter id credat, non dicitur calumniator, sed vel leuis vel temerarius, tantoque grauius committet peccatum, quantò leuior fuerit causa, quæ illum mouit ad delictum credendum. Si autem imposuerit falsum crimen ex ignorantia probabili, vel inuincibili, nullum erit peccatum. & multò minus calumnia, quæ sine malitia esse non potest. Dicetur etiam calumniator, qui verum crimen, sed occultum, quod iure probari nõ potest, in iudicio propalat. Nam in iure quidquid idoneis testibus, vel instrumentis innotescere nequit, falsum reputatur.

Tergiuersatio nomen delicti importat.

¶ Tertio est aduertendum, quòd quia tergiuersari est ab accusatione omnino desistere, animum accusandi deponendo, non qualitercunque sed inordinatè, importat enim tergiuersatio nomen delicti, quod sine inordinatione esse non potest, fit, vt quotiescunque aliquis ab accusatione totali ordinatè desistit, quòd contingere potest duobus modis, primus quando is, qui accusat, in ipso accusationis progressu cognoscit esse falsum id, de quo accusat; secundus quando princeps, cui cura boni communis per accusationem intenti incumbit, præcipit accusationem dissoluere; non dicetur talis tergiuersari, etiam si delictum, de quo fuerat inposita accusatio in perniciem tetenderit reipublicæ Nam in primo casu falsitas delicti obiecti obligat accusatorem in conscientia, ab accusatione recedere: etiam si in foro contentioso quinque libris auri puniatur, vt ex leg. 3. ff. de prçuari. colligunt Syluester verbo, accusatio, quæstione 6. & Angelus eodem verbo, numero 8. & in secundo casu, autoritas principis, quæ à principio poterat accusationem refutare, si id bono communi expedire iudicasset, est etiam potens eandem in prosequutione rescindere propter eandem causam. Ex eo enim, quòd accusatio ad bonum commune semper ordinatur, vt ex superius dictis patet, fit, vt qui boni communis curam gerit, si talis medij ablationem ad finem communis boni magis prodesse viderit, quam ipsios positionem, aut prosequutionem, possit & debeat illud tollere, prouidendo prius, vt accusatori in integrum satisfiat, si quid alias fuerit debitum. Alioqui iniustitiam committet, & ad illius damni restitutionem erit obligatus. Nonnulli solent addere tertium casum. Qui est, quando accusator videt se non posse probare, quod probandum crediderat. Nam tunc etiam ab accusatione desistere est licitum; sicut & à principio licitum esset, eam non incipere, etiam si delictum esset verum, & in reipublicæ perniciem tendens, quia satisfaceret denuntiando. Sed iste casus reducitur ad primum. Vt enim paulò ante dicebam, in iure pro eodem reputãtur falsum & improbabile crimen, quantum attinet ad accusationem.

Casus in quibus accusator potest ab accusatione desistere.

Dubium.

¶ Sed est difficultas, quam mouet Caietanus in isto articulo, an iudex inferior possit rescindere accusationem, sicut illam rescindere potest princeps. & quicunque alius iudex supremus. Et pro parte affirmatiua est argumentum: Ad quemcunque iudicem etiam inferiorem spectat prouidere bono communi: ergo ad eundem etiam spectabit eas accusationes

nes rescindere, quas bono communi non conuenientes iudicauerit. In contrarium tamen est, nam iudex inferior iuris ordinem præuertere non potest, vt ex supra dictis patet. Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quòd accusationes possunt *Accusationes possunt esse in triplici differentia.* esse in triplici differentia. Quædam enim sunt vitiosæ, & defectuosæ, siue propter temeritatem, siue propter calumniam. Aliæ autem conuenientes, atque perfectæ. Et hæc adhuc sunt duplices. Quædam quæ primario ordinantur ad satisfaciendum parti, quæ passa est iniuriam. Aliæ verò, quæ præcisè tendunt in bonum commune. Hoc supposito, vt certa ab incertis separemus, dico primò certum esse, quod qui- *1 Dictum certum.* cunque iudex etiam inferior, potest rescindere eas accusationes, quas vitiosas & defectuosas esse cognouerit. Sicut enim potuit illas à principio non admittere; ita etiam easdem postquam admissæ sunt, potuit rescindere. Nec in hoc alicui facit iniuriam: imo erit *2 Dictum certum.* iniurius ordini iuris si illas fuerit prosequutus. Dico secundo etiam esse certum, quòd iudex inferior non potest rescindere illas accusationes iustas, quæ ad satisfaciendum parti læsæ ordinantur, & tendunt. Nam cum talis iudex ex iure teneatur ius suum vnicuique tribuere, iuxta legis statuta à principe posita, ad idque principaliter fuerit à superiori iudex institutus, fit, vt eas accusationes, quæ particularem exigunt satisfactionem, non magis acceptare, quàm prosequi teneatur: nec in hoc aliqua eius potest cadere dispensatio. *Punctus difficultatis.* Itaque hæc certa sunt. Sed dubium est de accusationibus iustis præcisè tendentibus ad bonum commune, an illas possit rescindere iudex inferior, sicut & superior. De his enim propriè procedit argumentum pro parte affirmatiua factum. In qua re omissis variis modis dicendi Doctorum, quod mihi in hac parte *Sententia autoris.* semper videtur probabilius, est, quod insinuat Caieta. in præsenti, nempe, quòd vterq; iudex, tam supremus, quã inferior, potest supradictas accusationes rescindere, quamuis non æqualiter, nec eodem modo. Princeps enim absolute de iure potest huiusmodi accusationes rescindere, quoties viderit expedire bono communi, tanquam ille, qui in legibus à se positis ex rationabili causa potest dispensare. Et non solum istas, sed etiam illas, quæ ad satisfaciendum parti offensæ ordinantur. Nam cum princeps sit, qui plene gerit curam boni cõmunis, ad quod etiam omne bonum, vel malum partis ordinari potest, fit, vt eius munus sit non solum communia, sed etiam propria atque particularia singulorum ciuium ad bonum commune referre. At verò iudex inferior id efficere non potest absolutè de iure, bene tamen ex epicheia & gnome, hoc est, ex æquitate, & altiori iudicio, quando certo cognosceret eam accusationẽ perniciosam fore bono communi. Vt si, Verbi gratia, certò sciret ex illa perturbandam fore rempublicam, aut ingentem aliquam seditionem ex illa excitandam propter conditionẽ accusati, vel propter aliquid huiusmodi. Tunc enim abolere posset accusationem inchoatam, nisi aliter esset possibile prouidere bono communi, scilicet, vel suspendendo prosequutionem, vel dissimulando. Quia lex arctatæ potestatis pro communi bono saluando prætermittenda est, & vsurpanda alia quodammodo maior eidem bono communi necessaria, vt diximus supra quæstio. 58. articulo 5.

Dubium. Nota istam quæstionem. Vltimum dubium circa istum articulum est, vtrùm possit accusatus dare accusatori pecuniam, vel aliquam aliam rem, vt ab accusatione desistat. Quam difficultatem multis solent disputare Canonistæ, ad quos præcipuè eius determinatio pertinet, quoniam plura in illa ex iure humano sunt disposita, vt est videre apud Syluestrum, verbo, accusatio. quæst. 11. Sed vt eam paucis perstringamus, aduertendum *Nota.* est primò cum Panormitano, atque glossa in cap. 1. de collu. multipliciter posse contingere, quòd quis ab accusatione desistat. Primò autoritate & motu proprio; quia scilicet, accusatori ipsi placet ab accusatione cessare. Secundò ad preces ipsius rei. Tertio per transactionem, hoc est, aliquo sibi dato, vel retento. Hoc enim est propriè transigere in iure, vt constat ex capit. super eo, de transactionibus. Quarto per absolutionem, hoc est, impetrando à iudice facultatem recedendi, abolitionemque, siue deletionem, vel cessationem accusationis, ex aliqua causa legitima, puta, quia ex ira, vel ex errore accusauit vt in lege 2. C. de abol.

Nota 2. ¶ Secundo est aduertendum, quòd iuris periti sequuti Panormitanum in cap. 1. de collu. causas diuidunt in ciuiles, & criminales. Et sub criminalibus constituunt alias duas, scilicet, spirituales, & populares. Hoc supposito dico primò secundum Inno- *1. Dictum.* centium in capitu. 1. de collu. licitum esse ab accusatione ciuili pecuniaria recedere ad preces accusati, atque etiam per transactionem iudicis autoritate factam, & sine ea ante litis contestationem. Panormitanus tamen dicit, quòd post oblatum libellum, & à fortiori post contestatam litem, non licet recedere propria autoritate, nisi fortè accusator velit in totum renunciare liti, & causæ, vt in lege, postquam liti. ff. de pactis. Bene tamen ad preces atque per transactionem, excepta famosa actione, qualis est actio furti, in qua sine iudicis autoritate transigere non licet. ff. de his qui notantur infam. lege, furti. §. pactus. Atque etiam exceptis illis causis, quæ non dependent à libera voluntate litigantium; qualis est causa matrimonialis. Quod ego verum existimo. Dico secundo quòd in causis spiritualibus, siue *2. dictum.* per modum inquisitionis, siue denunciationis, siue accusationis, licitum est ab illis discedere ad preces accusati, ex causa rationabili. Nam sine illa discedens punitur, vt constat ex cap. quapropter. 2. q. 7. Per transactionem autem nunquam est licitum. Contra rationem enim est, quòd quis pretium accipiat, ne res spiritualis in iudicio prosequatur. Dico *3. Dictum.* tertio quòd in causa populari, hoc est, in causa ad populi commodum pertinente, nunquam licet discedere ab accusatione ex beneplacito proprio, nec ad preces accusati & multo minus per transactionem. Imò, si fiat transactio nulla est, & accusatus habetur pro confesso, vt dicitur in lege. transigere. Codi. de transact. & lege, in omnibus. ff. de præuatica. Quod est intelligendum, nisi tale esset crimen, quod induceret pœnam sanguinis. Vnusquisque enim tunc posset impune transigere, sanguinemque suum redimere, qualitercunque. Et nisi induceret pœnam perpetuæ detrusionis, aut pœnam falsi. Quia, vt dicitur in dicta lege, transigere. Conuictus de falso est quasi mortuus, cum nulla ei fides adhibeatur. In omnibus aliis causis, in quibus huiusmodi pœnæ non irrogantur, nunquam est licitum transigere, vt constat, ex c. si quem 2. q. 3. Et hoc est quantum attinet ad ipsum accusatum. Nam de accusatore certũ est semper, quòd desistit ab accusatione publici criminis, quo accusare tenebatur, peccare mortaliter, siue id faciat ex beneplacito proprio, siue ad preces accusati, siue per transactionẽ. Bene tamen poterit ab accusatione desistere ex causa rationabili, & ex præcepto iudicis, iuxta prius dicta in isto art. Dico vltimò, q in causa crimi- *Vltimum dictum.* nali de priuata solũ alicuius iniuria procedẽte stando

in iure naturæ vnusquisque accusator, siue ex proprio motu, siue ex prece accusati, siue ex transactione moueri potest, vt quandocunque voluerit ab accusatione discedat. Vnicuique enim, stando in iure naturæ liberum est suæ iniuriæ facere remissionem, siue ad preces alterius, siue pretio accepto. Ex dispositione tamen iuris positiui, ante inchoatam accusationem, puta ante inscriptionem ad pœnam talionis, quamuis alia inscriptio præcesserit, licitum est accusatori ad preces accusati ab accusatione desistere, vt dicitur in lege, mulier. & in lege, quæsitum. ff. ad Turpil. Non tamen ex proprio motu si aliqua inscriptio præcessit, secundum Panormitanum: nec post inchoatam litem, positamque accusationem, sine autoritate iudicis, & consensu rei. Sed de hoc videndus est Syluester verbo accusatio, quæst. 11.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum accusator qui in probatione defecerit, teneatur ad pœnam talionis.

4 d.41. ar. 1 q. 2. ad 1. Et quol 11. ar. 13. cor.

AD quartum sic proceditur. Videtur, quòd accusator, qui in probatione deficit, non tenetur ad pœnam talionis. Contingit enim quandoque aliquem ex iusto errore ad accusationem procedere: in quo casu iudex accusatorem absoluit, vt dicitur † 2. quæstione 3. Non ergo accusator, qui in probatione defecerit, tenetur ad pœnam talionis.

2. q. 3. c. Si quem pœnituerit.

2 ¶ Præterea. Si pœna talionis ei, qui iniustè accusat, sit iniungenda, hoc erit propter iniuriam in aliquem commissam. Sed non propter iniuriam commissam in personam accusati: quia sic princeps non posset hanc pœnam remittere. Nec etiam propter iniuriam illatam in rempublicā, quia sic accusatus non posset eum absoluere: ergo pœna talionis non debetur ei, qui in accusatione defecerit.

3 ¶ Præterea, Et idem peccato non debetur duplex pœna secundum illud Naum 1. Non iudicabit Deus bis in idipsum. Sed ille qui in probatione deficit, incurrit pœnam infamiæ, quam etiam Papa non videtur posse remittere, secundum illud Gelasij † Papæ: Quanquam animas per pœnitentiam saluare possimus, infamiam tamen abolere non possumus: non ergo tenetur ad pœnam talionis.

Habetur 2. q.1.c. Euphemium.

¶ Sed contra est, quòd † Adrianus Papa dicit. Qui non probauerit quod obiecit, pœnam quam intulit, ipse patiatur.

Habetur 2.q. 3. c. Qui non probauerit. c. Calūniator.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut supra dictum † est, accusator in causa accusationis constituitur pars, intendens ad pœnam accusati. Ad iudicem autem pertinet, vt inter eos iustitiæ æqualitatem constituat. Iustitiæ autem æqualitas hoc requirit, vt nocumentum quod quis alteri intentat, ipse patiatur, secundum illud Exo. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et ideo iustum est, vt ille qui per accusationem aliquem in periculo grauis pœnæ inducit, ipse etiam similem pœnam patiatur.

Arti.1.& 2.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quod sicut Philosophus † dicit in 5. Ethicor. Iniustitiæ non semper competit contra passum simpliciter: quia multum differt, an aliquis voluntariè, vel inuoluntariè alium lædat. Voluntario autem debetur pœna, sed inuoluntario debetur venia. Et ideo quando iudex cognouerit aliquem de falso accusasse, non voluntate nocendi, sed inuoluntariè propter ignorantiam ex iusto errore, non imponit pœnam talionis.

Lib.5.c.9.

¶ Ad secundum dicendum, quod ille qui male accusat, peccat & contra personam accusati, & contra rempublicam. Vnde propter vtrumque punitur. Et hoc est quod dicitur Deutero. 19. Cumque diligentissime perscrutantes, inuenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit, quod pertinet ad iniuriam personæ. Et postea quantum ad iniuriam reipublicæ subditur. Et auferes malum de medio tui, vt audientes cæteri timorē habeant, & nequaquam talia audeant facere. Specialiter tamen personæ accusati facit iniuriam, si de falso accuset. Et ideo accusatus si innocens fuerit, potest ei iniuriam suam remittere, maximè si non calumniose accusauit, sed ex animi leuitate: si verò ab accusatione nocentis desistat propter aliquam collusionem cum aduersario, facit iniuriam reipublicæ. Et hoc non potest ei remitti ab eo, qui accusatur: sed potest ei remitti per principem, qui curam reipublicæ gerit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd pœnam talionis meretur accusator in recompensationem nocumenti quod proximo inferre intentat. Sed pœna infamiæ ei debetur propter malitiam, ex qua calumniose alium accusauit. Et quandoque quidem princeps remittit pœnam, & non abolet infamiam. Quandoque autem etiam infamiam abolet. Vnde & papa potest huiusmodi infamiam abolere. Et quod dicit † Papa Gelasius, Infamiam abolere non possumus, intelligendum est de infamia facti, vel quia eam abolere aliquando non expedit: vel etiam loquitur de infamia irrogata per iudicem ciuilem, sicut dicit † Gratianus.

Loco citato in argum.

Ibidem.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua, quam probat D. Tho. in argumento, sed contra, testimonio Adriani relati à Gratiano in ca. qui non probauerit. 2. quæst. 3. dicentis: Qui non probauerit quod obiecit, pœnam, quam intulit, ipse patiatur. Et in corpore articuli hac ratione: Iustitiæ æqualitas hoc postulare videtur, vt qui per accusationem aliquem in periculum pœnæ grauius induxit, similem ipse pœnam subire cogatur, iuxta illud Exod. 21. Oculum pro oculo, & dentem pro dente: ergo ad iudicem, cuius est constituere æqualitatem inter accusatorem, & accusatum, spectabit præcipere, vt qui in accusatione defecerit, ad pœnam talionis teneatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

In probatione deficiens tenetur ad pœnam talionis. COnclusio huius articuli multis capitibus iuris tam Canonici quam Ciuilis habetur determinata, in cap. calumniator. & in cap. qui non probauerit.2.q.3. & in lege. mulier. & in leg. quæſitum. ff.ad ſenatus conſultum Turpillianum. Ratio autem adducta à D.Tho.ad illam probandam, non euidentiam, ſed tantum congruentiam quandam importat. Quamuis enim ratio naturalis dictet, eum, qui occidit eſſe occidendum, non tamen dictat eum, qui occidere procurauerit, ſubinde eſſe eadem mortis pœna afficiendum, eò vel maximè, quòd deterrerentur tunc homines plus nimio ab accuſatione, quod in reipublicæ perniciem cedere videretur. Ex quo factum fuit, vt deſuetudine iam fere fuerit huiuſmodi pœna abrogata, vt docet Soto, lib.5.de iuſtitia q. 5.ar. 4. & Couarruu.lib.2.Variarum.cap.9.nume.1. Niſi tantum in aliquibus caſibus particularibus: quorum præcipuus eſt, quando teſtis ex ſtudio falſum teſtimonium dicit, in cauſa capitali. Maximè, ſi eius occaſione innocens fuerit interfectus. Quamuis etiam in omnibus aliis delatores acri ſupplicio iudicis arbitrio ſint puniendi. Pro quo facit textus optimus in capit. ſuper his.de accuſationibus, & lex in priuatis.ff.ad Turpillianum.

Quæſtio. ¶ Si quis autem quærat vnde habuerit ortum talionis, quæ ab aliquibus ex Latinis retaliatio, ab aliis ſupplicij ſimilitudo, ab aliis repatientia, ab Ariſtot. autem 5.Ethicor.cap.5.contra paſſum, appellatur: Dico, quòd ex iure naturali præcipienti, vt iuxta menſuram delicti ſit etiam & plagarum modus. *Reſponſio.* Is enim, qui proximum & rempublicam iniuria læſerit, non æquè naturali pœna punitur, niſi ea, quæ ſufficiens fuerit ſatisfacere, & reparare damnum illatum. Hæc autem reparatio fieri non poterit, niſi delinquenti æqualis crimini pœna iniungatur. Nec hæc commode diſcerni poſſe videtur, niſi idem, quod alteri per iniuriam intulit, ipſe patiatur, quod eſt repatientia, ſeu contra paſſum. Quare in lege Moſayca cautum erat, oculum pro oculo, dentem pro dente, quod à Chriſto non fuit damnatum, tanquam iniquum Matth. 5. Licet illod exiſtimauerit acerbum, ſicque dederit conſilium, & non præceptum de remittendis iniuriis. Qualiter autem intelligendum ſit contra paſſum, vt ſit idem, quod iuſtum, explicauimus ſupra quæſt. 61.art.4.

QVAESTIO LXIX.

De peccatis quæ ſunt contra iuſtitiam, in quatuor articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm abſque peccato mortali poſſit accuſatus veritatem negare, per quam condemnaretur.

4.diſt.17.q.3. art 1. q. 2.ad 1.& 3.& dis. 19.q.2.ar.3. q.1.ad 3.& q. 2. cor. Chryſoſto.hom. 31. ad Hebraos à med.to 4. Et habetur de pœn.d. 5. ca. Quis aliquādo. AD primum ſic proceditur. Videtur, quòd abſque peccato mortali poſſit accuſatus veritatem negare, per quam condemnaretur. Dicit enim Chryſoſto. † Non tibi dico vt te prodas in publicum, neque apud alium accuſes, ſed ſi veritatem confiteretur in iudicio accuſatus, ſeipſum proderet & accuſaret. Non ergo tenetur veritatem dicere, & ita non peccat mortaliter, ſi in iudicio mentiatur.

2 ¶ Præterea, Sicut mendacium officioſum eſt quando aliquis mentitur, vt alium à morte liberet: ita mendacium officioſum eſt, quando aliquis mentitur, vt ſe liberet à morte: quia plus ſibi tenetur, quàm alteri. Mendacium autem officioſum non ponitur eſſe peccatum mortale, ſed veniale: ergo ſi accuſatus veritatem in iudicio neget, vt ſe à morte liberet, non peccat mortaliter.

3 ¶ Præterea, Omne peccatum mortale eſt contra charitatem, vt ſupra dictum † eſt. *Q.24.art.12.* Sed quod accuſatus mentiatur, excuſando ſe à peccato ſibi impoſito, non contrariatur charitati, neque quantum ad dilectionem Dei, neque quantum ad dilectionem proximi: ergo huiuſmodi mēdacium non eſt peccatum mortale.

¶ Sed contra, Omne quod eſt contrarium diuinæ gloriæ, eſt peccatum mortale: quia ex præcepto tenemur omnia in gloriam Dei facere, vt patet primæ ad Corinth. 10. Sed quòd reus id quod contra ſe eſt, confiteatur, pertinet ad gloriam Dei, vt patet per illud quod Ioſue dixit ad Acham. Fili mi da gloriam Domino Deo Iſrael, & confitere atque indica mihi quid feceris: ne abſcondas: vt habetur Ioſue 7. ergo mentiri ad excuſandum peccatum, eſt peccatum mortale.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd quicunque facit contra debitum iuſtitiæ, mortaliter peccat, ſicut ſupra † dictum eſt. *Q.59.ar.4.* Pertinet autem ad debitum iuſtitiæ quòd aliquis obediat ſuo ſuperiori in his, ad quæ ius prælationis ſe extendit. Iudex autem, vt ſupra dictum † eſt, *Q.67.ar.1.* ſuperior eſt reſpectu eius qui iudicatur. Et ideo ex debito tenetur accuſatus iudici veritatem exponere, quam ab eo ſecundum formam iuris exigit. Et ideo ſi confiteri noluit veritatem, quam dicere tenetur, vel ſi eam mendaciter negauerit, mortaliter peccat. Si verò iudex hoc exquirat, quod non poteſt ſecundum ordinem iuris, non tenetur ei accuſatus reſpondere. Sed poteſt vel per appellationem, vel aliter licite ſubterfugere, mendacium tamen dicere non licet.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod quando aliquis ſecundum ordinem iuris à iudice interrogatur, non ipſe ſe prodit: ſed ab alio proditur, dum ei neceſſitas reſpondendi imponitur per eum, cui obedire tenetur.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod mentiri ad liberandum aliquem à morte cum iniuria alterius, non eſt mendacium ſimpliciter officioſum, ſed habet aliquid de pernicioſo admiſtum. Cum autem aliquis mentitur in iudicio ad excuſationem ſui, iniuriam facit ei, cui obedire tenetur, dum ſibi denegat quod ei debet, ſcilicet confeſſionem veritatis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille, qui mentitur in iudicio, ſe excuſando, facit & cōtra dilectionē Dei, cuius eſt iudiciū, & cōtra dilectionē proximi, tū ex parte iudicis, cui debitū negat:

tum ex parte accusatoris, qui punitur, si in probatione deficiat. Vide & in Psal. 140. dicitur, Ne declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Vbi dicit glossa. Hæc est consuetudo impudentium, vt deprehensi per aliqua falsa se excusent. Et Gregor. † 22. Moral. exponens illud Iob. 31. Si abscondi, quasi homo peccatum meum, dicit, Visitatum humani generis vitium est, & labendo peccatum committere, & commissum negando abscondere, & conuictum defendendo multiplicare.

Lib. 22 ca 15. in prin.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diuus Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Quicunque legitimè de proprio crimine interrogatur, tenetur illud manifestare, sub reatu peccati mortalis. Probatur in corpore articuli, hac ratione: Virtus iustitiæ est ad salutem necessaria: ergo quisque tenebitur sub reatu peccati mortalis illam seruare. Antecedens simul cum consequenti supponitur à D. Thom. tanquam notum ex iis, quæ dixerat supra quæst. 59. artic. 4. Tum vltra: Iustitia obligat subditum obedire superiori in iis, ad quæ ius prælationis se extendit: sed ius prælationis aliquando extendit se ad hoc, vt possit interrogare sub litum de crimine, quod commisit, tunc, scilicet, quando secundum formam iuris interrogat: ergo etiam tunc tenebitur subditus respondere: & si noluerit veritatem confiteri vel eam mendaciter negauerit, peccabit mortaliter. Secunda conclusio: Qui non legitimè interrogatur de proprio crimine, non tenetur illud manifestare: sed poterit, vel per appellationem, vel aliter subterfugere: mendacium autem nunquam dicere licebit. Probatur: Iudex tunc non habet ius interrogandi: ergo nec ipse interrogatus tenebitur respondere. Quod autem nunquam liceat mendacium dicere, non probat Diuus Thomas, sed illud vt notum relinquit: quia est mendacium intrinsece malum. Et sic implicat, quòd licitè fiat.

ARTICVLVS II.

Vtrùm accusato liceat calumniose se defendere.

Infra ar. 3. cor.

AD secundum sic proceditur, Videtur, quòd accusato liceat calumniose se defendere. Quia secundum iura ciuilia in causa sanguinis licitum est cuilibet aduersarium suum corrumpere. Sed hoc maximè est calumniose de defendere: ergo non peccat accusatus in causa sanguinis, si calumniose se defendat.

2 ¶ Præterea, Accusator cum accusato colludens, pœnam recipit à legibus constitutam, vt habetur † 2. quæst. 1. Non autem imponitur pœna accusato per hoc, quòd cum accusatore colludit: ergo videtur quod liceat accusato calumniose se defendere.

2. q. 3. c. Si quem pœnituerit.

3 ¶ Præterea, Prouerb. 14. dicitur, Sapiens timet & declinat à malo: stultus autem transilit & confidit. Sed illud quod fit per sapientiam, non est peccatum: ergo si aliquis qualitercunque se liberet à malo, non peccat.

¶ Sed contra est, quòd in causa criminali iuramentum de calumnia est præstandum, vt habetur † extra, de iuramento calumniæ inhærentes, Quod non esset, si calumniose se defendere liceret: ergo non est licitum accusato calumniose se defendere.

In decretals li. 2. tit. 7. c. 1.

¶ Respondeo dicendum, quòd aliud est veritatem tacere, aliud est falsitatem proponere. Quorum primum in aliquo casu licet, nõ enim aliquis tenetur omnem veritatem confiteri, sed illam solum, quam ab eo potest, & debet requirere iudex secundum ordinem iuris: puta cum præcessit infamia super aliquo crimine, vel aliqua expressa indicia apparuerint, vel etiam cum præcessit probatio semiplena. Falsitatem tamen proponere in nullo casu licet alicui. Ad id autem quod licitum est potest aliquis procedere vel per vias licitas & fini intento accommodas, quod pertinet ad prudentiam vel per aliquas vias illicitas, & proposito fini incongruas, quod pertinet ad astutiam, quæ exercetur per fraudem & dolum, vt ex supradictis † patet. Quorum primum est laudabile, secundum vero vitiosum, sic ergo reo qui accusatur, licet se defendere veritatem occultãdo, quam confiteri non tenetur per aliquos conuenientes modos: puta quòd non respondeat, ad quæ respondere non tenetur, hoc autem non est calumniose se defendere, sed magis prudenter euadere. Non autem licet ei vel falsitatem dicere, vel veritatem tacere, quam confiteri tenetur. Neque etiam aliquem dolum vel fraudem adhibere, quia fraus & dolus vim mendacij habent. Et hoc est calumniose se defendere.

Q. 55. ar. 4. & 5.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod multa secundum leges humanas impunita relinquuntur, quę secundum diuinum iudicium sunt peccata. Sicut patet de simplici fornicatione: quia lex humana non exigit ab homine omnimodam virtutem, quę paucorum est, & non potest inueniri in tanta multitudine populi, quantam lex humana habet necesse sustinere. Quòd autem aliquis non velit aliquod peccatum committere, vt mortem corporalem euadat, cuius periculum in causa sanguinis imminet reo, est perfectæ virtutis: quia omnium terribilium maximè terribile est mors, vt dicitur † in tertio Ethicorum. Et ideo si reus in causa sanguinis corrumpat aduersarium suum, peccat quidem inducendo eum ad illicitum. Non autem huic peccato lex ciuilis adhibet pœnam: & pro tanto licitum esse videtur.

Lib. 3. c. 6. tomo 5.

¶ Ad secundum dicendum, quòd accusator, si colludat cum reo, qui noxius est, pœnam incurrit: ex quo patet quòd peccat. Vnde cum inducere aliquem ad peccandum, sit pecca

peccatum, vel qualitercunque peccati participem esse, cum Apostolus dicat dignos morte eos, qui peccantibus consentiunt: manifestum est, quòd etiam reus peccat, cum aduersario colludendo, non tamen secundum leges humanas imponitur sibi pœna propter rationem iam † dictam.

In sol. ad 1.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sapiens non abscondit se calumniosè, sed prudenter.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, aliud esse veritatem tacere, aliud autem falsitatem proponere, quorum primum in aliquo casu licet, tunc, scilicet, quando aliquis non tenetur dicere veritatem, iuxta posita in articulo præcedenti: secundum autem nunquam est licitum, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Licitum est accusato tueri se occultando per modos conuenientes eam veritatem, quam fateri non tenetur, scilicet, vel non respondendo ad ea ad quæ respondere non obligatur, vel vtendo æquiuocatione, vel alia bonesta ratione. Nec hoc est calumniosè se defendere, sed magis prudenter agere. Secunda conclusio: Nunquam est licitum accusato defendere se dicendo falsum, vel tacendo eam veritatem, quam reuelare tenetur, vel vtendo fraude, aut dolo: quia dolus habet vim mendacij. Et sic nec etiam est licitum alicui se calumniosè defendere. Hæc enim omnia calumniam important. Tertia conclusio: Tres sunt casus, in quibus iudex legitime interrogat aliquem de crimine à se perpetrato, & in quibus ipse interrogatus tenetur dicere veritatem. Primus est, quando præcedit infamia. Secundus, quando sunt expressa indicia. Tertius, quando est semiplena probatio.

EXPLICATIO DVORVM Articulorum.

COnclusiones huius articuli fere sunt eædem cum illis, quas D. Thom. posuerat, articulo præcedenti. Et propterea eas sub eodem commento explicare libet, quod materiã non minus vtilem, quàm difficilem cõtinebit. Sed vt in illa more nostro claré, & ordinatè procedamus, operæ pretium erit, vt certa ab incertis separemus. Quod, vt efficiam, dico primò, certum esse, quòd nullus potest ob quamcunque causam, etiam ad vitandum mortis periculum, mendacium proferre. Est enim mendacium ex natura sua adeò malum, & iniquum, vt repugnet ei licitè fieri, sicut & quibuscunque alijs rebus intrinsece malis. De quibus loquebatur Aristot. 3. Ethico. cap. 1. quando dicebat: Quædam tam turpia sunt, vt mori potius sit sustinendum, quam talia perpetrare. Et D. Paulus ad Roman. 3. Non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona. Idem etiam probat D. Augustinus ex professo in 3. par. lib. de mendacio, cap. 6 & 7. & cap. 11. 12. 15. 18. 20. & 21. & part. 8. lib. contra mendacium, cap. 15. 17. 19. 20. Extatque de hac re decretum Ecclesiæ in cap. super eo. de vsuris. Vbi dicitur: Sacra scriptura prohibet mentiri pro saluãda vita cuiuscunque, imò & pro salute spirituali, aut pro vitando peccato alterius, aut pro conuersione infidelium, & pro pudicitia & castitate seruanda, &c. Videndus est de

Nullus potest mentiri ex quacunque causa.

hac re D. Thom. infra quæst. 110. artic. 3. & Cur duba lib. 1. quæstionarij quæst. 29. vbi latè hanc veritatem probat. Dico secundo etiam esse certum, quòd, quando iudex legitimè procedit ad interrogandum aliquem de crimine à se perpetrato, ipse reus tenetur dicere verum, etiam si talis confessionis merito sit in mortem rapiendus. Nam, cùm iudex tunc habeat ius ad interrogandum, non potest fieri, quòd illud etiam habeat reus ad non respondendum: alioqui daretur bellum iustum ex vtraque parte, quod est impossibile. Et hoc etiam probat sufficienter ratio D. Thomæ adducta in articulo 1. huius quæstionis. Et testimonium Pauli ad Romanos 13. dicentis: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non enim est potestas, nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt ipsi sibi damnationem acquirunt, &c. Quibus verbis ex eo, quòd homines sciunt se per obedientiam, & reuerentiam, quam prælatis à Deo in potestate constitutis exhibent, eis subiici debere (non est enim aliqua potestas, aut prælationis veræ supereminentia, quam Deus non constituerit, cuius prælati omnes legitimi sunt vicarij, & quæcunque à Deo sunt rectè instituta, atque ordinata sunt, seruantque optimo iure debent) concludit, eum, qui obedire recusans potestati resistit, non homini tantum, sed magis diuinæ ordinationi repugnare, cum id, quod Deus ordinauit, & instituit, conetur infringere. Qui autem diuinæ ordinationi resistunt, clarissimum est eos, hoc ipso sibi damnationem conciliare, pro suæ inobedientiæ demerito. Et certum est, quod qui iudicibus iure interrogantibus respondere tenentur, eis nec obediunt, nec subijciuntur, & sic peccant mortaliter. Dico tertio etiam esse certum, quòd quando quis non legitimè, etiam iuratus interrogatur, quod contingit, quando, vel ab eo, qui non est sibi iudex, vel contra canonum, legumque sanctiones fuerit quæsitus, non tenetur suum crimen confiteri. Et simile est affirmandum de testibus in crimine alieno. Et ratio est manifesta: Nam, cùm quisque habeat ius se suaque tuendi, nisi ad contrarium iure fuerit compulsus, & qui præter leges, canonumque ordinationes interrogatur, nullo iure legitimo compellatur, fit, vt neutiquam se prodite teneatur. Itaque hæc certa sunt.

Reus iuridice interrogatus tenetur dicere verum.

Deus illegitime interrogatus non tenetur suum crimen manifestare.

¶ Sed est dubium, quando dicatur iudex legitimè interrogare, vt reus teneatur suum crimen manifestare? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. D. Thom. in præsenti dicit, tres esse casuum differentias, in quibus iudex potest iure reum interrogare, & in quibus subinde reus tenetur veritatem respondere. Primus, quando præcedit infamia supra aliquo crimine. Secundus, quando apparent aliqua expressa indicia. Tertius, quando est semiplena probatio. Et quanuis huius rei rationem non subijciat, illa tamen apertè colligitur ex iis, quæ superius dixerat. quæst. 67. artic. 3. Vbi dixit, iudicem neminem absque accusatore, vel eius vicem supplente, posse condemnare. Et certum est, quòd hæc tria, vltra expressum accusatorem, sunt quæ eius vicem gerunt, vt possit reus legitimè interrogari. Et si quis obijciat, quinque casus fuisse à nobis positos loco nuper citato ex mente D. Tho. quibus iudex absque accusatore contra aliquem potest procedere aliquo in ipsis accusatoris vicem supplente. Primus quando

Dubium quando dicatur iudex legitime interrogare.

diuina reuelatio intercedit. Secundus, quando crimen est manifestum. Tertius, quando est infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatio. Quartus, quando procedit denuntiatio iuridica. Quintus, quando fraterna correctione præmissa denuntiat quis prælato, vt patri fratris delictum. Et sic videtur D. Thom. in præsenti diminutè procedere. Respondeo, verum esse, quòd omnes isti casus fuerunt à nobis positi in articulo citato. Cæterùm ex illis tantum faciunt ad præsens institutum tres, qui numerantur à D. Tho. in præsenti. Et ratio est: Nam eo in loco instituerat autor declarare quando iudex sine accusatore potest aliquem condemnare. Et certum est, quòd in omnibus illis casibus eo modo intellectis, quo à nobis fuerunt explicati. At verò in præsenti tantum intendit manifestare merita, propter quæ licitum erit iudici ex officio de occulto crimine inquirere, etiam nullo alio denuntiante, vel petente. Et hæc dicit esse solum tria, scilicet, infamia præcedens, manifesta indicia, & semiplena probatio. Itaque cum sint tres modi procedendi in criminalibus, scilicet, per inquisitionem, denuntiationem, & accusationē, vt constat ex cap. qualiter & quando. de accusationibus, in præsenti tantum agit D. Tho. de modo procedendi per viam inquisitionis, & non per quamcunq; inquisitionem, sed per illam, quam iurisperiti specialem appellant. Nam in generali, qua prælati munere suo fungentes, & quod aiunt officij debito prouinciam, aut cōuentum visitantes crimina disquirunt, certum est non esse necessarium, quod aliquid illorum præcedat, vt diximus

Sententia Panormit.

supra quæst. 67. art. 3. Panorm. in cap. 2. de confession. columna penultima, dicit, quòd quamuis iudex, quando præcedunt indicia, vel infamia, vel semiplena probatio, possit interrogare reum de crimine à se perpetrato, ipse tamen reus potest illud negare, si ex sua confessione timet pœnam temporalem, siue iudex id inquirat ex mero officio, siue ad instantiam partis. Si autem pœna imponenda non est temporalis, sed spiritualis, vt excommunicatio, dicit hæc opinio, quòd tenetur sub peccato mortali delictum confiteri. Eandem sententiam tenet Syluester. verbo, confessio delicti, q. 1. & Alcocer in summa, cap. 26. Qui etiam citat pro eadem Nauarrum in cap. inter verba. corolla. 64. numer. 732. & 746. Et ratio huius opinionis est, quia nullus tenetur seipsum condemnare, & contra seipsum arma ministrare. Nec hoc contingit in pœna spirituali, quia cum ista non tam sit pœna, quam medicina, non tam in illa habet ius reus se meliori via, qua poterit defendēdi, quam in pœna temporali, quæ ve-

Sententia Petri à Nauarra.

rè & propriè est pœna. Petrus de Nauarra lib. 2. de restitutione, cap. 4 in secunda parte illius, dubitatione secunda, quamuis existimet falsam opinionem Panormitani vniuersaliter intellectam de omni pœna temporali propter rationes à nobis infra ponendas, dicit tamen, quod piè & probabiliter potest teneri in causa criminali præcipuè capitis posse reum in conscientia veritatem secluso mendacio cōtegere, etiam si ad interrogationem iudicis præcesserint indicia, vel infamia, vel semiplena probatio. Et ratio illius est; Quoniam in causa sanguinis ob rei magnitudinem, de qua agitur, & naturalem ac vehementem inclinationem, quam natura hominibus dedit ad sui conseruationem, ipsa eadem natura tribuit summam ac liberrimam facultatem se tuendi. Hac enim de causa licitum est aliena surripere, quæ seclusa extrema vitæ necessitate surripere non liceret, & occidere inuadentem, cuius alias occisio esset peccatum grauissimum. Et confirmari potest hæc sententia ex lege 4, ff. de testibus. Nam si, vt ibi dicitur, consanguineus non potest cogi ad testificandum contra consanguineum, nec similiter vt Couarruuias docet, quando testis aliquod magnum dispendium timet in seipsum, quantò magis id dicendum erit, quando aliquis contra seipsum in causa capitis debet dicere testimonium? Quis enim est magis consanguineus, quam quisque sibi? Et quod potest esse maius dispendium, quam mortis? Et si quis dicat, in hac lege solum esse sermonem de criminibus occultis, in quibus nec indicia, nec infamia, nec semiplena probatio præcesserunt, vt multi respondent, contra hoc est argumentum: Nam, si ità esset, nullum ibi inueniretur beneficium legis consanguineis concessum, cum nec etiam extranei compelli possint ad testificādum de simpliciter occultis. Certum est autem ea mente omnium Doctorum, quod aliquid speciale in ea lege propinquis conceditur, atque etiam testibus in proprio crimine, quod alijs in communi non est concessum.

¶ Mihi ex his sententijs ea videtur longè probabilior, quæ affirmat, semper, quòd iudex interrogat reum sufficientibus præcedentibus indicijs, vel infamia vel semiplena probatione, siue id faciat ex officio siue ad instantiam alterius, teneri interrogatum sub peccato mortali dicere veritatē, etiam si ex talis confessionis merito certo sciat ipsum in mortem esse rapiendum. Ita tenent Diuus Thomas, & Caietanus in hoc articulo. Soto in relectione, de tegendo & detegendo secreto. membro 2. quæst. 2. & latius quæst. 7. conclusione. 1. & lib. 5. de iustitia. q. 6 ar. 2. conclusione 2. Corduba lib. 1. quæstionarij. q. 43. dubio 3. Nauarro in summa. cap. 25. nu. 35. citatq; seipsum in cap. inter verba, cōclusio. 6. Et re vera ità tenet. In eadem etiam sentētia est Couarruuias in practica. q. 23. nu. 5. Gabriel. in 4. d. 15. q. 6. art. 2. concl. 6. Rosella, verbo, accusatus. §. 1. Palud. in 4. dist. 19. q. 4. nu. 7. Enriquus q. 10. quodl. 1. q. 33. & ex iurisprudentibus Gregorius Lopez super part. 7. titulo 29. leg. 4. Archidi. §. Item quod dicitur 22. q. 2. Bartholomæus in lege Marcellus. ff. de actionibus rerum amotarum. Speculator titulo de pœnitētia. §. 7. versiculo 19. Rodericus Suarez leg. 4. 11. 12. de las Iuras lib. 2. foro legum. Antonius Gomez tomo 3. Variar. resolu. cap. 11. nu. 15. Bernardus Diaz in sua practica criminali. cap. 118. & frater Bartholomæus de Medina in summa lib. 1. cap. 14. §. 35. folio 144. Et probatur: Subditus tenetur sub peccato mortali parere præcepto superioris iusta præcipientis: sed iudex iustè ac legitimè præcepit, vt sibi veritas manifestetur, quando præcedūt sufficientia indicia, aut infamia, aut semiplena probatio: ergo tunc subditus tenetur ei obedire, atque ex cōsequenti detegere veritatem. Consequentia cum maior est nota, & minor probatur, ex cap. qualiter & quando 1. & 2. & ex cap. super his. & ex cap cum dilecti. & alijs multis, de accusationibus. Vbi expresse habetur, tunc iudicem legitimè super delicta inquirere, quādo reus laborat infamia, vel sunt indicia, aut semiplena probatio, imo in leg. 4. titulo 29. part. 7. præcipitur iudicibus, vt ità faciant sub his verbis: El juzgador deuele fazer jurar, que diga la verdad. Idem etiam habetur in cap. 1. de confessio. & in titulo, de purgatione canonica. per multa capita. Ex quibus manifeste colligitur, non solum posse iudicem in supradictis casibus inquisitionem facere, sed etiam ad id teneri. Quod & manifesta ratione potest probari: Nam si super his delictis iudex nec procederet, nec rogaret, nec tormenta minaretur, sed liberos dimitteret infamatos, indiciatos, & semiplene probatos,

Sententia autoris.

Interrogatus à iudice præcedente infamia, vel indicijs vel semiplena probatione semper tenetur dicere verum.

magnum in republica scandalum suboriretur, atque detrimentum: cum hac confidentia omnes fierent malefactores, breuique respublica impleretur criminibus. Ad hoc argumentum Petrus de Nauarra loco citato, dicit, quod, quamuis sit verum communiter in omnibus causis tã ciuilibus, quam criminalibus, quòd tenetur subditus sub peccato mortali parere superiori iusta præcipienti, id tamen fallit in illis causis, in quibus agitur de capite. In quibus quidem potest iudex iuridicè, ac legitimè interrogare, præcipereque etiam sub iuramento, vt sibi veritas manifestetur. Et tamen reus licitè eam abscondit. Vterque enim iure suo vtitur, iudex percontando ob commune bonum, & reus celando ob bonum propriæ vitæ. Nec mirari, inquit, quisquam debet, quod detur istud veluti bellum iustum ex vtraque parte, seclusa ignorantia inuincibili: siquidem cõstat licitum esse iudici damnato ad mortem præcipere, vt è carcere non fugiat, & tamẽ ipse parere non tenetur. Damnato etiam ad mortem in absentia iudex legitimè præcipit, vt cõpareat, & tamen ipse in absentia venire non tenetur. Simile solet dici de seruo, dum ipse non se vẽdidit, quod potest fugere in conscientia: & tamen dominus iuste præcipit, ne fugiat, & ad id potest compellere. Et hoc propter maximũ ius, quod vnusquisq; habet propriã vitam, ac libertatem conseruandi. Cæterum hæc responsio nulla est: semper enim est implicatio in adiecto, quod detur bellum iustum ex vtraque parte: quod contingeret, si prælato iuridice ac legitimè interrogante de crimine posset reus illud licitè celare. Eo vel maximè, quod ex iure, quod superiores habent ad aliquid præcipiendum, euidenter colligitur obligatio, quam habent subditi ad obediendum. Nec potest fieri, quòd subditus habeat ius ad non obediendum, & quòd illud habeat superior ad præcipiendum, cum hæc sint correlatiua, mutuoque se consequantur: vt constat ex illo Pauli ad Rom. 13. Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistũt ipsi, sibi damnationem acquirunt. Quibus verbis ex eo, quòd potestas principum est à Deo, & nihil est à Deo sine ordine colligit ordinem etiam, quod inferiores superioribus potestatibus subijciuntur esse à Deo. Et sic qui contra hunc ordinem potestati resistit, quod ipsi Deo resistant, erit necesse, iuxta illud Lucæ c. 10. Qui vos spernit, me spernit. Et primi Regum c. 8. Non te abiecerunt sed me, ne regnem super eos. Hoc modo argumentandi colligunt Doctores necessitatem confessionis sacramentalis ex illo Ioan. c. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Siquidem non potest fieri, quòd Apostoli, & reliqui sacerdotes habeãt ius ad absoluenda peccata à fidelibus cõmissa, quin etiam ipsi teneantur illa sacramentaliter confiteri. Et ad id, quod adducitur de condẽnato ad mortem, cui potest iudex præcipere legitimè ne è carcere fugiat, vel vt absens compareat, & tamẽ ipse parere non tenetur, nec similiter seruus, cui fuerit præceptum impositum de non fugiendo, respondeo, quòd cum inclinatio, quam habent homines ad tuendam propriam vitam, atque libertatem, sit valde naturalis, atque vehemens, fit, vt non habeant iudices potestatem præcipiendi, ne condemnatus ad mortem fugiat, si potest, vel quod absens compareat, quamuis habeant ius ad illum suspendẽdum. Essent enim huiusmodi præcepta valde rigida, & iure gentium nulla. Quare dum damnati fugiunt, vel citati non comparent, nec faciunt iniuriam ministris iustitiæ, nec illis resistunt, aut violentiam inferunt, sed tãtum causam suam deserunt, diffidentes de illa, præsentiamque suam negant, quam vti supponimus ex iure gentium exhibere non tenentur ad mortem, quam inde sibi videnr imminere. Et eadem ratio est de seruo, qui se non vendidit, quantum ad recuperationem propriæ libertatis. At verò qui iam præsens in iudicio legitimè cogitur respondere, faceret iniuriam iustitiæ, illique resisteret, non respondendo, sicut & qui fugit resistendo, aut qui iussus ascẽdere patibulum, vel collum gladio iustitiæ exhibere id facere non vult. Et per hoc patet solutio ad argumentũ, quo idem Petrus de Nauarra suã sentẽtiam probabat. Ad confirmationem autem desumptam ex lege 4. ff. de testibus, dico eam non facere ad propositum. Vendicat enim sibi locũ textus ille, quando certum est iudici, socerũ, generum, aliasque personas ibi expressas, quia delicto adfuerunt deposituras aduersus ipsum reum, vt constat ex ipso textu in illis verbis. Vt testimonium litis dicat aduersus socerum, &c. Hic autem nos vagamur magis in incerto, scilicet quando iudex, vt sibi veritas innotescat post alias probationes non omnino euidentes conquisitas, reum interrogat, qui nisi veritatem exponat peccati mortalis reatum incurret, &c.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm ad hoc, vt reus teneatur iudici respondere veritatem, vt dictum est, sit necessarium, quòd iudex prius ei notificet cõtra ipsum esse infamiam, vel indicia, vel semiplenam probationem, vt sic sciat ipsum iuridicè interrogare, an vero statim teneatur ei fidem adhibere, credereque, quòd iuridice interrogat, vt veritatem illico manifestet? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. *Dubium.*

Caietanus, Soto, Nauarro vbi supra, & multi alij dicunt, non teneri reum veritatem manifestare, quoadusque sibi certò constet quod iuridicè interrogatur. At verò alij, quos refert Gregorius Lopez loco citato, dicunt oppositum. Et ratio illorum est: Quia semper debet præsumi pro iudice, quod legitimè procedit, quandiu de opposito non constiterit. Mihi hæc secunda opinio nimis dura videtur. *Sententia Caietani & aliorum.* Quocirca dicendum potius existimo, quòd quandiu reus dubitet, an sint indicia sufficientia, vel infamia, vel semiplena probatio, contra eum, quod sæpe accidit, quia iudices frequenter leui rumore, & leuibus indicijs moti gloriosum sibi existimant, si sub iuramento & minis, & alijs vexationibus mille artibus vtentes à reo veritatem extorqueant de crimine occulto, quod contractum suspicantur, non tenetur respondere veritatem, quamuis non debeat mentiri, vt supra dictum est, nec pro iudice est præsumendum, quandiu reo non constat, vel rationabiliter constare debet, quod ipse legitime procedit. *Sentẽtia probabilior.* Qui enim bona sua, honorem, atque vitam iure possidet, quousque ius alterum sibi innotuerit, quo debeat illorum iacturam facere, non astringitur illa dimittere. Alias eorum prodigus esset. Atque id maximè in rebus grauioribus: & potissimũ in his, quæ vitam in discrimẽ obijciunt. In rebus quidem leuioribus possent subditi prælatis fidem adhibere, & non omnibus, sed illis, quos probos, prudentes, ac scientiæ peritos cognouerint, cum tamen in rebus grauioribus ius habeant vitam ac proprium honorem tuendi, quousque sibi contrarium rationabiliter constiterit.

¶ Quoniam dictum est, infamiam, vel indicia sufficientia, vel semiplenam probationem sufficere, vt iudex legitimè dicatur facere inquisitionem & hæc non paruam possint habere latitudinem, operæpretium erit singula suo ordine explicare. Et quidem de infamia iam diximus supra quæst. 67. artic. 3. non *Quæ infamia sit sufficiens vt iudex ad inquisitionem procedat.*

 quancun

quaneuoque, ſed illam tantum, quæ à viris honeſtis non maleuolis, & qui non ſemel, ſed pluries proceſſit ſufficere mouere iudicem ad hoc, vt legitimè inquiſitionem faciat. Quod Caietanus in hoc commento ſub his verbis declarat: Infamia vocatur non frequẽs vox diſcolorũ, ſed frequẽs vox talis, vt apud probos & prouidos viros reddatur perſona de crimine tali rationabiliter ſuſpecta. Nõnulli affirmãt duorũ, aut triũ hominũ teſtimoniũ, maximè iuramẽto tem atteſtãtiũ, ſufficere ad efficiẽdã infamiã. Sed proculdubio fallũtur. Eſt enim infamia, ſicut & fama, cõmunis opinio voce manifeſtata, vt definit Bartolus in leg. de minori §. tormenta. ff. de quæſt. Et dicitur communis opinio: quia paucorum dicta nec bonam, nec malam famam efficiunt. Et dicitur voce manifeſtata: quia inferior notitia atque cognitio exiſtimatio potiùs, quàm fama appellatur, quæ eſt quid ſuperius ad famam: & eſt veluti genus ad illam: quia omnis fama eſt rumor, & non è contra. Quando enim minor pars ciuitatis, vel viciniæ de aliquo habet opinionem, rumor dicitur. Quando autem maior pars ciuitatis vel viciniæ loquitur, eſt fama. Nauarro in ca. inter verba, coroll. 63. num. 214. putat eſſe diſcrimen inter famam, & clamoroſam inſinuationem in eo, quòd fama eſt, quæ in iudicio ſufficientibus teſtibus probatur: clamoroſa autem inſinuatio eſt crebra fama extra iudiciũ. Sed proculdubio fallitur. Tũ, quia pro eodem vtrumque nomen vſurpatur in iure, vt conſtat ex ca. inquiſitionis. §. tertiæ dubitationis. & cap. qualiter & quando. el ſegundo, de accuſationibus. Vbi non ſemel, ſed ſæpe dicitur, quòd clamor innuit, & diffamatio manifeſtat. Nec gloſſa in his locis quidquã inter iſta diſtinguit: Quod & facit Soto in relec. de tegendo ſecreto. membr. 2. quæſtio. 6. dub. 3. Tum etiam: quia vix explicari poterit, quis ſit ille numerus teſtium, in iudicio ad infamiam ſufficiens. Eo vel maximè, quòd cum iudex non poſſit procedere ad inquiſitionem faciendam, niſi infamia præcedente, vt communiter dicunt Doctores & eſt expreſſa conſtitutio iuris in cap. cum oporteat. de accuſationibus, vbi habetur: Diſcretioni tuæ mandamus, quòd niſi ſuper prædictis criminibus famam illius læſam eſſe noueritis, ad inquiſitionem minimè procedatis, neceſſarium erit, quòd ante iudicium infamia exiſtat, atque ex conſequenti non ſolum in iudicio, ſed etiam extra poterit eſſe.

Dubium an requiratur infamia de perſona vel potius ſufficiat de facto.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſatis ſit, quòd iſta infamia ſit de facto, vel potius etiam requiratur, quòd ſit de perſona? Verbi gratia. Inuenitur corpus hominis occiſi, nec huius facti infamia aliqua perſona in particulari læſa eſt. Dubitabitur, vtrum ſit licitum iudici per viciniam diſquirere, quis illius fuerit interſector? De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ.

1. Sententia.

Prima eſt, quorundam, qui dicunt abſolutè eſſe licitum iudici huius rei facere inquiſitionem: ipſos tamen teſtes ſolum teneri manifeſtare infamatos, vel indiciatos. Itaque dicunt, quòd facti infamia præciſe ſufficiens eſt, vt iudex legitime interroget: non tamen eſt ſatis, vt teſtis teneatur detegere malefactorem, niſi ſimul cum notitia facti infamia perſonæ, vel indicia inueniantur.

2. Sententia.

¶ Secunda ſententia eſt aliorum, quos refert Soto libr. 5. de iuſtitia, quæſt. 6. art. 2. & de tegendo ſecreto, membro 2. quæſt. 6. dub. 4. Qui dicunt, quãdo eſt infamia facti, & non perſonæ, poſſe iudicem interrogare in communi, quis fecerit illud: non tamen in particulari, an hic, vel ille. Et ratio illius eſt: Quia cùm ſolum præceſſerit infamia vaga perſonæ, & non huius, vel illius, ſolum poteſt iudex interrogare indeterminatè, quis fecerit; non autem, an hic vel ille.

3. Sententia.

¶ Tertia ſententia eſt illorum, qui dicunt nullo modo eſſe licitum iudici in iſto caſu facere inquiſitionem ſuper perſona occulta. Hanc tenent Soto loco citato, & Caietanus in iſto articulo, Panormitanus, & Hoſtienſ. & Innocent. in cap. bonæ memoriæ. de appellationibus.

1 Argum.

Et probatur primò ex cap. cum oporteat. de accuſationibus. Vbi habetur: Niſi ſuper prædictis famam ipſius, ſcilicet perſonæ, læſam eſſe noueritis, vos ad inquiſitionem non ſubitò procedatis. Et in capit. inquiſitionis. eodem titulo. dicitur: Nullus pro crimine, ſuper quo aliqua non laborat infamia, eſt puniendus. Et in cap. qualiter & quando, ibidem, legitur. Si ſuper exceſsibus ſuis quis fuerit infamatus, tunc procedendum eſt ad inquiſitionem. Quibus omnibus locis ſignificari videtur infamiam perſonæ eſſe neceſſariam, vt contra aliquem fiat inquiſitio.

2. Argum.

Secũdo probatur hæc ſententia ex teſtimonijs ſacræ ſcripturæ ſuperius poſitis de villico iniquitatis, & de ſodomitis, quibus non dicuntur perſonæ punitæ, quouſque infamia læſæ fuerunt inuentæ. Videturque hoc fundatum in illo Mat. cap. 5. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Eſt enim iudicium temerarium de perſona iudicare propter crimen publicum, ac ſubinde illam explorare.

Quarta ſententia vera & tenenda.

¶ Quarta ſententia tenet omnino oppoſitum, ſcilicet, quòd quando crimen eſt manifeſtum, ac publicum licitum eſt iudici facere inquiſitionem, etiam occultæ perſonæ. Hanc dicunt Caietanus, atque Sotus tenuiſſe D. Thomã Pariſijs dum erat baccalaureus. Sed certè illam tenet Nauarro in cap. inter verba, concl. 6. corol. 49. num. 124. ut eamque refert Innocentiũ, & Panormitanum. Eandem tenet Corduba in ſumma, quæſt. 64. puncto 1. & Gerſon alphabeto 34. litera Q. & Angelus in ſumma, verbo, denũtiatio. §. vltimo, & verbo, confeſsio delicti. & Atevalo de correctione fraterna, conclu. 6. propoſitione 7. quæ etiam mihi videtur probabilior.

De iure naturali eſt quod no procedatur ad inquiſitionem ſine infamia.

Quod, vt à fundamentis declarem aduertendum eſt primò, non eſſe ſolum de iure poſitiuo, quòd ad inquiſitionem non procedatur, ſine infamia, ſed etiam de iure naturali, atque diuino. Naturali quidem: quia lex naturalis dictat ſeruandũ eſſe ſecretum. Et quando peccata, aut peccatores ſunt occulti, adhuc eſt ſecretum. Tum, quia lex ſeruandi ſecretum, vt doctores docent, non ſolum obligat ſeruare ſecretum nobis commiſſum, ſed etiam peccata, ſeu peccatores occultos non reuelare, cum in communitatis damnum non vergunt, vt infra dicemus. Tum etiam: quia poteſtas inquirendi in iudice exiſtens, eſt publica: & poteſtas publica iure ipſo naturę requirit notitiam publicam, tam criminis, quam criminoſi. Quæ enim ſunt occulta, naturaliter ſunt exempta ab humano iudicio, vt diximus ſupra. Quod autem etiam ſit de iure diuino, non procedere ad inquiſitionem, ſine infamia, probatur ex cap. qualiter & quando, iam citato. Vbi Innocentius 3. ſic inquit: Qualiter, & quando debeat prælatus procedere ad inquirendum, ex autoritatibus veteris & noui Teſtamenti euidenter colligitur: ex quibus canonicæ proceſſerunt ſanctiones. Legitur enim in Euangelio, quòd villicus ille, &c. & Matth. 18. dicitur: Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum ſolum. Nec valet ſi dicatur, ibi ſolum eſſe ſermonem de eo, qui fraternè ad emendationem fratris procedit. Multo enim ſtrictius id ſeruare tenebitur, quando ad pœnam procedit, cum

charitatis

charitatis vinculū, quo præceptū illud innititur, magis obliget, vbi maius damnum fratri timetur, quod absque scandalo,& maiori damno vitari potest.

¶ Secundo est aduertendum, quòd quanuis sit lex naturalis, atque diuina non procedendi ad inquisitionem, sine infamia: non tamen est primi ordinis, vt non mentiri, diligere Deum, quæ nec interpretationem, nec dispensationem recipiunt. Sed est secundi ordinis, illarum scilicet, quæ interpretationem accipiunt. Vt enim autor est D. Thom. 1. 2. q. 94. art. 4. Inter præcepta legis naturæ quædam sunt generalia, & quasi prima principia, vt, Bonum est faciendum, &, Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Alia vero sunt, quæ ex his principijs deducuntur euidenter. Et inter hæc adhuc est discrimen. Nam quædam facili negotio deducuntur: alia verò magna cum difficultate, & post diuturnum laborem. Et de primis principijs generalibus, dicit, illa esse eadem apud omnes, non solum quantum ad cognitionem, sed etiam quātum ad rectitudinem. Quod est dicere, quod prima principia legis naturæ ab omnibus cognoscuntur, & in omni euētu, & semper sunt iusta. Cōparantur enim hæc primis principijs speculatiuis, quantum ad hoc, quod sicut principia speculatiua semper, & vbique sunt vera ab omnibusque sufficienter lumine naturali cognoscuntur: ita etiā prima principia practica semper, & in omni euentu sunt iusta, & omnibus nota. De præceptis autem naturalibus, quæ sunt veluti cōclusiones ex primis principijs deductæ, affirmat, quòd licet, vt in plurimum, sint recta, atque iusta apud omnes, non tamen semper. Et est dicere, quòd iudicia, quæ ex primis principijs deducuntur, non semper sunt iusta & recta apud omnes. Et sic lex naturalis secundum illa non est eadē semper apud omnes, quantum ad rectitudinem. Et ratio huius est: Nam cum iustum & rectū in operabilibus sumatur, non solum ex obiecto operationis, sed etiam ex omnibus circunstantijs, quæ in particulari concurrunt, fit, vt eadem operatio, quæ secundum se, & simpliciter considerata erat iusta, & recta, & à lege præcepta, considerata in particulari propter aliquas circūstantias sit praua. Quod & hoc exemplo declaratur: Nam ex hoc principio: Quod tibi non vis, alteri ne feceris, statim necessario sequitur, alienum nec esse accipiendum, nec retinendum inuito domino rationabiliter. Et ex hac conclusione rursus infertur, depositum esse restituendum: quod quidem præceptum, vt in plurimum, rectum & iustum est. Sed, si eueniat casus, quòd dominus depositi in perniciem propriam, vel reipublicæ velit vti deposito, ratione illius circunstantiæ, id, quod natura sua erat rectum, efficitur malum. Et sic patet, quòd iudicia practica deducta ex primis principijs, non semper, & in omni euentu sunt iusta. Et quo infertur esse valde facile errare in discursu practico, ex quo in principijs vniuersalibus deducuntur conclusiones ad res practicas operandas. Nam cum ad statuendum quid in particulari sit bonum, oporteat considerare omnes circūstantias, & noster intellectus difficulter possit attendere ad plura, fit, vt in suo discursu, & ratiocinatione sæpè sæpius erret.

Leges naturales secundi ordinis interpretationem accipiunt.

Explicatio difficultatis.

¶ His suppositis dico, quòd quemadmodum est lex naturalis reddendi depositum: & tamen quando dominus in perniciem suam, aut reipublicæ eo vti vult, non obligat, sed interpretationem admittit: & sicut est lex naturalis, vt quis sua sponte non se exponat periculo propriæ vitæ: & tamen licet pro bono communi, & patria liberanda se morti offerre: quia ius illud naturale de conseruanda vita, epicheiā recepit ob aliud naturale ius illo fortius de bono cōmuni conseruando: ità etiam in proposito, licet sit naturalis lex celandi occultum peccatorem, licet tamen in aliquo casu inquirere de illo ad vitanda maiora mala, in eo, scilicet, quo crimē est publicū, atque manifestum. Si enim publica scelera sic relinquerētur, sequerentur duo maxima mala. Primum, quòd daretur scandalum in populo, cum viderent impunita, & minimè inquisita manere crimina. Secundū quòd breui respublica esset plena malefactoribus, nullusque securus viueret. Ob maius ergo malum vitandum, interpretanda erit lex naturalis de celando peccato, quando crimen est manifestum. Quod & iura disponunt in crimine læsæ maiestatis, & similibus, in quibus inquisitio fieri præcipitur ob vitandum maius malum, etiam nulla infamia præcedente. Hæc mea sententia, atque eius ratio videtur apertè posita in lege 1. titul. 17. p.3. vbi postquam de generali inquisitione dictum fuerat: Maguer, que no se querelle nadie, puede el Rey hazer pesquisa: Maguer ende no aya mala fama para fazer mayor su tierra, y castigar los malefactores: De particulari inquisitione subdit: La segunda manera de pesquisa es sobre hechos de algunos, que no saben quienlos hizo. Et apertiùs in lege 3. Si fuesse vn hombre muerto, y no supiessen quien lo matara, quier sea hecho de dia, quier de noche, porque vienen muchos males dello, y grandes damnos, deuē ser las personas pesquisadas, solo que no sea hecha de algunas personas ciertas. Idem etiam decernitur leg. 6. titul. 1. libr. 8. recopil. Vbi habetur: Si la tal cosa fuere fecha, quier en villa, quier en yermo, y ninguno pidiere querella al alcalde, el alcalde de su officio sepa la verdad, por pesquisa, o por donde mejor pudiere. Porque razon es, quē los males y desaguisados, y malefactores no queden sin pena. Sed est aduertendum, quòd huiusmodi inquisitio debet fieri respectu personæ in generali interrogando, quia crimen commiserit: non autem in speciali, an hic vel ille, vt dicebat secunda opinio. Nec poterit iudex facere inquisitionem interrogando indistinctè quoscunque voluerit, sed tantum illos de quibus potest esse aliqua probabilis opinio, quod poterunt aliquid scire. Vt si, v. g. homo est interfectus in aliquo itinere, poterit interrogare quoscūque illac transierunt, tenebuntur que tunc testes quæcūque scierint patefacere. Nam cum inde illos legitimè interroget propter bonum commune conseruādum, propter idem bonum erunt etiam ipsi astricti dicere veritatem, quanuis alias crimine occulto manente, malefactorem nec accusare nec manifestare tenerentur. Si post factam autem generalem inquisitionem indicia aliqua, vel semiplena probatio infamia aliquem denotauerint, particulariter tunc poterit de illo inquisitio initi, iuxta dicta à nobis in principio huius articuli. Potest præterea hæc sententia probari ex cap. quidam maligni, 5. quæst. 1. Vbi Greg. Papa, excommunicationem infert in eum, qui occultè libellum famosum promulgauit, nisi se prodiderit. Ex quo apertè colligitur euidentiam facti esse sufficientem ad faciendam inquisitionem, si quidem valet ad præcipiendum sub excommunicatione, vt se prodat qui publicum peccatum commisit, quanuis occulte. Nec valet si dicatur, excommunicationem ibi latam esse à Gregorio pro peccato præterito infamationis, & non pro peccato inobedientiæ non se prodendi, vt dicit Caiet. in isto articulo. Nam vt recte dicit Soto libr. 5. de iustitia. quæst. 6. artic. 2. impossibile

Qualiter debeat fieri inquisitio.

possibile est peccato præterito, cui nulla antecessit admonitio excommunicationem imponi. Cum, vt ex Euangelio constat, nullus tali censura puniri possit, nisi ob peccatum mortale, idque inobedientiæ, quo rebellis Ecclesiæ audire noluerit, iuxta verbum Christi: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus, & Publicanus. Nec Paulus Corinthium illum ob commissum incestum Sathanæ tradidisset, nisi incorrigibilis esset. Nec etiam valet interpretatio Soti loco citato, dicentis, quòd nunquam sanctissimus pontifex cogitauit latentem illum diffamatorem extorsione excómunicationis in publicum producere, sed hoc tantum ei præcepit, ad quod iure naturæ ipse tenebatur. Nempe, quòd, vel produceret se, vt crimen probaret, quod alteri imposuerat, aut famam ei restitueret: quã, nisi se proferendo restituere non poterat, sin minus à sacrosancta Eucharistia sub pœna excõmunicationis deinceps abstineret. Itaque dicit, quòd excommunicatur nõ pro delicto præterito, nec nisi se proderit, sed pro futuro sacrilegio, si ab Eucharistiæ absumptione in peccato existens non abstineret. Non, inquam, valet hæc interpretatio Soti. Nam ibi re vera priuatur delinquens Eucharistia, nisi se prodat. Dicitur enim in textu: Si non exierit, nec publicè confessus fuerit, quisquis ille sit, diffinimus vt à sacramento Dominici corporis & sanguinis sit priuatus. Et deinde planè excommunicatur si Eucharistiã sumat, antequam se prodat. Perinde enim est excommunicationem imponi, nisi se prodetit, & si Eucharistiam sumpserit, antequam se prodat: Siquidẽ vtrobique excommunicatio ordinatur ad proditionem personæ: atque ex consequenti licita non esset, nisi etiam esset licita inquisitio personæ, quando crimen est publicum atque manifestum. Tandem probatur nostra sentẽtia: Nã plures sunt casus communi Doctorum sententia recepti, iureque expressi, in quibus licitum est absq; infamia præcedente de delictis perscrutari, idque nulla alia ratione, nisi quia maius strictiúsque naturale ius alterum interpretatur, eique præualet. Et ità contingit in proposito.

Ad 1. arg. pro tertia sententia. ¶ Et ad argumenta facta pro 3. sententia. Ad 1. respondetur, quod omnia illa capita loquuntur de inquisitione certæ personæ, quæ fieri non debet, nisi ipsa aliquatenus sit infamata, etiam si crimen sit publicum. Vel 2. respondetur, quod loquuntur de crimine non manifesto. Nam quando delictum est publicum, etiam si persona sit occulta, ob commune bonum erit licitum inquisitionem facere ad modũ iam explicatum. Eò vel maximè, quòd cum hæc sint de iure naturæ, vt diximus, non est credendum ius positiuum illi velle derogare. Et eodem modo respondetur ad 2. *Ad 2. argum.* Nec habet aliquã temeritatem iudicium, quod oritur ex crimine manifesto, dummodo non inquiratur certa persona, quo ad vsque ad id sint aliqua indicia. Prima opinio dicebat, quòd quando factum est publicum, licitum est iudici facere inquisitionem, testes autem non tenẽtur manifestare, nisi infamatos, vel indiciatos. Sed hoc à me iam sæpè est impugnatũ: propterea quòd fieri non potest, vt iudex habeat ius ad interrogandum aliquem, & quod ipse non teneatur veritatem respondere. Daretur enim bellum iustũ ex vtraque parte, quod est impossibile. Vnde dico, quòd si homo aliquis in vno vico mortuus fuerit inuẽtus, & iudex eos de illa vicinia interroget, de quibus probabiliter indicat aliquid scire, tenebuntur singuli veritatem manifestare, etiam si vnus tantum sit qui de illa possit testimoniũ dicere. Quia, sicut iudex, ne bonum cõmune pereat, & ne respublica impleatur sceleratis hominibus, quod cõtingeret, si viderent ciues publica crimina impunita minimeq; inquisita manere: tenetur tunc facere inquisitionem occulti peccatoris, cuius honor alias ex eodẽ iure naturæ esset seruandus: ità etiam subditi in similibus casibus ob idem commune bonum, quod semper priuato est præferendum sunt obligati malefactores etiam non indiciatos detegere, quamuis alias crimine occulto manente nec ad interrogata respondere, nec malefactorem manifestare, imo illum occultare, tenerentur.

¶ Est aliud dubium circa infamiam, quæ inquisitionem præcedit, vtrum quando vna persona est infamata de vno crimine, vel conuicta, licitum sit iudici interrogare de alijs occultis? & an ipse interrogatus teneatur ad interrogationem respondere? *Dubiũ an infamatus de vno crimine possit inquiri de alijs.* Paludanus in 4. d. 19. q. 4. tenet partem affirmatiuam, quam etiam sequitur Syluester verbo, inquisitio 1. q. 3. dicto 4. & Antoninus 3. p. titulo 9. c. 7. §. 5. *Sententia Paludani.* Illamque probant hac ratione: *Argumen.* Iudex non propter occultationem peccati, sed peccatoris prohibetur de occultis inquirere, ac iudicare: ergo quando criminosus iam est in iudicio detectus, legitimè poterit interrogari de omnib⁹ suis delictis, etiam occultis, ac ipse tenebitur dicere veritatem. Contrariã tamen sententiã tenet Caiet. in isto articulo. & Soto li. 5. de iustitia. q. 6. ar. 2. & de tegẽdo secreto, membro 2. q. 6. dub. 2. *Sententia Caietani vera.* Adrianus quodlib. 11. Henriquus quodl. 9. q. 25. Nauarro in cap. inter verba. conclu. 6. corol. 51. nu. 127. & in Summa cap. 25. nu. 36. Qui omnes vnanimiter dicunt, conuictũ de vno crimine, non posse de alijs occultis interrogari, nec interrogatũ teneri illa manifestare, nisi in duobus casibus. Primus est, quando cognitũ crimen fuerit indiciũ respectu alterius. Vt, si, verbi gratia, quis infamatus, vel cõuictus fuisset de adulterio, & adulteræ maritus in suo lecto interfectus fuisset inuẽtus, tunc talis adulter legitimè interrogaretur, an esset reus talis homicidij, & ipse teneretur dicere veritatẽ. Item, si aliquis de homicidio esset conuictus, & cadauer nudũ fuisset repertũ, iure posset interrogari super spolio. Secũdus casus est, quando vnũ crimen est alterius circunstãtia. Vt qui de consuetudine cũ aliqua puella fuisset conuictus, legitimè interrogaretur, an ipsam deflorauerit. Quæ sentẽtia est vera atq; tenenda. Et quidem quod extra hos duos casus conuictus de vno crimine, non possit de alijs occultis interrogari, probatur manifestè ex iuribus superius positis, quibus apertè significatur, non tantum infamiã peccatoris, sed etiã peccati esse necessariã ad inquisitionem. Dicitur enim in ca. cum oporteat. de accusatio. Nisi supèr his famã eius læsam esse noueritis. Et in cap. qualiter & quando ibidem: si super excessibus suis quis fuerit infamatus, tunc procedendum est ad inquisitionẽ. Et ratio est manifesta: Nã potest quis adulterij infamia obscurari, qui tamen circa furtum aliáque peccata integrũ habeat nomen, sicque non minus erit cõtra rationẽ quod de illis interrogetur, ac inquiratur, quã si de nullo alio peccato fuisset conuictus. Quod autem quando vnum peccatũ est circunstantia, vel indicium respectu alterius iure possit interrogari de illo, etiã si sit occultũ, probatur: Nam semper quòd sunt indicia sufficientia, legitime interrogat iudex de crimine, ipsé que interrogatus tenetur dicere veritatem, quantò magis quando indicia sunt peccatum, vel circunstantia respectu alterius.

¶ Et ad rationem Paludani, & aliorũ respondent cum Caietano in præsenti, falsum esse, quòd iudicium de occultis est prohibitum, non propter occultationẽ peccati, sed solum propter occultationem peccatoris. *Ad argumentum Paludani.* Ex eo enim solum, quòd peccatum est occultũ, est etiã

exemptum

exemptuio ab inquisitione, & iudicio humano, cum omnia iudicia humana ad publicá tantum scientiá, & potestatem spectent, vt dictum est. Caueant ergo suæ & subditorum suorum conscientiæ prælati religiosorum, qui altero illorū de vno peccato diffamatu existente, statim procedūt inquirendo de aliis, de quibus non est infamatus, super hocque varia præcepta ac cēsuras imponūt. Peccant enim ipsi præcipiédo, & subditi non tenentur obedire. Nec excusantur huiusmodi prælati ex eo, quòd dicunt inquirere de aliquo, de quo aliquádo fuit aliqua suspicio, oportet enim semper, infamiam, seu clamorosam insinuationem præcedere, & non simplicem suspicionem, vt dictum est.

Dubiū de eo qui interrogatur de cōplicibus.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an conuictus, vel confessus de vno crimine, posit licitè interrogari de cōplicibus, nulla infamia laborantibus, ipseq; teneatur ad interrogata respódere. In qua re, omissis variis modis dicendi Doctorū, vt quid in hoc mihi verum, consonū que his, quæ huc vsq; diximus videatur, paucis explicē, aduertendū est, quòd crimina sunt in multiplici differentia. Quædam enim sunt cōmunia, hoc est, in damnum publicum vergentia, vt crimen læsæ maiestatis, hęresis, proditio ciuitatis, &c. Alia sunt particularia, vt homicidium, adulteriū, &c. Rursus quædam sunt, quæ ex natura sua sine socio exerceri non possunt, vt adulteriū, sodomia. Alia autē, quæ sine socio optimè fiū:, vt homicidiū, furtum. Tandē quędam sunt publica, omnibusq; nota: qualis est occisio hominis, cuius cadauer ab omnib. videretur. Alia verò occulta, quę à iudice tantū eiusq; ministris cognoscūtur.

1. Dictum.

¶ Hoc supposito dico primo: In criminib. communibus, hoc est in damnū publicum vergentibus, licitum est iudici interrogare de cōplicibus, etiā occultis, ipseque interrogatus tenetur dicere veritatē. Hāc conclusionem tenent communiter omnes Doctores cum Bartolo in leg. repeti. ff. de quæstio. Et probatur manifestè. Nam proprium munus cuiuscūque iudicis est, cōsulere bono cōmuni, non obstantib. quibuscunque priuatis commodis. Eo vel maximè, quòd cum in hoc casu ipse delinquens etiam non interrogatus teneatur accusare, vel denuntiare complices occultos, vt dixim⁹ suprà q. 68. artic. 1. semper poterit iure super illis interrogari, ipseque tenebitur dicere veritatem.

2. Dictum.

¶ Dico secundo: In criminibus particularibus, quæ ex natura sua sine socio optimè fiūt, siue publica sint, siue occulta, non est licitū iudici interrogare de complicibus, nulla infamia laborantib. Nec ipse reus tenebitur illos detegere: imò potiùs peccaret mortaliter eos reuelando. Probatur: Ea ratione diximus suprà in criminibus manifestis, teneri testes dicere veritatem: quia quamuis sit ius naturæ celare occultum peccatorem, ad vitanda tamen maiora mala, scilicet, ad vitandum scādalum, quod esset si crimina publica viderentur impunita, minimeq; inquisita manere, & ne respublica impleatur sceleratis hominibus, maius atq; strictius ius naturæ præcipit, vt in similibus casibus iudices faciant inquisitionē, & singuli interrogati teneátur dicere veritatē: sed in casu, quo crimē aliquod particulare, quod ex natura sua complicem non requirit, est publicum, & constat iam de vno patratore, cessant illa maiora mala, quæ diximus: ergo tenebitur túc iudex iure naturę nō interrogare de aliis complicibus occultis: nec ipse interrogatus sine peccato mortali poterit eos manifestare, tanquā ille, qui iure naturę bono, atq; famę proximi cōsulere tenetur. Nauarro in ca. inter verba. concl. 6. corol. 51. n. 128. dicit posse cōsuetudine introduci, vt in quocunq; peccato fiat de cōplicib. etiam nulla infamia laborātib. inquisitio. Sed proculdubio, fallitur. Nā, vt suprà ostensum est, de iure naturali est requisita infamia, ante inquisitioné. Et si aliquádo sine illa potest procedi, nō est ex vi cōsuetudinis, aut alteri⁹ legis humanæ, sed ex interpretatione naturalis iuris per concurrentiam alterius strictioris, vt cōtingit in peccatis vergentibus in perniciē reipublicæ, & in peccatis publicis, in quib. etiā nulla infamia præcedente, est licitum facere inquisitionē, ne cōmunis reipublicę pax, aut bonū, quod cuicunq; priuato commodo famæ, aut vitæ malefactoris præponderat, perturbetur. Nulla autem consuetudo potest contra legē naturalē præualere, vt de se patet.

3. Dictum.

¶ Dico tertio: In criminibus priuatis ex natura sua complicē requirētibus, si publica sint omnibusq; nota, licitū esse iudici interrogare de cōplice, etiā occulto: Imo ad id tenetur, ipseque reus similiter obligatur veritatē manifestare. Hæc conclusio probatur eadem ratione, qua suprà probauimus, licitū esse iudici in criminib. manifestis facere inquisitionē de personis occultis. Nā cùm prædicta crimina, vt supponimus, eius sint naturæ, vt sine socio exerceri nō possint, eo ipso, quòd sunt publica, & cōstat de vno patratore, est etiā publicum alterū esse illius criminis participē. Sicque non satisfacit iudex suo officio, nisi de illo inquirat, ne detur occasio cogitādi velle ipsum peccata impunita relinquere, quod in graue damnū reipublicæ cedere est manifestum. Similiter etiā tenetur reus ad interrogata respondere, propter idem bonum commune, non obstante præcepto naturali, quod erat de celando occulto peccatore, vt iam diximus.

4. Dictum.

¶ Dico quarto, in criminibus particularib. occultis, etiā si eius sint naturæ, vt sine complice exerceri non possint, nunquā est licitū iudici interrogare de complice nō infamato: nec reus tenetur ad interrogata respondere. Hęc conclusio sequitur ex supradictis. Est enim de iure naturæ, vt ad inquisitionē non procedatur, sine infamia præcedēte, nisi in casibus, quib. id expedit bono cōmuni: sed in criminibus, de quib. loquimur, nō est necessariū bono cōmuni, quod fiat inquisitio occulti patratoris: ergo illa iure fieri non potest: atque ex consequenti nec reus tenetur ad interrogata respōdere. Plures casus possem in præsenti adducere, de quib. specialiter Doctores solēt dubitare, an licitū sit iudicib. in illis nulla præcedēte infamia ad inquisitionē procedere, sed consulto à me vt breuitatem sequar prætermittuntur: hac sola generali regula contentus, quòd quotiescunque ex non inquirēdo maius malum, & præcipua communis boni pernicies sequitur, licitum est iudicibus, sine infamia antecedente procedere ad inquisitionem, vt ex supradictis patet. Qualiter autem hæc generalis doctrina ad singulares casus sit referenda, prudens ac studiosus lector videat. Est enim fere impossibile in re tam ampla singulis paruis dubitationibus occurrere, & multò magis ad illas respondere. Et hæc de infamia dicta sufficiant.

Regula notāda.

De indiciis quæ requirūtur vt quis ad inquisitionem procedat.

¶ De indiciis, quæ seclusa infamia possunt etiā mouere iudicem ad hoc, vt reum legitimè interroget de crimine à se patrato dicit D. Tho. quod debent esse expressa. Quod vt intelligatur, aduertēdum est primò, quòd indicium dicitur ab indicando, seu notificando. Et est intellectuale quoddā mediū veritatis eliciendę, ex aliqua singulari circunstantia consurgens, vt habetur in lege indicia. C. de rei vendi. & in leg. fina. C. de prob. Et est triplex, scilicet, leue, graue, & probabile. Leue indicium dicitur illud, cui frequenter contingit abesse veritatem, argumento leg. non bono. Cod. vnde cog. Et tale omnino est reiiciēdum. Graue indiciū est, cui frequēter contingit veritatem adesse, æquiparaturque

taritque præsumptioni furis, vt notat Cyn. in lege metum. ff. de dolo. Probabile autem indicium est medium inter vtrúque, quod & facit aliqualem suspicionem. Et quoniam ad procedẽdum contra aliquẽ non vnũ tantũ, sed plura simul indicia, eaque grauia, sunt necessaria, vt notát glossa, atq; Bartolus in leg. 1. §. occisorum. ff. ad Syllania. & Baldus in lege, congruit. ff. de officio præsidis. Idcircò D. Tho. in præsenti affirmat, vbi infamia non interuenit, non qualiacúque, sed adeo expressa debere esse indicia, vt vehemẽter reum indicẽt, antequã ius emergat procedendi cõtra illum. Adeò. n. sanctè famæ & honori delitescẽtis rei iura cõsulendũ curauere, vt maluerint aliqua crimina impunita manere, quã delinquentes occultos à possessione sui honoris, & famę, atq; vitę temere depellere. Quod & iuri naturæ valdè congruũ est, atq; consentaneum.

Indicia debẽt coprobari per testes. § Secundo, est aduertendũ, quòd ad hoc, vt indicia quantumuis grauia sufficientia sint, ad procedendum contra aliquem, est necessariũ, quòd singula illorũ per duos testes cõprobentur, vt notat glossa in lege finali. Cod. familiæ herciscundæ. & ibi Doctores. Estq; hoc adeo verum, vt dicat Bartolus ibidem, quòd quãdo dicitur, vnum testem facere semiplenam probationem, vt in lege in bonæ fidei. ff. de iure iurando, & in lege. A diuo Pio. ff. de re iudicata. est id intelligendũ, dummodo testis rectè deponat super vno maleficio. Nam si deponit super indicio ad maleficiũ, adhuc per duos testes restabit probandũ, ante quã ratione illius cõtra indiciatum procedatur. Oportet etiam, antequã præiudicẽt reo testes, quod citentur, & iurẽt, alioqui minimè ei nocebunt: vt notant Doctores in lege, si quis. ff. de adulter. Ex quibus omnib. colligere licet, quanta cum maturitate teneãtur iudices procedere in inquisitionib. cõtra particulares personas factas ratione indiciorum contra ipsas existentium. Nam nisi sint tot adeoque expressa, vt quasi reddãt certum iudicem de malefactore illis nullatenus vti licebit. Caietanus in isto articulo affirmat, quòd quando D. Thom. dicit indicia debere esse manifesta, id ad tria est referendum. *Qualiter indicia debeant esse manifesta.* Primò, ad factũ, cuius est indiciũ: Ita, scilicet, vt manifestè indicẽt tale factum. Secundo ad personam: sic, vt indicent quòd ipsa perpetrauerit tale facinus. Nam sicut præcedẽs infamia de crimine, intelligitur, non de crimine absolutè, sed de crimine huius personæ: ita vt persona sit diffamata de crimine: sic etiam in indicijs oportet, quod appareant indicia criminosæ personæ. Tertiò, ad processum: ita quòd huiusmodi indicia manifestentur reo, vt sciat se esse in tali articulo constitutum, quòd teneatur obedire iudici præcipiẽti, extorquentique veritatem. Alioqui cum ipse reputet, se esse occultum, & illa indicia non sint iuris, sed facti, ignorãtia facti, quod latet ipsum, nisi iudex illi manifestet, excusabit eum. Quod quidem verum est, vt ex supradictis patet. Debent quoq; indicia reo manifestari, vt possit se ab illis purgare, vel illis opponere rationabiliter. Sicut, & quando præcedit infamia manifestatur ei, quod diffamatus est, super tali crimine. De hac re videndi sunt Syluester, & Angelus in suis summis, verbo, indicium, per totum.

De semiplena probatione. § De semiplena probatione, quæ etiam seclusa infamia, atque indicijs ponitur à D. Tho. sufficiens causa, propter quam iudex legitimè potest interrogare reum de crimine à se perpetrato, nihil aliud est dicẽdum, quàm quòd eã facit vnus testis omni exceptione superior, vt docet glossa. in lege, etiam matris. ff. de probationibus. Et Bartol. in lege admonendi. num. 37. ff. de iure iurãdo. Magister Soto, lib. 5. de iustitia. q. 6. art. 2. dicit, semiplenam probationem, tunc tantum tribuere ius iudici interrogãdi, tam reum, quã testem, quando proceditur via accusationis. Nã ad procedendum via inquisitionis, nec semiplena probatio, imò nec plena duorum, aut trium testium est sufficiens tribuere interrogandi ius. Quod & probat ex ca. inquisitionis de accusationib. Vbi præcipitur, quod etiam si duo, vel plures iurati affirment cuiuspiam crimen, de quo tamẽ ille nulla infamia laborat, non procedatur in ipsum via inquisitionis. Hæc tamen sententia Soti solum habet verum in criminib. occultis, in quibus, quia iudex procedere non potest, nisi præuio accusatore, vel aliquo vicem eius supplente, vt diximus supra q. 67. art. 3. & semiplena probatio, imò & plena vicem accusatoris non habeat, fieri non potest, vt ipsa sit sufficiens mouere iudicem ad inquirendum. Cæterum in criminibus manifestis, quorum ex officio iudicibus incumbit facere inquisitionẽ, vt, si homo interfectus publicè inueniretur, vnus solus testis esset sufficiens, etiam accusatore non existente (quia publicitas facti viam supplet accusatoris ad hoc, vt contra aliquẽ in particulari via inquisitionis procederetur: ipseque tũc teneretur dicere veritatẽ. Nam si indicia sufficiunt ad hoc, vt paulò ante dicebã, quanto magis probatio semiplena, quę maiorem habet vim quibuscũq; indicijs? Et in criminib. occultis nec etiã indicia sufficiũt mouere iudicem ad inquirendum, nisi simul etiam sit infamia, vt docet Nauarro in cap. inter verba. conclusione 6. corol. 48. nu. 118. & sequentibus.

§ Hucusque diximus, semper quod iudex interrogat reum iuridice teneri eum dicere veritatẽ, non obstante quocunq; mortis periculo: & quoniã tũc iudex legitimè interrogat, quando præcedunt indicia, vel infamia, vel semiplena probatio, seorsũ explicuimus, quidnam esset quodlibet istorum: superest nunc, vt ad breues quasdã difficultates, quæ ex dictis oriuntur deueniamus. Prima difficultas est, an mẽtiri in rebus leuibus in iudicio, quando reus legitime interrogatur, sit peccatum mortale. *Dubium.* Caietanus in pręsenti affirmat, *Sententia Caietani.* quomodocunque quis mentiatur in iudicio committere peccatum mortale, sicut & qui mentitur in confessione, quia vtrobiq; fit iniuria, aut iudici, aut sacramento, quod sine graui culpa esse non potest. Mihi tamen hæc opinio nimis rigida videtur. *Sententia autoris.* Quocirca distinguendum existimo: Nam, vel talis legitime interrogatus mentitur cum iuramẽto, vel sine illo. Si cum iuramento, certũ est ipsum peccare mortaliter, quodlibet enim falsum, iuramento affirmatum, quantumuis leue sit illud, est peccatum mortale, vt dicemus infra in materia de iuramento. Si autem mentitur sine iuramento, etiam si sub excommunicationis pœna, vel in virtute obedientiæ veritas requiratur, in rebus leuibus erit tantum veniale, & in grauibus mortale. Possunt enim hæc peccata ex leuitate materiæ fieri venialia, sicut & quæcunque alia. Nonnulli dicunt, quòd si præceptum sit particulare, vt si, verbi gratia, mihi prælatus specialiter præcipiat. vel sub excommunicatione, vel in virtute obedientiæ, vt rem aliquã leuem reuelatem, sub peccato mortali teneor dicere veritatem. Alias peccarem circa principalem materiam præcepti, quod sine culpa mortali fieri non potest. Mihi tamen veriùs dicendum videtur, prælatos in rebus leuibus non posse ponere præceptum sub mortali, & si illud ponant fore irrationabile, sicque facere contra illud non esse peccatum mortale. Quod est intelligendum, dummodo certum sit, talem rem esse leuem: nam in dubiis tutior pars erit eligenda sub mortali. Similiter etiam mentiri in confessione in rebus leuibus non est mortale, nisi quando pœnitens

vult

vult illa efficere materiam principalem sacramenti pœnitentiæ. Quod contingit, quãdo non habet mortalia, quæ confiteatur, & vult confiteri venialia. Tunc enim grauem iniuriam irrogat sacramento. Cęterum, si pœnitens habet peccata mortalia, quæ confiteatur, nec vult confiteri venialia, quæ non sunt materia necessaria huius sacramenti, etiam si circa illa mentiatur in confessione, non peccabit mortaliter, sed tantum venialiter, vt communiter dicunt Doctores, in materia de confessione.

Ad fundamentum Caietani. ¶ Et ad argumentum Caietani respondeo, quod iniuria facta iudici, aut sacramẽto in re leui, non est necessarium, quod sit peccatum mortale. Quotiescunq; autem reus legitimè interrogatur de re graui, tenetur sub mortali dicere veritatem, quod nisi fecerit peccabit contra iustitiam, tenebitúrque ad restitutionem cuiuscunque nocumenti inde alteri subsequuti. Si verò interrogatio facta fuerit contra ordinem iuris, siue mentiatur in re leui, siue in graui non peccabit mortaliter, sed tantum venialiter. Erit enim id mendacium solum officiosum, & non iniuriosum, cum nulli eo faciat iniuriam. Quod est intelligendum, modò iniuratus id faciat. Nam qui cum iuramento mentitur, modò illud in particulari exigatur, quod contingit quando aliquis sub particulari iuramento interrogatur, an tale, vel tale furtum commiserit, semper peccat mortaliter. Dixi, modò iuramentum in particulari exigatur. Nam si exigitur in vniuersali, quod contingit, quando iudex, vel prælatus vniuersaliter ab aliquo accipit iuramentum dicendi veritatem, in omnibus, quæ fuerit interrogatus, quamuis postea ipse peculiariter interrogatus de crimine illo, de quo iudex iure quærere non potest, falsum dicat, credo quòd non peccat mortaliter, nec facit contra iuramentum. Sensus enim legitimus illius communis iuramenti, quo promisit se veritatem dicturum, esse debet, in illis, in quibus iudex potest legitimè interrogare. Et quia de illo crimine secundum iuris dispositionem non interrogat, idcircò, nec frãgit iuramentũ, nec mortaliter peccat.

Aliud dubiũ. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, qualiter se debeat habere reus, quando sub particulari iuramento interrogatur de crimine à se perpetrato contra ordinem iuris. Hanc quæstionem multis versat Soto in relectione de tegendo secretum, membr. 3. quæstione tertia. Cuius resolutio ex mente D. Thom. est, eum nunquam posse dicere mendacium, posse tamen se defendere, aut appellando, aut tacendo, aut ostendendo in promptu se per iniuriam interrogari. Omnia enim ista legitimum ac iuridicum continent modum defensionis, vt de se patet. Sed quoniam maiori ex parte iudices his responsionibus non acquiescunt, quin potius ex illis vehementem criminis suspicionem ducunt, operæpretium erit explicare, qui nam sint alij liciti defensionis modi, quibus rei in

Sententia Adriani. simili pressura vti possint. Adrianus in quarta quæstione de sigillo, in solutione secundi argumenti, dicit reum iniustè de crimine adiuratum (quia nullus tenetur seipsum prodere) posse respondere, quod nihil de facto illo nouit, vel certè quod id non fecit. Cæterum hæc sententia meritò ab omnibus Doctoribus reijcitur: nulla enim est apparens ratio, qua dictum illud à mendacio excusetur. Nam si aliqua excusari deberet, maximè quod in illis verbis subintelligitur, non feci, vt dicam. Hic autẽ sensus est nimium violentus, & quem ex communi modo loquendi verba illa facere non possunt. Nam, quamuis, quia dicere procedit ex scientia, forsan sub verbo, nescio, subintelligi posset, vt dicam, quomodo Doctores intelligendum esse affirmant, verbum illud Christi: De illo die nemo scit, nec filius hominis, scilicet, ad reuelandum, ac si diceret: Non scio tali scientia, quæ iure sit propalanda. Nulla tamen ratione dici potest, quòd sub verbo, non feci, intelligatur ad manifestandum, cum opus ex se ordinem ad sermonem non habeat, & intendere in verbis diuersum sensum ab eo, quẽ ipsa ex se faciunt, fieri nõ potest, sine mendacio. Sed dices fortè, alia ratione posse verbum illud excusari à mendacio, nempe, per ęquiuocationem temporis, vt si reus commisit crimen heri, iuret se illum non fecisse, subintelligendo, hodie. Cæterùm, nec hoc commentum satis placet. Nam quãuis, qui iniustè interrógatur non teneatur respondere ad intentionem interrogantis, tenetur tamen eis verbis secretum celare, quæ in aliquo sensu recepto apud vulgus, vel apud sapiẽtes sint vera, alias mentietur, quod nunquam licebit. Poterit

Sententia authoris. ergo reus in simili casu vti quibuscunque verbis duas significationes habentibus, quæ amphibologia appellatur. Vt si mulier contra ius interrogetur, an commiserit adulterium, poterit iurare, quod nunquam fregit matrimonium. Quæ autem sint huiusmodi verba, singuli viri sapientes iuxta subiectam materiam determinabunt, modo semper habeant in animo illa, vel ab ea significatione, quam apud vulgus, vel ab ea, quam apud viros sapientes efficiunt, non extrahere. Alioquin erunt mendaces. In casu autem, quo reus legitimè interrogatur, semper tenetur respondere ad mentem interrogantis: nec vti potest æquiuocatione, vt diximus in superioribus. Et hoc quantum attinet ad reum illegitimè interrogatum. Nam de testibus contra ius quæsitis, probabilis est opinio, quòd possunt respondere se factum nescire, vt videbimus quæstione sequenti, articulo primo.

Articvlvs III.

¶ Vtrum reo liceat iudicium per appellationem declinare.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd reo non liceat iudicium declinare per appellationem. Dicit enim Apostolus Roman. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Sed reus appellando, recusat subiici potestati superiori, scilicet iudici. ergo peccat.

2 ¶ Præterea, Maius est vinculum ordinariæ potestatis, quàm propriæ electionis. Sed sicut legitur † 2. quæst. 6. A iudicibus quos communis consensus elegerit, non licet prouocare: ergo multo minus licet appellare à iudicibus ordinarijs. *2. q. 6. c. A iudicibus.*

3 ¶ Præterea, Illud quod semel est licitum, semper est licitum. Sed non est licitum † appellare post decimum diem, neque tertio super eodem: ergo videtur quòd appellatio non sit secundum se licita. *Et habetur 2. q. 6. an. Anteriorum.*

¶ Sed contra est, quod Paulus Cæsarem appellauit: vt habetur Act. 25.

¶ Respondeo dicendum, quòd duplici de causa contingit aliquem appellare. Vno quidem modo confidentia iustæ causæ, quia videlicet iniustè à iudice grauatur. Et sic licitum est appellare. Hoc enim est prudenter euadere.

2 quæſt. 6. ca. Omnis oppreſſus.

Vnde 2.quæſt.6.dicitur, † Omnis oppreſſus, libere ſacerdotum, ſi voluerit, appellet indicium, & à nullo prubibeatur. Alio modo aliquis appellat cauſa differendæ moræ, ne contta eum iuſta ſententia proferatur. Et hoc eſt calumnioſè ſe defendere: quod eſt illicitum, ſicut dictum

Ar. præced.

† eſt. Facit enim iniuriam & iudici, cuius officium impedit: & aduerſario ſuo, cuius iuſtitiam quantum poteſt perturbat. Et ideo ſicut dicitur

2 quæſt. 6. ca. Omnino.

† 2.quæſt.6. omni modo puniendus eſt, cuius appellatio iniuſta pronuntiatur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd poteſtati inferiori in tantum aliquis ſubiici debet, in quantum ordinem ſuperioris ſeruat, à quo ſi exorbitauerit, ei ſubiici non oportet: puta ſi aliud iuſſerit Proconſul, & aliud Imperator, vt

Ex Aug. ſer. 6 de ver. Do. to. 10.

patet † per gloſſ. Rom. 43. Cum autem iudex aliquem iniuſte grauat, quantum ad hoc relinquit ordinem ſuperioris poteſtatis, ſecundum quam neceſsitas ſibi iuſte iudicandi imponitur. Et ideo licitum eſt ei, qui contra iuſtitiam grauatur, ad directionem ſuperioris poteſtatis recurrere: appellando vel ante ſententiam vel poſt. Et quia non præſumitur eſſe rectitudo, vbi vera fides non eſt, ideo non licet catholico ad infidelem iudicem appellare, ſecundum illud 2.quęſt.

2. q. 6 ca. Catholicus.

6. † Catholicus qui cauſam ſuam ſiue iuſtam, ſiue iniuſtam ad iudicium alterius fidei iudicis prouocauerit, excommunicetur. Nam & Apoſtolus arguit eos qui in iudicio contendebant apud infideles.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod ex proprio defectu vel negligentia procedit, quòd aliquis ſua ſponte ſe alterius iudicio ſubiiciat, de cuius iuſtitia non confidit. Leuis etiam animi eſſe videtur, vt ſemper non permaneat in eo quod ſemel approbauit. Et ideo rationabiliter denegatur ſubſidium appellationis à iudicibus arbitrarijs, qui non habent poteſtatem, niſi ex conſenſu litigantium. Sed poteſtas iudicis ordinarij non dependet ex conſenſu illius, qui eius iudicio ſubditur, ſed ex authoritate regis & principis, qui eum inſtituit. Et ideo contra eius iniuſtum grauamen lex tribuit appellationis ſubſidium. Itaquòd etiam ſi ſit ſimul ordinarius & arbitrarius iudex poteſt ab eo appellari: quia videtur ordinaria poteſtas occaſio fuiſſe, quòd arbiter eligeretur: nec debet ad defectum imputari eius, qui conſenſit in eum ſicut in arbitrium, non vt in eum, quem princeps iudicem ordinarium dedit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd æquitas iuris ita ſubuenit vni parti, quòd altera nō grauetur. Et ideo tempus decem dierum concefsit ad appellādum, quod ſufficiens æſtimauit ad deliberandum, an expediat appellare. Si verò nō eſſet determinatum tempus in quo appellare liceret, ſemper certitudo iudicij remaneret in ſuſpenſo: & ita pars altera damnificaretur. Ideo autē non eſt conceſſum, vt tertiò aliquis appellet ſuper eodem: quia non eſt probabile, totiens iudices à recto iudicio declinare.

Svmma Textvs.

SVppoſito dupliciter contingere poſſe, quòd aliquis appellet, vno modo ex confidentia iuſtæ cauſæ; quia, ſcilicet, iniuſtè ſe à iudice grauari intelligit, alio modo, vt cauſam differat, ne ſcilicet, contra eum iuſta ſentētia proferatur, aut exequatur, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatē per duas propoſitiones. Prima concluſio. Quotieſcunq; aliquis iniuſtè à iudice ſe grauandum intelligit, licite poteſt eius iudiciū per appellationē declinare. Probatur: Quoniam hoc eſt prudenter iniuriam euadere. Et proptereà in cap. omnis oppreſſus. 2.q.6. dicitur: Omnis oppreſſus libere ſacerdotum, ſi voluerit, appellet indicium, & à nullo prohibeatur. Secunda concluſio. Quotieſcunq; aliquis cauſa, aut repellendæ, aut differēdæ ſententiæ iuſtæ appellat, calumnioſe ſe defendit, atque ex conſequenti peccat. Probatur: Nam facit iniuriam iudici, cuius officium impedit, & aduerſario, cuius iuſtitiam, quantum poteſt perturbat. Ideoque in cap. omnino. 2. quæſt. 6. dicitur: Omni modo puniendus eſt, cuius appellatio iniuſta pronuntiatur.

Explicatio Articvli.

Quid ſit appellatio.

PRo explicatione huius articuli aduertendum eſt primò, appellationem nihil aliud eſſe, quá à minori ad maiorē, ſeu ſuperiorem prouocationē, vt conſtat ex c. omnis oppreſſus. & ex c. ſi quis. & ex c. placuit. 2. q. 6. & eſt duplex. Vna iudicialis, quæ, vt refert gloſſa ſummaria ibidē, eſt prouocatio iniquæ ſententię querelam continens. leg. præfecti. ff. de minoribus. Altera extraiudicialis. Et eſt à pręſenti, aut veriſimiliter futuro grauamine, ad ſuperiorem prouocatio. Appellatur enim etiam extra iudicium: vt in electione, ca. ſtatuimus. extra de electionibus. Prima ſi eſt legitima, ſuſpendit pronunciatum, ac etiam iudicis iuriſdictionem, quo ad illam cauſam, & ipſius ad ſuperiorem transfert cognitionem: ſecunda verò, ſi eſt probabilis, ipſam cauſam ad ſuperiorem transfert, vt ea pendente nihil in ipſius præiudicium attentetur. An autem appellatio extraiudicialis, ita annullet poſt facta, ſicut iudicialis, explicat Sylueſt. verbo, appellatio. q. 2.

Appellatio eſt de iure naturali.

¶ Secundò eſt aduertendū, quod appellatio, quantum ad ſubſtantiam, eſt de iure naturali. Eſt enim defenſio quædam, ſeu præſidiū innocentiæ, quod etiam excommunicato conceditur, vt dicitur in c. cum inter. de excep. Cæterum quantum ad formalitatem eſt de iure poſitiuo. vt habetur in leg. vnica. Cod. de ſent. præfect. Et eſt inducta principaliter ad iniquitatem, vel imperitiam iudicis corrigendá, atq; etiam ad ſupplendum, quod incautè in priori iudicio fuerat omiſſum. Ex quo infertur, quod quanuis princeps tollere poſsit appellationis formalitatem, non tamen poteſt tollere ſubſtantiam, cum tollere nō poſsit ea, quę ſunt iuris naturalis, & gentium, vt dicitur in Clem. paſtoralis, de re iudic. Eſt autem de ſubſtantia appellationis inter cætera, quòd appelletur ad maiorem. De accidentalibus verò, quod appelletur gradatim. Quare poterit valere conſuetudo, vt appelletur omiſſo medio, vt dicitur in ca. referente, iuncta gloſſa, de præbendis. & in ca. Romana. eodem tit. lib. 6. Imò valebit appellatio omiſſo medio, etiam ceſſante conſuetudine, quando non fuerit obiectum, vt notat gloſſa, in c. dilecti. eodem titul. Nulla autem ratione poterit introduci,

introduci, vt à maiori ad minorem, vel ab æquali ad æqualẽ fiat appellatio. Quare quãdo dicit D. Tho. in prima conclusione, licitum esse vnicuiq; eius iudicis, à quo se iniustè grauari intelligit, declinare iudicium per appellationem, intelligendus est, dũmodo ad legitimũ atq; superiorem iudicem appellet. Vnosquisq; enim, vt se suaq; defendat, ea tutela, atque beneficio vti potest, quod ei ratio naturalis nõ vetat. Et certum est, rationem naturalem nõ prohibere, vt à minori ad superiorem iudicem procedatur, quãdo, vel ex iniquitate, vel imperitia inferioris reus grauari præsumit, cum nullus inferiori obedire teneatur, nisi quatenus ipsi superiori subalternetur, & sit ordo iudicum, sicut & causarum naturalium, quarũ quædam alijs in suis influxibus sunt subiectæ. Multæ sunt cæremoniæ, atq; formulę appellãdi iure positiuo pręscriptæ, quas non est præsentis loci explicare. Videte illas apud Syluestrum verbo, appellatio, & apud iurisprudẽtes, in decretalibus toto tit. de appellationibus. & in Decretis 2. q. 6. per totam. In cap. catholicus. prohibetur, ne fidelis ad iudicem infidelẽ appellet. & si cõtrarium faciat excõmunicetur. Habètq; id fundamentũ in Paulo, qui scribens ad Corinth. 1. epist. ca. 6. eos reprehendit, propterea, quòd frater cum fratre in iudicio contenderet, idque apud iudices infideles, cum ipsi inter seipsos suas possent componere lites: & vbi fides non est, nec rectum possit esse iudicium. Sed est hæc prohibitio intelligenda tantum de illis catholicis, qui inter catholicos viuunt. Nam qui in terris infideliũ negotiationis, vel alterius rei causa commorari permittuntur, nihil peccant, si coram ipsorum iudicibus, vel tanquam actores, vel tanquã rei compareant. Soto li. 5. de iustitia q. 6. art. 3. mouet difficultatem, an sit licitum & condecens sic instituere religionum familias, vt appellare prohibeantur. Et pro parte negatiua adducit c. ad Roman. 2. quæst. 6. vbi habetur Christianis vniuersis hoc esse beneficiũ indultum, vt quoties se quisque premi senserit, ad Romanam sedem, tanquam ad caput, prouocatione confugiat. Et præterea, quia cõtra ius naturę esse videtur, vt quis in causa pręcipuum capitis hoc naturali defensionis beneficio priuetur. Hoc tamen non obstante dicit per quam sanctè è religionibus appellãdi vsum fuisse abiectum. Nã quamuis fortasse accidere quãdoq; possit, vt monachus aliquis iniuria læsus affligatur: hæc tamen damna, quæ rarissimè contingunt, pace & quiete totius religionis compensatur, cũ illius neruus atq; decus in eo maximè cõsistat, vt altissimo inter fratres; quæ sua est professio, planitet tractent & transigant, nec se seculo prodãt. Quã primum enim religionũ causæ claustrorum metas exierint, actum est de illis. Quocirca institutiones ipsas sic pontifices confirmarunt, vt appellationes prohiberẽt, nõ quod per hoc summis ipsis pontificibus obedientiæ quidquã sit ademptũ. Quicunq; enim quãtumuis inclusus monachus ad ipsum appellauerit, iure id faciet: verũ quod sic religionum incolumitati fuit consultũ. Hucusq; Soto. Cuius verba in medium adducere visum fuit, quia in re tam graui, religiosam viri sententiã audire malui, quã meam proferre, eo vel maximè, quod cum videã religiosos tam facile causas suas extra religionẽ deducere, ex quo nõ leues perturbationes ac iurgia oriuntur, plurium autoritatem de religione bene merentiũ iure opponendam existimaui, vt saltem sic ab incepto desistãt, religiosorumq; ac religionis saluti cõsulant, quæ procul dubio periclitatur. Nolo negare in re graui ad honorem, & vitam pertinente licitũ esse cuiq; debito cum moderamine causam suam ad sedẽ Apostolicam omnium matrẽ ac conseruatricem deferre, quãdo vel ex imperitia, vel passione inferiorũ iudicum, qui homines sunt, ac decipi possunt, iniuriam patitur. Sed quod dico est, ex leuibus quibusq; præceptis, aut sententijs appellare, easq; extra religionẽ deferre, aut etiam ex grauibus prætermissis earũdem religionum superioribus, ad quos immediatè pertinet taliũ rerum cognitio, sine maximo religionis totius detrimẽto fieri non posse. Et si singuli ciues etiã cum periculo proprię vitæ atq; honoris tanquã partes reipublicæ tenẽtur iure naturæ eius saluti atq; incolumitati consulere, vt omnes Doctores tam Theologi quam Philosophi cõcedunt: De quo etiã à nobis in superioribus dictum est; quanto magis religiosi perfectiorẽ vitam profitẽtes, idem facere erunt astricti? sicq; prouocationes ad extraneos iudices etiam cum aliquali proprij honoris detrimento fugere tenebũtur, ne totius suæ reipublicæ trãquillitas, atq; pax perturbetur. Bene potest contingere, vt ex prouocatione ad summum pontificem, vel eius nuntiũ alicuius priuati hominis iniuria impediatur. Hoc tamen bonum adeò exiguum est, comparatione ad damna, quæ ex huiuscemodi appellationibus consequuntur, vt quisque illius iacturam pati potius debeat, quam ista subire. De appellationibus, quę fiunt à religiosis ad iudices merè seculares, scilicet, ad Regem, vel ad eius ministros, etiam sub protestatione auferendi vim, nihil in præsenti dicere est opus: quoniam constat, eas esse iniquissimas, & vt arbitror maiori ex parte prohibitas, sub sententia excõmunicationis, in bulla cœnæ Domini cõtenta, qui causas ecclesiasticas ad iudices seculares deferre grauissimè interdicitur. Eo vel maximè, quòd omnes fere religiones peculiaria habẽt pręcepta, ne causas suas extra ordinẽ tractẽt: faxit Deus, vt ità ab omnibus obseruetur.

¶ Secunda cõclusio huius articuli, qua D. Tho. affirmat eum, qui causa deferẽdæ, aut repellẽdæ iustæ sententiæ ad superiorẽ appellat, peccatũ cõmittere etiam est certa & extra cõtrouersiam posita. Nam certũ est, quòd sicut imponere quidquam reo, est calũnia, atq; peccatũ: ita etiam imponere iudici. Et qui subdole & vafre appellat, præterquã, quòd obedientiam violat, quam iudici debet, re ipsa imponit illi falsum, scilicet, quòd iniustã sententiã tulerit, insupèrque obijcit illi impedimentũ, ne suum munus prosequatur, quæ sine iniuria fieri non possunt. Quapropter in c. quicunque 2. quæst. 6. præcipitur, vt tales appellationes non recipiantur. Et in ca. omnino. eadem causa, & q. eiusmodi appellantes puniri præcipiuntur. Vt enim D. Bernardus lib. 3. de consideratione, ad Eugenium, inquit, qui nõ grauatus appellat, liquet, quia, aut grauare intendit, aut tẽpus redimere. Nõ est autẽ suffugium appellatio, sed refugium. c. cum appellationibus friuolis. de appellationibus lib. 6. & lege, in fundo. de rei vindicat. & leg. 6. de iure fisci lib. 10. C. Theodosiani. Et non tantũ appellationes friuolę, idest, quæ causam afferunt, nec iustam, nec satis idoneã recipiẽdæ nõ sunt, sed illæ quoq; sunt reijciendæ, quæ non habent causam probabilẽ, sed frustratoriæ sunt, atq; moratoriæ. Vt enim Iulius Paul. li. 5. sententiarũ, tit. de redimendis causis appellationum, inquit, moratorias appellationes recipi non placuit. Et Imperator Constantinus edixit moratorias & frustratorias prouocationes quæ non tã appellationes, quã ludificationes sunt, non esse admittendas. Et alia lex ait: Frustratoria prouocatio minimè admittatur. Est autẽ frustratoria prouocatio, quæ morandi causa interponitur. leg. tutor. ff. de vsuris. & leg. 1. & 4. quorum appellationes non recipiantur, lib. 11. C. Theodosiani. Cęterum in re dubia tutius

Quid dicendum sit de appellationibus religiosorum.

Qui appellat a iusta sententia peccat.

erit appellationi deferre. Satius enim eſt differre iudicium, quam defenſionis facultatem reo auferre. c. vt debitus. de appellationibus & leg. defenſionis, de iure fiſci. Pau. in leg. 1. ff. Si quis cautionibus. & Socinus ſenior conſilio 300. lib. 2. Ex dictis infertur, non eſſe licitum alicui ab inferiori iuſte condemnato ad ſuperiorem appellare. Ea nimirum ſpe ducto, quod ſuperior, vel fauore, vel quia aduerſam habet iuris opinionem, reuocabit ſententiam, vel tali dilatione poterit ſe ipſe eruere. Statim enim ac aliquis certus eſt meritò ſe fuiſſe condemnatum, etiam ad mortem, ſi per appellationem iudicium eludat, facit contra iuſtitiam, & peccat mortaliter, tenetúrque ad reſtitutionem omnium damnorum, quæ ex tali appellatione fuerint ſubſequuta. Plura adduci poterant de materia appellationis; ſed illa tanquam aliena ab hoc inſtituto iure relinquuntur.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum liceat condemnato ad mortem ſe defendere, ſi poſſit.

AD quartum ſic procedirur. Videtur quòd liceat condemnato ad mortem ſe defendere, ſi poſſit. Illud enim ad quod natura inclinat, ſemper eſt licitū, quaſi de iure naturali exiſtens. Sed naturæ inclinatio eſt ad reſiſtendum corrumpentibus, non ſolum in hominibus & animalibus, ſed etiam in inſenſibilibus rebus: ergò licet reo condemnato reſiſtere, ſi poteſt, ne tradatur in mortem.

2 ¶ Præterea. Sicùt aliquis ſententiam mortis contra ſe latam ſubterfugit reſiſtendo, ita etiam fugiendo. Sed licitum eſſe videtur, quòd aliquis ſe à morte per fugam liberet: ſecundum illud Eccle. 9. Longe eſto ab homine poteſtatem habente occidendi, & non viuificandi: ergo etiam licitum eſt reo reſiſtere.

3 ¶ Præterea: Prouerb. 24. dicitur, Erue eos qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitū, liberare ne ceſſes. Sed plus tenetur aliquis ſibi, quam alteri: ergo licitum eſt quòd aliquis condemnatus, ſeipſum defendat, ne in mortem tradatur.

¶ Sed contra eſt, quod dicit Apoſt. Rom. 13. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit: & ipſe ſibi damnationem acquirit. Sed condemnatus, ſe defendendo, poteſtati reſiſtit, quantum ad hoc, in quo eſt diuinitus inſtituta ad vindictam malefactorum, ad laudem verò bonorum; ergo peccat ſe defendendo.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd aliquis damnatur ad mortem dupliciter. Vno modo iuſtè: & ſic non licet condemnato ſe defendere. Licitum enim eſt iudici eum reſiſtentem impugnare. Vnde relinquitur, quòd ex parte eius ſit bellum iniuſtum. Vnde indubitanter peccat. Alio modo condemnatur aliquis iniuſtè, & tale iudicium ſimile eſt violētiæ latronum: ſecundum illud Ezech. 22. Principes eius in medio illius quaſi lupi rapientes prædam, ad effundendum ſanguinem. Et ideo ſicut licet reſiſtere latronibus, ita licet reſiſtere in tali caſu malis principibus, niſi fortè propter ſcandalum vitandum, cum ex hoc aliqua grauis turbatio timeretur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd ideo homini data eſt ratio, vt ea, ad quę natura inclinat, non paſſim, ſed ſecundum rationis ordinem exequatur. Et ideo nō quælibet defenſio ſui eſt licita, ſed ſolū quę fit cum debito moderamine.

¶ Ad ſecundum dicendum, quod nullus ita condemnatur, quòd ipſe ſibi inferat mortem, ſed quod ipſe mortem patiatur. Et ideo non tenetur facere id vnde mors ſequatur: quod eſt manere in loco, vnde ducatur ad mortem. Tenetur tamen non reſiſtere agenti, quin patiatur quod iuſtum eſt eum pati. Sicut etiam ſi aliquis ſit condemnatus, vt fame moriatur, non peccat ſi cibum ſibi occulte miniſtratum ſumat: quia non ſumere, eſſet ſeipſum occidere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd per illud dictum Sapientis non inducitur aliquis ad liberandum alium à morte contra ordinem iuſtitiæ, vnde nec ſeipſum contra iuſtitiam reſiſtendo, aliquis debet liberare à morte.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito dupliciter poſſe contingere, quòd aliquis ad mortem damnetur, ſcilicet iuſte, & iniuſtè reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concl. Nemini iuſte ac iuridicè ad mortē damnato licitum eſt ſe à legitimo iudice defendere. Hanc probat in argumento, ſed contra, teſtimonio Pauli ad Rom. 13. dicēte: Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit: & ipſe ſibi damnationem acquirit. &c. Et in corpore articuli, hac ratione. Iudex iuſtè tenet ſupplicioq; afficit legitimum reum: ergo ipſe non poteſt iuſte ſe defendere. Probo conſequentiam Nam alias daretur bellum iuſtum ex vtraq; parte, quod eſt impoſsibile. Secunda concluſio. Cuicunq; iniuſtè condemnato, licitū eſt ſe defendere, iudiciq; reſiſtere modo id ſine ſcādalo fieri poſsit. Probatur: Iudiciū iniquum ſimile eſt violentię latronum, iuxta illud Ezech. 22. Principes eius in medio ipſius, quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem: ſed vnicuiq; licitum eſt ſe defendere à violentia latronum: ergo & à iudicio iniquo, modo id ſine ſcandalo facere poſsit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

VTraq; concluſio huius articuli eſt certa, colligiturq; manifeſtè ex his, quæ à nobis in ſuperioribus ſunt dicta. Et ſolum circa ſecundā poſſet eſſe paruum dubiū, an innocens, qui ſecundū allegata & probata probatus nocens morti traditur, licite poſsit ſeipſum defendere, iudiciq; reſiſtere, niſi id à nobis q. 67. art. 7. in fine ſub eiſdē verbis fuiſſet agitatū. Cuius reſolutio fuit, nullum iuridicè probatum nocentem, quantumuis iure innocēs ſit, habere ius vi, aut armis, ſe à iudice, vel ab eius miniſtris defendēdi. Nam cum iudex tunc poteſtatem habeat illum interficiendi, vt eo loco latè oſtendimus, ſi ipſe ſimiliter vi & armis poſsit ſe defendere, daretur bellū iuſtū ex vtraq; parte quod ſemper impoſsibile iudicauimus. Magiſter Soto lib. 5. de iuſtitia, quæſt. 6. art. 4. vtranque partem putat probabilem, quamuis magis declinet in noſtram ſententiam, adhibita quadā moderatione, ſcilicet, quod ſi huiuſmodi innocens citra graue ſcandalum, & citra vulnerationem iudicis, eiuſq; miniſtrorum poteſt ſe protegere, licitum eſt ei, non ſolum fugiendo, verum

Dubium.

Reſponſio.

Sententia Sot.

& inclu

& includendo se in locum munitũ, armisq; terrẽdo ministros, & dum capitur cõnitendo se eripere, etiam satellitibus expulsis, vitam suam tueri, atq; defendere: cæterum si non potest tueri nisi inflictis vulneribus neutiquam se defendere potest. Hæc tamen limitatio Soti, salua pace tãti viri, falsa est, nec ad rem attinens.

Impugnatur Soto. Quocirca dicendum existimo, tãtum posse innocentem in casu, de quo loquimur, facere in suã defensionem quæcunq; non inferunt vim. Nam quæ sunt violenta etiam citra vulnera iniuriam continent, nec sine culpa fieri possunt. Iudex enim tunc nõ solum licitè reum inuadit, verũ & iustitiæ præcepto ad id compellitur, siue sciat ipsum esse innocentẽ, siue non; modò legitimè probetur nocẽs, nec alia appareat via, qua seipsum liberare possit, vt diximus q. 67. art. 2. Est autem durissimum intellectu, quod iudex teneatur prælium contra hominem aggredi, qui etiam iustè cõtra ipsum possit prælio se defendere, cum saltem respectu talis defensionis daretur bellũ iustum ex vtraq; parte. Nonnulli affirmãt in hoc casu solum esse bellum iniustum ex parte innocentis, & iustitiam iudicis fundari in falsa præsumptione, quæ innocenti ius protectionis nõ adimit. Cæterum hoc similiter est falsum. Nam quamuis iudex decipiatur, credens innocentem esse reum, non tamen decipitur in hoc, quod etiam si sit in secreto innocens, secundum publicam scientiam tenetur illum condemnare. Et sic eius iustitia non fundatur in falsa præsumptione, sed multò magis in expressa veritate, ipsum constringente, vt talem hominẽ bello aggrediatur. Quare nec fieri poterit, vt ipse probatus reus habeat ius, se vi, aut armis defendendi. Quæ autem sint illa, quæ dicuntur continere violentiam in se, videbimus statim circa solutionem secundi argumenti Diui Thomæ.

Secundũ Argumentũ D. Thom. ¶ Secundum argumentum D. Thom. est huiusmodi: Non minus subterfugit sententiam mortis contra se latam qui fugit, quam qui resistit: sed licitum est vnicuiq; fugere, vt se à morte liberet: ergo & resistere iudici. Solutio est, quòd nullus cõdemnatur, quòd sibi ipsi inferat mortem, sed quòd ipse mortem patiatur. Et ideò non tenetur facere id, vnde mors sequatur, quod est manere in loco, vnde ducatur ad mortẽ. Tenetur tamen non resistere agenti, quin patiatur, quod iustum est, eum pati. Sicut etiã si aliquis sit condemnatus, vt fame moriatur, non peccat si cibum sibi occultè ministratũ sumat; quia nõ sumere esset seipsum occidere. Sed circa istam solutionẽ consurgunt quam plurima dubia.

1 Dubiũ circa solutionem ad secũdum. Primum est vtrum iustè condemnato ad mortem sit licitum fugere è carcere, vt sic mortem euadat. Et pro parte negatiua argumẽtor primò:

1. Argum. Nullus potest suam vitam tueri, cum alterius damno: sed ex eo quòd damnatus ad mortẽ è carcere fugiat graue damnum sequitur custodibus, cõtra quos lege agitur: ergo id non est licitum.

2. Argum. Secundo. Damnatus iustè ad mortem implicitè est etiã damnatus ad carcerẽ: ergo tenetur talem pœnam subire, atq; ex consequenti facit contra obedientiam prælato, & iudici debitam, è carcere fugiens. Et confirmatur: Eadem est ratio pœnæ mortis, verberationis, & aliorum; sed detentus, vt alias pœnas à morte subeat, nõ potest fugere, vt multi dicunt: ergo nec damnatus ad mortem.

Conclusio. His tamẽ non obstantibus dico, licitum esse cuiq; ad mortem damnato è carcere fugere, vt vitam conseruet. Inclinatio enim quam quisq; habet ad propriam vitã tuendam adeò naturalis est, atq; vehemens, vt iure naturæ, atq; gentium qui fugit, ne moriatur liber sit ab omni culpa, vt diximus latius art. 1. huius quæstionis.

Ad 1. argum. ¶ Et ad primum argumentum respondetur, quod quia ea quæ sunt per accidens actus naturam, seu iudicium non mutant, & est per accidens, quia præter intentionem fugientis, quod ex ipsius fuga custodum tribulatio cõsequatur, idcircò damnatus ad mortem, licitè potest fugere non obstante nocumento inde custodibus subsequuto. Dat quidem operam rei licitè, vtitur q; iure suo fugiens, ne mortem patiatur, atq; adeo quidquid mali inde custodibus à iudice infertur non fugienti, sed custodibus est imputandum, ipsi viderint, qualiter suum munus fuerint expleti: & si in custodia fuerint negligentes, sibi imputetur.

¶ Ad secundum respondetur, negando antecedens. *Ad 2. argum.* Qui enim damnatur ad mortem non implicitè damnatur ad carcerem, nec in sententia talis condemnatio continetur, sed solum custoditur, vel tanquã damnandus ad futuram pœnam. An autẽ simul iudex possit aliquem condemnare ad mortem, & ad carcerem, quam ipse seruare teneatur, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Caietanus in præsenti partem tenet affirmatiuam, dicens, quòd si iuris ordo haberet, vt damnatus ad mortem, damnaretur etiam interim ad carcerem non posset ipse licitè fugere, sed ex damnatione ad carcerem teneretur ibi manere, sicut tenetur aliis iustis sententijs parere: Nec hoc est condemnare enim ad mortem sibi inferendam, sed ad manendum infra terminos loci illius. Cõtrariam tamen sententiam tenet Soto lib. 5. de iustitia. quæst. 6. art. 4. quam ego semper veriorem existimaui. Quocirca dico, quod si aliqua lex esset præcipiens, vt qui damnatur ad mortem, simul etiam ad carcerem damnaretur, quam ipse seruare teneretur, ea velut iniusta, & iniqua nullam obligationem induceret, nec sententia secundum illam lata esset valida in conscientia, vtpote quæ priuaret naturali beneficio fugiendi, quo quisque iure gentium & naturæ vti potest, quando ad corporale supplicium destinatur. Ad cõfirmationem respondetur, negando maiorem. Quia, vt Caietanus dicit in isto articulo, pœnæ sunt in duplici differẽtia. *Pœnæ ad quas homo potest damnari in duplici differentia.* Quædam sunt, ad quas homo aliter damnari non potest, quam vt patiatur illas, vt mors, mutilatio, flagellum, tortura: nullus enim damnatur, vt se occidat, mutilet, torqueat, &c. Et de his omnibus dicit eãdem esse rationem, ac de morte, scilicet, quòd damnatus, vel damnandus ad aliquid horum licitè potest fugere, cum nõ teneatur, nisi ad pati. Aliæ pœnę sunt, ad quas subeundas sic aliquis damnatur, vt ipse ad eas cooperetur. Qualia sunt exilium, circunscriptio, pœna pecuniaria, &c. damnatur enim homo, vt eat in exilij locum, & ibi infra præfixos terminos maneat, aut soluat pecuniam, &c. Et de his dicit, quòd tenetur reus post iudicis sentẽtiam in omnibus obedire, faceréq; quod sibi iniunctum est. Quare qui damnatur ad carcerem, sicut ad exilium tenebitur in carcere manere, & si fugiat peccatum cõmittit, nisi sit periculum mortis. Cæterum ante sententiam licitè poterit è carcere fugere, eadem ratione, qua damnatus ad mortem, scilicet, quia non tenetur facere, hoc est, manere in loco, vnde sequitur suum pati, hoc est, damnari, si ex sua absentia enitatur damnatio. Aloqui posteà teneretur in foro conscientię subire sententiam latam, quod est falsum, & contra communem Doctorum sententiam. De religiosis affirmat, quòd quia libera sua voluntate potestate exeundi extra claustra se priuarunt, supponentes se per tria vota prælati iudicio, quacunq; ex causa iustè à suis prælatis detineantur non possunt licitè extra præfixos sibi terminos fugiendo exire; cum nec exire possint nõ detenti sine prælati licẽtia, quod verũ est.

2. Dubiũ circa eandem solutionem. ¶ Est aliud dubiũ, an qui licitè potest è carcere fuge-

te licitè etiam possit compedes rumpere, infringere fores, *1. Argum.* & perforare murum? Et pro parte negatiua est argumentum: Hæc sine violentia fieri non possunt, vt de se patet: sed qui iustè detinetur in carcere, nulla violentia vti potest ad suam liberationem, alioqui daretur bellum iustum ex vtraque parte: ergo.

2. Argum. ¶ Secundo ex iure ciuili effractoribus carcerum pœna capitis decernitur vt constat ex leg. de ijs. ff. de custodia & exhibitione reorũ: sed hæc pœna iusta non esset, si ipsi incarcerati licitè possent carceres effringere: pœna enim mortis non nisi pro graui atque mortali culpa potest imponi, vt communiter dicunt Doctores: ergo. Propter hæc argumenta Enricus de Gandano quodli. 9. art. 25. affirmat rumpere compedes, aut fores effringere, perinde esse ac resistere iudici, aut eius ministris. Et sic dicit, quòd sicut licitum est vnicuique per alienum agrum transire, non tamen sepem diruere, vt transeat; ità etiam est licitum condemnato ad mortem fugere è carcere, dum fores patent; non tamen rumpere vincula; aut perforare murum. Contrariam sententiam tenent Caietanus in isto art. & Soto lib. 5. de iustitia, quæst. 6. artic. 4. quam ego veram existimo. Et probatur ex D. Thom. in *Conclusio.* solutione ad secundum dicente, licitum esse cuiquam in casu posito fugere, non tamen resistere, cùm omnia ista non ad resistentiam, sed ad fugam pertineant, & ordinentur. Et confirmatur: Nam si sententia Enrici esset vera, sequeretur, quòd si reus ligatus funibus, aut etiam filo lanæ teneretur, nec liceret sibi illa rumpere, nec soluere: consequens autem est absurdum: ergo, Probo sequelam: Nam non minus continet violentiam vnum, quam alterum. Quare, si licitum est ligato nodum dissoluere; imo & funem discindere, habénsque adulterinam clauem, potest seras aperire, fit, vt & ferrea vincula limare perforaréque murum etiam sit licitum, esto qui hoc facit sciat occlusos secum alios exituros. Nam ipse suo vtitur iure cui cura non incumbit alios custodiẽdi. An autem amici possint incarceratum, vel intra vel extra iuuare, vt vincula, aut muros dirumpat, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Soto loco citato absolutè dicit, quòd non, quamuis possint consulere fugam. Et ratio illius est: Quia ei tantum, qui fugere potest, est licitum parare viam. Cæteri autem maiorem facerent iniuriam, dirumpendo carceres, quam priuatam domum. Ex quo infert, nulli esse licitum porrigere vincto, vel limam, vel aliud instrumentum: quoniam iam hoc esset cooperari. Cæterum Caietanus in hoc commento in responsione ad quintum dubium, sub distinctione respondendum censet. Nam sunt quidam homines, veluti partes publicæ potestatis, vt custodes, ministri, officiales, & alij, quorum est fouere, vel exercere publicam potestatem. Et his ratione status, quia, scilicet, eis incumbit publicæ potestati consulere, illicitum est consilium, vel auxilium fugæ præstare. Nam cum eorum intersit damnatum, vel damnandum in carcere detineri, essent veluti proditores, & collusores parti detenti fauentes. Alij sunt, quorum non interest publicam fouere potestatem. Et his licitum est ad fugam eius damnati cooperari, qui licite potest è carcere fugere. Regulariter enim loquendo, nullus prohibetur à cooperatione actus alteri liciti, nisi per accidens, scilicet, quia status, vel officio suo hoc repugnat, vt patet inductiuè. Nam si mihi licitum est, emere, vendere, bellare, contrahere, &c. Dans mihi consilium, auxilium, vel fauorem ad actum istum licitè operabitur, nisi ratione status, vel officij reddatur sibi ea operatio illicita. Vt redditur illicitum clericis cooperari ad causam sanguinis, quamuis iustam, & in proposito officialibus, qui ad custodiam damnati tenentur redditur illicitum, quoquomodo ad fugam cooperari.

¶ Mihi ex his sententijs ea, quæ est Caietani magis *Sententia autoris.* placet. Tum; quia nulla potest esse apparens ratio, quæ conuincat licitum esse alicui consulere incarcerato, vt è carcere fugiat, cui tamen non sit licitum opere adiuuare, cum non minus dicatur cooperari fugæ consulens, quam instrumenta ad rumpenda vincula præbens. Tum etiam, quia si sententia de licita effractione carceris à damnato est vera ex ea manifestè conuincitur, quod qui licitè cooperatur ad fugam, licitè etiam poterit cooperari ad frangendum vincula, & carceres. Nolo dicere licitum esse amicis concurrere ad carcerem, illumque frangere, vt damnatum extrahant. Hoc enim sine graui iniuria fieri non potest. Nam si non licet ire ad frangendam seram domus priuatæ multò minus domus publicæ. Et plurimum interest, an ab intus incluso sera carceris frangatur, an extra à liberis, quia hoc est offendere publicam potestatem, cuius est carcer, sicut & qui frangit, vel aperit domino inuito priuatam domum, dominum eius offendit: & illud ad licitam fugam expectat. Sed quod dico est, licitum esse amicis ad frangendum vincula, & carceres cooperari subministrando intus incluso limam vel aliquod instrumentum, quo à vinculis & carcere se absoluere possit.

¶ Et ad primum argumentum respondeo, quòd *Ad 1. argum.* quemadmodum inter iudicem, & damnatum iustè ad mortem est bellum iustum ex parte iudicis, & cum hoc stat, quod ipse damnatus propter rationem dictam potest è carcere fugere, vt propriam vitam conseruet: ità etiam fit, vt ipse reus nec possit se defendere, nec resistere iudici. Et tamen cum hoc stat, vt rumpat vincula, & fores effringat, efficiatque alia ad fugam necessaria. Nam sicut fugere non est resistere, nec pugnare, aut defendere se, sed tantum non continere seipsum in certo loco, ad quod damnatus ad mortem non tenetur: ita frangere vincula, aut carceres, non est pugnare, sed solum absoluere seipsum à continentia vinculorum, & carceris, quod sine iudicis, aut ministrorum iniuria fieri potest ab eo, qui habet ius fugiendi. Plurimum enim interest inter vim illatam rebus irrationalibus, & illam, quæ infertur rationalibus. Nam, quia vis illata rebus irrationalibus nec est præcise iniuria, quæ ipsis fiat, cum brutis animantibus, quæ nec ius nec dominium habent, iniuria fieri non possit, aut quæ redundet in autorem eorum, cuius signum euidens est, quod si quis vinculis sibi ab ecclesiastico iudice impositis violentiam inferat, infringendo, non est excommunicatus, & si quis damnatus, vt deuoretur à leone pugnet cum illo, leonéque superato fugiat, nulli iniuriam facit, fit, vt nulli liceat iudici, vel custodi carceris resistere, manus in ipsos inferendo, bene tamen violentiam inferre vinculis, ipsa, aut carcerem infringendo. Quare, si fugere volens vim inferat custodibus iniuste faciet. Sed si ipsis absentibus, vel dormientibus vincula frangat, vel carcerem, iudici, vel officialibus erit imputandum, à quibus tam debiliter ostia firmata, vel seræ fabricatæ fuerũt, vt frangi à detento potuerint. Nec est simile de fractione sepis. Nam ibi agitur de damno, quod infertur domino per sepis ruinam. Hic autem non est quæstio de damno pretij vinculorũ, aut serarũ carceris, quod fugiens in consciẽtia satisfacere tenetur. Sed est quæstio, an iste actus effractionis reducatur ad pugnã vel ad fugam.

Nam

Nam si tenet se ex parte fugæ licitus est: & si sapit pugnā est illicitus. Propter quod nō est opus, veritatē ex similitudinibus scrutari, sed ex proprijs. Et siquis argumentetur. Rumpens vincula, aut carcerem tenetur de damno dato, vt modo dicebam: ergo facit contra iustitiam illa rumpens, atque ex consequenti id licite facere non potest, respondeo negando consequētiam. Totum enim illud reducitur ad fugam, quæ licita est. Et ad solutionem damni tenetur non ratione iniustæ acceptionis, sed ratione rei acceptæ. Et si rursus fiat argumētatio; Qui ædes vicini rumpit vim infert: ergo & qui rumpit claustra carceris, vt fugiat, respondetur, concesso antecedenti, negando consequētiam. Nam ille non habet ius ingrediendi domum vicini, sicut iste è carcere exeundi.

Ad 2 argum. ¶ Ad secundum argumentum respondetur primò, quòd cum legum ciuilium conditores non sint spiritualium iudices, vt perpendere valeant culpas in foro conscientiæ, non est mirum, si culpam putent esse, vbi culpa non est. Vel secundo respondetur, quod iurisconsulti in illis legibus eam opinionem sequuntur, quòd effringere carceres, aut vincula, est culpa mortalis. Vel tandem tertio, quòd illæ leges fundentur in falsa præsumptione: semper enim quod incarceratus vincula rumpit, aut carcerem effringit præsumitur vim intulisse custodibus, quod sine iniuria fieri non potest. Ad idque facit quod dicitur in prædictis legibus, scilicet, siquis conspiratione facta cum cæteris carceres effregerit, &c. Quibus verbis vis, & resistentia custodibus illata insinuatur, Subditur autem posteà: Qui per negligentiam custodum euaserit leuius puniatur. Quod etiam est intelligendum carcere, aut vinculis effractis. Alias dictæ leges iustæ non essent, cum extra dubium sit, quòd qui damnatus è carcere fugit, nulla vi illata, nullum peccatum committit: & pœna, vbi culpa non est, licitè infligi nō potest. Dicitur in lege in eos. ff. de custodis & exhibitio. reorū, quòd, & si effractores inueniantur posteà innocētes, ex eo crimine, propter quod impacti sūt in carcerē, adhuc puniēdi erūt. Sed hoc similiter fundatur in præsumptione resistentiæ illatę. Nā qui innocēs est, proculdubiò potest vincula dirūpere, & perforare parietes, sine aliqua culpa.

Argu. contra id quod D. Thom. dicit in solut ad 2. ¶ Contra id, quòd dicit D. Tho. in eadem solutione, scilicet, quòd, quia nullus condemnatur, vt sibi inferat mortem, sed, vt mortem patiatur: idcircò nullus tenetur facere, vnde mors sequatur, quale est manere in loco, vnde ad mortem ducatur, est argumentū. Expectare reū in carcere, non est seipsum occidere, aliàs minimè expectare liceret; cuius contrarium martyres è carcere fugere nolentes, suo exemplo docuerunt: ergo male dicit D. Tho. ideò esse licitum reo è carcere fugere, quia nullus potest damnari, vt seipsum occidat. Assignatur enim vt causa id, quod causa nō est.

Responsio. Respondetur nihilominùs, rationem literæ esse optimam. Sed non est ita deducenda, vt in argumento deducitur. Non enim affirmat D. Thom. quod manere in carcere est seipsum occidere; sed quod est facere id, vnde mors sequatur: quod licet nullus virtute sententię facere teneatur, potest tamen sua sponte id velle, dum ęquanimiter pati vult sententię executionem. Itaq; ne soliditas illius rationis in differentia, quæ est inter damnationem ad pati, & damnationem ad agere, fundatur hoc modo, scilicet, quòd, quia nullus dānatur ad mortem, sic, vt sibi mortem inferat, sed vt patiatur, ideò non tenetur facere id, vnde sequatur passio mortis; quod efficeret qui contineret seipsum in eodem loco, potens inde moueri. Et hic est verus sensus illius rationis.

¶ Et siquis contra hoc argumētetur; Damnatus ad sumendum venenum, qualis Socrates fuit, damnatur, vt sibi inferat mortem: ergo male dicit D. Thom. nullum posse damnari ad hoc, vt sibi inferat mortē. Hoc argumentum petit, vt explicemus, an qui iustè à iudice damnatur ad bibendum poculum lethale, talis teneatur, & possit illud licitè bibere? *An damnatus bibere poculum lethale illud licitè bibat.* Quibusdam videtur pars negatiua verior. Quam tenet Caietanus in hoc articulo in solutione ad septimum dubium, dicens, quòd postquam ortus est sol iustitiæ Christus cognouisse videntur iudices id non licere. Quamuis fortè veteres concedendo optionem generis mortis, magis, quam iudicando hæc fecerint. Nam quemadmodum non licet damnare aliquem, vt seipsum confodiat; ita nec quod seipsum mergat, aut veneno occidat. Sententia enim debet esse de actu iustitiæ: & non est actus iustitiæ seipsum occidere. Eandem sententiam tenet Soto lib. 5. de iustitia, quæstione 6. articul. 4. Contrariam tamen tenet Victoria in relectione de homicidio, numer. 30. quam ego supra quæst. 62. artic. 3. probabiliorem reputaui. Et sic dico, quòd quemadmodū sunt alia supplicia decreta contra nocentes, sic etiam potest institui hoc, quod veneno tollantur, quod & ipsi post iudicis condemnationem epotare tenebuntur; nec propterea erūt dicendi seipsos occidere. *Sententia Autoris.* Probatur: Bibere de se non est actio lethalis, quamuis bibere venenum lethale sit, sicut nec progredi in locū ex se est actio lethalis, quamuis progredi in locum necei destinatum lethale sit: ergo sicut nocens post iudicis condemnationem tenetur, & potest hoc secūdum efficere; ità & primum. Et confirmatur: Damnato ad supplicium licitum est ascēdere scalas, & ei qui damnatus est gladio, licitum est parare iugulum: ergo & ei, qui damnatus est veneno, licitum erit illud bibere. Probo consequentiam: Quia non magis cooperatur morti suæ vnus, quam alter. Et si quis ex hoc inferat, ergo potest aliquis damnari, vt seipsum iuguleт, nego consequentiam. Tum; quia iugulatio ex se est actio lethalis, nec potest aliqua ratione considerari, qua lethalis non sit. Tum etiam; quia, vt diximus in superioribus, loco citato, transgressores legum pœnaliū post iudicis condemnationem, non tenentur eas actiones exercere, quæ commodius à ministris; quàm ab ipso fieri possunt, quamuis sint necessariæ ad pœnā subeundam. Itaque non tenentur nodum collo aptare, nec gladium in iugulum mittere, aut sibi manus quoquo modo inferre, quia istæ actiones ab alio commodius, quam à nocente fiunt. Et sic ad eas eum obligare esset inhumanum. Tenetur tamen in conscientia eas actiones exercere, quæ necessariæ sunt ad pœnam subeundam, & ab alio, nisi ab ipso commodè exerceri non possunt: qualis est, potatio veneni. Totumque hoc dicitur pertinere ad passionem, ad quam reus condemnatur. Et si cōtrarium faceret resisteret iudici, aut ministris; quod sine iniuria fieri non potest. Sed dubitabit aliquis hoc loco, quæ nam sit ratio, propter quam manere in carcere ponitur à D. Thom. inter actiones, ad quas nocens non tenetur, quando cōdemnatur ad mortem, quæ est pati; sicque dicit esse ei licitum fugere; cum tamen ascensio scalæ, aut potatio veneni, quæ magis videntur habere rationem actionis, ad passiones reducantur? Ad quod breuiter respondeo, quòd, quia ex eo, quòd condemnato in foro conscientiæ est licitum fugere, nullum sequitur detrimentum reipublicæ. Satis enim prouidetur ei, si carceres sint bene murati, & custodes vigilantes, ad hoc, vt crimina impunita non maneant. Idcircò non est opus damnatos obligare, vt non fugiant: sed satis est præcipere mini-

stris, vt fugam impediant. At vero ascensio scalæ, & potatio veneni eiusmodi sunt; vt nisi ab ipsis nocentibus fiant ab alijs exerceri non possint. Et ideò conuenienter præcipiunt eis, vt hoc faciant. Diciturque hoc magis pati quam agere propter rationem iam dictam.

Dubium circa eādem solut. ad 2. D.Thom.

¶ Circa id, quod dicit D. Thom. in eadem solutione ad secundum, scilicet, si aliquis sit condemnatus, vt famę pereat, non peccat, si cibum sibi occultè ministratum sumat, quia non sumere esset seipsum occidere, est difficultas, an condemnatus, vt fame moriatur, teneatur comedere si potest, ne sui homicidium incurrat. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Caietanus in isto articulo, dubio 8. partem tenet affirmatiuam. Quam probat ex D. Thom. hic ad secundū dicente, non sumere cibū esse seipsum occidere. Certum est autem, quod nulli siue publica, siue priuata autoritate est licitum seipsum occidere. Contrariam sententiam tenet Soto loco citato, dicens tali damnato esse licitum non edere. Nam si verè dignus est morte, vt supponimus; Etsi licitè possit eam subterfugere, potest nihilominus non subterfugere. Quemadmodum enim sceleratus homo suorum criminum conscius, sciens prætorem venire ad se capiendum, potest illum operiri, atque adeo in carcere aperto sine vllis vinculis mortem expectare, quam meretur: ità etiam condemnatus, vt fame pereat, potest non sumere cibum.

Sentētia Caietani.

Sentētia Soti.

Sententia Autoris.

¶ Mihi ex his sententijs ea, quæ est Caietani videtur longè probabilior. Constat enim, quod nolle vti alimento habito, est occidere seipsum, non minus quā collum gladio transuerberare. Et sic dicendum existimo, quòd tenetur talis damnatus comedere, vt ius naturæ seruet. Nec hoc est impedire exequutionem iustitiæ. Tum; quia nullus damnatur ad hoc, vt se occidat non comedendo, sed ad hoc, vt sibi sint subtracta alimenta. Tū etiam; quia, si ad id esset dānatus sententia, vtpotè cōtra ius naturale, iniqua foret, atque adeo non seruanda. Nec similitudo adducta à Magistro Soto aliquid valet. Nam in eo, quòd quis suorum criminum conscius prætorem operiatur, atque adeo in carcere aperto mortem expectet, quam meretur nihil facit, quod ex natura sua sit inductiuum mortis. Quare nec directè, nec indirectè se occidit; sed tantum habet se passiuè, quod sine peccato fieri potest. At verò ille, qui comedere non vult, facit aliquid, quod ex natura sua est inductiuum mortis. sicque peccat contra ius naturæ, quo propriam vitam seruare præcipitur, adeò stricto iure, vt nec priuata, nec publica autoritate, possit illam à se arripere.

Quæstio.

¶ Sed dubitabis hoc loco, vtrùm sit licitum alijs tali damnato ad mortem subuenire, dando ei potum, vel cibum? Ad cuius explicationem dico primò, quòd

Responsio.

præfecto carceris, aut alijs ministris iustitiæ nulla ratione licet alimēta conferre. Etsi contrarium fecerint peccant mortaliter. Infideliter enim funguntur suo munere in re graui; quòd sine culpa mortali fieri non potest. Est autem hoc intelligendum, modò pluries id fecerint. Nam qui semel, aut bis alimenta præberet, esto esset minister iustitiæ, non peccaret mortaliter, sed tantum venialiter, tanquam ille, qui non delinquit in re graui. Dico secundò, alijs ministris iustitiæ licitum esse tali damnato ad mortem alimenta conferre. Est enim hoc veluti adiuuare fugientem; quòd in isto articulo illis, quorum non interest, publicam fouere potestatem, licitum esse diximus. Scio me in primo tomo, quæstione trigesimaprima, articulo secundo, contrariam huius tenuisse sententiam, propter D. Thom. qui ibi solutione ad 3. hanc subuentionem ab operibus beneficentiæ excludere videtur, dicēs, quòd hostibus reipublicæ, si imminet necessitas, ne natura deficiat, est subueniendum, debito tamen modo, puta ne fame, aut siti moriantur, aut aliquod huiusmodi dispendium, nisi secundum ordinem iustitiæ patiantur. Quibus verbis significari videtur, nulli etiam extraneo esse licitum benefacere illis, qui secundum ordinem iustitiæ patiuntur. Sed re nunc accuratius considerata, videtur mihi dicendum oppositum cū Caietano in isto articulo, & cum Magistro Soto libro quinto, de iustitia, quæstione sexta, articulo quarto, propter rationem de adiuuantibus ad fugam adductam. In cuius rei signum laudabitur à Valerio Maximo libro quinto, suæ collectaneæ capit. 537. cuiusdam egregię mulieris exemplum commemoratur. Quę matrem adulterij damnatam, à Triumuiris in carcerē coniectam, vt consumeretur inedia, impetrato à custodibus aditu quotidie sub specie salutationis adibat, priùs tamen diligenter excussa, nequid cibi inferret ad matrem; vberibusque suis (nam puerpera erat) vltrò matri exhibitis lacte sustentabat. Quod vbi animaduerterunt custodes admiratione commoti, rem ad iudices detulerunt, illique ad Consules; qui tantæ pietatis exemplo, ei præmium constituerunt pœnæ remissionem, & matris incolumitatem. De eadem re loquens Plinius libro septimo, de naturali historia, sic inquit: Pietatis exempla infinita quidem toto orbe extitere; sed Romæ vnum, cui comparari cuncta non possunt. Ignobilis puerpera supplicij causa carcere inclusa matre, cum impetrasset aditum à ianitore, semper excussa, quid inferret cibi, deprehēsa est vberibus suis alens eam, quo miraculo matris salus donata filiæ pietate est. Et locus ille eidem consecratus est Deæ C. Quintio, M. Attilio Consulibus, templo pietatis structo, in illius carceris sede, vbi nunc Marcelli theatrum est. Simile aliud exemplum commemoratur ab eodem Valerio maximo capite sequenti, cuiusdam alterius mulieris apud Athenienses: quę patrem suum Cimonia consimili pœna affectum; parique custodiæ traditum, iam vltimæ senectutis velut infantem pectori suo admotum aluit. Ex quibus manifestè colligitur communem omnium hominum, atque nationum sensum esse, quòd illi, qui iustitiæ ministri non sunt, alimenta præbere ijs, qui famæ aut siti perituri damnantur, non prohibentur; imò id sub pietatis specie à doctissimis constituitur. Et ad D. Thom. respondeo, totam illam suam sententiam fundare super articulo, seu casu necessitatis, in quo hostes reipublicæ existunt. Quod ex eo conuincitur, quod inquit: Si tamen imminet necessitas, ne natura deficiat, subueniendum est eis, &c. Et si exceptio, quam subdit, dicens; Nisi secundum ordinem iustitiæ patiantur, solum est intelligenda de necessitate, & non de potestate subueniendi. vt sit sensus, quòd licet necessitas deficientis naturæ existens in hoste reipublicæ, aut excommunicato, obligat nos ad subueniendum illis, ne fame, aut siti moriantur; ad huiusmodi tamen subuentionem non tenemur, quando secundum iustitiæ ordinem hæc patiuntur. Cum qua doctrina stat, vt licitè possimus illis in simili necessitate constitutis vitę necessaria ministrare. Itaque D. Thom. in illis verbis solum negat, necessitatem tali damnato alimenta ministrandi, tanquam in extrema necessitate constituto, non tamen negat possibilitatem, quam quisque iure gentiū & naturæ habet ei necessaria tribuendi. Quod verum est, nec aliqua ex parte repugnans nostræ sententiæ.

Retractatio prioris sententiæ.

QVÆSTIO LXX.

De Iniustitia pertinente ad personam testis, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrùm homo teneatur ad testimonium ferendum?

Infra a.3.ad 3. Quæst. 20. ad An. tom. 4. Et lib. 22. contra Faust. c.33. Et habetur 22. q. 2. c. quaeritur.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd homo non teneatur ad testimonium ferendum. Dicit enim Augustinus † in quæstionibus Genes. quod Abraham dicens de vxore sua, Soror mea est, veritatem celari voluit, non mendacium dici. Sed veritatem celando, aliquis à testimonio abstinet: ergo non tenetur aliquis ad testificandum.

2 ¶ Præterea, Nullus tenetur fraudulenter agere. Sed prouerb. 11. dicitur, Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum: ergo non tenetur homo semper ad testificandum, præsertim super his, quæ sunt sibi in secreto ab amico commissa.

3 ¶ Præterea, ad ea quæ sunt de necessitate salutis, maximè tenentur clerici & sacerdotes. Sed clericis & sacerdotibus prohibetur ferre testimonium in causa sanguinis: ergo testificari non est de necessitate salutis.

Et habetur 11. q. 3. c. quisquis.

¶ Sed contra est, quòd August. † dicit. Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterque reus est. Ille, quia prodesse nõ vult: iste, quia nocere desiderat.

¶ Respondeo dicendum, quòd in testimonio ferendo distinguendum est: quia aliquando requiritur testimonium alicuius, aliquando non requiritur. Si requiritur testimonium alicuius subditi autoritate superioris, cui in his, quæ ad iustitiam pertinent, obedire tenetur: non est dubium quin teneatur testimonium ferre in his, in quibus secundum ordinem iuris testimonium ab eo exigitur, putà in manifestis, & in his de quibus infamia præcessit. Si autem exigatur ab eo testimonium in alijs, putà in occultis, & de quibus infamia non præcessit, non tenetur ad testificandum, si verò requiratur eius testimonium non autoritate superioris, cui obedire tenetur, tunc distinguendum est, quia si testimonium requiratur ad liberandum hominem, vel ab iniusta morte seu pœna quacunque, vel à falsa infamia, vel etiam ab iniquo damno, tunc tenetur homo ad testificandum. Etsi eius testimonium non requiratur, tenetur facere quod in se est, vt veritatem denũtiet alicui, qui ad hoc possit prodesse. Dicitur enim in Psalm. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & Romanorum 1. dicitur. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, Vbi dicit † glossa. Consentire est tacere cum possit redarguere. Super his verò quæ pertinent ad condemnationem alicuius, non tenetur aliquis ferre testimonium, nisi cum à superiori compellitur secundum ordinem iuris, Quia si circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc speciale damnum nascitur. Vel si immineat periculum accusatori, nõ est curãdum, quia ipse in hoc periculum sponte se ingessit. Alia autem ratio est de reo, cui periculum imminet eo nolente.

† Est gloss. Ambros. in eundem locum tom. 5

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Augustinus loquitur de occultatione veritatis in casu illo, quãdo aliquis non compellitur superioris autoritate veritatem propalare, & quando occultatio veritatis est nulli specialiter damnosa.

¶ Ad secundum dicendum, quòd de illis quę homini sunt commissa in secreto per confessionem, nullo modo debet testimonium ferre, quia huiusmodi non scit vt homo, sed tanquam Dei minister, & maius est vinculum sacramẽti quolibet hominis præcepto. Circa ea verò quæ aliter homini sub secreto committuntur, distinguendum est. Quandoque enim sunt talia, quæ statim cum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, putà si pertineat ad corruptionem multitudinis spiritualẽ, vel corporalem, vel in graue damnum alicuius personæ, vel si quid aliud est huiusmodi, quod quis propalare tenetur, vel testificando, vel denuntiando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum, quia in hoc frangeret fidem, quam alteri debet. Quandoque verò sunt talia quæ quis prodere non tenetur, vnde potest obligari ex hoc, quòd sibi sub secreto committuntur, & tunc nullo modo tenetur ea prodere etiam ex præcepto superioris, quia seruare fidem est de iure naturali. Nihil autem potest præcipi homini contra id quod est de iure naturali.

¶ Ad tertium dicendum, quòd operari & cooperari ad occisionem hominis non competit ministris altaris, vt suprà † dictum est. Et ideò secundum iuris ordinem compelli non possunt ad ferendum testimonium in causa sanguinis.

Qu. 64. a. 4.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd dupliciter potest aliquis testimonium dicere, scilicet, requisitus, & non requisitus, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per aliquot propositiones. Prima conclusio: Qui à legitimo iudice secundum formam iuris in testem adducitur; quod contingit, quando, vel de manifestis, vel de ijs, in quibus infamia præcessit interrogatur, tenetur testimonium ferre. Probatur: Quisque tenetur obedire suis maioribus iusta præcipientibus: sed in casu posito certum est iusta præcipere, cum ab aliquo testimonium petit: ergo interrogatus

tenetur

tenetur illud dicere. Secunda conclusio: In occultis, & vbi infamia non præcessit, nullus tenetur testimonium ferre. Probatur: Quisque tenetur bono proximi consulere, eius crimina celando, quando ad id iure nō compellitur: sed quando crimina sunt occulta, aut infamia non præcessit, nullus iure potest ad ea reuelanda compelli; ergo illa dicere non tenebitur. Tertia cōclusio: Si opus est alicuius testimonio ad liberandum proximum ab iniusta morte, vel pœna, vel infamia, vel quouis alio nocumento, etiam non requisitus tenetur illud dicere. Probatur ex illo Psalm. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Prouerb. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem. Et Rom. 1. Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam, qui consentiunt facientibus. Super quæ verba dicit gloss. Consentire est tacere, cùm possis redarguere. Quarta conclusio: Extra casum necessitatis liberandi miserum ab iniuria, vel rempublicam à periculo, solum causa condemnandi reum, nullus tenetur sua sponte se in testem offerre, nisi secundum iuris ordinem legitimè compulsus. Probatur: Quoniam ex huiusmodi veritatis occultatione, nullū speciale, vel commune nascitur damnum. Et si quis obiiciat, imminere ex hoc periculum accusatori, dicit D. Thom. hoc non esse curandum, cùm ipse sponte sua in tale periculum se iniecerit.

Explicatio Articvli.

INstituerat D. Thom. à quæst. 67. agere de vitiis oppositis commutatiuę iustitię in verbis consistentibus. Et quoniam illa præcipua, atque maiora sunt, quæ fiunt in iudicio, idcircò ab illis exordium duxit; circa ea quæ quinque consideranda proposuit. Primū de iniustitia iudicis in iudicando. Secundum de iniustitia accusatoris in accusando. Tertium de iniustitia ex parte rei in sua defensione. Quartum de iniustitia testis in testificando. Quintum de iniustitia aduocati in patrocinando. Dixitque iam in tribus quæstionibus immediatè præcedentibus de tribus prioribus, & in hac quæst. quæ est septuagesima disputat de quarto: nempe, de iniustitia testis in testificando. Ad cuius intelligentiam aduertendum est primò, quòd testes à

Vnde dicatur testis. testando dicuntur. Testari autem est sententiam nostram exponere. Et sic testes dicti erunt: quia quæ de rei gestæ veritate sentiunt, in iudicium proferunt. Testimonium verò est rei cognitæ voluntaria confessio, autore Arist. in lib. Rhetori. ad Alexand. cap. de testimonio, & testibus, & Alc. in l. plebs est. §. 1. de verbo. signific.

Probatio testibus facta inartificiosa dicitur. ¶ Secundò est aduertendum, quòd probatio, quæ testibus fit, apud rhetores inartificialis vocatur. Propterea, quòd ipsa per se caret arte, extraque causam sumitur: nec colligitur aliqua argumentationum ratione; sed extra dicendi rationem eam accipit orator. Est autem firmissima probatio, quæ testibus fide dignis constat, quia hominum scientia nititur. Quare in diuinis Hebræorum legibus frequentissimè Deus præcipit, vt in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum. Cæterùm non eadem fides omnibus testibus est adhibenda, sed ex personarum qualitate plus minus-ve fidei his vel illis tribuendum erit. Ex quo fit, vt in testibus (sicut iurisconsulti docent) multa sint exploranda, scilicet, conditio, dignitas, diuitiæ, paupertas,

In testibus multa exploranda. amicitia, inimicitia, sexus, ætas, & id genus alia. Cicero in Topicis inquit; Non qualiscunque persona testimonij pondus habet. Ad faciendam enim fidem autoritas quæritur: & autoritatem, aut natura, aut tempus affert. Naturæ autoritas in virtute inest maximè. In tempore autem multa sunt, quæ afferant autoritatem, ingenium, opes, fortuna, ars, vsus, necessitas, nam & ingeniosos & opulentos, & ætatis spatio probatos, dignos, quibus credatur, putant, non rectè fortassè, sed vulgi opinio mutari vix potest; ad eamq; omnia dirigunt, & qui iudicant, & qui existimant. l. 2. cū sequenti. ff. de testibus. Et in Partitionibus Oratorijs, idem Cicero de singulis testibus considerare docet, si fortè natura vani sunt, si leues, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia impulsi, si præmio, si gratia adducti testimoniū perhibuerunt. Denique, vt Adrianus Imperator scripsit, quæ argumenta ad quem modum probandæ cuique rei sufficiant, nullo certo modo satis diffiniri potest, alias numerus testium, aliàs dignitas, & autoritas, aliàs veluti consentiens fama confirmat rei, de qua quæritur, fidē. ad summam iudex his omnibus exploratis, magis scire poterit, quanta fides testibus sit adhibenda. l. 3. §. 1. ff. de testibus. Sed qui his omnibus melius atque significantius hanc rem explicauit meo iudicio, est Alexander Alens. 3. parte. quæstione quadragesimasecunda, membr. 3. In hunc modum dicens: Cùm lex diuina dicat Exod. 23. non in iudicio plurimorum acquiescas sententiæ. Et Deuteronomij. 19. Cùm sacerdotes diligentissimè perscrutantes inuenerint falsum testem contra fratrem suum dixisse mendacium, reddant ei, sicut fratri suo facere cogitauit. Canones & humanę leges rationem legis considerantes omnes personas, quæ possunt haberi suspectæ de mendacio in testimonio ferendo, vel de veritate supprimenda, in idoneas ad testimonium censuerunt. Ad hoc autem discernendum considerauerunt quinque in persona testificātium; mores, naturam, fortunam, animum, statum. Circa mores considerauerunt duo, propter quæ non debeat fides testificanti adhiberi: Errorem, scilicet, & malitiam; propter errorem infideles, propter malitiam infames repellendos à testimonio sanxerūt. Circa naturam duo considerarunt, ætatem, & sexum. In pueris defectus ætatis obnubilat rationem, in mulieribus sexus emollit voluntatem. Inde tam pueros, quam mulieres idoneos ad testimonium non censuerunt. Circa fortunam considerauerunt duo, Conditionem seruitutis, & aduersitatem paupertatis. Seruitus habet annexum dominationis timorem; paupertas temporalitatis amorem: quæ duo maximè solent homines ad mendacium inclinare. Vnde secundum Canones & humanas leges (nisi in casibus determinatis) seruorum, & pauperum testimonia reprobantur. Circa animum duo considerarunt principaliter: Intellectum, & affectum. Et in intellectu, alienationem rationis; in affectu libidinem voluntatis. Quam etiam deduxerunt in libidinem iræ, quæ est in odio, & libidinem concupiscentiæ, quæ est in desiderio. Item libidinem concupiscentiæ considerauerunt dupliciter; quo ad se, & quo ad nos. Et secundum hanc distinctionem vitiorum contingentium ex parte animi testificantis, quatuor genera personarū indigna decreuerunt; furiosos propter alienationē rationis, inimicos propter libidinem voluntatis in irascendo, & in audiendo. Sicut enim dicitur 4. quæst. 3. propter inimicitias testes repelli, leges præcipiunt. Et propter libidinem posteà voluntatis in concupiscentia, respectu alterius, inidonei iudicantur domestici: propter vero libidinem concupiscentię respectu sui iudicatur quisque inidoneus testis in re sua. Demum circa statum considerauerunt duo, scilicet, statum personarum extra iudicium, & statum personarum in iudicio.

Extra iudicium quidem considerauerunt statum laicorum, & clericorum, & quòd consueta est æmulatiô status laicorum, respectu status clericorum. Et ideò in criminali causa laici à testimonio, & accusatione clericorum remouentur. In iudicio autem considerauerunt personarum distinctionem consistentium in iudicio, earumque conditiones non concurrêtes in aliquam vnam personam, de quibus loquebatur B. Fabianus, 4. quæst. 4. quando dixit; Nullus vnquam præsumat accusator simul esse, & iudex, & testis. Et B. Damasus eadem causa, & quæstione. Per se accusatores, per se iudices, per se testes, per se accusati vnusquisque in suo ordine. Patet ergo, qualiter iuxta legẽ Dei canones & humanæ leges personas prædictas inidoneas ad testimonium decreuerunt. Est autem legalitas, seu idoneitas personæ testificantis dignitas quædam hominis, cuius testimonio debet fides adhiberi, absque omni suspicione mendacij. Inidoneitas verò est defectus dignitatis in persona, propter quem fides testi non adhibetur ob suspicionem mendacij.

Nota circa 1. Conclus. D. Thom.

¶ His constitutis operæpretium est, vt ad singulas huius articuli conclusiones explicandas propius accedamus. Et quidem circa primam nihil aliud est dicendum, quam quæ diximus suprà, quæst. 69. articulo primo, & secundo, agentes de reo. Sicut enim certum est, quòd tenetur reus dicere veritatem, quando legitimè à iudice interrogatur: ita etiam est certum de teste. Et quę requiruntur ad hoc, vt iudex legitimè interroget reum, sunt etiam necessaria ad legitimam testis interrogationẽ. Videte ibi: Ex quo infertur, quod qui legitimè interrogatus à iudice de aliqua veritate, vel eam negat, vel illam occultat peccat contra iustitiam, atque adeò tenetur de damnis inde subsequutis. Et eadem est ratio de eo, qui fraude, aut dolo subducit se, ne à iudice in testem vocetur. Si enim ita est proximo suum testimonium necessarium, vt in eo tota eius causa consistat, peccat grauiter, & tenetur ad restitutionem, quia contra iustitiam alteri damnum infert. Secus autem erit, si nec vocatus, nec interrogatus tacet ea, quæ necessaria sunt, ad liberandum proximum ab iniusta morte, vel pœna vel infamia, vel quouis alio nocumento. Tunc enim, quamuis delinquat grauiter, ad nullam tamen restitutionem tenetur: quia non contra iustitiam, sed tantum contra charitatem peccat. Est enim solum charitatis præceptum, vt quisquam proximo suo malũ caueat; sicut & quod eleemosynam tribuat in casu necessitatis. Ex quo licet colligere discrimen, quod est inter primam & tertiam conclusionem D. Thom. Nam quamuis vtraque vera sit; prima tamen iustitiæ legem, tertia verò solum charitatis debitum includit.

Dubium, circa 2 conclus. D. Thom.

¶ Secunda conclusio D. Thom. similiter est certa: Quoniam certum est, teneri vnumquemque bono proximi sui nomini consulere, eius crimina tacendo, atque celando, quandiu, vel nõ constiterit illa in perniciem publicam cedere, vel non fuerit legitime interrogatus. Itaque sunt à testibus similes leges obseruandæ quantum ad hoc, illis, quę à nobis in superioribus, reis fuerunt præscriptæ. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an testis contra ius quęsitus licitè possit respondere iudici, se factum nescire? Et pro parte negatiua est argumentum. Mentiri nulla de causa est licitum, vt latè probat D. August. super 5. Psalmum, & in lib. de mendacio per multa capita, refertur que à Gratian. in Decret. ne quis. & cap. si quis. 22. quæst. 2. sed qui dicit se factum nescire, quando illud scit, esto contra ius interrogetur proculdubio mentitur: est enim mentiri, vt nomen præsefert contra mentem ire: ergo peccat, atque ex consequenti id non licet. Pro explicatione huius difficultatis, quę grauissima est & de qua variè loquuntur Doctores, supponendum est primo, quòd mẽdacium nulla prorsus de causa potest esse licitum. Est enim intrinsece malum, & cui ex natura sua repugnat licitè fieri, vt diximus quæst. præcedenti art. 2. statim in principio. Et sic quando quærimus, an testis contra ius quæsitus licitè possit respondere se factum nescire, nolumus interrogare, an sit in eo casu licitum mentiri. Huius enim dubij pars negatiua est vera, & extra controuersiã posita. Sed quod quærimus est, an testis contra ius interrogatus possit respondere se factum nescire, absque eo, quòd mentiatur.

Mendacium nunquam est licitum.

¶ Secundo est supponendum, quod testis contra ius quæsitus dupliciter potest factum cognoscere, scilicet, in confessione, vel extra. His suppositis Gabriel in 4. dist. 21. art. 3. dicit, quòd, quoniam sacerdos simpliciter scit ea, quæ audiuit in confessione, interrogatus de illis, nec potest respondere, scio, nec nescio. Quoniam primum erit reuelare secretum sacramenti, & secundum erit mendacium. Et si silentium sacerdotis suspicionem interrogãti facit, verum esse id, quod interrogat, nihil inquit ad sacerdotem, quia silentium ex se non generet magis eam opinionem, quam contrariam; sed à malitia interrogantis gignitur illa suspicio. Et si hoc affirmat Gabriel de scitis in confessione, à fortiori idem affirmabit de illis, qui extra confessionem cognoscuntur.

Testis dupliciter potest factum cognoscere.

¶ In hoc tamen sit prima conclusio: Ad tegendum secretum confessionis licitum est vbique sacerdoti, dicere se illud nescire. Nec in hoc aliqua ratione mẽtitur. In hac conclusione conueniunt omnes Doctores, tam Theologi, quàm Iurisprudentes, vno Gabriele excepto: quamuis non omnes conueniant in rationibus. Ricardus enim in 4. quæst. 1. dicit huius conclusionis rationem esse, quia eadem persona verè potest affirmare aliquid, loquens in persona alterius: quod tamen negaret, si in propria persona loqueretur. Vt Angelus loquens Moysi in persona Dei. Exo. 20. verè dixit: ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Quod tamen verè negasset si in propria persona loqueretur. Et ad hunc modum affirmat, quod quia sacerdos ea, quæ audiuit in confessione, nouit in persona Dei, & extra confessionem interrogatur, vt persona propria, idcirco quod in confessione affirmaret se scire, vt Deus, potest extra confessionem simpliciter dicere se nescire. Hęc tamen ratio meritò impugnatur ab Scoto in 4. dist. 1. quæst. 2. Primo, quia aliud est quempiam loqui in persona alterius, hoc est, fingere se esse alium (Quomodo vnus in comœdijs loquitur vice illius, cuius personam induit: sicque loquebatur Angelus in rubo in persona Dei) & aliud loqui in persona alterius, hoc est, fungi autoritate illius, (quomodo prætor autoritate à Rege accepta, profert sententiam, ac si à Rege pronuntiaretur.) Nã qui loquitur primo modo nihil dicit ex proprijs; sed est illud totum referendum ad personam, quam agit. At verò qui loquitur secundo modo, loquitur in propria persona. Et certum est, quòd sacerdotes in sacramento confessionis non agunt personam Dei primo modo, vt Ricardus putat; sed secundo, tanquam ministri illius, iuxta illud Ioann. 20. Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Atque ex consequenti quę audiunt in confessione, non solum erunt dicendi, illa scire, vt Deus primo modo, sed etiam in propria persona, tanquam

1. Conc. Testis sciens aliquid in confessione potest respondere se illud nescire.

quam eius ministri. Secundò: Clauis scientiæ ordinatur ad clauem potestatis: ergo ad eum modum debemus dicere, quod cognoscit sacerdos peccata quo illa absoluit: sed absoluit illa in persona propria, dicés: Ego te absoluo, sicut & dicit: Ego te baptizo; & ego te consigno: ergo cognoscit illa in propria persona, atque ex consequenti falsò inquit Ricardus sacerdotes in confessione solum scire peccata in persona Dei. Et confirmatur: Si sacerdos loqueretur in persona Dei ad sensum Ricardi, non præmitteret precem istam, Dominus te absoluat, nec diceret, Autoritate in hac parte mihi concessa, ego te absoluo: cùm hæc verba, in persona Dei prolata sint falsa: & tamen recipiũtur communiter ab ecclesia: ergo sentiunt communiter Catholici sacerdotem in confessione non agere personam Dei ad sensum Ricardi. Communis locutio fidelium est nec neganda, quod quæ audit sacerdos in confessione scit, vt Deus & non vt homo. Hoc enim modo loquendi vtuntur Theologi in 4. dist. 21. & Iurisprudentes in cap. omnis vtriusque sexus. de pœnit. estque receptissimus apud summos Pontifices in cap. si sacerdos. de offic. ordin. & alibi sæpè. Cæterum illa verba non faciunt sensum, quem putat Ricard. scilicet, quòd Deus ad modum, quo Angelus loquebatur in rubo, sed quod scit, vt minister, atque autoritate Dei, quod est verissimum. Quocirca hac ratione Ricardi omissa, operæpretium est, vt alijs efficacioribus, atque verioribus probemus nostram conclusionem, sicut & probatur ab Scoto loco citato, non obstante, quòd, quãuis nulla alia ratio esset, nisi autoritas Theologorum, & iurisprudentium id vnanimiter affirmãtium locis citatis, & præsertim Diui Bernardi, qui dicit; Nihil minus scio, quam quod in confessione scio; ea vna, atque sola sufficeret. Est ergo prima ratio nostræ conclusionis, Voces eo modo significant, quo recipiuntur à populo. vt communiter dicunt Doctores: sed populus Christianus dum audit sacerdotem iurantem se nihil scire, non intelligit de ijs, quæ nouit in confessione: ergo illa verba ex proprietate sermonis faciunt sensum, quod nihil scit extra confessionem.

¶ Secundò: Quanuis sacerdos illa, quæ audit in cõfessione, nouerit vt particularis persona, illa tamen scit in foro, atque iudicio Dei: sed Deus id iudicium voluit esse adeò occultum, atque secretum, vt peccata illic confessa omnino pro oblitis, ac nõ commissis habeantur, iuxta illud Psalm. 31. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, & Ezech. 18. In quacunque hora ingemuerit peccator, iniquitatum eius amplius non recordabor: ergo sacerdos audiens confessiones, ac dicens: Ego te absoluo, promittit ea peccata habiturum, ac si nunquam illa audisset. Atque ex consequenti in foro exteriori interrogatus citra mendacium poterit dicere, se illa nescire. Et hic est sensus illorum verborum; Sacerdos scit, vt Deus, hoc est, scit tanquam minister Dei, & ad modum Dei. Et confirmatur: Si sacerdoti tyrannicè interrogato de rebus per confessionem cognitis solũ esset licitum tacere, vt dicebat Gabriel, sigillo confessionis magnum inde detrimentum sequeretur. Nã quanuis qui tacet, nec dicat, nec neget, communi tamen vsu loquendi recipitur: vt qui non negat crimen, cuius negatio in laudem cedit, illud confiteri censeatur. Pro quo facit lex. 1. tit. 3. lib. 3. Ordin. vbi habetur: Quia tacet in iudicio pro confesso habeatur: ergo saltim ne sigillo confessionis iniuriam faciat, tenebitur confessarius dicere, se crimen nescire. Maximè cum illud sine mendacio possit proferre. Item, quanuis vulgari sermone dicantur homines scire illud, quod idoneis testibus comprobatur, atque credunt; propriè tamen loquẽdo, id solum scire dicimur, quod mentis firma ratione comprehendimus. Verba sunt Augustin. libro primo, retractat. capit. 14. Quæ autem aliorum relatione nouimus non certo cognoscimus. Est enim omnis homo mendax, atque adeo potest, qui refert mentiri. Eo vel maximè, quod vt docet Aristot. lib. 1. Posteriorum, scientia propriè nihil aliud est, quã certa, & euidens cognitio veritatis. Quam diffinitionem etiam iurisprudentes recipiunt. Dicit enim Baldus in l. scire leges. ff. de legibus, scientiam esse infallibilem notitiam veritatis. Quo fit, vt quanuis ille, qui est testis ex auditu, multum faciat aliquando in iudicio ad coniecturas, vt colligitur ex capit. præterea. de testibus. & ex cap. hoc videtur. 22. quæstione 5. nunquam tamen dicitur absolutè testis, rem scire in iudicio, nisi qui visu illam, aut alio sensu experimentaliter nouit, vt habetur in cap. testis. 3. quæstione 9. colligiturque ex illo Ioannis 3. Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur. Et 1. Ioan. 1. Quod audiuimus (scilicet ab ipso ore Christi) quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt, hoc testamur: sed sacerdos ea, quæ audit in confessione non nouit, nisi ex relatione illius, qui mentiri poterat: ergo affirmans, se nihil illorum scire non mentitur. Probo consequentiam: Nam, quanuis illa verba possint efficere sensum vulgarem, quo etiam scientia ex auditu negetur, sicque videantur falsum continere, adhuc tamen habent verissimum sensum, quem sapientes recipiunt, quo citra mendacium possunt proferri. Et vt diximus quæstione præcedenti, articulo primo, in fine, qui profert verba in sensu recepto apud sapientes, vel apud vulgus, non mentitur.

Quid sit Scientia.

¶ Secunda conclusio: Testis, qui præter ius de occulto crimine interrogatur, nec se potest defendere, tacendo, vel alia conuenienti via, simpliciter potest respondere, se nihil scire. Hanc conclusionem non iã compertam habeo, quàm primam, nec volo eam tam certam haberi. Haud enim ignoro grauissimos Doctores incunctanter affirmantes, fas esse sacerdoti dicere, nescio, de alijs secretis secularibus id dubitare. Gerson enim alphabeto 34. sub litera Q. postquàm dixit, licere sacerdoti respondere, nihil scio subiungit: Si autem possit similiter in alijs putè secretis ità respondere, sine mendacio, ego, non audeo diffinire. Videretur tamen alicui par ratio, vt par verbi intellectus. Scotus etiam in quarta distinctione decimaquinta, quæstione quarta, articulo tertio, cùm admonuisset reũm iniustè interrogatum, vt ad modũ Iuristarum negaret proposita, vt proponuntur subiungit: Sed an si neget intendens negare, sicut sacerdos facit de confesso, dicens, nihil mali scio, teneatus pœnitere, respondeo bonarum mentium esse culpam agnoscere, vbi culpa non est. Et ideò in tali casu tutũ est pœnitere. Sed certè Scotus non loquitur de teste, nec negat ipsum licitè posse respondere, nescio: sed loquitur de reo negante factum, de quo est longè diuersa ratio, vt diximus quæstione præcedenti, articulo secundo. Cæterum nostram conclusionem tenent Adrianus quodlibeto vndecimo, & Syluester, verbo, mendacium §. 6. & multi alij. Nec loquimur, quando testis solum interrogatur de re, quam ex aliorum relatione nouit. Tunc enim ambigi non potest, quin simpliciter possit respondere, se nescire, propter rationem vltimo loco adductam pro prima conclusione. Imò non solum, quando iniustè, sed etiã, quãdo iure

2. Conclus.

Interrogatus præter ius de occulto crimine, potest respõdere simpliciter se nescire.

iure de huiusmodi rebus interrogatur, nullam faciet iniuriam dicens se nescire, quando ex aliorum relatione didicit, qui mentiri possunt. Nisi fortè res adeò esset manifesta, vt negari non posset. Sed loquimur de illo, qui visu, vel alterius sensus experimento nouit occultum crimen, de quo præter ius interrogatur. Probatur: In iudicio quæsitus de veritate solum interrogatur secundum ius. (Nam præter ius nullus habet potestatem interrogandi, id enim possumus quod iure possumus. cap. faciet. 22. q. 2. & leg. filius. ff. de constitutionibus) sed secundum ius inquisitio fieri non potest de occultis, vt habetur expressè in cap. qualiter & quando. el primero de accusatio. ergo testis solum interrogatur de eo, quod non est iure occultum, atque ex consequenti respondens, se nihil scire, non mentitur, si nihil aliud sciat, quàm quod est iure occultum. Ad hoc argumentum nonnulli contrariam sententiam tenentes, dicunt, in illo capitulo, qualiter & quando. iam citato, solùm haberi, quòd iudex exigens iuramentum in forma excipiat occulta crimina, vt, scilicet, iurent testes, se dicturos quidquid sciunt, exceptis occultis. Et tunc certum est, posse testem citra mendacium respondere, se nihil scire; quia respondet ad intentionem iudicis. Cæterum, si iniquus iudex nihil exciperet, sed sub iuramento peteret potius, vt sibi dicerent testes quidquid simpliciter nouerint, tunc est difficultas, an licitè possint respondere, se nihil scire. Et dicunt quod non. Quia in eo casu verbum, nihil, non habet vnde restringatur; atque adeò sensus eius est, quòd nihil sciunt, nec publicum, nec secretum, quod est mendacium. Præterquam quòd ad hoc, vt verba à mendacio excusentur proferri debent, ad intentionem interrogantis. Hoc tamen non obstante, dico rationem nostram esse efficacem. Nam non solum iudices iure tenentur in inquisitione exprimere exceptionem de occultis, verùm etiam quando iniquus iudex illam non facit, iure ipso intelligitur facta. Atque ideò verba illa, nihil scio, iure ipso sunt restricta, vt intelligantur de criminibus, quæ iure possunt inquiri; in quibusque reuelandis testis tali iudicio subiicitur. Nec obstat, quòd tunc non respondet testis ad intentionem iniqui iudicis sine exceptione interrogantis: quia satis est, quòd respondeat ad intentionem, quam iure debet habere, vt à mendacio excusetur. Quod & hac ratione probatur: Si bonus atque sapiens iudex in vniuersum interrogaret aliquem de eo, quod scit, optimè respõderet, se nihil scire, quãuis aliquid secretò nosset: quia coniiceret intentionem suam esse solum interrogare de illis, quæ iure potest: ergo & improbo præter ius interrogante, quando quis respondet ad intentionem iuris, non mentitur. Item probatur conclusio: Interrogatus de occulto crimine, quòd ipse solus vidit, respõdensque, nescio, iure potest intelligere: nescio, vt dicam, vel; nescio eo modo, quo iure debeam dicere: sed hoc nullum est mendacium, vt cõstat: ergo. Probo minorem: Nam, quia voces sunt signa eorũ, quæ sunt in animo, vt inquit Aristotel. libro. 1. Perier. & dicere procedit ex scientia, idcircò communi modo loquendi sapientum, sub verbo, nescio, intelligitur, vt dicam, maximè quando quis præter ius interrogatur. Ad quem modum sancti Doctores intelligendum esse affirmant verbum illud Christi Marci. 13. De illa die nemo scit, nec filius hominis. Nam quamuis diuersimodè à Doctoribus exponatur, vt docet D. Thom. 3. par. q. 10. articul. 2. (Origenes enim interpretatur illud de corpore Christi mystico, quod est ecclesia, quæ diem illum nescit, & alij de Christo quantum ad scientiam acquisitam, qua diem illum non nouit, & alij aliter) germanus tamen eius verbi sensus est, magisque ad literam quadrans, quòd dicatur Christus illum diem nescire ad reuelandum in hac vita, vt D. Augustinus, atque Hieronymus interpretantur. Itaque tantùm valet; Filius hominis nescit, sicut, filius hominis non debet facere, vt vos sciatis. Sicut è contrario quod dixit Dominus ad Abrahã Gen. 22. Nunc cognoui, quod timeas Deum, tantùm valet, ac si diceret: Nunc feci te cognoscere.

¶ Sed est dubium, quid sit faciendum, si improbissimus homo testem interroget hoc modo: dic mihi, quid scis de hac re, quantumcunque sit secretum, nec reuelari iure possit. Nam videtur tunc respondere non posse, nescio, cùm alter expresse interroget id, quod non debet dicere; nec appareat qualiter in verbo, nescio, possit subintelligi tũc restrictio, vt dicam, ab interrogante omnino exclusa. Respondetur nihilominus, adhuc esse valde probabile, quod potest dicere, nescio. Adhuc enim est à iure restricta illa responsio, quantumcunque malitia interrogantis aliud verbis expresserit. Vel secundo respondetur, quòd forte tunc ea respõsio, nescio, non careret mendacio, atque adeo solum esset obiurgandus interrogans tanquam indignus cui responsum reddatur. Et hoc quantum attinet ad testem præter ius interrogatum. Nam de reo diximus supra quæstione præcedenti articul. 2. in fine, nulla ratione posse factum negare. Videte ibi. Verum est, quod Caietanus in opusculo decem & sex responsionum, responsione 5. videtur affirmare contrarium. Nam dicit quòd requisitus de occultis complicibus non secundum ordinem iuris, licitè respondet, se non habere complices. Sed verior est, atque probabilior sententia à nobis posita; quamuis nec etiam hæc sua careat probabilitate. Maximè, si dicamus, reum sicut & testem solum teneri respondere ad intentionem iudicis iuridicè interrogãtis. Certum est autem, quòd quando iudex iuridicè interrogat, solum intendit interrogare, an quis viderit, sciuerit, vel fecerit aliquid, quod ipse dicere teneatur. Sicque quando dicit, quòd nec sciuit nec fecit, verba illa bene possunt admittere hunc sensum, scilicet, vt nec sciuerit, nec fecerit illud taliter, vt teneatur reuelare. Sed certior est sententia, quam eo loco posuimus. Ex dictis patet solutio ad argumentum positum in principio dubitationis.

Dubium.

Responsio.

¶ In solutione ad secundum argumentum agit D. Thom. de testificatione eorum quæ quis in secreto cognouit. Ad quorum intelligentiam aduertendum est primò, quod secretum dicitur, à secerno, quasi separatum, atque seiunctum ab arbitrio, & cognitione aliorum: habetque multiplices gradus. Nam primò dicitur secretum, quod alteri in confessione est commissum; quod adeò stricto iure est obseruandũ, vt propter nullam causam debeat quis supra re in tali secreto cognita testimonium ferre. Maius enim est vinculum sacramenti quocunque alio hominis præcepto, vt paulò ante dicebam. Sed oportebit discernere inter illa, quæ sciuntur, sub sacramentalis confessionis sigillo, ab eo, qui verè audiuit alterius confessionem, & illa, quæ sciuntur sub sigillo confessionis non verè, sed ad imitationem, & similitudinem dictæ. Quod contingit, quando aliquis secretũ reuelat sub his verbis: Dico tibi hoc in confessione, seu sub sigillo pœnitentiæ. Nam in primo casu nunquam erit licitum ea reuelare, quia, vt in litera dicitur, confessor non scit illa, vt homo, sed solum tanquam Dei minister. At

Nota circa solutionẽ ad secundũ argumentum D. Thom.

verò in 2. etiam si reuelans signum crucis, &c, confiteor, præmiserit (modo in nullo se peccasse confiteatur) audiens non magis tenebitur id secretum seruare, quàm si iuramento firmasset, se illud non dicturum. Quare tenebitur illud reuelare, si fuerit tale, quod in perniciem reipublicæ, aut alterius notabile detrimentum vergat, vt notat Caietanus in isto commento. Secundus gradus secreti est eorum, quæ infamia non laborant, quæ reuelanda non erunt, etiam si testibus possint probari. Id autem, de quo est infamia iam non est secretum, atque adcò licitè reuelabitur, vt dicitur in cap. vestra. de cohabitatione clericorum & mulierum. Tertius gradus secreti est, quando iudex aliquem interrogat sine præuio accusatore, & vno teste. In quo casu interrogatus non potest delictum manifestare, quia secretum est, vt diximus in superioribus. Si autem sit accusatur, & vnus testis, iam tale delictum respectu eius, qui iuridicè interrogatur, non est occultum, neque secretum, atque adeò obligatur dicere veritatem. Quartus gradus secreti est, quando non præcedit denũtiatio simul cum præcepto, & obedientia superioris supra aliqua re, vt diximus in præcedentibus.

Fides virtus moralis est cō stituenda. ¶ Secundò est aduertendum, quòd præter fidem, virtutem intellectualem, atque Theologicam, de qua agit D. Thom 2. 2. quæstio. 1. est constituenda alia fides, virtus moralis, inclinans seruare debita, atque promissa, appellaturque alio nomine, fidelitas, quam diffinit Cicero lib. 1. Officio. in cap. de iustitia. dicens, quòd est dictorum, & conuẽtorum obseruatio, atque adimpletio, ad quam primò spectat seruare fidem in commutationibus, secundo in promissis, tertio in secretis sibi commissis. De hac fidelitate loquebatur Christus Matth. 24. quando dixit: Fidelis seruus, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam. Et Salomon Ecclesia. cap. 5. dum dixit: Displicet Deo infidelis, & stulta promissio. Hanc etiam virtutem adeò magnificauerunt Romani, vt eius statuam prope Iouem posuerint, vt autor est Cicero lib. 3. Offic. Quare ipse in Paradoxis summopere laudat Marcum Regulum, quia pro seruanda fide vitam posuerit. Ex quo infero, seruare secretum alienum pro loco, & tempore, & quando oportet, esse actum fidei, atque adeo studiosum, vt pote qui procedit ab eximia, & maxima virtute. Dixi notanter, secretum alienum. Nam seruare secretum proprium, non ad fidem, sed ad charitatem pertinet. Est enim ista fides pars subiectiua iustitiæ, & sic necessario debet esse ad alterum, sicut ipsa iustitia. Et est hoc intelligendum, non solum de secreto mihi commisso, sed etiam de quocumque alio facto occulto, quod ego solus vidi, in alteriusque infamiam, vel damnum potest redundare. Nam licet non sit illud meæ fidei expresse commissum, est tamen virtualiter; quod satis est ad hoc, vt illud reuelans non solum cõtra charitatem, sed etiam contra fidelitatem peccare dicatur; & sic tenetur ad restitutionem damni inde subsequuti, vt diximus suprà, q. 62. art. 2.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quonam iure sit prohibitum reuelare alienũ secretum? Ad quod breuiter dico, illud esse prohibitum, non solum iure humano, sed etiam naturali, atque diuino. Et quidem, quod sit prohibitum iure humano, est res manifesta.

Responsio.

Quo iure sit prohibitũ reuelare secretum. Nam in cap. si qui. 5. q. 1. & in lege vnica. C. de libellis famosis, ponitur grauissima pœna infamantibus proximos: & hoc non ob aliud, nisi, quia lex præcipit non diffamare. Et in cap. suam. 2. q. 8. præcipitur, quòd nullus deducat in iudicium proximi peccatum, quod probari non potest, nec illud reuelet. Et in leg. finali. C. de probationibus, idem habetur. Quod autẽ idem similiter sit præceptum iure naturali, & diuino probatur. Primò, iure naturali, atque diuino peccata sunt & appellantur tenebræ: opera autem bona sunt, & appellantur lux, iuxta illud Ioan. ca. 3. Dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem, idest, magis peccata, quam bona opera: & ad Roma. 13. Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. & Matthæi 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c. & non ob aliam rationem, nisi, quia bona opera sunt reuelanda, & peccata occultanda; ergo iure naturali, atque diuino, id tenemur facere. Secundo: Reuelare occulta peccata proximorum, est contra amicitiam illis debitam, propter quod dicebat Sapiens, Eccles. ca. 6. Fideli amico nulla est comparatio: sed vnusquisque tenetur iure naturali, atque diuino diligere proximos: ergo & conseruare secretum illorum. Et confirmatur: Lex naturalis est quàm refert Christus Matth. 7. vt quæcunque non volumus, vt faciant nobis homines, eadem illis faciamus: sed vnusquisque vult, vt sua occulta peccata secretò seruentur: ergo idem tenemur facere aliis. Maximè cum præcipiat Christus. Matthæi 22. vt diligamus proximos, sicut nos ipsos. Pro hoc etiam facit illud Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum, ne, scilicet, diffames proximum, & manifestes eius peccatum: vt Hieronymus interpretatur. Quibus verbis, vt latè ostendimus in primo tomo q. 33. præceptum naturale continetur. Et 1. ad Corint. 4. Nolite iudicare, donec adueniat dies Domini. Et si quis quærat, an hoc peccatum de reuelandis occultis criminibus proximorum, ex genere suo sit mortale, an verò tantum sit veniale? dico breuiter, illud esse mortale ex genere suo, quamuis ex leuitate materiæ possit esse veniale, vt accidit omnibus aliis. Quod probatur primò ex D. Thom. suprà quæstione 33. art. 7. affirmante, grauius peccatum esse diffamare proximum, quàm furtum. Quia qui furatur, solum nocet in pecuniis; qui autem diffamat, nocet in honore præstante diuitiis, iuxta illud Prouerb. 22. Melius est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ. Et Ecclesiast. 41. Curam habe de bono nomine; magis enim permanebit, quàm multi thesauri. Et certum est, quod furtum est peccatum mortale ex genere suo. Item, secundo. Nam reuelatio alicui secreti est iniustitia, &c, vt diximus suprà, omnis talis ex genere suo est peccatum mortale.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm sufficiat duorum vel trium testimonium.

AD Secundũ sic proceditur. Videtur quod non sufficiat duorum vel trium testimonium. Iudicium enim certitudinẽ requirit. Sed non habetur certitudo veritatis per dictũ duorum testium. Legitur enim tertij Regum vigesimoprimo, quòd Naboth ad dictum duorum testium falsò condemnatus est: ergo duorum vel trium testimonium non sufficit.

2 ¶ Præterea, Testimonium ad hoc, quod sit credibile, debet esse concors. Sed plerumque duorum vel trium testimonium in aliquo discor

discordat: ergo non est efficax ad veritatem in iudicio probandum.

2 q. 4. c. Præsul, aliqui codices habent hoc ca. in q. 5. | Alias 64. | Alias 27.

5 ¶ Præterea, Secundæ † quæstione quinta dicitur, Præsul non damnetur, nisi septuaginta duobus testibus, presbyter autem Cardinalis nisi † quadraginta quatuor testibus non deponatur, diaconus Cardinalis vrbis Romæ nisi in † viginti octo testibus non condemnabitur, subdiaconus, acolythus, exorcista, lector, ostiarius, nisi cum septem testibus non condemnabitur. Sed magis est periculosum peccatum eius, qui in maiori dignitate cõstitutus est, & ita minus est tolerandum: ergo nec in aliorum condemnatione sufficit duorum vel trium testimonium.

Et habetur 2. q. 4. cap. Quod vero. Extra de testib. ca. in omni negotio.

¶ Sed contra est, quod † dicitur Deuteronomij decimoseptimo, In ore duorũ vel trium testiũ peribit qui interficietur. Et infra decimonono, In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.

Li. 1. ca. 3. circa prin. & c. 7. circa fi. to. 5.

¶ Respondeo dicendũ, quòd secundum Philosophum in primo † Ethicorũ certitudo non est similiter quærenda in omni materia. In actibus enim humanis, super quibus constituuntur iudicia, & exiguntur testimonia, non potest adhiberi certitudo demonstratiua, eò quòd sunt circa contingentia & variabilia. Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ vt in pluribus veritatem attingat, & sic in paucioribus à veritate deficiat. Est autem probabile, quòd magis veritatem contineat dictum multorum, quàm dictum vnius. Et ideo cum reus sit vnus qui negat, sed multi testes asserunt idem cum actore, rationabiliter institutum est de iure diuino & humano, quòd dicto testium stetur. Omnis autem multitudo in tribus comprehenditur, scilicet principio, medio, & fine. Vnde secundum Philosophum in primo † de Cælo, Omne totum in tribus ponimus. Ternarius quidem constituitur asserentium, cum duo testes conueniunt cum actore. Et ideo requiritur binarius testium, vel ad maiorem certitudinem, vt sit ternarius, qui est multitudo perfecta in ipsis testibus. Vnde & Ecclesiast. quarto dicitur, Funiculus triplex difficile rumpitur. Augustinus † autem super illud Ioannis octauo. Duorum hominum testimonium verum est, dicit quod in hoc est trinitas secundum mysterium commendata, in qua est perpetua firmitas veritatis.

Lib. 1. tex. 2. tom. 3.

Tra. 36. in Ioã. in vlt. parte ante fi. tom. 9.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd quantacunque multitudo testium determinetur, posset quandoque testimonium esse iniquum, cum scriptum sit Exodi vigesimotertio. Non sequaris turbam ad faciendum malum, nec tamen, quia non potest in talibus infallibilis certitudo haberi, debet negligi certitudo, quæ probabiliter haberi potest per duos vel per tres testes, vt dictum † est.

In corp. ar.

¶ Ad secundum dicendum, quod discordia testium in aliquibus principalibus circunstantiis, quæ variant substantiam facti (puta, in tempore, vel in loco, vel in personis, de quibus principaliter agitur) aufert efficaciam testimonij, quia si discordant in talibus, videtur singulares esse in suis testimoniis & de diuersis loqui. Puta, si vnus dicat hoc factum esse tali tempore, vel loco, alius alio tempore vel loco, non videntur de eodem facto loqui. Non tamen præiudicatur testimonio, si vnus dicat se non recordari, & alius asserat determinatum tempus vel locum. Et si in talibus omnino discordauerint testes actoris & rei, si sint æquales numero & pares dignitate, statur pro reo, quia facilior debet esse iudex ad absoluendum, quàm ad condemnandum, nisi fortè in causis fauorabilibus, sicut est causa libertatis, & huiusmodi. Si vero testes eiusdem partis dissenserint, debet iudex ex motu sui animi percipere cui parti sit standum, vel ex numero testium, vel ex dignitate eorum, vel ex fauorabilitate causæ, vel ex cõditione negotij & dictorum. Multo autem magis testimonium vnius repellitur, si sibiipsi aliquis dissideat interrogatus de visu & scientia, non autem si dissideat interrogatus de opinione & fama, quia potest secundum diuersa visa & audita diuersimode motus esse ad respondendum. Si vero sit discordia testimonij in aliquibus circunstantiis non pertinentibus ad substantiã facti, puta, si tẽpus fuerit nubilosum, vel serenũ, vel si domus fuerit picta, aut non, aut aliquid huiusmodi, talis discordia non præiudicat testimonio: quia homines non consueuerunt circa talia multum solicitari, vnde facile à memoria elabuntur. Quinimo aliqua discordia in talibus facit testimonium credibilius, vt Chrys. † dicit super Matth. quia si in omnibus concordarent, etiam in minimis viderentur ex condicto eundem sermonem proferre, quod tamen prudentiæ iudicis relinquitur discernendum.

Hom. 1 paulo post princ. Incipit hac hom. Oportuerat nos quidem. to. 2.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illud locum habet specialiter in Episcopis, presbyteris, diaconis, & clericis Ecclesiæ Romanę, propter eius dignitatem. Et hoc triplici ratione. Primo quidem, quia in ea tales institui debent, quorũ sanctitati plus credatur, quàm multis testibus. Secundò, quia homines qui habent de aliis iudicare, sæpe propter iustitiã multos aduersarios habent. Vnde non est passim credendum testibus contra eos, nisi magna multitudo conueniat. Tertio, quia ex condemnatione alicuius eorum derogaretur in opinione hominum dignitati illius Ecclesiæ, & authoritati, quod est periculosius, quam in ea tolerare aliquem peccatorem, nisi sit valde publicum, & manifestum, de quo graue scandalum oriretur.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem, respōdet Diu. Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Rationabile est, vt stetur pluribus testibus contra reum deponentibus, potiusquā ipsi reo. probatur. Certitudo (vt autor est Aristotel. 1. Ethicor.) non est æqualiter in omni materia exquirenda: ob id enim in actibus humanis, qui in caducis & contingentibus versantur, & de quibus iudicia constituuntur, non ea exigitur certitudo, quæ in scientiis demonstrabilibus: sed illa satis est, quæ, vt in plurimum veritatem contines, raroque deficit, sed probabilius multo est certoque propinquius, quod à multis asseritur, quam quod asseritur ab vno: ergo ratio postulat, vt quando vni tantùm reo neganti multi obiiciuntur testes illorum potius, quam rei negantis stetur testimonio. Secunda conclusio: Non solum iuri diuino, atque humano, sed etiam rationi naturali est valde conforme, vt in iudicio duorum hominum, qui sint fidedigni, & ad maiorem certitudinem trium sit sufficiens testimonium. & quidem, quod hoc sit conforme iuri diuino, probat D. Thom. in argumento, sed contra ex illo Deut. cap. 17. In ore duorum, vel trium peribit qui interficitur. & cap. 18. In ore duorum vel trium stabit omne verbum. Ius autem humanum patet. 2. q. 5. cap. quod vero. & extra de testibus. cap. in omni negotio. & ff. eodem titulo. leg. vbi numerus. Sed quòd hoc etiam sit conforme rationi naturali probat D. Thom. ex Arist. lib. 1. de Cælo, textu 2. dicente. Totum & omne de tribus primum dicitur: nam de duobus solum dicimus ambo. Sed duo testes cum actore faciūt tres: quò autem absque actore, cui in iudicio non tanta perhibetur fides, testimonium absolutum sit ac perfectum adhibetur tertius testis: ergo rationi naturali est cōforme, vt in iudicio duorum hominum, qui sint fide digni, & ad maiorem perfectionem trium sit sufficiens testimonium: Pro hoc etiam facit illud Eccles. 4. Funiculus triplex difficile rumpitur. & D. August. tract. 36. in Ioan. qui in illud. Duorum hominum testimonium verum est, dicit; In hoc est trinitas secundum mysterium commēdata, in qua est perpetua firmitas veritatis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Vnius testimonio fides nō est adhibēda.

PRo explicatione huius articuli aduertendum est, vnius hominis testimonio plenam fidem adhibendam non esse: quod non tantum legibus humanis, sed etiam diuino iure frequentissime est constitutum. Lex enim Deuteronomij iam citata id expresse statuit. Et in lib. Numerorum cap. 35. etiam dicitur. Homicida sub testibus punietur: ad vnius testimonium nullus condemnabitur. Et in Euangelio apud Matth. cap. 18. Adhibe tecum vnum, vel duos testes, vt in ore duorum, vel trium stet omne verbum, quod & alibi sæpe cauetur. Ioan. 8. & 2. ad Corin. cap. 13. multis etiam Pontificum & Cæsarum constitutionibus id ipsum renouatum est. Et sic, quamuis olim apud ciues Romanos magna esset Catonis autoritas; orator tamen quidam, cùm vnico testi credendum non esse diceret, nec si Cato, inquit, is foret. Plures sunt exceptiones, quibus iurisperiti probare conantur, vnico testi nonnunquam habendam esse plenam fidem. Cæterum, vtcunque res se habeat de causis ciuilibus, in criminalibus certum est, vni testi credendum non esse. Id enim periculosum pariter, & iniquissimum foret, vt docet Guiliel. in speculo. titul. de testibus. §. restat. Antonius, & Felin. in capit. veniens primo eodem titulo. Casus autem ille, in quo multi putant vnius testimonio plenam fidem habendam esse, tunc, scilicet, quando quispiam de proprio facto testificatur, leg. quarto. §. viii. de ædilit. edi. & leg. cum probatio, de probatio. & leg. si quis decurio. Cod. de fals. cēsura dignus est. Nam, cùm (vt paulò antea dicebam) diuinis pariter, & humanis legibus frequentissimè prohibeatur, ne in detrimentum alterius vni testi plenè credatur, & parui referat, vtrum de facto proprio, an de alieno quispiam testimonium dicat; maximè, cùm securius homines in facto suo mentiri queant, quam in alieno, fit, vt non sit cur, in hoc magis quam in illo veraces, vel mendaces sint credantur. Si quæ autem sunt iura, quæ prima fronte obstare videantur, ea vel de ministro reipublicæ, cui fides adhiberi solet in re aliqua leuissima officij sui, vel de seruo, cui nonnunquam creditur in damnum leue domini sui, loquuntur. Quæ quidem iura singulariter constituta sunt, atque adeo ad exemplum trahi non debent in graue alicuius detrimentum, vt docent iuris prudentes quamplurimi, quibus in hac re credendum est. Cynus, & alij in lege, si quis decurio, Cod. de fals. Antonius in cap. cum à nobis, de testibus. Alexan. consi. 192. lib. 6. & idem Alex. & Iaso. in leg. 2. §. si absens. Duo igitur, vel tres testes semper necessarij erunt ad plenam cuiusque rei probationem: quia vnus facile corrumpi atque peruerti potest. Plures autem quam duos, vel tres in quacumque causa requirere graue admodum, & impossibile foret, vt dicitur in lege vbi numerus. ff. de testibus. & in capit. licet vniuersis. eodem titulo. Sed ad hoc, vt duo soli testes sufficiant ad plenam probationem opus erit, vt sint fidedigni, & omni (quod aiunt) exceptione maiores. Tametsi autem fidedignissimi testes sint, nullum erit pondus suorum testimoniorum, nisi de iis, quæ planè sciuerint, & non de iis, quæ ab aliis audiuerint testificentur. Quod scimus loquimur, inquit veritas, & quod vidimus testamur; & testimonium nostrum non accipitis? Ioann. 3. Et Prouerb. cap. 12. Qui quod nouit loquitur iudex, iustitiæ est. Demosthenes quoque in oratione 2. in Stephanum, dixit. Manifestissimæ impudentiæ est ea testari, quibus testis non adfuit. Et mox addit: Leges autem non ità loquuntur, sed quæ norit aliquis, & quibus gerendis interfuit, ea testari iubent, atque tabulis inscribere, vt nec adimere liceat quidquam, neque addere ijs, quæ scripta fuerint. rem verò è viuente auditam testari non sinunt. Quintilianus lib. 5. cap. 7. Huc accedit Plautus, in truculento dicens. Pluris est oculatus testis vnus, quam auriti decem; qui audiunt audita dicunt, qui vident plane sciunt. Et incertus ille autor, qui Æthnæ montis carmina scripsit, hæc inter alia inquit:

Duo, vel tres testes necessarÿ sunt ad plenā probationem.

Non illic, duce me, occultas scrutabere causas.
Occurrent oculis ipsa, cogentque fateri:
Mille sub exiguo ponent tibi tempore veras
Res: oculique docent, res ipsa credere cogunt.
Nec locus ingenio est, oculi te iudice vincent.

Et Philo, libro de confusione linguarum: Visus certus, potius quam fallax auditus testis adhibendus est. Quapropter in optime constituta republica lege cautum est, ne quis audita dicat pro testimonio: quia iudicium auditus naturaliter facile est corruptibilis. Apud Mosen quoque inter vetita legitur: Non admittes auditionem vanam. Vbi non tantum interdicit, ne quis falsum sermonem, aut stultum auribus accipiat, sed etiam docet, quòd ad manifestā veritatis perceptionem longè minùs quam visus idoneus habetur

habetur auditus, cum sit refertus vanitatibus. Et in lib. de iudice inquit idem Philo: Qui oculatos testes accipit, vanè non sane accipit: nam oculi rebus ipsis interueniunt, & contrectant quodammodo negotia, totaque percipiunt adiuuante luce, per quam illustrantur, deprehenduntutque omnia. Aures autem minus fidei habent, quam oculi; vt quibus non cum rebus ipsis est commercium, sed cum sermonibus rerum interpretibus, non semper veritatem sectantibus. Et si quis quærat, quæ nam sit causa, propter quam vnius testis affirmantis, contra alterum negantem, testimonium non sufficiat? dico, quòd, quia reus suæ vitę atque bonorum est possessor, & in dubiis melior est conditio possidentis, fit, vt vnius actoris affirmatio, etiam si vno alio fulciatur teste, ad depellendũ reum de sua possessione non sit sufficiẽs. Adhuc enim rationabiliter res est sub dubio, nec ratio cõuincit vt potius actori, quam reo fides adhibeatur. Fateor quidem aliquando posse vnum testem esse tantæ autoritatis, vt ipsius testimonium pluris sit faciẽdum quam multorum aliorũ, vt de Imperatore dicitur in leg. omnium. C. de testamentis. Imò nec pluriũ semper affirmatio vera est, vt constat ea lib. 3. Reg. ca. 21. Vbi Naboth plurium falso testimonio, damnatus legitur. Et idem contigit innocentissimo Christo. Cæterùm ratio postulat, vt id legibus statuatur, quod nõ rarò, sed, vt in plurimum contingit. Eo præsertim, quòd, vt dicit D. Thom. in prima conclusio. Rationabile est, vt stetur pluribus testibus contra reum deponentib. potius quam ipsi reo.

Testes discordes nequeunt factum probare.

¶ Illud etiam sciendum est, quod testibus singularibus, seu discordibus, quanuis plurimi sint, factum aliquod plenè probari minimè potest. Opus enim est ad integram probationem, vt saltem duo testes sint concordes, vt constat ex capit. licet vniuersis, de testibus. & ex capit. licet causam. de probatio. & docent Bald. consilio 394. libro 2. Anton. in capit. cum oporteat. de accusatio. Ioann. Lup. allegatione de hæresi. §. 12. & Albertus, referens plures in capit. 1. de hæret. libr. 6. quæstione decimaleata, numero quinquagesimoquarto. Qua in re partitio à Baldo tradita, consensum fere omnium meruit. Is enim ait, testes singulares, vel contrarios esse, vel omnino diuersos, vel fere ad eundem finem tendere. Qui contrarij sunt fidem sibi ipsis abrogant. Sunt enim testimonia eorum sese refellentia, & inter se collidentia: & non modo plenam probationem non faciunt; sed interdum etiam, vt falsi sunt puniendi, vt docet idem Baldus in capit. licet causam. de probatio. testes autem plurimi singulares, & prorsus diuersi perinde sunt, ac si vnus tantummodo testificaretur. Si enim primus de hac, secundus de illa, tertius de alia re longe diuersa testimonium dixerint, & plurimi alij similiter, nihilo magis aliquid gestum esse probabunt, quam si vnus tantum perhibuisset testimonium: Quia re vera singuli seorsum de singulis restantur. capit. nihilominus. 3. quæstione nona, & Bald. in lege iurisiurandi. Codice de testibus. Si verò testes diuersi, & singulares fuerint, de rebus tamen connexis, vel de iis, quæ ad eundem finem tendunt, testimonium dixerint, quanuis in causis criminalibus plena fides illis non sit habenda, plus tamen quam semiplenam faciunt probationem. Baldus in capit. licet causam. de probationibus. & Felin. in capit licet ex quadam, de testibus. Cæterùm ad probandam rem indiuiduam. vel continuũ actum, satis erit, vt eius partes probentur per testes singulares. Verbi gratia, ad plenam probationem sacrificij Eucharistiæ, sufficiet quod à singulis testibus de singulis eiusdem sacrificij partibus testimonium perhibeatur. Et ità plerique iuris periti credunt, quibus ego vehementer assentior: quia in toto consentiunt. leg. 3. in principio de acquiren. possessione, glossa in capit. nihilominus. 3. q. 9. & Felinus citans alios in cap. licet ex quadam. de testibus.

Nec etiam ad probandũ aliquid in genere sufficiũt testes singulares.

¶ Illud quoque multis placere video, quòd ad probandum aliquid generale sufficiant singulares testes, qui de singulis speciebus testimonium dicant. Vt ad probandam iurisdictionem generalem satis esse dicunt, quod singuli testes de singulis speciebus, aut actis iurisdictionis testificentur: quia omnes (vt isti aiunt) in generali iurisdictione concordant. Ità glossa in leg. ob carmen. §. vltimo. de testibus. Innocentius, Bald. Anton. Abbas, Ioann. Immola. & alij à Felino relati in capi. licet ex quadam, de testibus. Sed verior sententia est, quod talibus testibus fides non sit adhibenda; quia in specie proposita omnes singulares, atque diuersi sunt, nec aliquid inuenitur duobus testibus comprobatum. Vnde relinqui nullo modo potest, quòd generalis iurisdictio probata esse intelligatur: quandoquidem nulla species eius duobus testibus probata est. Et ità multi iurisperiti tradunt, capit. licet causam. de proba. & inibi Bald. item Hostiensis in summa tit. de testibus. §. quæ diuersitas: Sunt etiam, qui aiunt probari posse testibus singularibus aliquem hæreticum esse, vt putà, si vnus testis de quadam hæresi, & alij item de aliis hæresib. eiusdem hominis testimonium dixerint. Tunc enim, vt isti asserunt, iam probatum erit in genere, hominem illum esse hæreticum. Ita Iacob. Butrio. in leg. Arriani. Cod. de hære. & Iacob. de Aretin. in leg. testium. Cod. de testibus: Horum tamen opinio periculosa est, & omnino falsa, & ob id à plerisque iurisperitis confutata, ab inquisitoribusque iam olim iure optimo explosa, & eiecta, vt tradunt Antonius in capit. cum oporteat. de accusatio. Ioann. Andreas. in capit. vt officium. §. primo de hæretic. lib. sexto, & illic Domini. in §. verum. Baldus consilio trecentesimo nonagesimoquarto lib. & Cardinalis in Clementina prima. §. de hæretic. & ratio est manifesta: Nam quemadmodum testibus singularibus, atque diuersis probari non potest hæresis in specie, vt paulo anteà ostendimus: sic etiam talibus testibus aliquem hæreticum esse in genere vllo pacto probari nequit. Nisi enim aliqua species hæresis duobus, aut pluribus testibus planè probata sit, non potest inde inferri, hæresim in genere plenè probatam esse: cùm verum in vno genere inferri non possit, ex eo, quòd non potest dici verum in aliqua specie. Et confirmatur: Si testibus singularibus probari posset aliquem esse hæreticum, eisdem etiam testibus probari posset aliquem esse furem, adulterum, sicarium; si quidem par ratio, imò eadem prorsus militat in probatione horum omnium, atque id genus aliorum criminum: consequens autem est absurdum: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo minorem: Nam implicat, Petrum plenè probari furem, absque eo, quod eius aliquod furtum pluribus testibus in specie proberur. Item: de singulis hæresibus accusari, defendi, & conuinci quilibet hæreticus debet; & itidem ad fidem conuersus errores singulos nominatim confiteri & abiurare tenetur; vt constat ex practica inquisitorũ: ergo non sufficit, vt probatio singularis aduersus eum testibus diuersis, seu singularibus

Ad probandũ aliquem esse hæreticũ non sufficiunt testes singulares.

Ii 3 fiat.

fiat. Nec est cur in hæresi probanda recedi possit à regulis iuris, præsertim, cùm in hoc iudicio, quia maius periculum vertitur, cautius sit agendum, capit. vt officium. §. verum. de hæreti. Eisdem omnino rationibus, euidentissimum est neminem in genere cynædum esse posse. Non enim est possibile, vt quis in genere cynædus probetur, cum testes in specie sui testimonij rationem reddere debeant. Ac proinde quamuis regia lege pragmatica sancitum sit, vt in huius nefandi criminis cognitione procedatur, sicuti in crimine hæresis, & læsæ maiestatis, testibus tamen singularibus nemo plene conuinci potest esse cynædus. Relinquitur ergo ex dictis, nec in genere, nec in specie probari posse quempiam, aut hæreticum, aut furem, aut cynædum testibus singularibus.

Casus à iurisprudentib. excepti.

¶ Sed solent iurisperiti duos casus excipere ab hac regula generali: Primus est, cùm testes de eadem specie hæresis testificantur, & singulares sunt in loco, & tempore. Tunc enim, quia concordant in eiusdem hæresis probatione, & locus ac tẽpus extranea sunt, &, vt iurisperiti loquuntur, non plurificant hæresim sæpiùs dictam, & continuatam, audiendos esse dicunt, ac recipiendos. Quæ sententia meo iudicio verissima est, & probatur multis rationibus. Primò, quia diuersitas testium in aliis, quam in substantia non abrogat fidem illorum, vt docet Syluester, verbo, testis, quæstione septima. Et certum est, quod tempus in isto casu ad substãtiam non pertinet, quamuis à Diuo Thoma, hic ad secundum, inter circunstantias ad substantiam pertinentes constituatur, quod est intelligendum regulariter, &, vt in plurimum. Secundò, quia perinde facit hæreticus, qui variis locis & temporibus eandem hæresim repetit, ac fur, qui id quòd rapuit, & furatus est, singularibus testibus ostendit variis temporibus, & locis. Certum autem est, quod fur per tales testes plenè conuinci potest. Vltimo. Nam valde esset absurdum maximumque inconueniens, vt seductor quispiam singulos homines totius populi seorsum doceret suas hæreses, & tamen vniuersorum testimoniis conuinci non posset, quod nemo sanus probabit. Secundus casus est, quando testes singulares ad eundem finem tendunt, pluresque sunt, & fide digni: Nam si eorum testimonia verisimilia sunt, iudex poterit plenam fidem eis adhibere. Quod à plerisque traditum, & vsu forensi receptum esse affirmat Simancas in catholicis institutionibus, titulo de testibus, numero octogesimo secundo.

Nota circa secũdam conclusionem D. Thom.

¶ In secunda conclusione dicit Diuus Thomas, non solum iuri diuino, atque humano sed etiam rationi naturali esse valde conforme, vt in iudicio, duorum hominum, qui sint fide digni, & ad maiorem certitudinem trium, sit sufficiens testimonium. Circa quod est aduertendum, quod licet regulariter loquendo, ad cuiuscunque rei plenam probationem duo, vel tres testes sufficiant, in aliquibus tamen casibus ex dispositione iuris positiui requiruntur plures. Nam in testamentis apertis requiruntur quinque, in occlusis septem, quamuis in legatis ad pias causas sufficiant duo, vt docet Syluester verbo, testamentum. primo. §. septimo. Similiter in codicillis requiruntur quinque, lege finali. Codice de codicillis. Item in donatione causa mortis requirũtur quinque, lege finali, Codice de donatione causa mortis. Et totidem requiruntur quando debitor vult probare debitum, quod factum fuerat in scriptis, esse solutum. Ad condemnationem etiam aliquorũ requiritur numerus maior. Episcopus enim Cardinalis non damnatur, nisi in septuaginta duobus testibus, Presbyter Cardinalis in sexaginta tribus; Diaconus Cardinalis in viginti quatuor, Subdiaconus, & inferiores clerici in septem testibus, vt constat ex capit. præsul. secunda, quæstione quarta, & ex capit. sequenti. Quod specialiter habet verum in clericis Ecclesiæ Romanæ ex triplici causa assignata à Diuo Thoma hic ad tertium. Primò, quia in ea tales institui debent, quorum sanctitati plus credatur, quam multis testibus. Secunda, quia homines, qui habent de aliis iudicare, sæpe propter iustitiam multos aduersarios habent. Quare non erit passim credendum testibus contra eos, nisi magna multitudo conueniat. Tertia: Nam ex condemnatione alicuius eorum derogatur in opinione hominum dignitati, & autoritati Ecclesiæ, quod est periculosius, quam in ea tolerare aliquem peccatorem, nisi peccatum sit valde publicum, ac manifestum, & de quo graue scandalum oritur. Sed contra hoc est argumentum: Leges humanæ naturali iuri, aut diuino derogare non possunt, sed quod duo, vel tres testes sufficiant ad cuiuscunque veritatis probationem est de iure naturali, atque diuino, vt Diu. Thom. dicit in secunda conclusione: ergo leges humanæ contrarium statuere non poterunt, atque ex consequenti ad cuiuscunque personæ condemnationem, testamentique institutionem sufficiẽs erit duorum, vel trium testium testimonium. Respondetur tamen, ius naturale, cut diuinum non vsque adeo firmiter stabilire duorum, vel trium testimonium, vt existimet nullam ob causam maius exigi debere. Sed tantum dicit, id, quod, nisi hominum malitia nimium excresceret, sufficiens videretur, cum temé mortalium fide atque iustitie deprauata, idem ius naturæ persuadeat, vt in grauioribus causis, maximè in defunctorum testamentis, qui suas voluntates post mortem exprimere non valent, firmiora testimonia requirantur: quod & determinant leges humanæ.

Regula D. Thom. seruãda in discordia.

¶ In solutione ad secundum argumentum, in quo de discordia testium agit D. Thom. talem constituit regulam: Quod si testes actoris, & testes rei ab inuicem fuerint discrepantes, tunc cæteris paribus, standum erit ex parte rei. Tum; quia melior est conditio possidentis: tum etiam, quia iudex propẽsior esse debet ad absoluendum, quam ad condemnãdum. Si autem testes eiusdem partis inter se dissenserint, & pariter testes alterius inter se: tunc vtri partium iudex assentiri debeat ex multis perpendere poterit, scilicet, vel ex numero testium, vel ex dignitate, vel ex fauore causæ; vt, si agatur de libertate alicuius. Quod vt meliùs intelligatur, aduertendum est, quod quando vnus testis contradicit pluribus, nihil obstat eius cõtrarietas, cum eius testimonium nec iustificet, nec condemnet: vt dicitur in cap. admonere. 23. quæst. 2. Si verò multi, sed pauciores contradicunt pluribus, ex eadem, vel diuersis partibus productis, iudex concordabit eorum contrarietatem, si poterit, sicut Augustinus concordat dicta Euãgelistarum. Si autem non potest illorum dicta concordare plurium testimonium præualebit, nisi dignitas personarum ex altera parte præiudicet numero, vel nisi pauciores verisimiliora dicant & aptiora negotio, aut nisi plura per pauciores probentur. Nam si plures testes probent me agrum aliquem possedisse, & pauciores probant, me possedisse decem annis, & titulum possidendi, paucorum tunc præualebit testimonium, vt dicitur in cap. in nostra. de testibus. Est autem hoc intelligendum, quando eodem tempore testes

indu

inducantur. Nam, si inducantur ad reprobandum dicta priorum, plures esse debebunt, & longè melioris famæ, vt dicitur in lege optimam. Cod. de contrahen. & committend. stipul. Et ratio est: Nam tunc magis præsumitur subornatio post publicationem attestantium, quàm ante. Si verò testes fuerint numero, & dignitate pares, sententia ferenda erit pro reo, vt dicitur in cap. ex literis: de probat. nisi in matrimonio, & in causa libertatis, & in testamento, & pro dote, vt constat ex cap. final. de sententia, & re iudicata. Si autem neuter possidet rem, sed vterque ab extraneo petit, diuidenda erit si fuerit possibile, vt dicitur in cap. afferte. de præsumpt. & si non est diuisibilis poterit iudex, tunc gratificando dare cui voluerit, de paro. cap. 1. Et adde, ex mente D. Thomæ, quod si dissidium fuerit inter testes eiusdem partis, debebit iudex, vel ex motu sui animi, vel ex numero, vel ex dignitate, vel ex fauorabilitate causæ, cui parti sit standum percipere. Quando autem in aliquibus discrepant circunstantiis, quæ ad substantiam causæ exiguum afferunt momentum, vt si vnus dicat contigisse rem hora tertia, alius hora quarta, vel quod tempus erat subnubilum, aut subclarum, vel quod domus erat depicta, vel secus, ad quas circumstantias communiter homines attenti esse non solent, non ideo illorum testimoniū erit reiiciendum. Quinimò (vt de concordia Euangelistarū Augustinus & Chrysostomus adnotarunt sapienter) aliqualis historicorum discordia solidiorem illis arrogat fidem, quam si vsque ad minima essent concordes: quia tunc consultò, & ex condicto videri poterunt conspirasse ad fingendam historiam.

Dubium.

¶ Diximus iam, quid sit agendum, quando testes actoris & rei inter se fuerint discrepantes: superest nunc explicare, quid sit dicendum de eo teste, qui contraria respondit, siue in iudicio, siue extra? de qua re est sententia Bartoli in leg. eos. ff. de falsis, num. 4. asserentis, omnem testem, etiam illum, qui extra iudicium non iuratus, & in iudicio, iuramento præstito, contraria responderit falsi criminis pœna esse puniendum, nec eius responsionibus dandam esse fidem. Quod colligi videtur ex eadem leg. eos. secundo responso: quo in loco iurisconsultus absolute dicit eum, qui diuersa testimonia præbuerit, falsi criminis reum esse; & item eum, qui contra signum suum testimonium dixerit. Sed contrariam sententiam tenent communiter omnes Doctores, quantum ad illum, qui extra iudicium sine iuramento quid dixit, & demum iuratus in iudicio contrarium respondit. Quia tunc standum esse dicunt secundæ & posteriori responsioni, ob religionem iuramenti, & iudicis autoritatem, nec punitur hic falsi pœna. Hanc opinionem probat glossa vlt. in cap. cum causam. de testibus, inibi communiter recepta: quam dicit ordinariam Bald. in leg. nullum. colum. 1. C. pe. de testibus, & idem etiam dicunt quamplurimi alij Doctores relati à Cou. lib. 2. variarum. cap. 13. num. 7. Nec obstat locus iurisconsulti in lege, eos. nam ibi solum tractatur de eo qui solemniter & in iudicio contraria testificatus est, cuius fides vacillat, & ipse falso reus condemnabitur. Posset quidem Bartoli sententia procedere, vbi ex secundo testimonio appareret testis periurium: quia prius contrarium iuratus respondisset. Sicut constat ex ratione textus in capit. sicut nobis. de testibus, quod in specie asserunt Abbas & Decius in capit. per tuas. de probatio. & Felinus in capit. cum tua. de testibus.

Sententia Bartoli.

Vera sententia.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm alicuius testimonium sit absque eius culpa repellendum.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd alicuius testimonium non sit repellendum nisi propter culpam. Quibusdam enim in pœnam infligitur, quod ad testimonium non admittantur, sicut patet in his qui infamia notantur. Sed pœna non est inferenda nisi pro culpa; ergo videtur quòd nullius testimonium debeat repelli nisi propter culpam.

2 ¶ Præterea, De quolibet præsumendum † est bonum, nisi appareat contrarium. Sed ad bonitatem hominis pertinet, quòd verum testimonium dicat. Cum ergo non possit constare de contrario nisi propter aliquam culpam, videtur, quòd nullius testimonium debeat repelli, nisi propter culpam.

Extra. De præsumptionibus ca. dudum

3 ¶ Præterea, Ad ea quæ sunt de necessitate salutis, nullus redditur non idoneus nisi propter peccatum. Sed testificari veritatem est de necessitate salutis, vt supra † dictū est: ergo nullus debet excludi à testificando nisi propter culpam.

Ar. 1. huius quæst.

¶ Sed contra est, quòd † Gregorius dicit, & habetur secunda quæstione prima. Quia à seruis suis accusatus est Episcopus, sciendum est quod minime audiri debuerunt.

Greg. in registro li. 11. c. 37. à medio. Et habetur 2. q. 1. c. in primis non procul à fine.

¶ Respondeo dicendum, quod testimonium sicut dictum † est, non habet infallibilem certitudinem, sed probabilem. Et ideo quicquid est quod probabilitatem afferat in contrarium, reddit testimonium inefficax. Redditur autem probabile, quòd aliquis in veritate testificanda non sit firmus, quandoque quidem propter culpam, sicut infideles & infames, item illi qui publico crimine rei sunt, qui nec accusare possunt. Quandoque autem † absque culpa, & hoc est, vel ex defectu rationis (sicut patet in pueris, amentibus, & mulieribus) vel ex affectu (sicut patet de inimicis & personis coniunctis, & domesticis) vel etiam ex exteriori conditione, sicut sunt pauperes, serui, & illi, quibus imperari potest, de quibus probabile est quòd de facili possunt induci ad testimonium ferendum contra veritatem. Et sic patet quod testimonium alicuius repellitur, & propter culpam, & absque culpa.

Ar. præced.

Extra. de verbo. sig. ca. forum. §. Testes.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd repellere aliquem à testimonio, magis pertinet ad cautelam falsi testimonij vitandi quàm ad pœnam. Vnde ratio non sequitur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd de quolibet præsumendum est bonum, nisi appareat contrarium, dummodo non vergat in periculum alterius, quia tunc est adhibenda cautela, vt non de facili vnicuique credatur, secundum illud primæ Ioannis quarto, Nolite credere omni spiritui.

¶ Ad tertium dicendum, quòd testificari est de necessitate salutis, supposita testis idoneitate & ordine iuris. Vnde nihil prohibet, aliquos excusari à testimonio ferendo, si non reputentur idonei secundum iura.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem respondet Diu. Thomas vnica conclusione, quæ talis est. Homines à testificandi munere aliquando repelluntur propter culpam, & aliquando sine illa. Quam probat in argumento, sed contra testimonio Gregorij in registro lib.11.capit.57.& habetur in cap.in primis.2. quæst.1. dicentis: Qui à seruis suis accusatus est Episcopus, sciendum est, quod minimè audiri debuerunt. Constat autem, quam plurimos sine culpa sua esse seruos. Et in corpore articuli hac ratione: Hominum testimonia non habent infallibilem certitudinem, sed probabilem: ergo omne illud quod affert probabilitatem in contrarium reddit testimonium inefficax: sed redditur probabile, quod aliquis in veritate testificanda non sit firmus, aliquando propter suam culpam, vt contingit infidelibus, & infamibus; & aliquando sine culpa, vel ex defectu rationis, vt in pueris & amentibus, vel ex affectu, vt in amicis & personis coniunctis: ergo homines aliquando repelluntur à testificandi munere propter culpam, & aliquando sine illa.

Explicatio Articvli.

PRo explicatione huius articuli meminisse oportebit eorum, quæ diximus articulo primo huius quæstionis. Vbi omnes causas, propter quas in iure homines à munere dicendi testimonium repelluntur, recensuimus. Ex quibus certum est, quasdam culpam inuoluere, alias autem minime, sed tantum defectus naturales. Et sic constat conclusionem Diui Thomæ non solùm iuri positiuo, sed etiam rationi naturali esse conformem. Ratio enim naturalis dictat, vt qui mihi iure suspectus est, ad ferendum contra me testimonium, non admittatur. Multa de cõditionibus testium in aliquibus causis, vel casibus necessariis, essent dicenda, nisi iuristis hæc à me essent relinquenda, qui non suscepi onus in iure, sed in moralibus scribendi, simulque Diu. Thomam interpretandi. Et sic, vt muneri meo satisfaciam, tantum relinquitur dubium explicandum, vtrùm licitum sit vnicuique testes contra se dicentes taxare, illisque crimina obiicere, quibus eorum testimonium infirmum reddatur? In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd falsa crimina testibus imponere, semper est peccatum mortale, siue à iustè, siue ab iniustè litigante obiiciantur. Est enim hoc mendacium perniciosissimum in ipsos testis notabile detrimentum vrgens, & ad quod inferendum talis ius non habet: atque adeo sine mortali culpa fieri non potest. Ex quo infertur, iniquissimum esse vsum, qui hac nostra tempestate apud aduocatos inoleuit, impingendi testibus flagitia, quæ nec suspicantur, dicentes iure suo vti ad redimendam vexationem, cum tamen talis vsus peccatum mortale sit, vt pote, qui plus iniquitatis, quam iuris habet.

Conclusio D. Tho. iuri positiuo & rationi naturali est conformis.

Dubium an liceat taxare testes, & crimina eis obiicere.

1. Dictum certum.

¶ Dico secundo, etiam esse certum, quod habens iustam causam, ei qui falsus testis est, licite potest pro defensione sua vera crimina obiicere etiam si illa sint occulta. Itaque si aliquis in iudicio aduersum me falsum testimonium dicit, ex quo mihi graue aliquod damnum, vel in honore, vel in bonis futurum timetur, licitè possum ipsius falsi testes crimen in eodem iudicio manifestare, quamuis sit occultum; si tale est, quod ex eius obiectione testis testimonium redditur infirmum. Probatur: Nam vim vi repellere licet, vt dicitur in cap. significasti: de homicidio. Et certum est, quòd eo tempore vis mihi infertur, quam ego cum moderamine inculpatæ tutelæ reiicio, vtẽs ad id medio à lege permisso. Sed est hoc intelligendum, modo in tali obiectione conditiones ad inculpatam tutelam requisitæ obseruẽtur. Quarum prima est, quod illius criminis reuelatio liti vincendæ sit necessaria. Secunda, quòd aliter me defendere non possim. Tertia, quòd in tali obiectione testis infamiam non intendam, sed tantũ me defendere. Nam sicut ad propriam defensionem non est licitum aliquem ex intentione occidere, vt ex mente Diui Thom. explicauimus suprà, quæst.64.art.7. ità nec infamare. Et deniq; in hoc procedendum erit eodem modo, quo in defensione vitæ procedendum esse diximus, cum vtrobique sit similis ratio. Nonnulli affirmant, quod quamuis vnicuique sit licitum ad defensionem vitæ, & honoris falsi testis occultum crimen manifestare, non tamen ad defensionem bonorum quæ longe minoris sunt ponderis, quam fama illius, cuius crimen manifestatur. Cæterum hæc sententia est falsa. Nam eodẽ iure, quo diximus supra, licitum esse cuique in defensionem bonorum aggressorem occidere; est etiã licitum reuelare crimen falsi testis ad eorundem bonorum conseruationem necessarium; nec quantum ad hoc est aliquod discrimen.

2. Dictum certum.

¶ Dico tértio, etiam esse certũ, quod qui testi etiam verum deponenti, crimen publicum atq; manifestum obiicit, nullum peccatum committit: quia tunc illum non infamat, nec aliquid facit, quod in alterius vergat detrimentum, sed est intelligendum, modo reus iure se defendat. Nam si non habet ius ad talem defensionem, vltra hoc, quod peccat contra iustitiam, illam exercens, peccat etiam contra charitatem proximo peccatum improperans. Itaque hæc certa sunt.

3. Dictum certum.

¶ Sed dubium est, vtrum in casu, quo reus iure se defendit, & testis verum deponit, licitum sit reo, testis occultum crimen manifestare, quo eius testimonium infirmum & nullum reddatur? Verbi gratia: Occidit quis hominem cuius criminis vnicus tantum testis existit, quem reus certò scit, quamuis in secreto, tali esse infamia notatum, vt iure à testimonio ferendo sit repellendus. Dubium est, vtrum licitè possit tunc tale occultum crimen obiicere, vt causam suam defendat? Similiter: Institutus fuit extraneus hæres per testamentum occlusum, cui septem testes interfuerunt, ille autem, qui succedere debet ab intestato, certò scit quamuis occultè, duos, vel tres illorũ ità esse infames, vt iure testes habendi non sint; quibus deficientibus testamentum redditur minus solemne, ipseque iure succedit in hæreditatem. Dubium est, vtrum talis possit licitè ea crimina testibus obiicere, vt iure sibi debitam hæreditatẽ obtineat? Et pro parte negatiua est argumentum. Qui occultum crimen reuelat, non minus habetur infamator, quam qui falsi est impositor: sed ob nullam causam est licitum falsa crimina imponere; ergo nec occulta reuelare, nisi id opus fuerit ad inculpatam tutelam, vt paulò antea dicebam. Consequentia cum minori est nota: & maior probatur, ex dictis supra quæst.62.art.2. Vbi agentes de restitutione famæ, ad illam affirmauimus non minus obligari eum, qui occultum crimen reuelat, quam qui falsum imponit.

Punctus difficultatis.

Argumen.

¶ Hoc tamen non obstante dico, reuelationem occulti

Sententia autoris.

culti criminis in casu, de quo loquimur, ex genere suo nullum esse peccatum. Vnicuique enim licitum est iuris beneficio vti, & cum ius id concedat, citra culpam, fieri poterit. Ità affirmat Soto lib. 5. de iustitia, quæst. 7. art. 3. Sed est hæc doctrina cum multis limitationibus intelligenda. Prima, quod ea reuelatio sit necessaria ad vincendam litem. Quare si crimen non fuerit ex illis, quibus iure testimonium repellitur, nefas erit illud manifestare. Secunda, quod fœditas detegendi criminis cum detrimento ex occultatione subsequuto, ad arbitrium prudentis viri, aliqualem habeat proportionem. Nam qui in causa exigui momenti grauissimum testis crimen, ob quod, vel periculum mortis subire, vel infamiam eum incurrere, esset necessarium, patefaceret, proculdubiò peccaret contra charitatem. Tertia, quòd perpendantur causa atque modus, quibus testis ad testimonium ferendum accedit. Nam illi, qui, vel sua culpa, vel sua sponte se ingerit, æquius poterit crimen obiici, quo eius os obstruatur, quam ei, qui absq; culpa sua atque compulsus testimonium dicit. Et denique erit attendendum, vt necessitate potius, quam vindictæ cupiditate coactus ad talis criminis manifestationem accedat, intendens solum suam defensionem, atque ius, & non infamiam proximi: quamuis ista sequatur ex priori tanquam effectus illius, vt diximus, supra quæst. 64. art. 7. de eo, qui in propriam defensionem aggressorem occidit.

Ad argu. ¶ Et ad argumentum in contrariũ factum, respondetur concesso antecedẽti, negando consequentiam. Ad imponendum enim falsum crimen nunquam potest aliquis ius habere: bene tamen ad occultum reuelandum: tunc scilicet, quãdo opus fuerit ad propriam defensionem. Nec id faciens formaliter erit dicendus infamator, per se enim nõ intendit, nisi se indemnem seruare, quod æquum est atque iustum: & ad hoc per accidens sequitur proximi infamia. Actiones autem non ex illo, quod conuenit per accidens, sed ex eo, quod conuenit per se, speciem & denominationem accipiunt. In solutione ad secundum argumentum dicit Diu. Tho. quòd quamuis de quocunque præsumendum sit bonum, nisi appareat contrarium, quando tamen timetur periculum alterius, licitè adhibetur cautela, ne facilè cuique credatur, iuxta illud Ioan. 4. Nolite credere omni spiritui. Ex quo habemus, quod quamuis pauper non sit iudicãdus malus, licitè tamen possumus cauere, ne sit malus mentiendo propter paupertatem: & sic eum reiicere à testimonio ferendo. Pertinet enim hoc non ad iudicium, sed ad cautelam: quæ secundum prudentiam in simili casu habenda est. Et eadem est ratio de amicis, & consanguineis, quantum attinet ad testimonium ferendum.

Articvlvs IIII.

¶ *Vtrùm falsum testimonium semper sit peccatum mortale.*

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quòd falsum testimonium non semper sit peccatum mortale. Contingit enim aliquem falsum testimonium ferre ex ignorantia facti. Sed talis ignorantia excusat à peccato mortali: ergo testimonium falsum non semper est peccatum mortale.

2 ¶ Præterea, Mendacium quod alicui prodest & nulli nocet, est officiosum, quod non est peccatum mortale. Sed quandoque in falso testimonio est tale mendacium, puta, cum aliquis falsum perhibet, vt aliquem à morte liberet, vel ab iniusta sententia, quæ intentatur per aliquos falsos testes, vel per iudicis peruersitatem: ergo tale falsum testimonium non est peccatum mortale.

3 ¶ Præterea, Iuramentum à teste requiritur, vt timeat peccare mortaliter peierando. Hoc autem non esset necessarium, si ipsum falsum testimonium esset peccatum mortale: ergo falsum testimonium non semper est peccatum mortale.

¶ Sed contra est, quod dicitur Prouerbiorum decimonono. Falsus testis non erit impunitus. *Extra de testibus & attestationibus. c. nuper. 4. q. 3. ca. Si testes §. Item ius iurandi.*

¶ Respondeo dicendum, quòd falsum testimonium habet triplicem deformitatem. Vno modo ex periurio, quia testes nõ admittuntur † nisi iurati, & ex hoc semper est peccatum mortale. Alio modo ex violatione iustitiæ, & hoc modo est peccatum mortale in suo genere, sicut & quælibet iniustitia. Et ideo in præcepto Decalogi sub hac forma interdicitur falsum testimonium, cũ dicitur Exodi vigesimo. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Non enim contra aliquem facit qui eum ab iniuria facienda impedit, sed solum qui ei suam iustitiam tollit. Tertio ex ipsa falsitate, secundum quod omne mẽdacium est peccatum, & ex hoc non habet falsum testimonium, quod semper sit peccatum mortale.

Ad primum ergo dicendum, quòd in testimonio ferendo non debet homo pro certo asserere, quasi sciens id de quo certus non est, sed dubium debet sub dubio proferre, & id de quo certus est pro certo asserere, sed quia contingit ex labilitate humanæ memoriæ, quòd reputat se homo quandoq; certum esse de eo quod falsum est, si aliquis hoc cũ debita solicitudine recogitans æstimet se certum esse de eo quod falsum est, nõ peccat mortaliter, hoc asserens, quia non dicit falsum testimoniũ per se & ex intentione, sed per accidens contra id quod intendit.

¶ Ad secundum dicendũ, quòd iniustum iudicium non est iudiciũ. Et ideo ex vi iudicij falsum testimoniũ in iniusto iudicio prolatũ, ad iniustitiam impediendã, non habet rationẽ peccati mortalis, sed solum ex iuramento violato.

¶ Ad tertium dicendum, quòd homines maximè abhorrent peccata, quę sunt cõtra Deum, quasi grauissima, inter quæ est periurium. Non autem ita abhorrent peccata quæ sunt contra proximum. Et ideo ad maiorem certitudinem testimonij requiritur testis iuramentum.

Svmma Textvs.

SVpposito, quod in falso testimonio triplex potest deformitas inueniri; vna periurij in quantum testes non admittuntur ad dicendum testimonium, nisi iurati: altera contra iustitiam, quæ violatur in quocunque falso testimonio; altera falsitatis, secundum quam omne mendacium est peccatum; respondet Diuus

Diuus Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Omne falsum testimonium ex ea parte, qua iuramento affirmatur, quantumuis sit de re minima, est peccatum mortale. Probatur; Quia omne periurium, siue in iudicio, siue extra, etiam de re minima, est peccatum mortale, propter grauem iniuriam, quæ irrogatur Deo, dum in rei falsæ testem adducitur. Secunda conclusio: Falsum testimonium in iudicio dictum, ex ea parte, qua est contra iustitiam, ex genere suo est peccatum mortale; etiam si iuramento non sit affirmatum. Probatur. Quælibet iniustitia ex genere suo est peccatum mortale, vt constat ex superioribus; sed falsum testimonium dictum in iudicio est contra iustitiam, vt constat ex forma, qua in Decalogo prohibetur: dicitur enim: Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium: ergo est peccatum mortale. Tertia conclusio: Falsum testimonium ex ea parte, qua solum est mendacium, non est peccatum mortale ex genere suo; quia, vt sic nec opponitur iustitiæ, nec religioni, quorum transgressio ex genere suo est peccatum mortale.

Explicatio Articuli.

CONclusiones, quæ à Diuo Thoma in isto articulo ponuntur, ad alias materias propriè pertinent. Prima nanque, in qua de deformitate iuramenti est sermo, quæstione octuagesima nona ex proposito disputatur. Et secunda, quæ loquitur de deformitate iniustitiæ, fuit à nobis explicata supra quæstione quinquagesima nona, articulo quarto. Tertia autem, quæ agit de malitia, & grauitate mendacij, peculiarem etiam sibi vendicat locum à præsenti instituto longe alienum. Quocirca tantum erit opus, pro nunc, vt differentia conclusionum in memoria teneatur. Omne enim periurium, non solum in genere, sed etiam in indiuiduo, siue de re graui sit, siue parua, peccatum est mortale. Et hoc dicit prima conclusio. Mendacium verò citra iuramentum, si perniciosum est, & contra iustitiam, peccatum mortale erit ex genere suo, vt habet secunda cõclusio. At verò mendacium iocosum, & officiosum, ex genere suo solum est veniale, & ex circunstantiis potest fieri mortale. Et hoc dicit tertia conclusio. Si quis autem quærat, an omne periurium, etiam extra iudicium factum, sit grauius peccatum quocunque mendacio pernicioso, siue iuramento dicto, siue illud prolatum sit in iudicio, siue extra, dico breuiter, quod omne periurium ex obiecto est grauius, vtpote quod aduersatur religioni, quæ præstantior est virtus, quàm iustitia. Poterit tamen mendacium perniciosum tot circunstantiis aggrauari, vt malitia superet aliquod periurium. Nec de hoc aliqua potest esse dubitatio.

Dubium circa secundam conclusio. D. Thom. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco circa secundam conclusionem, an possit aliquando contingere, quod mendacium dictum in iudicio sine iuraměto, sit peccatum veniale. Et est sermo quando mendacium dicitur in re graui. Nam de mendacio in re leui, iam diximus, quæstione 69. art. 1. contra Caietanum, illud esse veniale modo iuramentum non intercedat. Et quidem quod tale mendacium possit esse peccatum veniale probatur ex Diu. Thom. loco modo citato *Argumen.* dicente, ideò mendacium in iudicio esse peccatũ mortale ex genere suo, quia est iniustitia contra proximum: ergo quando non fuerit iniustitia, vt si iudex interroget aliquem de re graui ad ipsum pertinente, nullo præcedenti iuramento, & interrogatus mentiatur, non erit peccatum mortale. Hoc tamen non obstante dico, fieri non posse, vt quis coram iudice *Sententia autoris.* iuridicè interrogante in re graui mendacium proferat, quin peccet mortaliter, etiam si iuramentum non intercedat. Hanc sententiam tenet Diuus Thomas hic ad secundum. Vbi dicit, quòd, quia iniustum iudicium non est iudicium, ideò ex vi iudicij falsum testimonium in iniusto iudicio prolatũ, ad iniustitiam impediendam, non habet rationem peccati mortalis, sed solum ex ratione iuramenti. Intelligit ergo, quod quando iudicium est verum iudicium, ex vi solum talis iudicij, qui mentitur in re graui, peccat mortaliter. Et ratione sic argumentor. Quicunque iuridicè interrogatus in iudicio, esto iuramentum non intercedat, nec faciat iniuriam tertiæ personæ, mentitur in re graui, facit iniuriam reipublicæ, atque ipsi iudici, cui inobedieus extstitit: ergo hac solum ratione peccat mortaliter. Ex hoc infertur, quod quando Diu. Thom. affirmat in secunda conclusione, falsum testimonium in iudicio dictum, ex ea parte solum, qua est contra iustitiã, ex genere suo esse peccatum mortale, etiam si iuramento non sit affirmatum: non solum loquitur de mẽdacio pernicioso in præiudicium alicuius certæ personæ vergẽte, sed etiam de eo, quo quis sine præiudicio tertij rem grauem, quam dicere tenebatur, occultat: quod similiter appellatur contra iustitiam, quia irrogat iniuriã iudici atque reipublicæ.

Ad argu. ¶ Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, quod etiam mendacium, circa rem grauem prolatum in iudicio, dicitur à D. Thoma iniustitia contra proximum; quia est contra iudicem, cui iuridicè interroganti obedientia ex iustitia debetur. Et sic nihil obstat obiectio.

QVAESTIO LXXI.

De Iniustitia quæ fit in iudicio ex parte aduocatorum, in quatuor Articulos diuisa.

Articvlvs I.

¶ Vtrùm aduocatus teneatur præstare patrocinium causæ pauperum.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd aduocatus teneatur præstare patrocinium causæ pauperum. *Infr. art. 4. cor. & ad primum.* Dicitur enim Exodi vigesimotertio. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo. Sed non minus periculum imminet pauperi, si eius causa contra iustitiam opprimatur, quàm si eius asinus iaceat sub onere: ergo aduocatus tenetur præstare patrocinium causæ pauperum.

2 ¶ Præterea, † Greg. dicit in quadam hom. *Hom. 9. in euang. non procul à fin.* Habens intellectum curet omnino, ne taceat, habens rerum affluentiam, à misericordia non torpescat, habens artem qua regitur, vsum illius cum proximo partiatur, habens loquendi locum apud diuitem, pro pauperibus intercedat. Talenti enim nomine cuilibet reputabitur quod, vel minimum accepit. Sed talentum commissum non abscondere, sed fideliter dispensare quilibet tenetur, quod patet ex pœna serui abscondentis talentum, Matthæi vigesimoquinto: ergo aduocatus tenetur pro pauperibus loqui.

3 ¶ Præterea. Præceptum de misericordiæ operibus adimplendis, cum sit affirmatiuum, obligat pro loco & tempore, quod est maxima in necessitate. Sed tempus necessitatis videtur esse, quando alicuius pauperis causa opprimitur: ergo in tali casu videtur quòd aduocatus teneatur pauperibus patrocinium præstare.

¶ Sed contra, Non minor necessitas est indigentis cibo, quàm indigentis aduocato. Sed ille qui habet potestatem cibandi, non semper tenetur pauperem cibare: ergo nec aduocatus semper tenetur pauperibus patrocinium præstare.

¶ Respondeo dicendum, quòd cum præstare patrocinium causæ pauperum ad opus misericordiæ pertineat, idem est hic dicendũ, quòd & suprà de aliis operibus misericordiæ † dictum est. Nullus autem sufficit omnibus indigentibus, misericordiæ opus impendere. Et ideo, sicut Augustinus † dicit in primo, de Doctrina Christi. Cum omnibus prodesse non possis, his potissimè consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus cõstrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur. Dicit pro locorum opportunitatibus, quia non tenetur homo per mundum quærere indigentes, quibus subueniat, sed sufficit, si eis qui sibi occurrunt misericordiæ opus impendat. Vnde dicitur Exodi 23. Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Addit autem, & temporum, quia non tenetur homo futuræ necessitati alterius prouidere, sed sufficit si præsenti necessitati succurrat. Vnde dicitur primæ Ioannis tertio. Qui viderit fratrem suum necessitatem habentem, & clauserit viscera sua ab eo, & cætera. Subdit autem, Vel quarumlibet rerum, quia homo sibi coniunctis quacunque necessitudine maxime debet curam impendere, secundum illud primæ ad Timotheum quinto. Si quis suorum & maxime domesticorum curam nõ habet, fidem negauit. Quibus tamen cõcurrentibus considerandum restat, vtrum aliquis tantam necessitatem patiatur, quòd non in promptu appareat, quomodo ei possit aliter subueniri, & in tali casu tenetur ei opus misericordiæ impendere. Si autem in promptu appareat, quomodo aliter ei subueniri possit, vel per seipsum, vel per aliam personam magis coniunctam, aut maiorem facultatem habentem, non tenetur ex necessitate indigenti subuenire, ita quòd non faciendo peccet, quanuis si subuenerit absque tali necessitate, laudabiliter faciet. Vnde aduocatus non tenetur semper causæ pauperum patrocinium præstare, sed solum concurrentibus conditionibus prædictis, alioquin oporteret eum omnia alia negotia prætermittere, & solis causis pauperum iuuandis intendere. Et idem dicendum est de medico, quantum ad curationem pauperum.

Q. 32. A. 5.

Li. 1. c. 28. in prin. to. 3.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd quando asinus iacet sub onere, non potest ei aliter subueniri in casu isto, nisi per aduenientes subueniatur. Et ideo tenentur iuuare. Non autem tenerentur, si posset aliunde remedium afferri.

¶ Ad secundum dicendum, quòd homo talentum sibi traditum tenetur vtiliter dispensare, seruata opportunitate locorum, & temporum, & aliarum rerum, vt dictum † est. *In corp. ar.*

¶ Ad tertium dicendum, quod non quælibet necessitas causat debitum subueniendi, sed solum illa quæ est † dicta. *In corp. art.*

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diuus Thom. vnica conclusione, quæ talis est: aduocatus non semper causæ pauperum patrocinium suum præstare tenetur; sed tunc duntaxat, quando in promptu non apparet, quomodo ei possit aliter subueniri. Hanc probat in argumento, sed contra, hac ratione. Non minor est necessitas indigentis cibo; quam indigentis aduocato: sed ille, qui habet potestatem cibandi, non semper tenetur pauperem cibare: ergo nec aduocatus tenetur semper pauperibus patrocinium præstare. Et in corpore articuli hoc modo: Præstare patrocinium causis pauperum, est opus misericordiæ: ergo eo modo loquendum est de illo, ac de aliis operibus misericordiæ: sed nullus tenetur opera misericordiæ præstare, nisi miseria inopis id exigente; est enim præceptum de misericordia facienda affirmatiuum, obligans solum pro casu necessitatis: ergo id etiam est dicendum de patrocinio præstando. Et confirmatur: Nullus ad impossibile obligatur: sed nemo potest omnibus causis pauperum patrocinari: ergo nec ad id obligatur, sed tantum, vt patrocinium præstet, quando non apparet in promptu, quo modo possit eis aliter subueniri; iuxta illud Augustini, Cum omnibus prodesse non possis, ijs potissimum consulendum est, quibus pro locorum, & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus, constrictius tibi, quasi quadam sorte iunguntur. Dicit pro locorum opportunitatibus: Quia non tenetur homo per mundum quærere indigentes, quibus subueniat: sed sufficit, si ijs, qui sibi occurrunt misericordiæ opus impendat. Dicit; Et temporum: Quia non tenetur homo futuræ necessitati alterius prouidere: sed sufficit in præsenti necessitati succurrere. Dicit; Vel quarumlibet rerum: Quia homo sibi coniunctis quacunque necessitate maximè debet curam impendere; iuxta illud Pauli prima ad Timotheum quinto. Si quis suorum, maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

LAudabile vitæque hominum necessarium aduocationis officium principalibus præmiis oportere munerari, Anastasius ait in lege laudabile: Codice de aduocatis diuersorum iudiciorum. Nec minus, quam milites patriam tueri Imperatores rescripserunt in lege aduocati: Codice eodem titulo. Est autem aduocatus, qui in iudicio apud eum, qui iurisdictioni præest, desiderium suum, vel amici exponit, vel alterius desiderio contradicit. lege, sciendum *Officium aduocatorum laudabile.*

dum. §. primo, ibi per Doctor. & lege Paulus. la primera, & ibi Bartolus. ff. de legibus. Quare consuleos in camera non dicetur propriè aduocatus, nec prohibitus aduocare, censebitur similiter interdictus in camera consulere, vel facere allegationes in scriptis, secundum Panormit. in rubrica de postulat. cui consentit Bartolus in lege prima. ff. de vari. & extraor. cog. Aduocationis verò munus exercere potest eum; qui prima laurea fuerit insignitus, dummodò iuris peritiam habeat, nec ex alia causa sit prohibitus, tradit Perez in dicta lege prima, quæstione duodecima. Quamuis in regijs cancellarijs in vsu sit dispositio legis primæ & secundæ, titulo decimosexto, libro secundo recopilat. quæ dicunt aduocatos per decem annos studuisse, examinatosque atque approbatos à summo præside regijsque auditoribus, esse oportere. Quæ autem aliæ sint qualitates, quas huiusmodi aduocati debent habere, & qui sint illi, qui ab hoc munere ineundo iure arcentur, explicat Diuus Thomas articulo sequenti.

Aduocati tenentur gratis pauperibus patrocinari.

¶ In isto articulo agit Diuus Thomas de obligatione, quam aduocati habent pauperibus gratis patrocinandi in suis necessitatibus, & quoniam huiusmodi patrocinium eleemosyna quædam est, ac opus misericordiæ. Idem dicendum est de illo, quod de eleemosyna, & alijs operibus misericordiæ. Ad cuius explicationem supponendum est primò, huiusmodi patrocinium sicut & eleemosynam esse in præcepto. Est enim in præcepto dilectio proximi, atque adeò omne illud, sine quo dilectio proximi stare non potest, & tale est patrocinium pauperibus impendendum in casu necessitatis. Nam cum ad dilectionem proximi pertineat non solùm, vt proximo velimus bonum, sed etiam, vt operemur, iuxta illud 1. Ioan. capit. 3. Non diligamus verbo, nec lingua, sed opere & veritate: & ad hoc vt velimus, & operemur bonum alicuius, requiratur, quod eius necessitati subueniamus, quod fit interdum per eleemosynam, interdum per patrocinium, iuxta vniuscuiusque necessitatem; fit, vt sine his dilectio stare non possit, atque ex consequenti sunt in præcepto.

¶ Cæterùm quoniam præcepta dantur de actibus virtutum, & ad hoc, vt patrocinium ab aduocato præstandum, sit actus virtutis, necessarium est, quòd aliqua considerentur ex parte dantis, & alia ex parte recipientis; nam ex parte dantis requiritur possibilitas, & commoditas ad patrocinandum; ex parte autem recipientis necessitas: operæ pretium est, vt explicemus, quanta sit necessitas futura, vt aduocatus teneatur pauperi gratis patrociniũ ferre; & similiter, quanta cum incommoditate, atque labore id facere teneatur. Quod, vt explicemus, aduertendum est primò, quòd quemadmodum supra in 1. tom. quæst. 32. art. 5. agentes de eleemosyna pauperum necessitates ad tria genera reduximus, in primo genere constituitur extrema necessitas in qua intelligendus est aliquis esse; non quidem quando iam agit extremam animam: nam in illo tempore fere nihil auxilij possumus ei ferre: sed tunc propriè dicitur extrema necessitas, quando sunt in aliquo certa, & nota signa significantia illum breui periturũ, nisi opportunè illi auxilium præbeatur. In secundo genere est necessitas grauis, quæ est valde vicina extremæ. Et est, cum aliquis versatur in magno & certo periculo incidendi in aliquem grauissimum morbum, propter inopiam, vel aliam huiusmodi calamitatem. In tertio genere constituitur communis necessitas, qua laborant pauperes ostiatim eleemosynam petentes; ita etiam in proposito, necessitates eorum, qui indigent patrocinio,

Dubium, quando aduocatus teneatur patrocinium ferre, & quanta cum incommoditate.

possunt reduci ad tres. Prima, quæ dicatur extrema. In qua intelligendus est aliquis esse, non quidem quando iam ducitur ad supplicium, vel ad mortem, nam in illo tempore, fere nihil auxilij potest ei præstari; sed quandiu manet in carcere, imputatur que ei crimen, propter quod infallibiliter mors erit infligenda, nec habet vnde sibi subueniat, nisi ex meo patrocinio gratis cóllato. Altera est grauis necessitas, quæ extremæ est valde vicina. Et est, quando aliquis versatur in magno & certo periculo incurrendi grauissimum incommodum, mortis aut supplicij ex defectu patrocinij. Tertia est necessitas communis, qua laborant quicunque pauperes litigantes pro rebus suis.

Triplex necessitas eius cui patrocinium fertur.

¶ Secundò est aduertendum, quòd incommoda, quæ possunt aduocati incurrere ex collatione patrocinij, similiter possunt ad tria genera reduci, quantum attinet ad præsens institutum. Primum est grauissimum: Quod contingit quando aliquis probabiliter timet, quòd si patrocinium præstat, vel mors, vel omnium bonorum suorum amissio subsequetur. Secundum est graue: Et contingit quando aduocatus timet, quòd patietur aliqualem bonorum suorum iacturam, vel amittendo quæ habet, vel non adquirendo, quæ adquirere poterat, si patrocinium præstat. Tertium est leue: Vt si timet, vel tempus consumere, vel aliqualem molestiam accipere in cognitione causæ, & ipsius prosequutione.

Incommoda aduocatorũ triplicia.

¶ His constitutis, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd in nulla necessitate tenetur aduocatus patrocinium ferre, cum grauissimo suo incommodo. Charitatis enim opera non obligant cum tanto discrimine, vt sæpè diximus. Dico secundò etiam esse certum, quòd in grauissimis & grauibus pauperum necessitatibus tenentur aduocati patrocinium ferre cum leui suo incommodo, quia id ordo charitatis expostulat. Dico tertiò etiam esse certum, quòd in necessitatibus communibus, non tenentur aduocati patrocinium ferre cum graui suo nocumento. Itaque non tenentur bonorum suorum iacturam pati, vt pauperibus pro suis litigantibus auxilium præbeant. Charitas enim bene ordinata à seipso incipit. Sed de quibus dubitatur sunt duo. Primum, vtrùm in grauissimis pauperum necessitatibus teneantur aduocati patrocinium ferre cum graui suo nocumento? Quod est quærere, an quando pauper est in carcere, imputaturque ei crimen, propter quod infallibiliter mors erit infligenda, nec habet, vnde sibi subueniat, nisi ex patrocinio gratis collato, teneatur aduocatus cum aliquali iactura bonorum suorum, vel amittendo quæ habet, vel non adquirendo quæ adquirere poterat, patrocinium præstare. Secundum, vtrum in communibus necessitatibus pauperum, teneantur aduocati eis patrocinari cum leui suo incommodo.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

3. Dictum certum.

Punctum difficultatis.

¶ Ad quorum explicationem sit prima conclusio: In casu extremæ necessitatis tenentur aduocati ex præcepto charitatis pauperibus gratis patrocinari cum graui suo incommodo, hoc est, cum aliquali suorum bonorum iactura. Probatur: Ordo charitatis est in præcepto, vt tenent communis sententia Theologorum: sed secundum illum ordinem vita spiritualis proximi anteponenda est vitæ nostræ corporali, & vita corporalis proximi anteponenda est reliquis bonis nostris: ergo in casu extremæ necessitatis vitæ tenebitur aduocatus, cum aliquali bonorum suorum iactura, vitæ corporali pauperis patrocinari. Secundò: Quamuis verum sit, quòd in eodem casu, & in æquali necessitate magis teneor subuenire propinquo,

1. Conclus.

quo,

quo, quam extraneo, tamen etiam est verum, quòd in quocunque casu teneor subuenire propinquo, teneor subuenire extraneo, dummodo ambo simul non conueniant; sed sic est, quòd si frater aduocati esset in illa extrema necessitate, teneretur ei patrocinium præstare cum bonorum suorum iactura: ergo idem dicendum erit de aliorum extrema necessitate. Item Diuus Thomas in isto articulo affirmat idem esse iudicium de patrocinio aduocati, & de eleemosyna præstanda: sed in casu extremæ necessitatis tenetur homo eleemosynam facere, etiam de necessariis ad statum, vt diximus in primo tomo, quæstione trigesimasecunda, articulo quinto, conclusione secunda, ergo similiter aduocatus in extrema necessitate tenebitur patrocinari cum aliquali bonorum suorum iactura. Et quod dico de aduocatis, est etiam intelligendum de procuratoribus, & tabellionibus, qui nomine aduocati comprehenduntur quantum attinet ad præsens institutum.

2. Conclus. ¶ Secunda conclusio: In communibus necessitatibus pauperum tenentur aduocati illis auxilium, & patrocinium gratis præstare, cum leui suo nocumento. Hanc cum multis resoluit Perez. lege prima, titulo decimonono, libro secundo, ordinationum, versiculo, sexto dubitatur. Cui adde legē decimāsextā, tituli decimisexti, libri secundi recopilationis. Et probatur: Homines tenentur facere eleemosynam de superfluis naturę in communibus necessitatibus, vt latè ostendimus in materia de eleemosyna, quæstione trigesimasecunda, articulo quinto, conclusione tertia, sed eadem est ratio auxilij præstandi in necessitate ab aduocato, ac eleemosynæ, vt dicit D. Thom. in isto articulo: ergo etiam aduocatus in communibus necessitatibus cum leui suo nocumento tenebitur pauperibus patrocinium præstare. Maximè cum in aduocato, quatenus aduocatus est, sicut & in medico, tempus, quod sibi superest, & molestia, quæ accipitur in cognitione causæ, & illius prosequutione, habeat rationem superflui, vt dicit Soto libr. 5. de iustitia, qu. 8. art. 1.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an semper, quòd aduocatus tenetur pauperibus patrocinium ferre, ad id teneatur sub reatu peccati mortalis? Sententia Caiet. Caietanus in hoc commentario, solam extremam necessitatem arbitratur afferre secum præceptum obligans ad mortale. Distinguit enim tres gradus. Primus est extremæ necessitatis, cui sub mortali culpa succurrendum est. Secundus necessitatis grauis, citra extremam; cui nō succurrere, venialis est culpa. Tertius leuiorum & communium necessitatum; quibus succurrere dicit esse consilium, & illas prætermittere nulla est culpa. Hæc tamen sententia quantum ad id, quod dicit, non succurrere grauem necessitatem patienti, solum esse veniale, proculdubio Impugnatur Caiet. est falsa, & sibi repugnans. Ipse enim, 2.2. quæst. 32. articulo quinto, legitimè Diuum Thomam interpretatus dicit, duos esse casus præcepti eleemosynæ sub mortali, videlicet, necessitatem extremam de necessariis, & grauem de superfluis. In cuius confirmationem postea ipse composuit tractatum de eleemosyna, quo talem sententiam necessariam, & veram esse astrueret. Diuus enim Ioannes non tantū de extrema, sed etiam de graui & vrgenti necessitate est loquutus quando dixit; Qui viderit fratrem suum necessitatē habere, & clauserit viscera sua ab illo, quomodo charitas Dei manet in eo? Viscera enim, quæ sola extrema necessitas aperit, ferrea sunt, & obtrusiora, quam charitas sinit. Certum est autem, quòd in patrociniis, sicut in eleemosynis locum habet grauis necessitas. Quod & rectè significat Syluester, verbo aduocatus, §. vigesimooctauo, dicens; Ecquis dubitabit, quin si inopis hominis omni fauore destituti, citra periculum vitę periclitaretur honor, aliaue illi ingrueret vrgens calamitas, teneretur & patronus suo illi adesse patrocinio? Et peritus medicus, quamuis non immineret ægroto periculum mortis? Præterquam quod eædem rationes, quæ probant in grauioribus necessitatibus teneri aduocatos patrocinari pauperibus, cum suo leui, & paruo incommodo, conuincunt similiter obligationem illam esse peccati mortalis, vtpotè, quæ fundamentum habet in ordine charitatis sub mortali obligante.

¶ Sed quod maiorem habet difficultatem est, an in communibus pauperum necessitatibus teneantur aduocati, sub culpa mortali, cum suo leui incommodo, patrocinium ferre. Quæstio. Ad cuius explicationem dico breuiter, quod vni aut alteri non patrocinari, cum possit, non est peccatum mortale, sed tantum veniale. Responsio. Cæterùm habere animum firmum non adiuuandi huiusmodi homines proculdubio erit peccatum mortale, sicut & habere animum firmum, non dandi eleemosynam de superfluis in cōmunibus necessitatibus. Diuus Thomas in isto articulo affirmat, quòd si in promptu apparet quomodo pauperi necessitatem patienti subueniri possit, vel per ipsum, vel per aliam personā magis coniunctam, aut maiorem facultatem habentem, non tenetur aduocatus ex necessitate subuenire; ità, quòd non faciendo peccet; quamuis si subuenerit absque tali necessitate laudabiliter faciet. Quorum verborum sensus sumendus est iuxta materiam subiectam, vt notat Caietanus in præsenti. In huiusmodi enim moralibus, in particulari tunc in promptu dicitur apparere modus, quo potest subueniri alicui, quando absque inquisitione offertur modus, quo potest, non qualitercunque, sed potentia probabiliter coniungenda actui. Si quis enim videt pauperem vexare; & scit illum habere fratrem aduocatum; satis in promptu videt quomodo potest ei aliter subueniri cum effectu probabiliter. Et sic extraneus adiuuare non tenetur. Similiter, scio aliquem esse captiuum, habentem fratres diuites, satis probabile est quod rediment eum, & sic de aliis. Non loquitur autem D. Thom. in casu, quo apparet ipsa subuentio in actu exercito, quia tunc non esset in casu necessitatis, sed extra necessitatem; & propterea vsus est potentiæ nomine.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrùm conuenienter aliqui secundum iura arceantur ab officio aduocandi?*

AD Secundum sic proceditur. Videtur, *Infr. qu. 188. art. 3. ad 2.* quòd inconuenienter aliqui secundum iura arceantur ab officio aduocandi. Ab operibus enim misericordię nullus debet arceri, sed patrocinium præstari in causis ad opera misericordiæ pertinet, vt dictum † est: *Art. præce.* ergo nullus debet ab hoc officio arceri.

2 ¶ Prætereà, Contrariarum causarum non videtur esse idem effectus. Sed esse deditum rebus diuinis, & esse deditum peccatis, est contrarium. Inconuenienter ergo excluduntur ab officio aduocati quidam propter religionem, vt monachi & clerici. Quidam autem propter culpam, vt infames & hæretici.

3 ¶ Præterea, Homo debet diligere proximum sicut seipsum. Sed ad officiū dilectionis

 pertinet,

pertinet, quòd aliquis aduocatus, causæ alicuius patrocinetur. Inconuenienter ergo aliqui, quibus conceditur pro seipsis autoritas aduocationis, prohibētur patrocinari causis aliorū.

3 q. 7. c. Infames. ¶ Sed contra est, quòd † tertia quæstione septima, multæ personæ arcentur ab officio postulandi.

¶ Respondeo dicendum, quòd aliquis impeditur ab aliquo actu duplici ratione. Vno modo propter impotentiam, alio modo propter indecentiam. Sed impotentia simpliciter excludit aliquem ab actu. Indecentia autem non excludit omnino, quia necessitas indecentiam tollere potest. Si ergo ab officio aduocatorum prohibentur quidam propter impotentiam, eo quòd deficiunt sensu, vel interiori, sicut furiosi & impuberes, vel exteriori, sicut surdi & muti. Est enim necessaria aduocato & interior peritia, qua possit conuenienter iustitiam assumptæ causæ ostendere. Et iterum loquela cum auditu, vt possit pronuntiare & audire quod ei dicitur. Vnde qui in his defectum patiuntur, omnino prohibentur ne sint aduocati nec pro se, nec pro aliis. Decentia autem huius officij exercendi tollitur dupliciter. Vno modo ex hoc, quod aliquis est rebus maioribus obligatus. Vnde monachos & presbyteros non decet in quacunque causa aduocatos esse, neque clericos in iudicio seculari, quia huiusmodi personæ sunt rebus diuinis astrictæ. Alio modo propter personæ defectum, vel corporalem, vt patet de cæcis, qui conuenienter iudicio astare non possent, vel spiritualem, nō enim decet, vt alterius iustitiæ patronus existat, qui in seipso iustitiam contempsit. Et ideo infames infideles, & damnati de grauibus criminibus non decenter sunt aduocati, tamen huiusmodi indecētiæ necessitas præfertur. Et propter hoc huiusmodi personæ possunt pro seipsis, vel pro personis sibi coniunctis vti officio aduocati.

16. q. 1. Monachi. De postulando cap. Ex parte. Vnde & † clerici pro ecclesiis suis possunt esse aduocati, & monachi pro causa monasterij sui, si Abbas præceperit.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd ab operibus misericordiæ interdum propter indecentiam impediuntur aliqui, & aliqui propter impotentiam. non enim omnia opera misericordiæ omnes decent, sicut stultos non decet consilium dare, neque ignorantes docere.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut virtus corrumpitur per superabundantiam & defectum, ita aliquis fit indecens & per maius, & per minus. Et propter hoc quidam arcentur à patrocinio præstando in causis, quia sunt maiores tali officio, sicut religiosi & clerici. Quidam verò quia sunt minores, quàm vt eis hoc officium competat, sicut infames & infideles.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non ita imminet homini necessitas patrocinari causis aliorum sicut propriis, quia alij possunt sibi aliter subuenire. Vnde non est similis ratio.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd dupliciter potest aliquis à munere aliquo repelli, scilicet, aut propter impotentiam, aut propter indecentiam; inter quæ hoc est discriminis, quod impotentia simpliciter excludit, indecentia verò non item. cum possit per necessitatem quod indecens erat, fieri decens; respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Qui potentia caret aduocandi, neutiquam patrocinari potest, siue potentia desit in sensu exteriori, vt contingit surdo, aut muto, siue in sensu interiori, vt contingit amenti, qui sanum nō habet sensum; aut pueris, qui ipsum non habent integrum. Probatur: Aduocato est necessaria interior peritia, qua possit conuenienter iustitiam assumptæ causæ ostendere, & loquela cum auditu, vt posit pronuntiare & audire quod ei dicitur. ergo qui potentijs ad hæc necessarijs caruerint, nullo modo poterunt esse aduocati ratione impotentiæ. Secunda conclusio: Qualitas, quæ in aduocato existens, nisi necessitas adsit, indecentem facit aduocationem, est duplex. Prima, dignitatis excellentia. Secunda, orbitas aliqua, aut defectus. Ratione prioris sacerdotes, & maximè monachi excluduntur à munere aduocationis. Ratione secundi excluduntur cæci, infideles, hæretici, excommunicati, & infames. Cæcus propter defectum corporalem, alij propter spiritualem. Quia non decet vt alterius iustitiæ patronus existat, qui in seipso iustitiam contempsit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

TAnta in aduocato requiritur dignitas, vt certè paulò minor quam in iudice in illo desideretur. Inter *Dignitas aduocatorum.* actiones enim, & officia, quæ scientiæ copiam, & morum probitatem expostulant, oratoris, & aduocati munus est, cui potissimum, etiam philosophi, id tribuēdum esse dixerunt. Quare in oratoris descriptione quod primò constituunt est, quòd sit vir bonus, ac subinde, dicendi peritus. Opus est, vt aduocatus atque patronus in primis, summa fide clientis curam suscipiat. Deinde caueat ne parti aduersæ iniuriam inferat. Ac demum ea polleat autoritate, vt non tantum iuris prudentia, verum & morum præcipuè integritate fidem sibi arroget: cum prauis hominibus, vt ait Quintilianus libro decimosecundo, etiam vera dicentibus fides desit: & videatur malus aduocatus malæ causæ indicium præseferre. Et sic quod primo in oratoris, vel adoocati diffinitione constituendum esse censuerunt, est morum probitas. Ad quod etiam allusisse videtur Dominus, dum peccatori causam suam agenti, & coram populo concionanti dixit: Quare, tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Cuius enim vita despicitur, restat, vt eius prædicatio contemnatur, vt dicit D. Gregorius. Et hinc est, quòd legislatores summo studio curauerunt homines prauos, atque iniquos ab aduocati munere quam longissimè arcere. Interdum prohibentur patrocinari illi, qui dignitate, & excellentia sunt præstantes, vt monachi, atque sacerdotes. Quos quia sacris ministerijs sunt mancipati, orationique, & contemplationi addicti, minimè decet ad seculares causas demitti, sed frequentius atque grauius interdicuntur scelerati. Tota hæc materia pertinet ad *Qui sint exclusi ab officio aduocati.*

ad ius positiuum. Qoare ex illo potissimum colligendi erunt, qui ab hoc munere arcentur. Et in primis hæretici, pagani, & excommunicati prohibentur in iudicio patrocinari, vt constat ex cap. 1.4. quæstione prima, & ex capite nemo. de pœnitent. distinctione prima. Vbi etiam dicitur, peccare iudicem, puniríque debere, qui tales in iudicio scienter admiserit. Item prohibentur aduocare per canones, surdi, muti, cæci, furiosi, impuberes, vsque ad decimumoctauum annum, à senatu amoti, serui, fœmina, & viri, qui passi fuerint muliebria voluntariè, scilicet, contra naturam. Item damnati capitali crimine, vel calumnia publici iudicij, & qui operas suas locauit, vt pognaret in arena cum bestia, vt est videre in capit. infamis. 4. quæstione septima, §. tria. & in l. 1. ff. de postular. Vbi gloss. in verbo, locauerit, inqoit, rectè dici, locaoerit, hoc est, causa mercedis. Nam qui sine mercede causa virtutis ostentandæ cum bestia pugnaret, nec infamis esset, nec eam pœnam incurreret, vt dicitur in eodem textu. Et potest esse ratio: Nam qui se vendidit multò melius iure præsumitur, quod venderet alium. Item prohibentur monachi patrocinari in iudicio, vel postulare, nisi exposcente necessitate monasterij, & Abbate imperante, capite ex parte. de postulat. Et vt ibi dicitur, extenditur hoc etiam ad canonicos regulares. Imò vt Panormit. affirmat ad quoscunque religiosos, qui largo nomine appellantur monachi. Secundúmque eundem, illis duobus existentibus, scilicet, necessitate monasterij, & Abbatis imperio aduocare possunt, etiam coram iudice seculari in causa ciuili tantum. Altero aotem illorum, vel ambobus deficientibus, nec coram ecclesiastico. Clericis similiter in sacris constitutis, vel etiam in minoribus, modò sint beneficiati, prohibita est aduocatio coram iudice seculari, nisi in propria causa, vel pro ecclesia sua, vel pro coniunctis, aut pro miserabilibus personis, capite clerici. & capite cum sacerdotes. de postulat. An verò coram iudice ecclesiastico possint, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Quod verios & probabilius existimo est, quòd sic, per dictum capite clerici, exceptis Episcopis & sacerdotibus, quibus simpliciter est interdictum, nisi in causa propria, vel ecclesiæ suæ, vel pro coniunctis, vel miserabilibus personis, modò per hoc diuinum officium non impediatur, aduocati in iudicio munus exercere, vt constat ex capite prælatum. 88. distinctio. Itaque quicunque in sacris constituti, siue diaconi sint, siue subdiaconi, siue beneficiati, siue nõ beneficiati, modò non sint Episcopi, nec sacerdotes, coram iudice ecclesiastico: etiam quoad negotia secularia, vt communiter dicunt Doctores cum Panormit. in dict. capite primo. Et coram iudice seculari in quatuor casibus supra explicatis, aduocati, atque patroni officio vti possunt, illóque victum qoærere, cùm nemo militet suis stipendijs, & concedatur clerico aduocato, vt oblata sibi sponte recipere posit. capite vnico, 15. quæst. 2. Tandem in illa causa, in qua quis est iudex, vel assessor, aduocatus esse prohibetur, cum duo officia in eadẽ causa exercere sit contra rationem: capite cum sacerdotis. de postul. & capite primo, & secundo, 4. quęstione quarta. De hac re videndus est Syluest. verbo, aduocatus, numero secũdo, & Diuus Antoni. 3. parte, titulo sexto, capite primo.

Dubium. ¶ Sed est dubium, an qui prohibitus à iure aduocati munus exercet, peccet mortaliter. Ad cuius explicationem dico primò, certum esse, quòd qui facit contra ius *1. Dictum.* aliquam culpam committit, siue mortalem, siue venialem, pro grauitate tam rei præceptæ, quam legis præcipientis. Omnes enim leges, quæ iustæ sunt, obligant in conscientia, vt diximus supra qu. 62. art. 3. Et comunicatur ex illo Pauli ad Rom. 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, & damnationem sibi acquirit. Et Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Dico secundò, quod si defectus, *2. Dictum.* ob quem ab aduocati officio quis arcetur, non multum ad rem facit, non est peccatum mortale eo vti. Imò tot poterit circunstãtiis honestari, vt sit licitum, atque laudabile. Nam si motus scripto consulat, & emendatus infamis citra scandalum, & in casu necessitatis alteri patrocinetur, proculdubio nullum erit peccatum. Qui autem absque vlla iurisperitia, negotiorúmque experientia ingerit se, vt aduocatus existat; à culpa mortali immunis esse non poterit: cum iste defectus plurimum obstet fini ipsius officij, efficiátque, vt causæ sibi concreditæ periclitentur. Imò qui propter imperitiam causam perdit, ad restitutionem tenetur damnorum, quæ inde subsequuntur, modò qui patrocinium petit talis imperitiæ ignarus sit, vt docet Syluester, verbo, aduocatus. Nam si illam cognoscit, sibi erit imputandum. Nec requiritur summa scientia; sed satis est, quòd sit mediocris pro negotiorum qualitate, vt communiter dicunt Doctores.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm aduocatus peccet, si iniustam causam defendat?

AD Tertiũ sic proceditur. Videtur, quòd aduocatus non peccet, si iniustã causam defendat. Sicut enim ostẽditur peritia medici, si infirmitatem desperatã sanet, ita etiã ostenditur peritia aduocati, si iniustã causam defendere posit. Sed medicus laudatur, si infirmitatem desperatam sanet: ergo etiam aduocatus non peccat, sed magis laudãdus est, si iniustam causam defendat.

2 ¶ Præterea, A quolibet peccato licet desistere. Sed aduocatus punitur, si causam suam prodiderit, vt habetur †2. qu. 3. ergo aduocatus non peccat iniustam causam defendendo, si eam defendendam susceperit. *2. q. 3. c. si quis punitur. §. præuaricator.*

3 ¶ Præterea, Maius videtur esse peccatum, si iniustitia vtatur ad iustã causam defendendã (putà producendo falsos testes, vel allegando falsas leges) quàm iniustã causam defendendo, quia hoc est peccatum in forma, illud in materia. Sed videtur aduocato licere talibus astutiis vti, sicut militi licet ex insidijs pugnare: ergo videtur, quòd aduocatus non peccet, si iniustam causam defendat.

¶ Sed contra est, quòd dicitur 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium, & ideo iram Domini merebaris. Sed aduocatus defendens causam iniustam, impio præbet auxilium: ergo peccando iram Domini meretur.

¶ Respondeo dicendum, quòd illicitum † est alicui cooperari ad malum faciendũ, siue consulendo, siue adiuuando, siue qualitercunque consentiendo, quia consilians, & coadiuuans quodãmodo est faciens. Et Apostolus dicit ad Rom. 1. quòd digni sunt morte non solùm qui faciunt peccatũ, sed etiam qui consentiunt facientibus, vnde & suprà dictũ † est, quòd omnes tales ad restitutionẽ tenentur. Manifestum est *Et habetur 11. q. 3. Nõ licet. 14. q. 5. c. non sane.* *62. art. 7.*

autem, quod aduncatus auxilium & consilium præstat ei cuius causæ patrocinatur. Vnde si scienter iniustam causam defendit, absque dubio grauiter peccat, & ad restitutionem tenetur eius damni, quòd contra iustitiam per eius auxilium altera pars incurrit. Si autem ignoranter iniustam causam defendit, putans esse iustam, excusatur secundum modum, quo ignorantia excusari potest.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Medicus accipiẽs in curam infirmitatem desperatam, nulli facit iniuriam. Aduocatus autem suscipiens causam iniustam, iniustè lædit eum, contra quem iniustè patrocinium præstat. Et ideo non est similis ratio. Quamuis enim laudabilis videatur quantum ad peritiã artis, tamen peccat quantum ad iniustitiam voluntatis, qua abutitur arte ad malum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd aduocatus si in principio credidit causam iustam esse, & postea in processu appareat eam esse iniustam, non debet eam prodere, vt scilicet aliam partem iuuet, vel secreta suæ causæ alteri parti reuelet, potest tamen & debet causam deserere, vel eum cuius causam agit ad cedendum inducere, siue ad componendum sine aduersarij damno.

Quæst. 40. art 3. ¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut suprà dictũ est, militi vel duci exercitus licet in bello iusto ex insidiis agere ea, quæ facere debet prudenter occultando, nõ autem falsitatem fraudulenter faciendo, quia etiam hosti fidem seruare oportet, sicut Tull. † dicit in 1. de Offic. Vnde & aduocato defendenti causam iustam, licet prudenter occultare ea, quibus impediri posset processus eius, non autem licet ei aliqua falsitate vti. In c. ult. quod de cultitia a- git., à medio.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. per duas propositiones. Prima conclusio: Aduocatus, qui sciens, & prudens iniustam causam defendit vltra hoc, quòd peccat mortaliter, tenetur ad restitutionem. Probatur: Qui malo cooperatur, eiusdem est iniquitatis reus, ac ipse, qui facit, iuxta illud Pauli ad Rom. 1. Digni sunt morte non solum, qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus: sed aduocatus, qui sciens & prudens iniustam causam defendit, consilio atque fauore cooperatur ei, qui iniustam litem gerit, imò ipse est, qui litem nutrit: ergo peccat mortaliter: & cum peccatum sit contra iustitiam, obligatur ad restitutionem. Secunda conclusio: Qui per ignorantiam tuetur causam iniustam pro ratione ignorãtiæ, excusari potest tam à culpa, quam ab obligatione restitutionis. Hanc conclusionem non probat D. Thom. sed illam, vt notam relinquit in omni materia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRima conclusio huius articuli est certa, & extra controuersiam posita. Nam si consulens, iubens, consentiens, & alij, de quibus diximus suprà, qu. 62. art. 7. peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, quando sunt causa iniustæ acceptionis, à fortiori, & aduocatus, atque patronus iniustam causam defendens, cum respectu talis iniustæ defensionis non solum consulens, aut consentiens, sed quasi causa principalis sit habendus. Quare tenebitur restituere damna inde subsequuta, tam parti aduersæ, quã suæ, si eam id non admonuit, vt docet Nauarro in Manual. c. 25. nu. 28. Secunda conclusio, simuliter est certa. Cæterùm in explicando, quæ ignorantia sit sufficiens ad hoc, vt aduocatus, in defensione iniustæ causæ tam à culpa, quam ab obligatione restituendi excusetur, non satis conuenit inter omnes. Ad cuius explicationem est aduertendũ ex D. Th. 1. 2. q. 6. art. 8. quòd ignorantia est triplex, scilicet, concomitans, consequens, & antecedens. Ignorantia concomitans dicitur illa, quæ est de eo, quod agitur: ità tamen, quòd etiam si sciretur nihilominus ageretur. Vt quando, verbi gratia, putans quis occidere ceruum, occidit inimicum quem omnino vellet occidere, si sciuisset. Et talis ignorantia non inducit ad volendum, vt hoc fiat, sed accidit, esse simul factum & ignoratum. Ignorantia consequẽs dicitur illa, quæ est voluntaria. Et contingit, vel quando quis vult ignorare, vt excusationem habeat à peccato, vel quando potest, & debet scire, & non scit. Sic enim non agere, & non velle, & non scire voluntaria sunt indirectè. Ignorantia antecedens dicitur illa, quæ est omnino inuolũtaria, sed causa volendi, quod alias non vellet. Sicut, cum quis ignorat aliquam circunstantiam actus, quam scire non tenebatur; & ex hoc aliquid facit, quòd si sciret nõ fecisset. Vt cum quis diligentia adhibita nesciens aliquem transire per viam, sagittam proiicit, qua transeuntem interficit. Scio Almaynum affirmare ignorantiam, quæ à D. Tho. dicitur consequens, non debere appellari consequentem, sed potius antecedentem; quia antecedit actum peccati, & est causa illius. Vt quando ego, verbi gratia, frango ieiunium ex ignorantia, quam nisi haberem illud nõ fregissem, talis ignorãtia antecedit fractionem ieiunij, estque causa illius, & non consequitur, vt affirmat D. Th. Cæterùm fallitur iste autor. Nam quamuis verum sit, quòd ea ignorantia antecedit actum peccati, & est causa illius, adhuc tamen appellatur consequens, quia cum sit voluntaria directè, vel indirectè, ad ipsum actum voluntatis rectè consequi dicitur. Ex quo infertur, quam impetitè, & contra mentem D. Thom. nonnulli Theologi distinguant duplicem ignorantiam antecedentem, vnam vincibilem, alteram inuincibilem: Siquidem omnis ignorantia vincibilis, quæ quodammodo est voluntaria ad consequentem est referenda. Hoc cõstituto dico primò, certum esse, quòd quotiescunque aduocatus ex ignorantia antecedenti tuetur causam iniustam, nec committit peccatum, nec tenetur ad restitutionem: talis enim ignorantia causat omnino inuoluntarium, sine quo nec culpa, nec obligatio restitutionis esse potest. Dico secundò, etiam esse certum, quòd quando aduocatus ex ignorantia consequenti tuetur causam iniustam, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem. Nam cum talis ignorantia sit voluntaria, siue directè, vt quando quis vult ignorare, vt excusationem habeat à peccato; siuè indirectè; vt quando potest & debet scire, & non scit, id, quod ex tali ignorantia sequitur, simpliciter dicitur voluntarium, atque ex consequenti peccatum. Verum est, quòd talis ignorantia secundum quid efficit inuoluntarium, in quantum præcedit actum voluntatis ad aliquid agendum, qui actus non esset scientia præsente. Cæterùm hoc non sufficit tollere rationem peccati, quamuis illam minuat. Et proptereà dixit Diuus Thomas in secũda cõclusione, quòd qui per ignorantiam tuetur causam iniustam pro ratione ignorantiæ, excusari potest tam à culpa, quàm ab obligatione restitutionis. Caietanus, 1. 2. quæstione sexta,

Dubium de ignorantia sufficiete vt aduocatus excusetur à culpa & à restitutione.

Ignorantia triplex.

Sententia Almayni.

1. Dictum.

2. Dictum

Documentum Caie. de ignorantia antecedenti. sexta, art. 8. agens de ignorantia antecedenti omnino excusanti à culpa, ponit vtilissimum, & notabile documentum, quod mihi in hac parte valde obseruandum videtur ad consulendum timoratis conscientiis aduocatorum. Dicit enim, quòd si quis sit vir doctus, adhibeatque bonam, & sanam diligentiam ad sciẽdum quæ secundum suum statum scire tenetur; & habet firmum propositum non peccandi mortaliter, si fortè fortuna ex obliuione, quam poterat vincere, commisit aliquid, quod videtur esse peccatum mortale, non est timendum de illo. Referenda est enim ea ignorantia ad antecedentem, & inuincibilem, cum nõ sit in potestate nostra semper meminisse, vel habere ad manum vsum scientiæ. Cæterùm, siquis sit negligens, nec adhibeat diligentiam ad sciendum ea, quæ iuxta suum statum scire tenetur, quando ex obliuione aliquid cõtra legem committit, censendus est, quòd peccauit mortaliter. De hoc enim dicitur illud Apo. 3. Vtinam calidus esses, aut frigidus: sed quia tepidus es incipiam te euomere ex ore meo.

3. Dictum. Dico tertiò, quòd quando aduocatus ex ignorantia concomitanti tuetur causam iniustam, nec peccat mortaliter in tali defensione, nec tenetur ad restitutionem. Probatur: Talis ignorantia, quamuis non causet inuoluntarium, efficit tamen non voluntarium: ergo hoc satis est, vt nec sit peccatum, nec inducat obligationem restituendi. Antecedens est D. Tho. loco citato; & consequentia probatur: Quia nihil potest esse peccatũ, quod non sit voluntarium. Et si quis argumentetur; Ille actus ex genere suo est malus, & non est inuoluntarius: ergo est peccatum; Respondeo, negando consequentiam. Sufficit enim ad hoc, quòd nõ sit peccatum, quod sit non voluntarius: cum non possit esse peccatũ, nisi voluntariũ; quia omne peccatũ est volũtarium.

Dubium. ¶ Sed consurgit ex hoc non leuis difficultas, an qui firmiter statuit apud se defendere quamcũque causam iniustam vbicunque illam inuenerit; si postmodum adhibita sufficienti diligentia, putans se defendere causam iustam, defendit iniustam, teneatur de crimine iniustitiæ, & obligetur ad restitutionem? Et pro parte affirmatiua

1. Arg. argumentor in hunc modũ: Qui statuit apud se defendere causas iniustas vbicunque illas inuenerit; hac vniuersali voluntate videtur acceptasse, & approbasse omnem actum, quo contingat causam iniustam defendere: ergo etiam approbat illum, quo defendit causam iniustam, putans esse iustam, atque ex consequenti peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem.

2. Argum. Secundò postquam ille cognoscit, se iniustam causam defendisse, nec tristatur de illo, nec pœnitet; sed forsan complacet in opere, dicitque rem accidisse iuxta suum desiderium: ergo voluntariè id fecit; atque ex consequenti peccauit mortaliter. Antecedẽs supponitur tanquam verum; & consequentia probatur ex Arist. lib. 3. Eth. c. 1. dicente, quòd quando quis ex ignorãtia aliquid facit, si adueniente scientia pœnitet facti, argumentum euidens est, quòd fecit inuoluntarius; & quod ignorantia fuit causa volendi id, quod alioqui non vellet. Verum si adueniente scientia, non pœnitet facti, sed afficitur iucunditate; euidens est, quòd non fecit inuitus, nec inuoluntarius.

Sententia Autoris. ¶ His tamen non obstantibus, dico, quòd adhuc aduocatus ille in casu, de quo loquimur, nec peccat mortaliter in illa defensione, nec tenetur ad restitutionem. Quod vt declarem supponendum est primò, tanquam certum, quòd homo ille non peccat nouum peccatum, quando iniustam illam causam defendit; nec de hac re, quando aduocationem incepit, cogitauit, nec de illa habuit volitionem; sed tantum voluit defendere causam, quam sufficienti diligẽtia adhibita, putauit esse iustam. Secundo est supponendum, quòd voluntas illa praua præcedens, qua statuit defendere quascunque causas iniustas, vbicunque illas inuenisset, nec infecit, nec maculauit hanc actionẽ, qua putans se defendere causam iustam, defendit iniustam; cum subsequens defensio causæ iniustæ, vt suppono, nec directè, nec indirectè fuerit voluntaria. Tertiò etiam est supponẽdum, complacentiam illam, quæ subsequitur, quando cognoscit se iniustam causam defendisse, si fortè habet illam, esse peccatum iniustitiæ; quia iam vult, & approbat iniustitiam. Quamuis non sit leuis concertatio apud Theologos, vtrùm liceat complacere, & delectari in actibus & euentibus ex ignorãtia inuincibili, & inculpabili à peccatis excusatis. Quartò est supponendum, quòd quamuis hæc complacentia sit mala, atque improba, non tamen inde rectè infertur patrocinium causæ iniustæ, ex quo sequitur, in casu posito malum esse, atque improbum. Potest enim contingere, vt actus aliquis bonus sit, atque meritorius, & tamen complacentia in illo sit mala. Vt est videre in eo, qui ex principis obedientia intendens venationi, omni diligentia adhibita, putans interficere feram, interficit inimicum, de quo posteà lætatur. Complacentia enim ista peccatum est, & tamen ipsa interfectio peccatum non fuit; sed potius meritoria. His suppositis dico, quòd aduocatus, qui adhibita sufficienti diligentia, putans defendere causam iustam, defendit iniustam quamuis habuerit voluntatem, quascunque causas iniustas ad se venientes defendendi; & quamuis quando cognouerit causam iniustam defendisse lætetur, adhuc in tali defensione non peccat mortaliter, nec tenetur ad restitutionem; quia nec directè, nec indirectè fuit voluntaria. Sicque perfectè intelligitur, qualiter ignorantia concomitans excuset aduocatũ tam à culpa defensionis causæ iniustæ, quam ab obligatione restitutionis, quod erat tertiũ nostrũ dictũ.

¶ Et ad primum argumentum in cõtrarium factum *Ad 1. arg.* respondetur, quòd quamuis ille, qui statuit apud se defendere causas iniustas vbicunque illas inuenerit, ea vniuersali voluntate videatur acceptasse, & approbasse omnem actum, quo contingat causam iniustam defendere, hæc tamen vniuersalis acceptatio nõ est sufficiens vitiare in particulari eam defensionẽ causæ iniustæ, quã putans esse iustam facit. Hoc enim est discrimmnis, vt dicunt Theologi, inter bona opera, atque mala; quod ad hoc, vt opus sit bonum, sufficiens est relatio præcedẽtis voluntatis in communi in optimum finem; cum tamen ad hoc, vt opus quod ex natura sua est bonum sit malũ, non satis sit voluntas mala in cõmuni præcedens. Alioqui omnia opera infideliũ essent peccata; quia generali quadam voluntate se & omnia sua in idolum: quod pro Deo colunt, retulerunt. Cuius contrarium verum esse ostẽdimus in 1. tom. q. 10. art. 4. Sed vltra hoc requiritur particularis & determinata directio in malũ finem. Et ratio huius differentiæ est, quod bonum opus, quia ex natura sua est referibile in bonum honestum, nisi per actualem volitionem, aut saltem per distinctam, in finẽ prauum non refertur: atque adeo nec efficitur malum: cum tamen ad hoc, vt sit bonũ satis sit, quod suæ naturę relinquatur. Sicut & in graui videmus, quod quia ex natura sua est propensum ad motũ deorsum, ad hoc, vt ita moueatur sufficiens est communis influentia causarum vniuersalium. Cum tamẽ ad hoc, vt moueatur sursum; quod suæ naturæ repugnat, necessaria sit alia causa particularis, quæ illud impellat.

¶ Ad secundũ argumentũ respõdetur, concesso ante- *Ad 2. arg.* cedenti, negãdo consequentiã. Et ad probationem dico verum esse, quod quando quis ex ignorantia aliquid facit, si adueniente scientia pœnitet facti, argumentum

euidens est; quod fecit inuoluntarius,& quod ignorantia fuit causa volendi id,quod alioqui non vellet. Cæterum si adueniente scientia non pœniteret,sed afficitur iucunditate,est euidens signum, quod non fecit inuitus, nec inuolūtarius; vt affirmat Aristoteles, quia nihil fecit contra suā voluntatem. Cum hoc tamen etiā est verū, quod ignorantia illa nō fuerit causa volēdi: si quidē etiā si nō adesset ignorātia,id ipsum vellet,& cuperet. Atq; adeo est concedēdum,quod qui operatur ex tali ignorantia: operatur nō voluntarius: nihil enim est volitum, quin præcognitum. Et hoc satis est, ad hoc, vt opus ex tali ignorantia factum,nec sit,nec dicatur peccatum.

Dubiū an aduocatus possit defēdere causam ambiguam.

¶ Diximus aduocatū, qui scienter defendit causam iniustam, peccare mortaliter,& teneri ad restitutionē: & similiter eum,qui ex ignorantia id facit,modo ignorātia sit consequēs. Superest nunc explicare, qualiter se debeat habere in ambigua,& ancipiti causa; an scilicet possit illam defendere, vel potius eā relinquere teneatur? Ad cuius explicationem dico primò, quod si dubitatio pendet in æquilibrio: certū est,posse iudicem quā partē maluerit,pro sua volūtate defendere. Hoc est enim cuiuscunque iurisprudentis munus legū sensa in alterutrā partē bona fide applicare. Imo hinc omnes lites ortum habent atque principiantur,quod res aut iure aut facto in dubio versantur. Sed quod habet difficultatē est, an si aduocatus intelligit aduersam partem maiorē habere probabilitatē,possit illā, quæ minoris est probabilitatis defendere? Et pro parte negatiua est argumentū: Iudici nō licet sequi partem minus probabilē: ergo nec aduocato. Probo consequentiā: Nā aduocatus nihil aliud facit,quam inclinare iudicem in partē, quam ipse tuetur.

Argum.

1. Concl.

¶ In hoc tamen sit prima concl. In causa mortis, aut sanguinis,aut vbi honor alicuius periclitatur, actori cōtra reum patrocinari, nisi ad minus accusatio tanta vigeat probabilitate,quanta defensio, ingens est peccatū atque culpa. Probatur: In dubijs melior est cōditio possidentis; maximè in causa sanguinis, aut honoris: sed in casu,de quo loquimur,res est dubia, & reus est in possessione: ergo iniquitas erit illum in ea perturbare. Imò in hisce casibus,potissimū in causa capitis,nisi reus perniciosissimus habeatur,pium erit eius suscipere patrocinium; etiam si eius causa minoris sit probabilitatis; modò nulli fraudi pandatur locus, vt communiter sentiunt fideles.

2. Concl.

¶ Secunda concl. In causis minoris momenti etiam si vix absque periculo inferior ac debilior causa defendi possit,in rigore tamen non est, cur omnino condemnetur aduocatus,qui illā defendit, modo cliētem suum in primis admoneat, iustitiam non tam ei, quam parti contrariæ arridere,& nulla prorsus vtatur falsitate, leges,aut commentitias allegando, aut falsè interpretando,sed illis semper vtatur quæ causæ suæ suffragantur, reliqua vero subticeat argumenta, quæ pro parte contraria militant. Ità tenet Soto lib. 5. de iustitia. q. 8. art. 3. Et ratio est: Nam cum vnicuique sit licitum ius suum absque vi,& fraude experiri,& persequi,& patroni munus sit suo clienti fauere,nulli faciet iniuriam, si merita suæ causæ meliori modo quo potuerit patefaciat. Altera pars sibi viderit, cui patrono causam suam concredat; & iudex sibi,vt firmus existat, ne in partem nutet inferiorem. Nam aduocati munus non est aliorum, sed tantum sui clientis, cuius partes gerit consulere commodo, & vtilitati. Et per hoc patet solutio ad argumentum.

¶ In solutione ad secundum dicit D. Thom. quod aduocatus,qui in principio credidit causam iustam esse, & postea in processu cognoscit eam esse iniustam, non debet eam prodere, vt aliam partem iuuet, vel secreta suæ causæ ei reuelet. Potest tamen, & debet causam deserere,vel eum,cuius causam agit ad cedendum inducere,siue ad componendum,sine aduersarij damno. Circa quæ aliquæ & non leues insurgunt difficultates.

Dubiū circa solutionē ad secundum D. Thom.

Prima est. Vtrum aliquando sit iustum, & liceat aduocatu,secreta sui clientuli prodere; postquam in processu cognoscit causam esse iniustam. Et pro parte affirmatiua sit argumentum. Si quis accusatori patrocinaretur contra aliquem in causa capitali, quem decurrēte causa euidenter cognosceret esse innocentem, teneretur causam prodere, vt eum à morte liberaret, imo agere testem suæ innocentiæ, & transire ad defendendum eius causam,si id opus esset. Tanto enim iure potitur innocentia,vt etiam iudex,cui illa esset cognita,ad id ipsum teneretur, vt diximus supra quæst. 67. art. 2. & qu. 70. art. 1. ergo aliquando est licitum aduocato sui clientis secreta prodere.

1. Arg.

2. Arg.

¶ Secundo. Si talis non esset aduocatus iure naturæ teneretur illa secreta reuelare, vt innocens liberaretur, ergo etiam si sit aduocatus. Probo consequētiam. Nam secretum habitum extra confessionem non obligat ad seruandum illud cum detrimento alterius, vt diximus supra loco modo citato.

1. Dictum.

¶ Hæc argumenta sufficienter probant intentum. Quocirca ad explicationem difficultatis dico primò, teneri aduocatum, si euidenter cognoscit causam esse iniustam,& vertitur periculū capitis,aut alicuius membri,vel maximi dedecoris, vel alterius rei grauissima, quæ paulo minoris æstimetur; quàm mors, vt si ageretur de statu alicuius ducis,vel alterius rei similis,secreta sui clientis reuelare,admonereque iudicem, & alteram partem de iniustitia in sua causa contenta. Est enim hoc de iure naturali, vt diximus quæst. 70. art. 1. Sed,vt hoc aduocatus iure faceret plura deberent necessario concurrere. Primum,quod non sub dubio, sed ex certissima scientia id cognosceret. Et propterea diximus. Si euidenter cognoscit causam esse iniustam. Secundum, quod id posset facere absque scandalo. Tertium, quod faceret præmissa fraterna admonitione, qua id accusatori minaretur,nisi à cœpto desisteret,dandóque quam posset,operam,ne accusatoris vita periclitaretur. Cæterum,si vsque adeò ille desiperet, vt resipiscere nollet, profectò etiam cum illius periculo id facere teneretur.

2. Dictum.

¶ Dico secundo, quod quando causæ sunt communes nec magnum aliquod periculum vertitur,aut communitatis,alterius priuatę personę,aduocati qui in processu cognoscunt causam sui clientis esse iniustam,non possunt illam prodere,nec eius secreta alteri parti reuelare: tenentur tamen illam deserere. In his enim habet verum sententia D. Thom. quæ etiam est Nauarri in Manuali cap. 25. num. 28. Et probatur ex c. si quem. 2. quæstion. 3. vbi id expressè habetur & ex lege 13. titulo sexto, parte 3. & ex lege 2. & 22. titulo 16. libri secundi recop.

Aliud dubiū circa eandem solutionem ad secundum.

Est aliud dubium circa eandem solutionē, an quando aduocati sciunt,sui clientis causam esse iniustam, licitè possint compositionem inter partes admonere? Ad cuius explicationem dico breuiter, quod si sunt certi de iniustitia, id consulere non possunt, sed tenentur inducere partem ad cedendum liti,vt altera totum, quod suum est,recipiat. Cæterum si res est dubia pro qualitate dubij poterunt compositionem consulere, vt dicit D. Thom. in præsenti.

Nota circa solutionem ad tertium.

In solutione ad tertium argumentum dicit D. Tho. aduocato defendenti causam iustam licitum esse prudenter occultare ea, quibus impediri posset processus eius. Non autem licet ei aliqua falsitate vti. Circa quod est aduertēdum,quòd quamuis vti falsitate, aut fraude

nunquam

nunquam sit licitum: quia sunt hæc intrinsecè mala, nec aliqua possunt circunstantia honestari, si tamen illis aduocati, aut clientes in causis iustis vterentur, vt si, verbi gratia, falsos testes inducerent, aut præsentarent instrumenta falsa, ad nullam tenerentur restitutionem, quia nihil acciperent alienum, nec peccant contra iustitiam, sed tantum contra veritatem, aut religionem, si id iuramento affirmarent. Ex quo fit vt mendacia ab aduocatis in iudicio pro causa iusta prolata ex genere suo tantú sunt peccata venialia, modo iuramentum non intercedat, vt diximus supra de reis. Eadē enim est ratio clientis, & patroni, quantum ad hoc.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm aduocato liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere.*

Opusc. 19. c. 7. col. 21. AD Quartū sic proceditur. Videtur quod aduocato non liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere. Opera enim misericordiæ non sunt intuitu humanæ remunerationis facienda, secundum illud Lucæ 14. Cùm facis prandium aut cœnā, noli vocare amicos tuos, neque vicinos diuites, ne fortè ipsi te reinuitēt, & fiat tibi retributio. Sed præstare patrociniū causæ alicuius, pertinet ad opera misericordię, vt dictū † est. ergo non licet aduocato accipere retributionē pecuniæ pro patrocinio præstito. *Art. 1. huius quæst.*

2 ¶ Præterea, Spirituale non est pro temporali commutandum. Sed patrocinium præstitum, videtur esse quiddam spirituale, cum sit vsus scientiæ iuris: ergo nō licet aduocato pro patrocinio præstito pecuniam accipere.

3 ¶ Præterea, Sicut ad iudicium concurrit persona aduocati, ita etiam persona iudicis, & persona testis Sed secūdum August. † Ad Macedonium, nō debet index vendere iustum iudicium, nec testis verum testimoniū: ergo nec aduocatus poterit vendere iustū patrocinium. *Epist. 54. to. 2.*

Eodem loco nunc proximè dicto. Sed contra est, quod August. † dicit ibidem, quòd aduocatus licite vendit iustum patrocinium, & Iurisperitus verum consilium.

¶ Respondeo dicendū, quòd ea quę quis nō tenetur alteri exhibere, iuste potest pro eorum exhibitione recompensationem accipere. Manifestum est autem quòd aduocatus non semper tenetur patrocinium præstare, aut consiliū dare causis aliorū. Et ideo si vendat suum patrocinium, siue consilium, non agit contra iustitiam. Et eadem ratio est de medico opem ferente ad sanandum, & de omnibus aliis huiusmodi personis, dum tamen modetate accipiāt considerata conditione personarū, & negotiorum, & laboris, & consuetudinis patriæ. Si autē per improbitatem aliquid immoderate extorqueant, peccant contra iustitiā. Vnde Aug. dicit † ad Macedonium, quòd ab his extorta per immoderatā improbitatem repeti solent, data per tolerabilem consuetudinem non solent. *Epist. 54. non multū remote ante finem com. 2.*

¶ Ad primum ergo dicendū, quòd nō semper quæ homo potest misericorditer facere, tenetur facere gratis, alioquin nulli liceret aliquam rem vendere, quia quamlibet rem potest homo misericorditer impendere. Sed quando eam misericorditer impendit, non humanam, sed diuinam remunerationem quærere debet. Et similiter aduocatus, quando causæ pauperū misericorditer patrocinatur, non debet intendere remunerationē humanam, sed diuinam, non tamen semper tenetur gratis patrocinium impendere.

¶ Ad secundum ergo dicendum, quòd etsi scientia iuris sit quiddam spirituale, tamē vsus eius fit opere corporali. Et ideo pro eius recompensatione licet pecuniam accipere, alioquin nulli artifici liceret de arte sua lucrari.

¶ Ad tertium dicendū, quòd iudex & testis communes sunt vtrique parti, quia iudex tenetur iustam sentētiam dare, & testis tenetur verum testimonium dicere. Iustitia autem & veritas non declinant in vnā partem magis, quàm in aliam. Et ideo iudicibus de publico sunt stipendia laboris statuta, & testes accipiunt non quasi pretium testimonij, sed quasi stipendium laboris expensas, vel ab vtraque parte, vel ab ea, à qua inducuntur, quia nemo militat stipendiis suis vnquā, vt dicitur primæ ad Corinth. 9. Sed aduocatus alteram partem tantum defendit. Et ideo licite potest pretium accipere à parte, quam adiuuat.

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatē respondet D. Tho. per duas propositiones. Prima concl. Licitū est aduocato suum patrocinium pretio æstimare, pro illóq; pecuniam accipere. Probatur. Pro illorū exhibitione, quæ quis non tenetur alteri gratis impendere, iuste potest recompensationem accipere; sed patronus non semper tenetur alteri suum patrociniū, & cōsiliū gratis impendere: ergo poterit pretium pro illo accipere. Et eadem ratio est de medico, opem suā ad sanandū ferente. Secunda concl. Siquis istorū per improbitatē aliquid vltra modū extorqueat, mortaliter peccat, & tenetur ad restitutionē. Probatur, testimonio Aug. Epist. 54. dicēte: Ab his extorta per immoderatā improbitatē repeti solent; data verò per tolerabilem consuetudinem, non solent.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca primam conclu. huius articuli est difficultas; Vtrum vera sit. Et pro parte negatiua argumētor primò: Patrocinium, atque consiliō quibus aduocatus suum clientem patrocinatur, sunt quid spirituale: ergo non est licitum accipere pecuniā pro illis. Probo consequētiam. Nam accipere temporale pro spirituali simonia est iure naturali prohibita; vt videbimus infra q. 100. *Dubiū de veritate primæ conclusionis D. Thom. 1. Arg.*

¶ Secundo: si liceret aduocato accipere pecuniā pro patrocinio, sequeretur, quod etiam illi liceret pacisci de pretio: vnicuique enim est licitū pacisci de eo, quod licitè pro suo labore potest accipere: consequēs autē est falsum, nam sic liceret aduocato quantuncunque pretium vellet pro suo patrocinio postulare, de illóque pacisci: cum consilium atque patrocinium talis sint naturæ, vt nullo pretio possint digne æstimari, quod nullus concedit: ergo & illud, ex quo sequitur. *2. Arg.*

His tamen non obstantibus, dico conclusionem D. *Conclus.*

Thomæ esse verissimã, licitũmque esse aduocato, pretium pro suo patrocinio accipere, de illoque pacisci: dummodò considerata conditione personarum, & negotiorum, & laboris, & consuetudinis patriæ, sit moderatum, vt D. Th. in isto articulo declarat. Probatur 1. ex D. August. Epistola 54. expresse affirmante, licitè aduocatum, iustum patrocinium, & iurisperitum, verum consilium vendere. Et Diuus Gregorius loquens de eisdem: iustum est, inquit, vt illi consequantur stipendium, qui pro tempore suum commodare reperiuntur obsequium. Et ratione sic argumentor. Quanuis consilium, atque patrocinium, sicut & scientia iuris, sint res spirituales secundum se considerata; labor tamen in disceptando, in disputando, in libros reuoluendo, & studendo, quæ ad iuris consilium, & ad causæ patrociniũ pertinent; quia non solum mentem, sed etiam corpus fatigant, corporalia sunt: ergo saltem ratione istorum poterit aduocatus iustum patrocinium, & iurisperitus verum consilium vendere, vt dicebat D. August. Item hoc ipsum probatur ratione D. Th. in hoc articulo.

Ad 1. arg. Et ad primum argumentum vt respondeamus aduertendum est, quod bona spiritualia, quæ animis nostris accidere possunt, sunt in duplici differentia. Quædã enim sunt ab spiritu increato, & alia ab spiritu creato, id est, quædam existunt diuinitus vi supernaturali, vt gratia gratum faciens, & virtutes infusæ. Quædam verò parantur nostro studio, atque labore, vt scientia. Rursus omnia ista bona trifariam diuiduntur. Nam quædam sunt spiritualia per essentiam, vt gratia, virtutes, & scientiæ. Quædam verò sunt spiritualia secundum causam, id est, quæ producunt aliquid spirituale, & illius causa sunt, vt sacramenta. Alia autem sunt spiritualia effectiuè, id est, quæ efficienter sunt, & producuntur à rebus spiritualibus, vt vox doctrinæ, confessio miraculorum, & alia huiusmodi. Spirituali autem annexum dicitur res, quæ cum sit corporea, habet tamen aliquam colligantiam necessariam cum rebus spiritualibus. Et hoc adhuc dupliciter contingere potest. Vno modo quasi necessario antecedens ad confectionem rei spiritualis; vt vasa sacra, & instrumenta, quibus vtimur in sacris conficiendis. Alio modo, quasi necessario consequens ex rebus spiritualibus; vt ius percipiendi decimas, & prouentus ecclesiasticos, & alia huiusmodi, quæ sequuntur, vel ex potestate ordinis, vel iurisdictionis. Hoc supposito dico, quod quanuis vendere spiritualia, quæ talia dicuntur ab spiritu increato, qualia sunt illa, quæ spectant ad salutem animarum, & gloriæ consequutionem, siue sint spiritualia per essentiam, siue secundum causam, siue effectiuè, sit simonia. Vendere tamen ea spiritualia naturalia, quæ talia dicuntur ab spiritu creato, vt scientiæ, nullum est peccatum vt latè videbimus in materia de simonia. qu. 100. artic. 1. Nec ratio præcisa, propter quam istæ res spirituales vendi possunt est, quia labor corporalis qui in tali scientia, vel arte tradenda ponitur, est pretio æstimabilis. Tum; quia labor, qui non potest diuidi à ministerio spirituali, vendi non potest, vt infra videbimus. Tum etiam; quia si id verum esset, sequeretur, quod qui doceret iurisprudentiã exiguo labore, minori mercede dignus esset, quam qui docet artem sutoriã cum magno labore, quod est absurdum, & contra communem vsum reipublicæ. Sed præcisa ratio, propter quam vẽdi possunt, est quia sunt vtiles humanis vsibus, atque adeo pretio dignæ, cum rem aliquã esse pretio dignam accidat ei per comparationẽ ad humanos vsus, quibus est vtilis, vel inutilis: & præterea sunt talis naturæ, vt nõ sint gratis conferendæ. Ad hoc enim, vt aliqua res sit vendibilis non satis est, quod sit pretio digna. Sed vltra hoc requiritur, quod non sit gratis donãda. Multæ enim res sunt, quæ quanuis sint pretio æstimabiles, vẽdi non possunt, quia dari non debent, nisi gratis. Quales sunt illæ quæ non ad priuatum vsum, sed ad cõmune commodũ referuntur. Vt est videre in ærario publico: quod quia communi ciuium causa congestum est, cum diuiditur, gratis est diuidendum.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum argumentũ respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico: Ex eo quod aduocato est licitum accipere pretium pro patrocinio, atque consilio, & pacisci de illo, non rectè inferri, licere ei quantuncumque pretium voluerit postulare de illóque pacisci. Nam quãuis verum sit, quod consilium & patrocinium atque scientia, physicè loquendo, talis naturæ sint, vt excedant in valore quódcunque pretium, quia pretium physice loquendo nihil aliud est, quam vniuscuiusque rei perfectio, & maius pretium maior perfectio, & certum est, scientiam in perfectione excedere quascunque res corporeas: moraliter tamen loquendo, quomodo nos in præsenti loquimur de pretio, longe aliter contingit. Quod, vt intelligatur aduertendum est, quod moraliter loquendo, solum illæ res dicuntur pretiosæ quę aliquo modo sunt vtiles & conducibiles ad humanos vsus. *Solum illa res dicitur pretiosa quæ sũt vtiles.* Sumitur enim pretium morale, de quo in præsenti est sermo, per comparationem ad vsus humanos, habita ratione vtilitatis, & indigentiæ vniuscuiusque rei. Ex quo etiam venditiones & cõmutationes ortum habuere. Si enim vnusquisque sibi ipsi sufficiẽs esset, nulla esset commutatio, nulla venditio, nulla emptio, atque ex consequenti nec pretium aliquod morale esset. Itaque humana necessitas est, quæ rebus vtilibus pretium constituit, & magis vtilibus, maius pretium. Et sic ex vtilitate, & maiori vtilitate omniũ rerum pretium ortum habuit. Cum ergo patrocinium, atque consilium, quæ aduocati suis clientibus præstant, in ordine ad vtilitatem humanã habeant limitationem, fit, vt ex illa præcipuè quantitas pretij sit sumenda: atque etiam ex pluribus alijs; nempe ex difficultate, labore, periculo, sumptibus, quæ ex hominum æstimatione secundariò solent efficere res pretiosiores. Et sic non erit positũ in potestate aduocati, quantumcunque voluerit pretium pro suo patrocinio postulare, sed illud tantum, quod considerata conditione personarum, & negotiorum, & laboris, & consuetudinis patriæ, vt modo dicebam fuerit moderatum. Estque hoc intelligendum, modò iustum pretium pro patrocinio præstando lege non fuerit taxatum. Consueuerunt enim mercedes operarum ministrorũ iustitiæ, videlicet, tam scribarum, quam aduocatorum atque aliorum, lege taxari, vt scilicet, pro tali scripto tantum detur pretium, & pro tali tantum. Et tunc certum est, nulli licitum esse maius ex pacto suscipere. De quibuscunque enim pretijs dubitari non licet, quin sit peccatum iniustitię quidquam vltra id, quod lege taxatum est, accipere: modò lex sit vsu recepta, nec annuente principe abrogata. Et idem rationabilius de legibus patrocinijs præstandis, responsisque ferendis, mercedes statuentibus dicendũ videtur: quia iustissimæ sunt. Nã cum ex vna parte litigãtes pudor suffundat, si parum conferãt & ex altera vincendi auiditas eos stimulet, non poterunt mercedes non esse immoderatas, nisi lex illis modum præscribat.

Dubium. Sed dubitabit aliquis hoc loco, Verùm liceat aduocato pacisci cũ cliẽte de certa quota litis: si victoriã reportet? Pro cuius intelligẽtia est aduertẽdũ, quod hoc nomẽ quotus, potest accipi dupliciter. Vno modo propriè, & vt sic importat numerũ atq; ordinẽ, qua rõne interrogãti de aliquo, quotus sit in brãcho, rectè respõdemus, quod tertius, vel quartus. *Nomen quotus potest accipi dupliciter.* Et inde venit aliquotus, Vel

dicatur

dicatur sic pars quota quæ aliquoties sumpta reddit suum totum præcise secundum Philosophum in prædicamentis, & gloss. in procœmio libri sexti. dec. vt vnum, duo, tria, respectu senarij. Sexies enim vnum sunt sex, & similiter duo, & bis tria: quatuor autem nō sunt pars aliquota, quia si bis sumatur facit plus, id est, octo. Alio modo accipitur quotus, larga quadam significatione, qua ratione dicitur pars quota, quæ inferior est ad totum, siue aliquoties sumpta reddat ipsum totum præcise, siue non. Et sic duo dicitur aliquota pars quinque.

Sententia aliquorum.

Hoc supposito nonnulli affirmant non esse licitum aduocato pacisci cum litigante, de aliquota parte litis: si ly, quota; propriè accipiatur: bene tamen si accipiatur impropriè, quod est dicere, quod non est licitum pacisci cum aduocato de conferenda ei tertia, vel quarta parte quantitatis, pro qua litigatur, si victoriam reportet. Bene tamen de conferenda ei certa quantitate, quæ summæ, pro qua litigatur aliquota pars non existat. Nec huius suæ sententiæ aliam assignāt rationem, nisi, quod leges prohibent pactionem de quota, hoc est, de medietate, aut de tertia, aut duabus tertiis, vt constat ex lege si quis. C. de postul. & illic Bartol. & leg. litem. C. de procura. & lege sumptus. ff. de pact. Et tamen non prohibent pactionem cuiuscunque alterius quantitatis. Et leges intelligenda sunt loqui in rigore.

Impugnatur sententia posita.

Cæterum hæc sententia est ridicula. Nam sic, si tota quantitas, pro qua litigatur esset centum, licitum esset pacisci de sexaginta, quia non est pars aliquota, & non de viginti, quod nullus concedet. Quare dicendum existimo nulla ratione esse licitum aduocato pacisci de quota litis; ad hunc sensum, quod non est licitum ei pacisci de aliqua quantitate, quæ detur pro victoria, siue constituta prius ei debita mercede, & salario pro labore, siue secus. Id enim totum appellant Legistæ quotam litis, in legibus supra citatis. Et vbicunque loquuntur de quota quam illi, qui nihil curant de proportionibus, sed tantum de rei substantia. Quod, & colligi poterit ex ratione talis prohibitionis, quæ est, ne, scilicet, per fas, aut nefas ad victoriam conetur aduocati, sicque fraudes & technas quibus vincant excogitare compellantur. Est autem hoc intelligendum, de certa quantitate promissa, non absolutè, sed sub conditione si vincat: seu pro victoria, quia tunc eadem est ratio prohibitionis, sicut & de quota litis. Nam si promissio facta fuerit absolutè pro mercede, sine respectu ad victoriam, valida erit, vt constat ex lege prima, in fine. ff. man. Ex quo infero in vna, & eadem causa, puta, quæ est centum aureorum, non esse licitum pacisci de vno aureo sub ratione quotæ, hoc est, quantitates recipiendæ pro victoria; quia hic militat ratio prohibitionis. Licitum autem esse pacisci de sexaginta absolute sub ratione iustæ mercedis, si ita circumstantiæ requirunt, quia iam hic non habet locum supradicta ratio prohibitionis. De hac re videndus est Syluester, verbo, aduocatus, numero duodecimo.

Differentia inter iudicē, testem & aduocatum.

In solutione ad tertium argumentum constituit Diuus Thomas discrimen inter iudicem ac testem, & aduocatum, quantum ad recipiendam mercedem pro tutela veritatis, hoc modo. Dicit enim, quod quia iudex ac testis communes sunt vtrique parti, tenentúrque vnus iustam sententiam dare, & alter verum testimonium dicere, quod est quid commune: idcirco nihil possunt tanquam mercedem à partibus accipere: bene tamen aduocatus, qui vnam tantum partem defendit.

Argum.

Contra quod in hunc modum argumentatur Caietanus: Aduocatus non potest licitè patrocinium præstare, nisi iustum, sicut iudex iustam sententiam: ergo si ex ratione iustitiæ prohibetur iudici pecuniam accipere, ex eadem etiam ratione prohiberi debebit aduocato. Et si ex hac parte aduocato non prohibetur: ergo nec iudici, eo vel maxime, quod si ratio iustitiæ facit personam testis, & iudicis, communem, similiter etiā persona aduocati erit communis, cum teneatur tantum iustum patrocinium dare.

Responsio Caietani.

Ad hoc argumentum, vt respondeat, aduertit idem Caietanus, quod cum vniuscuiusque officij ratio à proprio & proximo fine, & non à communi, nec remoto sit sumenda, ad cognoscendum discrimen, quod est inter iudicem, & testem ex vna parte, & aduocatum ex altera, quantum attinent ad præsens institutum, ad proximos & proprios fines istorum officiorum attendere oportebit. Est ergo proprius & proximus finis iudicis, atque testis in iudicio iustitia atque veritas, non huius aut alterius, sed simpliciter, quæ communia sunt vtrique parti, finis autem proximus, & proprius aduocati non est iustitia, aut veritas simpliciter, sed illius partis, cuius est aduocatus. Cuius rei signum est, quod si inuenerit in processu suę partis causam esse iniustam, non poterit nec debebit illius secreta prodere, nec alteram quamuis iustam causam iuuare, vt diximus articulo præcedēti. Ad quod quidem teneretur si finis illius proximus, & proprius esset iustum simpliciter & absolute quærere. Quia ergo tam iudex, quam testis ad id, quod commune vtrique parti est, non positiuè, sed negatiuè, hoc est, ad hoc, vt in neutram partem declinet in iudicio assumitur, sed, vt id, quod iustum & veritas fuerit in communi, siuę respectu actoris, siue rei, pronūciet, & dicat, fit, vt neutri illorum quidquam ab vna parte determinatè accipere liceat. At verò aduocatus, quia eius finis, & scopus est, non iustum simpliciter, sed iustum clientis sui cuius causam omnibus suis viribus protegit, altera neglecta, non solum, vt aliqui putant, pro labore, sed etiam pro ipso patrocinio & defensione veritatis potest mercedem accipere, & recipit ab ea parte, cuius est patronus. Restat autem adhuc differentia inter iudicem, & testem: Quod iudex non solum pro veritate pronuncianda, nihil potest à litigantibus percipere, quia est communis vtrique, sed nec pro labore, aut studio, sed respublica, vt personæ publicæ id sibi prouidere tenetur. Cum tamen testis, quia non est vsque adeò persona publica, sed ab illa parte, cui interest, citatur, quamuis pro veritate dicenda nihil possit recipere (cuicunque enim parti debet eam syncere proferre) pro suo tamen labore poterit recipere pretium ab eo, à quo fuerit citatus. Et per hoc patet solutio ad argumentum.

Dubium.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, quoniam iure iudices sint prohibiti, aliquid à litigantibus accipere? Ad cuius explicationem dico primò probabilissimum esse,

1. Dictum.

iure naturali id illis esse interdictum. Probatur. Ius naturale prohibet ne quis ab aliquo accipiat id munus, quod non est mere gratuitum ac voluntarium: hac enim ratione probatur vsuram esse cōtra naturale præceptum, vt videbimus infra quæst. 78. art. 1. sed quæ litigantes iudicibus conferunt non simpliciter voluntarie dant, sed vt habeant fauorem apud illos, qui si causa est iniusta, est illicitus, & si est iusta, debet dari gratis, talitérque dant, vt nollent dare nisi sententiam timerent: ergo iudices ex præcepto naturali tenentur talia dona nō recipere. Loquor de donis iudicibus collatis, in quātum iudices sunt. Nam de illis quę conferuntur, vt amicis eadem est ratio quantum attinet ad ius naturæ, ac si iudices nō essent. Et cōfirmatur: Si litigātes essent certi de fauore iudicis, nihil illi cōferrēt: ergo quādo dāt non simpliciter volūtarie dant, sed vt habeāt rem, quam iudex gratis tenetur conferre, atq; ex consequēti, stādo in

solo

ſolo iure naturæ, iudex male facit illud accipiens, & tenetur ad restitutionem. Eſt autem hoc intelligendum de donis, quæ conferuntur ante prolationem ſententię. Nam ſi poſt ſententiam latam per modum gratificationis aliquid fuerit collatum, illud recipere non erit contra ius naturæ.

2. Dictum. ¶ Dico ſecundo, lege poſitiua eſſe prohibitum iudicibus, ſiue ante ſententiam, ſiue poſt, aliquid etiam minimum à litigantibus accipere per modum muneris vltra ſalarium, & ſi contrarium fecerint tenentur ad reſtitutionem etiam ante iudicis condemnationem; quia tales leges non ſunt pœnales ſed diſpoſitiuæ, & prohibentes trãſlationẽ dominij, vt diximus in ſuperioribus.

QVÆSTIO LXXII.

De Verborum iniuriis quæ inferuntur extra iudicium, In quatuor articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm contumelia conſiſtat in verbis.

Qu. 57. art. 1. Et Pſal. 43. co. 6. Et Rom. lect. 8. AD Primum ſic proceditur. Videtur quod contumelia non cõſiſtat in verbis. Contumelia enim importat quoddam nocumentum proximo illatum, cum pertineat ad iniuſtitiam. Sed verba nullum nocentum videntur inferre proximo, nec in perſona, nec in rebus: ergo contumelia non conſiſtit in verbis.

2 ¶ Præterea, Contumelia videtur ad quandam dehonorationẽ pertinere. Sed magis aliquis poteſt inhonorari, ſeu vituperari factis, quàm verbis: ergo videtur quod contumelia non conſiſtat in verbis, ſed magis in factis.

3 ¶ Præterea, Dehonoratio, quę fit in verbis dicitur conuicium vel improperium. Sed contumelia videtur differre à conuicio & ab improperio: ergo cõtumelia nõ cõſiſtit in verbis.

¶ Sed contra: Nihil auditu percipitur niſi verbum. Sed contumelia auditu percipitur, ſecundum illud Ieremiæ vigeſimo, Audiui contumelias in circuitu: ergo contumelia eſt in verbis.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd contumelia importat dehonorationem alicuius. Quod quidem contingit dupliciter. Cum enim honor aliquam excellentiam conſequatur, vno modo aliquis alium dehonorat, cum priuat eum excellentia, propter quam habebat honorem, quod quidem fit per peccata factorum, de quibus ſuprà † dictum eſt. (Quæſt. 64. 65.) Alio modo cum aliquis, id quod eſt contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius & aliorum. Et hoc propriè pertinet ad contumeliam, quod quidem fit per aliqua ſigna. Sed, ſicut Auguſtinus † dicit in ſecundo de doctrina Chriſtiana, (Li. 2. c. 3 circa medium tom. 3.) omnia ſigna verbis cõparata, paucisſima ſunt. Verba enim inter homines obtinuerunt principatũ ſignandi quæcunque animo concipiuntur. Et ideò contumelia, propriè loquendo, in verbis conſiſtit. Vnde Iſid. dicit † in libr. Etym. (Lib. 10. c. 3. incipit: Clarus, parum ante med.) quòd contumelioſus dicitur aliquis, quia velox eſt, & tumet verbis iniuriæ. Tamen quia etiam per facta aliqua ſignificatur aliquid, quæ in hoc quod ſignificãt, habẽt vim verborũ ſignificantiũ, inde eſt quòd contumelia extenſo nomine, etiam in factis dicitur. Vnde Romano. primo, ſuper illud, Contumelioſos, ſuperbos dicit † gloſſa, (Glo. interlin. ibi.) quòd contumelioſi ſunt, qui dictis vel factis contumelias & turpia inferunt.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd verba ſecundum ſui eſſentiam, id eſt, in quãtum ſunt quidam ſoni audibiles, nullum nocumentum alteri inferunt, niſi fortè grauando auditum, puta cum aliquis nimis alte loquitur. In quantum vero ſunt ſigna repræſentantia aliquid in notitia aliorũ, ſic poſſunt damna multa inferre, inter quæ vnum eſt, quod homo damnificatur quantum ad detrimentum honoris ſui, vel reuerentiæ ſibi ab aliis exhibendæ. Et ideo maior eſt contumelia, ſi aliquis alicui defectum ſuum dicat coram multis, & tamen ſi ſibi ſoli dicat, poteſt eſſe contumelia, in quantum ipſe qui loquitur iniuſte, contra reuerentiam audientis agit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd in tantum aliquis aliquem factis dehonorat, in quantum illa facta vel faciunt vel ſignificant illud quod eſt contra honorem alicuius, quorum primum non pertinet ad contumeliam ſed ad alias iniuſtitiæ ſpecies, de quibus ſupra dictũ † eſt: ſecũdum verò pertinet ad cõtumeliã, in quantum (Quæſt. 64. 65. 66.) facta habent vim verborum in ſignificando.

¶ Ad tertium dicendum, quòd conuicium & improperium conſiſtunt in verbis, ſicut & contumelia, quia per omnia hæc repræſentatur aliquis defectus alicuius in detrimentum honoris ipſius. Huiuſmodi autem defectus eſt triplex, ſcilicet defectus culpæ, qui repræſentatur per verba cõtumelioſa. Et defectus generaliter culpæ & pœnæ, qui repræſentatur per conuicium, quia vitiũ conſueuit dici non ſolum animæ, ſed etiam corporis. Vnde ſi quis alicui iniurioſe dicat, eum eſſe cæcum, conuicium quidem dicit, ſed nõ contumeliã. Si quis autem dicat alteri, quod ſit fur, nõ ſolũ conuicium, ſed etiã contumeliã infert. Quandoque verò repræſentat aliquis alicui defectum minorationis, ſiue indigentiæ, qui etiam derogat honori conſequenti quancunque excellẽtiam, & hoc fit per verbum improperij. Quod propriè eſt, quando aliquis iniurioſè alteri ad memoriam reducit auxilium, quod contulit ei neceſsitatem patienti. Vnde dicitur Eccleſ. 20. Exigua dabit, & multa improperabit. Quandoque tamen vnum iſtorum pro alio ponitur.

SVMMA TEXTVS.

Suppoſito, quod contumelia importat dehonorationem alicuius, quæ fieri poteſt aut factis, aut verbis: factis quidem, vt cum quis priuat alterum ea excellentia, propter quam habebat honorem, verbis autem, vt cum quis id, quod eſt contra honorem alicuius deducit in notitiam eius, & aliorum, reſpondet D. Tho. ad propoſitam difficultatem per duas propoſitiones. Prima concluſio: Contumelia propriè loquendo, conſiſtit in verbis. Probatur. Contumelia propriè fit aliquibus ſignis: ſed verba inter homines obtinuerunt principatum ſignificandi, quæ animo concipiuntur: ergo contumelia, propriè loquendo, conſiſtit in verbis. Et confirmatur ex D. Iſidoro lib. 10. Ety. c. 3. dicente: contumelioſus dicitur aliquis, quia velox eſt, & tumet verbis iniuriæ.

¶ Secunda concluſio: Contumelia extenſo nomine, etiam in factis poſita eſt quatenus rationem habent ſignificandi. Probatur. Rebus etiam côuenit eſſe ſigna aliquarum rerum, ergo vt ſic in illis poteſt contumelia conſiſtere. Et cõfirmatur ex eya gloſſa, quæ ſuper primum caput epiſtolæ ad Rom. in illa verba: Contumelioſos, ſuperbos, &c. dicit: Contumelioſi ſunt, qui dictis, vel factis contumelias, & turpia inferunt.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Inſtituerat D. Tho. à qu. 67. agere de vitiis oppoſitis commutatiuæ iuſtitiæ, in verbis conſiſtentibus; quibus proximum ſæpe lædi côtingit, tam in iudicio, quam extra. Et quoniam vitia illa, quibus in iudicio læditur homo grauiora ſunt, illis, quibus læditur extra iudiciũ, egit primo de illis vſque ad quæſtionem præcedentem. Quibus expeditis progreditur modò agere de verbis iniurioſis extra iudicium vſu venientibus: Quę ad quinque capita reduci poſſunt: ſcilicet contumeliam, detractionem, ſuſurrum, irriſionem, & maledictionem. Inter quæ hoc eſt diſcriminis; quod contumelia honos læditur, detractione ſeu murmuratione fama, ſuſurratione amicitia: deriſione erubeſcentia intenditur: maledictione autem malum, quatenus tale, alteri imprecatur, & optatur. Subſannatio & illuſio idem ſunt ſecundũ ſpeciem, & ſecundum finem cum deriſione: niſi, quod deriſio fit verbis, vel cachinis, ſubſannatio rugato naſo. Illuſio autem fit factis. Primò ergo omnium agit D. Th. de contumelia. Ad cuius explicationem eſt aduertendum primò, quod vt conſtat ex ſuperioribus, honor & fama in hoc potiſſime differũt, quod Honor eſt reuerẽtia alicui propter aliquam excellentiam, ac potiſſimum propter virtutem exhibita: Fama autem eſt illæſę dignitatis ſtatus, vita & moribus comprobatus, vt dicit gloſſa in capitu. veſtra. de coha. cler. ac muli. Vel, vt cum Theologis ac Philoſophis loquamur, eſt clara illa notitia; quam alij de nobis habent. Ex quo fit honorem ſine fama, & famam ſine honore exiſtere poſſe. Exhibetur enim quandoque reuerentia magnati propter ſanguinis excellentiam; cum tamen de eius moribus, ſiniſtra habeatur exiſtimatio: Et vice verſa ſolent priuati viri in angulis latentes honoribus orbari; qui tamen clara vitæ ſplendent opinione. Contumelia ergo propriè honorem denigrat, & detractio famam. Quare iſtæ formaliter ex obiecto intelliguntur diſtinctæ.

Secundo eſt aduertendum, quod honor, in cuius læſione contumeliam exiſtere dicimus, dupliciter poteſt intelligi; quod ab aliquo tollatur. Vno modo mediatè. Quod contingit, quando id, quòd honoris cauſa erat, ab aliquo ſubmouetur. Vt quando, Verbi gratia, diuiti ſubſtantia, cuius ſolius gratia honor illi habebatur, ſurripitur, vel quando ſapienti cerebri læſione ſcientia aufertur. Eſt enim honor, vt dicit Ariſtol. 4. Ethic. capite tertio, teſtimonium alicuius excellentiæ, putà, dignitatis, vel ſenectutis, vel ſcientiæ, vel virtutis, vel diuitiarum, vel potentiæ. Et ſic quando iſta ab aliquibus auferuntur, exinde incipiunt minores haberi, minimẽque honorari. Quare affirmat ſolum illum eſſe verum honorem, qui virtuti debetur, vtpote qui ex nulla extranea cauſa, ſed ex ſolo Deo dependet. Alio modo poteſt tolli honor directè, & propriè. Quod contingit, quando aliquis quidpiam in alicuius notitiam deducit, quod eius honori officit. Nam, ſicut honor excellentiæ debetur: ita etiam notitia turpitudinis cauſat dehoneſtationem. Hoc ſuppoſito dicit Diuus Thomas, quod contumelia non in læſione honoris primo modo: quia vt ſic, non conſtituit peculiarem ſpeciem, ſed refertur ad alias iniurias, putà, ad furtum, homicidium, & reliqua: ſed in læſione honoris directè & propriè cõſiſtit. Quare ille ſolus formaliter erit contumelioſus dicendus, qui aliquibus verbis, aut ſignis id, quod eſt cõtra honorem alicuius in notitiam eius, & aliorum deducit. Et quia verbis propriiſſimè conuenit ſignificare tanquam illis, quę ad id potiſſime fuerunt inſtituta, idcirco contumelia in verbis propriiſſimè cõſiſtere dicitur. Cum tamen etiam propriè in rebus conſiſtat, in quantum res habent rationem ſignificandi. Et hoc eſt, quod D. Tho. in prima & ſecunda concluſione ſignificat. Quod & eſt conforme gloſſæ ſuper primum caput Epiſtolæ ad Romanos in illa verba: Contumelioſos & ſuperbos, &c. dicenti: Contumelioſi ſunt, qui dictis, & factis contumelias, & turpia inferunt. Ex hoc infero primò, nullum factorum quatenus res eſt, habere rationem contumeliæ, bene tamen, quatenus habet vim ſignificandi. Quare qui alienas fores animo furandi frangit non contumelioſus, ſed fur eſt dicendus. Cæterum qui id fecerit in vituperium, & vilipendium domini, cõtumelioſus propriè erit: quia ea re ſignificat dominum floccipendere. Similiter qui fuſte vilem hominem cædit, non animo dehoneſtandi, ſed feriendi: nõ eſt contumelioſus. Cum tamen qui nobilem percutit, non vt dolorem inferat, ſed vt honorem auferat contumelioſus propriè ſit dicendus. Item, qui vxorem vicini libidinis gratia ſollicitat, non eſt contumelioſus formaliter, in vicinum. Secus autem erit, ſi vt honori mariti officiat, id tentat. Significare enim tunc intendit turpitudine illa hominis vilitatem, quod directè contrariatur honori. Infero ſecundo quantum attinet ad rationem contumeliæ, non ſemper eſſe neceſſarium, vt vitium, quod manifeſtari intenditur, ſit peccatum: quamuis etiam hæc contumelia ſit grauior. Sed ſatis eſt, quod ſit vitium, vel generis, vel animi, vel corporis, vel cuiuſuis alterius rei: dummodo talis ſit naturæ, vt alicui contrarietur excellẽtiæ, ex iis ob quas homines in honore haberi conſueuerunt. Qui enim hominem denotat infimi genere natum, aut ignauum, vel ſtultum, procul dubio eſt contumelioſus, honorique nocet. Nec verò requiritur, vt quis ſit contumelioſus, quod hominem infamet, aliquod occultum eius vitium detegendo. Nam etiam ſi publicum concubinarium, aut furem, aut coclitem, aut Hebræo genere natum, his nominibus appellet, contumelioſus erit.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ſit de ratione contumeliæ, quod fiat, vel dicatur præſente eo, cui infertur. Et pro parte affirmatiua argumentor in hunc modum: Contumelia importat manifeſtam iniuriam: ſicut ira manifeſtam vindictam: & eſt de ratione illius, quod fiat in præſentia eius, cui irrogatur: alioqui manifeſta non erit. Hoc tamen non obſtante dico, ad veram, & propriam rationem contumeliæ, non eſſe neceſſarium, quod ille cui infertur, ſit realiter præſens: ſed ſatis eſſe, quod eam irrogans, tali id faciat intentione, vt in notitiam

Diſcrimẽ inter contumeliã, detractionem, ſuſurrationem, &c.

Honor dupliciter poteſt lædi ab altero.

Nullũ factũ quatenus res habet rationẽ contumeliæ.

Ad contumeliã non eſt neceſſariũ quod vitium quod manifeſtatur ſit peccatum.

Dubium.

Argument. Sententia autoris.

notitiam illius veniat. Nam cum actus contumeliæ per hoc in sua essentia atque natura constituatur, vt contra honorem directè machinetur, & actus morales ex intentione speciem sumant, fit, vt ad hoc quod aliquis actus sit per se, & directè contumeliosus, solum sufficiat, quod contra honorem proximi directè, & ex proposito fiat. Quod contingit quotiescúque aliquis quidquam iniuriosum, & honori contrarium dicit, aut facit, ea intétione, vt in notitiam eius veniat cui iniuriam inferre intendit. Tripliciter enim potest contingere, vt quis ità alterum parui faciat, quod ad manifestam sibi iniuriam veniat, quod necessarium est ad cótumeliam. Et propterea D. Thom. in litera dicit: tunc esse contumeliam, quando quis, quod est contra honorem alicuius, in notitiam eius deducit. Primo in faciem eius præsentialiter audientis illud obiiciens. Secundo literis, aut libello mandans, vt ad ipsum deferatur. Tertio verbis illud aut signis in absentia explicans, ea mentione, vt alteri dicatur. Tunc enim quamuis materialiter, & per accidens ille sit absens, in intentione tamen & per se dicitur esse præsens. Et ita in notitiam alicuius intédit semper contumeliosus deducere quod est contra eius honorem: sicut iratus vindictam, quam in absentia facit. Et per hoc patet solutio ad argumentum.

Discrimē inter contumeliā, conuicium & improperium.

¶ In solutione ad tertium constituit D. Tho. discrimen inter contumeliam, conuicium, & improperium. Et consistit in hoc, quod conuicium importat generaliter defectum culpæ, & pœnæ, cōtumelia verò solum culpæ. Vnde si quis alicui iniuriose dicat eum esse cæcum, vel claudum cum sit, conuicium dicit, sed non contumeliam. Si autem iniuriose dicat eum esse furem, non solum conuicium, sed etiam contumeliam infert. Et hoc apud Theologos. Nam secundum iurisprudentes conuicium dicitur à collectione vocum. Et perinde sonat atque conuocium, quasi plurium coeuntes voces ad maledicta in vnum iactanda. Sicut 4. Reg. c. 2. de puerorum vociferatione aduersus Eliseum inclamantium legitur, quod dicebant: Ascende calue. Ita dicit tex. in lege, item apud Labeonem §. conuicium. ff. de iniur. Et potest fieri etiam absenti. Vt cum quis ad domum alterius venit ipso absente. Nec tantum qui dicit, sed & qui concitauit alios ad vociferationē conuicium facit, vt dicta lex, item apud, affirmat. Et oportet sit aduersos bonos mores vociferatio: scilicet, ad infamiam, vel iniuriam, vel inuidiam alicuius tendens: alias non erit conuicium. Cæterum hæc iurisprudentium interpretatio forsan non multum facit ad propositū. Nam ly. con. in hoc nomine, conuicium, non tam plurium concursum, quam vehementiam significat, sicut & in hoc verbo conficio. Crediderimque illud nomen à, con, & vitium, componi, sicque conuiciari nihil aliud esse, quam vitiis alterum conspergere. Nisi forte dicamus nomen illud à conuitando deduci, vt Laurentio Vallæ lib. 6. Elegant. placuit, quem enim vitiis impetimus procul à nostro contubernio vitamus. Sed hæc ad Grammaticos potius, quam ad Theologos pertinent. Hoc vnum, quantum attinet ad præsens institutum, certum esse debet, conuicium latiùs patere ex parte obiecti, quam contumeliam: cum hæc sola culpæ, illud, tam culpæ quam pœnæ, obiectione consistere possit: siue conuicium plurium, vt iurisprudentibus placuit: siue vnius tantum, vt dicunt Theologi, voce conficiatur. Improperium propriè est, quando quis iniuriose alteri in memoriam reducit auxilium, quod ipsi necessitatem patienti contulit, iuxta illud Ecclesiastici 20. Exigua dabit, & multa improperabit. Et apud Terentium: Isthæc commemoratio, quasi exprobratio est immemoris beneficij. Sed hæc receptissimo vsu promiscuè vsurpantur: vt est videre apud Alexand. secunda pag. quæst. 129. vbi contumeliam diffiniens, dicit esse peccatum ex improperio sermonis manifesto tendés ad proximi nocumentum.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an hæc tria, contumelia, conuicium, & improperium differant specie, vel potius omnia pertineant ad vnam & eandem speciem specialissimam. Et quidem, quod differant specie, probatur hac ratione: Distinctio specifica tā in vitiis, quàm in virtutibus desumitur ex obiecto, quod est materia, circa quam: sed hæc distinguitur in his tribus, vt enim dicit D. Tho. in litera, defectus culpę est materia & obiectum contumeliæ, & defectus cōmuniter, est materia conuicij, & defectus præteritæ indigentiæ est materia improperij: ergo differunt specie. Hoc tamen non obstante, dico, illa omnia ad vnam & eandem speciem, specialissimam pertinere, quæ ex vnitate honoris, contra quem tendunt essentiam, & vnitatem accipit, sicut detractio ab vnitate famæ, qua priuat. Ab vna enim ratione formali obiecti vnica tantum species specialissima desumi potest: cuius rei signum manifestum est, quod idem defectus culpæ spectat ad detractionem, & contumeliam: potest enim quis eundem defectum adulterij, vel furti detrahendo, & conuiciando dicere, & tamen detractio, & contumelia specie differunt: quia hæc contra honorem: illa contra famam tendit. Omnes ergo defectus, qui dicuntur, habent se ad ista vitia, non vt materia, circa quam formaliter versantur, sed materialiter: & fines, ad quos ordinantur, scilicet, dehonorationis, vel infamiæ sunt, qui formaliter constituunt diuersas species vitiorum moralium, ad quas cætera reducuntur. Omnes itaque defectus, quatenus honorem lædunt vnius sunt rationis, & ad contumeliā spectant, & quatenus famam minuunt, aut auferunt sunt alterius, & ad detractionem pertinent. Est tamē in vtrisque cum vnitate speciei diuersitas graduum secundum magis, & minus consideranda. Quatenus vnus defectus magis dehonorat, quam alius. Potéstque iste excessus esse tantus, vt sit de necessitate in confessione exprimendus. Qui enim aliquem hæreticum, aut traditorem appellat, non satisfaciet, dicendo in confessione dixisse conuicium: sed tenebitur particulariter genus conuicij explicare. Et per hæc patet solutio ad argumentum.

Argum.

Sententia autoris.

Ad Arg.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrùm contumelia seu conuicium sit peccatum mortale.*

AD Secundū sic proceditur. Videtur quòd contumelia vel conuicium, non sit peccatum mortale. Nullum enim peccatum mortale est actus alicuius virtutis. Sed conuiciari est actus alicuius virtutis, scilicet eutrapeliæ, ad quam pertinet bene conuiciari, secundum Philosophū in quarto Ethicorum: †ergo conuicium siue contumelia non est peccatum mortale.

Infra qu. 118. art. 5. ad 1 & 1. Cor. 6. leg. 7. Et Galat. 5. principio.

Lib. 4. cap. 8. tom. 5.

2 ¶ Præterea, Peccatum mortale non inuenitur in viris perfectis, qui tamen conuicia vel contumelias aliquando dicunt, sicut patet de Apostolo, qui ad Galatas tertio dixit, ô insensati Galatæ. Et Dominus dicit Lucæ vltimo, ô stulti & tardi corde ad credendum: ergo conuicium

uicium siue contumelia non est peccatum mortale.

3 ¶ Præterea, Quamuis illud quod est peccatum veniale ex genere, possit fieri mortale: non tamen peccatum quod est ex genere mortale, potest esse veniale, vt supra habitum † est. *12. q.72. art. 5. & q.88. ar. 2.* Si ergo conuicium vel contumelia esset peccatum mortale ex genere suo, sequeretur quòd semper esset peccatum mortale. Quod videtur esse falsum, vt patet in eo qui leuiter & ex surreptione, vel ex leui ira dicit aliquod verbum contumeliosum. Non ergo cõtumelia vel conuicium ex genere suo est peccatum mortale.

¶ Sed contra, Nihil meretur pœnam æternam inferni, nisi peccatum mortale. Sed conuicium vel contumelia meretur pœnam inferni, secundum illud Matth. quinto: Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis: ergo conuicium vel contumelia est peccatũ mortale.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut supra *Arg. præced.* dictum † est, verba in quantum sunt soni quidam, non sunt in nocumentum aliorum, sed in quantum significant aliquid, quæ quidem significatio ex interiori affectu procedit. Et ideo in peccatis verborum maximè considerandum videtur ex quo affectu aliquis verba proferat. Cùm ergo conuicium seu contumelia de sui ratione importet quandam dehonorationem, si intentio proferentis ad hoc feratur, vt aliquis per verba quæ profert, honorem alterius auferat, hoc propriè & per se est dicere conuicium vel contumeliam, & hoc est peccatum mortale non minus quàm furtum vel rapina. Non enim homo minus amat suum honorem, quàm rem possessam. Si vero aliquis verbum conuicij vel contumeliæ alteri dixit, non tamen animo dehonorandi, sed fortè propter correctionem, vel propter aliquid huiusmodi, non dicit conuiciũ vel contumeliam formaliter & per se, sed per accidens & materialiter, in quantum, scilicet, dicit id, quod potest esse conuicium, vel contumelia. Vnde hoc potest esse quandoque peccatum veniale, quandoque autem absque omni peccato. In quo tamen necessaria est discretio, vt moderatè homo talibus verbis vtatur, quia posset esse ita graue conuicium, quod per incautelam prolatum auferret honorẽ eius, contra quem proferretur, & tunc posset homo peccare mortaliter, etiam si non intenderet dehonorationem alterius. Sicut etiam si aliquis incautè alium ex ludo percutiens grauiter lædat, culpa non caret.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd ad eutrapelum pertinet dicere aliquod leue conuicium, non ad dehonorationem, vel contristationem eius, in quem dicitur, sed magis causa delectationis & ioci. Et hoc potest esse sine peccato, si debitæ circunstantiæ obseruentur. Si verò aliquis non reformidet cõtristare eum, in quem profertur huiusmodi iocosum conuicium, dummodo alijs risum excitet, hoc est vitiosum, vt ibidem † dicitur. *Lib.4. Ethic. cap. 8. tom.5.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut licitum est aliquem verberare vel in rebus damnificare causa disciplinæ, ita etiã & causa disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conuiciosum dicere. Et hoc modo Dominus discipulos vocauit stultos, & Apostolus Galatas insensatos. *De pæn. dist. 1. Aut facta puniuntur.* Tamen sicut dicit Augustin. † in libro de Sermone Domini in monte rarò & ex magna necessitate obiurgationes sunt adhibendæ, in quibus non nobis, sed vt Domino seruiatur instemus. *Lib.2 cap 30. non remotè à fin. to. 4.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd cum peccatum conuicij vel contumeliæ ex animo dicentis dependeat, potest contingere, quòd sit peccatum veniale, si sit leue conuicium, non multum hominem dehonestans, & proferatur ex aliqua animi leuitate, vel ex leui ira absque firmo proposito aliquem dehonestandi, puta cum aliquis intẽdit aliquem per huiusmodi verbum leuiter contristare.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diuus Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Iactatio cõuicij animo dehonorandi facta, quæ est propriè contumelia, ex genere suo est peccatum mortale, furto, atque rapina grauius. *Discrimẽ inter peccata facti, & linguæ.* Probatur: Non minus amat homo honorem suum, quem cõtumelia aufert, quam bona, quæ per furtum, & rapinam auferuntur: sed furtum & rapina ex genere suo sunt peccata mortalia: ergo & contumelia. Secunda conclusio: Iactatio conuicij præter intentionem dehonorãdi facta, aliquando est virtus, aliquando culpa venialis: & aliquando potest esse mortalis. Probatur: Nam si prælatus, vel pater, vel maior natu debito cum moderamine aduersus inferiorẽ, vt ipsum reprehendat, conuicio vtatur, proculdubio erit virtus, & benefaciet. Si autem nonnullus fuerit cautelæ defectus, vt sæpe contingit, erit veniale. Quando verò talibus vteretur verbis, tantumq; ie obijceret conuicium, vt etiam per incautelam prolatum auferret honorem eius, contra quem profertur, peccatum mortale esset non obstante defectu intentionis dehonorandi.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum est, hoc esse discriminis inter peccata, quæ in facto consistunt, & ea, quæ in verbis posita sunt: Quod in illis genus atque grauitas ex solo obiecto perpenditur, in verbis autem non, nisi ex adiuncta simul intentione. Et ratio est: Nam cum verba re ipsa non offendant, sicut facta, sed significatione: & significatio præcipuè pendeat ex intentione aliquid exprimendi, fit, vt non censeatur formaliter contumelia, nisi quæ ex animo conuiciandi, vel ex ignorantia crassa, aut negligẽtia aduertẽdi, quod dicis, procedit. Et propterea D. Tho. tam in prima conclusione, quam secunda ad explicandã grauitatem peccati contumeliæ, nõ solum ad id, quod dicitur materialiter, sed etiã ad intentionẽ dehonorandi recurrit. Cum tamen ad explicandam

grauitatem furti, & aliarum iniuriarum in facto conſiſtentium, ſolius grauitatis obiecti habuerit rationem. Bene poteſt aliquando contingere, vt ſine intentione inhonorandi aliquis alicui tale obiiciat crimen, quod honorem ipſi re vera adimat, vt D. Thom. dicit in ſecunda concluſione, eritque tunc illud peccatum mortale, tantò grauius furto, quanto honor, qui aufertur, præſtat rebus furatis, propter notabile damnum quod infert. Non tamen dicetur formaliter contumelia, quæ ſine animo & intentione inhonorandi eſſe non poteſt. Vt enim diximus articulo præcedenti, nullum factorum habet rationē contumeliæ, niſi quatenus ſignificat. Et certum eſt, quod quæ ſine animo inhonorandi, aut fiunt, aut dicuntur, nihil ſignificant, quod ſit honori contrarium: quamuis ex altera parte ſint iniurioſa. Quare nec rationem contumeliæ habere poterunt. Eſt ergo contumelia ex genere ſuo mortale peccatū grauius furto, atque rapina: quia malunt homines alijs bonis priuari, quam contemptui haberi. Tanta tamen poterit eſſe quantitas furti, vt grauitatem contumeliæ excedat. Et ſimiliter tam parua irreuerentia, quæ in contumelia inuenitur, vt culpa venialis ſit dicenda. Poteſt enim cōtumelia ex leuitate materiæ fieri venialis, ſicut & quoduis aliud peccatum ex genere ſuo mortale.

Dubiū quādo cōtumelia ſit peccatū mortale. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quando contumelia erit peccatum mortale, & quando veniale. Ad

1. Concluſio. cuius explicationem ſit prima propoſitio. Quotieſcūque aliquis animo, & intētione notabiliter nocēdi in honore crimen obiicit alteri, ſiue nocumentum ſequatur, ſiue non, peccat mortaliter. Vt enim dicitur apud Matth. cap. 5. Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Et per oculum communiter intelligunt Doctores intentionem, cuius prauitas ſufficit totum opus malum reddere.

2 Concluſio. ¶ Secunda propoſitio: Qui crimen alteri obiicit animo & intentione parum nocendi, & re vera parum nocet, ſolum peccat venialiter: ſicut & qui furatur rem leuem animo & intentione parum nocendi.

3. Concluſio. ¶ Tertia concluſio: Qui criminis obiectione notabile infert nocumentum proximo in honore, eſto non habeat intētionem nocendi, dummodo ex ignorantia craſſa, aut ex negligentia non aduertendi damnum, quod intulit illud proceſſerit, peccat mortaliter, & tenetur ad reſtitutionem. Probatur: Iſte de facto infert notabile nocumentum proximo, & licet intendat non nocere, id facit ex ignorantia craſſa, aut negligentia, quæ à culpa non excuſant: ergo facit contra charitatem: atque ex conſequenti peccat mortaliter. Et confirmatur: Qui ludens cum proximo ex negligentia illum interficit, eſto ſine intentione id faciat, peccat mortaliter: ergo, & qui nocet notabiliter in honore, ſi ex ignorantia, aut negligentia id facit. Probo conſequentiam: Nam æqua eſt vtriuſque ratio.

4. Concluſio. ¶ Quarta propoſitio: Qui criminis obiectione intendit non nocere proximo, eſtque ita circunſpectus, vt inuincibiliter ignoret, quod inde damnum ſubſequetur: etiam ſi multum noceat, non peccat mortaliter. Probatur: Nam eſt illud damnum omnino inuoluntarium, atque adeo ad culpam mortalem imputari non poteſt.

5. Concluſio. ¶ Quinta propoſitio: Multi modi ſunt, quibus verba contumelioſa aliqualiter lædentia dici poſſunt, ſine aliquo peccato. Probatur ex Ariſtot. 4. Ethic 8. conſtituente quandam virtutem moralem, Eutrapeliam appellatam, qua homo decenter ſe habeat in ludis, & iocis, & recreationibus humanis. Et certum eſt, quod quotieſcunque aliquis ex virtute operatur, nullum peccatum committit. Sed, vt hæc rectè intelligantur, aduertendum eſt, quod cum iocus, atque ludus vtilia, & neceſſaria ſint vitæ, & conuerſationi humanæ: ex ipſis enim fit requies, qua homo ab anxietatibus & ſolicitudinibus mentis quieſcit: ſicut & corpori per dormitionem à laboribus corporalibus quieſcere contingit: vnde hæc, recreatio animi appellari conſueuerunt: & in ipſis exceſſus atque defectus inueniri poſſint, fit, vt in illis etiam virtus atque vitium reperiri queant. *In ioco & ludo reperitur vitiū atque virtus.* Virtus quidem, quæ medium conſtituat: & vitium, quod verſetur circa extrema. Vt autē cognoſceremus quæ extrema eſſent vitioſa in ludo, atque ioco, & quod medium laudabile dicit Ariſtoteles loco citato, quod extremū per exceſſum appellatur Bomolochia, hoc eſt ſcurrilitas, à qua ſcurræ, & extremum per defectum dicitur Agria, hoc eſt, ruſticitas, ſiue ruditas, à qua rudis, & agreſtis, & medium dicitur Eutrapelia, hoc eſt, comitas, ſeu vrbanitas, à qua comes & vrbanus. Bomolochi ergo ſiue ſcurræ dicentur illi, qui in ludo ſeu ioco riſum magis commouēt, quam oportet, dicentes, aut agentes indecentia. Qui quidem ſunt oneroſi, quia magis riſum aſtātium concitare affectant, quam non perturbare eos quibus ingerunt conuicia. Agreſtes, & rudes ſunt illi, qui nec agunt nec dicunt aliquid iocundum, quo aſtantes honeſtè delectentur: ſed nec alios dicere, aut agere patiuntur. Et ſicut primi ſunt oneroſi ijs, qui honeſtè ex ludo quærunt delectationem: ita & iſti ſunt duri. Eutrapeli autem erunt, qui moderatè, & decenter iocantur, didiceruntque ex bono habitu ita dicta, & acta in ludo gratioſe & modeſtè in riſum vertere, vt aſtantes decorè delectentur. Ad quos primo ſpectat dicere, & audire in ludo talia quæ deceant virum modeſtum, & liberalem, hoc eſt, habentem animum liberum à paſſionibus. Vbicunque enim eſt inueniri aliquid, quod decenter, & vt oportet, fieri poteſt, hoc ad virtutis habitum pertinet. Secundo ſpectat ad Eutrapelos, ita ſe bene habere ad conuicia iocoſa, vt nullus ex eis poſſit moleſtiam accipere.

¶ Sed mouit Ariſtoteles difficultatem, vtrum hoc, quod eſt bene conuiciari in ludo determinandum ſit *Dubium ex Ariſtotele.* ex parte eorum, quæ dicuntur: quia ſcilicet, dicūt homines ea conuicia, quæ quemlibet liberalem & virtuoſum dicere decet: vel potius ex parte finis & effectus: quia ſcilicet, Eutrapelus, ſi ludens conuicia dicit, non intendit inhonorare, nec contriſtare audientem, ſed potius delectare? Et reſpondet, quod ad vtramque partem reſpicere oportebit. Et quidem, quod ad ſe- *Reſponſio.* cundam ſit reſpiciendum, eſt res manifeſta: Nam cùm nullus poſſit certò cognoſcere, vtrum ex conuicio dicto habeat contriſtare, aut delectare audientem, quoniam diuerſis diuerſa ſunt odibilia, & delectabilia, & quod vni placet alteri diſplicet, quod habeat intentionem neminem nocendi, aut contriſtandi erit opus. Quod autem ſimiliter ſit debitum reſpicere ad primam partem, probatur: Nam aliqua ſunt conuicia contumelioſa, ex quibus homo infamatur, & quæ dicere legiſpoſitores prohibent. Ergo iſta Eutrapelus legis obſeruator licitè dicere non poterit. Alia ſunt conuicia abſque alicuius infamia. Et hæc in ludo afferre ad modeſtam hominum aſtantium delectationem, vel emendationem, vel reprehenſionem nullum eſt peccatum. De hiſque loquuti ſumus in quinta propoſitione, quando diximus, multos eſſe modos, quibus verba contumelioſa aliqualiter lædentia dici poſſunt, ſine aliquo peccato. Et de eiſdem loquebatur Cicero, dum dixit: Maledictum ſi petulantius iactatur, conuicium, ſi facetius vrbanitas nominatur.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum aliquis debeat contumelias sibi illatas sustinere.

Infra q. 73. art. 4. ad 1. Et opu. 19. ca. 16.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd aliquis non debeat contumelias sibi illatas sustinere. Qui enim sustinet contumeliam sibi illatam, audaciam nutrit conuiciantis. Sed hoc non est faciendum: ergo homo non debet sustinere contumeliam sibi illatam, sed magis conuicianti respondere.

2 ¶ Præterea, Homo debet plus se diligere, quàm alium. Sed aliquis non debet sustinere, quòd alteri conuicium inferatur. Vnde dicitur Prouerbiorum vigesimosexto, Qui imponit stultum silentium, iras mitigat: ergo etiam aliquis non debet sustinere contumelias illatas sibi.

3 ¶ Præterea, Non licet alicui vindicare seipsum, secundum illud. Mihi vindictam, & ego retribuam. Sed aliquis non resistēdo contumeliæ, se vindicat, secundum illud † Chrysostomi, Si vindicare vis, sile, & funestam ei dedisti plagam: ergo aliquis non debet silendo sustinere verba contumeliosa, sed magis respondere.

Homil. 43. in Mat. circa mediū habetur ad finem Et hom. 83. à medio tom. 2.

¶ Sed contra est, quod dicitur in Psal. 37. Qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates. Et postea subdit. Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut patientia necessaria est in his, quæ contra nos fiunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his quæ contra nos fiunt, sunt in præparatione animi habenda, sicut Augustinus † in libro de Sermone Domini in mōte, exponit illud præceptum Domini, Si quis percusserit te in vna maxilla, præbe ei & aliam, vt scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit. Non tamen semper tenetur facere actu, quia nec ipse Dominus hoc fecit, sed cum suscepisset alapam, dixit: Quid me cædis, vt habetur Ioannes decimooctauo. Et ideo etiam circa verba contumeliosa, quæ contra nos dicuntur, est idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet, vt contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primo quidem propter bonum eius, qui contumeliam infert, vt videlicet eius audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet, secundum illud Prouerbiorum vigesimoseptimo: Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiēs videatur. Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas. Vnde Gregorius † dicit super Ezechiel. homil. nona. Hi, quorum Vita in exemplo imitationis est posita, debent si possunt detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant.

Li. 1. c. 34. & 36. tom. 4. Epist. 5. ad Volusianū, t. 2. Et habetur 23. q. 1. c. paratus. 11. q. 3. c. Senti de Aug.

Homil. 9. in Ezech. circa med. Aug. de bono viduitatis ca. 22. 1 q. 3. cap. (non) nolendo.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd audaciam conuiciantis contumeliosi, debet aliquis moderate reprimere, scilicet propter officium charitatis, non propter cupiditatem priuati honoris. Vnde dicitur Prouerbiorum vigesimo sexto: Ne respōdeas stulto iuxta stultitiā suam, ne ei similis efficiaris.

¶ Ad secundum dicendū, quòd in hoc quod aliquis alienas contumelias reprimit, non ita timetur cupiditas priuati honoris, sicut cum aliquis repellit cōtumelias proprias. Magis autem videtur hoc prouenire ex charitatis affectu.

¶ Ad tertium dicendum, quòd si aliquis hoc animo taceret, vt tacendo contumeliantem ad iracundiam prouocaret, hoc pertineret ad vindictam. Sed si aliquis taceat, volens dare locum iræ, hoc est laudabile. Vnde dicitur Ecclesi. octauo. Non litiges cum homine linguato, & non struas in ignem illius ligna.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Vnusquisque tenetur habere animum paratum ferendis iniurijs & contumelijs, quando fuerit expediens: non tamen tenetur eas semper ferre. Probo singulas partes: Et primò, quod vnusquisque teneatur habere animum paratum ferendis iniurijs, quando fuerit expediens, hac ratione: Patientia, sicut in his, quæ contra nos fiunt: sic in his, quæ contra nos male dicuntur est necessaria: sed in his, quæ contra nos fiunt, tantum est necessaria in præparatione animi, vt D. Augustinus affirmat, super illud Matthæi 5. Si quis te percusserit in vna maxilla, &c. & præparatio animi, quæ affirmatiuo præcepto iubetur, tantum obligat pro tempore, quo id ratio exigit: ergo vnusquisque tenetur habere animum paratum ferendis iniurijs, quando fuerit expediens. Quod autem non semper teneatur iniurias ferre, probatur, exemplo Christi, qui percutienti se interrogauit, quid me cædis? Ioan. 8. quod aliquam reprehensionis formam præsefert. Secunda conclusio: Quandoque oportet illatam contumeliam repellere, tum propter bonum eius, qui contumeliosus est, vt eius insolentia reprimatur, nec iniurijs assuescat, iuxta illud Prouerb. 26. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur, tum etiam propter bonum aliorum, tam circunstantium, quàm absentium, quorum profectus impeditur propter iniurias nobis illatas. Propter quod dicebat D. Gregor. homil. 9. super Ezechi. Hi quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, sicque in prauis moribus remanentes bene viuere contemnant.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Qualiter debeat homo habere animum paratū ad ferendas iniurias.

CIrca primam conclusionem, in qua Diuus Thomas affirmat, vnumquemque teneri habere animum paratum ad ferendas iniurias, quando opus fuerit, aduertendum est, illis verbis non significare, quod teneantur homines habere actuale propositū ferēdi iniurias illatas, pro loco & tēpore. Præcepta enim affirmatiua, sicut nō obligāt pro sēper ad opera exteriora:

ita nec ad actus internos. Sed quod intelligit est, teneri homines non habere actum contrarium quando opus fuerit: quod in proposito generali seruandi mandata virtualiter continetur. Id enim satis est ad hoc, vt in præparatione animi dicatur quis calumnias, & contumelias ferre. Nec huiusmodi præparatio animi solum est necessaria ad non vindicandas iniurias illatas priuata autoritate (id enim certissimum est nemini licere, vt ex supradictis patet) sed etiam ad non resistendum, quando resistentia sine graui scandalo, & ingenti detrimento fieri nequit, & quando ratio fidei & boni publici sustinentiam exegerit. Quare qui in animo gesserit se de quacunque contumelia vindicaturum, & cuicunque sine delectu obstiturum in statu dānationis, & peccati mortalis proculdubio erit. In alijs casibus quisque, & priuata autoritate, cum virtutis modetamine, resistere, & per publicam potestatem, iuris ordine seruato, se vindicare, à quacunque contumelia sine peccato poterit.

Dubium. ¶ Sed est difficultas. Vtrùm in casibus, quibus quis potest licite contumelijs resistere, semper sit consilium illas patienter ferre. Ad quod breuiter respon-

Conclusio. deo, conclusione negatiua. Vt enim D. Thomas affirmat in secunda sua conclusione, aliquando est necessarium illatam contumeliam repellere. Tum propter bonum eius, qui contumeliosus est, na iniurijs assuescat. Tum etiam propter bonum aliorum, quorum profectus per iniurias nobis illatas impeditur. Quare idē sapiens, qui dixit. Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne videaris ei similis, in alio loco consulit, vt respondeamus ei, ne videatur sibi sapiens: Aliquando ergo erit consilium imò & præceptum contumelias repellere: & aliquando erit consilium illas

Aliquādo est consilium contumelias repellere, & aliquando eas sufferre. sufferre: & aliquando eas reprehendere. Quare prudentia opus erit, vt hæc pro loco, & tempore distinguantur. Erit quidem, non solum consilium, sed etiam præceptum illis, qui potestatem exercent, eas contumelias, non solum repellere, sed etiam punire, quæ in iniuriam Dei vel Ecclesiæ fuerint obiectæ. Vt enim dicit D. Chrysostomus, sicut in iniurijs proprijs, esse patientem, laudabile est: ità in iniurijs Dei, impium. Et quia contumeliæ, quæ dicuntur contra rectores, præcipuè prælatos Ecclesiæ, vergunt in cōtumeliam Dei: ideò istæ præcipuè sunt puniendæ, & quāuis magis quis debeat punire, si potestatem habet, contumelias aliorum, quàm proprias, quia minus suspectus in eis habebitur, quòd mouetur cupiditate proprij honoris: tamen etiam illas, quæ in ipsum fuerint illatæ, quatenus vergunt in iniuriam Ecclesiæ, & detrimentum boni communis punire poterit, & debebit, vt habetur 23. quæst. 3. cap. Guilisardus, cum §. sequē. & Glossa ibidem. Est consilium sufferre iniurias seu contumelias, primò, ratione vitandæ temeritatis, iuxta illud Prouer. 26. Ne respōdeas stulto iuxta stultitiam suam, ne ei similis efficiaris. Tacere quidem, & non respondere contumelianti quando quis hoc faceret, vt tacens magis prouocaret alterum ad iracundiam, peccatum esset. Cæterum tacere ne & ipse respondēs cōtumelias incurrat, aut magis alterū ad iracundiam accendat opus est laudabile, & studiosum.

¶ Secundo est consilium sufferre contumelias, ratione incorrigibilitatis, quando, scilicet, ille, qui contumelias obiicit est incorrigibilis, nec alter habet autoritatem illum coercendi ad exemplum Christi, qui nec Herodi, nec Pilato, nec Scribis, & Pharisæis contumeliantibus, quidquam respondit, quia obstinati erant, vt dicitur in Euangelio. Tertiò ratione conseruandæ virtutis patientiæ. Nā sicut est nobis patientia necessaria in ijs, quę fiunt contra nos, ità & in ijs, quæ cōtra nos dicuntur. Ne litiges cum homine linguato ne struas in ignem eius ligna: nec cum potente, ne te per potentiam opprimat, nec cum diuite ne te per pecuniā vincat: nec cum loquace, ne te per eloquentiam decipiat, dicebat Sapiens Ecclesiastic. 8. Quod & fecisse significat regius Vates Psal. 37. dicens, Qui inquirebant mala mihi loquuti sunt vanitates. Ego autem tanquam surdus, non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. Non dicit: Ego surdus, sed tanquam surdus, quia hoc ad virtutem patientiæ spectat, vt audiens contumelias, tanquam si non audiret, nec murmuraret in corde, nec ore contumelijs respondeat. Est etiam consilium, aliquando contumelias reprehēdere propter rationes à D. Tho. in litera adductas. Ad quod etiā pertinet, quod Paulus Galatas insensatos appellauerit: & Christus quosdā stultos, alios generationem prauam, & adulteram.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an quando est licitum resistere contumelijs, (quod fieri posse diximus, vel priuata autoritate cum virtutis moderamine, vel per publicam potestatem, exceptis casibus, in quibus resistentia sine graui scandalo, & sine ingenti detrimento fieri non posset, & quādo ratio fidei & boni publici sustinentiam non exegisset.) vtrùm inquam tunc sit licitum pro vna contumelia suscepta, aliam reijcere. Verbi gratia, appellauit me quispiam latronem. Dubito ego an in repulsam huius contumeliæ eo tempore, quo patientia non est in præcepto possim talem appellare, sicarium, vel alia illum contumelia afficere. Ad cuius explicationem dico primò, certum esse quod in nullo casu est licitum obiicere alteri falsum crimen. Est enim hoc mendacium perniciosissimum, quod nullis circunstantijs honestari potest. *Dubium.* *1. Dictum.*

Dico secundo etiam esse certum, quòd non est licitum obiicere alteri in casu, de quo loquimur, id crimen, quod impertinens est ad resistendum contumelijs ab ipso dictis. Itaque si appellauit me concubinarium, non mihi licet appellare eum furem. Et ratio est, quia cum huiusmodi secunda criminis obiectio impertinens sit ad resistendam, vel infirmandam contumeliam ab altero illatam, fit vt ad inculpatam tutelam referri non possit: sicut nec, quod quis percutientem repercutiat. *2. Dictum.*

Dico tertio, quod quamuis nullum peccatum, aut defectum, siue occultum, siue publicum, per modum vindictæ, sit licitum in conuiciatorem respuere, per modum tamen defensæ vim vi repellendo, fas est, ea crimina obiicere, quæ ad reparationem proprij honoris fuerint necessaria. Itaque, si aliquis falso appellauit me furem, nec aliter possum honorem reparare, bene possum dicere, eum esse mētitum, ostendereque illum mēdacem etiam aliquibus in medium adductis exemplis, quibus mea veritas cōfirmetur, ne in eo, quod mihi imponit fides ei adhibeatur. Totum enim hoc pertinet ad inculpatam tutelam, quam cuique tam in vita, quam in honore, iure naturæ licitā esse ostēdimus in superioribus. Et quoniam huius rei ratio desumitur ex necessaria defensione, fit, vt quando criminis obiectionem ad reparationem honoris non necessariam esse intellexerimus eam aliqua ratione efficere, non sit licitum, sicut nec occidere aggressorem, quando aliter aggressus propriā vitam tueri potest. Imo, si ad reparationem honoris, vnius tantum criminis obiectio fuerit sufficiens, contra charitatem erit, & contra iustitiam duo aut plura manifestare. Pro completa explicatione huius articuli opus esset declarare modum, quo honor per contumeliam læsus in pristinum statum sit *3. Dictum.*

restituen

restituendus, nisi de hoc à nobis satis superque dictum fuisset in materia de restitutione, q. 62. artic. 2. circa solutionem ad tertium argumentum.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm contumelia oriatur ex ira.*

Infra q. 75. ar. 3. ad 3. & q. 158 art. 7. cor.

AD quartum sic proceditur: Videtur quòd contumelia non oriatur ex ira, quia dicitur Prouerbiorum vndecimo. Vbi superbia ibi contumelia. Sed ira est vitium distinctum à superbia: ergo contumelia non oritur ex ira.

¶ Præterea, Prouerbiorum vigesimo dicitur. Omnes stulti miscentur contumelijs. Sed stultitia est vitium oppositum sapientiæ, vt supra habitum † est. Ira autem opponitur mansuetudini: ergo contumelia non oritur ex ira. *Q. 46. art. 1.*

3 ¶ Præterea, Nullum peccatum diminuitur ex sua causa. Sed peccatum contumeliæ diminuitur, si ex ira proferatur. Grauius enim peccat qui ex odio contumeliam infert, quàm qui ex ira: ergo contumelia non oritur ex ira.

Lib. 31. c. 32. à medio.

¶ Sed contra est, quòd Gregorius † trigesimo primo Moraliū dicit, quod ex ira oriuntur contumeliæ.

¶ Respondeo dicendum, quòd cum vnum peccatum possit ex diuersis oriri, ex illo tamen dicitur principaliter habere originem, ex quo frequentius procedere consueuit propter propinquitatem ad finem ipsius. Contumelia autem magnam habet propinquitatem ad finem iræ, qui est vindicta. Nulla enim vindicta est irato magis in prōptu, quā inferre contumeliam alteri. Et ideo contumelia maximè oritur ex ira.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd contumelia non ordinatur ad finem superbiæ qui est celsitudo, & ideo non directè contumelia oritur ex superbia. Disponit tamen superbia ad contumeliam, inquantum illi qui se superiores æstimant, facilius alios contemnunt, & iniurias eis irrogant. Facilius enim irascuntur, vt pote reputantes indignum quicquid contra eorum voluntatem agitur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd secundum Philosophum in septimo † Ethicorum, ira non perfectè audit rationem. Et sic iratus patitur rationis defectum, in quo conuenit cum stultitia. Et propter hoc ex stultitia oritur cōtumelia secundum affinitatem, quam habet cum ira. *Li. 7. ca. 6. in prin. to. 3.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd secundum Philosophum in secundo † Rheto. iratus intendit manifestam offensam, quod non curat odiens. Et ideo contumelia, quæ importat manifestam iniuriam, magis pertinet ad iram, quàm ad odium. *Lib. 2. ca. 4. declarando ad fi. to. 6.*

SVMMA TEXTVS.

CONclusio: Contumelia nascitur ex ira. Non quia sola superbia, aut odium, quo quis alterum contemnit, non sit quandoque sufficiens ad cōtumeliam: sed quia vitium inde censetur originem ducere, vnde, vt in plurimum, oriri consueuit: contumelia autem ex ira maiori ex parte nascitur, propter maximam conneaxionem, quam habet cum fine illius. Iræ namque finis vindicta, atque vltio est, & nulla est propensior ac compendiosior via ad vlciscendum, quàm contumelia. Qui enim potens non est, vt se se vindicet, aut id non audet, in contumelias statim prosilit. Vt fœminarum ingeniis testimonio est, quæ verbis alium pessundantes, quadantenus animo satisfaciunt suo.

QVAESTIO LXXIIII.

De Detractione, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrum detractio conuenienter diffiniatur, quòd est denigratio alienæ famæ per verba.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd detractio non sit denigratio alienæ famæ per occulta verba, vt à quibusdam diffinitur. Occultum enim & manifestum sunt circunstantiæ, non constituentes speciem peccati. Accidit enim peccato, quòd à multis sciatur, vel à paucis. Sed illud quod non constituit speciem peccati, non pertinet ad rationem ipsius, nec debet poni in eius diffinitione: ergo ad rationem detractionis non pertinet, quod fiat per occulta verba. *Infra q. 74. ar. 1. & q. 75. arti. 1. co. Et Rom. 1. le. 8. col. 4.*

2 ¶ Præterea, Ad rationem famæ pertinet publica notitia. Si ergo per detractionem denigretur fama alicuius, non poterit hoc fieri per verba occulta, sed per verba in manifesto dicta.

3 ¶ Præterea, Ille detrahit qui aliquid subtrahit, vel diminuit de eo quod est. Sed quandoque denigratur fama alicuius, etiam si nihil subtrahatur de veritate: puta cum aliquis vera crimina alicuius pandit: ergo non omnis denigratio famæ est detractio.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Ecclesiastici decimo. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit: ergo occultè mordere famam alicuius est detrahere.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut facto aliquis nocet alteri dupliciter, manifeste quidem, sicut in rapina vel quacunque violentia illata: occulte autem, sicut in furto & dolosa percussione: ita etiam verbo aliquis dupliciter aliquem lædit. Vno modo in manifesto: & hoc fit per contumeliam, vt supra dictum † est. Alio modo occulte: & hoc fit per detractionem. Ex hoc autem quod aliquis manifeste verba contra alium profert, videtur eum paruipendere, vnde ex hoc ipso dehonoratur. Et ideo contumelia detrimentum affert honori eius, in quem profertur. Sed qui verba contra aliquem *Q. præc. art. 1.*

aliquem profert in occulto, videtur eum vereri magis quam paruipendere: Vnde non directè infert detrimentum honori, sed famæ inquantum huiusmodi verba occulte proferens, quantum in ipso est, eos qui audiunt, facit malam opinionem habere de eo, cõtra quem loquitur. Hoc enim intendere videtur, & ad hoc conatur, detrahens, vt eius verbis credatur. Vnde patet quòd detractio differt à contumelia dupliciter. Vno modo quantum ad modum proponendi verba: quia scilicet contumeliosus manifeste contra aliquem loquitur, detractor autem occulte. Alio modo quantum ad finem intentum: siue quantum ad nocumentum illatum: quia scilicet contumeliosus derogat honori, detractor, famæ.

¶ Ad primum ergo dicẽdum, quod in inuoluntarijs commutationibus, ad quas reducuntur omnia nocumenta proximo illata verbo vel facto, diuersificeant rationem peccati occultum & manifestum: quia alia est ratio inuoluntarij per violentiam, & per ignorantiam, vt supra dictum † est,

Quæst. 66. ar. 4. & 12 q. 6. art. 3. & 8.

¶ Ad secundum dicendum, quòd verba detractionis dicuntur occulta non simpliciter, sed per comparationem ad eum de quo dicuntur: quia eo absente & ignorante dicuntur. Sed contumeliosus in faciem contra hominem loquitur: Vnde si aliquis de alio male loquatur coram multis eo absente, detractio est: si autem eo solo præsente, cõtumelia est, quamuis etiam si vni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam eius non in toto, sed in parte.

¶ Ad tertium dicendum, quod aliquis dicitur detrahere, non quia diminuat de veritate, sed quia diminuit famam alterius. Quod quidem fit quandoque directè, quandoque indirectè. Directè quidem quadrupliciter. Vno modo, quando falsum imponit alteri: secundo, quando peccatum adauget suis verbis: tertio, quando occultum reuelat: quarto, quando id quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirectè autem, vel negando bonum alterius, vel malitiose retinendo, vel minuendo.

Svmma Textvs

COnclusio D. Thom. est: Detractionem esse occultam denigrationem alienæ famæ per verba. Quam vt explicet supponit primo, quod quemadmodum facto contingit alicui dupliciter nocere, scilicet, aut per manifestam vim, vt fit in rapina, aut per subdolam læsionem, vt fit in furto: ita etiam verbis vsu venit, quod quis lædatur, aut manifestè, vt fit in contumelia, aut occultè, vt fit in detractione. Secũdo supponit, quod quia, qui in alterius conspectu manifestis verbis in eum inuehit, paruipẽdere eum se profitetur, quapropter honorem eius in professo lædit: & qui in angulis absens aduersus quempiam obmurmurat, non tam vilipendere eum, quã vereri se ostendit, ob idque nihil contra eius honorem obmolitur, sed solum contra famam, hoc est, contra bonam æstimationem ab alijs de illo habitam, fit, vt contumelia, quæ manifestè lædit contra honorem, & detractio, quæ occultè fit, contra famam procedat. Et sic constat definitionem detractionis superius positam esse conuenientem, vtpote quæ continet differentias superius positas inter cõtumeliam, & detractionem. Tum quantum ad modum: quia illa manifesta, & hæc occulta est, tum etiam, quantum ad obiectum: quia illa honori, & hæc famæ contrariatur.

Explicatio Articvli.

Detractio cõtrariatur famæ sicut contumelia honori.

SVpposito, quod honor atque fama differunt inter sese in eo, quod fama est bona opinio, quam alij habent de aliquo: honor verò est reuerentia quæ alteri exhibetur, propter aliquam eius excellentiam, vel in genere, vel in virtute, vel magistratu, vel in doctrina, vt sæpe diximus: atque etiam supposito, quod contumelia, & detractio his aduersantur: contumelia quidem honori, & detractio famæ: & explicatis eis quæ ad contumeliam pertinebant quæstione præcedenti: superest nunc agere de detractione famæ contraria atque aduersa, quæ à D. Gregorio ponitur filia inuidiæ. & diffinitur, quod sit denigratio alienæ famæ per verba occulta. Ex qua definitione, vt Diuus Thomas aduertit in isto articulo, duplex differentia colligitur inter ipsam, & contumeliam. Prima desumitur ex modo procedendi per verba. Et est, quod contumeliosus manifestè profert verba contra aliquem: detractor verò occultè. Secunda ex fine seu ex nocumento illato. Contumeliosus enim ex facto suo derogat honori, & detractor famæ. Eo ipso namquè quod aliquis manifestè contra alterum verba contumeliosa profert, ipsum paruipendere ostendit, atque adeò infert detrimentum honori. Cum tamen eadem verba in occulto proferens: ipsum magis vereri quam paruipendere videatur. Et sic directè talis non infert detrimentum honori: sed magis quantum in se est facit, vt alij malam opinionem habeant de eo, contra quem ipse occultè loquitur: quod propriè pertinet ad detractionem. Conueniunt quidem in hoc contumelia, & detractio: quod per vtramque profertur malum de proximo. Sed differunt specie: quia distinctas inferunt iniurias, & distincta auferunt bona. Ex quo infertur, quod qui in alterum protulerit contumelias animo infamandi, duplicis malitiæ specie distinctæ peccatum committet. Quare tenebitur confiteri circunstantiam detractionis, vt rectè docet Nauarro in Manual. capit. 18. numer. 12. Dicuntur autem contumelia, & detractio differre specie, non solum ratione obiectorum materialium, putà, honoris & famæ, quæ auferunt, vt multi falso opinantur: sed etiam ob rationem formalem diuersam inuoluntarij in vtroque inuentam, vt diximus supra quæstione 66. art. 4. de furto, & rapina. Itaque quemadmodum quamuis tam raptor, quam fur alienum accipiat, adhoc tamen in furto dicitur homo pati inuoluntarium per ignorantiam, & in rapina per vim, quæ secundum Aristotelem diuersæ sunt causæ inuoluntarij: & sic efficiunt peccata specie distincta, ità etiam in proposito, qui per acceptam contumeliam iacturam facit honoris, patitur inuoluntarium per vim: & qui accipit detrimentum famæ per detractionem; patitur inuoluntarium per ignorantiam, quæ diuersas efficiunt rationes formales iniuriarum, & peccatorum. Quando autem dicimus, detractionem fieri per verba occulta, non loquimur

Differentia duplex inter detractionem & contumeliam.

quimur de occultis simpliciter, sed de occultis ei, cui fit detractio: quia, scilicet, in absentia illius fuerunt prolata. Nec obstat, quòd ei posteà à referentibus fuerint facta nota quominus habeant rationem detractionis: quia hoc est per accidens: dummodo verba proferens non ea intentione illa dixerit, vt ad alterum deferrentur: quia tunc formaliter esset contumeliosus, vt diximus quæstione præcedenti. In solutione ad tertium argumentum enumerat D. Thomas modos, quibus potest fieri detractio. Nam, quia hæc non ea veritate, sed ea fama, quæ vel subtrahitur, vel minuitur, rationem habet, & hæc subtractio, vel diminutio potest contingere multipliciter, fit, vt etiam modi detrahendi sint multiplices, atque diuersi. Sed reducuntur ad octo: quorum quatuor directè, & alij quatuor indirectè famam proximi, vel tollere, vel minuere habent. Primus ex ijs, qui directè nocent, & omnium pessimus est, quando quis alteri falsum imponit. Secundus quando vitium alienum suis verbis exauget. Tertius quando occultum crimen reuelat. Quartus quando id, quod bonum est, ostendere quis nititur, ex mala intentione fuisse profectum. Nam quamuis hoc ad temeritatem etiam iudicij spectet, vt rectè docet Caietanus in isto commento: quia tamen nihil prohibet, vnum atque eundem actum in duabus malitiæ speciebus simul constitui: fit, vt eadem verba, quæ sunt temerarij iudicij, simul etiam sint detractoria. Imò, quia verba ea significatione considerantur, & vitia ex finibus proprijs iudicantur, quando aliquis ideò dicit bonum ab aliquo mala intentione factum, vt eius famæ detrahat, constat ipsum non solum, ea intentione esse detractorem, sed etiam verba ipsa secundum suam significationem esse detractoria, quatenus significant alterum esse malum malitia morali. Hoc est, significant, illum habere malam intentionem etiam in bonis: quod est esse pessimum. Primus modus ex ijs, quæ indirectè nocent famæ, est cum quis aliena bona negat. Secundus, quando illa reticet, vbi manifestare debet. Quando enim me præsente de aliquo bonus sermo initur, quem constat me optimè nosse, & sileo: silentium ipsum meum subindicat, talem non esse tantæ laudis dignum. Quod est genus quoddam infamiæ. Tertius modus est, quãdo quis diminuit aliena merita. Quartus denique, quando alterum frigidè laudat. Qui modus infamiæ non est minimus. Vnde Fauorinus apud Gellium: Turpius, inquit, est exiguè atque frigidè laudare, quam insectanter grauiterque vituperare. Qui enim maledicit, quanto id acerbiùs facit, tanto magis pro iniquo inimicóque ducitur, tantoque minus fidem capit. Qui autem infacundè ieiuneque laudat, à causa ipsa destitui videtur. Nam amicus creditur eius, quem laudare vult, & nihil posse reperire, quod in laudibus ponat.

Multipliciter potest fieri detractio.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco: Vtrùm omnes isti modi detrahendi sint distincti speciè, vel potius omnes pertineant ad vnam & eandem speciem specialissimam? Ad quod breuiter dico, quod omnes sunt eiusdem speciei. Existimo enim detractionis esse vnicam tantum speciem, cuius obiectum formale est infamia, quã quis per ignorantiam patitur. Sicut & obiectum formale contumeliæ est honor per violentiam sublatus. Itaque, quemadmodum quæstione præcedenti diximus, contumeliam, conuicium, & improperium esse vnius & eiusdem speciei specialissimæ, propter vnam rationem formalem obiecti, quam habent: ita & in proposito. Poterit tamen in istis tantus inueniri excessus, vt ille in confessione veniat necessario

Responsio.

explicandus. Qui enim de hæresi, aut de incestu, aut de quouis alio deformi peccato proximũ infamasset, non satis peccatum suum explicuisset, dicendo se detractionem fecisse: nisi etiam simul declarasset peccati grauitatem, cuius notam alteri inussit. Qui infamat Deum, aut Sanctum aliquem canonizatum, aut creaturam aliquam rationalem, prout creatura est Dei: nõ tam est detractor, quàm blasphemus: siue id faciat ad inhonorandum: siue ad infamandum, siue ad deridendum, & iocandum, vt ea mente D. Thom. docet Nauarro in Man. cap. 18. num 18. Etiam si angeli, & sancti canonizati nostri sint dicẽdi proximi, vt ex mente D. Aug. in lib. de doctrina Christiana, docet D. Thom. 2.2. q. 25. art. 10. Ex dictis omnibus sequitur eum, qui seipsum infamat siue manifestando crimen occultum, siue falsum imponẽdo, non dici propriè detractorem, quidquid dicat Nauarro loco citato. Quia nulla ex conditionibus ad detractionem requisitis ibi inuenitur: vt constat. An autem talis peccet, & quale peccatum committat, alterius negotij est explicare, quod à nobis in superioribus quæst. 62. in materia de dominio fuit late disputatum, & declaratum. Videte ibi.

Infamãs Deũ aut Sanctos magis blasphemus quã detractor.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum detractio ex genere suo sit peccatum mortale.

AD secundũ sic proceditur. Videtur quòd detractio non sit peccatum mortale. Nullus enim actus virtutis est peccatum mortale. Sed reuelare peccatum occultum, quod sicut dictum † est, ad detractionem pertinet, est actus virtutis vel charitatis, dum aliquis fratri peccatum denuntiet, eius emendationem intendens: vel etiam est actus iustitiæ, dum aliquis fratrem accusat: ergo detractio non est peccatũ mortale.

Locus suprà ar. 1. inductus.

Ar. præ. ad 3.

2 ¶ Præterea, Super illud Prouer. 24. Cum detractoribus ne cõmisceatis, dicit † glos. Hoc specialiter vitio periclitatur totum pene genus humanum. Sed nullum peccatum mortale in toto humano genere inuenitur: quia multi abstinent à peccato mortali. Peccata autem venialia sunt quæ in omnibus inueniuntur: ergo detractio est peccatum veniale.

Glo. ord. ibid.

3 ¶ Præterea, August. in homil. † De igne purgatorio, inter peccata minuta ponit, quãdo cum omni facilitate vel temeritate maledicimus, quòd pertinet ad detractionem: ergo detractio est peccatum veniale.

Est serm. 4. in die animarũ. ante med. Et est ser. 14. in ordine to 10. Et habetur 25 dist. c. vnũ or arum.

¶ Sed contra est, quod Rom. 1. dicitur: Detractores Deo odibiles. Quod ideo additur: vt dicit † glos. ne leue putetur propter hoc, quod consistit in verbis.

Glos. Ordinaria.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut supra dictum † est peccata verborum maximè sunt ex intentione dicentis diiudicanda. Detractio autem secundum suam rationem ordinatur ad denigrandum famam alicuius. Vnde ille per se loquendo, detrahit, qui ad hoc de aliquo obloquitur eo absente, vt eius famam denigret. Auferre autem alicui famam, valde graue est, quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cuius defectum impeditur homo à

Ibidem.

multis bene agendis. Propter quod dicitur Eccles. 41. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri magni & pretiosi. Et ideo detractio, per se loquendo, est peccatum mortale. Contingit tamen quandoque quod aliquis dicit aliqua verba, per quæ diminuitur fama alicuius non hoc intendens, sed aliquid aliud. Hoc autem non est detrahere per se, & formaliter loquendo, sed solùm materialiter, & quasi per accidens. Et siquidem verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum vel necessarium debitis circunstantijs obseruatis, non est peccatum, nec potest dici detractio. Si autem proferat ex animi leuitate vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi fortè verbum quod dicitur, sit adeo graue, quod notabiliter famam alicuius lædat: & præcipuè in his, quæ pertinent ad honestatem vitæ: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis. Et tenetur aliquis ad restitutionem famæ, sicut ad restitutionem cuiuslibet rei subtractæ, eo modo, quo suprà † dictum est, cum de restitutione agetur.

Q. 62. art. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd reuelare peccatum occultum alicuius propter eius emendationem denuntiando, vel propter bonum iustitiæ publicæ accusando, non est detrahere, vt dictum † est.

In corp. ar. & q. 68. art. 1.

¶ Ad secundum dicendum, quòd glos. illa non dicit quòd detractio in toto genere humano inueniatur, sed addit, pene. Tum quia stultorum infinitus est numerus: & pauci sunt qui ambulent per viam salutis. Tum etiam quia pauci vel nulli sunt, qui non aliquando ex animi leuitate aliquid dicant, vnde in aliquo vel leuiter alterius fama minoretur: quia vt dicitur Iacob. 3. Si quis in verbo non offendit, hic est perfectus vir.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Augustin. loquitur in casu illo quo aliquis dicit aliquod leue malum de alio, non ex intentione nocendi, sed ex animi leuitate, vel ex lapsu linguæ.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito quod detractio potest contingere dupliciter, scilicet, formaliter, & materialiter: formaliter est, quando quis de aliquo obloquitur eo absente, vt eius famam denigret: peccata enim verborum ex intentione dicentis diiudicantur: materialiter est, cum quis verba dicit, per quæ diminuitur fama alterius, non hoc intendens, sed aliquid aliud: respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per quatuor propositiones. Prima conclusio: Detractio formalis ex genere suo est peccatum mortale. Probatur: Illud vitium est mortale, quo in re magni momenti proximus læditur: sed tale est detractio, quia proximi fama obnubilatur, quæ maiori pretio habetur, quá exteriora bona, iuxta illud Eccles. 41. Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri boni, & pretiosi: ergo detractio formalis ex genere suo est peccatum mortale. Et est aduertendum, quod dicitur quis ex intentione detrahere, non solum quando directè, id animo proponit, verú etiam quando animaduertit, quod dicit, & nihilominus sine legitima causa verbum profert. Secunda conclusio. Qui materialiter detrahit, hoc est, dicit verba aliqua detractoria, sine animo, & intentione nocédi: si propter aliquod bonum & debitis cum circunstantijs id facit: vt contingit in accusatione, vel denunciatione, nullum peccatum committit, sed bene facit. Hæc conclusio relinquitur tanquá certa ex superioribus. Tertia conclusio: Qui materialiter detrahit, si ex animi leuitate, aut libidine loquendi, aut denique propter aliquam causam non necessariam id facit: vt in plurimum peccat venialiter: Nisi fortè verbum adeò sit acerbum, vt notabiliter famam alterius lædat. Tunc enim ratione nocumenti illati erit peccatum mortale. Quarta conclusio. Quicunque alieni famam inique sustulit, tenetur ad restitutionem, eo modo, & ordine, quo supra dictum est in materia de restitutione.

EXPLICATIO ARTICVLI.

REsolutio D. Thom. in isto articulo est, formalem detractionem, quæ contingit quando quis ex intentione lædendi proximum in fama, eo absente peccata aut defectus eius manifestat: ex genere suo esse peccatum mortale, quamuis ex leuitate materiæ possit fieri veniale: detractionem tamé materialem, hoc est, nó animo detrahédi regulariter & ex genere suo, non esse mortale, quamuis per accidés, hoc possit illi conuenire. Tunc, scilicet, quando notabiliter læditur fama proximi eius criminis manifestatione: quod ex sua ipsius ratione secum affert mortalem culpá. Tunc enim adeo requiritur prudétia, atque cautela, vt quæuis negligentia loquendi, nisi subitus sit motus, mortale efficiat crimen. Et aduertit Caietanus, nó lædi famam proximi notabiliter ex hoc, quod narretur secretum crimen eius tali personæ, apud quam perinde erit, ac si non esset dictum, vt contingit in colloquijs inter virum, & vxoré, de criminibus filiorum, & confessionibus eorum, qui confitentes peccata propria, dicunt imprudenter confessori, in quo confidunt, personam, cum qua grauissime peccauerunt, & similibus. Ex his enim aut non læditur fama proximi, quia quærunt magis tegere scientes, quam vt etiá quis hæc suspicetur. Vel parum læditur: & sic non est peccatum mortale. Cæterum Soto libr. 5. de iustitia quæst. 10. artic. 2. falsam existimat hác sententiá Caietani, quantuòs ad id, quod affirmat non esse infamiam mortalem, cum quis occultum alienú crimen vni cordato viro secreto detegit, apud quem ità celabitur, ac si muto dictú fuisset. Quod ego similiter verú existimo, propter rationé ab ipso Soto adductá. Nullus enim sanæ méntis erit, qui nolit suú grauissimú crimen, quantú attinet ad læsionem famæ, potius celari vni viro grauissimo, quam tribus, aut quatuor hominib. de media plebe. Ná quamuis ex vna parte maius periculum immineat, quod ab illis euulgabitur, quam ab illo: ex altera tamé pluris quisq; facit in bona esse existimatione apud vnú virú grauissimú, quá apud plures alius minoris authoritatis. Et in præsenti tantú loquimur de nocuméto in fama illato. Ex quo infertur, pessimè ac nocentissimè illos facere, qui, nisi vrgens sit causa corrigendi fratrem, vel vni, quátumuis prudéti viro, occultum alienú crimen reuelant. Nam quáuis is in suo id pectore reconditum

Detractio ex genere suo est peccatú mortale.

Sententia Caietani.

Sententia Soti vera.

fecret: apud ipsum tamen alius magnum sui honoris ac famæ patitur detrimentum.

¶ Multa in isto articulo essent dicenda, nisi ea à nobis suprà quæst. 62. artic. 2. cum de restitutione famæ esset sermo, fuissent pertractata. Cæterùm, quoniam plura adhuc desiderantur, quæ sunt propria huius loci, ea pro complemento totius materiæ suo ordine explicabimus. Et vt à difficilioribus incipiamus sit prima difficultas: Vtrùm reuelans peccatum alterius confessario, non potens aliter suum crimen manifestare, sit dicendus detractor, saltim materialiter, aliquodque peccatum committat? In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quod si ex tali reuelatione criminis aliquod sequitur vel scandalum, vel peccatum, vel damnum corporale, aut temporale eius, qui peccatum commisit, aut alterius, nulla ratione est licitum illam facere. Imò, si ex tali manifestatione aliquid huiusmodi timetur, ad nullam interrogationem à confessario factam poterit pœnitens respondere, nisi generaliter, quod peccauit, vel cum consanguinea, vel cum Ecclesiastico. Et si ex huiusmodi generali criminis manifestatione, adhuc idem detrimentum timetur, occultandum erit omnino id peccatum, alijs duntaxat expressis cum intentione, quam primum poterit, illud crimen vel circunstantiam cum alijs, quæ postea commiserit confitendi: Estque hoc intelligendum, quando pœnitens obligatur talem cōfessionē facere, vel vt Eucharistiā suscipiat, vel ad vitādum scandalum, quod ex eo quod non susciperet sacramentum sequeretur. Nam si confessio non esset necessaria, illam omnino prætermittendi esset præceptum.

Primum dubii de reuelante peccatū alterius in confessione. 1. Dict. certū.

¶ Dico secundo etiam esse certum, quod si est alius confessarius qui personam non cognoscat, tenetur pœnitens cum illo integram facere confessionem. Et si ad id licētiam non habet, eam petere à proprio parocho. Nec eo ipso, quod talis casus insurgit habet pœnitens facultatem, cum quo voluerit confitendi, vt docent Paludanus, Adrianus. & Nauarrus locis infrà citandis. Requiritur enim ad absoluendum à quibuscunque peccatis mortalibus iurisdictio in confessario. Et hanc nullus, nisi proprius parochus, vel alius ex eius commissione habere potest. Dico tertio, etiam esse certum, quod nulli licet in confessione alterius crimen reuelare proprio nomine expresso, aut gradu, aut dignitate, quando id ad proprij peccati manifestationem non fuerit necessarium. Et qui secus fecerit detractionis peccatū committet, tanto grauius quāto crimen, quod aperit, grauius fuerit. Itaque hæc certa sunt.

2. Dict. certū.

3. Dict. certū.

¶ Sed dubium est, an quando ex manifestatione mei criminis, aut alicuius circunstantiæ ex iis, quæ necessario sunt in confessione explicandæ, alterius certæ personæ peccatum à confessario cognoscitur: & non est copia cum alio confitendi, vel, quia est articulus mortis, vel parochus abest: vel si est præsens, nō vult dare licentiam: ponamus etiam quod quamuis pœnitens mutet habitum, vt dicit Caietanus, id non sufficiet, quia parochus vult cognoscere, an sit eius ouis, eamque videre: & denique quod nullum aliud est remedium ad occultandum crimen alterius, quàm proprium tacere: & item ponamus, quod nec illi, cuius crimē in confessione detegitur, nec alteri aliquod sequetur nocumentum ex tali confessione, aut in vita aut in honore, aut in bonis temporalibus, vltra leuem illam infamiam, quæ consurgit in corde confessarij, complicē pro malo, & iniquo reputantis. Est inquam dubium, an in hoc casu, non potenti aliter suum crimen detegere, quam reuelando crimen alterius confessario, sit licitum illud dicere, ad idque teneatur, vel potius peccet in tali reuelatione. Viguerius videtur dicere, omittendam esse tunc totam confessionem, & sine illa communicandum, si currit præceptum, quia vtendum est eo tempore regula de non habente copiam confessoris. Sed hoc est apertè falsum, cum præceptum seruari debeat quoad potest: vt communiter dicunt Doctores in materia de confessione. Canus atque Ledesma existimant, saltem in articulo mortis esse licitum detegere complicem, qui tunc infamiæ iacturam tolerare debet, vt proximus liberetur ab ea necessitate. Sed etiam hæc sententia est falsa. Nam si alio tempore salubris est confessio, sine illo peccato, aut circunstantia facta, cur etiam non erit salubris in articulo mortis? Et si tunc est consilium, talem circūstantiam confiteri, cur non etiam extra articulum illum. Omnes enim rationes, quæ probant tacendum esse, de omni tempore probant, aut de nullo. Nec ratio Cani aliquid valet. Nam pœnitens, nec liberatur à morte corporali per illius circunstantiæ manifestationem; nec ab spirituali, cum licitè taceat, & gratia sacramenti non fraudetur, confitendo alia mortalia, vel etiam vnum veniale.

Punctus difficultatis.

¶ De proposita ergo difficultate sunt duæ opiniones extremæ. Vna quæ affirmat non solum esse licitū, verùm etiam necessarium, regulariter loquendo, circunstantiam illam personæ cōfiteri, si mutat speciem, aut secundum alios, si aggrauat notabiliter. Hanc tenet D. Thom. in 4. dist. 16. q. 3. art. 2. q. 5. ad 5. & opusc. 12. art. 9. Alexand. 4 p. q. 77. memb. 2. art. 4. Bonau. dist. 21. in 2. p. dist. art. 1. q. 3. in corpore. & p. p. opusc. tit. de modo confitendi cap. 1. Palud. in 4. dist. 21. q. 3. artic. 2. conclusione 2. & distinctione 16. quæstio. 3. artic. 3. ad 2. Ricard. distinction. 21. quæst. 2. artic. 5. Henri. quodlib. 5. quæst. 23. Durādus distinctione 16. quæst. vltima, numer. 8. Gabriel distinctione 17. quæst. 1. conclusione 5. Antoninus 3. p. titulo 14. capit. 19. §. 11. Medina. Cod. de confessione capit. de circunstantia temporis & loci, ad finem. Adrian. in 4. quæstion. 1. de confession. §. sed oritur ex his. Soto in 4. distinct. 18. quæst. 2. artic. 5. ad 4. Syluester verbo, confessio 1. quæstion. 24. Gerson Alphabeto 41. litera L. & Alphab. 42. lit. F. Rosella, verbo, confessio 1. §. 6. Almaynus in 4. distinction. 17. quæst. 1. artic. 2. Et probari potest hæc sententia pluribus argumentis. Primo sic: Qui vtitur iure suo, nulli facit iniuriam: maximè si eo vtatur sine notabili detrimento tertij, sed qui integre omnia sua peccata confitetur, explicando circunstantias personarum in casu posito, vtitur iure suo: ergo nulli facit iniuriam, atque ex consequenti licitè id facit. Consequentia est nota, & maior est principium iuris, vt constat ex cap. cum Ecclesia de electione, & ff. de regulis iuris, in regula: Nullus videtur, &. regula: Nemo damnum. & regula: Factum suum. §. non videtur, & ibi Glossa. & Philip. Decius, minor autem probatur: Si confessarius non haberet notitiam personæ per circunstantiam explicatæ pœnitens haberet ius ad illam declarandam; sed propter cognitionem personæ pœnitens non amittit suum ius, maximè cum ex sua confessione notabile detrimentum complici non sequatur, vt supponimus: ergo illo vti potest.

Sententia D. Tho. & aliorum.

1. Argum.

¶ Secundo: Nullus tenetur ius suum, & vtilitatem dimittere, pro vitando paruo damno proximi: imò nec pro vitando maximo, si præcipuum quod intendit non est nocere, sed ius suum, & vtilitatem persequi: possum enim ego in domo mea fenestras aperire, quamuis ex hoc vicinis damnum sequatur, modò publica via mediet: & similiter possum parietes erigere, quamuis

2. Argum.

quamuis ex eis defectum lucri vicinus patiatur: item mercator, licitè vendit merces suas minori pretio, quamuis ex hoc damnū minoris lucri alijs sequatur; præterea ecclesiastici, & priuilegiati licitè gaudent suis priuilegijs ementes & vendentes, sine aliquo tributo, aut ligna scindētes, vel aliud quid simile facientes, iuxta tenorem priuilegij; esto ex hoc detrimētum alijs resultet; quia id non intendunt, sed tantum vti iure suo, propriamque vtilitatem persequi: similiter aduocatus potest licitè clientem suum patrocinari, vel matrimonium tractare, modò negotium sit licitum; quamuis ex hoc graue damnum, aut in honore, aut in rebus proximis resultet, quia vtitur iure suo: & denique quisque, siue in iudicio, siue extra ius suum, & vtilitatem persequens, potest licitè vel denonciare, vel accusare crimen occultum proximi, modò probari possit, quamuis ipse ex hoc grauissimum nocumentum, siue in honore, siue in rebus proximi patiatur, vt diximus in superioribus: ergo pari ratione, possum ego vti iure meo, in meam vtilitatem integrè in confessione omnia peccata cum suis circunstantijs explicare: quamuis ex hoc aliquale detrimentum in honore proximo sequatur. Maxime cum ipse fuerit in causa, culpamque commiserit, propter quam ex prosequutione mei iuris suæ famæ detrimentum sibi imminneat. Ex hoc infertur, quod si licet in confessione cam circunstantiam dicere, qua confessarius veniat in cognitionem culpæ & personæ alterius: etiam erit necessarium id facere. Semper enim, quod id, quod præcipitur, cadit sub potestate, & iurisdictione præcipientis, & est licitum cum omnibus suis circunstantijs, subditus tenetur parere, illudque adimplere, si potest sine graui suo, aut alterius detrimento, vel in persona, vel in honore, vel in rebus Imò tanta poterit esse vis præcepti, siue diuini, siue humani, vt illud adimplere subditus teneatur, etiam cum manifesto periculo vitæ suæ, aut alterius: vt explicant Soto libro 1. de iustitia, quæst. 6. art. 4. & Caiet. 2. 2. quæst. 96. artic. 4.

Sententia Marsily & aliorū. ¶ Altera sententia est in alio extremo, quæ affirmat nulla ratione esse licitum, explicare in confessione illam circunstantiam, qua confessarius deueniet in cognitionem peccati, & personæ proximi, etiam si ex hoc nullum aliud detrimentum sequatur, quam leuis infamia, quæ consurgit in animo confessarij, reputantis illum pro iniquo & malo. Hanc opinionem tenet Marsilius in 4. quæstio. 12. artic. 1. dub. 1. in quadam responsione ad 6. argumentum fol. 575. Nauarro in Manuali cap. 7. numer. 2. sequutus Innocentium, & Hostiensem in capit. omnis, de pœniten. & remis. Cano in relectione de pœnit. pag. 5. Quamuis moderetur illam, vt intelligatur, quando iactura famæ proximi apud confessarium fuerit mediocris. Nam si fuerit minima, secundum qualitatem personæ ad arbitrium boni viri, tenebitur pœnitens tunc peccatum cum sua circunstantia confiteri. Vt si, verbi gratia, vir iuuenis, & secularis cum virgine fornicaretur: tunc si fœmina non potuisset fuum delictum manifestare, nisi confessarius simul intelligeret talem iuuenem fuisse complicem: tenebitur adhuc fœmina peccatum confiteri: quia minima, & ferè nulla est infamia, quæ ex hoc facto viro resultat. Cæterum iuuenis non poterit licitè ità confiteri, vt confessarius veniat in cognitionem fœminæ: quia infamia quæ inde illi resultat, est notabilis. Hand eandem sententiam tenet Bart. Medina lib. 1. suæ summæ capit. 4. §. 1. & omnium nouissimus Dominicus Bañez super 2. 2. D. Thomæ. quæstio. 33. artic. 8. dubio 8. in prima parte illius, qui adducit pro eadem Caietanum. Sed certè fallitur: potius enim videtur fauore contrariæ sententiæ, in summa, verbo, confessio, condi. 3. Vbi dicit, quod si sit vir bonus confessor, & de quo non est suspicio futuræ infamiæ, potest explicari talis circunstantia. Et idem expressius affirmat in opuscul. quodlibet 2. responsione 5. ad fratrem Cherubin. Si aliquando Caietanus huic sententiæ fauorem dedisse est dicendus, est in isto articulo, vbi dicit non lædi famam proximi notabiliter, per hoc, quod narretur secreto crimen eius tali personæ, apud quam perinde erit, ac si non fuisset dictum. Vt contingit in confessionibus eorum, qui confitentes peccata propria, dicunt imprudenter confessori, in quo confidunt, personam, cum qua grauissimè peccauerunt. Quibus verbis videtur significare, esse peccatum, quamuis non mortale, peccata aliorum in confessione explicare.

¶ Mihi ex his sententijs hæc secunda videtur longè verior, atque securior: quamuis etiam prima sua probabilitate non careat. Quam præcipuè facit tot virorum doctissimorum vnanimis consensus, qui apud me (qui nulla ex parte cum minimo eorum sum comparandus) maximè in materia morali, plurimum valet. Sed probatur multis, & efficacissimis rationibus secunda opinio. Primo sic: Quando ex confessione mei criminis, aut alicuius circunstantiæ illius, imminet mihi, aut alteri graue aliquod damnum, siue in persona, siue in honore, siue in bonis, licitè possum illud tacere, vt ex mente omnium in principio huius difficultatis pro certo supposuimus: ergo & quando imminet proximo leue aliquod damnum, quale dicitur esse illud infamiæ, quod resultat in animo confessarij. Probo consequentiam: Nam eodem iure naturæ quo prohibemur vitare in nostris operibus damnum proximi graue, prohibemur etiam vitare quodcunque aliud leue, atque ex consequenti si confessio cum graui damno proximi est culpabilis, cum leui etiam culpam habebit: & solum erit differentia quantum ad ad hoc, quod est magis, aut minus culpabilis, pro ratione nocumenti inde subsequuti. Secundo: Quando in vno & eodem casu duo præcepta concurrunt, quæ simul seruari non possunt, solum obligat quod magis est, & minus amittit suam vim, pro illóque tempore obligationem non inducit, iuxta regulam positam in capitul. duo mala, & in capit. Nerui. 13. distinction. vbi habetur: ex duobus malis minus est eligendum: constat autem, quod quando duo præcepta pro eodem tempore concurrunt, minus malum est, minus non adimplere, quam maius: sed in casu, quo homo suum peccatum confiteri non potest sine infamia proximi, concurrunt duo præcepta, vnum naturale, nullum nocumentum siue graue, siue leue proximo inferendi, in honore aut in fama, alterum integre confitendi. Quorum primum maius est, & minus dispensabile, vt potè quod ad legem naturalem spectat; nam secundum solum est de lege diuina positiua, quæ naturalem non tollit; quod enim pro charitate institutum est contra charitatem militare non debet, vt dicit D. Bernardus in lib. de præcepto & præcepti dispensatione, litera F. ergo solum primum præceptum est tunc seruandum atque ex consequenti non confitendum peccatum, cum infamia proximi. Et confirmatur: Regula communis est inter Theologos, quod præcepta, quæ solum sunt diuina positiua, regulariter loquendo, non adeò strictam inducunt obligationem, vt cum iniuria graui, vel leui legis naturalis, aut cum nocumento iuris, aut vtilitatis proximi, sint obseruanda. Hac enim ratione dicimus, præceptum omnibus

Sententia auctoris.

Non est in confessione explicāda circunstātia qua confessarius veniat in cognitionem alterius.

nibus conferendi baptismum, quod maioris necessitatis est paruulis aliud remedium non habentibus, quam adultis, confessionis, sine qua in actu, per solam contritionem, in casu necessitatis salutem consequi possunt, contra voluntatem parentum infidelium, non esse adimplendum. Quare huiusmodi pueros infidelium, inuitis parentibus baptizandos non esse, supra latè ostendimus ex mente D. Thom. in primo tomo, quæstione 10. articul. 12. Est enim contra legem naturalem patriæ potestatis, vt filijs, parentibus inuitis, ea legis professio tribuatur, quam ipsi eligere non possunt: sed præceptum integre confitendi peccata cum omnibus suis circunstantijs, solum est diuinum positiuum, vt de se patet: ergo non obligat ad sui obseruantiam cum iniuria leui, aut graui legis naturalis, de conseruanda fama proximi. Item: Qui emisit votum castitatis, si posteà vxorem ducat, tenetur coniugale debitum soluere ne iuri vxoris noceat: & qui vouit religionem, non tenetur illam ingredi, quoadusque creditoribus satisfaciat: si id posteà efficere nō poterit, aut si ad pauperum parentum sustentationem fuerit necessarium, vt in seculo maneat: nec huius rei alia ratio potest assignari, nisi quod lex naturalis præcipit, tam debita soluere, quam in casu necessitatis parentibus subuenire, cui per ingressum religionis in casu posito derogatur: ergo pari ratione, quamuis sit præceptum diuinum de facienda integra confessione ad quod est necessarium, vt omnes circunstantiæ speciem mutantes, aut notabiliter aggrauantes exprimantur, si ex hoc sequitur nocumētum proximi, quod lex naturalis inferre prohibet; ab illa erit supersedendum: vel si hoc fieri non potest explicanda erunt peccata illis circunstantijs non expressis, ex quarum notitia iniuria alteri accrescit, ne lex naturalis violetur. Vltimò: Non potest aliquis citra culpam mortalem occultum alienum crimen vni cordato viro secreto deregere, & si apud illum ità celabitur, ac si muto dictum fuisset, vt ex mente Soti, in principio huius articuli, diximus contra Caietanum. Nec huius rei aliam rationem assignauimus, nisi quod quisque sanæ mentis pluris facit in bona esse æstimatione apud vnum virum grauem, quam apud plures alios minoris autoritatis: sed hoc idem nocumentum sequitur ex eo, quod quis circunstantiam confiteatur, ex qua confessarius in notitiam alicuius grauis criminis & personæ quæ illud commisit, deueniat: ergo nō est hoc existimandum paruum inconueniens, atque ex consequenti non est licitum illud facere, placet quidem mihi moderatio à Magistro Cano posita, de qua mentionem fecimus referentes autores, qui hanc nostram sententiam tenent. Cæterùm illius ratio est, quòd fœmina non potest explicare suum crimen nisi confessarius simul intelligat quis sit iuuenis, qui cum illa occubuit, & ex talis circunstātiæ declaratione, aut minima, aut nulla, sequitur infamia iuueni. Et vbi non est infamia quæ apud homines in pretio habeatur, certum est, non esse peccatum, alterius crimē manifestare, vt ex dictis patet.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum pro contraria sententia factum, respondetur concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, falsum esse, quod per cognitionem, quam confessarius habet de complice, non amittit pœnitēs ius, quod habet ad integre confitendum omnia sua peccata, cum omnibus suis circunstantijs. Nam cum nullus habeat ius alterum nocendi, & ex illa notitia confessarij necessario sequatur nocumentum proximi, fit, vt ea sola sit sufficiens, tollere ius, quod pœnitens habebat ad confessionem taliter faciendam, ius enim gratiæ tollitur per ius naturæ.

¶ Ad secundum argumentum vt respondeamus, *Ad 2. arg.* dico primo, quod si illud aliquid valeret, pari ratione conuinceret, esse licitum: imò necessarium, confiteri omnia peccata cum omnibus suis circunstantijs, etiā quando ex tali confessione grauissimum aliquod dānum siue in vita, siue in honore, siue in diuitijs proximo sequeretur, cuius contrarium ex mente omnium Doctorum in principio huius difficultatis pro certo supposuimus. Nam cum vnicuique liceat, ius suum, & vtilitatem persequi, etiam cum grauissimo proximi detrimento, vt ex exemplis in argumento adductis colligere licet, fit, vt si pœnitens habet ius in eo casu integrè confitendi, ob nullum alterius damnum illud dimittere teneatur. Dico secundo, falsum esse, quod pœnitens in casu argumenti habeat ius ad confitendas circunstantias, ex quibus alterius infamia sequatur. Nam cum nullus habeat ius alteri nocendi, etiam ob propriam vtilitatem, nisi ea vtilitas sit talis, vt ex iustitia sit ei debita, quod contingit in ōnibus instantijs positis in argumento, fit, vt ob consequēdam propriam vtilitatem, alteri nocere non possit. Eo vel maximè, quod pœnitens ex eo, quod circunstantiam occultet, qua alteri infamia irrogatur, nec detrimentum patitur, nec ab aliqua vtilitatis acquisitione impeditur, cum eandem prorsus gratiam, quam consequeretur per sacramentum pœnitentiæ, omnibus peccatis, & circunstantijs expressis, cōsequatur etiam omissa illa, ex qua damnum resultat, vsque ad tempus, quo eam sine præiudicio tertij possit confiteri. Si in aliquo casu argumentum propositum videretur habere difficultatem, est in eo, quo pœnitens non obligatur confiteri peccata, & vult id facere in propriam animæ vtilitatem, à qua frustratur, dum sacramentum non suscipit, nec illud potest suscipere vt diximus, si ad illius integritatem requiritur, quod ea peccata vel circunstantiæ explicentur, ex quorum cognitione proximi fama apud confessarium, detrimentum patitur. Cæterùm nec hoc impedit, quo minus nostra sententia sit vera, siquidem, vt paulò antea dicebam non potest semper homo suam vtilitatem persequi, sed tunc tantum quando id sine iniuria alterius fieri potest, aut vtilitas est debita ex iustitia, quorum neutrum inuenitur in proposito.

¶ Secunda difficultas est, Vtrum dicens id peccatum, quod notorium est, siue facto siue iure, peccet mortaliter. *2. Dubium de dicente peccatum notorium.* Verbi gratia. Habet quis læsam famam apud multos de ciuitate, vel quia peccatum ab ipso factum est publicum, quod appellatur notorium notorietate facti: vel quia publicè propter illud fuit punitus, quod appellatur notorió notorietate iuris. Dubium est an narrans illud eis, qui nesciebant, peccet mortaliter? Syluester, verbo, detractio, quæstione 5. partem tenet affirmatiuā. *Sentētia Sylvestri.* Nisi fortè peccatum ità esset notum, vt statim, etiam eo, qui narrauit, tacente, deuenire deberet in notitiam eorum, quibus narratur. Et probari potest hęc opinio isto argumento: Ille, *Argum.* qui, in casu posito, facto vel iure habet famam læsam, respectu eorum, quibus narratur peccatum; ita habet bonam æstimationem, ac si nihil turpe fecisset: ergo illud referens, respectu taliter audientium, ità est detractor, ac si crimen omnino esset secretum, atque ex consequenti peccat mortaliter. Contrariam sententiam tenet Nauarro in Man. cap. 18. num. 26. Cuius *Sententia Nauarri.* verba sunt, quæ sequuntur: Decimoquinto peccat, qui peccatum verum mortale secretum alterius deregit inordinatè, nisi aliqua circunstantia excuset à mortali.

mortali. Et dixi secretum, quia detegere notoria facti vel iuris, vel famosa, sine mala intentione nocendi, non est peccatum saltem mortale: quamuis illi, quibus deteguntur, ea ignorent, nec in regione, vbi deteguntur, scirentur. Vt si quis in Lusitania diceret, illum, vel illum in Castella furtibus fuisse ictum, etiam si ille sit in Lusitania præsens, & ab eis, quibus dicitur cognoscatur. Hæc Nauarro. Citatque pro eadem sententia Caietanum tomo 2. opuscul. tract. 31. responsione 9. & Ioannem de Maioris in 4. dist. 21. q. 2.

¶ Cæterum, vt in re tanti momenti, & quæ quotidie habetur præ manibus, explicanda recto ordine procedamus, dicam prius, quæ certa sunt apud omnes, dicturus posteà ea, in quibus est controuersia apud Doctores. Hunc enim modum procedendi semper existimaui conuenientissimum, & explicandis difficultatibus, maximè in moralibus, tot doctissimorum virorum sententijs inuolutis, aptissimum, & clarissimum. Dico ergo primò, certum esse, quod miscere colloquia inter conciues, aut familiares de peccatis proximorum tam dicentibus, quam audientibus notis ex se nec est bonum, nec malum, sed ex intentione, & fine colloquentium redditur id opus aut honestum, aut vituperabile. Si enim narrentur ea peccata ob bonum finem, vt scilicet, alij ab eis abstineant exemplo eorum, qui ceciderunt, aut suorum criminum pœnas dederunt, opus est laudabile, atque honestum, vtpote, quod cedit in gloriam Dei, & proximorum vtilitatem. Si verò talis commistio colloquiorum fiat, siue ex curiositate, siue ex leuitate, aut ociositate, aliove inutili fine, erit peccatum veniale, vt in specie docet Cord. in tract. de detractione memb. 4. quæst. secunda, conclus. 6. Et ratio huius est: Quia cum tunc nulla fama lædatur, quæ iam læsa non fuerit, etiam apud eos, quibuscum loquimur, nulla relinquitur malitia in opere, nisi illa venialis, quæ desumitur ex fine. Sicq; frequantissimè cōtingere solet etiā in colloquijs timoratorū hominū. Si autē colloquutio fiat ex praua intētione, vt scilicet, mala de proximis opinio renouetur, sicq; eis in fama & honore noceatur, peccatum est mortale formalissimæ detractionis, vt de se patet.

1. Dictū certum.

¶ Dico secundo, etiam esse certum, quod qui manifestat delictum illius, qui per publicam sententiam est infamia notatus, siue in eodem oppido, siue in diuerso, non peccat contra iustitiam: atque ea consequenti nec ad aliquam tenetur restitutionem. Ex quo enim aliqui publicè sunt notati, iam amiserunt iura secreti: atque adeò per hoc quod eorum delictum manifestetur, iustitia violari non potest. Eo vel maximè, quod iudicium, ac legum talem pœnam imponentium intentio est, vt omnibus innotescat, vt docent Mercad. cap. 11. §. es tambien. & Iosephus Angl. in floribus, 4. sentent. q. de restitutione famæ, dubio 4. Qui etiam dicunt primam, & præcipuam pœnam taliter condemnatorum esse infamiam. Nam flagella, mutilationes, mori, truncari, vel dolores sentire, commune est atque naturale omni animali: erubescere autem, & honorem amittere est proprium hominis: & ob id leges præcipuè volunt eum in honore & opinione punire. Ex quo etiam fit, vt non in carcere, nec in nocte, sed in die, & in medio populo, & in ferijs celebrioribus iustitia fiat. Itaque quemadmodū, si quis per sententiam iudicis ita damnaretur ad direptionem bonorum, vt singulis illa capere volētibus essent exposita, qui illa auferret ad nullam teneretur restitutionem, quia iuste ille bonorū suorum dominio priuatur. Pari etiam ratione, qui manifestat delictum illius, cuius infamia iure, & vt cæteri audientes pertimescant, est veluti exposita omnibus deuulgāda, non peccat contra iustitiam, nec ad restitutionem tenetur. Nec refert quantum ad hoc, an bono, vel malo animo id fecerit. Nam ad rationem iniustitiæ impertinēs est malus animus, quamuis non ad rationem peccati. Sed est hoc intelligendum, modò delictum, quod manifestatur, sit idem propter quod quis infamia est notatus. Nam qui diffamatum in vno genere vitij, vel in pluribus, diffamaret in altero, de quo bene audit, non solum peccaret mortaliter, sed etiam teneretur ad restitutionem, vt diximus supra q. 62. art. 2. dub. 3. circa solutionem ad secundum argumentum D. Tho.

2. Dictū certum.

¶ Dico tertio etiam esse certum, quod qui manifestat alicui id peccatum proximi, quod non iure, sed facto est notorium: vt si, verbi gratia, est aliquis in ciuitate de aliquo crimine infamatus, non quia per publicam sententiam de eo fuit conuictus, sed quia ipso dante occasionem, in notitiam fere omnium aut maioris partis populi, peruenit; vel quia ipse scilicet, egreditur, & ingreditur domum alicuius mulieris, vel aliud quid simile facit cunctis vicinis videntibus, & scientibus, ex quo ortum habuit vt factum illud paulatim fuerit euulgatum, narreturque inter omnes, talis, inquam, qui huiusmodi peccatum nescientibus manifestat, nec peccat cōtra iustitiam, nec ad aliquam tenetur restitutionem. Ex quo enim peccatum factum fuit publicum amisit peccator iura secreti, sibique debet imputari, qui causam dedit. Fateor quidem, quod si ob meum dictum, crimen illud plus notabiliter publicatur, aut aliud detrimentum peccanti euenit, pecco contra charitatem. Sed quod affirmo est, tale peccatum non esse contra iustitiam. Nam cùm iam fama illius, apud omnes, vel maiorem partē sit læsa, vel certè de facili possit delictum ab omnibus sciri, si velint, quia omnium ore circunfertur, fit, vt nihil ab eo contra iustitiam auferatur. Si peccatum tale esset, quod difficile posset in illius vel illorum, quibus narratur cognitionem venire, vel quia in loco remoto, vel in eodem, sed à longo iam tempore fuit perpetratum, re vera peccaret contra iustitiam illud reuelās. Oblitum enim iam delictum, nec per sententiam punitum, nullus habet ius reuelandi: atque adeò contrarium faciens peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem. Itaque hæc certa sunt.

3. Dictū certum.

¶ Sed dubium est, an qui dicit id peccatum, quod notorium est, siue facto, siue iure, illis, qui illud ignorant, peccet mortaliter contra charitatem. Et similiter potest esse dubium de numero hominum, qui sufficiant ad hoc vt delictum ab ipsis cognitum notorium dicatur notorietate facti. De vtroque enim non leuis est concertatio inter Doctores. Ad quorum explicationem dico primò, meo iudicio non esse dubitandū, quod qui alicuius peccatum siue iure, siue facto sit notoriū, ignorantibus manifestat: nisi ex bona intentione id faciat, iuxta explicata in primo dicto ex ijs, quę in principio dubitationis pro certis supposuim⁹, semper peccat, saltim venialiter. Contra rationem enim esse videtur, vt quis alterum, licet infamatum, denuo infamet, eiusque vulnera innouet. Mortaliter autem talē peccare puto, quotiescūque ex intentione detrahendi id facit, vt supra dicebam, vel saltim quando ex tali loquutione notabile proximo nocumentū infertur, vel in fama: quia plus notabiliter eius crimen manifestatur, vel in alijs rebus. Contra charitatem enim est manifeste, vt quis causam damni det, quod vitare potest. Et quantum ad hoc vera est sententia Syluestri in principio dubitationis à nobis proposita. Ad quem etiam modum est intelligendus

Punctus difficultatis.

Sententia authoris.

ligendus Soto, libro 4. de iuſtitia quæſtione ſexta, articulo tertio ad 4. quando dicit, eſſe contra charitatis iura, vt quis, ei, qui neſcit, talem hominem prodat. Secus autem eſſet, ſi interrogatus, ad inſinuationem, vel officium, vel matrimonium, crimen manifeſtaret. Nam tunc ſanum conſilium, ac verum, etiam cum infamia alterius, ex bono fine dare, ſine aliqua culpa liceret, cum nullus innocentem interrogantem, vt nocenti ſubueniat decipere poſsit. Ex quo infertur, quod qui vt aliquem, ad religionem, vel eccleſiam; vel collegium, vel ordines, vel matrimonium admittant, ſyncere de alicuius genealogia, aut de alia infamia, aut nota publica inquirunt, vt caueant quod cauendum eſt, nullum peccatum committunt: nec etiam illi, qui eis veritatem ſub ſecreto manifeſtant. Quin potius officium debitæ fidelitatis, & charitatis, propter rationem iam dictam adimplent.

Quando delictum poſsit manifeſtari.

¶ De alia dubitatione, quæ erat de numero hominum, qui ſufficiunt, vt delictum ab ipſis cognitum notorium dicatur notorietate facti, eſt opinio quorundam aſſerentium: decem hominum numerum ſufficientem eſſe, vt peccatum ab ipſis cognitum notorium dicatur. Ex quo colligi videtur, quod ſi decem homines fuerint, qui alicuius delictum ſciuerint, bene poſtea poteſt cum quocunque alio de populo ſine iniuſtitia communicari. Hanc ſententiam tenet Syluester, verbo notorium, quæſt. 4. & gloſſa in capitulo vnio, 10. quæſt. 3. & in capitulo de manifeſta. 2. quæſtione prima, & gloſſa Raymun. quam refert Sylueſter. Et probatur primo, quia alias daretur medium inter occultum, & notorium, illud, ſcilicet, quod decem perſonis eſt manifeſtum, cum tamen illa ſint immediatè oppoſita. Et prætereà; quia niſi notorium eſſet, quod decem hominibus eſt manifeſtum, nunquam poſſet aliquid notorium probari in aliqua ciuitate, aut prouincia, niſi numeratis omnibus hominibus ciuitatis, vel prouinciæ, vt facta fide, quod ſunt plures conuincatur, maiorem partem populi, vel prouinciæ id ſcire. Hoc autem eſt ridiculum, & impoſsibile: ergo quod decem hominibus fuerit manifeſtum ſimpliciter erit dicendum notorium notorietate facti. Imo ex hac ſententia ſequitur, quod ſi ſex homines peccatum cognoſcunt illi ſufficiunt, quia vt communiter dicunt Doctores, ſex perſonæ ſicut & decem ſunt ſatis facere plebem, & per conſequens notorietatem facti, vt nititur probare Sylueſter loco citato.

Quis numerus hominum ſufficiat vt delictum cognitum dicatur notorium.

Sententia Sylueſtri.

¶ His tamen non obſtantibus, dico, quod quanuis hæc opinio ſit vera ad alios effectus iuris, ſcilicet, vel ad probationem delicti, vel ad inquiſitionem ex infamia ortam faciendam, ad effectum tamen colloquendi & confabulandi, denigrandiq; famam omnino eſt à ratione aliena, atq; falſa. Lex enim charitatis, & iuſtitiæ obligat, vt proximorum peccata contegamus, quando non ſunt ità notoria, vt vel per ſententiam publicam; vel per euidentiam facti, vel notitiam maioris partis populi fama ſit læſa. Ad quod probandum hoc vnum argumentum eſt ſufficiens; quod cum in republica plures ſint viri honorabiles, tam ſeculares, quàm eccleſiaſtici, quorú infirmitas decem, aut duodecim hominibus eſt nota; iam tunc ſine iniuria eos detegere, de eorúmque peccatis libere confabulari liceret; quod nulla ratione eſt dicendum. Item ſequeretur, quod ſi ſex. aut decem homines ſcirent concubinatum ſacerdotis, liceret iam tunc prædicatori illum publice in particulari prodere, atque reprehendere: ſi quidem notorium, & publicum eſt, quod ſex, aut decem hominibus eſt manifeſtum: &, vt communiter dicunt Doctores, peccata publica publice ſunt reprehendenda. Hoc autem eſt apertè falſum, & ab omni ratione alienum: Dicendum eſt ergo, quod notorium, ad effectum, vel reprehendendi vel confabulandi de peccatis proximorum priuatim, non tam paruis terminis eſt coarctandum. Sed illud ſolum eſt tale dicendum, quod iuridicè eſt proditum per confeſsionem in iudicio, vel per teſtes, vel ſententiam, aut per facti euidentiam. Vt ſi quis in foro blaſphemaret, ac denique quod per frequentiam populi, aut maiorem partem illius, vel certe nobiliorem circunfertur, vt quod in parochia eſt fere omnibus notum. Huius noſtræ ſententiæ eſt Cord. de detract. q. 2. concluſ. 4.

Sententia authoris.

¶ De ſpecialiter autem infamato in vno loco, vtrùm liceàt illum infamare in alio iam diximus ſupra queſt. 62. art. 2. circa ſolutionem ad ſecúdum argumentum. De quo etiam vidédus eſt Soto lib. 5. de iuſtitia, quæſt. 10, art. 5. Sed dubium graue eſt de eo, qui in eodem loco peccati notorij, ſed in diuerſo tempore aliquem diffamat. Verbi gratia ſexsginta ſunt anni, quod quis publicè ob hæreſim fuit combuſtus, aut deſcendit ex Iudæis, quod hoc tempore pauci aut nulli ſciunt. Eſt autem ſenex, qui videns adoleſcentem ex ea familia ortum, per medium forum ambulátem, vel ex inuidia, vel loquacitate, vt ſæpe contingit, præſentibus dicit. Ego vidi illius auum, aut proauum combuſtú, aut infamia publicè notatú. Dubium eſt: vtrùm talis peccet mortaliter, vel potius vnicuiq; ſit licitú quamcunque veritatem olim notoriá in quocunq; tempore diuulgare? Et quidem, quod hoc licitè fiat probari poteſt hoc argumēto: Tales iure fuerunt ea pœna mulctati, ob idque eorum nomina publicè fuerunt in Eccleſia poſita, vt eorú ſcelus omnibus patefieret, haberetúrq; in perpetua memoria: ergo qui illud propalat nulli facit iniuriam; atque ex conſequenti nec peccat mortaliter. Ego tamen ad explicationem difficultatis dico primò, quod qui eos qui non ſunt per ſententiam notati (eos ſcilicet, qui nunquam deliquerunt, ſed ex Iudaiſmo fuerunt conuerſi) dictis, aut factis de praua ſua origine longo iam tempore oblita; infamant, peccant mortaliter, non ſolum contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam. Atque ex conſequenti cuiuſcunque læſionis famæ inde ſubſequutæ tenentur facere reſtitutionem. Et ratio eſt: Nam cum tales non peccauerint, nec in ſe, nec in parentibus, iniuſte illis infamia inuritur: nec valet, ſi dicatur quod parentes peccauerunt peccato infidelitatis. Nam ob id non ſunt digni infamia, & opprobrio. Imò ex eo quod fuerunt conuerſi laudem meruerunt, vt rectè docet Mercado cap. vndecimo verſic. item ſon. Dico ſecundo, quod qui deſcendentes ex Chriſtianis, in hæreſim, aut Iudaiſmum lapſis, ob idque puplicè notatis de praua ſua origine adhuc longo tempore oblita infamant, non peccant mortaliter contra iuſtitiam; bene tamen contra charitatem. Et quidem, quod non peccent contra iuſtitiam, ex eo colligitur, quod tales ex publica ſententia, atque præconio ius famæ & ſecreti ſibi ſeruandi amiſerunt, vt ſupra dicebam, eáque expreſſa intentione fuerunt puniti, vt omnibus eorum crimen, atque pœna fieret manifeſta, quod & inſignia, vulgo; ſambenitos, appellata, & in Eccleſijs ad eorum perpetuum dedecus obſeruata, teſtátur. Et ſi quis obiiciat, quod ſucceſſores nullum peccatú committunt, propter quod debeant ea pœna puniri, reſpódeo, verum eſſe, quod non peccant, atque adeo nullum eorum peccatum detegitur, aut punitur. ¶ Cæterum per accidens ſequitur eis ignominia ex criminibus parentú. Eo vel maximè, quod non eſt cótra

3. Dubium de infamato de vno crimine.

1. Dictum.

2. Dictum.

Obiectio.

Reſponſio.

rationem, vt filij propter crimina parentum notentur infamia, vt diximus in 1. tom. quæst. 11. art. 3. Sed quod qui huiusmodi defectus iam oblitos manifestat, peccet mortaliter contra charitatem, probatur multipliciter. Primo, quia id opus ex natura sua est alterius contristatiuum, & quod coram obiectū grauissimam continet contumeliam, atq; dedecus. Secundo, quia est bonæ opinionis, atq; nominis apud alios læsiuum, & ex quo audiētes scandalizantur. Maxime cū viuentes, de quibus dicitur, innocētes sint, nec digni vt tale damnum à priuata persona accipiant. Et denique, quia si notatus in vno loco non potest absq; peccato mortali cōtra charitatem facto in alio notari, vbi bonum nomē est assequutus: vt supra dicebā, multò minus licebit infamatum iam olim: cuius criminis nec in hoc, nec in alio loco, vlla vel modica extat memoria renouare, cum hoc occultius sit ex natura sua, ac difficilius sciri possit, quā illud, cuius sunt multi testes præsentes. Hāc sententiā sequutus Mercado, c. 12. vers. itē sunt transgressores. Est tamē aduertendū, quod si fiat bono fine, vt cū loquitur de hoc, siue iuridicè ad informationē Ecclesię, vel collegij ingrediēdi, siue priuatim ad matrimoniū contrahendum; bene potest talis defectus sine peccato reuelari ijs, quibus prosit, & qui non obsint rem publicando, vt supra dictum est. Et hæc de propalatione publicorū peccatorū. Si quis autem quærat, an vnicuiq; sit licitum interrogare detentum in carcere, cur sit captus? Respondeo meo iudicio, nullum esse peccatum, vel rogare causam, vel illam narrare, quia id publicum est. Sed rogare, & narrare particulariter de omnibus delicti partibus, dicit Nauarro, esse illicitum, vtpote quod alijs regulariter loquendo, detractionis causam ministrat. Quod verum puto.

4. Dubium an dicens peccatū veniale proximi possit peccare mortaliter.

¶Est aliud dubium, an dicens peccatum veniale proximi, possit peccare mortaliter? Quod est quærere, an ad hoc, vt detractio sit peccatum mortale, semper requiratur, quod fiat propalatio peccati mortalis proximi. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ, quibusdam indistinctè dicentibus necessario crimen, quo de proximo detegimus, debere esse materiā peccati mortalis, vt murmuratio lethale sit peccatum, habeatq; annexam restitutionem.

Sententia Syluest. & aliorum.

Hanc sententiā tenet Syluest. verbo, detractio, quæst. 1. & Antoninus, 2. p. titulo 8. cap. 14. Et probatur. Nam ex reuelatione peccati venialis proximi, nō potest illi notabile detrimētum inferri in fama, cum nihil sit magis notum, quam hominē labi posse, & solere in peccata venialia. Quare, siue quia id est de se notorium, siue quia licet manifestetur speciale peccatum, vt mendacium, aut verbum otiosum, nullum proximus in honore detrimentum patitur, fit, vt talis detractio nunquam sit peccatum mortale. Hanc eandem sententiam recipiendam dicit Nauarro in Manuali cap. 18. num. 24. si ex natura rei intelligatur. Ex natura enim talis criminis detecti fit, vt ex illo proximus non infametur.

Sententia authoris.

¶Nihilominus ego maximè de vno genere peccati venialis, scilicet, mendacio, loquens distinguendum puto. Tripliciter enim potest contingere, vt quis proximum de mendacio veniali notet. Vno modo in absentia, murmurando. Et hoc adhuc dupliciter. Primo notando illum de vno, aut paucis mendacijs. Secundo, notando eum de consuetudine mentiendi. Tertio, in faciem ei de mendacio improperando. Et quidem, si hoc tertio modo faciat serio & ex ira, certum est, eum peccare mortaliter: Iam enim ità atrox ac grauis hæc contumelia inter homines reputatur, vt notabiliter proximus ex tali verbo offendatur, & contristetur. Nec se sufficiēter vlcisci posse putat, nisi alapa, aut fustibus inflictis. Si autem faciat in absentia per modum detractionis, dico primo, quod si de vno, aut paucis mendacijs proximum notat, tantum erit peccatū veniale propter rationem Syluestri: Nō enim ob id proximus opinionem perdit. Tamen si notat de consuetudine mentiendi dico secundo quòd si ea est notoria (solent enim esse plures notoriè mēdaces) solum est peccatū veniale, propter eandem rationem. Cæterum, si notoria non est, proculdubio erit peccatum mortale. Qui enim consueuit frequenter mentiri, parui fit, non solū à viris grauibus, sed etiam à communi populo. Sicq; notabiliter ob talem detractionem infamatur, & negligitur. Ego sanè tale mentiendi vitium ità abhorreo, vt quē sciam mentiri consueuisse, non possim non despicere, paruiq; æstimare, ad omnia quæ viro bono ac præstāti committi cōsueuerunt. Qui autem falso talia imponit, grauius peccat. Adde prædictis, quod referens non tantum mēdacia, sed etiam alia venialia peccata ex consuetudine facta potest, ratione personę, de qua dicuntur mortale peccatum detractionis cōmittere. Qui enim de Episcopo, ac religioso homine aliquod veniale peccatum, quod habeat in consuetudine, proferret, vt si diceret, quod soleat verbis otiosis, ac vanis delectari, nugisq; ac similibus actibus nō semel, sed crebrò vti, aut quòd inanis gloriæ, & ambitionis est cupidus, aliáq; huiusmodi, proculdubio putarem quod mortale peccatum detractionis committeret. Nullus enim cordatus homo esse potest, qui id hominum genus non multū despiciat, déq; eorum bona existimatione non multum minuat, quos his ineptijs & leuitatibus, vilis, atq; abiecti animi ignominiam, ac sordē præ se ferētibus, deditos esse cognoscit. Sicq; non parū de episcopali ac religionis gloria tollit, qui similibus, licet alias venialibus culpis, eos delectari manifestat, & ex cōsequenti peccat mortaliter. Atq; idem est de oculorum petulantia, & de colloquijs, & conuersationibus fœminarum dicendum, cum nullus sit, qui in clericis ista non abhorreat, penéq; de eis scandalizetur. Videant ergo Episcopi atq; religiosi, quantum suæ famæ bonique nominis, ex his, quæ parua videntur, amittant, si ex consuetudine fiant. Et videant similiter alij de talibus murmurantes, quam grauiter peccent ob circunstantiam personæ, vt sic omnes suo bono, atque saluti consulant.

Detractio potest esse in reuelatione defectuum naturalium.

¶Potest etiam esse detractionis peccatum in reuelatione defectuum naturalium, qui non sunt peccata. Quales sunt defectus corporis, aut mentis. Vt quod quis est ignarus, indiscretus, cæcus, gibbosus, &c. Sed murmuratio in his regulariter nō est mortalis. Quamuis enim turpitudinem quandam ac defectum proximi importēt, ex quo fit, vt eorū reuelatio sit peccatum veniale, de se tamen non auferunt bonā famā, aut nomen, quod requiritur, vt detractio sit mortalis. Eo vel maximè, quod isti defectus semper solent esse manifesti, vt de se patet. Secus autē erit de defectu natalium, vt si quis diceret de aliquo, quod est ortus ex parentibus Iudæis, vel Mauris. Si enim qui reuelat de aliquo, quod est concubinarius, vel fur, peccat mortaliter, vt omnes concedunt, quātò magis mortaliter peccabit, qui manifestat aliquem esse Saracenū, vel nouū Christianum, cum multò grauius ęgriusq; ferat vnusquisq; hoc quā illud, notabiliusq; eius famam denigret. vt supra dicebam: Dixi, regulariter non esse peccatū mortale, quod quis de aliquo reuelet defect[us] naturales. Nā ratione dāni inde subsequuti bene poterit talis detractio esse mortalis. Tūc, scilicet, quādo ob manife

manifestationem occulti defectus impediretur quis ab aliquo bono consequendo, vel habitum perderet: quia tunc id contra charitatem proximo debitam esset, vt de se patet. Quod est intelligendum, dummodo ad informationem interrogatus & requisitus id non faciat; quia tunc etiam in malis culpæ veritatem dicere tenetur, vt supra explicauimus. Sed dubitabit aliquis hoc loco, an hos defectus naturæ dicere in faciem alicui per modum contumeliæ, sit peccatum mortale. Et pro parte affirmatiua est testimonium Christi apud Matthæ. cap. 5. dicentis. Qui dixerit fratri suo: Fatue, dignus erit gehenna ignis. Constat autem fatuitatem esse defectum naturalem. Et eadem ratio esse videtur de alijs communibus contumelijs, quæ in vsu apud Hispanos esse consueuerunt. Quales sunt vocare aliquem, necio, asno, tuerto, corcobado &c. Nonnulli affirmãt de his nominibus, & infinitis alijs, etiam turpitudinis naturalis, qui fingi possunt, nullam posse dari certam regulam, ad cognoscendum, quãdo eorum obiectio est peccatum mortale, & quando ve-
Sententia authoris. niale. Sed ego existimo, hanc esse obseruandam, vt infallibilem, & veram, scilicet. Quod quotiescunq; nomen, quod alteri in faciem obijcitur, tale est, quod sit notabiliter fratris contristatiuum, eius obiectio est peccatum mortale, contra charitatem proximis debitam, etiam si defectus naturalis sit atque notorius. Quod ex circunstantijs personæ obijcientis, & eius, cui obijcitur, atq; etiam ex modo tolerandi perpendendum erit. Quare, qui hominem literatum fatuum ex ira in faciem appellaret, notabilem causam contristationis præberet: atque ex consequenti peccaret mortaliter. Et similiter, qui fœminam alias probam, & grauem, deformem aut luscam appellaret, etiam si ità esset. Eadémq; est ratio de eo, qui quem scit talia conuiciorum genera ægrè ferre, illis vrget. Vt si quis quem scit hoc molestè ferre, eunuchum in faciem nominet, vt sunt id genetis permulti. Hæc enim omnia notabiliter proximum, contristant, atq; confundunt: quod satis est, vt illa obiiciens peccet mortaliter. Vt tamen communiter ista nomina ex leui quadam ira, sine intentione notabiliter iniuriandi dicuntur, non puto esse peccatum mortale aliquem fatuum, aut impertinentem, aut imprudentem, aut socitem, aut claudum, aut gibbosum, aut magni nasi, appellare. Quod arbitrio prudentis confessarij relinquitur iudicandum, attentis omnibus circunstantijs. De hac re est videndus Bartholomæus à Medina in summa. §. 35. folio 182.

5. Dubium de detegente peccatū mortale proximi. ¶Est aliud dubium, vtrùm detegens quodcunque peccatum mortale proximi, vel falsum imponẽs, peccet mortali peccato detractionis? Ad cuius explicationem dico primo, certum esse, quod qui peccatum
1. Dictum. mortale proximi ordine iuris manifestat, vel accusando, vel denunciando, vt corruptionem, aut malum reipublicæ, vel tertij impediat, non peccat, sed mereri potest: vt satis à nobis in superioribus est decla-
2. Dictum. ratũ. Dico secundo, quod, si genus peccati quod detegitur, nõ est damnificatiuum famæ, nec ob id minoris æstimatur is, de quo manifestatur illud detegens, etiã si inordinatè id faciat nõ peccat mortaliter. Itaq; qui detegit peccatũ, de quo alter se iactare solet, quale est in iuuenibus fornicatio, aut quod vulnerauerit, aut iniuria affecerit alium, quæ ipsi pro honore ducunt, nec ob id quidquam amittunt, non peccat mortaliter. Ita tenet Caietanus 2. secundæ quæstione 73. articulo secundo. Soto libro quinto, de Iustitia, quæstione 10. articulo secundo, conclusione quarta, & libro quarto, quæst. 6. artic. 3. ad 4. quos multi alij Doctores sequuntur. Mercado cap. 9. Pedraça. §. 2. & Iosephus Angles in floribus 4. sent. quæstione de restitu. famæ, dub. 3. diffi. 2. conclus. 4. Imò addit Mercado, quod, quamuis ista falso dicantur, non incurritur restitutionis obligatio; quamuis sit peccatum. Quod ex eo sufficienter colligitur, quod non est læsio famæ: & vbi hoc non inuenitur, restitutio locum habere non potest. Cæterùm, si quis his vitijs ità esset deditus, vt bonum nomen, & opinionẽ amitteret, (ob hæc enim, & similia vitia, & ob consuetudinẽ ludendi, inordinatéque expendendi bona, multos in republica videmus, etiam honorabilium filios, ab omnibus despici, nec matrimonio copulari) qui ea occulta detegeret, aut falsa imponeret, proculdubio peccaret mortaliter, & teneretur ad restitutionem, quamuis quę in consuetudinem abierunt, vix occulta esse possint. Dico tertio, 3. Dictum.
quod si genus peccati, quod detegitur, est damnificatiuum famæ, malæq; opinionis generatiuum, qualia sunt multa apud homines, vt stuprum in virgine, adulterium in vxore, fornicatio in clerico, latrocinium, periurium, vsura, sodomia, hæresis, falsatio tam literarum, quàm monetæ, blasphemia, iudaismus, ebrietas, dæmonum inuocatio, & deniq; quæcunq; animi vilitatem præseferunt, vt supra dicebam de consuetudine mentiendi, quicunq; falsum imponens, aut verum occultum manifestans, peccat mortali peccato detractionis. Modò duæ adsint conditiones, scilicet, vel quod animo lædendi id faciat, si re ipsa non lædit, vel quod facto ipso lædit si intentionem lædendi non haber. Quando autem vtraque conditio abest ab actu, scilicet, quia nec re ipsa lædit, nec animo lædendi facit, quantomuis enorme sit delictum quod dicitur, non est peccatum mortale, vt supra explicauimus. De hac re vidandus est Nauarro in Manuali c. 18. nu. 26.

¶Est aliud dubium, an qui generalia verba turpia 6. Dubium de dicente generalia verba
in aliquem profert, quæ sonare possunt mortale peccatum, & veniale, peccet mortaliter? Vt si quis dicat turpia in aliquem.
de alio, quod est multum superbus, auarus, iracundus, &c. Syluester, verbo, detractio, quæstione prima, Sententia Syluestri.
& Antoni. 2. p. titulo 8. capitulo 4. partem tenent negatiuam. Et ratio illorũ est: Quia cum hæc recipi possint pro inclinatione naturali, vel pro motu primo primo, vel secundo primo: quæ aut nullã culpam, aut tantũ venialẽ important, ex quibus fama proximi notabiliter non læditur, & etiam accipi possint pro peccato mortali, audientésq; teneãtur rem in meliorem partem interpretari, fit, vt ea absolutè proferens non peccet mortaliter. Nauar. in Manuali cap. 18. num. 24. reprehendit hunc modum dicendi: Sed certè ipse non dicit contrarium. Fatetur enim tunc solũ talem detractionem esse peccatũ mortale, quando cum notabili damno, aut periculo fit, & corã illis personis, de quibus credi potest, quod mortales culpas concipient, quod Syluester, & Antoninus non negarent. Quare cum hæc communiter de venialibus intelligantur, de inclinatione, scilicet, & conditione naturali eius, de quo est sermo, fit, vt opinio Syluest. atq; Antonini absolutè vera sit dicẽda. Nisi fortè expressè vel tacitè significetur sermonẽ esse de culpis mortalibus. Quanuis etiam in his conditio, & status personæ, cui detrabitur erit consideranda, vt diximus supra cum de venialibus esset sermo. Nã dicere de Episcopo, aut religioso viro, quod est auarus, vel iracundus, non erit omnino alienũ à culpa mortali detractionis, cùm hęc notabile detrimentũ famæ illius inferãt, etiã quando importãt culpã venialẽ. Cuius sententiæ est Nauar in Manuali, c. 8 nu. 25. cũ dicit ob has, & similes circũstãtias fieri posse, vt detractio culparũ venialiũ mortalis

reddatur. Reſciquę in huius rei confirmationem, ſe noſſe quendam virum inſigniter eruditum, ac probum, qui ob culpas veniales vanitatis, & iracundiæ ab adipiſcendo egregio quodam munere fuit impeditus. Vide quanto in periculo ſint, qui putantes leuia peccata & defectus non magnos dicere, bonum nomen, & exiſtimationem fratris grauiter vulnerant, & denigrant. Et è contra quam ſint laudandi illi, qui nec alienæ vitæ, nec morum exploratores, aut taxatores effecti, occultorum defectuum, etiam leuiſſimorum proditores eſſe, ita fugiunt, vt nihil ſibi loquendum arbitrentur, quod quempiam, etiam maleuolentiſsimum iure offendere poſsit. Et hæc dicta ſint de toto iſto articulo.

Articvlvs III.

¶ Vtrum detractio ſit grauius omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur.

AD tertium ſic proceditur. Videtur quod detractio ſit grauius omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur. Quia ſuper illud Pſalm. 108. Pro eo, vt me diligerent, detrahebant mihi. dicit † gloſſ. *Auguſtini.* Plus nocent in membris detrahentes Chriſto (qui animas credentium interficiunt) quàm qui eius carnem mox reſurrecturam peremerunt. Ex quo videtur quòd detractio ſit grauius peccatum, quàm homicidium, quanto grauius eſt occidere animam, quàm occidere corpus. Sed homicidium eſt grauius inter cætera peccata, quæ in proximum committuntur: ergo detractio eſt ſimpliciter inter omnia grauior.

2 ¶ Præterea, Detractio videtur eſſe grauius peccatum quàm cõtumelia: quia contumeliam poteſt homo repellere: nõ autem detractionem latentem. Sed contumelia videtur eſſe maius peccatum, quàm adulterium, per hoc, quod adulterium vnit duos in vnam carnem, contumelia autem vnitos in multa diuidit: ergo detractio eſt maius peccatum, quàm adulterium: quod tamen inter alia dicta, quæ ſunt in proximum, magnam grauitatem habet.

3 ¶ Præterea, Contumelia oritur ex ira, detractio autem ex inuidia: vt patet per Gregor. *Lib. 31. ca. 31. à medio.* † 31. Moral. Sed inuidia eſt maius peccatum, quàm ira: ergo & detractio eſt maius peccatum, quàm cõtumelia Et ſic idẽ eſt quod prius.

4 ¶ Præterea, Tanto aliquod peccatum eſt grauius, quanto inducit grauiorem defectum. Sed detractio inducit grauiſsimum defectum, ſcilicet, excæcationem mentis. Dicit enim Gregor. *In regiſtro li. 8. cap. 45 circa medium. Et habetur 11. q. 3. c. inter verba.* † Quid aliud detrahentes faciunt, niſi quod in puluerem ſufflant, & in oculos ſuos terram excitant: & vnde plus detractionis ſufflant, inde minus veritatis videant: ergo detractio eſt grauiſsimum peccatum inter ea, quæ committuntur in proximum.

¶ Sed contra, Grauius eſt peccare facto, quàm verbo. Sed detractio eſt peccatum verbi: adulterium autem & homicidium, & furtũ ſunt peccata in factis: ergo detractio non eſt grauius cęteris peccatis, quæ ſunt in proximum.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd peccata quæ committuntur in proximum, ſunt pẽſanda per ſe quidem ſecundum nocumẽta, quæ proximo inferuntur: quia ex hoc habent rationem culpę. Tanto autem eſt maius nocumentum, quanto maius bonum demitur. Cum autem ſit triplex bonum hominis, ſcilicet bonum animæ, bonum corporis, & bonum exteriorum rerum. Bonum animæ, quod eſt maximum, non poteſt alicui ab alio tolli, niſi occaſionaliter, puta per malam perſuaſionem, quæ neceſsitatem non infert. Sed alia duo bona, ſcilicet corporis & exteriorum rerum, poſſunt ab alio violenter auferri. Sed quia bonum corporis præeminet bono exteriorum rerum, grauiora ſunt peccata quibus infertur nocumentum corpori, quàm ea quibus infertur nocumentum exterioribus rebus. Vnde inter cætera peccata, quæ committuntur in proximum, homicidium grauius eſt, per quod tollitur vita proximi iam actu exiſtens: conſequenter autem adulterium, quod eſt contra debitum ordinem generationis humanæ, per quam eſt introitus ad vitam. Conſequenter autem ſunt exteriora bona, inter quæ fama præeminet diuitijs, eo quòd propinquior eſt ſpiritualibus bonis. Vnde dicitur Prouerbio 22. Melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Et ideo detractio ſecundum ſuum genus eſt maius peccatum, quàm furtum: minus tamen, quàm homicidium, vel adulterium. Poteſt tamen eſſe alius ordo propter circunſtantias aggrauantes, vel diminuentes: per accidens autem grauitas peccati, attenditur ex parte peccantis, qui grauius peccat, ſi ex deliberatione peccet, quàm ſi peccet ex infirmitate, vel incautela. Et ſecundum hoc peccata locutionis habent aliquam leuitatem, in quantum de facili ex lapſu linguæ proueniunt abſque magna præmeditatione.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd illi qui detrahunt Chriſto, impedientes fidem membrorum ipſius derogant diuinitati eius, cui fides innititur: vnde non eſt ſimplex detractio, ſed blaſphemia.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd grauius peccatum eſt contumelia, quàm detractio, in quantum habet maiorem contemptum proximi: ſicut & rapina eſt grauius peccatum, quàm furtum, vt ſuprà dictum † eſt. *Quæſt. 66. art. 9.* Contumelia autem non eſt grauius peccatũ: quàm adulterium: non enim grauitas adulterij penſatur ex coniunctione corporum, ſed ex deordinatione generationis humanæ. Contumelioſus autem non ſufficienter cauſat inimicitiam in alio, ſed occaſionaliter tantum diuidit vnitos, in quantũ ſcilicet per hoc, quod mala alterius promit, alios

alios quantum in se est ab eius amicitia separat, licet ad hoc per eius verba non cogantur. Sic ergo & detractor occasionaliter est homicida: in quantum scilicet per sua verba dat alteri occasionem, vt proximum odiat vel contemnat. Propter quod in epistola Clementis † dicitur, detractores esse homicidas, scilicet occasionaliter, quia qui odit fratrem suum, homicida est, vt dicitur 1. Ioan. 3.

Epist. 1 ad Iacobum fratrē domini, & habetur de pœnitent. distinct. 1. cap. Homicidiorum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ira quærit in manifesto vindictam inferre, vt Philosophus dicit in secundo † Rhetoric. Ideo detractio, quæ est in occulto, non est filia iræ sicut contumelia: sed magis inuidiæ, quæ nititur qualitercunque minuere gloriam proximi. Nec tamen sequitur propter hoc, quod detractio sit grauior, quàm contumelia: quia ex minori vitio potest oriri maius peccatum, sicut ex ira nascitur homicidium & blasphemia. Origo enim peccatorum attenditur secundum inclinationem ad finem, quod est ex parte conuersionis, grauitas autem peccati magis attenditur ex parte auersionis.

Lib. 2. c. 4. à decimando ad finem. to. 6.

¶ Ad quartum dicendum, quod quia homo lætatur in sententia oris sui, vt dicitur Prouerbiorum decimoquinto, inde est, quod ille qui detrahit, incipit magis amare, & credere quod dicit: & per consequens proximum magis odire, & sic magis recedere à cognitione veritatis. Iste tamen effectus potest sequi etiam ex alijs peccatis, quæ pertinent ad odium proximi.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd in præsenti non est sermo de peccatis, quæ habent Deum pro obiecto; qualia sunt infidelitas, desperatio, odium Dei, blasphemia, periurium, & similia; sed tantum de illis, quę in se inuicem homines committere possunt, respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Inter peccata, quæ homines aduersus se inuicem committunt, homicidium est grauissimum, tenetque primum locum. Probatur: Primum & præcipuum, ex quo vnumquodque peccatum contra proximum factum, malitiam sortitur, est nocumentum ei illatum; quantò enim hoc est maius, tantò peccatum magis pugnat cum charitate: sed nocumentum per homicidium homini illatum est maius omnibus alijs, quæ per peccata contra proximum facta inferri possunt: ergo homicidium est maximum inter peccata contra proximum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Tantò aliquod nocumentum est maius, quantò bonum, quòd per illud tollitur maius est: sed bonum, quod per homicidium tollitur, est maximum inter illa quæ ab hominibus possunt auferri (quod ista ratione demonstro) Nam triplex est bonum hominis, scilicet, bonum animæ, bonum corporis, & bonum rerum exteriorum, inter quæ bonum animæ, quamuis sit omnium præstantissimum, non potest alicui ab alio tolli inuito, cum sit gratia, per quam homo viuit, quæ solo consensu in peccatum mortale, in quem nemo alterum cogere potest, admittitur, & sic hoc bonum tollendo à proximo, nemo potest delinquere, nisi tantum occasionaliter, per malam persuasionem, quæ necessitatem non inducit; ex alijs autem duobus bonis, scilicet, corporis & rerum exteriorum, quæ quis alteri inuito, vi ac fraude eripere potest, certum est bonum corporis esse præstantissimū; vtpote quod est fundamentum alterius: vita enim quæ est bonum corporis præstat quibuscunque rebus exterioribus:) ergo homicidium quod tollit bonum corporis, est grauissimum inter peccata contra proximum facta. Secunda conclusio: Detractio ex genere suo, est maius peccatum, quam furtum; minus autem quam homicidium, vel adulterium. Probatur: Fama, quæ per detractionem læditur, inter bona exteriora tenet primum locum, vtpotè quæ magis accedit ad bona spiritualia. Et propterea, dicebat sapiens Prouerb. 22. Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multę: est autem inferior ad vitam, quæ tollitur per homicidium, & læditur per adulterium in futura prole: per se enim loquendo filius, qui incerto nascitur parente commode educari non potest: ergo detractio, quæ per se est læsiua famæ, ex genere suo est grauius peccatum, quam furtum, & minus quam homicidium, vel adulterium. Tertia conclusio: Non obstantibus his, quæ per se rebus conueniunt, potest aliquando contingere, vt peccati grauitas aliunde accidentariè, vel augeatur, vel minuatur, scilicet, ex parte peccantis, qui tunc grauius peccare dicitur, quando peccat ex deliberatione, quam quando peccat ex infirmitate, vel ex inconsideratione: qua ratione peccata, quę intra verba continētur, eo quod linguę velocitate expuuntur, alijs leuiora, cæteris paribus, reputantur. Cum tamen ex parte obiecti, assertum sit in secunda conclusione detractionem, qua fama obnubilatur, grauiorem esse furtu, quo externa bona eripiuntur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

IN isto articulo agendum esset de comparatione peccatorum, quæ in proximum committi possunt, inter sese, nisi de hoc à nobis in superioribus sæpè fuisset dictum. Præcipuè quæst. 66. artic. 6. Vbi latè ostendimus ex grauitate nocumenti, quod illis proximo infertur per se quātum ad hoc, esse distinguenda: quod & D. Tho. in hoc articulo ex proposito docet. Sed circa distinctionem boni humani, in bonum animæ, bonum corporis, & bonum rerum exteriorum; potest esse difficultas, verùm peccata, quæ quis facit contra bonum animæ alterius, eum inducens ad peccatum, ex genere suo sint grauiora illis, quæ fiunt contra bonum corporis, aut rerum exteriorum? Et quidem, si iacturam tantum inspexerimus, quam homo, cum de diuina gratia excedit, facit, hoc certissimum est, tantò exitialius perniciosiusq; nocere eum qui proximum consultò in talibus bonis nocet, quam si noceret in corpore, quantò anima pretiosior est corpore, & gratia vniuerso orbe. Ex quo colligi videtur, illa peccata, per se loquendo esse grauiora his. Quod & significare voluisse videtur Diuus Gregorius, & refertur 6. quæst. 1 cap. ex merito, quando dicebat. Deteriores sunt, qui vitam morésq; bonorum corrumpunt, ijs, qui substantias aliorum, prædáque diripiunt.

¶ Hoc tamen non obstante, dico, quòd quamuis, qui dedita opera, idque ex odio intendens proximum de gratia Dei expellere, & in eius inimicitiam conijcere procurat, enormius peccet, quam si vitæ corporali pararet insidias, quia longè nocentius malum

Sententia Authoris.

intendit, cæterùm is, cuius propositũ non est sic enormiter proximum in spiritualibus nocere, sed vel suum commodum assequi, vel suã explere voluptatem, non tanta grauitate in proximum delinquit, quam si eius bona tẽporalia diriperet. Itaq; qui liberam mulierculam corruptam absq; vlla vi, & fraude solicitat; etiam si vel pretio, vel prece vrgeat, non tam graui crimine complicatur, quam si bonorum eius copiam deprædaretur. Nec contrarium rationabiliter dici potest. Et si quis obiiciat; Plus nocet, qui solicitat, quam qui bona prædatur: ergo grauius peccat in proximum; Respondetur id argumentum solum habere verũ, quando cætera sunt paria. In proposito autem non ita contingit. Nam qui aliena bona surripiunt, id faciunt domino prorsus inuito; ex quo iniuria ac subinde culpa accipit incrementum. Qui autem alium allicit ad malum, nullam infert vim, aut necessitatem, atque adeo nec iniuriam. Et propterea D. Thom. in isto articulo agens de grauitate peccatorum, quæ fiunt cõtra proximũ, relinquit illa, quibus bonũ animæ alterius tolli dicitur, tanquã indigna, quæ cum aliis comparentur.

Obiectio.

Responsio.

Detrahentes Christo grauius peccant quam crucifixores.

¶ Circa solutionem ad primũ argumentum D. Tho. est aduertendum, quòd detrahentes Christo dicuntur grauius peccare, quam qui ipsum interfecerunt. Non quia detractio ex se sit grauius peccatum, quam homicidiũ; sed, quia qui detrahunt Christo, ipsius fidem in membris impedientes, derogant diuinitati, cui fides innititur; & sic quodammodo sunt blasphemi. Constat autem blasphemiam longè maius peccatum esse ex genere suo, quam homicidium. Et idem etiam est dicendum de contumelia in Christum obiecta. Ex quo infertur, quòd quanuis detractio, & contumelia in nobis sint distincta peccata, in his tamen, quæ ad Deum spectant, vniuntur in blasphemia, vt optimè aduertit Caietanus in isto articulo.

Arg. contra doctrinam D. Tho. in solut. ad 2.

¶ In solutione ad secundum argumentum dicit D. Tho. contumeliam esse grauius peccatum, quam detractionem, in quantum contumelia maiorem contemptum proximi continet, quam detractio. Sicut, & rapina propter hoc grauius peccatum est furto. Sed contra hoc sic argumẽtor. Fama, quam detractio tollit, est longè excellentius bonum, quam honor, contra quem est contumelia: ergo detractio, ex genere suo, est maius peccatum, quàm contumelia. Cõsequentia tenet ex ratione D. Tho. in isto art. & antecedẽs probatur. Pretiosior est bona existimatio, quam populus habet de probitate alicuius, in qua fama consistit, quam honor seu reuerentia, quæ sæpè mendaciter exhibetur, nec semper propter virtutem, sed quandoq; propter alia minora bona: ergo fama, quam detractio tollit, ex se longè excellentius bonum est, quam honor, contra quem est contumelia.

Solutio aliquorum.

¶ Ad hoc argumentum multi respondent, affirmantes honorem præstãtiorem esse fama. Imò ex eo, quòd dicit D. Tho. contumeliam esse peiorem detractione, inferunt ex sententia illius, honorem præeminere famæ: non intelligẽtes, qua ratione fama possit præstare honori, & tamen detractionem non esse peiorem contumelia, cùm vitia in proximos commissa ex maiori bono, quod tollunt accipiant incrementũ, vt Autor in præsenti docet. Cæterùm vt ego, quid in hac re mihi videatur verum, explicẽ, dico primò, proculdubio esse recendũ, quòd fama præstat honori, vt ratio in argumento adducta sufficienter conuincit, nec D. Tho. aliquando fuit cõtrariæ sententiæ. Quod & confirmari potest ex tribus præeminẽtibus qualitatibus, quas sapiẽs bono nomini, quo fama intelligitur ascripsit, & nõ honori. Prima est quantum ad pretium. Et

Vera responsio autoris.

sic dicit Prou. 22. Melius est bonum nomen, quã diuitiæ multæ. Secunda, quantũ ad suauitatem, & sic affirmat Eccl. 7. Pretiosius esse bonũ nomen, quã vnguenta odore suo oblectantia. Tertia, quantũ ad diuturnitatem, & sic dicit diutius permanere famam, quã mille thesauri pretiosi, & magni, Eccl. 41. Dico secundò, quòd contumelia est grauius peccatum, quam detractio, vt D. Thom. hic, & vbiq; affirmat propter maiorem contemptũ proximi, qui in contumelia supra detractionem includitur, vt supra dictum est de rapina, & furto. Sed in explicanda ratione, propter quam contumelia est maius peccatum, quam detractio, cum illa honorem, & hæc famam tollat, & peccata contra proximos commissa ex maiori bono, quod auferunt accipiant incrementa; hoc opus hic labor est. Ad quod breuiter dico, quòd contumelia, & detractio; non solum distinguuntur specie, aut accipiunt grauitatem ex ratione obiectorum materialium, putà, honoris, & famæ, quæ auferunt; sed etiam ob rationem formalem diuersam inuoluntarij in vtraque inuentam, vt diximus articulo primo huius quæstionis. Certum est autem, quòd maior ratio inuoluntarij inuenitur in contumelia, quam in detractione; cum ibi inuoluntarium per vim, & hic inuoluntarium per ignorantiam inueniatur. Ex quo fit, vt contumelia simpliciter sit maius peccatum, quam detractio: non obstante, quòd in detractione materialiter maius bonum auferatur, quam in contumelia: Itaque propria, & formalia obiecta contumeliæ, & detractionis, non sunt honor, & fama præcisè: sed ista simul cum rationibus inuoluntarij. Et quia maior est ratio inuoluntarij in contumelia, quam in detractione, idcircò simpliciter, & per se, & ex parte obiecti, grauius peccatum dicitur contumelia, quam detractio. Sed est aduertendum quod quanuis contumelia propter contemptum ex genere suo, & ex obiecto sit grauior detractione, latent tamen mille incommoda, atque pestes in detractione, quæ ipsam omnimodo odibilem reddunt. Quorum primum, atque præcipuum est, quod virtutis gloriam, quæ velut cælestis excellentiæ repræsentatio est, obtenebrat, & abscondit. Secundum, quòd faciliùs committitur, pluresque inficit. Quia enim in latebris fit, atque adeò impune, passim, & quacunque loquendi occasione nota obrepit. Cum tamen contumelia propter metum non sit adeo in vsu. Tertium, quòd detractores ex insidijs pugnant; ob idque difficillimè cauentur. Quartum & vltimum, quòd detractores non suas tantum animas perimunt, verumetiam cunctis; apud quos sua seminant venena eandem spiritualem inferunt mortem, quatenus odium eius eis ingerũt cui detrahunt. Et sic publicam pacem & amicitiam, qua nullo sydere respublica splendidius, fulgere potest, violant, & contenebrant. Ex quo factum fuit, vt nullum vitium in sacris literis magis hominibus fuerit dissuasum, quam detractio, vt ex pluribus illius testimonijs colligere licet. Dicitur enim Leui. cap. 19. Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum: sed timebis Dominum Deum. Scio textum istum ad literam sonare, esse valde impium surdo maledicere, cum ipse non audiat, nec contra obiecta aliquid possit respondere. Esse etiam similiter valde detestabile coram cæco ponere offendiculum, cùm ipse non videat, nec possit sibi cauere. Sed glossa interpretatur, maledicere surdo, esse absenti detrahere. Qui enim absens est non potest magis detrahentem audire, quam si esset surdus. Sed multo minus surdus quandoque audit,

Mala quæ in detractione latent.

Nullum vitiũ in scriptura magis dissuadetur quã detractio.

tunc

tune,ſcilicet,quando ſibi altè clamatur, & tamen qui abſens eſt,detrahentem quantumcunque clamantem audire non valeat. Dicitur etiam detrahens ponere offendiculum coram cæco,dum illi, qui eum auſcultat,eſt quaſi cęcus,vel quia ſimplex,vel quia non cognoſcit perſonam cui detrahitur,alienum narrat factū, ex quo ſcandalizatur. Detractor enim, vt modo dicebam, non tantum agit impie in eum,cui detrahit, ſed etiam in eum,coram quo detrahit. In eodem etiam capitulo dicitur; Non eris criminator nec ſuſurro in populis. Criminator autem idem eſt,quod detractor, qui in alieno crimine delectatur. Et Eccleſiaſtici 5. Nō appelleris ſuſurro in vita tua: & in lingua tua ne capiaris,& confundaris. Et Iacobi 4. Nolite detrahere alterutrum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuum detrahit legi, & iudicat legem. Si autem iudicas legem non es factor legis,ſed iudex. Quaſi diceret:Cauete fratres chariſsimi,ne vobis inuicem detrahatis,alter alteri. Qui enim fratri ſuo detrahit, aut fratrem ſuum iudicat bene conuerſantem iuxta legem, propter inuidiam tantum ex odio cupiēs fratrem calumniari,in legem videtur ille peccare, ſiquidem eodem facto ipſam legem, vel inſufficiētem, vel malam,videtur aſſerere,atque ex conſequenti cōtrauenit legi. Quare Diuus Bernardus dicebat: Noli eſſe alienæ vitæ,aut temerarius iudex,aut curioſus explorator, &c. In ſolutione ad tertium argumentum dicit D. Thom. contumeliam oriri ex ira, quæ in manifeſto vindictam intēdit,detractionem autem ex inuidia, quæ qualitercunque gloriam proximi minuere procurat. Sed quanuis inuidia ſit grauius peccatum, quàm ira,vtpotè quæ magis aduerſatur charitati, iuxta illud Pauli primo ad Corint. cap. 13. Charitas non æmolatur,non agit perperam,non inflatur,nō eſt ambitioſa,non quærit quę ſua ſunt,non irritatur,non cogitat malum;non gaudet ſuper iniquitate; congaudet autem veritati. Quorum omnium cōtraria in inuidia inueniuntur:non tamen ex hoc infertur, quòd detractio eſſet grauius peccatū, quam contumelia. Bene enim poteſt contingere, vt caput, vnde contumelia oritur ſit min' graue, quā illud,vnde oritur detractio; & tamen contumelia ſit grauior detractione. Origo enim peccatorum attenditur ex inclinatione ad eundem finem,quæ ad conuerſionem ſpectat:& grauitas, ex nocumento illato, quod pertinet ad auerſionem.

D. Bernard.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm audiens,qui tolerat detrahentem, grauiter peccet?

AD Quartum ſic proceditur. Videtur,quòd audiens qui tolerat detrahentem, non grauiter peccet. Non enim aliquis magis tenetur alteri, quam ſibi ipſi. Sed laudabile eſt ſi patienter homo ſuos detractores toleret. Dicit enim Gregorius † ſuper Ezechielem,Homilia nona, Linguas detrahentium ſicut noſtro ſtudio non debemus excitare, ne ipſi pereant: ita per ſuam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum creſcat: ergo non peccat aliquis, ſi detractionibus aliorum non reſiſtat.

Homil. 9. in Ezech. parum ante mediū.

2 ¶ Prætereà,Eccleſiaſt. quarto dicitur. Non contradicas verbo veritatis vllo modo. Sed quandoque aliquis detrahit verbo veritatis, dicendo,vt ſuprà dictum † eſt:ergo videtur,quòd non ſemper teneatur homo detractoribus reſiſtere.

Art. 1. huius quæſt. ad 3.

3 ¶ Prętereà,Nullus debet impedire,id quod eſt in vtilitatem aliorum. Sed detractio frequēter eſt in vtilitatem aliorum,contra quos detrahitur. Dicit enim Pius † Papa, Nonnunquam detractio aduerſus bonos concitatur: vt quos vel domeſtica adulatio,vel aliorum fauor in altum extulerat,detractio humiliet: ergò aliquis non debet detractores impedire.

6 q. 1. ca. oues paſtorem. ca. ſunt plurimi.

¶ Sed contra eſt, quòd Hieronymus † dicit, Caue ne linguam aut aures habeas prurientes, aut alijs detrahas,aut alios audias detrahentes.

In epiſt. ad Nepotianum in vlt. pag. ante fi. epiſt tom. 1. Idem ad Ruſticum, & ad Celantiam.

¶ Reſpondeo dicēdum,quòd ſecundū Apoſtolum ad Rom. primo,Digni ſunt morte non ſolū qui peccata faciunt,ſed etiā qui facientibus peccata conſentiunt. Quod quidē contingit dupliciter. Vno modo directè,quādo ſcilicet,quis inducit alium ad peccatum,vel ei placet peccatum. Alio modo indirectè, ſcilicet, quando non reſiſtit cum reſiſtere poſsit. Et hoc contingit quandoque,non quia peccatum placet, ſed propter aliquem humanum timorem. Dicendum eſt ergo, quòd ſi aliquis detractiones audiat abſque reſiſtentia, videtur detractori conſentire,vnde fit particeps peccati eius. Et ſi quidem inducat eum ad detrahendum, vel ſaltem placeat ei detractio propter odium eius,cui detrahitur,non minus peccat quàm detrahens, & quandoque magis. Vnde Bernardus † dicit, Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius ſit,non facile dixerim. Si verò non placeat ei peccatum, ſed ex timore,vel negligētia, vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem,peccat quidem, ſed multò minus quàm detrahēs, & plerunque venialiter. Quādoque etiam hoc poteſt eſſe peccatū mortale,vel propter hoc,quòd alicui ex officio incūbit detrahentem corrigere,vel propter aliquod periculū,quod audiēs nouit conſequēs,vel propter radicē,qua timor humanus quādoque poteſt eſſe peccatū mortale, vt ſuprà † habitū eſt.

Lib. 2. de conſideratione ad Eugeniū circa fin. illius 11. q. 3. ca. non ſolum.

Quæ. 19. a. 3.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod detractiones ſuas nullus audit:quia mala quæ dicuntur de aliquo, eo audiente, non ſunt detractiones,propriè loquendo, ſed contumeliæ, vt dictum † eſt. Poſſunt tamen ad notitiam alicuius detractiones contra ipſum factæ aliorum relationibus peruenire. Et tunc ſui arbitrij eſt detrimentum ſuæ famæ pati, niſi hoc vergat in periculum aliorum,vt ſuprà † dictum eſt. Et ideò in hoc poteſt commendari eius patientia, quòd patienter detractiones ſuſtinet: non autem eſt ſui arbitrij, quod patiatur detrimentum famæ alterius. Et ideò in culpam ei vertitur,ſi non reſiſtit,cum poſsit reſiſtere:eadem ratione qua tenetur aliquis ſubleuare aſinum alterius iacētem ſub onere,vt præcipitur Deutero. 22.

Artic. 2. ad 2.

In corp. ar. & q. 72. ar. 3.

¶ Ad secũdum dicendum, quòd non semper aliquis debet resistere detractori, arguendo eum de falsitate, & maximè si sciat verum esse quod dicitur, sed debet cũ verbis redarguere de hoc, quòd peccat fratri detrahẽdo, vel saltem ostendere, quòd ei detractio displiceat per tristitiam faciei: quia, vt dicitur Prouerb. 25. Ventus Aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vtilitas quæ ex detractione prouenit, non est ex intentione detrahentis, sed ex Dei ordinatione, qui ex quolibet malo elicit bonum. Et ideò nihilominus est detractoribus resistendum, sicut & raptoribus, vel oppressoribus aliorum: quanuis ex hoc oppressis, vel spoliatis per patientiam meritum crescat.

Summa Textus.

SVpposito quòd dupliciter aliquis potest consentire detrahenti; vno modo directè, quod contingit, quando audiens alterum ad detrahendum inducit, vel ei placet detractio; alio modo indirectè, solum non resistendo, quòd adhuc inueniri potest, vel in eo, qui proprio suo munere; ac officio publico tenetur resistere, vel in priuata persona, cui id ex officio non incumbit: respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Qui taliter tolerat detrahentem, vt ipsum ad detrahẽdum inducat, vel ipsa detractione propter odium delectetur, nihil minus peccat, quam ipse detrahens, imò aliquando grauius. Et quidem quòd non minus peccet, probatur ex Paulo, qui de his loquens ad Rom. 1. dicebat: Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt. Et ex D. Bernard. lib. 2. de consider. prope finem dicente: Detrahere aut detrahentem audire quid horum damnabilius sit non facile dixerim. Quòd autem tales aliquando peccẽt grauius, patet, quia qui inducit eò grauiùs peccat, quò in motore plus est culpæ, quam in moto. Secunda cõclusio: In priuata persona detractionem aliorum non impediente, vel ex negligentia, vel ex metu, vel ex verecundia, est peccatum, non tamen ita graue, sicut in ipso detrahente. Probatur: Peccatum in tali tolerante regulariter est veniale, cum tamen in detrahente sit mortale: ergo. Tertia conclusio: Non resistere detrahenti, aliquando potest esse peccatum mortale, tunc, scilicet: vel quando persona publica, cui id ex officio incumbit, non resistit: vel quando ex tali detractione maximum aliquod nocumentum sequitur, quod ipse audiens videt: vel denique quando ob solum timorẽ humanum formidat quis se obiicere detractori. Aduertitque D. Thom. non resistentem in hoc vltimo casu peccare mortaliter. Non, quia ipsa non resistentia sit mortalis, sed solum in radice, in quantum contingere potest, vt timor humanus aliquando mortale sit peccatum.

Explicatio Articuli.

En quæ certa sunt de detractoribus.

DE materia huius articuli disputant Caietanus in summa, verbo, detractio. Nauarro in Manuali capit. 18. num. 36. & 41. Syluester, verbo, detractio. qu. 2. Adrianus quodlib. 11. quæst. 2. Qui omnes conueniunt in sequentibus, primò, quòd audiens detractionem formaliter, quod contingit, quando quis sua audientia concausat alterius detractionem, vel iuuando, vel incitando, vel interrogando; vel laudando, vel approbando, atque etiam quando auditio vnius est causa auditionis aliorum, & denique quando interius ei placet detractio; peccat mortaliter, non resistendo, cum consentiat peccato alterius, & congaudeat de malo proximi: quod sine culpa mortali fieri non potest. Et in hoc casu procedit dictum Bernardi relati à Diuo Thoma in corpore articuli, atque dicentis: Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Imò addit Cordub. memb. 4. detract. quæstione quarta, isto modo detrahentem audire grauius peccatum esse, quam detrahere: Cùm vltra peccatum detractionis quod audiens admittit, concausando detractionem, cooperetur etiã peccato ipsius detractoris, quod peccati malitiam auget. Sicque talis peior est, quam homicida, vt de inducente ad falsum iurandum dicebat D. August. relatus, in c. qui prouocat. 22. quæst. 5. Occidit enim tunc tam animam suam, quam detrahentis. Conueniunt secundo præfati autores, quòd quando non resistere fit ob bonum finem, scilicet, vel ex necessitate, aut pietate, aut iusto timore; aut quia non speratur fructus ex tali reprehensione, sed deteriorem futurum eum, qui detrahit, nullum est peccatum. Quod quidem verum est, & ab omnibus cõcessum. Conueniunt tertiò, quòd qui ex negligentia, vel ex metu, vel ex verecundia nõ impedit detrahentem, cum possit malefacit & peccatum cõmittit. Cæterùm in explicando, quando huiusmodi peccatum sit mortale, & quando veniale, non vno modo loquuntur omnes. Nonnulli affirmant, maiori ex parte, & regulariter loquendo, nisi ex leuitate materiæ excusentur, huiusmodi non impedientes peccare mortaliter. Et ratio illorum est: Nam existimant, quòd non impedire damnum proximi, cum facile possis, & non corripere delinquentem, ex genere suo est peccatum mortale. Maximè cùm talis alterius peccato cooperari videatur. Cæterùm Caietanus, Nauarro, Syluester locis citatis, & Bartholomæus à Medina in summa cap. 14. fol. 184. putant non esse in his facile præcipitandam sententiam. Quin potius dicunt, quòd, quanuis mea negligentia, alter detrahat, meaque auditio sit causa auditionis aliorum, ex quo fama proximi notabiliter lædatur; si tamen meus animus purus est, mea auditio non est nisi materialis, nec causa auditionis aliorum, nisi materialiter tantum, atque ex consequenti ex genere suo, & regulariter loquendo peccatum veniale, vt de detractione materiali documus articulo secundo, huius quæstionis; ex mente Diui Thomæ. Quorum sententia mihi magis placet. Excipiuntur tamen à D. Thom. in præsenti, & ab alijs Doctoribus communiter tres casus; in quibus etiam ille, qui materialiter audit detractorem, nec impedit, peccat mortaliter. Primus est, quando ille, qui audit, tenetur ex officio corrigere obuiareque detractioni, nec facit ex negligentia. Qui casus, vt Caietanus aduertit in isto commento, non solum respicit bonum hominis, qui detrahit, vel bonum commune, cuius cura auditori contingit: sed etiam bonum proximi, cui detrahitur. Præcipuè si sit subditus illi, cui ex officio incumbit detractorem corrigere. Quoniam tunc vtrinque incumbit sibi cura, scilicet, & ne detractor offendat, & ne proximus subditus lædatur in fama. Magis enim tenetur ad defensionem subditorũ, quàm aliorum. Peccatque contrarium faciens, non solùm contra charitatem; sed etiam contra iustitiam; atque ex consequenti tenetur ad restitutionem. Secũ-

Sententia Caiet.

Casus in quibus audiens detractorem peccat mortaliter.

dus

dus casus est, quando ex eo, quòd audiens non resistit, sequitur maximum aliquod periculum, vel infamiæ, vel rerum, vel vulneris, quod ipse videt. Et hic nō respicit ipsam infamiam proximi, sed solum periculū consequens, non quodcunque, sed notabile, siue illius, siue alterius. Quare regulandus erit secundum regulas non obstantis, vel participantis in crimine. Et quidem, si non obstātis solo periculo consideremus vinculum, videbimus, quòd quantum est ex parte sua nō tenetur sub peccato mortali resistere, nisi ei ex officio incumbat. Sed quantum est ex parte imminentis necessitatis proximi, vel reipublicæ; siue in spiritualibus, siue in temporalibus, tenetur, sub mortali, vel veniali juxta ipsius necessitatis conditionem. Nam si videt inde homicidia, vel proditionem, vel hæreticos, vel alia huiusmodi, quibus tenetur homo ratione necessitatis sibi occurrentis consulere, prouenire, nec obstāt, erit peccatum mortale. Si autē videat alia leuiora solum, peccabit venialiter. Sed si consideremus vinculum participantis in crimine: tunc ipsa auditio tanquam causa, vel concausa periculi consequentis constituet ipsum audientem in vinculo peccati mortalis, & obligationis restituendi. Quod contingit, etiā quando solum materialiter damnum concausabit, nec de hoc est sibi cura: cum regula iuris sit, quòd qui causam damni dat ipsum damnum dare est censendus. Tertius casus est, quando ex timore humano omittit quis detractori obsistere. Et hic solum respicit personam audientis. Contingitque quando in alicuius animo ità timor dominatur, vt charitati fraternæ præponat humana. Sed, vt bene aduertit D. Thomas in isto articulo, taliter audiens detractorem, nō peccat mortaliter, quia ipsa non resistentia sit mortalis, sed quia timor ipse humanus mortale peccatum est. Solutiones argumentorum à D. Thom. positæ in isto art. sunt valde notandæ. Videte illas.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an qui audiens alicuius notabilem defectum, vel culpæ, vel generis, procurat ipsum cognoscere, peccet mortaliter? Ad

1. Dictum. cuius explicationem dico primò, quòd si bono aliquo fine id faciat, ob rectā, scilicet, prouisionem, electionem, matrimonium, nullum peccatum committit, modò ab ijs informationem accipiat, qui obesse non possint. Vnusquisque enim rectè facit omnia considerans, quæ rei sibi incumbenti conducere possunt. Di-

2. Dictum. co secundò, quòd si malo fine id faciat, peccatum erit, vel mortale, vel veniale, iuxta qualitatem finis, vel periculi, vel scandali inde subsequuti. Si autem id solum faciat ex curiositate, aut leuitate, non erit peccatum mortale, sed solum veniale, vt docet D. Tho. infrà quæst. 167. artic. 2. ad 4. & Nauarro in Manuali. ca. 23. num. 26. Maximè quando verum sciri poterit nullo alio interueniente, à quo defectum interrogare oporteat, sed ipso, qui inquirit, scripturas aliquas, vel signa in ecclesijs posita, quæ vulgò appellantur, sambenitos, legente. De hac re videndus est Corduba, in tractat. de casibus conscientiæ. quæst. 57. Et hæc de tota ista materia dicta sufficiant.

QVÆSTIO LXXIIII.

De Susurratione, in duos Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum susurratio sit peccatum distinctum à detractione?

Infr. q. 75. a. 1. cor. & Ro. 1. lect. 8.

AD primum sic proceditur. Videtur, quòd susurratio non sit peccatum distinctum à detractione. Dicit enim Isidor. in lib. Etymologiarum, † Susurro de sono locutionis appellatur: quia non in facie alicuius, sed in aure loquitur detrahendo. Sed loqui de altero detrahendo ad detractionem pertinet: ergo susurratio non est peccatum distinctum à detractione.

Lib. 10. ex 18. incipit Sapiens dictus, parum ante medium.

2 ¶ Prætereà, Leuit. 19. dicitur, Non eris criminator, nec susurro in populis. Sed criminator idem videtur esse quod detractor: ergo etiam susurratio à detractione non differt.

3 ¶ Præterea, Ecclesi. 28. dicitur, Susurro & bilinguis maledictus erit. Sed bilinguis videtur idem esse quod detractor, quia detractorum est duplici lingua loqui: aliter scilicet in absētia, & aliter in præsentia: ergo susurro idem est quod detractor.

¶ Sed contra est, quod Rom. 1. super illud, Susurrones, detractores, dicit † Glos. Susurrones inter amicos discordiam seminantes, detractores, qui aliorum bona negant vel minuunt.

Gloss. interlinearis ibidem.

¶ Respondeo dicendum, quòd susurro & detractor in materia conueniunt, & etiam in forma, siue in modo loquendi: quia vterque malum occulte de proximo dicit, propter quam similitudinem interdum vnum pro alio ponitur. Vnde Ecclesi. quinto; super illud, Non appelleris susurro, dicit † glos. id est, detractor. Differunt autem in fine, quia detractor intendit denigrare famam proximi. Vnde illa mala de proximo præcipuè profert, ex quibus proximus infamari possit, vel saltem diminui eius fama: susurro autem intendit amicitiam separare, vt patet per gloss. † inductam, & per illud quod dicitur Prouerbiorum vigesimosexto, Susurrone subtracto, iurgia conquiescunt. Et ideo susurro talia mala profert de proximo, quæ possunt contra ipsum commouere animum audientis, secundum illud Ecclesi. 28. Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittit inimicitiam.

Gloss. interlinearis ibidem.

Inductam in argum. sed contra.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd susurro, in quantum dicit malum de alio, dicitur detrahere. In hoc tamen differt à detractore, quia non intendit simpliciter malum dicere, sed quicquid sit illud quod possit animum vnius perturbare contra alium, etiam si sit simpliciter bonum, tamen apparens malum in quantum displicet ei, cui dicitur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd criminator differt à susurrone, & à detractore: quia criminator est, qui publicè crimina alijs imponit, vel accusando, vel conuiciando: quod non pertinet ad detractorem & susurronem.

¶ Ad tertium dicēdum, quòd bilinguis propriè dicitur susurro. Cum enim amicitia sit inter duos, nititur susurro ex vtraque parte amicitiam rumpere, & ideo duabus linguis vtitur ad duos, vni dicens malum de alio. Propter quod

dicitur

dicitur Eccles. 28. Susurro & bilinguis maledictus. Et subditur. Multos enim turbauit pacem habentes.

Summa Textus.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. vnica cõclusione, quæ talis est. Susurratio & detractio conueniunt in materia, & in forma; sed differunt in fine. Probatur: Tam susurro, quàm detractor obloquuntur mala in proximum, idque clanculo, & in absentia: Sed vnus, scilicet, detractor intendẽs denigrare famam proximi, & sic illa mala præcipuè de proximo profert, ex quibus proximus infamari potest: Alter autem, scilicet, susurro intendens amicitiam separare, & sic talia mala profert de proximo, quæ contra ipsum animum audientis conuertere possunt: ergo susurratio, atque detractio conueniunt in materia, hoc est, in malis, quæ dicuntur, & in forma, hoc est, modo dicendi, & differunt in fine; atque ex consequenti sunt distincta peccata.

Explicatio Articuli.

Quid sit susurratio. SVsurratio, vt ex isto articulo colligere licet, est obloquutio mala de proximo facta occultè, ad diuidendam amicitiam. De qua est sermo Ecclesiast. 28. quando dicitur: Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Itaque conuenit cum detractione in eo, quod vtraque dicit mala de proximo in absentia, & clanculo. Ex quo fit, vt promiscuè à Doctoribus ambo nomina aliquando accipiantur. Et sic Ecclesiast. 5. vbi Sapiẽs dicit: Non appelleris susurro, glossa interpretatur, id est, detractor. Et differt ab illa in eo, quod susurro amicorum discordiam intendit, iuxta illud Prouerb. 26. Susurrone subtracto, iurgia conquiescunt. Quare satis ducit illa proferre, quæ audientis animum ab alterius amicitia diuellere possunt, etiam si sint bona; dummodo, vel malum appareant, vel audienti displiceant. Vt si apud prodigum de eius amico susurret quis, quod est pecuniarum tenax; & apud festiuum, & dissolutum obmurmuret, quod alter est nimis compositus, ac modestus. Cum tamen detractor solum intendat famæ læsionem, vt diximus quæstione præcedenti. Quod & ex ipsorum nominum Etymologia colligere licet. Detractio enim idem sonat ac famæ subtractio, & diminutio: Susurratio autem solum dicit clanculariam atque adeò vitiosam obloquutionem.

¶ Sed cum susurratio directe tendat contra amicitiam, sicut detractio contra famam, & contumelia cõtra honorem, & constet amicitiæ esse multas species; vnam quę fundatur in bono honesto, alteram in bono vtili; alteram in delectabili; poterit quis meritò dubitare; *Dubium.* vtrùm susurratio sit vnica tantum species specialissima, vel potius in ea tot debeant distingui species, quot sunt amicitiæ differentiæ? Ad quod breuiter dico, *Responsio.* quod quia non inconuenit, vnam speciem specialissimam habituum tendere in rationem multis generibus communem, vt in habitibus intellectualibus, patet de Metaphysica, quæ tendit in ens, in quantum ens, & in habitibus moralibus, de vitio odij, quod tẽdit in communem rationem mali; idcircò mirum esse non debet quod cum sint multæ amicitiæ differentię, sit tamen vnica tantum species specialissima susurrationis in communem inimicitiæ rationem tendens. Et sic dico, quod quemadmodum odium in quæcunque mala tendit, attingitque ea in quantum habent rationem mali: ità etiam susurratio in cuiuscunque amicitiæ diuortium ordinatur, attingitque illam, in quantum continet amare, & non amari, quæ est ratio communis amicitiæ. Et sic constat quod non oportet multiplicare species susurrationis; etsi multiplicentur species amicitiæ. Sed est aduertendum, quod quia vnum vitium potest vti alio; idcircò, si quis susurrando intendat delectabile, quod contingit, quando susurro ponit discordias inter coniuges, vt abutatur vxore alterius: aut vtile; quod contingit in eo, qui, vt ipse sibi regnum, vel comitatum vsurpet, susurrando inimicitias inter principes ponere intendit; vel denique damnum alterius, cui inuidet: quod contingit in eo, qui susurrat inter negotiatores, vt alter à societate commercij excludatur; huiusmodi non est dicendus susurro simpliciter. Sed sicut qui furatur, vt mœchetur, magis & mœchus, quàm fur: ità etiam in proposito huiusmodi susurrones potius sunt dicendi, adulteri, fures, &c. quàm susurratores. Et sic constat, quòd particulares fines, ad quos susurratio, in dissolutione amicitiarum ordinatur, siue spectent ad vtile, siue ad delectabile, siue ad illorum opposita, non variant susurrationis speciem; sed solum apponunt circunstantiam alterius speciei, vt in exemplis positis est videre.

Articulus II.

¶ Vtrùm detractio sit grauius peccatum, quàm susurratio.

AD secundũ sic proceditur. Videtur quòd detractio sit grauius peccatũ, quã susurratio. *Mal. q. 10. a. 3. ad 3.* Peccata enim oris consistunt in hoc, quòd aliquis maledicit. Sed detractor dicit de proximo ea quę sunt mala simpliciter: quia ex talibus oritur infamia, vel diminuitur fama. Susurro autẽ non curat dicere nisi mala apparentia, quæ scilicet displicent audienti: ergo grauius peccatum est detractio, quàm susurratio.

2 ¶ Præterea, Quicunque aufert alicui famã, aufert ei nõn solum vnum amicum, sed multos: quia intellectus vniuscuiusque refugit amicitiã infamium personarum. Vnde contra quendam dicitur Paralipom. decimonono. His qui oderunt Dominum, amicitia iungeris. Susurratio autem aufert vnum solum amicum. Grauius ergo peccatum est detractio, quàm susurratio.

3 ¶ Præterea, Iacobi 4. dicitur. Qui detrahit fratri suo, detrahit legi, & per consequens Deo qui est legislator. Et sic peccatum detractionis videtur esse peccatum in Deũ, quod est grauissimum, vt supra † habitum est. Peccatum autem *Q. 20. a. 3. & 1. 2. q. 73. a. 3. & 6.* susurrationis est in proximum: ergo peccatum detractionis est grauius quàm peccatum susurrationis.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Eccles. quinto, Denotatio pessima super bilinguem: susurratori autem odium, & inimicitia & contumelia.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut suprà † *Art. 3. & 2. 2. qu. 73. art. 8.* dictum est, peccatum in proximum tanto est grauius, quanto per ipsum maius nocumentum proximo infertur. Nocumentum autem tanto maius est, quanto maius est bonũ quod tollitur.

Inter

Inter cætera verò exteriora bona præeminet amicus: quia sine amicis nullus viuere potest, vt patet per Philosophum in † 8. Ethicor. Vnde dicitur Ecclesi. 6. Amico fideli nulla est comparatio: fama autem ipsa quę per detractionem tollitur, ad hoc maximè necessaria est, vt homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et ideo susurratio est maius peccatum, quàm detractio, & etiam quàm contumelia: quia amicus est melior, quàm honor, & amari, quam honorari: vt in 8. † Ethic. Philoso. dicit.

Li. 8. Eth. ca. 1. in prin. to. 5.
Li. 2. c. 8. to. 5.

Ad primum ergo dicendum, quòd species & grauitas peccati magis attenditur ex fine, quàm ex materiali obiecto. Et ideo ratione finis susurratio est grauior, quamuis detractor quandoque peiora dicat.

¶ Ad secũdum dicendum, quòd fama est dispositio ad amicitiam, & infamia ad inimicitiã. Dispositio autem deficit ab eo ad quod disponit: & ideo ille qui operatur ad aliquod, quod est dispositio ad inimicitiam, minus peccat, quàm ille qui directe operatur ad inimicitiam inducendam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui detrahit fratri, in tantum videtur detrahere legi, in quantum contemnit præceptum de dilectione proximi: cõtra quod directius agit qui amicitiã disrumpere nititur. Vnde hoc peccatum maximè contra Deum est: quia Deus dilectio est, vt dicitur primæ Ioannis 4. Et propter hoc dicitur Prouerb. 6. Sex sunt quæ odit Dominus & septimum detestatur anima eius, & hoc septimũ ponit eum, qui seminat inter fratres discordiã.

Svmma Textvs.

AD hanc difficultatem respondet D. Thom. vnica conclusione, quæ talis est: Susurratio ex genere suo grauius peccatum est, quam detractio, atque etiam quam contumelia. Probatur: Eo peccatum censetur maius, quo nocumentum, quod infert maius est, & eò nocumentum est maius, quo bonum, quo priuat, maius est, vt ex superioribus patet: sed amicitia, qua priuat susurratio, est longè maius bonum, quam honor, atque fama, quibus priuant detractio, & contumelia: ergo susurratio grauius peccatum est istis. Cõsequentia cum maiori est nota, & minorem probat D. Thom. tum ex Ecclesiastico cap. 6. dicente: amico fideli nulla est comparatio: tum etiam, quia bona fama atque honor in hoc vtiles sunt, vt multorum quis amicitiam conciliet, atque adeo per regulam posterioristicam, amicitia præstantior erit quam fama.

Explicatio Articvli.

TOta ratio, propter quam D. Thom. in hoc articulo affirmat, susurrationẽ esse grauius peccatum, quam detractio, & contumelia; est, quia susurratio priuat amicitia, quę maius bonum est, quàm honor, & fama, quibus detractio & contumelia nocent, & in peccatis, quæ fiunt contra proximum, id cẽsetur maius, quod est contra maius bonũ. Sed vt hæc ratio vim atq; efficaciã habeat, duo à nobis in pręsenti sunt examināda. Primũ: Vtrum ita verum sit, quod amicitia est maius bonum, quam fama, atque honor. Secundum: vtrum dato, quod amicitia sit maius bonum, id sufficiat, vt susurratio sit grauius peccatum, quàm contumelia, vt D. Thom. in hoc articulo affirmat. Ad primũ igitur deuenientes, pro parte negatiua argumentor in hunc modum: fama propinquior est virtuti, quam amicitia; qui enim moribus præstant, statim in aliorũ notitiam veniunt; & sic non ità facile in amicitiam, quia non omnes sunt virtutis amatores: ergo fama præstat amicitiæ.

Dubium an amicitia sit maius bonum quã fama atque honor.
1. Argum.

¶ Secundò. Fama ad plures extenditur, quam amicitia; plures enim sunt, quibus studiosus est notus, quã quibus est amicus: ergo est præstantior amicitia. Soto libro 5. de Iustitia, quæst. 11. artic. 1. vt ad hanc difficultatem respondeat, supponit, nec famam, nec honorẽ, nec amicitiam esse veras virtutes, atque adeo, nec spiritualia bona, in quibus vera felicitas consistat; sed tantum virtuti agnita. Idque colligere sibi videtur ex Arist. lib. 8. Ethic. dicit tamen; quod amicitia præstat famæ, quia amicitia non gignitur ex virtute, nisi per eius notitiam, in qua fama consistit. atque adeo est præstantior fama tanquam illius finis. Frustra enim esset virtutis notitia, nisi homines per illam ad studiosi amorem allicerentur. Ego tamen qui in primo tomo, quæst. 23. art. 3. circa solutionem ad primum argumentum D. Thom. pluribus probaui amicitiam, quę in bono honesto fundatur (de hac enim solum in præsenti est sermo) simpliciter, & absolutè esse virtutem vniuocè cum alijs moralibus, quam etiam sententiam tenent Enricus de Ganda. quodl. 11. q. 10. Guido Carmelita, in suis quodlibetis Buridanus. 3. Ethic. q. 3. & Palud. in 3. dist. 27. q. 1. art. 2. facilius potero excellentiam amicitiæ supra famam, atque honorem ostendere ex eo, quòd illa ad bona pertinet spiritualia, in quibus vera felicitas consistit; cum tamen ista inter bona corporalia connumerentur. Et certum sit spiritualia præferenda esse corporalibus. Ex quo factum fuit, vt omnes Philosophi, qui de amicitia loquuntur, eam summis laudibus efferrẽt. Nam Cicero in Lęlio dicit, Solem de medio tollere videntur, qui amicitiam tollunt, qua nihil præstantius à dijs immortalibus hominibus datum est. Et Seneca ad Lucillum: Sapiens vult amicis conuiuere, vt virtutem exerceat, ne tanta virtus pereat. Et Salustius: Concordia res paruæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Et Plautus in Cruento; Vbi amici, inquit, ibi opes. Et apud Scythas, vt Lucianus ait, ille habebatur ditissimus, qui optimos amicos habebat. Arist. etiam. 9. Ethic. cap. 9. affirmat ex externis, maximum & summum bonum esse amicum. Et si quis obiiciat: Virtus non potest auferri ab eo, in quo est, ipso inuito; aufertur enim per peccatum, quod ab inuito committi non potest, cum ex natura sua sit voluntarium; sed amicitia potest auferri ab eo; in quo est, ipso inuito, est enim mutuus amor, vt docet Aristot. lib. 8. magnorum moralium cap. 2. & 11, qui mihi hactenus erat amicus, potest fieri inimicus, contra meam voluntatem: ergo amicitia non est virtus. Respondeo, quod si is, qui mihi erat amicus, efficiatur me inuito inimicus meus, amicitia in me manẽs retinet rationem formalem virtutis. Nam est habitus electiuus in mediocritate consistens, quamuis deficiat illi materia. Sicut si ab eo, qui vere liberalis est, vt auferantur diuitiæ, ille retinet virtutem liberalitatis, licet desit eius exercendę materia. Sed quoniam à multis negatur, amicitiam esse habitum electiuum in mediocritate consistentem secundum quem promptè & delectabiliter operamur opera studiosa, & difficilia quæ

2. Argum.
Sententia Soti.
Sententia authoris.
Obiectio.
Responsio.
Amicitia est habitus electiuus in mediocritate cõsistens &c.

quæ est vera ratio virtutis, oporteb it singula suo ordine probare. Et quidem, quòd amicitia sit habitus, est res manifesta. Tum, quia non solum dicimur amici, quando actu diligimus, sed etiam quando cessamus à dilectione. Tum etiam, quia experiētia constat, quod exercitio actuum reddimur promptiores, & faciliores ad diligendos amicos: quod sine habitu fieri non potest. Quod autem iste habitus sit electiuus, & in mediocritate consistens, patet ex communi sententia omnium Philosophorum, qui honestam amicitiam magnopere laudant. Et similiter, quod secundum illam promptè, & delectabiliter operemur, est notissimum; cùm nihil delectabilius, & maiori cum suauitate fiat, quam illud, quod fit ex vera amicitia. Sed quod hæc virtus versetur, circa difficile probatur: Nam nihil est magis difficile, quàm secundum prudentiam amicitiā seruare, vbi, & quando, & cum quibus oportet. Maximè cum illa sit media inter duo extrema turpia, quorū vnum est indulgentia, alterum odium, seu inimicitia. Indulgentia opponitur amicitiæ per excessum: & odiū per defectum, vt autor est Aristoteles li. 2. Ethi. cap. 7.

Ad 1. argum. ¶ Ad primum argumentum in contrarium factum respondetur negando antecedens. Nam cum amicitia sit vera virtus moralis, vt modo dicebam, fieri nō potest, vt fama, aut honor, quæ virtutes consequuntur, sint propinquiora illis. Eò vel maximè, quod quanuis amicitia non esset virtus, sed eius filia, vt Soto dicebat, adhuc esset falsum, quod fama, aut honor essent propinquiora virtuti. Quod ex eo colligitur, quòd sicut virtus nihil à fortuna pendet: ita nec habere amicos, sed solum à virtute. Cum tamē fama atque honor maiori ex parte sint subiecta fortunæ.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum respondetur similiter, negando antecedens. Quotquot enim notitiam habent integritatis hominis, ac virtutum præstantiæ, nisi corruptis ipsi sint moribus, ipsum amant; atque adeo non ad plures ex natura sua extenditur fama, quam amicitia.

Dubiū an susurratio sit grauius peccatum quam detractio, aut contumelia. Argument. ¶ Supposito iam, quod amicitia est maius bonum, quam fama, atque honor, examinandum restat, an hoc sufficiat, vt susurratio, quæ amicitiam tollit, sit grauius peccatum, quàm detractio, aut contumelia; quæ fuit difficultas secundo loco à nobis proposita. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Fama præstat honori; & tamen contumelia, quæ aduersatur honori, est grauius peccatum, quam detractio, quæ aduersatur famæ, propter maiorem contemptum in cōtumelia inuentum, quæ efficit magis inuoluntarium, vt diximus quæstione præcedenti, articul. 3. ergo pari ratione eadem contumelia erit grauius peccatum, quam susurratio. Probo consequētiam: Nam sicut detractio importat occultā loquutionem de malo proximi, & propterea causat inuoluntarium per ignorantiam, quod minus est inuoluntario per vim, quod efficit contumelia importās claram, & apertam obloquutionem de eodem malo proximi; ita etiam, & susurratio dicit eandem occultam obloquutionem, atque adeo causat minus inuoluntarium, & sic est minus peccatum, quam contumelia. Non obstante quod finis susurrationis materialis deterius sit, quam finis contumeliæ.

Conclusio. ¶ Hoc tamen non obstante, dico, quod susurratio est longè grauius peccatum, quam contumelia, propter rationem à D. Tho. in hoc articulo assignatam. Et præterea, quia susurratio est destructiua perfectissimæ cuiusdam virtutis; qualis est amicitia, cum ad hoc ordinetur, tanquam ad proprium finem, cùm tamen contumelia solum ordinetur ad destructionem honoris; qui nec virtus est, nec semper sequitur ex virtute. Et si quis obiiciat: Contingere etiam potest, vt contumeliosus amicitias dissoluat: ergo tunc contumelia & susurratio non erunt differentes ex fine; respōdeo, quod etiam si per contumeliam amicitiæ nonnunquam euerti possint; non tamen est ille contumeliosi scopus; sed tantum honorem deturpare, qui ad amicitias viam sternit: finis autem proximus susurronis est inimicitias conflare, & sic est turpior.

Ad argum. ¶ Et ad argumentum in contrarium factum, respōdetur, quod quanuis verum sit, quod contumelia est grauius peccatum, quam detractio, propter maiorem contemptum in contumelia inclusum, qui efficit magis inuoluntarium, non obstante, quod finis detractoris est denigrare famam, & finis contumeliosi tollere honorem, vt dicitur in argumento, adhuc tamen ex hoc non sequitur, quod contumelia est peior susurratione. Adeo enim bonum, quod per susurrationem tollitur, nempe amicitia, excedit bonum, quod tollitur per contumeliam, nempe, honorem, vt etiam si in cōtumelia videatur esse aliqualis maior ratio inuolūtarij, quam in susurratione, vt dicitur in argumento, adhuc tamen susurratio est maius peccatum, quam contumelia. Id enim quod diximus de maiori inuoluntario augente culpam in cōtumelia respectu detractionis, idcircò habet verum, quia fama, quam detractio denigrat, non tantum excedit honorem in perfectione, vt ex hac parte maior grauitas malitiæ absolutè sit desumenda: cuius contrarium inuenitur in susurratione respectu contumeliæ. Eo, vel maxime: quod susurratio aduersatur virtuti præstantissimæ & excellentissimæ, quod nec detractioni, nec contumeliæ contingit. Et quod ita necessario sit dicendum, probatur: Nam, sicut, quanuis verum sit, quod rapina est grauius peccatum, quam furtū, propterea, quod rapina ex sua natura includit inuoluntarium per vim, quod grauius est inuoluntario per ignorantiam in furto incluso, vt diximus in materia de furto: si tamē ex hypothesi daremus nunquam posse esse furtum, quin eius materia notabiliter excederet, materiam rapinæ, absolutè diceremus furtum esse grauius peccatum, quam rapina, non obstante, quod plus inuoluntarij includeretur in rapina, quam in furto. Ita etiam dicimus in proposito, quod, quia susurratio semper versatur circa dissolutionem amicitiæ, quæ est materia notabiliter excedēs læsionem honoris, quam contumelia prætendit; absolutè dicimus susurrationē esse grauius paccatū, quam contumelia: nō obstante, quod in contumelia aliqualis maior ratio inuoluntarij inueniatur. Itaq; illud de maiori inuoluntario in peccatis contra proximum factis inuento, quod augere rationē culpæ diximus intelligendum est, dummodo cætera sint paria, vel non multum excedētia. Certum est autem, quod in susurratione, & contumelia, nunquā cætera sunt paria, sed semper finis susurrationis est longè deterius, quam finis contumeliæ, & sic semper est grauius peccatum. Id autem, quod alicui actui semper conuenit ex sua ratione, atque per se conuenire illi est dicendum.

Susurratio ex suo genere est peccatū mortale. ¶ Ex dictis infertur susurrationem ex genere suo esse peccatum mortale. Nam cum sit grauius contumelia, & detractione: & hæc, vt ex dictis cōstat, ex sua natura sint peccata mortalia, manifestè sequitur, quod etiā susurratio erit peccatū mortale. Sed est hoc intelligendū de susurratione formali, quæ est quando quis intendit separationē amicitiæ. Nā materialis ex genere suo solū est peccatum veniale, vt diximus de detractione. Et poterit esse mortale, si culpabiliter homo ad vtramque partem sic loquatur, vt amicitiæ diuortium inferat, etiam si de hoc non curet, quia id

multo

multo peius est, quam notabiliter lædere honorem, aut famam proximi præter intentionem. Quod satis esse diximus ad hoc, vt tam detractio, quam contumelia materialis peccatum mortale sit.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco. Vtrùm aliquando sit licitum aliquorum amicitias dissoluere. Ad *1. Dictum.* cuius explicationem dico primò, quòd susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam modò verè, & citra infamationẽ id fiat, virtus est, & non peccatum. Etiam si ad id faciendum opus sit nonnulla naturalia hominis vitia commemorare. Vt si ad separandum hominem ab amica dixeris, eam esse deformem, aut insulsam, &c.

2. Dictum. ¶ Dico secundo, quod dissociare amicos, quorum amicitia in bono honesto & virtute fundatur, semper est peccatum, vel mortale, vel veniale. Erit quidem peccatum mortale, quotiescunque aliquis ea amicis inimicos facere contendit. Nam si tantum assiduam familiaritatem amouere procurat, poterit esse veniale, etiam si ex intentione id faciat.

Aliud dubium. ¶ Est aliud dubium: Vtrùm sit licitum alicui habere intentionem dirimendi aliquorum amicitiam causa propriæ vtilitatis. Verbi gratia: Est aliquis intimus amicus Regis. Ego autem cupio eandem apud regem obtinere amicitiam nec possum, nisi dissoluta ea, quam alter habet cum illo. Dubium est, vtrum id *1. Dictum.* intendere possim. Ad cuius explicationem dico primò per detractionem malè dicendo, id nunquam licere. Non enim sunt facienda mala, vt inde eueniant *2. Dictum.* bona. Dico secundò, quod asserendo veras causas, licitum est talis amicitiæ direptionem intendere, vel saltim non est peccatum mortale. Ita affirmat Soto lib. 5. de Iustitia, quæst. 11. art. 1. Et ratio illius est: Quia vnusquisque sine vi, & fraude potest sibi commodum, cuius dignus est, procurare, vtiturque tunc iure suo, in quo nulli facit iniuriam. Caietanus aduertit, quod quando alter amicorum est infidelis, nullum est peccatum talem amicitiam per susurrationem dirimere; quia vnusquisque potest innocentis saluti consulere, etiam cum detrimento nocentis: quod ego verum existimo.

QVAESTIO LXXV.

De Derisione, in duos Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm derisio sit speciale peccatum, ab aliis præmissis distinctum.

AD Primum sic proceditur. Videtur quòd derisio non sit speciale peccatum, ab alijs præmissis distinctum. Subsannatio enim videtur idem esse quod derisio. Sed subsannatio ad contumeliam videtur pertinere: ergo derisio non videtur distingui à contumelia.

Et habetur de pœnit. d. 3. c. Irrisor est. 2 ¶ Præterea, Nullus irridetur nisi de aliquo turpi, ex quo homo erubescit. Huiusmodi autem sunt peccata, quæ si manifestè de aliquo dicuntur, pertinent ad contumeliam: si autem occultè, pertinent ad detractionem, siue susurrationem: ergo derisio non est vitium à præmissis distinctum.

3 ¶ Præterea, Huiusmodi peccata distinguuntur secundum nocumenta quæ proximo inferuntur. Sed per derisionem non infertur aliud nocumẽtum proximo, quàm in honore, vel fama, vel detrimento amicitiæ: ergo derisio non est peccatum distinctum à præmissis.

¶ Sed contra est, quod derisio fit ludo. Vnde & illusio nominatur. Nullum autem præmissorum ludo agitur, sed serio: ergo derisio ab omnibus prædictis differt.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut suprà dictum † est, peccata verborum præcipuè pensanda sunt secundum intentionem proferentis. *Q. 72. a. 2.* Et ideo secundum diuersa, quæ quis intendit, contra alium loquens, huiusmodi peccata distinguuntur. Sicut autem aliquis conuiciando intendit conuiciati honorem deprimere, & detrahendo diminuere famam, & susurrando tollere amicitiam: ita etiam irridendo aliquis intendit, quod ille qui irridetur, erubescat. Et quia hic finis est distinctus ab aliis, ideo etiam peccatũ derisionis distinguitur à præmissis peccatis.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod subsannatio & irrisio conueniunt in fine: sed differunt in modo: quia irrisio fit ore, id est, verbo & cachinnis: subsannatio autem naso rugato, vt dicit † glossa, super illud Psalmi 2. Qui habitat in cœlis, irridebit eos. *Glos. interlinearis, & Augu. hoc loco.* Talis autem differentia non diuersificat speciem. Vtrunque tamen differt à contumelia, sicut erubescentia à dehonoratione. Est enim erubescentia timor dehonorationis, sicut Damasc. † dicit. *Li. 2. Orth. fidei, c. 15.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd de opere virtuoso aliquis apud alios & reuerentiam meretur & famam, & apud seipsum bonæ cõscientiæ gloriam, secundum illud 2. ad Corinth. 1. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Vnde econuerso de actu turpi, id est, vitioso, apud alios quidem tollitur hominis honor & fama: & ad hoc contumeliosus & detractor turpia de alio dicunt. Apud seipsum autem per turpia, quæ dicũtur, aliquis perdit conscientiæ gloriam per quandam confusionem & erubescentiam: & ad hoc turpia dicit derisor, & sic patet quod derisor communicat cum prædictis vitijs in materia: differt autem in fine.

¶ Ad tertium dicendum, quòd securitas conscientiæ & quies illius magnum bonum est, secundum illud Prouerbiorum decimoquinto. Secura mens quasi iuge conuiuium: & ideo qui conscientiam alicuius inquietat, confundendo ipsum, aliquod speciale nocumentum ei infert. Vnde derisio est peccatum speciale.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua. Et probatur. Peccata, quæ verbis committuntur, ex intentione, vt supra dictum est, existimantur: sed intentio derisoris est diuersa ab ea, quam habet, vel detractor, vel contumeliosus, vel susurro; sicut enim contumeliator honori intendit derogare, & detractor famam diminuere, & susurro amicitiam extinguere, ità etiam irrisor erubescentiam, & pudorem alteri offundere: ergo hoc vitium est distinctum ab illis.

Articvlvs II.

Vtrùm derisio possit esse peccatum mortale.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod derisio non possit esse peccatum mortale. Omne enim peccatum mortale contrariatur charitati. Sed derisio non videtur contrariari charitati: agitur enim ludo quandoque inter amicos, vnde & delusio nominatur: ergo derisio non potest esse peccatum mortale.

2 ¶ Præterea, Derisio illa videtur esse maxima, quæ fit in iniuriam Dei. Sed non omnis derisio quæ vergit in iniuriam Dei, est peccatum mortale. alioquin quicunque recidiuaret in aliquod peccatum veniale, de quo pœnituit, peccaret mortaliter. Dicit † enim Isidor. quod irrisor est, & non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet. Similiter & sequeretur, quod omnis simulatio esset peccatum mortale: quia sicut Greg. dicit † in Moral. Per struthionem significat simulator, qui deridet equum, id est, hominem iustum, & ascensorem, id est, Deum: ergo derisio non est peccatum mortale.

Li. 2 de summo bono, c. 16. in principio.

Li. 31. c. 6. & 22. simul.

3 ¶ Præterea, Contumelia & detractio videntur esse grauiora peccata, quam derisio: quia maius est facere aliquid serio quàm ioco. Sed non omnis detractio, vel contumelia est peccatum mortale: ergo multo minus derisio.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Prouer. 3. Ipse deridet illusores. Sed deridere Dei est æternaliter punire pro peccato mortali, vt patet per id quod dicitur in Psalm. 2. Qui habitat in cælis, irridebit eos: ergo derisio est peccatum mortale.

¶ Respondeo dicendum, quòd irrisio non fit nisi de aliquo malo, vel defectu. Malum autem, si sit magnum, non pro ludo accipitur, sed seriusè. Vnde si in ludum, vel risum vertatur, ex quo irrisionis, vel illusionis nomen sumitur: hoc est quia accipitur, vt paruum. Potest autem aliquod malum accipi, vt paruum dupliciter. Vno modo secundum se: alio modo ratione personæ. Cum autem aliquis alterius personæ malum, vel defectum in ludum, vel risum ponit: quia secundum se paruum malum est, est veniale & leue peccatum, secundum suum genus. Cum autem accipitur quasi paruum ratione personæ, sicut defectus puerorum & stultorum, parum ponderare solemus: sic aliquem illudere, vel irridere, est eum omnino paruipendere, & eum tam vilem æstimare, vt de eius malo non sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum. Et sic derisio est peccatum mortale, & grauius quàm contumelia, quæ similiter est in manifesto. Quia contumeliosus videtur accipere malum alterius seriosè, illusor autem in ludum: & ita videtur esse maior contemptus, & dehonoratio. Et secundum hoc illusio est graue peccatum, & tanto grauius, quanto maior reuerentia debetur personæ quæ illuditur. Vnde grauissimum est irridere Deum, & ea quæ Dei sunt: secundum illud Isaiæ 37. Cui exprobrasti? & quem blasphemasti? & super quem exaltasti vocem tuam? Et postea subditur. Ad sanctum Israël. Deinde secundum locum tenet irrisio parentum. Vnde dicitur Prouerb. 30. Oculum, qui subsannat patrem & despicit partum matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. Deinde iustorum derisio grauis est: quia honor est virtutis præmium. Et contra hoc dicitur Iob. 12. Deridetur iusti simplicitas. Quæ quidem derisio valde nociua est, quia per hoc homines à bene agendo impediuntur, secundum illud Gregor. Qui in aliorum actibus exoriri bona respiciũt, mox ea manu pestiferæ exprobrationis euellunt.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod ludus non importat aliquid contrarium charitati respectu eius, cum quo luditur. Potest tamen importare aliquid contrarium charitati respectu eius, de quo luditur, propter contemptum, vt dictum † est. *In corp. ar.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd ille qui recidiuat in peccatum de quo pœnituit, & ille qui simulat, nõ expresse Deum irridet, sed quasi interpretatiuè: inquantum scilicet ad modum deridentis se habet. Nec tamen venialiter peccando aliquis simpliciter recidiuat, vel simulat, sed dispositiuè, vel interpretatiuè.

¶ Ad tertium dicendum, quòd derisio secundum suam rationem leuius aliquid est, quàm detractio, vel contumelia: quia non importat contemptum, sed ludum. Quandoque tamen habet maiorem contemptum quàm contumelia, vt supra dictum † est, & tunc est graue peccatum. *In corp. ar.*

Svmma Textvs.

ANtequam D. Tho. ad propositam difficultatem respondeat, præmittit, quod cum derisio non fiat nisi de aliquo vitio, aut naturali, aut morali; considerandum erit, an vitium illud, sit per se ingens, & graue, an verò per se paruum. Et quidem, si sit per se magnum, non poterit secundum suam naturam esse materia derisionis, sed potius eius commemoratio, vt seria improperatio ex natura sua reputabitur. Et si in risum & iocum proferatur, quod requiritur ad derisionem id erit, quia narratur, vt paruum. Dupliciter autem potest contingere, quod vitium aliquod tanquam exile & pusillum risu & lusu proferatur. Scilicet, vel tanquam paruum. Et rursus secundum se. aut respectu personæ, quæ parui penditur. Hoc supposito respondet D. Tho. ad difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Exponere peccatum alienum, aut naturalem defectum irrisioni tanquam paruum secundum se, non est peccatum mortale. ex genere suo, sed tantum veniale; si alter inde aliquo modo pudefiat. Nam tam exigui momenti poterit esse res; vt nullum sit peccatum. Hæc conclusio non probatur in litera, sed eius ratio est manifesta; cum omne peccatum ratione leuitatis materiæ

materiæ possit esse veniale. Secunda conclusio: Exponere peccatum alienum irrisiuni tanquã paruum, non quidem per se, quia magnum absoluiè æstimatur, sed respectu personæ, cui obiicitur, quæ pro vili habetur, atque adeo pro nihilo ducitur, eam tali vitio notare, est peccatum mortale, idq; grauius quã contumelia, tantoq; enormius, quantò personæ, quæ illuditur maior erit habenda reuerẽtia. Probatur: Magnum vitiũ alteri in faciem obiicere, peccatũ est contumeliæ ex genere suo mortale, vt diximus in superioribus: sed quod per ironiam, vel sub risus schémate proferatur, re vera non minuit culpã: quin potius eò magis auget illã, quo tali irrisione ea persona adeò notatur vilis, vt nõ magni fiat, tala vitium ei impingere; sicut nihili æstimatur pueros, & stultus homines, aliosque abiectæ sortis, similiũ vitiorum nominibus denotare: ergo huiusmodi expositio magni peccati per risum, tánquam si esset paruũ, ex genere suo est peccatũ mortale, & grauius atque deterius, quã contumelia. Quoniam autẽ dixit D. Tho. huiusmodi peccatũ esse tãtò grauius, quantò maior reuerentia debetur personæ, quæ illuditur; infert ex hoc, grauissimam omnium derisionum, esse illam, qua Deus deridetur, vel aliquid quod ad Deũ pertineat: iuxta illud Isai. 37. Cui exprobrasti; & quem blasphemasti? & super quem exaltasti vocem tuam? Et postea subdit: Ad sanctum Israel, vt peccati grauitas magis declararetur. Post istam, secundum locum tenet derisio parentum. Tertium, derisio iustorum; quia honor est præmium virtutis.

Explicatio Dvorvm Articulorum.

Quid sit derisio. PRo intelligentia totius materiæ de irrisione, seu derisione, aduertendum est primò, quòd derisio, vt ex Diu. Tho. articulo primo, huius quæstionis colligere licet, est, cùm quis malum, vel defectum alicuius in ludum, vel risum ponit, vt erubescat. Estque speciale peccatum; vtpote quod specialem habet finem. Sicut enim in contumelia intenditur honoris detrimentum, & in detractione, famæ, & in susurratione, amicitiæ: sic etiam in derisione erubescentia. Dicitur autem propriè derisio, si fiat verbis, vel cachinno: & subsannatio si fiat rugato nasu, & illusio si fiat factis. In quibus vnus, atque idem est finis atque adeo ad vnam & eandem speciem specialissimam vitij pertinent.

Quãdo derisio sit peccatum mortale. ¶ Secundo est aduertendum, quod, vt constat ex eodem D. Thom. articulo secundo, tunc derisio est peccatum mortale, quãdo malum, quod ex se est graue, seu notabile existimatur ità leue, ratione personæ, quam parui facimus, vt de eo non sit curandum, sed quasi habendum pro ludibrio. Si autem hoc fiat, quia malum est paruum ex se, solum erit peccatum veniale. Quod Alexander Alensis limitat, & bene, dummodo proximus ex tali parui criminis obiectione non perturbetur notabiliter. Nam qui vitium non adeò per se magnum alteri illudendo obiicit, sciens talem irrisionem eum grauissime laturũ, proculdubiò peccatet mortaliter, contra charitatem. Est autem huiusmodi peccatũ derisionis grauius detractione, & contumelia. Nam licet contumeliosus deprimat honorem, & detractor famam; neuter tamen ad tantum personæ contemptum peruenit, ad quantum venit derisor, pro fatuo, aut nihilo habens, & haberi volens eum, quem irridet, vt erubescat comparere inter homines. *Obiectio.* Et si quis obiiciat; Contumelia est contra honorem, derisio verò cõtra verecundiã: sed præstantius bonum est honor, quàm verecundia: ergo contumelia grauius peccatum erit dicendum, quàm derisio; *Responsio.* Respondeo, quod vitiorum grauitas non inde semper desumenda est, vnde specie distinguuntur, quãuis hæc sit potissima, sed etiam ex multis alijs, nempe, vel ex dignitate eius, qui peccat, vel personæ in quã peccatur: vel ex intentione voluntatis, & affectu peccati: vel ex nocumento illato proximo, quando est intentum, aut præuisum, aut etiã sequitur per se ex peccato: vel denique ex iniuria, quam ipsum peccatum inuoluit, vt docet D. Tho. in materia de peccatis per multos articulos. Et sic dico, quod licet finis contumeliæ qui est læsio honoris, à qua ipsa speciem sumit, sit deterius, quàm finis derisionis, qui est erubescentia, & pudor; adhuc tamen derisio est grauius peccatũ, propter maiorẽ contemptũ in illa inuentum. Sicut in superioribus diximus de cõtumelia respectu detractionis: non obstãte, quod finis detractionis est peius quã finis contumeliæ. Adde, quod derisio habet semper adiunctam contumeliam, qua in præsentia irrisi eius vitium improperatur; quanuis singulari modo. Quando autem dicimus peccatũ derisionis esse grauissimũ loquimur de illo formaliter; hoc est, quando fit ex intentione irridendi. Qualis fuit in Thobia Ammonite, dum Iudæus ædificantes irrideret ac diceret: Si ascenderit vulpes transiliet murum eorum lapideum. Contra quem Nehemias lib. 2. Esdræ cap. 4. in hunc modum loquebatur: Audi, Deus noster, quia facti sumus despectui, conuerte opprobrium super caput eorũ. Et paulò post subditur: Ne operias iniquitatẽ eorũ coram facie tua, & peccata eorum non deleãtur; quia irriserunt ædificantes. Est autem hoc peccatum tanto grauius, quantò de virtute maiori, & persona maiori irridetur, vt cum deridetur iusti simplicitas, aut persona posita in exemplum Ecclesiæ, vt D. Thom. in fine 2. articuli declarat. Si vero in Deum & sanctos fuerit facta derisio, grauius erit peccatum. Sed non est tunc simplex derisio, sed blasphemia: vt docet Caietanus in summa, verbo, blasphemia, colligiturque ex Isai. cap. 37. Vbi derisores Dei Israel, blasphemi appellantur. Et Lucas cap. 22. loquens de illis, qui Christo deridentes dicebant. Prophetiza nobis; quis est qui te percussit? Subdit statim. Hæc & alia multa blasphemantes dicebant in eum.

QVAESTIO LXXVI.

De Maledictione, in quatuor Articulos diuisa.

Articvlvs I.

¶ *Vtrùm liceat maledicere aliquem.*

AD Primum sic proceditur. Videtur quòd nõ liceat maledicere aliquem. Non est enim licitum præterire mandatum Apostoli in quo Christus loquebatur, vt dicitur 2. ad Cor. 13. Sed ipse præcipit Ro. 12. Benedicite, & nolite maledicere: ergo nõ licet aliquem maledicere. *4. di. 18 q. 2. a 1. q. 2. ad 1. & ver. q. 2. ar. 8. ad 10. & 15. & Psa. 5. co. 7. & Rom. 12. & ca. 12. capit. lect. 3.*

2 ¶ Præterea, Omnes tenentur Deum benedicere, secũdũ illud Da. 3. Benedicite filij hominũ domino. Sed non potest ex ore eodẽ procedere benedictio Dei, & maledictio hominis, vt probatur Iacobi 3. ergo nulli licet aliquem maledicere.

3 ¶ Præterea, ille qui aliquem maledicit, videtur optare eius malum culpæ, vel pœnæ, quia

 male

maledictio videtur esse imprecatio quædam. Sed non licet desiderare malum alterius: quinimò orare oportet pro omnibus, vt liberentur à malo: ergo nulli licet maledicere.

4 ¶ Præterea, Diabolus per obstinationem maximè subiectus est malitiæ. Sed non licet alicui maledicere diabolum, sicut nec seipsum. Dicit enim Eccle. 21. Cum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam: ergo multo minus licet maledicere hominem.

5 ¶ Præterea. Numero 23. super illud. Quomodo maledicam cui non maledixit Dominus, dicit † glos. Non potest esse iusta maledicendi causa, vbi peccantis ignoratur affectus. Sed homo non potest scire affectum alterius hominis, nec etiam vtrum sit maledictus à Deo: ergo nulli licet aliquem hominem maledicere.

Et Origenes Homi. 15. in Nume. parũ à med. to. 1.

¶ Sed contra est, quod Deu. 27. dicitur, Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius. Eliseus etiam pueris sibi illudentibus maledixit, vt habetur 4. Reg. 2.

¶ Respondeo dicendum, quòd maledicere idem est, quod malum dicere. Dicere autem tripliciter se habet ad id quod dicitur. Vno modo per modum enuntiationis, sicut aliquid exprimitur modo indicatiuo. Et sic maledicere nihil aliud est quàm malum alterius referre, quod pertinet ad detractionem: vnde quandoque maledici detractores dicuntur. Alio modo dicere se habet ad id quod dicitur per modum causæ. Et hoc quidem primo & principaliter competit Deo, qui omnia suo verbo fecit, secundum illud Psal. 32. Dixit, & facta sunt. Consequenter autem competit hominibus, qui verbo suo alios mouent per imperium ad aliquid faciendum. Et ad hoc instituta sunt verba imperatiui modi. Tertio modo ipsum dicere se habet ad id quod dicitur, quasi expressio quædam affectus desiderantis id quod verbo exprimitur. Et ad hoc instituta sunt verba optatiui modi. Prætermisso ergo primo modo maledictionis, qui est per simplicem enuntiationē mali considerandum est de aliis duobus, vbi scire oportet, quod facere aliquid, & velle illud, se consequuntur in bonitate & malitia, vt ex supradictis † patet. Vnde in istis duobus modis, quibus malum dicitur per modum imperantis, vel per modum optantis, eadem ratione est aliquid licitum & illicitum. Si enim aliquis imperet, vel optet malum alterius, inquātum est malum, quasi ipsum malum intendens, sic maledicere vtroque modo erit illicitū, & hoc est maledicere, per se loquendo. Si autem aliquis imperet vel optet malum alterius sub ratione boni, sic est licitum nec erit maledictio per se loquendo, sed per accidens: quia principalis intentio dicentis non fertur ad malum, sed ad bonum. Contingit autem malum aliquod dici

1. 2. q. 20. ar. 3

imperando, vel optando sub ratione duplicis boni. Quandoque quidem sub ratione iusti. Et sic iudex licite maledicit illum, qui præcipit iustam pœnam inferri. Et sic etiam Ecclesia maledicit anathematizando, sicut & prophetæ in scripturis quandoque imprecantur mala peccatoribus, quasi conformantes voluntatem suam diuinæ iustitiæ: licet hæ imprecationes possint etiam per modum prænuntiationis intelligi. Quandoque vero dicitur aliquod malum sub ratione vtilis, puta, cum aliquis optat aliquem peccatorem pati aliquam ęgritudinem, aut aliquod impedimentum, vel vt ipse melior efficiatur, vel vt saltem ab aliorum nocumento cesset.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Apostolus prohibet maledicere per se loquendo, cum intentione mali. Et similiter dicendum ad secundum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd optare alicui malum sub ratione boni, non contrariatur affectui, quo quis simpliciter alicui optat bonum, sed magis habet conformitatem ad ipsum.

¶ Ad quartum dicendum, quod in diabolo est considerare naturam & culpam. Natura quidem eius bona est & à Deo, nec eam maledicere licet. Culpa autem eius est maledicenda, secundum illud Iob. 3. Maledicant ei qui maledicunt diei. Cum autem peccator maledicit diabolum propter culpam, seipsum similiter ratione iudicat maledictione dignum: & secundum hoc dicitur maledicere animam suam.

23. qu. 4. ca. Duo ista nomina.

¶ Ad quintum dicendum, quòd affectus peccantis, etsi in se non videatur, potest tamen percipi ex aliquo manifesto peccato pro quo pœna est infligenda. Similiter etiam quamuis sciri non possit quem Deus maledicat secundum finalem reprobationem, potest tamen sciri quis sit maledictus à Deo secundum reatum præsentis culpæ.

Summa Textus.

SVpposito, quod maledicere est idem quod malum dicere, quod contingere tripliciter potest; vno modo enunciatiuè, aliorum vitia referendo, quod propriè pertinet, vel ad detractionem, vel ad contumeliam. 2. causaliter, seu imperatiuè, iubendo, vt alicui fiat malum, vt quādo furi dicimus quòd suspendatur. Tertiò optatiuè, seu imprecatiuè, malum alicui optando, & hoc dupliciter, scilicet, vel per accidens, quod contingit, quando alicui malū imprecatur, sub ratione boni, siue quia hoc est iustū, siue quia est vtile, vt melior fiat, aut, vt alijs nō noceat iniuste; vel per se, quod cōtingit, quādo alicui malū imprecatur, sub ratione mali; respōdet D. Th. ad propositā difficultatē, per tres propositiones. Prima conclusio: Imperare, vt alicui malū fiat, optareq; , aut imprecari ei malū, quaten⁹ malū est, peccatū est ex genere suo mortale. Probatur: Facere aliquid, & velle illud, cōsequūtur

se in

se in bonitate, & malitia: sed facere alicui malum, quatenus malum, est peccatum ex genere suo mortale: ergo & velle illud, siue per modum imperij, siue per modum imprecationis. Vtrunque enim aduersatur charitati: Secunda cõclusio: Imperare, optare, aut imprecari alicui malum, quatenus induit rationem boni, nullum est peccatum, sed quandoque officium necessarium. Probatur: Malum alicuius personæ aliquando concipitur, vt medium ad consequendum bonum: nam licet malum per se non sit necessarium medium boni finis, malitia tamen hominum accidere potest, vt sit conducens: ergo in hoc casu sicut voluntas finis est bona; ita etiam & imperatio, seu imprecatio talis medij. Tertia conclusio: Huiusmodi imprecatio mali sub ratione boni vno è duobus modis fieri potest, scilicet, vel quia habet rationem iustitiæ, quo modo Deus atque etiam iudices humani licitè malefactores maledicunt, supplicio eos adiudicando, sicque Ecclesia rebelles anathemate percutit, & prophetæ accommodantes se diuinæ voluntati, malum peccatoribus imprecabãtur: Iuxta illud: Confundantur superbi, quia iniustè iniquitatem fecerunt in me. Et illud: Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius. Vel quia habet rationem vtilis. Quomodo, ei qui moribus est corruptus licitum est imprecari; aut ægritudinem, aut aliam calamitatem, qua salubriter castigatus citius resurgat.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Maledictio, vt ex D. Thom. in isto articulo colligitur propriè est imprecatio, seu exoptatio mali alicui facta, sub ratione mali, id est, intendendo ipsum malum, quod contingere potest, per modum imperatiui, & per modum optatiui. Sed quoquo modo fiat, distinguenda erit in formalem, & materialem, sicut de detractione, & aliis vitiis linguæ diximus. Et quidem si sit formalis, peccatum mortale erit ex genere suo. Quanuis possit fieri veniale, tam ex parte operantis, propter imperfectionem actus, vt si ex ira, aut alia passione maledicat, quanuis affectu tendat in malum, quia non ex consensu rationis in malum tendit: quam ex parte obiecti; si malum, quod quis optat, & imprecatur sit paruum, vt in aliis peccatis genere suo mortalibus contingere solet. Maledictio autem materialis si fiat per modum optatiui, non erit peccatum mortale nisi scandalum adsit. Sed si fiat per modum imperatiui, poterit esse mortalis. Et ratio discriminis est. Nam qui imprecationis tenore alteri maledicit, si malam intentionem non habet, nulla ratione nocet, cum nec intentione, nec opere lædat. Qui autem, vt malum fiat imperat, etiam si malam intentionem non habeat, sed fictè id faciat, potest iocantus causam damni dare, & sic peccare mortaliter. Vt si quis fictè famulis præciperet, vt nudis gladiis quempiam interficerent; & ex hoc aliquid læsionis, aut incommodi sequeretur. Dixi, maledictionem materialem, per modum imprecationis factam, non esse peccatum mortale, nisi scandalum adsit. Nam ex isto contrarium contingere poterit, quod ex ratione personæ maledicentis erit maximè considerandum. Vnde prælatus, aut quæuis grauis persona, vix sine scandalo potest malum subditis precari. Et filij parentibus, & subditi superioribus maledicentes similiter peccant grauiter, etiam si per iocum id faciant, quia est id opus non solum scandalosum, sed etiam genus contumeliæ continet. Tanta est terrentia, quæ illis debetur. Parentes filios maledicentes, quia regulariter non habent in corde malum desiderium non peccant mortaliter. Sed consuetudo id faciendi, vt pote quæ ad correctionem nequaquam confert, & iram in odium concitare atque mouere potest: sicq; quidquid malorum imprecantur serio illis optare, pessima est, & solis hominibus infimæ classis peculiaris. Et scito, quod ex hoc quod maledicens post transactam passionem doleret, si euenisset malum, quod optauit, non desumitur sufficiens signum ad cognoscẽdum, quod maledictio fuit peccatum veniale, aut quod non ex intentione maledixit, vt multi falso opinantur. Nam si tempore, iræ, aut alterius passionis tantum inualuit passio, vt portionem superiorem in consensum maledictionis flecteret, mortale peccatum erit. Sicut cum passio concupiscentiæ tantum exardescit, quòd trahit ad consensum in actum Venereum. Quare oportebit ad ipsum passionis tempus inspicere, considerareque, an tunc maledicens consenserit, hoc est, voluerit, pro tunc, quod sic esset, vt dicebat, an non. Nam id tempus infallibiliter ostendit an peccatum mortale fuerit, vel veniale. Et tempus quietis post passionem solum ostendit, quod non fuit persistens animus erga malum, & quod non per modum habitus, sed per modum passionis transeuntis peccauit.

Quando maledictio sit peccatum mortale.

¶ Circa secundam conclusionem huius articuli est difficultas, vtrùm sit licitum alicui priuatæ personæ malum alicui optare, vel imprecari, tanquam medium ad assequutionem boni. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum; Quod facere non licet nullus alteri optare posse videtur: sed nulli personæ priuatæ est licitum illi, qui corruptus est moribus, damnum dare, vt emẽdetur: ergo nec illud ei optare. Hoc tamen non obstante dico, conclusionem D. Tho. esse verissimam; siue bonum ad cuius assequutionem malum ordinatur, sit corporale, siue spirituale. Itaque licitum est vnicuique mala hæreticis optare, propter bonum spirituale, quod ea eorum peremptione sequitur. Et illi, qui ludo omnia bona sua dissipat est licitum imprecari, vt ægrotus in lecto iaceat, ne res suas perdat, quia id non est velle malum, sed potius velle bonum, iuxta verbum Christi: Melius est debilem, vel claudum intrare in regnum cælorum, quam duos oculos, aut pedes habentẽ mitti in ignem æternum. Eo, vel maximè, quod optare minus malum, vt euitetur maius, manifestam habet rationem boni, atque honesti. Imo & mortem alicui optare possumus, quanuis constet eum viam perditionis ingressurum, vt nostræ reipublicæ contingat pax, malaque ab ea caueantur: quia semper hæc habent rationem boni. Et ad argumentum in contrarium factum, respondetur, negando maiorem. Priuatæ enim personæ non est licitum aliquem suis bonis priuare. Et tamen licitum est vnicuique optare vt Dei permissu, penes quem est summa potestas, aut publica autoritate, malum ei contingat, quo tanquam flagello resipiscat.

Dubium. *Argumen.* *Conclusio.* *Ad argu.*

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm liceat creaturam irrationalem maledicere.

AD Secundum sic proceditur. Videtur quòd non liceat creaturam irrationalem maledicere. Maledictio enim præcipuè videtur esse licita, inquãtum respicit pœnam. Sed creatura irrationalis non est susceptiua, nec culpæ, nec pœnæ: ergo eam maledicere non licet. *Infrà ar. 4. ad 2.*

2 ¶ Præterea, In creatura irrationali, nihil inuenitur nisi natura, quam Deus fecit. Hanc

autem maledicere non licet, etiam in diabolo, vt dictum † est: ergo creatnram irrationalem nullo modo licet maledicere. *Ar praec. ad 4.*

3 ¶ Præterea, Creatura irrationalis, aut est permanens, sicut corpora: aut est transiens, sicut tempora. Sed sicut Gregorius dicit † in quarto Moral. Otiosum est maledicere non existenti: vitiosum vero, si existeret: ergo nullo modo licet maledicere creaturæ irrationali. *Li. 4. ca. 3. paulo à prin. 24 q. 3. cap. Cum ergo cap. Cum sancti.*

¶ Sed contra est, quòd Dominus maledixit ficulneæ, vt habetur Matth. 21. Et Iob maledixit diei suo, vt habetur Iob 3.

¶ Respondeo dicendum, quòd benedictio, vel maledictio propriè ad illam rem pertinet, cui potest aliquid benè, vel malè contingere, scilicet, rationali creaturæ. Creaturis autem irrationalibus bonum, vel malum dicitur contingere in ordine ad creaturā rationalem, propter quam sunt. Ordinantur autē ad eam multipliciter. Vno quidem modo per modum subuentionis: inquantum, scilicet, ex creaturis irrationalibus subuenitur humanæ necessitati. Et hoc modo Dominus homini dicit Genes. tertio. Maledicta terra in opere tuo: vt, scilicet, per eius sterilitatem homo puniretur. Et ita etiam intelligitur quod habetur Deuteronomij 28. Benedicta horrea tua. Et infrà, Maledictum horreum tuum. Sic etiam Dauid maledixit montes Gelboë: secundum † Gregor. expositionem. Alio modo creatura irrationalis ordinatur ad rationalem per modum significationis. Et sic Dominus maledixit ficulneam in significationem Iudææ. Tertio modo ordinatur creatura irrationalis ad rationalem per modum continentis, scilicet temporis, vel loci. Et sic maledixit Iob diei natiuitatis suæ propter culpam originalem, quam nascendo contraxit, & propter sequentes pœnalitates. Et propter hoc etiam potest intelligi Dauid maledixisse montibus Gelboë: vt legitur 2. Reg. 1. scilicet, propter cædem populi, quæ in eis contigerat. Maledicere autem rebus irrationalibus, inquātum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiæ: maledicere autem eis secundum se considera-tis, est otiosum, & vanum, & per consequens illicitum. Et per hoc patet responsio ad obiecta. *Lib. 4. Moral. c. 3. in fine.*

S V M M A T E X T V S.

SVpposito, quod creatura irrationalis tripliciter potest maledici, vno modo ad ipsius creatorem referendo maledictionem: quod contingit, quando creaturæ irrationales maledicuntur, inquantum sunt effectus Dei; aliomodo respiciendo ad ipsam creaturam irrationalem, secundum se consideratam; quod contingit, quando quis ex ira, ob id quod animal aliquod non mouetur, vt vult, vel nocet sibi, malum ei imprecatur, tertio, referendo maledictionem ad hominem, ad quem bruta ordinantur: omnia enim fecit Deus propter hominem, ad ipsumque omnia irrationalia pertinent, vel per modum subuentionis, inquantum creaturis irrationalibus subuenitur necessitati humanæ: & sic Deus maledixit terræ, vel per modum significationis, inquantum ea, quæ circa rationalia contingere possunt per irrationalia significantur, & sic Christus maledixit ficulneæ, non habenti ficus, sed tantum folia, vel per modum continentis, scilicet, temporis, aut loci, & hac ratione potest intelligi, quod Dauid maledixit montibus Gelboë, & Iob diei, in qua conceptus est; respondet Diu. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Optare, seu imprecari malum creaturis irrationalibus, secundum se consideratis, otiosum, & vanum est, atque ea consequenti illicitum. Probatur: Benedictio, aut maledictio propriè ad illam rem pertinet, cui potest aliquid bene, vel male contingere in ordine ad felicitatem, vel infelicitatem: sed creaturis irrationalibus secundum se consideratis, nec bonum nec malum accidere potest; sed tantum in ordine ad rationalia, ad quæ sunt relata: ergo maledicere res irrationales, illisque secundum se consideratis malum precari, aut optare est otiosum, atque ex consequenti illicitum. Secunda conclusio: Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus sunt effectus Dei, hoc est, refundendo maledictionem in Deum, à quo sunt producta est grauissimum peccatum blasphemiæ. Probatur: Nam hoc est maledicere ipsum Deum, quod blasphemia est. Tertia conclusio: Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus ad homines ordinantur, hoc est, referendo maledictionem in hominem, propter quem sunt producta, idem est ac hominibus maledicere. Atque adeò si talis maledictio contineat imprecationem mali, quatenus malum est, erit illicita atque peccatum. Si autem contineat imprecationem mali, quatenus induit rationem boni, nullum erit peccatum, vt ex præcedenti articulo colligere licet.

E X P L I C A T I O A R T I C V L I.

CIrca primam conclusionem huius articuli est aduertendum, quod quamuis creaturis irrationalibus mala quædam naturalia contingere possint, qualia sunt famescere, infirmari, mori; adhuc tamen maledici, aut benedici proprie secundum se non possunt: quia bona aut mala, quæ per benedictionem, aut maledictionem imprecamur, nō sunt illius generis, quæ merè sunt naturalia, generaliq; Dei concursu lignis, ac saxis contingunt, sed quæ sub speciali Dei prouidentia ad humanam felicitatem referuntur, quæ rebus irrationalibus conuenire non potest. Consistit enim felicitas in assequutione vltimi finis, qué creatura per actiones intendit. Atque adeò cum irrationales, & inanimæ creaturæ nec finé cognoscere, nec quidquam illuc referre valeant, ius proprie ad rem aliquam habere non possunt; sed quidquid sunt hominis sunt. Ex hoc colligere licebit, quousq; tempestates, æruginem, & locustam, aliaque id genus portenta maledicere liceat. Nam quod locusta, & bruchus, patrono illis, ac procuratore consignatis, in iudicium euocentur, contestatáque lite causa vtrinque agatur, ac demum anathematis censura exterminentur vt mos esse dicitur apud aliquos rusticos, & in quibusdam oppidis, res est indigna viris catholicis, & quæ non minimam sacrorum irrisionem præsefert. Quod in huiusmodi calamitatibus licet, id tantum est, diuinum auxilium legitimis exorcismis aduersus dæmones, qui in vltionem delictorum nostrorum diuinitus sæpe eiusmodi incursionibus, ac turbinibus nos infestare permittuntur, implorare: *Bruta animalia nec benedicuntur, nec maledicuntur propriè. Grandis stultitia de maledictione.*

plorare: sub hacque ratione terminos benedicere. Nam æruginem, aut tempestates excommunicare, illisque malum imprecari vanum est, & odiosum, & ex consequenti culpabile. Campanas benedicere, quatenus ad diuinum cultum ordinantur religionis habet prætextum, sicut & benedictio ornamentorum, & calicum quamuis etiam in his non negauerim nonnihil superstitionis aliquando posse commisceri.

Maledicere creaturas quatenus sunt effectus Dei est aperta blasphemia.

¶ Circa secundam conclusionem, in qua de maledictione creaturarum, quatenus sunt effectus Dei, agitur, aduertendum est, idem esse maledicere creaturas, hac ratione, ac maledicere ipsum Deú; cum maledictio tunc non in creaturas, sed in autorem redundat. Et quia imprecatur ei malum, ac si esset creatura, quod Deo conuenire non potest, continet ea maledictio apertam blasphemiam, estque semper peccatum mortale grauissimum, à quo non excusatus, qui ex subita ira, vel ex more id facit. Sicut nec excusatur ab homicidio. Si quis autem voluerit huius peccati grauitatem cognoscere eam ex pluribus colligere poterit. Primum ex eo, quod vitium maledictionis Dei, adeò horrori habebatur antiquitus, vt viri religiosi illud proprio nomine significare non auderent: sed à contrario sensu maledictionem benedictionem nuncupabant.

Maledictio Dei in scriptura appellabatur benedictio.

Vt patet ex lib. Iob cap. 1. Vbi dicitur, quod cum filij Iob singulis hebdomadis conuiuijs intenderent, ipse mittebat ad eos, & sanctificabat illos. Consurgénsque diluculo offerebat holocausta per singulos. Dicebat enim: Ne fortè peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis: Hoc est, maledixerint, Sic etiam, quando testes falso accusauerunt Naboth de blasphemia, dixerút: Benedixit Naboth Deo, & Regi, hoc est, maledixit. 3. Reg. c. 21. Imo & Iudæi audientes Deum blasphemare in signum horroris, & detestationis peccati, etiam illi, qui mali erant, vestimenta sua dilacerabant. Sicut de Caipha legitur apud Matthæ. capit. 26. quod scidit vestimenta sua, cum dixit de Christo. Blasphemauit. Nec mirum, cum videatur hoc ex odio Dei procedere, quod est maximú peccatorum. Secundum, ex quo grauitas maledictionis Dei colligi potest, est ex pœna, qua omnes leges, huiusmodi maledicentes puniunt.

Pœna qua maledictores puniuntur.

Lex enim diuina eos morte mulctare præcipiebat. Et sic populo Dei per desertum ambulante ad terram promissionis, cum inuentus esset vnus, qui Deum malediceret, eum mandauit Dominus à populo lapidari. Propterea que dixit Propheta Psalmo trigesimosexto. Maledicentes ei, id est, Deo disperibunt, hoc est, diuersis modis peribunt: morte quidem Gehénæ in alia vita, & in præsenti corporali, iuxta illud Leuitici vigesimoquarto. Qui maledixerit Deum suum morte moriatur. Lex etiam Canonica iniungit grauissimam pœnitentiam huiusmodi maledicentibus, vt constat ex capit. secundo, extra de maledict. Nullaque est respublica benè gubernata, quæ contra tales suis ciuilibus legib. conuenientes pœnas non statuat. Imò, & Saraceni maledicentes Deum faciunt terribiliter verberare.

Existentes in inferno Deum maledicunt.

Tertiò, potest colligi grauitas peccati maledictionis Dei, ex eo, quod existentes in inferno nihil aliud faciunt, quá blasphemare, Deumque maledicere, iuxta illud Apocalypsi, capit. decimosexto. Quintus Angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ. Et factum est regnum eius tenebrosum, & manducauerunt linguas suas præ dolore: & blasphemauerunt Deum cæli præ doloribus, & vulneribus suis. Quare qui huic peccato deditus fuerit, re ipsa ostendit se ad statum damnatorum pertinere, ex quo exercet officium eorum. Terribile est valde, atque formidandum, plurimumque valeus ad huius rei confirmationem exemplum, quod adducit Diuus Gregorius libro quarto Dialogo. De quodam puero quinque annorum à parentibus suis Romæ in delitijs male nutrito qui cum Deum pro qualibet re, etiam minima maledicere consueuisset, superueniéte peste in vrbe, qua ille infectus fuit proximus morti parenti eum in brachijs tenenti; cœpit clamare hoc modo: Obsta pater: nam Mauri homines me capere volunt. Faciemq; suá in sinu patris abscondere curabat, ne dæmones, qui in forma Æthiopum apparuerant, ipso patre nihil vidente, cóspiceret. Sicque perterrefactus puer Deum blasphemare, illique maledicere cœpit, inter quæ verba spiritum emisit, & à dæmonibus fuit ductus in infernum damnatorum, quorum artem & officium irà citò didicerat. Et quamuis in tam tenera ætate nullus vsum rationis habere consueuerit, credendum est, vt dicit Diuus Thomas in tertio, in eo fuisse acceleratum, vt sic propter peccatum maledictionis Dei æternaliter puniri meruisset.

Exemplum pueri quinque annorú a dæmone rapti propter maledictionem.

Maledicentes sanctos peccant mortaliter.

Qui maledicit alicui sanctorum, vel angelorum similiter peccat mortaliter, & est blasphemus. Sicut enim honor, qui fit sanctis, redundat in honoré Dei, ipsos sanctificátis. Propter quod dicebat Psaltes: Gloriosus Deus in sanctis suis. Sic etiam & iniuria, quę fit eisdem, illos maledicendo, dehonoratur, & quasi blasphematur Deus. Ex quo fit, vt maledictores sanctorum tanquam blasphemi puniri præcipiantur in capit. primo, extra de maledictio. Dæmones, quantum ad culpam sine aliquo peccato maledici possunt, quia id nihil aliud est, quam culpam detestari, atque maledicere, quod sine illa cuicunque facere est licitum. Cæterum quantum ad naturam, & inquantum sunt effectus Dei, sine aperta blasphemia maledici non possunt: sicut nec aliæ creaturæ irrationales. Propter quod dicebat Sapiens Ecclesiastic. capit. vigesimo primo. Dum maledicit impius diabolú, maledicit ipse animam suam. Cuius loci duplex potest esse sensus. Primus, quod cum impius maledicit diabolú, hoc est, dicit eum maledictum, & condemnatum; ipse etiam maledicit animam suam, hoc est, eam futuram maledictam, & damnatam ostendit: si quidem maledictum imitatur. Ad quem modum loquebatur Diuus Paulus, ad Romanos secundo, dum dixit: Inexcusabilis es, ô homo, omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alium, teipsum condemnas. Alter sensus est, quod cum impius maledicit diabolo, hoc est, malum ei imprecatur, & optat, ipse etiam maledicit animam suam, hoc est, maledicto culpæ, & pœnæ subiacet. Ex quo enim diabolus creatura est Dei, peccatum est malum ei imprecari. Propter quod in canonica Iudę, vbi legitur, quod cum Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de corpore Moysi, non est ausus in eum iudicium proferre blasphemiæ; sed dixit: Imperet tibi Dominus; dicit Glossa. Diabolus in substantia est bonus, sed in voluntate malus. Et ideo ab Angelo non blasphematur, quia aliquid proferre aduersus bonam creaturam, blasphemiam reputauit Archangelus. Et Diuus Hieronymus; Si Michael non fuit ausus diabolo, & certè maledictionis dignissimo, iudicium inferre blasphemiæ, quantò magis nos ab omni maledicto puri esse debemus? Merebatur quidem diabolus maledictum; sed per os Archangeli blasphemia exire non debuit. vigesimaquarta, quæstione tertia, capit. si igitur. Simile etiam habetur apud Zachariam cap. tertio. Vbi sic legitur: Ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum, stantem coram Angelo Domini. Et Satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan: increpet in te Dominus, Satan; &

increpet in te Dominus, qui elegit Hierusalem. Scio locum istum diuersimodè à Doctoribus interpretari. Sed quoniam non est præsentis disputationis id persequi, consultò omitto.

Maledicere creaturis irrationalibus quale sit peccatum.

¶ Circa tertiam conclusionem Diui Thomæ, est aduertendum, quod maledicere creaturæ irrationali, in quantum habet ordinem ad rationalem, perinde est, ac maledicere ipsi rationali creaturæ, ad quam ordinatur. Sicut maledicere creaturis inquantum sunt Dei, perinde est, ac maledicere Deo. Atque adeo ad cognoscendum, quando maledicere creaturis irrationalibus, inquantum ordinantur ad rationales, est peccatum, ad ipsam maledictionem creaturarum rationalium, iuxta modum in primo articulo explicatum, respicere oportebit. Quando ergo quis maledicit diei, in qua natus est, aut quid simile facit; si non solo ore, sed corde maledicit, tempori inquantum cōtinet natiuitatem suam, maledicere est intelligendus, quod est optare malum suæ natiuitati, atque adeo sibi ipsi, qui per natiuitatem in mundum est ingressus. Et quia non optat hoc, vel illud modicum malum, sed absolutè maledicit natiuitati, quæ magni mali rationalis creaturæ est capax, vt constat, consequens fit, vt peccet mortaliter. Nec obstat, quod natiuitas vniuscuiusque, quia præterijt, non est amplius capax mali. Sufficit enim ad peccatum peruersitas intentionis, etiam si impossibile sit, quod intendit, vt patet in maledictione Dei, cui nihil mali potest accidere. Nec est cur agitetur scrupulo, si die festo natus est, qui diei natiuitatis suæ maledicit. Nam nisi festi maledictio intenta fuerit peccatum non aggrauat. Est enim hoc per accidens respectu actus illius maledictionis, sicut & esse creaturam Dei diem illum per accidens se habet, ad actum maledicendi, qui non nisi inquantum natiuitatem suam cōtinuit fertur in illum. Secus autem esset, ex sola ira malediceret, nec sibi, nec alteri optans malum; sed, vt soli dicacitati satisfaceret. Nam tunc tantum esset veniale. Et qui malediceret natiuitatē suam inquantum causam malorum, optans, scilicet, illā non fuisse non simpliciter, sed non fuisse causam tanti mali, nec etiam veniale peccatum committeret. Vt fecit Iob quando diei, in quo natus est maledixit. Supra quem locum dicit Beatus Thomas, Intelligendum est Iob diei suæ maledixisse, quia eum esse malum denunciauit. Non secundum suam naturam, qua à Deo factus est, sed secundū illam scripturæ consuetudinem, qua dicitur tempus bonum, vel malum, secundum ea, quę in tempore aguntur, iuxta illud ad Ephesios quinto, Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Maledixit ergo diei suæ, inquantum malum in illa accidisse commemorat. Et modum maledictionis his verbis declarat: Pereat dies, in qua natus sum, & nox in qua dictum est verè, conceptus est homo. Ad quorum intelligentiam sciendum est, quod quamuis esse, & viuere sint secundum se appetibilia, esse tamē & viuere in miseria, quatenus tale, malum est, atque fugiendum. Licet interdum propter ordinem, quem ad aliquem bonum finem habet libenter sustineatur. Ex quo fit, vt illa miseria, quæ ad aliquem bonum finem non est referibilis, nullo modo sit eligenda. Bonum autē, quod ex aliqua miseria expectatur, sola ratio apprehendit, nec vis sensitiua illud percipere potest. Sicut & amaritudinē potionis percipit gustus, & sola ratio in fine sanitatis delectatur. Quare sicut qui secundum passionem sui gustus vellet exprimere medicinam, diceret eam esse malam, non obstante, quòd ratio illā bonam iudicaret propter finē: sic etiam & miseria, quam sustinebat Iob, quamuis ratione videri poterat, quantum ad aliquid vtilis: & sic appetibilis: inferior tamen pars animæ, quæ tristitia afficiebatur illam totaliter, vt aduersam repudiabat; atque adeo ipsum viuere quatenus sub tali aduersitate onerosum erat. Quia autē, quando aliquid nobis odiosum est, omnia abominamur, per quæ in illud deuenimus. Idcirco Iob, secundum partem inferiorem animæ, cuius passionem exprimere intendebat, & natiuitatē, & conceptionem suam ex quibus in hanc miseriam venerat, odio prosequebatur, ac subinde diē natiuitatis, & conceptionis secundum illum modū loquendi, quo ex ijs, quę in tēpore aguntur, aliquid boni, aut mali tēpori adscribere solemus. Conuenienter autē natiuitatē adscribit diei, & conceptionē nocti, dicens: Pereat dies, in qua natus sum, & nox, in qua dictum est vere, conceptus est homo. Quia secundū Astrologos, natiuitas diurna laudabilior est, principali sydere, hoc est, sole, supra terram existente; & conceptio de nocte frequentior est. Similis modus loquendi habetur Hieremiæ vigesimo, qui dicit: Maledicta dies, in qua natus sum. Prosequitur autē Iob suam diei, atque noctis maledictionē elegantissimis verbis, dicens: Dies ille vertatur in tenebras: Non requirat eum Deus desuper: & non illustretur lumine. Obscurent eum tenebræ, & vmbra mortis: Occupet eum caligo; & inuoluatur amaritudine. Noctem illam tenebrosus turbo possideat. Non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus. Sit nox illa solitaria; nec laude digna. Maledicāt ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiatam. Obtenebrentur stellæ caligine eius. Spectet lucem, & non videat, nec ortum surgentis auroræ, quia non conclusit ostia ventris, qui portauit me, &c. Secundum sententiam Diui Hieronymi in prologo super Iob, liber iste à principio capitis tertij, vbi hæc verba continentur, vsque ad illud; idcirco me ipsum reprehendo, quod habetur in capit. vltimo, hexametris versibus fuit compositus, & per modum poematis scriptus. Quare eis figuris & coloribus per totum librū est vsus, quibus poetæ vti consueuerunt. Et quia fuit mos poetarū, vt vehementius mouerent, eandem sententiam per diuersa verba inducere, id facit Iob, diem suæ natiuitatis maledicens, illaque enumerat, quæ diem atque noctem nobis solent reddere odiosa. Prima dignitas diei est, quod sit clara, cum per lucem à nocte discernatur. Et hanc à die suæ natiuitatis excludit cùm dicit: Dies illa vertatur in tenebras. Quantum ad superficiem literæ forsan videbitur hæc precatio friuola, & vana, cum sit circa diem, quæ præterijt, atque adeo impossibilem, quæ vertatur in tenebras. Sed quæ per modum optantis dicuntur, nōnunquam valent magis ad explicandum iudicium, quod de re aliqua habetur, quam ad significandum desiderium. Et sic idem est dicere; Dies illa conuertatur in tenebras, ac si dixisset; Dies meæ natiuitatis debuisset esse tenebrosus; vt sic tenebris miseriæ, quam patior per omnia congrueret. Quia enim aspectus luminis delectabilis est, hinc consueuit in scripturis tristitiam per tenebras significari. Multipliciter dies aliquis clarus dici potest: Primo ex Dei sanctificatione, qui illū celebrem instituit, vt sabbatum. Et hanc claritatem remouet à prædicto die, dum dicit: Non requirat eum Deus desuper. Quasi diceret: Non exigat ab hominibus Deus, vt hunc diem celebrem faciant: sicut olim multi fuerunt exacti ad celebrandam memoriam beneficiorum. Et est sensus, quòd natiuitas sua non debet computari inter insignia Dei beneficia, cum magis ad miseriam, quàm ad lætitiam sit natus. Secundò potest aliquis dies dici clarus, ex bonorum recordatione.

Explicatur locus Iob, diei natiuitatis suæ maledicentis.

Liber Iob hexametris versibus fuit compositus.

tione. Solent enim homines aliquos dies, in quibus aliqua magna, & iucunda acciderunt, celebres agere; sicut Pharao, qui diem suæ natiuitatis celebrauit. Et hanc claritatem excludit Iob à die suæ natiuitatis, dicens: Et non sit in recordatione hominum. Tertio: dies clarus redditur, ex corporali lumine, quod, vel ex subtractione radiorum, solis illuminantium terras, ve quãdo sol eclipsatur, vel ex oppositione nubium occultantium radios solis, aufertur. Et quãtum ad vtrunque dicit: Obscurent eum tenebræ; & non illustretur lumine. Et tandẽ, quia ex defectu virtutis potest contingere, vt dies qui clarus est, obscurus alicui videatur, vt ex hac parte etiam dies natiuitatis tristis suæ videatur, dicit: Obscuret eum vmbra mortis, & inuoluatur amaritudine. Quæ significant totum, quòd de obtenebratione dictum est, ad tristitiam esse referendum. Totum, quod diximus de maledictione diei natiuitatis, debet etiam intelligi de maledictione omnium aliarum rerum, ad creaturam rationalem ordinem habentium. Quantum attinet ad modũ, quo sine culpa maledici possunt.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm maledicere sit peccatum mortale.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd maledicere non sit peccatũ mortale, Augustinus † enim in homilia, de igne purgatorio, numerat maledictionem inter leuia peccata. Hæc autem sunt venialia: ergo maledictio non est peccatum mortale, sed veniale.

Et habetur d. ft. 25. capit. vnũ orarii.

2 ¶ Præterea, Ea quæ ex leui motu mentis procedunt, non videntur esse peccata mortalia. Sed interdum maledictio ex leui motu procedit: ergo maledictio non est peccatum mortale.

3 ¶ Præterea, Grauius est malefacere, quàm maledicere. Sed malefacere non semper est peccatum mortale: ergo multo minus maledicere.

¶ Sed contra, nihil excludit à regno Dei, nisi peccatum mortale. Sed maledictio excludit à regno Dei: secundum illud 1. ad Corinth. 6. Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt: ergo maledictio est peccatum mortale.

¶ Respondeo dicendum, quòd maledictio, de qua nunc loquimur, est per quam pronuntiatur malum contra aliquem vel imperando, vel optando. Velle autem vel imperio mouere ad malum alterius, secundum se repugnat charitati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius, & ita secundum suum genus est peccatum mortale, & tanto grauius, quanto personam, cui maledicimus, magis amare & reuereri tenemur. Vnde dicitur Leuit. 20. Qui maledixerit patri suo & matri, morte moriatur. Contingit tamen verbum maledictionis prolatum, esse peccatum veniale, vel propter paruitatem mali quod quis alteri maledicendo, imprecatur: vel etiam propter affectum eius, qui profert maledictionis verba, dum ex leui motu vel ex ludo, aut ex surreptione aliqua, talia verba profert, quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur, vt suprà † dictum est.

Quæstio. 72. artic. 2.

¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd in præsenti tantum est sermo de illa maledictione, quæ sub intentione mali per modum optatiui, aut imperatiui alicui malum imprecamur, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Maledictio ex genere suo est peccatum mortale. Probatur: Impetare malum alteri infligendum, sicut & illud cuipiam imprecari, aduersatur charitati; cuius ingenium est fratres diligere, volentes eis bonum: sed hoc pertinet ad maledictionem, vt ex supra dictis patet: ergo maledictio ex genere suo est peccatum mortale, tantò grauius quantò personam, quam maledicimus, magis amare & reuereri tenemur. Secunda conclusio: Maledictio potest reddi venialis, vel propter exilitatem mali, quod imprecamur, vel propter defectum deliberationis; qui contingit vel quando ex leui motu, aut lusu, vel quando ex surreptione verbo tenus maledicimus. Verborum enim significatio, atque adeo culpa ex affectu potissimè pensanda est, vt sæpè dixit D. Tho. in præcedentibus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DOctrina huius articuli satis ex præcedentibus declarata manet. Sed quoniam dicit D. Tho. tanto peccatum maledictionis esse grauius, quantò personam, cui maledicimus, magis ex charitate amare, & venerari tenemur; attendere oportebit ad ordinem, quem in charitate obseruare debemus, vt ex ipso grauitatem voius peccati maledictionis supra alterum colligamus. Et quia ordo est, vt primò Deus, secundò nos ipsi, tertiò parentes, quartò prælati, ex charitate diligantur, vt in 1. tom. quæst. 26. per totã explicuimus, id peccatum erit grauissimum, quo Deus maledicitur, deinde alia suo ordine. Sed est difficultas, vtrùm maledictio sit vna species specialissima peccati, vel potius in tot sit distinguenda, quot sunt species malorum, quæ quis alteri imperat, vel imprecatur. Et quòd sit vna species specialissima, probatur. Detractio est vna species specialissima vitij, non obstante quòd crimina, quorum manifestatione alterius fama læditur sint diuersa; ad eandem enim speciem detractionis pertinet, lædere famam manifestando homicidium, & manifestando adulterium, vt in superioribus diximus: ergo pari ratione maledictio erit vnius speciei specialissimæ, non obstante, quòd mala, quæ quis alteri potest imperate, aut optare, differant specie.

Dubium, an maledictio sit vna species specialissima. Argum.

¶ Hoc tamen non obstante, dico cum Caietano in præsenti, maledictionem in tot species esse distinguendam, quot sunt species malorum, quæ quis alteri imperat, vel imprecatur; quæ est sententia D. Tho. articulo sequenti, ad secundum. Vbi dicit, quòd si ille qui maledicit, vult alteri malum occisionis, non differt desiderio ab homicida. Et simile est de alijs malis, putà, contumeliæ, infamiæ, rapinæ, percussionis, carceris, mutilationis, &c. Vniuersaliter namque verum est, quod optare, vel impetare aliquid ad illam speciem spectat, ad quam spectaret facere illud. Quare dico, quòd sicut odium tendit ad malum absolutè; & alia vitia, putà, homicidium, contumelia, furtum

Conclusio.

furtum, tendunt ad tales species malorum: ità etiam maledictio in genere vnius tantum est speciei; nec differt ab odij vitio, cum ad malum vtrumque terminetur. Etsi ad species malorum imprecando descendatur, putà, sit mortuus, pauper, captiuus, æger, ad diuersas species homicidij, furti, incarcerationis, declinabit. Atque adeo sicut odium non est vna species specialissima vitij, sed continet sub se plures alias; ità etiam, & maledictio. Ex quo fit, vt si quis omnia, aut multa simul mala alteri imprecabitur multarum specierum deformitates incurret, quas in confessione necessario explicare tenebitur, vno peccato aliud circunstante, vt sæpè sæpiùs contingit.

Ad argum. ¶ Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Non enim est eadem ratio detractionis, & maledictionis. In detractione namque, quia finis detrahentis solum est lædere in fama, omnia illa, quæ dicit propter istum finem habent se velut materialia, atque adeo sub eadē specie detractionis, plures alias species distinguere non possunt cum peccata non per materialia, sed solum per formalia, & quæ habēt rationem finis in specie constituantur & distinguantur. In maledictione autem, quia ille, qui optat, aut imperat alteri mortem, sub intentione mali, non solum, vult ei malum absolutè, sed etiam illud particulare quod imprecatur, fit, vt malitia, quæ est in morte tanquam per se intenta ingrediatur rationem obiecti talis maledictionis, & ex consequenti distinguit specie illam à quacunque alia, qua, vel paupertas vel carcer desideratur.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum maledicere sit grauius peccatum quàm detractio.*

AD Quartū sic proceditur. Videtur, quòd maledictio sit grauius peccatum, quàm detractio. Maledictio enim videtur esse blasphemia quædam, vt patet per id quod dicitur in Canonica Iudæ, quod cum Michaël Archangelus cum diabolo disputans, altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ. Et accipitur ibi blasphemia pro maledictione, secundum † gloss. Blasphemia autem est grauius peccatum, quàm detractio: ergo maledictio est grauior detractione. *Glo. interlinearis ibi.*

2 ¶ Præterea, Homicidium est detractione grauius, vt suprà † dictum est. Sed maledictio est par peccato homicidij. Dicit enim † Chrysost. super Matth. Cum dixeris: Maledic ei, & domum euerte, & omnia perire fac: nihil ab homicida differs: ergo maledictio est grauior, quàm detractio. *Quæst.73. ar. 3. Homil. 20. in Matth. inter med. & si tom.2.*

3 ¶ Præterea, Causa præeminet signo. Sed ille qui maledicit, causat malum suo imperio. Ille autem qui detrahit, solum significat malū iam existens. Grauius ergo peccat maledicus, quàm detractor.

¶ Sed contra est, quod detractio non potest benè fieri. Maledictio autem fit benè & male, vt ex dictis † patet: ergo grauior est detractio, quàm maledictio. *Art.2. huius quæst.*

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut in primo habitum † est, duplex est malum, scilicet culpæ & pœnæ. Malum autem culpæ peius est, vt ibidem ostensum † est: vnde dicere malum culpæ, peius est, quam dicere malum pœnæ, dummodo sit idem modus dicendi. Ad contumeliosum ergo & susurronem & detractorem & etiam derisorem pertinet dicere malum culpæ. Sed ad maledicentem, prout nunc loquimur, pertinet dicere malum pœnæ, non autem malum culpæ, nisi fortè sub ratione pœnæ. Nō tamen est idem modus dicendi. Nam ad prædicta quatuor vitia pertinet dicere malum culpæ, solum enuntiando. Per maledictionem verò dicitur malum pœnæ: vel causando per modū imperij, vel optando. Ipsa autem enuntiatio culpæ peccatum est, in quantum aliquod nocumentum ex hoc proximo infertur. Grauius autem est nocumentum inferre, quam nocumentum desiderare, cæteris paribus. Vnde detractio secundum communem rationem grauius peccatum est, quam maledictio, simplex desiderium exprimens. Maledictio verò quæ fit per modum imperij, cum habeat rationem causæ, potest esse detractione grauior, si maius nocumentum inferat, quam sit denigratio famæ: vel leuior, si minus. Et hæc quidem accipienda sunt secundum ea, quæ per se pertinent ad rationem horum vitiorum. Possunt autem & alia per accidens considerari, quæ prædicta vitia, vel augent, vel minuunt. *1.p.quæst.48. art.5.* *1.p.quæst.48. art.6.*

¶ Ad primū ergo dicendū, quòd maledictio creaturæ, in quantum creatura est, redundat in Deum: & sic per accidens habet rationem blasphemiæ: non autem si maledicatur creaturæ propter culpam: & eadem ratio est de detractione.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut dictum † est, maledictio vno modo includit desiderium mali. Vnde si ille qui maledicit, velit malū occisionis alterius, desiderio non differt ab homicida. Differt tamen in quantum actus exterior aliquid adiicit voluntati. *Art. præce.*

¶ Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de maledictione, secundum quod importat imperium.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod malum est duplex, vnum culpæ alterum pœnæ, & quod malum culpæ est grauius, ex quo fit, vt dicere malum culpæ sit peius, quam dicere malum pœnæ, dummodo sit idem modus dicēdi, respondet D. Tho. ad propositā difficultatem per duas propositiones. Prima cōclusio. Maledictio, quæ importat simplex desiderium ex genere suo, est minus peccatum, quā detractio. Probatur: Ad maledictionem, prout importat simplex desiderium, pertinet dicere malū pœnæ, & nō malū culpæ, nisi fortè sub ratione pœnæ: ad detractionē autē sicut & ad cōtumeliam, & ad derisionem, ad susurrationem pertinet dicere

dicere malum culpæ: ergo ex hac parte maledictio est minus peccatum, quam detractio, vel contumelia; si maledictio solum importet simplex desiderium. Et confirmatur: Grauius est nocumentum inferre, quam illud desiderare, cæteris paribus: sed detractio, contumelia, susurratio, & irrisio inferūt nocumentum proximo, vel in honore, vel in fama, vel in amicitia, vel in verecundia: maledictio autem, vt dicit simplex desiderium, nullum infert nocumentum: ergo maledictio, in quantum dicit simplex desiderium, cæteris paribus, est minus peccatum alijs. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Detractio, contumelia, atque susurratio important assertionem, & enuntiationem mali; maledictio verò, vt in præsenti loquimur, de illa, importat simplex desiderium: sed qui desiderat non statim suo desiderio est causa mali, sicut qui enuntiat est causa infamiæ, vel denotationis aut inimicitiæ: ergo detractio, contumelia, & susurratio ex se inferunt nocumentum, maledictio autem minime. Secunda conclusio: Maledictio, quæ fit per modum imperij, cum relationem causæ habeat, poterit esse grauior detractione; si modo ingentius nocumentum inferant, quam sit famæ denigratio; erit verò tunc leuior, quando leuius nocumentum per ipsam detur. Hanc conclusionem non probat Diuus Thom. sed illam, vt notam relinquit ex superioribus. Addit tamen, quod hæc intelligenda sunt secundum id, quod per se pertinet ad rationem horū vitiorum. Nam si alia accidentia considerentur, poterunt inueniri plura, ex quibus prædicta vitia, vel incrementum, vel decrementum accipiant.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Arg. contra rationem D. Thom. Contra rationem, qua D. Thom. probat primam conclusionem, potest esse argumentum: Maledictiones parentum in filios sæpè solent esse efficaces: hac enim ratione sunt extimescendæ, & Deus eorum imprecationibus nonnunquam annuit; præsertim sanctorum, vt de Helia legimus 4. Reg. cap. 1. quòd per suam maledictionem ignem de cælo descēdere fecit, qui deuorauit quinquagenerios, & de Eliseo capit. 2. quòd maledicente ipso pueros nomine Dei, egressi sunt duo vrsi de saltu, qui deuorauerunt quadraginta duos: ergo falsum est dicere, quòd maledictio, vt importat simplex desideriū, nullius nocumenti est effectiua. *Responsio.* Respondetur tamen, quòd Diuus Tho. solum loquitur de maledictionibus, quæ ex intentione sunt malæ, atque peccata. Has enim Deus non exaudit; sicut exaudire solet iustas imprecationes parentum, atq; sanctorū; iuxta illud Ioannis: Scimus, quod Deus peccatores nō exaudit. Et sensus literæ est, quòd verba exteriora imprecatiōnū, in quātū explicant simplex desideriū, non sunt perinde causa nocumenti, sicut verba detractoria, quæ dum declarant secretū peccatum proximi per se læduntur in fama. Atque adeò detractio ex natura sua est illatiua nocumenti quod maledictioni non conuenit.

QVAESTIO LXXVII.

De fraudulentia quæ committitur in emptionibus, & venditionibus, in quatuor Articulos diuisa.

Ordo quæstionum D. Tho. explicatur. Instituerat D. Tho. à q. 64. agere de vitijs oppositis commutatiuæ iustitiæ; quæ tam circa commutationes inuoluntarias, quam circa voluntarias inueniri possunt. Et quoniam ea, quæ in commutationibus inuoluntarijs reperiuntur, qualia sunt illa, quibus nocumentum proximo infertur contra eius volūtatem, tam facto, quam verbo committi poterāt; egit prius vsque ad quæstionem sexagesimam sextam inclusiue de iniustitijs in facto consistentibus; quales sunt, homicidium, mutilatio, furtum. Et à quæstione sexagesima septima vsque nunc de iniustitijs in verbo repertis. Quæ quoniam tam in iudicio, quam extra fieri poterant; & illæ, quæ fiunt in iudicio, grauiores sunt illis, quæ fiunt extra iudicium; disputauit primo de peccatis linguæ, quæ in iudicio siue ex parte iudicis, siue ex parte accusatoris, siue ex parte rei, siue ex parte testis, siue ex parte aduocati inueniuntur; & secundo de alijs, quæ extra iudicium cōmittuntur: quales sunt, contumelia, detractio, susurratio, derisio, & maledictio. A quæstione autem præsenti incipit disputare de iniustitijs quæ commutationibus volūtarijs inesse possunt. Et affirmat, quòd, quoniam circa alias voluntarias commutationes ab emptione, & venditione, & à mutatione non inuenitur aliqua species peccati, quæ distinguatur à rapina, & furto; idcircò solūm de duobus vitijs in cōmutationibus voluntarijs inuentis, nempe, de fraudulentia in ēptione & venditione repertā; & de vsura, quæ potest inesse mutuationi, dicturus pollicetur. *Dubium.* Sed circa hoc potest esse difficultas; à qua fraudulentia, quæ in emptione, & venditione inuenitur, accipiat specificam distinctionem à furto, vel rapina? Et quidem, quod ab illis non distinguatur probatur hoc modo: *Argum.* Iniusta acceptio, quæ inuenitur in emptione, & venditione aut fit sciente domino inuito, aut non. Si primum non est fraudulentia, sed rapina. Si secundū, est furtum; quod occultam rei acceptionem importat: ergo fraudulentia, quæ est in emptione, & venditione non distinguitur specie à furto & rapina. Et confirmatur: Sicut committitur fraus in emptione & venditione, ità & in alijs commutationibus voluntarijs, nempe, in conductione, locatione, & pignoratione: contingit enim aliquando locare equū vitiosum, & dare pignus falsum, &c. ergo nō est maior distinctio specifica inter fraudulentiam, quæ est in emptione aut venditione ex vna parte, & furtū, atque rapinam ex alia, quam inter fraudulentiā, quæ est in alijs volūtarijs commutationibus, & idem furtum.

Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus, dico, distinctionem specificam, quæ est inter fraudulentiam in emptione aut venditione inuentam ex vna parte, & furtum, aut rapinam ex altera, ex multis manifestè colligi posse. Colligitur enim primò ex eo, quòd iniustitia emptionis, & venditionis communiter fit dolosè, & fraudulenter: & propterea fraudulentia appellatur: cum tamen id de ratione furti, aut rapinæ non fit. Colligitur secundò, quia acceptio iniusta in emptione, & vēditione, inuēta fit domino quodammodo inuito, & quodammodo volente. Vtraque enim pars voluntariè dat alteri, quod suum est; & sic est ibi aliquo modo voluntarium. Et quia pars decepta non daret, si sciret se deceptam; idcirco etiam est ibi inuoluntarium. At verò in furto, & rapina fit domino simpliciter inuito. Colligitur tertio: Nam iniustitia emptionis, & venditionis abstrahit ab ignorantia, & scientia patiētis: hoc est, cōmuniter se habet ad vtramque; cum tamen iniustitia furti sit determinata ad ignorantiam patientis; & rapina ad scientiam eiusdem. Si ergo inuoluntarium in moralibus diuiditur in inuoluntarium ex ignorantia, & inuoluntarium ex sciētia; & quia furtū in sua ratione includit inuoluntariū ex ignorantia, distinguitur specie à rapina, quæ includit inuoluntarium cū scientia, manifestè sequitur, quod

tor, quòd iniustitia emptionis, & venditionis, quæ ex sua ratione abstrahit ab vtraque specie, distinguetur ab illis.

Ad Argum. ¶ Et ad argumentum in contrarium factum respõdetur, quòd acceptio iniusta in emptione, aut venditione inuenta, quia fit domino patiente per ignorantiam, non est rapina; & quia fit domino sciente, non est furtum, sed speciale vitium, quod à D. Tho. in præsenti fraudulentia appellatur.

¶ Quoniam autem fraudulentia, vt constat ex eodem D. Tho. supra quæst. 55. art. 5. est vitium speciale contrarium prudentiæ, quo quis id, quod astutè cogitauit in ordine ad aliquem finem simulatis actibus aequitur (in hoc enim fraudulentia differt à dolo, quòd dolus etiam fit verbis simulatis, iuxta illud: Linguis suis dolosè agebant; & tamen fraudulentia solum inuenitur in factis) poterit quis meritò dubitare; quare autor in præsenti tractaturus de iniustitia, quæ in emptionibus, & venditionibus committitur, apposuit titulum de fraudulentia in illis inuenta: cũ tamen in alijs iniustitiæ vitijs pertractandis, similem titulum non apposuerit. Sed absolutè dixerit de furto, de rapina, & non de fraudulentia furti, aut rapinæ? Ad quod breuiter dico, id factum fuisse duplici ex causa. Prima: quia iniustitiam emptionis, & venditionis communiter comitatur fraudulentia, vt supra dicebam. Secunda; quia alia vitia, quæ contra iustitiam committuntur, habent propria nomina, quibus eorum species significentur, vt furtum, rapina, homicidium, &c. At verò iniustitia, quæ committitur in emptione, & venditione non habet proprium nomen suæ speciei: & sic nominatur, & quasi circunscribitur fraudulentia in tali iniusto contractu cõmuniter reperta. Ad confirmationem, respondetur, verum esse, quòd sicut committitur fraus in emptione, & venditione: ita etiam potest committi in alijs cõmutationibus voluntarijs, quales sunt locatio, conductio, pignoratio, quæ non minus distinguitur a furto, & rapina, quam illa, quæ est in emptione. Nec contrarium huius affirmat D. Tho. Et quando ex hoc infertur: ergo falso dicit in alijs commutationibus voluntarijs ab emptione, & venditione non inueniri aliquã speciem peccati, quæ distinguatur à rapina, & furto, dico sensum D. Tho. non esse, quòd fraudulentia, quæ in alijs contractibus voluntarijs ab emptione, & venditione inuenitur, est eiusdem speciei cum furto, & rapina. Id enim esset apertè falsum. Sed quod vult significare est, non esse necessarium agere de alijs. Sicut enim, quia tractatum est de furto, non oportet per alias commutationes specialiter descendere, tractando de furto interueniente in illis, vt de furto pignoris, aut depositi: sic etiam, quia tractatum est de fraudulentia in præcipua sua materia; scilicet, in emptione, & venditione, non est necesse tractare de illa, quæ interuenit in pignoribus, aut depositis. Itaque non intelligit autor, quòd in alijs commutationibus voluntarijs fraudulentia est furtum, aut rapina, in emptionibus verò & venditionibus est speciale vitium. Sed quod intelligit est, per alias commutationes voluntarias nõ esse tractandum de aliquo speciali vitio; quia his duobus, scilicet, fraudulentia, & vsura adiunctis superius tractatis, nempe, furto, & rapina, non restat alia species vitij tractanda.

¶ De iniustitia, quæ inueniri potest in emptione, & venditione, disputant Doctores in 4. d. 15. Med. C. de restit. à quæst. 30. vsque ad 38. Soto libr. 6. de iustitia, quæst. 3. Extant etiam in vtroque iure tituli de hac re. Sed quoniam hæc materia satis à nobis explicari non potest, nisi declarata prius quidditate, & essentia contractus, & enumeratis singulis eius speciebus, vt sic id in quo emptio atque venditio ab alijs differat intelligatur, antequam ad explicationem litteræ D. Thom. deueniamus, illud maiori, qua poterimus, breuitate, pertractabimus. Et quidem, quantum attinet ad diffinitionem contractus, Vlpianus l. Labeo 2. ff. de verbo. ac rer. signif. dicit, quòd est vltrò citróque obligatio. *Diffinitio cõtractus.* Quæ diffinitio non formaliter, sed causaliter est intelligenda: quasi dicat, quod est actio humana inter duos, ex qua vtrique obligatio nascitur. Quod contingit quando quippiam ego causa tui, tu verò causa mei, accepta, dataque vtrinque fide, conficimus, ac ratum habemus. Modum autem, atque figuram conficiendi contractũ, quatuor verbis explicare possumus, relatis in lege, naturalis. ff. de præscriptis verbis. Quæ sunt, do, vt des: facio, vt facias: do, vt facias; facio, vt des. Omnis namq; contractus, si nominis proprietas seruãda est, est actus iustitiæ commutatiuæ, vtranque partem colligantis. Ex quo infertur, illas actiones, ex quibus in vna tantũ parte oritur vinculum, velut est donatio, & simplex promissio, non esse propriè contractus. Baldus citatus à Syluestro, verbo, contractus, & Conradus qu. 16. dicunt, quòd hoc nomen, contractus, tripliciter accipi potest. Vno modo propriè. Et sic significat actum illum, ex quo in vtraque parte obligatio oritur. Alio modo impropriè, vt significet actionem, ex qua in vna tantum parte oritur obligatio. Tertiò impropriissimè, vt dicit actionem, ex qua neutra pars obligata manet. Sed proculdubio hæc diuisio est impertinens, & indigna tanto viro. Importat enim nomen contractus, ex proprietate sermonis, actum iustitiæ. Et certũ est, quòd actiones illæ, ex quibus, vel vna tãtum pars, vel neutra obligatur, ad iustitiam non pertinent.

¶ In enumeratione specierum contractus non vno modo loquuntur Doctores. *Enumerantur species contractuum.* Scotus in 4. d. 15. quæst. 2. octo species constituit, & totidem Gerson in suo tractatu de contractibus, quamuis nonnihil differentes. Antoninus 3. part. titul. 8. capit. 2. enumerat duodecim, & Conrad. diuisionem illam protrahit, vsque ad triginta. Sed rerum potius, in quibus contractus cõfici possunt, quam illorum specierum diuisionem facit, atque enumerationem. Probabilior sententia est, quòd contractuum, qui fiunt circa res, (de his enim tantum est sermo in præsenti, & non de contractibus qui fiunt circa personas, quales sunt matrimonium, votum sulemne, &c.) septem tantum sunt species, *Septem sunt species contractuum.* nempe, emptio, cambium, mutuatio, emphyteusis, commodatio, permutata commodatio, & locatio. Quarum specierum sufficientia hac ratione colligi potest. Nam per contractum realem, vel transfertur dominium rei, vel vsus fructus illius, vel tantum vsus. Et quidem, si transfertur dominium rei, aut id fit gratis sine vlla redditionis obligatione, aut non gratis. Si fit gratis, est nuda donatio. Quæ idcircò à ratione contractus excluditur; quia ex illa in vtraque parte obligatio non oritur, Quod ad rationem contractus diximus esse necessarium: Cui & adiungitur liberũ legatum, vbi nullũ est iustitiæ debitũ. Si autẽ fiat non gratis, hinc oriũtur tres contractuũ species: quæ sunt emptio, cambium, & mutuatio. Emptio est, quãdo dominiũ rei pro æstimato pretio transfertur. Cambiũ, quando vna res pro altera cõmutatur, vt panis pro vino, corium pro panno. Mutuatio verò, quando transfertur dominium rei, vt idem, vel tantũdem reddatur. Quod in rebus vsu consumptibilibus,

& præ

& præcipuè in nummis vsu venit. Quibusdam visum est, quod mutuatio nõ est propriè cõtractus: quia nulla ex illa oritur obligatio in mutuatore: sed solum in mutuatario. Falluntur tamen: Ipse enim mutuator eo ipso, quòd mutuat manet obligatus non statim repetere, donec mutuatarius aliquod cõmodum acceperit, vel accipere potuerit, moraliter loquendo, ex ipsa re mutuata. Et eadem ratio est de commodatore. Eo vel maximè, quòd aliquãdo statuitur certum tempus, citra quod commodator, vel mutuator repetere non potest. Quando autẽ saluo dominio rei, eius vsusfructus transfertur pro pretio, vel pẽsione temporali, aut perpetua, quarta contractus species consurgit, quę dicitur, Emphyteusis. Estque hoc nomen Græcum, Latinè idem sonans, quòd melioratio. Et quamuis per istum contractum antiquitus, solum viles quædam terræ steriles concederentur, vt accipiens eas melioraret, & fertiles redderet: postea tamẽ permissum fuit vt etiam res fertiles, & fertilissimæ emphyteuticari possent, vt ex l. 1. C. de iure Emphyt. constare potest. Quare nunc emphyteuta ille erit dicendus, qui rem immobilem hæreditario iure meliorandã, vel colendam sub certo pretio, pactis & conditionibus acceperit, perpetuò, vel ad tempus, putà, in secundam vel tertiam generationem, vt in Authent. de non alie. §. emphyteusim. habetur. Potest etiam cõtrahi emphyteusis ad decem, vel viginti annos. Sed tunc vsq; ad illud tempus in ea hæredes succedunt. Diximus in emphyteusi non transferri dominium, sed tantum vsumfructum. Nam quamuis detur pro pretio, aut pensione perpetua, semper dominium directum manet apud priorem dominum: & emphyteuta solum habet dominium vtile. Et sic, esto emphyteuta in commissum incidat, res vero domino deuoluitur. Quando solum merus vsus transfertur, consurgunt aliæ tres species contractus. Nam si vsum rei gratis indulgeas, vt tibi sola rei substantia restituatur, est commodatio, quæ nõ solum nomine, sed etiam re à mutuatione differt. In mutuatione enim trãsfertur dominium. Quare satis erit si à mutuatario æquiualẽs restituatur. Mutuãti enim aurum satisfit, si argentum reddatur. At verò in commodatione non transfertur dominium. Et sic accommodanti equum, aut vestem non satisfit, nisi eadem numero restituatur. Si autem vsum cõcedas, non gratis, sed pro vsu alterius rei, vt vsum equi, pro vsu pallij, tunc est permutata commutatio. Et si cõcedas, vsum non pro vsu alterius rei, sed pro pretio, tunc est locatio, cui tãquam correlatiuum correspondet conductio; Sicut emptioni correspondet venditio, siue domum, siue equum, siue proprias operas loces. Ad has septem species contractuũ reduci possunt omnes alij, siue nominati sint, siue innominati. Nam contractus assecurationis, & societatis, quibus nec dominiũ rei, nec vsusfructus transfertur, ad locationem reducuntur. Et bene, quia est in illis veluti quædam locatio operarum. Impignoratio autem, aut fideiussio, non pertinent ad aliquam speciem distinctã, sed sunt tantum, velut confirmationes aliorum contractuum: Et sic ad illum erunt reducendæ, cuius sunt confirmationes. Magister Soto lib. 6. de iustitia, quæst. 2. art. 1. affirmat, quinque tantum species contractuum esse enumerandas. Nam cambium, in quo vna res pro altera commutatur, dominio vtriusq; translato, ad emptionem dicit esse reducẽdum; & permutatam commodationem, in qua vsus vnius rei, pro vsu alterius conceditur ad locationem. Sed proculdubio fallitur in vtroque. Et quidem, quòd cambium non sit reducendum ad emptionem, probatur hac ratione. Cambium est quid antiquius, & naturalius emptione; in primordijs enim humani generis tantum erat rerum cambium, & quia consuetudo, & vsus monstrauit illa ratione esse pene impossibile vitã transigere (si enim sutor domo indigeret, ingẽtissimo opus haberet calceorum aceruo, quem pro illa cambiret, quibus vtique calceis dominus ædium fortè non indigeret, sed rebus alijs, quibus carebat sutor) adinuẽta est emptio, & in eius vsum signatum est numisma. Tum, vt norma esset exæquandi res. Tum etiam vas, & fideiussor reipublicæ nomine, vt quoties illud porrexeris reddantur tibi res, quarum indigueris. Propterea enim dicebat Sapiens Eccles. 10. Pecuniæ obediunt omnia: quia, qui pecuniam possidet, venalia cuncta habet. Ergo si aliqua istarum specierum ad alteram esset reducenda potius dicere deberemus, quòd emptio reducitur ad cambium, quam quod cambium reducitur ad emptionem. Eo vel maximè, quòd cum cambium ex sua natura non requirat æqualitatem inter res, quę cambiuntur, in emptione autem, & venditione necessaria sit æqualitas pretij ad rem, quæ emitur; fieri non potest, vt non pertineant ad diuersas species contractuum. Et eadem est ratio, propter quam permutata commodatio reduci non potest ad locationem. Sunt ergo septem species contractuum, vt diximus. Ad quarum distinctionem cognoscendam non erit opus inuestigare, an differant metaphysicali, & essentiali differentia: sed satis erit aduertere differentes modos tractandi in ipsis inuentos. Qui desumentur, vel ex diuerso modo tractandi rem ipsam, scilicet, aut transferendo cum illa dominium, aut vsum fructum, aut vsum; vel ex diuersa obligatione, ex ipsis contractibus orta, quæ sit vel ad reddendam rem ipsam, aut non reddendam, vel ad dandum aliquid pro illa, aut aliquid aliud faciendum.

Emphyteusis quid.

Sententia Soti, de speciebus contractuum.

Impugnatur Soto.

¶ Ex dictis colligere poterimus definitiones emptionis atque venditionis. In quibus assignandis non parum Doctores laborauerunt, dicentes, quòd venditio est, rei pro pretio distractio, & emptio, rei pro pretio contractio. Sunt enim hæc verba, distractio, atque contractio, voces iuris, quibus generaliter translatio dominij illius rei, quæ non est reddibilis, significatur. Et nomine pretij intelligimus pecuniam, per quam valor omnium rerum venalium æstimari consueuit, apud quascunque nationes rectè institutas. Quare Aristot. lib. 1 Politic. capite sexto, barbaras eas appellat, penes quas cambia tantum rerum, absque numismatis vsu, tunc durabant. Sed de hoc latius in sequentibus.

Diffinitio emptionis & venditionis.

Articulus I.

¶ Vtrùm licitè aliquis possit vendere rem plus quàm valeat.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod aliquis licitè possit vendere rem plus quàm valeat. Iustum enim in commutationibus humanæ vitæ secundum leges † ciuiles determinatur. Sed secundum eas licitum est emptori & venditori, vt se inuicem decipiant. Quod quidem fit, in quantum venditor plus vendit rem, quàm valeat, emptor autem minus quam valeat: ergo licitum est quòd aliquis vendat rem plus quàm valeat.

4. dist. 15. q. 3. art. 3. q. 3. cor. Et quo. 2. art. 2. cor. & 10.

† C. de rescindenda vendi. L. Rem. L. si voluntate.

2 ¶ Præterea. Illud quod est omnibus commune, videtur esse naturale, & non esse peccatum.

Lib. 13. cap. 3. paulo à prin. tom. 3.

tum. Sed sicut Aug. refert 13. de Tri. dictum cuiusdam Mimi fuit ab omnibus acceptatum, Vili vultis emere, & care vendere. Cui etiam consonat quod dicitur Prou. 20, Malum est, malum est, dicit omnis emptor: & cum recesserit, gloriatur: ergo licitum est aliquid carius vendere, & vilius emere, quàm valeat.

Lib 8. Eth. c. 13. non longè à fin. tom. 5.

3 ¶ Prætereà, Non videtur esse illicitum, si ex conuentione agatur id quod fieri debet ex debito honestatis. Sed secundum Philosophum in 8. Ethic. in amicitia vtilis recompensatio fieri debet secundum vtilitatem, quam consecutus est ille, qui beneficium suscepit, quæ quidem quandoq; excedit valorem rei datæ: sicut contingit cum aliquis multum re aliqua indiget, vel ad periculum euitandum, vel ad aliquod commodum consequendum: ergo licet in contractu emptionis & venditionis aliquid dare pro maiori pretio, quàm valeat.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Matth. 7. Omnia quæcunq; vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Sed nullus vult sibi rem vendi carius quàm valeat: ergo nullus debet alteri vendere rem carius, quàm valeat.

Lib. 3. circa prin. illius.

Lib 1. ca. 5. & 6. tom. 5.

Lib. 5. c. 5. to. 5.

¶ Respondeo dicendum, quod fraudem adhibere ad hoc, quod aliquid plus iusto pretio vendatur, omnino peccatum est, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius. Vnde & Tull. dicit † in lib. de Offic. Tollẽdum est igitur in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatorem venditor, nec qui contra se licitetur, emptor apponet. Si autem fraus deficit, tunc de emptione & venditione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundum se, & secundum hoc emptio & venditio videtur esse introducta pro communi vtilitate vtriusq;, dum scilicet vnus indiget re alterius, & è conuerso, sicut patet † per Philos in 1. Polit. Quod autem pro communi vtilitate inductũ est, non debet esse magis in grauamen vnius, quàm alterius. Et ideo debet secundum æqualitatem rei inter eós contractus institui. Quantitas autem rei, quæ in vsum hominis venit, mensuratur secundum pretium datum, ad quod est inuentum numisma, vt dicitur † in 5. Eth. Et ideo si pretium vel excedat quantitatem valoris rei, vel è conuerso res excedat pretium, tolletur iustitiæ æqualitas. Et ideo carius vẽdere vel vilius emere rem, quam valeat, est secũdum se iniustum & illicitũ. Alio modo possumus loqui de emptione & venditione, secundum quod per accidens cedit in vtilitatem vnius, & detrimentum alterius, putà cum aliquis multum indiget habere rem aliquã, & alius læditur, si ea careat. Et in tali casu iustũ pretium erit, vt non solum respiciatur ad rem, quæ venditur, sed ad damnũ, quod venditor ex venditione incurrit. Et sic licitè poterit aliquid vendi plus quã valeat secundũ se, quando non vendatur plus quã valeat habẽti. Si verò aliquis multũ iuuetur ex re alterius, quã accepit, ille verò, qui vendit non damnificatur carendo re illa: non debet eam superuendere, quia vtilitas quæ alteri accrescit, nõ est ex venditione, sed ex cõditione ementis. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum, licet possit ei vendere damnum quod patitur, ille tamen qui ex re alterius accepta multum iuuatur, potest propria sponte aliquid vendenti supererogare: quod pertinet ad eius honestatem.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sicut supra dictũ † est, lex humana populo datur, in quo sunt multi à virtute deficientes, non autem datur solum virtuosis. *1. 2. q. 69. art. 2.* Et ideò lex humana nõ potuit prohibere quicquid est contra virtutẽ, sed ei sufficit, vt prohibeat ea quæ destruunt hominum conuictũ, alia verò habeat quasi licita: non quia ea approbet: sed quia ea nõ punit: Sic ergo habet quasi licitũ, pœnam non inducẽs, si absq; fraude vẽditor rem suã superuẽdat, aut emptor vilius emat, nisi sit nimius excessus, quia tũc etiã lex humana † cogit ad restituendum: putà si aliquis sit deceptus vltra dimidiã iusti pretij quantitatem. *Extra de empt. & vẽd. cap. cum dilecti. cap. cum causa.* Sed lex diuina nihil impunitũ relinquit quod sit virtuti contrariũ: vnde secundum diuinam legem illicitum reputatur, si in emptione & venditione nõ sit æqualitas iustitiæ obseruata. Et tenetur ille qui plus habet recõpensare ei qui damnificatus est, si sit notabile damnum. Quod ideo dico: quia iustum pretium rerum non est punctualiter determinatum, sed magis in quadam æstimatione consistit: ita quod modica additio vel minutio non videtur tollere æqualitatem iustitiæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut August. ibidem † dicit: Mimus ille vel seipsum intuendo, vel alios experiendo, vili velle emere, & care vendere, omnibus id credidit esse commune. *Loco citato in arg.* Sed quoniam reuera vitium est, potest quisque adipisci huiusmodi iustitiam qua huic resistat & vincat. Et ponit exemplum de quodam qui modicum pretium de quodam libro propter ignorantiam postulanti iustum pretium dedit. Vnde patet, quòd illud commune desiderium non est naturæ, sed vitij. Et ideo commune est multis qui per latam viam vitiorum incedunt.

¶ Ad tertium dicendum, quod in iustitia commutatiua consideratur principaliter æqualitas rei. Sed in amicitia vtilis, consideratur æqualitas vtilitatis. Et ideò recompensatio fieri debet secundum vtilitatem perceptam. In emptione vero secundum æqualitatem rei.

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatem respondet D. Tho. per quatuor propositiones. Prima conclusio

vti frau

vti fraude, & dolo, vt vel pluris res vendatur, vel minoris ematur, quàm iustum est, est peccatum in quantum quis decipit proximum in damnum ipsius. Hanc probat D. Thom. testimonio Cicer. Qui lib. 3. de Offi. circa medium dicit: Tollendum est in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatorem venditor, nec qui contra se licitetur emptor apponet. Secunda conclusio: Etiam deficiente fraude, vendere carius, aut vendere vilius, quam res valet, est secundum se iniustum. Probatur: Emptio atq; venditio in commune bonum atq; æquale commodum fuerunt introducta, vt docet Arist. lib. 1. Polit. ca. 5. & 6. ergo neutram partium debent grauare, sed ad iustitiæ æqualitatem sunt conficienda: grauarent autem alteram partium, si venderetur carius, aut emeretur vilius, quam res valet; nec in his contractibus seruaretur æqualitas: ergo id facere est iniustum, atque peccatum. Tertia conclusio: Per accidens aliquando est licitum vendere rem carius quam valeat: Tunc, scilicet, quando venditor damnificatur ex priuatione rei quam vendit. Probatur. Vnusquisq; potest vendere totum, quod suum est: sed in casu conclusionis non solum res, quæ venditur, sed etiam emolumentum ex illa consurgens, est ipsius vendentis: ergo poterit vtrumque vendere, atque ex consequenti accipere ratione damni subsequuti plus, quam res secundum se valet. Quarta conclusio: Non est licitum vendere rem carius, quam valeat, propter commodum, quod ex illa ementi accrescit, si nullum inde detrimentum vendens accipiat. Probatur ratione contraria præcedenti: Nullus potest nisi quod suum est vendere; sed commodum ementis non est res venditoris, sed tantum proprium ipsius detrimentum: ergo non erit licitum vendere rem carius, quam valeat, propter commodum, quod ex illa ementi accrescit, si vendens nullum detrimentum inde reportet.

Explicatio Articvli.

IN isto articulo, & in omnibus alijs huius quæstionis hoc tanquam fundamentum supponitur à D. Thom. quod in contractu emptionis & venditionis, vt iustus sit, seruari debet æqualitas inter pretium, & mercem: quæ est veluti sedes, & principium commutatiuæ iustitiæ in illo seruandæ. Cum enim emptio atque venditio, vt dicit Aristot. lib. 1. Polit. pro communi vtriusque contrahentis vtilitate introducta videatur, vt scilicet, dum vnus indiget re alterius, aut è conuerso, vterque habeat modum, quo sibi inuicem iustè illam possit communicare; ratio postulat, vt quod pro communi vtilitate est introductum, in vnius grauamen, magis quàm alterius, esse non debeat. Esset autem si pretium excederet valorem mercis, aut è contra. Est ergo necessarium ad iustitiam istius contractus, vt præfata æqualitas seruetur: & ea prætermissa contractus remanebit iniustus: cùmq; alter eorum plus debito recipiat, alter vero minus, inde sequitur, quod iniustitiam facit, & inæqualitatem. Sed quoniam hoc fundamentum, & si certissimum sit, non sufficit, ad de singulis contractibus in particulari iudicandum, iusti sint nec ne, nisi rerum, quæ venduntur, quodnam sit iustum pretium cognoscamus; idcirco ante omnia examinandum à nobis est, vnde colligere poterimus, quod sit iustum pretium rerum venalium? Quam difficultatem tractat Caietanus in isto articulo, Soto libro sexto, de iustitia, quæstione secunda, articulo tertio. Medina Codice de restitutione, quæstione trigesimaprima, & trigesimasexta Gabriel in quarto, distinctione decimaquinta, quæstione decima, articulo primo, notabili tertio, Syluester verbo, negotium, quæstione secunda, casu sexto, & verbo emptio, quæstione sexta. Angelus, verbo, emptio, numero septimo, Mercado, de contractibus, capite sexto, & octauo. Nauarro in Manuali capite vigesimotertio, numero septuagesimooctauo. Scotus in quarto, distinctione decimaquinta, quæstione secunda. Castro de lege pœnali libro primo capitulo duodecimo. Couarruuias libro secundo Variarum, capitulo tertio. Antoninus secunda parte, titulo primo, capitulo decimosexto. §. tertio. Gerson, de contractibus quaternario quinto, consideratione septima, litera O. & Conradus de contractibus, tertia parte, quæstione quinquagesimasexta, conclusione quinta. Ex quorum omnium sententia quædam tanquam certa & extra controuersiam posita colligere placet. Primum est, quod pretia rerum non secundum ipsarum naturalem perfectionem sunt æstimanda; sed quatenus in vsus humanos veniunt. Et ratio huius est: Quia cùm mundus, & omnia, quæ in ipso continentur, propter homines facta sint; tanti, ciuili æstimatione, res valent, quantum hominibus inseruiunt. Viuentia ex genere suo præstantiora sunt vitæ expertibus. Tamen, vt dicit Diuus Augustinus libro vndecimo, de Ciuitate, capitulo decimosexto, mallet homo frumentum domi habere, quam mures; & solet domus plus venire, quam equus, & nonnunquam equus quam seruus, etiam si cum natura hominis nihil in corporalibus conferri ad æqualitatem valeat. Dico secundo etiam certum esse apud omnes, quod si autoritate publica principis, vel communitatis, seu alterius vicem eius tenentis, rebus venalibus pretium est taxatum, illud iustum pretium illarum erit reputandum. Et ratio huius est: Quia cum pretium iustum sit, quod æquale est valori rei, attentis omnibus circunstantijs ad ipsum pertinentibus, sicut ad gubernatores, & principes pertinet cætera reipublicæ disponere, & moderari: ita etiam sua prudentia, & æquitate pretia rerum taxare, & statuere. Alias daretur occasio diuitibus in tempore sterilitatis pretium rebus augendi exhauriendique pauperum bona; quod est maximum inconueniens.

¶Et si quis contra hoc argumentetur; Qui publica autoritate, vel principis, vel reipublicæ pretia rebus imponunt, aut odio, aut fauore, aut pretio, aut precibus permoti; possunt sæpè sæpiùs à iusta illorum taxatione, vel deficere, vel excedere: ergo non semper quod à publica potestate est taxatum, habendum est pro iusto pretio. Et confirmatur. Esto hæc, quæ dicta sunt, cessent; poterunt præfati rectores ex ignorantia, aut ex prudentiæ defectu, aut ex imperitia, aut etiam ex negligentia perpendendi ea, quæ necessaria sunt, vt rei valor cognoscatur à iusto pretio, vel deficere, vel excedere: ergo tunc nõ erit iustum pretium, quod ab ipsis fuerit assignatum. Tandem: Esto tempore taxationis optimè, & iustissimè pretium taxauerint, successu temporis potest contingere, vt ob variarum rerum euentum sit augendum, aut diminuendum pretium: quia possunt expensæ, labores, pericula crescere, aut etiam minui: possunt similiter variari, & alterari merces in bonitate, & malitia: potest præterea accidere, vt indigentia crescat, aut minuatur; & quod multò plures fiant emptores, quam prius, aut pauciores; quæ omnia, vt communiter dicunt Doctores, plurimum valent ad variandum valorem mercium, & iustum pretium earum: ergo tunc, quod à publica potestate fuerit taxatum, non est habendum pro iusto pretio. Respondeo tamen, quod præfatum

In emptione & venditione seruari debet æqualitas inter pretium & mercem.

Dubium vnde sit cognoscendum iustũ pretium rerũ.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

Arg. contra secundum dictum.

Responsio.

nostrum secundum dictum est verum, si rectè intelligatur. Est autem sensus illius, quod quando lege, vel publica potestate rerum pretium est determinatum, illud est præsumendum iustum, interim, quod nõ constat taxatores fuisse, vel corruptos, vel deceptos in pretij assignatione. Iustum est enim pro illis præsumere, qui rempublicam gubernant quandiu de opposito non constiterit. Est etiam præsumendum de illis, quòd debitam diligentiam apposuerint ad perpendenda omnia, ex quibus pretium, aut augendum, aut minuendum venit. Et quemadmodũ ad illos spectabat primò, quando res venditioni expositæ fuerunt, pretia determinare: ità etiam ad eosdẽ spectabit successu temporis rerum varietatem, quo ad copiam seu penuriam, quo ad meliorationem, seu deteriorationem attendere, & similiter emptorum, aut venditorum pluralitatem, vel paucitatem cõsiderare, vt taxatio per eos facta continuetur aut minuatur. Et si continuatur, semper est pro illis præsumẽdum, & eorum taxationi standum, nisi notabilis causa taxationem mutandi appareat, quia tunc cessat præsumptio dicta. Nec ex tunc erit iusta præfata taxatio, aut illi necessario standum, ex quo incipit irrationabilis esse. Quare nisi præfati rectores tunc taxationem per eos factam mutent, tuti erunt in conscientia mercatores aliud pretium exigentes. Dixi in conscientia: Nam in foro exteriori fortè à pena immunes non erunt. Et per hæc patet solutio ad obiecta. Nomine reipublicæ, aut potestatis intelligimus in præsenti omnes illos, qui ab ipsa republica habent autoritatem, inter quos primum locum tenet princeps, secundum, prætores, alijque iudices, tertium, ædiles, vulgò appellantur, regidores; qui etiam habent potestatem a republica taxandi pretia in rebus minoris momenti, validaque est eorum taxatio.

Qui habeant potestatẽ taxandi pretia.

Et est aduertendum, quod huiusmodi taxatio, potest fieri vno è tribus modis: Scilicet, vel penes terminum magnitudinis in fauorem emptoris, vel penes terminum paruitatis in fauorem vendentis, vel penes vtrumque terminum, in fauorem vtriusque. Exemplum primi est pragmatica frumentaria. Vbi penes terminum magnitudinis ità pretium taxatur, vt maius illo iustum esse non possit, bene tamen minus; cùm communis æstimatio tritici ex abundantia etiam dependeat. Exemplum secundi habetur in censibus temporalibus vitalibus. In quibus ita taxatur pretium penes terminum paruitatis, vt minori pretio emi non possint, bene tamen pro maiori. Exemplum tertij est in omnibus alijs communibus taxationibus, vini, aut carnis: quibus determinatum pretium statuitur.

3. Dictum certum.

¶Dico tertio, etiam esse certum apud omnes, quod in mercibus, quæ non habent publicam taxationem à lege, vel à populi rectoribus, illud iustum pretium est habendum, quod ex communi æstimatione hominum prudentum desumitur. Estque illud, quod secundum communem cursum, seu consuetudinem pro illis rebus tradi, & recipi solet. Et, sicut in mercibus, quarum est publica taxatio per superiores, nulli licet illam excedere etiam si communiter ob aliquam circunstantiarum variationem pluris æstimentur, vt paulo anteà dicebam: ità similiter in mercibus, quæ communem habent æstimationem, non licet pluris vendere, quam sit illa æstimatio, quamuis priuatus homo pluris faciat rem. Eo enim modo, quo est iniquum, vt hominum communis æstimatio non subsit æstimationi principum: ità etiam, & quod vnius, aut duorum hominum priuatorum æstimatio præualeat communi æstimationi. Et est semper credendum potius priuatum hominem malè iudicare, & falli in assignando vero, & iusto pretio, quam quod omnes communiter decipiantur.

1. Arg contra 3. Dictum.

Et si quis contra hoc argumentetur. Non semper est eadem hominum appretiatio, seu æstimatio: cum sæpe accidat in republica, varia esse de his pretijs iudicia: imò & contraria & contradictoria: quidam enim de re aliqua interrogati, quantum valeat dicunt, eam valere decem, alij duodecim, è contra verò alij nec decem, nec duodecim, sed octo aut nouem, vt experientia constat: ergo malè dicitur in mercibus, quæ non habent publicam taxationem vel à lege, vel à rectoribus populi, illud habẽdum esse pro iusto pretio, quod ex hominum prudentũ æstimatione desumitur.

Confirmatio.

Et confirmatur: Nam hæc communis hominum æstimatio, per quã iustum pretiũ cognoscitur, aut est æstimatio ipsorum mercatorum, aut aliorum, qui mercatores non sunt; rarò enim hi cum illis in æstimatione conueniunt: sed neutra harũ est conueniens regula ad cognoscendum iustum pretium rerum: ergo inconueniẽter dicitur in mercibus, quarum pretia lege, aut publica potestate taxata non sunt, standum esse communi æstimationi. Consequẽtia cum maiori est nota, & minor probatur. Et quidem, quod ipsorum mercatorum æstimatio non sit cõueniens regula ad cognoscendum pretium rerum, est res manifesta. Nam cum ipsi mercatores res suas vendere velint, iustè præsumi potest in tali æstimatione eos excedere, quos (vt experientia monstrat) scimus semper lucrum prætendere, rebúsque suis esse nimium affectos. Quod autem nec etiam æstimatio eorum, qui non sunt mercatores, sit conueniens regula ad idem, probatur ex eo, quod quamuis prudentes sint, sunt tamen, vt in plurimum harum rerum ignari, & inexperti, cum per se nesciãt quantum res mercatoribus constiterint, quantas expensas fecerint, quanta pericula, & labores subierint, sicut ipsimet mercatores sciunt.

2. Argum.

¶Et tandem sic argumentor. Demus hos & illos in rerum æstimatione conuenire, res tamen easdem in eodem loco, & tempore stat plus, aut minus valere, ex modo, scilicet, vendendi. Vt si venditor vltrò se offerat, aut roget, vt quis rem suam emat. Aut si rogatus ipse potius illam vendat. Similiter, si plures sint, qui rem illam emere velint, aut pauci. Itẽ si priuatim vendatur, aut in foro publicè ad præconis clamorem. Hæc enim omnia (vt communiter dicunt Doctores) diuersum rerum valorem ac pretium efficiũt, etiam si præfatæ communi hominum æstimationi minimè concordet: ergo falsò dicitur solum illud esse censendum iustum pretium rerum, quod ex communi hominum prudentum æstimatione desumitur.

Nota pro solutione argumentorum. Discrimẽ inter pretiũ lege taxatum, & illud quod cõmuni æstimatione accipitur.

¶Ad hæc argumenta, vt respondeamus, simulq; explicemus modum, quo tertium nostrum dictum intelligi debet, aduertendum est primò, hoc esse discrimen inter pretium, quod lege, aut publica potestate taxatur, & illud, quod ex communi hominum æstimatione desumitur, quod primum ità consistit in indiuisibili, vt illud excedere sit peccatum, aut mortale, si est in re notabili, aut veniale, si est in re exigua. Pretium autem desumptum ex communi æstimatione, non consistit in indiuisibili, sed latitudinem habet, diuidique solet in pretium infimum, medium, & supremum: & omnia sunt iusta. Itaque eadem res iustè vendi potest, & nouem, & decem, & vndecim regalibus; Si vndecim dicatur pretium supremum, quod alij vocant rigorosum, vel rigidum, & nouem pretium infimum, quod alij appellant pium; decem verò pretium medium, quòd alij nominant moderatum.

Et ratio

Et ratio huius differentiæ est: Nam cùm hoc pretium iustum consurgat ex multorum iudicio,& æstimatione,fieri nequit, vt pūctum vnum,atq; idem ab omnibus statuatur;sed quod vnus iudicat iustum,alius plus minúsve iudicat. At verò iustum legale;quia ex vnius tantum, vel principis, vel rectoris iudicio dependet (omnes enim alij solum se habent vt consultores) punctim assignatur, & indiuisibiliter est obseruandum.Differunt prætereà in eo,quod pretium taxatum à publica potestate ad bonum communitatis, immediatè ordinatur per iustitiam legalem principaliter in principe,& in eius ministris residentem, pretium autem desumptum ex communi hominum æstimatione immediatè ordinatur ad bonum ipsorum contrahentium. Et quia bonum communitatis semper est præferēdū particulari,fit,vt quamuis ex cōmuni hominum æstimatione,per multū tempus alicuius rei pretiū habitum fuerit iustum: si tamen vltimò,publica lege, rationalibus de causis à principe edita aliud decernitur, id pro iusto, & rationabili erit habendum.

Circumstantiæ cōsiderandæ in communi æstimatione pretij. ¶Secundo est aduertendum,quod quādo dicimus, ex hominum æstimatione desumendum esse iustum rerum pretium,si lege non fuerit decretū:intelligendum est,consideratis illis circunstantijs,quæ à principibus: dum pretium lege taxant, attendi debent:illæ autem sunt,primò bonum cōmune,secundo expensę, tertio industria & labor, quarto lucrum cessans mercatorum, quinto copia, vel penuria merciū, pecuniarum,emptorum,& venditorum. Hæc enim omnia,atque similia,vt de se patet,plurimū valent variare iusta rerum pretia,sicut,& quod ipsæ merces,vel in melius, vel in deterius sint mutatæ, si prudentum hominum iudicio, eorumq; qui sunt æquitatis cultores istorum fuerit facta existimatio. Esset enim falsissima regula, si quis semper quanto emit pretio, quantumcunq; laboris, & periculorum subiit, tanti velit rem vendere cum lucri accesione. Nam si mercator artis & negotiorum ignarus pluris iusto emit rem, aut sibi aduersa fortuna resflauit,quia scilicet,copia mercium insperata succreuit, non poterit iustè expensas, quas fecit extorquere. Et viceuersa, industrior alius, aut fortunatior, cui vel contingit minoris emere, vel fauitrix arrisit fortuna, hoc est, insperata rerum inopia, post accidit, iustè sanè poterit carius vendere, etiam eodem die, & eodem loco: idque nullatenus mercibus in melius mutatis. Nam cum negotiationis ars plurimum sit fortuitis rerum euentibus subdita, debent negotiatores,& sinistra,suo dispendio,subire pericula,& dextram operiri fortunam. Atque hic est sensus legis pretia,ff.ad legem Falcidiam. Vbi dicitur. Pretia rerum non ex affectu, aut vtilitate singulorum, sed communiter fungi, hoc est, non secundum priuatorum existimationem, sed secundum communem prudentiam,constitui.

Quod sit iustum pretium rei vēdēta ad vocem præconis. ¶Tertio est aduertendum, quod si merces, seu res aliquæ, ad vocem præconis publicè vendantur quod vulgo dicitur almoneda,non erit illic iniusta vēditio, aut emptio, si non detur pretium iuxta communem consuetudinem quam mercatores in vendendo seruant. Id enim in foro illo publico, tenetur valere res, quod pro illa fuerit repertum, siue maius sit, siue minus illo,pro quo mercatores similem rem vendunt. Nec obstat, quod in vna almoneda res similes pluris vendantur,quam in alia: quia facilè pro loco & tempore rerum valor variatur, ex multitudine emptorum, & communi rerum indigentia, aut copia.vt modo dicebam. Et idem est iudicium,de rebus, quæ per cursores, vulgo, corredores, appellatos, per vicos & plateas cum mercibus discurrentes, venduntur. In illis enim sicut & in alijs,quæ publicè venduntur, non oportet iuxta consuetudinem præfatam mercatorum pretium taxare: sed illud erit iustum, quod pro illis datur, esto minoris vendantur. Dummodò fraus, & negligentia cursorum cesset,fideliterq;, & diligenter discurriant, quærentes emptores: nec cum aliquo eorum fraudulēter conueniant. Et inde similiter fit eos, qui redditus ecclesiasticos, aut seculares pro minori pretio, quam valent, scienter emunt,quando publicè venales exponuntur,non esse damnandos, nec ad restitutionem compellendos,si fraus,& dolus cesset. Vt fit inter eos,qui vulgo appellantur,arrēdadores. Habet enim ille forus suas leges, sicut & ille publicus, qui dicitur almoneda,suas: quibus stando nulla iniustitia committitur. Et quemadmodum in casu posito, ille, qui scienter emit redditus annuos, pro minori pretio,quam valent,excusatur à culpa ratione fori:ita etiam,& vēdentes scienter pro maiori, propter idem forum, maximè si emptores sciant pro maiore emere. Nam, si qui emunt, sunt ignari, & prudentes, & qui vendunt sciunt optimè rei venditæ quantitatem, alia ratio erit habenda. Quam vt explicem, dico, quod si emptor scit fructuum,qui venduntur quantitatem,& similiter venditor, excusari poterit emptio, & venditio à culpa,siue magno, siue paruo pretio res ematur. Et similiter si ambo fructuum,qui venduntur quantitatem ignorent, poterit præfata emptio, & venditio excusari. Cæterum si (quod vt in plurimum cōtingit) venditor scit fructuum quantitatem, vel quasi,ex quo per scripturam, quæ volgo dicitur,tazmia, id cognoscit:emptor autem id penitus ignorat, nec facta diligentia id attingere potest, ex errore que,aut ignorantia pro maiori quantitate, aut pretio præfatos fructus emit, non erit licita venditio, sed tenebitur in conscientia venditor excessum restituere, si emptor fuit notabiliter læsus; quanuis in foro exteriori cogetur emptor stare contractui. Et ratio est: Quia non est ibi æqua vtriusque conditio, cum venditor rem sciens videatur esse in tuto, & emptor nescius in manifesto periculo.

¶His constitutis ad primum argumentum respondetur, concesso antecedenti,negando cōsequentiam. Nam cum pretium, quod desumitur ex communi hominum æstimatione, habeat latitudinem, vt diximus in primo notabili,estō vnus pluris,alius minoris vendat, intra latitudinem tamen iusti pretij, iuxta communem æstimationem rem vendere sunt dicendi. *Ad 1. argum.*

¶Ad confirmationem respondetur nomine communis æstimationis, nos intelligere in præsenti rei appretiationem, & communem cursum rerum venalium, ac consuetudinem, quæ existit quando merces communiter in aliqua republica vendi solēt, & apud prudentes & imprudentes, diuites, & pauperes idem illarum pretium seruatur, supposita ipsarum rerum equalitate,in bonitate intrinseca. Id enim semper pro iusto pretio est habendum, ex quo nunquam desunt in republica personæ prudētes,tam mercatores,quam non mercatores, qui sciant omnia perpendere, quæ ad pretij iustitiam conducunt. Itaque nec æstimatio, quam faciunt mercatores, præcise, nec illa quam faciunt non mercatores, est quæ iustificat pretium; sed mos tales merces in republica vendendi pro tali pretio communiter seruatus, qui ex prudentum hominum iudicio ortum habuit, & ab eodem conseruatur, variaturque, quando rationabiles causæ pretium mutandi concurrunt. Et huiusmodi communi æstimatione existente, impertinens est vendirores *Ad confirmationem.*

multas fecisse expensas, multa subijsse pericula, vilusque aut carius merces emisse. Quare si iustè illas vendere voluit, aliquando locrari, & aliquando perdere ipsos oportebit. Talis enim est mercatorum conditio, vt sicut lucro, ita & damno sint expositi. Et semper & in omnibus velle se seruare indemnes fieri non poterit, sine aperta iniustitia, vt diximus in secundo notabili.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum argumentum respondetur verum esse, quod pretia rerum secundum illa omnia, quæ in argumento numerantur, variantur quotidie. Sed illa etiam sunt, quæ considerare oportet, vt res secundum communem æstimationem vendi dicantur. Variatur enim communis æstimatio, (etiam in eodem loco, & tempore (ex modo vendendi, vt vnanimiter dicunt Doctores. Et loquor de variatione notabili. Nam exigua variatio, & quæ intra latitudinem iusti pretij continetur, eodem etiam modo vendendi existente, licitè fieri potest. Sed vt hoc melius intelligatur aduertendum est, quod modus vendendi, penes quem dicimus, ex communi æstimatione rerum pretia variari, potest esse quadruplex. Primus quando ipsa merx quærit emptores. Secundus, quando emptores quærunt res, aut merces. Tertius, quando aliquis vendit simul, & non minutatim magnam copiam mercium. Quartus, & vltimus, quando vendit diuisim, & per mensuras minutiores. Et quidem primus modus vendendi ex communi æstimatione facit vilescere pretium. Et ex hoc ortum habuit commune prouerbium, quod merces vltroneæ vilescunt. Ratioque illius est. Quia in eo modo vendendi est raritas emptorum, quæ est vna ex multis causis minuendi pretium. Secundus modus vendendi auget iustum pretium: quia est in illo copia emptorum, quæ est vna ex iustis causis pretium augendi. Tertius modus vendendi similiter facit vilescere pretium: quia est in illo raritas emptorum. Quartus autem auget pretium; & meritò, tum quia in illo modo vendendi est copia emptorum, tum etiam, quia augetur labor maiorque industria est opus, tam ad diuidendas, quam ad conseruandas merces.

¶ Huc vsq; diximus de emptione, & venditione rerum, quarum iusta pretia, vel lege, vel communi hominum cõsuetudine sunt taxata. Sed quoniã sunt plures merces, quarum iustum pretium nec ex legis, aut iudicis decreto, nec ex communi hominum æstimatione, quia sunt parũ in vsu, desumi potest; quales sunt gemmæ, & alia nouiter ex India venientia, multaque alia de nouo artificiata, meritò dubitamus: vnde, quod nam sit iustum pretium istarũ rerum, colligere poterimus? Nonnulli affirmant, iustum pretium in his desumendũ esse ex sola voluntate vẽdentis: In his enim habet verum, quod dicit Iurisconsultus, in lege in re mandata, C. mandati. Vnusquisq; in re sua est moderator & arbiter. Et cõmune prouerbium: Tantum valet res quanti vendi potest. Sed procul dubio hęc sententia non est vndequaq; vera. Quocirca dicendum existimo, quòd vbi nec lex iusti pretij determinatiua, nec communis consuetudo inuenitur, quia fortè merces in eo loco non sunt assuetæ vendi, ad cognoscendum iustum pretium illarum, multa consideraré oportebit, quorum quædam tenent se ex parte vendentis, quædam ex parte ementis; alia vero ex parte ipsarum rerum. Et quidem ex parte vendentis, sunt consideranda, expensæ, labores, cura, industria, & pericula, quibus se & merces exposuit, tam illas de vno loco ad alterum asportando, quam illas cõseruando. Ex parte ementium sunt consideranda indigentia, qua rebus illis indigent, paucitas, aut multitudo ementium, complacibilitas, seu appretiatio ipsarum rerum, & tandem vtilitas, quæ ex eis ementibus est euentura. Ex parte mercium sunt etiam consideranda, raritas, seu abundantia ipsarum, fertilitas, seu sterilitas earumdem, commoditas quam possidentibus tradere possunt, & denique earundem melioratio, seu deterioratio. Quibus omnibus rectè pensatis, poterit prudens mercator merces suas vendere pendendo id, quod sibi constitetur, & prætereà lucrum, ex quo competens stipẽdium pro laboribus, expensis, & periculis, cæterisque, quæ dicta sunt recipere possit. Sed, quoniam omnium istarum rerum consideratio longissima est, & in qua multum potest esse incertitudinis, breuem regulam assignant Doctores dicentes, in his, & alijs rebus reipublicæ minimè necessarijs (nam quæ necessariæ sunt iam ex communi æstimatione habent taxationem) id habendum esse pro iusto pretio, in quo emptor atq; vẽditor, scientes conuenerint. Itaque tanti poterit quisque rem vendere, quantum emptor sciens, & prudens dare voluerit. Et in hoc sensu verum est quod dicitur. Tantum valet res, quanti vendi potest. Et lex illa, quæ dicit. Vnumquemque in re sua esse moderatorem, & arbitrum, est intelligenda dummodo illa res ad alterum non pertineat. Nam si pertinet ad alterum, secundum regulas iustitiæ erit necessario iudicanda. *Regula communis.*

¶ Ex omnibus dictis infertur, quod ad cognoscendum iustum pretiũ rerum venalium quæcũq; sint illę, triplici regula vti possumus. Prima est, autoritas publica ex suo beneplacito certis rebus pretia decernẽs. Secunda, communis æstimatio fori. Tertia, cõuentio inter emptorẽ, & vẽditorem. Inter quas hoc est discriminis, quod pretium constitutum per primã regulam, consistit in indiuisibili; vt supra dicebam. Mediũ autem cõstitutum per alias regulas latitudinẽ habet, & variari potest in eodem loco, & tempore, vt dicit D. Thom. hic in solutione ad primũ. Differunt secundo, quod pretium taxatum per primã regulam ordinatur immediatè ad bonum cõmunitatis, per iustitiam legalem, quæ principaliter in principe, & ministris reipublicæ residet. Pretium vero taxatũ per alias regulas ordinatur immediatè ad bonum ipsorum contrahentium. Differũt tertio in eo, quod materia primæ & secundæ regulæ, sunt res necessariæ ad victum, & vestitum hominum, & sic exercẽtur circa frumentum, vinum, pãnum, &c. Cùm tamen materia propria tertiæ regulæ sint res magis ad fastum, & pulchritudinẽ reipublicæ, quam ad necessitatem pertinentes. Quales sunt gemmæ, canes venatici, accipitres, equi elegãtes, &c. Est etiam differentia inter secundam, & tertiam regulam, quantum ad hoc, quod stante taxatione pretij per secundam regulam, tertia locum non habet. Si enim pretium communi æstimatione fori, est constitutum, non licet illud ex conuentione inter emptorem, & venditorem variare, sed standum erit communi æstimationi fori. Quod est intelligendum, manente contractu in ratione emptionis, & venditionis. Nam si ex beneplacito suo venditor vult rem vilius vendere, erit donatio: Sicut, & si emptor velit rem carius emere. Itaque tertia regula tantum habet locum, quando pretium rei nullo modo est taxatum, vt contingit in mercibus nouiter ex India adductis, & in artificibus industrius nouum aliquod artificium facientibus vtile reipublicæ. Quamuis etiam in his, vt rectè conuentio fiat, considerare oportebit expensas laboris, & industriam artificis ad modum iam explicatum. *Corollarium.* *Triplex regula cognoscendi iusti pretij.*

Dubium de iusto pretio rerum exquisitarum.

Sententia autoris.

¶ Sed

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, Vtrùm quando communis æstimatio minoris facit alicuius rei pretium, quam à lege est taxatum, licitum sit totum pretium legis accipere. Verbi gratia: Tẽpore abundantiæ communiter æstimatur fanega tritici octo argenteis; pretium autem lege taxatum est quatuordecim. Dubium est. Vtrum in eodem tempore abundantiæ sit licitum pro vna fanega tritici quatuordecim argenteos accipere? *Sententia Bartholomei à Medina.* Bart. Medina in summa, cap. 14. §. 25. vt ad hanc difficultatem respondeat, distinguit. Et dicit quod si lex pretium decernens in fauorem emptoris facta sit, vt in dicta pragmatica tritici contingit, non est licitum totum legis pretium exigere, sed illud tantum, quod in communi populi æstimatione currit. Et si secus fiat, tenebitur vendens totum excessum restituere. Cęterum in illis, in quibus in fauorem vendentis pretij taxatio facta est, vt in venditione iuris ac cẽsus contingit; etiam si vilius sit pretium in communi æstimatione: puta vnum pro viginti, poterit venditor sic vendere, vt lex dicit, scilicet, ad rationem vnius pro quatuordecim. Hęc tamen sententia, quam etiam sequitur Mercado de contractibus. c. 7. quoniã ad modũ explicandi mihi non placet. *Impugnatur Medina.* Distinctio enim de lege decernẽte pretium, aut in fauorem ementis, aut in fauorẽ vendẽtis, prorsus est inepta. Quod ista ratione conuinco. Nã, vel pretium lege taxatum, est iniustum, aut iustũ. Non iniustum: quia cum, vt supra ostendimus, semper sit pro principibus iudicandum rectè omnia perpendisse, vt iustitiam, & æquitatem seruẽt, tam diu pretium lege statutum habendum erit pro iusto, quandiu non constiterit contrarium. Et si dicatur, commumem illam æstimationem pretij pro minori, facere, vt illud, quod lege statuitur nõ sit iustum: contra hoc sic argumentor: Communis æstimatio, vt omnes fatentur in assignando pretio locum non habet, quando lege, & publica principis æstimatione taxatio facta est, cum constet iudicium principis, aut senatorum in valore iudicando, longe anteferendum esse communi hominum iudicio, & æstimationi: alias sequeretur, quod etiam tempore sterilitatis liceret plutis vendere rem, quam taxata est: siquidem communiter tunc merx pluris æstimatur, quod nullus cõcedet: ergo id pretium habendum erit pro iusto, quod lege statuitur siue in fauorem emptoris, siue in faoorẽ vendentis taxatum sit. Atque ex consequenti semper est licitum illud sequi cum nulli siue emptori, siue vẽditori sit licitum iniuriam facere.

Dupliciter potest lex pretiũ taxare. ¶ Et vt ad propositam difficultatem respondeamus, aduertendum est, dupliciter posse contingere, vt lex aliqua alicuius rei pretium taxet. Vno modo absolutè, determinando iusti pretij quantitatem. Alio modo, non taxando iustum rei pretium, sed statuendo, & præcipiendo, ne vltra certam quantitatem res vendatur, nihil curans an illa sit iusta, & æqua taxatio; nec ne? *1. Dictum.* Quo supposito dico primò, quod si taxatio fiat primo modo, proculdubio est licitum accipere totum pretium legis, etiam si ea communi æstimatione res minoris habeatur. Nam cum illud pretium sit iustum, & legitimum vnicuique licet illud accipere, non obstante quacumque communi hominum æstimatione, quæ contra iustum legale præualere non potest. Et hæc ratio, vt opinor, obseruanda est in taxatione librorum, & aliarum rerum communiter ad vsum hominum deseruientium, vt panis, vini, carnis. Nec tefert, an lex in fauorem emptoris vel venditoris sit edita, cum illa semper æqualitatem cum omnibus obseruare debeat: alias erit iniusta: nec in fauorem emptoris aliquando taxatio iusta esse possit, quin etiam sit iusta in fauorem vendentis. &c. Dico secundo, quod si *2. Dictum.* taxatio fiat secũdo modo, vt sine dubio fit in pragmatica tritici, & censuum, non potest venditor plus accipere pro re, quam communiter æstimatur: Itaque si triticum in anno abundanti communiter æstimatur octo argenteis, non poterit venditor pro illo quatuordecim accipere, esto legis taxatio, quatuordecim sit. Et ratio est; quia lex pretij tunc relinquens quantitatem in naturali iure de communi æstimatione, solum præcipit ad vitanda damna reipublicæ ne certus terminus excedatur.

Aliud dubiũ. Est aliud dubium, vtrũm si Salmanticæ, Verbi gratia, valet res octo ex lege, Toleti verò, eadem res, ob maiorem penuriam illius, etiam ea lege valet duodecim, existens Salmanticę possit rem illam pro duodecim vendere, cum obligatione suis expensis illam deferendi Toletum? Et quidem si contractus non celebretur Salmanticæ, sed fiat conuentio de celebrando illo Toleti, quando res ibi sit portata, certum est, cõtractum esse licitum, quia ille non vendit Salmanticæ, sed Toleti vbi res tanti valent, ipseque suis expensis est illas portaturus & sibi pereũt, si casu perierint, quia non est translatum dominium. Sed quando cõtractus celebratur Salmanticæ, tunc est difficultas, vtrũm sit licitus? *Sententia Mercadi.* Mercado c. 10. absolutè dicit, non esse licitum pluris vendere res, quã valẽt in loco, vbi fit cõtractus. Et ratio illius est; quia cum lex in eo luco prohibeat rẽ pluris vendere, si ibi celebratur contractus, & secus fiat, iam venditur res vltra pretium legis, atque ex cõsequenti contra legem, & illicitè. Sed ego ad propositam difficultatem sub distinctione respondendum existimo. *Sententia authoris.* Nam vel venditor res illas erat portaturus Toletũ, vel non. Si primum, licitus est contractus: nec quod super accipit est ratione venditionis, aut rei vẽditæ, sed ratione lucri, quod amittit, vendendo Salmãticæ: quod ipse potest superaccipere deductis tamen expensis, & periculo transportationis, quę emptor accepit supra se, & deberent esse supra ipsum vendentẽ, si merces Toletũ deferret, vel mitteret, quæ sunt pretio æstimabilia. Si autem venditor non erat res portaturus Toletum, non potest illas pro pretio Toleti currente vendere, sed pro illo quod Salmanticæ vbi res vendituɾ currit. Cuius rei rationem assignat Bart. Med. quia cõtrarium esset in fraudem legis. Sed profecto mihi hoc non solum videtur esse in fraudem legis, sed etiam contra legem. Nam cum excessum pretij ille non accipiat, nec ob lucrum cessans, nec ob aliã causam rationabilem, relinquitur quod accipit illud ratione mercis, cuius valor in hoc loco non est tantus ex lege; atque ex consequenti facit contra legem. Et hoc, quod diximus de diuersitate pretij in diuersis locis, ex lege proueniente: est etiam intelligendum, quando diuersitas pretij prouenit ex communi æstimatione, modò excessus intra latitudinem iusti pretij non contineatur. Quod enim attinet ad æqualitatem iustitiæ, parum refert, an diuersitas pretij, in diuersis locis proueniat ex lege, vel ex communi æstimatione. Et hæc dicta sufficiant, pro cognitione iusti pretij rerum venalium. Quibus suppositis superest, vt ad explicationem eorum, quæ D. Thom. in isto articulo, & sequentibus dicit, deueniamus.

Dubiũ circa primam conclusionem D. Thom. ¶ Et primò circa primam conclusionem, in qua habetur quod vti fraude, & dolo, vt vel pluris res vẽdatur, vel minoris ematur, quam iustum est, est peccatum, est difficultas, vtrum vera sit. Et pro parte negatiua est argumentum, *Argum.* ex leg. rem. Cod. de rescind. vend. & leg. in causa a. ff. de minoribus §. idem. Vbi contrahentibus conceditur, vt inuicem se decipere possint.

Oo 4

disposita, quæ tamen secundum naturalem legem, & diuinam sunt damnanda. Vt patet de vsura citra centesimum, quę iure ciuili toleratur. Et de præscriptione cum mala fide, quæ etiam aliquando eodem ciuili iure defenditur. Et de alijs pluribus constat ciuiles leges à naturali & diuina differre. Quare non sine causa D. Augustinus, & refertur in cap. qui peccat. 23. quæst. 4. dicebat: Illud, quod legis autoritate fit, iustè fit, non de lege humana, sed de diuina, & naturali esse intelligendum. Et si quis nobis obiiciat Innocentium super cap. quia plerique, de immunitate Ecclesiarum, generaliter dicentem quod quando contractus iure tenet, pars, quæ lædit ad restitutionem non tenetur, quoadusque pars læsa repetat. Dico, nulla ratione contra nos pugnare. Solum enim loquitur de contractibus, in quibus ius dominij translationem nō vetat. Et sic lucrum ex ludo non tenetur lucrator restituere, nisi petatur. In pręsentiarum autem certum est, iure naturali & diuino inhiberi translationem dominij. Quare idem Innocentius super cap. in ciuitate. de vsuris. de hoc particulari casu docet, leges permittentes deceptionem citra dimidium iusti pretij, intelligendas esse, iure fori, & non iure poli. Idemque affirmat Panorm. super dictum cap. quia plerique. & Baldus super cap. cum causa. de testibus. vbi allegās Glossam legis. semper. ff. de reg. iur. ait, tales fraudulentos contractus non esse licitos in foro cōscientiæ: Et ideò mercatorum animas in periculo versari.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum argumentum respondetur concesso antecedenti: negando consequentiam. Et ad probationem dico, non esse eandem rationem de præscriptione, & de superuenditione. In præscriptione enim post completum tempus à lege diffinitum, si cætera adsint, quæ ad legitimè præscribendum sunt necessaria, ius ipsum seu legislator concedit, & transfert dominium rei in præscribentem: in superuenditione autem non ita. Sed in hoc solum ratificat præfatum contractum, quod in foro exteriori non concedit defraudato actionem contra defraudātem, quamuis in foro conscientiæ, à quo forus exterior sæpe discrepat defraudans, ad restitutionem teneatur.

Quæstio. ¶ Si quis autem quærat, quæ-nam sit ratio propter quam legislator in præscriptione voluit, vt dominij rei trāslatio fieret: & non in superuenditione, quando excessus est citra dimidium: si quidem vtrumque permittit, dico huius rei duas potissimum esse causas. Prima. *Responsio.* Quia in præscriptione ratio quietis obuiandique litibus, postulat vt princeps, qui custos est pacis, eos homines rerum suarum dominio priuet, qui eas diu tanquam negligentes deserunt, vt sic obuietur fallacijs, quæ post longi temporis lapsum suboriri poterāt. At vero in contractu emptionis: quia nequeunt cuncti rerum pretia nosse, æquitas dicit, vt qui bona fide emunt, propter iniquitatem institoris, illo excessu, quē supra iustum pretium dant, non priuentur. Secunda ratio est. Quia in præscriptione possessor bona fide possidet: atque adeo iniquum videtur, vt post tam lōgam temporis moram inquietaretur. Cum tamen fraudulentus mercator mala fide decipiat, propterea que non sit iustum, vt de sua iniquitate, præsertim cōtra innocentem, commodum reportet. Non autem conceditur defraudatis actio contra defraudantes in huiusmodi contractibus: quia legislatores non tanti faciunt hæc bona temporalia, vt propter illa, rationabile iudicauerint tantum sinere litigationum turbinē, quantus ex illis oritetur. Præsertim consulente nobis Christo vt ad redimendum tempus petenti à nobis tunicam dimittamus, & palliū. Itaque in præscriptione, vbi maior est causa, vt paci consulatur adiudicatur dominium possidenti, & in deceptione citra dimidiū, quia non est ità vrgens ratio, & ægrè, difficulterque posset res semper percipi, sicque multis fraudum formis pateret aditus, vt similiter paci consulatur, denegatur actio petenti, & foro Dei relinquitur iniuriæ satisfactio. *Ad 3. argum.* Ad tertium argumentum respondetur, negando antecedens. Quicunque enim officialis, siue maior sit, siue minor, quippiam ab eis, quibus inseruiuit, vltra debitum extorquens, peccat mortaliter, & ad restitutionem tenetur, sicut & ille, qui pro re venali accipit aliquid vltra iustum pretium. Eadem est enim ratio rei locatæ & venditę, vt dicitur in argumēto. Propterea que dicebat D. Ioannes Baptista militibus, apud Lucam capit. 3. Neminem concutiatis, sed contēti estote stipendijs vestris. Et ad D. Augustinum respondeo, ipsum non affirmare, quod extorta per officiales non sunt restituenda, nec repeti possunt. Repetuntur enim sępe, vt idem Augustinus dicit, non solum de facto, sed etiam de iure. Quod autem affirmat: Magis reprehendimus eos, qui talia repetunt, quam officialem, qui recepit: non de extortis per officiales vltra debitum, est intelligendum: sed de illis, quæ per tolerabilem consuetudinem accipere consueuerunt Et quod hic sit sensus D. Augustini patet ex verbis eiusdem positis in epistola ad Macedoniū. Vbi postquam dixit. Ab his extorta per improbitatem repeti solent, subiungit. Data per tolerabilem consuetudinē non solent. Et de his, quę per tolerabilem consuetudinem data sunt, addidit: Magis reprehendendus est qui talia repetit, quam officialis, qui ea de more accipit. Gratianus in cap. non sane. 14. quæst. 5. infideliter transtulit locum Augustini illis verbis relictis: Data per tolerabilem consuetudinem non solent. Ex quo Innocentius, & alij post ipsum decepti sunt, vt putarent extorta vltra debitum per officiales minores, nō esse restituenda.

¶ Ad quartum respondetur primo, quod si illud aliquid valeret, pari ratione conuinceret, posse hominē vendere rem suam pro pretio excedente dimidium iusti, sicut & pro non exeedente, cùm non sit maior ratio de vno quam de altero: Quod nullus concedit. *Ad 4. argum.* Vel secundo respondetur, commune illud prouerbiū: Tantum valet res, quantum vendi potest, limitandum esse ad posse de iure, seu licitè & rationabiliter. Et ad obiectionem respondeo, non esse dispositum da iure præceptiuo, vt possit quis accipere quodcunque pretium pro re, quam vendit, modò dimidium iusti non excedat, sed tantum permissiuè. Et certum est, non omne illud, quod in iure permittitur licitè fieri posse. Alioqui meretrices, quia lege permittuntur, non peccarent, quod est absurdum. Et propterea dicebat D. Chrysosto. Quod permittimus, nolentes præcipimus: quia malas hominum volūtates ad plenum prohibere non possumus. 33. quæst. 1. cap. hac ratione. Vel possumus tertiò respondere, axioma illud solum habere verum in rebus venialibus, quarum pretia, nec lege, nec communi hominum æstimatione, habent taxationem: sed illud accipiunt ex contrahentium conuentione, de quibus verè dicitur, quod tantum valet, quātum vendi possunt.

Ad vltimum. ¶ Ad vltimum similiter respondetur, quod si illud probaret venditorem non teneri restituere excessum citra dimidium, pari ratione conuinceret, nec etiam teneri restituere excessum vltra dimidium iusti pretij: cum non minus conueniant contrahentes in vno, quā in alio: Nec valet dicere, non esse simile, quia consensui in datione vltra dimidium repugnat ius, & non consensui

consensus in datione extra. Ius enim non magis repugnat vni contractui, quam alteri, cæteris paribus. Excepto, quod in vno datur actio defraudato contra defraudantē, vt vel rescindatur contractus: vel ad æqualitatem reducatur: in alio verò talis actio non datur. Quare dicendum erit, quod emptor dans pretium excessiuum ad petitionem venditoris, vel dat totum illud per viam pretij: quemadmodum venditor totum illud petit per viam pretij, vel solum dat iustum per modum pretij, & excessum per modum doni. Si primum, currit conclusio supra posita, scilicet, quod est restituendus totus excessus, siue vltra, siue citra dimidium iusti pretij sit: quia nec est donatus venditori, nec eidem ratione mercis aut ob aliam causam debitus. Suppono enim in præsenti, nullum fuisse animum ementis, aliquid vendenti donandi, sed ideo pretium excessiuum dat, quia indiget re, quam pro minori pretio habere non potest. Si secundum, scilicet, quod emptor sua sponte per modum doni vult talem excessum dare: verum est, quod dicitur in argumento. Nempe, quod in eo contractu nec furtum, nec rapina, nec aliqua iniustitia locum habet: sed tunc æqualiter currit ratio de pretio excedente dimidium iusti, & de illo, quod non excedit, vt supra dicebam, quod est contra omnes. Itaq; nostra sententia procedit de emptione; & venditione pura, cui nulla fuerit admixta donatio. Et de eadem est intelligenda secunda conclusio D. Thom. qua dicit, etiam deficiente fraude, aut dolo vendere carius, aut vendere vilius, quam res valet, esse secundum se iniustum.

Dubium circa tertiam cōclusionem D. Thom.

¶ Sed circa tertiam conclusionem D. Tho. in qua habetur, per accidens aliquando esse licitum, vendere rem carius, quam valeat: est nō leuis dubitatio, vtrùm vera sit. Et loquimur in præsenti supposito, quod res quæ venditur, vel ex legis determinatione, vel ex cōmuni hominum æstimatione sui iusti pretij habet taxationem, quæ nec ratione abundantiæ, nec ratione penuriæ mercium, nec ex multitudine, aut paucitate mercatorum, nec ex modo vendendi varietur. Hæc enim omnia ex communi hominum æstimatione, vt diximus supra in isto articulo augendi, atque minuendi iustum pretium ex sua natura habent potestatem. Nec quando ex his augetur, vltra iustum pretium vendere quis rem est dicendus. Et sic sensus quæstionis est, vtrùm possit contingere casus, in quo sit licitum rem pro excessiuo pretio vendere, aut emere pro minori, nec ille excessus aut defectus sit restituendus. D. Thom. in præsenti partem tenet affirmatiuam, quā sequuntur communiter omnes Theologi. Quamuis in explicandis casibus, in quibus id facere licet, diuerso modo loquantur, aliíque plures & alij pauciores assignent. Sed nos illos ad tres in genere reducimus.

Casus in quibus licet vendere rem carius quā valet.

Primus est ignorantia. Et contingit, quando venditor inuincibiliter credit, rem, quam vẽdit, id valere, quod pro illa exigit, verbi gratia, quindecim, cum re vera non valeat, nisi duodecim. Secundus est interesse. Et contingit, quando venditor ex rei venditione, vel patitur aliquod damnum, vel ab assequutione alicuius lucri sibi certi, aut probabiliter euenturi impeditur. Tunc enim licitum erit ei ascendere in pretio iuxta quantitatem interesse, quod ex venditione perdit, vt se seruet indemnem. Est autem hoc intelligendum, dummodo venditor rem illam vendat, ad instantiam emptoris. Nam si rogans vendit, non vendenti, sed emptori veniet imputandum damnum vt statim dicemus. Tertius casus est, donatio admixta. Et contingit, quando emens dat pretium excessiuum, quia excessum libere donare intendit. Sed tunc non est emptio, aut venditio pura, sed admixta donationi, ratione cuius est licitum venditori talem excessum accipere. Extra hos casus, quicunque aliquid, vltra iustum pretium acceperit, peccabit mortaliter, & tenebitur ad restitutionem. Nisi fortè ex paruitate materiæ excusetur quod commune est huic peccato, cum omnibus alijs.

Discrimen inter primum casū & alios duos.

¶ Est autem aduertendum, esse latissimum discrimen inter primum casum ex vna parte, & secundum, & tertium ex alia, quantum ad debitum restituendi. Nam in secundo, & tertio casu, quando excessus accipitur ratione interesse cessantis, aut ratione donationis admixtæ: non tenetur aliquando venditor excessum illum restituere. At verò in primo casu, quo ex ignorantia res fuit superuendita, quamuis durante illa, venditor sicut excusatur à culpa, excusetur etiam ab obligatione restitutionis, superueniente tamen cognitione veritatis, scilicet, quod rem plus iusto vẽdidit, tenebitur excessum restituere. Et ratio huius discriminis est: Nam ignorantia non tollit, quin emptor fuerit defraudatus: quamuis à culpa defraudationis excuset. At verò interesse cessans, atque etiam donatio admixta, totaliter tollunt defraudationem emptoris. Et certum est, ex reali defraudatione oriri semper obligationem restituendi. Est autem hoc intelligendum, dummodo tanto tempore excessum illum venditor, cum ea ignorantia seu bona fide non retinuerit, quod sufficiat ad præscribendum, aut vsucapiendum. Nam tunc, etiam si completo tali tempore agnoscat se emptorem defraudasse, (siue in multo, siue in paruo facta fuerit defraudatio) nihil tenebitur restituere, iuxta doctrinam traditam à nobis in materia de dominio. De præscriptione.

Nota circa secundum casum.

¶ Circa secundum casum est aduertendum nomine interesse, intelligere nos in præsenti; etiam grauamen quodcunque ex venditione ipsi vendenti, aut ex emptione, ipsi ementi proueniens. Quare si venditori molestum fuerit atque graue, seipsum ad emptoris instantiam, re sua priuare, quia fortè multum ei res illa placet, licitè poterit in pretio ascendere ratione grauaminis, quod ex venditione patitur. Sicut è contra, si emptori molestum fuerit, & graue rem aliquam emere, quia illa fortè non indiget, eamque ad instantiam venditoris emit, etiam licebit in pretio descendere, iuxta quantitatem grauaminis, vt autor est Conradus de contract. qu. 57. & 58. Et est hoc intelligendum, non solum de pretio, quod ex communi hominum æstimatione habetur pro iusto: sed etiam de pretio legali, quod similiter in hoc casu excedere licet. Ratioque horum est, quia tunc non ex vi venditionis, nec ratione rei venditæ superaccipitur pretium, sed ratione damni, quod incurritur, vel interesse, quod amittitur, vel complacentiæ, qua priuatur, quæ sunt pretio æstimabilia. Et lex, aut communis æstimatio tantum determinat pretium rei, & non damnorum. Atque adeo talia accipiẽs nec facit contra legem, nec contra communem ęstimationem. Nonnulli affirmāt, tunc etiam esse licitum vendenti, carius vendere rem, quando ipse illam magis æstimat, quam re vera valet. Sed hæc sententia proculdubio est falsa. Nam vt supra diximus priuata ęstimatio locum non habet, quādo, vel lege, vel communi æstimatione res est appretiata: nisi in illis rebus, quæ consuetæ non sunt, nec necessariæ. Ex hoc infert Medi. Cod. de restitut. quæst. 32. §. inde infertur, posse mutuantem aliquid vltra sortem recipere, sine vitio vsuræ, aut iniustitiæ, solum ratione grauaminis quod ex carentia pecuniæ mutuatæ patitur, etiam si nullum aliud lucrum cesset, quia

Corollarium Medinæ.

illud

illud grauamen est pretio æstimabile. Sed quàuis hoc corollarium, metaphysicè loquendo, forsan sit verum: *Impugnatur Medina.* moraliter tamen, & vt philosophum moralem loqui decet, falsum est, multisque vsuris viam parans. Cum in receptione vsuræ quisque dicere posset, se lucrum recipere, non ratione mutui, sed ratione molestiæ, quã ex mutuatione patitur: atque adeo id licite facere, quod esset maximum inconueniens. Eo vel maximè, quod illa molestia, est adeo intrinseca mutuationi, vt si pro mutuo aliquid vltra sortem accipere non est licitum, nec etiam pro molestia ei adiuncta. Sicut de labore sacramentorum ministerio annexo dicere solent Theologi. Quod ego verum existimo. Inferiurq; ex supradictis, posse venditorem petere, & accipere aliquid vltra iustum pretium currens, si rem, quam in vno loco, & tempore vendit, in alio loco, aut tempore erat vēditurus, ex quo maius aliquod iustum pretium spetabat. Et hoc ratione interesse, cuius iacturam ex venditione in tali loco, & tempore ad instantiam emptoris facta, patitur. Hincque iustificatur casus capituli in ciuitate, de vsuris. Vbi dicitur, licitum esse venditori, rem carius vendere, quam tunc valeat, si eam erat ad aliud tempus seruaturus, quo verisimiliter credebat, illam plus valituram. Et quod dicimus de venditore, de emptore pariter est dicēdum. Nempe, quod si emptor in hoc loco, & tempore non erat merces aliquas empturus, sed in alio loco, aut tempore, vbi & quando verosimiliter sperabat, illas pro minori pretio quam nunc valent habiturus, & eas hic, & nunc ad instantiam venditoris emit, poterit descendere in pretio, dareque pro illis minus, quam sit pretium hic & nunc currens. Idque ratione interesse, quod ad instantiam venditoris perdit, nec tenetur illud gratis facere. Sed debent in vtroque deduci labores & expensæ, quas erat in alio loco, & tempore subiturus. Vt diximus supra de eo, qui Salmanticæ vendit merces pro pretio currenti Toleti, cum obligatione illas deferendi Toletum. Et in his, & alijs huiusmodi casibus, quibus licitum est ratione lucri cessantis, aut damni emergentis ascendere, aut descendere in pretio vltra, aut citra illud, quod iustum habetur, impertinens est, quod excessus, aut defectus sit vltra dimidium, cum illud vtrobique accipiatur, non pro merce, sed pro interesse.

Explicatur capitulum in ciuitate, de vsuris.

¶ Circa tertium casum est aduertendum: quod sicut est certissimum admistam donationem tollere obligationem restituendi excessum iusti pretij in venditione acceptum, propterea quod scienti, & volenti non fit iniuria: ita etiam est difficillimum, explicare, quando aut quomodo cognoscetur emptorem dantem pretium excessiuum intendere donare excessum, vt venditor sit à restitutione immunis. Conrad. de contract. quæ. 57. affirmat, quod quando hæc quatuor concurrunt: primum, quod emptor est persona sagax, sciensque valorem rei: secundum, quod non ex mentis leuitate vera, vel præsumpta dat tantum pretium, per quod excluditur prodigalitas, & inordinata affectio ementis ad mercem: tertium, quod non ex necessitate, vel arctatione, qua re illa multum indiget, dat illud: quartum, quod prædicta ita constant venditori de emptore, potest venditor præsumere, emptorem excessum iusti pretij liberaliter donare intendere, atque adeò ad illius restitutionem non tenebitur. Huiusque suæ sententiæ rationem assignat: Quia, si deficit prima conditio, ex errore dat emptor excessiuum pretium, & sic non libere donat. Si deficit secunda, vel quia emptor ex prodigalitate, vel ex inordinata affectione, quam habet ad mercem, dat tantum pretium, peccat venditor emptoris culpæ, atque peccato cooperans: & sic tenetur ad restitutionem. Si deficit tertia conditio, similiter peccat vendens, dum accipit excessiuum pretium, afflictum amplius, quam iustum est affligendo: & sic non est ibi donatio. Si autem deficit quarta conditio, peccat venditor scienter superuendens rem, vel se periculo superuendendi, & proximum iniuste defraudandi exponens: cum nesciat, nec verisimiliter præsumat, quod emptor velit excessum sibi donare. Hæc tamen sententia mihi non placet. Primo: Nam id, quod affirmat in secūda conditione, nempe, quod si emptor ex prodigalitate, seu inordinata affectione dat excessiuū pretium, peccat venditor illud recipiens, proptereaque impeditur donatio, est apertè falsum. Sępe enim contingere potest, vt donatio sit peccaminosa, & non receptio, & è contra. Nã vitiosa est donatio, qua homo dat bona sua meretrici, aut concubinæ, maximè si inordinata affectione procedit: tamen nec meretrix, nec concubina illud sic donatum accipiendo peccãt, seclusa omni extorsione, & dolo, nec acceptum restituere tenentur. Item peccat diues in publico ex inordinata affectione gloriæ humanæ eleemosynam faciens, & tamen nec peccat pauper eleemosynam recipiens, nec acceptam restituere tenetur. Similiter etiam è contra peccat vsurarius vsuras recipiens: tamen is, qui vsuras soluit, peccatum non committit. Ac proinde, quamuis emptor prodigaliter, aut ex inordinata affectione, quã ad mercem habet, velit pretium excessiuum sponte donare, poterit venditor illud recipere, nec restituere tenebitur. Secundo non placet mihi sententia Conradi, quia tã in secunda conditione, quam in duabus seqūētibus assignat pro ratione, ob quam vēditor tenetur pretiū excessiuum restituere, nec habere illud tanquam donatū, quia in eius receptione peccat. Et tamē certū est non quodcunque peccatum à venditore obligare ad restitutionem, sed illud tantum, quod est contra iustitiam, vt sępe à nobis in superioribus est demonstratū.

Nota circa tertiū casum.

Sententia Conradi.

Impugnatur Conradus.

¶ Quocirca hac sententia omissa, vt quid in hac re mihi dicendum videatur explicem, aduertendum est, tripliciter posse contingere, vt quis alterum in emptione & venditione circa pretiū iustum rei decipiat. Primo, ipso læso iustum rei valorem ignorante. Secundo, valorem sciente, sed necessitate vendendi oppresso. Tertio, valorem sciente, & nulla necessitate compulso. Et quidem, si primo modo contingat, omnes fatentur, & Couarru. latè probat li. 2. Variar. ca. 4. nu. 11. quod si defraudans est in mala fide, peccat accipiendo excessiuum pretium & ad restitutionem tenetur, etiam si citra dimidium pretij, fuerit facta deceptio. Si verò est ignarus, sicut & defraudatus, nō peccat, sed quā primum sciuerit fraudē factam tenetur illã ad æqualitatem reducere, quod nos etiam diximus supra, in isto articulo. Si autem contingat secūdo modo deceptio: etiam existimo verum, atque certum, nullam tunc posse præsumi donationem: atque adeo teneri semper ad restitutionē pretij excessiui, qui taliter illud acceperit. Quidquid dicat Medina. C. de resti. qu. 31. circa finem, & multi alij, qui contrarium opinãtur. Sed probatur nostra sententia. Primò: Qui necessitate compulsus vēdit rē pro pretio minori iusto, aut emit eãdem pro pretio maiori iusto, dat excessum, non daturus, si aliter suæ necessitati consulere posset: ergo non libere donat, atque ex consequenti illud accipiens, ad restitutionem tenetur. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Idem in oblatione vsurarum non dicitur interuenire donatio, quamuis qui illas soluit, dicat se velle libere donare, quia re vera

Sententia autoris.

necessitate

necessitate coactus donet, & non donaturus, si aliter posset suam vexationem redimere: ergo pari ratione in proposito. Secundo: Qui necessitate compulsus emit rem carius, quàm valet, patitur metum magni damni vitandi, qui in virum constantem cadere posset: ergo non plene voluntariè id facit, nec ea libertate, quæ necessaria est in contractibus humanis. Ita sentit Nauarro in Manuali cap.23.num.88. Vbi dicit, quod cùm quis necessitate compulsus pluris emit, verbi gratia, triticum, non est ibi præsumenda donatio. Et idem affirmat Couarru.2. Vari. capit.4.numer.8.9.& 11. Quando verò tertio modo contingit deceptio in emptione & venditione, scilicet, ipso læso sciente, & nullam necessitatem patiente, quamuis Caietanus, & Couarruuias absolutè doceant nullam ibi esse donationem, & alij affirment contrarium, mihi tamen distinguendũ videtur. Nã vel defraudans est amicus, aut consanguineus, maximè si sit vxor, aut aliquid simile, vel est omnino extraneus. Si primum, præsumetur donatio, vt dicit secunda opinio. Colligiturque manifestè ex lege, si quis dona. ff. de contrahé. vend. & lege, si sponsus §. circa. ff. de donationibus inter virum, & vxorem. Et leg. si vir vxori. in princ. C. ad Velleianũ. & le. 25. §. si quis. ff. si quis in fraudé. Quibus omnibus legibus emptio, viliori pretio ab altero coniuge facta, approbatur. Et ratio est manifesta. Ex quo enim quis sciés, & volens absque necessitate, ré pro minori pretio vendit amico, aut consanguineo, quibus consueuit aliqua gratis donare, rationabiliter præsumitur, ex intentione donãdi, id fecisse. Atque adeo defraudans tunc erit tutus in consciétia, pretij excessum retinédo: etiã si donãs leuitate animi id faciat, vt dicit contra Conradũ. Cæterum, si defraudans sit omnino extraneus nisi manifesta signa donationis intercedant, mihi videtur, nõ esse tutũ in conscientia excessum iusti pretij recipiẽdo, si alio titulo non se excuset, quam donationis. Et quantũ ad hoc vera est prima opinio. Quæ probatur hoc modo. Inter contrahentes maximè extraneos, vbi certa non apparent signa donationis, credendum est probabiliter, præcipuam, imò totam intentionem esse emendi, & vendendi iuxta leges talis contractus quæ sunt, seruata æqualitate iustitiæ, nihilque minus, quam gratuitam donationem intendere, aut concipere, quæ est etiam doctrina in dicta lege, si spõsus. & lege, si quis manifestè tradita: ergo nulla ratio dictat, vt animum donandi præsumamus habere eum, qui nec de donatione cogitat, nec donationis titulo aliquid emptori daret. Et confirmatur: Vsurarum acceptio ab eo, qui scienter sine necessitate eas offert, est illicita vt omnes Doctores fatentur: ergo & acceptio pretij excessiui ab eo, qui sciẽter, & sine necessitate illud dat. Probo consequentiam: Quia non est maior ratio, propter quã præsumatur donatio in vno, quã in altero. Ita tenet Medina, q.32. §. secundo esto, vbi dicit, quod esto concurrant istæ tres conditiones scilicet, quod emptus rectè sciat iustum valorem rei, & quod non det excessiuũ pretium ex necessitate, nec ex inordinata cupiditate, vel leuitate, adhuc nõ potest præsumi donatio nisi alia causa ad id præsumendum concurrat, puta, quia venditor est amicus emptoris, aut cognatus, cui benefacere solet, aut saltem desiderat. Hæc Medina. Quare immeritò Couarru. loco citato nu.11. ad finem, citat illum pro ea sententia absolute dicente, quod quando nulla necessitate coactus quis emit ré pro maiori pretio, cõmodè præsumimus donare. Tenet enim contrarium, vt ex verbis ipsius colligere licet.

Quando donatio est dicenda intercedere in emptione.

¶ Et si quis quærat, cur is, qui nulla necessitate premitur, & scit iustum pretium, vilius vendit, nisi quia vult donare? respondeo, aliam etiam posse esse causam vilius vendendi, nempe quia venditoris interest rem à se, vel à suo patrimonio alienare, ad idq; motus non animo donandi, sed vendendi: Si constaret certo venditorem valorem rei scientem, non ex necessitate, nec ex aliqua alia causa moueri, vt illam vilius vendat, quam valet, proculdubio præsumeretur donatio. Sed hoc, regulariter loquendo, cognosci non potest. Est ergo huius casus resolutio, quod etiam si quis sciẽs rei valoré, & sine leuitate animi, & necessitate ré carius emat quam valet, non propterea, in tali emptione existimãda est interuenire donatio, nisi alia rationabilior gratuitæ donationis causa appareat, scilicet, vel quia contractus celebratur cum coniuge, amico, aut consanguineo. Vel si celebratur cum extraneo, ipse emptor manifestissimis signis suum declarat animum, ad modũ iam explicatum.

Resolutio tertij casus.

¶ Nonnulli solent assignare quartũ casum, in quo est licitum vendere rem, pro maiori pretio, quam ex lege, vel ex communi æstimatione valet, scilicet, ratione officij mercatorum. Medina q.31. §. & procedit, affirmat merces non habere eundem valoré apud mercatores, qui id habent ex officio, & apud alios. Quia mercatores, inquit, iustã habent causã aliquid ratione officij amplius pro mercibus recipiendi, quam non habent alij. Sicut & cãpsori permittitur pro cambio aliquid ratione officij lucrari, quod alij nõ cãpsori non permittitur. Ac proinde non est dãnandum, si quis merces à non mercatore vilius emat: quam in domibus mercatorum venduntur. Hæc Medina: Ex quibus aliqui colligunt, licitum esse ratione officij accipere aliquid vltra pretium, quod vel ex lege, vel ex communi æstimatione iustum habetur. Soto lib.6. de iustitia. qu.2. art.3. licet tacito autoris nomine, dicit, hoc sibi non placere. Et ratio illius est, quia iustitia, inquit, non habet aspectum ad personas, sed solum ad valorem mercium in se. Cæterum meo iudicio, nec Soto merito discedit à Medina, nec alij ex eius sentẽtia rectè colligũt, dari aliũ casum vltra tres positos, in quo sit licitum vendere rem pro maiori pretio, quam vel ex lege, vel ex communi æstimatione valet. Quod vt ostendã aduertendum est, quod Medina non docuit, licitum esse venditori ex officio plus accipere, pro se, quam vel ex lege, vel communi æstimatione est taxatum. Id enim falsissimum esset. Nõ propter rationé Soti, cui facile esset respondere: si dicamus, parũ referre, an iustum pretium ex re in se, vel ex persona sumatur, quãdo ipsa iuste potest plus accipere, sicut diximus supra de eo, qui ratione damni emergentis, aut lucri cessantis, etiam ex sententia Soti, potest carius vendere ré, quam in se valet, nec valor ille tunc sumitur ex re in se, sed ex conditione vendentis. Sed ratio est: Quia respublica, & communis æstimatio, in assignãdo pretio iusto rerum, habuerunt respectum ad officium mercatoris, sicut & ad alias circunstantias. Atque adeò omnibus pensatis ille erit reputandus iustus valor, vltra quem non licebit posteà ratione officij plus exigere. Quod Medina dicit est, posse rem emi vilius ab eo, qui non habet officium vendendi, quã ab eo, qui id habet ex officio. Quia iustum pretium rei in manu huius non est tantum, quantum in habente officium. Et ratio est: Nam lex, seu cõmunis æstimatio determinãs pretiũ, verbi gratia: vnius vlnæ panni, vigintiquinque argenteos, inter alia habuit

Quartus casus ab aliquibus assignatus.

Sententia auctoris.

Sententia Medinæ explicatur.

respectum ad officium mercatorum, regulariter res vendentium, rationeque illius officij aliquid plus determinauit dādum pro mercibus, quam aliæ circunstantiæ, scilicet, industria, labor, expensæ, copia mercatorum &c. exigebant. Et sic cum specialiter iusti pretij determinatio ex lege, vel communi hominum æstimatione facta sit, pro mercatoribus, qui id ex officio habent, non poterunt alij, qui nō sunt mercatores eam regulam sibi assumere, vendereque sicut mercatores vendunt, cum careant hac circunstātia. Atque adeo non sunt damnandi, qui minoris eādem mercem emunt à non habente officium. Sed damnandus erit, qui non habens officium mercatoris vēdiderit illam communi pretio, quia lædit proximum, iustum excedens pretium: cum debeat defalcari arbitrio prudentum, quod illi circunstantiæ officij pretium augenti, correspondet. Et hæc est sententia Medinæ, quæ meo iudicio, improbabilis non est. Sed ex ea non rectè colligitur, assignandum esse quartum casum, vltra tres positos, ignorantiæ interesse, & donationis admixtæ, in quo sit licitum vendere rem pro maiori pretio, quam ex lege, vel ex communi æstimatione valet, scilicet, ratione officij mercatoris. Nam augmentum correspondens officio ab eo, quod ex lege, vel communi æstimatione iustum pretium existimatur, non distinguitur: sicut nec illud, quod respondet industriæ, aut expensis. Nos autem in præsenti tantum loquimus casus, in quibus per accidens est iustum, accipere maius pretium pro re, quam secundum se, hoc est, ex lege, vel communi æstimatione valeat. De quo Diuus Thomas in sua 3. conclusione.

Nota circa quartam cōclusionem D. Thom.

¶ Circa quartam conclusionem D. Thom. qua dicit, non esse licitum vendere rem carius, quam secundum se valeat, propter commodum, quod ex ea ementi accrescit, si nullum inde vendens detrimentum recipit, aduertendum est eam esse certissimam, & extra controuersiam positam. Nullus enim, nisi quod suum est, vendere potest. Certum est autem, quod commoditas emptoris, non est aliqua res venditoris, bene tamen suaipsius necessitas, vel detrimentum. Ex quo infertur, quod si quis vendit equum, qui non venditori, sed ementi ad bellum est maximè necessarius; vel vendit aliam rem, quia per vsum suæ artis cumulatius emptor lucrū facere potest, quá fecisset venditor, non potest talis ratione illius commodi, quod emptori accrescit, pretium augere, nec aliquid plus accipere, quam ipsa res secundum se, vel ex lege, vel ex communi hominum æstimatione valeat, iuxta regulas à nobis superius positas. Et si contrarium fecerit peccabit mortaliter, & tenebitur ad restitutionem. Alioqui, si vtilitas ementis pretium augeret, liceret pharmacopolis tanti medicamenta vendere, quanti valet sanitas infirmorum, quod est alienum ab omni ratione. Vrbanum quidem est, & rationi consonum, vt qui huiusmodi res sibi valde vtiles emit, debitas venditori grates rependat. Maximè, si non fuerit talis conditionis venditor, cui ex officio incūbat, illas vendere. Et propterea dicebat Aristo. lib. 8. Ethi. cap. 13. In amicitia rei vtilis recōpensatio fieri debet, secundum vtilitatē, quam consequutus est ille, qui beneficiū suscepit. Quasi significans in amicitia vtili vtilitatem, quæ per donū gratuitū recipitur, esse considerandā, vt iuxta illius quātitatē gratiæ habeantur. Cùm tamē in iustitia cōmutatiua, secundū quá emptio, atque venditio regulari debent, tantū æqualitas rerū sit pensanda. Ex quo infertur posse aliquando cōtingere, vt aliqua secundū naturalem æquitatem sint debita, quæ tamē secundū iustitiá nō, debeantur. Et hæc in pactū deducere propter mutuum erit manifesta vsura, vt quæstione sequenti videbimus.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum venditio reddatur illicita propter defectum rei vendita.

AD Secundum sic proceditur. Videtur quod venditio non reddatur iniusta & illicita propter defectū rei venditæ Minus enim cætera sunt pensanda in re quàm rei species substantialis. Sed propter defectum speciei substantialis non videtur reddi venditio rei illicita, puta si aliquis vendat argentum vel aurum alchimicum pro vero, quod est vtile ad omnes humanos vsus, ad quos necessarium est argētum & aurum, putà ad vasa & ad alia huiusmodi: ergo multo minus erit illicita venditio, si sit defectus in alijs. *Leuit. 19. Prou. 11. & 20. Amos. 8. Michea 6.*

2 ¶ Præterea, Defectus ex parte rei qui est secundū quantitatē, maximè videtur iustitiæ cōtrariari quæ in æqualitate cōsistit. Quantitas autem per mensurā cognoscitur. Mensuræ autem rerum quæ in vsum hominū veniunt: non sunt determinatæ, sed alicubi maiores, alicubi minores: vt patet per Philosophū in quinto † Eth. ergo nō potest euitari defectus ex parte rei vēditæ: & ita videtur quòd ex hoc venditio non reddatur illicita. *Lib. 5. cap. 7. tom. 5.*

3 ¶ Præterea, Ad defectū rei venditæ pertinet, si ei conueniens qualitas deest. Sed ad qualitatē rei cognoscendá requiritur magna scientia, quæ plerisque venditoribus deest: ergo nō redditur venditio illicita propter rei defectum.

¶ Sed cōtra est, quòd † Ambr. dicit in lib. de Offi. Regula iustitiæ manifesta est, quod à vero nō declinare virū deceat bonū, nec dāno iniusto afficere quenquam, nec aliquid dolo annectere rei suæ. *Lib. 3. ca. 11. a med. illius tom. 1.*

¶ Respōdeo dicēdū, quòd circa rē, quæ venditur, triplex defectus cōsiderari potest. Vnus quidē secūdū speciē rei. Et hūc quidē defectum si venditor cognoscat in re, quā vendit, fraudē cōmittit in vēditione. Vnde vēditio illicita redditur. Et hoc est q̧ dicitur cōtra quosdā Isai. 1. Argentū tuū versū est in scoriā, vinū tuū mistū est aqua. Quod enim permistū est, patitur defectū, quātū ad speciē. Alius autē defectus est secundū quātitatē, quæ per mēsurā cognoscitur. Et ideo si quis scienter vtatur deficiēti mensura in vēdēdo, fraudē cōmittit, & est illicita vēditio. Vnde dicitur Deut. 25. Nō habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Et postea subditur: Abominatur enim Dominus eum qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam. Tertius defectus est ex parte qualitatis, puta si aliquod animal infirmū vēdat quasi sanū. Quod

si quis

si quis scienter fecerit, fraudem committit in venditione: vnde est illicita venditio. Et in omnibus talibus non solum aliquis peccat, iniustam venditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur. Si verò eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re vendita fuerit, venditor quidem non peccat, quia facit iniustum materialiter: nec eius operatio est iniusta, vt ex supra dictis † patet: tenetur tamen cum ad eius notitiam peruenerit damnum recompensare emptori. Et quod dictum est de venditore, etiam intelligendū est ex parte emptoris. Contingit enim quandoque, venditorem credere rem suam esse minus pretiosam, quantum ad speciem, sicut si aliquis vendat aurū loco aurichalci, emptor si id cognoscat, iniustè emit, & ad restitutionē tenetur, & eadem ratio est de defectu qualitatis, & quantitatis.

Qu. 59. ar. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod aurum & argentum non solum cara sunt propter vtilitatem vasorū, quæ ex eis fabricantur, aut aliorum huiusmodi: sed etiam propter dignitatem & puritatem substantiæ ipsorum. Et ideo si aurum vel argentum ab alchimicis factum, veram speciem non habeat auri & argenti, est fraudulenta & iniusta venditio: præsertim cum sint aliquæ vtilitates auri & argēti veri secūdū naturalem operationē ipsorum, quæ non conueniunt auro per alchimiā sophisticato. Sicut quod habet proprietatē lætificandi, & contra quasdam infirmitates medicinaliter iuuat. Frequentius etiam potest poni in operatione, & diutius in sua puritate permanet aurum verum, quam aurum sophisticatum. Si autē per alchimiam fieret aurum verum, non esset illicitū ipsum pro vero vendere, quia nihil prohibet artem vti aliquibus naturalibus causis ad producendum naturales & veros effectus: sicut Augustinus dicit † in 3. de Trinitate, de his quæ arte dæmonum fiunt.

Lib. 3. cap. 8. tom. 3.

¶ Ad secundum dicendum, quòd mensuras rerum venalium necesse est in diuersis locis esse diuersas, propter diuersitatem copiæ & inopiæ rerum: quia vbi res magis abundat, consueuerunt esse maiores mensuræ. In vnoquoque tamen loco ad rectores ciuitatis pertinet determinare quæ sint iustæ mensuræ rerum venabiliū, pensatis conditionibus locorum & rerum. Et ideo has mensuras publica authoritate vel cōsuetudine institutas prætertire non licet.

¶ Ad tertium dicendum quòd sicut Augustin. dicit † in 11. de Ciuitate Dei. Pretium rerum venalium non cōsideratur secundum gradum naturæ, cum quandoque pluris vendatur vnus equ*, quàm vnus seruus, sed cōsideratur secundū quòd res in vsū hominis veniūt. Et ideò nō oportet, quòd venditor, vel emptor cognoscat

Lib. 11. ca. 16. tom. 5.

occultas rei venditæ qualitates, sed illas solum, per quas redditur humanis vsibus apta, puta quòd equus sit fortis, & bene currat: & similiter in cæteris. Has autem qualitates de facili venditor & emptor cognoscere possunt.

S V M M A   T E X T V S.

SVpposito, tria esse, in quibus contingit mercem deficere, scilicet, substantiam, quantitatē, & qualitatem; respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Defectus mercis, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate reddit contractum illicitum, si pro pretio rei integræ, & solidæ vendatur. Probatur: Quoniā violatur tūc iustitia. Quare de defectu mercis in substantia dicitur apud Esai. cap. 1. Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua. Et de defectu in quantitate dicitur in Deuter. cap. 25. non habebis in sacculo diuersa pōdera, maius, & minus. Nec erit in domo tua modius maior, & minor. Abominatur enim Deus eum, qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam. Et eadem est ratio de defectu in qualitate. Secunda conclusio: Venditor, qui rei defectum cognoscens, eundem fraudulenter emptori celauerit, contra iustitiam delinquit, & ad restitutionē tenetur: sed qui rei nescius contractum fecerit, licet à culpa sit immunis, tenetur tamē, vbi primum defectus fuerit deprehensus, damnum recompensare emptori. Tertia conclusio: Similis sententia comprehendit emptorem. Contingit enim aliquando, venditorem credere rem suam esse minus pretiosā, vel in substantia, vel in quātitate, vel in qualitate: & quod emptor hoc cognoscat, qui tunc peccabit, & restitutionis nexu astringetur, si minoris emat rem quam valet.

A R T I C V L V S   III.

¶ *Vtrum venditor teneatur dicere vitium rei venditæ.*

AD Tertium sic proceditur. Videtur venditor non teneatur dicere vitium rei venditæ. Cum enim venditor emptorem ad emendum non cogat, videtur eius iudicio rē, quam vendit, supponere. Sed ad eundem pertinet iudicium & cognitio rei. Non ergo videtur imputādū venditori, si emptor in suo iudicio decipitur, præcipitanter emendo absque diligenti inquisitione de conditionibus rei.

Quolibet. 2. art. 10.

2 ¶ Præterea, Stultum videtur, quòd aliquis id faciat, vnde eius operatio impediatur. Sed si aliquis vitia rei vendendæ indicet, impedit suam venditionem. Vnde Tullius in libro de Offic. inducit quendam dicentem. Qui tā absurdum, quàm si domini iussu ita præco prædiceret, Domum pestilentem vendo: ergo venditor non tenetur dicere vitia rei venditæ.

Lib. 3. parum ante med. lib. in c. summo tit. est In contrah. communibus, qua forma honesti, in fine illius.

3 ¶ Præterea, Magis necessarium est homini, vt cognoscat viam virtutis, quàm vt cognoscat vitia rerum, quæ venduntur. Sed homo non tenetur cuilibet consilium dare & veritatem

dicere de his, quæ pertineut ad virtutē, quanuis nulli debeat dicere falsitatem: ergo multo minus tenetur venditor vitia rei venditæ dicere, quasi consilium dando emptori.

4 ¶ Præterea, Si aliquis tenetur dicere defectū rei venditæ, hoc non est nisi vt minuatur de pretio. Sed quandoque diminueretur de pretio etiam absque vitio rei vēditæ propter aliquid aliud: puta si venditor deferens triticū ad locum vbi est caristia frumenti, sciat multos posse venire, qui deferant: quod si sciretur ab ementibus, minus pretium darent. Huiusmodi autem non oportet dicere venditorem, vt videtur: ergo pari ratione nec vitia rei vēditæ.

Lib. 3. cap. 10. parū à princ. tom. 1. ¶ Sed contra est, quòd Ambrosius † dicit in libro de Offic. In contractibus vitia eorum quæ veneunt prodi iubentur, ac nisi intimauerit venditor, quanuis in ius emptoris transierint, doli actione vacuantur.

Extra de iniurijs & dāno dato, cap. Si causa. ¶ Respondeo dicendum, quòd dare alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum, quamuis non sit necessarium, quòd homo alteri semper det auxilium vel consiliū pertinens ad eius qualemcunque promotionem. Sed hoc solum est necessarium in aliquo casu determinato: puta cum alius eius curæ subditur, vel cum non potest ei per alium subueniri. Venditor autem, qui rem vendendam proponit, ex hoc ipso dat emptori damni vel periculi occasionē, quod rē vitiosam ei offert, si ex eius vitio damnum, vel periculum incurrere possit. Damnum quidem, si propter huiusmodi vitium res, quæ vendenda proponitur, minoris sit pretij: ipse vero propter huiusmodi vitium nihil de pretio subtrahat. Periculum autem, si propter huiusmodi vitium vsus rei reddatur impeditus vel noxius: puta si aliquis alicui vendat equum claudicantem pro veloci, vel ruinosam domum pro firma, vel cibum corruptum siue venenosum pro bono. Vnde si huiusmodi vitia sint occulta, & ipse non detegat, erit illicita & dolosa venditio, & tenetur venditor ad damni recompensationem. Si verò vitium sit manifestum, puta si equus sit monoculus, vel cum vsus rei, etsi non competat venditori, potest tamen esse cōueniens alijs, & ipse propter huiusmodi vitium, subtrahat quantum oportet de pretio, nō tenetur ad manifestandū vitium rei, quia fortè propter huiusmodi vitium emptor vellet plus subtrahi de pretio, quàm esset subtrahendum. Vnde potest licitè venditor indemnitati suæ consulere, vitium rei reticendo.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd iudicium non potest fieri nisi de re manifesta: Vnusquisque enim iudicat secundum quod cognoscit, vt dicitur † in primo Ethico. Vnde si vitia rei, quæ vendenda proponitur, sint occulta, nisi per venditorem manifestentur, non sufficienter committitur emptori iudicium. Secus autem esset, si essent vitia manifesta.

Lib. 1. cap. 3. tom. 5.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non oportet quod aliquis per præconem vitium rei venditæ prænunciet, quia si prædiceret vitium, exterrerentur emptores ab emendo, dum ignorarentur alias conditiones rei, secūdum quas est bona & vtilis. Sed singulariter est dicendum vitium rei ei, qui ad emendum accedit, qui potest simul omnes conditiones adinuicem comparare bonas & malas. Nihil enim prohibet rem in aliquo vitiosam, in multis alijs vtilem esse.

¶ Ad tertium dicendum, quod quamuis homo non teneatur simpliciter omni homini dicere veritatem de his: quæ pertinent ad virtutes: tenetur tamen in casu illo de his dicere veritatem, quando ex eius facto alteri periculum immineret in detrimentum virtutis, nisi diceret veritatem: & sic est in proposito.

¶ Ad quartum dicendum, quod vitium rei facit rem in præsenti esse minoris valoris, quàm videatur. Sed in casu præmisso in futurum res expectatur esse minoris valoris per superuētū negotiatorum, qui ab ementibus ignorantur. Vnde venditor, qui vendit rem secundum pretium quod inuenit, non videtur contra iustitiā facere, si quod futurum est, non exponat: si tamen exponeret, vel de pretio subtraheret, abūdantioris esset virtutis, quamuis ad hoc non videatur teneri ex iustitiæ debito.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod vitium rei potest esse vel occultum, vel manifestum, & quod quando occultum est, aut in damnum vergit, periculum-ve emptoris, aut secus, respondet Diuus Thomas ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Quando vitium mercis occultum est, & per quod emptori, vel damnum datur, vel creatur periculum, peccabit venditor illud celans, & ad restitutionem tenetur. Probatur: Quanuis non quisque lege iustitiæ cogatur consilium auxilium-ve alteri præbere, quo à periculis damnisque eripiatur, nisi quādo, vel ipsi ex munere proprio, & officio incumbit, vel alter extremè laborat: tamen occasionē periculi aut damni alteri, dare nemini licet: sed venditor eo ipso, quod rem vitio aliquo infectam venum exponit, occasionem damni dat atque periculi, quod nescius, emens incurrere poterit. Damnum quidem si res propter vitium minoris sit pretij, quam venditur: periculum autem, si propter idem vitium vsus rei, vel inanis sit, vel fortè nociuus: vt si quis militi pro sano equum mancum venderet, quo postea in acie vti non posset, vel domum ruinam minantem, aut pestiferum cibum: ergo talis occultatio cōtra iustitiam erit, & ex genere suo peccatum mortale, obligans ad restitutionem. Secunda conclusio: Si venditor caueat damnum emptori dare, puta, quod non pluris vendit rem, quam cū vitio

valet

valet, nec alicui ipsum periculo obiicit, & res prætereà pro pretij ratione vsui est emptori, nulla lege compellitur vitium manifestare. Hanc conclusionem in terminis non constituit D. Thomas, sed colligitur ex præcedenti. Et ratio illius est: Quia venditor eatenus tenetur emptorem admonere, quatenus nullius sit ei occasio, vel damni, vel periculi, sed in casu conclusionis nullius damni, aut periculi est causa: ergo poterit suæ rei consulere, tacendo vitium. Tertia conclusio: Quando vitium est manifestum, puta, equus monoculus, vel apertè claudus, vel perfusata domus, nulla est necessitas illud euidentiùs euulgandi. Quia nisi cæcus emptor sit ipse poterit id videre. Quare si emit præsumitur sciens emere.

Explicatio Duorum Articulorum.

Explicata iam substātia venditionis quæ in iusto consistit pretio, declarat D. Thom. in his duobus articulis conditiones, quæ tam ex parte rei venditæ, quam ex parte venditoris, illam comitari debēt, vt iusta sit. Estque materia ista non minus difficilis, quam necessaria. Quam vt ouarecto ordine explicemus, dubitamus primo, vtrùm mercis vitium ità reddat venditionem, vel nullam, vel illicitam, vt necessarium sit illud semper detegere? Et pro parte negatiua argumentor primò: Quando venditur vinum, verbi gratia, Metymnense pro vino sancti Martini, (sit autem vinum Metymnense ità pretiosum, sicut vinum sancti Martini) valida est venditio: & tamen est defectus in substantia, qui omnium est maximus: ergo non semper defectus rei, quamuis sit in substantia, irritat venditionem. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur, supposito quod qui emit vinum Metymnense, non soluit pretium in pecunia, sed vel in pecoribus, vel in alia re fructifera. Tunc, si ille contractus non esset validus, sequeretur, venditorem teneri restituere rē, quam accepit, cum omnibus suis fructibus: omnis enim res suo vero domino fructificat: consequens autem videtur nimis durū: ergo.

Dubium an vitium rei sit detegendum in venditione.
1. Argumen.

¶ Secundo argumentor à simili: Qui baptizat Petrum existimans baptizare Paulum, conficit verum sacramentum: & baptismus est validus: ergo à fortiori non semper error in substātia vitiabit contractū emptionis. Et confirmatur: Si Episcopus conferat beneficium homini hypocritæ, existimans illum esse dignissimum, tamen collatio beneficij est valida: & si vir contrahat matrimonium cum muliere, putans illam esse virginem, vel diuitem, vel generosam: cuius contrarium in re existit: adhuc illud est validum, non obstante errore quantitatis, & qualitatis personæ: ergo à fortiori cōtractus emptionis, & venditionis erit validus, quamuis existat error in qualitate, & quantitate mercis.

2. Argumen.

¶ Tertio principaliter argumentor: Posito casu, quod iudex vel per iniquitatem, vel per ignorantiā, pretium rei venalis multo minus taxet, quam oporteat. Tunc venditor licitè poterit rei venalis mensuram minuere, quantum necesse fuerit, ad supplendū defectum pretij, venditioque erit valida, & licita: ergo non semper defectus in quātitate irritat contractum.

3. Argumen.

¶ Vltimo: quando quis emit rem pretiosam, quam venditor minoris æstimat, cōtractus est validus: etiā si fiat pro pretio, quod venditor existimat iustum: si enim esset peritissimus emptor lapidari[v], qui alicuius margaritæ cognosceret valorem, atque virtutē singularē, quam alij homines etiā lapidarij cognoscere non possent, licitè emeret illā pro minori pretio, quā secundū se valet, iuxta verbum Christi apud Matth. cap. 13. Simile est regnum cælorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas, & inuenta vna pretiosa, &c. ergo pari ratione erit validus contractus quo venditur res vitiosa pro integra, & sana. Probo consequentiam: Nā vt dicit D. Thom. in articulo secundo conclusione 3. similis sententia comprehendit emptores, & venditores, quantum ad hoc.

Vltimum argumentum.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendū est, quod defectus in genere potest esse triplex. Vnus in substantia mercis: vt si aurum falsum pro vero vendatur, vel vitrum pro gemmis. Alius in quantitate, vt si mensura sit diminuta, vendaturque pro integra. Tertius in qualitate, vt si herba aut lapis pro re virtutem aliquam ad curādum vel ad alium effectum habente, vendatur, & non sit talis. Rursus est quidam defectus manifestus. Vt si equus, qui venditur, sit monoculus, & alius occultus: qui non ita facile patet. Item ex defectibus occultis, quidam sunt, qui vergere possunt in periculum seu damnum ementis, si ei occultentur: quidam verò non. Prætereà, stat defectum talem esse, quod si emptor illum sciret, rem pro nullo pretio emeret: & talem, quod etiam si eum sciret adhuc rem esset empturus: quamuis non pro tanto pretio. Item, qui defectum occultat: vel descendit in pretio iuxta exigentiam defectus, vel non. Et tandem, aliud est venditorem asserere mercem suam non habere defectum, & aliud tacendo illum occultare. Valent enim omnes istæ distinctiones, ad iudicandū de validitate, aut nullitate contractus. Et ad cognoscendum an venditor rei defectum occultans peccet, & teneatur ad restitutionem.

Defectus mercis in genere potest esse triplex.

¶ Quibus positis, vt certa ab incertis separem[9], dico primo, certum esse, quod si venditor rei defectuosæ, dicit eam non esse defectuosam (vltra peccatum mendacij, quod si in damnum, vel periculum notabilem emptoris cedit, erit mortale) contractus est nullus: si vitium est tale quod veritate cognita, res nō emeretur. Taliter vendēs tenetur resarcire quodcunque damnum ex tali venditione subsequutum: siue defectus sit occultus, siue ità manifestus, vt facile ab emēte deprehendi possit. Et quidem, quod talis contractus sit nullus, patet: nam est dolosus, dolo dante occasionem contractui. Quod sufficiens est, vt sit inuoluntarius, & ex consequenti irritus, cum de ratione cuiuscunque contractus humani sit, vt sit voluntarius. Quod verò taliter contrahens teneatur resarcire damnum ex tali contractu subsequutum, probatur ex c. si culpa, de iniurijs, & damno dato, Vbi cuiuscunque damni culpabiliter ab aliquo dati, dicitur faciendam esse necessario recompensationem. Et quod hoc habeat verum tam in defectu occulto, quā in eo, qui facile posset cognosci, colligitur ex eo, quod quamuis ignorantia crassa non excuset à culpa, iniecta tamen à contrahente non firmat contractum, vt communiter dicunt Doctores. Et ratio est: Nam meritò emptor audiens rem, quam emit, nullum habere defectum, non apponit eam diligentiam, quæ sufficiens esset vincere ignorantiam. Et est hoc intelligendum de quocunque defectu, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate.

1. Dictum certum.

¶ Dico secundo etiam esse certum, quod vitia manifesta, quæ facile cognosci possunt, non tenetur vēditor explicare, nisi videat emptorem laborare imperitia, & ignorantia inuincibili. Vnusquisq; enim potest propriæ rei consulere, quando alterius dāni non est causa. Quod contingit, quando quis ea damna nō

2. Dictum certum.

manifestat, quæ facile cognosci possunt ab emptore. Et si illa non cognoscit, sibi imputetur qui non aduertit. Tenetur tamen, quodcunque excessiuum pretium acceperit, pro rei qualitate restituere, vt ex supradictis constat. Dixi, nisi videat emptorem laborare ignorantia inuincibili. Quia tunc tacens peccat mortaliter, & ad restitutionem tenetur, tanquam ille, qui iniuste damnificat proximum, quidquid dicat Magister Soto contra omnes, lib. 6. de iustitia. q. 3. articul. 2.

3. Dictum certum. ¶ Dico tertiò, etiam esse certum, quod qui vitia occulta non dicit, si alias rem pro iusto pretio vendit, non peccat contra iustitiam, ad restitutionem tenetur. Non enim lædit proximum in pretio; quod necessarium est vt iniuriam ei atque adeò iniustitiam inferre dicatur. Et quidem; si emptor cognita veritate rem non erat empturus absolutè contractus est nullus, vt paulò antè dicebam. Si verò adhuc erat empturus, quamuis non eodem pretio, nihil ad rem. Ex quo enim quis vult rem emere, non est rationabiliter inuitus, si iusto ei pretio vendatur, Soto affirmat etiam in primo casu contractum esse validum. Sed proculdubio fallitur; & à communi sententia immeritò recedit. Multum enim refert an dolus det causam contractui, vt in primo casu, vel tantum incidat, vt in secundo, ad hoc, vt ipsum nullum, vel validum esse dicamus, vt infra etiam latius probabimus.

4. Dictum certum. ¶ Dico quartò etiam esse certum, quod peccat contra iustitiam, & ad restitutionem tenetur venditor mercis defectum occultans, ex quo vel damnum aliquod temporale, vel periculum emptori sequitur, vt rectè docet D. Thom. articul. 3. conclusione prima. Ratioque ipsius est satis efficax. Quamuis enim quisque lege iustitiæ non cogatur consilium, auxiliúve alteri præbere, quo à periculis, & damnis eripiatur, nisi quando vel ipsi ex munere proprio, & officio incumbit, vel alter extremè laborat: occasionem tamen periculi, aut damni alteri dare nulli est licitum. Certum est autem, quod eo ipso, quod venditor rem aliquam vitio affectam venum exponit, occasionem damni dat, atque periculi, quod emens nescius incurrere poterit.

5. Dictum certum. ¶ Dico quintò etiam esse certum, quod si venditor ignorans rei defectum, eam enim bona fide vendit pro pretio, quod res, si talem defectum non haberet, esset valitura, à culpa excusatur. Cùm tamen rei defectum primum cognouerit, tenetur ad instantiam emptoris, vel contractum rescindere, vel eum ad æqualitatem reducere. Perinde enim est ac si defraudatio in re ipsa eueniret sine dolo vendentis. Atq; adeò competit emptori defraudato: optio vero venditori, vt diximus articulo primo. Excepto, si defectus est talis, quod emptor illum sciens nullo modo rem esset empturus. Nam tunc non solum emens non cōsensit pretio excessiuo, sed nec in contractu ipso, ac subinde contractus in tali casu est nullus in conscientia, nec debet defraudatus venditorem ad standú illi compellere si nolit. Itaque hæc certa sunt apud omnes.

Punctus difficultatis. ¶ Sed quod habet difficultatem est, verùm tacens vitium occultum ei, qui illo non obstante, adhuc rē erat empturus, sed non pro tanto pretio, dummodo in pretio descendat iuxta exigentiá defectus, peccet: Verbi gratia, Védit Petrus Ioanni equum habentem defectū; quem Ioannes cognoscere nō potest. Petrus autem illum cognoscit proptereáque descēdit in pretio, iuxta exigentiá defectus. Sed si Ioannes illú cognosceret, adhuc emeret equum, non tamē tāti, quanti valet. Dubium est, vtrum in hoc casu peccet Petrus talem defectum occultans, vel potius non teneatur illud Ioanni manifestare? Et quidem certum est, Petrum in hoc casu non peccare contra iustitiam, vt ex positis in tertio certo dicto manifestè colligitur. Sed quod quærimus est, vtrùm peccet contra charitatē?

Sententia Medinæ. Medina C. de restitut. quæst. 34. dicto 3. multis nititur probare, Petrum in eo casu peccare contra charitatem, nisi talem defectum emptori manifestet, cui etiam consentit summa Armilla, verbo, emptio. §. 16.

1. Argum. Primo: Quia decipit proximum saltem negatiuè, vitium suæ mercis non manifestando: ad quod ex officio venditoris tenetur: sicut testis ex officio tenetur veritatem detegere. Quod nisi fecerit, vel tacendo, vel occultando illam, contra charitatem peccat.

2. Argum. ¶ Secundo: Quia tunc contractus esset extortus, & inuoluntarius, quo ad pretij quantitatem, siquidē vt supponimus, secluso errore emptor in pretij quātitate non consentiret. Est autem contra charitatem, vt quis ab altero consensum inuoluntarium in aliquo extorqueat.

3. Argum. ¶ Tertio: Hoc ipsum probat Medina argumento ab exemplo desumpto: si quis à suo debitore parato debitum reddere, occultè illud acciperet, proculdubio peccaret, vt omnes Doctores fatentur: ergo similiter venditor occultè accipiens pretij quantitatem à suo emptore, peccabit: licet alias ratione mercis sibi sit debitum. Et confirmatur testimonio Ambrosij in libr. de officijs, sic dicente: Regula iustitiæ manifesta est, quòd à vero non declinare, virum deceat bonum, nec damno iniusto afficere quenquam, nec aliud dolo annectere rei suæ. Et rursus ibidem: In contractibus vitia eorum, quæ veneunt prodi iubentur, ac nisi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris transeant, doli actione euacuantur.

Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus, dico, in casu posito non teneri venditorem rei defectum reuelare, maxime si non sperat iustum pretium aliunde habere. Hæc est sententia Diui Thomæ in præsenti, quem communiter sequuntur omnes Theologi. Et ratio illius est: Quia hæc non est deceptio, nec tenetur mercator ex officio suæ mercis defectus patefacere, sed magis suæ indemnitati consulere, modo alijs iniuriam non faciat. Et confirmatur: Qui emit rem non habentem vitium, pro re defectuosa modo iustum pretium soluat, non tenetur venditori eius præstātiam manifestare, vt omnes Doctores concedunt: ergo nec qui vendit rem defectuosam tenetur emptori eius vitium detegere modo iustum pretium pro rei qualitate nō excedat. Probo consequentiam: Nam sicut læsio hic se tenet ex parte ementis: ità etiam ibi ex parte venditoris, & non minus læditur æqualitas atque iustitia in contractu emptionis, & venditionis, ex parte vnius, quam ex parte alterius cum æqua debeat esse vtriusque conditio.

Ad argumenta Medinæ. Nec contrarium probat Medina, Ambrosius enim satis explicatur, si dicamus debere intelligi quando imminet damnum, vel periculum proximo, vel, quando dolus dat causam contractui, vel denique, quando venditor defectum mercis occultat, nec descendit in pretio: quod manifestam continet iniustitiam, vt ex dictis patet. Nec tunc dicetur proximus rationabiliter inuitus. Nam cum, vt supponimus, ipse alias, rem esset empturus, non poterit iustè conqueri, quod pro iusto pretio ei detur. Nec etiam est eadem ratio de accipiente occultè pretium. Ille enim ideò peccat, quia iustitiæ officium vsurpat, & nō quia proximū decipiat, vel occultè ab ipso rem accipiat, vt diximus

in quæ

in quæstione de iudicis iniustitia. Nauarru in Manuali cap. 23. num. 89. & Soto lib. 6. de iustitia quæst. 3. artic 2. & Caietanus in citato articulo, dicunt in casu, de quo loquimur, facta venditione teneri venditorem admonere emptorem de vitio rei, ne si alteri eam vendat pro pretio, quod valeret tali defectu non existente, sit causa damni tertij. Quod ego verum existimo, quando venditor probabiliter credit, emptorem eam mercem emisse, vt iterum illam vendat. Nam vbi nulla est probabilis coniectura de hoc, vel quia non est officium emptoris negotiari, vel quia merces venditæ breui finientur in potestate eiusdem, non est cur venditorem ad similem manifestationem teneri dicamus. Et quod dictum est in præcedentibus de venditore, rem defectuosam scienter emptori ignoranti vendente, è contra est intelligendum de emptore valorem mercis cognoscente, quem venditor ignorat. Tunc enim tenetur emptor ascendere in pretio iuxta valorem mercis, cùm animus vendentis huiusmodi valorem ignorantis non sit aliquam emptori facere donationem. Quòd si tam venditor, quam emptor mercis valorem ignorent, quia fortè putant esse vitrum, quod est gemma, aut lapis pretiosus: tunc ignorantia excusabit à culpa emptorem, qui rem vili pretio emit, non tamen à restitutione, qua debet supplere pretij defectum, quam primum sciuerit mercis valorem. Vel saltem tenebitur contractum rescindere, si pretij defectum supplere nolit. Maximè, si defraudatio fuerit vltra dimidium.

1. Corollarium. ¶ Ex dictis infero primò, perperam Mercatum dicere, peccare eum, & teneri ad restitutionem, qui occultum rei vitium reticet, etiam si descendat in pretio. Absolutè enim id non est verum. Nisi tantum quando vitium tale fuerit quod eo cognito, venditio simpliciter non celebraretur. Tunc enim contractus redderetur inuoluntarius, & ex consequenti nullus, & rescindendus.

2. Corollarium. ¶ Infero secundo licitum esse viliùs emere rem, ratione defectus, quam ex legis taxatione, aut communi consuetudine valet. Lex enim, & communis æstimatio determinantes pretia rebus, loquuntur de illis, quatenus sunt in sana dispositione, nec respiciunt id, quod est per accidens.

3. Corollarium. ¶ Infero tertio, quod qui vendit vinum, seu triticum, aut rem aliam, quam scit ad corruptionem esse dispositam, nec diu in sua bonitate permansuram: & scit similiter, aut probabiliter putat, vel saltem dubitat, quod emptor rem illam emit, ad eam conseruandam, tenetur emptorem certiorem facere, quod ea res non tanto tempore conseruabitur. Alias illius defectus occultatio in damnū vergeret emptoris: quod venditor ex iustitia vitare tenetur, vt ex quarto dicto certo colligere licet. Dixi notanter, si venditor probabiliter putat, vel saltem dubitat, emptorem rem illam emere ad eam conseruandam. Nam si cognoscit, quod vult eam statim consumere totum valorem poterit recipere, nulla talis defectus facta declaratione. Nam cum res habeant valorem, per ordinem ad vsus humanos: & ad vsum præsentem, ex communi æstimatione, tantum valeat illa res, ac si haberet diuturnas dispositiones conseruantes, fit, vt toto pretio currenti iustè vendi possit.

Ad 1. arg. in principio dubitationis factum. ¶ Sed restat nunc respondere ad argumenta in principio facta, quatenus militant contra doctrinam à nobis positam. Et ad primum, vt respondeamus, aduertendum est, quod quamuis per se loquendo, & regulariter quodlibet rei vitium, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate, irritet contractum, si res pro integra, & absque defectu vendatur, potest tamen contingere, vt læsio in quolibet istorum sit adeò minima, vt contractus validus sit. Tum, quia in moralibus quod parum est, pro nihilo reputatur. Tum etiam, quia vt supra diximus, in venditione cuiuscunque rei, æstimatio est desumenda, non ex substantia illius, sed ex vtilitate, quam in ordine ad vsus humanos importat. Et certum est, quod quando differentia, vel in substantia, vel in quantitate, vel in qualitate, est minima, res illæ æqualiter, vel quasi æqualiter se habere dicuntur in ordine ad humanam vtilitatem. Et ità contingit in casu, quo vinum Metymnense pro vino sancti Martini venderetur. Verum est tamen, quod si vinum sancti Martini medicinalem aliquam qualitatem haberet, quæ in alio vino Metymnensi, licet ita bono, non inueniretur, iniquum esset vnum pro alio substituere, quando ratione medicinæ quæreretur propter rationes à nobis sæpius repetitas. Et hinc colligere licet, qualiter est etiam iudicandum de illis, qui vendunt vinum lymphatum, aut medicinas non puras, vel quid simile faciunt, ipsis emptoribus ignorantibus. Aliquando enim peccant, & ad restitutionem tenentur; aliquando verò non peccant. Peccant quidem, & ad restitutionem tenentur, quotiescunque talis mistio nocua est, periculumque aut damnum proximum affert. Et hoc siue venditor descendat in pretio, siue secus. Similiter etiam peccant, & tenentur ad restitutionē, etiam si mistio, nec damnum, nec periculum sit allatura, quando res quæ pura non est, non valet tantum, quantum valet pura, & pro pura venditur, & perfecta. Maximè, si diminutio valoris ex mistione proueniens notabilis sit. Sed nec peccant nec tenentur ad restitutionem, quando mistio, nec minoris valoris, nec minoris vtilitatis facit rem ad eum vsum, ad quem emitur, quam si illa facta non fuisset. Et prætereà quando valoris, & bonitatis adeò parua est facta diminutio, vt homines de illa nihil curent, vel saltim secundum rationem nihil curare debeant. Vsus etiam pharmacopolarum, qui vocatur, quid pro quo, cum, scilicet, petenti tale oleum, vel vnguentum dant aliud, vel quia illud non habent, vel quia eiusdem effectus atque virtutis fore iudicatur ex æqualitate valoris & pretij erit iustificandus, sicut omnes alij, in quibus defectus inuenitur. Ad secundum argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam ad hoc, vt sacramentum baptismi sit validum, solum requiritur materia, & forma, cum debita intentione ministri, quæ est faciendi, quod facit Ecclesia in subiecto capaci. Quæ omnia inueniuntur in illo, qui baptizat Paulum, putans baptizari Petrum. Ad religiosam enim intentionem ministri impertinens est, quod velit baptizare hunc, vel illum hominem. Sed tantum debet velle baptizare illum, circa quem actum ablutionis exercet, quicunque sit ille. Quòd autem minister putet esse Petrum, & sit Paulus, est quædam ignorantia concomitans, quæ debitam intentionem non destruit. Verum est, quod si minister intenderet baptizare Petrum præcise, & non alium; baptismus esset nullus. Sed tunc peccaret mortaliter, tanquam ille, qui debitam intentionem non haberet. At verò ad hoc, vt contractus emptionis, & venditionis sit validus, necessarium est, vt eadem illa res, de qua facta fuit conuentio, in eadem substantia, quantitate, & qualitate tradatur, sicut petitur ab ipso emptore. Et si secus fiat, contractus erit inuoluntarius, & ex consequenti nul- *Ad 2. Arg.*

Pp 4 lus.

lus. Ad confirmationem similiter respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam, quia ad bonum commune Ecclesiæ expedit, vt eius ministri sint certi & determinati, idcirco eadem Ecclesia, quæ domina est beneficiorum voluit, vt collatio beneficij in casu argumenti sit valida, quamuis alias ille, cui confertur, illius sit indignus. At verò in contractu emptionis, & venditionis nihil retulerit ad bonum communitatis, quod quando non traditur eadem res, vel in substantia, vel in quantitate, vel in qualitate, nullus reddatur. Et ideò nec ab Ecclesia, nec à potestate ciuili approbatur. Ad aliud, quod de matrimonio adducitur in eadem confirmatione dico, quod ille, qui cum ea existimatione ducit vxorem, tripliciter se potest habere. Primo: quod illa concomitetur actionem, & non sit conditio obiecti intentionis. Vt si, verbi gratia, diceret in mente: Volo Mariam accipere in vxorem, quam virginem, vel nobilem, vel diuitem existimo. Secundo, quod ea existimatio, sit conditio obiecti intentionis verbis prolata. Vt si, verbi gratia, diceret: Volo Mariam accipere in vxorem, si virgo, vel nobilis, vel diues fuerit. Tertio, quod eadem existimatio sit conditio obiecti intentionis, verbis tamen non exprimatur, sed absolute proferatur consensus. Et quidem, si ducens vxorem cum illa existimatione virginitatis, habet se primo modo, matrimonium est validum, atque ratum. Et ratio est: Quia substantia illius contractus tunc non est, quod mulier sit virgo, aut nobilis, sed tantum consistit in hoc quod vult illam absolutè accipere in vxorem, existimatioque virginitatis tunc solum concomitanter se habet ad talem consensum. Si vero secundo modo se habeat, nec in foro conscientiæ, nec in foro exteriori, erit verum matrimonium conditione non existente, quia deficit illi obiectum contractus. Si autem se habeat tertio modo, in foro conscientiæ non erit verum matrimonium propter eandem rationem. In foro tamen ecclesiæ validum iudicabitur. Et ipse vir tunc adhuc in foro conscientiæ tenebitur verum matrimonium contrahere. Ex quo enim absolutè protulit consensum, nulla conditione apposita, grauiter deciperet mulierem, quæ se vinculo matrimonij astrictam iudicauit, si secus faceret, quæ iniuria aliter quam verum contrahendo matrimonium resarciri non poterit.

Ad 3. Arg. ¶ Ad tertium argumentum respondetur, quod, vt diximus articulo primo huius quæstionis, non facile sunt admittendæ excusationes venditorum, qui dicunt, minus iusto à iudicibus taxatas sibi fuisse merces, sed semper in re dubia, pro ministris reipublicæ est iudicandum, habendumque pro iusto pretio, quod ab ipsis fuerit decretum. Cæterum si quando certo constiterit, iudicis taxationem fuisse iniquam; licitum erit venditori vti cautela, minuendo mensuram. Nec per hoc fit iniuria emptoribus, qui tantum accipiunt, quantum sibi debetur ex iustitia.

Ad vltimum Argu. ¶ Ad vltimum argumentum, vt respondeamus, aduertendum est, quod quamuis in celebrandis contractibus emptionis, & venditionis, æqualis vtriusque contrahentis debeat esse conditio, quantum ad hoc, quod vterque tenetur leges commutatiuæ iustitiæ seruare, atque adeò, sicut venditor peccat contra iustitiam, vendens rem vitiosam pro integra; ità etiam emptor emens rem integram pro vitiosa, & sicut venditor non interrogatus tenetur dicere vitium rei, vel minuere pretium, vt iam diximus, sic etiam emptor tenetur augere pretium mercis, cognoscens eius valorem, vel illum indicare venditori: (est enim venditio actus commutatiuæ iustitiæ, vtramque partem æqualiter respiciens,) tamen quando in re venali aliqua specialis virtus latet, quæ communiter ab hominibus etiam peritis illius artis, ignoratur, peritissimus emptor illam cognoscens, non tenebitur eam venditori manifestare, nec augere pretium; sed poterit emere illam pro eo, quod secundum communem æstimationem determinatur. Cuius rei ratio est: Tum; Quia illud iudicatur iustum pretium rerum, quod ab hominibus secundum circunstantiam loci, & temporis communiter æstimatur. Et certum est, illam singularem virtutem ab hominibus communiter non æstimari; siquidem non cognoscitur. Tum etiam; Quia illa occultissima virtus mercis, aut gemmæ respectu perfectissimi lapidarij habet se sicut thesaurus absconditus in agro. De quo diximus in materia de restitutione licitum esse cuique emere agrum, in quo continetur, nulla facta ipsius venditori manifestatione. Quare ad propositum argumentum concessa maiori, si intelligatur de virtute lapidis, quam communiter homines non cognoscunt, respondetur, negando consequentiam. Et ratio est: Nam in emptione cuiuscunque rei pretiosæ nulla fit iniuria venditori, si tantum pretium ei conferatur pro illa, quantum secundum communem æstimationem valet. At verò in venditione rei defectuosæ, pro integra, semper est necessarium, quod pretium pro illa acceptum sit maius, quàm secundum se valet, cum res defectuosa ex communi æstimatione, non tantum valeat, quantum integra. Et est aduertendum, quod quando dicimus lapidarium peritissimum posse emere, minori pretio, quàm valet, gemmam, aut aliquem alium lapidem pretiosum, est intelligendum dummodo admoneat venditorem de communi valore ipsius. Nam, si secus fecerit erit venditor rationabiliter inuitus atque ex consequenti contractus nullus. Quando Hispani à principio venerunt ad Indos, potuerunt ab illis emere margaritas, & aurum pro pretio, quod secundum communem æstimationem illius reipublicæ iustum iudicabatur: nec tenebantur eis manifestare quanti illa in aliis regionibus haberentur, vt omnes Doctores concedunt. Et ad eundem modum, peritissimus artifex, qui alicuius lapidis occultissimam virtutem cognoscit, satisfecisse est iudicandus, si tantum pretium pro illo dederit quanti communiter æstimatur, cum æqua sit omnium ratio.

¶ Est aliud dubium, vtrùm venditor sciens breui tempore magnam copiam mercium venturam, ex quo fiet, vt quæ apud ipsum habentur minori vendentur pretio, teneatur illud emptoribus manifestare, minuereque pretium, vel potius adhuc possit, illas pro pretio integro hic & nunc in ciuitate currente, vendere? Hanc difficultatem in terminis disputant Medina, quæst. 35. Syluest. verbo, emptio. quæst. 15. Soto lib. 6. de iustitia. quæst. 3. artic. 2. in solutione ad vltimum Conrad. quæst. 36. exemplo. 3. & q. 66. de contract. Couarr. in reg. peccatum. 2. p. §. 4. numero 5. & 6. Cord. li. 1. quæstionarij quæst. 14. Ex quorum omnium sententia dico primò, certum esse, quod si res est statim consumenda, integro pretio currenti vendi potest. Ad illum enim vsum tanti communiter æstimatur. Dico secundo, etiam esse certum, quod si ignota est vtrique contrahentium futura pretij variatio, licita erit venditio pro pretio currenti, nec taliter vendens ad aliquam tenebitur restitutionem. Quia cum neuter tunc alterum decipiat,

Aliud dubium.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum.

3. Dictum certum. piat, æqua debet esse vtriusque conditio. Dico tertiò etiam esse certum, quod si vtrique fuit nota futura mercium copia, licitè pro illa accipitur pretium præsens. Volenti enim, & scienti non fit iniuria. Sed *Punctus difficultatis.* quod habet difficultatem est, an quando emptore ignorante, venditor sciens futuram pretij variationem, possit totum, quod in præsenti currit pro mercibus accipere ab eo, qui similes merces ad eas seruandum, vel postcà aliis vendendum emit, ex quo emptor notabile damnum, & detrimentum patietur. Conradus *Sententia Conradi & aliorum.* de contract. q. 66. partem tenet negatiuam, quam etiam sequitur Medina. C. de resti. q. 35. & Gabriel in 4. d. 15. q. 11. ar. 3. dub. 6. Qui omnes dicunt prædictum venditorem mortaliter peccare, & ad restitutionem teneri. Non quidem tanti, quantus futurus esset defectus pretij, sed quanti minoris æstimarentur merces si omnes prædictam mercium abundantiam cognoscerent. Eandem etiam sententiam sequitur Bartol. in leg. quarto. ff de actio. emptio. & glos. in leg. *1. Argu.* contra leg. ff. de legibus. Et probatur à Medina quatuor rationibus. Primò sic: Merces in casu posito ob similium mercium abundantiam proximè futuram, decrescunt in pretio secundum communem æstimationem: sicut enim penuria mercium non solùm præsens, sed etiam de propinquo sperata auget, ita & abundantia non solum præsens, sed etiam proximè futura minuit valorẽ earum: Estque hoc verum etiam si non sint actu in isto loco, sed in propinquis; quia quod parum distat, nihil distare videtur: ergo qui sciens futuram magnam mercium copiam illas venderet, pro pretio tunc currenti, plus pro eis acciperet, quam secundum communem æstimationem valent; atque ex consequenti peccaret mortaliter, & teneretur ad restitutionem.

2. Argu. ¶ Secundo sic argumentor. Quando solus venditor scit bonitatem rei intrinsecam, vel etiam extrinsecam, esse diminutam, vel breui minuendam, siue tollendam, maximè si sit ad corruptionem disposita: tenetur hoc ipsum ignoranti emptori manifestare, vel saltem in pretio descendere, vt diximus dubio præcedenti: ergo ad idem similiter tenebitur quando vendit rem in valore, & pretio vsuali breui minuendam. Probo consequentiam: Quia non minus læditur emptor, quando res in valore vsuali; vel pretio in breui minuenda, pro integro pretio illi venditur, quam si in bonitate vel valore naturali diminuta, vel in breui minuenda pro integra, & perfecta sibi venderetur. Itaque dicetur hæc merx esse in via, & dispositione ad corruptionem, vel diminutionem pretij vsualis, in casu præsenti: sicut quando est in via vel dispositione ad corruptionem, seu diminutionem valoris, & bonitatis suæ naturalis.

3. Argu. ¶ Tertio: Rerum iustus valor non ex quacunque communi æstimatione desumitur, sed ea prudenti, & discreta; qualis non est illa, quæ ex ignorantia, & errore ciuium procedit, cum si scirent proximam rerum abundantiam, non tanti æstimassent: ergo non ille, qui modo currit est verus ac iustus valor; sed putatiuus: atque adeò, qui secundum illum sciens vendit peccat, & ad restitutionem tenetur.

4. Argu. ¶ Quarto argumentatur Medina ad probandam suam sententiam pluribus in mediũ adductis inconuenientibus, quæ ex opposita sequerentur. Primum est: Nam alias sequeretur, quod mercator sciens, crastina die hanc ciuitatem obsidendam, posset hodie omnia bona sua pro pretio currenti vẽdere, quod videtur iniquum, & contra bonum, non solum ciuium, sed etiã ipsius reipublicæ. Secundo sequeretur, quod sciens crastina die frumenti taxationẽ futuram, multò minorem quam modò, posset hodie ingẽtem copiam tritici vendere pro pretio pragmaticæ currentis: ex quo non leue damnum reipublicæ consurgeret. Tertio, sequeretur quod sciens aliquam monetam crastina die in regno à suo valore deponendam, posset hodie omnem, quam haberet, cambire; ex quo similiter grauis iniuria inferretur ciuibus. Hæc Medina Cicer. li. 3. de Officiis, de mercatore quodam Alexandrino, qui Rhodum annonæ caritate laborantem frumenti numerum aduexit, sciens se alios mercatores secuturos, dubitationem proponit, vtrum teneretur tunc ille ciues copiæ futuræ præmonere, vel potius tacitus posset pretio currenti merces diuidere. In mediumque adducta Antipatris sententia, quæ est eadem cum opinione Medinæ, illam hac ratione probat: Nam inter homines lege naturæ quædam societas est naturalis, contra quam facit qui celat socios quod illis est commoditati. Et sic dicit, quod licet non omne, quod tacemus, celemus aliquem, tamen quod emolumenti nostri causa alios volumus ignorare, celare dicimus. Ac per consequens fraudulẽtus est contractus & hominis, vt ipse inquit, versuti, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri.

¶ Corduba lib. 1. quæstionarij quæstione 14. in fi- *Sententia Cordubæ.* ne, propositis duabus opinionibus cum suis rationibus, vna Medinæ modo à nobis explicata, altera D. Thomæ & aliorum, omnino ei contraria, subiungit tertiam, quam ipse sequitur, & mediã appellat; dicens, ad propositam difficultatem, sub distinctione esse respondendum. Nam si pretium mercium, quarum copia futura speratur, iam est à republica seu eius rectore taxatum, vel tale, quod secundũ communem æstimationem, & consuetudinem tanquam iustum currit in illo loco, licitum est mercatori pro illo suas merces vendere, quantumcunque sciuerit allatũ copiam in proximo futurã, ex quo earũ valor minuetur. Tamen si pretium est vagum, & denuo taxandum à communitate, seu eius rectore vel ab ipso venditore statuendum, habet locum, & veritatem opinio Medinæ. Et ratio huius differentiæ est: Nam cũ in primo casu: illarum mercium pretium vsque tunc taxatum, vel communiter currens, iustum sit, sicut iustè decretum & introductum, vt supponimus, tamdiu tale debet manere, quãdiu rationabiliter non mutatur, vel mutari debeat, aut denuò aliud iustum pretium introducatur. Et certum est, quod quãdiu futura mercium copia communiter non scitur, nec mutatur eorum iustum pretium, nec est rationabilis causa illud mutandi. At verò, quando pretium non est taxatũ, sed est vel de nouo taxandum, vel ab ipso venditore statuẽdum, considerandæ sunt omnes circunstantiæ, quæ rei valorem, vel augere, vel minuere possunt, vt sic iustũ eius pretium statuatur; quarum vna est futura copia ab ipso venditore præcognita.

¶ Hæc sententia Cordubæ subtilis est, & quæ for- *Impugnatur Corduba.* san metaphysicè loquendo veritatem haberet. Sed quoniã moraliter non contingit, esse aliquas res communibus vsibus necessarias, quarum pretiũ, vel ex lege, vel ex communi hominum consuetudine, & æstimatione taxatæ non sint, non erit opus ea distinctione. Eo vel maximè, quod cum res, quæ publicam taxationem non habent, quales sunt illæ, quæ non ad necessitatem, sed ad ornatum spectant, ex contrahẽtium conuentione, suum iustum pretium sortiantur, vt diximus arti. primo huius quæstionis, non est cur dicamus, quod si contrahentes cõueniunt in pretio, illud non sit iustum, esto talis mercis maior copia sit futura.

¶ Quocirca

1. Concl. ¶ Quocirca, vt quid in hac re mihi videtur dicendum explicem, sit prima cóclusio: Venditor, qui sciens futuram magnam copiam mercium, vendit eas quas apud se habet pro pretio currẽti, non est iniustus, nec ad aliquam restitutioné tenetur. Hanc ponit D. Tho. art. 3. huius quæ. in solutione ad 4. Soto li. 6. de iustitia q. 3. ar. 2. in solutione ad 3. argumentũ principale. Alexand. in tract. dierum genialium lib. 6 c. 1. Couarru. in reg. peccatum, p. 2. §. 4 & multi alij ab ipso relati. Dixi autem, quod talia faciens nõ est iniustus. Nam contra charitatem poterit aliquando peccare, vt dicemus in quarta conclusione. Et probatur: Iustus, & verus valor rerum non ex priuata vnius, vel duorũ pendet æstimatione, sed vel ex principis, vel cõmuni hominum decreto, vt diximus in superioribus: sed in casu conclusionis per publicã, & communé hominũ æstimationem est taxatum pretiũ rerum: ergo illud est habendum pro iusto, & vero, nõ obstante quacunq; alia particulari cognitione. Et confirmatur: Vbi est publica taxatio mercis, cõmunis hominum æstimatiõ locũ habere non potest: & vbi est cõmunis æstimatio, non habet locum priuatũ vnius hominis decretũ, vt supra diximus: sed in nostro casu solus est verus, scilicet, venditor, qui ob scientiam futurarũ vilius æstimat merces: ergo non propter id variari debet pretium, vel decrescere ex iustitia. Secũdo. Particularis cognitio, vel ignorantia iusti pretij, aut aliarũ conditionum mercis per accidens se habẽtium ad iustitiã ipsius, impertinens est, & non variat iustum pretiũ rei, iam verè existens vel constitutum; ità, vt propter illam tantum particularem alicuius cognitioné, vel ignorantiam reddatur iniustum, quod sine illa erat iustũ, vel è conuersu reddatur iustum, quod sine illa erat iniustum: sed in casu conclusionis solũ est cognitio particularis vẽditoris, de illa conditione extrinseca mercis: scilicet, de abundantia proximè futura, vt suppono: ergo illa non sufficiet variare iustũ pretium rei iam taxatũ, & cõstitutum. Atq; adeò iustè poterit mercator pro pretio currente vendere, non obstãte quacunq; particulari sua cognitione quæ non est potens reddere iniustũ pretium, quod sine illa erat iustum. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur: Quod vni est iustum, omnibus scientibus, & nescientibus iustũ est: est enim iustitia, vel iniustitia pretij à parte rei, sicut & ipsa iustitia in medio consistit, vt ex sententia Ari. li. 5. Ethi. docuimus supra q. 58. art. 10. nec ex cognitione, aut ignorantia huius vel illius depẽdet: ergo ipsa particularis cognitio vel ignorantia impertinẽs est, nec variat iustum pretiũ rei. Vltimo. Si venditor qui sciẽs magnam futuram copiam mercium, vendit eas, quas apud se habet pro pretio currenti, esset iniustus, & ad restitutioné teneretur, sequeretur, quod etiã ille, qui ignorans illam copiam futuram, easdem venderet pro eodem pretio, similiter teneretur ad restitutionem: consequens autem est falsum, & contra omnes: ergo & illud ex quo sequitur. Probo sequelam: Obligatio ad restitutioné, non solum oritur ex iniusta acceptione, sed etiam ex re accepta: ergo quemadmodũ dicitur mercatoré scientem futuram copiam teneri ad restitutionem, ratione iniustæ acceptionis, erit etiã dicendum, quod ignorans eandé copiam futuram, tenebitur ad similé restitutionem, ratione rei acceptæ.

¶ Secunda conclusio: Etiam si iste venditor interrogatus, an futura esset magna copia illarũ mercium, quas vendit, diceret se nescire, & etiã si diceret non esse futuram, non peccaret contra iustitiã, nec ad restitutionem teneretur. Probatur: Non obstãte tali mendacio adhuc talis contractus haberet omnia, quæ necessaria sunt, vt iustus dicatur; traderentur enim merces absq; aliquo vitio, pro pretio iusto currenti: ergo esset iustus. Et si quis contra hoc argumentetur; Si alius assistens ità mentiretur, faceret iniustũ, & ad restitutionem teneretur, vt omnes Doctores cõcedunt: ergo multò magis si ipse mercator mentiatur. Et confirmatur. Qui mentiẽdo impedit eleemosynam pauperi peccat contra iustitiã; & ad restitutionem tenetur: ergo pari ratione, qui mentiendo est causa, vt alteri damnum inferatur. Ad primũ respondetur, concesso antecedente, negando consequentiã. Venditor enim tacendo, vel mẽtiendo non facit iniustũ. Tum, quia solum inducit emptorem ad contractũ iustum. Tum etiã, quia si diceret veritaté simile damnum in propriis facultatibus incurreret, quod ipse pati non tenetur. Atq; adeò illud mendaciũ non est perniciosum formaliter, sed solũ officiosum, vtpote quod per se ordinatur ad fugiendũ damnũ, quod venditor subire non obligatur. Estq; per accidẽs, quod emptor ex illo damnificetur. At verò alius mentiens perniciose mentiretur, & non officiose tantum, postquam ex tali mendacio nec bonũ comparat, nec malũ euitat. Et sic facit contra iustitiã, & ad restitutionem tenetur. Ad confirmationé respondetur, quod ille, qui mentiẽdo impedit eleemosynã pauperi dupliciter se potest habere. Nam vel ipse est pauper, & vt sibi dupla eleemosyna detur decipit alterũ, decipit autem dicẽndo, dominum nõ adesse, aut eleemosynã iam esse elargitam: & tunc iste mẽtiens nec peccat contra iustitiã nec ad restitutioné tenetur. Vterq; enim pauper habet idem ius. Et sic solum mentitur officiose. Vel est diues, qui mentitur pauperi, & tunc mẽdacium est perniciosum contra iustitiam, & ad restitutionem obligans.

¶ Tertia conclusio: Quod dictum est de venditore, est etiam dicendũ proportionabiliter de emptore, scilicet, quod si emptor sciat futurã magnã copiam mercium, aut earundé inopiam ex quo pretia augentur, poterit tacere emereque illas pro pretio currẽti. 3. Conclu. Et si mentiatur non erit eius mendaciũ perniciosum, sed officiosum tantũ; atque ex consequenti non obligans ad restitutioné. Hæc conclusio probatur eisdem rationibus, quibus præcedentes fuerũt probatæ; cum in contractu emptionis & vẽditionis vtriusq; contrahentis, vt sæpe diximus, debeat esse æqua conditio. Et prætereà cõfirmatur ex historia Taletis Milesij, quam Arist. lib. 1. Polit. c. 7. refert, dicens, quod cũ huic philosopho tanquã in opprobriũ obliceretur, quod philosophia suas alumnos pauperes efficeret, ipse per Astrologiã oliuarum vbertaté eo anno futurã prospiciens, collecta exigua pecunia creditò, emit in hyeme, sub confuso, quantum quisq; olei esset collecturus, & arras dedit. Postea verò, tũ, quia ingentissima copia peruenit, tum etiã, quia ipse solus fuit venditor, amplissimos cõfecit thesauros. Ostendens nim.tũ facilè esse philosophis ditari, nisi sapiẽtis esset diuitias despectui habere. Simile legitur de Ioseph. Genes. 41. Qui futuræ vbertatis annorum septem quos aliorum non minor subsequutura erat sterilitas diuinitus edoctus, vili prius emendo, & carè postea vendendo Pharaonem ditauit.

¶ Quarta conclusio: Aliquando poterit contingere, vt in casibus prædictis, tam venditor, quã emptor 4. Conclu. peccent cõtra charitaté, quod, ex cõmunibus legibus charitatis, quibus tenemur bono proximi consulere, quando sine magno detrimento proprio fieri potest, iudicandũ erit. Et sic dico, quod si Ioannes, verbi gratia, sciret, ingenté summam tritici futuram, & Petrus modo vellet ab eo emere magnam quantitatem pro pretio

pretio currenti, propter quod Petrus crastina die in paupertatẽ incideret, contra charitatẽ peccaret Ioannes, si non diceret illi, vt in crastinũ expectaret. Maximè si Ioannes suũ triticum vendere posset pluribus ciuibus diuitibus. Secus autem esset, si Ioannes ex eo quod non vendat triticũ Petro, in similem paupertatem incideret. Nam tunc nihil teneretur indicare; nec contra iustitiã, nec contra charitatem peccaret triticum vendens; cũ charitas bene ordinata a seipso incipiat; & nullos teneatur consulere bona proximi, cum tanto detrimento proprio.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum argumentũ in principio factum respondetur, illud antecedens solũ habere verum de penuria, & abundantia cõmuniter cognita, quæ est præsens, vel proximè futura: non autem de ea, quæ ab aliquo particulari venditore vel emptore tantum cognita est, vt ex supradictis patet.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respõdetur concesso antecedenti, negando consequentiã. Et ad probationem dico, esse latissimum discrimen inter valorẽ rei defectuosæ, qui est ab intrinseco conditionis illius rei: & valorem ex abundantia vel penuria proximè futura, qui sumitur ab extrinseca conditione mercis. Nam valor, qui est ab intrinseco conditionis rei; quia est quo ad substantiam, quantitatẽ, vel qualitatem rei defectuosæ, per se facit ad iustum pretium constituendum, nec particularis cognitio, aut ignorãtia talis valoris est sufficiens variare illud. Quare quamuis particularis ignorantia venditoris rei defectuosæ, eam cũ bona fide pro pretio currenti vendentis tanquam sanam, excuset illum à peccato & dolo; non tamen variat iustũ pretium illius; nec de iniusto est potens reddere iustum, quia aliud pretiũ rei defectuosæ, & aliud rei integræ atque perfectæ iustum est ex sua natura. Ex quo fit vt qui ex tali ignorantia rem defectuosam pro sana vendidit; cognito defectu, teneatur ad petitionẽ emptoris defraudati, vel rescindere cõtractũ, vel ipsum ad æqualitatem reducere, restituendo quod vltra iustũ pretium rei accepit. Cæterum valor ex abundantia, vel penuria proximè futura, quia sumitur ab extrinseca conditione mercis, per quam nec res ipsa in sua bonitate, vel valore naturali, nec in quantitate, vel qualitate mutatur, per accidens facit ad iustũ pretium constituendum, nec per particularẽ solius venditoris, vel emptoris; sed per solam cõmunem cognitionem, vel ignorantiã, & æstimationẽ inde pendentẽ, quis sit rei valor, vel iustum pretiũ currens, determinari debet.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium respondetur negando, quod cõmunis æstimatio tempore, quo mercator vendit res pro pretio currenti, sciens plures alias breui futuras, non sit prudens, & discreta. Non enim est imprudentia, sed prudentia maxima res illas tanti æstimare, quanti hic, & nunc supposito, quod nesciat futuras merces, prudentissimus quisque faceret æstimationem. Et aliud est hominẽ falli, & aliud imprudenter agere. Nec illa æstimatio procedit ex errore. Error enim est priuatio scientiæ debitæ inesse. Et certũ est, illud, quod fortuito quodã casu accidit, præter omniũ intentionem, sciri non esse debitũ. Quare non ex errore, sed ex vera & sufficienti scientia dicta appretiatio procedere erit dicenda.

Ad 4. arg. Ad quartũ respondetur non esse habẽda pro inconuenientibus, quæ Medina ex nostra sententia infert; sed potius sunt vera. Quamuis aliquando talia faciens poterit peccare contra charitatem, vt in quarta conclusione diximus.

1. Corollarium. Ex dictis infero primò; quamuis nullus ex Doctoribus nostræ sententiæ id asserat; quod etiãsi merces essent iam actu, sed secreto, in ciuitate: si id nullus alius sciat nisi venditor, vel fortè pauci alij, adhuc poterit suas pro pretio currenti vendere, ob rationes factas. Illud enim semper est habendum iustum quousq; ex lege, vel communi hominum æstimatione, & sciẽtia aliud determinetur.

2. Corollarium. Infero secundo idem esse seruandum in contractu mutui, vel cambij. Si enim tẽpore, quo mutuam dedi pecuniam, siue in cambio deposui, valebat tantum ex communi cursu, & taxatione; etiã si ego scirem breui minuendam ex Regis decreto; potero totum valorẽ repetere, quod habuit tẽpore mutui. Imo etiam, si decretum sit iam factũ, & ego solus id sciam, potero quousque promulgetur antiquum valorem exigere; quidquid dicat Syluester verbo, vsura. 1. quæst. 15. Qui minus consequenter loquens, affirmat non licere mutuare pecuniam quam scio breuiter minuendam in valore, vt alia eiusdem pretij soluatur, nisi quando mutuatarius illam esset consumpturus statim. Et ponit exemplum de merce breui corrũpenda. Sed melius Cordoba, & alij Doctores nostræ sententiæ dicunt, quod etiam si illam esset seruaturus licitũ esset mihi ei cum illo pacto mutuare: siquidem in præsenti, ex communi æstimatione, vel lege tantum assequitur valorem.

Articvlvs IIII.

¶ Vtrùm liceat negotiando, aliquid carius vendere, quam emere. 1

AD Quartũ sic proceditur. Videtur, quod non liceat negotiãdo aliquid carius vendere quàm emere. Dicit enim † Chrysosto. super Matth. 21. Quicunque rem comparat, vt integram & immutatam vendendo lucretur: ille est mercator, qui de tẽplo Dei eiicitur. Et idem dicit Cassiodorus † super illud Psal. 70. Quoniam non cognoui literaturam, vel negotiationem, secundum aliam † literã: Quid inquit, est aliud negotiatio, nisi vilius cõparare, & carius velle distrahere? Et subdit, negotiatores tales Dominus eiecit de templo. Sed nullus eiicitur de templo, nisi propter aliquod peccatum: ergo talis negotiatio est peccatum.

Opusc. 23. c. 3. Hom. 38. in opere imperfecto à med. to. 2. Et habetur dist. 88. c. Eiciens. Et habe. di. 88. c. Quid est aliud.

2 ¶ Præterea, Contra iustitiam est, quod aliquis rem carius vendat; quam valeat, vel vilius emat, vt ex dictis † apparet. Sed ille qui negotiando rem carius vendit, quàm emerit, necesse est quòd vel vilius emerit, quã valeat, vel carius vendat: ergo hoc sine peccato fieri non potest.

Eodem loco.

3 ¶ Præterea, Hiero. † dicit, Negotiatorem clericum ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi quandam pestem fuge. Non autem negotiatio clericis interdicta esse videtur, nisi propter peccatum: ergo negotiando aliquid vilius emere, & carius vendere est peccatum.

In epist. ad Nepotianum inter princ. & me. tom. 1. Et habetur dist. 88. cap. Negotiatorẽ clericum.

¶ Sed contra est, quod Aug. † dicit super illud Psalm. Quoniam non cognoui literaturam. Negotiator auidus acquirendi, pro dãno blasphemat, pro pretiis rerum mentitur & peierat. Sed hæc vitia hominis non sunt artis, quæ sine his vitiis agi potest: ergo negotiari secundum se non est licitum.

Psal. 70. in concione prima partis Psal. à me. tom. 8. Et habetur distin. 88. ca. Quoniam.

¶ Respondeo dicendum, quòd ad negotiatores pertinet commutationibus rerum insistere. Vt autẽ Philosoph. † dicit in primo Politic. duplex

Li. 1. Poli. c. 3. 5. & 6. to. 5.

duplex est rerum commutatio. Vna quidem quasi naturalis & necessaria, per quam scilicet fit commutatio rei ad rem, vel rerum & denariorum propter necessitatē vitæ. Et talis commutatio non propriè pertinet ad negotiatores, sed magis ad œconomicos, vel politicos, qui habent prouidere vel domui, vel ciuitati de rebus necessariis ad vitam. Alia verò cōmutationis species est vel denariorum ad denarios, vel quarumcunq; rerum ad denarios, non propter res necessarias vitæ, sed propter lucrū quærendum. Et hæc quidem cōmutatio propriè videtur ad negotiatores pertinere, secundum † Philos. Prima autem cōmutatio laudabilis est, quia deseruit naturali necessitati. Secunda autē iustè vituperatur: quia quantū est de se, deseruit cupiditati lucri, quæ terminū nescit, sed in infinitum tendit. Et ideo negotiatio secundū se considerata quandam turpitudinem habet, inquantum non importat de sui ratione finē honestum, vel necessarium. Lucrum tamen, quod est negotiationis finis, etsi in sui ratione non importet aliquid honestum vel necessariū, nihil importat de sui ratione vitiosum vel virtuti contrarium. Vnde nihil prohibet lucrū ordinari ad aliquem finem necessarium, vel etiam honestum, & sic negotiatio licita reddetur. Sicut cum aliquis lucrum moderatum, quod negotiando quærit, ordinat ad domus suæ sustentationē, vel etiam ad subueniendum indigentibus. Vel etiam cum aliquis negotiationi intēdit propter publicam vtilitatem, ne scilicet res necessariæ ad vitam patriæ desint, & lucrum expetit non quasi finem, sed quasi stipendium laboris.

Li. 1. Poli. c. 6. tom. 5.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd verbum Chry. est intelligendū de negotiatione, secundum quòd vltimum finem in lucro constituit: quod præcipuè videtur, quādo aliquis rem non immutatam carius vendit. Si enim rem in melius mutatam carius vendat, videtur præmium sui laboris accipere: quamuis & ipsum lucrum possit licite intendi, non sicut vltimus finis, sed propter alium finem necessarium & honestum, vt dictum † est.

In corpore.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non quicunq; carius vendit aliquid, quā emerit, negotiatur, sed solum qui ad hoc emit, vt carius vendat. Si autem emit rem non vt vendat, sed vt teneat, & postmodum propter aliquam causam eam vendere velit, non est negotiatio: quamuis carius vendat. Potest enim hoc licite facere, vel quia in aliquo rem meliorauit: vel quia pretium rei est mutatum secundum diuersitatem loci vel temporis: vel propter periculum, cui se exponit, transferendo rem de loco ad locum, vel eam † fieri faciendo. Et secundum hoc nec emptio nec venditio est iniusta.

Alias fieri. Extra. Ne clerici vel monachi, c. multa.

¶ Ad tertium dicendum, quòd clerici non solum debent abstinere ab his quæ sunt secundum se mala, sed etiam ab his quæ habent speciem mali. Quod quidem in negotiatione contingit, tum propter hoc, quòd est ordinata ad lucrum terrenum, cuius clerici debent esse contemptores: tum etiam propter frequentia negotiatorum vitia, quia difficulter exuitur negotiator à peccatis labiorū, vt dicitur Ecclesiast. 26. Est & alia causa: quia negotiatio nimis implicat animum secularibus curis, & per consequens à spiritualibus retrahit. Vnde Apostolus dicit secundæ ad Tim. 2. nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. Licet tamen clericis vti prima commutationis specie, quæ ordinatur ad necessitatem vitæ, emendo vel vendendo.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, ad negotiatores pertinere commutationibus rerum insistere; & quod duplex potest esse rerum commutatio, vna naturalis ad necessitatem vitæ ordinata, altera non naturalis, ordinata non ad vitæ necessitatem, sed ad lucrum quærendum; respondet D. Thom. ad propositam difficultatē per tres propositiones. Prima conclusio. Commutatio rerum pro rebus, vel pro pecunia, ad necessitatem vitæ ordinata, est laudabilis. Hanc conclusionē non probat D. Thom. sed illam, vt notam relinquit. Dicit tamen, quod huiusmodi rerum commutatio non pertinet propriè ad negotiatores, sed magis ad œconomicos, vel politicos, quorum est vel domui, vel ciuitati de rebus necessariis ad vitam prouidere. Secunda conclusio: Commutatio rerum pro rebus, vel pro pecunia, ordinata ad lucrum, quæ propriè pertinet ad negotiationem, fert præ se quandam turpitudinem, & sic laudabilis non est. Probatur: Huiusmodi commutatio, quantum est de se, deseruit cupiditati lucri, quæ terminum nescit, sed in infinitum crescit: ergo habet speciem mali. Tertia conclusio: Negotiatio potest honestari ex hoc; quod eius lucrum in bonum finem ordinetur. Probatur: Lucrum, quod est negotiationis finis, quamuis in sua ratione non importet aliquid honestum, vel necessarium, nihil tamen importat de sui ratione vitiosum, vel virtuti contrarium: ergo poterit ordinari in aliquem finē necessarium, vel honestum; qualis est vel sustentare domum, vel subuenire indigentibus, vel publicæ necessitati succurrere: atque adeò erit tunc negotiatio honesta, & laudabilis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

IN isto articulo multa dicturi sumus de negotiatione. Et, vt recto ordine procedamus, aduertēdum est primo; Quod negotium otio est contrarium. Idem enim est negotium, quod absque otio. Quare id nomen pro labore, & occupatione sæpè accipi consueuit. In qua significatione dicimus negotium forense, & negotium familiare. Sed peculiariter negotiari idem est, quod mercaturam exercere. Ea forsan ratione, quod hæc ars solicitudinibus implicata ab otio est semper aliena. Dicuntur autem negotiatores mercatores, quia mercari communi vsu, non tam est simpliciter emere, quam lucri causa emere ad reuendendum. Et negotiari est emere, vt reuendas. Dicuntur etiam institores, quia, vt Vlpianus ait, negotiis insistunt. Proptereaque Prouerb. 31. de muliere forti dicebat Sapiens: Facta est velut nauis institoris, de longe portans panem suum.

Negotium vnde dictum

¶ Secundo,

Negotiationis duplex est species.

¶ Secundo, est aduertendum, quod negotiationis duplex potest species distingui. Vna, qua res emitur, vt per industriam mutata reuendatur. Et hæc, vt in capitulo eiiciens. 88. dist. dicitur, nó est nuda negotiatio, sed inter alias artes mechanicas numerãda. Sicut enim mechanicus ex lana texit pannũ, & ex ferro faber facit gladium: sic etiam & industrius curandi aues, vel equos eméns, vt cultiores reddat, & vendat, non tam negotium, quã artem exercere est dicendus. Altera, qua quis aliquid mercatur, vt nullatenus mutatum vendens lucrum reportet. Et hæc est pura negotiatio, de qua in præsenti est sermo. Circa quam est prima difficultas,

1. Dubium an negotiatio sit licita.

1. Argum.

verùm sit licita. Et pro parte negatiua argumentor primo. Ex facto Christi Matthæ. 21. Vbi dicitur eiecisse ipsum è templo ementes, & vendentes. Super quo dicit Diuus Chrysostom. Christus eiiciens ementes & vendentes, docuit nos, mercatores Christo placere non posse. Et ideò Christiani non debent esse mercatores. Psalmo etiam 70. habetur. Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini. Et vbi editio nostra vulgata habet, literaturam, alia lectio habet negotiationes, vt sic intelligeremus negotiationem ingressum regni cælorum impedire. Dicuntur autem negotiatores, vt Cassiadorus super istum locum exponit, qui vili emunt, vt carius vendant.

2. Argum.

¶ Secundo principaliter sic argumentor: Quicumque exponit se periculo peccandi mortaliter, mortaliter peccat, iuxta illud Sapientis; Qui amat periculum peribit in illo: sed negotiatores eo solum, quod negotia exercent, exponunt se periculo peccandi mortaliter: ergo ipsa negotiatio est illicita. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur, ex Leone Papa dicente in capitu. qualitas. 5. dist. Difficile est inter ementes, & vendentes non interuenire peccatum. Et beatus Gregorius in capit. falsas. eadem distinctione dicit: Ad veram pœnitentiam peruenire non potest, qui negotia non relinquit. Et in concilio Aureliano damnantur qui ad secularia negotia post actam pœnitentiam redeunt.

3. Argum.

¶ Tertio argumentor: Emptio atque venditio ob id ostensa sunt necessaria, vt omnes abundent, venditisque illis, quibus quisque affluit, emat illa, quæ sibi deficiunt; & sic emptio venditionis est finis: sed negotiatio est cótra huius emptionis naturam: negotiator enim non vẽdit, vt emat quod sibi deficit; sed peruerse emit, vt reuendat: proptereàque Aristol. libro primo, Polit. capit. sexto, dicebat, emptionem rerum quæ necessariæ sunt ad vitam, venditionemque contractus esse naturales: emptiones autem negotiatorias appellat contra naturam, vtpote cuius finis non est vitæ sufficientia, sed lucrum: ergo negotiatio ex se contra naturam hominis est, & illicita. Et confirmatur: Ars illa, quæ non habet præfinitum, taxatúmque finem, non est licita, vt dicit idem Aristoteles loco citato: sed ars nummularia, & quæstuaria, qualis est negotiatorum, nullum sibi finis modum præscribit; sed lucrum lucro semper aceruare intendit: ergo est illicita.

Vltimum argum.

¶ Vltimò: Actiones humanæ ex iis, quæ vt in plurimum contingunt iudicandæ sunt: sed negotiationes, vt in plurimum fraudibus, technis, & dolis plenæ sunt: ergo ex genere suo prauæ iudicandæ sunt, atque tollendæ.

De negotiatione possumus loqui dupliciter.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quod de negotiatione propter lucrum possumus loqui dupliciter. Vno modo communiter secundum generalem rationem negotiationis. Aliò modo in particulari, de hoc vel illo genere negotiandi, cum omnibus suis circunstantiis. Et quidem, si loquamur isto secundo modo, certum est nullam negotiationem posse pari indifferentem; sed omnis necessariò determinata esse debet, vel in bono, vel in malo: sicut & omnes actus humani in singulari boni vel mali sunt, vt docet D. Thom. prima secunda, quæstione decimaoctaua, articulo nono. Loquentes autem de negotiatione primo modo, talem statuo conclusionem, quæ sit prima in ordine: Negotiatio secundum suam intrinsecam rationem nec est bona, vt charitas, nec mala, vt mendacium; sed indifferens, vt comedere, ambulare, quæ secundum suis aliarúmque circunstantiarum qualitatem possunt bene, & male fieri. Hęc conclusio est D. Augustini in libro Quæstionum veteris & noui testamenti; & refertur in capitulo. fornicari. 88. distinct. dicentis. Fornicari, semper non licet; negotiari aliquando licet, & aliquando non. Antequam fias clericus licet; facto clerico non licet. Quare ibidem excusat mercatores, & negotiatores etiam lucrum ex negotio quærentes, quia laboris sui mercedem, qua digni sunt quærunt, iuxta illud Christi: Dignus est mercenarius mercede sua. Cui & consonat Beatus Clemens in quadam sua epistola dicens: Negotia mundana & secularia opera, sibi inuicem exhibeant vacantes laici, qui ecclesiasticis non deseruiunt.

1. Concl.

2. Conclu.

¶ Secunda conclusio: Si negotiationis finem per se consideres, qui non est, nisi lucrari; quandam speciem turpitudinis præ se fert. Hæc conclusio est D. Thom. in isto articulo, quam etiam sequuntur communiter omnes Doctores. Et ratio illius est: Nam lucrari, vt sic, nihil necessarium, honestúmve nominat. Idem etiã conuincit tertium argumentum nostrum cum sua confirmatione, ex Aristotele desumpta. Ex hoc infertur, quod si quis nullo alio sibi proposito fine, quam lucrari, negotiationem exerceat proculdubio peccabit. Sed est aduertendum, quod negotiatio dupliciter potest referri ad lucrum, tanquam ad vltimum finem. Vno modo tanquam ad finem ipsius negotiationis; & nõ tanquam ad finem vltimum ipsius negotiantis. Et qui hoc modo negotiatur non peccat mortaliter, sed tantum venialiter peccato auaritiæ, vt autor est D. Thom. infra quæst. 118. articulo quarto. Alio modo tanquã ad finem vltimum, ipsius negotiantis: ità, scilicet, vt negotiator actualiter, vel virtualiter suum vltimum finem in lucro cõstituat. Quod continget, & manifestabitur esse, quando negotiator propter lucrum, præceptum aliquod fuerit transgressus. Et hoc modo negotiari propter lucrum est peccatum mortale. Et siquis contra prædictam distinctionem obiiciat Diuũ Thomam prima secũdæ, quæstione prima, articulo sexto, dicentem, omnes actus humanos referri ab operante in vltimum finem ipsius agentis, atque adeò fieri non posse, vt negotiatio referatur in lucrum, tanquam in finem vltimum ipsius negotiationis, & non tanquam in finem ipsius negotiantis; respondeo Diuũ Thomam in illo loco sufficienter explicari de relatione, saltem habituali in vltimum finem ipsius agentis. Non enim est necessarium, vt omnes actiones humanæ referantur in vltimum finem agentis actualiter, vel virtualiter, sed satis est quod referãtur habitualiter. Estque hoc adeo verum, vt etiam peccata venialia existentis in gratia referãtur habitualiter in ipsum Deum, tanquam in finem vltimum agentis, vt docet idem D. Thomas prima secunda, quæstione octuagesimaoctaua, articulo primo, ad tertium argumentum. Et est dicere, quod quia ipse operans per gratiam est habitualiter relatus in Deum, à qua relatione habituali per gratiam non auertunt peccata venialia; idcircò etiam ipsa peccata venialia habitualiter referri dicuntur in Deum, tanquam in finem vltimum agentis. Sicut vice versa, quia existens in peccato mortali est auersus à Deo, &

Obiectio.

Responsio.

conuersus ad seipsum, tanquam ad vltimum finem, quando facit aliqua opera bona moralia, vt dare eleemosynam, nulla mala circunstantia finis actualis apposita, opus istud referri dicitur solum habitualiter ad creaturam, tanquam ad vltimum finem, & non virtualiter, aut actualiter. Sed est maximè obseruandum, quòd hæc habitualis relatio operum in finem, nec est sufficiens facere de bono opere malum, nec de malo bonum. Nam peccata venialia hominis iusti non sunt bona, quantumuis habitualiter referâtur in Deum. Nec etiam eleemosyna rectè facta ab existenti in peccato mortali est mala, quantumuis habitualiter referatur in creaturam. Sed requiritur ad hoc actualis, vel virtualis relatio; hoc est, relatio facta in se formaliter, vel in virtute alicuius actus præcedētis, vt diximus latè in 1.tom. q.10.art.4. Quando ergo dicimus in præsenti aliquam negotiationē fieri propter lucrum, tanquam propter vltimum finem ipsius actionis, & non operantis; solum loquimur de vltimo fine operantis, in quem, vel actualiter, vel virtualiter, ipsa negotiatio referatur. Nam habitualiter nulla dari potest, quæ in finem operantis non referatur. Dicitur autem lucrum vltimus finis actionis, quoniam in ipso negotiatio secundum se sistit, sicut gula dicitur habere pro vltimo fine actionis delectationem cibi, in qua sistit; quamuis non sit iste vltimus finis comedentis.

3.Concl. Tertia conclusio: Negotiatio, qua merces carius venduntur, quam sunt emptæ, ex se licita est, & reipublicæ necessaria. Et quidem quod sit licita probatur hac ratione: Si negotiatio esset illicita; hoc esset, vel ratione sui, vel ratione lucri, quod in illa negotiatores intendūt, vel ratione mendaciorum; periuriorum, fraudum, & aliorum peccatorum, quæ illic solent commisceri. Non primum: quia vt ex dictis constat, illa potest iustè exerceri, si inter pretium, & mercem debita æqualitas seruetur. Nec secundum, quia licitè potest quisque lucrum intendere pro eo quod suis laboribus, & expensis, ac periculis ad communitatis seu aliorum vtilitatem agit. Nec tertium, quia vitia illa, vt Augustinus dicit, vitia sunt negotiantis non negotij. Negotium, inquit Augustinus, non facit me malum, sed mea iniquitas. Alioqui similiter essent damnandæ omnes artes mechanicæ, cùm in earum exercitio soleāt similia peccata commisceri. capite quoniam. octuagesimaoctaua distinctione. ergo negotiatio ex se licita est. Et confirmatur: Ex quo mercatores reipublicæ deseruiunt, si respublica vellet eos conducere, obligaréque, vt suis laboribus, expensis, & periculis merces aliunde afferrent, & pro ciuibus indigentibus easdem conseruarent, non dubium quin deberet illis suum iustum stipendium conferre; quod & ipsi similiter iustè recipere possent: ergo cum respublica tale eis stipendium de rebus publicis non assignauerit, fit, vt iustè ipsi illud, quod pro suis ministerijs merentur, ab illis, quibus ministrant, & seruiunt, recipiant, iustum suis mercibus & rationabile pretium assignantes: ex quo lucrum reportent. Quod autem negotiatio sit reipublicæ necessaria, probatur. Nulla prouincia rebus omnibus, quibus indiget abundat; nec vnusquisque facultates habet, quibus aliunde de omnibus necessarijs sibi & suis prouidere possit: ergo est necessarium, quod sint aliqui his rebus operam impendentes, ex suisque laboribus lucrum reportantes, quo viuere possint, quod est negotiari: atque ex consequenti negotiatio est reipublicæ necessaria. Tolle humana commercia; & tunc necesse erit homines aliena rapere, vt sustentari possint, aut certè fame, nuditate, aut aliàs miserabiliter quam plures perire Diuus Augustinus affirmat. Et si quis quærat: Nunquid prudentius esset, rempublicam suos ministros conducere, qui his ministerijs intenderent, negotiatoribus omnino è medio sublatis: dico reuera esse impossibile, quòd respublica tam multis mercimonijs sufficeret, ista via. Et sic consultius fecit, hanc artem inter alias permittendo, eámque fouendo.

¶ Quarta conclusio: Negotiatio, quam ex se licitam esse diximus, ex multis circunstantijs, illicita reddi potest. Primò, ex parte rei, quæ venditur. Secundo ex parte vendentis, seu negotiantis. Tertio ex parte eius, cui res venditur. Quarto ex parte loci. Quinto ex parte temporis. Sexto ex parte modi. Septimo ex parte finis. Et tandem ex pluribus alijs causis, & circunstantijs: de quibus suo ordine erit inquirendum: & particularia dubia proponenda. Nec loquimur in præsenti de illis circunstantijs, quæ non peculiariter negotiationes vitiant, sed in omnes communiter artes inserpunt. Quales sunt mendacia, fraudes, periuria. Sed tantum de illis, quæ sunt veluti propriæ mercatorum, ex quibusque frequentissimè negotiationem vitiari contingit. Nam quamuis, quia mercatura nescio, quo suo genio, præ cunctis artibus, & officijs inextinguibilem lucri sitim generat, agricolæ enim, atque opifices suis officijs victum quærentes contenti sunt; cum tamen mercatores, tum, quia pecuniam præ manibus semper habent; tum etiam, quia hæc ars plurimum fortunæ euentibus est subiecta, auidissime semper lucrum quærentes, in hoc nimirum aleatoribus simillimi; ex quo fit, vt mendacia nutriat, & dolos nectat plurimos: non tamen de his circunstantijs negotiationem violantibus, sed de illis tantum proprioribus agere est in animo. 4.Concl.

¶ Primò ergo vitiatur negotiatio ex parte rei, quæ venditur, quando talis est, quæ vendi sine peccato non potest. Quod fit dupliciter. Scilicet, vel, quia res ipsa venalis non est, vt ordo, sacramentum, beneficium ecclesiasticum, & quoduis aliud spirituale: quorum venditionem constat esse simoniam. Vel, quia eius venditio per leges humanas prohibita est. Sunt enim quamplurima, quæ legibus vendi prohibentur, vt ex toto titulo, quæ res vendi non possunt. Et quæ emere, vel vendere vetantur, in Codice, est videre. Sed est non leuis difficultas, vtrùm negotiatio in venditione illarum rerum, quibus emptores malè, & ad malum finem vti consueuerunt, quales sunt ornamenta, quibus homines ad lasciuiam prouocantur, taxilli, chartæ, & alia instrumenta lusoria, sit licita. Nauarro in Manual. capite vigesimotertio, numero nonagesimo, partem tenet negatiuam, dicens esse peccatum mortale vendere has res illis, de quibus probabiliter creditur, quòd abutentur eis. Imò, qui indifferenter vendit illas, inquit, quibuscunque volentibus peccatum mortale committit. Quod etiam affirmat Medina. C. de restitutio. quæstione trigesimaprima; §. primo igitur. Et ratio illorum est; Quia qui talia vendunt, ad ementium peccata cooperantur, instrumenta iniquitatis illis ministrando; quod sine peccato mortali fieri non potest. Si ementes, inquit Medina, sint personæ honestæ, de quibus venditor iustè præsumere non potest, quod res illas velint ad eis abutendum; tunc etiam si postmodum accidat eos rebus illis abuti, non peccat venditor illas vendens. Propter hoc enim dicebat Diuus Augustinus ad Publicolam: Absit, vt quæ propter bonum, ac licitum facimus, aut habemus, si aliquod per hoc præter nostram voluntatem emptam malum acciderit, nobis imputetur. Cæterùm, qui præ

1. Negotiatio vitiari potest ex parte rei vendita.

Sententia Nauarri, de vendentibus res quib' alij male vti consueuerunt.

satas

fatas res indistinctè vendunt, nihil, scilicet, inter ementes distinguendo, peccant. Nec tales sunt absoluendi, nisi vel officia deponant, vel debita solicitudine qualitatem ementis considerent. Hæc Medina: Contra quem, & contra Nauarrum talem statuo conclusionem:

Sententia auctoris. Quando merces ex se sunt indifferentes ad bonum, & ad malum, licitè potest venditor illas vendere; etiam si verosimiliter credat, emptorem illis abutendum. Imò etiam si certò sciat, quod emptor abutetur illis, potest nihilominus sæpènumerò eas vendere absque peccato. Prima pars huius conclusionis probatur: Inquirere mores alienos, & discernere inter ementes, ad bonum vsum, & ementes ad malum, non est officium venditoris, sed magis curiositas perniciosa in republica: ergo id facere non tenetur venditor. Et confirmatur: Nam alias sequeretur pari ratione esse condemnandos sartores vestes curiosas facientes; quibus probabiliter credunt eis malè vsuros; & similiter illos, qui indiscriminatim vendunt cibos communes, quibus probabiliter creditur, & experientia constat, quòd multi vtuntur malè, vel ad gulam, vel ad luxuriam. Consequens autem est absurdum: ergo. Secunda pars, quæ maiorem habet difficultatem, scilicet, quòd etiam si certò sciat venditor, emptorem male vsurum mercibus, potest nihilominus sæpènumerò eas vendere, absque peccato, probatur similiter hac ratione: Venditor non tenetur impedire peccatum alienum, per hoc, quod non vendat illi rem venalem, quam paratus est vendere: ergo, si secus faciat nullum peccatum committit. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Vendens rem, quam paratus est vendere, ei, qui ea est abusurus, nec directè, nec indirectè consentit peccato illius. Et quidem, quòd directè non consentiat, est res manifesta; quia talis directè non intendit nisi vendere suas merces, vel vtilitatem acquirere. Quod autem nec etiam consentiat indirectè, probatur: Quia tunc aliquis consentit indirectè in aliquam malam operationem, quando tenetur illam impedire, & non impedit: sed venditor tunc non tenetur impedire malam opinionem emptoris, nisi ex præcepto correctionis fraternæ per media ordinata ad correctionem, & cum spe emendationis illius: non vendere autem proprias merces alicui, non est medium per se ordinatum ad correctionem fraternam: ergo ad illud non tenetur. Et confirmatur: Nullus tenetur ad correctionem proximi suum commodum temporale omittere, quando frater peccat ex malitia: ergo nec venditor tenebitur suum lucrum omittere, vt proximum ab executione peccati impediat. Præterea: Licitum est locare domum metricibus; etiam si locans sit certus, quòd illa malè vtentur: & similiter est licitum vendere Iudæis agnum, etiam si venditor sciat, ipsos velle illum ad impia sacrificia, vt diximus in primo tomo, quæstione decima, articulo quarto: ergo pari ratione erit licitum vnicuique vendere suas merces, non obstante, quòd sciat emptores illis male vsuros. Vltimò: Contractus emptionis, & venditionis, quantum ad bonitatem, & malitiam extrinsecam, quæ non consideratur ex parte pretij, aut rei venalis, iudicandus est per ordinem & comparationem ad commodum, vel incommodum reipublicæ: ergo saltem quando malus vsus rei venalis non fuerit contra commodum reipublicæ, sed magis ab illa permissus, non erit iniqua venditio rei indifferentis.

Argum. ¶ Et siquis contra hoc argumentetur; Non est licitum vendere arma tempore iniusti belli militibus paratis ad bellandum; nec etiam est licitum vendere gladium homini parato occidere proximum; nec denique est licitum deponere pecunias apud vsurarium, de quo probabiliter creditur, quòd dabit illas ad vsuras, vt communiter dicunt Doctores: ergo pari ratione nec etiam erit licitum vendere alias res, quando certò constat emptores illis male vsuros: *Solutio.* respondeo, nos in conclusione non dixisse vniuersaliter, semper esse licitum venditori vendere res emptori parato illis male vti. Sed quod diximus est, sæpenumerò contingere, vt id licitè fiat. Est autem prima exceptio; quando malus vsus rei venditæ cedit in aliquam violentiam tertiæ cedit in aliquam violentiam tertiæ personæ factam. Quod inuenitur in primo & secundo casu ex positis in argumento. In quibus quidem venditor, tum ex charitate, non offendere rempublicam, tum etiam ex iustitia, non operari ad iniuriam faciendam alteri, tenetur. Atque adeò si vendiderit tunc arma offensiua ad restitutionem damni inde subsequuti, obligabitur. Ad aliud, de depositione pecuniæ apud vsurarium nonnulli dicunt, esse eandem rationem ac de vendente gladium ad occidendum, cum etiam sit quasi quædam collatio instrumenti ad inferendam iniuriam tertiæ personæ, illi, scilicet, à quo vsurarius iniustè vsuras est accepturus. Cæterùm mihi videtur non esse eandem rationem vtriusque casus. Nam, quoniam vsurarius nullam mutuatario infert violentiam, vt pecunias ad vsuras accipiat, sed ipse mutuatarius propter suum commodum vult illud damnum soluendi vsuras, voluntariè pati; idcirco depositor non tenetur illum defendere, suas pecunias, apud depositarium paratum ex mutuo vsuras accipere, non deponendo. Supponimus enim in præsenti, depositorem, nec persuadere alteri, vt sit vsurarius: nec etiam illum scandalizare occasione depositi, vt moueatur ad peccatum vsuræ. Et sic dico, licitum esse cuique deponere pecunias apud talem vsurarium, paratum lucrum ex mutuo accipere. Nec obstat, quòd ille iniuriam inferat proximo, vsuram ab illo accipiendo; cùm in tali iniuria proximus non patiatur violentiam. Quin potiùs qui vsurarium impediret, ne tunc sub lucro mutuaret iniuriam faceret mutuatario, quasi impediens maius ipsius commodum. Et siquis adhuc instet: Non est licitum vendere gladium, imò nec depositum reddere volenti seipsum occidere, quamuis nulla ei violentia inferatur: ergo etiam si proximus non patiatur violentiam in damno, quod ei infertur, adhuc teneor illud impedire, respondeo concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est; Nam qui se ipsum occidit, cum non sit dominus suæ vitæ, sed Deus sit specialis illius dominus, & respublica specialis custos; non solum Deo, sed etiam reipublicæ iniuriam infert, vt diximus supra quæstione sexagesimaquarta, articulo quinto. Atque adeò quisque tenetur illud, quoquomodo potuerit impedire. Præterquam, quòd seipsum occidens, nullum aliud maius commodum potest ex illa sua occisione reportare; sicut ille, qui pecunias mutuò accipit sub vsura. Possumus facere aliam exceptionem illius secundæ partis nostræ conclusionis. Videlicet, quando abusus emptoris probabiliter creditur, quòd cedet in scandalum alicuius innocentis, atque pusilli: quia tunc venditor rei peccabit contra charitatem illam vendens. Et sic dico, quòd si meretrix peteret à venditore aliquem ornatum aptum ad scandalizandum iuuenem innocentem, peccabit venditor talem ornatum vendens. Non, quia cooperatur peccato meretricis, sed quia non impedit peccatum proximi innocentis, ad quod ex charitate tenetur. Et per hæc patet

solutio ad fundamentum Nauarri, atque Medinæ.

2. Potest vitiari negotiatio ex parte ipsius negotiatoris.

¶ Secundo vitiari potest negotiatio ex parte ipsius negotiatoris. Vt si, verbi gratia, sit clericus, cui negotiari prohibitum est, vt constat capite fornicari, octuagesimaoctaua, distinctione. Vbi Diuus Augustinus, inquit: negotiari aliquando licet, aliquando non. Antequam clericus fias, licet, facto autem clerico non licet. Et Diuus Hieronymus ibidem: Clericum negotiatorem ex paupere diuitem, ex ignobili nobilem factum, tanquam pestem fuge. Vnde Gelasius Papa in capite consequens. eadem distinctione, sub pœna suspensionis iubet clericis, vt à negotiationibus abstineant. Sed, vt hoc perfectè intelligatur, aduertendum est, negotiationem esse triplicem. Vnam œconomicam, ad sustentandum se, & familiam suam, prout necessitas postulauerit, factam. Et talis negotiatio non est clericis interdicta, dicente Paulo prima ad Timothæū quarto. Oportet episcopum suæ domus esse bene præpositum. Et prima ad Timothæum quinto. Qui suorum curam non habet maximè domesticorum crudelis est, & infideli deterior. Ex quo fit, vt clericis ea emere, quæ domui suæ sunt necessaria, concedatur, & similiter, quæ de redditibus, aut aliis bonis, eisdem supersunt, vendere, vt necessaria emant. Altera negotiatio est politica, cuius finis est, publicis populi necessitatibus succurrere. Et hæc gubernatoribus ciuitatum conuenit, non clericis, qui à secularibus negotiis debent esse valde remoti, iuxta illud Pauli, secunda ad Timothæū capite secundo. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. Quare in Decreto distinctione octogesima octaua, tam episcopus, quàm sacerdos, vel diaconus, vel subdiaconus, seculares curas assumens decernitur deiiciendus. Tertia negotiatio est lucratiua, qua quis aliquid emit, vt illud posteà cariùs vendat. Quæ adhuc potest fieri dupliciter. Vno modo, rem, quam quis emit, aliquo artificio suæ industriæ mutando, & meliorando; vt sic posteà mutata, & meliorata carius vendatur. Et hæc non tam negotiatio, quam artificium dicitur. Quod clericis non interdicitur, sed permittitur. Quare licitè illud exercent, vt constat ex capite clerici. de vita, & honestate clericorum, & ex capite clericus. nonagesimaptima distinctione, & ex capite, nunquam. de consecratio. distinctione quinta. Quibus, & multis aliis capitibus clericis conceditur, vt de suo artificio honesto, sibi, & suis pauperibus victum, & cætera necessaria quærere possint. Ad exemplum Pauli, qui cum Christi Apostolus esset, & Episcopus, artem scenofactoriam cum Prisca, & Aquila exercuisse legitur Actor. capite decimooctauo. Alio modo potest fieri negotiatio lucratoria, absque aliquo artificio apposito, & rei melioratione seclusa. Et hæc est, quæ propriè dicitur negotiatio. Estque clericis interdicta, vt constat ex Diuo Chrysostomo super Matthæum capite vigesimoprimo, dicente: Qui rem comparat, non vt integram, & immutatam vendat, sed, vt materia sit sibi aliquid comparandi, ille non est negotiator. Qui verò rem comparat, vt integram & immutatam vendendo lucretur, ille est mercator; qui de templo Dei eiicitur. De hac re videndus est Syluester, verbo, clericus. 3. qu. 2.

Quæ negotiationes clericis interdicantur.

An clerici per alios possint negotiationes exercere.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm negotiationes, quas clerici per se ipsos facere non possunt, possint illas exercere per alios, supposito, quòd alioqui in se sint licitæ. Verbi gratia: Habet clericus pecunias naturæ, & statui superfluas, aut etiam necessarias, quæro an possit illas factori consanguineo, aut famulo tradere, vt eis negotietur, ipsique clerico aliquid lucretur? Ad quod breuiter respondeo, conclusione affirmatiua. Quæ probatur primo: Quia in iure non est clericis negotiatio interdicta, nisi personalis, quam, scilicet, ipsi per se ipsos exercent, vt constat ex Clementina prima, de vita & honestate clericorum. Vbi prohibentur, ne officium tabernarij, aut macellarij personaliter faciant. Nec absque causa dicitur, personaliter, nempe, vt intelligamus id clericis per alios facere non prohiberi. Et ratione sic argumentor. Nulla ex causis, propter quas clerici negotiari interdicuntur obstat, quominus id per alios exercere valeant: ergo licitè id facere possunt. Consequentia est nota, & antecedens probatur, discurrendo per tria, propter quæ præcipuè clericis negotiatio prohibetur. Primum est; Quia negotiationis finis est lucrum temporale, quod clerici contemnere debent, habentésque alimenta, & quibus tegantur contenti esse, iuxta consilium Pauli, prima, ad Timothæū sexto. Propter hócque Dominus cum terram promissionis inter filios Israel diuideret, sacerdotibus, & Leuitis nullam terram, nec possessionem assignauit; sed de decimis, & primitiis, per laicos offerendis eos viuere voluit. Secundum est: Quia rarò huiusmodi negotiationes sine peccato fiunt; & sic sunt valde periculosæ: iuxta illud Ecclesiastici vigesimoseptimo. Duæ species difficiles, & periculosæ mihi apparuerunt. Difficile exuitur negotians à negligentia, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. Dicitque hoc Sapiens, quia negotiatores, vt plurimum spiritualis suæ salutis sunt negligentes, mendaciáque, & periuria sæpè sæpiùs suis negotiationibus intermiscent. Et Leo Papa ait: Difficile est inter ementes, & vendentes non interuenire peccatum. Tertium est: Quia huiusmodi negotia retrahunt homines à rebus spiritualibus, quibus incumbere est proprium munus, & officium clericorum, iuxta illud Pauli: Nemo militans Deo implicat se secularibus negotiis. Indeque clerici nominati sunt, quod vocabulum, sortem significat: quasi sint in sortem Domini electi. capite duo sunt duodecima quæstione prima. Quod autem nihil horum obstet, quominus clerici per alios exercere negotia valeant, probatur. Et primò, quod id quod dicitur de lucro non impediat, est res manifesta. Nam quanuis non omne lucrum possint clerici appetere, si turpe illud sit, & illicitum; multa tamen lucra licita, & honesta possunt prætendere, illa in bonum finem ordinando. Et si ratio illa aliquid valeret nullum lucrum, quantumuis honestum per se, aut per alios possent procurare, quod in præsenti supponitur falsum. Nec etiam obstat secundum, quod de peccatis, quæ negotiationes comitari solent, dicitur: Nam quanuis peccata per negotiatores ipsis negotiis commisceantur, non ideò clericis illa debent imputari, si non ipsi, sed alij loco eorum negotiationes exercent. Tandem non obstat tertium. Siquidem ex quo clericus per se negotia non facit, liber omnino manet, vt officium ecclesiasticum sibi iniunctum completè possit adimplere. Relinquitur ergo ex supradictis, posse clericos licitè eas negotiationes, quas per se ipsos facere non possunt, per alios exercere, modo ipsæ in se licitæ sint. De pœna autem, qua clerici propriè per se ipsos negotiantes puniantur, vide Syluestrum, verbo, clericus, tertia, quæstione tertia.

3. Redditur negotiatio illicita ex parte ementis.

¶ Tertio potest reddi illicita negotiatio ex parte ementis. Vt si quis vendat res alioqui venales, illis personis, quibus eas vendere sine peccato non potest. Quod contingit Christianis Saracenis vendentibus arma,

arma, ferrum, galeas, naues, lignamina pro nauibus, vel galeis ædificandis, equos, victualia, aut etiam quæcunque mercimonia, vt patet extra de Iudæis, & Saracenis, & ex Extrauaganti Nicolai IIII. quæ incipit: Olim tam in generali, & ex alia Clementina, quæ incipit: Multa, & ex Bulla Cœnæ Domini. Similiter vendere vasa sacra in propria forma laicis, est illicitum. Quanuis fracta, aut forma mutata ea vendere illis, nullum sit peccatum. Item res pupilli tutori vendi non possunt. Et tandem redditur negotiatio illicita, si res excommunicatis, cum quibus communicare non est licitum, vendantur, exceptis casibus, quæ communiter excipiuntur. Et referuntur à Diuo Thoma in additio. ad 3. part. quæstione vigesimatertia, articulo primo.

4. Viciatur negotiatio ex parte loci.

¶ Quarto potest viciari negotiatio, seu venditio, ex parte loci. Vt si in loco sacro, puta in ecclesia, seu cœmeterio profanæ negotiationes fiant. Hac enim de causa Matthæi vigesimoprimo, eiecit Christus è templo ementes, & vendentes. Et quòd non ideò illos eiecerit, quia cum mendacijs, & periurijs ea in templo exercerent, vt aliqui dicunt, colligitur manifestè, ex verbis, quæ Christus statim tanquam causam subiunxit.

Scriptum est, Domus mea, domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum. Quasi diceret: Ideò vos è templo eiicio; quia cum scriptum sit in Esaia Propheta, loquente per eum Domino; Domus mea vocabitur, & erit domus orationis; in qua adorationi, deprecationi, & gratiarum actioni vacare debent homines, non autem mechanicis, aut lucratiuis negotijs intendere, vos, quantum est ex vobis, lucris in ea temporalibus intendentes, miscentésque tumultus tranquillitati, & silentio, orationi necessarijs, prorsus contrarios, & haud dissimiles illis, quos latrones lucris temporalibus, & diuisioni prædarum intenti, in suis speluncis facere solent, fecistis illam speluncam latronum.

Sicque videtur Christus in hac ratione solum habuisse respectum ad locum, qui Deo erat sacratus, & ex quo ipsa negotiatio tunc illicita reddebatur. Idem etiam habetur in capite, decet domum. de immunitate ecclesiarum, libro sexto. Vbi cessare negotiationes in ecclesijs, & earum cœmeterijs, & præcipuè nundinarum, ac fori cuiuscunque tumultus præcipiuntur. Sed cum dupliciter possit fieri negotiatio in loco sacro; vno modo ipsas res, quæ venduntur, & emuntur in eodem loco tenendo: alio modo solum verbis, aut scriptis contrahendo, & conueniendo; & ipsas res alibi tenendo; meritò poterit quis dubitare, quæ ex his negotiatio sit illa, quæ fieri in ecclesia interdicitur? Conradus de contractibus, quæstione quinquagesimaseptima affirmat, solum esse intelligendum, de prima negotiatione. Pro quo etiam facere videtur, quòd illi, quos Christus de templo eiecit, in eo habebant, quæ vendebant. Mihi tamen dicendum videtur, quòd etiam si in ecclesia res, quæ venduntur, non teneantur, adhuc negotiationes ibidem factæ, culpa non vacant. Tum, quia negotiatio non rei detentionem, sed rei conuentionem, & contractum significat.

Dupliciter potest fieri negotiatio in loco sacro.

Et certum est, simpliciter in iure prohiberi negotiationes. Tum etiam; quia sacer locus non per rem illic positam, sed per negotiationes, quibus mendacia, & peccata admisceri consueuerunt prophanatur. Ex quo infero solam circunstantiam loci, esse sufficientem in negotiatione inducere culpam; cum bonum consurgat ex integra causa, & malum ex singularium defectu. Sed ista circunstantia loci, sicut & circunstantia temporis, de qua statim dicemus, nisi ratione scandali, vel quia in Ecclesia impeditur diuinum officium, nunquam constituunt peccatum mortale, vt docet Soto libro sexto, de iustitia, quæstione secunda, articulo secundo.

5 Redditur negotiatio illicita ex parte temporis.

¶ Quintò redditur negotiatio illicita ex parte temporis. Vt si mercatores negotientur in diebus festiuis. De quibus Exodi vigesimo, dicitur: Omne opus seruile non facietis in eo. Et extra de ferijs: Idem iubetur obseruandum, non solum in diebus Dominicis, qui sabbathis successerunt; sed etiam in quibusuis alijs diebus festiuis ab ecclesia institutis. Quod est intelligendum, dummodo, lex de festiuitate aliqua obseruanda, vel per contrariam legem, vel per consuetudinem non sit abrogata. Siue abrogatio facta fuerit quantum ad hoc solum, quòd est opera seruilia in tali festiuitate non facere; siue etiam, quantum ad hoc, quod est in illa rem diuinam audire: quorum alterum ab altero constat esse diuersum. Et hinc, vt inquit Paludanus in quarto, licitum est in nundinis auditis diuinis, negotiari; siue dominica sit dies, siue alia festiuitas. Et quòd hæc consuetudo sufficiat huiusmodi festiuitatibus derogare, seu eas tollere, constat; quia non sunt nisi humano iure introductæ; & ius humanum per consuetudinem oppositam abrogari potest, vt habetur in Decreto distinctione quarta. In eo enim, quòd est consuetudo tolerata, rationabiliter præsumitur, pontifices eam scire, & in eadem consentire. Habet etiam hoc, quod dicimus de non negotiando in diebus festiuis, aliam limitationem, vltra consuetudinem, scilicet, nisi necessitas publica, vel priuata oppositum postulauerit. Ex quo fit, vt qui victualia in festiuis diebus, etiam ante diuinorum auditionem vendunt, excusentur. Et similiter pharmacopolæ medicinas vendentes, aliaque multa opera seruilia in festis facientes ob necessitatem. Et eadem est ratio de illis, qui vel ob pietatem, vel ob notabilem suam, vel aliorum vtilitatem secus faciunt, maximè si contemptus absit, nec id principaliter propter lucrum fiat.

6 Redditur negotiatio illicita ex modo.

¶ Sextò redditur illicita negotiatio ex modo. Idque multis modis, etiam prætermissis mendacijs, periurijs, alijsque peccatis, quæ communiter à negotiatoribus commisceri solent; & sunt, vt Diuus Augustinus affirmat, potius vitia negotiantis, quam negotij. Quare in hac re explicanda multæ, & graues à nobis erunt proponendæ dubitationes. In quibus absoluendis, si plus solito immorati fuerimus, hoc vno immunes à culpa iudicabimur, si minus iusto, pro rei grauitate dixisse intellexeritis.

Quod certè ita esse facile percipietis, considerata materiæ vtilitate, & difficultate. Nullam ad sanctissimæ Trinitatis mysterium; aut ad diuinæ prædestinationis arcanum pertinentem doctrinam hæc nostra disputatio continebit; sed eam, quæ ad iustitiam seruandam, & ius suum, in venditionibus vnicuique reddendum plurimum valeat. Estque hæc tantò illa difficilior, quantò facilius Trinitas per fidem ab homine Christiano, & pio, & quantò difficilius mercatorum fraudes, & negotiationes, non solùm à religiosis, verùm etiam à viris doctissimis, cognoscuntur. Faxit Deus Optimus Maximus, cuius opem humilis, & supplex imploro, vt suæ lucis radio illustratus, in tanta materiæ grauitate, & Doctorum diuersa sentientium varietate, ea breuiter dicere, & explicare valeam, quæ rationi consona, & iustitiæ seruandæ apta videbuntur.

1. Difficultas circa modũ in negotiationibus seruãdũ.

¶ Circa modum ergo in negotiationibus, vt licitè fiant, seruandum, est prima difficultas; Vtrùm mercatorum cõspirationes, quæ vulgò monopolia appellantur, & sunt, quando ipsi inter sese de non vendendis mercibus, nisi vel in certo tempore, vel pro certo pretio, conueniunt, sint licitæ? Ad cujus explicationem aduertendum est, quòd monopolia multipliciter fieri possunt.

Monopolia multipliciter fieri possunt.

Primò quidem autoritate publica. Quod contingit, quando princeps præcipit, ne quis vendat aliquod genus mercium, præter Petrum, aut Ioannem. Et hunc modum vendendi, si fiat de rebus non multum necessarijs reipublicæ, quales sunt chartæ lusoriæ, vel si fiat de rebus necessarijs, cogente tamen necessitate, vel vtilitate reipublicæ, cui aliter, quàm merces ad vnum, vel duos venditores reducendo, commodè prouideri non potest, licitum, atque iustum esse fatentur omnes Doctores, modò à principe, vel à republica talium mercium iustum pretium taxetur, ne illa fortè occasione venditores ciues expoliandi habeant potestatem. Et hac ratione iustificantur priuilegia de chartis lusorijs, & de libris ab eorum tantum autoribus vendendis.

2. Modus monopolij.

¶ Secundo modo fit monopolium, quando negotiatores inter se conueniunt de non vendendis mercibus, nisi pro certo pretio suo arbitrio taxato: ex quo emptores ob rei necessitatem tale pretium pro illis dare compelluntur. Et hunc modum vendendi, quando ex illa pretium augeri, & carestiam induci contigerit, esse iniquum & contra iustitiam fatentur omnes. Et ratio huius est: Quia quando sunt plures venditores, non conspirati, facilè rerum pretia minuuntur, cum quilibet affectet proprias merces vendere: quod in bonum communitatis redundare est manifestum. Dixi notanter, quando ex illo pretium augeri, & carestiam induci contigerit. Nam meo iudicio, nullum monopolium mercatorum, vt non nisi pro certo pretio vendant, est iniquum, si reuera tale iustum est pretium, & ne de suarum rerum valore aliquid amittant, conueniunt inter sese, vt non nisi pro illo pretio vendant. Et idem est dicẽdum de eo, qui in publica licitatione amicum, vel amicos rogant, ne plus certa quantitate dent; vt ipse rem pro iusto pretio, infimo tamen, vel medio in illo foro, habere possit. Et de illo, qui volens officium emere alios emptores rogat, ne plus dare velint, quid in vectigalium, & aliorum prouentuum emptione contingere solet.

Cum hi carestiam inducere non dicantur, sed solum vti industria & diligentia, vt res sibi iusto pretio dantur, vel ipsi iusto pretio vendant, timentes, ne vel in vendendo vilitatem, vel in emendo augmentum magnum in pretio, subitè cogantur.

Et eadẽ est ratio de illis, qui non nisi, vt pro pretio currenti, rigido tamen, merces vendant, inter se conueniunt.

Itaque illi tantum in hoc secundo genere iniustum monopolium contrahere erunt dicendi, qui fraude quadam, atque versutia inter se conuenerint, ne res vendant, vel emant iusto pretio, etiam infimo vel supremo, sed vt vendant vltra pretium iustum rigidum, & emant citra pretium iustum infimum. Hæc enim est aperta iniquitas, violentiaque reipublicæ facta, cum sit inductiua carestiæ, & nouorum pretiorum, quæ non, nisi ipsi sic inter se conuenirent, introducerentur. Quod sanè turpissimum, & perniciosissimum genus expilandi ciues, eo erit iniquius, & sceleratius, quo merces in republica fuerint magis necessariæ, vt panis, vinum, carnes, oleum, &c. Tenentur autem talia facientes ex communi omnium Doctorum sententia excessum iusti pretij restituere. Quia, quamuis voluntariè ab ementibus dari videatur, illum tamen ideo dant, quia non aliter rem, quam pro pretio, quod ipsi inter se statuunt, habere possunt, sicut de soluente vsuras dicere solemus. Et hinc fit, quòd huiusmodi monopolia tanquam perniciosa per leges fuerunt prohibita, vt patet. C. de monopolijs. vbi graues & diuersæ pœnæ contra monopolos institutæ inueniuntur, & ex l. 2. tit. 7. part. 5.

3. Modus monopolij.

¶ Tertius modus faciendi monopolium est, quando quis ne merces ad ciuitatem confluant impedit, vt vel ipse cariùs vendat suas, vel illas sibi emat ad vendendum, vel alio fine. Et de hoc dicit Syluester, verbo, restitutione tertia, quæstione vltima, dict. octauo, & verbo, emptione, quæstione tertia, quòd peccat mortaliter, & ad restitutionem tenetur, de illo plurijs, qui carius emerunt, & de damno illis, qui erant allaturi, quia iniustè impediuit, vtilitati publicæ atque communi priuatam & propriam anteponens.

Hæc sententia, nisi sanè intelligatur, de illo, scilicet, qui vi, & fraude impedit, falsa proculdubio videtur, tam in eo, quòd dicit faciendam esse restitutionem, de damno illis, qui erant allaturi; quam in eo, quod affirmat esse faciendam restitutionem, de illo plurijs, qui cariùs emerunt.

Nam, cùm ille, qui absque vi, & fraude solis precibus, vel persuasionibus, facit eos qui merces deferebant, abire, nullam illis faciat iniuriam, nec ipsi aliquod inuoluntarium patiantur, fieri non potest, vt qui tales preces fudit, aliquam eis teneatur facere restitutionem. Sicut nec ille, qui precibus, & persuasionibus auertit animum testatoris à legato, vel donatione facienda; & sicut nec ille, qui in publico foro admonet vicinum, vel amicum volentem ascendere in pretio, ne ascendat. Nec etiam tenetur aliquid restituere, ijs, qui cariùs emerunt. Quia cum ipsi, non haberent ius ad rem, nulla illis potuit fieri iniuria.

4. Modus monopolij.

¶ Quartus modus monopolij est, quando quis retinet proprias merces, vsque ad tempus, quo cariùs vendantur. Vel, si non expectat futurum tempus, illas tamen seruat, vt sit raritas; & dum pauciores apparent, pretium crescat. Quod facere solent qui multas merces deferentes earum dimidiam partem, vel domi, vel alibi abscondunt. Et de his ego distinguendum iudico. Aut enim in ciuitatem eas merces induxerunt, animo statim illas vendendi, aut eas apud se, vsque ad tempus magis conueniens, retinendi.

Et quidem in hoc secundo casu, non puto tales mercatores peccare, licet pretium, quod non augeretur, si ipsi res suas, scilicet, vinum vel triticum exposuissent, augeatur. Carestia enim illa ipsis non imputatur, cum ipsi non fuerint proxima illius causa: sed sua prudentia vtentes tales merces conseruauerint. Quamuis si fames, & necessitas adeò cresceret, vt enormiter pretium augeretur, scilicet, in duplum, vel amplius non excusarem eos, ab iniustitia, & obligatione restituendi tantum excessum, cum arbitrio prudentum illud iniustum & excessiuum iudicetur. Eo vel maximè, quòd ex quo merces illæ sunt in ciuitate, vel regno, esto non fuerint expositæ venditioni, habet respublica ius illis vtendi pro iusto pretio.

Vocabitur autem iustum arbitrio prudentis viri, si non illud, quod anteà erat ratione defectus, ad minus illud, quod non ità valde fuerit excessiuum, & incongruens. Si verò mercatores merces detulerant animo

illas

illas statim vendendi, sicque venditioni fuerint expositæ, vel ad mercatum deductæ: quicunque illas postea absconderit, vt carius vendat, peccat mortaliter, & ad restitutionem tenetur. Iam enim acquisiuit respublica ius ad illas res emendas pro pretio, quod iustum habebatur, habita ratione copiæ earum, & non pro maiori. Non nego, quòd ille, qui rem detulit animo vendendi; imò iam venalem exposuit, possit postea non vendere.

Sed quod affirmo est, quòd si vendiderit non potest maius pretium exigere, quam si non abscondisset; quia carestiam ipse iniuste induxit, remque iam præsentem, & animo vendendi expositam magis valere fecit ob necessitatem. Et sic meritò censetur violentiam reipublicæ inferre. Vltimus modus monopolij est, quando vnus, vel plures mercatores, omnes, vel plures vnius generis merces emunt, vt sic rogati pretium augeant. Et hic planiorem habet rationem iniustitiæ; quia pretium ille solus efficit, qui merces congessit. Vendit quidem ille rem pro suo arbitratu: & cum miseri ciues illam aliunde habere non possint, tantum ei dant, quantum petere vult. Quod non fieret, si alij essent venditores. Quocirca Pius Quintus hunc modum tanquam manifestam continentem iniustitiam, in sua Decretali de cambijs sub his verbis condemnat: Eos verò, qui conspirationem fecerunt, vel congestam vndique pecuniam ad se redegerunt, vt quasi monopolium pecuniæ facere videantur, &c.

Pius V damnauit monopolia.

Cæterùm, si ille, qui totam mercium quantitatem emit, nec cum aliquo fraudulenter conuenit, nec animo pretium vltra iustum augendi, id fecit, sed suo periculo illas accipiens, nullam iniquitatem committet. Quare publicè in republica hæc negotiatio permittitur. Nisi tantum in emptione tritici; qua cautum est, vt nullus emat triticum, vt iterum vendat; Et vbi non est aliqua lex humana, quæ prohibeat emptionem rei ad reuendendum, siue in parua, siue in magna quantitate fiat, cuilibet mercatori erit licita. Et si quis quærat, quod nam sit futurum iustum pretium mercium in hoc casu, quando ille iterum eas vendat, respondeo, quòd si taxatio publicè non est facta, illud iustum pretium erit iudicandum, in quo emptores cum venditore conuenerint. Nec, moraliter loquendo, in tali casu est periculum, quòd pretium propter vnitatem venditoris plus nimio crescet. Nam, quanuis sit vnitas venditoris, est tamen multitudo mercium apud ipsum; ex quo fiet, vt properabit vendere, vel populo, vel alijs negotiatoribus. Si autem ex tali modo congerendi merces ad vnicum venditorem, communitati aliquod damnum sequeretur; tunc princeps vel reipublicæ minister teneretur negotiatorem cogere, vt venderet, & si oporteret pretium illi taxare; vt docet Mercado tractat. primo, de contractibus, capit. decimoquarto, Syluester, verbo, emptio, quæstione quinta, Corduba in summa, quæstione centesimadecimanona, §. y la razon. Quod dictum est de monopolijs mercatorum, est etiam vice versa intelligẽdum de monopolijs emptorum: si quando contigerint, ad extenuandum pretium. Vt, si in portu, cui nauis pretiosissima applicuit, illi qui emere possent, sibi mutuò promitterent, non emere, nisi tanti. Aut, si in subhastatione aliquis alios ne licitarentur auerteret, vt minoris ipse emeret. Tunc enim peccatum profectò esset; quod ante restitutionem non remitteretur.

Monopolia emptorũ illicita.

Et hinc est, quòd ait Cicero libro de Officijs. Non licitatorem venditor, nec qui contra scienter se emptor apponet. Verum est, quod si venditores monopolium facerent, possent tunc iustè emptores, quasi vim vi repellentes, contraria pariter prudentia vti, & conuenire inter se, vt nullus, nisi certo pretio emeret. Sed hæc raro, aut ferè nunquam contingunt.

¶ Circa eundem modum in negotiationibus seruandum, vt licitè fiant, est secunda difficultas, Vtrum liceat merces cariùs vendere credita pecunia, quam numerata, & vtrum ex talis negotiationis modo restitutionis obligatio contrahatur. Hæc quæstio affinis est materiæ de vsuris: & de qua disputant iurisprudentes in capite in ciuitate, & in capite nauiganti. de vsuris. Summistæ, verbo, venditio, Medina. Cod. de restitutione quæstione trigesimaoctaua, Soto libro sexto, de iustitia, quæstione quarta, articulo primo, Corduba in summa, quæstione octuagesimaquarta. Qui duas de hac re opiniones refert. Vnam cuiusdam Raphaelis de Parmasio relati à Syluestro in summa, verb. vsura. secundo, §. primo. Qui dicit, solis mercatoribus esse licitum ratione lucri cessantis, merces vendere carius credita pecunia, quàm numerata. Et probatur primò: Mercatores ex huiusmodi dilatione damnum patiuntur: ergo licitum erit eis illud in pactum deducere. Consequentia est nota; & antecedens probatur. Si Petrus deberet mihi centum, vel ratione mutui, vel ratione cuiuscunque alterius contractus liciti, mihique illa petenti diceret, vt denuo per annum illum expectarem, licitè ego possem ab eo accipere totum lucrum, quod verisimiliter illis centum eram lucraturus per id tempus, vt ex communi Doctorum sententia, docet Nauarro in commentario de vsuris. numero quinquagesimoprimo, & quinquagesimosecundo, sed sic est, quod quando mercator verè, & realiter merces suas vendit pro iusto pretio, pro illo, scilicet, quod numerata pecunia soluitur, iam habet ius, vt sibi tale pretium detur, estque sibi iam verè debitum: ergo si expectat per annum pro illo ad instantiam emptoris, ratione talis expectationis, poterit recipere totum, quod illis pecunijs esset lucraturus, non secus ac ille, qui pro solutione expectat. Eò vel maximè, quod, vt ex mente Diui Thomæ docuimus articulo primo, huius quæstionis licitum est semper venditori se indemnem seruare, etiam iusto pretio damnum adhibendo, quod patitur.

2. Difficultas, circa modum negotiandi de vendentibus rẽ carius credita pecunia.

1. Argum.

¶ Secundò, In tali venditione virtualiter continentur duo contractus liciti reales, & non ficti: vnus est, quod venditor verè & realiter merces suas vendit, pro iusto pretio, tunc currenti: verbi gratia, centum, etiam si pecunia statim numeraretur, quam ipse mallet de præsenti accipere, quam pro illa expectare: alter, quod quia emptor, vel non potest, vel non vult pretium statim soluere, petit à venditore, vt solutionis dilationem patiatur per annum; & venditor dicit, se id libenter facturum, modo interesse, quod verosimiliter illis centum statim acceptis erat lucraturus, per id tempus, sibi soluatur, quod est, verbi gratia, decem, & emptor dicit sibi hoc placere, appellatúrque iste secundus contractus, Facio, vt des, vel vt melius dicam, patior, vt des; & ille primus, Do vt des: ergo poterit venditor pro re valente centum numerata pecunia exigere centum & decem, expectata solutione, absque eo, quod iniustitiam faciat.

2. Argum.

Eritque hoc idem, ac pretium statim accipere, & pro mutuo deducere in pactum lucrum cessans, quod omnes dicunt esse licitum.

Probo consequentiam: Nam de æquiualentibus idem est iudicium. Et si semel, & cum vno hoc est licitum, cum omnibus, & sæpe idem licebit propter eandem rationem.

3. Argum. ¶ Tertiò: Vnicuique est licitum, merces suas vendere pro pretio, quod secundum communem æstimationem iustum iudicatur, vt ex supra dictis patet: sed communis æstimatio omnium negotiatorum est, quod merces, quæ expectata solutione venduntur, plus valeant, quam quæ venduntur numerata pecunia: ergo qui ità contraxerit nullam iniustitiam committet. Et confirmatur: Vna ex iustis causis, propter quas secundum communem æstimationem mercis pretium crescit, est abundantia emptorum: sed emptores quærentes merces expectata solutione sunt plures quam illi, qui eas emunt numerata pecunia: ergo etiam ex hac parte poterit licitè res pluris vendi, expectata solutione, quam pecunia numerata.

4. Argum. ¶ Quartò: Pecunia præsens pluris ab omnibus æstimatur, quam absens: Et est ratio: Quia quando absens est, toto illo tempore est inutilis, præsens vero est quasi in actu vtilis, vel certe in proxima potentia: ergo, vt contractus ex hac parte iustificetur, & sit æqualis, poterit venditor maius pretium exigere ab eo, qui rem emit soluendam in futuro, quam ab eo, qui eam numerata pecunia accipit.

Vltimò argumentor à simili: Vnicuique licet debita aliorum in futurum soluenda, pro minori pretio, numerata pecunia emere, quam ipsa in se, vel constant, vel sonant; vt si, verbi gratia, debet Petrus Ioanni centum soluenda post annum, licitum erit Paulo id debitum à Ioanne emere pro nonaginta numeratis de præsenti: ergo pari ratione etiam licebit rem, quæ modo valet nonaginta dare pro centum soluendis in futuro, quod est rem carius vendere expectata solutione. His similiter argumentis proportionabiliter poterit quis contendere probare, licitum esse vilius emere rem anticipata pecunia, quam secundum se valeat, tempore, quo illius est facienda traditio; cum æqua sit vtriusque ratio.

Quæstio videtur facilis & continet ingentem difficultatem. ¶ Hæc quæstio earum est, quæ prima facie considerata facilem videntur habere determinationem, intus autem aspectæ penè inuincibiles continent difficultates. Quod ideò dico; Quia si loquamur absolutè de eo, quod est vendere rem carius expectata solutione, quam secundum se valeat, nullus est, qui dubitet huiusmodi contractum esse illicitum. Est enim dilatio solutionis propriè loquendo, vt apud omnes Doctores est in confessu, nihil aliud, quam quoddam virtuale mutuum, quo, scilicet, venditor pecuniam pro re sua de manu emptoris acceptam, iterum illi mutuò dat, vsque ad tempus solutionis. Et eadem est ratio de anticipante solutionem, qui eodem modo se habet, ac si pecuniam venditori mutuò daret, vsque ad tempus, quo merx est tradenda. Ex quo manifestè infertur, vel ratione dilationis, vel anticipationis solutionis, præcisè, iniustum esse & omninò vsurarium, rem vendere pluris, quam secundum se valet, quia esset perinde ac si lucrum exigeretur ratione mutui, quod quæstione sequenti iniquum esse, & contra rationem pluribus ostendemus. Cæterum, si respiciamus ad causas, ob quas pretij augmentum fieri dicitur, in venditione ad tempus, quas Medina. Cod. de restitut. quæstione trigesimaoctaua, reducit ad sex; Quarum prima est exiguitas pretij in promptu currentis, pro quo, si venditor res suas venderet, nihil lucraretur, sed sæpè pateretur damnum, attentis laboribus, & expensis factis; Secunda, lucrum, quod cessat venditori ex eo, quod non statim mercium suarum pretium accipit; Tertia periculum, cui capitale exponit; Quarta expensæ, quas faciet in recuperatione capitalis; Quinta dubietas valoris, quem res vendita tempore solutionis habebit; Sexta & vltima, quod merx ad terminum vendita secundum communem æstimationem plus valere videtur, quam si vendatur pecunia numerata, non erit facile iudicare, vtrùm ex his, vel aliquo illorum licitum sit in venditione ad tempus pretium augere ab eo, quod merces secundum communem æstimationem valent de præsenti.

¶ Et quidem, vt in hac re certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quod prima causa, nempe, quia pretium communiter currens in promptu solutum, sæpissimè est tenue, & pro quo si venditor res suas venderet, nihil lucraretur, sed sæpe damnum pateretur, attentis laboribus, & expensis factis, nõ est sufficiens ad excusandum venditorem ab iniustitia, quæ existit in eo, quod res carius vendat, ad tempus, quam valent de præsenti. Si enim ea ratio aliquid valeret ad excusandam venditionem ad tempus pro pretio excessiuo, similiter etiam esset sufficiens excusare venditionem ad statim pro eodem pretio excessiuo, maiori, scilicet, quam sit illud, quod communiter in tali loco, & tempore currit, cum sæpè cõtingat, quod etiam si mercator, vendat res pro pretio iusto currenti statim soluto, non lucretur, sed damnum patiatur attentis laboribus, & expensis factis, quia sæpe accidit, vt merces minus valeant quando, & vbi venduntur, quam à principio constiterunt. Atque adeò, sicut mercibus in valore crescentibus, potest venditor multum lucrari, si eas vendat, quamuis paucas, aut nullas expensas fecerit, paruum, aut nullum laborem subierit: ità etiam è contra, eisdem mercibus in valore decrescentibus, tenebitur, si eas vendere velit, in pretio descendere, etiam si multas fecerit expensas, magnúmque subierit laborem. Nec erit tunc iniustum, aut indignum, quod venditores commodum in venditione non sentiant, sed damnum. Nam qui propria voluntate negotiationes suscipit, vtrique pariter se debet lucro, scilicet, & damno, exponere, & si aliquando damnum sentit, non emptoribus, nec reipublicæ, sed sibi debet imputari, vt diximus in superioribus. 1. Dictũ certum.

¶ Dico secundo, meo iudicio etiam debere esse certum, quod secunda causa, nempe, lucrum cessans, vel damnum emergens est sufficiens ad excusandum hominem ab iniustitia, quæ existit in eo, quod est res carius vendere, quam valent de præsenti. Itaque, quamuis nec ratione expectatæ solutionis, nec ratione pretij currentis in promptu soluti, quod sæpissimè est tenue, possit mercator in venditione credita plus accipere, quam res in præsenti valent, poterit tamen id facere ratione damni emergentis, aut lucri cessantis. Quamuis Soto, & multi alij contrarium dicant. Quorum sententiam funditus euertemus, quæstione sequenti, articulo secundo, vbi est proprius locus huius materiæ. Et si hoc voluit dicere Raphael, rectè dixit. Quamuis ad hoc, vt lucrum cessans, vel damnum emergens prædictam venditionem iustificare possint, necessarium erit, quod aliquæ conditiones concurrant loco citato à nobis explicandæ. 2. Dictũ certum.

¶ Dico tertio, etiam esse certum, quod sexta causa, nempe, quod merx ad terminũ vendita, ex cõmuni hominum æstimatione, plus valet, quã vendita ad statim, non est sufficiens ad excusandum venditorẽ ab iniustitia quæ existit in eo, quod res carius vendat ad tempus, quam valent de præsenti. Cum certum sit, quod merces ad terminum venditæ, nec in se, nec ipsi vendenti valent plus, quam si ad statim venderentur, vt ex solutione argumentorum, pro opinione Raphaëlis factorum

ctorum infra patebit. Eo vel maximè quod cum venditio ad terminum nihil addat supra venditionem ad statum, quod sit venale: nihil enim addit, nisi dilationem solutionis, quæ est quædam tacita mutuatio, pro qua nullo modo est licitum pretium augere, quia hoc idem esset ac mutuationem vendere, quod est vsura, fit, vt si pretium quod pro re accipitur est excessiuum, venditione facta ad statum similiter etiam erit excessiuum, venditione facta ad terminum. Itaque hæc certa sunt.

Cæterùm de aliis tribus causis, nempe, tertia, quarta, & quinta, sunt grauissimæ concertationes inter Doctores, vtrum illæ sint sufficientes facere, vt in venditione ad tempus licitè pretium augeatur, ab eo, quod merces secundum communem æstimationem valent de præsenti. Et illæ omnes erunt à nobis suo ordine explicandæ.

An ratione periculi cui capitale exponitur sit licitum pretiũ augere in venditione ad tẽpus.

¶ Circa tertiam ergo causam, quæ est periculum, cui capitale exponitur in venditione ad tempus, est dubitatio, vtrùm illa sit sufficiens pretium augere, ab eo, quod res valet de præsenti? Non loquimur modo de expensis à creditore in debito recuperando faciendis: nam hoc pertinet ad quartam causam. Sed quod quærimus est. An ob timorem metumque probabilem quem venditor habet, vel, quod expensæ non soluentur, vel, quod capitale non rehabebitur, vel quod in illius recuperatione molestiam patietur; sit licitum à principio aliquid vltra iustum pretium rei petere, de illóque pacisci? Conradus de contra. quæstione quinquagesimanona, partem tenet negatiuam, quam etiam sequuntur Nauarro in Manual. capite vigesimotertio, num. octuagesimoprimo, & Soto libro sexto, de iustitia, quæstione quarta, articulo primo, in solutione ad primum.

Sẽtentia Cõradi & aliorum.

1. Argum.

Probatque Conradus suam sententiam. Primò. Quia alias sequeretur, nullam, aut vix vllam posse dari huiusmodi venditionem in futuro soluendam, in qua non liceret aliquid vltra sortem accipere, cum nulla, aut vix vlla sit, quæ alicui non subdatur periculo. Hoc autem est inconueniens, vtpote, quod ad iniustitias, & vsuras faciendas viam parat, & aperit.

2. Argum.

¶ Secundò: Quia cum non solum iustum rei pretium, sed etiam illud ipsum lucrum, de quo venditor ratione metus paciscitur, credatur emptori; liceret similiter ratione illius confidentiæ plus exigere; & cum hoc etiam credatur, iterum liceret ratione istius periculi aliquid exposcere; & sic in infinitum, quod non est dicendum.

Argumenta Soti.

Cæterùm Soto has rationes leues existimat. Et meritò quidem. Quare ipse suam sententiam aliter probat. Primò: Quia quanuis sit licitum alicui ratione periculi, quod patitur, quod est pretio æstimabile, aliquid exigere: id tamen solum habet verum in eo, qui iniustè ac inuoluntariè damnum patitur, & non in eo, qui se offert voluntariè, vt contingit in venditore. Persistit enim Soto in quadam sua sententia, qua antea tenuerat lucrum cessans, quod quis inuitus patitur, siue in mutuo, siue in venditione, posse in pactum deduci; non verò illud, quod venditor sua sponte ad sui vtilitatem subire vult. Et ratio illius est: Quia cum tali periculo à nullo coactus se exponat, iam videtur cedere actioni, quam haberet, si re iam vendita, vel mutuo data simile periculum eo ignorante, atque inuito, consurgeret. Secundo argumentatur Soto in hunc modum (Ponámque verba eius integra, vt quantum veritatis habeant, exactè perpendamus:) Venditor ille, vel, fac esse mutuatorem, nullum patitur emergens damnum, nec iacturam facit cessantis lucri, nec dispendium, aut sumptus in recipiendo pretio: hæc enim omnia cessare supponimus, quandoquidem de solo metu disceptamus: quo ergo iure poterit metus ille pretio vendi? Sed ais: Quia est pretio æstimabilis. Fateor quidem, quoniam mallet homo alicuius pecuniæ dispendium facere, quam tali anxiari metu, sed tamen non inde sequitur, quod sit illa ratione vendibilis. Tum, quod venditor suapte sponte in illum se emergit. Tum præcipue, quod emptor non tenetur aliter leuare illum tali metu, quam soluendo mercis pretium; cui idcircò dum soluit satisfacit. Et elucidatur etiam num argumenti vis: Si initio non fuisset facta timoris mentio, venditor tamen fuisset ob periculum vehementer metu vexatus postea, dum emptor soluit nihil posset vltra sortem venditor recipere ratione præteriti metus, ac periculi: ergo nec in initio potuit in pactum duci. Profectò, si vera esset talis opinio, conditio vendentis, puta, si esset nimium auarus, ac perinde meticulosus, causa esset legitima recipiendi maius pretium. Hucusque Soto. Cuius rationibus Nauarro, ocτiosè confutatam esse dicit opinionem contrariam, & neruosius confutari posse, affirmat, quod est noua & contra omnes alios Theologos, & Canonistas, & propterea Ecclesia declarauit id esse illicitum, per capite in ciuitate. de vsuris, vbi prædicta pericula, quæ venditor in se suscipit non esse considerabilia ad augendum pretium mercis in credita pecunia, determinatur, magis quam ad dandum aliquid vltra sortem mutuanti, quod lege naturali atque diuina est prohibitum.

Argum. Nauarri.

Sentẽtia autoris.

¶ His tamen non obstantibus dico, contrariam sententiam, quæ affirmat in venditione ad tempus ratione periculi, cui expectatum pretium exponitur, licitum esse aliquid plus vltra iustum ascendere, probabiliorem esse, atque tenendam, sicut illam tenent Medina. Cod. de restit. quæstione trigesimaoctaua, §. ad tertiam causam. Maior in quarto, distinctione decimaquinta, quæstione quarta, articulo septimo, Corduba in summa, quæstione octuagesimaquarta, versiculo tampoco. Imo Nauarro in summa Hispana, capite decimoseptimo, numero 239. & 240. sui oblitus tenuit eandem & pro eadem citantur à Magistro Soto, Ricardus, & Caietanus. Ratióque præcipua huius nostræ sententiæ est: Nam quanuis hoc, quod est mutuare, aut solutionem expectare, venale non sit, nec pretio comparabile, cum ex præcepto Dei, & naturæ sit gratis agendum, hoc tamen, quod est hominem rem suam pro altero iactare, aut eam periculo perdẽdi exponere, venale est, pretióque æstimabile, nec de iis, quæ gratis fieri debent: ergo poterit venditor pro illo pretium accipere. Atque adeò si quis roget alterum, vt certam sibi pecuniæ quantitatem mutuò det, vel vendat mercem expectata solutione per annum, de cuius redditione probabiliter timetur, poterit ratione illius periculi aliquid vltra sortem accipere, de illóq; pacisci. Fatetur quidem Soto libenter, illam periculi susceptionem esse pretio æstimabilem. Sed dicit id esse verum, quando venditor inuitus eum timorem, atque molestiam patitur; non autem quando voluntariè se in timore, & periculo constituit quod contingit vendenti merces expectata solutione, & potenti, non vendere. Sed certè ista responsio est friuola. Nam si illud periculum re vera est venale, pretióque æstimabile, vt Soto fatetur, quid refert voluntariè, vel coactè illud subire; cum semper res suum habeat valorem? Præterea: Si Petrus à me petat, vt equum commodem, aut locem Ioanni, apud quem est verosimile ipsum periturum, vel ob negligentiam in custodiendo, aut præbendo cibum, vel ob suam

1. Ratio.

2. Ratio.

ob suam temeritatem, aut fugacitatem, licitè possum cum Petro conuenire, vt aliquid vltra pretium locationis mihi assignet pro periculo, quod ad eius instantiam subeo: ergo idem facere potero cum Ioanne locatore, cum non sit maior ratio vnius, quàm alterius. Atque ex consequenti erit licitum ratione periculi aliquid vltra pretium iustum rei accipere. Soto respondet ad hoc argumentum, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam; quia in locatione, aut commodato non transfertur dominium, licitè potest verus dominus de periculo rei suæ pacisci. At verò in venditione, aut mutuo, quia transfertur dominiũ; atque adeò mutuatarius, vel locator tenetur totum soluere: non est cur alio pretio grauetur ob metum creditoris. Cæterùm, quanuis differentia posita, inter venditum, & mutuo datum ex vna parte; & locatum, & commodatum ex alia, quantum ad hoc, quod in his non transfertur rei dominium, sed vsus duntaxat; in illis autem transfertur; vera sit, quid autem valeat ad nostram rationem infringendam, non video. Nam si periculum meæ rei commodato, aut locato traditæ, ideò in pactum deducere possum, quia illius potest fieri iactura, cum similiter pecunia credita, aut pretium rei venditæ, ad quod habendum semper habeo ius, eidem discrimini subsit: cur non itidem pro illo periculo aliquid vltra sortem accipere potero? Tenetur, inquit Soto, mutuatarius, vel emptor totum pretium soluere: & ideò non est iustum, vt amplius ob metum creditoris grauetur. Quasi verò locator, & commodatarius nõ similiter teneantur totam rem locatam, vel commodatam reddere, & cum hoc stet, vt aliquid vltra totalem rei solutionem iustè ab eis ratione metus, & periculi locantis, & commodantis exigatur. Omnium ergo est vna, & similis ratio. Atque ex consequenti quemadmodum in commodato, & locato est licitum aliquid accipere ratione periculi. ità etiam in venditione, & mutuo. Item probatur nostra sententia, similitudine ducta à cõtractibus fideiussionis, & assecurationis, in quibus, quia si merx assecurata perditur, vel principalis deficit, expositus est assecurator, & fideiussor, de rebus propriis soluere, illas amittendo, licitè potest ratione periculi suscepti, aliquid exigere ab eo, quem securum reddit, vt omnes Doctores concedunt: ergo pari ratione erit dicendum, quod cum vendens ad terminum non minus exponatur rerum amittendarum discrimini, licitum erit ei ratione illius aliquid petere, & recipere. Dicunt Doctores contrariæ sententiæ, non valere hanc consequentiam. Nam assecurator, & fideiussor non ratione periculi, sed obligationis in se iniectæ, accipit illud pretium. Sed proculdubio falluntur. Nam quanuis verum sit, quod ratione obligationis præcise potest fideiussor aliquid accipere, vt infra dicemus; ex quo fit, vt etiam si nullum periculum existat, licitè possit pacisci de pretio: tamen re vera principalius propter periculum, quàm propter obligationem illud suscipit. Quod ex eo sufficienter colligitur, quod si quis futurus esset fideiussor pro Petro bonæ conscientiæ viro atque diuite, debente centum ad annum, & pro Paulo perditæ vitæ, homine, atque paupere totidem debente nullus sanæ mentis dubitabit, talem fideiussorem plus accipere posse pro fideiussione Pauli, quam Petri: Et tamen constat obligationem in vtroque esse æqualem, & periculum diuersum: multò ergo magis considerabile est periculum, quam obligatio ad augendum pretium, vt dictum est. Postremo: Conradus, atque Soto, qui hanc nostram sententiam negant, concedunt, quod si venditori est graue, & molestum mercε sua priuari, & ad instantiam emptoris illam vendit, iustè potest in pretio ascendere iuxta exigentiam præfati grauaminis. Sicut è contra, si emptori est graue, & molestum mercem aliquam emere, & ad instantiam venditoris illam emit, iustè potest in pretio descendere: quod nos etiam agentes de rerum pretio verum esse diximus. Item idem concedunt, quod si venditor ad terminum, timet in recuperatione expectati capitalis futuras expensas, ratione huius timoris licitè potest in pretio ascendere. Et quanuis posteà timor ad effectum non perducatur: hoc est, esto sine expensis capitale sibi soluatur, non ideò tenebitur pretij augmentum subtrahere; quia non pro expensis, sed pro timore illas agendi, incrementum accipitur: ergo pari ratione, quando venditor ad instantiam emptoris ad terminum vendit timens verosimiliter de solutione capitalis, poterit iustè, saltem pro huiusmodi timore, in pretio ascendere. Et si timor posteà ad effectum non deducatur, non tenebitur præfatum incrementum subtrahere.

3 Ratio. (left margin, beside "periculi. ità etiam in venditione")

Vltima Ratio. (left margin, beside "dum pretium, vt dictum est")

¶ Restat nunc respondere ad argumenta facta pro opinione contraria. Et quanuis illa, quæ à Conrado posita sunt, inefficacia à Soto dicantur, illáque soluat, quo tamen veritas clarior reddatur, ad illa in forma satisfacere placet. Vnde ad primum respondeo, negando sequelam. Non enim indistinctè, & generaliter in quacunque venditione ad terminum facta, accipiendum est excessiuum pretium: sed ibi tantum, vbi verum, discretum, & probabile adfuerit periculum amissionis rei, vel, quia emptor est pauper, vel fugax, vel quid simile habet. Nam si fuerit fictum periculum, vsuram palliatam talis contractus continebit. Tunc autem erit periculum fictum, quando non ratione illius; sed magis ratione lucri excessus exigitur. Ad cognoscendum verò, quando venditor non gratia lucri, nec in fraudem vsuræ; sed ob præfatam causam in pretio ascendit; talem Medina regulam constituit: Dicens, quod si teste conscientia venditor ipsius mallet mercem pro pretio currente postea secure, & certè soluendo, seu sufficiente cautione de solutione habita, vendere, quam pro pretio aucto cum periculo perdendi suum capitale, aut si non mallet, est tamen sibi indifferens, hoc, aut illud eligere: tunc non lucrum, sed periculum amissionis rei est, quod pretium facit augere.

Ad 1. argu. Conradi. (right margin, beside "quæ à Conrado posita sunt")

Regula notanda. (right margin, beside "talem Medina regulam constituit")

Cæterùm, si indistinctè cùm ad terminum vendit, ascendit in pretio, nec inter hos, & illos emptores distinguit, aut si magis afficitur ad vendendum ad terminum pro pretio aucto, existente aliquali periculo, quam pro pretio currente, nullo existente periculo: tunc non timor amissionis rei pro alterius voto susceptus: sed magis lucrum in fraudem vsuræ, est, quod facit pretium augere. Atque ex consequenti, tunc periculum non erit verum, sed fictum; nec ab iniustitia, imo nec ab vsura palliata talis contractus erit excusandus. Sed nec excusabitur à culpa venditor, etiam in casu, quo contractus iustus esset, si illum cum sui infamia, aut aliorum scandalo init. Vt si fortè ex facto ipsius cæteri mercatores occasionem sumerent ad indistinctè, seu indiscretè ad terminum pro pretio excessiuo vendendum. Et aduertat prudens lector, quod non pro ratione cuiuscunque metus, sed probabilis, & discreti, arbitrio prudentis viri, superaccipi posse. Sunt enim non nulli mercatores, ità, vel auari, vel melancholici, vt timeant, vbi non est timendum; & qui nec comedere, nec dormire, sine anxietate possunt, etiam si securitatem habeant debitorum. Et in his cùm illius

anxieta

anxietatis,ac ſolicitudinis,non debitor, ſed ipſi ſibi cauſa exiſtant, non eſt ęquum, quod debitor pecuniam illam compenſet.

Ad 2 arg.

¶ Ad ſecundum argumentum Conradi reſpondetur, illo exceſſu, qui ſupra iuſtum pretium accipitur, compenſari quemcunque metum,& quodcunque periculum in venditore exiſtens. Et ſic non eſt opus procedere in infinitum.

Ad argumenta Soti.

¶ Ad primum argumentum Soti ex dictis patet ſolutio. Nam cum res,quæ ex ſe venales ſunt, ex eo,quod voluntariè offeruntur, non amittant valorem, fit, vt quamuis mercatores voluntariè ſubeant periculum rerum ſuarum,poſſint pro illo aliquid accipere. Verum eſt, quod merces vltroneæ vileſcunt. Et ità fatemur poſſe eum,qui inuitus patitur periculum, vel lucrum ceſſans,plus exigere,quam ille,qui voluntariè facit. Sed de hoc latius quæſtio.ſequenti.

¶ Ad ſecundum eiuſdem Soti reſpondetur, quod etiam ſi illi,de quibus venditor male confidebat, fideliter ſoluant, adhuc poteſt licitè totum pretium accipere. Impertinẽs enim eſt,quod periculum, quod tempore contractus timebatur, ſuum ſortiatur effectum, vel non. Hoc eſt:eſt impertinens, quod emptor in termino complete ſoluat,vel non ſoluat, ad hoc, vt venditor pretium cum augmento recipere poſſit. Incrementum enim illud,vt diximus,non pro amiſſione ipſius capitalis,ſed pro ſolo periculo,cui venditor res ſuas exponit,exigitur. Et quamuis res illæ poſteà per debitoris ſolutionem periculum euaſerint, non propterea tempore contractus in periculo eſſe deſierunt, iuxta probabilem ipſius venditoris, & aliorum coniecturam. Et quando inſtat Soto; ſi initio non fuiſſet facta timoris mentio,venditor tamen fuiſſet ob periculum vehementer metu vexatus; poſtea dum emptor ſoluit nihil poſſet vltra ſortem venditor recipere, ratione præteriti metus, ac periculi: ergo nec in initio potuit illud in pactum deduci;reſpondeo, quod ſicut de intereſſe lucri ceſſantis fatentur omnes,quod debet præcedere admonitio, deductióque in pactum, alias non iuſtè exigeretur, vt infra videbimus:ita etiam de iſto periculo eſt dicendum, ne emptor, qui fortè cum eo onere emere nollet, contra ſuam voluntatem grauetur.

Ad argumenta Nauarri.

¶ Nauarri rationes ſimiliter ſunt parui momenti. Nam primò in eo,quod dicit, opinionem noſtram eſſe contra omnium iuriſperitorum, ac Theologorum ſententiam,proculdubio fallitur, vt ex inſignibus Doctoribus à me citatis colligere licet. Præterquam quòd oportebat eum Doctorum cateruam referre, quod non facit,vt ipſi,non modo dicenti, ſed etiam probanti, fidem adhiberemus. Quod autem affirmat ab Eccleſia eſſe declaratum, non licere ratione periculi aliquid vltra iuſtum pretium pro mercibus accipere,maiorem continet falſitatem. Nam ſic contrarium eſſet de fide,noſtráque ſententia eſſet erronea; quæ à propoſito,& à vero longe abſunt. Nec capitulum ab ipſo adductum quidquam conuincit. Nam in eo Alexander tertius peccatum eſſe declarat, vendere piper, cinnamomum,vel alias merces valentes tempore venditionis quinque libras,cum pacto, vt emptor ſtatuto termino ſex libras perſoluat. Niſi dubium eſſet, ait Romanus Pontifex,plus minus-ve, merces illas ſolutionis tempore valituras. Et certè hæc deciſio Nauarri,& aliorum ſententiæ nihil fauet, ſed potius ei reſiſtit.: Cum, vt ex dictis verbis Pontificis conſtat, non damnetur ibi venditor ratione periculi, & dubij in capitali amittendo, aliquod incrementum paciſcens, nec de hoc quidquam loquatur, Quare aſſerere Eccleſiam

Explicatur c. in ciuitate.de vſuris.

ma.

in illo capitulo,ea pericula declaraſſe non eſſe conſiderabilia ad augendum pretium;ſanè nihil aliud eſt,quam errare quod ipſe Papam declaraſſe voluiſſet, & non quod ille declarauit. Præterquam, quod ſi de illo dubio ac periculo ageret ſummus Pontifex, quo veroſimiliter dubitatur, an ſors ad ſtatutum terminum ſit peritura, proculdubio in noſtram ſententiam decretum eſſet aſſerendum,& non in contrariam. At enim, vendentem rem,quæ in promptu valet quinque, pro ſex in termino ſolutionis, peccatum committere, niſi dubium ſit, merces illas plus minus-ve ſolutionis tempore valituras. Ex quibus verbis apertè colligitur, ratione dubij poſſe iuſtificari contractum, qui alias eſſet illicitus, & peccaminoſus. Indéque ego non contemnendum argumentum pro mea ſententia colligo in hunc modum: In dicto capitulo eximitur ab illicito, vendere rem ad terminum, pluſquam valet in promptu, propter dubium veriſimile, quod ſicut minus ità plus valere poteſt: ſicque venditor eſt expoſitus vtrique ſorti:ſed in noſtro caſu veroſimile eſt, non dico plus minus-ve rem valituram, ſed etiam prorſus nihil, ſi vt veroſimile eſt emptor in ſolutione deficiat:ergo à fortiori ſummus Pontifex, ſi de hoc ageret in illo capitulo, multo promptius iudicaret ratione huius dubij diſcreti, atque probabilis rem valentem quinque libras,poſſe pro ſex vendi. Atque ex conſequenti capitulum illud plus facit pro noſtra ſententia, quam fauet contrariæ.

Obiectio ex c. nauiganti de vſuris.

¶ Nonnulli ſolent etiam obiicere reſolutionem Romani Pontificis in capite nauiganti. de vſuris, vbi noſtra ſententia damnari videtur. Scribit enim Gregorius IX. Nauiganti,vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniam,pro eo, quod ſuſcipit in ſe periculum, recepturus aliquid vltra ſortem, vſurarius eſt cenſendus. Ex quo loco tale colligo argumentum. Mutuans non poteſt incrementum accipere, eo quod ſuſcipit in ſe periculum,vt in illo capitulo dicitur,abſque eo,quòd ſit vſurarius:ergo nec vendens credita pecunia, qui in effectu mutuat excuſabitur ab vſura aliquid plus accipiens,quia ſuſcipit in ſe periculum. Sed reſpondeo,textum illum,vt bene notauit Medina, quæſtione trigeſimaoctaua, circa tertiam cauſam in ſolutione ad 4. & Syluester verbo, vſura. ſecundo,quæſtione trigeſimaquinta,non bene intelligi à multis. Habet enim longe diuerſum ſenſum ab eo, qui in argumento prætenditur. Mutuabat quidam negotiatori nauigaturo, vel ad nundinas ituro certam ſummam pecuniæ, ex conditione, vt ipſe mutuans ſuſcepto in ſe periculo mercium, quas portabat mutuatarius, vel etiam ipſius pecuniæ, qua erat negotiaturus,aliquid ſibi vltra ſortem ſolueretur,quod eſt mutuatarium obligare ratione mutui, vt ſe aſſecuratorem recipiat. Et hoc dicit ſummus Pontifex in illo loco eſſe illicitum,& vſurarium, eſtò mutuãs iuſtum pretium ſuæ aſſecurationis acciperet, quod eſt verum. Nam quicunque mutuare non vult, niſi ea lege,vt mutuatarius alium ſecum contractum ineat, ad quem non tenetur, vt, verbi gratia, emendi aliquid à mutuante, quamuis pro iuſto pretio, vel aliquid aliud faciendi ex obligatione,peccatum cõmittit, & eſt vſurarius,vt quæſtione ſequenti latius videbimus. Et hoc eſt,quod in dict.c.nauiganti,decernitur, nihilque aduerſatur noſtræ ſententiæ.

Reſponſio.

1. Corolla.

¶ Ex dictis pro maiori declaratione, & limitatione huius quæſtionis de pecunia credita, placet nonnulla colligere corollaria. Primum eſt; quod non ſemper nec in omni venditione ad terminum, eſt licitum incrementum ſuſcipere, aut [illegible] illo paciſci, ratione periculi;

turam. Dubium est, verùm ratione huius probabilitatis, liceat venditori ascendere in pretio. Et quidem de eo, qui illas merces non erat venditurus, vsque ad tempus, quo pretium auctum iri existimatur, certum est, quod potest illas carius vendere, quàm tempore venditionis valent. Id enim expressè habetur in capit. nauiganti, de vsuris. Vbi casus ad literam ponitur de mercatore carius, quam in promptu merces valeant, vendente, quia erat eas ad tempus solutionis, quo probabiliter credebatur plus valituras, seruaturus. Et ratio huius est: Quia tunc non debet æstimari pretium secundum præsens, sed secundum tempus, quo venditor suas erat merces distracturus. Alias pateretur emergens damnum, a quo, vt supra dictum est, potest se iure venditor seruare indemnem, quando rogatus vendit. Similiter etiam è contrario est licitum, merces anticipata solutione vilius mercari, quam præsenti foro veneunt: si tamen est coniectura, tempore, quo sunt tradendæ, plus minusve valituras. Vt, verbi gratia, emere in hyeme triticum, quod vsque ad messem non est recipiendum, non pro pretio, quod in hyeme valet, sed pro minori; si creditur in æstate plus minusve valiturum. Et hic casus etiam ponitur in dicto capit. nauiganti. Estque illius ratio: Nam cum res propter vsum emantur, quod nunc in emptoris vsum non venit, non est cur præsenti pretio, sed illo, quo dum ei traderetur, est valiturum, æstimetur. Cæterum de mercatore, qui non erat merces vsque ad tempus solutionis seruaturus, est dubium, verùm possit similiter rem carius vendere, quam in promptu valet, propter dubium de valore, quem in tempore solutionis habebit. Caietanus, quæstione sequenti,

1. Argum. articulo primo, partem tenet affirmatiuam. Quàm probat primò ex capit. in ciuitate, de vsuris. Vbi ad literam hic casus ponitur, nulla facta mentione, quod venditor sit merces vsque ad tempus solutionis seruaturus, vel non, sed tantùm dubietatis de pretio augendo: & vbi ius non distinguit, nec nos distinguere

2. Argum. debemus. Secundò: Quia rei ad terminum venditæ, pretium taxandum est, prout verisimile est valebit tempore solutionis, vt habetur expressè in capit. nauiganti, iam citato. Cuius verba sunt, quæ sequuntur: Qui dat decem solidos, vt alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei mensuræ reddantur, quæ licet tunc plus valeant, verùm plus, vel minus solutionis tempore fuerint valituræ, verosimiliter dubitatur: non debet ex hoc vsurarius reputari. Tertiò: Quia venditio ad

3. Argum. terminũ, licet tempore cõtractus inchoetur, tempore tamen solutionis perficitur, & consummatur, atque adeò licitum erit pretiũ pro tẽpore solutionis quãdo perficitur taxare; siue res sint à venditore vsque ad id tẽpus seruandæ, siue secus; cũ solutio per quã emptio consummatur, videatur ad se venditionem trahere.

Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus, dico, contrariam sententiam esse veriorem, & probabiliorem, magisque securam. Quam tenent Medina, atque Soto locis citatis. Et probatur. Mercis valor non est diuersus per hoc, quod venditur, vel in promptu, vel ad terminum; non enim ad terminum vendita plus valet res, quam si ad statim venderetur: ergo propter hoc, quod ad terminum venditur, non est licitum in pretio ascendere magis, quam si ad statim venderetur. Et confirmatur: Venditio ad terminum nihil addit supra venditionem ad statim, nisi solam expectationem soluendi pretium in futurum: sed hoc nihil aliud est, qua quædam mutuatio, vt ex supradictis patet: ergo non est licitum ratione illius aliquid vltra iustum pretium accipere. Et si dicatur, non iustificari contractum, in casu, de quo loquimur; quia res ad terminum venditur; sed ob dubium, quo verisimiliter dubitatur rem tempore solutionis plus minusve valituram, contra hoc sic argumentor: Venditor in nostro casu non est seruaturus merces in futurum: ergo nihil sua refert, quantum in futuro sint valituræ: nec ex hoc ei, aut damnum emergit, aut lucrum cessat. Atque ex consequenti ratione huius, nihil nisi pretium, quod in præsenti currit, potest percipere. Et confirmatur ex cap. nauiganti, iam citato. Vbi cum fecisset summus Pontifex mentionem de dubio verisimili, si plus minusve res tempore solutionis esset valitura, subiungit: Ratione huius dubij etiam excusatur qui pannos, granum, vinum, oleum, & alias merces vendit, vt amplius quam tunc valeant, in certo termino recipiat pro eisdem; si tamen ea tempore contractus non fuerat venditurus. Quibus verbis apertè significatur, solam rationem præfati dubij non esse sufficientem contractum iustificare, nisi conditio, si venditor esset mercem seruaturus, simul currat. Vltimò: Esto venditor sit certus rem in futuro plus valituram, quam valet de præsenti: si tamen non vult eam in futurum seruare; non potest amplius pro ea recipere, quam valet de præsenti: ergo multò minus, quãdo est dubius an plus minus-ve sit valitura. Et cõfirmatur: Dubiũ de futuro valore rei ideò venditionem ad terminũ, pro maiori pretio excusat; quia ratione talis dubij, se æqualiter venditor exponit lucro, & damno: sed hoc de eo, qui mercẽ seruaturus non erat, nullo modo verificatur, vt patet: ergo qui ob solam præfatam dubitationẽ vendit carius ad terminum, quam sit pretium currens, si alias mercẽ non erat seruaturus, à culpa nũ excusatur.

¶ Ad primum argumentum Caietani respondetur, Ad 1. Argu. quod quamuis in cap. in ciuitate, nulla fiat mentio de hoc, quod est, venditorem mercem alioqui seruaturum, sed de sola dubitatione pretij futuri; textus tamẽ ille iuxta doctrinam à nobis positam est intelligẽdus. Et quod ille non explicuit suppletur per textũ in cap. nauiganti. Nam quamuis primum scripserit Alexander III. & secundum Gregorius IX. explicat tamen hic mentẽ Alexandri. Nec est diuersus casus capituli in ciuitate, ab eo, qui vltimo loco ponitur in cap. nauiganti, vt communiter Doctores tradunt.

¶ Ad secundum argumentum vbi dicitur, pretium Ad 2. Argu. rei venditæ, vel emptæ debere taxari, prout valebit tempore solutionis, vt respondeamus aduertendum est, in diuersis venditionibus diuersimodè pretium taxari: Nam in emptione, & venditione simplici, quæ est ad statim, & in qua nec mercis nec pretij expectatio interuenit, pretium absolutè taxatur, prout valet res tempore contractus, quo rei venditæ dominium seu ius in emptorem transfertur. In venditione autem ad terminum, in qua merx statim traditur, & pretium ad tẽpus expectatur, similiter est iustum pretiũ, quod tunc communiter currit, vt ex supradictis patet. Cæterum licet aliquando in pretio ascendere, non quia res ad terminum vendita plus valeat, sed ob aliquod interesse ipsius vẽditoris, qualecunque sit illud, siue damni, siue lucri, siue periculi, siue alterius grauaminis: pro quibus omnibus satisfacere incũbit emptori, ad cuius instantiã vẽditor tale patitur detrimẽtũ. Ex quo fit, vt si vendẽs ad terminũ erat merces seruaturus, possit illas carius vẽdere, quã ad statim ratione interesse: si est verosimile plus valituras. Sicut & qui mercẽ emit anticipata solutione, potest vilius emere, quã tũc valet ratione interesse; si est verosimile tempore solutionis vilius valiturã. Et sic procedit c. nauiganti quãdo dicit: Qui dat decẽ solidos, vt alio tem-

pose, &c. Cæterum qui vendit res, quas in futurum tempus non est seruaturus, nullam causam habet, ob quam iustè in precio possit ascendere. Et sic peccat: esto res in futuro plus sint valituræ.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium respondetur, quod si quando dicitur venditionem ad terminū inchoari tempore contractus, & perfici tempore solutionis, nec esse venditionem completam, nisi merx sit tradita, & pretium solutum, sit sensus, quod hæc sunt de essentia, & integritate venditionis, antecedens est falsum. Nam, vt supra dictum est, tunc integrè celebratur contractus, quando fit conuentio, qua contrahentes inuicem se obligant, iuxta diffinitionem contractus, qua dicitur, quod est vltrò citróque obligatio. Et certum est; quod facta conuentione vtrinque est posita obligatio ex ea proficiscens, etiam si mercis traditio, & pretij solutio differantur. Si autem sit sensus, quod iam contractus, & ipsius obligatio suum completè effectum est sortitus; verum est antecedens. Sed ex hoc non sequitur, quod tēpore contractus possit is, qui ad terminum vendit in pretio ascendere, ob non consummatam venditionem secundū valorem rei, quem tempore solutionis verisimiliter habebit, supposito, quod vendens rem non est seruaturus, sed illico distracturus, propter rationes à nobis positas.

Resolutio totius quæstionis de augendo pretio. ¶ Ex dictis omnibus infertur, totius quæstionis de augendo pretio in venditione ad terminum, resolutionem esse, quod est licitum vendenti ad terminum pacisci de maiori pretio, quam sit illud, quod in promptu currit, ratione interesse damni emergentis, & lucri cessantis, & ratione periculi, cui venditor, ad emptoris instantiam res suas exponit, & ratione dubij, seu timoris probabilis de litigando, & expensas faciendo pro capitalis recuperatione, cum supra positis limitationibus. Et ratio est. Quia cum venditor ad instantiam emptoris rem suam vendens non teneatur gratis ob illius causam damnum aliquod pati, nec merces iactare, aut eas periculo perditionis exponere, nec timorem aut anxietatem aliud-ve grauamen sustinere, ab his omnibus iustum erit emptorem venditorem liberare pro illisque satisfacere, & de satisfactione cum illo componere. Huiusmodi autem compositione cum venditore facta, manebit emptor obligatus incrementū cum capitali in termino præfixo soluere, etiamsi successu temporis appareat, venditorem nullum actu detrimentum fuisse passum, nullum periculum sui capitali euenisse, nullas expensas in capitalis recuperatione fecisse. Nam hanc obligationem emptor subiuit, non ob damnum venditori actu venturum; sed quia venditor ad instātiam emptoris præfatis damnis atque periculis probabiliter se exposuit, ad modum iam explicatum. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate de venditione mercium ad terminum pro maiori pretio, quam in præsenti valent. Nam ad argumenta, quæ in principio proposuimus facile ex dictis patet solutio.

3 Difficultas circa modū, quo emptio & venditio, fieri debent. ¶ Adhuc circa modum, quo emptiones, & venditiones fieri debent, vt sint licitæ, est alia principalis difficultas, vtrùm, qui minoris emit debitum futurum, peccet contra iustitiam, & ad aliquam teneatur restitutionem. Et procedit quæst. quando nullum est periculum, aut dubium in vindicando debito, siue totius pretij debiti, siue expensarum, siue molestiarum in recuperando. Nam his existentibus, certum est, quòd licet ratione talis probabilis dubij, aliquid de pretio diminuere ementi; sicut vendenti in pretio ascendere; vt ex dictis in præcedenti difficultate sufficientes colligitur.

Sententia Caietani, & aliorum. Et quidem Caietanus in summa, verbo, vsura, in fine, & ante illum Innocentius in cap. in ciuitate. de vsuris. absolutè dicunt, iustè minoris posse emi debita, quæ non sunt soluenda vsque ad annum secundum, vel tertium, vel decennium, quam si præsenti die soluenda forent, etiam omni interesse cessante, & nullo periculo in debiti recuperatione existēte, nulláque alia causa ab æqualitate recedendi existente: præterquā, quòd dantur in promptu, verbi gratia, nonaginta pro centum. Hanc eandem sententiam sequitur Nauarro in Manuali cap. 17. num. 232. Quam probat primò; Quia minus est habere actionem, quam rem, leg. minus. ff. de reg. iur. & alia, quæ congerit Decius in reg. qui actionem. ff. eodem. *1. Argum.* Secundò: Quia ius, quòd vno anno est inutile, minoris valet, quam si esset statim vtile. Sed Caietanus suam sententiam probat hoc argumento: Si in contracto, de quo loquimur, aliqua esset iniustitia, maximè vsura: sed hæc non est: ergo nulla. *2. Argum.* Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Vbi nō est mutuum, vsura locum habere non potest; cum vsura sit lucrum ex mutuo; sed in casu, de quo loquimur nulla est ratio mutui, nec implicita, nec explicita: de ratione enim mutui, est datio rei ab ipso dante reuocabilis; & quod qui dat habeat contra accipientem actionem ad sortem, & quod periculum sortis sit apud accipientem, quæ in casu posito non reperiuntur; sed potius eorum contraria. Nam Ioannes, verbi gratia, qui debitum centum aureorum à Petro emit pro nonaginta, non dat ea reuocabiliter; nec habet amplius actionem contra Petrum ad præfata nonaginta ab eo repetendum, sed solum ad centum, quæ Paulus debet: & si casus accidat vt Paulus pereat, aut impotens omnino efficiatur ad præfatum debitum soluendum, periculum debiti manet apud Ioannem; & non apud Petrum, vt supponimus: ergo datio, qua Ioannes dedit Petro nonaginta, nullo modo fuit mutuatio: atque ex consequenti nec potuit ibi vsura reperiri. Et confirmatur: Petrus de præsenti dat totum ius, quod habet ad illa centum ipsi Ioanni emptori; & Ioannes de præsenti dat nonaginta pro tali iure suscipiens in seipso curam, & periculum illa recuperandi: ergo vniuersus contractus perficitur ibi de præsenti ex vtraque parte; atque ex consequenti nulla ibi est vsura. *Confirmatio.*

Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus, dico, contrariam sententiam veriorem esse, atque securiorem Quam tenet Medina in tract. de cambijs, quæstione 7. & de restitutione, quæstione 38. Antoninus 2. parte, titulo 1. cap. 8. §. 3. & 4. Gabriel in 4. distinction. 15. quæstione 11. dub. 4. Syluester verbo, vsura. 2. quæstione 14. & Angelus, verbo, vsura 1. §. 63. Et sic dico præfatum contractum iniustum esse, multarumque vsurarum ansam præbens, ne dicam re vera implicitè vsurarium. Et probatur: Pecunia futura, si certa est, nō minoris est pretij, quàm præsens: alias omnis vēditio excedens expectata solutione excusaretur; & omnia cābia, & recambia, quæ sicca appellantur: ergo erit iniquum, illam quæ in futuro est centum, emere pro nonaginta de præsenti; cum non seruetur æqualitas dati, & accepti. Et si dicatur terminos huius contractus, non esse nonaginta, & centum, sed nonaginta, & actio ad centum postea soluenda, quæ aliud quid est ab ipsis centum, nec in rei veritate valens in promptu centum, sed tantum nonaginta; contra hoc sic argumentor: Actio ad rem tantum valet, quantum ipsa res, ad quam est actio, deductis laboribus & expensis, vt dicit Bartol. in leg. per diuersas. C. mand. & Bald. in leg. 2. C. ne lite pendente: Vnde si res ad quam est actio, nihil valet; similiter ipsa actio nullius est valoris: Et

ria: Et si res est magni, vel parui valoris, similiter etiam actio erit magni, vel parui: sed in nostro casu res ad quam est actio, valet centum, nec aliquæ expensæ, aut labores sunt subeundi in illius recuperatione, vt supponimus: ergo erit inæqualitas dare pro illa solum nonaginta. Probo consequentiam: Nam alias sola temporis expectatio daret valorẽ rei, quod in præcedentibus falsum esse diximus, multisque vsuris ianuam aperiens. Secundo sic argumentor: Si ius, quod Petrus habet ad centum Pauli, est vendibile pro nonaginta de præsenti datis; sequeretur, quod etiam ipse Paulus debitor posset pro eodem pretio de præsenti dato idem illud ius emere, cum non sit maior ratio vnius, quam alterius: consequens autem est absurdum: nam sic Paulus pro nonaginta eriperet se ab obligatione soluendi centum, quod est iniustitia, quia idem prorsus esset ac si Paulus mutuaret Petro nonaginta de præsenti recepturus in termino centum quod est vsura: ergo & illud, ex quo sequitur. Et si quis neget sequelam, vt negatur à multis; quia alia est ratio de debitore, qui nullam actionem emit; sed solum debiti solutionem anticipat: aliud autem de tertia persona pro nonaginta prædictam actionem acquirente; contra hoc sic obiicio: Ad iustitiam, & æqualitatem contractus nihil refert, an hæc, vel illa persona sit, quæ emat, aut vendat: ergo si iustè fit, vt Petrus actioni, quam ad centum habet pro nonaginta cedat in fauorem Ioannis, iustè etiam fiet, vt eidem cedat in fauorem Pauli debitoris. Hanc eandem sententiam multis alijs probat Medina, quæstione 38. prope finem. §. sequitur amplius.

Ad argumenta. § Et ad rationes Nauarri respondetur, quod quamuis contractus ille secundum formam sit emptio, & mera sit prædicta actio ad centum, ea tamen actio non minus valet, quàm centum, nec intentio ementis tendit principaliter in actionem, ratione sui, sed in centum soluenda; cum actio per se, & ratione sui nihil valeat. Et ità quidquid sit, de nominibus talis contractus, secundum tamen rem, & affectum contrahentiam, nihil aliud fit, quam quod Ioannes dat in promptu nonaginta, vt post annum sibi reddantur centum, quòd & iniustitia est, & vsura. Nec lex adducta aliquid obstat. Nam loquitur solum de eo, qui actionem habet ad rem, quam non sine detrimento, aut periculo consequetur. Ad argumentum ex Caietano dico, quod quamuis in contractu de quo loquimur, formaliter non sit mutuum, est tamen virtualiter, & interpretatiue. Et licet in Ioãne, qui dedit nonagintá, non maneat actio contra Petrum, cui ea tradidit; manet tamen contra Paulum; qui in ratione debitoris respectu illorum centum, quæ in casu debentur, non est alius à Petro, cum Paulus debitor Petri loco illius substituatur. Et sic omnia, quæ sunt de ratione mutui ibi saluantur. Nam Ioannes dat Petro nonaginta reuocabiliter; quia potest ea ab eo, qui loco Petri substituitur, & quem Petrus loco sui debitorem facit, repetere. Et si illud debitum pereat, perit substituto non Ioanni mutuanti. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate, & de tota materia de venditione. Nam plura alia, quæ desiderari possunt, explicabuntur quæstione sequenti.

QVÆSTIO LXXVIII.

De peccato vsuræ quod committitur in mutuis, in quatuor Articulos diuisa.

VT in emptionibus, & venditionibus, de quibus pauca præfari sumus, fraudes, & iniustitiæ innumeræ interuenire solent, sic in mutui contractu infinitæ propemodum vsuræ, quicus cum non minori malo reipublicæ proximos iniustè lædi, contingit, inueniuntur. Atque adeo explicatis quibusdam breuibus, & communioribus de emptione, & venditione quæstionibus, operæpretium erit, nonnulla de vsuris in mutuo contingere solentibus, edocere. Singula enim persequi, vt rei dignitas ac horum temporum necessitas exigit, à nostro instituto, qui D. Thom. commentatoris munus subire decreui, alienum prorsus iudico. Dicam ergo solum ea, quæ ad D. Thom. rectam intelligentiam fuerint opportuna. Adiunctis etiam nonnullis, quæ ad huius materiæ aliqualem explicationem, atque perfectionem fuerint aptiora. Imitatus Caietanum. Qui cum in reliquis huius partis quæstionibus breuitatem affectasse videatur, in hac vna suæ disputationi finem inuenire nescit. Nec immeritò quidem. Ea enim est illius grauitas, ac difficultas, vt terminum ei imponere pene sit impossibile.

ARTICVLVS I.

§ Vtrùm accipere vsuram pro pecunia mutuata sit peccatum.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd accipere vsuram pro pecunia mutuata non sit peccatum. Nullus enim peccat ex hoc, quòd sequitur exemplum Christi. Sed Dominus de seipso dicit. Lucæ decimonono: ego veniens cum vsuris exegissem illam, scilicet, pecuniam mutuatam: ergo non est peccatum accipere vsuram pro mutuo pecuniæ.

3. d. 37. art. 6. Et ma. q. 13. ar. 4. Et quol. 3. art. 19. & op. 73. cap. 4. & 15.

2 ¶ Præterea. Sicut dicitur in Psalmo decimooctauo. Lex Domini immaculata: quia scilicet peccatum prohibet. Sed in lege diuina conceditur aliqua vsura: secundum illud Deuteronomij vigesimotertio. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges nec quamlibet aliam rem, sed alieno. Et quod plus est, etiam in præmium repromittitur pro lege seruata, secundum illud Deuteronomij trigesimooctauo. Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies: ergo accipere vsurã non est peccatum.

3 ¶ Præterea. In rebus humanis determinatur iustitia per leges ciuiles. Sed secundum eas conceditur, vsuras accipere: ergo non videtur esse illicitum.

4 ¶ Præterea, Prætermittere cõsilia non obligat ad peccatum. Sed Lucæ sexto, inter alia consilia ponitur, Date mutuum, nihil inde sperantes: ergo accipere vsuram non est peccatum.

5 ¶ Præterea. Pretium accipere pro eo, quod quis facere non tenetur, non videtur esse secundum se peccatum. Sed non in quolibet casu tenetur pecuniam habens eam proximo mutuare: ergo licet ei aliquando pro mutuo accipere pretium,

 6 ¶ Præterea

6 ¶ Præterea, Argentum monetarium,& in vasa formatum,non differt specie. Sed licet accipere pretium pro vasis argẽteis accõmodatis: etiã licet ergo accipere pretiũ pro mutuo argẽti monetati,vsura ergo nõ est secundũ se peccatũ.

7 ¶ Præterea, Quilibet potest licitè accipere rem quam ei dominus rei voluntariè tradit:sed ille,qui accipit mutuum,voluntariè tradit vsuram:ergo ille qui mutuat,licitè potest accipere.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Exodi 22. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi,,qui habitat tecum,non vrgebis eum quasi exactor:nec vsuris opprimes.

¶ Respondeo dicendum,quod accipere vsuram pro pecunia mutuata, est secundum se iniustum:quia venditur id quod non est,per quod manifestè inæqualitas constituitur,quæ iustitiæ contrariatur. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod quædam res sunt quarum vsus est ipsarum rerum consumptio, sicut vinum consumimus,eo vtendo ad potum,& triticum consumimus eo vtendo ad cibum. Vnde in talibus nõ debet seorsum computari vsus rei à re ipsa, sed cuicunque conceditur vsus,ex hoc ipso conceditur res,& propter hoc in talibus per mutuum transfertur dominium. Si quis ergo seorsum vellet vendere vinum, & vellet seorsum vẽdere vsum vini,venderet eandem rem bis,vel venderet id quod non est. Vnde manifestè per iniustitiam peccaret. Et simili ratione iniustitiam cõmittit qui mutuat vinum aut triticum, petens sibi duas recompensationes, vnam quidem restitutionẽ æqualis rei,aliam vero pretium vsus, quod vsura dicitur. Quædam vero sunt quorum vsus non est ipsa rei consumptio,sicut vsus domus est inhabitatio,non autem dissipatio. Et ideo in talibus seorsum potest vtrunque concedi,puta,cum aliquis tradit alteri dominium domus,reseruato sibi vsu ad aliquod tempus: vel econuerso, cùm quis concedit alicui vsum domus reseruato sibi eius dominio. Et propter hoc licitè potest homo accipere pretium pro vsu domus, & præter hoc petere domum accõmodatam, sicut patet in conductione & locatione domus. Pecunia autem secundum Philoso. in 5. Eth.& in primo Poli. principaliter est inuenta ad commutationes faciendas. Et ita proprius & principalis pecuniæ vsus est ipsius consumptio siue distractio,secundum quod in commutationes expenditur. Et propter hoc secundum se est illicitum pro vsu pecuniæ mutuatæ accipere pretium,quod dicitur vsura. Et sicut alia iniustè acquisita tenetur homo restituere,ita pecuniã, quam per vsuram accepit.

Li 5. Eth. c 5 & 1 Poli 14. c. & 7 tom. 5.

¶ Ad primum ergo dicendum,quod vsura ibi metaphoricè accipitur pro superexcrescentia bonorum spiritualium,quam exigit Deus, volens,vt in bonis acceptis ab eo semper proficiamus:quod est ad vtilitatem nostram, non eius.

¶ Ad secundum dicẽdum,quòd Iudæis prohibitum fuit accipere vsuram à fratribus suis, scilicet, Iudæis:per quod datur intelligi, quòd accipere vsuram à quocunque homine est simpliciter malum. Debemus enim omnem hominem habere quasi proximum & fratrem,præcipuè in statu Euangelij,ad quod omnes vocãtur. Vnde in Psal. decimoquarto, absolute dicitur. Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Et Ezech. decimooctauo. Qui vsurã non acceperit. Quod autem ab extraneis vsuram acciperent, non fuit eis concessum quasi licitum, sed permissum ad maius malum vitandum,ne scilicet à Iudæis Deum colentibus vsuras acciperent propter auaritiam cui dediti erant, vt habetur Isai. 26. Quod autem in præmium promittitur, fœnerabis gentibus multis,&c. fœnus ibi large accipitur pro mutuo,& sicut Ecclesia. 29. dicitur, Multi nõ causa nequitiæ non fœnerati sunt, id est, non mutuauerunt. Promittitur ergo in præmium Iudęis abundantia diuitiarum:ex qua contingit quòd alijs mutuare possint.

¶ Ad tertium dicendum, quòd leges humanæ dimittunt aliqua peccata impunita, propter conditiones hominum imperfectorum, in quibus multæ vtilitates impedirẽtur,si omnia peccata districtè prohiberentur pœnis adhibitis. Et ideo vsuras lex humana concessit, non quasi existimans eas esse secundum iustitiam, sed ne impedirentur vtilitates multorum. Vnde in ipso iure ciuili dicitur, quod res quæ vsu consumũtur,neque ratione naturali,neque ciuili recipiũt vsumfructum,& quod Senatus nõ fecit earum rerum vsumfructum,nec enim poterat,sed quasi vsumfructum constituit, concedens scilicet vsuras. Et Philosophus naturali ratione ductus dicit † in 1. Polit. quòd vsuraria acquisitio pecuniarum est maxime præter naturam.

Lib. 1. c. 7. paru ante med. tom 5.

¶ Ad quartum dicendum, quòd dare mutuum,non semper tenetur homo. Et ideo quantum ad hoc ponitur inter consilia:sed quod homo lucrum de mutuo non quærat,hoc cadit sub ratione præcepti. Potest tamen dici consilium per comparationem ad dicta Pharisæorum,qui putabant vsuram aliquam esse licitam, sicut & dilectio inimicorum est consilium. Vel loquitur ibi non de spe vsurarij lucri,sed de spe quæ ponitur in homine. Non enim debemus mutuum dare, vel quodcunque bonum facere propter spem hominis,sed propter spem Dei.

¶ Ad quintum dicendum, quòd ille qui mutuare non tenetur, recompensationem potest accipere eius quod fecit,sed non amplius debet exigere. Recompensatur autem, secundum æqualitatem iustitiæ, si tantum ei reddatur, quantum mutuauit. Vnde si amplius exigat pro vsufructu rei, quæ alium vsum non habet,

habet, nisi consumptionem substantiæ, exigit pretiú eius quod nō est, & ita est iniusta exactio.

¶ Ad sextum dicendum, quod vsus principalis vasorum argenteorum, non est ipsa eorum consumptio. Et ideo vsus eorum potest vendi licite, seruato dominio rei. Vsus autem principalis pecuniæ argenteæ est distractio pecuniæ in commutationes. Vnde non licet eius vsum vendere, cum hoc, quod aliquis velit, eius restitutionem, quod mutuo dedit. Sciendum tamen quòd secundarius vsus argenteorum vasorum posset esse commutatio: & talem vsum eorum non liceret vendere. Et similiter potest esse aliquis secundarius vsus pecuniæ argenteæ: vt puta, si quis concederet pecuniam signatam ad ostentationē, vel ad ponendū loco pignoris, & talē vsum pecuniæ licitè homo vendere potest.

¶ Ad septimum dicendum, quòd ille qui dat vsuram, nō simpliciter voluntariè dat, sed cum quadam necessitate, inquantum indiget accipere pecuniā mutuo, quam ille qui habet, non vult sine vsura mutuare.

S V M M A   T E X T V S.

AD hanc difficultatem respondet Diu. Thom. per duas propositiones. Prima conclusio: Accipere vsuram, pro pecunia mutuata, est secundum se iniustum. Probatur in argumento: sed contra, testimonio Exodi cap. 22. Vbi dicitur: Non vrgebis, vt exactor, nec vsuris opprimes: Et in corpore articuli, hac ratione in acceptione vsuræ pro pecunia mutuata venditur id quod non est: ergo est iniquum, & contra iustitiam. Consequentia est nota, & antecedens probatur, ex differentia, quæ est inter res vsu consumptibiles, & res, quæ non consumuntur vsu. Nam in primis vsus non distinguitur ab ipsis rebus, atque adeò qui venderet seorsum vsum illarum, aut nihil venderet, aut idem venderet bis: In alijs autem rebus, quæ vsu non cōsumuntur, vsus distinguitur ab eis, & sic quodlibet illorum seorsum potest pretio æstimari: sed sic est, quod pecunia est ex illis rebus, quæ vsu consumuntur: ergo qui pro vsu illius aliquid acciperet, aut idem venderet bis, aut venderet quod non est, quod est iniquum, & contra iustitiam. Secunda conclusio: Id quod per vsuram acquiritur est necessario restituendum. Probatur. Omne peccatum cōtra iustitiam affert secum obligationem restitutionis: tale est, quod inuenitur in acceptione vsuræ: ergo.

E X P L I C A T I O   A R T I C V L I.

De nomine vsura.

PRo intelligentia huius materiæ, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendum est primò, quod nomen, vsura, apud Latinos idem est, quod vsus, vt constat ex Plauto in Amphitrione dicente; Vsuramque eius corporis accepit sibi, hoc est, vsum eius corporis. Et Cicero in Verrem: Cur piratis lucis vsuram tam diuturnam dedisti: id est, lucis vsum. Deinde autem tractum est nomen ad significandum id, quod ex vsu rei tanquam eius fructus accrescit. Qua significatione dicit Cicero in libr. de Senectute, quod terra nunquā sine vsura reddit, quod accipit. Ne aliqua ex his acceptionibus hoc nomē, vsura, genus vitij, vel peccati importat, sed potiùs in bonam partem accipitur. Postea vero a Theologis tractum est hoc nomen ad peculiariter significandum id, quod ex vsu pecuniæ, aut alicuius rei vsu consumptibilis alicui accrescit: Et in hac significatione accipitur in præsenti. Sicque semper est nomen vitij, aut peccati, quod contra iustitiam committit ille, qui pro vsu rei consumptibilis accipit aliquod pretium. Inueniturque semper hoc peccatum in cōtractu mutuationis, quo tantum propter mutuú alicuius rei pretium aliquod datur. Quare ad cognoscendum, an aliquis contractus sit vsurarius, nec ne, perpendendum erit, an aliqua ratio mutui in ipso inueniatur, pro quo pretium detur. Nam tunc talis cōtractus in vniuersum erit vsurarius; alioquin minime. Ex quo infero, quod si ego alicui vendam domum, aut pallium decem aureos, posteà autem, vt pro eis expectem, aliquid amplius exposco: quia talis contractus virtualiter idem est, ac si decem aureos iam solutos pro alio pretio in aliquod tempus sibi mutuassem, proculdubiò erit vsurarius. Et idem iudicium est habendum de omnibus alijs contractibus, quibus ratio mutui aliquo modo inuenitur.

¶ Secundo est aduertendum, quod quamuis hoc nomen vsura, in iure aliquando accipiatur pro actione ipsa, scilicet, pro mutuatione facta cum pacto aliquid vltra sortem recipiendi, vt constat ex capi. vsura. 14. quæstione tertia. Vbi, dicitur; quod vsura est vbi amplius requiritur, quam quod datur, & aliquando pro pretio ipso, quod ex mutuatione alicuius rei vsu consumptibilis alicui accrescit, vt patet ex capit. plerique, eadem causa & quæstione, vbi dicitur, quodcunque accidit sorti esse vsuram; tamen propriè loquendo, solum ipsum pretium, quod pro rei mutuatione datur dicitur verè & propriè vsura. Et sic in hac tantum significatione accipit D. Thom. id nomen in hoc articulo, quo quærit, vtrùm accipere vsuram, hoc est, pretium aliquod pro pecunia mutuata sit peccatum. Actio autem ipsa non vsura, sed potius contractus vsurarius erit appellandus. Quare si vsuram propriè dictam diffinire voluerimus, dicemus, quod est, pretium vsus rei mutuatæ. In qua diffinitione ponitur primo, illa particula, pretium, ad denotandum quod id, quod accipitur pro vsu rei mutuatæ, debet dari ex pacto tacito, vel expresso præcedente. Nam vbi non est pactum, nec pretium esse potest, & sic nec vsura propriè dicta. Ex quo infero, quod si quis nullo pacto interueniente gratia amoris, aut beneuolentiæ det aliquid vltra sortem illi, à quo pecuniam mutuo acceperat, nullam committit vsuram, cum id nulla ratione dici possit, pretium vsus rei mutuatæ. Dicitur præterea in eadem diffinitione, quod vsura est pretium vsus, ad differentiam contractus emptionis, in quo non pro vsu tantum, sed etiam pro re ipsa pretium datur. Et tandem dicitur, quod est rei mutuatæ, vt per istam particulam excludantur à ratione vsuræ contractus emphyteusis, & locationis, quibus res non mutuantur, vt constat. Est autem emphyteusis nomen Græcum, insitionem, seu plantationem significans: Vnde fundum in emphyteusim dare apud iuris consultos idem est, quod ea conditione dare fundum alicui, vt accipiens eum reddat meliorem, & ex sterili fertilem faciat. *Diffinitio vsuræ.*

¶ Tertio est aduertendum, quod vsura est duplex, vna exterior, altera interior, quæ mentalis appellatur. Exterior est, quando quis dat aliquid mutuò alicui, cum pacto tacito, vel expresso accipiendi aliquid vltra sortem, siue pactum illud fiat verbis, siue signis, siue aliquo alio modo. Et hæc rursus diuiditur in vsuram apertam, & palliatam. Aperta est, quæ verbis expressis, & manifestis exercetur, palliata verò, quæ exercetur verbis fucatis, & fallacibus. Vt si quis *Duplex vsura, interior & exterior.*

diceret; Do tibi mutuò centum; scis tamen qualis sit vsus; & quod non habeo vnde viuere possim. Vsura autem mẽtalis est, dum quis dat aliquid mutuò alicui, absque aliquo pacto tacito, vel expresso accipiendi aliquid vltra sortem: sperat tamen se inde aliquod lucrum reportaturum. Et est aduertendum, quod non quæcunque spes lucri mentalem facit vsuram; sed illa tantum, quæ est causa principalis ipsius mutuationis; ità, vt ea non existente, non mutuaret, vt docet Syluester verbo, vsura. 1. q. 1. & Nauarro super capit. si fœneraberis. 14. q. 3. num. 13. Nam si mutuans ità sperat lucrum, vt etiam si illud non speraret nihilominus mutuaret ex debito, vel amicitiæ, vel conscientiæ, non committit vsuram, vt communiter tenent Doctores, quos citat Syluester loco allegato.

Dubiũ circa primam conclusionem D. Thom. ¶ His suppositis, circa primam conclusionem D. Thomæ est difficultas, quo-nam iure vsura sit prohibita. De qua re fuit error Græcorum. Qui, vt autor est Guido Carmelita in summa de hæresibus, dicebant, vsuram nullo iure esse prohibitam. In eadem etiam sententia fuerunt Albanenses, vt refert Gabriel Prateolus in lib. de vitiis, & vitijs hæreticorum cap. 22 & Carolus Molinensis iurista, vt refert Conat. lib. 3. Variarum cap. Et Nauarro super cap. 1. 14. q. 3. Dicebat autem hic hæreticus, esse licitas vsuras si cum moderamine, quod habetur in leg. eos. C. de vsuris, exerceantur. Abulensis tomo 7. super Matth. cap. 55. q. 171 & 172. fatetur vsuras esse prohibitas, esseque peccatum illas exercere. Cæterum dicit eas tantũ iure positiuo, non autem naturali esse interdictas. In qua etiam sententia, dicuntur esse multi iuris professores, vt autor est Soto lib. 6. de iustitia. q. 1. art. 1. Et quidem, quòd vsura non sit cõtra ius naturæ probatur hac ratione:

1. Argum. Si iure naturali esset prohibita, sequeretur quod esset de se iniqua, & mala, & de numero eorum, quæ habent inuolutam intrinsecam malitiã, suntque prohibita, quia mala, & nõ mala, quia prohibita, consequens autem est falsum: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo minorem: Si vsura esset de se illicita, vel haberet malitiam ex parte obiecti, vel ex parte alicuius circunstantiæ necessario ei coniunctæ: Non primum, nam in obiecto mutuationis vsurariæ duo tantum est considerare: vnum est ipsa mutuatio; & hæc est mala, sed bonum, vt constat; alterum est receptio seu spes lucri, & nec etiam hæc est iniqua, alioqui nunquam liceret homini ex negotiatione lucrum sperare, aut recipere, quod in præsenti falsum suppono: Nec etiam secundum; nam quæro quæ circunstantia est illa, quæ mutuationem necessariò reddit illicitam: nam, vel est primò, lucrum ex mutuatione quærere, vel secundo, quærere lucrum ex aliena industria; vel tertiò, pactum mutuationi apponere, quod sit contra eius naturam: vel quartò minus dare, & plus exigere, & sperare: vel quintò vendere tempus, quo mutui redditio speratur; vel denique mutuatarium damnificare, cum commodo aliquo temporali priuando; hæc enim sunt, quæ afferri possunt ad probandum vsuram ex se esse illicitam, omni tam diuina, quàm humana prohibitione seclusa: sed nihil horum obstat, vt probabo discurrendo per omnia: ergo. Et quidem, quod prima circunstantia, nempe, lucrum ex mutuo quærere, non faciat illicitam mutuationem, probatur: quia illa ex se non est sufficiens culpam inducere. Si enim non est illicitum lucrum quærere, seu recipere ob causam fornicationis, seu meretricij, vt diximus in materia de restitutione. quanuis meretrix turpiter agat meretricando, quanto minus erit illicitum lucrum quærere, aut recipere ob causam honestam; qualis est mutuatio? Secunda etiam circunstantia, quæ est quærere lucrum ex aliena industria, non reddit ex se illicitã mutuationem. Alioqui etiam circunstantia necessario vitiaret societatem, in qua vnus pecuniam, alter verò operam & industriam ponit, cum is, qui ponit pecuniam ex alterius industria lucrum speret, quod est falsum. Nec etiam tertia circunstantia quæ est, appositio pacti, naturæ mutuationis, quæ gratis debet esse, omnino repugnans reddit ipsam illicitam ex se. Nam apponere pactum contra naturam contractus, non semper vitiat ipsum contractum, quanuis illum trahat in aliud genus. Si quis enim dicat, mutuo tibi pecunias hoc pacto, vt non possim eas à te repetere, modo interim, quod nõ reddis, soluas mihi singulis annis decem, certum est talem contractum non vitiari ob pactum illud appositum, estò sit contra naturam mutui; de cuius ratione est quod sit datio reuocabilis. Sed trahit contractum in aliud genus, putà, in emptionem annui census, vt patet intuenti. Quarta etiam circunstantia, quæ est minus dare, & plus exigere, & sperare non vitiat necessario mutuationem. Tum; quia in contractu emptionis ad terminum sæpe contingit, vt venditor minus det, & postmodum plus recipiat, vt supra diximus. Tum etiam, quia in contractu censuali minus datur, & longè plus speratur, cùm singulis annis certum quid veniat soluendum. Atque ex consequenti hæc circunstantia de se non videtur sufficiens ad vitiandam mutuationem; sicut nec alios contractus. Nec quinta circunstantia, nempe, vendere tempus, quo mutui redditio speratur, videtur similiter vitiare mutuationem. Nam primò falsum est, quod mutuans sub vsura vendat tempus. Cum non vendat tempus præteritũ, quod nec est, nec mutuatariu tradi potest. Nec præsens, quod commune est tam mutuatario, quam mutuanti. Nec futurum, quod non est ipsius mutuantis, nec est in eius potestate illud tradere mutuatario, vt constat, alioqui posset mutuatario vitam prorogare, quod est absurdum. Secundò: quia esto ille modus loquendi ad bonum sensum traharur, scilicet, quod dicitur mutuans sub vsura, vendere tempus, quia vendit expectationem redditionis sortis, adhuc hæc circunstantia non videtur ex se vitiare contractum. Maximè si talis expectatio cedat in damnum expectantis, quo casu licitum est secundum omnes aliquid vltra sortem sperare, atque recipere. Denique, nec sexta circunstantia, quæ est damnificare mutuatarium in aliquo commodo temporali, semper vitiat mutuationem. Tum, quia sæpe accidit, vt contractus sit vsurarius; & tamen mutuatarius nihil de bonis suis amittat, vt patet de vsura mentali, & de contractu, in quo mutuans obligat mutuatarium, vt de sua officina pro iusto pretio currenti merces emat, qui quidem est vsurarius: & tamen mutuatario nullum damnum temporale euenit, vt suppono. Tum etiam; quia stat contractum non esse vsurarium, & quod mutuatarius inde damnificetur, aliquid vltra sortem de suis bonis reddendo: vel ratione lucri cessantis, aut damni emergentis, vt diximus. Atque ex consequenti, hæc circunstantia non est sufficiens necessario vitiare mutuationẽ. Relinquitur ergo, quòd vsura ex se non est intrinsecè mala, atque adeo nec iure naturali prohibita.

¶ Secundò principaliter sic argumentor: Iure naturæ vnicuique est licitum, exigere pretium pro actione, quam facere non tenetur; sed nullus obligatur mutuum dare alteri: ergo pro ista actione potest pretium exigere ex iure naturæ. Consequentia cum minori *2. Argum.*

nori

nori est nota, & maior probatur, exemplo illius, qui pro saltatione licitè pretium accipit, quoniam illam 3.Argum. actionem facere non tenetur. Tertiò: Qui mutuat centum aureos Petro, soluendos post annum, plus dat quam quod sibi redditur, quando mutuatarius centum soluit; ergo ratione illius excessus poterit iure naturæ aliquid vltra sortem accipere. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Vltra centum aureos, quos mutuat, dat etiam obligationem non petendi illos ante tempus prædefinitum, quæ est pretio æstimabilis, sicut, & obligatio ad mutuandum, vel vendendum: ergo plus dat. Et confirmatur. Si Petrus mutuet Paulo centum aureos reddendos quotiescunque petierit, & Ioannes mutuet eidem totidem reddendos post annum, proculdubio Ioannes dicetur amplius Paulo dedisse, quam Petrus, nam dedit obligationem ad non repetendum: ergo ratione illius poterit amplius exigere. Confirmatur secundò, Si Ioannes se obligaret per integrum annum ad mutuandum Paulo pecunias, quotiescunque voluerit, vsque ad centum aureos, certè Ioannes tunc iustè posset exigere pretium pro tali obligatione, sed æqualis, imò maior, videtur esse illa non repetendi centum, quos mutuat, cum hæc videatur esse continuata: ergo stando in iure naturæ; bene poterit aliquid pro ea accipere. Confirmatur tertiò: Si obligatio non repetendi mutuatum intra annum non esset pretio æstimabilis, sequeretur, quòd nec etiam obligatio non repetendi intra duos, vel quatuor, vel quatuordecim, vel viginti annos; cum tales obligationes non differant inter sese, nisi secundum magis, & minus. Consequens autem est falsum, & contra rationem: ergo & illud, ex quo sequitur.

1.Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Secundum fidem catholicam, asserendum est, vsuras esse illicitas. Ità habetur expresse in concilio Viennẽsi, sub Clem. V. & refertur in Clem. vnica. de vsur. §. vlt. Nec ista est recens ecclesiæ determinatio, sed communis consensus illius, à tempore concilij Niceni. In cuius cano. 18. qui refertur in c. quoniam 14. quæst. 4. sic habetur: Quoniam multi clerici auaritiæ causa turpia lucra sectantes, obliti sunt diuini præcepti, quo dictum est; Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, &c. Quibus verbis apertè significat concilium, esse præceptum diuinum de non dandis pecunijs ad vsuras. Sunt etiã innumera alia testimonia conciliorum, & summorum Pontificum hoc idem probantium, vt est videre in Decretalibus, & in sexto, in titulis, de vsuris, & in Decreto 14. q. 3. cap. 4. & seq.

2.Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Vsura est prohibita iure naturali. Et probatur: primò ex Arist. lib. 1. Politic. ca. 7. dicente, Pecuniarum vsurariam acquisitionem esse contra naturam. Nam contra naturam est, vt pecunia, quæ est sterilis prolem sibi similem pariat. Cicero etiam lib. 2. de Offic. prope finem, lumine tantum naturali ductus affirmat, quòd fœnerari, est hominem occidere. Quasi significans, ita esse contra legem naturæ lucrum ex mutuo repetere, sicut hominem occidere. Et ratione sic argumentor: Si Ioannes à Petro decem furaretur, & totidem ei restitueret, stando in iure naturæ, Petrus nihil amplius posset expostulare: ergo multò magis, si Petrus det decem mutuò Ioanni, non poterit petere quid quam vltra id, quod mutuatum est. Probo consequentiam: Nam ex mutuo non oritur maior ratio debiti, quam ex furto, sed minor. Atque ex consequenti, si stando in iure naturali, non potest quidquam expostulari, vltra id, quod furatum est multò minus poterit expostulari aliquid vltra id, quod mutuatum est. Tandem probatur conclusio ratione D. Thom. in isto art. quæ talis est: In rebus vsu consumptibilibus, vt in vino, & in pane, vsus non debet seorsum computari à substantia rei; vnde cuicunque conceditur vsus, eo ipso conceditur res: nec licet vnum pretium accipere pro substãtia rei, & aliud pro vsu illius. Nam cum vsus in his non distinguatur ab ipsa re, qui acciperet vnum pretium pro vsu, & aliud pro re, idem venderet bis, quod est cõtra iustitiam, & contra rationem naturalem: sed sic est, quod pecunia est illarum rerum, quarum vsus est ipsarum consumptio, vt constat ex Arist. 5. Eth. & lib. 1. Pol, docente, quòd quoniam pecunia principaliter est inuenta ad faciendas commutationes, proprius, & principalis vsus illius est, eius cõsumptio: ergo stando in iure naturali; non erit licitum accipere aliquod pretium pro vsu pecuniæ, atque ex consequenti vsura iure naturali est prohibita. Est tamen aduertendum, quòd quando D. Thom. in ista ratione dicit, in rebus vsu consumptibilibus, vsum non distingui à substantia rei, non loquitur de vsu, & de ipsa re secundum esse naturæ. Nam si certum est, quòd vsus, & substantia rei distinguuntur; sicut & natura & eius operatio, quę sunt diuersorum prædicamentorum. Sed loquitur de vsu, & substantia rei in ordine ad commutationes, quæ secundum iustitiam fiunt. Et hac ratione etiam est certum, quòd pro eodem accipiuntur; nec potest seorsum vendi vnum sine alio. Vt patet in vino, & vsu illius, quæ separari nequeunt; sed cuicunque conceditur vsus, conceditur etiam eius substantia. Similique iudicium est de pecunia, & de omnibus alijs rebus vsu consumptibilibus.

¶ Tertia conclusio: Vsura erat prohibita in lege 3.Conclusio. Mosaica. Probatur: Exod. c. 25. dicitur: Si pecuniam mutuò dederis populo meo pauperi; nõ vrgebis eum quasi exactor, nec vsuris opprimes, Et Leuit. 25. Si attenuatus fuerit frater tuus, non accipies ab eo vsuras. Et tandem Psal. 14. docens Propheta, quis nam sit futurus ille, qui habiturus est in tabernaculo Dei, dicit: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Et si quis contra hoc argumentetur; Deuteronomij cap. 23. dicit Deus: Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, vel quamlibet aliam rem: sed alieno: ergo in lege veteri tantum erat prohibita vsura inter homines eiusdem populi, & non absolutè quoad omnes; & confirmatur; nam Deut. c. 28. etiam dicitur: Benedicet Dominus cunctis operibus manuum tuarum, & fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies; ad primum respondeo, negando consequẽtiam. Nam id, quod dixit, sed alieno, permissionem continet Iudæis factam ob eorum nimiam auaritiam, ad euitandum maius malum. Sicut & etiam permittebatur illis libellus repudij, & modò apud nos permittuntur meretrices. Constat autem ea, quæ permittuntur mala esse, secundum suam naturam. Alij aliter respondent ad hoc argumentum, vt est videre apud Soto lib. 6. de iust. q. 1. art. 1. ad 2. ar. principale. Cæterùm verior solutio est ea, quam posuimus. Ad confirmationem respondeo, fœnerari in illo loco nõ significare mutuare ad vsuram; sed tantum mutuare. In qua etiam significatione accipitur Prou. 22. Vbi dicitur: Qui mutuum accipit, seruus est fœnerantis. Imò & apud Deuteronom. in loco modò explicato in eadem significatione accipitur verbum. Nã si fœnerari idem esset, quod dare ad vsuram, frustra in textu dictum esset. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram. Sed sufficeret; Non fœnerabis fratri tuo. Est autem inten-

tum testimonij secundo loco adducti tale, scilicet, quòd si populus Iudæorum legem Dei seruauerit tanta erit illis à Deo seruauerit tanta erit illis à Deo benedictio præstanda, & rerum abundantia, vt sufficeret de ijs, quæ superessent gẽtibus mutuare, absque hoc quòd indigerent ipsi à gentibus mutuum petere.

4 Conclus. ¶ Quarta conclusio: Vsura est prohibita in lege euangelica. Probatur: Vsura est contra legem naturalem, vt diximus in prima conclusione: ergo & contra legem euangelicam. Probo consequentiam. Quia lex euãgelica perficit legem naturalem, nec eam destruit. Item in lege euangelica prohibetur furtum, rapina, & omnis vsurpatio rei alienæ, cum dicitur; Non furaberis: sed vsura est vsurpatio rei alienæ, inuito domino, vt constat: ergo est contra legem euangelicam. Tandem hæc veritas constat ex determinatione Alexan. III. & habetur in c. super eo, de vsuris. Vbi dicitur, quòd cum vsurarum crimen vtriusque testamẽti pagina detestetur, super eo dispensatio fieri non potest. Ad hanc eandem conclusionem probandam adducitur communiter à Doctoribus locus Euangelij apud Luc. c. 6. Mutuum dantes, nihil inde sperantes. Sed meo iudicio in illis verbis non continetur vsuræ prohibitio; sed consilium de mutuando, absque spe humanæ compensationis. Quod ita esse probatur. Nam docet Christus in eo loco dilectionẽ, non solum ad amicos, sed etiam ad inimicos haberi debere, dicens, Si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis est gratia: Item etiam admonet, ne fauorem, & gratiam, quam homines reprehendere solent, sed potiùs diuinam mercedem respicientes, charitatis opera exerceamus. Et ideò ait: Si bene feceritis ijs, qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia: Nam & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis ijs, à quibus speratis recipere, quæ vobis est gratia: Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Quibus verbis certum est, nullum esse sermonem de vsura. Nam si de ea loqueretur, non diceret, quod peccatores fœnerãtur, vt recipiant æqualia: cum in vsura non accipiatur æquale, sed maius, vt cõstat. Sed dicit, æqualia, id est, paria bona gratis sibi collata, quæ fideles in suis operationibus sperare non debent, sed tantum diuinam mercedem. Et ideò subdit. Diligite inimicos vestros: benefacite; & mutuum date, nihil inde sperantes, id est, nullam ab hominibus, sed à Deo gratiam sperantes. Et sic erit merces vestra multa; eritisque filij altissimi, &c. Et sic constat, quòd ex isto loco, non sufficienter colligitur, vsuram in euangelio esse prohibitam. Et si quis contra istam expositionem obiiciat Vrbanum Papam III. in c. consuluit. de vsuris, adducentem illa verba; Mutuum date, nihil inde sperantes. ad probandam vsurarum prohibitionem, dico id esse verum. Ex hoc tamen non infertur, nostram expositionem non esse conuenientem. Quia non semper quod Papa citat testimonium ex scriptura, in aliquo sensu intendit illum definire, tanquam de fide, sed aliquando affert illum secundum Doctorum opinionem quod & in proposito facere potuit. Præterquam quod etiam ex illis verbis potest desumi argumentum per locum à maiori, ad probandum, vsuram non esse licitam hoc modo: Christus consuluit non esse sperandum ab hominibus donum gratuitum, quòd licitè rependere possunt: ergo à fortiori sequitur non esse sperãdum pretium vsus, quod iustitia vetat. Sicque conuenienter adducitur in testimonium ad conuincendam vsuræ prohibitionem; quamuis in illis verbis tantum habeatur consilium de mutuando gratis, absque spe humanæ mercedis, &c.

¶ Vltima conclusio: Vsura est prohibita iure positiuo. *Vlt. conclus.* Probatur ex multis capitibus iuris, quibus ea interdicuntur, imponunturque graues pœnæ contra vsurarios: vt est videre apud Syluestrum verbo vsura. 9. quæst. 4. Et si quis obiiciat, quòd leges humanæ vsuram permittunt, vt est videre in pluribus, quæ habentur. ff. de vsuris, & C. eodem titulo, respondeo, quòd, quamuis ius canonicum diuinum, & naturale vsuras prohibeant, tanquam ex se malas, omninóque iniustas, leges tamen ciuiles, quæ à principibus instituuntur, illas permittunt, & impunitas relinquunt, sicut & plura alia peccata ad euitanda maiora mala, quæ eis non permissis necessariò suborirentur, vt docet D. Thom. in solut. ad 3. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm principes seculares vsuram in republica permittẽtes peccent? Ad quod breuiter respondeo, negatiuè. Sed potius dico, quod stãdo intra terminos iuris naturalis, atque diuini licitum est condere legem vsurarum permissiuam. Non quidem propter lucrum principis, quod ab vsuris perciperet. Hoc enim esset participare in vsura, quod est intrinsecè malum. Sed propter vitandum maius malum, putà furta. Quemadmodum licitum est condere leges meretricum permissiuas, propter vitanda adulteria. Nec huiusmodi leges sunt iniustæ, vt ab omnibus conceditur.

¶ Restat modò respondere ad argumenta in principio quæstionis facta. *Ad 1 arg.* Et sic ad primum, in quo quærebatur, vnde vsura malitiam habeat, an, scilicet, ex obiecto, vel ex aliqua circunstantia, dico, quòd habet illam ex obiecto, non partiali, sed totali, quod est accipere incrementum propter mutuum, vbi nulla alia legitima causa ad incrementum suscipiendum interuenit, estque hoc intrinsecè malum propter inæqualitatẽ, quæ iustitiæ aduersatur, vt ex dictis patet. Habet etiam vsura intrinsecam malitiam ex circunstantijs in argumẽto relatis. Quare ad primum, in quo arguitur, posse lucrum ex mutuo sperari, sicut ex meretricio, respondeo, negando consequentiam. Et ratio discriminis est. Nam in eo, quod meretrix pretium pro meretricio accipiat, nulla reperitur iniustitia, cum vendat id quod ex se est venale, vt diximus supra. At verò in eo, quod quis accipiat lucrum pro mutuo, iniustitia interuenit, vt ex dictis patet.

¶ Ad secundum, in quo probatur posse lucrum ex alterius industria quæri, & sperari, sicut in societate, similiter dico, non esse eandem rationem de hoc, & de lucro sperato pro mutuo. Nam in societate nulla interuenit iniustitia, aut inæqualitas ex se, secus autem est in mutuante propter lucrum.

¶ Ad tertium de pacto apposito contractui, quod repugnat ipsius naturæ, dico verum esse, quòd hæc ratio generaliter non sufficit vitiare contractum, vt rectè probat argumentum. Sed secus est in particulari contractu mutuationis. Et ratio est: Quia pactum incrementi mutuationi appositum, non trahit illam in aliud genus cõtractus: sed manente mutuatione, ac si tale pactum non fuisset appositum, quod in alijs contractibus non contingit, iustitiæ æqualitas tollitur ad modum iam explicatum.

¶ Ad quartum, quod est minus dare, & plus exigere, dico, hanc circunstantiam non vitiare contractum, nisi quando nulla apparet iusta causa plus accipiendi, Quod contingit in mutuo, vbi nec damnum emergit, nec lucrum cessat. Et idem inuenitur in emptione, & venditione, siue sit ad terminum, siue ad statim. Ad quintum de venditione temporis, fateor verum esse, quòd mutuans propriè loquendo nullum tempus vendit,

venditur, sed dicitur hoc facere, quando lucrum reportat ex mutuo. Ad hunc sensum quod quia expectatio solutionis rei mutuatæ vltra mutuatum nihil aliud videtur, quam tempus dilationis importare, idcircò qui accipit lucrum propter expectationem, solum tempus vendere dicitur. Quod quanta sit iniquitas, patet ex superius positis. Ad sextum, de damno ipsi mutuatario veniente, dico, ità esse, quòd vsuraria mutuatio inde vitiatur: quia fit in damnum mutuatarij, vel in re, vel in spe. In re quidem, vt quando reddit aliquid vltra sortem debitam. Et in spe; vt quãdo vsurarius etiam si mentalis sit, sperat vel intendit aliquid à mutuatario vltra sortem debitam. Et quando dico aliquid intelligo, siue pecuniam, siue quoduis aliud pecunia æstimabile. Ex quo infertur, quod quando mutuans pactum apponit. Vt mutuatarius veniat ad officinam mutuantis, iam exigit ab illo obligationem quæ est pretio æstimabilis. Et sic nihil obstat obiecto.

Ad 2. argu. ¶ Ad secundum argumentum principale respondetur cum D. Thom. hic in solutio. ad 5. quod ille, qui mutuate non tenetur recompensationem potest accipere eius, quod fecit, sed non debet amplius exigere. Recompensatur autem sibi secũdum æqualitatem iustitiæ, si tantum ei reddatur, quantum mutuauit. Quare si amplius exigat pro vsufructu rei, quæ alium vsum, quam consumptionem substantiæ non habet; pretium eius exigit, quod non est, atque ex consequenti est iniusta exactio.

Ad 3. argum. ¶ Ad tertium argumentum respondetur negando antecedens, & ad probationem dico obligationem non petendi mutuum ante certum tempus, non esse pretio æstimabilem, per se loquendo, quantum est ex vi mutui. Quamuis possit aliquando alius titulus accidere, ratione cuius pretio æstimetur, sicut & obligatio ad mutuandum, vel vendendum, pretio æstimatur aliquando. Quod vt meliùs intelligatur, simulque satisfaciamus tribus confirmationibus in argumento positis aduertendum est, quod quia moralia moraliter sunt iudicanda, considerare oportebit, ne fingamus res aliquas esse pretio dignas in aliquo casu, in quo re vera pretio dignæ non sunt. Alioqui in huiusmodi obligationibus faciendis multæ poterunt fraudes contingere propter hominum auaritiam. Quod isto exemplo declaratur: Communiter dicitur obligationem ad mutuandum esse pretio æstimabilem. Tamen si contingeret casus, vt is, à quo petitur mutuum respondeat, se nolle mutuare hodie, velle tamẽ se hodie obligare ad mutuandum mane, vel post mẽsem; rationéque huius obligationis petat aliquod pretium æquiualens vsuris, quas peteret, si hodie mutuasset; proculdubio nullus erit, qui neget, tale factũ esse vsurarium; eoque fucato titulo vsuram palliasse. Intendebat enim homo ille lucrum ex illa mutuatione exigere; proptereáque finxit pretium petere pro obligatione mutuandi, & non pro mutuo. Vnde ad modum, quo responderemus ad prædictam fraudem, si in fauorem illius, qui eam fecit diceretur, quòd mutuator prius exegit pretium pro obligatione mutuãdi, quod erat licitum, & posteà gratis omnino mutuauit, respondendum erit; etiam ad probationem illius antecedentis, & ad tres confirmationes adductas.

Moralia moraliter sunt intelligenda.

Nempe; quòd quando obligatio ad mutuandum; vel etiam ad vendendum, nullo prorsus periculo exponit mutuaturum, vel vendíturum; quia re vera nullam ei incommoditatem affert; non est pretio æstimabilis. Et sic si ille qui paratus est omnibus vendere, vellet alicui facere obligationẽ illud ipsum vendendi cras, vel post octo dies, aut post mẽsem; non posset pro tali obligatione aliquid distinctum exigere à iusto pretio mercis. Secus autem esset, si ex huiusmodi obligationibus mutuaturus, vel venditurus aliquod incommodum pateretur; nam tunc licitum esset pro illa obligatione pretium exigere pro quantitate incommoditatis. Et hinc iustificatur pretium, quod obligati reipublicæ postulant pro obligatione, quam faciunt de prouidentia carne, vel piscatura, aut vino. Ad hunc ergo modum dicere oportet: quòd sicut obligatio mutuandi aliquando est pretio æstimabilis, & aliquando non: ità etiam obligatio ad non petendum debitũ interdum potest pretio æstimari, & interdum non. Exemplum primi est, quando quis se obligat ad mutuandũ in omni euẽtu, vel etiã in aliquo casu speciali, in quo aliquid periculi, dãni emergentis, vel lucri cessantis, vel cuiusquam alterius incommoditatis ipsi mutuatori euenire potest. Nam tunc profectò erit licitum pro illa obligatione aliquod pretium exigere. Exemplum secundi est, quando mutuaturus nullo periculo se exponit. Nam tunc nihil potest accipere pro illa obligatione. Et eadem est ratio de obligatione ad non petendum mutuatum. Ex quo aperitur via ad satisfaciendum tribus confirmationibus propositis. Vnde ad primam dico, quòd si Petrus & Ioannes æqualiter se habeant quantum ad hoc, quòd neuter ex tali commodatione pro longiori, vel breuiori tempore patitur detrimentum nullus potest pretium exigere, nec pro mutuo, nec pro obligatione ad non petendum intra annum. Vt si, verbi gratia, Ioannes erat vir pecuniosus, & qui toto integro anno pecunijs non indigeret, hoc enim ipsum est mutuare per annum. Quin potius dico, quòd si Petrus pro breuiori tempore mutuans in casu posito, opus haberet suas pecunias expendere, aliquod pretium exigere posset pro ratione incommoditatis, & non Ioannes, qui per integrum annum mutuauit. Et est aduertendum, quòd quando dicimus, mutuatorem posse aliquid accipere ratione incommoditatis, quam ex mutuatione patitur nomine incommoditatis, non intelligimus solum damnum emergens, aut lucrum cessans in ipsa pecunia; sed etiam quemcunque actum, vel liberalitatis, vel magnificentiæ, quem decebat ipsum exercere, & quamcunque aliam operationem, vel necessariam, vel conuenientem, à qua mutuans impeditur: Nam pro his omnibus poterit habita matura deliberatione prudentique æstimatione pretium accipere, de illoque pacisci, modo incommoditas non sit ficta, sed vera. Omnia enim ista pretio æstimari possunt. Ad secundam confirmationem respondeo, quòd illa obligatio Ioannis ad mutuandum Paulo per integrum annum pecunias, quotiescunque petierit, vsque ad centum aureos, meo iudicio est æquiualens illi, qua se obligaret ad non petendum eosdem centum aureos per annum, quos statim mutuasset. Atque adeò si non magis incommodatur mutuans in vno casu, quam in alio, in neutro erit licitum pretium exigere pro tali obligatione. Nec argumentum factum contrarium conuincit. Sed potius ex opposita sententia aperiretur via ad palliandas vsuras. Nam dicere possent mutuantes, se accipere pretium non pro mutuo, sed pro obligatione, quam faciunt, vel mutuandi, vel non petendi mutuatum intra certũ tempus; quod est maximum inconueniens. Eandẽ rationem exigendi pretium vtrobique esse existimo moraliter loquẽdo. Nec maior causa est in vno quam in altero casu. Et idem iudicium est de pœnis, quas mutuatores contra mutuatarios, si præfinito tempore mutuatum

Ad 1. confirmatio.

Ad 2. confirmatio.

mutuatum non soluerint, constitui solent. Nam si re-
vera mutuatur ex retardatione solutionis in aliquo incommodatur, licitè potest talem pœnam in pactum deducere. Si autem nullum patitur incommodum, vsura erit palliata talis pœnæ constitutio. Eritque signum, quòd mutuans ex vsura palliata pœnam apponit, si gaudet, quòd mutuatarius præfinito tempore, vt pœnam incurrat non soluat? *Ad 3. confirmatio.* Ad tertiam confirmationem respondetur, verum esse, quod per se loquendo, numquam est licitum ratione maioris temporis pretium accipere pro obligatione non petendi. Cæterùm, quia multiplicato tempore ipse mutuans, moraliter loquendo, se exponit alicui periculo, vel damni emergentis, vel lucri cessantis, vel alicuius alterius incommoditatis, cum moraliter contingere non possit, vt magno temporis spatio non occurrant hominibus necessitates, & occasiones dispensandi pecunias. Idcircò absolutè est neganda sequela tertiæ confirmationis. Non ratione proportionis temporis ad tempus, quia sic bene valet consequentia; sed ratione incommoditatis, quæ regulariter in tam magno temporis spatio sequitur mutuatori. Et hæc dicta sint de tota ista difficultate.

Nota circa 2. conclus. D. Thom. ¶ Circa secundam conclusionem D. Tho. qua dicitur, id, quod per vsuram acquiritur esse necessario restituendum, aduertendum est, quòd si intelligatur de sola vsura reali, est certa, & extra controuersiam posita. Quoniam etiam est certum, importare illam peccatum contra iustitiam, ex quo intrinsecè obligatio restitutionis oritur; vt ex dictis patet. Cæterùm, si extendatur ad vsuram mentalem, qua quis aliquid mutuò dat alicui, sine pacto tacito, vel expresso, quidquam accipiendi vltra sortem, sperans tamen se inde aliquod lucrum reportaturum, non leuem continet difficultatem, vtrùm vera sit. Quam vt explicemus operæpretium erit, vt alterius dubij solutionem, ex quo istius determinatio dependet, præmittamus. *Dubium, an sit licitum lucrum ex mutuo sperare.* Illud autem est, vtrùm sit licitum lucrum ex mutuo sperare. De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. *1. Sentent.* Prima est quorundam, qui dicunt, nunquam esse licitum lucrum ex mutuo sperare, siue principaliter, siue minus principaliter, & siue ex mutuo, siue ex amicitia lucrum intendatur. Maximè quando aliàs non esset mutuaturus. Quam suam sententiam probant primò ex illo Luc. cap. 6. Mutuum date, nihil inde sperantes, Vbi Christus omnem spem, & intentionem lucri, etiam ex amicitia prouenientem expresse damnauit. *2. Argum.* Secundo ex Vrbano III. in cap. consuluit. de vsuris, sic dicente. Qui mutuat, aliàs non mutuò daturus, eo proposito, vt licet omni conuentione cessante, plus tamen sorte recipiat; pro huiusmodi lucri intentione, quam habet iudicandus est malè agere. Tertiò ratione sic argumentantur: *3. Argum.* Qui spe lucri mutuat, aliàs non mutuaturus; planè ratione mutui incrementum quærit: ergo peccat. Probo consequentiam; Nam cum mutuum nullius sit valoris, sed gratis agendum, iniusto, imò nullo titulo lucrum desiderat, quod est iniquitas vsurariæ.

2. Sentent. Caietani. ¶ Secunda sententia est Caietani in isto articulo, dicentis; non semper lucrum speratum, quod est causa, sine qua non, mutuationis; esse vsurarium; nec reddere ipsam mutuationem vsurariam. Sed tunc tantum, quando mutuans sperat lucrū ex mutuo; Nam, si illud sperat ex gratitudine, siue ex liberalitate mutuatarij, esto si illud non speraret non esset mutuaturus, *1. Argum.* nec est vsurarius, nec peccatum committit. Quam suam sententiam probat primò, ex communi hominum iudicio vniuersaliter excusantium à culpa, eum qui sciens aliquem gratum esse de beneficio accepto, illi mutuat, & non ei, quem ingratum esse cognoscit. Secundò: Quia, cùm sit licitum spe beneuolentiæ, & *2. Argum.* amicitiæ alicui mutuare, fit consequens, vt etiam sit licitum recompensationem, & gratuitam remunerationem ex tali amicitia prouenturam sperare. Cui enim licitum est, radicem desiderare, eidem etiam est licitum fructum inde euenturum sperare. Tertiò: Li- *3. Argum.* citum est vnicuique id ab homine sperare, quod iure naturali sibi debitum est: sed talis est gratuita remuneratio mutuatarij respectu mutuantis, omni exteriori pacto secluso: ergo, si mutuans illam speret nullum peccatum committit. Tandem hoc ipsum probat Caietanus exemplo illius, qui it ad ecclesiam, officium diuinum ibi completurus; principaliter quidem propter Deum, secundario verò & minus principaliter propter stipendium, seu propter distributiones, quas si non speraret ad ecclesiam non iret. In quo casu certum est ex communi omnium Doctorum sententia, talem nec simoniam, nec quoduis aliud peccatum committere. Et similiter videtur dicendum, nec vsuram esse, nec peccatum mutuare propter lucrum, non ex mutuo, sed ex beneuolentia mutuatarij euenturum: etiam si id sit causa, sine qua non, talis mutuationis.

¶ Tertia sententia est aliorum, qui dicunt, quòd *3. Sentent.* minus principaliter, & impulsiuè potest quis mutui occasione lucrum sperare; non tamen ita, vt lucrum sit causa principalis, seu finalis. Hanc tenet Couarru. lib. 1. Variar. cap. vlt. num. 4. & in regula peccatum, part. 1. num. 8. & Syluest. verbo, vsura. 1. & Medina de vsuris, quæst. 1. Quamuis in explicanda natura causæ principalis, seu finalis, & impulsiuæ, seu minus principalis, varient multum. Syluester, verbo, vsura. 1. quæst. *Modus dicendi Sylu.* 5. dicit, tunc lucrum respectu mutuantis esse causam principalem, quando eo non existente, non mutuaret. Nam si adhuc ipso non existente mutuò daret, quamuis non ità placidè non causa principalis, sed tantum impulsiua erit dicendum lucrum. Cæterùm hæc explicatio est apertè falsa. Nam causa sine qua non, est minus principalis, & tamen sine illa effectus esse non potest. Constat enim, quòd clericus non diceret horas, nec missam sine spe lucri, & distributionis; & tamen ex hoc non sequitur causam principalem orationis, & missæ esse pecuniam. Illa ergo meo iudicio erit dicenda causa principalis alicuius actus, quæ per se appetitur, & propter quam aliud appetitur. Est enim de ratione finis, vt per se desideretur, ex illiusque affectu alia sint volita, vt media ad illum. Nam quæ sunt ad finem, non tam propter se, vt potio, quàm ex amore & cupiditate finis, sunt volita. Et sic causa principalis, & finalis pro eodem reputantur in præsenti. Causa autem minus principalis, seu impulsiua est, quæ non per se, sed alterius affectu est volita & concupita, etiam si sit causa, sine qua non. Non enim istæ repugnant. Ex quo sequitur, magis esse de ratione causæ principalis, dignitas, & cuius gratia cætera cōcupiscimus, quam quod sit id, sine quo actus non existeret. Et hoc dico non modo, vt in hac quæstione horum Doctorum sententia intelligatur, verum etiam, quia sæpè in moralibus disputationibus de causa finali, & impulsiua, de minus principali, ac principali, mentionem faciunt Doctores. *Modus dicendi Med.* Medina in tract. de vsuris, quæst. 1. §. superest igitur. supposita distinctione superius posita, de causa principali, seu finali, & minus principali, seu impulsiua; atque etiam supposito, quod intentio differt ab spe; quia intentio, vt ipse ait, est de eo, quod principaliter volumus, respi-

citque

citque causam finalem; vnde D. Thom. 1. 2. quæst. 12. & communiter Theologi morales dicunt, intentionem semper esse de fine; at verò spes est etiam de rebus minus principaliter, & impulsiuè concupitis; quare multa speramus euentura, quæ tamen non intendimus, nec ex eorum affectu operamur, vt illa eueniant, etiam si sciamus, illa ex nostro opere esse euentura; ad explicationem sententiæ propositæ dicit multa. Primum est, non esse licitum ex mutuo immediatè lucrum intendere; non modo præcisè lucrum; sed nec etiam simul cum amicitia, ita, vt hæc duo motiua immediatè, & ex æquo terminent voluntatem. Quod tanquam clarum relinquit. Quia iam lucrum esset principaliter, & finaliter propter mutuum volitum, quod est animi vsurarij. Dicit secundò, quòd etiam si non immediatè, & ex æquo, sit lucrum, siue per se præcisè, siue simul cum amicitia intentum, sed ordine quodam, ita, scilicet, vt mutuans immediatè intendat amicitiam non propter se, (nam hoc omnium sententia est licitum) sed propter lucrum, quod ex illa potest euenire, id sufficiens est vitiare mentem, redderéque illam vsurariam. Et ratio illius est, quia tunc lucrum esset principaliter intentum in mutuo, & magis principaliter, quàm amicitia. Propter quod enim vnumquodque tale, & illud magis, teste Aristotele. Quare qui vult amicitiam propter lucrum, quod magis velit lucrum est necesse. Et sicut ille, qui furatur propter mœchiam, est magis mœchus, quam fur, vt idem philosophus dicit. Ita qui causa mutui vult amicitiam propter lucrum, magis erit fœnerator, quam amicus dicendus. Tertiò dicit Medina, quòd ex amicitia mutuo conciliata, quanuis non sit licitum intendere lucrum, est tamen licitum illud sperare. Quia tunc lucrum non est causa finalis, sed impulsiua ipsius mutuationis: atque adeò ex gratitudine, & beneuolentia speratur. Esto, ità ex illo moueatur ad mutuò dandum, vt non moueretur, si sciret mutuatarium fore ingratum. Et ratio huius est; Quia id fieri potest absque eo, quòd affectus mutuantis tendat in lucrum, sed in detestationem ingratitudinis. Et quoniam gratitudine mouetur, dicitur tunc lucrum causa impulsiua. Ex quo infert, posse esse lucrum causam, sine qua non, & impulsiuam; non tamen finalem, & principalem. Hæc Medina. Cuius sententia acuta certè est, & docta satis: cæterùm mihi, vt ingenuè fatear, non placet omnino. Quocircà, vt quid ad propositam difficultatem respondendum sit, explicem, supponendum est primò tanquam certum, quòd intendere lucrum ex se malum non est: sed vitiatur ex modo, quo intenditur. Sicut & quòd minister episcopi beneficium intendat absolutè, non est malum; sed vitiatur, si illud intendat ex vi obsequij, aut alicuius rei temporalis. Secundò suppono, quòd in mutuò duo sunt. Vnum est ipsa substantia mutui, quæ in mutuatarij commodum ordinatur. Alterum, quòd mutuatio sit opus officiosum ex beneuolentia procedens, similemque in animo mutuatarij generans. Tertiò, suppono, quòd amicitiam, & beneuolentiam temporalem, siue principaliter, siue minus principaliter tanquã finem, siue tanquã causam, sine qua non licitum est in mutuo intendere, seu sperare, vt communiter docent Doctores, sequuti D. Tho. in ista quæstione. Et ratio illius est: Tum, quia amicitia non est pretio æstimabilis. Tum etiam quia nihil tunc temporale ex obligatione intenditur, sed tantum merè liberè speratur, quod mutuo non repugnat. Quartò suppono, aliud esse dicere, quòd quis quærit lucrum in mutuo, & aliud, quòd intendit lucrum ex mutuo, aut ratione mutui. Nam in prima

Impugnatur Med.

propositione non denotatur dependentia lucri à mutuo in ordine ad intentionem mutuantis: in secunda verò sic.

¶ His suppositis, sit prima conclusio: Sperare lucrum ex vi mutui, siue primaria, siue secundaria intentione, modò id intendatur ex vi obligationis ciuilis, aut iustitiæ, est illicitum & vsurarium. Hæc conclusio est Caietani, opusculo de vsura, quæstione secunda, & Magistri Soti libro sexto, de iustitia, quæstione prima, quanuis articulo primo & secundo, varius esse videatur. Estque communis omnium recentiorum Theologorum. Et sensus illius est, quòd semper, quod lucrum speratur, siue primaria, siue secundaria intentione, tanquam debitum ex mutuo, (estò non præcisè, sed etiam simul cum amicitia intendatur, sintque ista duo motiua terminantia voluntatem mutuantis, quãuis non ex æquo nec immediatè,) est peccatum & vsurarium. Itaque affirmo in hac conclusione, quòd Medina in suo primo dicto, & aliquid amplius. Nempe; quòd si lucrum speratur tanquam debitum ex mutuo, siue immediatè, siue mediatè, & esto intendatur simul cum illo amicitia, est illicitum & peccatum. Cum tamen Medina solum affirmet, esse illicitum, immediatè lucrum intendere ex mutuo, adhuc simul cum amicitia: quãdo hæc duo immediatè, & ex æquo terminant voluntatem. Probatur tamen nostra conclusio primò: Vsura est lucrum ex mutuo, vt habet illius diffinitio: ergo quicunque intendit lucrum ex vi mutui, siue primariò, siue secundariò, est vsurarius. Patet consequentia à definitione, ad definitum. Et confirmatur: Qui ex re temporali intendit acquirere beneficiũ, siue mediatè, siue immediatè, est simoniac⁹, vt videbimus, q. 100. ergo & qui ex mutuo intendit acquirere lucrum, siue mediatè, siue immediatè est vsurarius. Consequentia tenet ex paritate rationis. Secundò: Qui furatur, vt mœchetur, licet principaliter intendat mœchiam, adhuc tamen habet in intentione malitiam furti; & similiter, qui dat eleemosynam, vt satisfaciat pro peccatis, quanuis ex primaria intentione sit iustus: quia illud est opus iustitiæ, adhuc tamen est misericors, quia illud opus est verè eleemosyna: ergo pari ratione, qui intendit lucrum ex mutuo, quanuis principaliter intendat amicitiam, erit vsurarius, saltem mentalis. Tertiò: Qui intendit lucrũ ex mutuo, siue mediatè, siue immediatè non mutuat gratis: ergo est vsurarius mentalis. Consequentia est nota; & antecedens probatur: Qui intendit lucrum ex vi mutui, aliquid vltra sortem intendit: ergo non mutuat gratis, nec ex beneuolentia. Dixi in conclusione non esse licitum sperare lucrum ex vi mutui, siue primaria, siue secundaria intentione, modo id intendatur ex vi obligationis ciuilis, aut iustitiæ, nam si alio titulo intendatur, iudicandum erit de illo secundum naturam talis tituli. Nauarrus in Manual. cap. 17. argomentatur multipliciter contra nostram conclusionem, intenditque probare aliquando esse licitum secundaria intentione appetere quod primariò intendere esset illicitum. Nam primò; Licet seruire episcopo intentione secundaria obtinendi beneficium, quanuis id intendere primariò, & per se esset simoniacum, vt dicitur in cap. si officia. 59. distinct. & in ca. quid proderit, dist. 61. Item: Quanuis non sit licitum dicere missas, aut ministrare sacris principaliter propter lucrum; id tamen licet secundaria intentione vt habet glossa recepta super cap. 1. de cleric. non residentibus, in 6. Tandem: Quanuis non liceat seruire Deo principaliter, & ex primaria intentione propter retributionem, id tamen licet secundario, vt diffinitur

1. Conclus.

in

in Concilio Trident. session. 6. canon. 13. ergo pari ratione, quamuis non sit licitum primaria intentione mutuare propter lucrum, id licebit facere secundaria intentione. Respondetur tamen, hæc omnia argumenta sufficienter probare, multa esse licitum appetere propter aliud, & ex alio, quæ tamen propter se, & ex primaria intentione appetere esset iniquum, quod nos non negamus. Idemque contingit in mutuo. Cæterum in conclusione loquimur formaliter. Et quod dicimus est, ex vi mutui, non esse licitum aliquid vltra sortem intendere, siue primario, siue secundario, considerando illud intra latitudinem actus iustitiæ præcisè. Nam si ex vi mutui hac consideratione lucrum intenderetur, siue primariò, siue secundariò, iam intenderetur ex vi iustitiæ tanquam debitum, quod est iniquum. Cum hoc tamen stat, vt possit aliquis in re quodam alio titulo secundario quidquam in mutuo, vltra sortem intendere.

Conclus. ¶ Et propter hoc sit secunda conclusio: Licitum est mutuanti, tam primariò, quàm secundariò, intendere lucrum in mutuo, non ex debito, sed ex gratitudine, & beneuolentia. Hæc conclusio similiter est contra secundum dictum Medinæ, in quantum affirmat, quòd quando mutuans intendit amicitiam, non propter se, sed propter lucrum, quod ex illa potest euenire, illa intentio est mala, & reddit ipsum vsurarium. Nam contrarium existimo verum. Et sic sensus nostræ conclusionis est, quòd quotiescunque lucrum intenditur media amicitia, tanquam causa, siue ipsa amicitia sit principaliter propter lucrum intenta, siue è contra; taliter mutuans, nec est vsurarius, nec peccatum committit. Probatur: Vsura essentialiter est iniustitia, & furtum, vt omnes fatentur, ipso etiam Medina concedente: sed est impossibile, quod iniustitia fiat alicui in eo, quod ipse liberaliter & omnino spõte dat: ergo etiam est impossibile, quod vbi lucrum ex sola beneuolẽtia, amicitia, & liberalitate speratur, & intẽditur sit vsura, siue ipsũ lucrũ primario, siue secundario intendatur. Secundò: Qui cupit aliquid voluntariè datum ab amico, non dicitur fur: sed qui proponit quidquam inuito domino accipere: ergo nec qui cupit lucrum non coactè, nec ex necessitate mutui, aut, vt pretium illius datum, sed ex alterius gratia & voluntate, potest dici iniustus, aut vsurarius. Probo consequentiam: Quia non potest proximus esse magis rationabiliter inuitus de isto animo accipiendi lucrum, siue principaliter siue minus principaliter habeatur, quam de illo, quod alter habebat accipiendi voluntariè datum. Et confirmatur: Qui ex gratia & beneuolentia lucrum in mutuo sperat, ex honestate, amicitiæ, vel gratitudine illud intendit: ergo nulli facit iniuriam, atque ex consequenti nec peccatum committit. Probo consequentiam: Nam, vt diximus in primo præsupposito, intendere lucrum ex se non est malum, nisi violetur ex modo, quo intenditur. Tertiò: Talis formaliter non sperat lucrum ex mutuo; sed ex amicitia, vt constat: ergo eius intentio non est vsuraria, siue primariò, siue secundariò habeatur; cum vsura formaliter sit lucrum ex mutuo. Item in amicitia est licitum intendere amicabilem compensationem, vt docet D. Thom. infrà quæstion. 106. artic. 5. ergo & in mutuo, quod est opus amicitiæ, etiam erit licitum eandem compensationem primariò intendere, non ex debito iustitiæ, sed ex beneuolentia. Et confirmatur: Talis in mutuando exercet officium beneuolentiæ: ergo nullum erit inconueniens, quòd simile in mutuatario intendat. Tandem: Qui accipit mutuum tenetur gratitudinem mutuanti exhibere, vt dicit Diuus Thomas in isto articulo in corpore, & in solutione ad 3. & quæstion. 106. articulo primo: ergo & qui mutuat poterit eandem gratitudinem etiam primariò intendere. Probo consequentiam: Nam quod alter tenetur facere, ego possum intendere. Hanc nostram sententiam apertè tenet Nauarrus cap. 17. num. 209. Nec te moueat quod dicit ibi, intentionem principale accipiendi lucrum ex mutuo constituere vsuram; nam loquitur de mutuo præcise. Vt si exigas mente tua, velisque accipere, tanquam debitum, & veluti coactè à proximo, & non ex beneuolentia lucrum ipsum, iuxta dicta in prima conclusione. Nam si detur ex amicitia, apertè fatetur esse licitum. Sub his verbis, cum communi asserimus, quod tam principaliter, quam secundariò possumus sperare lucrum amicitiæ, & lucrum ex amicitia, & gratitudine. Ex dictis infero primò, quod etiam si mutuans explicet suam mentem verbis; imò etiam si exigat gratitudinem à mutuatario, nullum peccatum committet. Nam si intentio est licita per hoc, quod verbis explicetur, secluso scandalo, nequaquam erit illicita. Adeoque reputo hoc verum, vt etiam si mutuans, lucrum istud à mutuatario extorqueat, non sit vsurarius, modò inter ipsos constet, non ratione mutui ex debito id requirere. Infero secundo, quod quãuis mutuator non mutuaret, nisi lucrum speraret; adhuc non eo ipso condemnandus est, tanquam vsurarius; sicut multi hoc signo vtentes, talem mutuatorem damnant. Vt enim ex præcedentibus constat, bene potest mutuator solum mutuare ijs, qui grati futuri sunt; sicut & ego solum illis possum amicari, quos mutuis officijs responsuros intelligo. Imo, vt in plurimum, ità fit, quod donatio, mutuatio, & accommodatio, non, nisi ad eos, ex quibus gratitudo speratur, exercentur. Doctrina est communis, & colligitur ex Diuo Thoma quodlibet 8. articulo 11. Vbi dicit licitè clericos posse secundaria intentione dicere missam pro argento. Imò & in illis bonis, quæ ex iustitia distributiua dispensantur, licitum est distributori, vni ex duobus æquè dignis dare beneficium; quia scit eum futurum gratum: estò alias non esset daturus.

¶ Tertia conclusio: Quamuis ea quæ diximus, in rigore Theologico vera sint, qui tamen explicaret mentem suam mutuatario, & etiam qui fateretur se nullatenus mutuare, nisi spe lucri obtinendi, tanquam suspectus de vsura erit habendus. Probatur: Sic mutuantes non ex amicitia, nec ex beneuolentia operari videntur, sed potius tanquam exactores se gerunt: ergo vel non intendunt, vel saltem non sunt existimandi intendere lucrum ex amicitia. Eò vel maximè, quod solùm negotiatores, qui cupiditate, & non beneuolentia ducuntur, istam mutuandi formam habent. Quare discretus confessarius, aut Doctor de hac re consultus regulariter debet eos damnare, vel saltem non approbare. Nec illis facit iniuriam, cum prudenter atque moraliter, & non metaphysicè hæc sint diiudicanda. Ex quo sequitur, tales regulariter non esse absoluendos; nisi certò constet, ipsos ex gratitudine, & non ex mutuo lucrum intendere. Estque salubre consilium, quod mutuans ità dubius, à mutuatario, à quo aliquid vltra sortem accepit, quærat, an tale pretium tanquam debitum ex mutuo præcedenti dederit. Nam si ità est mutuans tenebitur illud restituere, & si non restituat, non erit absoluendus. Alioquin minimè. *3. Conclus.*

¶ Restat

Ad 1. arg. pro prima opinione. ¶ Restat modo respondere ad argumenta, pro prima & tertia opinione facta. Nam quæ sunt Caietani probant nostram secundã conclusionem, vt ex dictis patet. Hoc vno excepto, quod exemplum ab ipso adductum in vltimo loco de clerico celebrante, vel eunte ad ecclesiã primariò propter Deũ, & minus principaliter propter distributionem: nõ habet similitudinem cum mutuante, quantum ad hoc, quod est, cõmodum temporale inde sperare. Nam clerico licitum est suo ministerio stipendium quærere, & illud tanquam debitum, etiam ciuiliter, exigere; cum dignus sit operarius cibo suo: nec debeat quisq; suis stipendijs militare. At verò mutuanti non ita licet stipendium, vel retributionem, vel commodum aliquod temporale exigere, nec sperare. Ad 1. arg. pro prima opinione desumptum ex illo Lucæ 6. Mutuum date; nihil inde sperantes; vbi Christus omnem spem, & intentionem lucri etiam ex amicitia prouenientẽ, damnasse videtur; respondeo, quod, vt constat ex superioribus, locus ille non continet prohibitionem vsuræ, sed tantum consilium mutuandi, absque spe humanæ compensationis. Cum quo stat, vt contrarium sine peccato fieri possit.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum ex cap. consuluit respondetur, loqui ibi summum Pontificem solum de eo, qui corrupta mẽte lucrum, vt pretium, & vt debitum ex mutuo intendit, quod, vt diximus in prima conclusione animi est vsurarij. Et quod hæc fuerit mens pontificis ex litera eiusdem textus sufficienter colligitur. Dicitur enim in fine illius, quod accipientes tali intentione, ad restitutionem, efficaciter sunt inducendi. At verò, si loqueretur de acceptis ex vera volũtate, & gratitudine dantis, id non subiungeret, cum restituendum id esse nullus dixerit, quia nullus est læsus, vt dubio sequenti videbimus. Ad tertium respondetur, quod qui spe lucri mutuat, si id sperat tanquam debitum ex mutuo, proculdubio peccat, vt diximus in prima conclusione. Non tamen si illud sperat, tanquam ex amicitia & beneuolentia conferendum: estò alias mutuaturus non esset. vt diximus in secunda conclusione.

Ad 3. arg. ¶ Ad rationẽ, qua Medina probauit suum secũdum dictũ, respondeo illo argumẽto rectè cõcludi, intendẽtem amicitiam propter lucrũ: magis velle lucrum: atq; adeò optimè colligeret esse magis auarum, quàm amicũ, cum magis velit pecuniã, quàm amicitiã. Non tamen ex hoc infertur, quod sit vsurarius, quia nõ immediatè ex mutuo, sed media beneuolẽtia lucrum intendit. Et hæc cogitatio habẽdi, scilicet, augmẽtum ex liberali volũtate alterius iniusta non est, vt patet. Est autem de ratione vsuræ etiã mentalis, quod iniustam saltẽ, cogitationem, & animũ includat, siue quo vsurã interuenire est impossibile. Sed obijcit Medina cõtra hoc: Quod quis lucrũ ex gratitudine effectiuè speret, & non ex mutuo non valet excusare à labe vsuræ; quia etiam vsurarius verus sperat lucrũ ex voluntate mutuatarij effectiuè, & nõ effectiuè ex mutuo: ergo, quod quis quærat lucrũ media beneuolentia, non impedit, quominus sit vsurarius, si ipsum lucrum principaliter intenditur. Sed miror virum alioqui doctissimũ, hac argumentatione cõuinci. Constat enim, quod quãuis verus vsurarius sperat lucrum ex voluntate mutuatarij, & non ex mutuo, illa tamẽ voluntas est coacta, rationabiliterq; inuita nec valens dominiũ transferre. At verò cum ex amicitia, & gratitudine speratur, omnino spõte intenditur. Et sic obiectio est à proposito aliena. Eo vel maximè, quod vis nostræ disputationis non in eo, quod ex gratitudine sperent lucrũ effectiuè, & non ex mutuo, sita est: (nã hoc ad mores parum refert) sed in eo, quod ex gratitudine, & beneuolentia mere sponte, & gratis. Atq; adeò licitè, & iustè speratur, siue id fi. efficienter, siue vt voles: quod gratitudine & amicitia non interueniente, non reperitur. Est etiam inutilis, ne dicam falsa, distinctio, quam Medina præmittit de spe, & intentione lucri, dicens, quòd est licitum sperare lucrum ex mutuo, nõ tamen intendere. Multa enim speramus, quæ non intendimus. Quod vt ostendam aduertendum est, quod res, quæ futura speratur, vt respicit voluntatẽ nostram, vt bonum eius: vel, vt malum: vel est impertinẽs ad illã, quia de ea, scilicet, nihil curamus. Et quidẽ, si ad nos nihil attinet, sub spẽ nostram cadere, dici non poterit. Est enim spes de bono proprio. Adeò, vt Theologi affirment, & verè, eo differre spem à charitate, quod charitas, seu amor vult bonum futurum, pro vt est in se; vnde charitate volumus Deũ esse, viuere, & esse beatum, & cetera si eo non frueremur. At verò spes essentialiter est amor concupiscentiæ, vulq; bonũ futurum pro vt suum, & à se fruendũ. Et quod diximus de charitate, & spe virtutibus Theologicis, est etiam dicendum de spe acquisita, & amore naturali. Vide ergo quantum repugnet spei, quod sit de re non bona, vel si bona ad se tamen non pertinente. Et si quando contingit, quod impertinẽtia quædam, quæ nec cupimus, nec intẽdimus sperare videamur, nõ ergo illam spem, sed expectationem, vel, vt melius dicam, spectationem nominaueris. Si verò res futura est mala, certè spes de illa non est, sed magis timor, & fuga. Itaque de re futura nec bona nobis, vel mala expectatio vel potius, vt dicam, spectatio quædam est: de re verò mala timor, de re autem bona nobis est spes seu amor concupiscentiæ. Et sic constat, quod nunquam mutuans potest habere spem lucri, quin illud intendat. Nam sperans intendit, & cupit, & è contra. Nec certe vllus doctorum differentiam inter hæc inuenit aliquando.

Multa speramus quæ non intendimus.

¶ Supposito iam, esse licitum aliquando, lucrum ex mutuo sperare, tunc, scilicet, quando illud ex vi mutui intenditur tanquam debitum ex iustitia, vt diximus in prima conclusione, quod peccatum Doctores vsuram mentalem appellant, dubium consequens est, vtrum hæc vsura mentalis obligationem inducat restitutionis? In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quod quantumuis aliquis prauum habeat animum, aliquid accipiendi, pro mutuo, si tamen nihil exterius accipit, ad nullam tenetur restitutionem: quia nihil habet alienum, nec ea mala intentio, quæ est actus immanens sufficiens est damnum inferre. Quare sola pœnitentia id peccatum erit expiandum. Dico secundo, etiam esse certum, quod quantumuis aliquis quidquam exterius accipiat, si tamen illud accipit gratis à mutuatario oblatum titulo amicitiæ, vel donationis ad nullam tenetur restitutionem. Nullum enim tunc interuenit peccatum vsuræ, vt rectè docet Diuus Thomas art. seq. Nec debet esse mutuans peioris conditionis post mutuum, quam antea, sed melioris. Itaq; hæc certa sunt. Sed quod habet difficultatem est, vtrùm, qui habens intentionẽ aliquid accipiendi vltra mutuum, illud accipit: nec est certus mutuatarium id gratis, & ex beneuolentia conferre, ad aliquam teneatur restitutionem: Et ratio dubitandi est: Nam simoniacus mentalis, etiam si beneficium suscipiat, non tenetur illud resignare, vt habetur in capitulo finali, de simonia: ergo nec vsurarius mentalis, tenetur restituere id, quod vltra sortem accepit. Probo cõsequentiam: Nam eadẽ est vtriusq; ratio. In contrariũ tamen

Dubium de vsura mentali an obliget ad restitutionem.

Argum.

est c. consuluit. de vsuris. Vbi habetur, quod si aliquis eo proposito mutuam pecuniam credit, vt licet omni conuétione cessante, plus tamen sorte recipiat, tales accepta sunt restituenda. Pro explicatione huius difficultatis, aduertẽdum est, cũ Caietano in præsenti, & in summa verbo. vsura mentalis, quadrupliciter posse cõtingere, quod quis vltra sortem aliquid accipiat, absq; pacto tacito, vel expresso illud accipiendi. Vno modo ità, vt ex parte tantùm mutuantis sit corrupta intentio, quia, scilicet, credit, se aliquid accepturũ: & ob id dat. Secundo modo, ità, vt ex parte tantum mutuatarij sit corrupta intentio; quia scilicet, credit mutuantis intentionẽ fuisse aliquid vltra sortem accipere; cũ tamen reuera eius intentio talis non fuerit. Tertio modo, ità, vt ex parte vtriusq; sit corrupta intẽtio: nam, & mutuãs sperat aliquid accepturum vltra sortem, & prætereà ipse mutuatarius existimat, talem esse eius intentionem. Quarto, & vltimo, ità, vt ex parte neutrius sit corrupta intentio; quia, scilicet, nec mutuans habent malam intentionem accipiendi aliquid vltra sortem; nec prætereà mutuatarius credit talem esse eius intentionem.

Nota ex Caietano in præsenti.

1. Conclus.

¶ Quo supposito, sit prima conclusio: Quando neutrius intentio est corrupta, quia, scilicet, nec mutuans sperat se aliquid accepturum vltra sortem, nec prætereà mutuatarius credit talem esse eius intẽtionem, & adhuc ille, qui mutuum accipit in signum amoris, & gratitudinis liberè ipsi mutuanti dat aliquid vltra sortem, nullum est ibi peccatum vsuræ, nec obligatio restitutionis. Probatur; Quia nulla in ea acceptione inuenitur iniustitia, vt constat.

2. Conclus.

¶ Secunda conclusio; Quando ex parte vtriusq; est corrupta intẽtio, mutuans tenetur restituere id, quod vltra sortem accipit: quamuis nullum interueniat pactum, nec verbis declarauerit suam intẽtionem. Probatur: Quicunq; habet rem alienã inuito domino rationabiliter, tenetur illam restituere; sed in casu posito is, qui mutuum dedit habet rem alienã inuito domino rationabiliter: ergo tenetur ad restitutionem. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Is, qui mutuum accepit, nec liberè, nec voluntariè dat quod vltra sortẽ accipitur: ergo per talem actionem non transfertur dominium. Et cõfirmatur: Nam ista est expressa determinatio capituli consuluit, iam citati. Vbi habetur, quod qui pecuniam credit animo recipiẽdi aliquid vltra sortẽ, tenetur illud restituere.

3. Conclus.

¶ Tertia conclusio: Quando tantũ ex parte mutuatarij est corrupta intentio, & mutuator sana mẽte accipit quod sibi vltra sortem datur, non tenetur illud restituere. Probatur: Qui quia habet alienum bona fide, illud restituere nõ tenetur: sed in casu posito mutuans habet bona fide quod vltra sortem accipit: ergo illud restituere nõ tenetur. Sed est aduertendũ, quod quam primum mutuans resciuerit mutuatariũ id sibi ratione mutui dedisse, tenetur illud restituere; quia iã sibi satis cõstat, non fuisse voluntariã, & liberã talem donationem, atq; adeo per eam non fuisse dominium translatum. Et sic tanquã rem alienã tenetur illud suo domino reddere. Dico tamẽ, quod si durante bona fide, id, quod vltra sortẽ mutuãs accepit, ità cõsumpsit, vt nihil ipsius apud se retineat, id restituere non tenebitur, quamuis posteà sciat praua intẽtione fuisse donatum. Quod intellige, dũmodo ex illius acceptione non fuerit factus locupletior. Et est ratio: Quia tunc mutuãs nec obligatur ad restitutionẽ, ratione iniustæ acceptionis, nec ratione rei alienę, quam apud se non existere, suppono. Quarta cõclusio: Quando ex parte mutuantis tantum est corrupta intentio; quia scilicet, ipse non accipit bona fide, quod sibi vltra sortem datur, quamuis mutuatarius id ex mera liberalitate, & gratia donet, ad illius restitutionem tenebitur, ratione cõscientiæ errãtis. Probatur: Qui habet rem, quam existimat alienã, illã restituere tenetur: sed iste ratione errantis conscientiæ, habet rem quã existimat alienam: ergo illã tenetur restituere. Sed est aduertendũ, quod cum iste eã rem aliquo debito simpliciter restituere nõ teneatur: sed solũ ratione conscientię errantis; quã primum sciuerit mutuatarium illã sibi non ratione mutui, sed ex liberalitate, & gratia dedisse, cessat obligatio restitutionis. Et ratio huius est. Quia omnis obligatio restituendi ex dãno illato oritur, quãdo autem mutuatarius dat mutuanti aliquid vltra sortem liberè, & gratis nullũ accipit dãnum, atq; adeo sublato mutuantis errore nihil restitutioni obnoxium relinquitur. Iuxta hanc explicationem sunt intelligendi Hostiensis, & Panormitanus in capitulo consuluit. de vsuris. quando dicunt, ex praua intentione mutuantis oriri obligationem ad restitutionem.

4. Conclus.

Ad argum.

¶ Et ad argumentũ ex cap. fin. de simonia. respondetur, quidquid sit de antecedẽti, negando cõsequentiam. Nam ecclesia est domina beneficiorũ ecclesiasticorum. Et sic potest simoniaco mentali concedere, vt non resignet beneficium: sicut & potest de nouo illud sibi tribuere. At verò in nostro proposito, qui soluit vsuram, nec transfert, nec transferre vult illius rei dominium, quam non liberè & gratis dat: quare semper manebit obligatio ad restitutionem. Vtrũ autem sit verum, quod simoniacus mẽtalis ad restitutionem non obligatur explicabitur infra q. 100. in materia de simonia. Circa solutionem ad primum argumentum D. Thom. in quo explicatur testimonium illud Lucæ c. 19. Ego veniens cum vsuris exegissem illam, aduertendum est, quod Christus in illo loco vsuræ nomen à secularibus ad spiritualia transtulit, non propriè, sed metaphoricè. Et sic illa vsurpatio est translatitia, in qua similitudinis aliquid, & dissimilitudinis multum inuenitur. Mutuat quidẽ nobis Deus spiritualia charismata, quando gratis illa, ac sine vllo pretio nostro donat. Et quia vult, vt nostro vsu officijsq; virtutum illa, veluti semina, in nobis iacta per eius fauorem cælestémque rorem colamus, & multiplicatos fructus, terrę more, feramus, qui in gloriam eius cedant, quamuis vtilitas præmiorúmque cumulus nobis accrescat, & nos quasi nostra fœnura faciamus, eam fructificationem vsuras suas appellat. Sed est hoc discriminis, inter istam, & propriã vsurã: Quod in vsura propria, pecunia, pro cuius mutuatione fructus exigitur, ipso vsu consumitur; & inde redditur vitiosa. Cùm tamen dona spiritualia vsu crescant; atque ideò eorum vsura commendatur apud Deum.

Nota circa solutionem ad 1. arg. D. Tho.

Dubium de modo quo Iudæis fuit permissa vsura.

¶ In solutione ad secundũ argumentũ agit D. Tho. de modo, quo Deus Iudæis vsurã permisit. Circa quod potest esse difficultas, vtrũ ità Iudæis Deus vsurã permiserit, vt illã sine peccato exercere potuerint. In qua re est opinio plurimorũ Doctorũ, partem affirmatiuã tenentium; quamuis illius suæ sententiæ non omnes vnã, sed diuersas rationes assignẽt. Abulẽsis enim, qui vt diximus supra, affirmat, vsuram non esse intrinsece malã, sed tantũ malã, quia prohibitã, consequenter dicebat licitam fuisse Iudæis, respectu illorum, qui non erant de suo populo; quia respectu taliũ illis non interdicebatur. Cæterũ huius rationis falsitas, ex superioribus sufficienter ostenditur. Quibus probauimus vsuram tam lege diuina, quam naturali esse prohibitam; atque adeò esse ex illis rebus quæ intrinsecam malitiam includunt. Conradus de contractibus q. 24.

1. Sententia.

2. Sententia.

quamuis

quã sis existimet probabilē sententiã, quæ asserit, Iudæos, nec etiã Gentilibus, potuisse sine peccato pecuniam dare ad vsurã, contrariã tamen dicit esse probabiliorē. Eiusq; rationē assignat: Quia Deus dispensauit cum Iudæis in præcepto de non mutuãdo sub vsuris: quãuis sit naturale, respectu illorũ, qui nõ erant de suo populo. Sicut & dispẽsauit cũ eisdē in præcepto, de non furando, quando præcepit illis, vt singuli in Ægypto à suis vicinis vasa aurea, & argentea mutuò peterent, vt sic eos expoliarent. Cæterũ nec hęc ratio verum habere potest. Nam si vsura est contra pręceptum naturale, quod vetat pretiũ de re illa suscipere, quæ per se nullius est valoris, qualis est pecuniæ vsus seorsum à pecunia consideratus; cũ præcepta naturalia nec ab ipso Deo sint dispensabilia, vt latè ostẽdimus in materia de furto; fit, vt ex diuina dispensatione non potuerit esse licitum Iudæis dare ad vsurã alicui, quantumuis extraneo. Cõtrariumq; dicere est ignorare, aut

3. Sententia. quid sit pręceptũ naturale, aut quid sit dispẽsatio. Medina in tract. de vsur. s. q. 2. in solut. ad 3. arg. principale quanuis existimet, vsurã iure naturali esse prohibitã, & quod præcepta naturalia dispensabilia nõ sunt, adhuc tamē affirmat, Iudæos accipiẽtes vsuras ab extraneis, non peccasse. Quã suam sententiam, vt explicet, aduertit, quod quē admodum furtũ accipitur dupliciter apud Theologos, vno modo formaliter, & propriè, pro eo, quod est fraudulẽter accipere alienũ domino rationabiliter inuito, quod est intrinsece malũ, & cõtra præceptũ Decalogi, nec aliquãdo potest licitè fieri; alio modo materialiter, pro eo, quod est alienũ accipere, siue inuito, siue volẽte domino: quod honestari potest aliquãdo, & multoties licitè fieri; ita etiam vsura potest accipi dupliciter. Vno modo formaliter, & in rigore, pro eo, quod est accipere lucrum ratione mutui præcisè. Et hæc est intrinsecè mala, nec alicui vnquã cõcessa. Alio modo materialiter, pro eo, quod est accipere aliquid vltra sortē in mutuo, quod pluribus ex caussis potest honestari, licitèq; fieri, Dicitur q; illa vsura impropriè, & similitudinariè. Qua suppositio dicit, quod, quēmadmodum Exod. 12. egredienti Israëlitiæ Ægypto fuit cõcessum, vt acciperet sibi vestimenta, & vasa aurea, & argentea ab Ægyptijs Dei populum violenter detinẽtibus, nec illud fuit furtum formaliter, sed tantum materialiter & Deo cõcedente illarum rerũ acquisierunt dominium, vt colligitur ex c. 11. Sapientiæ. Ita etiam in proposito fuit Iudæis concessum tantum materialiter cum extraneis vsuras exercere; hoc est, accipere aliquid vltra sortem. Idque explicatur in illis verbis Deuteron. 23. Nõ fœnerabis fratri tuo ad vsurã, sed alieno. Hanc etiam sententiam sequuntur multi ex iunioribus. Et ne videantur in illa voluntariè loqui, adhibent duas caussas huius concessionis à Deo factæ. Prima est, Quod Gentiles habitabant terram promissam Iudæis, atq; ab illis possessam; ac subinde ipsi Deo cõcedente potuerunt propter eam vim eorum bona sibi accipere; etiã sub similitudine vsuræ. Secunda: Quia cum Deus concesserit Iudæis vt possent interficere gẽtes, & illas è suis terris eijcere, videtur verosimile, quòd etiam concesserit, vt possent illorũ bona accipere, quia vita præstat bonis.

Sententia autoris. ¶ His tamen non obstantibus, dico, longè verius, atq; probabilius esse, quod nec materialiter, nec formaliter fuit Iudæis vsura concessa, sed tãtum permissa erga alienos. Quod est dicere, fuisse Iudæis permissum, vt possent inter Gẽtiles vsuras exercere, sine pœna, non tamen sine culpa. Sed si vsuras intra seipsos exercebant & culpa, & pœna mulctabantur. Hãc sententiam tenet D. Tho. hic ad 2. Alexãder Aleos. 3. p. q. 36. membr. 4. Euseb. Cæsariensis lib. 8. de præparatione Euang. c. 2. Iosephus lib. 4. Antiquitatum, & Magister Soto, lib. 6. de iustitia, q. 1. art. 1. in solut. ad 2 arg. Quare locus ille Deuteron. explicandus erit, sicut explicatur à D. Tho in præsenti. Nempe, vt idē valeat: Fœnerabis alieno, ac impunis eris, si cum gentilibus vsuras exerceas. Quæ interpretatio Decretis pontificum, & conciliorũ, atq; etiam doctrinæ sanctorũ est omnium conformis. Nec huius nostræ sententiæ aliã rationem assignare est opus, nisi, quod opposita opinio est voluntaria, nullam pro se, aut reuelationē scripturæ, aut sancti, autoritatē habens quæ doceat Deũ Iudæis vetam, & bona gentiliũ tradidisse. Eo vel maximè, quod si ea ratio aliquid valeret, ex illa sequeretur solũ posse Iudæos vsuras exercere materialiter cũ illis gẽtibus, quæ secum habitabant, quoniã istæ solæ erãt, quæ inferebant vim, terrã Promissionis possidẽdo. Et tamen nullus est qui neget impunè illos vsuras suscipere potuisse à quibuscunq; gentiliũ, qui è remotissimis prouincijs ad illos, adueniẽtes cum eis cõmercia inirent. Præterquam, quod eodem ipso cap. 23. Deuteronomij, præcipiebat Deus Israëlitis ne Idumæũ, vel Ægyptiũ abominarentur. Et sic fieri non potest, vt in ratione hostili talis illa permissio fundetur. Est ergo illa eadem prorsus ratione facta Iudæis intelligẽda, quæ ius ciuile modo vsuram Christianis permittit: nempe, vt impune fieret, ad euitanda maiora mala, scilicet; latrocinia, quia erant auaritiæ valde dediti. Qua etiam ratione meretrices nunc permittũtur ad euitanda adulteria, iuxta vulgatum illud D. August. verbum: Tolle meretrices, & omnia implebis libidinibus. Simili quoq; figura prædixerat Deus in eodē capitulo: Non erit meretrix de filiabus Israël, nec scortator. Quasi significans de gentibus illam impune permittere. Et tamen nullus est, qui dicat, sic fuisse permissum illi populo, meretrices alienigenas habere, vt accedentes ad illas non peccarent, cum quicunq; accessus ad non suam, sit contra ius naturæ & intrinsece malum. Quapropter D. Tho. in ista solutione ad secundum, affirmat, quod in illo primo verbo; Non fœnerabis fratri tuo, ius naturæ denotatur. Et quia omnes mortales naturæ glutino sunt fratres, significatur à nullo ex obligatione naturali accipiendam esse vsuram. At verò in altera parte, sed alieno, solum continetur permissio ad maius malum vitandũ. Nõnulli calumniantur D. Tho. quod in illo loco nomine fratris, omnes homines intellexit, cum textus distinctionē fratris ab alieno faciat. Immeritò tamen. Nam, quãuis prædictũ discrimen perspexerit, cognoueritq; nomine fratris eos speciatim, qui etiã de populo significari, adhuc tamē intellexit, amplissima vocis significatione, omnes homines fratres esse, & proximos. vt lib. 1. de doctrina Christiana autor est D. August. Sicque non inconuenienter illic insinuari, naturalē vsuræ prohibitionem ad omnes homines esse protendendam. Contra istam nostrã explicationē argumentatur Conradus multipliciter. Duo tamē solũ ex illius argumẽtis in medium adducam, quę maiorem vidētur habere difficultatem. Primum est. Si legislator prohibēs absolutè fornicationem, statim in ipsa lege, permissiuè adderet: Fornicabis cum meretrice, stultum fecisse videretur: ergo non est dicẽdũ, quod si Deus in illo loco Deuteronomij prohibuit vsuras, tanquã intrinsece malas, statim secundũ permissionē addidit. Fœnerabis alieno, quia stultè faceret. Secundo; Ibi Deus loquebatur populo rudi, & ignoranti: ergo non esset conueniens, quod eisdem verbis, quibus prohibetur vsura, quæ est peccatum erga fratres, concederetur exercenda

1. Arg. contra nostram sententiam.

2. Argum.

erga alienigenas, nisi vsura quæ cum alienigenis fit, hoc haberet, quod nullũ esset peccatum. Probo consequentiam: Nam ex forma præcepti possent existimare, vsuras cum gẽtibus esse sibi licitas sicq; errare.

Ad 1. arg. ¶ Respondetur tamen ad primum ex principio in secundo argumẽto assumpto. Nam, quia populus ille erat rudis, mirũmq; in modum cupidus oportuit, vt posito præcepto de non fœnerãdo, statim adiiceretur permissio fœnerandi alienis, ne auaritia ducti seipsos expoliarent. Ad quem etiam modum olim Moyses docente Christo apud Matth. cap. 5. permisit Iudæis libellum repudij propter duritiam cordis illorum. Nec hoc fuit stultitia, sed summa sapientia ad vitanda maiora mala. Medina loco citato, existimat libellum repudij in lege non esse per simplicem tolerantiam permissum, sed etiam pro tempore illo concessum, vt fieret sine culpa. Sed fallitur proculdubio: Quia vinculum matrimonij ex iure naturæ est indissolubile, vt communiter dicunt Doct. in 4. in materia, de matrimonio.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur, quod, quamuis forma illius præcepti, intentioq; legislatoris aliquãtulum sit obscura; habuerunt tamen Moysem, & alios, qui de spiritu eius acceperunt, vt sufficienter populo legis dubia interpretarentur. Quare nullum fuit inconueniens, sed potius multa conuenientia, quæ assignari solent obscuritatis, & inuolutæ intelligentiæ sacrarum literarum.

¶ In solutione ad 6. argum. agit D. Tho. de multiplici vsuram rei permanentis, quam vsu consumptibilis. Ad cuius explicationẽ est aduertendũ, quod vsus est duplex. Vnus primarius, & principalis. Alter secũdarius & minus principalis: primarius est ille, ad quem res ex natura sua primò est instituta. Et talis in domo erit eius habitatio, in vino autem, vel in pecunia eius cõsumptio. Secundarius autem vsus est ille, ad quem res ex volũtate alicuius ordinatur præter naturam & vsum eius principalẽ. Et talis in domo erit eius consumptio, in vino autem, vel in pecunia earundem reseruatio; vel ad ponendum loco pignoris; vel ad faciendam aliquam ostentationem salua rei substantia. Itaq; in rebus, quæ vsu nõ consumuntur, vsus primarius & principalis semper est sine cõsumptione eiusdem rei: secundarius verò cum destructione illius. In rebus autem, quæ vsu consumuntur, è contrario, primarius, & principalis vsus est cum consumptione rei; secundarius verò, & minus principalis cum cõseruatione illius. Hoc supposito, dico primò, certum esse, quod in rebus, quę non consumuntur vsu, vsus primarius, & principalis licitè potest vendi seruato earundem rerum dominio: quia in his rebus vsus distinguitur à substantia: & sic quodlibet illorũ est pretio æstimabile. Dico secundo, etiam esse certum, quod in rebus, quæ vsu cõsumuntur, vt in vino, & pecunia vsus primarius, & principalis non potest licitè vendi: quia cum iste nõ distinguatur à substantia, vt supra dictum est, non potest accipi vnum pretium pro vsu, & aliud pro substantia.

Vsus rei duplex, primarius & secundarius.

Dubium. Sed est dubium, vtrum pro vsu minus principali, tam rei permanẽtis, quàm vsu consumptibilis, possit aliquod pretium licitè accipi? Verbi gratia.

Responsio. Petit aliquis domum ad illam destruẽdam, vel pecuniam, aut vinum ad ponendum loco pignoris, vel aliquid simile. Dubium est, vtrùm pro isto vsu minus principali possit accipi aliquod pretium vltra illud, quod datur pro substãtia rei? Ad quam difficultatem, omissis varijs opinionibus, respondetur breuiter cum D. Thom. hic ad 6. quod in rebus, quæ non consumuntur vsu, vsus secundarius non potest vendi: bene tamen in rebus, quæ consumuntur vsu. Et ratio est manifesta: Nam in rebus, quæ non consumuntur vsu, vsus minus principalis non distinguitur ab ipsa substantia rei, atque adeò nec, potest accipi vnum pretium pro vsu, & aliud pro ipsa substantia rei: quia sic, vel idem venderetur bis, vel venderetur id, quod non est: quod est contra iustitiam. Cæterum in rebus, quæ sunt vsu consumptibiles, vsus secundarius, & minus principalis distinguitur ab eius substantia: estq; pretio æstimabilis. Et sic poterit accipi vnum pretium pro illo vsu, & aliud pro ipsa re. Ex quo infero, quod si aliquis det alicui aliquã pecuniam, vt eam ponat loco pignoris, in casu necessitatis, poterit pro isto vsu, qui distinguitur ab ipsa rei substantia, estque pretio æstimabilis, aliquod pretium accipere vltra sortem. Nec in hoc aliqua apparet ratio vsuræ. Quin potius, vt dicit Caietanus in præsenti, in hoc fundatur tota ratio cambiorum.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum liceat pro pecunia mutuata aliquam aliam commoditatem expetere.

AD secundũ sic proceditur. Videtur quòd aliquis possit pro pecunia mutuata aliquam aliam commoditatem expetere. Vnusquisq; enim licitè potest suæ indemnitati consulere. Sed quandoque damnum aliquis patitur ex hoc, quod pecuniam mutuat: ergo licitum est ei supra pecuniam mutuatam aliquid aliud pro damno expetere, vel etiam exigere. *Mal. q. 13. ar. 4. ad 10. Et opusc. 21 q. 3. & 4. Et opusc. 73. c. 3. & 7.*

2 ¶ Præterea, Vnusquisq; tenetur ex quodam debito honestatis aliquid recompensare ei qui sibi gratiam fecit, vt dicitur † in 5. Ethi. Sed ille qui alicui in necessitate constituto pecuniam mutuat, gratiam facit: vnde & gratiarum actio ei debetur: ergo ille qui recipit, tenetur naturali debito aliquid recompensare. Sed non videtur esse illicitum obligare se ad aliquid, ad quod ex naturali iure tenetur: ergo non videtur esse illicitum, si aliquis pecunia alteri mutuãs, in obligationẽ deducat aliquam recompensationem. *Li. 5. c. 5. paulo à prin. to. 5.*

3 ¶ Præterea, Sicut est quoddam munus à manu, ita est quoddam munus à lingua, & ab obsequio. Vt dicit gloss. Isaiæ 33. Beatus qui excutit manus suas ab omni munere. Sed licet accipere seruitium vel etiam laudem ab eo, cui quis pecuniam mutuauit. ergo pari ratione licet quodcunque aliud munus accipere.

4 ¶ Præterea, Eadem videtur esse comparatio dati ad datum, & mutuati ad mutuatum: Sed licet pecuniam accipere pro alia pecunia data, ergo licet accipere recompensationem alterius mutui pro pecunia mutuata.

5 ¶ Præterea, Magis à se pecuniam alienat, qui eam mutuando dominium transfert, quàm qui eam mercatori vel artifici committit. Sed licet lucrum accipere de pecunia commissa mercatori vel artifici: ergo licet etiam lucrum accipere de pecunia mutuata.

6 ¶ Præterea: Pro pecunia mutuata potest homo pignus accipere, cuius vsus posset pretio

aliquo

aliquo vendi: sicut cum pignoratur ager vel domus, quæ inhabitatur: ergo licet aliquod lucrum habere de pecunia mutuata.

7 ¶ Præterea, Contingit quandoque quòd aliquis carius vendit res suas ratione mutui, aut vilius emit quod est alterius, vel etiam pro dilatione pretium auget, vel pro acceleratione diminuit, in quibus omnibus videtur aliqua recompensatio fieri quasi pro mutuo pecuniæ. Hoc autem autem non manifestè apparet illicitum: ergo licitum est aliquod commodum de pecunia mutuata expetere, vel etiam exigere.

Deut. 23. Ezech. 22. Et habetur 14. q. 3. per totam.

¶ Sed contra est, quòd Ezech. † 18. dicitur inter alia quæ ad virum iustum requiruntur. Si vsuram & superabundantiam non acceperit.

Lib. 4. cap. 1. paulo à princip. tom. 5.

¶ Respondeo dicendum, quod secundum Philo. † in 4. Ethic. Omne illud pro pecunia habetur, cuius pretium potest pecunia mensurari: & ideo sicut si aliquis pro pecunia mutuata, vel quacunque alia re, quæ ex ipso vsu consumitur, pecuniam accipit ex pacto tacito vel expresso, peccat cõtra iustitiam, vt dictum † est:

Artic. 1. in corp.

ita etiam quicunque ex pacto tacito, vel expresso quodcunque aliud acceperit, cuius pretium pecunia mensurari potest, simile peccatum incurrit. Si verò accipiat aliquid huiusmodi non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat, quia etiam antequam pecuniam mutuasset, licite poterat aliquod donum gratis accipere: nec peioris conditionis efficitur per hoc quod mutuauit. Recompensationem verò eorum, quę pecunia non mensurantur, licet pro mutuo exigere, puta beneuolentiam & amorem eius, qui mutuauit, vel aliquid huiusmodi.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd ille qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere cum eo, qui mutuum accipit recompensationem damni, per quod subtrahitur sibi aliquid quod debet habere. Hoc enim non est vendere vsum pecuniæ, sed damnum vitare. Et potest esse, quod accipiens mutuum, maius damnum euitet, quàm dans incurrat. Vnde accipiens mutuum cum sua vtilitate, damnum alterius recompensat. Recompensationem verò damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere: quia non debet vendere id quod nondum habet, & potest impediri multipliciter ab habendo.

¶ Ad secundum dicendum, quod recompensatio alicuius beneficij dupliciter fieri potest. Vno quidem modo ex debito iustitiæ: ad quod aliquis ex certo pacto obligari potest: & hoc debitum attenditur secundum quantitatem beneficij, quod quis accepit. Et ideò ille qui accepit mutuum pecuniæ vel cuiuscunq; similis rei, cuius vsus est eius consumptio: non tenetur ad plus recompensandum, quàm mutuo accepit. Vnde contra iustitiam est, si ad plus reddendum obligetur. Alio modo tenetur aliquis ad recompensandum beneficium ex debito amicitię: in quo magis consideratur affectus, ex quo aliquis beneficium contulit, quàm etiam quantitas eius quod fecit. Et tali debito non competit ciuilis obligatio, per quã inducitur quædam necessitas, vt non spontanea recõpensatio fiat.

¶ Ad tertium dicendum, quod si aliquis ex pecunia mutuata expectet, vel exigat, quasi per obligationem pacti taciti, vel expressi recompensationem muneris ab obsequio, vel à lingua: perinde est ac si expectaret, vel exigeret munus à manu: quia vtrunq; pecunia æstimari potest, vt patet in his, qui locant operas suas; quas manu vel lingua exercent. Si verò munus ab obsequio vel lingua non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex beneuolentia, quæ sub æstimatione pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, & exigere & expetere.

¶ Ad quartum dicendum, quòd pecunia, non potest vendi pro pecunia, ampliori quàm sit quantitas pecuniæ mutuatæ quæ restituenda est: nec ibi aliquid est exigendum, aut expetendum, nisi beneuolentiæ affectus, qui sub æstimationem pecuniæ non cadit: ex quo potest procedere spontanea mutuatio. Repugnat autem ei obligatio ad mutuum faciẽdum in posterum: quia etiam talis obligatio pecuniæ æstimari potest. Et ideo licet simul mutuanti vnum aliquod aliud mutuum recipere, non autem licet eum obligare ad mutuum in posterum faciendum.

¶ Ad quintum dicendum quod ille qui mutuat pecuniam, transfert dominium pecuniæ in eum, cui mutuat. Vnde ille, qui pecunia mutuatur, sub suo periculo tenet eam, & tenetur eam restituere integrè. Vnde non debet amplius exigere ille, qui mutuauit. Sed ille qui committit pecuniam suam vel mercatori vel artifici per modum societatis cuiusdam, non transfert dominium pecunię suæ in illum, sed remanet eius: ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et ideo sic licite potest partem lucri inde proueniens expetere, tanquam de re sua.

¶ Ad sextum dicendum, quòd si quis pro pecunia sibi mutuata obliget rem aliquam, cuius vsus pretio æstimari potest, debet vsus illius rei ille, qui mutuauit, computare in restitutionem eius quod mutuauit: alioquin si vsum illius rei quasi gratis superaddi velit, idem est ac si pecuniam acciperet pro mutuo: quòd est vsurarium: nisi fortè esset talis res, cuius vsus sine pretio soleat concedi inter amicos, sicut patet de libro accommodato.

¶ Ad septimum dicendum, quòd si aliquis

carius velit vendere res suas, quàm sit iustum pretium, vt de pecunia soluenda emptorum expectet, manifeste vsura committitur: quia huiusmodi expectatio pretij soluendi habet rationem mutui. Vnde quicquid vltra iustum pretium pro huiusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui, quòd pertinet ad rationem vsuræ. Similiter etiam si quis emptor velit rem emere vilius, quàm sit iustum pretium, eo quòd pecuniam ante soluit, quàm possit ei res tradi, est peccatum vsuræ, quia etiam ista anticipatio solutionis pecuniæ habet mutui rationem, cuius quoddam pretium est, quod diminuitur de iusto pretio rei emptæ. Si vero aliquis de iusto pretio velit diminuere, vt pecuniam prius habeat, non peccat peccato vsuræ.

Summa Textus.

AD propositam difficultatem respondet D. Tho. per tres propositiones. Prima conclusio: Quicunque ea pacto tacito, vel expresso, pro pecunia mutuata acceperit aliquid, cuius pretium possit pecunia æstimari, est vsurarius; & peccat contra iustitiam. Probatur: Secundum Arist. lib. 4. Ethic. cap. 5. Omne illud pro pecunia habetur, cuius pretium potest pecunia mensurari: sed sic est, quod si aliquis pro pecunia, vel quacunq; alia re vsu consumptibili mutuata ea pacto tacito vel expresso pecuniam acciperet, esset vsurarius, & peccaret contra iustitiam: ergo pari ratione, qui acceperit pro pecunia mutuata aliquid pretio æstimabile erit vsurarius. Secunda conclusio: Si mutuans accipiat aliquid pretio æstimabile: non quasi ex pacto tacito, vel expresso debitum; sed quasi donum gratuitum, nō peccat, nec est vsurarius. Probatur: Quia ante mutuum poterat illud accipere, & post mutuum non est peioris conditionis. Tertia conclusio: Recompensationem illatum rerum, quæ pecunia æstimari non possunt, vt beneuolentiam, & amorem illius, cui mutuum datur, licitè potest pro mutuo accipi. Hanc conclusionem non probat D. Thomas: sed eius ratio est manifesta: quia tunc nulla fit iniustitia.

Explicatio Articuli.

Tria requiruntur vt aliqua mutuatio sit vsuraria. CIrca istum articulum, est aduertendum, quòd vt ex litera D. Thom. colligitur, tria requiruntur ad hoc, vt aliqua mutuatio sit vsuraria. Primum est, quod pro vsu pecuniæ, vel alterius rei vsu consumptibilis petatur aliquid pretio æstimabile. Secundum, quod id detur ratione mutui: & non quia alias erat debitum. Tertium, quod ducatur in pactum tacitum, vel expressum. Quod intelligi tantum debet de vsura exteriori. Nam ad vsuram mentalem sufficiens est, quod accipiatur aliquid pretio æstimabile, animo recipiendi illud pro mutuo: etiam si nullū aliud pactum interueniat, vt articulo præcedenti declaratum est. Ex quibus Caietanus in initio huius commenti duas notabiles regulas colligit. Prima est: Quod expetere propter mutuum aliquid pecunia æstimabile, vt debitum ea obligatione, seu pacto, tacitè vel expresse est vsura. Secunda: Quod expetere propter mutuum, & exigere beneuolentiam & quodcunque aliud, vi ex beneuolentia debitum non est peccatum, sed licitum. Sed quoniam multum refert nosse ista in vniuersali, & scire, seu nescire applicare ea, ad casus particulares, quoniam hinc multæ falsæ solutiones emanare potuerunt; ideirco, vt multorum debiliotibus ingenijs consulamus, circa conclusiones à D. Thom. positas particularia erunt dubia afferenda: ex quibus facile credimus, reliquis posse satisfieri.

¶ Circa primam ergo, atque secundam conclusionem suppositam, quod illæ sunt certissimæ sufficientérque rationibus à D. Thom. positis probatæ, quo earum veritas magis elucescat, operæ pretium erit vt aliqua particularia dubia explicemus. Primū est, virùm mutuans agricolæ decem aureos, ea lege, vt mutuantis agrum excolat pro iusto pretio, sicut & aliorum agros excolere solet, sit vsurarius. *1. Dubium.* Et eadem difficultas est de eo, qui dat alteri mutuo decem, ea lege, vt veniat ad molēdinum ipsius mutuantis. In qua re Adrianus quæst. 4. de vsuris, partem tenet negatiuam. *Sententia Adriani.* Dicens, quod si ex eo, quod mutuatarius veniat ad molendinū mutuantis, vel operas suas pro iusto pretio locet, nullum sibi accrescit nocumētum: quia, scilicet, nec plus, nec minus soluit, quam in alio molēdino soluere debebat, nec præterea operas suas locans minus accipit, quam ab alio esset accepturus, nullum est peccatum vsuræ, nec taliter mutuans ad aliquam tenetur restitutionem. Et ratio Adriani est: Nam contractus vsurarius esse non potest sine damno illius, qui mutuum accipit: in casibus autem positis certum est, quod nullum est nocumentum: si quidem, vt supponimus agricolæ datur iustum pretium pro suo labore: & veniens ad molendinum mutuantis tantundem in quocunq; alio soluere debebat. Hanc eandem sententiam tenet Maior in 4. dist. 15. quæst. 25. Anton. 2. p. tit. 1. c. 7. §. 10. Gregorius Arimi. vt refert Gabriel in 4. dist. 15. q. 11. dub. 1. Angelus verbo. vsura. §. 5.

¶ Contrarium tamen, scilicet, quod talis mutuatio sit vsuraria, cōmuniter tenent Doctores. *Vera sententia.* Soto lib. 6. de iustitia q. 1. art. 2. Nauarro in Manuali, cap. 17. num. 220. Caietanus, in summa, verbo, vsura exterior. casu 8. Ioannes de Medina de vsuris q. 1. & cap. de vsura restituenda. § ad rationes autē. D. Tho. hic ad 4. & Bartholomæus de Medina lib. 1. summæ. ca. 14. §. 24. folio 132. Et ratio horum est: Quia licet nihil boni lucretur mutuans præter id, quod sibi iusto pretio debetur ea emptione, aut locatione, imponit tamē mutuatario ciuilem obligationem, priuationemq; libertatis eundi ad alterius molendinum, vel vendendi alteri: quam obligationem constat esse pretio æstimabilem: & ità aliquid vltra sortē exigit. Mihi tamen in hac re videndum esse videtur distinctione, quam ponit Gabriel in 4. dist. 15. quæst. 11. art. 3. dubio 1. Et est: Quod si prędicta conditio, vel colendi agros, vel veniendi ad molendinum non ponatur sub obligatione, sed, mutuatario manente in sua libertate, id ab eo petatur tanquam ab amico, nullum est peccatum, nec talis contractus est vsurarius, quia nulla iniuria fit mutuatario, vt constat. Cæterum, si talis conditio ponatur sub obligatione: ità, vt mutuatarius teneatur illam adimplere: talis contractus erit vsurarius: quia mutuans accipit vltra sortem aliquid pretio æstimabile, nempe, illam obligationem. Et sic quasi concordantur prædictæ contrariæ sententiæ.

¶ Ex hoc possumus inferre multorum casuum solutiones. *Explicantur multi casus ex præcedenti doctrina. Primus casus.* Quorum primus est, quod si quis dat alicui mutuam pecuniam, sub ea conditione, vt alter sibi certo tēpore, vel cum indiguerit remutuet, est vsurarius. Quod etiā affirmat D. Tho. hic ad 4. sub his verbis: Mutuo autē dato repugnat obligatio ad mutuum faciendum in posterum: quia etiam talis obligatio pecunia æstimari potest. Et ideò licet mutuāti vnum, aliud

aliud aliquod mutuum recipere, non tamen obligare ad mutuum in posterum faciendum. Et hinc etiam apparet damnabilem ac vsurarium esse eum contractum, quem frequentem video esse in praxi. Debet quis alteri mille ad secundum annum: & agit cum illo, vt ad primum annum soluat quingenta ea lege, & pacto, vt pro reliquis quingentis ad tertium annum expectet. Est illicitum: quia hoc nihil aliud est, quam mutuare creditori quingenta, anticipando solutionem per annum, vt ipse debitori remutuet expectando, & pecuniam pro alio anno relinquendo: quod est vsurarium. Quidam modus mihi venit in mentem, quo prædictus contractus licite fieri possit, reuocando, scilicet, priorem contractum, ex quo debitum resultauit, & nouos alios terminos assignando. Verbi gratia: Debebat Petrus Ioanni mille, ad duos annos soluendos, ratione cuiusdam emptionis, ex qua debitum resultauit. Poterunt rescindere priorem venditionem: & denuo illam facere assignato termino vnius anni ad soluendum quingenta, & trium, vel quatuor ad soluenda reliqua. Et ratio, propter quam hoc licite potest fieri, est, quia ibi non gratia anticipatæ solutionis creditor expectat: sed quia emptio talis terminis celebratur: quod est licitum.

2. Casus. Secundus casus, cuius solutio sequitur ex dictis, est: quod fideiussor potest aliquid exigere ratione fideiussionis, vt omnes fatentur. Nonnulli opinantur id solum esse verum, quando est periculum, vel alius labor in fideiussione, vt tenent Syluester verbo, fideiussor. quæstione vltima, & verbo vsura. 7. quæstione sexta. Couarruuias lib. 3. Variar. cap. 1. & Conrad. de contract. quæst. 40. Sed nos dicimus, quod nullo etiam periculo existente, & nullo labore potest fideiussor aliquid accipere pro fideiussione, vt docent Caietanus in isto articulo, in solutione ad 4. Soto libr. 6. de Iustitia quæst. 1. articul. 2. & Nauarro. cap. 17. numer. 283. Et ratio est manifesta: Quia illa obligatio cum sit ad posterum, omninoque tollens libertatem à fideiussore est pretio æstimabilis. Quod ex eo amplius demonstratur: quia alias sequeretur, quod si ego mutuo darem pecuniam alicui, vt pro me fideiubeat, quãdo nullum est periculum, esset licitum. Quod sanè nullus dixit: cum lucrer vltra sortem illam obligationem fideiussoris. Adde, quod fideiubere, nihil aliud est, quam se obligare ad mutuandam pecuniam principali, vt docent Caietanus in eadem solutione ad 4. & Medina tract. de vsuris. cap. in quibus casibus, vers. oppositum tamen. Mutuare autẽ alicui sub obligatione, vt ipse remutuet, est vsura, vt iam diximus.

3. Casus. Tertius casus, cuius solutio sequitur ex dictis est, quod qui mutuat alicui sub obligatione, vt ipse faciat cõtractus, qui necessarij fuerint ad indemnitatem mutuantis, vt si ea lege mutuet, vt iuramento, vel speciali obligatione se astringat ad reddendam sortem mutuo acceptam, vel si obligetur ad aliquid domino impignorandum, non gratia lucri, sed pro sortis assecuratione, nullum peccatum committit, nec est vsurarius. Ità tenet Medina loco citato. versiculo. contra hoc iterum: Et ratio est: Quia mutuatarius ad id tenetur. Nec hoc est lucrari ex mutuo, sed damnum vitare, vt constat, seu se indemnem seruare, quod vnicuique est licitum. Aliqui Doctores affirmant, etiam esse licitum mutuo dare pecunias adiecto pacto, vt alter alium contractum statim celebret. Verbi gratia: Mutuo, vt statim vendas, vel aliud efficias iusto pretio, aut mutuo, vt mihi aliud remutues, quo ego indigeo. Cuius suæ sententiæ rationem assignant: quia tunc mutuans, nec pretium, nec obligationem extorquet à mutuatario ratione mutui, quod enim ille vẽdat iusto pretio, vel mutuet statim non est oblig[illegible] pretio æstimabilis, cum ille in posterum n[illegible] ad aliquid obligatus. Quod & significare vol[illegible] videtur D. Thom. hic ad quartum quando dixit [illegible] licet simul mutuanti vnum, aliud aliquod recipere. Non autem licet eum obligare ad mutuandum in posterũ. Cæterum hæc sententia mihi non satis placet. Imò nec placet Medinæ in tractat. de vsuris. capit. de vsura restituenda, vers. supposito ergo. nec Soto lib. 2. de iustitia quæst. 1. art. 2. ad 2. Et ratio est: Nam si mutuare alicui sub obligatione, vt aliquid in posterum faciat est vsura: quia tunc mutuans vltra sortem accipit illã obligationem, quæ est pretio æstimabilis, quanto magis pretio æstimabitur, obligare mutuatarium ad aliquid statim faciendum, cum hoc non minus tollat libertatem vendendi, aut mutuandi alteri, quàm illud. Nec D. Thom. dicit contrarium. Nam loquitur solum de eo, qui statim gratis, & non ex conuentione alterũ mutuum recipit: quod est licitum.

2. Dubium. ¶ Est aliud dubium, vtrùm, si quis mutuet Regi centum ea lege, vt sibi conferat aliquod officium, pro iusto pretio, vel gratis, si hoc modo esset alteri concedendum, sit vsurarius? In qua re Adrianus, loco citato, partem tenet negatiuam. Quia dicit, quod ex tali contractu nullum damnum accrescit mutuatario.

Sententia autoris. Ego tamen existimo idem iudicium esse faciendum in hoc casu, quod & in superioribus: cum sit omnium eadem ratio. Vnde dico, quod si prædicta conditio non ponatur sub obligatione, sed Rege manente in sua libertate, id ab eo petatur tanquam ab amico, nullum est peccatum. Cæterum, si conditio ponatur sub obligatione, contractus erit vsurarius. Nam mutuans accipit vltra sortem aliquid pretio æstimabile, scilicet, illam obligationem: & sic facit contra iustitiam, vt modo dicebam. Et hoc est quando officium pro mutuo tradendum est temporale. Nam si fuerit Ecclesiasticum, maioris erit difficultatis explicare, an ille contractus sit vsurarius. Nauarro capit. 17. numer. 207. existimat eam mutuationem non esse vsurariam, sed simoniacam: quia nihil pecunia æstimabile per mutuum adquiritur, sed spirituale. Tamen Medina loco modo citato. versic. inde sequitur. putat esse vere, & proprie vsuram. Nam cum illud beneficiũ alias non sit debitum, iam lucrum ex pacto mutui reportaretur: quod propriè pertinet ad vsuram. Idem dicit Mercado tract. de vsuris. cap. 7. & Bartholo. à Medina lib. 1. summæ, capit. 14. §. 24. Quorum sententiam ego veriorem existimo. Et ratio est: Nam illa obligatio, & priuatio libertatis præsentantis, vel collatoris est pretio æstimabilis, vt patet: & ita ex mutuo temporale adquiritur.

Quæstio. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm illa mutuatio sit etiam simoniaca? Et pro parte negatiua sit argumentum: Ibi nec datur pecunia, nec aliquid pecunia æstimabile pro beneficio: mutuum enim nullius est pretij, sed gratis agendum, sicut & ipsa beneficij collatio: ergo non est simonia.

Responsio. Verius tamen mihi dicendum videtur, quod illa mutuatio etiam est simoniaca. Et quantum ad hoc verum dixit Nauarro. Nam licet mutuum non sit æstimabile pretio, est tamen contractus tẽporalis temporalia afferens emolumenta. Et non solum est simonia, spirituale dare, vel accipere pro pecunia: sed etiam pro quacunque temporali re, aut emolumento: cùm fiat iniuria rebus spiritualibus, semper quod temporalibus, aut rebus, aut commodis comparantur, vel exequantur. Et si ex hoc inferatur, non licere ob amicitiam sperare beneficium, quia amicitia est temporalis: respondeo negando

sequelá. Et ratio discriminis est: Nã quod ex amicitia fit, non ex pacto, sed gratis fit: id enim importat ratio amicitiæ. At verò nos loquimur in præsenti de beneficio, quod ex pacto, & obligatione datur pro mutuo. Ex hoc infertur, quod qui mutuaret cum pacto accipiendi beneficium Ecclesiasticum pro mutuo, vsurarius simul, & simoniacus esset: duplicisque malitiæ peccatum committeret, ad modum iam explicatum.

Aliud dubium. Argument. ¶ Sed dubitabit aliquis rursus: vtrùm qui per vsuram ex mutuo consequitur aliquod officium temporale a Rege, teneatur ad illius restitutionem, seu resignationem. Et pro parte affirmatiua est argomentum. Quæ per vsuram habentur, sunt restituenda: sed ille contractus est vsurarius, vt diximus: ergo. Et confirmatur: Bona acquisita per simoniam sunt restituenda: ergo & quæ habentur per vsuram. Antecedens supponitur tanquam certum ex materia de simonia: & *Sententia auctoris.* consequentia tenet ex paritate rationis. Ad explicationem tamen huius difficultatis dico, quod in casu posito, is, qui accepit officium non tenetur illud resignare. Tenetur tamen restituere aliquid ad arbitrium boni viri pro grauamine obligationis, quod vltra sortem accepit. Probatur: Vbi est rerum æqualitas, non habet locum obligatio restitutionis. sed in casu posito siue officium detur pro iusto pretio, siue gratis, vt alteri erat donandum, est rerum æqualitas, quantum attinet ad ipsum officium: ergo qui illud accepit non obligatur ad illius restitutionem. Et confirmatur: Vsurarius tantum obligatur ad restitutionem eius rei, quam vltra sortem accepit: sed in casu posito is, qui mutuauerat, tantum accepit vltra sortem obligationẽ, qua mutuatarius se obligat ad conferendũ sibi officium: ergo id solum tenebitur restituere, facta ad arbitrium boni viri eius iusta compensatione. Et per hoc *Ad Argum.* patet solutio ad argumentum in contrarium factum. Ad confirmationem verò respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam de simonia est lex constituta, quæ obligat ad restitutionem cuiuscunque beneficij per simoniam habiti. Ecclesia enim, quæ est domina beneficiorum non vult, quod simoniacus acquirat ius ad illa. Cæterùm de vsura tantum est lex, quę obligat ad restitutionem eius rei, quam vltra sortem accepit: quare non tenebitur ille, de quo est sermo officium resignare: sed solùm restituere id, quod vltra sortem accepit ad modum iam explicatum.

Dubium circa 3. conclusionem D. Tho. ¶ Circa tertiam conclusionem D. Tho. qua dicit, licitum esse accipere pro mutuo amorem & beneuolentiam, & quæcunque alia quæ pecunia mensurari non possunt, est dubium, vtrùm liceat per mutuum illius amicitiam intendere, qui potest mutuanti, vel sacerdotium, vel magistratum pręstare. Quod est quęrere, vtrùm liceat dare mutuum Episcopo, vel Regi, à quibus mutuans potest dignitatem, vel magistratum sperare, ea intentione, vt postea aliquid sibi conferatur? *Sententia glossa.* In qua re est opinio Glossæ super capitulum consuluit. de vsuris, asserentis, quod si animus mutuantis principaliter tendit ad dignitatem, vel magistratum pro mutuo sperandum, tunc ille erit vsurarius: secus autem minime. Et ratio illius est: Quia tunc tantum intenderet accipere per mutuum aliquid, quod esset pretio æstimabile. Cæterùm vt quid in hac difficultate mihi dicendum videatur, expliceam, aduertendum est primò, quòd vsura mentalis sicut realis ex obiecto metienda est, & non ex intentione principali, vel accessoria, quam mutuans habet accipiendi aliquid vltra sortem, quod sit pretio æstimabile. Obiectum enim, scilicet, id quod accipitur vltra sortem ratione mutui est, quod facit vsuram, & non intentio principalis, vel accessoria illud accipiendi. Ex quo infertur, quod quotiescunque aliquis intendit pro mutuo accipere aliquid quod sit pretio æstimabile, siue id principaliter, siue secundario intendat, erit vsurarius: quia iam tunc est obiectum vsurę, à quo ratio ipsius est accipienda. Secundo est aduertendum, quod cum vtriusque vsuræ sit idem obiectum ad cognoscendum, vtrum aliqua sit vsura mentalis, respiciendum est ad lucrum, quod ratione mutui accipitur. Et si illud in re accipere est vsura exterior, illud etiam intendere erit vsura mentalis. Alioqui si in re acceptum non est vsura, nec in intentione speratum pro mutuo efficiet vsuram mentalem.

1. Conclus. ¶ His suppositis sit prima conclusio: Si quis mutuans Episcopo vel Regi solum intendit eos sibi facere amicos, vt posteà non ratione mutui, sed ratione amicitiæ aliquod sibi conferant officium, vel dignitatem, non peccat peccato vsuræ, etiam si eius principalis intentio sit, vt ex amicitia sibi postea liberaliter officium tribuatur. Probatur: Quando aliquis intendit per mutuum amicitiam, & beneuolentiam, non sperat accipere vltra sortem ratione mutui aliquid, quod sit pretio æstimabile: atque ex consequenti, nec est vsurarius: sed in casu posito ille tantum sperat accipere ratione mutui amicitiam, & beneuolentiam, quę non est pretio æstimabilis: ergo non est vsurarius. Et confirmatur: Accipere in re officium, vel dignitatẽ ex affectu amicabili, non est vsura: ergo nec sperare aliquid illorum ex eodem affectu erit vsura. Probo consequentiam: Nam quod in re acceptum non est vsura exterior, nec in intentione speratum, efficiet vsuram mentalem.

2. Conclus. ¶ Secunda conclusio: Si mutuans Episcopo vel Regi intendat per mutuum accipere aliquod officiũ, vel beneficium, siue id principaliter, siue secundario intẽdat, erit vsurarius. Hæc conclusio est contra Glossam, loco citato. Probatur tamen: In tali casu intenderet accipere vltra sortem aliquid pretio æstimabile, quod est obiectum vsuræ: ergo siue id principaliter, siue secundario intendat, erit vsurarius. Et confirmatur: Accipere in re tale officium, ratione mutui etiam secundario, est vsura exterior: ergo & illud sperare, quamuis secundario erit vsura mentalis. Consequentia tenet, ex secundo notabili, & antecedẽs probatur: Quia acciperet aliquid vltra sortem, quod esset pretio æstimabile. Sed est aduertendum, quod cum res istæ, quę ex animi intentione dependent, sint valde abscõditæ, perdifficile erit cognoscere, quando aliquis recipiat aliquid tantum ratione amicitiæ, & quando ratione mutui. Quare semper suspectæ haberi debebunt. Cæterùm, si is, qui dat mutuo, prudens fuerit in distinguendis intentionibus; quotiescunque ratione mutui tantum, accipit beneuolentiam, nullum est peccatum, vt diximus. Et si quis contra hoc argumentetur, Vir prudens, & sapiens pluris facit amicitiá proborum hominum, quam maximam summam pecuniæ: ergo si non licet accipere pecuniam pro mutuo, nec etiam amicitiam. Respondeo, concesso antecedẽti, negando consequẽtiam. Nam, quamuis amicitia ex se pretiosior sit quam pecunia, inter homines tamen non solet pretio ęstimari, nec vendi, quia tantum consistit in voluntate, quæ cogi non potest, sed beneficio emoliri. Et sic iustè potest absque peccato vsuræ pro mutuo sperari. Et idem est iudicium de signis exterioribus amicitię. Vt quod mutuatarius creditori non noceat, & affabilem se sibi ostendat. Hæc enim omnia

gratiæ

gratis ex amore & beneuolentia dari consueuerunt, vnde ea pro mutuo sperare non est peccatum. *3. Conclus.* Tertia conclusio: Qui mutuat Regi vel Episcopo, sperans se ab eis ratione amicitiæ aliquod officium impetraturũ, cuius non est dignus, peccat peccato præsumptionis. Probatur: Præsumptio est, cum quis nititur ad agendum id, quod suam facultatẽ excedit, vt docet D. Th. infra q. 130. ar. 1. sed ille talis est huiusmodi: ergo.

Aliud dubiũ. ¶ Est aliud dubium circa eandem conclusionem, vtrum liceat mutuare ei, qui mihi aliquam litem mouit, ea lege, vt liti cedat. Et idem dubium est de eo, qui mutuat alicui ea lege, vt sibi dimittat aliquod debitum. In qua re certum est, quod si alter iniustè me in iudicium vocat, vel pro debito iniustè vexat, licitum erit mutuum ei dare ea lege, vt liti cedat, & à debito petendo desistat. Et ratio est: Quia tunc mutuans nihil pretio æstimabile accipit pro mutuo, sed tantum redimit suam vexationem, quod facere vnicuique est licitum. Item etiam est certum quod si ego reuera aliquid alteri debeo, vel ille iustè me in litem vocat, non licet illi mutuum dare, ea conditione, vt debitum dimittat, vel cedat liti, quia tunc iam peterem aliquid ratione mutui, quod esset pretio æstimabile, quod est vsura. Sed quod habet difficultatem est, vtrùm, qui aliquem iniuria affecit, eius famam, & honorem lædendo, pro quo iustè posset in iudicium vocari, pecuniæque satisfactione mulctari, licite possit aliquid ei mutuò dare, ea lege, vt liti cedat, & iniuriam remittat. In qua re Nauarro capit. 17. num. 237. & Soto libro sexto, de iustitia quæst. 1. artic. 5. partem tenent affirmatiuam. *Sententia Nauarri.* Tum vt dicit Nauarro, quia cum pœna in conscientia non debeatur ante iudicis condemnationem, nullum mutuans ex tali mutuo lucrum reportat. Tum etiam vt dicit Soto quia licet honor, & fama pecunia possint æstimari, sunt tamen eius conditionis, vt ex amicitia remitti consueuerint. Quare erit licitum illa ea mutuo intendere, sicut & intendere amicitiam.

Sententia autoris. ¶ Cæterum hæc sententia mihi non placet, sicut nec placet multis alijs Doctoribus, cum Syluestro, verbo, vsura. 1. quæst. 8. & 11. Et ratio est: Nam cum iniuria læsus iustè possit in iudicio agere, ad satisfactionem temporalem, qui mutuationi addit pactum de condonanda iniuria, ea consequenti ratione mutui priuat illum libertate, & iure petendi, quod habebat, manetque obligatus ad non petendum, quod est pretio æstimabile. Eo vel maximè, quod si imponere proximo obligationem rei, illi alias non incommodæ, vt quod ad tuum molendinum veniat, vel suas operas licet iusto pretio, vsuræ labe est infectum, vt diximus, quo modo non magis fœnori erit subiectus, qui occasione mutui obligationem omnino incommodam, qualis est illa, nõ petendi iniuriæ satisfactionem, mutuatario imponit, perdereque facit actionem iustam, quæ maiori pretio iure æstimatur. Fateor quidem cum Nauarro, pœnam ante sententiam non deberi: ac proinde puto, sic mutuantem non teneri ad restitutionem valoris pœnæ, cuius condonationem mutuo exigit. Sed tenebitur proculdubio valorem illius cessionis, & obligationis, qua ad non petendum mutuatarius ex pacto subiectus existit, ad arbitrium prudentis viri soluere, vt diximus de alijs obligationibus ea mutuo extortis. Quod verò ait Soto hoc nihil aliud esse quam amicitiæ fœdus in pactum deducere, etiam est falsum. Nam quamuis amicitiam in cõmuni rectè liceat mutuo quærere, vt diximus in superioribus, idque explicare, tamẽ in particulari aliquod officium, seu seruitium, vel obsequium in pactum deducere, omnino est illicitum: quia illud est pretio æstimabile. Eò vel maximè, quod est contra rationem amicitię tale pactum. Nam quod ex amicitia speratur, non est cur ex legali, & ciuili obligatione exigatur. Atque adeò eo ipso, quod quis aliquid speciale facere obligatur, non ex amicabili voluntate, sed coactus & ea obligatione ciuili, illud facere est dicendus. Nec certè Soto loquitur consequẽter ad eam opinionem, quam ipse tenet, vt supra vidimus quæ. 62. ar. 2. quod honor, & fama possunt pecunia æstimari. Nam ea ea sequitur euidenter, prædictam condonationem esse pretio dignam, atque ex consequenti pro mutuo exigendam non esse. *Resolutio dubitationis.* Est ergo resolutio huius quęstionis, quod qui mutuaret offenso ea lege, vt iniuriæ à se latę remissionem faceret, ea debito mutui, & non ea amicitia, aut vrbanitate grati animi liberè donantis, esset vsurarius, sicut & quicunque alius extorquens à mutuatario vltra sortem quemcunque alium contractum pretio æstimabilem. Et eądem est ratio de eo, qui mutuat mulieri sub conditione, vt sui copiam faciat. Cęterum qui mutuaret offenso eo fine, vt cum illo amicitiam iniret, ea qua postea ipse iniuriæ faceret remissionem, nec esset vsurarius, nec peccatum committeret: quia tunc tantum speraret ratione mutui amicitiam, quæ non est pretio æstimabilis. *1. Corollariũ.* Ea dictis omnibus colligitur tunc tantum posse esse vsuram, cùm quis propter mutuum accipit, vel accipere sperat quidquam, quod sit pretio æstimabile. Ea quo infero primò, quod si quis mutuaret Regi centum, sperans ratione mutui liberandum esse à solutione tributorũ, quæ eidem Regi soluuntur, talis esset vsurarius: quia tunc speraret vltra sortem accipera aliquid, quod est pretio ęstimabile. Est autem hoc intelligendum, dummodo tributa sint iure debita. Nam si per tyrannidem, & iniustè exiguntur ab eis, per mutuum licitè liberari posset. Nec tunc aliquid acciperet vltra sortem, sed tantum radimeret suam vexationem. *2. Corollariũ.* Infero secundo, quod non licet mutuare alicui centum ea conditione, vt ipse mutuatarius, teneatur aliqua ea illis exigere à debitore mutuantis, à quo difficulter extorquebuntur. Nec item licebit, mutuare alicui frumẽtum, quod ab hoc loco longe distat, ea lege, vt illud mihi in hac ciuitate reddat: quia omnes istæ cõditiones sunt onerosæ & pretio æstimabiles. Et eadem est ratio de eo, qui mutuat ea conditione, vel intentione, vt ratione mutui detur sibi aliquod obsequium, vel linguæ, vel manus. Vt verbi gratia, quod mutuatarius sit meus aduocatus, vel oret pro me principem, vel coram me cãtet. Hæ enim omnes obligationes sunt pretio æstimabiles. Et idem dicendum erit in alijs casibus, in quibus pro mutuo accipitur aliquid pretio æstimabile.

¶ In solutione ad primum argumentum dicit duo D. Thomas. Primum est, quod ille, qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere recompẽsationem emergentis damni. Secundo dicit, quod lucrum cessans non potest in pactum deduci. *Dubium graue de lucro cessante & damno emergente in mutuo.* Circa quę duo est graue dubium, vtrùm ei, qui mutuum dat, sit licitum accipere aliquid vltra sortem, ratione damni emergentis, vel lucri cessantis. Ad cuius intelligentiam aduertendum est primum, damnum emergens dici illud nocumentum, quod ratione tantum mutuationis mutuator patitur. Vt si, verbi gratia, quis parabat, vel ædes ruinosas reficere, vel in æstate annonam pro toto anno recipere, & alius petat ab eo mutuo pecunias, quibus hæc efficere debebat. Si postea domus ipsa corruit, vel frumentum carius venditur, id dicitur damnum emergens. Et similiter est damnum emergens, si mutuatarius non soluat mutuum statuto

tempore:

tempore: propter quod is, qui mutuauerat cogitur pecunias ad vsuram recipere. Lucrum verò cessans est, cùm quis moraliter loquendo, suis pecunijs erat lucraturus centum, & alius mutuò petit illas. Secundo est aduertendum, dupliciter posse contingere, vt quis inducatur ad mutuandas pecunias, ex quarum mutuatione, vel damnum emergit, vel lucrum cessat. Vno modo inuitus: quia, scilicet, ei aliqua vis infertur vel tenditur fraus. Vt si quis à mercatore minis, aut fraudibus mutuo extorqueat pecunias, quibus ipse erat negotiaturus. Alio modo voluntariè, & rogatus.

1. Dictum certum.

¶ His suppositis, vt certa ab incertis separemus, dico primo, certum esse, quod quoties cunque mutuator inuito, vel damnum emergit, vel lucrum cessat, iustè & sine vsura potest illud exigere. Probatur: Quilibet potest iustè eius damni, quod ab alio iniustè patitur, exigere recompensationem: sed ille, cui inuito, vel damnum emergit, vel lucrum cessat, iniustè patitur damnum: ergo iustè illius poterit exigere recompensationem. Hæc est communis sententia omnium Doctorum, quæ & colligitur ex leg. cum quidam. ff. de vsuris. & ex leg. vsuras. C. eod. titulo. Vbi emptor, qui in solutionis mora fuerit, cogitur vsuras soluere venditori, & non ob aliam rationem, nisi quia inuitus patitur damnum.

2. Dictum certum.

Secundo etiam est certum, & ab omnibus concessum, quod ille, qui rogatus mutuat, damnum emergens præuisum, & formidatam potest in pactum deducere. Verbi gratia: Si timet ratione mutui, se domus ruinam passurum, vel annonæ caritatem, vel vsuram soluturum, licitè potest in pactum deducere quod mutuatarius hæc omnia soluat. Ità tenet D. Thom. hic ad primum. Et probatur: Nullus tenetur gratis damnum subire vt alteri mutuet: ergo poterit mutuans suę indemnitati consulere, illud deducendo in pactum. Et confirmatur: Qui alteri rem vendit, si per eius carentiam damnum incurrit, vt suæ indemnitati consulat, potest illam carius vendere, quam absolutè valet, dummodo id emptorem certiorem faciat, vt ex mente D. Thom. & omnium Doctorum docuimus quæstione præcedenti: ergo similiter ille, qui alteri rem mutuat, ex cuius carentia damnum incurrit: poterit suæ indemnitati consulere, aliquid accipiendo pro damno emergenti. Dixi autem mutuantem id facere rogatum posse. Nam si vltroneus faciat, nec mutuatarium admoneat, nihil vltra sortem recipere poterit. Et est ratio: Quia fortè si mutuatarius id sciret, nollet sub ea conditione mutuum accipere. Atque adeò fit ei iniuria, si absque sua voluntate expressa aliquid vltra sortem mutuans accipiat. Ex hoc infertur, quod si damnum non fuit præuisum, nec timebatur, sed post mutuationem fortè superuenit, non tenetur mutuatarius illud soluere: quia non se obligauit, nisi tantum ad simplex mutuum. Itaque quando diximus, quod ille, qui rogatus mutuat, potest damnum emergens in pactum deducere rogatum intelligimus, quando mutuatarius sciens, & prudens, tanquam rem sibi commodam, voluit sibi mutuum dari, cum illo onere. Sed est aduertendum, quod, vt docet Caietanus in præsenti, ad hoc, vt liceat damnum in pactum deducere, necessarium est, quod mutuans verè illud incurrat, ratione mutui: aliàs erit vsura palliata sub specie euitandi damni. Et item etiam requiritur, quod aliàs mutuans non teneatur illud damnum subire. Vnde si quis mutuaret Regi, vt non solueret tributa, esset vsurarius: sicut ille, qui mutuaret creditori, vt non solueret debitum. Quia ea damna, quæ euitat aliunde, tenetur pati: & sic acciperet vltra sortē aliquid, quod esset pretio æstimabile. Itaque hæc certa sunt.

¶ Sed quod habet difficultatem est, vtrùm ille, qui rogatus mutuat, possit pro mutuo lucrum cessans vltra sortem accipere. Ad cuius dubij intelligentiam notandum est cum Caietano in præsenti, quod potentia ad lucrandum ex pecunia prouenienes est duplex. Vna, quæ naturaliter consequitur ipsam pecuniam absolutè consideratam, scilicet, in quantum potest esse instrumentum ad lucrandum, siue per negotiationem, siue per emptionem alicuius rei. Alia potentia est, quæ consequitur ipsam pecuniam, non secundum se, & absolutè sumptam, sed pro vt subest industriæ negotiatoris. Et hæc vocatur potentia pecuniæ, vt substat industriæ, nec semper est eadem sed maior aut minor, pro vt industria negotiantis maior, vel minor fuerit.

Potentia ad lucrandum duplex.

3. Dictum certum.

¶ Hoc supposito dico, etiam esse certum apud omnes, quod nullus ratione illius prioris potentię, quam pecunia habet ad lucrandum potest accipere aliquid vltra sortem. Quia cum illa potentia sit communis cuicunque pecuniæ à quocunque habeatur, idem iudiciū est de illa, quod de ipsa pecunia. Vnde sicut non licet accipere aliquid vltra sortem, ratione ipsius pecunię mutuatæ: ita nec ratione illius potentiæ, quā habet ad lucrandum. Cæterum de secunda potentia, quā pecunia habet ad lucrandum, prout subest industriæ mercatoris, qui eā negotiationi expositam habet, est maxima difficultas, vtrùm ratione illius possit aliquid accipi vltra sortem. Quod est quærere, vtrùm mercator, qui suis pecunijs, quas negotiationi expositas habet, moraliter lōquendo, erat lucraturus centum, si alius eas à se mutuò petat, possit vltra sortem recipere illa centum, quæ erat lucraturus, nisi pecunia per mutuum à sua industria remoueretur, illaque in pactum deducere.

Punctus difficultatis.

1. Sententia.

De qua re sunt qui censeant, non esse licitum pro interesse lucri cessantis aliquid exigere, nisi quando mutuatarius est in mora soluendi, ita, vt mutuans damnum lucri cessantis pati cogatur inuitus. Ita tenent communiter iurisprudentes, Ioannes Andreas in c. nauiganti, de vsuris. Antonius in c. salubriter. eodem titulo, & Innocentius in dicto cap. nauiganti. Videtúrque esse sententia iurisconsulti in leg. cum quidem. ff. de vsuris. Vbi hæc verba ponit: Vsuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentium, infliguntur. Huiusque rei rationem asse dicunt: Quia antequam sit mutuatarius in mora gratiam ei mutuator facit, ipsoque volente & consentiente retinet mutuatarius pecuniā mutuatam. Post moram autem non ita. Atque adeò, si ex tūc ratione non solutionis patitur mutuator aliquod interesse, debitori moroso imputandum venit. Debitor enim morosus furi æquiparatur, & fur, certū est, quod non solùm tenetur rem furtiuam restituere: sed etiam pro interesse lucri cessantis satisfacere.

2. Sententia.

¶ Alij Doctores absolutè dicunt, non esse habendam rationem lucri cessantis, nec ante morā, nec post moram, ad hoc, vt pro illo possit mutuans aliquid vltra sortem accipere. Ità tenet D. Tho. hic ad primum: Nam distinguit inter damnū emergens, & lucrū cessans. Et dicit, quod illud licet accipere, & in pactū deducere, hoc vero minime. Quam etiā sententiam sequitur Scotus in 4. d. q. 2. & Duran. in 3. d. 17. q. 2. & ex antiquis Doctoribus fere omnes. Et probari potest pluribus argumentis. Primo sic: Nullus potest vendere id, quod non habet, & potest multipliciter impediri. Sed mutuans nondum habet pecuniæ lucrum, & potest multiplicieter impediri: ergo non poterit illud

1. Argumen.

vendere

vendere Hæc est ratio D.Th.in solutione ad primum.

2.Argum. ¶ Secundo sic argumentor: Nullæ sunt leges, aut iuris ciuilis, aut canonici, quæ hoc permittant; ergo id facere non licet. Probo consequentiam: Nam cum frequēs extent leges, quæ vsuras ratione damni emergentis impendi iubeant, nulla est, quę de lucro cessante loquatur: quod est signum illud esse peccatum.

3.Argum. ¶ Tertio: Hoc ipsum probatur ratione, & verbis Scoti, id non licere dicentis: quia si mutuans non vult damnificari, pecuniam sibi necessariam reseruet, cum nullus eum necessitet ad faciendā misericordiā proximo. Mutuum enim gratis est agendum.

2.Sententia. ¶ Contrariam sententiam tenent Caietanus in isto articulo, Syluester verbo vsura. 1. §. 19. Adrianus in quæstio. de vsura. quamuis fateatur esse opinionem Modernorum, Ioannes Medina in tractatu de vsuris. capit. 3. Conrad. de contract. quæst. 30. Antonin. 2. part. titul. 1. cap. 7. §. 9. Couarru. 3. Variat. cap. 4. Angelus, verbo, vsura. 1. §. 16. Nauarro capit. 17. numer. 212. Mercado tract. de vsuris. capit. 10. §. estos titulos. Turrecremata in capit. si res. 14. quæstione sexta, summa Armilla, verbo vsura. quæst. 3. Corduba in summa quæst. 105. Felinus in capite primo, §. eundem filium. de officio deleg. & in capit. cum venerabilis. de exceptio. Iason Inst. de actioni. §. fuerat. Palacios Rubios in rep. capit. per vestras. de donat. inter vir. & vxorem. Qui omnes vnanimiter dicunt nullam esse vsuræ labem, quod mutuans etiam si non inuitus seu coactus, vi & fraude mutuet de lucro cessante, cum mutuatario paciscatur, etiam ante moram mutuatarij, & siue rogatus, siue sponte mutuans id offerat, seruatis tamen nonnullis conditionibus infra ponendis. Imo D. Thom. supra quæst. 62. articul. 4. ad 1. & in 4. dist. 15. quæst. 1. articul 5. quæst. 2. ad 4. videtur

1.Argum. esse eiusdem sententiæ. Quæ similiter potest probari pluribus argumentis. Primo sic: Nullus tenetur cum suo damno alteri mutuum dare, vnde poterit se indēnem seruare: sed si mercator, qui suis pecunijs erat negotiaturus, mutuo daret damnum subiret: ergo poterit illud vitare, lucrum cessans in pactum deducendo.

2.Argum. ¶ Secundo: Id, quod in potentia habetur, si res sit vendibilis, licitè vendi potest, pro maiori, aut minori pretio, secundum quod potentia fuerit actui propinquior: vnusquisque enim potest vēdere triticum, dum herbescit, quia habet illū in potētia: sed mercator, qui habet pecunias negotiationi expositas, habet lucrū in potentia, maius aut minus pro ratione suę industriæ: ergo poterit illud vendere, atque ex consequēti si pecunias mutuo dat, poterit id lucrum in pactū deducere.

3.Argumen. ¶ Tertio: Licitum est vendere rem carius, quam absolutè valeat, si per eius carentiam venditor damnum incurrit, vt suæ indemnitati consulat: ergo similiter qui mutuat pecunias, quas negotiationi expositas habet, & quibus erat lucraturus centum poterit illa accipere vltra sortem, & in pactum deducere, vt suæ indemnitati consulat. Probo consequentiā: Quia non minus damnum incurrit ille, qui mutuat pecunias, quibus erat lucraturus, quàm ille, qui vendit rem ex eius carentia damnum incurrit.

Vltimum argumentum. ¶ Vltimo: Vnicuique artifici est licitum instrumēta suæ artis locare: sed pecuniæ sunt instrumenta negotiationis ad lucrum: ergo poterit mercator illa locare, atque ex consequenti accipere vltra sortem id, quod erat lucraturus.

1.Conclus. ¶ Ad explicationem huius difficultatis, vt à certioribus incipiamus, sit prima conclusio certa, quod si negotiatur vult remouere pecunias à negotiatione, non potest lucrum exigere ratione mutui. Probatur: Pecunia non potest pluris æstimari, quàm absolutè valet, nisi quia est exposita negotiationi: ergo quando negotiator vult illam à negotiatione subtrahere, non poterit accipere pro ea, nisi quod re ipsa valet. Et confirmatur: Nam si hoc liceret facere, quilibet subtraheret pecunias à negotiatione ad vitandos labores, & pericula, easque mutuo daret.

¶ Secunda cōclusio certa: Nō potest negotiator ratione mutui accipere à mutuatario totū lucrum, quod per negotiationē erat lucraturus. Probatur: Illud lucrū est in potētia, potestq; pluribus modis impediri: ergo non valet tantum, quantum quando est in actu: atque ex consequenti non potest accipi ratione lucri, tantū, quantum est futurum. Et confirmatur: Si quis furaretur illas pecunias, dum erant negotiationi expositæ, non teneretur restituere quantum mercator erat lucraturus: quia id non erat in actu, sed in potentia: vt, omnes Doctores concedunt: ergo nec, si quis mutuò, illas accipiat, tenebitur dare quantum ipse mercator erat lucraturus. Probo consequentiam: Nam vterque idem damnum affert negotiatori. Ex hoc infertur, falsos aliquos Doctores affirmare, posse quemquam tanti vendere merces in hoc loco, si rogatus id faciat, quanti eas vendidisset, si ad alium locum, eas deferret deductis expensis, & laboribus. Est enim id falsum. Nam cum res, quæ est in potentia, non valeat tantum, quantum valet, quando est in actu: non poterit accipere totum quod in potentia erat accepturus. *2.Conclus.*

¶ Tertia conclusio: Probabile est, quod si negotiator rogatus, vel spontaneus mutuet pecunias negotiationi expositas, non potest exigere lucrum cessans ratione mutui. Hanc conclusionem probant rationes adductæ pro sententia D. Thom. Ad quam etiam reduci potest illa, quæ erat iurisprudentium, affirmantium, nihil accipi posse vltra sortem ratione mutui, nisi quando debitor est in mora solutionis. Et prætera probatur: Quia lucrum alicui cessare non dicitur, nisi quando ipse ab eo inuoluntariè cohibetur: si enim voluntarius cessat à negotiatione, non dicetur quod lucrum ille cessat, sed quod ipse cessat à negotiatione: sed quando aliquis rogatus non inuoluntariè à lucro cohibetur: sed potius voluntariè id facit: ergo non dicetur ratione mutui illi lucrum cessare: atque adeo nec poterit aliquid accipere ratione lucri cessantis. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Quia nullus patitur inuoluntarium, nisi quando vi, aut metu, aut ignorantia aliquid facit, vt docet Aristotel. 3. Ethic. Et confirmatur: Si negotiator vltrò offerat pecunias mutuo, nihil potest accipere vltra sortem ratione illius, quamuis eas negotiationi expositas habeat, vt omnes Doctores concedunt: ergo nec si rogatus mutuet. Probo consequentiam: Quia vtrobique eodem modo cessat à lucro. Hæc ratio est Magistri Soto lib. 6. de iustitia. quæst. 1. ar. 2. Propterea eamque dicit contrariā sententiam esse periculosam, multisque vsuris viam parantem. Cæterum ego iudico, illam longe probabiliorem, si rectè intelligatur. *3.Conclus.*

¶ Vnde sit quarta conclusio: Vnicuique est licitū, etiam si non inuitus, nec coactus mutuet, sed vel rogatus, vel vltroneus, de lucro cessante cum mutuatario pacisci: illudque accipere vltra sortem, etiam si mutuatarius non sit in mora solutionis: dummodo id fiat seruatis debitis conditionibus. Hanc conclusionem probant argumenta facta pro tertia opinione. Illamque amplius persuadeo. Nam, vt Soto, atque D. Tho. & omnes fatentur, is cuius causa alicui, ipso inuito, lucrū cessat, tenetur ad illius restitutionē, quāuis non in solidum; hinc enim, qui efficacem causam dat *4.Conclus.* *1.Ratio.*

ne

ne aliquis aliquod bonum, quod esset habiturus, assequatur, tenetur ad restitutionem: & hinc, qui detinet agricolā, aut artificem, tenetur ad interesse amissum, & hinc fur, qui rem abstulit alienam, tenetur de omni interesse, præter rei ablatæ restitutionem. Et quia debitor ex contractu licito, si in mora est, æquiparatur furi, similiter tenetur ad interesse, quod dominus acquireret, & ad fructus, quos ex re ablata esset percepturus: & hinc denique qui apponit impedimentum ne semina fructificent, aut arbores pullulent, tenetur ad verisimile damnum, quod dominus patitur, vt ex mente D. Tho diximus supra q. 62. a. 2. ad 4. ergo idem etiam erit dicendum in nostro proposito, cùm is, qui mutuum accepit efficaciter impediat mutuatori lucrum quod sibi accrescere debebat. Ad hanc rationē Soto, & cæteri contrariæ sententiæ, dicunt, non esse similem rationem. Nam in casibus antecedentis, qui læsus est, patitur iniustum inuoluntariè, ac proinde pro illata iniuria, & damno recepto, est et necessario restituendum aliquid. At vero mutuans, licet lædatur, voluntariè tamen id patitur, omninoque libere consensum præbet, & sic nulla ei fit iniuria, quæ per restitutionem sit resarcienda. Sed hæc responsio nihil valet. Nam aliud est in damnum consentire, & aliud damnū remittere. Et licet mutuans in patiendo cessationem lucri consentiat, non tamē tenetur gratis consentire, sed refusione debita secundū exigentiam iustitiæ prius facta. Quare si talis cessationis lucri passio, est pretio æstimabilis, vt re vera est (aliàs inuitus patiendo nihil posset exigere) nec interest an vltroneus, vel inuitus concedat, imò est laudabilius, vt perdere quis velit, illud lucrum, etiam si sibi sit recompensandum, vt proximo officium præbeat, sit, vt si quando inuitus quis patitur damnum, potest lucrum recipere, etiam possit illud habere quando voluntariè patitur. Non enim ex eo, quod quis voluntariè, vel inuoluntariè interesse patitur, iustificatur acceptio lucri, sed ex eo, quod vēdit rem pretio æstimabilem vel nihil valentem vt ex exemplis positis euidentius constat. Nam quamuis rusticus vel officialis, rogatus velit lucri iacturam alterius causa facere, adhuc potest ratione interesse, ab eo, cuius causa & contemplatione illud amittit, aliquid accipere, vt omnes concedunt. Et idē est de eo, à quo petuntur instrumenta artis, quibus erat lucraturus. Qui quidem non solū quando ab eo vi, aut fraude surripiuntur, sed etiam quando alterius precibus illa concedit, vel dono dat; potest in pactum commoditatem lucri cessantis deducere. Et sic apparet, quam sit impertinens, quod quis voluntariè, vel inuoluntariè faciat, si res alias est pretio æstimabilis. Et certè mihi adeò vera hæc sententia apparet, vt eam indubitanter tenendam putem, tantum abest, vt Soto, periculosam illam reputanti acquiescam. Secundo probatur nostra conclusio, per textum in cap. peruenit de fideiussoribus. Vbi Summus Pontifex dicit, de omni damno, & interesse satisfaciendum esse fideiussori, si ex fideiussione illud incurrit, vt ibi explicat glossa. Certū est autem, quod fideiussor in effectu mutuat, cum fidejubet vt diximus in superioribus. Et sic colligi videtur voluntariè mutuanti pro interesse satisfieri debere. Et addit textus rationem, vt fideiussor seruetur indemnis: Quia non est iustum, vt dispendium patiatur vnde meruisset præmium. Ad hanc eandem sententiā probandam adducit Medina cap. religiosi. Clemen. de priuilegiis. Vbi religiosi retrahentes aliquem à legatis faciendis, coguntur satisfacere læsis, & non nisi, quia causam præstiterunt, vt personæ, quæ alioqui, per viam legati, erant aliquod lucrum assequuturæ, illud amittunt. Sed talis est noster casus, vt constat. Imò ex illo textu desumi potest argomentum à minori ad maius. Nam si in casu textus, religiosi impedientes personas à lucro, non in eorū rebus consaltiter contento, sed ex alterius voluntate pendente, tenentur illis satisfacere, à fortiori in nostro casu, qui mutuātem à lucro in rebus eiusdem contento, impedit; facere satisfactionem tenebitur. Pro hoc etiam facit cap. nauiganti. vbi decernit Pontifex, qood vendens res ad terminum, potest plus exigere, si est probabile, vel verosimiliter dubitatur, plus valituras. Ex quibus verbis apertè colligitur, posse non coactum interesse deducere. Eo vel maximè, quod vt diximus in superioribus, in omnibus venditionibus ad terminum, vel anticipata pecunia, virtualiter continetur mutuatio.

Responsio Soti.

Impugnatur Soto.

2. Ratio.

¶ Restat nunc respondere ad argumenta pro contraria sententia facta. Et primo de opinione iurisprudentium, qui asserebant, non esse licitum aliquid pro interesse lucri cessantis exigere, nisi quando mutuatarius est in mora solutionis, dico illam esse præter rationem. Nā pecunia nō est maioris vtilitatis post morā, quam ante moram, ceteris paribus. Nec minus cessat lucrum iustum ipsi mutuanti ex hoc, quod mutuatarius est ante moram, qua post quā incipit esse in mora, vt suppono. Et sic non solū poterit haberi ratio interesse lucri cessantis post morā, sed etiam ante morā. Eo vel maximè, quod debitor morosus hoc solū addit supra debitorē nō morosum, scilicet, quod est in culpa nō reddens quod reddere tenetur: & sic æquiparatur furi. Hæc autē culpa non est per se causa obligandi ipsum morosum ad reddendū aliquid vltra capitale, sed verum interesse, quod creditor ob causam illius patitur. Atque adeò si idē interesse patitur antequam debitor sit in mora, & culpa, cur nō tenebitur pro illo satisfacere, sicut quando est in mora? Nec valet, si dicatur, hoc ideo esse, qui ante morā ex voluntate, & consensu cred toris mutuata pecunia retinetur, & itā videtur mutuans gratiā mutuatario facere, volens gratis sustinere interesse, quod interim patitur. Nam cōtra hoc est ratio superius facta de interesse dāni emergentis, pro quo tenetur mutuatarius mutuanti satisfacere, sicut si post moram illud pateretur. Et præterea: quia, vt modo dicebam, quamuis tempore mutuationis teneatur quis gratis mutuare, non tamen tenetur gratis lucrum alioqui euentutū pro mutuatario amittere, siue lucrum cesset ante morā, siue post. Et si obiicias: Qui gratis consentit in antecedente, gratis etiā consentit in eo, quod inde sequitur: sed mutuans tempore mutuationis sponte, & gratis consentit in hoc, quod mutuatarius per certum tempus suam pecuniā mutuatam retineat: ergo etiam consentit in perditione alicuius boni, seu lucri ipsam pecuniæ retentionē consequente. Atque adeò mutuatarius non tenetur quidquam reddere ratione interesse ante morā euenientis. Respondeo, istam rationem nihil conuincere. Primò: Nam supponit vnum falsum, scilicet, quod qui vult antecedens bonæ consequentiæ, vult etiam & consequens, aut, quod, qui vult causam, vult etiam eius effectum. Huius enim oppositum constat esse verum in eo, qui vult in amore suæ concubinæ perseuerare, quam supra modum amat. Et tamen cum sciat per fidem inde sequi eius æternam damnationem, hoc tamen non solum non vult, sed etiam odit. Item: Qui scit cibum aliquem gustui delectabilem esse sanitati contrarium, vult quidem, quia est gulosus, cibum comedere, vt gustui satisfaciat: non tamen inde vult in morbū incidere. Et itā in multis aliis posset exemplificari. Imò, sicut stat dolere de antecedenti & de,

Ad fundamē ta primæ opinionis.

Obiectio.

Responsio.

& de consequenti gaudere, vt accidit iis, qui de peccato verã agunt pœnitentiã, qui quidem de peccato dolent, & de dolore gaudent. ità etiã econtra stat, aliquem gaudere de antecedenti, & tristari de eius effectu, & cõsequente. Vt videmus in puella non nupta, quæ de concubitu gaudet, quo grauida fit, de grauidatione autem tristatur. Secundo: non conuincit argumentũ factum. Quia estò mutuator velit illud antecedens, scilicet, mutuatarium retinere apud se mutuatam ad tempus pecuniam, ac subinde velit cessationem lucri inde consequẽtem: non tamen est opus, vt sicut gratis mutuare vult, ità etiã gratis velit illud interesse pati releuando mutuatarium à satisfactione, vt ex supradictis patet Et probari potest à simili. Stat enim, quod Petrus habẽs vineam fructiferam sponte consentiat, & gratis velit eam donare Ioãni, & tamen non consentiat, nec velit, fructus eiusdẽ vineæ eidem dare: sed potest vineã donãdo fructus ad tempus sibi reseruare, ipsum donatarium ad illorum redditionem obligando: ergo pari ratione poterit Petrus velle gratis certam pecuniæ quantitatem ad tempus alteri mutuare, non consentiendo, nec donando lucrum, quod ex pecunia erat ei alioqui saltim instrumentaliter euenturum. Et si dicatur, non esse simile de vinea donata, & pecunia mutuata, quia cum vinea sit fructifera, & non pecunia ex sua natura, potest vnus donare vineam fructus eius sibi reseruando, & non potest mutuare, seu dare pecuniam, eius fructu apud se retento: sed contra hoc est argumentum: Nam si hæc ratio aliquid valeret, pari ratione sequeretur, quod sicut non est habenda ratio lucri cessantis ante moram mutuatarij, ità etiã nec haberi deberet post moram eiusdem, cum pecunia nec ante moram, nec post moram pariat. Et præterea: Quia quamuis pecunia de se lucrũ non pariat, parit tamen saltim instrumentaliter, inquantum subest industriæ negotiatoris, quomodo nos loquimur de pecunia in præsenti: Et per hæc patet solutio ad argumenta facta pro prima opinione.

Ad 1. arg pro secunda sententia.

¶ Ad primum argumentum pro secunda opinione respondeo, negãdo maiorem. Bene enim potest quis vendere quod habet in potentia. Non quidem pro tanto pretio, quantum in actu valet, sed pro maiori vel minori, prout fuerit actui propinquius, vt diximus quæstione præcedenti. Supponimus enim in præsenti, quod quamuis mutuans non actu habeat lucrum, à quo ratione mutuationis impeditur, habet tamen illud quasi in actu, quia absque dubio, aut saltem probabiliter existimat, illud alioqui sibi euenturum. Et tali probabilitate non existente, nulla ratione posset aliquid accipere. Nec obstat, quòd mutuans aliquid certum pro lucro cessante exigens, ponit se in tuto, quo ad id, quod exigit, & alter ponit se in periculo incrementi exacti, imò in certo de illo vltra capitale soluendo. Nam in tali casu mutui, non habetur ratio æquiualentis inter datum, & acceptum, sicut haberi debet in venditione. Sed tantùm habetur ratio interesse, quod mutuans ob mutuatarij causam patitur. Et quia illud gratis subire non tenetur, debet is, qui mutuum accipit, aliquid in recompensam præfati lucri ipsi mutuanti vltra capitale reddere: quamuis mutuatarius nihil vltra capitale à mutuante accipiat. Et quoniam est incertum, quantum adæquatè lucrum, quod spectatur, est futurum, idcirco iustè pro aliquo certo conuenitur quod apud hominũ æstimationem tantum valeat, quantum illud incertum, etiam si plus sit speratum. Et sic constat, quod mutuans aliquid ratione lucri cessantis exigens propriè non vendit lucrum speratum, sed facit contractum innominatum, qui est: Da certum quid, & lucrum incertum perdam, quod probabiliter creditur maius futurum. Et sic propriè non dicetur vendere quod non habet.

Ad 2. arg.

¶ Ad secundum respondetur, quod leges ciuiles, & canonicæ non loquuntur de lucro cessante. Quia cum idem iudicium sit de eo, & de damno emergenti, determinantes hoc accipi posse pro mutuo, consequenter determinant de illo.

Ad 3. arg.

¶ Ad tertium respondetur, concedendo mutuum esse opus charitatis. Cæterum, cum nullus teneatur damnum subire, vt alteri ex charitate prosit, poterit quisque lucrum cessans in pactum deducere, vt suæ indemnitati consulat. Ad aliud argumentum, quod in probatione tertiæ conclusionis fuit positum, respondetur negando, quod tantum dicatur alicui lucrum cessare, quando ipse vi aut metu, aut ignorantia à lucro cohibetur, sed etiam quando volens, aut precibus ad instantiam alterius cessat à lucri acquisitione. Præsertim, quòd mutuans non vult cessare, nisi mutuatarius ea lege accipiat pecunias, vt soluat lucrum, quod eius intuitu perdit. Ad confirmationem dico, falsum esse, quod mutuator non potest mutuo offerre pecunias illi, qui patitur necessitatem lucro petito, admonito, scilicet, mutuatario prius, quod ipse posset sibi subuenire, nisi pecunias haberet negotiationi expositas: quas tamen si lucrũ soluit lubens mutuabit: aliàs illas nõ extrahet à negotiatione. Nec hoc negant Doctores. Sed quod negant est, posse mutuantem inuitare mutuatarium, extrahendo pecunias à negotiatione, vt mutuet. Quia iam tunc ille vult pecunias à negotiatione remouere: Et sic nihil potest accipere, vt diximus in prima conclusione.

De conditionibus necessarijs ad recipiendũ aliquid pro lucro cessante in mutuo.

¶ Sed, quoniam nostra sententia fuit, non simpliciter, & absolutè esse licitum ratione lucri cessantis aliquid vltra sortem exigere in mutuo, sed conditionaliter, certis, scilicet, conditionibus concurrentibus, operæpretium erit, explicare, quænam sint futuræ huiusmodi conditiones? De quo non omnino conuenit inter nostræ sententiæ autores, quibusdam plures, & aliis pauciores constituentibus. Conradus loco citato octo assignat conditiones necessarias ad iustificandam acceptionem lucri cessantis in mutuo: sed plures illarum sunt superfluæ, & impertinentes.

Sententia Conradi.

Nam primò, dicit requiri, quod mutuans non sit assuetus vsuris. Sed proculdubio hæc conditio non est necessaria, nisi fortè ratione scandali, aut in foro exteriori, vt bene docet Nauarro. Secundo dicit requiri, quòd ità mutuator sit dispositus, vt ipse mallet suam pecuniam ad dictum interesse habere, quam illam sub certo lucro mutuare. Nam dato opposito, est signum, quod mutuat ex affectu lucri, & sic est vsura. Et procedit hæc ratio, vbi mutuans commodum temporale respicit. Nam si ex charitate principaliter mouetur ad subueniendum proximo per mutuum, sed absque damno proprio, tunc poterit male mutuare: se indemnem seruando, quam pecuniam retinere, lucrum inde spetando, vt dicit Caietanus in præsenti. Medina non admittit hanc conditionem. Sed satis esse putat, si sit indifferens, ità, vt data sibi optione non hoc magis velit, quàm illud. Et idem sentit Syluester loco citato. Cæterum mihi quantum ad hoc, placet opinio Nauarri. Nempe, quod siue precibus alterius, siue sua sponte, siue affectu charitatis se offerat, siue lucri, non peccat contra iustitiam, vel peccato vsuræ, etiam si magis inclinatus sit ad certum lucrum ex mutuo, quam ad interesse ex negotiatione. Dummodo mutuans firmiter decreuerit negotiari: &

solù causa alterius extrahat a negotiatione pecunias. Et ratio huius est manifesta. Nam, cùm, vt ex supradictis constat, interesse illud amissum sit pretio æstimabile, non obstat, an hoc, vel illo animo faciat. Iustitia enim cõmutatiua non ex fine, vel ex intentione, sed ex æqualitate rei datæ, & acceptæ, est attendenda. Siue ergo rogatus, siue quæsitus, siue sponte, siue principaliter ex charitate, vel ex necessitate proximi, siue ex amore lucri aliquis mutuet, idem est quantum ad iustitiam iudicij. Tertiò dicit Conradus, requiri ad iustificationem acceptionis lucri cessantis in mutuo, quod mutuatio sit consilij, & non præcepti. Quia tanta potest esse necessitas mutuatarij, mutuũ petẽtis, vt teneatur mutuãs ex præcepto mutuare. Et si quod lucrum inde cessat, tenetur gratis illud sustinere, cõtentusque esse cũ hoc, vt sors mutuata sibi reddatur. Cæterum in hac cõditione, vt sonat, arbitror decipi Conradum, sicut & in præcedentibus. Imò decipi tũtur plures alij, qui eam necessariam esse dicunt. Et ratio est: Nam vel ille, qui mutuum petit, est in extrema, aut quasi extrema necessitate, ratione cuius teneatur mutuans ei eleemosynam facere. Vel est citra talem necessitatem. Si primum, sequitur, quod non solũ debet gratis præfatam lucri cessationem sustinere, sed etiam ipsam sortem, qua extremè mutuatarius indiget, tenetur ei gratis donare: cũ secũdum Conradum, & veritatem non satisfaciat diues mutuãdo ei, qui extremam patitur necessitatem, sed teneatur ipsi donare. Atque ex consequenti nec obligabitur tunc mutuatarius pro lucro cessante satisfacere, nec sortem mutuatam reddere. Si autem mutuatarius est citra extremam, vel quasi extremam necessitatem: ita vt diues nihil ei dare teneatur, sicut obligatur sortem mutuatam reddere, ita & pro lucro cessãte satisfacere. Si dicatur, quod mutuatarius est in extrema, vel quasi extrema necessitate, & tamẽ ipse volens se obligat ad sortem mutuatam reddẽdã: & ideò mutuator quamuis gratis donare teneretur excusatur fortè datam exigendo, & recipiendo: contra hoc est argumentũ, sicut potest ille indigens se ad sortis solutionẽ obligare cedens donationi eidẽ alioqui faciendæ, ita etiã potest ad satisfaciendum pro dãno lucri cessantis, quod sui gratia mutuator patitur, volẽs obligari: ergo tũc poterit ab illo mutuator vltra sortẽ ratione lucri aliquid exigere. Et si charitas obligat mutuantẽ ad liberandum mutuatariũ à satisfactione lucri cessantis: æquè, imò plus obligabit illũ eadem charitas ad liberandũ indigentem à solutione sortis acceptæ, ex quo pauper ille sorte ipsa directius indiget, quam sustinentia præfati interesse, quod mutuator sustinet.

1. Conditio. ¶ His ergo, & alijs conditionibus reiectis, quæ mihi placent, & necessariæ videntur, sunt quatuor. Prima, quod lucrũ cessans sit verum & non fictum. Alias erit plana vsura. Potest autem esse fictum, & non verũ lucrum, meo iudicio dupliciter. Scilicet, vel, quia mutuans nõ decreuit negotiari, vel si decreuit, est tamen negotiatio talis, ex qua verosimiliter lucrum alicuius momenti sperari non potest. Non verò est necessariũ, vt ita sit à parte rei, quod ex mutuatione mutuans aliquod interesse patiatur. Nam stat tẽpore mutuationis esse valde verisimile, & quasi indubitatũ, quòd mutuans, si non mutuaret, esset aliquid postea lucraturus, ratione cuius verisimile iudiciũ poterit cum mutuatario, vt dictum est, super refusione pacisci, & tamẽ postea oppositũ accidat, quia talis mutuatio eueniret, vel in mutuãte, vel in rebus, quas alioqui erat empturus, vt nullum lucrũ fuisset assequuturus. Et procedit hoc tam de dãno emergente, quã de lucro cessante. Itaque ad hoc, vt exactio, vel dãni emergentis, vel lucri cessantis iuste fiet, cũ tempore mutuationis fiat, satis est, quod interesse sit verosimile, aut probabile. Nam hoc sufficit, vt non sit fictũ, quidquid postea à parte rei succedat. Secunda cõditio necessaria est, quod mutuũ sit causa amissionis lucri, vt docent Conradus, Caietanus atque Nauarro locis citatis. Quod non contingit, quando mutuans habet aliam pecuniã in arca, quã mutuo dare, vel negotio exponere nollet, & ipse non vult, nisi extrahere eam, quã habet negotiationi expositã, vt sic lucri cessantis cõmodum reportet. Sed est hoc intelligendũ, vt bene notat Nauarro, quãdo pecunia, quam reseruat non est sibi necessaria ad alias occurrẽtes necessitates, vitæque suffragia: quibus, vt habeat vnde subueniat, decreuit, non dare illã negotiationi, quod est prudentiæ. 2. Conditio. Tertia conditio est, quod lucrũ non excedat interesse, alioqui erit vsura ratione illius excessus, ad cuius exactionẽ is, qui mutuat nullam causam præter mutuũ habet. 3. Conditio. Estque hæc cõditio intelligenda, sicut & prima, nõ de interesse vere, & realiter eueniente, sed de interesse verosimili, & probabili. Imo quod exigitur, nõ solũ non debet excedere verosimile & probabile interesse futurũ, sed ad sũmũ debet esse tantum, vt sit dubiũ probabile, an lucrum cessans plus minusve sit valiturũ, iuxta determinationẽ cap. in ciuitate. Et tunc quidquid in re acciderit, siue plus siue minus mutuans realiter fuisset lucraturus, licitè id, quod est exactũ potest à mutuatario recipere: ex quo verosimile lucrũ cessans tempore contractus tantum valuit, quantũ ratione eius fuit à mutuatario exactum. Quarta & vltima conditio est, quod mutuator non exigat tantũ, quantum futurũ creditur lucrũ cessans, sed deductis laboribus, & expensis, attentóque etiam, quòd lucrũ est in futuro, & in periculo, & quod valet minus nondũ habitum, licet speratũ, ob eius incertitudinem, quam valet actu existens. 4. Conditio. Et hoc est, vt existimo, quod voluit significare D. Tho. hic ad primum, quando dixit recõpensationem dãni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non posse in pactũ deduci, quia non debet quis vẽdere id, quod non habet, & potest multipliciter impediri ab habendo. Non enim hæc verba accipiẽda sic sunt, vt omnino neget posse aliquid pacisci ad arbitriũ boni viri pro interesse dandum. Quia alias nec pro lucro agricolæ vel segetũ posset aliquid exigi, cum id etiam non habeatur, & possit multipliciter impediri, quod est falsum & contra eundem D. Thom. Sed quod negat est, posse totũ lucrum speratum, aut verisimiliter cognitum à mutuatario exigi, quia id esset iniquum, cum non habeatur, & possit multipliciter impediri. Et quod hic sit verus sensus, colligitur manifestè ex eodem Diuo Tho. supra, q. 62. art. 4. & in 4. d. 15. q. 1. art. 5. quæstiun. 1. ad 4. Vbi fatetur impedientẽ ab assequutione lucri, vel alterius boni habendi, teneri ad restitutionem non in solidũ, sed arbitrio prudentis viri. Quia, inquit, non est habitũ, & impediri potest multipliciter. Aliàs ex vna, & eadẽ ratione contrarias colligeret conclusiones, quod est absurdum. Hic ergo, & hic vnum atque idem docet, nempe, totum lucrum exigi non posse, bene tamen partem. Atque adeò D. Tho. non aduersatur nostræ quartæ conclusioni, quamuis à Doctoribus contrariæ sententiæ pro ipsis adducatur.

¶ Explicatis iam conditionibus necessarijs ad iustificationẽ illius, quod ratione lucri cessantis in mutuo accipitur, dubium considerandum est, vtrùm prædictis conditionibus existentibus possit mutuans in ipsa mutuatione lucrũ exigere. Dubium. Cõradus loco citato partẽ tenet negatiuam. Sententia Conradi. Imò ex conditionibus necessarijs

cessar js

cessantis ab ipso positus, vna est, quod exacto tempore mutuationis facta, non sit ad hoc, vt mutuatarius teneatur respondere interesse statim in ipsa mutuatione. Quia cum mutuator tunc non sit interesse passus, nec etiam tenebitur mutuatarius tunc pro illo satisfacere.

Argumenta Medina contra Conradum. Sed contra istam sententiam argumentatur Medina in tract. de vsuris. cap. 3. §. septima conditio, multipliciter. Primo: Si Petrus mense sequenti est aliquid verosimiliter lucraturus, & Ioannes vult eum in re alia

1. Argumen. occupare, vnde lucrum illud amittat, potest cū Ioanne hoc modo conuenire. Ego cedā illi lucro, si aliquid mihi in prōptu das: ergo pari ratione poterit mutuator recompensam lucri cui cedit, iustè in prōptu exigere & recipere. Et confirmatur: Potest quis fructus vineæ nondum existētes, sed speratos & incertos antea vendere, pro illisque in promptu aliquid certum recipere, vt patet ex communi Doctorum consensu, vsuque fidelium: ergo etiam poterit mutuator in casu quo non solum mutuat, sed etiam lucro verosimiliter sperato, ob causam mutuatarij, cedit, quod gratis facere non tenetur, pro huiusmodi cessione aliquid à mutuatario in promptu exigere, & recipere.

2. Argumen. ¶ Secundo. Si mutuatio, quæ fit cum pacto, quod mutuatarius aliquid certum pro interesse, quod mutuans patitur, statim soluat, esse vitiosa: aut esset ideò, quia tempore mutuationis nondum cū affectu patitur tale interesse, sed posteà patietur illud, aut quia mutuans cogit mutuatarium ad aliquid agendum seu soluēdum ratione mutui, ad quod non est obligatus, nēpe satisfacere pro interesse illico, qua satisfactione non existente non mutuaret. Sed nihil horum sufficit vitiare præfatam mutuationem. Non primum. Tum: quia qui vendit ad statim carius, quā merx communiter valet, idque ratione interesse, quod ex carētia suæ mercis verosimiliter est passurus, licitè ad statim recipit recompensam pro interesse futuro, esto tempore venditionis tale interesse non sit in effectu, vt communiter dicunt Doctores. Tum etiam, quia quamuis tempore mutuationis mutuās in effectu non patiatur præfatum interesse, tunc tamen in effectu, & realiter cedit lucro verosimiliter euenturo, & sperato, quod est pretio æstimabile, vt cōstat; atque adeò poterit iū: pro illa cessione aliquid statim soluēdum exigere. Nec secundum. Quia si ea ratio aliquid valeret, similiter conuinceret, quod mutuatio facta cū pacto soluendo posteà simul cū capitali aliquid certum, ratione lucri sperati, esset vitiosa. Consequēs autē est falsum, & contra cōmunē Doctorū sententiam. Probo sequelam: Nam similiter taliter mutuans obligat mutuatarium ratione mutui, ad aliquid plus, quā aliàs teneretur. Aliàs enim non tenebatur nisi ad satisfaciendū pro interesse prout eueneerit. Conuenire autem de aliquo certo soluēdo, loco præfati lucri incerti, est alia noua obligatio, ad quā mutuatarius nec ratione mutui, nec ratione cessantis lucri obligabatur, sed sola contrahentium conuentione, per quam mutuans illud à mutuatario tempore mutuationis exigit.

3. Argum. ¶ Tertio principaliter sic argumentor: Quando quis exigit in mutuo aliquid vltra sortem, ratione lucri cessantis, in tali actione duplex contractus implicite continetur, vt cōmuniter dicunt Doctores. Vnus est mutui. Et ratione huius immediatè nihil omnino exigitur, aut recipitur, quia esset aperta vsura. Alter est pactio accipiendi aliquid ob interesse amissum, quod est pretio æstimabile. Estque veluti quædam venditio futuri boni: ergo sicut venduntur fructus sperati, & lucrum alicuius ex arte, aut labore manuum pro pretio in promptu accepto, poterit etiam vendi, eodem modo lucrum ex mutuo amissum. Si enim alicuius est pretij ita spes, & cessio à lucro futuro, cur illius pretium statim exigere non licebit.

¶ Certè hæc argumenta etsi acissima sunt, & quæ prima facie intentū sufficienter probare cuique videbūtur. Cæterū re oculatius inspecta sententiā Conradi incunctanter tenendā esse existimo: nimirum esse illicitū, quod quis in mutuo ratione lucri cessantis aliquid statim soluendum exigat. Quā etiā sententia tenet Medina loco citato: illáque probat insū reducēdo ad inconueniens. Nā dicit, quod ex opposita sentētia, si teneatur duo quam maxima sequuntur inconueniētia. Primum est, quod rebus eodē modo se habētibus, cogeretur quis ratione minoris mutui, tantum interesse soluere quātum ratione maioris, quod apertam continet inæqualitatem: cum non sit verosimile quod quis tantū sit lucraturus minori pecunia, quantum maiori. Probo sequelam. Posito casu, quod indigens petat mutuo quindecim ad certū terminum soluendos, cum quibus est verisimile mutuantē toto illo tēpore quinque fuisse lucraturū, parum plus minusve deductis expensis, & laboribus, &c. & mutuans dicat: Faciam quod petis, modo illico mihi soluas quinque pro cessione lucri probabiliter sperati, quā tui causa facio: & alter consentiens accipiat à mutuante quindecim, ex quibus iuxta conuentionē statim soluat eidem quinque, tunc apud mutuatariū solū remanent decem. Estq; perinde, ac si tantū decem ei mutuo data fuissent: & tamē in termino est quindecim soluturus, decem pro principali, & quinque pro interesse lucri cessantis, nec si quindecim à principio mutuò accepisset, plus soluere teneretur: ergo ratione minoris mutui tantū cogitur soluere, quantū ratione maioris. Secundū inconueniēs est: Nam sequeretur quod mutuatario nihil accipiendo totā sortem ipse reddere teneretur: quod est aperta iniustitia. Et quod sequatur patet, posito casu; quod negotia ità essent ampla (vt fieri solet) quod quis cū viginti alia viginti esset lucraturus, deductis laboribus, & expensis, & quod tunc mutuans diceret mutuatario petēti, se velle ei mutuo dare viginti, dūmodo sibi lucrū cessans statim soluat: nam tūc nihil accipiens totū soluere teneretur, quod est ridiculū. Cæterùm, quamuis Medina his duobus deductis inconuenientibus ex opposita sententia, nostram verā esse ostendat, nullā illius ostensiuam rationem reddit. Quam ego vt explicē, suppono eos qui mutuas pecunias, maximè cum interesse lucri cessantis, cōquirunt esse pro illo saltē tempore indigentes. Si enim pecunia non egerent, quid opus esset illā, non solum rogando, verū etiam interesse soluendo, quærere, cum sit summæ dementiæ laborādo & recōpensando quærere, quod vel ipse habet, vel si non habet, illo tamen non indiget. Est ergo ille, qui pecunias sub interesse lucri cessantis accipit, pro eo tempore indigens. Atq; adeò, si mutuo accipiens quindecim statim soluere cogitur quinque: nō solùm pecuniæ suæ, sed etiā eius emolumēti, ob quod illā mutuò accepit, cogetur iacturā sustinere. Quare sicut mutuans, quia pecunia indigebat ad negotiandū, & lucrandū: potuit licite interesse in pactū deducere: ità etiā, quia mutuatarius indiget pecunia accepta, quæ iā est sua, ad dāna vitanda, remutuās, hoc est, anticipate soluēs (est enim anticipata solutio quædā mutuatio, vt diximus supra) licite poterit damnū emergēs ex mutuo, seu anticipata solutione, illorū quinq; exigere, illudq; in pactū deducere. Nō minus, quā ille, qui à principio quindecim mutuauit. Atq; ex cōsequēti erit manifesta iniuria, petere, aut exigere mutuū, sine interesse ab eo, qui vt suę

Sententia Conradi vera & tenenda.

ad damnum: hoc est, quod tam lucrũ, quam damnum proportionaliter respondeat cuique socio ponenti, vel pecunias, vel operas, vel industriã. Et quod vtrumque genus societatis tribus his conditionibus seruatis sit licitũ, probatur primò, ex cap. per vestras, de donat. inter vir. & vxor. Vbi Innocentius III. contractũ societatis approbat, & ex Instit. pro societate, per totũ titulum. & ff. & C. pro socio, per totum. Vbi idem habetur. Et præterea, quia in neutro genere aliqua alicui fit iniustitia, sed omnibus redditur æquale. Et si, quis obiiciat Institutam de societate. §. de illa. dicentem: Quorundam opera ita pretiosa est, vt iustum sit, conditione meliori in societate admitti: quibus verbis significari videtur, in contractu societaria nõ semper esse necessarium, quod partes quantum ad lucrum, sint proportionabiliter æquales. Respõdeo, quod loquitur textus ille de eo, qui apposita aliqua pecuniæ portione apponit etiam industriam. Vt si, verbi gratia, apponente Petro bis centum ducatos, Paulus apponat centum & laborem atque industriam valentes trecentos. Tũc cumulus societaria valet sexcẽta, quorum quatuor ponit Paulus, & Petrus duo. Ex quo sequitur, vt lucri debeat Paulus recipere duas tertias, & Petrus vnam. At verò in damno quantum ad rẽ Paulus non subit nisi periculũ vnius, & Petrus duorũ. Et propterea dicitur in textu, iustũ esse; vt cuius opera est pretiosa, meliori conditione in societate admittatur. Ad quod etiã alludit casus legis societas. C. de societ.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm contractus societatis, sub conditione, vt capitale sit saluum, sit vsurarius. Verbi gratia, est aliqua vidua, quæ habet mille ducatos. Et tribuit illos alicui mercatori sub hac lege, vt si illis aliquid lucratus fuerit partem lucri sibi conferat: si verò pecunia pereat, non sibi, sed mercatori pereat. Est difficultas, vtrum iste cõtractus sit licitus; Maioris in 4. d. 15. q. 48. partem tenet affirmatiuam. Et probatur primo argumẽto desumpto ex cap. per vestras. de donat. inter vir. & vxor. vbi permittitur, quod maritus pecuniam dotalem collocet apud mercatorem, vt eius lucro viuat. Hoc autem fieri non potest, nisi saluo capitali: quia semper dos mulieris salua consistere debet: ergo contractus societatis, qui fit saluo capitali, est licitus.

1 argumen.

2 argumen. ¶ Secundo: Ille, qui pecuniam ponit in societate potest pacisci cum socijs, vt non subeat totius pecuniæ periculum, sed tantum partis, vt omnes Doctores concedunt: ergo etiam poterit pacisci, vt nullum periculum subeat. Patet consequentia. Quia eadem est ratio totius & partis.

3. argum. ¶ Tertio argumẽtatur, quod ipse appellat demonstrationem, hoc modo: Potest, verbi gratia, Petrus ponere mille aureos apud Paulum negotiatorem, postea autem adire Franciscum, & celebrare cum ipso contractum assecurationis pro pretio quinquaginta ducatorum. Quo facto potest tertiò adire Ioannem, & dicere ei, se habere apud Paulum mercatorẽ mille aureos negotiationi expositos, quibus singulis annis lucrari solet ducentos, vẽdereque ei lucrum pro pretio centum aureorum. Tunc in hoc casu habet Petrus lucrum quinquaginta aureorum, saluo capitali per contractus licitos: nam omnes illi contractus, quos diximus, liciti sunt: ergo eadem ratione poterit hoc ipsum efficere per vnum cõtractum, cum eadem persona: siquidem est idem effectus: atque ex consequenti licebit dare pecuniam in societatem, saluo capitali.

Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus, dico, nullo modo esse licitum contractum, in quo vnus ponit pecunias in societate saluo capitali: ita scilicet, vt ipse nulli se periculo exponat, sed alius teneatur quidquid acciderit soluere. Probatur primo ex lege societatẽ. C. pro socio. Vbi reprobatur societas in qua vnus nec periculũ pecuniarũ, nec operarũ subit. Et ratione sic argumentor: Illa est legitima negotiatio, qua pecunia exponitur negotiationis periculo: sed in casu posito, qui ponit pecunias in societate, saluo capitali, non se exponit negotiationis periculo: ergo non est legitima negotiatio. Et confirmatur. Hoc est discriminis inter societatem, & mutuationem, quod in societate dominium pecuniæ remanet penes singulos, qui in societate conueniunt, per mutuum autem transfertur dominium in mutuatarium: sed in casu posito ille, qui ponit pecunias in societate, saluo capitali, non reseruat penes se illarum dominium, sed illud transfert in negotiatorem, ille enim est dominus rei cui perit, si perdatur: ergo talis non est contractus societatis sed mutui: atque ex consequenti illicitus, siquidem speratur lucrum ex mutuo.

¶ Ad primum argumentum nõnulli respondent, quod in illo capite, specialiter conceditur marito, vt possit dotem deponere apud mercatorem, ex eaque suscipere lucrum sub conditione, vt semper sit salua dos: idque fieri in fauorem matrimonij, vt hac ratione sustentet onera illius. Sicut & conceditur genero, vt si pignus fructiferum acceperit pro dote, possit fructibus illius frui, nõ computatis in sortem, vt patet ex capitulo, salubriter, de vsuris. Redditque textus rationem: Nam dotis fructus sunt pro oneribus matrimonij supportandis. Cæterum hæc solutio procùldubio est falsa. Quia cũ recipere vsuras, vt diximus, sit contra ius diuinum, & naturale, nulla ratione potest dispensari, vt licite fiat. Nec est eadem ratio de pignore, vt statim dicemus. Quare hac solutione omissa ad argumentum respondeo, in illo capitulo tantum explicari, qualiter maritus ex fructibus dotis viuere possit, etiam deponendo dotem apud tutum mercatorem in societatem; sub communi tamen iure societaria, scilicet, cum periculo sortis. *Ad 1. Arg.*

¶ Ad secundum argumentum respondetur, concedendo, posse fieri, quod aliquis decem millia ducatorum in societate ponat, & nolit, nisi medietatis periculum subire. Cæterum nec etiam tunc poterit recipere lucrũ ex negotiatione, nisi ratione illius medietatis; cuius periculum subit. Reliqua verò censebitur socijs mutuare. Quare si pro illa pretium exigat erit vsura. Et idem iudicium erit, si nullius partis periculum subire velit. Tunc enim non erit contractus societatis, sed mutui. *Ad 2. Arg.*

¶ Ad tertium argumentum respondetur, concedendo, quod si illi tres contractus cum diuersis personis celebrentur; omnes sunt liciti. Cæterum, si celebrentur cum eadem persona, dicit Caietanus in opusculo decimosexto responsionũ, respõsione 11. quod si simul fiant, sunt illiciti: quia tũc est vsuram ex mutuo accipere, licet occultè. Si tamen fiãt cũ eadem persona, nõ simul, sed successiue; ita, scilicet, vt hodie ponantur mille aurei sub communi lege societatis, & ab hinc duos dies veniat idẽ ad mercatorem, & faciat contractũ assecurationis; & post alios duos dies vendat eidem lucrum, omnes illi contractus erunt liciti. Quia tũc eadẽ ratio est de illis, ac si cum diuersis personis fierẽt. Cæterùm hæc sententia Caietani amplectenda non est. Et sic dico, quod siue fiant simul, siue successiue, semper erunt illiciti illi contractus cum eadem persona celebrati. Et ratio est; Quia sunt inter se repugnantes, alterque alterum corrũpit necessario. Quare si cum eadem persona celebrentur, cõtractus *Ad 3. Arg.*

societatis conuertitur in contractum mutui, ex quo lucrum speratur. Et sic semper est illicitus, vt constat ex ratione conclusionis, qua diximus contractum societatis tantum esse quando dominium pecuniæ remanet penes singulos. Quod non contingit quando contractus assecurationis celebratur cum eodem, cum quo societas habebatur.

¶ In solutione ad sextum argumentum dicit D. Thomas, quod si aliquis ratione mutui habeat aliquod pignus fructiferum, vt est vinea, vel agrum; tenetur numerare fructus in partem solutionis. Ità enim habetur expresse in capitulo primo de vsuris. Et ratio est manifesta: Nam alias acciperet aliquid vltra sortem ratione mutui, quod est intrinsece malum, vt diximus. Sed contra hoc sunt duo argumenta, quæ videntur habere difficultatem. Primum est desumptum ex capitulo, conquestus de vsuris. Vbi postquam dixerat Papa, quod fructus pignoris debent in solutionem principalis computari, subdit statim; nisi
Duo argumenta contra ea quæ dicit D. Thom. resolutione ad sextum.
forte terra ipsa de feudo sit monasterij: Tunc enim fructus pignoris non sunt in solutionem sortis computandi. Vt si, Verbi gratia, ecclesia fundum aliquem alicui in feudum tradidit, & postmodum feudatarius illum in pignus dat pro mutuo eidem ecclesiæ, dicit Papa, quod tunc fructus suscepti non sunt computandi in solutionem principalis. Quod & habetur expresse in capitulo primo. de feudis. ergo non semper recipere fructus pignoris ratione mutui est vsura. Secundum argumentum desumitur ex capitulo, salubriter. de vsuris. Vbi habetur; quod si socer tradat genero agrum fructiferum in pignus pro dote, gener facit fructus suos, nec sunt computandi in solutionem principalis: ergo falsum est dicere, quod fructus debent numerari in partem solutionis.

Responsio aliquorum.
¶ Ad hæc duo argumenta nonnulli respondent dicentes, in his duobus casibus particulariter permissum esse, quod fructus pignoris non computentur in solutionem sortis, vel propter vtilitatem ecclesiæ, vel in fauorem matrimonij. Cæterum hæc solutio nullo modo est sustinenda. Nam cum accipere vsuram pro mutuo, sit intrinsece malum, nulla ratione fieri potest, vt aliqua ex causa licitè permittatur. Quare illa
Ad 1. Arg.
omissa ad primum argumentum, supposito, quod feudum appellatur, quando aliquis habet vsumfructum rei, pro aliquo opere faciendo, non tamen dominium, & proprietatem. Respondeo concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam in illo casu non accipiuntur fructus pignoris pro mutuo. Sed quia hæc est natura feudorum, vt quotiescunque redierint ad verum dominum, redeant cum fructibus suis; absoluitur tamen feudatarius à solutione feudi; vt in capitulo primo de feudis, habetur. Et est aduertendum, quod si feudatarius fundum reddat melioratum, ità, vt plura ex illo fructus colligantur, quam antea, æquum erit, quod ille excessus sibi veniat tempore pignorationis, quamuis ex iustitia etiam priuetur illo excessu, propterea quod exoneratur cura, & onere locandi agrum.

Ad 2. arg.
¶ Ad secundum argumentum, in quo maior est difficultas, vt respondeamus, dico primò certum esse, quod si socer velit soluere dotem, & gener noluerit solutionem recipere, sed petat, vt detur sibi in pignus ager fructifer, ex quo quotannis fructus recipiat, saluo capitali, erit vsurarius: quia tunc vellet lucrum ex mutuo, quod est illicitum. Item etiam est certum, quod si gener semel receipiat dotem, & iterum illam mutuet socero, petito fructu alicuius agri, vltra sortem, erit vsurarius. Nisi forte id faciat ratione lucri cessantis, iuxta dicta in superioribus. Quia quotiescunque ex mutuo petitur lucrũ est vsura. Sed dubium est, vtrum quando socer non soluit dotem genero, sed dat illi in pignus agrum fructiferum, possit gener fructus illius recipere, non numerãdo eos in solutionem principalis? De qua etiam re pars affirmatiua est certa; vt pote quæ habetur diffinita in capit. salubriter. de vsuris. vbi id expresse dicitur: recipiturque communiter ab omnibus Doctoribus. Sed difficultas consistit in *Dubium.*
explicanda ratione: propter quã illi fructus non debent computari in solutionẽ principalis. Adrianus in 4. q. de vsuris. vers. sed dubium. Medina C. de vsuris. *Sententia Adriani & aliorũ.*
quæstione 2. § ad capitulũ salubriter. Almainus in 4. dist. 15. quæst. 2. Couarru. libro 3. Varia. capitulo primo, numer. 3. & Syluester, verbo, vsura. 3. §. 2. dicunt, quod illos fructus potest accipere gener non ratione mutui, sed ratione lucri cessantis; impeditur enim à negotiatione, quandiu illi dos non traditur. Sicque ratione huius facit sibi fructus proprios, quos ex pignore recipit. Hæc tamen sententia meo iudicio est *Impugnatur Adrianus.*
falsa. Tum; quia commune est in omnibus contractibus aliquid posse recipere extra principale ratione lucri cessantis, vt diximus in superioribus. Et si non esset alia peculiaris ratio in matrimonio frustra de eo fieret peculiaris determinatio. Tum etiam; quia si solum ratione lucri cessantis gener faceret suos fructus, quos ex pignore recipit, sequeretur, quod illos tantum posset recipere, quando esset expositurus negotiationi pecunias; quia, vt supra diximus, ille tantum potest pro mutuo exigere lucrum cessans, qui habet pecunias negotiationi expositas: consequens autem est falsum; quia omnibus generis id communiter conceditur, vt omnes fatentur Doctores: ergo. Nauarrus in Manuali capitulo 17. *Sententia Nauarri.*
n. 213. putat eam esse rationem percipiendi dictos fructus, non computãdo illos in principalis solutionem: quia præsumũtur donari à socero, interim dũ dos non soluitur. Quam donationem, dicit colligi ex concurrentibus in contractu rei dotalis. Idem tradit Mercado opusc. de vsuris. capit. 8. Cæterum meo iudicio, hæc sententia multo minus probabilis est, quam prima. Nã Papa in illo loco nõ de donatione, sed de iustitia *Impugnatur Nauarrus.*
fuit interrogatus. Sicque determinat id quod iure fieri potest, dicens, generum facere illos fructus suos. Quod verum habebit etiam socero renuente, nullamque donationem faciente.

¶ Quare his sententijs omissis; quod mihi in hac *Sententia autoris.*
re verum esse videtur, est, quod tantum propter onera matrimonij, etiam si nullum lucrum sit cessans, potest gener fructus pignoris recipere, non computatis illis ad solutionem principalis. Itaque ratio, propter quam facit illos fructus suos, est, vt illis sustentet onera matrimonij. Ità asserit Caietanus in præsenti, Soto libro 6. de iustitia: quæstione 1. artic. 2. versus finem. Gabriel in 4. distin. 15. quæstione 12. post quartam conclusionem, & Panormitanus, & alij super dictum capitulum. salubriter, de vsuris. Idem etiam tenuerat Nauarrus in commentario de vsuris. nu. 71. vt ipse testatur, loco superius citato. Et certè est expressa determinatio illius capituli. Vbi dicitur; quod gener tales fructus recipiat pro sustentãdis oneribus matrimonij. Nec sustẽtare onera matrimonij tantũ est alere vxorẽ, & familiã, vt falsò Syluester & Adrianus existimãt. Sed potiùs est alere vxorẽ & familiã, reseruata semper dote vxoris integra. Maritus enim semper tenetur vxori de dote soluenda. Ideóque potest, etiam si non sit negotiator, recipere pignoris fructus, quibus, alat familiã, quoadusque habeat dotẽ. Præsumitur enim,

quod si

quod si dotē haberet, ex illa aliquid emeret, quo salno capitali vxoris, & familiæ onera ferret. Cæterum, si pater alerer filiam, eo tempore, quo gener non recepit dotem, fructus pignoris accipere nō poterit: Quia tunc rectè sustentaret onera matrimonij salua dote, vt habetur expressè in lege, pa ct. ff. de doli mali, & metus exceptione. Ex hoc infero primò, quod nō solum potest gener, quandiu non soluitur illi dos, fructus pignoris recipere; sed etiam certam pensionem quotānis expostulare, nec illud recipiet pro expectatione solutionis; sed quia dote salua tenetur familiæ prouidere, vt asserit Panormitanus supra dictū capitulum. Nec argumentum quorumdā contrarium tenentium, vllius est momenti, scilicet, quod Papa non loquitur ibi nisi de fructibus pignoris. Nam ex eodem responso colligitur posse etiam generum aliâ via recipere, vnde vxorios sumptus faciat. Syluester dicit, sic esse moderandam istam sententiam, vt non possit gener plures fructus suscipere, quam quibus matrimonij onera sufficiat supportare. Et arbitror hanc moderationem non longè à veritate aberrare. Nonnulli dicunt tantum posse generum ex fructibus pignoris recipere, quantum lucri cessat. Sed hæc sententia inde refellitur, quod, vt probatum est, ratio tales fructus recipiendi non lucrum cessans assignatur, sed alia. Infero secundò, quod etiam si gener liberè concedat socero, ne per aliquod tempus dotem soluat, suscepto tamen pignore fructifero, adhuc poterit recipere fructus illius: nec erunt cōputandi in solutionē principalis, quia eo ipso, quod gener pignus recipit pro dote, censetur differre terminum solutionis, iuxta consuetudinem iuris, ita scilicet, vt fructum recipiat vltra sortem. Hoc tamen intelligitur, dummodo gener non dixerit explicitè se velle, quod fructus illi computentur in solutionem principalis: quia tunc essent computandi. Nam sicut potest vir indotatam fœminam sibi dispensare: ita etiam potest remittere fructus pignoris: quos ad sustentanda onera matrimonij erat accepturus; validaque erit talis remissio. Infero tertio, quod mortuo marito quandiu, vel pater ipsius mulieris, si nondum soluerat dotem, vel hæredes mariti, si iam soluta fuerat, non reddunt viduæ integram dotem, licitè potest illa fructus pignoris suscipere, non computando illos in solutionem principalis. Nam, quamuis id non licere inde appareat, quod dissoluto matrimonio, vidua nō sic perferet matrimonij sumptus, vt debeat dotem seruare, & sic videtur posse suscipere mutuū ex illa postea soluendum: quia tamen vir tenetur vxorem iuxta suum statum & conditionem alere; quoadusque integram recipiat dotem, fit, vt sicut maritus poterat fructus pignoris recipere vltra sortem, quamdiu dos illi non dabatur, ita etiam viro mortuo, potest vxor idem efficere: quidquid Caietanus dicat in isto commento. Si quis autem dubitet, vtrùm liceat patri, filiam dotare, non aliter, quam genero mutuando pecuniam; quod est quærere, vtrùm liceat alicui pecuniam mutuò dare sub obligatione, vt ducat filiam in vxorem, breuiter respondeo negatiue. Quia cum illa obligatio sit pretiò æstimabilis, nullo modo est licitum illam accipere pro mutuo. Est tamen hoc intelligendū, nisi mutuatarius id expostulauerit, apposita illa conditione. Quia tunc censebitur, indotatam velle ducere vxorem: quod iustè facere potest.

¶ Est aliud dubium, vtrùm sit licitum, accipere in pignus pro mutuo aliquam rem sub ea conditione, vt si mutuatarius certa die debitū non soluerit, pignoris possessionem amittat? Ad cuius explicationem dico primo, quod si mutuans eam conditionem ponit malo animo, scilicet, vel, quia scit mutuatariū non posse soluere tempore statuto: vel quia determinat tempus intra quod soluere non potest, contractus est vsurarius. Probatur. Mutuantis intentio tunc est recipere aliquid vltra sortem ratione mutui: ergo est vsura mentalis. Dico secundo, quod etiam si absit malus animus, pœna tamen imposita est immoderata; adhuc contractus est illicitus, & iniustus, vt pote in quo non seruatur æqualitas, & iustitia debita in esse. Dico tertio, quod, si mutuator bona fide pœnam imposuit moderatā, vt ex illa mutuatarius fidem seruare cogatur, nec est iniustitia, nec contractus erit vsurarius. Probatur: Quia vnicuique est licitum pœnam adhibere ad coercendam hominis negligentiam, & vt mutuans melius recipiat suam pecuniam. Ita docet Syluester, verbo, vsura. 36. primo. Verum est, quod non tenebitur mutuatarius talem pœnam soluere, ante iudicis condemnationem, sicut in alijs pœnis contingit.

¶ In solutione ad septimum argumentum agit D. Thom. de emptione, & venditione rei expectata, vel anticipata solutione, factis. Circa quod poterat esse, non leuis difficultas, vtrùm vendere rem carius, expectata pecunia, quam numerata, sit vsura? Sed quoniam de hoc iam satis superque dictum est, quæstione præcedenti, articulo 4. idcircò ab illo supersedendum duxi.

1. Corolla. | 2. Corolla. | 3. Corollar. | Aliud dubiū. | 1. Dictum. | 2. Dictum. | 3. Dictum.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum quicquid de pecunia vsuraria quis lucratus fuerit, reddere teneatur.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quod quicquid de pecunia vsuraria aliquis lucratus fuerit, reddere teneatur. Dicit enim Apostolus ad Roma. 11. Si radix sancta, & rami: ergo eadem ratione si radix infecta, & rami. Sed radix fuit vsuraria; ergo quicquid ex ea acquisitum est, est vsurarium: ergo tenetur ad restitutionem illius.

2 ¶ Præterea, Sicut dicitur extra vsuris, in illa † decretali, cum tu, sicut asseris. Possessiones, quæ de vsuris sunt comparatæ, debent vendi, & ipsarum pretia his à quibus sunt extorta, restitui: ergo eadem ratione quicquid aliud ex pecunia vsuraria acquiritur, debet restitui.

3 ¶ Præterea, Illud quod aliquis emit de pecunia vsuraria, debetur sibi ratione pecuniæ, quam dedit. Non ergo habet maius ius in re, quam acquisiuit, quàm in pecunia, quam dedit. Sed pecuniam vsurarum tenebatur restituere: ergo & illud quod ex ea acquirit, tenetur restituere.

¶ Sed contra, Quilibet potest licite tenere id quod legitimè acquisiuit. Sed id, quod acquiritur per pecuniā vsurariā, interdum legitimè acquiritur: ergo licite potest teneri.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut supra dictum † est, res quædam sunt, quarum vsus est ipsarum rerum consumptio, quæ non habent vsumfructum secundum iura. Et ideo si talia

Art. 10 Opp. 62. | Habetur in Decret. lib. 5. tit. 19 c. Cum tu. Et est 5. in ordi. in fi. | Art. 1. huius quæst.

fuerint per vsuram extorta, puta denarij, triticum, vinum, aut aliquid huiusmodi non tenetur homo ad restituendum, nisi id quod accepit: quia id, quod de tali re est acquisitum, nõ est fructus huiusmodi rei, sed humanæ industriæ: nisi fortè per detentionem talis rei aliter sit damnificatus amittendo aliquid de bonis suis. Tunc enim tenetur ad recompensationem nocumenti. Quædam verò res sunt, quarum vsus non est earum consumptio, & talia habent vsumfructũ, sicut domus & ager, & alia huiusmodi. Et ideo si quis domum alterius, vel agrũ per vsuram extorsisset, non solum tenetur restituere domum vel agrum, sed etiam fructus inde perceptos: quia sunt fructus rerum: quarum alius est dominus: & ideo ei debentur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod radix non solùm habet rationem materiæ sicut pecunia vsuraria, sed habet etiam aliqualiter rationem causæ actiuæ, inquantum administrat nutrimentum. Et ideo non est simile.

¶ Ad secundum dicendum, quod possessiones, quæ de vsuris sunt comparatæ non sunt eorum, quorum sunt vsuræ, sed illorum qui eas emerunt, sunt tamen obligatæ illis à quibus fuerunt vsuræ acceptæ: sicut & alia bona vsurarij. Et ideo non præcipitur, quòd assignentur illæ possessiones his, à quibus fuerunt acceptæ vsuræ, quia fortè plus valent, quàm vsuræ, quas dederunt: sed præcipitur quod vendantur possessiones, & earum pretia restituantur, scilicet secundum quantitatem vsuræ acceptæ.

¶ Ad tertium dicendum, quod illud quòd acquiritur de pecunia vsuraria, debetur quidẽ acquirenti, non propter pecuniam vsurariam datã, sicut propter causam instrumentalem, sed propter suam industriam, sicut propter causam principalem. Et ideo plus iuris habet in re acquisita de pecunia vsuraria, quàm ipsa pecunia vsuraria.

SVMMA TEXTVS.

SVpposita prius distinctione, qua res vsu consumptibiles distinguuntur ab illis, quæ vsu nõn consumuntur, respondet D. Thomas ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Si res per vsuram extorta est vsu consumptibilis; vt pecunia, vinum, &c. ipsa tantum est restituenda, & non fructus ex illa acquisiti. Et quidem, quod ipsa sit restituenda, patet. Nam ẽst aliena. Quod autem fructus non sint restituendi, Probatur: Quia tribuuntur illi non rei; sed humanæ industriæ: cum res vsu consumptibiles ex natura sua sint steriles. Secunda conclusio: Quando ex detentione illarum rerum, quæ per vsurarium contractum acquiruntur, aliquod sequitur nocumentum, tenetur vsurarius illud restituere, simul cum re vltra sortem accepta. Vnumquodque enim damnum alteri illatum est resarciendum, vt iustitiæ æqualitas seruetur. Tertia conclusio: Si res per vsuram extorta, non est vsu consumptibilis, vt domus, vel ager, ipsa cum fructibus eius, est restituenda. Probatur: Quia sunt fructus rei, cuius alter est dominus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca istum articulum est aduertendum, quod in eo non quæritur, vtrùm ea, quæ per vsuram habita sunt, sint obnoxia restitutioni. Pars enim affirmatiua huius difficultatis in art. 1. huius quæstionis iam satis explicata manet. Sed quod quæritur est, vtrùm, si illis bonis, quæ per vsuram habita sunt, quidquã aliquis fuerit lucratus, id etiam sit obnoxium restitutioni? Ad quam dubitationem D. Thom. sub distinctione respondet, dicens; quod si res per vsuram extorta, est vsu consumptibilis, ea tantum & non fructus eius, est restituenda: Tamen si res, quæ per vsuram habetur, non est vsu consumptibilis, ipsa cum fructibus est reddẽda. Estque ratio huius discriminis; Nam res, quæ vsu consumuntur, vt supra diximus, sunt per se steriles, nec fructum pariunt. Atque adeò licet sint alienæ totum earum fructum industriæ negotiantis respondet. At verò res, quæ non consumũtur vsu, vt ager, aut domus, sunt fructiferæ: ideoque illarum fructus vero domino sunt reddendi. Sed quo ea, quæ D. Thom. in hoc artic. dicit, perfectius intelligantur, operæ pretium erit disputare quæstionem difficilẽ, vtrùm vsurarij earum rerum, quas per vsuram extorquent, verum habeant dominium. *Graue dubiũ de dominio quod vsurarij habeant.* Quod est quærere, vtrum per vsurariam donationem transferatur dominium eius rei, quæ vltra sortem accipitur? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est quorundam dicentium, per vsurariam donationem tantum, transferri dominium illarum rerum, quæ vsu consumuntur; non autem illarum, quæ non consumuntur vsu. *1. Sententia.* Sed quoniam hæc opinio nullum habet rationabile fundamentum, propter quod hanc faciat distinctionẽ, eadẽ facilitate, qua asseritur, eadẽ & reiicitur. Secũda opinio est absolutè dicentiũ per vsurariã donationẽ vniuersaliter transferri dominiũ cuiuscunque rei, siue vsu sit consumptibilis, siue secus. *2. Sententia.* Ex quo fit, vt vsurarij verè illarum rerum dominium penes se habeãt, quas per vsuram acquirunt. Ita tenet Glossa super capitulum si quis vsuram. 14. quæstion. 4. Scotus in 4. distinct. 15. quæstiu. 2. arti. 3. Paludanus ibidem, & Adrianus in materia de vsuris. Qui & dicit, hanc esse communem opinionem Canonistarum, super ca. abbas de his, quæ vi metusve causa fiunt. Citatque in eandem Henricum de Gandauo, in quolibeto 4. quæstione 27. Imò & D. Thomam in 4. distinct. 15. articulò 4. Quamuis D. Thom. illic non dicat nisi quosdam hoc affirmare. Probarique potest hæc sententia pluribus argumentis. Primù sic: Nihil est tam conueniens naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi, vt dicitur Instit. de rerum diuisione: sed mutuatarius sua libera voluntate vult lucrum pro mutuo datum in alium trãsferre: ergo re vera illud transfert. *1. Argum.* Atque ex consequenti vsurarij habẽt penes se illarum rerum dominium quas per vsuram extorquent. Nec obstat, si dicatur, quod non simplici & absoluta, sed quodammodo coacta voluntate mutuatarius lucrum illud persoluit. Tum, quia suppono mutuatarium non aliqua necessitate compulsum mutuũ petiisse, séque ad vsuræ solutionem obligasse: sed quia negotiator erat, pecunijsque mutuatis amplius lucrari prætendebat. Itaque non inopia pressus, nec timore cõpulsus,

pulsus, sed lucri amplioris cupidus mutuum cum pacto de lucro soluendo accepit. Hæc autem cupiditas voluntarium non impedit sicut impediret metus, & ignorantia, seu coactio. Quod inde apparet, quod, si homo ea nimia carnalis voluptatis cupidine motus aliquid meretrici donat, donatio tenet, nec voluntarium ob id impeditur, quod ea illa excessiua cupidine fiat: meretrixque rei taliter donatæ dominium acquirit, vt diximus in superioribus. Tum etiam; quia si ea hoc, quod mutuatarius lucrum soluens, habet aliquid inuoluntarij admixtum, ipsius lucri dominij translatio impediretur; sequeretur, quod quoties cunque aliquis inopia pressus, & necessitate compulsus rem suam pro iusto pretio vendit, talis rei venditæ in ementem dominij translatio impediretur, quia multò plus est de inuoluntario in eo, qui rem suam, vt dictum est, vendit, quam in mutuatario, lucrum vltra sortem vsurario soluente: consequens autem est absurdum, & contra communem Doctorum sententiam; supposito, quod nullus tali venditori vim inferat, aut metum ingerat, quo eum ad præfatam venditionem compellat: ergo & illud, ex quo sequitur.

2. Argumen. ¶ Secundo principaliter sic argumentor: Metus magis tollit voluntarium, quàm necessitas, quæ est in vsura, vt de se constat, sed non obstante metu transfertur dominium, vt patet ex capitulo, abbas, de iis, quæ vi metus-ve causa fiunt, & ex lege metum. ff. eodem titulo. vbi licet detur repetitio illi, qui ex metu soluit lattoni pecunias, vel fecit alium contractum; non tamen dicitur, quod talis contractus sit irritus, sed irritandus: ergo multò minùs necessitas, quæ est in vsura, irritabit donationis contractum.

3. Sententia vera & tenenda. ¶ Alia opinio est omnino huic opposita; quæ dicit nec rei vsu consumptibilis, nec etiam rei permanentis per vsurariam donationem dominium transferri. Ita asserit D. Thom. in hoc articulo. Nam dicit expresse, fructus rei per vsuram extortæ esse restituendos: quia is, qui eam dedit est eius dominus. Eandem sententiam tenet Alexander Alens. 3. p. quæstio. 66. memb. 4. Caietanus hic & in opuscul. de vsuris. qu. 1. Castro de lege pœnal. folio 112. Medina tract. de vsuris. quæstione de vsura restituenda. §. in tertio argumento, Ricardus in 4. distinct. 15. q. 4. arti. 5. Soto libr. 6. de Iustitia, quæstio. 1. artic. 4. Couarru. libr. 3. Varia. capitulo 3. numero 6. Syluester, verbo, vsura. 6. quæstio. 1. Altissiodorens. libro 4. tract. 21. capitulo 1. Mercado tracta. de vsuris, capitulo 11. & Angelus in summa, verbo, vsura. qu. 18. Quæ sententia proculdubio est vera, & tenenda. Ad cuius explicationem supponendum est ex Caietano loco citato, quod ista duo, scilicet, translatio rei, & eiusdem dominium, ità inter se distinguuntur, vt vnum possit

Trãslatio rei & dominium distinguũtur esse sine alio. Potest enim aliquis rem suam alteri in possessionem tradere reseruato penes se dominio: vt contingit in pignoribus, & in depositis. Et etiam è conuerso, potest prius transferri dominium rei, quàm eius translatio fiat; vt cum donatur res ab altero possessa. Sicque constat, quod translatio rei, & eius dominium distinguuntur. Ex quo infertur, posse con-

1. Ratio. tingere, vt translatio rei sit voluntaria; & tamen collatio dominij eiusdem sit inuoluntaria. Hoc supposito, probatur nostra sententia hac ratione. Si per donationem vsurariam transfertur rei dominium, id esset vel ex rigore legis illud præcipientis, vel ex voluntate ipsius donantis: his enim tantum duobus modis potest fieri dominiorum translatio, vt diximus in materia de dominio: sed neutro modo id fit: ergo. Probo minorem. Et primo, quod ex vi legis nõ fiat, est res manifesta. Nam omnes leges tam canonicæ, quam ciuiles vetant huiusmodi contractus vsurarios. Quod autem nec etiam ex voluntate soluentis probatur; Nam ex eo, quod soluat rem non sequitur, quod tradit illius dominium; cum non habeat talem voluntatem. Et si quæras, Ad quid ergo dat, si non vult transferre dominium? respondeo, quod dat, quia aliter mutuum extorquere non potest. Quare respectu collationis dominij nunquam habet voluntatem, sed tantum penes translationem possessionis. Sicut & ille, qui proiicit merces in mare ad saluandam vitam, quamuis vult illas proiicere, non tamen vult illarum dominium amittere. Vnde si extrahantur, illius erunt, qui eas proiecit. Et si instes: ergo decipit mutuatarius mutuantem, qui existimat rei sibi vltra sortem collatæ in se transferri dominiũ, respondeo, negando consequentiam. Imò fœnerator seipsum seducit. Ex quo enim accipit quod nõ debet, ipse respicere tenetur quomodo recipit. Eo vel maximè, cum illa traditio aliud nomen non habeat, nisi vsurariæ donationis, quod iniquitatem & iniustitiã præsefert. Secundo argumentor, pro eadem senten-

2. Ratio. tia: Vsura, vt ex supradictis patet, est furtum quoddam genusque iniustitiæ: sed de ratione furti, & cuiuscunque iniustitiæ est, vt alienum domino irrationabiliter inuito retineatur: ergo est implicatio contradictionis, quod vsurarius rem per vsuram acquisitam faciat suam, vel vllum ius, aut dominium in illam acquirat. Alioqui fur, atque raptor rerum, quas iniustè accipiunt, dominium sibi compararent; quod nullus dixit. Tertiò de ratione donationis, & omni-

3. Ratio. no cuiuscunque promissionis, in qua nihil recipitur in recompensationem, est, vt omnino spontanea, & ex liberali grataque voluntate procedat, id natura donationis exigente: quæ est actus liberalitatis, vt communiter dicunt Doctores: ergo donatio vsuraria, quæ omnium sententia coactionem habet admixtam, nec valida esse potest, nec sufficiens transferre dominium. Et certè nescio quæ donatio esse possit, quæ vexationis seu necessitatis redemptio magis, quàm amicabilis donatio, est dicenda. Nullus autem alius titulus esse potest, quo vsurarius rerum, quas vltra sortem accipit ius, aut dominium acquirat, nisi donationis. Nam venditionis, aut locationis omnino nullus est; cum mutuum non sit pretio æstimabile; nec aliquis alius, vt rectè probat Angelus loco

4. Ratio. citato. Quartò secundum omnes Doctores etiã oppositæ sententiæ, si aliquis per vsuram extorsit prædium, tenetur illud cum fructibus restituere: ergo est signum, quod non habet illius dominium. Hæc est ratio Diui Thom. in isto articulo, dum dicit, fructus rei vsura acquisitæ esse restituendos, quia sunt ex re non sua. Si enim res vsurarij esset, sibi fructificaret, quamuis ipse aliàs eius valorem deberet: quia semper res vero domino fructificat; illique stãt, & petit. Et confirmatur: Nam vel hæc obligatio restitutionis, quam habet vsurarius, oritur ex contractu, vel ex delicto: Non ex contractu: Tum quia iam vsura esset licita quod est hæreticum; tum etiam, quia nõ restitutio, sed redditio esset dicenda, sicut redditur mutuò acceptum, vel pretium ex licito contractu debitum: ergo ex delicto. Et cum non sit aliud, quam

5. Ratio. furti, & iniustitiæ, fit, vt non magis, quam fur, dominium acquirere possit vsurarius. Facit etiam quam maximè, meo iudicio, ad huius sententiæ cõfirmationem, quod possessiones vsura acquisitæ, quæ in specie extant, primum omnium sunt restituendæ ei, à quo extortæ sunt cum fructibus in specie stã-

tibus

tibus; etiam si alij sint creditores priuilegiati, idem similiter in foro exteriori fieri præcipitur: Et is, qui eas dedit vndecunque illas euincere & vindicare potest, vt communiter dicunt Doctores: ergo signum est certum quod semper sunt in dominio mutuatarij. Si enim illarum dominium esset apud vsurarium, aut vnquam fuisset, tantum esset obligatio personalis nó realis ad eum qui dedit, atque adeo talis esset postponendus habentibus reales actiones, quod nullus dixit. Quare, quamuis possessiones vsurarij, quas ex pecunia fœnebri emit, vel acquisiuit, vendi debeant, vt dicitur in capitulo, cum tu, de vsuris. vt ea illis creditoribus satisfiat; illæ tamen eædem, quas à mutuatario accepit, nullo modo vendi possunt, sed ei, à quo acceptæ fuerunt, restituendæ, nec alteri creditorum ex illis satisfacere licebit. Et si dicas, hoc fieri debere, non quia mutuatarius habet dominium illarú possessionum: sed quia eas sibi hypothecatas habet, ex quo sequitur, vt sit præferendus alijs, respondeo, huiusmodi fugam nihil valere. Tum, quia nulla efficaci ratione probari potest, rem illarum (si in bonis & dominio vsurarij est,) esse hypothecatam danti; cú nec sit expressa hypotheca, quia sub ea specie, & conditione non fuit tradita; nec tacita, quia talis per solam legem inducitur, & nulla lege probari potest, bona vsurarij esse realiter hypothecata dantibus. Tú etiam; quia, esto ita esset, saltem de illa possessione soluenda esset dos mulieris, quæ realibus hypothecis præfertur; quod verum non est, vt omnes fatentur, probatur tandem nostra sententia ea ratione, quá Medina, Altissiodorensis, & Angelus, præcipuam existimant. Scilicet, quia neceta iure non solum humano, sed diuino, & naturali vsurarius est incapax tráslationis dominij: cùm lex naturæ, & diuina prohibeat non solùm acceptionem, sed etiam retentionem quæsti vsurarij. Nam quamuis accipiens mutuú possit aliquid vltra sortem gratis donare, nec huic donationi Deus aut natura resistat, donationi tamen coactæ, & quasi ex debito ratione mutui omnino contradicit, ipsumque sic accipientem præcipit illud non retinere, sed omnino restituere. Nullo igitur pacto verum esse potest, quod fœnerator vsura-

tum dominium acquirit. Ex dictis infero primò, prædicta esse vera, tam in rebus vsu consumptibilibus, quàm non consumptibilibus. Excepto quod inter istas res, meo iudicio, duæ inueniuntur differentiæ. Prima est, quod res vsu consumptibilis non est restituenda cum fructibus; quia illi solum industriæ vsurarij correspondent, vt dicit D. Thomas in hoc articulo. At verò res, quæ non consumuntur vsu, sunt restituendæ cum fructibus mutuatarij. Secunda quod si res vsu consumptibiles consumantur, vel expendátur, mutuatarius perdit dominium illarum, & transeunt in res, & dominium fœneratoris. At verò cæteræ res semper habét secum realem obligationé, relationemque dominij passiui vbicunque sunt ad illum, qui eas dedit pro mutuo, vt rectè adnotauit Angelus. Ex quo fit, vt pecunia, vel alia res vsu cósumptibilis, tunc tátum sit eadem numero restituenda, quando manet apud vsurarium, & si consumitur, manet solum obligatio personalis in fœneratore. Cú tamen res, quæ vsu non consumuntur semper obligatæ maneát, nec illarum in alterum possit vsurarius

2. Coroll. dominium transferre. Infero secundò, quod res per vsuram acceptæ siue cósumptibiles sint, siue nó consumptibiles, restituendæ sunt non pauperibus, nec ecclesiæ, sed vero domino. Eo enim ipso, quod vsura est illicita, & iniusta, furtoque & rapinæ à sanctis patribus comparata, absque peccato, & iniustitia retineri non potest, non modo, quando res extat, sed etiam quando non extat: quia ratione iniustæ acceptionis manet semper obligata persona vsurarij, vt infra dicemus. Quare in Clemen. ex graui. de vsuris. excommunicantur ij, qui statuta facere, scribere, vel dictare audent, continentia, quod vsuræ soluantur, vel solutæ, cùm repetuntur, non restituantur. Et in capitu. cum tu. de vsuris, iubentur vsurarij pos-

3. Coroll. sessiones vendi, vt creditoribus satisfiat. Infero tertio quod non solum fructus rei vsu non consumptibilis, deductis tamen laboribus, & expensis, sunt ab vsurario restituendi, sed etiam interesse, quod patitur vsuram persoluens: sicut & fur, & iniustus pos-

Vltimum corollarium. sessor ad hæc omnia obligatur; quia æqua est omniú ratio. Infero vltimò, dicta à nobis esse adhuc vera, étiam si soluens vsuras habeat voluntatem transferendi dominium; quia ea coacta est & non sufficiens ad validitatem donationis, vt dictum est. Ex quo fit, vt multo magis sit verum, quod ait Caietanus, nempe, quod non tráfertur dominium, quando soluens vsuras, solú vult dare illas: quia ad voluntatem dandi, non necessario sequitur voluntas dominium tráferendi, vt paulò antea dicebam.

Ad 1. argum. pro 2. sententia ¶ Ad primú argumentum in contrarium factú respondeo, concessa maiori, negando minorem. Nam cùm mutuatarius non habeat voluntatem transferendi dominium per illam donationem vsurariam, sed tantum rei possessionem, vt ab illo mutuum extorqueat, non censetur liberè donare, & sic non abdicat à se dominium rei. Nihilque ad hoc refert, an necessitate compulsus, vel, vt suo animo obsequatur petat mutuum; quia semper quantum ad translationem dominij habet se merè inuoluntariè: quod in dante aliquid ex passione meretrici non contingit. Sed quæret aliquis hoc loco, verùm, si vsurarius petat, quod mutuatarius iuret, se per illam donationem velle transferre dominium eius rei, quam vltra sortem dat, vere illius dominium acquirat? Et ratio dubitandi est: Nam iurans est dominus, & habet voluntatem transferendi dominium, vt constat ex iuramento: ergo illud transfert. Dico tamen, adhuc per illam donationem iuramento firmatam dominium non transferri: quia ille contractus nullus est, legibúsque tam ciuilibus, quàm canonicis irritus, & ita per eum dominium non transferunt. Et ad rationem dubitandi respondeo, quod, vel mutuatarius adhuc non vult transferre dominium, vel si vult illud non transfert, quia vsurarius est incapax illius dominij, cum secundùm leges contractus sit nullus.

Ad 2. Arg. ¶ Ad secundum argumentum respondetur negando, quod metus non impediat dominij tráslationem. Nam si quis metu mortis alteri aliquid dat, eius dominium non transfert; quia illud transferre non vult; sed tantum eripere se à periculo. Et ad iura in argumento adducta, dico, ea non decere tales contractus esse irritandos, sed irritos declarandos. Quia re vera à principio irriti fuerunt, cum per eos dominium translatum non fuerit.

Dubium de bonis vsurarij an sint obnoxia restitutioni. ¶ Est aliud dubium consequens, verùm omnia bona vsurarij sint obnoxia restitutioni? De qua re Panormitanus, & Ioannes Andreæ super c. cum tu. de vsuris. partem tenent negatiuam, dicentes, quod non omnia bona, sed illa tantùm, quæ per vsuram sunt extorta, sunt obnoxia restitutioni. Et ratio eorum est; Quia nullum ius præcipit bona iustè acquisita esse obnoxia restitutioni. Cæterùm Diuus Thom. hic in solutione ad 2. oppositam tenet sententiam, dicés omnia

omnia vsurarij bona obnoxia restitutioni, quem etiã plures alij sequuntur. Tamen ad explicationẽ huius difficultatis, est aduertendum primò, quod bona vsurarij sunt in triplici differentia. Quædam enim sunt, quæ per vsuram fuerunt acquisita; alia verò, quę per pecuniam vsurariam fuerunt empta, alia autem, quæ iure hæreditatis, vel quauis, alia legitima via possidet. Secundo est aduertendum, quod obligatio ad restitutionẽ est duplex. Vna personalis. Et est ea, quæ ex persona descendit in possessiones. Vt quando aliquis accipit ab alio pecunias, easque consumit, personaliter obligatur ad earum restitutionem: & ex illa obligatione personali descendit eadẽ obligatio ad suas possessiones. Altera est obligatio realis. Et est, ea quæ ratione rei ligat personam. Vt quando quis habet rem alterius, ex ipsa re obligatur ad restitutionem.

1. Conclu. ¶ His positis, sit prima conclusio: Res, quæ vsu non consumuntur per vsuram extortæ obnoxiæ sunt restitutioni, obligatione reali migrante cum ipsa re, quocunque deueniat. Probatur: Istæ res debent restitui eædem numero, cum earum dominium remaneat penes primum possessorem: ergo obligatione reali sunt obnoxiæ restitutioni. Ex quo infertur, quod siue donentur, siue vendantur, siue iure hæreditario possideantur, qui eas accipit tenetur illas restituere vero domino.

2. Conclu. ¶ Secunda concl. Res aliæ, quæ sunt legitimo iure habitæ, vel pecunia vsuraria emptæ, sunt obnoxiæ restitutioni, non quidem obligatione reali, sed personali. Probatur: Ille qui per vsuram contrahit debitũ est obnoxius restitutioni, & ratione illius cuncta, quæ possidet: ergo talia bona iustè habita non obligatione reali, sed personali sunt obnoxia restitutioni. Et est aduertendum, quod est latissimum discrimen inter obligationem realẽ, & personalem. Nam obligatio personalis non transit cũ rebus, nisi in illos, qui loco personæ succedunt: quales sunt hæredes. Cæterum obligatio realis semper eandem rem comitatur. Ex quo infero primò, quod si vsurarius vendat bona sua eo tempore, quo habet vnde vsuras restituere possit, emptores nõ tenentur aliquid restituere. Et idem iudicium erit, si pecunias per vsuram extortas in eleemosynas distribuat. Infero secũdo, quod omnia bona vsurarij sunt obnoxia restitutioni, saltem obligatione personali; & ratione ipsius personæ deriuatur eadem obligatio in omnes suas possessiones. Ex quo fit, vt res præfatas per vsuram acquisitas vsurarius nec distrahere, nec consumere, nec alienare possit, nec titulo oneroso, puta, vendendo, aut permutando; nec titulo gratioso, puta, donando, sine consensu, vero, vel rationabiliter præsumpto ipsius mutuatarij, de cuius dominio sunt. Quia aliàs rem alienam inuito domino contractaret: quod est illicitum. Dixi notanter, siue consensu vero, vel rationabiliter præsumpto. &c. Nam in duobus casibus potest vsurarius rebus illis vti, nõ expectato actuali creditoris consensu. Primus est, in extrema necessitate sui, vel aliorum, cui non sit, qui possit, aut velit succurrere, præter ipsum vsurarium. Quia tunc potest res ad præfatum finem necessarias consumere, aut distrahere, pro vt necessitas postulauerit: & creditor censetur consentire actu saltem debito. Idq́ue, siue res præfatæ sint vsu consumptibiles, siue non. Secũdo, potest vsurarius res vsu consumptibiles per vsuram acquisitas distrahere, tam titulo oneroso, quam gratioso, modò ipse maneat potens ad integrè super accepta restituendum, quia, scilicet habet aliunde bona legitimè acquisita ad satisfaciendum sufficiẽtia. Nam ex quo sunt istæ res, quæ functionem recipiunt & nihil interest creditoribus res eædem numero, aut aliæ omnino similes, & æqualea illis reddãtur, meritò præsumitur ipsos non esse inuitos in talium rerum distractione. Quare poterit vsurarius in hoc casu, sine peccato eas res, quæ functionem admittunt, vendere, & cum pecunia fœnebri similiter emere, illásque cõsumere & donare pro sua voluntate, manente, vt dico, in eodem potentia ad sufficienter restituendum. Quod in rebus, quæ functionem non admittunt, sine præuio creditorum consensu facere non posset. Si tamen ex talium rerũ distractione efficeretur impotens ad integrè restituendum, tũc nec has, nec illas res posset sine necessitate distrahere. Itaque, si vsurarius nihil habeat, quod restitutioni obnoxium non sit, nec poterit aliquid donare; nec pro diminuto pretio vendere; nec pro alia re minoris valoris rem plus valentem permutare. Quæ omnia clara sunt: & communiter concessa etiam ab ijs, qui tenent vsurarium acquirere dominium vsuræ. Vnde Alexander Alens. 4. p. quæst. 90. dicebat, quod de pecunia habita per vsuram, vel furtum potest fieri eleemosyna, si raptor, vel vsurarius proponat restituere æquipollẽtẽ, & habeat vnde restituat, nec dãdo reddat se impotentem ad restituendum. Quod etiam nos latè probauimus in primo tom. quæst. 32. artic. 7.

¶ Sed est dubium de hæredibus vsurarij, vtrùm debita illius soluere teneãtur: In quo sit tertia conclus. Hæredes vsurarij tenentur debita illius restituere, siue bona, quæ relinquit, sint per vsurã habita; siue quacumque alia legitima via. Probatur: Succedunt loco defuncti: ergo obligatione personali tenentur debita illius soluere. Ità habetur expressè in cap. tua nos. de vsuris. Hoc tamen intelligitur, dummodo defunctus ad hoc bona reliquerit. Nam, si non tanta relinquit, quanta sunt debita, hæres in conscientia non tenetur amplius reddere creditoribus, quam accepit. Quamuis in foro exteriori qui acceptat hæreditatem, cogetur ad omnia debita soluenda etiam ex bonis proprijs. Nisi fortè protestetur se velle esse hæredem talium, & tantorum bonorum. 3. Conclu.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ quilibet ex hæredibus teneatur soluere omnia debita vsurarij. In quo sit vltima conclusio: Non quilibet ex hæredibus tenetur soluere omnia debita defuncti, sed iuxta portionem hæreditatis habitæ. Ità, vt hæres ex medietate bonorũ teneatur ad solutionem medietatis debitorum: Hæres autem tertiæ partis ad tertiam partem, & sic de alijs. Ità asserit Caietanus in quolib. de vsura. q. 5. & Syluest. verbo, vsura. 6. quæstio. 10. Et ratio est: Nam cùm obligatio restituendi non transeat ad hæredes, nisi ratione hæreditatis, fit, vt si hæreditas diuiditur, ipsa etiam obligatio ad diuisionem hæreditatis sit diuidenda. Atque adeò maior, vel minor obligatio transiet ad illum, qui in maiori, vel minori parte bonorum successit. Vlt. conclu.

¶ Ex dictis in hac difficultate colligere possumus, quid dicendum sit ad alterius determinationem, quæ quæri solet; an alij possint aliquid recipere de manu vsurarij aut per viam donationis, aut venditionis, aut emptionis. Nam distinguendum est ad modum supra dictum de rebus, quæ non consumuntur vsu & quæ vsu consumuntur. Et quidem res, quæ non consumũtur vsu, & per vsuram sunt acquisitæ, sicut vsurarius, sine creditorum consensu alteri tradere non potest: ità nec alter illas scienter recipere, nec titulo gratioso, nec oneroso; quia esset rẽ alienam inuito domino contractare. Explicatio alterius quæstionis.

contractare. Cæterum res, quæ vsu consumũtur poterit alter de manu vsurarij recipere; tam per viam donationis, quàm cuiuscunque alterius honesti contractus. Modò per hoc non maneat vsurarius impotens ad integrè satisfaciendum. Ex quo fit, vt si nihil habet præter ea, quæ per vsurã acquisiuit; aut si habet, omnia tamen sunt necessaria ad restituendum, sicut ipse donare non potest: ità nec alij per viam donationis aliquid ab eo recipere possunt. Alioqui peccato donantis se sociabunt, & causam efficacem præstabunt, quo minus debita restitutio creditoribus fiat, iuxta illud Diui Augustini. Id fidelissimè dixerim; Qui pro homine ad hoc interuenit, ne malè ablata restituat, & qui ad se confugientem, quantum honestè potest, ad reddendum non compellit, socium esse fraudis, & criminis. Ex quo à fortiori sequitur, socium futurum esse fraudis, & criminis, qui non solú ad reddendum non compellit, sed etiam rem malè ablatam, putà, furtiuam, aut vsurariam dono suscipit, cum id sine creditorum præiudicio, & iniuria fieri non possit. Poterunt tamen alij per viam vẽditionis, aut emptionis tales res, quæ vsu consumuntur recipere, tantum ipsis vsurarijs tradendo, quantum de eorum manu susceperunt, quia tunc æquè potentes remanent ad restituendum, ac anteà erant. Si autem bona vsurarij tãta sint, vt facta integra restitutione adhuc aliqua sibi supersint, tunc licitè poterunt alij eius res accipere, tam titulo gratioso, quàm oneroso, vsurario, scilicet, manente semper potente ad integrè satisfaciendum; Caueant tamen huiusmodi ne easdem res vsurarias, quæ vsu non consumuntur, sciẽter accipiant, quia de his semper est facienda restitutio; sicut & de rebus furtiuis.

De vxore filiis & famulis vsurar. &c.

¶ De vxore, de filijs, & de famulis vsurarij solet similiter dubitari, vtrùm licitè possint de bonis illius viuere. Sed meo iudicio, eadem est ratio de istis, & de alijs; scilicet, quòd si propter hæc non fit impotens vsurarius ad soluendum vsuras, licitè illa recipiunt. Cæterùm si nulla alia habet bona, præter vsuraria, nec ista accipere possunt, vt rectè docet Syluester, verbo, vsura. 8. per totum. vt videatis, quantũ sit periculum cum vsurarijs, aut alijs, qui nulla alia bona, quam illicitè acquisita, possidere creduntur, contractus, aut commercia inire. An autem vsurariorum seruitores, vt barbitonsores, calceatij, sutores, filiorum præceptores, & alij huiusmodi possint licitè ab eis mercedem obsequio dignam recipere, quando ex illius collatione impotentes redduntur ad restitutionem faciendam, eandem prorsus habet difficultatem, ac de alijs creditoribus, de quibus quæri solet an possint sua debita ab vsurario exigere, & recipere; si ex hoc impotens ad soluẽdum vsuras fiat. Ad cuius explicationem, omissis varijs modis dicẽdi Doctorum, mihi distinguendum videtur. Nam vel debita aliorum creditorum præcedunt debitum vsurarium, aut sequuntur illud. Si præcedunt, poterunt quidem creditores non solum sua debita ab vsurario recipere, sed etiam exigere; non obstante, quòd inde maneat vsurarius impotens ad vsuras restituendas. Tum, quia magis tenentur sibi, quàm alijs creditoribus. Tum etiam, quia iure sunt præferendi, ex quo eorum debitum est tempore prius. Si autem creditorum debita sunt posteriora vsuris, poterunt quidem illa per vsurarium oblata, & soluta recipere, nõ tamen ea exigere, si ex tali solutione maneat impotẽs vsurarius ad soluendas vsuras. Et ratio huius est; Quia in ea solutione, qua vsurarius posterioribus creditoribus soluit, postpositis prioribus videtur peccare, debitum restituendi ordinem non seruando, atque adeo exigens, vsurarium que ad huiusmodi solutionem incitans, peccato illius ordinem iustitiæ prætermittentis, cooperari videtur. Quod non contingit in eo, qui merè passiuè se habet, sua debita per vsurarium oblata recipiendo. Dummódo caueant, ne huiusmodi ipsis, solutio fiat de bonis eidem numero per vsuram acquisitis; quia hoc iam est conclusum in superioribus, ad dominium mutuatorũ pertinere.

Dubium, de cooperatorib. vsurariorũ.

¶ Vltimum dubium principale circa istum articulum, vtrùm cooperatores vsurariorum, teneantur ad restitutionem vsuræ ratione iniustæ acceptionis, etiã si penes ipsos nihil vsurarum remaneat. Ad cuius dubij explicationem, dico primò, quòd quicunque verè est causa, vt alterum quispiam lædat per vsurã, in integrum tenetur ad restitutionem rei vltra sortẽ acceptæ vsurario non restituente. *1. Dictum.* Probatur ex regula iuris, dicente; Qui causam damni dat, ipsum damnũ dedisse videtur; sed qui dat damnũ tenetur illud restituere: ergo & qui est causa damni. Et confirmatur: cooperatores furum, qui verè sunt causa furti, in integrum tenentur ad restitutionem, vt diximus supra agentes de furto: ergo & cooperatores vsurariorum. Patet consequentia ex paritate rationis: quia vtrobique est iniusta acceptio. Item D. Paulus ad Roman. 1. dicit, Non solum sunt digni morte qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus ergo multò magis cooperatores. Et est aduertendum, quòd causa cooperans vsurario ad extorquendas vsuras dicuntur in primis illi, qui mutuatarium ad illas soluẽdas compellunt, vt princeps, si id faciat; vel iudex, & aduocati partis contrariæ, progeneiç etiã, & intercursores inter mutuantẽ, & mutuatariũ pacta cõponentes, illosque disquirentes. Item consulentes alicui, vt det ad vsuram, perinde enim est hoc facere, ac si latroni præbeas consilium furandi. Itaque hi omnes verè dicentur causa cooperans vsurarum; atque ex consequenti: singuli tenebuntur vsuras restituere ipso vsurario non restituente, vt dicitur in conclusione. Dico secundo, quod ministri vsurariorum agentes, & factores appellati, quales sunt illi, quibus vsurarij sua negotia committunt, etiam tenentur in integrum ad vsurarum restitutionem, ratione iniustç acceptionis, ipsis vsurarijs non restituentibus. *2. Dictum.* Probatur: Quoniam isti verè cooperantur vsuræ. Nota tamen, quod si isti ministri in his contractibus vsurarijs ità laborent ignorantia vt omnino excusentur à culpa, nisi posteà aliquid vsurarum apud se retineãt, ad nullam obligabuntur restitutionem. Raro tamen hæc ignorantia penes vsurarios, vel eorum ministros inueniri poterit; quia crimen est apertissimum. Dico tertiò, quòd ministri vsurariorum pecunias portantes, vel seruantes; & etiam illi, qui rationem dati, & accepti in commentarios referunt ad nullam tenentur restitutionem. *3. D.* Quoniam seruans pecunias, vel nomine fœneratoris illas colligens, & rationes in librum referens, nec est propriè causa mutui, nec lucri, quod sequitur: sed tantum materialiter se habet ad illud: atque adeò nec cooperatur vsuræ quidquid dicant Caietanus in summa, & 2.2. q.62. articul. 7. & Nauar. in sum. Latina. cap. 17. num. 267. nostram tamẽ sententiam tenent Syluester loco citato, & Soto, lib. 6. de iustit. quæst. 1. articul. 4. De tabellione vsurariorum scripturas conficiente, maior est controuersia inter Doctores, vtrum teneatur ad restitutionem. Sed quod mihi in hac parte dicendum videtur est, quòd, si tabellio nihil aliud facit, quam factũ, prout fit scribere, nec peccat, nec ad restitutionem tenetur;

De tabellione conficiente scripturam vsurarum.

teneatur; sed sui operis mercedem iustam recipere potest. Et ratio est: Nam scriptura illa ex se non dat causam exactioni, aut acceptioni, aut non restitutioni vsurarum, sed tantùm est velut testimonium veritatis. Et si quis obiiciat, quòd tabellio talem scripturam vsurario exhibens tradit ei arma iniquitatis, cum virtute illius instrumenti cogit mutuatarium ad vsuræ solutionem, & sic videtur se habere, sicut qui arma furioso ministrat, aut tradit chartas, taxillos, aliaue instrumenta lusoria, eis, quos scit illis malè vsuros, respondeo, non esse simile. Nam instrumentum tabellionis per se non valet, nisi ad cognitionem veritatis: nec vsurarius potest eo contra mutuatarium vti, nisi virtute illius coram iudice illum conueniendo. Et iudex iustè iudicando non compellet vsuram soluere: supposito (vt procedo) quòd instrumentum illud est verum & purum, nec contractũ vsurarium verborum mutatione, aut arte aliqua pallians. Et estò, iure ciuili aliquæ vsuræ permittantur vt diximus articulo 1. huius quæstionis, ex quo tamen leges illæ sunt per ius canonicum abrogatæ, non poterit iudex iustè iudicando, mutuatarium ad vsuræ solutionem compellere. Imò adhuc secluso iure canonico; si aliquando expediret secundum leges ciuiles iudicare, vbi, scilicet, compertum esset vsuras aliquas esse tolerandas ad necessitatibus reipublicæ subueniendum, adhuc tunc instrumentum tabellionis vsurario exhibitum non esset instrumẽtum iniquitatis, sed iustitiæ. Quia in tali casu virtute illi⁹ simul & legis, veniret mutuatarius in foro exteriori iustè ad vsurarum solutionem compellendus. Nec ob id esset tabellio ad restitutionem cogendus: sicut nec quando instrumentum venditionis, in qua alter est vltra dimidium defraudatus, exhibet, virtute cuius defraudatus per iudicem compellitur stare cõtractui. Adde, quòd præfatum instrumentum veritatis, æquè valet mutuatario, sicut & mutuanti. Siquidem cognita per illam scripturam conditione cõtractus, scilicet, quòd fuit vsurarius, virtute eius in omni foro poterit agere contra vsurarium, vt vel vsuras solutas restituat, vel non solutas non exigat. Et iudex iustè iudicando, tenebitur vsurarium condemnare. Alioqui erit reus restitutionis, sicut & ipse vsurarius. In Clementina enim vnica. de vsuris, sub excommunicatione præcipitur iudicibus, & cæteris officialibus, ne secundum statuta in fauorem vsurariorum alicubi facta, iudicent. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

Articvlvs IIII.

§ Vtrùm liceat pecuniam accipere mutuò sub vsura?

AD Quartũ sic proceditur. Videtur, quod non liceat pecuniã accipere mutuo sub vsura. Dicit enim Apostolus Roman. primo, quòd digni sunt morte non solùm qui faciunt peccata, sed etiam qui consentiunt facientibus. Sed ille qui accipit pecuniã mutuo sub vsuris, consentit vsurario in suo peccato, & præbet ei occasionem peccandi, ergo etiam ipse peccat.

3 d. 37. art. 9. ad 6. Et mal. q. 13 art. 4. ad 17. & 19. & op. 21. q. 5. & op. 67. q. 1. & 77. 14. 17.

2 ¶ Præterea, Pro nullo commodo temporali debet aliquis alteri quancunque occasionem præbere peccandi. Hoc enim pertinet ad rationem scandali actiui, quod semper est peccatum, vt supra dictum † est. Sed ille qui petit mutuũ ab vsurario, expressè dat ei occasionẽ peccandi: ergo pro nullo commodo temporali excusatur.

Q. 43. ar. 2.

3 ¶ Præterea, Non minor videtur esse necessitas quandoque deponendi pecuniam suam apud vsurarium, quàm mutuum accipiendi ab ipso. Sed deponere pecuniam apud vsurarium, omnino videtur esse illicitum, sicut illicitum esset deponere gladium apud furiosum, vel virginem committere luxurioso, seu cibum guloso: ergo neque licitum est accipere mutuum ab vsurario.

¶ Sed contra ille, qui iniuriam patitur, nõ peccat, secundum † Philosophum in 5. Ethic. Vnde iustitia non est media inter duo vitia, vt ibidem † dicitur. Sed vsurarius peccat, in quantum facit iniustitiã accipienti mutuum sub vsuris: ergo ille qui accipit mutuum sub vsuris, non peccat.

L. 5. cap. 11. à me 10. 5. L. 5. c. 5. declinando ad fin. tom. 5

¶ Respondeo dicendum, quòd inducere hominem ad peccãdum nullo modo licet: vti tamen peccato alterius ad bonum licitum est, quia & Deus vtitur omnibus peccatis ad aliquod bonum. Ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum, vt dicitur in † Enchiridio. Et ideo August. † Publicolæ quærenti, vtrùm liceret vti iuramento eius qui per falsos deos iurat, in quo manifestè peccat, eis diuinam reuerentiam adhibens, respondit, quod qui vtitur fide illius qui per falsos deos iurat, nõ ad malũ, sed ad bonum, non peccato illius se sociat, quo per dæmonia iurauit, sed pacto eius bono, quo fidẽ seruauit: si tamen induceret eum ad iurandum per falsos deos, peccaret. Ita etiam in proposito dicendum est, quod nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub vsuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, & vsuras exercet, mutuum accipere sub vsuris, propter aliquod bonum, quod est subuentio suę necessitatis, vel alterius. Sicut etiam licet ei, qui incidit in latrones, manifestare bona quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur, exemplum decem virorum, qui dixerunt ad Ismael. Noli occidere nos quia thesauros habemus in agro, vt dicitur Hier. 41.

Aug. Enchi. c. 11. to. 3. Epist. 154. non longe a princ. to. 2. Et habetur 22. qu. 1. cap. Mouet te.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod ille qui accipit pecuniam mutuo sub vsuris, non consentit in peccatum vsurarij, sed vtitur eo: nec placet ei vsurarum acceptio, sed mutuatio, quæ est bona.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ille, qui accipit pecuniam mutuo sub vsuris, non dat occasionem vsurario vsuras accipiẽdi, sed mutuandi. Ipse autem vsurarius sumit occasionem peccandi ex malitia cordis sui: vnde scandalum passiuum est ex parte sua est, non autem actiuum ex parte petentis mutuũ. Nec tamen propter huiusmodi scandalũ passiuum debet alius à mutuo petẽdo desistere, si indigeat: quia

huiusmodi passiuum scandalum non prouenit ex infirmitate vel ignorantia, sed ex malitia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd si quis committeret pecuniam suam vsurario non habenti aliàs vnde vsuras exerceret, vel hac intentione committeret, vt inde copiosius per vsuram lucraretur, daret materiam peccandi: vnde & ipse esset particeps culpæ. Si autem aliquis vsurario aliàs habenti vnde vsuras exerceat pecuniam suam committat, vt tutius seruetur, nõ peccat, sed vtitur homine peccatore ad bonũ.

SVMMA TEXTVS.

CVm dare mutuum sub vsura peccatum sit, & mutuatarius ei causã dare videatur, cõueuienter D. Tho. pro complemento huius materiæ vltimo loco quærit, an mutuatarij pecuniã sub vsura accipientes aliquod peccatum committant. Ad cuius difficultatis explicationem duas subiicit propositiones. Prima conclusio: Nullo modo est licitum aliquem ad mutuandum sub vsura inducere. Probatur: Nullo modo licet aliquem ad peccandum inducere: sed mutuare sub vsuris est peccatum: ergo. Secunda conclusio: Ab eo, qui paratus est mutuare sub vsuris, nullum peccatum est mutuũ petere, & accipere. Probatur: Vnicuique est licitum peccato alterius vti ad aliquod bonum: sed accipiens mutuum sub vsura ab eo, qui paratus est illud dare, nihil aliud facit, quam vti peccato alterius ad bonum: scilicet, ad subuentionem suæ necessitatis, vel alterius, quæ est quoddam bonum: ergo illud licitè facit. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur. Tum, quia Deus vtitur peccatis hominum ad bonum. Tum etiã testimonio Augustini dicentis; quòd qui vtitur fide illius, qui per falsos deos iurat non ad malum, sed ad bonũ, non peccato illius se sociat, quo per dæmonia iurauit; sed facto eius bono, quo fidem seruauit. Eãdẽ conclusionem cõfirmat D. Tho. exemplo illius, qui incidit in latrones, qui quidẽ licitè põt eis bona, quæ habet manifestare, ne ab eis occidatur, quamuis ipsi illa licitè surripere nõ possint: ꝙ & fecerũt decẽ viri, qui, vt vitã ab Ismaele eos occidere volẽte, redimerent, thesauros suos ei obtulerunt, vt dicitur Hie. cap. 41.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Dubium de inducente ad vsuras. CIrca primam conclusionem huius articuli est difficultas, vtrùm inducere aliquem ad mutuãdum sub vsuris, vel aliud malum faciendum semper sit peccatum. Et pro parte negatiua ex illo Genes. c. 25. vbi Iacob dixit Esau; Vende mihi primogenita tua, &c. *Argum.* tale potest desumi argumentũ. Id fuit inducere ad malũ. quia primogenita habebant sacerdotiũ annexum, quod vendere nullo modo licebat; & tamen Iacob in eo facto non peccauit, vt communiter dicunt Doctores: ergo. *Confirma.* Et confirmatur: In eodem libr. cap. 19. dicitur quòd Loth nefandum Sodomorum peccatum impedire volens dixit eis; Habeo duas filias. Adducam eas ad vos. Abutimini illis. Quod nihil aliud fuit, quàm inducere ad malum. Et 4. Reg. capit. 18. dicitur de Helia, quod constituit pactum cum principibus Baal dicens: Inuocate nomina Deorum vestrorum, &c. quod similiter inducere ad malum fuit. Tandem, si princeps Christianus vellet cum principe pagano pactum inire, liceret sibi ab eo petere iuramentum, etiam si sciret per falsum deum iuraturum, quod est peccatum: ergo aliquando est licitum inducere ad malum.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendũ est, aliud esse inducere ad peccatum, aliud verò vti peccato alterius. *Aliud est inducere ad peccãdum, aliud vti peccato alterius.* Nam inducere ad peccatum, est cooperari peccato, quod est intrinsecè malum. Vti verò peccato alterius est ordinare peccatum, quod alius decreuit facere, ad aliquod bonum. Et hoc quidem non est malum, sed licitum, cùm ille, qui vtitur peccato alterius, nõ cooperetur illi, sed præsupponat potius ipsum peccatũ esse, sicut & vsus vniuscuiusque rei præsupponit ipsam existere.

¶ Hoc constituto, sit prima conclusio, inducere ad mutuandum sub vsura, vel ad faciẽdum aliud malum est intrinsece peccatum, nec vnquam licitum. *1. Conclusio.* Probatur: Quilibet, si potest, tenetur ex charitate à proximo peccatũ repellere: ergo, si ad illud inducit, peccat. Et confirmatur. Cooperari ad peccatum est malum, sed qui inducit alium ad peccandum, eius peccato cooperatur: ergo.

¶ Secunda conclusio: Vti peccato alterius non est intrinsecè malum. *2. Conclusio.* Probatur. Vtens peccato alterius nõ cooperatur ei, sed præsupponit ipsum esse: ergo non est necessarium, quod in tali vsu peccet. Ex hoc infero primò, quod si homo vtatur alieno peccato ad bonum aliquod, vel honestum, vel vtile, nullum peccatum committet, quin potius Deus hac ratione peccatis vtitur hominũ, vt ex D. August. probat D. Thom. in hoc artic. Si autem vtatur illo ad peccatũ veniale, tantũ erit veniale peccatũ. Ex quo infero secundo rursus, quòd qui nulla necessitate compulsus accipit mutuũ à fœneratore parato dare ad vsuras, tãtum peccat peccato prodigalitatis, quod ex genere suo non est mortale. Excusabitur tamẽ omnino à peccato, si aliquã habuerit necessitatem, etiam si non sit multum grauis; vt decentia status, ornatus, vel personæ. Quare si magnates ad faciendum conuiuium, vel ad torneamenta exercenda mutuum accipiãt sub vsura, non peccabunt. Si autem illud accipiant propter voluptatem tantum, peccabunt venialiter. Si verò accipiatur ad licitas exercendas negotiationes, nullum erit peccatum.

¶ Tertia conclusio: Quotiescunque id, quod petitur, iustè peti potest, & bona intentione petitur, licet petens sciat alium id male facturum, nullũ peccatũ committit, sed licitè illud petere potest. *3. Conclusio.* Itaque qui ob aliquam necessitatem bono animo petit ab alio pecuniam mutuò, quã mutuans potest gratis dare, etiam si sciat aliũ fœneraturum, licitè illam petere & accipere valet. Probatur: quod petitur est bonũ, & malum, quod sequitur tantum est ex malitia mutuãtis: ergo illud petens nullo modo peccat: Et confirmatur: Petens nulla ratione ad malum cooperatur, cũ illud non sit, sed ex mutuantis malitia sequatur: ergo nullum peccatum committit.

¶ Quarta conclusio: Quando id, quod petitur, nõ potest iustè ab alio præstari, ipsa petitio est mala, & illicita. *4. Conclusio.* Probatur. Nam est cooperari ad peccatum alterius. Vt si ab amico petas, quòd furetur, &c. Quare semper considerare oportebit, an actus petitus iustè ab alio, possit præstari. Nam hæc est radix iustæ, aut iniustæ petitionis.

¶ Ad primum argumentum nonnulli respondent, *Ad 1. argum.* Iacob excusari à peccato in emptione primogenitorum ex prouocatione fratris ad vendendum, qui illum incitauit. Et sic non fuit Iacob cooperatus ad malum, sed tantum vsus peccato alterius. *Quid sit dicendum de Iacob emente primogenituram.* Hanc expositionem simul cum alia assignat Caietanus super istum locum. Sed meo iudicio est merè voluntaria, videturque

videturque textui magis repugnans, quàm consentiens. Habetur enim in litera, quòd coxit Iacob pulmentum; ad quem, cùm venisset Esau, de agro lassus, ait; Da mihi de coctione hac rufa, quia oppido lassus sum. Cui dixit Iacob; Vende mihi primogenita tua. Ille respondit: En morior, quid mihi proderunt primogenita? Ait Iacob: Iura ergo mihi. Iurauit Esau. Et sic accepto pane, & lentis edulio comedit, & bibit, & abijt paruipendens, quod primogenita vēdidisset. Quibus verbis nō video, qua ratione supraposita expositio quadrare possit; cùm Iacob dicatur à fratre suo petijsse nō solū, vt primogenita vēderet pro edulio, sed etiam, quòd venditionem iuramēto firmaret. Alij respondent, quòd primogenituræ habebant aliquid temporale, cui annexum erat spirituale. & quod Iacob non emit eam ratione spiritualis, sed tantum ratione temporalis, quod licitum erat. Cæterùm nec hæc solutio mihi placet. Nam quamuis sit sufficiens ad ostēdendum Iacob in illo facto non peccasse peccato simoniæ; non tamen declarat illum aliud peccatum non commisisse, scilicet, aut iniustitiæ, quod ex inæqualitate pretij ad rem emptam desumitur, aut contra charitatem, qua in casu necessitatis, in quo Esau seipsum significauit existere, dum dixit; En morior: quid mihi proderunt primogenita? gratis pulmentū. & non pro tanto pretio dare, teneri videbatur. Quod mihi in hac parte verius dicendum videtur, est, quòd ius primogenituræ erat ipsius Iacob de iure. Ex diuina enim determinatione prædictum fuit; Quia maior seruiet minori. Propter quod Malachiæ. 1. dixit Dominus: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Et Apostolus ad Rom. 9 Antequam nati fuissent aut quidquam boni, aut mali egissent, vt secundū electionem propositum Dei maneret; non ex operibus, sed ex vocante dictum est; Quia maior seruiet minori. Sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Hoc autem reuelatum fuit matri, quæ Iacob diligebat. Cum enim paruuli in vtero eius colliderētur, & ipsa consuleret Dominum, responsum fuit ei: Duæ gentes ex vtero tuo diuidentur, populus quoque populum superabit, & maior seruiet minori. Genes. 25. Quod & ipsa filio non occultasse est verosimile. Esau verò de facto ius primogenituræ possidebat. Atque ideò fuit licitum Iacob, prædictum ius ad se retrahere per cautelam. Idque fecit dum vidit Esau ita lassum de agro venientem, vt timeret mori, concupiscentemque, & petentem pulmentum, quod ipse coxerat. Nec in hoc peccauit Iacob, peccato simoniæ: quia non intendebat emere rem sacram: sed tantum redimere suam vexationem per medium licitum, qualis est emptionis. Nec contra iustitiam: quia ex quod id, quod suum erat de iure accipere quærebat, etiam pro nihilo illud habere potuit. Esau autem peccauit non solum peccato gulæ cibum inordinatè appetendo, quod & scriptura significauit, dum dixit, propter id appellatum fuisse nomen eius, Edom: Sed etiam simoniæ, rem sacram vendere intendendo. Quia non est verosimile, quòd vir prudens rem tanti valoris, quanti erat primogenitura (de cuius ratione erat, quod haberet duplicem partem in bonis paternis respectu aliorum fratrum propter quod & Ioseph, cui Iacob dedit primogenituā, duas partes habuit inter fratres, duasque tribus in Israel, scilicet, tribum Ephraim, & tribum Manasse) pro tam modico pretio vendi perijsset. Idcirco dicunt hoc loco Hebræi cibum istum non fuisse pretiū emptionis primogenituræ; sed vltra pretium fuisse datum à Iacob, per modum curialis consuetudinis. Qua in

Sententia Hebræorum.

translatione rei notabilis recipiens, vltra pretium, soluit vinum, vt vulgo dicitur, quod intelligitur totum prādium. Qui etiam mos, nunc Hispaniæ in aliquibus locis obseruatur. Proptereáque dicitur in textu: iurauit ergo Esau, & vēdidit primogenita. Et sic accepto pane & lentis edulio comedit, & bibit, & abijt. Sed quidquid sit de hoc, interpretatio tamē à nobis data, ex sacrisque literis collecta sufficienter satisfacit difficultati.

¶ Ad aliud de Loth, qui, vt nefandum Sodomorum peccatum impediret filias obtulit, quibus abuterentur: respondet Caietanus in præsenti dicens; illum in eo facto non peccasse, quia non obtulit filias animo recompensandi malum malo, sed placandi populum furentem, credens quod populus non acceptaret oblationem. Sed ea submissione placatus desisteret ab incepto. Probatque suā sententiā testimonio D. Petri in 2. sua Can. c. 2. dicente, quod Deus iustum Loth oppressum à nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuersione eripuit; aspectu enim & auditu iustus erat, habitās apud eos, qui de die in diem animā iustā iniquis operibus cruciabant. Quæ verba de Loth verè dici non possent, si illa sua oblatione filiarū, peccati alicuius esset particeps. Et in c. offerebat. 32. quæst. 7. etiam dicitur, quòd Loth in illo facto nō peccauit. Contrariam tamen sententiam tenēt multi alij, inter quos vnus est Liranus supra decimū nonum capitulum Genesis, & Soto libr. 6. de iustitia, quæstione 1. articulo 5. Qui dicunt Loth in illo suo facto peccasse; nisi fortè ex ignorantia excusetur. Et ratio est: Nam, vt pater tenebatur filiarum pudorem seruare, nec decebat ipsum illo medio vti ad placandum populum. Eiusdem etiam sententiæ videtur esse Diuus Augustinus, relatus in capit. quod ait. 14. distinctio. Vbi dicit non esse tribuendum consilio, quod fecit Loth, sed perturbationi mentis, quæ eius culpam extenuauit. Quæ sententia mihi multo magis probatur. Nulli enim est licitum minimū malum facere, pro vitando maximo, vt D. Aug. in libr. contra mendacium latè probat. Et certum est, quòd inducere ad fornicationem aut illi consentire est malum, quod fecit Loth, quādo dixit. Habeo duas filias. Adducam eas ad vos. Abutimini eis. Hæc enim oblatio fieri nō potuit, quin consentiret in re, quæ ex genere suo erat peccatū, & non solùm veniale, quale est mendacium officiosum; sed etiam mortale; quale luxuria. Exoneratus tamen fuit a tanto; licet non à toto. Tū ratione perturbationis mentis, in qua erat. Tū etiam; quia nefando vitio in suis conciuibus, & iniustitiæ in suis hospitibus, occurrere volens, id dixit. Et ad testimonium adductum ex canonica Petri, dico. Loth verè iustum appellari posse, etiam si in illo suo facto peccauerit. Tum, quia ante illud iustus fuit aspectuque, & auditu, & modis omnibus castus ac purus, vt ibidem dicitur. Tum etiam; quia eius peccatum creditur egisse pœnitentiam. Quod satis est, vt iustus dicatur.

Ad confir. De Loth offerēte filias.

¶ Ad aliud de Helia, constituente pactum cum sacerdotibus Baal, vt ipsi inuocarent nomina Deorum suorum, respondeo primò, verba illa Heliæ non fuisse verba prouocantis ad peccatum, sed dirigentis illud in confusionem sacerdotum, & ignominiam Baal. Vel secundò respondetur; quod verba illa tantum fuerunt permissiua, & non consultiua. Sed melior est prima solutio. Adrianus dicit, quòd quando aliquis paratus est ad malum, licitum est ab eo illud petere. Et quia illi sacerdotes parati erant inuocare nomina falsorum Deorum, idcircò potuit Helias

De Helia cōstituente pactum cum sacerdotibus Baal.

id iustè ab eis petere. Et hoc quidem verum est. Præsertim, si talis paratus sit secundum actualem volitionem. Nam si tantum est paratus habitualiter, non carebit scrupulo illa mali petitio, quia quodammodo erit causa illius prauæ nouæ volitionis. Ex quo infero, non esse satis tutum mutuum petere offerendo lucrum, etiam à parato; ne fortè inducamus ad malam actionem. Quamuis petere mutuum, etiam si sciamus alium non mutuaturum, nisi sub vsura, sit licitum, vt diximus in tertia conclusione. Et per hoc patet solutio ad vltimum argumentum.

Dubium, an liceat consulere minus malum. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, supposito, quòd non est licitum inducere ad minus malum, pro maiori vitando, vtrum saltem liceat consulere minus malum, ne maius fiat. Verbi gratia, est quis paratus occidere Petrum. Dubium est, vtrùm sit licitum cōsulere illi mutilationem? Et pro parte negatiua est argumentum desumptum ex Paulo ad Rom. 3. dicente; Non sunt facienda mala, vt inde eueniant bona: sed consulere minus malum est peccatum: ergo non est faciendum etiam ad vitandum maius malum. Et confirmatur. Consulere minus malum est inducere ad illud, cooperarique peccato: ergo nulla ratione potest contingere, vt licitè fiat.

1. Argum.

2. Argum. ¶ Secundò; Non est licitum petere, quod alius non potest licitè præstare, vt diximus dubio præcedenti: sed alius non potest licitè facere minus malum: ergo nec alicui licet illud petere. Caietanus in præsenti, vt ad hanc difficultatem respondeat, præmittit, aliud esse offerre alicui materiam, in qua exerceat minus malum, & aliud inducere ad illud. Nam primum est licitum, & secundum est malum. Et sic dicit non esse licitum consulere, & inducere ad minus malum, pro maiori vitando.

Conclusio. ¶ Hoc tamen non obstante, dico, verissimum esse, quod licet consulere minus malum pro vitando maiori, supposito, quòd ille, cui consilium datur cōstitutum habeat, apud se maius malum perpetrare. Et probatur: Illud consilium habet bonum obiectū, & finem: ergo est bonum. Et quidem, quod finis sit bonus est manifestum. Quod vero obiectum etiam sit bonum probatur. Nam obiectum illius consilij non est absolutè: Fac hoc malum, sed hoc conditionale, scilicet; Si illud maius malum certus es facere, potius fac hoc minus, quod est consonum rationi. Idem etiam docet D. August. in libr. quæstionum super Exodum, & refertur in cap. si quod. 14. quæst. 2. & D. Chrysost. Hom. 2 ad populum Antiochenum.

Ad 1. argu. ¶ Ad primum argumentum respondeo negando quod consulere minus malum supposito, quod is, cui consilium datur decreuerat maius facere, sit malum; sed potius est bonum. Vnde quamuis consulens sit causa minoris mali; non ideò dicitur causa mali, sed causa bonæ illius electionis. Et ad confirmationem respondetur, quòd qui consulit minus malum non inducit ad illud, sed tantum remouet à maiori malo, quod est bonum.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondeo, quòd qui consulit minus malum non petit id, quod alius licitè præstare nō potest. Nam absolutè tantum petit, quòd grauius malum non faciat. Si autem acquiescere non vult, nisi minori malo perpetrato, facienti tribuendum est non consulenti.

Dubium circa solut. ad 3. ¶ In solutione ad tertium argumentum agit D. Thom. de deponente pecunias apud vsurarium. Circa quod potest esse difficultas; vtrùm qui deponit apud aliquem pecunias, quibus scit ipsum fœneraturū, aliquod peccatum committat. Et pro parte negatiua argumentor primò: si talis peccaret ex eo esset, quòd præberet vsurario materiam peccandi: sed hæc ratio non est sufficiens: ergo. Probo minorem: Petere mutuum ab eo quem scio sub vsuris mutuaturū, non est peccatum, vt diximus in principio huius articuli, quando ipse est paratus mutuò dare: sed hoc etiam est præbere materiam peccandi: ergo id non est sufficiens culpam inducere. Et confirmatur: Secundum sententiam D. Thom. in isto articulo, non peccat ille, qui incidens in latrones pecunias, quas diripiēdas esset scit, manifestat. Idq; probat exemplo decem virorum, qui ad Ismahel dixerunt: Noli occidere nos, quia thesaurū habemus in agro, vt habetur Ierem. 41. sed hoc etiam est præbere materiam peccati: ergo. *Confirma.*

¶ Ad explicationē huius difficultatis dico primò, quod regulariter loquendo, quicunque committit rē aliquā custodiendam custodi infideli, vt si committat virginem luxurioso, & cibum guloso, peccat, quia cooperatur peccato, quod rationabiliter metuere tenetur. *1. Dictum.*

¶ Dico secundò, quod vsurarius pecuniam, quam in deposito habet, mutuans ad vsuram, duplex peccatum committit, vnum distractionis, & alterum vsuræ. Quæ ita inter se distinguuntur, vt vnum sine a[lter]ō possit inueniri. Qui enim distrahit eas pecun[ia]s in [li]citas negotiationes tantum peccat peccato distractionis, & non vsuræ. Ex quo infertur in deponente pecuniam apud vsurarium, duo etiam posse considerari. Primum est, quod illam deponit apud distractorem. Secundum, quod deponit eam apud vsurarium, aliàs non habentem, vnde vsuras exerceat. Et quidem, quod ratione primi sit particeps culpæ distractionis, nulla est difficultas. Sicut nec quod committens cibū guloso est particeps gulæ & cōmittens virginem luxurioso est particeps luxuriæ. Non enim potest esse sine peccato committentis, vt actum custodiæ exigat quis ab eo, quem scit probabiliter illum non facturum. Et quantum ad hoc est discrimen inter petentem mutuum ab vsurario, & deponentē pecuniam apud eundem. Nam in primo, actus petitus est bonus, scilicet, mutuare, qui scitur exercēdus ab eo quāuis male, propter suam malitiam. Et in secūdo actus bonus est debitus, scilicet, custodiat, qui vt cōmittitur illi, à quo scio nō esse exercendū sine peccato esse nō potest. Et si quis obiiciat; Quilibet est dominus rei suæ: ergo si illam deponat apud distractorem nullum peccatum committet, Probo consequētiam. Nam eo ipso videtur deponens, implicitè dare licentiā depositario pecunias distrahendi; respondetur negando consequentiam. Et ad probationem dico, falsum esse, quod deponēs pecunias apud distractoré, aut implicitè, aut explicitè det facultatem depositario pecunias distrahendi. Imo eo ipso, quod quis aliquid dat alicui in deposito, vult sibi illud secundum iura depositi seruari, quæ distractionem omnino prohibent. Quare sic deponens participabit, cum depositario, in mala custodia, si pecuniam apud eum deponat. Cæterùm, quia peccatum distractionis depositi non semper est mortale; ideirco committens pecunias non semper peccat mortaliter. Itaque hæc hæc certa sunt. Sed quod habet difficultatem est, vtrùm deponens pecuniam apud vsurariū, non solùm peccet peccato distractionis, sed etiam peccato vsuræ particip[an]do cum illo? Ad quod breuiter respondeo, quod sicut petere mutuum ab vsurario, non est peccatum vsuræ: ita nec deponere pecunias apud eūdē propter rationē in primo argumēto adductam. *2. Dictum.* *Obiectio.* *Responsio.*

adductam. Præbere enim materiam peccandi, nō eſt peccatum, niſi ſimul qui talem materiam præbet peccato cooperetur. Vt eſt videre in eo, qui incidit in latrones, & in eo, qui ab vſurario parato, petit pecunias mutuo. Si quis autem obijciat contra hoc Diu. Tho. in ſolutione ad tertium dicentem, quod deponere pecuniam apud vſurariū eſt peccatū, reſpōdetur, quod hoc ideò dicit quia peccat talis peccato diſtractionis, vt diximus, & non peccato vſuræ. Ex quo infertur, quod ſi vſurarius, apud quem pecunia deponitur, habet aliàs, vnde vſuras exerceat, reddereque poſsit depoſitū tempore requiſito, ille, qui deponit apud ipſum pecunias, nec etiam peccat peccato diſtractionis. Tunc enim talis vſurarius non infidelis, ſed fidelis depoſitarius eſt cenſendus. Atque adeo talem pecuniam deponens apud eum, actum debitum requiſiſſet ab illo, quem credit probabiliter illum facturum. Et per hæc patet ſolutio ad omnia obiecta.

Dubium de mōte pietatis. ¶ Circa iſtum articulum ſolet vltimò dubitari, vtrum Mons pietatis ſit vſurarius? Ad cuius explicationem aduertendum eſt, primò, quod Mons pietatis dicitur cumulus pecuniæ à populo congregatus, ad *Mons pietatis quid ſignificet.* ſubleuandas per mutuum pauperum neceſsitates, ea tamen lege, vt mutuatarij ſingulis menſibus exiguā pecuniam conferant vltra ſortem: non quidē ratione mutui, ſed velut ſtipendium miniſtrorum. Cuius Montis pietatis frequēs eſt vſus in Italia. Secundo eſt *Multiplex mons pietatis.* aduertendum, Montem pietatis multis modis poſſe congregari. Primò, vt ſi reipublicæ ab aliquo detur auri pondus in batum commutationum vſus conuertendum, reſeruato tamen penes ſe dominio. Secundò, vt, ſi reſpublica ex publico ærario id faciat. Tertiò, vt, ſi ciues ſinguli contributionē faciant ad Montis inſtitutionem. Et quidem, quantum attinet ad præſens inſtitutum, nihil refert, an Mons conſtet ex auro, vel ex frumēto, vel ex rebus alijs vſu conſumptibilibus. Eadem enim eſt de omnibus his ratio. Capitula autem Montis pietatis ſunt. Primum, quod pecunia, aut frumentum non detur, niſi in certum tempus, puta, in annum. Nam ſi per indiffinitum tempus daretur cumulus deficere poſſet. Secundum eſt, quod mutuatarius det pignus à miniſtris Montis cuſtodiendum, hac lege, quod ſi intra ſtatutum tempus debitum ſoluerit, ſibi reddatur ſanum, ſaluum, & integrum. Si verò non ſoluerit vendatur pignus, & reddatur Monti, quod debetur, reliquum autem detur ipſi pauperi mutuatario. Tertium tandem capitulum eſt, quod mutuatarij ſingulis menſibus reddant aliquid vltra ſortem pro alendis miniſtris huius Mōtis. Quorū primus eſt neceſſarius pro numerādis pecunijs. Secundus pro ſcribendis rationibus dati, & accepti. Tertius, pro ſeruandis pecunijs. Quartus, pro conſeruandis pignoribus, curandoque vt non perdantur, nec vileſcant. &c. Quibus poſitis eſt du- *Punctus difficultatis.* bium, vtrùm iſte Mons pietatis ſit vſurarius. Et pro parte negatiua, argumentor primò. Si ibi aliqua eſ- *1. Argum.* ſet vſura, ex eo eſſet, quod mutuatarius aliquid reddit vltra ſortem: ſed id non fit ratione mutui; ſed ad alēdos miniſtros: ergo nullà ibi eſt vſura. Et ſi quis dicat, pauperes, quales ſunt illi, qui mutuò accipiunt, non teneri ad alendos miniſtros, & ſic eſſe vſuram, aliquid accipere vltra ſortem, contra hoc eſt argumentum: Mons ille ab illis debet ſeruari incolumis, quorum intereſt mutuatio: ſed tantum intereſt pauperum, & non diuitum, aut rei publicæ: ergo ad pauperes ſolum ſpectat miniſtros ſuſtentare. Secūdò ſic *2. Argum.* argumentor: Pius ſecundus approbauit talem Montem pietatis, & in Concilio Lateranenſi ſub Leone X. ſimiliter fuit approbatus, extatque bulla approbationis, in qua ſententia excōmunicationis fertur in eos, qui contra, vel diſputauerint, vel prædicauerint: ergo talis Mons non eſt vſurarius.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt, quod radix illius conſiſtit in explicando, an pauperes teneantur alere miniſtros Montis, vel potius illi, qui mutuāt pecunias? Et quia de hoc variè ſentiunt Doctores, quibuſdam dicentibus pauperum intereſſe miniſtrorum ſuſtentationem, alijs verò negantibus, ſed ipſius mutuantis, ſimiliter etiā ſunt variæ ſententiæ de eo, vtrùm Mons pietatis ſit licitus nec ne. Nam illi, qui dicunt miniſtrorum ſuſtentationem, pertinere ad ipſos mutuatarios (quorū vnus eſt Medina in tract. de cambijs) conſequenter affirmant, illum Montem non eſſe vſurarium. Cæterum illi, qui docent, quod miniſtrorum ſuſtentatio pertinet ad ipſum mutuantem, (quorum vnus eſt Caietanus) conſequenter dicunt, illum montem eſſe illicitum, & vſurarium. Quorum ſententiam mihi *Mons pietatis illicitus.* magis placet veriorque videtur. Et probatur: Si homo diues mutuaret pauperibus centum ad tempus accepto pignore, & poſteà acciperet aliquid vltra ſortem eſſet vſurarius: ſed idem contingit in Monte pietatis: ergo eſt vſurarius. Patet conſequentia: Nā eadem eſt vtriuſque ratio. Et confirmatur: Si particularis homo mutuaret eiſdem legibus, quibus & Mons pietatis, eſſet vſurarius: quia aliquid acciperet vltra ſortem: ergo idem erit dicendum de republica. Secundò: Pauperes non ſunt domini illius pecuniæ: ergo non magis pertinet ad ipſos miniſtrorum ſuſtentatio, quam illius, qui mutuum confert: atque ex conſequenti erit vſura ſtipendium ab illis exigere: quia daretur ratione mutui. Et ad primum ar- *Ad 1. argu.* gumentum reſpondetur, conceſſa maiori, negando minorem. Nam cum mutuatarij non teneātur alere miniſtros, ſi aliquid dant vltra ſortem, erit vſura. Et quando dicitur in argumento. Ad illos pertinet miniſtrorum & Montis ſuſtentatio, quorum intereſt mutuatio: ſed pauperum intereſt, & non ipſius mutuantis: ergo Reſpondeo, negando conſequentiam. Quia eadem ratione probaretur ad pauperes pertinere, ſuis expēſis diuitias hominis qui ſolitus eſt mutuare conſeruare, quod tamen nullus affirmat. Præterquam quòd, vt diximus in ſuperioribus, beneficiū mutui eſt eius generis, vt gratis debeat exhiberi. Atque ideò, qui mutuat debet ſupra ſe recipere onera, quæ ſunt mutuationi annexa, aliàs non mutuat. Quare cum miniſtrorum ſuſtentatio in Monte pietatis ſit mutuationi annexa: ſicut & ſuſtentatio mutuātis, non pertinebit ad mutuatarios, ſed potius ad illum, qui mutuat. Ex hoc infertur, quod quicunque ex ſua ſubſtantia Montem pietatis erigere cogitauerit; deberet ante omnia ſtipendia ſtatuere, quibus miniſtri ſuſtententur: vel rempublicam obligare, vt Montem ſuſtentet. Alioqui non erit perpetuus, cum ab ipſis mutuatarijs proprijs expenſis ſuſtentari non poſsit. Caietanus, dicit quod in pluribus ciuitatibus Italiæ miniſtri ſuſtentantur ſtipendio publico ciuitatis. Et tunc Mons pietatis non ſolùm eſt licitus, verum etiam vtiliſsimus reipublicæ.

¶ Ad ſecundum argumentum dico, primò cum *Ad 2. argu.* magiſtro Soto libro 6. de Iuſtitia, quæſtio. 1. articulo 6. quod non omnia acta illius Concilij Lateranenſis more, & vſu ſunt recepta, vt conſtat. Nam in Seſsione 9. præcipitur, quod ſacerdotes, qui per ſex menſes non recitauerint horas Canonicas priuentur ſacerdotijs, & beneficijs.

Quod tamen vsu receptum non est. Et idem dicere possumus de eodem concilio, quantum ad Montem pietatis. Vel secundo responderetur, quod excommunicatio in bulla contenta non absolutè infertur contra omnes, qui prædicauerint vel disputauerint contra Montem pietatis: sed tantum contra illos, qui nõ receperint capitula illius, quæ nec iuri canonico, nec naturali fuerint repugnantia. Vnde cum capitulum illud, quo præcipitur aliquid dare vltra sortem singulis mensibus, tam iuri canonico, quàm naturali repugnet, non erit peccatum illud impugnare, & reprehendere; sicut & illud impugnauit Caietanus, qui fuit tempore illius concilij, nec tamen propterea dãnatur ab aliquo. Præterquam, quod etiam pensio, quæ approbatur à bulla concilij solum est ea, quæ soluitur ratione obligationis factæ, sub qua mutuum datur. Quæ quidem ab ipsis mutuatarijs solui debet. Nec hoc est dare aliquid pro mutuo: sed tantum firmare fidem, quam mutuatarius suis expensis exhibere tenetur, vt mutuum accipiat. Et est hæc nostra sẽtentia intelligenda, quando institutores Montium pietatis in pecunia; vel in tritico, pro mutuandis indigentibus populi, non renuntiant dominium pecuniæ, aut tritici in communitatem pauperum indigentium. Nam si illud renuntiant licitum erit pro sustentatione ministrorum, aliquid à mutuatarijs exigi vltra sortem, vt dicebat Medina. Quam etiam sententiam tenet Nauarro super capit. si fœnerabe-ris. 14. quæst. 3. à num. 64. Et ratio huius est. Nam cum dominium illius Montis tunc sit penes pauperũ communitatem, si ipsi aliquid vltra sortem contribuunt, pro eius, & ministrorum, & sumptuum sustentatione, non rem alienam, sed suam agere erunt dicẽdi. Et in hoc casu arbitror summos Pontifices citatos, hanc Montis institutionem approbasse; quia vt sic, nec iuri naturali, nec canonico repugnat.

De censuum venditione.

¶ Huic materiæ de vsuris annexa est alia de censuũ emptione, atque venditione. Cæterùm quoniam D. Thom. cuius interpretis munus subiui, nihil de hac re agit in præsenti, ab eius longa disputatione abstinere æquum iudicaui, tantum ea dicens, quæ pro complemento vsurarum necessaria videbuntur. Et sic solum, est difficultas, vtrùm censuum venditio sit vsuraria? Ad cuius explicationem aduertendum est primò, quod, quamuis nomen census plura significet in præsenti tamen tantum accipitur prout significat ius percipiendi pensionem aliquam, siue in fructibus: siue in pecunia ex re supra quam census constituitur. Ex quo fit, vt census non debeat constitui supra rem omnino infructiferam, sed supra rem, quæ ferat fructus, vel abundantiores, vel saltem æquales pensioni cuius percipiendæ ius alteri venditur. Secundo est aduertendum, quod census est duplex.

Census duplex.

Vnus, qui dicitur reseruatiuus; alter consignatiuus. Reseruatiuus est, quando quis rem suam alteri vendit reseruato sibi iure recipiendi quotannis partem aliquam. De quo in præsenti non dicemus: quia non est in vsu: eius tamen mentionem facit Glossa supra ca. constitutus, de relig. domib. Census autem consignatiuus est, quando quis retentis suis bonis, eorumque vsu consignat alteri certam pensionem, singulis, vel annis, vel mensibus soluendam. Et hic adhuc est multiplex. Nam primò diuiditur in censum perpetuũ & redimibilẽ, & de por vida. Rursus alter est realis; & est ille, qui supra rẽ constituitur: alter personalis, qui cõstituitur supra personã. Plures alias diuisiones adducit Conradus, q. 7a. de contractibus, & Syluester verbo, vsura. 2. §. 11. & sequentibus. Quas, quia impertinentes sunt ad præsens institutum, consultò prætermitto.

¶ His positis sit prima conclusio: vnusquisque potest realem censum supra bona sua constituere, modo sint libera. Hæc conclusio ab omnibus recipitur. Et probatur: Vnusquisque potest bona sua libera donare, & vendere: ergo & supra censum constituere. Patet consequentia: Eadem est vtriusque ratio. Dixi notanter in conclusione: Modo sint libera, propter bona maioricatus, supra quæ absque regia facultate, non potest census constitui. *1. Conclusio.*

¶ Secunda conclusio: Emptio, & venditio taliũ censuum realium, est licita. Hæc conclusio est communis omnium Doctorum tam Theologorum, quã Canonistarum, vno excepto, Henrico de Gandauo. Qui quodl. 1. quæst. 39. ait esse vsuram emere census, qui de nouo supra aliqua bona constituuntur. Probatur tamen nostra conclusio: Vnusquisque potest vendere rem suam, & eius fructus, ita, vt maneat obligatus singulis annis quandam partem bonorum soluere: ergo & poterit vendere ius exigendi tales fructus, atque ex consequenti censuum venditio est licita. Et confirmatur: Lege superiuris compelluntur homines singulis annis partem bonorum soluere, vt patet in decimis: ergo & pro iusto pretio poterit quisque similé ius emere. Denique hæc veritas diffinita est à Martino .V. & Calixto III. in extrauagãtibus, quæ incipiunt. Regimini vniuersalis Ecclesiæ. Estque conclusio intelligenda tam de censu fructuario, quàm pecuniario. Nam cum iura allegata non distinguant inter census fructuarios, & pecuniarios; & item fructus sint pretio æstimabiles eadem est omnium ratio. *2. Conclusio.*

¶ Sed contra hanc conclusionem est argumẽtum. Qui mutuat pecunias, vt vltra sortem aliquid accipiat est vsurarius: ergo & qui emit censum. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: quia vtrobique idem sequitur effectus: cum tantum lucretur vnus, quantum & alter, & vterque saluo capitali. *Argumentũ contra eandem conclusionem.*

Respondetur tamen, negando consequentiam. Non enim est eadem vtriusque ratio. Nam in mutuante est facultas exigendi pecuniam, quam mutuauit: mutuatariusque tenetur eam reddere. Cæterum in censuum venditione non est talis facultas, vt infra dicemus; sed suis pecunijs emit ius petendi tantum certam quantitatem singulis annis: præterquam quod, si argumentum factum aliquid valeret, eodem probaretur concubitum coniugalem esse illicitum; quia habet eundem effectum, quem vagus concubitus, nẽpe prolis susceptionem: quod tamen nullus dixit. Et sic nulla est illa consequentia propter rationem iam dictam. *Responsio.*

¶ Tertia conclusio: Vnusquisque potest licitè emere census personales. Probatur: Vnusquisque potest seipsum obligare ad reddendam alicui certam pecuniæ quantitatem, iusque illam petendi gratis donare: ergo & poterit illud ius vendere cum sit pretio æstimabile. Et confirmatur: Stando in lege naturæ, & in lege veteri, vt patet Leuitic. 25. vnaquæque persona potest seipsam vendere, & in seruitutem tradere: ergo & aliquam pensionem supra seipsam constituere. Tandem probatur conclusio: opera mercenarij sunt digna pretio: ergo poterit mercenarius illa vendere, & ex consequenti supra seipsum censum constituere. Quod & confirmatur ex vsu. Nam sæpè sæpiùs census constitui videmus supra aliquem populum; ita, vt singuli maneant obligati, qui sunt census personales. *3. Conclusio.*

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm liceat emere census obligando venditorem, vt eosdem post certum tempus, vel pro eodem, vel pro minori pretio redimat. In quo sit quarta conclusio: Non licet obligare venditorem, vt censum redimat. Probatur: In tali contractu interuenit mutuum cum lucro: ergo est vsurarius. Et quidem quod lucrum sit certum, patet: Nam recipiet vnum pro quatuordecim. Quod verò sit mutuum, probatur: Tunc dicitur aliquis alteri mutuum dare cum dat ei rem repetendam tempore, quo voluerit: sed in casu posito id inuenitur: ergo est mutuum. Denique hæc conclusio est diffinita in extrauagantibus allegatis; & habet verum, siue pactum redimendi censum sit explicitum, vel implicitum.

4. Conclusio.

¶ Quinta conclusio: Licitum est census emere cum pacto retrouendendi: itàtamen, quod potestas redimendi non resideat apud emptorem; sed apud venditorem. Hæc conclusio habetur expresse in eisdem extrauagantibus. Et probatur: Nam licet tale pactũ interueniat, adhuc ille cõtractus est vera emptio, & non mutuatio: ergo est licita. Consequẽtia est nota. & antecedens probatur: Emptor non reseruat penes se ius cogendi venditorem, vt redimat: ergo nulla fit illi iniuria. Et confirmatur, Hoc est emere census redimibiles: sed isti sunt liciti, vt supra diximus communiter de omnibus censibus: ergo. Sexta conclusio: Licitum est emere censum cum pacto, vt ante certum tempus redimi non possit; & etiã cum pacto, vt post certum tempus redimi non possit: sed, quod maneat census perpetuus. Probatur: Vnicuique licet censum perpetuum emere, in quo facultas redimendi perpetuo aufertur: ergo eadem ratione licebit emere sub ea lege, vt non nisi post certum tempus redimatur. Et confirmatur: Illa facultas redimendi censum, est pretio æstimabilis: ergo, si iustum pretium detur pro illa, poterit magis, aut minus auferri ab ipso venditore. Nonnulli existimant nostram conclusionem esse falsam, & contrariam Extrauagantibus citatis. Sed proculdubio est vera eo modo, quo à nobis est explicata. Quam & tenet Soto lib. 6. de iustitia. quæst. 5. art. 3. Vltima conclusio: Licitum est emere census, ea conditione, vt non per partes, sed totum simul redimatur. Probatur: Apposita tali conditione, adhuc illa est vera emptio, & venditio: ergo est licita, si iustũ pretium tribuatur. Et confirmatur: Nam ex opposita sententia sequeretur, quod venditor posset singulis annis singulos ducatos redimere, quod redundaret in maximum damnum emptoris. Sed contra istam conclusionem est argumentum: Nam in extrauagantibus citatis dicitur, quod venditor possit per partes census redimere. Respondetur tamen, quod quanuis id dicatur, non tamen excluditur facultas cõtrarium faciendi. Imò nec esset excludẽda, quia ex ea sequeretur maximum nocumentum emptori, si singulis annis cogeretur singulos ducatos recipere in redemptionẽ census, vt diximus. De pœnis, quibus vsurarij puniũtur in iure, agit latè Couar. lib. 3. Varia. c. 3. n. 1. 2. & 3. Nauarro cap. 17. n. 279. & Syluest. verbo. vsura. 9. Videte ibi.

5. Conclusio.

QVAESTIO LXXIX.

De partibus integralibus iustitiæ, in quatuor Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm declinare à malo & facere bonum sint partes iustitiæ.

Psalm. 33. Et Psa. 36. Esai. 1. Amos 5. 1. Pet. 3.

AD Primum sic proceditur. Videtur quod declinare à malo, & facere bonum, non sint partes iustitiæ. Ad quamlibet enim virtutem pertinet facere bonum opus, & malum vitare. Sed partes non excedunt totum: ergo declinare à malo & facere bonũ, non debent poni partes iustitiæ, quæ est quædam virtus specialis.

2 ¶ Præterea, Super illud † Psalm. 33. Diuerte à malo & fac bonum, dicit glo. illud vitat culpam, scilicet, diuertere à malo, hoc meretur vitam & palmã, scilicet, facere bonum. Sed quælibet pars virtutis meretur palmam & vitam: ergo declinare à malo non est pars iustitiæ.

Est Cassio. super istum locum. Psa. 33.

3 ¶ Præterea, Quæcunque ita se habent quòd vnum includitur in alio, non distinguuntur ab inuicem, sicut partes alicuius totius. Sed declinare à malo includitur in hoc quod est facere bonum. Nullus enim simul facit bonum, & malum: ergo declinare à malo & facere bonum non sunt partes iustitiæ.

¶ Sed contra est, quod Aug. † in lib. de correctione & gratia ponit ad iustitiam legis pertinere, declinare à malo & facere bonum.

Ca. 1. circa med. to. 7

¶ Respondeo dicendum, quòd si loquamur de bono & malo in communi, facere bonum & vitare malum pertinet ad omnem virtutem, & secundum hoc nõ possunt poni partes iustitiæ, nisi fortè iustitia accipiatur prout est omnis virtus. Quamuis etiam iustitia hoc modo accepta respiciat quandam rationem boni specialem, prout, scilicet, est debitum in ordine ad legem diuinam, vel humanam. Sed iustitia secundum quòd est specialis virtus, respicit bonum sub ratione debiti ad proximum. Et secundũ hoc ad iustitiam specialem pertinet facere bonum sub ratione debiti in comparatione ad proximum, & vitare malum oppositum, scilicet, quod est nociuum proximo. Ad iustitiam verò generalem pertinet facere bonum debitum in ordine ad communitatem, vel ad Deum, vel vitare malum oppositum. Dicuntur autem hæc duo partes iustitiæ generalis, vel specialis quasi integrales: quia vtrunque eorum requiritur ad perfectum actum iustitiæ.

¶ Ad iustitiam enim pertinet æqualitatem constituere in his quæ sunt ad alterum, vt ex supra dictis † patet. Eiusdem autem est constituere aliquid, & constitutum conseruare in his, quæ sunt ad alterũ. Constituit autem quis æqualitatem iustitiæ faciendo bonũ, id est, reddendo alteri quod ei debetur. Conseruat autem æqualitatẽ iustitiæ iam constitutæ declinando à malo, id est nullum nocumentũ proximo inferẽdo.

Quæst. 58. art. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod bonum & malum hic accipiuntur sub quadam speciali ratione, per quam appropriantur iustitiæ. Ideo tamen hæc duo ponuntur partes iustitiæ, secundum aliquam propriam rationem boni & mali: non autem alicuius alterius virtutis moralis: quia aliæ virtutes morales consistunt circa pas-

siones: in quibus bonum facere, est venire ad medium: quod est declinare ab extremis quasi à malis. Et sic in idem redit quantum ad alias virtutes facere bonum & declinare à malo. Sed iustitia consistit circa operationes & res exteriores in quibus aliud est facere æqualitatem, & aliud est factam non corrumpere.

¶ Ad secundum dicendum, quòd declinare à malo, secundum quod ponitur pars iustitiæ, non importat negationem puram, quod est non facere malum. Hoc enim non meretur palmam sed solum vitat pœnam. Importat autem motum voluntatis repudiantis malum: vt ipsum nomen declinationis ostendit. Et hoc est meritorium: præcipuè quando aliquis impugnatur vt malum faciat, & resistit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd facere bonum est actus cōpletiuus iustitiæ, & quasi pars principalis eius. Declinare autem à malo est actus imperfectior & secundaria pars eius. Et ideo est quasi pars materialis, sine qua non potest esse pars formalis completiua.

Svmma Textvs.

SVpposito, quod facere bonum, & declinare à malo possunt accipi dupliciter, vno modo generaliter, secundum communem rationē boni & mali; alio modo particulariter, secundum peculiarem rationem debiti, respondet D. Tho. ad propositā difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Si declinare à malo, & facere bonum accipiantur secundum generalem rationem; sic non sunt partes integrales iustitiæ: sed in omni virtute reperiuntur, nisi fortè iustitia accipiatur prout dicit omnem virtutem. Probatur: Nam ad omnem virtutem spectat declinare à malo, & facere bonum in sua propria materia. Secunda conclusio: Si declinare à malo, & facere bonum accipiantur secundum peculiarem rationem debiti: sic sunt partes integrales iustitiæ. Sed quoniam iustitia, vt diximus supra, est duplex; vna particularis, quæ respicit bonum in ordine ad proximū: altera legalis, quæ respicit bonum in ordine ad communitatem: si declinare à malo, & facere bonum secundum rationem debiti fiant in ordine ad proximum, pertinent ad iustitiam particularem. Si autē fiant in ordine ad communitatem pertinent ad iustitiam legalem, & dicuntur partes integrales iustitiæ, quia vtraq; illarum requiritur ad perfectum actum iustitiæ, quæ constituit æqualitatem ad alterum, faciendo bonum, & conseruat nullum nocumentum inferendo.

Explicatio Articvli.

Iustitia accipitur largè & propriè. PRo intelligentia huius articuli meminisse oportebit, ex dictis supra quæst. 57. artic. 1. quod iustitia aliquando accipitur large pro quacunque virtute. In qua significatione, viri boni in sacris literis iusti appellantur. Aliquando autem accipitur propriè, pro speciali virtute, quæ est ad alterum. Nam si loquamur de iustitia primo modo, sic declinare à malo, & facere bonum, etiam secundum generalem rationem, poterunt dici partes iustitiæ, quatenus ad omnem virtutem spectat, declinare à malo, & facere bonum in sua propria materia. Et hoc affirmat D. Thom. in prima conclusione. Cæterum, quoniam hæc acceptio iustitiæ est impropria, idcircò absolutè dicit hoc modo declinare à malo, & facere bonum, non esse partes integrales iustitiæ. De iustitia autem propriè dicta, quæ est ad alterum siue legalis sit, quæ respicit bonum commune, siue particularis, quæ respicit proximum (vtraque enim est propriè iustitia, vt latè ostendimus suprà, quæst. 58. art. 5.) affirmat in secunda conclusione, quod declinare à malo, & facere bonū, non vtcunque, sed secundum rationem debiti, sunt partes integrales iustitiæ siue legalis, siue particularis, pro ratione boni, ad quod illa ordinantur. Nam ad iustitiam particularem pertinet facere bonum sub ratione debiti in comparatione ad proximū, & vitare malum oppositum, scilicet, quòd est nociuum proximo. Et ad iustitiam generalem spectat facere bonum debitum in ordine, ad communitatem, vel ad Deum, & vitare malum oppositum. Dicuntur autem hæc duo partes integrales iustitiæ: quia vtrumque eorum, scilicet, & constituere æqualitatem ad alterum, quod est facere bonum, & conseruare eandem, nullum nocumentum inferendo, quod est declinare à malo, requiritur ad perfectum actum iustitiæ. Et si quis quærat, *Quæstio.* vtrùm declinare à malo, & facere bonum, secundum aliquam propriam rationem boni, & mali, ponantur partes iustitiæ, & tamen non ponantur partes aliarum virtutum, puta, fortitudinis, aut temperantiæ secundum alias speciales rationes boni: *Responsio.* Respondet D. Thom. in solutione ad primum affirmatiuè. Et ratio illius est: Nam aliæ virtutes morales versantur circa passiones, in quibus bonum facere est venire ad medium, quod est declinare ab extremis, quasi à malis. Atque adeò in idem redit, quantum ad alias virtutes facere bonum, & declinare à malo. Quare non possunt poni partes integrales illarum. At verò iustitiā versatur circa operationes, & res exteriores, in quibus aliud est, facere æqualitatem, quod est facere bonum; & factam non corrumpere, quod est declinare à malo.

¶ Sed contra hoc est argumentum: In ipsa Iustitia *Argumen.* etiam redit in idem vtrumque: nam idem est, æqualitatem facere, & ab inæquali declinare: non minus quam ab extremis ad medium venire: ergo quantum ad hoc nullum est discrimen inter iustitiam, & alias virtutes. Et confirmatur: Sicut aliud est æqualitatem facere, & aliud factam non corrūpere; ità etiam aliud est inter passiones medium constituere; & aliud constitutum medium non corrumpere; ergo vtrobique est eadem ratio. Pro huius argumenti solutione, ad- *Responsio.* uertendum est ex Caietano in præsenti, inter æqualitatem, circa quam versatur iustitia, & medium, circa quod versantur aliæ virtutes morales; hoc esse discriminis, scilicet, quod æqualitas est in rebus ipsis, medium autem est intus in animis nostris. Propter quod diximus suprà agentes de iustitia, quod medium iustitiæ est medium rei; & medium aliarum virtutum est medium rationis. Ex quo fit, vt cōstituto à me medio per alias virtutes, nullus alius possit illud corrumpere. Nullus enim potest me inuitum, ex temperato facere intemperatum. At verò constituta à me æqualitate per Iustitiam, potest alius, me inuito, illā corrumpere. Quando enim iussi agrum suum reddendum Ioanni, & alter iubet eundem agrum ab eo auferri, corrumpit ille æqualitatem, quam ego feci. Et ex hoc discrimine intenta ad propositum differentia clara habetur, scilicet, quod in aliis virtutibus facere medium, & non corrumpere illud, est idem sicut illuminatio

natio continua. At verò in iustitia facere æqualitatem, & non corrumpere illam, sunt diuersa, quia æqualitas facta in rebus non conseruatur ex meo facere: sicut nec dependet à me; sed potest à multis alijs corrumpi. Quia ergo aliud est facere æqualitatem, & aliud corrumpere æqualitatem factam, à se vel ab alio, & hoc non habet locum in alijs virtutibus, ideò facere bonum & declinare à malo, quæ hæc important, assignantur specialiter partes integrales iustitiæ, & non aliarum virtutum. Et per hæc patet solutio ad argumenta. Aliam explicationem satis obscuram subiicit Caietanus in isto commento. Sed quæ à nobis posita est, sufficit, vt ad grauiora properemus.

Nota circa solutionem ad 2. Diui Thom.

¶ In solutione ad secundum argumentum dicit D. Thom. quod declinare à malo secundum quod ponitur pars iustitiæ, non importat puram negationem, quæ est non facere malum; sed importat motum voluntatis repudiantis malum. Nam declinare à malo, de quo in præsenti est sermo, est meritorium, contingitque præcipuè, quando aliquis impugnatur, vt malum faciat, & resistit. At verò declinare à malo, secundum quod dicit puram negationem, non est meritorium, sed solum vitat pœnam. Nonnulli affirmant, puram omissionem peccati sine aliquo actu interiori, vt non furari, esse meritoriam. Sed procul dubio contraria sententia est vera, quam tenet D. Thom. hîc, & in 1.2. quæst. 71. art. 5. ad primum. Vbi est proprius locus huius disputationis. Et ratio est manifesta: Nam si actus positiuus non est meritorius, nisi vel formaliter, vel virtualiter referatur in Deum, vt communiter dicunt Doctores, qua ratione fieri poterit, vt pura omissio, quæ non est ens, nec aliqua ratione in Deum refertur, sit meritoria. Eo vel maximè; quod aliàs sequeretur acquirere hominem infinita merita, sine intentione, & sine aliquo actu bono; quod nullo modo est dicendum. De hac re videndus est Diu. Thom. 1.2. quæstione 114. arti. quarto, vbi de requisitis ad meritum copiosè disputat. Videnda sunt etiam dicta à nobis in 1. tomo. q. 2. artic. 9.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm transgreßio sit speciale peccatum.

Inf. art. 3. ad tertium & ar. 4. ad 1.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quòd transgreßio non sit speciale peccatum. Nulla enim species ponitur in diffinitione generis. Sed transgreßio ponitur in communi diffinitione peccati. Dicit enim † Ambro. quod peccatum est transgreßio legis diuinæ: ergo transgreßio non est species peccati.

Lib. de Paradiso c. 8. parũ ante med. to. 4.

2 ¶ Præterea, Nulla species excedit suum genus. Sed transgreßio excedit peccatum, quia peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum cõtra legem Dei, vt patet per † August. 22. contra Faustum: transgreßio autem est etiam contra naturam, vel cõsuetudinem: ergo transgreßio non est species peccati.

Li. 22. ca. 27. in prin. to. 6.

3 ¶ Præterea, Nulla species continet sub se omnes partes, in quas diuiditur genus. Sed peccatum transgreßionis se extendit ad omnia vitia capitalia, & etiam ad peccata cordis, oris & operis: ergo transgreßio non est speciale peccatum.

¶ Sed contra est, quia opponitur speciali virtuti scilicet iustitiæ.

¶ Respondeo dicendum, quòd nomen transgreßionis à corporalibus motibus ad morales actus deriuatum est. Dicitur autem aliquis secundum corporalem motum transgredi, ex eo quòd graditur trans terminum sibi præfixum. Terminus autem præfigitur homini, vt vltra non transeat in moralibus per præceptum negatiuum. Et ideo transgreßio propriè dicitur ex eo quòd aliquis agit aliquid contra præceptum negatiuum. Quod quidem materialiter potest esse commune in omnibus speciebus peccatorum, quia per quamlibet speciem peccati mortalis homo transgreditur aliquod præceptum diuinum. Secus accipitur formaliter, scilicet, secundum hanc specialem rationem, quod est facere contra præceptum negatiuum, sic est speciale peccatum dupliciter. Vno quidem modo secundum quod opponitur ad genera peccatorũ opposita alijs virtutibus. Sicut enim ad propriam rationem iustitiæ legalis pertinet attendere debitũ præcepti: ita ad propriam rationem transgreßionis pertinet attendere contemptum præcepti. Alio modo secundum quòd distinguitur ab omißione quæ contrariatur præcepto affirmatiuo.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sicut iustitia legalis est omnis virtus subiecto & quasi materialiter: ita etiam iniustitia legalis est materialiter omne peccatum. Et hoc modo peccatum diffinit † Ambro. secundum scilicet rationem iniustitiæ legalis.

Loco citato in argu.

¶ Ad secundum dicendum, quod inclinatio naturæ pertinet ad præcepta legis naturalis: consuetudo etiam honesta habet vim præcepti, quia vt August. † dicit in epistola de ieiunio sabbathi. Mos populi Dei pro lege habendus est. Et ideo tam peccatum quam transgreßio potest esse contra consuetudinem honestam & contra inclinationem naturalem.

Epist. 86. ad Casula. non longe à prin. to. 2. Et habetur in dist. cap. In his rebus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnes enumeratæ species peccatorũ possunt habere transgreßionem non secundum proprias rationes, sed secundum quandam specialem rationem, vt dictum † est. Peccatum autem omißionis omnino à transgreßione distinguitur.

In cor. art.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito quod nomen transgreßionis à motibus corporalibus, ad morales actus deriuatum est, ex quo fit, vt, quemadmodum dicitur aliquis transgressor secundum corporalem motum, inquantum graditur trans terminum sibi præfixum; ità etiam dicitur transgressor in actibus moralibus, qui præfixum sibi terminum transit, terminus autem homini præfixus in præceptis negatiuis continetur; atque etiam supposito, quod de transgreßione possumus loqui dupliciter, scilicet, materialiter, atque formaliter, respondet Diu. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Loquendo

de

de transgressione materialiter sic non est speciale peccatum, sed in omnibus inuenitur, inquantum per quamlibet speciem peccati mortalis, homo transgreditur aliquod præceptum diuinum. Secunda conclusio: Loquendo de transgressione formaliter, sic est speciale peccatum oppositum iustitiæ legali, cuius est attendere debitum præcepti.

Explicatio Articvli.

Explicatur litera D. Thom.

Litera huius articuli satis obscurè ponitur à D. Thom. Vt tamen eius mens intelligatur, aduertendum est, quod transgressio formaliter nihil aliud est, quam actus positiuus, quo quis vult non seruare legem, estque directè contrarius actui voluntatis, quo quis vult seruare legem. Et quia hic actus est iustitiæ legalis extendens se ad opera omnium virtutum, inquantum vult quis non solum facere illa opera virtutum absoluè, sed etiam vult ea facere, quia præcepta à lege diuina, vel naturali, vel humana; idcircò actus cõtrarius, scilicet, velle non seruare legem, est actus iniustitiæ generalis seu legalis. Et extendere se quoque potest ad omnia opera vitiorum; pro quanto potest quis non solùm peccata committere absoluè, sed etiam committere illa in odium legis. Sicque transgressio est vna specie peccati distincta ab alijs: sicut & iniustitia legalis distinguitur ab intemperantia. Et hoc est, quod voluit significare D. Thom. in corpore articuli quando dicit, transgressionem formaliter, secundum quod opponitur ad genera peccatorum opposita alijs virtutibus, esse speciale peccatum. Et quia velle contrariatur præcepto, quo præcipitur, vt non velimus; idcircò etiam transgressio, quæ consistit in velle, dicitur propriè esse contra præceptum negatiuum. Ex

Corollarium.

dictis infertur, quòd transgressio ex sua ratione formali seu morali, qua in specie iniustitiæ legalis constituitur, comparatur ad cætera vitia, vt forma ad materiam. Non enim potest illa existere, nisi supra alijs vitijs fundata. Cum non possit quis velle transgredi legem, nisi faciendo aliquid, quod sit contra illam. Et ideo dicit D. Thom. in conclusionibus, quod transgressio materialiter non est speciale peccatum, bene tamen formaliter, ad modum iam explicatum. Et quia transgressio in sua ratione formali includit actum positiuum, qui est velle facere contra legem, rursus fit, vt omnino sit opposita omissioni, quæ solum dicit negationem actus, tanquam positiuum negatiuo. Et propterea affirmat idem D. Thom. in fine articuli, quod transgressio inquantum opponitur omissioni, quæ est contra præceptum affirmatiuum est speciale peccatum. Non obstante, quod si loquamur materialiter de transgressione possit etiam omissio dici transgressio, inquantum per omissionem transgreditur quis præcepta, quæ adimplere tenetur. Sicque omissio erit materia transgressionis formaliter dictæ: sicut & quodcunque aliud peccatum. Sed est aduertendum, quod peccatum omissionis potest accipi dupliciter. Vno modo secundum se.

Peccatum omissionis accipitur dupliciter.

Et sic cum nullum includat actum, vt optimè docet D. Thom. 1. 2. q. 71. art. 5. fieri non poterit, vt sit transgressionis materia. Implicat enim, vt id, quod sine omni actu est, sit materia trãsgressionis quæ est actus. Alio modo secundum suam causam. Et sic potest omissio esse materia transgressionis, sicut & quodcunque aliud peccatum. Vt si velit quis non seruare præcepta affirmatiua in odium legis.

Articvlvs III.

¶ Vtrùm omissio sit speciale peccatum.

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd omissio non sit speciale peccatum. Omne enim peccatum, aut est originale aut actuale. Sed omissio non est originale peccatum, quia non contrahitur per originem, nec est actuale, quia potest esse absque omni actu, vt supra † habitum est, cùm de peccatis in communi ageretur: ergo omissio non est speciale peccatum. *1. 2. q. 71. art. 5. & l. 2. d. 35. art. 13. Et mal. q. 2. ar. 1.* *1. 2. q. 71. ar. 5.*

2 ¶ Præterea, Omne peccatum est voluntarium. Sed omissio quandoque non est voluntaria, sed necessaria: puta cum mulier corrupta est quæ virginitatem vouit, vel cùm aliquis amisit rem quam restituere tenetur, vel cùm sacerdos tenetur celebrare, & habet aliquod impedimentũ: ergo omissio non semper est peccatum.

3 ¶ Præterea, Cuilibet speciali peccato est determinare aliquod tempus, quando incipit esse. Sed hoc non est determinare in omissione, quia quandocunque non facit, similiter se habet, nec tamen semper peccat: ergo omissio non est speciale peccatum.

4 ¶ Præterea, Omne peccatum speciale speciali virtuti opponitur. Sed non est dare aliquam specialem virtutem, cui omissio opponatur, tum quia bonum cuiuslibet virtutis omitti potest: tum quia iustitia, cui specialius videtur opponi, semper requirit aliquem actum, etiam in declinatione à malo, vt dictum † est, omissio autem potest esse absque omni actu: ergo omissio non est speciale peccatum. *Ar. 2. ad 2*

¶ Sed contra est, quòd dicitur Iac. 4. Scienti bonum, & non facienti peccatum est illi.

¶ Respondeo dicendum, quòd omissio importat prætermissionem boni. Non autem cuiuscunque, sed boni debiti. Bonum autem sub ratione debiti pertinet propriè ad iustitiam. Ad legalem quidem, si debitum accipiatur in ordine ad legem diuinam, vel humanam. Ad specialem autem iustitiam secundum quod debitum consideratur in ordine ad proximum. Vnde eo modo, quo iustitia est specialis virtus, vt supra † habitum est, & omissio est speciale peccatũ distinctum à peccatis quæ opponuntur alijs virtutibus: Eo verò modo quo facere bonum, cui opponitur omissio, est quædam specialis pars iustitiæ distincta à declinatione mali cui opponitur transgressio, etiam omissio à transgressione distinguitur. *q. 58. ar. 6. & 8.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quod omissio non est peccatum originale, sed actuale, non quia habet aliquem actum sibi essentialem, sed secundum quod negatio actus reducitur ad genus actus. Et secũdum hoc non agere accipitur, vt agere quoddam, sicut supra dictum † est. *1. 2. q. 71. art. 6. ad 1.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd omissio, sicut dictum † est, non est nisi boni debiti ad quod *In cor. art.*

aliquia

aliquis tenetur: Nullus autem tenetur ad impossibile: Vnde nullus si non facit id quod facere non potest, peccat per omissionem. Mulier ergo corrupta quæ virginitatẽ vouit, non omittit virginitatem non habendo, sed non pœnitendo de peccato præterito, vel non faciendo quod potest ad votum adimplẽdum per continentiæ obseruantiam. Sacerdos etiam non tenetur dicere missam, nisi supposita debita opportunitate, quæ si desit, non omittit. Et similiter aliquis tenetur ad restitutionem supposita facultate, quam si non habet, nec habere potest, non omittit, dummodo faciat quod potest. Et idem dicendum est in alijs.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut peccatum transgressionis opponitur pręceptis negatiuis, quæ pertinent ad declinandum à malo, ita peccatum omissionis opponitur præceptis affirmatiuis, quæ pertinent ad faciendũ bonum. Præcepta autem affirmatiua non obligant ad semper, sed ad tempus determinatum, & pro illo tempore peccatum omissionis incipit esse. Potest tamen contingere quod aliquis tunc sit impotens ad faciendum quod oportet. Quod quidem si sit præter eius culpam, non omittit quod debet, vt dictum † est. Si vero sit propter eius culpam præcedentem, puta, si aliquis de sero se inebriauerit, & nõ potest surgere ad matutinas, vt debet, dicunt quidam quod tunc incepit peccatum omissionis, quando aliquis se applicat ad actum illicitum & incompossibilem cum illo actu ad quem tenetur. Sed hoc non videtur verum, quia dato quod excitaretur per violentiam, & iret ad matutinas, non omitteret. Vnde patet quod præcedens inebriatio non fuit omissio, sed omissionis causa. Vnde dicendũ est, quòd omissio incipit ei imputari ad culpã, quãdo fuit tẽpus operãdi, tamẽ propter causam præcedentem, ex qua omissio sequens redditur voluntaria.

In solut. ad arg prac. Et 1.2.q.71.ar.5.

¶ Ad quartum dicendum, quod omissio directè opponitur iustitiæ, vt dictum † est. Non enim est omissio boni alicuius virtutis, nisi sub ratione debiti quod pertinet ad iustitiam. Plus autem requiritur ad actum virtutis meritoriũ quàm ad demeritum culpæ, quia bonum est ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus. Et ideo ad iustitiæ meritum requiritur actus, non autem ad omissionem.

In corp. art.

SVMMA TAXTVS.

CONclusio: Omissio est speciale peccatũ distinctũ à peccatis, quæ opponũtur alijs virtutibus. Probatur: Omissio importat prætermissionem boni, non cuiuscunque, sed debiti: sed bonum sub ratione debiti, pertinet ad iustitiam, vel legalem, si debitum accipiatur in ordine ad legem diuinã, aut humanã vel particularẽ, si debitum consideretur in ordine ad proximum: ergo sicut iustitia est specialis virtus, vt dictum est suprà, quæst. 58. ar. 6. 7. & 8. ità etiam omissio erit speciale peccatum distinctum ab illis, quæ opponuntur alijs virtutibus. Ex quo fit, vt sicut facere bonum cui opponitur omissio, est specialis pars iustitiæ, distincta à declinatione mali, cui opponitur transgressio, ità etiam omissio distinguitur à transgressione.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo explicatione huius articuli, & sequentis, longa opus esset disputatione de omissione, & eius natura. Sed, quia hæc propriè pertinet ad primã secundæ, consulto à me prætermittitur. Et pro nunc solùm dico, quod sicut transgressio accipitur dupliciter, scilicet, materialiter, & formaliter; & solùm formaliter accepta constituit speciale peccatũ iniustitiæ distinctum ab alijs, quæ reliquis virtutibus opponũtur: ità etiam omissio potest accipi, & materialiter, & formaliter. Omissio formaliter accepta importat nõ agere debitum, ità, vt ipsa ratio debiti formaliter cadat in ratione formali omissionis. Quod contingit quãdo quis vult aliquid omittere, qua debitum. Et sub hac ratione, est speciale peccatum iniustitiæ, vel legalis, si debitum accipiatur in ordine ad legem, vel particularis, si debitum cõsideretur in ordine ad proximũ. Ratio enim debiti ad solam iustitiam spectat inter alias virtutes, vt 1.2. quæst. 99. arti. 5. ad primũ docet D. Tho. Omissio autem materialiter accepta solùm importat non agere id quod est debitum, ipsa ratione debiti non intrante rationem formalẽ omissionis. Et vt sic, omissio non est speciale peccatum, sed inuenitur in qualibet specie virtutis; pro quanto quodlibet bonum virtutis omitti potest. Itaq; omittens, verbi gratia, comedere ieiunium oportet, quatenus actũ tẽperãtiæ, qui est debitus nõ facit, omittit materialiter, & quatenus eundem, vt debitum secũdum naturæ, vel Dei legem non facit, omittit formaliter. Estque iste actus tunc formaliter oppositus iustitiæ; & distinctus à transgressione, de qua dictũ fuit articulo præcedenti. Sicut & facere bonum debitum, cui opponitur omissio, distinguitur à declinare à malo, cui opponitur transgressio. Ex dictis infertur, quod omissio formaliter accepta dupliciter potest dici speciale peccatum. Vno modo, vt peccata iniustitiæ dicuntur specialia peccata ab illis, quæ fiunt contra temperantiam, aut fortitudinem. Alio modo intra latitudinem iniustitiæ. Sicut enim facere bonum, & declinare à malo, sunt diuersi actus iustitiæ: ità etiam omittere quod opponitur ad facere, & transgredi, quod opponitur ad declinare inter se sunt diuersa peccata specialia sub iniustitia contenta. Et hoc est, quod D. Thom. in isto articulo intendit docere.

Omissio accipitur formaliter & materialiter.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm peccatum omissionis sit grauius, quàm peccatum transgressionis.

AD Quartum sic proceditur. Videtur quòd peccatum omissionis sit grauius, quàm peccatum transgressionis. Delictum, enim videtur idem esse quod derelictum, & sic per consequens videtur idem esse omissioni. Sed delictum est grauius quàm peccatum trãsgressionis, quia maiori expiatione indigebat, vt patet Leuit. 5. ergo peccatum omissionis est grauius quàm peccatum transgressionis.

Mal q. 2 art. 7 ad quartũ & art. 9. Cor.

2 ¶ Præterea, Maiori bono maius malum opponitur, vt patet per Philosoph. in 8. Ethic. † Sed facere bonum, cui opponitur omissio, est

Lib 8. ca. 10. circa prin. to. 5.

est nobilior pars iustitiæ quàm declinare à malo, cui opponitur transgressio ex supra dictis † patet: ergo omissio est grauius peccatum quàm transgressio.

ar. 1 ad 3.

3 ¶ Præterea: Peccatum transgressionis potest esse & veniale & mortale. Sed peccatum omissionis videtur esse semper mortale, quia opponitur præcepto affirmatiuo: ergo omissio videtur esse grauius peccatum quàm sit transgressio.

4 ¶ Præterea, Maior pœna est pœna damni, scilicet carentia visionis diuinæ, quæ debetur peccato omissionis, quàm pœna sensus, quę debetur peccato transgressionis, vt patet per † Chriso. super Matth. Sed pœna proportionatur culpæ: ergo grauius est peccatum omissionis quam transgressionis.

Homil. 24. to. 3. Hom. 47. ad pop. Antioche. to. 5.

¶ Sed contra est, quod facilius est abstinere à malo faciendo, quàm implere bonum: ergo grauius peccat, qui nõ abstinet à malo faciendo, quod est, transgredi, quàm qui non implet bonum, quod est omittere.

Respondeo dicendum, quod peccatum in tantum est graue, inquantum à virtute distat. Contrarietas autem est maxima distantia, vt dicitur in 10. † Metaphys. Vnde contrarium magis distat à suo contrario, quàm simplex eius negatio, sicut nigrũ plus distat ab albo, quam simpliciter nõ album. Omne enim nigrum est non album, sed non conuertitur. Manifestum est autem quòd transgressio contrariatur actui virtutis, omissio autem importat negationẽ ipsius. Puta, peccatũ omissionis est, si quis debitam reuerentiam parentibus non exhibeat. Peccatum autem transgressionis, si contumeliã, vel quamcunque iniuriã eis inferat. Vnde manifestũ est, quòd simpliciter & absolutè loquendo, transgressio est grauius peccatum quam omissio, licet aliqua omissio possit esse grauior aliqua transgressione.

Lib. 10. to. 13. & 14. to. 3.

¶ Ad primum ergo dicendũ quòd delictum communiter sumptum significat quamcunque omissionem. Quandoq; tamen strictè accipitur pro eo quod omittitur aliquid de his quę pertinent ad Deum, vel quando scienter & quasi cum quodam contemptu derelinquit homo id quod facere debet. Et sic habet quandam grauitatem, ratione cuius maiori expiatione indiget.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ei quod est bonum facere opponitur, & non facere bonũ, quod est omittere, & facere malum, quod est transgredi. Sed primum contradictoriè, secundum contrariè, quod importat maiorem distantiã. Et ideo transgressio est grauius peccatũ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut omissio opponitur præceptis affirmatiuis, ita transgressio opponitur præceptis negatiuis. Et ideo vtrumque si propriè accipiatur, importat rationem peccati mortalis. Potest autem largè dici transgressio vel omissio, ex eo quòd aliquid fit præter præcepta affirmatiua, vel negatiua, disponens ad oppositum ipsorum. Et sic vtrumque largè accipiendo potest esse peccatum veniale.

¶ Ad quartum dicendũ, quod peccato transgressionis respondet & pœna damni propter auersionẽ à Deo, & pœna sensus propter inordinatam conuersionẽ ad bonum commutabile. Similiter etiam omissioni non solùm debetur pœna damni, sed etiã pœna sensus, secũdum illud Matth. 7. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Et hoc propter radicem, ex qua procedit, licet non habeat ex necessitate actualem conuersionem ad aliquod bonum commutabile.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio: Transgressio, simpliciter & absolutè loquendo, est grauius peccatum quàm omissio, licet aliqua omissio possit esse grauior aliqua transgressione. Probatur: Peccatum intantum est grauius, inquantum magis à virtute distat, sed cõtrarium magis distat à suo contrario, quam simplex eius negatio; nigrum enim magis distat ab albo, quam simpliciter non album, cum omne nigrum sit non album & non ècontra; ergo transgressio, quæ cõtrariatur actui virtutis, magis distat ab illa, quam omissio, quæ solũ importat negationẽ ipsius. Et sic non exhibere parentibus debitam reuerentiam, quod est omissio, non est tam graue peccatũ, sicut contumeliam, vel quamcunque aliam iniuriam eis inferre, quod est transgressio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusio posita à D. Tho. in isto articulo loco fundatur, quod cum distantia cõtraria sit maior, quam contradictoria, & transgressio opponatur virtuti contrariè, omissio autem solũ contradictoriè, fit, vt transgressio magis distet à virtute, atque adeò sit grauius peccatũ, quam omissio, cæteris paribus. Cæterum, quoniã illud fundamentũ maximam continet difficultatẽ; idcircò ad illius explicationẽ argumentor in hunc modum. Maior est distantia inter ens, & nõ ens; quã inter duo entia: sed cõtrariorũ vtrunque est ens: contradictoriorũ autẽ vnũ est ens, & alterum non ens: ergo maior distantia est cõtradictoria, quàm contraria; atque ex consequenti omissio, quæ contradictoriè opponitur virtuti, magis distabit ab illa, quã trãsgressio, quæ opponitur contrariè. Secundò: Contrarietas est differentia in eodem genere, vt docet Arist. 10. Metaphy. tex. 13. sed maxima distantia non est in eodem genere, quoniam magis distant, quæ sunt diuersorum generum: ergo. His tamen non obstantibus dico fundamentũ D. Tho. desumptum esse ex Aristot. loco statim citato. Ad cuius intelligẽtiam aduertendum est primò, quod de distantia possumus loqui dupliciter. Vno modo propriè pro differentia, seu distantia positiua, quæ est inter aliqua. Alio modo communiter, secundum quod se extendit ad quãcũque nõ conuenientiã, qualis etiã est inter ẽs, & non ẽs. Secundo est aduertendum, quod excessus distantiæ considerari potest, vel absolutè, vel proportionabiliter. Absolutè quidem dicitur esse maxima distãtia inter ea, quæ secundum suam essentiam maximè distant, vt Deus & creatura, substantia & accidens, actus purus, & pura potentia. Proportionabiliter autem tantùm dicitur

1. argumentũ contra fundamentu D. Tho.

2. argum.

Nota pro solutione.

dicitur eſſe maxima diſtantia inter illa, quæ ſunt ad inuicē comparabilia. Cuiuſmodi ſunt, quæ ſunt eiuſdem generis, vt contraria. Nam quæ ſunt diuerſorum generum ad inuicē comparari non poſſunt, vt docet Ariſt. lib. 7. Phyſ. Ideo autē contraria ſunt eiuſdē generis quoniam ad inuicē tranſmutantur. Inter ea enim, quæ ſunt diuerſorum generū, non eſt trāſmutatio per ſe. Nam non tranſmutatur calidum in coloratū, ſed in frigidum. Propterea q; dicit Ariſt. 1. Phyſ. tex. 43. accipiendum eſſe primum, quod omnium, quæ ſunt nihil neque facere aptum natum eſt, nec pati, contingens, & contingenti; neque fit quodlibet ex quolibet, niſi aliquis accipiat ſecundum accidens. Qualiter enim fiet album ex muſico, niſi accidens ſit albo. &c.

1. Dictum. ¶ His ſuppoſitis dico primò, quod quādo Ariſt. affirmat inter contraria eſſe maximam diſtantiā, loquitur de exceſſu diſtantiæ, non abſolutè, ſed proportionabiliter. Abſolutè enim magis diſtant quantitas, & qualitas, quæ in nullo genere conueniunt, quam duæ qualitates contrariæ, quæ non ſolū in genere generaliſſimo, ſed, & ſubalterno cōueniūt, vt dulce, & amarum, ſub ſapore. Et quidem, quòd cōtraria ſub eodem genere maximè diſtent, probatur ex mente Ariſt. loco citato, hoc modo: Tranſmutatio eſt inter cōtraria vltima: nā dato, quod ſit inter media, vt inter croceum, & rubeum, vel inter medium & extremum, quod dicitur vltimum, vt inter croceū, & nigrum: adhuc tamen eſt progreſſus ad vltimum, & quando fuerit inter extrema non poteſt vlterius procedere: ergo contraria extrema, quæ ſunt vnius generis, inter quæ eſt vltima tranſmutatio, maximè diſtāt. Probo conſequentiam: Quoniam magis diſtant extrema cōtraria adinuicem, quam media adinuicem, & quam medium, & extremum. Nec poteſt imaginari maior ſub eodem genere, quam diſtantia duorum extremorum.

2. Dictum. ¶ Dico ſecundo, quod ſi loquamur de diſtantia communiter, maior diſtantia eſt inter contradictoria, quam inter contraria, quia minus cōueniunt, vt rectè probat argumentum primum. Cæterùm ſi loquamur de diſtantia propriè (vt in præſenti eſt loquendum) maior diſtantia eſt inter contraria, quam inter contradictoria. Et ratio eſt: Quia contrariorum diſtantia vtrinque quantificatur. Vtrumq; enim extremum eſt poſitiuum, & ſic ponit aliquam ſui diſtantiam. Cum tamen in contradictorijs ex vno tantum membro quantitas diſtantiæ ſit. Tantum enim diſtat album à non albo, quantum entitatem ponit album, & non plus. Ex quo fit, vt diſtantia contrariorum contineat in ſe diſtantiam contradictoriorum: & addat aliquid ſupra. Quod & ſignificauit D. Tho. quando dixit. Omne nigrum eſt non album, & non econtra. Ac ſi diceret: Nigrum includit diſtantiam albi à non albo: quia omne nigrum eſt non album. Et vltra hoc includit diſtātiam, quam ponit ipſum nigrum ab albo. Et ſi quis obijciat, quod nō album extendit ſe ad omnia extra album, quorum multa magis diſtant ab albo, quàm nigrum: reſpondeo, id nihil obſtare; quia hoc eſt per accidens, ſeu materialiter: cum tamē formaliter loquendo non album, neq; nigrum, neq; aliud genus inferat; ſed poſſit eſſe cum minori diſtātia poſitiua, puta, cum pallido, & alijs medijs coloribus. Ex dictis infertur, quod loquēdo de diſtantia propriè ſecundū quod ſignificat differentiā poſitiuam inter aliqua magis diſtant contraria, quam contradictoria. Et quia tranſgreſſio poſitiuè diſtat à virtute; omiſſio autem ſolum diſtat negatiuè, ſeu contradictoriè; idcirco tranſgreſſio eſt grauius peccatum quam omiſſio ex natura ſua. Quod eſt intelligendum de tranſgreſſione, & omiſſione reſpectu eiuſdem. Nam reſpectu diuerſorum bene poterit contingere, quod omiſſio ſit grauius peccatum, quàm aliqua tranſgreſſio, vt D. Thom. in iſto articulo, dicit.

QVÆSTIO LXXX.

De partibus potentialibus Iuſtitiæ, in duos Articulos diuiſa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm cōuenienter aſsignentur virtutes iuſtitiæ annexæ.

AD Primum ſic proceditur. Videtur, quòd inconuenienter aſsignentur virtutes iuſtitiæ annexæ. Tullius enim enumerat† ſex, ſcilicet religionē, pietatem, gratiā, vindicationem, obſeruantiam, veritatem. Vindicatio autem videtur ſpecies eſſe commutatiuæ iuſtitiæ, ſecundum quam illatis iniurijs vindicta rependitur, vt ex ſupradictis† patet. Non ergo debet poni inter virtutes iuſtitiæ annexas. *Sup. q. 58 art. 11. ad 1 & ſecundum. Et inf. q. 122 art. 1. Cor. Et 3 d. 33. q. 3 art. 4. Lib. 2. de inuent. in fo. 4. ante fin. lib. Q. 61. ar. 4. 3.*

2 ¶ Præterea, Macrob.† ſuper ſomniū Scipio. ponit ſeptem, ſcilicet, innocentiam, amicitiam, concordiam, pietatem, religionem, affectum, humanitatem, quarum plures à Tullio prætermittuntur: ergo videtur inſufficienter enumeratas eſſe virtutes iuſtitiæ adiunctas. *Lib. 1 in ſomnium Scipio. in fo. 2. ante med. lib.*

3 ¶ Præterea, A quibuſdā alijs pōnūtur quinq; partes iuſtitiç, ſcilicet obedientia reſpectu ſuperioris, diſciplina reſpectu inferioris, æquitas reſpectu æqualium, fides, & veritas reſpectu omnium, de quibus à Tullio† non ponitur niſi veritas: ergo videtur inſufficienter enumeraſſe virtutes iuſtitiæ annexas. *Loco citato in arg. 1.*

4 ¶ Præterea, Andronicus Peripateticus ponit nouem partes iuſtitiæ annexas, ſcilicet liberalitatem, benignitatem, vindicatiuam, eugnomoſinam, euſebiam, euchariſtiam, ſanctitatem, bonam commutationem, legiſpoſitiuam. Ex quibus etiam† Tull. manifeſtè nō ponit niſi vindicatiuā: ergo videtur inſufficiēter enumeraſſe. *Loco citato in arg. 1.*

5 ¶ Præterea, Ariſt. in 5. Eth.† ponit epicheiam iuſtitiæ adiūctam, de qua in nulla præmiſſarum aſsignationum videtur mentio eſſe facta: ergo inſufficienter ſunt enumeratæ virtutes iuſtitiæ annexæ. *Lib. 5. c. 10. tom. 5.*

¶ Reſpondeo dicendum, quòd in virtutibus quæ adiunguntur alicui principali virtuti duo ſunt cōſideranda. Primo quidem quòd virtutes illæ in aliquo cū principali virtute conueniant, ſecundo quòd in aliquo deficiant à perfecta ratione ipſius. Quia vero iuſtitia ad alterum eſt, vt ex ſupradictis† patet, omnes virtutes quæ ad alterū ſunt, poſſunt ratione cōuenientiæ iuſtitiæ annecti. Ratio verò iuſtitiç cōſiſtit in hoc, quod alteri reddat quod ei debetur ſecūdū æqualitatē, vt ex ſupradictis† patet. Dupliciter ergo aliqua virtus ad alterū exiſtēs, a ratione iuſtitiç deficit. *q. 58. ar. 2. q. 58 art. 10. & 11.*

Vno quidem modo inquantū deficit à ratione æqualis. Alio modo inquantū deficit à ratione debiti. Sunt enim quędā virtutes, quæ debitum quidem alteri reddunt, sed non possunt reddere æquale. Et primo quidē quicquid ad homine Deo redditur, debitum est, non tamen potest esse æquale, vt scilicet tantum homo ei reddat quantum debet, secundū illud Psalm. 115. Quid retribuam Domino pro omnibus, quę retribuit mihi? Et secundum hoc adiungitur iustitiæ religio, quæ, vt dicit† Tullius, superioris cuiusdam est naturæ, quam diuinam vocant, curam cæremoniamq; affert. Secundo parentibus non potest secūdum æqualitatem recompensari quod eis debetur, vt patet per Philos. in 8. Ethic. † Et sic adiungitur iustitiæ pietas, per quam, vt Tullius † dicit, sanguine iunctis patriæq; beneuolis officium & diligens tribuitur cultus. Tertiò non potest secundum æquale præmium recompensari ab homine virtus, vt patet per Philos. in 4 Ethic. Et sic adiungitur iustitiæ obseruantia, per quam, vt Tull. † dicit: homines aliqua dignitate antecedentes quodam cultu, & honore dignantur.

In fol. 4. ante finem lib. 2. de inuentione. *Lib 8. ca. vlt. non procul à fine tom 5.* *Lib. 2. de inuēt in fol. 4. ante fin.* *Lib. 4. c. 3. ante med to. 5.* *Lib. 2. de inuent. in fol. 4. ante fin. lib.*

¶ A ratione verò debiti iustitiæ, defectus potest attendi secundum quod est duplex debitum, scilicet morale & legale. Vnde & Philos. † in 8. Ethic. secundum hoc duplex iustum assignat. Debitum quidem legale est, ad quod reddendum aliquis lege astringitur. Et tale debitum propriè attendit iustitia, quę est principalis virtus. Debitum autem morale est quod aliquis debet ex honestate virtutis. Et quia debitum necessitatem importat, ideo tale debitum habet duplicem gradum. Quoddam enim est sic necessarium, vt sine eo honestas morum conseruari non possit. Et hoc habet plus de ratione debiti. Et potest hoc debitum attendi ex parte ipsius debentis: & sic ad hoc debitum pertinet, quòd homo talem se exhibeat alteri in verbis & in factis, qualis est. Et ita adiungitur iustitiæ veritas, per quam, vt Tullius † dicit, immutata sunt ea, quæ aut fuerunt, aut futura sunt. Potest etiam attendi ex parte eius cui debetur, prout scilicet, aliquis recompensat alicui secundū ea quæ fecit. Quandoq; quidem in bonis, & sic adiungitur iustitiæ gratia, in qua, vt Tullius † dicit, amicitiarum & officiorū alterius memoria, remunerādi voluntas cōnetur alterius. Quandoque autem in malis, & sic adiungitur iustitiæ vindicatio, per quam, vt Tullius † dicit, vis aut iniuria, & omnino quicquid obscurum est, defendendo, aut vlciscendo propulsatur. Aliud vero debitum est necessarium, sicut cōferens ad maiorem honestatem, sine quo tamen honestas conseruari potest. Quod quidem debitum attēdit liberalitas, affabilitas, siue amicitia, aut alia huiusmodi, quæ † Tullius prætermittit in prædicta † enumeratione, quia parum habent de ratione debiti.

Lib. 8 cap. 10. tom. 5. *Eodem loco dicto.* *Eodem lib 2. de inuentione fol 4. ante fi. lib.* *Eodem loco dicto.* *Loco citato in arg. 1.* *In arg. 1.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quod vindicta quæ fit authoritate publicæ potestatis, secundum sententiam Iudicis pertinet ad iustitiam commutatiuam. Sed vindicta, quam quis facit proprio motu, non tamen contra legem, vel quam quis à Iudice requirit, pertinet ad virtutem iustitiæ adiunctam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Macrob.† videtur attendisse ad duas partes integrales iustitiæ, scilicet declinate à malo, ad quod pertinet innocentia: & facere bonum, ad quod pertinent sex alia. Quorum duo videntur pertinere ad æquales, scilicet amicitia in exteriori conuictu, & concordia interius. Duo verò ad superiores, scilicet pietas ad parentes, & religio ad Deum. Duo verò ad inferiores, scilicet affectus, inquantum placent bona eorum, & humanitas per quam subuenitur eorum defectibus. Dicit enim † Isidor. in lib. Etymol. quòd humanus dicitur aliquis, quia habeat circa hominem amorem & miserationis affectum: vnde humanitas dicta est, quia nos inuicem tuemur. Et secūdum hoc amicitia sumitur, prout ordinat exteriorem conuictū, sicut de ea Philos. tract. in 4. Eth. Potest etiam amicitia sumi secundū quòd propriè respicit affectū, prout determinatur à Philosopho in 8. & 9. Ethic. † Et sic ad amicitiam pertinent tria, scilicet beneuolentia, quæ hic dicuntur affectus & concordia, & beneficentia, quæ hic vocatur humanitas. Hæc autem Tull. prætermisit, quia parum habent de ratione debiti, vt dictum † est.

Loco citato in arg. *Li. 10 c 8. incipit. Humilis, circa prin.* *Li. 4. c. 6. to. 5.* *Lib. 8. & 9. Eth. per totū, tom. 5.* *In corp. art.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd obedientia includitur in obseruātia, quam Tull. † ponit. Nam præcellentibus personis debetur & reuerentia honoris, & obedientia. Fides autem per quam fiunt dicta, includitur in veritate quantū ad obseruātiam promissorum. Veritas autem in plus se habet, vt infrà † patebit. Disciplina autē non debetur ex debito necessitatis, quia inferiori non est aliquis obligatus inquātum est inferior. Potest tamen aliquis superiori obligari, vt inferioribus prouideat, secundum illud Matth. 24. Fidelis seruus & prudens quem constituit Dominus super familiam suam. Et ideo à Tullio † prætermittitur. Potest autem contineri sub humanitate quàm Macrob. ponit. Æquitas verò sub epicheia, vel amicitia.

Loco citato in arg. 1. *q. 109. a. 3.* *Locis in arg. 1 & 2. citatis. Lib 4. de vera sapientia. cap. 28.*

¶ Ad quartum dicendum, quòd in illa enumeratione ponuntur quædam pertinentia ad particularem iustitiam, quędam autem ad legalem. Ad particularem quidem, bona commutatio, de qua dicit, quòd est habitus in cōmutationibus æqualitatē custodiens. Ad legale autē iustitiā, quantū ad ea, quæ cōmuniter sunt obseruāda, ponitur legispositiua, quæ, vt ipse dicit, est

scientia

scientia commutationum politicarum ad communitatem relatarum. Quantum vero ad ea quæ quandoq; particulariter agenda occurrunt præter communes leges, ponitur eugnomosina, quasi bona gnome, quæ est in talibus directiua, vt supra † habitum est in tractatu de prudentia. *q. 51. art. 4.* Et ideo dicit de ea quod est voluntaria iustificatio, quia scilicet ex proprio arbitrio, id quod iustum est, homo secundum eam seruat, non secundum legem scriptam. Attribuuntur autem hæc duo prudentiæ, secundum directionem iustitiæ, non secundum executionem. Eusebia verò dicitur, quasi bonus cultus: vnde est idem quod religio. Ideo de ea dicit quod est scientia Dei famulatus. Et loquitur secundum modum quo Socrates dicebat omnes virtutes esse scientias. Et ad idem reducitur sanctitas vt postea † dicetur. Eucharistia autem est idem quod bona gratia, quam Tullius † ponit, sicut & vindicationem. Benignitas autem videtur esse idem cum affectu quem ponit Macrob. Vnde & Isidor. † dicit in lib. Etym. quod benignus est vir sponte ad benè faciendum paratus & dulcis ad eloquium. Et ipse Andronicus dicit, quod benignitas est habitus voluntariè benefactiuus. Liberalitas autem videtur ad humanitatem pertinere.

q. seq. art. 8. *Loco ante dicto.* *Li. 10. Etym. cap. 2. parum à princ.*

¶ Ad quintum dicendum, quòd epicheia non adiungitur iustitiæ particulari, sed legali, & videtur esse idē cū ea quæ dicta est eugnomosina.

Summa Textus.

Conclusio: Virtutes iustitiæ annexæ sunt religio, pietas, obseruantia, veritas, gratia, vindicatio, amicitia, & liberalitas, quarum sufficientiam atque necessitatem lōga oratione prosequitur D. Thom. in litera. Eius tamen ratio consistit in hoc, quod in virtutibus alteri adiunctis duo est considerare. Primum est, quod illæ virtutes cōueniant in aliquo cum principali, cui annectuntur. Secundum, quod in aliquo à perfecta ipsius ratione deficiant. Et quia iustitia est ad alterum, omnes virtutes, quæ sunt ad alterum, ratione conuenientiæ illi possunt annecti. Quia autem iustitia consistit in hoc, vt reddat alteri quod ei debetur, secundum æqualitatem, dupliciter potest contingere, vt aliqua virtus ad alterum existens à ratione iustitiæ deficiat. Vno modo, quia deficit à ratione æqualis. Et sic religio erga Deum, & pietas erga parentes, & obseruātia erga viros virtute excellentes deficiunt à ratione iustitiæ. Alio modo, quia deficit à ratione debiti. Et sic adiunguntur iustitiæ, vel ex parte debentis, vel ex parte eius, cui debentur, honestas, veritas, vindicatio, amicitia, liberalitas & similes, per Macrobium, Tullium, & Andronicum, secundum diuersos casus assignatæ.

Explicatio Articvli.

Intentio D. Thom. in illo articulo solùm est explicare modum, vnde cognoscere possimus, an aliqua virtus potentialiter contineatur sub iustitia, nec ne. Et is est videre, an existens ad alterum deficiat, vel à ratione reddendi æquale, vel à ratione reddendi debitum. Quod vtrumque necessarium est ad veram & perfectam rationem iustitiæ. Ex defectu enim cuiuscunque, huiusmodi efficietur pars subiectiua illius. Quamuis diuersimodè, vt diximus supra q. 58. art. 5. Quando enim virtus, quæ est ad alterum, deficit à ratione debiti, constituitur pars potentialis iustitiæ: sed quæ non est vera, & propria iustitia, secundum essentiam, qualis est liberalitas, amicitia, &c. Quando autem deficit à ratione æqualis, constituitur pars potentialis iustitiæ: quæ quamuis non sit perfecta, est tamen vera & propria secundum essentiam, qualis est religio, atque pietas. Ex hoc infertur, quod ex partibus potentialibus iustitiæ quædam habent veram, quamuis non perfectam rationem iustitiæ, alia autem nec veram, neq; perfectam. Et ad hoc, vt aliqua virtus sit pars potentialis iustitiæ, habens veram rationem illius, quamuis non perfectam, requiruntur duo, scilicet, quod sit ad alterum, & quod habeat rationem debiti. Ad hoc autem, vt aliqua virtus dicatur pars potentialis iustitiæ, non habens veram rationem illius, sufficit quod sit ad alterum, & quod faciat aliquo modo æqualitatem, quamuis non secundum rationem debiti.

QVÆSTIO LXXXI.

De Religione, in octo Articulos diuisa.

Articvlvs I.

¶ Vtrùm religio ordinet hominem solùm ad Deum.

AD Primum sic proceditur. Videtur quòd religio non ordinet hominem solùm ad Deum. Dicitur enim Iacobi 1. Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est: visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo. Sed visitare viduas & pupillos dicitur secundum ordinem ad proximum. Quod autem dicit, immaculatum se custodire ab hoc seculo, pertinet ad ordinem quo ordinatur homo in seipso: ergo religio non solùm dicitur in ordine ad Deum. *Infr. q. 94. art. 1. ad 1.*

2 ¶ Præterea, August. dicit in 10. de Ciuitate Dei, quòd quia Latina loquendi consuetudine, non imperitorum tantùm, verùm etiam doctissimorum cognationibus humanis, atq; affinitatibus, & quibuscunq; necessitudinibus dicitur exhibenda religio, non eo vocabulo vitatur ambiguum, cum de cultu diuinitatis vertitur quæstio, vt fidenter dicere valeamus, religionem non esse, nisi cultum Dei: ergo religio dicitur non solùm in ordine ad Deum, sed etiam in ordine ad propinquos. *Lib. 10. c. 1. à med. tom. 5.*

3 ¶ Præterea, Ad religionem videtur latria pertinere. Latria enim interpretatur seruitus, vt Aug. † dicit in 10. De Ciuit. Dei. Seruire autem non solùm debemus Deo, sed etiam proximis, secundùm illud Gal. 5. Per charitatem spiritus seruite inuicem: ergo religio importat ordinem etiam ad proximum. *Lib. 10. cap. 1. tom. 5.*

4 ¶ Præterea, Ad religionem pertinet cultus. Sed homo dicitur non solùm colere Deum, sed etiam proximum, secundùm illud Catonis, Cole parentes: ergo etiam religio nos ordinat ad proximum, & non solùm ad Deum.

5 ¶ Præterea, Omnes in statu salutis existentes Deo sunt subiecti. Non autem dicuntur religiosi omnes, qui sunt in statu salutis, sed solum illi, qui quibusdam votis & obseruantijs & ad obediendum aliquibus hominibus se astringuit: ergo religio non videtur importare ordinem subiectionis hominis ad Deum.

Lib. 2. de inuent. in fol. 4. ante fin. lib.

¶ Sed contra est, quòd Tullius dicit 2. Retho. quod religio est quædam tuitio naturæ, quam diuinam vocant, quæ cultum vel cæremoniam affert.

Lib. 10. ca. 17. incipit religiosus.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut † Isido. dicit in lib. Etymol. Religiosus, vt ait Cicero, à religione appellatus est, qui retractat & tanquam relegit ea quæ ad cultum diuinum pertinent. Et sic religio videtur dicta à relegendo ea quæ sunt diuini cultus, quia huiusmodi sunt frequenter in corde reuoluenda, secundum illud Prouerb. 3. In omnibus vijs tuis cogita illum, quamuis etiam possit intelligi religio ex hoc dicta, quod Deũ reeligere debemus, quem amiseramus negligentes, sicut August. dicit † in 10. De ciuit. Dei. Vel potest intelligi religio à religando dicta. Vnde August † dicit in lib. de vera Relig. Religet nos religio vni omnipotenti Deo. Siue autem religio dicatur à frequenti relectione, siue ex iterata electione eius quod negligenter amissum est, siue dicatur à religatione, religio propriè importat ordinem ad Deum. Ipse enim est cui principaliter alligari debemus, tanquam indeficienti principio, ad quem etiam nostra electio assiduè dirigi debet, sicut in vltimum finem, quem etiam negligenter peccando amittimus, & credendo, & fidem protestando recuperare debemus.

Lib. 10 c. 4. parum ante med. tom. 5.

Nõ remotè à fine lib. 40. 5.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd religio habet duplices actus, quosdam quidẽ proprios & immediatos, quos elicit, per quos homo ordinatur ad solum Deum, sicut sacrificare, adorare, & omnia huiusmodi. Alios autem actus habet, quos producit mediantibus virtutibus quibus imperat, ordinans eos ad diuinam reuerentiam: quia scilicet, virtus ad quam pertinet finis, imperat virtutibus ad quas pertinent ea quæ sunt ad finem. Et secundum hoc actus religionis per modum imperij ponitur esse, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, quòd est actus elicitus à misericordia. Immaculatum autem se custodire ab hoc sæculo, imperatiuæ quidem est religionis, elicitiuæ autem temperantiæ, vel alicuius huiusmodi virtutis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd religio refertur ad ea, quæ exhibẽtur cognationibus humanis extenso nomine religionis, non autem secundum quod religio propriè dicitur; vnde August. † parum ante verba inducta præmittit: Religio districtius non quemlibet, sed Dei cultum significare videtur.

Lib. 10 de Ciuit. Dei. Ca. 1. à me. tom. 5.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cum seruus dicatur ad dominũ, necesse est, quòd vbi est propria, & specialis ratio dominij, ibi sit specialis & propria ratio seruitutis. Manifestũ est autem quod dominium cõuenit Deo secundum propriam, & singularem quandam rationem, quia scilicet ipse omnia fecit, & quia summum in omnibus rebus obtinet principatum. Et ideò specialis ratio seruitutis ei debetur. Et talis seruitus nomine latriæ designatur apud Græcos. Et ideo ad religionem propriè pertinet.

¶ Ad quartum dicendum, quòd colere dicimur homines quos honorificatione, vel recordatione, vel præsentia frequentamus. Et etiam aliqua, quæ nobis subiecta sunt coli à nobis dicuntur. Sicut agricolæ dicuntur ex eo, quod colunt agros, & incolæ dicuntur ex eo quòd colunt loca, quæ inhabitant. Quia tamen specialis honor debetur Deo, tanquam primo omnium principio, etiam specialis ratio cultus ei debetur, quæ Græco nomine vocatur eusebia, vel theosebia, vt patet per August. † 10. De Ciuitate Dei.

Lib. 10. c. 1. tom. 5.

¶ Ad quintũ dicendum, quòd religiosi, quanuis dici possint communiter omnes qui Deum colunt, specialiter tamen religiosi dicuntur, qui totam vitam suam diuino cultui dedicant, à mundanis negotijs se abstrahentes. Sicut etiam contemplatiui dicuntur, non qui contemplantur, sed qui contemplationi totam vitam suam deputant. Huiusmodi autem non se subiiciunt homini propter hominem, sed propter Deum, secundum illud Apost. Galat. 4. Sicut angelum Dei excepistis me, sicut Iesum Christum.

Summa Textus.

SVpposito, quòd nomen, religio, deduci potest, vel à relegendo, vt placet Isidoro, & Ciceroni, vel à reeligendo, vt placet D. August. vel à religando, vt idem August. dicit: respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per hanc propositionem. Conclusio: Si religio dicatur à frequenti relectione, siue ab iterata electione illius, quod negligenter amissum est, siue à religatione, semper importat ordinem ad Deum. Probatur: Deus est, cui principaliter alligari debemus tanquam indeficienti principio; & ad quem etiam nostra electio assiduè dirigi debet, tanquam in vltimum finem, & quem negligenter peccando amittimus, & credendo, & fidem protestando recuperare debemus: ergo secundum quamcunque expositis significationibus religio semper importat ordinem ad Deum.

Explicatio Articuli.

Nomen religio, varia significat.

PRo intelligentia huius virtutis, quæ præcipua est inter partes potentiales iustitiæ, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendũ est primò, quòd huius nominis religio varius est vsus apud sanctos, & Latinos. Nã primò significat eam sectam, & doctrinã de rebus diuinis, in quam plures homines conueniunt. In qua significatione dicimus Christianam religionem, Mosaicam religionem, &c. Et Diuus Augostinus inscripsit librum de vera religione, hoc est, de vera diuinarum rerũ doctrina. Et Cicero in Oratione pro

Fonteio

Fonteio, dicit: Gentes pro sua religione bella susceperunt. Secundò accipitur à Latinis religio pro anxia cura. In qua significatione id dicitur religiose fieri, quod sollicitudinem affert. Plinius lib. 4. Epist. 10 Epistola ad Cornelium Tacitum: Si parentibus solis ius præceptoris conducendi relinquatur, ijsdemque religio rectè iudicandi necessitate collationis addatur, hoc est, sollicita cura, & anxia probos præceptores, idoneosque diligendi liberis suis, &c. In eadem significatione accipitur à Cicerone nomen, religio, quando in libro de Claris Oratoribus dicit: Quorundam hominum orationem esse attenuatam nimia religio-

Prophetæ, capitulo 9. desumptáque etiam videtur ex Cicerone. Qui in oratione pro domo sua dicit: Nunquid tribunus populi bona Lentuli religionibus religauit. Alij affirmant religionis nomen à reeligendo Deum, quem negligẽtes dimisimus, deduci. Quorum vnus est Diuus Augustinus lib. 10. de Ciuitate, cap. 4. Et tandem aliqui dicunt, quòd nomen deducitur à relinquendo. Propterea, quòd quæ Deo dicantur ab hominibus debent esse separata. Et sic Sabinus apud Aulum Gellium libr. 4. cap. 9. dicebat, religiosum esse eum, qui propter vitæ sanctitatem ab hominum consortio est sepositus. Sed ex his definitionibus

Ad 2. arg. Obiectio.

¶ Et ſi quis obijciat, Sacrificare, & orare nec ſunt actus eliciti, nec imperati à religione: ergo male dicit D. Thom. quod ſunt proprij, & immediati actus illius. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur. Et primò, quod non ſint actus eliciti. Nam actus vnius potentiæ non poteſt elici à virtute, quæ eſt in alia potentia. Quod autem nec etiam ſint imperati, patet: Quia actus, qui imperatiuè procedit ab aliqua virtute, debet elicitiuè ab alia procedere. Sacrificare autem & orare nõ eliciuntur ab alia virtute, quàm à religione. Ad hoc argumentum, vt reſpondeamus, aduertendum eſt, dupliciter poſſe contingere, quod aliquis actus procedat ab aliqua potentia. Vno modo

Dupliciter actus poteſt procedere à potentia.

elicitiuè: alio modo imperatiuè. Elicitiuè tunc procedit, quando ſecundum ſuam ſubſtãtiam, & in eſſe naturæ producitur ab illa potentia. Quod intelligitur tunc eſſe, quando actus circa formale obiectum talis potentiæ verſatur. Vt, verbi gratia, aſſenſus veritatis ſecundum ſubſtantiam, & in eſſe naturæ in quacunq; materia ſit, dicetur produci ab intellectu; quia ſemper verſatur circa verum, quod eſt formale obiectũ ipſius intellectus. Et ſic ab iſta potẽtia ſemper elicitiuè procedit. Imperatiuè autem dicetur actus procedere ab aliqua potentia, quando ſecundum ſubſtantiam producitur ab vna potentia, & ab alia dirigitur ad ſuum finem. Vt, verbi gratia, ira inferioris appetitus elicitur ab iraſcibili, & imperatur à voluntate, quando dirigitur & ordinatur ad aliquem finem intẽtum à voluntate. Et hoc quantum attinet ad potentias. Nam in habitus longè diuerſa eſt ratio. Nam cum habitus non ſit principium actus in eſſe naturæ; ſed ſolum in eſſe moris, hoc eſt, ſecundum rationem boni, aut mali, fit, vt tunc tantum dicatur actus elici ab aliquo habitu, quando ab eo bonitatem habet, aut malitiam ſecundum ſpeciem moralem. Vt verbi gratia, elargitio eleemoſynæ dicetur produci elicitiuè à miſericordia; quia ab ea habet bonitatem in eſſe moris: quamuis in eſſe naturæ non producatur ab ea potẽtia, in qua miſericordia eſt ſubiectiuè. Tunc autem dicetur actus produci ab aliqua virtute imperatiuè, quãdo præſuppoſita bonitate, quam habet ſecũdum propriam ſpeciem dirigitur, & ordinatur ab alia virtute ad ſuum finem. Vt, verbi gratia, ſi quis elargiatur eleemoſynam pauperi clerico, vt ſeruiat eccleſiæ; talis actus dicetur elicitus à miſericordia; & imperatus à religione: quia ſuppoſita bonitate, quam ille actus habet intra ſpeciem miſericordiæ, ordinatur ad finem honeſtum religionis. Et eadem ratio eſt de omnibus alijs vitijs, & virtutibus.

Ad obiect.

Hoc ſuppoſito ad argumentum reſpondetur verum eſſe, quòd illi actus non poſſunt eſſe imperati à religione, vt rectè probat argumentum, ſed ſunt eliciti ab illa in quantũ immediatè habent ab ea ſuam bonitatem in eſſe moris; quod ſatis eſt ad hoc, vt aliquis actus dicatur elicitiuè produci ab aliquo habitu; non obſtante, quòd ſit actus alterius potentiæ ab ea, in qua eſt habitus, vt paulò antea dicebam. Ex dictis

Corollar.

infertur, quòd quando D. Thom. affirmat in ſolutione ad primum ſacrificare, & orare eſſe actus proprios, & immediatos religionis, non intelligit, religionem ad iſtos actus exercendos non egere medio alterius potentiæ ab ea, in qua ipſa religio exiſtit. Nam hoc eſt falſum. Sed quod intelligit eſt, quòd religio ipſa per ſe ſufficit, ſine adminiculo alterius virtutis ad illos actus exercendos. Quod ſatis eſt, vt ſint proprij & immediati actus illius, ab ipſaque eliciti, iuxta doctrinam traditam. Et quòd hæc fuerit mens D. Thom. liquet primò ex eo, quòd iſtos actus, ſcilicet, ſacrificare, & orare oppoſuit viſitationi pupillorum, & viduarum, quos dicit eſſe actus communes, & mediatos religionis. Ob eam tantum rationem, quòd à religione, niſi mediante alia virtute, fieri non poſſunt. Media enim miſericordia, religio viſitat pupillos, & viduas; & mediante temperantia ſeruat medium in delectabilibus. Et ſic iſti actus dicuntur mediati & imperati illius. Secundò, id ipſum conſtat. Nam intentum D. Thom. in præſenti erat probare, atque docere; quòd religio nec ordinat hominem ad proximum, nec ad ſeipſum; ſed ad Deum ſolum, ad idque aſſumit, quòd per opera, quæ efficit ipſa religio ſuis tantum viribus, ſine adminiculo alterius virtutis ſolum ordinatur homo ad Deum, vt eſt ſacrificare, & orare. Et ſic patet, quòd ſacrificium, & orationem appellat D. Tho. immediatos actus religionis. Non, quia non fiant media alia potentia; ſed, quia non fiunt media alia virtute ad modum iam explicatum. Ad tertium argumentum reſpondetur, verum eſſe, quòd oratio poteſt fieri ex imperio charitatis, ſicut & actus cuiuſcunque alterius virtutis. Ex hoc tamen non infertur, quòd non ſit proprius actus religionis: quoniam ab ea procedit, nulla alia media virtute, ab illáque regulatur & dirigitur in finem religionis.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm religio ſit virtus?

AD ſecundum ſic proceditur. Videtur quòd religió non ſit virtus. Ad religionem enim pertinere videtur Deo reuerentiam exhibere. Sed reuereri eſt actus timoris, qui eſt donum, vt ex ſupradictis † patet: ergo religio *1.q.60. art. 3.* non eſt virtus, ſed donum. *col. & 3.d.35.*

2 ¶ Prætereà, Omnis virtus in libera volun- *q.3. ar.4.q.2.* tate conſiſtit, vnde dicitur habitus electiuus, vel *cor.* voluntarius. Sed ſicut dictum † eſt. Ad religio- *Artic. præc.* nem pertinet latria, quæ ſeruitutem quandam *ad 3.* importat: ergo religio non eſt virtus.

3 ¶ Prætereà, Sicut dicitur † in 2. Ethicorum. *Lib.2.in prin.* Aptitudo virtutis ineſt nobis à natura, vnde ea *tom.5.* quæ pertinent ad virtutes ſunt de dictamine rationis naturalis. Sed ad religionem pertinet cæremoniam diuinæ naturæ afferre: cæremonialia autem, vt dictum † eſt ſupra, non ſunt de *1.2.q.99.art.* dictamine rationis naturalis: ergo religio non *3.ad 2. & q.* eſt virtus. *101.*

¶ Sed contra eſt, quia connumeratur alijs virtutibus, vt ex præmiſsis † patet.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà *Quæſt. 80.* † dictum eſt, virtus eſt quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Et ideò ne- *1.2.q 55. art.* ceſſe eſt dicere omnem actum bonum ad vir *3. & 4. & ſupra qu. 58. art.3.* tutem pertinere. Manifeſtum eſt autem, quòd reddere debitum alicui habet rationem boni, quia per hoc quod aliquis alteri debitum reddit, conſtituitur in proportione conuenienti reſpectu ipſius, quaſi conuenienter ordinatus ad ipſum. Ordo autem ad rationem boni pertinet, ſicut & modus & ſpecies, vt per Auguſtinum † patet in libro de natura boni. Cum ergo ad religionem pertineat reddere honorem *Cap. 33. & c. 1.tom.6.*

debitum

debitum alicui, scilicet Deo, manifestum est, quod religio virtus est.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod reuereri Deum est actus doni timoris. Ad religionem autem pertinet facere aliqua propter diuinam reuerentiam: vnde non sequitur, quod religio sit idem quod donum timoris, sed quòd ordinetur ad ipsum sicut ad aliquid principalius. Sunt enim dona principaliora virtutibus moralibus, vt supra habitum † est.

Quæst. 9. art. 1. ad 3. & 1. 2. quæst. 68. art. 8. & 4.

¶ Ad secundum dicendum, quòd etiã seruus potest voluntariè exhibere domino suo quod debet, & sic facit de necessitate virtutem, debitũ voluntariè reddens. Et similiter exhibere Deo debitam seruitutem potest esse actus virtutis, secundum quod homo voluntariè facit.

¶ Ad tertium dicendum, quod de dictamine rationis naturalis est, quòd homo aliqua faciat ad reuerentiam diuinam. Sed quod hæc determinatè faciat vel illa, istud non est de dictamine rationis naturalis, sed de institutione iuris diuini, vel humani.

SVMMA TRATVS.

COnclusio est affirmatiua, quam supposita diffinitione virtutis, quæ dicit quod est, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, ex quo fit, vt omnis actus bonus ad virtutem pertineat, probat D. Thom. hac ratione: Reddere debitum alicui habet rationem boni: per hoc enim, quod aliquis alteri debitum reddit, constituitur in proportione conuenienti respectu illius: sed ad religionem spectat reddere honorem debitum alicui, scilicet, Deo: ergo religio est virtus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

RAtio, propter quam D. Thom. in præsenti quærit, an religio sit virtus, non est, quia de hoc sit aliqua dubitatio; omnes enim vno ore fatentur religionem esse virtutem. Sed, vt seruet consuetum ordinem, quẽ in alijs tractatibus sequi solet. Quoniam autem à nobis hoc ipsum iam sæpè quæsitum est, de fide, de spe, de charitate, de iustitia, hisque locis satis explicatum, quid ad rationem virtutis est necessarium, idcirco ab illo in præsenti supersedendum duxi. Et tantum circa fundamentum, quo D. Thom. dicit, omnem actum bonum esse à virtute, ex quo suam colligit conclusionem, est difficultas, vtrùm verum sit? Et pro parte negatiua argumentor primò. Appetitus fœlicitatis in communi in nobis existens, est actus bonus; & tamen non est à virtute: ergo falsum est dicere, quòd omnis actus bonus est à virtute. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Appetitus fœlicitatis in communi continetur in amore, quo quis seipsum diligit: sed ad diligendum seipsum nullus indiget virtute; cum ad istum actũ omnes sint satis propensi à natura: ergo talis actus non est à virtute. Secũdò sic argumentor: Actus, quibus acquiritur virtus, non sunt à virtute, quoniam ipsam præcedunt, & tamen sunt boni, quoniam efficiunt hominem bonum, vt constat: ergo non omnis actus bonus est à virtute. Et confirmatur ex Aristot. 5. Ethic. cap. 5. & 6. dicente, cõtingere posse, vt quis interdum iusta faciat, non iustè. Quod ideò affirmat, quia sæpè reddit quis alteri debitum, quod iustum est, ac bonum; & tamen id non facit ex habitu iustitiæ; sed maxima cum difficultate.

Dubium, an omnis actus bonus sit à virtute.

1. Argum.

2. Argum.

His tamen non obstantibus, dico, propositionem D. Tho. esse verissimam, si rectè intelligatur, vtpotè quæ sequitur ex definitione virtutis, qua dicitur, quòd virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonũ reddit. Quam ponit Arist. lib. 2. Ethic. cap. 6. Et competit tantum virtutibus moralibus. Nam intellectuales non faciunt habentem bonum simpliciter, sed solum secundum quid: vt latè ostendimus in primo tomo, q. 1. 4. ar. 5. De qua re videndus est D. Tho. 1. 2. qu. 55. ar. 1. 3. & 4. Vnde ad primum argumentum respondeo, quòd D. Tho. hic tantùm loquitur de illis actibus bonis, qui sunt perfectè liberi, perfectéque pertinent ad genus moris. Nam isti solùm sunt, qui ad virtutem spectant necessario. At verò appetitus fœlicitatis in communi, nõ est perfectè liber, nec perfectè humanus, aut moralis, cum non sit liber quoad specificationem, sed tantum quoad exercitiũ, & ex consequenti quadam ratione naturalis. Ad secundum vt respondeat Caietanus in isto commento, aduertit, dupliciter posse contingere, quòd aliquis actus bonus dicatur. Vno modo, quia est bonus, tum ex obiecto, & circunstantijs, tum etiam ex parte modi, quo fit, quia, scilicet, fit bene, hoc est promptè, & delectabiliter. Alio modo; quia habet quidquid ea sui genere, atque ratione ad honestatem ipsius requiritur: quamuis propter impedimenta passionum existentium in eo, qui operatur, nõ fiat prõptè, & delectabiliter. Quo supposito dicit, quòd actus, qui primo modo est bonus, hoc est qui est bonus in se, & bene fit, semper est à virtute, vt docet Ari. li. 2. Ethicorum. At verò actus bonus secundo modo, hoc est, qui bonus in se existens, non bene fit, non est à virtute. Et in hoc quidem verum dicit Caietanus. Sed cum postea affirmat D. Thom. in præsenti, solum loqui de actu primo modo, bono, mihi non placet. Nam cum D. Tho. simpliciter, & absolutè loquatur de actu bono, nulla adhibita distinctione, nõ est cur præfatam faciamus limitationem. Quocirca hac interpretatione omissa verius, & facilius mihi respondendum videtur, quòd D. Thom. non dicit omnem actum bonum effici à virtute; sed quod omnis talis pertinet ad virtutem: quòd longè diuersum est à primo. Nam ad hoc, vt aliquis actus dicatur pertinere ad virtutem, non est necessarium quod ab illa effectiuè procedat; sed satis est, quod vel efficiatur à virtute, vel ipse virtutem efficiat; idemque sit vtriusque obiectum. Et hoc secundum inuenitur in actibus generãtibus habitũ virtutis. Et quod hæc fuerit mens D. Th. ea ipsa litera sufficienter colligitur. Nam dicit, quòd omnis actus bonus ad virtutem pertinet. Ex hocque rectè colligitur, quod reddere debitum honorẽ Deo, qui est actus bonus, pertinet ad virtutem: quia vel efficitur ab habitu virtutis, vel ipse efficit virtutem. Et ex consequenti religio, ad quam pertinet iste actus, est verè, & propriè virtus.

Conclusio.

Ad 1. argum.

Ad 2. argum.

¶ Circa solutionem ad tertium argumentũ D. Th. est aduertendũ, quòd quẽadmodum de dictamine rationis naturalis est, in virtute tẽperãtiæ, vt homo medium teneat in cibo, & potu; & non quòd hunc, aut illũ cibum, aut potum assumat, ità etiã est de dictamine rationis naturalis, in virtute religionis, vt medium teneat in ordinatione sui ipsius ad Deũ. Quòd autẽ has, vel illas cæremonias assumat, ad ordinandum seipsum in Deum, non est ex dictamine rationis, sed solùm ex diuino, vel positiuo iure. Quare, sicut in temperantia non impedit indeterminatio materiæ, vt ipsa virtus

Nota circa solut. ad 3. D. Thom.

dicatur:

dicatur: ità etiã nec in religione incertitudo materiæ, quæ est in actibus, quibus Deus colitur, erit impedimento, vt religio vera virtus dicatur. Ex ratione enim formali virtus suã speciẽ sortitur, & non ex materiali.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm religio sit vna virtus?

Inf. q. 4. ad 1. & 2.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd religio non sit vna virtus. Per religionem enim ordinamur ad Deum, vt dictum † est. In Deo autem est accipere tres personas, & iterum multa attributa, quæ saltem ratione differunt. Diuersa autem ratio obiecti sufficit ad diuersificandum virtutes, vt ex supra dictis † patet: ergo religio non est vna virtus.

Art. 1. huius quæst.

Quæst. 50. ar. 2. & q. 47. a. 5. & q. 23. ar. 4 & 5.

2 ¶ Prætereà, Vnius virtutis vnus est actus. Habitus enim distinguuntur secundum actus. Religionis autem multi sunt actus, sicut colere, & seruire, vouere, orare, sacrificare, & multa huiusmodi: ergo religio non est vna virtus.

3 ¶ Prætereà, Adoratio ad religionem pertinet. Sed adoratio alia ratione adhibetur imaginibus, & alia ipsi Deo. Cũ ergo diuersa ratio distinguat virtutes, videtur, quod religio non sit vna virtus.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Ephes. 4. Vnus Deus, vna fides. Sed vera religio protestatur fidem vnius Dei: ergo religio est vna virtus.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut suprà † habitum est, habitus distinguuntur secundum diuersam rationem obiecti. Ad religionem autem pertinet exhibere reuerentiam vni Deo secundum vnam rationem, inquantum scilicet primum est principium creationis, & gubernationis rerum: vnde ipse dicit Malach. primo. Si ego pater, vbi honor meus? Patris enim est, & producere, & gubernare. Et ideo manifestum est, quod religio est vna virtus.

In locis citatis argum. 1.

¶ Ad primum ergo dicẽdum, quod tres personæ diuinæ sunt vnum principium creationis & gubernationis rerum, & ideo eis vna religione seruitur. Diuersæ autem rationes attributorum concurrunt ad rationem primi principij, quia Deus producit omnia, & gubernat sapiẽtia, voluntate, & potentia bonitatis suæ. Et ideo religio est vna virtus.

¶ Ad secundum dicẽdum, quòd eodem actu homo seruit Deo & colit ipsum. Nam cultus respicit Dei excellentiam, cui reuerentia debetur. Seruitus autem respicit subiectionem hominis, qui ex sua conditione obligatur ad exhibendum reuerentiam Deo. Et ad hæc duo pertinent omnes actus, qui religioni attribuuntur, quia per omnes homo protestatur diuinam excellentiam, & subiectionem sui ad Deum, vel exhibendo aliquid ei, vel iterum assumendo aliquid diuinum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd imaginibus non exhibetur religionis cultus, secũdum quod in seipsis considerantur, quasi res quædam, sed secundum quod sunt imagines ducentes in Deũ incarnatum. Motus autem qui est in imagine, prout est imago, non consistit in ipsa, sed tendit in id cuius est imago. Et ideo ex hoc quod imaginibus Christi exhibetur religionis cultus nõ diuersificatur ratio latriæ, nec virtus religionis.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio D. Thom. est affirmatiua. Et probatur. Habitus distinguuntur secundum diuersam rationem formalem obiecti. Sed ad religionem spectat exhibere reuerẽtiam Deo secundum vnam rationem formalem, scilicet, in quantum est principium creationis, & gubernationis rerum, iuxta illud Malach. 1. Si ego pater, vbi honor meus. Patris enim est producere & gubernare: ergo religio est vna virtus.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli est aduertendum, quòd quamuis, vt constat ex Aristot. 5. Metha. cap. de vno. multipliciter aliquid possit dici vnum, scilicet, vnum specie, vnum genere, & vnum numero, tamen in præsenti cum quærimus, vtrùm religio sit vna virtus, tantum loquimur de vnitate specifica, quæ est per se, & simpliciter vnitas, & non de vnitate generica, quæ est vnitas secundum quid, aut de vnitate numerica, quæ est vnitas per accidens. Et sic sensus quæstionis est, vtrùm religio sit vna tantùm virtus secundum speciem. Quæ quæstio sicut & quæcumque alia de vnitate scientiæ, vel habitus loquens, adhuc potest habere duplicem sensum. Primus est, vtrùm religio, quæ pluribus modis, atque cæremonijs specie distinctis, nempe, sacrificijs, sacramentorum administratione, & orationibus potest Deo debitum cultum, & reuerentiam exhibere, sit dicenda vna virtus specie, vel plures. Secundus, vtrùm habitus inclinans ad huiusmodi actus specie distinctos, sit tantum vna simplex qualitas, vel potius singulorum actuum sint singuli habitus constituendi, ità quòd religio sit collectio plurium habituum. Et in vtroque sensu habet quæstio difficultatem, estque à nobis discutienda in præsenti. Breuiter tamen, quoniam hæ res, quæ generales sunt, propriè pertinent ad primam secundæ. Et quidem de quæstione in primo sensu fuit opinio Nominalium, asserẽtium, tot esse religiones, quod sunt obiecta materialia, quibus Deo debitum cultum exhibemus. Itaque est vna religio inclinans ad debitam administrationem sacramentorum: alia inclinans ad debitè orãdum, alia ad sacrificãdum, &c. Et idem dicunt de alijs virtutibus moralibus, nempe, quòd tot sunt temperãtiæ, quot sunt res, quibus est abstinendum. Cuius sententiæ præcipuum fundamentum est: nam cùm istæ res specie differant fieri non potest, vt de omnibus sit vnica tantum virtus. Hæc tamen opinio est mera insania. Et sic contra illam est conclusio: Religio est dicenda vnica tantum virtus secundum speciem, quantumcunque admittamus illam esse plures habitus, vel plures qualitates. Et idem dicendum est de quibuscumque alijs virtutibus, siue intellectualibus, siue moralibus. Probatur: Secundum Aristotel. 5. Meta. text. 7. vnum dicitur multipliciter, ex quo fit, vt ea, quæ in vno

Tripliciter aliquid potest dici vnum.

1. Sensus quæstionis.

vno

vno genere est vna simpliciter, possit esse plures in alio, vt exercitus, qui plura est in genere substantiæ: & vnus in genere quantitatis, & domus, quæ est vna in genere artificiali, & plures in esse naturæ: quia lapides & ligna ex quibus construitur sunt plura: ergo pari ratione, quãuis religio esset plures habitus, vel plures qualitates, adhuc diceretur vna virtus propter vnam rationem obiecti. Et cõfirmatur: Sicut domus ex se, nõ habet quod constet ex pluribus rebus: sed potest ex vna tantum constare: ita etiam, quod religio versetur circa plura non habet ex se, sed posset circa vnum tãtum versari, si illud solum esset a Deo institutum, vt fieri debitus honor exhiberetur: ergo sicut domus dicitur simpliciter vna: ita etiam religio dicetur vna virtus simpliciter secundum speciem. Et ad argumentum nominalium respondetur, quòd quauis religio versetur circa plures res, de illis tamen omnibus agit secundum quod conueniunt in vna ratione formali obiecti, quod satis est ad vnitatem virtutis: & ideò est dicenda vna tantum virtus.

2. Sensus quæstionis. ¶ De secundo autem sensu quæstionis, vtrùm, scilicet, religio sit vnica tantum simplex qualitas, maior est difficultas. Nam Scotus, & Nominales, & Gregorius, quæst. 5. prologi, sicut existimant, quod in scientia, singularum conclusionum sunt singuli habitus, & collectio omnium, quæ conueniunt in vna ratione scibilis, est vna scientia; & sicut in fide singulorum articulorum sunt singuli habitus, & collectio omnium habituum, est vna fides; nec est vna simplex qualitas inclinans immediatè ad assensum omnium conclusionum, seu articulorum; ita etiam in religione, & in omnibus alijs virtutibus moralibus dicunt, tot esse habitus ponendos, quot sunt, res, quæ per talem virtutem disponuntur, & ordinantur. Quam suam sententiam ex eo præcipuè probant. Nam potest contingere, quod aliquis promptè, & delectabiliter operetur circa vnam materiam, & non circa aliam. Quod non contingeret, si vnus atque idem habitus immediatè inclinaret ad omnia.

Sententia Autoris. ¶ Hoc tamen non obstante dico, esse valde absurdũ dicere, quod religio & quæcunque alia virtus, siue intellectualis, siue moralis non est vna simplex qualitas. Et probatur primò ex communi modo loquendi omnium dicentium, quod religio est vna virtus; ergo & vna qualitas, & vnus habitus. Probo consequentiam, ab specie ad genus. Secundo sic argumentor: Potentia visiua dicitur vna, licet ad plura se extendat: quia ad quæ se extendit, est sub vna ratione formali obiecti; scilicet, colorati; sed religio ad omnia, ad quæ se extendit, est sub vna ratione formali obiecti, scilicet, exhibendi Deo debitum cultum, atque honorem: ergo est qualitas, & vnus habitus. Vltimò: Si quis, vt sublenet alienam miseriam, vni dat aurum, alteri vestem, alteri alimentum, omnes illi actus pertinēt ad eandem virtutem misericordiæ, quia ad omnes inclinatur sub eadem ratione formali obiecti, scilicet, sublenandi alienam miseriam: ergo pari ratione, qui, vt exhibeat Deo debitum cultum, interdum offert sacrificium, & interdum orat, & interdum seruit ecclesiæ: omnes illi actus ad eandem virtutem religionis pertinebunt propter vnam rationem formalem obiecti.

Ad argum. ¶ Et ad argumentum in contrarium factum, vt respondeamus aduertendum est primo ex D. Thom. 1. 2. quæst. 66. art. 1. quod vna virtus dupliciter potest dici perfectior altera intra eandem speciem. Vno modo ex parte obiecti, circa quod versatur. Qua ratione scientia, quæ se extendit ad decem conclusiones est perfectior, quàm quæ se extendit ad quinque. Alio modo ex parte subiecti: quatenus eadem scientia, quæ ad decem conclusiones extenditur, magis radicata est in vno, quàm in alio. Secundo est aduertendum, quod perfectio ex parte obiecti non potest reperiri maior & minor in vna, & eadem virtute morali; sed omnes sunt æquales quaorum ad hoc, quia se extendunt ad totam latitudinem sui obiecti. Itaque quicunque habet temperantiam habet ipsam, quantum ad omnia, ad quæ se extendit. Et idem dicendum est de alijs virtutibus moralibus. Et ratio est, vt dicit D. Th. quoniã istæ virtutes sunt in appetitu, qui est inclinatio ad obiectum suum bonum. Propter quod supra quæstione 24. articul. 5. affirmauit, charitatem ex parte obiecti minime augeri, quia est virtus in appetitu. Et si quis obiiciat; Sicut se extendit scientia in dies ad nouas conclusiones; ita etiam virtus moralis, & charitas ad noua obiecta; ergo sicut perficitur scientia ex parte obiecti; ita etiam virtus moralis, respondeo, negando consequentiam. Nam ratio formalis virtutis moralis, quæ modò se extendit ad plures materias, eadē simul & semel fuit acquisita, seu infusa. At verò ratio formalis scientiæ partibiliter acquiritur. Et est ratio: Quia ad hoc, vt scientia se extendat ad plures conclusiones, præter lumen principiorum, requiritur etiam nouum lumen, quo ad cognitionem talis, & talis conclusionis determinetur, quod in virtutibus moralibus non inuenitur. Ex quo infert Caietanus, hoc differre intellectuales virtutes à moralibus, quod illæ possunt esse virtutes secundum statum imperfectum, istæ verò nõ, nisi secundum statum perfectum. Quod etiam affirmat D. Thom. 1. 2. q. 65. art. 1. Verumtamen est, quòd, quia ad attingendum medium virtutis moralis, quod est secundum rectam rationem, vnus est melius dispositus alio, vel propter maiorem assuetudinem, aut meliorem naturæ dispositionem, vel propter perspicacius iudicium rationis, aut verò propter maius gratiæ donum, vt dicit D. Thom. 1. 2. q. 66. a. 1. idcircò virtutes morales eiusdem speciei ex parte subiectorum possunt esse inæquales. Atque etiam eadem numero virtus potest se ipsa esse perfectior, pro diuersis temporibus. His suppositis ad argumentum respondeo; quòd si quando contigerit, aliquem promptè, & delectabiliter operari circa vnam materiam, & non circa aliam intra latitudinem eiusdem formalis obiecti virtutis moralis, id non prouenit, quia vnus, atque idem habitus immediatè non inclinet ad omnia, sed ex indispositione subiecti. Atque adeò non erit necessariũ multiplicare habitus in eadem virtute, sed mutare subiecti dispositionem.

Obiectio.

Responsio.

¶ In commento huius articuli mouet Caietanus difficultatem, qualiter stare possit cum articulo quinto huius quæstionis, quo expresse negatur, Deum esse obiectum religionis, propter quod excludit illam à ratione virtutis Theologicæ. Et tamen in præsenti dicit, religionem esse vnam virtutem: quia habet vnũ Deum secundum vnam rationem pro obiecto. Sed supposita distinctione de duplici obiecto virtutis, vno, cui, altero quod; summariè dicitur, quòd Deus est subiectum religionis, cui, & non quod. Et sic vterque articulus verum habet, sed hoc magis explicabitur artic. 5.

¶ In solutione ad tertium argumentorum multa dicit D. Tho. de imaginibus, & earum adoratione, quæ ingeotem continent difficultatem. Sed quoniam illa proprium obtinent locum, in 3. part. quæst. 25. ab illis supersedeo. Qui plura de illis videre desiderat, legat Cordubam, libro primo quæstionum, quæstione quinta.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm religio sit specialis virtus ab alijs distincta.*

AD Quartũ sic proceditur. Videtur, quod religio non sit specialis virtus ab alijs distincta. Dicit † enim August. 10. De Ciuita. Dei Verum sacrificium est omne opus quod geritur, vt sancta societate Deo iũgamur. Sed sacrificium pertinet ad religionem: ergo omne opus virtutis ad religionem pertinet, & sic non est specialis virtus.

L. 10. cap. 6. in princ. tom. 5.

2 ¶ Prætereà, Apostolus dicit 1. ad Corin. 10. Omnia in gloriam Dei facite. Sed ad religionẽ pertinet aliqua facere ad Dei reuerentiam, vt supra dictum † est: ergo religio non est specialis virtus.

Art. 2. & 4. ad 1.

3 ¶ Præterea, Charitas qua diligitur Deus, non est virtus distincta à charitate, qua diligitur proximus. Sed sicut dicitur in octauo Ethic. Honorari propinquum est ei, quod est amari: ergo religio qua honoratur Deus, non est virtus specialiter distincta ab obseruantia, vel dulia vel pietate, quibus honoratur proximus: ergo non est virtus specialis.

Lib. 8. c. 8. t. 5.

¶ Sed contra est, quod ponitur aliqua pars iustitiæ ab alijs eius partibus distincta.

¶ Respondeo dicendum, quod cum virtus ordinetur ad bonum, vbi est specialis ratio boni, ibi oportet esse specialem virtutem. Bonum autem ad quod ordinatur religio, est exhibere Deo debitum honorem: honor autem debetur alicui ratione excellentiæ: Deo autem competit singularis excellentia, inquantum omnia in infinitum transcendit secundum omnimodum excessum. Vnde ei debetur specialis honor. Sicut in rebus humanis, videmus quòd diuersis excellentijs personarum diuersus honor debetur: alius quidem patri, alius regi, & sic de alijs. Vnde manifestum est, quod religio est specialis virtus.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod omne opus virtutis dicitur esse sacrificium, inquãtum ordinatur ad Dei reuerentiam. Vnde ex hoc nõ habetur, quod religio sit generalis virtus, sed quod imperet omnibus alijs virtutibus, vt supra dictum est.

Art. 1. huius quæst. ad 1.

¶ Ad secundum dicendum, quod omnia secundum quod in gloriam Dei fiunt, pertinent ad religionem, non quasi ad elicientem, sed quasi ad imperantem. Illa autem pertinent ad religionem elicientem, quæ secundum rationem suæ speciei pertinent ad reuerentiam Dei.

¶ Ad tertium dicendum, quod obiectum amoris est bonum, obiectum autem honoris, vel reuerentiæ, est aliquid excellens. Bonitas autem Dei communicatur creaturæ, non autem excellentia bonitatis eius. Et ideo charitas qua diligitur Deus nõ est virtus distincta à charitate, quia diligitur proximus. Religio autem qua honoratur Deus distinguitur à virtutibus, quibus honoratur proximus.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio D. Thom. est affirmatiua. Probatur: Virtus ordinatur ad bonum: ergo ibi est specialis virtus, vbi est specialis ratio boni: sed bonum ad quod ordinatur religio, quod est exhibere Deo debitum honorem, est speciale; sicut & excellentia, ratione cuius ei honor debetur specialis est: ergo religio est specialis virtus. Eandem conclusionem probat D. Tho. in argumento, sed contra, ex eo, quod religio, vt ex dictis patet, ponitur pars iustitiæ ab alijs distincta.

EXPLICATIO ARTICVLI.

QVid velit intelligere D. Thom. quando in isto articulo quærit, an religio sit virtus specialis ab alijs distincta, ex his, quæ diximus suprà, quæst. 58. ar. 6. agentes de iustitia legali, vbi similis quæstio fuit proposita: colligere licet. Nam, cũ dupliciter aliquid possit dici generale; vno modo per prædicationem; & quod hoc modo est generale ad essentiam eorum pertinet, quibus est generale: alio modo secundum virtutem, quia, scilicet, est causa inferioribus influens, vt sol respectu inferiorum; & quod hoc modo est generale, non est particularibus essentialiter idem, nec de illis prædicatur, quando D. Thom. quærit in præsenti, an religio sit virtus specialis, non est mens illius inuestigare, vtrùm ità sit virtus specialis, vt ei repugnet esse generalem secundum virtutem. Nam huius difficultatis pars negatiua est vera, & extra controuersiam posita, eum certum sit religionem in quantũ actus omnium aliarum virtutum, ad suum finem, qui est debitum cultum Deo exhibere, (vt D. Thom. dicit hic in solutione ad primum) dici posse virtutem generalem. Sicut & iustitia atque charitas hac ratione generales virtutes dicuntur. Sed quod intendit quærere est, an religio secundum suam essentiam sit particularis virtus ab alijs distincta. Et in hoc sensu respõdet conclusione affirmatiua, quæ ità est vera & extra controuersiam posita, vt non sit cur in illius probatione sit immorandum.

Dupliciter aliquid potest dici generale.

¶ In solutione ad secundum argum. dicit D. Tho. quod omnia secundum quod in gloriam Dei fiunt, pertinent ad religionem, non quasi ad elicientem, sed quasi ad imperãtem. Illa autem pertinent ad religionem elicientem, quæ secundum rationem suæ speciei pertinent ad reuerentiam Dei. Quod vt perfectè intelligatur, aduertendum est primò, quod quia religio siue inclinet ad orandum, siue ad sacrificia facienda, siue ad honestè viuendum in omnibus intendit, & quærit, vt Deo debitus cultus exhibeatur. Hinc fit, vt proprius & adæquatus effectus religionis, sit exhibere Deo debitum cultum & honorem, quod & D. Tho. hic & vbique significat.

¶ Secundo est aduertendum, quòd iste cultus Deo debitus, quem religio intendit, in eo solùm consistit, vt quis vel opere, vel verbo, profiteatur Dei eminentiam & nostram exigentiam, hoc est, Deum esse primum principium, a quo omnia primò processerunt, & postea gubernantur. Et hæc de Dei excellentia expressa à nobis confessio, est vnicus atque summus cultus, quem Deo religio exhibet. De qua loquebatur Propheta Psalm. 117. quando dicebat: Vox exultationis, & salutis

Quis sit proprius & adæquatus effectus r[illegible]

De [illegible] cultus Deo [illegible] quo per [illegible] continuamus.

salutis in tabernaculis iustorum. Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me; dextera Domini fecit virtutem. Quasi diceret, pro communi & vniuersali generis humani conditione & liberatione resonet, audiaturque vox gaudij, vox cantici & tripudij, de salute per Dei filium communiter omnibus perfecta, & oblata, in domibus & ecclesijs fidelium; vt quibus vna est salus, eademque salutis vtilitas, communia sit etiam exultationis lætitia. Gaudij verò nostri iusta hæc est ratio, quoniam diuina potentia, per Christum brachium suum potenter admodùm, & valide egit, magnæque potentiæ & virtutis opera exhibuit, pro nostra operanda salute. Quibus verbis significat, omnem cultum, quem Deo exhibent iusti hac vna confessione & professione diuinę excellentiæ contineri.

Quædam res ex sua ratione sunt protestationes diuinæ excellētiæ.

¶ Tertio est aduertendum, esse quasdam res, atque actiones, quibus ex sua, & propria ratione competit, vt sint protestationes diuinæ excellentiæ, vt sunt sacrificia, & orationes ad D. ū fusæ. Eo enim ipso, quod sacrificando offerimus Deo bona nostra, orandóque petimus vt ipse bona sua nobis elargiatur, profitemur eum factorem, & autorem omnium bonorum, nosque ab illo omnino pendere. Quod maximè apparet in sacrificijs veteris legis, quæ cæsis, & immolatis animalibus fieri præcipiebantur. Quasi hoc facto significans, Deum esse vitæ autorem. Et ob hanc eandem causam, inter alias, arbitror interdixisse Deum Iudęis, ne sanguinem animalium vescerentur; sed vt sibi illum reseruarent. Nam quia sanguis est sedes animę, vt tradunt Medici, & constat ex Deute. c. 12. vbi dicitur: Animalium sanguis est anima; volebat Deus illum sibi offerri, sicque manifestare ipsum esse animæ, & vitæ autorem. Quod & significauit Leui. 17. quando dixit: Si comederit sanguinē, obfirmabo faciem meam contra illum, & disperdam eum de populo meo, quia anima carnis est in sanguine, & ego illum vobis dedi vt super altare expietis pro animabus vestris. Aliæ res sunt, quibus ex sua ratione atq; natura nō inest ista significatio, & professio, quāuis ex particulari intētione offerentis assumi possint ad id testificādū, & significādū, vt facere eleemosynam, & pudicè viuere. Quæ quidē opera ex sua natura, non sunt professiones nec testimonia diuinę excellētię. Sed si quis illa, ea intētione & animo faciat, vt eis protestetur, se Deo, à quo rectè viuendi normam accepit, esse subiectū, iam erūt testimonia diuinæ excellentiæ, pertinebuntque ad religionem, poteruntque dici sacrificia, vt dicit D. Tho. hic ad primum. Sed est maximum discrimē inter istas res, nam priores eliciuntur à religione, suntque proprij actus illius: cùm tamen posteriores solùm imperatiuè procedant à religione. Quid autem sit necessarium ad hoc, vt aliquis actus dicatur procedere elicitiuè ab aliqua virtute, & quid, vt imperatiuè, in qua re explicanda Caietanus valde versatur in præsenti, iam à nobis est explicatum articulo primo huius quæstio.

Animæ animalis est in sāguine.

Eleemosyna & vita pudica possunt imperatiuè à religione procedere.

¶ In solutione ad tertiū argumentum dicit D. Th. Primo, quod obiectum charitatis est bonitas Dei; obiectum autem religionis est excellētia bonitatis Dei. Dicit secundo, quod bonitas Dei communicatur creaturis, non tamen excellentia Dei illis non communicetur. Ex quibus colligit, quod quia in Deo, & proximo est eadem ratio bonitatis diuinę, quę est obiectum charitatis, idcircò vna & eadem virtus charitatis est, quæ inclinat ad diligendum Deum & proximum. Tamen quia excellentia diuina, in quam fertur religio, non est eadem in hominibus, sed diuersa, idcircò non est vna virtus religionis inclinans ad exhibendum cultum Deo, & hominibus, sed diuersę. Contra quæ argumentor primo in hunc modum. Quando D. Thom. dicit, quòd excellentia bonitatis diuinæ nō communicatur creaturis, communicatur autem ipsa bonitas diuina; vel loquitur de communicatione per essentiam, vel solum de communicatione per similitudinem aliquam participatum. Non primum; quia nulli creaturæ ipsa bonitas diuina, secundum suam essentiam communicari potest: ergo loquitur de secundo, hoc est de communicatione per similitudinē. Tunc vltra: Sed hoc modo non solum bonitas diuina, sed etiam eius excellentia communicatur creaturis; cum vnaquæque res quantum participat de bonitate Dei, tantum etiam participet, de eius excellentia: ergo quantum ad hoc, nullum est discrimen inter charitatem, & religionem.

1. Arg. contra illa quæ dicit D. Tho. in solutione ad 3.

¶ Secundo sic argumentor: Si charitatis virtus, quę diligit Deum, eadem diligeret proximos, quia bonitas diuina, quæ est obiectum charitatis illis communicatur, sequeretur, quod ratio amandi & obiectum formale dilectionis proximi esset bonitas diuina participata, hoc autem est falsum, & absurdum, nam ista bonitas participata, est quid creatum. obiectum autem charitatis, est quid increatum, scilicet, ipse Deus. alias charitas non esset virtus theologica: ergo male dicit D. Thom. quod eadem charitas diligit Deum, & proximos, quia eadem bonitas diuina cōmunicatur illis.

2. Argum.

¶ Sed, vt mentē D. Thom. explicemus ac simul etiā satisfaciamus argumentis propositis; aduertendū est primo, quod cum vnum alteri communicari, nihil aliud sit, quam quod vnum sit in alio, & bonitas diuina tripliciter possit esse in creatura rationali, Vno modo secundum suam essentiam, qua ratione est in beatis; quorum mentibus essentia diuina vnitur in ratione speciei intelligibilis; alio modo per effectum & similitudinem; inquātum, scilicet, producit in illa aliquid sibi simile; qua ratione est etiam in omnibus alijs rebus; tertiò per habitudinem, & relationem, & est affirmare quod sicut sanitas dicitur esse in medicamento, & in vrina, ob id tantum, quia dicunt ordinem ad sanitatem; sic etiā diuina essentia dicitur esse in creatura rationali propter habitudinem, & relationem, quam habet ad illam, quòd scilicet, est capax illius cōsequēdæ, fit, vt diuina bonitas his tribus modis possit creaturis rationalibus communicari. Sed est aduertēdum, quod quamuis excellens Dei bonitas secūdum se, & suam essentiam sit in creaturis rationalibus, vel actu, vt in beatis, vel per effectum, vt in omnibus alijs rebus, vel per habitudinem, vt in viatoribus, nūquam tamen est in illis secundum eum modum proprium, quo est in Deo, scilicet, essentialiter.

Diuina bonitas tripliciter potest communicari creaturis rationalibus.

¶ Secundò est aduertendum, quod vt docuit D. Thom. supra q. 25. art. 1. in solutione ad 2. hoc interest inter amorem, & honorem, quod amor respicit bonū in communi, honor autem respicit proprium bonum honorati. Defertur enim semper alicui in testimoniū proprię virtutis. Ex quo fit, vt amor non diuersificetur specie propter diuersam quātitatem bonitatis diuersorum, dummodò referantur ad aliquod vnum bonū commune. at verò honor diuersificetur secundū propria bona singulorum. Et sic eodem amore charitatis diligimus omnes proximos, inquantum referuntur ad vnum bonum commune, quod est Deus; cùm tamen diuersos honores diuersis deferamus secundum propriam virtutē singulorū. Et etiā Deo singularē honorē latriæ exhibemus propter eius singularē virtutem.

Discrimen inter honorē, & amorem.

¶ His suppositis, ad 1. arg. respondetur, quod D. Th. loquitur de communicatione diuinæ bonitatis non

secundum

Ad 1. argum.

secundum suam essentiam, sed secundum aliquam similitudinem participatam. Et quando rursus dicitur, diuinam excellentia eodem modo cõmunicari creaturis, quo communicatur bonitas ipsius, atque adeò eandem esse rationem charitatis, & religionis, respondetur negando consequentiã. Nam obiectum charitatis est bonitas diuina, nõ solum vt propriè est in Deo, sed etiam vt refertur ad alios, estque in illis vel habi-

Maius quo bonitas diuina est obiectũ charitatis. tudine vel actu. Nam vt modo dicebam, ex D. Thom. obiectum amoris est bonum commune ex quo fit, vt vna, & eadem charitas se extendat ad omnia illa, in quibus ipsa essentia bonitatis inest, vel essentialiter, vt in Deo; vel secundum habitudinem, vt in creaturis rationalibus, dummodo illa omnia referantur ad idem bonum commune. Et hoc est, quod voluit D. Thom. significare quando dixit in præsenti, obiectum charitatis esse bonitatem diuinam, quæ communicatur. Et supra, quæst. 23. articul. 4. quando affirmauit, charitatis obiectum esse bonum diuinum, vt est obiectum beatitudinis, hoc est, quatenus est bonũ alijs, sequè cõmunicat. Nam ex illius communicatione efficiuntur beati, quicunque tales sunt. At verò obiectũ religionis est bonitas diuina quatenus est bonũ proprium Dei, hoc est, quatenus Deo competit ratione

Modus quo religio colit Deũ quadã peculiari, & propria. Colit enim religio Deũ, non solùm, quia bonus, sed etiam, quia eo modo bonus, quo nullus alius bonus esse potest. Semper enim honor profertur in testimonium propriæ virtutis, vt modo dicebam. Et sic virtus religionis ad creaturas colendas se extendere non potest. Quod voluit significare D. Tho. quando dixit, excellentem bonitatem esse obiectum religionis, hoc est, bonitatem sub ea ratione, qua Deo competit peculiariter. Nã bonis proprijs excedimus, & nõ communibus. Et rursus, excellentia bonitatis diuinæ non cõmunicatur. Et est dicere, quod modus ille eximius, & singularis, quo competit Deo bonitas non communicatur. Non obstante, quod ipsa res, quæ est excellens, puta, bonitas diuina cõmunicetur, non solum secundum similitudinem, sed etiã secundum essentiam, vel actu, vt in beatis, vel habitudine, vt in viatoribus.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum respondetur, quod quamuis verũ sit, quod charitas diligit proximos: quia bonitas diuina illis cõmunicatur; ex hoc tamẽ non infertur, quod ratio amandi, & obiectum formale dilectionis proximi sit bonitas diuina participata; sed tantum sequitur, quod ratio amandi est ipsa bonitas diuina, quæ communicatur & participatur. Et vere sic est. Nam quia charitas diligit bonitatem, quæ est in Deo, ideircò etiam diligit illos homines, qui habẽt aliquem respectum, & ordinem ad ipsam bonitatem. Sicut & etiam res amicorum nostrorum diligere dicimur, non propter ipsarum rerum bonitatem, sed propter eam, quã habent ex relatione ad amicos, quorum res sunt.

ARTICVLVS V.

¶ Verùm religio sit virtus theologica.

AD Quintũ sic proceditur. Videtur quòd religio sit virtus theologica. Dicit enim
Enchi. ca. 3. to. 3. August. in Enchiridio, quod Deus colitur fide, spe, & charitate, quæ sunt virtutes theologicæ. Sed cultum Deo afferre pertinet ad religionem: ergo religio est virtus theologica.

2 ¶ Prætetea, Virtus theologica dicitur quæ habet Deũ pro obiecto, religio autẽ habet Deũ pro obiecto: quia ad solum Deum ordinat, vt dictum † est: ergo religio est virtus theologica. *Art. 1.*

3 ¶ Præterea, Omnis virtus, vel est theologica, vel intellectualis, vel moralis, vt ex † supra *1. 2. q. 57. ar. 4.*
dictis patet. Manifestum est autem, quod religio *& quæ. 58. per totum.*
non est virtus intellectualis: quia eius perfectio non attenditur secundum considerationem veri. Similiter etiam non est virtus moralis: cuius proprium est tenere medium inter superfluum, & diminutũ. Nõ enim aliquis potest superfluè Deum colere, secundum illud Ecclesi. 43. Benedicentes Dominum exaltate illum quantum potestis. Maior enim est omni laude: ergo relinquitur quòd sit virtus theologica.

¶ Sed contra est, quod ponitur pars iustitiæ quæ est virtus moralis.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut supra *Ar. 1. 2. & 3.*
† dictum est, religio est quæ Deo debitum cultũ *huius quæst.*
affert. Duo ergo in religione considerãtur. Vnũ quidem quod religio Deo affert, scilicet cultus, & hoc se habet per modum materiæ, & obiecti ad religionem. Aliud autem est id cui affertur, scilicet Deus, cui cultus exhibetur, non quasi actus quibus Deus colitur, ipsum Deum attingant, sicut cum credimus Deo, credendo Deũ *Quæst. 2. a. 2.*
attingimus. Propter quod suprà † dictum est, quod Deus est fidei obiectum, non solum inquantum credimus Deum, sed inquantum credimus Deo. Affertur autem Deo debitus cultus, inquantum actus quidam quibus Deus colitur, in Dei reuerentiam fiunt, puta sacrificiorum oblationes, & alia huiusmodi. Vnde manifestũ est, quòd Deus non cõparatur ad virtutem religionis, sicut materia vel obiectum, sed sicut finis. Et ideo religio non est virtus theologica, cuius obiectum est vltimus finis, sed est virtus moralis, cuius esse est circa ea quæ sunt ad finẽ.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod semper potentia, vel virtus quæ operatur circa finem, per imperium mouet potentiam, vel virtutem operantem ea quæ ordinantur in finem illum: virtutes autem theologicæ, scilicet fides, spes, & charitas, habent actum circa Deum, sicut circa proprium obiectum. Et ideo suo imperio causant actum religionis, quę operatur quidem in ordine ad Deum. Et ideo August. † dicit, quod *Loco citato in argum.*
Deus colitur fide, spe, & charitate.

¶ Ad secundum dicendum, quòd religio ordinat hominem in Deum, non sicut in obiectũ, sed sicut in finem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd religio nõ est virtus theologica, neque intellectualis, sed moralis: cum sit pars iustitiæ, & medium in ipsa accipitur. non quidem inter passiones, sed secundum quandam æqualitatem inter operationes quæ sunt ad Deum. Dico autem æqualitatem non absolutè: quia Deo non potest tantum exhiberi, quantum ei debetur, sed secundum quandam considerationem humanæ

humanæ facultatis,& diuinæ acceptionis. Superfluum autem in his quæ ad diuinũ cultum pertinent,esse potest:non secundum alias circunstantias, puta, quia cultus diuinus exhibetur cui non debet exhiberi, vel quãdo non debet,vel secundum alias circunstantias, prout non debet.

SVMMA TEXTVS.

CONclusio D. Thom.est negatiua. Et probatur. Illa dicitur virtus Theologica, cuius obiectum est vltimus finis,puta, Deus;sed obiectum religionis non est Deus:ergo religio nõ est virtus Theologica. Cõsequẽtia cum maiori est nota,& minor probatur: In religione duo est considerare. Vnum est cultus,quẽ religio affert Deo: Et hic se habet per modum materiæ & obiecti ad religionem; Alterum est Deus, cui talis cultus exhibetur:qui quidem non attingitur per ipsos actus, quibus colitur,sicut attingitur per fidẽ,quando credimus Deo: propter quod vt dictum est supra q.2.art.2.Deus ponitur obiectum fidei, non solum in quantum credimus Deum,sed etiam in quantum credimus Deo: Affertur autem debitus cultus Deo, inquantum actus, quibus Deus colitur in Dei reuerentiam fiunt:ergo Deus non est obiectum religionis,sed illius finis. Atque ex consequenti religio non est virtus Theologica.

EXPLICATIO ARTICVLI.

SVpposito in præsenti,tanquam certo,quod virtutes morales,& intellectuales differunt à Theologicis, in eo,quod virtutes morales, & intellectuales habent pro obiecto id, quod humana ratione comprehẽdi potest,Theologicę verò habẽt pro obiecto Deum,vt humanam facultatem excedit,vt docet D. Th. 1.2.qu.62. art.2. & 3. *Dubium.* Dubium est circa istũ articulum,vtrum Deus sit obiectum religionis? Et pro parte affirmatiua argumentor primò ex D. Th.art.3. huius quæstionis, id expresse affirmante. *1. Argum.* Probat enim religionẽ esse vnam virtutem,quia habet vnum Deum secundũ vnam rationẽ pro obiecto. Quæ ratio nihil valeret, nisi verum esset, quod Deus est obiectum religionis. *2. Argum.* Secundo. Ob id dicit D. Th. in isto articulo,religionem nõ habere Deum pro obiecto; quoniam actibus à se elicitis non attingit ipsum Deum;sed hoc est falsum:nam orando,& petendo,vt ipse Deus honorificetur,atque etiã petendo Deũ nobis, tanquam præmium & beatitudinem nostram, constat, quod à Deo Deum petimus, & quod cultum Deo offerentes, ipsum orationis actu attingimus, non minus,quam actu fidei credendo Deum, & Deo,illum attingimus:ergo religio est virtus Theologica.

1 Dictũ certum. ¶ In hac difficultate vt certa ab incertis separemus dico primo certũ esse,quòd religio nõ est virtus Theologica: Nam cum ex communi sensu ecclesiæ tres tantum virtutes Theologicæ ponantur:nempe, fides,spes, charitas;de quibus loquebatur Paulus 1.ad Corinth.13. quando dicebat; Nunc autem manent tria hæc, fides, spes,charitas,fieri non potest,vt alia Theologica virtus constituatur.

2. Dictum. ¶ Dico secundo etiam esse certum, quod virtutes Theologicæ distinguuntur à non Theologicis in eo, quod Theologicæ habeãt Deum pro obiecto, aliæ vero non,vt D. Tho. hic,& vbique affirmat.

3. Dictum. ¶ Tertio etiam est certum, quod Theologia, atque religio aliqua ratione respiciunt Deum,habẽntq; ipsum pro obiecto qua aliæ virtutes,siue morales,siue intellectuales illum non respiciunt,vt ex D. Thom.p.p. qu.1. arocul. 7. & ex quæstione præsenti colligere licet. *Punctus difficultatis.* Sed quod habet difficultatem est, quis sit ille modus, quo necessarium est, vt Deus sit obiectum virtutis alicuius, vt ipsa Theologica dicatur. *Durandus.* Duran. in 3.d.26.qu.2. dicit non esse necessarium, vt Deus sit obiectum immediatum virtutis,ad hoc,vt ipsa Theologica dicatur, sed satis esse,quod sit obiectum principale, quamuis mediatum. Quam suam sententiã probat primò. Spes est virtus Theologica,& tamẽ habet Deum pro obiecto mediato:ergo id sufficit. *1 Argum. pro sententia Durandi.* Consequentia cum maiori est nota,& minor probatur. Spes pertinet ad amorem concupiscentiæ:sed Deus nõ est obiectum immediatum huius amoris;res enim,quæ amantur amore concupiscentiæ,non amantur propter se:& est impium,Deum non propter se amare,vt D. August. docet,in lib. de Doctri. Christiana. c. 3. & 4. ergo Deus non est immediatum obiectum spei.

2. Argum. ¶ Secundo: Idem est obiectum gaudij in patria, & spei in via,differuntque tantum in eo, quòd gaudium est de obiecto præsenti, spes verò de obiecto futuro: Id enim nunc cõsequi speramus,quo consequuto gaudio afficimur,& voluptate: sed obiectum gaudij nõ est aliquod bonum extra nos positum; sed ipsa beatitudo formalis in nobis existens, quæ est quid creatum:ergo obiectũ spei similiter est aliquid in nobis existens,quod sit creatum. *Obiectum.* Atque ex consequenti Deus non est immediatum spei,quæ est virtus Theologica.

Confirmatio. ¶ Et confirmatur: obiectum timoris non est Deus, sed malum, quo potest nos Deus afficere: ergo obiectum spei non est Deus;sed bonum,quod potest in nobis efficere. Antecedens est manifestum;& consequentia probatur: Nam oppositorum eadem est ratio: & timor opponitur spei.

Conclu. ¶ His tamen non obstantibus dico ad rationem virtutis Theologicę necessarium esse,quod habeat Deum pro obiecto nõ tantum principali, sed etiam immediato. Defectu cuius nec Theologia, nec religio, nec timor,sunt virtutes Theologicæ. Et quidem quod id sit necessariũ patet:quia alias plures essent virtutes Theologicæ,quam tres, cuius tamen contrarium communi sensu ecclesię recipitur,vt paulò antea dicebam. Ex hoc infero primò,quod spes habet Deum pro obiecto immediato. Nam est virtus Theologica,vt omnes Doctores concedunt; quod esse non posset, nisi Deum pro obiecto immediato haberet. Infero secundò, quod nec Theologia, nec religio, nec timor habent Deum pro obiecto immediato,aliàs augerent numerum virtutum Theologicarum,quod dici non potest. Sed vt ostendamus qualiter spes habeat Deum pro obiecto, non solum principali,sed etiam immediato, aduertendum est primo ex D. Th. supra qu.17.art. . quod spes dupliciter potest comparari ad Deum. *Spes cõparatur ad Deum dupliciter.* Vno modo tanquã ad primam causam efficientem,cuius auxilio nititur consequi quod sperat. Alio modo tanquam ad causam finalem, quæ est summum bonum,quod consequi speramus. Et quidem quod spes tendat immediatè in Deum tanquã in primam causam efficientem,certum est & ab omnibus concessum,nec hoc negat Durãdus. Vtrum autem etiam feratur immediatè in Deum tanquã in vltimum finem & bonum, quod speratur, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Inter quas ea est probabilior, quæ asserit;spem immediatè tendere in Deum, non solum tanquam in primam causam efficientem;sed etiam tanquam in vltimum finem. Quod,vt probemus, supponendum est secundò, quod quamuis finis & consequuto finis,scilicet,Deus & visio Dei, sint duæ res distinctæ, tamen propriè loquendo, non sunt duo fines, nec duo obiecta,sed vnum tãtum. *Deus & visio Dei sunt vnus tantùm finis.* Qui enim desiderat

videreDeum nihil aliud desiderat, quam Deum visum.
Et qui desiderat pecunias, nihil aliud desiderat, quàm
pecunias possessas. Nec hæc sunt duo, sed vnus finis.
Hoc supposito, probatur, quod spes habeat Deum pro
obiecto immediato: spes fertur immediatè in finis vlti-
mi consequutionem, scilicet, in futuram felicitatem:
sed finis vltimus, puta, Deus, & eius consequutio sunt
vnus finis: ergo spes immediate tendit in Deum. Ex di-
ctis infertur, quod quando dicimus, spem immediatè
respicere beatitudinem, nomine beatitudinis, nō solùm
intelligimus beatitudinem obiectiuam, qualis est Deus;
sed etiam formalem, qualis est visio: cum idem sint fi-
nis, & possessio finis, vt iam explicuimus.

Theologia tē-dit mediate in Deum.

¶ Quod autem nec Theologia, nec religio, nec ti-
mor habeant Deum pro obiecto immediato, sed tan-
tum pro mediato, id nunc restat explicandum. Et quidē
de Theologia, est res manifesta. Nam immediatè ten-
dit in opera Dei, quæ sunt quædam vestigia ipsius; illis-
que medianobus tendit in Deum, vt docet D. Th. p. p.
q. 1. art. 7. in solutione ad 1. arg. Et si quis obiiciat; Prin-
cipia, ex quibus Theologia procedit, sunt articuli fidei,
quorū cognitio immediatè terminatur ad ipsum Deū:
ergo Theologia nostra etiam habet Deum pro obiecto
immediato; Respondetur concesso antecedenti, negan-
do consequentiam. Quod vt intelligatur aduertendum
est, quod fides, & Theologia nostra differūt penes hoc,
quod fides immediatè innitur autoritate Dei: Theolo-
gia verò non innitur immediate autoritate Dei, sed ra-
tione & discursu quo vtitur ad eliciendas conclusiones.
Itaque quemadmodum habitus principiorum, qui di-
citur intellectus, & scientia, quæ est habitus conclusio-
num differunt penes hoc, quod habitus principiorum
nititur lumine naturali intellectus sine discursu cogno-
scentis principia, & habitus scientificus innititur ratioci-
natione, quæ per euidentem consequentiam deducit
ex principijs conclusiones, ità etiam fides, & Theologia
differunt penes hoc, quod fides innititur immediatè di-
uinæ reuelationi, Theologia verò non immediatè, sed
mediante lumine naturali, quo ex principijs deducit
conclusiones; & sic lumen diuinæ reuelationis est im-
mediatum obiectum formale fidei, Theologiæ verò nō
nisi mediatum. Atque adeò Theologia non immedia-
tè, sed mediatè tendit in Deum. Ex quo fit, vt non sit
virtus Theologica.

Obiectio.

Solutio.

Discrimē inter Theologiam & fidem.

¶ De timore etiam est certū, quod non habet Deum
pro obiecto immediato, vt docet D. Tho. supra quæst.
19. art. 1. sed mala quæ nobis possunt prouenire. Quod
ista ratione probat: Timor potest habere duplex obie-
ctum: vnum est malum, quod homo refugit; & aliud
illud, à quo malum potest prouenire: sed Deus non po-
test esse obiectum timoris primo modo; quia est ipsa
essentia bonitatis: ergo nec timeri immediatè, & secun-
dum se. Et si quis obiiciat; Deus immediatè & secundū
seipsum potest odio haberi; ergo & timeri. Consequen-
tia patet, quia vtrumque est de malo. Antecedens verò
probatur: Damnati in inferno odio prosequūtur Deum
propter se ipsum; sicut beati diligunt Deum propter se
ipsum: ergo Deus immediatè & secundum se potest ti-
meri; & confirmatur; Deus dicitur bonum nostrum;
quia confert nobis bona. ergo pari ratione dicetur ma-
lum nostrum, quia infert nobis mala pœnæ, atque ex
consequenti poterit secundum se, & immediatè timeri.
Ad obiectionem respondetur negando antecedens.
Non enim potest Deus secundum seipsum odio habe-
ri, vt docet D. Tho. supra qu. 34. Et ad probationem di-
co, quod damnati odio prosequuntur Deum; quia per
errorem intellectus apprehendunt illum, vt summum
malum suum: cum tamen secundum seipsum sit sum-
mè diligibilis. Ad confirmationem respondeo, negan-
do, quod Deus sit summum bonum nostrum quia con-
fert nobis bona. Quin potius quia est bonum nostrum,
largitur nobis bona. Et propter eandem rationē infert
mala pœnæ in bonum nostrum. Malum enim pœnæ
non auertit nos ab vltimo fine, sed potiùs ducit nos ad
Deum. Quare in Psal. 32. quod incipit: Quam bonus
Israël Deus ijs, qui recto sunt corde, cum recenset pro-
pheta mala pœnæ, quibus Deus affligit suos, non appel-
lat eum malum, sed bonum. Non ergo potest Deus esse
immediatum obiectum timoris: atque adeò nec timor
erit virtus Theologica. Quod videtur facere difficul-
tatem in hac re est, quod D. Tho. dicit, quod sicut spes
habet duplex obiectum; Ita & timor, quod aduersari
videtur doctrinæ à nobis paulò anteà traditæ. Vbi dixi-
mus, quod, quia apud Philosophum moralem, vnicum
tantum obiectum spei est res & consequutio rei, idcir-
cò Deus est immediatum obiectum huius virtutis. Sed
certè hæc duo non contrariantur. Nam quando D. Th.
supra q. 19. art. 1. dixit, duplex esse obiectum spei, mens
illius erat, quod obiectum, cui spes innititur, vt primæ
causæ efficienti, & obiectum, quòd spes quærit, tanquā
vltimum finem apud Philosophum moralem reputan-
tur, vt duo obiecta, quorū vnum appellatur obiectum,
cui, hoc est obiectum cui spes innititur, alterum autem
obiectum, quòd, hoc est obiectum quod spes quærit.
Quod verum est. At verò nos diximus, quod in ipso
obiecto, quod, erant duæ res, quæ quanuis apud meta-
physicum sunt distinctæ, scilicet, Deus & visio ipsius:
apud Philosophum tamen moralem ex vtraque confi-
citur vnum obiectum immediatum gaudij in patria, &
spei in via. Et sic hæc non opponuntur.

Timor nō tēdit immediate in Deum.

Obiectio.

Solutio.

¶ Præterquam, quod, quanuis in spe sint duo, scili-
cet, bonum, quod speratur, & is, à quo speratur: & simi-
liter in timore sint alia duo, scilicet, malum, quod time-
tur, & is, à quo id malum potest prouenire; ista tamen
aliter sunt in spe, & aliter in timore. Nam in spe idem
est bonum, quod percipi speratur, & Deus, à quo illud
bonum speratur. At verò in timore malum, quod time-
tur, re distinguitur à Deo, inflictore. Et hoc satis est ad
hoc, vt timor non dicatur habere Deum pro obiecto
immediato.

Nota.

¶ De religione; verùm habeat Deum pro obiecto
immediato, maior est difficultas. Quam vt explicet Ca-
ietanus in præsenti, aduertit, quod quemadmodum in
vniuerso rerum naturæ ita sunt connexæ, atque ordina-
tæ, vt inferior in sui supremo, superioris naturæ attingat
conditionem; cuius rei signum est, quod natura ele-
mentaris in sui supremo mouetur motu cælesti, & ani-
ma rationalis in sui supremo intelligit sine discursu, vt
angelus: ità etiam in virtutibus moralibus suprema ea-
rum, quæ est religio, quadam ratione participat naturā
virtutum Theologicarum. Ex quo fit, vt quamuis ipsa,
quia moralis est, suis actibus non attingat Deum, tan-
quam obiectum, seu materiam, circa quam operetur,
sed attingat mentem nostram, & opera humana, resque
exteriores, quas orando, adorando, sacrificando offert
Deo: propter coniunctionem tamen, quam habet ad
virtutes Theologicas, habet Deum pro obiecto, non
simpliciter, sed, cui. Et quidē quod religio habeat Deū
pro obiecto, cui debitum cultum exhibet, est res mani-
festa. Et similiter quod ex tali obiecto sumatur virtus,
vel diuersitas habitus, patet ex eo, quod alia est virtus
qua cultum Deo, & alia, qua cultum patri, & alia qua
cultum maioribus exhibemus. Nec ob aliam causam,
nisi, quia alia ratione Deus, alia pater, alia alij honoran-
di sunt; vt distinctio inter pietatem, obseruantiam, &
religionem testatur. Propterea'que in art. 3. huius quæ-
stionis

Religio qualiter … in Deum immediate.

Religio … Deu … tempe… … cio…

stionis ex vnitate rationis formalis Dei assignata fuit à Diuo Thoma vnitas religionis. Sed, quod Deus non attingatur actibus, quibus colitur, non ita liquet. Erit tamen manifestum, si proprios religionis actus formaliter & nudos inspexerimus. Nam si aliquibus actibus attingendus esset Deus, illi certè essent interiores intellectus, & voluntatis, cum exteriores ad Deum terminari nequeant. At verò actus interiores quatenus sunt religionis, debitum cultum Deo reddunt. Hoc est offerunt Deo, vel mentē ipsam, vt fit in deuotione, & oratione, vel alias res exteriores. Atq; adeò colendo Deū, non Deum secundum rem attingimus illis actibus, quibus enim colere dicimur: sed attingimus vel nos ipsos, vel res ad extra. Et quamuis colere Deum grammaticaliter, Deum attingere significet, pro quanto, ly, colere, significat terminari ad Deum, secundum tamen rei veritatem actus colendi aut nos, aut nostra attingit offerendo illa Deo. Non sic autem in fide, vt D. Thom. in litera affirmat, sed credendo Deo; quod est habere Deū pro obiecto, vt cui, actu enim credendi attingit ipsum Deum, vt obiectum quod, immediatum: quod necessarium est, vt virtus Theologica dicatur. Resolutio ergo huius difficultatis est, quod, quia actus religionis, inquantum religionis pure sunt, nos nostrâque attingunt, vt materiam quam Deo offerunt. Et sicut, quando genuflectimus, tali actu offerimus Deo membra nostra eorundem officio: ità etiam actibus intellectus, & voluntatis offerimus ipsas vires earundem officio, nec Deum attingimus immediatè, quod necessarium est ad virtutem Theologicam. Idcircò religio non est virtus Theologica, quamuis sit præstantissima inter virtutes morales. Et per hæc patet solutio ad argumenta in principio dubitationis facta. Iam enim constat, qualiter sit

Ad 1. argu. in principio dubitationis factum. intelligendus D. Tho. in tertio articulo huius quæstionis. Vbi vnitatem religionis ex vnitate Dei, cui cultum exhibet, colligit. In quo dictis per ipsum in isto articulo aduersari videtur, vt in primo argumento dicitur. Loquebatur enim ibi de subiecto, cui, & in præsenti de subiecto, quod, ad modum iam explicatum. Et sic nulla est repugnantia. Atque etiam constat, qualiter religio

Ad 2. arg. actibus à se elicitis Deum non attingat, cuius contrarium secundum argumentum probare nitebatur.

Nota 1. pro solutione ad argumenta Durandi. ¶ Sed restat nunc respondere ad argumenta facta pro sententia Durandi. Quod vt facere possimus, aduertendum est primo ex Caietano supra qu. 17. artic. 5. quod res, quæ subiecto est ab altera distincta secūdum bonitatem, quam habet in seipsa, potest esse bonū proprium alterius. Vt, verbi gratia, vinum, quod est ab homine distinctum subiecto, secundum bonitatem; quam habet in se ipso, potest esse proprium bonum hominis. Et ratio est: Nam cum bonum & finis sint idem, & res quæ subiecto est ab homine distincta secundum bonitatem, quam habet in se, sit proprius finis hominis, fit, vt etiam sit bonum proprium illius.

2. Nota. ¶ Secundo est aduertendum, quod bonum ab homine distinctum potest esse in illo obiectum amoris concupiscentiæ. Nam cum vnusquisque sibi concupiscat id, quod bonum proprium esse iudicat: & bonum subiecto ab homine distinctum, accidat, quod sit bonum proprium illius, vt modo dicebam, fit, vt possit homo illud sibi concupiscere. Atque ex consequenti tunc bonum ab homine subiecto distinctum, erit obiectum amoris concupiscentiæ.

3. Nota. ¶ Tertio est aduertendum, quod de ratione amoris concupiscentiæ non est, quod id, quod concupiscitur ordinetur tanquam in finem, in illum, cui concupiscitur. Sed satis est, vt sit volitum alteri, vt docet D. Tho. 1.2. qu. 26. art. 4. & 1. part. quæst. 60. art. 3. Quod & isto exemplo fit manifestum: Nam certum est quod cum volumus proximo beatitudinem, amamus illum amore concupiscentiæ (concupiscimus enim eam proximo) & tamen nō ordinamus beatitudinem in proximum, tanquam medium in finem; sed potius id volumus, scilicet, quod proximus ordinetur in suum finem, qui est beatitudo. Item: pater æternus voluit nobis filium suum, id est, concupiuit illum nobis: & tamen certum est, quod non ordinauit filium suum in nos, tanquam in finem. Et sic constat, non esse necessariū, quod id, quod amatur amore cōcupiscentiæ, ordinetur tanquam in finem, in illum, cui concupiscitur, quamuis id aliquando contingat. Vt cum volo cibum amico. Sed satis est, quod sit volitum alteri. Ex quo possumus colligere regulam bimembrem, quod quando id, quod amatur amore concupiscentiæ, est ordinabile, tanquam in finem, in illum, cui concupiscitur: tunc non solùm amatur illi, sed amatur propter eum. Vt contingit in cibo respectu amici. Quando verò id, quod amatur amore concupiscentiæ, non est ordinabile in eum, cui concupiscitur, tanquam in finem: tunc nō amatur propter eum: sed solum amatur illi. Vt contingit in beatitudine respectu proximi.

¶ Vltimò est aduertendum, quod sicut in causa efficienti, verbi gratia, in igne, possumus tria considerare, *Vlt. nota* primum est forma, quæ est illi ratio agendi, scilicet, calor, secundum est ipsa actio, scilicet, calefactio, tertium est effectus, scilicet, calor productus per actionem: ita etiam in causa finali possunt totidem considerari: verbi gratia: in vino primum est forma, qua finalizat, id est, trahit ad se voluntatem. Et hæc est contemperatio qualitatum apta ad extinguendam sitim. Secundum est ipsa finalizatio. Tertium verò effectus consecutus, qui est sitis extinctio. Et sicut ignis dicitur verè causa immediata caloris, quem producit in ligno; quamuis mediet & forma, per quam agit, & actio ipsa; quia istę sunt conditiones necessario requisitæ ad producēdum calorem; nec est aliud agens medium; ità etiam bonum, quod est ab homine subiecto distinctum erit immediatus finis illius: quamuis mediet, & ratio, qua finalizat, id est, allicit voluntatem, & actio finalizandi, id est, ipsum allicere actuale. Quia istæ sunt conditiones necessario requisitæ, nec mediat alius finis.

¶ His positis ad primum argumentum Durandi respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad *Ad 1. arg. Durandi* probationem dico, quod spes est quidem purissimus actus concupiscentiæ, quo Deum amamus. Non propter nos: quia Deus secundum se non est ordinabilis ad nos, tanquam ad finem. Sed amamus illum nobis, quod est ordinare nos ipsos ad eum, vt ad vltimum finem & summum bonum, cuius visione ac fruitione tandem sumus futuri beati. Nec hoc dicit D. Augustinus esse impium, sed tantum, amare Deum propter aliud, tanquam propter finem.

¶ Ad secundum respondetur, concessa maiori, negando minorem. *Ad 2. arg.* Falsum est enim, quod obiectum gaudij non possit esse bonum extra nos positum: quale est Deus, vt docet Caietanus supra quæstione decimaseptima, articulo quinto. Quia cum obiectum gaudij, sit bonum proprium, quod interdum potest esse subiecto distinctum ab eo, cuius est bonum, vt patet in vino, quod secundum bonitatem, quam habet in se est bonum proprium ebrij, manifestè sequitur, quod obiectum gaudij etiam potest esse bonum externum.

¶ Ad tertium respondetur, quod timor vtrumque *Ad 3. arg.* habet pro obiecto, scilicet, Deum, & malum quod Deus infert peccatori: Tamen hæc duo pro eodem obiecto computantur. Nam qui Deum timet, nihil

aliud timet, quam Deum mali effectorem, vel malum quatenus a Deo proficiscitur, quod idem est. Ex hoc tamen non sequitur, quod timor habeat Deum pro obiecto immediato, vt diximus agentes de timore.

ARTICVLVS VI.

Vtrùm religio sit præferenda alijs virtutibus moralibus.

AD Sextum sic proceditur. Videtur quod religio non sit præferenda alijs virtutibus moralibus. Perfectio enim virtutis moralis consistit in hoc, quod attingit medium, vt patet in secundo† Ethicorum. Sed religio deficit in attingendo medium iustitiæ: quia non reddit Deo omnino æquale: ergo religio non est potior alijs virtutibus moralibus.

Inf q. 88. art. 6 cor. Et qu. 103. art. 2 cor. & 3. cont. ca. 119. cor. 1. fin. Et quol. 6. ar. 11 cor.
Lib. 2. cap. 6. com. 5.

2 ¶ Præterea, In his quæ hominibus exhibentur, tanto videtur aliquid esse laudabilius, quanto magis indigenti exhibetur. Vnde dicitur Isaiæ 57. Frange esurienti panem tuum. Sed Deus non indiget aliquo quod ei à nobis exhibeatur, secundum illud Psal. 15. Dixi Domino, Deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non eges ergo religio videtur minus laudabilis alijs virtutibus, per quas hominibus subuenitur.

3 ¶ Præterea, Quanto aliquid fit ex maiori necessitate, tanto minus est laudabile, secūdum illud primę ad Corint. 9. Si Euāgelizauero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit. Vbi autem est maius debitū, ibi est maior necessitas. Cum ergo Deo maximè sit debitum, quod ei ab homine exhibetur, videtur quod religio sit minus laudabilis inter virtutes humanas.

¶ Sed contra est, quod Exodi 20. ponuntur primo præcepta ad religionem pertinē. ia, tanquam præcipua. Ordo autem præceptorū proportionatur ordini virtutum, quia pręcepta legis dantur de actibus virtutū: ergo religio est præcipua inter virtutes morales.

¶ Respondeo dicendum, quòd ea quæ sunt ad finem, sortiuntur bonitatem ex ordine in finem. Et ideo quanto sunt fini propinquiora, tanto sunt meliora. Virtutes autem morales, vt supra† habitum est, sunt circa ea quæ ordinantur in Deum, sicut in finem. Religio autē magis de propinquo accedit ad Deum, quàm aliæ virtutes morales, inquantum operatur ea quæ directè, & immediatè ordinantur in honorem diuinum. Et ideo religio præeminet inter alias virtutes morales.

Art. præced. in cor. Et ad 2. arg. Et sup. q. 4. art. 7.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod laus virtutis in voluntate consistit, nō autem in potestate deficere. Et ideo ab æqualitate, quæ est medium iustitiæ, propter defectum potestatis non diminuit laudem virtutis: si non fuerit defectus ex parte voluntatis.

¶ Ad secundum dicendum, quod in his quę exhibentur alteri propter eorum vtilitatem, est exhibitio laudabilior, quæ fit magis indigenti, quia est vtilior. Deo autem non exhibetur aliquid propter eius vtilitatē, sed propter eius gloriam, nostram autem vtilitatem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vbi est necessitas, tollitur gloria supererogationis. Non autem excluditur meritum virtutis, si adsit voluntas. Et propter hoc ratio non sequitur.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio: Religio est præstantissima inter omnes virtutes morales. Probatur primò in argumento, sed contra: Ex eo, quod Exod. 20. primò ponuntur præcepta pertinentia ad religionem, & postea illa, quæ pertinent ad alias virtutes. Ordo autem præceptorum proportionatur ordini virtutum. Et in corpore articuli hac ratione: Ea quæ sunt ad finem sortiuntur bonitatem ex ordine ad finem. Atque adeò, quanto sunt fini propinquiora, tantò sunt meliora: Sed virtutes morales sunt circa ea, quæ ordinantur in Deum, sicut in finem, & religio magis de propinquo accedit ad Deum, quam aliæ virtutes morales, inquantum operatur ea, quæ directè, & immediate ordinantur in honorem diuinum: ergo religio inter omnes virtutes morales est præstantissima.

¶ De materia huius articuli nihil aliud est dicendum, quam quæ diximus supra qu. 58. art. 12. Vbi, facta comparatione iustitiæ ad omnes alias virtutes, ostendimus, illam esse præstantissimam, excepta religione, quidquid dicat Caietanus in isto commento.

ARTICVLVS VII.

Vtrum religio habeat aliquem exteriorem actum.

AD Septimum sic proceditur. Videtur, quòd religio non habeat aliquem exteriorem actum: Dicitur enim Ioan. 4. Deus spiritus est, & eos qui adorāt eum, in spiritu & veritate adorare oportet. Sed exteriores actus nō pertinent ad spiritum, sed magis ad corpus: ergo religio ad quam pertinet adoratio, non habet actus exteriores, sed interiores.

Inf q. 84. art. 2. & 4. 3. ar. 2. cor. & 3. cont. c. 119.

2 ¶ Præterea, Religionis finis est Deo reuerentiam, & honorem exhibere. Sed videtur ad irreuerentiam alicuius excellentis pertinere, si ea sibi exhibeantur quæ propriè ad inferiores pertinēt. Cùm ergo ea quæ exhibet homo corporalibus actibus propriè videantur ad indigentias hominum ordinari, vel ad reuerentiam inferiorum creaturarum, ideo videtur, quòd non congruè possunt assumi in diuinam reuerentiam.

3 ¶ Præterea, Augustinus† in sexto, de Ciuitat. Dei commendat Senecam de hoc, quod vituperat quosdam, qui idolis ea exhibebant quæ solent hominibus exhiberi, quia scilicet immortalibus non conueniunt ea quæ sunt mortalium. Sed hæc multo minus conueniunt Deo vero, qui est excelsus super omnes Deos: ergo videtur reprehensibile esse quod aliquis corpora

Lib. 6. c. 10. tom. 5.

corporalibus actibus Deum colat. Non ergo habet religio corporales actus.

¶ Sed contra est, quòd in Psalm. 83. dicitur, Cor meum, & caro mea exultauerũt in Deum viuum. Sed sicut interiores actus pertinent ad membra carnis, ergo videtur, quòd Deus sit colendus, non solum interioribus actibus, sed etiam exterioribus.

¶ Respondeo dicendum, quòd Deo reuerentiam & honorem exhibemus, non propter seipsum: quia seipso est gloria plenus, cui nihil à creatura adiici potest, sed propter nos: quia videlicet per hoc quod Deum reueremur, & honoramus, mẽs nostra ei subiicitur, & in hoc eius perfectio consistit. Quælibet enim res perficitur per hoc quod subditur suo superiori, sicut corpus per hoc quod viuificatur ab anima & aër per hoc quod illuminatur à sole. Mens autem humana indiget ad hoc quod coniungatur Deo sensibilium manuductione, quia inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, vt Apostolus dicit ad Rom. 1. Et ideo in diuino cultu necesse est aliquibus corporalibus vti, vt eis quasi signis quibusdam mens hominis excitetur ad spirituales actus, quibus Deo coniungitur. Et ideo religio habet quidem interiores actus quasi principales, & per se ad religionem pertinentes, exteriores verò actus quasi secundarios, & ad interiores actus ordinatos.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd dominus loquitur quantum ad id quod est principale & per se intentum in cultu diuino.

¶ Ad secundum dicendum, quòd huiusmodi exteriora non exhibentur Deo quasi his indigeat, secundum illud Psalm. 49. Nunquid manducabo carnes taurorum: aut sanguinem hircorum potabo? Sed exhibentur Deo tanquam signa interiorum, & spiritualium operum: quæ per se Deus acceptat. Vnde Augustinus † dicit in 10. de Ciuit. Dei, Sacrificium visibile, inuisibilis sacrificij sacramentum, id est, sacrum signum est.

Lib. 10. cap. 5. inter prin. & medii tom. 5.

¶ Ad tertium dicendũ, quòd idololatræ deridentur ex hoc, quòd ea quæ ad homines pertinent, idolis exhibebant, non tanquam signa excitãtia eos ad aliqua spiritualia, sed tanquam per se eis accepta. Et præcipuè quia erant vana, & turpia.

Summa Textus.

Conclusio: Religio habet actus interiores, quasi principales, & per se ad religionem pertinentes: exteriores verò, quasi secũdarios, & ad interiores actus ordinatos. Hanc conclusionem probat D. Thom. in argumento, sed contra. ex Psalm. 83. Vbi habetur: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Nam sicut interiores actus pertinent ad cor, ità exteriores pertinent ad membra carnis. Sicque illis verbis significatur Deum colendum esse, non solùm interioribus actibus, sed etiam exterioribus. Et in corpore articuli, hac ratione. Deo reuerentiam, & honorem exhibemus, non propter seipsum, cum in se sit gloria plenus, cui à creatura nihil addi potest: sed propter nos, quorum mens ex eo, quod Deum reueremur, & honoramus ei subiicitur: in quo nostra perfectio consistit: vnaquæque enim res perficitur ex eo, quod suo superiori subiicitur, sicut corpus perficitur per hoc, quod viuificatur ab anima, & aër per hoc, quod illuminatur à sole: ergo illo modo commodius erit reuerendus, & honorandus Deus quo magis fuerit conueniens ad nostram vtilitatem. Sed mens humana ad hoc, vt coniungatur Deo, sensibilium indiget manuductione: inuisibilia enim Dei, per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, vt dicit Apostolus ad Roman. 1. ergo in diuino cultu necessarium erit aliquibus corporalibus cæremonijs vti, vt eis quasi signis quibusdam mens hominis ad spirituales actus, quibus Deo coniungitur excitetur. Atque adeò religio non solum respicit actus interiores, sed etiam exteriores: quamuis diuersimodè. Nam interiores respicit, tanquam principales, & per se ad religionem pertinentes: exteriores vero quasi secundarios, & ad interiores actus ordinatos.

Explicatio Articuli.

Si omnes sanæ acquiescerent doctrinæ, nec essent qui veritati perspicuæ obsisterent, minimè nobis opus esset in propositi articuli explicatione diutius immorari. Quoniam omnibus constaret, Deum nostrum non solum internis, verum etiam externis actibus esse colendum: sicque religionem vtrosque actus respicere, tanquam proprios, quamuis diuersimode, vt dicit Diuus Thomas in sua cõclusione. Cæterùm, quoniam impij Lutherani omnes exteriores cultus, atque cæremonias damnant, ad quod faciendum moueri dicuntur ex sacris literis: opus erit, & eorum argumenta refellere: & veritatem, non solùm ex eisdem sacris literis, sed etiam ex naturali ratione petitis argumentis, luce clarius demonstrare. Quod vt facere possim, præmittere oportet, quod, vt constat ex Diuo Thoma in isto articulo, & latius in prima secundæ, quæstione centesimaprima, per totam, vbi de præceptis cæremonialibus legis antiquæ disputat: cultus Dei est duplex. Vnus interior, consistens in hoc, quod anima coniungatur Deo per intellectum, & affectum, alius exterior ad interiorem ordinatus; consistẽnsque in exterioribus actibus, & cæremonijs corporalibus. Et quidem, quod internus cultus Deo sit exhibendus, ab omnibus ferè vno ore recipitur. Vno dumtaxat excepto Caluino: Contra quẽ disputat latè Demochares de sacrificio missæ. capite tertio, qui omnem in vniuersum Dei cultum Christianis negabat. Hac in re ab ipsis Ethnicis cognitione victus, qui cum illo concinunt, qui scripsit. Pronáque cùm spectent animalia cætera terram, Os homini sublime dedit, cœlúmque videre Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Nec agnosci non ob aliud, hominem anthropos appellari, quam quod sursum spectet. Propter quod dicebat Lactantius Firmianus libro secundo, de origine erroris, capite primo, sibi renunciare, séque hominum nomine abdicare, qui non sursum aspiciunt, sed deorsum: nisi fortè idipsum, quod recti sumus sine causa homini tributum putent. Spectare nos, inquit Lactantius, cælum Deus voluit, vtique non frustra. Nam & aues, & ex multis penè omnia cælũ vident.

Cultus Dei duplex.

Sed nobis propriè datum est cælum rigidis ac stantibus intueri, vt religionem ibi quæramus, vt Deum, cuius illa sedes est, quem oculis non possumus, animo contéplemur. Grauem igitur suę naturę, quę vt Deum colat, & suspiciat, creata est, vim inferunt, quicunque Deum nec suscipiunt, nec admirantur, nec eius opera considerant.

Error Lutheranorum. ¶ Quare his, vt omnino insipientibus, prætermissis, ad Lutheranos deueniamus, qui internum cultum admittentes, illumque maximi facientes omnes exteriores ritus, atque cæremonias damnant, illasque à Christianis prorsus abdicandas dicunt. Quam suam sententiam probant primo ex Ioan. capite quarto. *1. Argu.* Vbi Samaritanæ quærenti, quo in loco Deus esset adorandus, Christus respondit: Veniet hora, quando nec in monte hoc, nec Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos, qui adorant eum in spiritu, & veritate, oportet adorare. Quibus verbis Dominus non semel tantum, sed iterum, atque iterum repent, verum cultum Deo exhibendum futurum internum, & non externum.

2. Argum. ¶ Secundo argumentantur Lutherani ex Psalm. 64. Nam vbi nos legimus: Te decet hymnus, Deus in Sion, in Hebræo habetur: Tibi silet laus, vel tibi silentium laus. Quibus verbis significatur. Deum cordis silentio, & non operis externi tumultu esse colendum. Pro quo etiam facit illud Psalm. octauo. Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem. Vbi propheta innuit, perfectam Dei laudem in ore corũ esse, qui loqui nesciunt. Quasi significans, omnem exteriorem cultum à vera Dei laude esse reiiciendum. Et Diuus Iacobus in sua canonica capite primo, dicit: Hęc est munda & vera religio apud Deum, visitare pupillos, & viduas in necessitate earum, & mundum se continere ab hoc seculo: ergo illa religio, quæ in solo exteriori cultu consisteret, nec munda, nec vera erit, atque ex cõsequenti, nec Deo grata. Et confirmatur: Ex Esaiæ capite primo, vbi omnem exteriorem cultum abominatur Dominus dicens: Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Plenus sum. Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cum veneritis ante conspectum meum, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atriis meis. Ne offeratis vltra sacrificium frustra Incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbathum, & festiuitates alias non feram. Iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea. Facta sunt mihi molesta. Laboraui sustinens, &c. Et cum his verbis Euangelicæ legis status significetur, manifestè sequitur omnem exteriorem cultum à Christianis hominibus esse reiiciendum.

3 Argum. ¶ Tertio, ratione sic argumentantur: Si rebus externis esset vtendum ad colendum Deum, ea potissimum de causa, vt illis homines incitarentur ad cultum internum: sed res exteriores potius retardant hominem à cultu interno, quàm incitant ad illum: ergo eis non est vtendum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Res exteriores applicant animum ad sensibilia, ex quorum assuetudine ineptior redditur ad contemplandas res inuisibiles, tum propter repugnantiam quam sensibilia habent cum insensibilibus: tum etiam, quia res exteriores semper fiunt cum magno labore: corpore autem fatigato: & defesso, quod animus, qui nihil sine ministerio corporis operatur ad res diuinas non se extollat est necesse: ergo res exteriores potius impediunt, quàm adiuuant ad cultum internum.

¶ Quarto: Deus ea ratione est colendus, qua ipse præscripsit: sed in noua lege nullæ aut paucissimæ sunt cæremoniæ positæ: quibus Deus colatur: ergo illis non est vtendum. *4. Argum.* Consequentia cum minori est nota, & maior probatur ex illo Deut. c. 4. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor: nec diminuetis ex eo. Et Prouerb. cap. vltim. Amplius bis fili mi, ne desideres. Et D. Paulus ad Galat. 1. anathemanzat eum, qui euangelizauerit præter id, quod euangelizatum est.

Vltimum argumentum. ¶ Vltimò: Iugum Christi est suaue, & leue, vt dicitur Matth. 11. esset autem grauis, molestus, & importunus, si exterioribus cæremonijs obrueretur: quod & significauit Diuus Petrus Actor. capite decimoquinto, dum loquens ad quosdam de Iudaismo, qui docebant, quòd nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non poteritis saluari, dixit: Quid tentatis Deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Per gratiam Domini Iesu Christi credimus saluari quemadmodum & illi. Quibus verbis significare videtur exteriores cæremonias nihil conducere posse ad spiritualem animæ salutem: Sed tantum gratiam Iesu Christi: non ergo opus erit vti exterioribus cæremonijs.

¶ Contrariam tamen sententiam tenent omnes sancti, & communis vsus Ecclesiæ. Ad cuius explicationẽ aduertendum est primò, quod D. Thom. 1. 2. quæst. 101. artic. 1. varias huius nominis, cæremonia, interpretationes, & etymologias colligit in solutionibus argumentorum. Quas consulto prætermitto: quia nõ oportet in nominum explicatione immorari, quæ res est facilis, sed ad res transire. Est autem cæremonia, quantum attinet ad præsens institutum, nihil aliud, quam ritus exterior causa colendi numinis aduentus, vel, vt Cicero dicit sæpissime in suis operibus, Religio sacrorum ad Dei cultum pertinentium. *Cæremonia quid sit.*

¶ Secundo est aduertendum, quod quoniam animus noster corpori est cõiunctus, naturaliter, tantaque inter corpus & animam est semper consensio, vt permoto corpore animus afficiatur, & vice versa, animo affecto corpus moueatur. Itaque quoniam & affectus animæ elucent in corpore, & motus corporis immutãt animum, fit, vt cæremoniæ sint in duplici differentia. Nam quædam sunt, quæ sequuntur animæ affectionem, suntque effectus, & tanquam signa animi aliqua passione commoti. *Cæremoniæ sunt in dupli ci differentia.* Aliæ autem sunt, quæ torpentem excitant animum, vt afficiatur. Suntq; istę non effectus animi commoti, sed potius causa. Prioris generis cæremoniæ sunt maximè naturales, & simplices, & in quibus nihil falsum inest, aut fucatum. Quales sunt genuflectiones, pectorum contusiones, eleuatio, aut depressio oculorum, suspiria, &c. quibus conceptus animo, vel dolor, vel metus, vel amor erumpit, nobis etiam interdum inuitis. De quibus cæremonijs loquebatur propheta Psalm. 83. quando dicebat: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Quasi diceret: Nõ solum anima mea mansionum cælestium æstuat desiderio: sed & omne, quod intra me est, cor meum, corpus meum, & cunctæ corporis vires cum exultatione oblectantur in domino, diffundente ac spargente sese superabundanti animæ desiderio. Tantus est enim affectus animæ, vt in corporis quoque membra redundans, in te ea faciat, velut exultantia præ lætitia. Et de huiusmodi cæremonijs nulla potest esse dubitatio, quod sint honestæ atque licitæ, cum constet Christum Dominum eis fuisse vsum. Nam Marci 14. genibus flexis, & humi fusus dicitur Deum orasse. Et Ioannis 11.

suscitaturus Lazarum eleuatis oculis voce magna clamauit: Lazare, veni foras.

1 Conclu.
Cæremoniarũ vsus in communi est de iure naturali.

¶ Quocirca in hac re sit prima conclusio: Loquendo generaliter, & in communi de cæremonijs, earum externus cultus licitus est, & vtilis, de iuréque naturæ Deo necessario exhibendus. Hanc conclusionem posuit Diuus Thomas in hac quæstione articulo secundo, in solutione ad 3. & prima secundæ, quæstione 99. articulo tertio, ad 2. Et probatur primo: Illud censetur naturale, quod apud omnes viget, sempérque viguit: sed apud omnes nationes, etiam barbaras, semper fuit receptum, vt cultibus exterioribus sua numina colerent: ergo id est de iure naturæ. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: tum ex historijs, tum etiam ex Aristot. libro sexto, Ethic. capit. vltimo, & septimo. Ethic. capite octauo. Vbi inter magistratus reipublicæ bene institutæ sacerdotes enumerat, illisque dicit primos deferendos honores. Certum est autem, quod sacerdotibus non est opus, nisi tantum propter externum Dei cultum. Secundo: Homines constant anima, & corpore: quod vtrumque à Deo accepere: ergo ad declarandum illum esse vtriusque principium, opus erit illi vtrumque offerre, corpus, scilicet, actu externo, & animam actu interno, atque ex consequenti religionis erit tam actus internos, quam externos dirigere. Et confirmatur: Animus noster, quandiu est in corpore, nequit aliquid amare, nisi ex rebus sensibilibus, pro isto enim statu, nihil potest esse in intellectu, quin prius fuerit in sensu, & nihil volitum quin præcognitum: ergo ad hoc, vt Deum cognoscat, atque amet, opus est, vt vtatur rebus sensibilibus, quibus aliqua insit significatio, vel futuræ fœlicitatis, vel alicuius operis Christi pro nobis facti, & has vocamus cæremonias exteriores. Vltimò: Sublato cultu externo, quod interior religio periclitetur erit necesse: ergo cultus externus est necessarius. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Si nulla esset obligatio ad cultum externum, rectores reipublicæ cognoscere non possent qui ciues essent pij, & qui impij, vt illos præmio, & hos pœna afficere possent, nulla autem virtus consistere valet præmio, & pœna sublatis: ergo sublato cultu exteriori aufertur etiam & interior religio. Et confirmatur: Rudes homines nullo in pretio haberent res diuinas, nisi illis cultus externi maiestas & cæremonia adhiberetur: sicut enim Reges propter cultum externum magni & venerabiles habentur: ita etiam & res diuinæ: ergo fuit necessarius vsus cæremoniarum. Ex dictis infertur, tres esse præcipuas causas necessitatis cæremoniarum, & cultus externi. Prima est, vt illis corpus significetur subiectum Deo. Secunda, vt moueant animum in amorem diuinum. Tertia, vt augeant venerationem rerum diuinarum. Dixi autem notanter in conclusione cæremonias esse de iure naturali, loquendo in communi & vniuersali. Nam in particulari istę, vel illæ solum sunt de iure positiuo, vel diuino, vel humano: cuius est determinare, & ad singularia deducere quod ius naturæ in communi proponit.

2. Conclu.

¶ Secunda conclusio: Christus Dominus in noua lege nonnullas cæremonias in particulari instituit: & Apostoli multò plures, tum scripto, tum traditione. De Christo manifestum est instituisse septem sacramenta, pręcipuè baptismi, & Eucharistię in cęremonijs consistentia. De Apostolis autem probatur: Nam primum Apostolorum institutum fuit, vt fideles quando conueniunt in Ecclesia, Psalmos, & hymnos cãtent. Vnde D. Paulus 1. ad Corin. c. 14. dicebat: Cum estis in Ecclesia vnusquisque vestrum Psalmum habet, doctrinam habet. Quem locum D. Ambrosius exponẽs ait, Psalmum

D. Ambr.

habet, id est, laudem Dei per canticum. Imo, vt ista cęremonia in Ecclesia canendi celebrior fieret, ea Christus Dominus cum discipulis suis vti dignatus est. Nam instante morte sua post vltimam cœnam, hymno dicto, cum discipulis suis exiit in montem Oliueti, vt habetur apud Matth. cap. 26. Et apud Marcum cap. 14. Vt autem cognoscatur his verbis significari cantationem à Christo morti proximo factam, aduertendum est, quod Hymnus, vox est Gręca, Latinè tantum valẽs, ac canticum, siue laus, quę Deo tribuitur. Vnde D. Augustinus super Psalmum 72. in expositione tituli sic ait: Hymni laudes sunt Dei cum cantico. Hymni cantus continentes laudem Dei. Si sit laus, & non est Dei, non est hymnus. Oportet ergo, vt sit hymnus, vt habeat hęc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Hęc Augustinus. Eidem sententię subscribit Diuus Isidorus libro sexto, Etymologiarum capite 34. sic dicens: Hymnus est canticum laudantium Deum propriè. Aut hymni sunt continentes laudem Dei. Quod si sit laus, & non est Dei, non est hymnus. Si sit & Dei, & laus, & non cantetur, non est hymnus. Hęc Isidorus: Cum ergo iuxta Matthęum, & Marcum Christus Dominus dixerit: Hymnum cum discipulis suis, manifestè sequitur, quod cãtauerit. Item etiam fuit institutum ab Apostolis, vt oratio fieret versis vultibus ad Orientem, vt dicit Diuus Basilius in lib. de Spiritu sancto capite 27. Et Ioannes Damascenus libro quarto, fidei orthodoxę, capite 13. Et quod templa, & loca sacra rebus diuinis dicarentur, vt tradit Nicephorus libro secundo, Ecclesiasticę historię capite 39. & 40. & 41. Et quod sacerdos salutaret populum dicens. Dominus vobiscum, eique responderetur, Et cum spiritu tuo, vt docet concilium primum Bracarense c. 21. Cuius verba sunt: Placuit, vt non aliter Episcopi, aliter sacerdotes populũ salutent, sed eodem modo omnes dicentes: Dominus vobiscum, sicut in libro Ruth legitur, & vt respondeatur à populo: Et cum spiritu tuo, sicut & ab ipsis Apostolis traditum omnis retinet oriens. Et non sicut Priscilliana hęresis permutauit. Denique omnes illę cęremonię, quas vniuersalis tenet Ecclesia sunt institutę ab Apostolis vel à concilijs generalibus, vt docet D. August. epistola 118. cuius verba sunt: Cæremonię, quas vniuersalis tenet Ecclesia, illę, vel ab Apostolis traditę, vel à plenarijs cõcilijs, quorum est plenissima autoritas saluberrimè institutę creduntur.

Christus proximus morti cantauit.

Quid sit Hymnus.

D. August.

D. Isidorus.

D. Basilius, D. Ioannes Damascenus.

D. August.

3. Conclu.
Cæremoniæ sunt gratæ Deo quatenus ordinantur ad pietatem internã.

¶ Tertia conclusio: Cęremonię per se non sunt gratę Deo, sed quatenus ordinantur ad pietatem internam. Probatur: Opera eatenus sunt grata Deo, quatenus efficiũt homines bonos, sed homines nõ sunt boni per cęremonias exteriores, sed per fidẽ, spem, & charitatem: ergo eatenus cęremonię sunt bonę, quatenus ordinantur ad pietatem internã, qua homo per intellectum, & voluntatem Deo coniungitur. Et quoniam hęc interior coniunctio ad Deũ pro diuersis statibus variatur, hinc etiã fit, vt cęremonię pro diuersis tẽporibus fuerint distinctę. Nã in statu futurę beatitudinis, quia intellectus humanus diuinã veritatẽ in seipso intuetur, & illã necessario amat, nullus exterior cultus est necessari⁹, qui moueat ad hoc: sed vniuersus cõsistit in laude Dei. At verò in statu pręsentis vitę, quia diuinã veritatẽ in seipsa intueri nõ possumus, opus est, radius diuinę veritatis nobis illucescat, sub aliquibus sensibilibus figuris, diuersis tamen adhuc, secundũ diuersum humanę cognitionis statũ, quẽ in hoc mũdo homines habẽt. Nã in veteri lege, quia nec ipsa diuina veritas erat manifestata, nec propalata via ad hoc perueniendi, necesse fuit, vt exterior cultus veteris legis non solum esset figuratiuus futurę veritatis in patria manifestandę, sed etiam Christi, qui

Cæremoniæ fuerunt variatæ pro diuersis statibus.

est via ad talem veritatem ducens. Et sic omnes cæremoniæ atque sacrificia veteris legis hoc significabant, vt autor est D. Thom. prima secundæ, quæstione 101. per totam. At verò in statu nouę legis, quia hęc via iam est reuelata, non est necessariú, vt significetur per modum futuri, sed solum, quod per modum præteriti, vel præsentis commemoretur. Oportet autem, quòd præfiguretur solum futura veritas gloriæ nondum reuelatæ. Et sic dicebat Paulus ad Hebræos 10. Vmbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Nam, quia vmbra minus est, quam imago, dixit imaginem pertinere ad legem nouam, vmbram verò ad veterem.

4. Concl.

¶ Quarta conclusio: Cæremoniæ vitiari possunt triplici ex causa. Scilicet, vel multitudine, quia nimię sunt, & superfluæ: vel genere, quia sunt inutiles: vel tandem vitio eorum, qui cæremonijs vtuntur: quorum animus longe abest ab ea pietate, quam per exteriores actus profitentur. Probatur: Cæremoniæ, vel nimiæ, vel ineptæ, vel discrepantes ab affectu animi interioris nihil ad pietatem internam conducunt: ergo ex omnibus his capitibus vitiari possunt. Consequentia est nota ex superioribus, antecedens autem probatur, quo ad singulas partes. Et primo de cæremonijs nimijs, quòd sint vitiosæ quia nec percipi, aut intelligi sine magna animi cura, nec sine magno corporis labore exequi possunt. Ex quo tria mala sequuntur. Primum est, quod animi nostri vis tanta solicitudine posita erga res sensibiles potius obruitur, quàm excitatur ad diuina. Secundum, quòd facit temporis iacturam, quod in rebus maioribus consumendum erat. Tertium, quòd ipsa talium cæremoniarum frequentia, & assidua vsurpatione tacitè in eam persuasionem inducũtur homines, vt putent, vel totam, vel præcipuam partem pietatis in ijs rebus positam esse. Potest etiam probari cæremonias nimias esse vitiosas, quoniam cæremoniæ sunt tanquam medicamenta interna. Medicamenta autem si nimia sunt potius officiunt quam iuuant. Quod, & significare voluisse videtur Christus Dominus Matth. 23. quãdo cæremoniarum multitudinem appellauit onera grauia, & importabilia. Quod autem cæremoniæ inutiles similiter sint improbandæ, adeo est manifestum, vt non indigeat probatione. Et sic solum est videndum, quę nam sint illæ? Ad quod breuiter dico, tales esse, quibus se coli Deus non vult. Vt, quòd tauri agitentur in alicuius sancti honorem. Et quòd saltationes impudicæ & moles in processionibus fiant. Et quòd imagines profanè vestiantur. Item sunt inutiles illæ cæremoniæ, quę licet non obstant, nihil tamen conducunt, vel certè parum ad pietatem internam. Vt, quod monachi duabus manibus bibant. Tandem, quod cæremoniæ, quę fiunt per simulationem, id est, quibus intus in animo nihil pietatis respondet, sint vitiosæ, & ingratæ Deo, sufficienter probat dictum Esaiæ c. 1. adductum in secundo argumento: & testimonium Augustini super Psalm. 63. dicentis: simulata æquitas duplex iniquitas est. Quibus etiam ratio suffragatur. Nam si Deus probat cæremonias, quatenus efficiunt pietatem internam, si illis nihil proficitur, sed tantum profici simulatur, quòd Deus illas spernat, erit necesse. Et sic de toto isto genere cæremoniarum tenenda est regula, quam docet Diuus Augustinus epistola 118. ad Ianuarium. De tota ista materia cæremoniarum videndi sunt Osius confessionis Polonicæ tomo secundo. capite vigesimoseptimo, & vigesimooctauo. Democares in libro de sacrificio propitiatorio, capite tertio, & quarto. Dematius de instaurãda religione libro nono, Conradus Brunus in libro de cæremonijs, Albertus Carpensis contra Erasmum libro 6, Albertus Pighius controuersia 12. & 13. Castr. de hæres. verbo, cantus. & Didacus à Stunica Augustinianus de vera religione, lib. 1. c. 16. & sequentibus.

Cæremoniæ vitiari possũt triplici ex causa.

D. Aug.

Ad 1. arg.

¶ Restat nunc respondere ad argumenta facta pro errore Lutheranorum, vnde ad primum desumptum ex Ioanne cap. 4. dico quòd Christus ibi non damnat omninò cæremonias, quibus ipse sæpe sæpius fuit vsus. Nam sanaturus surdum, & mutum, vt habetur Marc. 7. apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas eius: & expuens tetigit linguam eius: & suspiciens in cælũ ingemuit: & ait illi: Ephetha, quod est adaperire. Quæ omnia nihil aliud sunt, quam quædam cæremoniæ. Et quando curauit cæcum à natiuitate dicit Ioannes capite 9. quòd expuens in terram fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius, & dixit: Vade, laua te in natatoria Siloe. Quando similiter Apostolis potestatem remittendi peccata tribuisse, narratur, insufflauit, inquit Ioannes c. 20. & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum, &c. Quę etiam cæremoniarum imaginem præ se ferunt, quibus aliquid significatur, vt omnes Doctores testantur. Non ergo quando dixit Samaritanæ, veros adoratores adoraturos Deum in spiritu, damnat quascunque exteriores cæremonias, vt falsò hæretici intelligunt. Sed tantum declarat id, quod debet esse principale, & per se intentum in cultu diuino: vt Diuus Thomas affirmat hic in solutione ad primũ.

Ad 2. arg.

Et eodem modo respondetur ad tria prima testimonia posita in secundo argumento. Nam vltimum, quod est desumptum ex Esaia, est intelligendum de cæremonijs, quatenus sunt signa falsa internæ pietatis, iuxta id, quod diximus in quarta conclusione. Et sic propheta ibi non tam damnat cæremonias, quam Iudæos illius temporis, qui cùm essent vitijs cooperti, satisfecisse tamẽ Deo videri volebant cæremonijs externis.

Ad 3. arg.

¶ Ad tertium respondetur, concessa maiori, negando minorem. Et ad probationẽ dico, falsum esse, quod cæremoniæ alligant animum rebus visibilibus. Imò cum sint signa rerum spiritualium, per illa admonemur rerum significatarum, & excitant animum in amorem diuinum, vt diximus in probatione primę conclusionis.

Ad 4. arg.

¶ Ad quartum, vt respondeamus aduertendum est, quod vnum ex præcipuis fundamentis, quibus hæretici suos nituntur probare errores est, quoddã principiũ, quod ipsi tanquam verũ supponunt, nempe, verbo Dei nihil esse addẽdum: ex quo nec alijs cæremonijs, quam à Christo institutis esse vtendum, nec determinationibus conciliorum esse fidem adhibendã, nisi quantum ad illas res, quę expressè in sacris literis continentur, inferunt. Cum tamen nõ solum illa, quę constant ex scriptura, sed etiam ea, quę habentur per traditionem, qualia sunt multa pertinẽtia ad cæremonias, obseruare pręcipiat Paulus 2. ad Thes. c. 2. dicens: State & tenete traditiones, quas didicistis, siue per epistolam, siue per sermonem. Imò & in lege veteri constat, Iudęos alias cæremonias obseruasse ex traditione, præter contentas in lege, vt autores sunt Philo Iudęus, & Eusebius multis in locis. Pręterquã quod, eisdem fere argumentis, quibus Doctores Ecclesiã legũ ferendarũ facultatem habere, probant, quod in pręsenti supponitur, tanquã certũ, ex primo tomo, in materia de potestate Ecclesię, probare etiam possumus munus eius esse cæremonias aliquas constituere, quibus foris religionem nostram profiteamur. Atque etiã quia cum homines anima, & corpore constantes, nõ solum mente, sed etiam corpore debeãt Deo obsequiũ pręstare, & corporis obsequium, non, nisi cæremonijs significari possit, ratio postulabat, quod, vt vnanimes, & vno ore (vt Paulus vult) honorificaremus Deum, & patrem Domini nostri Iesu Christi, aliquas

Fundamentũ hæreticorum euertitur.

quas Eccleſia communes cæremonias inſtitueret, quibus modum traderet religionis profitendæ. Et ad teſtimonia adducta in eodem argumento ex Deuteronomio, Prouerbijs, & ex D. Paulo dico, illis tantum præcipi, vt verbo Dei nihil addamus, quod ei, vel ſit contrarium, vel obſit. Nam quæ pertinent ad meliorẽ verbi Dei obſeruationem, illa addere non prohibemur. Et tales ſunt cæremoniæ Eccleſiæ.

Ad vltimum argumentũ. ¶ Ad vltimum argumentum reſpondetur, negando, iugum Chriſti fieri graue, & moleſtum ex earum cæremoniarum obſeruatione, quæ ab Eccleſia ordinatæ ſunt, & præceptæ nec illis obruitur, ſed potius adiuuatur animus hominis, cum eleuetur ad diligendum Deum. Cuius dilectionis proprium munus eſt efficere, vt omnia facilia videantur, iuxta illud Pauli 1. ad Corin. 13. Charitas patiens eſt, benigna eſt, omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſuſtinet, &c. Quando autem Diuus Petrus Actorum 15. Iudæis volentibus, vt cum lege Euangelica, ſimul Moſayca obſeruetur, dixit: Quid tentatis Deum imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod nec nos, nec patres noſtri portare potuerũt? Per gratiam Domini Ieſu credimus ſaluari ſicut & illi: non omnino excludit à lege Euãgelica ritum cæremoniarum, ſed illas tantùm quæ erant veteris legis, quas nos modo non ſolùm non approbamus, ſed etiam vehementer improbamus. Quoniam ſignificabant illæ Chriſtum venturum, qui nos ſuo ſanguine omni criminum macula mundaret. Quæ ſignificatio modo nefaria eſt & impia. Si quas autem nunc Eccleſia tenet, quæ cum illis conueniant, vt lucernæ accenſæ, oblatio incenſi, & aliæ, non eas ſeruandas ducimus, quòd veteri fuerint lege traditæ, ſed quòd earum vſus ad nos, per Apoſtolorum & aliorum præſtantiſſimorum virorum manus fuit traductus. Ob eam etiam rem D. Petrus in illo loco autores veterum cæremoniarum exagitat, quod valde gratiæ, ac geſtis Chriſti detraherent: iactantes inire gratiam, & amicitiam Dei neminem poſſe, niſi vna cum fide Chriſti veterem legem obſeruaret, cum in eo potius ex ſententia Pauli immenſæ Deo gratiæ agendæ ſint, quod graui nos legis iugo liberauit. Illud autem Pauli, quod etiam Lutherus citat in ſui erroris confirmationem, nempe: videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, & ſecundum elemẽta huius mundi, & nõ ſecundum Chriſtum, ad Coloſ. 2. in aliam ſententiam à Paulo dictum fuit, nec cæremoniarum aliquid ei in mentem veniſſe puto, cum illud ſcribebat. Sed tantum admonet Coloſſenſes, ne quiſpiam eos argumentis artificioſe ad perſuadendum compoſitis, ex naturæque principijs petitis à fide in Chriſtum, & eius religione auocet. Et ſic ſtultè in ſacras cæremonias, verba Pauli Lutherus conuenire opinatur.

ARTICVLVS VIII.

¶ *Vtrùm religio ſit idem ſanctitati.*

AD Octauũ ſic proceditur. Videtur quod religio non ſit idem ſanctitati. Religio enim eſt quædam ſpecialis virtus, vt habitum †eſt. *Art 4. huius quæſt.* Sanctitas autem dicitur eſſe generalis virtus. Eſt enim faciens fideles, & ſeruantes ea quę ad Deum ſunt iuſta, vt Andronicus dicit: ergo ſanctitas non eſt idem religioni.

2 ¶ Præterea, Sanctitas munditiam importare videtur. Dicit enim Dionyſ. 14. c. de Diuin. no. quod ſanctitas eſt ab omni immunditia libera, & perfecta, & omnino immaculata munditia. Munditia autem maximè videtur pertinere ad temperantiam, quæ turpitudines corporales excludit. Cum ergo religio ad iuſtitiã pertineat, videtur quòd ſanctitas non ſit idem religioni.

3 ¶ Præterea, Ea quæ diuiduntur ex oppoſito, non ſunt idem. Sed in quadam enumeratione partiũ iuſtitiæ ſanctitas condiuiditur religioni, vt ſupra habitũ † eſt: ergo ſanctitas non eſt idem quod religio. *Quæſt. 80. art. 4.*

¶ Sed contra eſt, quod dicitur Luc. 1. Seruiamus illi in ſanctitate, & iuſtitia. Sed ſeruire Deo pertinet ad religionem, vt ſupra† habitum eſt: ergo religio eſt idem ſanctitati. *Art. 1. ad 3. & ar. 3. ad 2.*

¶ Reſpondeo dicendum, quòd nomen ſanctitatis duo videtur importare. Vno quidem modo munditiam. Et huic ſignificationi competit nomen Græcum. Dicitur enim agios, id eſt, ſine terra. Alio modo importat firmitatem. Vnde apud antiquos ſancta dicebantur quę legibus erant munita, vt violari non deberent. Vnde & dicitur aliquid eſſe ſancitum: quia eſt lege firmatum. Poteſt etiam ſecũdum Latinos hoc nomen ſanctus ad munditiam pertinere, vt intelligatur ſanctus, quaſi ſanguine tinctus, eo quòd antiquitus illi qui purificari volebãt, ſanguine hoſtiæ tingebantur, vt Iſido. † dicit in lib. Etym. *Lib. 10. Etym. ca. 18. inerper. Sapiens. circa prin.* Et vtraque ſignificatio competit, vt ſanctitas attribuatur his quæ diuino cultui applicantur: ita quòd non ſolum homines, ſed etiam templum, & vaſa, & alia huiuſmodi ſanctificari dicantur ex hoc, quòd cultui diuino applicantur. Munditia enim neceſſaria eſt ad hoc, quòd mens Deo applicetur, quia mens humana inquinatur ex hoc, quòd inferioribus rebus coniungitur, ſicut quælibet res ex immiſtione peioris ſordeſcit, vt argentum ex immiſtione plumbi. Oportet autem, quòd mens ab inferioribus rebus abſtrahatur ad hoc quòd ſupremæ rei poſsit coniungi. Et ideo mens ſine munditia Deo applicari non poteſt. Vnde ad Heb. 12. dicitur, Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam: ſine qua nemo videbit Deũ. Firmitas etiã exigitur ad hoc quòd mens Deo applicetur. Applicatur enim ei ſicut vltimo fini, & primo principio. Huiuſmodi autem oportet maximè immobilia eſſe. Vnde dicebat Apoſtolus Rom. 8. Certus ſum, quòd neque mors, neque vita ſeparabit me à charitate Dei. Sic ergo ſanctitas dicitur, per quam mens hominis ſeipſam & ſuos actus applicat Deo. Vnde nõ differt à religione ſecundũ eſſentiam, ſed ſolum ratione. Nam religio dicitur ſecundum quòd exhibet Deo debitũ famulatũ, in his quæ pertinent ſpecialiter ad cultum diuinum, ſicut in ſacrificijs, oblationibus, & alijs huiuſmodi. Sanctitas autem dicitur ſecundum quod homo non ſolùm hæc, ſed aliarum virtutum

opera

opera referri in Deum, secundum quod homo se disponit per bona quædam opera ad cultum diuinum pertinentia.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sanctitas est quædam specialis virtus secũdum essentiam. Et secundum hoc est quodãmodo eadem religioni. Habet autem quandam generalitatem, secundum quod omnes virtutum actus per imperium ordinat in bonum diuinum, sicut & iustitia legalis dicitur generalis virtus, in quantum ordinat omnium virtutum actus in bonum commune.

¶ Ad secundum dicendum, quòd temperantia munditiam quidem operatur: nõ tamen ita, quòd habeat rationem sanctitatis: nisi referatur in Deum. Vnde de ipsa virginitate dicit † Augustinus in libro de virginitate, quod non quia virginitas est, sed quia Deo dicata est, honoratur.

Cap. 8 circa prin. tom. 6.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sanctitas distincta est à religione propter differẽtiam prædictam, non quia differunt re, sed ratione, vt † dictum est.

In corp. art.

Svmma Textvs.

SVpposito, quod sanctitas accipi potest, & secundum quod importat munditiam, & secundum quod importat firmitatem, qua ratione apud antiquos sancta dicebantur, quæ ita erant legibus munita, vt violari non deberent, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per hanc conclusionem: Sanctitas secundum essentiam non differt à religione, bene tamen secundum rationem. Probatur: Illa eadẽ religionis virtus, quæ exhibet debitum famulatum Deo in iis, quæ specialiter pertinent ad cultum diuinum, sicut in sacrificiis, oblationibus, & similibus, inquantum nõ solum hæc, verum etiam opera aliarum virtutum refert in Deum appellatur sanctitas: ergo sanctitas, & religio secundum essentiam non differunt, sed solum secundum rationem.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius articuli, aduertendum est, quod vt cõstat ex superioribus, religio habet duplices actus. Vnos proprios particulares, & immediatos, quales sunt, sacrificare, orare. Alios communes, & mediatos, vt visitare pupillos, caste viuere, &c. Primos elicit religio, & secundos imperat, vt diximus ex mente D. Th. art. 4. huius quæstionis. Vult ergo autor in præsenti, quod idem numero habitus quatenus colit Deum per actus à se elicitos, dicatur religio: & idem quatenus actus aliarum virtutum assumit & imperat ad cultum Dei dicatur sanctitas. Et sic identitas inter religionem, & sanctitatem cõsistit in hoc, quod vtraque reddit Deo debitum cultum. Differunt autem, quia religio directè respicit ea, quæ specialiter ad diuinum cultum ordinantur, vt sunt cæremoniæ, sacrificia, oblationes. Cum tamen sanctitas directè respiciat mentem, quam mundat, & firmat, vt Deo applicetur. Mediante q; tali mente sic mundata, & firmata, tam religionis quam aliarum virtutum opera respicit, vt per illa mentem applicet Deo. Ex quo fit contingere posse, vt aliquis religiosus sit, qui tamen sanctus non dicatur. Nam qui sacrificiis, & cæremoniis aliisque rebus huiusmodi vacat religiosus est. Cum tamen ad hoc, vt sanctus dicatur necessarium sit,

Differẽtia inter religionẽ & sanctitatẽ declaratur.

quod vltra hoc seipsum intrinsece per opera omnium virtutum Deo applicet, a quo non nisi maxima cum difficultate remoueri possit.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco qua ratione fieri possit, vt religio cæteris omnibus virtutibus imperet, vt sic sanctitatis nomen sortiatur? Et ratio dubitandi est: Nam imperare, videtur esse virtutis superioris. Nunc autem religio cum sit virtus moralis, non est superior virtutibus Theologicis, vt illis imperet.

Dubium.

Ratio dubitãdi.

¶ Caietanus q. 32. art. 1. supra, vt ad hãc difficultatem respondeat, præmittit, actum alicuius virtutis dupliciter considerari posse, scilicet, materialiter, & formaliter, hoc est, vel nude, secundum operis substantiam, vel cum ipsis circunstantiis, & fine ad quem per habitum virtutis, à qua elicitur, dirigitur & ordinatur. Verbi gratia, in eleemosyna potest cõsiderari, vel ipsa sola largitio eleemosynæ, vel potest etiam considerari subleuatio miseriæ indigentis, & compassio cordis propter Deum, in quo propriè, & formaliter consistit ratio misericordiæ. Et similiter in fide potest considerari, vel ipse actus credulitatis præcise, vel ipse simul cum ratione formali assentiendi, quæ est diuina reuelatio: in quo propriè & formaliter consistit actus fidei. Quo supposito dicit, quod si actus virtutis superioris consideretur isto secundo modo, non potest imperari ab inferiori: quia tũc virtus inferior imperaret superiori, quod ipse habet pro inconuenienti. Cæterum, si sumatur secũdo modo, hoc est, materialiter secundum solam substãtiam actus, poterit actus superioris virtutis imperari ab inferiori. Et ratio est: quia cum ille, qui imperat respiciat vlteriorem finem, quam ille cui imperat, vt est videre in architecto præcipiẽte artificibus inferioribus, qui respicit superiorem finem, quam inferiores opifices, & virtus inferior possit intendere superiorem finem, quam est actus materialis superioris virtutis, fit, vt virtus inferior secundũ istam rationẽ possit imperare superiori. Tamen, si actus virtutis superioris accipiatur formaliter, nõ poterit imperari ab inferiori, quia finis illius actus formaliter accepti, est superior, quam finis virtutis inferioris.

Sentẽtia Caietani.

¶ Hæc tamen sententia, & modus dicendi Caietani, qui & ab ipso, & ab aliis multum commendatur mihi placere non potest. Sed existimo, quod non solùm materialiter, sed etiam formaliter acceptus actus superioris virtutis, potest imperari à virtute inferiori. Nõ enim est inconueniens, quod actus superioris virtutis ordinetur ad fine inferioris. Nam si quis, verbi gratia, propter iustitiá, hoc est, vt satisfaciat pro peccatis, intenderet elargiri eleemosynam propter Deum indigenti, tunc eleemosyna, quæ est actus misericordiæ, & charitatis præciperetur à iustitia, cum ad finem illius ordinaretur. Et si quis ad exhibendum debitum cultum Deo eliceret actum fidei ex diuina reuelatione, ille actus fidei, quæ superior est virtus, imperaretur à religione. Nec hoc mirum esse debet. Nam etiam voluntas, quę pręstãtior est potentia, quam appetitus sensitiuus aliquando mouetur, & trahitur ab illo in consensum ipsius. Et similiter in vitiis aliquando videmus, quod vitium superius ordinatur ad finẽm vitij inferioris, præcipiturque ab illo, vt patet in eo, qui fornicatur, vt furetur. Et hac etiam ratione actus superioris virtutis poterit aliquando imperari ab inferiori, & ad finem illius ordinari.

Sentẽtia autoris.

¶ Et ad rationem dubitandi, vt respõdeamus aduertendum est, dupliciter posse contingere, quod aliquid sit superius alio. Vno modo ex se, & ex sua natura. Qua ratione dominus est superior seruo: & obiectum imperatoriæ facultatis, quod est victoria, est superius ad obiectum artis frænifactiuæ equestris, & militaris,

Ad rationem dubitandi.

quæ

quæ ad illam ex se & ex sua natura ordinantur. Alio modo ex accidenti. Qua ratione aliquando euenit, vt dominus seruo ministret. Quo supposito dico, primo modo fieri non posse, vt vna virtus imperet alteri, nisi sit superior. Et hac ratione charitas imperat cæteris virtutibus. Quoniam Deus, qui est eius obiectum, ex se, & ex sua natura est superior ad obiecta aliarum: tamen ex accidenti bene potest fieri, quod illa virtus, quæ est inferior imperet superiori. Et sic iustitia imperat charitati, facere eleemosynam, & religio fidei, elicere suum actum, vt debitus cultus Deo exhibeatur.

QVÆSTIO LXXXII.

De Deuotione, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm deuotio sit specialis actus.

Inf. art. 2. col. & q. 83. art. 3. ad 1.

AD Primum sic proceditur. Videtur quòd deuotio nõ sit specialis actus. Illud enim quod pertinet ad modum aliorum actuum, nõ videtur esse specialis actus. Sed deuotiu videtur pertinere ad modũ aliorũ actuũ. Dicitur enim secundi Paral. 29. Obtulit vniuersa multitudo hostias, & laudes, & holocausta mente deuota: ergo deuotio non est specialis actus.

2 ¶ Præterea, Nullus specialis actus inuenitur in diuersis generibus actuum. Sed deuotio inuenitur in diuersis generibus actuum: scilicet in actibus corporalibus: & etiam spiritualibus. Dicitur enim aliquis & deuote meditari, & deuote genuflectere: ergo deuotio non est specialis actus.

3 ¶ Præterea, Omnis actus specialis, aut est appetitiuæ, aut cognoscitiuæ virtutis. Sed deuotio neutri earum appropriatur, vt patet discurrenti per singulas species actuum vtriusque partis, quæ suprà enumeratæ sunt: ergo deuotio non est specialis actus.

¶ Sed contra est, quòd actibus meremur, vt suprà † habitũ est. Sed deuotio habet specialẽ rationẽ merẽdi: ergo deuotio est actus specialis. *1. 2. q. 71. art. 5.*

¶ Respondeo dicendum, quòd deuotio dicitur à deuouendo. Vnde deuoti dicuntur qui seipsos quodammodo Deo deuouent, vt ei se totaliter subdant. Propter quod & olim apud Gentiles deuoti dicebantur, qui seipsos idolis deuouebant in mortẽ pro sui salute exercitus: sicut de duobus † Decijs Titus Liuius narrat. Vnde deuotio nihil aliud esse videtur, quam voluntas quædam prompte tradendi se ad ea quæ pertinent ad Dei famulatum. Vnde Exodi 35. dicitur, quòd multitudo filiorum Israël obtulit mẽte promprissima atque deuota primitias domino. Manifestum est autem, quòd voluntas promptè faciẽdi, quod ad Dei seruitium pertinet, est quidam specialis actus. Vnde deuotio est specialis actus voluntatis. *Libr. 10. Decad. 1. inter pr. & med.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quod mouens imponit modum motui mobilis. Voluntas autẽ mouet alias vires animæ ad suos actus, & voluntas secundum quòd est finis, mouet seipsam ad ea quæ sunt ad finem, vt suprà † habitum est. Et ideo cùm deuotio sit actus voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei seruiendum, qui est vltimus finis: consequens est, quòd deuotio imponat modum humanis actibus: siue sint ipsius voluntatis circa ea quę sunt ad finem: siue etiam sint aliarum potentiarum, quæ à voluntate mouentur. *1. 2. qu. 8. art. 2.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd deuotio inuenitur in diuersis generibus actuum: non sicut species illorum generum, sed sicut motio mouẽtis inuenitur virtute in motib[9] mobiliũ.

¶ Ad tertium dicendum, quod deuotio est actus appetitiuæ partis animæ, & est quidam motus voluntatis, vt dictum † est. *In corp. art.*

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod deuotio dicitur à deuouendo, vnde deuoti dicuntur, qui seipsos Deo quodammodo deuouerunt, respondet D. Th. ad propositam difficultatem per hanc conclusionem: Deuotio est specialis actus voluntatis. Probatur: Deuotio nihil aliud est, quã quædam voluntas tradendi se ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum, vt constat ex Exod. cap. 35. vbi dicitur: Multitudinem filiorum Israël obtulisse mente promptissima, atq; deuota primitias Deo: sed volũtas promptè faciendi, quæ ad Dei seruitium pertinent, est quidam specialis actus voluntatis: ergo & deuotio.

EXPLICATIO ARTICVLI.

DIsputauit D. Tho. quæstione præcedenti de religione, cuius, vt ipse dixit, actus vel interni sunt, vel externi: Et quia interni sunt præstantiores, vt pote primarij, & immediati, illi autẽ sunt duo, scilicet, deuotio, & oratio, incipit ab hac quæstione agere de actibus internis, dicturus postea de externis, vsque ad qu. 91. inclusiue. Primus autẽ actus inter internos religionis est deuotio: de qua disputat in præsenti quæstione. Et cum hoc nomen à deuouendo manifestè dicatur, & deuoueo, quod à voueo cõponitur, sponte promittere Deo significet, in quo principium, quod maximè pensandũ est, est voluntas, non quomodolibet, sed sic affecta, vt prõpta sit, fit, vt deuotio nihil aliud esse videatur, quàm voluntas quædam prompta tradendi se ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum. Deuoti apud Latinos dicuntur illi, qui alicui superiori voluntate sic affecta dediti sunt, vt prompti sint pro illo quidquam pati. Propterq; hoc nomen, & Deum & eos, qui quasi locum Dei tenent, principes, scilicet, & patriam, nostri principia, respicere videtur. Indéque in Ecclesiæ vsu idem nomen appropriatum est ijs, qui sic Deo affecti sunt, vt promptos seipsos ad Deum & ad ea, quæ Dei sunt exhibeant, Et deuotio significat actum voluntatis, quo homo diuino cultui, cui dicatus est, promptum se exhibet. Estq; specialis actus virtutis religionis, vt de se patet. *Deuotio vnde dicatur.*

¶ Et si quis contra hoc argumentetur. Actus virtutum sunt in nostra potestate, dicente Aristot. operari possumus cum volumus, sed habere deuotionem non est in nostra potestate: quare Paul. ad Rom. 7. dicebat: Non quod volo bonum, id facio, sed quod odi malum, illud ago: ergo deuotio non est actus virtutis. Pro solutione notãdũ, quod deuotio dupliciter accipitur à Doctorib[9]. Vno modo propriè pro sola animi prõptitudine ad facien *Argum.* *Solutio*

ad faciendum ea, quæ ad Deum ſpectant. Quo modo nos in præſentia loquimur de deuotione. Et hæc deuotio in noſtra poteſtate eſt poſita, ſicut & eſt poſitum efficere opera virtutum, quantum ad ſubſtantiam actus, quod ſufficit ad prædictam rationem deuotionis. Alio modo, ſtrictiſſimè nõ ſolum pro prædicta animi promptitudinẽ, ſed etiam pro quodam fructu, quem Deus ſuis impartitur amicis, ad quemque habendum neceſſarium eſt, quod homo maxima animi promptitudine illa efficiat, quæ ad diuinum cultum ſpectant, non tantum quantum ad ſubſtãtiam actus, ſed etiam quantum ad modum charitatis, qui viribus naturæ haberi non poteſt. Et hæc deuotio in noſtra poteſtate non eſt poſita.

¶ Circa totam iſtam quæſtionem nihil aliud dicere oportet, quam quæ dicta ſunt à D. Thom. & Caietano in præſenti, conſultóque à me nunc prætermittuntur, vt ad alia difficiliora, & magis neceſſaria properandi ſit locus.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm deuotio ſit actus religionis.

Inf. q. 83. art. 3. ad 1. & art. 15. cor. Et qu. 104. artic. 3. ad 1. AD Secundum ſic proceditur. Videtur quòd deuotio non ſit actus religionis. Deuotio enim, vt dictum † eſt, ad hoc pertinet, quod aliquis ſe Deo tradat. Sed hoc maximè *Art. præced.* fit per charitatem: quia vt Diuny ſ. dicit † quar- *Cap. 4. par. 1. non multum remotè à fine.* to cap. de diuinis nom. Diuinus amor extaſim facit, non ſinens amantes ſui ipſorum eſſe: ſed eorũ quæ amant: ergo deuotio magis eſt actus charitatis quàm religionis.

2 ¶ Præterea, Charitas præcedit religionem: deuotio autem videtur præcedere charitatem: quia charitas in ſcripturis ſignificatur per ignem, deuotio verò per pinguedinem, quę eſt ignis materia: ergo deuotio non eſt actus religionis.

3 ¶ Præterea, Per religionem homo ordinatur ſolum ad Deum, vt dictum † eſt. *Art. 1. q. præced.* Sed deuotio etiam habetur ad homines. Dicuntur enim aliqui eſſe deuoti aliquibus ſanctis viris. Et etiam ſubditi, dicuntur eſſe deuoti dominis ſuis: ſicut Leo Papa † dicit, *In ſerm. 8. de Paſſione Domini circa prin.* quòd Iudæi quaſi deuoti Romanis legibus dixerunt: Non habemus Regem niſi Cæſarem: ergo deuotio non eſt actus religionis.

¶ Sed contra eſt, quia deuotio à deuouendo dicitur, vt dictum † eſt. *Art præced.* Sed votum eſt actus religionis, ergo & deuotio.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd ad eandem virtutẽ pertinet velle facere aliquid, & promptam voluntatem habere ad illud faciendum: quia vtriuſque actus eſt idem obiectum, propter quod, vt Philoſophus † dicit in 5. Ethi. *Libr. 5 cap. 1. in princ. to. 5.* Iuſtitia eſt, qua volunt homines, & operantur iuſta. Manifeſtum eſt autem quòd operari ea quæ pertinent ad diuinum cultum, ſeu famulatum, pertinet propriè ad religionem: vt ex prædictis † patet. *Quæſt. præce. art. 4. & 7.* Vnde etiam ad eam pertinet habere promptam voluntatẽ ad huiuſmodi exequenda, quod eſt eſſe deuotum: & ſic patet, quòd deuotio eſt actus religionis.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd ad charitatem pertinet immediatè, quòd homo tradat ſeipſum Deo, adhærendo ei per quandã ſpiritus vnionem. Sed quod homo tradat ſeipſum Deo ad aliqua opera diuini cultus, hoc immediatè pertinet ad religionem: mediatè autem ad charitatem, quæ eſt religionis principium.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd pinguedo corporalis, & generatur per calorẽ naturalem digerentem, & ipſe naturalis calor habet pinguedinem quaſi eius nutrimentum. Et ſimiliter charitas, & deuotionem cauſat inquantum ex amore aliquis redditur promptus ad ſeruiendum amico: & etiam per deuotionẽ charitas nutritur: ſicut & quælibet amicitia conſeruatur, & augetur per amicabilium operum exercitium & meditationem.

¶ Ad tertium dicendum, quod deuotio quæ habetur ad ſanctos Dei mortuos, vel viuos, nõ terminatur ad ipſos, ſed tranſit in Deũ, inquantum, ſcilicet in miniſtris Dei Deũ veneramur. Deuotio autem quam ſubditi dicuntur habere ad dominos temporales alterius eſt rationis: ſicut & temporalibus dominis famulari differt à famulatu diuino.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm contemplatio, ſeu meditatio, ſit deuotionis cauſa.

AD Tertiũ ſic proceditur. Videtur quod contemplatio, ſeu meditatio ſit deuotionis cauſa. *Inf. ar. 4. cor. & 4. diſt. q. 4. art. 2. cor. & ma. qu. 11. art. ad 7.* Nulla enim cauſa impedit ſuum effectum. Sed ſubtiles meditationes intelligibiliũ multoties deuotionem impediunt: ergo contemplatio, ſeu meditatio non eſt deuotionis cauſa.

2 ¶ Præterea. Si cõtemplatio eſſet propria, & per ſe deuotionis cauſã, oporteret, quòd ea quæ ſunt altioris contemplationis magis deuotionem excitarent. Huius autem cõtrarium apparet. Frequenter enim maior deuotio excitatur ex conſideratione paſsionis Chriſti, & alijs myſterijs humanitatis ipſius: quàm ex conſideratione diuinæ magnitudinis: ergo contemplatio non eſt propria deuotionis cauſa.

3 ¶ Præterea, Si contemplatio eſſet propria cauſa deuotionis, oporteret, quod illi qui ſunt magis apti ad contemplationem, eſſent etiam magis apti ad deuotionem: cuius contrarium videmus, quia deuotio frequenter magis inuenitur in quibuſdam ſimplicibus viris: & in fœmineo ſexu: in quibus inuenitur contemplationis defectus: ergo contemplatio non eſt propria

propria cauſa deuotionis.

¶ Sed contra eſt, quòd in Pſal. 38 dicit. In meditatione mea exardeſcet ignis. Sed ignis ſpiritualis cauſat deuotionem: ergo meditatio eſt deuotionis cauſa.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd cauſa deuotionis extrinſeca & principalis, Deus eſt, de quo dicit † Ambroſ. ſuper Lucam: quod Deus quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit, & ſi voluiſſet, Samaritanos ex indeuotis deuotos feciſſet. Cauſa autem intrinſeca ex parte noſtra oportet, quòd ſit meditatio, ſeu contemplatio. Dictum eſt † enim quod deuotio eſt quidam voluntatis actus ad hoc, quod homo prómpte ſe tradat ad diuinum obſequium. Omnis autem actus voluntatis ex aliqua conſideratione procedit: eo quod bonum intellectum eſt obiectum voluntatis. Vnde & Auguſt. † dicit in li. de Trinit. quòd voluntas oritur ex intelligentia. Et ideò neceſſe eſt quod meditatio ſit deuotionis cauſa, in quantum, ſcilicet, homo per meditationem concipit quod ſe tradat diuino obſequio. Ad quod quidem inducit duplex conſideratio. Vna quidem quæ ex parte diuinæ bonitatis, & beneficiorum ipſius, ſecundum illud Pſalm. 72. Mihi adhærere Deo bonum eſt, & ponere in Domino Deo ſpem meam. Et hæc conſideratio excitat dilectionem quæ eſt proxima deuotionis cauſa. Alia verò eſt ex parte hominis conſiderantis ſuos defectus, ex quibus indiget vt Deo innitatur, ſecundum illud Pſal. 120. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Auxilium meum à Domino qui fecit cælum & terram. Et hæc conſideratio excludit præſumptionem: per quam aliquis impeditur ne Deo ſe ſubiiciat, dum ſuę virtuti innititur.

Cap. 9.

Art. 1. huius quæſt.

Lib. 14. c. 8. tom. 3.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd conſideratio eorum quæ nata ſunt dilectionem Dei excitare, deuotionem cauſant. Conſideratio verò quorumcunque ad hoc non pertinentium, ſed ab eis mentem diſtrahentium, impedit deuotionem.

¶ Ad ſecundum dicēdum, quòd ea quæ ſunt diuinitatis, ſunt ſecundum ſe maximè excitātia dilectionem: & per conſequens deuotionem: quia Deus eſt ſuper omnia diligendus. Sed ex debilitate mentis humanæ eſt, quod ſicut indiget manuductione ad cognitionem diuinorū, ità ad dilectionem per aliqua ſenſibilia nobis nota: inter quæ præcipuum eſt humanitas Chriſti ſecundum quod in præfatione † dicitur Vt dum viſibiliter Deum cognoſcimus: per hunc in inuiſibilium amorem rapiamur. Et ideò ea quæ pertinent ad Chriſti humanitatem per modū cuiuſdam manuductionis maximè deuotionē excitant, cū tamen deuotio principaliter circa ea, quæ ſunt diuinitatis conſiſtat.

Natiuitatis Chriſti.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſcientia & quicquid aliud ad magnitudinem pertinet, occaſio eſt quòd homo confideret de ſeipſo: & ideo non totaliter ſe Deo tradit. Et inde eſt, quòd huiuſmodi quandoque occaſionaliter deuotionem impediunt. Et in ſimplicibus & mulieribus deuotio abundat elationem comprimendo. Si tamen ſcientiam, & quamcunque aliam perfectionem homo perfectè Deo ſubdat, ex hoc ipſo deuotio augetur.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm lætitia ſit deuotionis effectus.

AD Quartū ſic proceditur. Videtur quòd lætitia non ſit deuotionis effectus. Quia vt dictum † eſt, paſsio Chriſti præcipuè ad deuotionem excitat. Sed ex eius conſideratione conſequitur in anima quædam afflictio, ſecundum illud Thren. 3. Recordare paupertatis meæ, abſinthij & fellis, quod pertinet ad paſsionem. Et poſtea ſubditur. Memoria memor ero: & tabeſcet in me anima mea: ergo delectatio ſiue gaudium non eſt deuotinnis effectus.

Art. præced.

2 ¶ Præterea, Deuotio præcipuè conſiſtit in interiori ſacrificio ſpiritus. Sed in Pſalm. 50. dicitur: ſacrificium Deo ſpiritus contribulatus: ergo afflictio magis eſt deuotionis effectus quā iucunditas ſiue gaudium.

3 ¶ Præterea, † Greg. Nyſſenus dicit in lib. De Homine: quod ſicut riſus procedit ex gaudio: ità lacrymæ & gemitus ſunt ſigna triſtitiæ. Sed ex deuotione contingit, quod aliqui prorumpant in lacrymas: ergo lætitia vel gaudium non eſt deuotionis effectus.

In li. de creat. hominis. c. 12. à medio.

¶ Sed contra eſt, quod in collecta † dicitur Quos ieiunia votiua caſtigant: ipſa quoque deuotio ſancta lætificet.

Feria 5. poſt latare.

¶ Reſpondeo dicendum, quod deuotio per ſe quidem & principaliter ſpiritualem lætitiam mentis cauſat: ex conſequenti autem & per accidens cauſat triſtitiam. Dictū † eſt enim quod deuotio ex duplici conſideratione procedit. Principaliter quidem ex conſideratione diuinæ bonitatis: quia iſta conſideratio pertinet quaſi ad terminum motus voluntatis tradentis ſe Deo. Et ex iſta conſideratione per ſe quidem ſequitur delectatio, ſecūdū illud Pſal. 76. Memor fui Dei, & delectatus ſum. Sed per accidens hęc conſideratio triſtitiam quandam cauſat in his qui nondum plenè Deo fruuntur, ſecundum illud Pſalm. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, & poſteà ſequitur: Fuerunt mihi lacrymæ meæ, &c. Secundario verò cauſatur deuotio, vt dictum † eſt, ex conſideratione propriorū defectuū. Nā hęc cōſideratio pertinet ad terminū à quo homo per motū voluntatis deuotæ recedit: vt ſcilicet non in ſe exiſtat: ſed Deo ſe ſubdat. Hæc autem conſideratio econuerſo

Art. præced.

Art. præced.

uerso se habet ad primam. Nam per se quidem nata est tristitiam causare: recogitando proprios defectus. Per accidens autē lætitiam, scilicet propter spem diuinæ subuentionis. Et sic patet quòd ad deuotionem primo & per se consequitur delectatio: secundariò autem & per accidens tristitia quæ est secundum Deum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod in consideratione passionis Christi est aliquid quod contristet, scilicet, defectus humanus: propter quem tollendum Christum pati oportuit, & est aliquid quod lætificet, scilicet Dei erga nos benignitas, quę nobis de tali liberatione prouidit.

¶ Ad secundum dicendum, quòd spiritus qui ex vna parte contribulatur propter præsentis vitæ defectus, ex alia parte condelectatur ex consideratione diuinæ bonitatis, & ex spe diuini auxilij.

¶ Ad tertium dicendum, quòd lacrymæ prorumpunt non solum ex tristitia: sed etiam ex quadam affectus teneritudine, præcipuè cum consideratur aliquid delectabile cum permistione alicuius tristabilis: sicut solent homines lacrymari ex pietatis affectu cum recuperant filios, vel charos amicos, quos existimauerant se perdidisse. Et per hunc modum lacrymæ ex deuotione procedunt.

QVÆSTIO LXXXIII.

De Oratione, in decem & septem articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm oratio sit actus appetitiuæ virtutis.

Qu. 1. 2 1 a 2. Et 4. di. 15 q. 4. ar. 1. q. 1 & quæ. 2. co. & ad 2. AD primum sic proceditur. Videtur quòd oratio sit actus appetitiuæ virtutis. Oratio enim est exaudiri. Sed desiderium est quod exauditur à Deo secūdū illud Psal. 9. Desiderium pauperum exaudiuit Dominus: ergo oratio est desiderium, sed desiderium est actus appetitiuæ virtututis: ergo & oratio.

Ca. 3. paulo à princ. illius. 2 ¶ Præterea, Dio. † dicit in 3. c. de Diui. Nom. Ante omnia ab oratione incipere est vtile, sicut Deo nosipsos tradentes & vniētes. Sed vnio ad Deum per amorē fit, qui pertinet ad vim appetitiuam: ergo oratio ad vim appetitiuā pertinet.

T. e. 5. tex. 21. & 2. 3 ¶ Præterea, Philosophus † in tertio De Anima, ponit duas operationes intellectiuæ partis: quarum prima est indiuisibilium intelligentia: per quam, scilicet apprehendimus de vnoquoque quid est. Secunda verò est compositio, & diuisio: per quam scilicet apprehēditur aliquid esse, vel non esse: quibus tertio additur ratiocinari, procedēdo, scilicet de notis ad ignota. Sed oratio ad nullam istarum operationum reducitur: ergo non est actus intellectiuæ virtutis, sed appetitiuæ.

¶ Sed contra est, quòd Isid. † dicit in lib. Etymolo. quòd orare idem est quod dicere. Sed dictio pertinet ad intellectum: ergo oratio non est actus appetitiuæ virtutis, sed intellectiuæ. Li. 10. c. 4. & cap. 14. circa principiū & Orthodoxus, in princ.

¶ Respondeo dicendum, quòd secundum Cassiodor. † Oratio dicitur, quasi oris ratio. Ratio autem speculatiua, & practica in hoc differunt, quod ratio speculatiua est apprehensiua solùm rerum: ratio vero practica est, non solum apprehensiua, sed etiam causatiua. Est autem aliquid alterius causa dupliciter. Vno quidem modo perfectè necessitatem inducēdo, & hoc contingit, quando effectus totaliter subditur potestati causæ. Alio verò modo imperfectè solùm disponendo: quando, scilicet effectus non subditur potestati causæ totaliter. Sic ergo & ratio dupliciter est causa aliquorū. Vno quidem modo sicut necessitatem imponens. Et hoc modo ad rationem pertinet non solùm imperare inferioribus potentijs, & membris corporis, sed etiam hominibus, & subiectis, quod quidem fit imperando. Alio modo sicut inducens, & quodammodo disponens. Et hoc modo ratio petit aliquid fieri ab his qui ei non subijciuntur, siue sint æquales, siue sint superiores. Vtrunque autem horum scilicet imperare & petere, siue deprecari, ordinationem quandam importat: prout scilicet homo disponit aliquid per aliud esse faciendum. Vnde pertinent ad rationem, cuius est ordinare. Propter quod Philosoph. † dicit in 1. Ethicor. quòd ad optima deprecatur ratio. Sic autem nunc loquimur de oratione, prout significat quandam deprecationem, vel petitionem, secundū quòd Aug. † dicit in li. De verbis Domini, quòd oratio petitio quædam est. Et Damasc. † dicit in tertio libro, quod oratio est petitio decentium à Deo. Sic ergo patet quod oratio de qua nunc loquimur est rationis actus. Psal. 38 in multis versis ad finem. Li. 1. c. vl. t. 1. Aug. Ser. Li. 3. de Orth. fide c. 24. in princ.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod desiderium pauperum dicitur Dominus exaudire, vel quia desiderium est causa petendi: cum petitio quodam modo sit desiderij interpres, vel hoc dicitur ad ostendendum exauditionis velocitatem: quia, scilicet dum adhuc aliquid in desiderio pauperum est, Deus exaudit antequam orationem proponant, secundum illud Esaiæ 65. Eritque antequam clament, ego exaudiam eos.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut supra dictum † est, voluntas mouet rationem ad suum finem. Vnde nihil prohibet mouente voluntate, actum rationis tēdere in finē charitatis, qui est Deo vniri. Tendit autē oratio in Deum quasi à voluntate charitatis mota dupliciter. Vno quidem modo ex parte eius quod petitur, quia hoc præcipuè est in oratione petendum, vt Deo

vt Deo vniamur, secundum illud Psalm. 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Alio modo ex parte petentis: quem oportet accedere ad eum à quo petit: vel loco sicut ad hominem: vel mente sicut ad Deum.

Ca. 3. de di. nom. no. paulo à princ.

Vnde dicit † ibidem, quod quando orationibus inuocamus Deum reuelata mente adsumus ipsi. Et secundum hoc etiam Damasc. dicit † quod oratio est ascensus mentis in Deum.

Lib. 3. orth. fidei cap. 24. in princ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illi tres actus pertinent ad rationem speculatiuam. Sed vlterius ad rationem practicam pertinet causare aliquid per modum imperij, vel per modum petitionis, vt dictum † est.

In cor. art.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod oratio dicitur, quasi oris ratio, respondet D. Tho. ad propositam difficultatem, per hanc conclusionem: Oratio, de qua nunc loquimur, est actus intellectus practici. Probatur: Oratio de qua nunc loquimur importat quandam deprecationem, seu petitionem, iuxta illud D. August. in lib. de verbis Domini: Oratio quædam petitio est. Et D. Damascen. lib. 3. fid. Ortho. cap. 24. dicit, quod oratio est petitio decentium à Deo: sed tam deprecatio, quàm petitio sunt actus intellectus: ergo oratio est actus intellectus: Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Quod, vt efficiat D. Tho. supponit duo. Primum est, hoc esse discriminis inter rationem speculatiuam, & practicam, quod speculatiua solùm est apprehensiua rerum, practica autem non solum est apprehensiua, sed etiam causatiua. Secundum, quod supponit est, quod dupliciter aliquid potest esse alicuius causa. Vno modo perfectè necessitatem inducendo. Quod contingit, quando effectus totaliter subditur potestati causæ. Alio modo imperfectè, solùm disponendo. Quod contingit, quando effectus non totaliter subditur potestati causæ. Ex quo fit, vt ratio practica dupliciter possit intelligi causa aliquorum. Vno modo, sicut necessitatem imponens. Qua ratione pertinet ad ipsam imperare non solùm inferioribus potentijs, & membris corporis; sed etiam hominibus subiectis. Alio modo, sicut inducens, & quodammodo disponens. Qua ratione, petit aliquid fieri ab ijs, qui ei non subiiciuntur, siue æquales sint, siue superiores. Primum pertinet ad imperium, secundum ad orationem, & vtrumque ad intellectum, cuius est ordinare, vt dicit Arist. li. 1. Ethic. c. vltimo. Cum tam imperium, quam oratio ordinationem quandam importet: qua quis aliquid per aliũ faciendum esse disponit: ergo oratio, quæ deprecationem, & petitionem quandam importat, est actus intellectus practici.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius materiæ, quæ præcipua est, valdeq; necessaria, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendum est primò, quod hoc nomen, oratio, multas ac varias habet significationes. Nam primò largè acceptum significat quemcunque exterius prolatum sermonẽ. In qua significatione loquutus fuisse videtur D. Tho. in princ. huius ar. quando dixit, quod oratio dicitur quasi oris ratio. Et D. Isidorus libro 10. Etymol. c. 4. & 14. affirmans orare, idem esse, quod dicere. Alio modo potest accipi oratio magis strictè, secundum quod significat exterius prolatum sermonẽ, non quemcunque sed arte adhibita compositum, & in quo inest vel accusatio: vel defensio aliqua. Quales sunt orationes Ciceronis. Vnde dicti sunt oratores, qui huiusmodi causas accuratius apud iudices agunt. Tertio accipitur oratio, secundum quod significat, vel animo, vel ore prolatum sermonem cum petitione, & obsecratione coniunctum. Et hoc tertio modo loquimur nos in præsenti de oratione.

Nomẽ oratio multas habet significationes.

§ Secundo est aduertendum, quod oratio hoc tertio modo sumpta multipliciter definitur à sacris Doctoribus. Nam D. Damas. li. 3. fidei ortho. c. 24. dicit, orationem esse ascensum intellectus ad Deum. Et rursus ibidem: Oratio est petitio decentium à Deò. D. August. in sermone de Oratione, & Ieiunio, inquit, quod oratio est rerum inuisibilium inquisitio. Et rursus ibidem; Oratio est pius affectus mentis in Deum directus. D. Ambrosius dicit, quod oratio est cibus mentis, præclaraque alimonia suauitatis, quæ mẽbra non onerat, sed in ornamenta cõuertit. D. Greg. super 41. cap. Iob, in illa verba: Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis: dicit; Veraciter orare esse, amaros in compunctione gemitus, & non composita verba resonare. Quasi diceret: Oratio est amarorum gemituum in cõpunctione resonantia. D. Bernar. in quadam sua epistola definit orationem dicens, quod est hominis Deo adhærentis affectio, & familiaris quædam, & pia alloquutio, & statio illuminatæ mentis ad fruendum Deo, quamdiu licet. Hugo de Virtute orandi: Oratio est deuotio ex compunctione procedens. Et rursus ibidem: Oratio est conuersio in Deum per pium, & humilem affectum, fide, & spe, & charitate subnixa. Glossa super vltimum caput primæ epistolæ ad Thessa. in illa verba: Sine intermissione orate, dicit, orationem esse bonum desiderium. Et tandem alij: Oratio est expressio desiderij propter bonum adipiscendum, vel malum remouendum, informata per verbũ exterius, vel interius. Quæ omnes potius descriptiones quarundam proprietatũ, seu cõditionum ipsius orationis, quam veræ diffinitiones sunt dicendæ. Nam, quia oportet orantem cõtemplari Deum, & ipsius bonitatem, ac potentiam, & etiam oportet ipsum ad Deum, tanquam ad bonorum desideriorum largitorem affectum suum dirigere. Interdumque orans petit à Deo formaliter quod desiderat, interdum autẽ nõ, nisi interpretatiue vt quãdo desiderium suum pandit, etiam si nec ore, nec mẽte dicat; Domine da mihi hoc, vel illud, & præterea quia aliquando orat quis ex cõpunctione cordis, vt, si pro remouendis malis deprecetur, aliquando verò ex amore, & dulcedine, quam sentit; Deo adhærens, & ipsum cõtemplans, quasi cupiens ad perfectionem peruenire: inde est, quod in describenda oratione quidã attenderunt ad hoc, quidam ad illud, & alij ad aliud. Sed ex omnibus positis descriptionibus, quas Alexander Alens. 4. p. quæst. 26. memb. 1. art. 1. latissimè explicat, ea, quæ est Damasceni, poniturque à D. Tho. in isto ar. nempe; Oratio est petitio decentium à Deo, est optima; vt pote quæ magis explicat quidditatẽ, & essentiam orationis. Complectiturque hæc definitio, non in vniuersum omnes orationes, sed illam tantum, de qua nos in præsẽti loquimur, quæ est actus religionis. Petitio ponitur loco generis, & additur, decentium à Deo, vt duæ differẽtiæ, quibus hæc oratio ab alijs distinguitur, significentur. Vna est, quod est à Deo, per quam particulam orationes, quibus homines oramus excluduntur, altera, quod est decẽtiũ, per quod iniustas & ineptas orationes, quæ nõ sunt actus religionis, à ratione

Varia diffinitiones orationis.

D. Aug.

D. Ambr.

D. Greg.

D. Bern.

Hugo.

Glossa.

Optima diffinitio orationis.

orationis tenemus. Est autem aduertendum, quod quando dicitur à Deo, intelligendum est mediatè vel immediatè. Nam, vt infra dicemus, aliquando oratio nostra dirigitur ad sanctos immediatè, & mediatè ad Deum, tanquam ad bonorum, quæ desideramus, largitorem.

1. arg. contra diffinitionem orationis. ¶ Sed contra prædictam diffinitionem, argumentor in hunc modum; Christi petitio à patre non potuit non esse vera, & perfecta oratio: & tamen non fuit petitio decentium à Deo: ergo illa definitio non est conueniens. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur; Christus pro reparatione generis humani calicem passionis decentissimè bibit; vt dicit D. Anselmus in lib. Cur deus homo, atque adeò indecentissimum esse videretur, illum non bibere: sed Matthæi 26. ter petijt à Patre, vt si possibile esset, calix ille à se transiret: ergo oratio non semper est petitio decentium.

2 arg. ¶ Secundo: Oratio Apostolorum non semper fuit decentium; ex quo prouenit, vt non semper fuerit exaudita à Deo, vt constat ex Paulo secundæ ad Corinth. cap. 12. dicente; Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogaui, vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur: ergo non est de ratione orationis, quod sit decentium. Et confirmatur ex Gloss. super dicta verba Pauli, dicente: Nota, quod exauditur Diabolus petens tentandum Iob, & non exauditur Apostolus, petens stimulum mouendum: sed petitio diaboli fuit omnino indecens, scilicet, quod iustus sine merito puniretur: ergo ad rationem orationis nō est necessarium, quod sit decentium.

Ad 1. arg. ¶ Ad primum argumentum respondeo, negando minorem, Fuit enim Christi oratio decentium, vt planè docet Damascenus libro 3. cap 24. Et sic postquam dixit: oratio est petitio decentium à Deo, infert statim. Qualiter Lazaro mortuo & tempore passionis orauit Christus. Si quis autem quærat, quare ergo non fuit exauditus? dico, quod quoniam oratio est petitio procedens ex voluntate, & desiderio, sicut possumus considerare in Christo triplicem voluntatem: ità etiā & triplicem orationem. Vna fuit procedens à voluntate rationis. Et hæc, quia in omnibus fuit conformis volontati diuinæ, semper fuit exaudita, iuxta illud Pauli ad Hebr. 5. Exauditus est pro sua reuerētia. Alia fuit procedens à voluntate pietatis, & tertia à voluntate carnis. Et istæ non semper fuerunt exauditæ. Tū; quia non semper fuerunt conformes voluntati diuinæ in volito materiali; vt patet ex eo, quod pendens in cruce orauit pro suis crucifixoribus, qui tamen non omnes salui facti sunt. Et positus in agonia petijt, vt calix passionis à se transiret, quod Dominus noluit. Tum etiam, quia illæ petitiones plus erant ad nostrā eruditionem, quam ad diuinam exauditionem. Magis enim petebat Christus, vt nos erudiret, quàm vt Deū ad suam petitionem inclinaret. Et sic propriè illæ non fuerunt orationes, sed magis explicationes inclinationis & desiderij carnis aut pietatis in ipso existētū.

Ad 2. arg. ¶ Ad 2. arg. respondeo, orationem Pauli fuisse decentium, quod à posteriori manifestè colligitur, quoniam fuit exaudita a Deo, si non ad votum, tamen ad meritum, vt dicit Glossa supra dictum locum. Multa petit æger à medico, quæ medicus non dat, nec exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad sanitatem. Et ad hūc modum non exaudiuit Dominus Pauli ad voluntatem. Fuit ergo oratio Pauli decentium, tamen eam Dominus non acceptauit, vt volebat; sed secundum quod ei plus expediebat. Ad illud, quod adducitur in eodem argumēto de exauditione Satanæ, dico, quod illa non fuit ratione operantis, quod malum erat, & inordinatum, sed ratione operis operati. Tentatio enim, cuius faciendæ Dæmon à Deo facultatem petebat, considerari potest, & in ordine ad tentantem, cuius intentio erat praua, & iniqua, & in ordine ad tentatum Iob, cuius sustinentia erat bona, cedensque illi ad meritum, & posteris ad exemplum. Fuit ergo acceptata à Deo tentatio non quantum ad primum, sed tantum, quantum ad hoc secundum: Istaque sola præcisa ratione dicitur Satan à Deo exauditus. Vnde D. Damascenus lib. 2. cap. 29. dicit: Concedit Dominus iustum incidere in calamitates vt eam, quæ in eo latet, virtutem, alijs manifestam faciat, vt in Iob, estque hoc non orationis, sed diuinæ prouidentiæ effectus, vt ibidem dicitur. D. Dama.

Dubium circa con. in D. Thom. ¶ His constitutis, circa conclusionem positam à D. Thom. in isto articulo est difficultas, vtrum oratio sit actus intellectus, an verò voluntatis. Et quod sit voluntatis, & non intellectus, probatur primò, testimonio Hugonis in lib. de virtute orandi, dicentis, quod oratio deuotione perficitur, sed deuotio, vt docuit D. Thom. quæstione præcedenti est actus voluntatis; est enim prompta voluntas faciendi ea; quæ ad Deum pertinent: ergo oratio similiter pertinet ad voluntatē & non ad intellectum. Arg.

2. Arg. ¶ Secundo, Diuus Augustinus in sermone de oratione, & ieiunio diffiniens orationem dicit, quod est pius affectus animi in Deū: sed volūtatis est piè affici, & non intellectus: ergo oratio est actus volūtatis.

3. Arg. ¶ Tertiò: Si oratio esset actus intellectus, sequeretur, ipsam esse cognitionem. Consequens autem est falsum, quia nec est cognitio apprehensiua, nec iudicatiua, vt patet: ergo & illud, ex quo sequitur. Atque ex consequenti oratio potius ad voluntatem, quàm ad intellectum spectat.

Vlt. argum. ¶ Vltimo. Ille est actus orationis, quem hæc verba explicant. Fac hoc, vel, da mihi hoc, sed ista pertinent ad voluntatem, & non ad intellectum; continent enim imperium, atque motionem quandam, quæ non ad intellectū, sed ad volūtatem spectat: quæ est veluti regina aliarum potentiarum, ipsasque omnes mouens ad suas operationes: ergo oratio est actus voluntatis, & non intellectus. Et confirmatur: Ista verba explicant animi desiderium, ipsisque declaramus ea, quæ volumus obtinere: ergo nō ad intellectum, sed ad voluntatem spectant.

¶ Propter hæc argumenta Medina in tract. de oratione. C. de pœn. c. 2. tenet contra D. Tho. quòd oratio est actus volūtatis, & nō intellectus, Alexāder Alēsis, 4. p. q. 26. memb. 4. multis in medium adductis distinctionibus, concludit orationem interdum ad intellectum, interdum ad voluntatem, & interdum ad irascibilem pertinere. Sed vera, atque tenenda sententia est, quod oratio propriè est actus partis intellectiuæ. Quam tenet D. Tho. in præsenti. Ricardus in 4. d. 15. q. 4. ar. 1. Gabr. super can. lec. 61. Dur. in 4. ead. d. q. de oratione. Et probatur hac vna & efficaci ratione: Orare nihil aliud est, quam exprimere cordis de[illegible] illudque Deo dicere, atque mani[illegible]stare: [illegible] hæc pertinent ad intellectum, & non ad volūtatem. ergo oratio formaliter est actus intellect[illegible], & non v[illegible]. Fateor in oratione duo posse considerari. P[illegible] est des[illegible] quod man[illegible] [illegible] obtine[illegible] aliquid à De[illegible]. Aliud est propositio, [illegible] desiderij, quæ fit loquendo Deo per modum [illegible]plicatiuum. Conclu.

catiuum. Primum sine dubio pertinet ad voluntatem, estque actus illius, tanquam elicientis. Et secundum pertinet ad intellectum, cuius est dicere: suntque ambo necessaria ad orationem. Nam nihil petitur obtineri, nisi quod, & affectu desideratur, & intellectu ei à quo obtineri speratur exprimitur. Quare qui quod desiderat suo ingenio, & labore, acquirit, non dicitur orare, sed qui quod desiderat, illud sibi ab alio dari petit, orat. Et sic oratio propriè atque formaliter est actus intellectus, & non voluntatis, quamuis præsupponat desiderium, quod est actus voluntatis, tanquam principium, & fundamentum orandi.

¶ Et, vt ad argumenta in contrarium facta respondeamus, aduertendum est, quod vt docet D. Tho. supra quæst. 47. artic. 8. ratio circa ea, quæ sunt agenda

Ratio circa agenda tres habet actus.

tres habet actus. Primus dicitur consiliatio, pertinetque ad inuentionem, & est quo, proposito sibi fine, inquirit homo & consultat de medijs, quibus ad illũ consequẽdum possit peruenire. Secundus est, quo intermedia inuenta iudicat, vtrum illorum sit præstabilius. Pertinetque iste actus ad speculatiuam rationẽ. Tertius est præcipere, vt fiat, & exequutioni mandetur, quod vtilius iudicauit. Consistit autem iste actus in applicatione consiliatorum, & iudicatorum, ad operandum. Et quoniam propinquior est fini rationis practicæ, fit, vt sit principalis actus illius, atque etiam prudentiæ. Sed his tribus actibus intellectus sunt coniungendi alij duo voluntatis, qui sunt volunitas finis, & electio mediorum. Ex voluntate quidem finis inducitur ratio ad primum actum, qui est inquisitio mediorum, atque etiam ad secundum, qui est iudicare de medijs, vtrum sit alio præstabilius. Et statim sequitur actus voluntatis, qui est electio, & quod voluntas eligit, id statim ratio & intellectus præcipit fieri. Itaque actus, quantum attinet ad agenda in moralibus, sunt quinque. Primus est volitio finis. Secundus inquisitio mediorum. Tertius iudicium rationis. Quartus electio voluntatis. Quintus, & vltimus imperium eiusdem rationis. Oratio secundum D. Tho. pertinet ad istum vltimum actum, quamuis habeat ortum à præcedẽtibus. Et propterea, supposito, quod ratio practica, quæ est principium operationis, dupliciter potest esse causa aliquorum. Vno modo perfectè per imperium necessitatem inducendo. Quod contingit, quando effectus totaliter subditur potestati causæ. Alio modo imperfectè, solùm disponendo. Quod contingit, quando effectus non totaliter subditur potestati causæ. Affirmat quod oratio est actus intellectus practici: isto secũdo modo, & non primo, vt diximus in explicatione literæ. Hoc supposito ad

Ad 1. arg.

primum argumentum respondeo, Hugonem affirmare, quod oratio deuotione perficitur. Non quia oratio est voluntas, sed quia nascitur ex voluntate. Et quo maior est voluntas, eo etiam maior atque efficacior est oratio, & imperium.

Ad 2. arg.

¶ Ad secundum respõdetur, quod quando D. Aug. definit orationem dicẽs, quod est pia affectio in Deũ; non assignat orationis definitionem formalem, sed causalem; quia est proprium veræ orationis, vt à pia affectione, tanquam à causa proficiscatur.

¶ Ad tertium argumentum respondetur cum D.

Ad 3. arg.

Thom. hic ad tertium, negando sequelam. Nam vltra apprehensionem, & iudicium, qui sunt actus intellectus speculatiui, est etiam alius intellectus practici, qui est imperare. Et ad istum pertinet oratio.

¶ Ad vltimum respondetur, concessa maiori, ne-

Ad vlt. arg.

gando minorem. Et ad probationem dico cum D. Tho. supra quæst. 47. artic. 8. ad 3. aliud esse mouere absolutè, & aliud imperare. Nam imperare est mouere ordinando hoc ad illud: Ex quo fit, vt quamuis proprium voluntatis sit mouere, imperare tamen tantum pertinet ad intellectum propter ordinationem, quam importat. Et ad confirmationem, concedo, quod illa verba siue mentalia sint, siue vocalia explicãt desideriũ. negatur tamẽ inde inferri, quod oratio sit actus volũtatis, & nõ intellectus: Nam explicatio desiderij, quã oratio importat, nõ est actus volũtatis, sed intellect⁹.

¶ Sed, vt hæc meliùs intelligantur, aduertendum est primò, quod quemadmodum ad hoc, vt lex vel princeps dicatur legem ferre, non satis est, quod iudicet aliquid fieri oportere, & velit id fieri, sed vltra hoc

Quid requiratur vt quis orare dicatur.

requiritur, quod statuat illud esse faciendum, non quidem consulendo, aut adhortando, sed efficaciter præcipiendo. Itaque tunc tantum existit lex quando illa, quæ iudicio probantur, & placent voluntati fieri præcipiuntur. Et sic lex nihil aliud est, quam quoddam imperium rei probatæ per iudicium, & voluntatem. Vel alio modo, lex est quædam vis imperans id, quod principis iudicio, & voluntate probatur. Ita etiam ad hoc, vt aliquis dicatur efficaciter & verè orare, non satis est, quod iudicet aliquid fieri oportere; & velit id fieri. Sed vltra hoc requiritur, quod per rationem practicam illud petat, atque causet. Non quidẽ quasi necessitatem imponens. Quo modo pertinet ad ipsam imperare non solum inferioribus potentijs, & membris corporis; sed etiam hominibus subiectis. Sed quasi inducens, & quodammodo disponens petendo, scilicet, aliquid fieri ab ijs, qui ei non subijciũtur, siue æquales sint, siue superiores. Nam primum pertinet ad imperium, & secundum ad orationem, & vtrumque ad intellectum, cuius est ordinare, vt dicit D. Thom. in corpore articuli. Ex quo fit, vt ad orationem idem prorsus actus tam intellectus, quam volũtatis sint necessarij, qui requiruntur ad imperium. Et quod ad eandem potentiam pertineat orare, cuius est imperare. Et tantum differunt imperium, & oratio in hoc, quod imperium perfectè causat necessitatem imponendo, quia fertur in subiecta, at verò oratio causat imperfectè solum disponendo, quia petit aliquid fieri ab ijs, qui ei omnino non subijciuntur. Vnde eodem modo loquendum erit de oratione, quo loquuntur Theologi de imperio, quãtum attinet ad explicandum cuius potentiæ actus sit oratio.

¶ Secundo est aduertendum, quod licet imperium habeat quodammodo ortum à voluntate, tamen secũdum substantiã est actus intellectus, vt docet Arist.

Imperium est actus intellectus.

li. 5. Eth. c. 10. & D. Tho. 1. 2. q. 17. ar. 1. Et ratio est, quia, vt notat Caiet. super illum art. ad rationẽ imperij tria requiruntur. Primum est, ordinatio ad id, quod faciendum est. Secundũ, intimatio, & denũciatio eius, quod est faciendum. Tertium est motio, qua imperans mouet illum, cui imperat, vt imperium exequatur. Duo priora pertinent ad intellectum, & tertium ad voluntatem; quia voluntas est, quæ primò mouet per modũ agentis seipsam, & reliquas potentias ad exercitium actus. Et quia, vt docet D. Tho. 1. 2. q. 13. art. 1. actus cõpositus ex duobus, quæ spectant ad diuersas potentias illi præcipuè est tribuẽdus, à qua procedit elicitiuè, & quantum ad substantiã actus: & substantia imperij est illa intimatiua ordinatio, qua ille, cui imperiũ datur ordinatur ad id, quod est faciendum cum quadam intimatione, & denunciatione illius, quod fieri debet: motio verò voluntatis præsupponitur ad istam ordinationem, fit consequens, vt imperium propriè dicatur pertinere ad intellectum, præsupposito tamen actu voluntatis, virtute cuius ratio mouet illum, cui

imperat.

imperat. Mouere enim primò conuenit voluntati, & virtute illius conuenit rationi. Si quis autem quærat, quinam actus voluntatis sit iste, qui præsupponitur ad imperium, & virtute cuius ratio mouet, respondetur cum D. Thoma loco citato, quod est electio. Quando enim aliquis per imperium quod exprimitur per hæc verba. Fac hoc, mouet illum cui imperium datur, ad id faciendum, vis illa, & efficacia mouendi conuenit huic imperio, ex electione, qua prius voluntas elegit hoc esse faciendum. Et idem prorsus est intelligendum de oratione, quæ eandem rationem habet cum imperio, quantum ad hoc. Ex dictis infertur, quod oratio respectu eorum, pro quibus oramus, constituenda est in genere causæ efficientis, dispositiuæ tamen. Atque adeo quando Deum oramus pro re aliqua, non solùm mentes nostras ipsi offerimus, & appropinquamus eidem: sed etiam apponimus causas efficiendis petitis. Quapropter meritò non orans vt debet, priuatur optatis: sicut & negligens cultor priuatur fructu boni, vel agri: Sed de hoc infra latiùs videbimus.

Articvlvs II.

¶ Vtrùm sit conueniens orare.

4. dist. 15. q. 4. ar. 1. quæst. 3. ad 1. 2. & 3. Et ver. q. 5. a. 2. co. & opusc. 8. ca. 251.

AD Secundũ sic proceditur. Videtur, quòd non sit conueniens orare. Oratio enim videtur esse necessaria ad hoc: quod intimemus ei à quo petimus id quo indigemus. Sed sicut dicitur Mat. 6. Scit pater vester, quia his omnibus indigetis: ergo nõ est cõueniens Deũ orare.

2 ¶ Præterea, Per orationem flectitur animus eius qui oratur, vt faciat quod ab eo petitur. Sed animus Dei est immutabilis, & inflexibilis, secundum illud 1. Reg. 15. Porro triumphator in Israel non parcet, nec pœnitudine flectetur: ergo non est conueniens, quòd Deum oremus.

3 ¶ Præterea, Liberalius est dare aliquid non petenti quàm dare petenti: quia sicut Seneca dicit. † Nulla res carius emitur, quàm quæ precibus empta est. Sed Deus est liberalissimus: ergo non videtur esse cõueniens, q̃ Deũ oremus.

Li. 2. de benefic. ca. 1. circa finem.

¶ Sed cõtra est, quod dicitur Lucæ 18. Oportet semper orare, & non deficere.

¶ Respondeo dicendum, quòd triplex fuit circa orationem antiquorum error. Quidam enim posuerunt, quòd res humanæ non reguntur diuina prouidentia, ex quo sequitur, quod vanum sit orare, & omnino Deum colere. Et de his dicitur Malach. 2. Dixistis vanus est qui seruit Deo. Secũda fuit opinio ponentium omnium etiam in rebus humanis ex necessitate cõtingere, siue ex immutabilitate diuinæ prouidentiæ, siue ex necessitate stellarum, siue ex cõnexione causarum. Et secundum hos etiam excluditur orationis vtilitas. Tertia fuit opinio ponentium quidem res humanas diuina prouidentia regi, & quod res humanæ non proueniunt ex necessitate: sed dicebant similiter dispositionem diuinæ prouidentię variabilem esse, & quòd orationibus, & alijs quæ ad diuinum cultum pertinent dispositio diuinæ prouidentię immutatur. Hæc autem omnia in primo † libro improbata sunt. Et ideo oportet sic inducere orationis vtilitatem, vt neque rebus humanis diuinæ prouidentiæ subiectis necessitatem imponamus, neque etiam dispositionem mutabilem æstimemus. Ad huius ergo euidentiam considerandum est, quod ex diuina prouidentia non solùm disponitur qui effectus fiant, sed etiã ex quibus causis, & quo ordine proueniant. Inter alias autem causas sunt etiam quorundam causæ actus humani: vnde oportet homines agere aliqua, non vt per suos actus diuinam dispositionem immutent, sed vt per actus suos impleant quosdam effectus secundum ordinem à Deo dispositum. Et idem etiam est in naturalibus causis. Et simile est etiam de oratione. Non enim propter hoc oramus, vt diuinam dispositionẽ immutemus, sed vt id impetremus, quod Deus disposuit per orationes Sanctorum esse implendum, vt, scilicet homines postulando mereantur accipere, quod eis Deus omnipotens ante secula disposuit donare, vt Greg. † dicit in lib. Dialogorum.

1. 8. q. 22. ar. 2. & 4. & quæ. 115. ar. 6. & q. 116. & qu. 19. ar. 7. & 8.

Li. 1. c. 8. … & habetur 23. q. 4. Obtineri.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd non est necessarium nos Deo preces porrigere vt ei nostras indigentias, vel desideria manifestemus, sed vt nosipsi consideremus in his ad diuinum auxilium esse recurrendum.

¶ Ad secundum dicendum, quod sicut dictũ † est, oratio nostra non ordinatur ad immutationem diuinæ dispotionis, sed vt obtineatur nostris precibus quod Deus disposuit.

In cor. art.

¶ Ad tertiũ dicendũ, quod Deus nobis multa præstat ex sua liberalitate, etiam non petita. sed quòd aliqua vult pręstare nobis petentibus, hoc est propter nostram vtilitatem, vt, scilicet fiduciam quandam accipiamus recurrẽdi ad Deum, & vt recognoscamus eum esse bonorũ nostrorum authorem: Vnde Chrysost. † dicit, Considera quanta est tibi concessa fœlicitas, quanta gloria attributa, orationibus fabulari cum Deo, cum Christo miscere colloquia, optare quod velis, quod desideras postulare.

In sermone … de orãdo non procul à princ. … Duplici nomine par est.

Svmma Textvs.

ANtequam D. Tho. ad propositam difficultatem respondeat, præmittit triplicem fuisse apud antiquos errorem de oratione. Primus fuit eorum, qui dicebant, res humanas diuinæ prouidentiæ non esse subiectas. Ex quo inferebant, vanum esse orare, & omnino Deum colere. Secundus eorum, qui affirmabant, omnia in rebus humanis ex necessitate contingere, siue ex immutabilitate diuinæ prouidentiæ, siue ex necessitate stellarum, siue ex connexione causarum. Ex quo similiter sequebatur, orationem esse inutilem. Tertius eorum, qui dicebant, res humanas diuina prouidentia regi, nec esse necessarias, atque adeò necessariam esse orationem, vt illa, atque alijs ad diuinũ

cultum

cu'tum pertinentibus dispositio diuinæ prouidentiæ quæ variabilis est, immutetur. Quæ omnia manifestam continent falsitatem, v. p.p. varijs in locis ab ipso D. Tho. fuit explicatum. Ex quo sequitur, sic oportere inducere orationis vtilitatem, vt nec rebus humanis diuinæ prouidentiæ subiectis necessitatem imponamus, nec etiam diuinam dispositionem mutabilem æstimamus Et sic est conclusio. Conueniens & necessaria est oratio ad multas res obtinendas. Probatur: Ex diuina prouidentia non solum est dispositum, qui effectus fiant, sed etiam ex quibus causis; & quo ordine proueniant: Sed inter causas dispositas à Deo ad producendos multos effectus, est constituta oratio; multa enim disposuit Deus facere media oratione, sicut etiam medijs alijs causis naturalibus: ergo ad tales effectus consequendos necessaria, & conueniens erit oratio Non quidem, vt per illam diuinam dispositionem immutemus, sed vt id impetremus, quod Deus per orationes sanctorum implendum esse disposuit. Vt, scilicet, homines postulando mereantur accipere quod eis Deus omnipotens ante secula disposuit donare, vt dicit D. Greg. lib. 1. Dialog. ca. 8. refertur que à Gratiano in Decret. 23. q. 4. cap. obtinuit.

Explicatio Articuli.

Si errorum, qui à D. Tho. in hoc articulo recensentur, exactè esset disputatio tradenda, longior necessario esset, quam quæ intentæ à nobis, multisque in locis promissæ breuitati conueniret. Cùm opus esset multa de prouidentia diuina. de rerum contingentia, de scientia, & voluntate Dei, atque etiam de eius immutab[ilit]ate in medium afferre. Quæ adeo difficilia sunt, & à nostro instituto aliena, vt non solùm diutius immorari, sed etiam extra chorum saltare esset necesse. Eo vel maximè, quod huius nostri operis intentio ea præcipuè est, vt pertinentia ad mores, & non pertinentia ad speculationem doceam. Sed, ne omnino ea, quæ sunt interpretis prætermittam, operæpretium erit aliqua de illis, maiori qua potero breuitate, perstringere, vt & eorum errorum autores, & modi, quibus sunt impugnandi, breuiter cognoscantur. Primus ergo error fuit illorum, qui orationem eiusque vsum ideo à rebus humanis excludebant, quia Deum harū rerum inferiorum prouidentiam habere negabant. Et sic nec orationes exaudiri, nec res per ipsas postulatas, ab eo conferri posse dicebant. Huius erroris fuisse videntur Democritus, & Epicurei. Qui, vt autor est D. Tho. p.p. q. 22. art. 2. affirmantes mundū factum fuisse casu, diuinam prouidentiam omnino à rebus tollebant. Auerroes 11. Met. comm. 52. & 54. quem multi alij sequuntur, dicebat, res tantum incorruptibiles, atque perpetuas diuinæ prouidentiæ esse subiectas, non autem res corruptibiles. Et cum hæc inferiora secundum speciem sint incorruptibilia, secundum autem indiuiduum corruptibilia; subinde affirmabat, illa secundum speciem, & non secundum indiuidua sc singularia diuinæ prouidentiæ esse subiecta. In quorum persona dixisse videtur Iob. c. 22. loquēs de Deo: Nubes latibulum eius, & circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat, Rabbi Moyses, vt autor est idē D. Tho. loco citato, dicebat, non solùm incorruptibilia, sed etiam indiuidua naturę humanæ propter splēdorem intellectus, quo participant diuinæ prouidentiæ, esse subiecta. De alijs autem indiuiduis corruptibilibus sequutus est opinionem aliorum. Sed contra hos omnes sit conclusio de fide tenenda. Necesse est omnia non tantum in vniuersali; sed etiam in particulari, diuinæ prouidentiæ esse subiecta. Atque adeò ex hac parte necessitas orationis negari non potest. Probatur primò ex illo Sap. 14. Tu autem pater prouidentia cuncta gubernas. Et Sap. 8. Attingit à fine, vsque ad finem fortiter; & disponit omnia suauiter. Hoc est attingit à summis creaturis, vsque ad infima earum. Eandem conclusionem probat D. Aug. li. 5. de Genes. ad literam c. 20. & 21. alijs tribus testimonijs. Primum est ex Psal. 148. Ignis, grando, nix, glacies, quæ faciunt verbum eius secundum Mat. 10. Nonne duo passeres asse veneunt? & tamen vnus ex illis non cadit in terra sine patre vestro. Tertium eiusdem Matth. c. 6. Vbi postquam dixit Christus; Considerate lilia campi, &c. subiunxit statim: si enim fœnum, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, sic Deus vestit, quanto magis vos modicæ fidei. Idem testimonium adducit D. Aug. li. 10. de Ciuit. c. 14. vbi affirmat Plotinum Platonicum, hāc sententiam tenuisse. In qua etiam est Plato in Epimenide, & l. 10. de Legibus. vt suprà illud caput de Ciuit. autor est Ludouic⁹ Viues. Licet D. Tho. p.p. q. 22. art. 3. aliter de Platone sentiat. De hac re legendus est D. Aug. li. 5. de Ciuit. ca. 9. & 10. Quo etiam loco eleganter reprobat sententiam Ciceronis futurorum præscientiam à Deo subtrahentis. Et lib. 7. de Ciuit. c. 29 & 30. Videndus est etiam D. Hieron. super 32. cap. Hierem. in illa verba: Ego Dominus vniuersæ carnis. Vbi affirmat vniuersas res, quamuis minutissimas diuinæ subiacere prouidentiæ. Ex quo infero, quod quando idem D. Hieronymus in cap. 1. Abacuch videtur res infimas à diuina prouidentia subtrahere, non sic est intelligendus, vt negauerit illa subiacere diuinæ prouidentiæ: Sed id dixit, vel, quia non tam particularem curam gerit de illis, sicut de hominibus, iuxta illud Pauli 1. ad Cor. 9 Nunquid Deo cura est de bobus; vel, quia loquebatur secundum aliorum sententiam, propria scilicet, submissa, quod sæpenumero facere consueuit, vt ipse fatetur, in Apologia ad Rufinum cap. 1. Sed, vt ratione probemus nostram conclusionem, supponendum est primò, tanquam certum, quòd omne agens agit propter finem. Ex quo sequitur, tantum se extendere ordinationem effectuum in finem, quantum se extendit causalitas primi agentis. Quod ità esse constat. Nam si non tantum se extenderet ordinatio effectuum in finem, quantum causalitas agentis, non semper agens ageret propter finem. Quare quotiescunque aliquis effectus non est ad finem agentis ordinatus, dicimus illum prouenire ab alia causa pręter intentionem agentis. Hoc supposito probatur conclusio hac ratione: Causalitas Dei, qui est primum agens extendit se ad omnia entia, tam corruptibilia, quàm incorruptibilia, tam singularia, quàm secundum rationem speciei: & ordinatio effectuum in finem extendit se tantum quantum causalitas agentis: ergo ordinatio diuina, qua ordinat res in finem extendit se ad omnia entia. Sed prouidentia nihil aliud est, quam ratio ordinis aliquorum in finem: ergo omnia sunt subiecta diuinæ prouidentiæ. Secundò probatur conclusio à Diuo Thoma hac ratione: Deus cognoscit omnia tam vniuersalia, quam particularia, eiusque scientia comparatur ad res, sicut ars ad artificiata: ergo est necessarium, quod omnia supponantur diuino ordini, sicut artificiata subduntur ordini artis, atque ex consequenti quod omnia sint subiecta diuinæ prouidentiæ. Sed quoniam non omnes recipiunt illud antecedens, scilicet, Deus cognoscit omnia tam singularia,

Primus error negātiū prouidentiam.

Conclus.

D. August.

D. Hieron.

quam vniuersalia, negantes ipsum cognoscere futura contingentia, quorum vnus est Cicero, libro 2. de Diuinatione, qui dicebat Deum futurorum contingentium nullo modo posse habere certam & infallibilem cognitionem. Et ratio illius erat; Quia futura, vt futura, cognosci non possunt, nisi in suis causis. Causæ autem ex quibus futura contingentia oriuntur, nõ sunt ad vnum determinatæ, sed indifferentes ad vtrumlibet. Et sic videtur implicatio contradictionis, quod visis illis causis, certò & infallibiliter cognoscatur, in quam partem se sint inclinaturæ. Operæpretium erit illud probare, quòd facilè est ex sacris literis. Nam Ecclesiasti. capitulo 33. dicit Salomon loquens de Deo: Nota sunt tibi omnia, antequam crearentur. Et capit. 39. Opera vniuersæ carnis coram ipso sunt. Et Sapientiæ 8. Signa & monstra scit antequam fiant; & euentus temporum & seculorum. Ecclesiast. 23. Oculi Domini lucidiores super solem circumspicientes vias hominum. Et Roman. 4. Vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt. De qua re disputat latè D. August. super illud Psalmi: Plenitudo agri meum est. Et ser. 11. de verbis Apostoli, super illud ad Ephes. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.

Sententia Ciceronis de cognitione futurorum contingentium.

D. August.

¶ Sed, quamuis sit certum de fide, quod Deus cognoscit omnia, etiam futura contingentia; est tamen non leuis difficultas in explicanda ratione, & modo, quo Deus futura contingentia cognoscit? Ad cuius explicationem aduertendum est, quod ea tantum futura possunt in suis causis cognosci, & prævideri quæ habent causas determinatas, & necessarias. Illa verò futura, quorum causæ contingentes sunt & indifferentes ad vtrumque, implicat contradictionem, quod ex suis causis possint certò & infallibiliter cognosci, & præuideri. Et in hoc rectè dixit Cicero, vt manifestè probatur ratione illius. Quare si Deus aliunde non haberet, quod futura cognosceret, nisi quod illa videt in causis, nullo modo certò, & infallibiliter cognosceret contingentia. Dicimus ergo, quod, vt rectè D. Thom. docet, de Verit. quæstione 2. artic. 12. & p. p. quæstion. 14. artic. 13. Deus futura contingentia præcognoscit in suis causis. Nam est impossibile. Sed præcognoscit illa, idque certò & infallibiliter, quoniam habet omnes res futuras in sua æternitate præsentes, non solùm in esse cognito & obiectiuo (vt nonnulli dicunt,) sed etiam secundum esse reale, quod extra suas causas habebunt. Et sic intuetur singulas illas res ipsas in sese, eo modo, quo ego intueor res mihi modo præsentes. Et causa huius euidens est, quoniam tota æternitas est præsens Deo cùm successionem non habeat. Et ea æternitas complectitur, & ambit, & coexistit omni tempori. Ex quo fit, quod sũt illi præsentes simul omnium temporum differentiæ. Atque ex consequenti coexistunt Deo in æternitate omnes res, quæ pro qualibet temporis differentia, erunt, fuerunt, & sunt. Et sic illas omnes præsentes intuetur, atque cognoscit. Itaque, vt exemplo fiat lucidius, dico, quod ab æterno, simul est Deo præsens tempus, in quo Antichristus nondum est, & etiam tempus, in quo Antichristus iam est; & item tempus, in quo iam præteriit esse. Et ab æterno Deus simul, & præsentialiter intuetur Antichristum nondum esse; & Antichristum esse; & præteriisse, vnumquodque pro suo tempore. Quoniam æternitas simul coexistit illis tribus temporibus; & est tota simul præsens Deo. Et sic cognoscit vniuersas illas res, quæ pro qualibet temporis differentia erunt certò & infallibiliter. Quoniam illas habet præsentes in æternitate, &

Difficultas.

Responsio ad difficultatem.

illi coexistunt. Et hæc de primo errore dixisse sufficiat.

¶ Secundus error fuit illorum, qui ideo orationẽ, & eius vtilitatem à rebus humanis tollebant; quia omnia ex necessitate euenire iudicabant. Et quamuis plures conuenerint in hac sententia, non tamen omnes ad id dicendum ex vno & eodem capite mouebantur. Nam Stoici Philosophi, qui, vt autor est D. August. lib. 5. de Ciuitate, capit. 8. & 9. libertatem, & contingentiam è rebus tollebant, ad id mouebantur, quia existimabant omnia euenire fatali quadam necessitate. Cui etiam ipsum Deum ita subiiciebant, vt dicerent, non potuisse res alio modo facere, quam fecit. Ex quo etiam principio permoti videntur Petrus Abaylardus, & Vviclephus ad negandum liberum arbitrium, vt dicit Castro lib. 9. de Hæresi, verbo, libertas. Priscillianistæ id ipsum negabant. Quia credebãt cælum, & astra ità influere in hominum animos, & alias quascunque res, vt eas non solùm inclinarent, sed etiam necessariò raperent in actiones. Manichæi alia ratione sunt inducti: Nam dicebant, quòd quemadmodũ erãt duo rerũ principia, vnum à quo bona, alterũ à quo mala: ità etiã in homine erãt duæ animæ, vna orta à bono principio, & ordinata ad studiũ boni, atq; honesti, altera profecta à malo principio, & determinata ad studiũ turpitudinis. Quæ duæ animæ ità inter sese pugnabãt, vt cum aliquid boni, aut honesti ageremus, vinceret bona anima; quando autem prauè operaremur, vinceret mala anima. Sed, siue studiosè, siue prauè operaremur, affirmabant, nunquam nos liberè, sed necessariò operari. Et sic tollebant rerum contingentiam, & libertatem. Alij id ipsum faciebant permoti ex infallibilitate, & certitudine scientiæ diuinæ, atque etiam ex efficacia diuinæ voluntatis, & prouidentiæ, cum quibus rerum contingentiam, & libertatem arbitrij stare non posse iudicabant. Et, vt cognoscatis, quãtum sit in hac re explicanda insit difficultatis, argumentor in hunc modum: Deus ab æterno præuidit, quidquid quisque facturus est & scientia Dei est infallibilis, & immutabilis: ergo non potest aliter euenire, quam à Deo est præuisum; atque ex consequenti necessariò omnia, & non liberè eueniunt.

Secundus error dicentiũ omnia euenire necessariò.

1. Arg.

¶ Secundo: Deus non solom præuidit, sed etiam prouidit, hoc est, prouidentia sua decreuit, & ordinauit singulorum hominum singulas actiones, & euentus, & omnium rerum summa & prima causa est diuina voluntas, & prouidentia: ergo omnia necessariò eueniunt, & non liberè. Probo consequentiam: Quia posita causa ad vnum determinata, & quæ nullo modo possit impediri; necessariò sequitur effectus, sed diuina voluntas est causa omnium rerum, & est ab æterno posita & determinata ad vnam partem contradictionis: & impediri non potest: ergo effectus sequuntur necessariò.

2. Arg.

¶ Et confirmatur ex Paulo ad Roman. 9. Vbi cum dixisset Deum non ex operibus, sed sua mera voluntate Iacob dilexisse, & Esau odio habuisse, atque etiã eum probasset testimonio Moysi, & exemplo Pharaonis, quod Deus condidit homines vt misericordiæ suæ, atque iustitiæ exempla alijs in alios manifestaret, & tandẽ, cum intulisset; ergo cuius vult miseretur, & quem vult indurat, obiicit sibi Paulus ex aliorum persona dicens: Itaque mihi quid aliud quæritur? Voluntati eius quis resistet? Quasi diceret; Si Deus sua sola voluntate alios eligit, & alios reprobat, vt modo dicebas o Paule, non erit in potestate hominis suas

Confirmatio.

vias,

vias, vel bonas, vel malas facere: sed omnia euenient necessario, iuxta decretum diuinæ voluntatis, cui resisti non potest: Ad quam quidem obiectionem D. Paulus respondet, non quidem negando rem ità se habere, vt illata est; sed reprehendendo audaciam illorum, qui talibus verbis exigunt à Deo rationem suæ voluntatis, atque iudicij. Et dicit: O homo, tu quis es, qui sic respondeas Deo? Nunquid dicet figmentum ei, qui se finxit; Quid me fecisti sic? Nunne habet potestatem figulus ex eadem massa luti facere aliud vas in honorem, & aliud in contumeliam? in quibus verbis videtur concedere Paulus, quod sibi obiectum fuerat, scilicet, Voluntati eius quis resistet? Et illud tantum respondet, quod quamuis hoc ita sit, vt obiicitur, non tamen idcircò possumus iustè accusare Deum, aut illum in iudicium vocare, magis quam potest lutum quæri de eo, qui se finxit.

3. Argum. ¶ Tertio sic argumentor: Actus humani & quæcunque aliæ causæ in omnibus sequuntur influxum, & inclinationem corporum cælestium: sed corpora cælestia tanquam causæ naturales sunt ad vnum determinatæ: ergo & humani actus erunt determinati ad vnum: atque ex consequenti nullus effectus erit contingens & liber. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur, ex illo Genes. capit. 1. Vbi dixit Deus: Fiant luminaria, & stellæ in firmamento, vt sint signa, & tempora: sed stellæ non possunt esse signa rerum in hoc mundo agendarum, nisi quia earum sunt causæ effectiuæ. Vnde Aristot. lib. 1. Meteoro. dicit, mundum hunc inferiorem necessariò continuum esse superioribus lationibus, vt inde omnis illius virtus gubernetur: ergo actus humani ex influentia corporum cælestium, tanquam à causa producuntur. Et

Confirma. confirmatur: Nam experientia docet, Astrologos ex aspectu astrorum prædicere ea, quæ quisque acturus, vel passurus est; signum est ergo, quòd cælum influit in animos nostros, & quod sua influentia nos determinat ad vnum. Plura alia poterant fieri argumenta ad idem probandum. Sed quoniam hæc nobis ansam præbent explicandi ea, quæ ad scientiam Dei & voluntatem spectant, atque etiam illa, quæ pertinent ad astrorum influentiam, ex quibus autores secundi erroris positi à D. Thom. mouebantur præcipuè ad dicendum, omnia euenire necessariò, & sic orationem esse inutilem, & superfluam, non oportet alia multiplicare. Et cum diuina prouidentia, atque prædestinatio includant præscientiam, & voluntatem Dei, explicatis his, quæ ad scientiam, & voluntatem spectant, explicatum etiam erit de prædestinatione, & prouidentia, quantum attinet ad hoc, quod est intelligere, qualiter cum horum infallibilitate, & certitudine stare possit libertas arbitrij, & rerum contingentia. Quoniam autem est certum de fide homines esse liberi arbitrij, pluresque inueniri effectus in rerum natura, natura sua liberos, & contingentes, vt potè qui à causis omnino liberis, & ad neutram partem contradictionis determinatis procedunt, non est cur in huius rei probatione immoremur; sed tantum ad argumenta respondere erit opus.

Ad 1. arg. de scientia Dei. ¶ Ad primum in quo de scientia Dei est sermo, Cicero lib. 2. de Diuinatio. respondet negando antecedens. s. quod Deus ab æterno præuiderit quidquid quisque facturus sit. Nam dicit, quod cum futura, vt futura cognosci non possint, nisi in suis causis, & causæ, ex quibus oriuntur futura contingentia, sint indifferentes ad vtrunque, est impossibile visis illis certò, & infallibiliter cognoscere, quam in partem se sint inclinaturæ. Et sic Deus futura contingentia cognoscere non potest. Et quidem, si futuri euentus præuideri non possunt, nisi in suis causis, planè conuinceret argumentum, vt paulò anteà dicebam. Cęterum hæc sententia est contra fidem. Vnde Laurentius Valla in lib. de libero arbitrio aliter respondet ad argumentum, concedendo omnes euentus à Deo præuideri, & diuinam præscientiam falli non posse. Ex hoc tamen non sequitur, quòd ipsę res necessariò eueniant. Nam præscientia nullam necessitatem rebus pręscitis imponit. Quoniam scientia, aut præscientia non est causa rerum futurarum; sicut neque præsentium. Vnde quemadmodum vos non estis in hoc loco, quia ego video vos hic esse: sed è contra video vos, quia hic estis: ità ad eundem modum res futuræ non sunt, quia Deus præuidit illas futuras: sed cū futuræ essent Deus illas præuidit. Et cum quæritur à Laurentio: Si res contingenter sunt futuræ, quomodo possunt à Deo infallibiliter pręuideri? respondet, quod ipse tantum dicit futuros euentus, non habere necessitatem ex pręscientia Dei. Sed vtrum illam aliunde habeant, s. à voluntate, dicit, se de hoc nihil affirmare. Et denique apertè significat omnia necessariò euenire, sed huius necessitatis causam non esse diuinam pręscientiam, sed diuinam voluntatem, quod est hæreticum. Quocircà ad illud argumentum aliter solet communiter responderi, cum illa distinctione de sensu composito, & de sensu diuiso. Hoc modo: Deus v.g. scit infallibiliter me loquuturum: ergo ego non possum non loqui. Distinguo consequens. In sensu composito verum est. Quoniam ista copulatiua est impossibilis: Deus scit, me loquuturum, & ego non loquor. Cæterum in sensu diuiso falsum est. Quod est dicere, quod simpliciter, & absolutè ego possum non loqui, quod satis est ad libertatem arbitrij. Cęterum hęc solutio in hac re mihi nunquam satis placuit. Quia quamuis distinctio de sensu composito & diuiso commodè possit adhiberi in multis rebus; tamen huic argumento adhibita, verbis tantum eludit argumentum, & non satisfacit difficultati. Quod isto modo probo: Nam cum quæritur, verbi gratia, vtrùm albus possit esse niger, rectè dicitur: quod in sensu composito non potest, quia impossibile est, quod aliquis simul sit, & albus, & niger. Sed in sensu diuiso potest, quia ille qui est niger amissa nigredine, & loco eius succedente albedine, potest esse albus. Tamen, si esset aliquod corpus eiusmodi, quod ei nigredo ità inesset, vt per nullam potentiam eam posset amittere, tunc, si quæstio fieret de illo corpore, vtrùm posset esse album, ineptè diceremus, quod in sensu diuiso potest esse album. Quia perinde est, ac si diceremus, quod tale corpus nigrum amissa nigredine potest accipere albedinem, & fieri album, quod ex hypothesi est falsum, & impossibile. Quemadmodum cum quæritur, vtrum coruus possit esse albus; nemo distinguit de sensu composito, & diuiso; sed simpliciter negatur esse posse, vt coruus sit albus; quia nigredo illi inhęret inseparabiliter. Sed sic est, quòd præscientia Dei postquam semel posita est, in diuersum mutari non potest: sed manet perpetuò eadem, & est posita ab æterno, & non indifferenter ad vtrumque; sed vnum determinatè videns, scilicet, me loquuturum; ergo si simul esse non potest, quod & Deus præuideat me loquuturum, & ego non loquar, cum illud sit pręuisum ab æterno, & pręuisio maneat, & mutari non possit: sequitur, quod non possumus vti distinctione de sensu composito, & diuiso, magis, quam cùm quęritur, vtrum coruus possit esse albus. Impugnatur solutio communis.

¶ Quocir-

¶ Quocirca, alijs aliorum solutionibus omissis, dicam quod mihi semper, & verius, & probabilius est visum. *Sententia Autoris.* Ad cuius explicationem aduertendum est, primò, quòd scientia, aut præscientia, vt sic, alicuius rei, nunquam ponit necessitatem in ipsa re, vt sic, tanquam efficiens ipsam necessitatem. Sed si scientia est infallibilis, quanquàm ipsam non efficiat necessitatem in re tamen interdum illa infallibilitas scientiæ est argumentum efficax, ex quo colligitur, res ipsas esse necessarias in sese.

¶ Secundò est aduertendum, quòd ea tantum futura possunt in suis causis cognosci, & præuideri, quæ habeat causas determinatas, vt agemus de primo errore diximus. Vbi etiam explicauimus ex sententia D. Thom. quod Deus cognoscit infallibiliter futura contingentia, non quidem in suis causis, quoniam hoc est impossibile, sed quoniam habet illa præsentia in æternitate, quæ omne tempus ambit.

¶ Tertiò est aduertendum, quod scientia, & cognitio infallibilis rei futuræ, vt futura est, & cognitio infallibilis rei præsentis, partim conueniunt, & partim differunt. Conueniunt quidem in hoc, quod neutra cognitio est causa efficiens, vt res cognita, vel futura, vel præsens necessario existat. Sed differunt in hoc, quòd ex scientia infallibili rei futuræ colligitur, rem ipsam sic cognitam in sese esse necessariam, & non contingentem; quoniam res futura, vt futura, cognosci non potest, nisi in suis causis; & non potest certò in causis cognosci; nisi illæ sint certæ & determinatæ. At verò infallibilis scientia, & intuitiua cognitio rei præsentis, nec est causa, quod ipsa res necessario sit; nec ex tali cognitione colligitur aliquo idoneo argumento, quòd res cognita in se, & in sua natura est necessaria. Sed res merè contingentes, si præsentes sunt, possunt infallibiliter, & sine errore, & deceptione videri, & cognosci. Sicut ego infallibiliter video vos hic esse, nec tamen mea visio imponit vobis aliquam necessitatem: vt hic sitis, nec ex mea visione, quamuis infallibili potest colligi aliqua idonea ratione, vos hîc necessario, & non potius liberè, & contingenter esse. Et causa huius est in promptu: Quia ad hoc, vt is, qui videt, & cognoscit aliquam rem præsentem in ipsa cognitione non decipiatur, nec decipi possit, satis est, vt illa res, quam videt verè sit, quamuis non necessariò sit; & non requiritur, vt necessario sit. His constitutis facile respondetur ad argumentum, concedendo antecedens, scilicet, quòd Deus habet scientiam infallibilem omnium rerum futurarum, & negando consequentiam: ergo necessario eueniunt; quia illa scientia Dei rerum futurarum, non est rerum futurarum in suis causis cognitarum, sed scientia rerum nobis quidem, futurarum, cæterum respectu Dei præsentium. Et quoniam Deum præuidere futura, non est illa in suis causis cognoscere, sed ipsas præsentes intueri; quæ intellectio, vt diximus, nec causat necessitatem in rebus visis, neque illam arguit, esse potest simul cum rerum contingẽtia. Hæc ratio dicendi, & simul defendendi præscientiam Dei cum contingentia, & libertate futurorum euentuum est D. Augustin. libro 11. de Ciuit. capit. 21. & *D. August.* Gratiani in Decret. 23. quæstion. 4. capit. Nabuchodonosor. & Diuus Thomas par. p. quæstione 14. artic. 13. & Boetij in libro de Consolatio. & Abulens. super vltimum caput Genesis, & Catherini in lib. de præscientia, prouidentia, & prædestinatione. Et sine dubio hæc ratio est optima, & verissima. Nisi, quod noster intellectus immiscet se tempori, id est, nihil cogitat, nisi temporale, aut in tempore; quoniam assuetus intelligendis rebus sensibilibus, & ex illis eliciens omnem suam cognitionem, non potest, quidquam cognoscere, & imaginari, sine successione & tempore; quod necesse est ad hoc, vt possimus commodè intelligere res præteritas & futuras, tanquam præsentes. Et hæc de 1. arg.

¶ Sed in secundo argumento, in quo ex eo, quod diuina voluntas est causa rerum contingentium, colligitur, nullam rem esse contingentem; est maior difficultas. *Ad 2. arg. de voluntate Dei.* Nam scientia speculatiua Dei quamuis sit certa, & infallibilis; tamen non est causa rerum cognitarum; nec ad hoc, vt illa scientia sit infallibilis, est necesse, vt res cognitæ necessariæ sint: sed satis est, vt verè sint tales, quales esse videntur. At verò voluntas Dei est causa rerum, & ità efficax, vt impediri nullo modo possit, & est ab æterno determinata ad vnam partem contradictionis: ergo ineuitabiliter, & infallibiliter, & necessariò omnia euenient. In hoc argumento nonnulli dicunt, quod effectus contingentes, & liberi comparati ad causas proximas, & causas secundas à quibus proficiscuntur, sunt & dicuntur liberi, & contingentes: quia procedunt à causis indifferentibus ad vtrunque, & quæ impediri possunt: sed ijdem effectus comparati ad diuinam voluntatẽ prouenjunt ineuitabiliter & necessariò. Sed vt bene docet Caiet. in hac 2. 2. q. 4. hoc dicere est nihil dicere: & dicere, quod huiusmodi effectus contingentes, simpliciter, id est, consideratis omnibus suis causis sunt infallibiles, & ineuitabiles. At verò secundum quid, id est, per ordinem ad causas secũdas sunt liberi, & contingentes, quod quidem est inconueniens. Vnde Scot. in 1. dist. 2. quæst. 2. & dist. 8. quæst. 2. alia ratione dissoluit hoc argumentum, dicens, quod quamuis diuina voluntas sit causa omnium rerum futurarum, *Sententia Scoti.* & ea sit efficacissima; tamen effectus sunt contingentes; quia liberè & non necessariò vult illos. Et dicit, quod illa libertas diuinæ voluntatis, est fons, & tota radix contingentia. Hanc etiam rationem assignat D. Thom. inter alias 1. contra Gent. cap. 85. Sed mihi multo minus probatur, quàm superior. Primò: Quia non solum ea, quæ in rebus contingenter eueniunt, sed etiam illa, quæ necessario eueniunt, vult Deus, & voluit liberè. Nam potuit nõ voluisse. Atque ex consequenti, si inde sumitur contingentia rerum, sequeretur, quod nulli effectus essent in rerum natura necessarij: sed omnes contingentes; quod est falsum. Secundò: Quia quamuis isti effectus sint voliti à Deo liberè, non tamen inde sequitur, quod fiant liberè à causis secundis, id quod præcipuè quæritur in hac quæstione. Nam ego, verbi gratia, liberè moueo baculum, & tamen baculus à me motus non liberè mouet aerem. Vnde quamuis causa cum mouetur à Deo, possit dici, quod operatur contingenter, quia potuit non moueri, & sic non operari: tamen nisi alia melior ratio assignetur, non potest dici, quòd operatur liberè; quoniam sequitur motum causæ superioris, cuius vim declinare non potest. Quocirca D. Thom. p. p. quæstion. 19. artic. 8. & quæstion. 22. artic. 4. & 1. contra Gent. cap. 85. alia assignat rationem, dicens, quod quamuis diuina voluntas sit causa efficax rerum futurarum; *Sententia D. Thomæ.* tamen quædam res eueniunt contingenter & liberè, non quia liberè vult illas Deus; sed quia vult, vt liberè, & contingenter eueniant. Et hæc est, inquit, summa efficacia diuinæ voluntatis, quod non solum efficit id quod vult, sed etiam efficit vt eueniat eo modo, quo vult. Vult autem Deus vt quæ fiunt ipso concurrente cum causis liberis, fiant liberè. Et ita attemperat, & accommodat vim atque efficaciam suæ

diuinæ

diuinæ voluntatis ad huiusmodi causas liberas, vt infallibiliter sequatur effectus volitus à Deo, & tamen sequatur ipsis causis secundis liberè, & non necessario concurrentibus cum Deo. Quod vtrunque explicat Sapiens Sapient. 8. quando dicit: Attingit à fine, vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter: fortiter, inquit, propter efficaciam, & infallibilitatem diuinæ voluntatis, & suauiter, propterea quòd nulla vi illata, sed accommodando suam efficaciam, & virtutem ad naturam cuiusque causæ, id quod fieri vult, perducit ad exitum. Quod isto exemplo fiet apertum. Nam quemadmodum homines prudentes hoc potissimum excellentiam suæ prudentiæ declarant, quòd cum accidit illis, vt cupiat aliquid, atque velint quidquam ab alijs impetrari, aut effici, sic moderantur consilia sua, & ea dexteritate se gerunt, vt & consequantur quod volunt, sine repulsa, & obtineant non ab inuitis, & repugnantibus, sed à volentibus, & vltro offerentibus: ad eundem modum Deus infinitam efficaciam, & virtutem suæ voluntatis eo potissimum ostendit, quod efficit infallibiliter quod vult, & efficit nobis liberè, & non necessariò concurrentibus. Atque hæc est D. Thom. sententia; quæ certè, aut vera est, aut veritatem proximè accedit. Quamuis nec ista sententia afferat quietem animis nostris. Nam primò est valde difficile ad intelligendum, cum diuina voluntas, nec impediri possit, neque frustrari, nec mutari ab eo, quod semel voluit, quo pacto ista duo coniungi possint, vt & Deus aliquid fieri velit, verbi gratia, me loqui, & velit vt fiat liberè. Nam si semel voluit me loqui, sine dubio inimpedibiliter fiet. Quomodo ergo potest velle, vt fiat liberè à me, quod videt inimpedibiliter à me esse faciendum? Nam qui operatur liberè is potest impedire opus ne fiat. Quod isto exemplo magis declaratur. Ego, verbi gratia, cum conor adducere aliquem in meam sententiam, quoniam meus conatus potest ab alio frustrari, & impediri, possum velle simul ista duo, scilicet, quòd & ille sequatur meam sententiam, & quòd liberè sequatur. Cæterùm si ea esset natura meæ voluntatis, & conatus, vt à nullo irritus reddi posset, sed eo ipso, quod aliquid volo, id fieri esset necesse, postquam semel volui, vt Petrus sequeretur meam sententiam, frustra vellem, vt liberè sequeretur; quippe quam sequuturus esset vellet nollet: quandoquidem nec ego possum mutare meam sententiam & voluntatem ab eo, quod semel volui, nec mea voluntas potest carere suo successu. Et ad eundem modum contingit in Deo. Secundò: Eo ipso, quòd Deus ab æterno voluit aliquid fieri à me, verbi gratia, me loqui, posuit causam sufficientem ad huiusmodi effectum, & determinatam ad illum, & causam immutabilem, & inimpedibilem, scilicet, voluntatem suam: ergo implicat contradictionem, vt Deus velit id fieri liberè à me. Nam effectus, cuius causa ab æterno posita est, & ad eum effectum determinata, & inimpedibilis videtur necessariò sequi, & non liberè. Quocirca Caietanus p. p. quæstione vigesimasecunda, articulo quarto huius difficultatis magnitudine oppressus dicit, quod ex eo, quod aliqua res sit volita à Deo nec sequitur ipsam rem esse vitabilem, vel ineuitabilem: sed sequitur aliquid altius, & commune ad vtrumque, quod quale sit ipse fatetur se nescire. Sicut ex eo, quòd Deus causat aliquid, nec sequitur, quod illud necessariò veniat, nec quod contingenter: sed aliquid aliud, quia Deus est causa eminenter continens causas necessarias, & liberas, & contingentes. Quod

Nonnulla sententia Caiet.

quale sit fatetur se nescire. Et in hac nescientia, & ignoratione quiescit. Et idem Caietanus in Epistola ad Romanos capitulo 9. dicit, quod in hac re de qua loquimur, duo certa sunt ex parte Dei. Primum, quòd Deus voluit, & vidit ab æterno res in tempore futuras. Secundum, quòd volita & præuisa à Deo eueniunt infallibiliter. Item dicit, quòd ex parte nostra sunt alia duo certa. Primum, quod sumus liberæ voluntatis, & arbitrij ad bonum, & ad malum. Idque esse conuincitur teste experientia. Alterum ex parte nostra certum est, quod conuertenti se ex animo in Deum, & præparanti se in diuinam gratiam Deus non denegabit gratiam suam. Et quoniam verum nō contradicit vero; sequitur etiam quod ista quatuor, non repugnant inter sese, sed cohærent potius. Quomodo autem cohæreant dicit Caietanus, se ignorare, neque posse certò sciri, sed esse de fide tenendum. Quemadmodum, & quod tres personæ distinctæ realiter sint idem numero; quod nulla ratio demonstrat, sed fides docet. Et hæc ignorantia, inquit, quietat nostrum intellectum. Quod ego item verum puto. Et hæc de 2. arg.

¶ Ad confirmationem ex testimonio Pauli ad Romanos 9. vbi cum posuisset quærelas eorum, qui dicunt Deum quosdam indurare, & aliorum misereri, nec esse possibile, vt resistamus diuinæ voluntati, quod nec ipse Paulus negauit esse ità: sed adducto exemplo de luto, & figulo ostendit, esse iniustum nos propter istam causam Deum accusare; est vna solutio D. Hieronymi in Epist. ad Edibiam, scilicet, quod Paulus per illa verba non concedit id, quod murmurator inferebat, scilicet, à voluntate diuina nos necessariò ad bonum, & ad malum impelli: sed potius ex ipsa quærela murmurantis colligit argumentum ad probandam arbitrij libertatem, isto modo: Tu dicis Deum sua voluntate inferre necessitatem hominibus, & tollere arbitrij libertatem, & ob istam causam accusas Deum, & insimulas iniquitatis. At, inquit Paulus, ex his tuis verbis conuinco te habere arbitrij libertatem. Nam si non magis liber esses, quam est vas luteum, quod à figulo fingitur, & aliud ad honestos vsus, & aliud ad turpes destinat, non posses queri de tuo figulo, neque ipsum accusare: vasa enim huiusmodi nunquam de suo figulo conqueruntur, sed accusas Deum, & contra ipsum impia verba dicis: ergo eo ipso probas te habere arbitrij libertatem. Nam voces huiusmodi tam audaces, & liberæ aduersus Deum non possent proficisci; nisi à magna libertate voluntatis. Eandem expositionem sequitur D. Hieronymus in epistola ad Romanos, capitulo 9. & D. Chrysostomus Homilia quadragesima secunda, ad populum Antioch. & Diuus Ambrosius in eandem Epistolam Pauli.

Ad confirm.

Responsio D. Hieron.

D. Chrys. D. Ambr.

¶ Secundo potest dici, quòd cùm Diuus Paulus dicit, O homo, tu quis es; non concedit murmuranti id, quod obiecerat: sed quoniam siue ita esset, siue secus, erat impium queri de Deo, & ab eo causam sui consilij petere curiosius, ad deprimendam huiusmodi audaciam mentis superbæ, & ad inducendas magis honestas, & sobrias cogitationes, vsus est Diuus Paulus ea voce, O homo, tu quis es. Atque etiam est vsus illa similitudine de figulo. Quasi diceret, quàuis ità esset, vt obiicis homo impie: tamen non ob eam causam liceret tibi Deum in iudicium vocare, magis, quàm licet vasi testaceo, accusare figulum, quandoquidem multo maius dominium habet Deus in te, quam habet figulus in luto: & tu es Deo per omnia multo

magis

magis subiectus, quam sit lutú figulo. Itaq; ex illo luto disce modestiam. Cui precepto Pauli nos etiam consentimus.

Ad 3 arg.

¶ Ad tertium argumentum respondetur negando maiorem, & ad probationem ex Genesi dico, quod stellæ dicuntur tantum signa earum rerum, quarum sunt causæ, scilicet, tempestatum, fulgurum, morborum, &c. Actionum verò contingentium, quæ pendent ex libero arbitrio, sicut non sunt causæ; ita nec signa. Vnde D. August. lib. 2. de Genes. ad literam exponens illum locum dicit, quod non appellat signa ea, quæ obseruare vanitatis est, sed ea quæ sunt vtilia, huiusque vsibus vitæ necessaria; & quæ vel nautæ obseruant in nauigando, vel agricolæ in serendo, aut alij homines in præuidendis aeris qualitatibus. Idem etiam affirmat Diuus Basilius Homil. 2. de Opere sex dierum, & Theodoret. in quæstio. selectis in Genesim. Ad confirmationem respondetur, quòd Astrologi maxima ex parte decipiuntur in suis iudicijs. Et si quando vera prædicunt, id est, vel casu, vel dæmonis tacito instinctu, vt autor est D. Augustinus in libr. confes. & libr. .. super Genesim ad literam. Et hæc dicta sufficiant de secundo errore à Diuo Thoma relato in isto articulo. Cuius falsitatem ità latè placuit explicare, Quoniam res est difficillima, & de qua iterum agendi nobis locus, aut occasio nunquam occurret.

D. August. *D. Basilius.* *D. Theod.*

3. Error dicentium orationes vtiles ad mutandũ Deum ab eo quod decreuerat.

¶ De tertio errore eorum, qui dicunt, orationes esse vtiles, & necessarias, vt propter illas Deus mutetur ab eo, quod semel voluit, conferatque nobis ea, quæ alioqui non dare decreuerat; non est quid dicamus, nisi, quòd, cùm certum sit de fide Deum omnino esse immutabilem, quod etiam rationibus naturalibus demonstrat D. Thom. p. p. quæst. 9. artic. 1. fieri non poterit, vt ad Deum mutandum orationes sint vtiles, & conuenientes. Sed cùm in sacris literis plura sint testimonia, quæ orationem valde commendant, quale est illud Luc. 21. Vigilate omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, & Matth. 13. Videte, vigilate, & orate; quia nescitis, qua hora tempus sit. Ecclesiast. 8. non impediaris orare semper. Paulus etiam in suis epistolis sępè idem, non solùm consulit, verùm etiam præcipit, non erit ab re inuestigare in præsenti, quodnam sit commodum, & vtilitas, quòd potest fidelibus ex oratione accrescere; atq; etiã quis sit modus, quo valet oratio ea vtentes iuuare. Nã vtrúque horũ propriè pertinet ad materiã huius articuli.

Oratio valde cõmendatur.

¶ Et quidem ad primum deueniente, dico, vtilitatem & commodum orationis esse adeò manifestum, vt nullus illius naturam, atque officium attẽto animo considerare valeat, qui non statim ipsam non solùm vno, verùm etiam pluribus, & innumerabilibus modis, hominibus prodesse posse, non intelligat: mirum, scilicet, in modum adiuuans ipsos tam ad virtutum, quam cuiuscunque perfectionis consequutionem, & incrementum. Propter quod dicebat D. Iacobus in sua Canoni. cap. vlt. Tristatur aliquis vestrum? oret æquo animo, & psallat. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus; & si in peccatis sit, remittentur ei. Confitemini ergo alterutrum peccata vestra: & orate pro inuicem, vt saluemini. Multum enim valet deprecatio iusti assidua. Quibus verbis, vt videtis, omnium bonorum cumulum tribuit Apostolus orationi. Sed, vt hæc clariora fiant, magisque moueãtur homines ad vsum, & exercitium orationis, aliqua illius commoda, & beneficia in particulari referre placet: Quorum omnium primum, & veluti aliorum fundamentum est, quod per ipsam disponuntur homines ad gratiæ consequutionem. Et meritò quidem. Nam cum munus orationis sit præsentem hominem Deo facere, omniaque illius vulnera tanquam vero medico manifestare, & petere remedium ad illudque consequendum omnia iura, & titulos, quibus ad id astringi videtur, allegare, quæ sunt, inter alia, merita Christi Domini, & misericordia ipsius Dei: nulla ratione fieri potest, vt non sit conuenientissima inter dispositiones, quæ ex parte nostra ad impetrandam gratiam nostri creatoris reperiri valent. Quare soli ipsi inter alias virtutes tribuit D. August. hanc dignitatem gratiæ consequendæ, dicens: Nullus ad veram salutem venit, nisi vocatus à Deo, & nullus vocatus, sicut oportet operatur, nisi ab eodem adiutus, & nullus adiutorium recipit, nisi qui oratione illud impetrat à Deo. Est ergo oratio dispositio ad veram salutem consequendam. Non latebat D. August. omnia opera virtutum in charitate facta ad gratiæ consequutionem deseruire, sicut & orationem. Cæterùm, vt ostenderet illi, cuius propriũ munus est gratiam petere, tanquam proprium & adæquatum præmium correspondere ipsius consequutionem, dixit, quod nullum adiutorium recipit, nisi qui oratione illud impetrat à Deo. Quod & etiam significare voluisse videtur Christus apud Luc. cap. 11. quando dixit: Si vos, cum sitis mali, scitis bona data date filijs vestris, quanto magis pater vester cælestis dabit de cælo spiritum bonum petentibus se? Peculiariter autem dixit, Patrem cælestem daturum spiritum bonum petentibus se: vt intelligeremus necessarium esse, vt oratio tanquam dispositio ex parte nostra præcederet ad boni spiritus receptionem. Est enim oratio medium, quo Deus hominibus beneficia in vniuersum conferre decreuit, siue spiritualia illa sint, siue naturalia. Quare semper quod promittit bonum aliquod hominibus dare, subintelligenda est conditio, modo ipsi illud petant. Qua nõ subsequuta, nec quod beneficium conferatur, erit necesse. Estque hoc adeò verum, vt notat Origenes super ca. 4. Ioan. quod promittit Deus filio suo homini daturum se ei gentes, modo eius oratio præcedat. Et sic dicit in Psal. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuã terminos terræ. Si ergo, vt Deus filio suo ea, quæ iure hæreditatis sibi conuenire videbantur, conferat, orationis medium prærequirit, quantò magis eo opus erit nobis ad recipiendam gratiam, & cætera dona spiritualia, quæ ex sola Dei beneuolentia, & liberalitate proficiscuntur. Et sic Christus apud Ioan. c. 4. docens mulierem Samaritanam necessaria ad salutem, inter alia dixit ei: Si scires donum Dei, & quis est, qui loquitur tecũ, Tu forsitan petijsses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam, &c.

Vtilitas orationis declaratur. *Oratio est dispositio ad gratiam.* *D. August.* *Omnia bona conferuntur media oratione* *Origenes.*

¶ Aliud commodum & vtilitas orationis est, quòd valet plurimum ad recogitandam nostram miseriam, & cognoscendam diuinam bonitatem. Quando enim oramus pro bonis adipiscendis, vel malis remouendis, quod frequentissimè fieri est necessarium; cognoscimus quidem quod nullum bonum à nobis habere possumus, ipsumque omnis boni autorem Deum confitemur. Quare dicebat Hugo in lib. de Virtute orandi, in princ. Quo studio, quo affectu à nobis orãdus sit Deus, ex nostra miseria simul, & eius misericordia, considerare possumus. Nam, quia, vt dicit D. Augustinus pro eo, quod à nobis habere nõ possumus, orare debemus, & nulla opera, per quæ homo

Oratio valet ad co[illegible] dum [illegible] nostram miseriam & diuinam bonitatem. *D. August.*

rendat

tendat & disponatur ad gratiam consequendam, siue mediatè, siue immediatè potest suis viribus efficere, sine auxilio speciali Dei, iuxta illud, quod dixit Christus apud Ioan. c. 6. Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Et alio in loco: Nisi ei datum fuerit à patre meo. (Venire autem in illis locis significat omnem viam, atque progressum quem ad vitam consequẽdam facimus) manifestè sequitur, quòd ad hæc omnia bona obtinenda est valde vtilis & necessaria oratio. Si homo in eo statu, in quo à Deo primo conditus fuit persisteret, quo iustitia originalis sufficiens erat eleuare humanam mentem in Deum, conseruareq; ipsum in statu bonis pleno, & malis ac miserijs carente; forsan non adeo oratione opus esset. Cæterum postquam per peccatũ non solum bona illa amisit, sed & in immensum pelagus malorum incidit, comprehenditq; eum maledictio antiquæ serpentis, cui dictum fuit. Super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ, multo indiget auxilio, atq; fauore, quem suis viribus consequi non valet. Sicque nullum aliud remedium ei relinquitur, nisi pulsare ianuas diuinæ misericordiæ, humilisq; ac suæ mendicitatis conscius, petere à Deo eleemosynam media oratione, sicut & alij mendici facere solent. Nam sicut passer recenter natus, alis, & plumis carens, omniq; ingenio, & arte destitutus, ad sumendum cibum, nihil aliud facere potest, quam voces emittere, aëremq; clamoribus implere, quibus parentum viscera cõmoueat, vt sibi necessaria suppeditent: ità etiam & homo, qui per peccatum omni pullo hirundinis, & quocunque alio passere pauperior existit, nihil aliud facere potest, quam die & nocte ad Deum clamare, ipsumq; orare, vt sibi fauorem præbeat. Iuxta illud, quod dicit Rex Ezechias in suo cantico: Sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor vt columba. Plura alia commoda, & vtilitates orationis refert Alex. Alen. 4. p. q. 26. memb. 3. art. 1. Et D. Chrys. in duabus homil. de orat. vide ibi.

Genes. 3.

Modus quo oratio iuuat ea vtentibus.

¶ Restat modo agere de secundo quod declarandum proposuimus, nempe, quis nam sit modus, quo valet oratio ea vtentes iuuare. D. Th. in isto artic. affirmat, quod oratio prodest hominibus, non quidem immutando diuinam dispositionem: nam hoc est impossibile, sed impetrando à Deo, quod ipse per orationes sanctorum adimplendum esse disposuit. Multa enim disposuit Deus facere media oratione, sicut etiam medijs alijs causis secundis.

Argum.

¶ Et si quis contra hoc argumentetur: Illa, quæ ex diuina dispositione sunt media ad aliquos effectus producendos, attingunt ipsos, vel mediatè, vel immediatè: sed oratio nullo ex his modis potest attingere aliquem effectum: ergo non est disposita à Deo tanquam medium ad aliquid efficiendum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Et primò, quod oratio non attingat effectus naturales, est res manifesta: Nam illa proueniunt ex aptatione causarum naturalium. Quod autem nec etiam attingat effectus supernaturales, patet: Nam illi producuntur à solo Deo & nulli alij effectus sunt, qui media oratione effici possint.

De fide est quod Deus media oratione multa facit.

¶ Hoc tamen non obstante, dico, de fide tenendum esse, quòd plures res Deus efficere decreuit media oratione ad se fusa. Itaque oratio ex diuina dispositione est medium necessarium ad aliquos effectus producendos, vt D. Thom. dicit in isto articulo. Et probatur: Deus in sacris literis plura fecisse dicitur oratione prouocatus, quæ alioqui non erat facturus: ergo ea fuit medium talium effectuum producendi. Consequentia est nota, & antecedens probatur ex 3. Regum, capit. 3. Vbi dixit Dominus Salomoni: Quia postulasti tibi Sapientiam, ad discernendum iudicium, Ecce dedi tibi cor sapiens, & intelligens: in tantum, vt nullus ante te similis tibi fuerit, nec post te surrecturus sit. Et Daniel capit. 9. post longam orationem, quam eo in loco ad Deum fudit, subdit statim: Adhuc me loquente in oratione mea, ecce vir Gabriel, quem videram in visione à principio, citò volans tetigit me in tempore sacrificij vespertini, & docuit me, & loquutus est mihi, dixitque: Daniel nunc egressus sum, vt docerem te, & intelligeres, ab exordio precum tuarum egressus est sermo, &c. Esaiæ etiam capit. 38. dicitur Deus Ezechiæ propter suam orationem vitæ tempus produxisse, & Ionæ 3. Niniuitis propter eandem caussam impunitatem concessisse. Item multa in diuinis literis pollicetur Deus se facturum orationis gratia: ergo oratio ex diuina institutione est medium necessarium ad multarum rerum consequutionem. Consequentia est nota, & antecedens probatur Matth. 6. dicit Christus. Petite, & accipietis, pulsate, & aperietur vobis. Et rursus omnis, qui petit accipit, & qui quærit inuenit. Et capit. 17. hoc genus dæmoniorum non eijcitur, nisi in oratione, & ieiunio. Iacobus in sua Cano. capit. 5. dicit: Tristatur quis in vobis, oret æquo animo. Et rursus: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros, & oratio fidei saluabit infirmum. Et rursus: Orate pro inuicem, vt saluemini: ergo oratio est medium ad morbos pellendos, & vitam consequendam. Propter quod dicebat D. August. lib. 15. de Trinit. capit. 14. & lib. 5. de Ciuitat. capit. 10. Preces valent ad ea impetranda, quæ se precantibus concessurum esse præsciuit Deus.

¶ Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, notando, quod orationis duplex potest esse effectus. Vnus, qui naturaliter ex ipsa oratione, & ex assiduo vsu illius sequitur. Qualis est eleuatio mentis in Deum, submissio animi, & decens compositio ipsius orantis. Et isti effectus verè attinguntur ab oratione tanquam à causa physica. Alij effectus sunt, qui procedunt ab oratione, quatenus est petitio. Quales sunt bona temporalia, & auxilium gratiæ, quæ petendo obtinet à Deo. Et respectu horum oratio non est causa physica, sed tantum moralis, scilicet, meritoria, vel impetratoria. Quare ad formam argumenti respondeo, negando minorem. Et ad probationem dico, orationem quosdam effectus attingere physicè, & quosdam moraliter, ad modum iam explicatum. *Ad arg.*

¶ Et si quis adhuc instet; Si respectu bonorum temporalium, vel serenitatis, vel pluuiæ, oratio esset causa moralis; sequeretur, quod semper ista euenirent miraculosè: cõsequens autem est absurdum: nam non est verosimile, quod Ecclesia, vel qui talia bona postulant, semper petant miracula fieri: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Si oratio non est physica causa istorum; sed tantum impetratoria: ergo illa secundum cursum naturæ non erant fienda; atque ex consequenti sunt miraculosa: vel si secundum ordinem naturæ debebant euenire, nihil oratio impetrauit à Deo. Respõdetur, quod quamuis huiusmodi res, vt pluuia, serenitas, &c. vt in plurimum proueniant naturaliter, fiunt tamen propter orationem. Nec ista duo inter sese pugnant. Nam, quia Deus ab æterno decreuit inducere hodie, verbi gratia, serenitatem, *Instantia.* *Solutio.*

propter orationem Ecclesiæ, idcirco etiam ab æterno voluit adaptari hodie causas naturales, ex quibus naturali lege futura esset serenitas. Et sic vtrunque est verum, & quod serenitas prouenit naturaliter; & quod prouenit propter orationem multa, siquidem illa oratio præuisa à Deo fecit, vt naturalis illa causa adaptaretur. Vel secundo respondetur; quod sæpe dæmones Deo permittente impediunt cursum naturalem causarum. Cumque hodie ex stellarum constitutione futura esset serenitas, illi suas vi applicando actiua passiuis, excitant ventos, nubilaque inducunt, & oratio tali tempore fusa impetrat à Deo, vt nullus dæmonum naturalium causarum cursum impediat. Quo facto, effectus, qui postea sequuntur, & prodeunt naturaliter, & ex oratione. Ex dictis infertur, quanta stultitia Christiana agatur, qui in cæteris effectibus medio natura, aut arte operatis conantur, vt media adhibeantur causæ, alioqui censent vanam esse expectationem: in orationum autem fructibus procurandis dormiunt, ac si quam orationes inter causas non sint, aut inter valde remotas sint. Ex quo fit vt somniantes in causis, nihil recipiant in fructibus. Nam quemadmodum secundum ordinem diuinæ sapientiæ, & prouidentiæ fuit dispositum, & multiplicarentur homines medio actu generationis, & triticum mediante semine, ac cultura, & domus mediante artifice; ita etiam fuit dispositum, vt multorum salus, & multi alij effectus mediante oratione efficerentur, reliquo, diuino cultu. Et hæc est prima; & essentialis ratio orationis, posita etiam sint & multæ aliæ accessoriæ, & secundariæ.

Studentia Christianorum.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum oratio sit actus religionis.*

Inf. ar. 13. 17. & 4. d. 15. q. 4. ar. 1. q. 2. & ar. 5. q. 2. ad 2. Art. 1 huius quæst.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod oratio non sit actus religionis. Religio enim cùm sit pars iustitiæ est in voluntate sicut in subiecto. Sed oratio pertinet ad partem intellectiuam, vt ex supradictis † patet: ergo oratio non videtur esse actus religionis, sed doni intellectus, per quod mens ascendit in Deum.

2 ¶ Præterea, Actus latriæ cadit sub necessitate præcepti. Sed oratio non videtur cadere sub necessitate præcepti: sed ex mera voluntate procedere: cum nihil aliud sit quàm volitorum petitio: ergo oratio non videtur esse religionis actus.

3 ¶ Præterea, Ad religionem pertinere videtur; vt quis diuinæ naturæ cultum cæremoniamque afferat. Sed oratio non videtur aliquid Deo afferre: sed magis aliquid obtinendum ab eo petere: ergo oratio non est religionis actus.

¶ Sed contra est, quod dicitur in Psalm. 140. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Vbi dicit glos. quòd in huius figuram in veteri lege incensum dicebatur offerri in odorem suauem domino. Sed hoc pertinet ad religionem: ergo oratio est religionis actus.

Quæst. 81. ar. 2. & 4.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut, supra † dictum est, ad religionem propriè pertinet reuerentiam, & honorem Deo exhibere: & ideo omnia illa per quæ Deo reuerentia exhibetur, pertinent ad religionem. Per orationem autem homo Deo reuerentiam exhibet, inquantum scilicet ei se subiicit, & profitetur orando se eo indigere sicut authore suorum bonorum. Vnde manifestum est, quod oratio est propriè religionis actus.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd voluntas mouet alias potentias animæ in suum finem, sicut supra dictum est. Et ideo religio quæ est in voluntate, ordinat actus aliarum potentiarum ad Dei reuerentiam. Inter alias autem potentias animæ intellectus altior est, & voluntati propinquior. Et ideo post deuotionem quæ pertinet ad ipsam voluntatem, oratio quæ pertinet ad partem intellectiuam est præcipua inter actus religionis per quam religio intellectum hominis mouet in Deum.

Art. 1. huius quæst. ad 2.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non solum petere quæ desideramus, sed etiam recte aliquid desiderare sub præcepto cadit. Sed desiderare quidem cadit sub præcepto charitatis, petere autem sub præcepto religionis. Quod quidem præceptum ponitur Matth. 7. vbi dicitur: Petite & accipietis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd orando tradit homo mentem suam Deo, quam ei per reuerentiam subiicit, & quodammodo præsentat, vt patet ex authoritate † Dionysij prius inducta. Et ideo sicut mens humana præeminet exterioribus, & corporalibus membris, vel exterioribus rebus, quæ ad Dei seruitium applicantur, ita etiam oratio præeminet aliis actibus religionis.

Art. 1. huius quæst. arg. 1

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua, & probatur in argumento sed contra authoritate glossæ super Psal. 140. illis verbis: Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo [illegible]; quòd in veteri lege in figuram orationis incensum dicebatur offerri in odorem suauitatis: sed [illegible] incensum pertinebat ad religionem: ergo & oratio est religionis actus. Et in corpore articuli, hac ratione. Ad religionem propriè pertinet, reuerentiam, & honorem Deo exhibere: ergo omnia illa ad religionem spectant per quæ Deo honor, & reuerentia exhibetur. Talis autem est oratio, qua homo subiicit se Deo, profiteturque orando se eo indigere, sicut authore suorum bonorum: ergo oratio est actus religionis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli notandum est cum Caietano in præsenti; quòd in oratione, seu petitione; tria possumus considerare, scilicet, tam petitum, petitionem, & ipsum petentem. Si consideremus rem petitam, sic oratione nihil damus Deo, sed magis ab ipso nobis aliquid dari postulamus. Si autem consideremus petitionem, sic petendo impendimus Deo maximum honorem; cùm ipse actus petendi sit actus subiectionis & professionis virtutis. Qui enim petit aliquid ab aliquo,

Tria [illegible]

ab aliquo, eo ipso profitetur, se illo indigere, subiicitque se illi petendo. Ex quo fit, vt superbi potius velint indigentiam tolerare, quam petendo aliquid ab aliqua persona, humiliare se illi. Qui petit etiam profitetur petendo, in illo, à quo petit, esse potentiam ad se iuuandum: & misericordiam similiter seu iustitiam, aut prouidentiam, vnde speret exaudiri. Et propterea oratio, quantum ad petitionem ponitur actus religionis, cuius est Deo honorem exhibere. Honoramus ergo Deum petendo, & tanto magis, quanto, vel, ex modo petendi, vel ex repetita profitemur ipsum esse super omnia; Creatorem, Redemptorem, Prouisorem, &c. Propterea que D. Thom. dicit in isto articulo, orationem esse actum religionis. Tertium quod potest considerari in oratione, est ipse petens. Et quia homo petit, per mentem (est enim petitio actus intellectus, quæ est nobilissimum eorum, quæ sunt in homine) fit, vt in oratione petendo subiiciamus Deo nobilissimam partem nostri, offeramusque illi, & sacrificemus mentem orando. Sicut & genuflectendo offerimus, & sacrificamus genua, quibus vtimur ad honorem Deo exhibendum. Et ex hac etiam parte oratio est præstantissimus inter actus religionis, vt docet D. Tho. in solutione ad 3. Cuius verba sunt quę sequuntur. Quia orando tradit homo mentem suā Deo, quam ei per reuerentiā subiicit, & quodammodo præsentat, vt dicit D. Dionysius in lib. de Diuinis nominibus. cap. 3. Sicut mēs humana præeminet exterioribus, & corporalibus mēbris, vel exterioribus rebus, quæ ad Dei seruitium applicantur: ità etiam oratio præeminet alijs actibus religionis.

Oratio præstantissimus actus religionis.

Dubium.

¶ Nonnulli solent dubitare in præsenti, vtrum ea oratio, quæ ex aliquo timore proficiscitur, sit actus religionis. Verbi gratia, Nautæ timentes naufragium, orant Deum, magnaque ipsi munera promittunt. Dubium est, vtrum talis oratio sit dicenda actus religionis. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Ea oratio non proficiscitur ex pietate, qua orans vult honorem Deo exhibere: ergo non pertinet ad religionem.

Argumen.

Confirmatio.

¶ Et confirmatur: si ego coactus necessitate petersem decem aureos mutuo, non, vt mutuanti honorem impendam, sed, vt meæ consulerem necessitati, talis actus non diceretur cedere in honorem mutuantis: ergo nec ille, quo quis petit aliquid à Deo, non, vt ipsi honorem præstet, sed, vt suæ consulat saluti, in honorem Dei cedere dicetur, atque ex consequenti nec pertinere ad religionem. Propter hæc argumenta hæc sententia aliqualem habet probabilitatem. Cæterum, meo iudicio, opposita est lōge verior & probabilior, scilicet, quod orationes ad Deum fusæ, sunt actus religionis, etiam si ea metu proficiscātur. Probatur: Tales actus ex genere suo pertinent ad religionem, cū sint protestatiui ex sua natura excellentiæ, & virtutis existentis in eo, cui fit oratio; nec timor adiunctus mutat conditionem ipsorum. Est enim hæresis Lutheri dicere, quod timor mutat naturam operum, & ex bonis malas facit. Quia reprehendebat Lutherus concionatores; qui propter timorem inferni homines ad pœnitentiam inducere nitebantur, dicens, quod hac ratione efficiebant illos peiores. Vt latè ostendimus in primo tomo, quæstione 19. articulo 4. ergo si oratio seclusio timore erat actus religionis, similiter etiam erit existente timore. Et loquimur in præsenti de timore seruili. Nam de filiali, qui consistit potissimè in honore & reuerentia Maiestatis diuinæ, oritur que ex cognitione excellentiæ Dei, & ex ipsius dilectione, vt docet D. Thom. supra quæst. 19. ar. 2. certū est, quod non minuit, sed potius

Sententia autoris.

auget religionem, illamque perficit.

¶ Sed, vt cognoscatis, qua ratione timor seruilis, qui est timor pœnæ, qualis frequenter est in illis, qui in periculis constituti, ex timore orant Deum, non mutat naturam orationis, nec illam extrahit à ratione religionis, aduertendum est, quod timor dupliciter potest dici seruilis. Vno modo ea parte subiecti; alio modo ea parte obiecti. Seruilis ex parte subiecti dicitur ille, quo homo extra charitatem existēs timet pœnam, vt mala est, sed non in ratione summi mali: Timor autem seruilis ex parte obiecti est ille, quo homo timet pœnam, vt summum malum. Et dicitur seruilis ex parte obiecti tunc; quia in isto casu seruilitas ingreditur ipsam rationem obiecti. Estque semper iste timor malus, & peccatum mortale. Nam cum obiectum formale huius timoris sit pœna in ratione summi mali, fit, vt semper aduersetur charitati, quæ solam culpam fugit, vt summum malum. At verò timor quia tantum est seruilis ex parte subiecti, simpliciter & absolutè est bonus, vt pote cuius obiectum, scilicet, malum pœnæ, est bonum simpliciter: Quare sicut eleemosyna, quam facit peccator, nullam malam circunstantiam ei apponens, dicitur bona simpliciter, quamuis ipse operans sit malus, sic etiam est dicendum de timore seruili ex parte subiecti, quod est bonus, quamuis ipse operans sit in peccato. Et de isto timore seruili ex parte subiecti, loquuntur Sancti atque Concilia, quando diffiniunt illum esse bonum. Quod est de fide tenendum; vt constat ex determinatione facta à Leone X. contra quosdam articulos Lutheri, & ex concil. Trid. sess. 6. cano. 8. Vbi dicitur: Si quis dixerit, Gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo, confugimus, vel à peccando abstinemus peccatum esse, aut peccatores peiores facere anathema sit. Et in cap. 6. eiusdem sessio. etiam habetur, quod hoc timore homines vtiliter concutiuntur. Quod ipsum probatur testimonijs sacræ Scripturæ. Nam Psal. 118. dicit propheta: Confige timore tuo carnes meas. Et Psalm. 110. Initium Sapientiæ timor Domini. Quæ verba dicunt Doctores intelligenda esse de timore initiali, ex filiali, & seruili composito. Et Psal. 2. Seruite Domino in timore. Ex quo factum fuit, vt Ioannes Baptista apud Matth. cap. 3. & Christus Dominus apud eundem cap. 10. & 13. nis si fuerint homines adducere ad pœnitentiam ex timore pœnæ. Quod non facerent, nisi talis timor fuisset bonus. Cum ergo timor pœnæ ex se bonus sit, vt constat, fit, vt oratio, quæ ex tali timore procedit, à vera ratione religionis, propter istam præcisam causam extrahi non possit. Atque adeò, qui ex timore orat, non minus dicetur quantum ad substantiam, actum religionis elicere, quam qui orat sine illo.

Timor dicitur seruilis dupliciter.

¶ Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, negando antecedens. Nam, quia oratio ex natura sua est actus subiectionis, & professionis virtutis in eo, cui fit (qui enim petit aliquid ab aliquo, eo ipso profitetur, se illo indigere, subiicitque se illi, vt paulò antea dicebam) non potest fieri, vt non proficiscatur ex pietate, qua orans velit honorem Deo exhibere, esto, ad faciendam orationem ea metu, & timore pœnæ, qui malus non est, moneatur. Et sic, adhuc metu existente, oratio erit actus religionis.

Ad argum.

¶ Ad confirmationem similiter respondeo, negando antecedens. Quando enim quis necessitate coactus pecunias petit mutuò, non vt mutuanti honorem impendat, sed, vt suæ necessitati consulat, adhuc ille actus ex natura sua est inductiuus honoris, cū sit pro-

Ad confirmationem.

testatiuus potentiæ ad se iuuandum, & virtutis, vnde speret se audiri. Nec finis ille appositus, propriæ necessitati subueniendi, mutat naturam ipsius, cum non sit malus, sed bonus. Et idem contingit in oratione ex metu facta. Eo vel maximè, quod, vt constat ex D. Thom. 1.2. quæstio. 1. art. 3. in operationibus humanis duplex potest esse finis: vnus operis; alter operantis. Ille dicitur finis operis, ad quem opus ipsum ex natura sua ordinatur. Ille autem dicitur finis operantis, in quem ab ipso operante dirigitur. Vt verbi gratia: In eleemosynę largitione finis operis est, sublevare pauperis miseriam, ad quod ex natura sua eleemosyna ordinatur, estque obiectum istud à quo id opus primam suam speciem sortitur. Finis autem operantis, potest esse, vel charitas, vel libido, vel vana gloria, prout ab ipso operante fuerit intentus. Cum ergo finis orationis sit honorem Deo impendere, petendo, vt in principio huius articuli dictum est; estò ex metu operantis ordinetur ad subueniendum propriæ necessitati, eam bonitatem, quam ex proprio fine habet, non amittet. Et sic adhuc erit actus religionis.

Dubiũ circa solutionem ad 2. argument. D. Tho. Vtrũ sit præceptum de oratione.

¶ Circa solutionem ad secundum argumentũ, vbi dicit D. Thom, quod sicut desiderare cadit sub præcepto charitatis; ità etiam petere sub præcepto religionis, est difficultas, vtrum oratio cadat sub præcepto? Quod est quærere vtrùm sit præceptũ de facienda oratione, an tantum consilium. Nõnulli affirmant, orationem non cadere sub præcepto, nisi tantum ex suppositione. Tunc, scilicet, quãdo res, quę desideratur cadit sub præcepto: nec aliter, quam media oratione potest obtineri. Sed, vt breuiter quid in hac re dicendum sit, explicem, aduertendum est, quod de oratione possumus loqui dupliciter. Vno modo in genere interrogãdo, an sit necessarium ad salutem Deum colere, media oratione. Alio modo in particulari, & in specie, quærendo de oratione priuata, vel publica, vocali, vel mentali, vtrum illa cadat sub præcepto.

1. Conclusio.

¶ Quo supposito sit prima conclusio. Oratio in genere, & in communi cadit sub præcepto naturali, & diuino. Et est dicere; quod ratio naturalis dictat Deo esse exhibendum cultum orationis. Probatur: Ratio naturalis dictat Deum esse colendum: ob id enim virtus religionis naturalis est, atque necessaria: sed præstantissimus cultus, qui Deo potest exhiberi est cultus orationis: ergo hic cadit sub præcepto naturali, & diuino. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. In oratione reipsa profitemur Deum esse principium, & fontem omnium bonorum, nosque ab ipso totaliter pendere, ex quo maximus honor Deo resultat: ergo hæc est præstantissimus cultus, maximeque gratus, qui Deo potest exhiberi. Quod & significare voluisse videtur Christus, apud Ioannem cap. 16. quando dixit: Vsque modo nõ petistis quidquã in nomine meo; petite, & accipietis, &c. Quasi diceret, vsque modo mihi hanc gloriam, quæ Deo maximè grata est, non dedistis, &c.

2. Conclusio

¶ Secunda conclusio: Oratio publica, quæ certis locis, & temporibus, & à certis personis fit, inducta est iure humano, sanctissimè tamen, & decentissimè. Hæc conclusio statuitur contra aliquos hæreticos, qui ideò orationes ab Ecclesia institutas irridebant, quia de illis nullum extat testimonium in sacris literis. Sed probatur manifestè: Lex naturæ dictat orationem in communi esse faciendam, vt diximus in prima conclusione; nec docet modum quo ipsa oratio fieri debeat: ergo ad Ecclesiam pertinet huius rei facere determinationem. Atque ex consequenti orationes publicæ quæ certis locis & temporibus fiunt, sanctissimè, & decentissimè sunt ab Ecclesia institutæ. Probo consequentiam: Quando lex naturæ aliquid indeterminatè præcipit, ad humanam potestatem, seu ad Ecclesiã spectat illud determinare; & hæc est vna ex præstantissimis rationibus, quæ demonstrant, vtile & necessarium esse vltra legem naturalem condere leges humanas, vt est videre apud D. Thom. 1.2. quæstio. 95. artic. 2. sed lex naturæ indeterminatè præcipit, vt Deum eo honore afficiamus, qui consistit in orationibus: ergo ad Ecclesiam spectat determinare loca & tempora, quibus communes orationes fiant, atque ex consequenti, id decentissimè, & conuenientissimè est determinatum. Quòd autem similiter fuerit conueniens, quòd certi homines sint determinati ad orationes faciendas sic ostendo: Ob id in republica est conueniens, & necessarium, quòd certi homines certis, & determinatis officijs adhibeantur, vt, quòd alij sint agricolæ, alij sutores, alij exerceant rem militarem; quia ipsa officia sunt vtilia, & conducentia reipublicæ: sed multo magis vtile, & conducens est, quod Deus precibus, & orationibus colatur; ergo etiam est magis vtile, & conducens, quod munus laudandi & deprecandi Deum certis hominibus, & personis delegetur; qui id statuto tempore faciant. Hæc ratio est euidens, & quæ nullam patitur calumniam.

¶ Tertia conclusio: Oratio priuata, hoc est, quod vnusquisque priuatim oret, etiam cadit sub præcepto diuino. Hanc conclusionem tenẽt communiter omnes Theologi cum D. Thom. hic ad secundum. Alexander Alens. 4. par. quæst. 26. mem. 3. Palud. in 4. distinct. 15. quæst. 5. D. Bonauen. atque Durandus, eadem distinctione, & Syluester verbo, oratio. §. 8. Et probatur primò, ex illo Matth. 7. Petite & accipietis. Lucæ 18. Oportet orare semper, & nõ deficere. Quod verbum necessitatis est, vt dicit D. Chrysostomus. Matthæi etiam 18. dicit Christus. Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem. Quo in loco dicit D. Hieronymus; In tentationem intrat, qui orare negligit. Et Matth. cap. 5. Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. Ex quo loco sic colligo argumẽtũ: Si pro inimicis tenemur orare: ergo & pro nobis. Atque ex consequenti oratio priuata est in præcepto. D. Augustinus in lib. de Ecclesiasticis dogmatibus dicit: Nullum credimus ad salutem peruenire, nisi Deo auxiliante, & nullum, nisi orantem auxilium sibi promereri. Et D. Chrysostomus super 5. cap. Matthæi, dicit: Pro se orare necessitatis est, pro altero autem charitatis. Tandem ratione sic argumentor: Vnusquisque tenetur efficaciter desiderare bona spiritualia: ergo & illa petere ab eo, qui solus potest ea dare, promittitque se illa daturum petentibus, iuxta illud Ioannis capit. 16. Vsque modo non petistis quidquam in nomine meo. Petite, & accipietis; vt gaudium vestrum sit plenum. Et confirmatur. Homo ægrotus ex charitate tenetur corporis medicinam à medico petere: ergo & à fortiori tenebitur auxilia gratiæ petere à Deo, quibus animæ vitijs medeatur. Probo consequentiam. Nam multò magis tenetur quisque animæ incolumitati consulere, quàm corporis. Et auxilium gratiæ non minus necessarium est ad curanda vitia, quàm medicina ad curandum corpus.

3. Conclusio. *D. Hyero.* *D. August.* *D. Chrys.*

¶ Sed quoniam hoc præceptum de oratione facienda est affirmatiuum, atque ex consequenti obligat semper, sed non pro semper; potest esse dubium, de tempore, pro quo illius obligatio vrgeat. Ad quod ex sententia D. Thom. in 4. distin. 15. q. 4. art 1. q [illegible] stiun. 3. dico plures esse casus, in quibus homines ex charita

D[illegible] tempore pro quo oratio obligat

charitate tenetur pro se & pro alijs orare. Primus est, quando homo in graui aliquo periculo corporis, vel animæ est cōstitutus. Vt quādo, verbi gratia, graui aliqua tentatione vexatur. Et ratio est, Quia huiusmodi graues tentationes, vix, aut nunquam vitari possunt, sine auxilio Dei, ad quod impetrandum oratio est necessaria, tanquam medium ad id ordinatum. Et propterea dicebat Christus Matt. 26. Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. Et subdit statim rationem: Spiritus enim promptus est, caro autem infirma. Quasi diceret: Ob id excusso somno vigilate vna mecum in oratione opus est, vt imminens tentatio vos non apprehendat, neque absorbeat. Quia quamuis animus vester sit bonus, & promptus spiritus, paratáque voluntas ad præstandam fidem dictis, agendumque & perferendum pro meo amore omnia, quæ promiseratis; aduertere tamen debetis, hunc animum esse carni ad bonum omne tardæ & inualidæ coniunctum: atque adeò ipsius carnis infirmitatem merito debere vos vobis reddere suspectos, salutaremque timorem incutere, vt [illegible] tanta tam imminente tentatione per orationem ad Deum confugiatis; sine cuius speciali auxilio tam validam pugnam haud dubiè nequibitis superare. Est ergo ex sententia Christi Domini in grauibus tentationibus ad Deum confugiendum, vt earum vincendarum spē habere possimus. Quod & sancti suo exemplo fideles docuerunt. Nam Thobiæ capit. 3. Sara illa, quæ postea Thobiæ filio nupsit, cum sui causa sex viros à dæmone nomine Asmodeo, occisos videret, perrexit in superius cubiculum domus suæ, & tribus diebus, & tribus noctibus non mā-ducauit, neque bibit sed in oratione persistens cum lachrymis deprecabatur Deum, vt ab isto improperio liberaret eam. De regina quoque Esther dicitur, quod in periculo illo, quod genti Iudæorum à Naamā imminere [illegible] ebat, ad preces [illegible] nfugit, Esther cap. 14. Et Nehemias audita afflictione filiorum Israel statim Deum orauit. Iudith quoque videns periculum gentis suæ, ingressa oratorium suum & induit se cilicio, posuit cinerem super caput suum, & prosternes se Domino clamabat dicens. Domine Deus patris mei. &c.

Secundus casus in quo obligat ratio. ¶ Secundus casus, in quo præcepti de orando obligatio instat, est ille, in quo homo tenetur se ad Deum conuertere, qui ex sententia D. Tho. est primum instans rationis, & extremum vitæ tempus: atque etiam quando instat necessitas communicandi. Et ratio est: Quoniam ista conuersio propter suam difficultatem fieri non potest, [illegible] Dei auxilio, [illegible] quod impetrandum est necessaria oratio. Aliqui dicunt huius præcepti [illegible] tionē in [illegible] are in diebus festis; in quibus ex particulari Ecclesiæ præcepto tenētur homines rebus diuinis vacare, vt est videre apud A[illegible]ensem [illegible] cap. Matt. q. 9[illegible]. & apud Syluestrum loco citato [illegible] opinionis. Sed eorum sententia est prudenter intelligenda, [illegible] et, quod homo in his diebus non tenetur ex præcepto [illegible] tas ipse orationes facere, sed solum publicam, scilicet, missæ interesse, [illegible] in [illegible] onem & attentionem ministris Ecclesiæ adhibendo. Quod cum fecerit, orare dicitur, & verè [illegible] ntat.

Tertius casus in quo obligat oratio. ¶ Tertius [illegible], quando proximus in graui aliquo periculo, vel corporis, vel animæ versatur. Sed tunc est distinguendum. Nam si periculum illud est publicum [illegible] ad rempublicam, non solum priuatim, sed etiam public[illegible]. Si autem periculum priuatum, & [illegible] nec alia ratione commodè vitari [illegible]; & est spes meam orationem [illegible] profuturam, in particulari erit obligatio orandi pro illo ex charitate. Si verò periculum non est graue, vel priuato cōsilio potest vitari, nulla obligatio erit orationem ad Deū pro illo fundendi. Prælati maiori vinculo obligantur in grauibus necessitatibus: pro subditis orare, cum sint velut parentes ipsorum. Quod & significauit Paulus ad Ephe. cap. 3. quando dixit. Peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis. Huiusque rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, vt det vobis secundum diuitias gratiæ suæ, &c. Et Christus apud Ioan. cap. 15 Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis; & fructum afferatis, & fructus vester maneat: vt quodcumque petieritis patrem in nomine meo, det vobis. De hac re videndus est Diuus Cyprianus lib. 1. epistolarū, epist. [illegible] 1. Similiter quando Ecclesia est in graui aliqua necessitate tenentur Christiani orare pro ea. Nam [illegible] quolibet, vt dictum est, tenetur [illegible] Christiana [illegible] Vnde Actorum [illegible] dicitur, quod vinct[illegible] Petro in carcere, oratio fiebat ab Ecclesia [illegible] periculum enim capitis totius Ecclesiæ [illegible] censendum. [illegible] Paulus ad Ephe. 6. Sum[illegible] salutis, & gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem [illegible] em, & obsecrationē orantes [illegible] in tempore in [illegible], & in ipso vigilantes in omni instātia, & obsecratione, pro omnib⁹ sanctis, & pro me, vt detur mihi sermo in operatione oris mei.

Dubium. ¶ Si quis autem quærat vtrum semper quod aliquis non [illegible] pro proximo in graui aliquo periculo constituto peccet mortaliter; dico, quod, vt in plurimum tantum est peccatum veniale. Et ratio est: Nam in necessitatibus spiritualibus ipse potest sibi esse præsidio: in corporalibus autem non satis liquet quem fructum mea oratio sit habitura; & sic rarò defectus orationis pro proximo est peccatum mortale. Vtrum autem semper, quod præceptum de orando violatur, eius transgressio inducat nouam culpam, maiorem continet difficultatem. Et pro parte affirmatiua est argumentum: Præceptum de oratione facienda, est speciale, vt diximus: ergo si violetur eius transgressio nouam culpam inducet. In contrarium tamen est: Nam si transgressio huius præcepti induceret nouam culpam, cum teneatur homo orare vigente necessitate, sequeretur, quod semper quod homo esset in magna aliqua tentatione, cui succumberet, peccaret duplex peccatum; vnum contra præceptum prohibens tentationi consentire, alterum contra præceptum de orando: hoc autem esse videtur absurdum: ergo.

1. Dictum. ¶ Pro explicatione huius difficultatis, dico primò. Qui vitam, qualis est hominis, tot periculis obnoxiā, totam, vel bonam partem illius, sine oratione traducit, quamuis per impossibile fingamus ipsum reliqua omnia præcepta diuina adimplere eo tamen ipso, quod non orat peccat nouo, & mortali peccato. Hæc est sententia D. Tho. in 4. distinct. 15. q. 4. art. [illegible] & 3. par. q. 39. art. [illegible] Vbi dicit, post baptismum necessariam esse iugem orationem, ad hoc, vt in cælum intremus. Et ratio est: Quia cum in baptizatis remaneat fomes peccati, quo interius ad peccandum prouocentur, necessaria est oratio assidua vt ab ipso possint liberari. Ità etiam videtur tenere Diu. Chrysostomus lib. 1. de orādo Deum. tom. 5. Vbi dicit, quod [illegible] quis non orat, aut assiduum colloquium habet orationem cum Deo, ille mortuus est, &c. [illegible] ixit autem notanter, licet per impossibile ille cætera mandata adimpleas, [illegible] moraliter loquēdo, est planè impossibile, huiusmodi hominem orationem negligentem in multa alia peccata non ruere cùm sit planè impossibile, quod

per multum tempus viuat quin graues tentationes occurrant, quas sine oratione vincere non sit potens.

2. dictum. ¶ Dico secundo, quod si alicui i[illegible] e per diem in graue aliquod, vel corporis, vel animæ periculum casurum, sicut fuit notum Apost[illegible] quando dixit illis Christus; Vigilate, & orate, vt no[illegible] intretis in tentationem, & si negligat se orationi[illegible] contra tale periculum munire, quamuis tale [illegible] um postea non sequatur, eo ipso quod neglexit [illegible] tate, peccauit mortaliter. Et ratio est: Nam [illegible] ex dictis constat, eo tempore obligabat speciale præceptum de oratione facienda, cuius violat[illegible] te[illegible] am graui, fine speciali peccato mortali [illegible] le non potuit.

3. dictum. ¶ Dico tertio, qu[illegible] d qui init[illegible] tentatione non orant, sed ei [illegible] tobabi[illegible] e est, quod nõ peccant duplex [illegible] atum, sed vnum tantum. Et ratio est: Quia qu[illegible] d [illegible] tempo[illegible] teneantur orare, id non est ex vi specialis præ[illegible] sed ex vi [illegible] circa quod exurgit tentatio. Vt si, [illegible] in adulterium ex tentatione, tunc præcepto, [illegible] tate adulterium, teneor etiam adhibere omnia [illegible] ad id necessaria, inter quæ præcipuum est [illegible] Quare in tali casu tantum erit v[illegible] latio vnius p[illegible] cpti, atque ex consequenti & vnicum peccatum. [illegible] hac patet solutio ad argumentum factum.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum solus Deus debeat orari.*

4. d. 15. q. 4. art. 5. q. 1. Et d. 38. q. 1. art. 1. q. 1. ad 2. Art. præce. AD Quartũ sic proceditur. Videtur quod solus Deus debeat orari. Oratio enim est actus religionis, vt dictum est. Sed solus Deus est religione colendus: ergo solus Deus est orandus.

2 ¶ Præterea, Frustra porrigitur oratio ad eũ qui orationem non cognoscit. Sed solius Dei est orationem cognoscere. Tum quia plerunque oratio magis agitur interiori actu, quem solus Deus cognoscit, quàm voce, secundum illud quod Apostolus dicit 1. ad Corinth. 14. Orabo spiritu, orabo & mente. Tum etiam quia Ca. 13. 15. & 16. t. 4. vt Aug. dicit † in lib. de Cura pro mortuis agẽda, Nesciunt mortui etiam sancti quid agant viui etiam eorum filij, ergo oratio non est nisi Deo porrigenda.

3 ¶ Præterea, Si aliquibus sanctis orationem porrigimus, non est nisi inquantum sunt Deo coniuncti. Sed quidam in hoc mundo viuentes, vel in purgatorio etiam existẽtes sunt multum Deo coniuncti per gratiam. Ad eos autem non porrigitur oratio: ergo nec ad [illegible] os qui sunt in Paradiso debemus orationem porrigere.

¶ Sed contra est, quod dicitur Iob. 5. Voca si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere.

¶ Respondeo dicendum, quòd oratio porrigitur alicui dupliciter. Vno modo quasi per ipsum implẽda. Alio modo, sicut per ipsum impetranda. Primo quidem modo, soli Deo orationem porrigimus quia omnes orationes nostræ ordinari debent ad gratiam, & gloriam consequendam, quæ [illegible] us Deus dat secundum illud Psal. 83. [illegible] g[illegible] m [illegible] bit Dominus. Sed secundo modo orationem porr[illegible] imus sanctis Ange[illegible] [illegible] omini bus, non [illegible] e[illegible] ius nostras p[illegible] tiones [illegible] coru precibus & meritis orationes [illegible] suũ sortiantur [illegible] ctu. Et ideo dicitur Apo[illegible] 8. quod ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli cor[illegible]. Et hoc etiã patet ex [illegible] modo qu[illegible] ecclesia vtitur in orando. Nam a sancta Trinitate petimus [illegible] vt nostri miser[illegible] b aliis autem sanctis quibuscumque petimus, vt orent pro nobis.

¶ Ad primum ergo dicendum quod i[illegible] impendimus orando religio[illegible] um à quo quærimus obtinere quod oramus, quia in hoc protestamur eum b[illegible] norum nostrorum auhorem: non autem eis quos requirimus qua[illegible] interpellatores nostros apud Deum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd mortui ea quæ in hoc mundo aguntur co[illegible] siderata [illegible] naturali con[illegible] itione, no cogn[illegible] sũt, & [illegible] interiores motus c[illegible]. [illegible] dicit in 12. Mora. In verbo manifestatur [illegible] quod docet eos cognoscere de eis quæ [illegible] ca nos agun[illegible] etiam q[illegible] ad interiores [illegible] rus cordis. Maximè autem excellentiam [illegible] decet, vt cognoscant petitiones ad eos f[illegible], vel voce, vel corde. E[illegible] petitiones quas ad eos dirigimus, Deo manifestante cognosc[illegible].

¶ Ad tertium dicendum, qu[illegible] in hoc mundo, aut in purgatorio, [illegible] tur visione verbi, vt [illegible] nos cogitamus vel [illegible] Et ideo e[illegible] fragia non imploramus oran[illegible] timus col[illegible] quendo.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, [illegible] potest alicui dupliciter [illegible] modo, quasi pe[illegible] respondet [illegible]. Th[illegible] ad [illegible] tiones. Prima conclusio [illegible] Deo est [illegible] oratio, quasi per ip[illegible]. Probatur [illegible] nostræ orationes ord[illegible] gratiam & [illegible] consequendam, [illegible] lus Psal. 83. [illegible] Deo [illegible] porrigenda [illegible] plenda. Secunda [illegible] nibus [illegible] da. Probatur [illegible] orando quo[illegible] ecclesia vtitur in [illegible] miseream [illegible] & ab al[illegible] sanctis, [illegible] orent pro nobis. Tum [illegible] Apocal. cap. 8. Ascendit fumus in [illegible] de orationibus sanctorum de manu Ang[illegible] coram Deo, &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRima conclusio [illegible] ius arti [illegible] rum d[illegible] [illegible] & [illegible] Deum, & C[illegible] [illegible] Deo orat[illegible] orat [illegible] & [illegible] supra dictũ patet [illegible] quem in

quemcunque superiorem, in cuius potestate est nostris subuenire miseriis, orandum esse dicitur. Et talis est Deus. Cæterùm, quòd ipse solus sit orandus, tanquam is, qui potest nostram orationem implere, quod etiam in eadem conclusione affirmatur, aliqualem habet difficultatem; quam vt explicem argumentor in hunc modum: Bona temporalia rectè petuntur in oratione: sed hæc possunt nobis ab Angelis, & sanctis hominibus dari: ergo ipsi etiam poterunt orari, tanquam illi, per quos implenda est oratio. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Bona temporalia pendent ex causis naturalibus: ergo poterunt illa ab angelis, & sanctis hominibus fieri applicando actiua passiuis.

Argumentum contra primam conclusionem D. Thom.

Oratio duplex.

¶ Pro solutione huius argumenti aduertendum est primò, quòd oratio potest esse duplex; vna ordinata, altera carens ordine. Illa dicitur ordinata, in qua id, quod petitur, vel est finis vltimus, scilicet, felicitas æterna, vel medium conducens ad talem finem consequendum. Quæ oratio ideò fidelis dicitur, quia procedit à fide, & religione, cæterisque virtutibus Christianis. Illa dicitur oratio inordinata, in qua, ea, quæ postulantur absolutè petuntur, & sine ordine ad gloriam. Qualia multa petunt homines peccatores, & infideles. Et hæc oratio non est actus religionis, atque adeò non est [illegible]. Secundò est aduertendum, quod sicut solus Deus est effector gratiæ & gloriæ: ita etiam solus Deus est, qui nouit, quæ bona temporalia sint apta ordinari a singulis hominibus ad gloriam consequendam, & quæ impediant. Ex quo fit, vt ad solum Deū spectet ea bona temporalia hominibus afferre, quæ ad finem vltimum sint conducentia. Quibus positis ad argumentum respondeo, distinguendo minorem; Nam si in illa sit sermo de bonis temporalibus, quatenus sunt media ad finem consequendum, verum est, quod rectè petuntur in oratione. Secus autem minimè. Et tunc ad minorem dico, quod loquendo de bonis temporalibus, quatenus cadunt sub oratione, hoc est, quatenus sunt media ad felicitatem obtinendam, nec ab angelis, nec a sanctis hominibus dari possunt. Quia solus Deus est, qui nouit quæ bona temporalia conducant ad consequutionem gloriæ, & quæ impediant. Atque adeò solus Deus est, qui orari potest, tanquam is, per quem implenda est oratio, etiam quantum ad bona temporalia.

Ad argum.

Dubium.

¶ Sed supposito, quod solus Deus est orandus ad modum iam explicatum, dubium consequens est, vtrùm oratio conueniet ad singulas personas Trinitatis dirigi possit? Quod quæritur specialiter propter Spiritum sanctum. Nam de Patre & Filio nulla est dubitatio, quin sint orandi. Et ratio dubitandi est: Nam, vt inquit Erasmus, antiqui & sancti Doctores orationes suas non solebant ad Spiritum sanctum dirigere sed ad Patrem & ad Filium. Quod & confirmari potest ex Diuo Hilario libro duodecimo de Trinitat. in hunc modum dicente. Conserua hanc, oro, fidei meæ religionem, vt quod in regeneratione mea symbolo professus sum, semper obtineam, te patrem, & filium tuum vnà tecum adorem, & Spiritum sanctum, qui ex te per vnigenitum tuum est, promerear. Quibus verbis, vt videtis, nonnullam inter Patrem & Filium ex vna parte, & Spiritum sanctum ex alia videtur ponere differentiam, quantum ad adorationem, siquidem Patrem & Filium posuit [illegible] adorare, & Spiritum sanctum promereri.

Ratio dubitandi.

Conclusio.

¶ His tamen non obstantibus dico, quod Spiritus sanctus non minus, quam Pater & Filius orandus venit. Quod probatur primò ex [illegible] Ecclesiæ, quæ Spiritum sanctum in [illegible] orationes conlucem, [illegible] & Patrem, & Filium, dicens: Spiritus sancte Deus, miserere nobis [illegible] etiam ex [illegible] aliis orationibus [illegible] Ecclesia celebrat [illegible] ad Spiritum sanctum [illegible] potest. [illegible] ratione [illegible] Patrem & Filium quia [illegible], ab ipsisque [illegible] dependet, [illegible] hoc [illegible] conuenit Spiritui sancto, qui cum Patre & Filio vnius est essentiæ, potentiæ [illegible], & misericordia: ergo Spiritus sanctus non minus est orandus quam Pater & Filius. [illegible], quod, vt [illegible] Theologi opera [illegible]

¶ [illegible] rationem dubitandi dico, quod [illegible] orationes suas faciebant [illegible] ad Patrem, & Filium, & non ad [illegible] Id faciebant, quia Spiritus [illegible] sicut alia [illegible] tus sancti [illegible] orandi seruandum, [illegible] sanctus [illegible] lij, & [illegible] re, quod [illegible] tiam seruans à Patre & [illegible] petebat; & [illegible] Spiritus sanctus [illegible] promereri postulabat [illegible] lius datur nobis Spiritus [illegible] Spiritus sanctus sat [illegible] tam in se, quam in suis donis. Siquidem [illegible] quod est, Spiritum sanctum dari nobis, est opus [illegible], quod [illegible] esse commune omnibus tribus personis. [illegible] veritatem sequentes, [illegible] dicimus, quod sicut Spiritus sanctus [illegible] est adorandus cum Patre & Filio, ita etiam cum [illegible] est orandus.

¶ Circa secundam conclusionem in qua de medo quo angelis & sanctis hominibus potest possit oratio, est sermo, est difficultas, vtrùm [illegible] ratione sit conueniens? Et quoniam sancti [illegible] plici sunt differentia, quidam enim sunt beati, alij viatores, & alij in purgatorio existentes, de omnibus illis in particulari agere oportet. Et [illegible] quantum attinet ad sanctos in cælo [illegible], [illegible] quecum in Christo, hæretici [illegible] tantos, nec honorandos esse. [illegible] autor [illegible] Eust [illegible] in concilio Gangrensi [illegible] eodem errore Vigilantius [illegible] presbyter. Contra quem [illegible]. Et [illegible] post [illegible] Vualdensis Ioannes [illegible], & [illegible] tempestate Oecolampadius [illegible] atque Lutherus. Quam [illegible] Nam cum Diuus Paulus, prima ad Timotheum capite secundo, dicat; Vnus est [illegible] noster Christus Iesus, non potest fieri, vt sancti vllo pro nobis intercedere possint. Aliqui nostri [illegible] plures erunt apud Deum, quod est contra Paulum.

Dub. um.

De [illegible] dubium.

¶ Item: Diuus Ioannes in prima sua canonic. cap. secundo, dicit. Aduocatum habemus apud Patrem Christum Iesum, qui propitiator pro nobis. Si ergo hic pro nobis propitiatur, [illegible] alterum sanctorum preces, quas pro nobis ad Deum fundi postulamus.

2. Argum.

¶ Tertio: Sancti in cælo existentes, ac pro se ipsis orantes non exaudiuntur a Deo: ergo nec si pro nobis orauerint exaudiendi erunt: atque ex consequēti

3. Argum.

non est cui [illegible] ad illos fundamus. Consequentia [illegible], & antecedens probatur ex Apocalypsis cap. sexto. Vbi introducuntur Martyres clamantes ad Deum, atque dicentes: Vsque quo Domine, non iudicas, & vindicas sanguinē nostrum de iis, qui habitant in terra. Constat autem eos non exaudiri, alioqui non conquererentur de Deo.

Argum. ¶ [illegible] Beati sunt extra statum merendi, & demerendi: ergo nihil poterunt impetrare à Deo pro nobis, atque ex consequenti non est cur ipsos oremus. Et confirmatur ex illo Ioannis cap. decimo sexto. Iterum veniam ad vos, & gaudebit cor vestrum; & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Et in illo die nihil rog[illegible] me. Quibus verbis [illegible] videtur Christus Apostolos, post adeptionem gloriæ, nihil petituros.

Vltimum argumentum. ¶ Vltimo, [illegible] Deo est exhibendus cultus latriæ, iuxta illud Pauli: Soli Deo honor, & gloria. Sed oratio est species latriæ, vt commu[illegible] tradunt Doctores: ergo solus Deus orādus est, non homo, etiā si sit beatus.

¶ His tamen non obstantibus sit conclusio de fide tenenda: quod sancti in cælo existentes, siue homines, siue angeli sint, honorandi sunt atque etiam orandi, non tanquam illi, per quos implenda est oratio, sed tanquam illi per quos est impetranda à Deo. Et quidem, quod sancti sint honorandi patet manifeste ex Psalmo centesimo trigesimo octauo. Vbi dicit Propheta. Nimis honorati sunt amici tui Deus. Vocat autem eos amicos, qui Deum [illegible] quodam amore diligunt, quales sunt existentes in patria, quos eximijs honoribus afficiendos esse declarat. Christus etiam apud Ioannem capit. duodecimo, dicit: si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus, qui est in cælo. Iustum ergo est, vt quos Deus Pater honorat in cælis, eos honore afficiamus in terra. Eo vel maximè, quod honor sanctis exhibitus quodammodo etiam exhibetur Deo, qui glorificatur in honore sanctorum, iuxta illud Psalmi sexagesimi septimi. Gloriosus Deus in sanctis suis. Salomō quoque Ecclesiastici quadragesimo quarto, hortatur nos ad honorandos beatos, in hunc modum dicēs: Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Et postquam al[illegible] Patrum veteris testam[illegible] Omnes isti in generationibus [illegible], & in diebus suis habentur in laudibus. Qui de illis nati sunt reliquerunt nomen narrandi laudes eorum. Si ergo licet in cælo existentes [illegible] prosequi, licebit etiam [illegible] honorem impendere [illegible] noris cuiusdam [illegible] & [illegible] laudatoria eam, quam de illo, quem laudamus habemus existimationem, testemur: quemadmodum & per genuflexiones, & capitis denudationes, [illegible] habemus venerationem. A[illegible] Ecclesiæ autoritas, quæ dies festos in [illegible] rationem sanct[illegible] quotannis celebrari, [illegible] populo Christiano celebrari præcipit, & ipsis templa dedicat.

Templa etiam quondam in venerationem sanctorum. De templis exstat canon M[illegible] Papæ relatus à Gratiano in Decretis. 2. qu. 1. capit. [illegible]. Vbi Constantini Imperatoris laudes prosequitur. propterea, [illegible] sanctis Apostolis Petro & Paulo, templa erexit. Et subdit [illegible]: A[illegible] illo etenim tempore. & deinceps viri religiosi, non solum possessiones, & prædia sua, [illegible] etiam seipsos Domino consecrarunt, ac [illegible] in suis fundis, in honoré sanctorum. Quod etiam super martyrum memorias missa dicerentur statuit Felix Papa, qui fuit à Diuo Petro vigesimusquintus, in quadam sua epistola in

[illegible] Propterea in præfatione [illegible] stituimus [illegible] super memorias martyrum missæ celebrarentur, ne illorum memoria [illegible] veneratio periret. Dies etiam festos agi in memoriam sanctorum statuit Vigilius Papa in epistola ad Eutherū, cap. quinto, dicens: Quoties sanctorum Dei fuerit agenda festiuitas, singula capitula diebus apta subiungimus quibus commemorationem eorum faciamus; [illegible] natalitia celebramus. Hæc omnia diffinita habentur in Concilio Gangrensi canone decimotertio. Vbi dicitur: Siquis superbo [illegible] affectu abominetur conuentus, qui [illegible] & basilicas sanctorum martyrum fiunt, & mysteria, quæ in eis celebrantur & memorias sanctorum martyrum [illegible] net, anathema sit. Potest etiam id ipsum probari ratione naturali. Nam, si honor, vt dicit Aristoteles [illegible] est præmium virtutis, nec potest [illegible] sit diuinus, stultum erit [illegible], cos [illegible] fic[illegible] quos diuina virtus [illegible] P[illegible] quod nulla extitit gens tam barbara, quæ [illegible] honorem illis viris, quos [illegible] apud Deos viuere existimabant [illegible] non dicerent. Et communis [illegible], & [illegible] omnium gentium semper à sapientibus [illegible] pro natura.

¶ Ostenso iam, qualiter sacris literis [illegible] sanctorum sit consona veneratio, supe[illegible] ostendere, licitum esse, ne dicam meritorium, [illegible] orare, ac illos pro nobis apud Deum inter[illegible] adhibere, quod fuit secundo loco dictum in conclusione. Et quidem nobis Catholicis, di[illegible] conciliorum decretis [illegible] & indu[illegible] adhibemus, facile erit huiusmodi veritatem ex [illegible] determinatione conuincere, cūm sit [illegible] concilium, in quo illa determinata non habea[illegible] Cæterum quoniam disputatio [illegible] in [illegible] hæreticos, qui concilia inuercun[illegible] sacris literis [illegible], & ex manifestis ratio[illegible] suam veritatem probare contendam. A[illegible] primo, quod in scriptura de angelis legitur, [illegible] Deum, & inter[illegible] [illegible] Domino [illegible] cap. 2. Vbi an[illegible] cum [illegible], & [illegible] Domine. Nihil autem [illegible] nostram De[illegible] quam sup[illegible] Zachariæ cap. [illegible] dicitur angelus afflictionis populi Dei [illegible] Domine exercituum, vsquequo tu non misereris Hierusalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es: Et [illegible] angelus, qui loquebatur [illegible] verba [illegible] consolatoria. Intercedunt [illegible] sancti an[illegible] pro nobis in cælo, sæpeque, [illegible] exaudiuntur. Onias sin[illegible] Summus Sacerdos Iudæorum, post mortem suam app[illegible] Iudæ Machabæo, manus suas extendens, & orans pro omni populo Iudæorum. In qua visione [illegible] dicitur Onias [illegible] ad Iudam Machabæum Onias dixit, Hic est [illegible] & [illegible] qui multum orat pro populo & [illegible] Machab. 15 [illegible] nec Deo [illegible] libenter [illegible] Deus [illegible] maximè quod [illegible] Pa[illegible] excidit, se[illegible] Et [illegible] rum colligit, quod sancti pro nobis intercedunt [illegible]

autem

autem quod nos ad ipsos orationes nostras dirigere debeamus, siquidem illud facere poterunt ex charitate: nobis etiam non orantibus, dico verum esse, quod apertè ex dictis non ostenditur, sanctos à nobis esse orandos; sed ipsos ad Deum pro nobis intercedere. *Responsio.* Ex hoc tamen manifestè colligitur, ipsos per nos esse orandos. Nam cùm omnis ille possit conuenienter per nos orari, qui sua ope aut precibus potest nostra honesta vota complere; & sancti in cælo existentes sint huiusmodi, fit, vt possint etiá illi per nos orari. Pro hoc etiam facit illud Iob capit. quinto. Voca ergò aliquem, qui pro te respondeat, & ad aliquẽ sanctorũ te conuerte. Et Hieremiæ cap. decimoquinto. Si steterit Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Et Ezechielis decimoquarto. Si Noe, Iacob, & Daniel orassent pro eis non eos saluarent. Constat autem tũc sanctos istos prophetas fuisse mortuos: atque adeò solitos esse sanctos Deum pro nobis orare. Id ipsum similiter probari potest ex Geneseos cap. quadragesimooctauo. Vbi Iacob propinquus morti cum filium suum Ioseph benediceret, in hunc modum dixit: Deus in cuius conspectu ambulauerunt patres mei Abraham, & Isaac. Deus, qui pascit me ab adolescentia mea, vsque in præsentem diem. Angelus, qui eripuit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, & inuocetur super eos nomẽ meum. Nomina quoq; patrũ meorũ Abraham, & Isaac, & crescát in multitudine super terram. In quibus verbis illud est aduertendum, quod præcipit Iacob super filios Ioseph inuocari nomina patrum iam defunctorũ. Quoniam & si mortui erant corpore, viuentes tamen coram Domino illos poterant iuuare. Non enim est Deus mortuorum, sed viuorum, vt dixit Christus apud Matthæ. capit. vigesimosecundũ. Moyses etiam Exod. trigesimosecundo, pro peccato populi. Deum orans sic dixit: Quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Recordare Abrahã, Isaac & Israel seruorum tuorum, &c. Et sequitur infra: Placatusque est Dominus, ne faceret malum, quod loquutus fuerat aduersus populum suum. Eodem modo etiam orabat Azarias positus in fornace accẽsa igne apud Daniel. capit. tertio, dicens: Ne quæso tradas nos in perpetuum propter nomen tuum, & ne dissipias testamentum tuum, neque auferas misericordiam tuam à nobis, propter Abraham dilectum tuũ, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum: quibus loquutus es, pollicens, quod multiplicares semen eorum sicut stellas cæli, & sicut arenam, quæ est in littore maris. Si ergo Moysi, atque Azariæ, & alijs patribus veteris testamenti licitum fuit orare Dominum per merita sanctorum iam defunctorum, sicque orantes fuerunt exauditi, vt ex sacris literis constat; nobis etiam erit licitum, atque adeò vtile idem facere. Atque ex consequenti sancti in cælo existentes non solùm inuocandi, verum etiam, vt pro nobis intercedant orandi erunt, vt diximus ex mente Diui Thom. in proposita conclusione. De hac re videndi sunt Castro libro decimotertio, aduersus hæreses, verbo, sancti. & Alexander Alens. quarta parte, quæstione vigesimasextã, membro 3. articulo quinto. Qui propositæ veritatis hanc etiam congruentiam assignat. Quia sicut diuinorum charismatum descensus fit per sanctos ad nos, sic etiam est congruum, vt ascensus noster, quo ad Deum mouemur, siue reducimur, fiat ipsis sanctis quasi mediatoribus, & aduocatis nostris, dicente D. Dionysio, *D. Diony.* quod postrema redeunt ad principium per media.

¶ Restat nunc respondere ad argumenta facta in principio dubitationis. *Ad 1. arg.* Ad primum ex Paulo primæ ad Timoth. secundo, dico, quod Christus potest dici vnicus mediator noster, vno è duobus modis. Primus est, vt vnus vel vnicus idem sit quod præcipuus. Et hac ratione, licet sancti pro nobis intercedant adhuc Christus dicitur vnus mediator noster, quia eius intercessio longè præstat aliorum sanctorum intercessioni. Alio modo, vt vnus idem sit, quod solus, & secundum istam rationem solus Christus dicitur mediator noster, non quia sancti non intercedant, ad modum iam explicatum, sed, quia ipse solus ex natura diuina, & humana compositus, verè, mediat inter Deũ, & hominem, integrá atque perfectam faciens reconciliationem, iuxta illud Pauli ad Colos. secundo. Cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, conuiuificauit vos cum illo, donás vobis omnia delicta, & delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum de medio tulit. &c.

¶ Ad secundũ similiter respõdetur, quod quanuis Christus pro nobis intercedat, vt dicit Ioánes, nõ ideò *Ad 2 arg.* alij intercessores sunt excludendi. Imò potiùs ex hoc sequitur, alios sanctos similiter pro nobis intercedere volentes, in hoc se Christo capiti conformare. Nec orationes illorũ sunt superfluæ sicut nec superfluæ sunt orationes, quas Ecclesia pro nobis, aut pro defunctis fundit, quia disposuit Deus medijs illis plures effectus facere, vt diximus articulo præcedenti.

¶ Ad tertium respondetur, negando antecedens. *Ad 3. arg.* Et ad probationem ex Apocalypsi dico, falsum esse, quod Martyres in suis votis non fuerint à Deo exauditi. Quin potius contrarium constat ex illo loco. Siquidem accipientibus illis singulis stolis albis, quæ coronam triumphi significabant, quantum ad vindictam fusi sanguinis, quam postulabant, dictum est ad illos: Vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec complerentur conserui eorum, & fratres eorũ qui interficiendi erant, sicut & illi. Quibus verbis tantum abest, vt petitio denegetur, quòd continent apertam promissionem petita consequẽdi. Et sic verè fuerunt à Deo exauditi.

¶ Ad quartum respondetur, concesso anteceden- *Ad 4 arg.* te, negando consequentiam. Nam quando nos dicimus, quod sancti orantes exaudiuntur à Deo, nolumus significare, quod exaudiantur ad cumulum suorum meritorum: quia hoc est impossibile, cum sint extra statum merendi. Sed quod volumus significare est, quod exaudiuntur: quia in via meruerunt, vt orantes pro nobis in patria exaudirentur. Et sic, quod exaudiãtur potius cedit illis in præmium præcedentium meritorum, quam in nouum meritum. Et si eos esse extra statum merendi, esset sufficiens causa, vt pro nobis orantes, nobis prodesse non possent: pari etiam ratione esset sufficiens, vt illorum merita, vtilitatem nobis non afferrent. Et tamen videmus, quod Moyses, & Azarias ac multi alij Deum orantes sanctorum merita illi offerebant, vt ex dictis constat.

¶ Ad confirmationem ex Ioanne capit. 14. vt *Ad confirmationem* respondeamus, aduertendum est, quod de illius interpretatione est varietas opinionum, tam circa tempus, de quo loquitur Christus, quando dicit: Et in illo die nihil rogabitis me, quàm circa verbum, rogabitis. Nam Diuus Chrysostomus dicit, id testimonium esse intelligendum de tempore, quo missus est Spiritus sanctus. Quasi voluerit Christus

significa

significare, quod accepto Spiritu sancto Apostoli nihil essent ipsum rogaturi. D. Augustinus interpretatur eundem locum de tempore gloriæ. Et quamuis vtrumque commode dici possit, adhuc tamen viget, quod dicitur, Apostolos in illo die nihil Christum rogaturos. Et sic dico, quod rogare latine & est orare, & est interrogare. Et in testimonio adducto, rogabitis, idem est, quod interrogabitis. Quod & ex pluribus vulgatis codicibus, in quibus non rogabitis, sed interrogabitis legitur, confirmari potest. Et secundũ interpretationem Diui Augustini est sensus, quod in æterna beatitudine, quæ est vna dies continua, vbi beati in diuina essentia claré vident, quæ expedit eos videre, non erit opus, vt aliquis quidquam interroget. Secundum autem Diuum Chrysostomum est sensus, quod ex præsentia Spiritus sancti à Patre missi, sic erunt Apostoli illuminati, quod non indigebunt, quidquam Christum interrogare, aut quærere, sicut interrogabant, quando Christus eis illa verba dixit. Quod vtrumque est verum. Quamuis interpretatio Chrysostomi videatur magis consona literæ, vt notat Lyranus supra illum locum.

Ad vltimum. ¶ Ad vltimum respondetur, concessa maiori, distinguendo minorem. Nam oratio dupliciter considerari potest. Vno modo quatenus dirigitur in Deũ, mediaté, vel immediaté, in recognitionem omnipotentiæ Dei, à quo omnia pendent. Et oratio secundũ istam rationem pertinet ad latriam, nec alteri, quàm Deo tribui potest: cùm aliquem tanquam supremum omnium largitorem orare nefas sit, nisi is, quẽ oramus sit Deus. Et qui hoc modo aliquem sanctum oraret, proculdubio idololatraret. Alio modo potest considerari oratio, inquantum dirigitur ad sanctos non tanquam bonorum largientes, sed tanquã intercessores, & aduocatos. Et oratio secundum istam rationem non est actus latriæ; sed cuiusdam honoris, atque reuerentiæ sanctis conueniens, & exhibendus.

De sanctis existentibus in hac vita. ¶ Explicato iã quod sancti in patria existentes licité atque vtiliter possunt à nobis orari, consequens est, vt dicamus de sanctis viatoribus, vtrum etiam conuenienter per nos orari valeãt. Et loquor semper de oratione largo modo sumpta, prout se extendit ad deprecationem. Nam de oratione propriè dicta, quæ est actus latriæ, certum est, quod soli Deo est exhibenda, vt paulò antea dicebam. Ad cuius explicationem dico breuiter, esse certum, nec aliqua *Conclusio.* ratione dubitandum, quod sancti viatores possunt nos suis intercessionibus valde iuuare. Ex quo fit, vt conuenienter à nobis orari queant. Probatur, Ioannis duodecimo, ad preces Philippi & Andreæ Gentiles, qui cupiebant Christum videre, ad ipsum introducti dicuntur. Et Ioannis secundo, ad preces virginis Christus aquam in vinum conuertit. Chananęa etiam ad preces Apostolorum obtinuit, vt à Christo audiretur, & veniam consequeretur. Rogauerunt enim ipsum dicentes: Dimitte illam, quia clamat post nos. Moyses quoque sexcentis millibus armatorum veniam impetrauit, vt dicitur Exod. capit. trigesimosecundo. Et Abimelech, qui vxorem Abrahæ acceperat, dixit Dominus, Geneseos capit. vigesimo. Nunc redde vxorem viro suo, & orabit pro te & viues, & Iob capite vltimo, dixit Dominus ad eos, qui Iob increpauerant. Iratus est furor meus in vos, quoniam non estis loquuti coram me rectum. Et paulò inferius, Iob seruus meus orabit pro vobis: faciem eius suscipiam, vt non vobis imputetur stultitia. Et rursus: Conuersus est Dominus ad pœnitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis suis. Ergo sancti viuentes, in Domino acceptãte, possunt nobis suis intercessionibus prodesse; atque ex consequenti conueniens & vtile est, ipsos orare, vt pro nobis intercedãt. Quod si viui ad id valent, à fortiori id poterunt sancti cum Christo regnantes, vt contra Vigilantium colligit Diuus Hieronymus.

¶ De animabus in purgatorio existentibus, quod fuit tertium à nobis explicandum propositum, maior *De animabus purgatorij.* est difficultas, vtrùm orari à fidelibus possint, & debeant. Diuus Thom. in hoc articulo, in solutione *Sententia D.Thom.* ad tertium, partem tenet negatiuam, & in 4. distinctione 51. quæstione 4. articulo 5. Quem etiam sequitur Alexand. Ale. 4. p. quæstione 26. membro 3. articulo 5. Abulensis super Matth. tomo 3. quæstione 93. & super capit. 6. quæstione 57. Syluester, verbo, oratio. §. 4 Nauarro in selectione super capit, quando, de consecratione, distinctio. 1. præludio 7. D. Anton. 4. p. titulo 5. §. 2. Et ratio huius sententiæ est primò, quia oratio ad aliquem prudenter dirigi non potest, nisi is, quem oramus intelligat, seu audiat, quod ab eo petimus: alioquin inepta & ridicula videretur oratio: sed animæ in purgatorio existentes nostras orationes maximè mentales, nec audire nec intelligere possunt; cùm nec illas cognoscant in proprio genere, vt suppono, ob distantiam inter nos, & illas existentem, nec in verbo, quandoquidem non nisi beati vident in verbo, quæ hic agũtur: ergo animæ purgatorij à nobis orandę non sunt. Secundò: Non est consentaneum rationi vt quo tempore quis subiicitur tormentis, eo pro alijs intercedat, eo, vel maximè, quod qui graui pœna torquetur, vix est sui compos, vt alios possit audire: sed animæ purgatorij sunt huiusmodi: ergo ipsæ non sũt orandæ. Propter istas rationes hæc sententia est valde probabilis; quamuis contraria quam tenet Gabriel super canonem, lectione quinquagesimaoctaua, & Medina in tractatu de Oratione, sua probabilitate non careat. Et ratio est primò; quia si sancti in *Probabile est quod animæ purgatorij intercedant pro nobis.* hac vita existentes possunt à nobis conuenienter orari, vt paulò antes dicebam, cur non etiam animæ in purgatorio existentes; quandoquidẽm non minus charæ sunt Deo, quam qui in hoc sæculo viuunt? Secundò: Nihil obstat, quominus animæ in purgatorio existentes possint suis intercessionibus nobis prodesse: ergo conuenienter illæ à nobis orari valẽt. Consequentia est nota, & antecedens probatur si aliquid obstaret, id esset, vel quia sunt extra statum merendi, vel, quia sunt in pœnis, vel quia orationes nostras cognoscere nequeunt: sed nihil horum impedit. Non primum: Nam sancti in patria existentes sunt extra statum merendi, & tamen ipsæ sæpe nobis succurrunt, oramusque ipsos vtiliter, vt ex dictis patet. Nec secundum: Nam sancti viatores sunt etiam aliquando in pœnis actu, & reatu, imõ & in peccatis saltem venialibus, & ad ipsos conuenienter orationes nostras dirigimus, vt paulò anteà dicebam: Nec tertium: Tum, quia licet in particulari animæ purgatorij nesciant, quis, & quomodo eas oret, possunt tamen intelligere, aut verosimiliter, saltem in genere, coniectari, quod miseri viatores sanctarum animarum precibus cupiunt in suis necessitatibus adiuuari: sicut è contra ipsæ similiter per viatores adiuuari desiderant. Et hæc generalis cognitio sufficiens erit, mouere eas, vt orent pro illis, qui se eis commendant. Tum etiam:

Quia

[illegible] nec in proprio genere, nec in verbo, quæ sit illis communicet, vt rectè dicit Diu. Thom. hic ad 3. est tamen possibile, quod id sciant, ex angelorum, qui [illegible], reuelatione, quod fecerit, vt pro [illegible] quod [illegible] gata, specialiter in illis locis in quibus potentia alia quæ scelera commiserunt. Et quod aliquando ad nos peruenire permittuntur, nobisque ex diuina dispositione loqui. Cuiusmodi extant nonnulla exempla apud Diuum Gregorium in suis Dialogis. [illegible] in proprio genere [illegible] pro nobis orent, & à Deo exaudiri soleant, non dubito quin possimus nos illis commendare, & ex consequenti eas, vt pro nobis intercedant deprecari. Est præterea vnum in hac sententia, quod ipsam magis commendabilem reddit. Et est, quod ea admissa vehementius accendemur [illegible] pro animabus purgatorij, cùm ea sit hominis conditio, atque natura, vt eos libentius bonis operibus afficiamus, quos scimus nobis benè facere posse. Quocirca illa mihi magis placet, estque ad concionandum magis pia, atque vtilior.

¶ In solutione ad secundum argumentum dicit Diuus Thomas, quod beati in Verbo cognoscunt orationes, quas ad ipsos fundimus. Circa quod est aduertendum ex Caietano in præsenti, duos esse modos, quibus intelligere possumus quod beati in Verbo vident singularia. Vnus formalis, quia scilicet ipsa visio Verbi, est etiam realis visio singularium. Et hic est eorum, quæ ipsis sanctis à principio suæ beatitudinis, ad [illegible], quod quæ vident in Verbo hoc modo, semper viderunt à principio suæ beatitudinis. Alter modus est causalis, quia scilicet ipsa Verbi visio est causa, vt sequatur visio singularium. Et hæc de nouo aduenit sanctis iuxta diuinæ gratiæ excellentiam. Et quod vterque modus sit constituendus in beatis, patet ex eo quod quædam singularia [illegible] ad beatitudinem ipsorum [illegible] vident in Verbo primo modo. Aliorum autem cognitio habetur ex diuina reuelatione de nouo eis facta. Et hæc cognoscunt in Verbo tantum causaliter, vt communiter docent Doctores in materia de visione Dei. Sed cùm orationes, quas homines ad sanctos fundunt, sint res singulares, potest esse non leue dubium [illegible] modorum sint dicendi beati, quod videant illas in Verbo. D. Thom. in præsenti videtur significare quod, videant orationes primo modo. Nam dicit, maximè ad excellentiam beatorum pertinere, quod cognoscant orationes ad eos factas. Et [illegible] in essentia diuina formaliter videant ea quorum cognitio facit ad ipsorum excellentiam, quoniam beatitudo ipsa summa excellentia est; fit, vt orationes nostras in Verbo formaliter videant. Quod etiam videtur attestari Ecclesia in modo intercedendi sanctos, quem obseruat, dum dicit: Beate Petre, ora pro nobis. Nisi enim præsupponeret omnes sanctos ex eo, quod Deo fruuntur, orationes nostras cognoscere, non omnes statim adiret, rogans, vt orarent pro nobis. Sed prius adiret Deum, supplicans illum, vt eis nostras orationes reuelaret, vt sic ipsi pro nobis orarent. Et quia hæc Ecclesiæ autoritas, maior est quam autoritas cuiuscunque alterius Doctoris, id dicendum videtur. Cum quo etiam stat, quod nullis reuela- [illegible] quod [illegible] dum pro eis sit, [illegible] ipsas orationes, videant in ipso Verbi [illegible], an autem hoc expediat, quod petitur, & quo modo implendum sit, & an Deo hoc placeat, & alia huiusmodi, ex diuina tamen reuelatione [illegible]. Propterea quæ Ecclesia Deum rogat, vt [illegible] re faciat dicens; Tribue quæsumus [illegible] sanctos iugiter pro nobis orare. Et hæc [illegible] de toto isto articulo.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrùm in oratione debeamus aliquid determinatè à Deo petere.*

4. 15. q. 4. a. 4. q. 1. & 4. Lib. 3. c. 140. orth. fid.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod in oratione, nihil determinatè à Deo petere debeamus: quia, vt Damascenus dicit; Oratio est petitio decentium à Deo. Vnde inefficax est oratio per quam petitur id quod non expedit, secundum illud Iacobi 4. Petitis & non accipitis: eo quod male petatis. Sed sicut dicitur Roman. octauo; Quid oremus sicut oportet nescimus: ergo non debemus aliquid orando determinatè petere.

2 ¶ Præterea, Quicunque aliquid determinatè ab alio petit, nititur voluntatem ipsius inclinare ad faciendum id quod ipse vult. Non autem ad hoc tendere debemus, vt Deus velit quod nos volumus, sed magis vt nos velimus quod ipse vult: vt dicit glos. super illud Psal. 32. Exultate iusti in Domino: ergo non debemus aliquid determinatè à Deo in oratione petere.

3 ¶ Præterea, Mala à Deo petenda non sunt: ad bona autem Deus nos inuitat. Frustra autem ab aliquo petitur ad quod accipiendum inuitatur: ergo non est determinatè aliquid à Deo in oratione petendum.

¶ Sed contra est, quod Dominus Matth. 6. & Luc. 11. docuit discipulos determinatè petere ea quæ continentur in petitionibus orationis Dominicæ.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut M. Valerius† refert. Socrates nihil vltra petendum à dijs immortalibus arbitrabatur quàm vt bona tribuerent: quia hi demum scirent quid vnicuique esset vtile. Nos autem plerunque id votis expetimus, quod non impetrasse melius foret. Quæ quidem sententia aliqualiter vera est, quantum ad illa quæ possunt malum euentum habere: quibus etiam homo potest malè & benè vti. Sic diuitiæ, quæ, vt ibidem dicitur, multis exitio fuere. Honores etiam quamplures pessundederunt regna quorum exitus sæpè miserabiles cernuntur. Splendida coniugia, quæ nonnunquam funditus domos euertunt. Sunt tamen

Nota circa solutionem ad secundum argumentum D. Thom.

† Lib. 7. c. 2. in tit. Externa, de Socrate Philosopho.

tamen quædam bona, quibus homo malè vti non potest, quæ scilicet malum euentũ habere non possunt. Hæc autem sunt quibus beatificamur, & quibus beatitudinem meremur: quæ quidem sancti orando absolutè petunt: secũdũ illud 79. Ostende faciem tuam, & salui erimus. Et iterum 118. Deduc me in semitam mandatorum tuorum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd licet homo ex se scire non posfit quid orare debeat: Spiritus tamen, vt ibidem dicitur, in hoc adiuuat infirmitatem nostram, quod inspirando nobis sancta desideria rectè postulare nos facit. Vnde Dominus dicit Io. 4. quòd veros adoratores adorare oportet in spiritu & veritate.

¶ Ad secundum dicendum, quod cum orãdo petimus aliqua quæ pertinent ad nostram salutem, confirmamus voluntatem nostram voluntati Dei, de qua dicitur 1. ad Timoth. 2. quòd vult omnes homines saluos fieri.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sic ad bona Deus nos inuitat, quòd ad ea non passibus corporis, sed pijs desiderijs, & deuotis orationibus accedamus.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod bona, quæ possunt à Deo postulari, sunt in duplici differentia: Quædam enim sunt, quibus homo male vti non potest, qualia sont illa, quibus beatificamur; & quibus beatitudinem meremur; alia autem sunt, quibus homo potest bene, & malè vti: qualia sunt diuitiæ, regna, splendida coniugia; & reliqua bona temporalia; respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Prioris generis bona possunt determinate peti à Deo. Probatur: Sancti illa absolutè petierunt, vt constat ex illo Psalm. 79. Ostende faciem tuam, & salui erimus. Et ex illo Psal. 118. Deduc me in semitam mandatorum tuorum: ergo, Secunda conclusio: Bona secundi generis, qualia sunt omnia temporalia, non sunt determinatè à Deo petenda. Probatur: Nam quantum ad hæc plerunque id votis petimus, quod non impetrare melius foret. Diuitiæ enim multis exitio fuere, & honores quam plures pessundederunt. In regnis quoque sæpe exitus miserabiles eueniuntur.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum homo debeat temporalia petere à Deo orando.

4. d. 15. q. 4. a. 6. q. 2. ADSextum sic proceditur. Videtur quòd homo non debeat temporalia petere à Deo orando. Quæ enim orando petimus, quærimus. Sed temporalia non debemus quærere. Dicitur enim Matt. 6. Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis, scilicet, temporalia: quæ non quærenda dicit, sed adiicienda quæsitis. ergo temporalia non sunt in oratione à Deo petenda.

2 ¶ Præterea, Nullus petit nisi ea de quibus est solicitus. Sed de tẽporalibus solicitudinem habere non possumus: secundum quod dicitur Matt. 6. Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis: ergo temporalia petere non debemus orando.

3 ¶ Præterea, Per orationem nostram mens debet eleuari in Deum. Sed petendo temporalia descendit ad ea quæ infra se sunt: contra id quod Apostolus dicebat, secun. ad Corinth. 4. Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur æterna: ergo non debet homo temporalia in oratione à Deo petere.

4 ¶ Præterea, Homo non debet petere à Deo, nisi bona, & vtilia: sed quandoque temporalia habita sunt nociua, non solùm spiritualiter, sed etiam temporaliter: ergo non sunt in oratione à Deo petenda.

¶ Sed contra est, quod dicitur Prouerb 30. Tribue tantum victui meo necessaria.

¶ Respondeo dicendum, quòd † sicut Augustin. dicit ad Probam, de adorando Deum. Hoc licet orare quod licet desiderare. Temporalia autem licet desiderare: non quidem principaliter, vt in eis finem constituamus, sed sicut quædam adminicula, quibus adiuuamur ad tendendum in beatitudinem: inquantum, scilicet per ea vita corporalis sustentatur: & inquantum nobis organicè deseruiuntur ad actus virtutum. Vt etiam † Philosoph. dicit in 1. Ethicorum. Et ideo pro temporalibus licet orare. Et hoc est quod Augustin. dicit † ad Probam, quod sufficientiam vitæ non indecenter vult quisquis eam vult, & non amplius: quæ quidem non appetitur propter seipsam, sed propter salutem corporis, & congruentem habitum personæ hominis, vt non sit inconueniens eis cum quibus viuendũ est. Ista ergo cum habẽtur, vt teneãtur cũ non habentur, vt habeantur orandum est. Epist. 121. ca. 12. Et c. 4. & 5 t. 2. Lib. 1. Ethi. c. 8. ad fi. to. 5. Epist. 121 cap 6. circa med. tom.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod temporalia non sunt quærenda principaliter, sed secũdario. Vnde Aug. dicit † in lib. De sermone Domini in monte. Cum dixit illud, primò quærendum est, scilicet regnum Dei, significauit, quia hoc, scilicet, temporale bonum posterius quærendum est, non tempore, sed dignitate: illud tanquam necessarium nostrum. Lib. 2. c. 24. paulo à prin. tom. 4.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non qualibet solicitudo rerum temporalium est prohibita, sed superflua & in ordinata: vt supra † habitum est. Qu. 55. art. 6.

¶ Ad

¶ Ad tertium dicendum, quod quando mens nostra intendit temporalibus rebus vt in eis quiescat, remanet in eis depressa. Sed quando intendit eis in ordine ad beatitudinem consequendam, non ab eis deprimitur, sed magis eleuatur sursum.

¶ Ad quartum dicendum, quòd ex quo non petimus temporalia tãquam principaliter quæsita, sed in ordine ad aliud eo tenore à Deo petimus ipsa, vt nobis concedantur secundum quòd expediunt ad salutem.

Svmma Textvs.

Conclusio: Licitum est in oratione petere à Deo bona temporalia, non principaliter, vt in eis finem constituamus, sed sicut quædam adminicula, quibus ad obtinendam beatitudinem adiuuemur. Probatur: Id licet orando petere, quod licet desiderare, vt dicit Diuus August. in epistola ad Probam, de orando Deum, cap. 12. sed bona temporalia licet desiderare, non principaliter, vt in eis finem constituamus, sed sicut quædam adminicula, quibus adiuuemur ad tenendam beatitudinem, inquantum, scilicet, per ea vita corporalis sustentatur, & inquantum nobis organicè deseruiunt ad actus virtutum: ergo bona temporalia licet in oratione petere sub ista ratione.

Explicatio Dvorvm Articulorum.

Explicatis iam in superioribus quiditate, & conuenientia orationis, atque etiam quis sit ille, qui a nobis est orandus, agit D. Thom. in his duos articulis, de eo, quod est à Deo in oratione petendum. Et quoniam tantum conuenientia possunt esse materia orationis, vt ex illius diffinitione colligitur, qua dicitur, quod oratio est petitio conuenientium a Deo; & tam remotio mali quam collatio boni possit esse conueniens, fit, vt vtrumque veniat à Deo postulandum. Sed sicut bonum est duplex, vnum quod per se, & secundum se est appetibile, vt vita beata, & virtutes ad eam conducentes; aliud quod potest prodesse, & obesse aliquando: id, scilicet, quo potest homo bene & male vti, quale est bonum corporis; ita etiam & conueniens potest esse in duplici differentia. Vnum quod per se, & semper est conueniens. Quale est primi generis bonum. Aliud, quod aliquando conuenit, & aliquando non conuenit. Qualia sunt bona corporalia. De primi generis conuenientibus dicit Diuus Thomas quod illa licet petere determinate. Quod etiam probari potest ex oratione Dominica, quia dicimus; Adueniat regnum tuum, & ex scriptura, Psal. 79. Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus. Et iterum: Dirige me in semitam mandatorum tuorum. Et ex Ecclesia, quæ orat: Da nobis fidei, spei, & charitatis augmentum, &c. De conuenientibus autem secundi generis affirmat, quod, quamuis possint licitè peti à Deo, quatenus ad vitam sunt necessaria, quod & faciebat Salomon quando dicebat; Victui meo tribue necessaria; & facimus nos in oratione Dominica, quando oramus: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie (quod non tantum de spirituali pane, sed etiam de corporali est intelligendum, vt dicit glossa super illum locum) & facit Ecclesia, dum in suis litanijs orat Deum pro pluuia congruente, & vt fructus terræ dare, & conseruare dignetur: huiusmodi tamen bona, siue corporis illa sint, siue fortunæ, non sunt absolutè, & determinatè à Deo petenda, sed cum remissione ad ipsius beneplacitum, si ipsa profutura cognouerit ad æternæ beatitudinis consequutionem. *Temporalia non sunt absolutè petenda.* Et ratio huius est; Nam cum beatitudo sit primum, & principale obiectum, circa quod oratio nostra versatur, nihil quod ipsius consequutioni aduerseiur, erit licitum postulare. Sæpe autem poterit contingere, vt bona temporalia, quæ petuntur, si dentur, potius noceant, quam prosint, atque adeò illa absolutè petere non licebit. Propter hoc quæ dicebat D. Paulus ad Rom. 8. Spiritus adiuuat infirmitatem nostram, nam quid oremus sicut oportet nescimus. Sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quasi diceret, ob id spiritus sanctus imperfectum nostrum, benigno suo auxilio adiuuat, in nostris orationibus, quia nos cæci, & miserabiles, neque quid, neque quomodo orare debeamus, cognoscimus. D. Thom. supra istum locum in hunc modum dicit: In generali quidem possumus scire quod conuenienter oremus; sed in speciali hoc non possumus. Primò: Quia si desideramus facere aliquod opus virtutis, contingere poterit, vt illud non huic, aut illi sit congruum: sicut & alicui, qui vtiliter posset in actione proficere, contemplationis quies non expediret, aut è conuerso. Propter hoc que dicebat Salomon Prouerbio. decimoquarto. Est via, quæ videtur homini iusta: nouissima autem illius ducunt ad mortem. Secundò: Quia aliquis desiderat aliquod temporale bonum ad sustentationem vitæ, quod sibi vertetur in periculum mortis, iuxta illud Ecclesiastic. quinto. Diuitiæ conseruatæ in malum domini sunt. Tertiò: Quia aliquis desiderat liberari ab aliqua molestia tentationis, quæ tamen est sibi ad custodiam humilitatis. Vt patet in Paulo, qui petebat amoneri à se stimulum carnis: qui tamen datus ei erat ne magnitudo reuelationum ipsum extolleret: vt dicitur 2. ad Corinth. capite secundo. Hæc D. Thom. Quibus verbis significat apertè, contingere posse, vt quæ petimus à Deo nobis conducibilia non sint, atque adeò necessarium esse, quòd Spiritus sanctus mentem nostram illuminans, & affectum voluntatis bonis desiderijs succendens, quæ salutaria sunt gemitibus & suspirijs inenarrabilibus postulare nos faciat. Hoc idem exemplo docuit nos Christus Redemptor noster. Qui cum Patrem oraret, vt calicem eius transferret, suam tandem voluntatem Patris voluntati subiecit dicens: Veruntamen non mea, sed tua fiat voluntas. Et in oratione Dominica dicimus; Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Cui petitioni contraire videtur, qui absolutè & determinatè aliquid huiusmodi à Deo petit, cum talis potius suam petat fieri voluntatem, quam Dei. Et hinc est, quòd filijs Zebedæi absolutè petentibus, mediante matre, vt vni dexteram, & alteri sinistram, in regno suo daret, quod ipsi temporale futurum existimabant, Christus dixerit; Nescitis quid petatis.

¶ Et si quis contra hoc argumentetur: Ecclesia publicè, & vnusquisque secretè in sua priuata oratione quotidie orat Deum, non solùm, vt sibi in communi benefaciat, sed etiam in specie, & determinatè, vt pluuiam nobis tribuat congruentem, & fructus terræ dare, & cõseruare dignetur, & similia: ergo falsò dicit D. Tho. non esse licitũ bona temporalia determinatè petere. *Argum. contra D. Thom.* Respõdeo ly, determinatè, posse accipi dupliciter. Vno modo, vt idẽ sit quod in specie, & in particulari *Solutio.*

ciari, & non in genere, & in confuso. Et secundum istam rationem Diuus Thomas non negat bona temporalia esse determinatè petenda à Deo. Quin potius ipsemet in quarto, distinctione decimaquinta, quæstione quarta, articulo quarto, probat, talia bona esse determinatè à Deo petenda. Ad hunc sensum, quod in particulari, & in specie sunt postulanda. Alio modo accipitur determinatè pro eo, quòd est absolutè; & sine ordine ad aliam rem. Et in hoc sensu non sunt petenda bona temporalia determinatè, hoc est, absolutè, & sine aliqua conditione; sed si expedierint nobis. Et hoc est, quod affirmat Diuus Thomas in præsenti. Ratióque eius est efficacissima: Quia, scilicet, possunt esse nobis noxia; & ratio postulat, vt nullus ab aliquo supplex, nisi conuenientia petat.

Dubium. ¶ Et si quis quærat, vtrum semper sit necessarium, quod talis conditio in oratione exprimatur; an verò satis sit, quòd virtute in petitione subintelligatur;

Solutio. dico breuiter satis esse illam virtute subintelligi: nec est opus, vt verbis explicetur. In oratione enim Dominica, sine aliqua conditione bona temporalia à Domino petimus, dicentes: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et Ecclesia in litanijs absolutè postulat, vt Deus fructus terræ dare, & conseruare dignetur.

Nota. ¶ Et est aduertendum, quod non solum est licitum petere bona temporalia, quatenus ad vitam sunt necessaria, sed etiam bona superflua, hoc est, diuitias modò ad bonum finem ordinentur. Nam cum sit licitum habere diuitias, & meritorium, eas in pias causas, & gloriam Dei expendere, licitum etiam erit, illas ad huiusmodi finem desiderare, & ex consequenti eas petere, cum omne illud sit licitum, orare quod licet desiderare: vt dicit Diuus Augustinus in epistola ad Probam de orando Deum capite duodecimo. Est tamen huiusmodi petitio semper valdè periculosa. Proptereáque Sapient. 30. dicebat Salomon Deo: Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi; ne fortè satiatus alliciar ad negandum, & dicam: Quis est dominus. Et Propheta in Psalmo trigesimosexto. Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas. Christus etiam comparat, propter eandem rationem, diuitias spinis, quæ animam pungunt sæpéque impediunt, ne quis regnum Dei ingrediatur, iuxta illud: Difficilius est diuitem ingredi in regnum Dei, quam camelum per foramen acus transire.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum orare pro bonis temporalibus, sit opus hominis imperfecti. Et pro parte affirmatiua est argumentum. *Argum.* Ad perfectionem Christiani hominis spectat, bona temporalia contemnere, iuxta illud, Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes; & veni, sequere me: & Matth. 6 Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis, nec corpori vestro, quid induamini: & subdit statim: Hæc enim gentes quærunt: Sicut autem pater vester, quòd his omnibus indigetis: ergo hominis imperfecti est hæc omnia postulare. Propter hoc argumentum Alexander Alensis affirmat, esse opus imperfectionis petere à Deo huiusmodi temporalia bona. Sed, vt quid in hac re verum putem, explicem, aduertendum est: quòd bona temporalia prima sua diuisione diuidi possunt in bona corporis, qualia sunt pulchritudo, salus, &c. & in bona externa, qualia sunt diuitiæ, opes, amici. Et tursus hæc diuiduntur. Nam quædam sunt valde necessaria. Qualia sunt illa, sine quibus, aut nullo modo, aut vix vita transigi potest. Alia autem sunt bona superflua.

¶ Quo supposito, sit prima conclusio: Non est opus imperfectionis ea bona temporalia petere, à Deo, quæ necessaria sunt ad vitam degendam. *1. Conclus.* Probatur: Vnusquisque ex charitate tenetur seipsum diligere: in quo continetur præceptum, vt ea bona quærat quis, quæ necessaria sunt ad suam conseruationem: ergo si illa petat à Deo non erit imperfectus. Probo consequentiam: Nam dato opposito, non quærere esset consilium, atque adeò consilium esset contra præceptum, quod est omnino impossibile. Secundò: Christus in oratione Dominica tradens nobis formam orandi, ea docuit, quæ à Deo essent petenda, sed inter alia vnum est, vt det nobis panem nostrum quotidianum, quo nomine, secundum August. in Epist. ad Probam iam citata, intelliguntur bona, quæ ad victum sunt necessaria: ergo non est imperfectio illa in oratione petere. Et confirmatur ex Paulo. 1. ad Timoth. capite secundo, dicente: Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus, qui in sublimitate constituti sunt: vt quietam & tranquillam vitam agamus. Hæc autem omnia pertinent ad bona temporalia. Ad quorum petitionem non adeò nos hortaretur Apostolus, nisi orare pro illis esset opus perfectionis.

¶ Secunda conclusio: Opus imperfectionis est, ea bona petere à Deo, quæ superflua sunt, etiam si ad bonum finem dirigantur. *2. Conclus.* Probatur: Horum bonorum petitio quamuis licita sit, si ad bonum finem dirigantur, semper tamen est valde periculosa, vt paulo antea dicebam, sed fieri non potest, vt sit opus perfectionis, ea bona petere à Deo, quorum possessio sine periculo animæ non inuenitur: ergo illa petere erit opus imperfectionis. Ad argumentum in contrarium factum dico primò, falsum esse, quòd est opus perfectionis, aut consilij, ea bona temporalia contemnere, quæ ad vitam degendam sunt necessaria. *Ad argum.* Nec contrarium colligitur, ex illo testimonio, si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & veni, sequere me. Nam Christus in illis verbis solum consuluit, vt abiiciamus curam rerum domesticarum, nullam rem familiarem habentes. Non autem consuluit, vt nulla tibi ratione victum pares. Cuius rei signum est, quòd etiam illi monachi, qui illud Domini consilium sequuti sunt, omnia derelinquentes: adhuc tenentur victum quærere, vel rogando eleemosynas, vel suis manibus operando. Vel dico secundò, quòd etiam si verum esset, quòd est consilium spernere bona temporalia necessaria ad victum; non tamen inde sequitur esse opus imperfectionis, Deum pro illis orare. Nam licitè sit imperfectio, illa bona desiderare; supposito tamen iam isto imperfecto desiderio velle illa per Deum obtinere non est hominis imperfecti, sed potius religiosi, atque testantis, se nolle aliquid sperare, nisi à Deo, etiam quantum ad minima. Ad aliud testimonium ex Matth. cap. 6. respondetur, quòd ibi tantum prohibetur solicitudo, hoc est, anxietas, & cura nimia rerum temporalium. Qui autem illa petit à Deo, non est solicitus.

¶ Ex dictis infertur licitum esse in oratione petere mortem, vel propriam, vel alienam, non absolutè, sed conditionaliter, si homo finaliter non sit corrigendus, *Corollarium.* Nam hæc etiam inter bona temporalia connumerantur. Et sic Anastasia orabat Deum, vt suum maritum Publium de medio tolleret, vt daret locum sanctis, si non erat finaliter corrigendus. Et Cyrillus in quadam

epistola

epistola ad Augustinum orat Deum, vt hæreticum quendam resipiscere nolentem occidat. Idem similiter poterit iusto optari, si timetur, quòd diu viuens in peccatum cadet. Id enim est licitum viris iustis desiderare, quod inter Dei beneficia computatur. Tale autem est eos, de hoc seculo nequam tollere, ne mali fiant, iuxta illud; Raptus est, ne malitia mutaret intellectum illius, aut fictio deciperet animam eius. Hoc etiam petebat pro seipso. Diuus Paulus quando dicebat; Cupio dissolui, & esse cum Christo. Iob quoque propriam mortem desiderabat. Nec in hoc videtur, vir tam iustus peccasse; melior est enim mors, quàm vita amara. De duobus autem, quorum alterum est eligendum, illud videtur præeligendum quod est melius.

Dubium. ¶ De bonis per se appetibilibus, qualia sunt vita beata, & virtutes ad eam conducêtes, de quibus dixit D. Tho. in art. 5. quòd illa est licitum petere determinatè; potest esse aliquale dubium, verùm id sit vniuersaliter verum. Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Liberalitas, magnificentia, & fortitudo bellica, sunt virtutes, & tamen non sunt absolutè, & determinatè petendæ à Deo, ergo falsò dicit D. Thom. quòd illa, quæ sunt per se bona, qualia sunt vita beata, & virtutes ad illam conducentes determinatè possunt peti à Deo. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Huiusmodi virtutes haberi non possunt sine bonis temporalibus, scilicet, diuitijs, aut viribus corporis; sed hæc non petuntur licitè à Deo determinatè, vt constat ex dictis: ergo neque illa. *Sententia Medinæ.* Propter hoc argumentum Medina, C. de oratione, §. quid in oratione petendum, affirmat, prædictas virtutes, & si quæ sunt aliæ similes, non esse petendas determinatè à Deo, sed sub conditione, sicut alia bona temporalia. *Sententia Autoris.* Hæc tamen sententia est apertè falsa. Et sic dico, nullam virtutem excipiendam esse, ab illa regula generali. Et ratio est; Quia omnis virtus ex se, est bonum honestum; bonum autem honestum, nulla ratione fieri potest, vt sit perniciosum: & sic non est cur sub conditione petatur. *Ad argum.* Et ad argumentum in contrarium factum, respondeo, quòd aliud est virtus, & aliud executio virtutis. Nam, quia virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens, fit, vt formaliter in recta, & honesta voluntate consistat: & res externæ, quæ exequutioni mandantur, pertinent ad ipsam virtutem materialiter. Ad hoc ergo, vt aliquis sit magnificus, aut liberalis, sufficit voluntas efficax magnificè, & liberaliter operandi: quòd autem in ipsa plus, aut minus possit est per accidens. Vel secundò respondetur, quòd quamuis concedamus, prædictas virtutes non posse consistere sine bonis temporalibus, quod est falsum; adhuc tamen ex hoc non sequitur, quòd qui eas absolutè petit, peteret etiam absolutè diuitias, & bona temporalia. Sed solum sequitur, quòd peteret illa bona temporalia; quatenus sunt materia, & subseruiunt talibus virtutibus. Quæ ratio non est absoluta, sed legitima conditione moderata. Itaque qui peteret sibi à Deo liberalitatem, vna, & eadem oratione formaliter, & absolutè peteret virtutem, & interpretatiuè, atque conditionaliter peteret bona temporalia, quatenus subsunt vsui illius virtutis, quod nulla ratione potest esse illicitum. Dixi notanter esse falsum, quòd virtus magnificentiæ, & liberalitatis, non potest esse sine bonis temporalibus, nam vt docet Magister in 3. distinctione 31. & D. Thom. ibidem, quæstione secunda, articulo quarto, & 1. 2. quæst. 67. artic. 1. ad 2, *Virtutes morales manent in patria.* virtutes morales manent in patria. Et tamen certum est, ibi nulla futura bona temporalia, quæ per liberalitatem, & magnificentiam conferantur. Imò nec passiones, quæ per temperantiam, aut fortitudinem moderentur. Quam suam sententiam, vt explicet aduertit, quòd in virtutibus moralibus aliquid est formale, & aliquid quasi materiale. Materiale est in eis inclinatio quædam partis appetitiuæ ad passiones, vel operationes, secundum modum aliquem. Et quia iste modus determinatur à ratione, idcircò formale in omnibus virtutibus est ipse ordo rationis. Hoc supposito dicit, quòd virtutes morales in futura vita non manent quantum ad id, quod est materiale in eis. Non enim habebunt in futura vita locum concupiscentiæ, & delectationes ciborum, & venereorum, nec etiam timores, aut audaciæ circa pericula mortis. Sed quantum ad id, quod est formale remanebunt in beatis perfectissimè post hanc vitam. In quantum, scilicet, ratio vniuscuiusque perfectissima erit circa ea, quæ ad ipsum pertinent secundum illum statum. Et via appetitiua omnino mouebitur secundum ordinem rationis. Propter quod Diuus Augustinus lib. 14. de Trinitate, cap. 9. dicebat, quòd prudentia ibi erit sine vllo periculo erroris; fortitudo sine molestia tolerandorum malorum; temperantia sine repugnantia libidinum. Et ad eundem modum dicendum erit in nostro proposito.

¶ Mala pœnalia non licet petere in oratione, nisi in ordine ad bonum, vt, scilicet, per flagella quis conuertatur ad Deum. *Oratio de malis pœnæ.* Et sic sunt intelligendæ innumeræ imprecationes, quæ ponuntur in scriptura contra inimicos. Quale est illud. Erubescant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei. Psal. 6. & illud. Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet ad dextris eius. Cum iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum, Psalm. 108. Quibus in locis conturbationem inimicorum per tribolationes petit Propheta, vt per eas corrigantur, & conuertantur ad Dominum. Possunt etiam & vltra dictam expositionem loca illa tripliciter intelligi. Primò, vt sit sensus, quod sancti postulant non vt ipsi peccatores destruantur, sed tantum, quòd in eis destruatur regnum peccati, destructis, scilicet, in eis peccatis ipsorum. Secundò, quòd verba illa fuerint dicta non per modum imprecationis, sed per modum prophetiæ, quid illis eueniet enuntiantis. Et tunc præsens optatiui, vel imperatiui ponitur pro futuro modi indicatiui, quale est illud; Duplici contritione, contere eos Domine, id est, conteres. Tertiò, quòd Prophetæ verba illa dixerint conformando voluntatem suam cum voluntate diuina circa damnationem perseuerantium in peccato. Mala temporalia orare & petere alijs ex odio, est peccatum mortale. Et similiter postulare posse facere mala culpæ, vt furtum, aut adulterium.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrùm debeamus pro alijs orare?

AD septimum sic proceditur. Videtur, quòd non debeamus pro alijs orare. In orando enim sequi debemus formam quam Dominus tradidit. Sed in oratione Dominica petitiones pro nobis facimus, non pro alijs dicentes. Panem nostrum quotidianum da *2. 2. q. 21. art. 3. ad 3. Et 4. d. 15. q. 4. art. 4. q. 3.*

nobis hodie, &c. ergo non debemus pro alijs orare.

2 ¶ Præterea, Ad hoc oratio fit vt exaudiatur, Sed vna de conditionibus quæ requiruntur ad hoc quod oratio sit exaudibilis, est vt aliquis oret pro seipso, vnde super illud Ioan. 16. Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis: Augustinus † dicit, Exaudiuntur omnes pro seipsis: non autem pro omnibus; vnde non simpliciter dictum est, dabit: sed dabit vobis: ergo videtur quòd non debeamus pro alijs orare; sed solùm pro nobis.

Tract. 102 in prope med. a princ. tom 9.

3 ¶ Præterea, Pro alijs si sint mali prohibemur orare, secundum illud Hierem. septimo. Tu ergo noli orare pro populo hoc, & non obsistas mihi: quia non exaudiam te. Pro bonis autem non oportet orare: quia ipsi pro seipsis orantes exaudiuntur: ergo videtur, quòd non debeamus pro alijs orare.

¶ Sed contra est, quod dicitur Iac. 5. Orate pro inuicem vt saluemini.

Art. praeced.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut † dictum est, illud debemus orando petere quod debemus desiderare. Desiderare autem debemus bona non solùm nobis, sed etiam alijs. Hoc enim pertinet ad rationem dilectionis quam proximis debemus impendere: vt ex supradictis † patet. Et ideo charitas hoc requirit, vt pro alijs oremus. Vnde Chrysostomus † dicit super Matth. Pro se orare necessitas cogit: pro altero autem charitas fraternitatis hortatur. Dulcior autem ante Deum est oratio: non quam necessitas transmittit: sed quam charitas fraternitatis commendat.

Quæst. 25. & 26.
Homil. 14. in imperfecto circa prin. to. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sicut Cyprian. dicit in lib. de oratione Dominica: ideo non dicimus pater meus, sed noster: nec da mihi, sed da nobis, quia vnitatis magister noluit priuatim precem fieri: vt, scilicet, quis pro se tantùm precetur. Vnum enim orare pro omnibus voluit, quoniam in vno omnes ipse portauit.

¶ Ad secundum dicendum, quòd pro se orare ponitur conditio orationis, non quidem necessaria ad effectum merendi, sed sicut necessaria ad indeficientiam impetrandi. Contingit enim quandoque quòd oratio pro alio facta non impetrat, etiam si fiat piè & perseueranter & de pertinentibus ad salutem, propter impedimentum quod est ex parte eius pro quo oratur, secundum illud Hiere. 15. Si steterint Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Nihilominus tamen oratio meritoria erit oranti qui ex charitate orat, secundum illud Psalm. 34. Oratio mea in sinu meo conuertetur. gloss. Id est, etsi non eis prosit: ego tamen non sum frustratus mea mercede.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etiam pro peccatoribus orandum est, vt conuertantur: & pro iustis vt perseuerent, & proficiant: Orantes tamen non pro omnibus peccatoribus exaudiuntur, sed pro quibusdam. Exaudiuntur enim pro prædestinatis, non autem pro præscitis ad mortem. Sicut etiam correctio qua fratres corrigimus, effectum habet in prædestinatis, non in reprobatis, secundum illud Ecclesiast. 7. Nemo potest corrigere quem Deus despexerit. Et ideò dicitur 1. Ioan. 5. Qui scit fratrem suum peccare peccato non ad mortem, petat & dabitur ei vita peccanti peccatum non ad mortem. Sed sicut nulli quandiu viuit hic, subtrahendum est correctionis beneficium, quia non possumus prædestinatos distinguere à reprobatis, vt Augustinus † dicit in libro de correptione, & gratia, ità etiam nulli est denegandum orationis suffragium. Pro iustis etiam est orandum triplici ratione.

C. 15. tom. 7.

¶ Primo quidem, quia multorum preces facilius exaudiuntur, vnde super illud Rom. 15. Adiuuetis me in orationibus vestris, dicit † gloss. Bene rogat Apostolus minores pro se orare. Multi enim minimi dum congregantur vnanimes, fiunt magni: & multorum preces impossibile est quod non impetrent illud, scilicet, quod est impetrabile. Secundo vt ex multis gratia agatur Deo de beneficijs quæ conferuntur iustis: quæ etiam in vtilitatem multorum vergunt, vt patet per Apostolum 2. ad Corinth. 1. Tertio vt maiores non superbiant, dum considerant se minorum suffragijs indigere.

Est Ambros. circa finem. Commentary ad 15 ca. ad Rom. tom. 5.

SVMMA TEXTVS.

CONclusio est affirmatiua; quam probat Diuus Thomas, in argumento, sed contra, ex illo Iacobi 5. Orate pro inuicem, vt saluemini, & in corpore articuli, hac ratione: Illud debemus orando petere, quod debemus desiderare, vt ex Diuo Augustino diximus art. præcedenti; sed non solùm nobis, sed etiam alijs debemus bona desiderare; hoc enim pertinet ad rationem dilectionis, quam alijs debemus impendere: ergo non solùm pro nobis, sed etiam pro alijs debemus orare. Et confirmatur ex Diuo Chrys. Homil. 4. in imperfecto super Matthæum dicente; Pro se orare necessitas cogit: pro altero autem charitas fraternitatis hortatur.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CONclusio huius articuli certa est, & extra controuersiam posita, eiusque assignat plures rationes Alexander Alens. 4. part. quæstione 26. membro 3. articulo 6. Quarum vna sumitur ex necessitate eorum, pro quibus oramus, scilicet, peccatoribus, quibus quasi commembris compati, & succurrere competit ex charitate. Pro iustis similiter orare debemus, quandiu credimus eos miserijs præsentibus præpediri. Et sic dicit Glossa super capitulum vltimum Iacobi, in illa verba; Si quis errauit ex vobis: Oremus pro salute

Glossa

proximo

proximorum, non solùm temporali, sed æterna. Si enim est magnæ mercedis eripere corpus quandoque moriturum; quanti meriti erit animam liberare in cælesti patria victuram? Secunda ratio sumitur ex diuina voluntate, quæ vult membra esse pro inuicem sollicita, atque vnum per aliud adiuuari. Et sic dicit Glossa super primam Epistolam Ioan. capite vltimo, in illa verba. Audiet nos quidquid petierimus. Si petimus secundum voluntatem Dei impetrabimus, sicut quando petimus pro fratre, pro quo est petendum. Tertia ratio sumitur ex propria vtilitate orantium, qui eo ipso, quòd pro alijs orant merentur citiùs, & vberiùs pro seipsis exaudiri, iuxta illud Diui Gregorij libro trigesimoquinto moral. Quisquis pro alio intercedere nititur, sibi potiùs ex charitate suffragatur: & pro semetipso tantò citius exauditi meretur, quantò deuotiùs pro alijs intercedit. Hæc etiam conclusio sufficienter probatur ex dictis à nobis articulo tertio huius quæstionis, vbi latè ostendimus esse præceptum orandi, non tantum pro nobis sed etiam pro alijs.

D. Gregor.

Dubium.

¶ Sed potest esse non leue dubiũ, circa illam, vtrùm sit ita vniuersaliter intelligenda, vt pro omnibus viatoribus, in quibuscunque peccatis existentibus orare debeamus. Et pro parte negatiua argumentor primo, ex Ioanne, 1. sua Canonica, capite quinto in hunc modum dicente: Qui scit, fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita, peccanti nõ ad mortem, & peccatum ad mortem: non pro illo dico, vt roget quis. Quibus verbis significare videtur Apostolus, aliqua esse peccata, in quibus qui inuentus fuerit ad mortem vsque non captabitur. Et pro huiusmodi vanum existimat orationes fundere ad Deum. Non ergo pro omnibus peccatoribus in vniuersum orandum est.

1. Argum.

2. Argum. ¶ Secundò, vt Ecclesiast. capite septimo, habetur. Nemo potest corrigere, quem Deus despexerit: sed multi dicuntur derelicti, & despecti à Deo in sacris literis, iuxta illud Esai. 1. Derelinquentur filiæ Sion, vt vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario: ergo pro illis non erit orandum. Et idem argumentum potest fieri de peccantibus in Spiritum sanctum, quorum peccatum, inquit Christus, nec remittetur eis in hoc seculo, nec in futuro.

3. Argum. ¶ Tertiò: Infideles, atque hæretici sunt viatores; & tamen pro illis orandum non est; quia cum iam contra eos Deus sententiam, atque iudicium protulerit, iuxta illud Ioannis 3. Qui non credit iam iudicatus est, non videtur conueniens, vt pro illis orationes ad Deum fundamus: ergo non in vniuersum pro omnibus viatoribus orandum est. Et confirmatur: Excommunicati sunt viatores; & tamen pro illis orandum non est, cum sint diuisi a cœtu fidelium, & exclusi, atque priuati suffragijs, & orationibus Christianorum: ergo non pro omnibus viatoribus in vniuersum est orandum.

Vlt. argum. ¶ Vltimò; Pro præscitis, de quibus manet fixa Dei sententia, quòd damnabuntur in perpetuum, videtur vanum orationes fundere ad Deum; & tamen sunt viatores: ergo non pro omnibus viatoribus est orandum.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quòd de orationibus, quæ possunt à fidelibus pro alijs fieri, loqui possumus, vel ex natura rei, vel supposita Ecclesiæ determinatione. Rursus possumus loqui, vel de orationibus publicis, Ecclesiæ nomine factis, vel de oratione particulari, quam vnusquisque priuatim ad Deum fundere potest. Quo supposito sit prima conclusio: Loquendo ex natura rei, nullus viator, quantumcunque peccator sit, est excludendus à nostris orationibus, siue publicæ illæ sint, siue priuatæ. Itaque non est homo viuus, pro quo non conueniat orare. Probatur: Pro omni illo orandum est, cui salutem optare possumus, cum id orare debeamus, quod debemus desiderare, vt ex mente Augustini dicit Diuus Thomas in isto articulo; sed nullus homo est in genere, cui non debeamus optare salutem, cum nullus sit, quem ex præcepto charitatis sicut nos ipsos diligere non teneamur: ergo pro omnibus ex natura rei orare tenemur. Et confirmatur: Si pro aliquo orandum non esset, maximè pro homine obstinato; de quo nulla habetur spes pœnitentiæ; sed vt Diuus Augustinus affirmat de nullo homine, quantumlibet obstinato, est desperandum, quin possit in momento, Deo aspirante, conuerti: ergo pro omnibus viatoribus ex natura rei, est orandum. Idem etiam probari potest ex Diuo Iacobo. Qui in capite quinto suæ Canonicæ dicit; Orate pro inuicem, vt saluemini; quod ad omnes vniuersaliter sine exceptione dictum esse constat; cùm omnibus optare debeamus, vt saluentur, vt conformes simus voluntati Dei. De quo dicit Paulus, quòd vult omnes homines saluos fieri. Vltimò: Christus pro omnibus quantumuis peccatoribus venit, & passus est, vt ipse testatur dicens; Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam; quare pro omnium salute, quantum in se fuit, fecit: ergo nos similiter Christum imitari, omnibus salutem optare, & pro omnibus orare debemus.

1. Conclus.

¶ Secunda conclusio: Supposita Ecclesiæ determinatione, quæ priuat excommunicatos communibus orationibus Ecclesiæ, nullus pro illis publicè orare potest. Voco autem orationem publicam, eam, quam minister facit nomine Ecclesiæ. In hac conclusione omnes Doctores conueniunt, & habetur expressè in capite nuper. de sententia excommunicationis. Dixi autem publicè: Nam oratione priuata, nullus prohibetur pro quibuscunque voluerit, etiam excommunicatis, orationes fundere ad Deum, cum maior excommunicatio, vt communiter dicunt Doctores sequuti Diuum Thomam in additio, ad tertiam partem, quæstione vigesimaprima, articulo primo, solum priuet communione Ecclesiæ, quo ad fructum: & suffragia generalia. Nomine fructus intelligimus quamcunque externam communionem, tam ciuilem, quam ecclesiasticam, & perceptionem sacramentorum, ex quibus maximum fructum capiunt fideles. Et nomine suffragiorum generalium intelligimus, tam exteriores orationes, nomine Ecclesiæ factas, quam internam communionem ex illis prouenientem, quibus omnibus maior excommunicatio priuat. Si quis autem quærat, vtrùm sacerdos in memento, vel alijs missæ collectis possit pro excommunicatis orare, Syluester, verbo, excommunicatio primo, §. 8. respondet, quòd tanquam publica persona & minister Ecclesiæ non potest. Quare si Rex, vel Episcopus fuerit excommunicatus in canone nominandus non erit. Tamen, quia sacerdos inter sacra potest pro consanguineis, & amicis orare, fit, vt si aliquis illorum sit excommunicatus, tanquam priuata persona pro illo orare non impediatur. Eandem sententiam tenet Nauarro in capite quando. de consecratione, distinctione prima. nota. 19. numero septuagesimoprimo, & Couarruuias super capitu. alma mater. §. sexto, numero quarto. Cæterum hæc opinio, quamuis clemens sit, & forsam vera,

2. Conclus.

periculo tamen non caret. Tum, quia potuit Ecclesia priuare excommunicatum nō solū orationibus communibus, sed etiam præcipere ministris, ne inter sacra pro eo orarent: & si hoc factum est pro eis orare non licet. Tum etiā; quia in sacrificio missæ semper sacerdos orare videtur nomine Ecclesiæ: siquidē tanquam illius minister illud offert. Certum est autem, quòd hac ratione nullo modo potest pro excommunicatis orare, vt D. Thom. docet loco citato in solutione ad 2. Nec obstat quòd Ecclesia in die Parasceues specialiter orat pro hæreticis, & schismaticis. Quia hoc facit in exemplum Christi, qui ea die pro omnibus orauit; sicut & pro omnibus passus est: Non tamen orat pro aliquibus sub nomine excommunicatorum. Nam quanuis heretici, & schismatici iure sint excommunicati, illo tamen tempore, quo Ecclesia orat pro illis, quantum ad id, censentur absoluti ab excommunicatione. Ex dictis omnibus infertur, quòd oratione priuata pro illis omnibus orare potest homo, pro quibus siue publicè, siue priuatè orare posset, ex natura rei, nisi esset Ecclesiæ prohibitio contrarium determinans iuxta modum à nobis explicatum in supra positis conclusionibus.

Ad 1. arg.

Finalis impœnitentia dicitur peccatum ad mortem ab aliquibus.

¶ Ad primum argumentum ex Ioanne, 1. sua Canonica, capite 5. vt respondeamus, aduertendum est, quid sit peccatum ad mortem, variè solere à Doctoribus explicari. Nonnulli affirmant, peccatum ad mortem vocari solum finalem impœnitentiam, hoc est peccatum, quod vsque ad mortem durat. Vt sit sensus, quod quando quis cognouerit fratrem suum peccato aliquo teneri, vel leuiori, & veniali, vel tali (etiam si grande sit) quod videatur non vsque ad mortem per finalem impœnitentiam duraturum, sed probabiliter existimatur, quia ex infirmitate, ignorantia, aut fragilitate illud commisit, de eo pœnitentiam acturus, atque ita remissionem consequuturus: tali, inquam, peccato, de cuius emendatione, & remissione speratur, si quis viderit fratrem peccasse, adiuuet illum suarum precum suffragio apud Dominum: vt qui sic non ad mortem deliquit, per pœnitentiam redeat ad perfectam animæ vitam, quam tollit peccatum. Est autem quorundam peccatum ad mortem, scilicet, finalis impœnitentia. Et pro illo non dico vt roget quis; quia non est rogandum pro damnatis, vt postea dicemus. Hanc expositionem sequitur Gloss. super istum locum.

Peccatum in Spiritum sanctum dicitur peccatum ad mortem ab alijs.

¶ Alij dicunt, vocari à D. Ioanne peccatum ad mortem illud, quòd à Christo alio nomine appellatur peccatum in Spiritum sanctum. De quo apud Matth. cap. 12. affirmat: Qui dixerit verbum cōtra filium hominis remittetur ei. Qui autem dixerit verbū in Spiritum sanctum non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro. Nam cum oratio pro peccatoribus facta ad id ordinetur, vt eis peccata remittantur, & illud, quod est in Spiritum sanctum irremissibile à Christo dicatur in hoc seculo, & in futuro, superfluum videbitur pro illo orationē fundere ad Deum. Sed quia non omnes eodem modo explicant, quid à Christo appelletur peccatum in Spiritum sanctum, idcircò horum sententia in plures diuidi potest. D.

Diuersa sententia de peccato in Spiritum sanctū.

Thom. supra quæst. 14. artic. 1. tres sanctorum patrum explicationes refert de peccato in Spiritum sanctum. Prima est Diui Ambrosij lib. 2. de pœnit. capite 4. & lib. de Spiritu sancto. capite 3. D. Hieronym. & D. Chrysost. super Matth cap. 12. & aliorum, qui dicunt, quòd verbum in filium hominis est blasphemia in Christi humanitatem iactata. Quales fuerunt illæ, quibus dixerunt, Christum esse voracem, potatorem vini, amicum publicanorum, &c. Verbum autem in Spiritum sanctum est blasphemia in Christi diuinitatem prolata. Qualis fuit illa, In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia, qua opus diuina virtute apertè factum virtuti dæmonis tribuebant. Secunda expositio est D. August. Qui in Enchiridio capite 83. & Epist. 50. dicit, blasphemiam in Spiritum sanctum esse finalem impœnitentiam, hoc est, peccatum mortale ad finem vsque vitæ perseuerans: blasphemia verò in filium est quodcunque aliud peccatum. Ideò autem affirmat quòd finalis impœnitentia dicitur peccatum in Spiritum sanctum: quoniam excludit remissionem quæ peculiariter Spiritui sancto tribuitur. At verò alia peccata, quæ non sunt contra remissionem; siquidem aliquando remittuntur dicuntur peccata in filium. Tertia expositio est D. Thom. loco citato, quàm recentiores Doctores admittunt. Scilicet, quòd peccata, quæ committuntur per fragilitatem sunt in patrem, cui tribuitur potentia. Quæ verò per ignorantiam sunt in filium; cui tribuitur sapientia. Quæ autem procedunt ex certa malitia; illa sunt in Spiritum sanctum, cui tribuitur bonitas. Et intelligit D. Thom. per operari ex certa malitia, operari ex ipsa electione mali, vt ipse se exponit, citans ea, quæ dixerat. 1. 2. quæst. 78. artic. 1. & 3. Et supposito, quòd potest hoc dupliciter contingere; vno modo ex inclinatione habitus vitiosi, qui malitia dicitur: alio modo ex eo, quòd per cōtemptum abijcitur, & remouetur id, quod electionem peccati poterat impedire, ponit istam conclusionem bimembrem: Peccatum in Spiritum sanctum, est peccatum ex certa malitia; non quæ procedit ex inclinatione habitus vitiosi; sed ex malitia, qua per contemptum abijcitur & remouetur; id quod electionem peccati poterat impedire. Primam partem probat ex eo, quòd peccare ex inclinatione habitus vitiosi, non dicit speciale genus peccati, sed conditionem seu circunstantiam, quæ potest omnibus peccatis competere. Peccare verò in Spiritum sanctum dicit speciale genus peccati, quod posteà ab ipso in sex species diuiditur. Secunda verò pars probatur. Nam per operari ex certa malitia, vel debet intelligi prauus habitus, vel praua electio. Non prauus habitus, vt statim dicebā: ergo praua electio. Et est aduertēdum, quod omne peccatū procedens ex malitia ad modum explicatum, appellatur à D. Thom. blasphemia. Non quia propriè sit species blasphemiæ: sed quia quodammodo potest appellari blasphemia sicut omne opus bonum potest etiam appellari fidei confessio. Et quidem, si nomine peccati in Spiritum sanctum intelligatur cum Diuo Augustino, finalis impœnitentia, sententia illorum, qui affirmant per peccatum ad mortem, pro quo non est orandum, intelligendum esse peccatum in Spiritum sanctum, prorsus coincidit cum prima responsione. Sed quoniam, quanuis hæc doctrina Diui Augustini de peccato in Spiritum sanctum, propter tanti viri autoritatem ab omnibus veneretur, à nullo tamen admittitur, tanquam germana expositio textus. Loquitur enim ibi Christus de aliquo peculiari peccato blasphemiæ, vt ex ipso textu constat. Et finalis impœnitentia nec est peculiare peccatum, sed conditio, quæ potest omnibus peccatis conuenire. Nec semper est blasphemia, sed plerumque est culpa alterius generis. Nisi velimus dicere cum Diuo Thoma ibidem in solutione ad primum, quòd sicut omnis pia cogitatio, & pium opus externum dicitur quodammodo confessio fidei; sic etiam omne

pecca

peccatum, siue cordis, siue oris, siue operis potest dici quodammodo blasphemia, quę est impropria loquutio. Idcircò hac expositione omissa, vna ex duabus reliquis erit sequenda. Inter quas, quantum ad loci expositionem attinet longè probabilior mihi videtur ea, quæ est D. Hieronymi, atque Chryso. Et probatur primo ex eo, quòd certum est Dominum ibi loqui, nō de quouis peccato, quod dici possit singulari aliqua ratione commissum in Spiritum sanctum, sed de peccato, quod in verbis consistit. Blasphemia enim propriè est cōtumelia alicui verbis illata. Nec dicit. Omnis, qui peccauerit in Spiritum sanctum, sed qui dixerit verbum in Spiritum sanctum, aut, vt habet Diuus Marcus; qui blasphemauerit in Spiritum sanctum, quod nec de finali impœnitentia, nec de peccato ex malitia commisso, potest commodè intelligi. Est ergo blasphemia in Spiritum sanctum ea, qua quis malitia aliqua permotus, quæ manifestè sunt Dei, tribuit dæmonibus, vt erat eiectio dæmoniorum. Nec nomen, Spiritus sanctus, necessariò hic accipi debet, vt significet singulariter tertiam personam in diuinitate, sed ponitur pro tota diuinitate: Ità, vt blasphemare in Spiritum sanctum sit pene idem, quod blasphemare in Deum. Ideò autem positum fuit hoc nomen Spiritus sanctus, quia directè opponitur spiritui immūdo, cuius virtute dicebant Iudæi Dominum eiicere dæmonia. Et quia etiam Spiritui sancto propriè tribuitur in scripturis operatio virtutum, & miraculorum; blasphemia verò in filium Dei fuit, qua aliqui calumniabantur Christum, tanquam vini potatorem, & voracem, &c. Quod autem dicitur verbum in Spiritum sanctum, nec remitti in hoc seculo, nec in futuro, non sic debet intelligi, quasi voluerit Christus significare huiusmodi peccatū esse omnino irremissibile. Sed ità appellatur, vel quia regulariter nō remittitur, vel quia difficulter ei⁹ venia obtinetur. Vnde nō dixit Christ⁹: Blasphemia in Spiritū sanctū est irremissibilis, sed nō remittitur, negans nō remissionis possibilitatem, sed euentum. Vt in plurimum enim nō sequitur tale peccatum remissio. Nam ob nimiam ipsius enormitatem, qui sic peccant traduntur fere in reprobum sensum, aut ex reprobo sensu, in quē traditi sunt, procedit. Ex quo fit, vt dignam non agant pœnitentiam; ac proinde nec remissionem consequuntur. De hac re videndus est D. Ambrosius, lib. 2. de pœnitentia, capit. 4. & D. Hieronym. super 12. caput Matthæi, & Iansenius in concordia Euang. concord. 49. & Vega super concil. lib. 13. cap. 9. Sed si intelligamus per peccatū ad mortem, peccatum in Spiritum sanctum, hoc est, blasphemiam in Christi diuinitatem prolatam, quæ omnino irremissibilis non est, vt modo dicebam, poterit quis merito dubitare, quare D. Ioannes in testimonio in argumento adducto dicat, pro huiusmodi peccato nō esse orandum. Ad quod breuiter respondeo, ipsum nō negare, pro hoc peccato esse orandum, sed tantum insinuat, propter peccati magnitudinem opus esse in illo maiori remedio. Vt enim docet Alexāder Alēsis, quarta parte, quæstione 16. membro 3. articulo sexto, in huiusmodi peccatis propter sceleris magnitudinē, & hominis, cui benefacere cupimus indignitatem, orandum non est, hoc est, non est vtendum opera peruiliore, sed potius ingemiscendum, hoc est, gemitu quodam latens & occultum scelus demonstrandum.

Sententia Auctoris.

¶ Erasmus in annotationibus in nouum testamentum, aliter interpretatur dictum locum Ioannis, in hunc modum dicens: Locus hic in speciem admirere videtur spem veniæ relapsis in culpam grauem. Nec me clam est, quibus rationibus sese hinc explicent Theologi. Sed mihi videtur alius exitus aperiri posse. Venalia delicta, sine quibus non viuitur, quotidiana petitione delentur, Remitte nobis debita nostra, quēadmodum interpretatur & Augustinus. Cæterùm atrocia flagitia non sanantur eodem modo. Sed olim eiiciebantur è contubernio Ecclesiæ, tradebanturque Satanę, nec recipiebantur, nisi ieiunio, lacrymis, multisque remedijs dutis delecta culpa. Hęc Erasmus: Quibus verbis significat, quòd quando D. Ioannes affirmat, Qui scit fratrem suum peccare non ad mortē, petat, loquitur de peccatis venialibus, quę per orationem Dominicam deleri posse dicit, est enim oratio Dominica in remissionem venialium peccatorum à Christo instituta, vt D. Augustinus docet. Quādo autem dicit, Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, vt roget quis, loquitur de peccatis mortalibus, ad quorum remissionem orationem Dominicam non sufficere affirmat; quia necesse est, vt pro illis ieiunio, & lacrymis satisfaciamus. Hæc interpretatio Erasmi mihi magnopere placet. Quia est valde consona literæ: Nec ex hoc habetur esse aliquos peccatores, pro quibus orandum non sit, vt argumentum probare nitebatur; sed tātum quòd oratio Dominica, de qua solum in eo loco est sermo, non est efficax remedium, ad remissionem peccatorum mortalium, quod verum est. Beda putat omnino peccatum aliquod esse, cui nō sit petenda venia, eo quod frustra peteretur. Videlicet sequutus Augustinum, qui hoc in libris de sermone Domini in monte sensit. Quæ fuit Origenis, Theognosti, & Athanasij opinio. Verum huius sententiæ canit palinodiam D. Augu. lib. 1. retractationum. Addēs hoc esse verum solùm in illo, qui in peruerso affectu perseuerauerit vsque ad mortem.

Notanda interpretatio Erasmi.

¶ Ad secundum argumentum respondetur cōcessa maiori, negando consequentiam. Quanuis enim nemo possit corrigere quem Deus despexerit, vt habetur Ecclesiastes, ca. 7. ad hunc sensum, quòd quia correctio fraterna ordinatur ad particularem emendationem fratris, idcircò ab illa cessandum est, quando probabiliter timetur, illum, qui corripitur, futurum deteriorem. De tali enim correctione loquitur Sapiēs in illo loco, vt communiter interpretantur Doctores cum glossa. Et quanuis etiam sit verum, quòd multi dicuntur derelicti, atque despecti à Deo in sacris literis, non quia ipsis deneget Deus illa auxilia, quæ necessaria sunt, & ordinaria, & quibus cōuerti possent, sed illa vberiora, & extraordinaria, quæ si conferret sine dubio conuerterentur. Quanuis enim Deus interdum aliquibus peccatoribus, dum sunt in peccato, immittat copiosa auxilia, & illos momento temporis conuertat ad se, vt Paulo contigit, atque Magdalenę: tamen, vt in plurimum, & maiori ex parte in conuersione procedit sensim, atque paulatim. Prius, scilicet, reuocando ipsum peccatorem ad sobriam mentem, & deinde illum paulatim disponendo, & idoneum efficiendo ad suscipienda illa auxilia, quibus vltimatè ad gratiam disponatur. Itaque Deus in conuersione peccatoris regulariter hoc modo procedit, quòd primò incipit à generalibus, & minoribus auxilijs, aptis tamen, ad producendos suos effectus, si homo permittat se ab illis duci, atque regi. Cuiusmodi sunt morbi, & felices, siue aduersi rerum euentus. Quibus auxilijs si homo acquiescit, & incipit se arcere à volūtate peccandi, quam antea habebat; suet Deus illis conatibus, & suppeditat illi maiora auxilia, quibus magis arceat voluntatem eius ab studio peccandi: id que efficit per prædicatorū voces, per lectiones, per timores, &c. Quibus auxilijs si homo rectè vtitur, & magis ac

Ad 2. argum.

Auxilia Dei multiplicia.

magis continet ſe à peccato; & ſibi totus diſplicet, incipit Deus tunc acriùs inſtare, & abundantiori auxilio efficit, vt perfectè deteſtetur peccata, & ad Deum ſe toto corde, & anima conuertat. Cæterum, ſi è conuerſo peccator contempſerit illa priora auxilia gratiæ, & magis generalia. Deus etiam quaſi ſubſiſtit, & ſe quodammodo continet à conferendis vlterioribus auxilijs. Sed illa eadē priora, iterū, atque ſæpius repetit, atque multiplicat: ſemper paratus, ſi prioribus auxilijs homo rectè vtatur maiora conferendi. Nam qui infidelis eſt in minimo: id eſt, qui contemnit priora auxilia, & in maximo infidelis erit. Dicitur ergo Deus peccatores derelinquere, atque deſpicere, cum propter ſua peccata denegat illis, non illa auxilia, quæ neceſſaria ſunt, & ordinaria, & quibus conuerti poſsint, ſed illa vberiora, & extraordinaria, quæ ſi conferret, ſine dubio conuerterentur. Nam ſi cum Deus aliquem reprobum iacentem in peccato vocat, & excitat ad pœnitentiam per illa priora auxilia, quæ diximus paratus conferre poſteriora, ſi prioribus rectè vtatur, vehementioribus, & extraordinarijs auxilijs pulſaret, vt fecit in Paulo, ſine dubio conuerteretur. Sed tamen non dat hæc auxilia; ſed potius illa priora ſæpius repetit; & continet ſe à conferendis vltimis auxilijs, & maioribus quoadusq; prioribus rectè vtatur. Idque facit, quia propter illa priora peccata habet illum exoſum & reprobatum. Et in hoc conſiſtit ea derelictio, à qua peccatores dicuntur derelicti, eſtque effectus reprobationis. Quod ità eſſe facile intelligitur ex illo Matth. 11. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethſaida; quia ſi in Tyro & Sydone factæ eſſent virtutes, quæ in te factæ ſunt, olim in cilicio, & cinere pœnitentiam egiſſent. Ex quo conſtat, quod quamuis Deus ſciebat Tyros, & Sydonios, eſſe conuertendos, ſi vidiſſent ea miracula, quæ viderunt ciues Coroziam, tamen nec denegauit illis auxilia neceſſaria & ſufficientia, quibus poſſent cōuerti, nec dedit illis hoc auxilium miraculorum, quo ſine dubio conuerterentur: quia erant reprobati à Deo propter ſua peccata; & ideò iuſtè hoc modo derelicti. Quamuis ergo nemo poſſit corrigere, quem Deus deſpexerit; & multi dicantur derelicti, & deſpecti à Deo, ad modum iam explicatum; non tamen ex hoc infertur non eſſe orandum pro illis; cum oratio non ad id ordinari debeat, vt aliquid contra diuinam voluntatem fieri velimus; ſed tantum, vt Deus ea auxilia conferre dignetur, quæ efficacia fuerint, vt homo exeat à peccato; niſi contrarium eius diuinæ conforme fuerit voluntati. Cui ſi nec expreſſe, nec tacitè homo votum ſuum, aut deſiderium ſubmiſerit, ſuperba & deprauata erit oratio. Quæ perinde erit ac ſi peteret: Domine fiat quod ego volo, non quod tu vis, quod eſt diuinæ voluntati reniti; ac proinde illicitum, & contra illud Matthæi ſexto: Fiat voluntas tua, ſicut in cælo & in terra. Propter quod D. Auguſtinus ſuper Pſalm. 100. in illa verba; Non adhæſit mihi cor prauum dicebat, cor prauum habet, qui non vult, quod Deus vult. Et ad idem eſt Gloſſa ibidem.

Cur Deus dicatur peccatores derelinquere.

¶ Ad aliud autem quod dicitur in eodem argumento de peccantibus in Spiritum ſanctum, iam ex dictis patet ſolutio.

Ad 3. argum.

¶ Ad tertium argumentum, in quo de infidelibus, & hæreticis eſt ſermo, quantum attinet ad hæreticos, iam diximus in ſecunda concluſione, quod quoniam iure ſunt excommunicati; nulli eſt licitum publica oratione pro illis orare; bene tamen priuata. De infidelibus autem affirmo, quod ſiue priuata, ſiue publica oratione licitū eſt vnicuique pro illis orare, propter rationes à nobis ſuperius poſitas, quæ non minus militāt in infidelibus, quàm in alijs peccatoribus. Quod & inſinuare videtur Paulus 1. ad Timot. capitulo ſecundo, dum dicit: Obſecro primum fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibꝰ, pro Regibus, & omnibus, qui in ſublimitate conſtituti ſunt. Certum eſt autem tempore Pauli omnes Reges, pro quibus orationes fundendas eſſe dicit, eſſe infideles. Diu. etiam Auguſtinus in epiſtola ad Marcellinum in hunc modum dicit. Legimus fratribus noſtris, & veſtris librum beatiſsimi Cypriani de oratione Dominica: vbi demonſtrauimus, quemadmodum docuerit omnia, quæ ad mores pertinent, à patre noſtro, qui in cælis eſt, eſſe poſcenda. Et etiam quomodo admonuerit pro inimicis noſtris, qui nondum in Chriſtum crediderunt, nos vt credant, debere orare. Quod vtique inaniter fieret, niſi Eccleſia crederet malas, atque infideles hominum volūtates poſſe per Dei gratiam ad Deum conuerti. Et reprobans idem Auguſtinus hæreſim Pelagianorum in libro de hæreſibus, & nominibus hæreticorum dicit, Deſtruūt etiam orationes quas facit Eccleſia, ſiue pro infidelibus, & doctrinæ Dei reſiſtentibus, vt conuertantur ad Deum, ſiue pro fidelibus, vt augeatur in eis fides. Nec obſtat illud, quod obijcitur ex Ioanne capitulo tertio. Qui non credit iam iudicatus eſt. Nam loquitur ibi Chriſtus de iudicio damnationis æternæ, quā in Chriſtum credere nolentes, proculdubio ſubibunt. Qui enim non peccant in lege, ſine lege iudicandi ſunt. In præſenti tamen non debemus eos iudicare; quia qui hodie infideles ſunt, cras fideles eſſe poſſunt. Et ideò pro eis eſt orandum.

Pro infidelibus orare licitum eſt.

¶ Ad confirmationem de excommunicatis iam ex dictis patet ſolutio.

¶ In vltimo argumento tāgitur difficultas de præſcitis, & reprobis, vtrùm pro illis ſit orandū. Ad quam D. Thom. hic ad tertium reſpondet, quod quemadmodum nemini debemus ſubtrahere correctionis beneficium, quia neſcimus, quis ſit quem Deus proiecerit: ità etiam pro præſcitis orandum eſt, quandiu ſunt in hac vita, quia non poſſumus eos à prædeſtinatis diſcernere. Quibus verbis ſignificare videtur, quod ſi ſciremus, qui ſunt reprobi, nec eos corrigere, nec pro eis orare debemus. Et quoniam, quamuis in particulari de nullo viuente ſciamus, quod ſit præſcitus, in genere tamen conſtat, aliquos eſſe prædeſtinatos, & aliquos præſcitos Ex hoc ſequi videtur, quod nec poſsimus orare pro præſcitis in cōmuni, quicunq; ſunt illi. Quod & confirmari poteſt exemplo Chriſti, qui nunquam legitur pro reprobis oraſſe, ſed tantum pro electis, & pro illis qui in eum erant credituri. Et ſic Ioannis 17. de Apoſtolis loquens, in hunc modum dicit: Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, ſed pro his, quos dediſti mihi, quia tui ſunt; & mea omnia tua ſunt; & tua mea ſunt; & clarificatus ſum in eis. Et iam non ſum in mundo: & hi in mundo ſunt; & ego ad te venio. Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, vt ſint vnum, ſicut & nos, &c. Et ratione ſic argumentor: Oratio pro reprobis fuſa eſt omnino ſuperflua; cum repugnet præſcitos à Deo ſaluari: ergo pro illis orandum non eſt. Et confirmatur: Qui orat, debet ſemper ſuam voluntatem & petitionem Dei voluntati ſubijcere: ſed qui pro præſcitis orat, vt ſaluentur, cum ſciat voluntatem Dei oppoſitā eſſe, nō ſolùm non ſubijcit voluntate ſuā Deo, ſed etiā illi videtur reniti, & aduerſari, ergo eius oratio non ſolū ſuperflua, verū etiā culpabilis, & temeraria erit dicēda.

Ad vltimum argum. Dubium.

Arg. ex teſtimonio.

Arg. ex ratione.

Confirmatio.

¶ His tamen non obſtantibus dico, quod quamuis

quiſque

Reprobi non sunt excludendi à nostris orationibus.

quisque bene possit non tantum orationem fundere ad Deum, pro prædestinatis, nulla facta mentione de reprobis; tum quia non semper, quod aliquis orat tenetur orare pro omnibus, atque adeò poterit orare pro solis prædestinatis, & non pro reprobis; tum etiã, quia est vsus Ecclesię aliquando pro solis prædestinatis orare; vt constat ex quadam oratione, quæ incipit Deus, cui soli cognitus est numerus electorum in superna felicitate locandus. &c. non tamen tenetur reprobos nominatim nec in communi, nec in particulari à nostris orationibus excipere. Quod & probari potest primò, exemplo Christi, qui pendens in ligno generaliter pro crucifixoribus Patrem orauit, quorum plures certum est fuisse reprobos. Secundo ex vsu Ecclesiæ, quæ communiter pro viuis ac defunctis fidelibus sacrificiũ offerre solita est: & tamen dubitari non potest, inter viuos, alios esse reprobos, & alios prædestinatos. Et tandem tertio; nam licèt nostra oratio pro reprobis fusa ad gloriæ consequutionem prodesse nõ possit, vt minus tamen peccent, atque ex consequenti, vt minus puniantur poterit prodesse; & sic erit vtila etiam pro reprobis orare.

Ad arg. ex testimonio.

¶ Et ad argumentum ex testimonio dico, quod in illo loco Ioannis, solum orat Christus pro prædestinatis, & non pro reprobis, vt ex verbis ipsius sufficienter colligere licet. Ex hoc tamen non infertur, quod non est licitum orare pro reprobis; cum non semper quis teneatur orare pro omnibus, pro quibus orare non prohibetur.

Ad arg. ex ratione.

¶ Ad rationẽ respondeo, negando antecedens. Potest enim oratio pro reprobis fusa, ad hoc, vt conuertantur, deseruire, vel saltem, vt rarius peccẽt, & mitius finaliter torqueantur, vt modo dicebam. Præterquam, quia, quamuis in sensu cõposito stare non possit, vt quis sit præscitus, & saluetur: quia tamen absolutè loquendo quilibet viator potest saluari, hinc fit, vt pro quolibet absolutè possimus orationem fundere ad ad Deum.

Ad confirmationem.

¶ Ad confirmationem vt respondeamus, supposito tanquam certo, quod qui in suis orationibus nec tacitè nec expressè suum votum, atque desiderium diuinę subiicit voluntati, eius oratio superba est & deprauata, vt paulo antea dicebam, operæpretium est, vt explicemus, quæ sit illa Dei voluntas, cui orando, & quodcunque aliud faciendo, nos conformare est necesse. Ad cuius intelligentiam est aduertendũ primò, quod quemadmodũ homo duobus modis potest aliquid velle: vno modo formaliter, hoc est, actu elicito volũtatis; alio modo argutiuè, hoc est, efficiẽdo aliquid ex quo manifestatur, & arguitur eius voluntas, veluti cũ homo prohibet, vel præcipit aliquid, ipsa prohibitio indicat, & demonstrat se nolle id, quod prohibet: Ex quo fit vt in homine distinguamus duplicem voluntatem: vnam, quæ appellatur voluntas beneplaciti, & est ipsa formalis voluntas, qua homo actu elicito aliquid vult: Alteram, quæ dicitur voluntas signi, & nihil aliud est, quàm illud omne, ex quo ipsa voluntas arguitur & manifestatur, vt præceptum, prohibitio, consilium: ità etiam in Deo possumus distinguere duplicem volũtatem, vnam beneplaciti, alteram signi. Voluntas beneplaciti est, qua vult omne illud, cuius est in eo voluntas formalis, & in quo sibi bene cõplacet. Voluntas autem signi, est id, ex quo eius voluntas manifestatur, & arguitur. Quod est quincuplex, scilicet, præceptum, prohibitio, consilium, permissio & operatio, vt autor est D. Thom. prima parte, quæstione 19. artic. 11. & 12. Signum autem voluntatis diuinæ appellatur Dei voluntas, ad modum, quo interdum ipsum signum appellatur nomine signati, sicut & imago Cæsaris appellatur Cæsar.

In Deo est duplex volũtas, signi & beneplaciti.

¶ Secundo est aduertendum, quod quemadmodũ vna & eadem res potest diuersimode considerari: ita etiam & Deus, circa eandem rem diuersimode consideratam, potest habere diuersas volitiones. Vnde Theologi adhuc ex parte obiectorum distinguunt in Deo duplicem volũtatem, vnam, quam appellant antecedentem, alteram consequentem. Inter quas hoc est discrimen; quod voluntas antecedens fertur in res secundum se, & absolutè consideratas: voluntas verò consequens fertur in res consideratis omnibus suis circunstantiis. Potest autem contingere, quod aliqua res sit bona secundum se: & absolutè considerata, quæ si consideretur cum omnibus circunstantiis, mala sit: sicut viuere hominem, absolutè consideratũ est bonum. Sed si addatur, quod sit homicida, & in malũ multitudinis est malum. Et, quia vnumquodque, secũdum quod est bonum, sic est volitum à Deo, potest fieri, quòd aliqua res secundum se sit volita à Deo; quę tamen considerata circunstantiis non sit volita. Vt absolutè Deus vult omnes homines saluos fieri; quia hoc absolutè consideratum est bonum quoddam. Nihilominus tamen, quia contingit, vt plures sint peccatores, & mali, quos saluari bonum non est; idcircò illos saluari non vult, vt latè ostendit Diuus Thomas prima parte, quæstione 19. articul. 6. ad primum argumentum. Voluntas ergo antecedens, quæ secundum D. Thom. & omnes sanctos non semper impletur, non est voluntas simpliciter, sed potius appellatur velleitas, quam voluntas. Ex quo infertur aliquid esse volitum voluntate antecedenti, cuius contrarium est volitum voluntate consequenti, & è conuerso.

In Deo est voluntas antecedens & volũtas consequens.

¶ Tertio est aduertẽdum, tripliciter posse cõtingere, quod homines conformentur volũtati diuinę: scilicet, in volito, in actu volendi, & in modo volendi. In volito nos cõformamus, quando idem obiectum, vel eandem rẽ, quã Deus vult, & nos volumus. In actu volendi, quando habemus illum actum, quem Deus vult nos habere. Vt contigit Abrahamo, Ge. 22. quãdo voluit filiũ suũ Isaac sacrificare, sicut illi Deus præcepit: quamuis posteà opus non fuerit subsequutum, quia Deus illud fieri noluit. In modo volendi nos conformamus, quando ex eadem radice, videlicet, ex simili charitate, & propter eundem finem, ex quo, & propter quem Deus vult, aliquid volumus, putà principaliter ex charitate, & propter Deum, & ad nostram beatitudinem meritoriè.

Tripliciter se homo conformat voluntati diuinæ.

¶ His constitutis quantum attinet ad voluntatem signi, certum est, quod diuinæ voluntati signi præceptiuæ, & prohibitiuæ tenentur se homines conformare, ad hunc sensum, quod tenentur præceptis Dei obedire illa adimplendo, & prohibita cauendo, quando & quomodo ipsa vel præcepta, vel prohibita fuerint, iuxta illud Matt. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mãdata. Imò hoc solùm intendit Deus in eis, vt homo sit obligatus ea velle, quomodo ipse præcipit; quamuis non semper velit voluntate consequenti, & de facto ea adimpleri. Nec tale præceptum est signum, quod Deus vult efficaciter impleri id, quod ipse pręcepit, sed quod homo sit obligatus ad id volendum, siue faciendum; vt dictum est. Voluntati signi consultiuæ nõ tenentur se homines conformare, vt constat, quia nõ tenentur sequi consilia. Nisi fortè quis specialiter ea vouisset; quia tunc illa sequi teneretur. Tenentur tamen omnes ea non contemnere parui pendendo, aut inutilia iudicando. Voluntati signi permissiuæ non

Qualiter teneamur homines conformare se voluntati signi.

tenemur

oppositum eius, quod fieri vult Deus: vt cum bonus filius dolet de morte patris. Idem etiam docet super Psalm. 100. in illa verba: Non adhæsit mihi cor prauũ, quæ similiter est sententia Magistri in primo. dist. 48. statim in principio distinctionis. Secundo probatur conclusio exemplis sanctorum Patrum. Dauid enim optimè sciebat esse voluntatem diuinam, vt viueret, & tamen ipse orabat dicens. Heu mihi quia incolatus me* prolõgatus est. Et D. Pau. ad Ph. c. 1. aiebat; Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et tamen certò sciebat esse diuinam voluntatem, vt in carne maneret. Subiungit enim statim: Permanere autem in carne necessarium propter vos. D. etiam Aug. eum diem vltimum ageret, certò sciebat esse diuinam volũtatem, vt ciuitas Hypponensis à Barbaris obsideretur: at verò hoc ipse ægerrimè ferebat. Et quod amplius mouet, Christus Dominus sciebat esse voluntatem diuinam quod ciuitas Hierusalem penitus destrueretur, & ipse vidẽs eam, fleuit super illam. Tertio sic argumentor ex opposita sententia, sequitur primò quod existens in peccato mortali tenetur velle carere gratia, si quidem Deus vult quod peccator careat gratia. Rursus sequitur, quod si Deus reuelaret alicui suam damnationem, teneretur eam velle, quod est contra propriam charitatem. Pręterea sequitur, quod si viderem patrem meũ mori, & perire in sempiternum, quod teneor illud velle, & de eo gaudere. Et si video ciuitatem incẽdio ardere, teneor illud velle. Et si cognosco quod pestis omnia deuastat, teneor id velle. Quia vniuersa hæc mala certum est, ex diuina voluntate prouenire; cùm nullum sit malum in ciuitate (loquendo de malo pœnæ) quod Deus non fecerit, vt scriptura testatur. Item sequitur, quod, nullum est opus consilij. Nam si ingredior religionem, iam est voluntas diuina, quod ingrediar, atque ex consequẽti teneor ingredi. Item sequitur, quod tenemur velle omnia quæ sint in mundo, quæ ferè sunt infinita, pisces natare, aues volare &c. Præterea sequitur; quod quilibet mihi potest imponere præceptum diuinum. Nam si Petrus sedet, teneor velle quod sedeat, Et si surgit, teneor velle quod surgat. Est autem positum in potestate Petri sedere & surgere. Tandem sequitur, quod idem homo tenetur velle, & nolle idem pro eodem tempore. Nam si me nolente quod pluat, antequam pluat, deinde veniat pluuia; adhuc perseuerante me in eadẽ nolitione, tunc teneor nolle, quod pluat, nam Deus vult me nolle. Et teneor velle, quod pluat, quia Deus vult, quod pluat. Hæc autem omnia sunt absurda: ergo & illud ex quo sequitur. Ad eandem etiam veritatem comprobandá valent duo argumenta, quæ habet Durandus in primo dist. vlt. quæst. 2. Quorum primum est: Nullum extat præceptum de conformitate ad diuinam voluntatem in volito, nec Christus iuueni interroganti. Quid faciendo vitam æternam possidebo? respondit; Conformate diuinæ voluntati; sed: Serua mandata, &; Mandata nosti; Non adulterabis. &c. ergo non tenentur homines se hoc modo diuinæ voluntati conformare. Si quæ autem sunt autoritates diui Augustini, aut alię similes dicentes, quod diuinæ voluntati nos conformare tenemur, loquuntur, & sunt intelligendæ de voluntate Dei præceptiua, & de conformitate in actu volendi ad modum iam explicatum. Secundum argumentum Durãdi est: Deo eodem pacto tenemur obedire, quo tenemur obedire prælatis, per quos nos regit & gubernat. Sed licèt ego intelligam esse voluntatem prælati, vt legam, aut prædicẽ nõ teneor obedire, donec accedat pręceptum: ergo eodem pacto dicendum est, quòd quamuis ego intelligam voluntatẽ diuinam, non teneor obedire, donec ipse præcipiat.

¶ Et si quis contra hoc argumentetur, Qui agit aliquid, aut vult contra voluntatem diuinam, facit contra legem æternam, dicente D. August. lib. 22. contra Faustum. cap. 27. quod lex æterna est ratio, vel Dei voluntas: ergo peccat, atque ex consequenti nulli licet discordare à voluntate Dei beneplaciti. Probo consequentiam: Nam peccatum nihil aliud est, quam dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam, vt idem D. Augustinus affirmat. *1 Arg. contra tertiam conclusionem.*

¶ Secundo: Nolle id, quod iustum, & bonum est, est peccatũ; sed quidquid Deus vult, bonũ & iustum est; ergo illud nolle est peccatum. Et confirmatur ex Paul. 1. ad Timot. cap. 2. Vbi postquam præcepit fieri obsecrationes, & orationes pro regibus, rationẽ huius sui pręcepti volens subiungere, ait; Hoc enim bonum est, & acceptum coram Deo: ergo quod acceptum, & beneplacitum fuerit coram Deo, amplecti tenemur. *2 Argum.*

¶ Tertio. Vniuersi tenemur velle in cõmuni, quòd diuina voluntas in omnibus, & super omnia adimpleatur; id enim sonant voces illæ: Fiat voluntas tua: ergo & quando nobis constiterit, quòd aliqua est diuina voluntas in particulari, tenemur velle, vt illa adimpleatur: Probo consequentiam: Nam frustra tenerẽtur homines velle in communi, quod diuina voluntas in omnibus, & super omnia adimpleretur, nisi posteà quando in particulari constat aliquam esse diuinam voluntatem, teneantur in particulari velle, quod illa adimpleatur. *3. Argum.*

¶ Vltimo: Impium est omnibus modis contra niti, & resistere diuinæ voluntati, sed si pater meus moritur, euidenter cognosco, quod hæc est diuina voluntas: ergo non licet contra niti, & resistere. *Vlt. argum.*

¶ Ad primum argumẽtum respõdeo negando antecedens. Et ad probationem dico, quod lex æterna est diuina voluntas, non vtcumque, sed vt præcipiens. Et de hac voluntate fatendũ est, quod qui agit cõtra eam, agit contra legem æternam. Hæc est explicatio D. Au. loco citato dicentis; Lex æterna est voluntas diuina, ordinem naturalem seruari iubens, perturbari vetans. *Ad 1. argum.*

¶ Ad secundum respondetur negando maiorem. Imo aliquando licet nolle id quod sanctum est, vt patet in consilijs diuinis. Licet namque nolle esse virginem, & nolle esse religiosum: & tamen certum est, quod esse virginem, aut religiosum optimum est, & iustum. Ad confirmationem ex Paulo respõdeo, quod ille locus potest dupliciter intelligi. Vno modo, vt sit sermo de obsecrationibus, quæ sunt in præcepto. Et tunc supposito tali præcepto, ratio D. Pauli est, quod est orandum, & obsecrandum pro regibus: quia hoc est bonum, & acceptum de præcepto. Alio modo, vt sit sermo de obsecrationibus, & petitionibus, quæ sunt in consilio. Et tunc ratio D. Pauli non ducit ad obligationem pręcepti, sed ad perfectionem virtutis. *Ad 2. argum.*

¶ Ad tertium argumentum dico primò; non esse mihi satis certũ, quòd tenentur homines velle in vniuersali; quod voluntas diuina in omnibus adimpleatur. Quamuis hoc Corduba libro primo quæstionarij quæstione 51. propositione prima pro indubitato, & comperto habeat. Sed satis erit velle, quod voluntas diuina præceptiua adimpleatur, sicut in superioribus dictum est, de volũtate diuina in particulari. Vel respondeo secundo, quidquid sit de antecedenti, negãdo consequentiam: Nam potest cõtingere, quod id, quod Deus vult in ordine ad voluntatem diuinam, & in ordine ad bonum commune, sit bonum; & si referatur ad voluntatem particularem, & ad finem particularẽ sit malum. Vt est videre in exemplo, quod D. Thom. *Ad 3. argum.*

adducit,

adducit 1.2.q.19.art.10. ad ostendendum fieri posse, quod duæ voluntates velint opposita, & vtraque sit bona. Vt cùm iudex vult suspendere latronem, & vxor illius latronis nòn vult. Vtraque voluntas est bona, & diuersis rationibus; quòd est bonum respectu vnius, est malum respectu alterius. Iudex enim vult occidere latronem propter bonum commune, cuius curam gerit. Vxor autem vult illum viuere propter bonum suæ familiæ. Et idem, potest contingere inter Deum, & hominem, quantum ad volita materialia in particulari considerata.

Ad vlt. argu. ¶ Ad vltimum respondetur negando, quod filius, qui dolet de morte patris, sit impius, aut stultus, quãuis cognoscat diuinam voluntatem fuisse, quod moriatur. Tum, quia Deus vult illum de morte patris dolere. Tum etiam, quia licet cognoscat voluntatem Dei fuisse, quod moreretur propter rationes vniuersales; propter rationes tamen particulares, & propter pietatem est rationabile, vt doleat, vt modo dicebam de vxore latronis, quæ propter rationes particulares potest rectè dolere de morte mariti, non obstante, quod propter rationes communes fuerit conueniens illum suspendere, præterquam quod bonus filius non habet voluntatem efficacem, & absolutam, qood pater non moriatur. Sed tãtum habet istam volitionem; Vellem si possibile esset. Cuiusmodi habuit Christus Dominus quando dixit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste.

Corolla. ¶ Ex dictis omnibus infertur, quod quantum attinet ad voluntatem signi, tantum tenentur homines volendo, aut orando, aut aliquid faciendo, se conformare diuinæ voluntati præceptiuæ aut prohibitiuæ. Quantum autem attinet ad voluntatem beneplaciti tenentur se conformare in actu volendi, non autem in modo volendi, aut in volito, nisi fortè sit præceptũ, quod Deo in volito conformemus. Tenemur tamen nõ repugnare diuinę voluntati, nec contra illam murmurare. Quæ fuit secunda pars tertiæ conclusionis. Nam qui murmurat contra Deum impatienter agit, & quodammodo in culpam reiicit, quod est impium. Et sic de tali intelligitur illud Iob cap. 9. Quis resistit ei, & pacem habuit? Et D. Paulus ad Rom. 9. O homo, tu quis es, qui sic respõdeas Deo? In quo etiã sẽsu verissime dicunt Theologi, teneri homines in nullo difformari diuinæ voluntati. Et per hæc patet solutio ad confirmationem; cuius occasione omnia, quæ ad conformitatem orationis & voluntatis nostræ ad diuinã, pertinent, dicta sunt.

Dubium. ¶ Est aliud dubium. vtrùm si, Deo reuelante, mihi certo constet, Petrum esse reprobum, & possim & debeam orare pro illo. Et pro parte affirmatiua est argumentum: Ille homo absolutè potest saluari: ergo & ego possum sperare illi beatitudinem, atque ex cõsequenti orare pro illo. Et confirmatur: Si eidem Petro fuisset facta reuelatio de sua damnatione, adhuc teneretur sperare, quamuis esset certus, quod beatitudinem non consequetur: alioqui desperans peccaret nouo peccato: ergo ego similiter teneor sperare illi beatitudinem, in casu posito, atque ex consequenti possum orare pro illo. In contrarium tamẽ est: Nam talis oratio esset superflua, cum certum sit Petrum beatitudinem non consequuturum.

Sententia Ioãnis de Medina. ¶ Ad hanc difficultatem Ioannes de Medina, C. de oratione cap. de iis, pro quibus orandum est, vt respõdeat, supponit, dupliciter posse cõtingere, quod Deus aliquem reprobet. vno modo absolutè, spõte sua, nulla interueniente culpa ex parte reprobi, alio modo ex culpa, & flagitio præuiso. Quo supposito dicit, quod pro eo, de quo constat esse reprobum primo modo, nõ est orandum: quia tunc inquit, voluntas Dei est absoluta, cui contraire & inutile, & temerarium est. At verò pro eo, de quo constat esse reprobum secundo modo, est orandum. Quia tunc reprobatio partim pẽdet ex voluntate hominis reprobi, quam flecti, & in melius mutari posse, nemo est, qui ambigat. Hæc dicit Medina, quem etiam sequitur Corduba lib. 1. quæst. quæst. 51. Cæterum hic modus dicendi mihi non placet. Præsupponit enim, non esse in Deo vnam & eandem rationem reprobandi homines; sed illum quosdam reprobasse nulla præuisa culpa; alios autem culpa præuisa; quod planè falsum est. Nam cum Deus nõ habuerit actum voluntatis, quo voluerit absolutè & sine ordine ad peccatum, quosdam homines excludere à gloria vt ex sententia D. Thom. colligunt Doctores. p.p. quæstione 23. articulo tertio. fieri non potest, vt aliquos reprobauerit, nulla culpa præuisa. *Impugnatur Medina.* Quod & ista ratione probatur; Quæ Deus decreuit, & statuit facere ab æterno, nullo modo possũt melius à nobis peruestigari, quam ex iis rebus, quas videmus in tempore fecisse: nam proculdubio Deus id ab ęterno statuit facere, quod in tempore fecit: sed Deus in principio omnibus creaturis rationalibus, quas condidit, dedit gratiam gratum facientem, quę forma supernaturalis est, ex natura sua ordinans illum, in quo est ad vitam æternam: & sic omnes angelos creauit in gratia, & omnes homines similiter, cum primo homini, in quo reliqui erant, & ex quo alij erant propagandi, gratiam & iustitiam contulerit ea lege, quod si perseuerasset vsque ad finem, omnes ex illo nati, essent in gratia nascituri: ergo circa omnes creaturas rationales in communi habuit Deus actum voluntatis, quo quantum ex se erat, voluit illos esse beatos supernaturaliter, atque ex consequenti non fuit in illo actus volũtatis, quo voluit absolutè, & sine ordine ad peccatũ quosdã homines reprobare, illos à gloria excludendo. Et cõfirmatur; si in Deo esset talis actus, nec esset actus misericordię, neque iustitiæ: quia nullam culpam pręsupponit: Nec etiam prouidentię: Quia, quamuis prouidentia, quę versatur circa res defectibiles, permittat aliquando aliquos deficere à fine proposito; tum, quia ad bonum vniuersi, quod Deus principaliter intendit, pertinet, quod rerum naturę, quę sunt partes illius non perturbentur; sed vnaquæque in suo naturali esse integra, & perfecta maneat; tum etiam quia quando Deus prouidet creaturis habentibus libertatem arbitrij, qua possint se in quamcumque partem maluerint vertere; non ità prouidet illis, vt necessariò suum finem consequãtur. Nam hoc esset perturbare rerum naturas, & ex liberis, & ex consequenti defectibilibus, necessarias & infallibiles efficere. Sed ad diuinam prouidentiam pertinet ità illis prouidere, & media disponere, & ordinare, vt his creaturis nec desit facultas ad consequendos suos fines, nec inferatur necessitas, sed possint si velint abertare à fine. Ex quo etiam sequitur, vt de facto nonnullæ abertauerint, vt docet Diuus Thomas, p.p. quæstione vigesimasecunda, articulo quarto. Non tamen pertinet ad prouidentiam positiuè & absolutè velle quod aliquis non perueniat ad finem. Imò huiusmodi voluntas aduersatur prouidentiæ, quæ quantum est ex parte sua intendit, vt omnia finem propositum assequantur. Et hac de causa omnibus prouidet de mediis ad talis finis consequutionem necessariis: Ergo cùm ille actus, quo Deus voluit absolutè, & sine ordine ad peccatum, quosdam homines excludere à gloria, nec sit misericordiæ, neque iustitiæ, neque

prouidentiæ

prouidentiæ, nullo modo est ponendus in Deo.

¶ Quocirca hac Medinæ sententia omissa aliter mihi ad propositam difficultaté respondendum videtur. Notando primo, quod diuina voluntas circa res, quas vult, dupliciter se potest habere. Aliquando enim ita est iam omnino determinata, vt nunquá retractetur, nec reuocetur. Quod regulariter contingit in punitione dánatorú in inferno; vbi nulla est redéptio. Et idem inuenitur nonnúquá in aliquibus punitionibus téporalibus propter crimina quædá, quas sine vlla reuocatione Deus facere decreuit, etiam si pro misericordia oretur, iuxta illud, quod respondet Samuel Sauli peréti, vt pro se Deú oraret. 1. Re. capitu. 15. Scidit Dominus regnū Israel à te hodie; & tradidit illud proximo tuo meliori te. Porro triúphator Israel nó parcet & pœnitudine nó flectetur: nec enim homo est, vt agat pœnitétiá. Et Ieremiæ septimo. Tu ergo noli orare pro populo hoc; quia non exaudiam. Vnde Gregorius 23. quæstione quarta, capitulo, Nabuchodonosor. dicebat: Cum superna indignatio lesé, vt itá dixerim, medullitus mouet; hanc oppositam humana non remouet, nec se cuiuslibet deprecatio vtiliter obiicit, cum semel Deus aliquid, quasi ab intimis irascendo disponit. Aliquando autem non est omnino irreuocabiliter determinata diuina volútas; sed adhuc pendet ex nostra dispositione; ita vt si nos conuertimur, aut oramus, aut tale aliquid facimus, ipse etiam Deus ad nos conuertetur, dando gratiam, aut alia bona tam spiritualia, quá corporalia, & punitionem amouendo, vel temperando, vt oportet. Si verò nos non conuertimur, aut nos non disponimus nec ipse Deus in sua misericordia ad nos conuertetur, quia sic ipse ab æterno sine vlla sui mutatione & voluit & facere decreuit. Et sic propositum diuinæ dispositionis non mutatur nec fallitur, quamuis sententia aut eius exequutio mutetur, vt communiter dicunt Doctores in materia de pœnitentia.

¶ Secundò est aduertendum, quod diuina reuelatio de malo, quod sibi aut alteri est euenturum, adhuc est duplex, Vna absoluta. Qualis est illa, quæ fertur in res, respectu quarum diuina voluntas itá est determinata, vt ab ipsis nunquam flectatur. Alia conditionata. Qualis est illa, quæ fertur in res pendentes ex nostra dispositione. Alioque nomine appellatur reuelatio comminatoria. Et est illa, in qua, vel tacite vel expresse subintelligitur aliqua conditio. Cuiusmodi inueniuntur quamplurimæ reuelationes in sacra scriptura. Vt est videre apud Esa. capitu. 38. Vbi dicitur Ezechiæ. Morieris, & non viues. Et Ionæ, 3. dicitur Niniuitis: Adhuc quadraginta dies; & Niniue subuertetur. Et tamen has reuelationes conditionatas esse res comprobauit euentus.

¶ Tertio est aduertendum, quòd cum Deus potentia ordinaria possit reuelare viatoribus, reuelatione conditionata siue comminatoria suam, vel aliorum damnationem, quia hæc reuelatio non repugnat legi & ordinationi diuinæ: Et sic forsan est intelligéda illa reuelatio facta à Christo Pharisæis, Ioan. capitul. 8. Et in peccato vestro moriemini; absoluta autem reuelatione non possit Deus de potentia ordinaria reuelare alicui suam condemnationem; tum, quia hæc reuelatio repugnat legi diuinæ, qua Deus statuit, vt omnes sperent beatitudinem; tum etiam quia ex illa sequerentur quamplurima inconuenientia contra legem à Deo positam: nam primò ille homo induceretur in desperationem: secundo fieret negligens in obseruatione mandatorum & cultus diuini: tertio incitaretur ad peccandum, quæ omnia diuinæ ordinationi sunt contraria semper, quod alicui fit reuelatio de sua, vel aliorum condemnatione, etiam si nulla apponatur conditio, tenetur credere talem reuelationem esse conditionalem, & comminatoriam, vt docet D. Thom. in 3. d. 38. qu. vnica. art. 4. & de veritate q. 23. art. 8. Altissiodorensis 3. p. tract. 5. c. 6. dicit fieri non posse etiam de potentia Dei absoluta, quod alicui viatori, manéte viatore, fiat absoluta reuelatio à Deo de sua condemnatione. Quam etiá sententiam tenet D. Bonauen. in 3. d. 38. q. 1. Et ratio horum autorum est, quia talis homo nec posset sperare, nec consequi beatitudinem, quod rationi viatoris repugnat. Sed proculdubio hæc sententia est falsa. Primò: Quia nullam implicat contradictionem, quod Deus alicui de sua potentia absoluta talem faciat reuelationem. Secúdò: Quia quod Ioannes, verbi gratia, damnetur, est quædam veritas à Deo certo cognita, ergo illam poterit cuicunque voluerit reuelare, de potentia sua absoluta, sicut & reuelauit alias veritates supernaturales. Tertiò: Quia non magis repugnat statui viatorum certa & absoluta reuelatio de sua damnatione, quàm de æterna salute: sed Deus alicui de facto reuelauit suam prædestinationem, scilicet, beatissimæ virgini Mariæ & sanctissimis Apostolis: ergo etiá poterit reuelare æterná damnationé.

¶ His suppositis dico primò, facta reuelatione à Deo de propria, vel alterius damnatione regulariter loquendo, tenemur pro nobis vel pro alijs orare. 1. Dictum.
Probatur: Talis reuelatio regulariter loquendo, est intelligenda fieri conditionaliter, etiam si conditio non exprimatur: sed reuelatio conditionalis, non tollit quominus speremus propriam, vel aliorum salutem: ergo nec quod pro illius consequutione oremus. Mala temporalia aliquando prædicit Deus euétura absoluté. Et in tali casu non est orandum, vt Deus illa depellat: vt ex testimonijs adductis in primo notabili sufficienter colligitur. Atque etiam ex illo quod dixit Dominus Samueli 1. Reg. cap. 16. Vsque quo tu lugebis Saulem, cum ego eiecerim eum à facie mea? Loquitur autem ibi Deus de eiectione quantum ad regnum temporale, & sic vetuit Samuelem ne se oraret pro illo.

¶ Dico secundò, quod si fingamus Deum absoluta reuelatione, Patri damnationem alicui manifestasse, non tenetur nec debet orare pro illo. Quia illa oratio tunc non minus frustra susciperetur, quam si Deus absoluté reuelasset, quoduis aliud malum temporale euenturum, cùm non minus determinata ponatur diuina voluntas respectu vnius quá respectu alterius. Possem' tamé orare ne maiori pœna puniretur. 2. Dictum.

¶ Et si quis contra hoc argumentetur: Petrus in eo casu tenetur pro se orare, & de se bene sperare: ergo & nos similiter possumus bene sperare de illo, & pro eo orare. Argumentum contra 2. Dictum.

¶ Nonnulli respondent ad hoc argumentum cú illa distinctione de sensu composito, & de sensu diuiso, dicentes, quod ille, cui facta fuerit absoluta reuelatio de sua damnatione, in sensu diuiso, potest & tenetur sperare non tamen in sensu composito, hoc est, stante reuelatione. Sed quoniam nos supponimus iam factam fuisse reuelationem certam, & infallibilem, quæ mutari non posit, manifesté sequitur, quod huiusmodi loquutio semper facit sensum compositum. Atque ex consequenti ea distinctio huic rei applicata non satisfacit. Aliquorū solutio. ¶ Magister Victoria ad hoc argumentum aliter respondebat, dicens quod homo ille in tali casu simpliciter & absoluté potest & tenetur sperare. Quam suam sententiam probat Sententia Victoriæ.

Voluntas diuina circa res quas vult se potest habere dupliciter.

Reuelatio duplex.

Reuelatio de damnatione facta alicui est intelligenda conditionaliter.

aliquibus argumentis. Primò sic: Ille homo potest efficere, vt nunquam sibi facta fuerit reuelatio de sua damnatione: ergo potest & tenetur sperare. Consequentia est nota: & antecedens probatur. Bene valet hæc consequentia: Petrus non condemnabitur: ergo non fuit illi absoluta reuelatio facta à Deo de sua condemnatione; sed Petrus potest facere, vt antecedens sit verum: potest enim saluari: nec diuina reuelatio tollit ab eo liberum arbitrium, quo possit adimplere diuina mandata: ergo & consequens. Atque ex consequenti poterit efficere, vt sibi non fuerit facta reuelatio de sua damnatione. *1. Argum.*

2. Argum. ¶ Secundo: Si Petrus in casu posito non teneretur sperare, sequeretur, quod nec etiam teneretur seruare alia præcepta, atque ex consequenti quod ea violans non peccaret. Consequens autem est absurdum: ergo. Probo sequelam: Nam si non posset sperare vitam æternam, nec etiam posset velle efficaciter illam consequi, atque ex consequenti, nec ponere media necessaria ad illius consequutionem, quorum præcipuum est obseruantia mandatorum.

Sententia authoris. ¶ His tamen non obstantibus dico, contrariã sententiam esse longe probabiliorem, scilicet, quod in casu posito, ille homo nec posset, nec teneretur sperare. Probatur: Deest illi obiectum spei: ergo sperare non potest. Probo antecedens, obiectum spei est bonum arduum possibile: sed ille non apprehendit beatitudinem vt possibilem sibi: certò enim iudicat se fore damnandum: ergo non habet obiectum spei. Et confirmatur ex D. Thom. supra quæst. 18. art. 3. dicẽte, damnatos non posse habere spẽ, quia non apprehendunt beatitudinẽ, vt bonum sibi possibile: sed eadem est ratio de eo, cui facta fuerit reuelatio certa de sua damnatione: ergo. Secundo; Spes est certa expectatio futuræ beatitudinis: sed ille homo non potest habere certitudinem de sua beatitudine, sed potius de opposito; ergo nec potest illam sperare, atq; ex consequenti nec tenetur, cum nemo obligetur ad impossibile.

1. Corollarium. ¶ Ex hoc infero primò, quod homo ille, cui facta fuerit reuelatio de sua damnatione, secluso odio Dei, & contemptu diuinæ misericordiæ, posset licite habere hunc actum voluntatis, scilicet, nolo beatitudinem, quia Deus non vult mihi dare eam. Plures ex Thomistis negant hoc corollarium. Sed possumus illud probare. Primò: Quia omnis actus voluntatis conformis iudicio vero rationis, est bonus: sed illa nolitio esset actus voluntatis conformis huic iudicio vero rationis, scilicet, ego dãnabor: quia Deus id vult: ergo est bonus. Secundò. Quamuis ego tenear velle proximis meis beatitudinem, tamẽ si mihi reueletur in particulari, quod Petrus, verbi gratia, cõdẽnabitur, licet mihi nolle beatitudinem illi, vt faciunt beati respectu illorum, quos sciunt esse præscitos: ergo pari ratione dicendum erit in proposito. Et cõfirmatur ex D. Augustino lib. 12. de Ciuit. capit. 24. dicẽte, quod si Ecclesia certò cognosceret, qui nam ex viuẽtibus sunt præsciti, non magis oraret pro illis, quam pro diabolo: ergo nec vellet illis beatitudinẽ magis, quã diabolo, atque ex consequenti idem esset licitum facere cuicumque, supposita reuelatione de sua damnatione. Et si quis obiiciat, desperatio est intrinsece mala: sed illa nolitio beatitudinis est desperatio. ergo est intrinsecè mala, atque ex consequenti nulli est licitũ illam habere: respondeo dupliciter posse contingere, quod aliquis nolit sibi beatitudinẽ. Vno modo: quia contemnit Dei misericordiã, qua hominibus rectè viuentibus beatitudinem & promisit & paratus est dare. Et hoc modo nolle sibi beatitudinẽ est intrinsece malum, & oppositum virtuti supernaturali spei. Alio modo, non quia contemnit diuinam misericordiam, sed quia credit Deum esse veracissimum, & scit illum sibi reuelasse, quod est damnandus, & hoc modo nolle beatitudinem sibi, nec opponitur spei virtuti Theologicæ, nec est intrinsece malum: sed potest licite fieri.

¶ Infero secundo, quod ille, cui facta fuerit absoluta reuelatio de sua damnatione, nec tenetur, nec debet orare pro seipso: cum hæc oratio tunc, non minus frustra facta fuisset, quam si Deus absolutè reuelasset quoduis aliud malum temporale euenturum, vt diximus in superioribus. *2. Corollarium.*

¶ Et ad primum argumentum factũ pro opinione Victoriæ, respondetur primò, quidquid sit de antecedenti negando consequentiam: Et ratio est: Quia licet possit facere Petrus quod nunquam facta fuerit sibi illa reuelatio: tamen certo & euidenter scit, se nunquam id facturum, quia cognoscit euidenter illud esse à Deo sibi reuelatum absolutè. Et cum habeat hoc iudiciũ, licet cognoscat se oppositum posse facere, tamen de se bene sperare non poterit. Sicut nec ægrotus posset sperare suam sanitatem, etiam si sciret esse positum in sua potestate, vt conualesceret; si tamen certò & euidenter sciret se nunquam vsurũ illa potestate. Vel secundo respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quod supposita diuina reuelatione qua reuelauit Petro, se fore damnandum, Petrus non potest facere vt non damnetur, sed infallibiliter damnabitur. Nec ex hoc licet inferre, quod non habeat liberum arbitrium: quia necessitas suppositionis non tollit libertatem arbitrij: sed tantũ necessitas simpliciter, vt latè ostendunt Doctores in materia de libero arbitrio. *Ad 1. argum. Victoriæ.*

¶ Ad secundum respondetur concesso antecedẽti, negando consequentiam. Nam licet sit verũ quod Petrus in tali casu non tenetur ad obseruãtiam mandatorum, inquantum sunt media ordinata ad salutẽ, tenetur tamen illa seruare ad vitandam nouam culpam, & maiorem pœnam. *Ad 2. arg.*

¶ Vltimum dubium circa istum articulũ est, vtrùm pro illis, qui sunt extra mundum sit nobis licitum orare. In qua re vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quod pro illis qui sunt in purgatorio est à nobis orandum, vt fides catholica docet: Et probatur manifestè ex illo libri 2. Machab. ca. 12. Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluãtur, & ex Tobia c. 4. dicẽte: Panẽ & vinũ tuũ pone super sepulturã iusti. Quod etiã habetur diffinitũ in cõcilio Cabilonẽsi & refertur de consecrat. d. 1. ca. visum. & confirmatur ex vsu Ecclesiæ. *Vltimum dubium.* *1. Dictum.*

¶ Dico secũdo etiã esse certũ de fide, quod fœlicitas beatorũ in cœlis, & tormẽnta dãnatorũ in inferno sũt futura perpetua, vt ex sacris literis manifestè colligitur. Dicitur enim apud Matth. c. 25. Ite maledicti in ignẽ æternũ. Et Prouerb. c. 11. Mortuo homine nulla erit vltra spes. Et Luc. 1. Regni eius non erit finis. Nihil autẽ aliud est regnũ Christi, quã beati, vt constat ex illo Apocalyp. cap. 5. Qui fecit nos Deo nostro regnũ. De hac re vidẽdus est Augu. li. 12. de Ciuit. c. 20. *2. Dictum.*

¶ Dico tertiò etiam esse certum quod absolutè, nec pro beatis, nec pro damnatis est à nobis orandum. Nam cum priorum fœlicitas, & posteriorum miseria sit futura perpetua, vt diximus, non est cur pro illis absolutè oremus, quia frustra susciperetur oratio. Itaq; hæc certa sunt. Sed quod habet difficultatẽ est, vtrum sit licitum petere à Deo, vt beatorum *3. Dictum.* *Punctus difficultatis.*

felicitas

felicitas consūmetur. Atque etiam vtrū liceat orare Deum pro aliquo, de quo constat esse damnatum in inferno, vt restituatur ad vitam, & pœnitentiam agēs saluetur. Primum probari potest ex eo, quod felicitas beatorum non est consummata ante resurrectionem, & sic videtur licitum esse orare Deum, vt illos faciat consummatè beatos. Et confirmatur: Quod licet desiderare, licet petere: sed licet desiderare, vt beati sint consummatè beati: ergo id etiam licet petere à Deo. Secundum autem probatur. Tum exemplo D. Gregorij, de quo legitur, quod sic orauit pro Traiano. Tum etiam quia beata Agnes, & multi Sancti atque Apostoli sic similiter orauerunt, multosque infideles ad vitam ab inferis resuscitauerunt vt Ecclesiastica refert historia.

1. Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus sit prima conclusio: Quamuis sit licitum desiderare, vt sancti sint consūmatè beati, non tamen est licitum regulariter loquendo, id nostris orationibus à Deo postulare. Tum, quia talis oratio esset præsumptuosa, cum beati sint in statu, quo potius ipsi possint nobis suis orationibus auxilium præstare. Tum etiam, quia beati vt sic, nulla re indigent, & si qua opus habent, ipsi per se conuenientius illam suis orationibus poterūt à Deo impetrare. Et par hoc patet solutio ad primum argumentum cum sua confirmatione. Sed est aduertendum, quòd quamuis non sit licitum orare pro sanctis, missæ tamen in illorum nomine celebratæ, atque etiam orationes, & preces, quas ad eos fundimus, prosunt illis ad gloriam accidentalem augendam. Dignum est enim, vt gaudeant sancti, quod sui memoria fiat in sacris, atque etiam, quod ista ratione ab hominibus venererūt. Quod & significare voluit Ecclesia, quando in quadam oratione dicit, vt illis proficiat ad honorem nobis autem ad salutem, &c.

2. Conclu. ¶ Secunda conclusio: Non licet orare Deum pro illo, de quo constat esse damnatum in inferno, vt restituatur ad vitam, & pœnitentiam agens saluetur, nisi ex speciali reuelatione, vel motione diuina id fiat. Probatur: Regulariter loquendo non licet petere à Deo, nisi quod non est contra legem positam, vel quod secundum illam ab ipso possumus impetrase, vt es communi sententia omnium Doctorum probat Soto in 4. dist. 45. q. 2. art. 2. sed non est tale quod damnatus in inferno existens restituatur ad vitam, vt pœnitentiam agens saluetur: ergo id à Deo postulare non est licitum, nisi ex speciali reuelatione, vel motione id fiat. Et ad argumentum ex historia Traiani respondet Abulensis. 4. Reg. 4. quæst. 57. quod beatus Gregorius peccauit mortaliter petēdo Traiani restitutionem ad vitam. Sed melius dicendum videtur: Vel, quod illa historia non est omnino certa, quod ego vehementer suspicor. Non enim est verosimile, quod D. Gregorius illam, si vera esset, literis non mandasset in Dialogis, qui multa alia minora scripsit. Vel si admittamus historiam, dicendum est beatum Gregorium & omnes alios sanctos, qui infideles ad vitam resuscitauerunt, id ex speciali reuelatione, vel motione diuina fecerunt, vt Soto loco citato & Medina. Cod. de oratione. ca. de his pro quibus orandum est, fatentur. Nec tunc illi erant finaliter & irreuocabiliter damnati, sicut sunt alij de lege communi, vbi eorum animæ detinerentur. Vltra hæc argumenta posset fieri aliud desumptum ex verbis, quibus Ecclesia vtitur in orationibus, quas pro defunctis ad Deū fundit, quibus etiā pro illis qui in inferno sunt, orare videtur, dicens: Absolue Domine animas omniū fideliū defunctorum, & gratia tua illis succurrēte mereantur euadere iudiciū vltionis. Et alibi: Domine Iesu Christe libera animas omniū fidelium defunctorū de pœnis inferni, & de profundo lacu, & de ore leonis, ne absorbeat eas Tartarus ne cadāt in obscurum: quæ de ijs quæ sunt in purgatorio commodè intelligi non possunt, cùm certa sit Ecclesia de illis, quod non absorbebūtur à leone, nec casuræ sunt in obscurum lacum, & sic de alijs fidelibus, qui sine gratia decesserunt videntur intelligenda. Sed de explicatione istarum & similiū orationū latè disputat Ioannes de Medina. Cod. de oratione. cap. de ijs pro quibus orandum est.

ARTICVLVS VIII.

¶ Vtrum debeamus pro inimicis orare.

AD Octauū sic proceditur. Videtur quod non debeamus pro inimicis orare: quia vt dicitur Roman. 15. Quæcunque scripta sūt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Sed in sacra scriptura inducuntur multæ imprecationes contra inimicos: Dicitur enim in Psal. 6. Erubescant & conturbentur omnes inimici mei, conuertantur & erubescant valde velociter: ergo & nos debemus orare contra inimicos nostros magis quàm pro eis. *3. dist. 30. art. 2. co. & ver. 1. 2. ar. 8. cor. fin.*

2 ¶ Præterea, Vindicare de inimicis, in malum inimicorum cedit: sed sancti vindictam de inimicis petunt, secundū illud Apoc. 6. vsquequo non vindicas sanguinem nostrū de his qui habitant in terra? Vnde & de vindicta impiorum lætantur, secundum illud Psalm. 57. Lætabitur iustus cum viderit vindictam: ergo nō est orandū pro inimicis, sed magis contra eos.

3 ¶ Præterea. Operatio hominis & eius oratio non debent esse contraria. Sed homines quandoque licite impugnant inimicos: alioquin omnia bella essent illicita: quod est contra supra † dicta ergo nos non debemus orare pro inimicis. *Qu. 40 art. 1.*

¶ Sed contra est, quod dicitur Matthæi 5. Orate pro persequentibus & calūniātibus vos.

¶ Respondeo dicendū, quòd orare pro alio, charitatis est, sicut dictum † est: vnde eodem modo quo tenemur diligere inimicos, tenemur pro inimicis orare. Qualiter autem teneamur inimicos diligere, supra † habitum est in tractatu de charitate, vt scilicet in eis diligamus naturam, non culpam. Et quòd diligere inimicos in generali est in præcepto, in speciali autem non est in præcepto, nisi secundum præparationē animi: vt scilicet homo esset paratus etiam specialiter inimicum diligere, & eum iuuare in necessitatis articulo, vel si veniam peteret. Sed in speciali absolutè inimicos diligere, & eos iuuare, perfectionis est. Et similiter necessitatis est, vt in communibus nostris orationibus, quas pro alijs facimus, inimicos non excludamus. Quòd autem pro eis specialiter oremus, perfectionis est, non necessitatis, nisi in aliquo casu speciali. *Ar. præced.* *Qu. 25 art. 8. & 9.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quod imprecationes quæ in sacra Scriptura ponuntur, quadrupliciter possunt intelligi.

¶ Vno modo secundum quod Prophetæ solent in figura imprecantis futura prædicere, vt August. † dicit in lib. De sermone Domini in monte. Secundò, prout quædam temporalia mala peccatoribus quandoque à Deo in correctionem mittuntur. Tertiò, quia intelliguntur petere non contra ipsos homines, sed contra regnum peccati, vt scilicet correctione hominum peccata destruantur. Quarto conformando voluntatem suam diuinæ iustitiæ circa dānationem perseuerantium in peccato.

Libr. 1. c. 42. a med. to. 4.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut in eodem libro † Augustin. dicit, Vindicta martyrum est vt euertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpessi sunt. Vel sicut dicitur in libro † de quæstionibus veteris & noui testamēti, postulant se vindicari, non voce, sed ratione: sicut sanguis Abel clamauit de terra: lętantur autem de vindicta nō propter eam, sed propter diuinam iustitiam.

Eod. li. 1. cap. 45. circa me. to. 4. Et li. 2. de q. Euan. c. 45. tom. 4. Cap. vel qu. 68. incipit hoc lib. Deus certè profectus est, tomo 4.

¶ Ad tertium dicendum, quòd licitum est impugnare inimicos, vt compescantur à peccatis: quod cedit in bonum eorum & aliorum. Et sic etiam licèt orando petere aliqua temporalia mala inimicorum, vt corrigantur, & sic oratio & operatio non erunt contraria.

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatem respondet D. Tho. per duas propositiones. Prima conclusio: In generali tenentur homines pro inimicis orare, hoc est, non excludere illos ab orationibus communibus. Secunda conclusio: In particulari non tenentur homines pro inimicis orare, nisi in extrema necessitate. Extra illam autem solum est consilium id faciendi. Vtramque conclusionem probat Diuus Thom. simul hac ratione: Eo modo tenentur homines pro inimicis orare, quo tenentur illos ex charitate diligere, cum oratio pro alijs facta opus sit charitatis: sed vt constat ex superioribus, solùm tenentur homines inimicos diligere in generali, in speciali autem non tenentur illos diligere nisi in extrema necessitate, quamuis sit consilium illud faciendi: ergo nec etiam tenētur extra extremam necessitatem in speciali pro illis orare.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius articuli est valde affinis illi, quam tractat D. Thom. in hac 2.2. quæstio. 25. arti. 8. & 9. vbi de necessitate inimicos diligendi, atque etiam de signis & effectibus dilectionis illis necessario exhibendis instituit sermonem. Quare ex his, quæ eo loco diximus, ea, quæ in præsenti dicēda sunt, colligere oportebit. Quod vt commodè efficiamus aduertendum est, quod quemadmodum dilectio inimicorum potest tripliciter considerari, vno modo, vt inimici diligantur inquantum sunt inimici, alio modo, vt diligantur secundum naturam: & hoc adhuc dupliciter, scilicet, vel in vniuersali, vel in particulari, & de primo modo dicit D. Thom. quod inimici, vt sic, non sunt diligendi, quia hoc repugnat charitati, & esset diligere malum alterius, de secundo autem modo dicit, quod inimici quatenus homines sunt diligendi ex charitate generali dilectione, quæ consistit in hoc, vt quis diligens Deum & proximū ab illa dilectione non excludat inimicos: non verò tenemur præcepto charitatis inimicos diligere speciali motu dilectionis, cum nec etiam hoc sit necessarium respectu aliorum hominum, qui non sunt inimici, quamuis de necessitate charitatis sit, secundum præparationem animi, ita diligere inimicum in particulari, vt habeamus animum paratum ad hoc, vt illi in singulari benefaciamus, si necessitas occurreret: ita etiam de oratione, quæ est quidam effectus dilectiuus is loquendum est. Ex quo fit, vt pro inimicis quatenus sunt inimici à nobis orandum non sit, quia non minus hoc repugnat charitati, quam illos diligere. Et hoc voluit significare D. Augustinus libr. 21. de Ciuit. cap. 24. quando dixit: Ecclesia non orat pro malis, maximèque quos nouit inimicos. Pro inimicis verò secundum naturam ex præcepto orandum est generali oratione, quæ consistit in eo, quod quis [illegible] pro omnibus non excludat inimicos. Particulari autem oratione non tenemur orare pro inimicis extra casum necessitatis: sicut nec etiā tenemur orare pro amicis. Quamuis de necessitate charitatis sit, secundum animi præparationē, ita orare pro inimicis in particulari, vt habeamus animum paratum pro illis in singulari orandi, si necessitas occurreret. Actu verò orare in particulari pro inimicis absque huiusmodi necessitate est de perfectione charitatis solùm, sicut & inimicos actu diligere. Et hæc est intentio Diui Thomę in toto isto articulo.

Sitус de dilectione ac de oratione loquendū est, respectu inimicorum.

¶ Sed cum dicat in præsenti, In speciali non esse in præcepto diligere inimicos, nisi secundum animi præparationem, vt scilicet, homo sit paratus, etiam specialiter inimicum diligere, & eum iuuare in necessitatis articulo, vel si veniā petierit. Dubium esse potest circa illā particulam, vel si veniam petierit, & ad hominem, & simpliciter. Ad hominem quidē, quia supra quæst. 25. art. 8. & 9 vbi de dilectione inimicorum ex professo disputat, solus necessitatis articulus fuit exceptus, quo in particulari tenentur homines inimicos diligere. Hic autem vltra necessitatem excipitur etiam casus, quo inimicus petit veniam. Et sic videtur D. Thom. sibi ipsi aduersari. Simpliciter autem: Quia regula vniuersalis est, quod præcepta affirmatiua, licèt obligent semper, non tamen obligant ad semper, sed solùm in necessitatis articulo. Male ergo nunc contra tempus necessitatis condistinguit D. Thom. tempus petitionis veniæ, in quo sit necessarium inimicum in speciali diligere, siquidem dilectio inimicorum præcepto tantum affirmatiuo præcipitur. Et augetur dubium. Nam non apparet, ad quem actum dilectionis in particulari teneatur quis, propter hoc quod ab eo inimicus veniam petat. Nam, si ego diligo inimicum dilectione generali, [illegible] in speciali eum odio habeo: & cùm petit ven[illegible] teneor illi remittere pœnam, quam de iure debe[illegible] communiter dicunt Doctores, ad quem nouum actu obligabor ex illius veniæ petitione? Si dicatur, vt vulgò dicitur, quod debeo parcere quoad offensam, hoc nihil aliud est, quam quod debeo eum non odio habere, nec velle illi malum quod à principio facere tenebar, & nunc solum disputamus de nouo actu positiuo, ad quem tenetur homo, tempore quo inimicus ab illo veniā petit. Si autem dicatur, quod teneor ei loqui, mirum est, quod videatur esse melio-

D. Thom. lo[illegible] ...

ris con

ris conditionis inimicus petens veniam, quam is qui nunquam me offendit, siquidem inimico veniam petenti teneor respondere: illi autem, qui me nunquã offendit quodcunque aliud à me petenti respondere non teneor extra casum necessitatis.

Explicatur litera D. Tho.

¶ Caietanus in præsenti, vt ad hanc difficultatem respondeat, dicit, quod cùm offensi homines communiter præsumantur habere malam voluntatem contra suos inimicos, si huic communi præsumptioni in speciali adiungatur, quod inimico veniam petenti offensus non annuat, ex hoc probabilis aut violenta opinio orietur, quod adhuc habet malã voluntatem contra inimicum. Ex quo fiet, vt petenti veniam dabitur occasio recidiua inimicitiæ, siquidem locum veniæ non inuenit, & alij scandalizabuntur. Quod vtrumque est inconueniens. Quia ipsa petitio veniæ tempus determinat, quo charitas debet necessario exire in actum manifestationis cordis sui erga inimicum, & ea consequenti tunc tempus petitionis veniæ est articulus necessitatis, quo præceptum dilectionis in particulari obligat. Et sic simpliciter nulla est repugnantia inter doctrinam, quam D. Thomas tradit in isto articulo, & illam, quam communiter recipiunt Doctores de obligatione præceptorum affirmatiuorum. Siquidem tempus, quo inimicus veniam petit, ponitur articulus necessitatis, quo dilectio inimicorum in particulari obligat, vt diximus. Vt autem etiam ostẽdamus quod doctrina à D. Tho. tradita in isto articulo non aduersatur illi, quam supra posuerat de dilectione inimicorum, aduertendũ est, quod necessitas, in qua præceptum de dilectione inimicorum potest intelligi, quòd obligat, est multiplex. Vna quæ se tenet ex parte indigentiæ personæ, vt pascere fame morientem, & reliqua huiusmodi. Alia, quæ se tenet ex parte occurrentium circunstantiarum, seu conditionum, vt corrigere fratrem, quãdo habetur probabilis coniectura, quod inde liberabitur à peccato. Et licet omnes huiusmodi necessitates comprehendantur sub articulo necessitatis, quando dicitur, quod præcepta affirmatiua non obligãt, nisi tempore necessitatis: vna tamen condistinguitur aliquando contra aliam. Et hoc facit D. Thom. in præsenti articulo, quando dicit, quod non est præceptum particulariter inimicos diligendi, nisi, vel in articulo necessitatis, vel quando inimicus veniã petit, condistinguens, scilicet, necessitatem ex parte indigentiæ personæ, contra necessitatem ex parte cõditionum occurrentium. Cùm tamen supra q. 25. art. 8. & 9. sub articulo necessitatis omné necessitatis modũ comprehẽderit. Et per hæc patet solutio ad obiecta. Colligitur ergo ex hoc, quod quando inimicus veniam petit, offensus præcepto charitatis obligatur peculiarem actum dilectionis circa illum habere, qui sit alloqui ipsum, placatumque animum circa eum ostendere, cum ipsa petitio veniæ tunc necessitatis articulum determinet. Tum, ne petenti veniam detur occasio recidiuæ inimicitiæ. Tum etiam, ne alij scandalizentur, vt paulò antea dicebam. Et quando obiicitur, quod melioris conditionis tunc esset inimicus petens veniam, quam is, qui nunquam me offendit, siquidem inimico petenti veniam teneor respondere, ei autem, qui me nunquam offendit, quodcunque aliud à me petenti, respondere non teneor, extra casum necessitatis, respondeo, id non prouenire ea melioris conditione inimici veniam petentis, sed quia quando inimicus veniam petit, ratione conditionum occurrentium, consurgit articulus necessitatis, quo præceptum particularis dilectionis obligat. Quod in petitione illius, qui me nunquam offendit, non inuenitur, ad modum iam explicatum.

¶ In solutione ad tertium argumentum dicit D. Thom. licitum esse impugnare inimicos, vt compescantur à peccatis, quod cedit in bonum eorum, & aliorum. Et sic etiam licet orãdo petere aliqua temporalia mala inimicorum, vt corrigantur. Circa quod est difficultas, quæ nam sint illa mala, quæ licitum est inimicis imprecari, vt corrigantur, & vtrũ tantum ob istam causam, scilicet, vt corrigantur, sit licitum petere à Deo, vt illis prædicta mala conferat.

Dubium circa solutionem ad 3. D. Tho.

¶ Ad cuius explicationem dico primò: Quod mala spiritualia, qualia sunt quod gratiæ aut gloriæ aliquam iacturam patiantur, nullo modo est licitũ aliquibus hominibus quantumcunque inimicis, imprecari, aut illa petere à Deo, vt conferantur. Probatur: Nam hoc est contra charitatem, quæ semper huiusmodi bona proximis desiderat, & optat.

1. Dictum.

¶ Dico 2. quod mala temporalia, vt mortẽ, exiliũ, paupertatem, &c. licitum est inimicis optare, illaque petere à Deo: non solùm, vt conuertantur: sed etiam in omnibus illis casibus, quibus licitum est illis bellum inferre. Probatur: Quando inimici nos oppugnant, aut res nostras iniustè detinẽt, licitè possumus illa mala eis inferre; habemus enim tunc bellum iustum, vt supponimus, in quo omnia illa mala inferre licitum est, vt communiter dicunt Doctores: ergo etiam est licitũ tunc illa mala eis optare, petereq; à Deo, vt ipse ea inferat, nulla habita ratione conuersionis eorũ. Probo cõsequẽtiã ex regula generali, quæ in hac materia est tenenda, tanquã vera, scilicet, quod possumus licitè petere à Deo, omnia illa, quæ possumus vel facere, vel desiderare. Ex quo infertur, per vnicam illam causam mala temporalia inimicis optãdi, quam D. Tho. assignat, scilicet, vt conuertantur, omnes etiam alias licitas causas impugnandi inimicos intelligere debemus. Non enim solùm, vt conuertantur à peccatis, sed etiam propter alias causas est licitum inimicis mala inferre, vt constat ex materia de bello.

2. Dictum.

¶ Dico tertio: Sub conditione, scilicet, si homo finaliter non est corrigendus, bene possumus petere à Deo mortem peccatoris, siue is sit amicus, siue inimicus. Probatur primò exemplo D. Cyrilli: qui in quadã epistola ad Augustinũ, orat Deum vt quendã hæreticum resipiscere nolentẽ è mundo tollat. Et ratio est manifesta: Ei, qui perseueraturus est in peccato vsque ad diem vltimum vitæ, vtile, & bonum est, vt quam citissimè moriatur, cùm quantò citius obierit, tantò minus peccabit, & tanto minus in inferno torquetur: sed omnia illa, quæ habent rationem boni respectu aliorum, possunt licitè peti à Deo: ergo & quod ille moriatur.

3. Dictum.

¶ Dico quartò, Homini iusto atque etiam nobis est licitum mortem optare, illamque petere à Deo, si fuerit probabilis timor, quod vita lõgior allatura est occasionẽ peccandi. Probatur: Maximũ Dei beneficiũ est, quod iusti eripiãtur ab hoc seculo nequã, iuxta illud Sapiẽtiæ 7. Raptus est, ne malitia mutaret intellectum: sed quodcũque Dei beneficiũ est semper licitũ petere ab illo: ergo & quod iustis hominibus, atque etiã nobis mortẽ inferat, quãdo est timor, quod longior vita allatura est occasionẽ peccandi. Et confirmatur ex Paulo ad Phi. 1. dicente: Cupio dissolui & esse cũ Christo. Et ad Ro. 7. Infelix ego homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? ¶ Dico vltimò: Non solũ propter culpam vitandam, sed etiam vt vitemus alias huius vitæ miserias, quæ nobis inferunt molestiã,

4. Dictum.

Vltimum dictum.

vt infirmitatem, aut grauem aliquam necessitatem, licitum est nobis mortem optare, illamque petere à Deo. Probatur: Melior est mors, quàm vita amara, vt dicit Sapiens Ecclesiast. 30. sed è duobus malis minus licitè eligitur: ergo. Et confirmatur: Nam Iob graui illa sua calamitate oppressus dicitur mortem optasse, pro illaque Deum orasse, nec in eo peccauit, vt textus affirmat, Iob cap. 3. Et Helias 3. Reg. cap. 19. huius vitæ atque laborum, quos vt fugeret Iezabelem impiam Reginam perferebat, tædio affectus, petiuit animæ suæ, vt moreretur.

ARTICVLVS IX.

¶ Vtrum conuenienter septem petitiones orationis dominicæ assignentur.

1.2.q.34.qu.1.a.6. Et opusc. 3.cap.254. vsque in fin. & opusc.7.

AD Nonum sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter septem petitiones orationis dominicæ assignentur. Vanum enim est petere sanctificari illud quod semper est sanctum. Sed nomen Dei semper est sanctum: secundum illud Lucæ. Sanctum nomen eius. Regnum etiam eius est sempiternum, secundum illud Psalm. 144. Regnum tuum Domine, regnum omnium sæculorum. Voluntas etiam Dei semper impletur, secundum illud. Isa. 46. Omnis voluntas mea fiet. Vanum ergo est petere quòd nomen Dei sanctificetur, quòd regnum eius adueniat, & quòd voluntas eius fiat.

2 ¶ Præterea, Prius est recedere à malo, quàm consequi bonum. Incõuenienter ergo videntur præordinati petitiones, quæ pertinent ad consequendum bonum, petitionibus quæ pertinent ad amotionem mali.

3 ¶ Præterea, Ad hoc aliquid petitur vt donetur: sed præcipuum donum Dei est Spiritus sanctus, & ea quæ nobis per ipsum dantur: ergo videntur inconuenienter poni petitiones: cum non respondeant donis Spiritus sancti.

4 ¶ Præterea, Secundũ Lucã in oratione dominica ponũtur solùm quinque petitiones, vt patet Luc. 11. Superfluum ergo fuit secundũ Matth. quòd septem petitiones ponuntur.

5 ¶ Præterea, In vanum videtur captare beneuolentiam eius qui beneuolentia sua nos præuenit. Sed Deus sua beneuolentia nos præuenit, quia ipse prior dilexit nos, vt dicitur 1. Ioan. 4. Superfluè ergo præmittitur petitionibus. Pater noster qui es in cælis, quod videtur ad beneuolentiam captandam pertinere.

¶ Sed in contrariũ sufficit authoritas Christi orationem instituentis.

¶ Respondeo dicendum: quòd oratio dominica perfectissima est: quia sicut August.† dicit ad Probam: Si rectè & congruenter oramus, nihil aliud dicere possumus, quàm quòd in ista oratione dominica positum est. Quia enim oratio est quodammodo desiderij nostri interpres apud Deum, illa rectè solum orando petimus, quæ rectè desiderare valemus. In oratione autem dominica nõ solùm petuntur omnia quæ rectè desiderare possumus, sed etiam eo ordine quo desideranda sunt: vt sic hæc oratio non solùm instruat postulare, sed etiam sit informatiua totius nostri affectus. Manifestum est autem, quòd primo cadit in desiderio nostro finis: deinde ea quæ sunt ad finẽ. Finis autem noster Deus est, in quem noster affectus tẽdit dupliciter: vno quidem modo prout volumus gloriam Dei: alio modo secundum quod volumus frui gloria eius. Quorum primum pertinet ad dilectionem Dei: qua Deum in seipso diligimus. Secundum verò pertinet ad dilectionem qua diligimus nos in Deo. Et ideo prima petitio ponitur, Sanctificetur nomen tuum, per quam petimus gloriam Dei. Secunda vero ponitur, Adueniat regnum tuum: per quam petimus ad gloriam Dei & regni eius peruenire. Ad finem autem prædictum nos ordinat aliquid dupliciter: vno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem bonum, quod est vtile in finem. Est autem aliquid vtile in finem beatitudinis dupliciter: vno modo directè & principaliter secundum meritum quo beatitudinẽ meremur Deo obediendo. Et quantum ad hoc ponitur, Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Alio modo instrumentaliter, & quasi coadiuuans nos ad merendum. Et ad hoc pertinet quod dicitur, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: siue hoc intelligatur de pane sacramentali, cuius quotidianus proficit homini, in quo etiam intelliguntur omnia alia sacramenta: siue etiam intelligatur de pane corporali: vt per panem intelligatur omnis sufficientia victus, sicut dicit August.† ad Probam: Quia & eucharistia est præcipuum sacramentum, & panis est præcipuus cibus. Vnde & in Euangelio Matthæi scriptum est, supersubstantialem, id est præcipuum, vt Hieronymus exponit. Per accidens autem ordinamur in beatitudinem per remotionem prohibentis. Tria autem sunt quæ nos à beatitudine prohibent.

Epist. 121. ca. 11 in me... Matt. 6. Et ad Tit... 2. tom. 9.

¶ Primò quidem peccatum, quod directè excludit à regno, secundum illud primæ ad Corinth. 6. Neque fornicarij, neque idolis seruientes, &c. regnum Dei possidebunt. Et ad hoc pertinet quod dicitur, Dimitte nobis debita nostra. Secundò tentatio, quæ nos impedit ab obseruantia diuinæ voluntatis. Et ad hoc pertinet quod dicitur, Et ne nos inducas in tentationem: per quod non petimus vt non tentemur, sed vt a tentatione non vincamur: quod est in tentationẽ induci. Tertiò pœnalitas præsens, vt quæ impedit sufficientiam vitæ. Et quantum ad hoc dicitur, Libera nos à malo.

Epist. 121. ca. 12. in prin. tom. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sicut Aug.

Li. 2. c. 10. circa prin. & c. 5. to. 4.

† Augustin. dicit in lib. de Sermone Domini in monte, cũ dicimus, Sanctificetur nomen tuum: non hoc petitur quasi non sit sanctum nomen Dei, sed vt sanctum ab hominibus habeatur: quod pertinet ad Dei gloriam in hominibus propagandam. Quod autem dicitur, Adueniat regnum tuum, non ita dictum est quasi Deus nunc non regnet, sed sicut Augustin. † dicit ad Probam: Desiderium nostrum ad illud regnum excitamus, vt illud nobis veniat, atque in eo regnemus. Quod autem dicitur, Fiat voluntas tua: rectè intelligitur, vt obediatur præceptis tuis. Sicut in cælo & in terra, id est, sicut ab Angelis, ita ab hominibus. Vnde hæ tres petitiones perfectè complebuntur in vita futura. Aliæ verò quatuor pertinent ad necessitatem vitæ præsentis: sicut August. † dicit in Enchiridio.

Epist. 121. ca. 11. ante med. to. 2.

Enchiridij c. 115. to. 3.

¶ Ad secundum dicendum, quòd cum oratio sit interpres desiderij, ordo petitionum non respondet ordini executionis, sed ordini desiderij siue intentionis: in quo prius est finis quàm ea quæ sunt ad finem, & consequutio boni quàm remotio mali.

Li. 2. c. 38. tom. 4.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Augustin. † in lib. de Sermone Domini in monte, adaptat septem petitiones donis & beatitudinibus, dicens: Si timor Dei est quo beati sunt pauperes spiritu, petamus vt sanctificetur nomen Dei in hominibus timore casto. Si pietas est qua beati sunt mites, petamus vt veniat regnum eius, vt mitescamus, nec ei resistamus. Si scientia est qua beati sunt qui lugent, oremus vt fiat voluntas eius, & sic non lugebimus. Si fortitudo est qua beati sunt qui esuriunt, oremus vt panis noster quotidianus detur nobis. Si consilium est quo beati sunt misericordes, debita dimittamus, vt nobis nostra dimittantur. Si intellectus est quo beati sunt mundo corde, oremus ne habeamus duplex cor, temporalia sectando, de quibus tentationes fiunt in nobis. Si sapientia est qua beati sunt pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur, oremus vt liberemur à malo. Ipsa enim liberatio liberos nos faciet filios Dei.

Ca. 115. in princ. to. 3.

¶ Ad quartum dicendum, quòd sicut Augustin. † dicit in Enchiridio: Lucas in oratione Dominica petitiones non septem, sed quinque complexus est. Ostendens enim tertiam petitionem duarum præmissarum esse quodammodo repetitionem, prætermittendo eam magis facit intelligi: quia scilicet ad hoc præcipuè voluntas Dei tendit, vt eius sanctitatem cognoscamus & cum ipso regnemus. Quod etiam Matthæ. in vltim. posuit, Libera nos à malo. Lucas non posuit, vt sciat vnusquisque in eo se liberari à malo, quod non infertur in tentationem.

¶ Ad quintum dicendum, quòd oratio non porrigitur Deo vt ipsum flectamus, sed vt in nobisipsis fiduciam excitemus postulandi. Quæ quidem præcipuè excitatur in nobis, considerando eius charitatem ad nos, qua bonum nostrum vult. Et ideo dicimus, Pater noster. Et eius excellentiam, qua potest. Et ideo dicimus, Qui es in cælis.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod oratio Dominica est omnium præstantissima, vt Diuus Augustinus affirmat, in epistola ad Probam, quæ est 121. cap. 12. vbi dicit, si rectè & congruenter oramus, nihil aliud dicere possimus, quam quod in ista oratione Dominica positum est, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem vnica conclusione, quæ talis est: Septem petitiones orationis Dominicæ conuenientissimè fuerunt assignatæ. Probatur: Quia oratio est quodammodo desiderij nostri interpres ad Deum, illa solum rectè orando petimus, quæ rectè desiderare valemus: sed in oratione Dominica septem petitiones continente, non solum ponuntur omnia, quæ rectè desiderare possumus, sed etiam eo ordine, quo desideranda sunt, vt sic hæc oratio non solùm instruat postulare, sed etiam sit informatiua totius nostri affectus: ergo conuenientissimè in ea septem illæ petitiones assignantur. Consequentia cum maiori est nota, & minorem probat D. Thom. longo facto discursu, per omnes petitiones, vt clare patet in litera.

EXPLICATIO ARTICVLI.

TOtus iste articulus à D. Thom. consumitur, in ordinandis, & explicandis petitionibus in Dominica oratione contentis. Quod & nos faciemus maiori, qua poterimus, breuitate: ne in re tam graui tractatus iste de oratione mancus, & diminutus esse videatur. Quæ autem nos breuitatis gratia prætereimus, videri poterunt in Gabriele super Can. Nec prætereundus est noster Ægidius Rom. qui non minus in pietate & deuotione excellens, quam in Metaphysicis & Philosophicis mirabilis extitit. Edidit autem tractatum pietate & eruditione refertissimum super orationem Dominicam. In cuius explicatione ab eo exordium sumemus, à quo D. Thom. illud accepit, nempe, à commendatione Dominicæ orationis, quam omnium aliarum præstantissimam esse dicit, & meritò multis, & rationabilibus de causis, vt est videre apud Abulensem tomo 3. in Matth. q. 121. & sequentibus. Vbi viginti sex rationes colligit, quibus probat hanc orationem cæteris omnibus præstare. Sed illas omnes cum Hugone in Postilla super Matthæum ad tres reducere poterimus, nempe, ad dignitatem autoris, ad breuitatem, & ad fœcunditatem.

¶ Est ergo oratio Dominica dignior alijs. Primò: Ratione autoris, quia ab ipso Christo Deo, qui oratur, edita & edocta fuit: atque ex consequenti omnibus alijs exaudibilior erit. Qui enim fieri potest, vt eius, quem constituit pater mediatorem inter se, & nos peccatores, & in quo sibi bene cõplacuit, quemque à mortalibus audiri præcepit dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite, orationem non audiat, qui eum tanquam filium vnigenitum diligit, & quem nihil petiturum esse scit, quod eius aduersetur voluntati? Si ergo Christus dicit, sic orabitis: Pater noster, qui es in cælis, &c. quomodo quis poterit dubitare orationem

Oratio dominica præstat alijs ex parte autoris.

illam, quacunque alia esse Patri acceptiorem? Propter quod dicebat Diuus Cyprianus: Quæ potest esse spiritualior oratio, quam quæ à Christo nobis data est, à quo & Spiritus sanctus nobis missus est? Et quæ apud patrem precatio exauditior, quam quæ ab ore filij, qui veritas est, prolata creditur? Et rursus idem: Qui fecit viuere, docuit & orare, vt dum prece & oratione, quam Filius docuit, apud Patrem loquimur, facillimùm vtique exaudiri credamus. Hanc exaudibilitatem significanit Christus; dum dixit: Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis: cùm nihil magis in nomine Christi petere possimus, quam quod per orationem, quam ipse nobis orandam edidit, & personaliter instituit, postulamus.

Oratio dominica præstat alijs in breuitate.

¶ Secundo præstat oratio Dominica cæteris omnibus in breuitate. Quare Christus illam instituens præmisit, orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt. Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Quasi diceret, Vobis orare volentibus, illud quam maximè obseruandum est, vt non fidatis in multiloquio, in inani verborum multiplicatione vim orationis sitam esse putantes, quo modo Gentiles faciunt, qui tunc optimè se orare existimant, cum verba quam maximè multiplicant. Quasi Deus verba requirat, & vocis sonitu, aut labiorum fatigatione oblectetur. Aut, quasi ad audiendum eum putent esse tardiorem, nec audire, quæ postulantur, nisi multis vocibus inclamata fuerint eius auribus. Aut, quasi ad exaudiendum sit difficilis, nec ab eo possit quidquam obtineri, nisi importunis clamoribus, & multa verborum replicatione, atque inculcatione extorqueatur. Damnat quidem Christus multiloquium infidelium: sed non multas lacrymas, non multas obsecrationes in cordis puritate, quas sancti emittunt, & quas Christus Dominus legitur fecisse dum in oratione pernoctauit. Nam verbo tenus sine affectione vacuas aures Dei implere, malum est, quasi in hoc exaudiamur. De hac breuitate in lib. de oratione Dominica dicebat D. Cyprianus: Ipsa est oratio, quam ipsemet Deus incarnatus mortales orare docuit, suoque magisterio omnem precem nostram in vno sermone breuiauit. Tanquam sit sermo, de quo dixit Esaias: Sermonem breuiatum faciet Dominus in toto orbe terræ. Huius autem breuitatis multæ assignantur causæ à Doctoribus. Primà, vt sic Christus

Breuitatis dominicæ orationis assignantur causæ.

præberet fidelibus fiduciam cito impetrandi, quod breuibus verbis postulandum esse demonstrauit. Quare Glossa super Matthæum in hunc modum dicebat: Christus Dominus inter cætera salutaria monita, quibus consuluit credentibus, formam orandi proponens, orationem composuit breuibus verbis, vt esset fiducia citò annuendi, qui breuibus vult rogari. Secunda ratio est: vt eò facilius posset memoriæ commendari. Tertia vt prudentia etiam ingeniorum miraretur de profunditate mysteriorum, & multiplicitate sententiarum in tanta verborum paucitate comprehensorum. De secunda ratione dicebat D. Augustinus: Oratio illa paucis verbis res multiplices comprehendit, vt sic simplices fidei suæ salutis sufficientiam citò addiscerent. De tertia verò ratione subdit: Et prudentia ingeniorum mysteriorum profunditate obstupesceret. Quarta ratio est, vt quanto breuior, & quanto facilior est oratio, tantò frequentius, & maiori cum attentione ac deuotione repetatur. Animus noster volubilis est, multitudineque verborum nonnunquam ita distrahitur, vt ante orationis finem, sola lingua loquente totus effluat. Et ideò, nisi ex speciali causa orationem conueniat extendi, breuibus verbis, & compendiosis Christus in institutione huius breuissimæ orationis, orandum esse monstrauit. Quinto, contexuit Christus breuissimam orationem, vt sic Ethnicorum errorem, qui in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis Deum orandum esse putabant, quasi vel vocibus absens vocandus esset, vel verborum multiplicatione docendus, quod antea ignorabat, destrueret, & expugnaret. Propter quod dicebat D. Augustinus in epistula ad Prubam: Absit in oratione multa loquutio: sed non desit multa precatio, si feruens perseuerat intentio: Nam multum loqui in orando, est rem necessariam in superfluis agere verbis. Multum autem precari, est Deum, quem precamur diuturna cordis excitatione pulsare. Et plerunque hoc negotium plus gemitibus, quam sermonibus agitur, plus fletu quam affatu. Non enim est Deus, vt homo, vt verborum possit flecti multitudine, aut persuasibilibus inclinari, vel ad exaudiendum moueri, sicut Gentiles de suis dijs existimabant. Et Diuus Chrysostomus: Quasi dormientem Dominum accusat, qui orationem suam longa contentione prosequitur, vel qui orat, vt Deo, quasi ignoranti suam necessitatem exponat, qualiter Ethnici faciunt. Non docendus est Deus, sed placandus. Non afficiendus, id est, affectus in eo excitandus, quasi sit affectione mutabilis: sed omnium bonorum largitor cognoscendus. Sexto breuem instituit Christus orationem, vt de ignorantia excusationem nullus adultus prætendere posset: Et quia quod tam breue est, & tam faciliter scitur non nisi culpabiliter ignoretur.

¶ Tertium, in quo diximus superare orationem Dominicam cæteras orationes, est fœcunditas, sententiarumque ponderositas. Quare in libro de oratione Dominica, dicebat D. Cyprianus: Magna sunt orationis Dominicæ sacramenta, quia multa, & magna breuiter sunt in sermone collecta, ita vt nihil prætermissum sit, quod non in precibus & orationibus nostræ cælestis doctrinæ compendio comprehendatur. Et D. Augustinus in epistola ad Prubam: Si rectè, & congruenter oramus, nihil aliud petere possumus, quam quod in oratione Dominica positum est. Et paulò inferius: Si omnia sanctarum precum verba discurras, quantum existimo, non inuenies, quod ista oratio Dominica non contineat, & includat. Qui enim dicit: Clarificare in omnibus gentibus, sicut clarificatus es in nobis, vt prophetæ tui fideles inueniantur: quid aliud dicit, quam, Sanctificetur nomen tuum? Qui dicit: Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus: quid aliud dicit: quam, Adueniat regnum tuum? Qui dicit: Dirige gressus meos in semitis tuis, secundum eloquium tuum, vt non moueantur vestigia mea: quid aliud dicit, quam, Fiat voluntas tua? Qui dicit: Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi, quid aliud dicit, quam, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie? Qui dicit: Memento Domine Dauid, &c. & iterum: Si reddidi retribuentibus mihi mala: quid aliud dicit, quam: Dimitte nobis debita nostra? Qui dicit: Aufer à me concupiscentiam ventris, quid aliud dicit, quam, Et ne nos inducas in tentationem? Qui dicit: Erue me de inimicis meis, quid aliud dicit, quam, Sed libera nos à malo? Et sic si per omnia sanctarũ precum verba discurras, nihil inuenies, quod ista oratione Dominica non contineatur. Hæc Augustinus: Ex quibus omnibus colligitur, orationem Dominicam, omnium aliarum multis de causis esse præstantissimam, vt D. Tho. affirmat In initio huius articuli. Quo supposito, ad illius explicationem accedamus oportet.

Oratio Dominica præstat alijs fœcunditate.

¶ Diuiditur

¶ Diuiditur ergo hæc oratio in tres principales partes, scilicet, exordiũ, tractatum, & conclusionem. In quarum prima eius, qui petitur captatur beneuolentia. In secunda petitionum, quas fundimus, subiungitur series. Ibi: Sanctificetur nomen tuum. Et tandem in tertia earundem petitionum optatur confirmatio, cùm concluditur, Amen. Circa primum est aduertendum, semper apud homines publicum fuisse in more, eos, qui aliquid impetrare cupiunt, à laudibus ipsius, quem rogaturi sunt, suam exordiri orationem, quatenus eum beneuolum & attentum reddant. Et sic dicebat D. Ambrosius in lib. de sacramentis versus finem. Vide orationem tuam, vnde incipere debeas. Dic mihi, si velis hominem rogare, & sic incipias: Da mihi quod peto, nonne arrogans videretur oratio? Propter hoc Sapientes oratores hanc sibi obseruant disciplinam, vt à iudicis laudibus orationem incipiant. Quæ, & sacræ scripturæ est consuetudo. Nam amicus Dei Moyses rogaturus Deum, vt populum Israëliticum non deleret, eius laudes suæ petitioni præmisit dicens: Dominator Domine Deus, misericors, & clemens, patiens, & multæ miserationis, & verax. Et subdit statim: Si inueni gratiam in conspectu tuo Domine obsecro, vt gradiaris nobiscum. Iudith quoque pro contritione hostium Deum orare volens, ab eius laudibus incipiens, dixit: Deus cælorum, Creator aquarum, & Dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantem, & de tua misericordia præsumentem. Similem etiam orandi formam plurimi prophetarum & patrum obseruauerunt. Et eandem magister ac Redemptor noster Christus pro sua infinita misericordia nos habituros esse docuit, dum orationem instituens laudis exordium præmisit, dicens: Sic autem orabitis: Pater noster, qui es in cælis. Captamus autem hoc exordio Dei beneuolentiam: non, vt ipsum flectamus, cùm eius voluntas sit immutabilis: nec, vt eius beneuolentiam præueniamus, quoniã ipse prior dilexit nos: Sed vt in nobis ipsis de sua beneuolentia certiam fiduciam excitemus. In illisque verbis Deus, qui petitur, ex quatuor præcipuè commendatur. Primò à dilectionis magnitudine, cùm dicitur, Pater. Secundo à liberali bonitatis suæ diffusione, cùm additur noster. Tertio ab immutabili perpetuitate significata, cùm subiungitur, Qui es. Quarto à sublimitate potentiæ declarata per illam particulam, In cælis. Per primam dictionem huius orationis exordium differt ab exordijs orationum veteris legis. In illis enim communiter exordium accipiebatur à Deo dominatione, & maiestate, vt est videre in exemplis positis. At verò in hac oratione initium sumitur à Dei beneuolentia, & pietate, cùm dicitur: Pater noster. Et est ratio: Quia habitudo hominum veteris testamenti ad Deum erat seruorum ad Dominum. Illius enim temporis homines magis seruiebant Deo timore, quam amore: quod est proprium seruorum. Vnde lex illa ab Apostolo, lex timoris fuit appellata. Cum tamen in nouo testamento habitudo fidelium ad Deum, sit filiorum ad Patrem. Per Christi enim incarnationẽ tantum Deus humano generi condescendere dignatus est, vt eos per adoptionis gratiam filios suos constituerit. Quare dum dicimus, Pater noster, non tam quod pater sit ratione creationis, secundum id, quod dictum est: Nunquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te? Sed magis ratione adoptionis, qua nos misericorditer in filio suo renatos, in tanti nominis honorem adoptauit, & potestatem dedit, vt quotquot eum receperunt filij Dei fierent, credentes in nomine eius, & ex Deo per gratiam geniti, significare volumus. Serui peccati eramus infelicissimè geniti ex Adam. Sathanæ filij eramus, cuius instinctu ad omne malum sollicitabamur. Sed ille, cùm adhuc inimici essemus, nostri misertus, per vnigenitum filium suum Iesum nos exemit a seruitute peccati: à patre diabolo emancipauit, liberauit à morte perpetua, ab hæreditate ignis æterni in æternam gloriam vindicauit: ac per fidem & baptismum & gratiam suam in consortium nominis, & hæreditatis filij sui adoptare dignatus est, & facere hæredes quidem Dei, fratres autem & cohæredes Christi. Et ne quid diffideremus de eius erga nos pietate, pignus quoddam suæ in nos charitatis cælitus immisit, spiritum, scilicet, filij sui clamantem, Abba pater. Dicendo ergo, Pater in primis gratias agimus Deo, quod gratuita adoptione facti sumus filij Dei: profitemurque, nos renunciasse patri diabolo, & omnibus operibus eius, & solum eum, qui in cælis est patrem habere cœpisse. Admonemur maximè honorare Deum. Ipse enim ait: Si ego pater, vbi est honor meus? Accenditur, & inardescit in nobis charitas. Quid enim charius debet esse filijs, quam pater? Quædam etiam impetrandi sancta præsumptio, & humilis, ac iusta confidentia innascitur cordi. Quid enim non dabit Deus pater filijs petentibus, quibus ipse antea dedit, vt filij essent: & quibus ipse dicebat: Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, quantò magis pater vester cælestis dabit spiritum bonum petentibus se? Et qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo omnia nobis donabit? Pater ergo nomen amoris est, & pietatis, quod natura ipsa in patre naturali, & in patre spirituali fides astruit. Quia enim naturalis pater non de aliena, sed de propria sua substantia filium generat (propter quod filius aliquid patris esse dicitur) ideò illum naturali quodam instinctu diligit, nec potest pater propriam naturam, quam filio communicauit, non amare. Quod sciens sapientissimus Salomon, cum ex nulla exteriori probatione discernere posset, cuius mulieris filius esset infantulus ille, de quo coram ipso litigabatur, ad philosophiam naturalem, quæ rerum naturales instinctus, & conditiones explicat, se conuertens: quasi naturam ipsam subtiliter interrogans, illam veram viui infantis matrem esse cognouit, quæ eius occisionem naturali amore tolerare non posset, vt patet 3. Reg. capit. 3. Super quem locum dicit Glossa. Salomon tentauit naturam parentis, quæ non potuit seipsam, vt in filio est, dilectione naturali non amare. De quo & Aristot. latè 7. Ethicor. De spirituali autem parente idipsum fides affirmat, docens, gratiam potiorem esse natura. Ex quo factum fuit, vt cum filij Dei spirituales essemus secundum spiritualem regenerationem per Christi mortem, in æternam hæreditatem nos vocauerit, ibique nobis bona, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, præparauit. Et quis est, qui nesciat hæc maximæ dilectionis, & pietatis esse indicia, quæ in nomine parentis designantur. Relucet igitur in prima Dominicæ orationis particula, quæ est, Pater dilectionis & charitatis diuinæ magnitudo.

¶ Secunda particula exordij orationis dominicæ est, noster: qua similiter Dei beneuolẽtiam captamus: per commendationem amplitudinis liberalitatis ipsius, dicendo enim, Noster, quod generalitatem, siue vniuersalitatem importat, suæ bonitatis liberalẽ quandam diffusionem significamus. Magna quippe Dei dignatio

In oratione orandi exordio. *D. Ambro.* *Exod 34.* *Iudith 9.* *Discrimen inter exordia orationum veteris & noui testamenti.* *Deute 32.* *Ioan. 1.* *Ephes 2* *Ad Rom. 8.* *Malac. 1.* *Luc 11* *Explicatur particula, noster, in oratione dominica posita.*

gnatio

gnatio fuit, quod ipse creaturas aliquas rationales ad beatitudinem ordinauerit, illarumque pater non tam creatione, quàm adoptione extiterit. Sed proculdubio auget non modicum huiusmodi dignationem, quod non solùm angelicarum virtutum naturæ perspicuitate fulgentium, neque dumtaxat hominum excellentissimorum, & in vera religiositate eminentium, sed omnium generaliter mortalium, quos imaginis suæ similitudine insigniuit, patrem se constituit, omnes paterno respiciens aspectu, vt non sit homo viuens, qui se abscondat à calore eius, hocque per particulam, noster, significatur. Qua etiam Christus suorum discordias, & inimicitias interimit: superbiam retundit, & humanarum rerum inæqualitatem ad concordiam, & æqualitatem reducit, vt dicit D. Chrysostomus. Non enim conuenit, vt fratres ambitione, odio, liuore, contentione inter se dissideant. Quãdo ergo dicimus, Noster, fraternæ pietatis, charitatis, & humilitatis admonemur, iuxta illud Malach. 2. Nunquid non pater est vnus omniũ nostrum? Nunquid nõ Deus vnus creauit nos? Quare ergo despicit vnusquisque fratrem suum? Nemo igitur alium spernat. Sed quando in proximo consideras, quæ ad communẽ naturam attinent, dicas eum Iob cap. 31. Nunquid non in vtero fecit me, qui & illũ operatus est: & formauit me in vulua vnus? Si verò ad gratiam respexeris, memineris, quod ex Deo omnes nati sumus, edoctique dicere: Pater noster.

Explicatur particula, qui es.

Qui es, Hic tertiò captatur beneuolentia ex commendatione immutabilitatis, & perpetuitatis diuinæ subsistentiæ. Hoc enim complexum, qui es, propriè acceptum, soli Deo est proprium, ipsiusque inuariabilem & immutabilem substantiam, in qua nec præteritio, nec futuritio, sed nunc æternitatis semper stãs, sine fluxu in præteritum, & sine transitu in futurum, inuenitur, propriè significat. Quare Christus illam de se tanquam de Deo ostendere volens, Iudæis dicentibus: Quinquaginta annos nondum habes & Abraham vidisti, respondit: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Secundum, scilicet, diuinitatem, quæ nec tempori subiacet, nec illo mensuratur. Non dixit, antequam Abraham fieret, ego fui, sed, antequam fieret, ego sum. Nam quamuis ab Abraham vsque tunc tempus fluxerit: diuinitas tamen, quæ immutabilis est, nec fluxit, nec fluet, sed semper inuariata mansit, quod est propriũ Dei. Quare Diuus Augustinus super Ioannem tractans illud: Nisi credideritis, quia ego sum: moriemini in peccatis vestris, cap. 8. in hunc modum dicit. Res quælibet qualicũque excellentia fulgens, si mutabilis est, verè non est. Nõ est enim verum esse, vbi esse & non esse est possibile. Quidquid enim mutari potest, mutatum nõ est quod erat. Et si non est quod erat, mors quædã ibi facta est, quia peremptum est ibi aliquid, quod erat, & non est. Et ponit exemplar: Nigredo enim mortua est in capite albescentis senis, & pulchritudo mortua est in corpore fessi, & curui senis: & mortuæ sunt vires in corpore languentis: mortuaque est statio in corpore ambulantis. Denique de mortuo cum dicitur, Vbi est ille homo? respondetur, fuit. In omnibus igitur actibus, & motibus nostris, & in vniuersa prorsus agitatione creaturæ, duo tempora inuenio, præteritum & futurum. In veritate autem quæ manet, præteritum & futurum non inuenio, sed solùm præsens: & hoc incorruptibiliter, quod in creatura non est. Hæc Augustinus: Ex quibus omnibus colligitur, creaturas quaslibet esse mutabiles, & per consequens non vere esse: solam autem veritatem, quæ Deus est, immutabiliter esse. Et hoc est esse sibi proprium. Hincque soluit D. Augustinus quæstionem, quam eo loco præmiserat, quærẽs: Quid est quod aisti, O Domine Deus noster: Nisi credideritis, quia ego sum? Quid enim non est eorum, quæ fecisti? Nũquid non est cælum? Nunquid terra non est? Nunquid ea non sunt, quæ sunt in cælo, & quæ in terra sunt? Nunquid homo ipse, cui loqueris non est? Si omnia sunt, quæ per te facta sunt, quid est quod tibi quoddam proprium tenuisti esse, quod alijs non dedisti, vt solus esses? Aut quomodo audio: Ego sum qui sum, quasi alia non sint? Hanc enim quæstionem soluit per ea, quæ præmissa sunt. Nam quia vere esse, est semper & immutabiliter esse, quod soli Deo conuenit, vnde Moysi ad liberandum populum Israel misso, ac quærẽti: Si dixerint mihi populus, quod est nomen eius, qui misit te, quid dicam eis? respondit Dominus: Ego sum qui sum. Et statim sic dices filijs Israel. Qui est misit me ad vos. Solus Deus vere dicere potest. Nisi credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris.

Sententia quorundam de nomine Dei qui est 1 argum.

¶ Nonnulli affirmant, Qui est, non esse proprium nomen Dei. Quam suam sententiam probant primò: Nullibi in Sacris literis Deus eo nomine appellatur: ergo non est proprium illius. Consequẽtia est nota, & antecedens probatur: Si Deus aliquo loco appellaretur, Qui est, maximè illo Exod. 3. Vbi rogatus Deus à Moyse, quo nomine appellaretur, dixit, Ego sum, qui sum: & paulò inferius, Dices filijs Israel, Qui est, misit me ad vos; sed in eo loco, vt docent Burgensis, atque Lira, in codice Hebræo non est verbum præsentis temporis, sed futuri, Ero, & sic Sanctes Pagninus vertit; Ero, qui ero: & postea, Dices filijs Israel, Ero misit me ad vos, cui omnes Hebræi consentiunt: ergo.

2. argum.

¶ Secundo, aptius, & conuenientius est, vt Deus nominet se per verbum futuri temporis, Ero, quam præsentis sum: ergo non solum Hebraica scriptura, sed etiã ratio docet Deum non deberi appellari, Qui est. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Qui dicit se futurum esse, eo ipso docet, & fuisse, & esse: sicque omnes differentias temporis comprehendit, & ex consequenti significat perpetuam quandam durationem & perpetuitatem, quam verbum præsentis temporis non importat: ergo illud est magis conueniens. Et confirmatur: Frequens vsus est sacrarum literarũ, hac ratione verum Deum à falsis distinguere, quod falsi Dij tandem interibunt, iuxta illud Hier. cap. 10. Stultus factus est omnis homo à scientia sua, confusus est artifex omnis in sculptili, quoniam falsum est, quod conflauit: & non est spiritus in eis. Vana sunt & opus irrisione dignum, in tempore visitationis interibunt, &c. Verus autem Deus nunquam interibit, iuxta illud Esaiæ cap. 48. Ego primus, & nouissimus: sed hoc discrimen & differentia veri Dei à falsis Dijs non declaratur per hoc nomen. Qui est: declaratur autem hoc nomine. Qui erit, quod perinde est ac si diceretur, qui solus rebus omnibus deficientibus persistet, iuxta illud Psal. Ipsi peribunt, tu autem idem ipse es, &c. ergo nomen, Qui est, non est proprium Dei.

Confirmatio.

Vltimum argumentum.

¶ Vltimò: Ea de causa interrogauit Moyses Deum Exod. 3. quo nomine appellaretur, vt ipse, & cunctus populus Israeliticus se non illudi à dæmone in illa visione cognosceret: sed accepisse mandatum à Deo: ergo conueniens fuit illud dicere de se, quo maximè distingueretur à falsis Dijs: hoc autem fit per verbum, Ero, & non per verbum, Sum: ergo.

¶ His tamen non obstantibus dico, hoc nomen: Qui est, esse vnum è proprijssimis Dei. Et probatur primò: Nam vulgata nostra editio, cuius est magna

autoritas

Nomen qui est, est proprium Dei.

autoritas apud Catholicos, habet: Ego sum, qui sum, cui concordant Septuaginta interpretes, Et D. Hieronymus in epistola ad Marcellam de diuinis nominibus, inter alia ponit hoc nomen, Qui est, sexto loco. Eodemque modo vertit illud Exod. 3. Quare omnes sancti tam Græci quàm Latini semper ex illo collegerunt Deũ vocari, Qui est. Ita D. August. quæstionibus super Exodum, & D. Damascenus lib. 1. cap. 12. de fide orthodoxa. Secundo principaliter sic argumẽtor: Sapientiæ ca. 13. appellatur Deus hoc nomine, Qui est. Nam dicitur de impijs: Non poterunt cognoscere eũ, qui est. Et Ioan. 8. appellat se Christus eodem nomine: Nisi credideritis, inquit, quia ego sũ: ergo est proprijssimum nomẽ Dei. Quod & confirmari potest ex cõmuni consensu omnium philosophorũ. Plato enim in Timæo sic Deum appellat, Qui est, vel quod est. Mercurius etiam in hymnis, & multi alij.

Ad 1. arg.

¶ Et ad primum argumentum respondeo, negando antecedens: Et ad probationẽ dico, verum esse, quod illo loco Exodi habetur verbum futuri temporis, Ero, & non præsentis, Sum. Futurum tamen ponitur pro præsenti, quod familiare esse sacris literis nemo est, qui ambigat. Et sic futurum illud habet significationem præsentis. Ad quod probandum satis est autoritas Septuaginta interpretum, & D. Hieron. qui in illa lingua doctissimi fuerunt. Præterquam quod ratio eidem rei suffragatur. Nam significatio præsentis temporis multò magis quadrat in illo loco, quàm futuri. Primò, quia dicendo, Sum qui sum, significatur Deũ esse, cui primò & per se conuenit, quod sit, & ex consequenti quod est summum in entibus. Secundo: Quia, vt Abulensis docet, in quæst. super Exodũ, verbo præsentis tẽporis, significatur perpetuitas & æternitas in eo, de quo dicitur, quam verbũ futuri temporis non importat, cũ ille, qui à seipso est, nunquã possit desinere esse. Tertio: Quia in verbo, Qui erit, quædam videtur significari successio, atque mutabilitas, quam verbum præsentis temporis excludit. Significat enim, quod Deo totum suum esse est semper præsens, sibique idem, iuxta illud Psal. Tu autem idem ipse es. Et subdit causam, Et, id est, quia anni tui non deficiẽt, hoc est, non fluũt nec festinant à præsenti in futurum. Creaturæ non propriè sunt quod sunt: quia semper sunt in fluxu, singulisq; momẽtis id, quod sunt esse desinunt, iuxta illud 2. Reg. 2. Omnes sicut aqua dilabimur. Vltimo: Nã appellando Deum, Qui est, ostendimus ipsum esse summè & infinitè perfectum. Significamus enim ipsum habere totũ esse in sua latitudine, quod est habere omnem perfectionem. Esse enim est forma omniũ perfectionum: imo & omnis perfectio nihil aliud est, quàm esse quoddam. Et per hæc patet solutio ad alia argumenta. Ex dictis omnibus infertur, per illam particulam, Qui es, positam in exordio orationis Dominicæ commendari Deum ex immutabilitate, & perpetuitate suæ substantiæ, quę illo nomine tanquam proprio ipsius significatur.

Ad alia argumenta.

¶ Quarta particula est. In cælis, qua vltimo captatur beneuolentia ex manifestatione sublimitatis mãsionis diuinæ: vt sic Dei potentiam profiteamur. Dicitur autem, Qui es in cælis, non quod non sit in terris, & vbique. Cùm scriptum sit Ioan. 1. Cælum & terram ego impleo. Sed quod eius diuinitas, maiestas, & gloria magis resplẽdeat in cælestibus. Qui fatetur se patrem habere in cælis, cuius inexpugnabile regnum iustè vniuersa moderatur, is se totum Dei protectioni committit. Certus sibi nullam posse nocere creaturam, quem tuetur, atque defendit omnipotentia creatoris. His etiam verbis docemur discernere pa-

Explicatur particula, In cælis.

trem cælestem à terreno, quem in mundo habemus. Terrenus enim peculiarisque pater multis rationibus egens est, & imbecillis, qui si quid aduersi accidat, nec nobis nec sibi succurrere potest. Nec prætereà certum habemus, quandiu maneat is pater, vtpote qui mortis subditus imperio: vnde nec in eum spem nostram collocare possumus, aut debemus. Quare dicebat illi per Esaiam ca. 63. Abraham nesciuit nos: & Israel ignorauit nos. Tu pater noster, & Deus noster. In eandem etiam sententiam dixit Christus: Nolite vobis vocare patrem super terram. At cum Patrem cælestem appellamus, patrem agnoscimus longè meliorẽ & præstantiorem, omnipotentem, beneficentissimum, immortalem, omnia prouidẽtem, atque eo ipso fatemur iustum & æquum esse ipsi fidere, & pro eo cætera cõtemnere. Insuper his verbis incitamur ad recolẽdum, vnde simus delapsi, nempe, è cælo, & gratia Dei, quam in Paradiso acceperamus, & quo rursus tanquã ad destinatum locum autore tanto parente redituri sumus. Quare cum quidam à terris mente & spiritu euolasset, insuetum miratus lumen Olympi, & per cælorum pulchritudinem oculos extendens. Hæc, inquit, memini patria est mihi, hinc ortus sum: hic sistam gradum. Multa alia de hac eadem particula dicit Gabriel super canon. lect. 65. quæ à me breuitatis causa prætermittuntur.

Beatus

¶ Explicatis iam singulis particulis primæ partis orationis Dominicæ, quæ illius exordium continebat, operæpretium erit, vt ad secundam petitionum, quas ad Deum fundimus, seriem, & ordinem continentem, accedamus. Quam vt similiter explicemus, aduertendum est primò, ex D. Thom. in isto articulo, quod cum hæc oratio perfectissima sit, non solùm petenda comprehendit, sed etiam ordinem petẽdorum instituit. Quẽ vt declaremus, supponendum est, quod quia oratio desideriorum nostrorum est interpres, fit, vt talis debeat esse ordo petitionum, qualis est ordo desideriorum. Ordo autem desiderij atque intentionis is est, vt in illud primo cadat finis: deinde ea, quæ sunt ad finem: inter quæ illa debent esse priora, quæ sunt fini propinquiora. Finis autem noster est Deus, in quem affectus noster dupliciter tendere potest. Vno modo propter seipsum, & vt est summum bonum in se. Quod fit quando per actum charitatis Deum in seipso diligimus, eiusque gloriam atque perfectionem super omnia volumus. Alio modo propter nos, & inquantum est summum bonum nostrum. Quod contingit, quando ipso frui cupimus per actum spei. Primum pertinet ad affectionem iusti, & secundum ad affectionem commodi. Et vtraque dilectio est bona: quia vtraque est actus virtutis Theologicæ. Sed prima est perfectior, vtpote quæ pertinet ad charitatem, quæ est præstantior virtus quàm spes. Ad primum igitur pertinet, petitio prima, qua dicitur, Sanctificetur nomen tuum, per quam gloriam Dei petimus. Et ad secundum pertinet secũda petitio, Adueniat regnum tuum, qua ad gloriam, in clara Dei visione & beata fruitione consistentem peruenire petimus. Et sic istæ duæ petitiones ordinantur ad finem, scilicet, ad beatitudinem. Prima ad beatitudinem obiectiuam. Secunda ad formalem. Ad finem autem hunc ordinat nos aliquid dupliciter. Vno modo per se. Alio modo per accidens. Per se ordinat nos id bonum, quod est vtile ad finem. Quod adhuc est duplex. Vnum, quod ordinat, & dirigit nos ad finem directè & principaliter. Quale est meritum, quo beatitudinem Deo obediendo meremur. Et quantum ad hoc dicitur, Fiat voluntas tua sicut

Oratio dominica comprehendit petenda & ordinat petendorum.

Declaratur ordinatio & sufficientia petitionum.

in

in cælo & in terra. Aliud, quod instrumentaliter & quasi coadiuuando ad meritum, dirigit nos ad finem. Et ad hoc pertinet quod dicimus, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, siue intelligatur de pane verbi Dei, siue de pane sacramentali, siue de pane corporali. Per accidens ordinamur ad beatitudinem per remotionem prohibentis. Sunt autem tria: quæ nos prohibent à beatitudinis consequutione. Primum est peccatum, quod directè prohibet à regno Dei, iuxta illud 1. ad Corinth. 6. Neque fornicarij, neque idolis seruiétes regnum Dei possidebunt. Et quantum ad hoc dicitur, Dimitte nobis debita nostra, hoc est, peccata, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Secundum, quod impedit à consequutione finis, est tentatio retrahens ab obedientia diuinæ voluntatis, & inclinans atque inducens ad peccatum. Ideóque petitur: Et ne nos inducas in tentationem. Tertiò nos impedit pœnalitas præsens, propter quod subditur: Sed libera nos à malo. Hæc est sufficientia, & ordinatio, quam D. Thom. constituit in hoc articulo, petitionum, quæ in oratione Dominica continentur.

Alia ordinatio petitionũ. Sed poterit planius explicari hoc modo: Omne appetibile, aut est collatio boni, aut remotio mali. Bonum, cuius collatio petitur, est triplex: Bonum cæleste, bonum spirituale, & bonum temporale. Primum est gloria, secundum gratia, tertium natura. Bonum cæleste adhuc est duplex, scilicet, obiectiuale, & formale, vt dictum est. Malum, quod petitur auferri, similiter est triplex, scilicet, præteritum, præsens, & futurum. De præterito petitur, vt remittatur, de præsenti vt tollatur, de futuro vt caueatur. Quatuor ergo bonis conferendis correspondent quatuor primæ petitiones suo ordine. Et tribus malis remouendis correspondent tres vltimæ, nec potest esse aliud bonum, cuius collationem desiderare, aut aliud malum, cuius remotionem petere possimus. Et sic constat petitiones in oratione Dominica contentas, esse sufficienter positas, vt potè quæ ad omne appetibile se extendere valent. D. Augustinus in libro de verbis Domini, profundius Dominicæ orationis sacramenta discutiens, septenarium numerum petitionum septem donis, & beatitudinibus connectit. Sed hoc alterius est negotij.

Prima petitio orationis dominica declaratur. ¶ Explicato iam ordine, atque sufficientia petitionum in oratione Dominica contentarum, consequẽs est, vt de singulis seorsum nonnihil dicamus. Est autem prima petitio, Sanctificetur nomen tuum. Quæ dupliciter potest intelligi. Vno modo, vt sanctificatio referatur ad Deum, seu ad diuini nominis sanctificationem, ea ratione, qua sanctificari potest in se. Secũdo, vt referatur ad nostram sanctificationem, qua nomen Dei in nobis sanctificari intelligitur. Si referatur ad Deũ, quoniam ipse nullam in se nouam potest recipere sanctitatem, idem erit dicere: Sanctificetur nomen tuum, ac postulare, vt eius sanctitatis extensio, & manifestatio fiat, ipsum, scilicet, sanctum esse prædicando & declarando. Tunc enim Deus à creatura sanctificari dicitur in se, quando eius sanctitas creditur, laudatur, extollitur, prædicatur. Si autem referatur

Sanctificatur Deus in se. ad nostram sanctificationẽ, idem erit petere, Sanctificetur nomen tuum, ac orare vt ea nobis sanctitas tribuatur, quæ conueniens sit Dei sanctitatem atque bonitatem manifestare, eiusque testimonium reddere.

D. Cyrillus. De prima sanctificatione dicebat D. Cyrillus: Penes eos, apud quos nondum peruenit fides, nomẽ Dei contemnebatur. Sed vbi iubar veritatis super eos illuxit, ipsum fatentur sanctum, sicut & sanctum sanctorum. Et Glossa super Matt. ca. 6. Sanctificetur, inquit, hoc est, ità ab hominibus sanctus habeatur, innotescatque illis Deus, vt aliquid eo sanctius non reputẽt. Et D. Hieron. super Esaiam explicans istam particulam, *D. Hieron.* Sanctificetur nomen tuum, eidem expositioni adhærens, in hunc modum dicit: Iubemur à Deo petere, vt det vocem virtutis Euangelizantibus, vt per eorum prædicationem, & doctrinam apud omnes gẽtes sanctitas Dei innotescat, & vnus verus & æternus Deus eis manifestetur, vt sic toto orbe cõuerso, fiat vnus pastor, & vnũ ouile. Cui expositioni similis est ea, quam D. Augustinus assignat super illud Ioannis capit. 18. *D. August.* Pater clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Meritò, inquit, quæri posset, quo modo patrem clarificauerit filius, cum sempiterna claritas patris, nec diminuta fuerit in forma humana, nec augeri potuerit in sua perfectione diuina. Et respondet: In seipsa claritas patris nec augeri, nec minui potest. Sed apud homines proculdubio minor erat, quando in Iudæa tantummodo notus erat, nec à solis ortu vsque ad occasum laudabant nomen Domini, Hoc autem, quia per Euangelium Christi factum est, vt per filium pater innotesceret gentibus, profectò Patrẽ clarificauit, & Filius. Itaque petere diuini nominis sanctificationem secundum primam expositionem, nihil aliud est, quam orare, vt Dei sanctitas credatur, laudetur, prædicetur, reuereatur, honoretur, & diligatur. De secunda *Sanctificatur Deus in nobis.* sanctificatione dicebat Glossa super Matt. cap. 6. Hic spiritum sapientiæ oramus ne à sanctificatione nominis in aliquo discrepemus: sed patris nomen in filijs, vita & moribus ostendatur. Et rursus: Nomen patris in nobis est, qui filij dicimur, quod petimus sanctificari, nõ vt ipse sanctior fiat, sed vt in nobis operetur augmentũ suæ sanctificationis. Nam sanctificatio filiorũ nomini eius tribuitur. Tunc autem in nobis sanctificatur, vt dicit D. Chrysostomus, quando sciẽtes ipsum sanctum timemus, solicitéque vigilamus, ne fortè in nobis ipsum violemus. Violemus, inquit, non in sua natura, sed in nobis, ipsum contemnentes, eique non obedientes per mala opera. Tunc ergo sanctificatur nomen Dei in nobis, quando voluntatem nostram suæ rectissimæ & inobliquabili voluntati cõformem reddimus, suis parendo præceptis, tanquam summi, & supremi Domini, eumque exterioribus signis reuerentialibus, vt genuflexionibus, prostrationibus, pectoris tunsionibus, & similibus ipsum reueremur, tanquam vniuersalem & supremum Dominum. Cui sanctificationi opponitur inhonoratio. De qua loquebatur Paulus ad Romanos 2. quando dicebat: Qui alium doces, te ipsum non doces? Qui dicis non mœchandum, mœcharis: Qui abominaris idola, sacrilegium facis: Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes. Et Ezechiel capit. 36. Ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, & polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis: Populus Domini iste est, & de terra eius egressi sunt. Idcirco dices domui Israel: Hæc dicit Dominus Deus: Non propter vos ego faciam domus Israel, sed propter nomen sanctum meum, quod polluistis in gentibus ad quas intrastis, & sanctificabo nomen meum magnũ, quod pollutum est inter gẽtes, in medio earum, vt sciãt gentes quia ego Dominus, ait Dominus exercituum. Cùm sanctificatus fuero in vobis corã eis, &c. Itaque petere diuini nominis sanctificationem secundũ hanc expositionẽ, nihil aliud est, quam orare vt sanctificetur Deus in nobis, hoc est, vt nos sancti efficiamur, & in ea sanctitate perseuerantes Deum glorificemus, quæ est vera gloria nostra.

¶ Aduen

Secunda petitio orationis dominicæ declaratur.

¶ Adueniat regnum tuum. Hæc est secunda petitio orationis dominicæ, à qua, postquã in prima petitione, id, quod ad Dei honorem, & reuerētiam pertinebat, petitum est, ea, quæ ad nostram salutem, & indigentiam spectãt, postulare incipimus. Illa autem sunt numero tria. Scilicet, bonum cæleste gloriæ, quo in patria beatificamur. Bonum spirituale gratiæ, quo in via ad beatitudinem promerendam prouocamur. Et bonum temporale, ac fortunæ, quo in naturali vita sustentamur. Primum petitur, quando dicimus; Adueniat regnum tuum. Secundum, quando dicimus, Fiat voluntas tua. Et tertium, quando oramus: Panem nostrum quotidianum. &c. In hac ergo secunda petitione summum bonum nostrum, quod est beatitudo, & regnũ cælorum nobis postulamus. Et meritò quidem. Ratio enim ipsa exigere videtur, vt filij adoptionis, post petitionem eorũ, quæ ad patris pertinent honorem tãquam ad hæreditatem Dei asciti, regnum ipsius petant tanquam filij. Scio huiusmodi locum diuersis, quamuis non aduersis, modis exponi à Doctoribus iuxta multiplex Dei regnum, de quo fit mentio in sacris literis. Aliquando enim appellatur regnum Dei, vniuersale ipsius dominiũ. De quo in Psal. 102. Regnum ipsius omnibus dominabitur. Et primo ad Timoth. 6. Solus potens Rex regum, & Dominus dominantium. Et aliquando dicitur regnum Dei sacra scriptura, iuxta illud Matth. 21. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Quem locum sancti expositores in hunc modum interpretantur; Auferetur à vobis carnalibus induratísque Iudæis spiritualis intelligentia sacræ scripturæ, pro eo quod Christum, qui verum scripturæ sensum reserat, reprobastis. Et hinc est quod vsque in hunc diem excæcati manent innitentes literæ, quæ occidit, & spiritum, hoc est, verum scripturæ intellectum abijcientes. Tertiò appellatur regnum Dei Ecclesia militans. De quo quamplurimæ habentur euangelicæ parabolæ. Qualis est illa; Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare. Et illud; Colligent de regno suo omnia scandala, hoc est, de Ecclesia ista militanti, secundum expositionem Diui Gregorij. Quartò appellatur regnum Dei gratia ipsa. De quo apud Lucam capite decimoseptimo, Regnum Dei intra vos est, hoc est, gratia, quæ veri regni Dei origo est, atque principium. Quintò appellatur regnum Dei gloria. De quo Lucæ decimoquarto. Beatus qui manducabit panem in regno Dei, hoc est, in beatitudine, vt Glossa interpretatur. Sextò appellatur regnum Dei locus beatitudinis. De quo Matthæ. 13. Fulgebunt iusti in regno patris eorum, id est, in cælo. Vltimò appellatur regnum Dei ipsa persona Christi, iuxta illud Lucæ 11. Si in digito Dei eijcio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei, id est, Christus. Et quamuis de omnibus his regnis petitio intelligi possit, præcipuè tamen de regno gloriæ, quod est beatitudo nostra formalis, venit intelligenda. Quare idem erit dicere, Adueniat regnum tuum, ac orare, vt æterna Dei beatitudo quæ est clara Dei visio, post huius vitæ fidem intra nos veniat. Ex quo redundabit gloria corporis post resurrectionem: Et sic omnis humanus appetitus satiatus erit. Rationalis quidem in perfectissima possessione obiecti beatifici, sensitiuus autem, & naturalis in dotibus corporis. Quam satietatem omnes aliæ creaturæ sine Deo præstare non possunt, iuxta illud D. Augustini libro 1. confessionum. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec perueniat ad te. Et

D. August.

Propheta in Psalm. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Huic expositioni quadrat illud D. Cypriani. Regnum petimus aduenire nobis à Deo repromissum, & Christi sanguine acquisitum, vt qui in hoc seculo ei seruimus, postmodum cum ipso regnante regnemus. Vel certe illud regnum petimus aduenire, quod præstituto tempore omnibus perfectis, ac Dei filijs, generaliter est repromissum, & ad quod recipiendum a Christo inuitamur, cum dicit: Venite benedicti patris mei. Percipite regnũ, quod vobis paratum est ab origine mundi. Matth. 25. Petimus autem, Adueniat regnum tuũ. Nam quia pondere peccati, & mole corporis pergrauati ad id ascendere non valemus, quod ad nos veniat, vt hinc nos assumat, quo à præsenti, & futura miseria liberemur, erit necesse. Si quando autem præcipimur, vt ad illud perueniamus, intelligendum est, quod quia beatitudo, per Dei regnum significata, est noster finis vltimus, quamuis non sit noster finis naturalis, vt pote, qui nec naturali virtute, aut perfectione cõsequi potest, sed est noster finis supernaturalis, quem non nisi ex Dei beneficio, & gratia speciali obtinere valemus; idcircò, quamuis inquantum est finis supernaturalis, sit opus vt ad nos perueniat ex Dei misericordia; tamen, inquantum est noster finis vltimus, quem in hac vita per præceptorum Dei obseruantiam, & per bona, virtuosaq; opera consequi debemus, ad ipsum venire dicimur, & iubemur. Petimus igitur, vt nobis adueniat ex Dei misericordia regnum, ad quod venire ex nostra natura non possumus; & imus ad ipsum inquantum in hac vita per mandatorum obseruantiam ad ipsum tendimus, quamuis ad illum non perueniamus, nisi in patria. Et hoc ex ipsa tantum diuina bonitate & misericordia, iuxta illud; Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secũdum suam misericordiam, saluos nos fecit. Et in Psalm. Gratiam & gloriam dabit Dominus. Petimus etiam, vt adueniat regnum Dei, id est, vt veniat tempus, quo sit terra cælum, vita Deus, tempus æternitas, patria requies, diuitiæ sanctitas, salus immortalitas, pax pulchritudo, honor æqualitas angelorum, Deus omnia in omnibus in illa regione viuorum. Sed væ nobis dicit D. Cyprianus, si cum regnum Dei venire quotidie petierimus, quando euocat nos Deus & accersit de mũdo, non modo non libentissimè amplectimur, sed obnitimur, & reluctamur, & peruicacium more seruorum ad conspectum Domini cum tristitia, & mœrore perducimur, exeuntes hinc necessitatis vinculo, non obsequio ac desiderio voluntatis, & volumus ab eo præmijs honorari celestibus, ad quem venimus inuiti. Quid precibus frequenter iteratis rogamus, & poscimus, vt acceleret dies regni, si maiora desideria, & vota potiora sunt seruire mundo, & premi multitudine malorum in hac lacrymarum valle, quam regnare cum Christo?

D. Cyprian.

Tertia petitio orationis Dominicæ declaratur.

¶ Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Post petitum bonum cælestis gloriæ, quo in patria beatificamur, consequenter tertio loco ponitur petitio boni spiritualis gratiæ, quo in hac vita ad promerendam cælestem beatitudinem præparamur, & consistit in conformitate nostræ voluntatis ad diuinam. Continet autem hæc petitio duas partes principales: in quarũ prima, ipsa petitio simpliciter ponitur dicendo, Fiat voluntas tua. In secunda verò subijcitur modus, quo diuinæ voluntatis adimpletionẽ desiderare, & petere debemus, nẽpe, Sicut in cælo & in terra. Ad explicationẽ primæ partis plura adducere oporteret

de significatione huius vocis, voluntas diuina, quæ diuersimodè accipitur in scriptura, vt est videre apud Magistrum in primo distinctione 45. Sed de hoc nos diximus latè supra, articulo septimo huius quæstionis, cùm de cōformitate, quam homines, tam in orando, quam volendo vel desiderando, habere debent, ad voluntatem diuinam, instituimus sermonem. Qui nunc in memoriam necessariò reducendus esset, vt cognosceretur, qualis voluntatis Dei actus sit ille, cuius executionem petimus, quando dicimus, Fiat voluntas tua; & cuius voluntatis actui tenentur se homines conformare in suis petitionibus & obsecrationibus; nisi eo loco id à nobis satis clarè positum esset, abundèque declaratum, quis sit legitimus sensus istorum verborum: Fiat voluntas tua. Quare pro nunc satis sit dicere, quod hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra, stabilitas in fide, confidentia in spe, ardor, alacritas, & dulcedo in charitate, humilitas in conuersatione, misericordia in operibus, in moribus disciplina; cum omnibus pacem tenere, iniuriam facere non nosse, & illam vlcisci putare scelus, atque flagitium; benefacere ijs à quibus per nefas oppugnamur, seruire Deo corde magno & animo volenti; & quando de eius nomine ac honore certatum fuerit, exhibere in sermone veritatem, in persequutione constantiam, in cruciatu fiduciam, in morte patientiam ac fortitudinem. Et hoc denique est voluntatem Dei adimplere, quam qui facit manet in æternum.

¶ Modus autem diuinæ voluntatis adimplendæ est; Sicut in cælo & in terra. Quæ particula pluribus rationibus potest exponi secundum diuersas cæli & terræ acceptiones. Accipitur enim aliquando, cælum, pro cælestis patriæ incolis; & aliquando pro superiori portione rationis: & aliquando pro sanctis, & iustis hominibus, & deniq; pro superioribus mūdi sphæris.

Cælum accipitur multipliciter.

¶ Si primo modo accipiatur, sensus illorum verborum est; Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra, hoc est, fiat, quod sint homines similes angelis, vt sicut ab illis voluntas Dei impletur in cælo, ita etiam hi, qui sunt in terra, ipsius Dei faciant voluntatem. Huic expositioni consonat Diuus Augustinus super istum locum dicens; Petitur, vt sicut Dei voluntas fit in angelis, qui cæli sunt, qui ipso perfruuntur; nullo errore obnubilante ipsorum sapientiam; nulla miseria impediente eorum beatitudinem, ità etiam fiat in terra, hoc est, in hominibus, qui sunt in terra, & de terra quantum ad corpus facti. Et Diuus Thomas. Petimus, vt sicut cæli ciues conformant suam voluntatem diuinæ; ità & homines faciant in habitatione terrestri. Et ly, sicut, tunc non dicit omnimodam similitudinem, sed proportionabilem æqualitatem, quæ conuenit viatoribus, & peregrinis.

Cælum pro angelis terra pro hominibus.

¶ Secundo modo accipiendo cælum & terram pro spiritu, & carne, siue pro superiori, & inferiori portione, sensus illorum verborum est, quod petimus obedientiam carnis ad spiritum, hoc est, quod caro spiritui non rebellet, sed perfectè obediat. Quia enim secundum spiritum cælum sumus, & secundum carnem terra; ideò oramus, vt sicut in cælo, hoc est, in spiritu, sic & in terra hoc est, in carne, voluntas Dei adimpleatur, ex carnéque & spiritu vnus spiritualis homo tunc resultet, qui simul feratur in Deum. Quo modo & propheta se totum in Deo significat iubilasse, quando affirmat: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum verum. Ità exponit hunc locum Diuus Cyprianus in hunc mundum dicens: Cum corpus è terra, & spiritum possideamus è cælo, ipsi terra & cælum sumus. Fitque & impletur Dei voluntas in cælo, quando illud, in nobis experimur: Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Et oramus vt ea voluntas fiat in terra, de qua scriptum est: Sentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati. Exultet ergo in te, seruiátque tibi cor, ac mens, & caro nostra, fiatque benignissime Domine, voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Seruiunt tibi angeli in cælo; nos seruiamus tibi in terra. Non te illi offendunt in cælo; non te nos offendamus in terra. Deniq; faciunt illi tuam voluntatem, faciamus & nos.

Cælū & terra pro spiritu & carne.

D. Cyprian.

¶ Tertio modo, accipiendo cælum pro sanctis & iustis hominibus, & terram pro peccatoribus, sensus illorum verborum est, quod diuina voluntas executioni mādetur tam in Ecclesia iustorum seu fidelium, secundum legem cæli viuentium, quā in congregatione peccatorum terrena quærentium; pro quorum conuersione & iustificatione ex charitate orare debemus, vt ad Dei fidem, cultum, & agnitionem venientes cæli fiant. Hanc expositionem innuit D. August. in sermone de oratione Dominica, dicens. Huius petitionis est alius sensus pius valde; Monemur orare pro inimicis nostris, qui terra sunt, quasi dicamus: Credant inimici nostri, sicut & nos in te credimus. Terra sunt, ideò nobis aduersantur. Cæli fiant & nobiscum erunt. Hunc etiam intellectum tangit D. Cyprianus, vt autor est D. August. in lib. de dono perseuerantiæ, vbi sic inquit; Vidit, & alium in his verbis sensum beatus Martyr Cyprian. vt scilicet, pro infidelibus, qui sunt adhuc in terra, terrenū tantū hominem portantes, orare intelligantur fideles, qui cælesti homine induti, non meritò cæli nomine intelliguntur. Eundem etiā sensum sequitur D. Chrys. super Matth.

Cælum pro iustis & terra pro peccatoribus.

D. August.

D. Cyprian.

¶ Quarto modo accipiendo cælum pro superioribus mundi sphæris, & terram pro hominibus in terra constitutis, est sensus illorum verborum, quod sicut illa, quæ sunt in cælo materiali diuinæ parent voluntati; ità etiam, & homines id ipsum ostendant. Illa, quæ in cælestibus sphæris sunt, Dei ordinationem nequaquā transgrediuntur. Sed sol iuxta diuinā dispositionem cōtinue mouetur de oriente in occidens, & aliquando ad Dei nutū, contra suum cursum naturalem, diuino beneplacito obediēs facit, stando, scilicet, tempore Iosue, & retrocedēdo tēpore Ezechiæ. Cæteræ quoq; stellę, sphærę, & planetæ nunquā à diuino præcepto recedunt. Et ad eundem modū in nobis nihil, quod diuinis mādatis sit cōtrariū reperiri debet. Sed nunc currendo de virtute in virtutē; nunc stando perseueránter ac fortiter in bono cōtra omnes Christi inimicos, nunc retrocedēdo per conuersionē à vita peruersa, & perditis moribus fiat volūtas Dei, sicut in cælo & in terra. ¶ D. Chrys. putat istam particulam, Sicut in cælo, & in terra; tertiæ petitioni adiunctā, subintelligendam etiam esse in duabus pręcedētibus petitionibus ità vt orationis Dominicæ contextus hoc modo ordinetur: Pater noster, qui es in cælis: Sanctificetur nomē tuum: sicut in cælo & in terra. Adueniat regnum tuum, sicut in cælo & in terra. Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra. Sed siue hoc ita sit, siue secus: particulæ huiusq; positæ intelligendæ sunt eo modo, quo à nobis sunt explicatæ. Et sic non est cur diutius in hac re declaranda immoremur.

Cælum pro superioribus mūdi sphæris.

D. Chrys.

¶ Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Scio huiusmodi verba diuersimodè à Doctoribus explicari iuxta multiplicem significationem, quam illud nomen, panis, potest habere; Nunc de pane materiali; Nunc de Eucharistia, quam quotidie spiritu saltem, manducare debemus. Nunc de verbo Dei,

Quarta petitio orationis Dominicæ declaratur.

quo

quo mentes nutriuntur, & satiantur; Nunc de alijs mysticis significationibus, illud intelligentes. Sed ijs omnibus omissis de pane tantum materiali corpus sustentante, cuius nomine ea omnia, quibus humani corporis fragilitas ad sui sanitatem & conseruationem indiget, comprehendimus, vt cibum, potum, vestitum, habitationem, & reliqua huiusmodi, ad literam dicemus. Pro quo est aduertendum, quod quia homo ex duabus substantijs est compositus, corpore, scilicet, & anima, quarum quælibet iuxta naturæ suæ conditionem refectione, defensione, conseruatione, varijsque alijs adiutorijs, & sustentamentis indiget, pro quibus Deum iugiter implorare debet, ratio postulat, vt post petitionem eorum, quę pertinent ad salutem animæ, & continentur orationibus primis iam explicatis, ad petitionem illorum, quibus corpus est reficiendum accedamus. Vtraque enim bona à Deo tanquam à vero patre specialem singulorum curam gerente; sunt speranda. Nec decet virum catholicum, qui Deum patrem appellare didicit, rerum quibus indiget, siue spirituales illæ sint, siue corporales, ab alio quam ab ipso, copiam expetere. Sicut nec decet filium Regis, aut cuiusuis alterius hominis principis, atque diuitis, panem & reliqua ad vitæ sustentationem necessaria ab alijs, quam proprijs parentibus mendicare.

¶Modus autem, quo dicit Christus bona temporalia siue corporis illa sint, siue fortunæ, esse postulanda, his verbis continetur: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Solúsque panis mentionem facit, nec docet nos expressè carnem, pisces, aut vinum, quamuis his etiam homines pro competenti, ac salubri sua sustentatione indigeant, postulare, vt ex modo loquendi nobis insinuaret, vt quantum commodè possumus paucis simus contenti, communibus, scilicet, & ad victum necessarijs, iuxta illud D. Chrysostomi: Christus solum panem petendum docuit, vt habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Estque hoc valde conforme orationi, quam fundebat ad Deum Sapiens Prouer. 30. dicens; Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi; sed tantum tribue victui meo necessaria; ne fortè satiatus alliciar ad negandum, & dicam. Quis est Dominus? Aut egestate cópulsus furer, & periurem nomé Dei mei. Quę verò sint necessaria vitæ declarat idem Eccles. 39. in hunc mundum: initium vitæ hominis aqua. & panis & vestimentum, & domus protegens turpitudinem. Dicit autem, vt petamus pané nostrum, & non meum. Primò, vt nemo sibi temporalia pro sua tantum vtilitate approptiet, sed ea quæ à Deo percipit alijs, pro vt indigentia, & necessitas expostulat, impertiatur. Quare dicebat Diuus Chrysostomus: Omnia, quæ nobis orantibus Dominus dat, siue militantibus: non nobis solùm dat, sed & alijs per nos, vt de eo, quod percipimus à Deo, partem impotentibus faciamus: Sicut enim natura cibum per stomachum assumptum communicat omnibus membris; sic & nos, qui multa membra sumus vnius corporis mystici, debemus petere hunc panem, non solùm pro nobis petentibus, sed etiam pro omnibus nobiscum participantibus. Secundo, dicit nostrum, vt nemo pro se solùm, sed etiam pro alijs orare debere intelligat, solicitusque sit, non tantum pro se, sed etiam pro fratribus, & proximis petere necessaria. Quare dicebat Diuus Cyprianus in libro de oratione Dominica non longè post principium. Ante omnia pacis Doctor vnitatisque magister sigillatim noluit, & priuatim

Quare solus panis petendus.

D. Chrysost.

Quare panis noster dicitur.

D. Chrysost.

D. Cyprian.

precem fieri, ne quis cùm precatur, pro se tantum & non pro populo mittat orationem; cum totus populus vnum simus. Deusque pacis, & concordiæ magister, qui docuit vnitatem, sic orare vnum pro omnibus voluit, quo modo ipse in vno omnes portauit.

¶Addidit præterea, Quotidianum quæ particula ponitur à D. Luca capite vndecimo, cum tamen Matthæus dixerit, supersubstantialem. Et est ponderandum, quod cum Ecclesia in oratione Dominica in omnibus sequatur verba Matthæi, in hoc mutauit nomen supersubstantiale in quotidianum. Cuius rei hæc assignatur ratio à Doctoribus: Quia, quid sit supersubstantiale pauci intelligunt, quid autem sit, quotidianum, ab omnibus capitur. Et præterea, quia generalius exprimuntur petenda per nomen quotidianum, quam, per nomen supersubstantiale, cùm nomen supersubstantiale proprijssimè acceptum solum panem sacramentalem significet, scilicet, Christum, qui vere & propriè super omnes substantias existens, panis noster esse dignatus est, & nomen quotidianum, quemcunque panem quotidie sumendum importet, siue corporalis ille sit, siue spiritualis, siue doctrinalis, siue sacramentalis; idcircò Ecclesia in oratione Dominica, quam addiscendam omnibus & dicendam proposuit, non supersubstantialem, sed quotidianum, legendum iudicauit. Potest autem ly, supersubstantialem, dupliciter explicari. Vno modo, vt sint duę dictiones. Et hac ratione propriè de Christo intelligitur, qui est super omnes substantias, vt statim dicebam. Alio modo, vt est vna dictio. Et sic tam de Christo, quam de pane materiali explicatur: Vt sit sensus, quod petimus dari nobis à Deo super panem nostræ sustentationi necessarium, panem sacramentalem, hoc est, quod det nobis Deus vtrumq; panem mentis & corporis. Et secundum istam acceptionem idem est petere panem nostrum quotidianum, & panem supersubstantialem, vt autor est D. Damascenus, qui pro eodem accipit panem supersubstantialem, & panem quotidianum, & Glossa super Matthæum capitulo sexto.

Explicatur particula, quotidianum.

¶Et dimitte nobis debita nostra. Ab hac particula incipiunt petitiones, quibus post collationem bonorum, malorum remotionem postulamus. Sunt autem mala, à quibus liberari petimus triplicia, scilicet, maxima, media, & minima. Maxima mala sunt, mala culpæ: quia separant nos à summo bono, iuxta illud Esaiæ 59. Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis. Mala media sunt peccatorum occasiones, quæ inducunt ac præcipitant in mala culpæ; quales sunt tentationes dæmonis, mundi, vel carnis. Mala minima sunt mala pœnæ, corporis, vel animæ vt dolor, tristitia, & cætera afflictiua. Et secundum hanc diuisionem ponũtur tres petitiones vltimæ. Quarum prima petimus peccati deletionem, dicentes, Dimitte nobis debita nostra. Secunda occasionis ad culpã inducentis, scilicet, tentationis exclusionem, dum dicimus, & ne nos inducas in tentationem. Tertia à malis pœnæ liberationem, his verbis: Sed libera nos à malo. Circa primum ergo primò ponitur petitionis forma, cum dicitur: Dimitte nobis debita nostra. Et posteà subditur modificationis clausula, cùm adiungitur: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Debita autem, quæ hac oratione nobis dimitti postulamus, non sunt sensus, aut pecuniæ, vt Diuus Augustinus dicit, sed peccata quæ in Deum commisimus, quæ debita appellari in sacris li-

Explicatur 5. petitio orationis dominica.

Mala triplicia.

D. August.

teris manifestum est, iuxta illud Matth. quinto. Amen dico tibi, non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem, hoc est, vsque ad minima peccata, quia nihil impunitum relinquetur. Et Lucæ 13. Putatis, quia ipsi debitores fuerint, præter omnes homines habitantes in Hierusalem? hoc est peccatores. Loquitur enim ibi Christus de illis decem & octo hominibus, quos turris cadens in Siloë oppresserat, quos non solos peccatores, sed in terrorem reliquorum punitos esse dicit. Horum autem debitorum instruimur quotidie à Deo petere remissionem, vt nos non quasi mundos coram diuina maiestate existimemus; & sic de munditia gloriantes plus peccemus, iuxta

D. Cyprian. illud D. Cyprian. Quam necesse, quam prouidè, & salubriter admonemur, quod peccatores sumus, qui pro peccatis rogare compellimur; vt dum indulgentia à Deo petitur, conscientiæ suæ animus recordetur. Et ne quis sibi quasi innocens placeat, & se extollendo plus pereat, instruitur, & docetur peccare quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare, oramus verò, vt omnia nostra peccata generaliter dimittantur, quia omnia, & singula ad introitum regni Dei, quod nobis superaduenire petimus, præstãt impedimentum, iuxta illud Pauli primæ ad Corinth. 6. Nolite errare. Neque fures, neque auari, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces regnum Dei possidebunt. Is autem, à quo venia petitur, pater est cælestis, qui solus habet potestatem peccata dimittẽdi. Ad illum enim propriè pertinet peccati remissio, qui illo offenditur. Et hic est solus Deus. Quod & Iudæi agnoscentes, cum Christus paralytico dixisset. Dimittuntur tibi peccata tua, dixerunt. Quis est hic, qui peccata dimittit; scientes, id solius Dei esse opus. Dimitte ergo pater benignissimè, ad nostram petitionẽ, & gemitum nostra delicta, & quãdo te petentibus veniam peccatorum concessurum promisisti per prophetam,

Ezech 33. dicens. Iniquitas impij non nocebit ei, in quacunque die cõuersus fuerit. Et beatus Bernardus tractãs illud,

D. Bernard. Hodie mecum eris in paradiso, dicit; Nõ arctatur; non clauditur fine; nullas habet metas diuina clemẽtia. Sit qui inuocet, erit qui exaudiat. Sit qui pœniteat, non deerit qui indulgeat. Nobis supplicibus ac veniã postulantibus integrã ac plenam peccatorum remissionem concede, quo ab illis absoluti te potentissimum Deum, ac summum bonũ nostrũ amare & super omnia diligere valeamus. Donabuntur autem nobis nostra peccata, si vnusquisq; fratri suo ex corde remiserit. Fecit enim Deus nobiscum pactum firmũ, & stabile, vt qui vult dicere efficaciter, Dimitte nobis debita nostra, dicat & ipse veraciter. Sicut & nos dimit-

D. August. timus debitoribus nostris. Quod si hoc posterius, aut nõ dicit, aut dicit fallaciter, illud certè, quod prius est

D. Chrysost. dixit inaniter. Veniæ igitur fons emanat à pectore supplicantis. Et quidquid, ô homo, effuderis in alterum ad te refluet. & quantum alteri cõdonaueris tantum tibi indulsisse putato. Sed parũ omnino est. quod dixi. Et idcircò ego me reprehendo. Nam, ô Deus

D. August. meus, & totius misericordiæ fons. O felicissime acta mecum commutatio. Remitto fratri parua mala, quæ commisit in me; & tu remittis mihi magna & innumera mala, quæ commisi in te. At nihil magis dignum tua magnificentia, & gloria, quam si me liberes, & educas ab abysso malorum, atque conferas ingentia bona, eo quod ego puluis & cinis, dante te, feci quoddam bonum. Non ergo, ô Christi fideles, & cultores vindictam quæramus. Nam si quærit illam Deus à nobis, vae remanebimus. Noluit cælestis magister nos peccatorum nostrorum remissionem simpliciter petere, sicut cætera in oratione contenta. Sed quod ei petitioni adiungeremus; Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Nam, quia intentio illius fuit, & diuina prouidentia, eam tradere orandi formam, quæ sufficientissima in se, efficacissima apud Deum, & fructuosissima nobis esset; non solum quid orandum, sed etiam quid coagendum à petente, ne eius oratio inefficax fieret apud Deum, & ex consequenti infructuosa nobis, docere voluit. Quid autem coagendum sit explicatur conditione apposita, scilicet, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, itaque nostra dimissio est conditio, quæ nostram orationem exaudibilem Deo facit, quod, & Salomon significauit Ecclesiastic. vigesimooctauo, quando dixit; Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Et Diuus Augustinus in enchi- *D. August.*
ridio capite septuagesimotertio. Qui roganti peccati sui veniam & petenti ex corde non dimittit, nullo modo existimet à Domino sua peccata dimittenda. Quoniam mentiri veritas non potest, quæ dicit; Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester cælestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Ad tam magnum tonitruum, qui non expergiscitur, non dormit, sed mortuus est: & tamen mortuos suscitare potens est ille. Hæc August.

¶Et ne nos inducas in tentationem. Quoniam *Explicatur 6. petitio orationis Dominicæ.* vita nostra adeò fragilitati, & mutabilitati subiecta est, vt nunquam in eodem statu permaneat, sed fluctuet semper diuersarum tentationum impulsibus, huc & illuc agitata (sunt enim in hoc mari magno, & spatioso reptilia, quorum non est numerus, & animalia pusilla cum magnis, hoc est, varia & multiplicia tentationum genera, quibus quasi quibusdam funiculis & retibus misera anima quæritur quotidie irretiri) post petitam debitorum remissionem, recto ordine ad patrem potentissimum recurrimus, instanter petentes, vt tentationes diaboli, mundi, vel carnis, quæ ad culpam inducere possunt, à nobis misericordissimè auertat. Ne, scilicet, purgata domo nostra à peccatorum sordibus, rursus tentatione victi in eadem, aut maiora recidiuantes, fiant nouissima nostra peiora prioribus. Vndique nobis parantur insidiæ, vndique tela iaciuntur. Insurgit contra nos caro, trahit mundus, insidiatur diabolus. Suggerit caro voluptatem, mundus vanitatem, diabolus iniquitatem. Caro mollia, mundus inania, diabolus mortifera. Caro infestat per lasciua desideria, mundus per prospera & aduersa, diabolus per turpitudines & vitia. Quocunque nos vertimus, tentationum laqueos ad captandas animas inuenimus. Insidiantur nobis nostri inimici, & vndique nos deiicere festinant. In esu, in potu, in opere, in verbo, in vigilia, in somno, in cogitatu, in delectatione, in diuitijs, in paupertate, in patientia, in rigore, & in omni denique materia nobis occurrente: Quare de miseria hominis dicebat D. Bernard. Ini- *D. Bernard.*
mici animam meã circundederunt, corpus mundus, & diabolus. Corpus fugere non possum, nec fugare. Cir- *Miseria hominis declaratur.*
cumferri id necesse est, quoniam alligatum est mihi. Perimere non licet, sustentare cogor, cũ illud impingo, hostẽ aduersum me nutrio. Si enim satis comedo,

& illud

& illud robustum fuerit, sanitas eius mihi aduersatur. Mundus circumcingit me vndique, ac per quinq; sensus corporis mei, quasi per portas, sagittis suis vulnerat me, & mors intrat per fenestras meas. Respicit oculus, & mētis sensum auertit. Audit auris, & intentionē cordis inflectit. Odoratus cogitationem bonam impedit. Os loquitur & fallit. Ardor libidinis parua occasione excitatur, & nisi subito respuatur, statim totum corpus occupat; æstuat, vrit, incendit. Diabolus (quem videre nō valeo, & ideò minus cauere possum) ipse tetendit arcum suum, & in eo parauit sagittas suas, vt sagittet me in auro, & argento, & in omnibus ijs, quibus abutimur, cùm illis malè delectamur. Nec solum laqueum posuit, sed & viscum. Viscus est amor possessionis, affectus cognitionis, cupiditas honoris, & voluptas carnis; quibus anima inuiscatur, & irretitur, ne pennis contemplationis per plateas supernæ Sion discurrere valeat. Hæc D. Bernardus. Cum ergo nōn sit pax in vita ista, quæ plena est tentationibus, & adeò plena, vt tentatio meritò possit appellari, sicut illam Iob vocauit, militiam; necessario postulat, vt defectum nostrum, viriúmque nostrarum paruitatem cognoscentes, ad cælestem Patrem confugiamus, sicut & Christus Redemptor noster nos confugere docuit, dicentes; Et ne nos inducas in tentationem. Hoc est: Ne permittas nos succumbere tentationi; sed da, vt semper peccatum caueamus. Non oramus hac petitione, vt non tentèmur, nec hoc affectandum est viatori. Vita ēnim ista, vt Augustinus affirmat, sine tentatione duci non potest.

Non petimus vt non tentemur quia tētatio vtilis.

Nec nobis vtile foret non tentari. Nam si oramus, vt non tentemur, vnde nobis erit virtus constantiæ? Si tentationes, & tribulationes non sint, fortitudo, patientia, & cæteræ virtutes, quæ circa difficile versantur, quomodo in nobis generarentur, conseruarentur, & augerentur? Virtutes morales moderatrices sunt passionum terstitiæ, & delectationis secūdum rectam rationem. Quare illis sublatis, aut per tentationem non excitatis, quod etiam materia exercitij virtutum auferatur, erit necesse. Et hinc dicebat D. Augustinus. Dum huius vitæ infirmitatem gerimus, si tentationes, & passiones omnino nullas habemus non rectè viuimus. Et Apostolus ad Romanos quinto. Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur. Et Iacobi cap. 1. Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes, quod probatio nostræ fidei patientiam operatur. Et Diuus Augustinus super Psalm. 60. per tentationem profectus noster vtique fit. Non enim quisque sibi innotescit, nisi tentatus. Nec potest quisque coronari, nisi vicerit; nec vincere, nisi certauerit. Nec potest certare, nisi inimicos & tentatores habuerit. Fructuosum est, dico, si victoria subsequitur. D. Greg. lib. 23. Moralium capite 27. singulares quasdam vtilitates ex tentationibus prouenientes tangit. Videte ibi.

D. Aug.

D. Gregor.

Explicatur vltima petitio orationis dominicæ.

¶ Sed libera nos à malo. Hæc est vltima petitio orationis Dominicæ, qua liberationem à minimis malis, hoc est, malis pœnæ, secundum superius positam diuisionem postulamus. Nōnulli affirmant istam clausulam, vnam petitionem continere cum præcedenti, vt sit sensus: Ne nos inducas in tentationem, malo, ad quod tentatio inducere nititur; consentiendo, sed magis ab ipso liberando. Cuius suæ opinionis eam assignant rationem, quod hæc verba non ponuntur à D. Luca. Quod non fieret, si petitionem distinctam à præcedentibus cōtinerent. Cæterùm, meo iudicio, probabilior est sententia, quæ asserit, his verbis continere petitionem ab alijs distinctam, nempe, illam, qua liberationem à malis pœnæ, siue præsentibus siue futuris, quatenus ad bonum non promouent, postulamus. Et hæc est mens D. Thomæ in isto articulo. Nam quia nos a primæua nostra origine, vltra hoc, quod in peccatis geniti, & concepti sumus, nostram naturam in sui exordio, in naturalibus vulneratam, & in gratuitis, quibus ornata fuerat, spoliatam, vitiosisque inclinationibus fomitis ad malum pronam, accepimus. Ex quo factum fuit, vt ad æternæ etiam damnationis pœnas fuerimus addicti. Quæ omnia inter mala pœnæ continentur. Nec propter naturæ vulnerationē, fomitisque inclinationem sit in nobis potestas à prædictis malis resurgendi, nec industria, aut ars, quibus perdita dona recuperare valeamus, nec denique studium, aut diligentia, quibus vulnera nostra, prauasq; inclinationes, aut curare, aut tollere possimus, ne ex peccatorum onere damnaremur, & ex expoliatione gratuitorum donorum succumberemus, & ne suffocaremur ex inflicto vulnera, deprimeremurque ex mala inclinatione, cælestis Magister noster Christus ad medicinam spiritualem, patrem, scilicet, misericordiarum, & Deum omnipotentem, nos confugere docuit, deuotè dicentes; Sed libera nos à malo. Hoc orare docuit, quia non ille, vt cæteri medici, placatur pecunia, sed oratione deuota, vt docet D. Chrysostomus super illud Matthæ. Ostēde te sacerdoti, & offer munus tuum. Oramus igitur Deum Christi instituti documento, vt liberet nos à malo tam præsenti, quàm futuro. Tot enim & tanta sunt mala miseriæ in vtroque seculo, vt non immeritò incessanter clamare cogamur; Sed libera nos à malo. Propter quod dicebat Diuus Ambrosius in quodam sermone. Tantis malis hæc vita repleta est, vt comparatione eius mors remedium esse putetur, non pœna. Et Diuus Augustinus tractans illud Iacobi capitulo quarto. Quæ est vita vestra? in hunc modum dicit; Dubia quidem est, cæca est, ærumnosa est; quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exiccant, aera morbidant, escæ inflant, ieiunia macerant, ioci soluunt, tristitiæ consumunt, solicitudo coarctat, securitas hebetat, diuitiæ iactant, paupertas deijcit, iuuentus extollit, senectus incuruat, infirmitas frangit, mœror deprimit, & post hæc omnia mors interimit, & vniuersis gaudijs finem imponit: ita, vt cum esse desierit, nec fuisse putetur. Iob capitulo 14. de præsentis etiam vitæ miserijs loquens sic dicit: Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miserijs. Qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet. Super quem locum multa dicit Diuus Gregorius ad idem propositum pertinentia. Et Diuus Augustinus sermone decimoseptimo de Verbis Euangelij. Non tamen sic orandum est, nos liberari à malo, vt Dominus noster omnes istas tribulationes, & pœnales miserias penitus à nobis auferat. Quia nec id naturæ nostræ conditio patitur: nec status huius seculi exigit: nec nobis proficuum esset & salutare. Sed quod petere debemus, est, vt illarum moderationem; & mitigationē faciat, ne, scilicet, ipsis pressi, & nimium fatigati, in maius malum culpæ declinemus. Hoc enim solum malū habent pœnales miseriæ huius seculi, quod in deterius quādoq; præcipitāt suos possessores; à quo si ob nostram orationē à patre cælesti fuerimus præseruati, satis à malo, quod pœnæ istæ inferunt, liberabimur, etiā si incessanter nos cruciēt, & infestēt. Poterit igitur mēs deuota circa hāc petitionē sic meditādo orare: O Pater cælestis benignissimè, qui scis nos

D. Chrysost.

D. Ambr.

D. August.

Qualiter orandum est quod liberemur à malis.

malis & periculis præsentibus subsistere non posse, sed nec futura ea nobis cauere, libera nos à malis omnibus, quæ contra nos in hoc mundo molitur inimicus. Sic enim erit nobis fiducia, & summa tutela; si tu nos liberaueris, ac implorantibus, & deprecantibus tuam opem præstiteris. Libera nos, inquam, Pater potentissime, ab omni malo intus ex nobis orto, ab ignorantia sciendorum, ab infirmitate agendorum, à pusillanimitate obseruantiæ tuorum mandatorum, à tarditate bonorum, à pronitate malorum, à rebellione vitium inferiorum, à vana solicitudine temporalium, à radicibus pessimis vitiorum. Da Domine Pater omnipotens, & misericors spiritum timoris tui, vt eius magisterio confirmati mortiferum superbiæ tumorem salutifera humilitatis cura prementes, pauperes spiritu efficiamur; quatenus in humilitate cordis & omnimodo terrenorum contemptu perseuerantes, regnũ cælorum nostrũ esse sine fine gaudeamus. &c.

Explicatur particula, Amen. ¶ Amen. In ista particula, vt diximus, continetur tertia pars principalis orationis Dominicæ, qua petitionum in ea contentarum confirmationem petimus, & optamus, dicentes. Amen. Est autem ea dictio secundum D. August. nec Græca, nec Latina, sed Hebraica, sicut & aliæ, quæ in sacris libris interpretatæ nõ sunt. Vt Alleluia, Osanna, Racha. &c. Non quidem, vt ipse D. August. affirmat in libro secũdo, de doctrina Christiana, quia id fieri non potuerit. Sed vt propter sanctiorem autoritatẽ antiquitas veneranda obseruaretur. Et hoc quantũ ad illas duas dictiones, Amẽ, & Alleluia. Nam quantum ad alias duas, scilicet, Racha, & Osanna, dicit trãslationẽ fieri nõ potuisse: Sunt enim quædã verba certarum linguarũ, quæ in vsum alterius per interpretationem transire nõ possunt. Quod præcipuè interiectionibus accidit, quæ magis animi motum; quã sententiæ conceptæ aliquã particulam significãt. Et talia dicuntur esse Racha, & Osanna. Est enim Racha interiectio indignãtis, & Osanna lætãtis. Tres *Tres voces quibus bonus successus poterit precari.* autẽ sunt voces quibus felicitatẽ, & bonũ successum Iudæi suis rebus precari solebãt, scilicet, Selach, id est, semper, scbalon, id est pax, & amen, id est, fiat. Quæ & in sacris literis frequentissimè inueniũtur; præsertim in Psalm. in quorũ fine aliquãdo ponitur, amẽ amen, & aliquãdo selah, id est, semper, quibus omnium quæ dicuntur successus, ac perfectio optatur, simili etiam ratione cum imprecatio esset lecta in mulierem adulterij insamatam, lex cogebat ipsam respõdere, Amen. Num. 5. Et cum recitabantur deuotiones cõtra transgressores legis Dei, populus respondebat, Amen. Deut. 17. Sed est aduertendũ, quod hæc dictio, Amen, *Dictio Amen tripliciter accipitur.* tripliciter accipitur in scriptura. Vno modo nominaliter. Et sic tantum valet, sicut veraa, vel veritas. Qua ratione accipitur in Apocalyp. cap. tertio, cum dicitur: Hæc dicit, Amẽ, testis fidelis, & verus. Amen, id est, veraa. Quod est vnum è proprijs nominibus Christi. Alio modo accipitur verbaliter, & valet tunc tantum, sicut, fiat. Qua ratione sumitur communiter in fine orationum, quibus orantis desiderium exprimitur. Est enim verbum optatiuum, ex quo fit, vt solùm dicatur respectu rerum subsequentium. Tertio modo accipitur aduerbialiter. Cuius acceptionis vsus est frequens in Euangelio, vt constat ex illo, Amen amen, dico vobis; quod multoties Christus repetit in suis cõcionibus. Nõnulli affirmãt, quod quando ea dictio in Euãgelio ponitur geminata, in primo loco accipitur nominaliter, & in secundo aduerbialiter. Vt sit sensus? Eo veritas dico, hoc, vel illud, sub affirmatione. Quãdo enim aduerbialiter sumitur est aduerbiũ affirmandi, vt docet D. Ambros. & refertur de consd. 2. cap. reuera in fine. Sed quamuis hæc expositio mihi non displiceat, placet tamen magis affirmare, quod vtrobique accipitur aduerbialiter, & geminatur dictio solum vt augeat asseuerationem, sicut & omnes aliæ dictiones geminatæ solent augere significationem. Et hæc dicta sufficiant de explicatione orationis Dominicæ, cuius interpretationem eo libentius assumpsimus, quo à D. Thom. in hoc articulo, magis ex professo declaratur.

ARTICVLVS X.

¶ Vtrùm orare sit proprium rationalis creaturæ?

AD Decimũ sic proceditur, Videtur, quòd orare non sit proprium rationalis creaturæ. *4. dist. 15 q. 4. ar. 6 q. 1. & 3.* Eiusdem enim videtur esse petere & accipere: sed accipere conuenit etiam personis increatis, scilicet, Filio & Spirituisancto: ergo etiã eis conuenit orare. Nam & Filius dicit Ioan. 14. Ego rogabo patrem meum. Et de Spiritu sancto dicit Apostolus. Spiritus postulat pro nobis.

2 ¶ Præterea, Angeli sunt suprà rationales creaturas, cum sint intellectuales substãtiæ. Sed ad Angelos pertinet orare: vnde in Psalm. 96. dicitur, Adorate eum omnes Angeli eius: ergo orare non est proprium rationalis creaturæ.

3 ¶ Præterea, Eiusdem est orare cuius est inuocare Deum, quod præcipuè fit orando. Sed brutis animalibus conuenit inuocare Deum, secundum illud Psalm. 146. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum: ergo orare non est proprium rationalis creaturæ.

¶ Sed contra, Orare est actus rationis, vt suprà † habitum est. *Ar. 3 huius quæst.* Sed rationalis creatura à ratione dicitur: ergo orare est proprium rationalis creaturæ.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut ex supra † dictis patet, *Art. 1. huius quæst.* oratio est actus rationis, per quem aliquis superiorem deprecatur: sicut imperium est actus rationis quo inferior ad aliquid ordinatur. Illi enim propriè competit orare, cui conuenit rationem habere, & superiorem quem deprecari possit. Diuinis autem personis nihil est superius. Bruta autem animalia non habent rationem. Vnde neque diuinis personis neque brutis animalibus conuenit orare, sed proprium est rationalis creaturæ.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod diuinis personis conuenit accipere per naturam. Orare autem est accipientis per gratiam. Dicitur autem filius rogare, vel orare secundum naturam assumptam, scilicet humanam, non secundum diuinam. Spiritus autem sanctus dicitur postulare, quia postulantes nos facit.

¶ Ad secundum dicendum, quod intellectus & ratio non sunt in nobis diuersæ potentiæ, vt in primo † habitum est. *1. p. q. 79. art. 8.* Differunt autem secundum perfectum & imperfectum. Et ideo quandoque intellectuales creaturæ, quæ sunt Angeli, distinguũtur à rationalibus: quandoque

doque autem sub rationalibus comprehenduntur. Et hoc modo dicitur oratio esse proprium rationalis creaturæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd pulli coruorũ dicuntur inuocare Deum propter naturale desiderium, quo omnia suo modo desiderant consequi bonitatem diuinam. Sic etiam bruta animalia dicuntur Deo obedire, propter naturalem instinctum quo à Deo mouentur.

SVMMA TEXTVS.

CONclusio est affirmatiua. Probatur: Oratio est actus rationis, quo aliquis superiorem deprecatur, sic imperium est actus rationis, quo inferior ad aliquid ordinatur: ergo illi soli conuenit propriè orare, cui competit rationem, & superiorem habere. Sed personæ diuinæ nõ habent superiorem, quem possint deprecari, nec bruta rationem: ergo soli creaturæ rationali conuenit orare. Et sub creatura rationali comprehenduntur etiam Angeli, vt constat ex solu. ad 2.

EXPLICATIO ARTICVLI.

QVoniam quærit D. Thom. in isto artic. an sit proprium rationalis creaturæ orare, & proprium secundum Porphirium in cap. de proprio, vere est illud, quod conuenit omni, soli, & semper, quamuis sit certum, soli creaturæ rationali posse cõuenire orationem, vt ratio posita clarè conuincit, non tamen est satis certum, vtrùm, id omni rationali creaturæ conueniat. Quod dico propter peccatores & dãnatos; quibus oratio magis repugnare, quam conuenire videtur. Et quidem, quòd peccatoribus nõ conueniat orare, probatur primò ex illo Eccles. cap. 15. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et Psalm. 49. Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Et Ioan. ca. 9. Scimus, quia Deus peccatores non exaudit. Et Esai. c. 1. Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Et datur ratio causa; Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Et D. Ambr. in Psal. 118. dicit, peccato ingrauescit oratio, & longè fit à Deo. Tãtò autem plus grauatur, quantò improbior est vita postulãtis. Quod autem nec etiam conueniat orare damnatis conuincitur. Tũ ex diffinitione orationis assignata à D. Damasceno, qua dicitur orationem esse ascensum mẽtis in Deum. Constat enim, quòd damnati huiusmodi ascensum facere non possunt, cum habeant voluntatẽ omnino auersam à Deo. Tum etiam quia proprium orationis est animum orantis subiicere Deo; & damnati, quorum superbia ascendit semper, mentem Deo subiectam, nec habent, nec possunt habere.

Sententia Ioã nes de Medina. ¶ Ad hanc difficultatem Ioannes de Medina. C. de oratione. ca. de his, quibus conuenit orare, vt respondeat distinguit duo peccatorum genera. Vnum eorũ, qui sunt obstinati, & cum proposito persistendi in peccato. Et de his dicit, quòd non competit illis oratio, nec sunt digni, qui à Deo exaudiantur. Imò tales non solum non exaudiuntur, sed de nouo Deum offendunt, quem orantes deludũt. Alij peccatores sunt, qui sua peccata recognoscentes pœniteut, & ad Deũ humiliter confugiunt, veniam postulantes. Et tales sine dubio à Deo audiuntur, & in eius gratiam admittuntur, illisque conuenit orare. Hæc Medina. Cæterùm in hac sua sententia duplici dicto continetur, errat

Impugnatur Medi. in tribus. Primò in eo, quòd non rectè distinguit genera peccatorum. Nam præter illa duo, est tertium genus eorum, qui nec obstinati sunt nec resipiscunt, sed habent in animo resipiscere in posterum. Aut licet non verè resipiscant, putant tamen se verè resipuisse, quorum est maxima pars in mundo. Secundò errat in eo, quòd dicit, obstinatos peccare cum orant; quod est apertè falsum. Nam talium oratio non est mala ex fine, vt supponimus, nec ex aliqua circunstantia. Et hoc, quòd est orantem esse in peccato, non est sufficiens causa, vt oratio reddatur mala. Quod probatur ex eo, quòd si oratio alioquin bona redderetur mala, solum ex eo quòd orans est in peccato; pari ratione sequeretur, quòd omnia opera moraliter bona cum efficiuntur à peccatore sunt peccata. Cuius contrarium est diffinitum contra Luthetũ in Concilio Tridentino. Tandem errat in eo, quòd dicit obstinatorum orationes non esse illis viles; cùm certum sit peccatores ex operibus moraliter bonis in peccato factis, licet non proficiant ad gratiam nec ad gloriam, proficere tamen ad hoc, vt vitent maiora peccata, & bona aliqua temporalia consequantur.

¶ Quocirca hac Medinæ sententia omissa, vt propositæ difficultati satisfaciamus, sit prima conclusio: Oratio quę sit actus religionis: illa, scilicet, in qua animus subiicitur Deo, nullo modo competit damnatis, aut obstinatis. Hanc conclusionem probant sufficiẽter argumenta in principio facta. *1. Conclus.*

¶ Secunda conclusio: Orare, hoc est, rogando aliquid petere, tam obstinatis, quam damnatis potest competere. Probatur: Matth. 8. Dæmones rogabant Christũ; Si eiicis nos hinc, mitte nos in porcos, quod & à Christo obtinuerunt. Et Satan petiuit à Deo, vt permitteretur tentare Iob, quod & obtinuit: ergo. *2. Conclus.*

¶ Tertia conclusio: Cum Deus concedit aliquid damnatis, vel obstinatis, id maiori ex parte facit, non propter illorum vtilitatem, sed vel in malum ipsorũ, vt contigit Iudæis obstinatè Regem petentibus. 1. Re. ca. 8. quibus & Dominus in ipsorum malum, Regem concessit, à quo durè, & seruiliter erant tractandi; aut propter aliquem alium bonum finem à Deo intentũ: vt scilicet, Christi potestas ostenderetur, sicut accidit quando dæmonibus concessit, vt in porcos intrarẽt: aut, vt aliorum bonitas, & perfectio innotesceret, sicut innotuit patientia, & virtus Iob ob tentationem dæmoni à Deo permissam. In bonum autem ipsius obstinati Deum rogantis, seu aliquid ab eo petentis, nunquam legitur obstinatum à Deo fuisse exauditum. *3. Conclus.*

¶ Quarta conclusio: Reliquis peccatoribus non obstinatis, nõ solum petere, verùm etiam orationem, quæ sit verus actus religionis emittere conuenit. Hæc conclusio sequitur ex præcedẽtibus. Et probatur præterea: Quia illi peccatores, qui sua peccata recognoscentes, pœnitent, & humiliter ad Deum confugiunt, veniam postulantes, sine dubio à Deo exaudiuntur, & in eius gratiam admittuntur, prout in sua lege sæpissimè promisit, exemplóque monstrauit. Imo non solùm tales à Deo audiuntur, sed ex lege & iustitia legis audiri debent, vt docet D. Augustinus ad Roman. 5. dicens; Si Deus confugientes ad se non reciperet, esset in eo iniquitas, aut iniustitia. Alij autem peccatores, qui nec obstinati sunt, nec resipiscunt, sed vel habent in animo resipiscere in posterum, vel licet non verè resipiscant, putant tamen, se vere resipuisse, possunt efficere omnia, quæ necessaria sunt ad hoc, vt eorum oratio sit verus actus religionis. Ex dictis omnibus infertur, quòd si oratio accipiatur, solùm vt importat petitionem vtcunque, sic orare, aut orare posse, con- *4. Conclus.*

uenit omni, soli, & semper creaturæ rationali, cum tá homines, quam Angeli, siue beati sint, siue damnati, hoc modo possint orare, vt diximus in secunda conclusione. Si autem oratio accipiatur, prout dicit actũ religionis, sic nec damnati, nec homines obstinati, quandiu tales fuerint, possunt verè orare. Et per hæc patet responsio ad difficultatem propositam.

Articvlvs XI.

¶ Vtrùm sancti qui sunt in patria, orent pro nobis?

4 d 15.q.4 a. 6.qu 2.& d. 45.q.3.art.3. AD Vndecimum sic proceditur. Videtur, quòd sancti qui sunt in patria non orent pro nobis. Actus enim alicuius magis est meritorius sibi quàm alijs. Sed sancti qui sunt in patria non merentur sibi, nec pro se orãt: quia iam sunt in termino cõstituti: ergo etiam neque pro nobis orant.

2 ¶ Præterea, Sancti perfectè suam voluntatem Deo conformant, vt non velint nisi quod Deus vult. Sed illud quod vult, semper impletur: ergo frustra sancti pro nobis orarent.

3 ¶ Præterea, Sicut sancti qui sunt in patria, sunt superiores nobis, ita & illi qui sunt in purgatorio, quia iam peccare non possunt. Sed illi qui sunt in purgatorio non orant pro nobis, sed magis nos pro eis: ergo nec sancti qui sunt in patria pro nobis orant.

4 ¶ Præterea, Si sancti qui sunt in patria, pro nobis orarent, superiorum sanctorum esset efficacior oratio. Non ergo deberet implorari suffragium orationum sanctorum inferiorum, sed solum superiorum.

5 ¶ Præterea, Anima Petri non est Petrus. Si ergo animæ sanctorum pro nobis orarent quãdiu sunt à corpore separatæ, non deberemus interpellare sanctum Petrum ad orãdum pro nobis, sed animam eius: cuius contrarium Ecclesia facit. Nõ ergo sancti ad minus ante resurrectionem, pro nobis orant.

¶ Sed contra est, quod dicitur 2. Machab. vltimo. Hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta Dei.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut Hieronymus † dicit: Vigilantij error fuit, quòd dum viuimus, mutuo pro nobis orare possumus. Postquam autem mortui fuerimus, nullius pro alio sit exaudienda oratio: præsertim cum Martyres vltionem sui sanguinis obsecrantes impetrare nequeant. Sed hoc est omnino falsum: quia cum oratio pro alijs facta ex charitate proueniat, vt dictum † est, quanto sancti qui sunt in patria, sunt perfectioris charitatis, tanto magis orant pro viatoribus, qui orationibus iuuari possunt: & quanto sunt Deo coniunctiores, tanto eorum orationes sunt magis efficaces. Habet enim hoc diuinus ordo, vt ex superiorum excellentia in inferiora refundantur, sicut ex claritate solis in aërẽ. Vnde & de Christo dicitur Heb. 7. Accedens per semetipsum ad Deum ad interpellandum pro nobis. Et propter hoc Hieronym. † contra Vigilantium dicit: Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, quando pro se adhuc debent esse soliciti, pro alijs orant, quanto magis post coronas, victorias, & triumphos.

Hier. cõt. Vig. Circa finem primi folij à prin. opusc. quã incipit. Multa in orbe, to. 3.

Artic. 7. & 8.

Loco citato in prin. cor. istius art.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd sanctis qui sunt in patria, cum sunt beati, nihil deest, nisi gloria corporis pro qua orant. Orant autem pro nobis quibus deest beatitudinis vltima perfectio. Et eorum orationes habẽt efficaciam impetrandi ex præcedentibus eorum meritis, & ex diuina acceptione.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sancti impetrant illud quòd Deus vult fieri per orationes eorum. Et hoc petunt quod æstimant eorum orationibus implendum secundum Dei voluntatem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illi qui sunt in purgatorio, etsi sint superiores nobis propter impeccabilitatem, sunt tamen inferiores quantum ad pœnas quas patiuntur. Et secundum hoc non sunt in statu orandi, sed magis vt oretur pro eis.

¶ Ad quartum dicendum, quòd Deus vult inferiora per omnia superiora iuuari: & ideò oportet non solùm superiores sed etiam inferiores sanctos implorare. Alioquin esset solius Dei misericordia imploranda. Contingit tamẽ quandoque quòd imploratio inferioris sancti efficacior est: vel quia deuotius imploratur, vel quia Deus vult eius sanctitatem declarare.

¶ Ad quintum dicendum, quòd quia sancti viuentes meruerunt, vt pro nobis orarent: ideò inuocamus eos nominibus quibus hic vocabantur, quibus etiam nobis magis innotescunt. Et iterum propter fidem resurrectionis insinuandã, sicut legitur Exo. 3. Ego sum Deus Abrahã.

Svmma Textvs.

SVpposito, ex D. Hieronymo, errore Vigilantij asserentis, quòd mutuò pro nobis dum viuimus, orare possumus, postquam autem mortui fuerimus, nullius pro altero exauditur oratio, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem hac conclusione: Sancti in patria existentes orant pro nobis. Probatur primò, testimonio Pauli ad Hebr. 7. dicentis de Christo: Accedens per semetipsum ad Deum ad interpellandum pro nobis. Et Diuus Hieronymus contra Vigilantium dicit, Si Apostoli, & Martyres adhuc in corpore constituti, quando pro se adhuc debent esse soliciti, pro alijs orant, quantò magis post coronas, victorias, & triumphos? Et ratione sic argumentor. Oratio pro alijs facta, ex charitate illius, qui orat, prouenit, vt dictum est suprà articulo septimo, & 8. ergo quanto aliquis magis fuerit in charitate, tantò magis illi

conuenit

conuenit orare. Sed sancti, qui sunt in patria, sunt perfectioris charitatis; ergo magis orant pro viatoribus, qui possunt orationibus iuuari, & quia sunt Deo coniunctiores eorum orationes erunt efficaciores. Hic enim est ordo diuinæ prouidentiæ, vt ex superioribus excellentia in inferiora refundatur.

Explicatio Articuli.

Materia huius articuli iam satis à nobis supra declarata fuit a. 4. huius quæstionis, vbi ostēdimus non solum beatos sed etiá sanctos in purgatorio existentes posse à nobis orari, tanquam illi, qui suis orationibus nos possunt mutuò iuuare. Quocirca hac re omissa, solum dicemus de Christo, cuius exemplo D. Thom. in præsenti probat beatos in patria pro nobis orare. Præmissisque quibusdam, quæ certa sunt, ad eius rei explicationem deueniemus, quæ maiorem habet difficultatem propriéque pertinet ad istum articulum. *Christo in quantū Deus est, non conuenit orare.* Primum autem, quod tanquam certum supponitur, est, Christo, in quantum Deus est, non competere orationem. Tum, quoniam oratio est ad superiorem. Tum etiam, quia eiusdem ad seipsum secundum eandem naturam non est oratio, quod vtrumque accidit Christo, vt Deo. Et denique, quia quid obsecro orabit, vt fiat, qui omnipotens est. Secundum, quod supponitur tanquam certum est, Christo in quantum homo, in diebus carnis suę maximè conuenien(s) fuisse orare. *Christo, vt homo fuit conueniens orare in diebus carnis.* Primò; Propter meritum, sua enim oratione meruit nobis, qui muneribus, & beneficijs Dei digni non eramus. Secundò: Propter exemplum vt, scilicet, discipulos suos, & in eis fideles omnes hortaretur ad orationis studium, in cuius exercitio maximè superatur aduersarius. Propter quod dicebat D. Ambros. libro quinto, in Lucam in quodam capit. de oratione Iesu. Noli insidiatrices aperire aures, vt putes filium Dei, quasi infirmum rogare, vt impetret quod implere non posit. Potestatis enim est autor, obedientiæ magister, ad præcepta virtutis suo nos informat exemplo. Et D. August. tractat. 104. in Ioannem: Poterat, inquit, Dominus in forma serui, si hoc opus esset, orare silentio: sed ità se patri exhibere voluit precatorem, vt meminisset nostrum se esse doctorem. Tertio propter veritatis argumentum, vt ostenderet se verum hominem, & verè à Deo missum, iuxta illud Ioannis, 11. Gratias ago tibi Domine; quoniam audisti me. Ego autem sciebam quoniam semper me audis: sed propter populum istum, qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Quarto propter officium, Christus enim inter alia erat sacerdos, & pontifex; & sic ad eum pertinebat & offerre sacrificium pro peccatis, & pro delinquentibus orare, iuxta illud ad Hebræos 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum. Et capite septimo; Talis decebat vt nobis esset pontifex, sanctus, innocēs, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælis factus; qui non haberet necesse prius pro suis delictis orare, deinde pro populo. Itaque hæc certa sunt.

Dubium. ¶ Sed quod habet difficultatem est, vtrum Christo sedenti iam ad dexteram patris in excelsis conueniat *1. Argum.* preces fundere, & orare? Et pro parte affirmatiua est primum argumentum desumptum ex pluribus testimonijs sacræ scripturæ: Ioann. enim 14. ipse Dominus loquens ad discipulos de ijs, quæ post mortem suam erant euentura; ego inquit, rogabo patrem, & alium Paracletum dabit vobis. Et Ioannes, 1. sua Canon. capit. 2. dicit: Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Et Paul. ad Rom. 8; Qui est ad dexteram Dei, qui & interpellat pro nobis. Imò Origenes in Leuit. Hom. 7. Christum facit non modo patrem orantem, sed & anxium, & solicitum in modum aduocati. Secūdò ratione sic argumentor: Chri- *2. Argum.* stus sedens ad dexteram patris, nō solùm est Deus, sed & homo: ergo vt sic minor patre ab illoque dependens. Atque ex consequenti nihil obstat, quominus vt sic patrem posit orare.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, quæ grauissima est, & scitu digna, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd Christus Dominus *1. Dictum certum.* etiam postquam ascendit in cælum, & sedet ad dexteram patris in excelsis, est eiusdem naturæ nobiscum, quanuis alterius gloriæ. Itaque non solùm est verus Deus, sed etiam verus homo, vt fides docet. Ex quo fit, vt etiam in cælis existens, sit minor patre; à Deoque in omni sua operatione dependens: cùm omne illud, quod factum est, quòd à Deo in omni sua operatione dependeat, sit necesse, auertēteque ipso manum suam ad nihilum redigeretur.

2. Dictum certum. ¶ Dico secundò, etiam esse certum, quòd Christi hominis in cælo humilitas non est minor, quam fuerat in terra; & sic summè perfecta est. Nam cum cælū sit proprium regnum, & sedes virtutis, atque sanctitatis, quod ibi omnes illæ maximè fulgeant, & splendeant mirabiliter, erit dicendum. Nullum autem astrū splendidius est humilitate: siquidem tam magnum est esse paruum, tam altum & excellens esse humilem, vt Sapientia æterna patris Sapientiæ thesauros aperire *Matth. 11.* volens dixerit; Venite ad me, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Nec hęc virtus pugnat cum illo statu beato.

3. Dictū certum. ¶ Dico tertiò, etiam esse certum, quòd si quæ in Christo esset oratio in cælis dum astat patri, illa esset sine aliqua anxietate & solicitudine. Christus enim Dominus passione consummata liber fuit quacunque anxietate, & solicitudine. Imò verò liber etiam est eo modo quicunque beatus; qua libertate Christus eos liberauit. Itaque hæc certa sunt. Sed punctus difficultatis in eo consistit, vt explicemus, vtrùm propriè sit dicendum, quòd nunc Christus in cælis orat pro nobis? Dionysius in capit. 2. primę Epistolæ Ioannis, partem tenet affirmatiuam. Quam etiam dicit tenuisse quosdam alios in capit. 16. Euangelij Ioannis in illa verba. Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem. D. Thom. similiter videtur esse huius opinionis in ca. 7. Epistolæ ad Hebræos. ibi; Ad interpellandum pro nobis. Et in hoc articulo. Siquidem ex oratione, quam Christus facit in cælis, sumit argumentum ad probandum, quòd cæteri beati similiter orant pro nobis.

Conclusio. ¶ In hoc tamen sit conclusio: Quanuis ea, quæ diximus, verissimè Christo conueniant, ille tamen in cælo iam non orat, nec preces fundit ad Deum pro nobis. *Christus in cælo existens nō orat, nec preces fundit pro nobis ad Deū.* Hanc conclusionem non ideò constituo, quòd plenè eam ex scripturis, aut quouis alio argumento efficaci probari posse intelligam: sed quoniam in re tam sublimi, & purè Theologa nihil me arbitror scire, præter id, quod sancti patres docuerunt, à quibus in præsenti, nec tantillum discedere fas esse puto. Illi autem dum legunt: Filioli, hæc scribo vobis, vt non peccetis; sed & si quis peccauerit aduocatum habemus apud patrem Iesum iustum. Et illud: Qui mortuus est, qui & resurrexit, qui sedet ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis & similia, sic ea interpretantur, vt illa interpellatio non sit postulatio submissa, sed eius passionis, quæ pro nobis semel suscepta, &

oblata

oblata est, æterna commemoratio in conspectu sanctæ Trinitatis admissa, præsentatióque vulnerum ac sanguinis eius melius loquentis, quam sanguis Abel. Est etiam ea interpellatio Christi illius fauor, dilectio, & miseratio nostri. Ita hanc rem exponunt ex antiquis D. Hieronymus in cap. 8. Epist. ad Roman. D. Theodoretus, D. Ambrosius OEcumenius, & Glossa interlinearis ibidem. Quæ dicit Interpellat Christus non voce, sed miseratione. Idem etiam docent D. Chrysostomus, D. Anselmus, & Nicolaus de Lira in eodem loco. Rupertus Abbas lib. 9. de diuinis officijs. capit. 3. multa doctè & eruditè ad hoc propositum dicit, præterquam quod plus iusto premit oppositam sententiam. Videtur enim illam facere contra fidē, quod ego dicere non auderem. Et ratio est: Nam si sancti illi patres, quos Rupertus vidit, aut ij, quos ego citaui, non solum dicerent, quòd interpellat Christus vulneribus, & miseratione, sed etiam adderent, quòd omnino non rogat patrem, nec illum precatur oratione omni solicitudine libera, securaque repulsæ. Proculdubio putarem illam esse traditionem ecclesiasticam, & sic esse de fide. Cæterùm, quoniam hoc non dicunt, nec ego habeo, vnde possim diffinite esse cōtra fidem, asserere, quòd Christus, vt homo, vt minor patre & dependens ab ipso, conuertat se ad illum aliquid rogans non illud affirmo, sed tantum dico, nostram conclusionem esse valde conformem modo loquendi sanctorum. Quam etiam tenent ex Neotericis, Adamus, Claudius Guilliaudus, Trexus, & alij. Possumusque huius sententiæ nonnullas adducere congruentias. Quarum prima est; Quia fortè hic honor fuit eius passioni debitus, vt iam deinceps diademate coronatus nihil amplius à patre peteret, aut precaretur. Secunda: Quia non sine causa post resurrectionem suam dixit: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Sed, vt doceret, munus suum iam non esse orare, sed potestate excellenti hos corrigere, illos subleuare, remittere noxam quibusdam & illos iustificare. Tertia: Quia videmus, quòd Ecclesia modo non inuocat Christum, vt roget patrem, sed semper precatur: Miserere nobis. Et si dicatur quòd loquitur Ecclesia sine determinatione, & ideò dicit de Christo id, quod maius, & dignius est, adhuc est instantia, quòd Ecclesiam nunquam, nec sine determinatione nec cum illa illud verbum vsurpasse, Ora pro nobis, loquens de Christo, est satis efficax argumentum, quòd de illo nulla ratione est dicendum. Quarta congruentia, quæ me vehementer mouet est, quòd quāuis verum sit, quòd qui tacet, nec negat, nec fatetur, tamen eo ipso, quòd illæ sacræ scripturæ voces, Qui interpellat pro nobis, & aliæ similes, vocabant interpretes ad hoc, vt Christum facerent deprecantē, & orantem, & illi ad alia diuerterunt sermonem, tacitè negasse videntur, eius loci sensum posse esse illum, quem prima specie textus obijcit, atque adeo non posse teneri, quòd Christus modo ad Deum fundit preces pro nobis.

D. Hieron.
D. Theodo.
D. Ambro.
D. Chrys.
D. Ansel.

Rationes propter quas Christus in cælo non dicatur orare.

Ad 1. argum.

¶ Et ad testimonia sacræ scripturæ in primo argumento adducta, respondetur, illa interpretanda esse iuxta veteres autores. Vt sit sensus, quòd Christus dicitur aduocatus noster, & interpellare pro nobis, non quia orationes fundat ad Deum pro nobis, sed quia præsentatio vulnerum, & sanguinis ipsius veniam & misericordiam nobis imprecatur. Si quis autem obijciat, quòd ipse Christus Ioan. 14. dicit de seipso sedente ad dexteram patris: Ego rogabo patrem, &c. dico, quòd qua ratione & phrasi Paulus facit eum interpellantem, eadem ipse se facit rogantem.

Ad 2. argum.

¶ Ad secundum respondetur negando vltimam consequentiam. Nam Christum, vt hominem, esse minorem patre, & dependentem ab eo positum est in rei natura. Illum autem adhuc preces effundere, aut non effundere, positum est in decreto, & ordinatione Dei. Quare ex vno non potest aliud legitimè inferri. Decretum autem Dei fuit, vt Christus preces effunderet, & orationem, solum in diebus carnis suæ.

ARTICVLVS XII.

¶ Vtrùm oratio debeat esse vocalis?

AD Duodecimū sic proceditur. Videtur, quòd oratio non debeat esse vocalis. Oratio enim, sicut ex dictis † patet, principaliter Deo porrigitur. Deus autem locutionem cordis cognoscit. Frustra ergo vocalis oratio adhibetur.

2. d. 9. q. 1. a. 5. qu. 3. ad 3. Et 4. d. 15. q. 4. a. 2. quæst. 1. Art. 4. huius quæst.

2 ¶ Præterea, Per orationem mens hominis debet in Deum ascendere, vt dictum † est. Sed voces retrahunt homines ab ascensu contemplationis in Deum, sicut & alia sensibilia: ergo in orationibus non est vocibus vtendum.

Artic. 1. ad 2.

3 ¶ Præterea, Oratio debet offerri Deo in occulto, secundum illud Matth. 6. Tu autem cum oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito. Sed per vocem oratio publicatur: ergo non omnino debet esse vocalis.

¶ Sed contra est, quod dicitur in Psal. 3. Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Dominum deprecatus sum.

¶ Respondeo dicendum, quòd duplex est oratio, communis & singularis. Communis quidem oratio est, quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius fidelis populi Deo offertur. Et ideo oportet quòd talis oratio innotescat toti populo pro quo profertur: quod non posset fieri nisi esset vocalis. Et ideò rationabiliter institutum est, vt ministri Ecclesiæ huiusmodi orationes etiam alta voce pronuntient, vt ad notitiam omnium possint prouenire. Oratio verò singularis est quæ offertur à singulari persona cuiuscunque, siue pro se, siue pro alijs orantis. Et de huiusmodi orationis necessitate nō est, quòd sit vocalis. Adiungitur tamen vox tali orationi triplici ratione.

¶ Primo quidem ad excitandum interiorem deuotionem qua mens orantis eleuetur in Deū: quia per exteriora signa, siue vocum, siue etiam aliquorum factorum, mouetur mens hominis secundum apprehensionem, & per consequens secundum affectionem. Vnde Augustin. † dicit ad Probam, quòd verbis & alijs signis ad augēdum desiderium sanctum, nosipsos acrius excitamus. Et ideo in singulari oratione tantum est verbis & huiusmodi signis vtendum, quantū proficit ad excitandum interius mentem. Si vero mēs per hoc distrahatur, vel qualitercūque

Epist. 121. c. 9. circa princ. tom. 2.

impe

impediatur, est à talibus cessandum. Quod præcipue contingit in his quorum mens sine huiusmodi signis est sufficienter ad deuotionẽ parata. Vnde Psalm. 29. dicebat: Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea. Et de Anna legitur. 1. Regum. 1. quòd loquebatur in corde suo.

¶ Secundo, adiungitur vocalis oratio quasi ad redditionem debiti, vt scilicet, homo Deo seruiat secundum illud totum quod ex Deo habet, id est non solum mente, sed etiam corpore. Quod præcipuè competit orationi secundum quòd est satisfactoria. Vnde dicitur Oseę vltim. Omnem aufer iniquitatem & accipe bonum, & reddemus vitulos laborum nostrorum.

¶ Tertio, adiungitur vocalis oratio ex quadam redundantia ab anima in corpus ex vehementi affectione, secundum illud Psalm. 15. Lætatum est cor meum & exultauit lingua mea.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod vocalis oratio non profertur ad hoc quòd aliquid ignotum Deo manifestetur, sed ad hoc quòd mens orantis vel aliorum excitetur in Deum.

¶ Ad secundum dicendum, quod verba ad aliud pertinentia distrahunt mentem, & impediunt deuotionem orantis. Sed verba significantia aliquid ad deuotionem pertinens, excitant mentes præcipuè minus deuotas.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut Chry-
l. 13. in imperfe- sost. † dicit super Matthæum. Eo proposito
ast me- Dominus vetat in conuentu orare, vt à conuen-
so. 2. & tu videatur. Vnde horans nihil nouum facere
9. debet quod aspiciant homines, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus expandendo.
ca. 6. in Nec tamen, vt August. dicit † in libr. de Serm.
tom. 4. Domini in mõte: videri ab hominibus nefas est, sed ideo hoc agere vt ab hominibus videaris.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd oratio potest esse duplex, vna cõmunis, qualis est illa, quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius populi Deo offertur; altera singularis à singulari persona cuiuscunque, siue pro se, siue pro alijs oblata, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Rationabiliter institutum est, vt ministri Ecclesiæ orationes communes alta voce pronuntient, vt ad notitiam omnium possint peruenire. Probatur: Tales orationes in persona totius populi fiũt: ergo oportet, vt toti populo innotescant, quod fieri non posset, nisi essent vocales. Secunda conclusio: Quanuis non sit de necessitate singularis orationis, vt sic vocalis, adiungitur tamen ei vox triplici ex causa. Primùm, ad excitandam interiorem deuotionem, qua mens orantis in Deum eleuetur. Per exteriora enim signa, siue vocum, siue factorum mens hominis secundum apprehensionem moueri consueuit, & per consequens secundum affectionem; iuxta illud August. in Epist. ad Probam. Verbis & alijs signis ad augendum desiderium sanctum nos ipsos acrius excitamus. Secundò, quasi ad redditionem debiti, vt, scilicet, homo Deo seruiat, secundum illud totum, quod ex Deo habet, hoc est, non solùm mente, sed etiam corpore. Tertiò: ex quadam redundantia ab anima in corpus ex vehementi affectione, iuxta illud Psalm. 15. Lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea.

EXPLICATIO ARTICVLI.

EXplicatis iam eis, quæ pertinent ad orationem in genere, siue vocalis illa sit, siue mentalis, hîc consequenter dicendum erit, de oratione vocali in particulari. Et cum duplex illa esse possit, vt constat ex D. Thom. in isto art. vna communis, qualis est illa, quę per ministros Ecclesiæ in persona totius populi Deo offertur; alia particularis à singulari cuiusque persona, siue pro se, siue pro alijs oblata: omissa oratione vocali particulari, tanquam illa, quæ quanuis vtilis sit, non est tamen sub præcepto, nec diuino, nec humano, vt dicit D. Thom. in 2. conclus. de sola oratione vocali communi, ad quam ministri Ecclesiæ, ex præcepto ecclesiastico tenentur erit à nobis agendum. Quam quidem Vuicleph, vt autor est Thom. Vualdensis in initio quinti tom. 1. de sacramentalibus ea ratione repudiabat, quòd ceu sanctissimum, & firmissimum fundamentum ducebat, nihil esse prorsus inter ecclesiasticas cæremonias permittendum, quod in sacra pagina non esset expressum. Quod etiam ante ipsum fuit fundamentum Lollardorum, & multò anteà Arrianorum, & nunc est Lutheranorum. Reliqua autem omnia appellabant Pharisæorum traditiones. Quare præcisa verba consecrationis totam missam esse dicebant, & cætera adiectitia, nempe, vestes, lectiones, atque orationes, inuenta esse hominum affirmabant. Atque ideò horas canonicas penitus è suis Ecclesijs eradicarunt.

¶ Cæterùm, vt quid in hac re dicendum sit, inno- 1. Conclus.
tescat, sit prima conclusio: Valde fuit consonum rationi, ad salutemque Christiani populi, quam maxi-
mè necessarium, Clerum instituere, cui præter sacra- Particulares
mentorum administrationem, id etiam proprio mu- personæ assi-
nere incumberet, vt quotidie Deo, totius populi no- gnari debent,
mine, psalmos, & alias orationes communes offerret. quæ orationi-
Probatur: Inter omnia reipublicæ munia, atque fun- bus insistant.
ctiones, religio, cultusque diuinus est, qui apicem tenere debet, cuius præcipua pars est Deum laudibus extollere, illumque nobis precibus placare, vt ex supradictis constat: ergo ratio naturalis dictat, quòd sicut militiæ milites mancipantur, & iudicatibus iudices, alijsque ministerijs & functionibus sui magistratus, atque ministri: sic etiam clerici apud Christianos deputentur, qui non solum sacramentis populum sanctificent, doctrinaque & exemplo promoueant, verum etiam qui publico populi nomine, (quia id alijs artibus opificijsque & muneribus, ac negotijs occupati iugiter facere nequeunt) incessanter Deo laudes dicant, precesque fundant tanquam inter Deum & populum mediatores. Qui videlicet, sicut ministerium gerunt deriuandi ad populum gratiam per sacramenta, sic etiam & populi nomine gratias Deo vicissim rependant, & ab illo, quæ sibi necessaria sunt, subsidia poscant, ac potissimum peccatorum remissionem. Hac enim de causa sacerdotes peccata populi comedũt, hoc est, eleemosynas, quas populus in peccatorum remissionẽ offert, vt testatur Oseas capit. 4.

Accedit

Accedit huc etiam, & alia ratio: Nempe, quòd cum huiusmodi laudum precumque celebratio, ea debeat lingua & arte, ac rerum peritia celebrari, qua tota plebs pollere non potest, quòd certæ ad id personæ constituantur, quæ sicut in cæteris artibus fit, doctæ sint faciendi, erit necesse.

2. Conclus.

¶ Secunda conclusio: Non solum decuit, particulares personas præfato muneri esse destinatas, verum & statuta tempora, atque horas, quibus eiusmodi orationes, & laudes celebrarentur, & sita loca, quibus herent. Et quidem de horis, atque temporibus determinatis plures possunt dari rationes.

Rationes propter quas particulares horæ sunt assignãda orationibus faciendis.

Prima: Quia quando temporis articuli cuique negotio fixi non sunt; nec ordo esse potest, neque perpetuitas; quod vtrumque communibus orationibus faciendis est valde necessarium. Propter quod dicebat Diuus Paulus prima ad Tessalonicenses, capite secundo. Ideò & nos gratias agimus Deo, sine intermissione. Et expressius, capite quinto. Sine intermissione orate. Cuius certè intermissionis prohibitio adeo absolutè intelligi nequit, vt nullum refectioni, aut somno tempus tribuamus. Sed est intelligendum sine intermissione, hoc est, nulla temporis hora ad id constituta prætermissa. Est enim hoc ingenium nostrum, vt vbi tempore, quod nos rei faciendæ admoneat, non astringimur, statim negotia differamus. Quare qui in opere aliquo faciendo perpetuo durare constituit, quòd ad id determinata tempora figat, erit necesse. Secunda ratio est; Quia cum populos ad prædictas laudes celebrandas concurrere debeat, quòd certa tempora, quibus ad illas accedere possit, statuantur erit opus. Alioqui nec omnes simul concurrere esset possibile, nec etiam scire qua ratione familiaria negotia sint disponenda, ne orationum religioni sint impedimento. Potest tertiò id ipsum probari: Nam si omnia tempus habent, & suis spatijs transeunt vniuersa sub cælo, vt dicit Sapiens Eccles. ca. 3. quòd id orationi, quam maximè congruat oportebit, quæ inter vniuersa negotia altissimum silentium exigit; nec omnia tempora æqualem habent ad orandum aptitudinem. Noctis enim tranquillitas maximè ad orationem inuitat. Propter quod dicebat propheta: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Et ex alijs horis, antemeridianæ, quo sunt auroræ vicinio res, & postmeridianæ, quo nocti magis accedunt, eo sunt orationi congruentiores, quia magis participant de noctis silentio. Quòd verò etiam loca sita esse debeant, quibus laudum, atque precum oblatio fiat, probat latè Vualdensis, in lib. de sacrament. tit. 17. cap. 145. & sequent. contra Vuiclephum templa abominantem, atque dicentem, Christum apud Ioan. cap. 4. non curasse de talibus, atque adeò non plus ibi orandum esse, quam in stabulo porcorum. Quod etiam dixerunt Sagarelli hæretici, vt autor est Guido Carmelita in libr. de hæresibus. hæresi 8. sed quando nostram conclusionem historiæ tam sacræ, quàm profanæ non conuincerent, inde satis probari deberet, quod cum reliquis publicis actibus sua sint loca distincta, vt forum ad iudicandum, senatus ad consilia serenda, scholæ ad docendum, & theatra ad ludos spectandos, nulla relinquitur ratio templorum religionem abnegandi, quibus cunctus populus in vnum congregatus Deum suum adoret. Eo vel maximè, quòd cum cultus diuinus precibus, atque laudibus constans, res sit quædam sacratissima, ratio postulat, vt talis ei locus consecrari debeat: atque adeò vasa, vestimentaque, & alia ornamenta, quibus condecens maiestatis, quæ adoratur, repræsentatio fiat. Nec contrarium significauit Christus apud Ioannem capite quarto. Nam quamuis mulieri interroganti, an Hierosolymis, vel in monte illo esset Deus adorandus, Christus responderit, Mulier crede mihi: quia venit hora, quando nec in monte hoc, nec in Hierosolymis adorabitis Patrem. Venit enim hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate. Nam, & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos, qui adorant eum in spiritu, & veritate oportet adorare: nulla ratione templa reprehendisse erit dicendus; sed tantum declarasse modum, quo fideles in Ecclesia Deum adorare debent, nempe, in spiritu & veritate. Et si dicatur, non ideò Deum adorandum esse in Ecclesia, quia in spiritu & veritate oportet illum adorare, vt Christus testatur, pari ratione esset dicendum, quod nec in terra, nec in aëre, nec in nemore, nec in domo, nec in loco quouis corporeo, sit adorãdus, quod est apertè falsum. Si ergo in materiali loco oportet Deum adorare, quamuis Christus dicat, in spiritu & veritate, quo modo hoc ipsum repugnabit Ecclesiæ, quod non repugnat nemori.

Consonum est rationi vt particularia loca statuantur orationibus faciendis.

3. Conclusio.

¶ Tertia conclusio: Quemadmodum personas, tẽpora, loca, & reliqua ornamenta diffinita, atque præscripta esse condecuit ad cultum diuinum, sic etiam, & Psalmos, orationes, ac preces ad eundem cultum esse constitutas, est valde necessarium. Probatur. Tũ: Quia huiusmodi laudum cultum maxima prudentia, atque doctrina præfinitum esse oportet, quæ in singulis hominibus reperiri est impossibile, atque adeò opus est, vt ab Ecclesiæ primoribus, imo & à toto cœtu fidelium, cui Spiritus sanctus præest, sit inuentus, legeque firmatus, sicuti & reliquas leges necesse est, nõ à singulis ciuibus, sed à tota republica, institui. Tũ præterea: Quia sicut in reliquo cultu, sic etiam præcipuè in gratiarum laudumque actione, & in orationibus ac precibus est necessarium, vt totus Christianus populus vnitatem repræsentet, sitque vnus modus laudandi ac precandi Deum sicut & vnam fidem, & vnum baptisma, atque vnum Deum profitendum esse docet Apostolus. Hęc autem concordia & vnitas seruari non poterit, nisi Psalmorum, & orationũ corpus atque substantia lege statuatur, quæ vniuersis Christianis sit communis. Dixi notanter, corpus & substãtia. Nam nihil congruit, imò est valde rationi consentaneum, vt variæ prouinciæ in horarum solutione nonnihil varient, vt Ecclesia, sicut à Salomone depingitur Reginam referat à dextris sponsi assistentem circumamictam varietate.

In Ecclesia oportet esse determinatos Psalmos & orationes.

4. Conclusio.

¶ Quarta conclusio: Ratio publicè Deum orandi per septem horas Canonicas diuisa, vt antiquissima est Ecclesiæ institutio: ità etiam & congruentissima, & decentissima. nempe, vt post matutinarũ nocturnum officium, aliæ sex diurnæ horę sequantur, videlicet, prima, tertia, sexta, nona, vesperæ, & completoriũ. Et quidem quod huiusmodi modus Deum orandi antiquitus sit ab Ecclesia institutus constare poterit discurrendo per omnes horas. Nam de nocturno officio testatur Diuus Hieronymus super illud Matth. 25. Media nocte clamor factus est, quod cum traditio Iudæorum esset, Messiam media nocte venturum, in similitudinem Ægyptij temporis, quando Phase celebratum est, & exterminator venit, traditio apostolica (vt refertur) permansit, vt in die vigiliarum Paschę, ante noctis dimidium populos dimittere non liceret, expectantes aduentum Christi. Et Diuus Isidorus li. 1. de

Septem horæ Canonicæ antiquitus fuerunt ab Ecclesia institutæ.

De nocturno officio.

D. Isidorus.

de Officijs, capite decimonono, dicit in primitiua Ecclesia noctem in quatuor vigilias fuisse diuisam, modo, & ordine militari, & clerum similiter partitum fuisse in tres partes. In prima vigilia prima pars cleri canebat tres Psalmos. In secunda vigilia, secunda pars cleri canebat totidem, & in tertia vigilia idem fiebat ab alia tertia parte cleri, in quarta autem vigilia appropinquante aurora conueniebant omnes ad recitandas laudes, qua ratione fiebat, vt nulla pars noctis vacua esset diuinis laudibus, vt sic Christus aduenient semper inueniret seruos suos vigilantes, iuxta illud Marci capite decimotertio. Vigilate; nescitis enim quando Dominus veniat, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane, ne cum venerit repente inueniat vos dormientes. Sed quoniam hoc pondus laboris iugiter & continue infirma caro ferre non poterat, omnes nocturni cum laudibus redacti sunt ad vnam noctis vigiliam, quibusdam deuotis prima noctis vigilia totum officium decantantibus, vt maiori ex parte contingit in Ecclesijs cathedralibus, alijs autem, vt monachis nigris, in secunda noctis vigilia, & alijs, vt monachis albis, in tertia noctis vigilia, & tandem alijs, vt clericis cum reliquo populo, in quarta vigilia. Vt sic regula Euangelica, quæ de vniuersis non obseruatur ab omnibus, saltem integro officio teneri possit à singulis, sicque à summo diluculo Christi seruus Christum canat semper, & ante omne opus habeat horam orandi Canonicè, quæ opus humanum omne præcedat. Multa etiam sunt loca sacræ scripturæ, quibus nocturnarum laudum officium commendatur. Nam Psalm. 118. dicit propheta: Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Et alibi: Bonum est confiteri Domino, & Psallere nomini tuo altissime, ad annunciandum mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Et rursus. Memor fui nocte nominis tui Domine. Et tandem in Psal. centesimotrigesimotertio. In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Actuū etiam capite decimosexto, dicitur de Paulo, & Syla in carcere detentis, quod media nocte orantes laudabant Deum, & audiebant eos, qui in custodia erant. Et de Christo Domino affirmat Lucas capite sexto, quod erat pernoctans in oratione. Et Matthæ. capite vigesimoseptimo, quod media nocte in montem Oliueti ad orandum exiuit. Vbi discipulos increpans, quod vna hora nō potuissent vigilare secum, & à Iuda traditus, & à Iudæis captus fuit. Quæ testimonia sufficientia proculdubio sunt, vt Christianum populum in nocturnis orationibus iugiter contineant. Vvitcleffistæ, vt autor est Thomas Vvaldensis in libro de Sacramentalibus, titulo tertio, capite vigesimoquinto, sequuti Vigilantium quemdam hæreticum peculiarem patronum ordinis Lollardini, qui primus contra sacras vigilias audacter disputauit, propter quod Diuus Hieronymus eum confutans, peruersu nomine Vigilantij, Dormitantium illum appellauit in epistola ad Ripatium presbyterum, matutinarum vigiliarum celebritatem, quam singulis noctibus frequentandam esse diximus, indignissime contrectarunt, increpantes religiosos nostros, quòd illa vtantur, atque dicentes, quòd cum Deus noctem hominibus ad quietem indulserit, nos eam vigilijs insumentes religionem Christianam grauem reddimus. Huius erroris mētionem facit D. Isidorus lib. primo, de Officijs, capite vigesimosecundo, in hunc modum, dicens: Est autem quoddam genus hæreticorum, superfluas existimantium sacras vigilias, & spiritali operi infructuosas, dicentes iura temerari diuina, qui noctem fecit ad requiem, sicut diem ad laborem. Qui hæretici Græco sermone Lethargici, hoc est, somniculosi vocantur. Sed proculdubio huius hæresis falsitas ex testimonijs superius positis sufficienter ennunciatur, atque etiam ex eo, quod, vt supra diximus, nocturna quies ad contemplationem, atque adeo ad orationem naturaliter inuitat, sensibúsque à suo vsu cessantibus, pacatior mens introrsum redditur. Diuus Hilarius super Psalm. centesimúdecimúoctauú, in illa verba: Memor fui nocte nominis tui Domine, in hunc modum dicit. Scit præcipuè nocturno tempore diuini esse à nobis nominis recordandum. Scit tunc maximè custodiam Dei legis à nobis esse retinendam, cum subrepunt animo impuræ cupiditates, cum stimuli vitiorum, per recens assumptum cibum corpus exagitant. Tunc Dei nomen recordandum, tunc custodienda eius lex est, pudicitiam, continentiam, timorem Dei statuens. Nouit hoc præcipuè tempore Dominum esse orandum, deprecandum, promerendum. Dicens in alio loco: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Non est periculoso nocturnarum vigiliarum otio animus relaxandus: sed in omnibus deprecationibus, in confessionibus peccatorum occupandus est: vt cum maximè corporis vitijs datur opportunitas, tunc præcipuè eadem vitia, diuinæ legis recordatione frangantur. Hæc Hilarius. Quibus verbis apertè declarat ob eam etiam rationem nocturnis vigilijs, & orationibus instandum, quia tunc præcipuè vitia subrepunt, quibus diuinæ legis recordatione obsistere est necessarium.

Hæresis Vvitcleff. atque Vigilantij.

D. Hilarius.

¶ De horis similiter diurnis nonnulla extant sacræ scripturæ testimonia, quibus illarum mentio fit. Nam tertia, sexta, & nona, adhuc ipsis Apóstolis viuentibus, erant ad orandum celeberrimæ. Actorum enim capite primo dicitur, quòd post Ascensionem Domini manserunt Apostoli Hierosolymis vnanimiter in oratione perseuerantes. Nec dubium est eo loco fieri sermonem de oratione communi, atque solenni, qualis est ea, quæ modo à clericis in choro frequentatur. Vnanimiter namque ex proprietate sermonis, non tantùm cordium vnitatem, verum & vocum concordiam significat. Postea autem dicitur capite secundo, quod hora tertia Spiritus sanctus illis apparuit linguarū, atque cordium inflammator. Nec potest negari Apostolos, tunc destinatos Psalmos dicere. Qua de causa Ecclesia modò ad tertiam vtitur Hymno: Nunc sancte nobis spiritus. De sexta fit mentio Actorum 10. Vbi dicitur Diuum Petrum circa horam sextam in superiora domus ascendisse, vt oraret. Et de nona legitur Actorum 3. quod Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Quin potius Diuus Cyprianus in lib. de oratione Dominica affirmat Hebræis etiam fuisse in more, vt orarent tertia, sexta, & nona. Quod & probat ex Daniele capite sexto. Vbi habetur, quod ipse contra Hierusalem ter in die flectebat genua, adorabatque, & confitebatur coram Domino Deo suo; sicut antea facere consueuerat. Erat enim tunc Prophetis solemnis statis, fixísque horis, concinendi vsus. Quare 1. Reg. capite decimo, dixit Samuel ad Saulem: Cum ingressus fueris vrbem, obuiam habebis gregem Prophetarum descendentium de excelso, & ante eos Psalterium, tympanum, & tibiam, & citharam, ipsósque prophetantes, hoc est, spiritu prophetico psallentes. Et insiliet in te spiritus Domini, & prophetabis cum eis. Vnde in Prouerbium exijt. Nūquid Saul inter Prophetas. Erant autem isti Prophetæ homines quidam deuoti, & religiosi, quos Samuel, ad statis horis Deum laudandum, congregauerat, qui etiam habebant spiritum prophetiæ, vt declarat Lyranus super istum locum. Et addit Cyprianus, loco citato, in illis tribus horis ab Hebræis

De horis diurnis.

Hebræi orabant horis tertia, sexta & nona.

in vsu habitis præsignatum fuisse mysterium Trinitatis, quod nouissimis temporibus manifestandum erat. Eundem prorsus horarum numerum, scilicet, tertiæ, sextæ, & nonæ, fundat Isidorus lib. 1. Offic. c. 19. in eisdem verbis Danielis.

D. Isidorus.

¶ Horæ primæ, hoc est, orationis, quæ fit in prima hora diei, non est tam frequens mentio in sacris literis; nec eius institutio videtur esse adeò antiqua, sicut institutio aliarum horarum. Eius tamen mentionem facit Diuus Cyprianus loco superius citato. Vbi dicit, Nobis, fratres charissimi, præter horas antiquitus obseruatas, orandi spatia, & sacramenta creuerunt. Nam & mane orandum est, vt resurrectio Domini in matutina celebretur. Vocatque matutinam, quam nos primam appellamus. Et Cassianus libro tertio, de institutis monachorum, capite quarto, dicit. Sciendum hanc matutinam, quæ obseruatur maximè in occidentalibus regionibus, canonica sanctione fuisse prius institutam. Funditurque hæc oratio in illo Psalmo quinto, Quoniam ad te orabo Domine: mane exaudies vocem meam. Et Psalmo quinquagesimoquarto. Vespere, & mane, & meridie narrabo & annunciabo: & exaudiet vocem meam.

De Vesperis & Completorio.

¶ De Vesperis meminit Diuus Basilius, & Diuus Cyprianus locis citatis. Earundemque fit mentio in concilijs Laodicensi Canon. 18. & Tarraconensi Cano. 10. Huiusque horæ conuenientia colligitur ex illo Psalmi nuper citati: Vespere, & mane, & meridie, &c. De Completorio quod duodecima hora à patribus appellabatur, vt est videre in concilio secundo, Turonensi Canone 19. præter duos sanctos citatos, facit mentionem Diuus Ambrosius super Psalmum centesimumdecimumoctauum, Qui dicit, dum de Completorio agitur, venire sibi in mentem auium recordationem, quæ dum eunt cubitum, quasi peracto lætè munere, æthera cantu mulcere consueuerunt. Quod velut à surgente, & occidente die, semper instaurare consueuerunt, vt vel decurso, vel adorto nocturno, diurnóque tempore, istas laudes suo referant creatori. Ex dictis omnibus colligitur, hanc rationem Deum orandi per septem horas Canonicas diuisam, antiquissimam fuisse Ecclesiæ constitutionem; quod fuit primum in quarta conclusione à nobis propositum. Sed quod eadem fuerit conuenientissima, atque congruentissima, probatur. Tum: quia sic, iuxta Christi præceptum & Pauli monitum, iugis, nec intermissa in nobis persistit Dei memoria, laus, gratiarum actio, deprecatio, & fauoris petitio. Tum etiam; quia hoc numero septenarij plura mysteria in sacris literis, (quæ colligit glossa super capite presbyter, de celebratione missarum,) significari consueuerunt. Ad quæ attendisse videtur regius Vates quando Psalm. 118. dixit: Septies in die laudem dixi tibi. Septem etiam sunt dies, quibus mundus fuit perfectus. Tot sunt dona Spiritus sancti. Tot mundi ætates: & tot petitiones, quæ in oratione Dominica continentur. Gabriel super Canon Lect. 13. hunc septenarium numerum horarum accommodat Christo, & eius passioni. Ità vt matutinali hora captus intelligatur, & per reliquas diei passus. Vnde versus consurgit. Hæc sunt septenis propter quæ psallimus horis. Matutina ligat Christum, qui crimina purgat. Prima replet sputis. Causam dat tertia mortis. Sexta cruci nectit. Latus eius nona bipertit. Vespera deponit. Tumulo Completa reponit. De his etiam septem horis Canonicis, & de ratione, & numero Psalmorum, qui in illis canuntur fit mentio in concilijs superius positis, & in Agatensi Cano. 21. & in concilio Gerundensi. Can. 10. & in Turonensi 2. Can. 19. & in Tolet. 4. per multa capita. Quorum etiam multa congerit Gregorius septimus, in c. in die resurrectionis. de consec. d. 5.

¶ Sed est iam aliud dubium, vtrùm cantus Ecclesiastici, atque musica, quæ horis Canonicis, & alijs sacris officijs adhiberi consueuit, sit conueniens. In qua re fuit hæresis cuiusdam Hilarij, de quo meminit D. Augustinus libro primo, retractationum capite vndecimo. Qui omnes cantus, qui in Ecclesia dicuntur, irridet quam maximè. Hunc errorem posteà suscitarunt Vvaldenses, dicentes, frustra tempus teri in canticis Ecclesiasticis. Quos deinde sequutus est Ioannes Vviclef Anglicus. Qui adeò canticis Ecclesiasticis detraxit, vt cantantes in Ecclesia vocauerit sacerdotes Baal. Quibus cum clamore orantibus Helias Propheta dixit: clamate voce maiori, Deus enim vester forsam cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. Præcipua argumenta, quibus hæc hæresis probari potest, desumuntur, primum ex capite primo, libro primo, Regum, vbi de Anna matre Samuelis dicitur, quod pressis labijs adeò silenter orabat, vt temulenta appareret. Quod exemplum quasi orantium figura inter sanctos est celebratissimum.

D. [illegible] *1. Argum.*

¶ Secundo verbis Christi, apud Matth. c. 6. dicentis: Tu autem cum oraueris intra cubiculum tuum, & clauso ostio tuo ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. *2. Argum.*

¶ Tertiò, sic argumentor: Deus noster non est surdus, nec dormiens, vt clamoribus nostris, quibus excitetur, indigeat: ergo frustra illi orationibus adhibentur. *3. Argum.*

¶ Quartò: Qui cum Cæsare cantando colloqueretur, aut aliquid ab eo altissimis vocibus, & musico artificio deposceret, procul dubio ridiculus haberetur: quid ergo sic coram Deo fari nõ verebimur, qualiter coram Cæsare nun auderemus? Hoc argumento vtebantur Lutherani, vt autor est magister Soto libro decimo, de iustitia, quæstione 5. articulo 2. qui illud ab eis se audiuisse testatur. *4. Argum.*

¶ Vltimò: Autor operis imperfecti apud Chrysostomum, Homilia 13. affirmat, quod ex clamorosa oratione, multa nascuntur mala, maximè hæc tria. Primum, quod clamorosa voce orans non credit Deum vbique esse, & secreta audire. Secundum, quod mysteria secretarum suarum petitionum, qua fortè non oportebat alterum, præter Deum, scire, auribus bonorum, & malorum audienda committit. Tertium, quod clamorosè orans alterum iuxta ipsum astantem orare non sinit, vt experientia constat: ergo ratio postulat, vt ab Ecclesiasticis orationibus cantus & alij strepitus arceantur. *Vltimũ argumentum.*

¶ His tamen non obstantibus sit prima conclusio. Vti cantibus, atque musica in sacris orationibus, res est satis antiqua, legéque tum veteri, tum noua, tum etiam naturali comprobata. Et quidem de lege veteri res est manifesta. Nam Psalm. 68. dicit regius Vates: Laudabo nomen Dei cum cantico. Et Psal. 64. Te decet hymnus Deus in Sion. Psal. 99. Introite portas eius in confessione; atria eius in hymnis: confitemini illi. Iudith cap. 16. Hymnum nouum cantemus Domino Deo nostro. Est autem hymnus vox Græca Latinè tantum valens, ac canticum siue laus, quæ Deo tribuitur. Vnde D. Aug. super Psal. 72. in expositione tituli sic ait. Hymni laudes sunt Dei cum cantico. Hymni, cantus concinentes laudem Dei, si sit laus, & non est Dei, non est hymnus. Oportet ergo, vt sit hymnus, vt habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Hæc Augustinus. Cui sententiæ subscribit D. Isidorus lib. 6. Etym. c. 34. in hunc modum dicens. Hymnus est canticum laudantium Deum propriè, aut hymni sunt concinentes laudem Dei. Si sit laus & non est Dei, non est hymnus. Si sit, & Dei, & laus, &

1. Conclus. *Vsus canendi in sacris officiis fuit in veteri lege comprobatus.*

laus,& non cantetur, non est hymnus. Hæc Isidorus. Cum ergo in veteri testamento multoties dicatur Deum in hymnis esse laudandum manifestè conuincitur vsum illius fuisse, diuinis laudibus, & orationibus cantus, & alia musicorum genera commisceri. Idem etiam probatur ex illo Psalmi 32. Cantate ei canticum nouum, bene psallite ei in vociferatione. Et libro secundo, Reg. capite sexto, dicitur, quod cum Dauid, & vniuersus populus, qui erat cum eo adducerent arcam Dei de domo Aminadab, ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis,& citharis,& lyris, & tympanis, & sistris,& cymbalis. Et paulò inferius, cùm arca duceretur de domo Obededon dicitur, quod Dauid percussit in organis,& saltauit totis viribus. Iosephus quoque libro sexto, antiquit. Explicat instrumenta, quibus Dauid in diuinis laudibus celebrandis vtebatur. Quorum etiam fit mentio libro secundo Paralypom. capite quinto.

Cantus sacris officijs admixtus receptus est in lege noua.

¶ In lege noua similiter extat huius rei exemplum in Christo Domino. Qui, vt habetur apud Matthæum capite vigesimosexto, instante morte sua, post cœnam vltimam, hymno dicto cum discipulis suis, exiuit in montem Oliueti. Et Diuus Petrus ad Ephes. quinto, fideles adhortatur, vt intelligentes, quæ sit voluntas Dei, nolint inebriari vino, in quo est luxuria, sed impleantur Spiritu sancto, loquentes sibimetipsis in Psalmis, hymnis,& canticis spiritualibus, cantantes, & psallentes in cordibus suis Domino, &c. Pro hoc etiam facit quod Actorum decimosexto, legitur de Paulo,& Syla, nempe, quod media nocte adorantes laudabant Dominum, & audiebant eos, qui in custodia erant. Subito autem terræ motus factus est magnus, ità vt mouerentur fundamenta carceris,& statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Si autem non liceret altè,& cum clamore,& cum cantu orare quomodo ad clamorosam orationem Pauli & Sylæ tot miracula facta fuissent? Denique hic fuit totius Ecclesiæ vsus. Non nouus, sed ab ipsius nascentis exordio, vsque ad nostra tempora conseruatus. Et vt cætera de hac re testimonia omittam, vnum citabo, eò cæteris efficacius, quò ab homine extraneo, & nostræ religionis inimico prolatum est. Plinius Secundus in quadam epistola ad Traianum de Christianis, tunc (vt sic dicam) nascentibus loquens ait: Affirmabant autem hanc fuisse summam, vel culpæ suę, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum inuicem. Et Eusebius Cæsariensis libro secundo, Ecclesiasticæ historiæ capite decimoseptimo, enarrans qualiter Philo Iudæus omnia Ecclesiasticæ institutionis initia,& originem apostolicæ traditionis descripserit dicit, illum hoc etiam de Christianis narrasse, quod vnus ex omnibus consurgens in medio Psalmum honestis modulis concinebat, & præcinenti ei vnum versiculum, omnis multitudo respondebat. Et paulò inferius habitationes eorum, quales illæ fuerint, describens, sic ait: In singulis regionibus sacrum domicilium est; quod semnion,& monasterion vocatur. In quo manentes honestæ ac sanctæ vitæ ministeria celebrant; nihil illo inferentes; nec potum, nec cibum, nec aliud quidquam eorum, quæ ad corporis sunt sustentationem necessaria; sed leges & oracula prophetarum, & hymnos ac reliqua huiusmodi; quibus scientia, & pietas augescunt,& consummantur. Imo & de eo, quod de nouo Psalmos componebant ad hunc modum scribit. Itaque non modò diuina contemplantur; sed & cantica,& hymnos ad Deum, sacrationibus omnis generis metrorum, & carminum rhythmis grauiter construunt, &c. Socrates quoque Constantinopolitanus libro sexto, historiæ Ecclesiasticæ capitulo nono, referens vnde initium sumpserit, vt antiphonæ, & responsoria in Ecclesia cantarentur, sic dicit, Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius ab Apostolo Petro Episcopus, vna cum Apostolis aliquando conuersatus visiones angelorum, responsorios hymnos, sanctam Triadem laudantium vidit:& modum visionis Antiochenæ Ecclesiæ tradidit. Vnde & ad omnes Ecclesias ista traditio promanauit. Et hæc est ratio responsoriorum, & hymnorum. Hæc Socrates. Ex dictis omnibus colligitur fuisse primum Apostolorum institutum, vt fideles quando conueniunt in Ecclesia psalmos,& hymnos canerent.

Cantus sacris officijs admixtus naturali rationi est conformis.

¶ Probauimus iam vsum canendi, tam veteri, quam noua lege fuisse comprobatum, restat modò probare illum sacris officijs,& orationibus admixtum, naturali etiam legi, atque rationi esse conformem. Quod, vt faciamus supponendum est, quod horæ canonicæ, & quæcunque aliæ preces, quibus religio Deum colendi consistit, triplicem possunt, inter nos, & Deum habitudinem continere. Prima est laudationis diuinæ, quam ei propter seipsum tanquam summo bono debemus. Hac enim de causa Deo à nobis debetur côfessio, quod est summè infinitéque bonus, iustus, misericors, omnipotens,& quidquid boni in rebus existit immensa sua continet essentia. Ex quo fit, vt ei hymnos, Psalmorumque laudes concinamus. Secûda habitudo est petitionis, qua quidquid nobis ad vitam, salutémque tam temporalem, quam spiritualem necessarium est, ab ipso petimus, confitentes, nos suas ipsius esse creaturas, atque adeò nihil nobis boni nisi ab ipso posse côtingere. Tertia habitudo est gratiarum actionis, quando enim oramus, non solum Deum laudamus, aut ab eo aliquid petimus, verum etiam gratias agimus pro receptis ab ipso beneficijs. Hoc supposito, probatur nostra conclusio: Siue in orationibus & sacris officijs habitudinem laudationis diuinæ, siue habitudinem petitionis, aut gratiarum actionis consideremus, cantus, aut musica illis non repugnat, sed congruit quammaximè : ergo legi naturali, atque rationi est conforme, vt ipsis cantum, & musicam admisceamus. Consequentia est nota, & antecedens probatur quo ad singulas eius partes. Et primò; quod cantus,& musica laudum conditioni non repugnet, sed potius ei maximè congruat, patet manifeste. Tum: quia, si naturale hominum ingenium consulamus, inde heroica carmina ortum habuisse intelligemus, vt ipsis sonoro metro decurrentibus, Heroum laudes, & gesta canerentur. Quod & poëta Latinus Æneidos principio significauit dicens: Arma virúmque cano. Quare Aristotel. octauo, Polit. capite quinto, & Boetius in prologo Musicæ, permultùm Musicam, ceu rem ad morum affectus valde conferentem, commendarunt. Tum etiam; quia symphonia in eiusmodi canendis laudibus adeò est naturalis, vt ipsi autori naturæ in cælis hoc modo concini referant sacræ literæ. Apocalypsis enim capite quarto, de sanctis animalibus testatur Ioannes, quod requiem die ac nocte non habentibus, dicunt : Sanctus, sanctus, &c. Vnde Ecclesia in præfatione Missę Deum deprecatur, vt quemadmodum cæli, cælorúmque Virtutes, Cherubim quoque, ac Seraphim, socia exultatione clamare non cessant : sic etiam,& nostras voces cum ipsis admitti iubeat, socia exultatione dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Propter quod non immeritò sunt plures Doctores, qui veris vocibus licet supernaturalibus Deum in cælestibus laudari fateantur. In cuius rei testimonium adducunt, quod angeli, nato Domino, pastoribus apparentes, non solùm diuinæ gloriæ splen-

Cātus nō repugnat laudationi sed potius congruit.

dore fulserunt, verum & vocibus intonuerunt, Gloria in excelsis Deo. Vnde quod passim in Apocalypsi legimus, sanctos homines personaturos alleluia, & laudes, & cantica, non translatitiè, & metaphoricè, sed vera voce, ac sonora intelligendum esse habet Diuus Thomas ex Augustino, & Glossa in secundo, distinctione secunda, quæstione secunda, articulo secundo, ad quintũ, & in quarto, distinctione quadragesimaquarta, quæstione secunda, articulo primo, quæstiuncula 1. in corpo. & ad 4. Qua autem ratione voces illæ & loquelæ formentur in cælo Empyreo, cum ibi non sit aër, in quo solo nata est vox formari, & deferri ad aures audientium, quæ difficultas difficillima visa est Hērico quodlib. septimo, quæstione septima, alterius est negotij. Vos de hoc videre poteritis, apud Abulen. in Matthæum capite vigesimoquinto, quæstione 560. & apud Diuum Thomam locis modo citatis, & latissimè apud Magistrum Soto in quarto, distinctione quadragesimanona, quæstione 4. articulo quinto. Quòd verò nec etiam solenni orandi religioni, quatenus gratiarum actionem continet, cantus aut musica repugnet, sed congruat quammaximè, hinc inde satis conuincitur, quod Christo Domino in more, & vsu id fuisse testatur Diuus Matthæus capite vigesimosexto. Postremam enim cœnam enarrans ait: Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti. Quibus verbis significatur Christum cum discipulis suis gratiarum actiones cantando fecisse. Est enim hymnus laus cum cantico, vt ex Diuo Augustino & Diuo Isidoro paulo anteà docuimus. Quare idem Augustinus in libello, quem de laude spiritualium canticorum inscripsit, ex eo, quod Zacharias hymni voce prophetauit, & Angeli, Gloria in excelsis Deo intonuerunt, & pueri Hierosolymitæ, Osanna inclamauerunt, & Christus hymnum cum discipulis concinit, in hunc modum colligit. Quis iam habito tali documento de psalmorum, & hymnorum religione dubitauerit, quando ille, qui à cælestibus adoratur, & psallitur, ipsum cum discipulis hymnum in gratiarum actionem cantasse perhibetur? Tandem, quod nec sacris officijs, & orationibus quatenus preces continent cantus, & musica repugnet, probari potest ex eo, quod legitur Actorum decimosexto, de Paulo & Syla; qui in carcere detenti media nocte adorantes laudabant Deum, nimirum suam causam illi proponentes, & subito terræmotus factus est, &c. Vbi secundum Bedam alia litera habet, & hymnum dicebant. Adnotatque iste autor eo in loco hymnorũ psalmorúmque vim, admonens, vt quicunque fidelium in tentationes varias inciderit cum Paulo & Syla inter carceris tenebras hymnizet, & cum Psalmista Domino canat: Tu es præsidium meum à pressura, quæ circundedit me. Sed, ne dum nostram conclusionem ratione naturali probare contendimus, ad sacras literas recurrere videamur, ex seculari literatura aliquot exempla, & testimonia mutuabimus, quæ in nostros vsus conuertemus, iuxta præscriptum canonem Diui Augustini libro secundo, de Doctrina Christiana capite quadragesimo. Nam quod carmina auribus Dei sint gratissima, Flaccus ad Augustum in epistola prima, libri secundi, in hunc modum dixit: Carmine Dij superi placantur, carmine Manes. Et Ouidius libro primo, Tristium: Exorant magnos carmina sæpè deos. Quinimo nec preces olim ad diuos fundebantur soluta oratione apud Ethnicos Theologos: sed metrica, vt patet ex hymnis Pindari. Et Macrobius libro secundo, in Som. Scipionis, capite tertio, in sacrificijs, & Deorum laudibus carmina olim adhiberi solita dicit. Quod & ex Neotericis tradit Bartholomæus Cassanæus Catalogi gloriæ mundi. parte decima, considerat. 51. Et Aristotel. libro primo, Cæli Deum hymnis honorari solitum à Pythagoricis tradit. De quo Iacobus de Valentia super, Te Deum laudamus. Ex dictis omnibus infertur, quod cum cantus, atque musica diuinis officijs & orationibus admixtus, tum ad laudandum Deum, tum ad gratias agendum, tum etiam ad ea, quibus indigemus, impetrandum valde conducat, ratio naturalis dictat, vt eis in Ecclesia vtamur; sicut de facto vtuntur fideles.

Cantus congruit gratiarum actioni.

Cantus congruit petitionibus.

¶ Potest præterea id ipsum alia ratione probari, quæ talis est: omnis religiosus cultus in nostram vtilitatem est institutus, sed inest cantui atque musicæ, ad animi nostri affectus sedandos inflammandamque mentem nostram in Deum maxima vis: ergo ratio naturalis dictat illis in diuinis officijs esse vtendum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur ex Aristotele octauo, Politicor. capite quinto, sic dicente: habet musica naturalem voluptatem, per quam illius vsus cunctis ætatibus, cunctisque moribus est acceptus. Et infra: Harmoniarum distincta est natura, ità, vt qui audiunt aliter disponantur, nec vno modo se habeant ad vnamquamque ipsarum, sed ad quasdam flebiliter, & contractè magis, puta, ad eam, quæ appellatur Lydia mixta, ad quasdam verò mollius secundum mentem, ad aliam mediocriter. Phrygia verò distrahit, ac rapit animum, &c. Ex quibus tandem colligit Musicam posse animi mores in melius permutare, quam ob causam pueri in ea sunt instruendi. Quod, & docet Philo libro de agricultura, pagina 166. Docet prætereà ibidem Aristoteles cognationem quandam esse nobis cum harmonijs & rhythmis, & multos iam olim sapientes dixisse, animum hominis aut esse, aut habere harmoniam. Isti verò sapientes fuère ante Aristotelem Pythagorici, & Platonici, & post ipsum Iamblicus, Alexāder Aphrodisæus libro primo, problemat. problemat. 119. Quintilianus libro primo, capite decimosexto, Boetius libro primo, de Musica, capite primo, Plutarchus in Symposiacis, & ex modernis Cælius Rhodiginus libro quinto, lectio. antiqua. à capite vigesimo; sed præ reliquis Diuus Augustinus libro nono, Confes. capite sexto, & septimo, vbi ait. Quantum fleui in hymnis & canticis tuis suauè sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, & eliquebatur veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & bene mihi erat cum illis.

Alia ratio conclusionis.

Mens nostra habet cognationem cum musica.

D. August.

Non longè cœperat Mediolanensis Ecclesia genus hoc consolationis, & exhortationis celebrare, magno studio fratrum canentium vocibus, & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multò amplius, cum Iustina Valentiniani Regis pueri mater hominem tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causa, qua fuerat seducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia mori parata cum Episcopo suo seruo tuo. Ibi mater mea ancilla tua solicitudinis, & vigiliarum primas partes tenens, orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore spiritus tui, excitabamur tamen ciuitate attonita, atque turbata. Tunc hymni, & psalmi, vt canerentur secundum morem orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret institutum est; & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac pene omnibus gregibus tuis, & per cætera orbis imitantibus. Et libro decimo, capite trigesimotertio, iterum ait. Nunc in sonis, quos animant eloquia tua, cum suaui & artificiosa voce cantantur, fateor aliquantulum acquiesco, non quidem vt hæream, sed vt surgam, cum volo. Omnes enim affectus nostri habent proprios modos in voce & cantu; quorum nescio, qua occulta

familia

familiaritate excitentur. Et paulò inferiùs: Cùm reminiscor lacrymas meas, quas fudi ad cantus Ecclesiæ tuæ in primordijs recuperatæ fidei meæ, & nunc ipso commoueor. Hactenus Augustinus. Ex cuius verbis apertè constat, quantum cantus Ecclesiæ mentibus audientium prodesse possint, si suaui modulatione cantentur. Huc etiam spectare dicit Diuus Thomas, secunda secundæ, quæstione nonagesima prima, illud Isaiæ capite
Esa. quadragesimooctauo. Laude mea infrænabo te, ne intereas. Nam diuinis canticis infrænatur homo, & coercetur, ne per vitiorum præcipitium rapiatur. Scio hunc locum Isaiæ sic ab alijs verti: Frænum iniciam tibi tui causa, vt sint verba Dei, qui propter nos aliquando humanitatis frænum sibi iniecturus erat, quo à furore, & ira, qua olim in homines solebat scandescere, seipsum repararet, & cohiberet. Sed de hoc alibi.

2 Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Hac nostra ætate in cantu, & musica sacris officijs adhibita, non rectus seruatur modus, sed sunt multa inordinata, & reprehensione digna. Probatur: Omnis exterior psallendi, & cantandi ratio in Ecclesia, ad interiorem animi deuotionem excitandam, & alendam, est instituta: ergo tantum illud, quod ad id conducit est probandum, & cætera sunt reprehendenda. Admiscentur autem hac nostra ætate, multa in canticis, quæ potius obstant, quam prosunt deuotioni: ergo illa non conuenientia, sed magis inordinata, atque peccatum etiam dicenda. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur, aliquibus in medium adductis, quibus hac nostra tempestate in canticis delinquitur. Primum est summum studium, quod ponitur in eo, quod officium canonicum magna vocum, & instrumentorum varietate decantetur, inductis ad id, summo pretio, magnis, & peritissimis hominibus. Cùm tamen in Ecclesia multa alia sint maioris momenti, quæ neglecta iacent. Ex quo fit, vt canonici, qui habent munus cantandi diuitijs, & honoribus abundent. Parochi verò, qui altius in Ecclesia munus exercent, docendi, scilicet, & erudiendi populum Christianum, nulla ratione cum his, nec in honore, nec in diuitijs veniant comparandi: quod bene deplorarunt patres concilij Tridentini. Alterum vitium, hac nostra tempestate in musica inuentum est, quod multa taliter canuntur, vt nullo modo quid dicatur, percipi possit. Quo fit, vt fructus in verbo diuino, in psalmis & hymnis existens, pereat.

Sed dubitabit aliquis hoc loco, an inter sacras preces licitum sit quidquam decantare, quod in sacris literis non contineatur. Vt, verbi gratia, carmina humano ingenio composita. Concilium enim Laodicense canone vltimo, id omnino interdicere videtur. Sed in hoc
3. Conclusio. sit tertia conclusio: Hymni, & orationes humano ingenio compositæ, prudenter tamen, atque piè, licitè possunt in diuinis officijs vsurpari. Hanc conclusionem diffinit concilium Toletanum quartum, capite duodecimo. Vbi ex ijs hymnis, quos Hilarius, & Ambrosius composuerunt, eos approbat, quibus nunc vtimur. Potest etiam idem probari, ex illo versiculo: Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Et ex adiunctis cantico Angelorum, nempe, Laudamus te, &c. & ex vniuersis orationibus, quas nunc cantat Ecclesia, quæ ingenio humano fuerunt compositæ, nec in sacris literis continentur.

4. Conclusio. ¶ Quarta conclusio: Orationes & carmina humano ingenio composita, quæ aut verbis, aut sententia sunt inepta, cuiusmodi erant plurima in breuiarijs antiquis, nulla ratione possunt licitè diuinis officijs admisceri. Hoc dicit expressè concilium Laodicense citatum. Et ratio est manifesta. Nam illa verba, & carmina sua ineptitudine aures audientium offendunt, eorumque animos diuertunt, quod est contra finem orationis.

¶ Quinta conclusio, & vltima: Miscere sacris preci- 5 & vltima conclusio.
bus carmina, vel obscœna, vel profana, vel iocularia, aut illorum numeris vti in psallendo, res est perabsurda, peccatúmque mortale ex genere suo. Dico ex genere suo. Nam aliquando ex leuitate materiæ, vel ex pio affectu dicentium (vt quando, quis animum aliquorum dierum celebritatem omnibus modis reddendi lætissimam, id facit, quamuis non secundum scientiam) tantum erit peccatum veniale. Probatur nostra conclusio. Tum, quia huiusmodi carmina non solum faciunt perire fructum deuotionis, cuius causa oratio est instituta; sed etiam, quod peius est, animos hominum risu dissoluunt, & ad lasciuiam conuertunt, illáque re, qua meliores efficiendi erant, peiores redduntur. Tum etiam, quia & locis, & rebus sacris, & ipsi Deo magna fit irreuerentia. Estque summopere dolendum, quòd id, quod honestus homo coram se dici nunquam esset passus, etiam in conuiuijs, illud publicè alta voce inter sacras preces, vbi ad modestiam, & temperantiam addiscendam conuenimus, cantetur.

¶ Restat nunc respondere ad argumenta in princi- Ad 1 arg.
pio facta. Ad primum, vt respondeamus aduertendum est, duplicem esse orationem quæ coram Deo fit: vnam priuatam à singulari persona factam, aliam publicam, quæ ab hominum conuentu in vnum congregatu fit. Primam orationem expedit magis esse cum silentio, quam cum clamore. Tum; quia sic cum clamore orans impediret alium, ne ità quiete apud se orare posset, cum suis vocibus alterius sensum ad suos sermones raperet. Tum etiam; quia sic publicè orans, suas secretas petitiones, quas fortè non expedit alium scire, in auribus bonorum, & malorum audiendas committeret; & ita contingeret, vt ab hominibus, quibus sua secreta reuelat, deriderentur. Ex propter hoc laudatur Anna Samuelis mater, de qua orante Dominum pro impetrando filio dicitur in libro primo Regum: Porro Anna loquebatur in corde suo, tantúmque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Itaque primum argumentum ab hæreticis factum procedit de oratione particulari, nos autem in præsenti loquimur de orationibus communibus, quibus musicam adiungi, honestum, & congruum iudicamus.

¶ Ad secundum argumentum respondetur, Chri- Ad 2 arg.
stum illis verbis non prohibuisse publicè orare, sed tantum prohibuit, ne hac intentione, aut animo quis oret in publico, vt ab alijs videatur. Itaque non prohibet opus, sed intentionem. Quod ità esse colligitur ex præcedentibus eiusdem Christi verbis. Præcedentia enim, & subsequentia sunt, quæ verum literæ sensum manifestant. Præcedentia autem Christi verba hæc sunt. Cum oraueritis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis, & in angulis platearum stantes orare, vt, videantur ab hominibus. Amen dico vobis receperunt mercedem suam. Et statim subiungit: Tu autem cùm oraueris, &c. Præcedentibus verbis prohibuit intentionem malam, vt constat, quæ est, cum quis orat, vt videatur ab hominibus. Et sequentibus præcipit bonam intentionem, videlicet, vt hac sola intentione oret quisque, vt videatur à Deo. Vnde, si quis, hac intentione, etiam publicam orationem faciat, intentio sua est secreta, id est, vt secretè fiat, quia ad solum Deum eam dirigit, quamuis opus fuerit publicum.

Et in hoc bene agit. Imò sæpe necesse est, vt sic fiat; Quoniam vt ait Diuus Augustinus, Si non habuerimus inspectores, nullos etiam habebimus imitatores. Si verò orans optat ab aliquo videri, quantumlibet claudat ostium cubiculi, in quo orat, iuxta tamen Christi admonitionem, in publico orat, quoniam Christus magis animum attendit, quam opus. Et opus ipsum nunquam bonum, aut malum censetur, nisi, quia à bono, aut à malo animo procedit.

Ad 3 arg. ¶ Ad tertium argumentum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Non enim ideò cantus & Musica orationibus adhibentur, vt à Deo intelligi, aut videri possint, sed vt mentes nostræ deuotione accendantur, vt ex supra dictis patet. Nec est cur propter id cantantes in Ecclesia sacerdotes Baal appellentur, sicut illos vocauit Vvicleff. Nam, quamuis, verum fuerit, quod Helias sacerdotes Baal reprehenderit, seu potius deriserit sub his verbis: Clamate voce maiori, Deus enim vester forsitan cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit, vt excitetur: non reprehendit clamorem, sed tantum illorum errorem, quo credebant, Deum egere altioribus vocibus, vt audire posset. Qui autem orat cum clamore, & cantu credens Deum æquè audire voces submissas vt altas, imò, quod maius est, audire clamores cordis, iste sic credens, licet orans clamet, non errat.

Ad 4. arg. ¶ Ad quartum argumentum respondetur, non esse simile, quod in eo ab humana maiestate, ad diuinam transfertur quantum attinet ad præsens institutum. Ideò enim non decet coram humanis principibus preces cantando fundere; quia non sunt tanquam Dij colendi, tametsi, & heroum laudes, vt supra diximus in ipsorum præsentia cani soleant.

Ad vltimum argument. ¶ Ad vltimum argumentum respondetur, quod autor operis imperfecti, eo in loco, solùm loquitur de oratione particulari, in qua, quia clamor necessarius non est, quicunque clamat, credere videtur Deum non esse vbique, aut secreta non audire, quod impium est. De alijs autem malis iam diximus in solutione ad primum.

3. Dubium. ¶ Tertium dubium principale huius articuli est, quinam sint illi, qui horas Canonicas dicere ex præcepto teneantur. Et quoniam omnis ista obligatio ortum habere debet ex iure positiuo, quod de meris secularibus nihil dicit, de clericis solum in præsenti erit sermo. Tres autem sunt causæ, secundum communem omnium Doctorum sententiam, ex quibus tantum intelligi potest, obligationem ad recitandas horas Canonicas ortum habuisse. Nempe, vel propter ordinem sacrum, quem quis suscepit, vel propter stipendium Ecclesiasticum, quod accipit, vel propter votum religionis, quod emisit. De quibus suo ordine erit dicendum. Et quidem, quantum attinet ad primam causam talis statuitur

1. Conclusio. Clerici in maioribus ordinibus constituti tenentur dicere horas Canonicas. conclusio: Quicunque initiati sacris ordinibus, quos maiores vocant, nempe, subdiaconatu, diaconatu, aut presbyterio tenentur ex præcepto Ecclesiastico, singulis diebus, horas Canonicas recitare. Hanc tenent communiter Canonistæ super capite presbyte. de celeb. miss. Et est sententia Diui Thomæ quodlib. 6. articulo octauo, quem communiter sequuntur omnes Theologi. Nam, quamuis in dict. capite presbyter, quod ex concilio Agathensi est desumptum de solo presbytero fiat mentio, Innocentius tamen in capite dolentes, minores etiam clericos exprimit, scilicet, diaconum, & subdiaconum. Et clarius id fit in capite fin. nonagesimasecunda distinct. & in concilio Basiliensi, session. vigesimaprima. Ratio autem, quæ iuris Pontificij autores mouere potuit ad huiusmodi præcepti impositionem ea est, quod cum illi, qui sacris initiantur singulari Dei cultui sint mancipati, in illóque constituti statu, qui ad diuinas laudes institutus est, iuxta illud Isaiæ capite quadragesimotertio, Omnem illum, qui inuocat nomen meum, in laudem meam creaui illum; ratio postulare videbatur, vt qui in clericorum ordinem suscipitur, vinculo laudandi Deum modo atque ratione ab Ecclesia sancito, sit astrictus.

Clerici in minoribus constituti, nec ad horas Canonicas nec ad aliquid aliud tenentur. ¶ De clericis autem, qui in minoribus ordinibus sunt constituti, nec aliqua potiuntur Ecclesiastica præbenda, quamuis Panormitanus in capite presbyter. iam citato, dicat eos teneri ad Canonicas horas, tanquam illi, qui vt nomen clerici præsefert, in sortem Domini sunt assumpti, & Paludanus in quarto, distinctione decimaquinta, quæstione quinta, affirmet, quod ad aliquid plus tenentur, quam laici, proculdubio dicendum est, eos nec ad horas Canonicas obligari, nec ad canticum graduum, nec ad aliquid aliud. Nec est aliqua lex, aut consuetudo, quæ talem iniciat scrupulum, nec Episcopus ad id potest obligare, vt rectè docet Nauarro in Enchiridio de oratione. capite septimo, & Syluester in summa, verbo, hora. quæstione secunda, & Soto libro decimo, de Iustitia, quæstione quinta, articulo tertio. Et ratio est. Nam, quamuis clerici minoribus ordinibus initiati in sortem Domini assumpti dicantur; non tamen ità assumuntur, vt firmiter statum mutent. Quandiu enim integrum est illis vxorem ducere, si velint, statum firmiter mutare non sunt censendi: præterquam quòd functio illorum ordinum in solo præparamento templi, vasorúmque finitur, nec habent proximum ordinem ad Eucharistiæ sacramentum, sicut officium diaconi & subdiaconi. Quo fit, vt nec Ecclesia eis obligationem aliquid recitandi imposuerit. Et in ijs, quæ sunt de iure positiuo, vbi lex non obligat, nec nos obligare debemus.

2. Conclusio. Beneficiati tenentur horas Canonicas dicere. ¶ Secunda conclusio: Quicunque habet Ecclesiasticum beneficium, aut præbendam, sub clericali titulo, sub reatu peccati mortalis tenetur, singulis diebus, integrum canonicarum horarum officium persoluere. Et est intelligenda conclusio cum præcisione, sicut, & præcedens. Vt sit sensus, quod sicut ordo sine beneficio obligat: ità & beneficium absque ordine sacro. In hac conclusione similiter conueniunt omnes Doctores. Et quamuis expressè non sit in iure posita, colligunt illam ex capite presbyter iam citato, cuius verba sunt quæ sequuntur: Presbyter, aut diaconus, vel quilibet clericus Ecclesiæ deputatus ad quotidianum officium teneatur. Vbi verbo, deputatus, intelligunt eum, qui licet nō sit presbyter, aut diaconus, Ecclesiasticis tamen ministerijs ratione alicuius beneficij est addictus. Pro eodem etiam facit textus in capite finali de rescriptis. libro sexto. Vbi dicitur, beneficium non datur, nisi propter officium. Est enim proprium ac peculiare clerici officium, canonicarum horarum pensum persoluere. Quare quidquid negotij ei incubuerit, siue sit literarum studium, siue gubernandi, aut legendi munus, aut etiam prædicandi, postponendum erit sacrarum horarum recitationi. Eo vel maximè, quod, vt vulgò dicitur, tempus statis orationibus dicatum, ex quocunque alio negotio succidatur, non impedit, Deo sic disponente. Quod & se expertum fuisse testatur Nauarro in Manuali, capite vigesimoquinto, numero centesimooptimo. Vbi agens de impedimentis, quæ possunt excusare à debito canonicarum horarum persoluendo, inter alia

Egregia laus Doctoris Martini Nauarri. dicit: Quando occurrit necessitas habendi prælectionem in cōcursu publico, vel conclusionū defensionem,

quæ

quæ rectè facere plurimum reipublicæ, vel priuatæ personæ interesset: & eorum studium, & precum recitatio se non compaterentur, quanquam ipse vsque ad illum diem nunquam horarum recitationem ante, vel post eiusmodi actus omisisse dicit, quamuis frequenter ei occurrerint, nec ob geminas in die lectiones, quas multis annis Tholosæ, & Carhurci primum, deinde Salmanticæ & Conimbricæ habuit, nec ob quaternas toto vno anno in Gallia singulis diebus, etiam festis. Attento quod sine ope diuina nihil, & cum ea omnia fieri possunt: iuxta illud Pauli ad Philip. 4. Omnia possum in eo, qui me confortat Christus. Huius sanctissimi viri exemplum in medium adducere placuit, vt firmissimum habeant clerici, nulla ex causa, horarum recitationem prætermittere. In eiusdem secundæ nostræ conclusionis confirmationem adduci solet à Canonistis, capite cum secundum. de præbendis. Vbi dicitur clericos omnes ad onus eligi, atque adeò à mercede depellendos non esse. Et subinde iubetur, vt nemo sine titulo, aut beneficij, aut patrimonij ordinetur. Et si secus fiat Episcopus ei victum præbeat. Ex quo loco sic colligunt argumentum. Merces propter onus debetur, vt textus affirmat: sed proprium munus clerici est dicere officium: ergo ex quacunque præbenda hæc nascitur obligatio. Dixi notanter in conclusione: sub clericali titulo. Nam qui titulo seculari decimas percipiunt, vt reges, & equites, & concionator, & lector, & cantor, ad huiusmodi canonicarum horarum pensum nô obligantur, vt communiter fatentur Doctores. Vtrum autem illi, qui beneficia habent præstimonialia ad earundem horarum recitationem teneantur, varietate opinionum disputatur à Doctoribus Soto libro decimo, de Iustitia. quæst. 5. articulo tertio, partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius est: Nam titulus, quem similes beneficiari habent, est clericalis, & non secularis atque adeo obligantur ad omnia ea, ad quæ alij beneficiati tenentur. Et confirmatur ex c. quoniam. de concessione præbendæ libro 6. vbi talia præstimonia inter cæteros Ecclesiasticos titulos connumerantur. Alij tenent contrarium, dicentes, quod huiusmodi beneficia præstimonialia non obligant suos possessores ad officium diuinû persoluendum. Et ratio illorum est; quoniam putant eos non sumere hæc beneficia ab Ecclesia, vt ei ministrent, sed vt illorum opibus adiuti studio literarum; ad quod propriè sunt instituta, vacare possint. Et quidem si hæc ratio aliqua certa iuris autoritate constaret, opinio esset satis probabilis: sed quoniam non constat, nec eius rei determinationem in iure inuenire potui, primá sententiam, sicut securiorem ita etiam & veriorem, atque tenendam puto. De pensionarijs, quoniam nullum habent Ecclesiasticum titulum, sed merum ius petendi ab eo, qui titulum habet, certum est, eos non teneri ad diuinum officium dicendum; obligantur tamen recitare officium paruum B. Virginis propter proprium motum Pij Quinti, quem refert Nauarro in Manuali capite 25. numero 122. quod & nos latius probauimus supra quæst. 63. art. 2.

De habentibus beneficia præstimonialia.

Pensionarius tenetur recitare officium paruum beatæ Virginis.

¶ Sed quoniam sæpe sæpius contingit clericum aliquem alicuius beneficij titulum habere, nullum autem ex eo commodum, aut fructum recipere: atque etiam contingit beneficium, quod habetur esse perexiguum, operæpretium erit, vt explicemus, an in his duobus casibus officium diuinum recitare teneatur. Et quidem quantum attinet ad primum casum Medina C. de oratione capite de necessitate vocaliter orandi oratione publica, partem tenet affirmatiuam; dicens, quod quicunque habet titulum beneficij, esto alius omnes fructus illius recipiat, etiam ex autoritate, & iussu summi Pontificis, ad officium diuinum dicendum obligatur. Solus enim titulus beneficij sufficiens est talem inducere obligationem. Et ratio illius est: Nam cum beneficium cum illo onere acceptauerit, esto, fructus non percipiat tenebitur horas Canonicas dicere. Alioqui nec etiam teneretur ad officium in Ecclesia complendum, quod ipsum exigit beneficium. Cuius oppositum aperte colligitur ex c. clericus victum. 90. d. Vbi habetur quod clericus, quem sui beneficij fructus alere non possunt, quærat suo artificio victum sine detrimento officij sui. Et si id sibi difficile fiat, imputet sibi, qui beneficium acceptauit, aut beneficium dimittat. Quod etiam videtur habere locum (cum eadem sit vtriusque ratio) in beneficiatis fructus non recipientibus, quando habent ius eos percipiendi, & per eos stat quominus percipiant. Hoc tamen non obstante, dico in præfato casu, vtendum esse distinctione. Nam vel ille, qui habens titulum beneficij, non percipit fructus. id facit sua sola voluntate, quia, scilicet, gratis alteri fructum concedit, aut, quia absens est, aut excômunicatus. Vel certè id facit ex dispensatione summi Pontificis, qui titulo beneficij penes vno reseruato voluit alteri fructus côcedere. Si fiat primo modo, certum est, quod habens titulum tenetur diuinum officium persoluere, esto, fructus non recipiat: quia habet ius illos percipiêdi, quando voluerit. Si autem fiat secundo modo, non tenetur. Ita asserit Caietanus in summa. verbo, hora. quem sequitur Soto lib. 10. de Iustitia, quæst. 5. art. 3. & Nauarro locis citatis. Et ratio horum Doctorum est: Quia obligatio officij diuini persoluendi in clericis non religiosis tantum oriri potest, vel ex sacro ordine, vel ex fructibus ab Ecclesia receptis, quorum neutrum existit in isto casu. Nec valet obiectio superius posita, nempe, sibi imputet, qui tale beneficium acceptauit. Nam quod autoritate Pontificis fit alteri imputari non debet. Eo vel maximè, quod eo ipso, quòd Papa sacerdotium suis fructibus priuat, videtur possessorem ab obligatione dicendi horas absoluere. Secus esset, si per illum, qui præbendam possidet staret, vt fructus non perciperet. Vt si absens esset, & nihil lucraretur; aut si parentes, vel consanguinei ex eius voluntate fructibus gauderent. Tunc enim à soluendo debito canonicarum horarum non esset absolutus.

De eo qui habet titulû beneficij, nec percipit fructus.

Sententia autoris.

¶ In secundo casu, quando beneficium est perexiguum, similiter sentit Medina loco citato, quod illud possidens tenetur diuinum officium persoluere. Quam etiam sententiam sequitur Nauarro atque Syluest. verbo, hora §. 3. illámque probat ex c. clericus victum, modo citato. Vbi habetur, quòd clericus, quem sui beneficij fructus alere non possunt, quærat suo artificio victum sine detrimento officij sui. Et si id sibi difficile fiat imputet sibi, &c. Hoc tamen non obstante, dico, longè esse probabilius, quòd qui valde tenue habet beneficiû ad recitandum diuinum officium non obligatur. Ità tenet Soto loco citato. quem communiter sequuntur recentiores Theologi. Et ratio illius est. Tum, quia beneficium perexiguum in iure, vix habetur pro beneficio, cuius rei signum est, quod possunt plura illorû ab eodê simul obtineri. Tum etiá quia quod parum distat nihil distare videtur, vt habet regula iuris. Et tandem: Quia obligatio recitandi diuinum officium in beneficiatis, ortum habet ex accepta mercede, & qui tenue habet beneficium, absolutè loquendo, mercedem recipere non est dicendus. Quod autem tenue dicatur beneficium, arbitrio prudentis viri relinquitur iudicandum, qui sententiam proferet habita ratione temporis, loci, personæ, & aliarum circunstantiarum, quæ clerici sustentationem poterunt facere difficiliorem, hoc

De eo qui habet beneficiû perexiguû sententia autoru.

præsupposito tanquam certo, quod ei annexum tale beneficium congruæ clerici sustentationi non sit sufficiens, si tamen adiuuet bonæ illius parti, à debito recitandi horas Canonicas non excusabitur. Nam in hoc casu loquitur capitulum superius positum, & nostra sententia procedit, tantum in beneficijs adeò tenuibus, vt beneficij nomen vix mereri possint.

Habēs beneficium in commendā tenetur horas Canonicas dicere.

¶ Ex dictis omnibus infero primò, quòd ille, cui collatum fuerit beneficium in commendam, sicut interim, quòd beneficium habet tenetur per se, vel per alium Ecclesiæ sibi commissæ officium complere, ac si sibi datum esset in titulum (cum enim Ecclesia pastore carere non debeat, qui eidem ministret, is qui eam in commendam, interim quod alter intitulatur, accipit, illud idem onus, in illo interim, suscipit, quod esset intitulatus accepturus. Est enim velut substitutus alicuius cathedranci, aut alterius officialis, cuius vicem & obligationem in se suscipit tempore substitutionis) ità etiam & ad recitandas horas Canonicas obligatur pro illo interim, quo beneficium habuerit in commenda. Eo vel maximè, quod ius habet fructus beneficij percipiendi, si voluerit, ad quod obligationem, diuinum officium persoluendi sequi, diximus.

Capellani tenentur dicere officium diuinum.

¶ Infero secundo, quòd cui capellania collatiua data fuerit ad Canonicas horas dicēdas obligatus erit. Cum enim capellaniæ huiusmodi, etiam si de iure patronatus sint, beneficia sint Ecclesiastica, non releuabuntur ea possidentes, ab onere recitādi diuinum officium, quamuis munus capellaniæ per alios suppleant. Sicut nec cæteri beneficiati à debito recitandi horas Canonicas releuantur, per hoc, quod capellanos habeant, qui sibi collatis Ecclesijs ministrent. Est enim obligatio dicendi horas Canonicas personales, hoc est, personis ipsis, quæ ad ordinem sacrum, aut beneficium promoti sunt, iniuncta. Ideoque, nisi per se ipsos eas persoluant non satisfaciunt. Excepto, nisi ob aliquam iustam causam excusentur: de quo postea dicemus.

4. Dubium. De monachis in sacris ordinibus nō constitutis.

¶ Explicatis iam duobus titulis, ex quibus obligatio recitandi horas Canonicas suboriri potest, nempe, ordine sacro, & Ecclesiastico beneficio, superest, vt dicamus de tertio, scilicet, voto solenni. Dubitatióque est, vtrùm monachi, ex eo solum quod monachi sunt, secluso sacro ordine, ex Ecclesiæ præcepto teneantur diuinum officium persoluere. Dico ex præcepto Ecclesiæ. Nam ex vi suarum constitutionum, certum est, quosdam posse obligari ad culpam, & alios ad pœnam, pro diuersitate legum, sibi impositarum. De nostris religiosis non est dubitatio, quod, nisi in sacris ordinibus sint constituti, ex vi nostrarum legum, quæ suos transgressores non ad culpam, sed ad pœnam obligare velle dicunt, non tenentur sub mortali horas Canonicas dicere. Et idem fatetur Dominicus de Soto, de religiosis Dominicanis. Cæterùm, vtrum ad id teneantur ex Ecclesiæ præcepto omnibus votum solenne emittentibus imposito, quale est illud, quod diaconos & subdiaconos obligat, maiori varietate opinionum disputatur à Doctoribus.

Sententia Caietani & Medinæ.

Caietanus in summa verbo, horæ Canonicæ, fatetur se nullo modo videre, qua ratione huiusmodi religiosi teneantur, nisi ex consuetudine. De qua verùm obliget, nec ne, multum dubitare dicit. Medina Codic. de oratione capite de necessitate vocaliter orandi oratione publica, absolutè dicit, quod non tenentur. Potestque probari hæc sententia pluribus argumentis.

1 Argum.

Primò sic: Monachi, de quibus loquimur, non obligantur officium diuinum persoluere ex ordine sacro, nec ex beneficio, nec ex voto solenni: ergo nullo modo obligantur. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Et primò, quod non obligentur ex ordine sacro, nec ex beneficio, est res manifesta, Nam ità ex hypothesi supponimus. Quod autem, nec etiam obligentur ex voto solenni, probatur. Quia, ipsi tantum vouent tria vota essentialia, in quorum nullo, nec virtualiter, nec formaliter obligatio dicendi horas Canonicas continetur.

2. Argum.

¶ Secundo sic argumentor: Autore Diuo Thoma, secunda secundæ, quæstione vltima, articulo octauo, in solutione, ad secundū, hoc differt status monachorum ab statu regularium canonicorum, quod istis, scilicet, Canonicis regularibus per se competit, vt sint clerici, addictique sint Ecclesiasticis ministerijs: ordo autem monachorum per se institutus, est contemplationis gratia, & per accidens competit illis, vt sint clerici: ergo quandiu clerici non fuerint ex eo, quod monachi sunt, non tenebuntur diuinum officium persoluere.

3 Argum.

¶ Tertiò: Autores contrariæ opinionis ex eo obligant monachos horas Canonicas dicere, quia viuunt ex eleemosynis, sed hæc ratio nihil valet: Tum, quia eleemosynæ perceptæ nullam inducunt obligationem orandi, vt de se patet: Tum etiam; quia monachis, eo ipso, quod Deo sunt addicti, debetur victus atque vestitus à republica, quamuis nullum aliud Ecclesiasticum officium exerceant. Conducit enim quammaximè ad bene institutam rempublicam, vt sint aliqui, qui rerum diuinarum contemplationi insistant: ergo. Nec obstat esse aliqua monasteria, quæ decimas Ecclesiasticas percipiant. Nam, vt supra diximus, decimæ Ecclesiasticæ non semper inducunt obligationem recitandi diuinum officium.

4. Argum.

¶ Quartò: Si monachus ex vi voti solennis teneretur horas Canonicas dicere; sequeretur, non posse eum ab eo vinculo eximi, nisi ex dispensatione summi Pontificis: consequens autem est falsum: nam, si frater aliquis ex chorista fieret laicus, ad quod sola prælati voluntas est sufficiens, non teneretur diuinum officium persoluere ad modum aliorum fratrum, qui choro inseruiunt, vt omnes Doctores fatentur: ergo nec anteà tenebatur.

Sententia cōmunis.

¶ Contrariam tamen sententiam tenent communiter omnes Doctores tam Theologi, quàm Canonistæ, Syluester verbo, hora. quæstione secūda, Antoninus, 3. part. titul. 13. capite quarto, Soto libro decimo, de Iustitia, quæstione quinta, articulo tertio, Nauarro in Enchi. de oratione, capite 7. numero 2. & 5. Paludanus in 4. d. 15. quæstione quinta. Panorm. & alij in capite, licet, extra. de voto. Et rationes, quæ pro hac sententia adduci possunt potissimæ sunt duæ. Prima desumitur ex consuetudine, quæ vim habet legis. Secunda ex eo, quod monachi in singulis cōuentibus tenentur in communi horas Canonicas recitare. Ex quo colligi videtur, quòd qui fuerint choro mancipati, quando absunt, obligantur illud priuatim dicere. Quod enim aiunt multi, teneri eos ratione voti, ex capite licet. de voto. est ridiculū. Cum ibi solùm habeatur, quòd, si quis quid vouit illud soluere teneatur: religiosi autem tantum suscipiunt tria essentialia vota; & in reliquo pollicentur se victuros, iuxta præscriptum ordinem suarum constitutionum.

Nota 1. Officium diuinum per se non pertinet statui monachorum.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est primo, quod, vt constat ex Diuo Thoma loco à nobis nuper citato, ad monachorum statum propriè loquendo, nec pertinet, nec ex illo sequitur obligatio recitandi horas Canonicas publicè, aut priuatim; nec etiam obligatio exercendi alia munera Ecclesiastica, sed hoc pertinet clericis: & monachorum primo institutum est, vt renunciantes seculo, sibi viuant, Deóque vacent, vt patet ex Diuo Hieronymo, & habetur in Decretis decimasexto, quæstione prima,

capite

capite alia.& capite,sic viue.& capite,sic clericatus. Ex quo fit,vt eisdem monachis de per accidens conueniat, vt sint clerici. Quare olim maiori ex parte erant laici.

Nota. 2. Officiu diuinu in qua ratio ne pertineat statu monachorum.

¶ Secundo est aduertendum, quod quanuis officium diuinum propriè, & per se non pertineat statui monachorum, posteà tamen fuit illis iniunctum; & vt colligi potest,propter duas causas,vnam congruentem, alteram necessariam. Causa congruens fuit: Quia cum monachi institutum esset Deo vacare, visum fuit conueniens prælatis monachorum certam quandam rationem laudandi Deum illis præscribere, vt ita in illo clericos imitarentur,sicut faciunt in concionando, & audiendis sacris confessionibus. Causa necessaria fuit. Quia monachi qui olim maiori ex parte erant laici, posteà maiori ex parte fuerunt sacris initiati. Est autem sancitum in iure,vt clerici sacris initiati intersint in Ecclesia publicis vigilijs, & precationibus, magnáque est pœna imposita ijs,qui id neglexerint, vt patet ex capite clericus.& duobus sequentibus.91.distinctione. Quia ergo clerici monachi non poterant commodè adire Ecclesias secularium,necessariò factum fuit, vt ipsi monachi in sua domo publicè diuinum officium persoluerent. Et ob eandem causam adiuncta fuit singulis monasterijs sua Ecclesia,diuisique fuerunt monachi in duas partes. Vna illorum, qui sacris erant initiandi, & appellantur clerici. Altera illorum qui non erant sacris initiandi,& appellantur laici, siue conuersi. Taliter tamen, vt solo iussu prælati è laicis clerici, & ex clericis laici fieri possent sine vlla dispensatione.

Nota 3. Qualiter consuetudo obliget.

¶ Tertiò, est aduertendum, quod consuetudo, vt consuetudo est, ipsa per se nullam inducit obligationem legalem, sed eatenus obligat, quatenus est indicium,& argumentum legis,vel formaliter,vel virtualiter latæ. Vnde quando extat lex,vnde nata est consuetudo,tunc consuetudo nihil amplius obligat, quam ipsa lex. Quando verò non extat lex, tunc consuetudo indicat legem esse,in duobus casibus. Primus est quando ità se res habet,vt qui violant consuetudinem puniuntur. Tunc enim respublica,eo ipso,quod punit violatores consuetudinis, satis declarat se velle, vt ea seruentur, quæ posita sunt in consuetudine. Alter casus est, quando omnes probi & docti viri vnanimi consensu iudicant peccare illos, qui violant consuetudinem. Nam talium hominum sensus, tunc est idoneum, & sufficiens indicium publici iudicij, & voluntatis.

1. Conclusio.

¶ His constitutis sit prima conclusio; Monachi tenentur diuinum officium dicere publicè,& in communi,in singulis monasterijs,si adsit opportunitas. Probatur ex secundo notabili. Monachi magna ex parte sunt sacris initiati: sed non est licitum secundum iura, vt clericorum conuentus sit expers diuini officij: ergo tenentur in communi, in singulis monasterijs diuinum officium recitare. Ex quo infero, prælatos monasteriorum mortaliter peccare, si oblata opportunitate non curauerint, vt officium publicè & in communi dicatur.

2. Conclusio. Monachi laici,vel nouitij non tenentur dicere diuinu officium.

¶ Secunda conclusio: Monachi,vel laici, vel nouitij non tenetur dicere officium diuinum,nec aliquam partem illius. Hæc conclusio partim est contra Paludanum in quarta dist.decimaquinta, quæstione quinta, dicentem,nouitios sicut cæteros professos teneri recitare horas Canonicas. Et ratio illius erat,quia ita viuūt de eleemosynis,sicut cæteri,partim est contra D. Anto.3. part. tit.13.c.4.ad id obligantem laicos,seu cōuersos. Et quidem,quantum ad nouitios est res manifesta, quia nondum sunt religiosi,nec elemosynæ perceptæ aliquā inducunt obligationē orādi,vt dicitur in tertio argumento. Quantum autem ad laicos seu conuersos, probatur. Nam illorum munus non est vacare rebus Ecclesiasticis,sed ministrare. Quare quod præfecti religionis laicorum ordini orandum iniunxerint, non aliam vim habebit præcepti,quam quæ in tali religione exprimitur. Et quia in ordine nostro illud vinculum non obligat ad culpam,nisi, vbi contemptus adfuerit, sed ad pœnam pro arbitrio prælati, laici officium sibi præscriptum relinquentes non peccabunt mortaliter, imò nec venialiter, nisi aliunde ratio culpæ ortum habuerit. De hac conclusione quantum ad vtranque partem videndus est Syluester verbo,hora.q.2.

3. Conclusio. Monachus semel,aut iterū non dicens officiū diuinum non peccat mortaliter.

¶ Tertia conclusio: Monachus chorista, qui sacris non est initiatus,semel,aut iterum non dicens officium diuinum,meo iudicio,non peccat mortaliter. Hāc conclusionem mihi faciunt probabilem argumenta facta pro opinione Medinæ. Et certè videtur valde durum, & à pietate Christiana alienum, mittere aliquem in infernum,aut dicere, quod peccat mortaliter, sine euidenti,aut certa ratione. Et ad argumentum de consuetudine factum pro opinione communi respōdeo,quod cum in singulis ordinibus sit præceptum, quod tam in communi,quam in particulari officium diuinum dicatur,est probabile talem consuetudinem ortum habuisse ex illo præcepto;atque adeo non obligare magis quam ipsum præceptum,quod nec ad mortale, nec fortè ad veniale obligat,vt diximus,iuxta doctrinam à nobis traditam in tertio notabili. Ad aliud,in quo ex obligatione, quam monachi in communi habent recitandi horas canonicas colligitur eadē obligatio in particulari, respondetur,concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam,quod teneantur in communi,causa est,quod monachi magna ex parte sunt clerici; & iure sancitum est, vt clerici sacris initiati in Ecclesia publicis vigilijs & precationibus intersint, vt diximus in secundo notabili. Ex hoc autem non infertur,quod qui absunt à choro, si non sunt sacris initiati in particulari diuinum officium dicere teneantur.

Vltima conclusio. Monachus crebro relinquens officiū diuinū, peccat mortaliter.

¶ Vltima conclusio: Monachus chorista,qui per magnum temporis spatium horas canonicas non recitaret, aut per negligentiam crebrò illas relinqueret,hunc ego non auderem excusare à peccato mortali. Hanc conclusionem non alia ratione probo,quam communi cōsensu,atque iudicio bonorum, & sapientium virorum, qui in re morali plurimum valere debet. Dixi autem, per negligentiam. Nam ex iusta & rationabili causa, sicut à clerico seu beneficiato officium diuinum iustè,& sine peccato prætermitti potest: ità etiam à monacho. Quæ verò sint causæ iustæ,atque legitimæ officij diuini prætermittendi ab illis,qui illud ex iure dicere tenentur,declarat Nauarro in Manua.c.25.nu.100. & sequētibus. Qui illas reducit ad quinque. Prima est infirmitas

1. Causa prætermitt. diuini officij.

eiusmodi,ob quam directè, vel indirectè precum recitatio infirmo noceret,iuxta Innocentium,& Hostiēsem in c.1.de celebra.miss. quod videtur intelligendum de nocumento notabili,quod sequeretur non solùm recitando horis debitis,sed etiam ante vel post illas, vsque ad mediam noctem, & recitando etiam cum socio, si eum haberet,alias non, vt latè ostendit idem Nauarro Enchiri.de oratione capite 11. Ex quo infert febrim,quę stans horis recurrit,nō excusare illum,qui ante,vel post illas commodè dicere valet,& consequēter, nec febrim quartanam,aut aliam leuem quę grauium negotiorum, aut rerum colloquia, vel dispositionem non impedit quo fit, vt multos arbitretur nimis facile se excusare. Cæterùm sicut non est opus post ægritudinem repetere horas in illa omissas, vt dicunt Innocentius & Hostiensis communiter recepti in dicto capite primo,

ita etiam

ita etiam non est opus eas ab alio recitante audire tempore ægritudinis, vt docet Paludanus in quarto, distinctione vndecima, quæstione quinta, articulo secundo, conclusione prima. Nec contrarium sentiunt Innocentius & Hostiensis, quidquid dicat Gerardus de assiduitate orandi, colum. 4. Nec etiam est necesse loco horarum mente Deum precari, quanuis contrarium dicat Maioris in 4. distinctione 12. quæstione sexta, post decimum argumentum, sine textu, aut ratione concludente.

2 Causa, omittendi diuinũ officium.

¶ Secunda causa, à recitando excusans est occupatio repentina, quę, aut sine scandalo, aut sine peccato omitti non posset, vt si necesse foret horas omittere ad sedandos populi tumultus, qui excitarentur, aut ad concionem quæ sine scandalo, aut magno damno omitti non posset, necessaria pararentur: & idem est dicendum, quando occurrit necessitas habendi prælectionem in concursu publico, vel conclusionum defensionem, quæ rectè facere plurimum reipublicæ, vel priuatæ personæ interesset, & eorum studium, & precum recitatio se non compaterentur. De hac causa videndi sunt Henricus de Gandauo, quodlibeto decimoquinto, quæstione duodecima, & Sylvester verbo hora, quæstione vltima.

3. Causa, non dicendi horas.

¶ Tertia causa, est defectus breuiarij, siue id sua culpa, siue absque ea contingat, quia quanuis peccet breuiarium, sibi non comparando, aut illud perdendo, non tamen peccat, non recitando, cum id præstare nequeat, modo instè pœniteat illud non comparasse, argumentum lege impossibilium. ff. de regul. iur. & capite nemo ad impossibile, eodem titulo lib. 6.

4. Causa.

¶ Quarta causa est dispensatio summi Pontificis, iuxta Cardinalem Turrecrematã in capite Eleutherius. 91. d. Scio Panormitanum in d. capite primo, de celeb. miss. affirmare, quod Papa non potest facere, vt clerici non teneantur ad horas, quanuis possit dispensare in modo dicendi, hoc, vel illud officium. Quod etiam affirmant sum. Ange. & Host. Quorum fundamentum est, quoniam existimant hoc esse de iure diuino iuxta illud Psalmi; Septies in die laudem dixi tibi. Sed si hæc ratio aliquid valeret pari ratione sequeretur, nec etiam posse dispensare Papam in vigilijs matutinis. Quoniam idem propheta dicit: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Quare dico, non esse de iure diuino omnia, quæ leguntur facta in scriptura. Alioquin teneremur pugnare cum Golia & bestijs, vt Dauid fecit. Sed ea tantum, quæ ibi fieri præcipiuntur præcepto morali, & non iudiciali, aut ceremoniali. De quo videndus est Diuus Thomas prima secundæ, quæstione centesima tertia. Et cum in sacris literis non pręcipiatur septem canonicarum horarum recitatio, quanuis sit illis conformis, manifestè sequitur earum dicendarum obligationem esse solum de iure positiuo, atque adeò posse summum Pontificem in illa dispensare; licet rarissimè soleat.

5. Causa excusans à debito recitãdi horas.

¶ Quinta causa est, quando quis non tenetur diuinum officium recitare, nisi ratione alicuius beneficij, & nullos eius fructus per se, aut per alium capit, imò nec capere potest, nec in posterum est capturus. Dico, per se, aut per alium propter eos, quorum patres lieri, vel amici fructus beneficij percipiunt. Nam isti non nunquam si ipsi caperent recitare tenentur, iuxta reg. qui per alium. libro sexto. Dixi, nullos fructus. Nam qui partem recipit ad officium obligatur. Dixi nec capere potest propter eos, per quos stat, quominus fructus percipiant, vel quia non accipiunt possessionem, vel nõ residens, qui etiam tenentur horas recitare ac si fructus perciperent. Dixi, nec in posterum est capturus. Nam si litigaret, & habita sententia fructus sequestratos, aut ab aduersario perceptos obtinere deberet, teneretur quanuis possessionem non accepisset, imò nec accipere posset, diuinum officium recitare. Fructus enim percepti, saltem post litem contestatam debentur vero beneficiato, si vicerit, quanuis contra possessorem de proprietate litiget, tam in rebus spiritualibus, quam profanis. Decis. Rot. vigesimaquarta, per notata in capite grauis, & per Innocentium in capite in literis. de restitutione spoliatorum. lege certum, Cod. de rei vendit. & leg. Et ex diuerso. ff. eodem. Proptereà autem, quod studeat, vel inseruiat, vel peregrinetur, nullus à recitando excusatur, vt latè docet Nauarro in Enchi. de oratione, capite septimo, numero decimooctauo, contra Gerardum de assiduitate orandi quæstione sexta. Nec etiam excusat excommunicatio etiam denuntiata, quanuis semper excommunicatus teneatur seorsum recitare, nec alijs se commiscere, capite presbyterum vigesimaoctaua distinctione, & capite 2. & c. illud. de clerico excommunicato.

5 Dubiũ principale.

¶ Quintum dubium principale huius articuli in explicando ordine & modo, quo quis debeat diuinum officium persoluere, versatur, quod ante breuiarium Romanum Pij Quinti Pontificis maximi iussu editum maiorem continebat difficultatem. Nam cum tunc essent pene innumera breuiaria, vnaquæque enim Ecclesia suum peculiarem modum habebat recitandi, imò & sub nomine breuiarij Romani, duo circunferebantur, vnum quod dicebatur Romanum vetus, eratque pene idem cum breuiario quod nunc est in vsu, alterum quod dicebatur Romanum nouum à Francisco Quignonio, tituli sanctæ Crucis in Hierusalẽ presbytero Cardinali compositum, maxima controuersia erat inter Doctores an singuli clerici, vel monachi debito diuinum officium dicendi satisfacerent, sequendo breuiarium, quod maluissent. Et quanuis vnusquisque in officio diuino persoluendo teneretur ritum suæ metropolis sequi, vt constat ex capite de ijs, & ex capite placuit. duodecima distinctione, vbi id singulis clericis præcipitur.

Communiter tamen dicebant Doctores, non peccare mortaliter, qui secus facerent, sicut nec peccabant mortaliter qui, die, quo orandum erat de feria, orabant de aliquo sancto. Quod erat intelligendum, quantum attinet ad præceptum commune Ecclesiæ. Nam poterat fieri, quod in aliqua speciali Ecclesia esset præceptum, vel excommunicatio imposita contra eos, qui alio, quam suæ metropolis breuiario, vterentur, & tunc peccarent mortaliter qui secus facerent. Ratio autem illorum Doctorum erat, quia canones superius citati eum præcipiebant, vt vnusquisque ritum suæ Ecclesiæ sequeretur, non vtebantur verbis, quæ sufficientia essent obligationem peccati mortalis inducere. Cæterum, quoniam iam pene omnia illa breuiaria sunt abolita per Pium Quintum, vt constat ex bulla principio breuiarij ab ipso edito, apposita, & singulis clericis & monachis præceptum, vt nullum aliud, quàm suum in diuinis officijs persoluendis sequantur, exceptis eis, quæ ab ipsa prima institutione à sede apostolica approbata, vel consuetudine, quæ vel ipsa institutio ducentos annos antecedat, alijs certis breuiarijs vsa fuisse constiterit: qui contrarium fecerit proculdubiò peccabit mortaliter. Ordo etiam breuiarij adeo strictè pręcipitur tam à Pio Quinto, loco citato, quam à Gregorio XIII. in proprio motu proprijs officijs Hispaniæ præposito, vt quanuis non existimem esse peccatum mortale, vno, aut altero die officium diuinum per-

Breuiariũ Pij Quinti & eius ordo seruandus.

uertere

uertere recitando, scilicet, horas de vno sancto, in die, quo breuiarium præcipit, vt officium fiat de feria, qui crebrò & frequenter id faceret procuidubio mortaliter peccaret, tanquam ille, qui vnitati & conformitati diuini officij psallēdi, ab Ecclesia, & ab his duobus summis Pontificibus præcipuè valde intentæ contrarius existeret. Eadem etiam vnitas, atque conformitas fuit præcepta in concilio Tolet. quarto, capite secundo, sub his verbis. Vnus ordo orandi & psallendi per omnem Hispaniam, & Galliam cōseruetur, vnus modus in missarum solennijs, vnus in vespertinis officijs, quia vna fide, & vno regno continemur, scilicet, Christo. Et idem dicitur in concilio Toletan. vndecimo, cano. tertio. Ratio autem huius vnitatis, & conformitatis procurandæ fuit, quia varietas precandi in Ecclesia vnitatem animorum quodammodo scindere videbatur, præbebátque fragilibus causam schismatis, vt constat.

De officio B. Virginis, mortuorũ & litaniis.

¶ De officio paruo beatæ Virginis, de officio mortuorum, & litanijs, quæ in profestis diebus nocturno officio adhiberi præcipiebantur, etiam erat antiquitus concertatio inter Doctores, an caderent sub præcepto nec ne? Sed hæc lis iam est dirupta per Pium Quintum in bulla breuiarij præfata dicentem: Quod verò in rubricis nostri huius officij præscribitur, quibus diebus officium beatæ Virginis, & defunctorum, item septem Psalmos pœnitentiales, & graduales dici ac psalli oporteat. Nos propter varia huius vitæ negotia multorum occupationibus indulgentes, peccati quidem periculum ab ea præscriptione remouendum duximus. Verum debito prouidentiæ pastoralis admonitu omnes vehementer in Domino cohortamur, vt remissionem nostram, quantum fieri poterit, sua deuotione ac diligentia præcurrentes, illis etiam precibus suffragijs & laudibus suæ & aliorum saluti consulere studeant. Hoc autem concedimus sine præiudicio sanctæ consuetudinis illarum Ecclesiarum, in quibus officium paruum beatæ Mariæ semper Virginis in choro dici consueuerat, ità, vt in prædictis Ecclesijs seruetur ipsa laudabilis, & sancta consuetudo celebrandi more solito prædictum officium. Hæc Pius Quintus. Ex quibus verbis colligo primò, in illis Ecclesijs, in quibus erat consuetudo dicendi officium paruum Beatæ Virginis, eandem nunc manere obligationem dicendi illud in choro, in illis diebus tantum, in quibus Breuiarium præcipit, vt dicatur. Infero secundò, extra chorum nullum obligari tale officium dicere. Infero tertiò, quod relinquentes officium defunctorum, vel septem Psalmos, vel graduales in choro, vel extra chorum nullum peccatum committunt. Hæc enim dicendi nulla obligatio imponitur, nec in communi, nec in particulari; sed tantum conceduntur indulgentiæ recitantibus.

De tempore, & ordine horarum.

¶ De tempore etiam & ordine horarum multa, atque diuersa dicunt Doctores. Cæterum, vt ea, quæ vera sunt, breuiter & dilucide explicemus, aduertendum est, quod tempus legitimum diuino officio soluendo præscriptum spatio viginti quatuor horarum continetur, nempe, à duodecima hora mediæ noctis vnius diei, vsque ad duodecimam mediæ noctis alterius, quamuis & matutinæ preces diei crastinæ dici possint hodie occidente sole, vt constat ex consuetudine, & ex Diuo Thoma in quodlibet affirmante, Matutinas sero dicere propter honestarum occupationum necessitatem, non esse malum, quia melius est laudes debitas Deo præueniendo reddere, & alia honesta officia posteà facere, quam si per vnum aliud impediatur. Prima autem & reliquæ preces, non nisi postquam sonuerit duodecima hora noctis dici possunt. Habent & vltra hoc singulæ horæ sua peculiaria tempora, ex quibus nomina traxerunt, scilicet, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ & Completorium. Hoc constituto dico primò, quod cum officium in communi dicitur, adeò est necessarium, vt statis per Ecclesiam horis persoluatur, seruata locorum consuetudine, vt contrarium facere sit peccatum mortale. Nolo dicere, quod vno aut altero die tempus mutare sit peccatum mortale; sed quod si ità mutetur, vt magna fiat peruersitas in horis dicendis, id sine peccato mortali esse nō possit. In hoc dicto vnanimiter conueniunt omnes Doctores. Et ratio illius est: Quia Ecclesia iustis, & rationabilibus de causis publicis dicendis laudibus determinata tempora statuit, vt in principio huius articuli dictum est. Et præsertim, vt sciret populus quo tempore in Ecclesiam confluere deberet: ergo si ille ordo intermitteretur per grauem offensam Ecclesia pateretur: ex grauitate autem obiecti culpæ magnitudo æstimatur, & sic esset peccatū mortale. Et confirmatur ex Clement. prima, de celebra. missarum.

1 Dictum. Diuinũ officiũ in communi debet dici statutis horis sub reatu peccati mortalis.

Vbi concilium Viēnense in hunc modum inquit; Graui turbatione mouemur, quod ex nonnullorum rectorum negligentia, &c. Ne igitur transgressiones inualescant huiusmodi, alijsque veniant in exemplum, sacri concilij approbatione hoc fieri prohibentes sancimus, vt illi, ad quos id pertinet (omni negligentia, vel incuria penitus relegata) circa reformanda præmissa, & eorum singula corrigenda, nec non, vt cathedralibus regularibus, & collegiatis Ecclesijs horis debitis deuotè psallatur, solicitam curent diligentiam adhibere. Quibus verbis significatur ad illos, quibus publica cura incumbit, quam maximè spectare, vt faciant, quod officium diuinum in communi debitis horis, & deuotè cantetur.

2. Dictum.

Dico secundò, quòd qui dicit priuatim officium diuinum tempora singulis horis propria mutans, aut inuertens ordinem, dicendo, scilicet, Primam post Tertiam, si id in conspectu populi non faciat, nec scandalum inde oriatur, non peccat mortaliter. Imò si rationabilis aliqua causa id faciendi, adfuerit, nec etiam peccabit venialiter. Ità tenent communiter omnes summistæ. Et si aliqua moratio est facienda melius est anteuertere, quam postponere officium, vt dicitur in cap. clericus. 91. dist.

De ordine quē debet habere missa inter alias horas.

¶ De ordine quem missà debet habere inter alias horas, est dubitatio, vtrùm, ea dici possit, antequam sacerdos matutinale officium persoluat. Vercensis, quem Syluester refert, verbo, missa. primo, §. sexto, dicebat eos, qui ante nocturnum officium, matutinales, scilicet, Psalmos, & Laudes, Missam celebrant mortale peccatum committunt. In qua etiam sententia dicit esse omnes summistas. Imò Diuus Anton. tertia parte, titulo decimotertio, capite quarto, citat in eandem Hostiensem & alios, quibus ipse non contradicit. Hæc tamen sententia proculdubiò est falsa, & absque ratione asserta.

Dicere missam ante matutinū non est peccatū mortale.

Et probatur: Missæ officium est distinctum ab officio orandi; nec aliquam inter sese coordinationem ista officia habent: ergo quamuis missa dicatur ante matutinum, non erit peccatum mortale. Consequentia est nota, & antecedens probatur.

De tempore dicendæ missæ priuatæ nihil aliud in iure cautum est, nisi quod non dicatur, vel ante lucem, vel post meridiem: Constat autem nullum esse peccatum mortale, quòd matutinales horę dicantur post meridiem: ergo missa & officium matutinale nullam connexionem habent inter sese. Et cōfirmatur: Maior connexiò,

nexio, & ordo est inter ipsas horas canonicas inter sese, quam inter missam & matutinale officium; sed prætermittere ordinem horarum non est peccatum mortale, vt paulò anteà probauimus: ergo nec dicere missam ante officium matutinale erit peccatum mortale. Forsan ob consuetudinem venialis esset culpa, vbi id commodè fieri posset, nocturnum officium non prius soluere, quam missa diceretur. Cęterum, si causa aliqua legitima adsit nullum erit peccatum. Causæ autem legitimæ, meo iudicio, erunt, vt si ille, qui nondum matutinas dixit, necessitas incumbat celebrandi. Vel, quia prælatus præcipit, vel quia alter eleemosynam offert, vt statim dicat, & similia. Siquis autem propter aliquē morbum legitimam haberet excusationem dicēdi officium diuinum, bene posset sacrificium missæ facere, estò nec dixisset, nec dicturus esset horas canonicas, quidquid dicant summistæ. Magister Melchior Cano solitus erat respondere ad propositam difficultatem sub distinctione, dicens, quòd si missa diceretur nomine conuentus, qui illam celebraret ante persolutum matutinale officium peccaret mortaliter, tamen si missa esset priuata, vel nullum esset peccatum, si legitima causa id faciendi adesset, vel tantum esset peccatum veniale. Et ratio illius erat; quoniam conuentualis, quæ Maior appellatur, in diebus festis post tertiam, in profestis post sextam, in diebus ieiunij post nonam, celebrari præcipitur. de consecrat. distinctione prima, can. nocte. & can. solent. Cæterùm meliùs dicendum existimo, quòd siue missa sit priuata, siue conuentualis intrepide quisque potest illam celebrare non recitato matutinali officio, absque conscientia peccati mortalis, imò & absque veniali culpa, si causa aliqua id faciendi adsit. Canones enim citati nullum præceptum imponunt, particulariter ab aliquo obseruandum, sed tantum præscribunt ordinem, qui à tota communitate teneri debet, vt supra diximus de ordine in officio seruando.

Sententia Melchioris Cani impugnatur.

De loco vbi horæ canonicæ dici debet.

¶ De loco, in quo horæ canonicæ sunt dicendæ, nec etiam satis conuenit inter Doctores. Nam Hostiensis, Innocentius, & alij, quos refert Syluester, verbo, hora. §. tertio, absoluè dicunt beneficiatos clericos, ità teneri singulis diebus horas canonicas dicere, vel audire in Ecclesia, vt, nisi iusto impedimento excusentur, illas ibi, etiam priuatim, recitare obligentur, sub mortali. Hæc tamen sententia tanquam nimis rigida, & sine fundamento asserta cōmuniter reiicitur à Doctoribus. Quocircà, vt quid in hac re verum sit paucis explicem, dico, quòd cum horæ in communi, & solenniter dicuntur in Ecclesia celebrari debēt sub mortali. In hoc enim templa extructa, & destinata sunt, vt ibi horæ canonicæ, sicut & missarum solennia celebrentur. Præterquam, quòd in Clem. graui, de celebratione missarum. in Ecclesijs horæ psalli præcipiuntur. Cum quo stat, vt in aulis principum, vel alibi eadem officia ex priuilegio dicantur. Priuatim autem in quocunque loco decenti, etiam à beneficiatis dici possunt, cum nec extet lex aliqua, aut consuetudo quæ contrarium præcipiat. Verum est, quòd si alicui ecclesiasticum stipendium detur, vt officio diuino intersit, is non poterit sine peccato mortali causas absentiæ excogitare, aut fingere, quia Ecclesiam, cuius alimentis viuit, defraudaret seruitio debito. Cæterùm hoc non prouenitet ex obligatione, quam habet dicendi horas canonicas, sed ex debito efficiendi id, ad quod ex iustitia obligatur. Et tam apertè in hac parte posset esse iniustus, vt ad restitutionem teneretur.

Sententia Auctoris.

¶ De habentibus priuilegium, vt extra Ecclesiam, in priuatis locis, missas celebrare faciant, solet esse concertatio inter Doctores, vtrùm huiusmodi priuilegia licitè concedantur. Ad cuius explicationem dico primo: Nullo priuilegio fieri posse, vt officium diuinum, maximè Missa, in loco indecenti licitè dicatur. Voco autem locum indecentem eum, quo aleis luditur, aut comeditur, vel dormitur. Et locus decens erit sacellum, aut pars aliqua domus orationi dicata. Probatur: Nam hoc ratio naturalis dictat. Et confirmatur ex Deut. cap. 12. Vbi dicitur: Vide ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris, sed in eo, quem elegerit Dominus. Et Felix Papa IIII. in quadam sua Epist. ad Episcopos per diuersas prouincias constitutos capite primo, multa dicit ad hoc propositum. Videte illa. Dico secūdò, quòd qui habent priuilegium, & aptum locum in domo sua ad celebrandum, si ea facultate crebrò, & sine magna necessitate vtantur, non bene faciunt. Quin potius addo, quòd casu, quo habens priuilegium non valet Ecclesiam adire, vel, quia ægrotat, vel, quia est alio negotio occupatus, melius faceret non audiendo missam, etiam si dies festus esset, quam faciendo illam cèlebrare in sua domo. Quod est intelligēdum, modò magna aliqua necessitas non vrgeat, vel multi dies non præcessērint, ex quibus missam non audiuit. Hoc totum expressè habetur in Epist. Felicis Papæ modo citata. Ex quibus colligere licet, quam tardi debent esse prælati in concedendis facultatibus, vt missæ in priuatis domibus celebrentur, & similiter, quam male faciant, qui prædictis facultatibus concessis crebrò, & sine vrgenti necessitate vtantur.

De habentibus priuilegium vt missa in loco priuato dicatur.

Dubium principale.

¶ Est aliud dubium principale de voce, qua officium diuinum dici dèbet, & quam integrè, & quàm non interrupto sermone. Ad cuius explicationem supponēdum est tanquam certum, esse necessarium, quod officium diuinum ore, & voce exprimatur. Nam cum omnes clerici tantum ex præcepto Ecclesiæ horas canonicas dicere teneantur, & Ecclesia non præcipiat nudos actus interiores, de quibus non potest esse certa, vtrùm fiant, necne, sed actus exteriores, quos potest in iudicium vocare, fit, vt actu externo diuinum officium persoluere obligemur. Cæterùm de voce, qua dici debet tam in communi, quam in particulari Doctores diuersimodè loquuntur. Medina, C. de oratio. loquens de eo, qui particulariter diuinum officium recitat, affirmat, quòd nisi ità illud priuatim recitet, vt à circunstantibus audiri possit, non satisfacit obligationi. Caiet. in sum. quærens, vtrùm qui in choro, cæteris canentibus, ipse suam partem submissè dicit, satisfaciat debito diuinum officium persoluendi, respondet negatiuè. Cui etiam sententiæ subscribit Nauar. in Enchir. de oratio. capite decimo. Et ratio Caietani est: Quia qui ità recitat, nec publicè nec priuatim orat, & sic non potest Ecclesiæ præceptum adimplere. Et quidem, quod non oret priuata oratione est res manifesta: Nam audit socium officij medietatem dicentem. Quod autem nec etiam oret publica oratione, probat; Nam qui ità submissè loquitur in choro, vt ab omnibus percipi non possit, non dicetur illis communicare. Quod necessarium est, vt quis dicatur publicè orare.

Officiū diuinū ore & voce exprimi debet.

Sententia Medinæ.

Sententia Caietani.

1. Conclus.

¶ Vt tamen in ista quæstione, quid verum sit, paucis explicemus, sit prima conclusio: Qui submissa voce priuatim officium diuinum recitat, bene facit, nec est necessarium ità illud dicere, vt à circunstantibus possit audiri. Probatur: Quando diuinum officium priuatim recitatur non ob eam causam dicitur, vt à circunstantibus audiatur; ergo nō est, cur illud alta voce dicamus. Nec potest esse aliqua apparens ratio, quæ opinionem Medinæ probabilem faciat.

2. Conclus.

¶ Secunda conclusio: Existens in choro, suàmque partem submissè dicens, quamuis male faciat, si sine causa id facit, quia languidum, & remissum se præbet in

laudando

laudando Deum, adimplet tamen præceptum diuinum officium recitandi, nec iterum illud dicere tenetur. Probatur. Nam ad hoc, vt quis cum alijs orare dicatur, satis est, vt choro psallentium corpore, & animo immixtus partem audiat dicentes, & partim ipse dicat, taliter, vt ab eis, qui circunstant audiri possit. Et per hoc patet solutio ad rationem Caietani. Nonnulli dixerunt, eos, qui choro intersunt, non satisfacere debito diuinum officium recitandi nisi ipsi totum officium dicant, nec sufficere vnum versum proferre, & alterum audire. Cæterùm horum sententia est apertè falsa, & ad quam impugnandam sola antiquissima Ecclesiæ consuetudo, quæ pro nobis stat, est sufficiẽs. Ex quo infero, ineptè facere eos, qui ea, quæ vel cantor, vel hebdomadarius dicit taciti secum musitant; cùm melius multò foret attentè audire quæ dicuntur, quam illa per se ipsos proferre. Et eadem est ratio de responsorijs, quando dicuntur à cantoribus: quibus melius est attendere quam ea in atrili recitare. De illis, qui pulsant organa, aut ponunt libros, vel è choro mittuntur ad thurificandum altare, ex quo fit, vt partem aliquam diuini officij, nec proferant, nec audiant, similiter puto, quòd satisfaciunt, etiam si partem illam per se ipsos non dicant; quia dum illi in re illa ad celebritatem officij occupantur, totus chorus pro illis supplet. Et satis dicere sunt existimandi, qui ministrant dicentibus. Extra huiusmodi occupationes, quicunque, siue in choro, siue extra chorum, ex ijs, quæ in breuiario ponuntur dicenda, magnam aliquam partem ex negligentia prætermittit, peccat mortaliter. Dixi, magnam partem. Nam si sit parua, solum erit veniale peccatum ex paruitate materiæ, vt in alijs præceptis contingit. Quicunque enim præcipit, vt diuinum officium integrè dicatur, eo ipso mandat, ne magna aliqua pars prætermittatur; & si secus fiat erit peccatum mortale. Quæ autem censeatur magna pars officij arbitrio prudentis viri relinquitur determinanda.

Existens in choro qualiter diuino officio satisfaciat.

Pulsans organa & thurificans satisfacit, quia de suo ministerio inseruit.

¶ De interruptione, quæ in officio diuino fit, vnũ est certum, & alterum dubium. Certum est, quòd qui sine causa idonea nondum absoluta oratione ab illa desistit, peccat saltim venialiter. Ità habetur expresse in Concil. Tolet. 4. Et ratio est manifesta; Nam si est irreuerentia, instituto cum aliquo sermone, illum interrumpere sine causa; cur non idem dicendum erit de oratione? Dubium autem est, vtrùm qui ad istum modum orationem interrumpit, teneatur de nouo diuinum officium dicere, vel potiùs sit satis supplere, quod deficit: Medina loco citato affirmat, quòd si magnum fuerit spatium interruptionis, & interruptio sine causa legitima fiat, interruptor tenebitur iterum diuinum officium dicere. Quæ sententia videtur satis pia. Sed verius & probabilius proculdubiò est, in quocunque casu satis esse supplere quod deficit, nec teneri nos in integrum de nouo diuinum officium recitare, esto, causa fuerit indecens, & tempus interruptionis fuerit magnum. Nulla enim assignari potest efficax ratio, quæ contrarium conuincat. Eo vel maximè, quòd cum præceptum de singulis diebus diuinum officium persoluendo, sit odiosũ, illud restringere, & nõ ampliare oportebit iuxta regulã, Odia restringi, & fauores conuenit ampliari, de reg. iur. in 6.

De interruptione officij.

¶ *Vtrùm de necessitate orationis sit, quod sit attenta.*

ARTICVLVS XIII.

AD Tertiumdecimum sic proceditur. Videtur, quòd de necessitate orationis sit, quòd sit attenta. Dicitur enim Ioan. 4. Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Sed oratio non est in spiritu, si nõ sit attenta: ergo de necessitate orationis est, quòd sit attenta.

2 ¶ Prætereà, Oratio est ascensus intellectus in Deum. Sed quando oratio non est attenta. intellectus non ascendit in Deum: ergo de necessitate orationis est, quòd sit attenta.

3 ¶ Prætereà, De necessitate orationis est, quòd careat omni peccato, sed non est absque peccato, quòd aliquis orando euagationẽ mentis patiatur. Videtur enim deridere Deum, sicut & si alicui homini loqueretur, & non attenderet ad ea, quæ ipse proferret Vnde Basilius † dicit, quòd diuinum auxilium est implorandum non remisse, nec mente huc vel illuc euagante, eo quod talis non solùm non impetrabit quod petit, sed etiam magis Deum irritabit: ergo de necessitate orationis videtur, quòd sit attenta.

In sermone cuius titulus est. Institutio ad vitã perfectam & de orando Deũ. post medium illius. Et in const. exercit. c. 1.

¶ Sed contra est, quòd etiam sancti viri orãdo quandoque euagationem mentis patiuntur, secundum illud Psal. 39: Cor meum dereliquit me.

¶ Respondeo dicendum, quòd quæstio hæc præcipuè habet locum in oratione vocali. Circa quam sciendum est, quòd necessarium dicitur aliquid dupliciter. Vno modo per quod melius peruenitur ad finem. Et sic attentio absolutæ orationi necessaria est. Alio modo aliquid dicitur necessarium sine quo res non potest cõsequi suum effectum. Est autem triplex effectus orationis. Primus quidem communis omnibus actibus charitate informatis, quod est mereri. Et ad hunc effectum non ex necessitate requiritur, quòd attentio adsit orationi per totum, sed vis primæ intentionis, qua aliquis ad orandum accedit, reddit totam orationem meritoriam, sicut in alijs meritorijs actibus accidit. † Secundus autem effectus orationis est ei proprius, quod est impetrare. Et ad hunc etiam effectum sufficit prima intentio quam Deus principaliter attendit. Si autem prima intentio desit, oratio nec meritoria est, nec impetratiua. Illam enim orationem Deus non audit, cui qui orat non intendit, vt Gregorius dicit. Tertius autẽ effectus orationis est quem præsentialiter efficit, scilicet, quædam spiritualis refectio mentis. Et ad hoc de necessitate requiritur in oratione attentio: vnde dicitur 1. Corinthios 14. Si orem lingua, mens mea sine fructu est. Sciendum tamen, quòd triplex est attentio quæ orationi vocali potest adhiberi, vna quidẽ, qua

Vt supra dictum est.

attenditur ad verba ne aliquis in eis erret; secunda, qua attenditur ad sensum verborum: tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum, & ad rem pro qua oratur, quæ quidem est maximè necessaria. Et hanc etiam possunt habere idiotæ. Et quandoque in tantum abundat hæc intentio, qua mens fertur in Deũ, vt etiam omnium aliorum mens obliuiscatur: sicut dicit Hugo † de sancto Victore.

In lib de modo orandi c. 2. à medio tom. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum: quod in spiritu & veritate orat qui ex instinctu spiritus ad orandum accedit, etiam si ex aliqua infirmitate mens postmodum euagetur.

¶ Ad secundum dicendum, quod mens humana propter infirmitatem naturæ diu stare in alto non potest. Pondere enim infirmitatis humanæ deprimitur anima ad inferiora. Et ideo contingit, quòd quando mens orantis ascendit in Deum per contemplationẽ, subito euagetur ex quadam infirmitate.

¶ Ad tertium dicẽdum, quòd si quis ex proposito in oratione mente euagatur, hoc peccatum est, & impedit orationis fructum. Et cõtra hoc Augustinus † dicit in regula. Psalmis & Hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde quod profertur in ore. Euagatio verò mentis quæ fit præter propositum, orationis fructum non tollit. Vnde Basilius † dicit: Si vero debilitatus à peccato fixe nequis orare, quantumcunque potes teipsum cohibeas, & Deus ignóscit, eo quòd non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes, vt oportet, assistere coram eo.

In 3 reg to 1.

In ser de orãdo Deum à medio illius.

Symma Textvs.

SVpposito, quòd hæc quæstio principaliter habet locum in oratione vocali, antequam D. Thom. ad illam respondeat, præmittit multa. Primum est, quòd dupliciter aliquid potest dici necessarium, iuxta doctrinam traditam ab Arist. 5. Metaphysicæ. Vno modo dicitur necessarium, vt cõmodius, id, per quod meliùs & decentiùs peruenitur ad finem. Qua ratione equus dicitur necessarius ad iter agendum. Alio modo dicitur aliquid necessarium simpliciter. Et est illud, sine quo finis consequi non potest. Qua ratione cibus dicitur necessarius ad vitam. Secundò præmittit, quòd finis seu effectus orationis potest esse triplex. Primus est mereri: qui communis est illi cum omnibus alijs actibus charitate informatis. Secundus finis seu effectus orationis, & illi proprius est, impetrare post data à Deo. Tertius, & quem præsentialiter oratio efficit, est quædam spiritualis refectio mẽtis. Tertiò præmittit, quòd attentio vocali adhibita orationi potest esse triplex. Prima, qua quis ad verba dumtaxat attendat, ne in prolatione erret. Secunda, qua attendat ad verborum sensum. Tertia, qua attendat ad finem orationis, scilicet, ad Deum, & ad rem, pro qua orat. Rursus attentio adesse potest, vel toti orationi, vel solum principio illius: Quibus suppositis respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per plures propositiones.

¶ Prima conclusio: Attentio, quæ toti rationi fit coniũcta est necessaria primo modo, hoc est, vt commodius ad omnem effectum orationis consequendũ. Hanc conclusionem non probat D. Thom. sed illam vt notam relinquit.

¶ Secunda conclusio: Ad meritum & impetrationem orationis non est simpliciter necessarium vt toto tempore, quo oratio fit, duret attentio; sed satis erit quòd in principio adsit. Probatur: In alijs actibus meritorijs non est necessarium, quòd semper attẽtio adsit: sed vis primæ intentionis reddit totum opus meritorium: ergo idem etiam erit dicendum de oratione.

¶ Tertia conclusio: Illa oratio vocalis cui nulla adest intentio, nec meritoria, nec impetratoria est apud Deum, probatur ex D. Gregorio dicente, quòd illá orationẽ Deus nõ audit, cui qui orat nõ intendit.

¶ Quarta conclusio: Ad tertium effectum orationis, qui est suauitas, & mentis dulcedo, opus est, vt attentio totam orationem committetur. Probatur ex Paulo 1. ad Corinth. cap. 14. dicente: Si orem lingua, mens mea sine fructu est.

¶ Quinta conclusio; Cum sit triplex genus attentionis, vt diximus, quodlibet illorum erit sufficiens ad omnes orationis fructus percipiendos. Sed vltimum est præstantissimũ; quod etiam possunt habere idiotæ.

Explicatio Articvli.

QVæstio ista de necessitate attentionis, solum in oratione vocali locum habere potest. Nam in mentali, cum ipsa eadem attentio sit ipsissima oratio, vanum erit quærere, vtrum illic requiratur attentio. Est enim repugnantia, mente orare, & non attendere; siquidem cum primum mens diuagari incipit, orare desinit. Imò ob id mentalis oratio sæpènumero optatior est, quòd cum mens ad verba non effunditur, diuinis hauriendis mysterijs liberiùs vacat. Sola ergo vocalis oratio est, quæ attentione carere potest, nimirum dum aliorum cogitatione diffluente lingua dat sine mente sonum. Est autem, vt cõstat ex D. Tho. art. præced. oratio vocalis duplex. Vna communis, qualis est illa, quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius populi Deo offertur. Altera particularis à singulari cuiusque persona, siue pro se, siue pro alijs oblata. Et de attẽtione in vtraque oratione necessaria erit à nobis dicendum. Quod vt efficere possimus opus erit, vt nonnulla prius de attentione in cõmuni dicamus, aduertentes primò, quòd attendere nihil aliud sonat, quam mentem habere præsentem ad id, quod dicitur, népe, vt quod lingua foris personat, mens simul intus concipiendo loquatur, & vt August. dicit in regula: Hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Differtque plurimum à deuotione, siue deuotio accipiatur impropriè, sicut illam vulgus accipere consueuit, pro spirituali quadam dulcedine, qua anima reficitur & recreatur, siue accipiatur propriè, sicut illam accepit D. Tho. q. præced. pro animi in alterius obsequiũ propensione & applicatione. Qua ratione dicitur beatissimæ Virgini deuotus ille, qui sic affectus est, vt prõptum seipsum ad illam, & ad ea, quæ eius sunt, exhibeat. Imò quicunque mori se pro te aliqua destinauit animũ se illi deuouisse dicitur: Stat enim aliquem destinatum habere animum ad Dei seruitium, qui tamen mente, dum orat, non sit attentus. Et vice versa. Et spiritualis illa dulcedo, quã vulgus appellat deuotioné, potius est [illegible] propriæ dictæ, atq; etiã attentionis fructus, & effectus, quã ipsa attentio.

Quæst. de necessitate attẽtionis solum habet locũ in oratione vocali.

Quid sit attentio.

¶ Secundò est aduertendum, quòd attentio, quæ vocali orationi adhiberi potest, vt constat ex Diuo Thoma in præsenti, est triplex. Prima; qua quis ad verba duntaxat attendit, ne prolatione erret. Secunda,

Attentio triplex.

da,

da, qua attendit ad verborum sensa. Tertia, qua attēdit ad finem orationis, scilicet, ad Deum, & ad rem pro qua oratur. Ex quibus hæc postrema est fructuosissima, & præstantissima. Prima, nempe, attentio ad verborum prolationem infimum gradum tenet inter attentionum genera, nec illam habere potest, nisi qui linguam nouit. Quare clerici omnes saltem Latini esse debent, alias rectè, & congruè verba proferre nequibunt. Secunda attentio, quæ est ad verborum sensa, non omnibus Latinis congruit, sed tantùm Theologiæ peritis. Tertia verò omnibus spiritualibus hominibus est familiaris, etiam si sint idiotæ. Isti namque, quia alia mysteria non callent, dum orant, attendunt, tum ad diuinam maiestatem, cum qua loquuntur, tum etiam ad suam ipsorum exiguitatem, & præterea ad necessitatem illorum, quæ postulantur: & sic tertium ac præstantissimum attentionis genus habere solent. Imò & homines doctissimi ita aliquādo per hanc attentionem Deo affiguntur, vt omnium aliarum rerum obliuiscantur.

Quis sit supremus orationis scopus.

¶ Tertiò est aduertiendum, quòd cum oratio à sanctis Doctoribus describatur, quòd sit ascensus mētis, non in diuas, nec in alias supremas substantias, sed in Deum ipsum, supremus orationis scopus ille esse debebit, nempe, cor atque mentem, quammaximè fieri potuerit, deificare, & in diuinitatem ipsam semper intendere. Ex quo fit, vt si in alios sanctos, vel in Virginem sacram aliquando attendamus, quod non sic ibi mens gradum figat oportebit, ac si illic esset vltimus orationis scopus, in quo indocta plebs errare solet, sed id solùm tanquam medium, per quod ad diuinitatem, quantum Deus dederit, ascendatur, accipiendum erit. Imo etiam si sit consilium, quando oratur, passionis Christi, cæterorumque eiusdem humanitatis mysteriorum contemplationem habere, haud tamen illic sistenda erit mens, tanquam in fine, sed tanquam in medio; quod ad ducendum in diuinum amorem omnium est supremum; iuxta illud, quod Ecclesia in præfatione Natiuitatis canit, nempe; per incarnati verbi mysterium noua mentis oculis lux tuæ claritatis infulsit, vt dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in inuisibilium amorem rapiamur.

Dubiū circa secundā coc. D. Thom.

¶ His constitutis, prima conclusione Diui Thomæ vt nota, relicta, circa secundam atque tertiam est difficultas, vtrùm semper quòd homo sine animo attento orat, amittat meritum, & fructum orationis. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, primò, quòd attentio adhuc potest esse duplex, vna actualis, altera virtualis. Attentio actualis est, cum animus actu attendit ijs, quæ dicit. Virtualis autem quando quis aliquod opus aggreditur, animo attento illud perficiendi: & dum in opere versatur animum alio conuertit, non tamen dedita opera, nec ex proposito.

Attentionum vna actualis altera virtualis.

Tunc autem dicitur quis alio animum conuertere ab orando ex proposito, cùm, dum orat, cogitat, aut agit aliquid, quod ex natura sua orationis attentioni aduersatur, idque aduertenter facit. Dixi notanter, quod ex natura sua aduersatur orationis attentioni, qualia sunt legere, scribere, depingere, & reliqua huiusmodi, quæ totum animum, ad se vocant. Nam de alijs rebus, qualia sunt, lauare manus, vestiri, & reliqua huiusmodi, quæ minus animum ad se vocant, secus est dicendum. Dixi præterea. Idque aduertenter facit. Nam qui inaduertenter se distrahit, licet voluntariè in eo versetur, non erit dicendus ex proposito se distrahere. Ex quo infertur in duobus tantum casibus posse contingere, quod quis non habeat virtualem attentionem. Primus est, quando accedit ad orādum animo non attendendi. Secundus, quādo in progressu orationis consultò & aduertenter animum ad alia traducit.

¶ Hoc supposito dico primò, quòd qui dum orat attendit orationi, saltem virtualiter, nec peccat, nec fructum orationis amittit. Itaque meretur & orationis obtinet impetrationem. Ità affirmat Diuus Thomas in hoc articulo, quem communiter sequuntur omnes Theologi. Et probatur: Illi orationi nulla circunstantia deest ex illis, quæ necessariæ sunt ad operis honestatem: ergo ipsa est honesta, atque meritoria. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Si aliqua circunstantia deesset, maximè attentio: sed illa non deest; quia prima, à qua voluntariè non recessit, adhuc durat: ergo. Et confirmatur: In alijs operibus meritorijs non est necessarium, quòd sēper attentio adsit: sed vis primæ intētionis est sufficiēs efficere illud dignum præmio: ergo idem etiam erit dicendum de oratione.

Attentio virtualis sufficit.

¶ Dico secundò, quòd qui orat ex præcepto, & eo tempore, quo orat, nec habet attentionem actualem, nec virtualem peccat mortaliter, & fructum orationis amittit. Ita tenet D. Thom. hîc in solut. ad 3. estque communis sententia omnium Doctorum. Et probatur: Qui taliter orat, orat sine mente: ergo non orat, atque ex consequenti non adimplet pręceptum, peccatque mortaliter. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Oratio ad minus est actus humanus, qualis non est illa, quæ sine mente funditur: ergo non est oratio. Et confirmatur: Oratio, vt constat ex diffinitione Damasceni superius posita est ascensus mentis in Deum: sed ille, qui solo verbo absque attentione orat, non eleuat mētem suam in Deū: ergo non orat. Tandem hoc ipsum probatur ex cap. dolentes, de celebrat. m ss. Vbi Innoc. in Concil. generali in hunc modum dicit, loquens de horis canonicis. Districtè præcipimus in virtute obedientiæ, vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis (nempe clericis) Deus dederit studiosè celebrent, & deuotè. Verba namque illa, Districtè in virtute obedientiæ, planissimè ostēdunt vim pręcepti obligantis sub reatu mortali. Nec valet, si dicatur pręceptum illic non ferri super modum attentè deuotèque orandi, sed super substantiam. s. vt diuinum officium integrè persoluatur, vt nonnulli dicunt. Nam cum præceptum illud iampridem in Ecclesia extitisset, nec aliqua de illo in cōcilio suborta esset quęstio, non erat, cur de nouo imponeretur. Quia tamen modus dicēdi sensim ibat in pręceps, idcircò curatū fuit, eum præcepto imposito instaurare. Adiecit autē concilium illa verba; Quātū eis Deus dederit. Non, quia attentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio, vt prima fronte significari videtur; sed, vt ostenderet neminem obligari summam adhibere attentionē ac deuotionē, sed sufficere eam, quā in primo dicto explicuimus, modo orans pręparet se, vt per ipsum nō stet, quo minus Deus deuotionē influat. Aliqui nituntur probare verbis illis concilij, non contineri præceptū obligans ad officium deuotè, & attentè dicendum, ex eo quòd deuotio, & attentio sunt actus interiores, supra quos Ecclesia potestatem non habet, cum de illis iudicare non possit. Cæterùm hæc euasio nullius est momenti. Nam quamuis sententia, quæ asserit Ecclesiam non habere iurisdictionem in actus purè interiores, sit probabilior, quam sua opposita, illamque teneant Caietanus & Diuus Thomas 1. 2.

Orās ex præcepto nec attendēs peccat mortaliter & fructum orationis amittit.

Ecclesia non habet potestatē in actus interiores.

quęstione nonagesimaprima, articulo quarto, & communiter omnes Theologi, probarique posit ex cap. Christiana, trigesimosecundo, quæstione quinta, vbi dicitur, quod Ecclesia non iudicat de occultis, & ex capit. consuluisti, secundo, quæstione quinta, vbi idem habetur, & ex capit. si omnia. sexta quæstione prima, & ex capite erubescant, trigesimasecunda distinctione, vbi dicitur, quod secretorum Deus, & cognitor, & iudex est; Et ratio sit manifesta: Nam cum de illis solùm posit homo, vel Ecclesia legem ferre, de quibus potest iudicare, & de actibus interioribus, & per se occultis, non possit Ecclesia iudicare: manifestè sequitur, quod nec etiam poterit de eisdem legem ferre. Ex quo colligit Diuus Thomas loco citato, vltra legem humanam, & Ecclesiasticam ęsse necessariam altam legem diuinam, quæ ad actus interiores se extendat eus ordinans, & præcipiens quæ ad interiores actus spectant. Alioqui non rectè esset homini prouisum, cum ad perfectionem virtutis requiratur, quòd in vtrisque actibus homo perfectus existat. Non, inquá euasio polita alicuius est momenti. Nam quamuis verum sit, quòd Ecclesia directè, & per se solùm respicit actus exteriores; mediatè tamen etiá respicit actus interiores, quatenus sunt conditio requisita ad actus exteriores. Vnde qui præcipit missam audire, ex consequenti & mediatè præcipit voluntatem audiendi. Et similiter contingit in attentione & recitatione diuini officij. Qui enim præcipit recitationem, quæ est actus exterior, ex consequenti præcipit attentionem; quæ est conditio necessario requisita ad debitam re-
Declarantur multa capita iuris. citationem. Et sic præceptum non est de actu purè interiori; sed potiùs de exteriori simpliciter, qui debet fieri cum omnibus circunstantijs requisitis ad bonitatem illius. Similis modus præcipiendi inuenitur etiam quantú ad multa alia, in iure. Nam in Clement. 1. de statu monachorú ibi dicitur monacho sub pœna excómonicationis accessus ad curiam animo nocendi. Et in Clement. multorum, de hæreticis, excommunicantur inquisitores odio, vel amore contra aliquem procedentes. Et in cap. fundamenta, de electione. & electi, pot. in 6. excommunicantur consentientes electioni in eo textu reprobatæ. Et in cap. ad abolendam, de hæreticis, excommunicantur quicunque aliter senserint de septem sacramentis, quàm sentit Ecclesia Romana. Et ratio est: Quia quamuis animus nocendi in monacho tendente ad curiam: & odium, vel amor in inquisitore procedente cótra aliquem: & consensus, qui potest fieri electioni: & dissensus doctrinæ traditæ à Romana Ecclesia de septé sacramentis, sint actus interiores; non tamen absolutè ponitur excommunicatio pro illis; sed pro actibus exterioribus, quatenus habẽt ordinem ad interiores. Ex quo sequitur, quòd in illo c. ad abolẽdam, sentire, non significat solùm actum interiorem, sed consensum exteriori signo declaratum. Quare si tantùm fue-
Quilibet idoneus confessor potest absoluere ab hæresi mentali. rit iudicium interiùs, quo quis dissenserit à sacramétis Ecclesiæ, non incurret excommunicationem talis hæreticos, sicut nec quicunque alius mentalis. Et sic quilibet idoneus confessor posset illum absoluere ab huiusmodi peccato. Quod est intelligẽdum dummodo non habeat aliam reseruationem vltra illam, quæ prouenit ex bulla Cœnæ Domini. Nam si aliàs quodcunque peccatum hæresis esset Papæ, vel Episcopo reseruatum, non posset talis hæreticus ab inferiori absolui, cum reseruatio non sit pœna, sed ademptio iurisdictionis, qua superior potest vti in quantúcunque occultis, vt docet Caiet. 2. 2. q. 11. art. 3.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm orans non *Dubium.*
ex præcepto, si orat sine attentione, aliquod peccatú committat? Gabriel in cano. lect. 62. tenet partem ne- *Sententia Gabrielis.*
gatiuam dicens, quòd quamuis necessaria sit attentio in oratione communi, seu in ea, quæ ex præcepto fit; in illa tamen, quæ non ex præcepto, sed ex voluntate dicitur, attentio non est ità necessaria, vt peccet orãs, attentionem non habens. Et ratio illius est: Quia cum, oratio in illo casu non sit necessitatis, sed voluntatis, sicut potest sine peccato dimitti, ità etiam potest sine peccato ab ea attentio abesse.

¶ In hoc tamen dico tertiò, quòd siue oratio fiat ex *Qui orat sine attentione, esto oratio sit libera, peccat.*
præcepto, siue ex voluntate, semper tenetur orãs attentionem apponere, non solùm ad assequendum fructum orationis, sed etiam ad vitandam culpam. Itaque quicunque orat, estò liberè id faciat, nisi attendat, peccatum committit. Hæc est communis sententia Doctorum. Et probatur primò ex Matth. cap. decimoquinto. Vbi Christus tales orationes reprehendentes adducit illud dictum Prophetæ: Populus hîc labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. Et D. Cypria. de oratione tractans dicit: Quæ segnitia est, alienari & capi ineptis & profanis cogitationibus, dum Dominum deprecaris; quasi sit aliud quod debeas magis cogitare, quam quod cum Deo loquaris. Quomodo te audiri à Deo postulas, cum te ipsum non audias? Et addit: Hoc est ab hoste in totum non cauere. Hoc est, cum oras Dominum, maiestatem Dei offendere. Et Hugo de sancto Victore ad hoc idem propositum dicit: Si cum orationem fundimus, quodlibet aliud in corde versamus, etiam si illud bonum sit, à culpa liberi non sumus. Et ratio est manifesta: Nam naturalis ratio dictat, esse contra reuerentiam Deo debitam, quòd absentes mente, labijs tantum illum laudemus. Sed est aduertendum, esse latissimum discrimen inter illos, qui orantes ex præcepto *Discrimé inter orãtes ex præcepto, & orantes liberè.*
non attendunt, & illos, qui dum orant liberè, attentionem non apponunt. Nam primi peccant mortaliter, vt diximus; secondi autem tantum peccant venialiter, vt dicit Magister Soto lib. 10. de iustitia & iure, quæstione quinta, articulo quinto. Et ratio est: Nam defectus illius circunstantiæ, scilicet, attentionis in opere alioqui non debito, tantum inducit quádam indecentiam, quæ plenè contra charitatem non militat.

¶ Est aliud dubium, vtrùm orantes ex præcepto, nec habentes attentionem, vt sæpèsæpiùs contingit *Dubium.*
in clericis recitantibus horas canonicas, teneantur de nouo diuinum officium dicere. Diuus Antoninus, *Sententia D. Anton. atque Medinæ.*
tertia parte titulo decimotertio, capitulo quarto, & Medina in tractat. de oratione, partem tenent negatiuam. Dicentes, quòd quamuis clerici recitãtes diuinum officium sine attentione peccent mortaliter, vt paulò anteà dicebam, non tamen iterum diuinum officium persoluere sunt obligandi. Et probari potest hæc sententia hac ratione: Qui Ecclesiam ad audiendam rem sacram die festo intrat, cum animo tamen mortaliter corrupto, si sacrum audiat præceptú adimplet: ergo pari ratione dicendum erit, quòd qui psalmorum substantiam profert, estò, sciens & prudés vaga mente id faciat, satisfaciet debito orandi

¶ In hoc tamen dico quartò, quòd qui officium di- *Orans sine actuali, vel virtuali attentione tenetur iterũ diuinum officiũ dicere.*
uinum, ad quod tenetur, siue actuali, vel virtuali attétione dicit, ad illud in integrum persoluendum sub mortali obligatur. Ità tenent Palud. in 4. distinct. 15. quæst.

quæst. 5. Gabriel super Canonem lect. 62. Gerson in libello de oratione, & Soto lib. 10. de iustitia, q. 5. art. 5. Pro quo nota, dupliciter posse contingere, quòd quis dum orat ex præcepto, consultò, & dedita opera vagetur. Vno modo, cum proposito iterùm idem officium dicendi, quoniam, scilicet, intelligit illud à se non rectè dici. Et talis sine dubio tenetur totum officium iterùm persoluere, quamuis in eo, quòd sine attentione orauerit non peccat mortaliter, sed tantùm venialiter. Et ratio est: Quia cum nolit illa sua oratione satisfacere præcepto, idem iudicium habēdum erit de illa, ac de alijs orationibus voluntarijs. Alio modo potest se quis voluntariè distrahere in oratione cum animo satisfaciendi præcepto Ecclesiæ per illam orationem, nec iterùm eam recitandi. Et talis peccat mortaliter: & præterea tenetur iterùm idem officium in integrum dicere. Et quòd, quòd sic orans peccet mortaliter, est res manifesta: Quia non orat sicut præcepit Ecclesia, nec habet animum iterùm legitimo modo orandi. Quod autem etiam teneatur iterùm diuinum officium persoluere, probatur: Nam habet adhuc tempus, & facultatem id faciendi, cum nondum sit dies elapsa, vt supponimus: ergo adhuc tenetur præcepto de dicendo diuino officio. Et ad hunc modum est intelligendum nostrum quartum dictum.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an ille, qui dixit diuinum officium cum debita attentione, animo tamen non satisfaciendi præcepto Ecclesiæ, teneatur iterùm idem officiū recitare. In hac re Medina loco *Sententia Medinæ.* citato partem tenet affirmatiuam. Quam probat hac ratione; Si ego debeo alicui decem, & do ei totidem, animo tamen non soluendi sed gratis donandi, non liberor à debito, vt constat. Item; Si sacerdos accipiat à Petro stipēdium, vt pro eo, illa die, missam celebret, ipse autem non pro stipēdio, sed ex beneuolentia celebret pro eodē nolens satisfacere obligationi, adhuc tenebitur pro Petro ratione stipendij missam dicere: ergo idem etiam erit dicendum in nostro proposito. Cæterùm quamuis hæc sententia Medinæ sit valde *Sententia Medinæ.* probabilis, atque secura, non tamen minus probabile puto, quòd qui diuinum officium cum debita attentione dixit, cum animo non satisfaciendi præcepto ecclesiæ, tenetur iterùm eadem die de nouo officium recitare, vel intra eandem mutare animum, atque habere voluntatem satisfaciendi. Tota enim illa die vrget præceptum ecclesiæ, cui tenetur velle obedire. Et ad id sufficiēs videtur animi mutatio, supposito, quod iam debitè officium dixerit. Nec argumentum in cōtrarium factum aliud conuincit. Sed concesso antecedenti, neganda est consequentia. Et ratio discriminis est, quòd in casibus positis in antecedenti interuenit ratio iustitiæ, cui adhuc satisfaciēdum restat, postquam aliquid gratis est donatum. At verò in casu cōsequentis non interuenit ratio iustitiæ. Clericus enim, cui recitandi diuinum officium præceptum est impositum, non ex iustitia tenetur illud dicere, sed tantum ex obedientia: Quare ex quacunque intentione illud recitet, modo intra tempus, quo præceptum obligat habuerit propositum satisfaciendi ecclesiæ, illi satisfacit, nec ad aliquid aliud tenetur. Qui autem persoluit diuinum officium non animo orādi, sed aut legendi, aut psalmos addiscendi, tenetur illud iterare, siquidem talis orare obligatur, & non orat, vt constat.

Dubiū de eo qui simul audit missam, & recitat diuinum officiū. ¶ Est aliud dubium, an qui simul audit missam, & recitat diuinum officium, quando ad vtrumque ex præcepto tenetur, satisfaciat vtrique obligationi. Syluest. in sum. verb. missa. 2. §. vlt. partem tenet negatiuā. Et ratio illius est, quia vtrique actioni sua, & propria debetur attentio. Et implicat contradictionē, vt duabus rebus diuersis simul quis attendere possit. Contrariam tamen sententiam tenet Caietanus in Opus- *Sententia vera.* culo de valore orationis, quem sequitur Soto in 4. dist. 13. q. 1. ar. 1. quam ego veram existimo. Et ratio est: Nam ex præcepto audiendi missam nullus obligatur attendere ijs, quæ in missa dicuntur; cuius rei signum est, quòd sicut communiter dicunt Doctores, qui præsentes sunt, dum missa dicitur, licet non audiant, quæ à sacerdote dicuntur, satisfaciunt obligationi, quæ tātùm est vacandi Deo dum missa celebratur, & qui id tempus consumit in recitandis cum attentione horis canonicis, optimè dicitur Deo vacare. Facit etiam pro eadem re: Nam is, de quo loquimur, aut facit satis vtrique præcepto, aut neutri, aut alteri. Neutri nullus est qui dicat: nec etiam alteri, cum non sit maior ratio vnius, quā alterius: ergo satisfacit vtrique. Et per hoc patet solutio ad fundamentum Syluestri.

Dubiū graue. ¶ Alterum dubium in hoc articulo examinandum est, vtrùm clerici horas canonicas non dicentes aliquam teneantur facere restitutionem. In qua re, vt certa ab incertis separemus dico primò, certum esse, quod clericus non beneficiatus non tenetur ex omis- *Clericus non beneficiatus nullā tenetur facere restitutionem.* sione horarum aliquam facere restitutionem, seu spiritualem, seu temporalem. Non enim peccat contra iustitiam, nec vlli aliquam facit iniuriam, ex qua restitutionis obligatio oriatur, quamuis mortaliter peccet in dimittenda quacumque ex septem horis, vt ex supra dictis patet; nec id modo probare est opus.

¶ Dico secundo, etiam esse certum de clerico beneficiato, quod non tenetur ad spiritualem restitu- *Beneficiatus non tenetur horas omissas iterū dicere.* tionem, hoc est, ad iterum dicendas horas omissas. Id enim nullo iure cautum videmus. Et si dicatur, peccare illum contra iustitiam, faceréque iniuriam Ecclesiæ, quam communibus suffragijs, & orationibus priuat, & sic damnificare illam in spiritualibus, respōdeo primò, quod ille nullum in particulari damnificat, sicut si missam, aut ipsas horas alteri promisisset, etiam sine stipendio. Respondeo secundò, quod horarum recitatio solùm obligat ex præcepto Ecclesiæ. Quare qui stipendium, quod ab illa accipit, restituit, *Punctus difficultatis.* nullo modo peccat contra iustitiam, nec ad aliquam aliam spiritualem restitutionem tenetur. Itaque hæc certa sunt. Sed quod habet difficultatem est, vtrùm beneficiatus non recitans horas canonicas stipendiū *Sententia Soti tribus dictis contenta.* ab Ecclesia receptum restituere teneatur. Soto libro decimo de iustitia quæstione quinta, articulo sexto, conclusione quarta, hanc quæstionem in terminis versans dicit tria. Primum est, quod non quicunque defectus in persoluendo diuino officio, imò nec omnis, qui culpam inducit mortalem, ad restitutionem obligat. Nam, si quis incongruè officium diuinum proferat, aut versus aliquos, etiam ex supina negligētia, & oscitantia interpolle, peccarim mortale committet, ad restitutionem tamen fructuum nō obligabitur. Et ratio Soti est: Quia hoc esset nimium irretire hominum conscientias, cum vix caduca & labilis vita nostra sine huiusmodi negligentijs trāsigi queat. Dicit secundo, quod quamuis quis matutinale officium, aut aliam horā seu ex culpabili obliuione, seu dedita *2. Dictū Soti.* opera prætermiserit, quod fortè semper est mortale, vel etiam si totum diem orare prætermittat, quod proculdubio est lethale; non ideò ad restitutionem fructuum ex rigore iuris obligatur. Et ratio illius est: Nam quamuis beneficiato propter officium beneficium concedatur, non tamen adeo minutatim respondere debent stipendij portiunculæ singulis canonicis

tiscis horis, vt cuiuscunque prætermissio ad restitutionem illius portiunculæ obliget. Quoniam nec in ciuilibus familijs, tam exactè requiritur seruitium, nec Spiritus sanctus, cuius nutu Ecclesia regitur, tales voluit suis ministris scrupulos inijcere. Et hoc quantum attinet ad eos, qui vno, aut altero die diuinum officium prætermittunt. De illis autem, qui longiori tempore orare canonice reliquerint, dicit tertio, quod statim ac quis obtinet beneficium tenetur restituere, si post duos aut tres menses officium non dicat. Nam quamuis concilium Lateranense sessione 9. in hunc modum habeat; præcipimus, statuimus, & ordinamus, quod quilibet habens beneficium cum cura, vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, beneficiorum suorum fructus pro rata omissionis, & officij & temporis suos non faciat, sed eos tanquam iniustè perceptos in fabricas Ecclesiarum huiusmodi beneficiorum, vel pauperum eleemosynas erogare teneatur. Si verò vltra dictũ tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, legitima monitione præcedẽte, beneficio ipso priuetur, cum propter officium detur beneficium, &c. Quibus verbis significatur, ante sex menses elapsos à consequutione beneficij neminem obligari ad restitutionem fructuum, etiam si diuinum officium non dicat. Quamuis, inquam, videatur obstare hæc Concilij determinatio tertio dicto à Magistro Soto posito, ipse tamen respondet, quod verba Concilij non sunt intelligenda, vt iacent. Habetur enim prius, quòd qui post sex menses ab obtento beneficio non orauerit, pro rata restituat. Posteà verò subditur, si verò vltra dictum tempus simili negligentia contumaciter permanserit, &c. Quæ verba prioribus non grate cohærent. Nam hæc postrema, in simili negligentia, apertè denotant negligentiam priorum sex mensium ad restituendum pro rata obligasse: quãdoquidem post illos rigor cogendi per commonitionem priuationis officij adhibetur. Et sic credit Magister Soto; quod verbum concilij non est, post, sed per. Vt sit sensus, quod qui per sex menses ab obtento beneficio officium diuinum, vel quamlibet eius partem non dixerit, solùm teneatur ad restitutionem pro rata. Elapso verò semestri, si post admonitionem in quindecim diebus non bis orauerit, beneficio priuetur. Itaque primum semestre non datur tanquam induciæ, vt clericus non orans nulli subiaceat pœnæ: quia hoc esset omni rationi dissonum, sed vt non priuetur. Et hac ratione dicit esse intelligenda verba concilij, & nõ alio modo.

3. Dictũ Soti.

Explicatio cõcilij Later. facta à Soto.

¶ Cæterùm hæc sententia Soti, quamuis quantum ad primum dictum vera proculdubiò sit: quantum ad secundum, & tertium est omnino improbabilis. Nam primò affirmare, quod qui matutinale officium, aut aliam horam, vel totum diuinum officium vno, aut altero die prætermiserit, fructus perceptos restituere non obligatur, est apertè contra decisionẽ Pij Quinti, quam refert Nauarro in Manuali capitulo 25. numero 112. Vbi sic habetur: Statuimus, vt qui horas omnes canonicas vno, vel pluribus diebus intermiserint omnes fructus, qui illi, vel illis diebus correspondèrent, si quotidie diuiderentur; qui verò matutinas dimidiã, qui cæteras omnes horas aliam dimidiam; qui harum singulas sextam partem fructuum eius diei amittat. Quod etiam decretum habetur in Cõcilio Lateranẽsi iam citato. Cuius verba refert, & declarat Pius Quintus in extrauaganti ab ipso edita. In cuius principio dicitur: Ad perpetuam rei memoriam. Ex primo Lateranensi Cõcilio pia & salubris sanctio emanauit, vt quicunque habẽs beneficium cum cura, &c. Et paulò inferius: Nos igitur huic rei euidentius, atque expressius prouidere volentes, statuimus, &c. Ex quo apertè colligitur immeritò Sotum à prædicta cõcilij determinatione discessisse, nimium ius illam affirmans. Secundo etiam dicere, quod statim ac quis obtinet beneficium, tenetur fructus restituere ante sex menses elapsos, nisi diuinum officium persoluat, est similiter cõtra determinationem concilij Lateranensis, quam Pius Quintus in sua illa Extrauagãti nõ reuocat, sed eam declarat, & in suo vigore relinquit. Et quod Sotus affirmat, esse errorem in verbis; & vbi nos legimus, post, legendum esse, per, nullo alio nititur fundamento, quam suæ diuinationis, vt suæ sententiæ cõforme habeat cõcilium. Cùm tamen solutionem de errore impressionis, nisi vbi apparent erroris manifesta indicia, admittere sit planè, omnem scripturam & doctrinam innertere. Fuit ergo intentio Cõcilij clericis beneficiatis induciarum sex menses cõcedere quibus, quamuis peccent mortaliter canonicas horas nõ dicentes, fructus tamen perceptos restituere nõ obligantur. Quod & cõfirmari potest ex verbis Pij Quinti, qui licet in dicto proprio motu id ipsum ad expressum nõ declaret; refert tamen verba cõcilij, quæ salubria & pia esse dicit, adijciens verbũ, post, & nõ per; quo etiam modo habetur in originali Cõcilij Lateranensis. Imò Nauarro loco citato referens determinationem Cõcilij vtitur phrasi æquipollenti, verbo, post, & nõ, per. Dicens in Cõcilio Lateranensi sub Leone decimo sessione sexta in hunc modum fuisse sancitum: Statuimus, vt nemo beneficium curatum, aut simplex habens, qui elapsis sex mensibus ab eius consequutione, &c.

Impugnatur Sotus.

¶ Sed placet modo in gratiam Soti in cõfirmationem suæ lectionis aliquot proponere argumẽta, quæ sint velut indicia manifestantia, quod textus Cõcilij habetur mendosè, & quod nõ post, sed, per, est legendum. Primò. Nam sensus verborum videtur mancus, & imperfectus, nisi legamus, vt Sotus legit. Postquam enim dixit Cõcilium, quod quicunque habens beneficium cum cura & sine cura, si per sex menses, quam illud obtinuerit, diuinum officium nõ dixerit, beneficiorum suorum, pro rata omissionis, & officij, & temporis fructus suos nõ faciat: Subdit statim: Qui autem vltra id tempus intra quindecim dies non recitauerit bis, priuetur beneficio. Vt sit sensus, quod qui per sex mẽses nõ recitauerit pro rata restituat: qui autem vltra id tempus nõ recitauerit bis intra quindecim dies priuetur beneficio: Sed si particula esset, post, nõ deberet priuari beneficio, sed tantum pro rata soluere, qui officium nõ recitaret bis intra quindecim dies: cũ dicatur, quod post sex menses pro rata soluat: ergo nõ post, sed per, est legendum, vt perfectus sit sensus Cõcilij. nec ijdem quindecim dies restitutionis fructuũ, & priuationis beneficij constituantur.

Argumenta quæ fieri possunt pro sententia Soti. 1 arg.

¶ Et confirmatur: Illa particula vltra, aduersatiuè ponitur ad illam, quæ in præcedenti clausula posita fuerat, vt de se patet; sed particula vltra, non est aduersatiua de ly, post, quin potius vtraque propositio idem significat, idem enim est dicere, post sex menses, & vltra sex menses: est autem aduersatiua de ly, per, cum aliud sit dicere, qui per sex menses, & aliud qui vltra sex mẽses: nõ ergo præcessit particula, post, sed, per, ne inepta partium videatur oratio. Atque ex cõsequenti perfectus sensus concilij est, quod qui per sex menses nõ recitauerit, soluat ratam; qui autem post dictum tempus siue vltra id tempus quod idem est, nõ recitauerit bis, intra quindecim dies priuetur beneficio,

ficio. Adde etiam, quod ad præparandum se ad recitandas horas nō oportebat sex mēses induciarū dare.

¶ Cæterum quamuis ob hanc rationem, Soti sensum nonnulli defendere conentur, quia tamē in prædictis omnibus editionibus habetur, post, & non, per, Pius Quintus in eo sensu refert, & approbat salubriē illam constitutionem, idcircò supra dictis stando ad argumentum factum pro sententia Soti respondeo, quod illud verbum, post, denotat omnes dies sequentes totum numerum sex mensium, in quibus pro rata restituere tenebitur qui diuinum officium nō recitauerit. Itaque qui per octo dies, vel decem non recitat singulis illis diebus ratam restituet. Qui verò vltrà procedens vsque ad quindecim dies, saltem bis non recitauerit, priuabitur beneficio. Vel accipe clariùs: Qui per quindecim dies sequentes numerum sex mēsium nullum diem, vel vnum tantum recitauerit priuabitur beneficio: qui autem bis, ter, aut quater tantū recitauerit soluet pro rata, sed non priuabitur beneficio. Nec id ego solùm intelligo de primis quindecim diebus. Sed quandocunque post illos mēses reperitur quis intra duas hebdomodas non bis recitans priuabitur beneficio: id enim significant verba illa; Vltra id autē tēpus, si bis non recitauerit, priuetur. Si bis autē, aut pluries recitauerit, nō priuabitur: sed solū restituet pro rata omissionis officij iuxta modū explicatum. Et hæc est meo iudicio germana illius loci expositio.

Respondetur ad arg. factū pro sententia Soti.

Optima expositio Concilij Lateranēsis.

¶ Quod autem de beneficij priuatione dicitur, non putauerim esse intelligēdum de priuatione ipso facto incurrenda, sed de ea, quàm post iudicis condemnationem facere oportebit, vt communiter dicunt Doctores. Est enim lex illa, quātum ad id pœnalis. Verùm autē idem sit dicendum de restitutione fructuum, varietate opinionū disputatur à Doctoribus. Syluester verbo. clericus 4. q. 24. & 25. indubitanter tenet, clericum, & beneficiatum non solū non respondētem, aut non canentem in Ecclesia, sed omnino non recitantē horas canonicas nō teneri ad restitutionem fructuū, ante iudicis cōdemnationem, citās ad id Panormi. in c. 1. de celebr. miss. & Cardinalem & alios. Quam suā sententiam probat primò: Quia opposita est nimia rigida, nec iure probata. Secundo: Quia ille, qui per annū non residet occasione tituli, quem habet, donec priuetur, licitè percipit fructus Et idem videtur iudicium de eo, qui non recitat. Quia licet non seruierit dicendo officium, seruiuit tamen Ecclesiæ in ordine clericatus. Tertio. Quia, cum fideles teneantur exhibere decimas malo beneficiato, qualis est ille, qui diuinum officium non dicit, vt docet D. Tho. in quodlibetis, & habetur in c. tua nobis, de decimis, nō est cur illas soluere teneatur ante iudicis condemnationem. Tandem: Quia beneficium datur, non solùm propter officium dicendi horas, vel psallendi; sed etiam propter officium administrandi sacramenta, cōsiliorum, verbi Dei, & decantandi diuina. Et ratio postulare videtur, quod quando stipendium datur propter plura, vno eorū deficiēte, ipsum stipendiū non denegetur.

Sententia Syluestri de restitutione fructuum ante iudicis cōdēnationem.

¶ Cæterùm hæc sententia mihi omnino falsa videtur. Nam cum in dicto §. statuimus. Concilij Lateranensis, licèt de priuatione beneficij diximus, non esse ipso iure priuatū post sex menses eum, qui bis nō recitauerit intra quindecim dies, tamen quod ratam fructuum in conscientia debeat ante condemnationē reuera decernitur & expressim habetur. Nam dicit q̄ talis fructus non faciat suos, sed eos impendere tāquā rem iniustè captam in fabricā beneficij, aut eleemosinas pauperum teneatur. Et ità Pius Quintus non quasi nouum ius condens, sed ius prædicti concilij (vt ipse dicit) declarando euidentius, statuit, non facere fructus suos, qui horas dimiserit recitare, & sic manifestè sequitur, quod non solùm de iure Pij Quinti, sed etiam prædicti concilij non potest in conscientia retinere fructus, etiam ante iudicis cōdemnationem, siue vnius diei contra Sotum, siue vnius anni, vel plurium, contra Syluestrum & alios, qui diuinum officiū recitare prætermiserit.

Impugnatur Syluester & statuitur vera sententia.

¶ Si quis autem quærat, vtrùm id etiam sit verùm stando in iure naturali? Ego ad hanc difficultatem sub distinctione respondendum censerem: Nam vel est sermo de beneficio curato, aut de non curato, qualia sunt beneficia simplicia, præstimonia, canonicatus &c. De his quidem putarem omnino iure naturali teneri ad restitutionem fructuum eū, qui diuinum officium non diceret. Nam cum beneficium detur propter officium, & in beneficijs non curatis nō sint alia munia præter recitationem horarum canonicarum, qui illas non diceret iure naturali teneretur fructus perceptos restituere. Et sic constat rationes Syluestri esse infirmas. Si verò de beneficijs curatis loquamur, existimo non teneri iure naturali ad restitutionem fructuum, qui diuinum officium non dixerit, quia alia sunt munia & officia ob quę principaliter dantur decimæ, & fructus, vt optimè probat Syluester. Cęterùm quamuis curam animarum habens de iure naturali restituere non obligetur ob horarum dimissionem, in effectu tamen tenetur ob dictam Pij Quinti Extrauagantem, imò ob dictum cōcilium, quod miror Syluestrum non vidisse, cum dicat; Statuimus, vt nemo beneficium curatum, aut simplex habens, &c. Quo loco planè decernitur tam curam animarum non habētem, quam habentem teneri ad restitutionem fructuū nisi diuinum officium persoluerint. Quæ constitutio, & si rigore non careat, vt recta tamen & salutaris seruanda est, præsertim in curam animarum non habentibus, vt sunt canonicatus, & alia simplicia beneficia. Nonnullis prima facie, fortasse videbitur maiorem obligationem restituendi existere in habentibus curā animarum, quam in non habentibus. Et non est ita. Nam is, qui curam animarū habet, plura alia exercet munia, ob quæ eis decimæ debentur: cum tamen in non curatis, nisi in fundendis precibus, vix inueniri possit aliquid, in quo deseruiant Ecclesiæ.

Quæstio.

Solutio.

Ad vlt. arg.

¶ Ex dictis possumus colligere breuem resolutionem principalis dubij à nobis propositi. Quæ quidem est, quod omnes beneficiati tam curam animarum habentes, quam non habentes, nisi diuinum officium dicant, sex mensibus elapsis à consequutione beneficij, de facto tenentur in conscientia, etiam ante iudicis cōdemnationem fructus restituere pro rata, iuxta ordinem præscriptum à Pio Quinto Pontifice Maximo in Extrauaganti iam citata. Quod est intelligendum, siue vno die, siue pluribus officium sit prætermissum. Imò etiam si in vno die pars tantum officij sit derelicta. Quidquid dicat Soto loco citato. Dixi notanter, sex mensibus elapsis à consequutione beneficij. Nam intra sex primos menses existimo, quod quamuis beneficiatus canonicas horas non recitans, peccet mortaliter, non tamē tenetur fructus perceptos restituere, iuxta decretum Concilij Lateranensis sub Leone X. quod Pius Quintus in sua Extrauaganti non reuocat, sed eo in suo vigore relicto, eius euidētiorem, & manifestiorē adhibet declarationē, vt ipse fatetur. Scio communiter dici à Doctoribus, beneficiatos, etiā intra sex primos menses, diuinum officium non recitātes ad fructuum suorum beneficiorum teneri restitutionem. Cæterùm cum hoc sit de iure positiuo saltem

Notanda resolutio dubij principalis.

Impugnatur Sententia communis.

in illis beneficiariis, qui curam animarum exercent, quibus propter multa alia munera, à recitatione horarum canonicarum, decimæ debentur, non est cur illis maiorem imponamus obligationem, quam quæ ex iure positiuo colligitur. Certum autem est, quod in iure hoc non habetur sed potiùs contrarium, vt constat ex Concilio Lateranensi iam citato. De habentibus ea beneficia simplicia, in quibus, nisi quod funduntur preces ad Deum, vix inueniri potest aliquid, in quo inseruiatur Ecclesiæ, verissimum puto. Quòd si intra sex primos menses diuinum officium non recitauerint, ad fructuum perceptorum tenentur restitutionem, non quidem propter dispositionem iuris positiui, cuius nulla est quantum ad hoc, sed propter ius naturæ, quod vt diximus, eos obligat vel ad diuinum officium dicendum, vel ad non percipiendos fructus, qui propter talis officij recitationem conceduntur cum beneficium non detur nisi propter officium.

Cui facienda sit restitutio fructuũ à nõ recitantibus.

¶ Solet à quibusdam dubitari cuinam sint conferendi illi fructus, qui à non recitantibus restitui præcipiuntur, immeritò tamen. Nam cùm summus Pontifex dicat, vel quod tribuantur in fabricam ipsorum beneficiorum, vel quod in pauperum eleemosynas erogentur, non est cur hoc in dubium reuocetur, sed pro certo habendum, quod siue fructus tribuantur pro faciẽdis fabricis earum Ecclesiarum, vbi sunt beneficia, siue dẽtur pauperibus, restitutio erit legitima vt latè docet Nauarro in Enchiri. de oratione, cap. 7. num. 32. Ex quo colligit id, quod dicit se non semel cõsolatũ fuisse aliquos scholasticos pauperes, qui proptereà quod diuinum officium non recitauerant, suorum beneficiorum fructus amiserãt, nempè, quod satisfaciunt prædictæ obligationi, capiendo, saltem de consilio confessarij, eos fructus sibi tanquam vni de pauperibus. Qui enim ad dãdum aliquid pauperibus obligatur, potest illud sibi accipere, tanquam vnus ex eis, si verè talis est, saltem de consilio confessarij, per tradita à Baldo in lege id quod pauperibus, quæst. 22. Cod. de episc. & cleric. & à Calder. consi. 19 de testamentis, & ab Ancha. in consid. 84. de quo etiam nos aliquid diximus in materia de restitutione. Quando autem dicit summus Pontifex prædictam restitutionem faciendam esse, vel Ecclesiæ, vel pauperibus, loquitur de beneficijs. Nam in distributionibus quotidianis, & alijs, quibus est ius accrescendi, debẽturque illis, qui horis canonicis interfuerint, illis diebus, quibus alij non recitant non sufficiet prædictam restitutionem facere, vel fabricæ, vel pauperibus, sed necessariò facienda erit illis, quibus accrescunt, per capit. 1. de clerico non residente. lib. 6. Et ratio est. Quia non sufficit dare pauperibus, quod debetur alteri, nisi quando domin⁹ ignoratur, iuxta tradita à nobis suprà, q. 62. a. 5.

Difficultas.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm beneficiarij diuinum officium non recitantes teneantur restituere pro rata vniuersos fructus, quos percipiũt, vel potiùs sit satis aliquam tantum partem tribuere? Ad cuius explicationem omissis varijs modis dicendi, sub distinctione respondeo, quod si beneficium sit eiusmodi, vt nullam aliam obligationem inducat, quam recitandi officium diuinum, qualia sunt beneficia simplicia, & præstimonialia, qui officium diuinum non diceret, vniuersos fructus, quos percipit, restituere pro rata teneretur. Non enim haberet legitimum titulũ, propter quem partem illorum retinere posset, cum beneficium detur propter officium, vt iam sæpè diximus. Cæterùm, si non recitans habet beneficiũ obligans illum, non solum ad dicendum diuinum officiũ, sed etiam ad plura alia munera exercẽda, propter quæ similiter redditus annuales cõferuntur, vt si est parochus, cui ex officio incumbit regimen Ecclesiæ, & administratio sacramentorum, vel est capellanus, qui vltra horas canonicas tenetur etiã aliquas missas celebrare; nõ erit compellẽdus vniuersos fructus, quos ex tali beneficio percepit, restituere pro rata, sed partem tantùm, habita ratione ministerij exhibiti Ecclesiæ. Itaque qui ratione beneficij curam animarum gerit, & sacramenta administrat; si talis per mensem diuinum officium non recitat, non tenetur vniuersos fructus illi mensi correspondẽtes restituere; sed qualis proportio fuerit inter diuinum officiũ, & alia ministeria, quibus fungitur, talis etiam habenda erit in diuisione fructuum, vt restitutio fiat. Hoc enim ratio ipsa postulare videtur. Nec obstat decretũ Pij Quinti iam citatum, quo dicitur; quod qui omnes horas canonicas vno, vel pluribus diebus intermisetit, omnes beneficij, seu beneficiorum suorum fructus, qui illi, vel illis diebus responderent, si quotidie diuiderẽtur, amittat. Nam vel loquitur tantùm de illis beneficijs, ad quæ nulla alia obligatio sequitur, quam recitandi. Vel est intelligendum solùm de illa parte fructuum, quæ in beneficio respondet debito soluendi diuinum officium, vt optimè declarat Bartholomæus à Medina in summa sermone Hisp. conscripta §. 11. fol. 106.

Grauis diffic. de canonicis.

¶ Sed supposito esse necessarium in foro animæ ad faciendos fructus suos, quod beneficiarius horas canonicas persoluat, consurgit hîc non leuis difficultas de canonicis, vtrùm in illis ad id sit satis, quod diuinũ officium priuatim recitent, vel potiùs sub restitutionis onere teneantur illud in Ecclesia canendo persoluere: In qua re, vt certa ab incertis separem⁹, dico primò, certum esse, quòd etiam si canonici priuatim horas dicant, si tamẽ sui præsentiam corporalem in choro non exhibeant, nec lucrantur fructus, nec distributiones in foro animæ. Et quidem de distributionibus est aperta determinatio conc. Trid. sess. 24. c. 12. Quod etiam diffinitur in c. vnic. de clerico non resid. li. 6. & in c. licet, de præben. & dig. Imò Couar. li. 3. Varia. resol. c. 13. num. 2. existimat contraria cõsuetudine aliud introduci non posse, quia est cõtra naturam distributionum, vt non residentibus dentur, vt constat ex illo cap. vnico iam citato. Quamuis posteà num. 8. illatio 8. fateatur, quod qui præsens adest in loco, vbi Ecclesia est constituta, non modo ob infirmitatem, sed etiã ob alia legitima impedimenta ex cõsuetudine lucrari posset distributiones. De corpore autẽ beneficij quod vestuarium, vel grossa appellatur, similis determinatio habetur in iure in multis locis. Et sic proposita quæstio solũ procedit de canonicis corporaliter choro interessentibus, & diuinum officium in camera persoluentibus, vtrùm, scilicet, id sufficiat, vt in conscientia fructus, & distributiones retineãt, vel potiùs vltra hoc requiratur, quod horas canonicas in Ecclesia canendo persoluant. In quo secũdo etiam est certum, quod si canonici capellanos non habent, vel si habent non adsunt, tenentur ipsi saltem in communi, horas canonicas psallere sub onere restitutionis. Nã cum tunc nec per se, nec per alios officiũ adimpleant, & defraudent Ecclesiam debito seruitio horarum, ob quod, sicut ob causam totalem, vel saltem principalẽ datur illis stipendium, fit, vt ad illius restitutionem sine dubio obligentur. Dixi, saltim in communi, ad significandum debere saltem esse aliquos ex illis deputatos ad officium decantandum. Nam, vtrùm singuli in particulari non psallentes restituere obligentur, posteà explicabitur.

1. certum.

2. certum.

¶ Tertiò etiam est certum, non teneri canonicos *3. certum.*

canere, cum officium dicitur cantu figurato, qui Hispane appellatur, canto de organo, sed satis esse habere capellanos qui id muneris exequantur. Non enim decet eorum grauitatem illo cantus genere vti. Quare licet tunc taceant, nec peccabunt, nec ad restitutionem erunt obligandi.

4. certum

¶ Quarto etiam est certum, quod si adest iusta aliqua causa vera & non ficta, non cantandi in choro, quando præsens est, vt infirmitas, vel aliquid huiusmodi, canonicus tunc non cātans nec amittet fructus, nec distributionés, imò nec amitteret etiam si omnino non conueniret, vt notant Syluester verbo, beneficium 5. quæstione 1. Angelus, & alij, habeturque expreste in dicto capitul. vnico, de cleric. non resid. lib. 6. Quod est intelligendum de iure communi Nam si esset specialis aliqua constitutio, vel consuetudo, vt non lucraretur nisi qui adesset, etiam si legitimè abesset, illa videretur seruanda. Quamuis minimè rationabilem talem constitutionem seu cōsuetudinem existimarem. Itaque hæc certa sunt.

Punctus difficultatis. ¶ Sed quod habet difficultatem est, vtrum teneantur canonici psallere in choro simul cū alijs sub onere restitutionis, vel potius sufficiat, quod intersint horis, supposito quod eas posteà priuatim recitent?
Sententia Soti. Soto lib. 10. de Iustitia q. 5. ar. 4. dicit stipendium dari illis, non vt assistant, nec duntaxat vt sit numerus, sed re vera, vt psallant. Quibus verbis significare videtur, quod nisi cecinerint ad restitutionem fructuum erūt obligandi: Et probari potest hæc sententia, Primò: Be-
1. Arg. neficium datur propter officiū, sicut ob causam principalem, vt habetur in c. fin. de rescriptis li. 6. sed canonicorum officium est diuina facere in choro, & nō veluti mutos sedere: ergo nisi id fecerint obligandi erunt ad restitutionem, patet consequētia: Nam quod ob causam datur, iure retineri non potest, causa non subsequuta, vt constat ex toto tit. ff. de conditionibus ob turpem causam.

2. Ar. ¶ Secundò: id ipsum probatur ex natura institutionis canonicorum; quæ quidem est, non vt adsint tantum, sed planè, vt psallendo assistant, vt patet ex concilio Trident. sess. 24. c. 12. Vbi in hunc modum habetur: omnes canonici per se & non per substitutos diuina compellantur obedire officia, atque in choro ad psallendum instituto, hymnis & canticis nomen Domini reuerēter distinctèque laudare. Si ergo hæc est natura, & ratio instituti ipsorum, fit, vt debito sui officij satisfacere non sint dicendi, qui solam naturalem, & corpulentam præsentiam exhibent.

¶ Et confirmatur ex concilio Basiliensi, sess. 21. vbi
Confirmatio. dicitur: Canonici cum psallendi gratia conueniant: iuncta aut clausa labia tenere non debent; sed omnes præsertim, qui maiori funguntur honore, in psalmis, hymnis, & canticis Deo alacriter modulentur.

Vlt. arg. ¶ Tandem probatur hæc sententia, ex Extrauagāti Pij Quinti iam citata, vbi postquam dixerat, non recitantes nō facere fructus suos, nec distributiones, subdit. Tametsi aliquis choro addictus non recitans omnibus horis canonicis cum alijs præsens adsit, fructusque & distributiones fortè aliter assignatas sola præsentia iuxta statuta, consuetudinem, fundationē, alias sibi lucrifecisse prætendat, &c. Quibus verbis apertè significat, eum, qui est choro addictus, si tamen nō recitat cum alijs in choro, licet sit præsens non posse lucrifacere fructus, & distributiones.

Sententia auctoris. ¶ His tamen non obstantibus ego, saluo meliori iudicio, nullam esse restituendi obligationem existimarem, dummodo canonici capellanos habeant, qui officium in Ecclesia canteni, & ipsi illud domi recitēt præsentesque sint choro, attēdentes saltem ad verba, vel attentione quadam saltem externa corporis, sint assistentes. Nam quod docet Corduba li. 4. q. 13. dub. vltimo in fine, scilicet, quod etiam si nullam omnino attentionem habeant, etiam exteriorem, nullam tenentur facere restitutionē, citans ad id Med. C. de rest. *Impugnatur Corduba.*
q. 20. Florentinum 3. p. tit. 13. c. 4. §. 7. Syluestrum, Castrum, & alios, nunquam mihi placere potuit, sed verius multò existimaui, quod dicit Nauarro in Enchiridio de oratione c. 13. num. 17. & 19. scilicet, quod requiritur aliqualis attentio, saltem ad verba, vel externa corporis. Ad lucrandos enim fructus, atque distributiones necessarium est, vt canonici Ecclesiæ præceptum adimpleant. Et certum est, quod licet demus Ecclesiam interiorem attentionem non præcipere, quod tamen præcipiat externam, nullus est qui dubitet, hoc est, quod præcipiat in canonicis, & alijs, qui choro intersunt quandam compositionem, & recolitionem externam, qua, scilicet, non scribant vel confabulentur, &c. licet interius nihil attendant. Et si Ecclesia hāc præcipit, & ob id stipendia assignat, ob orationem, inquam, si non veram & meritoriā corā Deo, at certè apparentem exterius, quis dixerit esse, nō dico veram, & meritoriam, sed apparētem orationem illā, qua quis nec corpore intētus est ijs, quæ in choro cantātur, sed murmurationibus aut fabulationibus, aut alijs externis actibus occupatus est? Immeritò ergo putauit Corduba hunc esse à restitutione immunem, cum non faciat id, ob quod stipendium datur, non solum verè, verùm neque etiam fictè. Verum est, quod si non notabiliter tempore horæ sed modice in his se occupauerit, vt si consignet chirographum, aut vnum verbum, aut alterum loquatur, nō ob id tenebitur ratam illius diei, imò nec illius horæ restituere: quia quod parum est, pro nihilo reputatur. Sed restat modò probare, quod non teneantur canonici aliquā facere restitutionē, licèt non cantent, sed domi officium dicant, dummodo præsentes sint choro, illiq; attētione aliqua, saltem corporali, assistant, quod verius esse diximus cōtra Sotū & alios. Et quidē præcipua ratio, qua ad id dicendum moueor, est, Quoniam & si secundū rigorem iuris, & veterem Ecclesiarum institutionem & fundationem canonici per se psallere, & cætera diuina officia obedire teneantur, tamen de consuetudine iam à multis annis recepta, tolerata, & approbata oppositum cernimus obseruatum, Papa, cæterisque prælatis videntibus, & tacentibus. Præterquam, quod nec omni ex parte, prisca, & antiqua consuetudo cessasse videtur. Nā & Missas per hebdomadas psallēdo dicunt, & in horis canonicis capitulum, & orationem canunt. Episcopóque celebrāti assistunt, & plura alia. Et sic solùm quo ad horas introductū videtur, vt per capellanos, ipsis assistentibus dicātur. Cum igitur talis consuetudo vigeat, & prælati consentiāt, fit, vt hec non canentes peccent, nec ad aliquam teneātur restitutionem. Idem etiam potest probari ex dispositione iuris, quod huic parti fauet quamplurimum. Nam in c. 1. de cleric. nō resid. li. 6. sic habetur; Distributiones ijs, qui in choro adfuerint dentur. Et in conc. Trid. vbi supra eadē prorsus verba scripta sunt, citato prædicto c. ex Bonif. 8. quod idem in c. licet. de præb. & dignit. prorsus dicitur. Si ergo prædicta iura statuunt, quotidianas distributiones esse conferendas ijs, qui intersunt, & nihil amplius, vt illis dentur exigunt, fit, eos, qui adsunt licitè eas percipere, iurēque facere suas, & multò meliùs fructus ipsius beneficij, cum eorum loco distributiones fuerint subrogatæ, & per consequēs

Canonici non tenentur canere in choro

sint

sint eiusdem naturæ, & eisdem legibus subiectæ, quo ad cautam eos percipiendi. Imò longè plura requiruntur ad distributiones lucrandas, quam ad fructus, vt omnes fatentur. Vnde vnius diei residentia videmus fructus lucrari, & tamen distributiones non, nisi eius diei, quo residet.

Obiectio ex Concil. Trid. ¶ Et si quis contra hoc obiiciat, quod licet ante concilium Tridentinum consuetudo non psallēdi à peccato, & restitutionis onere excusauerit, talis tamen consuetudo nunc improbata, & sublata videtur per idem concilium, quod dicit, compellantur canonici per se diuina obire officia, & non per substitutos, atque in choro ad psallendum instituto hymnis, & canticis Dei nomen reuerēter, dignè, & distinctè laudari.

Solutio. ¶ Respondeo, non dicere conciliū, quod canonici teneantur obire officia per se, & non per substitutos, nec quod ipsi nomen Dei laudent in hymnis, &c. sed quod compellantur id facere. Et sic præceptum non dirigitur ad ipsos, sed ad prælatos: qui si in eo negligentes fuerint peccabunt, non autem canonici sua vtentes consuetudine. Fuit quidem intentio concilij, vt prælati conuenientibus iuris remedijs canonicos compellendo, eos ad pristinum psallendi morem, & primæuam institutionem reuocarent, qua salutari, & antiqua consuetudine renouata officium psallendo per seipsos exercere sub mortali & sub restitutionis onere tenerentur. Cæterùm, quousque id factum fuerit licitè poterunt sua vti consuetudine.

Ad 1. arg. ¶ Vnde ad primum argumentum factum pro sententia Soti, respondeo, quod licet officium canonicorum sit horas canonicas psallere in choro, si primā eius institutionem attendamus, tamen de consuetudine solùm est, vt missam ordinatim psallāt in Ecclesia, & horarum officium suo ordine faciant, hebdomadam que munus exequantur, incipientes horam, cantantes Capitulam & orationem, & denique assistere choro, vt sua assistentia Dei gloria compleatur. Præterquam, quod est sanè multò pulchrius, ad proximorumque consolationem, & ædificationem, & ad Dei laudem accommodatius, quod coadiutores, (quos portionarios vocant) & capellanos, (quos cantores dicunt) habentes, diuina officia mira suauitate, & vocum varietate, instrumentorumque cantibus exequētes, ipsi veluti maiores sacerdotes omnia conspiciant, & gubernent, quæ ab inferioribus decantantur. Et ob hæc officia, quæ & consuetudo habet, & in se nō sunt minima, dantur eis redditus & distributiones. Fateor quidem, quod in diebus non festiuis, quibus cantu figurato vti non solent, sed cantu communi, vulgo cāto llano appellato, deberent prælati, vt supra dicebā, & concilium Tridentinum præcipit, eos ad psallendum compellere, quia tunc tacere non est tam rationabilis consuetudo, sicut in diebus festis.

Ad 2. arg. ¶ Et per hæc patet solutio ad secundum.

Ad Confirm. ¶ Ad cōfirmationem ex concilio Basiliensi respōdeo, ibi consilium magis dari, quam præceptum. Vtūtur enim patres verbo, debent, quod consilium denotare videtur. Et si esset præceptum consuetudine iam esset derogatum; sicut ipsa prima institutio. Maximè cùm prædictum concilium habitum fuerit tempore quo nondum erant cantores in Ecclesijs creati, & ad adiuuandum introducti. Quo casu certum esse diximus teneri canonicos per se ipsos psallere, nulla consuetudine excusante quæ magis esset corruptela quā prouida, honesta, & rationabilis consuetudo.

Ad vlt. arg. ¶ Ad vltimum ex Extrauaganti Pij Quinti respondetur, sensum illorum verborum, si rectè expendantur, non esse eum, quem arguendo afferebamus. Sed is est planus sensus, quod ille, qui non recitauerit horas, scilicet, nec in choro nec extra, quamuis choro adsit, prætendens, sola præsentia lucrari, non lucrifaciet fructus, nec distributiones. Itaque illa particula, cum alijs, non est iungenda verbo, recitans, quasi voluerit Papa significare, quod non recitās cum alijs in choro, non lucrifaciat. Sed est iungenda illi verbo, præsens adsit; quasi dicat quòd tenetur restituere non recitās, tametsi sit præsens cum alijs in choro omnibus horis prætendens sola præsentia lucrari. Et quòd iste sit sēsus potest colligi primò ex eo, quod intentio pontificis in tota illa Extrauaganti erat condemnare non recitantes vllo modo: vti factum fuerat in concilio Lateranensi ibi citato. Secundò: Nam illa particula, sola præsentia, declarat ipsum loqui non de dicente horas in camera, sed de eo, qui solum, quia præsens est choro, vult lucrari fructus, & distributiones. Nos autē nō solam præsentiam sufficere putamus, sed etiam oportere recitare horas saltem in priuato dicimus, & sic nihil obstat dicta constitutio. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS XIIII.

¶ Vtrùm oratio debeat esse diuturna.

AD Quartumdecimum sic proceditur. Videtur quòd oratio nō debeat esse diuturna. Dicitur enim Matth. 6. Orantes nolite multum loqui Sed oportet multum loqui diu orantem: præsertim si oratio sit vocalis: ergo nō debet esse oratio diuturna. *4 dis.15. q.4. a. 2. q. 2. & 3. & Rom. 1. le. 3. Et Coloss. 1. & Co. 4 prin. Et 1. Thess. 1. leg. 2.*

2 ¶ Præterea, Oratio est explicatiua desiderij. Sed desiderium tanto est sanctius, quanto magis ad vnum restringitur, secundum illud Psal. 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram: ergo & oratio tanto est Deo acceptior, quanto est breuior.

3 ¶ Præterea, Illicitum videtur esse quod homo trāsgrediatur terminos à Deo præfixos, præcipuè in his quæ pertinent ad cultum diuinum, secundum illud Exod. 19. Contestare populum ne fortè velit transcendere terminos ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurima multitudo: Sed à Deo fixus est nobis terminus orandi per institutionē orationis Dominicæ, vt patet Mat. 6. ergo non licet vltra orationē procēdere.

¶ Sed contra, Videtur quod cōtinuè sit orādum, quia Dominus dicit Luc. 18. Oportet semper orare & non deficere. Et primæ ad Thes. 5. Sine intermissione orate.

¶ Respondeo dicendum, quòd de oratione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundum seipsam: alio modo secūdum causam suā. Causa autem orationis est desiderium charitatis, ex quo procedere debet oratio: quod quidē in nobis debet esse continuum vel actu vel virtute: manet enim virtus huius desiderij in omnibus quæ ex charitate facimus. Omnia autem debemus in gloriam Dei facere, vt dicitur primæ ad Cor. 10. Et secundum hoc oratio debet esse continua. Vnde Augustinus † dicit ad Probam: in ipsa fide & charitate continuato desiderio semper oramus. Sed ipsa oratio secundum *Ep. 121. c. 9. in prin. tom. 3.*

se

se considerata nõ potest esse assidua, quia oportet alijs operibus occupari. Sed sicut Augustinus † dicit ibidem, ideò per certa interualla horarum & temporum etiã verbis rogamus Deũ, vt illis rerum signis nosipsos admoneamus, quantumcunque in hoc desiderio profecerimus nobisipsis innotescamus: & ad hoc agendum nosipsos acrius excitemus. Vniuscuiusque autem rei quantitas debet esse proportionata fini, sicut quantitas potionis sanitati: vnde & conueniens est vt oratio tantum duret, quantum est vtile ad excitandum interioris desiderij feruorem. Cum verò hanc mensuram excedit, ita quòd sine tædio durare non possit, non est vlterius protendenda. Vnde August. † dicit ad Probam, Dicuntur fratres in AEgypto crebras quidem habere orationes, sed eas tamen breuissimas, & raptim quodammodo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat atque hebetetur intentio; ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt hanc intentionem sicut non esse obtundendam, si perdurare non potest, ita si perdurauerit, non cito esse rumpendam. Et sicut hoc est attendendum in oratione singulari per comparationem ad intentionem orantis, ita etiam in communi oratione per cõparationem ad populi deuotionem.

Eodem loco nūc proximè dicto.

Epist. 121. c. 10. circa medium to. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sicut August. † dicit ad Probam, non est hoc orare in multiloquio, si diutius oretur. Aliud est sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso Domino scriptum est, quod pernoctauerit in orando, & quòd prolixius orauerit, vt nobis præberet exemplum. Et postea subdit: Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa precatio, si feruens perseuerat intentio. Nam multum loqui est in orando rem necessariam superfluis agere verbis. Plerũque autẽ hoc negotiũ plus gemitibus quam sermonibus agitur.

Epist. 121. c. 10. to. 2.

Ad secundum dicendum, quòd prolixitas orationis non consistit in hoc quòd multa petantur, sed in hoc quòd affectus continuetur ad vnum desiderandum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Dominus nõ instituit hanc orationem vt his solis verbis vti debeamus in orando: sed quia ad hæc sola impetranda debet tendere nostræ orationis intẽtio, qualitercũq; ea proferamus, vel cogitemus.

¶ Ad quartum dicendum, quòd aliquis continue orat, vel propter continuitatem desiderij, vt dictum † est, vel quia non intermittit quin temporibus statutis oret, vel propter effectũ siue in ipso orante, qui etiam post orationem remanet magis deuotus, siue etiam in alio: puta cum aliquis suis beneficijs prouocat aliũ vt pro se oret, etiam quando ipse ab orando cessat & quiescit.

In corp. art.

Summa Textus.

SVpposito, quod de oratione possumus loqui dupliciter, vno modo secundum seipsam, alio modo secundum suam causam, quæ est desiderium charitatis ex quo oratio procedere debet, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima cõclusio: Oratio quantum ad suam causam debet perpetuò in nobis durare. Probatur: Desiderium charitatis, ex quo tãquam à causa oratio procedere debet, oportet sit in nobis continuũ, vel actu, vel virtute: omnia enim debemus in gloriam Dei facere, vt dicit Paulus 1. ad Corinth. 10. ergo & ipsa oratio quantum ad suam causam debet in nobis esse perpetua. Et propterea D. Augustinus in epistula ad Probam dicebat, quod in fide, & charitate continuato desiderio semper oramus. Secunda conclusio: Oratio in seipsa non potest esse perpetua. Tamdiu tamen durare debebit, quandiu fuerit conueniens ad excitandam interiorem deuotionẽ, & feruorem. Et quidem, quod oratio in se non possit esse perpetua, est res manifesta: quia oportet alijs operibus occupari. Quod autem tandiu durare debeat, quandiu fuerit conueniens ad excitandam interiorem deuotionem. Probatur; Vniuscuiusque rei quantitas debet esse proportionata fini, vt quantitas potionis sanitati: sed oratio ordinatur, tanquam ad finem ad excitandam interiorem deuotionem, & feruorem, propter quod dicebat D. Augustin. loco citato: Ideò per certa interualla horarum & temporum, etiam verbis rogamus Deum, vt illis rerum signis nos ipsos admoneamus, quantumque in hoc desiderio profecerimus, nobis ipsis innotescamus. Et ad hoc agendum nos ipsos acrius excitemus: ergo tandiu orare debebimus, quãdiu oratio necessaria fuerit ad excitandam interiorem deuotionem. Ex hoc colligit D. Thom. tertiam conclusionem, quæ talis est: Sicut quantitas in particulari oratione consideranda est per comparationem ad intentionem orantis: ita etiam in communi oratione colligenda erit per comparationem ad populi deuotionẽ.

Explicatio Articuli.

PRima conclusione huius articuli, vt nota, relicta, circa secundã est aduertẽdum, fuisse olim errorem Messalianorum, siue Psallianorum quorum meminit D. Augustinus in lib. de Hæresibus cap. 57. asserentiũ, perpetuo esse persistendum in oratione. Quam suam sententiam probant 1. ex Paulo 2. ad Thessal. cap. 3. dicente: Sine intermissione orate, & ex Luc. cap. 18. vbi Christus dixit: Oportet semper orare, & nunquã deficere. Sed vt hanc hæresim conuincamus, non est opus multum sudare. Apertissimum enim est non esse possibile, vt homo semper oret. Nam necessarium est dormire, quo tempore nullus orare potest, cum nullus tunc sit mentis vsus, qui maximè in oratione exigitur. Et nemo est, nisi Christus saluator noster, qui verè dicere possit id, quod in Canticis habetur: Ego dormio, & cor meum vigilat. Oportet etiam comedere, & bibere, & pro his acquirendis moderatum aliquem laborem, quamuis non solicitudinem adhibere. Opus est etiam curam rei familiaris habere. Nã, 1. ad Timoth. 5. de viduis loquens Paulus, inquit: Si qua vidua filios, aut nepotes habet, discat primum domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus, hoc enim acceptum est coram Deo. Et paucis interiectis. Si quis autem suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Inter alia etiam quæ idem Apostolus enumerauit,

Hæresis Messalianorum.

meruit, tanquam necessaria, vt quis debitè munere Episcopatus fungi possit, hoc quoq; addit: Sit domui suæ bene præpositus. Si quis enim domui suæ bene præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Certum est autē quā valde impedit ab oratione, hanc rei familiaris curam. Taceo de cibo, & potu, quoniam cum hi percipiuntur certum est nullum patere orationi locum, præsertim vocali, de qua Messaliani loqui videntur.

Multiplex interpretatio aliquorum locorum sacræ scripturæ. ¶ Et ad testimonia in contrarium adducta sont variæ sanctorum expositiones. Prima est, quod oratio ibi sumatur pro sua causa, scilicet, pro bono animi desiderio, & voluntate Deo per omnia placendi, quod in nobis iuge & perpetuum esse debet, actu, vel habitu, vt D. Thomas dicit in prima conclusione. Iuxta illud Pauli 1. ad Corinth. 10. siue manducatis, siue bibitis omnia in laudem Dei facite. Et ad Colos. 3. Omnia quæcunque facitis in verbo, vel in opere in nomine Domini nostri Iesu Christi facite. Ita exponit hunc locum Beda super Lucam loco citato. Secunda expositio est D. Augustini in lib. de Hæresibus ad Quoduultdeum capit. 57. qui dicit, illa verba sic esse intelligenda, vt nulla sit dies, in qua oratio intermittatur. Itaque apud D. Augustinum idem est, semper orare, & sine intermissione orare, & qualibet die orare. Ad eundem modum interpretatur eadem testimonia D. Anselmus in commentarijs super epistolam Pauli. Sed quamuis horum clarissimorum Doctorum expositiones sint conuenientes, aliter tamen, & fortè melius verba illa possūt intelligi, scilicet, quod Christus & eius Apostolus in illis locis quadam hyperbole ad rem exaggerandam, est vsus, sicut & alias sæpè in Sacris literis figura illa reperitur. Sacra enim scriptura, vt ait D. August. in lib. de Doctrina Christiana, quæ instar communis loquutionis scripta est, eisdem vtitur tropis, & figuris, quibus cōmunis modus loquendi vtitur. Et, vt res sit apertior, vnum aut alterū exemplum proferam ex sacris literis, in quibus hæc *Actor. 2.* hyperbole reperitur. In Actis enim Apostolorum describens D. Lucas aduentum Spiritus sancti, & volens innuere multitudinem gentium, & nationum, quæ tunc erat Hierosolymæ, ait: Erant autem in Hyerusalem habitantes Iudæi, viri religiosi ex omni natione, quæ sub cælo est. Quod nisi hic admittatur hyperbole, erit necessarium fateri, tunc fuisse Hierosolymæ Hispanos, Gallos, Anglos, Scotos, Æthiopes, Siculos, aliasque innumeras nationes, quas vix Niniue quæ ciuitas erat magna itinere trium dierum, capere potuisset, necdum Hierosolyma. Similiter Christus vo- *Matth. 6.* lens nobis suadere, vt quam secretè, & absque omni iactātia fieri posset, eleemosyna daretur, dixit: Te autem faciente eleemosynam nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. At cum eadem in vtraque manu sit anima fieri non poterit, vt sinistra nesciat, quod dextera facit. Sed est id intelligendum secundum quandam hyperbolem ad rem magis commendandam. Ad eundem etiam modum in præsenti, vt Christus nobis frequentiam orationis commendaret, dixit, hyperbole quadam vsus: Oportet semper orare. Et eadem hyperbole vtitur Paulus cum dicit: Sine intermissione orate. Vltima expositio istorum locorum est, quod Christus & Paulus hic vsi fuerunt modo loquendi Hebræorū, qui his dictionibus semper, omnis, totus, vti consueuerunt, non vt comprehendunt omnia, vel tempora, vel negotia, sed ea tantum, quæ pro ratione rei, de qua agitur, sunt necessaria. Itaque cum dicit Christus: Oportet semper orare, est intelligendum, quod est orandum cum vacat ab alijs negotijs necessarijs, & quoties habita ratione personæ, & temporis id fuerit necessarium. Ad quem etiam modum multi interpretantur illud Matthæi 22. Diliges Dominum Deum tuum ex tota mente tua, & ex toto corde, &c. His enim verbis non præcipimur omnes nostras cogitationes, & curas in Deo consumere, quod est impossibile, cum, quandiu hic viuimus diuidendæ necessario sint cogitationes nostræ. Sed quod quantum curæ & cogitationis superfuerit, postquam ab vnoquoque nostrum officio huius vitæ necessariò fuerit satisfactum, id totum Deo tribuamus.

ARTICVLVS XV.

¶ Vtrùm oratio sit meritoria.

AD Decimumquintū sic proceditur. Videtur quòd oratio nō sit meritoria. Omne enim meritum procedit à gratia: sed oratio præcedit gratiam: quia etiam ipsa gratia per orationem impetratur secundum illud Lucæ 11. Pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se: ergo oratio non est actus meritorius. *Supra a. 7 ad 2. Et 4. di. 15. q. 4. ar. 7 q. 2. per to. & q. 3. ca & ad 3.*

2 ¶ Præterea, Si oratio aliquid meretur, maximè videtur mereri illud, quod orando petitur. Sed hoc non semper meretur: quia multotiens etiam sanctorum orationes non exaudiūtur. sicut Paulus non est exauditus petens à se remoueri stimulum carnis: ergo oratio non est actus meritorius.

3 ¶ Præterea, Oratio præcipuè fidei innititur, secundum illud Iacobi 1. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Fides autem non sufficit ad merendum, vt patet in his qui habent fidem informem: ergo oratio non est actus meritorius.

¶ Sed contra est, quod super illud Psalm. 34. Oratio mea in sinu meo cōuertetur, dicit glos. Et si eis non profuit, ego tamen non sum mea mercede frustratus. Merces autem non debetur nisi merito: ergo oratio habet rationem meriti.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est, oratio præter effectum spiritualis consolationis quam præsentialiter affert, duplicē habet virtutem respectu futuri effectus, scilicet virtutem merendi, & virtutem impetrandi. Oratio autem sicut & quilibet alius actus virtutis, habet efficaciam merendi, inquantum procedit ex radice charitatis, cuius proprium obiectum est bonum æternum, cuius fruitionem meremur. Procedit tamē oratio à charitate, mediante religione, cuius est actus oratio, vt dictum † est: concomitantibus etiam quibusdam alijs virtutibus quæ ad bonitatem orationis requiruntur, scilicet humilitate & fide. Ad religionem enim pertinet ipsam orationem Deo offerre. Ad charitatem vero pertinet desiderium rei cuius complementum oratio petit. Fides autem est necessaria ex parte Dei quem oramus: vt scilicet credamus ab eo nos posse obtinere quod petimus. Humilitas autem est necessaria ex parte ipsius petentis qui suam indigentiam recognoscit. Est etiam & deuotio necessaria. Sed hoc ad *Art. 3. huius quæst.* *Art. 3. huius quæst.*

religionem pertinet, cuius est primus actus necessarius ad omnes consequentes, vt supradictum † est. Efficaciam autem impetrandi habet ex gratia Dei quem oramus: qui etiam nos ad orandum inducit. Vnde Augusti. dicit in lib. de verbis Domini, Non nos hortaretur vt peteremus, nisi dare vellet. Et Chrysosto. dicit, Nunquam oranti beneficia denegat, qui vt orantes non deficiant, sua pietate instigat.

Ar. 1. q. præced.

Serm. 5. E. 29. non remotè à prin. to. 10.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod oratio sine gratia gratum faciente meritoria non est: sicut nec aliquis alius actus virtuosus. Et tamen etiam oratio quæ impetrat gratiam gratum facientem, procedit ex aliqua gratia, quasi ex gratuito dono: quia ipsum orare est quoddam donum Dei, vt Aug. † dicit in lib. de Perseuerantia.

Cap. 23. citat. hic ex Amb. in l. 10. 12.

¶ Ad secundum dicendum, quod ad aliud principaliter respicit meritum orationis quandoque, quam ad id quod petitur. Meritum enim præcipuè ordinatur ad beatitudinem, sed petitio orationis directè se extendit quandoque ad aliqua alia, vt ex dictis † patet. Si ergo illud aliud quod petit aliquis pro seipso non sit ei ad beatitudinem vtile, non meretur illud. Sed quandoque hoc petendo & desiderando, meritum amittit, puta si petat à Deo complementū alicuius peccati, quod est non piè orare. Quandoque verò non est necessarium ad salutem, nec manifestè saluti contrarium: & tunc, licet orans possit orando mereri vitam æternam, non tamen meretur illud obtinere quod petit. Vnde August. † dicit in libro sententiarum Prosperi, Fidelitet supplicans Deo pro necessitatibus huius vitæ, & misericorditer auditur, & misericorditer non auditur. Quid enim infirmo sit vtile, magis nouit Medicus quam ægrotus. Et propter hoc etiam Paulus non fuit exauditus, petens amoueri stimulum carnis, quia non expediebat. Si vero id quod petitur sit vtile ad beatitudinem hominis, quasi pertinens ad eius salutem, meretur illud non solùm orando, sed etiam alia bona opera faciendo. Et ideo indubitanter accipit quod petit. Sed quando debet accipere? Quædam enim non negantur, sed vt congruo dentur tempore differuntur, vt August. † dicit super Ioan. quod tamen potest impediri, si in petendo non perseueret. Et propter hoc dicit † Basilius, Ideo quandoque petis, & non accipis: quia perperam postulasti vel infideliter, vel leuiter, vel non conferentia tibi, vel destitisti. Quia verò homo non potest alij mereri vitam æternam ex condigno, vt suprà dictum † est, ideo per consequens nec ea quæ ad vitam æternam pertinent potest aliquando aliquis ex condigno alteri mereri. Et propter hoc non semper ille auditur qui pro alto orat, vt supra habitum † est. Et ideo ponuntur quatuor conditiones, quibus concurrentibus semper aliquis impetrat quod petit, vt scilicet pro se petat, necessaria ad salutem, pie & perseueranter.

Ar. 6. & 7.

In lib. qui inscribitur Sententiæ ex Augu. decepta. c. 212. to. 3. inter opera Augu.

Tract. 102. paulo à prin. to. 9.

In serm. de orando Deum à medio.

Et in conf. Exerc. cap. 1. 1. 2. q. 114. ar. 6.

Arti. 6. ad 2. & 3.

¶ Ad tertium dicendum, quòd oratio innititur principaliter fidei, non quantum ad efficaciam merendi, quia sic innititur principaliter charitati: sed quantum ad efficaciam impetrandi: quia per fidem habet homo notitiam omnipotentiæ diuinæ & misericordiæ, ex quibus oratio impetrat quod petit.

Svmma Textvs.

SVpposito, quod oratio respectu futuri effectus habet duplicem virtutem, scilicet, merendi, & impetrandi, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Oratio, sicut & quilibet alius actus virtutis habet efficaciam merendi, inquantum procedit ex radice charitatis. Secunda cōclusio: Oratio procedit à charitate mediāte religione, cuius est actus, & concomitantibus aliquibus alijs virtutibus, quæ ad bonitatem orationis sunt necessariæ, nempe, fide, & humilitate. Tertia conclusio: Oratio habet virtutem impetrandi ex gratia Dei, quem oramus, & qui etiā nos ad orandum inducit. Probationes, seu potius explicationes harum conclusionum clarè ponuntur à D. Thom. in litera.

Explicatio Articvli.

PRo explicatione huius articuli est aduertendum primò, quod oratio sicut potest tripliciter considerari, ita etiam habet triplicem effectum. Potest quidem oratio primò considerari, inquantum est opus honestum. Secundò, inquantum est opus pœnale, scilicet, cum labore coniunctum. Tertiò inquantum est alicuius rei petitio. Inquantum est opus honestum habet facultatem merendi gratiam, & gloriam, sicut & alia opera honesta modo fiant ab homine existente in gratia, & procedant ex radice charitatis, quæ est primum principium merendi. Inquantum est opus pœnale habet virtutem satisfaciendi, pro peccatis, vt ieiunium, eleemosyna, &c. Et inquantum est petitio, habet virtutem impetrandi illa, quæ petit, quibusdam conditionibus appositis, de quibus postcà dicemus.

Oratio habet triplicem effectum.

¶ Secundo est aduertendum, quod istæ tres facultates, quas dicimus orationi inesse, sunt inter se diuersæ, nec semper omnes in omni oratione inueniuntur: sed interdum inuenitur vna, interdum omnes. Et quidem, quod illæ facultates differant inter sese, patet primò, quia procedunt ex diuersis principijs, vt diximus. Meritum enim est in oratione, quatenus est opus honestum. Satisfactio, quatenus est opus pœnale. Et impetratio quatenus est petitio. Secundo, quia ordinantur ad diuersos terminos. Meritum enim est respectu gratiæ & gloriæ: satisfactio respectu pœnæ, & impetratio respectu aliorum bonorum, quæ per orationem consequi possumus. Quod autem istæ tres facultates non semper in omni oratione inueniantur, probatur: Nam cùm oratio possit esse in triplici differentia. Vna quæ dicitur viua, qualis est illa, quæ procedit à charitate. Altera mortua, quæ fit à peccatore. Tertia mortifera, vt cum quis petit aliquid repugnans charitati. Oratio mortifera nec est meritoria, nec satisfactoria, nec impetratoria: quia offendit animum diuinum. Oratio mortua, licet non sit meritoria, nec satisfactoria, habet tamen aliquando facultatem impetrandi, inquantum,

scilicet, peccatores aliquando impetrant à Deo illa, quæ honestè petunt, vt dicit D. August. super Ioannem c.9. At verò oratio viua semper in viatore est meritoria, & satisfactoria: sed non semper est impetratoria, & in beatis talis oratio viua nunquam est meritoria, aut satisfactoria, & aliquando est impetratoria.

Dubium. ¶ Sed est difficultas, vtrùm possit inueniri aliqua oratio, cui infallibiliter conueniat impetrare à Deo quæ postulat: Et pro parte negatiua est argumentum: Si aliqua esset huiusmodi oratio, maximè oratio viua: sed hæc non semper impetrat infallibiliter quæ petit, vt modo dicebam: ergo.

1. Conclu. ¶ In hoc tamen sit prima conclusio: Certum est de fide, esse aliquam orationem infallibiliter efficacē ad impetrandum postulata. Probatur: Ex illa promissione facta à Christo Ioan. 16. Amen dico vobis si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis, & iterum: Quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis. Ioannes etiam prima sua Canonica cap. vlt. dicit, Hæc est fiducia, quam habemus ad Deum, quia quæcunque petierimus in nomine eius dabit nobis.

2. Conclu. ¶ Secunda conclusio: Vt oratio sit infallibiliter efficax multas debet habere conditiones, quas ad quatuor reducere licet. Prima est, quod sit pia, hoc est, ex fide spe & charitate procedens. Secunda, quod sit de necessarijs ad salutem. Tertia, quod fiat perseueranter. Quarta, quod qui orat, pro se oret, & non pro alio. *Quatuor conditiones sunt necessariæ vt oratio sit infallibiliter efficax.* Has conditiones ponit D. Thom. hic in solutione ad 2. Alex. Alen. 4. p. q. 26. art. 3. memb. 5. & Gabriel super Canonem lect. 63. & omnes Theologi, qui illas desumpserūt ex Glossa super Lucam c. 11. Itaque his conditionibus appositis nulli debet esse dubium quin eius oratio à Deo exaudiatur, sitque impetratoria, modò impedimentum peccati, quo indignus fiat, vt audiatur, non superueniat. Nò dico, hæc omnia necessaria esse, vt impetret quis, quod petit, quia multis ex his deficientibus solet Dominus postulata concedere non ex promissionis debito, sed ex sua gratia, & liberalitate. Tamen si omnia adfuerint, ex debito promissionis, ad votum condescendet orantis. *Prima conditio quod oratio procedat ex fide, spe & charitate.* Quod autem hæc omnia necessaria sint, vt certa sit orationis impetratio facilè apparebit si autoritates scripturę de hoc tractantes in vnum collegerimus. Et quidem, quamuis de necessitate charitatis expressè mētio non fiat, fit tamen æquiualenter idque in multis locis. Nā illos exaudiendos à Deo dicit, qui mandata eius faciunt, & verba eius audiunt. Qui timent Deum, & conscientiam puram à peccato mundatā habent: quos certum est in charitate Dei futuros. Diuus etiam Ioannes in 1. Canon. cap. 3. dicit: Carissimi, si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habeamus ad Deum, & quidquid petierimus accipiemus ab eo. Quoniam mandata eius custodimus, & ea, quæ sunt placita coram eo facimus. Cui consonat Psalmista dicens: Si iniquitatem aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. Et alibi: Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Loquitur autem de timore filiali permanente in seculum seculi, quo timet quis peccare ne Deum offendat, quem certum est sine charitate esse non posse. De fide & spe dicitur apud Matth. cap. 21. Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis: Tolle & iacta te in mare, fiet. Et sequitur; Omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Et Ioan. 14. Amen dico vobis, qui credit in me opera, quæ ego facio, & ipse faciet. Et ca. 16. Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Is autem in nomine Christi dicitur aliquid à Deo petere, qui fidem habet in Christum, omne bonū nobis ob merita illius de cælo euenire credens. Ex quo factū fuit, vt Ecclesia in omnibus suis orationibus adiunxerit: Per Christum Dominum nostrum. Opus ergo est, vt oratio nostra exaudiatur, quod affectus noster in Deū finaliter tendat, quod est charitatis: & credere, quod potens est, si velit, quod petitur elargiri: in suaque bonitate confidere, quæ pertinent ad primam conditionem ex quatuor superius positis.

Secunda conditio quod oratio sit de necessarijs ad salutem. ¶ De secunda conditione, quæ est, vt oratio sit de necessarijs ad salutem, dixit Christus Matt. 6. Quærite primùm regnum Dei, & hęc omnia adijcientur vobis. Quasi diceret: Non regnum vestrum, quo regnetis, sed regnum Dei, quo Deus regnet in vobis, postulare debetis. Et in oratione Dominica: Sanctificetur nomen tuum: Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, &c. Quæ omnia certum est, ad gloriam Dei, & ad orantis salutem pertinere. Vt latè explicuimus arti. 9. huius quæstionis. Et quoniam sæpe ignoramus, an quod petimus ad gloriam Dei conferat, sitque nobis vtile ad salutem, scit autem id Deus, idcircò opus erit omnia vota nostra Deo committere. Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus, vt dicit Paulus. Et quia iustus in sua oratione non semper principaliter gloriā Dei prætendit, vel quod petit, pro tunc, ipsi oranti nō expedit, sicut nō expediebat Paulo, nec Ecclesię quod Deus exaudiret illum, quando vt auferret ab eo stimulum carnis à Domino postulabat: idcircò non semper exauditur à Deo, quamuis instanter petat.

3. Conditio quod oratio sit perseuerans. ¶ De tertia conditione, quæ est perseuerantia, post traditam orandi formam apud Lucam c. 11. dicit Christus: Quis vestrum habet amicum, & ibit ad illū media nocte, & dicit ei: Amice commoda mihi tres panes, &c. Et ille de intus respondens dicat: Noli mihi molestus esse, iam ostiū clausum est, &c. Et si ille perseuerauerit pulsans, dico vobis: & si non dabit surgens eo quod amicus est: propter improbitatem tamen eius surgit, & dabit illi quotquot habet necessarios. Quibus verbis apertè docemur, non satis esse, Deum orare, etiam si amici eius simus, vt certa sit nostræ petitionis impetratio, sed vltra hoc requiri, quod in oratione perseueremus. Et apud Lucam ca. 18. dicit Dominus: Oportet semper orare, & non deficere, scilicet, quoadusque fiat, quod in oratione petitur. Et subdit statim parabolam de iudice, qui viduę iustitiā postulanti, eam non nisi post importunas & frequentes preces ipsius viduæ, facere voluit. Propter quod D. Gregorius in moralibus dicebat, virtutis pondus oratio non habet, quam nequaquam perseuerantia continui amoris tenet. Et D. Chrysost. in de compunctione cordis. Ab oratione non recedas, donec accipias finem postulati.

4. Conditio quod quis orat pro se & non pro alio oret. De quarta conditione, quæ est, quod qui orat pro se & non pro alio oret, nullum habetur apertū testimonium. Cæterùm illam colligunt Doctores ex multis verbis Christi quibus alijs, ab orantibus, non videtur promittere, quod petierint. Dicit enim: Si quid petieritis patrem in nomine meo, fiet vobis. Et iterū: Quæcunque petieritis in nomine meo, accipietis. His igitur quæ diximus cōcurrentibus, certi sumus, sicut esse debemus, quod oratio nostra erit impetratoria, imò ex debito, & ex iustitia legali complenda. siquidem ad id Christus sua se promissione obligauit. Et quāuis non statim Deus vota orantis compleat, non propterea diffidendum est. Differt enim aliquando vota complere, prout ipse scit ad gloriam suam, & nostram salutem magis expedire. Et hæc dicta sint de ista difficultate.

¶ Sed

Dubium grave. ¶ Sed quoniam diximus vnam è conditionibus necessariò requisitis ad infallibilem impetrationem orationis esse, quod qui orat, pro se & non pro alio oret, ratio postulare videtur, vt explicemus, quis sit valor orationis pro alio fusæ? Quod est quærere, vtrùm oratio vnius pro alio fusa prosit illi, & ad quid? Ad cuius intelligentiam aduertendú est, quod oratio vnius pro alio fusa, potest esse, vel pro beatis, vel pro damnatis, vel pro existentibus in purgatorio, vel pro viatoribus. Quo supposito, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certú esse, quod qui scienter orat pro ijs, qui sunt in beatitudine, eius oratio ad nihil valet beatis, cum sit deprauata oratio, & sanctis iniuriosa. Iniuriam namq; facit beato, qui orat pro illo vt supra diximus. Cæterùm si oratio fiat pro beato nesciéter, quia, scilicet, nescitur an sit beatus ille, pro quo oratio funditur, valet eidem ad gaudium accidentale. Accidentaliter namque gaudent sancti in cælo videntes, quod sui amici in terris viuentes, ex pio & charitatiuo affectu, qui Deo gratus est, bona opera pro illis faciunt.

1. Dictum certum.

2. Dictum certum. ¶ Secundo etiam est certum, quod oratio fusa pro his, qui sunt in purgatorio valet illis, vel vt inde totaliter liberentur, vel citiùs, vel saltem, vt mitius torqueantur, iuxta illud 2. Macha. c. 12. Sancta, & salubris est cogitatio, pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Vnde D. Gregorius, & refertur in c. animæ. 13. q. 2. in hunc modum dicebat: Animæ defunctorum quatuor modis soluuntur, aut oblationibus sacerdotum, aut precibus sanctorum, aut charorum eleemosynis, aut ieiunio cognatorum. Et D. Augustinus in Enchiridio loquens de orationibus, & suffragijs pro defunctis in purgatorio existétibus factis, dicit. Quibus prosunt, ad hoc prosunt vt illis plena fiat remissio, aut certè, vt tolerabilior fiat ipsa damnatio.

3. Dictum certum. ¶ Tertio etiam est certum, quod oratio scienter & ex proposito fusa pro damnatis deprauata est, & voluntati diuinæ contrauenieus, atque adeò ad nihil illis prodesse potest. Estque prohibita, vt constat, ex c. pro obeuntibus. 13. q. 2. Vbi dicitur: Pro impijs etiam si Christiani fuerint sacrificia facere, aut alia suffragia non licebit. Et in c. placuit. 13. q. 5. pro ijs, qui in peccatis impœnitentes discesserunt, nulla prorsus fiat commemoratio. Nonnulli affirmant, quòd quamuis oratio pro damnatis fusa non valeat eis, vt ab æternis pœnis liberentur, valet tamen, vt à temporali pœna cui obnoxij sunt, ob peccata, de quibus hic doluerút, & non satisfecerunt, liberari possint. Quia hæc pœna in inferno temporalis est. Nec patrú decreta superius posita loquuntur de oratione priuata sed de publica, quam clerici tanquá Ecclesiæ ministri faciunt. Et sic non videtur probatú, orationem saltem priuatam pro damnatis fusam ad remissionem præfatæ illius pœnæ temporalis nó valere. Cæterum verius proculdubiò est, nullam orationé nec priuatam, nec publicá damnatis prodesse, etiam ad temporalis pœnæ remissionem. Quod inde sufficiéter colligitur, quod ille diues Epulo, cum in inferno esset, & ab Abraham nonnihil suffragij, quo mitius torqueretur, exigeret, nullú misericordiæ verbum audiuit. Imo potius significatum ei fuit, ob Chaos magnum, quod erat inter damnatos, & alios, non posse illis auxilij quidquam communicari. Et D. August. dicebat. Si scirem patrem meum esse in inferno, non magis orarem pro illo, quam pro diabolo. Quod certe inhumanum dictum videretur, si posset sua oratione patri in inferno existenti aliqualiter subuenire. Itaque hæc certa sunt.

Punctus difficultatis. ¶ Sed dubium est de oratione pro altero viatore fusa, quam certum est ex superioribus, plurimú ei prodesse posse, ad quid valeat illi? Et mouetur specialiter dubium de gratia gratum faciente, an, scilicet, valeat, vt ei prima gratia detur, vel augmentum illius. Et pro parte affirmatiua potest desumi argumentum ex Mat. cap. 9. vbi dicitur: quod videns Iesus fidem illorum dixit paralytico, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Quibus verbis apertè significatur aliorum preces valuisse paralytico, vt remissionem peccatorum, & ex consequenti primam gratiam obtineret. Et D. Iacob. in sua Canon. cap. 5. inquit: Infirmatur quis in vobis, Inducat presbyteros, &c. Et addit: Et oratio fidei saluabit infirmum: & si in peccatis fuerit dimittentur ei. Valet ergo oratio aliorú, vt ille, pro quo funditur remissionem peccatorum, & primam gratiam consequatur. *1. Argum.* *2. Argum.*

Qualiter possit intelligi quod oratio vnius prodest alteri ad primam gratiá habendam. ¶ Sed, vt quid in hac re dicendú sit, explicemus aduertendum est, dupliciter posse intelligi, quod oratio vnius valet, vt primam gratiam alter consequatur, vno modo, vt oratio vnius valeat alteri ad primam gratiam, secluso omni bono motu illius, ita, scilicet, vt ex parte eius, pro quo oratur nihil aliud sit necessarium, quam, quod non ponat obicem. Et in hoc sensu, certum est secundum fidem, quod oratio vnius non prodest alteri, vt primam gratiam obtineat. Certum est enim, quod peccatori in mortale peccatum lapsu, est necessaria cordis pœnitétia, vt viuat. Quod sæpissimè scriptura dicit, & D. Tho. declarat 1. 2. q. 113. ar. 5. Alio modo potest intelligi, quod oratio vnius prosit alteri, vt primam gratiam habeat Ita, scilicet, quod ex parte eius, pro quo oratur sit necessaria pœnitentia cordis: non tamen tanta, quæ per se sufficiat ad gratiam obtinendam, ob sui remissionem. Et tali dispositione existente in illo prodest ei alterius oratio. Sed nec hic modus potest habere verum. Nam, vt in materia de pœnitentia dicitur, in contritione seu pœnitétia cordis non est necessaria intésio gradualis, sed quælibet, etiam remissa, est efficax, vt sit sufficiens dispositio ad gratiam. Quare, si ità est, quod sine pœnitentia cordis formali, aut virtuali nó potest peccator primam gratiam habere, & quæcunque talis, etiam si remissa sit, sufficit, vt illá obtineat, consequens est, orationem alterius ad primam gratiam directè non valere, quandoquidem ea correspondet pœnitentiæ, seu propriæ dispositioni ipsius pœnitentis, & secundum eius exigentiam sibi præstatur. Vtrùm auté oratio vnius taliter alteri ad gratiam prosit, quod vltra illam gratiam propriæ dispositioni correspondentem impetret illi altum gradum, non est ita certum. Non enim est secundum legem, nec contra legem, sed præter, vt constat. Cæterùm quamuis in libera Dei potestate sit, salua lege, hoc modo, orationem vnius ad gratiam alteri conferendam acceptare, probabilius tamen est, quod non facit, sed semper prima gratia correspondet propriæ dispositioni, vt communiter docent Doctores in materia de gratia. Ex dictis infertur orationem vnius propriè loquendo, nunquam valere, vt alteri, pro quo orat, prima gratia conferatur, valere tamen vt ei à Deo dispositiones ad quas gratia sequitur tribuantur: non ex lege, nec ex iustitia, sed tantum de congruo. Quo solummodo vnus alteri mereri potest, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 114. ar. 6. *Corollarium.*

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum de paralytico respondeo, ex illo loco non colligi, solam fidem astantium fuisse satis, vt illi peccata remitterentur. Tum: quia paralyticus, qui in morbum ob peccatum inciderat, sine fide propria vitam gratiæ habere non potuit. Tum etiam: quia Christus dixit ei: Confide fili,

remittuntur tibi peccata tua. Quibus verbis significatur ipsum paralyticum fiduciam habuisse in Christo, & ob id remissionem obtinuisse. Et ita nonnulli expositores dicunt, quod quando dicitur: Videns Iesus fidem illorum, ly illorum, non solùm refert fidem astantium: sed etiam ipsius paralytici.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum ex Canonica Iacobi cap. 5. respondetur, quod locus ille communiter intelligitur de sacramento extremæ Vnctionis, quod valet ex opere operato ad salutem vncti. Et oratio illa fidei, de qua textus loquitur, & dicit, quod saluabit infirmum, potest accipi pro oratione, quam vngens dicit, quæ est forma efficax ipsius sacramenti. Nempe: Per hanc sanctam vnctionem, & Dei pijssimã misericordiám indulgeat tibi Deus quidquid peccasti per gustum, &c. Quod si de oratione multorum presbyterorum illic pro salute infirmi orantium, id velis accipere, dicendum est, quod talis oratio saluabit mediatè infirmum. Nempe mediante pœnitentia illi per orationem impetrata. Nam, quod oratio illa valeat infirmo in peccato mortali existenti ad salutem animæ immediatè, seclusa, scilicet, eius immediata dispositione est valde absurdum, vt ex supradictis patet.

ARTICVLVS XVI.

¶ *Vtrùm peccatores orando aliquid impetrent à Deo.*

Inf. q. 178. ar. 2 ad 1. Et po. q. 6. ar. 9. ad 5. Et Io. 4. d. 9. AD Decimumsextum sic proceditur. Videtur quod peccatores orando non impetrent aliquid à Deo. Dicitur enim Ioann. 9. Scimus quia peccatores Deus non audit. Quod consonat ei quod dicitur Prouerb. 28. Qui declinat aures suas ne audiat legem: oratio eius erit execrabilis. Oratio autem execrabilis non impetrat aliquid à Deo: ergo peccatores non impetrant aliquid à Deo.

2 ¶ Præterea, Iusti impetrant à Deo illud quod merentur, vt supra habitum † est. *Ar. præced.* Sed peccatores nihil possunt mereri, quia gratia carent, & etiam charitate, quæ est virtus pietatis, vt dicit glos. 2. ad Timotheum 3 super illud, Habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Et ita non piè orant: quod requiritur ad hoc, quòd oratio impetret, vt supra dictũ † est: ergo peccatores nihil impetrant orando. *Ar. præced. ad 2.*

3 ¶ Præterea, Chrysost. dicit † super Matthæum, Pater non libenter exaudit orationem quam filius non dictauit. *In opere imperfecto, homil. 14.* Sed in oratione quam Christus dictauit dicitur, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: quod peccatores non faciũt: ergo vel mentiuntur hoc dicentes, & sic non sunt exauditione digni: vel si non dicant, non exaudiuntur: quia formam orandi a Christo institutam non seruant.

¶ Sed contra est, quod August. † dicit super Ioannem. *Tract. 44 in Io. à me. to. 9.* Si peccatores non exaudiret Deus, frustra publicanus dixisset, Domine propitius esto mihi peccatori. Et Chryso. † dicit super Matthæum, Omnis qui petit accipit: id est, siue iustus sit, siue peccator. *Hom. 18 in opere imperfecto, parum ante mediũ, tomo 2.*

¶ Respondeo dicendum, quòd in peccatore duo sunt consideranda, scilicet, natura, quam diligit Deus: & culpa, quam odit. Si ergo peccator orando aliquid petit, inquantum peccator, id est, secundum desiderium peccati, in hoc à Deo non auditur ex misericordia, sed quandoque auditur ad vindictam: dum Deus permittit peccatorẽ adhuc amplius ruere in peccata. Deus enim quædam negat propitius quæ concedit iratus, vt August. † dicit, *Tra. 73. in Io. paulò à prin. to. 9. Et de verb. Dom. Ser. 33.* Orationem vero peccatoris ex bono naturæ desiderio procedentem Deus audit, non quasi ex iustitia, quia peccator hoc non meretur, sed ex pura misericordia: obseruatis tamen quatuor † præmissis conditionibus: vt scilicet pro se petat necessaria ad salutem, piè & perseueranter. *Ar. præced. ad 2.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd sicut Augost. † dicit super Ioannem. *Tract. 44. in Ioan. à med. tom. 9.* Illud verbum est cæci adhuc inuncti, id est, nondum perfectè illuminati, & ideo non est ratum: quamuis possit verificari, si intelligatur de peccatore, inquantum est peccator, per quem etiam modum oratio eius dicitur execrabilis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd peccator non potest piè orare: quasi eius oratio ex habitu virtutis informetur. Potest tamen eius oratio esse pia quantum ad hoc quod petit aliquid ad pietatem pertinens: sicut ille qui non habet habitũ iustitiæ, potest aliquid iustũ velle, vt ex supradictis † patet. *In corp. ar. & q. 10 ar. 4 & q. 58 ar. 1 ad 3.* Et quãuis eius oratio nõ sit meritoria, potest tamẽ esse impetratiua: quia meritũ innititur iustitiæ, sed impetratio innititur gratiæ.

¶ Ad tertium dicendum, quod sicut dictum † est, *Ar. 7. ad 1.* oratio Dominica profertur ex persona communi totius Ecclesiæ. Et ideo si aliquis nolens dimittere debita proximo, dicat orationẽ Dominicam, non mentitur: quamuis hoc quod dicit non sit verum quantũ ad suam personam, est enim verum, quantum ad personam Ecclesiæ ex qua est meritum: & ideo fructu orationis caret. Quandoque tamen aliqui peccatores parati sunt debitoribus suis dimittere: & ideo ipsi orantes exaudiuntur, secũdum illud Eccles. 28. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod in peccatore duo sunt consideranda, scilicet, natura, & culpa, ad propositam difficultatem respondet D. Tho. per duas propositiones. Prima conclusio: Peccator, vt peccator, non auditur à Deo ex misericordia: quandoq; tamẽ auditur ad vindictam. Probatur ex D. August. dicente, quod Deus quædam negat propitius, quæ concedit iratus, vt cum permittit peccatorem amplius ruere in peccata, quæ postulat. Tunc enim dicitur peccator, inquantum peccator, orare, quando petit aliquid secundum desiderium peccati. Secunda conclusio: Cum peccator ex bono desiderio naturæ aliquid petit, exauditur à Deo, non quasi ex iustitia, quia peccator hoc non meretur, sed ex pura misericordia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

REsolutio D. Thom. in isto articulo videtur esse, quod quando peccator orat, inquantũ peccator, hoc est, secondum desiderium peccati, non exauditur à Deo. Tamen quando orat ex bono desiderio naturæ auditur ab illo. Sed potest esse difficultas, vtrùm *Dubium.* absolutè

absolutè loquendo sit concedendum, quod peccator à Deo exaudiatur? Et pro parte negatiua est argumentum desumptum ex illo Ioan. capit. 9. Scimus, quod Deus peccatores non exaudit. Et si dicatur, verba illa esse hominis cæci nondum satis in veritate illuminati, poterimus adducere in eiusdem rei confirmationem plura alia loca sacræ scripturæ. Psalm. 65. dicit propheta: Iniquitatem si aspexi in corde meo non exaudiet Dominus. Et Esai. cap. 1. Si multiplicaueritis orationem non exaudiam vos, manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. & cap. 59. Ecce non est abbreuiata manus Domini, vt saluare nequeat, nec aggrauata est auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates vestræ diuiserunt inter vos, & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiret.

1. Argum.

2. Argum. § Secundo sic argumentor: Ex amicitia humana sæpe ducimus argumenta ad conuincendum ea, quæ in amicitia diuina contingunt, quod & faciunt D. Thomas, & alij sancti in multis locis: sed inter homines ille, qui est inimicus, & aliquid petit, non exauditur: ergo nec apud Deum.

Nota 1. § Pro explicatione huius difficultatis, supposito quod loquimur de peccatore in mortali peccato existente, aduertendum est primò ex D. Tho. hic ad secundum, quod in oratione hæc duo, scilicet, mereri, & impetrare non se consequuntur mutuò, sed potius sunt disparata, potestque vnum sine alio inueniri. Nam oratio Pauli de qua fit mentio 2. Corint. 12. fuit meritoria & non impetratoria. Et oratio Iudæorum Regem petentium 1. Reg. cap 8. fuit impetratoria, & non meritoria.

Nota 2. § Aduertendum est secundo, quod ea, quæ peccator petere potest sunt in triplici differentia: aut enim petit illa, quæ necessaria sunt ad salutem, vt gratiam, charitatem, aut petit illa quæ sunt mala, aut petit bona, quæ appellantur media, vt sunt opes, diuitiæ, fama. Quæ bona media adhuc tripliciter petere potest. Aut enim petit illa, vt sint ei adminiculo ad virtutem, aut vt illis male vtatur: Aut absolutè, quatenus sunt necessaria ad vitam corporalem. Si petit primo modo, iam reducuntur ad illa, quæ necessaria sunt ad salutem. Si petit secundo modo, iam petit quæ sunt mala, & sic tantum loquimur in præsenti de bonis medijs quatenus sunt necessaria ad vitam.

1. Conclusio. § His constitutis sit 1. conclusio: vtrumque falsum est, scilicet, & quod peccator nunquam exauditur à Deo, & quod semper exauditur. Hæc conclusio est Diui Augustini lib. 2. contra epistolam Parmeniani cap. 8. In cuius probatione non est opus immorari: cum sint innumera exempla in sacris literis, quibus videmus homines peccatores in suis orationibus interdum fuisse exauditos, & interdum minimè.

2. Conclu. § Secunda conclusio: Licet Deus libentius audiat iustos, quam peccatores: tamen si peccator petat bona necessaria ad salutem semper exauditur à Deo, dummodo aliqua ex conditionibus necessarijs ad efficaciam orationis, quæ sunt numero quatuor, hic à D. Tho. relatæ, non deficiat. Hæc conclusio similiter est D. Aug. loco citato, & super Ioan. tract. 44. & D. Tho. de potentia q. 6. art. 9. & super Ioan. ca. 9. Et probatur. primò ex Luca cap. 18. Vbi de publicano peccatore in templo orante dicitur, quod descendit iustificatus in domum suam. Et c. 15. dicitur de filio Prodigo, quod fuit à patre exauditus, & indutus stola prima, hoc est, gratia. Et ratione sic argumentor: Nunquam Deus hortaretur peccatores ad petenda huiusmodi bona, nisi illa esset petentibus concessurus, Deus enim & natura nihil faciunt frustra: sed hortatur: ergo. Probo minorem: Nam apud Matthæū c. 6. docens nos Christus orare præcepit, vt dicamus: Dimitte nobis debita nostra. Quæ verba principaliter sunt intelligenda de peccatis mortalibus, iuxta communem expositionem sanctorum. Tum: quia aliàs sequeretur, quod qui in peccato mortali existens diceret illa verba, faceret contra dictū Christi: quod est absurdum. Tum etiam: quia quando absolutè in scriptura inuenimus nomen peccati, aut est intelligendum de mortali & veniali simul, aut si de vna tantum est intelligendum, est de mortali, quod verius atq; perfectius habet rationem peccati. Et idem prorsus est dicēdum de nomine debiti. Conditiones autem quas D. Th. dicit debere concurrere orationem peccatoris, vt infallibiliter à Deo exaudiatur, sunt, quod sit pia, perseuerans, & rebus necessarijs ad salutē, & pro se ipso orante, & non pro alio fiat. Et si quis obijciat fieri non posse, vt oratio peccatoris sit pia, cum non habeat charitatem, à qua proficiscatur: respondeo cum D. Tho. hic ad secundum, quod quamuis peccator non possit pie orare, quasi eius oratio ex habitu virtutis informetur, potest tamen eius oratio esse pia, quantum ad hoc, quod petit aliquid ad pietatem pertinens, sicut & ille, qui non habet habitum iustitiæ, potest aliquid iustum velle.

3. Conclu. § Tertia conclusio: Quando peccator petit à Deo mala, vel illa, quæ facultatē afferant peccandi, quamuis bona sint, non exauditur à Deo, nisi fortè cùm iratus est, & vult peccatorem punire. Probatur ex D. Iacobo in sua Canonica c. 4. dicente: Petitis, & non accipitis, eò quod male petatis, vt in cōcupiscentijs vestris insumatis. Et D. Aug. tract. 63. in Ioannem. Male vsurus eo quod petit, Deo miserāte nō accepit. Proinde si aliquid ab eo petitur, vnde homo læditur, magis metuendū est, ne quod non posset dare propitius, det iratus. Ad hunc modum in malū Iudæorum Regem petentium datus fuit illis rex, postquā Dominus mala quæ sub Rege passuri erant, prædixerat 1. Reg 8. Et in malum eorundem datæ fuerūt illis coturnices, quando carnes petierunt. Siquidem in earum comestione multi perierunt. Qua etiam ratione credendum est Deum multorum impœnitentium, & obstinatorum orationes audire, in quibus solum bona corporis, aut fortunæ petunt, sciens hoc illis in maiorem ipsorum condemnationem cessurum. Quare nec ij, quorū orationes semper exaudiuntur superbire, nec illi, quos Deus non audit diffidere, aut desperare debebūt. Sæpe enim Deus iratus contra orantē concedit illi, quod si iratus non esset denegaret, vt modo diximus ex D. Augustino, atque etiam sæpe suis electis denegat, quod petunt: sciens fortè si concederet non illis in bonum esse cessurum.

4. Conclu. § Quarta conclusio: in petitione bonorum temporalium sæpe peccator exauditur à Deo ex misericordia sua, quamuis quantum attinet ad liberationē à malis contrarijs horum bonorum, vt est paupertas, infirmitas, &c. sæpè non exauditur. Prima pars huius conclusionis est manifesta. Experientia enim sæpè videmus, homines peccatores petere à Deo bona temporalia, & accipere. Secunda autem pars probatur ex illo 2. Machab. c. 9. Orabat Dominū hic scelestus, à quo non esset misericordiam consequuturus. Et Threno. cap. 3. Nos iniquè egimus, & ad iracundiā prouocauimus, idcirco tu inexorabilis es. Hoc est: Ideo tu nullis precibus flecteris, vt à puniēdo abstineas. Ex dictis infertur peccatores orantes interdum exaudiri à Deo, & interdum non ad modū in cōclusionibus explicatum.

§ Et ad primum argumentum in contrariū factum

respon

respondeo, quod illa testimonia scripturæ sunt intelligenda iuxta tertiam conclusionem, quando, scilicet, homines petunt aliquid a Deo ex desiderio peccandi, vel quando Deus iratus vult de peccatoribus supplicium sumere: Tunc enim eos non exaudit. Ita exponit diuus Hieronymus super Esai. cap. 59.

Ad 2. arg.

¶ Ad secundum de amicitia humana respondetur, misericordiam diuinam maiorem esse, quam misericordiam humanam, ex quo fit, vt Deus non dedignetur peccatorum misereri, illosque orantes exaudire, quamuis homines id non faciant. Ad illud ex Ioanne cap. 9. Scimus, quod Deus peccatores non exaudit, respondet D. Augustinus, verba illa esse hominis cæci, nondum in veritate satis illuminati. Sed quamuis hęc responsio non sit aspernanda, possumus etiam dicere sensum illorum verborum esse quod Deus peccatores non audit, vt miracula edat ad approbationem vitæ illorum. Ita interpretantur Chrysostomus, Theophylactus, Diuus Tho. & alij super illum locũ Ioannis. Et quod hæc expositio quadret textui, ex eo conuinci potest, quod prius Pharisæi dixerunt quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et sic tam Pharisæi, quam cæcus loquebantur de illo miraculo. Voluitque cæcus ostendere Christum non esse peccatorem hoc syllogismo: Vos dicitis hominem peccatorem non posse facere hæc signa, quia miracula non fiunt, nisi virtute diuina, sed Christus illud fecit: ergo non est peccator, quoniam Deus peccatores non exaudit.

ARTICVLVS XVII.

¶ *Vtrùm conuenienter dicantur esse orationis partes, Obsecrationes, Orationes, Postulationes, & Gratiarum actiones.*

4 dist. 15. q. 4. art. 3 & Philip. 4. Et 1 Timot. 2. Origenes hom. vlt. in Matt. tract. non multum remotè antè med. 10. 3.

AD Decimumseptimũ. sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter dicantur esse orationis partes, obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. Obsecratio enim videtur esse quædam adiuratio. Sed sicut Origenes † dicit super Matthæum, Non oportet, quod vir qui vult secundum Euangelium viuere, adiuret alium. Si enim iurare non licet, nec adiurare: ergo inconuenienter ponitur obsecratio orationis pars.

Lib 3. de fide cap. 24.

2 ¶ Præterea, Oratio secundum † Damascenum, est petitio decentium à Deo. Inconuenienter ergo orationes contra postulationes diuiduntur.

3 ¶ Præterea, Gratiarum actiones pertinent ad præterita, alia verò ad futura, sed præterita, sunt priora futuris. Inconuenienter ergo gratiarum actiones post alia ponuntur.

¶ In contrarium est authoritas Apostoli 1. ad Timotheum 2.

¶ Respondeo dicendum, quòd ad orationem tria requiruntur, quorum primum est, vt orans accedat ad Deum quem orat, quod significatur nomine orationis: quia oratio est ascensus intellectus in Deum. Secundo requiritur petitio quæ significatur nomine postulationis, siue petitio proponatur determinatè, quod quidam nominant propriè postulationem: siue indeterminatè, vt cum quis petit iuuari à Deo, quòd nominant supplicationem: siue solum factum narretur, secundum illud Ioan. 11. Ecce quem amas infirmatur: quod vocant insinuationem. Tertio requiritur ratio impetrandi quod petitur: & hoc vel ex parte Dei, vel ex parte petentis. Ratio quidem impetrandi ex parte Dei est eius sanctitas, propter quam petimus exaudiri, secundum illud Danielis 9. Propter temetipsum inclina Deus meus aurem tuam, & ad hoc pertinet obsecratio, quæ est per sacra contestatio: sicut cum dicimus, per natiuitatem tuam libera nos Domine. Ratio verò impetrãdi ex parte petentis est gratiarum actio: quia de acceptis beneficijs gratias agentes meremur accipere potiora, vt in collecta dicitur, & ideò dicit † gloss. 1. ad Timot. 2. quòd in missa obsecrationes sunt quæ præcedunt consecrationem, in quibus quædam sacra commemorantur. Orationes sunt in ipsa consecratione, in qua mens maximè debet eleuari in Deum. Postulationes autem sunt in sequentibus petitionibus. Gratiarum actiones in fine. In pluribus etiam Ecclesiæ collectis hæc quatuor possunt attendi, sicut in collecta trinitatis. Quod dicitur, Omnipotens sempiterne Deus, pertinet ad orationis ascensum in Deum, Quod dicitur, Qui dedisti famulis tuis, &c. pertinet ad gratiarum actionem. Quod dicitur, præsta quæsumus, &c. pertinet ad postulationem. Quod in fine ponitur, per Dominum nostrum: &c. pertinet ad obsecrationem. In collationibus autem patrum † dicitur, quòd obsecratio est imploratio pro peccatis: oratio cum aliquid Deo vouemus. postulatio cum pro alijs petimus. Sed primum melius est.

Glo. ordinaria in prin. commentary ad c. 2. 1 ad Tim.

In collatione 9 ca 11. 12. & 13. simul.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd obsecratio non est adiuratio ad complendum, quod prohibetur: sed ad misericordiam implorandum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd oratio cõmuniter sumpta includit omnia quæ hic dicuntur. Sed secundum quod contra alia diuiditur, importat propriè ascensum in Deum.

Ad tertium dicendum, quod in diuersis præterita præcedunt futura. Sed aliquid vnum & idem, prius est futurum quàm sit præteritum. Et ideo gratiarum actio de alijs beneficijs præcedit postulationem aliorum beneficiorum. Sed idem beneficium prius postulatur, & vltimò cum acceptum fuerit de eo gratiæ aguntur. Postulationem autem præcedit oratio per quam acceditur ad Deũ à quo petimus. Orationem autem præcedit obsecratio: quia ex consideratione diuinæ bonitatis, ad eum audemus accedere.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio huius articuli est affirmatiua, quam probat D. Thom. hac ratione: Ad orationem generaliter tria requiruntur. Quorũ primum est, vt orans ascendat ad Deũ, quem orat, quod nomine orationis signifi-

significatur. Secundo requiritur petitio determinata, quæ postulatio dicitur, vel indeterminata, quæ nominatur supplicatio. Tertio requiritur ratio impetrandi quod petitur, vel ex parte Dei propter eius sanctitatem. Et ad hoc pertinet obsecratio: quæ est per sacra contestatio, vel ex parte petentis, & dicitur actio gratiarum. Et sic hæ partes orationis vocantur obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. Totus iste articulus consumitur in explicatione eiusdam loci Diui Pauli 1. ad Timoth. 2. Et quanuis possit aliter intelligi: expositio tamen D. Thom. est optima. De qua re vide D. Augustinũ epistola 59. ad Paulinum, & cum illo conueniunt Chrysostomus, & Theophylactus.

QVAESTIO LXXXIIII.

De exterioribus actibus latriæ in tres articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

Vtrum adoratio sit actus latriæ, siue religionis.

1.d.10. qu. 2. ar. 2. q. 7. Et 3.con.ca.119. AD Primum sic proceditur. Videtur quòd adoratio non sit actus latriæ siue religionis. Cultus enim religionis soli Deo debetur. Sed adoratio non debetur soli Deo. Legitur enim Genes. 18. quod Abraham adorauit Angelos. Et 3. Reg. 1. dicitur quod Nathan Propheta ingressus ad regem Dauid, adorauit eũ pronus in terram: ergo adoratio non est actus religionis.

2 ¶ Præterea, religionis cultus debetur Deo prout in ipso beatificamur, vt patet per Augu† in 10. de Ciu. Dei. Sed adoratio debetur ei ratione maiestatis: quia super illud Psalm. 28. Adorate Dominum in atrio sancto eius: dicit glo. De his atrijs venitur in atrium vbi maiestas adoratur: ergo adoratio nõ est actus latriæ. (Li.10. cap.1. med.to 5.)

3 ¶ Præterea, Vnius religionis cultus tribus personis debetur. Non autem vna adoratione adoramus tres personas. Sed ad inuocationem trium personarum singulariter genuflectimus: ergo adoratio non est actus latriæ.

¶ Sed contra est, quod Matth. 4. inducitur: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

¶ Respondeo dicendum, quòd adoratio ordinatur in reuerentiam eius, qui adoratur. Manifestum est autem ex † dictis, quod religionis proprium est reuerentiam Deo exhibere. Vnde adoratio qua Deus adoratur, est religionis actus. (Qu.18. art.1. ad 5.)

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Deo debetur reuerentia propter eius excellentiam, quæ aliquibus creaturis communicatur: non secundum æqualitatem, sed secundum quandam participationem. Et ideo alia veneratione veneramur Deum, quod pertinet ad latriam: & alia veneratione quasdam excellentes creaturas, quod pertinet ad duliã, de qua post † dicetur. Et quia ea quæ exterius aguntur, signa sunt interioris reuerentiæ, quædam exteriora ad reuerentiam pertinentia exhibentur excellentibus creaturis inter quæ maximum est adoratio. Sed aliquid est quod soli Deo exhibetur, scilicet sacrificiũ: Vnde Augustin. dicit in 10. de Ciuit. Dei. Multa de cultu diuino vsurpata sunt, quæ honoribus deferuntur humanis, siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera: ita tamen quòd quibus ea deferuntur homines haberentur qui dicuntur colendi & venerandi. (Si autem multum eis additur) & adorandi. Quis vero sanctificandum censuit nisi eũ quem Deum aut sciuit, aut putauit, aut finxit? Secundum reuerẽtiam ergo quæ creaturæ excellenti debetur, Nathan adorauit Dauid. Secundum autem reuerentiã quæ debetur Deo Mardochæus noluit adorare Aman, timens ne honorem Dei transferret ad hominem, vt dicitur Hester 3. Et similiter secundum reuerentiam debitam creaturæ excellenti Abraham adorauit Angelos, & etiam Iosue vt legitur Iosue 5. quamuis possit intelligi quòd adorauerint adoratione latriæ Deum, qui in persona Angeli apparebat & loquebatur. Secundum autẽ reuerentiam quæ debetur Deo, prohibitus est Ioannes Angelum adorare. Apoc. vltim. Tum ad ostendendum dignitatem hominis quam adeptus est per Christum, vt Angelis æquetur: vnde ibi subditur: Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Tum etiam ad excludendum idololatriæ occasionem vnde subditur: Deum adora. (Qu. 110. & seq. & q. 103. art. 3. & 4.) (Li.10.c.5.circa fi.tom.4.)

¶ Ad secundum dicendum, quòd sub maiestate diuina intelligitur omnis Dei excellentia, ad quam pertinet quòd in ipso sicut in summo bono beatificamur.

¶ Ad tertium dicendum, quod quia vna est excellentia trium personarum, vnus honor & reuerentia eis debetur, & per consequens vna adoratio. In cuius figuram cũ legitur de Abraham Genes. 18. quòd tres viri apparuerunt, adorans vnum, alloquitur dicens: Domine, si inueni gratiam, &c. Terna autem genuflexio signum est ternarij personarum, non autem diuersitatis adorationum.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio est affirmatiua. Probatur in argumẽto sed contra hac ratione. Adoratio ordinatur in reuerentiam eius, qui adoratur: sed religionis proprium est reuerentiam Deo exhibere: ergo adoratio, qua Deus adoratur est actus religionis. Et in corpore articuli hoc modo: Proprium religionis est reuerentiam exhibere Deo, cuius excellentia creaturis communicatur, non secundum æqualitatem, sed secundum quandam participationem: vnde alia veneratione adoratur Deus, quod pertinet ad latriam: & alia veneratione excellentes quædam creaturæ,

quod pertinet ad duliam: ergo adoratio, qua Deus adoratur est actus latriæ, atque ex consequenti religionis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Nomen adorationis varias habet significationes.

PRo explicatione huius quæstionis, vt à nomine ipso exordiamur aduertendum est, quod hoc vocabulum, adoratio, est æquiuocum, variasque habet significationes in sacris literis. Interdum enim denotat eam adorationem, quæ soli Deo debetur, vt apud Matthæum cap. 4. cum dicitur: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Et apud Ioan. ca. 4. in illis verbis, Deus tales quærit adoratores, qui adorent illum in spiritu, & veritate. Interdum autem denotat cultum, & venerationem, quæ exhibetur creaturis. In qua significatione nihil aliud est adoratio, quam exhibitio honoris alicui personæ facta, propter eius excellentiam. Sic accipitur Gene. 18. quando de Abrahamo dicitur, quod pronus in terra angelos adorauit. Et Gene. 19 quãdo dicitur de Loth, quod pronus in terra adorauit angelos venientes, vt perderent Sodomã. In eadẽ etiam significatione Genes. 23. dicitur Abraham adorasse filios Heth. & Genes. 33. quod adorauit Iacob fratrem suum Esau venientẽ in apparatu, dicens sic: Vidi faciem tuã, quasi viderim vultum Dei. Fecit quoque vxores. & proles adorare fratrem suum Esau. Exodi 18. Moyses adorauit Iethro socerum suum. Et Miphiboseth filius Ionathæ & Ornam adorauerunt Dauidem. Innumeraque alia sunt testimonia, quibus conuincere poterimus, quod adoratio non solum ad Deum, sed etiam ad sanctos Dei angelos, & ad homines in eminenti maiestate constitutos, fiat.

Quæstio.

¶ Et si quis quærat, cur ergo Apoca. c. 22. prohibuit Angelus ne Apostolus Ioannes ipsum adoraret, dicens: Vide ne feceris: conseruus enim tuus sum: Deum adora. Et D. Petrus Actor. 10. recusauit adorationem, quam Cornelius ad ipsum facere volebat, dicens: Surge: Nam & ego ipse homo sum, si adoratio, vt modò dicebam non solùm significat in sacris literis, eam reuerentiam, quæ soli Deo debetur, sed etiam exhibitionem honoris, cuicunque personæ factam, propter ipsius eminentem excellentiã?

Responsio.

Respondeo, dubium quidem non esse, quod secundum reuerentiam, quæ creaturæ excellenti debetur, Patriarchæ, & Prophetæ adorauerunt non solũ Angelos, verùm etiam homines, & secundum illam reuerentiam, quæ soli Deo debetur noluisse Mardocheũ adorare Anam, ne, scilicet, honorem Dei transferret ad hominem, vt dicitur Esther cap. 13. Quo etiã modo D. Paulus, & Barnabas reprehendebant, & detestabantur, scissis vestibus, paratum sibi cultum adorationis in Lystris. Volebant enim habitatores illius ciuitatis, velut dijs quibusdam, idque cultu latriæ, eis sacrificare, dicentes: Dij similes facti hominibus descenderunt ad nos. Actor. cap. 14. Et hæc etiam adoratio est, quã angelus prohibuit Ioanni & D. Petrus Cornelio: Præterquam quod dicere possumus, quod Angelus prohibuit Ioãni, etiam illam reuerentiã, quæ creaturis potest impendi. Tum, vt ostenderet dignitatem, quam homo per Christum adeptus erat, qua meruit Angelis æquari, & ideò dixit: Cõseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Tum etiam, vt occasionem idolatriæ excluderet. Et sic dixit: Deum adora. Sunt ergo diuersi cultus hoc vno nomine adorationis in sacris literis significati, quos, vt Ecclesia Catholica, atque sancti distinguerent diuersis vocabulis nominarunt. Et eam adorationem, quæ soli Deo debetur, propter suam diuinitatem appellauerunt latriam. Eã

Diuersa nomina quibus diuersi cultus significantur.

autẽ, quam Theologi tribuunt sanctis insignioribus, vt beatissimæ Mariæ virgini præcipuè, & sanctis Apostolis appellauerunt hyperduliam. Et tandẽ tertiã, quæ refertur ad sanctos minores, dixerũt duliam.

Laurentius Valla & Caluinus Grammatici.

¶ Laurentius Valla, atque Caluinus Theologos taxant, quod ea ignoratione linguæ Græcæ distinxerint, inter latriam & duliam, quasi latria significet cultum, qui Deo debetur, & dulia illum, qui sanctis accomodatur. Cum tamẽ inter latreuo, & douleuo, à quibus talia nomina deducũtur nullum prorsus sit discrimen, quantum ad hoc, sed vtrumque significat idem, quod seruio. Quam suam sententiam probant ex illo Leuit. cap. 23 Opus seruile non facietis in eo. Vbi septuaginta legunt, latreuton. Et ex illo eiusdẽ Leui. ca. 18. De semine tuo nõ dabis seruire principi. Vbi Græci habent, latreuin. Cæterũ dico, quod quãuis latreuo significatione natiua æquè amplum sit, ac douleuo, vt colligere licet ex Suida & ex Phauorino: iam tamẽ cõmuniter accipitur magis restrictè, & vt solũ significat cultũ Deo debitum. Nec mirũ: Nam non est nouum, aut inusitatum principes alicuius facultatis vti aliqua voce paululũ à primæua sua significatione deflexa. Sic Porphirius, qui fatetur, primò appellatum fuisse genus vniuscuiusque generationis principium, & deinde multitudinem eorum, qui sunt ab vno principio, vt Græcorum genus, aut Troianorum: tertiò accipi, pro eo cui supponitur species, aut quod de pluribus differẽtibus specie in eo quod quid est prædicatur. Qua ratione semper accipitur à logicis: prioribus illis significationibus lõgè ablegatis. Item Aristotel. 5. Metaph. fatetur, naturam, primò, ortum & natiuitatem significasse & tamen communiter iam accipiunt hoc nomen philosophi pro specie, & natura rei. Sic etiam sacramentum, quod significatione primæua significat iusiurandum, teste Marco Varrone, accipitur à Theologis pro visibili signo inuisibilis gratiæ.

Principes cuiusque facultatis, sæpe vtuntur nominibus paululum à prima significatione deflexis.

Dubium.

¶ Sed poterit quis dubitare, vtrum fuerit aliqua causa, & ratio sufficiens, quam scholastici sequantur in vsurpando nomine latria pro cultu, qui soli Deo exhibetur, ac in referendo proinde duliam ad reliquos sanctos? Ad quod breuiter affirmatiuè respondeo.

Solutio.

Scriptura enim quæ Græcè scripta est, quando agit de colendo Deo plurimum vtitur verbo latreuo. Et quod magis ponderandum est, quando sermonem facit de seruiendo eis, qui nec sunt, nec æstimantur Dij, non vtitur verbo latreuo, sed douleuo. Quorum primum probo. Nam Exod. 4. cum dicitur: Dimitte populum meum vt seruiat mihi: & Exod. 23. Seruietis Domino. & Deuterono. 6. Illi soli seruies. & Deuteronom. 10. Vt diligas eum ac seruias. & Deuteronom. 28. eo quod non seruieris Domino Deo tuo & Iosue 22. Seruiatis in omni corde & in eodem loco: Vt seruiatis seruitutem Domino. Et cap. 24. Seruire ei perfecto corde, cum similibus, sex aut septẽ eius capitis testimonijs. Et Iudicum 9. Idola proiecerunt, & seruierunt Domino: in his, inquam, omnibus locis habetur latreuo. Quòd autem similiter quando sermo est de seruiendo alijs, non vtatur scriptura verbo, latreuo, sed communi verbo douleuo, vel dulia, constat ex Genes. ca. 14. cum dicitur: Seruierant Chodorlahomor, & Gene. 15. ibi: Gentẽ, cui seruituri sunt, & c. 25. & 27. Fratri seruies. & cap. 29. Seruiam tibi pro Rachel. & per totum caput 30. & 31. Et Exod. 21. Sex annis seruiet tibi. & Deuteronom. 15. Quatuor habemus huius acceptionis testimonia: quæ etiam est eadem apud prophetas, vt cõstat ex Esai. cap. 14. Semper ergo scriptura cauet, ne quando

quando est sermo de seruitute homini exhibita vtatur voce latria, aut latreuó. Propter quod dicebat Diuus Augustinus libro decimo de Ciuitat.ca.1. Hic est Diuinitati, vel si expressius dicendum est, Deitati debitus cultus, propter quem vnico verbo significandum, quoniam satis mihi idoneum non occurrit Latinum, Græco, vbi necesse est, insinuo, quid velim dicere. Latriam quippe, vbicunque sacrarum literarum scriptum est, nostri interpretati sunt, seruitutem. Sed ea seruitus, quæ debetur hominibus, secundum quam præcepit Apostolus seruos dominis suis subditos esse debere, alio nomine Græcè nuncupari solet. Latria verò secundum consuetudinem, qua loquuti sunt, qui nobis eloquia diuina condiderunt, aut semper, aut tam frequenter, vt pene semper, ea dicitur seruitus, quæ pertinet ad colendum Deum. Hæc Augustinus: Et post alia tandem concludit, quod latria interpretatur seruitus, sed ea seruitus, qua colimus Deum. Patres etiam Concilij Nicæni, qui maiori ex parte Græci erant, & Græcè loquebantur in id conuenerunt, quod cultus latriæ in spiritu, & veritate beatæ tribuitur Trinitati ab Orthodoxis. De qua re videnda est epistola Tarasij, & totius synodi ad Imperatores, quæ habetur in fine Concilij illius. Et D. Damascen. libr. 3. dicit quod solum rerum omnium procreatorem, & opificem adoramus, & latriæ cultu veneramur. Verum est, quod aliquando ponitur verbum, latreuo, vbi mentio fit de seruitute homini debita, quale est illud iam citatum. Opus seruile non facietis, & illud: Nō dabis de semine tuo seruire principi, sed hoc non obstat. Nam vt autor est Diuus Augustinus in testimonio iam citato, latria apud eos, qui nobis eloquia diuina tradiderunt, aut semper, aut pene semper accipitur pro seruitute, quæ pertinet ad colendum Deum. Cum quod stare potest, quod rarissime ea vox in alia significatione inueniatur. Quemadmodum quamuis genus philosophis sit, teste Porphirio, quod prædicatur de pluribus differentibus specie in eo, quod quid: aliquando contingit, quod idem philosophi accipiant illam vocem in alia atque primæua significatione, secundum quam ipse Aristoteles dicere solet, hominum genus.

Obiectio.

¶ Et si quis obiiciat, quod scriptura dum sermonē facit de seruiendo Deo, sæpe vtitur verbo, duleuo, & sic videtur falsum, quod latria peculiariter significet cultum Dei, respondeo, Theologos nō negare, quod duleuo, vel dulia sit vox communis, quæ ad Deum, & ad homines refertur: sed illam vocē, quæ cōmunis est peculiari quadā ratione acceptam tribuūt speciei inferiori dignitate, siue adorationi diuorum. Nec ex hoc sequitur, quod latria nō sit specialis cultus Dei. Sicut nec ex eo, quod dispositio est vox cōmunis habitui, & dispositioni: sequitur quod habitus non sit peculiaris dispositio, nec, quod male habitus contra dispositionē peculiariter acceptā, distinguatur, aut ꝙ dispositio non sit nomen speciei condistinctæ contra habitum, vt dicūt Dialectici in prædicamentis in capit. de qualitate.

Responsio.

Nomen dulia accipitur dupliciter.

¶ Ex dictis infertur, quod quamuis nomen, dulia, accipi possit latissimè pro quocunque obseruantiæ genere, quo quis alterū reueretur, ex quacūque causa ea reuerētia oriatur. Est enim dulia propriè seruitus, quā seruus exhibet domino, & sic cōtinet in se latriā, quæ est seruitus exhibita Deo, & etiam eam virtutē, qua serui inter homines dominos venerantur: tamen quia ea virtus, per quam serui dominos suos tēporales venerantur, nō habet propriū nomen, sicut seruitus quæ Deo impenditur, idcircò secundario nomen duliæ, appropriatum fuit ad significandum eā seruitutem, qua serui inter homines dominos venerantur. Et sic accipiendo duliam primo modo, constat, quod nec diuiditur cōtra latriā, nec est omnino idem cum ipsa: sicut nec superius diuiditur contra inferius, nec est conuertibiliter idem cum ipso, vt apparet in animali respectu hominis. Cæterum: Si dulia accipiatur, secundo modo, sic est virtus specie distincta à latria. Nam vbi est alia ratio debiti, quod ibi alia sit virtus, quæ debitum reddat est necesse. Certum est autem quod alia ratione debetur seruitus Deo, & alia homini, sicut & alia ratione dominium competit Deo, & homini. Deus enim plenarium, & principale dominium habet respectu totius, & cuiuslibet creaturæ, quæ totaliter eius subiicitur potestati. At verò homo participat quandam similitudinē diuini dominij, inquantum habet peculiarem potestatē super aliquem hominē, vel super aliquā creaturā. Ex quo fit, vt dulia quæ debitam seruitutem exhibet homini domināti, alia virtus sit à latria, quæ exhibet seruitutem diuino dominio. De hyperdulia solū dico, quod quia hyper, apud Græcos auget in compositione sicut per, aut quàm, apud Latinos: idcirco hyperdulia exhibetur quibusdam diuis inter sanctos ipsos præclaris & heroicis, habentibusque peculiarem affinitatem ad Deum vt beatæ Virgini.

¶ Diximus latriam soli Deo, ineffabilique Trinitati deberi, quod est verissimum. Et hoc est quod docuit Dominus Matth. 4. dum dixit, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies, & Paulus 2. ad Timoth. 1. dicens: Soli Deo honor & gloria. Quo loco, nisi de isto latriæ peculiari honore loqueretur, nunquam dixisset ad Roma. 2. Gloria & honor omni homini operanti bonum. Et hæc eadem est illa gloria, quam vellet Apostolus Roman. 1. vt dedissent Deo illi, qui cum Deum cognouissent non sicut Deū glorificauerunt, aut gratias egerūt: sed mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. De hac re videndus est D. Augustin. lib. 3. contra Maximinum Arrianorum Episcopum, cap. 23. & lib. 12. de Trinit. cap. 14. & in Enchiridio, & multis alijs locis citatis à Magistro in 3. d. 9. vbi scholastici de hac re disputant.

Latria soli Deo debetur.

¶ Et si quis obiiciat contra hoc Glossam super illud Psalm. 67: Deo Domino de fontibus Israel, dicētem: Deo, cui debetur latria, Domino, cui debetur dulia. Et Glossa interlinealis in illud Pslm. 7. Domine, Deus meus, in te speraui: inquit, Domine propter potentiā, cui debetur dulia. Deus propter creationem, cui debetur latria. Ex D. Augu. lib. 2. quæstionum super Exod. qu. 94. etiam dicit, quod dulia debetur Deo tanquam Domino, latria vero non nisi Deo tanquam Deo, quibus locis significari videtur, Deo non magis deberi latriam, quam duliam: omissis pluribus, quæ de hac re dici solent à controuertentibus, & disputātibus hanc D. Augustini & Glossę sententiā videre poteritis, si placuerit Diuum Thomā in 3. dist, 9. q. 1. ar. 2. quæstiuncula 1. & 2. 2. qu. 81. art. 3. & Alexand. de Ales. 3. p. q. 30. memb. 1 art. 3. & Gabrielem super Canonem lect. 49. dico breuiter, quod quemadmodū, si propriis proprijs accōmodare, & formaliter loqui velimus, dicemus, quod animal in eo, quod animal, est sēsitiuū, homo verò in eo, ꝙ homo est rationalis: sic etiā dicem⁹, quod dulia in eo, quod dulia, refertur ad Dominū, ac proinde Deo tāquam Domino tribuitur, quoniā propria ratio huius nominis,

Obiectio.

Responsio ad obiectionem.

ratio importat duplicem actum, spiritualem, scilicet, & corporalem. Probatur in argumento, sed contra, testimonio Glossæ super illud Exod. 20. Non adorabis ea, neque coles, dicentis. Nec affectu colas nec specie adores. Et in corpore articuli testimonio Damasceni libro 4. fidei ortho. capitulo 13. qui dicit, quod quia ex duplici natura conditi sumus intellectuali, scilicet & sensibili duplicem adorationē Deo offerimus, scilicet, spiritualem, quæ in interiori mentis deuotione consistit, & corporalem, quæ consistit in exteriori corporis humiliatione. Secunda conclusio: Adoratio corporalis ordinatur ad spiritualē. Probatur: in omnibus actibus latriæ id, quod est exterius, refertur ad id, quod est interius, sicut ad principalius, vt scilicet, per signa humilitatis, quæ corporaliter exhibemus, affectus noster ad subiiciēdum se Deo excitetur, connaturale enim est nobis, vt per sensibilia ad intelligibilia procedamus: ergo adoratio corporalis ordinatur ad spiritualem.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Adoratio duplex. QVoniam, vt docet D. Damascenus libro 4. fidei ortho. capitulo 13. adoratio est duplex: vna interior, altera exterior. Adoratio interior consistit, & in intelligētia, seu cognitione, qua aliquis cognoscit eum, quem adorat, esse dignum honore ob aliquā excellentiam, & in voluntate, atque affectu, quo se illi submittit. Qui affectus adeò est necessarius ad adorationem, vt sine illo cognitio excellentiæ, quātacunque illa sit, non sufficiat. Quod constat: Nam in Dæmonibus est cognitio excellentiæ diuinæ, siqui dem credunt, & contremiscunt, vt dicit D. Iacobus in sua cano. capitulo 2. & tamen, quoniam eis deest hic affectus non adorant, sed blasphemant Deum. Adoratio verò corporalis consistit in exteriori corporis humiliatione. Sicut adoratio generaliter dicta diuiditur in interiorem & exteriorem: ita etiam & latria, siue cultus proprius Dei, in interiorem & exteriorem erit distinguendus: & vterque Deo tribuēdus. Nam quoniam ex duplici natura conditi sumus, intellectuali, scilicet, & sensibili, duplicem etiam adorationem Deo offerre debemus, spiritualem, & corporalem. Et quod peculiaris iste cultus, honor, & veneratio Deo debeatur probari potest pluribus & manifestis rationibus. *Rationes quibus probatur peculiarem cultum Deo esse tribuendum.* Prima est: Nam quia adoratio externa, internæ adorationis & reuerentiæ, qua mēs se humiliat, & offert, est repræsētatiua, & humiliat se mens nostra Deo, atque offert, quasi suæ creationis principio, quasi suæ beatudinis fini, quasi honorum omnium fonti, & auctori vniuersali, quæ omnia soli Deo conueniunt, fit, vt peculiari ille ratione à nobis sit colendus, & adorandus. Secunda ratio est: Nam cum cultum externum exhibeamus Deo, non quod ipse eo indigeat, bonorū enim nostrorum non eget, sed, vt per sensibilia in nobis gignatur vera opinio de Deo. Opinio autem siue sententia vera de eo, quod Deus est vnus, & super omnia exaltatus, in nobis gigni & stabiliri non possit per sensibilia, nisi per hoc, quod ei aliquid separatum, honoresque ac titulos peculiares & excellentes exhibeamus, qui alijs tribui non possint, nisi aut ratione diuersa, aut adulatione peruersa, sit vt peculiari ratione Deus à nobis & colendus, & adorandus sit. Tertia ratio: Hæc habet humana consuetudo, quæ ad opiniones gignendas valet quamplurimum, quod honor, qui exhibetur ei, qui summū locum in republica tenet, nempe Regi aut Imperatori, nulli alteri exhibeatur: ergo animus hominis ad hoc etiā excitandus, vt eam æstimationem habeat de summo Deo, quam habere tenetur, per hoc, scilicet, vt peculiarem aliquem cultum & honorem ei exhibeat. Et certè cum bonus sit virtutis, & beneficentiæ præmium & sola Dei virtus bonitas, atque largitas immensa sit & incomprehensibilis, non est dubium, quin et peculiaris adoratio, honor, & cultus debeatur, quod, & omnes homines tam philosophi quā non philosophi cognouerunt. Debemus ergo Deo duplicem cultum corporalem, & spiritualem. Corporalis consistit in exterioribus humilitatis & submissionis signis, in flexione genuum, in humiliatione, in prostratione, in eleuatione manuum, & similibus. Spiritualis autem latria cōsistit in interno affectu, in putitate, & deuotione, iuxta doctrinam D. Augustini in Enchiridio capitulo 3. vbi dicit quod fide, & spe, & charitate colitur Deus. Et capitulo 5. cultus Dei initiatur fide, tenetur spe, perficitur charitate. Et libro 12. de Trinit. capitulo 14. Et quis est, inquit, cultus Dei, nisi amor eius, quo nunc desideramus eum videre, & fides, qua credimus, & spes, qua speramus nos eum assequuturos. Sunt verò quædam genera seruitutum, quæ veluti species latriæ soli Deo exhibere debemus desūpta ex D. Augustino libro 10. de Trinit. capitulo 4. quorum meminit Thomas Vualdensis de sacramentalibus, capitulo 117. Primum est sacrificium altaris, siue cordis. Secundum, effusio sanguinis, & vitæ in martyrio. Tertium, quando incendio amoris flagrātis nos Deo vouemus, & nostra. Quartum, quando dies solennes, & festos celebramus Deo, ne memoriam beneficiorum eius ingrata tollat obliuio. Quintum est spiritus humiliatus. Vltimum, quando per fruitionem Deo ipsi inhæremus. Hæc Vualdensis. De qua te videndus est Corduba libro 5. quæstionarij, quæstio. 5. dub. 6.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum adoratio requirat determinatum locum.*

AD Tertium sic proceditur. Videtur quòd adoratio non requirat determinatum locū. *1. Tom. 2.* Dicitur enim Io. 4. Venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Eadem autem ratio videtur esse & de alijs locis: ergo determinatus locus non requiritur ad adorandum.

2 ¶ Præterea, Adoratiō exterior ordinatur ad interiorem. Sed interior adoratio fit ad Deum, vt vbique existentem: ergo exterior adoratio non requirit determinatum locum.

3 ¶ Præterea, Idē Deus est qui in nouo & veteri testamento adoratur: sed in veteri testamēto fiebat adoratio ad occidentem: nā ostium tabernaculi respiciebat ad orientē, vt habetur Exo. 26. Ergo eadem ratione etiam nunc debemus adorare ad occidentem, si aliquis locus determinatus requiritur ad adorandum.

¶ Sed contra est, quod dicitur Isai. 56. Et inducitur Lu. 19. Domus mea domus orationis vocabitur.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum † est. in adoratione principalior est interior *Ar. præced.* deuotio mentis: secundarium autem est quod pertinet

pertinet exterius ad corporalia signa. Mens autem interius apprehendit Deum quasi non cõprehensum aliquo loco. Sed corporalia signa necesse est, quod in determinato loco, & situ fiant. Et ideo determinatio loci non requiritur ad adorationem principaliter quasi sit de necessitate ipsius, sed secundum quandam decentiam, sicut & alia corporalia signa.

¶ Ad primum ergo dicendum quod Dominus per illa verba prænunciat cessationem adorationis, tam secundum ritum Iudæorũ adorãtiũ in Hierusalem, quam etiam secundum ritum Samaritanorũ adorantium in mõte Garizim. Vterque enim ritus cessauit, veniente spiritualis Euangelij veritate: secundum quam in omni loco Deo sacrificatur, vt dicit Malac. 1.

¶ Ad secundum dicendum, quòd determinatus locus eligitur ad adorandũ: non propter Deum qui adoratur, quasi loco concludatur, sed propter ipsos adorantes. Et hoc triplici ratione. Primò quidem propter loci consecrationem, ex qua spiritualem deuotionem concipiunt orantes, vt magis exaudiantur, sicut patet ex adoratione Salo. 3. Regu. 8. Secundo propter sacra mysteria & alia sanctitatis signa quæ ibi cõtinẽtur. Tertiò propter concursum multorum adorãtiũ, ex quo fit oratio magis exaudibilis: secundum illud Matth. 18. Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum. *Dist. 11. c. Ecclesiasticarũ.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd secundum quandam decentiam adoramus versus orientẽ. Primò quidem propter diuinæ maiestatis indicium: quod nobis manifestatur in motu cæli, qui est ab oriente. Secundò propter paradisum in oriente constitutum, vt legitur Gen. 2. secũdum literam septuaginta interpretum: quasi quæramus ad paradisum redire. Tertiò propter Christum, qui est lux mundi, & oriens nominatur Zach. 6. Et qui ascendit super cœlum cœli ad orientem. Et ab oriente etiam expectatur venturus, secundum illud Matthæi 24. Sicut fulgur exit ab oriente, & paret vsque ad occidentem, ita erit & aduentus filij hominis.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod in oratione primarium est, quod pertinet ad interiorẽ mentis deuotionem, & secundarium, quod pertinet exterius ad corporalia signa, respondet Diu. Thom. ad propositam difficultatem vnica conclusione, quæ talis est: Ad adorationem principaliter non requiritur determinatio loci, quasi sit de necessitate ipsius, sed requiritur secundario secundum quandam decentiam; sicut & requiruntur alia corporalia signa. Probatur: Mens interius apprehẽdit Deũ, quasi non comprehensum aliquo loco, quod pertinet ad adorationẽ principaliter; & corporalia signa, necesse est, quod in determinato loco & situ fiant, quod pertinet ad adorationem secundario: ergo ad adorationem non requiritur principaliter determinatio loci; bene tamen secundariò.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca istum articulum solum occurrit disputandum, vtrùm sit aliquis certus & determinatus locus, in quo homines vel in particulari, vel in generali cum alijs adorationem exercere debeant? Ad cuius explicationem dico primò, de iure diuino aut naturali nullum talem esse determinatum locum, vt constat ex illo Ioann. 4. Venit hora, quando nec in monte hoc. &c. Et ad Timoth. 2. Volo viros orare in omni loco leuantes manus. Et Malachiæ capitulo 1. In omni loco offertur oblatio munda. In veteri lege erat determinatus locus ad orandum, & sacrificiũ offerendum, & in quibusdam temporibus. Ex quo factum fuit, vt Daniel capitulo sexto verterit se ad adorandum versus templum. Sed de hoc nunc nullum extat diuinum, aut naturale præceptum. *1. Dictum.*

¶ Dico secundo, conuenientissimè Ecclesiam determinasse certa quædam loca, vbi fideles conuenirent adorandum, ad celebrandum, ad diuina audiẽdum, & ad sacramenta suscipiendum, prudentissimeque instituisse, vt talia loca consecrarentur, & magnis priuilegijs ornarentur. Sicut & quondam Deus cum religionem veteris legis condidit, voluit tabernaculum sibi ditissimum erigi, vbi Iudæi ad prædicta conuenirent. Ratio enim postulabat, vt propter honorem sanctissimi sacramenti magis nunc templa, & loca sacra dedicarentur. *2. Dictum.*

¶ Dico tertio etiam nunc esse conueniẽtissimum, vt adoratio Dei fiat versus orientem. Hæc est sententia D. Tho. hic ad tertium. Cuius rei plures assignat rationes. Prima, propter diuinæ maiestatis indicium, quod nobis in motu cæli, qui est ab oriente manifestatur. Secunda, propter paradisum in oriente constitutum, vt legitur Genes. 2. iuxta lectionem Septuaginta interpretum: quasi quæramus ad paradisum redire. Tertia, propter Christum, qui lux est mundi, oriensque nominatur, vt constat ex Zacharia cap. 6. Et ascendit super cælum ad orientem. Ex qua etiã parte venturus expectatur, iuxta illud Matth. 24. Sicut fulgur exit ab oriente, & paret vsque ad occidentem, ita erit & aduentus filij hominis. Sed vltra has, possumus etiam aliam assignare rationem; nempe, quia in lege gratiæ, est iam totum oppositum ad illas causas, propter quas Iudæi versus occidentem adorabant. Illi enim erant in tenebris & in figura, quia nondum illis ortus erat sol iustitiæ Christus Deus noster, nobis autem sic. Propter quod dicebat D. Paulus ad Roma. capitulo 13. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. &c. Item lex illa tandem finienda erat, atque casura, ad occasumque cum suo statu tendebat, & sic tandem occidit in morte Christi. At verò nostra est testamentum æternum, quod ab oriente Christo nostro sole iustitiæ perpetuo cõseruatur. De hac re videndus est Thomas Vualdensis de sacramentalibus titu. 17. capitulo 144. & Orãtius de locis Catholicis libr. 5. capitulo 5.

QVAESTIO LXXXV.

De his quæ à Deo fidelibus dantur, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrum offerre sacrificium Deo, sit de lege naturæ.*

AD Primum sic proceditur. Videtur quòd offerre sacrificium Deo non sit de lege naturæ

naturæ. Ea enim quæ sunt iuris naturalis communia sunt apud omnes homines. Non autem hoc contingit circa sacrificia. Nam quidam legũtur obtulisse in sacrificium panem & vinum, sicut de Melchisedech dicitur Genes. 14. Et quidam hæc, quidam vero alia, vt animalia: ergo oblatio sacrificiorum non est de iure naturali.

2 ❡ Præterea, Ea quæ sunt iuris naturalis omnes iusti seruauerunt. Sed non legitur de Isaac quòd sacrificium obtulerit. Neque etiam de Adam: de quo tamen dicitur Sap. 10. quod sapientia eduxit eum à delicto suo: ergo oblatio sacrificij non est de iure naturali.

Lib. 10. c. 5. & 6. & 19. & 20. 3 ❡ Præterea, August. † dicit 10. de Ciuit. Dei, quòd sacrificia in quadam significãtia offeruntur. Voces autem quæ sunt præcipua inter signa, sicut idem dicit † in lib. de Doct. Christ. non significant naturaliter, sed ad placitum, secundum † Philosophum, ergo sacrificia non sunt de lege naturali. *Lib. 2. c. 3. circa med. to. 3.* *Art. lib. 1. Perihier. c. 1. tom. 1.*

❡ Sed contra est, quod in qualibet ætate & apud quaslibet hominum nationes semper fuit aliqua sacrificiorum oblatio. Quod autem est apud omnes, videtur naturale esse: ergo & oblatio sacrificiorum est de iure naturali.

❡ Respondeo dicendum, quòd naturalis ratio dictat homini quòd alicui superiori subdatur propter defectus quos in seipso sentit: in quibus ab aliquo superiori eget adiuuari & dirigi. Et quicquid illud sit, hoc est, quod apud omnes dicitur Deus. Sicut autem in rebus naturalibus naturaliter inferiora superioribus subduntur, ita etiam naturalis ratio dictat homini secundum naturalem inclinationem, vt ei quod est supra hominem, subiectionem, & honorem exhibeat secundum suum modum. Est autem modus conueniens homini, vt sensibilibus signis vtatur ad aliqua exprimenda: quia ex sensibilibus cognitionem accipit. Et ideo ex naturali ratione procedit, quòd homo quibusdam sensibilibus rebus vtatur, offerens eas Deo in signum debitæ subiectionis & honoris secundum similitudinem eorum qui dominis suis aliqua offerunt in recognitionem dominij. Hoc autem pertinet ad rationem sacrificij: & ideo oblatio sacrificij pertinet ad ius naturale.

1.2 quæst. 95. artic. 2. ❡ Ad primum ergo dicendum, quòd sicut supra † dictum est, aliqua in communi sunt de iure naturali: quorum determinationes sunt de iure positiuo, sicut quòd malefactores puniantur, habet lex naturalis. Sed quòd tali pœna vel tali puniantur, est ex constitutione diuina vel humana. Similiter etiam oblatio sacrificij in communi est de lege naturali, & ideo in hoc omnes conueniunt. Sed determinatio sacrificiorum est ex institutione vel humana vel diuina: & ideo in hoc differunt.

❡ Ad secundum dicendum, quod Adam, & Isaac, sicut & alij iusti Deo sacrificium obtulerunt, secundum sui temporis congruentiam, vt patet † per Gregor. qui dicit, quod apud antiquos per sacrificiorum oblationes remittebatur pueris peccatum originale. Non tamen de omnibus iustorum sacrificijs fit mentio in scriptura, sed solum de illis circa quæ aliquid speciale accidit. Potest tamen esse ratio quare Adam non legitur sacrificium tulisse: ne quia in ipso notatur origo peccati, simul etiam in eo sanctificationis origo signaretur. Isaac verò significauit Christum, inquantum ipse oblatus est in sacrificium: vnde non oportebat vt significaretur quasi sacrificium offerens. *Li. 4. Moral. cap. 2. parum ante medium.*

❡ Ad tertium dicendũ, quod significare conceptus suos est homini naturale. Sed determinatio signorum est secundum humanũ placitum.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio Diui Thomæ est affirmatiua. Quam probat in argumento, sed contra, ex eo quod in qualibet ætate, & apud quaslibet hominum nationes semper fuit aliqua sacrificiorum oblatio. Et quòd apud omnes est, videtur esse de lege naturæ. Et in corpore articuli, hac ratione. Ex naturali ratione procedit, quod homo, qui ex sensibilibus cognitionem accipit, quibusdam sensibilibus rebus vtatur offerens eas Deo in signum debitæ subiectionis, & honoris secundum similitudinem eorum, qui dominis suis aliqua offerunt in recognitionem dominij. Naturalis enim ratio dictat, vt propter defectus, quos in seipso sentit homo, subdatur alicui à quo possit dirigi, & adiuuari, in quibus eget, & sic honorem, & subiectionem exhibeat, sed hoc pertinet ad rationem sacrificij: ergo talis oblatio pertinet ad ius naturæ.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Pro intelligentia huius materiæ, vt à nomine ipso exordiamur, aduertendum est primò; quod hæc vox sacrificium: sicut & res significata per illam, frequens est, atque receptissima apud Latinos autores; & est idem quod factio sacri, sicut & sacrificare significat sacra facere. Differtque ab oblatione, vt autor est D. Tho. articulo tertio huius quæstionis, in eo quod quidquid in Ecclesia offertur, etiam si nihil circa ipsam rem fiat, dicitur oblatio, vt dum offeruntur nummi, aut panis, aut res aliæ. At verò sacrificium nõ inuenitur, nisi quando circa ipsas res, quæ Deo offeruntur aliquid exercetur: vt cõtingebat priscis in animalium immolationibus, & contingit nobis modò, dum sacrosanctum panem benedicimus; consecramus, frangimus & consumimus. Hoc enim est propriè sacrificare. Quare apud gentiles præter sacerdotes sacrificia offerentes erant etiam sacrifici, qui talia opera exercebant.

❡ Secundo est aduertendum quod sacrificium interdum dicitur id, quod in honorem Dei ipsi offertur. Interdum autem dicitur ipsa oblatio. Inter quæ duo nihil fere differt. Sed, sicut finis noster modò dicitur Deus, modò apprehensio, & fruitio Dei, & est idẽ finis: sic in proposito. Quare eodem sacrificij nomine significabimus modò rem ipsam oblatam, & modò ipsam oblationem, sine discrimine. Est autem duplex sacrificium. Vnum visibile: qualia erant sacrificia & pecudes immolatæ in lege veteri: Alterum inuisibile: cuius signum est ipsum visibile; quod est multo perfectius & per se gratum Deo. De vtroque *Sacrificium duplex visibile & inuisibile.*

sacrificio loquebatur propheta Psalm. 50. quando dicebat. Quoniam si voluisses sacrificium dedissem vtique, holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Quo loco, id est ponderandum, quod vbi dixit vates, Deum nolle sacrificium, ibi etiam ostendit illum velle sacrificium, vt differentiam visibilium illorum, & inuisibilis sacrificij significaret.

Psalm. 49. Non enim vult Deus sacrificium trucidati pecoris: sed per se vult sacrificium contriti cordis. Et alibi in persona Dei: si esuriero, non dicã tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nũquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. Et apud Michæam cap. 6. dubitanti atque hæsitanti homini, & dicenti. Quid dignum offeram Domino? Curuabo genu Deo excelso? Nunquid offeram ei holocaustomata, & vitulos anniculos? Nunquid placari potest Dominus in millibus arietum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? Respondit Dominus. Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te. Vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum Deo tuo. Et ad Hebr. 13. Beneficentiæ & cõmunionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. Ex quo infertur, quod quando Christus apud Matthæum cap. 9. dixit, Misericordiam volo & non sacrificium, nihil aliud quam sacrificium sacrificio prætulit, scilicet, sacrificiũ inuisibile sacrificio visibili: illud enim quod ab hominibus appellatur sacrificium, signum est veri sacrificij, quod est misericordia. Et certè qui virtutum actus negaret esse sacrificia, non videretur intelligere, quod viuat in lege spiritus. Vnde Philo in libro de profugis dicebat, perfectæ & inculpatæ victimæ virtutes sunt & operationes his cõgruentes, quas Ægyptium corpus affectibus obnoxium, abominatur.

Exod. 8. Vnde scriptum est: Abominationes Ægypti sacrificemus Domino? Et quidẽ esset plurimum à ratione alienum affirmare, quod fœnum, & aliæ herbę, quas teste Theophrastu, offerebant antiqui, & pecudes etiam ac earũ cruor immolata essent sacrificia; laus verò Dei, misericordia, patientia, effusio sanguinis pro Christo non sint sacrificia eum & per se grata sint, & oblata Deo. De martyribus nõ est dubiũ, quod gratissimum Deo obtulerũt sacrificium, mortem fortissimè perferentes in eius honorẽ. Et sic verè & propriè Eleazarus pro patrijs legibus moriẽs gratissimum suiipsius obtulit sacrificiũ. Imò & ipse homo Dei nomine consecratus, & Deo deuotus, inquantũ mundo moritur; vt Deo viuat, sacrificiũ est; & cum corpus nostrũ per temperantiam eo fine castigamus; vt nõ exhibeamus mẽbra nostra arma iniquitatis, sed arma iustitiæ Deo sacrificium offerimus. Ad quod nos adhortãs Apost. ad Rom. 12 inquit. Obsecro itaque vos fratres per misericordiã Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Si ergo corpus, quo tanquam famulo inferiori, vel instrumẽto vtitur anima, sacrificium est, cum eius bonus & rectus vsus refertur ad Deũ, quantò magis anima ipsa cum se refert ad Deum, vt igne amoris eius accensa ei incommutabili formæ subdita reformetur, sacrificium erit? Atque ex his efficitur, vt

Ad Heb. 4. tota ipsa redempta ciuitas, hoc est, cõgregatio societásque sanctorum vniuersale sacrificium appelletur, quod offertur Deo per sacerdotem magnum, qui penetrauit cælos, Iesum, qui etiã seipsum obtulit in passione pro nobis, secundum formam serui, vt tanti capitis nos efficeret corpus. Colligimus ergo ex dictis, quod, quia sacrificium est id, quod offertur Deo ad reuerentiã ipsius, & ad placandũ ipsum, verè, & catholicè dicendũ est, loquendo de lege spiritus, quod eius altare est cor nostrum, cum illud sursum habemus ad Dominum. Cruentas autẽ victimas ei cædimus, quando vsque ad sanguinẽ pro eius fide, & honore certamus, Et tunc suauissimũ adolemus incẽsum, quãdo in eius conspectu pio sanctóque amore flagramus. Et tunc ei dona eius, & nos ipsos vouemus, & reddimus quãdo in ara cordis hostias sacrificamus, obedientię, humilitatis, & laudis. Verum est tamen, quod quia homines assueti visibilibus visibilia primò nominant. Et quia in rebus visibilibus nulla inuenitur alia ratio boni honesti, nisi qua sacrificia sunt, & in honorem Dei referuntur, idcirco ista corporea, & visibilia obtinuerunt nomen sacrificij: Sed si illa dicuntur sacrificia, quæ aliam rationem boni, & accepti Deo nõ habent, nisi, quia ad eius honorem assumuntur quantò magis sancta, & honesta vita, laus Dei, & strenuæ virtutis actus, ad eum finem relata sacrificia erunt? Et hæc dicta sint, vt fidelibus veram, atque perfectam rationem sacrificij declaremus. De quo videndus est D. August. lib. 10. de Ciuit. Est autẽ summa huius doctrinæ, quod quia sacrificium exterius dicitur tale in ordine ad interius, & vt ità dicam, denominatiuè, & extrinsecè, multò magis interius ipsum opus erit dicendum sacrificium: & sic de vtroque est intelligendus loqui D. Thom. in hoc articulo.

¶ Sed circa conclusionem, qua dicit esse de lege naturæ, offerre Deo sacrificia, est difficultas, vtrùm vera sit? Ad cuius explicationem aduertendum est primò ex D. Thoma 1. 2. quęstione 91. per totam, quod quanuis tota rerũ vniuersitas regatur ordine diuinæ prouidentiæ, tamen, quia homo liber est, & rationis compos, peculiari quadã ratione accepit à Deo quandam facultatem gubernandi & dirigendi se in finem qui duplex est. vnus naturalis, alter supernaturalis. *Dubium circa conc. D. Thom.*

¶ Secundò est aduertendum, quod cùm lex sit quædam ordinatio rationis, & hæc cõsiderari possit multipliciter, scilicet, vel prout est in eo, qui regit, vel prout est in ijs, quæ reguntur: & item, vel vt continet aliqua tanquam principia, vel prout ex principijs colliguntur cõclusiones; & tandẽ prout est ad finem naturalẽ, vel prout est ad finem supernaturalẽ; ex parte horum omniũ legum diuersitas potest desumi, vt latè docet D. Th. loco citato. Ex quo fit, vt leges sint multiplices. Prima est ipsa ratio diuinę prouidẽtiæ in Deo existẽs, qua res vniuersę gubernãtur, quæ quia in Deo est ab ęterno dicitur lex ęterna. Altera est illa eadẽ ratio diuina, quatenus est in homine, quæ quia est quædam participatio, & impressio diuinæ gubernationis indita mentibus eorum, qui gubernantur, appellatur lex naturalis, & dirigit ad bonum naturale. *Leges sunt in multiplici differentia.*

¶ Tertia lex est quædã ordinatio rationis ex naturali lege per discursum, & syllogismos probabiles collecta, appellaturque lex humana, & ciuilis, quia humano ingenio comparatur, & ordinatur ad bonum ciuile. Leges enim ciuiles sunt velut conclusiones ex principijs naturalibus collectæ. Quarta lex est, quædam diuinæ mentis ordinatio, dirigens hominem ad finem supernaturalem. Et hæc appellatur diuina lex, diuiditúrque in nouam, & veterem. Et quia ex hac lege diuina homines eliciunt probabiles conclusiones practicas, pertinentes & dirigentes ad eundem finem, inde existit alia lex humana, quæ dicitur

Eccle

Eccleſiaſtica. Et ſic in ſumma ſunt ſex legum differẽtiæ. Prima eſt lex æterna, & ratio gubernationis exiſtens in Deo. Secunda eſt naturalis; & eſt ratio gubernationis impreſſa mentibus hominum. Tertia eſt diuina; & eſt ratio gubernationis excogitata à Deo, dirigenſque hominem in finem ſupernaturalem. Et hæc eſt duplex, ſcilicet noua & vetus. Vltima lex eſt humana, & eſt ratio gubernationis deducta ex principijs, vel naturalibus, vel à Deo reuelatis. Si ex naturalibus, eſt lex humana ciuilis, ſi ex principijs reuelatis eſt lex humana Eccleſiaſtica. Nonnulli addunt ad has aliam, quam appellant legem fomitis; & eſt inclinatio potentiæ ſenſitiuæ in ſuum obiectum. Cæterum hæc reduci poteſt ad legem naturalem, eſtque à Deo vel directè, vel indirectè. Directè quidẽ, ſi conſideretur inquantum eſt inclinatio in ſuum obiectum. Indirectè verò, ſi conſideretur, inquantum antecerit rationem, illique repugnat. Hac enim ratione procedit à Deo indirectè, tanquam à remouẽte prohibens, ſcilicet, iuſtitiam originalem, quod hominis culpa factum eſt.

Lex fomitis reducitur ad naturalem.

Lex naturalis quid ſit.

¶ Tertio eſt aduertendum, quod vt docet Diuus Thomas prima ſecundæ, quæſtione 94. articulo primo, Lex naturalis nihil aliud eſt, quam quoddam iudicium practicum, ac dictamẽ per ſe notum, quod ratio de agendis conſtituit, vt non furandum, non mœchandum, dicuntur autem hæc dictamina per ſe nota, non quia intellectus noſter practicus non indigeat aliqua vi & facultate ſibi ſuperaddita ad illa cognoſcenda, ſed quia non eget aliorum cognitione vt hæc cognoſcere poſsit: Nam quemadmodum in intellectu ſpeculatiuo ad cognoſcenda prima principia ſpeculatiua, ponimus quemdam habitum inditum à natura, qui dicitur intellectus: ita ad cognoſcenda prima principia practica ponitur alius habitus in intellectu practico, qui appellatur ſynderelis; cuius proprium munus eſt inclinare intellectum ad aſſentiendum primis principijs practicis. Nec iſte habitus eſt lex naturalis, ſed potius ipſæ propoſitiones practicę, ad quarum iudicium inclinat, dicuntur lex naturalis. Si quando autem legatur ſynderesim eſſe legem intellectus noſtri, vt dicit Diuus Baſilius, non eſt intelligendum, quod ſit lex per eſſentiam, ſed quod dicitur lex, quia eſt habitus continens prima principia practica, quæ dicuntur, lex naturalis, vt docet D. Tho. prima ſecundę, quæſtione 94. artic. 1. ad ſecundum. Ex dictis infertur, legem naturalem, non eſſe eſſentialiter habitum; Nam eſt eſſentialiter iudiciũ rationis & propoſitio practica; iudiciũ autem non eſt eſſentialiter habitus, ſed actus. Cæterùm diceretur habitus impropriè, inquantum continetur in habitu ſynderesis. Nam, quia ceſſante actu iudicandi, adhuc remanet in natura facultas ad habendum ſumma facilitate eadem iudicia practica, quotieſcunque opus fuerit, & ſic dicuntur illa iudicia habitualiter manere in nobis, quaſi contenta in virtute ſynderesis, fit, vt lex naturalis, quamuis eſſentialiter ſit actus, dicatur tamen habitualiter in hominibus manere quocunque actu ceſſante.

Lex naturalis non eſt habitus ſed actus.

Quæſtio.

Reſponſio.

¶ Si quis autem quærat, vtrùm hæc lex naturalis plura præcepta contineat, vel vnum tantum, reſpondeo, quod quemadmodum in motibus eſt neceſſarium ponere vnum principium mouens, non motum, cuius virtute cætera moueantur, ità etiam in diſcurſu intellectus, qui quidam motus eſt, neceſſarium eſt ponere vnum primum principium per ſe notum, cuius virtute reliqua cognoſcantur. Et hoc in intellectu ſpeculatiuo, eſt: Quodlibet eſt, vel non eſt, vel impoſſibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe, vt docet Ariſtoteles quarto Metaphyſic. textu nono, & in intellectu practico bonum eſt ſequendum, & malum fugiendum, vt docet Ariſtot. primo Ethicorum, cap. primo. Sed vltra iſtud principium vniuerſale, quod eſt primum præceptum legis naturę, inueniuntur plura alia magis particularia, quæ circa determinatas materias verſantur, quæ vt certo ordine explicentur aduertendum eſt, in homine eſſe tres gradus vitæ, iuxta quorum quodlibet habet à natura propria & particularia præcepta. Primus gradus communis eſt homini, & alijs viuentibus, & dicitur vegetabilis, ad quem naturaliter ſequitur inclinatio ſe conſeruandi. Vnde in homine exiſtit præceptum naturale huic inclinationi conforme de conſeruanda vita, & fugienda morte. Cæterum, quia in homine ſunt alia genera viuendi, præſtantiora vegetabili ex vi huius præcepti non tenebitur ſeruare vitam vt ſummũ bonum, ſed vt fundamentum vitæ honeſtæ, ac bonæ operationis. Ex quo fit, vt homo interdum teneatur oppetere mortem, ſi ad vitam honeſtam conſeruandam opportunum eſſe videatur. Ea vi etiam dicti præcepti, tenetur homo ſumere cibum, & vti indumentis, & medicamentis quatenus hæc omnia ad conſeruandam vitam ſunt neceſſaria. Secundus gradus vitæ eſt communis homini cum brutis: & dicitur animalis; ad quem naturaliter ſequitur inclinatio conſeruandi propriam ſpeciem. Vnde in homine ob iſtam cauſam eſt præceptum naturale de propaganda ſpecie ea ratione, qua hominem decet. Et quia per concubitum vagum, nec proles ſuſcipi, nec ſpecies propagari poteſt, fit, vt à natura dimanet naturale præceptum de matrimonio. Ex quo ſequitur ſimplicem fornicationẽ eſſe contra legem naturę. Et quia quemadmodum natura inclinat animalia ad ſuſcipiendam prolem: ità etiam ad alendam ſuſceptam, fit, vt exiſtat aliud præceptum naturale de educandis filijs, & rectè inſtituendis. Ex quo præcepto rurſus infertur primò, matrimonia iure naturæ eſſe indiſſolubilia. Nam ſi pro arbitratu diſſoluerentur, nec commodè educari, nec rectè inſtitui poſſet proles ſuſcepta. Infertur ſecundò, parentes debere prouidere filijs ſuis, & illis theſaurizare, iuxta illud Pauli ſecundo ad Corinth. 12. Non debent filij parentibus theſaurizare, ſed parentes filijs. Eſt tamen aduertendum, quod hoc præceptum de propaganda ſpecie, quantum ad aliquid eſt affirmatiuum; & quantum ad aliquid negatiuum. Eſt affirmatiuum inquantum præcipit ſpeciei propagationem fieri. Et hac ratione ſolùm obligat pro tempore neceſsitatis, quod eſt quando eſſet periculum, quod ſpecies humana periret, vel quando erant rari homines. Eſt autem negatiuum, inquantum prohibet ne aliquis faciat contra generationem. Et hac ratione obligat ſemper, & pro ſemper. Tertius gradus vitæ, quem homo viuit, eſt rationalis, & eſt omnium præſtantiſsimus, conſtatque operibus intellectus, & voluntatis, & ſocietate cum alijs. Et ſecundum hunc gradum vitæ ſunt in homine plura præcepta naturalia. Nam primò ex parte intellectus præcipit natura, quod homo diſcat ea, quæ neceſſaria ſunt ad rationabiliter viuendum. Et ex parte voluntatis quod diligat Deum ſuper omnia, & omnia alia propter Deum, & denique, quod in omnibus operibus ratio ſenſibus imperet.

In homine tres gradus vitæ inueniuntur.

Præcepta naturalia quæ ſequũtur gradum vegetabilem.

Præcepta naturalia quæ ſequũtur gradum ſenſitiuum.

Præcepta naturalia quæ ſequuntur gradum rationalem.

¶ Ex parte verò ſocietatis præcipit, quòd nullus, quod ſibi non vult alteri faciat. Hoc enim eſt fundamentum iuſtitiæ, qua ſocietates conſeruantur.

¶ His ſuppoſitis manifeſtè patet, qualiter

præcepta legis naturalis numero sunt plura, quamuis omnia contineantur sub illo præcepto vniuersali: Bonum est amandum, & malum fugiendum. Dico tamen, quòd quamuis lex naturalis contineat plura præcepta, dicetur vna lex duplici de causa. Primò: Quia illa omnia procedunt ab vno principio, scilicet, ratione. Secundò: Quia ordinantur ad vnum finem; & sic propter vnitatem principij & finis lex dicitur vna. Ex dictis infero primò, quòd non solùm sunt de lege naturæ ea, quæ sunt prima, & immediata principia; sed etiam illa, quæ ex primis educuntur per euidentem consequentiam. Infero secūdò, quòd quemadmodum in conclusionibus scientiarum sunt plures gradus, & illæ habentur potiores, quæ propiùs accedunt ad sua principia: ità etiam in præceptis naturalibus, quæ propius accedunt ad primum principium, dicentur magis pertinere ad naturam. Infero tertiò, quòd omnes actus virtutum, generali ratione, in quantum sunt conformes rationi, sunt de lege naturæ. Nam sunt secundum inclinationem naturalem hominis, qua homo est, cum sint cōformes animæ rationali, quæ est propria forma hominis, & vnūquodq; naturaliter inclinatur ad operationem conuenientem sibi, secundum propriam formam, vt ignis ad calefaciendum, &c. Hæc est ratio Diui Thomæ. 1. 2. quæstione nonagesimaquarta, articulo tertio, qua probat omnes actus virtutum esse de lege naturæ. Dixi notanter, generali ratione, inquantum sunt conformes rationi. Nam, si considerentur actus virtutum inquantum respiciunt particularia obiecta, & continentur in proprijs speciebus; non est necesse, vt omnes sint de lege naturæ, cum plures hac ratione pertineant ad virtutē ex sola dispositione legis humanæ, quæ præcipit eos fieri, tanquam conuenientes ad bene viuendum, vt docet idem Diuus Thom. loco citato. Infero quartò, quòd sacrificare, qui est actus religionis virtutis præstantissimæ, etiam est de lege naturæ, vt dicit Diuus Thomas in præsenti articulo. Et sic eius conclusio cum sua ratione adeo est lumine naturali nota, vt nulla vnquam fuerit natio, quæ Deum non coluerit, sacerdotesque habuerit, & sacrificia. Hæc enim omnia patria semper fuerunt reputata. Et sunt illa, in quibus omnis rectè instituta respublica consistit. Cum quilibet reipublicæ institutor, primum illico scopum, quem oculis ciuium præfigere consueuerit, fuerit Deus, quem populus veneraretur, & à quo subsidia posceret, ac mox sacrificia instituere, quibus coleretur; deinde condere leges eidem religioni congruas; ac denique magistratus penes quos sita esset legum custodia. Sic enim Liuius tradit Numam illum secundum Romanorum Regem, rempublicam instituisse. Vnde Arist. sexto Ethicorum, capite vltimo, inter magistratus, sine quibus respublica constare nequit, sacerdotes connumerat, qui publicis sacrificijs addici debeant, & quorum præsidentes interdum Reges sacrorum, & interdum Pontifices maximi, dicuntur. Et idem repetit libro septimo, capite octauo. Vbi in primo magistratuum gradu eosdem collocat sacerdotes. Et libro octauo, capite nono ad rationem nostræ cōclusionis alludens, dicit, sacrificia vetusta post perceptionem frugum fuisse fieri solita. Et si historias tam nostras, quam profanas perlustres, statim ab orbe condito inuenies, Abel, Noë, ac Melchisedech in lege naturæ oblationes, & sacrificia obtulisse, & ante legem datam Abraham, & Iacob. Et in sacra denique historia Genes. 47. sacerdotum Ægyptiorum extat memoria, qui erant regalibus priuilegijs insignes. Et si quis contra hoc argumentetur; Quæ sunt iuris naturæ, cunctis sunt mortalibus communia; sed sacrificia Deo offerre, nō fuit semper vniuersis mortalibus commune, & vnum; Abel namque legitur obtulisse de grege suo; Cain verò de terræ fructibus, & Melchisedech, vt Genes. 14. dicitur, panem & vinum obtulit; alij autem alia animalia: ergo sacrificiorum oblatio non est de iure naturæ. Respondetur sacrificiorum oblationem, si eam in genere mediteris cunctis fuisse semper gentibus communem. Cæterùm, quòd his, aut illis vterentur, constitutiones fuerunt humanæ, pro diuersitate cognitionis, quam vnaquæque gens attingebat de Deo, adinuentæ. Hac enim ratione dicunt Doctores, sequuti Diuum Thomam 1. 2. quæstione nonagesimatertia, artic. 2. humanas leges à naturali deriuari per modum determinationis generis ad species. Quia est lex naturæ, verbi gratia, quòd malefactores supplicio plectantur; cæterùm, quòd hoc, aut illo, lex sanxit humana, secundum cuiusque nationis ingenium. Et idem est dicendum de cultu, & sacrificijs.

Margin notes (left column): 1. Corollar. — 2. Corollar. — 3. Corollar. — 4. Corollar. — Argumentū. (right column): Responsio.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm soli Deo sit sacrificium offerendum.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd non soli summo Deo sit sacrificium offerendum. Cùm enim sacrificium Deo offerri debeat, videtur quòd omnibus illis sit sacrificium offerendum, qui diuinitatis consortes fiunt. Sed etiam sancti homines efficiuntur diuinæ naturæ cōsortes, vt dicitur 2. Petr. 1. Vnde & de eis in Psalm. 81. dicitur. Ego dixi, Dij estis. Angeli etiam filij Dei nominantur, vt patet Iob. 1. ergo omnibus his debet sacrificium offerri. *1. 2. q. 102. ar. 3. cor. & 3. q. 40. ar. 3. cor. & 3. contra cap. 120 fin. Et Psalm. 20. cor. 2. Et Ro. 3. lect. 7. fin.*

2 ¶ Prætereà, Quanto aliquis maior est, tanto ei maior honor debet exhiberi. Sed Angeli & sancti sunt multo maiores quibuscunque terrenis Principibus, quibus tamen eorum subditi multo maiorem honorem impendunt, se coram eis prosternentes, & munera offerentes, quàm sit oblatio alicuius animalis, vel rei alterius in sacrificium: ergo multo magis Angelis & Sanctis potest sacrificium offerri.

3 ¶ Prætereà, Templa & altaria instituuntur ad sacrificia offerenda. Sed templa & altaria instituuntur Angelis & sanctis: ergo etiam sacrificia possunt eis offerri.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Exod. 22. Qui immolat Dijs, occidetur præter Domino soli.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictum† est, oblatio sacrificij fit ad aliquid significādum. Significat autē sacrificium quod offertur exterius: interius spirituale sacrificium, quo anima seipsam offert Deo, secundū illud Psalmistę. Sacrificium Deo spiritus cōtribulatus. Quia sicut suprà † dictum est, exteriores actus religionis ad interiores ordinantur. Anima autem se offert Deo in sacrificium, sicut principio suæ creationis, & sicut fini suæ beatificationis. Secundum autem verā fidē solus Deus est creator animarū nostrarū, vt in primo habitum est. In solo etiam *Art. præced.* *Qu 84. ar. 2. & q. 81. ar. 7.*

eo animæ

eo animæ nostræ beatitudo consistit, vt suprà dictum † est: & ideò sicut soli Deo summo debemus sacrificium spirituale offerre, ità etiam soli ei debemus offerre exteriora sacrificia. Sicut etiam orantes atque laudantes ad eum dirigimus significantes voces, cui res ipsas in corde quas significamus offerimus, vt August.† dicit 10. De Ciuitate Dei. Hoc etiam videmus in omni republica obseruari, quòd summum rectorem aliquo signo singulari honorant: quod cuicunque alteri deferretur, esset crimen læsæ maiestatis. Et ideo in lege diuina statuitur pœna mortis his qui diuinum honorem alijs exhibent.

Qu. 118. ar. 3. 1. 2. q. 2. & 3. art. 8.

Lib. 10. c. 19. paulo à prin. tom. 5.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd nomen diuinitatis communicatur aliquibus non per æqualitatem, sed per participationem, & ideo nec æqualis honor eis debetur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in oblatione sacrificij non pensatur pretium occisi pecoris, sed significatio, qua hoc fit in honorem summi rectoris totius vniuersi. vnde sicut † Augustinus dicit 10. de Ciuitate Dei.† Dæmones non cadauerinis nidoribus, sed diuinis honoribus gaudent.

Li. 20. contra Faustũ ca. 22. tom. 6.

Lib. 10. de ciuit. Dei. c. 19. non procul à fin. tom. 5.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut Augustinus † dicit. 8. de Ciuitate Dei. Non constituimus Martyribus templa sacerdotalia: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Vnde sacerdos non dicit, Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, sed Deo de illorum victorijs gratias agimus, & nos ad imitationem eorum exhortamur.

Lib. 8. cap. vltim. in princ. tom. 5.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd oblatio sacrificij sit ad aliquid significandum, & quod sacrificium, quod offertur exterius significat sacrificium spirituale internum, quo anima seipsam offert Deó, actus enim exteriores religionis ordinantur ad interiores, vt ex supradictis patet; respondet D. Thom. ad propositam difficultatem vnica conclusione: qua dicit, soli Deo esse offerendum sacrificium. Et probatur in argumento, sed contra, ex illo Exod. capite vigesimosecundo. Qui immolat dijs occidetur, præter Domino soli. In corpore autem articuli, hac ratione. Anima offert se Deo in sacrificijs interioribus tanquam principio suæ creationis, & fini suæ beatitudinis; cùm ipse solus sit creator animarum nostrarum, & in eo solum beatitudo nostra consistat: ergo sicut ipsi soli sacrificium spirituale offerimus; ità etiam eidem soli sacrificia exteriora offerre debemus, cum sacrificia exteriora ordinentur ad interiora, & illa significent. Et confirmatur exemplo, quod inter homines cernimus. Regi enim summo reipublicæ capiti semper dicati sunt honores, quos alteri inferiori deferre crimen est læsæ maiestatis. Debet enim præ ciuibus in ea esse excellentia, vt ei quempiam exæquare nefarium sit.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli operæpretium erit vt explicemus quid-nam sit illud, quod verè & propriè appellatur sacrificium. Nonnulli Theologi rem exactè non expendentes, dicunt, Sacrificium esse oblationem sacratam Deo, tanquam vniuersali omnium Domino. Vel aliter, Sacrificium est peculiariter Deo dicatum oblatum, & nuncupatum. Sed prædicti autores pro eodem accipiunt oblationem Deo spontè factam, & sacrificium; cum tamen non omnis oblatio sacrificium sit, vt constat ex Paulo ad Hebr. 5. dicente, Omnis pontifex constituitur, vt offerat dona & sacrificia. Quibus verbis apertè innuit discrimen inter oblationes factas Deo, quas appellat dona: & sacrificia. Et ad Hebr. 8. Omnis Pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur. Quare Diuus Chrysostomus in Homilia quadam super Epistolam ad Hebræos exponens illud, Sacrificium & oblationem noluisti, expresè dicit: non omnem oblationem esse sacrificium. Quod vel ex eo solum efficaciter probatur, quòd cùm animalis viui, iuxta legis præscriptum, fiebat oblatio, nunquam hoc, aut hostia, aut sacrificium fuit appellata. Alioqui dicendum esset, quòd filij à Iudæis in sacrificium immolabantur quando, post purificationis cæremonias, illos Domino offerebant, quod est absurdissimum. Quocirca his sacrificij diffinitionibus omissis, dico integram, atque perfectam sacrificij diffinitionem esse, quòd est oblatio sacra soli Deo facta, circa quam aliquid exercetur. In qua diffinitione primò omnium asseritur, esse necessarium ad rationem sacrificij, vt sit oblatio, & non quæcunque, sed sacra. Sacrificium enim, vt nomen præsefert, & vt docet Gregorius in capite, multi. 1. quæstione prima, dicitur quasi sacrum factum in reuerentiam, & cultum Dei. Dicitur præterea, soli Deo facta. Nam multæ sunt cæremoniæ sacræ, & religiosæ in cultum Dei, & hominum adhibitæ. Colimus enim & Deum, & sanctos. Cæterùm solum dicitur sacrificium illud, quod vni Deo offertur, quod expresè docet Diuus Augustinus, libro decimo, de Ciuitate, capite quarto, & contra aduersarium legis, & Prophetarum libro primo, capite 18. & Concilium Tridentinum, sessione vigesimasecunda, in doctrina de sacrificio Missæ. capite tertio. Sed quid opus est hanc veritatem tot testimonijs probare, cum habeatur expresè Actor. 14. Vltimum, quod requiritur ad veram rationem sacrificij, est, quòd aliquid circa res oblatas exerceatur, ipsas, scilicet, conficiendo, consumendo, conterendo, frangendo. Tunc enim solum habet oblatio rationem sacrificij, propter quod & immolatio dicitur, quando aliquid istorum exercetur, vt docet Diuus Thomas, artic. sequenti ad 5. & quæstione 86. artic. 1. & Theophylactus ad Hebr. 8. & Diuus Chrysostomus Hom. 18. in Epistolam ad Hebr. Estque hæc doctrina satis consona diuinis literis: in quibus tunc sacerdos vere sacrificium facere dicebatur, quando circa rem, quam offerebat aliquid sacri faciebat. Vt si animalis fundebat sanguinem, si thus ardere faciebat; si conterebat frumentum; si oleo similam conspersam frigebat in sartagine, vt patet ex Leuit. capite secundo, & sexto, & libro Num. capite quinto, & ex libro secundo. Parali. cap. vigesimooctauo. Rectè ergo tunc dicitur esse sacrificium, quando circa rem, quæ Deo offertur, aliquid fit, quo res ipsa quodammodo sacra conficitur; quæ est doctrina Diui Thomæ, tertia parte, quæstione quadragemaoctaua, articulo tertio. Sed est aduertendum ex eodem Diuo Thoma ibidem, in solutione ad 3. & ex Domino Caietano explicante eandem solutionem,

Non omnis oblatio est sacrificium.

quòd iuxta diuersam sacrificij naturam, diuersimodè etiam inuenitur facere sacrum. Nam in sacrificijs, quę consistunt in actione inuenitur facere sacrum ad extra, vt patet in sacrificijs animalium. At verò in sacrificijs, quæ consistunt in passione, inuenitur facere sacrum secundum actionē interiorem, qua spõte quisq; offert Deo suum pati. Et sic Christus fecit sacrum in sua passione, quæ sacrificium quoddam fuit, actione interiori. Occisores autem eius fecerunt actione exteriori, non sacrum, sed maximum sacrilegium. Ex dictis infertur sacrificium propriè dictum soli Deo esse offerendum; quod & docet Paulus ad Romanos primo: Vbi impudentissimam Gentium idololatriam reprehendit; arasque eorum & lucos, ac nefaria sacrificia abominatur: quia cum illi honores essent soli Deo debiti, infimis creaturis impendebantur. Idem etiam docet Diuus Augustinus lib. 10. de Ciuitate; capite quarto, & sequentibus. Estque hæc sententia adeò vera, vt nec Ethnici quidem censuerint vlli alij, quam ei, quē Deum, aut scierint, aut putauerint, esse sacrificandum. Vnde non ob hoc culpantur, quòd sacrificia fecerint; sed quia hæc, non secundum inspirationem, atque doctrinam veri Dei, sed secundum adinuentiones proprias, non vero Deo, sed idolis exhibuerunt. Nec dæmonia sibi sacrificium fieri expeterent, nisi id soli vero Deo deberi scirent. Falsus enim Deus sic vult ab ijs, quos decipit, honorari, sicut verus Deus ab ijs, quibus consulit, honoratur. Et si quis quærat, quænam sit causa, propter quam Deus ab homine sacrificium tanquam sibi propriè debitum requirat; respondeo ex naturali ratione procedere, vt homo, qui ex sensibilibus cognitionem accipit, quibusdam rebus sensibilibus vtatur offerens eas Deo in signum debitæ subiectionis, & honoris, secundum similitudinem illorum, qui Dominis suis aliqua offerunt in recognitionem dominij. Naturalis enim ratio dictat, vt propter defectus, quos in seipso sentit homo, subdatur alicui, à quo posit dirigi, in quibus eget, & sic ei honorem, & subiectionem exhibeat, quod pertinet ad rationem sacrificij, vt dixit Diuus Thomas articulo præcedenti. Itaque sacrificium est cultus latriæ, hoc est, seruitutis, & subiectionis, quæ soli Deo debetur. Illúmque à nobis non ideò Deus exposcit, quia sacrificijs nostris indigeat; Deus enim bonorum nostrorum non eget, vt testatur Propheta Psalmo decimoquinto, sed gratia significationis, vt, scilicet, exterioribus rebus vera cordis sacrificia expromeremus. Est enim sacrificium visibile, inuisibilis sacrificij sacramentum, hoc est, sacrum signum, vt dicit Diuus Augustinus loco citato. Interna autem sacrificia protestationes esse debent, quibus profiteamur Deum, esse vnum à quo salus nostra, totáque rerum summa, ac demum suprema nostra fœlicitas pendet. Quare cum peccamus, confitentes cum propheta ei soli peccasse, corda nostra conterimus, & contribulamus, atque orationes ei, veluti suauissimum incensum adolemus. Cuius interioris sacrificij signa erant, illa, quæ sub antiqua lege in victimis, atque incenso offerebantur. Et si quis obijciat; Deiparæ Virgini, cæterísque diuis, in more nobis est, munera offerre, locáque habere designata, in quorum deuotionem diuersis sanctis nos ipsos nostráque offerimus, atque etiam id sub forma sacrificij; nam & sanctis thura adolemus, & cereos incendimus, reliquáque facimus, quæ sacrificij imaginem præ se ferunt; ergo vel falsum est dicere, quòd soli Deo sacrificia sunt offerenda, vel ritus atque mos, qui inter Christianos seruatur, est malus, atque culpabilis; Respondetur illa non esse sacrificia, sed meras oblationes. Verum enim sacrificium altaris soli Deo offerre fas est. Propter quod Diuus Augustinus libro octauo de Ciuitate dicebat: Non constituimus martyribus templa sacerdotalia, quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Vnde sacerdos non dicit; Offero tibi sacrificium, Petre, vel Paule. Sed Deo dicimus; Accipe oblationem, quam tibi offerimus. Sanctorum autem memoria fit in missa. Tum, quia de eorum victorijs Deo gratias referimus. Tum etiam, quia eos oratores, atque intercessores nostros apud eundem Deum nostrum constituimus. Simplicia etiam munuscula, quæ sanctis offerimus in Dei laudem, & honorem referimus: qui in sanctis suis laudari amat, quatenus eius sunt filij ad æternam iam hæreditatem recepti; quemadmodum, & quo regis famulos honore dignaris, regem ipsum colis. In summa, sicut sanctos sola duliæ adoratione colimus, non latriæ, & oratione pulsamus non vt nostri misereantur, sed vt pro nobis orent: sic etiam oblationes eis facimus non sacrificia.

Cur Deus ab homine sacrificia requirat.

Obiectio.

Solutio.

Qualiter sanctis oblationes offerantur & non sacrificia.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd oblatio sacrificij non sit specialis actus virtutis. Dicit enim Augustinus 10. de Ciuitate Dei. Verum sacrificium est omne opus quod agitur, vt sancta societate inhæreamus Deo. Sed omne opus bonum non est specialis actus alicuius determinatæ virtutis: ergo oblatio sacrificij non est specialis actus determinatæ virtutis.

Li. 10. c. 6. in prin. tom.

2 ¶ Præterea, Maceratio corporis quæ fit per ieiunium, pertinet ad abstinentiam: quæ autem fit per continentiam, pertinet ad castitatem: quæ autem est in martyrio, pertinet ad fortitudinem: quæ omnia videntur comprehendi sub sacrificij oblatione, secundum illud Romanorum 12. Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem. Dicit etiam Apostol. ad Hebræos vltim. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Beneficentia autem & communio pertinent ad charitatem, misericordiam, & liberalitatem: ergo sacrificij oblatio non est specialis actus determinatæ virtutis.

3 ¶ Præterea, Sacrificium videtur, quod Deo exhibetur. Sed multa sunt quæ Deo exhibentur, sicut deuotio, oratio, decimæ, primitiæ, oblationes, & holocausta: ergo sacrificium non videtur esse aliquis specialis actus determinatæ virtutis.

¶ Sed contra est, quòd in lege specialia præcepta de sacrificijs dantur, vt patet in principio Leuit.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut supra habitũ est, quãdo actus vnius virtutis ordinatur ad finem

1. 2 q. 18. art. 6.

ad finem alterius virtutis, participat quodammodo speciem eius: sicut cum quis furatur vt fornicetur, ipsum furtum accipit quodammodo fornicationis deformitatem, ità quòd si etiã alias non esset peccatum, ex hoc iam peccatum esset, quòd ad fornicationem ordinatur. Sic ergo sacrificium est quidam specialis actus laudem habens ex hoc, quòd in diuinam reuerentiam fit, propter quod ad determinatam virtutem pertinet, scilicet ad religionem. Contingit autem & ea quæ secundum alias virtutes fiunt, in diuinam reuerentiam ordinari: putà cum aliquis eleemosynam facit de rebus proprijs propter Deum, vel cùm aliquis proprium corpus alicui afflictioni subijcit propter diuinam reuerentiam. Et secundum hoc etiam actus aliarum virtutum sacrificia dici possunt. Sunt tamen quidam actus, qui non habent ex alio laudem, nisi, quia fiunt propter reuerentiam diuinam. Et isti actus propriè sacrificia dicuntur, & pertinent ad virtutem religionis.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod hoc ipsum quod Deo quadam spirituali societate volumus inhærere, ad diuinam reuerentiam pertinet. Et ideo cuiuscunque virtutis actus rationem sacrificij accipit ex hoc quòd agitur, vt sancta societate Deo inhæreamus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd triplex est hominis bonum. Primum quidem est bonum animæ quod Deo offertur interiori quodam sacrificio per deuotionem, & orationem, & alios huiusmodi interiores actus. Et hoc est principale sacrificium. Secundum, est bonum corporis quod Deo quodammodo offertur per martyrium, & abstinentiam seu continentiam. Tertium, est bonum exteriorum rerum de quo sacrificium offertur Deo: directè quidem, quando immediatè res nostras Deo offerimus: mediatè autem, quando eas communicamus proximis propter Deum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sacrificia propriè dicuntur, quando circa res Deo oblatas aliquid fit: sicut quòd animalia occidebantur, & comburebantur: quòd panis frangitur, & comeditur, & benedicitur: & hoc ipsum nomen sonat. Nam sacrificium dicitur ex hoc quòd homo facit aliquid sacrum. Oblatio autem directè dicitur, cum Deo aliquid offertur, etiam si nihil circa ipsum fiat: sicut dicuntur offerri denarij, vel panes in altari: circa quos nihil fit. Vnde omne sacrificium est oblatio, sed non econuerti. Primitiæ autem oblationes sunt, quia Deo offerebantur, vt legitur Deuteronom. 26. Non autem sunt sacrificia, quia nihil sacrum circa eas fiebat. Decimæ autem propriè loquẽdo non sunt sacrificia, neque oblationes: quia non immediatè Deo, sed ministris diuini cultus exhibentur.

SVMMA TEXTVS.

RESpondet D. Thom. ad propositam difficultatem per tres propositiones. Prima conclusio: Sacrificiorum oblatio secundum suam propriam rationem est actus specialis virtutis, nempe, religionis. Probatur: Sacrificium secundum suam propriam rationem habet laudem ex eo, quod in diuinam reuerentiam fit; sed est proprium religionis diuinam reuerentiam respicere: ergo sacrificium secundum suam propriam rationem est actus specialis virtutis, nempe, religionis. Secunda conclusio: Cuncta officia vniuersarum virtutum participatiuè, & ab extrinseco, hoc est, quatenus per religionis virtutem in diuinum honorem, & cultum referuntur, sunt quædam sacrificia. Probatur: Quamuis singulæ virtutes ex suis proprijs obiectis sortiantur speciem, & vna sit fortitudo, alia iustitia, alia temperantia, &c. dum tamen per charitatem referuntur in Deum, quandam charitatis speciem participant, non obstante, quòd charitas suum habet proprium obiectum, atque actũ, qui est diligere Deum sub ratione bonitatis eius, ac subinde proximum sub eadem ratione. Et quamuis in vitijs, furtum per se sit peccatum, dum tamen fit propter mœchiam quandam, inde maculam quidem vitij contrahit, vt autor est Aristotel. 5. Ethi. Ergo, pari ratione, quamuis actus aliarum virtutum proprias habeant species, quando in Dei cultum & honorem virtute religionis referuntur, sacrificiorum rationem etiam dicendi participare. Tertia conclusio: Quædam officia, & actiones sunt, quæ nullam habent aliunde laudem, nisi quod in diuinam reuerentiam, significandi gratia, exhibentur. Et hæc maximè propriè dicuntur sacrificia, pertinentque ad virtutem religionis. Hanc conclusionem non probat D. Thom. sed illam vt notam relinquit. Poterit tamen manifestari hoc exemplo. Nam eleemosynas erogare, temperatè ac fortiter agere, etiam si per virtutem religionis non fierent sacrificia, essent nihilominus per se actus virtutum. At verò vetus illa animalium occisio, & aspersio sanguinis, pinguedinumque incensio, si significationis ratio remoueretur, nullam per se haberent virtutis rationem. Et ideo hæc peculiariter sacrificia dicuntur, quasi non promerentia aliam laudem, quam religionis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

VEritatem huius quæstionis pluris nunc scire refert, propter Lutheranos, quam elapsis temporibus referebat. Negant enim non minus obstinatè, quam impudenter, aliquod esse Ecclesiæ Christi singulare sacrificium, ad certam actionem virtutem, & cultum. Sed dicunt, omnia virtutum officia nihil aliud esse, quam quædam sacrificia. Atque adeò in Christianismo nullum sacerdotum singularem ordinem dignoscunt: sed aiunt vniuersos Christianos vtriusq; sexus promiscuè esse sacerdotes, iuxta verbum Petri qui prima sua canonica, vniuersos fideles, regales sacerdotium appellat. Ac proinde inficiantur, sacrosanctum altaris sacramentum esse sacrificium. Cæterùm, quamuis Lutherus diceret, omnes Christianos esse sacerdotes, affirmabat tamen, nemini licere ea potestate vti, nisi per consensum communitatis: Quia (vt ille ait) quod est omnium communiter, nullus singulariter potest vsurpare, nisi vocetur. Potestas autẽ hæc, iuxta Lutheri sententiam, primò ad communi-

Hæresis Lutherana de sacrificijs & sacerdotio legis nouæ.

Fundamentũ Lutheri.

tatem fuit deriuata, & deinde ab ipsa communitate in eum, qui sacerdotio fungeretur. Est tamen hæc sententia hæretica: quam & falsitatis pluribus conuincere poterimus. Quod vt faciamus, percontari primum oportebit hic Lutherum, an sacerdotium Euangelicum credat abiectius quid esse, & vilius, quam sacerdotium veteris legis. Nam non puto, illum adeò insanire, vt neget sacerdotium Euangelicum multò præstantius esse sacerdotio Leuitico. Quo supposito argumentor in hunc modum: Sacerdotium veteris legis non fuit adeò abiectum, & vile, vt omnibus sine vlla differentia creditum fuerit. Exodi enim capite vigesimooctauo, legimus Dominum Deum Moysi hæc verba dixisse: Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filijs suis de medio filiorum Israël, vt sacerdotio fungantur mihi, faciesque vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem. Quibus verbis, vt videtis, Aaron, & filij eius segregati ex præcepto Domini dicuntur à tota plebe, vt sacerdotio fungantur coram eo. Cui legi consonat Paulus ad Hebræos septimo, quando de Saluatore nostro disserens ait: In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altario præfuit. Manifestum est enim, quòd Dominus noster ex Iuda ortus sit, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses loquutus est. Et sic ex sententia Pauli nullus de tribu Iuda iuxta legis Mosaicè præceptum poterat esse sacerdos. Idem testimonium dedit Propheta Samuel contra Regem Saul, qui erat de tribu Beniamin, quando illum grauiter reprehendit, propterea quòd holocaustum, & pacifica Deo obtulerit, sacerdotis officio functus: pœnamque grauissimam illi ob hoc peccatum à Deo decretam manifestauit, sic dicens; Stultè egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod si non fecisses iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum. Sed nequaquam regnũ tuum vltra consurget. Quæsiuit Dominus sibi virum iuxta cor suum, & præcepit ei Dominus, vt esset dux super populum suum, eo quòd non seruaueris quod præcepit Dominus. In libro Numerorum legimus tribum Leuiticam esse à Domino peculiariter electam ad ministrandum tabernaculo, & filios Caath destinatos ad portanda vasa sacrificij inuoluta ab Aaron, & filijs eius, vt non tangerent ea, ne fortè morerentur. Si ergo tantam reuerentiam Deus præcepit exhiberi vasis sanctuarij, vt non ab alio, quàm à sacerdote tangi possent, quanto maiorem reuerentiam credendum est nos oportere exhibere sanctissimæ Eucharistiæ, vt vasa, quibus illa reconditur, ne dicam ipsammet, non permittamus ab alio, quam à sacerdote contrectari? Si enim tantus honor præstatur vmbræ: nonne iustum est, vt maiorem multò honorem tribuamus corpori? Dathan, Chore & Abiron absorpti sunt à terra, & viui descenderunt vsque ad infernum, eo quòd sacerdotale officium vsurpare tentarunt: & ducenti quinquaginta viri illis consentientes ab igne consumpti sunt. Et Oza, quoniam extendit manum ad arcam Dei, & tenuit eam contra suæ sortis conditionẽ, subitò percussus est à Domino super temeritate sua, & mortuus est statim ibi iuxta arcam Dei, & Ozias Rex Iuda fuit à Domino lepra percussus in frõte, eo quòd sacerdotalis ordinis munus vsurpare præsumpserit, offerendo incensum super altare thymiamatis. Baltasar Rex temulentus bibens ex vasis aureis, & argenteis, quæ Nabuchodonosor pater eius abstulerat de templo Dei, quod erat Hierosolymis, vidit manum scribentem in pariete, Mane, Thechel, Phares, & eadẽ nocte illo interfecto Darius Medus successit in regno. Si ergo Dominus tantum zelatus est pro figura, quanto magis zelabitur pro veritate? Vmbram non permisit tangi, nisi à solo sacerdote, & corpus permittet contrectari indiscretè à quolibet? Caueant igitur laici Lutherani, & ad Dominum conuertantur ne fortè sicut Dathan, Chore, & Abiron viuos illos Dominus in infernum conijciat. Potest secundò conuinci falsitas Lutheranæ sententiæ superiùs positæ, ex institutione sacerdotalis ordinis, & tempore, quo sacerdotes fuerunt creati. Nam fuerunt initiati in sacerdotio in cœna vltima, quando Saluator noster cũ discipulis suis cœnans dixit illis: Hoc facite in meam commemorationem: & consummati post resurrectionem, quando dixit eisdem; Quorum remiseritis peccata, remissa erunt, & quorum retinueritis retenta sunt. Sed multò ante illa tempora discipuli erant Christiani, cum essent iam Christum induti per baptismum, nec tamen ante illa tempora erant sacerdotes: ergo in baptismo non efficitur quisque sacerdos (vt Lutherus dicebat) nec est opus, vt eo ipso, quòd aliquis est Christianus potestatem habeat supra corpus Christi verum, & mysticum, hoc est, potestatem consecrandi, & absoluendi, quæ pertinent ad sacerdotium. Et confirmatur ex Paulo primæ ad Timotheum, capite quarto, dicente; Noli negligere gratiam, quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij. Vel, vt Erasmus apertius transtulit) autoritate sacerdotij. Et iterum ad eundem; Vt resuscites, inquit, gratiam, quę est in te per impositionem manuum mearum. Ex quibus locis duo aduersus Lutherum colligere possumus. Vnum est, quòd Timotheus fuit sacerdos ordinatus à Paulo. Alterum, quòd talis ordinatio fuerit facta per autoritatem sacerdotum, & non (vt Lutherus ait) per consensum plebis. Item ad Titum capite primo, inquit: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea, quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Sed si omnes Christiani essent sacerdotes, non esset cur Titus Cretæ relinqueretur ad constituendos presbyteros per ciuitates: ergo. Et est ponderãdum, quòd ex solo iussu Pauli, & non ex consensu, aut concessione populi dicitur Titus Cretæ relictus. Sicut ego, inquit Paulus, disposui tibi. Vt etiam ex hoc Lutheranæ sententię falsitas cognoscatur. Prętereà ad Hebræos quinto, dicit Apostolus; Nec quisquam sumit sibi honorem; sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron, sed certum est, quòd Aaron non à plebe fuit vocatus, aut institutus sacerdos, sed à Deo: ergo nec sacerdotium Euangelicum, quod præstantius est illo à plebe, sed à solo Deo erit deriuandum. Pro hac etiam re faciunt verba, quę post resurrectionem Christus dixit omnibus discipulis in vnum congregatis, scilicet; Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, erunt retenta. In quibus verbis aliqua consideratione digna adnotare oportebit. Primum est, quòd dixit; Accipite Spiritum sanctum. Et non dedit tunc Spiritum sanctum ad operationem miraculorum. Nam huiusmodi donum iam prius illis collatum fuerat tempore, quo ad prædicandum fuerunt missi, iuxta illud Lucæ 9. Tunc dedit illis virtutem, & potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarent. Nec etiam dedit Spiritum sanctum ad sanctificationem illorum, aut ad Ecclesiæ illuminationem: quia hoc modo fuit datus Apostolis in die Pentecostes: ergo dicendus erit datus in die resurrectionis, quia tunc dedit potestatem remittendi peccata. Nam, quamuis remissio peccatorũ à tota

Impugnatur hæresis Lutherana.

Num. 4.

Num. 16.

2. Reg. 6.

2. Par. 26.

Explicatur locus Ioan. 20.

à tota Trinitate detur hominibus; peculiari tamen quadam ratione tribuitur Spiritui sancto, sicut & peculiariter attribuitur illi bonitas, quæ communis est tribus personis. Potestas autem remittẽdi peccata est iudiciaria quædam potestas, ad cuius executionem necessarium est, saltem duas esse personas; alteram, quę sit reus peccatis obnoxius; alteram, quæ sit iudex illum à peccatis absoluens. Et sic inde colligitur, non omnes esse sacerdotes, sed alterum esse sacerdotem, & alterum esse reum. Fortè dicet Lutherus, vtrumque alteri peccata remittere. Sed si res ità se haberet, dicere debuisset Christus, Remittite inuicem, prout Iacobus in sua Canon. capit. 5. orationem commendans, dixit. Orate pro inuicem. Secundum, quod est considerandum in illis verbis est, quòd quando Christus illa dixit, nulla aderat mulier: imò nec alij viri, quàm Apostoli. Vt sic conuinceretur, illam potestatem remittendi peccata non omnibus hominibus, sed solis Apostolis, & illis, ad quos postea per Apostolos fuit deriuata fuisse concessam. Nam quoties per aliquod signum sensibile diuinitus conceditur aliquod munus illis tantum credendum est fuisse concessum, in quos signum illud ceciderit, & non cæteris absentibus, vt gratia baptismi non conceditur, nisi illis tãtum, qui loti sunt aqua, & sacramentum Eucharistiæ ex eo tantum pane, & vino, conficitur, super quæ consecrationis verba fuerint prolata. Certum est autem, quòd sensibile, per quod potestas illa remittendi peccata fuit tradita, quod fuit flatus Christi, solum cecidit in Apostolos. Dicit enim textus, quòd insufflauit eis dicens: Accipite Spiritum sanctum, &c. Et sic soli Apostoli tunc illam potestatem accepisse sunt dicendi, & inde alij, quibus ipsi, aut Episcopi ipsorum successores eam concesserunt. Et, siquis obiiciat, quòd si

Obiectio.

hoc argumentum aliquid valeret, eo conuinceretur, Thomam vnum de duodecim Apostolis non habuisse potestatem remittendi peccata, atque adeò nec habuisse plenam sacerdotis potestatem, nec fuisse perfectum sacerdotem, quia, vt D. Ioannes testatur, non fuit cum alijs Apostolis, quando Christus illis apparuit, & dixit; Accipite Spiritum sanctum, &c. quibus verbis potestatem remittendi peccata concessit; Hãc difficultatem mouit olim Cyrillus, illique respondet,

Solutio.

dicens: omnes duodecim Apostolos fuisse à Deo electos, vt principes essent super omnẽ terram potestatẽque haberent, tanquã illius ministri, remittẽdi & retinẽdi peccata. Et Christus, cuius potentia non pręscribitur loco, non indiguit præsentia Thomę, vt hanc illi potestatem simul cum alijs concederet, & sic illud quod omnibus dare decreuerat, Thomæ etiam quanuis absenti dedit, quando illud alijs omnibus donauit.

Thomas in absentia accepit potestatem remittendi peccata.

Nec hoc alicui videri debet difficile, cum certò constet aliud simile in tempore veteris legis præcessisse. Legitur enim Numero vndecimo, quòd præcepit Dominus Moysi, congregare septuaginta viros ex senibus Israël, vt illis daret Deus de spiritu eiusdam Moysi, ad sustentandum simul cum eo onus populi, quod solus Moyses ferre non poterat. Venit ergo Moyses, & narrauit populo verba Domini congregans septuaginta de senioribus Israël, quos stare fecit circa tabernaculum. Descenditque Dominus per nubem, & loqutus est ad eum auferens de spiritu, qui erat in Moyse, & dans septuaginta viris. Cumque requieuisset in eis spiritus, prophetauerunt, nec vltra requieuerunt. Remanserunt autem in castris duo viri, quorum vnus vocabatur Eldad, & alter Medad, super quos requieuit Spiritus sanctus. Nam & ipsi descripti fuerant & non exierant ad tabernaculum. Cumque prophetarent in castris, cucurrit puer, & nuntiauit Moysi, dicens, Eldad, & Medad prophetant in castris. Et statim Iosue filius Nun minister Moysi, & electus è pluribus ait; Domine mi Moyses prohibe eos. At ille; Quid, inquit, æmularis pro me? Quis tribuat, vt omnis populus prophetet, & det ei Dominus spiritum suum? Si hæc omnia olim contigisse sacra narrat historia, non erit iusta causa dubitandi, Christum Saluatorem nostrum dedisse Thomæ absenti, sed ab eo electo spiritum suum, sicut, & Eldad & Medad absentibus, quia ad hoc electi erant, datus fuit. Nam quos Deus ad muneris alicuius functionem eligit, etiam si absentes corpore sint à comitatu & congregatione illorum, quibus munus suum donat, recipiunt tamen illud perinde ac alij. Quia etsi alijs socijs absentes sint, Deo tamen, qui vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt, & cui nulla est inuisibilis creatura absentes esse non possunt. Denique poterit conuinci falsitas sententiæ Lutheri ex diffinitionibus conciliorum. Nam concilium Carthaginense quartum præscribit modum, quo aliquis in presbyterum est ordinandus, & si omnes Christiani (vt Lutherus ait) essent sacerdotes, superflua esset talis ordinatio. Et concilium Lateranense, sub Innocentio III. de Sacramento Eucharistiæ loquens, ita diffinit: Et hoc vtique Sacramentum nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui ritè fuerit ordinatus, secundum claues Ecclesiæ, quas ipse concessit Apostolis, & eorum successoribus Iesus Christus. Habetur hoc decretum in libro Epistolarum Decretalium sub titulo de summa Trinitate & fid. catho. capite primo. Concilium etiam Remense capite secundo, in hunc modum dicit: Peruenit ad notitiam nostram, quod quidam presbyteri in tantum paruipendant diuina mysteria, vt laico, aut fœminæ sacrum corpus Domini tradant ad deferendum infirmis, & quibus prohibetur ne sacrarium ingrediantur, nec ad altare appropinquent, illis sancta sanctorum committunt, quod quam sit horribile, quãque detestabile omnium religiosorum animaduertit præcellentia. Quibus verbis manifeste significatur, non solum esse interdictum fœminis & laicis corporis Domini consecrationem, sed & eiusdem corporis contactum. Et si dicit esse horribile & detestabile, vt fœminæ, & laici sacrum Domini corpus contrectent, quid dicturum esset concilium, si audiret laicos tentantes idem Domini corpus consecrando conficere? Non est dubium, quin atrociorem punitionem in eos exercuisset. Habetur hoc decretum de consil. distinct. 2. cap. peruenit. Quod ideò præmoneo, quia illius concilij acta non habentur in eo volumine, in quo sunt aliorum conciliorum decreta congesta per Isidorum.

¶ Restat nunc respondere ad fundamentum Lutheri, quod erat desumptum ex prima canonica Petri vniuersaliter de omnibus fidelibus dicentis: Vos estis genus electum, regale sacerdotium Et dico primo, quòd si ex illo loco colligeretur, omnes fideles esse sacerdotes, pari ratione etiam colligi posset, quod omnes sunt reges, cum non qualecumque sacerdotium, sed regale eos appellet: & vigintiquatuor seniores qui figuram tenent iustorum, in Apocalypsi cap. 5. clament dicentes; Fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram. Si ergò nihil magis est sacerdos ritè ordinatus, quã quilibet Christianus, quia omnes dicuntur sacerdotes, oportebit similiter eadem ratione, quod nihil magis habeat Rex, quam quilibet Christianus, quia omnes etiã dicũtur Reges.

Ad fundamentum Lutheri.

Atque

Atque adeo nemo esset Rex Luthero; sicut nemo est illi sacerdos. Imò si propter illa verba Petri, oportetet fateri omnes Christianos esse veros sacerdotes; pari ratione conuinceretur omnes Iudæos fuisse sacerdotes, cùm in Exo. c. 19. dictum sit à Domino. Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculiú de cúctis populis. Mea est enim terra; & vos eritis mihi in regnú sacerdotale, & gens sancta. Cóstat autem apertissimè ex eadem sacra scriptura, non omnes Iudæos fuisse sacerdotes, quamuis fuerint à Deo vocati regale sacerdotium. Dico secundo, verum sensum illius loci esse, quod ideò omnes Christiani appellantur à Petro sacerdotes, quia sunt vniti Christo, qui est Rex & sacerdos. Vel aliter, quod dicuntur genus electum, & regale sacerdotium: quia eorum pater videlicet Christus est Rex & sacerdos. Ità exponit hunc locum Didymus Alexandrinus in expositione, quæ eius nomine super septem Epistolas Canonicas, circunfertur. Vbi postquà ostendit, Christum esse Regem, & sacerdotem in hæc verba subiúgit. His itaque dispensatia necessarium erat dispersos ab eo, qui simul Rex & sacerdos est, electum esse genus, & regale simul, ac sacerdotale, patre siquidem eorum vtrumque habente principatum, necesse est eos tanquam ex Rege regale, & tanquam ex sacerdote, sacerdotale, esse genus.

Sacrosanctũ Eucharistia sacramentum est etiam sacrificium. ¶ Explicato iam in Ecclesia constituédum esse singularem sacerdotum ordinem, qui non ad omnes, sed ad eos tantum, qui ritè fuerint cósecrati, pertineat, explicatum etiam manet, quòd est in illa singulare ac particulare sacrificium ad certam & determinatam virtutem, & cultum pertinens. Nam sacerdotium ex natura sua ordinatur ad sacrificium, & sic vbi est particulare sacerdotium, quod ibi etiá sit singulare sacrificium, est necesse: & huiusmodi est sacrosanctum altaris Sacramentum. Scio Vuicleffum Anglum, Sathanica furia correptum, cum omnes ritus ac sacraméta Ecclesiæ à medio tollere conaretur, hoc etiam diuina Maiestate plenum demoliri fuisse conatum, & quatenus est Sacramentum, & quatenus est sacrificiú. De quo articulo Vualdensis contra ipsum egregiè disputauit lib. 2. de Sacramentis. Ac de hoc particulari puncto; an sit sacrificium. cap. 31. & 32. Lutherus etiam negat idem Sacramentum esse sacrificium, & ad id ostendendum edidit librum, cui titulú fecit, de abroganda missa priuata. Vbi postquam inanibus rationibus visus sibi est, rem demonstrasse, amarulentis verbis in nos inuehitur dicens, quod qui Sacramentum altaris sacrificium vocamus idololatriæ impietate commaculamur. Imò ipso facto, inquit, nos negare Christum semel tantum fuisse mortuum, cum suam mortem vnicum tantum voluerit esse sacrificium. Ac subinde infert, nullum esse peculiare sacrificium in Ecclesia Christi, sed cuncta bona opera, nempe, eleemosynas, orationes, oblationes, &c. esse nostra sacrificia, vt diximus in principio huius articuli. Cæterum contra hos omnes talem statuo conclusionem, de fide tenendam.

Conclusio de fide tenenda. *1. Ratio.* Sacrosanctum altaris mysterium non solum, sicuti cætera, est Sacramentum, verum etiam victima, & sacrificium, illudque fidelibus vnicum. Probatur primò. Ex diffinitione sacrificij, quam articulo præcedenti assignauimus, dicentes. Sacrificium esse oblationem sacram soli Deo factam, circa quam aliquid exercetur; Quæ omnia perfectissimè inueniuntur in sacrificio missæ: nec est aliud in Ecclesia Christi, cui ea diffinitio conueniat: ergo solum Eucharistiæ Sacramentum potest dici in Ecclesia verè & propriè sacrificium. Et confirmatur: In missa nos sacratú panem, & vinum, hoc est, corpus & sanguinem Domini offerimus Deo, quibusdam circa illa religiosè & ritè peractis, eaque offerimus, vt ab ipso, per eá sacratissimam hostiam, impetremus bona, & liberemur à malis, quæ omnia verá, & perfectam rationem sacrificij constituunt: ergo verè tunc sacrificamus. Sed est aduertendum, quod quia hoc nomen, sacrificium, aliquando solet accipi pro re ipsa oblata, dicitur enim quis offerre sacrificium: & aliquando accipitur pro ipsa rei oblatione, qua ratione qui bona & pura mente Deo aliquid offert, sacrificare dicitur; nec sunt ista duo sacrificia, sed vnum tantum, vt diximus articulo primo huius quæstionis, fit, vt & corpus Christi, atque eius sanguis dici possint sacrificium. & similiter oblatio, quia ista in missa offeruntur. Quare promiscue vtrumque, nomine sacrificij, significabitur. Secundo probatur conclusio: Præter sacrificia laudis, gratiarú actionis, iustitiæ, & bonæ ac studiosæ vitæ, quæ ab initio mundi in omni natione & ætate iustis communia fuere, præter hæc, inquam, nulla respublica fuit tá male fundata, nulla gens tá barbara, & inculta, quę peculiare aliquod sacrificium, & rationem venerandi atque placandi Deum, vel Deos suos non haberet, in quod conueniret: & quo suam religionem manifestaret, ac tueretur. Vnde Aristotel. cap. 2. Rhetoricę ad Alexandrum, exemplum ponens argumentandi à iusto & honesto, illud petit à sacrificijs, docens, iustum esse apud omnes, vt sacrificia fiát, & quod patrio more fiant, idque dicit, & omnia vaticinia iussisse hominibus, & primos vrbium conditores eis tradidisse: Sed in nouo testamento & Ecclesia Christi, si corpus, & sanguis Domini, quæ offerimus in missa, non est sacrificium, nullum omnino restat, quod sit huius reipublicæ ac populi peculiare sacrificium: ergo dicendum est proculdubio, quod id quod in missa offertur est vnicum & peculiare Ecclesiæ sacrificium. *2. Ratio.*

¶ Tertiò, iuxta doctrinam Apostoli, hæc tria se cósequuntur, necessarióque quodam vinculo continentur, lex, sacerdotium, & sacrificium; dicit enim ad Hebræos 7. Translato sacerdotio, necesse est, vt & legis translatio fiat. & capite quinto, & octauo, munus sacerdotis esse dicitur, hostias offerre: sed Ecclesia Christi habet peculiarem legem, & peculiare sacerdotium, vt diximus: ergo etiam habet peculiare sacrificium. Nullum autem aliud esse potest, nisi illud, quod in missa offertur: ergo hoc est verum & proprium sacrificium. Responderét aduersarij fideles omnes esse sacerdotes, ac proinde Ecclesiam Dei præter communia sacrificia laudis, misericordiæ, & iustitiæ, non habere aliquod peculiare sacrificium. Sed hæc responsio ex dictis in isto articulo iam improbata manet. *3. Ratio.* Potest præterea ex lege veteri efficax desumi argumentum ad probandam nostrá conclusionem, Iubebat enim lex illa numerosissimam sacrificiorum, hostiarumque oblationem; quibus tum suam erga Deum subiectionem commendabat: tum etiam nostrá præfigurabat legé. Adde, quod & lex vetus Euangelij vmbra, distinctis ordinibus sacerdotum ac leuitarum quibus summus præsidebat Pontifex, diuinitus fuit instituta: ergo, nisi legem illam nostrę velis præferre. necesse erit Euangelium professis peculiare aliquod esse sacrificium, quod pręter illud altaris nullú aliud est propriè. *4. Ratio.*

Responsio Lutheri. Ad istam rationem respondet Lutherus, illam quidem conuincere aliquod esse peculiare sacrificium Euangelicum. Hoc tamen inquit, nó fuit, nisi illud, quod Christus in ara crucis semel obtulit.

Impugnatio eiusdem. Hæc tamen responsio minime satisfacit. Nam sacrificium illud quod religionis est peculiare, tandiu

durare

durare debet, quandiu religio præstat. Et illud quod Christus obtulit in propria specie non iteratur, dicente Apostolo, Christus semel mortuus est, siquidem resurgens ex mortuis iam nõ moritur: mors illi vltra nõ dominabitur. Fuit ergo necessarium, vt tale sacrificiũ institueretur, quod religio Christiana quotidie Deo suo offerret; quale est sacrificium altaris. Præterquam, quod Christus Dominus, vt constat ex Psal. 109. adiũcta interpretatione Pauli ad Hebræos, c. 5. fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedech, qui vinum & panem obtulit. Certum est autem, quod in cruce non has corporum species, sed suum propriũ corpus moriens immolauit. Documentum est ergo maximum, hoc, quod nos, qui sua membra sumus, sub eisdem speciebus quotidie offerimus, esse legitimum nostrũ sacrificium, ob idque seipsum panem de cœlo descendentem nũcupauit. Et in huius rei præsagium præter agnum paschalem, quem secundum legis mandatum Exod. 12. antiqui patres semel quotannis in figuram Christi passionis immolabant, iubebantur, & Num. 28. offerri quotidie in templo duo agniculi immaculati in holocaustum. Nempe, vt doceremur non modò quod Christus obtulit, sed & quod nos quotidie offerimus legitimum esse sacrificium. His præterea rationibus accedunt testimonia sanctorum Patrũ. D. enim Augustinus lib. 16. de Ciuit. cap. 22. loquens de Melchisedech inquit: Ibi primum apparuit sacrificium, quod nunc à Christianis offertur toto orbe terrarum. Et libr. 10. de Ciuit. cap. 20. loquens de illo sacrificio, quod Christus Dominus in forma serui obtulit Deo patri in cruce, addidit. Cuius rei Sacramẽtum quotidianum esse voluit Ecclesiæ sacrificium, cum ipsius corporis ipse sit caput, & ipsius capitis ipsa sit corpus, tam ipsa per ipsum quam ipse per ipsam suetus offerri. D. Chrysostom. in titu missæ sic habet: Propter incnarrabilem, & infinitam tuam benignitatem citra conuersionem, & commutationem homo factus es, & noster sacerdos appellatus, & huius ministerij & incruenti sacrificij consecrationem nobis tradidisti, tanquam Dominus omnium. D. Ambrosius in præfatione missæ cœnæ Domini inquit: Aut quid sperare de tua misericordia possumus, qui tantum munus accepimus, vt talem tibi hostiam offerre mereremur, corpus, scilicet, & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, qui formam sacrificij perennis instituẽs; hostiã se primus obtulit, & primus docuit offerri? D. Cyprianus ad Cæcilianum ait: Quia passionis mentionẽ in sacrificijs omnibus facimus; passio est enim Domini sacrificium, quod offerimus, nihil aliud, quã quod ille fecit, facere debemus. Et quia longum esset sanctorum testimonia recẽsere idem inuenientis apud Diuum Dionysium libr. de Eccles. Hierarch. capit. 3. apud Diuum Ignatium in epistola ad Smyrnenses, apud Athanasium in lib. quæstionum ad Antiochum, apud Gregorium lib. 4. Dialog. capit. 58. apud Damascenum lib. 4. fidei orto. capit. 14. apud D. Hierō. ad Edibiam. quæst. 2. Sed dicunt hæretici, Eucharistiam ideò vocari à patribus sacrificium; quia est exẽplar, & imago sacrificij. Cæterum hæc imago, & exẽplar sacrificij in cruce pro nobis oblati, sacrificium est. Et sic quando in missa passionem Domini referimus & repræsentamus offerimusque Deo corpus, & sanguinem filij sui, verè & propriè sacrificamus, quia nihil ibi deest quod ad perfectam rationem sacrificij spectet. Denique hæc veritas diffinita est in multis concilijs. Nam antiquum illud, & grauissimum Nicenum can. 14. prohibens ne diaconi corpus Christi tradant presbyteris, hæc dicit: Nec regula, nec consuetudo tradit, vt ij, qui offerendi sacrificij non habẽt potestatem, ijs, qui offerũt, corpus Christi porrigant. Et Innocent. Tertius in concilio Lateranensi, & refertur de Sum. Trinit. & fid. cath. c. firmiter. Vna, inquit, est fidelium vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus omnino saluabitur. In quo idem ipse sacerdos est, & sacrificiũ Christus Iesus, Et ne quis putaret ad mortem eius tantum fieri allusionem, subditur; cuius corpus, & sanguis in sacramẽto altaris sub speciebus panis, & vini veraciter continetur. Quasi diceret, quod ipse semel sub carnis forma immolauit sacrificiũ nos quotidie sub speciebus panis & vini offerimus. Concilium Toletanũ primum, c. 5. præcipit, vt omnes clerici veniant ad sacrificiũ, & eodẽ nomine illud appellant concilium Trullanum, & Braccarense tertium, c. primo. Concilium Florentinum in decreto vnionis Armenorum, Altisiodorense, & Constantiense multaque alia. Et tandem concilium Tridentinum in in hunc modum diffinit: si quis dixerit in missa non offerri Deo verum, & proprium sacrificium; aut quod offerri non sit aliud, quam Christum nobis ad manducandum dare, anathema sit. De hoc sacrificio loquebatur Malachias cap. 1. quando dicebat: Non est mihi voluntas in vobis dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum magnum est nomen meum. In gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Et Daniel cap. 12. appellat illud iuge sacrificium. Manet ergo fixum ex dictis, in Ecclesia esse peculiare aliquod sacrificium ad particularem virtutem religionis pertinens, quod in diuinam laudem, & reuerentiam ex sua natura tendit. Et hoc est sacrificium altaris. Nam reliqua virtutum officia, quamuis participatiuè, & ab extrinseco, hoc est, quatenus per religionis virtutem in diuinum honorem & cultum referuntur, dici possunt sacrificia, propriè tamen, & verè, hoc est, quatenus ex suis obiectis propriam sortiuntur speciẽ, hoc nomine gaudere nõ possunt, sed dicẽtur, vel actus iustitiæ, vel fortitudinis, vel temperantiæ, vnusquisque secundũ suam naturam. Et hoc est, quod D. Tho. docet in hoc articulo.

Testimonia sanctorum.

Corollarium.

Determinationes conciliorum.

¶ Sed quoniam plures moueri possunt difficultates de sacrificio missæ ad materiam iustitiæ pertinentes, nec alius conuenientior erit locus illas disputandi, operæpretium duxi cuncta hanc ad rem pertinentia in vnum congerere. Quod & faciam maiori qua potuero breuitate. Nam timeo ne noster hic labor iustũ libri volumẽ excedat, & dũ cunctis placere cupio, nihil intactum relinquens omnia hæc nostra prolixitate omnibus sim molestus. Erit autẽ primum dubiũ, quod & fundamentũ est aliorum, vtrùm missæ sacrificium pro multis oblatum tantum valeat singulis, ac si pro vno tantum offerretur? Quę quæstio celebris est inter Theologos, nec tam facilis explicatu, quã scitu vtilis. Ad cuius intelligentiam aduertendũ est primò, quod, vt cõstat ex D. Th. 3. p. q. 79. a. 7. & in 4. d. 12. q. 2. a. 2. q. 4. in missa sunt tria, scilicet, Sacramentũ, sacrificium, vel oblatio & oratio Ecclesiæ, vel sacerdotis, sacramentũ est, quatenus continetur ibi Christus sub speciebus sacramentalibus. Cuius consecratio consistit in illis solis verbis. Hoc est corpus meũ, & Hic est calix sanguinis mei, &c. Vsus autem consistit in sumptione. Sacrificium est quatenus ibi offertur Christus hostia pro peccatis, tam ipsius sacerdotis, quàm aliorum, oratio verò, quatenus ibi adiunguntur precationes Deo fusæ sine nomine Ecclesiæ, siue ipsius offerentis. Et quidem quando quærimus, vtrùm missa oblata pro pluribus tantum prosit singulis, ac si pro vno tantum offerre

Dubium de valore missæ.

In missa numerantur tria.

pterretur, non est sermo de missa quatenus est Sacramentum; cum certum sit, hac ratione, tantum prodesse sumentibus quibus, ceu alimoniam spiritualis vitæ, gratiam confert, & dulcedinem deuotionemq; excitat. Sed loquimur de missa, secundum alias duas rationes; nempe, quatenus est sacrificiũ, & quatenus continet orationes. Secũdum quas etiam est certum, quod non solis sumentibus, verùm & offerentibus & alijs, pro quibus offertur confert. Dixi offerentibus. Nã in sacrificio missæ non solum sacerdos offerens censetur, verùm & astantes & eleemosynam largientes, vt infra patebit. Prodest autem ad satisfactionem pro peccatis, scilicet, ad remissionem pœnarum eorum criminum, quorum culpa per pœnitentiam est deleta.

In vnoquoque bono opere tria consideranda.

¶ Secundo est aduertendum, in vnoquoque bono opere ex charitate facto, tres valores, aut fructus posse considerari. Primus est valor meriti de condigno, qui in eo consistit, quod pro illo danda est gloria in cælo ex iustitia & lege Dei, iuxta illud: Qui dederit potum aquæ frigidæ in nomine meo, &c. Secundus est impetratio, quia per actus bonos in charitate factos impetramus à Deo nostras petitiones. Et hæc etiam potest dici meritum, non de cõdigno, sed de congruo. Nulla enim lege tenetur Deus omnes nostras petitiones cõcedere in particulari, quamuis sit congruum, vt illis annuat, quando pertinent ad salutẽ. Imò quatuor cõditionibus comitantibus precationem, quas refert D. Tho. in materia de oratione supra. q. 83. a. 16. infallibiliter obtinebimus petita. Tertius valor in opere ex charitate facto inuentus est, quod valet ad satisfactionem pœnæ debitæ pro peccatis. Idque ex iustitia, vt cõmuniter dicunt Doctores in materia de satisfactione. Quod à nobis in præsenti, vt notũ, supponitur, ne in singulis probandis diutius immoremur. Sed est inter hos valores, aut fructus talis differentia, quod primus, scilicet meriti de condigno, non potest alteri valere, quàm facienti opus, vt cõmuniter docent Doctores in materia de gratia. At verò valor secundus, qui est impetratio, & tertius qui est satisfactio potest alteri applicari. Imò summus Põtifex per indulgentiarũ concessiones applicat quotidie fidelibus satisfactiones sanctorum, valentiq; illis non solũ ex congruo, sed etiã de condigno. Cũ ergo missæ celebratio inter bona opera cõputetur, ꝙ omnes isti tres valores, aut fructus illi correspondeãt, erit necesse, nẽpe, meritum de condigno, quod solius erit sacerdotis celebrantis, impetratio, & satisfactio, quę etiã poterũt prodesse alijs.

In sacrificio missa duplex valor, scilicet, ex opere operantis, & ex opere operato.

¶ Tertiò est aduertendum, quod in missæ sacrificio adhuc possumus distinguere duplicem valorem. Vnum, qui dicitur ex opere operantis, in illos tres, præcedenti notabili explicatos, diuisus. Alterum, qui dicitur ex opere operato. Et est ille, qui ex bonis operibus Christi, ibi veluti in vase quodam reseruatis nobisque applicatis, prouenit. In quo similiter triplex illud valoris genus est distinguere. Itaque in missæ sacrificium vltra nostrum actum cum suo triplici valore, possumus etiam considerare opera Christi, in quibus similiter triplex ille valor distinguatur, scilicet, meritum Christi, impetratio eiusdem, & satisfactio. Quæ opera tanquam illa, quæ sunt infinita in ratione meriti, & satisfactionis, & à quibus omnis nostra operatio valorem, vim, & efficaciam habet, actus nostros longe superant. Et sic est differentia, quod quamuis meritum nostrum nulli valeat ex iustitia ad consequutionem gloriæ, vel ad augmentum gratiæ, vt diximus, nec similiter nostra impetratio prosit nobis, aut alijs de condigno, sed tantum de congruo: tamen meritum Christi, satisfactio, & impetratio valet nobis de condigno, & ex iustitia, tam ad gloriæ consequutionem, quàm ad alia. Et ratio est: Nam cum Christus sit caput nostrum, quando eius merita nobis applicantur, ita valent ex iustitia, ac si essent merita nostra. Si enim Adę peccatum, quia peccatum erat capitis, ex iustitia omnes eius posteros infecit, quantò magis gratia Christi, qui secundus est Adam) meritũ & satisfactio, omnes quotquot attingit saluare, & reficere ex iustitia poterit, vt sit verum, quod vbi abundauit delictum superabundauit & gratia? Quare missæ sacrificium quatenus continet meritum Christi, tam primam gratiam & deletionem peccati, quã ipsam remissionem pœnæ operatur in nobis ex iustitia, & ex opere operato, sicut & reliqua sacramenta. Est etiam alia differentia meo iudicio, quòd quando aliquis accipit eleemosynam pro missa, vel ipse sua spõte promittit alicui eam dicere, vel pro se, vel pro suo defuncto, non promittit valorem, qui est ex opere operantis, sed illum, qui est ex opere operato: vt bene docet Caietanus in quodl. de celebratione missæ. q. 2. vers. ex his ergo. Meritum autem, & satisfactionem, quæ est ex deuotione offerentis, bene poterit liberè applicare sacerdos, vel sibi, vel alteri, cui placuerit. Cuius rei est manifestum signum, quod si quis in peccato mortali celebrat, satisfacit danti eleemosynam, vt omnes Doctores concedunt. Et tamen certum est, quod non applicat meritum, & satisfactionem suo actui respondentem, quæ nulla est, sed solùm meritum, & satisfactionem Christi. Ex quo obiter licet inferre, quod si quis petat missam de Spiritu sancto, vel de defunctis, vel de alio sancto, aut, quod apponatur collecta de beata Virgine, vel de salute, non tenebitur sacerdos ei acquiescere, nisi ob specialem illum laborem nõ debitum, eleemosynam augeat. Quod probo non solum ex eo, quòd Syluester verbo, missa. q. 8. & multi alij sentiunt, nullam missam esse defuncto, aut cuipiam alteri salubriorem, quã alteri: quod infra examinabitur: Sed etiam ex eo, quod cum taxatur labor missæ, non cum his circunstantijs, sed simpliciter taxatur. Quare importunas has conditiones sacerdos non tenebitur admittere: Nisi fortè ipse eas promittat. Quia tunc ex vi promissionis, & veracitatis tenebitur sub veniali illas adimplere; sicut & quamcunq; aliam promissionem, quæ non adimpleta non damnificat proximum notabiliter. Syluester loco citato videtur significare talem peccare mortaliter. Nam dicit, quod infideliter agit, & quòd non satisfacit. Sed hoc duntaxat verum esse puto, quando ob has conditiones, & similes, vt quod missa dicatur in hoc loco, vel in illo eleemosyna notabiliter augetur.

Celebrãs pro stipendio quẽ valorem promittat in missa.

In missæ sacrificio possumus considerare alium triplicem valorem ex parte Ecclesiæ.

¶ Tertio est aduertendum, quod præter illum triplicem valorem ex opere offerentis ministri, & alium triplicem ex opere oblati Christi in sacrificio missæ existentem, est etiam alius triplex valor, ex fide & deuotione Ecclesiæ proueniens. Est enim Ecclesia, vt ex canone constat, quæ etiam medio ministro sacrificium illud offert, & sic missa continet orationes & ceremonias quasdam publicas ex Ecclesiæ institutione ordinatas, Idemque est dicendum de horis canonicis, & de alijs orationibus ab Ecclesia compositis. Et quamuis Scotus quodl. 20. articulo secundo, & Gabriel in quarto, distinctione prima, & quarta, & 45. vt refert Corduba lib. 1. quæstionarij, quæst. 3. statim in principio, appellent hunc valorem ex opere operato, quia inuenitur in hoc sacrificio, vltra meritum operantis ministri, melius tamen erit dicere cum eodem Corduba, & cum Couarruuia, in c. alma mater. de sententia excommunicationis. p. 1. §. 5. nu. 6. quod illud

illud meritū pertinet ad opus operātis, cū habeat efficaciā ex Ecclesiæ deuotione, vel fide. Alioquin horę etiam canonicæ, & aliæ orationes publicæ ab Ecclesia institutæ dicendæ essent habere effectū ex opere operato, cū vltra sacerdotis meritū, etiā habeant aliū valorem ex Ecclesiæ merito, quod nulla ratione est dicendū. Eo vel maximè, quod cū vt docet Corduba loco citato, omne illud dicatur meritū ex opere operantis, quod ratione boni motus, seu operis ipsius agentis, modo sit ipse ministrans, modo sit suscipiēs, & modo propter meritū eius congruū, vel propter meritū cōdignū, ipsi vel alteri proueniat, & illud tātū dicatur meritū ex opere operato, quod virtute, aut ratione alicuius Sacramēti, vel sacrificij, tāquā instrumēti applicatiui passionis Christi, & applicati secundum Dei, & Ecclesiæ institutionē, prouenit, propter merita, scilicet, Christi tātū ibi applicata, fit, vt meritum quod in missa ex deuotione, & fide Ecclesiæ offerentis prouenit, nō ad meritū ex opere operato, sed ad meritum ex opere operantis sit referendum.

1. Difficultas. 2. Difficultas. ¶ Si quis autem quærat an missæ valor prout est ab Ecclesia sit maior semper quā prout est à ministro? Et vtrùm ex indeuotione ministri minuatur ille valor, qui ex Ecclesiæ opere cōsurgit? Et tandē an possit

3. Difficultas. sacerdos eū valorē, qui est ex Ecclesia, cui voluerit applicare, satisfaciatq; debito dicendi missam offerēdo solū meritū, quod est ex opere operato Christi?

Ad 1. difficultatem. ¶ Ad primā difficultatē respondeo, mea quidem sententia, quantùmuis crescat ministri etiā sanctissimi deuotio, nunquā perueniet, aut æquabit Ecclesiæ valorem. Nullus enim in particulari etiā sanctissimus dilectior, aut acceptabilior esse potest Deo in terra, quā sit tota eius Ecclesia sancta, immaculata, nec habens maculā, neq; rugam, & contra cuius firmissimā fidem & charitatem inferorū portæ non præualebunt. Præterquā, quod totū corpus multò maioris virtutis esse debet quā singulare mēbrū. Quare dico quod sicut Christi meritū est in infinitū maius quā Ecclesiæ, & ex hac parte prouenit, quod valor huius sacrificij non possit habere æqualē: ita etiā valor eiusdem prout est ab Ecclesia superat longè valorem ex deuotione optimi cuiusq; sacerdotis prouenientē. Quod magno solatio esse debet ijs, qui missas dicere iubēt, cū participes sint vltra Christi meritū, & satisfactionē, etiā tot sanctorum in Ecclesia existentium meriti & deuotionis, quod vt statim dicemus: non impeditur ob malum ministrum.

Ad 2. difficultatem. ¶ Ad secundā difficultatē Syluester, verbo, missa, in principio, respondet, valorē, qui ex Ecclesiæ opere consurgit, in sacrificio missæ, minui, vel augeri ex deuotione, & bonitate ministri maiori, vel minori. Et ratio illius est: Nam minister est instrumētū Ecclesiæ. Certum est autē, quod instrumentū, quò aptius est, melius operatur. Et sic videtur dicendū, quod si minister est in gratia: vel habet maiorem deuotionē, missa ab ipso dicta fructuosior erit, etiā quo ad orationes, & preces Ecclesiæ, quā quæ dicta fuerit à malo ministro. Sed si hæc ratio aliquid valeret pari modo sequeretur missam mali sacerdotis nullius penitus esse valoris, nō solū quo ad valorem ab Ecclesia receptum, sed etiā quo ad sacrificiū, & meritū Christi oblati; quod, tā Syluester, quam omnes alij Doctores tanquā erroneū, & valde periculosum cōdemnant. Quod sequatur, probatur: Nā minister in sacrificio missæ etiā est instrumentū Christi, sicut in alijs sacramentis. Quocirca melius dicendū existimo cū Angelo in summa, quod missa quo ad orationes & alia accidentalia ei annexa, melior est melioris, prout orationes illę pendent ab eo, vt à priuata persona, nō autem quatenus dicūtur ab illo, vt à persona publica gerēte vicē Ecclesiæ, quia, vt sic à quocunq; dicātur sunt æquè fructuosæ, sicut & ipsum sacrificium. Et si quis curiosius interroget, quid si nō, vt minister Ecclesiæ, sed, verbi gratia laicus horas Canonicas recitet, vel orationem Dominicam, nunquid, si in peccato mortali eas fundat, proderunt saltē illis, pro quibus oratio fit? Soto in 4. d. 15. q. 2. ar. 1. putat, nō prodesse, quia ex quo talis recitās nō est minister Ecclesiæ, nō habent preces illę aliā vim, quā si ab eo essent factæ. Sed longe melius Nauarro in Manu. c. 25. nu. 111. & Couar. in ca. Alma mater, p. 1. existimant oppositū. Ex quo enim Ecclesia, eas orationes instituit, & à quolibet suo membro Deo offerri voluit, quicunq; illas dicit orat nomine Ecclesiæ. Et ad rationē Syluestri respōdeo, quod cū malus sacerdos tā respectu Christi, quā Ecclesię exerceat nudū ministeriū, non debebit eius malitia totaliter impedire, aut eius infirmitas, & indeuotio enervare, siue Christi, siue Ecclesiæ meritū, aut valorem, imò neq; quicquā omnino officere: sicut nec malus famulus dans eleemosynam, vt instrumentū sui domini illius merito obest, aut præiudicat.

Ad 3 difficultatem. ¶ Ad tertiā difficultatē respōdeo, quod quoniā Ecclesia offert suum valorē pro communibus necessitatibus, scilicet, pro Papa, pro Rege, & pro omnibus fidelibus tam viuis, quam defunctis, non erit positū in potestate sacerdotis illum cuicūq; voluerit applicare, sicut nec meritū, aut satisfactionē audientium. Sed suæ facultatis solū erit, valorem Christi ex opere operato, & suū ex opere operantis, pro quacunque priuata persona ipse voluerit, offerre. Imò ad satisfaciendū debito dicendi missam pro aliquo, sat erit si solum meritum Christi illi applicet, vt diximus in tertio notabili.

Missa & quodlibet aliud opus bonum tripliciter potest alicui applicari. ¶ Quarto est aduertendum, quod sacrificium missæ, & quodlibet aliud opus bonū tripliciter potest alicui applicari, scilicet, generalissimè, specialissimè, & medio modo, seu specialiter, generalissimè applicatur illud, quod omnibus cōuenit, & cōtingit vno è duobus modis, scilicet, vel ratione tantum vnionis gratiæ & charitatis, vel ratione generalis, seu habitualis intētionis applicātis. Primo modo valet ōnibus in gratia & charitate existentibus, etiā si eis per intē-

Generalissimus modus applicandi. tionē nullo modo applicetur, quia ex natura rei bonū vnius mēbri naturaliter participatur à cæteris. Et hoc est quod credimus, quādo dicimus sanctorū cōmunionē, & quod voluit significare Propheta Psal. 118. dicēs; Particeps ego sum omniū timentium te. Nec ab hac participatione potest excludi, qui est in gratia, vel charitate: quia charitas facit societatem in Christo, & amicorū spiritualiū bona omnia spiritualia cōmunicabilia, eis esse cōmunia: sicut & in beatitudine omnes, sibi inuicē cōmunicant, atq; participāt gaudiū. Secundo modo, scilicet, ratione generalis intentionis, saltē habitualis Ecclesiæ, aut viri iusti bonū opus facientis, valet, & prodest hoc sacrificiū, sicut & oratio, toti Ecclesiæ & omnibus fidelibus eius, non præcisis, etiam si sint peccatores in peccato mortali existentes. Quia, vt communiter dicunt Doctores cum Scoto quodlibet. 20. articul. 2. ex charitate, qua iusti tenentur omnes diligere, & facto diligunt, intenduntque saltem virtualiter, vt bona sua prosint generaliter omnibus alijs membris, seu filijs Ecclesiæ, quibus & quo modo, sine alterius præiudicio illis prodesse possunt, fit, vt quando pro se, vel pro alio specialiter orant, etiam tunc generaliter pro omnibus orent & offerant sacrificium. Et ad hunc etiam sensum intelli-

gitur articulus ille; Credo sanctorum communioné, vt optimè explicat nobis quidá autor Soto appellatus.li.3.de institutione Christiana.c.16. Si quis autem quæratur, quæ bona seu fructus, hoc, vel illo modo generalissimo, communicentur fidelibus ex bonis operibus factis? respondeo ex mente Cordubæ, lib. 1. quęstionarij, q.3. §. si quæratur, quod sunt gaudiú spirituale, dæmonú debilitatio, reseruatio à malis téporalibus, pluraque alia bona tá téporalia, quam spiritualia, quæ Deus hominibus confert ob bona opera ab amicis facta. Et ideò quanto sunt plures sancti, & plura bona opera in Ecclesia, táto plura etiá beneficia nobis Deus largitur: vt cognoscatis, quátum vtilitatis fidelibus resultet ex eo, quod multi iusti in Ecclesia inueniantur. Quod & significare voluisse videtur Deus Gen.18. quádo Abrahamo postulátt, ne Sodomá subuerteret, promisit, quod propter quinquaginta iustos, qui fuerint in ciuitate, vel propter quadraginta, vel propter decem, illam non deleret.

Specialissim⁹ modus applicandi.

¶ Specialissimè dicitur applicari missæ sacrificiú, vel quodlibet aliud opus bonú, in quantú solú prodest ipsi operanti disposito. Fructusq; qui ex tali applicatione resultat est, quod ipse offerés mereatur de condigno gloriá, & augmentú gratiæ adimplere, atq; præceptú, & alia huiusmodi consequátur, quæ nó nisi operanti ex natura operis, & ex lege diuina conuenire, aut prodesse possunt.

Specialis modus applicandi.

¶ Medio modo seu specialiter, applicatur missę sacrificiú, vel opus bonú alteri ex intétione ipsius offeréntis, vt communiter fieri solet. Potestq; fieri ista specialis applicatio distinctè pro vno, aut pro multis in particulari, & etiá confusè pro illis multis, aut pro omnibus. Idq; vel ex ęquo cuilibet eorú applicádo, aut vni vel aliquibus plusquam alij, vel alijs, prout placuerit applicanti. Quæ diuersa intétio applicátis, nisi actualis vel virtualis fuerit non plus valebit vni, quá alteri corú, quibus sic specialiter ex æquo applicatur. Et ꝙ iste tertius modus applicationis distinguatur ab alijs duob⁹ supra dictis, tá quo ad vim meritoriá, quá quo ad satisfactioné probatur ex ritu Ecclesiæ, quę missá, aut aliud suffragiú specialiter instituit pro hoc, aut illo homine, pro salute, pro pace, aut pro alio bono obtinendo, &c. Quæ applicatio non est specialissima pro ipso solo operante, vt cóstat, neq; generalissima, ex quo valet etiá peccatoribus, quibus nó valeret, nisi eis specialiter applicaretur. Et sic est media seu specialis illis tantú proficiens, quibus applicatur. Alioquin frustra fierent speciales missarú, & orationú applicationes per Ecclesiá institutæ. Si auté quærat ad quos fructus valeat iste tertius specialis applicationis modus? respódeo quod ad omnes illos, quos ex merito congrui bonum sibi, & alijs promereri potest. Insuper, & ad satisfactionem pœnarú pro peccatis, si applicans intédat saltè virtualiter ad hunc fructú satisfactoriú suú opus, vel sacrificiú applicare. Nam iste modus nó extenditur vltra intentionem specialiter applicantis. Et de isto solo tertio modo loquimur in præsenti, quádo agimus de applicatione sacrificiorú, vel pro vno, vel pro multis. Nam duo priores sunt impertinentes ad hoc institutú, cú ille primus generalissimus naturaliter sequatur ex ipso sacrificio, & ex quocunq; bono opere, nec pendeat ex applicatione offerentis. Et secúdus, scilicet, specialissimus nó possit alteri applicari, aut prodesse, nisi soli offeréti: alioqui plures dato argéto pro missa, obtinerent, ꝙ sacerdos, vel alius pro ipsis præceptum impleret, gratiamque & gloriam etiam alijs negotijs implicati de condigno mererentur, quod est absurdissimum.

Opus omne applicatú alteri valet ei, vel per viam satisfactionis, vel per viam meriti de congruo.

¶ Vltimò est aduertendú, quod per istú tertiú modú applicationis proximè dictú potest bonú opus alteri, cui applicatur, valere dupliciter. Scilicet, per viá satisfactionis, hoc est, ad fructú satisfactionis, pœnarú, si ipsú opus satisfactoriú fuerit, & ad talé effectú specialiter applicetur. Et per viá meriti de cógruo, ad ea omnia, quæ vnus alteri de congruo mereri potest. Dico per viá meriti de cógruo. Nam regulariter nullus alteri de condigno aliquid meretur, nisi solus Christus, qui nobis de códigno meruit gratiá, & gloriá. Deus enim regulariter non statuit se infallibiliter accepturú bonú opus vnius pro altero, ad effectum omné intentú ab ipso applicante; quod est necessariú ad meritú de códigno: sed id reseruauit suo beneplacito liberali. Quare vna de códitionibus necessarijs ad infallibiliter aliquid impetrádú à Deo est, quod oratio fiat pro ipso orante, vt ea mente D. Tho. docuimus in materia de oratione. De cógruo auté amicorú preces, & bona opera pro alijs facta audit & acceptat De⁹. Nó tamen ità, ꝙ si nó audiat, nec sua liberalitate vtatur, ea hoc dici possit, quod facit iniustè aut contra aliqáu suam legé, vel promissioné: quia nulla reperitur generaliter lata quo ad hoc. Quamuis in aliquibus casibus specialibus lata inueniatur. Iob enim c.42. dixit Deus: Iob seruus meus orabit pro vobis. Faciem eius suscipiá, &c. & Gen.22. Et in his oratio pro alijs facta erat meritoria, siue impetratoria de condigno, aut potius ratione promissionis, vt docet Adrianus quodlib. 8.

¶ His constitutis operæ pretió est, vt ad principalé difficultatem deueniétes explicemus, vtrum missæ sacrificiú pro multis oblatum tátum valeat vnicuiq;, ac si pro eo solum offerretur? De qua re Corduba loco citato maxima verború & argumentorum copia, quinque refert opiniones diuersas, quas nos breuitatis causa ad duas è regione contrarias reducemus.

Sententia Scoti & aliorum.

Prima est Scoti quodl.20. parté tenétis negatiuá, quá etiá sequútur D. Bonau. in 4.d.45.ar.2.q.3. Ricard. ar. 5.q.2. Durád, q.3. Paludanus. q. vlt. Adrianus quodl.8. ar.2. quamuis omnes alij ab Scoto tantú loquantur de satisfactione, & non de merito. Gabriel super canoné lec.27. litera S, dicit hanc esse cómunem opinioné, & penè omnium sententiam, quo ad pœnæ solutioné. Et vltra hoc ipse affirmat, quod quo ad bonorum collationé etiam diminuitur meritum multorú participatione. Nam sacrificiú missæ duos præcipuè habet effectus. Primus est pœnæ solutio, seu satisfactio. Secundus est malorú ablatio, & bonorú gratuitorú collatio, tá gratiæ gratú faciétis, quá gratis datæ. Et respectu vtriusq; opinatur Gabriel nó tantú valere missam pro pluribus oblatam, ac si pro vno tantú diceretur. Eadé sententiam sequitur Nauarro in summa c.2.n.91. & 111. & in c. quádo, de cós. d.1. notabili 1. nu. 77. & Soto de iustitia, & iure. li.9. q.1. ar.2. cóclus. 2. & 3. Et loquútur isti Doctores de valore, qui est in missa ex opere operato. Ná de illo, qui est ex opere operantis, siue ille sit ex motu boni ministri, vel Ecclesię, vel offerentiú, certú est, quod minuitur ex consortio participantiú, saltè quantum ad satisfactioné de condigno & meritú de congruo. Ná cú quantitas illius satisfactionis, atque meriti, quæ obuenit ex opere operantis sit finita, sequitur, quod quo in plures fuerit diuisa, eo minor erit singulis. Dixi notanter, quantú ad satisfactioné & meritú. Ná quorú ad impetrationé nó puto minui valoré missę, qui est ex opere operátis, sed potiùs augeri magis sicut & augetur laus actus, cum pro multis offertur quam cú offertur pro paucis. Et ratio huius discriminis est; Nam cum satisfactio

Valor missæ ex opere operátis est minor pro multis, quam pro vno.

Valor impetrationis non minuitur cũ pro multis offertur.

factio de iustitia habeat perfectam rationem debiti, & meritum congrui etiam habeat rationem debiti, quamuis imperfectam, & secundum quid (respicit enim omne meritum præmiũ ipsum, sicut sibi aliquo pacto debitũ) fit, vt cũ offertur pro multis talis satisfactio, & meritũ minus debeatur vnicuiq; siue debitũ sit ex iustitia, vt in satisfactione alteri applicata, siue secundum quid & ex quadã congruentia, vt contingit in eo, quod vnus alteri meretur. At verò impetratio non respicit præmiũ, aut meritum aliquo modo, sed merã eius, quẽ oramus liberalitatẽ. Et hinc fit, ꝙ ex eo, quod plures in oratione ad Deũ fusa, apponamus, nihil illius minuatur, sicut nec eius liberalitas, quæ illimitata est, impeditur, aut minuitur. Vt cõtingit in creaturis: quæ quia dũ pro multis orãtur, minus habẽt quod dẽt, nolũt sæpius, & pro multis rogari ob limitatã earũ virtutem. Cæterũ Deus, cuius virtus, & liberalitas non minuitur dãdo, nec recusat, quod multa, nec pro multis à se petantur, sed placet sibi: & sic cum oramus pro multis magis est accepta oratio, & maioris efficaciæ quã cũ oramus pro vno. Eo vel maximè quòd cũ non sit aliquid diuidẽdũ inter eos, pro quibus rogatur, vt in satisfactione, & merito; idẽ prorsus erit orare pro multis, ac si iterũ atq; iterũ oraretur pro vnoquoque per se. Quid enim quo ad Deũ attinet, an pro viginti roges vna oratione, aut pro vno vna, & deinde pro duobus, cũ virtualiter oratio pro multis fusa sit multæ orationes? Gabriel super canonẽ lect. 27. sub litera L, etiã dicit, quod minuitur valor operis, quo ad impetrationem ex eo quod pro multis fit. Sed proculdubio hæc sententia est falsa propter rationem iam dictam.

1. Argumentum pro sententia Scoti.

¶ Argumenta autem, quibus Scotus atque alij suã sententiam probant, sunt tria præcipua. Primum est; Virtus finita tam satisfactoria, quam meritoria diuisa per applicationem ex æquo in plures est minor in singulis, quam si vni tantũ, aut paucioribus tota applicaretur: sed virtus satisfactoria & meritoria missæ, & cuiuslibet boni operis, etiam ex opere operato, est finita, quoad suum fructum, vel effectum: ergo est minor in singulis. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur dupliciter. Primò; Quia virtus sacrificij prædicti non attẽditur solũ ex quãtitate rei oblatæ, id est, Christi & meritorũ eius, quæ ibi offerũtur, sed etiã & potius ex quantitate, & virtute offerentis immediati, iuxta illud D. Gregorij homil. super Lucã vigesimaprima. Non quantũ, sed ex quãto in eius sacrificio offeratur pensat Deus. Secundò: Quia sacrificiũ missæ, vel oblatio duo ex sua natura importãt scilicet, rem oblatã, & actionẽ offerentis: Sacrificiũ enim missæ est oblatio rei sacræ, id est Christi sub sacramẽto, & meritorum eius. Vnde corpus Christi in pyxide reseruatũ non dicitur sacrificiũ, quãuis sit sacramentũ. Constat autẽ actionẽ offerentis esse finitã. Quando Christus in cruce se obtulit, tũ erat sacrificiũ infinitum, quia offerens erat infinitè gratus, & acceptus Deo; & consequẽter eius oblatio erat infiniti valoris. At verò modo non dicitur Christus immediatè offerre nisi impropriè, inquantũ, scilicet, ipse iussit nobis offerre. Propter quod dicebat D. Paulus: Christus semel seipsum obtulit. Et ad Hebræos. 9. Introiuit semel in sãcta æterna redẽptione inuẽta. Et D. Petrus 1. sua can. c. 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Si ergo hoc sacrificium à sacerdote oblatũ est finitũ in valore, quãtò pluribus fuerit applicatum, tãntò minus continget vnicuiq;. Hãc rationẽ prosequuntur latè Corduba. q. 3. in probatione secundæ opinionis circa dubiũ principale, & Gabriel super cano. lec. 27. sub litera K.

2. Argum.

¶ Secundo principaliter sic argumentor: Nisi virtus prædicta missæ finita esset, & nisi diuisa in plures minueretur in singulis, sequeretur, quod per vnicam missã posset quis mereri primã gratiã, & alia bona, & satisfacere pro quotcũq; peccatoribus, & peccatis, etiã animarũ purgatorij, pro quibus voluerit illã applicare, ac si pro vno tantum illam offerret. Consequẽs autẽ est falsum: tũ, quia cõtra cõmunẽ sensum, & ritum Ecclesiæ instituẽtis multas missas, & multa suffragia etiam pro vno defũcto, & pro boni alicuius impetratione: tũ etiã quia sicut in amicitia humana videmus; ꝙ amic⁹ per suã supplicationẽ, vel obsequiũ meretur mai⁹ bonũ vni, vel paucis, quã multis, idq; secundũ legẽ amicitiæ: itẽ videtur dicendũ apud Deum, quia iustitia humana exemplificatur à diuina: ergo & illud ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam cũ omnis pœna viuorũ, & mortuorũ sit finita, si virtus missæ esset infinita, pro omnibus satisfaceret & mereretur.

3. Argum.

¶ Tertiò, argumentatur Soto in hunc modum: infinitus valor satisfactionis Christi solum æstimatur quantum ad sufficientiam, nam quantum ad efficaciam non operatur, nisi finitè per sacramenta, ideóque singulis, etsi instrumenta eiusdem passionis existant, non nisi sub gradu finito, & ad certam mẽsurã, tribuit esse causas gratiæ, ex opere operato, vt est videre in baptismo, & in cæteris: idemque contingit in sacramento Eucharistiæ, quod quamuis corpus & sãguinem veraciter continet, non nisi limitatum gratiæ modum ex sua institutione confert: ergo sicut Eucharistia, quatenus sacramentum nõ confert gratiam ex opere operato, nisi limitatè, sicut & cætera sacramenta: ita etiam quatenus sacrificium ex ipso opere operato, hoc est, ex ipsa ratione institutionis Christi, qui non disposuit per instrumenta suæ passionis operari nisi finitè, non erit ad satisfaciendum infiniti valoris sed finiti: atque adeo oblatum pro pluribus non tantum proderit singulis ac si pro vno tantum offerretur.

Sententia Caietani & aliorum.

¶ Contrariam tamen sententiam tenet Caietanus tomo tertio opusculorum, quæstione secunda, de celebratione missarum. Syluester verbo, missa. 1. quæstione nona, Angelus eodem verbo, quæstione 52. Canus de locis Theologicis lib. 12. cap. 13. ad 10. argumentum. D. Thomas. 3. part. quæstione 79. articulo 5. cum Caietano ibidem & in 4. distinct. 45. art. 4. ad vltimum. Corduba quæstione citata in quinta opinione, cõclusione 3. & pro eadẽ citat Sotũ in 4. d. 13. q. 2. artic. 10. Sed profectò vix Soti mens percipitur in locis citatis, vbi modo hãc, modo illam sententiam videtur amplecti, quamuis semper magis in primã declinet. Qui omnes Doctores vnanimiter dicũt fructum meritorium & satisfactorium sacramenti, & sacrificij missæ valere tantum ex condigno singulis (cũ pro multis offertur) ac si vni tãtum applicaretur. Quæ sententia mihi semper visa est verior atq; probabilior.

Sententia autoris.

Et probatur: virt⁹ missæ ex opere operato in se & absolutè sumpta est indeterminata, & infinita syncategorematicè, vel extensiuè, quamuis categorematicè sit finita, ita quod non applicatur, nec applicari potest tot hominibus & in tanto gradu, quin pluribus, & in maiori gradu applicari, & valere possit: ergo nihil prædicti fructus detrahitur vni ex consortio aliorum.

1. Ratio.

Consequentia est nota: Quia alioqui nullo modo esset infinita, & indeterminata prædicta virtus, vt constat. Antecedens autem probatur: Res oblata in hoc sacrificio

est Christus passus ibi repræsentatus, & eius merita infinita ibi applicata: ergo illius oblationis, & sacrificij virtus est prædicto modo infinita. Et si negetur hæc consequentia, sicut & negatur ab Scoto loco superius citato dicendo, quod virtus sacrificij non ex quantitate rei oblatæ, sed offerentis immediati, puta, sacerdotis, vel Ecclesiæ attendenda est, & sic cum hæc sit finita, totius sacrificij virtus diceretur finita. Contra hoc sic argumentor, & probo, quod licet id sit verum quoad virtutem sacrificij ex opere operantis, non tamen quo ad eius virtutem ex opere operato, de qua nostra sententia procedit. Primo: Quia, si ità esset quod hæc virtus mensuraretur secundum deuotionem offerentis immediati, sequeretur, quod missa sacerdotis in mortali peccato celebrantis, aut quando pauciores iusti essent in Ecclesia non æque prodesset ex opere operato Petro, pro quo celebratur, sicut missa in statu gratiæ, aut quando plures iusti essent in Ecclesia, celebrantes: hoc autem est contra communem sensum Ecclesiæ, & contra Diuum Augustinum, de cons. distinctione secunda, in capit. vtrùm. dicentem: Nihil à bono maius, nihil à malo minus offertur. Secundò: Virtus sacramentorum ex opere operato non pendet ex deuotione, virtute, seu dignitate ministri, vel Ecclesiæ, sed ex meritis Christi ibi applicatis ex illius institutione: ergo idem etiam est dicendum de virtute sacrificij missæ, quatenus tale est. Probo consequentiam: Nam vtrobique est virtus ex opere operato ex eadem causa proueniens, & vtrobique est instrumentum passionis Christi, & meritorum eius applicatiuum, ex ipsius Christi institutione, vt docet Diuus Thom. in 4. distinctione quadragesimaquinta, quæstione secunda, articulo primo & secundo, & tertia parte, quæstione septuagesimanona. Quare licet requiratur intentio secundum ritum Ecclesiæ applicatiua huius sacrificij, non tamen ex ea, vel ipsius offerentis, vel Ecclesiæ deuotione, vel dignitate prouenit virtus ex opere operato ipsius, vt est sacrificium. Sicut nec prouenit virtus ipsius, vt est sacramentum nisi ex meritis tantum Christi ibi secundum ritum Ecclesiæ legitimè applicatis ex Christi institutione. Eo vel maximè, quod si rem attentius considerare velimus, non excludimus actum offerentis à virtute infinita huius sacrificij. Sed, sicut damus rem oblatam infinitam: ita etiam oblationé, quæ essentialiter, & directè sit sacrificiú. Demus de ratione sacrificij esse non solùm rem oblatam cum intentione offerentis, sed etiam deuotionem, seu actionem ipsius offerentis, vt Doctores contrariæ sententiæ volunt: & adhuc ex hoc nihil sequitur contra nos. Christus enim (vt constat) seipsum obtulit Patri factus pro nobis hostia, & offerens. Et sic qui illum ipsum Christum mortuum in cruce offert, sanè non modò rem oblatam à Christo, hoc est, vitam Dei infiniti valoris, sed etiam oblationem & deuotionem, eiusdem Christi offert. Quare licet sacrificium sacerdotis, vel Ecclesiæ, id est, oblatio facta, vt emanans à sacerdote, & Ecclesia, infinita non sit; tamen sacrificium, hoc est, oblatio seu deuotio Christi, quæ à sacerdote offertur (licet oblatione finita à se elicita) infinita est. Et sic non solum damus sacrificium infinitum pro re oblata; sed etiam pro actu offerendi, vt cum omni proprietate dici possit, sacrificium à sacerdote oblatum esse infinitum. Et si

Obiectio. quis obiiciat ex hoc sequi nullum esse discrimen inter sacrificium, quod nos quotidie offerimus incruentum, & illud, quod Christus semel in cruce obtulit, vt oblatiu est: respondeo negando sequelá. Nam actus, quo nos offerimus est finitus, licet res à nobis oblata sit infinita, siue rem oblatam appelles ipsam Christi substantiam, siue ipsam oblationem, & actum infinitum, quo se patri obtulit. At verò actus quo se Christus obtulit erat simpliciter infinitus, & *Responsio* infinitè acceptus Deo. Et ratio discriminis est: Nam nos offerimus ipsum Christum agnum immaculatú, atque etiam offerimus ipsam eius oblationem, seu sacrificium, cùm tamé Christus nullius alterius sacrificium obtulerit, imò neque suam oblationé actu distincto obtulit, sed seipsum offerens, oblationé fecit, nó in actu signato, vt dicitur, sed in actu exercito. Nó actu veluti reflexo, vt nos, qui eiusdé actum habemus pro obiecto cú offerimus, sed actu directo, eodé, scilicet, quo seipsú obtulit, & nó distincto. Itaque immediatú obiectú suæ oblationis fuit nó oblatio alterius, vel sua, sed ipsemet agnus Dei. Cú tamé nostræ oblationis finitæ immediat⁹ termin⁹ sit nó solùm ipse Christus, sed etiá oblatio & actio, qua seipsú obtulit. Et sic oblatio personalis Christi erat simpliciter infinita quo ad acceptationé, quia erat oblatio Dei. At verò nostra, quæ est ex nobis, est quidem finita, quamuis eadem nostra, hoc est terminus nostræ quæ est oblatio Christi, infinita sit. Cum ergo non solùm rem oblatam, verùm etiam oblationem infinitam offerat sacerdos; dici non poterit, valorem missæ, & eius effectum esse finitum, sed esse maiorem, & maiorem syncategorematicè, iuxta maius & maius vas deuotionis, quo ille valor infinitus exhauritur. Nam quemadmodum vis, & potentia causæ vniuersalis est generalis, & indeterminata, determinatur autem per causas particulares, & inferiores, siue ministrantes, nó aliter, ac virtus solis per ignem generat igné, & per hominem, hominé, & Imperatoris autoritas, ac potestas alia facit per prætores, alia per consules, alia per duces; ita etiam virtus passionis Christi illimitata cum sit secundum se, & infinita, alia facit per vnum sacramétú, alia per aliud, alia per huius orationis deuotionem, & fidem, alia per illius. Determinatur verò effectus huius sacrificij in hoc, aut illo homine per deuotionem eius, pro quo offertur, & cui à sacerdote applicatur. Itaque ad determinatú hunc effectú immensæ virtutis illius hostiæ concurrit intentio sacerdotis huic applicantis, & eius, cui applicatur deuotio. Intentio quidem ministri applicando virtutem sacrificij, vel sacramenti. Deuotio auté, vel dispositio suscipientis, quantificádo eius virtutem, vel effectum. Quod vtrumque in canone missæ significatur. Nam intétio ministri applicantis exprimitur in eo, quod dicitur: Quæ tibi offerimus pro Ecclesia sancta tua, &c. Et infra: Memento Domine famulorum famularúmque tuarum. Actus verò deuotionis quantificantis fructum sacramenti, quando subiungitur: Quorum fides tibi cognita est, & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt, &c. Sicut ergo vnius deuotio alteri non præiudicat illam minuédo: ità nec fructus ex infinito sacrificio oblato minui poterit ex multorum participatione; atque adeò oblatum pro pluribus tantum proderit singulis, ac si pro vnoquoque illorú offerretur. Et hæc est præcipua ratio huius sententiæ. Quæ & se- *2. Ratio.* cundo principaliter probatur hoc modo: In alijs sacramentis est virtus ex opere operato infinita syncategorematicè, vel extésiuè in se absolutè cósiderata ante applicationem huic, vel illi factá; & est dicere, quod est virtus infinita, quo ad sufficientiam: ita, scilicet, quod, quamuis eorum virtus non sit infinita,

eatego

categorematice, vel intensiue, sed finita, non tamen sic est determinata, siue taxata à Deo ad tot homines, sine gradus gratiæ, vel fructus, quod non ad alios, nec ad plures homines, & gradus extendi possit. Potest enim extendi in infinitum, & non tot, quin pluribus, & in maiori gradu, secundum cuiusque suscipientis maiorem dispositionem, valere & prodesse, quamuis non, nisi in quantitate finita, & determinata à quocũque suscipiatur: ergo idem etiam erit dicendum de sacramento Eucharistiæ, & de sacrificio missæ, scilicet, quod est veluti quędam causa vniuersalis de se indeterminata ad tantum, vel tantum effectũ, & determinatur à causa particulari, puta, à deuotione, vel dispositione suscipientis ad hunc, vel illũ maiorem, sine alterius detrimento: & sic, quod pro pluribus oblatũ non minus proderit singulis, quam si pro vno tãtũ offerretur. Scio multos Doctores communiter dicere, hoc sacrificiũ, & reliqua sacramenta ex institutione diuina ex opere operato habere certũ, atq; taxatũ gradũ virtutis suæ, qui applicatur huic, vel illi, & vltra quem non potest ipsi, vel alteri amplius applicari. Sed hæc sententia est apertè falsa, vt docet Caietanus in quodlibeto iam citato. Vbi non tollit virtutem huius sacrificij, vt illi Soto falso adscribit; sed ponit eam non taxatam in se, sed secũdum dispositionem suscipientis. Quod est dicere, quod est infinitum syncategorematicè, hoc est, ita sufficiẽs ex se, vt non tot quin pluribus, & in maiori gradu secundũ cuiusq; dispositionem applicari, & participari possit, vt dictum est. Si autem consideretur hoc sacrificium, vt iam applicatũ huic, vel illi: sic eius effectus ex opere operato, est finitus, & determinatus secundum quantitatem & dispositionem participantium. Et si quis contra istam rationem obijciat, quod si ea aliquid valeret, ex illa sequeretur, missam dictam pro paruulo habere valorem infinitum, cum non sit deuotio, ex qua terminetur, & similis difficultas videtur esse de missa celebrata pro defuncto, quando ipse de hoc nihil ordinauit, sed alius sua sponte illam pro eo dicit. Et vt magis vrgeat ratio, ponamus sacerdotem, qui talem missam celebrat, esse in peccato mortali, vt nulla sit deuotio, ex qua terminum possit suscipere. Respondeo primò, esse omnino per accidens, quod nulla sit dispositio ex parte eius, qui missam dicit, & illius, pro quo dicitur, & eius ad cuius instantiam celebratur: atque adeò tunc dicendum erit, vel, quod missa nullum habet effectum, quia passum est omnino indispositum, vel, si habet in eo casu metaphysico, & rarò solus Deus taxat fructũ, quem si haberet motum liberi arbitrij, quo magis, vel minus moueretur in Deũ suscipiens, nullo modo taxaret, quin potius quantũ est ex parte sacrificij, quod est veluti causa, & instrumentũ vniuersale, illimitata virtus ex illo exiret. Vel dico secũdo, quod ex deuotione Ecclesiæ limitatur effectus in eo casu, quod qualiter fiat soli Deo est notum; quia est rarum & præter legẽ. Estque huius rei accõmodatissimum exemplum in baptismo. In quo videmus, quod limitatur eius effectus in paruulo, & in dormiente nullam omnino dispositionem habente, ex intentione Ecclesiæ, quæ deficere nunquam potest: vel ex Dei voluntate, quæ prædeterminauit talem effectum taxare. Ità respondet Syluester soluens hoc idem argumẽtum verbo, missa. 1. quæstione nona, versiculo, sed circa prædicta. Tertio principaliter probatur nostra sententia ex canone missæ: Vbi non solum generaliter pro Ecclesia, pro principibus Christianis, sed etiam specialiter pro ijs, qui in memẽto cogitãtur, & pro omnib⁹ circunstantibus docemur sacrificium illud offerre, & applicare. Idque ex opere operato, non solum quantum ad vim impetratoriam, seu orationem Ecclesiæ; sed etiã quantũ ad vim meritoriam & satisfactoriã. Dicitur enim: Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerũt hoc sacrificium laudis: pro redemptione animarum suarũ, hoc est, pro satisfactione animarũ suarũ. Accipitur enim ibi, redemptio, pro satisfactione. Quia ratione Christus dicitur nos redemisse, hoc est, satisfecisse pro nostris peccatis: sed cõstat nõ esse determinatũ numerũ cogitandorũ in memẽto, nec circunstantiũ: ergo sentit Ecclesia ex opere operato nihil detrahi vni ex consortio aliorũ de fructibus prędictis. Probo consequentiã: Alioqui quilibet, & maximè faciens missam per se celebrari, iustè posset quẽlibet alium circunstantẽ, aut superuenientẽ ad ea repellere, & prohibere ne alij in memento cũ ipso memorarẽtur, ne ex eorũ cõsortio missæ prædictus fructus sibi minueretur. Hæc ratio est efficacissima, quã & soluere nititur magister Soto. Sed actum agit.

¶ Restat nunc respondere ad argumenta facta pro prima opinione. Vnde ad primũ concessa maiori, nego minorẽ. Et ad primã probationẽ dico, falsũ esse, quod virtus sacrificij missæ, non solum attenditur, ex quãtitate rei oblatę, hoc est, Christi, & meritorũ eius, quæ ibi offeruntur, sed etiã & potius ea quãtitate, & virtute immediati offerentis. Iam enim supra ostẽdimus, ꝙ quãuis ad determinatũ hunc effectum immensæ virtutis sacrificij altaris simul cõcurrant intẽtio sacerdotis, huic applicãtis, & deuotio eius cui applicatur, tamẽ intentio sacerdotis solũ concurrit applicando virtutẽ sacrificij, vel sacramẽti, & intentio illius, cui applicatur est, quæ quãtificat effectum talis virtutis. Nec obstat illud quod adducitur ex D. Gregorio: Nõ quantum, sed ex quanto in eius sacrificio offeratur, Deus pensat. Loquitur enim ibi de virtute proueniẽte ex opere operãtis; ad quam quidẽ nõ solũ quantitas rei oblatæ, sed etiam bonitas operãtis cũ omnibus suis circũstantijs cõsideratur à Deo, vt docet D. Tho. 3. parte, q. 79. art. 5. Imò ad prædictã virtutem, & bonitatem ex opere operantis, magis offerentis deuotionẽ, quam quantitatem rei oblatæ respicit Deus, vt ex verbis ipsius D. Gregor. colligere licet. Ad secundã probationem einsdẽ minoris ex dictis in prima ratione pro nostra sententia patet solutio. Ibi enim ostendimus, qualiter dici possit, quod res oblata, & oblatio sit infinita in sacrificio missæ: quamuis ipsa actio sacerdotis finita sit.

¶ Ad secundum argumentum respondetur, concedendo sequelam ad hunc sensum, quod vna missa ex opere operato potest prodesse multis, & innumeris hominibus, & animabus purgatorij, quo ad vtramq; vim, scilicet, meritoriã, & satisfactoriã secũdũ cuiusque dispositionẽ dumtaxat: si omnibus eis specialiter applicetur per sacerdotẽ, nec vni detrahitur ex consortio aliorũ, quia quilibet recipit secũdũ suã dispositionẽ, ac si pro eo solum celebraretur, quod non habet locum in virtute ex opere operantis tantum: quia est finita, vt ex supra dictis cõstat. Et de hac procedit secunda probatio minoris desumpta ex similitudine amicitiæ humanæ. Ad alteram, quæ desumitur ex ritu Ecclesiæ, cui nostra sententia aduersari dicitur, respondeo, id esse falsum: Nam ideo Ecclesia, & quidẽ rectè, multas missas specialiter pro vno viuo, vel defũcto ad prædictos effectus, celebrari instituit; vt qui non est dispositus, nisi ad participandum vnum, vel duos gradus prædictorum fructuum vnius missæ, iam ex alterius missæ celebratione alios duos participans

Confir.

Responsio.

3. Ratio.

Ad 1. Argumentum pro sententia Scoti.

Ad 2. arg.

cipans maiorem fructum ex pluribus, quam ex vna missa recipiat. Eo vel maximè, quod sæpè sæpius offerimus missæ ad Deum, vt per modum impetrationis aliqua bona, siue temporalia, siue spiritualia ab eo obtineamus. Et cum hæc non nitatur in aliqua iustitia, aut debito, sed in sua liberalitate, & misericordia donantis, poterit contingere, vt non ad primam orationem, nec ad secundam, sed ad quartam, vel ad quintam nostris Deus annuat votis. Et sic non frustrà multiplicantur sacrificia, sicut nec frustra, sed maxima cum vtilitate, in oratione persistimus.

Ad 3. argu. ¶ Ad tertium argumentum ex secunda ratione patet solutio. Ibi enim diximus, quod quamuis virtus sacramentorum ex opere operato in se & absolutè considerata ante applicationem huic, vel illi factam, sit infinita syncategorematicè, hoc est, infinita, quo ad sufficientiam, categorematice tamen, & quo ad efficaciam, est finita, quia non nisi in quantitate finita, & determinata, iuxta propriam dispositionem ab vnoquoque suscipitur. Et idem habet Eucharistia, tam inquantum sacrificium, quam inquantum sacramentum. Et si hoc voluit dicere Soto in suo argumento, verum dixit. Nihil tamen ex eo sequitur contra nostram conclusionem. Si autem quando dixit, quod infinitus valor satisfactionis Christi non operatur, nisi finitè per sacramenta, & ideò singulis, non nisi sub gradu finito, & ad certam mensuram, tribuit esse causas gratiæ, vult significare (vt significare videtur) quod hoc sacrificium, & reliqua sacramenta ex institutione diuina ex opere operato habent certam, atque taxatum gradum virtutis suæ, qui applicatur huic vel alteri, & vltra quem ipsi, aut alteri amplius applicari non potest, assumptum ab ipso in argumento est falsum, vt ex mente Caietani diximus in eadem ratione. Sed potius est dicendum, quod quemadmodum passio Christi omni generi humano profuit quantum ad sufficientiam, quantum ad efficaciam autem nō nisi solis credentibus, & iuxta quantitatem fidei vniuscuiusque: ità etiam vna & eadem hostia, sufficeret pro omnium hominū satisfactione: sed efficaciter solū prodest ijs, quibus applicatur iuxta fidei, & deuotionis mensuram. Quod & egregiè significauit D. Tho. 3. par. q. 79. artic. 5. Vbi in hunc modum dicit: Eucharistia inquantum est sacrificium habet vim satisfactiuam, sed in satisfactione magis attenditur affectus offerentis, quam quantitas oblationis, Vnde, & Dominus dicit Lucæ 21. de vidua, quæ obtulit duo æra, quod plus omnibus misit. Quamuis ergo hæc oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna; tamen fit satisfactoria illis, pro quibus offertur, vel etiam offerentibus, secundum quantitatem suæ deuotionis, & non pro tota pœna. Hæc D. Thomas. Et in solutione ad 3. quòd per hoc sacrificium, inquit, tollatur pars pœnæ, & non tota pœna, non contingit ex defectu virtutis sacrificij; sed ex defectu deuotionis humanæ. Et articulo 7. ad 2. Illis, ait, pro quibus offertur, prodest plus, aut minus, secundum rationem deuotionis eorum. Gabriel super canon. lect. 27. citat pro sua sententia Diu. Thomam in 4. distinctione 45. quæstione vnica, quæstiuncula 2. dicentem, quod magis valet suffragium alicui, quod pro eo singulariter fit, quam quod fit pro eo communiter, & pro multis alijs. Sic enim effectus suffragij diuiditur ex diuina iustitia inter eos, pro quibus fit. Immeritò tamē: Nam hæc verba D. Tho. quæ habentur q. 2. illius distinctionis, ar. 4. quæstiuncula 2. in corpore, nō sunt ad propositū cū ibi D. Tho. loquatur de suffragijs & orationibus in communi, non autem specialiter de hoc suffragio, de quo in locis citans apertè sentit ex se non esse limitatum. Vel, si loquebatur etiam de sacrificio missæ, postea factus doctior mutauit sententiam in 3. p.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an hæc deuotio, secundum quam virtus huius sacrificij quantificatur, sit tantum eius, pro quo sacrificiū fit; vel potius etiā sit sacerdotis applicantis, & exequētis sacrificiū. & illorum, ad quorum instantiā missa celebratur: & denique omniū astantium, & offerentiū? Ad cuius explicationem dico breuiter primo, quod valor missæ præcipuè quantificatur ex deuotione illius, pro quo specialiter offertur. Id enim est, ad quod directè ordinatur sacrificium, vt sacrificium est, scilicet, vt is, pro quo offertur, expietur à pœna: sicut & sacramentum, vt sacramentum respicit directè suscipientem, ad expiandum illum à culpa, & ad conferendum ei gratiam. Quod & significare voluisse videtur Christus, quando dixit: Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis effūdetur. Quare in veteri lege omnia ferè sacrificia ordinabantur, non tā ad offerentes, quàm ad illos, pro quibus offerebātur. Dico secundò, quod etiā quantificatur ex deuotione offerentis, non solū quando pro se offert missam; quia tunc habet rationē eius, pro quo offertur, sed etiam, vt offerens est. Quod est intelligēdū, dummodo habeat deuotionē. Nā si solum habet intentionē, vt si sit malus sacerdos, in peccato mortali existens, nulla portio sibi respondebit. Itaq; si sacerdos immediatè offerens aliquā habet deuotionem, credi debet fructū etiam sibi correspondere ex sacrificio, iuxta quantitatem talis deuotionis, quem applicare potest, cui voluerit. Ità docet Diuus Tho. 3. p. qu. 79. art. 5. Vbi dicit de Eucharistia, vt est sacrificium, quod fit satisfactoria illis pro quibus offertur, vel etiā offerētibus secūdū quantitatē suæ deuotionis. Et colligitur ex verbis Christi apud Matt. c. 26. & apud Lu. c. 22. dicētis: Quid pro vobis, scilicet, sumētibus, & pro multis, scilicet alijs effūdetur in remisionē peccatorū. Et Ecclesia in canone dicit: Pro quib' tibi offerimus, vel qui tibi offerūt pro se suisq; omnibus, &c. Imò cum non solum sacerdos, qui celebrat, sed etiā omnes astantes, atq; etiā illi, ad quorū instantiā dicitur missa, sint aliquo modo offerentes, quāuis mediatè, iuxta quantitatē similiter deuotionis illorum, quātificabitur valor huius sacrificij. Omnes enim isti sunt, qui ex opere operato, aliquē fructum quamuis inæqualē ex eo percipiūt, secūdū deuotionē vniuscuiusq; vt cōmuniter dicūt Doctores. Ex quo colligitur, qua ratione verū sit quod dicunt Gabriel, & alij relati à Corduba quæstione supra citata, nēpe quod virtus seu valor ex opere operato huius sacrificij, & aliorū sacramentorū crescit, vel minuitur ex deuotione ministri, vel Ecclesiæ. Quod etiā docet Soto lib. 9. de Iustitia. q. 2. ar. 2. de hoc sacrificio, licèt non de alijs sacramentis. Quia, scilicet, vt dictū est, quantificatur virtus sacrificij & sacramenti ex quantitate fidei & affectus, tam suscipiētis, quam offerentis, vt D. Tho. sæpe dicit. Nolo significare, quod quādo pro aliquo celebratur missa, vel quando alicui cōfertur sacramentum, ex deuotione offerentis, vel ministri, accrescit ei, pro quo missa dicitur, vel illi, qui suscipit sacramentum, aliquis valor ex opere operato, vltra illum, qui respondet propriæ dispositioni, vel deuotioni. Nā hoc est falsum, & contra rationē, cū nulla forma recipiatur, nisi in subiecto disposito, & secūdū quantitatem propriæ dispositionis. Sed quod volo dicere est, quod ex ipso sacrificio missæ, atque etiam

Quæstio. Responsio. Fructus missæ & sacramentorū augetur ex deuotione nostra.

es

ex sacramento, quod consequitur ex opere operato consurgit aliquis fructus, vel valor pro ipso offerente, vel ministrante proportionatus propriæ deuotioni, & sic fructus huius sacrificij, & aliorum sacramentorum dicitur crescere, vel minui ex deuotione ministri, vel Ecclesiæ.

¶ Sed quoniam diximus fructum sacrificij missæ, ex opere operato correspondere tam deuotioni eius, pro quo missa dicitur, quam ipsius offerentis, & aliorum, qui intersunt, vel instát, vt missa celebretur, inæqualiter tamen, operæpretium erit, vt explicemus modum, atque ordinem, quo est intelligenda ista diuersitas, & inæqualitas participationis. Nauarrus in Manual. ca. vigesimoquinto, numero centesimo vndecimo, versi. arbitror autem. in quinque portiones diuidit valorem cuiuscunque missæ. Primam portionem dicit deputari cuicunque ex eo solum, quod est orthodoxus. Secundam, ex eo, quod est circunstans. Tertiam, toti Ecclesiæ, & specialiter nominatis in canone, nempe, Papæ, Regi, &c. Et has tres dicit esse stabiles, nec minui ex maiori copia participantium, nec crescere ob minoré: quamuis non dicit ipse esse æquale. Quartam portionem confert sacrificanti. Quintam ijs, pro quibus sacrificium fit, vel qui pitantiam porrigunt. Et has dicit cresc ere, vel decrescere iuxta maiorem, vel minorem numerum participantium, esseque maiores, quam sunt tres priores. Et huius diuersitatis totiusque doctrinæ a se traditæ nullam aliam rationem assignat, nisi quod tribus prioribus dicit dari fructum, vt singulis, duobus autem posterioribus, vt diuersis. Huius autem suæ rationis rationé desumendam esse affirmat, ex quadam vnitate, quam habent missans, & voluntariè nominati ab eo, & ex quadam vnitate, quam habent facientes eam fieri, cum ijs, pro quibus faciunt fieri. Hæc Nauarrus. Sed eius sententia præterquam quod est omnino in intelligibilis, continet etiam multa falsa. Nam primò falsum est dicere, quod quilibet ex eo solùm, quod est orthodoxus, habet certam portionem satisfactionis ex opere operato, ex quacunque missa prouenientem. Cùm possit côtingere quod sit in peccato mortali; & tunc nihil ex opere operato habebit ex iustitia conducens ad satisfactionem. Sicut nec indulgentiæ valent existenti in peccato mortali. Et si dicamus ipsum loqui de congruo, & non de condigno, præterquam quod dicere poterimus, quod eadem ratione valet ad primam gratiam obtinendam, adhuc sententia est falsa. Nam sic sequeretur, quod nullus esset in Ecclesia in peccato mortali; etiam si vna tantum missa in illa celebraretur. Siquidem eo ipso, quod quisque est fidelis mereretur de congruo per illam, primam gratiam, & partem satisfactionis. Et quod de congruo quis meretur dari solet à Deo, licet non ex lege, aut iustitia. Prætereà est etiam falsum quod dicit de tertia portione respondenti toti Ecclesiæ. Nam cum tota Ecclesia ex fide solum talis dicatur, similiter cuicunq; fideli, adhuc in peccato mortali existenti, sua portio obueniret ex condigno, quod est æque falsum ac primum. Præterquam, quod prima & tertia portio coincidunt inter sese, nec aliqua ratione distinguuntur. Quid enim est Ecclesia, nisi omnes orthodoxi? Aut quid omnes orthodoxi, nisi Ecclesia? Item quod dicit, tres priores partes esse stabiles, quia dantur omnibus, vt singulis, nulla ratione probatur: sed est mere voluntarium. Cur enim non dicemus, quod etiam ea portio, quæ confertur ijs pro quibus missa dicitur datur omnibus, vt singulis, & ita stabilis erit? Aut quid refert dari, vt singulis, vt verum sit, quod non minuitur ex numero participantium? Eo vel maximè, quod ex ista ratione potius colligitur contrarium. Si enim illis omnibus datur fructus sacrificij missæ, ac si essent vna persona & non prout multi; sequitur quód si illud totum per accidens est maius, aut minus, magis etiam, aut minus participabitur, secundum quod plures, vel pauciores fuerint in societate. Hac ratione vtitur Syluester loco citato ad probandum, quod quando sacerdos à seipso motus offert missam pro multis, per modum vnius, valor eius est minor pro singulis. Quod quidem est verum; nec contra nostram sententiam. Nam quando diximus, quod missa pro pluribus oblata,ità prodest singulis, ac si pro vno tantum offerretur, solùm est sermo, quando illi omnes causaliter aliquo modo concurrunt, cum aliqua deuotione, vt optimè docet Caietanus quodlibeto supra citato. Ex quo infert & bene, quod sacerdos, qui rogatus ab vno pro multis missam dicit, non satisfacit. Tunc enim, quia non sunt plures deuotiones, sed vna tantum, vnica etiam solum illi correspondet proportio ex opere operato. Quæ si inter multos diuidatur minor erit in singulis. Denique est falsum in sententia Nauarri, affirmare, quod illæ tres portiones priores sunt stabiles. Nam cùm fructus huius sacrificij, ex mente Diui Thomæ, iam sæpe citati, quem communiter sequuntur Doctores, sit maior, aut minor, secundum quantitatem deuotionis, fit, quod si est maior deuotio, & multitudo iustorum in Ecclesia, maior etiam ac maior fructus cõmunicabitur à Deo, ex dicto sacrificio. Et idem est dicendum de secunda parte, hoc est, de circunstantibus, quod quo plures circunstant, & maiori cum deuotione, maior etiam erit fructus sacrificij.

¶ Quocirca hac sententia omissa, vt quid in hac re mihi videatur probabilius, explicem, dico primò, non esse parem fructum huius sacrificij in omnibus, sed esse quosdam, quibus plus, & quosdam quibus minus obuenit. Itaque sunt plures portiones, & omnino inæquales huic sacrificio respondentes. Ità tenet Caietanus quodlibeto citato, & Soto in 4. distinctione decimaquinta, quæstione secunda, articulo primo, & Nauarro vbi supra: estque communis sententia omnium Theologorum. Dico secundò, quod illis semper in missa datur maior pars fructus ex opere operato, qui illius fuerint causæ propinquiores. Quod est intelligendum, cæteris paribus in deuotione. Quare existimo, quod primus est is, pro quo fit sacrificium specialiter. Secundus ipse celebrans. Tertius, procurans, vt missa fiat, siue eleemosyna, siue prece. Et si talis pro se missam dici iubeat habebit etiam primam, & omnium maiorem portionem. Si autem vltra hoc sit sacerdos, qui celebrat, & pro se, habebit omnes tres priores portiones, quia est, pro quo, & qui celebrat, & qui procurat. Quartus est minister, & quouis modo adiuuans. Inter quos similiter, inuenietur ordo, vt plus recipiat, qui propinquius accedit. Vnde Diaconus plus accipiet, quam subdiaconus, & is plus, quam acolythus, & sic de reliquis, iuxta ordinem, & gradum vniuscuiusque. In quinto gradu erunt circunstantes. Nam pro illis specialiter offertur sacrificium, ipsique illi sua autoritate, & præsentia deseruiunt; imò etiam sunt offerentes, iuxta illud canonis: Et omnium circunstantium, quorum fides tibi cognita est, & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt. &c. Caietanus opusculo supra citato cum dicat solum astantes, aliquoque modo causaliter concurrentes ad hoc sacrificium, percipere fructum illius, vt omnes

Dubium. Sententia Nauarri.

Impugnatur Nauarrus.

Sententia autoris.

audientes, imò remotos & ignorantes, eius partici-pes faciat, inquit, quod omnes illi causaliter aliquo modo concurrunt, inquantum sunt membra Eccle-siæ. Sacerdos enim in persona Ecclesiæ offert illud, atque adeò quilibet de Ecclesia potest dici celebrare & offerre per sacerdotem. Cæterùm, quamuis hoc sit verum, & ex hac parte omnis fidelis, etiam remo-tus, ex omni missa fructum aliquem percipiat, adhuc tamen dicendum existimo, quod qui adest, speciali quadam ratione, esto nullo modo cooperetur, vt sa-crificium fiat, percipit aliquem fructum specialem vltra illum generalem, quem Caietanus ponit. Tum, quia est is, pro quo sacrificium offertur specialiter. Tum etiam, quia ipse illud specialiter offert suo or-dine, vt modo colligebam ex canone. Et denique, quia aliquo modo causat sacrificium, cui assistit, qui sua præsentia illud approbat, & authorizat. Ex quo colligit, quatuor esse modos, quibus is, qui audit sa-crum, participat fructum illius, vt hinc cognoscas, quam sit vtile missam singulis diebus audire, assiste-reque diuinis mysterijs, quam sæpissimè fieri potue-rit. In sexto gradu sunt absentes; de quibus in missa fit mentio, nempe, Papa, Rex, Antistes, atque etiam illi, quos sacerdos in canone nominatim commen-dat, vel in oratione, dicens. Collectam de infirmis, vel de defunctis. In septimo denique sunt omnes fideles de Ecclesia in charitate existentes, non mo-do ob generalem rationem communionis sancto-rum, quia hoc commune est cuicunque bono operi, sed etiam quoniam in orationibus præcipue Domi-nicatum, & in canone missæ mentio fit de illis, dum sacrificium offertur pro viuis. & defunctis. Imò & in quantum ipsi generali quadam ratione, quamuis sint peccatores, modò sint fideles, dicuntur celebrare, & offerre singulas missas per manus sacerdotum, iuxta illud Exod. 5. Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi. Et Leuit. 23. & Nu. 28. præcipiebatur populus sa-crificia offerre: quod fieri debebat per manus sacer-dotum, possunt etiam dici participare de fructu ter-tij ordinis. Ex dictis omnibus colligo duo. Primum est: quod ex quacunque missa in vniuersali Ecclesia celebrata, participat quilibet fidelis, etiam absens, & non cogitans, triplicem fructum ex opere operato, & ex iustitia, modò sit in gratia, & ex congruo, si non est in ea. Vnus est ratione communionis sanctorum, vel quia est membrum Ecclesiæ. Secundus; quia pro eis offert generaliter Ecclesia sacrificium. Tertius; quia ipsi etiam sunt quodammodo offerentes, vt est explicatum, licèt quantitas horum graduum, vt dicunt Nauarrus, & alij, soli Deo sit nota. Infero secundo, nulla ratione potuisse esse veram opinionem refuta-tam de finito fructu huius sacrificij. Nam, si esset cer-tus gradus ex opere operato, cuicunque missæ assi-gnatus, iam vbi essent plura personarum genera, ex octo assignatis, & in quolibet genere plures, vt si essent plures procurantes missam, plures audientes, plures iusti in Ecclesia, &c. minor etiam esset fructus in singulis, quod certè concessu indignum videtur. Et hæc dicta sufficiant de ista quæstione non minus vtili, quàm difficili.

Quam vtile sit missam audire.

Duo Corellaria valde notanda.

¶ Supposito iam valorem missæ esse infinitum, & quod applicatus pluribus tantum prodest singulis, ac si vni tantum applicaretur, consurgunt alia non mi-nora dubia ad materiam iustitiæ pertinentia, quæ velut pro priora nostri instituti, explicare oporte-bit. Imo, vt ad hæc viam paratemus, longam illam disputationem de valore missæ suscepimus, non ignorantes eam propriè ad materiam Eucharistiæ perti-nere. Sit ergo primum dubium iustitiæ: vtrùm sacer-dos, qui ad sacrificium, quod facere tenetur, siue, quia eleemosynam accepit, siue, quia ipse illud promisit, plures admittit, aliquam teneatur facere restitutio-nem? Et procedit quæstio supposita tanquam vera opinione, quæ affirmat, quod sacrificium oblatum pro pluribus non minus prodest singulis, quam si pro vno tantum offerretur. Nam si contraria sententia, quæ à nobis tanquam falsa fuit reiecta, teneatur; pro-culdubiò erit dicendum, quod sacerdos taliter cele-brans, & peccat mortaliter, & tenetur ad restitutio-nem, siue spiritualium damnorum, siue temporalium eleemosynarum: quia planè lædit commutatiuam iustitiam, proximumque iniustè damnificat in bonis spiritualibus, qui minus de fructu missæ, ob aliorum participationem, accipit, quam habere debebat. Et quidem de difficultate in sensu à nobis intento, sunt variæ Doctorum sententiæ. Corduba enim in quæ-stione illa tertia iam citata, conclusione quarta, cona-tur probare, quod quamuis ex aliorum consortio nihil fructus missæ ex opere operato prouenientis detra-hatur illis, quibus specialiter applicatur, non tamen satisfacit sacerdos suo debito, nisi tot missas pro eis celebret, quot & quomodo singulis celebrare pro-misit. Primò: Quia licèt fructus ex opere operato non minuatur, minuitur tamen fructus ex opere operan-tis, quem finitum esse diximus, & sic defraudantur missas petentes. Vnusquisque enim, qui missam petit, intendit vtique petere, vt applicetur sibi totus illius fructus, qui, & quomodo illi applicari, & prodesse potest, tam ex opere operato, quam ex communibus orationibus Ecclesiæ. Et certum est, quod ex vna, vel ex paucis missis, non proueniat illi, vel illis, qui eas commendauerunt, tantus fructus ex opere operato, & ex orationibus Ecclesiæ, quantus ex pluribus pro-ueniret. Secundò: Quia qui multas missas promisit, & vnam tantum dicit, defraudat Ecclesiam debita diui-ni cultus ampliatione, atque adeò non satisfacit. Ter-tiò: Quia nullus potest vnico actu pluribus promis-sionibus, & obligationibus satisfacere, qui autem plura, vel duo stipendia accepit, vtcunque illud con-fecerit promisit distinctum laborem & ministerium soluere.

Dubia de eo qui ad idem sacrificiũ vni debitũ plures admittit.

Sententia Corduba.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

¶ His tamen non obstantibus dico, quod qui tri-bus, verbi gratia, vel pluribus, missam dicere promi-sit, satisfacit obligationi vnam tantum celebrando pro omnibus. Ita tenet Caietanus quodlibet. supra citato, quem sequuntur communiter Theologi. Syl-uester in summa, verbo, missa. 1. quæstione decima, quamuis teneat eandem sententiam cum multis con-ditionibus, & limitationibus. Quæstione tamen vn-decima, apertè fatetur, quod secundum tertiam opi-nionem quam ipse veram existimat, ità est dicendum. Imò, quod maius est, etiam si ab eo petatur sine par-ticipatione aliorum, quia inquit non est bonum. Et sic totus erit, qui pro multis vnam missam dicit. Et probari potest hæc sententia hac vnica ratione effi-caci. Nulli detrahitur ex consortio aliorum de fructu operis operati, qui præcipuè intenditur in missa, & quem solum sacerdos applicare tenetur, vt diximus in superioribus: ergo nulli facier iniuriam alios ad-mittendo; atque ex consequenti erit licitum. Sicut, & qui obligatus esset aliquem baptizare, vel absol-uere, ob stipendium acceptum, nullam illi faceret in-iuriam ex eo, quòd alterum, vel plures simul cum illo baptizaret, vel absolueret, dicens: Ego vos baptizo, vel absoluo, quia nihil vni detraheret ex consortio aliorum. Et ex hoc potest colligi, quam sit friuolum tertium

Sententia autoris.

Ad argu. Cordubæ. tertium argumentum Cordubæ; siquidem videmus fieri posse, quòd quis vnico actu pluribus satisfaciat obligationibus, & promissionibus, etiam in specie, absque eo, quòd promissionis reus habeatur. Primum autem, & secundum argumentum non conuincunt, contrarium facientes peccare mortaliter; sed solùm venialiter. Nam defraudare aliquem fructu ex opere operantis proueniente ex orationibus communibus Ecclesiæ, aut defraudare eandem Ecclesiam eo modo ampliatione cultus diuini, non est tam grauis materia, vt obliget ad mortale. Imò nec esset veniale, si ipse sua deuotione suppleret, vel illi spirituali, & non graui læsioni satisfaceret in alijs orationibus, vel expleta missa repeteret orationes & preces Ecclesiæ. Vt enim diximus supra ex mente Nauarri, & aliorum, orationes ab Ecclesia institutæ, etiam si priuatim dicantur, habent valorem ex Ecclesiæ deuotione nascentem. Vel denique horas canonicas, aut psalmos pro defraudatis recitando.

Obiectio. ¶ Sed obiiciet aliquis contra nostram sententiam, ex illa sequi, quòd si quis à pluribus acceperit plures eleemosynas pro missis celebrandis, vna tantum pro illis oblata, poterit omnibus satisfacere, absque eo, quod ad aliquam sit obligandus restitutionem, siquidem nullam facit iniuriam illis, qui eleemosynas dederunt, nec in hoc aliquod ipsi detrimentum patiuntur. *Solutio.* Respondetur tamen, negando sequelam, sicut & illam negant vniuersi Doctores. Quamuis in assignanda ratione propter quam, illud consequens est falsum, non omnes eodem modo loquantur. Sed, vt quid in hac re verum sit paucis explicemus, dico *1. Dictum.* primò, certum esse ex superioribus, quòd cum sacerdos, qui sua sponte pro duobus offert minimè requisitus, vno sacro non possit æquè omnibus prodesse, sed minor sit fructus sacrificij in singulis, (& idem est, quando requisitus ab vno tantum, pro alijs offert) tenetur tunc ad acceptæ eleemosynæ restitutionem. Et ratio huius est; Quia cum respondeat in hoc casu fructus finitus, proportionatus deuotioni, vel suæ, vel eius, qui rogauit, quidquid pro alijs offertur detrahitur priori. Fatentur ex iustitia non teneri sacerdotem suam deuotionem in missa apponere, sicque fructum illi respondentem posse pro alio offerre. Cæterùm si fructum respondentem ex opere operato deuotioni illius, qui missam petit, qui finitus est atque taxatus, in alios diuidat, plures ad eius sacrificij participationem, sua voluntate, admittendo, iniuriam faciet ei, qui eleemosynam dedit, & sic erit obnoxius restitutioni. Ex quo infertur, quòd quando vna eademque persona iubet plures missas sibi dici, vt in testamentis vsu receptum est, tenetur sacerdos sub mortali, & sub onere restitutionis omnes dicere, nec vna poterit satisfacere. Quia cum sit tunc tantum vna deuotio, si tantum dicat vnam missam, tantum erit vnus fructus, & si plures missæ plures fructus. Dixi, quòd quando sacerdos sua sponte dicit missam pro pluribus, non satisfacit, non quia peccet, vel aliquid restituere teneatur; sed quia fructus est minor in singulis. Ex quo fit, vt si simul etiam tunc missam offerat pro illis, pro quibus offerre obligatur, vel ratione stipendij, vel ratione promissionis ad restitutionem obligetur.

2. Dictum. ¶ Dico secundò, quòd quamuis qui plures accipit eleemosynas in casu, quo sunt multi petentes, non videatur aliquem defraudare, iuxta sententiam à nobis superius positam, non tamen potest vna missa satisfacere, sed ad restitutionem tenebitur eius, quod vltra iustum stipendium acceperit. Hæc est communis sententia omnium Doctorum. Et probatur: Stipendium missæ, non datur ob fructum sacrificij applicandum, quia cum id sit spirituale, simonia committi videretur, sed datur in stipendium temporale, quo indiget celebrans, vt ab administrando viuere possit, iuxta illud Pauli 1. ad Corinth. 9. Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt, & qui altario deseruiunt, cum altario participant. Huiusmodi autem stipendium, siue consuetudinem, siue legem positiuam attendas, est determinatum, vel ad vnum, vel ad duos argenteos. Et si attendas legem naturalem, cui omnis consuetudo, & lex positiua cedere debet, ad id, quod ad strictam ministri sustentationem sufficit, vt infra videbimus: ergo qui viginti, aut centum argenteos pro illo stipendio recipit, etiamsi ab vno petente vnum, & ab alio alterum accipiat, & estò nullum in particulari damnificet: quantum ad fructum sacrificij iniustitiam committet, quia plus longè corradit pro labore, quàm prædictus labor mereretur. Sicque sunt omnes & ipsa respublica rationabiliter inuiti, quòd ille pro paruo labore tam magnam summam accipiat. Quod est iniustum & inæqualitas magna, siue habita ratione laboris ad mercedem, siue stipendij ad sustentationem. Estque huius rei accommodatissimũ exemplum: Furatur quis modica à diuersis, ita vt ex illis paruitatibus magnam sibi quantitatem pariat. Certum est tunc, quòd quamuis nullum in particulari notabiliter damnificat, tenetur ad restitutionem, vt latè ostendimus in materia de furto. Et id non ob aliam rationem, nisi quia omnes simul sunt rationabiliter inuiti, quòd ille diues factus fuerit ex furto. Quod est omnino contra ius naturæ, estò nullum notabiliter læserit. Cum ergo omnes illi, qui eleemosynam siue stipendium pro sacrificio dederunt, sint rationabiliter inuiti, quòd quis pro modico labore, qui iustè taxatur vno, vel duobus regalibus, ingentem sibi summam ennquirat, atque retineat, fit, vt ex lege naturæ, & ex debita æqualitate seruanda inter datum & acceptum teneatur ad restitutionem eius, quod vltra iustum stipendium accepit.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quod nam sit *Dubium.* iustum stipendium missarum, vltra quod si sacerdos aliquid accipiat, ad restitutionem teneatur? Corduba lib. 1. quæstion. quæst. 4. dub. 2. ex mente Medinæ *Sententia Nauarri, & aliorum.* atque Nauarri affirmat sacerdotem & si pauperem, & mercenarium, non posse, etiam pro sua decente sustentatione accipere aliquid vltra, id, quod pro vna missa, vel lege, vel consuetudine, dari consueuit, estò sit modicum. Quam suam sententiam probat quatuor argumentis. Primò sic: Pitantia non datur, *1. Argum.* nec accipitur, vt pretium pro re spirituali; quia sic esset simonia: nec vt pura eleemosyna, nam sic sacerdos diues non posset illam accipere, nec esset aliquo modo debita ex iustitia; sed datur, vel vt merces laboris, vel vt stipendium sustentationis, iuxta diuersas opiniones, quæ de hac re loquuntur: Sed siue detur, vt merces laboris, siue vt stipendium sustentationis, non tenetur missam commendans plus dare, quam meretur sacerdos pro illo celebrando: quod quidem est illud, quod lege, vel consuetudine est taxatum, estò sit modicum: ergo nec ipse sacerdos poterit amplius accipere. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Nam quamuis Matth. 10. & Luc. etiam 10. dicat Christus; Dignus est mercenarius, vel operarius cibo, aut mercede sua, & D. Paul. 1. ad Cor. 9. Qui altario seruit, &c. Cùm loquantur indeterminatè intelligendi erunt proportionabiliter,

ret, ita, scilicet, vt secundum ministerium, vel laborem, quem quilibet in spiritualibus ministrans impendit præmietur, aut sustentetur plus, vel minus recipiendo, secundum quòd plus, vel minus seruit, aut laborat. Alioqui diaconus, vel alius, qui solum deseruit altario, legendo Euangelium, vel Epistolam, vel officiando missam, æqualem deberet mercedem, vel sustentationem vitæ accipere, sicut qui celebrat, & simplex sacerdos, sicut curatus, vel Episcopus. Constat autem, quòd in præparatione, & celebratione missæ sacerdos vnam, vel duas circiter horas duntaxat consumit: ergo non tenetur propter hoc totum victum diei tribuere is, pro quo illam celebrat, ac si totum pene diem ad eius vtilitatem expenderet.

2. Argum. ¶ Secundò: Si eadem die sacerdos sæpè celebraret, certè deberet esse contentus paruo illo stipendio, sibi pro qualibet celebratione dato, vel ex legis taxatione, vel ex consuetudine, quia ex multis illis stipendijs illarum missarum, vnum integrum constitueretur sufficiens & abundans pro illius diei sustentatione: ergo etiam si semel tantum in die celebret, non amplius merebitur stipendium pro illa missa, quam pro eadem mereretur, & sibi deberetur, si sæpiùs celebraret. Probo consequentiam: Nam ex eo quod aliquis sæpiùs celebret, vel non, non variatur valor, aut præmium vnius celebrationis, cùm id sit per accidens. Confirma. Et confirmatur: Diaconus, qui plura caneret euangelia, posset quidem plura, licet parua stipendia accipere, quæ conflarent decentem sustentationem: sed non liceret pro vno decantato euangelio integram sustentationem accipere, estò illa, quæ datur sit insufficiens: ergo idem etiam erit dicendum de sacerdote celebrante.

3. Argum. ¶ Tertiò: Si licitum esset sacerdoti totam decentem sustentationem accipere pro missa illius diei, sequeretur, quòd sacerdos honorabilior, & in dignitate constitutus, plus posset accipere, quam pauper: consequens autem est falsum; nam paupertas, vel abundantia sacerdotis nec tollit, nec ponit iustitiam, aut debitum in illis, qui tantum stipendium, & non amplius pro vna missa dare voluerunt: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Nam sacerdos honorabilior pluribus indiget ad suam decentem sustentationem, quam pauper, vt constat.

4. Argum. ¶ Quartò, habens tenue beneficium, nec sufficiens ad decentem sustentationem, tenetur ei deseruire, nec amplius potest exigere, prætextu decentis sustentationis, vt habetur in c. clericus. 91. d. ergo idem etiam est dicendum de sacerdote habente tenue stipendium pro celebratione missæ; si ipse illud acceptauit. Probo consequentiam: Nam vtrobique videtur esse eadem ratio.

Conclusio. ¶ His tamen non obstantibus dico, longè verius & probabilius esse, sacerdotem, qui quotidie ferè celebrat, tot stipendia posse accipere à diuersis, quot ad decentem sustentationem pauperis mercenarij pro sua vita, sunt necessaria, & non amplius. Ità tenet Honcala de valore missæ, art. 11. & 16. Cano de locis Theolog. lib. 12. c. 13. Vbi in hunc modum loquitur. Omnis autem opinio in hoc conueniat necesse est; sacerdotem siue pro paucis, siue pro multis offerat vitæ necessaria suscipere iure suo posse. Quem cibum si vnus non dederit, nulli facit iniuriam, si expectat à pluribus. Imo tu illi iniurius es, si cogis sacerdotem, vt solum pro te hostiam præbeat, nisi tu illi præbeas cibum, qui qualis, quantusque sit homini necessarius, prudentia magis, quam Theologia dijudicat. Vno enim tempore, & loco non satis erit nummus argenteus, &c. Soto lib. 9. de iustitia. q. 5. art. 1. & in 4. d. 13. q. 2. ar. 1. sub 2. conclus. quamuis dicat sacerdotem celebrantem posse quotidie recipere duas eleemosynas si est pauper, imò etiam si sit diues, quia vtitur iure suo de altari viuendo, dummodo illæ duo stipendia vnum argenteum non excedant. (Loquitur enim Soto de tempore, quo pro vna missa dimidium tantum erat taxatum in Hispania) tamen eius ratio conuincit mentem illius fuisse quòd tot stipendia potest accipere quot fuerint necessaria ad congruentem sustentationem, nisi quòd ipse habita ratione temporis duas eleemosynas dimidij argentei ad id iudicauit sufficientes. Dicunt autem omnes isti Doctores, quòd non nisi decens sustentatio pauperis mercenarij accipi potest, quia talibus sacerdotibus non est licitum de prædictis missarum stipendijs apparatum status sustentare, nec tam abundanter viuere, vt curati, vel præbendati, sed pauperem vitam degere, & ideo cautum est, ne absque aliqua bonorum possessione ad ordines admittantur. Et præcipua ratio huius sententiæ est, quia sic conceditur iure diuino Matth. 10. Luc. 10. & 1. ad Corin. c. 9. per totum. Sed dubitabit aliquis hoc loco quid in præsenti intelligamus nomine congruæ sustentationis, nam vt refert Cord. vbi sup. ex nostræ opinionis sectatoribus alij aliter iudicant: quidam enim dicunt, quod nomine conuenientis sustentationis veniunt etiam intelligenda alimenta pauperum parentum si illos habet, & filiorum olim ex matrimonio habitorum, quibus iure naturali succurrere tenetur. Cæterum ego solam strictam suæ personæ sustentationem, & eorum quæ simpliciter ad vitam sunt necessaria, acquisitionem intelligendam puto. s. victus, vestitus, domus, & et inseruientes, &c. non enim postulat ius naturæ, aut diuinum, nisi quod sibi ex altario succurrat, qui altario participat, nec fideles, alios alere tenentur, quam ministros, si autem habuerit sacerdos, vel parentes, vel filios pauperes, aliunde quærere debebit ad ista supplenda. Ex quo sequitur, quod nec honorabilior plus, nec minus honorabilis minus, nec etiam è contra pauper plus, & diues minus accipere poterit, sed omnes æqualiter quæ necessaria fuerint ad congruam sustentationem. Paupertas enim, vel diuitiæ sacerdotis nihil conferunt ad æqualitatem iustitiæ, & ad debitum, vt rectè docet Nauar. in Man. c. 25. n. 92. & 111. quare diues sacerdos, si non quia diues, at quia sacerdos ius habebit de altari viuendi, sicut & pauper, modo officia debita præstet. Et si quis contrà nostram sententiam obiciat. c. clericus victum. 91. d. vbi non dicitur, quod clericus pauper, ex spiritualibus, sed manibus laborando, victum quærere debeat, respondeo in dicto capitulo & cæteris eiusdē distinctionis solum prohiberi, ne clericus negotijs vacet, vt sic victum quærat, sed si Ecclesia ei non sufficiat, potius ex honesto artificio (exemplo Pauli, qui de labore manuum viuebat) victum quærat, quam ex negotiatione. Præter quam, quòd Gratianus in principio illius distinctionis sic dixit: Qui autem turpi lucro, vel inhonesto negotio victum sibi quærere prohibetur, de oblationibus Ecclesiæ stipendia consequatur. Quibus verbis potiùs significat, quam in alienum à voluntate Ecclesiæ prohibere, ne sui ministri ex ea, vel ex suo officio viuant, quam eius contrarium. Sed quod vult est, quod si alicui sua Ecclesia non sufficit, potiùs suo artificio, vel agricultura victum, & vestitum quærat, quam negotiatione, quod nostræ sententiæ non aduersatur.

Ad 1. arg. Corduba. ¶ Et ad primum argumentum Cord. respondetur, non

non modo ob laborem, verùm etiam ob sustentationem ministrorum pitantiam dari. Et quamuis concedamus (quod modo non disputamus) ob mercedem dumtaxat laboris dari, vnde tenet hæc consequentia: Labor, pro quo datur, est vnius horæ: ergo non meretur victum totius diei? Non enim corporalis sudor attendendus est in sacerdotibus Domini, vt congruam eis ac iustam sustentationem præbeamus, sicut attenditur in colono, aut agricultore, qui fodit & arat, vel in alio alicui mechanico officio seruienti. Sed quod præcipuè attendere oportet est, quod sicut sacerdos in spiritualibus præbendis, maximè in pane cælesti ministrando, occupatur: sic etiam fideles panem illi materialem præstent, vt egregiè aduotauit Magister Cano loco citato. Quod enim labor ille grauis sit, aut leuis, longior, aut breuis, impertinens est; maximè cum ille non permittatur plus laborare, hoc est, plusquam vnam missam celebrare. Certè indignum esset sacerdotali dignitate, vel laborem totius diei, vel tantum ab eo exigere quantum à colono, vt ei debita sustentatio præbeatur.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Non enim dicimus ius habere sacerdotem ea quocūque sacro eadem die facto, integram eiusdem diei sustentationem excipere. Sed quod dicimus est, ex officio ab eo secūdum iura præstando, in eodem die posse victum quærere. Vnde cum ea pluribus illis missis eodem die celebratis, quamuis pro singulis acciperet tenue stipendium, resultaret vnum quod esset sufficiens & conueniens, non posset tunc pro illis plus accipere, quam esset taxatum. Cæterum nunc, quia vnicum tantum sacrum celebrat, & ex iure diuino, qui altario seruit, debet de eodem altario participare, poterit accipere pro eius stipendio totum illud, quod ad cōgruam sustentationem (estò ex consuetudine minus detur) fuerit necessarium. Qui autem in die Natiuitatis Dominicæ tria sacra peragit, non potest pro vnoquoque, duos (v.g.) argenteos accipere; si duo sunt congrua sustentatio, propter rationem iam dictam. Potest tamen accipere tria pro illis tribus sacris; etiam si excedāt congruam sustentationem prædicti ministri. Quia tunc non iure victus necessarij illa accipit, sed iure taxationis, & consuetudinis, quæ est, vnum argenteū pro vnoquoque sacro accipiendi. Quo fit, vt si decies eodem die celebraret, decem etiam argenteos posset accipere.

Ad confir. Ad confirmationem respondetur concessa maiori, atque minori, negando consequentiam. Non enim est eadem ratio de diacono cantante Euangelium, & de sacerdote pro pluribus celebrante. Nam diaconus si pro duobus offerat, siue verba Euangelica, siue orationes, siue alia eiusmodi ministrando munia, cum habeant hæc finitum valorem, iam ea deuotione ipsius diaconi, quam ex intentione Ecclesiæ, minus vnicuique dabit. Atque ea consequenti dicens pro duobus Euangelium, quod pro vno dicere tenebatur, alterum vel vtrumq; defraudabit. Nullus autē potest cum iniuria alterius accipere etiam illa, quæ necessaria sunt ad congruam sustentationem. At verò sacerdos pro pluribus dicens eandem missam, nihil minus dat vnicuique, quam si pro ipso solo missam offerret. Atque adeo accipiens pro eadē celebratione, quę sibi necessaria sunt ad congruam sustentationē, nullam alicui facit iniuriam. Nec ipsi, pro quibus missa celebratur, nec respublica, poterunt esse rationabiliter inuiti, ex eo, quòd minister Ecclesiæ, sine alterius iniuria, pro suo ministerio, congruam habeat sustentationem. Ex quo infertur, quòd si talis sacerdos non haberet missas à pluribus commendatas, quæ sufficientes essent efficere congruam sustentationem, haberet tamen illas commendatas ab vno, non posset pro vna ex illis accipere maius stipendium, quam ea consuetudine, vel taxatione dari consueuit, numerum prædictarum missarum ad minorem reducendo. *Corollarium valde notandum pro sacerdotibus.* Et ratio est: Nam cùm tunc valor vniuscuiusq; missæ ex illis, sit finitus, vt potè qui solum respondet deuotioni eius, qui tales missas dicere præcepit, non potest fieri sine eius iniuria atque fraude quòd illarum numerus ad minorem reducatur. Et nullus potest cum iniuria alterius accipere, etiam illa, quæ necessaria sunt ad congruam sustentationem, vt modo dicebam de diacono. Propterea que in conclusione quàm contra Cord. statuimus, apposuimus illam particulam, à diuersis dicentes verius & probabilius esse, quòd sacerdos qui ferè quotidiè celebrat tot stipendia potest accipere à diuersis, quot ad decentem sustentationem pauperis mercenarij sunt necessaria, quasi significantes non posse illam ab eodem accipere.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium argumentum respondetur negando sequelam. Iam enim diximus congruam sustentationem sacerdotis esse illam, quæ ad vitā pauperis mercenarij est necessaria: & hæc æqualis est in omnibus.

Ad 4. arg. ¶ Ad quartum argumentum respondetur concesso antecedenti, negando consequentiam. Qui enim habet tenue beneficiū, quia nō potest sine damno & iniuria tertij ex illo victum quærere, suo stipēdio debet esse contentus, sibiq; imputare, quòd tā tenue beneficiū acceptauerit. At verò sacerdos pro pluribus celebrās nulli facit iniuriam, cum singulis reddat quod sibi est debitū. Et ratio naturalis dictat, quòd quisque ea suo ministerio congruā accipiat sustētationem, sine alterius detrimento. *Dubium.* Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum ex Papæ dispensatione, vel concessione possit sacerdos pro vna missa plura stipendia accipere; quādo singulum illorū est sufficiens ad congruam sustentationē. *1. Dictum.* Ad cuius explicationem breuiter dico primò, sine iusta, & rationabili causa, nulla ratione id fieri posse. Papa enim in præiudiciū tertij non potest alteri tēporalia bona cōcedere, nec ab obligationibus naturalibus sine rationabili causa absoluere vel liberare. Nō enim est dominus legis diuinę, vel naturalis; sed dispēsator. Nec habet potestatem in destructionē, sed in ædificationem Ecclesiæ: Nec habet dominium omniū rerum temporalium, nec omniū hominum, & eorum contractuū, sed iurisdictionem & potestatem ad debitam illorum gubernationem; quatenus ad finem supernaturalem aliquo modo expediunt, vt est videre in Syluest. verbo, Papa. q. 12. & 13.

2. Dictum. ¶ Dico secūdò, quòd si causa rationabilis adfuerit, bene poterit Papa id aliquibus concedere, sicut & ea causa potest relaxare obligationē votorum, iuramentorū, pactorum, & promissionum inter homines initorū, quamuis iure diuino, & naturali, Deo & hominibus hæc reddere teneamur. Tunc autē causam rationabilem adesse (nisi contrarium certo constat) est intelligendū, quando Papa id concedit, atq; dispensat. Potest etiam Papa rationabilia, & sufficientia taxare stipendia missarum, & aliorum exercitiorum, & ministeriorum spiritualium, vltra quæ nihil amplius, nisi mere liberaliter datum, accipi poterit. Imo & Episcopus in sua diœcesi, maximè in synodo prouinciali id efficere valebit. Quod & ad serenitatē cōscientiarum fieri pro omnibus esset valde cōueniens. Si enim consuetudo ad id est sufficiēs, pariter, vel à fortiori lex & statutum id poterunt. *Dubium.* Vtrùm autem ità lege, vel statuto possit stipendium missæ statui, atq; taxari, vt etiam

sub

sub excommunicatione præcipiatur, ne minus detur à laicis, & ne minus à sacerdotibus accipiatur, maiorem continet difficultatem. *Sententia Soti & Nauarri.* Soto lib. 9. de iustit. q. 6. arti. 1. in respons. ad 2. arg. & Nauar. in summa, cap. 23. n. 109. quo ad laicos, & facientes missas dicere, tenent tale statutum esse illicitum, nec aliqua ratione obligare. *1. Argum.* Quam suam sententiam probant primò. Quia quod datur ratione missæ, non, nisi per viam eleemosynæ datur: de cuius ratione est, quòd liberè & non coactè donetur. Id autem quod per talem legem, aut *2. Argum.* præceptum excommunicatione aggrauatum fieret, non libere, sed coactè daretur. Secundò: Quia licet post spiritualium administrationem licitum sit per sententiam iudicis cogere, etiam sub excommunicatione, laicos ad stipendia consueta soluendum, secundum laudabilem consuetudinem, vt habetur in ca. ad Apostolicam. de simonia. non tamé ante spiritualium *3. Argum.* administrationé, quia speciem mali, aut simoniæ præsefert. vt dicit D. Tho. infra. q. 100. ar. 3. ad 2. Tale autẽ esset huiusmodi statutum. Tertiò: Quia tale statutum est in præiudicium laicorú, atque adeò sine ipsorum consensu fieri non potest, iuxta capitulum super eo. de offi. del. & l. 3. siquis à principe, ne quid in loc. pub.

Sententia Authoris. ¶ His tamen non obstantibus dico contrariam sententiam esse veram, atque tenendam, quam sequitur Cord. libr. 1. quæst. q. 4. dubio 4. Et probatur: Lex & statutum superioris possunt omne id, quod eius sententia, & consuetudo efficere possunt. Tum, quia lex potest agere specialiter, & derogare consuetudinem, æquè, aut magis, quam consuetudo potest contra legem præualere. Tum etiam, quia ex lege est potestas iudicis supra eadem re secundum legem iudicantis, sententiamque ferentis. sed superior in spiritualibus, videlicet Episcopus per suam sententiam potest decernere iustum stipendium deberi sacerdoti celebráti, sicut & iure naturali & diuino debitum est, ipsumque taxare, vt paulò antea dicebam, sicut & consuetudo eam taxationem efficere potest: & eadem ratione idem superior potest decernere minus stipendium non esse sufficiens nec iustũ. sicut nec verè est, vt suppono: ergo poterit per legem sic taxare & statuere, siue præcipere, etiam sub excommunicatione, vt minus debito stipendio taxato laici non dent, sed iustum, vti ex quocunque iure, & cõsuetudine reddere tenentur.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum, Soti respondetur, negando, quòd id, quod datur pro missa solum detur sacerdoti per viam eleemosynæ; sed datur potius per viam debiti stipendij, ad iustitiam quodammodo pertinentis, & non ad puram misericordiam. Quod ità esse constat. Nam alioqui eadem ratione nec possent laici, etiam post missæ celebrationem per iudicé compelli ad illud soluendum, sicut nec ad alias eleemosynas, etiam consuetas, compellũtur, nisi in extrema, vel quasi extrema necessitate. Imò nec ipse sacerdos si diues esset, posset per solá viam eleemosynę stipendium missæ non necessarium, etiam post eius celebrationem, exigere. Imò nec accipere libenter oblatum, cum eleemosyna non nisi indigéti debeatur, nec nisi ab eo licitè recipiatur, vt omnes Doctores cõcedunt.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum argumentum respondetur negando, semper esse illicitam exactionem iusti stipendij ante spiritualium administrationem: sed tunc tantum quando fit per spiritualium subtractionem, nisi stipendia soluantur ante ministerium eorum, aut quando ante ministerium exiguntur stipendia cum scandalo; vel quando habent speciem simoniæ, vel alterius mali. Nec contrarium huius dicit D. Thom. in illo loco. Per prædictam autem legem, vel statutum nullum istorum malorum fit, quia nec subtrahuntur spiritualia, quæ debantur; nec aliqua intentio, aut species simoniæ ibi inuenitur. Eo vel maximè, quod per talem legem, nec fit exactio, nec exequutio stipendij, sed solum prouidetur prudenter contra iustitiam, & innumera alia inconuenientia, quæ ex eo, quod laici minus dant, & clerici minus accipiunt suboriri possunt. Et in hac ratione fundant D. Thom. vbi sup. arti. 4. ad 3. & Soto. quæst. 7. artic. 2. in fin. iustitiam, & æquitatem illius legis, qua annatæ beneficiorum ecclesiasticorum, exiguntur, ac solui præcipiuntur, antequam administrentur, vel conferantur.

¶ Ad tertium argumentum respondetur negando *Ad 3. arg.* id esse in ipsorum laicorum præiudicium: cùm non ad ipsos, sed ad prælatos Ecclesiæ pertineat iusta stipendia prædicto modo taxare. Et hoc quantum attinet ad laicos.

¶ Quantum autem attinet ad clericos, vtrum *Dubium de clericis.* etiam illis per statutum possit præcipi sub excom- *Conclusio.* municatione, ne de prædicto stipendio per legem taxato aliquid remittant, non tanta est difficultas. Et sic breuiter dico; tale statutum regulariter, & simpliciter esse illicitum, nec aliquam obligationem inducere, etiam si excommunicatione sit firmatum. Tum, quia si clericus potest minori pretio alia bona sua vendere, ministeriaque sua tam corporalia, quam spiritualia, & seipsum, & suas operas locare, & obligare, imò ea omnia omnino gratis & liberaliter facere; atque donare, quæ ex sua natura, nec gratis fieri, neque donari debent: vt psallere, cantare, scientiamque aliquam docere; a fortiori missam pro minori stipendio, & omnino gratis poterit celebrare, non obstante prædicto statuto, cum missa & ministratio sacramentorum ex sua natura magis debeant fieri gratis; sicut & potestas hæc faciendi omnino gratis à Deo fuit accepta: iuxta illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Tum etiam, quia taxatio omnium rerum, & ministeriorum in temporalibus, & spiritualibus non fit, vt gratia & liberalitas volentis impediatur, sed vt iniustitia vndique vitetur. Atque adeò fieri non potest, nisi ità, vt nec plus nec minus illo iusto taxato pretio detur, aut exigatur, altera parte inuita. Non obstante tamen prædicto statuto remissio in toto, vel in parte, sicut & amplior donatio vtrinque fieri poterit. Et denique, quia opus virtutis, aut consilij, qualis est prædicta remissio liberalis, siue ex amicitia, siue ex liberalitate, siue ex misericordia fiat, prohiberi humana lege vniuersaliter non potest, absque errore intolerabili; qui ipsam legem & excommunicationem nullam reddit ipso facto, vt communiter dicunt Doctores in materia de excommunicatione. Ex hoc infertur propter easdem causas in vniuersita- *Corollarium.* tibus statui non posse, vt graduati de suis iuribus taxatis alicui remissionem facere non possint; nec id statutum obligaret, etiam si esset iuratum, vtpotè quod prohibet opus misericordiæ, aut alterius virtutis simpliciter, & vt sonat. Fateor tamen, quòd si alicubi lites, fraudes, vel tyrannides, siue alia inconuenientia, ex tali liberalitate clericorum, aut graduatorum sequerentur, vel ipsi clerici, aut graduati varijs modis, etiam palliatis, per laicos, vel graduandos de sibi debito stipendio taxato, aut non taxato, in toto, vel in parte remissionem facere cogerentur: tunc certè crederem licitum esse tale statutum, etiam sub excommuni-

catione

catione prohibens, ne de illo quidquam remittatur, quia tunc ex iusta causa ad illa inconuenientia præcauendum, quę vel remissionem coactam faciunt, vel vitiant, vel ex illa quouis modo, vel occasione sequuntur, procedit. Et sic vim habebit in conscientia.

Dubium.

¶ Est aliud dubium, vtrùm sacerdos anticipans, vel postponens notabiliter missæ sacrificium, ad aliquam teneantur restitutionem ijs fiendam, à quibus stipendiú acceperunt. Verbi gratia: Sunt sacerdotes, qui multam missarum multitudinem sub sua fide accipiunt anticipato stipendio, quas per longum tempus nó perficiunt; & sunt alij è diuerso, qui cùm non habeant eleemosynas, dicunt missas anticipatas, vt cum posteà aliquis venerit cum eleemosyna ea accepta, missæ iam à se dictæ ei faciát applicationem. Dubium est, vtrùm isti suo debito satisfaciant vel potius ad aliquam teneantur restitutionem? Et quidem, quantú attinet ad postponentes, plana est quæstionis determinatio, cùm certum sit eos peccare, si notabiliter sint in mora & ad restitutioné teneri. Ná, si missa dici iubetur ratione impetrationis, vt pro aliqua necessitate salutis, vel pacis, vel pro iter agéte, vel pro quouis alio simili bono, poterit contingere, quod si missa cito diceretur proximius consequeretur finem intentum; ob moram autem sacerdotis, vel nunquam, si iam tempus necessitatis est elapsum, vel tarde illum consequatur, quorum vtrumque in damnum spirituale, vel temporale illius cedit, idque iniuste illatum. Si autem missa dici iubetur ratione satisfactionis præcipuè animarum purgatorij: plana etiam est iniquitas in eo, quòd acerbissimis doloribus detentæ debito suffragio nó liberantur, quod sine manifesta iniustitia fieri nó potest. Et in eodem etiam damno sunt testamentorum exequutores, quorum negligentia simulta mala patiuntur defuncti. Peccant ergo mortaliter quicunque sacerdotes hanc notabilem missarum postpositioné facientes; tenentúrque ad restitutionem modo sibi possibili, atque etiam ad missas, quam primum fieri potuerit, dicendum. Non dico teneri sacerdotem, præcipuè mercenarium, omnes missas statim dicere. Cùm, si ita se gereret, vt nullam eleemosynam acciperet, nisi quando nullam aliam priorem obligationem haberet, viuere certè non posset: & dum aliam quæreret, oporteret sæpè in vacuum missas dicere. Sed quod affirmo est, nó posse eum multas & longinquo tempore anticipatas eleemosynas habere, quod arbitrio boni viri, & suæ conscientiæ, & honestæ commoditati relinquendú censemus. Syluest. verbo, missa, q. 10. in fi. de hac re loqués in húc modú dicit: Si sacerdos dicere tardat, peccat mortaliter, quia faceret iniustitiam expectantibus. Soluere ergo tenetur quàm citius possit.

Quod sit dicendú de postpositione missæ.

Dubiú de ijs qui dicút missas anticipatas.

¶ De anticipantibus missas maior est difficultas. Et quidem, quòd id licitè fieri nó possit, probatur hoc argumento:

1. Argum.

Missæ sacrificiú consistit in vsu: tandiu enim est sacrificiú, quandiu durat cósecratio, oblatio, & sumptio: ergo his finitis iam nó est sacrificium: atq; ex consequenti nec effectus, aut fructus illius. Sed offerre pro aliquo missam sine fructu est defraudare eú, qui illá petijt: & hoc facit, qui missam iam dictam applicat alicui: ergo non potest pro illa stipendium accipere.

2. Argum.

¶ Secúdò: Missa & quodcunque opus bonum, nisi pro certa intétione offeratur pertinet ad thesaurum ecclesiæ, cuius dispensatio ad solú summú póntificem spectat, vt cómuniter dicunt Doctores in materia de indulgentijs: sed missę anticipatę nó offeruntur pro certo fine, vt cóstat: ergo statim ac fuerint dictæ peruenient ad thesaurú ecclesiæ. Atq; ex consequenti non erit iam positú in potestate sacerdotis, qui illas dixit, eas cui voluerit applicare, sed in potestate summi pontificis. Et sic non poterit sacerdos pro illis stipendia accipere.

¶ Propter hæc arguméta hæc sententia aliqualé habet probabilitaté: quam & tenet Cord. q. illa 4. iam citata dub. 6. Sed vt quid in hac re mihi verú videatur, explicem dico primò, certú esse, quòd sacerdoti alias missas nó habenti est licitú, dicere anticipatas ex illis quas in posterú dicere debet pro certa intentione. Verbi gratia; Habet quis capellaniá, qua singulis hebdomadis ter pro fundatore, & alijs defunctis sacrificare tenetur, & facit tria sacra, quibus satisfacit hebdomadæ, dico quòd poterit alias tres missas, quas sequenti hebdomada est celebraturus, in illa facere, & in sequéti hebdomada oés pro alia intétione offerre: & sic deinceps. Nec in hac re Cordu. dissentit. Probatur: Ille dicit missas pro certa intentione, & ex alia parte persoluit anticipatè, quod est boni debitoris: ergo nulli facit iniuriá: sed potius laudé meretur. Maximè, quòd citius proderunt illa suffragia defunctis, quam si ad terminum expectaret.

1. Dictú certum.

Dico secundò, etiá esse certú, quòd siquis dicat missam pro intentione eius, qui solitus est missas commédare, adhuc ipso ignoráte, poterit pro missa taliter dicta stipendium accipere. Verbi gratia: Nó habet sacerdos missas, & celebrat pro intentione cuiusdá alterius vel sacerdotis, vel amici, quem scit plures missas ad dicendú habere, poterit posteà illú commonere, quòd tot sacra peregerit pro eius intentione, & totidem pro illis stipendia accipere. Probatur: Ná ille pro certa intentione dicit: & quod alter nó fuerit præmonitus ab ipso, nullo modo eneruat sacrificij effectú. Itaque hęc certa sunt: nec de eis aliqué dubitare posse arbitror.

2. Dictú certum.

Sed quod habet difficultaté est, de eo, qui anticipatas missas dicit, absq; aliqua determinata intétione, applicaturus posteà illas, ijs, qui eleemosynas dederint. Ad cuius explicationé aduertédú est, dupliciter adhuc posse aliqué dicta sacra peragere. Vno modo nihil cogitandó de eorú reseruatione in posterú. Alio modo cú expressa vel virtuali intétione in posterú reseruádi illa applicáda pro certa intétione, vel applicádo ea statim pro illis, quos Deus scit primò eleemosyná daturos? Et quidé, si missæ primo modo celebrentur ad thesaurú ecclesiæ deuenire existimo. Et sic pro illis nec eleemosynas accipere, nec promissioné, aut applicationé amplius facere poterit sacerdos: sed distribuédæ relinquétur summo pótifici, sicut & alia bona ad thesaurú ecclesiæ pertinétia, vt rectè probat argumentú secúdo loco factú.

Punctus difficultatis.

Senteñtia Autoris.

Si auté missæ dicantur secundo modo, probabiliter affirmo fieri posse, quòd quis pro illis posteà recipiat eleemosyná, satisfaciatque promissioni, & applicationi quá pro certa persona facere debet, quamuis Cord. cótradicat. Et ratio est: Quia illud opus, quámuis sit præteritú respectu nostri, tamen in Dei acceptatione & æternitate manet præsens, ac si eo momém offerretur, atq; adeò habet eudé valoré, qué antea habebat, & stat velut in deposito, vsque ad tépus applicationis. Sicut & si artifex vas aliquod pretiosum fingeret, illudq; Regi offerret, apud se retinédú vsq; dú idoneú tempus veniret quo ipse artifex debitá satisfactionem postularet: nec refert hoc esse permanés, sacrificiú auté missæ successiuú & præteritum. Nam respectu Dei nec præterita prætereút, nec futura expectátur, vt veniant, sed omnia tépora supergreditur, suáque æternitate illa omnia recétia & præsentia tenet. Alioqui nec etiá summus pótifex posset missas, & orationes, aliaq; bona opera, quę cótéta sunt in Ecclesiæ thesauro, applicare, quoniam iam pręterierút, nec passio Christi modo placeret patri, cú iam nó extet. Quæ tamé Corduba concedere non auderet. Satis est ergo, quòd missæ sacrificiú extet in ęternitate, & diuina acceptione, vt suú posteà effectú sortiri valeat. Merita mortificata reuiuiscunt, & valent,

vt verior & probabilior tenet sententia, & hoc sacrificium, quod nec tempore senescit, nec Dei acceptionē, & æternitatem fugit, reseruatum non valebit? Et per hoc patet solutio ad 1. argum.

Vlt. dubiū de sacerdotibus dicentibus missas pro minori stipēdio, quam ipsi acceperunt.

¶ Vltimum dubiū in hoc articulo explicandum est, vtrum sacerdos, qui recipit abundantiora stipendia pro missis celebrādis, v.g. duo regalia pro qualibet missa, & ipse alijs sacerdotibus eas cōmendat pro minori stipendio, consuetudo tamen, puta pro vno regali, sit tutus in consciētia, vel potius ad aliquā teneatur restitutionem. Soto lib. 9. de iustitia. qu. 5. art. 1. affirmat huiusmodi sacerdotē licitè id facere, nec ad aliquā restitutionē teneri, dūmodo ipse sit curatus, aut eius populi curā habens.

Sētentia Soti.

Et ratio illius est: Nā cum talis sacerdos iustū stipendiū, vt supponitur alijs concedat, nulli facit iniuriam; si ipse pro cura & onere, quod ex officio pastorali subit, cui creditū est, vt quo potuerit honesto stipēdio illas missas pro suis subditis faciat celebrari, reliquū accipiat. Si autem sacerdos dās illas missās, nō sit curatus, aut eius populi curā gerens, affirmat, quòd nec erit tutus in cōsciētia, nec liber à restitutione, nisi totum stipendium, quod accepit, alijs tribuat. Nauar. in Manua. c. 28. nu. 91. dicit, quòd nec habens curā, nec nō habens erit tutus; nisi ex lege, vel cōsuetudine vel ex volūtate saltē tacita commendantiū, dantiūmq; maiora solito stipendia sit ordinatum, atque receptū, vt aliqua pars illorū determinata, vel indeterminata, sit pro ipso curato, cui pro debito stipendio, eas missas facere celebrari, incūbit. Quæ sententia procul dubio est vera, atq; tenenda. Et probatur: Curatus ille pro sua diligētia, atq; cura, in hoc & in alijs ad salutē subditorum pertinētibus præstāda habet iam aliàs sufficiens stipendiū in decimis, & in primitijs, & in alijs particularibus oblationibus pro his, vel illis actibus taxatis: & pro ea cura particulari seu onere, quod ipse libenter subit, nihil est datum neque promissum ab eo, qui ei missas cōmendauit, qui & solū pro stipendio sustentationis id dedit celebrari: ergo nullo iusto titulo potest de illo stipendio quidquā sibi accipere, nisi altero omnino liberaliter remittente, quod de nullo est præsumendū, etiam si dicat se libere donare. Dat enim non daturus, si aliter stipendiū habere posset, vt cōtingit in soluente vsuras; atq; ex consequēti dat nō plenè voluntariè, quod satis est; vt ipse curatus peccet accipiēs, & ad restitutionē teneatur. Et si hoc est verū de curatis, quid erit dicendū de alijs sacerdotibus, nisi quod peccāt grauissimè, & ad restitutionē tenentur? Si enim is contractus honestus esset, liceret quidē vnicuiq; ditari innumeras missas vndiq; congregādo, pro quibus abūdātia stipēdia sunt assignata, & faciēdo eas celebrari pro diminutis stipendijs, residuúmque sibi reseruando. Quod quam turpe sit lucrum, & scandalosum manifestámque iniustitiam continens, nullus est qui ambigat.

Sententia Nauarri vera & tenenda.

Quæstio de defraudante in vna vel in duabus missis.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, an sacerdos, qui in vna, vel duabus missis aliquē defraudat, peccet mortaliter, & ad restitutionē teneatur. Et videtur pars negatiua vera: nam vnū vel duo argentei nō sunt materia peccati mortalis; atque ex cōsequenti nec necessario restituendi, vt diximus in materia de restitutione. In cōtrarium tamē est: Nam qui defraudat proximū in vna, vel in duabus missis, in spiritualibus dānificat plurimū, scilicet, in gratia, in satisfactione, in impetratione; alijsq; inæstimabilibus huius sacramenti effectibus. Imò potest aliquando contingere, quòd maxima vtilitas rei impetrandæ, vel satisfactionis maximè defuncti, impediatur ex eo, quòd quis sacrificium offerre desijt; ad quod ex lege iustitiæ tenebatur.

Responsio.

¶ Ad hanc difficultatē breuiter respondendū censeo sub distinctione. Nā vel ille, qui missam commendauit, cognouit eam esse omissam; quia ex ore sacerdotis id audiuit, vel alia via: aut id omnino ignorat. Si sciuit; dico nullam restitutionē ei esse faciendā sub mortali, nec ratione damni tēporalis, nec spiritualis. Nō ratione temporalis, quod inuoluntariè patitur: nā vnius, vel duorū argenteorum quantitas nō est materia sufficiēs peccati mortalis. Nec ratione dāni spiritualis, quia postquā res est cognita, poterit ipse aliam missam cōmendare ad leues expensas, si voluerit; & si nō cōmendat iam videtur remittere iniuriam, vel saltem nō reputare illā grauem: quod est satis, vt venialis culpa habeatur. Si autē ille, qui missam dici iussit, ignorat, quod nō fuerit dicta, tūc tenebitur sacerdos sub mortali illam per se, aut per alium dicere. Alioqui erit efficiēs causa magni dāni spiritualis. Vel certè tenebitur, vt à mortali liberetur, significare alteri, quòd missam nō dixerit. A peccato omnino non liberabitur. Nam ratione eleemosynæ fraudulenter acceptæ peccabit peccato furti, quamuis ex leuitate materiæ erit solum venialiter. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm omnes teneantur ad sacrificia offerenda.

AD Quartū sic proceditur. Videtur quòd non omnes teneantur ad sacrificia offerenda. Dicit enim Apost. Rom. 3. Quæcunque lex loquitur, his qui sunt in lege loquitur. Sed lex de sacrificijs non fuit omnibus data, sed soli populo Hebræorum: ergo non omnes ad sacrificia tenebantur.

2 ¶ Præterea, Sacrificia Deo offeruntur ad aliquid significandū. Sed nō est omniū huiusmodi significationes intelligere: ergo nō omnes tenentur ad sacrificia offerenda.

3 ¶ Præterea, Ex hoc sacerdotes dicuntur, quod sacrificium Deo offerunt. Sed nō omnes sunt sacerdotes: ergo non omnes tenentur ad sacrificia offerenda.

¶ Sed contra est, quòd sacrificium offerre est de lege naturæ, vt suprà † habitum est. Ad ea autē quę sunt legis naturę omnes tenētur: ergo omnes tenentur ad sacrificiū Deo offerēdum. *Art. 1. huius quæst.*

¶ Respondeo dicendum, quòd duplex est sacrificium, sicut † dictum est, quorum primum & principale est sacrificium interius, ad quod omnes tenentur: omnes enim tenētur Deo deuotam mentē offerre. Aliud autē est sacrificiū exterius quod in duo diuiditur. Nam quoddā est quod ex hoc solum laudē habet quòd Deo aliquid exterius offertur in protestationem diuinæ subiectionis: & ad hoc aliter tenentur illi qui sunt sub lege noua, vel veteri, aliter illi qui non sunt sub lege. Nam illi qui sunt sub lege, tenentur ad determinata sacrificia offerenda secundum legis pręcepta. Illi verò qui nō erant sub lege tenebantur ad aliqua exterius facienda in honorem diuinum, secundum condecentiam ad eos inter quos habitabant, non autem determinate ad hæc vel ad illa. Aliud verò est exterius sacrificium, quando actus exteriores aliarum virtutum in diuinam reuerentiam assumuntur. Quorum quidam cadunt sub præcepto, *Art. 2. huius quæst.*

cepto,ad quos omnes tenentur. Quidam verò sunt supererogationis ad quos non omnes tenentur.

¶ Ad Primum ergo dicendum,quod ad illa determinata sacrificia, quæ in lege erant præcepta,non omnes tenebantur. Tenebantur tamen ad aliqua sacrificia interiora vel exteriora,vt dictum† est. *In corp. art.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd quamuis non omnes sciāt explicite virtutem sacrificiorum,sciunt tamen implicite, sicut & habent fidem implicitam,vt suprà† habitum est. *Qu. 2. art. 7.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd sacerdotes offerunt sacrificia quæ sunt specialiter ordinata ad cultum diuinum, non solum pro se, sed etiam pro alijs. Quædam verò sunt alia sacrificia, quæ quilibet potest pro se Deo offerre, vt ex supra† dictis patet. *In corp. art. & ar. 2. & 3.*

SVMMA TEXTVS.

SVpposito,quod sacrificiū potest esse duplex: vnum internum mente immolatum,alterum externum foris exhibitum;quod adhuc est duplex, vnum, quod sic est sacrificium,vt nullā habeat aliunde laudem;aliud qood per se quidem officium est virtutis, & relatum in reuerentiam Dei fit aliquo modo sacrificium; respondet D. Tho.ad propositam difficultatem per quatuor propositiones.Prima conclusio: Ad sacrificium mentis internum non solum antiqui in lege scripta, & Christiani sub lege gratiæ:sed & mortalium vniuersitas lege naturæ tenetur. Probatur: Nam nullus viuentium existit,qui quateous est Dei creatura,& ad ipsum, tāquam ad suum finem tendit,ei illam reuerentiam intus exhibere non teneatur, quæ primo rerum principio summóque fini debetur. Secunda conclusio: Ad illa sacrificia,quæ sola significatione religionis virtutē induunt, tantum tenentur qui sub scripta Dei lege viuunt, quales erant patres veteris testamenti,qui ad suorum sacrificiorum numerum,& sunt Christiani, qui ad vnicum nostrum Eucharistiæ sacrificium, tenemur. Probatur ex Paulo ad Romanos tertio dicente; Quæcunque lex loquitur his,qui sunt in lege loquitur. Certum est enim, quod lex vetus solum obligabat suos subditos sicut & nos nostra. Tertia conclusio: Adhuc solo naturali iure viuentes quocunque seculo fuerunt, vel futuri sunt, eodem iure fuerunt astricti ad exhibendum Deo aliquod externus sacrificium; quo secundum legitimam cognitionem quam de vna prima causa habere tenentur,illi profiteantur se esse subiectos, honoréque diuinos debere.Probatur:Nam eo ipso, quod quis nouerit vnum primum rerum principium, debet etiam intelligere illi se esse subiectum,atque adeò non solum mente, verum & corpore obligari illum colere. Quarta conclusio: Sacrificia, quæ ab extrinseco sic dicuntur, hoc est, cuncta virtutum opera vniuersi tenentur Deo offerre, vel actuali, vel virtuali relatione. Probatur:Nam vnusquisque tenetur proponere vni primæ causæ seruire, declinando à malo,& sequendo bonum,offerréque illi cuncta officia, & obsequia sua.

* * *

QVÆSTIO LXXXVI.

De Oblationibus & Primicijs,in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

§ Vtrùm homines teneantur ad oblationes ex necessitate præcepti.

AD Primū sic proceditur. Videtur quod homines nō teneantur ad oblationes ex necessitate præcepti.Non enim homines tempore Euangelij tenentur ad obseruanda cæremonialia præcepta veteris legis, vt suprà habitum† est. Sed oblationes offerre ponitur inter cæremonialia præcepta veteris legis. Dicitur enim Exod.23.Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis Et postea subditur. Non apparebis in conspectu meo vacuus:ergo ad oblationes non tenentur nunc homines ex necessitate præcepti. *1.2 q. 103 ar. 3.& 4.*

2 ¶ Præterea, Oblationes antequam fiant, in voluntate hominis cōsistunt:vt videtur per hoc quod Dominus dicit Matt.5. Si offers munus tuum ad altare:quasi hoc arbitrio offerentium relinquatur.Postquam autem oblationes sunt factæ, non restat locus iterato offerendi eas: ergo nullo modo aliquis ex necessitate præcepti ad oblationes tenetur.

3 ¶ Præterea, Quicunque aliquid tenetur reddere Ecclesiæ,si nō reddat, potest ad id cōpelli per subtractionē Ecclesiasticorum sacramentorum.Sed illicitum videtur his qui offerre noluerint,ecclesiastica sacramenta denegare,secundū illud Decreti sextæ synodi, quod habetur 1.qu.1.Nullus qui sacram communionem dispēsat,à percipiēte gratiā aliquid exigat: si vero exegerit,deponatur:ergo non tenentur homines ex necessitate salutis ad oblationes.

¶ Sed contra est,quòd Greg.†dicit, Omnis Christianus procuret ad missarum solemnia aliquid Deo offerre. *Greg. 7 & habetur de Conse d. 1. c. omnis Christianus.*

¶ Respondeo dicendum,quòd sicut dictum †est,nomen oblationis commune est ad omnes res quæ in cultum Dei exhibentur: ita quòd si aliquid exhibeatur in cultū diuinū,quasi in aliquod sacrū quod inde fieri debeat consumendum est,& oblatio est,& sacrificiū. Vnde Exo. 29.dicitur,Offeres totum arietem in incensum super altare.Oblatio est Domino odor suauissimus victimæ Dei. Et Leu. 2. dicitur, Anima cùm obtulerit oblationē sacrificij Deo, simul erit eius oblatio.Si verò sic exhibeatur,vt integrum maneat diuino cultui deputandū vel in vsus ministrorum expendendū, erit oblatio & non sacrificiū.Huiusmodi ergo oblationes de sui ratione habeot quod voluntarie offerantur, secūdum illud Exod.25. Ab homine qui offert *Qu. praced. art. 3.*

vltroneus accipietis eas. Poteſt tamen contingere quod aliquis ad oblationes teneatur quadruplici ratione.

¶ Primò quidem ex præcedenti conuentione:ſicut cum alicui conceditur aliquis fundus Eccleſiæ, vt certis tẽporibus certas oblationes faciat,quod tamen habet rationem cenſus.

¶ Secũdò,propter præcedentem deputationem ſiue promiſsionem : ſicut cum aliquis offert donatione inter viuos, vel cum relinquit in teſtamento Eccleſiæ aliquam rem mobilem vel immobilem in poſterum ſoluendam.

¶ Tertio modo,propter Eccleſiæ neceſsitatem,puta,ſi miniſtri Eccleſiæ nõ haberent vnde ſuſtentarentur.

¶ Quarto,propter conſuetudinem. Tenentur enim fideles in aliquibus ſolemnitatibus ad aliquas oblationes conſuetas. Tamen in his duobus vltimis caſibus remanet oblatio quodammodo voluntaria, ſcilicet quantum ad quantitatem,vel ſpeciem rei oblatæ.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd in noua lege homines non tenentur ad oblationes, cauſa ſolennitatũ legalium,vt in Exod.dicitur: ſed ex quibuſdam alijs cauſis,vt dictum eſt. *In corp art.*

¶ Ad ſecundum dicendum , quòd ad oblationes faciendas tenentur aliqui , & antequam fiant:ſicut in primo,& tertio,& quarto modo, &etiam poſtquã eas fecerint per deputationem ſiue promiſsionem. Tenentur enim realiter exhibere quod eſt Eccleſiæ per modum deputationis oblatum.

¶ Ad tertium dicendum,quòd illi qui oblationes debitas non reddunt, poſſunt puniri per ſubtractionem ſacramentorum,non per ipſum ſacerdotem cui ſunt oblationes faciendæ ,ne videatur per ſacramẽtorum exhibitionem aliquid exigere,ſed per ſuperiorem aliquem.

Summa Textus.

SVppoſito diſcrimine,quod eſt inter oblationem, & ſacrificium ; nam oblatio dicitur omne illud , quod Deo offertur , & ſacrificium ſolùm eſt oblatio rei , quæ immolatur;ex quo fit,quod oblatio latius pateat, quàm ſacrificium:atque etiã ſuppoſito,quod oblatio naturali ſua ſignificatione importat vltroneam exhibitionem, iuxta illud Exod. Ab homine,qui offert vltroneus accipietis eas;reſpondet D.Tho.ad propoſitã difficultatem per vnicam concluſionẽ,quæ talis eſt:Oblationes,quadruplici ex cauſa poſſunt cadere ſub præcepto. Primo quidẽ,ex præcedenti cõuentione , vt quando Eccleſia fundum aliquẽ cui confert retenta pẽſione, ſtatis temporibus referẽda:quæ pactio cenſus rationẽ induit. Secundo,propter præcedentẽ deputationẽ,vt quando res donatione, vel pollicitatione , aut teſtamenti legatione debetur. Tertiò propter Eccleſię neceſſitatẽ,vt ſi aliũde miniſtri ali,ſuſtentarique nõ poſſunt. Quarto & vltimò,propter conſuetudinẽ,quę in ius tranſit,vt ſi conſuetum eſt certis ſolemnitatibus hoc , vel illud offerri. Quãuis in his duobus vltimis caſibus oblationis quantitas relinquatur vouentis libertati.

Explicatio Articuli.

INſtitutum D.Th.à q.84.incluſiuè, vſque ad octogeſimam octauam excluſiuè fuit agere de exterioribus actibus religionis,nẽpe,adoratione,ſacrificijs,oblationibus,atque decimis.Explicatiſq; iam duobus prioribus,incipit in præſenti agere de tertio. Ad cuius intelligentiã præſupponit , quod oblationis verbum omnes actiones,quibus res quæcunque ad diuinum cultũ exhibẽtur,ambit.Ex quo fit,vt oblatio latior , atque patẽtior vox ſit,quam ſacrificium:quidquid enim eſt ſacrificium cenſetur oblatio,nõ tamen è contra. Cùm enim aliquid offertur,quod integrum eſt permanſurum , hoc eſt,quod ſacrificio ipſo non inſumitur , nec circa illud aliqua fit cæremonia, ſed Eccleſiæ offertur , ſiue in fabricam,ſiue in miniſtros cedat,oblatio dicitur,ſacrificiũ autem nõ eſt , niſi oblatio rei , quæ immolatur , quales erant oblationes animalium in veteri teſtamento , & in lege Euangelica ſacrificium altaris. Differt autem oblatio à decimis. Tum; quia decima ſolũ eſt omnium bonorum mobilium licitè acquiſitorum pars decima Deo data,diuinaque conſtitutione debita , vt conſtat ex c. de decimis,& c.parrochia.& capitu.nõ eſt,& c.tua nobis.& c.cum non ſit in homine,eodẽ titu. Oblatio verò non ſolùm de decima parte rerum mobilium,ſed etiam de quibuſcunque alijs etiam immobilibus fieri poteſt. Tum prætcrea , quia ſecundum Hoſtienſem in ſumma de decimis.§.1.oblatio offertur Deo immediatè , hoc eſt ad cultum Dei. Cum tamen decimæ nõ offerantur immediatè Deo,ſed eius miniſtris, ſcilicet , alendis:aut diſpenſaturis. Differt etiam oblatio à primitijs in eo,quod primitia , ſolum eſt prima pars frugum , ſiue fructuum Domino offerenda. Et intellige prima hoc eſt, dignitate præcipua,& Domino,id eſt,diuino cultui. Offerebãtur enim primitiæ per modum oblationis, vt docet D. Th. art.4.huius quæſt. At verò oblatio nõ ſolum ad primas partes frugum aut fructuum;ſed etiam ad omnia ſe extendere poteſt:qua ratione nummi,& ceræ , & in exequijs panis & vinum oblationes dicuntur. Ex quo fit,vt primitiæ ſpecies quædam oblationis ſint. Proptereaque Diu. Thom. in hac quæſtio. ſub vno & eodem titulo ſimul agit de oblationibus , & primitijs. Secundum autem Panorm. in c. ſi. de verb. ſignif. ad oblationem tria requiruntur. Primum quod offerẽs ſit Chriſtianus. Ab infidelibus enim oblationem Eccleſia nõ recipit:ſed æſtimationem oblationis pro ioterdicto habet,vt cõſtat ex c. quanto.de vſu. Secundum quod is,cui offertur ſit Eccleſia. Nam id quod fit priuatæ perſonæ, etiam Eccleſiaſticæ, non oblatio ſed donatio eſt dicendum. Tertium,vt res data ſit licitè acquiſita,alia enim pro oblatione nõ accipiuntur.c.quia in omnibus.de vſu.& c.ex tranſmiſſa , de decimis. Intelligitur autem aliquid illicitè acquiri dupliciter,ſcilicet,vel contra iuſtitiam vt in furto , vel mediante peccato,vt in meretricio.

Diſcrimẽ inter oblationẽ & ſacrificiũ.

Diſcrimẽ inter oblationẽ & decimam.

Diſcrimẽ inter oblationẽ & primitiam.

Ad oblat. eut tria nec.ſſaria.

¶ Quantum attinet ad ius offerendi,dicit D. Tho. in hoc articulo quadrupliciter poſſe cõtingere, quod oblatio cadat ſub præcepto. Primo ex præcedẽti conuentione. Secundo ex præcedenti donatione, vel pollicitatione , aut teſtamenti legatione. Tertio propter Eccleſiæ neceſſitatem. Quarto propter conſuetudinem , quæ in ius tranſit. Sed omiſſo priori modo tanquam alieno ab hoc inſtituto(quæ enim ex præcedenti cõuentione donantur,vt cum Eccleſia fundum aliquem alicui cõfert retenta penſione ſtatis temporibus reddẽda, potiùs habent rationem cenſus,quam oblationis) circa alios tres aliqua breuiter adnotare oportebit. Vnde circa ſecundũ dico illius extare textus in c.qui oblationes. & duobus ſequentibus. Quibus ſub anathematis cenſura præcipitur,vt defunctorũ oblationes ſeu donatas , ſeu legatas, illi,qui

De modis qui bus oblationes poſſunt eſſe in præcepto.

De obligatione ex donatione.

illi, quibus incumbit, facile & absque mora persoluant. Sunt enim plane debitæ. Et de omnibus oblationibus generaliter extat c. præter hoc. 32. d. & c. statuimus. 16. qu. 1. quibus eandem animaduersionem oblationes debitas retinentibus, Ecclesia communicatur: quare sub peccato mortali illas reddere tenebuntur. De tertio modo, qui est propter necessitatem Ecclesiæ, est aduertendum, quod ille est valde legitimus. Nam cum Christianorum religio in sacramentorum administratione, & susceptione, in sacrificijque oblatione posita sit, fit, vt quisque populus sub reatu criminalis impietatis, tum templum pro sua facultate extruere, tum etiam & ministros alere, cultuique necessaria contribuere iure necessaria cōtribuere iure naturali teneatur. Et sic vbi decimæ nō soluuntur nec aliunde ad huiusmodi sumptus prouisum est, tenebitur illos populus de sua substantia suppeditare. Quod si renuerit, per censuras Ecclesiasticas, atque adeò si opus fuerit, iudicij secularis animaduersione, poterit compelli. Vt significare videtur Paulus 1. ad Corinth. 9. Vbi plus iuris ministris altaris suppetere docet ad subsidia temporalia recipienda, quam habet miles ad suum stipendium, & ad vineæ fructum, qui illam plantauit, & qui gregem pascit ad fruendum lacte. Dicit enim in hunc modum: Quis militat suis stipendijs vnquam? Quis plantauit vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis nō manducat? Nunquid secundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptū est enim in lege Moysi: Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo? Nam propter nos vtique scripta sunt. Quoniam debet in spe qui arat arare, & qui triturat in spe fructus percipiendi: si nos vobis spiritualia seminauimus, magnū est si nos carnalia vestra metamus, &c. Erant, vt arbitror, Corinthi præceptores nonnulli opulenti, qui gloriæ ducebant alios gratis instruere, moliebanturque vt Apostolo quæsitus ex doctrina cibus ad ignominiam cederet. Qua re cognita, dicit in illo capitulo se nolle à discipulis victum sumere, ne quod offendiculum det Euangelio Christi: tametsi id ex iure naturæ sit permissum. Omnis enim, qui militat, iustum accipit militiæ stipendium ab eo cui militat. Et omnis, qui in vineæ cultura laborem & operam impendit, condignū accipit sui laboris, atque operis præmium, ab eo, cui laborat & qui gregem pascit pro labore & cura ac diligentia, quam in pascendo impendit, debet inde sustentari & quæ sunt necessaria sumere. Et ne humanis rationibus solis ipsum agere existimarent: ecce diuinæ scripturæ inquit habemus testimonium. In lege enim Moysi præceptum est, boui laboranti in tritura ad vsum humanum, nō denegari victus necessaria: sed illa in laboris præmium reddi. An verò hoc in præcepto putamus de bobus, animalibus brutis, principalem curam, & primariam Deum habuisse? Ego verò multò magis puto de prædicatoribus præceptum istud debere intelligi. Sunt enim hæc propter nos scripta, & sub boum nomine de nobis pro Christo laborantibus præceptum est datum, vt intelligatur, vnumquemque operarium mercede sustentationis dignum esse, quoniam qui arat ex labore fructum sperare mercedis optimo iure potest. Et qui in tritura laborat mercedē debitam iustè expectat. Nos igitur qui vobis seminauimus, multa prædicationis diligētia, spiritualia, si vestris temporalibus bonis vtamur ad necessitatem non magnum vobis videri debebit, &c. Cum ergo ex sententia Pauli non minus debeatur ministris Euangelij congrua sustētatio, quam mili suum stipendium, & mercenario merces, pro qua seruit, sequitur, quod vbi ista nō suppetit, tenebitur populus illam tribuere, & si renuerit ad id per censuras Ecclesiasticas, & si opus fuerit, iudicij secularis potestate compelli, sicut & iure compelleretur ille, pro quo aliquis militat; aut in vineæ cultura laborat ad soluendum debitum stipendium, atque mercedem vtrique.

De obligatione, propter Ecclesiæ necessitatem.

Egregiū testimoniū Pauli.

¶ De quarto modo, quo oblatio potest cadere sub præcepto, scilicet, propter consuetudinem, quæ in ius transijt, aduertendum est, quod Angelus de Clauasio in summa existimat, oblationes non posse esse in præcepto ex consuetudine, quia sunt liberæ facultatis. Et idem videtur tenere summa Rosella. Contrarium tamen affirmant communiter omnes Doctores, tam Theologi, quam iurisprudentes. Imò & ipse Angelus videtur sibi ipsi aduersari, cùm dicat primicias esse in præcepto ratione cōsuetudinis; & non est maior ratio de illis, quam de alijs oblationibus. Præterquam, quod si huiusmodi consuetudo nō est obligatoria, vix inueniri poterit alia, quæ oblationē inducat. Est enim valde rationabilis, & à tempore, cuius non extat memoria præscripta. Nec ratio Angeli aliquid valet. Falsum est enim dicere, quod oblationes sunt semper liberæ facultatis. Imo aliquando sunt necessitatis, & iuris naturæ: atque adeo consuetudo potest eas determinare ad certos dies. Quamuis etiā tunc retineant aliquid voluntatij quantum ad quantitatem, vt dicit D. Th. in fi. art. Est tamen aduertendum cum Syluestro in summa, verbo, decima qu. 2. in fine, quod oblationes sunt in præcepto ratione consuetudinis, eo modo, quo est consuetudo, scilicet, quod offerat maior pars populi, & non semper singuli de populo, nec in omnibus festiuitatibus. Quare nō erit imputandum, mortale peccatum alicui, ex eo, quod rarò & ex aliqua causa, nempe, quia nō habet ad manum quid det, oblationem intermittit. Postquam autem ciuitas est solita oblationem, vel certū quid Ecclesiæ dare, illud per statutum mutare non poterit, secundum Panormitanum in c. abolendæ. de sepulturis, de mente Bart. in l. priuilegia. C. de sacrosanct. Ecclesijs, per textum illum, qui dicit; Solita ab antiquo Ecclesijs, & ministris tribui; aliquo modo non debent immutari. Sed est hoc intelligendum dummodo aliter de intentione inducentium consuetudinem, ex quo consuetudo habet vim obligandi, non constaret, vt docet Syluester in summa verbo. consuetudo. §. 13. Quare si constat oblationem fuisse introductam pro fabrica alicuius Ecclesiæ, ea completa licitè mutabitur, non obstante quacunque temporis præscriptione.

De obligatione ex consuetudine.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrùm solum sacerdotibus debeantur oblationes.*

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd oblationes non solùm sacerdotibus debeantur. Inter oblationes enim præcipue videmus esse quæ hostiarum sacrificijs deputantur. Sed ea quæ pauperibus dantur, in scripturis hostiæ dicuntur, secundum illud Hebræor. vltim. Beneficentiæ, & communionis nolite obliuisci. Talibus enim hostijs promeretur Deus: ergo multo magis oblationes pauperibus debentur.

2 ¶ Præterea, In multis parochijs monachi de oblationibus partem habent. Alia autem est cura clericorum, alia monachorum, vt Hiero. † dicit: ergo non solum sacerdotibus oblationes debentur.

Ad Heliodorum de laude vitæ solitariæ à med. tom. 1.

3 ¶ Præterea, Laici de voluntate Ecclesiæ emunt oblationes, vt panes & huiusmodi. Sed non nisi vt hæc in suos vsus conuertant: ergo oblationes possuut etiam ad laicos pertinere.

Habetur 10. q.1.c. hác cōsuetudinem.

¶ Sed contra est, quod dicit Canon Damasi Papæ. & habetur†10. quęstion. prima Oblationes quæ intra sanctam Ecclesiam offeruntur tantummodo sacerdotibus qui quotidie Domino seruire videntur, licet comedere & bibere: quia in veteri testamento prohibuit Dominus panes sanctos comedere filijs Israël nisi tantummodo Aaron & filijs eius.

¶ Respondeo dicendū, quòd sacerdos quodammodo constituitur sequester, & medius inter populum & Deum, sicut de Moyse legitur Deutero. 5. Et ideo ad eum pertinet diuina dogmata & sacramenta exhibere populo. Et iterum ea, quæ sunt populi, puta preces & sacrificia & oblationes per eum Domino debent exhiberi, secundum illud Apostol. ad Hebr 5. Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus cōstituitur in his quæ sunt ad Deū, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Et ideo oblationes, quæ à populo Deo exhibentur, ad sacerdotes pertinent non solum vt eas in suos vsus conuertant, verum etiam vt fideliter eas dispensent. Partim quidem expendendo eas in his quæ pertinent ad cultum diuinum. Partim verò in his, quæ pertinēt ad proprium victum: quia qui altari deseruiunt, cum altari participant, vt dicitur primæ ad Cor. 9. Partim etiam in vsus pauperum, qui sunt, quâtum fieri potest, de rebus Ecclesiæ sustentandi: quia & Dominus in vsum pauperum loculos habebat, vt Hier. † dicit super Matth.

Refertur simile 12. q. 2. c. habebat Ex Hiero. Matth. 27. in fi. tom. 9.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod ea quę pauperibus dantur, sicut non proprie sunt sacrificia, dicuntur tamen sacrificia inquantum eis dantur propter Deum: ita etiam secundum eandem rationem oblationes dici possunt: tamen non proprie dictæ: quia non immediate Deo offeruntur. Oblationes vero proprie dictę in vsum pauperum cedunt, non per dispensationem offerentium: sed per dispensationem sacerdotum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd monachi siue alij religiosi possunt oblationes recipere tripliciter. Vno modo sicut pauperes per dispensationem sacerdotum, vel ordiuationem Ecclesiæ, alio modo si sint ministri altaris, tuuc possunt accipere oblationes sponte oblatas. Tertio modo si parochiæ sint eorum: & tunc ex debito possunt accipere oblationes tanquā Ecclesiæ rectores.

¶ Ad tertium dicendum, quòd oblationes postquam fuerint consecratæ, non possunt cedere in vsum laicorum: sicut vasa & vestimenta sacta. Et hoc modo intelligitur dictum †Damasi Pap. Illa verò quæ non sunt consecrata, possunt in vsum laicorum cedere ex dispensatione sacerdotum, siue per modum donationis, siue per modum venditionis.

Cit. arū in marg. Sed cōtra 10. q. 1. Hác cōs.

SVMMA TEXTVS.

AD hanc difficultatem respondet Diu. Thom. per duas propositiones. Prima cōclusio: Vniuersarum oblatiooum, quæ à plebe Deo exhibentur dispensatio pertinet ad sacerdotes. Probatur: Oblatio genere suo non est, nisi rei, quæ Deo ad cultum religionis dicatur (est enim in præsenti sermo de sacris, & oon de sęcularibus oblationibus) sed inter homines & Deum sacerdos est sequester constitutus, & quodā modo medium (sicut de Moyse legitur Deut. 5.) quia illi incumbit, tum diuina dogmata per Deum reuelata populum docere, tum etiam & sacramenta per ipsum instituta eidem populo, ipsius nomine administrare. Et vice versa eius munus etiam est ex parte populi coram Deo stare, & eius preces ad ipsum fundere, sacrificia que ei offerre, ac dona, & oblationes & munera præsentare, iuxta illud Pauli ad Heb. 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus cōstituitur in ijs, quæ sunt ad Deū, vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis: ergo omnium munerum, quæ populus Deo dicare constituit, vsus, administratio, & dispensatio pertinet ad sacerdotes. Secunda conclusio: sacerdotes trifariam possunt ijs, quæ ad diuinum cultum offeruntur vti. Primò in fabricam & reparationem Ecclesiarum, in apparatúmq; eorum, quæ ad diuinum cultum pertinent. Secundò, in suum ipsorum proprium victum; quia vt ait Paulus, qui altario seruit de altario viuere debet. Tertiò, in subsidium pauperum, quos bonis Ecclesiasticis pasci, & sustentari condecet.

EXPLICATIO ARTICVLI.

MAteria huius articuli longissimam requirebat disputationem d. bonis Ecclesiasticis, & de illis, ad quos eorum dominiu. pertinebat, cum D. Tho. in secunda conclusione d. ., illa in tres vsus esse diuidenda, scilicet, in fabricam clesiarum, in victum ministrorum & in subsidium pa ; erum. Et in prima conclusione affirmat vniuersarun . blationum, quę à plebe exhibentur dispensationem tinere ad sacerdotes. Sed quoniá est iam mihi in a. ino cætera, quæ dicenda manent, maiori qua potero euitate perstringere, ne volumen istud suum iuste. erminum excedat, omissis pluribus, quæ de hac r. dici oterant, paucis, & breuibus sermonibus, quæ ad tant rei explicationem fuerint necessaria, com rehen re curabo. Quod vt faciam, aduertendum . ., quod bona Ecclesiasticorum sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt patrimonialia, quæ per successionem hæreditariam, aut per donationem, aut per alios contractus sibi acquisierunt, sicut & laici. Et de his non loquimur in præsenti, cum certum sit apud omnes horum bonorum verum, & legitimum dominium esse penes ipsos Ecclesiasticos. Vnde, quamuis ea superfluè & prodigè consumāt; nec in fabricas Ecclesiarum, aut in pauperum sustentationem illa distribuant, ad nullam tenebuntur restitutionem. Imò adhuc dicunt Doctores, quod si vltra bona patrimonialia habet clericus Ecclesiasticum beneficium, potest illa patrimonialia bona sibi reseruare, & redditus beneficij in proprios vsus conuertere. Ita tenet Diuus Thomas infra quæstione centesimaoctuagesimaquinta, articulo septimo, ad 5. & Caietanus ibidem. & Syluest.

Bona Ecclesiasticorū quædā sunt patrimonialia & alia Ecclesiastica.

& Syluest.verbo, Clericus.4.§.duodecimo, & Soto libro decimo, de Iustitia quæstione quarta, articulo tertio, ad secundũ. Et Innocentius in c. Episcopus, de præbendis. Hostiensis & Panormitanus ibidem. Et probatur ex c.cùm secundum Apostolum, de præb. Vbi dicitur, quod cum secundum Apostolum, qui altario seruit de altario viuere debeat, poterunt clerici de patrimonio Iesu Christi viuere, cuius obsequio sunt deputati, vt ipsa nominis significatio persuadet. Idẽ definitur in concilio Agathensi, & refertur prima, quæstione secunda, capite clerici. Vbi habetur, quod clerici omnes, qui Ecclesiæ fideliter, vigilantérque deseruiunt stipendia sanctis laboribus debita secũdum seruitij sui meritum per ordinationem canonum à sacerdotibus consequantur.

Obiectio. ¶ Et si quis obiciat, quod in capite, clericos. prima, quæstione secunda, dicit Diuus Hieronymus. Clericos illos conuenit stipendijs Ecclesiæ sustentari, quibus parentum, & propinquorum nulla suffragãtur bona: Qui autem bonis parentum, & opibus suis sustẽtari possunt, si quod pauperum est, accipiunt, sacrilegium profectò committunt, & per abusionem talium iudicium sibi manducant & bibunt; *Responsio.* respondetur primò cum Diuus Thoma loco citato textum illum esse intelligendum in casu extremæ necessitatis. Tunc enim grauissimè peccaret Episcopus, aut sacerdos qui cum posset ex bonis patrimonialibos viuere, bona Ecclesiæ pauperibus non erogaret, sed in suos vsus illa conuerteret. Adhuc tamen nec tunc teneretur ad restitutionem, vt aduertit Caietanus; quia illa bona ecclesiastica suot debita ministris pro ipsorum seruitio. Vel secundo respondetur cum magistro Soto, quod Diuus Hieronymus loquitur pro illo tempore, quo clerici in communi viuebant. Tunc enim dabatur eis optio, vt vel bona, quæ habebãt parentibus, suisque necessarijs relinquerent, & de Ecclesiæ fructibus cum reliquis pauperibus vitam ducerent; aut si mallent sua retinerent, quæ sibi sufficerent: sed tunc sumptui parcerent eorum, quæ in commoni possidebantur. Vel tertiò respondetur cum Conrado; quod verba illa Diui Hieronymi non sunt intelligenda de illis bonis Ecclesiæ, quæ pro ministerio tanquam stipendia clericis deputantur; sed de illis, quæ facta diuisione bonorũ Ecclesiæ, de qua statim dicemus, pauperibus erant specialiter assignata. De his enim viuere non licebat clericis, cum aliunde habebãt vnde sustentarentur. Et istæ duæ solutiones vltimæ magis videntur accedere ad verba ipsius textus. Et quod diximus de bonis patrimonialibus clericorum, est etiam intelligendum de quibuscunque alijs bonis sibi aliunde, quam ex reditibus ecclesiasticis prouenientibus, vt habet expresse Panormitanus in capite de Episcopis. & Nauarrus, & Soto & alij. Estque diffinitum in capite fixum. duodecima, quæstione quinta. Alia bona sunt ecclesiastica. Et hæc adhuc sunt in multiplici differentia. Quædam enim fuerunt collata Ecclesię à fidelibus, vt ex illis viuerent clerici, & pauperes, sicut Act.4. legitur, quod omnes, qui habebãt possessiones, domos, & agros vendebant illa, & offerebant pretia ad pedes Apostolorum, vt inde subueniretur vnicuique, sicut cuique opus erat. Posteà autem visum fuit conuenientius, non vendere tales possessiones, sed tradere illas ecclesijs, vt ex illis ministri, & pauperes, tam præsentes, quam futuri alerentur, vt dicit Melchiades Papa in capit. futuram. duodecima, quæstione prima, & Vrbanus in capite videntes. eadem causa, & quæstione. Alia bona ecclesiastica sunt, quæ postmodum fuerunt ecclesijs oblata, tanquã stipendia conuenientia pro clericis, & ministris capellanias, & memorias perpetuas celebrantibus, quæ communiter appellantur anniuersalia. Nec huiusmodi bona habentibus alicuius pauperis sostentandi, aut fami subueniendi, sed solius memoriæ celebrandæ munus fuit iniunctum. Alia bona ecclesiastica sunt, quæ quòtidie clericis tribuũtur pro missis, & officijs defunctorũ celebrãdis, quæ vocabulo vulgari appellãtur, pie de altar. Alia aũt, & præcipua bona sunt bona beneficiorũ, quæ ex decimis constãt; de quibus fit mentio. 16. quęst. prima, capitulo, decimæ, & extra de decimis per totum.

¶ Secundo est aduertendum, varios fuisse ecclesiæ status. *Varij fuerunt Ecclesiæ status.* Nam in principio fideles in communi, & ex bonis communibus viuebant, qui status, & modus viuendi decentissimus erat, præcipuè clericis, si commodè seruari potuisset, vt dicit Clemens Papa in capitulo, dilectissimi, & Vrbanus in capitulo, videntes, & in capitulo, scimus. 12. qu. 1. Et quando clerici sic viuebant in communi, bona illa communia commissà erant fidei, & dispensationi Episcopi, vt ex illis vnicuique distribueret quidquid cuique opus erat, vt habetur expresse in ca. Episcopus, & in c. præcipimus. 12. q. 1. Posteà autẽ crescente numero clericorum, cum non possent in cõmuni viuere, & Episcopi bona illa infideliter distribuerent; præceperunt summi Pontifices vt ex illis bonis communibus, quatuor portiones fierent, vna Episcopo, altera clero, tertia fabricæ, quarta pauperibus distribuenda. Nec est necesse intelligere, quod omnes illæ portiones æquales essent. Istã diuisionẽ bonorũ Ecclesię fecit Simplicius Papa circa annũ Domini 470. in quodã cõcilio tẽpore Aug. atq; Hieron. celebrato; eiusq; mentio fit in c. de reditibus. 12. qu. 2. Eãdẽ diuisionẽ posteà cõfirmauit Gelasius Papa, vt cõstat ex c. vobis enim. & ex c. quatuor eadẽ causa, & quæst. & ex B. Greg. in c. mos. & in c. cognoscimus, ibidẽ. His constitutis, dico primò, *1. Dictum.* quod clerici sunt veri Domini fructuũ prouenientiũ ex possessionibus ecclesiasticis, sibi ratione alicuius ministerij clericalis cõcessis, atq; etiã illorũ bonorũ, quæ pro anniuersarijs, & alijs ecclesiasticis officijs cõferũtur. Ex quo fit, vt quãuis peccẽt mortaliter nõ cõferendo pauperibus ea, quę ex his bonis superfuerint, nõ tamẽ tenẽtur ad restitutionẽ. Ità tenet Soto li. 10. de iustitia & iure q. 4. art. 3. & videtur esse sentẽtia D. Th. in st. 185. ar. 7. & est expressa sententia Panorm. in c. eũ esset. de testamẽtis nu. 26. & Nauarri tract. de reddit. qu. 1. nu. 7. Et probatur. Pauperes sunt veri domini illorũ bonorũ, quę sibi in eleemosynã cõferũtur: ergo & clerici illorũ, quę sibi tribuũtur pro ministerijs ecclesiasticis. Nec refert, an huiusmodi bona sint tẽporalia, & quotidiana, an verò perpetua. Antecedẽs est manifestum, & cõsequẽtia probatur: Nã lõgè maior ratio est, propter quã clerici acquirãt dominiũ, quã pauperes. Secũdo: Nullo alio titulo meliùs trãsfertur dominiũ, quã libera volũtate cõferẽtis; vt enim habet Instituta de rerũ diuisione. §. per traditionẽ, & de acquirẽdis rerũ dominijs leg. ea ratione. §. literę. nihil est tã conueniẽs æquitati naturali, quã volũtatẽ dñi liberè trãsferẽtis ratam haberi: sed qui tribuũt clericis bona pro ipsorũ ministerijs volũt illorum dominiũ in clericos trãsferre, ergo verè trãsfertur, atq; ex cõsequẽti clerici habẽt verũ dominiũ illorũ bonorũ. Vltimo, ea, quę magistratibus ciuilibus, & iudicibus tribuũtur pro ministerio, quo respublicę seruiũt, trãseunt in illorũ dominiũ: ergo & ea, quæ cõcedũt clericis pro Ecclesiæ ministerio. Probo cõsequentiam: Nam multo melius seruiunt isti Ecclesiæ, quam illi reipublicæ.

¶ Dico secundo, bonorum, quæ à fidelibus fuerint *2. Dictum.* data pauperibus, si Episcopi, & alij clerici ea vsurpauerint, aut pauperibus nõ erogauerint, tenentur ad restitutionem. Et idem est dicendũ de bonis hospitalũ. Ità habetur expresse in Clementina, quia contingit. de religiosis domibus, & in Concilio Trid. sess. 25. c. 8. de re-

formatione. Et probatur manifestè: Quia, vt docet D. Tho. supra quæst. 62. art. 1. ad 3. & Soto lib. 4. de iustitia, quæst. 6. art. 1. ad vltimum, quando aliquis omittit distribuere teneretur, ex vi iustitiæ commutatiuæ obligatur illa distribuere: sed sic est quod Episcopus, & quicunque alij clerici, quibus ex officio incumbit illa bona distribuere, ad id tenentur ex vi iustitiæ commutatiuæ: ergo si nō distribuant tenebuntur ad restitutionem. De alijs autem bonis Ecclesiasticis maior est difficultas. Quare in illis oportebit tempora distinguere. Nam si

3 Dictum. loquamur de illo tempore, in quo bona Ecclesiæ habebantur in communi pro indiuiso, dico tertio, quod Episcopus non habebat plenum dominium illorum bonorum, sed sicut tenebatur tribuere clero, & fabricæ suas portiones, ità etiam & dare pauperibus suam: & si non daret, teneretur ad restitutionem. Ita dicunt communiter omnes Doctores: Et probatur ex capitibus superius citatis. Et præterea ratione: Quia qui pluribus collata sibi reseruat, nō solum peccat, sed etiam tenetur ad restitutionem: sed Episcopus non distribuens partem illorum bonorum pauperibus, retinet sibi communia: ergo peccat, & tenetur ad restitutionem. Et confirmatur: Si non daret clero & fabricis de huiusmodi bonis portiones debitas peccaret, & ad restitutionem teneretur: ergo & si non dat pauperibus. Probo consequentiam: Nam domini ità dederunt partem illorum bonorū pauperibus, sicut fabricæ & clero. Verum autem tunc temporis dominium omnium illorum bonorum esset apud solum Episcopum, & clerum, cum onere tamen erogandi aliquam partem pauperibus. An vero etiam dominium alicuius partis esset penes pauperes, varietate opinionum disputatur à Doctoribus, canonistis communiter affirmantibus, pauperes esse veros dominos illius

4. Dictum. partis, quæ illis erat tribuenda. In hoc tamen dico quartò multò verius & probabilius esse quod solum penes Episcopum & clerum totale illorum bonorum dominium residebat, cum onere & obligatione tribuendi pauperibus illam partem. Ità tenet Soto loco citato. Et probatur: ius percipiendi decimas est spirituale, conuenitque Ecclesiasticis ratione ministerij, quo Ecclesiæ seruiunt: ergo nō potest laicis conuenire: atque ex consequenti nec pauperibus: & sic nō habent dominiū illorum bonorum. Ita tenet D. Tho. quodl. 2. art. 8. & infra

Vltimum dictum. qu. 87. art. 3. Et Caietanus ibidem. Dico vltimò, quod facta iam diuisione bonorū singulæ partes erunt in potestate, & dominio illius, cui in ipsa diuisione fuerint applicatæ. Et qui vltra partem sibi debitam aliquid acceperit, peccabit mortaliter, & ad restitutionem tenebitur, tanquā ille, qui rem alienā accipit inuito domino rationabiliter. Ex dictis infertur, quod quādo D. Th. affirmat in hoc articulo, sacerdotes re sanā posse vti ijs, quæ ad diuinū cultum offerūtur, scilicet, in fabricam Ecclesiarum, in suum ipsorum propriū victum, & in subsidium pauperum, nō sic est intelligēdus, quasi voluerit significare, quod pro sua voluntate possunt tales oblationes in quemlibet istorū vsuum cōuertere, sed in singulos iuxta ordinem distributionis, qui vel ex lege, aut consuetudine, vel ex voluntate offerentium fuerit determinatus. Nam qui rē debitam Ecclesiæ, aut pauperibus in propriā vtilitatem cōuerterit, peccabit mortaliter, & ad restitutionē obligabitur. Eorū autem quæ ad Ecclesiæ sumptus dedicātur, Episcopus est administrator, ac dispensator, vel canonicorum collegium secundum morem, qui legitimus sit. Et sic est verum, quod affirmat D. Th. in 1. conclusione, scilicet, quod omnium oblationum quæ à plebe Deo exhibentur, dispensatio pertinet ad sacerdotes, quamuis non omnia transeant in in ipsorum dominium.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm homo possit oblationes facere de omnibus rebus licitè possessis.

AD Tertiū sic proceditur. Videtur, quòd non possit homo oblationes facere de omnibus rebus licitè possessis: quia secundum iura humana turpiter facit meretrix in hoc quòd est meretrix: non tamen turpiter accipit, & ita licite possidet. Sed non licet de ea facere oblationem, secundum illud Deut. 23. Non offeres mercedē prostibuli in domo domini Dei tui: ergo non facere oblationem de omnibus licite possessis.

2 ¶ Præterea, Ibidem prohibetur quòd pretium canis non offeratur in domo Dei Sed manifestum est, quòd pretium canis iustè venditi iustè possidetur: ergo non licet de omnibus iustè possessis oblationem facere.

3 ¶ Præterea, Malach. 1. dicitur: Si offeratis claudum & languidum nonne malum est? Sed claudum & languidum est animal iustè possessum: ergo videtur quod nō de omni iustè possesso possit oblatio fieri.

¶ Sed contra est, quod dicitur Prou. 3 Honora Dominum Deum tuum de tua substātia. Ad substantiam autem hominis pertinet quicquid iuste possidet: ergo de omnibus iuste possessis potest fieri oblatio.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut August. †dicit in libro de Verbis Domini, si deprædaueris aliquem inualidum, & de spolijs eius dares alicui iudici, si pro te iudicaret, tanta vis est iustitiæ, vt & tibi displiceret. Nō est talis Deus tuus, qualis non debes esse nec tu. Et ideo dicitur Eccle. 34. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata. Vnde patet quod de iniustè acquisitis & possessis non potest oblatio fieri. In veteri autem lege in qua figuræ seruiebatur, quædam propter significationem reputabātur immunda, quæ offerre non licebat. Sed in lege noua omnis creatura Dei reputatur munda, vt dicitur ad Timot. 1. Et ideo quantum est de se, de quolibet licitè possesso potest oblatio fieri. Per accidens autem contingit quòd de aliquo licite possesso, oblatio fieri non potest puta, si vergat in detrimentum alterius, vt si filius aliquis offerat Deo id vnde debet patrē nutrire. Quod Dominus improbat Matt. 5. Vel propter scandalum, vel propter contemptum, vel aliquid aliud huiusmodi. *Serm. 35. ante med. tom. 10.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd in veteri lege prohibebatur oblatio de mercede prostibuli propter immunditiam. In noua autem lege propter scandalum: ne videatur Ecclesia fauere peccato, si de lucro peccati oblationem recipiat.

¶ Ad secundum dicendum, quòd canis secundū legem reputabatur animal immundum.

Alia

Alia tamen animalia immunda redimebantur: & eorum pretium poterat offerri, secūdum illud Leuit.vlti. Si immundum animal est, redimet qui obtulerit. Sed canis nec offerebatur, nec redimebatur, Tum quia idolatræ canibus vtebantur in sacrificijs idolorū. Tum etiā quia significant rapacitatem, de qua non potest fieri oblatio. Sed hęc prohibitio cessat in noua lege.

¶ Ad tertium dicendum, quòd oblatio animalis cæci vel claudi reddebatur illicita tripliciter. Vno modo, ratione eius ad quod offerebatur. Vnde dicitur Malach.1. Si offeratis cæcū ad immolandum, nonne malum est? Sacrificia autem oportebat esse immaculata. Secundo, ex contemptu. Vnde ibidē subditur: Vos polluistis nomen meum in eo quod dicitis: mēsa Domini contaminata est quod supponitur, contemptibile est. Tertio modo, ex voto præcedenti, ex quo obligatur homo, vt integrū reddat quod vouit. Vnde ibidem subditur. Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile Domino. Et hæ causæ manent in lege noua: quibus tamen cessantibus non est illicitum.

Summa Textus.

AD propositam difficultatem, respondet D.Th. tribus propositionibus. Prima conclusio: De rebus iniustè acquisitis, atque possessis nulla Deo licitè potest fieri oblatio. Hanc probat in argumento sed contra ex illo Prou.3. Honora Dominū Deum tuum de tua substantia. Certum est enim, quod ad substantiam hominis nō pertinet quidquid iniustè possidetur. Et in corpore articuli hac ratione. Oblatio cū sit religionis actus non debet esse iustitiæ violatio; sicut enim vero omnia vera: sic etiam & vnius virtutis actui, omnes aliæ virtutes debent consonare: sed cuncta iniustè parta ex lege iustitiæ sunt restituenda: ergo nequeunt Deo per religionem dicari. Et confirmatur ex D.Aug. qui sermone 35. de verbis Domini, ad id declarandū pulcherrimum affert exemplum. Dicens: Si deprædaueris aliquem inualidum, & de spolijs eius dares alicui iudici, qui pro te iudicaret, tanta vis est iustitiæ, vt & tibi displiceret. Non est talis Deus tuus, qualis non debes esse neque tu. Secunda conclusio: Quantum per se attinet ad rei naturam, de quacunque re iustè possessa potest licitè fieri oblatio. Probatur: Nam, quamuis in veteri lege, in qua figuræ seruiebatur, quædam res propter significationem ità reputabantur immundæ, vt de illis oblationes Deo facere non liceret: iam tamen in lege noua omnis creatura reputatur munda, iuxta illud Pauli ad Titum 3. Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum. Tertia conclusio: Potest aliquando contingere, quod oblatio, quæ per se erat licita, ex accidenti commaculetur, & reddatur illicita. Vt si, verbi gratia, filius Deo offerat id, quo debet patrem sustentare. Nam cum ad operis honestatem non satis sit, quod ex suo genere sit bonum: sed vltra hoc requiritur, quod quæ circunstant sint honesta, fieri poterit vt ex defectu alicuius circunstantiæ, oblatio, quæ ex se esset licita, reddatur illicita, atque peccatum.

Explicatio Articuli.

COnclusiones huius articuli sunt certæ, & extra controuersiam positæ. Certum est enim, quod omnis actus humanus, quamuis ex obiecto sit bonus, ex circunstantijs potest reddi malus. Et sic contingit in oblationibus, quod redduntur interdum illicitæ ex eis, quæ circunstant D.Tho. in solutione ad 3. triplicem assignat rationem illicitæ oblationis animalis cæci, aut claudi. Prima desumitur ex improportione oblatæ rei ad sacrificium. Secūda ex eo, quod ipsa res contemptibilis contemptibilem reddit diuinum cultum. Tertia ex voti vinculo. Et ex omnibus his causis possunt etiam reddi illicitæ oblationes in lege noua. Propter primam namque non licet vinum acetosum, aut farinam fere corruptam offerre pro sacrificio Eucharistiæ, quia immaculato sacrificio sola immaculata materia est proportionata. Et propter hoc dicebat Deus Malachiæ 1. Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? Sacrificia enim oportet esse immaculata. Propter secundam rationem, vestes concubinarum non debent vbi sunt cognitæ, in sacras transferri vestes. Iuxta illud, quod in eodem capitulo subditur: Vos polluistis nomen meum in eo, quod dicitis: Mensa Domini contaminata est: & quod supponitur contemptibile est. Propter tertiam autem rationem, qui vouit vitulum non satisfaciet si infirmum illum offerat: quia votum intelligitur de vitulo in bono statu. Et sic dicebat Deus in eodem primo capitulo Malachię: Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile Domino. Vbi autem quis qualem habet rem Deo offert, & nihil horum inconuenientium sequitur, benefacit. Potest etiam oblatio reddi illicita ex eo, quod quamuis id, quod offertur, licitè possideatur, ex misericordia tamen debetur potius alteri, quam quod in templo debeat offerri. Et ex hac causa, dicit Diuus Thomas. Qui haberet patrem in necessitate constitutum, & ex illis, quibus deberet ei subuenire, oblationes faceret, peccatum committeret, iuxta doctrinam Christi Domini traditam apud Matth.cap.15.

Ex triplici ratione potest oblatio reddi illicita.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco: quid nam sit in vniuersum conducentius, & ad diuinum cultum accommodatius, bona nostra ad conficienda celebrandáque sacrificia elargiri, vel potius in egenorum subsidia illa diuidere? Et quidem, quod sit melius illa pro oblationibus, & sacrificijs tribuere probatur ex eo, quod per sacrificium Deo propios re ipsa accedimus. In contrarium tamen ipsa miserorum egestas reclamare videtur.

Dubium.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quod vniuscuiusque virtutis opus è duobus præcipue inter alia æstimari potest, quantum ad suam perfectionem, scilicet, ex obiecto à quo suam speciem sortitur, & ex necessitate, cui charitas semper succurrere satagit. Si ad primam dumtaxat rationem respiciamus, certum est sacras oblationes, atque sacrificia reliquis eleemosynis longe præstare. Est enim religio, quæ Dei reuerentiā pro obiecto habet, non modo misericordia, verum & vniuersis alijs moralibus, vtpote quæ non nisi erga proximos versantur, excellentior virtus, vt docuit Diuus Thomas supra quæstione octuagesimaprima, articulo sexto. Et secundum istam rationem Christus apud Matth. capite vigesimosexto, officium, & causam Magdalenæ, quæ ipsum dispendio pretiosissimi vnguenti vnxerat, aduersus indignātes discipulos, qui opus misericordię pluris faciebāt, defendit, dicēs: Quid molesti estis huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me. Nā semper pauperes habebitis vobiscū, me autem

Perfectio operis considerari potest vel ex obiecto vel ex necessitate.

non

non semper habebitis. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum ad sepeliendum me fecit. Quasi diceret: Quare mulieri huic iniustè exhibetis negotiú? Quare aduersus illam sine causa vestrum quidam indignantur, & obmurmurant? Opus enim istud in reuerentiam ipsius Dei exhibitum, religione sua anteferendum est misericordiæ, de qua vos loquimini. Non condemnat misericordiam in pauperes, quin potius illam maximè commendat, dicens, pauperes semper habebitis vobiscum. Sed quod facit, est ostendere, quod actus ille religionis, quo non solum diuinitatis maiestatem, atque immortalitatem pretioso illo incorruptibilique vnguento confessa est: sed etiam incorruptionem humanitatis præsignauit, longe præstantius esse quacunque eleemosyna. Si autem consideremus operis perfectionem ex necessitate, sic etiam est certissimum, quod necessitatis pōdus, vnde virtus, & præcipuè misericordia incrementa suscipit, aliquando potest efficere, vt ad diuinum cultum sit multò conferentius, atque optatius opem ferre miseris, quam oblationes & sacrificia facere. Et ratio est: Nam sacrificia non in Dei vtilitatem, qui bonorum nostrorum non eget, sed in eius duntaxat honorem & gloriam, & ad nostram deuotionem excitandam celebrantur & offeruntur. Tanta autem est Deo hominum cura, vt eorum vtilitatem sæpe sæpius pluris ad sui charitatem, ac subinde gloriam æstimet, quam reliqua sacrificia. Et præcipuè postquam ipse Deus, cum diues esset, vt ait Paulus, propter nos egenus factus est: & nostras miserias ac ærumnas vsque adeò suas fecit, vt in die iudicij coram angelorum, hominúmque vniuersitate confiteri non sit veriturus, ipsum apud nos esuriuisse, nudúmque fuisse, & médicum, quia homines hæc mala patiuntur. Imo quod magis est mirádum, cum penè infinita peccata commiserint homines in Deum immediata, qualia sunt illa, quæ in sacraméta fiunt, & peccata hæreticorum, eorum dumtaxat, dicit in die iudicij rationem exacturú, & pro illis supplicia petiturum, quæ contra homines fuerint inuenta. Non quia priora impunita relinquentur, sed quia tanti facit homines, vt pene videatur suorú obliuisci, cú de iniurijs eis illatis vindictam sumit. Discedite à me, inquit, maledicti in ignē æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare, &c. Hæc ideo tam latè dixi: quia sunt multi, qui falsò existimant, maius se obsequium Deo præstare, maximè cum ab hac luce recedunt, si omnia bona sua in amplissimum missarum numerum, & in capellanias expendát, quam si illa pauperibus distribuerint. Cúm tamē verú sit, quod quamuis in Ecclesiæ ortu illa essent valde necessaria, & vbi modo desunt sint etiam consulenda: tamen vbi diuinus cultus satis est celebris, multo erit consultius, egenorum calamitates leuare. Ideo Christus in Euágelio crebrius nos huius misericordiæ admonitos esse voluit, quam vt eleemosynas in sacrificia conuerteremus. Imo apud Matth. 9. obiurgans Pharisæos: quia hoc ita non intellexerint dixit illis: Euntes discite, quid est: Misericordiam volo, non sacrificium. Oratio quidem, & satisfactio sacrificij acceptissima est: sed eleemosyna, quæ præcipuú est charitatis officium, & pauperum orationes etiam sunt, teste Christo, valde efficaces, vt nos in æterna recipiant tabernacula.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm ad primicias soluendas homines teneantur.

AD Quartú sic proceditur. Videtur quòd ad primicias soluendas homines non teneantur: quia Exod. 13. data lege primogenitorum subditur: Erit quasi signum in manu tua, & ita videtur esse præceptum cæremoniale. Sed præcepta cæremonialia non sunt seruanda in lege noua: ergo neque primiciæ sunt soluēdæ.

2 ¶ Præterea, Primiciæ offerebātur Domino pro speciali beneficio illi populo exhibito. Vnde dicitur Deut. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis primicias, accedesq; ad sacerdotem qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum. Profiteor hodie coram Domino Deo tuo quod ingressus sum terram pro qua iurauit patribus nostris vt daret eam nobis: ergo aliæ nationes non tenentur ad primicias soluendas.

3 Præterea, illud ad quod aliquis tenetur debet esse determinatum. Sed non inuenitur, nec in noua lege, nec in veteri determinata quantitas primiciarum: ergo ad eas soluendas non teneutur homines ex necessitate.

¶ Sed contra est, quod dicitur 16. q. 7 oportet decimas & primicias, quas iure sacerdotū esse sancimus ab omni populo accipere.

¶ Respondeo dicendum, quod primiciæ ad quoddam genus oblationum pertinent: quia Deo exhibentur cum quadam professione vt habetur Deuter. 25. Vnde & ibidem subditur: Suscipiens sacerdos cartallum, scilicet primiciarum de manu eius qui defert primicias, ponat ante altare Domini Dei tui. Et postea mandatur ei quod dicat. Ideirco nunc offero primicias frugum terræ quas Dominus dedit mihi. Offerebantur autem primiciæ ex speciali causa scilicet in recognitionem diuini beneficij, quasi aliquis profiteatur se à Deo fructus terræ percipere: & ideo se teneri ad aliquid de huiusmodi Deo exhibendum: secundum illud 1. Paral. vlt. Quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Et quia Deo debemus exhibere id quod præcipuum est, ideo primicias quasi præcipuum aliquid de fructibus terræ præceptum fuit Deo offerre. Et quia sacerdos constituitur pro populo in his, quæ sunt ad Deum, ideo primiciæ oblatæ à populo in vsum sacerdotú cedebant. Vnde dicitur Num. 18 Locutus est Dominus ad Aarun: Ecce dedi tibi custodiā primiciarum mearum. Pertinet autem ad ius naturale, vt homo ex rebus sibi datis à Deo, aliquid exhibeat ad eius honorem. Sed quòd talibus personis exhibeatur, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate, hoc quidem fuit in veteri lege iure diuino determinatum, in noua autem lege definitur per determinationē Ecclesiæ, ex qua homines obligātur, vt primicias soluant secundum consuetudinem patriæ, & indigentiam ministrorum Ecclesiæ.

¶ Ad Primum ergo dicendú, quòd cæremonialia propriè erāt in signum futuri, & ideo ad præsentiam veritatis significatæ cessauerunt.

Oblatio

Oblatio autem primiciarum fuit in signum præteriti beneficij, ex quo etiam debitum recognitionis causatur secundum dictamen rationis naturalis: & ideo in generali huiusmodi oblatio manet.

¶ Ad secundum dicendum, quòd, primiciæ offerebantur in veteri lege non solùm propter beneficium fructuum terræ promissionis datę à Deo, sed etiam propter beneficium fructuum terræ à Deo datorum. Vnde dicitur Deute 26. Offero tibi primicias frugum terrę, quas Dominus Deus dedit mihi. Et hęc secunda causa apud omnes est communis. Potest etiam dici quod sicut Iudæis speciali quodam beneficio terram promissionis contulit Deus, ita generali beneficio toti humano generi cōtulit terræ dominium, secundum illud Psalm. 113. Terram autem dedit filijs hominum.

Refertur in decret. lib. 3. tit. 30 cap. 2. à med. illius.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut Hier. † dicit ex maiorum traditione introductum est, quod qui plurimum, quadragesimam partem dabant sacerdotibus loco primitiarū: qui minimum, sexagesimam. Vnde videtur quod inter hos terminos sint primitię offerēdę secundum consuetudinem patrię. Rationabiliter tamen primitiarum quantitas non fuit determinata in lege, quia sicut dictum † est, primitiæ dantur per modum oblationis, de cuius ratione est, quòd sint voluntariæ.

In corp. art.

SVMMA TEXTVS.

IN hoc articulo, vnicam dumtaxat construit D. Tho. conclusionē, quæ talis est: Homines tenentur ad primicias Deo soluendas, quasi præcipuum aliquid de fructibus terræ in recognitionē diuini beneficij. Probatur in argumento, sed contra ex c. decimas. 16. qu. 7. Vbi in hunc modum dicitur: Oportet decimas, & primitias, quas iure sacerdotū esse sancimus ab omni populo accipere. Et in corpore articuli hac ratione: Nam ad ius naturæ pertinet, vt homo ex rebus sibi datis à Deo, aliquid exhibeat ad eius honorem: Quod autē id talibus personis exhibeatur, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate in veteri lege fuit à Deo determinatū. In noua autem lege diffinitur per determinationē Ecclesiæ: ex qua homines obligantur secundum consuetudinem patriæ & indulgentiam ministrorum decimas & primicias soluere: ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

QVamuis vniuersus ritus offerendi primicias in Ecclesia sit de iure positiuo: eius tamē nomen, atque principium ex veteri testamento habuisse ortum videtur. Ibi enim sæpe fit mentio de illis: & ordo qui in eis offerendis haberi deberet explicatur. Erant autem species quædam oblationis: nam exhibebantur cum quadā protestatione, vt D. Th. dicit in hoc articulo, & colligere licet ex Deut. c. 26. Vbi hęc verba ponūtur: Cum intraueris terram, quam Dominus Deus tuus tibi daturus est possidendam, & obtinueris eam atque habitaueris in ea, tolles de cunctis frugibus tuis primicias, & pones in cartallo, pergésque ad locū, quem Dominus tuus elegerit, vt ibi inuocetur nomen eius. Accedésq; ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis: & dices ad eū: Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sum in terram, pro qua iurauit patribus nostris, vt daret eam nobis. Suscipiensq; sacerdos cartallū de manu eius ponet ante altare Domini Dei tui, &c. Itaque primiciæ singularis species oblationis existentes à cæteris omnibus quatuor modis, quos hic tangit D. Th. differebant. Primus est in materia. Nam primiciæ nō offerebantur, nisi de primitijs, & optimis fructuū, & frugum initijs, cum tamē oblationes in genere de alijs rebus fieri possent. Nonnulli affirmant nomine primiciarum non prima, sed optima esse intelligenda. Ad quem modum dicunt, quod Abel obtulit de pinguedine gregis. Sed textus Numerorum decimooctauo, vtrumque significat, dicit enim ibi Dominus ad Aaron: Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti, quidquid offerunt primiciarum tibi dedi. Quibus verbis optima quæque in primicias dari declaratur. Et subdit statim: vniuersa frugum initia, quæ gignit humus, & Domino deputantur cedet in vsus tuos: ea forsan ratione, quod primū semper censetur optimum. Secundò differebant primiciæ ab alijs oblationibus in causa. Reddebātur enim primiciæ Deo ex causa speciali, nempe, in recognitionem beneficij collati in ingressu terræ promissionis, & in protestationem, quod quidquid ex terra fructibus percipiebant, Deo autore illis prouenirer, vt constat ex loco citato Deuteronomij. Et tamen oblationes in genere quacunque ex causa offerebātur. Tertio differebant in modo. Offerebantur enim primiciæ particularibus cæremonijs. Suscipiebat enim sacerdos cartallum, hoc est, canistrum primiciarum de manu eius, qui eas deferebat & ponebat ante altare Domini: commemoratísque Dei beneficijs in hunc modum: Syrus persequebatur patrē meum, qui descendit in Ægyptum, & ibi peregrinatus est in paucissimo numero, creuitque in gentem magnam, & robustam. Afflixerúntque nos Ægyptij, &c. Hæc verba dicebat: Idcircò nunc offero primicias frugum terræ, quam Dominus dedit mihi, &c. At verò in alijs oblationibus nihil horum fiebat. Quartò differebant ex parte eorum, in quorum vsum exhibebantur. Nam cum Deo pro beneficio rependerentur, inter quem, & populum sacerdos est sequester, vt dixit D. Tho. art. 2. huius quæstionis, in eius singularem vsum cedebant ad differentiam decimarum, quæ totam Leui tribum contingebant. Et sic Numer. 18. dixit Dominus ad Aaron: Omnes primicias sanctuarij, quas offerunt filij Israel Domino, tibi dedi, & filijs ac filiabus tuis iure perpetuo. Filijs autē Leui dedi omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Hoc quantum attinet ad primicias veteris testamenti. Nam de illis, quæ conferuntur in lege noua, certū est, quod nec quantum ad modum, nec quantum ad causam conueniunt cum illis, sed solum dantur ex præcepto Ecclesiæ, vel in debitam ministrorum sustentationem, vel in Ecclesiæ ædificationem, ad quam populus ex lege naturæ tenetur, vt iam sæpe diximus. Dantur autem per modum oblationis, in gratitudinem beneficiorū à Deo acceptorū. Idem enim ius naturæ docet, vt grati simus eis, à quibus beneficia accipimus, & cū Deus sit primus naturaliū omniū beneficiorum autor, ratio postulare videbatur, vt ei primas, omniū quæ nobis natura cōfert, pensiones daremus. Si parentibus, à quibus vitā habemus, vt quarto nos loco Decalogus admonet, in quo nulla alia, nisi naturalia pręcepta cōtinentur, honorē præstare, & de eis, quæ ad victū nostrū possidemus, dū egēt, succurrere strictè obligamur, quanto strictiori iure Deū, in quo viuimus, mouemur, & sumus, nostrorū omnium bonorū autorem profiteri, & eandem ei recognitionem, nō quidem propter eius indigētiam, quę nulla est, sed propter nostrum commodum, & eius gloriam exhibere debebimus?

Primiciæ in veteri lege quadrupliciter differebāt ab alijs oblationibus.

De primitijs quæ soluūtur in lege Euāgelica.

¶ Et si

Obiectio. ¶ Et si quis obiiciat, hanc rationem nõ esse propriam ad debitum primiciarum concludendum: sed tantum conuincere, quod tenentur homines, iure naturæ, Deo sacrificia offerre, quibus illum conditorem nostrum profiteamur, vt diximus in superioribus, primiciæ autem longè distant à sacrificijs, cum sint simplices oblationes.

Solutio. ¶ Respondeo, quod aliter nobis naturalis ratio sacrificia persuadet, & aliter reliquas oblationes, præsertim primicias. Nam quia Deus est supremum ens, & per se bonum, à quo esse, & vitam accepimus, diuinos ei honores, & obediẽtiam præstamus: & hac ratione illi, rem diuinam facimus, & sacrificamus. Quia autem præterea fructus terræ nobis quotidie suppeditat, colligimus, ad eius honorem accedere de ijs, quæ nobis donat partem ei libare; & præcipuè rerum primicias, quibus profiteamur illum esse primum atque supremum principium, cuius nutu sol, terra, atque aër hæc nobis affatim progignunt. Fuitque hæc ratio adeò omnibus hominibus nota, vt Romani, autore Plinio in eorum historia lib. 18. c. 2. nihil anteà de terræ nascentibus degustarent, quam sacerdotes nouarum frugum ac vini primicias libarent.

De quantitate primiciarum. ¶ De quantitate primiciarum nihil vel in veteri, vel in nouo testamento scriptum legimus, præterquam illud Ezechi. 45. Hæc sunt primiciæ, quas tolletis sextam partem Ephi de coro frumenti & hordei, mẽsura quoque olei. Batus olei decima pars cori est, &c. In libr. Leuit. c. 12. & in libr. Numer. c. 8. præceptum erat à Deo literis mandatum, vt filij primogeniti, expletis diebus purgationis, deferrentur ad templum, vbi Domino pro illis offerretur agnus anniculus, & pullus columbæ, seu turtur, aut saltem par turturum, aut pullorum columbarum, ab ijs, qui ob inopiam agnum offerre non poterant. Quam ob causam sacratissima virgo Dei genitrix ob paupertatem suam nõ agnum obtulit, sed par turturum, aut duos pullos columbarum. Imo dicere poterimus, quod obtulit agnum illum immaculatum, de quo sanctificatus Baptista dicebat: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. De alijs autem rebus nulla alia legitur facta determinatio in lege, quantum ad quantitatem primiciarum, sed determinatur à propheta in hoc loco, dum pro primicijs frumenti, & hordei, sexta pars Ephi: & pro primicijs olei batus, & pro primicijs arietum, ex grege ducentorum, vnus offerri præcipitur. D. Hieronymus super istum locum dicit hæc verba: Ad decimas pertinere. Est enim Ephus decima pars cori, sicut batus in liquidis: qui corus triginta continebat modios. Et subdit statim: At verò primiciæ, quas de frugibus offerebant, non erant speciali nomine diffinitæ: sed offerentium arbitrio derelictæ: Sed quidquid fuerit de hoc in veteri lege: quantum attinet ad nouam, certum est, nullam esse determinatã quotam pro primitijs: sed in Hispania sicui prouentus vltra decem modios obuenerint, vnum soluit, nec plus etiam si vsque mille, aut decem millia ascenderint. Et in alijs locis tenuior est solutio, plurimúmque in hoc consuetudini defertur. Imò vbi decimæ ad totum Ecclesiarum cultum abundarent, non esset cur primiciæ, legis obligatione exigerentur. Et quod diximus, naturale ius primitias solui iubere, non sic est intelligendum, quasi determinatè id præcipiat, sed quod est valde cõsonum rationi, vt ab Ecclesia præcipiatur. Eò vel maximè, cum nullus effectus ex primicijs proueniat, qui idem ex decimis resultare non possit. Olim primiciæ singulariter sacerdotibus obueniebant, & decimæ Leuitis, vt ex loco Numerorum supra citato sufficienter colligitur. Sed nunc vice versa decimæ sunt sacerdotum, & primiciæ maiori ex parte

Referuntur hæc verba Hieronymi extra de decimis cap. 1.

sacristis, sacrorúmque ædificijs deputantur, vel in fabricæ sumptus designantur: nec exactè deposcitur, vt de primis soluantur fructibus, nec de oleribus, aut leguminibus: sed de frugibus tantum. Hæc enim omnia in veteri testamento legalia erant, & quibus nos minime obligamur modò. Vnum dubium principale poterat hîc disputari, qua ratione nunc Ecclesia præcipiat, vt vetus ritus primiciarum seruetur à fidelibus, cum illa omnia, quæ legalia erant, atque cæremonialia omnino cessauerint? Sed quoniam eadem prorsus difficultas est de decimis, relinquitur vsque in quæstionem sequentem, articulo primo, examinanda.

QVÆSTIO LXXXVII.

De Decimis, in quatuor articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm homines teneantur dare decimas ex necessitate præcepti.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd homines non teneantur dare decimas ex necessitate præcepti. Præceptum enim de solutione decimarum in lege veteri datur, vt patet Leuit 27. Omnes decimæ terræ, siue de frugibus, siue de pomis arborum, Domini sunt. Et infra: Omnium decimarum ouis, & bouis, & capræ, quæ sub pastoris virga transeunt, quicquid decimum venerit sanctificabitur Domino: Non autem potest cõputari hoc inter præcepta moralia. quia ratio naturalis non magis dictat quòd decima pars debeat magis dari, quàm nona, vel vndecima: ergo vel est præceptum iudiciale vel cæremoniale. Sed, sicut supra habitum † est, tempore gratię non obligantur homines neque ad pręcepta cæremonialia, neque ad iudicialia veteris legis: ergo homines nunc nõ obligantur ad decimarũ solutionem.

Quolib. 2. ar. 8. Et quo 6. art 10. cor. & Heb. 7.

1. 2. q. 103. ar. 3 & qu. 104. art. 3.

2 ¶ Præterea, Illa sola homines seruare tenentur tempore gratię, quę à Christo per Apostolos sunt mandata, secundũ illud Matth vlti. Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Et Paulus dicit, Actuum 20. Non enim subterfugi quo minus annuntiarẽ vobis omne consiliũ Dei, Sed neq; in doctrina Christi, neque in doctrina Apostolorũ, aliquid continetur de solutione decimarũ. Nã quod Dominus de decimis dicit, Matt. 23. Væ vobis qui decimatis mẽtam & rutã, &c. hæc oportuit facere. Ad tempus præteritũ legalis obseruantiæ referendũ videtur. Dicit enim † Hilarius super Matth. Decimatio illa olerum quæ in præfigurationem futurorum erat vtilis, non debebat omitti: ergo homines tempore gratiæ non tenentur ad decimarum solutionem.

Canone 24. circa med.

3 ¶ Præterea, Homines tempore gratiæ non magis tenẽtur ad obseruantiã legalium, quàm ante legem. Sed ante legem nõ dabantur decimæ ex præcepto, sed solùm ex voto. Legitur enim Gen. 28. quòd Iacob vouit votum dicens: Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via qua ambulo, &c. cunctorũ quæ dederis mihi,

decimas

decimas offeram tibi: ergo etiam neque tempore gratiæ tenentur homines ad decimarum solutionem.

4 ¶ Præterea, in veteri lege tenebantur homines ad triplices decimas soluendas, quarũ quasdam soluebant Leuitis. Dicitur enim Num. 18 Leuitæ decimarũ oblatione cõtenti erunt: quas in vsus eorum & necessaria separaui. Erant quoque aliæ decimæ, de quibus legitur Deutero. 14. Decimam partem separabis de cunctis frugibus tuis quæ nascuntur in terra per annos singulos, & comedes in cõspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit Deus. Erãt quoq; & aliæ decimæ de quibus ibidem subditur: Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascuntur tibi eo tempore, & repones intra ianuas tuas, veniétque Leuita qui aliam non habet partem, neque possessionem tecum: & peregrinus ac pupillus, & vidua qui intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur. Sed ad secundas & tertias decimas homines non tenentur tempore gratiæ: ergo neque ad primas.

5 ¶ Præterea, Quod sine determinatione temporis debetur, nisi statim soluatur, obligat ad peccatum. Si ergo homines tẽpore gratiæ obligarentur ex necessitate præcepti ad decimas soluendas in terris in quibus decimæ non soluuntur, omnes essent in peccato mortali. Et per consequens etiam ministri Ecclesiæ, dissimulando: quod videtur inconueniens. Non ergo homines tempore gratiæ ex necessitate tenentur ad solutionem decimarum.

Aug. in ser. 2. Dominica 12. post Trin. Et in ser. de Tēp. 219. to. 10 Et habetur 16. q. 1 ca Decimæ, a medio.

¶ Sed contra est, quod Aug. † dicit. & habetur 16. q. 1. Decimæ ex debito requiruntur, & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.

¶ Respondeo dicendum, quòd decimæ in veteri lege dabantur ad sustentationem ministrorum Dei. Vnde dicitur Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum: vt sit cibus in domo mea. Vnde præceptum de solutione decimarum, partim quidem erat morale inditum naturali ratione: partim autem erat iudiciale, ex diuina institutione robur habẽs. Quod enim eis qui diuino cultui ministrabant ad salutem populi totius, populus necessaria victus ministraret: ratio naturalis dictat, sicut & his qui communi vtilitati inuigilant, scilicet Principibus & militibus, & alijs huiusmodi, stipendia victus debentur à populo. Vnde & Apostolus hoc probat primæ ad Cori. 9. Per humanas consuetudines dicens. Quis militat suis stipendijs vnquam, aut quis plantat vineam, & de fructibus eius non edit? Sed determinatio certæ partis exhibendæ ministris diuini cultus, non est de iure naturali: sed est introducta institutione diuina secundum conditionem illius populi cui lex dabatur, qui cum in duodecim tribus esset diuisus, duodecima tribus, scilicet Leuitica, quæ tota erat ministerijs diuinis mancipata, possessiones non habebat. Vnde conuenienter institutum est, vt reliquæ vndecim tribus decimam partem suorum prouentuum Leuitis darent, vt honorabilius viuerent: & quia etiam aliqui per negligentiam erant transgressores futuri. Vnde quantum ad determinationem decimæ partis, erat iudiciale, sicut & alia multa specialiter in illo populo instituta erant ad æqualitatem inter homines adinuicem conseruandam, secundum populi illius conditionem, quæ iudicialia præcepta dicuntur, licet ex consequenti aliquid significarent in futurum: sicut & omnia eorum facta: secundum illud primæ ad Corinth. 10. Omnia in figuram contingebant illis. In quo conueniebant cum cæremonialibus præceptis: quæ principaliter instituta erant ad significandum aliquid futurum. Vnde & præceptum de decimis soluendis significat aliquid in futurum. Qui enim decimam dat, quæ est perfectionis signum (eo quod denarius est quodammodo numerus perfectus, quasi primus limes numerorum: Vltra quem numerum non procedunt, sed reiterantur ab vno) nouem sibi partibus reseruatis, protestatur quasi in quodam signo ad se pertinere imperfectionem, perfectionem verò quæ erat futura per Christum esse expectãdam à Deo. Nec tamen propter hoc est cæremoniale præceptum, sed iudiciale, vt dictum † est. Est autem hæc differentia inter cæremonialia & iudicialia legis præcepta, vt supra † diximus, quòd cæremonialia illicitum est obseruare tempore legis nouæ. Iudicialia verò, etsi non obligent tempore gratiæ: tamen possunt obseruari absque peccato, & ad eorum obseruantiam aliqui obligantur, si statuantur authoritate eorum quorum est condere legem. Sicut præceptum iudiciale veteris legis est, quòd qui furatus fuerit ouem, reddat quatuor oues, vt legitur Exodi 22. Quod si aliquo Rege statuatur, tenentur eius subditi obseruare. Ita etiam determinatio decimæ partis soluendæ, est authoritate Ecclesiæ tempore nouæ legis instituta, secundum quandam humanitatem: vt scilicet non minus populus nouæ legis ministris noui testamenti exhiberet, quàm populus veteris testamenti exhibebat: cùm tamen populus nouæ legis ad maiora obligetur, secundum illud Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorũ, non intrabitis in regnum cælorum, & cum ministri noui testamenti sint maioris dignitatis, quàm ministri veteris testamenti, vt probat Apostol. secundæ ad Corinth. 2. Sic ergo patet quòd ad solutionem decimarum homines tenentur, partim quidem ex iure naturali, partim etiam ex institutione Ecclesiæ: Quæ tamen pensatis

In isto art.

1.2.q.104. artic. 3.

opportunitatibus temporum, & perſonarum, poſſet aliam partem determinare ſoluendam. Et per hoc patet reſponſio ad primum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd præceptum de ſolutione decimarum, quantum ad id quod erat morale, datum eſt in Euangelio à Domino, vbi dicit Matth. 10. Dignus eſt operarius mercede ſua. Et etiam ab Apoſtolo, vt patet primæ ad Corinth. 9. Sed determinatio certæ partis eſt reſeruata ordinationi Eccleſiæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ante tempus veteris legis, non erant determinati miniſtri diuini cultus: ſed dicitur quòd primogeniti erant ſacerdotes qui duplicem portionem accipiebant. Et ideo etiam non erat determinata aliqua pars exibenda miniſtris diuini cultus, ſed vbi aliquis occurrebat, vnuſquiſq; dabat ei propria ſpõte quod ſibi videbatur. Sicut Abraham quodã prophetico inſtinctu dedit decimas Melchiſedech, ſacerdoti Dei ſummi, & dicitur Geneſ. 14. Et ſimiliter Iacob decimas vouit ſe daturum, quamuis non videatur decimas vouiſſe, quaſi aliquibus miniſtris exhibendas, ſed in diuinum cultũ, puta ad ſacrificiorum conſummationẽ. Vnde ſignanter dicit, offerã tibi decimas.

¶ Ad quartum dicendum, quod ſecundæ decimæ, quæ reſeruabantur ad ſacrificia offerenda, locum in noua lege non habent, ceſſantibus legalibus victimis. Tertiæ vero decimæ, quas cum pauperibus comedere debebant, in noua lege augentur, per hoc quòd Dominus non ſolum decimam partem, ſed omnia ſuperflua pauperibus iubet exhiberi, ſecundum illud Lucæ 11. Quod ſupereſt date eleemoſynam. Ipſe etiam decimæ quæ miniſtris Eccleſiæ dantur, per eos debent in vſus pauperum diſpenſari.

¶ Ad quintum dicendum, quòd miniſtri Eccleſiæ maiorem curam debent habere ſpiritualium bonorum in populo promouendorum, quàm temporaliũ colligendorũ. Et ideo Apoſtolus noluit vti poteſtate ſibi à Domino tradita, vt ſcilicet acciperet ſtipendia victus ab his quibus Euangelium prædicabat, ne daretur aliquod impedimentum Euangelio Chriſti. Nec tamen peccabant illi qui ei non ſubueniebant. Alioquin Apoſtolus eos corrigere non omiſiſſet. Et ſimiliter laudabiliter miniſtri Eccleſiæ decimas Eccleſiæ non requirunt, vbi ſine ſcandalo requiri non poſſent, propter diſſuetudinem, vel propter aliquam aliam cauſam. Nec tamen ſunt in ſtatu damnationis qui nõ ſoluunt in locis illis in quibus Eccleſia nõ petit: niſi fortè propter obſtinationem animi, habentes voluntatem nõ ſoluendi, etiam ſi ab eis peteretur.

SVMMA TEXTVS.

SVppoſito, quod in veteri lege dabantur decimæ ad ſuſtentationem miniſtrorum Dei, iuxta illud Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum, vt ſit cibus in domo mea, reſpondet D. Thom. ad propoſitam difficultatem per quatuor propoſitiones. Prima concluſio: Præceptum de ſoluendis decimis in veteri lege, partim erat morale, & partim iudiciale, ex diuina inſtitutione robur habens. Nam quod in genere, Eccleſiæ miniſtri populi ſumptibus ſuſtententur naturale præceptum eſt, atq; adeò in lege veteri moralium numero comprehenſum. Quod autem pars decima eiſdem ſumptibus mãciparetur iudiciale pręceptũ fuit, ex diuina inſtitutione robur habens. Vtraque pars huius cõcluſionis eſt certiſſima. Sed, vt probationes illius poſitæ à D. Thoma in litera intelligãtur, præſupponere oportebit diſcrimen, quod eſt, inter præcepta moralia, & iudicialia: Eſt enim morale præceptum, quodcunque ex naturæ principijs, ceu ſyllogiſmi concluſio, elicitur. Quomodo illud. Non occides, colligitur ex illo vniuerſali principio: Quod tibi nõ vis, alteri ne feceris. Iudiciale autẽ præceptum eſt, ad quod ſpeciatim arbitratu quodam ab vniuerſali deſcenditur, vt ſi vniuerſale illud: Aliquid Deo eſt offerendum, ſic arbitreris, vt bima vitula offeratur, aut aliud quoduis animal. Hoc conſtituto prima pars concluſionis, ſcilicet, quod præceptum de ſoluendis decimis in genere, quantum ad hoc, quod eſt, vt miniſtri Eccleſiæ populi ſumptibus ſuſtenientur, ſit naturale: probatur hac ratione: Quicũque reipublicæ in re neceſſaria miniſtrãt, & ſeruiunt, ex lege naturæ habent ius ſtipendium ab eadem republica ſuſcipiendi, imo & exigẽdi, iuxta illud Pauli 1. ad Cor. 9. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? quod naturalis rationis dictamen continet: ſed adminiſtratio diuini cultus eſt reipublicæ neceſſaria, imò magis neceſſaria, quam ſecularium magiſtratuum: ergo illius miniſtris reſpublica ſtipendium debet ex iure naturę, idque multò ęquius, quam quæ principibus & militibus conferuntur. Quod verò pars decima huiuſmodi ſumptibus manciparetur in veteri lege, ad iudicialia pręcepta pertinuerit, quod ſecundo loco dicebatur in concluſione, etiam probatur: Nam ius naturæ nõ, niſi miniſtrorum pro eorum numero & dignitate ſuſtentationẽ iubet, & qualis, ad id eſſe debeat populi penſio, arbitrio, prudentiæq; reipublicæ relinquitur ſtatuendum. Deus autem, qui populum illum priſcum peculiari cura gubernabat, quoniam è duodecim tribubus vnã diuino cultui adminiſtrando mancipauit, quæ agriculturæ vacareę nõ poterat, atq; adeò nec propriam ſortem, in terra promiſſa erat habitura, tum ne minus reliquis, imò aliquantulum plus tanquam honoratior de terræ fructibus perciperet: tum etiam, quia cùm furſan ſolutio non tam exactè fieret paulo plus obueniret illi tribui, quam cæteris, decimam partem ſingulis reliquarum tribuum in Leuitarum ſubſidium impartiri præcepit. Et ſic præceptum illud de quota fuit iudiciale, ſicut & multa alia, quæ in lege continebantur ad ſeruandam populi æquitatem & decorem. Non obſtante quod aliquid etiam in futurum ſignificabat; ſicut & omnia illius populi geſta. De quibus dicit Paulus 1. ad Corinth. 10. quod omnia in figura contingebant illis. Secunda concluſio: Inter cæremonialia, & iudicialia legis præcepta, hoc eſt diſcriminis, quod cæremonialia non licet poſt Euangelium integrare: iudicialia verò, quamuis quãtum ad vim illius legis fuerint prorſus antiquata, poſſunt nihilominus nonnulla Chriſtianis inſtaurari. Quemadmodũ lex talionis, & quod qui ouem deprędatur quatuor reddat, poteſt modo à principibus lege ſtatui. Hanc concluſionem non probat D. Thom.

ſed

sed illam vt notam relinquit, ea materia de legibus. Tertia conclusio: Determinatio decimarum ad istiusmodi quotam nunc est de iure Ecclesiastico,& Pontificum,prudentibúsq; considerationibus est instituta. Et quidem,quod talis determinatio sit de iure Ecclesiastico,potuerítque fieri ab Ecclesia, constat ex præcedentibus. Sed quod illa rationabiliter fuerit instituta,probatur tam ex parte populi,quàm ex parte sacerdotum. Ex parte populi: quia Euangelicus dignitate longe præstat antiquo: estque abundantiori iustitia præditus,iuxta illud Matth.5. Nisi abundauerit iustitia vestra, plusquam Scribarum, & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Ex parte autem sacerdotum quoniam nostri longe sunt excellentioris dignitatis, quam antiqui, excelsiusque tractant sacramentum,vt demonstrat Paulus 2.ad Corint.3. Quarta conclusio: Hæc decimarum quota pro temporum, locorum, & personarum qualitate & opportunitate maior minorve secundum Ecclesiæ iudicium poterit institui. Hæc conclusio sequitur ex supradictis.

EXPLICATIO ARTICVLI.

VT explicaret D.Thom. nos, quo fideles decimas soluere tenentur, multa inuoluit in litera ad præcepta veteris legis pertinétia, quæ si exactè essent examinanda, plus temporis esset consumendum, quam toti operi finiendo reliquitur. Præterquam quod propriè pertinent ad materiam de legibus, de qua disputat ipse Diuus Thomas 1. 2. quæstion. 94. & sequentibus. Cæterum, ne omnino eorum difficultatem fugisse videamur, breuiter atque succinctè, vt ea omnia intelligantur aduertendum est primò, præceptorum veteris testamenti, quædam esse iudicialia, quædam moralia, & quædam cæremonialia. Iudicialia erant, quæ ad iustitiam hominibus exhibendam pertinebant quarumque obseruatio iudicibus ipsis incumbebat, vt proximo redderetur quod suum esse constaret, & pax atque concordia absque alicuius iniuria totissimè custodiretur. Moralia erant, quæ ad dictamen legis naturalis spectabant: & quæ quilibet,vt virtutes ipsas exerceret, nihilque faceret ab ipso iure naturali alienum, adimplere tenebatur. Qualia erát omnia præcepta Decalogi. Cæremonialia verò erant quæ de ijs, quæ ad cultum diuinum, ad reuerentiam, honorem & obsequium Deo exhibendum,statuebantur. De quibus omnibus præceptis loquebatur Paulus ad Rom.7. quando dixit: Itaque lex sancta,& mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Nam mandatum sanctum ad cæremonialia: iustum ad iudicialia, & bonum ad moràlia retulit, vt author est D.Thom.1.2.q.99.art.4. Quo in loco hæc præcepta commemorat, communitérque recipitur à cæteris Theologis. Tametsi glossa in cap. 1. de decimis. in 6. & in cap.vlt.6.dist. cuius meminere Felinus in capit. transacto.de constitutionibus.& Iason in lege 1.num. 35.ff.si certum petatur.alia vtatur distinctione, imperfecta tamen, vt constat ex D.Thom.loco citato, & ex iurisprudentibus communiter in dicto cap. 1.& in dicto cap.vlt. vbi Cardinalis à Torrecremata in principio idem tradit.& D.Antoni.1.p.tit.14.cap.5. Horum autem præceptorum iudicialia & cæremonialia, Euangelica lege lata, omnino cessauerunt, vimque præceptorum amisere, iuxta illud Pauli ad Galat. 3. Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ erat reuelanda. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo. Et iterum capit. 4. Sed quid dicit scriptura? Ejice ancillam & filium eius;non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres non sumus ancillæ filij sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit. Quibus verbis significat Paulus eijciendam esse legem veterem, quæ velut ancilla fuit legis Euãgelicæ. Et ad Hebræos 7. Trãslato sacerdotio, necesse est, vt legis quoque translatio fiat. Estque hoc adeò verum,vt planè sit hæreticum existimare,legem veterem esse seruandam simul cum noua, vt docet D. August. in libr. de hæresibus,& Alphonsus à Castro.de hæresi, verbo,lex. Et conuincitur ex Actis Apostol. ca. 15. vbi id expresse diffinitur. Imò & præcepta moralia veteris legis,quamuis adhuc habeát vim,& illam sint perpetuo habitura: non tamen illam habent ex autoritate veteris legis:sed ex eo quòd à natura sunt instituta, & à Christo Domino in lege Euangelica quatenus naturalia relicta, vt optimè docet Soto, lib.2.de Iustitia, quæst.5.art.4.conclusione 2.

Præcepta veteris legis. quædam iudicialia, alia moralia & alia cæremonialia.

Præcepta iudicialia & cæremonialia cessauerunt.

¶ Secundo est aduertendum, quod, vt constat ex D. Thom. in hoc articulo, conclusione secunda, hoc adhuc est discriminis inter præcepta iudicialia, & cæremonialia veteris legis, quod quamuis vtraque cessauerint in aduentu Christi, tamē iudicialia non ita cessauerunt, vt post Euangelicæ legis promulgationem non possint iterũ ab homine statui, imò de facto sunt statuta multa, vt constat ex titulo de iniurijs,& ex ca. 5. de homicidio, & seruantur modo, non tanquam ex veteri lege,sed, quia nouiter ex lege humana constituta sunt. At verò præcepta cæremonialia veteris legis, ità cessauerunt, vt nequaquam lege lata à principibus Christianis iterum institui possint. Ex quo factum fuit, vt idem D.Thom.1.2.quęs.104.art.3. dixerit, cæremonialia, & iudicialia præcepta adhuc differre, quia cęremonialia non solũ sunt mortua, post Euangelicæ legis edictum, verùm & mortifera ea seruantibus. Cùm tamen iudicialia mortua quidem sint, quia vim obligationis non habent: non tamen sunt mortifera. Quia si aliquis princeps eadem iudicialia præcepta, iterum ad sui principatus regimen statueret, non peccaret. Et ratio est. Nam cæremonialia principaliter fuerunt statuta, & ordinata ad significanda præfigurandaque Christi mysteria, vti futura. Atque ideo eorũ obseruatio pręiudicat fidei veritati, qua cõfitemur illa præfigurata mysteria iam contigisse & cõpleta esse. Quod in iudicialibus pręceptis non contingit. Nam quãuis etiam ipsa aliquam contineát significationem, sicut & omnia alia, quæ in eo populo gerebantur, iuxta illud Pauli.1.ad Corinth.10. Omnia in figura contingebant eis: quia tamen principaliter non fuerunt instituta ad significandum, sed ad continendos homines in officio,& si significabãt, eorum significatio non ordinabatur ad præfigurãdum Christi & Euangelicę legis aduentum, sed potius deuotionem, quam homines deberent habere, non est inconueniens, quod in noua lege iterũ instituantur. Cuiusmodi erant vestes sacerdotum, altaria, thurificatio, decimarum & primiciarum solutio, oblationes, hisque similia: Quæ etiam in lege Euangelica à Christianæ reipublicę rectoribus statuta, & ordinata sunt, vt constat ex capit.1.de consecratio. distin.1. & ex capit. nolens, de purificatione post partum. Sic etiam plura vitia, quę ex veteris legis instituto sacerdotiũ impediebant, in lege Euangelica, ex pontificum decretis, eadem dignitate quemquam insigniri omnino vetant. Ex dictis infertur, legem de decimis soluendis ex ea parte qua iudicialis erat veteris testamenti, post legis Euangelicæ promulgationem vim,& obligandi ius amisisse. Sed vtrùm nunc iure naturali, vel diuino Euangelico, vel potius tantum positiuo,

Discrimen inter præcepta iudicialia & cæremonialia.

Dubium de iure quo decimæ nunc debantur.

Sententia Canoniſtarum. Eccleſiaſtico obliget? varietate opinionum diſputatur à Doctoribus. Quibuſdã dicẽtibus, decimas etiam hodie iure diuino, & naturali eſſe debitas. Ita tenent Gloſſ. Archid. Anch. & alij in cap. 1. de decimis in 6. Innoc. in cap. vlt. de paroch. Ioannes Andreas in rubrica de decimis. Anto. in cap. parochianos. colum. 2. Abbas in cap. in aliquibus. colum. vlt. de decimis. imò Innocentius in dicto capit. vlt. quaſi hæreticos eos eſſe aſſerit, qui dicunt, etiam ſub lege gratiæ non eſſe decimas debitas iure diuino, ſed tantum poſitiuo.

1. Argum. Et probari poteſt hæc ſententia pluribus argumentis. Primo ex cap. parochianos, de decimis. Vbi ſummus Pontifex dicit, decimas non ab homine, ſed à Deo fuiſſe inſtitutas. Et ad idem eſt textus in cap. cum non ſit. & in cap. tua. eodem titulo. & in cap. omnes decimæ. 16. q. 7. & in cap. in aliquibus. §. vlt. de decimis.

2. Argum. ¶ Secundo idipſum probatur autoritate multorum virorum ſanctitate illuſtrium, qui decimas debitas eſſe clericis diuini iuris teſtimonijs probare nituntur, vt refert Gratianus 16. q. 7. & 16. q. 1. cap. reuertimini. Quod etiam faciunt Romani Pontifices ſæpiſsime in rubrica de decimis.

3. Argum. ¶ Tertio ratione ſic argumentor: Iuris naturalis ratio dictat, decimas Eccleſiarum miniſtris eſſe ſoluendas, cum hi laborent circa ſpiritualium adminiſtrationem, & animarum fidelium curam exerceant, ac pro ipſa Chriſtiana plebe ſacrificia offerant, ſummóque Deo preces fundant, & digni ſint mercede ſua tanquam legitimè operantes, vt docet Chriſtus Matthæi. 10. & Lucæ 10. & Diuus Paulus 1. ad Timoth. 5. & 1. ad Corinth. cap. 9. ergo non tantum iure poſitiuo, ſed naturali, aut diuino ſunt præceptæ. Et confirmatur: Nam nulla tam effera, barbaráve gens fuit quæ ſacerdotibus in communem totius reipublicæ vtilitatem Deum colentibus mercedem laboris, bonáque ex quibus alimenta ſibi perciperent non conſtitueret. Imò quælibet reſpublica, etiam ſolo legis naturalis lumine prædita, maximam curam habebat, vt ſacerdotes alioqui egeni victum, ſibíque neceſſaria ex publico inſtituto conſequerentur. Nam apud Ægyptios ſacerdotibus ex horreis publicis cibaria miniſtrabantur. Geneſ. cap. 47. de primicijs frugum. Et quod hæc non tantum ab Iſraëlitis, ſed & ab Ethnicis Deo offerri ſolerent, tradit diligenter Tiraquell. de primoge. in præfatione nu. 65. ergo iure tantum naturali inſpecto Eccleſiaſticis miniſtris decimæ debitæ videntur. Atq; ex conſequenti præceptum de decimis Leuitis ſoluendis in veteri lege non omnino cæremoniale, aut iudiciale fuit, ſed & morale, quod ſub lege etiã Euãgelica viget, nec omnino antiquatũ eſt.

2. Sententia. ¶ Nonnulli Doctores affirmant præfatam ſententiam eſſe veram in decimis prædialibus, nõ autem in perſonalibus, quã iure tantũ humano, non diuino, aut naturali debitas eſſe dicũt. Huius ſententiæ ſunt Hoſtienſis in ſumma tit. de decimis. §. & vtrum quæſt. 7. Henricus in c. peruenit. de decimis col. 5. Felinus in c. cauſam. de præſcr. colu. 1. & in cõmuni vſu eſſe receptum adnotauit Cardinalis in c. 1. de decimis. Cum tamen autores prioris ſententiæ non tantum prædiales, ſed & perſonales iure diuino, & naturali deberi abſque vlla diſtinctione dixerint, & probauerint.

3. Sententia D. Thom. & Theologorũ. ¶ Tertia ſententia eſt eorum, qui dicunt decimas etiam prædiales iure tantum humano, & Pontificio ſtatutas eſſe non diuino Euangelico, nec naturali. Hãc tenet D. Tho. in hoc art. cum Caietano, & in quodl. 2. a. 8. Cardi. Turrecremata in c. reuertimini. 16. q. 1. ar. 3. Florentinus 2. p. tit. 4. c. 3. §. 5. Sylueſt. verbo decima. q. 3. & 4. Ioan. Maioris in 3. d. 37. q. 36. Alexan. Alen. 3. p. q. 51. memb. 6. ar. 1. Adrianus quodl. 5. ar. 1. Dominicus à Soto li. 9. de iuſt. q. 4. art. 1. Et hanc ſententiam communiter eſſe receptam à Theologis contra Canoniſtas aſſerit Alphonſus à Caſtro in li. de hæreſi. verbo, decima. Et probatur efficaciſsimis rationibus. Primo ſic: Ratio naturalis non magis dictat miniſtrantibus ſpiritualia dandã eſſe decimam partem, quã nonam, vel octauam: ergo quod decimæ ſoluantur non eſt de iure naturali. Quod autem nec etiam ſit de iure diuino Euangelico ſic oſtendo: Sub lege Euãgelica ea ſolum tenemur ſeruare de iure diuino, quæ à Chriſto, vel eius apoſtolis nobis fuerint præcepta iuxta illud Marci vlt. Docentes eos ſeruare quæcunq; mandaui vobis: ſed de ſoluendis decimis nec in Euangelijs à Chriſto, nec alibi ab apoſtolis aliquod præceptum legitur traditũ: ergo quod decimæ ſoluantur non eſt de iure diuino. Et confirmatur: In lege Euangelica nullum præceptũ continetur, quod nõ ſit iuris naturalis, niſi illa, quę de ſacramentis, & de fide dantur, vt docet D. Tho. 1. 2. q. 108. ar. 1. & 2. & quodl. 4. ar. 13. Proptereáq; dixit Chriſtus: Iugũ meũ ſuaue eſt, & onus meũ leue: ſed præceptum de ſolutione decimarum, nec eſt naturale, vt probat 1. argum. nec ad ſacramenta, nec ad fidei articulos ſpectat: ergo non eſt de iure diuino Euangelico. Tertio: Decimæ conſuetudine poſſunt diminui, vt probat textus ſingularis in c. in aliquibus. §. vlt. de decimis: ergo nec ſunt de iure naturali, nec de diuino Euangelico. Probo conſequentiam: Nam quæ pertinent ad ius naturæ, vel ad ius diuinum, ab alio, quàm à Deo minui non poſſunt.

Sententia autoris. ¶ Mihi ex his ſententijs hæc vltima videtur vera, & neceſſario tenẽda. Quæ vt melius intelligatur duarũ concluſionũ propoſitione explicabitur.

1. Concluſ. Prima cõcluſio: Iure naturali, & diuino Euangelico debetur clericis à laicis ea pars fructuũ, quæ ad eorum alimenta, & congruã ſuſtentationẽ, dum ſpiritualia miniſtrant, neceſſaria ſunt, in laboris impẽſis iuſtam mercedẽ. Hæc concluſio cõmuniter recipitur ab omnibus Doctoribus: ẽſtq; de fide, vt cõſtat ex concilio Conſtãtienſi. A quo dãnata eſt hæreſis quorũdam, qui iſthæc alimenta clericis negari poſſe cõſtanter adſeuerarunt. Quod traditur erudite ſimul: ac diligenter ab Alphõſo à Caſtro in li. de hæreſibus. verbo, decima. Ex quo colligere licet cũ Conar. li. 1. Variar. c. 17. n. 3. paræcianos, qui vulgo parochiani dicuntur, ex præcepto naturali & diuino, teneri ad oblationes presbyteris miniſtrantibus ſpiritualia exhibendas, vbi ipſi presbyteri indigent, nec habẽt vnde poſsint ſibi neceſſaria miniſtrare. Et hanc dicit eſſe ſententiã Abbatis, & multorum aliorũ, quos ipſe eo loco refert. Et ſubdit, quod ſi clerici miniſtrantes ſpiritualia inopia minimè grauãtur, laici eius oblationes exhibere non erunt cogendi: niſi legitima cõſuetudine oblationes altari factæ fuerint. Nam tunc ratione huius cõſuetudinis cogi poterunt: Sed de hoc iam nos diximus ſupra quæſt. præcedenti.

2. Concluſ. ¶ Secunda concluſio: Decimæ quãtum ad quotam, quæ verè decima pars eſt, in lege Euangelica, ex iure tantum humano pontificio inſtitutę ſunt ad imitationem veteris legis diuinæ: & ex eo ſolum iure obligatio eas ſoluendi oritur. Ita tamen, vt nulli dubium eſſe poſsit, quin hodie Chriſtiani ſub peccati mortalis pœna ratione illius præcepti humani, & apoſtolicæ ſedis, cui omnes fideles ſubeſſe tenentur, illas ſoluere obligantur. Imò impium, & hæreticum eſſe aſſerere poſſe laicos decimarum ſolutionem iuſtiſsima lege debitam ſacerdotibus denegare. Nec refert, quod ſacerdotes diuites ſint, nec quod habeant prædia, agros aliáſque res, vnde viuere abſque inopia poſsint.

Nam

Nam, si eis, vt dictum est, decimæ debentur, parũ oberit eos diuites esse, cum debitor, ea eo quod creditor diues est, à solutione debiti immunis non reddatur. Nec lege põtificia statutum est, vt sacerdotibus decimæ dentur, ea tantum principali causa, quod pauperes sunt, vt docet D. Tho. quodl. 6. art. 10. sed soluũtur tanquam merces, perinde atque principibus tributa. Ex hac conclusione infertur decimarum quotam ea dispensatione summi Pontificis variari, minui, & tolli posse. Dum tamẽ id, quod iuris naturalis est superstes semper sit, atque saluum: nempe, quod aliunde Ecclesiarum ministris pro sua dignitate & munere alimenta suppeditentur, reliquaque vitæ subsidia. Nam hoc nulla dissuetudo, vt dispensatio violare potest. Hanc etiam conclusionem probant argumenta facta pro tertia sententia. Sed restat respondere ad illa, quæ fecimus pro prima, quatenus huic nostræ secundæ conclusioni aduersantur. Vnde ad primum, quod pluribus constabat textibus expressè dicentibus, quod decimæ fuerunt à Deo institutæ, respondeo verba illa sic esse intelligenda quasi significent lege lata à Deo ante Christi aduentum in veteri testamento id fuisse sancitum. Itaque quando dicunt, lege diuina decima fuisse indictas, de lege diuina veteris testamenti, ad cuius exemplar, & imitationẽ Ecclesia Catholica sub lege gratiæ eãdem decimam fructuũ partem, in Ecclesiasticorum ministrorum alimenta soluendam esse censuit, est sermo, & non de lege diuina Euangelica.

Ad 1. arg. pro prima sententia.

Ad 2. argum.

Et eodem modo sunt explicandi, quod loquantur D. August. Hieronymus, Ambrosius, & reliqui viri doctrina, & sanctitate illustres, de quibus fit mentio in secundo argumento. Et si vtuntur testimonijs veteris testamenti ad probandum debitam decimarum solutionem, solum id faciunt, vt ostendant Ecclesiam, eiúsq; principes legem à Deo Israëliticis datam imitatos fuisse in imponendo præcepto de decimis soluendis.

Ad 3. argum.

¶ Ad tertium argumentum respondetur illud quidem, probare quod iure negari non potest, scilicet à laicis congruam sustentationem clericis esse exhibendam, ne mendicare in opprobrium tanti ordinis tantæque dignitatis cogantur, & vt mercedem laboris pro plebe impensi ab ipsa plebe accipiant. Non tamen ex hoc sequitur ad isthęc alimenta, & cõgruam sustẽtationem decimam fructuum portionẽ necessariá esse. Et ideo naturali iure ea clericis non debetur.

Dubium.

¶ D. Thom. in tertia conclusione affirmat decimarum determinationẽ prudentibus considerationibus fuisse à summis Pontificibus factã. Circa quod est difficultas; vtrùm verum sit.

Argumentũ.

Et pro parte negatiua argumentor in hunc modũ: Ecclesia Romana in determinatione decimarum pro suis ministris, nec seruauit æquitatẽ antiquæ legis, nec humanitatẽ, quam lex noua debuisset inducere: ergo non prudenter id fecit. Consequẽtia est nota, & antecedens probatur. Et primo, quod non seruauerit ęquitatẽ antiquę legis. Nam si in illo Hebraico populo, decima pars fructuũ templi ministris fuit addicta, ratio id postulare videbatur. Erant enim Leuitæ duodecima pars populi. Et si vndecim decimas percipiebat, non erat enormis excessus cum reliquarum singulæ retinerent nouẽ. Eo vel maximè, quòd vxores habebant, familiámq; alendam. At verò, clerus Euangelicus cętatorum, quibus solis (si Caietano creditur) decimæ pro suo ministerio debentur forrè, non est centesima pars populi, nec vxores habent, nec filios habere debent. ergo, quod à reliquis totidẽ decimas recipiant, & quod singulis cæterarũ partium non fiant, nisi nouem reliquę nulla videtur esse æquitas. Et præterea: quia Christianis decimæ personales imponũtur, quæ antiquitus non erant in vsu. Et ex hoc videtur colligi rationes, quibus D. Tho. suã tertiam cõclusionẽ probauit, quarũ vna fuit desumpta ex parte populi, & altera ex parte sacerdotum nõ fuisse conuenientes. Quod autẽ, nec etiã seruauerit Ecclesia in illa determinatione decimarũ humanitatem, quã lex noua seruare debuisset. Probatur. Nam cum lex Euãgelica sit suauior, quã vetus, leuiora etiam onera imponere debuisset, Eo vel maximè, cum Christus dicat: Beati pauperes, quod sacerdotibus maximè cõuenire oporteret. Hoc argumentũ tantum valuit apud aliquos, & apud Caietanũ in hoc cõmentario, vt eo cõuicti nullam aliã iustitiã, & conuenientiam in decimarũ quota, quæ in lege Euangelica soluitur, reperierint, quã quod clericis nõ pro ipsis solis, sed pro pauperibus, quibus Ecclesiæ fructus dispẽsare tenentur, persoluitur.

Sententia Caietani.

Et quidem, si ob id duntaxat isti autores hoc dicerent, quia Ecclesiastici strictiori sanctiorique vinculo, quã laici, tenentur in pauperes esse benefici, sententia esset certissima, atq; vera, quam & nos multi probauimus in 1. tom. q. 32. agentes de eleemosyna. Cæterũ, quoniã contendũt decimas illis non omnino tanquam dominis solui, sed tanquã dispẽsatoribus cõcedi, quarum partẽ ex rigore iustitiæ, imò totum illud, quod post decentẽ personæ, & status sustentationẽ supererit, egenis refundere tenẽtur; tanta obligatione, inquit Caietanus, quãta ipsis exdem decimæ debentur, ex quo fit, secundum istos Doctores, quod secus facientes sint restitutioni obnoxij, quod nos falsum putamus, & probauimus loco citato, aliter ad argumentũ respõdere oportebit.

Decima non excedunt iustum ministrorum stipẽdiũ.

Supposito prius, tanquam certo decimas, quę nunc soluuntur ministris Ecclesiæ, non excedere quantum ad quotam iustum illorum stipendium, etiam si tota eis, tanquam veris dominis adiudicetur. Quod probatur primo ratione contraria illi de numero ministrorum, qui sunt in lege Euangelica, qua aduersarij vtebantur: Nam iustus numerus clericorum, qui ad cultum diuinum in lege gratiæ necessarij sunt, non tanta proportione est minor reliquo populo, vt iniustè decimam suscipiant. Quod sic ostenditur In lege veteri vnicum duntaxat erat templum, quo omnes duodecim tribus ad sacra confluebant, quater in anno: quia tot solum erant præcipuæ solennitates: at in nostra Ecclesia vix sunt centum domus, quæ non habeant vnum templum, cui quotidie ab omnibus sacerdotibus seruitur, cum tamen sacerdotes veteris testamenti tantum per vices hebdomadarum seruirent: ergo si in seruitium vnius præcisè templi, duodecima pars fructuum, & populi erat conscripta, quid miraculi nunc erit, si æqualis pars tantæ templorum multitudini administrandæ mancipetur? Præsertim, cum ratio mediorum ex fine sit sumenda. Sed dicit Caietanus: Solis clericis curam animarũ habẽtibus decimas deberi, & hi nullam proportionem cum reliquo populo habẽt. Sed profecto hoc dictum nullum habet fundamẽtum. Nam, si templo illi, quo non nisi arca testamenti custodiebatur, tam numerosa cantorum aliorúmq; ministrantiũ copia, vt libris Paralipomenõ legitur, deputata fuit, cur non in tẽplis nostris, quibus corpus Christi adoratur & colitur, præter parrocos amplior sacerdotum numerus dedicabitur? Potest etiam alia ratio desumi ad idẽ probandũ ex dignitate, quã nostri sacerdotes habent supra illos veteris testamẽti, in quibus quidem amplissimus esse debet ministrorũ numerus, & canonicorum corona, quibus Ecclesia pręfulgeat, & qui subinde ministros & familias habeant. Et si quis obijciat

conuenientius esse quod omnes in paupertate viuãt, dico neminem profectò esse, qui huic sententiæ refragaretur, si possibile esset, vt tantus clericorum numerus quãtus necessarius est, decenti sanctitate polleret: quia tũc citra alium ornatũ populo haberetur in pretio. Cæterùm, quia hoc fieri nõ potest, necesse est, vt humanæ cõditioni indulgeatur: sicque sacerdotes familia & autoritate honestẽtur, vt populus eos nõ despiciat, sed tanquã præcipuos populi colat. Experiẽtia constat, quod in illis prouincijs, vbi sacerdotes nimia egestate premuntur, vilescunt in conspectu populi, & sic sacramenta, & res sacræ eo deueniunt, vt in prouerbio habeantur. Quare nullum erit indecorum, si episcopi, vt alij magnates: & canonici, sicut alij nobiles: & sacerdotes veluti alij ciues vixerint. Eo vel maximè, quod non condecet nostro sacerdotes propter sacramentorum dignitatem opifices esse, manualesq; operas exercere, quod in veteri lege Leuitis licebat. Item nostri sacerdotes debent vacare literarũ studio, & in hoc negotio sua patrimonia insumere. Reperiri autem nõ possent qui absq; aliquo proposito præmio tantos facerent sumptus, tantumq; ætatis & laborum dispenderent (cum qui id religionis solum amore facerent, quam rarissimi essent) & sic consulere Ecclesia debuit humano ingenio, instituereque sacerdotia, & dignitates quarum consequendarum desiderio fideles ad ea faciendũ mouerentur. Accedit huc, quod decimæ non ità exactè vbique soluuntur, sed in multis locis exiliores, & quod sunt multa cœnobia, & hospitalia de illarum fructibus fundata: & tandem quod ingruente aliqua Ecclesiæ calamitate necessarij sunt ampliores sumptus. Ex quo factum est, vt iam Regibus bonus decimarum cumulus fuerit adiudicatus. Et sic iustis & rationabilibus de causis decimarũ solutio fuit ab Ecclesia ad quotã, quæ nunc soluitur determinata, prout D. Tho. dicit in 3. conc. Nec obstat arg. in contrarium factum. Ad quod ex dictis patet solutio.

Dubium de consuetudine an eximat à solutione decimarum. ¶ In solutione ad quintum argumentum dicit D. Tho. laudabiliter ministros Ecclesiæ non petere decimas, vbi sine scandalo requiri non possunt, propter dissuetudinem, vel propter aliam causam. Circa quod est difficultas, vtrum consuetudo in solutione decimarũ vim habeat ad eximendos laicos ab eo iure quo decimas soluere tenentur. De qua re sunt variæ Doctorum & diuersæ sententiæ. *1. Sententia.* Prima est quorundam iurisprudentium affirmantium, quod quãuis consuetudo possit eximere seculares à solutione decimarum personalium, non tamen potest eximere ab obligatione soluendi decimas prædiales. Ita tenet Hostiensis In cap. in aliquibus, de decimis. Quem sequuntur multi alij: & præsertim illi, qui existimarunt decimas prædiales iure naturali & diuino, personales autem tantum iure humano fuisse institutas. Secunda sententia est illorum, qui affirmant quod quamuis decimæ ad *2. Sententia.* vigesimam, vel trigesimam partem dissuetudine possent reduci, non tamen possent omnino tolli, quia ius naturale & diuinum diminui quidem potest, non tamen omnino tolli. Hanc sententiam tenuit Panormitanus in cap. in aliquibus. de decimis n. 7. & Fulgosius cons. 166. col. 2. & multi alij, quos refert Couarruuias lib. 1. Variar. ca 17. nu 8. D. Thom. etiam in hoc art. & quodlib. 2. ar. 8. videtur in hanc eandem sententiam declinare. Nam dicit Ecclesiam, Romanumque Pontificẽ, & alios Ecclesiasticos prælatos potuisse statuere, vt ratione decimę partis alia minor à populo solueretur ea ratione, quod huius rei certa quantitas, aut portio nõ iure naturali, nec diuino habetur determinata. Ex quo colligi videtur, circa hanc solũ portionẽ constituẽdam, posse consuetudinẽ habere locum. Cæterum his sententijs omissis, quod mihi in hac quęstione dicẽdum videtur est, quod decimæ ex ea parte, qua *Sententia autoris.* à iuris naturalis, & diuini institutione procedũt, nempe, in quantum significant ac important ministrãtium spiritualia congruã sustentationẽ, & necessariã, nulla cõsuetudine tolli, nec diminui possũt sicut nec ipsum ius naturale, aut diuinũ consuetudine vlla tollitur, aut minuitur. Quod satis manifestũ est ex his, quæ notantur in cap. vlt. de consuet. Et prætereà ex cõmuni hominum sentẽtia, qua receptum est ius naturale immutabile omnino esse, atq; perpetuum: & itidẽ diuinum, quod à nullo homine variari potest. Nam licet possit princeps ipsave consuetudo ius naturale ac diuinum interpretari, atq; docere ipsum ita esse intelligẽdum, vt in certis casibus, nihil cõtra illud cõmittatur: tamen nullo iure, nullaque principum licentia, & nulla immemoriali, vt aiunt, cõsuetudine poterit obtineri, vt quod iure naturali, aut diuino Euãgelico fuerit inductum, licitè, aut violetur, aut tollatur. Eas verò decimas, quæ iure tantum humano Christianæ plebi fuerunt inductæ, similiter censemus tolli posse cõsuetudine, quæ rationabilis sit, ac legitimè præscripta, & qua cætera, quæ iure etiam pontificio statuta sunt, sæpissime & regulariter tolluntur, vt constat ex c. vlt. de consuetudine, & ex lege de quibus. ff. de legib. Ex dictis infero primò, quod licet magis communiter sit *1. Corollari.* receptum ex prædijs Ecclesiarum intra alterius parochiæ sitis, decimas eidem parochiæ soluendas esse, prout notant Panormitanus, & alij in cap. nouum genus. de decimis, & in cap. 1. de censibus. consuetudine tamen, aut præscriptione poterit obtineri libertas ab harum decimarum solutione. Et ita plerisq; in regionibus obtentum est, vt autor est Couarru. lib. 1. Variat. cap. 17. num. 8. Infero 2. consuetudinem veluti iustissi- *2. Corollari.* mum interpretem obseruandam esse, quoties de iure dubium fuerit, cui Ecclesiæ decimæ de certis rebus sint soluẽdæ, vt Glossa, & communiter Doctores tradunt, per textum ibi. in c. cum contingat, de decimis. Imò in hac re sufficiet decem annorum consuetudo, cum ea non sit contra ius canonicum, sed potius eiusdem iuris æqua interpretatio, vt ex mente Abbatis & aliorum docet Couarruuias loco citato. Infero tertiò *3. Corollar.* optimo iure procedere consuetudinẽ, ex qua decimæ vni Ecclesiæ debitæ iure cõmuni, alteri Ecclesiæ soluuntur. cap. ad Apostolicæ. ca. cùm contingat. ca. quoniam. de decimis. Et idem probatur ex eo, quod alibi sæpè dicitur consuetudinem in decimis soluẽdis seruandã esse. Infero quarto eodem iure optimè defendi *4. Corollar.* consuetudinem, quæ passim in orbe Christiano viget, vt ex certis fructibus nulla soluatur decima, nec eius aliqua portio, vtpote de fœno, de herbis, de oleo, si tamen ex alijs reditibus supersit iusta sacerdotum sustentatio, vt præter alios scribit Paul. Castr. consilio 17. lib. 2. Infero quintò, hinc etiam posse perpen- *5. Corollar.* di veram, & iustissimam rationem, quæ Catholicos Hispaniarum reges, & præsertim Carolum primum Cæsarem inuictissimum induxit, vt publicis edictis interdixerint, ne in his regnis decimæ à laicis exigerentur, quæ per consuetudinẽ contrariam nõ consueuerunt solui. Quemadmodum, & cautum fuit ab eodem Cæsare Toleti anno 1525 leg. 14. & 6. & rursus anno 28. Madriti. l. 19. & deinde Segouię anno 32. leg. 56. Idemque apud Gallos statutum fuit à Philippo quarto anno 1354. Et ex consuetudinibus Auernię idem constat titul. 17. artic. 18. & ex consuetudinibus Bituricensibus. tit. de consuetudine, prædialibus. §. duodecimo, vbi pluries idem iudicatũ fuisse Parisijs,

asserit

Ultimum Corollar. asserit Boerius, losero vltimo dissuetudinem decimarum in totum nullatenus ab Ecclesia permitti. Nam cum existat ius naturale, & præceptum morale strictissimum, diuinumque præcipiens, vt sint Ecclesiæ, vbi celebrentur res sacræ, sacramentaque administrentur; atque adeò sacerdotes, & ministri, qui populi sumptibus alantur, & sustententur: super hoc totum Ecclesia non habebit potestatem dispensandi, nec ab Spiritu sancto id voquam facere permittetur. Id quod & vsus ipse palam ostendit. Siquidem nec in aliquo Italiæ angulo, neque alibi vspiam gentium reperitur Christianorum locus, vbi decimæ non soluuntur, aut anoui prouentus stati non sint, vel populi stipendia, quibus sacerdotes alantur. Quinimo dicit Couarruuias loco citato, irrationabilem, & omnino inquam censendam esse eam consuetudinem, quæ laicos omnino ab omnium decimarum personalium, & prædialium solutione, & obligatione eximeret in aliqua regione, prouincia-ue, etiam si sacerdotes ibidem spiritualia administrantes aliunde quam à decimis congruè possent alimenta percipere. Nimia enim hæc esset exemptio, & ex qua tolleretur ea recognitio, quã iustissimum, & æquissimum est, sacerdotibus spiritualia ministrãtibus exhiberi, aliquo sibi præstito stipendio. Quare irrationabilis hæc consuetudo ab episcopis admittenda non erit, sed penitus rescindenda. Quod mihi etiam verum videtur.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm de omnibus teneantur homines decimas dare.

AD Secundũ sic proceditur. Videtur quòd non de omnibus teneantur homines decimas dare. Solutio enim decimarum videtur esse ex veteri lege introducta. Sed in veteri lege nullum præceptum datur de personalibus decimis, quæ scilicet soluuntur de his quæ aliquis acquirit ex proprio actu, pura de mercationibus vel de militia: ergo de talibus decimas nullus soluere tenetur.

2 ¶ Præterea, De malè acquisitis non debet fieri oblatio, vt suprà † dictum est. Sed oblationes quæ immediatè Deo exhibentur magis videntur pertinere ad diuinum cultum, quàm decimæ quæ exhibentur ministris: ergo etiam nec decimæ de malè acquisitis sunt soluendæ. *Quæst. præce.*

3 ¶ Præterea, Leuit. vlt. Non mandatur solui decima nisi de frugibus & pomis arborum, & animalibus quæ transeunt sub virga pastoris. Sed præter hæc sunt quædam alia minuta, quæ homini proueniunt: sicut herbæ quæ nascuntur in horto, & alia huiusmodi: ergo nec de illis homo decimas dare tenetur.

4 ¶ Præterea, Homo non potest soluere nisi id quod est in eius potestate. Sed non omnia quę proueniunt homini de fructibus agrorum aut animalium, remanent in eius potestate. Quia quædam aliquando subtrahuntur per furtum vel rapinam. Quædam verò quãdoque in alium transferuntur per venditionem. Quædam etiam alijs debentur, sicut Principibus debentur tributa: & operarijs debentur mercedes: ergo de his non tenetur aliquis decimas dare.

¶ Sed cõtra est, quod dicitur Genes. 28. Cunctorum quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Sed omnia quæ homo habet sunt ei data diuinitus: ergo de omnibus debet decimas dare.

¶ Respondeo dicendum, quòd de vnaquaque re præcipuè est iudicandum secundum eius radicem. Radix autem solutionis decimarum est debitum quo seminantibus spiritualia debentur carnalia, secundum illud Apostol. 1. ad Corinth. 9. Si nos vobis spiritualia seminauimus, non magnum est si carnalia vestra metamus. Super hoc enim debitum fundauit Ecclesia determinationem solutionis decimarum. Omnia autem quæcunque homo possidet sub carnalibus continentur, & ideo de omnibus possessis decimæ sunt soluendæ.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd specialis ratio fuit quare in veteri lege non fuit datum præceptum de personalibus decimis secundum conditionem populi illius: quia scilicet, omnes aliæ tribus certas possessiones habebant, de quibus poterant sufficienter prouidere Leuitis, qui carebant possessionibus. Non autem interdicebatur eis quin de alijs operibus honestis lucrarentur, sicut & alij Iudæi: sed populus nouæ legis est vbique per mundum diffusus: quorum plurimi possessiones non habent: sed de aliquibus negotijs viuunt: qui nihil cõferrent ad subsidium ministrorum Dei: si de eorum negotijs decimas non soluerent. Ministris etiam nouæ legis arctius interdicitur ne se ingerant negotijs lucratiuis, secundum illud secundæ ad Timoth. 2. Nemo militans Deo implicat se secularibus negotijs. Et ideo in noua lege tenentur homines ad decimas personales, secundum cõsuetudinem patriæ & indigentiam ministrorũ. Vnde Augustinus † dicit, & habetur 16. quæstione prima, capitulo 10. De militia, de negotio, & artificio, redde decimas. *Serm. de temp. 219. In fer. 2. Dominica 11. post Trin. 10.* *Et habetur 16. q. 1. ca. decima.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd aliqua malè acquiruntur dupliciter. Vno modo quia ipsa acquisitio est iniusta: puta quia acquiruntur per rapinam, aut furtum, aut vsuram: quæ homo renetur restituere, non autem de eis decimas dare, tamen si aliquis ager sit emptus de vsura, de fructu eius tenetur vsurarius decimas dare: quia fructus illi non sunt ex vsura, sed ex Dei munere. Quædam verò dicuntur malè acquisita, quia acquiruntur ex turpi causa, sicut de meretricio, & histrionatu, & alijs huiusmodi: quæ non tenentur restituere. Vnde de talibus tenentur decimas dare secundum modum aliarum personalium decimarum. Tamen Ecclesia non debet eas recipere quandiu sunt in peccato, ne videatur eorum peccatis communicare: sed postquã pœnituerint possũt ab eis de his recipi decimæ.

¶ Ad tertium dicẽdum, quod ad ea quæ ordinantur in finem sunt iudicanda secundum quod competunt fini Decimarum autem solutio est debita, non propter se, sed propter ministros: quorum honestati non conuenit vt etiam minima exacta diligentia requirant. Hoc enim in vitium computatur, vt patet per Philo. † in 4. Ethicorum. & ideo lex vetus non determinauit vt de huiusmodi minutis rebus decimæ dẽtur, sed relinquit hoc arbitrio dare volentium: quia minima quasi nihil computantur. Vnde Pharisæi quasi perfectam legis iustitiam sibi ascribentes, etiam de his minutis decimas soluebant. Nec tamen de hoc reprehenduntur à Domino, sed solum de hoc, quòd maiora, scilicet, spiritualia præcepta contemnebant. Magis autem de hoc eos secundum se commendabiles esse ostendit, dicens: hæc oportuit facere, scilicet tempore legis vt Chrysost. † exponit. Quod etiam videtur magis in quandam decentiam sonare, quam in obligationem. Vnde & tunc de huiusmodi minutis rebus non tenentur homines decimas dare, nisi fortè propter consuetudinem patriæ.

Li. 4. cap. aliquantulum à med. tom. 5.

Hom. 44. in Matt. in opere imperfecto à med. illius, tom. 2.

¶ Ad quartum dicendum, quòd de his quæ furto vel rapina tolluntur, ille à quo auferuntur, decimas soluere non tenetur antequam recuperet, nisi fortè propter culpam vel negligentiam suam damnum incurrerit: quia ex hoc Ecclesia non debet damnificari. Si verò vendat triticum non decimatum, potest Ecclesia decimas exigere, & ab emptore: quia habet rem Ecclesiæ debitam: & à venditore: quia quantum est de se Ecclesiã defraudauit. Vno tamen soluente, alius non tenetur. Debentur autem decimę de fructibus terræ, inquantum proueniunt ex diuino munere. Et ideo decimę non cadũt sub tributo, nec etiã sunt obnoxiæ mercedi operariorũ. Et ideo nõ debent prius deduci tributa, & pretium operariorum quàm soluantur decimæ: sed ante omnia debẽt decimę solui ex integris fructibus.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua, quam probat D. Th. in argumento, sed contra. Exemplo Iacob, qui Genes. a. 28. dicebat: Cunctorum, quę dederis mihi decimas offeram. Cuncta autem, quæ homo habet diuinitus ei donantur: & sic videtur, quod de omnibus debet decimas soluere. Et in corpore articuli hac ratione: Iudicium vniuscuiusque rei ex eius proprijs causis, & radicibus est sumendum. Natiua autem & propria radix decimarum est, secundum Apostolũ 1. ad Cor. 9. quod spiritualia seminantes ius habent metẽdi carnalia. Si enim, inquit, nos spiritualia seminauimus, non mirum est, si carnalia vestra metamus: Sed vniuersa, quę homo possidet carnaliũ nomine cõprehẽduntur: ergo de vniuersis tenebitur decimas soluere.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Conclusio D. Tho. habetur determinata in iure.

Conclusio huius articuli in multis capitibus iuris determinata habetur in cap. tua nobis. de decimis. in c. reuertimini. 16. qu. 1. & expressius in capitulo decimę, quod est D. August. vbi dicitur de negotio, de militia, de opificio, ac deniq; de rebus omnibus soluendas esse decimas. Idem & iam definit Cælestinus Papa in capitulo, nõ est extra, dẽ decimis. Vbi inquit, quod etiam de venatione decimæ debentur. Et in capitulo peruenit dicitur, quod de piscaturis, & de molendinis. &c. & in capitulo, nuncios, additur etiam de apibus. Ex quibus locis iurisprudentes colligere solẽt celebrem illam decimarum distinctionem, in reales seu prædiales, ac personales. Reales sunt, quæ de rebus habentur, puta, de prædiorum fructibus, quos terra per solis, aërisque clementiam natura sua progignit. Personales verò, quæ ex personarũ operis ac negotijs, sine terræ ope exercitijs, soluuntur: Sed de his omnibus intelligendę sunt huiusmodi constitutiones quod loquuntur, dummodo contraria non obstet cõsuetudo, iuxta dicta à nobis articulo pręcedenti. Solet autem quęri ab aliquibus, virũ agricola ex aceruo ante decimationem operas suas, & sumptus, vel saltem semina excipere possit. Sed ego huius dubitationis causam non video, cum certũ sit, id non licere, vt constat ex capitulo, nõ est. & ex capitulo, tua nobis. & ex capitulo pastoralis, de decimis. Quare existimandum erit in præsentia genus quoddam societatis inter hominem, & Deum esse, in quo homo sua semina, labores, & sumptus, Deo confisus, periculo exponat, Deus autem quæ sua est benignitas, cumulatam frugem cõferat. Et non videtur irrationabile, quod homo pro suo periculo nouem retentis partibus, decimam Deo reddat. Soto libro 9. de iustitia quæst. 4. art. 2. in fine dicit hoc esse adeò verum, vt ratio contrariam consuetudinem valere nõ permitteret. Sed proculdubio est falsum. Nam si consuetudo est potens inducere obligationem soluendi tantum vigesimam, vel trigesimam partem, atque etiam ad omnino liberandum aliquos à decimarum solutione, vt diximus articulo præcedenti, cur non similiter valebit eadem consuetudo inducere, quod agricola ex aceruo ante decimationẽ sua semina, atque labores excipiat, cũ ęqua sit vtriusque ratio?

¶ De legatis donatis, & successione acquisitis solet esse controuersia inter Doctores, vtrùm sint soluẽdæ decimæ de iure communi. Quibusdam tenẽtibus partem negatiuam, quoniam solum de illis, quæ quis naturaliter, vel suis operibus acquirit, illas soluendas esse existimant. Alij dicunt contrarium, vt notat Hugo 16. quæst. prima, capitulo decimæ, nempe quod legatarius, & donatarius tenentur decimare donatum, vel legatum, esto antea à legatore, vel donatore fuerit decimatum, à qua lege excipiunt filios patribus succedentes in re à patre iam decimata. Quia cum omnia patris, quodammodo sint filij, decimationem etiam pro filio fecisse dicendus erit pater. Cæterum quoniã Innocentius vt dicit Syluester, verbo decima, quæ. 6. neutram opinionem alteri præfert, standum erit consuetudini optimæ legum interpreti quantum ad hoc.

De donatis & legatis an sint soluenda decima.

¶ De illicitè acquisitis dicit Hostiensis, quod si decimæ fuerint prædiales soluendæ erunt à quocumque siue iusto, siue peccatore, siue Iudæo, siue fideli. Et ab Ecclesia poterunt recipi: quia hæc non intuitu personæ, sed quasi ex censu debito prædiorum donantur. Tamen si decimæ fuerint personales opus erit distinctione. Nam non poterunt dari de ijs, quæ sunt restitutioni obnoxia. De alijs, autem, quæ non sunt restitutioni obnoxia, vt de meretricio, histrionatu, & similibus, si ex notorio peccato quæstus prouenerit, Ecclesia tales decimas recipere non debebit, ne peccatũ approbare videatur, ipsi tamen illas dare tenebuntur. Vnde con[...]li[...] Ecclesia, quod meretrix, & histrio inde faciãt eleemosynam. Si verò peccatum fuerit occultũ

Decima de illicitè acquisitis an sint soluenda.

secus

secus erit, quamuis prælatus hoc sciuerit. Argumen. ex capitulo Christiana. 32. quæ. 5. & cap. si omnia. 6. q. 1. Iudæi, & alij infideles personales decimas soluere non tenentur, cum nec recipiant sacramenta, nec audiant diuina. argumentum ex ca. de terris. de decimis.

Dubiũ circa rationem D. Thom. ¶ Circa rationem, qua D. Tho. in hoc articulo suã probat conclusionem, mouet Caietanus in præsenti difficultatẽ. Nam videtur inefficax. Sic enim procedit: Seminantibus spiritualia debentur carnalia, sub quibus continentur quæcunque posidentur: ergo de omnibus possessis debentur decimæ. Videtur enim hæc ratio in illatione deficere. Quia ex indefinita propositione, qualis est ista; Seminantibus spiritualia debentur carnalia, colligit propositionem vniuersalem, scilicet, ergo de omnibus possessis debentur decimæ; quod in bona consequentia fieri non potest. *Solutio.* Dico tamen hanc rationem, potius adductam fuisse à D. Thom. ad defendendum ius Ecclesiasticum, quam ad eius necessitatem demonstrandam. Et procedit eius discursus sub intellecta hac propositione, & non est maior ratio de carnali quam de alio. Qua adiuncta certum est, nullum vitium in illatione inueniri. Sic enim procedit; Seminantibus spiritualia debentur carnalia; & nõ est maior ratio de vno quam de alio: ergo de omnibus carnalibus decimæ debentur.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm decimæ solis clericis debeantur.

AD Tertiũ sic proceditur. Videtur, quod decimæ non sint clericis dandæ. Leuitis enim in veteri testamento decimæ dabantur, quia non habebant aliquam partem in possessionibus populi, vt habetur Num. 18. Sed clerici in nouo testamento habent possessiones, & patrimoniales interdum, & ecclesiasticas: recipiũt insuper primitias & oblationes pro viuis & mortuis. Superfluũ ergo est quòd eis decimæ dẽtur.

2 ¶ Præterea, Contingit quandoque quòd aliquis habet domicilium in vna parochia, & colit agros in alia. Vel aliquis pastor ducit gregem per vnam partẽ anni in terminis vnius parochiæ: & alia parte anni in terminis alterius; vel habet ouile in vna parochia, & pascit oues in alia: in quibus, & consimilibus casibus, nõ videtur posse distingui quibus clericis sint decimę soluendæ: ergo non videtur quòd aliquibus clericis determinatè sint soluendæ decimæ.

3 ¶ Præterea, Generalis consuetudo habet in quibusdã terris, quòd milites decimas ab Ecclesia in feudum tenent: religiosi etiã quidam decimas accipiunt. Nõ ergo videtur, quòd solũ clericis curã animarũ habẽtibus decimæ debeãtur.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Nu. 18. Filijs Leui dedi omnes decimas Israël in possessionẽ pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo. Sed filijs Leui succedunt clerici in nouo testamento: ergo solis clericis decimæ debentur.

¶ Respondeo dicendum, quòd circa decimas duo sunt consideranda, scilicet ipsum ius accipiendi decimas, & ipsæ res quæ nomine decimę dantur. Ius autem accipiẽdi decimas spirituale est. Consequitur enim illud debitum quo ministris altaris debentur sumptus de ministerio, & quo seminantibus spiritualia debentur temporalia: quod ad solos clericos pertinet habentes curam animarum, & ideo eis solum competit hoc ius habere. Res autem quæ nomine decimarum dantur, corporales sunt. Vnde possunt in vsum quorumlibet cedere, & sic possunt etiã ad laicos peruenire.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd in veteri lege sicut † dictum est, speciales quædam decimæ deputabantur subuentioni pauperum. *Art. 1. huius q. ad 4 præsẽte.* Sed in noua lege decimæ dantur clericis, non solum propter sui sustentationem, sed etiam vt ex eis subueniant pauperibus: & ideo non superfluunt, sed ad hoc necessariæ sunt possessiones ecclesiasticæ & oblationes & primitiæ simul cũ decimis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd decimæ personales debentur Ecclesiæ in cuius parochia homo habitat: decimæ verò prædiales rationabiliter magis videntur pertinere ad Ecclesiam in cuius terminis prædia sita sunt. Tamen iura determinant quòd in hoc seruetur consuetudo diu obtenta, Pastor autem qui diuersis temporibus in duabus parochijs gregem pascit, debet proportionaliter vtrique Ecclesiæ decimas soluere. Et quia ex pascuis fructus gregis proueniunt, magis debetur decima gregis Ecclesię, in cuius territorio grex pascitur, quàm illi, in cuius territorio ouile locatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut res nomine decimę acceptas potest Ecclesia alicui laico tradere: ita etiam potest ei concedere vt dãdas decimas ipsi accipiant, iure accipiendi ministris Ecclesiæ reseruato, siue pro necessitate Ecclesiæ, sicut quibusdam militibus decimæ debentur in feudum per Ecclesiam concessæ: siue etiam ad subuentionem pauperum, sicut quibusdam religiosis laicis vel non habentibus curam animarum, aliquæ decimæ sunt cõcessę per modũ eleemosynę. Quibusdam tamen religiosis cõpetit accipere decimas ex eo quòd habent curam animarum.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod in decimis duo possunt considerari, nempe ius petendi illas, & ipsæ res, quæ petũtuntur, respondet D. Tho. ad propositam difficultatẽ per duas propositiones. Prima conclusio: Ius petendi decimas duntaxat clericis potest cõuenire. Probatur: Ius petendi decimas est spirituale, vtpote quod consequitur ad illud debitum, quo ministris altaris pro suo ministerio sumptus debentur, iuxta illud Pauli: Si spiritualia seminauimus, quid mirum est si carnalia vestra metamus? sed solis clericis potest conuenire quòd sint spiritualium administratores: ergo solis clericis potest conuenire ius percipiendi decimas. Secunda conclu

conclusio: Res ipsæ quæ hoc iure clericis obueniunt, nihil vetat quo minus ea rerum concessione in laicorum ius demigrent. Probatur: Nam res huiusmodi sunt corporales.

Explicatio Articuli.

Resolutio D. Thom. in isto articulo est, quod cum ius petendi decimas consequatur sacerdotes ex ministerio altaris, & spiritualium seminatoribus cum spiritualia, corporalia debentur quorum solutio tanquam proprium stipendiũ pro spirituali officio, quod ab alijs, quam à clericis exhiberi nequit, impenditur, fit, vt ius petendi decimas sit spirituale, nec laicis cõpetere aptum. Quæ etiam est communis adnotatio Doctorum in c. causam. de præscripr. & c. 2. de iudi. & in c. quamuis. de decimis. Vbi addit Glossa, quod quãuis possit Episcopus alicui laico ex iusta causa, eo scilicet, quod Ecclesiam, eius ve patrimonium à Tyrãni oppressione exemerit, concedere ad vitam, vel aliud tempus decimarũ fructus; tamen ipsum ius percipiendi decimas, et conferre non poterit, sed solum vt eas nomine, & titulo Ecclesiæ consequatur. Quæ etiam est communis sententia Doctorũ, vt autor est Couarruuias lib. 1. Varia. c. 17. nu. 5. Et eodem modo laici sacerdotũ nomine conductionis iure, decimas, & oblationes percipere poterunt, & quotidie exigũt & percipiunt. Sed est aduertendum, quod quamuis laici possint constitui oblationum collectores, cauendum omnino est, ne hoc mun' viris fallacibus, malis moribus præditis, aut mẽdacibus, impostoribus ve delegetur. Hos enim omnes execratur textus in cap. fi. de reliquijs, & veneratione sanctorum, clem. 2. de pœnitẽtia. c. tuarum. de priuil. Mart. Soct. in tract. de oblationibus libello 20.

Prohibitio Cõcilij Lateranensis. ¶ Olim ante Concilium Lateranense, quod celebratum fuit sub Alexandro III. anno Domini 1179. quod tradidere Platina libro de vitis Pontificum. Sabellicus Eneidis nono, libri quinti. Raphael Volaterranus Anthropologiæ li. 21. & præter historicos Ioan. Andre. Collecta. Antoni. & Cardi. in capit. cum Apostolica. de his quæ fiunt à prælatis. Olim inquam ante dictum concilium Lateranense obtentum erat, vt laicis de Ecclesia benemeritis decimæ à prælatis perpetuum in feudum concederentur. Quod prædictum concilium in posterum fieri magno conatu prohibuit. Ità tamen, vt laici iuste possent detinere decimas antiquitus sibi à prælatis in perpetuum feudum concessas, & non eas, quæ post dictum cõcilium, etiam iure feudorum fuissent eisdem perpetuo datæ, vt constat ex dicto capitulo cum Apostolica, & ex ca. quamuis, & ex c. prohibemus. de decimis. Quare temporis huius concilij erit habenda ratio in examinandis causis pertinentibus ad decimarum cõcessionem laicis ante dictum Concilium Lateranense factam. Et licet Innoc. III. Concilium generale Romæ apud Lateranum congregauerit, anno Domini 1215. vt ex Platina & alijs, & ex secũdo tomo Conciliorum colligere licet; non tamen ad hoc concilium referenda est prohibitio, qua vetitum fuit laicis decimas dari in feudum, sed ad præcedens, vt constat ex dicto ca. cum apostolica. Vbi Innoc. III. alterius Concilij Lateranẽsis ab eo, quod ipse celebrauit, mẽtionem facit. Quod & multis alijs confirmat Couarru. loco citato. Et sic constat, vtcunque res ista examinetur, laicos posse retinere decimas ipsis in feudum concessas ante dictũ Concilium Lateranense, in quo omnes Doctores cõueniunt. Et si quis obijciat capitulum, prohibemus. quod ex dicto Concilio Lateranensi sub Alexandro III. est desumptum, vbi dicitur laicos cum animarũ periculo possidere decimas, quas etiã ante illud Concilium obtinuerunt, respondeo, quod textus ille solũ loquitur de decimis à laicis ante Concilium illud obtentis, absque legitimo infeudationis iure. Aut fortassis textus ille hunc sensum habet, quod laici obtinentes decimas in feudum, in periculo animarũ sunt constituti, quia minimè impendunt Ecclesijs, à quibus eas accepere, seruitia, obsequia, & ministeria, quæ secũdũ feodalis cõuentionis leges exhibere tenentur.

Nota pro habentibus feudum decimarum. ¶ Præter hæc etiam est aduertendum, quod laici decimas in feudum ante concilium Lateranense obtinentes bene possunt eas ex consensu episcopi in aliquam Ecclesiam transferre, vt eas ipsa Ecclesia eodẽ titulo obtineat. Textus in dicto capitulo prohibemus, iuncta Glossa & Doctorum communi expositione, & in capitulo cũ & plantare. §. primo, de priuileg. Non tamen possunt eas in alios laicos transmittere, etiam ex consensu episcopi. Sicuti probatur in dicto c. cum apostolica, & tenent Hostiensis Ioan. Andr. & Abbas in dicto c. prohibemus. Si autem dubitetur an decimæ in titulo feudi à laicis possessæ, ante concilium Lateranense vel post fuerint concessæ, considerare oportebit antiquitatem possessionis. Et si immemorialis temporis fuerit, maximam præsumptionem inducet, & sufficientem probationem tituli ante concilium acquisiti. Quod in specie expressim tradidere Ioan. And. Anton. Cardi. & Imola in dicto capitulo cum Apostolica. Nec est necessaria probatio famę, ex qua deducatur has decimas ante concilium Lateranense in feudum fuisse concessas: quia satis est possessionem probari eius temporis, cuius initium memoriam hominum excedit, vt frequentius à prædictis autoribus receptum est.

Sententia Caietani. ¶ Caietanus in præsenti persistens in eadem sententia, quam articulo primo huius quæstionis tenuerat, nempe, quod solis clericis curam animarum habentibus debentur decimæ, ait, quod hoc ius petendi decimas duo simul prærequirit, scilicet, altaris ministeriũ, hoc est, sacramẽtorum administrationem, & spiritualium seminationem, hoc est, Euangelij prędicationẽ: quorum vtrumque per se personę incumbat. Quare dicit, quod alij clerici altari seruientes, & monachi, quibus accidentariè, & non ex proprio munere prædicare incumbit, hoc iure ceu proprio non fruũtur. Cęterum, quia iam supradiximus, decimas non solum ob sacramentorum administrationem deberi, sed etiam ob omnia alia aliarũ obsequia, qualia sunt cantare, officio diuino interesse, quę sunt munera canonicorum, & ipsi sacrosancto altaris sacrificio administrare, quod diaconorum & subdiaconorum est ministerium, idemque spirituale, fit, vt pro his omnibus decimę debeantur; atque adeo omnes isti habent vel habere possunt ius illas percipiendi. Fateor curatorũ munus functionum spiritualium apicem tenere, cuius subinde causa decimę illis potissimè debentur. Sed non est negandum, quod canonici, archidiaconi, & id genus alij, etiam suo gradu & ordine illud ius participent. Sacerdotes mercenarij, qui nulli sunt addicti particulari Ecclesię, sicuti neque monachi, iure petendi decimas fungi non possunt, nisi ex priuilegio. Reges autem & seculares principes ex concessione Ecclesię decimarum fructus percipientes, ius ad illas petendum habere non sunt dicendi cum nullum spiritoale officium exerceant, cui tanquam stipendium correspondere possint. Ex hoc documento, atque discrimine, quod est inter ius petendi, & ius possidendi

res eodem iure acquisitas, elicienda est regula ad cognoscendum quæ-nam sacerdotia, & Ecclesiasticæ præbendæ sint spirituales, & quæ temporales, quod est fundamentum, & basis disputationis de simonia, quam Deo dante, in quæstione 100. sumus prosequuturi. Nam illa præbenda quæ spirituali muneri fuerit annexa, spiritualis censebitur, alioqui minimè: Est autem munus spirituale non solum sacramentorum administratio, animarumque cura, sed etiam multa alia Ecclesiæ munia. Nec contrarium dici potest. Alias canonicatus, & cætera sacerdotia ad Ecclesiarum seruitium instituta, non essent spiritualia, ac proinde nec simoniæ materia, quod sine errore dici non potest.

Articvlvs IIII.

¶ Vtrùm etiam clerici teneantur decimas dare.

AD Quartũ sic proceditur. Videtur quòd etiam clerici teneantur decimas dare: quia de iure communi Ecclesia parochialis debet recipere decimas prædiorum quæ in territorio eius sunt. Contingit autem quandoque quod clerici habent in territorio alicuius parochialis Ecclesiæ aliqua prædia propria, vel etiam aliqua alia Ecclesia habet ibi possessiones ecclesiasticas: ergo videtur quòd clerici tenentur dare prædiales decimas.

2 ¶ Præterea, Aliqui religiosi sunt clerici, qui tamen tenentur dare decimas Ecclesijs ratione prædiorum, quæ etiam manibus proprijs excolunt: ergo videtur quòd clerici non sint immunes à solutione decimarum.

3 ¶ Præterea, Sicut Numero. 18. præcipitur, quòd Leuitæ à populo decimas accipiant, ita etiam præcipitur quod ipsi dent decimas summo sacerdoti: ergo qua ratione laici debent dare decimas clericis, eadem ratione clerici debẽt dare decimas summo Pontifici.

4 ¶ Præterea, Sicut decimæ debent cedere in sustentationem clericorum, ita etiam debent cedere in subuentionem pauperum. Si ergo clerici excusantur à solutione decimarum, pari ratione excusantur & pauperes. Hoc autem est falsum: ergo & primum.

¶ Sed contra est, quòd dicit † Decretalis Paschalis Papæ. Nouum genus exactionis est, vt clerici à clericis decimas exigant.

In Decre. lib. 3. tit. 30. cap. 2.

¶ Respondeo dicendum, quòd idem non potest esse causa dandi & recipiendi, sicut nec causa agendi & patiendi. Contingit autem ex diuersis causis, & respectu diuersorum eundem esse dantem & recipientem, sicut agentem & patientem. Clericis autem, inquantum sunt ministri altaris, spiritualia populo seminantes, decimæ à fidelibus debentur. Vnde tales clerici, inquantum clerici sunt, id est, inquantum habent Ecclesiasticas possessiones, decimas soluere nõ tenentur. Ex alia verò causa, scilicet propter hoc quòd possident proprio iure, vel ex successione parẽtum, vel ex emptione, vel quocunque huiusmodi modo, sunt ad decimas soluendas obligati.

¶ Vnde patet responsio ad primum, quia clerici de proprijs prædijs tenentur soluere decimas parochiali Ecclesiæ, sicut & alij, etiam si ipsi sint eiusdem Ecclesię clerici: quia aliud est habere aliquid vt proprium, aliud vt commune. Prædia verò Ecclesiæ non sunt ad decimas soluendas obligata, etiam si sint terminos alterius parochiæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd religiosi qui sunt clerici, si habeant curam animarum, spiritualia populo dispensantes, non tenentur decimas dare, sed possunt eas recipere. De alijs verò religiosis etiam si sint clerici, qui non dispẽsant populo spiritualia, est alia ratio. Ipsi enim tenentur de iure communi decimas dare, habẽt tamen aliquam immunitatem secundum diuersas concessiones eis à sede Apostolica factas.

¶ Ad tertium dicendum, quod in veteri lege primitiæ debebantur sacerdotibus, decimæ autem Leuitis. Et quia sub sacerdotibus Leuitæ erant, Dominus mandauit, vt ipsi loco primitiarum soluerent summo sacerdoti decimam decimæ. Vnde nunc eadem ratione tenentur clerici summo Pontifici decimam dare, si exigeret. Naturalis enim ratio dictat, quod illis qui habẽt curam animarum, de communi multitudinis statu prouideatur, vnde possint exequi ea quæ pertinent ad communem salutem.

¶ Ad quartum dicendum, quòd decimæ debẽt cedere in subuentionem pauperum per dispensationem clericorum. Et ideo pauperes non habent causam accipiendi decimas, sed tenentur eas dare.

Svmma Textvs.

LItera huius articuli duabus propositionibus continetur. Prima conclusio: Clerici inquantum clerici, hoc est, inquantum de decimis, quas pro suo spirituali ministerio recipiunt, & de Ecclesiæ fundis, quorum fructibus, clericali iure viuunt, nullatenus tenentur decimas soluere. Secunda conclusio: Clerici non quatenus clerici, sed quatenus seculari iure, vel hæreditario, vel emptionis, vel quouis alio, terras possident seculares, decimarum sunt debitores, scilicet, ex fructibus, qui inde sibi proueniunt. Probatur vtraque conclusio simul: Idem, inquantum idem, non potest esse ratio & fundamentum quidquam dandi & recipiendi: est enim contra naturã, vt idem sit agẽdi patiendique principium: sed clerici propter spiritualem functionem habent ius recipiendi decimas, ac proinde fructus prædiorum, quæ Ecclesia possidet: ergo eadem ratione nihil debent decimarum refundere. Nihil autem obstat, quominus in eadem persona diuersa sint principia; vnũ agendi, alterum patiendi respectu diuersorum: ergo in clerico etiã non obstante spirituali principio recipiẽdi decimas inueniri simul poterit tẽporalis possessio, ex qua easdẽ debeat.

Explicatio Articvli.

COnclusiones huius articuli certissimæ sunt, & de quibus nulla extat controuersia apud Doctores. Et sic solùm circa secundam est aduertendũ, quod contra tenorem illius, quamplurimis extant concessa priuilegia à summis põtificibus ne de possessionibus,

quas

quas habent decimas soluant: Cistercensibus namque, & Hospitalarijs concessit Alexāder tertius, vt de prędijs, quæ quomodocunque possiderent, si proprijs manuum laboribus illa colerent decimas non soluerent: idem concessit Adrianus, vt constat ex c. ex parte, de decimis. Et intelligitur, etiam si prædicti priuilegiati per suos famulos propria prędia colāt: Cęterorū autē nulli siue clerici, siue monachi exempti erunt, quin illas debeant, esto ipsi sua arua colant, nisi simili fuerint muniti priuilegio. Quādo verò Ecclesiastici proprias terras agricolis locant multò minor relinquitur ratio dubitandi, quin huiusmodi decimarum sint debitores vt habetur in ca. licet. & in ca. ad audientiam, de decimis. Quamuis etiam super his habenda erit ratio consuetudinis, vt diximus in superioribus.

Quæ dicit D. Tho in solut. ad 1. 1 ¶ In solutione ad primum dicit duo D. Tho. Primū est, quòd clerici de proprijs prædijs tenentur soluere decimas parochiali Ecclesiæ, sicut & alij, etiam si ipsi sint eiusdem Ecclesiæ clerici. Secundū est, quod prędia vnius Ecclesiæ nō sunt ad decimas soluēdas obligata, etiā si sint infra terminos alterius parochiæ. Sed contra primū est argumentū desumptum ex c. nouū. de decimis. Vbi dicitur, quod illi clericis debent soluere decimas, qui à clericis spiritualiū ministeriorum labores accipiunt: Sed clerici eiusdem Ecclesię nō accipiunt ministeria spiritualia à clericis, sed simul ipsi populo ea ministrent: ergo non videntur quod ad decimas soluendas de proprijs prædijs sint obligandi. *1. Arg. contra primum dictū D. Thom.*

2. Arg. contra 2. dictum. ¶ Secundo contra secundum dictū D. Th. etiam argumentor in hunc modum: Nam, si illud esset verum sequeretur posse contingere, quod vna Ecclesia omnibus suis decimis fraudaretur: si ponamus quod omnia prædia infra terminos alicuius parochiæ existentia, à diuersis donarentur diuersis alijs Ecclesijs. Tunc enim alijs Ecclesijs cuncta possidentibus, spoliata remaneret ea Ecclesia, in cuius territorio sunt omnia illa prædia. Consequens autem est absurdum, & contra rationem: ergo.

¶ Ad primum argumentum respondeo cum Caietano in præsenti, quod licet ex illo capitulo, nouum, nonnulli, vt Glossa, accipiant occasionē dicendi contra D. Tho. quod clerici eiusdem Ecclesiæ non tenentur de proprijs prędijs alij alijs decimas soluere; contrarium tamen est verum, vt probat ratio à D. Th. adducta in eadem solutione, scilicet, quia aliud est habere aliquid vt proprium, ratione cuius debentur decimæ; Et aliud habere commune Ecclesiasticū ratione cuius non debentur. Nec ex illa Decretali contrarium colligitur. Nam nō dicit, quod illi soli tenentur soluere decimas, qui à clericis spiritualiū ministeriorum labores accipiunt, sed, quod illi tenentur. Cum quo stat, quod etiā alij teneantur. Eò vel maximè, cum sit per accidens, quod vnus clericus suæ Ecclesiæ teneatur. Accidit enim quod iste homo dominus agri sit clericus illius Ecclesiæ. Et ex his, quæ per accidens veniunt rei natura non mutatur. Vel secundo respondetur, falsum esse, quod clerici à clericis eiusdem parœciæ non accipiant aliquando sacramenta. Accipiunt enim illa in casu necessitatis præter curatum, qui illa non nisi à suo vicario suscipit. Et sic de suis temporalibus fundis decimas debent. *Respondetur ad primum.*

Ad 2. argu. ¶ Ad secundū argumētū, (supposito, quod doctrina à D. Th. tradita est vera, eo enim ipso, quod fundus est alicuius Ecclesiæ, efficitur Ecclesiasticus, hoc est, spirituali muneri mācipatus, & sic ad soluendas decimas nō tenetur) respōdeo hoc esse intelligēdū cum grano salis, vt dicit Caietanus in isto cōmentario. Scilicet, quando sine notabili damno Ecclesiarum fieri potest, vt colligitur ex c. suggestum. extra. de decimis. Vbi cū cuidam ordini indultum priuilegiū esset, ne decimas solueret, & tanta illis deinceps fieret prædiorum accessio, vt aliæ parœciæ magnū damnū acciperēt, iussum est, vt fieret supra hac re compensatio, ne contingeret, quod vnus esuriret, & alius ebrius esset. Æquitas namque nō patitur, vt statuta Ecclesiæ talē deordinationem inducāt. Quare in similibus casibus, debebūt prædia extraneis Ecclesijs curatis donata, cū suo onere transire, nempe, vt solitas parochiali Ecclesiæ decimas soluāt. Et tunc clerici per accidēt à clericis decimas exigerent, scilicet, ratione prædiorum sibi annexorum, nec obstaret capitulum, nouum genus, quod de eo, quod per se & regulariter contingit, loqui, est intelligendum.

QVÆSTIO LXXXVIII.

De Voto, per quod aliquid Deo promittitur, in duodecim articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrùm votum consistat in solo proposito voluntatis.*

AD Primum sic proceditur. Videtur quòd votum consistat in solo proposito voluntatis. Quia secundum quosdam, votum est conceptio boni propositi cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid faciendum vel non faciendum se Deo obligat: sed conceptio boni propositi cum omnibus quæ adduntur: potest in solo motu voluntatis consistere: ergo votum in solo proposito voluntatis consistit. *4. dist. 38. q. 1. art. 1. quæ. 1.*

2 ¶ Præterea, Ipsum nomen voti videtur à voluntate assumptum. Dicitur enim aliquis proprio voto facere, quæ voluntariè facit. Sed propositum est actus voluntatis, promissio autē rationis: ergo votū in solo actu volūtatis cōsistit.

3 ¶ Præterea, Dominus dicit Lucæ nono. Nemo mittens manum ad aratrū, & aspiciēs retro, aptus est regno Dei. Sed aliquis ex hoc ipso quod habet proposiū benefaciēdi, mittit manum ad aratrū: ergò si aspiciat retro, desistēs à bono proposito, nō est aptus regno Dei. Ex solo ergo bono proposito aliquis obligatur apud Deū, etiam nulla promissione facta. Et ita videtur quod in solo proposito voluntatis votum consistat.

¶ Sed contra est, quod dicitur Ecclesiastici quinto. Quod vouisti Deo, ne moreris reddere. Displicet enim ei infidelis & stulta promissio: ergo vouere est promittere, & votū est promissio.

¶ Respondeo dicendum, quòd votum quādam obligationem importat ad aliquid faciendum vel dimittendum. Obligat autem homo se homini ad aliquid per modū promissionis: qui est rationis actus, ad quem pertinet ordinare. Sicut enim homo imperando, vel deprecando ordinat quodāmodo quid sibi ab alijs fiat, ita promittendo ordinat quid ipse pro alio facere debeat. Sed promissio, quæ ab homine fit, homini non potest fieri, nisi per verba, vel quæcunque exteriora signa. Deo autem potest fieri promissio per solam interiorem cogitationem: quia vt dicitur

dicitur 1.Regū 16. Homines vident ea quæ parent, sed Deus intuetur cor. Exprimuntur tamē quandoque verba exteriora: vel ad suiipsius excitationem, sicut circa orationem dictum † est, (Q.83.ar.12.) vel etiam ad alios contestandum: vt non solùm desistat à fractione voti propter timorem Dei, sed etiam propter reuerentiam hominum. Promissio autem procedit ex proposito faciendi. Propositum autem aliquam deliberationem præexigit, cum sit actus voluntatis deliberatæ. Sic ergo ad votum tria ex necessitate requiruntur. Primò quidem, deliberatio. Secundò, propositum voluntatis. Tertiò, promissio, in qua perficitur ratio voti. Superadduntur verò quandoque & alia duo ad quandam voti confirmationem, scilicet pronunciatio oris, secundum illud Psalm. 65. Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea. Et iterum testimonium aliorum. Vnde magister dicit trigesimaoctaua distinctione quarti libri sententiarum, quod votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ Deo & de his quæ sunt Dei, fieri debet. Quanuis testificatio possit ad interiorem testificationem propriè referri.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd conceptio boni propositi non firmatur ex animi deliberatione, nisi promissione deliberationem cōsequente.

¶ Ad secundum dicendum, quòd voluntas mouet rationem ad promittendum aliquid circa ea, quæ eius voluntati subduntur. Et pro tanto votum à voluntate accipit nomen, quasi à primo mouente.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui mittit manum ad aratrum, iam facit aliquid. Sed ille qui solum proponit, nondum aliquid facit. Sed quando promittit, iam incipit se exhibere ad faciendum: licet nondum impleat quod promittit: sicut ille qui ponit manum ad arandum, nōdum arat: iam tamen ponit manum ad arandū.

Summa textus.

Litera huius articuli tribus propositionibus continetur. Prima conclusio: Ad votum necessariò requiruntur tria, scilicet, deliberatio rationis; propositum voluntatis; & promissio, in qua voti ratio perficitur. Probatur: Votum est promissio facta Deo, aut homini ex proposito aliquid faciendi procedens: sed ante propositum aliquid faciendi & promittēdi præcedit deliberatio rationis; cùm propositum sit actus deliberatæ voluntatis, qui semper præsupponit deliberationem: ergo in voto illa tria necessariò includūtur. Consequentia cum minori est nota; & maior probatur. Votum importat obligationem faciendi, aut dimittendi aliquid; sed homo obligat se homini per modum promissionis ordinando se ad aliquid faciendum, aut dimittendum, quæ promissio semper præsupponit propositum id faciendi. Sicut enim homo imperando, aut deprecando ordinat, vt per alios fiat, quod ipse vult; ita etiam promittendo ordinat se, vt faciat, vel euitet aliquid propter alios: quæ promissio quando est vera procedit ex proposito id faciendi: ergo votum est promissio facta Deo, aut homini ex proposito aliquid faciendi. Secunda conclusio: Promissio, quæ fit homini, nō potest esse nisi per verba; aut per signa exteriora. Cæterùm promissio quæ fit Deo, potest esse per solam cogitationem. Probatur ex illo 1.Reg.c.16. Homines vident ea, quæ apparent, Deus autem intuetur cor. Tertia conclusio: Licet votū, quod Deo fit sola mentis loquela possit fieri; adhibentur tamen à vouentibus alia duo ad voti confirmationem, nempe oris pronuntiatio, & aliorum testimonium. Hanc conclusionem probat D.Th. testimonio Magistri in 4.d.38. dicentis, quòd votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ Deo, & de ijs, quæ sunt Dei, fieri debet.

Explicatio Articuli.

De hac materia, quæ celebris est, cognituque necessarissima, disputāt Doctores in 4.d.38. Sot. li. 7. de iust. per totum, Nauar. in Man. c.12. à n.24. Canonistæ in tit. de vot. & voti redēptio. & Sūmistæ verb. vot. Ad cuius intelligentiam, vt à nomine ipso exordiamur aduertendum est, quòd hoc nomen, votum, quòd à vouere dicitur, si Latinis autoribus fides adhibetur propriè promissionem significat, non quamcunque, sed illam, quæ Deo, aut sanctis fit. Vnde Cic. li.2. de leg. Voti sponsio quo obligamur Deo, & 3. de Natura Deorum. Nonne animaduertis ex tot tabellis pictis, quam multi votis vim tēpestatis effugerint, in portúque salui peruenerint? Et quoniā quæ magnopere desideram⁹ adhibitis votis à dijs petere solem⁹; tractum fuit etiam nomen ad significandum nostrum desiderium. In qua significatione dicere solemus, voti cōpotem eum, qui desiderium suum assequutus est. Sed in præsenti tātum loquimur de voto primo modo. Et sic constat, illud esse actum religionis, quæ est virtus, qua Deo & sanctis seruimus. (Votum quid significet.)

¶ Secundò est aduertendum, quòd inter hæc quatuor nomina pactum, stipulatio, pollicitatio, & votum hæc est differentia, quòd pactum necessariò requirit consensum duorum vel plurium. Tunc enim dicitur fieri pactum inter aliquos, quando de se aliqua, supra qua lis vel controuersia esse posset, cōueniunt. Iuxta illud Vlpiani in lege pactum. de pollicitationibus, Pactum est duorum cōsensus, atque conuentio. Et in l.1. de pactis. Pactum à pactione dicitur. Vnde etiam pacis nomen deductum est. Stipulatio est nomen verbale ab stipulor, quod postulare, sibi promitti aliquid solennibus verbis, significat. Iuxta illud Colum. in præfatione li. 10. Fœneris tui Syluine, quod stipulāti spoponderam tibi, reliquam pensiunculam percipe. Et Cic. li.2. de leg. Si is, cui legatum est, stipulatus est id ipsum, quod legatum est, vt ea pecunia ex stipulatione debeatur. Et pro Roscio Amerino, inquit; Stipulatus es? vbi? quo die? quo tempore? quo præsente? Quis spopondisse me dicit? nemo, &c. Et hac ratione stipulatio nihil aliud est, quam verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum, facturumve se quod interrogatur, respondet. Quare stipulatio duos necessariò, scilicet, interrogantem & respondentem requiret. Pollicitatio est solius offerentis promissio, vt autor est Vlpianus vbi supra de pollicitationibus. dicens: Pollicitatio solius offerentis promissum est. Atque ideò solet appellari communiter simplex promissio. Votum autem solùm importat promissionem Deo factam, vt paulò anteà dicebam. (Differētia inter pactum, stipulationem, pollicitationem, & votum.)

Dubium de possibilitate voti. ¶ Sed antequam ad ipsius voti quidditatem & definitionem explicandam accedamus; operæpretium erit agere de eius possibilitate. Vtrùm, scilicet, sit possibile votum emitti de re aliqua, ad quam ex vi præcepti diuini, minimè teneamur? Quod quærimus propter Lutherum in suo libro de votis monasticis, dicentem, morem Ecclesiasticum emittendi vota esse perniciosum hominum inuentum, nullo sacræ scripturæ exemplo, aut autoritate nitens. Eandem sententiam tenuerunt Lampetiani hæretici, vt autor est Castro de hæresibus. verb. votum. Et posteà Pseudoapostoli, ac tandem Ioannes Vvicleph. Et probari potest aliquibus argumentis. Primò sic: Nihil operis Deo præstare possumus, quod ei nõ sit debitum ex vi præcepti dilectionis, super omnia: tenemur enim isto præcepto illum diligere ex toto corde, & ex tota mente, & ex totis viribus, &c. ergo nullum relinqui potest supererogationis opus, quod possit esse peculiaris materia voti; atque ex cõsequẽti vanum erit Deo quidpiam vouere.

1. Argum.

2. Argum. ¶ Secundò: Deus creauit nos de nihilo, suaque misericordia nos pascit, atque sustentat: ergo ratione istius beneficij debebimus ei quidquid sumus, & quidquid possumus operari: atq; ex cõsequẽti nihil relinquitur nõ debitum, quod ei vouere possimus.

3. Argum. ¶ Tertiò: Iustorum opera debent fieri libertimè: sed votum infert necessitatem adimplendi, quòd est promissum: ergo repugnat perfectioni Christianę. Atque ex cõsequenti illud facere nõ solum vanum, verũ & perniciosum erit.

Conclus. de fide. ¶ His tamen nõ obstantibus sit cõclusio de fide tenenda, quòd præter opera præceptorum, sunt etiam alia nõ debita, de quibus votum emittere iustum est, & celebre religionis officium. Hæc cõclusio duas cõtinẽt partes. prima est, quòd vltra opera præceptorum sunt etiam alia nõ debita, secunda quòd de his votum emittere iustum est, & celebre religionis officium, quod vtrunque inuerecundè negabat Lutherus. Prima pars probatur ex illo Mat. 16. Sunt Eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum. Qui potest capere capiat. Quibus verbis, iuxta communem omnium interpretationem, loquitur Christus de illis, qui voto virginitatis se astringunt, aliàs ex vi præcepti alicuius nõ obligati. Quod & Diuus Paulus exponit 1. ad Corinth. 7 dicens; Dico nõ nuptis & viduis, bonum est illis, si sic permanserint, sicut & ego. Et subdit statim; de virginibus autem præceptum Domini nõ habeo, &c. Quibus verbis apertè significat opus virginitatis seruandæ nõ debitum ex præcepto, sed liberum esse vnicuique. Item Matthæi 19. adolescenti interroganti; Quid faceret, vt vitam possideret æternam, respõdet Christus, Serua mandata. Et mox dicente iuuene, se iam omnia seruasse à iuuentute sua, adiecit Dominus: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Quo in loco manifestè discernitur inter opera præceptorum, & cõsiliorum: Nam ad possidendam vitam æternam prius assignauit mandata, tanquam ad id maximè necessaria. Deinde autem ad perfectam vitam degendam adiecit cõsilium de renunciandis opibus, & pauperibus distribuendis. Sunt ergo ex mente Christi aliqua opera indebita ex vi præcepti; qualis est renunciatio omniũ bonorum. Et ratione sic argumentor. Quia finis præcepti (teste Apost. 1. ad Tim. 1.) est charitas, ex operibus, quæ spectant ad proximum, non erat cur nobis Deus præciperet, nisi tantum ea quæ pertinẽt ad charitatis custodiam; & in alijs, quæ ad cultum suum pertinent, nõ voluit Deus obligationem nostram metiri ex magnitudine beneficiorum, quæ nobis cõtulerat, scilicet, creationis redemptionis, & aliorum: sed omnia iuxta nostram naturam suauiter disponere; illaque tantum præcipere, quæ suam amicitiam seruarent, & quæ possibilia essent nõ solum quibusdam hominũ cõditionibus, pro loco, & tempore; sed quę omnibus, & quocunque tempore essent possibilia. Nam sic leges debent disponi. Cætera autem difficiliora in manu cuiusque posuit, vt ea implerent vel nõ. Ergo non omnia opera nostra sunt debita Deo ex vi præcepti. Et cõfirmatur: Multa sunt opera, ad quæ nullum nos cogit præceptum, & multa alia, quæ lex minimè prohibet, vt seruare virginitatem, renũtiare diuitijs, &c. ergo nõ omnia sunt debita Deo ex vi præcepti. Secunda pars cõclusionis, scilicet, quòd de his operibus nõ debitis Deo ex vi præcepti, sit iustum & religionis officium vota emittere, probatur primò. Multis sacrę scripturæ testimonijs, quibus hominibus suadetur, vt vota faciant, & ea quam citissimè adimpleant. Psalm. 75. Vouete & reddite Domino Deo vestro, qui in circuitu eius offertis munera. Et Psalm. 49. Immola Deo sacrificiũ laudis; & redde Altissimo vota tua. Et Psal. 55. Reddam tibi vota mea, quę distinxerunt labia mea. Et Num. 39. Si quis virorum votum Domino vouerit, aut se cõstrinxerit iuramẽto, nõ faciet irritum votum suum, sed omne quod promisit implebit. Et Deu. 23. Cum votum voueris Domino Deo tuo nõ tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus. Et si moratus fueris reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri absque peccato eris. Quod autem semel egressum est de labijs tuis obseruabis, & facies, sicut promisisti Domino Deo tuo, & propria voluntate & ore tuo loquutus es. Posset secũdò id ipsũ probari multis sacræ scripturæ exẽplis, & sanctorũ ac cõciliorũ in mediũ adductis testimonijs. Sed quoniã illa longũ esset recensere, cõsultò prætermitto. Qui ea videre voluerit legat Alphõsum à Castro, loco nuper citato.

¶ Et ad primum argumentum respondeo, negando, maximo illo dilectionis præcepto, omnia opera, quæ quis exhibere potest, contineri. Cum satis sit ad illius impletionem, sic tota mente, & anima, & viribus Deum diligere; vt nihil eidem dilectioni contrarium admittamus: quod in hac vita per Dei fauorem implere possumus. Nam, vt ait D. Tho. supra q. 44. ar. 6. dupliciter potest intelligi, quòd illud mandatum adimpleatur. Vno modo perfectè, quod contingit, quando per illius obseruantiam ad eum finem peruenimus, quem Deus intendit, scilicet, ad hoc, vt homo se Deo coniungat perfectissimo amore, qui nõ patitur secum peccatum vllum, quamuis leuissimum, nec alium quemcunque amorem qui non sit Dei. Et isto modo in patria implebitur hoc mandatum. Alio modo adimpletur imperfectè. Tunc, scilicet, quando, & si non perueniat homo ad prædictum finem: non tamen recedit à via, quæ illuc ducit. Et isto modo impletur in via. Appellaturque huiusmodi adimpletio imperfecta, non, quia non sufficiat ad vitandam culpam: sed quia per illam nõ assequimur finem illo perfectissimo modo. Propter quod dicebat D. Augustinus lib. de spiritu, & litera, capit. 26. id esse discriminis inter triumphantem, & militantem vitã. quòd ad iustitiam huius vitæ, quæ illo dilectionis mandato præscribitur, satis est, non peccare, nec id deputandũ est culpæ, quòd nondum potest hic esse tanta Dei dilectio, quanta illius erit dum à nobis conspicietur. Itaque, vt explicatiùs loquamur, aliud est perfectè adimplere præceptum, & aliud nõ violare. Possumus

Ad 1. argum.

Aliud est adimplere præceptū, & aliud nō violare.

quidem in hac vita non violare præceptum dilectionis Dei, licèt non possimus illud perfectè adimplere. Et sic cauenda est æquiuocatio adimplendi. Accipitur enim vno modo, vt opponitur transgressioni, seu omissioni. Et isto modo impletur in hac vita. Alio modo, vt tantum valet, quantum plenè ad mensuram, cacumen, & finem pertingere, & isto modo impletur in patria. Sed est aduertendum, quod quando dicimus præceptum dilectionis Dei posse adimpleri in hac vita, loquendo de adimpletione, vt opponitur transgressioni, tantum est sermo de dilectione Dei, vt est speciale præceptum. Possumus enim loqui de dilectione Dei dupliciter. Vno modo, vt est speciale præceptum internos actus dilectionis præcipiens. Alio modo, vt est præceptum generale omnium aliorum præceptorum adimpletionem in se continens. Et quidem si loquamur primo modo, potest homo ex auxilio speciali illud præceptum in hac vita adimplere. Nam potest quo tempore occurrit obligatio elicere maxima intensione istum actum: Volo Deum super omnia diligere; nullam tunc culpam mortalem, aut venialem admittendo. Cæterùm, si loquamur de dilectione, vt est præceptum generale, nulla ratione potest in hac vita adimpleri, nisi à confirmatis in gratia. Quia est impossibile, quòd homo non peccet, saltem venialiter, vt docet Diuus Hieronymus in Dialogo quinto contra Luciferianos, & concil. Tridentin. Sessione sexta. Canone vigesimotertio nullum posse omnia peccata venialia vitare, sine speciali Dei priuilegio. Sicut de Beata Virgine tenet Ecclesia.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundùm respondetur, quòd quanuis Deus immensa nobis creationis, & redemptionis bona contulerit; noluit tamen obligationem nostram ex magnitudine beneficiorum metiri; sed suauiter cuncta disponens, quæ ad amicitiam seruandam essent necessaria, & quæ omnibus essent possibilia, præcipere. Et sic multa opera fuerunt relicta non præcepta, quæ facere, vel non facere liberum est homini.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium respondetur, negando, quòd libertati Christianæ repugnet votum. Seruire enim Deo regnare est, & ab hac seruitute Christus non liberauit nos morte sua, sed à seruitute peccati qua libertate nullus melius potitur, quam qui seruit Deo. Iuxta illud Apostoli ad Rom. 6. Liberati peccato, serui facti estis iustitiæ.

¶ Supposito esse possibile, votum emitti de re aliqua, ad quam ex vi præcepti diuini minimè teneamur, opus erit explicare ea, quæ D. Thom. dicit esse necessaria ad votum. Vnde circa deliberationem, quæ est primum eorum quæ ad voti rationem requiruntur, aduertendum est primò, quod deliberatio duo importat. Primum est discursus, seu collatio inter multa.

Deliberatio importat duo.

Aliud autem est determinatio ad vnum. Et constat ità esse experientia. Nam nunquam deliberatio requiritur, nisi quando datur optio inter multa. Vt, verbi gratia, concipit aliquis bonum esse ingredi religionem, tunc ad hoc, vt deliberatio fiat necessarium est, vt per discursum & collationem consideret, vtrùm ille status sibi expediat; & quæ religio sit conuenientior, cóferendo singula, quæ in religionibus inueniuntur cum fine, quem intendit. Et postquam per discursum repererit, talem religionem esse conuenientem, tunc determinat eam sumere; & sic fit deliberatio. Est tamen aduertendum, quòd determinatio est duplex. Vna intellectus: & est sententia, quæ sequitur post factam collationem inter multa: qua vnum illorum approbatur. Altera est determinatio voluntatis; qua potius eligitur hoc medium, quam illud. Et quidem ad hoc, vt sit plena deliberatio, nō satis est prior determinatio intellectus, nisi secunda, quæ est voluntatis sequatur. Nam quanuis multi sint, qui determinatè iudicent, melius illis esse agere pœnitentiam, & ingredi religionem, quam manere in sæculo, quia tamen nō habent determinatam voluntatem id faciendi, nō dicuntur id deliberasse, quoad vsque per voluntatem determinentur. Ex quo sequitur primò, quòd deliberatio, quæ ad votum requiritur, est determinatio voluntatis supposito discursu, & supposita determinatione intellectus. Appellatur tamen à Diu. Tho. & ab alijs Doctoribus deliberatio rationis, quia præsupponit discursum, & deliberationem intellectus. Sequitur secundò, quòd actus voluntatis, qui procedunt nō ex collatione, & discursu, sed ex simplici apprehensione obiecti, vt velle beatitudinem, nolle miseriam, &c. nō sunt deliberati, quia nō procedunt à voluntate, vt deliberatiua, sed à volũtate, vt natura ad vnum determinata.

Actus voluntatis potest dupliciter procedere ex discursu intellectus.

¶ Secundò est aduertendũ, quòd actus voluntatis dupliciter potest procedere ex discursu, & collatione intellectus. Vno modo ex discursu, & collatione actuali. Alio modo ex discursu, & collatione virtuali. Tunc dicitur procedere ex discursu actuali, quando actu fit collatio, vtrum sit cóueniens, quòd talis actus fiat, necne. Quæ actualis collatio aliquando fit tempore perceptibili. Vt cum quis cósiderat, & confert, vtrùm sit ducenda vxor, & post talem cósideratioñe determinat illam ducere. Aliquando tempore imperceptibili. Vt cum quis ex vehementi passione subitò mota determinat occidere inimicum: ità tamen, quòd statim in ipsa occisione offeratur ei cósideratio rei, quam facit. Nam si talis cósideratio ei nō offeratur, ille actus nō erit humanus; nec imputabitur ei, sed erit actus naturalis, & primò primus. Tunc autem dicitur actus voluntatis procedere ex collatione, & discursu virtuali, quando de ipso actu nō est facta collatio in se; sed in suo principio. Quomodo artifices operari dicuntur ex collatione virtuali. Quia quanuis actu nō faciunt collationem de opere, quod efficiunt; eam tamen iam fecerunt cum artem didicerunt. Aliquando etiam dicitur actus esse ex collatione virtuali, quia ità cósonat operanti, vt nolit de eo actualem collationẽ efficere. Vt cum quis ex habitu operatur vel ex cósuetudine, vel ex negligentia. Tunc enim ità se habet homo, vt habeat determinatam voluntatem ad operandum, ac si fecisset collationem de re agenda.

Dubiũ de deliberatione necessaria ad votum.

¶ His positis est difficultas, vtrum ad hoc, vt votũ sit obligatorium, necessarium sit, quòd vouens prius deliberet de omnibus, quorum cognitio ipsum cohiberet à vouendo? Quod est quærere, vtrũ vota facta ex cordis facilitate, aut ex repẽtino timore, aut ex nimio dolore, vel ex magna turbatione, sint obligatoria? De qua re est sententia quorundam Doctorum, qui, vt refert Syluest. verb. votum 2. partem tenent negatiuã. Eandem videtur sequi Ricard. de Mediauilla in 4. d. 38. ar. 2. q. 2. Nam dicit, quòd sicut in nobis est duplex velle, scilicet, plenũ, & semiplenũ: illud est velle deliberatiuũ, & hoc est velle ex surreptione; ita etiam est duplex votũ, plenũ, & semiplenũ. Primũ habet plenã rationem voti; quia factũ est ex deliberatione. Secundum verò nō habet plenã rationẽ voti, quia fit ex surreptione. Et ideò non obligat ex necessitate, sed ex quadã cógruitate. Vnde frãgere tale votũ, etiam propria autoritate nō est peccatum mortale. Hactenus Ricard. Quibus verbis videtur significare, vota, quæ

ex plena deliberatione non fiunt, non esse obligatoria. Et probari potest hæc sententia aliquibus argumentis. Primò sic: Votum cùm à voluntate dicatur, debet esse spontaneum, & voluntarium: sed ignorantia tollit voluntarium: ergo vbi non omnia plene deliberantur non est plena libertas: atque ex consequẽti nec votum.

1. Argum.

2. Argum. ¶ Secundò: Deliberatio importat maturum consilium, atque discursum: sed quando homo non considerat omnia, vel propter passionem, vel propter timorem, non est ibi maturum consilium: ergo nec potest esse votum factum ex deliberatione, atque ex cõsequenti tale votum nullum erit. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Nam agere ex passione solemus distinguere contra agere ex deliberatione, & ex consilio.

3. Argum. ¶ Tertiò: Votum est grauissima obligatio, qua homo se obligat Deo in perpetuum, sub pœna mortis æternæ: ergo requirit omnium circunstantiarum plenam deliberationem. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Nam in omnibus alijs contractibus ciuilibus, vt in matrimonio opus est tali deliberatione propter grauissimam obligationem, quã secum adducit. Et confirmatur: Si aliquis me deciperet ad hoc, vt profiterer aliquã religionem, dicens in ea non seruari delectum ciborum, nec cibi esse aliqua ieiunia extraordinaria, cuius contrarium posteà verũ inueniretur, licèt ego ita deceptus illam vouerem, nõ tenerer seruare votum; quia mihi non fuit commoditas deliberandi: ergo similiter non teneor seruare votum, in quo plena deliberatio non inuenitur propter timorem, vel propter aliam passionem.

Deliberatio accipitur dupliciter. ¶ Contrariam tamen sententiam tenent communiter omnes Doctores sequuti Paludanum in 4. dist. 38. quæst. 1. & Caietanum in præsenti commentario. Quæ proculdubio est vera, atque tenenda. Vnde ad illius explicationem aduertendum est, quòd deliberatio potest accipi dupliciter. Vno modo, vt opponitur motui subitaneo, & ex surreptione, siue sit ille motus primò primus, in quo nulla est deliberatio, nec ratio culpæ, aut meriti; siue secundo primus, in quo sola esse potest culpa venialis. Itaque secundum hanc acceptionem omnes illi dicuntur operari ex deliberatione plena, & perfecta, qui cognoscunt quid sit id, quod faciunt, quamuis non considerent omnia, quæ possunt euenire ex tali operatione. Alio modo potest accipi deliberatio pro plena consideratione, qua nihil eorum, quæ deliberari poterant omittitur. Secundum quam significationem solum illi dicuntur operari ex deliberatione, qui plenè considerant omnia, quæ circunstant operationem.

1. Conclus. ¶ Hoc supposito sit prima conclusio: Ad votum semper est necessaria deliberatio primo modo accepta. Quod est dicere, necessarium esse ad hoc, vt votũ sit validum, quòd non fiat subitò, nec ex motu primo, nec ex motu primo secundo, in quo tantum inuenitur culpa venialis. Sed semper debet præcedere deliberatio his motibus opposita. Probatur: Votum non solum debet esse spontaneum; sed etiam ità deliberatũ, vt obliget ad sui obseruantiam sub reatu culpæ mortalis; sed motus primo primus nulla ratione est voluntarius, sed naturalis: & motus secundò primus, in quo tantum est culpa venialis, non potest esse inductiuus talis obligationis: ergo nec actus volũtatis primus, nec secundus, in quo tantum est culpa venialis, erit sufficiens ad votum. Atque ex consequenti erit necessaria deliberatio his actibus contraria. Consequentia cum minori est nota, & maior patebit ex ijs, quæ infra dicemus. Et confirmatur: Per motum voluntatis, in quo solum culpa venialis inuenitur, non frangitur votum, vt omnes Doctores concedunt: ergo nec talis motus sufficiens erit ad inducendam voti obligationem. Patet cõsequentia ex paritate rationis.

¶ Secunda conclusio: Ad voti obligationem non est opus plena deliberatione, qua homo cuncta consideret, quæ illum deterrerent à vouendo: sed sufficit illa deliberatio, qua iudicat quid sit id, quod facit, & quæ satis est ad peccandum mortaliter. Hæc conclusio videtur esse D. Tho. in hoc art. & clarius in opusc. 17. c. 10. ad 2. Quam etiam tenet Caiet. hic, & in sum. verb. votum, in c. de quatuor conditionibus, quæ se tenent ex parte vouentis: Syluest. verbo, votum. 2. §. 13. Panormitanus in cap. venientes, de voto, & voti redempt. Ioan. And. in c. ducllum, de conuers. coniu. Soto lib. 7. de iusti. q. 1. art. 2. & Nauar. in Man. c. 12. n. 24. Et probatur: Ad voti obligationem satis est, quod sit opus spontaneum & voluntarium; sed illa deliberatio, qua homo iudicat quid sit id, quod facit, sufficiens est ad efficiendum opus voluntarium: ergo & ad votum. Consequentia est nota, & antecedens ab omnibus conceditur. Et confirmatur: Illa deliberatio satis est ad suscipiendum baptismum, ad iurandum; ad contrahendum matrimonium; & ad quemcunque alium contractum ciuilem, & ad merendum coram Deo, & ad peccandum mortaliter: ergo & ad votum. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur. Quia æqualis libertas requiritur ad hæc omnia. Item: Tale votum fit liberè libertate contradictionis; tempore enim quo fit potest homo non facere: ergo liberè vouet, atque ex consequenti tenetur votum adimplere. Et confirmatur; Per talem promissionem obligaretur homo homini, vt omnes concedunt: ergo & Deo, cum æqua sit vtriusque ratio. Præterea: Iurans ex consuetudine, vel ex facilitate, est reus periurij, si non iurat verum, vt habet communis consensus Doctorum: ergo & qui vouet ex facilitate tenebitur votum adimplere. Imò, vt dicit Caietanus in hoc commentario, frangens votum ex facilitate factum habebit duplex peccatum. Vnum quod commisit vouens irreuerenter, & sine exacta diligentia. Alterum frangens votum. Tandem probatur conclusio ex cap. venientes, de voto, & vot. red. vbi votum emissum magis ex facilitate animi, quam ex arbitrio, iudicatur validum, & commutatur. Et in cap. sicut nobis, de regularibus, lib. 6. clericus, qui nimia ægritudine laborans religionem vouit, ad assumendum habitum cogitur. Et in cap. sunt qui, 17. quæstione 4. illi, qui tumultuario mẽtis impulsu, & nõ iudicio opes suas Ecclesiæ perpetuo contulerunt, & postea reuocandas putauerunt, tanquam sacrilegi condemnantur, & de voti leuitate taxantur. Ex dictis infero primò, falsam esse regulam, quam adducit Angelus in summa ad cognoscendum, vtrùm votum fuerit validum nec ne. Dicit enim, quòd quotiescunque transacta angustia, & periculo pœnitet facti eum, qui vouit, vel vt ipse dicit est male contentus, signum est quòd votum non fuit validum. Hæc tamen regula est falsissima. Nam ex ea sequeretur, quòd etiam si homo diu deliberasset antequam vouisset, & posteà eum facti pœniteret, tale votum non esset validum: quod apertè est falsum. Vnde dicendum erit, quòd tunc votum est validum, quando procedit ex deliberatione sufficienti. Quæ quidem tunc est quando vouens aduertit, quid sit id, quod facit, ad modum iam explicatum. Infero secundò, quòd deliberatio, quæ tantum efficit peccatum veniale, *2. Conclus.*

veniale, qualis est ea, quæ inuenitur in actu primo secundo, non est sufficiens ad votum cum illa non sit inductiua obligationis sub peccato mortali, vt diximus in prima conclusione. Nec ex hoc licet inferre, quòd si quis prudens, & sciens voueat quotidie recitare vnum Aue Maria, tale non sit votum: quia non obligat ad mortale. Est enim verè votum, cum similis deliberatio in alia materia sit inductiua obligationis mortalis. Et quod in illo casu non obliget non est ex defectu deliberationis; sed ex paruitate materiæ. Infero tertiò, quòd si quis fraude, vel ignorantia inducatur ad vouendum, tale votum non erit validum, cum fraus & ignorantia tollant voluntarium requisitum ad votum. Vnde si quis inducit rusticum ad hoc, vt voueret peregrinationem Hierosolymitanam, dicēs, quòd prope est, tale votum nullum erit.

Arg. contra 2. Conclus. ¶ Sed contra istam conclusionem est argumentum. Nam ex ea sequeretur, quòd qui sciens & volēs, se inebriaret, cognoscens quòd ebrius solet vouere, si posteà voueat votum esset validum. Consequens autem est falsum, & contra communem Doctorum sententiam, ergo. Probo sequelam, si alia peccata fecisset imputarentur ei, quia essent volita in sua causa: ergo similiter votum esset volitum in causa, atque ex consequenti voluntarium & obligatorium. Eo vel maximè, quòd vt paulò anteà dicebam, libertas, quæ sufficit ad peccandum mortaliter, sufficit etiam ad votum.

Responsio. Respondetur tamen, negando sequelam. Et ad probationem dico, quòd libertas, quæ sufficit ad peccandum mortaliter sufficit ad votum, dummodo votum sit liberum in seipso, & non in sua causa. Nam cum ex eo magna obligatio oriatur, requiritur, quòd in se habeat libertatem. Et si quis obiiciat: Libertas in causa sufficit ad peccatum: ergò & ad votum, nego consequentiam. Nam plus requiritur ad bonum, quā ad malum. Bonum enim consurgit ex integra causa, & malum ex quocunque defectu. Ex quo infertur, quòd tunc tantum erit votum obligatorium, quando fuerit volitum in se formaliter, vel virtualiter.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio: Vota facta ex repentina deliberatione, sufficienti tamen ad votum, secum afferunt causam, vt dispensetur; ex eo quod ita facta sunt. Hęc conclusio est Caietani in præsenti, & Panorm. in cap. venientes, iam citato. Et ratio est: Nam huiusmodi vota facta ex passione, vel timore, quodammodo sunt inuoluntaria, atque ex consequenti afferunt causam, vt dispēsentur.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum respondetur concessa maiori, distinguendo minorem. Nam ignorantia est duplex. Vna, qua ignoratur id quod fit. Et hæc quidem tollit voluntarium. Altera, qua ignorantur ea, quæ ex facto cognito sequi possunt. Et hæc non tollit voluntarium, vt supra diximus. Vnde cùm quis vouet aduertens quid facit, nulla ratione factum ignoret, sequitur opus illud esse voluntarium, & ex cōsequenti votum est validum.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur concedendo verum esse, quòd deliberatio plena, atque perfecta importat maturum consilium, & omnium rerum cognitionem. Cæterùm deliberatio sufficiens ad votum tantum importat iudicium, quo homo iudicat quid sit id, quod facit, & hæc non distinguitur contra agere ex passione: sed sæpèsæpius ille, qui ex passione operatur habet hoc modo deliberationem sufficientem ad voluntarium, dummodo opus non sit primo primum, aut primo secundum, vt diximus in conclusionibus.

Ad 3. arg. ¶ Ad tertium respondetur, quòd hæc deliberatio, qua homo iudicat quid sit id, quod facit, sufficiens est ad hoc, vt homo obliget se Deo per votum, & homini per contractum ciuilem: si quidem efficit simpliciter voluntarium. Ad confirmationem respondetur distinguendo antecedens. Nam, si deceptio esset circa res graues, verum est, quòd votum est nullum, quia esset per iniuriam extortum. Cæterùm si esset tantum circa res leues, votum validum esset. Vnde dico, quòd si quis deciperet rusticum, vt voueret peregrinationem in Hierosolymam, dicens locum esse proximum, & quòd non est nauigandum, tale votum esset nullum. Cæterùm, si deciperet illū dicens, iter esse amœnum, magis quam est, votum validum esset. Et idem iudicium est de ingressu in religionem.

¶ Sed supposito, non esse necessariam maturam, & diuturnam deliberationem ad votum, dubium est, *Dubium.* vtrùm saltim sit sanum consilium, non vouere religionem, nisi præuia matura & longa deliberatione, & præcedente multorum saltem amicorum cōsultatione? Quam disputationem versat D. Thom. opusc. 17. cap. 8. 9. & 10. Reprehensaque sententia eorum, qui asserunt talem deliberationem & cōsultationem esse valde necessariam, & conuenientem, ipse statuit conclusionem dicens, non esse sanum consilium ad vouendam religionem vti ista longa, & matura deliberatione. *Sententia D. Tho. vera & tenenda.* Et probatur ex illo Matthæi 4. Vbi dicitur, quòd Petrus & Andreas vocati à Christo; statim sequuti sunt eum. Vnde in eorum commendationem dicit D. Chrysost. In medijs operibus existentes audientes iubentem non dixerunt: Reuertamur in domū: Loquamur amicis. Sed statim sequuti sunt Christum. Talem enim obediētiam à nobis requirit Deus. Et subdit statim de Iacobo, & Ioanne, quòd relictis retibus, & patre, sequuti sunt Dominum. Item Luc. cap. 9. iuueni petenti à Christo, vt permitteret ire ad sepeliendum patrem Christus respondit: Sinite mortuos sepelire mortuos. Sed ad hæc testimonia, & alia similia respondent aduersarij ex illis tantum colligi, tunc non debere præcedere longam deliberationem, quando Christus sua propria voce vocat ad religionem. Secus autem erit, quando quis interius vocatur. Tunc enim opus erit deliberatione, & aliorum consilio, vt hac ratione possit discernere, vtrùm motus sit ex Deo. Sed hæc solutio est erronea, vt docet D. Tho. loco citato. Nam verba Christi in scriptura contenta sic accipienda sunt, ac si singulis peculiariter dicerentur. Vnde Matth. 18. dixit Christus: Quod vobis dico, omnibus dico. Et ad Rom. 15. Quæcūque scripta sunt, ad nostram doctrinā scripta sunt. Et notat Chrysost. dicta fuisse propter audientes, quibus Christus loquebatur, scripta verò propter nos. Et confirmatur: Loquutio interior, qua Deus hominem vocat, & de qua est sermo in Psalm. 84. cùm dicit Propheta: Audiā quid loquatur in me Dominus Deus, longè præstantior est quam loquutio exterior, vt docet D. Greg. in Homilia Pentecostes, dicens, quòd conditor noster, quando loquitur exterius, non loquitur ad eruditionem, nisi interiori loquutione loquatur: ergo, si exteriori loquutioni statim est assentiendum, nullo requisito aliorum consilio; vt aduersarij dicunt; similiter erit assentiendum interiori.

¶ Sed contra istam sententiam est argumentum. *Argumentum.* In arduis rebus, & ad statum vitæ pertinentibus multorum consilium requirere laudabile iudicatur, iuxta illud: Vbi multa consilia, ibi salus; sed in rebus humanis nihil est tam arduum, & difficile, quam seipsum abnegare, & ingredi religionem: ergo id faciendum nō est, nisi præuia matura deliberatione, &

multorum consultatione. Et confirmatur: Ea, quæ possunt habere malum exitum, diu sunt excogitanda: sed religionem vouere, & eam ingredi potest habere malum exitum, cum ab ea multi apostatarentur, & retrocedant: ergo.

Responsio. ¶ Ad hoc argumentum respondetur, quòd in rebus arduis, quarum veritas manifestè non cōstat opus est matura deliberatione, & consultatione. Secus autem est in ijs, quæ manifestè, & de fide constat esse altiora, & meliora. Quale est ingredi religionem. Ad confirmationem respondetur, quòd quando malus exitus potest prouenire ex parte rei assumendæ, opus est longa deliberatione. Cæterùm, quando malus exitus tantum potest prouenire ex parte assumentis, non est opus consultatione, sed vigilantia ad seruandum propositum. Vnde cum mali euentus, qui sunt in religione tantum proueniant ex parte assumentis, nihil concludit argumentum. Imò si aliquid valeret eo similiter probaretur, quòd venientibus ad fidem opus esset longa deliberatione, cum possint fieri hæretici, & retrocedere à veritate. Et meliùs est viam veritatis non agnouisse, quam post cognitam retrocedere.

Propositū & deliberatio differunt. ¶ Circa secundum, quod D. Thom. dicit esse necessarium ad votum, scilicet, propositum voluntatis, est aduertendum, quòd propositum est cōsensus voluntatis, quo quis iuxta deliberationem rationis proponit operari; distinguiturque à deliberatione, quæ etiam, vt diximus, importat actum voluntatis eligentis potius vnum medium, quam aliud. Primò in eo, quòd deliberatio importat determinationem voluntatis indifferenter, siue rei futuræ, siue præsentis. Deliberamus enim pulsare, & nos pulsaturos. Cæterùm propositum tantum refertur ad futura; non enim proponimus agere, nisi id, quod futurum est. Secundo differunt in eo, quòd determinatio voluntatis semper necessario præsupponit discursum, & collationem rationis. At verò propositum non eam semper necessariò præsupponit; sed tantum dicit simplicem actum voluntatis rei agendæ, vel cauendæ.

Dubium. ¶ Sed est dubium, vtrùm propositum voluntatis sit necessarium ad votum. Et pro parte negatiua sic *Argument.* argumentor. Sola promissio sufficit ad votum, quamuis non adsit propositum id faciendi: ergo frustra ponitur ista conditio. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Promittens, vel iurās, se aliquid facturum, quamuis non habeat propositum id faciendi manet obligatus promissione, cum promissio ex natura sua astringat fidem promittentis: ergo non requiritur necessariò propositum voluntatis. Et confirmatur: Vouens religionem absque proposito seruandi ea, quæ in religione continentur, adhuc manet obligatus voto: ergo non sequiritur propositum voluntatis.

Tripliciter potest se homo habere in promissione. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quod homo dum promittit Deo aliquid facere tripliciter se potest habere in tali promissione. Vno modo, ità, vt habeat propositum, & animū promittendi, & seruandi promissum. Alio modo, ità, vt nec habeat animum promittendi, nec seruandi promissum. Tertio modo potest homo aliquid promittere, habens quidem animum promittendi, sed non seruandi promissum. Quod fortasse accidit in religionibus militaribus, & in alijs, in quibus tutiùs potius alicuius boni temporalis, quam religionis studio vota emittuntur.

1. Conclus. ¶ Hoc posito sit prima conclusio: Quotiescunque aliquis promittit Deo se aliquid facturum, cum animo promittendi, & seruandi promissum, est verum votum, & obligatorium. Probatur: Nam sunt ibi omnes conditiones requisitæ ad votum.

2. Conclus. ¶ Secunda conclusio: Quotiescunque aliquis promittit, se aliquid facturum, non habens propositum promittendi, nec seruandi promissum, tale votum non est validum nec obligatorium apud Deum. Probatur: Talis non est promissio, sed fictio promissionis: ergo nullam obligationem inducit apud Deum. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Exterior promissio est signum interioris promissionis: ergo quando homo interius promittere non intendit, exterior promissio tantum est fictio promissionis: & sic non obligat. Tamen qui sic vouet, ex natura sua peccat mortaliter: quia mentitur in re graui. Est tamē aduertendum, quòd quamuis huiusmodi promissiones nullam obligationē inducant apud Deum; apud Ecclesiam tamen, qui sic vouerint manent astricti voto, & cogendi erunt ad illud obseruandum; nisi certis euidentibus signis, aut testibus ostenderint, non habuisse animum promittendi. Et probatur: Si aliquis alteri homini coram testibus quidquam promittat, cogi poterit ad soluendum promissum, quamuis dicat se non habuisse animum promittendi, sed decipiendi, quia fraus & dolus nulli debent patrocinari: ergo multo magis qui promittit Deo. Et cōfirmatur: Nam alias magna sequeretur perturbatio in republica, & monachi, atque moniales statim ac aliquid triste illis accideret, dicerent, se non habuisse animum vouēdi. Item: coniugati possent dissoluere matrimonia. Et denique nulla fides adhiberetur pactis, cum nullus cogi posset ad seruandum promissum: hoc autem est absurdum: ergo dicendum erit, quòd Ecclesia potest tales cogere, & quod ipsi tenentur parere mandato Ecclesiæ, non quidem ex vi voti, sed ex præcepto Ecclesiæ propter vitandum scandalum. Et est hoc intelligendum, dummodo ipsi possint seruare promissum sine peccato. Nam alias potiùs debent mori, quam Ecclesiæ parere. Ex quo sequitur, quòd si aliquis post clandestinas nuptias alteri publicè contraheret, & ab Ecclesia compelleretur ad habitandum cum secunda, potiùs debet mori, quam Ecclesiæ parere: quia illa cohabitatio semper est peccatum, cum ex illa sequatur fornicatio. Sequitur secundo, quod qui potest fugere, & abire in prouinciam, in qua viuat sine scandalo, nō tenetur tale votum seruare, cum ex se sit nullum, & tantum obliget ratione scandali.

3. Conclusio. ¶ Tertia cōclusio: Quotiescunque aliquis aliquid promittit, cum proposito quidem promittendi; sed non seruādi promissum; tale votum est verum, & obligatorium coram Deo: quāuis sic vouens peccet mortaliter. Et probatur: Votum, & iuramentum ex natura sua habent obligare quando liberè fiunt: sed in casu nostro ille liberè vult vouere: ergo eius votum est validum & obligatorium, quamuis habeat intentionem non seruandi promissum. Imò ex eo sic vouens peccat mortaliter; quia habet animum non seruandi votum, ad quod tenetur. Et sic quandiu illum non deposuerit, erit in peccato mortali. Et ad argumētum in principio dubitationis factum ex dictis patet solutio.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco; vtrùm, si quis voueat animo quidem vouendi, non tamen animo se obligandi per votum, quin potius animo non se obligandi; tale votum sit validum & obligatorium? Syluester in sum. verbo, metus. §. 8. circa finem, partem tenet negatiuam, & eandem sequitur verbo, pactum §. 4. Quam etiam tenet Scotus in 4. d. 38. circa finem, & glossa super cap. literarum de voto, & voti redemp. estque communis Canonistarum. Et probatur primò ex cap. humanæ aures 22. q. 5. Vbi dicitur, quod quia *Sententia Canonistarum.* *1. argum.*

Deus

Deus intuetur cor, non debet homo ad verba, sed ad intentionem iurantis aduertere: ergo quando iurans habet intentionem non se obligandi per votum, aut iuramentum illud non erit obligatorium.

1. argum. ¶ Et ratione sic argumentor: Obligatio voti consistit in intentione & arbitrio vouentis: ergo quamuis habeat propositum vouendi, si tamen habet propositum non se obligandi per votum, votum illud erit nullum. Consequentia est nota, & antecedens probatur. In voluntate vouẽtis, stat se obligare ad pœnam, nisi seruauerit promissum: ergo etiam in voluntate eius stabit se obligare ad culpam. Et confirmatur: Leges obligant ex intentione legislatoris, vel ad culpam, vel ad pœnam: sed votum est quædam lex, quam vouens sibi præscribit: ergo in voluntate vouẽtis stabit, quod obliget, vel ad culpam, vel ad pœnam.

¶ Contrariam tamen sententiam tenet Caietanus quæstione sequenti, at. 7. & Soto. li. 7. de Iustitia, q. 1. art. 2. estque cõmunis omnium Theologorum nostri temporis. Ad cuius explicationem dico primò: Votũ,

1. Dictum. quod verè votum est, & similiter iuramentum ex natura sua habet obligare ad sui obseruantiam. Probatur: Votum seruare, vel iuramentum, est de iure naturali, & diuino, iuxta illud Psal. 75. Vouete, & reddite Domino Deo vestro, & Ecclesia. 5. Si quid vouisti non moreris reddere: ergo ex sua natura habent inducere obligationem. Et confirmatur: Sicut est præceptum de reddendo alienum, & seruãda fide; ita etiam de reddendo voto: sed iure naturali, & diuino tenetur homo reddere alienum, & seruare fidem: ergo & reddere votum.

2. Dictum. ¶ Dico secundò: Ad hoc, vt votum sit verum votũ, non est opus, quod vouens habeat formalem intentionem se obligandi. Probatur: Votum ex sua natura est obligatorium: ergo qui vult vouere virtualiter vult se obligare. Atque ex consequenti non est necessarium, quod vouens formaliter habeat intentionem se obligandi. Et confirmatur: Nam aliàs vota, quæ cõmuniter fiunt, non essent vera vota, cum nullus fere sit, qui habeat intentionem se obligandi, sed tantum vouendi & promittendi: hoc autem nõ est dicendum: ergo. Item: Alij contractus obligant, licet in illis non explicetur formalis intentio se obligandi, sed tantum contrahendi: ergo idem etiam erit dicendum in voto cum æqua sit omnium ratio.

3. Dictum. ¶ Dico tertiò. Quotiescunque aliquis habet propositum vouendi, quamuis habeat propositum non se obligandi, adhuc manet voto obligatus. Probatur: Illud propositum vouendi, est sufficiens ad votum, vt diximus: & votum ex natura sua habet obligare, & non ex voluntate vouentis: ergo qui habet propositum vouendi, quamuis habeat propositũ non se obligandi, adhuc manebit voto obligatus. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Votum in sua ratione formali includit obligationem, quæ quidem oritur ex lege naturali, & diuina, & non ex voluntate vouentis. Nam, quamuis sit positum in nostra potestate votum emittere, nõ tamen efficere, quod non obliget, postquam fuerit emissum. Quin potius, quemadmodum accipere mutuum, & vxorem ducere pendet ex nostra voluntate, & tamen ea supposita ex natura rei oritur necessitas reddendi mutuum creditori, & debitum vxori; ità etiam in voto: ergo qui habet propositum vouendi, quamuis habeat propositum non se obligandi, adhuc manet voto astrictus. Et confirmatur: Si in potestate vouentis esset vouere, & non se obligare ad votum, sequeretur, quod etiam in eius potestate esset vouere, & non se obligare ad culpam: consequens autem est falsum: ergo & illud, ex quo sequitur. Sequela est manifesta: Nam qua ratione non manet quis obligatus voto, non peccat non seruando illud. Falsitas verò consequentis probatur. Frangere votum est contra ius diuinum, & naturale: ergo non potest fieri, vt sit voti violatio sine aliqua culpa. Ex dictis infertur ad votum esse necessarium propositũ voluntatis, non quidem quod cadat supra materiam voti, nec supra eius obligationem: sed tantum supra promissionem. Nam quamuis non habeat quis propositum seruandi promissum, nec se obligandi per promissionem: si tamen habet propositum vouendi, & promittendi; hoc sufficiens erit ad votum, vt diximus. Et ratio est: Nam cũ obligatio sit effectus intrinsecus voti, qui vult vouere ex consequenti & virtualiter vult se obligare, & sic manet obligatus. Dico tamen, quod si aliquis ex ignorantia inuincibili, vel quia credit obligationem non esse inseparabiliter annexam voto, vel, quia existimat opinionem Syluestri esse verã, emitteret votum, habens quidem propositum vouendi, & non se obligandi per votum, ille talis non maneret obligatus voto. Nam cum ignorantia inuincibilis tollat voluntarium, fit, vt obligatio tũc nec formaliter, nec virtualiter fuerit volita, & sic votum erit nullum. Ex quo infertur, quod si aliquis ignorans inuincibiliter votum castitatis esse coniunctum sacro ordini, illum susciperet, ille talis non maneret obligatus voto castitatis; quia nec formaliter, nec virtualiter fuit volitum. Quare, si puer ante vsum rationis sacris ordinibus initiaretur, posteà quando adolesceret votum castitatis seruare non teneretur, sed posset vxorem ducere, si vellet. Ita docet Soto in 4. d. 25. q. 1. articulo 2.

¶ Et ad primum argumentum desumptum ex cap humanæ aures, respondetur, sensum illius textus esse, quod iuramentum habet vim obligandi ex intentione iurantis. Nam si iurans nõ habeat animum, & propositum iurãdi, iuramentum nullum erit. Et idem dicendum est de voto. Cæterum postquam iurans, vel vouens habuit animum iurandi, & vouendi, quamuis habeat propositum non se obligandi, adhuc manet voto astrictus, quia votum, vel iuramentum ex natura sua habent obligare, & non ex voluntate vouentis, vt diximus. Et sic nihil obstat textus ille. *Ad 1. arg.*

¶ Ad rationem respondetur, falsum esse, quòd ex voluntate vouentis pendet voti obligatio. Non enim habet votum, quod obliget ex voluntate vouentis, quamuis ab ea habeat, quod sit votum, sed ex natura sua. Et idem iudicium est de lege, vt diximus supra q. 62. art. 3. *Ad 2. arg.*

¶ Circa tertiam, quod D. Thom. dicit esse necessarium ad votum, scilicet, promissionem, est dubium, vtrùm sit verum? De qua re Syluester verbo, religio. 5. §. 8. affirmat, communem sentẽtiam iurisprudẽtium, super cap. consulti, de regularibus in 6. fuisse, quod ad votum sufficit solum propositum voluntatis, absque promissione; maximè quãdo opus iam est inceptum. Vnde dicunt, quod si aliquis habeat propositum vouendi religionem, illud erit sufficiens, vt maneat voto astrictus, maximè si ipsum habitũ suscipiat. Suntque isti iurisprudentes in duas partes diuisi. Quidam enim affirmant propositum voluntatis cum habitua susceptione habere vim voti solennis. Vnde talis non poterit posteà matrimonium contrahere. Ità tenent Innocentius supra cap. consulti, iam citatum, Hostiẽsis, Vincentius & alij. Quam suam sententiam probant ex cap. beneficium, de regularibus lib. 6. Vbi *Dubium de promissione necessaria ad votum.* *Sententia Canonistarum.*

diffinitur, quod beneficium clerici, qui religionem est ingressus, intra annum probationis alteri non est conferendum, nisi constet, quod absolutè voluit vitam mutare. Ergo propositum mutandi vitam cum habitus susceptione censetur à summo Pontifice votum solenne. Aliàs non expoliaretur ille clericus beneficio. Alij autem affirmant, quod propositum voluntatis est votum simplex, & non solenne. Vnde qui religionem fuerit ingressus cum illo proposito tenebitur in illa, vel in altera professionem efficere. Quam suam sententiam probant ex dicto cap. consulti. de regularibus in 6. Vbi Innocentius Pontifex affirmat, quod ille, qui accipiens habitum religionis habuit firmum propositum deserendi seculum, non potest rursus in seculum redire. Idem etiam diffinitur in cap. statuimus, & in cap. super eo, eodem titulo. Item in c. neque viduas. 17. q. 1. dicit Pelagius Papa; Neque viduas ad nuptias transire patimur, quæ in religionis proposito diuturna obseruatione permanserunt. Et in cap. qui bona, eadem causa, & quæstione, dicit D. Hieronymus: Qui bona agunt, si meliora proposuerunt, in conspectu Dei ceciderũt. Ergo solum propositum sufficit ad voti obligationem. Et confirmatur ex cap. Beata Maria. 17. q. 2. Vbi D. Augustinus dicit de Beata Virgine, quod propositum, quod habuit fuit votum. Paludanus in 4. d. 38. alia ratione procedit. Dicit enim, quod illi, qui habuerunt propositum vouendi religionem, & habitum susceperunt, tenentur illud adimplere. Nõ quidem quia propositum sit votum; sed ex præcepto Ecclesiæ ita præcipientis, vt cõstat ex capitibus iam citatis.

1. Conclus. ¶ Cæterum ad explicationem difficultatis sit prima conclusio: Propositum voluntatis, etiam si sequatur habitus susceptio, non est votum solenne. Hæc conclusio est Syluestri loco citato. Et probatur: Votum solenne fieri non potest sine consensu profitentis, & monasterij. Sed prior, vel monasterium tribuẽs alicui habitum religionis, non consentit in illius professionem: sed tantum volt experiri nouitij mores: ergo quanuis habeat propositum vouendi, & habitum suscipiat, non erit voto solenni astrictus. Consequentia cum minori est nota, & maior habetur expresse in cap. ad apostolicam, de regularibus. Et confirmatur: Votum solenne est velut contractus quidam, quo vtraque pars obligata manet: ergo requiritur ad illud vtriusque partis consensus. Atque ex consequenti, quantumuis aliquis habeat propositum vouendi, & habitum suscipiat, non erit astrictus voto solenni.

2. Conclus. ¶ Secunda conclusio: Propositum volũtatis, etiam si sequatur operis inceptio, non est votum simplex, nec eius vim habet, sed vltra hoc requiritur promissio. Hæc conclusio est Syluestri loco citato, & verbo votum. 1. §. 2. Et D. Thom. in hoc articulo. Vbi dicit, quod ratio voti perficitur in promissione, quem communiter sequuntur Theologi in 4. d. 38. Et probatur primò ex scriptura, in qua votum appellatur promissio, vt constat ex Deuteron. ca. 23. Vbi dicitur: Si quid vouisti Domino, redde; quia promisisti. Et Ecclesiast. cap. 5. Si quid vouisti, non moreris reddere, displicet enim Deo infidelis, & stulta promissio: ergo ad rationem voti vltra propositum volũtatis requiritur promissio. Quare à Magistro in 4. d. 38. diffinitur votum, quod sit testificatio spontaneæ promissionis. Item ratione idem probatur: Votum est obligatio, qua homo se Deo, aut alteri obligat: sed homo non se potest ordinare ad alterum per solum propositum voluntatis, absque promissione: ergo ad votum vltra propositum voluntatis requiritur promissio. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Ordinatio pertinet ad intellectum, cuius est ordinare: sed propositum tantum est actus voluntatis: ergo homo non se potest ordinare ad alterum per solum propositum. Atque ex consequenti vltrà illud, opus erit promissione; quæ est actus intellectus. Item manifestè probatur conclusio ex cap. literatum, de voto, & voti redemp. Vbi dicit Pontifex, quod non tenetur sumere habitum religionis ille, qui in ægritudine constitutus dixit: Non morabor proponens in animo religionis habitum accipere. Et expressius in cap. si bona 17. q. 1. absoluit Diuus Gregorius ab obligatione eum, qui propositum absque promissione habuit. Dicens, quod aliud est propositum corde concipere, & etiam ore nunciare: aliud autem subsequenti obligatione se votis eum facere: ergo ad votum vltra propositum voluntatis requiritur promissio. Quare in leg. pactum ff. de pollicit. sermo, dicitur, quod ex pollicitatione nascitur obligatio.

¶ Tertia conclusio: Qui habuerit propositum vouendi religionem, etiam si habitum susceperit, non tenetur illud adimplere ex præcepto Ecclesiæ. Hæc conclusio est contra Paludanum. Illam tamen ponit Syluester loco citato. Et probatur: Tale præceptum nullibi in toto iure reperitur: ergo gratis asseritur. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam prædicta iura tantum ponuntur ad explicationem voluntatis, quam quisque habet intrandi religionem; nec aliquod præceptum Ecclesiæ in se continent. Ex dictis infertur, quod solum propositum voluntatis, licet firmissimum sit, nullam obligationem peccati inducit, sed poterit quisque libere facere, contra propositum, absque eo quod peccet, vel contra votum, vel contra præceptum Ecclesiæ. Vnde, si nouitius intra annum probationis habitum dimittat, dummodò votum non fecerit, non peccat mortaliter; imò nec venialiter; nisi id faciat ex animi facilitate. Et idem iudicium erit, quando homo desistit bonis operibus inceptis, quæ facere proposuerat. De hac re videndus est D. Thom. infra q. artic. 4. Sed contra hoc est argumentum. Firmum propositum voluntatis, nihil aliud est, quam affirmatio de futuro aliquid faciendi; quæ quidem explicatur hoc verbo: Faciam, vel, non faciã: ergo qui habuerit tale propositum tenebitur facere quod proposuit. Probo consequentiam: Nam aliàs mentiretur iure graui, suam affirmationem falsam faciendo; quod sine peccato fieri non potest. Hoc argumentum ideò proposui, vt quid sit propositum clarius aperiamus. Vnde ad illius solutionem aduertendum erit, hoc esse discriminis inter propositum, & promissionem, quod propositum cum sit actus volũtatis eligentis aliquid facere in futurum, non est affirmatio, nec negatio; sed tantum est consensus voluntatis, qui exprimi potest per hoc verbum de futuro; Faciam, dummodo in illo nõ intelligamus sensum promissorium, scilicet, promitto facere, sed tantum simplicem assertionem eius, quod tunc in animo gero. Cæterum promissio cum sit actus intellectus, importat affirmationem, aut negationem. Ex quo sequitur, quod si ille, qui habuit propositum aliquid faciẽdi, posteà mutato proposito oppositum faciat, non mentitur, quia potuit mutare propositum. Et sic licet falsum dixerit, nec mentitus est, quando protulit, quia tunc tantum dixit quod putabat facere; nec postea quando contrarium facit, quia non tenebatur nõ mutare propositum. Cæterum qui promissione firmat propositum, si postea cõtrarium faciat, mentitur; cùm faciat contra veritatem illius propositionis, faciam

3. Conclus.

Discrimen inter propositũ, & promissionem.

hoc,

hoc, quam promisit semper facere vetam. Et per hoe patet solutio ad argumentum. Ad aliud desumptum ex cap. beneficium, quo Innocentius, & alij probabãt propositum habere vim voti solennis, respondetur cum Panorm. super cap. literarum, de voto, & voti redemp. quod nomine propositi mutandi vitam in eo loco intelligit summus Pontifex ipsum propositum voto simplici firmatum. Tale enim est quod vere ostendit clericum voluisse vitam mutare. Et sic habitum suscipiens videtur renunciare anno probationis. Quare merito expoliatur beneficio habito; & alteri confertur. Ità etiam respondet Syluester verbo, religio. 5. §. 8. Ad alia iura similiter respondetur, quod loquuntur de proposito voto simplici firmato, vt cõstat ex c. viduas, & ex c. statuimus, & ex c. consulti, in quibus ponuntur tres modi; quibus aliquẽ religioni obligantur. Primus est per publicam professionem. Secũdus per professionem tacitam, & implicitam. Quid autem sit impliciiè profiteri, videbimus infra. Tertius est, per propositum firmum mutãdi vitã. Quod intelligitur, quando per votum simplex fuerit firmatum.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm votum semper debeat fieri de meliori bono.

AD Secundũ sic proceditur. Videtur, quòd votum non semper debeat fieri de meliori bono. Dicitur enim melius bonum quod ad supererogationẽ pertinet. Sed votum non solum fit de his quæ sunt supererogationis, sed etiam de his quæ pertinent ad salutem. Nam & in baptismo vouent homines abrenũciare diabolo, & pompis eius, & fidem seruare, vt dicit † Glos. super illud Psal. 75. Vouete & reddite Domino Deo vestro. Iacob etiam vouit quod esset ei Dominus in Deum, vt habetur Genes. 28. Hoc autem est maximè de necessitate salutis: ergo votum non solum fit de meliori bono.

Sententia ex Cassiod. & Aug. in hoc loco.

2 ¶ Præterea, Iephte in catalogo Sanctorum ponitur: vt patet Hebræor. 11. Sed ipse filiam innocentem occidit propter votum, vt habetur Iudic. 11. Cùm ergo occisio innocentis non sit melius bonum, sed sit secundum se illicitum, videtur quòd votum fieri possit non solũ de meliori bono, sed etiam de illicitis.

3 ¶ Præterea, Ea quæ redundant in detrimẽtum personæ, vel quæ ad nihil sunt vtilia, non habent rationem melioris boni. Sed quandoque fiunt aliqua vota de immoderatis vigilijs & ieiunijs: quæ vergunt in periculum personæ. Quandoque etiam fiunt aliqua vota de aliquibus indifferentibus & ad nihil valentibus: ergo non semper votum est melioris boni.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Deuter. 23. Si nolueris polliceri, absque peccato eris.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut dictũ † est, votum est promissio Deo facta. Promissio autem est alicuius quod quis pro aliquo voluntariè facit. Non enim esset promissio, sed comminatio, si quis diceret se contra aliquem factu rũ. Similiter vana esset promissio si aliquis alicui promitteret id quod ei non esset acceptum. Et ideo cum omne peccatum sit contra Deum, nec aliquod opus sit Deo acceptum, nisi sit virtuosum, consequens est quòd de nullo illicito, nec de aliquo indifferenti debeat fieri votum, sed solum de aliquo actu virtutis. Sed quia votum promissionem voluntariam importat, necessitas autem voluntatem excludit, id quod est absoluiè necessarium esse, vel non esse, nullo modo sub voto cadit. Stultum enim esset, si quis voueret se esse moriturum, vel se non esse volaturum. Illud verò quod non habet absolutam necessitatem, sed necessitatẽ finis, puta, quia sine eo non potest esse salus, cadit quidem sub voto, inquantum voluntariè fit, non autem inquantum est necessitatis. Illud autem quod neque cadit sub necessitate absoluta, neque sub necessitate finis, omnino est volũtarium: & ideo hoc proprijssimè cadit sub voto. Hoc autem dicitur esse maius bonum in cõparatione ad bonum, quòd communiter est de necessitate salutis: ideo propriè loquendo, votum dicitur esse de meliori bono.

Art. praeced.

¶ Ad primum ergo dicẽdum, quod hoc modo sub voto baptizatorum cadit abrenunciare pompis diaboli, & fidem Christi seruare: quia voluntariè fit, licet sit de necessitate salutis. Et similiter potest dici de voto Iacob. Quanuis etiam possit intelligi quòd Iacob vouit se habere Dominum in Deum per specialem cultum: ad quem non tenebatur, sicut per decimarum oblationẽ, & alia huiusmodi quæ ibi subdũtur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd quædam sunt quæ in omnem euentum sunt bona: sicut opera virtutis, & alia bona quæ possunt absolutè cadere sub voto. Quædam verò in omnem euentum sunt mala, sicut ea quæ secundum se sunt peccata. Et hæc nullo modo possunt sub voto cadere. Quædam verò sunt quidem in se considerata bona (& secundum hoc possunt cadere sub voto) possunt tamen habere malum euentum, in quo non sunt obseruanda. Et sic accidit in voto Iephte, qui vt dicitur Iudicum 11. votum vouit Domino, dicens: Si tradideris filios Amon in manus meas, quicunque primus egressus fuerit de foribus domus meæ, mihiq́ue occurrerit reuertenti in pace, eum offeram holocaustum Domino. Hoc autem poterat malũ euentum habere, si occurreret ei aliquod animal non immolandum, sicut asinus vel homo: quod etiam accidit. Vnde, & Hier. dicit: In vouendo fuit stultus, quia discretionem non habuit. Et in reddendo, impius. Præmittitur tamẽ ibidem, quòd factus est super eum spiritus Domini, quia fides & deuotio ipsius, ex qua motus est ad vouendum, fuit à Spiritu sancto. Propter quod ponitur in catalogo Sanctorum: & propter victoriam quam obtinuit: & quia proba-
bile

bile est eum pœnituisse de facto iniquo, quod tamen aliquod bonum figurabat.

¶ Ad tertium dicendum, quod maceratio proprij corporis, puta, per vigilias & ieiunia, non est Deo accepta, nisi inquantum est opus virtutis: quod quidem est inquantum cum debita discretione fit: vt scilicet, concupiscentia refrenetur, & natura non nimis grauetur. Et sub tali tenore possunt huiusmodi sub voto cadere. Propter quod & Apostolus Romano. 12. postquam dixerat, exhibeatis corpora vestra hostiã viuentem, sanctam, Deo placentem: addidit, rationabile obsequium vestrum. Sed quia in his quæ ad seipsum pertinent, de facili fallitur homo in iudicando talia vota, congruentius, secundum arbitrium superioris, sunt vel seruãda, vel prætermittenda: ita tamen quòd si ex obseruatione talis voti magnum & manifestum grauamen sentiret, & non esset facultas ad superiorem recurrendi, non debet homo tale votũ seruare. Vota verò quæ sunt de rebus vanis & inutilibus, sunt magis deridenda, quàm seruanda.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd votum est promissio facta Deo respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per plures propositiones. Prima conclusio: De nulla re illicita potest esse votum. Probatur: Promissio semper est de re, quam quis pro alio facere disponit in gratiam illius. Sed omne peccatum est contra Deum; ergo de nullo peccato potest fieri votum. Consequẽtia cum minori est nota, & maior probatur ex differentia, quæ est inter promissionem, & comminationem. Nam in comminatione disponit homo facere aliquid aduersus alterum: in promissione verò in illius gratiam: ergo qui voueret aliquod malum potius comminaretur Deum, quam votum emitteret. Secũda conclusio: De nullo opere indifferenti potest fieri votum. Probatur: Promissio, quæ fit in gratiam alicuius, debet esse de re grata illi, & accepta: alias vanũ esset & stultum tale votum: sed opus indifferens, nec placet, nec est gratum Deo: ergo. Tertia conclusio: De re absolutè necessaria, vel impossibili, vt quod homo sit moriturus, vel volaturus non potest fieri votum. Probatur: Votum est promissio voluntaria: sed necessitas, vel impossibilitas tollit voluntarium: ergo. Quarta conclusio: De re non absolutè necessaria; sed ex fine, qualia sunt illa, quæ cadunt sub præcepto, potest fieri votum, non inquantum est necessaria, sed inquãtum liberè fit. Hanc conclusionem non probat Diuus Thomas. Potest tamen eius probatio ex litera colligi in hunc modum; Tunc opus, quod placet Deo cadit sub voto, quando subest humanæ voluntati: sed opus necessarium ad salutem placet Deo, & subest humanæ voluntati: ergo de eo potest fieri votum. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Nam necessitas finis, vel legis non tollit voluntarium; sed tantum necessitas absolutè. Quinta conclusio: De opere virtutis non necessario ad salutem, qualia sunt opera consiliorum, propriè potest fieri votum. Probatur: Talia opera placent Deo; & sunt vndequaque libera, tam ex parte finis, quam ex parte vouentis: ergo de illis propriè potest fieri votum. Vltima conclusio, quæ sequitur ex superioribus, est: Quod votum semper debet fieri de meliori bono. Probatur: Opera consiliorum dicuntur meliora in cõparatione ad ea, quæ sunt necessaria ad salutem; quia sunt perfectiora. Et de his propriè potest fieri votum: ergo votum semper est de meliori bono.

EXPLICATIO ARTICVLI.

EXplicatis iam eis, quæ pertinebant ad formam voti, consequenter Diuus Thomas in hoc articulo agit de illius materia. Et quia ea multiplex est, multiplices etiam suboriuntur dubitationes, quæ à nobis sequentibus ordinem conclusionum Diui Thomæ maiori, qua poterimus breuitate explicabuntur. Vnde circa primam conclusionem, in qua de promissione rei illicitæ est sermo, vt certa ab incertis separemus, dico primo, certum esse, quod votum de re illicita factum nullam inducit obligationem, cùm tale potius habeat rationem comminationis, quam promissionis, vt docet Diu. Thom. in litera. *De promissione rei illicita.* Dico secundo, etiam esse certum, quod emittere votum de re illicita est peccatum; similiter illud adimplere; vt constat ex Di. Isid. lib. secundo de synonimis, & refertur in decretis. vigesima secunda, quæstione quarta, in capit. in malis, dicente: In malis promissis rescinde fidem. In turpi voto muta decretum. Quod incautè vouisti, ne facias. Impia est promissio, quæ scelere adimpletur. Dico tertio, etiam esse certum, quod emittere votum de committendo peccato mortali, vt de occidendo inimicum, vel de vindicanda iniuria, est peccatum mortale. Nam cum actiones sumant speciem ab obiecto, & obiectum illius voti sit mortale, fit, vt etiam ipsum votum sit peccatum mortale, duplicem malitiam in se continens. Prima est, malæ voluntatis occidendi inimicum. Altera est sacrilegij, quod fit dum consecratur Deo res, quæ illi maximè displicet: in quo maxima iniuria Deo irrogatur. Vnde vtraque ista malitia erit in confessione necessario explicanda. Habetque verum hoc tertium dictum, non solùm, quando vouens habet intentionem promittendi, & seruandi promissum: sed etiam, quando habet propositum promittendi, quamuis habeat propositum non seruandi promissum. Nam cum illud propositum vouendi sufficiens sit ad votum in illo includitur volũtas se obligandi, & seruandi promissum, vt supra diximus. Itaque hæc certa sunt.

¶ Sed dubium est, vtrum emittere votum de committendo peccato veniali, tantum sit peccatum veniale, vel potiùs mortale. *Dubium.* In qua re Caietanus in summa, verb. votum, dicit, quod emittere talia vota, est peccatum mortale. *Sententia Caietani.* Et probari potest hæc sententia primò: *1. argum.* Quotiescunque aliquis promittit Deo id, quod vouens non facere tenetur, grauem illi irrogat iniuriam: sed qui promittit se venialiter peccaturum, vouet id, quod non facere tenetur: ergo grauem iniuriam Deo irrogat: atque ex consequenti peccat mortaliter. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur: Nam illud est deludere Deum.

¶ Secundò: *2. argum.* Iuramentum factum de cõmittendo aliquo peccato veniali, est peccatum mortale: ergo & votum. Consequentia tenet: Nam votum magis obligatorium est quam iuramentum. Et antecedens probatur. Quicunque iurat se venialiter peccaturum, tenetur suum iuramentum falsum reddere, non peccando: sed quodcunque iuramentum falsum, etiam in re leui, est peccatum mortale, cum in illo adducatur Deus in testem mendacij: ergo quodcũque iuramentum

tum

tum factum de peccando venialiter, est peccatum mortale.

Conclusio. ¶ His tamen nõ obstãtibus dico, quod emittere votum de peccato veniali, tantum est veniale, & non mortale. Ita tenet Syluest. verbo, iuramentum, quarto, & Antonin. secunda parte, titulo trigesimo, capit. quarto, §. primo. Nauarro in Manual. cap. duodecimo, numero vigesimo octauo, & Soto libro septimo de Iustitia, quæstione prima, articulo tertio. Et probatur. Bonitas, vel malitia alicuius actus sumitur ex obiecto: sed obiectum illius voti tantum est peccatum veniale: ergo & ipsum votum. Et confirmatur: Adimplere illud votum, & peccare venialiter, tantum est peccatum veniale: ergo & illud vouere.

Ad 1. arg. ¶ Et ad primum argumentum respondetur distinguendo maiorem: Nam si homo tenetur non facere id, quod vouet, tantum sub peccato veniali, falsum est dicere, quod irrogat grauem iniuriam Deo, illud promittendo, cum tãtum Deum deludat in re leui; quod quidem est peccatum veniale. Cæterum si homo tenetur non facere id, quod vouet sub peccato mortali, verum est, quod irrogat Deo grauem iniuriã, illud promittendo, quia Deum deludit in re graui. Et sic nihil valet argumentum.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum respondetur primò, quidquid sit de antecedenti, negando consequentiam. Nam licet vinculum voti sit maius, quam vinculum iuramenti, potest tamen voti transgressio esse peccatum veniale ex leuitate materiæ, cum tamen iuramenti transgressio semper, & in quocunque indiuiduo sit peccatum mortale, cum in illo adducatur Deus in testem falsi. Et sic; quia iurans se venialiter peccaturum, iurat id, quod non facere tenetur, & ex consequenti iurat falsum, fit, vt semper peccet mortaliter; quod non inuenitur in voto. Vel secundo respondetur, & melius, negando antecedens, vt communiter negatur ab omnibus Doctoribus. Qui dicunt, quod sicut votum peccati venialis tantum est peccatum veniale: ita & iuramentum. Et ad probationem dico, esse duplex iuramentum; vnum assertorium, alterum promissorium. Inter quæ hoc est discrimen, quod iuramentum assertorium etiam de re leui, si falsum sit est peccatum mortale: quia est perfectè periurium; & adducitur Deus in testem mendacij: quod fieri non potest sine graui iniuria. Cæterum in iuramento promissorio; vt quando quis iurat, se aliquid facturum; quamuis sit de re illicita, & quam non facere tenetur; si materia sit leuis, non est peccatum mortale; sed tantum veniale. Quia tunc non adducitur Deus in testem mendacij; sed in testem criminis faciendi, quod cum sit leue, leuis tantum, & parua iniuria Deo irrogatur. Et sic tale iuramentum tantum est peccatum veniale. De hac re est videndus D. Thom. quæstione sequenti, articulo tertio.

De promissione rei indifferentis. ¶ Circa tertiam conclusionem Diui Thomæ in qua de voto rei indifferentis emisso, est sermo, aduertendum est, quod res indifferens dicitur illa, quæ nihil mali, vel boni præsefert, vt fricare barbam, rescindere vngues in tali die; & alia huiusmodi. Ex quibus si fiant, vel non fiant, nihil honori diuino accrescit, nec vtilitati proximi, aut propriæ; nec per contrarium resultat aliqua offensa contra Deum, vel contra proximum. Sed est difficultas; vtrùm votum de huiusmodi rebus emissum sit validum & obligatorium. *Dubium.* Et pro parte affirmatiua est argumentum: *1. argum.* Iuramentum de re indifferenti factum, est validum, & obligatorium: ergo & votum. Consequentia est nota: Nam maius est vinculum voti, quàm iuramenti. Et antecedens probatur: Vnusquisque tenetur suum iuramentum verum reddere: aliàs erit periurus: ergo qui iurat se facturum aliquam rem indifferentem, tenetur illam facere, ne sit periurus.

2. argum. ¶ Secundò Opus religionis cadit sub voto, cum sit opus virtutis: sed res indifferens, postquam de ea est votum emissum, est opus religionis: ergo de eo potest votum emitti, quod sit obligatorium. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Nam opus factum ex voto, est opus religionis.

Dupliciter possumus loqui de opere indifferenti. ¶ In contrarium tamen est Diuus Thomas, in hoc articulo, & communis sententia omnium Doctorum. Ad cuius explicationem aduertendum est, quod de opere indifferenti dupliciter loqui possumus. Vno modo, inquantum est indifferens, nullam ex se bonitatem, aut malitiam habens. Alio modo inquantum per rationem ordinatur ad aliquem finem bonum.

1. Dictum. Quo supposito dico primò, quòd votum emissum de re indifferenti, quatenus indifferens est, non est validum, nec obligatorium. Et prætereà id emittere est peccatum veniale. Probo singulas partes. Et primò, quod tale votum non sit obligatorium: Nam votum, cùm sit promissio in gratiam alicuius facta, debet esse de re grata illi, aliàs erit vana. Res autem indifferentes quatenus tales sunt, non sunt gratæ Deo; atque ex consequenti, nec votum de illis emissum poterit dici promissio, nec erit obligatorium. Quod verò talis voti emissio sit peccatum veniale, probatur: Nam illicitum est velle per res vanas, & nullius momenti Deo, aut sanctis reuerentiam exhibere, & res indifferentes, quatenus tales, sunt vanæ & nullius momenti.

2. Dictum. ¶ Dico secundò, quòd votum emissum de re indifferenti, quatenus per rationem ordinatur ad aliquem bonum finem, vt si quis voueat, non transire per aliquem vicum, ne in eo ei offeratur occasio peccandi, est validum, & obligatorium. Probatur: Huiusmodi opera indifferentia, quando fiunt propter aliquem bonum finem, sunt actus virtutum: ergo de illis potest fieri verum votum. Hoc autem est intelligendum dummodo ipsa opera indifferentia ex ordinatione ad bonum finem bona efficiantur. Nam si adhuc post illum ordinem maneant indifferentia, vota, quæ de illis fuerint emissa non erunt valida, nec obligatoria propter rationem iam dictam. Ex quo infero primò, quod vota, quæ à mulieribus communiter fiunt non nendi, vel non coquendi in die sabbathi propter honorem Beatę Virginis, non sunt valida, nec obligatoria. Quia opera illa, adhuc relata in illum bonum finem, manent indifferentia, cum nihil conducat ad honorem Beatæ Virginis non nere, si tamen mulier, quæ illud votum emisit in alijs operibus seruilibus se exerceat. Secus autem esset, si votum fieret de cessando ab omni opere seruili, vt hac ratione vouens liberiùs vacaret diuinæ contemplationi. Tunc enim esset validum, cum tale opus in illum finem relatum bonum efficiatur, & actus religionis. Infero secundo, quod votũ non loquendi, vel non ludendi cum aliquo, vel ad aliquem certum ludũ, quando solum fiunt, quia colloquium vel ludus vouenti sunt grauia; non sunt valida, nec indigent dispensatione, vt non seruentur; cum in illum finem relata nõ cedant in cultum diuinum. Secus autem esset, si fierent propterea quòd ex talibus actionibus datur occasio peccandi, vel dilapidandi substantiam vouentis. Tunc enim essent valida propter rationem iam dictam.

dictam. Infero tertio, quòd si aliquis emitteret votum rei, quæ ex se erat indifferens; & ex circunstantia, vel fine apposito facta fuit materia voti, & actus virtutis; vt si quis voueret, non ingredi talem domum; quia ibi datur ei occasio peccandi, cessante tali fine, & circunstantijs cessaret votum; nec teneretur illud amplius seruare. Et ratio est: Nam cessante illo fine, opus redditur indifferens; & de quo votum fieri nô potest.

4. dictum. ¶ Dico tertiò, quòd quado est dubium, vtrum res, de qua fit votum, sit indifferens, necne, seruandû erit votum, quo ad vsque illius fiat dispensatio, vel côstet rem esse indifferentê. Probatur: Nam in dubijs tutior pars semper dicitur eligenda.

Ad 1. argum. ¶ Et ad primum argumentum, respondetur negando antecedens. Sicut enim votum rei indifferentis nô obligat: ità etiam nec iuramentû. Et ad probationem dico, falsum esse, quod in iuramêtis promissorijs teneatur homo suum iuramentum verum reddere. Nâ cum illud nô cadat supra veritatem propositionis, sed supra promissionem, fit, vt si promissio nô est obligatoria, nec ipsum iuramentum. Quare absque aliqua dispensatione poterit homo facere contra illud.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, concessa maiori, distinguendo minorem. Nam vel illud opus indifferens ordinatur ad aliquem bonum finem, vel non. Si ordinatur verum est, quòd est actus religionis, postquam de eo est votum emissum. Si autem nô ordinatur, falsum est, quod sit actus religionis, cum iam indifferens maneat, postquam de eo est votum factum, sicut antea. Quare ad hoc, vt de aliquo opere possit votum emitti, necessarium erit, quod antea sit opus virtutis, & quod postea per votum fiat actus religionis.

¶ De tertia conclusione D. Thom. in qua dicit de rebus absolutè necessarijs, vel impossibilibus, vt de moriendo, vel de volando, non posse fieri votum, nihil est dicendum, quoniam certa est, & extra controuersiam posita: ratióque illius eam sufficienter conuincit. Quare ea prætermissa, circa quartam, in qua de rebus necessarijs ex fine, qualia sunt opera præceptorum, vt non fornicari, nô furari, est sermo, est difficultas, vtrùm votum emissum de rebus, quas homo ex præcepto diuino, vel naturali facere tenetur sit validum, & obligatorium. De qua re est sententia Gersonis Parisiensis Cancellarij in secunda parte, numero vigesimoquinto, dicentis de rebus, quæ sunt sub præcepto, nô posse fieri votum. Vnde dicebat, quod si quis voueritrem debitam ex præcepto, & côtrarium fecerit, non peccat grauius, quam si votum non emisisset. Et probari potest hæc sententia primò ex Diu. Thoma in quarto, distinctione trigesimaoctaua, quæstione prima, artic. secundo, quæstiuncula prima. Vbi postquam diuisit votum in singulare, & commune, & dixit, quòd votû singulare, quòd est de operibus consiliorum, habet completè rationem voti: de voto cô： muni, quod est de operibus præceptorum, affirmat, quòd non habet completè rationem voti. Et sic appellat illud votum commune, quasi largo modo, & abusiuè, non propriè votum. Et in solutione ad tertium dicit, quòd fractio talis voti, non inducit nouum peccatum: ergo ex mente Diui Thomæ non est verum votum.

Dubium de promissione rei præcepta. Sêtêtia Gersonis.

1. Argum.

2. Argum. ¶ Secundò: In omnibus rebus materia, & forma sibi debent proportionari: sed votum est opus consilij: ergo & materia illius debet esse in consilio; atque ex consequenti ea, quæ cadunt sub præcepto non possunt esse materia voti.

3. Argum. ¶ Tertiò: Quicunque vouet opus, quod ex præcepto diuino, aut naturali facere tenetur facit iniuriam Deo: ergo tale votum non est validum, nec obligatorium. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam ille talis videtur maiorem vim suæ voluntati tribuere, quam legi diuinæ, in quo grauis iniuria Deo irrogatur.

Vlt. argum. ¶ Vltimò: Si posset fieri votum de re, quæ est sub præcepto, sequeretur, quod etiam de eadem re posset homo pluries, vel millies idem votum emittere: Consequens autem est absurdum: nam sic frangendo primum votum, mille peccata committeret, quod non est dicendum: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Non magis tenetur homo votum adimplere, quam facere ea, quæ sunt sub præcepto: ergo si non valet secundum votum de eadem re emissum, propterea quod ex primo voto tenetur homo illam adimplere; similiter etiam non erit validum votum, quod fit de re, quæ est in præcepto: quia iam ante votû erat debita. Et côfirmatur: Si esset aliqua lex humana, quæ statueret, ne quis fornicaretur, illa nullam obligationem induceret supra diuinam, & naturalem, quæ idem præcipit: sed votum nihil aliud est, quam quędam lex particularis, quam homo sibi præscribit: ergo illud nullam obligationem inducit supra legem naturalem.

1. Conclus. ¶ Contrariam tamen sententiam tenet Caietanus in hoc articul. & Syluester, verb. votum. Estque communis omnium Doctorum. Vnde ad illius explicationem sit prima conclusio: de rebus, quæ sunt sub præcepto diuino, aut naturali potest fieri votum. Probat primò ex communi vsu Ecclesiæ, in qua illi, qui vouent religionem, vel suscipiunt sacros ordines, nouo vinculo voti obligantur abstinere à fornicatione, & adulterio, à quibus tamen iam lege diuina, & naturali erant prohibiti. Et côfirmatur ex c. nec aliqua, & ex c. si quis Episc. 27. q. 1. Vbi sacrilegæ appellantur mulieres, quæ post votum emissum fornicationem committunt. Ex quo sequitur eas duplex peccatum cômisisse. Vnum intêperantiæ côtra præceptum naturale: Alterum sacrilegij faciendo côtra votum. Itê ratione sic argumentor: Res, quæ sunt sub præcepto, sunt gratæ Deo, & prætereà pendent ex nostra volûtate inquantum à nobis liberè fiunt: ergo de illis potest fieri votum. Hæc est ratio D. Tho. in isto articul. Cuius vis in eo nititur, quòd cum res præceptæ non sint simpliciter necessariæ, sed ex nostra pendeant voluntate, quantum ad executionem, ex ea parte possumus nos ad illas arctiori vinculo astringere: Nec aliqua inter has obligationes existit repugnantia: Itaque, quemadmodum quamuis lege naturali teneamur non occidere, aut furari, nihilominus leges humanæ malefactoribus supplicia decernunt, vt quos virtutis honestas non mouet, pœnæ metus cohibeat, nec inter has obligationes aliqua existit repugnantia: ita etiam ad eas res faciendas, quæ eodem iure naturali, aut diuino sunt præceptæ, poterimus nos arctiori voti vinculo ex voluntate nostra astringere. Nec in hoc plus tribuimus nostræ voluntati quam Dei: sed relegamus eandem diuinæ religioni, vt firmius id, quod nobis præcipit persoluamus. Verba sunt Diui Augustini in capit. sunt quædam. decimaseptima, quæstione prima. Ex quo infertur falsam, & erroneam esse sententiam Gersonis asserêtis, quod si quis voueat rê, quæ est in pręcepto, & postea contrarium faciat, non magis peccat, quàm si votum non emisisset.

¶ Sed

¶ Sed supposito, quod tale votum est validum poterit quis dubitare, vtrum sit verum, & proprium votum? Nonnulli tenent partem negatiuam, dicentes, etiam Diu. Thom. in hoc articulo, esse eiusdem sententiæ, propterea quod asserit, id esse verè & propriè votum, quod cadit supra materiam consiliorum. Et cum votum de rebus præceptis non cadat supra talem materiam, videtur, quod non sit verè & propriè votum. In hoc tamen sit secunda conclusio:
Conclusio, 10. Votum emissum de opere præcepto, est verum & proprium votum. Probatur: Est vera, & propria promissio distinctam habens obligationem ab ea, quæ nascitur ex præcepto: ergo est verum votum. Consequentia est nota, & antecedens probatur ex prima conclusione. Et confirmatur: Si aliquis emittat votum de opere præcepto, vt de non fornicando, & contrarium faciat, peccat peccato sacrilegij, vt constat ex cap. nec aliqua, & ex cap. si quis Episcopus, iam citatis. Sed hoc non esset, nisi illud esset verum, & proprium votum: ergo. Probo minorem: Nam illud opus non pertineret ad religionem, nisi esset verum, & proprium votum.

Ad 1. argum. ¶ Et ad D. Thom. respondeo, quòd dicit, circa materiam consiliorum esse propriè votum, quia tale non solum ex parte formæ, sed etiam ex parte materiæ est propriè votum, cum materia illius sit propria voti, & nulla ratione cadat sub præcepto. At verò votũ, quod cadit supra materiam præceptam, quamuis sit verè, & propriè votum, vt diximus, materia tamen illius non est propria voti, sed communis illi & præcepto. Et propter hoc etiam dixi in 4. distinct. trigesimaoctaua, votum de re præcepta esse commune votum. Ad aliud, quod adducitur in eodem argumento ex eodem D. Thom. dicente, fractionem voti de re præcepta non inducere nouum peccatum, dico, id esse verum, quia ibi non est, nisi vnicus actus duplicem malitiam habens.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, cõcesso antecedenti, negando vltimam consequentiam. Nam sicut vouere est opus consilij, ità etiam materia voti, quamuis sit præcepta, inquantum pendet ex nostra voluntate, & ad illam obligari possumus maiori vinculo religionis, cadit sub consilio. Et sic omnia proportionantur.

Ad 3. argum. ¶ Ad tertium argumentum respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quod vouẽs rem præceptam id non facit, quia plus tribuat suæ voluntati, quam legi diuinæ; sed quia vult eã maiori vinculo relegare, vt sic firmius, quod Deus præcipit persoluat, quasi duplici obligatione astrictus. Propter quod dicebat D. Augustinus, & refertur in cap. sunt quædam 17. quæstione prima. Sunt quædam, quæ etiam non vouentes debemus, quædam etiam, quæ nisi vouerimus, non debemus. Nec in hoc plus tribuimus nostræ voluntati, quam Dei: sed relegamus eandem diuinæ religioni, vt firmius, id quod nobis præcipit, persoluamus. Et quamuis in hoc profiteamur nostram imbecillitatem, illam tamen consolidamus, atque vt dæmones inde ferociores in nos insultant, ità & diuina subsidia locupletiora nobis mittuntur.

Ad vltimum argument. ¶ Ad quartum argumentum respondetur, negando sequelam. Et ad probationem dico, quod ratio, propter quam votum secundum de eadem re emissum nihil valet, est, quia cum obligatio sequentis voti sit eiusdẽ rationis cum primi nihil aliud facit, quã primum firmare. Cæterùm obligatio voti cum sit distincta ab obligatione præcepti, & alterius rationis, fit, vt eidem rei possint ambæ conuenire. Et sic ad rẽ, quã ex præcepto facere teneor, possum me adhuc per votum obligare. Ad confirmationem, vt respondeamus est aduertendum, quod leges humanæ de nouo positæ ad præcipiẽdum id, quod lege naturali, aut diuina erat præceptum, sunt in duplici differẽtia. Quædam enim sunt, quæ actum præceptum non trãsferunt in aliam speciem, sed in eadem relinquunt. Et huiusmodi leges nullam aliam obligationem inducunt vltra naturalem, aut diuinã. Vt, verbi gratia, est lex naturalis, quæ præcipit nõ occidere. Et præterea lex humana idem præcipit grauissimis impositis pœnis cõtra occisores. Et quia huiusmodi lex posterior non transfert priorem actum in aliam speciem, nullam aliam obligationem inducit vltra naturalẽ. Et sic peccans contra has leges tantum peccat vno peccato. Aliæ autem leges humanæ sunt, quę adiunctæ legibus naturalibus actus illarum transferunt in aliam speciem. Et hæ nouam obligationem inducunt supra legem naturalem. Vt, verbi gratia, est lex naturalis præcipiens alienum restituere, si postea prælatus in virtute obedientię præcipiat, vt ablatæ rei fiat restitutio, quia huiusmodi præceptum, & lex mutat speciem prioris actus, fit, vt nouam inducat obligationem supra legem naturalem. Quare non restituens peccabit duplici peccato, vnum iniustitiæ, alterum inobedientiæ: quorum quodlibet debet necessario in confessione explicari. Vnde, quia votum accedens ad id, quod homines ex lege naturali facere tenentur, mutat actus speciem, & facit quod id, quod antea erat in virtute temperantiæ sit in virtute religionis, fit, vt inducat nouam obligationem. Et per hoc patet solutio ad argumentum.

Leges humanæ in duplici differentia.

Dubium. ¶ Circa eandem quartam conclusionem D. Tho. est alia difficultas, vtrùm, si quis voueat nunquam peccare, tale votum sit validum? Ad cuius explicationem breuiter dico primò, quod si quis voueat absolutè nunquam peccare, tale votum non erit validum, nec obligatorium. Esset enim de re moraliter impossibili, cum Diuus Ioannes prima sua canon. capit. primo, dicat: Si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Idem etiam est diffinitum in concil. Mileuitano can. 6. 7. & 8. & in concil. Trid. sess. 6. can. 23. Dico secundo, quod si quis voueat nũquam peccare venialiter, circa aliquam certam materiam, vt, verbi gratia, nunquam mentiri iocosè, tale votum esset validum, cum esset de bono obiecto, & possibili moraliter, cũ gratia diuina. Dico tertio, quod si quis voueat, nunquam peccare mortaliter, tale votum ex natura rei erit validum. Hoc dictum est contra Nauarrum in Manuali, cap. 12. numero 65. dicentem, tale votum non esse validũ, quia est rei valde difficilis. Sed probatur nostra sententia ex eo, quod illud votum est de bono obiecto, & possibili moraliter per gratiam Dei, quam omnibus cõferre est paratissimus. Consulendum tamen erit, ne huiusmodi votum fiat. Præsertim quantum ad peccata cordis, quæ maxima cum difficultate possunt cognosci. Quia sic semper esset scrupulus, an vouens consenserit, nec ne, & votum debet fieri de re comperta & cuius transgressio sit valde manifesta.

1 Dictum.

2 Dictum.

3. Dictum.

¶ Si quis autẽ quærat, vtrùm qui vouerit nunquam peccare venialiter, saltim teneatur ex voto maiori quã poterit vigilantia peccata venialia vitare? Nam videtur pars affirmatiua vera. Si quis enim voueat confiteri omnia peccata venialia, ex voto tenebitur saltẽ cõfiteri ea, quæ moraliter memoriæ occurrũt. Et eadem videtur esse ratio de eo qui vouit nunquam peccare venialiter, quantum ad ea, quæ moraliter potest

uitate. Et confirmatur: Si quis voueat ieiunare totam quadragesimam in pane, & aqua, vel dare Ecclesiæ centum aureos; si non potest implere totum votum, tenetur saltem implere partem possibilem, vt docet *4. Dictum.* Diu. Thom. articulo sequenti ad tertium: ergo idem est dicendum in nostro proposito; cum sit vtriusque vna & eadem ratio. In hoc tamen dico quarto, quod qui vouerit nunquam venialiter peccare, ad nihil tenetur ratione voti. Atque adeò talis venialiter peccans, non magis peccat, quam si votum non emisisset. Probatur: Illud votum est nullum vt diximus: ergo nulla ex illo nascitur obligatio. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam qui vouit ieiunare totam quadragesimam, vel confiteri omnia venialia, aut dare centum aureos, sensus illius voti est, quòd obligatur ad id, quod ipse facere poterit. Quare cum obiectum illius voti sit bonum, & possibile, validum erit. Cæterùm, quando quis expresse vouet, omnia peccata venialia vitare, votum cadit supra totam materiam simul sumptam, quæ cum impossibilis sit, ipsum votum reddit nullum, nec obligatorium.

Dubiũ circa quintam conclusionem D. Thom. ¶ Circa quintam conclusionem, in qua D. Thom. agit de operibus consiliorum, quæ sunt propria materia voti, aduertendum est, quod quamuis ea certa sit, & ab omnibus concessa ex illa tamen subnituntur plures, & graues difficultates. Quarum prima est, vtrùm votum emissum de opere consilij, propter malum finem sit validum, & obligatorium. Vt si, verbi gratia, voueat quis dare eleemosynam propter vanam gloriam, vel ire ad Ecclesiam propter solicitandam puellam. Et pro parte negatiua est argumentum: Votum de re illicita non est validum, nec obligatorium, vt diximus in principio huius articuli: sed votum emissum de opere consilij propter malum finem est votum de re illicita: ergo. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Nam appositio praui finis vitiat ipsam rem, de qua fit votum. In contrarium tamen est: Nam ille, qui ex malo fine inclinatur ad suscipiendos sacros ordines, vel ad vouendam religionem manet voto castitatis astrictus, vt omnes Doctores fatentur.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertẽdum *Tripliciter potest homo vouere opus cõsilij propter malum finem.* est ex Caietano in præsenti, tripliciter posse contingere, quod homo voueat opus cõsilij propter malum finem. Vno modo ità, vt malus finis, sit finis eius boni, quod dicitur vouere. Vt cum quis vouet dare eleemosynam propter inanem gloriam. Alio modo, ità, vt malus finis, sit finis, nõ ipsius boni, quod dicitur vouere; sed applicationis voluntatis ad vouendũ. Vt cum quis profitetur religionẽ Hierosolymitanã, vel quamcunq; aliam, vt habeat diuitias, vnde viuat luxuriose. Tunc enim vita luxuriosa non est finis rei, quæ vouetur, sed applicationis voluntatis ad vouendum. Tertio modo, ità, vt malus finis sit finis, non rei, quę vouetur nec applicationis voluntatis ad vouendum, sed ipsius voti. Vt cùm quis vouet, se daturum mille aureos Ecclesię, vel Deo, si consequatur victoriam belli iniusti. Tunc enim ipsum votum est, quod ordinatur ad malum finem, scilicet, victoriam iniustam.

1. Conclusio. ¶ Hoc posito sit prima conclusio: Votum emissum propter malum finẽ, ità, vt malus finis sit finis rei, quæ vouetur, non est validum, nec obligatorium: Probatur: Materia illius voti est mala formaliter: ergo votũ de ea emissum non est validum. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Nam materia illius voti non est eleemosyna absolutè, sed cum ordine ad malum finem; quæ quidem est mala eleemosyna. Hanc etiam conclusionem probat argumentum factum in principio dubitationis pro parte negatiua. Ex quo infertur esse peccatum talia vota emittere, vel mortale, vel veniale, pro grauitate finis appositi, vt diximus in explicatione primæ conclusionis D. Thom.

¶ Secunda conclusio: Votum emissum de opere *2. Conclusio.* consilij propter malum finem, ità, vt malus finis sit finis, non rei, quæ vouetur, sed applicationis voluntatis ad vouendum, est validum, & obligatorium, quamuis sic vouens peccet mortaliter. Probo singulas partes. Et primò, quod tale votum sit validum: Obiectum illius est bonum formaliter: ergo votum est validum. Consequentia est nota, & antecedens probatur: obiectum illius voti tantum est viuere religiosè, nec vita luxuriosa est finis religionis, sed motiuum vouentis, quod votum relinquit in sua natura: ergo est bonum formaliter. Et confirmatur: Promissiones, quæ fiunt inter homines, sunt validæ: quamuis promittens ad eas efficiendas moueatur ex malo fine: ergo idem etiam est dicendum in voto. Quod verò sic vouere sit peccatum mortale patet: Nam ad *Argumentum contra 2. conclusionem.* id efficiendum mouetur homo, ex malo fine mortaliter. Sed contra hoc est argumentum: Emittere votum hac ratione est peccatum mortale: ergo tale votum non est validum. Probo consequentiam: Nam propterea, diximus, quod votum emissum primo modo, non erat validum, quia erat peccatum. *Solutio.* Respondetur tamen concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dico, esse diuersam rationem de voto emisso primo modo, & secundo. Nam votum emissum propter malum finem, qui sit finis rei, quæ vouetur, quia est malus intrinsecè, & ex obiecto, in quo ille malus finis includitur, non potest seruari, & adimpleri sine peccato, atque adeò non est validum. Cæterùm secundum votum, quia tantum est malum ex circunstantia, quæ nulla ratione vitiat rem promissam, sed tantum actum promittentis, vt constat, nam res, quæ promittitur, est bona, adimpleri potest sine peccato. Atque ex consequenti semper est validum, & obligatorium; quamuis vouens ad id efficiendum ex malo fine moueatur. Et si quis obiciat; Circunstantia, quæ mutat o- *Instantia.* perationem de bona in malam, transit in rationem obiecti, vt videtur docere Diu. Thom. 1. 2. quæstione decima octaua, & decimanona: operatio enim mala differt à bona in eo, quod illa est de malo obiecto, & hæc de bono; ergo votum, de quo fit mentio in secunda conclusione, etiam est de malo obiecto: atque ex consequenti non est validum. Respondetur, negando antecedens. Et ad probationem, dico, falsum *Responsio.* esse, quod operatio mala semper differat à bona in eo, quod illa est de malo obiecto, & hæc de bono. Fieri enim potest, quod operatio mala sit de bono obiecto, & quod solum vitietur ex circunstantia; cùm bonum consurgat ex integra causa, & malum ex cuiuscunque defectu. Nec contrarium docet Diu. Thom. loco citato. Quare cùm ad hoc, vt votum sit validum tantum requiratur, quod sit de bono obiecto, fit, vt illud sit verum votum, in quo obiectum est bonum, quamuis vouens moueatur ad id efficiendum ex malo fine.

¶ Tertia conclusio: Votum emissum propter malũ *3. Conclusio.* finem, qui sit finis ipsius voti, vt si quis voueat se daturum centum aureos Ecclesiæ, si iniustam victoriam consequatur, non est validum, nec obligatorium. Probatur: In voto facimus Deum autorem mali; quod est intrinsece malũ & ingens blasphemia: ergo illud non est validum. Et confirmatur. Exequutio ipsius voti, scilicet, dare mille aureos pro consequenda victoria iniu-

iniusta, est mala: ergo & ipsum votum: atque ex consequenti non est validum. Et quoniam idem est vouere Deo aliquid propter malum finem cōsequentium, & post consequutum in gratiarum actionem: quia vtrobique facimus Deum mali autorem, quod est ingens peccatum, & grauius, quam vouere Deo rem malam, vtrumque votum erit inualidum nec obligatorium.

Argumentum contra istam 3. conclusionē. Et siquis contra hoc argumentetur: Promissio facta homini pro fine turpi consequendo; vt si quis promittat scorto decem aureos pro turpi actu, est valida, vt omnes fatentur: ergo idem etiam erit dicendum de promissione facta Deo: Respondeo, concesso antecedenti, negando consequentiam. *Solutio.* Et ratio discriminis est: Nam cum ab homine expectari possit obsequium turpe, quod sit pretio æstimabile, promissio pro tali obsequio facta ex iustitia est valida. Cæterùm, cùm à Deo tale obsequium expectare sit blasphemum, fit, vt votum pro eo consequendo factum nulla ratione sit validum. Et si adhuc fiat instantia; *Instantia.* Victoria iniusta, & similiter quicumque alius actus peccati, quantum ad id, quod in eo est positiui est à Deo: ergo votum emissum pro tali victoria consequenda, vel post consequutam in gratiarum actionem erit validum: si quidem erit votum factum pro beneficio à Deo accepto: *Responsio.* Respondeo, concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio est: Nam votum communiter non fit pro victoria absolutè, nec pro entitate illius; sed pro victoria belli iniusti, quæ formaliter est mala in genere moris, quamuis in genere entis sit bona, & à Deo. Et sic votum est nullum. Dico tamen, quod si aliquis Theologus, vel Metaphysicus distingueret in malo actu, id quod est entitatis ab eo, quod habet deformitatis, ratione cuius est peccatum & solum pro eo, quod est entitatis emittat votum, illud erit validum, propter rationem adductam in argumento. Ex quo infero, quod si quis voueat opus consilij pro consequutione alicuius boni temporalis, quod causis turpibus est annexum, vt si quis voueat, se daturum calicem Ecclesiæ, si ex concubina filium suscipiat, tale votum erit validum. Similiter, si Rex dans operam bello iniusto, votum emittat pro conseruanda valetudine sui exercitus, vel vsurarius, aut ludens ludo illicito pro reportando lucro, talia vota erunt valida. Nam, quamuis adulterium sit malum, & similiter victoria iniusta, proles tamen bonum quoddam est; & similiter incolumitas exercitus. Et sic vota pro his rebus emissa sunt valida. Et idem iudicium est de ludente, & vsurario. Quando autem dixi, quod vouere propter malum finem, qui sit finis ipsius voti, est blasphemia, non debet intelligi, quod sit blasphemia formaliter, cum hæc tantum sit in intellectu; sed materialiter, & ex natura operis; quia Deo attribuitur id, quod illi non competit.

Aliud dubiū circa quintā conclusionem D. Thom. ¶ Circa eandem quintam conclusionem est aliud dubium, verùm votum de rebus oppositis, vel impedientibus bona consiliorum, vt si quis voueat non ingredi religionem, vel non ieiunare, nisi in diebus ab Ecclesia præceptis, vel non mutuare, vel etiam ducere vxorem sit validum? Et pro parte affirmatiua ar- *1. Argu.* gumentor primò. Quod licet facere, licet vouere: sed licet non ingredi religionem, vel non mutuare quæ sunt opposita consilijs, atque etiam licet ducere vxorem, quod est impediens opus consilij: ergo licitum etiam erit id vouere.

2. Argu. ¶ Secundò: Cōtrahere matrimonium est opus virtutis: ergo licitum est illud vouere. Patet consequētia: Nam opus virtutis est propria materia voti. Tunc vltra: Sed matrimonium est impeditiuum boni cōsilij, scilicet, status religionis: ergo licitum erit vouere ea, quæ impediunt bona consiliorum. Et confirmatur ex ca. commissum. de sponsalibus. Vbi dicitur, quod qui iurat matrimonium, vel sponsalia contrahere, tenetur iuramentum adimplere: ergo idem est dicendum de voto, cuius vinculum est maius, quàm iuramenti.

¶ Tertiò: Votum emissum de perpetuò seruiendo *3. Argum.* hospitali, est validum, vt omnes Doctores fatentur: & tamen illud est impeditiuum boni cōsilij, scilicet, ingressus religionis: ergo vota de impedientibus bona consiliorum sunt valida.

¶ In hac difficultate sit prima cōclusio: Votū emis- *1. Conclusio.* sum de rebus oppositis materiæ consiliorū, vt si quis voueat non ingredi religionem, vel non mutuare nō est validum. Probatur: votum cum sit promissio facta Deo necessario debet esse de re grata illi: ea autē; quæ sunt opposita consilijs, non sunt grata Deo: ergo votū de illis emissum non est validum. Nota tamen, quod licèt mutuare absolutè sit consilium, & similiter fideiubere; tamē omnibus petentibus mutuare, & etiam pro omnibus fidei iubere, non est consilium, cùm aliquando expediat hæc non facere. Quare qui vouerit se non mutuaturum illi, à quo mutuū accepturus non est, vel non fideiussurū indiscriminatim pro omnibus, tale votum erit validū, cùm hoc ad prudentiam pertineat; & consilium tantum sit de mutuando, vel fide iubendo pro loco, & tēpore, & cum alijs circunstantijs virtutum. Ex quo sequitur, quod ille tantum, qui vouerет absolutè non mutuare, faceret contra consilium, aliàs autem non. Et sic votum esset validum. Et idem iudiciū est de eo, qui vouerit nō emissurum aliquod votum, nisi cōsultò aliquo viro docto, vel cum alijs circunstātijs. Tale enim votum erit validum. Nam quamuis sit consilium de vouēdo absolutè; bonum tamen est, quod homo non præcipitanter voueat, sed cum maturo consilio ad quod spectat illud; votum. Et sic validum erit. Nec est contra consilium. Imò diuinum consiliū est, quod homo non præcipitanter voueat. Ita docet Syluest. verb. votum. 2. §. septimo, & Ricardus in 4. distin. 38. art. 2. quæst. 3. & Soto libr. 7. de Iustitia, quæst. 2. artic. 3. Si quis autem quærat, an ille, qui vouit nunquam emissurum votum, nisi adhibito consilio alicuius viri docti, vel cum alijs circunstantijs, si posteà sine illis votum emittat, tale votum sit validum? Dico breuiter, quod quamuis sic vouens peccet grauiter, faciendo contra primum votum, votum tamen sine illa circunstantia factum adhuc erit validum, & obligatorium. Et ratio est. Nam cum votum de re licita ex iure diuino, & naturali habeat obligare, nullus per appositas circunstantias potens est illud abrogare.

¶ Secunda conclusio: Votum emissum de rebus *2. Conclusio.* impedientibus bona consiliorum, vt si quis voueat ducere vxorem ex genere suo non est validum. Probatur: Votum cum sit promissio facta Deo, debet esse de rebus gratis illi, alioqui validum non erit; sed non est gratum Deo, quod homo voueat, se nunquam sequuturum consilia virginitatis, aut religionis: ergo nec quod voueat ducere vxorem, cum hoc ex natura sua impediat virginitatem, aut religionem. Et confirmatur: Ille, qui per votum se obligat ad contrahendum matrimonium ponit obicem Spiritui sancto, & occludit ei viam, qua possit eum perducere ad perfectiorem statum: sed hoc fieri non potest sine peccato: ergo votum de hac re emissum non est validum. Consequentia cum maiori est nota; & minor probatur: Nam, quamuis homo possit

Nnn 2 duce

ducere vxorem, & non vouere religionem: non tamen potest occludere viam Spiritui sancto, qua ipsum ad perfectiorem statum perducere potest. Sed tenetur antequam statum mutet, liber permanere, vt si Spiritus sanctus dignetur aliquando illi prospere afflare, illum audire posset. Et si contra hoc fiat argumentum;

Argumentum contra istam secundã conclusionem.

Matrimonium ratum, & non consummatum non impedit ingressum religionis: ergo saltem erit licitum votum emittere de contrahendo matrimonium, sine consummatione copulæ.

Responsio.

Respondeo concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam qui simpliciter vouet contrahere matrimonium ex natura rei obligat se illud consummare, aliàs vanum, & deceptorium esset tale votum: Quare dum absolutè emittitur, est illicitum, quia impeditiuum ex natura sua maioris boni. Et si adhuc fiat

Instantia.

instantia: Matrimonio iungere virginem, est bonum opus, dicente Paulo primæ ad Corinthios septimo. Qui matrimonio iungit virginem suam bene facit: ergo votum de hac re emissum erit licitum & obligatorium. Probo consequentiam: Nam de bonis operibus licitè fiunt vota & promissiones Deo.

Responsio.

Hoc argumentum petit, vt explicemus, quænam sit propria, & exacta ratio, propter quam votum de contrahendo matrimonium non est licitum.

Ratio propter quam votum de habendo non est validum.

Et ea est, quod matrimonium contrahere est quoddam bonum continens in sese status mutationem. Ista autem status mutatio potest esse descensiua & ascensiua. Illa est mutatio de perfectiori statu ad minus perfectum, hæc verò econtra de minus perfecto ad perfectiorem. Et quia status continentium perfectior est, quam coniugatorum: ideircò mutatio quæ fit per matrimonium, appellanda est descensiua, & non ascensiua. Cũ ergo Deus non suadeat hominibus descensiones; sed ascensiones: non habet acceptum, quod illi polliceamur quod sibi est minus gratum. Atque adeò non licet emittere votum de contrahendo matrimonium; quia est descendere. & votum debet esse de meliori bono, vt dicit Diuus Thom. in hoc articulo. Sed contra hoc est argumentum: Quamuis nubere absolutè loquendo, sit descendere ab statu continentium, & sic minus bonum, tamen respectu alicuius personæ in particulari non potentis se continere, maius bonum erit nubere, quam in statu continétiæ permanere, iuxta illud Pauli loco citato: Quod si non se continent, nubant: Melius est enim nubere, quam vri: ergo saltem huiusmodi hominibus erit licitum nuptias vouere.

Sententia Caietani.

Ad hoc argumentum Caietanus in præsenti respondet, concedendo consequentiam. Existimat enim, quod si quis voueat nubere propter fornicationem vitandam; quia, scilicet, cognoscit se labilem, & nisi nubat cadet in multa crimina, votum erit validum, & obligatorium. Et ratio illius est; Nam si votum de re indifferenti absolutè, propter cautelam à malo, est obligatorium, vt diximus, quantò magis obligabit votum de re bona, & in remedium tanti periculi. Eo vel maximè, quod respectu illius, melius est nubere, quam vri, & sic illud votum est de meliori bono. Hanc eandem sententiam tenet Nauarro in Manual. cap. duodecimo, numero quadragesimo tertio.

Sententia Soti.

Sed Soto libro septimo de Iustitia, quæstione prima, articulo tertio, oppositum affirmat. Et eius fundamentum est: Quia semper tale votum manet impeditiuum maioris boni absolutè. Quare affirmat, quod licet matrimonium contrahere sit licitum, & aliquando consilium, quatenus est melius, vt ait Paulus, nubere quam vri, adhuc tamen votum de hac re emissum non est licitum. Quia sic vouens eo ipso impeditur, ne ascendat ad perfectiorem vitam, si fortè Deus ad illam eum adiuuare dignetur. Vtraque sententia est probabilis. Sed probabilior, meo iudicio, est hęc secunda. Vnde ad rationem Caietani respõdeo, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam si votũ de re indifferenti ad cautelam, vt diximus, est validum, est quia iam est de re bona, nec impeditiuũ maioris boni. At verò votum de contrahendo, quamuis sit de re bona, est tamen impeditiuum maioris boni, & sic non valet.

Ad 1. argum.

¶ Sed restat nunc respondere ad argumẽta in principio dubitationis facta. Et sic ad primum respondeo, negãdo maiorem. Non enim quidquid licet facere licet vouere, si illud sit impeditiuum maioris boni.

Ad 2. argum.

¶ Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam quamuis contrahere matrimonium sit opus virtutis, quia tamen impedit maius bonum, votum de eo emissum non est validum. Et sic potest homo etiam post tale votum habitum religionis accipere, & similiter seruare virginitatem. Ad confirmationem respondetur cum Caietano in præsenti; concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam quamuis sit maius vinculum voti, quam iuramenti: quia tamen iuramentum de contrahendis nuptijs fit homini, cui magis grata est promissio matrimonij, quam perseuerantia in statu continentiæ, fit, vt qui talem promissionem iuramento firmauit, teneatur illam adimplere, ne faciat iniuriam illi, cui facta est promissio. At verò votum, quia est promissio soli Deo facta, cui magis placet status cõtinentiæ, quam matrimonij, fit, vt qui vouet matrimonium non maneat voto astrictus; sed poterit semper, aut religionẽ vouere, aut permanere in statu continentię, cum hæc ex natura sua sint magis grata Deo.

Ad 3. argum.

¶ Ad tertium respondetur concessa maiori, negando minorem. Adhuc enim, post illud votum emissum poterit ingredi religionem, & per professionem absoluetur ab obligatione prioris voti. Et sic ex natura sua non est impeditiuum maioris boni.

Dubium.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum emittere votũ de rebus oppositis, vel impediẽtibus bona consiliorum, sit peccatum mortale? Ad cuius explicationem dico primo; quòd si quis ità pertinaciter voueat non dare eleemosynam, vel non mutuare, vt habeat animum in nullo casu hæc efficiendi, peccabit mortaliter. Nam dare eleemosynã, vel non mutuare sæpe sæpius est in præcepto, scilicet, in casu necessitatis. Et qui illo animo voueret, haberet propositum non seruandi præceptum, atque ex consequẽti peccaret mortaliter. Dico secundo, quòd si aliquis sciens, & prudẽs, quod opposita consilijs non placent Deo, ea voueat, ea intẽtione, vt displiceat, peccat mortaliter. Nam illa esset maxima iniuria. Dico tertio, quòd regulariter loquendo qui vouent opposita consilijs, tantum peccant venialiter. Nam id non faciunt in contemptum Dei. Quin potius existimant, se obsequium præstare Deo, talia vouentes: atque ex consequenti tantum peccant venialiter. Imo tanta posset esse ignorantia, vt nullum peccatum committerent.

Dubium circa solutionem ad 1. D. Tho.

¶ Circa solutionem ad primum argumentum Diui Thomæ, mouet Caietanus difficultatem, vtrum in baptismo fiat verum votum? Et pro parte affirmatiua est argumentum. Nam sancti atque Doctores, sæpe sæpius dicunt, quod fideles in baptismo, vouent legem Euangelicam.

Sententia Caietani contra.

Contrariam tamen sententiam tenet Caietanus in isto articulo, dicens, quod in baptismo non est propriè votum. Ex quo fit, vt Christianus quando fornicatur non peccet duplex

peccatum,

peccatum, scilicet, contra præceptum, & contra votum. Sed tantum committit vnum; quamuis sit grauius, quam infidelis, propter notitiam veritatis ex fide, quam habet, & propter sacramenta, quibus est imbutus, quibus peccando contumeliam facit, vt dixit Diuus Thomas supra quæstione decima, articulo tertio, ad tertium. Probat autem Caietanus istam suam sententiam, quæ proculdubio est vera, primò: Quia in verbis, quæ dicit baptizandus, nec implicitè, nec explicitè continetur votum. Verba enim baptizandi sunt. Abrenuncio, volo, & credo, in quorum nulla promissio continetur. Nam neque qui abrenunciat Diabolo, neque, qui vult fieri Christianus, neque qui credit, promittit explicitè aliquid, nec implicitè. Item, si in baptismo contineretur votum, id esset, vel ratione status Ecclesiastici, vt in susceptione ordinis continetur votum continentiæ, vel ratione ipsius rei, scilicet, assumptionis status, & professionis fidei, quasi hoc habeat vim voti. Sed neutrum horum potest dici. Non primum: nullibi enim inuenitur tale præceptum Ecclesiæ, vt voueat aliquid; qui baptizatur. Quin potius id videtur esse contra eius intentionem, quæ laqueos in sacramentis necessitatis multiplicare non vult. Vt de in sacraméto pœnitentiæ, in quo pœnitens renuntiat operibus Diaboli per contritionem, & confessionem, non vult, vt promittat se emendaturum. Imò confessarijs inhibet ne huiusmodi vota exposcant à pœnitentibus, hac sola ratione, ne illis multiplicentur laquei, quibus irretiantur. Et similiter accedentes ad sacramentum baptismi non inducit ad aliquid vouendum, ne posteà transgredientes Dei legem duplici peccato maculentur, nempe, transgressionis præcepti, & voti. Quòd autem nec etiam ratione assumptionis status, & professionis fidei contineatur votum in baptismo, probatur: Nam, ad professionem fidei satis est illam corde, & ore profiteri cum proposito mutandi vitam sine vllo voto. Eo vel maximè quod cum vouere sit opus consilij, & baptizari opus præcepti non potest fieri, quòd vnum in altero contineatur ex natura rei. Et si quis contra istam sententiam obiiciat Diuum Thomam hic ad primum dicentem, quòd sub voto baptizatorum cadit abrenunciare, &c. quibus verbis insinuare videtur in baptismo contineri votum; Respondeo, quod Diuus Thomas non affirmat in baptismo contineri votum: sed supposito esse votum ex Magistro sententiarum in quarto, distinctione trigesimaoctaua, declarat modum, quo abrenunciare pompis Diaboli, & fidem Christi seruare comprehendantur sub voto baptizatorum. Si quádo autem inuenitur aliquis sanctorum asserens, in baptismo esse votum, intelligendus erit loqui de voto impropriè dicto, id est, de proposito mutandi vitam, quod largo quodã modo votum appellari potest, vel quod voluit explicare ritum, quo fortasse suo tempore baptismus conferebatur. Et per hoc patet solutio ad argumentum in principio dubitationis factum.

In baptismo nullum fit votum

Obiectio.

Responsio.

¶ In secundo argumento, quo ex eo, quod Iephte in Catalogo sanctorum ponitur à Diuo Paulo ad Hebræos vndecimo, cum tamen innocentem filiam occiderit propter votum, vt dicitur Iudi. vndecimo, colligit D. Tho. votum non solum de meliori bono, sed etiam de rebus illicitis emissum, esse validum, & obligatorium, occasio se offerebat disputandi, an verum fuerit, quod Iephte filiam occiderit, vt vouit? Nam illud, quod dicitur in sacris literis de filia deplorante virginitatem suam, priusquam à patre mactaretur, à diuersis diuersimodè explicatur. Cæterum quoniam nostrũ munus est vim & materiã voti explicare; non autem difficilia loca sacræ scripturæ interpretari, breuiter nos ab his expediemus. Fuêre qui dicerent, vt fusissime habetur apud Abulen. super caput vndecimum Iudicum, quæstione nonagesimasexta, Iephte non occidisse filiam suam; sed potius reclusisse eam, quasi in monasterium sanctimonialium, vt ibi quoad viueret, cœlibem vitam ageret Deo dicata, cum reliquis sanctis fœminis. Hanc sententiam tenet Lyranus in hunc modum dicens: Hebræi dicunt, quod ipsam non immolauit: sed votum eius fuit relaxatũ per ipsum Phinees. Et aliqui dicunt, quod fuit interpretatum per sapientes, quod non deberet votum adimpleri per mortem filiæ innocentis. Vnde quædam Glossa Hebraica super illud verbũ: Dimitte me, vt circumeam montes, sic dicit, id est, sapiẽtes in lege, quia forsitan inuenient modum relaxationis, seu interpretationis voti tui. Et mox: Sine præiudicio dici potest, quòd filia Iephte non fuit sacrificata Domino, per mortem corporalẽ: sed potius per ciuilem seu spiritualem, eo modo, quo religiosi dicuntur modo mortui. Hæc Nicolaus de Lyra, quem sequitur Vatablus. Qui tamen Patres communiter tenent, quod Iephte verè & propriè filiam occidit eis assentiendum erit, & dissentiendum à Lyrano, atque Vatablo. Ita habet D. August. libro primo de Ciuitat. cap. vigesimoprimo, & quæstione quadragesima nona, super Iudicum latissime, & D. Ambrosius libro primo de Officijs, ca. quinquagesimo Gregorius Nazianzenus oratione de Machabæis. Athanasius in Synopsi libro septimo, D. Hieronymus & alij. Idem etiam habetur in concilio Toletano octauo, c. secundo, inter probandum, quod iuramenta illicita non sunt seruanda. Sed quamuis sancti, atque cõcilia tacerent, ipse textus biblicus loqueretur, qui habet; quod Iephte vouit occisurum se suam filiam, & deinde dicit, quod fecit ei sicut vouerat. Quare Caietanus super illum locum non solum credit, quod Iephte filiam occiderit, sed & quod obtulerit eam in holocaustum, id est, totam absumpserit, quod Abulensis quæstione quinquagesima secunda, explicans dicit, quod eam prius occidit, & posteà cremauit, vsquequo redacta est in cineres, & sic eam dicauit Domino. Quod autem quidam dicunt, fleuisse eam suam virginitatem, hoc est, quod non fuisset experta libidinem ac venerem, turpe est atq; nefarium, vt docet Abulensis super illum locũ quæstione quinquagesima. Et sic affirmat, quod flere illam suam virginitatem, nihil aliud fuit, quam flere se tam teneram, & paruam, tamque præcociter, & immaturè mori, aut flere quod sine liberis moreretur. Vt enim habet elegans testimonium Oseæ c. nono, Omnis gloria illorum erat à conceptu ab vtero, & à partu.

An Iephte occiderit filiam suam, & quomodo.

¶ Supposito iam verum esse, quod Iephte filiam occidit, quantum attinet ad vim voti, nihil aliud dicere oportebit, quam quod D. Tho. in hoc argumento adducit ex Diuo Hieronymo. Nempe, quod fuit in vouẽdo stultus, & in reddẽdo impius. Nam quoniam immolationis materia non fuit ab ipso præfinita, sed dixit: Quicunq; primus fuerit egressus de foribus domus meæ, eum holocaustum offeram Domino, votum prudenti caruit discretione, & fuit stultum. Quoniam autem vota in illis euentibus quæ iure naturæ licita non sunt, neutiquam obligant, talium adimpletio sine impietate non extitit. Et sic Iephte stultus in vouendo, & impius in reddendo iure dicitur. Nec videtur vlla posse ignorantia excusari. Quia non modo hominem contra ius naturæ, verùm, & natam truculentissimè morti adegit. Quare quod in eius

historia præmittitur, scilicet, Spiritum sanctum factum fuisse super Iephte, nec ad voti emissionem, nec ad eius solutionem est referendū, sed ad id quod diuino zelo animatus Ammonitas Dei hostes adortus est. Nec ex eo, quod inter iustos antiquæ legis a Paulo commemoratur, fit consequens, nullum illum delictum admisisse. Nam etiam recenset Samsonem, atque Dauidem, quos constat nonnunquam fuisse peccatores, quia est probabile illum pœnituisse de facto iniquo, sicut & multi alij pœnitentiam egerunt.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm omne votum obliget ad sui obseruantiam.

4. Dist. 38. q. 1. art. 3. q. 2. & ar. 4. q. 1. cor. & ad 3.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd non omne votum obliget ad sui obseruationem. Homo enim magis indiget his quæ per alium hominem fiunt, quam Deus, qui bonorum nostrorum non eget. Sed promissio simplex homini facta, non obligat ad obseruandum secundum institutionem legis humanæ, quod esse videtur institutum propter mutabilitatem humanæ voluntatis: ergo multo minus simplex promissio Deo facta, quæ dicitur votum, obligat ad obseruandum.

2 ¶ Prætereà, Nullus obligatur ad impossibile. Sed quandoque id quod quis vouit, fit ei impossibile; vel quia dependet ex alieno arbitrio: sicut cùm quis vouet aliquod monasterium intrare, cuius monachi eum nolunt recipere, vel propter emergentem defectum: sicut mulier quæ vouit virginitatem seruare, & postea corrumpitur. Vel vir qui vouet pecuniam dare, & postea amittit pecuniam: ergo non semper votum est obligatorium.

3 ¶ Præterea, Illud ad cuius solutionem est aliquis obligatus, statim soluere tenetur. Sed aliquis non statim soluere tenetur illud quod vouit, præcipuè cum sub conditione futura vouet: ergo votum non semper est obligatorium.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Ecclesiast. quinto: Quodcunque voueris, redde. Multoque melius est non vouere, quàm post votum promissa non reddere.

¶ Respondeo dicendum, quòd ad fidelitatem hominis pertinet vt soluat id quod promisit. Vnde secundum † Augustin. fides dicitur ex hoc quod fiunt dicta. Maximè autem debet homo Deo fidelitatem: tum ratione dominij, tum etiam ratione beneficij suscepti. Et ideò maximè obligatur homo ad hoc quòd impleat vota Deo facta. Hoc enim pertinet ad fidelitatem quam homo debet Deo. Fractio autem voti est quædam infidelitatis species. Vnde Salomon rationem assignat, quare sint vota reddenda: quia displicet Deo infidelis promissio.

Li. de mendac. c. 20. tom. 4. Et epi. 10. post me. to. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod secundum honestatem ex qualibet promissione homo homini obligatur: & hæc est obligatio iuris naturalis. Sed ad hoc quod aliquis obligetur ex aliqua promissione obligatione ciuili, quædam alia requiruntur. Deus autem etsi bonis nostris non egeat: ei tamē maximè obligamur. Et ita votum ei factū est maximè obligatorium.

¶ Ad secundum dicendum, quod si illud quod quis vouit, ex quacunque alia causa impossibile reddatur, debet hoc facere quod in se est, vt saltem habeat promptam voluntatem faciendi quod potest. Vnde ille qui vouit monasterium aliquod intrare, debet dare operam quantum potest vt ibi recipiatur. Et siquidem intentio sua fuit se obligare ad religionis ingressum principaliter, & ex consequenti elegit hanc religionem vel hunc locum, quasi magis sibi congruentem, tenetur, si non potest ibi recipi, aliam religionem intrare. Si autem principaliter intendit se obligare ad hanc religionem, vel ad hunc locum propter specialem complacentiam huius religionis vel loci, non tenetur aliam religionē intrare, si eum illi recipere nolunt. Si verò incidit in impossibilitatē implendi votum ex propria culpa, tenetur insuper de propria culpa præterita pœnitentiam agere, sicut mulier quæ vouit virginitatē, si postea corrumpatur, non solum debet seruare quod potest, scilicet perpetuam cōtinentiam: sed etiam de eo quod admisit peccando pœnitere.

¶ Ad tertium dicendum, quod obligatio voti ex propria voluntate & intentione causatur. Vnde dicitur Deute. 23. Quod semel egressum est de labiis tuis, obseruabis: & facies sicut promisisti Domino Deo tuo, & propria voluntate & ore tuo locutus es. Et ideo si in intentione & voluntate vouētis est obligare se ad statim soluendum, tenetur statim soluere. Si autē ad certum tempus, vel sub certa conditione, non statim tenetur soluere. Sed nec debet tardare vltra quàm intendit se obligare. Dicitur enim ibidem: Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus. Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.

SVMMA TEXTVS.

COnclusio huius articuli est affirmatiua. Quam probat D. Tho. in argumento, sed contra, ex illo Ecclesiast. 5. Quodcunque voueris redde. Et rursus: Multo meliùs est non vouere, quam post votum promissa non reddere. Et in corpore articuli hac ratione: Homo tenetur Deo maximè fidelitatem seruare, tum ratione dominij, tum ratione beneficij suscepti: sed seruare promissum pertinet ad fidelitatem, quam homo Deo debet, iuxta illud Salomonis: Displicet Deo infidelis promissio: ergo omne votum, quod ex sua ratione est promissio facta Deo, obligabit ad sui obseruantiam.

EXPLICATIO ARTICVLI.

COnclusio huius articuli est de fide tenenda. Quam latè probat Soto lib. . de iustitia, quæst. 1. art. 1. & Castro de hæresibus, verbo, votum. Habeturque expressè Deuter. cap. 23. Eccles. cap. 5. & Prouer.

Prouerb. 20. Sed est difficultas, vtrùm omne vo-
Dubium. tum obliget ad sui obseruantiam sub reatu peccati mortalis? Ad cuius explicationem Caietanus, quæst.
Sententia Caietani. sequenti, artic. 7. dicit duo. Primum est, quòd omne votum cuiuscunque rei, etiam minimæ (si tamen illa res est tota materia voti) obligat ad sui obseruantiam sub peccato mortali. Vnde affirmat, quòd si aliquis voueat dicere quotidie vnum Aue Maria, & illud relinquat; erit peccatum mortale. Eandem etiam sententiam tenet Nauarr. in sum. cap. 13. num. 10. & 40. & cap. 18. num. 4. Et probatur: Quæcunque perfecta transgressio præcepti diuini, aut naturalis est peccatum mortale: sed ille, qui totam rem promissam non reddit perfectè transgreditur præceptú diuinum, & naturale de reddendo voto: ergo peccat mortaliter. Et si quis obiiciat contra Caietanú, quòd cuiuscunque alterius præcepti transgressio in re leui, tantum est peccatum veniale, vt patet in furto, & in falso testimonio, & sic idem videtur dicendum in voto; atque ex consequenti illud, quod est de re leui non obligabit ad sui obseruantiá sub mortali, quamuis ipsa res leuis sit tota materia voti. Respondet Caietanus notando, quòd præceptum de reddendo voto, aut iuramento partim conuenit cum alijs præceptis diuinis, & naturalibus & partim differt ab illis. Conuenit quidem in hoc, quòd sicut faciens contra materiam perfectam aliorum præceptorum frangit ea, & peccat mortaliter: ità etiam violans præceptum iuramenti, aut voti quantum ad perfectam illius materiam, peccat mortaliter. Differunt autem in hoc, quod alia præcepta diuina, aut naturalia ex se determinata sunt ad res in genere. Vt patet in præcepto furti, aut falsi testimonij; quæ absolutè dantur de non furando, aut dicendo falsum testimonium: & non in particulari de hac, aut illa re leui. Ex quo fit, vt quando aliquis facit contra præceptum si res est leuis, tantum sit peccatum veniale; quia non facit contra totam materiam præcepti, nec contra præcipuam eius partem: sed contra minimam: & parum pro nihilo reputatur. Cæterùm præceptum voti, & iuramenti cú ex se nec in genere, nec in particulari habeat determinatam materiam, sed relictum sit nostræ voluntati illam determinare, fit, vt quádo votú determinamus ad rem leuem, scilicet, ad eleemosynam, vel breuem orationem, sub peccato mortali teneamur illá adimplere; cúm illa sit tota materia illius præcepti: ac si à Deo esset taxata. Et sic non est eadé ratio de præcepto voti, aut iuramenti, & de alijs præceptis diuinis, & naturalibus, quantum ad hoc, quod est non obligere ad mortale propter leuitatem materiæ. Secundò, dicit Caietanus, quòd si quis voueret aliquid totum, dimitteretque tátum vnam minimam illius partem, vt si quis voueat dicere vnum psalterium, & dimittat ex negligentia vnum, aut alterú psalmum, talis non peccabit mortaliter: quia tunc parum pro nihilo reputatur.

¶ Hæc sententia Caietani licet sit valde ingeniosa; mihi tamen quantum ad primum illius dictum nó placet. Vnde ad applicationem difficultatis sit prima conclusio: Votum ex genere suo obligat ad sui ob-
1. Conclus. seruantiam sub peccato mortali. Probatur: Redditio voti pertinet ad fidelitatem, quam homo tenetur Deo seruare: sed hæc ex genere suo obligat ad mortale: ergo. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur. Primò: Quia ad fidelitatem hominis pertinet, vt soluat id quod promisit. Vnde dicit D. Augustinus, quòd fides dicitur, quia fuit dicta. Secundò: Nam fractio voti infidelitas appellatur, vt constat ex illo Ecclesiast. cap. 5. Si quid vouisti non moreris reddere; displicet enim Deo infidelis & stulta promissio. Et sunt ponderanda, ly, displicet, & ly, stulta, & ly, infidelis, quæ grauem quandam Dei offénsam significant. Et in capit. licet de voto, & voti redemptione, inquit Innocentius III. Licet vniuersis liberum sit arbitrium in vouendo, vsque adeò tamé solutio necessaria est post votum, vt sine propriæ salutis dispendio, alicui non liceat resilire. Et Diuus Thomas in quarto, distinctione 38. quæstione prima, articulo tertio, quæstiuncula prima, ait, quòd qui votum ritè factum prætermittit, peccat mortaliter, quia fidem, quam cum Deo iniji frangit. Et cófirmatur: Quamuis vouere sit opus consilij: tamen redditio voti pertinet ad iustitiam: cum religio, cuius actus est votum, pars sit iustitiæ, qua Deo reddimus debitum cultum: sed iustitia ex genere suo obligat ad mortale: ergo & votum. Imò dico, quòd multo maior est obligatio voti, quam iustitiæ: quia in voto obligatio oritur, non solum ex iustitia, sed ex religione. Ex quo sequitur grauius peccatum esse non seruare promissionem factam Deo, quam promissionem factam homini. Et ratio est: Nam cum in violatione promissionis homini factæ tantum fiat peccatum contra iustitiam: in violatione verò promissionis factæ Deo, fiat peccatum contra iustitiam, & cótra religionem, fit, vt ex violatione vtriusque virtutis maius peccatum oriatur.

¶ Secunda conclusio: Quando aliquis prætermit- 2. Conclusio.
tit minimam partem eius, quod vouerat, non peccat mortaliter: sed tantum venialiter. Hæc conclusio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus; estque Caietani in secundo dicto illius. Et probatur: In omnibus alijs præceptis diuinis, & naturalibus transgressio in re leui tantum est peccatum veniale: ergo idem etiam est dicendum in voto.

¶ Tertia conclusio: Votum emissum de re leui, 3. Conclusio.
etiam si illa res leuis sit tota materia voti, non obligat ad sui obseruantiam, sub reatu peccati mortalis. Hæc conclusio est contra Caietanum. Et probatur: Promissio rei leuis facta homini non obligat ad sui obseruationem sub peccato mortali, quamuis ipsa res leuis sit tota materia promissionis: ergo nec facta Deo. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Nam Deus non est rigidior exactor suarum promissionum, quàm homo. Item: Materia illius voti, quomodocunque sumatur, est res leuis: ergo votum de ea emissum tantum obligat ad veniale. Et confirmatur: Grauitas peccati non est sumenda ex arbitrio, & voluntate peccantis, sed ex quantitate, & necessitate obiecti, vt constat in omnibus præceptis, si loquamur de grauitate, quam habet actus ex natura sua. Verbi gratia, in furto grauitas peccati nó sumitur ex voluntate furantis, sed ex re ipsa, de qua est furtum. Nam si res furata est grauis, quamuis latro nolit, erit peccatum mortale, & si est res leuis, erit peccatum veniale. Sed quando votum fit de re leui, ipsa ex se est parua materia fidelitatis, & religionis: ergo tale votum violare ex se non erit peccatú mortale. Vltimò: Votum est quædam lex hominis, quam quisque sibi ponit ex propria voluntate: ergo non aliter debet obligare, quam si esset lex Ecclesiastica, vel diuina. Sed lex diuina & Ecclesiastica, etiam si ex genere suo obligent ad sui obseruantiam sub reatu mortalis culpæ, nihilominus frangere illas in re leui est tantum peccatum veniale: ergo similiter & votú. Ex hoc infertur, quòd si aliquis promittat singulis diebus dicere vnum, aut duo Aue Maria, & illud

quotidie prætermittat, nūquam peccabit mortaliter; quia semper frangit fidelitatem in re leui; & ex pluribus venialibus non potest fieri vnum mortale. Secus autem esset, si promitteret dare quotidie vnum assem pauperibus. Tunc enim, quamuis quotidie non dando tantum peccaret venialiter; tamen quando peruenisset ad materiam peccati mortalis, peccaret mortaliter: sicut ille qui quotidie furatur vnū assem. Et ratio est: Nam licet priora peccata tantum sint venialia; tamen vltimum est mortale, vel ratione nocumenti, vel ratione grauitatis materiæ, quæ aufertur.

Argum. Sed contra hoc est argumentum: Ille, qui vouit quotidie dare vnum assem pauperibus, si per annum dimittat, nihil tenetur restituere: ergo nunquam potest fieri, vt materia voti tantum crescat, vt sit sufficiens ad peccatum mortale. Atque ex consequenti, quamuis non adimpleat per multum tempus illud votum, nunquam peccabit mortaliter. Consequentia est nota, & antecedens probatur. Ille, qui vouet, quotidie dicere vnum Aue Maria, si hodie omittit, non tenetur crastina die illud recitare, vt omnes Doctores fatentur; alioquin posset etiam tantum augeri materia voti, vt esset peccatum mortale illud non adimplere: ergo idem erit dicendum de eo, qui vouit quotidie dare vnum assem. Probo consequentiam ex paritate rationis.

Responsio. ¶ Ad hoc argumentum respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, non esse eandem rationem de eo, qui vouit quotidie dicere vnum Aue Maria, & de eo, qui vouit quotidie dare vnum assem pauperibus, vt dicit Caietanus infra articulo duodecimo. In primo enim voto ipsa temporis determinatio per se cadit sub voto: & sic mutari non potest. Cæterùm in secundo voto tantum res promissa per se cadit sub voto, & tempus secundario. Quare semper manet obligatio ad reddēdum id, quod fuit promissum, quamuis tempus mutetur. Infero secundò, falsum esse discrimen positum à Caietano inter præceptum voti, aut iuramenti, & alia præcepta diuina, & naturalia, quantum ad hoc, quod est non obligare ad mortale propter leuitatē materiæ. In omnibus enim transgressio in re leui tantum est peccatum veniale. Et ratio est: Nam cum grauitas peccati non sumatur ex arbitrio, & voluntate peccantis; sed ex natura ipsius rei, fit, vt quando res est leuis, peccatum tantū sit veniale, etiam si illa res sit tota materia præcepti. Dummodo ex conscientia erronea peccans non existimet peccare mortaliter. Tunc enim erit peccatum mortale. Et ad argumentum, quo Caietanus probauit suum primum dictum, respondetur, falsum esse, quòd quando materia voti est leuis, perfectè transgrediatur homo præceptum diuinum, & naturale de reddendo voto, si illud non adimplet. Sicut nec perfectè transgreditur præceptum de non furando ille, qui rem leuem furatur, cum æqua sit vtriusque ratio.

Dubium de voto ex metu facto. ¶ Circa eandem conclusionem Diui Thomæ est aliud dubium, vtrum votum ex metu factum sit obligatorium? Et ratio dubitandi est; Nam cum votum, vt diximus, debeat esse voluntarium: & ignorantia, vis, atque metus tollant voluntarium, vt docet Aristotel. tertio Ethicorum, videtur consequens, quòd *Ratio dubitandi.* votum ex metu factum non sit obligatorium. In oppositum tamen est: Nam nullo metu videtur posse homo excusari ab obseruantia legis diuinæ & naturalis; implere autem promissum votum est de lege naturali & diuina.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendū est primò, quòd metus est duplex, vnus incussus ab extrinseco, & alter ab intrinseco. Quæ distinctio cōmuniter recipitur ab omnibus Doctoribus tā Theologis, quam iuris prudentibus. Vt est videre apud Panormitanum super capit. sicut. el segundo, de regularibus. Et rursus: Metus est duplex, vnus, qui dicitur cadens in virum constantem, & alter, qui dicitur non cadēs in virum constantem. Metus cadens in virum constantem dicitur ille, quem ex se vir cōstans timere debet. Dignoscique poterit iste metus primò ex obiecto. Vt si malum, quod minatur est graue. Qualia sunt mors; grauis cruciatus, diuturnus carcer, seruitus, grauissima infirmitas, amissio status, vel magnæ partis suorum bonorum, metus stupri: metus infamiæ, quæ facile resarciri non potest, vt constat ex capite dilectus. de ijs, quæ vi metusve causa fiunt. Vbi hæc omnia recensentur. *Multiplex metus.* Secundo potest dignosci metus cadens in virum constantem ex parte modi. Vt si metum incutit vnus, vel plures homines; armati, vel inermes, si mulier, si senex, &c. Tertiò ex parte subiecti. Fieri enim potest, vt metus, qui respectu vnius est cadens in virum constantem, respectu alterius non sit. Vt metus, qui respectu alicuius puellæ, vel alterius fœminæ dicitur cadens in virum constantem; respectu viri non dicetur.

1. Conclusio. ¶ Hoc constituto, sit prima conclusio: Votum factum ex metu ab extrinseco illato, qui sit cadens in virum constantem non est validum, nec obligatoriū, quamuis vouens habeat propositum vouendi. Hæc conclusio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus, haberturque expresse in capite perlatum. de ijs, quæ vi metusve causa fiūt. Et probatur à simili: Matrimonium contractum ex tali metu est nullum: ergo & votum. Consequentia tenet ex paritate rationis, & antecedēs habetur expresse, trigesimatertia, quæstione quinta, capite nonficasti. & de conuer. coniugat. per multa capita. Tandem hanc eandem conclusionem probat argumētum primo loco factum in principio dubitationis. Ex quo infertur, falsam esse sententiam Syluestri, verbo, metus. §. octauo; asserentis prædictum votum esse obligatorium, si ille, qui vouit, habuit animum vouendi. Idem etiam affirmat, verbo, votum, secundo §. duodecimo. Et ad capitula iuris, quæ dicunt votum, vel matrimonium ex tali metu contractum esse nullum, respondet ex mente Panormitani, quòd ea dicuntur esse nulla; quia ius præsumit eum, qui sic vouit, aut contraxit, non habuisse animum vouendi, aut contrahendi. Cæterùm hęc sententia est falsa, vt dicebam, & contra communē sensum Ecclesiæ, quæ semper habuit irritum votum, vel matrimoniū ob metum celebratū, etiam si homo fateatur se habuisse animum contrahendi, vel vouendi, vt constat ex capit. cum locum, de sponsalibus. & trigesimatertia, quæstione quinta, capit. nonficasti. Quare, quamuis sic vouens dicat se habuisse animum vouendi, vel contrahendi, si tamen legitimè probat ex metu contraxisse, à voto, vel matrimonio iure absoluetur, vel potius declarabitur absolutus, cum anteà re ipsa obligatus non fuerit.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Votum factum ex metu nō cadente in virum constantem, vel ab intrinseco illatum, est validū, & obligatorium. Hæc conclusio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus, tam Theologis, quàm iurisprudentibus. Et probatur primò de metu non cadente in virum constantem. Nam ille nō tollit voluntarium: ergo nec impedit votum, aut matrimonium. Consequentia est nota, & antecedens ab omnibus conceditur. Quod verò votum factum ex metu ab intrinseco incusso similiter sit validum

dum, probatur ex capite sicut. el segundo de regularibus. Vbi dicitur, qui nimia ægritudine monachatum vouit, cogitur esse monachus. Et ratio est manifesta: Nam metus ab intrinseco incussus non tollit voluntarium, sicut ille, qui incutitur ab extrinseco. Quod ita esse constat ex eo, quòd ille qui ex metu ab extrinseco incusso votum emittit, nulla ratione habet gratum, id quod vouet, nec sua sponte illud acceptat, sed tantum, vt se ab hoste liberet. Tamen ille,

Quis dicatur metus incussus ab extrinseco.

qui vouet ex metu incusso ab intrinseco gratum habet illud vouere, vt mereatur patrocinium diuinum, quo à periculo liberetur. Et sic alia ratione est voluntarium, quam prius. Et aduertendum, quòd in præsenti non dicitur metus ab extrinseco incussus omnis ille, qui ex re extrinseca prouenit; sed tantum ille, quem alter homo per iniuriam infert, vt votum extorqueat. Vt si quis diceret; Occidam te, nisi tale votum emiseris. Ex quo infertur, quòd si aliquis ad vitandum mortis periculum in mari, vel in bello, vel etiam ad hoc, vt liberetur à carcere, in quo iniustè detinetur votum emittat illud erit validũ, & obligatorium. Nam cum hæc mala non inferantur ad votum extorquendum; si illud fiat, validum erit, nec dicetur ex metu ab extrinseco incusso, emitti. Et idẽ iudicium est de omnibus alijs periculis, ad quæ vitanda votum emittitur.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quo iure votum, emissum ex metu cadente in constantem virum, sit nullum? Vtrùm, scilicet sit nullum iure naturali, an tantum iure positiuo. In qua re Scotus in quarto di-

Sententia Scoti cũ sua ratione.

stinctione vigesima nona, quæstione vnica, articulo secundo, dicit, quòd tale votum est nullum iure naturali & diuino. Et ratio est: Nam cum ad votum ex iure naturali, diuino libertas requiratur, & ille metus tollat voluntarium, fit, vt iure etiam naturali votum annullet.

3. Conclusio.

¶ Hoc tamen non obstãte, sit tertia conclusio: Votum emissum ex metu cadente in virum constãtem iure tantum positiuo est nullum. Vnde stando in iure naturali; & diuino validum esset. Probatur: Ille metus non ita tollit voluntarium, vt excuset omnino à peccato; nam si aliquis ex metu cadente in virum cõstantem fornicaretur, proculdubiò peccaret, vt docet Diuus Thomas prima secundæ, quæstione sexta, ergo stando in iure naturæ, si ex illo metu fiat votum illud validum erit. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Nam vt diximus articulo primo hui9 quæstionis, ea libertas, & deliberatio sufficiens est ad votum, quæ satis est ad peccandum mortaliter. Et confirmatur: Si metus cadens in virum constantem iure naturæ votum annullaret; sequeretur, quod etiam metus leuis in viro meticuloso irritaret votum, atque matrimonium. Consequẽs autem est falsum, & contra communem Doctorum sententiam: ergo. Probo sequelam: Nam non minus libertatis tollit in viro meticuloso metus leuis, quã in viro constanti metus grauis. Tandem probatur conclusio ex eo, quòd iuramentum factum ex metu cadente in constantem virum iure naturæ est validum: ergo & votum. Consequentia patet: Nam maius est vinculum voti, quam iuramenti, vt docet Diuus Thomas quæstione sequenti, articulo octauo. Et ratio est: Quia obligatio voti nascitur ex fidelitate, quam Deo in promissis et factis debemus, vt ea persoluamus. Obligatio autem iuramenti nascitur ex reuerentia, quam eidem debemus, vt reddamus quod per eius nomen alicui pollicemur. Et cum infidelitas sit peior quam irreuerentia; Omnis enim infidelitas est irreuerentia, & non è contra, imò infidelitas hominis ad Deum est maxima irreuerentia, fit, vt votum ex se magis sit obligatorium, quam iuramentum, quatenus eius violatio propter infidelitatem est magis sacrilega. Et antecedens probatur ex communi sententia omnium Doctorum, & ex toto iure ibi sæpè sæpiùs dicitur, tale iuramentum esse validum, non solum iure naturali, sed etiam positiuo, quia nullibi irritatur sicut votum. Signum ergo est, quòd votum iure tantum positiuo est nullum. Et si quis quærat, quænam sit ratio, propter quam votum factum ex metu cadente in virum constantem iure positiuo nullum reddatur, & non iuramentum; dico id esse propter reuerentiã diuini nominis, quod in iuramento assumitur. Cum tamen iure naturæ vtrumque esset validum, vt diximus. Et si quis argumentetur: Ius positiuum non potest tollere ius naturæ: ergo, si votum factum ex metu cadente in virum constantem iure naturæ est validum, ius positiuum non poterit illud annullare; atque ex consequenti semper erit validum; Respondeo, notando, quòd ea, quæ pertinent ad ius naturæ, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt positiuè præcepta, vt præcepta Decalogi. Et hæc nulla ratione possunt per ius positiuum derogari. Alia autem sunt, quæ positiuè non præcipiũtur, sed permittuntur fieri & valida esse, quo ad vsque per rempublicam aliter fuerit determinatum. Et in his potest ius positiuum apponere conditiones, sine quibus non sint valida. Et talia sunt votum, matrimonium, & quicunque alij contractus humani, &c. Non enim ius naturæ præcipit, vt votum vel matrimonium factũ ex metu sit validum, sed tantum permittit validum esse quo ad vsque respublica aliud ordinauerit. Et idem iudicium est de matrimonio clandestino, & de matrimonio inter consanguineos intra quartũ gradum. De hac re est videndus Soto libro quarto, de iustitia, quæstione tertia, articulo primo.

Ad rationem Scoti.

¶ Ad fundamentũ Scoti respondetur, falsum esse, quòd metus omnino tollat voluntarium, quamuis illud minuat admiscendo aliquid inuoluntarij, vt docet Aristote. 3. Ethicorum. Ex quo factum fuit, vt Ecclesia irriter vota ex tali metu facta, quasi non plene voluntaria: cùm tamen iure naturæ essent valida.

Ad ar. factũ pro ratione dubitandi.

¶ Ad primum argumentum pro ratione dubitandi respondetur, quòd probat nostram primam conclusionem, dummodo Aristoteles intelligatur modo à nobis explicato. Ad rationem in oppositum dico, falsum esse, quòd nullo metu potest homo excusari ab obseruantia legis diuinæ, & naturalis, quando res præcepta non est intrinsecè mala. Tunc enim poterit facere contra præceptum ex æquitate ipsius legislatoris, vt diximus latè supra quæstione 62. articul. 3.

De obligatione simplicis promissionis.

¶ In solutione ad primum, agit Diuus Thomas, de promissione homini facta, & de eius obligatione. In qua re quædam sunt dubia, & quædam extra controuersiam posita. Vnde, vt certa ab incertis separemus, dico primò, certum esse, quòd omnis promis-

1 Dictum certum.

sio, etiam simplex, obligat ad sui obseruãtiam sub reatu alicuius culpæ, saltem venialis. (Appello autẽ simplicem promissionem illam, quæ nec ratione alicuius debiti præcedentis fit, nec aliquo iuramento firmatur. Vt cum quis spontaneè, & simplicibus verbis quidpiam amico Promittit, dicẽs, promitto tibi equũ, &c.) Probatur: Omnis homo tenetur suã promissioñe verã facere, ne mẽtiatur: ergo qui illã trãsgressus

fuerit

fuerit peccabit: saltem venialiter. Et confirmatur ex D. Thom. hic ad primum dicente, quòd ex qualibet promissione homo homini obligatur naturaliter. Et infra quæstione 110. articulo tertio, ad quintum, dicit, quòd qui non facit quod promisit, videtur infideliter agere per hoc, quod animum mutat. Rursus, quæcunque promissio etiam simplex ad minus continet affirmationem, quæ nisi adimpleatur erit mendacium: ergo & peccatum. Et confirmatur: Promittere est dare fidem: sed frangere fidem est peccatū contra ius naturæ: ergo & qui non adimplet promissum peccat contra ius naturæ.

Dictum certum.

¶ Dico secundò, etiam esse certum, quod promissio facta homini ratione alicuius debiti præcedentis, vt si quis promittat puellæ eam ducere, vel ratione sponsaliorum, vel alterius debiti, ex genere suo obligat ad sui obseruantiam sub reatu peccati mortalis. Et idem iudicium est de promissione iuramento firmata, & de alijs, quæ habuerint circumstantias requisitas ad ita obligandum in foro exteriori, vt promittens compelli possit ad sui obseruantiam. Et ratio est: Nam si istæ promissiones ex suo genere nō obligarent sub reatu peccati mortalis; omnis societas inter homines, & amicitia, atque iustitia violaretur. Itaque hæc certa sunt.

Punctus difficultatis.

¶ Sed dubium est, vtrùm simplex promissio, qua homo sua sponte, & simplici verbo aliquid amico pollicetur, ex suo genere obliget sub mortali? De qua Caietanus infra quæstione centesimadecimatertia, articulo primo, dubio quarto, partem tenet negatiuam. Et idem affirmat in summa, verbo, perfidia.

Sententia Caietani cum suo fundamento.

Et ratio illius est: Nam obseruantia promissionis pertinet ad fidelitatem; quæ nihil aliud est quam virtus veritatis, ad quam spectat verum dicere: sed veritas ex suo genere, & ex obiecto tantum obligat sub veniali, cùm mendacium ex obiecto tātum sit peccatum veniale: ergo & promissio simplex solum obligabit sub veniali. Consequentia cū minori est nota, & maior probatur: Ad fidelitatem pertinet reddere verum, quod dictum est; sed eiusdem virtutis est veritatem dicere, & dictum verum facere: ergo obseruantia promissionis pertinet ad veritatem.

Conclu.

¶ Hoc tamen non obstante dico, quòd simplex promissio facta homini ex suo genere obligat sub mortali, nisi ex leuitate materiæ fiat veniale. Ita tenet Soto libro septimo, de iustitia, quæstione secunda, articulo primo. Et probatur: Obseruantia promissionis pertinet ad iustitiam commutatiuam: sed iustitia ex suo genere obligat sub mortali: ergo & simplex promissio. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur. In promissione non solùm aliquid dicitur: sed etiam astringitur fides, quæ, vt dicit Cicero libro primo Officiorum, non solum pertinet ad iustitiam, verùm etiam est ipsissimum iustitiæ fundamentum, cui omnia hominum pacta, atque conuenta nituntur. Et confirmatur: Promissio facta Deo obligat sub mortali, non solum inquantum est cultus religionis; sed etiam inquantū est officium iustitiæ: ergo & illa, quæ facta fuerit homini. Consequentia tenet ex paritate rationis, cum quantum ad hoc vtraque promissio sit eiusdem generis. Antecedens verò probatur: tum ex cōmuni consensu omnium Doctorum: tum etiam ex illo Ecclesiast. capit quinto. Displicet Deo infidelis, & stulta promissio: quibus verbis mortale peccatum significari diximus. Itē: Non reddere promissum est contra iustitiam: ergo peccatum mortale ex genere suo. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Postquam aliquid est promissum iam est debitum: ergo ad iustitiam spectat illius solutionem facere. Et confirmatur: Facere iniuriam proximo ex genere suo est peccatum mortale; sed non reddere promissa, est facere iniuriam proximo, vt de se patet: ergo est peccatum mortale ex genere suo. Vltimò: Infidelitas conuictum humanæ societatis tollit; nisi enim sibi homines inuicem seruarent fidem, conuiuere nulla ratione possent: ergo contrariatur charitati, qua homo tanquam animal sociabile cum alijs simul viuere debet, alterque alterius onera portare, vt dicit Apostolus ad Galat. sexto. Atque ex consequenti, qui facit contra huiusmodi fidelitatem ex genere suo peccat mortaliter.

Ad fundamentum. Caiet.

Et ad fundamentum Caietani respondeo, falsum esse, quod obseruantia promissionis tantum pertineat ad veritatem moralem; nam etiam pertinet ad fidelitatem, quæ est pars iustitiæ commutatiuæ. Quare non adimplere promissum nō solùm erit dicere mendacium, vt Caietanus affirmabat; sed etiam erit violare iustitiam, non reddendo debitum ei, cui fuit promissum. Sed est aduertendū, quòd non adimplens promissum ex duobus poterit excusari à peccato, & mortali, & veniali. Primò, si promisit quod de se erat illicitum. Nam is promittēdo peccauit: & mutando propositum bene facit. Secundò, si sunt mutatæ conditiones personarum, & negotiorum, vt si quod tibi promisi, postea sit inutile, vel nociuum. Aut, si promittenti sit impossibile, vel perniciosum, vt si promisi pecuniam, quam posteà ob infortunium reddere non potest. Aut si mihi ingratitudinis signa dedisti. Aut denique, si promisit aliquo ire, & postea maiora vrgent. Vnde Seneca in libro de beneficijs dicebat: Ad hoc, vt homo teneatur facere quod promisit, requiritur, quòd omnia immutata permaneāt. Alioqui nec fuit mendax in promittendo, quia promisit quod habebat in mente, subintellectis debitis conditionibus. Nec fuit infidelis non adimplendo quod promisit, quia eædem cōditiones non extant. Ita tenet Diuus Thomas infra quæstione centesimadecima, articulo tertio, ad quintum, Caietanus hic addit aliam rationem excusandi, saltem à peccato mortali, non adimplentes promissa, desumptam ex loquentium abusu. Solent enim homines vti cōmuniter simplici promissione, quando non intendunt se obligare ad mortale. Cuius signum est, quòd suam promissionem iuramento firmare volunt. Idque non ob reuerentiam iuramenti, sed ne peccent mortaliter, si non seruent, arbitrantes ex sua simplici promissione non teneri, nisi ex quadam beneuola honestate. Et qui tali animo promittunt, certum est non promittere in rebus arduis, atque adeò nec peccare mortaliter promissa non adimplentes. Et hinc videtur esse, quòd simplices promissiones parum inter homines æstimentur.

Dubium.

¶ De eadem simplici promissione est aliud dubiū, vtrum facta interius in mente, aut etiam exteriùs, dummodo promittens sit solus, aliquam inducat obligationem? De qua re est communis sententia iurisprudentium partem tenentium negatiuam. Quam probant ex leg. 1. ff. de verborum obliga. Vbi dicitur, quòd animus in mente retentus non inducit obligationem, sed oportet, quod explicetur per verba exteriora.

Sententia iurisprudentū.

Et in leg. absenti. ff. de donation. habetur, quod absenti non potest fieri donatio, quia requiritur acceptatio alterius partis. Diu. Thom. in articulo primo huius quæstionis etiam videtur idem asserere. Nam dicit, promissionē, quæ ab homine fit homini,

non

non posse fieri, nisi per verba, vel quæcunque exteriora signa. Et idem dicit in quarto, distinctione trigesimaoctaua, quæstione prima, articulo primo. Almaynus in quarto, distinctione decimaquinta, quæstione secunda, etiam tenet idem. Quod probat duplici argumento. Primum: Homo non potest per solum actum interiorem corpus suum tradere in matrimonio: ergo nec per eundem actum poterit tradere quamcunque aliam rem. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur; Quia supra nullã aliã rem habet homo tantũ dominium, quantum habet supra proprium corpus. Secundum: Ad firmitatem promissionis necessaria est acceptatio illius partis, cui fit promissio, vt habetur in iure; sed talis acceptatio esse non potest, nisi ei, qui debet acceptare constet de promissione, quod solo actu interiori fieri non potest: ergo promissio per solum actum interiorem facta nullam inducit obligationem.

Sententia Soti. ¶ Contrariam tamen sententiam tenet Soto libro 4 de iustitia, quæstione 5. articulo 1. ad 1. Et quanuis lib. 7. quæstio. 2. artic. 1. ad 1. magis incliner in oppositum, dicit tamen hanc partem esse valde probabilem. Quam & probat multis rationibus. *1 Argũ. Soti.* Primò sic: Voces sunt signa conceptuum, & si vox obligat est ratione conceptus: ergo magis obligat ipse conceptus; atque ex consequenti promissio mente facta erit obligatoria.

2 Argum. ¶ Secundò: Si talem promissionem mentalem firmaret quis iuramento adhibito, nulli est dubium, quin ad eius adimpletionem maneret astrictus; idque non nisi ratione præcedentis promissionis; quia iuramentum promissorium non obligat, nisi in virtute promissionis præcedentis: ergo ipsa promissio mentalis iam erat obligatoria. *3. Argu. Soti.* Tertiò: Si surdo nihil audienti aliquid verbo promittas; & similiter, si in præsentia vnius dicas; Ego tali absenti amico hoc promitto, promissio in conscientia videretur tenere: ergo etiã si fiat in mente, quæ est promissio in absentia.

1. Dictum. ¶ Cæterùm, vt quid mihi in hac re verum esse videatur explicem, dico primò, quòd in contractibus, ad quorum essentiam requiritur vtriusque partis cõsensus, nullam obligationem inducit mentalis promissio; vt est videre in matrimonio, & in alijs contractibus emptionis, & venditionis. Cuius ratio est; Quia talis promissio non est simplex, sed hypothetica, & mutua, scilicet, do, vt des; facio vt facias; promitto vt promittas. Et sic non sufficit mentalis, sed requiritur ea quæ vtrique parti, per exteriora signa constet. Ex quo infertur, quam male inferat Almaynus non obligare promissionem mentalem simplicẽ, ex eo, quòd mentalis de contrahendo matrimonio, & alijs huiusmodi contractibus non est obligatoria. Fit enim argumentatio à promissione hypothetica ad simplicẽ. Et sic nulla est consequentia. Et per hoc patet solutio ad eius primum argumentum.

2. Dictum. ¶ Dico secundo, quòd loquendo de alijs simplicibus promissionibus, quæ super nullo contractu fundantur, vtraque opinio est probabilis, propter rationes assignatas. Et sic qui voluerit defendere partem affirmatiuam difficultatis propositæ, poterit respondere ad argumenta in contrarium, quòd leges allegatæ solum dicunt, quòd homo propter huiusmodi donationem mentalem in iudicio conueniri non potest: quia secundum illas vsque ad acceptationẽ alterius partis potest promittens licitè reuocare donationem factam. Cum quo tamen stat, vt in conscientia astrictus maneat. Et similiter respondetur ad secundum argumentum Almayni. Acceptatio enim alterius partis tantum est necessaria respectu tribunalis ciuilis, & non vt in conscientia obliget promissio. At verò cui magis arriserit pars negatiua, sicut & mihi magis arridet (propterea, quòd quãdiu non est aliquis, qui acceptet promissionem, nulla fit iniuria ex eo, quod à promittente reuocetur, & promissio, quę obligationẽ inducit, sine iniuria violari nõ potest, cum pertineat ad iustitiã commutatiuam eius adimpletio, vt diximus) Respondebit ad primum argumentum Soti, verum esse, quod vox obligat ratione conceptus. *Ad 1. argum Soti.* Promissio enim in voce facta non obligaret nisi fieret cum animo promittendi. Cũ hoc tamen stat, quod ad talem obligationem sola mentalis promissio non sufficiat, nisi etiam explicetur per verba, propter necessitatem acceptionis alterius partis. Itaque & vox & conceptus æquè concurrunt ad obligatoriam promissionem. Conceptus quidem, vt insit promissio. Vox autem, vt sit obligatoria. Quia ea mediante intercedit acceptatio alterius partis, sine qua obligatio inueniri nõ potest. Et si quis obiiciat; Quando aliquis facit promissionem præsentibus testibus, quibus in iudicio legitimè probari possit, talis promissio tenet in cõscientia etiam in absẽtia illius cui fit promissio, dummodo promittens voluerit se obligare, vt constat ex ordinationibus regalibus libro tertio, titulo octauo, lege tertia. & tamen non est ibi, qui talem promissionem acceptet: ergo ad obligationem promissionis non est necessaria acceptatio partis; respondetur concessa maiori, negando minorem. Quia quando adsunt testes, vel tabellio lex ipsa acceptat promissionem. Et qui sic promittit creditur cordatè & ex consulto promittere, velleq́ue se obligare. Quod non inuenitur, quando solum in mente, vel solus profert promissionem. *Ad 2. Argu.* Ad secundum argumentum respondetur, quod talis homo tenebitur adimplere promissum, non ratione promissionis, sed ratione iuramenti. Et ad probationem dico, quod ex iuramento nascitur obligatio adimplendi quod fuit promissum. Ad tertium respondetur, negando, quod promissio facta absenti, vel surdo valeat, nisi adsint testes, iuxta disposita in legibus allegatis, de acceptatione alterius partis, cui fit promissio. Et hæc dicta sufficiant de simplici promissione.

¶ Circa solutionem ad secundum argumentum. Vbi Diuus Thomas dicit, quod si illud, quòd quis vouit ex quacunque causa impossibile reddatur; debet facere quod in se est, vt saltem habeat promptam voluntatem faciendi quod potest; agendum est nobis de illis, quibus fit impossibile votum emissum implere. Et cum sint in duplici differentia: nam quidam absque sua culpa constituuntur in tali impossibilitate, quales sunt illi qui religionem vouerunt, quam sibi refragantibus monachis profiteri non est possibile; & alij qui culpabiliter talem impossibilitatem incurrunt, disserendum erit prius de primis, & deinde de secundis. Vnde ad primum deuenientes, est primũ dubium de eo, qui vouit ingredi religionẽ; & monachi eum admittere nolunt, ad quid teneatur? *Dubium de eo qui vouit religionẽ ad quam non admittitur.* In qua re, vt certa ab incertis separemus dicò primò certum esse, quod qui determinatè vouit vnam religionem, si in ea non recipiatur nõ tenetur aliam adire; quia ad id non se obligauit per votum. *1. Certum.* *2. Certum.* Dico secũdo etiã esse certũ, quod, si quis in particulari vouit vnam religionẽ, & postea in se cognoscit aliquod impedimentũ, propter quod in ea non recipietur, vt si verbi gratia, vouit intrare religionẽ, in qua homines ex ignobili genere non recipiũtur, & postea in se

cognoscit

cognoscit talem ignobilitatem, amplius ad votum non obligatur. Et similiter, si postea incurrerit aliquod perpetuum morbum, vel contagiosum, propter quod à monasterio expelleretur. Et ratio est: Quia nullus obligatur ad impossibile: & vota illa iam sunt sibi facta impossibilia. *Tertium.* Dico tertio etiam esse certum, qui vouit religionem in communi, ità, vt intentio, præcipua ipsius tantum fuerit se obligare ad religionem: quamuis habuerit attentionem ad hunc, vel ad illum ordinem, & ad hunc, vel ad illum locum tanquã sibi conuenientem, si in illo nõ recipitur tenebitur alios adire, vt votum adimpleat. Et ratio est: Nã cum determinatio loci aut religionis in illo non se teneat ex parte obiecti, sed accidentaliter se habeat, adhuc ea deficiente tenebitur vouens votum implere. Dico tamen, quod si in monasterijs, quæ sunt in proprio regno non recipiatur non tenebitur transire ad alia, quæ sunt extra regnum. Nec similiter tenebitur adire singula monasteria. Sed sat erit adire ea, ex quibus cognoscere poterit, quod in nullo recipietur. Et ratio est; Nam cum votum sit actus moralis, moraliter etiam eius obligatio erit intelligenda. Itaque hæc certa sunt.

Punctus difficultatis. ¶ Sed dubium est, vtrùm ille qui passus fuerit repulsam à religione, vel monasterio, cui se per votum astrinxit, teneatur castitatem, & regulam, & alia illius ordinis præcepta seruare, quantum est in se? In quo similiter est certum, quod si ille qui vouet religionẽ per tale votũ voluit se obligare ad castitatem. Et ad alia religionis officia, etiam si in illa non reciperetur, postquam passus fuerit repulsam, tenebitur illa seruare. Et item si ille, qui vouit religionem habuit animum ad nihil se obligandi, nisi in ea reciperetur, certum est, quod postquam passus est repulsam, ad nihil obligatur. Et sic de nullo istorum est sermo in proposita disputatione; sed tantum de illo, qui absolutè vouit religionem. Et quidem, quod talis postquam passus fuerit repulsam teneatur seruare castitatem, & alia religionis officia quantum est in se, probatur hoc

1. Argumen. argumento: In voto religionis includitur castitas, & obseruantia regulæ; sicut in voto virginitatis includitur continentia: sed mulier, quæ vouit virginitatem, si postea corrumpatur, tenetur seruare continentiam: ergo & qui vouit religionem si posteà expellatur, tenebitur seruare castitatem, & alia religionis præcepta. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur ex cõmuni consensu omniũ Doctorum, qui id affirmant cum Diuo Tho. in solutione ad secundũ. Imò est regula vniuersalis, quod quando id, quod aliquis vouit, est factum ei impossibile, tenetur dare operã, vt adimpleat, saltẽ id, quod est in eius po-

Confirmatio. testate. Et confirmatur: Si quis voueat dare pauperibus centum, vel ieiunare totum aduentum: si non potest omnia implere tenebitur saltem ad id, quod est sibi possibile: ergo similiter erit dicendum de eo, qui vouit religionem, quod tenebitur seruare castitatem si in monasterio non admittatur.

2. Argumen. ¶ Secundò: Votum solenne religionis obligat ad singula, quæ seruantur in religione, vt de se patet; sed obiectum, voti simplicis est ipsum votum solenne: ergo etiã obligabit ad obseruandum continentiã, & alia, ad quæ obligamur per votum solenne. Et confirmatur ex capitulo quidam, de conuers. coniuga. Vbi habetur, quod quidã inuita vsore intrauit monasterium, & posteà ipsa repetente fuit coactus ad eam redire. Dicit tamen summus Pontifex, quod quamuis talis ad monasterium ratione voti, quod nullum fuit, redire non teneatur, non tamen poterit, mortua priori vsore, ad secundas nuptias transire, nec debitum petere, quod in eius potestate erat, & ideò quo ad hoc votum tenuit. Idem etiam dicitur in capitulo placet, eodem titulo, de quadam muliere, quæ credens suum maritum esse mortuum, habitum religionis assumpsit, & eo reuerso de monasterio fuit extracta.

¶ His tamen nõ obstantibus sit conclusio; quòd si aliquis vouit religionem, ad quã non admittitur, non tenetur amplius in seculo manens castitatem, aut alia religionis officia præstare. *Conclusio.* Hæc conclusio est Caietani in hoc articulo, quam etiam tenent communiter omnes Doctores. Et probatur: Si ille talis, teneretur ad castitatem, & ad alia religionis officia, id esset, vel ex vi voti, quod emisit, vel ratione repulsæ: sed ex nullo horum obligatur: ergo. Consequẽtia cũ maiori est nota, & minor probatur. Et primo, quod nõ teneatur ratione repulsæ: Nam cum illa non fuerit in eius potestate, nullam de nouo obligationem poterit inducere. Quòd verò nec etiam obligetur ex vi voti probatur: Nã alias sequeretur, quod à die emissi voti teneretur ad castitatem, & ad alia religionis officia. Consequens autem est falsum, & contra communem Doctorum sententiam; nullus enim dicit, quod si aliquis voueat ingredi religionem Carthusiẽsium à die emissi voti teneatur ad recitandos Psalmos, & abstinendũ à carnibus: ergo. Sequela probatur. Vnusquisque tenetur statim à voto emisso ad omnia ea, quæ cadũt sub voto: ergo si obseruãtia castitatis, & aliorũ officiorum, quæ sunt in religione cadit sub voto illius, statim post votum emissum tenebitur quisque illa seruare. Et cõfirmatur: Nullus ex vi voti obligatur nisi ad id, quod cadit sub eius obiecto: sed ille talis tantum vouit religionem, nõ autẽ castitatem, aut alia religionis officia: ergo si non recipiatur nõ tenebitur illam seruare. Item, Si quis voueat statum aliquem accipere, nõ tenebitur ad leges illius quoadusque ipsum statum suscipiat, nisi forrè in voto, quo statum promisit, leges aliquas illius specialiter vouerit; vt qui vouit suscipere sacros ordines nõ tenetur officium diuinũ persoluere, & castitatem seruare, quoadusque fuerit ordinatus: sed religio est quidã status: ergo qui illã vouit non tenetur seruare castitatẽ, aut alia religionis officia, quoadusque talem statum per professionẽ suscipiat.

¶ Ex dictis infero primo, quod si ille, qui vouit religionem antequam professionem emittat, cum muliere congrediatur, tantum peccabit peccato fornicationis, aut adulterij, & non erit sacrilegus, cũ non vouerit continẽtiã, aut castitatẽ, sed tantũ religionẽ. *1. Corollar.*

¶ Infero secundo, quod si ille, qui vouit religionẽ, vxorem ducat, matrimoniũ erit validum: & poterit petere & reddere debitum, absq; aliquo peccato, *2. Corollar.* quamuis verũ sit quod peccabit mortaliter, tam matrimoniũ contrahendo, quã ipsum primo consummando, vt docet D. Tho. in 4. distinct. 38. quæstione secunda, articulo primo. Ratio autem propter quam mortaliter peccat, dum primũ consummat matrimonium, est, quia illo acto se impossibilẽ reddit ad votũ implendum; cùm matrimonium ratum, & consummatum per ingressum religionis nõ dissoluatur. Cæterum, si ille, qui vouit castitatem vxorem ducat, quãuis possit, & teneatur debitum reddere, non tamẽ potest illud petere sine peccato mortali, vt docet Diuus Thomas in quarto, distinctione 38. quæstione prima, articulo tertio, quæstiun. secunda ad quartum. Et ratio est: Nam, cùm ille, qui vouit castitatem, expresse promiserit, nunquam mulierem cognoscere,

tenetur,

tenetur, quantum est in se, votum implere. Et sic debitum petere non poterit.

3. Corollar. ¶ Infero tertio quod ille, qui vouit religionem, & matrimonium contraxit, si posteà vxor moriatur, rursus tenebitur religionem intrare. Quia cum obligatio voti non tollatur per matrimonium, sed tantum impediatur, sublato impedimento, votum in sua vi, atque obligatione manebit.

4. Corollar. ¶ Infero quarto, quod ille, qui ducit eam personam, quam scit, vel religionē vel castitatem vouisse, peccat mortaliter; quia est soci⁹ & particeps peccati alterius.

Ad 1. argum. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, vt respondeamus, aduertendum est cum Caietano in præsenti, dupliciter posse contingere, quod mulier aliqua virginitatem voueat. Vno modo ità, vt eius intentio solum feratur in virginitatem, quam intendit seruare à prima. Venere abstinendo. Et quæ ità voueret virginitatem si posteà illam semel amitteret, non teneretur amplius ex voto ad castitatem seruandam, quia illam non promisit. Alio modo simpliciter & absque vllo moderamine, sed, vt votum ex natura sua habet obligare. Et quæ ita voueret virginitatem, si illam amitteret, adhuc teneretur castitatem seruare. Nam cum hoc votum ex sua natura sit negatiuum, omnis voluptatis carnalis, quotiescunque mulier contrarium faceret peccaret mortaliter. Quo supposito ad argumentum responden, negando maiorem. Falsum est enim, quod votum castitatis contineatur in voto religionis sicut continentia continetur in virginitate. Nam virginitas includit castitatem promissam expresse, vel quantum ad primum actum, vel quantum ad omnes. At verò religionis votum nulla ratione castitatem includit.

Ad confirmationem. ¶ Ad confirmationem respondetur, concesso antecedenti, negãdo consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam qui vouit aliquod totum: ex consequēti vouit singulas illius partes. Et sic si non potest totũ præstare, tenebitur saltem præstare partes, quantum est in se. Cæterum qui vouit religionem, nulla ratione vouet castitatem, aut alia religionis officia quoadusque solenniter profiteatur.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum argumentum simpliciter respondetur cõcesso antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam per votũ solenne explicitè vouetur castitas, obedientia, paupertas, & alia secundum regulam religionis seruanda, quod in voto simplici religionis non fit. Quare quoadusque votum solenne fuerit emissum, ad ista in particulari seruandum nullus erit obligandus.

Ad cõfirmationem. ¶ Ad confirmationem ex capitulo quidam, & ex capitulo placet, respõdeo, casus in illis capitibus expressos nihil facere contra nostram conclusionē. Nam illi, de quibus ibi fit mentio, per solennē professionem in monasterio factam expresse vouerũt, se fore castos perpetuo: quod seruare tenebãtur, quia illud promittere fuit in sua potestate. At verò ille, qui vouit religionem in cõmuni, non vouit expresse castitatē. Atq; adeò non tenebitur ad illam, quoadusque per solenne votum in religione emissum, ad ipsam obligetur.

Quæstio. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm saltē in voto non nubendi includatur votum castitatis. Quod est quærere, vtrùm mulier, quæ vouit non nubere, ità teneatur seruare castitatem, vt si fornicetur peccet duplici peccato, vno fornicationis, altero sacrilegij?

Responsio. Ad quam quæstionem breuiter respondeo, negatiuè cum Magistro Soto in 4. dist. 38. q. 2. artic. 1. & cum Nauarro in Manuali cap. 12. nu. 43. & cum Sylnestro, verbo, votum. 4. §. 4. Et ratio est: Quia hoc votum tantum habet pro obiecto non ducere virum, nec opponere obstaculum religioni, si eam sumere velit; & sic non obligat ad castitatem seruandam. Ex quo infero posse Episcopum in hoc voto dispensare, cum non sit castitatis, nec reseruatum summo Pontifici. Et in voto non reseruato Episcopus ex rationabili causa potest dispensare, vt docent Soto, atque Syluester locis citatis, & Antoninus 2. p. tit. 11. c. 2. §. 1. & Angelus, verbo, votum, quæst. 4. Imo dico, quod quilibet idoneus confessor per bullam cruciatæ poterit in eo dispensare: Cum hoc sit reseruatum Pontifici nec in bulla excipiatur. Si quis etiam quærat, vtrum mulier, quæ vouit non nubere, vt licentius luxurietur, teneatur votum adimplere, dico huiusmodi difficultatem diffiniendam esse iuxta ea, quæ diximus artic. 2. huius quæstionis, agentes de votis emissis propter malum finem. Nam si licentius luxuriari, quod est malus finis, in illo voto intentus; est finis eius boni quod dicitur voueri, aut etiam ipsius voti, tale votum erit nullum, nec obligatorium, vt pote quod de re illicita est emissum. Si autem licentiùs luxuriari solum fuerit finis applicationis voluntatis ad vouendum, votum erit validum & obligatorium, cum verè sit de meliori bono, nempe, non nubere, nec ille malus finis inficit obiectum ipsius voti, vt eo loco diximus.

Dubium. ¶ Est aliud dubiũ, vtrùm qui vouit ingredi religionem, & in ea nũ admittitur, quia nescit Grãmaticam, aut aliud officium, propter quod inter professos laicos recipiatur, teneatur Grammaticam, vel aliud officium addiscere, vt sic votum adimpleat? Et videtur pars affirmatiua vera. Nam vt dicit Diuus Thomas hic ad secundum, si illud, quod quis vouit, ex quacunque causa impossibile reddatur, debet facere quod in se est, vt saltem habeat promptam voluntatem faciendi quod potest. Certum est autem, quod ille, qui ob defectum Grammaticæ, aut alicuius officij in monasterio non admittitur, potens est dare operam, vt illa addiscat, vt sic recipiatur.

Sententia autoris. Ego tamen ad hoc sub distinctione respondendum censeo. Quod si ille, qui votum religionis emisit, proposuit illius esse ordinis, qui sacris initiantur, bona fide credens non requiri scire Grammaticam: si id posteà ab ipso requiratur, nec tenetur addiscere Grammaticam, si alias non admittitur; nec etiam tenetur habitum laicorum suscipere, sed omnino manet voto absolutus. Et ratio est: quia ignorantia ipsum excusat, quæ facit, vt votum fuerit inuoluntarium. Et similiter qui vouit intrare ordinem laicorum credens non esse necessarium scire aliquod officium, non tenetur addiscere illud, vt admittatur; præsertim si fuerit scitu difficile propter eandem rationem. Cæterùm qui absolutè vouit religionem, non ignorans esse necessariam Grammaticam ad habitus susceptionem, proculdubio tenebitur, vel Grammaticam addiscere, vel habitum laicorum suscipere, vt voto satisfaciat, propter rationem hic à Diuo Tho. adductam.

De eo qui semel expellitur à religione quam vouit. Vtrùm autem ille, qui determinatè vouit vnum monasterium intrare, postquam semel passus est repulsam, teneatur aliud tempus expectare, & in eo iterum tentare an ad habitum recipiatur, maiorem in se continet difficultatem. Et videtur pars affirmatiua vera. Nam duodecim horæ sunt in die, vt dicit Christus Ioan. 11. & quod modo monachi non fecerunt, re posteà melius perspecta facere poterunt. Eo vel maximè, quod fortè sunt alij monachi à præcedentibus in monasterio, qui meliori spiritu ducti velint eum in eorum societatem admittere. Hoc tamen non obstante, dico cum Caietano in præsenti, quod si talis

uouens repellitur vsque ad aliquod tempus expectare teneetur, quia non simpliciter est repulsus. Cæterum si simpliciter fuerit refutatus non tenebitur amplius expectare; sed omnino liber manebit à voto. Quare, quamuis posteà monachi velint eum recipere ad ingressum religionis, non tenebitur. Et ratio est. Quia quãdo duorum voluntas requiritur ad aliquem contractum, vno eorum renuente, alter liber manet ab obligatione contrahendi.

De eo qui nõ solum vouit religionẽ ingredi sed in ea profiteri.

¶ Est aliud dubium, vtrùm ille, qui vouit non solum ingredi religionem, sed etiam in ea perseuerare, & profiteri, possit ab illa exire in anno probationis antequam professionem emittat? Ad quod breuiter respondeo, quod si ille bona fide religionem ingrediatur; & in ea permanens experimento discat, eam sibi non conuenire, poterit ab ea exire, absolutúsque manebit à voti obligatione. Ita tenet Soto libr. septimo, de Iustitia, quæstione secunda, articulo primo. Et ratio est: Nam idem est vouere religionem absolutè, & vouere profiteri: cùm votum religionis sit intelligendum secundum ius diuinum, quod præcipit, vt qui vouit religionem eam ingrediatur, & profiteatur. Cæterùm, quia hoc ius diuinum per humanum est interpretatum, ità, vt intelligatur dummodo per annum experiri possit, vtrùm ille status sibi conueniat, nec-ne (ad hoc enim datur annus probationis,) fit, vt hæc conditio semper sit intelligenda in voto religionis. Et sic, quamuis quis voueat perpetuò perseuerare, poterit à monasterio exire, si intra annum probationis inuenerit bona fide, illum statum sibi non expedire. Et si quis quærat, vtrùm saltem iste manens in sęculo teneatur castitatem seruare?

Quæstio.

Magister Soto vbi supra non distinguit istum casum à præcedentibus; sed reputat eundem. Quia nisi quis voueat ingredi religionem cum animo statim exeundi à monasterio, quod votum vanum esset, quicunque religionis votum emittit, intelligit perseuerare. Et sic qui perseuerantiam addit, nihil nouæ illi obligationis accumulat. Caietanus tamen aliter sentit, existimans, non esse idem vouere religionem absolute, & vouere illam vsque ad professionem. Sed siue distinguantur hi casus, siue non, eadem est ratio de vtroque, secundum vtrunque doctorem.

Responsio.

Et sic dico ex mente illorum, talem hominem non teneri ad castitatem seruandam. Et ratio Caietani est: Quia materia immediata, & proxima istius voti, est profiteri religionem. Materia autem mediata, & remota est obedire, pauperem esse, & castitatem seruare. Si ergo sic vouens excusatur ab impletione voti, propter impedimentum superueniens, quo ad materiam proximam, & immediatam; multo magis excusabitur quo ad remotam, & mediatam. Cum mediatum & immediatum, primarium, & secundum semper sic se habeant, quod secundarium sequitur naturam primarij, & mediatum naturam immediati. Quod autem professio sit immediata materia illius voti, & obedire atque castè viuere sint materia remota, patet ex eo, quod directè & sine aliquo medio attingit religionem. In obedientiam verò, & castitatem non fertur, nisi media professione, cuius sunt materia. Quare, si votum non obligat quo ad immediatum obiectum, nec etiam obligabit quo ad mediatum. Vide Caietanum; quamuis nimis prolisè loquatur.

Dubium de eo qui propter incorrigibilitatem expellitur à monasterio.

¶ Hucusque diximus de eo, qui citra suam culpam impossibilitatem incurrit votum adimplendi. Superest vt dicamus de illo qui sua culpa votum sibi fecit impossibile. Et primum de eo, qui post emissum votum solemne à religione expellitur propter suam incorrigibilitatem, vtrum sit tutus in conscientia, & ad quid teneatur? Ad cuius explicationem dico primo, quod ità expellitur à monasterio absolutus manet a voto obedientiæ, & paupertatis, & ab obligatione dicendi officium diuinum: nisi fuerit in sacris cõstitutus, & à ieiunijs, & alijs religioni annexis. Non tamen manet absolutus à voto castitatis. Probo singulas partes. Et primò, quod maneat absolutus ab obedientia; nam prælati, quibus illam debebat, eam reiecerunt. Quod verò maneat absolutus à voto paupertatis, patet; quia ille iam amplius non alitur à monasterio; & sic poterit bona habere, quibus alatur, & sustentetur. Quod autem non teneatur dicere officium diuinum, nec alia religionis officia seruare, probatur; Quia hæc non promisit expressè, neque ad illa tenebatur, nisi ratione religionis, à qua est exclusus. Quod tandem teneatur castitatem seruare, probo: Nam illam expresse vouit; nec est aliquod inconueniens: sed valde conueniens, quod eam in seculo seruet.

¶ Dico secundo, quod qui ità fuerit à monasterio expulsus, tenetur suam vitam emendare, & ad monasterium redire. Quamdiúque per illum steterit, quominus rursus admittatur nõ manet tutus in conscientia. Probatur: Ille sua malitia, atque culpa est causa, ne votum religionis, quod emisit possit adimplere: ergo quandiu in illa perseuerauerit non erit tutus in conscientia. Probo consequentiam: Nam malitia, & culpa nulli debent patrocinari. *2. Dictum.*

Dico tertio, quod si ille, qui à monasterio fuit expulsus, posteà correcta vita redeat, vt admittatur, & monachi nolint illum admittere, deinceps manet tutus in conscientia. Probatur: Nam adimpletio voti iam est illi facta impossibilis sine sua culpa. *3. Dictum.*

Dico quarto, quod si ille, qui sic expellitur à religione, antequam professionem fecisset, vouerat voto simplici religionem in genere, probabile est, quod teneatur aliam religionem intrare, si non admittatur in illa, à qua fuit expulsus. Probatur: Nam ille, qui vouit religionem in genere, si in vna non admittitur, tenetur aliam inquirere, vt supra diximus; & talis est ille, qui post votum solenne in vna religione emissum ab ea expellitur. Dixi tamen, hoc esse probabile, quia opposita sententia etiam potest sustineri. Et ratio est: Quia cum per votum solenne cessent vota simplicia prius facta, vt infra videbimus, etiam videtur probabile, quod cesset illius voti simplicis obligatio. Probabilior tamen est prima sententia. *4. Dictum.*

De tempore quo debent vota adimpleri.

¶ In solutione ad tertium argumentum agit Diuus Thom. de tempore, quo quis tenetur votum adimplere. Pro cuius intelligentia aduertendum est primò, tripliciter posse contingere, quod aliquis votum emittat. Vno modo determinando tempus adimpletionis. Secundo modo sub conditione, vt cum quis promittit aliquid facere, si hoc, vel illud acciderit. Tertio modo absolutè nullũ determinando tempus.

Dupliciter potest determinari tempus in voto.

¶ Secundo est aduertendum, dupliciter posse contingere, quod homo aliquid voueat, tempus determinando. Vno modo ità, vt tempus ipsum se habeat tanquam pars obiecti ipsius voti. Vt cum quis voueat ieiunare vigiliam alicuius sancti ex ipsius deuotione. Alio modo ità, vt tempus sit pars obiecti, sed tantum se habeat tanquam determinatiuũ executionis ipsius voti. Vt si quis voueat ingredi religionem post annum elapsum. Tunc enim temporis determinatio non cadit sub voti obiecto, sed tantũ religio, & tempus se habet vt determinatiuũ executionis ipsius voti.

¶ Tertio

Votum conditionale potest fieri dupliciter. ¶ Tertio est aduertendum, quod votum conditionale etiam potest fieri dupliciter. Vno modo absolutè. Et est quando conditio tantum se habet, vt conditio. Vt cum quis vouet religionem, vel ieiunium si salutem à Deo consequatur. Alio modo vt conditio non tantum sit conditio, sed etiam pœna, quam sibi vouens præscribit, vt rem, quam exosam habet, effugiat. Vt si quis voueat non murmurare; & si contrarium fecerit ieiunare in pane, & aqua in illa die. Diciturque hoc votum pœnale. His positis dico primò,
1. Dictum. certum esse, quod quicunque vouerit aliquid facere tempus determinando; siue tale votum sit absolutum, siue conditionale, tenetur intra illud tempus votum adimplere. Et si contrarium fecerit reus erit fracti voti. Probatur: Obligatio voti est ex intentione vouentis: ergo si vouens intendit votum adimplere intra certum tempus, & id non facit peccabit mortaliter.
2. Dictum. Dico secundo, quod si determinatio temporis se tenet ex parte obiecti, quamuis vouens peccet mortaliter, non adimplendo votum tempore statuto; eo tamen elapso non tenetur amplius ad voti solutionem. Probatur: Non existente voti obiecto cessat ipsius voti obligatio: sed post elapsum tempus, quod cadit in materia voti non existit voti obiectum: ergo cessat ipsius obligatio. Vnde si quis voueat ex deuotione alicuius sancti, eius vigiliam ieiunare; si id non faciat peccabit mortaliter non tamen tenebitur alio die ieiunare.
3. Dictum. Dico tertio, quod si temporis determinatio tantum se habet tanquam determinatiuum executionis voti, & vouens tempore statuto non adimplet votum; non solum peccat mortaliter; verumetiam post illud tempus elapsum adhuc tenebitur votum adimplere. Et ratio est: Nam obiectum, & materia voti semper manet eadem. Quare, si quis voueat ingredi religionem intra certum tempus; & id non faciat, non solum peccat mortaliter, verumetiam manet voto astrictus.
4. Dictum. Dico quarto, quod quicunque emittens votum conditionatum, siue illud sit pœnale, siue non, posita conditione tenetur ad voti solutionem. Et ratio est: Nam tunc intentio vouentis fuit se obligare ad votum. Est tamen aduertendum, esse latissimum discrimen inter votum absolutè conditionale, & votum pœnale. Nam votum absolutè conditionale, si est de religione, vel de castitate, vel de peregrinatione in Hierusalem, aut in Romam aut in Diuum Iacobum, etiam ante adimpletam conditionem, non potest dispensari, nisi à summo Pontifice, qui horum quinque votorum dispensationem sibi reseruat, vt constat ex extrauaganti. Et si Dominici gregis, secunda de pœnitentii. & remission. Cæterùm, si votum est pœnale, ante adimpletam conditionem poterit dispensari per episcopum. Et ratio est; quia tunc talis directè non vouet castitatem, nec religionem; sed tantum non facere id, quod exosum habet, scilicet, non ludere, vel non murmurare, quod vt adimplet pœnam sibi imponit. Vtrùm autem tale votũ pœnale post adimpletã conditionẽ possit ab Episcopo dispensari, varietate opinionum disputatur à Theologis. Soto tenet partẽ negatiuam. Cæterum contraria est probabilior, vt videbimus artic. vlt. huius quæstionis.
Vlt. dictum. Vltimò dico quod quotiescunq; aliquis quidquam vouit absolutè, nullum determinãdo tempus, tenetur statim votũ adimplere, iuxta illud Deuteronomij 23. Cum votum voueris Domino Deo tuo, nõ moreris reddere &c. Cum hoc tamen est verum, quod si bona fide differat solutionem credens in hoc non peccare, nullum peccatum committit. Et si dubius est, vtrum peccet necne? standum erit arbitrio confessarij docti atque prudentis. Qui pensatis omnibus circunstantijs tam temporis, quam personæ, quid faciendum sit iudicabit, cùm alia conuenientior ratio assignari non possit. Caietanus in præsenti dat regulam ad cognoscendum tempus executionis horum votorum, ex conscientia ipsius vouentis desumptam. *Sententia Caietani* Et dicit, quod si conscientia sibi dictat, quod expectare annũ, vel duos annos, non est contra votum, non tardat illud reddere. Poterit autem ipse vouens hoc examinare, & cognoscere tripliciter. Nam primò, si recordatus sui voti non illi remordet conscientia, quod non adimpleuit illud, vel non adimplet, signum est, quod non intendit se obligare intra illud tempus. Secundo, si in singulis promissis non consueuit se obligare, nisi ad longum tempus, signum etiam est, quod per huiusmodi votum non se voluit obligare ad statim illud soluendum, sed pro tempore, quo cætera promissa adimplere solet. Tertiò; Quia multa tempora, sunt tempora commoda secundum veritatem, quæ tamen secundum morem vouentis non reputantur commoda, & ipse intendebat de tempore commodo in idiomate suo, commoditas consideranda erit secundum morem, & consuetudinem ipsius vouentis. Quod & explicat Syluester verbo, votum. secundo. §. tertio. Dicens, quod tunc tenetur vouens implere votum suum quando commodè facere potest, assignato ei tempore, in quo ad id disponatur, secundum arbitrium viri prudentis. Nam quando procrastinat ex negligentia notabili, est in mora adimplendi votum. Si verò procrastinat spe maioris commoditatis, vel quia sine magna negligentia est oblitus occupationis causa, vel ratione paruitatis materiæ, non erit censendus esse in mora adimplẽdi voti, saltem culpabiliter. Hæc omnia vera sunt, sed modus, quo à nobis hæc difficultas fuit explicata longe facilior est, & in quo minus inest dubitationis. Relinquendo, scilicet, ea, quæ dubia sunt arbitrio, atque iudicio prudentis confessarij.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrùm expediat aliquid vouere.

AD Quartũ sic proceditur: Videtur quòd non expediat aliquid vouere. Non enim *2. cõtr. c. 138.* alicui expedit vt priuet se bono quod ei Deus donauit. Sed libertas est vnum de maximis bonis quæ homini Deus dedit, qua videtur priuari per necessitatem quam votũ imponit: ergo non videtur expediẽs homini quod aliquid voueat.

2 ¶ Præterea, Nullus debet se periculis inijcere. Sed quicunque vouet se periculo inijcit: quia quod ante votũ sine periculo poterat præteriri si nõ seruatur post votum, periculosum est. Vnde August. † dicit in epistola ad Armentarium & Paulinam: *Epist. 45. non multum remotè à fin. co. 2.* Quia iam vouisti, iam te obstrinxisti, aliud facere tibi non licet. Non talis eris, si non feceris quod vouisti: qualis mansisses si nihil tale vouisses: minor enim tunc esses, non peior. Modo autem tanto (quod absit) miserior, si fidem Deo fregeris, quanto beatior, si persolueris: ergo non expedit aliquid vouere.

3 ¶ Præterea, Apostolus dicit 1. ad Corinth. 4. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Sed non legitur neq; Christum aliquid vouisse,

nec Apostolos:ergo videtur quòd non expediat aliquid vouere.

¶ Sed contra est, quod dicitur in Psalm. 75. Vouete,& reddite Domino Deo vestro.

Art.1.& 2.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut suprà †dictum est, votũ est promissio Deo facta. Alia autem ratione promittitur aliquid homini, & alia ratione Deo. Homini quidem promittimus aliquid propter eius vtilitatem, cui vtile est & quod ei aliquid exhibeamus,& quod eum de futura exhibitione prius certificemus. Sed promissionem Deo facimus, non propter eius vtilitatem,sed propter nostram. Vnde August.†dicit in prædicta epistola,Benignus exactor est, & non egenus,& qui non crescat ex redditis, sed in se crescere faciat redditores. Et sicut id quod damus Deo non est ei vtile,sed nobis,quia quod ei redditur,reddenti additur,vt Augustinus ibidem†dicit, ita etiã promissio qua Deo aliquid vouemus,non cedit in eius vtilitatem,qui à nobis certificari non indiget:sed ad vtilitatem nostram in quantum vouendo voluntatem nostram,immobiliter firmamus ad id quod expedit facere. Et ideo expediens est vouere.

Epist.45. post med. illius tom. 2.

Eadē epi. 45. a med. to. 2.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd sicut non posse peccare non diminuit libertatem, ita etiam necessitas firmatæ voluntatis in bonum, non diminuit libertatem, vt patet in Deo & in beatis. Et talis est necessitas voti similitudinem quandam habens cum cõfirmatione beatorum. Vnde Augustin.†dicit in eadem epistola, quòd fœlix necessitas est quæ in meliora compellit.

Eadem epist. 45 non remotè à fine to. 2.

¶ Ad secundum dicendum,quod quando periculum nascitur ex ipso facto, tũc factum illud non est expediens, puta, quòd aliquis per pontem ruinosum transeat fluuium. Sed si periculum immineat ex hoc quòd homo deficit ab illo facto,non desinit propter hoc esse expediens. Sicut expediens est ascendere equum, quamuis periculum immineat cadenti de equo, alioquin oporteret ab omnibus bonis cessare, quæ etiam per accidens ex aliquo euentu possunt esse periculosa. Vnde dicitur Ecclesiasticæ vndecimo. Qui obseruat ventum,non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet. Periculum autem vouenti non imminet ex ipso voto, sed ex culpa hominis qui voluntatem mutat transgrediens votum. Vnde Augustinus†dicit in eadem epistola, Non te vouisse pœniteat, imò gaude iam tibi sic non licere quod cum tuo detrimento licuisset.

Epist. 45 non remotè à fin. tom. 2.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Christo, secundum se non competebat vouere, tum quia Deus erat, tum etiam quia inquantum homo habebat firmatam voluntatem in bono, quasi comprehensor existens, quamuis per quandam similitudinem ex persona eius dicatur in Psalm. †65.secundum glossam, Vota mea reddam in conspectu timentium eum. Loquitur autem de corpore suo quod est Ecclesia. Apostoli autem intelliguntur vouisse pertinentia ad perfectionis statum,quando Christum relictis, omnibus sunt secuti.

Psalm. 21. est Aug. ibidem.

SVMMA TEXTVS.

CONclusio huius articuli est affirmatiua. Quam probat D.Thom.in argumento,sed contra ex illo Psalmi; Vouete, & reddite Domino Deo vestro &c. Et in corpore articuli hac ratione. Votum est promissio facta Deo:sed promissio facta Deo cedit in vtilitatem eius, qui vouet:ergo expediens est aliquid vouere. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur ex differentia, quæ est inter promissionem factam homini, & illam, quæ fit Deo. Prior enim cedit in vtilitatem eius,cui fit promissio;& posterior in vtilitatem eius,qui vouit,vt docet D.August.

EXPLICATIO ARTICVLI.

ARticulus præsens de vtilitate voti inquirit, vt decisio quæstionis & articuli titulus testantur. Et sic expedire in proposito idem est ac vtile esse. In qua significatione dicitur in euãgelio. Expedit vobis, vt vnus homo moriatur,&c. Quare sensus conclusionis à D.Thom. positæ erit, quod expedit, hoc est, est valde vtile hominibus, quod vota Deo emittant de rebus,quas facere non est in præcepto. Et ad hũc modum intellecta conclusio est certa & de fide tenenda. Quam latè probat Guido Carmelita de erroribus Pseudoapostolorum cap. 7. Rofensis contra Lutherum artic.16.& 17. Clitoueus lib.1.& 3 Antilutheri. Echius in Enchiridio cap.8.& 18. Vualdensis de doctrina antiquæ fidei libro 3.cap.20.artic.2. D.Thom. opusculo 17.cap.11. & 12. Et opusculo 18.cap.12. Castro de heresibus,verbo,votum. Soto lib.7.de iustitia quæst.1.artic.1. De qua etiam te nos aliqua diximus artic.1.huius quæstionis statim in principio.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrùm votum sit actus latriæ siue religionis.*

Inf q.189.ar. 2.co. Et 3.cõtra c.138. Et op.17. cap.12. & opusc. 18. c.3. Lib. 2. de mens. in fol. 4. ante finem libri.

AD Quintũ sic proceditur. Videtur quòd votum non sit actus latriæ siue religionis. Omne enim opus virtutis cadit sub voto. Sed ad eandem virtutem pertinere videtur promittere aliquid,& facere illud, ergo votum pertinet ad quamlibet virtutem, & non specialiter ad religionem.

2 ¶ Præterea, Secundum † Tullium ad religionem pertinet cultum, & cæremoniam Deo offerre. Sed ille qui vouet nondum aliquid Deo offert,sed solum promittit, ergo votum non est actus religionis.

3 ¶ Præterea, Cultus religionis nõ debet exhiberi nisi Deo. Sed votum non solum fit Deo, sed etiam sanctis & prælatis, quibus religiosi profitentes obedientiam vouent, ergo votum non est religionis actus.

¶ Sed contra est,quòd dicitur Isaiæ decimonono. Colent eum in hostijs & muneribus, & vota vouebunt Domino,& soluent. Sed colere Deum est propriè religionis siue latriæ,ergo votum est actus latriæ siue religionis.

Q. 81. ar. 7. & ar. 1. ad 1.

¶ Respõdeo dicendũ, quòd sicut supra† dictũ est,

est, opus virtutis ad religionem seu latriam, pertinet per modum imperij, secundum quòd ad diuinam reuerentiam ordinatur, quod est proprius finis latriæ. Ordinare autem alios actus in suum finem, pertinet ad virtutem imperantem, non ad virtutes imperatas. Et ideo ipsa ordinatio actuum cuiuscunque virtutis in seruitium Dei, est proprius actus latriæ. Manifestum est

Art. 2. & 3. autem ex † prædictis, quod votum est quædam promissio Deo facta, & quòd promissio nihil est aliud, quam ordinatio quædam eius, quod promittitur in eum cui promittitur. Vnde votum est ordinatio quædam eorum quę quis vouet in diuinum cultum seu obsequium. Et sic patet quòd vouere propriè est actus latriæ seu religionis.

¶ Ad primum ergo dicendum, illud quod cadit sub voto, quandoq; est actus alterius virtutis, sicut ieiunare, & continentiam seruare, quandoque verò est actus religionis, sicut sacrificium offerre, vel orare. Vtrorumque tamen promissio Deo facta ad religionem pertinet,

In corp. art. ratione iam † dicta. Vnde patet quod votorum quoddam pertinet ad religionem, ratione solius promissionis Deo factæ, quę est essentia voti, quandoque etiam ratione rei promissæ, quæ est voti materia.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ille qui promittit, inquantum se obligat ad dandum, iam quoddammodo dat, sicut dicitur fieri aliquid cum fit causa eius, quia effectus virtute continetur in causa. Et inde est quod non solum danti, sed etiam promittenti gratiæ aguntur.

¶ Ad tertiũ dicendum, quod votum soli Deo fit, sed promissio etiam potest fieri homini. Et ipsa promissio boni quæ fit homini, potest cadere sub voto, inquantum est quoddam opus virtuosum. Et per hunc modum intelligendum est votum, quo quis vouet aliquid sanctis vel prælatis, vt ipsa promissio facta sanctis vel prælatis cadat sub voto materialiter, inquantum scilicet homo vouet Deo se impleturum quod sanctis vel prælatis promittit.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. Quam probat D. Tho. in argumento, sed contra, ex illo Esai. 19. Colent eum in hostijs, & muneribus, & vota vouebunt Domino, & soluent: sed colere est actus religionis: ergo & vouere. Et in corpore articuli hac ratione: Votum est ordinatio eorum, quæ quis vouet in diuinum cultum, atq; obsequium: sed ordinare aliquid in cultum diuinum pertinet ad religionem: ergo & votum. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur: Votum est promissio facta Deo: sed promissio nihil aliud est, quam ordinare id quod promittitur in illum, cui fit promissio: ergo.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Pro intelligentia huius articuli aduertendum est dupliciter posse contingere, quod aliquis actus studiosus sit ab aliqua virtute. Vno modo elicitiue, alio modo imperatiue. Ille actus dicitur esse elicitus ab aliqua virtute, qui sub formali obiecto illius continetur. Quomodo etiam dicimus nos, illos actus esse elicitiuè ab aliqua potentia, qui sub ratione formali obiecti illius continentur. Vt visio dicitur esse elicitiuè à potentia visiua, quia color, ad quẽ visio tendit, sub ratione formali obiecti potentiæ visiuæ continetur. Et similiter credere est actus fidei, &c. Ille autem actus dicitur esse imperatiuè ab aliqua virtute, qui elicitur per imperiũ vnius virtutis mouentis, & ordinantis aliã in suũ finem. Vt ieiuniũ, quod fit propter amorem Dei, dicitur esse imperatiuè à charitate: quia ea mouet temperantiã ad ieiunandum propter finem charitatis. Quando ergo quærimus, vtrùm votum sit actus religionis, non quærimus, vtrùm sit imperatiuè ab illa, sed vtrum sit elicitiuè. Quod item seruandum erit quotiescunque D. Tho. & Aristot. absolutè quærunt de actibus alicuius virtutis, vtrùm sint ab illa, necne? Et sic sensus conclusionis est, quod votum est actus elicitus à virtute religionis. Sed contra eam est

Argumentum contra cõclusionẽ D. Tho. Solutio Caietani. argumentum: Votum est actus intellectus, cum sit essentialiter promissio: religio autem est habitus pertinens ad voluntatem: ergo votũ non potest esse elicitiuè à religione. Ad hoc argumentũ Caietanus supra q. 81. art. 1. & 4. respondet, concesso antecedenti: negando consequentiam. Dicit enim, quod quãuis verum sit, quod inter potentias, vna non potest elicere actum alterius, bene tamen potest fieri, quod habitus existens in vna potentia alterius potentiæ actum eliciat. Et ratio est: Nam cum potentia ad substantiam actus concurrat in genere naturæ: necessario debet esse intrinseca ipsi actui: & sic non potest elicere, nisi proprium actum, cui tantum est intrinseca. Cæterum habitus non concurrit ad producendam substantiam actus: sed tantum modum & qualitatem illius: qualitas autẽ est quid extrinsecũ. Et sic fieri poterit, quod ab habitu in alia potentia existente producatur. Quo modo votum ab habitu religionis in voluntate existente elicitur. Sed quoniam multis non placet dicere,

Alia solutio. quod habitus in potentijs existentes solum quantum ad modum, & non quantum ad substantiã actus producunt, quod in pręsenti disputare non vacat: aliter respondeo ad argumentum; quod vouere, & orare, quæ pertinent ad intellectum, dicuntur esse elicitiuè à virtute religionis, quæ est in intellectu. Quia religio nulla alia media virtute indiget ad illos actus eliciendos: sed ipsa per se sufficit: quamuis egeat diuersa potentia ab illa, in qua est subiectiuè. Pręterquã, quod cum vouere, atque orare contineantur in ratione formali obiecti religionis: (ordinantur enim immediatè huiusmodi actus in cultum diuinum, qui est obiectũ religionis) necessario debemus dicere, quod elicitiuè sunt à virtute religionis, quamuis per distinctam potentiam producantur. Sicut & restituere, qui est actus extrinsecus, & iudicare, qui est actus intellectus, dicuntur esse elicitiuè à iustitia, quæ est in voluntate, quia vterque actus intrinsece, clauditur in ratione formali obiecti iustitiæ: quod est facere æquale.

¶ Processus D. Thom. in isto articulo est, Ex eo,

Argumentum contra processum literæ. quod votum est promissio facta Deo: & promittere nihil aliud est, quam ordinare id, quod promittitur, in illum, cui fit promissio, colligit, quod votum est actus religionis, cuius est ordinare res in diuinũ cultum. Sed contra hoc est argumẽtum: Ordinare, & referre aliquid in Deum non solùm virtuti religionis: sed etiam charitati & huic præcipuè competit, cuius finis & obiectum est Deus: ergo ex eo, quod votum est promissio, cuius est ordinare id, quod promittitur

in illum, cui ſit promiſſio, non magis colligitur, quod vouere eſt actus religionis, quam quod eſt actus charitatis.

Reſponſio Caietani.

¶ Reſpondetur tamen cum Caietano in præſenti, quod quia ſermo rei, & nõ res ſermoni ſubijci debet, & in vnaquaque re ſermones ſunt intelligendi ſecundum ſubiectam materiam, nõ eſt facienda vis in verbis, quãdo conſtat de rebus. Conſtat autẽ, quod quidquid Deo promittimus, promittimus ſub ratione reuerentiæ, quoniã promittimus, vt offerendũ Deo, Diuina autem reuerentia certũ eſt, quod pertinet ad Dei cultum, atq; adeo ad religionẽ, cuius eſt diuinum cultum reſpicere. Et ſic de primo ad vltimum, votũ pertinet ad religionem. Itaq; non infertur, quod votum pertinet ad religionem ex eo, quod vouere eſt ordinare, & referre aliquid in Deum: ſed ex eo, quod eſt offerre aliquid Deo, ad eius cultũ & reuerentiã quod propriè pertinet ad religionem. Hoc enim eſt diſcriminis inter charitatem, & religionem, quod charitas refert opera in Deũ tanquã in finẽ. Ieiunamus enim, & oramus propter Deum, tanquã propter finem. At verò religio non refert opera in Deum, tãquam in finem, nec ſub forma finis, ſed ſub forma illius, cui aliquid offertur in eius cultũ, & reuerentiam. Oritur que huiuſmodi diſcrimẽ ex eo, quod charitas habet Deum pro obiecto, tanquam rem amatã, hoc eſt, rem, cui bonum in cõmuni volumus, & nolumus malum. At verò religio tanquam id, cui reueremur, & obſequimur nos noſtráque illi cultu offerentes. Quia ergo votum non ſolum ordinatur in Deum, ſed etiam in eius cultum, & reuerentiam non ad charitatem, ſed ad religionem dicitur pertinere.

Diſcrimen inter charitatem & religionem.

¶ Doctrina D. Tho. in ſolutione ad 1. argum. eſt valde notanda. Conſiſtit autem in hoc, quod quamuis verum ſit, quod materia voti interdum pertineat ad religionem: vt cum quis vouet orare aut ſacrificare, & interdũ ad alias virtutes: vt cum quis vouet ieiunare, aut continentiam ſeruare: ipſa tamen promiſſio Deo facta ſemper pertinet ad religionem, ab illáque elicitur. Itaque votum interdũ eſt actus religionis, ſolum ratione formæ: quia ipſa promiſſio elicitur à religione. Interdũ autem ratione formæ, & ratione materiæ, vt quando actus promiſſi ab eadem etiam virtute eliciuntur. Sed conſurgit ex hoc non leue dubiũ: vtrum ſemper, quod homo frangit aliquod votũ, peccet duplex peccatum. Vnum contra ſpecialem virtutem à qua talis actus elicitur. Et alterum contra religionem: per quam Deo fuit oblatus. Verbi gratia, vouet quis ieiunare in die ſabbathi, & non ieiunat, dubium eſt, vtrùm illius voti tranſgreſſio duas culpas includat: vnam contra continentiam: & alteram contra religionem? Et pro parte affirmatiua eſt argumentum: Frangens ieiunium ab Eccleſia præceptum peccat duplex peccatum. Vnum contra ſobrietatem ſeu abſtinentiam, in qua actus ille per Eccleſiæ præceptum fuit conſtitutus: & alterum contra obedientiam, vt communiter dicunt Doctores: ergo & qui frangit ieiunium, quod ipſe vouit, peccat etiam duplici peccato; vt contra temperantiam, in qua actus ille per proprium votum fuit conſtitutus: & altero contra religionem. Nam cum votum ſit veluti quædam lex particularis, quam vouens ſibi præſcribit, quemadmodum lex humana præcipiens ieiunare eſt ſufficiens conſtituere actum illum in materia temperantiæ, ſic etiam & proprium votum.

Dubium.

Argumentũ.

Votũ & præceptum partim differunt & partim conueniunt.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum eſt primò cum Caietano in præſenti, quod præceptum legis, atque proprium votum, partim conueniunt, & partim differunt. Conueniunt quidem in hoc, quod tam materia præcepti, quam materia voti eſt actus alicuius virtutis. Præcipit enim lex, quæ ſunt iuſtitiæ, manſuetudinis & temperantiæ, &c. ſicut & votum eadem promittit. Differunt autem in hoc, quod materia præcepti eſt actus neceſſarius ad virtutem, & ſine quo virtus ſaluari non poteſt: ſiue iſta neceſſitas ſit ex natura actus abſolutè, vt contingit in honoratione parentum, ſiue quia pietas ſtare non poteſt, & in furto & homicidio, &c. cum quibus virtus non inuenitur. Siue ex poſitione legis, vt contingit in carnali coniunctione cum conſanguineis, vel affinibus in ſecundo, & alijs gradibus. Eſt enim huiuſmodi abſtinentia neceſſaria ad caſtitatem, non ex natura actus, & virtutis, vt patet ex ſanctis antiquorum matrimonijs in talibus gradibus: ſed ex legis determinatione. Et ſimile eſt de ieiunio reſpectu abſtinentiæ, & de extractione homicidæ ab Eccleſia, reſpectu ſacrilegij, & alijs huiuſmodi. Cæterum materia voti, ſcilicet, ieiunare in ſabbatho eſt actus ſupererogationis, nec ex voto fit neceſſarius ad virtutẽ temperantiæ. Non enim reſpicit votum virtutem illam, vt finem, ſicut lex cuius eſt facere homines virtuoſos, ſed fit ex voto talis actus neceſſarius ad virtutem religionis, quia eo ipſo, quod aſſumitur, vt materia voti fit neceſſarius reſpectu operantis, & reſpectu religionis, cuius eſt vouere & reddere vota, & non eſt factus neceſſarius reſpectu illius virtutis, cuius eſt ieiunare, puta, abſtinentiæ.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod ſicut promiſſio facta Deo eſt actus religionis: ita etiam promiſſio facta homini eſt actus fidei, quæ eſt virtus moralis. Eiuſdem enim virtutis eſt promittere, & reddere promiſſum. Et fides, vt dicunt Tullius & Diuus Auguſtinus eſt, qua dicta fiunt. Actus ergo fidei eſt promittere homini, ſicut eſt actus religionis promittere Deo.

Promiſſio facta homini eſt actus fidei.

¶ His conſtitutis ad propoſitam difficultatem reſpondetur ſub diſtinctione, ſcilicet, quod quando actus ille, qui voto, vt materia ſubſternitur, eſt conſtitutus in genere virtutis per aliquam legem, ſiue diuinam, ſiue naturalem, ſiue humanam, congeminatur peccatum in eius tranſgreſſione. Quando autem ſolum conſtituitur in genere virtutis per votum, non eſt duplex peccatum, ſed vnum. Verbi gratia, vouiſti honorare parentes, aut confiteri, aut ieiunare quadrageſimam, quia iam ſecluſo voto, illa opera erant ſingularium virtutum, ſi tranſgrediaris votum duplex peccatum committis: vnum contra illam virtutem, cuius actum vouiſti: & alterum contra religionem, ad quam pertinet violata promiſſio. Si autem vouiſti ieiunare vigiliam Corporis Chriſti: quamuis per tuum votum opus illud fuerit conſtitutum in genere abſtinentiæ: quia tamen antea non erat obligatorium, in fractione illius voti non committitur duplex peccatum, ſed vnum tantum. Et ſi puellæ dotem promiſiſti: & cum iam ſis ad id aſtrictus humana fide, eandem pollicitationem religionis voto confirmes, tunc effracta fide duplex erit peccatum: vnum contra humanam promiſſionem pertinens ad iniuſtitiam: alterum contra religionem.

Explicatio difficultatis.

¶ Et ad argumentum in principio factum reſpondeo primò, quidquid ſit de antecedenti, negando conſequentiam. Nam quia ieiunium ab Eccleſia præceptũ per ſe, ſecluſo voto, pertinet ad materiã temperãtiæ, ſi poſteà de illo votũ emittatur, & trãſgrediatur, duplex erit peccatum: vnum contra illam virtutem, & alterum contra religionem. Tamen, quia ieiunium votiuum

Ad argum.

votiuum non est materia necessaria temperantiæ, qui illud frangit, solum peccat contra religionem, ad modum iam explicatum. Vel secundò respondetur, negãdo antecedens. Falsum est enim, quod qui frangit ieiunium ab Ecclesia præceptum, peccat duplex peccatum: vnum contra sobrietatem, seu abstinentiam, in qua actus ille per Ecclesiæ præceptum fuit cõstitutus: & alterum contra obedientiam. Nam, quia præceptũ illud positiuum substernit actum ieiunij virtuti abstinentiæ tanquam necessarium ad illam: qui frangit illud peccat contra abstinentiam: & non contra obedientiam formaliter: nisi adsit contemptus. Et eadem ratione, quia votum substernit actum ieiunij virtuti religionis, tanquam necessarium ad illam: qui frangit ieiunium votiuum, peccat contra religionem, & non contra temperantiam formaliter: nisi fortè adsit gulæ superfluitas temperantiæ opposita.

Qualiter fiãt vota sanctis. ¶ In solutione ad tertiũ argumentum agit D. Tho. de votis factis sanctis. Et dicit quod ea ratione possũt dici vota emitti sãctis, qua promissio facta illis, & prælatis, cadit sub voto materialiter, quatenus, scilicet, homo vouet Deo se impleturũ quod sanctis, & prælatis promittit. Itaque sanctis, atque prælatis solum intelliguntur factæ promissiones, quarum obseruantia pertinet ad fidelitatem, & votum pertinens ad religionem solum fit Deo. Quamuis materia huius voti, possit esse promissio homini facta, in quantum est quoddam opus virtuosum. Sed contra hoc est argumentum desumptum ex modo profitendi religiosis, & omnibus alijs hominibus communi, qui expresse dicunt se promittere Deo, & Beatæ Virgini, & Beato Augustino, vel Francisco & prælato obedientiam, &c. & Diuo Iacobo peregrinationem, & alia huiusmodi. Quibus verbis significatur formaliter fieri vota prælatis, ac sanctis, & non solum Deo contra doctrinam à D. Thom. traditam. Sed, vt huic difficultati satisfaciamus, aduertendum est, quod quia sancti sunt medij inter Deum & homines, & medium vtriusque extremi naturam sapit: idcirco diuersa de sanctis sanciuntur in proposito. Nam si considerentur sancti, vt homines, seu creaturæ rationales, capaces secundum se honoris & obedientiæ, sic promissiones, quæ eis fiunt non sunt vota: sed possunt esse materia voti. Et in hoc conueniũt sancti cum hominibus viatoribus. Et sic considerat eos D. Thom. in hac solutione. Loquiturque de illis ex ea parte, qua distinguuntur à Deo. Et verum dicit. Cæterùm, si considerentur sancti, vt sunt Dij participatiuè: imò, vt in eis est, honoratur Deus, sic promissiones eis factæ, sunt vota; quoniam Deo in ipsis fiunt. Et quoniam votum sonat promissionem factam Deo: ideò cùm absolutè quis vouet sancto alicui intelligendus est vouere Deo in illo sancto. Sicut, & qui blasphemat aliquem sanctum intelligitur blasphemare Deum in illo sancto. Est enim blasphemia solius Dei, sicut & soli Deo vota emittimus. Nec obstat, quod vouere est actus latriæ, seu religionis. Quoniam eiusdem virtutis actus est vouere, & orare. Et tamen constat ex dictis, quod oramus sanctos in ordine ad Deum: & eodem modo possumus illis vota emittere: & eadem ratio est de prælatis, si considerentur quatenus in eis est Deus secundum dignitatis participationem & potestatem, quam habent, secundum quam gerunt vicem illius. Huicque considerationi consonat modus profitendi à religiosis obseruatus, quando dicunt: Promitto Deo, & Beatæ Mariæ, & Beato Augustino, &c. Et per hæc patet solutio ad argumentum.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrùm magis sit laudabile & meritorium facere aliquid ex voto, quàm sine voto.

AD Sextum sic proceditur. Videtur quòd magis sit laudabile & meritorium facere aliquid sine voto, quàm cum voto. Dicit enim Prosper † in secundo de vita contemplatiua. Sic abstinere vel ieiunare debemus, vt non nos necessitati ieiunandi subdamus, ne iam nõ deuoti, sed inuiti rem voluntariã faciamus. Sed ille qui vouet ieiunium, subdit se necessitati ieiunandi, ergo melius esset si ieiunaret sine voto. *Inf. q. 189. ar. 2. co. Et 3. qu. 25. a. 4. co. Et 3. contra cap. 138. & op. 17. c. 12. & opusc. 18. cap. 13. Li. 2. c. 24. in pri. & est ca. vlt. lib.*

2 ¶ Præterea, Apostol. dicit 2. Corinth. 9. Vnusquisque prout destinauit in corde suo nõ ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Sed quidam ea quæ vouent ex tristitia faciunt. Et hoc videtur procedere ex necessitate quam votum imponit, quia necessitas contristans est, vt dicitur † quinto Metaph. ergo melius est aliquid facere sine voto, quàm cum voto. *Lib. 5. text. 6. tom. 3.*

3 ¶ Præterea, Votum necessarium est ad hoc quòd firmetur voluntas hominis ad rem quam vouet, vt suprà † habitum est. Sed non potest firmari melius voluntas ad aliquid faciendum, quàm cum actu facit illud: ergo non melius est facere aliquid cum voto, quam sine voto. *Art. 4. huius quæst.*

¶ Sed contra est, quod super illud Psalm. 75. Vouete & reddite, dicit gloss. Vouere voluntati consulitur. Sed consilium non est nisi de meliori bono, ergo melius est facere aliquod melius opus ex voto, quàm sine voto, quia qui facit sine voto, implet tantum vnum consilium, scilicet de faciendo, qui autem facit cum voto implet duo consilia, scilicet, & vouendo & faciendo.

¶ Respondeo dicendum, quòd triplici ratione facere idem opus cum voto est melius, & magis meritorium, quàm facere sine voto. Primò quidem, quia vouere sicut † dictum est, est actus latriæ quę est præcipua inter virtutes morales. Nobilioris autem virtutis est opus melius & magis meritorium, vnde actus inferioris virtutis est melior, & magis meritorius ex hoc, quòd imperatur à superiori virtute, cuius actus fit per imperium, sicut actus fidei vel spei melior est si imperetur à charitate. Et ideo actus aliarum virtutum moralũ, puta ieiunare, quod est actus abstinentiæ, & continere, quod est actus castitatis, sunt meliora & magis meritoria si fiãt ex voto, quia sic iam pertinent ad diuinum cultum, quasi quædam Dei sacrificia. Vnde † Augustinus dicit in libro de Virginitate, quòd neque ipsa virginitas, quia virginitas est, sed quia Deo dedicata est, honoratur, quam fouet & conseruat continentia pietatis. *Art. præc. Cap. 8. circa princ. tom. 6.*

¶ Secundò, quia ille qui vouet aliquid & facit, plus se Deo subiicit, quàm ille qui solum facit. Subiicit enim se Deo non solum quantum ad actum: sed etiam quantum ad potestatem, quia de cætero non potest aliud facere, sicut plus daret homini qui daret ei arborem cum fructibus, quàm qui daret ei fructus tantum, vt dicit † Anselmus in libro de Similitudinibus. Et inde est quod etiam promittentibus gratiæ aguntur, vt dictum † est. Tertio, quia per votum immobiliter voluntas firmatur in bonum. Facere autem aliquid ex voluntate firmata in bonum, pertinet ad perfectionem virtutis, vt patet † per Philosophum in secundo Ethicor. Sicut etiam peccare mente obstinata, aggrauat peccatum, & dicitur peccatum in Spiritum sanctum, vt supra † dictum est.

Capit. 84. *Ar. præce. ad 2.* *Li. 2. c. 4. to. 5.* *Quæ. 14. a. 1.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd autoritas illa est intelligenda de necessitate coactionis, quæ inuoluntarium causat, & deuotionem excludit. Vnde signanter dicit. Ne iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus. Necessitas autem voti per immobilitatem fit voluntatis, vnde & voluntatem confirmat & deuotionem auget: & ideo ratio non sequitur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd necessitas coactionis, inquantum est contraria voluntati, tristitiam causat secundum† Philosophum. Necessitas autem voti in his qui sunt bene dispositi, inquantum voluntatem confirmat, non causat tristitiam, sed gaudium. Vnde Augustin. † dicit in Epistola ad Armentarium & Paulinam, Non te vouisse pœniteat, imò gaude iam tibi sic non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Si tamen ipsum opus secundum se consideratum, triste & inuolũtarium redderetur post votum, dum tamen remaneat voluntas votum implendi, adhuc magis meritorium, quam si fieret sine voto, quia impletio voti est actus religionis, quæ est potior virtus quam abstinentia, cuius actus est ieiunare.

Loco citato in argum. *Epist. 45. non ... à fine tom. 2.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui facit aliquid sine voto habet immobilem, voluntatẽ respectu illius operis singularis quod facit, & tunc quando facit, non autem manet voluntas eius omnino firmata in futurum, sicut vouentis qui suam voluntatem obligauit ad aliquid faciendum, & antequam faceret illud singulare opus, & fortasse ad pluries faciendum.

Svmma Textvs.

AD propositam difficultatem respondet D. Tho. vnica conclusione affirmatiua. Quam probat in argumento, sed contra, testimonio Glossæ dicentis super Psalm. 75. quod vouere voluntati consuluit. Et in corpore articuli triplici ratione. Prima est: Ille actus est nobilior, & magis meritorius, qui proficiscitur à nobiliori virtute: sed religio à qua votum procedit est nobilior virtus, quam aliæ: ergo magis meritorium, atque laudabile erit facere aliquid ex voto, quã ex alia virtute. Secunda ratio: Ille actus est nobilior, & magis meritorius, quo homo Deo se magis subiicit: sed quando homo aliquid facit ex voto, Deo se magis subiicit, quam si sine voto faciat: ergo magis laudabiliter, & meritoriè operatur. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur. Nam qui facit aliquid ex voto, subiicit se Deo: non solum quantum ad actum: sed etiam quantum ad potestatem: cum de cætero non possit non facere, quod promisit. Tertia ratio: Ille, qui operatur ex voto operatur ex maiori animi firmitate: ergo magis meritoriè. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam per votum voluntas in bono confirmatur.

Explicatio Articvli.

COnclusio huius articuli est de fide tenenda. Quã latè probant Doctores adducti in articul. 4. præsertim D. Thom. opusculo 17. cap. 11. & 12. & opusculo 18. capit. 11. Et confirmatur ex communi consensu Ecclesiæ, quæ suos fideles ad vouendum hortatur. Quod nulla ratione faceret, nisi opera ex voto facta laudabiliora, & magis meritoria essent, quam quæ fiunt sine voto. Quare D. Hieronymus pertractans illud Threnorum capit. 3. Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua: in hunc modum dicebat: Militum ergo Christi perfectio est, exutam mentem habere à cunctis terrenis negotijs, & tumultu seculi, iuxta illud Apostoli: Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus, & cætera: eamque quantum humana imbecillitas sinit, festinat viuere cũ Christo. Quam quidem speciem conuersationis homines eremitæ & monachi, qui voto monasticæ disciplinæ obligati sunt, imitari cõtendũt. Sed rara est & paucissimis dono Dei hęc perfectio concessa. Is enim verè & non ex parte perfectus est, qui & in eremo squalorem solitudinis, & in cœnobio infirmitates fratrum æquali magnanimitate sustentat. Et ideò in vtraque professione per omnia consummationem inuenire difficile est: Quia nec anachorita contemptum, ac priuationem materialium rerum, nec cœnobita theoricam ad integrum potest assequi puritatem. Sed tamen quantum supere excellat serenitas tranquillę vitæ turbulentiam secularis conuersationis nouit, qui hác expertus est. Et dominicum iudicium in Euangelio, Dominus inter duas mulieres cernit, ad Martham dicens: Martha, solicita es, & turbaris erga plurima. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Hæc Hieronymus. In quibus verbis multa sunt notatu digna. Primum, quod tempore D. Hieronymi monachi se voto astringebant. Quod tamen Erasmus pertinacissime negat in plerisque suis operibus, præsertim in vita Hieronymi, quam ipse scripsit. Secundum, quod talis monachorum vita voto obligata, est bona, & ad imitationem perfectionis Christianæ. Tertium, quod hæc monachorum vita præferenda est vitæ aliorum, qui secularibus miscentur negotijs. Et hoc est quod nostro proposito deseruit, & quod etiam Erasmus negare non erubescit. Sed, vt apertius Erasmum & alios monasticæ professionis hostes de impudentissimo mendacio conuincam, alium testem multò Hieronymo vetustiorem proferam. Diuum, scilicet. Dionysium Pauli discipulum, qui in libro Ecclesiasticæ Hierarchiæ capit. 6. ritum consecrationis professionisque monasticæ, qualis ab Apostolis institutus tunc seruabatur in Ecclesia, describens sic ait: Porro purgandorum omnium excelsior

D. Hieronym. *Elegans testimonium D. Dionysij.*

excelsior & sublimior est ordo monachorũ sacra dispositio, aut sancta distinctio: Expiatione omni, tota virtute, atque exactissima suarum operationum castitate mundata. Inde diuini duces nostri appellationibus eos sacris dignati sunt, partim Therapeutas, id est, cultores, à sincero Dei famulatu, & cultu, partim monachos, ab indiuidua, & singulari vita vni Deo intenta, appellantes, tanquam quæ sanctis complicationibus, aut conuolutionibus inseparabilium, illos ipsos in diuinam, & Deo gratam vnitatẽ promoueant: Quapropter & perficientem eis donauit gratiá diuina sanctio, & quadam eos consecratiua inuocatione dignata est. Deinde formam illius consecratiuæ inuocationis, & monasticę professionis describẽs ait: Stat quidem sacerdos ante sacrum altare monasticam imprecationem psallens. Ille autem post sacerdotem astat: non vtrumque ponens genu, non alterum, non habens imposita sacra eloquia capiti. Verum sacerdoti tantum astans, mysticam super illum inuocationem persequenti. Qua finita sacerdos ad eum accedens interrogat primum, an renunciet diuisibilibus omnibus, non solum conuersatione, sed etiam phantasijs eorumdem. Deinde perfectissimam ei vitam exponit, illud apertè contestans, oportere illum medio longe antecedere. Vbi verò ille hęc omnia intente promiserit, consignans eum signo crucis sacerdos, eodem, trinas diuinæ beatitudinis personas inclamans, exutumque omni veste aliam induit. Et cũ sanctis illis, qui ipsum astant, viris, ipsum salutans, diuinorũ mysteriorũ participem facit. Hactenus D. Dionysius. In quibus verbis duo præcipuè notare licet. Primum est, quod monachi tunc professionem per voti promissionẽ faciebant. Quod manifestè ostendit cum dicit: Vbi verò ille hęc omnia intentè promiserit, &c. Et sic non solum tempore D. Hieronymi: sed multò ante, scilicet, in ipsis Ecclesiæ primordijs monachi se voto Domino obligabant, promittentes, rerum diuisibilium hoc est, rerum terrenarum, quæ à nobis per mortem diuiduntur, & separantur, renunciationem. Secundum, quod vita monastica, in qua soli Deo vacatur, & curis secularibus renunciatur, est omnibus alijs excellentior, & sublimior. Idem etiam probatur ex D. Greg. homi. 20. super Ezechielẽ, in hunc modum dicente: Hoc inter sacrificium, & holocaustũ distat, quod omne holocaustum sacrificium est, sed nõ omne sacrificiũ holocaustum. In sacrificio enim pars pecudis, in holocausto verò totum pecus offerri cõsueuit. Vnde & holocaustum Latina lingua totum incensum dicitur. Pẽsemus ergo, quid est sacrificium, quid holocaustum. Cũ enim quis suum aliquid Deo vouit, & aliquid nõ vouit sacrificium est. Cũ verò omne, quod habet, omne, quod viuit, omne quod sapit, omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est. Nam sunt quidam, qui adhuc mente in mundo retinentur: sed tamen ex possessis rebus subsidia egentibus ministrant: oppressos defendere festinant. Isti in bonis, quæ faciunt, sacrificium offerunt: quia aliquid de actione sua Deo immolant: & aliquid sibimetipsis reseruant. Et sunt quidam hic, qui nihil sibimetipsis reseruant, sed sensum, linguam, vitam, atque substantiam, quam acceperunt, omnipotenti Deo immolant. Quid isti, nisi hoc holocaustum Domino offerunt? Imò magis holocaustum fiunt. Israëliticus enim populus primum sacrificium in Ægypto obtulit, secundum verò in eremo. Qui ita adhuc mentem habet in seculo, sed boni iam aliquid operatur, Deo sacrificium obtulit in Ægypto. Qui verò præsens seculum deserit, & agit bona, quæ valet, quasi iam Ægypto derelicta, sacrificium pręhet in eremo: quia repulso strepitu desideriorum carnalium in mentis suæ quiete, atque solitudine Deo immolat quidquid operatur. Quamuis ergo sicut dictum est, sacrificium sit etiam holocaustum, maius tamen est holocaustum sacrificio: quia mente, quæ huius mundi delectatione nõ premitur, totum in omnipotentis Dei sacrificio incenditur, quod habetur. Hucusque D. Gregorius. In cuius verbis est etiam ponderandum, quod ait maius esse holocaustum sacrificio, maiusque fuisse sacrificiũ eremi, quam sacrificium Ægypti. Quasi significans monachos, qui ex toto negauerunt voluntatem suam, se totos in professione Deo per votum obedientiæ immolantes, fecisse holocaustum. Atque adeò conuincitur eadem lege eorum votum esse sacrificium eremi, & ex consequenti melius, quam opus à secularibus libere factum, quod est sacrificium Ægypti. Poterit etiam valere ad efficacissimam probationẽ huius veritatis, videre, quod beatissima Virgo Maria, quam laudabiliora & magis meritoria opera fecisse, nullus est qui ambigat, cum virginitatem & castitatem libere seruare potuisset, ad illam tamen voto se voluit astringere. Quod manifeste testantur verba illa, quæ ipsam Angelo nuncianti conceptionem filij Dei, respondisse dicit D. Lucas cap. 1. Quomodo fiet: quoniá virum non cognosco? Illa enim negatio verbo præsentis temporis adiuncta, non sic accipienda est, vt solum neget actum præsentis temporis: sed vt dicat votum de negatione actus in posterum. Alioqui nulla subesset dubitationis causa, & sine occasione quæsiuisse videretur. Vt enim mulier, quæ nunquam antea virum cognouit, in posterum concipiat, non est quid difficile, nec illa duo, vel in specie pugnant inter sese. At vero votum de perpetua virginitate, & concipere, velut ex diametro repugnare vidẽtur, nisi miraculum intercedat. Ideoque merito quærit. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Hoc est nunquá me virum cognituram spopondi. Et quod hic sit verus, & germanus illius literæ sensus testantur D. Bernardus homilia 4. super Missus est. Beda in homilia eiusdem Euangelij. Et D. Augustinus in libro de sancta virginitate cap. 4. vbi de Virgine Deipara loquẽs, sic ait: Ipsa quoque virginitas eius gratior & acceptior: quia non eam conceptus Christus viro violaturo, quam conseruauerat, ipse præripuit, sed priusquam conciperetur iam Deo dicatam, de qua nasceretur, elegit. Hoc indicant verba, quæ sibi fœtum annuncianti Angelo Maria reddidit: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Quod profecto non diceret, nisi Deo virginitatem anteà vouisset. Sed quia hoc Israëlitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro iusto, non violenter ablaturo: sed potius contra violentos, custodituro, quod illa iam vouerat. Hæc Augustinus: Simile etiam votum creduntur emisisse Apostoli, de paupertate seruanda, quando derelictis omnibus sequuti sunt Christum, vt affirmat D. Augustinus lib. 17. de ciuitate. ca. 4. in hũc modum dicens: Diactant enim potentes illi: Ecce nos dimisimus omnia, & sequuti sumus te. Hoc votum potentissimi vouerant. Sed vnde hoc illis, nisi ab illo, de quo dictum est: Dans votum vouenti? Demum ne amplius de hac re contendamus audiamus Ecclesiæ diffinitionem: Concilium enim Toletanum 4. ca. 49. suorum decretorum, sic inquit: Clerici, qui monachorum propositum appetunt; quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab Episcopo in monasterijs largiri oportet ingressus, nec interdici propositum illorum, qui ad cõtemplationis desiderium transire nituntur. Hæc concilium. Ex cuius determinatione hoc

D. Grego.

Beatissima virgo vouit virginitatẽ.

Apostoli emiserunt votum de paupertate seruanda.

hoc colligimus, quod monachorum vita est perfectior, quam aliorum secularium. Nec hoc aliunde prouenit, quam ex voto, quod emiserunt, quod maiorem perfectionem, maiusque meritum illorum operibus tribuit.

¶ Contra istam veritatem obiiciunt hæretici quam plurima argumenta. Sed quoniam illa inania sunt, nec multum habent difficultatis, consultò à me prætermittuntur. Et solum respondebo vni, quod facit Lutherus, desumpto ex libertate Christiana, cui ipse consuetudinem vouendi repugnare affirmat, sub his verbis: Monasticæ professionis vota repugnant veritati Euangelicæ, seu Christianæ, quæ non solum est ea libertas in spiritu regnans, qua soluitur conscientia ab operibus, sed etiam qua sublata sunt vniuersa hominum mandata, & quidquid in externis cæremonijs seruari potest, vt sunt omnes cibi, omnes vestes, omnes personæ, omnes gestus, omnia loca, omnia vasa, omnes dies, vt ea liceat obseruare, & non obseruare: quandiu, vbi, & quomodo, quando & quoties placuerit, aut res ipsa obtulerit, & omnino quidquid non est mandati diuini abrogatum, & libertate donatum est. At vouendi institutum, nonne miserrimè humanum est? Nonne situm est in tasura, veste, cibo, potu, diebus, locis, gestibus, & alijs cæremonijs? Et paucis interpositis colligit: Sunt itaque vota monastica contra libertatem Euangelicam, & diuinis mandatis omnino prohibita. Estque votorum institutum seruilis hominum doctrina, nequaquam toleranda. Hæc impius Lutherus. Cuius verba ita copiosè referre volui, quia in eis totius suæ falsę doctrinæ basim & fundamentum aperit. Sub fuco enim & nomine libertatis Christianæ effrænatam omnium vitiorum licentiam hominibus prædicans, & indulgens illis quidquid facere liberet, dummodo crederét se per misericordiam Dei fore saluos; tantam hominum multitudinem ad se traxit, quantam apud Germaniam, Angliam, & alias nobilissimas prouincias, ab Ecclesiæ veritate discessisse, compertum est. Cum tamen vitiorum licentia, quam Lutherus libertatem Christianam vocat, pessima, & omnium maxima seruitus sit, dicente Christo apud Ioannem cap. 8. Qui facit peccatum seruus est peccati. Est etiam falsum quod ait, libertatem Christianam in hoc sitam esse, vt nullis hominum mandatis obedire teneamur. Nam hac ratione oporteret fateri, nullum esse in Christiana religione Magistratum, nullum Regem, nullum Principem, nullum Ducem; periretque sic omne regnum, omnisque respublica: quod non solùm sacris literis & Ecclesiæ determinationibus, verumetiam rationi naturali aduersatur, vt in materia de Ecclesia primo tomo quæst. 1. art. 10. late ostendimus. Est etiam falsum, quod ait Lutherus, votorum obligationem esse ex instituto humano. Fateor quidé votum ipsum ex humana voluntate pendere, & non ex præcepto diuino, Deus enim non præcipit, sed tantum consulit nobis, vt aliquid illi voueamus. Cæterum postquam aliquid quispiam sponte sua vouit Deo: tunc iam ex præcepto diuino, & naturali obligatur ad reddendú id, quod vouit, vt diximus in præcedentibus, & in subsequentibus dicturi sumus amplius, cum de voti dispésatione fuerit sermo. Non est ergo votorum institutum, vt Lutherus ait, seruilis hominum doctrina, sed doctrina Dei dicétis: Vouete, & reddite Domino Deo vestro. Denique falsú est, quod Lutherus ait, vota monastica esse diuinis mandatis prohibita. Omnia enim illa sunt quædam Christi consilia: Quæ monachi non solum facere, sed ad illa per voti emissionem obligare se voluerunt. Quare omnia quę in hac obiectione Lutherus coniungit, & falsa sunt, & plena médacijs, & à patre mendacij procedentia.

Argumentum Lutheri.

Responsio.

¶ Circa solutionem ad secundum argumentum D. Thom. occasione illius, quod inquit ex Diuo Augustino ad Armentarium, & Paulinam: Non te vouisse pœniteat: Imo gaude, iam tibi sic non licere, quod cú tuo detrimento licuisset: est dubium ex Caietano in præsenti, vtrúm pœnitere de voto emisso sit peccatum mortale? Ad cuius explicationé supposito, quod pœnitentia referri potest, vel ad propositum seruandi promissum, quod est mutatum, & retractatum, vel ad applicationem animi ad vouendum, ita, vt qui vouit, pœniteat se vouisse, quamuis habeat firmum propositum adimplendi promissum, vel denique ad opera ipsa, quæ fecit ex voto, vt cum quis pœnitet, se multos annos in religione vixisse, multaq; bona opera in ea perpetrasse, dico primo, quod qui ita pœniteret de voto, vt intendat illud non adimplere, regulariter loquendo peccat mortaliter: Probatur: quia habet intentionem peccandi mortaliter. Dixi, regulariter loquendo. Nam si votum sit de re leui, cuius transgressio non sit peccatum mortale, sed tantum veniale, quod contingere posse diximus supra contra Caietanum, quamuis quis ità pœniteat de voto, vt habeat propositum non adimplendi illud, non peccabit mortaliter. Nam si ipsa transgressio voti non est peccatú mortale, nec habere propositum illud transgrediendi, mortale peccatum erit. Dico secundo, quod qui ita pœnitet de voto facto, vt tamen habeat propositum illud adimplendi, non peccat mortaliter. Probatur: Vouere non est de necessitate salutis: ergo nec pœnitere vouisse, erit peccatum mortale, cum contra nullum præceptum sit talis actus. Imò poterit fieri, vt tot circunstantijs illa pœnitentia honestetur, vt nullum sit peccatum. Maximè si ratione voti cognoscit se homo impeditum ad aliquod maius bonum. Dico tertio, quod quamuis dicta pœnitétia voti ex genere suo nullum sit peccatum, pœnitere tamé de votis religionis, vel castitatis, vel alijs ita magnis, semper est peccatum veniale graue. Et ratio est: Quia, regulariter loquendo, nunquam potest dari causa sufficiens, propter quam melius esset ista vota non emisisse. De alijs autem votis non ita magnis, pœnitere, regulariter loquendo, vel non est peccatum, si sufficiens causa pœnitendi adsit, vel tantum est peccatum, veniale leue, si talis causa non adsit. Dico quarto, quod opus factum ex voto cum illa tristitia & pœnitudine, dúmodo adsit propositum adimplendi, adhuc est magis meritorium, quam si non fieret ex voto. Ita tenet D. Tho. expresse in solutione ad 2. & infra quæst. 180 artic. 5. & in summa, verbo, cogitatio. Ex quo sequitur, quod quantitas meriti non semper est pensanda ex quantitate charitatis. Fieri enim poterit, vt opus ex æquali charitate factum, sit magis meritorium, quam aliud: si modò illud fiat ex voto. Vt ieiunium factum ex voto, est magis meritorium, quam illud, quod non fit ex voto, quamuis ab æquali charitate vtrumque procedat. Dico vltimò, quod pœnitere de voto, quantum ad opera, quæ quis fecit, aliquando est peccatum mortale, & aliquando veniale: & aliquãdo nullum est peccatum. Quod vt intelligatur aduertendú est, istam pœnitentiam dupliciter posse contingere. Vno modo ita, vt quis doleat de bonis factis ex voto adhuc voto præsupposito: hoc est, pœnitet se fecisse illa opera, ad quæ ratione voti tenebatur. Et ista pœnitentia nõ est dubium, quin sit peccatú mortale. Nam est pœnitentia rei necessariæ ad salutem: qualis est iam emissi

Dubium circa solutionem ad 2. D. Tho.

1. Dictum.

2. Dictum.

3. Dictum.

4. Argumen.

Vltimú dictú.

voti

voti adimpletio. Et est propriè dolere de præterita impletione voti, quod ex genere suo est mortale. Secundo modo, ita vt quis doleat de bonis operibus factis ex voto: non tamen præsupposito voto. Vt cùm quis dolet, se professum esse, & tot annos in religione vixisse, continentiamque seruasse. Qui dolor propriè non est de voti obseruatione, sed de applicatione animi ad votum. Et sic potest esse, vel peccatum veniale, vel nullum peccatum, iuxta doctrinam traditam in secundo & tertio dicto.

Nota pro religiosis.

¶ Solet præterea circa istum articulum moueri disputatio, vtrùm inter monachos sit laudabile, in omnibus, quæ facere debent, semper expectare superioris præceptum, atque mandatum? Quam difficultatem paucis absoluit Soto lib. 7. de iustitia quæ. 2. a. 4. dicens, quod si res fuerit ardua, atque dubia, vt ad Indos nauigare, vel regiminis onus suscipere, consiliũ est quod monachus absque superioris particulari præcepto tales prouincias non subeat. Cæterum si res fuerit certa, vanum erit, atque etiam peccatum præceptum expectare, quod cogat: cum ex virtute voti obedientiæ in his rebus promptitudo, sit magis meritoria, & præceptum imponere non sit necesse, nisi aut rebellibus, aut in dubio hærentibus. Quæ sententia proculdubio est vera, atque tenenda.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrùm votum solennizetur per susceptionem sacri ordinis, & per professionem ad certam regulam.

Infr. ar. 9. col. Et 4. d. 38. q. 1. a. 2. q. 3. Et quol. 3. ar. 18. cor. Et quol. 8. art. 10. cor. Art. 1 huius quæst.

AD Septimũ sic proceditur. Videtur quòd votum non solennizetur per susceptionem sacri ordinis, & per professionem ad certam regulam. Votum enim, vt dictum † est, est promissio Deo facta. Ea verò quæ exterius agũtur ad solennitatem pertinentia, non videntur ordinari ad Deum, sed ad homines: ergo per accidens se habent ad votum. Non ergo solẽnitas talis est propria conditio voti.

2 ¶ Præterea, Illud quod pertinet ad conditionem alicuius rei, videtur posse competere omnibus illis in quibus res illa inuenitur, sed multa possunt sub voto cadere, quæ non pertinent neque ad sacrum ordinem, neque pertinent ad aliquam certam regulam, sicut cum quis vouet peregrinationem, aut aliquid huiusmodi, ergo solennitas quæ fit in susceptione sacri ordinis, vel in professione certæ regulæ, non pertinet ad conditionem voti.

3 ¶ Præterea, Votum solenne idem videtur esse quod votum publicum. Sed multa alia vota possunt fieri in publico, quàm votum quod emittitur in susceptione sacri ordinis, vel professione certæ regulæ, & huiusmodi etiam vota possunt fieri in occulto: ergo non solum huiusmodi vota sunt solennia.

¶ Sed contra est, quod solùm huiusmodi vota impediunt matrimonium contrahendum, & dirimunt iam contractum. Quod est effectus voti solennis, vt infra † dicetur in tertia huius operis parte. *Non complementur morte præuentus.*

¶ Respondeo dicendum, quòd vnicuique rei solennitas adhibetur secundum illius rei conditionem: sicut alia est solennitas nouæ militiæ, scilicet in quodam apparatu equorum & armorum, & concursu militum, & alia solennitas nuptiarum, quæ consistit in apparatu sponsi & sponsæ, & conuentu propinquorum, votum autem est promissio Deo facta. Vnde solennitas voti attenditur secundum aliquid spirituale quod ad Deum pertineat, id est, secundum aliquam spiritualem benedictionem vel consecrationem, quæ ex institutione Apostolorum adhibetur in professione certæ regulæ, secundo gradu post sacri ordinis susceptionem, vt dicit Dionysius secundo capite Ecclesiasticæ Hierarch. Et huius ratio est, quia solennitates non consueuerunt adhiberi, nisi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei. Non enim solennitas nuptialis adhibetur, nisi in celebratione matrimonij, quando vterque coniugum sui corporis potestatem alteri tradit. Et similiter voti solennitas adhibetur, quãdo aliquis per susceptionem sacri ordinis, diuino ministerio applicatur. Et in professione certæ regulæ, quando per abrenunciationem seculi & propriæ voluntatis, aliquis statum perfectionis assumit.

¶ Ad Primum ergo dicendum, quòd huiusmodi solennitas pertinet non solum ad homines, sed ad Deum, inquantum habet aliquam spiritualem consecrationem seu benedictionem, cuius Deus est autor, etsi homo sit minister secundum illud, Numeri sexto, Inuocabunt nomen meum super filios Israël, & ego benedicam eis, & ideo votum solenne habet fortiorem obligationem apud Deum quàm votum simplex, & grauius peccat qui illud transgreditur. Quod autem dicitur, quod votum simplex non minus obligat apud Deum quàm solenne, intelligendum est quantum ad hoc quod vtriusque transgressor peccat mortaliter.

¶ Ad secundum dicendum, quod particularibus actibus non consueuit solennitas adhiberi, sed assumptioni noui status, vt † dictum est. *In corp. artic.* Et ideo cum quis vouet aliqua particularia opera, sicut aliquam peregrinationem, vel aliquod speciale ieiunium, tali voto non congruit solennitas, sed solum voto quo aliquis totaliter se subiicit diuino ministerio seu famulatui, in quo tamen voto quasi vniuersali multa particularia opera comprehenduntur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vota ex hoc quòd fiunt in publico, possunt habere quandam solennitatem humanam, non autem solennitatẽ

spiri

spiritualem & diuinam, sicut habent vota præmissa, etiam si coram paucis fiant. Vnde aliud est votum esse publicum, & aliud esse solenne.

Summa Textus.

AD propositam difficultatem respondet D. Tho. per duas propositiones. Prima conclusio: Solēnitas voti attenditur secundum aliquid spirituale, quod ad Deum pertinet, scilicet, secundum aliquam spiritualem benedictionem, vel consecrationē. Probatur. Solennitas vniuscuiusque rei adhibetur secundum illius rei conditionem: sed votum est promissio facta: ergo eius solennitas debet attendi secundum aliquid, quod ad Deum pertineat. Consequentia cum minori est nota, & maior probatur. Nam alia est solennitas militiæ, quæ consistit in apparatu armorum: & alia solennitas nuptialis, quæ consistit in apparatu sponsi: & sic etiam alia debet esse solennitas voti, & illi proportionata. Secunda conclusio: Hæc solennitas adhibetur in professione certæ regulæ, & in susceptione sacri ordinis. Probatur primu ex D. Dionysio in libro de Ecclesiastica Hierarchia cap 2. Et præterea ratione: Solennitas adhiberi non consueuit, nisi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei: sed per professionem homo renunciat sęculo totaliter, & per susceptionem sacri ordinis mancipatur cultui diuino: ergo per hæc debet solennitas voti adhiberi.

Explicatio Articuli.

CIrca istum articulum, omissis pluribus voti diuisionibus, quas ponit Magister in 4. dist. 38. & Paludanus eadem distinctione. quæ. 2. & Syluester verbo, votum. 1. §. 5. aduertendum est, quod votum, quátum attinet ad præsens institutum, est duplex, vnū simplex, alterum solemne. Solenne est illud, quod in professione certæ regulæ, vel in susceptione sacri ordinis emittitur. Simplex autem, quod circa hos duos casus homo Deo facit: etiam si illud, coram pluribus fiat: vt constat ex cap. vnico, de voto, & voti redemp. lib. 6. Inter quæ duo voti genera, hoc præcipuum est discrimen, quod votum simplex castitatis, aut religionis impedit matrimonium contrahendum. Et sic peccat mortaliter, qui post votum simplex castitatis, aut religionis, contrahit: Non tamen dirimit contractum. Quare si homo post tale votum semel contrahat, matrimonium erit validum. At verò votum solenne solū impedit contrahendum, sed etiam dirimit contractū: cùm efficiat personas omnino inhabiles ad contrahendum, vt constat ex Bonifacio Octauo, in capitulo illo vnico, iam citato. & ex capit. meminimus, & ex capit. veniens, & ex cap. rursus, qui clerici, vel vouentes matrimonium contrahere possunt. Sed existit hoc loco graue dubium, quid nam sit illud, in quo præcipuè consistat solénitas voti: Et vtrùm illud sit de iure diuino, an verò de iure positiuo? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Prima est quorundā, qui dicunt voti solennitatem pręcipuè consistere siue in benedictione, quæ fit in religione, siue in consecratione cuius vsus est in susceptione sacri ordinis. Hanc sententiam tenent communiter Canonistæ super capitu. rursus. modò citatum. Et videtur esse D. Thom. in hoc articulo, qui dicit voti solennitatem attendi secundum benedictionem, aut consecrationem. Et cum hæc benedictio, & consecratio tantum sit de iure positiuo, consequenter dicunt voti solennitatem esse de iure positiuo. Cæterum hæc sententia communiter reiicitur ab omnibus, & meritò. Primò: Quia professio tacita, vt constat ex Concilio Tridentino est votum solenne: tamen in eo nulla interuenit benedictio. Secundò: Nam in professionibus nostri ordinis non benedicuntur illi, qui profitentur: sed tantum genus indumenti, quod portant. Nec illa benedictio est de essentia, nec requiritur ad professionem. Quare etiam si prætermitteretur, adhuc esset voti solennitas. Tertiò: Nam sacerdotes Græcorum consecrantur sine illo voto solenni castitatis. Et idem Ecclesia de nostris posset decernere, si vellet, imo posset statuere, vt qui sacris initiātur, solum emittant votū simplex castitatis: & tunc dabitur consecratio sine voto solenni: ergo votum solenne propriè non consistit in benedictione, aut consecratione. Nec D. Tho. contrarium affirmat in hoc articulo. Non enim asserit voti solennitatem in benedictione, aut consecratione consistere. Sed tantum dicit, quod voti solennitas attenditur secundum benedictionem, aut consecrationem. Quibus verbis solum vult significare, illam solēnitatem benedictionis, aut consecrationis adhiberi in signum voti solennis: non autem, quòd sit de illius essentia: sicut nec solennitas nuptiarum est de essentia matrimonij, quamuis adhibeatur in illius testimoniū. Et quod hæc fuerit mens D. Thom. colligitur ex eo, quod ipse in d. 38. qu. 1. artic. 3. quæstiuncula 3. expressè affirmat, votum solemne consistere in perpetua traditione personæ. Ait enim, votum solenne habere ex natura sua, quod dirimat matrimonium contractū, inquantum homo per ipsum amisit sui corporis potestatem, illud tradens ad perpetuam continentiam. Vnde non potest illud tradere in potestatem vxoris ad matrimonium contrahendum. Et vt ostenderet suam sententiam in hoc loco non esse distinctam ab ea, quam tenuerat in 4. dicit in præsenti, quod solennitates non consueuerunt adhiberi, nisi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei. Sicut solennitas nuptialis non adhibetur, nisi in celebratione matrimonij: quando vterque coniugum sui corporis potestatem alteri tradit. Et similiter voti solennitas adhibetur, quando aliquis per susceptionem sacri ordinis diuino ministerio applicatur. Quibus verbis manifestè significat, quod illa benedictionis, aut consecrationis solennitas adhibetur in signum voti solennis, absque eo, quod sit de eius essentia. Sicut & solennitas nuptiarum non est de essentia matrimonij, sed illius duntaxat testimonium: quidquid dicat Michael à Medina Franciscanus de sacrorum hominum continentia. lib. 4. controuers. 3. cap. 36.

¶ Altera sententia est Caietani in isto articulo, asserentis voti solennitatem præcipuè consistere in statuto Ecclesiæ præcipientis, vt suscipientes sacros ordines, vel profitentes religionem approbatam inhabiles sint ad matrimonium contrahendum. Et quoniam huiusmodi Ecclesiæ statutum est de iure positiuo, consequenter dicit voti solennitatem solum esse de iure positiuo. Ex quo infra artic. 11. colligit, Papam posse dispensare in voto solenni castitatis, & religionis. Quod etiam affirmat in opusculo 27. quæstionum quæst. 25. Hanc etiam Caietani sententiam tenet Antoni. 3. pat. titulo 21. §. 3. & glossa in cap. vnico. de voto & voti redemp. libro 6. & Scotus in 4. dist. 38. & Paludanus eadem dist. quæst. 4. articul. 4. conclusione 11. Et probatur primò: Papa modò potest statuere, vt qui coram tribus testibus religionem voueret, teneret astrictus voto solenni, & inhabilis omnino ad

Votū duplex, vnum solemne alterum simplex.

Dubium de eo in quo consistit solemnitas voti.

1. Sententia.

2. Sententia.

1. Argum.

matrimo

matrimonium contrahendum: ergo voti solennitas tantum consistit in statuto Ecclesiæ. Secondo: Qui

2. Argum. emittit votum castitatis, paupertatis, & obedientiæ in religione non approbata, non est ligatus voto solenni, sed solum voto simplici, & non alia ratione, nisi, quia deest autoritas Ecclesiæ: ergo ex ea sola voti solennitas dependet. Et confirmatur ex capite vnico, iam citato. Vbi diffinit Pontifex voti solennitatem ex institutione Ecclesiæ esse inuentam. Et idē habetur in capit. vt lex, & in capit. nuptiarum. 27. quæstio. 2.

3. Sententia. ¶ Tertia sententia est D. Thom. in 4. d. 38. q. 1. ar. 3. qui dicit, voti solennitatē cōsistere præcipuè in exhibitione personæ. Itaq; votum solenne hoc præcipuè differt a simplici, quod simplex est tantum promissio rei tradendæ: solenne autem includit ipsam traditionē personæ. Et hoc idem affirmat in hoc articulo: in quo votum solenne nuptijs comparat. Cōstat autem substantiam matrimonij præcipuè & perfectè consistere in coniugum traditione. Et cùm hæc traditio non sit iure positiuo, sed potius de iure naturali, atque diuino, consequenter est dicendum voti solennitatem esse de iure diuino, & naturali. Ex quo sequitur primo ad votum simplex non requiri ministrum Ecclesiæ: sed sat esse illum, qui promittit. Cæterum ad votum solenne, cum sit traditio actualis, necessario requiritur persona aliqua acceptans: cum actualis traditio fieri nequeat sine persona acceptante, & gerente vicem Ecclesiæ. Sequitur secundo, quod summus Pontifex in voto solenni dispensare non potest. De quo late videbimus, ar. 11. huius quæstionis. Et si quis contra istam sententiā obiiciat dicens, votum habet vim obligandi ex intentione vouentis: ergo in illius potestate erit per votum simplicem se totum Deo tradere, sicut alius se tradit per votū solenne, atque ex cōsequēti vtrumque votū erit actualis traditio & sic falsum est discrimen positum inter votum solenne, & simplex: Respondeo ex mente D. Thomæ, concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam cum traditio alicuius in perpetuū Dei cultum, maximè renunciando omnibus, sit res magni momenti, noluit Deus, vt fieret sine præuio examine, atque iudicio. Quod non commisit illi, qui vouit, sed potius Ecclesiæ, vt per suos ministros iudicaret, an ille, qui vouet, sit aptus statui, quē promittit, nec ne? Ex quo fit, vt quoadusque Ecclesia per suos ministros, votum acceptet, illud non sit actualis traditio, quamtumuis vouens se tradere intendat.

2. & 3. sententia partim conueniūt, & partim differunt. ¶ Pro explicatione huius difficultatis, quæ vtilissima est, & ex præcipuis huius materiæ) ex illius enim determinatione pēdent plures aliæ graues quæstiones inferius examinādæ) aduertendum est, quod istæ duæ vltimæ opiniones, in quibus rei veritas cōsistit, partim cōueniunt, & partim differunt inter sese. Cōueniunt quidem in hoc, quod vtraq; opinio dicit in voto solenni cōcurrere simul, & traditionē propriæ personæ, & statutū, atq; ordinationē Ecclesiæ. Caietanus enim hic, hoc concedit, dicens, oportere, quod ambo concurrant, scilicet, Ecclesiæ autoritas, & ex parte vouentis impotentia tradendi seipsum alteri, quæ impotentia fundatur supra affirmatione exhibitionis sui ipsius. Scotus etiā, vt refert Medina vbi supra ca. 38. inquit, quod solennitas voti consideranda est penes traditionem sub certa forma ab Ecclesia cōstituta. Et similiter D. Tho. in 4. d. 38. quæst. 1. art. 2. quæstiun. 3 affirmat, tunc votum solemnizari, quādo aliquis præsentialiter se dat Deo, diuinisq; seruitijs se mancipat, quod fit per ordinis sacri susceptionē, & per professionem certæ regulæ debito modo factā, scilicet, in manu eius, qui debet recipere, alijsq; circūstantijs seruatis, quæ secundū iura determinantur. Alias non esset votū solenne quārumcunq; quis profiteretur. Soto lib. 7. de iustitia. q. 2. art. 5 etiam docet ad votū solenne esse necessariā traditionem personæ sub forma ab Ecclesia determinata. Alias nullum erit votū solenne. Itaq; secundum omnes vtriusque partis Doctores, vtrumq; simul requiritur ad solennitatē voti, scilicet, traditio, & Ecclesiæ statutū. Secundo, conueniunt in hoc, quod solennitas illa, seu cæremonia, vel mod⁹, quo vouēs se tradit Deo in manu eius, qui potest eū recipere, est Ecclesiæ constitutio, & de mero iure positiuo, iuxta sententiam Bonifacij supra citatā. Differunt autē isti Doctores in hoc, quod Scotus (vt Medina eius discipulus testatur) tenet, quod votum esse solenne prouenit ab Ecclesiæ autoritate, vel statuto. Ait enim, quod in voto solenni traditio se habet, tanquam materia & genus, & Ecclesiæ determinatio, tanquam forma, & differentia. Cū igitur omnis res non habeat, quod sit talis à genere, sed à differentia: nonā materia, sed a forma, fit, vt votum nō dicatur esse solenne à traditione, quæ vt materia, vel genus se habet: sed à constitutione Ecclesiæ, quæ habet rationem formæ & differentiæ. Ex quo colligit, quod votum solenne non habet dirimere matrimonium contractum à traditione, sed ab Ecclesiæ voluntate, & arbitrio determinantis votum solenne talem sortiri effectum. Eodem modo Caietanus, postquam dixit traditionem esse necessariam ad votum solenne ex parte vouentis, subiungit, ex parte Ecclesiæ esse necessarium, quod votū sit inhabilitās hominē ad matrimoniū. Hancq; vim inhabilitātē ad matrimoniū conatur probare, quod nō sit in ipso mer voto, ex natura sua, sed solū ex Ecclesiæ statuto. At verò D. Th. & ei⁹ discipuli vt est videre apud Magistrum Soto loco citato, dicunt substantiam, & essentiam voti solennis consistere in traditione. Ex quo cōsequenter colligunt, votum solēne nō ab Ecclesiæ autoritate, sed à iure diuino, & ex natura sua, eo solū, quod est traditio, habere quod dirimat matrimoniū contractū. Verum est, inquiūt, ꝙ hæc traditio debet fieri in manu alicuius, qui nomine Ecclesiæ recipiat solenniter ipsum vouentē. Traditio enim in hoc differt à promissione, quod promissio soli Deo fieri potest, sine aliquo eius ministro, traditio verò necessario requirit acceptārem & recipientē, qui assignari debet ab Ecclesia, vt præuio conueniente examine, atq; iudicio fiat. Tamē solennitas voti, non in ista Ecclesiæ determinatione, sed in ipsa actuali traditione essentialiter cōsistit. Itaque Ecclesia solum determinat qualitates vouentis, id est, tradentis se Deo, & recipientis cum nomine Dei, quando decernit, neminem recipi debere ad religionem ante tempus probationis, & ante debitā ætatē, & nisi in manu prælati, qui nomine eius recipiat vouentē, nec ad sacros ordines, nisi cum debito examine de ætate, & moribus, & scientia, vt patet ex titulo de ætate, & qualitate, & ordine præficiēdorū. Et iste modus suscipiendi est solēnitas illa, quam paulò anteà dicebā esse necessariā ex statuto Ecclesiæ secundum omnes Doctores. Cæterum substantia & essentia voti solennis non consistit in hoc, sed in eo, quod vouens tradat se Deo, & illi: à quo nomine Dei recipitur. Ex qua traditione resultat, quod votum solenne ex natura sua habeat dirimere matrimonium contractum, quatenus per illam abrenunciauit iuri & potestati matrimonium contrahendi. Nec hoc est de iure positiuo, sed de

iure naturali, & diuino. Quare secundū istos Doctores non est dicendum, quod determinatio, & autoritas Ecclesiæ habet in voto solenni rationem formæ, dans illi completiuè esse solenne, & vim, atque potestatem dirimēdi matrimonium, vt alterius opinionis fautores dicebant. Sed potius se habet sicut conditio, sine qua nō. Itaque quemadmodum in materia fidei, Ecclesia proponens credenda, non est ratio formalis credendi, nec in eam fit vltima fidei resolutio: quia hoc solum conuenit primæ veritati: sed est conditio, sine qua non, quia, nisi Ecclesia proponat tanquā reuelatū à Deo, & à prima veritate, non erit credendū, ipsa enim, vt columna veritatis est cōstituta, quasi regula, & norma eorum, quæ sunt credenda à fidelibus: ita etiā Ecclesiæ autoritas in proposito nō est ratio formalis voti solennis cōstitutiua illius in esse tali: sed solum modificat traditionem ipsam, in qua cōsistit. Quatenus non traditio quęcunq; sed ea, quæ est ab Ecclesia approbata & recepta facit votū solenne. Et sic effectus ille faciēdi inhabiles ad matrimoniū, potius traditioni sic factæ, quam autoritati Ecclesiæ est tribuendus.

Sententia autoris. ¶ Mihi ex his duabus opinionibus, ea quæ Diui Thomæ videtur longè verior, atque probabilior, oppositamque omnino falsam existimo. Præcipuè quātum ad illud, quod dicit votum solenne, ex statuto Ecclesiæ, & non ex natura sua, nec ex iure naturali, & diuino habere vim dirimendi matrimonium contractum. Et probatur hac ratione. Qui alteri se tradit, suam voluntatem illi mancipādo, naturali iure, & diuino est inhabilis ad suscipiendum alium statū priori contrarium. Sed qui vouet solenniter, tradit se, & voluntatem suam diuino cultui, & ministerio abrenunciando iuri ducendi vxorem, & possidendi propriū, &c. ergo votum solenne ex natura sua, & ratione traditionis, idq; ex iure naturali & diuino, reddit hominem inhabilem ad matrimonium contrahendum. Consequentia est nota, & antecedens, quantum ad vtramq; propositionem, probatur. Et primò, quantū ad maiorem. Nam, si iure naturali, & diuino, qui rei suæ dominium alteri tradit, non potest illam iterum sine furto surripere, nec etiam ille, qui seipsum alteri tradidit, eodem iure poterit seipsum sine furto surripere. Minor autem probatur: Nam religio ex iure diuino, est status sequendi Christum iuxta illud Matth. 19. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Si ergo vtraque propositio posita in præmissis est de iure naturali, & diuino, eiusdem etiam iuris erit conclusio, quæ est sententia D. Thomæ. Secundo: Si sententia Scoti, atque Caietani esset vera, sequeretur, posse Papā dispensare in matrimonio rato non cōsummato: consequens autem est falsum, & contra cōmunem sensum Ecclesiæ: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelā: Votum solenne emissum post huiusmodi matrimonium, dissoluit illud, & Papa potest, secundū Scotum & Caietanum, dispensare in voto solenni: ergo de primo ad vltimum, etiam poterit dispēsare in matrimonio rato non consummato. De hac re latius erit agendum infra, cum de dispensatione voti fuerit sermo. Vbi, quidquid huius difficultatis residuum fuerit absoluetur.

Ad 1. argu. ¶ Et ad primū argumentum factum pro sententia Caietani, respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiā. Nam quāuis solennitas voti de iure naturali, & diuino consistat in actuali traditione: potest tamē summus pontifex efficere, vt quotiescunque votum fit coram tribus testibus in eo sit actualis traditio. Nec ex hoc sequitur voti solennitatem esse de iure positiuo, sed tantum, quod ad ius positiuum spectat apponere cōditiones, sine quibus in voto non erit actualis traditio. Quod quidem verum est. Nam quemadmodum, quamuis matrimonium iure naturali, & diuino sit validum, & similiter testamentum à quocunque homine factum, & tamen ad ius positiuum spectat apponere conditiones, sine quibus nec matrimonium, nec testamentum validum erit, ita etiam licet votum solenne religionis ex natura sua, & ex iure diuino, & naturali sit actualis traditio: & ex consequēti non solū impediat matrimoniū, sed etiam dirimat contractum, ad Ecclesiā tamē spectat apponere cōditiones, sine quibus in voto, actualis traditio non inuenietur. Et sic dico substantiam voti solennis religionis esse de iure diuino, & naturali. Tamen quod solenne fiat hoc, vel illo modo, ista, vel illa cæremonia pendet ex iure humano, & Ecclesiastico, & hoc est, quod voluit significare summus Pontifex in illo cap. vnico, de voto, & voti redemp. lib. 6. quando dixit, voti solennitatem ex institutione Ecclesiæ esse inuentam.

Ad 2. argu. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, quod in religione non approbata non fit solenne votum ex defectu recipientis ex parte Ecclesiæ. Nam quia non approbat Ecclesia religionem illam, nec etiam recipit votum in ea factum. Et si quis contra hoc argumentetur ex Beato Dionysio Areopagita cap. 6. de Ecclesiastica Hierarchia, vbi dicit tēpore Apostolorum, & suo, fuisse multos ordines monachorū, & in voto solēni, vt creditur, & tamē tunc nō fiebat professio eo modo, quo nunc fit, per actualem traditionem in religione approbata: postea enim D. Antonius, & D. Augustin. & D. Benedictus hanc formam religionum, modumque profitendi in eis Ecclesiæ autoritate instituerunt: ergo votum solenne fieri poterit autoritate Ecclesiæ, siue ea solēnitate, & receptione, qua nunc fit. Respondeo, quod si illi monachi emittebant vota solennia, de quo valde dubito, ea faciebant in manibus Episcoporum, qui nomine Ecclesiæ ea acceptabant, ex Apostolorū, & Ecclesiæ ordinatione. Ad confirmationē ex dictis patet solutio. Iam enim diximus, quod Bonifacius in illo capitulo solū loquitur, de illa cæremonia, seu modo suscipiendi vota, qui ab Ecclesia est inuētus, vt omnes cōcedunt.

Dubium. ¶ Est aliud dubiū, quod mouet Caietanus in præsenti, vtrum votum simplex, & solenne differant specie? Ad quod ipse sub distinctione respondet, dicēs, *Sententia Caietani.* quod si considerentur ex parte subiecti differunt specie. Ille enim, qui simpliciter vouit, non est inhabilis ad matrimonium, sicut qui votum solenne emisit. Tamen, si considerentur ex parte obiecti sunt eiusdem speciei, cum sint de eadem materia, & eandem vim obligandi habeant. Itaque dicit, quod quēadmodum oculus leonis, & oculus hominis ex parte subiecti differunt specie. quia homo, & leo specie differunt, vt ait Auerroes in primo de anima & ex parte obiecti sunt eiusdem speciei, quia vterque oculus habet idem obiectum formale: ita etiam votum simplex, & solenne ex parte obiecti sunt eiusdem speciei, & similiter transgressiones illorum, & differunt solum secundum magis, & minus intra eandem speciem. Loquiturque Caietanus in hoc consequenter ad suā opinionem. Nā cum secundum ipsum votum simplex, & solenne tantum differant ex instituto Ecclesiæ, & non ex natura rei, eorum obligationes non erunt distinctæ specie; sed solùm penes maiorem, vel minorem obligationem. Cæterum nos

stando

stando in superius dictis affirmamus, votũ solenne & simplex differre specie ex parte obiecti, quatenus hoc est tantum promissio, illud verò traditio, quæ actiones inter sese sunt specie differentes. Hæc est sententia D. Thom. in 4. dist. 38. vbi dicit, quod votum solenne & simplex differunt sicut vegetatiuum, & sensitiuum. Et probatur: effectus specie distincti à causis specie differentibus debent necessario esse: sicut calefacere, & frigefacere: quia sunt differentes specie à causis etiam specie differentibus procedunt, nempe ab igne, & ab aqua: sed dirimere matrimonium contractum, & non dirimere sunt effectus specie differentes: ergo & causæ, quæ sunt votum simplex, & solenne debent inter se specie differre. Ex quo infertur, quod si quis post votum solẽne castitatis fornicetur, non sat erit in confessione dicere se peccasse contra votum castitatis, sed tenebitur dicere, se peccasse cõtra castitatem solenniter professam, quia circunstantiæ mutantes speciem, sunt necessariò confitendæ, vt omnes Doctores concedunt in 4. d. 16.

Sententia autoris.

¶ De hoc latius dicemus articulo 11. huius quæstionis cum de voti solennis dispensatione erit sermo. Vbi etiam erit disputatio de matrimonio rato, & non consummato, & de voto, quod fit in susceptione sacri ordinis. Pro nũc hæc dicta sufficiant.

ARTICVLVS VIII.

¶ Vtrum illi, qui sunt alterius potestati subiecti, impediantur à vouendo.

AD Octauũ sic proceditur. Videtur quòd illi qui sunt alterius potestati subiecti non impediantur à vouendo. Minus enim vinculum superatur à maiori. Sed obligatio qua quis subiicitur homini est minus vinculũ, quàm votum per quod aliquis obligatur Deo: ergo illi qui sunt alienæ potestati subiecti non impediuntur à vouendo.

Inf. q. 189. ar. 5. Et 4. dist. 38 art. 4. & d. 38 qu. 1. art. 2. q. 1 & opu. 17. cap. 12.

2 ¶ Præterea, Filij sunt in potestate patris, sed filij possunt profiteri in aliqua religione, etiam sine voluntate parentum: ergo non impeditur aliquis à vouendo per hoc, quod est subiectus potestati alterius.

3 ¶ Præterea, Maius est facere quàm promittere. Sed religiosi, qui sunt sub potestate prælatorum, possũt aliqua facere sine licentia suorum prælatorum, puta dicere aliquos Psalmos, vel facere aliquas abstinentias, ergo videtur quòd multo magis possint huiusmodi Deo vouendo promittere.

4 ¶ Præterea, Quicunque facit quod de iure facere non potest, peccat. Sed subditi nõ peccant vouendo, quia hoc nunquam inuenitur prohibitum: ergo videtur quod de iure possint vouere.

¶ Sed contra est, quod Numeri trigesimo mandatur, quod si mulier in domo patris sui & adhuc in puellari ætate aliquid vouerit, nõ tenetur rea voti, nisi pater eius consenserit. Et idẽ dicit de muliere habente virum: ergo pari ratione nec aliæ personæ alterius potestati subiectæ possunt se voto obligare.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut supra † dictum est, votum est promissio quædam Deo facta. Nullus autem potest per promissionem se firmiter obligare ad id quod est in potestate alterius, sed solum ad id, quod est omnino in sua potestate. Quicunque autem est subiectus alicui quantum ad id in quo est subiectus, non est suæ potestatis facere quod vult, sed depẽdet ex voluntate alterius. Et ideo non potest se per votum firmiter obligare in his in quib⁹ alteri subiicitur, sine cõsẽsu sui superioris.

Artic. 1. qu. præced.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd sub promissione Deo facta non cadit nisi quod est virtuosum, vt supra dictum † est. Est autem contra virtutem, vt id, quod est alterius, homo offerat Deo, vt supra dictum † est. Et ideo non potest omnino seruari ratio voti, cum quis in potestate alterius cõstitutus, vouet id quod est in potestate alterius, nisi sub conditione, si ille ad cuius potestatem pertinet non contradicat.

Ar. 2. huius quæst.

Q. 32. a. 7. & q. 86. art. 3.

¶ Ad secundum dicendum, quod ex quo homo venit ad annos pubertatis si sit liberæ conditionis, ex suæ potestatis, quantum ad ea quæ pertinent ad suam personam, puta quod obliget se religioni per votum, vel quod matrimonium contrahat. Non autem est suæ potestatis quantum ad dispensationem domesticã. Vnde circa hoc nõ potest aliquid vouere quod sit ratum sine consensu patris. Seruus autem quia est in potestate Domini, etiam quantũ ad personales operationes nõ potest se voto obligare ad religionem, per quã ab obsequio Domini sui abstraheretur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd religiosus subditus est prælato, quantum ad suas operationes secundum professionem regulæ. Et ideò (etiam si aliquis ad horam aliquid facere possit, quando ad alia non occupatur à prælato, quia tamen nullum tempus est exceptum, in quo prælatus nõ possit eum circa aliud occupare) nullũ votũ religiosi est firmũ, nisi sit de consensu prælati, sicut nec votũ puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu patris, nec vxoris, nisi sit de consensu viri.

¶ Ad quartum dicendum, quòd licet votum eorum qui sunt alterius potestati subditi, nõ sit firmum sine consensu eorum quibus subiiciuntur, non tamen peccant vouendo, quia in eorum voto intelligitur debita conditio, scilicet si suis superioribus placuerit vel nõ renitãtur.

SVMMA TEXTVS.

LItera huius articuli vnica tantum conclusione cõtinetur. Quæ talis est: Nullus in ijs, in quibus alteri est subiect⁹, potest per votũ se firmiter obligare, sine cõsensu superioris. Probatur: Votum est promissio facta Deo, qua ad faciẽdum id, quod vouit, homo se obligat: Sed nullus per promissionem potest se firmiter obligare ad id, quod est in alterius potestate, sine ipsius facultate: ergo nullus in ijs, in quibus alteri est subiectus, poterit per votum firmiter se obligare sine consensu superioris. Consequentia cũ maiori

ior est nota, & minor probatur. Nā in iis, in quibus aliquis alteri est subiectus, non est sui iuris nec potestatis.

Explicatio Articvli.

Qui impediātur à vouendo ex defectu libertatis. Ab hoc articulo incipit D. Thom. agere de illis, qui sunt potentes vota emittere. Quod vt explicemus, aduertendum est primò, quod duo sunt genera hominum, quibus ex defectu libertatis, facultas ad vouendū deesse poterit. In primo continentur illi, qui alterius potestati sunt subiecti. Et sunt in triplici differentia: Nam quidam sunt serui sub potestate suorum dominorū constituti. Alij subditi suis prælatis, vt religiosi. Aliæ vxoratæ fœminæ, quę ex præcepto Domini, suis viris sunt subditæ. Et in secundo genere cōstituuntur pueri, ante legitimum rationis vsum. In hoc articulo agit D. Tho. de illis, qui in primo genere continentur, dicturus articulo sequēti de pueris, quantum ad hoc, quod est, voto se obligare ad religionis ingressum.

Subiectio multiplex. ¶ Secundo est aduertendum, quod subiectio, qua aliqui impediuntur à vouendo, diuersimodè se potest ad illos habere. Non enim æqualiter omnium opera superioribus subiciuntur, sed diuersimode iuxta diuersitatem subiectionis, quam vnusquisque habet. Nam serui solum sub potestate domini sunt quātum ad operationes personales, vt ait D. Thom. hic ad 2. non autem quantum ad ea quæ non vergunt in præiudicium Domini. Cum tamen monachi prælato suo, quasi Dei vicario omnem suam voluntatem consecrauerint. Et sic non est par ratio de vtrisque. Nec etiam de vxore respectu viri quæ alterius rationis subiectionem ad illum habere est manifestum. Quare de singulis seorsum erit dicendum.

Dubium an monachus possit vouere. ¶ Est ergo prima difficultas, verùm monachus possit aliquid firmiter vouere sine facultate sui superioris. Et pro parte negatiua est primum argumen-
1. Argumen. tum: Votum à monacho emissum sine consensu superioris derogat autoritati, & obedientiæ, quam prælato debet, cum monachus in nulla re sit sui iuris: ergo non erit firmum nec validum ante consensum superioris.

2. Argum. ¶ Secundo: Monachus per professionem obtulit Deo, & prælato eius vicem gerenti, omnem suā volūtatē: ergo nihil sibi reliquit, de quo possit valide votum emittere sine consensu superioris. Et confirmatur: Promissio de re aliena, ipso iure est nulla: sed subditus vouens sine licentia, facit promissionem de re aliena: ergo ipso iure est nulla. Propter hæc argumenta Ricardus in 4. distinctio. 38. quæstio. 4. tenet nullum votum à monacho emissum ante consensum sui superioris esse validum. Quod etiam affirmant summa angelica, & Rosella verbo, votum. Et adducunt etiam pro se Diuum Thomam in hoc articulo, dicentem in solutione ad 3. & 4. votum monachi non esse firmum, sine consensu prælati. Et rursus, quod in voto monachi semper intelligitur conditio, si prælato placuerit: ergo ex sententia D. Thomæ ante cōsensum superioris non est validum. Et confirmatur ex capit. monacho. 20. quæstio. 4. Vbi dicitur, monacho non licere vota emittere sine consensu abbatis, quod si fecerit frangenda erunt.

Opera de quibus potest votum emitti est multiplex. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est, quod opera, de quibus monachi votum emittere possunt, sunt in multiplici differentia. Quædam enim sunt prohibita, & alia non prohibita. Rursus ex operibus prohibitis, quædam sunt prohibita in genere, vt peregrinatio, & exitus à monasterio, & alia sunt prohibita in particulari, vt quod non faciat hoc vel illud, scilicet, quod non ieiunet. Tandem opera non prohibita sunt in quadruplici differentia. Quædam enim sunt necessaria ad salutem, vt præcepta Decalogi, quorum materia non est subiecta prælatis. Alia sunt, ad quæ monachus ex professione tenetur, vt cæremoniæ, ieiunia, silentium, & alia religionis statuta, in quibus à prælato potest fieri dispensatio. In tertia differentia collocantur opera quædam libera, quæ prælatus subditis prohibere non potest, vt transitus ad strictiorem regulam. In quarto autem genere collocantur opera voluntaria, quæ superiorum voluntati subiecta esse videntur, vt orare, abstinere, disciplinam sumere, &c.

¶ Hoc posito sit prima conclusio: Votū à monacho *1. Conclusio.* emissum de materia à prælato prohibita, siue in generali, siue in particulari, non est validum, nec obligatorium, quoadusque accedat prælati consensus. Probatur: Ad hoc, vt votum sit obligatorium debet cadere supra materiam virtutis, sed res à prælato prohibita, non est monacho materia virtutis, antequam accedat ipsius consensus: ergo votum de ea emissum non est validum. Et confirmatur: In illo voto semper est subintellecta conditio affirmatiua. Si prælatus consenserit: ergo ipso cōsensu non existēte votum non erit validum. Dico tamen, quod subditus, qui tale votū emiserit ex vi illius tenebitur petere à prælato facultatem faciendi quod vouit, alias promissio esset vana, & ridicula. Vtrum autem dū talem facultatem petit teneatur dicere prælato se tale votum emisisse, vel potius sufficiat tantum petere facultatem, verbi gratia, ieiunandi, vel peregrinandi, quod fuerat promissum, & etiam prohibitum, varietate opinionum controuertitur à Doctoribus. Securius tamē est votum prælato explicare. Multa enim negant absolutè superiores, quæ cōcederent si scirēt esse Deo promissa. Si quis autem quærat, vtrùm vouens materiam prohibitam vltra hoc, quod votum non est validum ante consensum prælati peccet? Dico breuiter sub distinctione, quod si res, quæ promittitur est prohibita quia mala, votum emissum non solum non est validum, sed etiam illud emittere erit peccatum; quia est de re absolutè illicita, & sine aliqua conditione. Si autem res, quæ promittitur est mala; quia prohibita, & alias posset esse materia voti, illā vouens sub conditione facultatis superioris nō peccat, cum nihil illicitum faciat, sed potius meretur.

¶ Secunda conclusio: Votum à monacho emissum *2. Conclusio.* de re non prohibita, erit validum, & obligatorium, etiam ante consensum prælati, quoadusque prælatus cōtradicat. Probatur. Materia illius voti est legitima, & in eo intelligitur conditio negatiua, scilicet, nisi prælatus cōtradicat: ergo quoadusque interueniat prælati contradictio, erit validum, & obligatorium. De hac re est videndus Caietanus in præsenti. Si quis autem quærat, vtrùm monacho liceat tale votum manifestare, vt irritetur, vel potius teneatur illud celare? respondetur, quod vtrumque potest facere, quia in hoc subditus vtitur iure suo. Imo dico quod si votum emissum est graue, poterit prælato suam molestiā aperire, & petere voti irritationem. Quam etiā poterit prælatus facere; dummodo sit de re, quæ nulla lege sit, aut præcepta, aut prohibita; vt de orando, vel ieiunando tali die. In his enim monachus verè est prælato subiectus. Nec fit iniuria voto, cum munus maiorum sit subditorū temeritates corrigere, & coercere, vt statim sequenti dubitatione dicemus.

¶ Tertia conclusio: si monachus emittat votum *3. Conclusio.* de re

de re a prælato, vel religione prohibita, quã ignorabat esse prohibitam, & postea certo cognoscit illius rei prohibitionem, non est validum, nec obligatorium, nec tenetur illud prælato manifestare aut petere licentiam, vt votum adimpleat. Probatur: Ignorantia illa tollit volontarium; & si sciret tale eo prohibitionem non vouisset: ergo votum illud non est validum, nec inducit aliquam obligationem. Et idẽ dicendum existimo, si voto iam à monacho emisso, prohibeat prælatus rem promissam. Vt si, verbi gratia, promittat aliquis ieiunare singulis diebus vnius hebdomadæ; & postcà prælatus tale ieiunium prohibeat, votũ illud non erit validum, nec tenebitur subditus apperire prælato suum votum, aut petere licentiã ad illius adimpletionem. Quia tunc interpretandus est monachus nõ voluisse voto se obligare, stante tali prohibitione. Dico tamen, quod si posteà talis prohibitio auferatur, quæ quidem extinguitur extincto prælato, sicut & quæcunque alia censura, aut prohibitio ab homine facta denuo resurget voti obligatio. Quia cum illud non fuerit factum irritum per prohibitionem, sed suspensum, ad irritationem enim cum sit actus iurisdictionis requiritur causæ cognitio; ea prohibitione de medio sublata, votũ adhuc erit obligatorium. Quare si talis monachus domicilium mutet & ad aliud monasterium, in quo similis prohibitio non inuenitur, transeat; tenebitur illud votum seruare, quoadusque per prælatum fuerit factum irritum.

¶ Sed quoniam de irritatione nobis sermo incidit, dubium est, vtrùm prælatus possit quodcumque votum subditi irritare? Ad cuius explicationem aduertendum est primò, esse latissimum discrimen inter irritationem, & dispensationem, quantum attinet ad præsens institutum. *Discrimen inter irritare & dispẽsare.* Irritare enim est votum cassare, & impedire ne robur obtineat. Quomodo princeps potest irritare legem à ciuitate institutam, & maritus potest irritare vota vxoris, & pater vota filiorum; super quibus quidem, si solida essent dispensare non posset. Dispensare verò est autoritate superioris relaxare voti obligationem. Quæ quidem differunt, & quantum ad causam, & quantum ad potestatem. Quantum ad causam; quia dispensatio sine legitima causa facta est nulla, vt videbimus articulo 10. huius quæstionis. At verò irritatio etiam sine legitima causa facta erit valida, quamuis sic irritãs peccet ad minus venialiter, faciendo opus otiosum. Differunt etiam quantum ad potestatem. Quia ad dispensationem requiritur potestas spiritualis iurisdictionis: & sic fieri non potest nisi à prælatis habentibus spiritualem iurisdictionem. Ad irritationem verò tantum requiritur potestas dominatiua. Qualis est in patre erga filios, in marito erga vxorem. & in domino erga seruos. Ex quo infertur, quod illi, qui habuerint vtramque potestatem; spiritualem, scilicet, & dominatiuam erga subditos, poterunt illorum vota irritare, & dispensare. Illi autẽ, qui tantum habuerint potestatem spiritualem, poterunt quidem vota dispensare, sed nõ irritare. Illi verò, qui solũ habuerint potestatem dominatiuam, tantum poterunt vota irritare, & non dispensare.

¶ Secundo est aduertendum, quod prælati religionum, vt Prouincialis & Generalis erga subditos non solum habent spiritualem iurisdictionem, sed etiam potestatẽ dominatiuam: quia sunt subditorũ, patres. *Prælati religionum possunt irritare & dispensare vota subditorum.* Et sic illorum vota nõ solum poterunt dispensare sed etiam irritare. Et similiter summus Pontifex respectu monachorum habet vtramque potestatem; quia est omnium religionum generalissimus pater. Cæterũm respectu aliorũ, siue laicorum, siue clericorum, tantum habet potestatem spiritualis iurisdictionis. Et sic poterit eorum vota dispensare & non irritare. Et similiter Episcopos erga suos subditos, siue laicos, siue clericos, tãtum habet potestatem spiritualis iurisdictionis. Et sic non poterit eorum vota irritare, sed dispensare. At verò mariti, patres, tutores, domini, quia erga vxores, filios, pupillos, & seruos tantum habẽt potestatẽ dominatiuã, poterunt quidẽ eorum vota irritare, & nõ dispensare. Dico tamẽ, quod mater marito viuente non potest filij votũ irritare, sed pater, quia vterque est ipsi patri subiectus. Bene tamen mortuo marito: maximè si sit filiorum tutrix. Tutores autem vtriusque sexus poterunt irritare vota pupillorum, quia habent vicem patris.

¶ Tertio, est aduertendum, quod potestas, quam superiores monachorum habent ad irritandum suorum subditorum vota, non solum iure humano, sed etiam naturali, & diuino illis conuenit. *Potestas irritandi in prælatis est de iure naturali & diuino.* Nam cum eo ipso, quod quis religionem profitetur, subiciatur per obedientiam arbitrio prælati, fit, vt facta professione iure naturali, & diuino nõ possit ab illo suã voluntatem dimouere, sine superioris nutu. Et sic superior iure naturali & diuino potest suorũ subditorũ vota irritare, vt rectè docet Caietanus in hoc articulo, quamuis Syluester verbo, votum. 3. §. 3. sequutus Ricardum, & alios dicat, quod prælatus tantum habet hoc ex iure humano. Ex dictis infertur, quod prælatus nõ potest irritare vota nouitiorũ, cũ nondũ sint eius subditi, nec ipse sit propriè pater illorum. Quòd autem pater respecto filij, & maritus respectu vxoris, & dominus respectu serui iure naturali, & diuino habeat potestatem vota irritandi, patet ex libro Nume. capitulo 30. & refertur capitu. noluit, & capitulo, manifestum. 33. quæstio. 5.

¶ His positis sit quarta conclusio: Votum à monacho emissum de rebus necessarijs ad salutem, vt de non mentiendo, & non furando, potest à prælato dispensari. *4. Conclusio.* Hæc conclusio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus. Et probatur: Nam, quamuis illa materia non subsit absolutè potestati prælati, subest tamẽ quatenus cadit sub libera obligatione. Et sic ex hac parte potest prælatus in illo voto dispensare. Vtrùm autẽ tale votũ possit à prælato irritari, varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Quidã tenent partem negatiuam. Quia cum potestas irritãdi, secundum illos, fundetur supra dominium materiæ; & materia præceptorum non cadat sub dominio prælati, fit, vt votum supra illam cadens à prælato irritari nõ possit. Contraria tamen sententia est probabilior; quam tenet Soto lib. 7. de iustitia, quæst. 3. art. 1. Et probatur; Quamuis prælatus non sit dominus absolutè illius materiæ, est tamen dominus quatenus cadit sub libera obligatione: ergo hoc satis erit ad hoc, vt possit illud votũ irritare. Et cõfirmatur: Prælatus est dominus volũtatis subditorũ, quantũ ad ea, quæ nõ sũt de necessitate salutis; & debẽt sub eius volũtate adimpleri: sed illa noua obligatio, quæ ex voto oritur, est huiusmodi: ergo illius est dominus prælatus atque ex cõsequenti poterit tale votum irritare.

¶ Quinta conclusio: votum à monacho emissum de transeundo ad strictiorem regulam, potest à prælato dispensari, non tamen irritari. *5. Conclusio.* Hæc conclusio cõmuniter ponitur ab omnibus Doctoribus. Et probatur primo, quod illud votum irritari non possit. Est de re, quam subditus facere debet, post quam fuerit extra prælati obedientiã: ergo prælatus nõ habet

supra illam plenam potestatem; atque ex consequenti non potest illud votum irritare. Quod verò illud dispensare valeat, probo: Tempore quo monachus tale votum emittit, ità est sub prælati potestate, vt teneatur in omnibus sequi eius voluntatem: ergo poterit eius grauamen tollere per dispensationem.

6. Conclusio. ¶ Sexta conclusio: Omnia alia vota à monacho emissa poterunt à prælato irritari, & dispensari, siue sint de rebus, ad quæ ex professione tenetur, siue de alijs operibus voluntarijs, vt de ieiunando, orando, &c. Probatur: respectu horum habet prælatus vtramque potestatem, spiritualem, scilicet, & dominatiuã: ergo poterit illa vota irritare, & dispensare.

Ad 1. argum. ¶ Ad primũ argumẽtum in principio factum respondetur, negando antecedens: Nam cum in voto à monacho emisso, si sit de re non prohibita, intelligatur semper conditio negatiua, nisi prælatus cõtradicat, & in voto de re prohibita intelligatur conditio affirmatiua, si prælatus consenserit, vt iã diximus; nulla prælato fit iniuria; nec tale votum derogat eius autoritati, siquidem semper pendet à voluntate prælati.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum respõdetur, quod licet monachus obtulerit Deo, & prælato eius vicem gerenti omnẽ suam voluntatem, manet tamen liber ad hoc, vt de rebus necessarijs ad salutem, & de alijs non prohibitis possit valide votũ emittere, vt iam explicuimus. Ex quo sequitur, vt quando de his rebus votũ emittat, non offerat rem alienam, sed propriam, supra quã habet potestatem, licet prælato subiectam. Et per hoc patet solutio ad confirmationem. Ad illud, quod adducitur à Ricardo ex D.Tho. respondeo, quod quando D. Tho. affirmat, votum monachi non esse firmũ sine consensu prælati, non vult significare, quod illud non sit validũ, si de re non prohibita fiat; sed tantum quod non est omnino firmum; quia prælatus potest illud irritare & dispensare. Ad aliud ex capitu. monachos, respondetur, illud potiùs facere pro nostra opinione. Nam si vota à monachis facta sine consensu Abbatis, sunt frangenda, signum est, quod erant obligatoria. Alias non esset opus, vt frangerentur, vel irritarentur. Eo vel maximè, quod illud capitulũ non est alicuius concilij, aut Põtificis; sed tantum D. Basilij. Et sic tantum habet autoritatem vnius Doctoris.

Dubium. ¶ Est aliud dubium, vtrùm votũ à monacho emissum ex licentia prælati possit postea à prælato irritari? In qua re Ricardus in 4. d. 38. artic. 4. partem tenet negatiuam, imò dubitat, vtrùm possit iam amplius

Sententia Ricardi. in illud votum dispensare. Vnde dicit recurrendum esse ad summum Pontificem pro irritatione, vel dispensatione. Et ratio illius est: Nam ad firmitatem voti à religioso emissi, nihil amplius requiritur, quam prælati consensus: ergo postquam ille accesserit iam erit ita firmum, vt amplius irritari non possit. Hoc tamen non obstante, dico, quod contraria sententia est

Sententia autoris. verior, atque probabilior. Et probatur ex D. Augustino. Qui vt refertur in capit. noluit. & in cap. manifestum 33. quæst. 5. dicit, quod si maritus consentiat voto vxoris, & postmodum consensum reuocet, non tenebitur amplius vxor voto: ergo idem etiam est dicendum de prælato respectu subditi: atque ea consequenti poterit illud irritare. Et confirmatur: Monachus, cum ex facultate prælati vouet, adhuc manet illi subiectus, sicut anteà erat: ergo adhuc manet in ipso prælato autoritas illud votum irritandi. Dico tamẽ, quod si prælatus huiusmodi voti irritationẽ faciat, sine rationabili causa peccabit mortaliter; quia est infidelis Deo in re graui. Ipsa tamen irritatio erit valida, vt expressè docet D. Augustinus loco citato. Et confirmatur ex libro Nume. capitu. 30. vbi dicitur, quod si vir postquam consenserat voto vxoris, illi denuo contradicat, vxor non erit voti rea; ipse tamen portabit iniquitatem eius: ergo id non potest facere sine culpa. Cæterum, si ex rationabili causa motus prælatus reuocet licentiam datam, & irritet votũ, quod sua licentia fuerat emissum, nullũ peccatũ committit, vt docet D. Augustinus loco citato. Et ratio est: Nam prælatus adhuc post datam licentiam manet dominus materiæ, quoadusq, eius fiat traditio per voti adimpletionẽ, & sic tam rationabili causa poterit illud votũ irritare absq; aliquo peccato, & multo melius dispensare, cum semper maneat prælatus, & iudex, habeatq; potestatẽ spiritualis iurisdictionis, quæ requiritur ad dispensationẽ. Et ad rationem Ricardi respondetur, quod illud votum est firmum ad huc sensum, quod est obligatoriũ, & irritari licitè non potest, sine rationabili causa. Cæterùm cũ prælatus post datã facultatem adhuc maneat rei possessæ dominus, si voti irritationem faciat, erit valida. Et si quis adhuc instet pro sententia Ricardi: Promissio facta homini à monacho, vel ab vxore, vel à seruo ex licentia superioris, vel mariti, vel domini, ità est obligatoria, vt à superiori, vel marito, vel domino nõ possit irritari: ergo idem est dicendum de voto, quod est promissio facta Deo: Et confirmatur: Prælatus peccat irritando illud votum, vt diximus: ergo talis irritatio est nulla: Patet consequentia: Nam subditus non debe⁹ obedire prælato in re illicita, & sic tenebitur votum adimplere. Respondetur ad hoc argumentũ primò, cõcesso anteccdẽti, negãdo consequentiam. Nã quãdo prælatus vel maritus dant facultatẽ subdito, vel vxori, vt promissionẽ homini faciant, videntur etiam dare facultatem, vt in alterum transferant dominium rei promissæ, & sic illam denuo reuocare non possunt. Cæterũ in voto facto Deo hoc nõ inuenitur, & sic non est eadẽ vtriusq; ratio. Vel secũdo respõdetur, & melius, negãdo antecedẽs. Nã quamuis subditus, vel vxor aliquid promittãt ex licẽtia prioris, vel mariti; si tamẽ ipsi postea antequã promissionẽ adimpleãt mutẽt sententiã, nõ tenebitur subditus, vel vxor promissionem adimplere; sed ex tunc erunt ab ea liberi, siue superior peccet prohibẽdo, siue nõ. Ità docet Caietanus hic, & Soto, libr. 7. de iustitia q. 3. art. 1. & colligi videtur ex c. nec illud, 33. q. 5. Et idem est dicendũ de voto. Ad confirmationẽ respõdetur, quidquid sit de antecedẽti, negãdo cõsequentiã. Nã licet prælatus peccet reuocãdo licentiã, reuocatio tamen est valida; quia vtitur iure suo. Nec subditus peccat dum sequitur voluntatem prælati, cũ mundus illius sit prælato patere, & nõ examinare iusti malorũ in ijs, quæ nõ sunt per se mala. Sicut nec peccat ille, qui pecunias apud se depositas reddit domino illas petenti ad prodigendum, quia alius vtitur iure suo, quamuis in eius vsu peccet.

¶ De dominis est aliud dubium, vtrũ quodcũque votũ serui irritare possint? Ad cuius explicationẽ dico primò, quod omne illud votũ, quod ad sui adimpletionem aliquod tẽpus requirit, vt votum peregrinationis, vel de recitandis horis, potest à domino irritari. Ità affirmat D. Th. in 4 d. 38. q. 1. art. 1. q. 3. art. 3. *Dubium de dominis irritantibus vota seruorum* Et ratio est; quia cum seruus nullo tẽpore sit exemptus à seruitio sui domini non poterit tale votũ emittere, sine iniuria domini sui. Atq; adeo domin⁹ poterit illud irritare. Dico secũdo, quod si seruus voueat castitatẽ, tale votũ non poterit à domino irritari. Et ratio est: Nã in ijs, quæ nõ præiudicãt seruitio sui domini,

seruus no subiectus, sed sui iuris est. Et tale est votum castitatis: Et sic si emittatur non poterit à domino irritari. Et confirmatur: Seruus domino inconsulto, imò renitente, potest matrimonium contrahere: ergo & castitatem vouere. Patet consequentia: Nam hoc votum minus præiudicat seruitio domini sui, quam matrimonium; cum ad sui adimpletionem nullum tempus requirat. Antecedens vero probatur, ex c. 1. de coniugio seruorum, & ex c. omnibus, & ex c. dictum. 27. q. 2. Non tamen poterit seruus religionem intrare domino inuito; quia hoc præiudicat seruitio illius.

De marito an possit irritare vota vxoris.

1. Dictum.

¶ Simile dubium mouetur de marito, vtrùm omnia vota vxoris possit irritare? Ad cuius explicationē dico primò, quod omnia vota vxoris, quæ præiudicant viro, quantum ad actum matrimonialem, possunt à viro irritari. Hoc dictum est certum, & ab omnibus receptum, habeturque expressè in capit. innotuit. 33. quæst. 5. Imò dico, quod si mulier ante matrimonium votum emisit, etiam ex licentia patris, ieiunij, vel magnæ abstinentiæ, vel etiam recitandi horas B. Virginis, poterit illud postea maritus irritare, vt docet expresse D. Aug in illo loco. Vtrum autē vxor possit similia viri vota irritare varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Verior tamē, & probabilior sententia est, quod vxor potest omnia vota mariti, quæ præiudicant actum matrimonialem irritare. Ita tenet Syluest. verbo. votum. 5. §. 5. & Nauarro in Man. c. 12. n. 60. Et ratio est: Quia quantum ad debitum matrimoniale, æqualis sunt potestatis vir, atque vxor, vt constat ex Paulo 1. ad Cor. c. 7. Vbi sicut dicit, quod vxor non babet potestatem sui corporis, sed vir, ita etiam dicit quod vir non habet potestatem sui corporis, sed vxor. Ex quo infero primo, quod neuter illorum potest vouere castitatem simpliciter: sed illo voto non obstante adhuc tenebitur debitum reddere, ac si illam non vouisset. Quantum autem attinet ad petitionem debiti, non poterit alter coniugum castitatis votum ab altero factum irritare, quia quantum ad illud, non præiudicat actum matrimonialem, nec fit iniuria alicui. Infero secundo, quod si vir voueat ieiunium, vel magnam abstinentiam, vel longam peregrinationem, poterit tale votū ab vxore irritari: quia vergit in præiudicium actus matrimonialis. Excipitur tamē votum peregrinationis in subsidium terræ sanctæ, quod vir sine licentia vxoris emittere poterit nec ab ea irritari, vt docet D. Thom. in 4. d. 32. art. 4. ad 2. Colligiturque hoc ex cap. multa. de voto, & voti redemptione.

2. Dictum.

¶ Dico secundo quod maritus potest irritare omnia vota vxoris, quæ fiunt de eleemosynis, de ieiunijs, de orationibus, & de alijs rebus, quæ ad domisticam pertinent gubernationé. Et probatur. Nam vir quantum ad hæc omnia habet plenam potestatem supra vxorem. Ità docet D. Aug. relatus in c. noluit. iam citato. & constat expresse ex scriptura. Numerorum enim cap. 30. dicitur, quod si mulier voueat, & iuramento se constringat, vt per ieiunium, vel per aliarum rerū abstinentiam affligat animam suam, in arbitrio viri erit, vt faciat, siue non faciat. Similiter etiam poterit vir irrita vota vxoris de non mentiendo, vel de non furando. Quia licet materia horum votorum absolutè non cadat sub viri potestate, cadit tamen quantum ad liberam obligationem, quæ ex voto oritur, vt supra diximus de religiosis. Et hoc satis est ad voti irritationem. Vtrum autem votum ab vxore emissum, sine viri licentia, de non petendo debitum possit à marito irritari? maiorem in se continet difficultatem. Caietanus in hoc articulo affirmat talè votum nō posse à viro irritari, & eandem sententiam tenent Paludanus, atque Ricardus in 4. dist. 38. Et ratio illorum est, quia hoc non vergit in præiudicium viri, cum vxor sufficienter satisfaciat debito matrimoniali reddendo debitum. Contraria tamen sententia est verior, & probabilior, quam tenent D. Thom. Albertus Magnus & Nauarro cap. 12. num. 60. Et probatur: Nam Numerorum cap. 30. datur marito absolutè potestas irritandi quæcunque vota vxoris: ergo hoc etiam poterit irritare. Et confirmatur: Nam, quamuis materia huius voti non sit plenè subiecta viro, est tamen quatenus cadit sub libera obligatione. Maximè, quod vt docet Nauarro loco citato, hoc votum vergit in præiudiciū viri, cui onus imponitur semper debitum petendi. Et certè, si hæc ratio aliquid valet, vxor similiter poterit irritare tale votum à viro emissum; quia cedit in præiudicium actus matrimonialis, præsertim, quod mulieres naturali pudore magis arcentur à petitione debiti, quam viri: & sic maius onus illis imponitur per tale votum. Quod quidem est probabilissimum.

3. Dictum.

¶ Dico tertio, quod quamuis votum fuerit ab vxore emissum, ex licentia mariti, adhuc potest à viro irritari: Probatur: Maritus non minorem potestatē habet supra vxorem; quàm pater supra filios, & prælatus erga monachos: sed isti post concessam licentiam possunt subditorum vota irritare, vt diximus: ergo & maritus. Eo vel maximè, quod hoc habetur expresse Numero. ca. 30. pertinetque ad præcepta moralia, & non ad cæremonialia, vel iudicialia.

¶ Si quis autem quærat, vtrùm votum, quod emisit vxor, implendum post mortem mariti; & votum filij implendum postquam fuerit emancipatus; & votum serui factum sub conditione, si fuerit libertus, possint à marito, patre, & domino irritari? quamuis multi teneant partem affirmatiuam, propterea, quod eo tempore voluntas vxoris, vel filij non subiicitur voluntati patris, vel mariti, quod necessarium esse dicunt ad voti irritationem. Dico quarto verius, & probabilius esse, quod nec maritus, nec pater, nec dominus possunt tale votum irritare. Ità tenet Caietanus in præsenti, Et ratio est: Nam ad hoc, vt superior possit irritare vota inferioris, necessarium est, vt habeat potestatem supra materiam ipsius voti, vt diximus supra, cum de religiosis ageremus: sed maritus, vel pater non habet potestatem supra materiam voti, quod ab vxore, vel filio post mortem eius debet adimpleri: ergo nec potest illud votum irritare. Et confirmatur. Potestas irritandi non conuenit personę superioris; quia superior est, sed, quia est dominus materiæ ipsius voti: sed maritus vel pater, non est dominus materiæ voti quod debet ab vxore, vel filio impleri post mortem ipsius: ergo. Et ad argumentum in contrarium factum respondeo, ad potestatem irritandi non satis esse, quod quis habeat potestatem supra voluntatem vouentis: sed vltra hoc requiritur dominium materiæ ipsius voti, vt diximus.

4. Dictum.

¶ Vltimum dubium in hoc articulo est, vtrùm, si vterque cōiugum ex mutuo consensu castitatē voueat, maritus possit illud irritare? In qua re est opinio quorundam, qui dicunt, non obstante tali consensu, adhuc virum posse votum vxoris irritare. Quo facto ipsa posteà poterit votum mariti irritare, & sic petere mutuò, & reddere debitū. Et ratio huius sententię est: quia vir absolutè habet potestatem irritandi quodcunque votum ab vxore factum; atque ex consequēti etiam poterit irritare hoc. Et cōfirmatur: Si sola vxor tale votum emisisset, posset vir illud irritare: ergo etiā si à viro fuerit emissum. Probo consequentiam: Nam maritus idem ius habet in vxorem, quod antea. Hoc

5. Dictum.

tamen non obstante, dico quinto, quod vir eo tempore nõ potest vxoris votum irritare. Ita tenet Soto lib. 7. de Iustitia, quæst. 3. art. 1. & in 4. dist. 27. quæst. 1. art. 4. & Nauarro ca. 12. num. 59. Et ratio est: Nam ea mutuo cõsensu, vterque coniugum renunciauit iuri, quod habebat, tam debitum petendi, quam votum irritãdi. Ex quo infero primò, quod si vir petat debitum ante dispensationem, vxor non poterit illud reddere sine peccato. Infero secundo, quod hoc votum nõ poterit ab Episcopo dispensari. Nam cum sit absolutũ votum castitatis, recurrendum erit ad summum Pontificem. Nisi forte sit periculum incontinentiæ, & non posit de facili petere accessus ad summum Pontificẽ. Vel, nisi ipsi coniuges sint ità pauperes, vt non habeãt quo dispensationem acquirãt. Tunc enim poterit Episcopus in tali voto dispensare. Ità tenent Syluest. verbo. dispẽs. §. 9. & Nauarro in Manuali c. 12. num. 59. Quando autem alter tantum coniugum vouit castitatem; quia non est absolutum votum castitatis, sed tantum non petẽdi debitum dispensari poterit ab Episcopo, & à quocunque idoneo confessore per bullam Cruciatæ, vt docet Syluester verbo, matrimonium 7 §. 7.

Vlt. dictum. ¶ Dico vltimò, quod votum semel à superiori irritatum, siue sit puberum, siue impuberum, non potest amplius reuiuiscere, adhuc cessãte autoritate eius, qui illud irritauit. Hoc dictũ est contra Innocẽtium. Qui in capitulo, scripturæ, de voto. ponit discrimen inter votum puberum, & impuberum. Et dicit, quod vota impuberum non reuiuiscunt, bene tamen vota puberum. Nostram tamen sententiã tenẽnt Panormitanus in dicto capitulo, Syluester verbo, votum. 4. §. 2. & Nauarro cap. 12. num. 67. Et probatur. Illud votum verè fuit factum nullum per irritationem: ergo non poterit amplius obligare, nisi de nouo fuerit emissum.

ARTICVLVS IX.

¶ Vtrùm pueri possint voto se obligare ad religionis ingressum.

Inf. q. 189. art. 5. & Et 4. dist. 27 quæst. 2. art. 3. co. Et dist. 38. q. 1. art. 1. quæst. 3. & opusc. 19. c. 12. & cap. 13. ad 10.

AD Nonum sic proceditur. Videtur quòd pueri nõ possunt voto se obligare ad religionis ingressum. Cum enim ad votum requiratur animi deliberatio, non competit vouere nisi illis qui habent vsum rationis. Sed hoc deficit in pueris, sicut & in amentibus vel furiosis. Sicut ergo amentes & furiosi non possunt se ad aliquid voto astringere, ita etiam nec pueri (vt videtur) possunt se voto obligare religioni.

2 ¶ Præterea, Illud quod rite potest ab aliquo fieri, non potest ab aliquo irritari. Sed votum religionis à puero vel puella factum ante annos pubertatis, potest à parentibus reuocari vel à tutore, vt habetur vigesima q. 2. capite, puella: ergo videtur quòd puer vel puella ante quatuordecim annos non possit ritè vouere.

3 ¶ Præterea, Religionem intrantibus, annus probationis conceditur, secundum regulam beati Benedicti, & secundum statutum † Innocentij quarti, ad hoc quòd probatio obligationem voti præcedat: ergo illicitum videtur esse quod pueri voto obligentur ad religionem ante probationis annum.

17. q. 2. c. Consaldus ex Alexan.

¶ Sed contra, id quod nõ est rite factum, non est validum, etiam si à nullo reuocetur. Sed votum puellæ ante annos pubertatis emissum, validum est, si infra annum à parentibus non reuocetur, vt † habetur vigesima q. 2 c. puella, ergo licite & ritè possunt pueri obligari ad religionem, etiam ante annos pubertatis. *20. q. 2. c. puella.*

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut ex suprà † dictis patet, duplex est votum, scilicet simplex & solenne. *Art. 7. huius quæst.* Et quia solennitas voti in quadã spirituali benedictione, & consecratione consistit (vt dictum † est) quæ fit per ministerium Ecclesiæ, ideo solennizatio voti sub dispensatione Ecclesiæ cadit. *Art. 7. huius quæst.* Votũ autem simplex efficaciam habet ex deliberatione animi, qua quis se obligare intendit. Quod autem talis obligatio robur non habeat, dupliciter potest cõtingere. Vno quidem modo propter defectum rationis, sicut patet in furiosis & in amẽtibus, qui se voto nõ possunt obligare ad aliquid, dum sunt in furia vel amentia. Alio modo, quia ille qui vouet, est alterius potestati subiectus, vt suprà dictũ † est. *Art. præced.* Et ista duo cõcurrunt in pueris ante annos pubertatis, quia & patiuntur rationis defectum, vt in pluribus, & sunt naturaliter sub cura parentum vel tutorum, qui sunt eis loco parentũ. Et ideo eorum vota ex duplici causa robur non habent. Contingit tamen propter naturæ dispositionem, quæ legibus humanis non subditur, in aliquibus, licet paucis accelerari rationis vsum, qui ob hoc dicuntur doli capaces. Nec tamen propter hoc in aliquo eximuntur à cura parentum, quæ subiacet legi humanæ respicienti ad id quod frequentius accidit. Est ergo dicẽdum, quod si puer vel puella ante pubertatis annos nõdum habeat vsum rationis, nullo modo potest ad aliquid se voto obligare. Si verò ante pubertatis annos attingit vsum rationis, potest quidem, quantum in ipso est, se obligare: sed votum eius potest irritari per parentes, quorũ curę remanet adhuc subiectus. Quantumcunq; tamen sit doli capax ante annos pubertatis, non potest obligari voto solenni religionis, propter Ecclesiæ statutum, quod respicit id quod in pluribus accidit. Post annos autem pubertatis possunt iam se voto religionis obligare, vel simplici vel solenni absque voluntate parentum.

¶ Ad primum ergo dicendũ, quòd ratio illa procedit de pueris qui nondum attigerunt vsum rationis, quorum vota sunt inualida, vt dictum † est. *In corp. art.*

¶ Ad secundum dicendum, quod vota eorũ qui sunt in potestate aliorum, habent conditionem implicitam, scilicet, si non reuocentur à superiori, ex qua licita redduntur, & valida si cõditio extat, vt dictum † est. *Ar. 8. & 9.*

¶ Ad tertiũ dicendum: quòd ratio illa procedit de voto solenni quod fit per professionem.

SVMMA TEXTVS.

ANtequam D. Tho. ad propositam difficultatem respondeat, supponit duo. Primùm est, quod votum est duplex, vnum simplex, alterum solenne. Inter

quæ hoc est discriminis, quod obligatio voti solemnis pendet ex statuto Ecclesiæ, ad hunc sensum, quod nisi fiat conditionibus ab Ecclesia statutis, non erit votum solemne, vt diximus artic. 7. At verò obligatio voti simplicis pendet ex deliberatione vouentis. Secundum, quod supponit D. Thom. est, quòd obligatio voti dupliciter potest impediri, ne robur obtineat. Vno modo ex defectu vouētis, quia nō est mentis suis compos, vt contingit in amentibus, vel furiosis. Alio modo; quia ille, qui vouet, est subiectus alterius potestati, in eo quod vouet, vt diximus articulo præcedenti. His suppositis, est prima conclusio: Pueri ante vsum rationis nullo voto simplici, aut solenni se possunt obligare. Probatur: Omne votum requirit ad sui obligationem deliberationem rationis, vt constat ex articulo 1. huius quæstionis. Sed hæc deficit in pueris ante vsum rationis: ergo. Secunda conclusio: Si ante annū pubertatis, qui in pueris est decimusquartus, & in fœminis duodecimus, quis habeat vsum rationis, & votum simplex emittat, illud erit validum, & obligatorium, poterit tamen à patre, vel tutoribus irritari. Tertia conclusio: Votum solenne à puero emissum ante annos pubertatis, non est validum, nec obligatorium; quamuis ipse puer habeat vsum rationis. Probatur: Nam huiusmodi votum irritatur ab Ecclesia. Quarta conclusio: Post annos pubertatis quisque se poterit religionis voto tam simplici, quam solenni obligare, quantumuis parentes reclamante.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum est primò, quod in pueris considerari possunt tres ætatum differentiæ. Prima, quæ appellatur infantia: & durat vsque ad septimum annū: quo tempore infantes nullo rationis vsu fungi censentur. Et de hoc tempore est intelligenda prima conclusio D. Tho. Secunda ætas appellatur pueritia: & durat in viris vsque ad 14. annum, & in fœminis, vsque ad duodecimū, vt constat ex cap. is qui. de regularibus lib. 6. & cap. puella. 20. q. 2. Et de hac ætate loquuntur secunda & tertia cōclusiones. In qua quidem, quia pueri sunt doli capaces, & habent vsum rationis poterunt, quantum est in se voto se obligare. Cæterùm, quia adhuc manent sub potestate patris, poterit pater quæcunque illorū vota etiam personalia irritare, vt habetur expresse in ca. nō solum, de regularibus. li. 6. Tertia ætas appellatur pubertas, & durat vsque ad 25. annum; in qua adolescentes sunt sub cura parentū in iis, quæ pertinent ad dispensationem suorum bonorum, ità, vt sine eorum licētia nihil valeant dispensare, vt habetur. ff. de minoribus viginti quinque annorū per totum titulū. Et in hac ætate pater potest irritare quæcunque vota realia filiorum, non autem personalia; qualia sunt vota religionis, ieiunij, orationis, &c. Et ideò dicitur in quarta conclusione, quod puer post annos pubertatis potest se voto religionis obligare, tam simplici, quā solenni.

Qualiter infantia duret vsque ad septimum annū.

¶ Secundo est aduertendum, quod quādo dicimus infantiam durare vsque ad septimum annum, & pueritiam incipere ab eo, & durare vsque ad decimum quartum, est intelligendum secundum præsumptionē iuris, quod pueritiæ & infantiæ eas ætates assignat, iudicans de rebus secundum quod regulariter contingit. Poterit tamen aliquando accidere, vt puer in decimo anno non habeat vsum rationis. Et tunc votum ab illo emissum nullum erit, sicut illud, quod fit ante septennium. Similiter è contra poterit accidere, vt puer ante septennium vigeat integro rationis vsu: & tunc ille, quantum erit de se, poterit voto simplici se obligare iuxta tenorem secundæ conclusionis, sicut ille, qui habet tredecim annos. Ius autem statuit hos ætatis limites, vt si quando res fuerit dubia, maximè in foro Ecclesiæ, per hoc diffiniatur.

Dubium circa 4. conclus. D. Tho.

¶ Circa quartam conclusionem D. Tho. est difficultas, vtrum parentes possint aliquod votum personale filiorum post decimumquartum annum irritare? Pro cuius intelligentia est aduertendum, quod votū quantum attinet ad præsens institutum est duplex, vnū reale, alterum personale. Reale est, quod ad res pertinet. Quale est illud, ad cuius impletionē sumptus requiruntur. Personale verò, quod pertinet ad personā, vt votum religionis, ieiunij, orationis, &c. Hoc supposito, vt certa ab incertis separemus dico primò certum esse, quod vtrumque votum ante annos pubertatis emissum, potest à parētibus irritari, vel à tutoribus, qui gerunt vicem patris. Quo facto nulla amplius obligatio consurget, iuxta ea quæ diximus articulo præcedenti. Secundo etiam est certū, quod votum reale potest à patre vsque ad vigesimum quintum annū filij irritari. Nam cum vsque ad illud tēpus iuuenes sint sub cura parentum quantum ad rerum gubernationem, nullum votum firmum emittere poterunt, quod ad rē pertineat. Tertio etiam est certum, quod votum religionis, vel castitatis à puero emissum post annos pubertatis non potest à parentibus irritari. Ità habetur expresse in pluribus canonibus iuris, & in quarta cōclusione D. Tho. Imò si puer habuerit decimumsextum annum poterit religionem profiteri, etiam inuitis parentibus. Ista enim est ætas, quæ post concilium Tridentinum ses. 25. ca. 15. requiritur ad professionem faciendam. Itaque hęc certa sunt. Sed quod habet difficultatem est, vtrum alia vota personalia, vt votum ieiunij, vel orationis post annos pubertatis à pueris emissa possint à parētibus irritari? De qua re sunt varię Doctorum sententiæ. Prima est Syluestri, verbo, votum 4. §. 2. tenentis partem affirmatiuam. Et ratio illius est: Nam sacri canones tantum in fauorem religionis prohibent, ne pater tale votum possit irritare; cui etiam æquatur votum castitatis: ergo omnia alia potest. Et confirmatur ex D. Tho. in 4. conclu. Vbi solum dicit, votum religionis post annos pubertatis emissum non posse irritari. Quasi significans, quod alia omnia potest irrita facere. Hoc tamen non obstante dico verius, & probabilius esse, quod parētes nullum votum personale post annos pubertatis emissum possunt irritare. Ità tenet Soto li. 7. de iustitia q. 3. ar. 2. Et probatur: Puer post annos pubertatis quantū ad personam habet plenum ius, cum etiam habeat plenum vsum rationis: ergo votum personale ab eo emissum, ità erit validum, vt à patre irritari non possit. Et confirmatur: Maius est votum religionis, aut castitatis, & maiorem deliberationem requirit, quam quodcunq; aliud personale: sed illud à patre irritari non potest post annos pubertatis: ergo nec hoc. Quinpotiꝰ dico, quod si pueri habeant bona aliqua castrēsia, vel quasi castrensia, & de iis votum eleemosynę, vel alterius pij vsus emittant post annos pubertatis non poterit illud pater irritare. Quia quantum ad hæc bona iuuenes habent plenam potestatem, & non filij sed patres familias censentur. De hac re est videndus Syluest. verbo, peculiū. §. 1. & 2. & Nauarro c. 17. n. 141. & 142.

Sententia Syluestri. Argum.

Sententia authoris.

¶ Ad rationem Syluestri respondetur, quod sacri canones tantum loquuntur de voto religionis, & castitatis. Quia si hoc, quod maius est post annos pubertatis irritare non possunt parentes, multò minus alia personalia poterunt irritare. Et eodem modo respondetur ad D. Thom. De votis autem mixtis, qualia sunt illa, quæ sunt personalia, admiscetur tamen in eis aliquid

quid reale, vt votum peregrinationis, cui, vel expēsæ, vel distractio à re familiari cōiungitur, probabile est, quod pater potest illa irritare, vel saltem suspendere, quo ad exequutionem, vsque ad tempus, quo filius fuerit emācipatus. Quia, cum filius tunc sit subiectus patri, quantum ad curam bonorum, ratione illius rei admixtæ pater videtur habere potestatem supra illud votum. Tutius tamen erit eius petere dispensationem à superiori, vt sic omnis scrupuli ratio auferatur.

Dubium. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm votum à filio emissum, dum erat in potestate patris possit postea à patre irritari dum est extra illius curam. Verbi gratia: Emisit filius ante decimumquartum annū votum aliquod personale vel ante vigesimum quintum votum aliquod reale, quod à patre his tēporibus non fuit irritatū. Dubium est, vtrum possit postea ab eo irritari? Caietanus infra quæstione vltima art. quinto, partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius est: Quia cū in illis votis semper intelligatur negatiua cōditio, nisi pater contradicat, semper, quod eius interuenit cōtra dictio, erunt nulla. Hoc tamen non obstante, dico oppositam sententiam esse veriorem & probabiliorem. Et probatur: Potestas, quam habet pater irritandi ea vota, tantum durat vsque ad præfinitum tēpos: ergo eo elapso non poterit amplius illa irritare. Et confirmatur: Si seruus emisisset votum dū erat sub alterius dominio, quod à domino non fuit irritatū non poterit posteà, seruo liberto existente, à domino irritari: ergo idem etiam est dicendū de filio respectu patris: Consequentia tenet ex paritate rationis, & antecedens ab omnibus conceditur. Item. Illa vota iam non subsunt potestati patris, vt constat: ergo pater non potest illa irritare. Et ad argumentum Caietani respondeo, quod intelligitur conditio, nisi pater contradicat intra tempus illi à iure concessum. Nam eo elapso; sicut non habet potestatem irritandi: ita nec contradicendi.

Sententia Caietani.

Sententia autoris.

ARTICVLVS X.

¶ Vtrùm possit in voto dispensari.

4.d.38.q.1.art. 4.q.1.cor. & ad 2.& 4.

AD Decimum sic proceditur. Videtur, quòd in voto dispensari non possit. Minus est commutari votum quàm in eo dispensari. Sed votum non potest commutari. Dicitur enim Leuit. vigesimoseptimo, Animal quod immolari potest Domino, si quis vouerit, sanctum erit, & mutari non poterit, nec melius malo, nec peius bono: ergo multo minus potest dispensari in voto.

2 ¶ Præterea, In his quæ sunt de lege naturæ & in præceptis diuinis, non potest per hominem dispensari, & præcipuè in præceptis primæ tabulæ quæ ordinantur directè ad dilectionem Dei, quæ est vltimus præceptorum finis. Sed implere votum est de lege naturæ & est etiam præceptū legis diuinæ, vt ex suprà † dictis patet. Et pertinet ad præcepta primæ tabulæ, cùm sit actus latriæ: ergo in voto dispensari non potest.

Art. 3. huius quæst.

3 ¶ Præterea, Obligatio voti fundatur super fidelitatem quam homo debet Deo, vt dictum † est. Sed in hac nullus potest dispensare: ergo nec in voto.

¶ Sed contra, Maioris firmitatis esse videtur quod procedit ex communi voluntate, quàm quod procedit ex singulari voluntate alicuius personæ. Sed in lege quę habet robur ex communi voluntate, potest per hominem dispensari: ergo videtur, quòd etiam in voto per hominem dispensari possit.

¶ Respondeo dicendum, quòd dispensatio voti intelligēda est ad modum dispensationis, quæ fit in obseruantia alicuius legis, quia, vt suprà † dictum est, lex ponitur respiciendo ad id quod est in pluribus bonum. Sed quia contingit huiusmodi in aliquo casu non esse bonum, oportuit per aliquem determinari in illo particulari casu legem non esse seruandam. Et hoc propriè est dispensare in lege. Nam dispensatio videtur importare quandam commensuratam distributionem, vel applicationem communis alicuius ad ea quæ sub ipso continentur, per quem modum dicitur aliquis dispensare cibum familiæ. Similiter autem ille, qui vouet, quodammodo sibi statuit legem, obligans se ad aliquid quod est secundum se, & vt in pluribus bonum. Potest tamen contingere quod in aliquo casu sit vel simpliciter malum, vel inutile, vel maioris boni impeditiuum, quod est contra rationem eius quod cadit sub voto, vt ex prædictis † patet. Et ideò necesse est quod determinetur in tali casu votum non esse seruandum. Et siquidem absolutè determinetur aliquod votum non esse seruandum, dicitur esse dispensatio voti. Si autem pro hoc quod seruandū erat, aliquid aliud imponatur, dicitur commutatio voti. Vnde minus est votum commutare quàm in voto dispensare. Vtrumque tamen in potestate Ecclesiæ consistit.

1 2.quæst. 97. art. 4.

Art. 2. huius quæst.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod animal quod immolari poterat, ex hoc ipso quod vouebatur sanctum reputabatur, quasi diuino cultui mancipatum. Et hæc erat ratio quare non poterat commutari, sicut nec modo posset aliquis rem, quam vouit, iam consecratam (puta calicem vel domum) commutare in melius, vel in peius. Animal autem quod non poterat sanctificari, quia non erat immolatitium, redimi poterat & debebat, sicut ibidem lex dicit. Et ita etiam nunc commutari possunt vota, si consecratio non interueniat.

¶ Ad secundum dicendū, quòd sicut ex iure naturali & præcepto diuino tenetur homo implere votum, ita etiam tenetur ex eisdem obedire superiorum legi vel mandato. Et tamen cum dispensatur in aliqua lege humana, non fit, vt legi humanæ non obediatur, quod est contra legem naturæ, & mandatum diuinum, sed fit, vt hoc quod erat lex, non sit in hoc casu. Ita etiam autoritate superioris dispensantis fit, vt hoc quod continebatur sub voto, non cōtineatur, inquantum determinatur in hoc casu, hoc non esse congruam materiam voti. Et ideo cum

prælatus

prælatus Ecclesiæ dispensat in voto, non dispensat in præcepto iuris naturalis, vel diuini, sed determinat id quod cadebat sub obligatione deliberationis humanæ, quæ non potuit omnia circumspicere.

¶ Ad tertium dicēdum, quòd ad fidelitatem Deo debitam non pertinet, quòd homo faciat id quod ad vouendum est malum, vel inutile, † vel maioris boni impeditiuum, ad quod tendit voti dispensatio. Et ideo dispensatio voti non est contra fidelitatem Deo debitam.

† Non quod ad vouendũ malũ est inutile.

Svmma Textvs.

Litera huius articuli tribus propositionibus continetur. Prima conclusio est affirmatiua. Et probatur: In lege potest fieri dispensatio: ergo & in voto. Consequentia est nota. Nam votum est quædam lex particularis. Et antecedens probatur: Lex ponitur in ordine ad bonum commune; sed aliquando potest contingere, vt non sit bonum seruare illam: ergo tūc poterit dispensari. Secunda conclusio: Tunc intelligimus voti fieri dispensationem, quando absolutè determinatur illud non esse seruandum. Nam, si pro eo, quod seruandum erat aliud imponatur, non dispensationem, sed commutationem voti fieri dicetur. Hanc conclusionem non probat D. Thom. sed illam tanquam ex terminis notam relinquit. Tertia conclusio: Minus est votum commutare, quam dispensare: sed vtrunque consistit in potestate Ecclesiæ.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius articuli meminisse oportebit discriminis, quod posuimus inter irritationem, & dispensationem, ar. 8. Irritare enim est votum cassare, & impedire ne robur obtineat. Dispēsare verò est autoritate superioris voti obligationem relaxare. Differtq; dispensatio à commutatione in eo, quòd per dispensationem omnino tollitur vinculum voti. Cæterùm per commutationem non tollitur, sed mutatur, vt cadat supra aliam materiam. Ex quo infertur, quòd si quis vouit peregrinationem, & votum illud commutetur in ieiunium, vel orationem, quòd hæc tenebitur facere vouens ex vi voti, & non solum ex præcepto commutantis. Quare si non ieiunauerit, vel orauerit, peccabit peccato sacrilegij contra votum. Redimere idem est, quòd commutare, nisi ꝙ redemptio commutationem sonat, vel in pecuniam, vel in aliud pecunia æstimabile. Vt dum votum peregrinationis, quod ad sacrum D. Iacobi fuit editum, in aurum mutatur, quod eidem templo offeras. Dispensatio tam in legem, quam in votum cadit. Sed differunt quantū ad hoc, quòd quia lex multos obligat, votum autem tantum respicit singularem personam; dispensatio in lege nihil aliud erit, quam exceptio ab vniuersali obligatione. Vt cum quis priuilegio eximitur, ne quadragesimam ieiunet. At verò dispensatio in voto est sublatio illius; ob id, quòd causa qua factū est minime iam ione decere videtur. Interpretatio atque epicheia similiter habet locum in lege, & in voto. Et est quando declaratur, legem aut votum in aliquo particulari casu non tenere, vt diximus supra q. 66. art. 5. Si quis autem quærat, quodnam sit discrimen inter dispensationem, & epicheiam, seu interpretationem, quantum attinet ad votum, (nam cum dispensare nihil aliud esse videatur quam interpretari, & declarare, quòd votum in illo casu non obliget, videntur hæc duo coincidere, & in idem redire,) respondeo discrimen consistere in hoc, quòd ad interpretationem, siue in lege, siue in voto est necessarium quòd eius impletio in tali casu sit rationi naturali cōtraria. At verò ad dispensationem satis est, quòd legis, & voti ratio in tali persona deficiat. Ex quo sequitur, quod ad interpretationem voti non est necessaria prælati autoritas pro illo articulo. Est tamen semper necessaria ad dispensationem, vt videbimus latius artic. 12. huius quæstionis. Verbi gratia: Vouit quis carnes non edere, & in eum locum deuenit, vbi nisi eas comedat peribit. In hoc casu, quoniam res accidit iuri naturali contraria, ipse vouens, sua priuata autoritate, nō obstante voto, poterit carnes comedere, quoniam per epicheiam debet interpretari in illo casu non obligare. Haud tamen ideò à voti vinculo manet absolutus; sed illa necessitate præterita manebit eo astrictus, sicut anteà. Tamen, si vouit non comedere carnes & esus aliarum rerum est sibi impedimento, ne tam attentè literarum studio incumbere possit, non ideò poterit per epicheiam contra votum facere: quia eius impletio tunc non est rationi naturali contraria. Habebit tamen causam, quare prælatus cum illo dispenset, votique obligationem, vel ad tempus, vel in perpetuum tollat. Et dispensatio tunc non est interpretatio, quòd votum in illo casu non tenet, sed est efficere, quòd etiam si teneat tollatur. Est etiam vltra hæc omnia voti cessatio, de qua diximus articulo secundo huius quæstionis, ad quam nulla requiritur dispensatio. Et contingit, quando quis emittit votum de re indifferenti ex aliqua particulari circunstantia, aut fine bona effecta. Vt si quis vouit certam domum nunquam intrare propter vitandum aliquod periculum, quod ibi sibi imminebat. Tunc cessante causa cessat & votum; quia iam talis domus ingressus relinquitur, res vana, & indigna, vt sit materia voti.

Irritare quid. *Commutare.* *Redimere.* *Dispensare.* *Interpretari.* *Discrimē inter dispensationem & interpretationem.* *Cessare voti quid sit.*

¶ His constitutis, prima conclusio huius articuli est de fide tenenda. De fide enim est, quòd Ecclesia potest in votis simplicibus dispensare, vt constat ex eius vsu, & ex veteri traditione à tempore Apostolorum, vsque ad præsens. Et non est dicendum, quòd Ecclesia in re tam graui erret. Præterquam quòd erat necessarium ad bonam illius gubernationem, vt haberet hanc potestatem, vt optimè declarat Innocentius in cap. dispensationes. 1. quæst. 7. in hanc modum dicens: Dispensationes cogunt aliquid de debito remittere, vt maius aliquid lucri fiat; more nauigantium, qui tempestate ingruente quædam exonerant, vt cætera salua permaneant. Idem etiam dicitur in cap. regula. 19. distinctione. Est autem hæc potestas non solùm in concilio generali, ad quod non potest toties haberi recursus, quoties opus est, sed etiam in ipso Papa omnium prælatorum capite, atque pastore. Nam cum Papa sit generalis commissarius Christi, eiusque vicarius assumptus in plenitudinem potestatis, vt habetur in capit. qui se scit. 2. q. 6. & in capit. quodcunque. 24. q. 5. iuxta illud Ioann. 21. Pasce oues meas, & Matth. 16. Quodcunque solueris, & quodcunque ligaueris super terram, &c. fit, ex suo officio pastorali, & vt vicarius Christi, possit quascunque leges positiuas declarare, dispensare, tollere & abrogare. Est autem votum quædam lex particularis, quam vouens sibi præscribit; vt ex supradictis patet. Ad hoc etiam habent singuli prælati Ecclesiastici suam limitatam autoritatem, vt infra videbimus. Vbi similiter explicabimus, quænam causæ sint necessariæ ad voti dispensationem. Sed contra hoc est argumentum: Adimpletio voti etiam simplicis, est de iure diuino,

1. Conclus. D. Tho. de fide tenenda. *Arg. A ffic.*

uino, & naturali: ergo in eo non potest Papa dispensare. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Nam in his, quæ sunt de iure diuino, & naturali, nec Papa, nec Ecclesia potest dispensare, vt latè docet D. Thom. quodl. 4. art. 13. & in 3. dist. 37. art. 4. Ad hoc argumentum variè respondetur à Doctoribus. Quidam enim dicunt, quòd ideò Papa potest in voto dispensare, quia in quolibet subintelligitur conditionaliter voluntas Papæ, ad cuius dispensationem pertinent actus subditorum. Itaque dicunt, quòd ideo summus Pontifex, cum voluerit, potest voti obligationem relaxare, quia deest illa conditionalis subintellecta, scilicet, si Papæ placuerit. Eo enim ipso, quòd dispensat non placet illi: & exinde cessat obligatio voti. Hæc tamen responsio impugnatur à D. Thom. & meritò in 4. distin. 38. quæst. 1. artic. 4. quæst. 1. Quia certè sicut sine voluntate Papæ potest quis alia multa facere, ità & vouere. Alij dicunt, quòd Papa dispensat in votis, non quidem tollendo illorum obligationem, sed solùm declarando quòd ea in tali, & tali casu non obligant, propter aliquod bonum quod impeditur, aut malum, quod oritur ex adimpletione voti. Sed nec hęc responsio aliquid valet, vt rectè docet D. Thom. loco citato. Quia aliud est declarare ius, quod pertinet ad epicheiam: & aliud dispensare, quod pertinet ad potestatem, quam habet Papa. Est enim latissimum discrimen inter declarare ius, & dispensare in illo, vt latè docet Couarru. de testamentis. 2. part. capit. 6. §. 9. num. 2. & nos in præsenti tantum loquimur de dispensatione, quam ex communi omnium Doctorum sententia dicimus fieri posse à summis Pontificibus in votis simplicibus. Alij respondent ad argumentum concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad probationem dicunt, quòd quamuis Papa regulariter loquendo, non possit dispensare in iure naturali, & diuino, potest tamen in votis simplicibus, quorum redditio est de iure naturali, & diuino ex particulari potestate, & autoritate sibi ad id à Christo tradita ibi; Quodcunque solueris super terram, &c. Quod constat ex vsu, & traditione Ecclesiæ. Itaque affirmant, quòd Papa tanquam Christi vicarius dispensat in votis, & relaxat ea, vtque illa non valere in tali, aut tali euentu. Quia si Christus adesset etiam dispensaret. Et sic ex interpretatiua commissione Christi dispensat Papa, interpretando, scilicet, esse Christi voluntatem, quòd in tali euentu rescindatur contractus voti. Vnde quamuis, cum dispensatur in voto, dispensetur in iure diuino, & naturali; hæc tamen dispensatio non fit ab hominibus, sed à Christo ipso. Ità respondet Cano in relectione de pœnitentia in fine. Et si quis obiiciat, ex hoc sequi, quòd etiam potest summus Pontifex ex magna, & iusta causa dispensare in matrimonijs, & in votis solennibus, cum non videatur esse maior ratio de his, quàm de votis simplicibus; siquidem omnia habent æqualem obligationem ex iure naturali & diuino, respondent negando sequelam. Nam ad hæc non habet Papa, nec Ecclesia interpretatiuam commissionem Christi, sicut ad illa, quod ex perpetuo vsu & traditione Ecclesiæ colligitur. Cæterùm hæc solutio meo iudicio sustineri non potest. Tum, Quia voluntariè asseritur illud de interpretatiua commissione Christi ad dispensandum in votis simplicibus, & non in votis solennibus, aut in matrimonijs. Tum etiam: Quia cum ius naturale in suis præceptis intrinsecam, & essentialē contineat rectitudinem, aut malitiam, nulla ratione fieri potest, vt super illo cadat dispensatio. De quo etiam nos diximus supra agentes de præceptis Decalogi. Quocircà his solutionibus omissis, Quod mihi ad propositum argumentum respondēdum videtur est, verum quidem esse, quòd super his, quæ sunt iuris naturæ, ac diuini dispensari per hominem non potest. Tamen quamuis adimplere votum sit de lege naturali, & diuina, quando superior dispensat, nihil contra ipsum votum fit; sed tollitur eius vis, dū iudicatur nō debere in tali casu ligare. Quare quēadmodum quando princeps in lege humana dispensat, non facit, vt subditus legi non obtemperet, quod est cōtra ius diuinum & naturale, sed solum, vt quod erat lex in hoc casu cesset: sic etiam in voto, quando prælatus dispensat, non facit, vt vouens nō adimpleat votum, quod esset contra ius naturale & diuinum: sed solum facit, vt quod antea erat votum, in tali casu non sit. Et sic prælatus dispensans in voto, non dispensat supra ius diuinum, aut naturale quod faceret, si manente voto licitum censeret opus contrarium. Sicut nec dispensans in lege dispensat in iure naturali, quod præcipit illi parere. Sed solum tollit obligationem voti, qua non existente, nulla lex naturalis præcipit, illud esse adimplendum. Et si quis adhuc instet; Lex diuina, & naturalis non potest per hominem tolli; sed reddere votum est lex diuina, & naturalis. ergo non potest tolli per hominem, atque ex cōsequenti nec voti obligatio; Respondeo, quòd dispensans non tollit legem diuinam, quæ est, vt dum votum firmum manet, seruetur, sed tollit obligationem, quæ ex mera voluntate vouentis ortum duxit. Sicut nec dispensans in lege humana tollit legem diuinam, quæ est, vt legi, quandiu firma manet, obtemperetur; sed tollit obligationem, quæ ex lege debebat oriri, si in sua vi firma maneret. Itaque quod homo reus sit voti ex duabus præmissis colligitur, nempe, quia vouit, & quia est lex, vt votum reddatur. Et dispensans non tollit hoc secundum; sed prius, scilicet, obligationem, quatenus ex propria voluntate vouentis emersit, quæ, vt supra diximus, est quædam lex humana.

Margin notes: 1. Solutio. — 2. Solutio. — 3. Solutio. — Vera resp. ad arg. — Instantia. — Responsio.

ARTICVLVS XI.

¶ Vtrùm in voto solenni continentiæ possit fieri dispensatio.

AD Vndecimum sic proceditur. Videtur, quòd in voto solenni continentiæ possit fieri dispensatio. Vna enim ratio dispensandi in voto est, si sit impeditiuum melioris boni, sicut † dictum est. Sed votum continentiæ etiam si sit solenne, potest esse impeditiuum melioris boni. Nam bonum commune est diuinius quam bonum vnius. Potest autem per continentiam alicuius impediri bonum totius multitudinis, puta quando per contractum matrimonium aliquarum personarum quæ continentiam vouerunt, posset pax patriæ procurari: ergo videtur, quòd etiam in solenni voto continentiæ possit dispensari.

Margin notes: Inf. q. 186 ar. 8. ad 3. — Art. præc.

2 ¶ Prætereà, Latria est nobilior virtus quam castitas. Sed si quis vouerit aliquem actum latriæ, puta offerre Deo sacrificium, potest in illo voto dispensari: ergo multò magis potest dispensari in voto continentiæ, quod est de actu castitatis.

3 ¶ Prætereà, Sicut votum abstinentiæ obseruatum potest vergere in periculum personæ, ità

etiam

etiam obseruatio voti continentiæ. Sed in voto abstinentiæ, si vergat in corporale periculū vouentis, potest fieri dispensatio: ergo pari ratione in voto continentiæ potest dispensari.

4 Præterea, Sicut sub professione religionis, ex qua votum solennizatur, continetur votum continentiæ, ita etiam votum paupertatis & obediētiæ. Sed in voto paupertatis & obedientiæ potest dispensari, sicut patet in illis qui post professionem ad episcopatum assumuntur: ergo videtur, quòd in solenni voto continentiæ possit dispensari.

Sed cōtra est, quòd dicitur Eccles. 26. Omnis ponderatio non est digna animæ continentis.

In Decretali lib. 3. art. 16 c. cum fin. ¶ Præterea, Extra, de statu † Monach. in fin. illius Decretalis. Cum ad Monasterium dicitur, Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis adeo annexa est regulæ monachi, vt contra eam nec summus Pontifex possit indulgere.

¶ Respondeo dicendum, quod in solenni voto continentiæ tria possunt considerari. Primò quidem materia voti, scilicet, ipsa continentia. Secundo, perpetuitas voti, scilicet, cum aliquis voto se astringit ad perpetuam obseruantiam continentiæ. Tertiò, ipsa solennitas voti. Dicunt ergo quidam, quod votum solenne est indispensabile ratione ipsius continentiæ, quæ non recipit condignam recompensationem, vt patet ex autoritate † inducta.
In 1. arg. sed contra. Cuius rationem quidam assignant, quia per continentiam homo triumphat de domestico inimico, vel quia per continentiam homo perfectè conformatur Christo secundum puritatem animæ & corporis. Sed hoc non videtur efficaciter dici, quia bona animæ, vtpote contemplatio & oratio, sunt multo meliora bonis corporis, & magis nos Deo conformant. Et tamen potest dispensari in voto orationis, vel contemplationis. Vnde non videtur esse ratio, quare non possit dispensari in voto continentiæ, si respiciatur absolutè ad ipsam continentiæ dignitatem: præsertim cum Apost. 1. ad Corinth. 7. ad continentiam inducat propter contemplationem dicens, quòd mulier innupta cogitat quæ Dei sunt. Finis autem potior is est his quæ sunt ad finem. Et ideo alij rationem huius assignant ex perpetuitate, & vniuersalitate huius voti. Dicunt enim, quòd votum continentiæ non potest prætermitti, nisi per id quod est omnino contrarium: quod nunquam licet in aliquo voto. Sed hoc est manifestè falsum, quia sicut vti carnali copula est continentiæ contrarium, ita comedere carnes, vel bibere vinum est contrarium abstinentiæ à talibus: & tamen in huiusmodi votis potest dispensari. Et ideò alijs videtur, quòd in voto solenni continentiæ possit dispensari propter aliquam communem vtilitatē, seu necessitatem, In argum. 1. vt patet in exemplo † præmisso de pacificatione terrarum ex aliquo matrimonio cōtrahendo. Sed quia Decretalis inducta expresse dicit, quòd nec summus Pontifex potest contra custodiam castitatis monacho licētiam date: ideò aliter videtur dicendū, quòd sicut suprà dictum † est, & habetur Leui. vlt. Illud quod semel sanctificatum est Domino, non potest in alios vsus Art proced. arg. 1. commutari. Nō autem potest facere aliquis Ecclesiæ prælatus, vt id, quod est sanctificatū, sanctificationem amittat, etiam in rebus inanimatis: puta quòd calix consecratus desinat esse consecratus, si maneat integer. Vnde multo minus potest hoc facere aliquis prælatus, vt homo Deo consecratus, quandiu viuit, consecratus esse desistat. Solennitas autem voti consistit in quadam cōsecratione seu benedictione vouentis, vt dictum † est. Et ideo non potest fieri per Art. 7. huius quæst. aliquem prælatum Ecclesiæ, quòd ille qui votum solenne emisit, desistat ab eo ad quod est consecratus: puta, quòd ille qui est sacerdos non sit sacerdos: licet possit prælatus ob aliquam causam executionem ordinis inhibere. Et simili ratione Papa non potest facere, quòd ille qui est professus religionem, non sit religiosus. Licet quidam iuristæ ignoranter contrarium dicant. Est ergo considerandum, vtrum continentia sit essentialiter annexa ei ad quod votum solennizatur: quia si non est ei essentialiter annexa, potest manere solennitas consecrationis sine debito continentiæ: quod non potest contingere, si sit essentialiter annexum ei ad quod votum solennizatur. Non est autem essentialiter annexum debitum continentiæ ordini sacro: sed ex statuto Ecclesiæ. Vnde videtur, quòd per Ecclesiam possit dispensari in voto continentiæ solennizato per susceptionem sacri ordinis. Est autem debitum continentię essentiale statui religionis, per quem homo abrenunciat sæculo, totaliter Dei seruitio mancipatus. Quod non potest simul stare cum matrimonio, in quo incumbit necessitas procurandæ vxoris, & prolis & familiæ, & rerum quæ ad hoc requiruntur. Vnde Apostolus dicit 1. ad Corinth. 7. quòd est cum vxore, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Vnde nomen monachi ab vnitate sumitur per oppositum, ad diuisionem prædictam. Et ideo in voto solennizato per professionem religionis non potest per Ecclesiam dispensari, & rationem assignat Decretalis, quia castitas est annexa regulæ monachali.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod periculis rerum humanarum est obuiandum per res humanas, non autem per hoc quod res diuinæ conuertantur in vsum humanū. Professi autem

religionem mortui fuot mundi, & viuunt Deo: vnde non sunt reuocandi ad vitam humanam occasione cuiuscunque euentus.

¶ Ad secundū dicendum, quòd in voto temporalis continentię dispensari potest, sicut & in voto temporalis orationis, vel temporalis abstinentiæ. Sed quod in voto continentiæ per professionem solemnizato non possit dispensari, hoc non est inquantum actus castitatis, sed inquantum incipit ad latriam pertinere per professionem religionis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cibus directè ordinatur ad directionem personæ, & ideo abstinentia cibi directè potest vergere in periculum personæ: vnde ex hac ratione recipit votum abstinētiæ dispensationem. Sed coitus non ordinatur directè ad conseruationem personæ, sed ad conseruationem speciei: vnde nec directè abstinentia coitus per continentiam vergit in periculum personæ. Sed si per accidens ex ea aliquod periculum personale accidat, potest aliter subueniri, scilicet per abstinentiam, vel alia corporalia remedia.

¶ Ad quartum dicendum, quòd religiosus qui fit episcopus, sicut non absoluitur à voto continentiæ, ita nec à voto paupertatis, quia nihil debet habere tanquam proprium, sed sicut dispensator communium bonorum Ecclesiæ. Similiter etiam non absoluitur à voto obedientiæ, sed per accidens obedire non tenetur si superiorem non habeat: sicut nec abbas monasterij, qui tamē nō est obediētię voto absolutus.

¶ Authoritas verò Ecclesiastica, quæ in contrarium obijcitur, intelligenda est quantum ad hoc quod nec fœcunditas carnis, nec aliquod corporale bonum, est comparandum bono continentiæ: quæ inter bona animæ computatur, vt † August. dicit in libro de sancta virginitate. Vnde signanter dicitur animæ continentis, non carnis continentis.

In lib. de bono coniugali. c. 21 in princ. to. 6. virginitate c. 7. & 8.

SVMMA TEXTVS.

OMissis varijs opinionibus, quas D. Tho. in hoc articulo recenset, & reijcit ad explicationem difficultatis propositæ, duas constituit propositiones. Prima conclusio: In voto solenni continentiæ à clericis emisso potest Ecclesia dispensare. Probatur: Hoc votum non est essentialiter annexum ordini sacro, sed tantum ex statuto Ecclesiæ: ergo in illo Ecclesia dispensare potest. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam sacerdotes Græcorum coniugari ab Ecclesia Latina administrare permittuntur. Secunda conclusio: In voto solenni continentiæ à monacho emisso nō potest Ecclesia dispensare. Probatur: Castitas huic statui est essentialiter annexa: ergo in ea non potest fieri dispensatio. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur: Ecclesia non potest tollere statū, nec efficere vt id, quod Deo est consecratum, ipso manente, non sit consecratum: ergo nec poterit efficere, vt nō teneatur aliquis ad id, quod est essentiale suæ consecrationi. Et confirmatur ex cap. cum ad monasterium. de statu monachorum, in fine, vbi Innoc. III. dicit. Nec æstimet Abbas, quòd super habenda proprietate possit cum aliquo monacho dispensare. Quia abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis, adeò est annexa regulæ monachi; vt contra eam, nec etiam summus Pontifex possit licentiam indulgere.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Votum solemne potest fieri tacitè & expressè.

PRo intelligentia huius artic. aduertendum est primò, quod votum solenne religionis dupliciter potest emitti. Vno modo explicitè profitendo aliquam ex religionibus approbatis. Alio modo implicitè. Et hoc adhuc dupliciter. Vno modo, vt si nouitius animo profitendi tacitè, faciat actum solis professis annexum, qualis est ferre suffragium in capitulo. Itá habetur expressè de regularibus, & transeuntibus ad religionem. cap. vidua. Vbi definitur, quòd si vidua sponte velum conuersionis, quamuis non sacrum sibi imposuerit, & in Ecclesia inter velatas oblationem Deo obtulerit, velit, nolit, sanctimoniæ habitum vlterius habere debebit. Secundò modo potest fieri professio tacita, per hoc quod nouitius gestet habitum proprium professorum per annum, vbi habitus sunt indistincti; & vbi sunt distincti habitus, per hoc quod elapso anno probationis habitum professorum recipiat. Sufficietque ad hoc quæcunque habituum distinctio, & diuersitas, quamuis solum consistat in benedictione, vt habetur in cap. is qui. de regularibus in 6. Est tamen aduertendum, quòd si aliquis deferat habitum per annum, animo non profitendi, coram Deo, non erit professus, quamuis ab Ecclesia compelli poterit ad religionem, quoniam exterius tacitam fecisse professionem computabitur.

In ordinibus non mēdicantibus potest fieri professio ante annum probationis.

¶ Secundò est aduertendum quòd in ordinibus mendicantium nullus expressè profiteri potest ante elapsum annum probationis. Et si contrarium fecerint tam prælatus quam monachi erunt excommunicati, vt habetur expressè in cap. non solum. & in cap. constitutionem. de regular. in 6. In non mendicantibus autem ante annum probationis poterunt nouitij profiteri ex rationabili causa. Et quia moniales nostri ordinis, & etiam sanctæ Claræ non sunt mendicantes, sed reclusæ, benè poterūt ante annum profiteri, vt docent Palud. in 4. distin. 38. & Syluest. verbo, religio. 3. §. 3.

Hoc est intelligendum ante Concilium Tridentinum. nā post illud, contrarium est verum, tam quo ad viros quam quo ad mulieres, vt cōstat ex Ses. 25. ca. 15.

¶ Tertiò est aduertendum, quòd multi commendatarij, qui multis annis deferunt habitum professorum, licet secundum ius commune essent censendi tacitè professi, modo tamen non censentur quo ad vsq; expressè eam religionem promittant, cuius habitum deferunt. Itá enim habet communis consuetudo, quæ forsan in hac parte abrogauit ius commune. Nisi dicamus, quòd istæ religiones peculiare ad hoc habent priuilegium, quo in iure communi dispensatur. De hac re videnda est gloss. in Clem. de regular. & statu monachorum, & Syluest. verbo, religio. 3. qui optime loquitur.

¶ His constitutis circa primam conclusionem D. Tho. in qua de voto à clericis emisso est sermo, aduertendum est, quod votum solenne castitatis, quod à clericis in susceptione sacri ordinis emittitur, non solùm opponitur rei vxoriæ, alias fornicantes non essent sacrilegi; sed etiam opponitur cuicunque carnali commistioni, sicut votum religiosorum. Quare clerici hac ratione peccantes semper committunt sacrilegium. Sed dubium est de iure, quo illis huiusmodi continentia est præcepta, an scilicet, iure diuino, vel

Dubium de continentia clericorum.

vel potiùs tantum iure positiuo? Maioris in 4. dist. 24. quæst. 2. & Clitoneus in lib. de continentia sacerdotali. cap. 15. arbitrantur iure diuino esse prohibitum sacerdotibus matrimonia contrahere. Et sic dicunt, quòd Papa super hoc dispensare non potest. Hanc eandem sententiam tenet Vualdensis in lib. de sacramen. cap. 128. & 129. & de sacramentalibus, cap. 66. Et probatur: Non est magis de intrinseca ratione religionis castitatis, quam de ratione ordinis: ergo sicut iure diuino, & naturali religiosus tenetur ad castitatem; ità etiam & sacerdos: atque ex consequenti, sicut non potest dispensari cum religioso, vt matrimonium contrahat: ita etiam nec cum sacerdote. Consequentia est nota, & antecedens probatur ex cap. vnico. de voto, lib. 6. vbi ambo vota æquiparantur, quantum ad hoc, quòd est dirimere matrimonium.

Conclusio. ¶Hoc tamé non obstante, dico iure tantum humano, & non diuino, aut naturali esse sacerdotibus castitatem præceptā. Nō enim repugnat, quominùs absq; castitatis voto homo verè sit sacerdos, vt Græcorum mos nobis testatur. Vnde fit consequens, quòd & si ordo suapte natura quandā secum afferat congruentiam decentiámq; castitatis matrimonio repugnantem, non tamen ea se parit virtutem præcepti, vt eo ipso diuino iure, quo ordinis sacramentum institutum est, sint ordinati à matrimonio prohibiti. Sed hoc præceptum & prohibitio iure tantum pontificio posita est; illámque Ecclesia ex decentia functionis sacrorum ordinum deduxit. Quare super hoc præcepto poterit dispensare; quamuis dispensatio cum sacerdotibus indecentissima esset, Ecclesiæque pestifera. Sunt enim quamplurimæ rationes, quæ efficacissimè ostendunt, perfectioni Euangelicæ esse valde conforme, vt sacri Ecclesiæ ministri à re vxoria sint alienissimi. Prima est; Nam Christus de intacta Virgine natus, virginitatisque ipse decus Ecclesiam, ceu columbam candore virgineo nitentem sibi connubio copulauit, en exemplo docens, vt sacerdotes quibus Ecclesiam eandem desponsauit, virgini, si non virgines, saltem cælibes seruent fidem. *Rationes ostendentes congruentiā castitatis sacerdotum.* Secunda ratio desumitur ex cordis nitore, corporisque munditia, quam tractatio corporis, & sanguinis Christi expostulat. Tertia ea altissima meditatione, assiduáque oratione, & sacrorum impensissima lectione, quibus sacerdotes deditι esse debent, quæ omnia coniugali consortio ex diametro aduersantur. Quarta ratio est: Nam solertissima cura, quam erga pauperes, viduas, & orphanos gerere tenentur sollicitudinem familiæ vxore, & liberis occupatæ non permittit. Quinta: Quia autoritas & dignitatis splendor, quibus sacerdotes reliquo populo antecellere debent, non sinit, vt cum vxoribus sicuti reliquum vulgus misceantur. Ac tandem: Quia si liberos fas illis esset procreare, omnes illuc neruos intenderent, vt quasi hæreditario iure sacerdotia eis relinquerentur. Sicque non rectè fieret beneficiorum distributio: quod in ingentem Ecclesiæ perniciem cederet. Ex quo infertur, quā grauissimè errauerint hæretici, qui sacerdotum cælibatum labefactare cōtenderunt. Quod primus fecit Iouinianus quidam. Et eandem hæresim posteà Vigilantius, vt autor est Diuus Hieronymus ad Riparium, Epistola secunda, impudentissimè auxit; non solùm permittens, sed etiam compellens, vt nullus Diaconus ordinaretur, antequam matrimonium iniret. Eandem hæresim posteà ebibit Vuiclepb, vt refert Thomas Vualdensis, tom. 2. de sacramentis, cap. 128. Et tandem Lutherus in illo suo sæpè damnato libello. de abroganda missa priuata.

Vbi dicit nequaquam posse Papam clericis matrimonium interdicere. De hac re videndus est Castro de hæresib. verbo, sacerdotium, hæresi 4. Et Didacus à Stunica Augustinianus, magisterque doctissimus de vera religione, lib. 2. cap. 26. Est tamen aduertendum discrimen, quod D. Thom. inter Græcos & Latinos dignoscit, dicens, quòd apud apud Græcos ordo sacer solum ex vi ordinis matrimonium impedit. *Discrimē inter Græcos & Latinos.* Idcóque post susceptos ordines neminem vxorem ducere permittunt. Non tamen habent ordinibus annexum votum, vt Innocentius in cap. cum olim. de clerico coniug. testatur. Et ideò non solum coniugatos sacris initiant, verum & initiatos in vsu coniugali viuere sinunt, exceptis hebdomadibus, quibus altaris ministerio inseruiunt. Vnde in sexta Græcorum synodo, & refertur in cap. si quis 32. dist. in hunc modum dicitur: Si quis eorum, qui ad clericatum accedunt voluerit mulieri nuptiali iure copulari, hoc ante ordinationem diaconatus faciat. At verò Latini non modo propter ordinum dignitatem, verum & propter votum, quod habent annexum à matrimonio ineundo cohibentur. Nam quamuis qui ordinatur votum illic non exprimat, ex statuto tamen Ecclesiæ ibidem includitur. Quapropter ordinati non solùm matrimonium contrahere prohibentur, & si id attentauerint est nullum, verùm etiam post contractum ab ordinibus suscipiendis excluduntur. Votum enim in illis inclusum non modo matrimonio contrahendo, verum, & eius vsui est impedimento. Ex dictis infertur nunquam à temporibus Apostolorum vsque ad præsens, vsu fuisse receptum, vt sacris ordinibus initiati, saltim sacerdotio, matrimonium contrahere permitterentur. Sed semper in hoc sacro ordinis sacramento ea fuit cognita, atque confessa dignitas, quæ matrimonium respuere deberet, quidquid dicat Caietanus. quæst. 12. primi quodl. *Sacerdotes nunquā fuerunt permissi ducere vxorem.* Vbi olim in more Græcis contrarium fuisse affirmat, propter verbum Stephani Papæ in capite aliter, 32. distinct. dicentis, quòd Græcorum sacerdotes, diaconi, & subdiaconi, matrimonio copulantur ineptam existimans glossam, quæ verbum, copulantur, per hoc quod est, copulato vti, interpretatur. Nam copulantur, inquit, non sonat, nisi quòd post ordines matrimonia contrahant. Sed certè verbum illud passiuum non actionem tunc præsentem, sed permanentiam in præterito designat, vt ait gloss. Verum est aliquandiu durasse apud Græcos, vt subdiaconi ad matrimonium permitterentur. Quin etiam, & diaconi si in ipsa ordinatione protestati fuissent, quòd vellent habere vxores, vt Gregorius in cap. ante triennium. 31. distinctione insinuat. Imò dorum illic reputat eos more Romanæ Ecclesiæ vsu vxorio arcere. Cæterùm, quòd clerici in sacro presbyteratus ordine constituti vxorem ducere permitterentur, nec apud Latinos, nec apud Gręcos fuit vnquam receptum. Gregorius posteà inhibuit, vt nullus in subdiaconum ordinaretur, nisi qui prius castè victurum promisisset. cap. nullum. 28. distinct. & cap. multorum. distinct. 32. Ac demum clerici in sacris de facto contrahentes anathematis censura feriuntur in Clem. vnica. de consan. & affin. officióque & beneficio priuantur in cap. decernimus, & in cap. de his. vigesimaoctaua dist. Et capit. presbyter. eadem distinct. iubetur deponi, & capite, eos, qui. distinctione trigesimasecunda. Quod si plures mihi obieceris, cum quibus post subdiaconatum, imò & post diaconatum ad matrimonium migrare summus Pontifex dispensauit. *Obiectio.* Maioris atque Clithoueus dispensationē non tenere responderent.

Responsio. Id tamen absq; vlla probabilitate. Nam cum votum, vt diximus, non sit de intrinseca ratione ordinis, sed de iure Pontificio, quamuis accidere potuerit, vt tam qui petit, quam qui concedit grauiter peccent, facta tamen dispensatione matrimonium erit firmum, atque legitimum. Et post factam pœnitentiam prioris peccati, si aliquod commisit, tuta conscientia poterit sic dispensatus petere & reddere debitum, & in matrimonio perseuerare. Quare ad argumẽtum in principio dubitationis factum respondetur, negando antecedẽs. Et ad probationem dicitur, quod quamuis textus ille eodem modo loquatur de voto à clerico emisso, & de illo, quod fit à monacho, quantum attinet ad solennitatem, atque etiam quantum ad id, quod est impedire matrimonium; non tamen æquiparantur huiusmodi vota quantum ad dispensationem, sicut nec æquiparantur quantum ad ius, quo illorum redditio est præcepta, vt latius patebit sequenti dubitatione.

Dubium graue. ¶Circa secũdam conclusionem D. Tho. est grauius difficultas, vtrùm possit Ecclesia dispensare in voto solenni continentiæ à monacho emisso. In qua re sunt multi, qui à D. Tho. dissentiant, dicentes summũ Pontificem perinde in voto solenni religiosorum ex magna aliqua causa dispensare posse, ac in voto sacerdotum. Ità tenet Hẽricus de Gandauo quodl. 5. q. 25. & 26. Ricardus in 4. d. 38. art. 9. Durandus eadem d. q. 2. Paludanus, quæst. 4. Caietanus hîc, & in opusculo 27. quæstionũ. q. 24. Angelus verbo, votum 4. §. 5. Corduba lib. 1. quæstionarij, q. 24. Michael à Medina lib. 1. de continentia cap. 7. & cap. 25. & cap. 41. Nauarro in Manuali, cap. 12. nu. 75. in fin. Couar. de testamentis, cap. 2. nu. 10. cum Ioanne Andrea, Felino, Tiraquello, Alexandro. Bonauentura, Altisiodorensi. Et D. Antoninus 3. p. titulo 12. cap. 3. dicit hanc esse probabilem. Imo D. Thom. in 4. d. 38. q. 1. artic. 4. quæstiuncula 1. ad 3. tenet idem. Et probatur primò : Summus Pontifex potest dispensare in voto solenni continentiæ clericorum, vt Diuus Thom. fatetur : ergo etiam poterit dispensare in voto solenni religiosorum. Probo consequentiam : Nam cum vtrumque sit solenne, æqua debebit esse vtriusque ratio. *1. Argum.*

2. Argum. ¶Secundò argumentor, In omni voto intelligitur conditio, nisi Papa dispensauerit : ergo in omni voto etiam solenni potest Papa dispensare. Consequentia est nota, & antecedens probatur: votum est quædam lex particularis, quam sibi homo particulariter præscribit; sed in omni lege particulari subintelligitur cõditio, nisi obstet bono communi: ergo in omni voto intelligitur conditio, nisi Papa dispenset, ad quem pertinet cura de bono communi.

3. Argum. ¶Tertiò : Sub voto solenni religionis, non solùm castitas, verùm etiam paupertas & obedientia continentur; sed in paupertate, & obedientia potest Papa dispensare, imò de facto dispensat, quando quis ex monachatu in Episcopum assumitur, qui & à professionis obedientia eximitur, & in diuitijs viuere permittitur: ergo etiam poterit dispensare in voto solenni continentiæ.

4. Argum. ¶Quartò; Nullus se potest eximere ab obligatione iuris naturalis: sed iure naturali tenetur homo pro bono cõmuni totius regni matrimonium contrahere: ergo hac ratione & causa existente poterit cum eo Papa dispensare. Et cõfirmatur: Id quod si adesset obstaret voto, ne fieret, est causa legitima, vt post votum emissum in eo dispensetur: sed si aliquis imminenti grandi periculo regni vellet emittere votum continentiæ, potius deberet contrahere, quam illam vouere : ergo eodem periculo existente etiam post votum emissum poterit in eo fieri dispensatio : Consequentia cum minori est nota, & maior recipitur ab omnibus Doctoribus.

¶Quintò: Ex sententia D. Thom. artic. præcedenti, tunc est causa legitima ad dispẽsandum in voto, quando illud est maioris boni impedimentum: sed hoc potest in voto solenni continentiæ reperiri: ergo in voto solenni continentiæ poterit fieri dispensatio. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: Bonum commune teste Aristotele, quid diuinius, & melius est, quam bonum particulare alicuius: sed poterit fieri, vt ex voto solenni continentiæ alicuius periclitetur bonum commune, nisi matrimonium cõtrahat: ergo tunc erit legitima causa, vt in voto solenni continentiæ fiat dispensatio. Et confirmatur. Latria nobilior virtus est, quàm castitas : sed supra votum latriæ, scilicet, supra votum offerendi sacrificiũ iusta de causa potest fieri dispẽsatio: ergo & supra votũ castitatis. *5. Argum.*

¶Vltimò. Summus Pontifex de facto dispensauit cum multis, vt refert Ancharanus cons. 339. nu. 2. Felinus in cap. si quando de rescriptis num. 5. Molineus de consuetudinibus Paris. in rubrica num. 40. Marineus Siculus lib. 8. de memorabilibus Hispaniæ cap. finali, & Caietanus in hoc commentario. Et ita legimus Cælestinum Romanum Pontificem dispensasse cum Ramiro rege Aragoniæ, cum esset monachus ordinis sancti Benedicti. Et idem dispensauit cum Constantia Moniali, vt nuberet Henrico sexto. Erat enim Constantia filia Rogerij Regis Siciliæ, & Neapolis. Qui cum in expeditione Hierosolymitana, & eius expugnatione diem obijsset anno 1191. Tancredus eius regna tyrannicè occupauit, & insuper Romano Pontifici obedientiam denegauit. Quare à Cælestino fuit regno priuatus. Henricusque sextus Romanorum Imperator iussus ducere Constantiam, vt eo matrimonio facto, ad illa regna integrum ius haberet. Ità Beluganrius, & Beluesius in suis centiloquijs à num. 129. vsque ad 150. & Illescas in vita istorum Pontificum. Ioannes Zonara, & Niceta antiquissimi scriptores in vita Imperatorum, aliqua dixerunt, cum non parua illius temporis scriptorum caterua. Vnde immeritò Soto lib. 7. de Iustitia. q. 4. artic. 2. dicit huiusmodi historias non esse vndequaque veras. Eodem etiam modo dispensatum fuit cum ordinibus de Alcantara, & Calatraua, & tandem cum Magistro de Mõtesa. Qui omnes sunt verè monachi, vt docet Soto lib. 7. de Iustitia, quæst. 5. art. 3. ad 5. Qui etiam dicit prudenter cum illis fuisse dispensatum: quia absque dubio non poterant castitatem seruare propter rationes quas ibi enumerat. De militibus verò & sancti Ioannis equitibus non sic. Nunquam enim cum illis fuit dispensatum. De eorum obseruantia, & religione tractat etiam Soto in 4. dist. 27. q. 1. art. 4. Vnde Alexander III. viros matrimonij vinculo ligatos ab hoc ordine reijci præcipit, nisi de licentia vxoris castitatem voueant, & ipsamet vxor hoc idem faciat, iuxta textum in cap. verum. de conuersione coniugatorum. *Vltim. arg.*

Sententia D. Tho. & aliorum. ¶Contrariam tamen sententiam tenet D. Thom. in hoc articulo. Albertus Magnus in quarta distinctione, 38. artic. 15. Altisiodorensis libro tertio, suæ summæ, cap. 22. Almaynus Tractatu de potestate Papæ cap. 3. D. Bonauent. in 4. dist. 38. q. 3. Capreolus dist. 33. quæstione secunda. Turrecremata in cap. sicut bonum 27. q. 1. Syluester, verbo, votum. 4. §. 5. Catharinus lib. 6. contra Caietanum, ca. 2. Soto lib. 7. de Iustitia, q. 4. art. 2. & in 4. dist. 38. q. 2. art. 2. Qui omnes vnani

vnanimiter dicunt, in nullo casu etiam propter salutem alicuius regni, vel ad conseruandum humanum genus, ne pereat, posse summum Pontificem dispensare in voto solenni continentiæ; quia monachus iure naturali, & diuino est inhabilis ad matrimonium contrahendum. Vnde dicunt, quod quemadmodum si in mundo non esset, nisi vnicus vir coniugatus, & vxor illius esset sterilis, non posset Papa dispensare, vt cum alia contraheret, ne vniuersum periret: ità etiam nulla de causa potest cum monacho dispensare. Et probari potest hæc sententia pluribus argumentis.
1. Argum. Primo ex facto Matthæi Apostoli. Qui, vt historiæ tradunt, noluit dispensare cum Iphigenia moniali, vt Regi nuberet, quamuis Rex promitteret se suósque ad fidem conuerti. Dicens nefas esse Regis sponsam violare. Quam quidem historiam scribit Abdias quidam coæuus Apostolorum, qui & ab ipsis fuit ordinatus Episcopus; eámque recepit vniuersalis Ecclesia: quamuis Caietanus in hoc articulo illam reiiciat.
2. Argum. Secundo probatur sententia D. Tho. ex cap. cum ad monasterium, de statu monachorum. Vbi dicitur, quod abdicatio paupertatis, & custodia castitatis adeò sunt annexa regulę monachali, vt super eis sum-
3. Argum. mus Pontifex dispensare non possit. Tertio sic argumentor: Sicut ille, qui semel est sacerdos, non potest fieri non sacerdos: ità etiam ille, qui semel est monachus non potest fieri non monachus; quia de iure naturali & diuino est iam Deo traditus per solennem professionem, vt D. Tho. dicit in hoc artic. Sed stante monachatu implicat, quòd aliquis contrahat matrimonium, quia continentia est essentialis, & de intrinseca ratione monachatus; & sine qua non maneret: ergo sicut summus Pontifex non potest efficere, vt monachus non sit monachus: ita etiam nec poterit efficere, vt monachus castitatem non seruet. Ad hoc argumentum respondent Caietanus & alij dicentes, quod licet non possit fieri, vt qui semel est Deo consecratus per professionem non sit consecratus; poterit tamen fieri pro causa legitima, & necessaria, vt ille, qui Deo est consecratus matrimonium contrahat. Sicut & calix, qui Deo est consecratus ex legitima causa applicari potest ad alios vsus communes. Idque probat exemplo Dauid, qui in casu necessitatis comedit panes propositionis, quibus vesci non licebat; nisi solis sacerdotibus. Cæterum hæc solutio non satisfacit. Nam id quod est alterius ab eo auferri non potest per humanam potestatem; sicut vnus cõiugum, quia alterius est, ab eo auferri non potest per humanam potestatem; sed homo per professionem non solum fuit consecratus Deo, sed etiam totus ei traditus, & religioni, ità vt iam non suus, sed Dei & religionis dicatur: ergo per humanam potentiam ab eo statu auferri non potest. Quarto proba-
4. Argum. tur hæc eadem sententia: Nam si Papa posset dispensare in voto solenni continentiæ, sequeretur, quod etiam posset dispensare in matrimonio rato, & non consummato, consequens autem est falsum, & absurdum: nam sic vir viuente priori vxore aliam ducere posset: ergo & illud, ex quo sequitur. Probo sequelam: Matrimonium ratum, & non consummatum iure diuino dissoluitur per professionem, vt supra diximus: ergo maius vinculum est professionis quam matrimonij; atque ea consequenti si Papa potest in maius vinculum poterit in minus. Et confirmatur: Posito casu, quod ille, qui matrimonium contraxerat ingrediatur religionem, & profiteatur, tunc iam dissoluitur illud matrimonium, & si posteà faciamus, quod Papa dispenset in illo voto solenni, tunc etiam ille iam erit liber à professione, atq; ex consequenti poterit matrimonium contrahere cum alia viuente priori, quod est absurdum. Ad hoc argumẽtum Canonistæ in cap. ex publico, de conuersatione coniugatorum respondent, concedendo sequelam, quam etiam concedit Caietanus in hoc articulo, & Duran. in 4. dist. 38. q. 5. Qui dicit, quod sicut, si vir moriatur post contractum matrimonium, & postmodum resurgat, potest ducere aliam vxorem; quia prius matrimonium fuit terminatum in morte: ità etiam poterit ille dispensatus ducere aliam vxorem, quia prius matrimonium fuit terminatum in morte, qua mortuus fuit ille seculo solenniter profitendo. Et quidem, si teneamus opinionem Canonistarum, nulla alia ratione responderi poterit ad hoc argumentum. Cæterum falsum est dicere, quod Papa potest dispensare in matrimonio rato, & non consummato, vt communiter tenent Theologi in 4. d. 56. & Soto in 4. d. 57. q. 1. art. 4. Idque colligi videtur ex sacra scriptura. Matthæi 19. & Marci 10. Vbi referens Christus verba Adam dicit: Quod Deus coniungit homo non separet. Et certum est, quod loquebatur de matrimonio rato, & non consummato; nundum enim Adam vxorem cognouerat.

¶ Propter hæc argumenta dico, longè esse probabiliorem sententiam D. Tho. quæ asserit Papam non posse dispensare in voto solenni, quamuis nec etiam contraria opinio sua careat probabilitate. Ex quo fit, vt si Papa dispenset in voto solenni continentiæ, vel in matrimonio rato, & non consummato, quamuis factum non teneat à parte rei; quia id facere non potest; non tamen peccabit Pontifex dispensando. Quia in hoc facto sequitur opinionem grauissimorum Doctorum. Et sic etiam dispensati manebunt tuti in conscientia. *Sententia autoris.*

¶ Et vt ad argumenta alterius opinionis respõdeamus, aduertendum est primò, quod vt supra diximus, solennitas voti non in aliqua benedictione, aut consecratione consistit, vt Caietanus existimat, & videtur D. Thom. innuere; sed potius in actuali quadam traditione, qua ille, qui solenniter vouit se totum Deo tradit, vt mancipium. Cæterum, quia illa actualis traditio sub forma fit benedictionis, vel consecrationis; idcircò vtitur D. Thom. in hoc articulo benedictionis, vel consecrationis nomine ad significandam voti solennitatem. Cùm tamen in 4. d. 38. q. 1. art. 2. expresse dicat votum solenne tunc fieri, quando quis personaliter se Deo tradit. Et in artic. 3. ad 3. arg. dicit, quòd ideò votum solenne dirimit matrimonium, non autem votum simplex; quia votum solenne continet actualem exhibitionem proprij corporis. *Nota primo pro solutione ad argumẽta primæ opinionis.*

¶ Secundò est aduertendum, quod quamuis votum solenne contineat actualem traditionem, ipsum tamen essentialiter est promissio, qua Deo aliquid promittimus. Tradendo tamen ipsam personam, vel in diuinum cultum, vt fit, dum sacros ordines suscipimus, vel in diuinam contemplationem, vt fit, dum religionem aliquam profitemur. Itaque in quocunque voto solenni est & traditio personæ, & promissio aliarum rerum, quarum votum emittimus. Vt, verbi gratia, quando quis suscipit sacros ordines, tradit personam in perpetuum Dei cultum, & præterea promittit castitatem, & alia quæ decent ad statum clericalem. Et similiter, quando aliquis profitetur, tradit personam religioni in perpetuam Dei contemplationem. Et præterea promittit castitatem, obedientiam, & paupertatem, quæ necessaria sunt ad statum monachalem. *2. Nota.*

3. Nota. ¶ Tertio est aduertendum, esse latissimum discrimen inter traditionem, quæ fit in susceptione sacrorum ordinũ, & traditionem, quæ fit, dum religionem aliquam profitemur. Nam in priori traditione non intrinsece includitur votum castitatis, sed tantum extrinsecè ex statuto Ecclesiæ ità præcipientis. Cum tamen possit fieri, vt quis tradiderit personam in perpetuum Dei cultum; & tamen non seruet omnimodam castitatem. Cæterum in traditione, quæ fit, dum quis religionem aliquam profitetur intrinsece, & essentialiter includitur votum castitatis, paupertatis, & obedientiæ. Ita, vt fieri non possit, quod quis hac ratione personam Deo tradat in perpetuum contemplationem, quin & sit astrictus voto castitatis, paupertatis, & obedientiæ. Ex quo infertur, quod ad hoc, vt quis possit dispensare in voto castitatis à clerico emisso, non est necessarium, quòd possit tollere traditionem, quæ fit in susceptione sacri ordinis, ea enim permanente potest fieri, vt clericus castitatem non seruet: sed tantum requiritur, quod habeat potestatem supra ius, quod præcipit clericis, vt castitatem seruent. Vnde cum Papa supra illud ius habeat plenam potestatem, in eo voto optimè poterit dispensare. Cæterùm, cùm in traditione, quæ fit in professione, essentialiter includatur votum castitatis, nullus poterit in hoc voto dispensare, nisi ille, qui potest tollere talem traditionem. Vnde cum Papa eam tollere non possit, non enim potest efficere, vt ille, qui semel Deo traditus est, non sit traditus, fit, vt nec etiam possit in illo voto dispensare. Et per hæc

Ad 1. arg. patet solutio ad primum argumentum. Ad quod respondetur, concesso antecedenti, negãdo consequentiam, propter rationem iam dictam.

Ad 2. arg. Ad secundum respondetur, negando antecedens. Et ad probationem dico, quod quemadmodum homo potest contrahere matrimonium, ex quo damnum aliquod reipublicæ sequatur; non tamen in eo includitur conditio, nisi Papa dispensauerit: ita etiam poterit solenniter vouere, absq; ea conditione. si quidem vtrobiq; est personæ traditio.

Ad 3. arg. Ad tertium argumentum, respondetur cum D. Tho. hic ad 4. concessa maiori, negando minorem. Et ad probationem dico, quod quando monachus in Episcopum assumitur, non magis dispensatur cum illo in voto paupertatis, quam in voto castitatis. Nihil enim tanquam proprium debet habere, quamuis ei concedatur maior vsus, & plana dispensatio bonorum Ecclesiæ, sed dominium remanet penes summum Pontificem & Ecclesiam Romanam. Ex quo infero, quod si Papa tollat à monacho Episcopo proprios redditus, & ea, quæ illi sunt necessaria; non peccabit contra iustitiam, sed tantum contra charitatem, & suauem Ecclesiæ gubernationem. Vnde nihil tenebitur restituere. Cæterum si ab alio Episcopo redditus tolleret, sine rationabili causa, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restitutionem, quia alij Episcopi habent dominium suorum redituum. Si autem monachus fiat Papa pleniorem habebit rerum vsum, & dominium erit penes Christum & Ecclesiam. Similiter etiam dico de monacho facto Episcopo, quod non dispẽsatur cum illo in obedientia, sed manet semper Papæ subiectus, si autem fit Papa nulli erit subiectus. Sed hoc est per accidens; quia in terris non habet superiorem. Cæterum si Papatum dimittat denuo erit prælatis religionis subiectus sine nouo voto obedientiæ. Ex quo colligitur eum ab eo non fuisse absolutum. De hac re videndus est D. Tho. infra q. 186. art. 8. ad 3.

Ad 4. arg. Ad quartum argumentum respondetur, quod illud potius facit pro nobis, quàm contra nos. Nam ex eo, quod nullus se potest eximere ab obligatione iuris naturalis, & ille, qui emisit votum solenne iuri naturali & diuino est exemptus ab obligatione ducendi vxorem, optimè sequitur quod nullus potest in tali voto dispensare: Siquidem nullus potest facere contra ius naturæ. Ad confirmationem respondetur, quod illa maior propositio solum habet verum in votis simplicibus, quæ tantum sunt promissiones, non autem in voto solenni, quod continet traditionem. Multa enim sufficiunt ad rescindendã promissionem, quæ traditionem rescindere non possunt, vt patet in sponsalibus, & matrimonio. Vnde dico, quod sicut non posset contrahere matrimonium ille, qui cognosceret ex eo periclitaturum bonum commune; & tamen si illud contraheret factum teneret, & dissolui non posset, ità etiam non posset vouere castitatem ille, qui cognosceret ex ea periclitaturũ bonum commune, tamen si eam solenniter vouisset, factum teneret & dispensari non posset, vt diximus de matrimonio.

Ad 5. Arg. Ad quintum argumentum respondetur, quòd illa causa dispensandi in voto quando maioris boni est impeditiuum, de voto tantum simplici est intelligenda. Nam solenne cum sit traditio perinde ac matrimonium est omnino indissolubile. Ad confirmationem respondetur eam conuincere, quod sicut Papa potest in voto orationis, aut sacrificij dispensare, quę sunt de excellentiori obiecto: ita etiam potest in voto simplici continentiæ. Cæterum si sit solenne erit indispensabile, non propter dignitatem obiecti, sed propter traditionem personæ, vt iam diximus.

Ad vlt. arg. Ad vltimum argumentum respondetur, quod pontifices in illis dispensationibus sequuti sunt opinionem probabilem. Vnde ipsi non peccauerunt, & dispensati manserunt tuti in conscientia, quamuis dispensatio non esset valida. Nec ex hoc licet inferre, quod Papa potest dispensare. Siquidem Papa in ijs, quæ sunt facti errare potest, sicut & de facto sæpè sæpius errat, vt diximus in primo tomo, quæst. 1. artic. 10. in tractatu de summo Pontifice.

1. Corollar. Ex dictis infero primo, illas religiones, in quibus omnimoda castitas non seruatur, sed possunt religiosi matrimonio copulari, quales sunt ordines Diui Iacobi, Alcantaræ, & Calatranæ, non esse verè, & propriè religiones, saltem quantum ad illas personas, quæ vxores ducere sunt compotes. Nam cum perfecta castitas sit intrinseca statui religionis, implicat contradictionem, quod quis sit verè, & propriè religiosus, qui tamen vxorem ducere possit. Dixi notanter, saltem quantum ad illas personas, quæ vxores ducere sunt compotes. Nam in ordinibus militaribus illi, qui sunt omnino Ecclesiastici, id est clerici, seu ad chorum deputati, gestantque habitum clericalem, & crucis insigne in pectore, non est dubium quin sint verè & propriè religiosi, vt docet Soto lib. 7. de iustitia, q. 5. art. 3. ad 2. Et idem dico de militibus D. Ioannis, non solum clericis & Ecclesiasticis, sed & de militibus secularibus; quoniam tam isti, quàm illi tria vota, sicut alij emittunt, suntq; omnino inhabiles ad matrimonium. Et vt D. Thom. docet infra q. 188. ar. 3. bene potest religio institui, pro militia ad defensionem Christianorum, & defensionem terræ sanctæ. Quare per professionem in ordine D. Ioannis secularium militum, bene poterit dissolui matrimonium ratum, & non consummatum. Quod etiam docet Corduba de casibus q. 178. & Nauarro de redditibus ad finem. Imo anno 1552. Don Gaston dux Medinæ Cali facta professione in ordine obtinuit solui matrimonium ratum. Ad quod etiam facit Alexander III. capite 8. de

conuer

a Corollar. connubitione coniugatorum. Infero secūdo, quod qui vouit absolutè ingressum religionis, optimè satisfaciet voto, si ordinem D. Ioannis suscipiat, quæ est vera religio, vt docet Corduba de casibus. q.148. Nec eā profitentes habent dominium, sed vsumfructum rerū temporalium, quibus res bellicas, quibus destinantur, administrent. Sylue. verbo, religio. 3. §.8. & singulis annis reddunt magistro ordinis omnium bonorum, quæ possident rationem, seruantque obediētiam. Nihilominus, quamuis isti milites seculares ordinis D. Ioannis, sint verè religiosi, habent tamen ex Pontificum priuilegio, vt non comprehendantur sub iure aliorum religiosorum, quantum ad iudia & rigores. Sic excipiuntur, ne teneantur contribuere pro seminario in Conc. Tridem. sess. 23. cap. 18. Nec tenentur abstinere ab ouis. & lacticinijs, in quadragesima. Possuntque interesse agitationi taurorum, ex proprio motu Greg. XIII. anno 1575. Et ob hanc rationem aliqui Doctores dicunt, eos non esse tam strictè & propriè religiosos, sicut alios. Syl. religio. 2. §.1. & Armil. §.4.

¶ Qui voluerit tenere primam sententiam, quam communiter sequuntur Canonistæ, eo præcipuè niti debet fundamento, quod quamuis verum sit, quod tria vota castitatis, paupertatis, & obediētiæ sint essentialia religioni, nec ab eo possint separari, potest tamen efficere summus Pontifex, ex rationabili causa, vt qui anteà erat religiosus, posteà religiosus non sit, nec hoc iuri naturali, aut diuino repugnat, vt ex solutione ad argumenta, pro sententia D. Thom. facta constabit.

Ad 1 arg. pro secunda sententia D. Thom. Vnde ad primum respondeo D. Matthæum noluisse dispensare cum Iphigenia, vt nuberet Hirtaco infidelium Regi promittenti se suosque ad fidem conuersurum, vel quia fortè timuit promissa Regem non adimpleturum, nec executioni mandaturum, vel, quia in initio primitiuæ Ecclesiæ non expediebat dispensare ad robur professionis ostendendum. Vel dico cum Caietano in præsenti: quod ea historia non est authentica.

Ad 2. argum. ¶ Ad secundum ex c. cum ad monasterium. respondetur, sensum illius textus esse, minimè Pontifici dispensare licere, vt eodemmet tempore, quo quis monachus est, proprium habeat, vel votum castitatis non adimpleat, cum de essentia monachatus sit proprietatis abdicatio, & renunciatio, & castitatis obseruantia. Sunt enim hæc duo ex tribus votis, quæ solenniter promittuntur. Ac proinde esset repugnantia. Bene tamen potest Papa ex plenitudine potestatis, quam habet aliquem omnino ab statu monachi eximere, atque liberare, & de monacho non monachum facere, vt conuincunt quamplurimi textus ad id probandum adducti, ab Illustrissimo, & præstātissimo viro Domino Domino Didaco Lopez à Stunica, & Sotomayor, excellētissimi principis ac ducis Vejarensis Francisci à Stunica, & Sotomayor, fratre germano meritissimo & iuris canonici in Salmanticensi Academia licentiato, eiusdēque vniuersitatis tertium rectore, de totaque Augustiniana nostra familia benemerito, & patrono obseruandissimo in aureo suo libro de Voto, q.6. nu. 104. & sequentibus. Idem etiam probat Beroius in rubrica de appellationi. num. 27. & Decius in eadem rubrica num. 9. allegans ad idem Innocentium in ca. finali, in fine de sacramen. non itera. & Ioannem Andream in reg. semel. de regulis iuris in 6. Itaque secundum Decium sensus illius capituli, cum ad monasterium. est, quod dum quis monachus est, ad continentiam & castitatem non teneatur, minimè potest Papa efficere; quia est repugnantia in adiecto, vt diximus. Sed de monacho non monachum facere hoc rectè valet. Eodem modo interpretatur illum textum Corduba lib. 1. quæstionarii, q. 24. in solutione ad 5. Videturque hæc interpretatio satis consona literæ. Nam cum vellet Abbas dispēsare, vt liceret monacho proprium habere, eo manēte monacho, dicit textus; Nec existimet Abbas, quod super habēda proprietate possit cum aliquo monachō dispensare, quia abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis adeò est annexa regulæ monachali, vt contra eam, nec summus Pontifex possit licentiam indulgere, hoc est, quod monachus sit & proprium habeat, vel ad castitatem non teneatur.

¶ Ad tertium argumentum respondetur, negando maiorem. Non est enim eadem ratio de eo, qui semel fuit factus sacerdos, & de eo, qui professionem emisit, quantum ad id, quod est dimoueri ab statu semel suscepto. Nam in sacerdotis consecratione imprimitur character indelebilis, qui ipsum Domino sanctum constituit: qua de causa etiam post depositionem, & degradationem iniiciens in eum violentas manus in excommunicationem cadit, vt tenet Glossa in ca. accedens. 50. distinct. quod in professione non contingit. Sed cōsistit eius solemnitas, vel in benedictione, vel in traditione, quod vtrumque per summum Pontificem ex rationabili causa potest auferri. Et quando dicitur in eodē argumēto; Quod est alterius, ab eo auferri nō potest per humanam potestatē: sed homo per professionem traditur Deo, & religioni: ergo. Respōdeo negando maiorem. Potest enim superior qualis est Papa vicem Dei gerens, authoritate ipsius ex legitima causa id ius acquisitum tollere, quod Deus supra aliquem habet ratione professionis à se emissæ, eo ipso, quo potestatem dispensatiuam ad pascendum gregem Christianum illimitatam accepit. Nec tunc facit aliquid contra ius naturale, aut diuinum, nec accipitur alienum inuito domino; sed de eius voluntate, quod erat alienum, & iuris Dei, ex legitima causa per dispensationem desinit iam esse illius, ad vsusque profanos transfertur. Ad 3. argum.

¶ In quarto argumento tangitur difficultas an Papa possit dispensare in matrimonio rato nō consummato. De qua re sunt variæ & cōtrariæ sententiæ. Caietanus enim in opusc. 27. quæstionum, q. 25. partē tenet affirmatiuā. Quā etiam sequitur Nauarro in manual. cap. 22. nu. 21. & dicit hanc esse opinionem communem Canonistarum. De quo latè Couarruuias. 2. p. de sponsalibus. cap. 7. §.4. num. 13. Alia sententia est negatiua, quam tenet Syluest. verbo, diuortium. §.1. & 4. Corduba lib. 1. quæstionarij. quæst. 25. Cano. libr. 6. de locis cap. 8. Soto in 4. dist. 27. q. 1. art. 4. & Victoria in summa, dubio 181. estque verior; atque communior. Sed quoniam huius rei disputatio propriè pertinet ad materiam de matrimonio consulto à me prætermittitur. Et quidquid sit de hoc ad argumentū respōdeo, negando sequelā. Et probationem dico, quod quamuis sit maius vinculum professionis, quàm matrimonij, nō ex hoc infertur, quod qui potest dispensare in professione, potest etiam in matrimonio, quia hoc est sacramentum & totum de iure naturali, & diuino, estque contractus naturalis, & ciuilis, in quo Papa nihil fere potest efficere. Cum tamen professio sit vinculū pendens ex acceptatione Ecclesiæ, & in quo sine præiudicio tertij cadere potest dispensatio. Ad confirmationem respōdetur, non esse inconueniens quod post matrimonium ratum non consummatum, coniuges in illo casu rarissimo ad secundas nuptias transire queant, propter rationem in argumento adductam. Ad 4. argum.

ARTICVLVS XII.

¶ Vtrùm ad commutationem, vel dispensationem voti requiratur prælati authoritas.

Supr. a. 2. ad 3. & 4. d. 38. q. 1. a. 1. q. 1. ad 4. & a. 4. qu. 1. cor. & ad 3. & q. 4. per totum.

AD Duodecimum sic proceditur. Videtur quòd ad commutationem, vel dispensationem voti non requiratur prælati authoritas. Aliquis enim potest intrare religionem absque authoritate alicuius superioris prælati. Sed per introitum religionis absoluitur homo à votis in seculo factis, etiam à voto terræ sanctæ: ergo voti commutatio vel dispensatio potest esse absque authoritate superioris prælati.

2 ¶ Præterea, Dispensatio voti in hoc consistere videtur, quòd determinatur in quo casu votum non sit obseruandum. Sed si prælatus malè determinet, non videtur esse vouens absolutus à voto, quia nullus prælatus potest dispensare contra præceptum diuinum de implendo voto, vt dictum † est. Similiter etiam si aliquis propria authoritate rectè determinet in quo casu votum non sit implendum, non videtur voto teneri: quia votum non obligat in casu in quo habet peiorem euentum, vt † dictum est: ergo dispensatio voti non requirit authoritatem alicuius prælati.

Art. 10. huius quæst.

Art. 10. & 2.

3 ¶ Præterea, Si dispensare in voto pertinet ad potestatem prælatorum, pari ratione pertinet ad omnes. Sed non pertinet ad omnes dispensare in quolibet voto: ergo non pertinet ad potestatem prælatorum dispensatio voti.

¶ Sed contra, sicut lex obligat ad aliquid faciendum, ita & votum. Sed ad dispensandum in præcepto legis requiritur superioris authoritas, vt supra † dictum est, ergo pari ratione etiam in dispensatione voti.

Ar. 10. & 1. 2. qu. 97. art. 4.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut suprà † dictum est, votum est promissio Deo facta de aliquo quod sit Deo acceptum. Quid sit autem in aliqua promissione acceptum ei cui promittitur, ex eius pendet arbitrio. Prælatus autem in ecclesia gerit vicem Dei: & ideo in commutatione vel dispẽsatione votorum, requiritur prælati authoritas, quæ in persona Dei determinat quid sit Deo acceptum: secundum illud 2. ad Corinth. 2. Nam & ego quod donaui, si quid donaui propter vos, in persona Christi. Et signanter dicit propter vos, quia omnis dispensatio petit à prælato, debet fieri ad honorem Christi, in cuius persona dispensat: vel ad vtilitatem Ecclesiæ, quæ est eius corpus.

Ar. 1. & 2. huius quæst.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd omnia alia vota sunt quorũdam particularium operũ. Sed per religionem homo totam vitã suam Dei obsequio deputat. Particulare autem in vniuersali includitur, & ideo decretalis dicit, quòd reus voti fracti non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam religionis obseruantiam commutat. Nec tamen religionem ingrediens tenetur implere vota vel ieiuniorum, vel orationum, vel aliorum huiusmodi quæ existens in seculo fecit: quia religionem ingrediens moritur priori vitæ. Et etiam singulares obseruantiæ religioni non competunt, & religionis onus satis hominem onerat, vt alia superaddere non oporteat.

¶ Ad secundum dicendum, quòd quidam dixerunt, quòd ideo prælati possunt in votis pro libito dispensare: quia in quolibet voto includitur conditionaliter voluntas prælati superioris, sicut supra † dictum est, quod in votis subditorũ, puta, serui vel filij, intelligitur conditio: si placuerit patri vel domino, vel si non renitantur, & sic subditus absque omni remorsu conscientię, posset votum prætermittere quandocunque sibi à prelato diceretur. Sed prędicta positio falso innititur, quia cum potestas prælati spiritualis, qui non est dominus, sed dispensator, in ædificationem sit data, & non in destructionem, vt patet. 2. ad Corint. 10. sicut prælatus non potest imperare ea, quæ secũdum se Deo displicẽt, scilicet, peccata: ita nec potest prohibere ea quæ secundũ se Deo placent, scilicet, virtutis opera. Et ideo absolutè potest homo vouere ea. Ad prælatũ tamen pertinet dijudicare quid sit magis virtuosum, & Deo magis acceptum. Et ideo in manifestis dispensatio prælati non excusaret à culpa: putà si Prælatus dispensaret cum aliquo super voto de ingressu religionis nullo apparenti causa obstante. Si autem esset causa apparens, per quam saltem in dubium verteretur, posset stare iudicio prælati dispẽsantis vel commutantis: non tamen iudicio proprio, quia ipse non gerit vicem Dei, nisi fortè in casu in quo id quod vouit esset manifestè illicitum, & non posset opportunè ad superiorem recurrere.

Art. 8. huius quæst.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia summus Pontifex gerit plenarie vicem Christi in tota Ecclesia, ipse habet plenitudinem potestatis dispensandi in omnibus dispẽsabilibus votis. Alijs autem inferioribus prælatis committitur dispensatio in votis quæ cõmuniter fiunt & indigent frequenti dispensatione, vt habeant de facili homines ad quem recurrant, sicut sunt vota peregrinationum & ieiuniorum, & aliorum huiusmodi. Vota verò maiora, puta, continentiæ & peregrinationis terræ sanctæ reseruantur summo Pontifici.

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatem respondet D. Tho. per duas propositiones. Prima conclusio est affirmatiua: Et probatur: Votum est promissio facta Deo de eo, quod sibi est acceptum: sed quid sit gratum, & acceptum alicui ex eius pendet voluntate: ergo ad prælatum, qui in Ecclesia gerit vicem Dei pertinet declarare, quænam sint grata Deo, quod est dispensare, seu commutare in voto. Secunda conclusio: ad dispensationem, & voti commutationem semper

requiritur

requiritur legitima causa. Probatur ex Paulo, 2. ad Corinth. cap. 2. dicente: Ego si quid donaui propter vos, in persona Christi donaui. Et dicit, propter vos, & in persona Christi, vt intelligamus, quod omnis dispensatio debet cedere in honorem Christi, vel in vtilitatem Ecclesiæ, quæ est eius corpus.

Explicatio Articuli.

Circa primam conclusionem est primum dubiũ vtrùm ad commutationem voti requiratur semper prælati authoritas. De qua re Syluester, verbo, votum. 4. §. 7. partem tenet affirmatiuam, dicens, quod *Sententia Syluestri.* etiam si commutatio fiat in maius bonum, semper ad cõmutationem requiritur prælati autoritas: nisi quãdo primum votum fuerit maioris boni impeditiuũ. Itaque ad hoc, vt ieiunium commutetur in eleemósynã, vel sacrificium sem er est necessaria autoritas prælati. Tamen, si vouisset quis peregrinationem, qua religionis ingressus impediretur non esset opus prælati autoritate ad illud votum in religionem commutandum. Et probat hanc suam sententiam primò ex cap. primo, de voto & voti red. Vbi habetur. Ex arbitrio eius, qui præsidet pendet animaduertere causam commutationis, & qualitatem personæ. Et leg. 2. ff. si certum petatur, dicitur, quod non absoluitur ab obligatione, qui reddit rem meliorẽ: sed oportet reddere rem promissam & debitam: ergo sine prçlati autoritate nonquam erit licitum votũ commutare. Contrariã tamen sententiam tenet Caietanus in præsenti. Ad cuius explicationem aduertendum est, voti simplicis commutationem fieri posse, vel in id, quod est manifestè maius bonum, vel in id quod est minus, vel in id quod est æquale. *1. Dictum.* Quo supposito dico primò, ad voti commutationem in id, quod est euidenter maius bonum non esse necessariam prælati autoritatem. Probatur ex cap. peruenit. el segũdo, de iureiurando. Vbi dicitur, quod propositum, aut promissum non infringit, qui in melius illud commutat. Et in c. scripturę. de voto habetur, omnia vota facta ante religionem extingui: quia mutantur in melius. Idem etiam dicitur in capit. licet. de regularibus. Et ratio est manifesta: Nam votum ideò obligat, quia est promissio de re grata Deo: sed qui commutat votum in rem meliorẽ, reddit gratiorem: ergo satisfacit voto. Atque ex consequenti ad commutationem in melius nõ requiritur prælati autoritas. *2. Dictum.* Dico secundo, quo ad commutationem voti in id, quod est minus bonum, semper requiritur prælati autoritas. Probatur: In tali cõmutatione admiscetur dispensatio, cum non exigatur totum votum, sed pars, ad dispensationem autem semper requiritur prælati autoritas, vt diximus ar. 8. ergo & ad cõmutationem in minus bonum. Quare admonet Caietanus, quod quando petitur commutatio, simul etiam petatur dispensatio, vt commutatio sit securior. *3. Dictum.* Dico tertio, ad cõmutationem voti in id, quod est æquale bonũ probabile esse, quod non requiritur prælati autoritas. Hęc cõclusio probatur eiusdem rationibus, quibus probata fuit prima conclusio. Cæterum si res fuerit dubia, vtrùm id, in quod votum commutatur, sit æquale bonum, nec ne, necessaria erit prælati autoritas, vt expresse habetur in c. 1. de voto, & voti redemptione. *Corollar.* Ex dictis infertur, quod in voto castitatis, & religionis nunquam potest fieri commutatio sine autoritate prælati. Nihil enim his votis potest esse melius, vt constat ex illo Prouer. 16. Omnis ponderatio non est digna animę continentis. De voto autem peregrinationis in Hierusalem, etiam dicit Soto lib. 7. de Iustitia, q. 4. a. 3. quod in nullam aliam rem poterit commutari, sine autoritate Papæ. Quia summus Pontifex in c. ex multa. de voto. & vot. red. eius commutationẽ sibi reseruat. Cæterum verius erit dicere, quod si constat rem, in quam fit commutatio, esse meliorem, non esse necessariam prælati autoritatem. Quia Papa quãdo sibi reseruat alicuius voti commutationem, intelligendum est, dummodo res sit dubia. Nam si certum est esse meliorem, bene poterit fieri commutatio priuata autoritate. Sicut & quando Episcopus reseruat sibi restitutionem incertorum debitorum, potest ille, qui ea possidet propria autoritate ea expendere in pios vsus, vt docet Nauarro in Manu. ca. 27. num. 258.

¶ Et ad argumentum in contrarium factum respõdetur, quod illud capitulum tantum diffinit id, quod *Ad argu Syluestri.* regulariter debet fieri. Quia commutationes non fiũt maiori ex parte in maius bonum: sed vel in minus, vel in bonum, de quo est dubium, vtrùm sit æquale. Ad aliud autem ex lege 2. ff. si certum petatur. respondetur, quod illud est intelligendum, quãdo ille, cui est facta promissio eam satisfactionem non acceptat. Cæterum Deus semper acceptat satisfactionem, quã constat esse æqualem, vel maiorem. Infero secundo quod quando virtute bullæ, vel priuilegij commutãtur vota, possunt commutari in aliquid mitius, & minus bonum; alioqui priuilegium nihil concederet, vt docet Corduba in summa, de casibus. q. 189. & 150. In commutationibus autem votorum opus est maximo iudicio, & discretione, vt consideretur tenor priuilegij, *Doctrina seruanda in cõmutatione votorum.* & non extendatur. Vnde autoritate bullæ Cruciatæ solum in pecunias in subsidium Regia possunt vota commutari: quia priuilegia iuxta eorum tenorem sunt interpretanda. Item ad commutanda vota peregrinationis, verbi gratia, in Hierusalem, est habenda ratio expensarum. Non quidem earum, quas homo diues debebat per accidens facere iuxta suum statum, scilicet, equorum, & famulorum; sed earum, quas solus, aut ipse cum vno, aut altero famulo facturus erat. Item ad commutanda vota religionis semper debet imponi aliquod vinculum perpetuum, vt quod confiteatur singulis mensibus per totam vitam, & orandi, aut ieiunandi, &c.

¶ Circa secundam conclusionem est aduertendum *Nota circa 2. conclusionem D. Thom.* eam esse certam, & ab omnibus concessam. Nam certum est, quod Papa non est dominus, sed dispensator bonorum Ecclesię in ędificationem, & non in destructionem illius, vt docet Paulus. 2. ad Corin. c. 10. Esset autem manifestissima destructio, si prçlati pro sua voluntate absque aliqua causa votorũ vincula tollerent. Quare dico, quod sicut Papa si concedat indulgentias sine rationabili causa, vel sacerdos absoluat sine legitima dispositione factum non teneret, ità etiam, si dispenset sine causa. Ad irritationem voti nulla prorsus est causa necessaria, vt iam diximus ar. 8. Sed dubium *Dubium.* est, vtrum ad voti dispensationem requiratur semper causa, quæ eius executioni obstet & impediat? Ad cuius explicationem dico primò, certum esse ad cõmutationem voti non requiri causam quæ obstet voti *1. Dictum.* exequutioni; sed sat esse, quod commutetur in melius bonum, vel in æquale. Probatur ex ca. quod super his: de voto. vbi vota peregrinationis in Hierusalẽ à mulieribus, vel ab alijs hominibus impeditis emissa in eleemosynas commutari permittuntur, quia in subsidium terræ sanctæ, plus eorum pecuniæ, quam personæ proficiunt. Et ratio est manifesta: Nam in commutatione voti non tollitur eius obligatio, sed transfertur in aliam materiam. Atque adeò, vt hoc fieri posſit, satis est, quod fit in rem meliorem. Dico secundò ad *2. Dictum.* voti dispensationem semper esse necessariam causam

obstantem

obstante voti executioni. Ità tenet Caietanus in hoc articulo. Et videtur colligi ex D. Th. in solutione ad 2. Vbi dicit, quod si prælatus dispensaret cum aliquo in voto de ingressu religionis sine causa aliqua obstante, dispensatio esset nulla. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, tripliciter posse contingere, vt causa aliqua obstet voti executioni. Vno modo ex parte materiæ ipsius voti. Alio modo ex parte vouentis. Tertio modo ex parte communis boni. Ex parte quidem materiæ voti obstat causa, quando, vel est illicita, vel inutilis. Opus enim, aut illicitum, aut inutile non est gratum Deo. Et sic votum de eo emissum dispensari debet, aut prorsus tolli. Ex parte verò vouentis potest euenire causa obstans, qualis est, vel infirmitas, vel imbecillitas, propter quam cõmode non potest votum adimplere. Et hæc quidem causa tam in commutatione, quam dispensatione considerari debet, vt vel facilius, vel remissius fiat voti commutatio, & dispensatio. Imò tanta poterit esse necessitas, vt tota obligatio simpliciter sit dissoluenda. Tandem ex parte communis boni potest prouenire causa obstans. Vt si quis voueat ieiunium, quod sibi ad studendum, vel prædicandum impedimentum præstat. Hæc enim omnia bona in bonum commune cedunt. Et sic causa esse possunt, vt in votis fiat dispensatio. Quod est intelligendum, dummodo illud bonum, cui votum obstat, & propter quod fit dispensatio, pretiosius æstimetur, quam erat voti materia, & eius obligatio. Aliàs non fideliter fieret dispensatio, nec cederet in honorem Christi, aut vtilitatem Ecclesiæ, quod est necessarium ad voti dispensationem, vt D. Thom. dicit in hoc articulo. Et sic colligitur semper ad voti dispensationem esse necessariam causam obstantem. Similiter etiam est necessaria ad commutationem illius in minus bonum. Nã cum in tali commutatione admisceatur dispensatio, vt diximus; idem iudicium habẽdum erit de ea, & de dispensatione. De hac re videndus est Caietanus in hoc articulo. Soto lib. 7. de Iustitia. quæst. 4. art. 3. Syluester verbo, votum. 4. & dominus Lopez à Siunica in tractatu de voto. quæst. 5. Ex dictis infertur, quod si quis vouet votum castitatis, aut ieiunij, & non habet causam impedientem exequutionem voti, etiam si conferat mille aureos in eleemosynam, non poterit in hoc voto dispensari; quia nulla est causa obstans. Et si dispensetur factum non tenebit, nec erit tutus in

Nota pro cõfessarijs. conscientia. Confessor virtute bullæ, vel iubilei electus tenetur commutare, vel dispensare vota, quæ vouens (præceptis iubilei ad vnguem adimpletis) rationabiliter commutari, vel dispensari postulauerit. Nã enim talis confessor in commutando, seu dispensando, sit iudex delegatus in fauorem pœnitentis, & ad gratias, & indulgentias Romani Pontificis ei administrandas, & exequutioni mandandas assignatus; tenebitur pœnitenti ius suum tribuere, gratiasque ei indulgere meliori forma, qua potest, & de iure locum habuerit. Pro quo est optimus textus in cap. quantò. 2. quæstione quarta. Per bullam autem Cruciatæ poterit fieri commutatio votorum, non solùm eorum, quæ ante acceptam bullam fuerunt emissa; sed etiam eorum, quæ post, vt tenet communis sententia Doctorum qui de hac re interrogantur. Quia fauores non sunt restringendi sed ampliandi. Quare falluntur Soto, libro septimo de Iustitia, quæstione quarta, articulo tertio, & Corduba quæstione centesima quadragesimanona, iam citata contrarium dicentes.

Dubium. ¶ Si quis autem quærat, an omnis, qui per bullam, vel alio modo potest dispensare, aut commutare vota, possit etiam similiter iuramenta similis formæ? Nauarro cap. 27. num. 272. & in apologia de redditibus, partem tenet negatiuam in ijs, qui hanc potestatem habent ex priuilegio, aut ex bulla. Itaque affirmat, quod prælati possunt, sed non confessarij virtute bullæ. Ad huius tamen rei explicationem dico primò, *1. Dictum.* quod Papa reseruans sibi aliqua vota etiam censetur reseruare iuramenta de eisdem rebus. Ita tenet Soto libro octauo de Iustitia, quæstione prima, articulo nono. & pari ratione est dicendum, quod omnis, qui per bullam, vel priuilegium potest commutare, aut dispensare vota potest etiam & similia iuramenta absq; præiudicio tertij facta. Ità docet Didacus Lopez à Stunica in tract. de voto. quæstione quinta, numero 42. Quia votorum, & iuramentorum quantum ad hoc est par ratio. Dixi notãter absque præiudicio tertij facta. Nam cum summus Pontifex nunquam in præiudicium tertij iuramenta relaxet, vt concludit Gregorius Lopez, & ab eo citati in leg. 5. titulo 5. part. prima, gloss. 1. numero 14. nunquam etiam est credendus id alteri concedere. Ita etiam tenent Palud. in 4. distinctione 38. quæstione 4. articulo tertio. Syluester verbo, iuramentum. 3. §. 7. & iuramentum. 5. § 3. 6. & 7. Couarruu. in cap. quamuis pactum. *2. Dictum.* 1. par. §. 3. & Antoninus. 2. par. tit. 11. c. 2. §. 2. Dico secũdo, quod quicunque potest dispensare in voto, potest illud commutare. Non tamen è contra. Nam magis requiritur ad dispensationem, quam ad commutationem. Quicunque autem potest irritare votum potest similiter irritare iuramentum, vt quæst. sequenti patebit. Præcipua difficultas huius articuli est, qui-nã sint illi, qui possunt in votis facere dispensationem? Ad *Dubium de ijs qui possunt dispensare.* quam respondetur per sequentes propositiones. Prima conclusio: Omnis prælatus ordinarius potest iure *1. Conclusio.* communi quæcunque vota subditorum dispẽsare, nisi sint reseruata summo Pontifici. Ita tenet D. Th. in hoc articulo in solutione ad 3. quẽ communiter sequuntur omnes Doctores. Et ratio est: Nam Episcopus circa suos subditos eandem habet potestatem, quam habet Papa circa totam Ecclesiam; sed Papa potest quæcunque vota dispensare: ergo & Episcopus, nisi eorum fuerit facta reseruatio à summo Pontifice.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Casus Papæ iure communi reseruati, tantum sunt quinque, scilicet, votum perpetuæ castitatis, votum religionis, votum peregrinationis in Hierusalem, votum visitandi limina Apostolorum Petri & Pauli; & votum peregrinationis in D. Iacobũ. Ità habetur expresse in extrauaganti. Etsi dominici gregis. 2. de pœnitentijs & remissionibus. Ex quo colligitur, omnia alia vota, etiam si sint de temporali castitate posse ab Episcopo dispensari. Imò à quocunque idoneo confessore per Bullam Cruciatæ. Quare quãdo D. Tho. dicit, omnia vota perpetua esse Papæ reseruata, est intelligendus, de votis, quæ natura sua perpetuitatem dicunt, qualia sunt votum religionis, & castitatis. Non autem de votis, quæ tantum habent perpetuitatem, ex intentione vouentis. Vt si quis voueret perpetuam orationem, vel ieiunium. In his enim Episcopus dispensare potest, vt diximus.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio; Archiepiscopi in diœcesibus suorum suffraganeorum non possunt dispensare sicut nec absoluere. Probatur: Nam respectu talium tantũ sunt iudices appellationum pro foro contentioso; nec habent spiritualem potestatem ordinariam, nisi tantũ respectu illorum, qui existunt in propria diœcesi, vt constat ex ipso iure.

4. Conclusio. ¶ Quarta cõclusio: Abbates exempti, qualis est abbas Vallisoletanus, & Metymnensis Campi & com-

mendatarij

mendatarij D. Ioannis dantes reuerendas ad ordines, omnesque alij, qui habent iurisdictionem, quasi Episcopalem dispensare possunt in voto, tanquam Episcopi. Ità tenet Nauarro c.12.num. 72. Non tamen est extendenda hæc potestas ad alia, quæ ex iure speciali conceduntur Episcopis in Concilio Tridentino sess. 24.cap.6.

5. Conclusio.

¶ Quinta Conclusio: Capitulũ sede vacãte potest dispensare, non solum in votis; sed etiam in irregularitate ex delicto occulto proueniente: quia Capitulũ succedit in iurisdictionem Episcopi, vt docet Syluester in verbo Capitulum. §.2.

6. Conclusio.

¶ Sexta conclusio: Omnes prælati religionum exẽpti ab ordinario possunt circa suos subditos ea omnia, quæ diximus ar. 8. Item scholasticus Salmantinus ex priuilegio Papæ potest dispensare in votis & irregularitatibus suorum subditorum, vt habetur in constitutione. 33. Et Episcopus Salmantius etiam potest in eisdem dispensare cum scholaribus, magna parte anni domicilium Salmanticæ habentibus. Imò omnes confessores ordinum mendicantium possunt ex priuilegio Pontificis dispensare in votis, in quibus possunt Episcopi, vt docet Cordub in summa de casibus. quæst. 149. Et cum Episcopus in omnibus dispensare permittatur, in quibus expresse non prohibetur, vt tenet glossa in c. requiritis 1.q.7. per textũ in c.1. de clericis pugnantibus in duello, & in c. nuper de sentẽtia excommunicationis. & est dictum Innocentij in cap. dilectus. de temporibus ordinandorum. Quod refert, & sequitur Abbas in cap. qui diligentia. de electione. fit, vt etiam confessores ordinum mendicantium in omnibus votis, exceptis quinque, quæ diximus esse Papæ reseruata, dispensare possint, & multo magis commutare, quod minus est, quam dispensare.

Quæstio.

¶ Si quis autem quærat, vtrùm in votis Papæ reseruatis possit aliquando Episcopus dispensare, breuiter

Responsio.

respondeo affirmatiuè. Tunc, scilicet, quando est vrgens necessitas, nec est facilis aditus ad Papam, nec ad suum nuncium, vt docet Syluester, verbo, dispensatio. §.3. & verbo, votum. 4. §. 4. & Sot. lib. 1. de iustitia, qu. vltima, articulo vltimo, & Nauarro, cap. 12. num. 76. Et Corduba lib. 1. quæstionarij, quæ. 11. Sed est aduer-

Nota pro voto peregrinationis.

tendum circa votum peregrinationis Hierosolymitanæ, quod in iure est maximè fauorabile, vt constat ex c. licet, & c. fi. de voto. maximeque meritorium atque laudabile, vt vlt a Castrum de hæres. verbo, votum, declarat optimè contra nouos hæreticos Ioãnes de Gadarn in compendio concertationum huius seculi titulo 3. illud posse fieri duobus modis. Primum, ad liberãdum sanctissimum Domini sepulchrum, infidelésque debellandum. Nam quamuis in custodia, & potestate fratrum ordinis beati Francisci contineatur non est dubium, quin, si iter esset expeditum in ditioneque Christianorum terra illa sancta haberetur, plures fideles illuc migraturos, quod in Dei laudem, & nostram vtilitatem cessurum nullus est qui ambigat. Secundo modo ad visitanda loca sancta magna cum reuerentia, & deuotione. Plurimum autem interest, an primo, vel secundo modo votum fiat. Nam quando pro succursu vouetur peregrinatio, omnes concedunt ad summum Pontificem solum pertinere dispensationem. Quando autem fit secundo modo, multi dicunt, quod Episcopus potest super tali voto dispensare. Vt est videre apud Abbatem in c. ex multa. de voto & voti red. & Antonium in c. si per his. de fide instrumentorum. Cæterùm hodie seruato stylo Romanæ curiæ, tam in primo, quam in secundo casu à summo Pontifice est petenda dispensatio, & etiam in voto visitationis Compostellæ, & liminum sancti Petri. Cum hoc de consuetudine & per literas Apostolicas sibi Papa reseruet, vt tenet Gregorius Lopez in l.5. tit. 8. par. 1. in glossa, verbo, Romerias. & Syluester verbo, votum. 4. Nauarro, ca. 12. nu. 75. sed dubiũ

Dubiũ de votis pœnalibus.

est, vtrum, quando huiusmodi vota sunt pœnalia alius quam Papa possit super eis dispensare. Verbi gratia: Vouet quis non lusurum, vel non peccaturum tali, aut tali peccato; & si secus fecerit, aut iturum in Hierusalem, aut religionem ingressurum, dubium est, vtrùm in huiusmodi votis possit alius, quam Papa dispensare? Et loquor post adimpletam conditionem. Nam antea certum est, quod Episcopus est potens dispensare: cùm huiusmodi vota tunc, nõ sint peregrinationis in Hierusalem, nec religionis, sed tantum non ludendi, aut non peccandi, super quibus Episcopus ex rationabili, causa dispensare potest. Soto lib. 7. de Iustitia, quæstione 4. articulo 3. dicit, quod in his votis post adimpletam conditionem, solus Papa potest dispensare: quia tunc iam sunt absoluta religionis, vel peregrinationis. Sed iam communis opinio est, quod

Sententia autoris.

Episcopus potest dispensare, & quilibet confessor per bullam Cruciatæ cõmutare prædicta vota, etiam post adimpletam conditionem. Quia certè talia vota non sunt propriè religionis, nec peregrinationis in terram sanctã: sed non ludendi, aut non peccãdi. Itẽ non proficiscũtur ex deuotione, & amore religionis, aut terræ sanctæ: sed potius imponuntur tanquã odia, & tãquã pœnæ pro ludo vitãdo. Et sic non habẽt vnde sint Papæ reseruata. Quãdo hæc vota nõ sunt pœnalia, sed purè cõditionalia, vt quando quis vouet esse religiosum, vel ire in Hierusalem, si Deus illum ab hac infirmitate liberet, si cras pluerit; si pater eius obierit, si factus fuerit diues, &c. Hæc omnia vota tanquam absoluta erunt habenda. Et sic in eis solus Papa poterit dispensare: maximè post adimpletam conditionem. Ita tenet Nauarro c.12. nu. 43. & Cordub. q. 152. Additque optimè Corduba in his votis habendam esse maximè rationem de intentione eius, qui vouet, an, scilicet, id fecerit ex deuotione, an verò in pœnam, vt discernatur, an sint pœnalia, an verò conditionalia.

Explicantur multi casus de dispensatione voti.

¶ Quãdo votum castitatis non est perpetuum, nec est absolutum votum castitatis, bene potest Episcopus super illo dispensare, vt ex supradictis patet. Ex quo infero primo, quod si quis vouerit fore castum per annum, poterit Episcopus in tali voto dispensare, vt docent Soto in 4. d. 27. qu. 1. ar. 3. Syluest. verb. votum. 4. §. 3. & Nauarro c. 12. num. 76. Infero secundo, quod si quis vouerit non petere debitum, etiam poterit Episcopus in eo voto dispensare, quia non est perpetuæ castitatis. Ita Soto in 4. distinctione 37. Similiter poterit dispensare in voto, quod quis emisit, de nunquam contrahẽdo matrimonium, propter eandẽ rationem, vt docent Nauarro loco citato, Soto in 4. d. 38. q. 2. ar. 5. & Syluest. verbo, votum. 4. §. 4. quidquid dicat Caietanus in opuscu. de voto non nubendi. q. 1. & in opuscul. 17. qu. q. 15. Infero tertiò, quod si aliqua mulier vouerit fore beatam, bene poterit Episcopus in tali voto dispensare; quia hoc non est esse religiosam. Item, si quis emiserit votum ingrediendi strictiorem religionem poterit Episcopus cum illo dispensare, vt ad laxiorem transeat, quia hoc non est dispensare in religione, vt constat, sed in modo, & qualitate illius, vt docet Syluester verbo, votum. 4. §. 3. Item si Papa commutauerit votum religionis in alia pœnitentiæ opera, poterit posteà Episcopus eadem opera commutare, vt docet idem Syluester verbo, votum. 4. §. 7. In voto tandem assumendi statum clericalem,

videtur

videtur ſimiliter Epiſcopus diſpenſare poſſe. Quia certè non eſt votum continentiæ, quamuis ſit ipſi ſtatui annexum; ſicut nec votum religionis eſt votum caſtitatis, vt diximus in ſuperioribus.

Nota circa ſolutionem ad primum. ¶ In ſolutione ad primum argumentum, reddit D. Thomas rationem, propter quam ipſo iure omnia vota in ſeculo emiſſa ſpirant in profeſsione, ſcilicet, quia homo moritur priori vitę, ad cuius directionem priora vota facta fuerant. Quod quidem certum eſt, & extra controuerſiam poſitum, quantum ad vota perſonalia & mixta, qualis eſt peregrinatio, quæ omnia extinguũtur, & abſoluuntur per profeſsionem religionis approbatæ, vt docet D. Thom. hic & infra quæſtio. 186. articulo 1. Etiam ſi ſit votum peregrinationis in terram ſanctã, quidquid dicat Sylu. verbo, votum. 4. §. 7. Sed dubium eſt de votis realibus, vtrùm ſimiliter abſoluantur per profeſsionem. Syluester loco citato partem tenet negatiuam. Quam etiam ſequũtur Paludanus & Antoninus dicẽtes, quod ſi quis fecit votum reale, verbi gratia, dandi centum aureos alicui Hoſpitali, aut Eccleſiæ, tale non extinguitur per profeſsionem. Quare tenebitur monaſterium illa ſoluere, ſi bona aliqua à profeſſo acceperit. Hoc tamen non obſtante dico, omnia huiuſmodi vota realia etiã iurata commutari, & abſolui per profeſsionem, vt latè probat Couarru. in capit. quamuis pactum. de pactis. §. 3. Verum eſt tamen, quod ſi quis promiſit, & iurauit dare Petro centum aureos, & ipſe promiſſionem acceptauit, tenebitur eos dare, quia iam Petrus aliquod ius acquiſiuit ad illos, & omnia certa debita, quæ quis in ſeculo exiſtens habebat, tenetur ſoluere, nec per profeſsionem extinguũtur, vt docet D. Thom. infra quæſt. 189. art. 6 ad 3. Si autem fuerint debita incerta, quæ non cedunt in præiudicium alicuius tertij cogniti; aut ſi non habet vnde ſoluat, non tenebitur manere in ſeculo, & laborare, vt ſoluat; ſed poterit ingredi religionem, vt diximus in materia de reſtitutione. Eſtque ſententia D. Tho. infra, q. 101 a. 4. & quodl. 6. a. 3. & 16. & Sylueſtri religio. 2. q. 5. & 7. Si quis verò ingrederetur religionem ea fraude, vt debita non ſolueret, non ſolum non liberaretur à debitis, ſed etiam peccaret mortaliter; & poſt profeſsionẽ omnibus vijs ſibi poſsibilibus teneretur dare operã, vt ſolueret. Imo poſt extrauagantem Sixti Quinti, quæ de hac re loquitur, putò, quod talis profeſsio eſſet irrita & nulla.

Sententia D. Thom. in ſolutione ad ſecundum. ¶ In ſolutione ad ſecundum argumentum confutat primò D Thom. opinionem quorundam, qui dicebant, poſſe omnes prælatos, pro ſuo libito ſuper vota ſubditorum diſpenſare, ad modum, quo parentes omnia vota, quæ filij illegitimæ ætatis emiſerint, irritare poſſunt, ſcilicet, nulla cauſa interueniente. Et ratio illorum erat, quia dicunt, quod in omni voto intelligitur exceptio autoritatis prælati. Hanc tamen ſententiam reijcit. Quia cum prælatus, etiam maximus, non ſit abſolutus dominus legum, aut voluntatum ſubditorum, ſed ſolum diſpenſator, idemque non in deſtructionem, ſed in ædificationem corporis Chriſti, vt dicit Paulus 2. ad Corin. 10. fit, vt ſicut non valet præcipere, quæ Deo diſplicent, nempe, peccata, ità nec obſtare illis, ne fiant, quæ Deo ſunt accepta. Vnde abſolutam habebit, vnuſquiſque poteſtatem ad vouendum, à prælatis minimè dependentem, quamuis ad prælatum poſtea ſpectet prudenti maturoque iudicio perpendere, an cauſa aliqua legitima diſpenſandi interueniat. Et ſic dicit D. Tho. quod vbi manifeſtus aſt error prælati, vt quando diſpenſat cum aliquo ſuper voto de ingreſſu religionis, nulla apparente cauſa obſtante, tunc diſpenſatio non excuſat à culpa. Si autem eſt cauſa apparens, per quam ſaltem res in dubium vertatur; tunc ſtandum erit iudicio prælati diſpenſantis, vel commutantis, & non iudicio proprio vouentis: quia ipſe non gerit vicem Dei. niſi forſè in caſu quod voti materia eſſet illicita, nec facilis pateret ad ſuperiorem recurſus. Hæc D. Thom. Circa quæ Caietan. in præſenti aliquot mouet difficultates. Quarum præcipua eſt, vtrum ſit verum, *Dubium.* quod prælati non poſſunt ſine cauſa obſtante diſpenſare in votis. Et pro parte negatiua argumentatur in *1. Argum.* hunc modum: In omni obligatione intelligitur ſemper excepta autoritas Papæ; quia nihil poteſt promitti in præiudicium poteſtatis ſuæ: ergo in omni voto, quo ſe voluerit ſubditus obligare, poterit Papa pro ſua voluntate diſpenſare; etiam nulla cauſa exiſtente. Probo conſequentiam. Non minus eſt ſubditus quilibet Chriſtianus Papæ quo ad ea, quæ ſunt Chriſtianitatis; quæ ſunt bona ſupererogationis cadentia ſub Chriſti conſilio, quam religioſus ſub prælato, & filius ſub patre ſed in omni voto religioſi, aut filij, intelligitur ſemper excepta prælati, ſeu patris poteſtas; & ideò quæcunque illorum vota poſſunt irritare, etiam nulla cauſa exiſtente: ergo idem etiam eſt dicendum de prælatis reſpectu ſuorum ſubditorum. Secundò: *2. Argum.* Lex ſingularis non præiudicat poteſtati principis, quæ eſt vniuerſalis: ſed votum eſt velut lex ſingularis, vt diximus: ergo.

¶ Pro explicatione huius difficultatis, aduertendũ eſt, eſſe latiſsimum diſcrimen inter ſuperiores habentes dominium volũtatis ſubditorum; quales ſunt maritus reſpectu vxoris, pater reſpectu filij, dominus reſpectu ſerui, prælatus religionis reſpectu ſuorũ monachorũ, & alios prælatos populi, qui huiuſmodi dominiũ nõ habent; ſed tantum ſpiritualem iuriſdictionẽ. Nam priores poſſunt vota inferiorum irritare: ſecundi autem non niſi tantum diſpenſare. Et in præſenti non loquitur D. Th. de primis, de quibus iam mentionem fecerat ar. 8. & 9 Sed loquitur de prælatis, quaten⁹ sũt prælati, & ſpirituales iudices, quibus non irritandi, ſed diſpenſandi ineſt facultas. Et de iſtis docere pergit, quod cum non ſint domini voluntatum ſubditorum, non ſunt eorumdem vota ex ipſorum voluntate pendentia. Atque ex conſequenti nec in huiuſmodi votis emittendis ſubintelligitur excepta prælati autoritas, vt ſint conditionalia, ſi Epiſcopo, aut Papæ placuerit, ſicut votũ filij, aut vxoris, aut monachi. Quin potiùs quemadmodum matrimonium, & alij ciuium contractus ad hoc, vt firmi, & ſolidi ſint non eſt opus, vt Epiſcopo conſulto fiãt: ſic etiam & vota. Atq; adeo in illis ſe habere debebunt, tanquã diſpenſatores. Vnde quemadmodum non poteſt Epiſcopus prohibere virtutũ opera, puta, ieiunare, orare, religionem ingredi; quia non eſt dominus voluntatis ſubditorum: ita etiam nec poteſt prohibere, quin eadem opera promittant. Et per hoc patet ſolutio ad primum argumẽ- *Ad 1. argum.* tum. Quare dico, quod illa propoſitio; In omni obligatione, & promiſsione intelligitur excepta autoritas Papæ; & iſta; Nihil poteſt promitti in præiudiciũ poteſtatis Papæ, quibus primum argumentum innititur, poſſunt habere duplicem ſenſum. Primus eſt, quod nulla obligatio, aut promiſsio poteſt præiudicare poteſtati Papæ. Et hic ſenſus eſt verus. Secundus, quod nulla obligatio, aut promiſsio fit, quæ nõ ſubſit poteſtati Papæ. Et hic sẽſus eſt falſus. Propter veritatẽ primi ſenſus religioſus nõ tenetur obedire ſuo ſuperiori totaliter, vel in aliquibus, ſi Papa exemit eũ totaliter, vel in aliquo. Obligatio enim voti obedientiæ fit ſuperiori;

periori, & non ligat manus Papæ ad dispensandum de illius superioritate. Et ex hac veritate primi sensus nihil habetur contra determinata. Quod autem secundus sensus sit falsus, probatione non eget, cùm constet innumeras esse obligationes, quæ non subsunt Papæ ad nutum. Vt est videre in contractibus inter hominem, & hominem; & multo minus inter hominē & Deum. Quia quilibet homo est subditus Papæ: Deus autem nulli est subiectus. Et si inter vtrumque hominem subditum obligatio non subest Papæ ad libitum; quo-modo fieri poterit, vt omnis obligatio inter vnum subditum & alterum superiorem Papa, Papæ subsit ad nutum? Quin potius ex eo, quod omnis obligatio inter omnes Christianos, quos constat subiici Papæ, nō subditur illi ad libitum, clarè patet, quod Christiani nō sunt Papæ subditi absolutè, tanquam domino voluntatis eorum; sed limitatè, scilicet, quo ad spiritualia in ædificationem corporis Christi, & ea quæ ordinantur ad hæc. Et sic non potest omnia vota irritare, sed tantum dispensare in illis, ad quorum dispensationem fuerit sufficiens causa. *Ad 2. arg.* Ad secundum argumentum, vt respondeamus, aduertendum est, quod in voto sunt aliqua, in quibus assimilatur legi: atque etiam est aliud, in quo differt à lege. Nam primò in voto est ipsa essentia voti, habens vim obligandi. Et quantum ad hoc assimilatur legi. Est secundò materia voti, quæ est actus virtutis. Et in hoc etiam assimilatur legi, cuius materia semper est actus virtutis: quoniam legis est bonos facere. Est tertio obseruatio voti, quæ in debita exequutione consistit. Et quantum ad hoc etiam assimilatur legi, cuius obseruatio in debita executione consistit. Est quartò in voto ratio, seu modus promissionis, quia per modum promissionis tenetur Deo, qui votum emisit. Et in hoc votum non assimilatur legi, sed alijs promissionibus hominibus factis: Quocircà dico, quod quamuis quantum ad tria priora votum subditi plenè subiiceretur potestati prælati, quod est falsum, vt rectè docet Caietanus in hoc commentario; adhuc ratione quarti non posset Papa pro sua voluntate supra votis dispensare. Nam cum essentia voti sit promissio facta Deo, qui est superior quàm Papa, non potest fieri, quod plene subdatur eius voluntati. Sicut nec tractatus alicuius cū principe subditur proconsuli. Ex eo, quod votum est promissio facta Deo, sequitur, quod sicut, quilibet homo potest quamlibet promissionem sibi propter se factam liberè relaxare: sic etiam Deus potest quodlibet votum relaxare, quoniam est promissio propter se facta. Et si Dei vicarius plenè potestate Dei fungeretur in terra, sine dubio etiam posset omnia vota Dei vice relaxare. Sed quoniam non plenè fungitur Dei potestate; sed limitatè, scilicet, ad pascendum oues, & ad clauibus regni cælorum vtendum in ædificationem, ideò non potest ad libitum vota relaxare; sed quantum ad ædificationem consonat, vel commutare, vel dispēsare ad modum iam explicatum. Relaxare quidem ad libitum vota pertinet ad claues excellentiæ ipsius Christi, qui claudit, & nemo aperit; aperit, & nemo claudit. Et sic nulla relinquitur via, qua possit Papa ad libitum vota irritare nisi impediendo viam vitæ æternæ.

QVÆSTIO LXXXIX.

De Iuramento, in decem Articulos diuisa.

HVc vsque egit D. Thom. de actibus interioribus latriæ: & ab hac quæstione incipit agere de actibus exterioribus illius, quibus aliquid diuinum ab hominibus assumitur; quod est, vel sacramentum, vel ipsum nomen diuinum. Tractatus de assumptione sacramenti relinquitur vsque ad tertiam partem. Et sic in præsenti tantum agit de assumptione nominis diuini. Quæ potest fieri tripliciter. Scilicet; Vel per modum iuramenti ad propria verba confirmanda: Vel per modum adiurationis ad alios inducendum. Vel denique per modum inuocationis ad orandum, & laudandum Deum. In hac quæstione agit de assumptione diuini nominis per modum iuramenti. Dicturus in quæstionibus sequentibus de alijs modis assumendi.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrùm iurare sit testem Deum inuocare.

AD Primū sic proceditur. Videtur quòd iurare non sit testem Deum inuocare. *Infra ar. 4. cor. & q. 98. art. 2. cor. & 3. d. 39. art. 1.* Quicunque enim inducit authoritatem sacræ scripturæ, inducit Deum in testimonium, cuius verba proponuntur in sacra scriptura. Si ergo iurare est testem Deū inuocare, quicunque inducit authoritatem sacræ scripturæ, iuraret: hoc autem est falsum: ergo & primum.

2 ¶ Præterea, Ex hoc quod aliquis inducit aliquem in testem, nihil ei reddit. Sed ille qui per Deum iurat, aliquid Deo reddit. Dicitur enim Matth. 5. Reddes Domino iuramēta tua. Et Augus. †dicit quòd iurare, est ius veritatis Deo reddere: ergo iurare non est Deum testem inuocare. *In ser. 28 de verb. Apost parum antè med. tom. 10*

3 ¶ Præterea, Aliud est officium iudicis, & aliud testis, vt ex supradictis † patet, Sed quandoque iurando implorat homo diuinum iudicium, secundum illud Psal. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis: ergo iurare non est testem Deum inuocare. *Quæst. 67. per totū. & q. 70. per totum.*

¶ Sed contra est quòd Aug. † dicit in quodam sermone de periurio: Quid est iurare per Deum, nisi testis est Deus? *Serm. 28. de verb. Aposto. parum ante med. tom. 10.*

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut Apost. dicit ad Hebr. 6. Iuramentū ad confirmationē ordinatur. Cōfirmatio autem in scibilibus per rationem fit, quæ procedit ex aliquibus naturaliter notis, quæ sunt infallibiliter vera. Sed particularia facta contingentia hominum, nō possunt per rationem necessariā confirmari. Et ideo ea quæ de his dicuntur solent confirmari per testes. Sed humanum testimonium nō est sufficiens ad huiusmodi confirmandū propter duo. Primo quidem propter defectū veritatis humanæ, quia plurimi in mendacium labūtur, secundum illud Psal. 16. Os eorum locutum est mendacium. Secūdo, propter defectum cognitionis, quia homines non possunt cognoscere, neque futura, neque cordium occulta, vel etiā absentia: de quibus tamē homines loquuntur: & expedit rebus humanis, vt certitudo aliqua

de his habeatur. Et ideo necessarium fuit recurrere ad diuinum testimonium, quia Deus, neque mentiri potest, neque eum aliquid latet. Assumere autem Deum in testem, dicitur iurare: quia quasi pro iure introductũ est, vt quod sub inuocatione diuini testimonij dicitur, pro vero habeatur. Diuinum autem testimonium quandoque inducitur ad asserendum præsentia, vel præterita: & hoc dicitur iuramentum assertorium. Quandoque autem inducitur diuinum testimonium ad confirmãdum aliquid futurum: & hoc dicitur iuramentum promissorium. Ad ea verò quæ sunt necessaria, & per rationem inuestiganda, non inducitur iuramentum. Derisibile enim videretur, si quis in disputatione alicuius scientiæ, vellet propositum per iuramentum probare.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd aliud est testimonio Dei vti iam dato, quod fit cum aliquis authoritatem sacræ scripturę inducit: & aliud est testimonium Dei implorare, vt exhibendum: quod fit in iuramento.

¶ Ad secundum dicẽdum, quòd dicitur aliquis reddere iuramenta Deo ex hoc, quòd implet illud quod iurat: vel quia in hoc ipso quòd inuocat Deum in testem, recognoscit eum habere omniũ cognitionẽ & infallibilẽ veritatẽ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd alicuius testimonium inuocatur ad hoc, quod testis inuocatus veritatem manifestet circa ea, quæ dicuntur. Deus autem manifestat, an verum sit quod dicitur dupliciter. Vno modo, simpliciter reuelando veritatem, vel per internam inspirationẽ, vel etiam per facti denudationem, dum, scilicet, producit in publicũ ea, quæ erant occulta. Alio modo, per pœnam mentientis: & tunc simul est iudex & testis: dum puniendo mendacem, manifestat mendaciũ. Et ideo duplex est modus iurandi. Vnus quidem per simplicem Dei contestationem: sicut cum aliquis dicit: Est mihi Deus testis, vel coram Deo loquor, vel per Deum, quod idem est, vt dicit Aug.† Alius modus iurandi est per execrationem, dum scilicet aliquis se, vel aliquid ad se pertinens ad pœnam obligat, nisi sit verum quod dicit.

Lib. 1. de ser. Do. in monte. c. 30. tom 4.

S V M M A T E X T V S.

AD hanc difficultatem respondet D. Tho. per tres propositiones. Prima conclusio: Iurare est Deum in testem assumere. Probatur: Iuratio est veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari contingunt, iuxta illud Apost. ad Hebr. 6. omnis controuersiæ finis ad confirmationem est iuramẽtum: sed huiusmodi confirmatio certa esse nequit, nisi Deus in testem aduocetur: ergo iurare est Deum in testem assumere. Consequentia cum maiori est nota, & minor probatur: In scibilibus, quæ in ratione posita sunt, confirmatio veritatis procedit ex iis, quæ sunt naturaliter nota. Atque adeò illic neque testibus, neque iuramento opus est. In moralibus verò; quoniam contingẽtia sunt, atque adeò nimium varia, non potest res ratione constabiliri: sed opus est testibus. Testimonium autem humanum duplici ex causa est fallax. Scilicet, & ex vitio voluntatis hominis, qui contra id, quod mente sentit ob malitiam pronunciare potest. Et ex defectu intellectus: quia ob ignorãtiam sæpe in occultis, & absentibus fallitur. Cum ergo in his causis omnis homo sit mendax, dictorum veritas solius Dei testimonio satis confirmabitur. Secunda conclusio: Diuinum testimoniũ quandoque per iuramentum ad asserendum præsentia, vel pręterita inducitur, quandoque verò ad confirmandum id, quod in futurum promittitur. Quorũ prius dicitur iuramentum assertorium: posterius verò promissorium. Hanc conclusionem non probat D. Th. sed illam, vt notam, relinquit ex terminis. Tertia conclusio: Ad ea quæ sunt necessaria, & per rationem inuestiganda, non inducitur iuramentum. Derisibile enim esset, & vt infra patebit vitium, si quis in disputatione scientiæ vbi ratio nõ occurreret, iureiurando confirmaret.

E X P L I C A T I O A R T I C V L I.

PRo intelligentia huius articuli, & totius materiæ de iuramento, vt à nomine ipso exordiamur aduertendum est, quod hæc vox iuramentum, est Latina à Seneca, & à Iurisconsultis sæpe sæpiùs vsurpata: noua tamẽ post tempora Ciceronis. Nam neque Cicero, nec qui illum præcesserunt ea vsi sunt; sed loco illius ponebant iusiurandum. Seneca quidem in libro 2. de clementia, dicit: O vocem in concionem omniũ mortalium mittendam: in cuius verba principes regésque iuramẽtum faciant, id est in cuius verba principes iurent. Eadem etiam dictione vsus est Vlpianus in lege iusiurandum. §. si de qualitate iuramenti. Et sic in Florentinis libris legitur, inquit Budæus. Dicitur autem iuramentum à iure; vel quia, vt inquit D. Th. iure introductum est, vt dicta sua, & facta homines testimonio diuino confirmẽt. vel, vt inquit D. August. in sermone quodam de periurio, qui est inter sermones de verbis Apost. 18. quia qui vocat iuramento ius veritatis Deo reddit, cui propriè cumpetit patrocinium ferre veritati: Vel denique, vt Grammatici affirmant, iuramentum dicitur à iure, quia qui iurat perinde facit firmum id, quod iurat, ac si esset ipsum ius. Id enim quod iuratur pro lege habẽdum est, & veluti ius ipsum sanctè seruandum. Quod verbum Paulus denotare videtur, quando dixit ad Hebr. 6. iuramentum esse finem omnis controuersiæ, ac si lege esset sancitum. Quare iura post præstitum iuramentum nullam aliam inquisitionem permittunt, quia iniuria alioqui irrogaretur Deo.

De nomine iuramenti.

¶ Secundo est aduertendum, quod iuramentum variè diffinitur à Doctoribus. Gofred. enim, & Hostien. & Archid. vt refert, & sequitur Angelus in summa dicunt iuramentum esse assertionem, & negationem de aliquo licito possibili, sacrę rei attestatione firmatam. Et sacræ rei attestatione intelligunt, vel ipsum Deum, qui est sanctus sanctorum, vel creaturam, in qua relucet Dei perfectio: Sed hæc diffinitio non est conueniens, ex ea enim sequeretur, nullum posse malè iurare: cuius tamen contrarium frequentissimè videmus. Raymundus, vt refert Gabriel diffinit iuramentum dicens, quod est affirmatio de aliquo sacræ rei attestatione firmata. Sed nec hæc diffinitio est conueniens, cùm non solùm asserens sed etiam negans, aliquando iuret. Conueniens ergo iuramenti diffinitio, quæ ex mente D. Tho. in hoc articulo colligi potest. est affirmatio, vel negatio de aliquo facto, vel fiendo sacrę rei attestatione firmata. Nomine autem affirmationis, & negationis intelligimus

Diffinitiones iuramenti.

non

non solum illam, quæ verbis fit formaliter, sed etiam illam, quæ virtualiter fit. Nam si quis dicat alicui. Iura per sancta quatuor Euangelia, ità esse; & ipse tangat librum nihil dicens, ille tactus habebitur pro iuramento, & loquutione iuratoria, vt docet Syluester verbo, iuramento, statim in principio. Res verò sacra, per quam iuratur, est Deus, vel aliquid Dei, inquantum est ipsius; cum iurare, sit Deum in testem vocare. Et sic iuramus per creaturas non secundum se sumptas, sed inquantum in eis diuina veritas manifestatur. Et quando iuramus per fidem, per Euangelia, per sanctos, intelligendum est esse iuramentum, per Deum, cuius veritas in fide & Euangelio continetur, per sanctósque est prædicata. Imò qui per creaturas iurat numen aliquod in illis esse profitetur; siue falsum, vt idololatræ: siue verum, vt orthodoxi, qui Deum in creaturis existere profitemur. Vnde Cicero in libr. de Officijs, dicit iusiurandum esse affirmationem religiosam. Et Aristoteles in Rethorica ad Alexandrum; iusiurandum est cum diuina veneratione dictio, probationis expers. Vbi nomine dictionis, affirmationem, & negationem comprehendit. Et addit, probationis expers, vt iurisiurandi naturam omnino patefaceret, quæ est vt citra necessitatem, vbi res aliter probari potest, non licitè adhibeatur.

Antiquissimũ & omnibus hominib⁹ fuit innatũ iurare.

§ Tertio est aduertendum, hanc rationem iurandi, & Deum in testem adducendi, ferè omnibus hominibus fuisse innatam, & ab vniuersis etiam barbaris frequentatam. Cuius mentio fit in sacris literis. Et antiquissimum omnium iuramentum, quod literis traditur, est illud, quod Dominus iurauit Noë, statim ab arca egresso, quod nunquam vltrà interficietur omnis caro aquis diluuij, nec erit deinceps diluuium dissipans omnem terram. Genes. 9. Et post istud est valde insigne illud, de quo fit mentio Genes. capite decimoquinto. Vbi dicitur, quod diuisa vitula pepigit Dominus fœdus cum Abraham, se daturum illi terram Promissionis, &c. Vsi autem fuerunt prisci homines multis, ac varijs ritibus iurandi. Et omissis illis, qui à Gentilibus obseruabantur, dicam solum de illis, qui in sacris literis inueniuntur. Quorum vnus est, quod is, qui iuramento se aliquid facturum pollicetetur, apponeret manũ fœmori eius, cui pollicebatur. Vt est videre apud Genesim capit. 24.

Diuersi ritus in iuratione obseruati.

Vbi dicitur, quod cum Abrahã esset senex multorumque dierum, dixit ad seruum seniorem domus suæ, qui præerat omnibus, quæ habebat: Pone manum tuam subter fœmur meum, vt adiurem te per Deum cæli, & terræ, &c. Cuius ritus varias afferunt rationes sacri scriptores. Abulensis, & Lyranus in illum locum dicunt id fieri solitum, propterea, quod fœmori erat proxima illa pars, in qua erat circuncisio; sicque admouere manum fœmori perinde esse, ac admouere illam circuncisioni, quæ erat res sacra, & diuinitus instituta, tanquam signum, quo Israelitici à cæteris gentibus distinguerentur. Itaque quemadmodum nunc iurantes interdum manum applicant ad aram, interdũ ad crucem; interdũ ad sancta quatuor Euangelia; ità etiam illi applicabant manum circuncisioni, tanquam ligno sacro affirmantes, se facturos, quod pollicebantur. Alij Hebræi, quorum principes sunt Rabbi Abraham, & Abel Ezre, quibus, & suffragatur Vatablus, dicunt, id fuisse in more seruis, vt cum iuramento dominis promittebant, se aliquid facturos, fœmori dominorũ suorum manus supponerent; quo suæ seruitutis admonerentur, & intelligerent, quod sicut manus fœmori erat subiecta, ità etiã se dominis deberent subijci, fierêntque ea re vigilantiores, ad fidem datam seruandam. Qui mos, vt dicunt Hebræi, maximè modo viget apud multas gentes. Estque hæc ratio dicendi valde consona literæ. Alij, vt Diuus Augustinus, Chrysostomus, Glossa interlinealis, & Gregorius dicunt, id factum fuisse ab Abrahamo, vt sic seruus per Christum iuraret, qui in eius fœmore continebatur. Fœmoris enim appellatione in sacris literis posteritatem significari est res manifesta. Colligitúrque ex c. 1. Exodi, vbi dicitur. Omnes animæ eorum, qui egressi sunt de fœmore Iacob, &c. Et hæc fuit prima ratio iurandi à veteribus obseruata. Secunda est illa, qua vsus est Dominus apud Genesim c. 15. Vbi quò fidem faceret Abrahæ se daturum illi terram promissionis præcepit, vt certa quædam animalia occideret, illorúmque cadauera in duas partes diuideret. Quod cum faceret Abraham, & partes illas in terra collocasset apparuit Dominus in specie clibani succensi, & lampadis igneę ac pertransit per illas diuisiones. Quę autem fuerit huius præcepti ratio variè explicatur à Doctoribus. Theodoretus in quæstionibus selectis in Genesim dicit, id factum fuisse ad significandum populum Israëliticum seruiturum apud Ægyptios per tot secula, quot erant illa animalia. Sed fore, vt vltimo seculo illum populum Dominus in libertatem vindicaret, adueniens in specie ignis. Sic enim apparuit Moysi in rubo. Hæc Theodoretus: Quę spernenda non sunt. Sed vera illius rei ratio est, quòd eo tempore receptum fuit consuetudine, vt qui paciscerentur, & iurarent, fœdus firmarent cæso vitulo; eóque in duas partes diuiso. Quem hominum morem Dominus tunc fuit imitatus ad sua promissa confirmanda. Ità testantur Diuus Chrysostomus, & ex Hebræis nonnulli: Illud tamen non probant. Sed probari potest claro testimonio Hieremiæ c. 34. Vbi obiurgans Dominus principes Israelis, quòd fœdus, vel iusiurandum violassent dicit: Ecce ego dabo in commotionem viros, qui non obseruauerũt verba fœderis, cæso in duas partes, vitulo, & transitu inter partes eius facto, &c. Significabant autem qui hac ratione iurabant, se optare mori, & in frusta diuidi; sicut vitulus ille erat cæsus, si fidem frangerent. Et hinc, vt opinor, mos dimanauit ad reliquas gentes, vt in feriendo fœdere porcum occiderent, vt constat ex Tito Liuio primæ Decadis, lib. 1.

Multiplex forma iurandi.

§ Vltimò est aduertendum, quòd iuramentorum multæ possunt esse formæ. Nam præter iuramentum assertorium, & promissorium, simplex, & imprecatoriũ, de quibus D. Th. facit mentionem in hoc articulo, in corpore, & in solutione ad 3. Differunt etiam iuramenta ex eo, per quem iuratur. Interdum enim citatur in testem Deus, & interdum creatura. Et hoc dupliciter, scilicet, Aut per simplicem attestationem, vt facit is, qui iurat per D. Petrum. Aut per execrationem, subdendo, nempe, creaturam alicui malo; nisi ità se habeat res, vt à iurante profertur. Quod contingit, quando quis iurat per suam, aut filij salutem, vitam, vel fortunam. Quo modo iurandi vsus fuit Ioseph Gen. 42. quando iurauit per salutem Pharaonis. Variantur prætereà iuramenta ex forma, & ratione verborum, quibus proferuntur. Et proptereà dicebat D. Hieronymus in Ezechielem cap. 16. aliter Deum iurasse in veteri testamento, & aliter in nouo. Nam in veteri, dicebat: Viuo ego, dicit Dominus. Et in nouo: Amen, amen dico vobis. Sit ergo prima forma iurandi, Viuit Deus. Qua vtebãtur Iudæi Domino id præcipiente, vt patet Nume. 21. & Hieremiæ 24. Secunda forma est, Coram Deo; Deus scit. Qua vtitur Paulus ad Galat. 1. & multis alijs in locis. Et quidem si hæc verba proferantur enuntiatiuè, nullum est iuramentum; sed solum significant, ea, quæ quis dicit, coram Deo dici, ab ipsóque sciri; quod est verum, nec formam iuramẽti continens. Tunc autem erunt iuramentum quando his verbis intenderit quis Deum in testem

aduocare eius quod dicit. Tertia forma iurandi est, testor Deum, aut testis est mihi Deus, qua vsus est Paulus ad Rom. 9. Quarta; quando exprimitur verbum iurandi, vt cum dico: Iuro per Deum. Quinta quando tacito verbo iurandi Dei nomen exprimitur, vt cùm dico; Per Deum. Sexta, quando tacito verbo iurandi & nomine Dei, tangitur res sacra. Vt cum rogatus quis; vt iuret annuit, se iurare, & tangit crucem, aut sancta Dei Euangelia. Vltima forma, & quæ maximè ad blasphemiam accedit, est; Voueo, discredo, &c.

Dubiũ circa 1. conc. D. Th. ¶ His suppositis, circa primam conclusionem D. Thom. quæ affirmat, iurare, esse Deum in testem assumere, est difficultas, vtrùm vera sit? Et pro parte negatiua argumentor primò: *1. Argum.* Infideles iurãt, & tamen ignorant Deum: ergo iurare nõ semper est Deum in testem adducere. *2. Argum.* Secundò: Multa sunt iuramenta, in quibus creaturæ tam rationales, quam irrationales adducuntur in testes, vt cum quis iurat per cælum per angelos, &c. ergo. *3. Argum.* Tertiò: Dicere; Per meam fidem; Per meam conscientiam, communiter habentur iuramenta, & tamen in illis nihil diuinum in testem adducitur: ergo nõ semper iurare, est Deum in testem adducere. *Conclusio.* His tamen non obstantibus, dico conclusionem D. Thom. adeò esse veram, vt nulla ratione iuramentum esse possit, vbi Deus in testem non inuocetur. Propter quod Cicero libro tertio, de Officiis dicebat, iusiurandum esse affirmationem religiosam. Et Aristoteles in Rethorica ad Alexandrum; iusiurandum est, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Nomine dictionis tam affirmationem, quàm negationem est amplexus. Et addidit, probationis expers, vt naturam iusiurandi penitus patefaceret, quæ est, vt vbi res aliter probari potest, licitè non adhibeatur. Et propterea dicit D. Thom. in tertia conclusione, quod ad ea, quæ necessaria sunt, & per rationem inuestigantur iuramentum non licitè adhibetur, nec accipit necessaria, pro iis solis, quę euidẽtia sunt. Nam in speculabilibus altera pars contradictionis semper est necessaria, vt astra sunt paria, vel non. Et neutra est nobis euidens. Et tamen qui vtramuis iuraret peccatum committeret. Et similiter qui iuraret, quantitatem distingui à substantia, vel quamlibet aliam opinionem. Sed intelligit per necessaria illa quæ quoquo modo possunt per rationem naturalem probari, siue ratio sit demonstratiua, siue probabilis. Iuratio enim est veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari contingunt, vt dicit D. Thom. probans, prima conclusione. Ad quæ conuincenda, nulla alia ratio præter externum testimonium potest adduci. Et quoniam testimonium humanum duplici ex causa fallax esse potest: nempe, ex vitio voluntatis, ex quo prouenit, vt homo contra id quod mente sentit ob malitiam aliquando pronuntiet, & ex defectu intellectus, qui ob ignorantiam sæpè de occultis, & absentibus fallitur: idcirco dictorum veritas solo Dei testimonio satis confirmatur. Quod significare voluit Diuus Paulus ad Hebr. 6. quando dixit: Omnis controuersiæ finis ad confirmationem est iuramentum. Homines autem per maiorem se iurant, &c.

Dupliciter Deus in testẽ vocatur. ¶ Et, vt ad argumenta in contrarium facta respondeamus, aduertendum est, quòd Deus dupliciter potest in testem vocari. Vno modo expressè, & immediatè. Quod contingit, quando ipse Deus vocibus Deum significantibus appellatur. Alio modo tacitè & mediatè. Et fit quando res aliqua, cui diuinum aliquid, atque sacrum inest, quatenus talis, inuocatur. Tunc enim expressè ipsa res, & tacitè Deus in testem adducitur. Et quoquo modo ex his Deus, ad rem aliquam cõfirmandam, inuocetur, erit verè ac propriè iuramentum. Ex quo infero primò, quòd adducere in testem eas creaturas, in quibus semper diuinum aliquid, & sacrum inuenitur, non potest fieri sine iuramento. Vt quãdo quis dicit; Per istam crucem, per sancta quatuor Euangelia, per baptismum quod accepi, &c. Semper enim in his tacitè, & mediatè inuocatur Deus. Et idem contingit, quando creaturæ non sacræ in testimonium adducuntur, vt ignis, aqua, lux, Dei nomine apposito in obliquo. Vt si dicas: Per istam lucem Dei. Nam illud nomen Dei in obliquo positum facit, vt Deus illarum rerum conditor saltem mediatè in testem adducatur, vt docet Syluest. verbo, iuramẽtum. 1. §. quarto. Imò etiam si non adducatur nomen Dei, si tamen ipsa creatura, per quam iuratur, est eiusmodi, vt peculiari quadam ratione excitet in nobis Dei memoriam, adhuc illam in testem adducere erit iuramentum, quia ea citata, ex communi modo concipiẽdi, intelligitur Deus citari. Et hoc significare voluisse videtur Christus apud Matth. capite quinto, quando dixit: Non iurabis, neque per cælum, quia thronus Dei est; &c. Quasi diceret, quòd citato cælo necesse esset Deum citari. Infero secundò, quòd adducere in testem creaturas nulla habita ratione Dei, à quo processerunt, nullum est iuramẽtum. Tunc enim nec tacitè, nec expressè Deus inuocatur. Et est aduertendum, quòd non quicunque testimonium Dei adducit, iurat. Concionatores namque & prælectores, sacra testimonia citantes, non iurant, cum Deus sua sponte ea testimonia dederit ad suas veritates asserendas. Et qui illa citat nihil aliud facit, quam Dei asserta referre. Est autem iurare Deum in testem nostrarum assertionum implorare.

¶ His suppositis ad primum argumentum respondeo, infideles verè iurare. Nam quamuis materialiter *Ad 1. arg.* adducant in testem meras creaturas, quia tamen illas habent pro vero Deo, formaliter, & ex intẽtione citant in testem Deum, quod sine iuramento esse non potest. Ad secundum respondetur, quòd quãdo quis iurat per *Ad 2. arg.* creaturas, adhuc iurat per Deum. Quia illas creaturas citat in testem quatenus sunt sacræ, Deoque dicatæ. Et si secus faciat non verè iurat, vt diximus. Ad tertium ar- *Ad 3. arg.* gumentum Soto lib. 8. de iustitia, quæstione prima art. primo, dicit, quòd dicere: In mea fide, In mea conscientia; non est iuramentum. Bene tamen; Per meam fidem, &, Per meam conscientiam. Et ratio illius est: Nam cum apponitur præpositio, in, sensus est, quòd secundum fidem & secundum conscientiam loquor. Hoc est, iuxta id, quod sentio, Nec fidem, aut conscientiam meam adduco in testem. At verò, quando apponitur præpositio, per, fides, & conscientia in testem adducitur. Illæque res subiiciuntur diuino iudicio: Sicut quando dico: Per meam vitam, aut per meam salutem. Syluester, verbo, iuramentum. 1. §. quinto, affirmat nihil interesse inter has formas iurandi. Quare si dicere: Per meam fidem, aut, per meam conscientiam, est iuramentum, similiter etiam dicere: In mea fide, & in mea conscientia. Quæ sententia mihi magis placet. Videtur enim hic modus iurandi per, ly, in, ex proprietate sermonis Hebraici deductus. Hebræi namque soliti erant in iurando vti hac præpositione, in, loco de, ly, per; vt constat ex Matth. capite quinto. Vbi enim Latinè dicitur; Non iurabis, neque per cælum, neque per terram; Græca translatio habet, In cælo, neque in terra. Et sic dico primò, quòd si res, quæ citatur iuramento est sacra, siue vtatis præpositione, in, siue per, est verum iuramentum. Idem enim ex proprietate sermonis est dicere; Iuro in Deo, &; Iuro per Deum. Dico secundò, quòd si res, quæ adducitur in iurando, vel affirmando, non est sacra; tunc si præpositio, per, ei adiuncta, efficit verum iuramentum, idem

idem etiam efficiet præpositio in. At verò, si præpositio, in, non efficit iuramentum, nec illud efficiet præpositio per. Probatur: Dicere; Per meam vitam, est iuramentum, quia horum verborum sensus est, Deus vitæ meæ noceat, si res ita se non habet: sed dicere; In mea vita idem prorsus significat: ergo est iuramentum, sicut & aliud. Et idem est dicendum de his loquutionibus, In mea conscientia, &, Per meam conscientiam. Nomine enim conscientiæ, vulgò intelligimus bona animæ. Et sic dicere: In mea conscientia, vel, Per meam conscientiam, idem est, ac dicere: Ita Deus bona meæ animæ, vel augeat, vel diminuat, sicut se habet res à me prolata. Quia autem dicere, In mea fide, non est iuramentum: ità nec per meam fidem. Idem est enim vtriusque propositionis sensus: nempe, Ità res est, nec fidem in prolatione fallo. Et idem est iudicium de his loquutionibus; In veritate, & per veritatem; quæ non sunt iuramenta. Licet oppositum teneat Abbas in cap. si Christo. de iureiurando. Sed illis verbis affirmamus rem ita se certissimè habere, ac si diceremus, Verè ita est; Certè ità est. Nulla enim dictio simplex, siue affirmatio sit, siue negatio quæ testimonij, aut execrationis imaginem non præsefert, potest esse iuramentum. Et certum est, quòd illa loquutio cui aduerbium aliquod, aut nomen, nihil assertionis, aut negationis mutans adiungitur, vt quando dico verè, in veritate, profectò, sanè, certè, & id genus reliqua, nec testimonij, nec execrationis imaginem præsefert. Atque adeo, nec est iuramentum.

Iuramentum duplex, simplex, & imprecatorium. ¶ In solutione ad tertium argumentum distinguit Diuus Thomas iuramentum, in simplicem, & execratorium. Simplex est illud, quo Deus, seu creatura, quatenus est aliquid Dei, simpliciter in testem adsciscitur. Vt quando dico, testis mihi est Deus, aut, per Deũ, &c. Execratorium autem seu imprecatorium est illud; quo Deus pariter in testem, & in vindicem inuocatur, vt tanquam iudex vindictam falsitatis sumat. Vt, Dispeream, vel, Hoc mihi eueniat, si non ità est. Quæ forma iurandi antiqua est, & sacris literis satis vsitata. Dicitur enim 2. Reg. capite tertio. Hoc faciat mihi Dominus, & hæc addat, &c. Et Psalm. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Et quòd vtrumque sit iuramentum inde eũuincitur, quòd iurare est Deum in testem adducere, vt reuelatorem veritatis. Et hanc potest Deus reuelare, vel simpliciter interius hominem illuminando, quod petitur in iuramento simplici, vel exterius puniendo illum qui mentitur, quod petitur in iuraméto execratorio. Et sic vtrumque est iuramentum. *Dubium.* Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm hæc iuramenta differant specie, vel potiùs ad vnam, & eandem pertineant: Et quidem, quòd differant specie probatur hac ratione: *Argum.* Deus in iuramento execratorio non solum habet rationem testis, sed etiam iudicis; in iuramento verò simplici solùm habet rationem testis; sed hæc differunt specie: ergo & ipsa iuramenta. Et eadem ratione potest probari, quòd iuramentum assertorium, & promissorium sunt distinctæ speciei, quia assertio, & promissio differunt specie. *Conclusio.* Hoc tamen non obstante dico, quòd iuramentum simplex, & execratorium, assertorium, & promissorium sunt vnius speciei specialissimæ, & solum differunt accidentaliter. Quod vt intelligatur aduertendum est, quòd differentiæ alicuius dicuntur, propriè loquendo, solæ illæ, quæ sunt differentiæ per se. Nam differentiæ, per accidens, accidentia sunt respectu illius, cui sunt per accidens, quamuis sint per se differentiæ alterius. Vt si distinguamus animal per album, & nigrum, sunt differentiæ per accidens animalis, quæ tamen sunt differentiæ per se coloris. In proposito ergo, quia iurare est Deum in testem producere, & omnes allegatæ differentiæ, materialiter, & per accidens se habent ad Dei testificationem. Quòd enim Deus testetur supra præterito, præsenti, vel futuro, ex quo sumitur differentia iuramenti assertorij, & promissorij, ad materiam testimonij spectat. Et similiter, quòd Deus testetur simplici manifestatione, vel manifestatione punitiua, vnde sumitur differentia inter iuramentum simplex, & execratorium, non ad naturam testimonij spectat, sed ad effectum. Et sic pertinent ad vnam & eandem speciem. Cæterùm, quamuis iuramentum vnius sit tantum speciei, nihil tamen prohibet, quòd vtendo alijs speciebus moralium vitiorum ad multas diffundatur species, eo modo, quo vna species imperat alteri ordinando illam in suum finem. Sicut cum quis adulteratur, vt occidat, homicidium imperat adulterio. Et hoc modo iuramentum imperat maledictioni, dum fit per execrationem. Quando enim quis iurat; Deus me occidat, si non est sic, vel, Si non fecero hoc, sic iurans maledictionem sui, quo ad vitam, assumit ad finem iuramenti, qui est testificatio diuina. Et iuxta specificam multitudinem maledictionum assumuntur etiam multæ species ad eundem finem. Ex quo fit, vt iuramentum per execrationem, qua quis ad pœnam se obligat iurando, & si non distinguatur specie secundum naturam iuramenti, distinguitur tamen per accidens per multas species, secundum naturam mali, quod in pœnam assumitur. Iuramentum etiam, quod fit assumendo benedictionem pro manifestatione testimonij, vt quando quis dicit; Faciam hoc, vel, Sic est, ita me Deus adiuuet, vel, Ità mihi gratiam, vel gloriam conferat Deus, quamuis ex vi verborum non fit per execrationem, sed magis per contestationem Dei, in effectu boni; reducitur tamen ad execrationem, propterea, quòd à contrario sensu videtur illã includere. Et perinde est dicere: Sic est, ita me Deus adiuuet, & si non est ità, Deus non me adiuuet, quod est propriè execratio. Et ad argumentum *Ad arg.* respódeo, quòd quamuis Deus in execratione, sit etiam iudex, qui specie differt à teste; quia tamen officium iudicis in iurando imploratur sub ratione testis: imploratur enim ad hoc, vt punitio testetur, idcircò iudex non nisi materialiter concurrit, ad modum iam explicatum.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm iurare sit licitum?

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quòd non sit licitum iurare. Nihil enim quod prohibetur in lege diuina est licitum. Sed iuramentum prohibetur in lege diuina, Matthæi quinto: ego dico vobis non iurare omnino, &c. Et Iacob quinto, dicitur: Ante omnia fratres mei nolite iurare: ergo iuramentum est illicitum. *Infr. art. 3. cor. & 3 dist. 39. art. 2. q. 2. & Ro 1 lect. 5. & Hebr. 6. lect. 4. cor. 1.*

2 ¶ Præterea, Id quod est à malo, videtur esse illicitum, quia vt dicitur Matthæi septimo. Non potest arbor mala fructus bonos facere. Sed iuramentum est à malo. Dicitur enim Matthæi quinto. Sit autem sermo vester est, est, non, non. Quod autem his abundantius est, à malo est: ergo iuramentum videtur esse illicitum.

3 ¶ Præterea, Exquirere signum diuinæ prouidentiæ est tentare Deum, quod est omnino illicitum: secundum illud Deuteronom. sexto. Non tẽtabis Dominum Deũ tuum. Sed ille qui iurat, vide. ur exquirere signum diuinæ prouidentiæ, dum petit diuinum testimonium, quod est per aliquem euidentem effectum: ergo videtur, quòd iuramentum sit omnino illicitum.

¶ Sed contra est, quòd dicitur Deuteronomij sexto, Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis.

¶ Respondeo dicendum, quòd nihil prohibet aliquid esse secundum se bonum: quod tamen cedit in malum eius qui non vtitur eo conuenienter. Sicut sumere Eucharistiam est bonum. Et tamen qui indigne sumit, iudicium sibi manducat, & bibit, vt dicitur primæ ad Corinth. 11. Sic ergo in proposito dicendum est, quod iuramentum secundum se, est licitum & honestum. Quod patet ex origine & ex fine. Ex origine quidẽ, quia iuramentum est introductum ex fide qua homines credunt Deum habere infallibilem veritatem, & vniuersalem omnium cognitionem & prouisionem. Ex fine autem quia iuramentum inducitur ad iustificandum homines, & ad finiendum controuersias, vt dicitur ad Hebr. 6. Sed iuramentum cedit in malum alicui ex eo quod male vtitur eo, id est, sine necessitate, & cautela debita. Videtur enim paruam reuerentiam habere ad Deum, qui cum ex leui causa testem inducit: quod non præsumeret etiam de aliquo viro honesto. Imminet etiam periculum periurij, quia de facili homo in verbo delinquit, secundum illud Iacobi 3. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Vnde & Eccles. 23. dicitur. Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa.

Super illud Matth. 5. ego dico vobis, nõ iurare, to. 9.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Hieronym. †super Matth. dicit: Considera quod saluator non per Deum iurare prohibuerit, sed per cælum, & terram. Hanc enim per elementa iurandi pessimam consuetudinem habere Iudæi noscuntur. Sed ista responsio non sufficit. quia Iacob addidit: neque per aliud quodcunque iuramentum. Et ideo dicendum est, quod (sicut August. †dicit in libro de mẽdacio) quòd Apostolus in Epistolis suis iurans, ostendit quomodo accipiendum esset quòd dictum est: Dico vobis non iurare omnino: ne scilicet iurando ad facilitatem iurandi perueniatur, & ex facilitate iurandi ad consuetudinem: & à consuetudine in periurium decidatur. Et ideo non inuenitur iurasse nisi scribens, vbi consideratio cautior non habet linguam præcipitem.

In lib. de mẽdacio, c. 15 circa med. to 4.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut †August. dicit in libro de sermone Domini in

Lib. 1. c. 30. à med. tom. 4.

monte: Si iurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid suades: quæ vtique infirmitas malum est. Itaque non dixit, quod amplius est, malum est. Tu enim non malum facis, qui bene vteris iuratione, vt alteri persuadeas quod vtiliter persuadeas. Sed à malo est illius cuius infirmitate iurare cogeris.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui iurat non tentat Deum: quia non implorat diuinum auxilium absque vtilitate, & necessitate.

¶ Præterea, Non exponit se alicui periculo, si Deus testimonium adhibere noluerit in præsenti. Adhibebit autem pro certo testimonium in futuro, quando illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, vt dicitur 1. ad Corinth. 4. Et illud testimonium nulli iuranti deficiet, vel pro eo, vel contra eum.

SVMMA TEXTVS.

Svpposito contingere posse, quòd aliquid secundum se sit bonum, quod tamẽ cedat in malum eius, qui non vtitur eo conuenienter, sicut sumere Eucharistiam est bonum & tamen qui indigne sumit iudicium sibi manducat, & bibit; respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Iuramentum secundum se est licitum, & honestum. Probatur primò ex origine vnde ortum habet, quæ est catholica fides. Oritur enim iuramentum ex fide Catholica, qua homines credunt, & profitentur Deum omnium habere infallibilem veritatem, & prouisionem. Secundò ex fine: quia fuit iusiurandum inductum, vt fine litibus imposito, in pace homines & tranquillitate viuant: vt dicit Paulus ad Hebr. 6. Quod est valde licitum, atque honestum. Secunda conclusio: Iuramentum ob malum vsum, ob id, scilicet, quod sine necessitate, & cautela fit, sæpe sæpius in malum cedit. Probatur: Tum, quia irreuerentia fit Deo, eum ex leui causa in testem adducendo. Tum etiam, quia consuetudine iurandi periculum peierandi creatur, cum facile sit hominum verbo delinquere. Propter quod dicebat D. Iacob. cap. 3. Si quis in verbo non offendit hic perfectus est. Et Eccles. cap. 23. Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Circa istum articulum, quod facit difficultatem, est illud Matth. quinto. Ego autem dico vobis; non iurare omnino, neque per cælum, neque per terram. Vbi Christus Dominus omnem facultatem iurandi fidelibus ademisse videtur. Cui & accedit Diuus Hieronymus super illum locum dicens: Iurare per Deum veteri populo concessum fuit, non quod esset rectum hoc facere, sed quod minus malum est iurare per Deum, quam per idola, quod in noua lege est [illegible]rdictum. Propter hoc testimonium Vualdenses hæretici, vt autor est Guido Carmelita, & Castro de hær[illegible] libro octauo, verbo, iuramentum, dixerunt [illegible] esse Christianis iuramentum interdictum, vt nunqu[illegible]m eos iurare liceat. Eundem etiam errorem docuerunt Manichæi, & Pseudoapostoli. Ad quos omnes falsitans & errorẽ

conuin

Licitum est iurare. conuincendos satis esse deberet illud Deut. c. 6. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Et rursus. c. 10. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ipsique adhærebis, iurabisque in nomine illius. Sed respondent qui contrariam sententiam tuentur, id permissum fuisse Iudæis in veteri lege, vt, videlicet, per Deum iurarent, cum tamen Christianis qui perfectiorem habēt legem, sit interdictum. Sed hoc reiicitur ex eo quòd Deus sæpe iurasse dicitur. Quod non faceret, si iurare esset malum ex se, & ex sola permissione Iudæis concessum. Cæterum quoniam etiam respondent huic obiectioni, soli Deo esse licitum iuramentum: quoniam ille solus verax est, & mentiri nequit; omnis autem homo mendax, alijs sacræ scripturæ testimonijs, quæ de Christianis loquantur, operæpretium erit nostram conclusionem probare. Et primū est, quòd Diuus Paulus plures in suis Epistolis iurauit. Ad Rom. enim inquit, testis est mihi Deus, quòd memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Et 2. ad Corinth. 1. Ego autem testem Deum inuoco in animam meam, quod parcens vobis non veni vltra Corinthum. Et ad Philip. 1. Testis est mihi Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi. Quibus omnibus locis Apostolus Deum in testem eorum, quæ dicit, inuocat. Quod nihil aliud est quam iurare. Non est ergo Christiano viro omnino prohibitum iuramentum. Alias Paulus iurans peccasset. Quod non est dicendum. Item Apoc. capite decimo, inducitur Angelus iurans manifestè per nomen Dei. Quod nulla ratione fieret, si iuramentum esset ex se malum. Et ratione sic argumentur: Iuramentum ex sua natura, si adsint omnia, quæ requiruntur ad illius honestatem, est bonum, atque laudabile: per iuramentum enim exhibemus reuerentiam Deo; & ostendimus, qualem existimationem de illo habeamus credentes illum videre omnia, quia qui rem non plane cognoscit non potest *Plautus.* esse bonus testis. Propter quod sapienter poëta Comicus dixit; Pluris est oculatus testis vnus, quam auriti decem: atque etiam confitemur ipsum esse veracem, qui mentiri non potest: ergo iuramentum ex se est licitum Christiano. Denique hæc veritas diffinita est in Concilio Constantien. sess. 8. Inter quadraginta enim quinque assertiones Ioannis Vuitcleph, quæ ibi damnantur, quadragesimo tertio loco ponitur ista de iuramento. Nempe, quòd iuramenta, quæ fiunt ad roborandum humanos cōtractus, & commercia ciuilia, sunt illicita. Quæ sententia simul cum alijs eiusdem, vna super omnes dicta censura, damnata est. Et in Concilio Ephesino, scribens Concilium Nestorio, & petens ab eo, vt recantet suas hæreses, quia non fidebant patres verbis ipsius exegerunt ab eo iuramentum, per hæc verba; Sed consequens est etiam iureiurando fateri te, quòd anathematizes tua polluta & damnata dogmata: Sentias autem & doceas, quæ nos vniuersi per orientem, seu per occidentem episcopi, & magistri, præsulesque populorum credimus, & docemus. Quibus verbis apertè ostendit concilium mentem illius esse, quòd iuramentum est licitum, siquidem illud à Nestorio fieri præcipit.

Explicatur difficilis locus sacræ scripturæ. ¶ Et ad argumentum desumptum ex verbis Christi Matth. 5. vari. respondetur à Doctoribus D. Bonauent. in 3. dist. 39. quæst. 2. artic. 1. dicit Christum non dixisse: Omnino nolite iurare. Nam sic omnem rationem iuramenti interdixisset. Sed potius dixit: Nolite iurare omnino. Cuius orationis sensus est, ne iuremus in omni casu. Et sic illis verbis non ademit omnem facultatem iurandi, sed partim cōcedit, & partim negat. Ista tamen responsio planè est sophistica. D. Hiero. aliter interpretatur illum locum, dicens, Christum non prohibuisse iurare per Deum, sed per cælum, vel per terram. Et ratio illius fuit, ne sensim ex vsu iurandi per has creaturas induceremur in idololatriam, illas tanquam quædam numina venerantes. Nam illud, per quod quis iurat, aut nimium diligit, aut veneratur. Huic etiam interpretationi assentiri videtur Rupertus Abb. libr. 6. de Gloria Christi. Sed cōtra illam sunt duo validissima argumenta. Primum, quòd Christus statim subiecit, sit sermo vester, est, est; non, non. Quod autem abundantius his est, à malo est. Quibus verbis omne iuramentum interdicitur. Secundum, quòd ipse Christus explicat causam, propter quam interdicit inducere in testem cælum, & terram, dicens: Ego autem dico vobis, non iurare omnino. Neque per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius, neque per Hierosolymam; quia ciuitas est Regis magni. Neque per caput tuum iurabis, quia non potes vnum capillum album facere, aut nigrum. Quasi significans, ideo prohibere attestationem per cælum, aut per terram; quoniam ea verè est iuramentum, & saltem mediate adducitur Deus in testem. Si ergo prohibet Christus ea iuramenta, quia iuramenta sunt, & quia continent implicitè attestationem, & inuocationem Dei, à fortiori erit censendus prohibere illa iuramenta, quæ explicite continuerint Dei inuocationem. Quocirca Doctores scholastici magna ex parte aliam rationem sequuntur, dicentes illis verbis Christi contineri consilium vt nunquam iuremus, non autem præceptum de non iurando, quorum sententiæ accedit D. Bern. Hom. 65. super Cant. Et potest fieri verosimilis, ex eo, quòd in eodem c. multa dicuntur. Quale est illud: Ego autem dico vobis non resistere malo, &c. quæ non ad præceptum, sed ad consilium spectant. Cæterùm nec hæc solutio satisfacit. Nā cum iurare non solum sit licitum, sed etiam aliquando necessarium, & in præcepto, quod probari potest primo ex vsu Ecclesiæ. Habet enim ius quæcunque publica potestas, tam ciuilis, quàm spiritualis, iure & more exigendi à ciue, & à quocunque sibi subdito iuramentum, ad detegenda, coercendaque mala; quæ sibi in reipublicæ perniciem, siue in proximi iniuriam obuenerint. Et qui tunc non iuraret contra præceptum ageret, non solum obedientiæ, verum etiam religionis. Cuius generis, vt art. 4. dicemus, est iuramentum. Imò aliquando non requisitus tenetur homo iusiurandū offerre. Tunc, scilicet, quando, vel ad liberandum innocentem à morte, vel pro alio magno bono publico fuerit necessarium. Et tunc vsque adeò est bonum iurare, vt sit delictum non iurare. In quo casu præcipuè habet verum illud psalmi: Laudabūtur omnes qui iurant in eo. Cum, inquam, non solum sit licitum iurare, sed etiam aliquando cadat sub præcepto, tam diuino, quam naturali, id facere non erit imperfectum, sed potius esset imperfectum non iurare quando oportet. Atque ex consequenti non est consilium Christi de nunquam iurando. Vera ergo, & germana expositio illius loci est, quòd *Vera & germana expositio.* primo Christus docet in illis verbis, Per cælum, per terram, per templum contineri verum iuramentum, cuius contrarium existimabant verum Pharisæi, & Scribæ. Et quòd hoc ità sit dicendum, colligitur ex ipso textu. Secundò præcipit, vt neque his, neque vllis alijs iuramentis vtamur. Non quidem simpliciter, sed eo modo, quo vulgò vtebantur Iudæi, scilicet, passim, & pro leui, aut nulla causa. Erat enim illo tempore de hac re apud Iudæos magnus abusus. Qui dummodo sese abstinerent à periurio cætera pro nihilo habebant.

Malè intelligentes testimonium illud Deuteron. capite quinto. Non periurabis. Reddes autem Domino iuramenta tua. Quod à Christo eo loco citatur, dum dicit: Audistis, quia dictum est antiquis, &c. Itaque Christus in illis verbis non prohibet omnino iurare, sed modum, & excessum, quem Iudæi habebant in suis iuramentis faciendis. Qua etiam ratione explicanda sunt multa alia, quæ illo capitulo dicuntur. Vt est illud: Neminem per viam salutaueritis. Non vocetis vobis patrem super terram. Eo, scilicet, modo, quo tunc isthæc omnia fiebant. Huic expositioni suffragatur D. August. in lib. de mendacio, capite vigesimo, & Beatus Chromanus Papa in quodã libello, quem edidit super quintum & sextum caput Matthæi. Cuius verba sunt quæ sequuntur. Primum enim voluit à nobis, & vsum iurationis, & consuetudinem humani erroris auferre. Ne vnusquisque nostrum per hæc elementa iurando, aut creaturam in honore diuinæ venerationis haberet, aut idcircò impunitatem periurij habere se crederet, si per mundi elementa iuraret. Et parum infra exponens reliqua dicit per illa verba: Quod autem abundantius his est; debere intelligi mendacium, quod dicit esse abundantius, quam, est, est, non, non, id est, quam veritas: & à malo, id est, à dæmone, qui mendax est, & pater mendacij. Ex quibus verbis patet iuxta Chromanum, Christum ibi solum prohibuisse periurium, & vsum iurandi pro leui, aut nulla causa. Beda exponens illud Iacobi quinti: Ante omnia fratres mei nolite iurare, dicit, ibidem prohiberi consuetudinem iurandi, ne ex ea deueniatur in periurium. Sic enim ait: Ideò, inquit Iacobus, Vos à iurationis culpa compesco, ne frequenter vera iurando, aliquando etiam in periurium decidatis. Sed eo longiùs à peierandi vitio sitis, quò nec verum deierare, nisi proxima necessitate velitis. Et ferè eadem sunt verba, quæ dicit Diuus Iacobus, cum illis, quæ dixerat Christus. Quare non immeritò eandem habebunt interpretationem. Ad Diuum Hieronymum dicentem, iurare per Deum veteri populo concessum fuisse, non quòd esset rectum hoc facere, sed quòd minus malum est iurare per Deum, quam per idola, quod in noua lege est interdictum, quæ verba referuntur in capite considera. vigesimasecunda, quæstione prima, quibus & Theophylactus astipulatur, nulla alia ratione responder Castro de hæresibus, verbo, iuramentum, Heres. prima, in fine, nisi dicendo: Verum si hi obiicient nobis Hieronymum, & Theophylactum, qui sentire videntur, non licere Christiano viro iurare; nos obiicimus contra Augustinum, Chromatium Druthmarum, Bernardum, Bedam, Rupertum. Parum dixi, imò totius Ecclesiæ diffinitionem, cuius autoritas tanta est, vt mille præstet Hieronymis, & Theophylactis, etiam si hi clarissimi viri fuerint, sanctitate perinde, ac doctrina illustres. Quibus verbis significat errasse Hieronymum in illa sententia, nec aliam conuenientiorem posse habere explicationem. Quod ego item verum puto. Soto libro octauo, de iustitia, quæstione prima, articulo secundo, postquam dixit, certum esse, quòd licet fidelibus iurare, ad quod probandum adducit illud Deuteronomij sexto, Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis, dicit, quòd licet hæc verba imaginem potius permissionis præseferant, quam præceptionis, est nihilominus vera permissio tanquam rei licitæ. Ac si dixisset: Nun tibi simpliciter iurare iubeo. Sed vbi eam necessitatem ratio attulerit non per falsos Deos, sed per me iurabis. Tametsi Hieronymus & Theophylactus permissionem istam non intelligant, vt fieret sine culpa, sed vt vsura permittitur, & meretricium. Et subdit statim; sed forsan sensit Hieronymus vana iuramenta per Deum permissa fuisse Iudæis, hoc est, leuioris illis fuisse pœnæ, quàm nobis, vt auerterentur ab idololatrarum iuramentis per creaturas. Et in hoc sensu subdit quòd Euangelica veritas non recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit. Non autem, quòd neget iuramentum quando legitimè fit, esse licitum. Sed proculdubio nec hæc expositio satisfacit, quia absolutè dicit Hieronymus, permissum fuisse iuramentum Iudæis, non quia esset rectum, sed quia esset minus malum, quod de malis culpæ, & non solum de malis pœnæ potest commodè interpretari. Ex dictis infertur, non solum esse licitum iurare in casu necessitatis, verum etiam præceptum naturale & diuinum omnibus hominibus commune, quando ratio ad id induxerit. Si quis autem quærat, quare Christus, quando dixit; Non iurare omnino, non adiecit, nisi in necessitate, aut cum vtilitate, vt sic omnis ambigendi ratio tolleretur, respondetur, id non fuisse necessarium. Nam præcepta naturalia sub quantumcunque vniuersalibus verbis proponantur, nullatenus includunt casus, quos natura ipsa non comprehendit. Vnde, quia quod iudex malefactores, & suum quisque aggressorem occidat, non comprehenduntur sub illo præcepto: Nõ occides, idcircò nec opus est, quòd ab illo excipiantur, vt diximus, supra agentes de homicidio. Est autem præceptum de iurando, quantum ad vtramque partem, scilicet, iurare, quando ratio postulat, & non iurare, quando nec necessitas, nec vtilitas adest, naturale, atque adeo, nec est opus casus necessitatis, qui illis verbis; non iurare omnino, non includuntur excipere.

D. Aug. Chromatius Papa. *D. Hiero. repellitur.* *Corollarium.* *Quæstio.* *Responsio.*

¶ In solutione ad secundum argumentum ponit Diuus Thomas aliam interpretationem ex Diuo Augustino illius loci: Sit sermo vester, est, est, non, non. Quod autem his abundantius est, à malo est, vltra illam, quam supra posuimus ex Chromatio. Qui dicebat per abundantius his, intelligi mendacium, quod est abundantius, quam simplex veritas, his verbis, est, est, non, non, significata, atque adeò a malo, hoc est à dæmone qui mendax est, & pater mendacij. Interpretatio autem est, quòd iuramentum non dicitur esse malum, sed à malo, nempe à mala causa, scilicet, ex infirmitate, & plaga humani generis, quam de peccato originali accepit. Si enim iurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid suades, quæ vtique infirmitas malum est. Itaque non dixit, quod amplius est, malum est.

Nota circa solutionem ad 2. arg D. Tho.

Tu enim non malum facis, qui bene vteris iuratione, vt alteri persuadeas, quod vtiliter persuadeas, sed à malo est illius, cuius infirmitate iurare cogeris. Hæc Augustinus.

Quam interpretationem sequitur Lyranus super illum locum, qui dicit, quod autem his abundantius est, à malo est, quia semper est, ibi, vel malum culpæ ex p[illegible]te iurantis, quando iurat sine necessitate. Vel si iur[illegible] in necessitate requisitus, tunc semper est ibi malum pœnæ, a parte requirentis.

Ex infirmitate enim humana, quæ est quædam pœna generi humano inflicta, procedit, quòd homines non credant sibi mutuò simplici verbo absque iuramento. Similiter ex parte requirentis aliquando est ibi malum culpæ, quando, scilicet, requirit iuramentum sine necessitate. Hæc Lyranus. Ex quibus possumus colligere, qualiter sit intelligendus, idem Diuus Augustinus super Epistolam ad Galatas, & refertur in ca, i e non est, vigesimasecunda, quæstione 1. quando [illegible]:

Iuramen

iuramentum est à malo, non quidem iurantis, sed increduli iuramentum petentis. Non enim docere putandus est, quòd petere iuramentum est semper malum culpæ, sed dici à malo petentis, scilicet, à malo pœnæ, quod per originalem culpam contraximus. Est enim iam nobis inde naturale malum incredulitatis in rebus grauibus. Esset autem etiam peccatum de leuissimis quibusque iuramentum postulare.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm conuenienter ponantur tres comites iuramenti, videlicet iustitia, iudicium & veritas.

Inf art. 7. cor. & q. 98 art. 1 ad 1. & 3. dist. 39 art. 2. q. 3. & quodl. 5. art. 27.

AD Tertiú sic proceditur. Videtur, quòd inconuenienter ponantur tres comites iuramenti, videlicet iustitia, iudicium, & veritas. Ea enim quorum vnum includitur in altero, non sunt connumeranda tanquam diuersa. Sed horum trium vnum includitur in altero, quia veritas est pars iustitiæ secundum † Tullium Iudicium autẽ est actus iustitiæ, vt suprà †habitum est: ergo inconuenienter ponuntur tres comites iuramenti.

Lib. 2. de inuentione in fol. 4. ante fi. lib.

Quæst. 70. artic. 1.

2 ¶ Præterea, Multa alia requiruntur ad iuramẽtum, scilicet, deuotio & fides, per quam credamus Deum omnia scire, & mentiri non posse: ergo videtur, quòd insufficiẽter tres comites iuramenti enumerantur.

3 ¶ Præterea, Hæc tria in quolibet opere humano requirẽda sunt. Nihil enim debet fieri cõtra iustitiam, aut veritatem, aut sine iudicio, secundum illud primæ ad Timot. 5. Nihil facias sine præiudicio, id est, sine pręcedenti iudicio: ergo hæc tria non magis debent associari iuramento, quàm alijs humanis actibus.

¶ Sed contra est, quod dicitur Hier. 4. Iurabis, viuit Dominus, in veritate, in iudicio, & in iustitia. Quod exponens Hier. †dicit: Animaduertẽdũ est, quòd iusiurãdum hos habet comites, scilicet veritatem, iudicium, & iustitiam.

Et habetur 2. 2. q. 2. cap. Animaduertendum.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut suprà †dictum est, iuramentũ nõ est bonũ, nisi ei qui bene vtitur iuramento. Ad bonum autẽ vsum iuramẽti duo requiruntur. Primò quidẽ, quod aliquis nõ leuiter, sed ex necessaria causa, & discrete iuret. Et quantum ad hoc requiritur iudicium, scilicet, discretionis, ex parte iurantis. Secundò, quantum ad id quod per iuramẽtum cõfirmatur, vel scilicet, neque sit falsum, neque sit aliquid illicitum. Et quantũ ad hoc requiritur veritas, per quam aliquis iuramẽto confirmat quod verum est, & iustitia per quam confirmat quod licitum est. Iudicio autẽ caret iuramẽtum incautum: veritate autem iuramentum mendax: iustitia autem iuramentum iniquum siue illicitum.

Art præced.

¶ Ad primum ergo dicendũ, quòd iudicium nõ sumitur hic pro executione iustitię, sed pro discretionis, vt dictum †est. Neque etiam veritas hic accipitur secundum quòd est pars iustitiæ, sed secundum quod est quædam conditio locutionis.

In cor. art.

¶ Ad secundum dicẽdum, quod deuotio, & fides, & omnia huiusmodi, quæ exiguntur ad debitum modum iurandi intelligũtur in iudicio. Alia enim duo pertinẽt ad rem, de qua iuratur: vt dictũ †est. Quamuis posset dici quod iustitia pertinet ad causam per quam iuratur.

In cor. art.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in iuramento est periculum magnum: tum propter Dei magnitudinem, cuius testimoniũ inuocatur: tum etiam propter labilitatem linguæ humanę, cuius verba iuramento confirmantur. Et ideo huiusmodi magis requirũtur ad iuramentum, quam ad alios humanos actus.

SVMMA TEXTVS.

QVoniam iuramentum non est illarum virtutum, quæ per se honestatem habent, agit D. Th. in hoc articulo, de conditionibus, quæ debent iuramentũ comitari, vt honestum reddatur. Continetur autem eius litera duabus propositionibus. Prima conclusio: Tres sunt necessarij comites, vt iuramentũ honestetur, nempe, veritas, iustitia, & iudicium. Quam probat in argumento, sed contra, testimonio Hier. c. 4. dicentis: iurabis: Viuit Dominus, In veritate, In iudicio, & iustitia. Super quæ verba dicit D. Hieronymus: Aduertendum est: quod iusiurandum hos habet comites, scilicet, veritatem, iudicium, & iustitiam. Et in corpore articuli hac ratione: per iuramentum Deus, qui summa veritas est, & summa iustitia, adducitur in testem: ergo necessariũ est ad eius reuerentiam, quod id, quod iuratur primum sit verum, mox iustum, & æquum, & tandẽ circunspectio iurandi requiritur, vt non leuiter, sed maturo iudicio, & discretione fiat. Et sic necessaria sunt ad iuramẽtum, veritas, iustitia, & iudicium. Secũda conclusio: Iuramentum, cui deest veritas, dicitur falsum; cui deest iustitia, dicitur iniquum: cui deest iudicium, dicitur temerarium.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligẽtia huius articuli operæpretium erit explicare, quid per veritatem, iustitiam, & iudicium, quantum attinet ad præsens institutũ intelligatur. Nam per veritatem non adæquationem rei ad intellectum, quam Metaphysici propriè veritatem appellant, sed conditionem quandam orationis, atque sermonis exterius prolati, intelligimus, vt scilicet, oratio cum animo concordet. Itaque ad hoc, vt veritas, quæ comes iuramenti dicitur illi adesse intelligatur, non est necessariũ, vt id quód affirmo, ità se habeat à parte rei sicut à me significatur. Sed solùm requiritur, atque sufficit, vt ità esse pro certo existimem, quemadmodum à me esse iuratur, vt docet D. Aug. in lib. contra mendacium, & in quodam sermone de verbis Iacobi.

Veritas quid.

¶ Iustitia secundus comes similiter est quędam conditio quæ illi rei quæ iuramento affirmatur, inesse debet, scilicet, vt res illa iusta sit atque honesta. Et deesse intelligitur, quando iuramẽto pollicemur, vel facere res turpes, vel omittere honestas. Si quis autẽ quærat, verũ hęc iustitia adesse debeat omni iuramẽto, tã promissorio, quã assertorio? Caietanus in pręsenti respõdet negatiuè, dicens, quod iustitia tantũ comitatur iuramentum promissoriũ, nõ assertoriũ. Et ratio illius est: Nã in iuramẽto assertorio, sæpe affirmamus fecisse nos res turpes, idque honeste atque licitè. Vt cũ rogatus aliquis à iudice de

Iustitia.

ce de furto, vel adulterio iurat se id fecisse. Verius tamen atque rectius dicendum est, uno quod iustitia vtrusque iuramenti debet esse comes, quamuis diuersimode. Nam in iuramento promissorio iustitia attendi debet ex parte illius rei, quæ iuramento firmatur, vt scilicet, id iuramentum iustum dicatur, quo res iusta promittitur, & iniustum, quo promittitur res iniusta. At verò in iuramento assertorio iustitia est attendenda nõ ex parte rei assertæ, quia iuramento iusto possum asserere res iniustas, sed ex parte causæ, quæ impellit ad iuramentum. Et quod hoc ità sit dicendum, probatur. Nam, si quis iurando detegit crimina alterius occultissima, id iuramentum non est falsum, vt patet, nec temerarium; quia suppono id adhibito consilio fecisse, sed est iniustum tantum: ergo deest illi iustitia, quæ est comes iuramenti: Atque ex consequenti iustitia non solum iuramento promissorio, sed etiam assertorio adesse debet.

Iudicium. ¶ Tertius comes iuramenti est iudicium, quo discretio, atque prudentia in iurando significatur. Non enim satis est, vt quis vera, atque iusta iuret, nisi etiam prudenter, hoc est, adhibita debita cautione, atque consilio id faciat. Quod consistit in tribus. Primum est, vt quæ alia ratione quam iuramento confirmari possunt, iuramento nõ firmemus. Vnde confirmare iuramento res, quæ claræ & perspicuæ sunt, aut quæ ad aliquas pertinent disciplinas, & alia ratione quam iuramento probari possunt, nempe, syllogismo, temerarium erit. Secundum vt non iuremus ex quacunque causa, sed solum propter grauem, & piam. Tertium, vt iuramentum præcedat consultatio. Scilicet, vt repotet secum, qui iuraturus est, quemadmodum se habeat res illa, de qua iuramentum ferre debet ne forte ex deceptione falsum pro vero iuret. Et quocunque ex his tribus deficiente, iuramentum sine iudicio factum dicetur, atque ex consequenti temerarium.

Iuramentum cui deest veritas vel iustitia vel iudiciũ est peccatum. ¶ Suprapolita ergo tria, nempe, veritas, iustitia, atque iudicium, necessaria sunt, vt iuramentum honestetur, & quocunque ex his comitibus deficiente, quod ipsum illicitum sit, atque peccatum, erit necesse, vt D. Thomas in prima conclusione affirmat. Et probatur. Quidquid istorum desit, afficitur iniuria diuinum numen, dum in testem adducitur per iuramentum: ergo est peccatum. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam si deest veritas, adducitur Deus testis mendacij. Si deest iustitia, adducitur, vt approbator iniquitatis. Et si deest iudicium adducitur sine causa. Quę sine manifesta iniuria & irreuerentia esse non possunt. Prætereà; Quidquid horum desit in iuramento, assumitur nomen Dei in vano: quod est contra secundum præceptum Decalogi: ergo est peccatum. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Vanum est quod frustra fit, & caret fine: finis autem iuramenti est confirmare veritatem cognitu necessariam ad iustitiam inter homines conseruandam, iuxta illud Pauli ab Hebr. sexto, omnis controuersia finis ad confirmationem, est iuramentum; Sed ad istum finem consequendum nihil valet iuramentum, cui veritas, vel iustitia, vel iudicium deest: nam si est falsum non confirmat veritatem, & si est iniustum non seruit ad conseruandam iustitiam, sed potius destruit illam; & si est sine iudicio, est temerariũ: ergo vanum, atque peccatum.

Dubium Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrum omne illud iuramentum, cui aliquis supradictorum comitum deest, sit dicendum periurium? Et pro parte affirmatiua est Diuus Hieronymus

Ratio dubitandi. supra Hieremiam capite quarto. Vbi cum dixisset iuramenta habere tres comites, adiecit statim: Qui si defuerint, nequaquam erit iuramentũ, sed periurium. In contrarium tamen est: Nam periurium definitur; Mendacium cum iuramento affirmatum. Et sic solum iuramentum, cui defuerit veritas, videtur dicendum periurium, & non illud, cui deest iustitia, aut iudicium, cum verum esse possit. Et confirmatur ex Diuo Thoma infra quæstione 98. articulo primo. Vbi dicit falsitatem esse de intrinseca ratione periurij. In hoc tamen sit prima conclusio: Iuramentum, cui deest veritas, est simpliciter, & absolutè periurium. Probatur ex diffinitione periurij superius posita. *1 Conclus.* Secunda conclusio: Iuramenta, quibus solum deest, aut iustitia, aut iudicium, vt sunt iuramenta temeraria, & iniusta, dicuntur periurium nõ simpliciter, sed secundum quid. *2. Conclus.* Et quidem, quod simpliciter nõ dicãtur periuria, est res manifesta: quia simpliciter non sunt mendacia. Quod autem secundũ quid sint periuria, probatur: quia inest illis quædam imago, & vmbra falsitatis. Vt enim dicit D. Thom. infra q. 98. art. 1. ad 1. qui iurat se aliquid illicitum facturum; quodammodo incidit in falsitatem. Nam licet verè habeat animum faciendi quod iurat, tamen est obligatus non facere. Et sic in veritate dicit falsitatem. Qui autem iurat sine iudicio, quamuis verum iuret: eatenus tamen inest falsitas illi iuramento, quatenus inconsulto, & temerè iurando exponit se periculo falsum dicendi. Itaque falso iuramento inest falsitas in actu, in virtute; temerario in causa. Et sic omnia iuramenta, saltem secundum quid possunt dici periuria.

Dubium graue ¶ Sed est dubium graue, vtrum omne iuramentum, cui aliquis prædictorum comitum deest, sit peccatum mortale? Et vt recto ordine procedamus, dicemus prius de iuramento, cui deest veritas, deinde de illo, cui deest iustitia: & tandẽ de iuramẽto, cui deest iudicium. Ad explicandum ergo, vtrum omne iuramentum, cui deest veritas, sit peccatum mortale, aduertendum est, quod in iuramento promissorio dupliciter potest deesse veritas. Vno modo, quia is, qui promittit, non habet animum seruandi promissum, alio modo; quia res non perficitur, non præstatur, nõ respondet promissioni, quamuis à principio bona fide & bono animo fuerit promissa. *De defectu veritatis in iuramento.* Et ratio huius est: Nam qui aliquid promittit duo facit. Vnum pollicetur in futurum. Alterum asserit de præsenti. Pollicetur quidem, se daturum, verbi gratia, centum, quæ res futura est. Et asserit, & affirmat de præsenti, se habere animum huiusmodi rem adimplendi suo tempore. Et ità cum adiungit iuramentum promissioni, cõfirmat testimonio diuino esse verum, quod in præsenti de suo animo asserit, atque etiam futurum verum, quod se facturum pollicetur. Et sic inest illi iuramento promissorio duplex veritas. Vna statim cùm fit iuramentum, de animo adimplendi. Altera in futurum de adimpletione promissi. Hoc supposito, vt certa ab incertis separemus dico primo, certum esse, quod omne iuramentum assertorium, cui deest veritas, quacunque ratione desit, siue cum causa, siue sine illa, & in quacunque materia, siue magna, siue parua, est peccatum mortale. *1. Dictũ primum.* Huic conclusioni repugnauit olim, vt refert Syluester, verbo, periurium, §. primo, Gofredus, & Angelus, qui dixerunt, iuramentum, quo affirmamus rem iocosam, non esse peccatum mortale. Sed nostrum dictum est communis sententia omnium Doctorũ. Et probatur: Qui iurat falsum ob eam causam peccat, quia inducit Deũ in testem mendacij, in quo grauis Deo irrogatur iniuria, eo enim ipso profitetur vel Deum nescire quod verum est, vel si sciat, posse induci, vt mendacio patrocinium ferat: sed tam falsum est mendacium iocosum, quam perniciosum, Verbi gratia, dicere te esse Romæ, cum sis Salmanticæ, ac dicere Diuum Petrum fuisse damnatum: ergo

ergo si iuramento confirmes vtrunque quantum attinet ad rationem periurij, æqualiter in vtroque peccabis: quia in vtroque æqualiter Deus in testem mendacij adducitur. *2. Dictū certum.* Dico secundo, etiam esse certum, quod omne iuramentum promissorium, cui deest prima veritas, hoc est, in quo qui iuramento promittit se aliquid facturum, non habet animum promissum adimplendi; est peccatum mortale. Hoc dictum similiter recipitur ab omnibus Doctoribus. Et est ratio: Quia iuramentum promissorium secundum hanc primam veritatem est assertorium. Qui enim, vt diximus, iureiurando promittit, verbi gratia, se hominem occisurum, aut daturum ceotum aureos, eo ipso asserit, se iam tunc habere voluntatem, & animum id faciendi. Et ità respectu huius animi, & voluntatis est assertio rei præseotis. Atque adeò iuramentum assertorium. Ex quo fit, vt quantum ad hanc veritatem idem iudicium sit de hoc iuramento, ac de assertorio. Itaque hæc certa sunt. *Punctus difficultatis.* Sed dubium est vtrùm iuramentum promissorium, cui solum deest secunda veritas, quod contingit, quando is, qui aliquid iuramento promisit, non adimplet promissum, sit semper peccatum mortale? *1 arg. pro parte affirmatiua.* Quod est quærere, vtrùm frangere iuramentum de re leui sit peccatum mortale? Et pro parte affirmatiua argumentor primò. Quemadmodum qui vtitur iuramento assertorio citat Deum in testem ità esse, quod dicit, sic etiam qui iuramento aliquid promittit, citat Deum in testem, ità futurum, sicut promittit. Et rursus: Sicut adducitur Deus testis falsi, cum res, quæ iuramento asseritur, secus se habet: ità etiam adducitur testis falsi, cum res, quę futura promittitur posteà non fit. Sed adducere Deum testem mendacij præsentis, siue id mendacium sit leue, siue graue, est peccatū mortale: ergo pari ratione adducere Deum in testem mendacij futuri, vel potius efficere, vt sit falsum id cuius testificandi causa Deum adduximus, est peccatum mortale in quacunque materia. Probo consequentiam: Nam sicut est æque falsum mendacium leue, & mendacium graue: ità etiam est æque falsum cum res, quæ in futurum promittitur noo seruatur siue leuis sit, siue grauis.

2. Argum. ¶ Secundo: Qui iurat se hominem occisurum, non solum, quia habet voluntatem hominem occidendi, sed etiam oouo peccato periurij; quia citat Deum in testem eius rei, quæ oportet, vt sit falsa, peccat: ergo efficere vt in futurum sit falsa, illa res, cuius Deus citatur testis, est peccatum mortale. Id verò eodem modo efficitur, & æqualiter, siue leuis siue magna sit illa res, quæ iuramenm promissa, oon præstatur: ergo semper est peccatum mortale, non adimplere promissum iuramento firmatum, & confirmatur: Qui iureiurãdo promittit aliquid alteri, tenetur id promissum verum efficere, non solum ad vitandam iniuriam, sed etiam ne efficiat falsum, id cuius Deus citatus est testis. Et sic, qui fidem datam violat, dupliciter peccat: Est enim iniurius in proximum, & periurus in Deum: ergo semper, qui frangit iuramentum promissorium peccat mortaliter. Probo consequentiam: Quia non minùs in re leui, quam in re graui adducit Deum in testem falsi.

1. arg. pro parte negatiua. ¶ In contrarium tamen est, primò: Qui iureiurando promisit, se aliquam rem indifferentem facturum, quamuis ipsum iurare sit malum, quia deest illi iudicium; tamen secundum omnes si non adimplet promissum, non peccat, quamuis possit licitè adimpleri: ergo non quoties deest secunda veritas iuramento promissorio, est peccatum. *2. Argum.* Secundò: Nam videretur profectò res durissima condemnare peccati mortalis eum, qui iureiurando promisit, se dicturum oratiouem dominicam, & non dicit: quod manifeste sequitur ex opposita sententia. Et quod hoc sit durum probo: Non est censenda magis rigida lex iuramenti, quam lex Decalogi, scilicet, non furtum facies: sed ista lex Decalogi mitigatur ex materia leui: ergo à fortiori & lex iuramenti, quæ minus rigida esse debet. Atque ex consequenti non adimplere iuramentum promissorium in re leui, non erit peccatum mortale. *3. Argum.* Tertiò: Si frangere iuramentum in re leui esset peccatum mortale, idcircò esset; quia efficitur falsum id, cuius testificandi causa Deus testis est adductus, & sic quodãmodo Deus falsi testis constituitur: sed hoc non est sufficiẽs ad inducendam culpam mortalem: Nam qui iurauit, se peccare venialiter, Verbi gratia, dicere mendacium iocosum, quia mentiri non licet, oportet vt falsum efficiat id, quod promisit, & cuius testificandi causa Deum testem adduxit: Et tamen secundum communem sententiã Doctorum, tãtum peccat venialiter: quamuis vere Deum adduxit in testem rei, quæ omnino falsa est: ergo.

Sententia Caietani. ¶ In hac re explicanda sunt variæ Doctorum sententiæ. Caietapus eoim articulo septimo, huius quæstionis, vt suam meoreoi explicet, supponit, quod materia leuis cadens sub præcepto potest considerari dupliciter. Vno modo, vt est pars alterius rei. Et secundum istam rationem materia leuis pro nihilo reputatur, & tantum inducit culpam venialem. Alio modo, vt habet rationem totius. Et tunc nõ est censenda parua. Vt verbi gratia, quia materia integra furti sunt facultates alienæ; idcircò nummus argenteus in eo, qui magnas habet opes, est leuis materia, quia comparata ad totas facultates, quarum est pars, est leuis quadã res. At verò idem nummus argenteus in eo, qui hunc solum habet nõ est leuis materia furti, sed grauis, quia est totalis. Hoc supposito dicit primò Caietanus, quod si res leuis, quę promittitur, est pars eius materiæ, quæ iuramẽto est promissa; id prætermittere nõ est peccatū mortale; sed tantum veniale. Vt, verbi gratia, si promisi per iuramentum, me recitaturum psalteriū, & dum illud recito prætermitto versiculum, illa omissio non inducit culpam mortalem, sed tantum venialem. Et ratio est: quia ego promisi me dicturum psalterium, & cum exoluo promissum fere omni ex parte, illa omissio leuis vnius versiculi pro nihilo reputatur. Et sic non potest inducere culpam mortalem. Dicit secundò Caietanus, quod si res leuis quæ prætermittitur est totalis materia iuramenti, id prætermittere est peccatum mortale. Vt si Verbi gratia, iuramento promisi dicere vnum Aue Maria, & illud omitto, pecco mortaliter, quia totaliter nõ exoluo promissum. Sed hæc ratio Caietani nõ videtur sufficiẽs. Nã si Deus peculiari aliquo pręcepto pręcepisset, vt ne mentiremur iocose, id facere esset solum peccatum veniale, perinde ac nũc est. Et tamẽ si mẽtiretur quis iocose tũc violaret præceptū secũdũ totã suã materiã. Itẽ: Nũc est peculiare præceptū de nõ dilapidãdis proprijs facultatibus, cuius totalis materia sunt vniuscuiusque opes. Et tamẽ, si quis omnes suas opes per se loquẽdo, sine causa profundat, violat id præceptū nõ in aliqua re parua; sed secũdũ totã materiã illius, & solum peccat venialiter vt omnes Doctores cõcedũt: quia cũ sit dominus illarũ rerũ totũ illud bonorũ dispẽdiũ habetur pro re leui: ergo si res, in qua peccatur est leuis, semper erit peccatū veniale, siue illa res sit totalis materia, vel partialis præcepti. Atque ex consequenti distinctio quam Caietanus afferebat est nulla.

¶ Syluester, verbo, iuramentum 4. §. 1. ex mente Archidiaconi, tenet oppositam sententiam, scilicet, quod frangere iuramentum de re leui susceptum nõ est peccatum mortale. Et eandem tenet Soto libro 8. de iustitia, quæstione 2. articulo 3. Quæ proculdubio est vera

& tenen

& tenenda. Vnde ad illius explicationem aduertendum est primò, quod in iuramento promissorio vnum assero, scilicet, me cum promitto, ex animo & non ficte promittere, & alterum spondeo, scilicet, te præstaturum quod polliceor. Addducitur autem Deus ad vtriusque rei confirmationem, nempe, ad assertionem firmandam & ad sponsionem cõfirmãdam. Sed diuersimode. Nam respectu eius, quod assero de meo animo in præsenti, adducitur Deus, propriè loquendo in testem. At verò respectu eius, quod in futurum facturum promitto, adducitur Deus non tanquam testis; sed tanquam vas, & tanquam pignus; quo pignore dato, is, cui fuit promissio certam de mea fide spem concipiat. Et ratio huius differentiæ sumpta est ex ipsa rei natura. Nam de re præsenti aut præterita, sit ne aut fuerit? commode potest aliquis esse testis. At vero de re futura, vtrum futura sit, nec ne, nullus affirmare vt testis potest, sed vel diuinare, vt coniector, vel confirmare vt sponsor. Cuius etiam rei illud est apertum indicium, quod si in iuramento promissorio respectu rei promissæ in futurum, Deus adduceretur testis, sequeretur, quod quoties aliquis non adimplet iuramentum promissorium, cum possit illud implere, toties efficeret Deum testem falsi, & sic toties peccaret mortaliter. Quod tamen consequens est manifestè falsum, vt patet in iuramento de re leui, aut de ijs rebus, quæ sunt sub consilio.

In iuramento promissorio vnum asseritur & alterū promittitur.

¶ Secundo est aduertendum, quod qui Deum adducit testem falsi, & etiam qui non persoluit, quod Deo sponsore promisit, vterque irrogat iniuriam Deo, diuersæ tamen rationis. Nam primus fingit Deum mendacem. Et secundus Dei nomen, quod pro pignore dedit, contemnit, atque despicit. Prior illa iniuria, quæ est fingere Deum mendacem non recipit magis, nec minus: quia omnia mendacia in ratione falsitatis, formaliter loquendo, sunt æqualia. At verò posterior iniuria recipit gradus, potestque esse maior, vel minor secundum proportionem rei promissæ. Non enim omnia promissa æquè obligant, sed magis, vel minus pro ratione materiæ. Et grauius est frangere fidem in re graui, quam in re leui.

Qualiter irrogetur iniuria Deo in nõ adimplẽdo iuramentum.

1. Conclus. ¶ His constitutis sit conclusio: Iuramentum promissorium, cui deest secunda veritas, nempe non adimplere quod iure iurando, quis facere est pollicitus, nõ semper est peccatum mortale: sed solum quando res promissa est maioris momenti. Probatur: In iuramenti leuis violatione fit iniuria Deo, non quia fingitur mendax, sed quia nomen illius, quod pro pignore fuit adductum, parum reueretur: sed huiusmodi neglectus, atque irreuerentia, quando versatur in re leui, est leuis: ergo non est peccatum mortale, sed tantum veniale. Prætereà: Frangere votum de re leui, secundum communem opinionem (quod, & à nobis in materia de voto fuit probatum) est tantum peccatum veniale: ergo similiter frangere iuramentum de re leui. Probo consequentiam: Nam maior est vinculum voti, quam iuramenti, vt dicemus articulo octauo huius quæstionis. Item: Si quis promisit, se recitaturum psalterium, & omittit versiculum tantum, peccat venialiter: ergo & qui promisit dicturum versiculum, & illum omittit, tantum peccat venialiter. Probo consequentiam: Nam illud discrimen Caietani est nullum, vt diximus. Quod etiam hac ratione potest confirmari. Qui nominatim promisit dare Petro rem aliquam parui momenti, ea pollicitatione imposuit sibi legem obligantem ad illud, quod promisit præstandum, sub pœna peccati, & eius legis integra materia est res illa promissa; & tamen, si nihil det, nec fidem seruet, tantum peccat venialiter ex leuitate materiæ, vt omnes Doctores concedunt: ergo pari ratione, quamuis totum, quod promisisti Deo, sit vnus versiculus, si illum omittas, non erit peccatum mortale. Vltimò: Ex opposita sententia sequeretur omnes matres, & nutrices infinita committere peccata mortalia; sæpe enim iratæ filijs suis minantur, iuramentóque promittunt, se illos flagellaturas, aut aliquid aliud facturas; quod tamen postea te non adimplent: consequens autem est absurdum & contra communem Doctorum sententiam: ergo & illud, ex quo sequitur.

Ad 1. arg. pro parte affirmatiua. ¶ Ad primum argum. pro parte affirmatiua ex dictis patet solutio. Iam enim ostendimus qualiter respectu rei futuræ Deus non adducitur testis, sed tantum vt sponsor. Quod in re leui fieri potest, sine graui iniuria.

Ad 2. arg. Ad secundum argumentum respondetur negando, quod qui iurat, se hominem occisurum peccet peccatum periurij propriè, sed solum est periurus secũdum quid, quo nomine censemus, & appellamus omnem irreuerentiam quæ Deo fit in iuramento. Fit autem Deo irreuerentia in iuramento iniusto, non quia citatur testis rei futuræ falsę; sed, quia datur tanquam sponsor, & pignus rei non adimplendæ. Ad confirmationem respondetur, concedendo, quod qui iuramento promisit aliquid tenetur illud adimplere. Et si id non faciat non solum est iniurius in proximum; sed etiam in Deum. Nego tamen, quod teneatur id adimplere, ne efficiat Deum testem falsi. Nam, vt diximus, respectu rei futuræ non citatur Deus, tanquam testis. Sed est iniurius in Deum & tenetur ad impletionem; quia dedit Deum, vt sponsorem, & vadem rei non adimplendæ; quod in re leui fieri potest, sine graui iniuria.

De defectu iustitiæ in iuramento. ¶ Diximus de veritate, sequitur, vt dicamus de iustitia. Circa quam est difficultas, vtrum sine peccato mortali possit aliquando deesse iuramento? Ad cuius explicationem dico primò, quòd qui iurat se facere aliquid, quod est peccatum mortale, proculdubio peccat mortaliter. Ita tenet Syluester, verbo, iuramentum, secundo, §. septimo, & Soto libro octauo, de iustitia. quęstione secunda, articulo tertio. Et probatur: Quia adducere Deum in vadem, & sponsorem rei, quæ est peccatum mortale, fieri non potest sine graui ipsius Dei iniuria & vel maximè, quod vt diximus in materia de voto, cum promissio de re fieri debeat, quæ sit grata illi, cui fit promissio, qui rem iniquam iurando promittit potius est dicendus malum comminari, quàm bonum promittere. Comminari autem facere iniuriam Deo, ita iste iniquum, vt nihil, vel impudentius, vel audacius dici possit.

1. Dictum.

2. Dictum. Dico secundò, quod qui iurat se facturum aliquid, quod est peccatum veniale, tantum peccat venialiter. Ità tenent cõmuniter Doctores. Et ratio est: Quia iniuria, quæ fit Deo in huiusmodi iuramentis, quamuis sit nonnulla, est tamen leuis, atque adcò tantum inducit culpam venialem.

3. Dictum. Dico tertiò, quod qui iurat se facturum aliquid eorum, quæ obstant operibus consilij, tantum peccat venialiter. Et quidem, quod peccet, est res manifesta propter irreuerentiam, quam irrogat Deo, abutens eius autoritate, ad confirmandum id, cuius oppositum ipse consuluit. Quod autem huiusmodi peccatum tãtum sit veniale, probatur: Abstinere se ab ijs, quæ sunt in consilio, est licitum: ergo irreuerentia, quæ fit Deo in iuranda huiusmodi abstinentia est leuis, atque ex consequenti solùm inducit culpam venialem. Syluester vbi supra ex mente Archidiaconi dicit, quod qui talia iuramenta emittunt, peccant mortaliter. Et ratio est; quia tales in huiusmodi iuramentis ponunt obicem Spiritui sancto. Sed reuera fallitur. Nam cum huiusmodi vota, vel iuramenta non sint obligatoria vt statim dicemus, nullum obicem possunt

Spiritui

Spiritui sancto apponere. Sed qui iurauit vxorem ducere, iam potest religionem ingredi, ac si tale iuramentum non fecisset.
4. Dictum. Dico quarto, quod qui iurat se facturum aliquam rem indifferentem, vel impossibilem tantum peccat venialiter. Quod peccet, patet: quia vtitur nomine diuino ad confirmandam rem, quæ vel fieri non potest, quia impossibilis, vel nihil refert, vt fiat, quia indifferens. Quod sine aliquali irreuerentia fieri non potest. Quod autem huiusmodi peccatum sit tantum veniale, probatur; quia irreuerentia est leuis. Si quis autem quærat, vtrum huiusmodi iuramenta promissoria aliquam inducant obligationem præstandi promissum? vt ad hanc difficultatem respondeamus aduertendum est, quod sicut materia iuramenti assertorij est veritas; ità etiam promissorij est res honesta & vtilis. Ex quo fit, vt sicut quando deest veritas in assertione, assertio redditur mendacium; ità etiam quando id, quod promittitur, est res vel inutilis, vel inhonesta; ipsa promissio redditur irrita & inefficax, & non est promissio, nec aliquam adimplendi obligationem inducit. Et ratio est: Nam promissio semper fit pro commodo alterius. Nullus autem rationabiliter debet habere gratum, aut commodum id, quod vel inhonestum est vel inutile.
5 Dictum. Vnde dico quinto, quod qui iurat se facturum aliquam rem, vel inutilem, vel indifferentem, vel contra consilium, non tenetur adimplere promissum. Probatur: Iuramentum obligat seruare promissum vbi vere existit; sed in casibus positis nulla existit promissio ex defectu materiæ: ergo iuramentum adiunctum nullam obligationem inducit.
6. Dictum. Dico sexto, quod qui iurat se facturum aliquam rem indifferentem, vel contra consilium, licet non teneatur id facere, licitè tamen potest iuramentum adimplere. Probatur: Ante factum iuramentum poterat illud facere: ergo & post factum iuramentum, cum iuramentum non tollat obligationem illud faciendi, sed potius eam augeat.

¶ De iudicio similiter est dubium, vtrum eius defectus in iuramento semper sit peccatum mortale.
De defectu iudicij in iuramento. In quo sit prima conclusio: Qui iuramento confirmat res veras, sine causa tamen, & necessitate, tantum peccat venialiter. Probatur: Nam huiusmodi iuramenta, quia vana sunt, culpa non vacant, & quia vera
1. Conclusio. existunt atque certa, mortalem labem non impingunt, sed tantum venialem, tanquam illa, quæ leuem iniuriam Deo irrogant. Et est aduertendum, quod ad iudicandum, verum ne sit, an falsum iuramentum, non tam ad rem iuratam, quam ad mentem iurantis est attendendum. Si enim quis id iurat, quod post legitimum examen certo putat esse verum, licet fortè sit falsum nullatenus delinquit. Et vice versa qui putat esse falsum, quod pro vero iurat, quamuis fortè sit verum, nihilominus est periurus: & peccat mortaliter ex conscientia erronea. Requirit autem iuramenti reuerentia non solum, vt verum iuretur; sed vt homo nihil iuret, antequam pro rei qualitate sit certus, verum esse quod iurat. Dixi, pro rei qualitate, quia non æqua in omni materia, quæ iuramento est confirmanda ad veritatem præseruandam requiritur diligentia: sed in rebus egregijs atque arduis moltò maior, quàm in ijs, quæ sunt minoris momenti. Imò quandoque res potest esse tam parua, vt sine aliqua discussione iurari possit. Culpa ergo iurandi rem incertam pro certa, æstimanda est penes negligentiam, hoc est, penes omissionem diligentiæ, quæ pro materiæ dignitate est adhibenda. Quæ poterit esse tanta, vt faciat peccatum mortale, & tam parua, vt non constituat, nisi veniale. Id quod iudicio prudentis viri relinquitur determinandum. Et ratio est: Nam qui est valde negligens in inquirenda veritate eius rei, quam iurat sciens & volens exponit se manifesto periculo peierandi, quod sine culpa mortali fieri non potest.

¶ Sed contra istam conclusionem, & simul contra determinationem præcedentis dubij, quo diximus sæpè sæpius posse contingere, vt illud iuramentum, cui deest iustitia, sit tantum peccatum veniale, argumentor in hunc modum. D. Tho. infra q. 98. ar. 2. determinat, omne illicitum iuramentum quodammodo esse periurium, etiam illud, cui deest tertius comes: & in articulo tertio constituit, omne periurium esse peccatum mortale: ergo falso dicitur, & contra D. *Argum.*
Tho. quod illa iuramenta, quibus deest iudicium, aut iustitia, tantum possunt esse peccata venialia. Ad hoc argumentum, vt respondeamus, aduertendum est, quod aliquod iuramentum dupliciter potest dici periurium. Scilicet, simpliciter; aut secundum quid. Quæ *Periurium*
distinctio est D. Bonauent. in 3. d. 39. art. 1. q. 2. Periu- *duplex*
rium simpliciter dicitur illud, quod potissimo & præcipuo fini iuramenti, qui est veritatis confirmatio, & attestatio, aduersatur. Et est omne illud iuramentum assertorium, cui veritas deficit. Et contingit, vel quando quis iurat id, quod putat esse falsum, aut iuramento promittit, quod tunc facere non intendit. Huic etiam annectitur iuramentum promissorium eius rei, quæ sine peccato mortali impleri non potest. Quippe quod in virtute etiam est iuramentum falsum. Siquidem qui illud emisit, tenetur sub reatu peccati mortalis falsum reddere. Reliqua illicita iuramenta, licèt suo gradu dicantur periuria, sortiuntur tamen hoc nomen secundum quid; quia fini iuramenti, qui est attestari veritatem, non aduersantur. In promissorijs nãque, de quibus diximus dubio præcedenti, quod erãt peccata venialia, saluatur veritas, quæ est finis iuramẽti in intẽtione iurãtis. Et quoniã ratione materiæ obligationes inde resultãtes nõ ligant sub reatu mortali, fit, vt nec periuria ipsa sint mortalia. In assertorijs verò iuramẽtis, quib⁹ deest iudiciũ, quoniã similiter saluatur veritas in intẽtione iurantis, & aliunde cõtrahunt rationem culpæ, nõ est necessarium, quod semper sint mortalia. Itaque cùm in iuramentis sit duplex vis, vt dicemus articulo septimo huius quæstionis, vna veritatis assertoria, cõfirmatoria & testificatoria, altera obligatoria, resultans ex iuramento promissorio, prima sẽper obligat sub reatu mortali, quoniã veritas cõsistit in indiuisibili, & æqualis iniuria fit Deo, adducẽdo eũ in testẽ vnius mẽdacij, sicut alterius. At verò secũda ex grauitate obiecti pẽsanda venit. Et quoniã potest cõtingere, vt res promissa sit leuis, fieri etiã potest, vt transgressio iuramẽti ex hac parte tãtũ sit peccatum veniale. Hoc supposito ad argumentum re- *Ad argum.*
spondeo, quod quando Diuus Thom. dicit, omne periurium esse peccatũ mortale, si distributio fiat pro vniuersis indiuiduis, tunc restringẽda erit propositio tantũ, ad periuria simpliciter, quæ semper sunt peccatũ mortale. Si autẽ sit sensus, quod periurium ex genere suo est peccatum mortale; sicut dicere solemus, quod furtum ex sui ratione peccatũ mortale est, tunc propositio habet verum vniuersaliter de omni periurio. Et illa, de quibus diximus in hoc dubio, & in præcedenti, ratione materiæ, excipiuntur vt non sint, nisi venialia: sicut suffurati obolum.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrũ qui habẽt

consuetudinem iurandi, quoties iurant, siue verum, siue falsum dicant, aliquod peccatum committant? De qua re nonnulli, vt autor est Scotus in 3. d. 39. quæst. 1. partem tenuerunt affirmatiuam, dicentes, semper eos, qui ex consuetudine iurant in iurando peccare. Et ratio est; Nã qui iurat hoc modo, iurat sine iudicio tertio comite iuramenti: cuius defectus esse non potest, sine aliquali culpa, vel mortali, vel veniali. In hoc tamen
2 Conclus. sit secunda conclusio: De iuramento facto ab eo, qui habet consuetudinem iurandi, eodem modo iudicandum est, ac de illo, quod fit ab eo, qui talem iurandi consuetudinem non habet. Ita tenet Soto lib. 8 de iustitia. quæst. 2. ar. 3. conc. 7. Nolo negare in hac conclusione, quod habitus, & consuetudo iurandi ex actuum frequentatione genitus sit causa, iterum, atque iterum iurãdi; cùm certum sit quemcunque habitum generare similes actus illis, ex quibus genitus est. Nec etiam volo negare, quod illa iurandi facilitas secum afferat periculum deierandi, cum anteuertat vsum rationis & faciat sæpè sæpius, vt homo iuret, antequam adhibeat veritatis iudiciũ. Sed quod volo dicere est, quod consuetudo iurandi speciem iuramenti non mutat, nec aggrauat, nisi quatenus comitem aliquem tollit. Itaque qui decies vanè iurat ex consuetudine, decem etiam præcisè peccata cõmittit, vel mortalia, vel venialia iuxta defectum comitis, qui defuerit iuramento. Hoc est, si fuerint falsa, aut iniqua de re, quæ sine mortali impleri non potest, erunt mortalia; & si fuerint vana ex defectu iudicij & discretionis erunt venialia. Nec aliquod discrimen est, quantum ad hoc, inter iurantem ex consuetudine, & iurantem sine illa. Ex quo fit, vt qui habet consuetudinem iurandi, si ex legitima causa iurat veritatem, nihil peccabit. Si autem iurat sine causa peccabit tantum venialiter. Et ratio est: Nam illa consuetudo, cum sit habitus, nec est peccatum, nec aggrauat peccatum ex illa procedens. Et ad argumentum in contrarium factum respondeo, falsum esse, quod semper is, qui iurat ex consuetudine iurat sine iudicio. Vt est videre in eo, qui ex legitima causa iurat ex consuetudine; atque etiam in eo, qui ex habitu iurat in re perspicua.

3. Conclus. ¶ Tertia conclusio: Qui habet consuetudinem, quacunque in re, & quacunque oblata occasione sine delectu iurandi, est in statu peccati mortalis, nec absolui debet, nisi habeat animum resistendi illi consuetudini, eamque extirpandi. Probatur manifestè; consuetudo, quidquid in buccam venerit iuramento confirmandi sine delectu, est ingens occasio, & magnum periculum, falsum pro vero confirmandi sed qui quantum potest pro sua virili parte non conatur à se remouere causam, & omnes occasiones peccati, est in statu mortalis culpæ, vt omnes Theologi concedunt: ergo & qui ex consuetudine iurat, nisi habeat animum pro suis viribus talem consuetudinem depellendi, & extirpandi. Hinc est, vt sancti patres aduersus istam teterrimam, & mortiferam iurandi consuetudinem, quam plurima dicant. D. enim Augustinus in quodam sermone de verbis Apostoli, explicãs illa verba Iacobi; Ante omnia nolite iurare, in hunc modum dicit. Ante omnia, inquit, vt attendatis præ cæteris, vigiletisque, ne surrepat vos consuetudo iurandi. Et infra: Nolles, vt diceret tibi, ante omnia, vt omnia tua inspiceres: omnes motus linguæ tuæ diligentissimè custodires; essetque custos malæ consuetudinis tuæ. Ad eam constringendum audi, ante omnia. Quid est ante omnia? ante omnia vigila: ante omnia intentus esto. &c. Quibus verbis significat vigilantissimam curam, quam homines ad extirpandam malam iurandi consuetudinem adhibere solent. Sed quid est sanctorum dicta referre, cum Spiritus sanctus Ecclesiastic. 23. dicat. Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa: Nomen nanque Dei non sit assidua in ore tuo. Et nominibus sanctorum non admiscearis. Quoniam non eris immunis ab eis. Vir multum iurans implebitur iniquitate; & non discedet à domo illius plaga. Et si frustrauerit delictum illius super ipsum erit. Et si dissimulauerit delinquit dupliciter. Et si in vacuum iurauerit non iustificabitur. Replebitur enim retributione domus illius, &c. Pro hoc etiam facit egregium illud testimonium Zachariæ capitulo quinto, quod à nobis latè fuit explicatum supra quæstione 66. artic. 6. Hæc est maledictio, quæ egredietur super faciem omnis terræ: quia omnis fur iudicabitur, & omnis iurans similiter iudicabitur. &c. De hac re videndum est concilium Toletanum 8. can. 2. vbi multa dicuntur de incautis iuramentis.

Articvlvs IIII.

¶ Vtrùm iurare sit actus religionis siue latriæ.

AD Quartũ sic proceditur. Videtur quòd iuramentum non sit actus religionis siue latriæ. Actus enim latriæ sunt circa aliqua sacra, & diuina. Sed iuramenta adhibentur circa controuersias humanas, vt Apostolus dicit ad Hebræos 6. ergo iurare non est actus religionis seu latriæ.

2 ¶ Præterea, Ad religionem pertinet cultum Deo offerre, vt † Tullius dicit. Sed ille qui iurat nihil Deo offert, sed Deum inducit in testẽ: ergo iurare non est actus religionis seu latriæ. Lib. 2 de inuentione in fol. 4. ante finem lib.

3 ¶ Præterea, Finis religionis seu latriæ est reuerentiam Deo exhibere: hoc autem non est finis iuramenti, sed potius aliquod verbum confirmare: ergo iurare non est actus religionis.

¶ Sed contra est, quod dicitur Deuteron. 6. Dominum Deum tuum timebis, & ipsi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Loquitur autem ibi de seruitute latriæ: ergo iurare est actus latriæ.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut ex dictis † patet, ille qui iurat, inuocat diuinum testimonium ad confirmandum ea quæ dicit. Nihil autem confirmatur nisi per aliquid quod certius est, & potius. Et ideo in hoc ipso quòd homo per Deum iurat, profitetur Deũ potiorem, vt pote cuius veritas est indefectibilis, & cognitio vniuersalis. Et sic Deo aliquo modo reuerentiam exhibet. Vnde & Apostolus dicit, ad Hebræos sexto, quòd homines per maiores se iurant. Et Hieronym. † dicit super Matth. quòd qui iurat, aut veneratur, diligit eum, per quem iurat, Philosophus etiam † dicit in primo Metaphy. quòd iuramentũ est honorabilissimum. Exhibere autem reuerentiam Deo pertinet ad religionem siue latriam: vnde manifestum est quòd iuramentum est actus religionis siue latriæ. Ar. 1 huius quæst. Matt. 5. super illud. ego autem dico non iurare omnino. 9. Lib. 1 ca. 3 dum refert opinionem Thaletis. to. 3.

¶ Ad

¶ Ad primum ergo dicendum, quod in iuramento duo considerantur, scilicet testimonium quod inducitur: & hoc est diuinum. Et id super quo inducitur testimonium, vel quod facit necessitatem testimonium inducendi: & hoc est humanum. Pertinet ergo iuramentum ad religionem ratione primi, non autem ratione secundi

¶ Ad secundum dicendum, quòd in hoc ipso quod aliquis assumit Deum in testem per modum iuramenti, profitetur eum maiorem, quod pertinet ad Dei reuerentiam. Et sic aliquid offert Deo, scilicet reuerentiam, & honorem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnia quæ facimus debemus in Dei reuerentiam facere. Et ideo nihil prohibet, si in hoc ipso quod intendimus hominem certificare, Deo reuerentiam exhibeamus. Sic enim debemus aliquid in Dei reuerentiam facere: vt ex hoc vtilitas proximis proueniat: quia etiam Deus operatur ad suam gloriam, & nostram vtilitatem.

Summa Textus.

Conclusio huius articuli est affirmatiua. Quam probat D. Thom. in argumento sed contra ex illo Deutero. 6. Dominum Deum tuum timebis, & ipsi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Vbi tria verba ponuntur, in quibus diuinus cultus ad latriam pertinens, consistit. Quorum vnum est, ac per nomen illius iurabis. Et in corpore articuli hac ratione. Qui iurat diuinum testimonium ad sua dicta confirmanda inuocat: sed nihil cõfirmatur, nisi per id, quod certius, & potius est: ergo eo ipso, quod quis iurat per Deum, profitetur ipsum esse potiorem, vtpotè, cuius veritas est indefectibilis, & cognitio vniuersalis. Atque ex consequenti iuratio per Deum est quædam fidei professio, & actus religionis, quo Deum reueremur. Propter quod dicebat D. Paulus ad Hebræos 6. Homines per maiorem se iurant. Et D. Hieronymus supra cap. 5. Matth. Qui iurat aut ueneratur, aut diligit Deum, per quem iurat. Et Arist. lib. 1. Metaph. Iuramentum est honorabilissimum.

Explicatio Articuli.

Conclusio huius articuli est certa & extra controuersiam posita. Quemadmodum enim contemplatio, quæ consistit in mente, & oratio vocalis, & sacrificium, quod fit opere, sunt cultus religionis: sic etiam & iuratio: Et sicut per precationes inuocatur Deus, vt auxiliator: sic etiam per iusiurandum inuocatur, vt testis. Atque adeò vtrobiq; est eadem religio & eiusdem fidei professio. Nempe, quod omnia scit, & omnia potest. Sed distinguendum est de iuramento, quod legitima iuratio est cultus religionis, vana vero est religionis contaminatio. Et vtrumq; præceptum, scilicet: Ne iures vana per eum, &c. in necessitate est iurandum pertinet ad idem Decalogi. secundumque reducitur ad primum. Si quis autem quærat, *Quæstio.* cur non fuerit vtrumque expressum, sed tantum illud negatiuum, Ne iures vana per eum? Respondeo, *Responsio.* quod quia iusiurandum per se non est virtus, sicut cultus Dei, & festorum sanctificatio: sed solum ob necessitatem concessum, natura ipsa rerum exigebat, vt præcepta cultus, & sanctificationis festorum qualia sunt duo priora essent affirmatiua, tanquam de rebus, quæ per se sunt optandæ: Aliud verò negatiuum, scilicet, ne vana essent nostra iuramenta. Præterquam quod hæc negatio est simpliciter necessaria: affirmatio verò non item, nisi in casu necessitatis. Imo si omnes homines essent innocentes, nihil aliud oporteret, quam dicere, est, est, non, non, vt Christus admonuit. Itaque in illo præcepto: Ne iures vana per eum, includitur etiam, quod vbi fuerit necessarium solidè & legitimè per Deum iuremus. Nec opus fuit hoc exprimere, sed iuri naturæ relinquere: qui sint dicendi casus necessitatis. Et ideo omni iure iam naturali, quam ciuili & diuino fuit semper iusiurandũ tanquam cultus religionis habitum, quem antiqui nunquam, nisi illis, quos pro Dijs colebant, tribuerunt. Idèò Hieremiæ ca. 5. conqueritur Deus de filijs Israël, quod cum dereliquerint, iurauerintque in ijs, qui non erant Dij. Sed contra hoc est argumentum: Finis religionis est, *Argumentũ.* reuerentiam Deo exhibere: finis autem iuramẽti non est hic: sed confirmare dicta humana, quæ per se infirma erant: ergo iuramentum non est actus religionis. Ad hoc argumentum vt respondeat Caietanus *Solutio Caietani.* aduertit, quod in iuramento possumus duo considerare. Vnum, quod pertinet ad essentiam iuramenti, & est inuocatio diuini testimonij, quod inuocare formaliter est reuereri ipsum Deum, vt superiorem, & omnia scientem. Et hic honos, & cultus, inquit Caietanus, non ordinatur ad aliquid humanum: sed exhibetur Deo propter seipsum, & non alterius rei gratia. Et secundum hoc iuramentum dicitur actus religionis. Alterum, quod possumus considerare in iuramento, est manifestatio atque confirmatio veritatis. Quæ manifestatio non est iuramentum ipsum: sed potius est effectus, & quid consequens iuramentum. Et ista manifestatio habet pro fine res humanas. Et sic nihil obstat argumento. Hæc tamen solutio Caietani mihi non placet. Nam manifestatio, & confirmatio veritatis, est quidem effectus iuramẽti: sed est effectus præuisus, & intentus, & cuius efficiendi gratia iuramentum ipsum assumitur. Si ergo vtimur iuramento ad consequendum hunc effectum, scilicet, manifestandam veritatem: & iste effectus, qui est manifestatio veritatis, ordinatur ad res humanas de primo ad vltimum, ipsum etiam iuramẽtum ordinabitur ad res humanas. Quod est cõtra sententiam Caietani. Quocirca aliter respondetur, & melius, quod iuramentum *Vera solutio argumenti.* potest comparari, & ad animum iurantis, & ad habitum religionis existentem in voluntate eius, qui iurat: à quo habitu proficiscitur illud iuramentum. Et quidem iuramentum per ordinem ad animum iurantis habet pro fine præcipuo, confirmare veritatem, & efficere auditorem certum earum rerum, quas audit. At vero iuramentum, id est, ipsa inuocatio diuini testimonij per ordinem ad habitũ religionis, à quo oritur, quamuis fiat pro veritate confirmanda, præcipue tamen fit propter Deum colẽdum. Et ratio est: Nam religio, quoniam inclinat animũ hominis ad cultum Deo exhibendum, quacunque in materia positum: & adducere Deum in testem, quando est necesse, est ipsum Deum honorare, atque cultu afficere: idcirco religio ipsa, & habitus ille inclinat, non vt dicta nostra cõfirmare velimus: nam id ad aliam pertinet virtutem, sed supposito, quod confirmare nostra dicta volumus, inclinat nos, vt illa diuino testimonio inuocato confirmemus. In quo ipse habitus religionis intendit duo. Primum, quod est minus principale, est confirmare veritatem diuino testimonio. Secundum, atque præcipuum, est exhibere Deo hunc cultum,

atque honorem, quo Deus afficiatur ex veritatis confirmatione. Et per hoc facile respondetur ad argumentum propositum.

Articvlvs V.

¶ Vtrùm iuramentum sit appetendum & frequentandum tanquam vtile & bonum.

Sup. q. 89 ar. 5. ad 6. Et 3 2. 3 1 7. ar. 2. 10. & ad 2 Et 3. dist. 39. ar. 2 q. 1. Et Psal. 14 §. Et Rom. 1 lec. 5. Q. 88. art 5. & 6.

AD Quintũ sic proceditur. Videtur, quòd iuramentum sit appetendum & frequentandum tanquam vtile & bonum. Sicut enim votum est actus latriæ, ita & iuramentum. sed facere aliquid ex voto est laudabilius, & magis meritorium: quia votum est actus latriæ, vt supra dictum † est: ergo pari ratione facere vel dicere aliquid cum iuramento, est laudabilius: & sic iuramentum est appetendum tanquam per se bonum.

Matt. 5 super illud, ego autem dico vobis, non iurare, 10 p.

2 ¶ Præterea, Hieronym. dicit † super Matth. quòd qui iurat, aut veneratur aut diligit eum per quem iurat. Sed venerari, aut diligere Deum est appetendum tanquam per se bonum: ergo & iuramentum.

3 ¶ Præterea, Iuramentum ordinatur ad confirmationem seu certificationem: sed quòd homo confirmet suum dictum, bonum est: ergo iuramentum est appetendum tanquam bonum.

In libr. de mendacio, ca. 2. circa med. to. 4.

¶ Sed contra est, quod dicitur Eccles. 23. Vir multum iurans, replebitur iniquitate. Et August. † dicit in libro de mẽdacio: quòd præceptum Domini de prohibitione iuramenti ad hoc positum est, vt quantum in te est, non affectes, vt quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas iusiurandum.

¶ Respondeo dicendum, quòd id quod non quæritur nisi ad subueniendum alicui defectui, non numeratur inter ea quæ sunt per se appetenda, sed inter ea quæ sunt necessaria: sicut patet de medicina quæ quæritur ad subueniendum infirmitati. Iuramentum autem quæritur ad subueniendum alicui defectui, quo scilicet vnus homo alteri discredit. Et ideo iuramentum non est habendum inter ea quæ sunt per se appetenda, sed inter ea quæ sunt huic vitæ necessaria: quibus indebitè vtitur quicunque eis vtitur vltra terminos necessitatis. Vnde Augu-

Li. 1. c. 30. à me. to. 4.

stinus † dicit in libro de sermone Domini in monte: Qui intelligit non in bonis, id est, per se appetendis: sed in necessarijs iurationem habendam, refrenet se quantum potest, vt non ea vtatur nisi necessitas cogat.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod alia ratio est de voto, & iuramento. Nam per votum aliquid in Dei reuerentiam ordinamus: vnde ex hoc ipso fit religionis actus. Sed in iuramento econuerso reuerentia diuini nominis assumitur ad promissi confirmationem. Et ideo illud quod iuramento confirmatur, non propter hoc fit religionis actus: quia secundum finem morales actus species sortiuntur.

¶ Ad secundum dicendum, quod ille qui iurat vtitur quidem veneratione aut dilectione eius per quem iurat: non autem ordinat iuramentum ad venerandum aut diligendum eum per quem iurat, sed aliquid aliud, quod est necessarium præsenti vitæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut medicina est vtilis ad sanandum, & tamen quanto magis est virtuosior, tanto maius nocumentum inducit, si non debite sumatur: ita etiam iuramentum vtile quidem est ad confirmationem: tamen quanto est magis venerandum, tanto est magis periculosum, nisi debitè inducatur: quia vt dicitur Ecclesiast. 23. Si frustrauerit, id est, deceperit fratrem, delictum ipsius supra ipsum erit. Et si dissimulauerit, quasi per simulationem iurando falsum, delinquit dupliciter, quia scilicet simulata æquitas est duplex iniquitas. Et si in vanum iurauerit, id est, sine debita causa, & necessitate, non iustificabitur.

Svmma textvs.

COnclusio est negatiua. Quam probat in argumento, sed contra, ex illo Ecclesiastici 23. Vir multum iurans, replebitur iniquitate. Et ex D. Augu. in li. de mendacio. ca. 15 dicente. Præceptum Domini de prohibitione iuramenti, ad hoc positum est, vt quantum in te est non affectes vt quasi pro bono, cum aliqua delectatione, appetas iuramentum: Et in corpore articuli hac ratione: Id, quod non per se, sed ad subueniendum alicui necessitati quæritur, non enumeratur inter illa, quæ sunt per se bona, & per se appetenda: vt est videre in medicina, quæ tantum salutis consequendæ gratia appetitur: sed iuramentum, vt supra diximus, non quæritur propter se, vt charitas, sed quatenus necessitas asserendæ veritatis cogit: ergo ipsum per se non est bonũ, nec appetendum. Imò qui eo extra terminos necessitatis vtitur, est violator religionis, vt D. Augustin. docet in lib. de sermone Domini in monte cap. 30.

Explicatio Articvli.

PRo intelligentia huius articuli notare oportet, quòd ex virtutibus quædam sunt simpliciter bonæ, & honestæ, & simpliciter appetẽdæ, vt fides, spes, charitas, iustitia, &c. quæ sunt quasi ipsa salus & incolumitas animæ. Aliæ autem sunt, quæ tantum sunt appetendæ, vt media ad finem. Itaq; quemadmodum medicamenta non ipsa per se sunt bona, nec appetenda: sed quatenus conducunt ad morbos depellendos: ità etiam sunt aliquæ virtutes, quæ ipsæ per se non sunt expetendæ, sed appetuntur quatenus media vtilia. Cuiusmodi generis est virtus pœnitentiæ, quæ necessaria est supposito peccato, & eatenus est virtus, quatenus conducit ad illud remittendum, & sic in statu innocentiæ opus non esset virtute pœnitentiæ. Et ad hanc rationem pertinet iuramẽtum, quod supposita humani generis pronitate ad fallẽdum, approbatur, tanquam res vtilis ad nostram fidem in rebus dubijs & grauibus confirmandam. Et idcirco non est per se appetendum nec frequentãdum, nisi quatenus fuerit opportunum, & necessarium ad dictorum nostrorum confirmationem. Et si quis contra hoc argumentetur: Quod quisque suam veritatem confirmet, est per se bonum, & appetendum: sed hoc fit *Argumentum.*

per

Reſponſio. per iuramentum: ergo eſt per ſe appetendum: reſpondeo, quod quamuis facere certam & firmam veritatem, ſit per ſe bonum, illud tamen facere per iuramentum abſque neceſſitate bonum non eſt. Cuius rei appoſitiſſimum dari poteſt exemplum in medicina. Procurare namque ſalutem bonum per ſe eſt. Tamen illud per efficaciſsimum, & violentum pharmacum inijcere, niſi vbi grauiſſima fuerit neceſsitas, periculoſum eſt. Eſt quidem iuramentum ſanctiſsimum, & validiſsimum medium ad veritates probãdas. Atque ideò quantò venerabilius tantò periculoſius, niſi vrgente neceſsitate exhibebitur. Quod & ſignificare voluiſſe videtur Sapiens Eccl. ca. 23. Vbi de viro multum iurante loquens in hunc modum dicit: Si fruſtrauerit fratrem delictum illius ſuper ipſum erit. Et ſi diſsimulauerit delinquet dupliciter. Et ſi in vacuũ iurauerit non iuſtificabitur. Replebitur enim retributione peſsima domus illius. Cuius loci variæ dantur expoſitiones. Sed præſtantior eſt illa, quam ſequitur Lyranus ſuper iſtum locum. Et eſt, quod tres comites iuramenti illic vitiati deſignantur. Qui fratrem fruſtrauit eſt ille, qui falſum iurans fratrem ſuo fine priuat, expoliando, nempe illum, vel pecunia ſua, vel honore, vel fama. Et de hoc ſubdit, quod delictum illius ſuper ipſum erit, hoc eſt, manebit culpa infectus, & obligatione reſtituendi onuſtus. Qui diſſimulauerit, eſt ille, qui bonum fratris fingens, aut veritatem quam reuelare iuramento tenetur, celat, aut illam, quam occultare deberet iuramento prodit. Et de hoc dicit, quod delinquit dupliciter. Non quia duplo plus, quam prior, delinquat: peius eſt enim falſum imponere, quam verum celare, aut occultum detegere. Sed quia illa ſimulata æquitas eſt duplex iniquitas. Eſt enim iniuſtitia, etiam ſi verum prodat: atq; etiam palliata iniquitas, quod eſt nouũ crimen. Qui in vacuum iurauerit eſt ille, qui ſine neceſſitate, & iudicio: quamuis verum, & iuſtum iurat. Et hic non iuſtificabitur: quia ſaltem venialiter delinquet. Itaque ex defectu cuiuſcunque comitis in iuramento culpa incurritur atque pœna, maior vel minor iuxta grauitatem culpæ, quæ ex tali defectu reſultat. Defectus veritatis eſt maior: deinde defectus iuſtitiæ, & tandem minimus defectus iudicij.

Articvlvs VI.

¶ Vtrùm liceat per creaturas iurare.

3. Diſt. 39 ar. 1. & in expo. li. Et Hebr. 6. lect. 4. co. 2. AD Sextum ſic proceditur. Videtur quòd non liceat per creaturas iurare. Dicitur enim Matt. 5. Ego dico vobis non iurare omnino: neque per cœlum, neque per terram, neque per Hieroſolymam, neq; per caput tuum: Quod exponens † Hieronym. dicit. Conſidera quòd hic Saluator non per Deum iurare prohibuit, ſed per cœlum & terram, &c. *Super illud Mat. 5. Ego dico vobis non iurare to. 6.*

2 ¶ Præterea, Pœna non debetur niſi culpæ. Sed iuranti per creaturas adhibetur pœna. Dicitur enim † 22. q. prima: clericum per creaturam iurantem acerrimè obiurgandum, ſi perſtiterit in vitio, excommunicandum placuit: ergo illicitum eſt per creaturas iurare. *22. q. 1. ca. Clericum.*

3 ¶ Præterea, Iuramentum eſt actus latriæ, ſicut dictum † eſt. Sed cultus latriæ non debetur alicui creaturæ, vt patet Rom. 1. ergo non licet iurare per aliquam creaturam. *Ar. 4. huius quæſt.*

¶ Sed contra eſt, quod Ioſeph iurauit per ſalutem Pharaonis, vt legitur Geneſ. 42. Ex conſuetudine etiam iuratur per Euangelium, & per reliquias, & per ſanctos.

¶ Reſpondeo dicendum, quòd ſicut ſuprà † dictum eſt, duplex eſt iuramentum. Vnum quidem, quod fit per ſimplicem conteſtationem, inquantum, ſcilicet, teſtimonium Dei inuocatur. Et hoc iuramentum innititur diuinæ veritati, ſicut & fides. Fides autẽ eſt per ſe quidem, & principaliter de Deo, qui eſt ipſa veritas, ſecundariò autem de creaturis, in quibus veritas Dei relucet, vt ſuprà habitum eſt. Et ſimiliter iuramentum principaliter refertur ad ipſum Deum cuius teſtimonium inuocatur: ſecundariò autem aſſumuntur ad iuramentum aliquæ creaturæ, non ſecundum ſe, ſed inquantum in eis diuina veritas manifeſtatur. Sicut iuramus per Euangelium, id eſt, per Deum, cuius veritas in Euangelio manifeſtatur: & per ſanctos, qui hanc veritatem crediderunt, & obſeruauerunt. Alius autem modus iurandi eſt per execrationem. Et in hoc iuramento inducitur creatura aliqua, vt in qua diuinum iudicium exerceatur. Et ſic ſolet homo iurare per caput ſuum, aut per filium ſuum, aut per aliquam aliam rem quam diligit. Sicut & Apoſtolus iurauit 2. ad Corint. 1. dicens. Ego teſtem Deum inuoco in animam meam. Quod autem Ioſeph per ſalutem Pharaonis iurauit, vtroque modu intelligi poteſt: vel per modum execrationis, quaſi ſalutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modum conteſtationis, quaſi conteſtando veritatem diuinæ iuſtitiæ, ad cuius executionem Principes terræ conſtituuntur. *Ar. 3. ad 3. argu.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Dominus prohibuit iurare per creaturas: ita quòd eis adhibeatur reuerentia diuina. Vnde Hieronymus † ibidem ſubdit, quòd Iudæi per angelos, &c. huiuſmodi iurantes, creaturas venerabantur Dei honore. Et eadem ratione punitur, ſecundum canones, clericus per creaturã iurans: quod ad blaſphemiã infidelitatis pertinet. Vnde in ſequenti † capit. dicitur: Si quis per capillum Dei vel per caput iurauerit, vel alio modo blaſphemia contra Deum vſus fuerit: ſi in eccleſiaſtico ordine eſt, deponatur. *Loco citato in argu.* *22. q. 1. ca. Si quis per capillum.*

¶ Et per hoc patet reſponſio ad ſecundum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cultus latriæ adhibetur ei cuius teſtimonium iurando inuocatur. Et ideo præcipitur Exodi 23. Per nomen externorum deorum non iurabitis. Non autem exhibetur cultus latriæ creaturis quæ in iuramento aſſumuntur, ſecundũ modos prædictos.

Svmma Textvs.

SVppoſito ex præcedentibus, quod iuramentum eſt duplex: vnum quod fit per ſimplicem conteſtationem, & eſt illud, in quo diuinum inuocatur teſtimonium: aliud per execrationem: & eſt illud, in quo

creatura aliqua inducitur, vt in qua diuinū iudicium exerceatur: respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Licitum est, atque honestum iurare per creaturas in Deum relatas: hoc est, quatenus in eis diuina veritas resplendet. Siue hoc fiat per modum simplicis attestationis. Vt contingit quando quis iurat per Euangelia, vel per sanctos. Siue per modum execrationis, oppignorando creaturam Deo, eamque eius iudicio subdendo, si aliter se habeat res, quàm iuratur. Vt contingit quando quis iurat per vitam propriam, aut filiorum. Cuius iuramenti sensus est, quod nobis Deus vitam adimat, nisi quod iuramus verum est. Et quidem, quod sit licitum iurare per creaturas quatenus referuntur ad Deum per modum attestationis est res manifesta. Nam hoc nihil aliud est, quam iurare per Deum, quod in superioribus diximus esse licitum in casibus necessitatis. Quod autem similiter liceat iurare per easdem creaturas per modum execrationis, probat D. Thom. ex Genes. cap. 42. Vbi Ioseph iurauit per vitam Pharaonis. Et ex Paulo 2 ad Corint. 1. Qui dixit: Ego testem Deum inuoco in animā meam, hoc est, in vitam meam. Secunda conclusio: Iurare per creaturas exhibendo illis eam reuerentiam, & latriam, quæ soli Deo debetur, non est licitum: sed blasphemum, & idololatriæ impietas. Probatur: nam hoc est gloriam Dei in creaturas transcribere.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia primæ conclusionis D. Thom. meminisse oportebit eorū, quæ diximus articulo primo huius quæstionis. Vbi satis ostēdimus qualiter per creaturam, tam per modum contestationis, quam per modum execrationis iurari possit, quatenus, scilicet, refertur ad Deum. Et sic mediate & virtualiter est iurare per Deum. Sed est difficultas, vtrùm iurare per membra Dei, sit illicitum? Syluester, & Angelus in hac re vehementer discordant, vt est videre apud Syluestrum verbo iuramētum 2. §. 10. Sed, vt quid verum sit paucis explicemus, dico primò: Iurare per membra Dei, siue honesta illa sint, siue inhonesta, quasi Deus his membris sit præditus, est graue peccatum: pertinetque ad blasphemiam. Probatur ex cap. si quis per capillum. 22. q. 1. Vbi talia verba ponuntur: Si quis per capillum Dei, vel caput iurauerit, vel alio modo blasphemia contra Deum vsus fuerit, si in Ecclesiastico ordine est, deponatur, si laicus anathematizetur, &c. Et ratio est: Nam in huiusmodi iuramentis tribuimus Deo quæ in ipso non sunt, & quæ illum vehementer dedecent. Quod sine manifesta blasphemia fieri non potest. Est enim blasphemia, vt ex D. Thom. hac 2. 2. q. 13. art. 1. colligere licet, falsa loquutio aduersus Deum prolata ab eo, qui non ita iudicat, sed Deo male vult. Vel, vt dicit Hugo de sancto Victore in lib. de fructu carnis & spiritus ca. 6. Blasphemia est cum quadam probrosa religiositate conuitiorum iaculata in alterum maledictio. Aut est diuini, vel humani nominis diminutio, iurando, vel exprobrando facta. Dico secundò, quod iurare per membra Christi, & sanctorum inhonesta, est graue peccatum blasphemiæ. Nam licet Christus, atque sancti ea membra habeant, non tamen est ignominiosum illis ea habere. Et qui ea nominant obiiciunt sibi illa tāquam turpia, & ignominiosa. Ex quo fit, vt mendaciter obiiciant, atque ex consequenti sunt blasphemi. Et idem dicendum est de quibuscunque alijs loquutionibus, quæ vel conuitium, vel vituperium, vel iniuriam, vel irrisionem, vel detogationem seu diminutionem honoris, vel excellentiæ diuinæ, vel alicuius ad Deum quomodolibet pertinentis continent in se, vel in modo dicendi. Quæ omnia sunt apertæ blasphemiæ, vt optimè explicat Caietanus loco citato, & in summa verbo, blasphemia: & Antonius à Corduba libr. 1. quæstionarij quęst. 17. §. 15. Dico tertiò, quod iurare per membra honesta Christi & sanctorum, vt per caput, per manus, per oculos, regulariter loquendo est peccatum interdum mortale, & fere semper veniale. Ita tenet Angelus verbo, iuramentū: Et ratio est: Nam hæc Christi, & sanctorum membrorum distributio, & appellatio, regulariter loquendo, pre se fert quandam speciem contemptus, atque irreuerentiæ, quæ quanta sit illa irreuerentia, vt mortale, vel veniale peccatum constituat, ex animo illius, qui iurat, pensanda erit. Dixi regulariter loquendo: Nam si adsit debita animi reuerentia, & alij comites iuramenti, interdum tale iuramentum nullum erit peccatum: sed poterit bene fieri, vt rectè docet Syluester loco citato. Vt si, verbi gratia, præsente sacramēto Eucharistiæ, aut aliquibus reliquijs sanctorum, iuraret quis per corpus Christi, vel per illa sancta ossa. Tunc enim sic iurans, nec Christum, nec sanctos afficeret iniuria, nec aliquam illis irrogaret irreuerentiā, atque ex consequēti nec peccatum committeret: Et est aduertēdum, quod vt bene notat D. Thom. loco superius citato, in solutione ad 3. siue in Deum, siue in sanctos blasphemia iactetur, quouis modo, semper habet vnam, & eādem rationem, scilicet, diuinæ bonitati derogare. Nam quemadmodum creaturæ pertinēt ad fidem quatenus pertinent ad Deum, ita etiam blasphemia, quæ opponitur confessioni fidei est de illis, quatenus in Deum referuntur. Et sic omnis blasphemia pertinet ad vnam, & eandem speciem. Cum hoc tamen stat, quod sit necessarium blasphemiæ, circūstantias explicare in confessione, vt peccati grauitas intelligatur. Grauius enim est blasphemare in Deum, quam in beatam virginem: & in sacram virginem, quam in alios diuos. Et rursus grauius est blasphemare ex peruersa voluntate & intestino odio contra Deum, quam vel ex passione, vel animi perturbatione.

¶ Secunda conclusio D. Thom. similiter est certa, & extra controuersiā posita. Quamuis possint circa illam multæ & graues difficultates moueri. Quarum prima est: Quod-nam sit grauius peccatum iurare falsum per verum Deum, an iurare verum per Deum falsum? Et quidem, quod grauius sit iurare falsum per verum Deum, probari potest ex D. Augustino. Qui in libello de periurio, ad Publiolam, & refertur, 22. q. 1. ca. mouet, inquit: Sine vlla dubitatione, minus malum est per Deum falsum iurare veraciter: quam per verum Deum iurare fallaciter. Quantò enim est sanctius, per quod iuratur, tanto periurium est magis pœnale.

¶ Hoc tamen non obstante dico proculdubio esse tenendum, quod iurare per falsos Deos veraciter, est grauius peccatum, quàm iurare per verum Deum fallaciter. Et probatur: Iurare per falsos Deos, quamuis verum, est blasphemia, & idololatria, quæ multò grauiora peccata sunt, quàm periurium: ergo longè deterius est iurare verum per falsos deos, quam falsum per verum Deum. Consequentia est nota, & antecedens probatur ex Diuo Chrysostomo, homil. 16. operis imperfecti, dicente, Idololatram se facere omnem, qui per falsum Deum iurat. Et ratione sic argumentor: Qui huiusmodi iuramenta facit tribuit creaturæ honorem, qui soli Deo debetur, profitetur enim illam, nec fallere nec

falli

Marginal notes: Dubium. — 1. Dictum. — 2. Dictum. — 3. Dictum. — Blasphemia iactata in Deū & sanctos est eiusdem speciei. — 1. Dubiū circa 2. conclusionem D. Thom. — Argumentū. — Conclusio.

falli posse: ergo est blasphemus, & idololatra. Quod autem blasphemia, & idololatria sint grauius peccatum, quàm periurium ex eo conuincitur, quod illa opponuntur confessioni fidei, quæ est totius Christianitatis fundamentum, & ex consequenti sunt cótra primum præceptum Decalogi: cum tamen periurium solum sit contra secundum. Item: Qui iurat falsum per verum Deum, solum detrahit veritati dictorum diuinorum, qui autem iurat per falsos deos ipsi diuinæ essentiæ iniuriam infert: quia illam, quantum est in se, communicat creaturis, quas pro Deo colit: sed hoc facere est multò peius, & grauius: ergo. Et confirmatur ex D. Augustino. Qui n. contra mendacium dicit, blasphemat ideo peius est, quam peierare, quia peierando falsæ rei adhibetur testis Deus, blasphemando verò de ipso Deo falsa dicuntur.

Ad argum. ¶ Et ad testimonium ex libello de periurio, respódeo, D. Augustinum in illo loco, solum comparare iuramentum de re vera factum per falsos deos, & de re falsa factum per verum Deum, quantum ad rationem mendacij. Et secundum illam considerationem dicit, esse grauius iuramentum falsum per verum Deú, quam verum per falsos deos. Quod verum est. Nam primum est mendacium, atque periurium: & secundum est verum. Cum quo stat, vt in ratione blasphemiæ atque simpliciter hoc peccatum sit deterius illo.

2. Dubium circa eandé conclusio. ¶ Secundum dubium circa eandem conclusioné est, vtrùm sit licitum homini Christiano petere, & recipere iuramentum ab homine idololatra, quem scit per falsos deos iuraturum? Et pro parte negatiua

1. Argumen. argumentor primò: Qui tribuit alteri occasionem peccandi, peccat: sed qui exigit ab homine infideli huiusmodi iuramentum tribuit illi occasionem peccandi, iurare enim per falsos deos est exercere actum idololatriæ, qui sine peccato fieri non potest: ergo peccat.

2. Argumen. ¶ Secundo: Ex sententia D. Tho. infra q. 98. art. 4. non est licitum priuatæ personæ exigere iuramentum ab eo, quem certo scit peieraturum; ergo multo minus est licitum, exigere iuramentum ab homine infideli, quem certò scit per falsos deos iuraturum. Probo consequentiam: Nam leuius est peierare, quàm falsos deos inuocare.

3. Argumen. ¶ Tertio; Si mihi sit exploratum, atque compertum, quod si exigam à Petro decem nummos aureos, quos mihi debet, dabo illi causam, vt Paulum amicú meum graui iniuria afficiat, tunc in illo casu ex lege amicitiæ teneor, vel negligere illos nummos, vel illius debiti exactionem in aliud tempus differre: ergo à simili, cum mihi exigenti iuramentum ab idololatra propter meum commodum, constet certò, quòd ille infidelis ob hanc causam afficiet Deum iniuria, teneor meum meum commodum negligere, nec ab illo iuramentum accipere.

4. Argumé. ¶ Quartò: Non licet fideli vendere idolum domini idololatræ, quia certum est illum male eo idolo vsurum: ergo nec exigere iuraméntum ab homine infideli, propter eandem rationem, scilicet, quia certò scit illum actum idololatriæ exerciturum.

Nota. 1. ¶ Pro explicatione huius difficultatis supponendum est primò: nullum posse peccare ex eo, quod alteri dat occasionem peccandi, nisi peccatum illius sit ei voluntarium, vel formaliter, & explicitè, quia, scilicet in eo, quod alter peccat, & agit praue, cóleotit ipse formaliter, vel virtualiter, & interpretatiuè, quia, scilicet, exhibet occasionem aliquam, & causam, vel materiam peccandi. Et ratio huius sumitur ex illo communi axiomate Theologorum: Peccatum in tantum est peccatum, inquantum voluntarium.

¶ Secundo est aduertendum, quod exhibere alteri occasionem, & materiam peccandi, contingit dupliciter. Vno modo exercendo aliquid positiuè, quo alter viatur ad peccandum. Vt cum volenti alterum occidere ensem præbeo. Altero modo negatiuè, népe non subtrahendo alteri occasionem peccandi, cú id facere possim. Et siue positiuè, siue negatiuè exhibeá alteri occasioné peccádi, tamen solum in eo casu dicédus sum consensisse alterius peccato, quo sciens & volens facio, tenerorque secus facere, vt docet Diuus Thom. 1. 2. multis in locis. Nam si ego prudens, & volens facio, aut omitto aliquid, ex quo alter peccat, quod tamen licite poteram, vel facere, vel omittere, tunc in tali casu secundum hominum prudentum iudictum, tantum dicor velle quod feci, vel id, quod omisi: peccatum autem quod inde sequutum est voce & iudicio prudentum velle non dicor. *Nota 2.*

¶ Tertio est aduertendum, quod dupliciter potest accidere, vt ego tenear non efficere aliquid, quod alteri sit causa, vel materia peccandi. Nempe, vel, quia ipsa res ex se est illicita, vel ob id solum, quia est causa peccati alterius. Nam facta mea, aut omissiones, quæ alteri sunt occasio peccandi, interdum ipsæ per se sunt malæ. Et huiusmodi facta, vel omissiones teneor vitare duplici nomine: & quia malæ sunt ex se: & propter alterius peccatum: quod inde sequitur. Nam, quia ex facto meo, quod vitare tenebar, peccatum illud nascitur, iure censetur mihi voluntarium: Et ita in his rebus dupliciter pecco, scilicet, contra charitatem in eo, quod in alterius ruinam consentio, & contra eam virtutem cui repugnat res, quam exerceo. Verbi gratia, cum meis verbis impudicis illum alteri causa religionem contemnendi, pecco contra charitatem fraternam, in eo quod sum causa ruinæ, & contra temperantiam in eo, quod impudice sum loquutus. Interdum autem accidit, vt facta, & omissiones meæ, quæ alteri sunt occasio peccati, sint per se licitæ, & honestæ, & efficiuntur ex eo solú, quod alteri sunt causa peccandi. Quod non accidit semper: sed solum in ijs casibus, quibus quis in particulari tenetur alterius peccatum vitare. Tunc enim ex consequenti etiam tenetur vitare quidquid est causa illius peccati, quamuis alioqui sit licitum & bonum. *Nota*

¶ Quarto est aduertendum, quod quia Deus vnicuique mandauit de proximo suo, quilque tenetur aliorum hominú peccata vitare, quantú in se est. Cæterum ad id tenetur non ex lege iustitiæ (loquor de priuatis hominibus) sed ex lege charitatis. Lex autem charitatis non obligat me ad id efficiendum, cú dispendio, aut detrimento vel iactura mearum rerum, sed cum commodo. Tum, quia hoc est charitatis ingenium, atque conditio, vt sit mollior, quam iustitia, cui rigor, & austeritas conuenit. Tú etiam, quia peccati malum: quamuis sit maximum malum, est tamen voluntarium: & cui sufficienter potest occurrere ipse ille, qui peccat. *Nota. 4.*

¶ His constitutis, sit prima conclusio: Exigere ab aliquo, vt iuret per falsos deos, ita, vt intentio feratur præcipuè, & directè, non tam in iuramentum præcise, quàm in iuramentum per falsos deos, est peccatum mortale. Probatur manifestè: Nam huius voluntatis obiectum est per se malum. *1. Conclusio.*

¶ Secunda cóclusio: Ab homine infideli, qui quoties iurat paratus est iurare per falsos deos, quos colit, exigere iuramentum, cum id necesse est, & opportunum, ad illa firmanda, quæ cum huiusmodi homine infideli panguntur, nullum est peccatum. *2. Conclusio.*

Ita tenet D. Augustinus in libello de periurio ad Publiolam. Et probatur exemplo Iacob. Qui, vt legitur Genes. 29. petijt à Laban socero suo homine idololatra, vt fœdus, quod cú illo pepigerat iuraméto firmaret. Quod ipse fecit falsos deos quos colebat, inuocádo. Et ratione sic argumétor: Qui exigit iuramétú ab homine infideli non consentit in illius peccato, nec formaliter, nec virtualiter: ergo non peccat. Consequentia est nota, & antecedens quo ad primam partem similiter est manifestum. Quod autem ille, ratis, nec etiam virtualiter consentiat peccato. Probatur: Si consentiret virtualiter ex eo esset, quod dum exigit ab illo iuramentum, dat ei causam peccandi: sed hac ratione non consentit: ergo nulla. Probo minorem: Illam occasionem, quam dedit, licet poterat, non tamen tenebatur vitare: ergo peccatum inde subsequutum non est illi voluntarium. Atque ex consequenti nec formaliter, nec virtualiter consentit in illo. Sed quod ille non teneatur vitare talem occasionem probatur hac ratione: Illa petitio iuramenti secundum se non est mala, nec illicita: nam manifestum est esse licitú, pacta atque cóuenta iuraméto firmare, & eius rei petendæ habent ius, qui contrahút: nec etiam est mala ex eo, quod est causa alterius peccati; quia peccatum alterius in hoc casu particulari inde subsequutum, ille vitare non tenetur: ergo. Et cófirmatur. Quod ego in illo casu ab homine infideli peto, népe, vt iuret, res est, quæ licitè & honestè fieri potest, quod autem ille male hoc faciat, id ortum habet à falsa illius religione: ergo id peccatum sibi soli, & nó mihi est imputandú. Vltimo probatur conclusio à simili: Qui ab homine parato ad vsuras petit mutuum, dat illi occasionem vsuram exercendi: & tamen nihil peccat: quia quod ipse petit iustum, & licitum est, quod autem alter male tribuat, scilicet, cú vsura id ortum habet ex sua malitia, & non ex alterius petitione: ergo pari ratione petitione iuraméti ab infideli, quod ego peto licitú est. Quod verò ille in iurádo per falsos deos peccet id ex sua malitia prouenit.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio: Si ex eo, quod infidelis iuret per falsos deos nullum aut exiguú mihi commodum resultat, peccatum graue est illum inducere ad iurandú. Hæc conclusio tenet ex ijs, quæ diximus in quarto notabili. Ná si peccatú alterius vitare teneor, quádo id possum sine meo incómodo: & in casu posito iuramétum infidelis nullum, aut exiguum mihi affert emolumentum, manifestè sequitur, quod teneor illud non exigere. Ex hoc infertur, quod qui nulla necessitate coactus petit mutuum ab eo, qui est paratus ad vsuras, certò sciens illud non daturum, nisi fœnore accepto peccat mortaliter: quia affert alteri occasionem peccandi, quam potest vitare, & afferre non tenetur: siquidem id facere potest sine suo detrimento.

Ad 1. argum. ¶ Et ad primum argumentum in contrarium factum, respondetur, concessa maiori, distinguendo minorem. Nam quando dicitur, quod qui ab homine infideli exigit iuramentum, tribuit illi occasioné peccandi, vel intelligitur formaliter. Et sic nego: Non enim qui petit huiusmodi iuramentum id intédit, aut agit, vt infidelis iuret per falsos deos. Sed tantum intendit, vt pacta iuramento confirmet. Vel intelligitur materialiter. Et sic concedo. Nego tamé, quod dare huiusmodi occasionem materialem peccandi, semper sit malum. Sed tunc tantum, cum aut ipsum factum, in quo consistit occasio, est malum per se, aut cum id facio, sine vllo meo commodo, vt iam diximus.

¶ Ad secundum respondetur, concesso antecedéti, negando consequentiá. Et ratio discriminis est, Ad 2. argu. quam D. Augu. & D. Tho. afferunt locis citatis. Ná quia in falso iuramento nihil boni est, quo vti possimus, hoc est ex eo, quod quis falsum iuret, nulla potest ad nos peruenire vtilitas: nec aliqua ratione ex hoc res nostra iuuatur. At verò in iuramento facto per falsos Deos est aliquid boni, quo vtamur, cú ex huiusmodi iuramento efficiantur firma pacta, & cóuenta, quæ cú infideli pepigimus, qua firmitate carere nobis esset incómodum, fit, vt nó teneamur cú nostro incommodo alterius peccatum vitare in iuramento per falsos deos: bene tamen in periurio.

¶ Ad tertiú argumentum, dico non satis esse com- Ad 3. argum. pertum, vtrum exigere debitum a Petro in casu antecedentis, sit cótra legem amicitiæ nec ne? Sed quidquid sit de illo, neganda est consequentia. Et ratio discriminis est: Nam in iniurijs, quæ fiunt hominibus, vt cum, v.g. quis alapa, vel fuste percutitur, non solùm quantum est ex parte eius, qui iniuriá infert, verùm etiam in re ipsa, & in effectu is, qui percutitur accipit detrimentum. At verò in iniurijs, quæ fiunt Deo, Deus ipse in re, & secundum effectum, nihil læditur. Sed tantum extat pessima illum lædendi voluntas in eo, qui iniuriam infert. Et sic nulla est consequentia.

¶ Ad quartum similiter respondetur, concesso antecedenti, negandu consequentiam. Et ratio discri- Ad 4. ar. minis est: Nam cú idolum, quatenus idolum, sit res, qua nullus potest vti, nisi ad prauos vsus, fit consequens, vt & conficere idolú & illud alteri tradere sit per se malum & illicitú. Atque ex cósequenti peccata aliorum, quæ ex hac mea traditione sequuntur, iure optimo mihi ipsi censentur voluntaria: quia poteram & tenebar idolum nó tradere propter causam iam dictam. At verò in petitione iuramenti secus se habet res, vt diximus supra.

¶ Tertium dubium circa eádem secundam cóclu- 3. Dubium. sionem D. Tho. est, vtrùm qui promittit aliquam ré, eamque iuramento facto per falsos deos confirmat, teneatur illam magis adimplere, quam si simpliciter promisisset? D. August. in libello de periurio ad Publiolam, solum dicit quod qui per Deum falsum iurat verum, semel peccat, quia iurat per quem nó debet. Qui autem per eundem iurat falsum, bis peccat, quia prætereá iurat falsum. Et idem est si non adimpleat iuratum promissum. Quibus verbis videtur significare, teneri eum, qui promittit aliquam rem cum iuraméto per falsos deos facto, adimplere illam magis, quam si promisisset eam simpliciter, & sine iuramen- 1 Dictum. to. Sed in hac re dico primò, huiusmodi iuramentú per se loquendo nullam aliam obligationem inducere, præter eam, quæ inest simplici promissioni. Probatur: Huiusmodi loquutio, quáuis habeat speciem iuramenti, secundum tamen veritatem non est iuramentum, vt patet ex diffinitione ipsius: ergo per se loquendo nullam obligationem inducit. Dico secundò, quod qui iurat per falsos deos ex conscien- 2. Dictum. tia erronea, scilicet, quia putat esse veros deos, peccat peccato periurij si falsum dicat, & peccato sacrilegij, nisi adimpleat promissionem, quam tali iuramento firmauit. Probatur: Nam conscientia erronea, ex cómuni Theologorum sententia habet vim obligandi, vt latè docet Corduba lib. 3. quæstionarij, q. 4. Et ratio præcipua est: Quia qui agit contra legem superioris creditam seu æstimatam, licet non vere obligantem, contemnit ipsum superioré, & eius autoritatem: sed qui agit contra conscientiam erroneam agit contra legem

legem creditam superioris: ergo contemnit ipsum: atque ex consequenti peccat eiusdem generis peccatum cum illo, quod committeret, si talis lex esset. Ex hoc infertur, quod tam idololatra, quã gentilis iuriurandum suum adimplere tenetur: non quidem ex vi religionis, quæ falsa est, sed ob fidelitatem humanam, quam secundum suam conscientiam iureiurando confirmauit. Atque hic est legitimus sensus D. Augustini relati in capit. Ecce dico. 22. q. 5. Vbi dicit, quod qui super lapidẽ falsum iurat, periurus est. Loquitur enim ibi de iuramentis Gentiliũ: quibus inter alia solennissimum erat per Iouem lapidem iurare. Erat namque cæremonia ineundi fœdus, vt Pater patratus, hoc est, ille, qui ad patrandum, id est, peragendum iuramentum, vbi de fœderibus conuenerat, mittebatur, manu tenens lapidem, conceptis verbis iuraret, hoc est, dictatis à deferente iuramentum, & ex arbitrio adiurantis, seu adigentis ad iurandum pernuntiatis, & tunc suem lapide feriret. Ex quo sermo ille deriuatus est, ferire fœdus, seu percutere fœdus. Ob id nimirum: quia dũ antiqui fœdus & pacẽ solenni pompa cum hostibus inirẽt, porcam dijs immolarent, cuius caput Pater patratus lapide feriebat. Et illum lapidem appellabant Iouem, quatenus testis fœderum erat. Vt est videre apud Erasmum in Chiliad. in adagio, Ferire fœdus. & in adagio. Ad Iouem lapidem iurare. Ait ergo D. Augustinus quod qui super lapidem hoc est ad Iouem lapidem iurat, quamuis re vera nõ iuret per rem sanctam, iurat tamen per eum, quem putat esse sanctum, & sic tenetur fidem illã seruare. De hac re est videndus Couarr. super ca. quamuis pactum. de pactis. p. 1. §. 3. numer. 8.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrùm iuramentum habeat vim obligandi.

3. Dist. 39. ar. 3. q. 1. & 2. & 4. di. 29. ar. 1. ad quartum Et quol. 3. articu. 14. Et quol. 5. ar. 27. Et quols. 12. a. 22.

AD Septimũ sic proceditur. Videtur, quod iuramentum nõ habet vim obligandi, inducitur enim iuramentum ad confirmandum veritatem eius quod dicitur. Sed quãdo aliquis dicit aliquid de futuro, verum dicit, etiam si non eueniat quod dicit: sicut Paulus, quamuis nõ iuerit Corinth. sicut dixerat: nõ tamen est mentitus, vt patet secundæ ad Corinth. primo: ergo videtur quòd iuramentum non sit obligatorium.

Lib. 8. Top. c. 3 & in ca. de oppositis. 10 1 Art. 4. huius quæst.

2 ¶ Præterea, Virtus non est virtuti contraria, vt dicitur † in prædicamentis: Sed iuramẽtum est actus virtutis, vt dictum † est. Quandoque autem esset contra virtutem, aut in aliquod eius impedimentum, si quis seruaret id quod iurauit: sicut cũ aliquis iurat se facere aliquod peccatum: vel cum iurat desistere ab aliquo opere virtutis: ergo iuramentum non est semper obligatorium.

3 ¶ Præterea Quandoque aliquis inuitus compellitur ad hoc quod sub iuramento aliquid promittat. Sed tales à iuramenti nexibus sunt per Romanos Pontifices absoluti, vt habetur † extra, de iureiuran. c. Verum. in ea qu. &c. ergo iuramentũ nõ semper est obligatoriũ. *In Decret. li. 2. tit. 24. c. 15.*

4 ¶ Præterea, Nullus potest obligari ad duo opposita: sed quandoque oppositũ est quod intendit iurans, & quod intendit ille cui iuramẽtum præstatur: ergo iuramentum non potest esse semper obligatorium.

¶ Sed cõtra est, quod dicitur Matth. 5. Reddas Domino iuramenta tua.

¶ Respondeo dicendum, quòd obligatio refertur ad aliquid quod est faciendũ vel dimittendum. Vnde non videtur respicere iuramentũ assertoriũ quod est de præsenti vel de præterito. Neque etiam iuramentum de his quæ sunt per alias causas fienda: sicut si quis iuramento assereret, quod cras pluuia esset futura: sed solùm in his quæ sunt fienda per illum qui iurat. Sicut autem iuramentum assertorium, quod est de præterito vel de præsenti, debet habere veritatem, ita etiam & iuramentum de his quæ sunt fienda à nobis in futurum. Et ideo vtrumque iuramentum habet quandam obligationem, diuersimode tamen: quia in iuramento quod est de præterito vel præsenti, obligatio est non respectu rei quæ iam fuit vel est, sed respectu ipsius actus iurandi: vt scilicet iuret id quod iam verum est vel fuit. Sed in iuramento quod præstatur de his quæ sunt fienda à nobis, obligatio cadit econtra super rem quam aliquis iuramento firmauit. Tenetur enim aliquis, vt faciat verum esse id quod iurauit: alioquin deest veritas iuramento. Si autem est talis res quæ in eius potestate non fuit: deest iuramento discretionis iudicium, nisi fortè quod erat ei possibile, quando iurauit, reddatur ei impossibile per aliquem euentum: puta, cum aliquis iurat se pecuniã soluturum, quæ ei post modum vi, vel furto subtrahitur. Tunc enim videtur excusatus esse à faciendo quod iurauit, licet teneatur facere quod in se est: sicut † etiam suprà, circa obligationem voti diximus. *Q. præced. ar. 3. ad 2.* Si verò sit quidem possibile fieri, sed non debeat, vel quia est per se malum, vel quia est boni impeditiuũ, tunc iuramẽto deest iustitia. Et ideo iuramentum nõ est seruandum in eo casu quo est peccatum, vel boni impeditiuum. Secundum enim August. † vtrunque eorum vergit in deteriorem exitum. *Habetur 22. q. 4. ca. si aliquid, & c. inter cætera.* Sic ergo dicendum est, quòd quicunque iurat aliquid se facturum, obligatur ad id faciendum, ad hoc quod veritas impleatur: si tamen alij duo comites adsint: scilicet iudicium & iustitia.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod aliud est de simplici verbo, aliud de iuramento in quo diuinum testimonium imploratur. Sufficit enim ad veritatem verbi, quod aliquis dicat id quod proponit se facturum, quia hoc iam verum est in sua causa, scilicet in proposito facientis. Sed iuramentum adhiberi nõ debet nisi in re, de qua aliquis firmiter certus est. Et ideo si iuramentum adhibeatur propter reuerẽtiam diuini testimonij quod inuocatur, obligatur homo vt faciat esse verũ, id quod iurauit, secundũ

suam

suam possibilitatem: nisi in deteriorem exitum vergat, vt dictum † est.

In corp. art.

¶ Ad secundum dicendum, quod iuramentum potest vergere in deteriorem exitū dupliciter. Vno modo, quia ab ipso principio habet peiorem exitum, vel quia est secundum se malum: sicut cum aliquis iurat se perpetraturum adulterium: siue quia est maioris boni impeditiuū: puta, cum aliquis iurat se non intraturū religionē, vel quod non fiet clericus, aut quod non accipiet prælationem in casu in quo expedit eum accipere, vel si quid aliud est huiusmodi. Huiusmodi enim iuramentum à principio est illicitum: differēter tamen: quia si quis iuret se facturum aliquod peccatum, & peccat iurando, & peccat iuramentum seruando. Si quis autem iurat se non facturum aliquod melius bonum, quod tamen facere non tenetur: peccat quidem iurando, inquātum ponit obicem Spiritui sancto, qui est boni propositi inspirator: non tamen peccat iuramentum seruando, sed multo melius facit si nō seruet. Alio modo vergit in deteriorem exitum propter aliquid quod de nouo emerserat, quod fuit impræmeditatum: sicut patet in iuramento Herodis, qui iurauit puellæ saltanti se daturum quod petisset. Hoc enim iuramentum poterat esse à principio licitum, intellecta debita conditione, scilicet si peteret quod dare deceret. Sed impletio iuramenti fuit illicita. Vnde Ambrosius † dicit in primo de Officijs: Est contra officium nonnūquam promissum soluere sacramentum: sicut Herodes qui necem Ioannis præstauit, ne promissum negaret.

Li. 1. c. 12. to. 1. Et habetur 22. q. 4. c. Est etiam contra.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in iuramento quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Vna quidem qua obligatur homini cui aliquid promittit: & talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit, hoc meretur vt ei promissum non seruetur. Alia autem est obligatio qua quis Deo obligatur, vt impleat, quod per nomen eius promisit. Et talis obligatio non tollitur in foro cōscientiæ: quia magis debet damnum temporale sustinere, quàm iuramentum violare. Potest tamen repetere in iudicio quod soluit, vel prælato denuntiare, non obstante quòd contrarium iurauit: quia tale iuramentum vergeret in deteriorem exitum: esset enim contra iustitiam publicam. Romani autē pōtifices ab huiusmodi iuramentis homines absoluerunt, non quasi decernentes huiusmodi iuramenta non esse obligatoria, sed quasi huiusmodi obligationes ex iusta causa relaxantes.

¶ Ad quartum dicendum, quod quando nō est eadem iurantis intentio, & eius cui iuratur, si hoc prouenit ex dolo iurātis, debet iuramentum seruari, secundum sanum intellectum eius, cui iuramentum præstatur. Vnde Isido. † dicit: Quacunque arte verborum quis iuret, Deus tamen qui conscientiæ testis est, ita accipit sicut is cui iuratur intelligit. Et quod hoc intelligatur de doloso iuramento patet per id, quod subditur, dupliciter reus fit: qui & nomen Dei in vanum assumit: & proximū dolo capit. Si autem iurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem iurantis. Vnde Gregor. † dicit 27. Moralium: Humanæ aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. Diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur.

Lib. 2. de sum. bo. c. 31 à med.

Lib. 27. c. 4 ante med.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quod obligatio refertur ad aliquid, quod est faciendum, vel dimittendum, & quod licet iuramentum assertorium, quod est de præterito, vel de præsenti, debet habere veritatem, ita etiā & iuramentum de ijs, quæ sunt fienda, respondet Diu. Thomas ad propositam difficultatem per aliquot propositiones. Prima conclusio: In iuramento tā assertorio, quā promissorio sua inest obligatio, quāuis diuersimode. Nam in iuramento assertorio obligatio est, vt res præsentes, vel præteritæ respōdeant dictis. At verò in promissorio, vt res futuræ dictis correspōdeant. Secunda conclusio: Si quis id iurat, quod non est in sua potestate, vt si pauper sub iureiurando talentum polliceretur: deest iuramento tertius comes, nēpe discretionis iudicium. Et tunc per impossibilitatē excusatur iurās a voti adimpletione. Dummodo, quantū est in sua potestate faciat. Tertia conclusio: Si quis iuret possibilia, illicita tamen, aut maioris boni impeditiua: deest iuramento secundus comes, nēpe, iustitia, & ipsum iuramentū nullam obligationem inducit. Quarta conclusio: Quicunque iurat se aliquid facturum modo iuret cum iudicio, atque iustitia tenetur id, quod promisit verum efficere. Has omnes conclusiones velut notas ex terminis relinquit Diuus Thomas.

EXPLICATIO ARTICVLI.

EXplicata iam per omnes suos numeros iuramenti natura, incipit D. Thom. ab hoc articulo, agere de eius obligatione. Circa quam primum & principale dubium examinandum erat, verū omnis iuramēti promissorij obligatio sub reatu peccati mortalis præstringeret? Sed id iam a nobis explicatum est articulo 3. huius quæstionis. Vbi etiam diximus de alijs deobligationibus in iuramento repertis, ex defectu comitū ipsius. Quod circa istum articulum aduertere oportet, est, quod in secūda, & tertia conclusione, quæ declaratoriæ sunt prioris, explicantur à D. Tho. tres modi, quibus iuramētum incautū reddi potest. Primus est, cùm quis impossibile iurat. Circa quē est notandum, non satis esse, quod id, quod iuratur sit difficillimum, vt in foro conscientiæ excusatio admittatur: sed requiritur, esse impossibile. Vnde quantumcumque quis grauissimū pecuniæ pōdus persoluere iuret, licet id ei perquam difficile fiat, tenetur tamen iuramentū seruare. Quod est intelligendum, dummodo res iurata aliunde non desinat esse actus virtutis. Nā si esset manifestum prodigalitatis vitiū, iuramentū non obligaret. Quādo autē nullū est vitium, & res est grauissima, tūc causam affert idoneā, iuramētū eius petendi relaxatione, vel cōmutatione.

Tres quibus modis iur...

Vt

Vt si mulier pedestrem eandemque longam iurasset peregrinationem, aut quidque difficile aliud, vnde periculum timeretur. Secundus modus incauti iuramenti est, cùm quis iurat rem illicitam. Et tertius cùm id iurat, quod est obstaculum rei melioris. De quibus in superioribus diximus, quod reddunt nullum iuramentum. Reliqua, quæ hic dubitari possunt, eodem modo sunt determinanda, ac distincta sunt similia dubia quæstione præcedenti, in materia de voto. Itaque, quemadmodum quæstione præcedenti dicebamus, quod qui ob malum finem rem alias licitam vouet, tenet votum: vt si quis ob inanem gloriam eleemosynam facere voueat: ita tamē, vt finis ille ob vanam gloriam in opus eleemosynę non cadat: nam si sensus est, quod opus dādi fiat ob vanam gloriam, tunc opus est illicitum, & votū de eo emissum nullū: sic etiā per omnia sentiendum est de iuramento, ob similem finem facto. Videte ibi.

Dubium de iuramento coacto.

¶ In solutione ad tertium argumentum, agit D. Tho. de iuramento coacto. In quo dicit posse considerari duplicem obligationem. Vnam, qua iurans obligatur homini, cui quidpiam promittit. Et hāc dicit, tolli per coactionem. Aliam, quæ fit Deo propter iuramenti reuerentiam. Et talis, inquit, obligatio non tollitur in foro conscientiæ: quia optabilius est damnum tēporale sustinere quam iuramentū violate. Sed circa hoc est difficultas, virùm verum sit, quod iuramentum vi extortum, obliget in foro conscientiæ.

1. Argumen.

Et pro parte negatiua argumentor primò: Iuramēta facta de rebus illicitis, vel indifferentibus, non obligant in conscientia: sed soluere pecunias promissas latroni, qui mihi intulit vim, vt eas illi iuramento promitterem, non est opus virtutis: nō enim est opus iustitiæ, quoniam latroni nihil debetur: nec liberalitatis: quoniam illa solutio pecuniarum nō est donatio: quandoquidem, qui eas soluit potest illas repetere: nec etiā est actus fidelitatis, quia inferēti vim nulla fides est seruanda: nec etiā est opus supererogationis: quia beneficium præstare homini indigno, qualis est ille, qui iuramentum per vim extorsit, potius habet speciem mali, quam boni: ergo nulla ratione est obligatorium.

2. Argumen.

¶ Secundo, Iuramentum promissorium inducitur ad firmādam promissionē: ergo vbi nulla fuerit promissio, iuramētum nihil obligabit. Sed in casu posito ea promissio nullam habet vim, vt constat ex capi. debitores. de iureiurando: ergo. Et confirmatur: Quādo iuraui me facturum aliquod peccatum mortale, id iuramentum non obligat: quia ipsa promissio non obligabat: ergo pari ratione, cum promissio per vim facta non obliget, nec etiam iuramentum, quo ipsa promissio firmatur, erit obligatorium.

3. Argumen.

¶ Tertio huiusmodi iuramenta coacta vel obligant ex iure diuino, vel humano. Non humano: quia non est verosimile, quod Ecclesia voluerit dare occasionem prædonibus cogendi alios, & vim inferendi: nec etiā iure diuino: aliàs summus Pontifex non posset decernere, huiusmodi iuramenta coacta nulla esse: quod tamen est factum, in ca. verum. de iureiurando: ergo nullo modo obligant.

Vltimum argumentum.

¶ Vltimo: Finge me promisisse tibi daturum aliquid, quod tibi noceret, non obligor hac promissione, etiam si sit iuramento firmata: ergo nec si aliquid vi coactus promisi, atque iuraui. Probo consequentiam. Nam in tali casu nocuum est ipsi latroni accipere promissum, cum peccet accipiendo, & ad restitutionem teneatur.

¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est primò, quod qui vi, vel metu coactus facit, vel promittit aliquid, simpliciter loquendo voluntariè facit. Secundū quid autē facit inuoluntariè, quia scilicet, nollet facere. Et quia non potest periculum aliter vitare, id simpliciter voluntariè facit. Vt est videre in eo, qui proiicit merces in mare, vt autor est Aristot. li. 3. Ethic. ca. 1. Est tamen huiusmodi voluntarium mixtum ex simpliciter, & secundum quid voluntario, sufficiens ad constituēdum actum moralem, siue bonum, siue malum, pro ratione suæ materiæ. Nam qui metu mortis coactus, vel mendacium diceret, vel adulterium committeret, proculdubio peccaret.

Qui coactè promittit, voluntariè promittit.

Materia iuramenti vi extorti quæ sit.

¶ Secundo est aduertendum, quod materia eorum iuramentorum, quæ metu extorquentur, est aliqua operatio, quam quis vel facere, vel omittere promittit. Itaque quando promitto, me daturum centum latroni, materia huius iuramenti est actio illa dandi. Quæ potest cōsiderari dupliciter: vel in ordine ad agētē, vel in ordine ad patientē. Et quidem in ordine ad patientē illa actio censenda est noxia, & inutilis: quia affert illi occasionem peccandi, cùm tamen in ordine ad agentē sit bona & honesta, & actus virtutis, quo suam redimit vexationem. Propulsare enim iniuriam, bonum est, atque honestum, pertinensque ad charitatem, qua vnusquisque seipsum diligit.

¶ Tertio est aduertendum, quod in iuramēto promissorio, & est promissio, & est iuramentū: & vtriusque scilicet, promissionis, atque iuramenti est vna, & eadem materia, nempe actio dandi pecunias. Alia tamen & alia ratione. Nam, quia promissio fit alteri, & ad illius rationem pertinet efficere gratum, & vtile illi, idcirco habet pro materia illam traditionem pecuniæ quatenus recipitur in pacto, id est, quatenus est alteri vtilis, & bona. At verò iuramentum, quia est adhibitio diuini testimonij, habet pro materia eandem traditionem pecuniæ consideratam per se, & absolutè, sine ordine ad patientē. Quare si materia promissa est actus virtutis, cōsiderata per se & ex obiecto, quamuis ex accidenti conferat nocumētum, id iuramentum ligabit, sin minus non ligat.

1. Conclusio.

¶ His constitutis sit prima conclusio: Simplex promissio per vim facta, nullam inducit obligationem. Hæc conclusio habetur expresse in cap. debitores. de iureiurando. Et ratio est: Nam huiusmodi promissiones per metum extortæ, nullam habent idoneā materiam: ergo nullam possunt inducere obligationē. Cōsequētia est nota, & antecedēs probatur. Promissionis materia debet esse aliquid gratū, & vtile ei, cui fit promissio: sed ea, quæ vi, atq; metu cogēte dantur, nō sunt grata, aut vtilia alteri, cū per talem collationē non transferatur dominium: ergo tales promissiones per metum extortæ nullam habēt idoneā materiam.

Argumentū.

Et si quis contra hoc argumētetur. Dare promissam pecuniam latroni ad declinandum eius iniuriam, atque vim est actus virtutis: quia est redemptio vexationis: sed omnis actus virtutis est materia idonea promissionis: ergo illa promissio habet idoneam materiam: atque ex consequenti etiā sine iuramento facta erit obligatoria:

Solutio.

respondetur, quod vt diximus in vltimo notabili, dare pecuniam latroni, quatenus proficiscitur ab agente, non est materia promissionis: sed est materia promissionis, quatenus illa actio, scilicet, solutio pecuniæ est vtilis, vel inutilis illi, cui fit promissio. Et isto modo considerando dationem pecuniæ, scilicet, per respectum ad latronem non est bona, nec vtilis, sed potius est noxia latroni. Atq; ex cōsequenti illa promissio non habet idoneā materiā.

¶ Secunda

¶ Secunda conclusio: Iuramentum metu extortũ *2. Conclusio.* obligat in foro conscientiæ. In hac conclusione conueniũt cum D. Thoma omnes ferè, Syluester, verbo, iuramentum. 4. §. 7. Gabriel in 3. d. 39. qu. 1. articu. 2. conclusione 8. Durandus eadem d. q. 2. Caietanus in præsenti. Soto libr. 8. de Iustitia. quæ. 1. art. 7. Et videtur diffinitũ in cap. si verò. & in cap. verum. & in c. debitores. de iureiurando. & in capit. si quãdoque. 15. quæsti. 6. Et probatur: Quando iuramento promitto me daturum centum, materia huius iuramenti est actus virtutis, vt diximus: ergo obligat in conscien- *Argumentũ.* tia. Et si quis contra hoc argumentetur: Qui promisit se daturum centũ, vt redimeret suam vexationem, si facta promissione liberat se, manusque latronis volẽtis eum occidere, fugit, iam nullam patitur vexationem, nec aliquam vim repellit cum sit in tuto: ergo non tenetur amplius promissionem adimplere, re- *Responsio.* spondeo negando cõsequentiam. Ad hoc enim, vt quis teneatur seruare iuramentum, postquam declinauit periculum, satis est, vt ipsum iuramentum fuerit firmum tempore, quo fuit emissum. Præterquã quod ipsa actualis exhibitio pecuniæ, virtute prioris volitionis, quam quis habuit tempore quo iurauit: adhuc verè dicitur redemptio vexationis.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio: Iuramenta coacta, & per vim extorta obligant ad sui obseruantiã sub reatu peccati mortalis. Hæc conclusio est contra Panormitanum: qui dicebat huiusmodi iuramenta solũ obligare ad veniale. Quã suam sententiã probat ex cap. verũ de iureiurando. Vbi summus Pontifex dicit, homines, qui eiusmodi iuramenta fregerint nõ esse sic puniendos à iudice, ac si mortaliter deliquissent. Sed probatur nostra sententia: Ista iuramenta obligant in foro conscientiæ, vt dicitur in secunda cõclusione, & sunt de se grauia: ergo obligãt sub mortali. Et ad fundamẽtum Panormitani dico, quod summus Pontifex ibi nihil decernit de culpa, vtrũm mortalis, vel venialis sit? Sed tantum agit de pœna, qua homines, qui talia iuramenta fregerint, sunt puniendi. Dicit autem eam pœnam leuiorem esse debere, quã quæ pro peccatis mortalibus imponi consueuit. Non quia id peccatum non sit mortale: sed quia propter iniuriam, quam, qui huiusmodi iuramenta fecerunt, passi sunt, Ecclesia decernit eos leuius esse puniendos.

¶ Quarta conclusio: Quando vis, & metus illatus *4. Conclusio.* ita viciat rem promissam, vt cum alioqui esset bona, ex metu tamen, quo fit, redditur mala: tunc iuramentum superinductum nullam habet obligationem. Probatur: Nam in tali casu deest debita materia, scilicet, actus virtutis, sine quo verum iuramentum esse non potest. Exemplum huius conclusionis est in eo, qui metu compulsus iurat aliquam ducturũ in vxorem, aut etiam duxit. Tunc enim iuramentum nõ ligat. Quia ducere vxorem metu compellẽre est malum, cõtra naturam atque rationẽ matrimonij, quod ex se debet esse perpetuum, & si violentum esset, perpetuum esse non posset. D. Bonauen. in 3. d. 39. qu. 2. dicit, tale iuramentum obligare, esse tamen dignum relaxatione, sed multo probabilior est nostra sententia propter rationem assignatam.

5. Conclusio. ¶ Quinta conclusio: Iuramenta promissoria per iniuriam extorta, Ecclesia non cogit in foro contentioso adimpleri. Hæc conclusio non est intelligenda in vniuersum, sed tantum de illis iuramentis, in quibus iniuria nascitur ex metu extrinsecus illato. Ex quo fit, vt qui iuratus promisit vsurario, se soluturũ vsuras, quamuis patiatur iniuriam. Quia tamen non patitur illam per vim illatam, idcirco talis cogetur in foro contentioso stare promissis, vt diffinitum est ab Alexandro tertio in c. debitores. de iureiurãdo. Cæterum ad alia iuramenta vi extorta cum iniuria, non compellitur iurans in foro contentioso, vt constat ex cap. verum. & ex cap. si vero. & ex cap. Abbas, de ijs quæ vi metusve causa fiũt. Et ex 15. q. 6. per totam.

¶ Vltima conclusio: Quicunque aliquid iurauit, in *Vltima conclusio.* quo patitur iniuriam, siue insit vis tali iuramento, siue secus, huiusmodi habet legitimam causam petendi relaxationem iuramenti in foro conscientiæ. Probatur: Huiusmodi iuramẽta plurimũ inuoluntarij habent admixtum: & vt dicitur in c. quandoque. 15. q. 6. non fiunt plene ex corde, quod Deus potissimum inspicit: ergo habent iustam causam, quod relaxentur. Cautio tamen, quam in hac re adhibet Caietanus, prudentissima est, & diligenter obseruanda, ne, scilicet, ex relaxatione horum iuramentorum detur infidelibus occasio nomen Dei blasphemandi. Nã si alicui capto à Turcis, vel à Sarracenis fieret potestas in patriam redeundi, fide eius accepta sub iuramento, se aliquid nummorum soluturũ, in qua re captus vim & iniuriã patitur, nõ esset tunc facile iuramentum relaxandum, ne daretur infidelibus ansa, vt nomen Dei blasphemarent.

¶ Sed restat nunc respondere ad argumenta. Vn- *Ad 1. argu.* de ad primum dico falsum esse, quod dare pecuniam promissam latroni non sit actus virtutis. Est enim redemptio vexationis, vt diximus. Et sic votum de ea emissum est validum, & obligatorium.

¶ Ad 2. respondetur, cõcesso antecedenti, negan- *Ad 2. argum.* do consequentiã. Falsum est enim, quod quoties promissio est nulla, toties iuramentum vim obligandi nõ habeat. Potest namque accidere, vt eadẽ res promissa non sit idonea materia promissionis, & tamen sit idonea materia iuramenti, quia alia & alia ratione subijcitur promissioni, & iuramento, vt diximus.

¶ Ad 3. respõdetur, quod huiusmodi iuramenta vi *Ad 3. argum.* extorta, habent vim obligandi à iure diuino. Et quãdo infertur: ergo summus Pontifex non poterit in illis dispensare, nego consequentiam. Nam habet facultatem ab ipso Deo dispensandi in votis, & relaxandi iuramenta ex iusta, & rationabili causa, vt diximus in materia de voto.

¶ Ad vltimum argumentum respondetur, concesso *Ad vltimum argumentum.* antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis est: Nam in casu antecedentis, quod promittitur dari, est malum, nec in eo subest aliqua ratio boni. Atque adeo iuramentum fit de materia illicita, & sic non ligat. At verò in casu consequentis, quamuis illa solutio pecuniæ respectu alterius sit noxia: respectu tamen eius, qui promittit, est bona, quia ea ratione suam redimit vexationem, vt diximus.

¶ Sed vltra hæc sunt alia duo argumenta quæ vi- *Alia duo argumẽta solu.* dentur habere difficultatem. Primum est. Maior est obligatio voti, quam iuramẽti, vt sæpe diximus: sed votum metu coactum non obligat, vt latè ostẽdimus, quæstione præcedenti ar. 3. ergo neque iuramentum. Secundum: Matrimoniũ metu cadente in constantẽ virum contractum nec in foro exteriori, nec in foro conscientiæ, tenet: ergo nec iuramentum. Antecedẽs est manifestũ, & consequentia probatur. Tum: quia sicut ad matrimonium requiritur consensus, sic etiã ad iuramentũ: quare si coactio impedit vni, pariter obstabit alteri. Tum etiã: quia maius vinculũ est matrimonij, quàm iuramenti. Ad primum argumentum *Ad 1. arg.* Soto lib. 8. de Iustitia. q. 1. ar. 7. respondet, concesso antecedẽti, negando consequentiã. Et ratio illius est:

Nam,

Nam, quamuis votum, eo quod fit Deo arctius obliget, quam iuramentum, quod fit homini, quia tamen, nisi iuramento confirmetur, non est, nisi nuda promissio, & promissio coacta, etiam si fiat cum intentione promittendi, natura sua est cassa, nõ solum illa, quæ fiet homini: verùm etiã illa, quæ fit Deo, vt pote cui obsequium per coactam voluntatem non placet, sed quod fit sponte: idcirco votum metu extortum nullam inducit obligationem. At verò iuramentum: quia semper quod fertur in materiam licitam obligat ex natura sua: & illud, quod fertur supra promissionẽ habet materiam licitam, vt diximus, fit, vt non obstãte metu suam sortiatur obligationem. Hæc tamen solutio mihi non placet. Nam cum redemptio vexationis possit esse obiectum voti, sicut est iuramenti: non video, quare iuramentum dicatur cadere supra debitam materiam: esto fiat ex metu, & non votum, vt sit obligatorium. Quocirca aliter ad argumentum respondeo, negando consequentiam. Nam quamuis votum atque iuramentum stando in solo iure naturali, & diuino, ex natura sua obligent: adhuc quando fiunt ex metu cadente in constantẽ virum, vt diximus quæstione præcedenti art. 3. iure tamen positiuo, votum emissum ex metu est redditum nullum, & non iuramentum, propter reuerentiam diuini nominis, quod in iuramento assumitur.

Ad 2 arg. Ad secundum argumentum, nonnulli respondẽt concessu antecedenti, negando consequentiam. Et ratio discriminis secundum illos tantum est, quod si matrimonium coactum teneret, nullum esset remedium, quo posset factum infectum reddi, cum sit vinculum indissolubile. Cum tamẽ cætera promissa per vim iurata, etiam si soluantur, beneficio repetitionis recuperari possint. Sed hęc ratio non satisfacit. Nam etiam si quæ iuramento promittuntur repeti non possent, adhuc iuramentum esset seruandum, quia obligat ex natura rei D. Bonauent. atque Durandus dicunt, quod, quia matrimonium Christianorũ significat vnionem Christi, & Ecclesiæ, quæ est perpetua, perpetuum etiam, & indissolubile debet vinculum habere, ad quod non solum consensus, verum & liber consensus requiritur, cùm nullum violentum possit esse perpetuum. Sed nec hæc solutio satisfacit. Nam etiam coniugium sub lege naturæ requirebat liberum consensum, & tamen non significabat vnionem Christi, & Ecclesiæ, sicut matrimoniũ Christianorum. Quocirca his solutionibus omissis, ad argumentum respõdetur, negando consequentiã. Nam quia matrimonium ad procreationem prolis à natura cõstitutum est, ex sua ratione habet perpetuitatem annexam. Aliàs nõ esset satis liberis educandis consultum. Et perpetuitas ex natura rei liberum animi exigit consensum: quia quæ violenta sunt perpetua esse nequeunt. At vero in iuramẽto, hoc non inuenitur, vt ex dictis patet.

Quæstio. Si quis autem quærat, vtrùm qui metu mortis iurare cogitur, se ducturum aliquam in vxorem teneatur iuramenti nexu.

Responsio. Respondeo, certum esse in primis, tale iuramentum, omnino esse relaxandum propter rationẽ iam dictam. Secundò dico, probabilissimum esse, quod ex tali iuramento oritur obligatio, ne ante relaxationem cum alia contrahat. Cùm re vera quantum ad naturam iuramenti verum sit, si fiat cum intentione iurandi. Nam quamuis sit contra naturam matrimonij, illud cõtrahere, assensu coacto: nihilominus non est adeò intrinsecè malum, vt non possit fieri materia redemptionis vitæ & sic iuramẽtum tenere. Dixi, ex tali iuramento obligari, ne ante relaxationem cum alia contrahat. Nam ab ingressu religionis per tale iuramentum non arctaretur. Cum matrimonium contrahere, quatenus est impeditiuũ maioris boni, non possit esse materia iuramenti promissorij, sicut nec voti.

¶ Circa eandem solutionem tertij argumenti D. Thom. est alia difficultas, vtrùm, qui vi coactus iurauit, se aliquid latroni daturum, possit illud repetere, quamuis iurauerit illud non repetiturum? *Aliud dubiũ circa solutionem ad 3.* Et pro parte negatiua argumentor in hunc modum: Non repetere est actus virtutis in illo casu, cum sit redemptio vexationis: ergo qui iurat se non repetiturum astringitur iuramento, atque ex consequenti repetere non potest. Ad explicationem huius difficultatis, supposito, dupliciter accidere posse, vt quis iniuriã sibi à latrone illatam iudici denunciet, vno modo, ipso iudice iuridicè interrogante, alio modo propria sponte.

1. Dictum. Dico primò, quod si iuraui, me non repetiturum pecunias, quas latroni solui, nec id iudici denunciaturum, ipso etiam iudice interrogante peccaui mortaliter iurando, nec id iuramentum adimplere teneor: sed possum iudici interroganti libere respondere. Probatur. Rem illicitam iuraui: ergo ipsum iuramentum non est validum. Et hoc vult significare D. Thomas, quando in eadem solutione dicit, quod potest repetere in iudicio quod soluit, vel prædicto denunciare: Non obstante, quod contrarium iurauit, quia tale iuramentum vergeret in deteriorem exitum, quia esset contra iustitiam publicam. Dico secundò, quod si tantum iuraui simpliciter, me neque repetiturum illam rem, nec id crimen mea sponte iudici denunciaturum, iuramentum est validum, & obligatorium. Et hoc probat argumentum pro parte negatiua adductum.

¶ In solutione ad quartum argumentum agit D. Thom. de iuramẽto doloso. *De iuramento doloso.* Et dicit duo. Primum est, quod quando is, qui iurat, vtitur dolo, iuramentum obligat secundum intentionem eius, cui fit iuramentum, & non secundum animum iurantis. Secundo dicit, quod quando is, qui iurat non vtitur dolo, sed alter deceptus est ex verbis malè intellectis, tunc iuramentum obligat secundum intentionem eius, qui iurat, & non secundum intentionem eius, cui fit iuramentum. Quæ vt intelligantur, & simul explicetur, quando iuramentum dolosum obligat, aduertendum est primò, dupliciter posse contingere, vt insit dolus iuramento, hoc est, quod concipiat alter ex verbis iurantis alium sensum ab eo, quẽ habet in animo is, qui iurat. *Multipliciter potest dolus inesse iuramento.* Vno modo: quia is, qui iurat aliud occultat in animo, & aliud in verbis exponit. Altero modo: quia etsi animus iurantis cum verbis consentiat, tamen in verbis ipsis inest aliqua fallacia, atque deceptio. Quæ duo membra diuisionis, rursus possunt multipliciter diuidi. Nam, quod animus iurantis dissentiat à verbis, quod fuit primum membrum, quatuor modis potest accidere. Primus est: quando verba proferuntur absolutè, sed interius in animo adiungitur illis aliqua conditio. Vt si, verbi gratia, verbis absolutè prolatis polliceatur quis alteri se ei daturum aliquam rem, subintellecta tacitè conditione, si sibi placuerit, aut oculis conspiciendam. Secundus modus est, quando quis exterius aliquid promittit, non tamen habet intentionem standi promissis. Tertius, quando is, qui promittit, habet quidem animum promittendi, atque iurandi, non tamen habet intentionem seruandi, promissum, nec obligandi se iuramento exterius facto. Quartus & vltimus, quãdo ei, qui promittit deest animus, atque voluntas promittẽdi & obligandi se iuramento. Secundum membrum diuisionis, nempe quãdo dol⁹ est in ipsis verbis, potest accidere dupliciter.

Vno modo, quando verba sunt multiplicia, & æquiuoca. Et ità qui ea audit diuersum sensum intelligit ab eo, quem intendit is, qui profert. Alio modo, quando licet non sint æquiuoca verba, ita tamen prudenter, & artificiosè construuntur ab eo, qui iurat, vt is, qui audit accipiat illa longe diuerso sensu ab eo, qui verè ipsis inest. Ex quo infertur sex modis posse contingere, quod iuramentum aliquod dolosum dicatur.

1. Conclus. ¶ Secundò est aduertendum, quod in hac re dijudicanda multum refert, an is, qui iurat ioridicè à iudice requisitus, an verò compulsus iniuria, vt ex his quę diximus in materia de testibus, & de reo, colligere licet. His constitutis sit prima conclusio: Qui iureiurando promittit aliquid dolosè primo modo hoc est, subintellecta aliqua conditione, quæ non exprimitur non obligatur ad seruandum iuramentum, nisi quatorum ad illa, quæ habuit in animo iurare, & eo modo, quo habuit. Probatur: Iuramentum promissorium ad ea tantum seruanda obligat, quæ illi subijciuntur, tanquam materia: sed in casu posito materia iuramento subiecta non est me daturum simpliciter, sed tantum me daturum, si mihi aut libuerit, aut placuerit: ergo ad id tantum obligat. Secundo: Sicut est in mea potestate eum mihi proponitor aliqua res iuramento confirmanda iurare, vel non iurare: ita etiam est in mea potestate illam rem, vel ex parte, vel in totum, vel absolutè, vel adiuncta conditione iurare: sed si fingo me iurare aliquam rem fine animo iurandi, id iuramentum non obligat, vt statim dicemus: ergo pari ratione si fingo me iurare aliquam rem absolutè, verbis exterioribus: si tamen in animo iuro conditionaliter id iuramentum obligabit sub conditione. Hæc conclusio est contra Syluestrum verbo, iuramentum 3. §. 2. vbi dicit, quod iuramentum obligat absolutè, sicut verba exterius prolata sonant, nisi id iuramentum sit per metum extortum.

2. Conclus. ¶ Secunda conclusio: Quicunque iurat dolosè isto primo modo, scilicet, subintellecta & non expressa conditione, siue iuramentum sit assertorium, siue promissorium, & siue per iniuriam, siue per vim ad iurandum cogatur, peccat mortaliter. Hæc conclusio similiter est cõtra Syluestrum loco citato, vbi dicit, quod qui cogitur iurare, si isto dolo vtatur nihil peccat. Illam tamen tenet Caietanus in hoc articulo, & Soto li. 8. de iustitia, quęstione 1. articulo 7. Et probatur: Semper in isto casu est mendacium iuramento affirmatũ: ergo est peccatum mortale. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Mendacium est falsa vocis significatio, cum intentione fallendi: sed in casu de quo loquimur, absoluta voce significo, me aliquid daturum, quod ex mea intentione est falsum, vt alterum decipiam: ergo talis vocis significatio est verè mendacium. Et eam significationem exteriorem confirmo iuramento: ergo cõfirmo mendacium iuramento: atque ex consequenti pecco mortaliter. Pro hac etiam re facit Gratianus in capitulo in dolo. 22. quæstione 2. Vbi explicans quædam verba Augustini in hunc modum dicit: Ille iurat in dolo, & mẽdaciter promittit in cuius mente est, non se facturum sicut promittit.

3. Conclus. ¶ Tertia conclusio: Qui iurat dolosè secundo modo, hoc est, qui serio & ex animo se obligandi iurat, non tamen habet animum adimplendi promissa, peccat mortaliter. & ad promissa præstanda obligatur, sine vi, siue iure tale faciat iuramentum. Hęc conclusio est Caietani in isto commentario, & aliorum fere omnium Doctorum. Potestque esse illius exemplum in eo, qui fit monachus: & ad eum statum non solum voto, sed etiam iuramento se obligat, animo tamen non pie, nec religiosè, sed dissolutè & luxuriose viuendi. Qui quidem non solum peccat mortaliter; sed etiam tenetur promissa adimplere. Probo singulas partes. Et primo, quòd peccet mortaliter huiusmodi homo. Iuramentum promissorium habet duo. Vnum est animus faciendi ea, quæ quis iurat. Alterum obligatio, quod in futurum tempus operę præstet bi, quæ promittit. Respectu primi iuramentum est assertorium, & respectu secundi est promissorium, vt diximus in articulo 3. sed quicũque iurat assertiuè falsum peccat mortaliter: ergo & qui habet animum iurandi, & non seruandi, vel adimplendi quæ iuramento promittit, peccabit mortaliter. Quòd verò huiusmodi iuramentum adhuc sit obligatorium probo: Talis homo, vt supponimus habet animum promittendi, & iurandi quæ verbis profert: ergo verè iurat atque ex consequenti obligatur tali iuramento. Probo consequentiam: Nam iuramentum ex natura sua habet vim obligandi, modo id, quod iuratur, sit vera materia iuramenti.

¶ Quarta conclusio: Qui iurat dolosè tertio modo, hoc est, qui habens animum iurandi non habet animum se obligandi illo iuramento, verè obligatur ad præstandum ea, quæ promisit siue iure, siue vi adductus fuerit ad iurandum. Hæc conclusio est contra Syluestrum verbo, iuramentum 4. §. 19. Qui dicit huiusmodi iuramentum non obligare. Quem etiam sequuntur magna ex parte iuris periti, & D. Bonauen. in 4. distin. 39. quæstione 2. art. 1. Et Ricardus eadem d. quæstione 1. & Gabriel. quæstione 1. articulo 2. Illam tamen tenent omnes illi Doctores, quos quęstione præcedenti, articulo 1. diximus affirmare, quod qui emittit votum animo vouendi, & non se obligandi manet adhuc voto astrictus, cum eadem sit ratio in voto & in iuramento quantum ad hoc. Et probatur: Obligatio ita naturaliter nascitur ex iuramento, vt posito semel vero iuramento intelligi non possit illud non obligare, sed qui habet animum iurandi vere iurat, & non fictè: ergo obligatur illo iuramento, esto, nec habeat animum se obligandi, neque promittendi. Et confirmatur: Iuramentum est inuocatio diuini testimonij ad aliquam rem, vel præsentem, vel futuram confirmandam: sed diuino testimonio, cum inuocatur ex natura rei debetur, vt veri causa inuocetur: ergo implicat aliquod esse verum iuramentum, & non inducere obligationem, verum vel dicendi, vel faciendi. 4. Conclus.

1. Arg. ¶ Sed contra istam conclusionem sunt aliquot argumenta. Primum; Iuramentum inducitur ad confirmandam promissionem: ergo vbi non est promissio nec erit iuramentum: sed qui non habet animum se obligandi iuramento nec promittendi nihil promittit: ergo nec obligatur iuramento. Secundo. Qui nõ habet intentionem se obligandi, is neque iurandi animum habet, quia hæc duo ità sunt connexa, vt pro eodem haberi possint, scilicet, nolle, obligare se iuramento, & nolle iurare: sed qui non habet animum iurandi, licet exterius iuret non obligatur: ergo nec obligabitur qui non habet animum se obligandi, & promittendi. 4. conc. 2. Argum.

Ad 1. Arg. ¶ Ad primum argumentum respõdeo, quod qui iurat animo iurandi, & nõ se obligandi, vel promittendi, estò, formaliter & explicitè nihil promittat, quia explicitè affirmat se nolle promittere, virtualiter tamẽ promittit.

promittit. Nam quia iuramentum ex natura sua inducit obligationem efficiendi verum, quod iuratur: idcirco qui verè habet voluntatem iurandi virtualiter, & implicitè, illa voluntate vult omnia, quæ necessariò consequuntur ex iuramento, & sic implicitè & virtualiter vult promittere. Ad secundum respondetur, aliud esse loqui de obligatione, aliud de animo obligandi se iuramento. Nam primum, scilicet, obligatio nunquam separatur à iuramento. At verò voluntas expressa obligandi se iuramento, bene potest deesse in eo, qui verè iurat. Imò & contraria voluntas potest eidem inesse; quia, scilicet, arbitratur esse in sua potestate secernere, & separare obligationem à iuramento. Nota tamē, quod homines illiterati, & indocti sæpe pro eodem accipiunt, nolle obligare se iuramēto, & nolle iurare. Imò nulla alia ratione arbitrantur posse se expresius explicare suum animum, & quod non habuerint animum iurandi, quam si dicant sese illo iuramēto nunquam voluisse obligare. Quocirca in his rebus magna cautio erit adhibenda. Pro quibus videnda sunt quæ diximus in materia de voto, loco citato.

Ad 2. arg.

5. Conclus. ¶ Quinta conclusio: Qui conficit iuramentum dolosum tertio modo, scilicet, cum animo iurandi, & nō se obligandi, nec promittendi peccat mortaliter, siue sua sponte, siue coactus iuret. Hæc conclusio sequitur ex dictis. Nam si ille, qui iurat animo iurandi, & non seruandi promissum, peccat mortaliter, vt diximus in secunda conclusione, quia non habet animum cōformem iuramento, à fortiori peccabit mortaliter qui habens animum iurandi, nec habet animum se obligādi, nec promittendi, cùm in isto longiùs distet animus à verbis quæ iuramento confirmat, quam in illo.

6. Conclus. ¶ Sexta conclusio, Qui iurat dolose quarto modo, scilicet, sine vlla intentione iurandi, non obligatur tali iuramento, siue iure, siue iniuria requisitus iuret. In hac conclusione omnes Doctores conueniunt. Et ratio est manifesta: Nam cum ibi desit voluntas iurandi, quod ibi nullum sit iuramentum, sed tantum simulatio quædam erit necesse. Eo vel maximè, quod ad ea, ad quæ lege non astringimur & honesta sunt, nisi ex propria voluntate obligari non possumus. Et si quis quærat, vtrùm qui ad istum modum fingit se iurare, semper peccet mortaliter? sub distinctione respondendum existimo. Nam vel id, in quo fingo me iurare, est falsum, siue de præsenti, quia non ita se res habet, siue in futurum, quia non habeo animum id adimplendi. Vel est verum, & nolo re ipsa iurare, quia sum nimis timidus, & scrupulosus. Si res, quam ficto iuramento confirmo, falsa est, siue vi, siue iure cogar ad iurandum, & siue res sit falsa de præsenti, siue de futuro pecco mortaliter. Et ratio est: Nam quamuis in casu, de quo loquimur nō sit iuramentum interius, est tamen diuini nominis ad aliquam rem confirmādam exterior inuocatio, quæ quidem est actus religionis. Atque adeò applicata materiæ repugnanti, qualis est mendacium, erit graue peccatum. Et cōfirmatur: Qui solo cultu exteriori colit idola, vt fecit Marcellinus Papa, sine animo colendi, peccat mortaliter, vt constat. Et non ob aliam rationem, nisi quia actum externi cultus ei, cui non debetur, applicat: ergo similiter & qui exterius tantum inuocat diuinum nomen ad confirmandum mendacium peccabit mortaliter propter eandem rationem. Cæterùm qui ficto iuramento vtitur ad confirmandum aliquod verum, si id facit iure requisitus, peccat mortaliter; quia qui exigit iuramentum, vt suppono habet ius exigendi & accipiendi verum & non fictum iuramentum, atque adeò qui fictè iurat facit illi grauem iniuriam. Et prætereà; quia ista fictione & mendacio subuertitur omnis ratio publicæ iustitiæ, quæ vt possit esse certa de veritate earum rerum, quas quærit, vtitur iuramento. Tamen, si ille, qui vtitur ficto iuramento in cōfirmando aliquo vero, in eo casu, in quo cogitur ad iurandum vel si iurat non tenetur iurare, tantum peccat venialiter, quidquid dicat Caietanus. Qui etiam huiusmodi homines condemnat peccati mortalis. Immeritò tamen. Cùm in isto iuramento nec fiat iniuria proximo, vt supponimus, si quidem talis non habet ius iuramentum exigendi. Nec etiam fit iniuria Deo, quem etsi exterius tantum inuoco, non tamen ad confirmandum mendacium; sed ad confirmandum verum adducitur.

¶ Vltima conclusio: Iurare dolose quinto modo, & sexto, scilicet, verbis vel æquiuocis, vel magna arte cōstructis, si id iure requisitus feceris, mortaliter peccasti, sin autem secus; minimè, imò nec venialiter. Et probatur: Qui interrogat aliquem iuridicè habet ius, vt id, de quo interrogat, simplicibus verbis, nulla arte constructis, sed ad sensum eius expositis, iuramento confirmetur, vt diximus supra agentes de iudice, reo, & testibus: ergo qui secus facit peccat mortaliter. Quæ ratio cessat in eo, qui nullum ius habet iuramētum ab altero exigendi: Et hæc dicta sint de tota ista difficultate.

ARTICVLVS VIII.

¶ Vtrùm maior sit obligatio iuramenti quàm voti.

AD Octauum sic proceditur. Videtur quod maior sit obligatio iuramēti quàm voti. Votum enim est simplex promissio. Sed iuramentum supra promissionem adhibet diuinum testimonium: ergo maior est obligatio iuramenti quàm voti.

2 ¶ Prætereà, Debilius solet per fortius confirmari. Sed votum interdum confirmatur iuramento: ergo iuramentum est fortius quàm votum.

3 ¶ Prætereà, Obligatio voti causatur ex animi deliberatione, vt suprà dictum † est: obligatio autem iuramenti causatur ex diuina veritate, cuius testimonium inuocatur. Cum ergo veritas Dei excedat deliberationem humanā, videtur quòd obligatio iuramēti sit fortior, quàm obligatio voti. *Qu. 88. art. 1.*

¶ Sed contra, per votum obligatur aliquis Deo: per iuramentum autem obligatur aliquis interdum homini. Magis autē obligatur homo Deo quàm homini: ergo maior est obligatio voti quàm iuramenti.

¶ Respondeo dicendum, quòd vtraque obligatio, scilicet voti & iuramenti, causatur ex aliquo diuino: aliter tamen, & aliter. Nam obligatio voti causatur ex fidelitate quam Deo debemus, vt s. ei promissum soluamus. Obligatio autem iuramenti causatur ex reuerentia quam

debemus ei, ex qua tenemur quòd verificemus id, quòd per nomen eius promittimus. Omnis autem infidelitas irreuerentiam continet, sed non conuertitur. Videtur enim infidelitas subiecti ad Dominum, esse maxima irreuerentia. Et ideò votum ex ratione sua magis est obligatorium quàm iuramentum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd votum est promissio non quæcunque, sed Deo facta cui infidelem esse grauissimum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd iuramentum non adhibetur voto quasi aliquid firmius, sed vt per duas res immobiles maior firmitas habeatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd deliberatio animi dat firmitatem voto, quantum ex parte vouentis est. Habet tamen maiorem firmitatis causam ex parte Dei, cui votum offertur.

SVMMA TEXTVS.

AD propositam difficultatem respondet D. Tho. vnica conclusione. Quæ talis est: Votum ea sua ratione, est magis obligatorium, quam iuramentum. Quam probat in argumento, sed contra, ex eo, quod votum dicit promissionem factam Deo; iuramentum autem nonnunquam fit homini, licèt fiat per Deum. Et sic ex parte illius, cui fit obligatio sanctior atque maior erit illa, quæ est in voto, quàm quæ est in iuramento. Et in corpore articuli hac ratione. Vtraque obligatio, scilicet, voti & iuramenti causatur ex aliquo diuino, aliter tamen & aliter. Nam obligatio voti causatur ex fidelitate, quā Deo debemus, obligatio autem iuramenti causatur ex reuerentia, quam debemus eidem: sed infidelitas est peior, quā irreuerentia; omnis enim infidelitas est irreuerentia & non econtra: ergo votum ea sua ratione est magis obligatoriū, quam iuramentum.

EXPLICATIO ARTICVLI.

CIrca conclusionem huius articuli est difficultas, vtrùm vera sit. De qua re est sentētia Maioris in
Dubium 3.d.38.q.4.dub.2. dicētis, quod maior est obligatio iu-
1. arg. ramenti, quam voti. Et probatur primò: In iuramento promissorio cōtinetur votum, & nō è cōtra; qui enim promissoriè iurat, & promittit, & iurat: ergo maior
2. arg. inest obligatio iuramento quam voto. Secundò: Iuramentum coactum obligat, vt supra diximus; votū autem coactum, & ea metu in virum constantem cadēte factum non obligat: ergo firmius, atque fortius est vinculum iuramenti. Tertiò: Maiori iniuria afficitur
3. arg. Deus in fractione iuramenti, quàm voti: ergo magis obligat iuramentum, quam votum. Consequentia est nota, & antecedens probatur: In fractione iuramenti afficitur Deus iniuria positiua, quæ est fingere ipsum mendacem; in fractione autem voti afficitur tantum iniuria priuatiua, quæ est non reddere illi quod promittitur; ergo maior est iniuria fracti iuramēti, quam voti non adimpleti.

¶ Pro hac lite dirimenda nota, quod ista cōparatio potissimum fit inter iuramentum promissoriū & votum. Est autem iuramentum promissorium in duplici differentia. Vnum, quod immediatè fit Deo. Vt cum quis promittit ingressum religionis, eamque promissionem iuramento cōfirmat: Alterum quod fit homini, vt cum promitto Petro me illi daturum centū. Et hanc promissionem iuramento confirmo. Inter quas promissiones hoc est discriminis, quod in prima, qui promittit Deo, se sine aliquo medio subdit debitorē. At verò in secunda non Deo proximè sed homini se reddit obnoxium, nec Deum creditorem, ac Dominū sui promissi cōstituit; sed testem & quasi fideiussorē. Quo supposito dico primò, iuramentum promissoriū quod fit Deo esse magis obligatoriū habereque for- 1. Dictum.
tius vinculum, quam iuramentum promissoriū, quod fit homini. Nam in tali iuramento semper includitur votum, atque adeò inest illi obligatio voti & iuramenti simul, quæ maior est, quam voti solùm, vt rectè
probat primum argumētum. Dico secundò, quod iu- 2. Dictum.
ramentum promissorium factum homini minus obligat, quam votum, vt rectè probant rationes positæ à D. Tho. in isto ar. Et quoniam iuramentum promissorium ex sua ratione non habet cōstituere Deum Dominum ac creditorem sui promissi, sed tātum testem & vadem, & accidit, quod talis promissio immediatè fiat Deo, idcircò D. Th. absolutè affirmat, quod obligatio voti est maior quam iuramenti, quod & ex ipsa nominum significatione colligere licet. Est enim votum promissio facta Deo, iuramentum autem contestatio veritatis, quæ fit per Deum, & nonnunquam promissionis, quæ fit homini. Ex quo fit, vt votum ea sua materia propinquius subliminrique ratione habeat Deum pro obiecto, quam iuramentum. Præterquam, quod fractio voti nō solū est fractio fidei Deo debitæ, & fractio iuramenti est violatio eius reuerētiæ, quod est quid inferius, sed etiam ipsa eadem reuerentia Dei impudentius violatur in fractione voti, quam in fractione iuramenti. Maiorem enim reuerētiam facit famulus hero cum fidem illi frangit absurdiusque eum contemnit, quam cum adducit eum in testem falsi. Et ratio est; Quia frangēdo fidē directius & magis è regione facit contra rationem dominij, quod habet supra ipsum, quam adducendo eum in testem. Propterea que D. Thom. in litera non fuit contentus ostēdere, quod infidelitas, quæ inuenitur in fractione voti ex natura infidelitatis est peior, quam irreuerentia, quæ emergit ex fractione iuramenti: sed etiam adiecit, quod ipsa infidelitas fracti voti, est maior irreuerentia, quam quæ in periurio reperitur. Est prætere a intelligendum hoc secundum nostrum dictum, quantum attinet ad naturam rei. Nam ratione grauitatis materiæ, vel aliunde tantum poterit augeri scelus periurij, vt sit grauius, quam fractio voti. Grauius enim erit frangere iuramentum soluēdi homini decē millia aureorum, quæ illi constanti iustitia debentur, quam frangere votum, quo quis eleemosynam decem nummorum Deo vouit, vt ex se patet. Itaque cæteris paribus, aut parum plus aucta materia iuramenti dicimus, quod obligatio voti est maior, quam iuramenti.

¶ Ad primum argumentum ex dictis patet solutio.
Ad secundum respondetur, concesso antecedenti, ne- Ad 1 argum. Ad 2 argum.
gando cōsequentiam. Non enim, quia voti obligatio est maior, idcircò factum ex metu est nullū. Sed quia cum ex natura rei tam votum, quàm iuramētū, adhuc ex metu factum, aptum natum esset inducere obligationē, Ecclesia voluit, vt votū ex metu emissum esset nullum, & non iuramentum, vt diximus in materia de
voto. Ad tertium respondetur negando antecedens. Ad 3 argum.
Et ad probationem dico, quod qui frangit votum, cū effectu negat Deo id, quod illi ea fide debebat. In qua re est magnus contemptus. At verò qui violat iuramētū nō efficit re ipsa Deū mēdacē, sed tātū fingit cū esse mendacē; quod cū minori irreuerētia fieri potest.

¶ Circa

Nota ex Caietano. ¶ Circa istum articulum aduertit Caietanus tria. Primum est, quod in obseruatione tam voti, quam iuramenti concurrunt duo. Vnum est ipsa obseruatio voti, vel iuramenti. Alterum actus seruatus, qui promissus, vel iuratus erat, puta, dare centum aureos. Commune est autem voto, & iuramento, quod ipsa obseruatio vtriusque, spectet ad religionem, quoniam ex diuino aliquo causatur, vt in altera dicitur, & ad diuinum cultum spectat reddere Deo tam vota, quam iuramenta. Cæterùm differunt votum & iuramentum, quo ad actus seruatos. Nam in voto etiam actus seruatus est actus religionis, imperatus tamen. Dum enim quis eleemosynam vouet, ipsam in Deum per religionem refert. Atque adeò, ipsa etiam eleemosynę erogatio est actus imperatus religionis. Cum tamen in iuraměto actus seruatus relinquatur suæ naturæ, & non sit factus religionis actus, vt in articulo 5. huius quæstionis est dictum. Secundũ quod aduertit Caietanus est, quod licet fidelitas, & reuerentia diuersarũ virtutum sint inter homines, vt constat ex distinctione virtutum, quæ ad honorandum, & ad fidem seruandam ordinantur. In ordine tamen ad Deum eiusdem virtutis, scilicet, religionis sunt fidelitas, & reuerentia. Nec mirum, Nam, ea, quæ in inferioribus inueniũtur diuisa in superioribus vniri consueuerunt. Tertiũ, quod aduertit Caietanus est, quod illud dictum literæ, scilicet. Omnis infidelitas irreuerentiam continet, si secundum subiectam materiam intelligatur, scilicet, respectu domini, clarum est, quod nulla infidelitas esse potest absque irreuerentia. Bene tamen è cõuerso, potest esse aliqua irreuerentia sine infidelitate, vt constat. Si autem intelligatur vniuersaliter, vt sonat, non caret aliquo scrupulo, cum infidelitas esse possit in superiori respectu inferioris, & non irreuerentia. Verificabitur tamen ratione contemptus annexi, cum nullus possit esse infidelis alicui, quin ipsum paruipendere videatur; atque adeò dehonorare, quod ad irreuerentiam spectat.

ARTICVLVS IX.

¶ Vtrùm aliquis possit in iuramento dispensare.

AD Nonum sic proceditur. Videtur, quòd nullus possit dispẽsare in iuraměto. Sicut enim veritas requiritur ad iuramentum assertorium, quod est de præterito vel præsẽti: ita ad iuramentum promissorium, quod est de futuro. Sed nullus potest cum aliquo dispensare, quòd de præsentibus vel præteritis iuret contra veritatem: ergo etiam nullus potest dispẽsare, quod non faciat aliquis esse verum id quod cum iuramento in futurum promisit.

2 ¶ Præterea, iuramentum promissorium inducitur ad vtilitatem eius cui fit promissio. Sed ille (vt videtur) non potest relaxare, quia est cõtra reuerentiam diuinam: ergo multo minus per aliquem alium potest super hoc dispensari.

3 ¶ Præterea, In voto quilibet Episcopus potest dispensare, exceptis quibusdam votis, quæ soli Papæ reseruantur, vt suprà † habitum est: *q. praced. ar. 12. ad 3.* ergo pari ratione in iuramento, si esset dispensabile quilibet episcopus posset dispensare. Quod tamen videtur esse contra iura. Non ergo videtur quòd in iuramento possit dispensari.

¶ Sed contra est, quod votũ est maioris obligationis quàm iuramentum, vt supra dictũ † est: *Art. praced.* Sed in voto potest dispensari: ergo in iuraměto.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut suprà dictum † est, necessitatis dispensationis tam in lege quã in voto, est propter hoc quod id quod *Ar. 10. quaest. praced.* in se vel vniuersaliter consideratum, est vtile & honestum, secundũ aliquem particularem euẽtum potest esse inhonestum, & nociuum, quod non potest cadere nec sub lege, nec sub voto. Quod autem aliquid sit inhonestum vel nociuum, repugnat his quæ debent attendi in iuramento. Nam si sit inhonestum, repugnat iustitiæ: si sit nociuum, repugnat iudicio. Et ideò pari ratione etiam in iuramento dispensari potest.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd dispensatio quæ fit in iuramento, non se extendit ad hoc quòd aliquid contra iuramentum fiat. Hoc enim est impossibile, cum obseruatio iuramenti cadat sub præcepto diuino, quod est dispẽsabile: sed ad hoc se extendit dispensatio iuramenti, vt id quod sub iuramento cadebat, sub iuraměto non cadat: quasi non existens debita materia iuramenti, sicut & de voto suprà † diximus. *q. praced. ar. 12. ad 2.* Materia autem iuramenti assertorij, quod est de præterito vel præsenti, in quandam necessitatẽ iam transit, & immutabilis facta est. Et ideò dispensatio non referretur ad materiam, sed referretur ad ipsum actum iuramenti. Vnde talis dispensatio directè esset contra pręceptum diuinũ. Sed materia iuramenti promissorij est aliquid futurum quod variari potest, ita scilicet quòd in aliquo euentu potest esse illicitum & nociuum, & per consequens non esse debita materia iuramenti. Et ideò dispensari potest in iuramento promissorio, quia talis dispensatio respicit materiam iuramenti, & non contrariatur pręcepto diuino de iuramenti obseruatione.

¶ Ad secundum dicendum, quod homo potest alteri promittere aliquid sub iuraměto dupliciter. Vno modo, quando promittit aliquid pertinens ad vtilitatem ipsius: puta, si sub iuramento promittat se seruiturum ei, vel pecuniã daturum: & à tali promissione potest absoluere ille cui promissio facta est. Intelligitur enim iã ei soluisse promissum, quãdo facit de eo secundum eius voluntatem. Alio modo promittit aliquis alteri quod pertinet ad honorem Dei, vel vtilitatem aliorum: puta, si aliquis sub iuramento promittat alicui se intraturum religionem, vel aliquod opus pietatis facturum. Et tunc ille cui promittitur, nõ potest absoluere promittentem: quia promissio non est facta ei principaliter, sed Deo, nisi fortè sit interposita conditio, ratione cuius possit, scilicet, si illi videbitur cui promittitur, vel aliquid aliud tale.

 ¶ Ad

¶ Ad tertium dicendum, quòd quandoque illud quod cadit sub iuramento promissorio, est manifestè repugnans iustitiæ: vel quia est peccatum: sicut cum aliquis iurat se facturum homicidium: vel quia est maioris boni impeditiuum: sicut cum aliquis iurat se non intraturum religionem. Et tale iuramentum dispensatione non indiget: sed in primo casu tenetur aliquis tale iuramentum non seruare. In secundo autem casu licitum est & seruare, & non seruare, vt suprà dictum † est. Quandoque verò aliquid sub iuramento promittitur, de quo dubium est vtrum sit licitum vel illicitum, proficuum vel nociuum, aut simpliciter, aut in aliquo casu, & in hoc potest quilibet episcopus dispensare. Quandoque verò sub iuramento promittitur aliquid quod est manifeste licitum & vtile. Et in tali iuramento non videtur habere locum dispensatio vel commutatio, nisi aliquid melius occurrat ad communem vtilitatem faciendum: quod maximè videtur pertinere ad potestatem Papæ, qui habet curam vniuersalis Ecclesiæ: vel etiam absoluta relaxatio, quod etiam ad Papam pertinet in omnibus generaliter quæ ad dispensationem rerum Ecclesiasticarum pertinent, super quas habet plenitudinem potestatis. Sicut & ad vnumquemque pertinet irritare iuramentum, quod à sibi subditis factũ est, circa ea quę eius potestati subdũtur: sicut pater potest irritare iuramentũ puellæ, & vir vxoris, vt dicitur Num. 30. sicut & supra † de voto dictum est.

(Ar. 7. ad 2.)

(q. præced. art. 8. & 9.)

Svmma Textvs.

Conclusio est affirmatiua. Quam probat D. Tho. in argumento, sed contra, per locum à Maiori. Nam si in voto, cuius vinculum est maius, quam iuramenti potest fieri dispensatio, à fortiori poterit etiam fieri in iuramento. Et in corpore articuli hac ratione. Necessitas dispensationis in voto, & in lege inde emergit, quod contingit officium aliquod vniuersaliter consideratum esse licitum, vtile, & honestum, & secundum particularem euentum reperiri inhonestũ, & nociuũ, atque adeò nec legis, nec voti debere esse materiã; sed hoc ipsum vsu venire potest in iuramento: ergo ratio postulat, vt etiam in iuraméto fieri possit dispensatio.

Explicatio Articvli.

Suppositis illis, quæ de voti dispensatione quęstione præcedenti diximus, tanquam necessarijs ad huius articuli explicationem, pro maiori intelligentia huius materiæ, aduertendum est, quod hæc tria, dispensatio, irritatio, & commutatio, secundum quod conueniunt iuramentis, valde differunt inter sese. Nã irritare est iuramentum nullum efficere, abstrahendo materiam, quæ potestati eius, qui irritat, subiecta erat. Vt quando pater, vel maritus irritat iuramentum filij, vel vxoris, de illis rebus, quæ ad patris, vel mariti potestatem pertinent, factum. Tunc enim abstrahitur materia iuramenti, hoc est, docet ille, qui irritat se nolle, vt illa, quæ pollicitus fuerat pro sua voluntate, & arbitrio conferantur. Ex quo colliguntur tria ad irritationem spectantia. Primum est, quod non requiritur, vt is, qui irritat habeat iurisdictionem, sed satis est, atque sufficit, quod habeat dominium eius rei, quam alter promisit se daturum. Secundum quod ad irritandum iuramentum non est necessaria voluntas atque consensus iurantis; sed potest irritari illo inuito, atque renuente; modo velit ille, penes quem est dominium eius rei, quam iuramento promisit. Tertium, quod iuramenta, quæ possunt irritari non sunt firma iuramenta, sed illorum obligatio pendet ex nutu, & voluntate eius, qui habet dominium rei, quam iuramento subiecit. Dispensare verò est facere, vt vinculum iuramenti non obliget, condonando quasi ex persona Dei ei, qui iurauit ea; quæ pollicitus fuerat. Vel propterea quod minus vtilia esse ceperunt, vel ob aliam causam. Ex quo colliguntur alia tria pertinentia ad dispensationem. Primum, quod in dispensatione est opus iurisdictione. Nã dispẽsatio est quasi abrogatio legis. Secũdum, quòd est necessaria in dispensatione voluntas eius, cui fit dispensatio. Tertiũ, quòd iuramenta, in quibus propriè cadit dispensatio, ante ipsam dispensationem sunt firma iuramenta, à nulloque pendentia. Cæterùm cõmune iuramentum vt nomen ipsum præsefert, est ab vna in alteram rem maiorem, vel minorem, iuramenti obligationem transferre, & commutare. Ex quo sequitur, quod in commutatione iuramenti non soluitur vinculũ illius, sed solum variatur materia, supra quam cadit.

(Dispensatio, irritatio & commutatio differunt.)

¶ Secundò est aduertendum, quod inter votum, & iuramentum quantum attinet ad præsens institutum, duo possunt discrimina cõsiderari. Primum est, quod differũt ex parte obiecti. Nam votum fit soli Deo, iuramentum autem potest fieri homini & Deo: Secundum, quod differunt ex parte materiæ. Nam propria materia voti est opus supererogationis, vt diximus quæstione præcedenti. Cum tamen materia iuramẽti possit esse opus cuiuscunque virtutis, vt ius suum vnicuique tribuere, &c. Et ex his differentijs oriuntur aliæ duæ in dispensationibus cõsiderandæ. Prima est, quod quamuis Papa dispensare possit in voto, quod est maius non inde licèt inferre, quod potest dispensare in iuramento, quod est minus. Nam non potest relaxare iuramentum, quod homo homini præstitit soluendi id, quod ei debebat. Et non prouenit hoc ex minori facultate Papæ, nec ex dignitate iuramenti, sed ex natura ipsius contractus, qui iuramento confirmatur. Nam quia Papa est vicarius Dei, potest votum quod ipsi fit, in id, quod ei gratius est cõmutare. Quoniam autem facultatem non habet tollendi alteri quod suum est, nequit ei, cui præstitum est iuramentum, iniuriam inferre illud relaxando. Cæterùm quamuis priuatus homo in voto, quòd fit Deo, dispensare non possit, quia non est eius vicarius; ille tamen, cui iuramentum fuit præstitum, potest illud relaxare; nõ quia cumulatiorẽ habeat facultatem, quam Papa; sed quia est dominus suorum bonorum. Atque adeò sicut potest illa donare, ita etiam potest iuramentum sibi exhibitum remittere. Nec illa est dispensatio, sed remissio, atque debiti donatio. Secunda differentia consideranda in dispensationibus est, quod in commutatione, dispensationeque votorum ad id tantum debet attendi, quod Deo fuerit magis placitum. At verò in iuramentis relaxãdis caueri debet, ne fiat iniuria tertiæ personæ.

(Discrimina consideranda inter votum & iuramẽtũ.)

¶ His suppositis, vt quid de irritatione, & dispensatione iuramentorum verũ sit paucis expliceemus, dico primò, (1. Dictum.)

primò, quòd irritare iuramenta potest omnis ille, ad quem propriè pertinet res comprehensa in iuramento: dispensare autem nullus potest, nisi qui habet iurisdictionem. Hoc dictum sequitur ex primo notabili.

2. Dictum. ¶ Dico secundò, quòd cessante damno alterius, Papa potest dispensare in omni iuramento. Probatur: Ea, quæ subiiciuntur iuramento, possunt variari pro temporum varia conditione, ita vt ex optimis, & vtilibus reddantur noxia, & iniusta, aut saltem nó debita materia iuramenti: ergo ad Ecclesiæ gubernationem fuit necessarium vt huius particularis causæ examen ad summum Pontificem, & ad alios Ecclesiæ principes pertineret, vt scilicet, iuraméti materia variata, an æquum sit voti obligationem, vel iuramenti religionem in casibus particularibus remittere, iudicarent. Atque dispésare possent. Et quidem, vbi manifestè id, quod in votum, aut iuramentum deducitur inhonestum est, aut iniquum, tunc nulla est necessaria dispensatio, sed ipsum iuramentum, & votum irrita redduntur. Cæterum quando est dubium, an promissum voto, vel iuramento sit debita materia voti, aut iuramenti ad summum Pontificem, & ad alios Ecclesiæ prælatos pertinet declarare; atque ex consequenti dispensare iusta & rationabili causa existente. Sunt enim iuramenta quædam leges particulares; atque adeò eodem modo loquendum est de illis, ac de alijs legibus, quantum ad dispensationem. Dixi notanter, cessante damno alterius; quia Papa non est dominus meatum rerum temporalium, atque ex cosequenti nó potest dispensare in iuramentis cum damno alterius, vt diximus. Ex quo sequitur, nó habere summum Póntificem eandem, nec æqualem potestatem dispensandi in iuramentis, quam habet in votis. Nam, quia iuramenta sæpè fiunt homini & vota semper fiunt Deo, cuius vicarius est summus Pontifex, idcircò potest dispensare in omni voto, & non in omni iuramento.

3. Dictum. ¶ Dico tertiò, quod Papa non potest irritare, nisi iuramenta, de rebus ad Ecclesiam pertinétibus facta, vel quæ constant vi, atque iniuria esse extorta. Primú patet; quia reliquorum iuramentorum materia non subiicitur potestati Papæ. Secundum autem, quia sicut potest Papa eum hominem, qui vi atque iniuria iuramentum extorsit suis bonis propter vim illatam priuare: ità etiam potest ei, qui tale iuramentum emisit præcipere ne id, quod per iuramentum promisit re ipsa præstet, irritatioque erit valida. Et ob eandem causam, potest similiter Papa efficere, vt iuramenta promissoria hominibus excommunicatis facta, sint nulla atque irrita, vt de facto facit Gregorius VII. in cap. nos sanctorum. 15. q. 6. Vbi inquit: Nos sanctorú prædecessorum nostrorum statuta tenentes, eos, qui excommunicatis, fidelitate aut sacramento constricti sunt, apostolica autoritate à iuramento absoluimus; & ne sibi fidelitatem obseruent omnibus modis prohibemus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant.

4. Dictum. ¶ Dico quartò quòd Episcopus potest dispensare in omnibus iuramentis, quæ si essent vota, posset in illis dispensare. Ità tenent Caietanus in hoc articulo. Soto li. 8. de iustitia q. 1. ar. 9. Syluester verbo, iuramentum 5. §. 2. Et probatur: Vinculum iuramenti est minus, quàm vinculum voti: ergo quicunque potest absoluere à voto, potest etiam absoluere à iuramento de eadem re emisso. Ex quo sequitur Episcopum posse dispensare in omni iuramento, exceptis quinque, scilicet, de religione, de perpetua castitate, de peregrinatione in Hierusalem, de visitandis luminibus Apostolorum Petri, & Pauli, & de peregrinatione in D. Iacobum, quorum vota reseruantur summo Pontifici, vt constat ex extrauaganti. Et si dominici gregis 2. de pœnitentijs & remissionibus. Imò quilibet idoneus confessor per bullam Cruciatæ poterit super similibus iuramentis dispensare, vt diximus q. præcedenti, de vot. ar. 12 cùm eadem sit ratio de voto, & de iuramento, quantum ad hoc.

5. Dictum. ¶ Dico quinto quod commutare iuramenta in id, quod melius est, vnusquisque potest pro suo arbitratu. Cæterum commutare illa in id, quod vel minus, vel æquale est, non potest fieri sine prælati autoritate. Prima pars huius dicti est contra Syluestrum loco citato, qui oppositum tenet. Probatur tamen apertè ex capit. peruenit. de iureiurando, vbi dicitur, quod non frangit iuramentum, vel votum qui illud in melius permutat. Et in c. scripturæ, de voto, diffinit summus Pontifex, votum solenne religionis extinguere omnia vota antea emissa. Et reddit rationem: Quia illa commutantur in melius. Ex quo loco sic colligo argumétum: Illa commutatio non fit autoritate alicuius prælati; sed priuato iudicio cuiuslibet, quia est in melius: ergo idem etiam erit dicédum de quibuscunque alijs cómutationibus iuramenti, aut voti in melius factis. Et ratio est manifesta: Nã qui soluit quod melius est, proculdubio soluit votum illud, quod pollicitus fuerat, & aliquid amplius atque ex consequenti satisfacit iuramento. Quod autem commutatio iuramenti in æquale, vel minus bonum non possit fieri, nisi à prælatis, probatur eisdem rationibus, quibus idem probauimus de voto quæstione præcedenti articulo 12.

¶ Sed quoniam diximus ad iuramenti dispensationem necessariam esse prælati autoritatem, & prælatus non est dominus, sed dispensator bonorum Ecclesiæ in ædificationem, & non in destructionem illius, vt docet Paulus 2. ad Corinth. cap. 10. esset autem manifesta destructio, si prælati pro sua voluntate absque aliqua causa iuramentorum vincula tollerent, idcircò id facere non possunt. Vnde dico, quod sicut Papa si concedat indulgentias, sine rationabili causa, vel sacerdos absoluat, sine legitima dispositione, factum nó teneret; ità etiam, si dispenset in iuramentis. *Dubium.* Sed est dubium, quæ-nam sit dicenda idonea causa irritandi, aut dispensandi, vel commutandi iuramenta? In qua re sit prima propositio: *1. Propositio.* Vna sola potest esse causa irritandi iuramenta, scilicet, quod res illa, quam quis iuramento confirmat, pertineat ad potestatem eius, qui irritat, vel absolutè, vel supposito alterius peccato, sicut diximus de excommunicatis, & de illis, qui per vim, vel per iniuriam iuramenta elicitunt, vt patet ex dictis. *2. Propositio.* Secunda propositio: Facilior esse debet iuramenti commutatio, quam ipsius dispensatio: Probatur: Dispensatio in totum, & absolutè remittit iuramenti obligationem: commutatio autem non ità; sed ab vna in alteram rem æqualem, vel minorem iuramenti obligationem transfert: ergo magis requiritur ad dispensationem, quam ad commutationem. Ex quo infertur, quod cui conceditur facultas commutandi iuramentorum non poterit supra illud dispensare: bene tamen è cótra, vt supra diximus de voto. *3. Propositio.* Tertia propositio: Legitima causa dispensandi in iuraméto elicienda est, ex vno è tribus fontibus, scilicet, vel ex grauitate operis, & imbecillitate iurátis: vel ex diminuta operis vtilitate; vel respectu boni communis. Itaque, quando illa res, quam quis iuramento confirmauit, est nimis ardua; aut quando is, qui iurauit ex

mutatione vitium, vel fortunæ, effectus est parū aptus ad id exequeodum, aut denique quando res iuramēto confirmata est iuranti impedimento, ne bono publico consulat, tunc, est legitima causa dispensandi in iuramento: sicut supra diximus de voto. Per omnia enim quantum ad hoc pari passu currunt iuramētum, atque votū, cū vtrunq; habeat vim à iure diuino. Et in rebus, quæ pēdēt ex iure diuino, si sine legitima causa fiat, nulla est dispensatio, vt habet communis sententia iurisprudentium; & colligitur ex Innocentio in capitulo cum ad monasterium de statu monachorū, & ex Panormitano in capitulo non est voti. de voto. Et ratio est: Nam respectu illarum rerum, quæ pendēt ex iure diuino aut naturali, non habet summus Pontifex excellentem, & supremam potestatem, sed tantum dispensatoriam.

Dubium. Vtrùm autem idem sit dicēdum de dispensatione, in legibus positiuis, & alijs, quorum obseruatio non est de iure diuino, varietate opinionum disputatur à Doctoribus.

Sententia Caetani. Caietanus enim 1. 2. quæstione 97. articulo 4. & in summa, verbo, dispensatio, in eam sententiam propendit, vt dicat, huiusmodi dispensationes, cùm sine causa fiūt, nullam vim habere: atque ideò qui talibus dispensationibus viūtur non esse tutos in conscientia. Et ratio illius est, quia licet talis dispensatio eximat hominem à iure positiuo, manet tamen fixa & firma ratio naturalis; quæ dictat, atque præcipit, ne quis sine causa se à reipublicæ oneribus eximat. Contrariam tamen sententiam tenent communiter omnes Doctores. Ad cuius

1. Dictum. explicationem dico primò, certum esse, quòd superior dispensans in legibus communibus reipublicæ, sine causa negotio proportionata, peccatum cōmittit. Est enim dispensare, aliquem à communi vinculo excipere, quo alij tenentur: quod in iniuriam aliorum vergit, si sine causa fiat, atque ex consequenti est peccatum. Dixi autē, quòd causa debet esse negotio proportionatā; quia illa, quæ sufficiens est ad dispensandum in vna lege ad aliam idonea non erit. Dico secūdò, etiam esse certum, quòd ille, qui sine causa petit

2. Dictum. alicuius legis dispensationem peccat. Nam cum præses sine causa non possit iure dispensare, nec ipse poterit petere dispensationem sine peccato.

3. Dictum. Dico tertiò etiam esse certum, quòd in quacunque legis dispensatione, si causa allegata sit falsa, dispensatio erit irrita, & nulla. Nititur enim dispensatio causæ tanquam fundamento. Atque ex consequenti hoc deficiente, quòd ipsa dispensatio ruat, erit necesse. Præterquam quòd fraus, atque dolus nulli debent patrocinari, vt habet commune axioma Doctorum. Est tamen aduertendum, quòd si in relatione causæ verè dicantur omnia, quæ pertinent ad substantiam rei, de qua agitur, quanuis in re aliqua accidentali relatio deficiat, talis allegatio causæ non erit dicenda falsa, sed vera. Hæc enim allegatio causarum non est confessio sacramentalis, sed iudicialis declaratio, in qua parui defectus nihil impediūt.

Vlt. Dictum. Dico vltimò, quòd in legibus, quæ sunt merè de iure positiuo, si dispensatio fiat sine causa, peccat qui dat, & qui accipit. Cæterùm dispensatio valida est, & taliter dispensatus manet liber à lege; ità vt in vsu dispensationis non peccet. Probatur: Huiusmodi leges pendent omnino à voluntate legislatoris: ergo pro sua voluntate poterit quemcunque eximere ab illarum obligatione. Verum est tamen, quòd si ex eo, quòd eximitur quis sine causa onere legis positiuę accrescit alijs conciuibus, & cōtribulibus maius onus; tunc sic dispensatus non manet tutus in conscientia: sed quantū ad hoc vera est sentētia Caiet. Et ratio est: Quiatūc ille, sine vlla causa legitima est alijs iniurius.

¶ Solutiones argumentorum, quæ à D. Tho. in hoc articulo ponuntur sunt valdè notandæ. Relinquuntur tamen à nobis; quia ex supradictis claræ & perspicuæ maneant.

Articvlvs X.

¶ *Vtrùm iuramentum impediatur per aliquam conditionem, vel personæ vel temporis.*

AD Decimū sic proceditur. Videtur, quòd iuramentum non impediatur per aliquā conditionem personæ, vel temporis. Iuramentum enim ad confirmationem inducitur, vt patet per Apost. ad Hebr. 6. Sed cuilibet conuenit confirmare dictum suum, & quolibet tempore: ergo videtur, quòd iuramentum non impediatur per aliquam conditionem personæ, vel temporis. *3. d. 39. in expo. lit.*

2 ¶ Prętereà, Maius est iurare per Deū quàm per Euangelia. Vnde Chrysost. † dicit. Si aliqua causa fuerit: modicum videtur facere qui iurat per Deum: sed qui iurat per Euangelia, maius aliquid fecisse videtur. Quibus dicendum est: stulti scripturæ propter Deum factæ sunt, non Deus propter scripturas. Sed cuiuslibet conditionis personæ, & quolibet tempore in cōmuni locutione consueuerunt iurare per Deum: ergo multo magis licitū est eis iurare per Euangelia. *Homil. 44. in Mat. in opere imperfecto, à med. illius tomo 2.*

3 ¶ Præterea, Idem nō causatur ex contrarijs causis, quia contrariæ causæ sunt contrariorū. Sed aliqui excluduntur à iuramēto propter defectum personę, sicut pueri ante quatuordecim annos, & etiā illi qui semel fuerūt periuri. Non ergo videtur quod aliqui prohibeantur iurare, vel propter dignitatem, sicut clerici, aut etiam propter temporis solennitatem.

4 ¶ Prætereà, Nullus homo viuens in hoc mundo est tantæ dignitatis sicut Angelus. Dicitur enim Matth. 11. quod qui minor est in regno cælorum maior est illo, scilicet Ioāne Baptista adhuc in mūdo viuente: Sed Angelo conuenit iurare. Dicitur enim Apoc. 10. quòd Angelus iurauit per viuentem in secula seculorū: ergo nullus homo propter dignitatem debet excusari à iuramento.

¶ Sed contra est, quod habetur 2. quæst. 5. Presbyter vice iuramenti per sanctam consecrationem interrogetur. Et † 22. quæst. 5. dicitur, Nullus ex ecclesiastico ordine cuiquam laico quicquam super sancta Euangelia iurare præsumat. *2. q. 5. c. presb. 22. q. 5. cap. Nullus Ecclesiastico.*

¶ Respondeo dicendum, quòd in iuramento duo sunt consideranda. Vnum quidem ex parte Dei cuius testimonium inducitur. Et quantum ad hoc debetur iuramento maxima reuerentia. Et propter hoc a iuramento excluduntur pueri ante annos pubertatis, qui non coguntur ad iurandum. quia nondum habent perfectum vsum

sationis

rationis quo possint cum reuerentia debita iuramentum præstare. Et iterum periuri, qui ad iuramentum non admittuntur: quia ex retro actis præsumitur quòd debitam reuerentiam iuramento non exhibebunt. Et propter hoc etiam vt iuramento debita reuerentia exhibeatur, dicitur † 22. quæst. 5. Honestum est vt qui in sanctis audet iurare, hoc ieiunus faciat cum omni honestate & timore Dei. Aliud autem est considerandum ex parte hominis cuius dictum iuramento confirmatur. Non enim indiget dictum hominis cõfirmatione, nisi quia de eo dubitatur. Hoc autem derogat dignitati personæ, vt dubitetur de veritate eorum quæ dicit. Et ideo personis magnæ dignitatis non conuenit iurare. Propter quod dicitur † 2. quæst. 4. cap. Si quis presbyter. Quòd sacerdotes ex leui causa iurare non debent: tamē pro aliqua necessitate, vel magna vtilitate, licitum est eis iurare, & præcipuè pro spiritualibus negotijs, pro quibus etiam iuramenta competit præstare in solemnibus diebus, quibus est spiritualibus rebus vacādum. Non autem tunc sunt iuramenta præstanda pro rebus temporalibus, nisi fortè ex magna necessitate.

22. q. 5. c. Honestum.

2. q. 4. & 5. (secundū aliquos codices) c. Si quis pres.

¶ Ad primum ergo dicēdum, quòd quidam sunt qui dictum suum confirmare non possunt propter defectum eorum: & quidam sunt quorum dictum adeò debet esse certum, quod confirmatione non egeat.

¶ Ad secundum dicendum, quòd iuramentum, secundum se consideratum, tanto fortius est & magis obligat, quanto maius est id, per quod iuratur, vt August † dicit ad Publicolam. Et secundum hoc, maius est iurare per Deum quàm per Euangelia. Sed potest esse è conuerso propter modum iurandi: vt potè si iuramentum quod fit per Euangelia, fiat cum quadam deliberatione & solemnitate, iuramentū autē quod fit per Deū, fiat leuiter & absque deliberatione.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nihil prohiber aliquid tolli ex contrarijs causis per modū superabundantiæ & defectus: & hoc modo aliqui impediuntur à iuramento, quia sunt maioris autoritatis quàm quod eos iurare deceat: alii vero, quia sunt minoris autoritatis quàm quòd eorum iuramento stetur.

¶ Ad quartum dicendum, quòd iuramentum Angeli inducitur non propter defectum ipsius, quasi non sit eius simplici dicto credendum, sed ad ostendendum id, quod dicitur ex infallibili Dei dispositione procedere. Sicut etiā & Deus aliquādo in scripturis iurans inducitur ad ostēdendum immobilitatem eius quod dicitur, sicut Apostolus dicit ad Hebr. 6.

Summa Textus.

Suppositio, quòd in iuramento duo sunt considetanda, vnum ex parte Dei, cuius testimonium inducitur; alterum ex parte hominis, cuius dictum iuramento confirmatur, respondet D. Thom. ad propositam difficultatem per quatuor propositiones. Prima conclusio: Propter reuerentiam, quæ iuramento debetur ex parte Dei, duo hominum genera à solenni iurandi officio iure repelluntur, scilicet, pueri ante annos pubertatis, qui iurare non coguntur, & periuri atque infames, qui ad iurandum non admittuntur. Secunda conclusio: Propter eandem reuerentiam, iurare in sanctis solenniter, nisi à ieiunis fiat, non reputatur honestum. Probatur ex cap. honestum est. 22. q. 5. Tertia conclusio. Ex parte illius cuius dictum iuramento confirmatur, personas egregiæ dignitatis iurare solenniter non decet, quales sunt sacerdotes. Probatur, quoniam debent esse tantæ autoritatis, vt citra iuramentum eis fides sit adhibenda. Et propter hoc in cap. si quis presbyter. 22. q. 4. dicitur, quòd sacerdotes ex leui causa iurare non debent. Quarta cōclusio: In necessitate, vel pro magna vtilitate licitum est sacerdotibus iurare, præcipuè pro spiritualibus negotijs, etiam in diebus festis, in quibus citra tales casus non licet.

Explicatio Articuli.

Conclusiones huius articuli habentur in iure, & loquuntur de iuramento in iudicio præstando. Quare pro illorum intelligentia meminisse oportebit eorum, quæ diximus q. 70. agentes de testibus, de pueris atque periuris loquitur textus in c. paruuli. 22. q. 5. & explicatius in c. pueri. Vbi ætas eorum, qui ad iuramentum admitti debent determinatur. Sed est latissimum discrimen inter pueros, & periuros quantū ad hoc. Nam de pueris solum dicitur, quòd si teneriori iurare non cogantur. Et sic significari videtur, quòd si vrgente in eis ratione, vltrò se ad iurandum obtulerint, non sint repellendi. Cùm tamen periuri, etiam si iurare voluerint cohibeantur. Et ratio est: Nam puerος solus naturalis defectus ætatis facit inidoneos ad iurandum. Et sic mitius admonentur, vt iurare caueant, quam periuri, qui propter suum scelus à iureiurando repelluntur. Et quoniam D. Thom. solum loquitur de iuramento solenni, quod ad publicum testimonium exigitur, non quicunque periurus à ferendo testimonio repelli est censendus, sed ille tantum, qui in iudicio reus factus est, atque condemnatus periurij. De quo etiam est intelligendus loqui Couartuuias in relectione super c. quamuis pactum, parte prima. §. septimo, numero secundo, & tertio, quando pœnas, quibus periuri in iure puniuntur, recenset. Dicens, quòd præter culpam, quam periuri, quoad criminis reatum cōtraxerunt, cuius ratio apud diuinum tribunal examinanda est, puniendi sunt à iudicibus, & legibus publicis, non tantum Ecclesiasticis, sed & sæcularibus, vt notat tex. in l. si quis maior. C. de transactio, &c.

¶ Ex secunda conclusione, qua D. Thom. dicit inhonestum esse, vt quis ad iurandum, nisi ieiunus accedat, colligere possumus reuerentiam quæ iuramento debetur. Nam quamuis ceremonia ista non sit penitus necessaria; reputabatur tamen antiquitus indecens, vt aliter quam ad sacrosanctum sacramentum altaris quispiam ad iurandum accederet, vt, scilicet, sic iuraturus attentiori animo secum reputaret, certissimum ne esset, quod sub iuramēto asserturus veniebat, ne in tantum scelus, quantum periurij nomine significatur, incideret. Quod D. Thom. quodl. 5. ar. 18. multis & vrgentissimis rationibus probat esse longè grauius

Grauitas periurij declaratur.

grauiùs homicidio, & quibuscunque alijs delictis in proximum factis. Idque significare voluisse videtur Paulus, quando dixit, omnis controuersiæ finis est iuramentum. Nam si adulterium, & homicidium, & reliqua huiusmodi grauiora essent periurio, nunquam homicidæ, nec adultero iuramentum deferretur. Quoniam coniectura esset, quòd per periurium, tanquam per exilius peccatum, maiora contegerent, & celarent crimina. Hoc argumento vtitur D. Tho. in dicto artic. 18. ad probandam periurij grauitatem. Pro quo etiam faciunt multæ aliæ cæremoniæ, quibus olim iuramentum exornabatur. Nullus enim, nisi in templo, & super altari, & libro Euangeliorum tacto, quẽ sacerdos in manibus teneret, iuramentum præstabat. Propter quod dicebat D. Chrysost. Hom. 15. ad populum Antiochenum: Non ità gemo, & deploro, quospiam in vijs iugulatos audiens, sicut gemo, & lachrymis prosequor, & horresco, cùm video quemplam supra mensam hanc, scilicet, astare, venientem, & manus imponentem, & Euãgelijs iurantem attactis, &c. Et ex hoc nimirum ortum habuisse arbitror, quòd cùm vir iste sanctissimus, cuius natalis dies hodie felicissimè in Ecclesia celebratur, innumeras conciones, mira sapientia, & sanctitate refertas ad populum habuerit, maior eorum pars contra iurantes, ne dicam peierantes, instituta fuerit. Et meritò quidem; tum vt peccati grauitas patefieret; tum etiam, vt ea cognita, homines à pessima iurandi consuetudine desisterent. Apud Gentiles similiter fuit semper habita maxima iuramenti religio, quod Cic. lib. 3. offic. palàm ostendit, cum dicit: Nullum vinculum ad astringendam fidem maiores nostri iureiurando arctius esse voluerunt. Id indicant leges in duodecim tabulis; indicant sacra, indicant fœdera, quibus etiam cum hoste deuincitur fides. Indicant notationes, animaduersionesque censorum, qui nulla de re diligentiùs, quàm de iureiurãdo iudicabant. Hactenus Cicero. Cui addo id, quod de quodam periuro Iuuenalis scribit. De periuro inquam, qui id animo conceperat, re autem ipsa nondũ admiserat.

Extinctus tota pariter cum prole domóque.
Et quamuis longa deducta gente propinquis,
Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

Si ergo apud gentes, quæ Christi leges non profitebantur receptum erat, non solum, qui peierasset daturum Deo pœnas, sed & eius posteritatem pro tanto scelere diuino iudicio esse puniendam, quid fideles, quibus veritas dixit; Nolite iurare omnino sentire oportebit? De hac re videndus est D. Chrysost. loco citato.

Nota circa 3. & 4. conclus. ¶ Circa tertiam & quartam conclusionem in quibus de iuramento à sacerdotibus præstando est sermo, aduertendum est, quòd in cap. presbyter 22. quæst. 4. talis honor sacerdotibus defertur, vt pro leuibus iurare non debeant, sed vice iuramenti per sanctam cõsecrationem interrogẽtur. Et in capit. nullus, el 1. 22. quæst. 5. cauetur, ne aliquis ex Ecclesiastico ordine quidquam laico super Euangelia iurare præsumat. Et hæc dicta sufficiant de tota ista materia de iuramento.

¶ Ab hac quæstione vsque ad centesimam, in qua de simonia est sermo nihil aliud dicere est opus, quam quæ à D. Tho. & à Caietano luculenter satis & perspicuè dicũtur. Et ob hãc rationem à me consultò prætermittuntur. Videte illos.

QVÆSTIO C.

De Simonia, in sex Articulos diuisa.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrùm simonia sit studiosa voluntas emendi, vel vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum.*

AD Primum sic proceditur. Videtur, quòd simonia non sit studiosa voluntas emendi vel vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum. Simonia enim est hæresis quædam. Dicitur enim † 1. quæstio. 1. Tolerabilior est Macedonij & eorum qui circa ipsum sunt, sancti spiritus impugnatorum, impia hæresis, quam simoniacorum. Illi enim creaturam & seruum Dei Patris, & Filij Spiritum sanctum delirando fatentur. Isti verò eundem Spiritum sanctum efficiunt seruum suum. Omnis enim dominus quod habet, si vult, vendit, siue seruum, siue aliquid aliud eorum quæ possidet. Sed infidelitas nõ cõsistit in voluntate, sed magis in intellectu, sicut & fides, vt ex suprà † dictis patet: ergo simonia non debet per voluntatẽ diffiniri. *4. d. 25. q. 3. art. 1. q. 2. per to. & q. 3. cor.* *1 q. 1. cap. Eos qui per pecu nias.* *Quæst. 10. art. 2.*

2 ¶ Præterea, Studiosè peccare est peccare ex malitia, quod est peccare in Spiritum sanctum. Si ergo simonia est studiosa voluntas peccandi, sequitur ꝙ semper sit peccatũ in Spiritũ sanctũ.

3 ¶ Præterea, Nihil est magis spirituale quàm regnum cælorum, sed licet emere regnum cælorum. Dicit † enim Greg. in quadam Homil. Regnum cælorum tantum valet quantum habes: ergo non est de simonia velle emere aliquid spirituale. *Homil. 5. in Euangel. non multum ante medium.*

4 ¶ Præterea, Nomẽ simoniæ à Simone Mago acceptũ est, de quo legitur Acto. 8. quod obtulit Apostolis pecuniam ad spiritualem potestatem emendam: vt scilicet quibuscunque manus imponeret, reciperent Spiritum sanctum. Non autem legitur, quòd aliquid voluerit vendere: ergo simonia non est voluntas vendendi aliquid spirituale.

5 ¶ Præterea, Multæ aliæ sunt voluntariȩ cõmutationes, præter emptionem vel venditionẽ, sicut permutatio, transactio: ergo videtur quòd insufficienter diffiniatur simonia.

6 ¶ Prȩtereà, Omne quod est spirituali annexum, est spirituale. Superfluè ergo additur, vel spirituali annexum.

7 ¶ Præterea, Papa, secundum quosdam nõ potest committere simoniam. Potest autẽ emere, vel vendere aliquid spirituale: ergo simonia non est voluntas emendi vel vendendi aliquod spirituale, vel spirituali annexum.

¶ Sed contra est, quòd Gregor. † dicit in registro, Altare vel decimas vel Spiritum sanctũ emere vel vendere, simoniacã hæresim esse, nullus fidelium ignorat. *Habetur 1. q. 3. c. Altare.*

¶ Respon

¶ Respondeo dicendum, quod sicut suprà dictum † est, actus aliquis est malus ex genere, eo quòd cadit super materiam indebitam. Emptionis autem & venditionis est materia indebita res spiritualis, triplici ratione. Primo quidem, quia res spiritualis non potest aliquo terreno pretio compensari, vt de Sapientia dicitur Prouerb. 3. pretiosior est cunctis opibus: & omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari. Ideò etiam Petrus in ipsa sui radice simoniacam prauitatem condemnans dixit, Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possidere. Secúdo, quia id non potest esse debita venditionis materia, cuius venditor non est dominus, vt patet in authoritate suprà † inducta. Prælatus autem Ecclesiæ non est dominus spiritualium rerum, sed dispensator: secundum illud 1. ad Corinth. 4. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Tertiò, quia venditio repugnat spiritualium origini, quæ ex gratuita voluntate Dei proueniunt. Vnde & Dominus dicit Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Et ideo aliquis emendo, vel vendendo rem spiritualem, irreuerentiam exhibet Deo & rebus diuinis, propter quod peccat peccato irreligiositatis.

2.2.q.18.a.2.

1. Argum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd sicut religio consistit in quadam fidei protestatione, quam tamen aliquis interdum nó habet in corde, ita etiam vitia opposita religioni habēt quādam protestationem infidelitatis, licet quandoque non sit infidelitas in mente. Secundum hoc ergo simonia hæresis dicitur secundum exteriorem protestationem: quia in hoc quòd aliquis vendit donum Spiritus sancti, quodammodo protestatur se esse dominum spiritualis doni, quod est hæreticum. Sciendum tamen quòd Simon Magus, præter hoc quod ab Apostolis Spiritus sancti gratiam pecunia emere voluit, dixit quòd mundus nó erat à Deo creatus, sed à quadam superna virtute: vt dicit † Isidorus in lib. Etymol. Et sic secundum hoc inter alios hæreticos simoniaci computantur, vt patet in lib. † August. De Hæresibus.

Lib. 8. c. 15. in princ.
In prin. lib. to. 6. & habetur 24. quæ. 3. c. Quidam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut suprà dictum † est, iustitia & omnes partes eius, & per consequens omnia vitia opposita sunt in volūtate sicut in subiecto. Et ideò conuenienter simonia per voluntatem diffinitur. Additur autem, studiosa, ad designandum electionem quæ principaliter pertinet ad virtutem & vitium. Non autem omnis qui peccat electione, peccat peccato in Spiritum sanctum, sed solum qui peccatum eligit per contemptum eorum, per quæ homines solent retrahi à peccādo, vt suprà dictum † est.

Qu. 58. ar. 4.

Qu. 14. ar. 1.

¶ Ad tertium dicendum, quòd regnum cælorum dicitur emi, dum quis dat quod habet propter Deum, largè sumpto nomine emptionis, secundum quod accipitur pro merito: quod tamen non pertingit ad perfectam rationem emptionis, tum, quia non sunt condignæ passiones huius temporis, nec aliqua nostra dona vel opera ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, vt dicitur Rom. 8. tum, quia meritum non consistit principaliter in exteriori dono, vel actu, vel passione, sed in interiori affectu.

¶ Ad quartum dicendum, quod Simon Magus ad hoc emere voluit potestatem spiritualem, vt eam posteà venderet. Dicitur enim † 1. q. 3. quòd Simon Magus donum Spiritus sancti emere voluit, vt ex venditione signorum quæ per eum fierent, multiplicatam pecuniam lucraretur. Et sic illi qui spiritualia vendunt, conformantur Simoni Mago in intentione, in actu vero illi qui emere volunt. Illi autem qui vendunt in actu imitantur Giezi discipulum Helisæi: de quo legitur 4 Reg. 5. quod accepit pecuniam à leproso mundato. Vnde venditores spiritualium possunt dici non solùm Simoniaci, sed etiam Giezitæ.

1. q. 3. c. Saluator, non remotè à princ.

¶ Ad quintum dicendum, quod nomine emptionis & venditionis intelligitur omnis contractus non gratuitus. Vnde nec permutatio præbendarum vel Ecclesiasticorum beneficiorum fieri potest autoritate partium absque periculo simoniæ: sicut nec transactio, vt iura determināt. Potest tamen prælatus ex officio suo permutationes huiusmodi facere pro causa vtili, vel necessaria.

¶ Ad sextum dicendum, quòd sicut anima viuit secundum seipsam, corpus autem viuit ex vnione animæ: ita etiam quædam sunt spiritualia secūdum seipsa, sicut sacramenta & alia huiusmodi. Quædam autem dicuntur spiritualia ex hoc quod talibus adhærent. Vnde † 1. q. 2. dicitur cap. Si quis obiecerit, quod spiritualia sine corporalibus rebus nó proficiunt: sicut nec anima sine corpore corporaliter viuit.

1. q. 2. cap. Si quis obiecerit.

¶ Ad septimum dicendum, quòd Papa potest incurrere vitium simoniæ, sicut & quilibet alius homo: peccatum enim tanto in aliqua persona est grauius, quanto maiorem obtinet locum. Quāuis enim res Ecclesiæ sint eius vt principalis dispensatoris, non tamē sunt eius, vt domini & possessoris. Et ideò si reciperet pro aliqua re spirituali pecuniam de reditibus Ecclesiæ alicuius, non careret vitio simoniæ. Et similiter etiam posset simoniam committere recipiendo pecuniam ab aliquo laico non de bonis Ecclesiæ.

SVMMA TEXTVS.

PRæcipua conclusio huius articuli colligitur ex solutionibus argumentorum; quibus diffinitio simoniæ

moniæ in titulo posita approbatur, & explicatur. Et sic prima conclusio est affirmatiua. Secunda conclusio: Simonia est peccatum contra religionem. Hanc probat D. Thom. in corpore articuli triplici ratione. Primò; Quia res spiritualis non potest aliquo terreno pretio cōpensari. Secundò: Quia id potest esse debita materia emptionis & venditionis, cuius venditor est dominus, & prælati Ecclesiæ nō sunt domini; sed dispensatores rerum spiritualium. Tertiò: Quia venditio repugnat origini rerum spiritualium, quæ gratis donantur. Propter quæ omnia irreuerentiam irrogat rebus spiritualibus, qui illas vendit. Et quæcunque irreuerētia facta Deo, rebus diuinis est peccatum contra religionem: ergo.

Explicatio Articuli.

De nomine Simonia.

DE hac materia disputant Doctores in 4. d. 25. Adria. quodl. 9. Gabr. super can. lect. 28. Almaino-dorensis, lib. 5. suæ summæ, tract. 27. Alex. Alens. 3. p. q. 185. Soto lib. 9. de iustitia q. 5. Summistæ, verbo, simonia. Ad cuius explicationē, vt à nomine ipso exordiamur aduertendum est, quòd hoc nomen simonia originem ducit à Simone Mago, qui vt habetur Act. capit. 8. oblata pecunia voluit à D. Petro Spiritum sanctum emere. Et si quis quærat, quænam sit ratio propter quam hoc nomen potius à Simone, quam à Giezi famulo Elisei, qui vt habetur 4. Reg. capit. 5. idem vitium commisit, vel à Balam Propheta, qui, vt dicitur Num. 22. pretio fuit conductus, vt malediceret populum Israeliticum, vel à Iuda proditore, qui Christum vendidit triginta argenteis, fuit impositum? Respondeo quantum attinet ad Giezi, atque Balam, id factum fuisse multiplici ex causa. Primò: Quia isti ad historiam pertinent veteris testamēti; cuius sacramenta non erant æquè spiritualia ac nostra. Secundò: Quia gratias tantum gratis datas, vt donum sanitatis, & donum occidēdi per maledictionem hostes (id enim Moabitæ à Balam petierunt) vendiderunt. At verò Simon Magus ipsum Spiritum sanctū emere voluit. Non quidem in sua persona. Nā tale iudicium esset insanissimum. Sed in suo dono, quod erat gratia gratum faciens omnium aliorum donorum spiritualium præstantius, atque nobilius, vt habetur in cap. Saluator. 1. q. 3. Tertiò: Quia illi tantū vendiderunt, nihil ementes, at verò Simon Magus voluit emere, vt venderet. Sic enim dicit historia: Cùm vidisset Simon, quòd per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit pecuniam dicens; Date mihi hanc potestatem, vt cuicunq; imposuero manus accipiat Spiritum sanctum, nempe, pretio accepto, vt ea venditione signorum, quæ per ipsum fierent multiplicatam pecuniam lucraretur, vt ex eodem capit. Saluator. adducit D. Thom. hic in solutione ad 4. Quantum autem attinet ad Iudam dico, quòd ille non vendidit Christum, existimans in eo esse aliquid spirituale, nec etiam vendidit, vt ex eo alij lucrum reportarent, sed potius, vt illum ignominiosa morte afficeret; propter quod non fuit propriè ac formaliter simoniacus.

Diffinitio Simoniæ Panormitani.

¶ Circa primam conclusionem D. Tho. in qua diffinitio simoniæ continetur, aduertendum est, quòd Panormit. & Hostiens. super cap. nemo, de simonia, quos etiam sequitur Ricard. in 4. dist. 25. quæst. 1. dicunt prædictæ diffinitioni addendum esse opere subsequuto, vt hac particula explicetur non esse vitium simoniæ, nisi quando actu venduntur res spirituales. Quam suam sententiam probant argumento glossæ super cap. qui studet. 1. q. 1. vbi, diffiniens simoniam dicit, quòd est voluntas emendi, vel vendendi res sacras cum effectu. Cæterum hæc sententia est falsa. Primò, quia vt constat ex Actis Apostolorum cap. 8. Simon Magus notatur hoc vitio; quia voluit emere gratiam Spiritus sancti, quamuis ipsum opus non fuerit subsequutum. Præterea: Quia bona diffinitio omnes sui diffiniti partes comprehendere debet, si autem illa particula adderetur non conueniret simoniæ mentali, quæ, vt infra dicemus, est vera simonia: sed tantum simoniæ reali: ergo non est ponenda. Poterunt tamen Panorm. & Hostiensis defendi, sicut & defenduntur à Syluestro in verbo, simonia §. 1. Si dicamus, quòd illi tantum diffinierunt simoniam pertinentem ad forum exterius, & de qua iudicat Ecclesia, cuius consideratio propriè pertinet ad Canonistas; & ea tantum est quando venduntur res sacræ cum effectu.

Vera diffinitio simoniæ explicatur in solutione ad 1.

¶ Dicitur volūtas (ait D. Tho.) quia iniustitia omnis in voluntate consistit, sicut & iustitia. Ex quo deducitur simoniam ad iniustitiæ vitium pertinere; licet etiam pertineat ad irreligionem propter irreuerentiam, quæ rebus spiritualibus fit, cum pretio comparatur. Directè quidem simonia est irreligio; quia ex natura sua, & principaliter est iniuria Deo, & rebus spiritualibus illata. Propterea que D. Tho. tractat de illa inter vitia opposita religioni. Consequenter tamen, & minus principaliter est iniustitia, in quantum rem alienam (cuius nullus in testa est dominus, etiā summus Pontifex, sed dispensator) vendere intentat. Additur autem studiosa, vt D. Thom. inquit ad designandam electionem voluntatis. Sed id necessarium non est. In omni enim vitio electionem voluntatis consequi est necesse, & electionem imperium: aliàs non esset actus humanus, vituperio dignus. Sicut etiā in omni actu virtutis electio omnino requiritur. Fortassis iudicio meo addita fuit illa particula; quoniam simonia semper à patribus hæresis est appellata. Non quia re vera essentialiter sit infidelitatis actus; sed vt explicat D. Thom. vel secundum exteriorem protestationem, quia ex quo aliquis vendit donum Spiritus sancti, quodammodo protestari videtur se esse illius dominum, quod est hæreticum, vel, quia Simon Magus hæreticus fuit, affirmans mundum à Deo creatum non fuisse; sed à quadam superna virtute, vt idem D. Thom. ex Isidoro in lib. Etymologiarum docet. Et quia hæresis est falsa ex electione sententiæ; idcirco simonia fortasse diffinitur per voluntatem studiosam. Additur, emendi, & vēdēdi, quia in vtraq; cōmittitur irreligio, & irreuerētia, vt infra videbimus.

Spiritus nomen significat.

¶ Sed quo proposita diffinitio exactiùs explicetur, est circa illam prima difficultas, quid nam sit id spirituale, cuius emptio, atque venditio simonia appellatur? Ad cuius intelligentiam aduertendum est, quòd hoc nomen, spiritus, propriè significat anhelitum, id est, aerem ipsum, quem spirando attrahimus. In qua significatione dixit Cicero lib. 2. de natura Deorum; Tribus rebus animalium vita continetur, cibo potione, & spiritu. Accipitur etiam pro vento, iuxta illud Virgilij lib. 12. Eneid.

Ac velut Edoni Borea cum spiritus alto,
Insonat Ægeo.

Et tandem significat animi elationem, ea, scilicet, de causa, quia animus elatus, quasi tumet magno spiritu concepto. In qua significatione dixit Cicero pro Sylla; Res gestæ meæ me nimia extulerunt, ac mihi nescio quos spiritus attulerunt. Et Cæsar libr. 3. belli ciuilis; his rebus tantum fiduciæ ac spiritus Pompeianis accessit, vt non de ratione belli cogitarēt, sed vicisse

viciſſe iam ſibi viderentur. Sed, quia & ventus, & anhelitus, & animi elatio ſunt res inuiſibiles, ad ſanſimque incorporeæ, ex his ſignificationibus, quæ propriæ ſunt, tranſlatum fuit nomen ab ſcriptoribus eccleſiaſticis, ad ſignificandas res omnino incorporeas, vt Deum, angelos, animum hominis, & etiam illa, quę accidunt animis noſtris, vt virtutes, ſcientiæ.

Bona ſpiritualia ſunt in multiplici differentia.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod bona ſpiritualia, quæ accidunt animis noſtris, ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſunt ab ſpiritu increato, alia autem ab ſpiritu creato: id eſt, quædam exiſtunt diuinitus vi ſupernaturali, vt gratia gratum faciens, & virtutes infuſæ. Quædam verò parantur noſtro ſtudio, atque labore, vt ſciẽtia. Rurſus: omnia iſta bona trifariam diuidũtur. Nam quædam ſunt ſpiritualia per eſſentiam, vt gratia, virtutes, & ſcientiæ. Quædam verò ſunt ſpiritualia ſecundum cauſam, id eſt, quæ producunt aliquid ſpirituale, & ſunt cauſa illius, vt ſacramentum. Alia autem ſunt ſpiritualia effectiuè, id eſt, quæ efficienter ſunt, & producuntur à rebus ſpiritualibus, vt vox doctrinæ, confeſsio miraculorum, & reliqua huiuſmodi. Spirituali autem annexum dicitur res quæ cum ſit corporea habet tamen aliquam colligantiam neceſſariam cum rebus ſpiritualibus. Et hoc adhuc dupliciter contingere poteſt. Vno modo quaſi neceſſariò antecedens ad confectionem rei ſpiritualis, vt vaſa ſacra, & inſtrumenta, quibus vtimur in ſacris efficiendis. Alio modo, quaſi neceſſariò conſequens ex rebus ſpiritualibus, vt ius percipiẽdi decimas, & prouentus Eccleſiaſticos, aliaq; huiuſmodi; quæ ſequuntur, vel ex poteſtate ordinis, vel iuriſdictionis.

¶ His conſtitutis, cùm tot ac tanta ſint bona ſpiritualia, quæ accedunt animis noſtris, dubiũ eſt vtrùm omnia iſta ſint materia ſimoniæ? In qua difficultate, vt certa ab incertis ſeparemus, dico primò certum eſſe, id ſpirituale, quod in ſacris literis appellatur donum Spiritus ſancti, & procedit ab ſpiritu increato, ità eſſe materiam ſimoniæ, vt illud vendere ſit peccatum. Probatur: Quia propter has res, quas emere voluit Simon Magus, fuit damnatus Act. 8. Item Christus loquens de eiſdem Matth. 10. dicit: Gratis accepiſtis gratis date. Quę autem ſint ſpiritualia, hoc modo explicat Paul. 1. ad Corinth. 12. dicens: Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus. Diuiſiones miniſteriorum ſunt, &c. Et ad Epheſ. 4. Aſcendens Chriſtus in Altum, captiuam duxit captiuitatem. Dedit dona hominibus: & ipſe dedit quoſdam Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas &c.

1. Dictum certum.

¶ Dico ſecundò, etiam eſſe certum, omnia, quæ ſpectant ad ſalutem animarum, & gloriæ conſequutionem, dici in præſenti ſpiritualia, quæ ſunt materia ſimoniæ, ſiue ſint ſpiritualia per eſſentiam, ſiue ſecundum cauſam, ſiue effectiuè. Probatur: Quia omnia huiuſmodi, vel ſunt dona Spiritus ſancti, vel procedunt ex donis. Et ad hoc genus bonorum pertinent conſilia, quæ dantur à Theologis, & viris bonis in rebus dubijs ad ſalutem animæ pertinentibus. Itaque hæc certa ſunt, & extra controuerſiam poſita. Sed dubium eſt, vtrùm ſpiritualia naturalia, quæ procedunt ab ſpiritu creato, vt ſcientia ſint materia ſimoniæ. Ad cuius explicationem eſt aduertendum, quòd in præſenti non quærimus, vtrùm quis poſsit emere, vel vendere ſcientias, vel artes in ſeipſis, ſicut triticum & oleum vendere ſolemus. Id enim eſſet ſtultum, & à ratione alienum; cùm in nullius poteſtate ſit vendere ſcientiam, quam habet in anima. Sed quod quærimus eſt, vtrùm liceat ſcientiarum vel artium peritis pretio docere. Hoc enim eſt vendere ſcientias. De qua re ſunt variæ Doctorum ſententiæ. Nam Altiſiodorenſis lib. 3. tractat. 21. partem tenet affirmatiuam, dicens, quòd vendere aut emere ſcientiam naturalem, eſt ſimoniacum. Id etiam tenet Alexand. Alenſ. 2. part. quæſt. 185. & gloſſ. in cap. non licet. 1. quæſt. 2. Et eſt communis opinio apud Canoniſtas, vt eſt videre apud Sylueſtrum, verbo, ſimonia. §. 10. Imo D. Tho. in 4. diſtinctione 25. quæſt. 3. art. 3. in eadem eſt ſententia. Quæ probari poteſt pluribus argumentis. Primò ex illo Prouerb. 23. Noli vendere ſapientiam, & doctrinam, & intellectum. Secundo ex D. Auguſt. qui in lib. de magiſterio dicit; Spiritus ſanctus eſt qui interius homines edocet ſcientias, etiam naturales: ergo qui illa vendit, dona profanat Spiritus ſancti. Tertio ratione ſic argumentor: Ideò res ſacræ non poſſunt vendi, quia nullo pretio poſſunt æſtimari, vt dicit Diuus Thomas in hoc articulo; ſed ſcientiæ etiam naturales non poſſunt pretio æſtimari, dicente Salomone; Prouerb. 3. pretioſior eſt cunctis opibus, & omnia, quæ deſiderantur, huic non valent comparari ergo.

2. Dictum certum.

Punctus difficultatis.

Sententia Altiſiodor. & aliorum.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

Concluſio.

¶ His tamen non obſtantibus dico, contrariam ſententiam eſſe probabiliorem. Quam tenet Armacanus lib. 10. cap. 8. Durand. in 4. diſt. 25. quæſt. 3. Palud. eadem diſt. quæſt. 5. Adrianus, quodl. 9. & D. Tho. infrà art. 3. huius q. & in ſolutione ad 3. Et probatur primò: Simon Magus, qui autor fuit huius vitij ob id ſolum damnatus dicitur, quia voluit emere dona Spiritus ſancti, & non ſcientias naturales: ergo ſcientiæ naturales non ſunt materia ſimoniæ. Item: Chriſtus Matthæi 10. cum ſtatuiſſet legem de non vendendis rebus ſpiritualibus, dicit: Gratis accepiſtis, gratis date. Quaſi ſignificans ea potiſsimum ratione ſpiritualia eſſe conferenda ſine pretio; quia gratis nobis fuerunt collata: ſed ſcientiæ naturales non ſunt huiuſmodi, ſed cum magno labore, atque ſtudio acquiruntur: ergo. Et confirmatur: Si contraria ſententia eſſet vera, ſequeretur, quòd neque iuriſperiti conſilio; nec aduocati patrocinio ſuo poſſent quæſtum facere. Imò ſequeretur, quòd qui docent pueros prima elementa non poſſent aliquid accipere: conſequens autem eſt falſum, & contra communem vſum Eccleſiæ: ergo. Ad hoc argumentum autores contrariæ ſententiæ reſpondent, quod quamuis verum ſit, quod nec ſcientia, nec ars etiam ſutoria vendi poſsit; labor tamen qui in tali arte vel ſcientia tradenda ponitur eſt pretio æſtimabilis. Et ſic viri illi poſſunt quæſtum facere, non ex doctrina; ſed ex labore. Cæterùm hæc ſolutio mihi non placet. Primò: Quia labor, qui non poteſt diuidi à miniſterio ſpirituali, vendi non poteſt, vt infra dicemus. Secundò: Quia ſi verum eſſet, quòd tantum venditur labor, ſequeretur, quod qui doceret iuriſprudentiam, exiguo labore minori mercede dignus eſſet, quam qui docet artem ſutoriam cum magno labore. Conſequens autem eſt abſurdum, & contra communem vſum reipublicæ, quæ vnicuique arti pretium conſtituit non pro quantitate laboris, ſed pro dignitate artis: ergo. Sequela probatur: Quia cum res aliqua corporalis, cui eſt annexa ſpiritualis, venditur, nõ poteſt pluris vendi ratione ſpiritualis, quam ſi tantum eſſet corporalis. Vt, verbi gratia: Si quis vendat calicem conſecratum, non poteſt pluris vendere; quia conſecratus eſt, quam ſi non eſſet cõſecratus: ergo ſi in traditione ſcientiarum tantum venditur labor, pretium erit taxandum, non ex dignitate artis; ſed ex quantitate laboris. Atq; ex cõſequenti vbi fuerit maior labor, erit futurum maius pretium: quod eſt abſurdum. Quocircà dicendum proculdubio eſt,

quòd quæcunque spiritualia procedentia ab spiritu creato, qualia sunt naturalia vendi possunt ad modum iam explicatum.

Nota pro solutione argumentorum.

¶Et vt ad argumenta respondeamus, aduertendum est primò, quod rem aliquam esse pretio dignam, vt latius explicauimus supra q.77.art.1.accidit ei nõ absolutè, sed per comparationẽ ad humanos vsus, quibus est vtilis, vel inutilis. Nulla enim res quantumuis sit sua natura perfecta est pretio æstimabilis, nisi aliqua ratione sit vtilis vitæ humanæ, & pro ratione vtilitatis erit maioris, vel minoris pretij. Ex quo fit, vt res, quæ secundum suam naturam excedunt omne pretium, relatæ ad vsus humanos, possint pretio æstimari. Vt est videre in æstimatione vitæ facta de homine occiso, vt hæredibus satisfiat. Tunc enim vita, quæ ... nullo pretio est æstimabilis, etiam si sit hominis pauperrimi, ... habita ratione vtilitatis, quam ea illa hæredes erant percepturi, pretio æstimatur, & compensatur. Et idem etiam contingit in traditione scientiarum naturalium.

Res vtiles in triplici differentia.

¶Secundo est aduertendum, quod res vtiles hominibus ad huius vitę vsus sunt in triplici differentia. Quædam enim sunt vtiles tantùm in ordine ad bona temporalia. Aliæ in ordine ad bona spiritualia & felicitatem æternam. Aliæ verò in ordine ad vtrumque: sed ad vnum propriè, & per se; ad aliud autem secundariò, & per accidens. Et quidem de rebus, quæ afferunt vtilitatem spiritualem vel solam, vel pręcipuam, dictum est supra, quod non possunt pretio æstimari, nec vendi. Sicut nec ipsæ res spirituales vendi possunt. De rebus autem, quæ afferunt vtilitatem temporalem, vel solam, vel præcipuam etiã dico, quod possunt pretio æstimari, atque vendi pro ratione vtilitatis temporalis, quam important, vt optimè explicat Caietanus in summa. verbo, simonia. statim in principio. Est tamen hoc intelligendum dummodo ipsæ res, quæ afferunt vtilitatem temporalem, aliàs nõ sint talis generis, vt sint gratis conferendæ. Nam ad hoc, vt aliqua res sit vendibilis non satis est, quod sit pretio digna, sed vltra hoc etiam requiritur, quod non sit gratis donãda. Multæ enim res sunt, quæ quamuis sint pretio æstimabiles, vendi non possunt: quia dari non debent, nisi gratis. Quales sunt illæ, quæ non ad priuatum vsum, sed ad commune commodum conferuntur. Vt est videre in ærario publico. Quod, quia communi ciuium causa congestum est, cùm diuiditur, gratis est diuidendum. Et ad hoc etiam genus pertinent omnes res spirituales ad salutem animæ pertinentes, quas Christus non ad priuatam vtilitatem alicuius hominis, sed ad communem animarum salutem instituit. Ex quo sequitur, quod quantumuis ista bona spiritualia sint nobis vtilia, non solum ad animæ salutem, sed etiam ad corporis vtilitatem, adhuc tamen vendi non possunt: quia hæc est illarum rerum natura, vt gratis debeant donari.

Ad 1. argum.

¶His suppositis ad primum argumentum respondeo, quod Salomon eo in loco non agit de vera emptione, aut venditione, nec de simonia. Sed totus ille sermo est metaphoricus. Quo explicat tanti esse faciendam sapientiam, vt si illa emi, aut vẽdi posset, deberet qui illam non habet, eam sibi comparare, quantumuis maximo pretio, & qui possidet nullo pretio illam à se alienare.

Ad 2. argum.

Ad secundum respondetur, quod quamuis Spiritus sanctus dicatur docere omnes veritates naturales, aliter tamẽ quam supernaturales. Vnde scientiæ, & artes non dicuntur dona Spiritus sancti, nisi ea ratione, qua omnes aliæ res naturales sunt dona Dei. Quas vendere licet, quia non gratis dantur hominibus, vt gratis communicentur.

Ad 3. argum.

Ad tertium respondetur, quod licet scientiæ naturales absolutè & secundum se considerarę, hoc est quatenus continent cognitionem alicuius veri nõ sint pretio æstimabiles, relatæ tamen ad vsus humanos pretio æstimantur; & sic vendi possunt.

Dubium de Theologia.

1. Opinio.

¶Sed est peculiare dubium de Theologia, vtrùm pretio tradi possit? Et pro parte negatiua est argumentum: Theologia cõtinet doctrinam rerum supernaturalium, quæ fuerunt reuelatæ à Deo, ad communem animarum salutem: ergo non potest pretio tradi. Item concionatores tenentur gratis concionari: quia eorum ministerium ordinatur ad salutem animarum: ergo & Theologi tenẽtur gratis docere. Patet consequentia: Quia æqua est vtrobique ratio: si quidem eadem omnes docent. Propter hęc argumenta Hostiens. in cap. quia nõnullis. de magistris, & Paludanus in 4.d.25.q.5.& Syluest. verbo, simonia §.10. tenent esse simoniacum pretio docere Theologiam.

2. Opinio.

Contrariam tamen sententiam tenent Adrianus quodl. 9.& Victoria in relectione de simonia, & Soto lib. 9. de Iustitia, quæst.5. art.1.

1. Argum.

Et probatur: Licèt principia Theologiæ fuerint diuinitus reuelata, ipsa tamen Theologiæ facultas maximo sudore atque labore paratur: ergo poterit vnusquisque eos labores suæ vtilitatis causa impendere; atque ex consequenti vendere Theologiam.

2. Argum.

Secundò: Iurisperitus in causa spirituali, vt matrimoniali, potest vendere suum patrocinium, atque consilium: ergo & Theologus suam doctrinam.

Sententia autoris.

¶Ego tamen ad explicationem huius difficultatis dico duo. Primum est, quod si loquatur de Theologia scholastica, in qua Doctores tam multa opportunè, & importunè ex Logica Metaphysica, & ex alijs scientijs immiscent, proculdubio eadem ratio est de illa, quæ de alijs facultatibus. Quia vt sic tantum illuminat intellectum; sicut aliæ scientiæ: nec ordinatur ad corrigendos mores, aut inflammandos animos amore rerum supernaturalium, vt in concionibus contingit. Secundum dictum est, quod si loquamur de vera & pura Theologia, eam vendere erit simoniacum. Probatur: Vera Theologia, ea quæ ad salutem animarum necessaria sunt, & docet, & defendit: sed ista pretio docere est simoniacum, dicente Christo Marci vltim. Docete omnes gentes. Et D. Paulus ad Ephes.4. enumerat illam inter dona Spiritus sancti, dicẽs, ipse dedit quosdam Apostolos, alios Doctores, &c. ergo: Item Theologia proximè & immediatè respicit bona spiritualia, ad quæ ordinatur: ergo non potest vendi. Consequentia est nota: Quia quæ hoc modo respiciunt spiritualia, vendi non possunt, vt sacramenta. Antecedens autem probatur ex D. August. Qui loquens de Theologia; Hæc, inquit, est vna scientia, qua fides saluberrima gignitur, defenditur, & roboratur. Et confirmatur: Natura scientiæ non est pensanda ex fine scientis, sed ex fine scientiæ: finis autem Theologiæ est illustrare, tueri, atque roborare fidem, componereque mores in ordine ad vitam æternam: ergo non obstante, quod à nobis ordinetur ad alium finem non poterit pretio vendi. Poterit tamen Theologus accipere stipendium pro cõgrua sustentatione.

Ad 1. argum. 2. opinione.

¶Et ad primum argumentum secundæ opinionis, respondeo concesso antecedenti, negando consequentiam. Nam quando res est verè spiritualis, aut spirituali annexa, impertinens est, quod labore paretur, aut secus, ad hoc, vt vẽdi possit. Nam etiã prædicatores egregij magno labore cõparant eloquẽtiam, & eruditionẽ ad prædicandũ necessariam. Et tamen

ex hoc

ex hoc non sequitur, quod possint ex illa quæstum facere. *Ad 2. arg.* Ad secundum respondetur, primò concesso antecedente, negando consequentiam: Quia consilium siue patrocinium semper respicit vtilitates temporales. Vel secundo respondetur, negando antecedens, si ex consilio sequatur bonum spirituale. *Corollar.* Ex dictis infertur, quod omnia, quæ spectant ad animarum salutem, & fœlicitatem consequendam dicuntur in præsenti spiritualia, quæ sunt materia simoniæ. Alia autem, quamuis corpore careant, non dicentur hac ratione spiritualia, nec illa vendere erit simonia.

Dubium. ¶ Est aliud dubium, vtrùm, sicut est simonia vendere, aut emere vsum rei spiritualis ad salutem animæ pertinentis: ità etiam sit simonia emere cessationem earundem rerum? Quod est quærere, vtrùm si sacerdos paratus celebrare, vel absoluere, pretio desistat ab his operationibus, sit dicendus, simoniacus? In qua re Panormitanus super cap. nemo. de simonia. partem tenet affirmatiuam. *1. Argum.* Quam probat primò ex eodem textu. Vbi dicitur: Nemo presbyterorum minus dignè pœnitentem gratia, vel fauore ad reconciliationem adducat, vel quocunq; liuore dignè pœnitentem à reconciliatione remoueat; quia simoniacum est vtrumque. *2. Argum.* Secundo sic argumentor: Fere nullum vitium est, in quo vtroque modo peccari non possit, scilicet, commissiuè, & omissiuè: ergo idem *3. Argum.* etiam est dicendum de simonia. Tertio, Episcopus, qui clericum priuandum beneficio pretio corruptus non priuat, peccat peccato simoniæ, vt communiter tenent omnes Doctores cum Syluestro, verbo, simonia §. 13. ergo propter quæstum cessare ab opere sacro est simonia. *Sententia vera.* Contrariam tamen sententiam tenet Innocentius super dictum capit. nemo. & Victoria in relectione de simonia, quæ proculdubiò est vera, & tenenda. Et probatur primo: nam si vendere cessationē ab opere spirituali esset simonia, sequeretur, quod quacunque ratione hoc fieret esset simonia; consequens autem est falsum: nam si ego pretio contendam clericum excommunicatum, qui in animum induxit celebrare, auertere ab illo opere, non peccò, sed potius mereor: ergo. Item si contraria sententia esset vera sequeretur, quod quicunque sacerdos, qui in administratione sacramentorum esset negligens, vel propter otium, vel rei familiaris causa, esset simoniacus: consequens autem est falsum, & absurdum: ergo. Probo sequelam: Nam faceret commutationem cessationis sacramentorum pro bono temporali.

Ad 1. argum. ¶ Et ad primum argumentum respondetur, quod textus ille appellat simoniam venditionem cessationis à rebus spiritualibus. Non quia in rei veritate sit simonia: sed quia præsefert speciem quandam simoniæ. Et est maximum indicium, quod animus illius sit ad simoniam propensus. Nā qui pretio ductus cessat ab opere spirituali, ad quod tenetur, quasi ostendit, quod eodem pretio facilius poterit adduci ad hoc, vt suum, & debitum munus exerceat. Vel secundo respondetur, quod ille actus ex lege positiua punitur pœna simoniæ, licèt re vera, & ex sua natura non sit simoniacus. *Ad 2. argum.* Ad secundum respondetur, negando antecedens. Non sunt plura vitia, in quibus peccare non possumus, nisi sola commissione. Qualia sunt illa, *Ad 3. argum.* quæ præceptis negatiuis prohibentur. Ad tertium respondetur, concesso antecedenti, negando consequentiam. Episcopus enim in eo casu verè vendit rem spiritualem, scilicet, beneficium Ecclesiasticum, quo priuare tenebatur sacerdotem illum indignum. Quia eo ipso, quod non priuat confert, atq; ex consequenti facit quæstum ex venditione rei spiritualis; quod est simoniacum. Si quis autem quærat, quo nam pacto peccet ille, qui pretio corruptus cessat ab operatione spirituali quam exercere tenebatur; respondeo, quod peccat peccato auaritiæ, præseferente speciem simoniæ.

Studiosa voluntas. ¶ De illa particula, studiosa voluntas, quæ ponitur in diffinitione simoniæ iam diximus ex mente Diui Thom. quod denotat subiectum huius vitij, quod est voluntas. Nam cum simonia sit species iniustitiæ, & iniustitia sicut & iustitia subiectetur in voluntate, quod etiam simonia in volūtate subiectetur erit necesse. Hoc enim interest inter virtutes, quæ componunt hominē in ordine ad seipsum, & illas, quæ componūt eum cum in ordine ad alterum. Quod cum voluntas respectu proprij boni sit per se sufficiēter propensa, & inclinata non indiget respectu illius alia virtute præter eas, quæ ponuntur in potentijs, quæ passionibus, atque affectibus turbantur, & ob id temperantia in concupiscibili, & fortitudo in irascibili sita est, vt docet Arist. 2. Eth. Cæterum: quia voluntas non sic est propensa, & inclinata in bonum alterius, fit, vt quamuis potentiæ inferiores nullas patiātur affectiones, adhuc tamen ipsa indigeat virtute superaddita, & inclinante ad persoluenda proximis debita officia: & sic ponimus iustitiam. Cum ergo simonia sit pars iniustitiæ in voluntate collocanda erit. Et propterea dicitur in diffinitione, quod est studiosa voluntas, hoc est deliberata voluntas. Id enim significat ly studiosa, in hoc loco, vt diximus in principio huius articuli.

Dubium de commutantibus spiritualia pro spiritualibus. ¶ Circa illam particulam, emendi, vel vendendi, notandum est ex D. Tho. hic ad 5. quòd nomine emptionis & venditionis intelligitur in præsenti quicunque contractus non gratuitus. Sed est difficultas, vtrùm sicut est simonia, dare aliquid temporale pro spirituali: ità etiam sit simonia, dare spirituale pro spirituali. De qua re Ricardus in 4. dist. 25. quæst. 3. partem tenet affirmatiuam. Dicēs, quod si quis commutet rem spiritualem pro spirituali; vt si, verbi gratia, duo conueniant inter sese, vt vterque oret pro altero, vel sacrificet, erit simoniacus. Et ratio est. Quia talis contractus non est gratuitus, continetque emptionem, & venditionem rei spiritualis. Contrariam tamen sententiam tenent communiter omnes Doctores. Ad cuius explicationem est aduertēdum, quod bona spiritualia sunt in duplici differentia, quædam enim sic sunt spiritualia, vt nihil temporale habeant annexum, seu admixtum, vt administratio sacramentorum, orationes, &c. Alia autem sic sunt spiritualia vt tamen habeant admixtum aliquid temporale, vt beneficia, præbendæ, &c.

1. Dictum. ¶ Hoc supposito dico primò, facere commutationem earum rerum spiritualium, quibus nihil temporale est annexum non est simonia. Probatur primo: Nam Simon Magus Actor. 8. ea duntaxat ratione fuit damnatus? quia pretio temporali voluit emere rem spiritualem: ergo quando pro vna re spirituali alia datur non erit simonia. Et confirmatur: Quia Matth. 10. cum Christus præcepisset, vt dona Spiritus sancti gratis donarentur, dicens: Gratis accepistis, gratis date, subdit statim: Nolite possidere aurum, neque argentum, neq; pecuniā, in zonis vestris; Quasi significans pro his tantum rebus temporalibus non posse spiritualia commutari: ergo cum spiritualia pro spiritualibus commutantur, non est simonia. Item ex hac commutatione rerum spiritualium pro spiritualibus, nullum sequitur inconueniens in Christiana republica, nec rebus ipsis sacris aliqua irrogatur iniuria: ergo non est simonia. *2. Dictum.* Dico secundò: Facere

commutationem earum rerum spiritualium, quibus aliquid temporale est annexum, vt verbi gratia, beneficium pro beneficio commutare sine autoritate Papæ censetur in iure simoniacum, & punitur pœna simoniæ. Probatur expresse ex capit. quæsitum. de rerum permutatione. Vbi dicitur. Permutationes præbendarum de iure fieri non possunt: quia continent labem simoniæ. Et in capit. cùm olim. eodē titulo, dicitur, quod summus Pontifex priuauit beneficijs eos qui propria autoritate illorum permutationē fecerāt. Et hæc est communis sententia omnium Doctorum. Sed dubium est, verùm in rei veritate huiusmodi permutationes ex natura sua sint simoniacæ. Ad cuius

3. Dictum. explicationem dico tertiò, stando in solo iure naturali, & diuino seclusis legibus positiuis: Permutationes præbendarum propria autoritate factæ non sunt prohibitæ: Atque ex consequenti ex natura sua non sunt simoniacæ: Nisi fortè taliter fierent, vt intuitu temporalis rei spiritualis tribueretur. Probatur: si tales permutationes ex natura sua essent simoniacæ, & contra ius naturale, & diuinum, nec etiam interposita autoritate Papæ possent fieri: sed si adsit autoritas Papæ licitè fiunt, vt communiter tenent Doctores: ergo. Item: Si quis venderet sacramenti cōfectionem sub hac conditione, si Papa consenserit, perinde esset simoniacus, ac si talem conditionem non apponeret: quia illa venditio ex natura sua est simoniaca iure naturali, atque diuino prohibita: sed si duo clerici paciscantur de permutandis beneficijs adiuncta conditione, si Papa cōsenserit, nō essent simoniaci, vt communiter docent Doctores ex iuris determinatione: ergo talis permutatio ex natura sua, non est simoniaca, quamuis puniatur pœna simoniæ. Dixi notanter: Nisi fortè taliter fieret, quod intuitu rei temporalis spiritualis tribueretur. Nam si duo clerici conuenirent inter sese de permutandis prębendis; & vnus illorum ratione dignitatis, vel iurisdictionis adiunctæ peteret ab alio aliquod pretium, tunc verè esset simoniacus, quamuis ex Papæ dispensatione fieret, quia venderet rem spiritualem pro temporali, quod intrinsece est malum, vt statim dicemus. Ratio autem, propter quam permutationes præbendarum prohibentur in iure, cum tamē non prohibeantur commutationes rerum spiritualium, quibus nihil temporale est annexum, est, quia in beneficijs, & præbendis coniunguntur res temporales cum ipso iure præfecturæ, quod est spirituale. Et sic qui commutat beneficium pro beneficio, videtur id non facere propter ius spirituale assequendum, cùm ipse habeat simile ius. Sed quia intelligit ad suas rationes alterius beneficium esse vtilius: & sic, quod commutat ius spirituale sui beneficij pro vtilitate temporali: quod est simonia. Cæterùm in commutatione rerum spiritualium, quibus nihil temporale est annexum, id non contingit. Et ad rationem Ricardi respondetur, quod non quicunque contractus non gratuiti sunt simoniaci, sed illi solum, in quibus spirituale accipitur pro temporali, vel è contra ad modum iam explicatum.

Commutatio præbēdarum iure est prohibita.

Dubium de iure quo simonia est prohibita. ¶ Circa secundam conclusionem Diui Thomæ, qua dicit simoniam esse peccatum cōtra religionem, est difficultas, quo nam iure simonia sit prohibita? In qua re, vt certa ab incertis separemus, dico primò certum esse, quod simonia non solum est prohibita iure diuino positiuo, sed etiam iure naturali. Et quidem, quod sit prohibita iure diuino positiuo, sufficienter probatur ex illo Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Quod autem etiam sit prohibita iure naturali,

1. Dictum certum.

probatur primò: Quia Balaam dicitur peccasse hoc peccatum, & de eo reprehenditur à D. Petro prima sua canon. capite secundo. & tamen Balaam fuit tempore legis naturæ. Item: Si simonia tantum esset prohibita lege diuina positiua, sequeretur, quod Simon Magus meritò esset dignus venia, posset que excusari à peccato ignoratione huius legis: consequens autem est falsum, vt constat ex cap. 8. Actor. ergo. Præterea ratione sic argumentor. Ratio naturalis dictat ea, quæ ad bonum publicum spectant, gratis esse distribuenda, & quod spiritualia, atque cælestia non sunt comparanda rebus temporalibus: ergo etiam dictat simoniam esse malam. Et confirmatur: Lege naturæ præcepta sunt omnia, quæ sunt necessaria ad reipublicæ gubernationem, atque tutelam: sed vnum ex his est, quod magistratus, & beneficia Ecclesiastica non vendantur; nam sic careret respublica optimis ministris, & peruenirent dignitates non ad optimos quosque, sed ad opulentiores, quod est inconueniens: ergo & ipsa ratio naturalis dictat simoniam esse malam; atque ex consequenti est prohibita iure naturali.

2. Dictum certum. ¶ Dico secundo, esse certum, quod simonia est prohibita iure humano positiuo. Extant enim permulta capita, in quibus & simonia prohibetur, & imponitur

Punctus difficultatis. pœna contra simoniacos. Vt est videre in Decretalibus toto titulo de simonia. Itaque hæc certa sunt. Sed dubium est, verùm sit aliqua simonia iure tantum humano positiuo prohibita, non diuino, vel naturali: De qua re glossa super cap. ex parte, de officio delegati, partem tenet affirmatiuā. Distinguit enim duplicem simoniā, vnam prohibitam; quia malā: alterā malam; quia prohibitam. De qua dicit, quod cessante prohibitione, & lege positiua, nō esset mala. Opinionē glossæ

Sententia Caietani, & aliorum. sequuntur communiter omnes ferè Canonistæ, & ex Theologis Syluest. verbo, simonia. §. 2. & Caietanus opusculo de simonia, & in summa, verbo, simonia. Ponuntq; exemplum isti Doctores in vēditione calicis, qui vēditur pluris, quia cōsecratus est. Et in vēditione quorundam officiorū Ecclesiasticorum, quibus nihil spirituale est annexū, vt officiū procuratoris, sacristæ & protectoris Ecclesiæ: quorū prohibetur vēditio in cap. saluator. 1. quæstione tertia. Contrariam tamen

Sententia Durandi. sententiam tenet Durandus in quarto, distinctione vigesimaquinta, quæstione quinta. Et ratio illius est: Nam simonia est emptio, vel venditio rei spiritualis: sed Ecclesia non potest facere, quod id quod est temporale sit spirituale, vel è contra: non enim potest mutare rerum naturas: ergo nec poterit efficere, quod aliqua sit simonia, quæ anteà non erat, atque ex consequenti nulla est simonia prohibita tantum iure positiuo. Et quidem, quamuis sententia Durandi mihi vera videatur: ratio tamen illius est apertè falsa. Bene enim potest Ecclesia facere, vt sit spirituale id, quod nec ex sua natura, nec ex iure diuino erat tale, vt est videre in consecratione Ecclesiæ, & in benedictionibus calicis, & ornamentorum. De quibus constat iure humano fuisse introductum, vt benedicerentur.

¶ Vnde ad explicationē difficultatis est aduertendū, tria esse genera commutationū, de quibus potest dubitari, verū sint simoniacæ iure tantū positiuo. Primum est cùm venduntur res, quę ex dispositione iuris positiui habent, quod sint spirituales, vt vasa sacra atque ornamenta: secundum genus est, quando venduntur res planè temporales pertinentes tamen ad ministerium Ecclesiæ, de quibus præceptum est ne vendantur, vt officium sacristæ, officium

oeconomi

œconomi & procuratoris. Tertium genus est, quando res verè spirituales quibus annexum est aliquid spirituale propria autoritate commutantur, vt contingit in commutationibus beneficiorum.

1. Dictum. ¶ His suppositis, dico primò, quod vendere ea, quæ habent, vt sint spiritualia, ea dispositione iuris humani, vt vendere calicem, & ornamenta, quia consecrata sunt, est simonia contra ius diuinum & naturale. Probatur: Licet iure humano factum sit, vt vasa sacra, atque ornamenta benedicantur; tamen postquam id factum est, ius diuinum & naturale prohibet, ne huiusmodi res vendantur: ergo talis venditio est simonia contra ius naturale & diuinum. Et confirmatur: Spirituale, quod est in calice, vel ornamentis est non venale cum sit spirituale, & ius naturale, atque diuinum præcipit, ne ea, quæ venalia non sunt, vendantur: ergo qui contrarium facit peccat

2. Dictum. contra ius naturale, & diuinum. Dico secundo, quod qui vendit officia planè temporalia, pertinentia tamen ad ministerium Ecclesiæ, vt officium sacristiæ, procuratoris, &c. punitur in iure pœna simoniæ. sed non est simoniacus propriè loquendo. Et quidem, quod puniatur pœna simoniæ, habetur expresse in capit. saluator, prima, quæstione tertia. Quod autem non sit verè & propriè simoniacus probatur: Posita lege & prohibitione humana, quæ præcipit, ne talia officia vendantur adhuc ipsa remanent verè temporalia: ergo illa vendere non erit simonia, cum simonia tantum sit emptio, aut venditio rei spi-

3. Dictum. ritualis. Dico tertio, quod qui faciunt commutationes beneficiorum propria autoritate sine licētia summi Pontificis puniuntur in iure pœna simoniæ, sed non sunt verè ac propriè veri simoniaci, nisi fortè id faciant intuitu rei temporalis, vt paulò antea dicebam. Et quidem, quod puniantur pœna simoniæ, est res manifesta. Quod autem non sint verè, ac propriè simoniaci, probatur: Non faciunt commutationem rei spiritualis pro temporali, sed spiritualis pro spirituali, quod verè ac propriè non est simonia, vt supra ostendimus: ergo. Item: Si essent verè, ac propriè simoniaci; sequeretur, quod nec etiam interueniente summi Pontificis dispensatione, similes permutationes fieri possent, cùm summus Pontifex in vera ac propria simonia non possit dispensare, consequens autem est falsum & contra communem vsum Ecclesiæ: ergo. Ex dictis infertur, nullam esse vere ac propriè simoniam prohibitam tantum iure positiuo; sed omnes sunt contra ius naturale, & diuinum, quidquid in hac re dicant Canonistæ.

Aliud dubiũ. ¶ Est aliud dubium, vtrùm à principio mundi, & apud omnes nationes potuerit esse hoc vitium simoniæ? In qua re omissis varijs modis dicendi, vt quid mihi verum videatur, explicem, dico primò, certum

1. Dictum certum. esse de fide, quod hoc vitium potest esse in lege Euangelica. In qua certa fide est tenendum esse plura bona spiritualia, quæ si vendantur erit simonia. Dico

2. Dictum certum. secundò, etiam esse certum, quod ante legem Euangelicam potuit hoc vitium esse in illis, qui vixerunt in lege Mosayca, atque etiam in lege naturæ. De lege Mosaica est res manifesta. Nam certum est de fide, homines illius temporis verè habuisse donum prophetiæ, & sacerdotalem potestatem, multáque alia bona spiritualia ad cultum Dei pertinentia; quorum venditio verè ac propriè esset simonia. Et sic Giezi quarto Regum quinto. Et Ieroboam tertio Regum decimotertio, hoc vitio notantur. De his autem, qui vixerunt in lege naturæ probatur: Nam etiam apud illos fuit verum ac legitimum sacerdotium ordinatum ad salutem spiritualem. Vt est videre in Melchisedech, qui in lege naturæ fuit verus sacerdos, iuxta doctrinam Pauli ad Hebræos septimo, octauo, & nono. Sed dubium est, vtrùm ante legem Euangelicam apud paganos, & infideles potuerit esse hoc vitium simoniæ. De qua re Victoria in relectione *Punctus difficultatis.* de simonia partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius est, nam ante aduentum Christi, vnaquæque respublica habuit potestatem eligendi veros sacerdotes, qui res diuinas administrarēt: Et qui hac ratione eligebantur habebant veram potestatem, quanuis illa abuterentur: ergo essent simoniaci, si talis potestas venderetur.

Sententia autoris. ¶ Ego tamen contrariam sententiam existimo probabiliorem cum Durando, Adriano, & Paludano locis citatis. Vnde vltimò dico, quod ante legem Euangelicam non potuit esse vitium simoniæ apud paganos, & infideles idolis seruientes, nisi tantum secundum æstimationem. Probatur: Apud paganos, & infideles idololatras non erat aliquid re vera spirituale, aut spirituali annexum: ergo nec potuit esse vera simonia. Consequentia est nota, & antecedens probatur: Nam omnia sua sacerdotio ordinabantur ad falsos deos. Et ad argumentum in contrarium factum respondetur, verum esse, quod vnaquæque respublica haberet potestatem eligendi veros sacerdotes, si viueret in lege naturæ. Cæterum in præsenti tantum est sermo de republica pagana, & infideli, quæ suos sacerdotes crearet in ordine ad falsos deos. Et de illa dicimus, quòd qui emeret, aut venderet huiusmodi sacerdotia non esset simoniacus. Quia re vera non emeret, aut venderet sacerdotia, quæ talis respublica posset instituere, si viueret in lege naturæ: sed ea, quæ re ipsa dat, quæ nec spiritualia sunt, nec vera sacerdotia.

Dubium de Papa an contrahat simoniam. ¶ In solutione ad septimum argumentum, dicit Diuus Thomas, quod potest Papa incurrere simoniam, sicut quicunque alius homo. Circa quod solet communiter disputari, vtrùm Papa possit incurrere eam simoniam, quæ solum est de iure positiuo? Cæterùm cum nos dixerimus nullam esse veram simoniam, quæ non sit contra ius diuinum, & naturale, cui etiam summus Pontifex est subiectus, talis difficultas non habet locum.

Responsio. ¶ Dico tamen, quod si fuerit simoniacus non incurret excommunicationem, nec alias pœnas latas à iure: quia illis summus Pontifex subiectus esse non potest. Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm Papa peccet mortaliter vendendo eas res temporales, quæ ea dispositione iuris sequuntur conditiones rerum spiritualium, vt officium sacristæ, procuratoris, &c. Ad cuius explicationem dico primò, certum esse, quod si tales res vendat ea rationabili causa, nullum peccatum committit. Probatur: Nam legislator ex rationabili causa potest dispensare in legibus à se latis: talis autem est summus Pontifex; ergo. Ex hoc infertur, quod etiam potest alijs dare licentiam vendendi talia officia ea legitima causa. Nam ille, qui secum dispensat, potest etiam & cum alijs dispensare quando voluerit. Dico secundo: Si Papa vendat huiusmodi officia sine causa legitima, peccat mortaliter. Probatur: Quia, vt docet Diuus Thomas, prima secundæ, quæstione nonagesimasexta, articulo quinto, princeps obligatur suis legibus, quantum ad vim directiuam. Id est, tenetur sequi normam viuendi, quam alijs sequendam proponit: quanuis si secus fecerit cogi nõ possit. Vnde Matth. 23. Dominus increpat grauiter Pharisæos, quia id, quod alijs

An Papa vēdēs beneficiū dispenset in pœnis iuris.

præcipiebant ipsi non faciebant. Vtrùm autem Papa sacerdotium alicui simoniacè vendens, sit censendus ipso facto super pœnis iuris cum illo dispensare, ità, vt emptor ille nec esset excommunicatus, nec renunciare præbendam teneretur? varietate opinionum disputatur à Doctoribus. Paludanus in quarto, distinctione vigesima quinta, quæstione quarta, partem tenet affirmatiuam, quam sequitur Syluester verbo, simonia. §. 4. dicens, quod emens simoniacè beneficium, vel ordinem à Papa pœnas iuris non incurrit. Quia sicut in pœnis iam incursis; ità etiam in incurrendis, ne incurrantur dispensare potest. Sicut & posset alicui priuilegium concedere; quod percutiendo clericum, non sit excommunicatus. Quando autem Papa dat beneficium pro pecunia, videtur dispensare, quòd liceat retinere. Ex quo infert, quod qui habuerit beneficium in curia per simoniam, si habeat conscientiam, quod emanauerit de scientia Papæ confirmantis, pœnitendo de peccato, non tenebitur resignare, sed retinere poterit beneficium. Contrariam tamen sententiam tenet Adrianus quodlib. 9. & Ioann. Andr. in Mercurialibus. Et ratio est: Nam si Episcopus ludum aliquem sub pœna excommunicationis inhiberet clericis, licèt posteà eorum aliquem ad ludendum induceret, non ideò dispensaret in lege, nisi illud exprimeret, quia, vel posset esse illius oblitus, vel ad malum illum inducere. Quod idem poterit contingere in summo Pontifice, beneficium simoniace conferente. Eo vel maximè, quod quanuis Papa alicui excommunicato pacis osculum porrigat, non ideò censetur illum ab excommunicatione absoluere. Soto lib. 9. de Iustitia, quæstione quinta, articulo secundo, in responsione ad secundum argumentum, hanc difficultatem adeò dubiam, & ancipitem reputat, vt in quam partem declinare debeat dicat se ignorare. Quanuis posteà propendeat magis, vt existimet, primam sententiam veram, quæ etiam mihi magis placet. Nam quicquid sit de Episcopo inducente clericum ad ludendum in casu argumenti, in quo, non ità certum est, non dispensare cum illo in excommunicatione à se lata, quicquid dicat Ioannes Andreas; de Papa tamen præbendam vendente, cum ipse sit, qui dat, videtur proculdubiò sentiendum, quod reddit illum habilem, vt recipiat. Et sic illam retinere poterit, nec excommunicationem incurrit. Hanc eandem sententiam tenet Couaruuias in reg. peccatum. p. 2. §. 8. nu. 9. Vbi etiam citat pro eadem innumeros alios Doctores. Vnicuiq; tamen in hoc licebit in suo sensu abundare.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrùm semper sit illicitum pro sacramentis pecuniam dare.

4 d. 25. q. 3. a. 2. q. 1.

AD Secundum sic proceditur. Videtur quòd non semper sit illicitum pro sacramentis pecuniam dare. Baptismus enim est ianua sacramentorum, vt in tertia † parte dicetur. Sed licet (vt videtur) in aliquo casu dare pecuniam pro baptismo: puta, quādo sacerdos puerum morientem sine pretio baptizare non vellet: ergo non semper est illicitum emere vel vendere sacramenta.

3. p. q. 68. artic. 6.

2 ¶ Præterea, Maximum sacramentorum est Eucharistia, quæ in missa consecratur. Sed pro missis cantandis aliqui sacerdotes præbendam, vel pecuniam accipiunt: ergo licet multo magis alia sacramenta emere vel vendere.

3 ¶ Præterea, Sacramentum pœnitentiæ est sacramentum necessitatis, quod præcipuè in absolutione consistit. Sed quidam absoluentes ab excommunicatione, pecuniam exigunt: ergo non semper est illicitum sacramentum emere vel vendere.

4 ¶ Prætereà, Consuetudo facit vt non sit peccatum id quod aliàs peccatum esset, sicut Aug. dicit † quòd habere plures vxores quando mos erat, crimē non erat. Sed apud quosdam est consuetudo, quòd in consecrationibus Episcoporum, benedictionibus abbatum, & ordinibus clericorū, pro chrismate, vel oleo sancto, & alijs huiusmodi, aliquid detur: ergo videtur quod hoc non sit illicitum.

Li. 22. contra Faustū c. 47. circa prin. to. 6. Et habetur 23 qu. 4. cap. Obiciuntur.

5 ¶ Præterea, Contingit quandoque quod aliquis malitiosè impedit aliquem vel ab Episcopatu obtinendo, vel ab aliqua alia dignitate. Sed licet vnicuiq; redimere suam vexationem: ergo licitum videtur in tali casu pecuniam dare pro Episcopatu, vel aliqua alia Ecclesiastica dignitate.

6 ¶ Præterea, Matrimonium est quoddam sacramentum. Sed quandoq; datur pecunia pro matrimonio: ergo licitum est sacramentum vendere.

¶ Sed contra, est quod dicitur † 1. quæst. 1. Qui pro pecunia quenquam consecrauerit, alienus sit à sacerdotio.

1. quæst. 1. cap. Qui per pecuniam.

¶ Respondeo dicendum, quòd sacramenta nouæ legis sunt maximè spiritualia, inquantum sunt causa spiritualis gratiæ, quæ pretio æstimari non potest: & eius rationi repugnat quod non gratuito detur. Dispensantur autem sacramenta per Ecclesiæ ministros, quos oportet à populo sustentari, secundum illud Apost. 1. ad Cor. 9 Nescitis quoniā qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt: & qui altario deseruiunt, cum altari participant. Sic ergo dicendum est, quòd accipere pecuniam pro spirituali sacramentorum gratia, est crimen simoniæ, quod nulla consuetudine potest excusari: quia consuetudo nō præiudicat iuri naturali vel diuino. Per pecuniam autem intelligitur omne illud cuius pretiū potest pecunia æstimari, vt Philosophus dicit in 3. Ethic. Accipere autem aliqua ad sustentationem eorum qui sacramenta Christi ministrant secundum ordinationem Ecclesiæ, & consuetudines approbatas, non est simonia, neq; peccatum. Non enim sumitur tanquam pretium mercedis, sed tanquam stipendium necessitatis. Vnde super illud 1. ad Tim. 5. qui bene præsunt presbyteri, &c. dicit † glos. Aug. Accipiant sustētationē necessitatis à populo, mercedē dispēsationis à Domino.

Est Aug. lib. de Pastor. c. 2. circa fin. to. 9.

¶ Ad primum ergo dicendum quòd in casu

necessi

necefsitatis quilibet poteſt baptizare. Et quia nullo modo eſt peccandum, pro eodem eſt habendum ſi ſacerdos abſque pretio baptizare non vellet, ac ſi non eſſet qui baptizaret. Vnde ille qui gerit curam pueri, in tali caſu licitè poteſt eum baptizare, vel à quocunque alio facere baptizari. Poſſet tamen licitè aquam à ſacerdote emere: quæ eſt purum elementum corporale. Si autem eſſet adultus qui baptiſmum deſideraret, & immineret mortis periculū, nec ſacerdos eum vellet ſine pretio baptizare, deberet, ſi poſſet, per alium baptizari. Quod ſi non poſſet ad alium habere recurſum, nullo modo deberet pretium pro baptiſmo dare, ſed potius abſque baptiſmo decedere. Suppleretur enim ei ex baptiſmo flaminis, quod ei ex ſacramento deeſſet.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſacerdos non accipit pecuniam quaſi pretium conſecrationis euchariſtiæ, aut miſſæ decantandæ. Hoc enim eſſet ſimoniacum. Sed quaſi ſtipendium ſuæ ſuſtentationis, vt † dictum eſt. *In corp. artic.*

¶ Ad tertium dicendum, quòd pecunia non exigitur ab eo, qui abſoluitur, quaſi pretium abſolutionis. Hoc enim eſſet ſimoniacū. Sed quaſi pœna culpæ præcedentis, pro qua fuit excommunicatus.

¶ Ad quartum dicendum, quòd ſicut † dictū eſt, conſuetudo non præiudicat iuri naturali, vel diuino quo ſimonia prohibetur. Et ideo ſi aliqua ex conſuetudine exigantur quaſi pretiū rei ſpiritualis cum intentione emendi, vel vendendi, eſt manifeſte ſimonia, & præcipue ſi ab inuito exigantur. Si vero exigantur quaſi quædam ſtipendia per conſuetudinem approbata, non eſt ſimonia: ſi tamen deſit intentio emendi vel vendendi, ſed intentio referatur ad ſolam conſuetudinis obſeruantiam, & præcipue quando aliquis voluntariè ſoluit. In his tamen omnibus ſolicitè cauendum eſt, quod habet ſpeciem ſimoniæ vel cupiditatis, ſecundum illud Apoſtol. 1. ad Theſſ. vlt. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos. *In corp. ar. & 1.2.q.97.a.3.*

¶ Ad quintum dicendum quod antequā alicui acquiratur ius in Epiſcopatu, vel qua-cūque dignitate, vel præbenda, per electionem vel proviſionem, ſeu collationem, ſimoniacum eſſet aduerſantium obſtacula pecunia redimere, ſic enim per pecuniam pararet ſibi viā ad rem ſpiritualem obtinendam. Sed poſtquam ius alicui acquiſitum eſt, licet per pecuniam iniuſta impedimenta remouere.

¶ Ad ſextum dicendum, quòd quidam dicūt quòd pro matrimonio licet pecuniam dare, quia in eo non confertur gratia. Sed hoc non eſt vſquequaque verum, vt in tertia parte huius operis † dicetur. Et ideo aliter dicendum eſt quòd matrimonium non ſolum eſt Eccleſiæ ſacramentum, ſed etiam naturæ officium. Et ideo dare pecuniam pro matrimonio, inquantū eſt naturæ officium, licitum eſt: inquātum vero eſt Eccleſiæ ſacramentum, eſt illicitum. Et ideo ſecundum iura prohibetur, ne pro benedictione nuptiarum aliquid exigatur. *Non completum morte præuentus.*

SVMMA TEXTVS.

Litera huius articuli duabus tantùm concluſionibus continetur. Prima concluſio: Nullo modo licet accipere pecuniam pro ſacramentis adminiſtrandis. Probatur: Sacramenta ſunt maximè ſpiritualia, inquantum ſunt cauſa ſpiritualis gratiæ: ergo eorum naturæ repugnat, quod non gratis conferantur. Atque ex conſequenti nullo modo erit licitum pro illorum adminiſtratione pecuniam dare. Secunda concluſio: His, qui adminiſtrant ſacramenta, debetur à populo ſtipendium ſuſtentationis. Probatur ex Paulo 1. ad Corinth. 9. dicente: Neſcitis, quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt. &c.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Spiritualia, quæ ſunt materia ſimoniæ, ſunt in multiplici differentia. Quædam enim ſunt ſpiritualia ſecundum eſſentiam, vt gratia gratum faciens, charitas. &c. Et de his non eſt dubium, quod emi, aut vendi non poſſunt. Alia ſunt ſpiritualia, quæ ſunt cauſa rerū ſpiritualiū, vt ſacramenta. Alia verò, quæ ſunt effectus rerum ſpiritualium; quales ſunt actus donorum, quæ dicuntur gratiæ gratis datę. Et tandē alia ſunt annexa rebus ſpiritualibus, vt Eccleſiaſtica officia, atq; beneficia. De quibus omnis ſigillatim poteſt quęri, an poſſint vēdi. D. Th. in hoc articulo ſolū agit de eo genere ſpiritualium, quæ ſunt cauſa, dicturus in ſubſequentibus de reliquis. Eſt autem aduertendum, quod in adminiſtratione ſacramentorum tria poſſumus conſiderare, ſcilicet, ipſum ſacramentum, laborem, qui ſuſcipitur in confectione ſacramenti, & perſonam miniſtri, quę eget vitę cultu, atque alimento. Ex quo ſequitur in adminiſtratione ſacramentorum tria eſſe, de quibus poteſt meritò dubitari, vtrum liceat accipere pecuniam pro illis? Hæc autem ſunt ipſum ſacramentum, labor annexus, & ſuſtentatio miniſtri. Quorum ratio atque venditio diuerſiſsima eſt. Nam aliud eſt vendere ſacramentum; aliud vendere laborē, & aliud recipere ſuſtentationem. In ſacramento enim vendēdo res, quæ ſubijcitur venditioni, eſt ipſa res ſacra, & pro quantitate illius valoris, ſecundum noſtram æſtimationem ſtatuitur pretij magnitudo. At verò qui vendit laborem, nihil aliud ſubijcit venditioni, præter laborem. Ex quo fit, vt in pretio ſtatuendo nulla habeatur ratio rei collatæ, ſed tantum laboris ſumpti. In ſtipendio autem ſuſtentationis alia ratio eſt. Nam licèt cauſa, propter quam datur id ſtipendium, ſint labores atque miniſteria, quę exercērut à ſacerdotibus: tamen id ſtipendium non eſt merces atque pretium illorum laborum. Et ſic nec in eo aſsignando habetur ratio magni, aut minimi laboris, ſed neceſsitatis & indigentiæ. Cum igitur in adminiſtratione ſacramentorum ſint hæc tria, quorum cauſa contingit clericos pecunias petere; de primo, ſcilicet, de ſacramento ipſo, certum eſt eſſe ſimoniam accipere pecuniam, aut aliquid temporale pro illo. De tertio autem, ſcilicet, ſtipendio ſuſtentationis, ſimiliter omnes Doctores fatentur, quod poſſunt miniſtri accipere illud ſine aliquo

Multiplex differentia ſpiritualium.

In adminiſtratione, ſacramētorum tria cōſiderantur.

Dubium graue de vendēte laborē adiunctū ſacramento.

 aliqun

aliquo peccato. Sed de ſecundo, ſcilicet, de labore inſumpto in adminiſtratione ſpiritualium magna difficultas eſt apud Doctores, vtrùm illius cauſa poſsit ſacerdos accipere pecuniam. De qua re Adrian. quodlib. 9. quæſtio. 1. & Altiſsiodo. 3. p. qu. penultima de ſimonia. & D. Bonauent. in. 4. d. 25. q. vltima, & Ricardus eadem diſt. q. 2. & Armacbanus libro 10. de quæſtionibus Armenorum c. 10. & Marſ. in 4. d. 25. art. 1. & gloſſa in c. ſignificatum. de præbendis, quam ſequuntur ibi Abbas & Ioannes Andr. & communiter Canoniſtæ tenent, quod licet vendere labores, qui coniuncti ſunt adminiſtrationi ſacramentorum.
1. Argum. Quam ſuam ſententiam probant primò ex illo Num. 18. Vbi dicitur Dominus dediſſe filijs Leui omnes decimas Iſrael pro miniſterio, quo in tabernaculo fœderis inſeruiūt. Et paulò inferius: Comedetis eas vos, & filij veſtri: quia pretium eſt pro miniſterio, quod exercetis in tabernaculo meo: ergo ſtipendia Eccleſiaſtica non ſolùm ſunt ſtipendia ſuſtentationis; ſed etiam laborum præmium. Item Lucæ decimo, loquens Chriſtus de opere ſuorum diſcipulorum dicit: Dignus eſt operarius mercede ſua. Et in c. clerici. 1. q. 2. dicitur, quod clerici, qui Eccleſię fideliter vigilanterque deſeruiunt ſtipendia ſanctis laboribus debita, ſecundum ſeruitij ſui meritum à ſacerdotibus accipiant, vbi ſtipendium Eccleſiæ merces laboris appellatur. Item ratio ne ſic argumentor: Labor ille eſt aliquid temporale: ergo
2. Argum. poteſt vendi. Et confirmatur: Quando accidit, vt in aliqua re ſimul coniungantur temporale, & ſpirituale, licet vendere temporale, dummodo in augendo pretio non habeatur ratio ſpiritualis, vt eſt videre in calice conſecrato: ſed in adminiſtratione ſacramentorum coniunguntur ſpirituale, & temporale, ſcilicet, ipſum ſacramentum, & labor, qui in eius adminiſtratione conſumitur: ergo licebit vendere laborem, qui eſt temporalis, nulla habita ratione ipſius ſacra-
3. Argum. menti. Tertiò, id ipſum probari poteſt ex vſu Eccleſię, in qua videmus, quod prædicatores ſolent locare ſuos labores, & clerici celebraturi miſſas certis diebus, & in certis locis: id ipſum facere ſolent. Item, Cantores, & qui organa pulſant ingentę faciūt quæſtum ex ſuo artificio, atque labore, quantumuis coniunctus ſit cum re ſpirituali, ſcilicet, cum cultu diuino: ergo licitum eſt vendere huiuſmodi labores. Contrariam tamen ſententiam tenent Durand. in 4. diſt. 25. q. 3. & Paludanus eadem diſtinct. quæ. vltima.

¶ Ad explicationem tamen difficultatis aduertendum eſt primò, quod labor, qui ſuſcipitur in adminiſtratione ſacramentorum, vel aliarum rerum ſpiritualium poteſt eſſe duplex, vnus coniunctus cum ipſa actione, quæ fieri non poteſt ſine aliqua defatigatio-
Labor duplex. ne. Alius antecedens, & caſu potius, quam neceſsitate coniunctus cum ipſa adminiſtratione ſacramentorū, Qualia ſunt itinera quæ interdum ſuſcipiuntur à ſacerdotibus ad adminiſtranda ſacramenta ijs, qui habitant in loco diſtanti. Prætereà eſt aduertendum, quod aliud eſt oblata occaſione adminiſtrare ſacramenta, aliud autem imponere ſibi obligationem ſacramenta adminiſtrandi certis diebus, certis horis, & in certis locis. Vt contingit ſacerdotibus, qui ſuſcipiunt capellanias, quibus obligant ſeipſos ad celebrandum certis horis, & diebus, &c.

1. Conclusio. ¶ His conſtitutis ſit prima concluſio: Labor neceſſario coniunctus, cum adminiſtratione ſacramentorum, vel aliarum rerum ſpiritualium nullo modo poteſt vendi, & ſi vendatur erit ſimonia. Probatur primo ex D. Aug. Qui ſuper c. 5. primæ Epiſtolæ ad Tim. dicit, loquens de ſacerdotibus: Accipiant à populo neceſsitatis ſuſtētationem, mercedem verò laboris ſperent à Deo. Secūdò: Miſſa, verbi gratia, nihil aliud eſt, quam dictio miſſæ: & baptiſmus nihil aliud eſt, quàm actio baptiſmi: ſed miſſa, atque baptiſmus vendi non poſſunt, vt manifeſtum eſt, & ab omnibus conceditur: ergo nec actiones illæ laborioſæ ipſis ſacramentis coniunctæ vendi poſſunt. Tertiò: Si aliquis operarius teneretur gratis colere meum agrum, non poſſet aliquid recipere pro labore colendi: ſed ſic eſt, quod ſacerdotes tenentur gratis celebrare, & gratis baptizare; dicente Chriſto: Gratis accepiſtis, gratis date: ergo nihil poſſunt accipere pro labore. Et confirmatur: Labor, qui coniungitur adminiſtrationi ſacramentorum, eſt quid ſpirituale: ergo non poteſt vendi ſine ſimonia. Conſequentia eſt nota, & antecedens probatur: Illa actio laborioſa efficit rem ſpiritualē, ſcilicet, gratiā; & prętereà habet ortum à principio ſpirituali, ſcilicet, ordine ſacro: ergo eſt ſpiritualis. Vltimò: Labor, qui conſumitur in adminiſtratione ſacramentorum, habet quod ſit alicuius valoris ex coniunctione ſolum ad actionem ſacram, & ſpiritualem: ipſe enim per ſe nihil valet, nec eſt pretio æſtimabilis: ergo ſi vendatur erit ratione rei ſpiritualis, à qua habet valorem: hoc autem eſt ſimonia: ergo. Hæc concluſio eſt D. Thom. in hoc articulo, & Caietani in ſumma, verbo, ſimonia, & Syluester, verbo, ſimonia. §. 5. & Magiſtri Soti lib. 9. de Iuſtitia, quæſt. 6. articu. 1. & Petri de Aliaco, in libello, de ſimonia, contra cancellarium Pariſienſem. Abbas etiam in cap. ſuam. de ſimonia. recedit ab opinione, quam tenuerat in cap. ſignificatum, de præbendis. Et reprehendit Ioan. Andr. proptereà quod dicit, pro labore adminiſtrandi ſacramēta licere aliquid accipere. Et quidem ſi pro labore baptizandi, vel prædicandi licitum eſſet aliquid accipere, nihil prorſus relinqueretur, quod eſſet gratis conferendum, dicente Chriſto, gratis accepiſtis, gratis date: ſicque præceptum illud taliter torqueretur, vt nihil aliud contineret, quam inanem ſonum verborum.

¶ Secunda concluſio, Exigere aliquid pro materia *2. Conclusio.* ſacramenti, vt pro pane, pro vino, pro oleo, &c. aut etiam pro vſu iſtarum rerum, eſt ſimonia. Probatur: Quoniam hæc omnia ſunt intrinſecè & neceſſariò cōiuncta cū ipſis ſacramentis. Ex dictis infertur, quod erit ſimonia exigere aliquid pro collatione ordinum, ſiue cera ſit, ſiue pecunia. Vt facere ſolent Epiſcopi annulares. De hac concluſione videndus eſt Soto lib. 9. de Iuſtitia, q. 6. art. 1.

¶ Tertia concluſio: Labores, qui antecedunt admi- *3. Conclusio.* niſtrationem ſacramentorum, vt cū quis longum iter ſuſcipit, vt abſentibus ſacramenta adminiſtret, vendi poſſunt ſine labe ſimoniæ. Probatur: Nam quanuis ſacerdos teneatur gratis celebrare, & baptizare, non tamen tenetur gratis illud iter facere. Præſertim cum non ſit neceſſario requiſitus ad adminiſtrationem ſacramentorum. Atque adeo poterit illud vendere. Et confirmatur. Labor iſte eſt merè temporalis, nec habet connexionem, niſi per accidens cum re ſpirituali: ergo poteſt vendi.

Quarta cōcluſio: Obligatio, quā ſibi imponunt ca- *4. Conclusio.* pellani celebrādi certis dieb⁹, & in certis locis, poteſt pretio æſtimari, atque vendi ſine vitio ſimoniæ. Hæc concluſio probatur primò ex c. ſignificatum. de præbēdis. Vbi huiuſmodi contractus approbātur, Et ratio eſt manifeſta. Nam aliud eſt adminiſtrare ſacramenta, aliud autem teneri, & obligari ad adminiſtrationē certis diebus & in certis locis: ergo quanuis teneatur ſacerdos gratis celebrare, non tenetur gratis celebrare in tali loco, & in tali tēpore. Sed huic obligationi

ſua

sua sponte se subijcit; atque ex consequenti poterit illam vendere. Vnde dico, quod quemadmodum qui dat pecuniam mutuò, non potest ratione mutui aliquid accipere: tamen si se obligauerit, ad mutuandum alicui, quoties voluerit talem obligationem vendere sine vsura: ità sacerdos, qui non posset accipere aliquid pro re sacra, poterit accipere pro obligatione celebrandi certis horis, & in certis locis.

Ad 1. argum. ¶ Sed restat nunc respondere ad argumenta. Vnde ad illud, quod in primo adducitur ex Numeris dico, quod ibi accipitur pretiū lata significatione, pro eo, quod nos vocamus stipendium sustentationis. Ad aliud ex Luca respondeo, quod Christus eo in loco non appellat mercedem, aut pretium laboris, ea stipēdia, quę accipiunt ministri Ecclesiastici gratia sustentationis. Sed potius ducta similitudine ex operarijs, quibus merces debetur pro laboribus, probat prædicatoribus Euangelij deberi quod à populo sustētentur. Vnde cum dixisset; Manete apud illos edentes, & bibentes quæ apud illos sunt, subdit statim: Dignus est enim operarius mercede sua. Et Diuus Marcus referens eam sententiam cap. 8 dicit: Dignus est enim operarius cibo suo. Ad aliud ex cap. clerici. 1. quæst. 2. respondeo, quod stipendia clericorum, dicuntur debita sanctis laboribus. Non quia propriè sint debita, tanquam merces illorum; sed quia populus Christianus tenetur talia stipendia ministris conferre ad-

Ad 2. argum. ministrantibus sacramenta. Ad rationem respondet Caietanus articulo sequēti, & in summa, verbo, simonia. Concesso antecedenti, negando consequentiam. Et ad confirmationem dicit, quod quotiescunque aliquid maiori ex parte est spirituale; tunc nec etiam ratione temporalis adiuncti potest vendi; quoniam intelligitur ipsum spirituale vendi. Et ità contingit in administratione sacramentorum. Cæterum, quanuis hæc solutio sit bona, respondetur secundo, & melius cum Victoria in relectione de simonia, negādo, quod labor necessariò coniunctus cum administratione sacramentorum sit aliquid temporale: Nam cū sit causa rei spiritualis; & præterea habeat ortum à principio supernaturali, potius est dicendum spirituale, quam tēporale, vt diximus supra. Imò potius dico, quod quāuis esset labor ille temporalis, adhuc tamen non posset vendi. Nec similitudo adducta de calice aliquid valet. Nam in calice, materia quæ venditur, habet suū valorem sine ordine ad benedictionem, & consecrationem, quæ est in illo. Et idcircò ipsa per se vēdi potest. Nec qui illam vendit est censendus aliquid spirituale, vendidisse. Cæterū in administratione sacramentorum ipse labor per se sine ordine ad actionem spiritualem nullum habet valorem. Et ideò, qui venderet laborem diceretur rem spiritualem vendidisse.

Ad 3. argum. Ad vltimum argumentum, desumptum ex vsu Ecclesiæ respondeo, quod prædicatores non vendunt operas suas, sed tantum exigunt stipendium sustētationis. De clericis autem, qui capellanias suscipiunt, iam est dictum conclusione quarta, quod obligatio celebrādi certis diebus, & in certis locis potest vendi sine peccato. Ad aliud de cantoribus, & musicis, dicemus, articulo sequenti.

Aliud dubiū. ¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, vtrùm clericus, qui alioqui diues est, cùm sacramenta administrat, possit aliquid accipere? De quare Raymundus quidā, & Gofredus, quos citat Syluester verbo, simonia. §. 3. partem tenent negatiuam. Imò & ipse Syluester videtur eidem sententiæ assentiri. Dicit enim tale esse turpe lucrum; & quod præsefert speciē mali. Poterit-

1. Argum. que probari hæc sententia primò ex D. Hieronym. Qui in epistola ad Damasum, & refertur 1. q. 2. c. clericos, dicit expresse, clericos qui alioqui diuites sunt, nō esse sustentandos de bonis Ecclesiæ. Et Christus Dominus Lucæ c. 10. cum concesisset Apostolis, vt acciperent victum, atque cultum, ideò concessit, quia anteà dixerat futuros illos pauperes: ergo qui diuites sunt nihil possunt accipere. Item ratione sic argumentor: stipendium datur ministris ratione egestatis: ergo qui

2. Argum. non indigent nihil possunt recipere.

Conclusio. Clericus diues potest accipere stipendium ab Ecclesia. ¶ His tamen non obstantibus dico, clericu administranti sacramenta licitum esse accipere ea, quæ sibi à populo conferuntur gratia sustentationis, quanuis alias sit diues. Hanc conclusionem tenet Victoria in relectione de simonia, Soto libr. 9. de Iustitia, quæst. 6. art. 1. & Gabriel super canon. lectione 28. Et probatur primò, ex Paulo, 1. ad Corin 9. dicente: Nemo militat suis stipendijs: sed clericus militaret suis stipendijs si alijs inseruiens se suis opibus sustentaret: ergo id non tenetur facere. Item in cap. charitatem. 12. quæst. 2. & in cap. cum sit Romana. de simonia. conceditur, quòd Episcopi licet alioqui diuites sint, possint pro Ecclesiarum visitatione aliquod stipendium accipere: ergo similiter clerici, quanuis alioqui sint diuites, poterunt accipere quæ ad victum fuerint necessaria. Item ratione sic argumentor: Quod clerici possint accipere ea, quæ fuerint ad victum necessaria, & quod populus teneatur talia illis suppeditare causa totalis non est: quia pauperes sunt: sed quia illis ministrant in spiritualibus; propter quod dicebat Paulus, 1. ad Corinth. 9. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? ergo clerici quanuis diuites sint, poterunt talem sustentationem accipere: & populus tenebitur illis illam conferre. Pro hac conclusione videnda sunt quæ diximus supra, quæst. 86. art. 2.

Ad 1. argum. ¶ Ad primum argumentū ex D. Hieronymo, Glossa super dictum capit. clericos, multipliciter respondet, Nam primùm dicit, quod illis verbis non continetur præceptum, sed exhortatio. Dicit secundò, quòd loquitur de ijs, qui occasione ampliandi patrimonij quod habent, se à diuinis subtrahunt obsequijs, quibus stipendia Ecclesiastica danda non sunt. Vel tertiò dicit, quòd est sermo de quarta pauperibus debita, quæ abundantibus dari prohibetur. Sed quanuis istæ expositiones sint conuenientes: vera tamen explicatio eius testimonij, meo iudicio, sumenda est ex more antiquo. Pro quo est notandum, quòd olim in primitiua Ecclesia mos erat, vt viduæ, & pauperes, & sacris initiati, siue exercerent Ecclesiastica ministeria, siue secus, alerentur ex Ecclesiæ facultatibus, & ex ærario publico. Dicit ergo D. Hieronymus, quod clerici sacris initiati, si sint, pauperes, alendi sunt, quanuis nihil muneris Ecclesię exerceant. Tamen si habuerint

Ad 2. argum. parentes, non sunt alendi ex Ecclesię facultatibus. Ad aliud ex Luca, & similiter ad rationem respondeo, negando, quòd præcisa causa, propter quam stipendia conferuntur, sit, quia ministri sunt pauperes; sed quia altario deseruiunt. Et nullus cogitur proprijs stipendijs militare: vt modo dicebam. Quare quanuis sint diuites poterunt sustentationis stipendia accipere.

Aliud dubiū. Argum. ¶ Aliud dubium est, vtrùm liceat ministris Ecclesię huiusmodi stipendia sub pacto ponere. Et pro parte negatiua est argumentum ex cap. finali de pactis, & ex cap. præter. de transactionibus, & ex cap. tua nos. de simonia. Vbi dicitur, huiusmodi pacta in rebus spiritualibus facta esse simoniaca. Huius etiam sententiæ videtur esse D. Thom. artic. sequenti ad 2. Sed in contrarium est consuetudo recepta in Ecclesia, qua

videmus,

videmus, quod prædicatores, & capellani paciscuntur de stipendio percipiendo. Ad hanc difficultaté Caietanus articulo sequenti dicit tria. Primum est; quòd clericus pauper potest exigere ex pacto stipendium sustétationis. Dicit secúdò, quòd si cleric⁹ est diues, & exercet in Ecclesia ministeriú, cui vel à iure, vel à superiori est iam taxatú stipendium, potest illud in tali casu exigere. Tertio dicit, quod si clericus est diues, & exercet ministerium in Ecclesia, cui à iure, vel à superiori non est determinatum stipendium, tunc non potest illud in pactum deducere. Alij autem distinguentes de iure diuino, & de iure humano positiuo dicunt, quòd stando in solo iure diuino huiusmodi pacta licita sunt, siue fiant à ministris pauperibus, siue diuitibus. Tamen stando in iure canonico id non licet, quia prohibitum est.

Sententia Caietani. *Alia sententia.*

Sententia autoris.

¶ Nos tamen in hac re statuimus vniuersalem conclusionem. Qua dicimus licitum esse tam iure diuino, quàm humano stipendium sustentationis in pactú deducere, atque exigere, siue illud sit taxatum à iure siue non. Et quidem de ministro paupere, & de stipēdio à iure determinato, res est manifesta. Sed de sacerdote diuite, & de stipendio non taxato, probatur. Sacerdos dicturus missam potest velle, vt sibi victus conferatur necessarius, vt suprà diximus, nec in hoc aliqua committitur simonia: ergo etiam potest velle de hoc pacisci. Patet consequentia: Nam quod iure petitur, iure etiam in pactum deducitur. Et confirmatur. Lege naturæ laboranti debetur victus, siue pauper sit, siue diues: sed pacisci de eo, quod mihi debetur, nullum est peccatum: ergo nec pacisci de stipendio pro ministerio. Ad argumentum in contrarium nonnulli respondent, iura illa iam esse abrogata contraria consuetudine. Cæterum secundo meliùs respondetur, quod casus nostræ conclusionis in nullo illorum iurium inuenitur. In nullo enim prohibetur pactum de stipendio sustentationis, vt constabit intuéti.

Ad argum.

Dubium de animo habendo in receptione stipendij.

¶ Sed dubitabit aliquis hoc loco, quonam animo minister debeat esse affectus in percipiendo stipendio, ne peccet peccato simoniæ? Quamuis enim sit licitum percipere stipendium, vt diximus: potest tamen contingere, vt simonia committatur ex praua intentione. Ad hanc difficultatem Syluester, verbo, simonia. §. nono. ex sententia Diui Thomæ, quodlibet. octauo, respondet, quod si sacramenti administratio fiat propter stipendium principaliter, ità vt stipendiú sit finis actionis, tunc est simonia; & stipendium sustentationis vertitur in pretium. Cæterum si fiat propter stipendium secundariò, & minus principaliter nullum est peccatum. Hæc sententia Syluestri, atque D. Thomæ est verissima, sed ad maiorem illius explicationem, quærere oportebit, verùm qui administrat sacramentum non administraturus, nisi accepisset pecuniam, talis sit censendus habere stipendium pro vltimo fine? Ad cuius intelligentiam aduertendum est primo, quòd in omni actione, siue naturali, siue voluntaria duo sunt necessaria. Vnum est vis aliqua, quæ moueat, & impellat ad agendum. Alterum est terminus, quo se referat actio, & quo adepto conquiescat. Primum dicitur causa motiua. Secundum autem causa finalis. Secundo est aduertendum; quod in actionibus voluntarijs, quoniam procedunt ex intentione finis, semper res, quæ est finis, est causa mouens: non tamen vice versa, res quæ est causa mouens, propterea est dicenda causa finalis. Ex quo fit, vt in huiusmodi actionibus, sint quædam causæ motiuæ tantum, & aliæ finales, Quæ partim conueniunt, & partim differunt. Conueniunt

In omni actione requiruntur duo.

Duplex causa motiua.

quidem in eo, quod vtraque impellit ad agendum, & etiam in eo, quod altera illarum deficiente cessat actio. Sed differunt in eo, quod causa finalis non solum mouet ad agendum, sed est illud, quod vltimo loco efficitur, & comparatur actione, quod in causa tátùm mouente non inuenitur. Quæ omnia isto exemplo fient manifesta: Si medicus, verbi gratia, meis precibus exoratus medetur ægrotanti, alioqui id non facturus, in hoc casu sunt duo, quæ mouent medicum ad medicinam faciendam, scilicet, meæ preces, & sanitas ipsa, quam inducere optat, & sperat. Et si alterum horum deesset nihil faceret. Cæterum meæ preces sunt tantum causa motiua, sanitas verò est causa finalis.

¶ His positis sit prima conclusio: Non quicunque administrat sacramenta, non administraturus, nisi accepisset stipendium, est censendus committere simoniam aut habere stipendium pro vltimo fine. Probatur, quoniam sunt quædam causæ motiuæ tantom, quę si deficiant cessat actio, & talis potest esse stipendium. Vnde non valet hæc consequentia: Administrat sacramenta, aliàs non administraturus, nisi accepisset stipendium: ergo vendit sacramenta.

1 Conclusio.

¶ Secunda conclusio: Qui ità administrat sacraméta, vt non administraret, nisi esset stipendium, quia id est potissimum, quod in illa actione consequi studet, est simoniacus. Probatur. Quia habet stipendium pro vltimo fine. Et sic vendit sacramenta ex sua intentione, vt dicebant Diuus Thomas, atque Syluester.

2. Conclusio.

¶ Circa solutionem ad primum argumentum est grauis difficultas, vtrùm si sacerdos nolit puerum extremè indigentem baptizare, nisi accepto pretio pro sacramento, tunc liceat patri, vel alicui alteri dare pecuniam pro sacramento, ne puer damnetur, discedens sine baptismo? Ad quam difficultatem Diuus Thom. in præsenti dicit, quòd in tali caso puer est baptizandus à parente, vel à quouis alio, potiusquam à sacerdote. Quod quidem verum est. Sed vt nos casum in maiores angustias redigamus, fingamus eum alterum, qui adest, esse mancum, vel mutum, ità vt baptizare non possit. Et tunc quærimus, vtròm in tali casu sit licitom dare pecuniam pro sacramento? De qua re variæ sunt Doctorum sententiæ. Nam Panormitanus in capite cum in Ecclesia. de simonia. distinguit inter paruulum, & adultum. Et dicit, quod pro paruulo baptizando, licitum est in tali casu dare pecuniam: quia paruulo nullus alius patet aditus ad salutem. Cæterum pro adulto non licet; quia adultus potest baptismo flaminis saluari, scilicet, charitate atque pœnitentia. Hanc etiam sententiam tenet Caietanus in præsenti, & Maioris in quarto, distinctione vigesimaquinta, quæstione quinta, ad secundum, & Gerson in tractatu de simonia, & alij quos refert Ricardus in quarto, distinctione vigesimaquinta, articulo tertio. Præcipuum fundamentum huius opinionis est: Quia in tali casu dare pecuniam non est emere sacramentum, sed redimere vexationem, quod vnicuique est licitum. Quòd autem tunc sit vexatio, patet, quia sacerdos in tali casu lege diuina tenetur puerum baptizare, & dum non baptizat puer patitur iniustum, quod vnusquisque à se, vel pretio, vel quauis alia ratione repellere potest. Cæterùm hæc sententia, meo iudicio, peccat in multis. Nam primo, sine causa distinguit inter adultum, & paruulum. Quia si licet paruulo redimere vexationem, etiam licebit adulto. Item planè falsum est, quod dare pecuniam in illo casu non sit emere sacramentum.

Dubium graue circa solutionem ad primum.

Sententia Panormitani & Caietani.

Impugnatur Caietani sententia.

mentum. Quia cum ſacerdos duo mihi proponat: vnũ ſe nolle baptizare puerum, in quo ei facit iniuriam; alterum hac vna ſola re ad id ſe adduci poſſe, ſcilicet, ſi detur pecunia pro ſacramento, non eſt dubiũ, quin proponatur emptio tanquam medium neceſſarium ad repellandam iniuriam, & quod ad cuius finem eam *Sententia Soti.* eligit. Soto libro nono de Iuſtitia, quæſtione ſexta, articulo primo, ad primum, dicit quod quamuis vendere rem ſacram, ſit intrinſecè malum: illam tamen emere non eſt ità malũ, vt in caſu neceſſitatis fieri non poſſit. Ex quo infert, quod in caſu poſito, ſi qui baptizandus eſt, eſt puer, poſſumus emere ſacramentum: quia puer eſt in extrema neceſſitate. Tamen ſi ſit adultus non eſt danda pecunia; quia poteſt ſibi aliter ſubuenire, ſcilicet, baptiſmo flaminis. Et probat ſuam ſententiam hac ratione. Quamuis recipere aliquid ex mutuo ſit intrinſecè malum, tamen dare aliquid propter mutuum non eſt ità malum, vt in caſu neceſſitatis non liceat: ergo pari ratione licèt vendere rem ſacram ſit intrinſece malum; tamen emere licebit in *Impugnatur Sot.* caſu neceſſitatis. Hæc ſententia Soti, meo iudicio, ſimiliter continet multa falſa. Nam primũ falſum eſt, quod emere rem ſacram non ſit ità malum, ac vẽdere. Nam venditio ſacri ea ratione eſt intrinſece mala; quia fit iniuria rebus ſacris, dum id, quod omne pretium excedit, pretio commenſuratur. Hæc autem iniuria eodem modo fit ex parte ementis, & ex parte vendentis. Quia qui emit rem ſacram, reddit pretium pro re, quæ pretio non æſtimatur. In qua æqua iniuria fit rebus ſacris, ſicut quando pretium exigitur pro illis. Atque adeò, ſi venditio eſt intrinſece mala, ſimiliter & emptio. Et confirmatur; ſimonia, quæ primo damnata fuit ne Apoſtolico fuit illa, quæ conſiſtit in emptione, & non in venditione. Simon enim Magus ea ratione fuit damnatus, quia voluit emere gratiam Spiritus ſancti: ergo ità mala eſt emptio ac venditio. Nec argumentum adductum, de eo, qui dat pecuniam pro mutuo, aliquid valet. Nam eſt diuerſa ratio in vſura, & in ſimonia. In vſura enim; qui accipit aliquid vltra ſortem peccat, quia facit iniuriam proximo. Tamen qui ſoluit vſuras non peccat, quia facit alteri iniuriam; ſed quia inducit alium ad peccandum. Vnde quo caſu vſurarius paratus eſt ad mutuandum cum vſura, qui ſoluit illam non peccat. Cæterum in ſimonia vna & eadem ratione peccat, qui vendit rem ſacram, & qui emit; quia, ſcilicet, vterque facit iniuriam rei ſacræ. Quare fieri non poteſt, vt vno peccante alter non peccet. Et ſic æquè mala eſt emptio ac venditio. Item etiam videtur falſum dicere, quòd liceat pro paruulo emere ſacramentum, & non pro adulto. Nam quamuis adultus, in caſu poſito, poſsit ſibi aliter ſubuenire, ſcilicet, baptiſmo flaminis; hæc tamen res eſt adeò occulta, & de qua nullus poteſt eſſe certus, vt moraliter loquendo ſit dicendus exiſtere in extrema neceſsitate: Adria- *Sententia Adriani.* nus quod. 9. q. 3. vt hæc argumẽta effugeret dicit, vtrũque eſſe licitum, ſcilicet, dare pecuniam pro adulto, & pro paruulo. Sed hęc ſententia ſimiliter eſt falſa. Nã ſi adultus poſſet pecuniam dare pro baptiſmo, quando ei denegatur, quia patitur iniuriam: ſequeretur, quod duobus petentibus idem beneficium, quorum alter ſit dignus, & alter indignus; ſi elector eſſet propenſus ad conferendum beneficium indigno, dignus poſſet dare pecuniam electori ad depellendam illam iniuriam: conſequens autem eſt falſum vt conſtat ex capit. Matthæus, de ſimonia, & ex cap. ſicut. eodem titulo. Vbi dicitur quod dare pecuniam ad redimendam vexationem electoris, qui denegat beneficium digno, aut confirmatoris, qui non vult confirmare eum, qui iure electus eſt, eſt ſimonia: ergo. Sequela probatur: Nam vterque patitur vexationem.

¶ Quocircà his omnibus omiſsis ad explicationẽ *Dupliciter alicui poteſt fieri iniuria.* difficultatis eſt aduertendum dupliciter poſſe contingere, quòd alicui fiat iniuria. Vno modo, dum non confertur ei id, quod ſibi aliqua ratione eſt debitum. Vt cum, verbi gratia, digno petente beneficium, elector inclinat ſe ad indignum, alio modo dum ſpoliatur re iam habita, atque poſſeſſa. Vt cum verbi gratia, clericus, qui iure obtinet beneficium iniuſtè eo ſpoliatur.

¶ Hoc ſuppoſito ſit prima concluſio: Pretio redi- *1 Concluſ.* mere eam vexationem, quæ conſiſtit in denegatione rei nondum habitæ, eſt emere ipſam rem, quæ denegatur: atque ex conſequenti, ſi ſit ſpiritualis erit ſimonia. Hæc concluſio probatur ex capitulis modo citatis: & ratio eſt manifeſta: Nam homo per talem redemptionem vexationis verè acquirit rem ſpiritualẽ, quàm anteà non habebat: ergo pretio emit illam: & ſic eſt ſimoniacus.

¶ Secunda concluſio: Pretio redimere eam vexa- *2. Concluſ.* tionem, quæ conſiſtit in ſpoliatione rei iam habitæ, atque poſſeſſæ non eſt emere ipſam rem. Atque ex conſequenti, quamuis talis res ſit ſpiritualis non erit ſimonia, probatur: per talem redemptionem vexationis non acquiritur aliqua res de nouo: ergo non eſt dicenda emptio rei ſpiritualis. Ex hoc infertur, quod ſi epiſcopus decreuiſſet ſpoliare clericum beneficio, quod iure habet, niſi ab eo acciperet aliquam pecuniam liceret clerico illam ei dare ſine labe ſimoniæ, nec tunc emeret rem ſpiritualem: ſed redimeret vexationem.

¶ Tertia concluſio: in caſu poſito nullo modo li- *3. Concluſ.* cet dare pecuniam ſacerdoti, nec pro paruulo baptizando, nec pro adulto: quamuis pereat vterque. Probatur. Quia hoc non eſt redimere vexationem; ſed emere rem ſpiritualem; quod eſt intrinſece malum. Gloſſa ſuper capitulum, baptizandus 1. quęſtione prima, poſtquam dixit, nequaquam poſſe in tali caſu pretium pro baptiſmo dari, ſubdit ſtatim: Ego tamen potius darem pecuniam, quam puerum ſic dimitterem mori, & bene, licèt non deberem facere. Quibus verbis apertam inuoluit repugnantiam. Nam ſi non deberet, qualiter poſſet bene facere.

¶ Quarta concluſio, ſi aqua non ſuppetit, & illam *4. Concluſ.* habet ſolus ſacerdos, licitum eſſet eam à ſacerdote emere. Hæc concluſio eſt D. Thom. hic ad primum: quam & communiter tenent omnes Doctores. Et ratio eſt manifeſta: Nam aqua eſt merum elementum, nihil habens ſpirituale.

¶ Sed contra tertiam concluſionem ſic argumen- *Argum. contra 3 concluſionem.* tor: Iure naturæ vnicuique conceſſum eſt, vt iniuriam à ſe repellat, & redimat ſuam vexationem, quacunq; ratione poſsit, etiam per vim: ergo ſimiliter licebit paruulo in caſu poſito redimere ſuam vexationem. Ad hoc argumentum reſpondetur diſtinguendo an- *Reſponſio.* tecedens: Nam vexatio eſt duplex. Vna quæ conſiſtit in negatione rei conferendæ. Altera quæ conſiſtit in ablatione rei iam habitæ, vt iam diximus. Et quando vexatio conſiſtit in negatione rei conferendæ, ſi illa res emi non poteſt, nec etiam licebit redimere vexationem. Quia redemptio vexationis in tali caſu eſt coniũcta cum emptione, quæ eſt mala. Cæterùm ſi vexatio fiat in ablatione rei iam poſſeſſæ redimi pote- *Inſtantia.* rit. Et hoc non contingit in caſu poſito. Sed contra hoc adhuc eſt argumentum. Occidere hominem priuata autoritate eſt malum, ſed licet id facere ad vim

depellen

depellendam:ergo ſimiliter,quanuis ſit malum emere rem ſacram licebit id facere ad redimendam vexationem. *Solutio.* Reſpondetur tamen, conceſſo antecedenti negando conſequentiam. Nam licèt occidere hominem priuata autoritate ſit malum, tamen occidere aggreſſorem non eſt malum, vt latè docuimus ſupra quæſtione ſexageſima quarta, articulo ſeptimo. Aggreſſor enim eo ipſo, quod eſt aggreſſor fit indignus, vt ego teneat illius vitam ſeruare. Tamen in caſu poſito ex malitia, & iniuſtitia ſacerdotis non ſequitur, quod ipſi baptiſmo non ſit ſeruandus debitus honor.

Doctrina D. Thom. in ſolutione ad 5. ¶ In ſolutione ad quintum argumentum, dicit duo Diuus Thom. Primum eſt, quod ante ius acquiſitum, nulli licet, pecunia data, redimere vexationem. Secũdum, quod poſt ius acquiſitum, licet, oblata pecunia, remouere impedimenta. In quibus etiam conueniunt communiter Canoniſtæ in dicto ca. Matthæus, de ſimonia, & Sylueſter verbo, ſimonia. §. tertio, regula quarta, Paludanus in quarto, diſtinctione vigeſima quinta, quæſtione quinta, articulo tertio, & Adrianus quodlibet. nono. Sed ad maiorem horum intelligentiam, circa primum dictum eſt difficultas, vtrùm in aliquo caſu ante ius acquiſitum, alicui liceat redimere vexationem? *Dubium.* Ad cuius explicationem eſt aduertendum, quod illi, qui faciunt vexationem ſunt in duplici differẽtia. Quidam enim ſunt, qui obeſſe poſſunt, & prodeſſe, vt elector: in cuius voluntate eſt conferre, vel non conferre beneficium. Alij autem ſunt, qui tantum poſſunt obeſſe, & non prodeſſe, vt illi, qui alterius partes tuẽtur. Quod quidem efficere poſſunt, vel vi, atque dolo, vel pretio, aut precibus ambiẽdo. Et inter hos hoc eſt diſcriminis, quod obtinere pecunia, vt hi, qui obeſſe & prodeſſe poſſunt, deſiſtant ab iniuria inferenda, virtualiter eſt pretio obtinere, vt mihi beneficium conferatur: quod quidem in rebus ſpiritualibus licitum non eſt. Cæterum contendere pretio, vt illi, qui tantum obeſſe poſſunt, & non prodeſſe, deſiſtant ab iniuria, non eſt obtinere, vt beneficium conferatur, ſed redimere vexationem. *1. Dictum.* Quo ſuppoſito dico primò; Vexatio, quæ fit ab electore, quanuis ſit iniuſta non poteſt pretio, aut pecunia redimi, ſine ſimonia. Probatur: Quia elector poteſt obeſſe, & prodeſſe. Atque ex conſequenti obtinere pretio ab ipſo, vt deſiſtat ab iniuria inferenda; erit pretio obtinere beneficium, quod eſt illicitum. *2. Dictum.* Dico ſecundò: Vexatio, quæ fit ab alijs ab electore per vim, aut dolum poteſt pretio, & pecunia redimi ſine ſimonia. Itaque dico, quod ſi clericus eo tempore, quo petiturus eſt beneficium ab aliquo per iniuriam domi reclusus tenetur, poterit tunc ab illo pretio obtinere, vt ſibi copia exeundi concedatur ſine vitio ſimoniæ. Probatur: Quia hoc non eſt pretio obtinere rem ſpiritualem, ſed tantum redimere corporalem vexationem: ergo eſt licitum. Et confirmatur: Clericus tunc non aſſequitur pretio, vt ille ſibi aliqua ratione proſit; ſed tantum, ne obſit: ergo non emit rem ſpiritualem. *3. Dictum.* Dico tertiò: Si aliquis impediat aliquem à conſequutione beneficij, quod iure petit, non per vim, aut dolum, ſed pretio, aut precibus ambiendo, licitum erit tunc pretio redimere talem vexationem, & oblata pecunia obtinere, vt ille talis deſiſtat ab ambitione, & ab elargitione ſuę pecuniæ. Hoc dictum eſt contra Magiſtrum Soto. lib. 9. de Iuſtitia, qu. 6. art. 1. ad 5. argumentum. Probatur tamen eadem ratione, qua & ſuperius. Nam cum illi ambitioſi poſſint tantum obeſſe, & non prodeſſe in collatione beneficij, pretio obtinere ab illis, vt deſiſtant ab ambitione, non eſt emere beneficium, ſed redimere vexationem, atque ex conſequenti eſt licitum. *4. Dictum.* Dico quartò: Pretio obtinere, vt aliquis cauſam eius clerici, qui petit beneficium, apud electorem, vel elargitione, vel precibus, vel ambitione, tueatur, eſt ſimonia: Probatur: quia hoc non ſolùm eſt depellere iniuriam, ſed etiam parare viam, vt ſibi beneficium conferatur. Ex dictis infertur, quod ante ius acquiſitum, apud illos licet pretio redimere vexationem qui poſſunt obeſſe & non prodeſſe. Secus autem erit de illis, qui obeſſe & prodeſſe poſſunt. Et hoc modo eſt intelligendus Diuus Thomas in ſuo primo dicto.

Aliud dubiũ circa eandem ſolutionem ad 2. ¶ Circa ſecundum, in quo affirmat, quòd poſt ius acquiſitum licet oblata pecunia remouere impedimenta, eſt difficultas, vtrùm poſtquam aliquis iure electus eſt, ad ſacerdotium, poſſit à confirmatore pecunia obtinere, vt ſe confirmet? De qua re Maioris in quarto, diſtinctione vigeſimaquinta, partem tenet affirmatiuam. Et ratio illius eſt: Nam qui iure eſt electus habet iam ius acquiſitum, atque ex conſequenti poteſt pecunia quæcunque impedimenta remouere iuxta doctrinam Diui Thomæ in iſto articulo. *Concluſio.* Hoc tamen non obſtante dico, contrariam ſententiam eſſe veram. Et probatur ex capitulo ſicut. de ſimonia, vbi id expreſſe prohibetur. Et prætereà ratione. Nam qui iure eſt electus ante confirmationem non habet plenum & perfectum ius acquiſitum, ſed in ipſa confirmatione ineſt quædam ſpiritualis iuris collatio, atque ex conſequenti, ſi pecunia acquiratur erit ſimonia. Sed quid dicendum eſt de poſſeſsione, vtrum, ſcilicet, cum aliquis electus & confirmatus mittendus eſt in poſſeſsionem, & ille, ad quem ſpectat in poſſeſsionem mittere recuſat, an in tali caſu liceat pretio agere? Soto loco citato tenet partem negatiuam propter rationem modo adductam. Cæterùm contraria ſententia meo iudicio eſt vera & tenenda. Et ratio eſt: Nam ius ſpirituale plene atque perfectè acquiritur in confirmatione, & poſſeſsio de nouo addita non eſt acquiſitio alicuius iuris ſpiritualis; ſed iam acquiſiti, atque habiti exterior apprehenſio. Atque ex conſequenti pecuniam dare in illo caſu non erit rem ſpiritualem emere, ſed tantum remouere impedimenta. Quod D. Thom. in iſto articulo licitum eſſe dicit.

Dubium. ¶ Vltimum dubium hic examinandum eſt. Vtrùm ſede Apoſtolica vacante, & exiſtente vno magis idoneo ad illam regendam renuentibus Cardinalibus illum eligere, ſit licitum pretio cum illis agere, vt eligant huiuſmodi hominem? Hanc difficultatem late verſat Caietanus opuſculo de ſimonia, quæſtione tertia. Nos tamen ad illius explicationem tres ponimus concluſiones.

1. Concluſio. ¶ Prima concluſio: Licitum eſt pretio agere cum electoribus ne eligant perſonam indignam & perniciosam Eccleſiæ futuram. Probatur: Quia hoc non eſt ſibi aut alteri acquirere Pontificatum, ſed propulſare iniuriam ab Eccleſia, quæ vexatur, quod eſt licitum.

2. Concluſio. ¶ Secunda concluſio: Licitum eſt pretio agere cum electoribus, vt eligant hominem dignum propoſitum in communi. Probatur: Petere, vt non eligant indignum, eſt petere, vt eligant dignum in communi: ſed licet pretio agere, vt non eligatur indignus, vt patet ex prima concluſione: ergo etiam erit licitum agere, vt eligatur dignus in communi. Item: Eccleſia habet ius acquiſitum ad hoc, vt ſe regendam tradant homini digno: ergo qui id pretio quærit non acquirit aliquod ius Eccleſiæ: ſed defendit illam ab iniuria.

¶ Tertia

3. Conclusio.

¶ Tertia conclusio: Agere pretio cum electoribus, vt vna aliqua certa persona, quamuis sit digna, eligatur, est simonia & illicitum. Hæc conclusio est cōtra Magistratū Soto loco citato. Qui dicit, id esse licitum propter ingentē necessitatem. Persistit enim in ea opinione, qua tenuit, simoniam ea parte emptionis non esse ità intrinsece malam, vt in casu necessitatis non liceat emere rem spiritualem, vt dixit de sacramento. Hæc tamen sententia satis fuit à nobis in superioribus improbata, cùm diximus tam ex parte ementis, quam ex parte vendentis simoniam esse intrinsece malam: quia vtrobique est eadem malitia. Et sic pro nunc tantum probatur conclusio. Nam agere cum electoribus pretio, vt vna certa persona eligatur est acquirere pecunia pontificatum, & ius spirituale illi personæ; atque ex consequenti simonia.

Modus quo est licitum dare pecuniam pro matrimonio.

¶ In solutione ad sextum argumentum agit Diuus Thom. de modo, quo est licitum dare pecuniam pro matrimonio cōtrahendo Reprehenditq; prius quosdam, qui affirmabant, id licere. Quoniam matrimonium non est sacramentum conferens gratiam: atque adeo nihil spirituale emitur. Hanc sententiam tribuit Syluester verbo, simonia. §. octauo, Glossæ super cap. quidquid t. quæstione prima, & Soto tribuit eandem cuidam Bernardo in apparatu super capit. cum in Ecclesia. de simonia. Imò dicit, Magistrum sententiarum in eiusdem sententiæ suspicionē venisse apud quosdam; propterea quòd in 4. distin. 26. id sacramentum aliter non explicauerit, quàm dicendo, illud in remedium naturæ fuisse constitutum. Sed quidquid sit de sententia Magistri, certa fide tenendū esse, puto quòd omnia sacramenta nouæ legis gratiam conferunt, vt communiter explicant Doctores sequuti D. Tho. 3. p. q. 62. art. 1. Quo tanquam vero supposito, ad difficultatem propositam respondendum est; quòd quoniam matrimonium habet duo, scilicet, esse sacramentum, & contractum quendam in officium naturæ institutum, dotalis pecunia non pro matrimonio, quatenus est sacramētū, & spiritualis gratiæ causa instrumentalis; sed quatenus est in officium naturæ, pro subleuandis oneribus illius, quæ sine sumptibus existere nequeunt, cōfertur. Primo benedictionibus quidem nuptiarum aliquid exigere est simonia; quamuis sponte oblatū recipi possit; vt habetur in cap. cum in Ecclesia. eatra, eodem titulo. Si sacerdos, ad quē spectat, nō vult alteri dare licentiam nuptias benedicendi, nisi pro pecunia, idque facit nō quia intendit licentiam vendere, sed sibi prouidere de portione oblationū eum contingente nō est simonia, vt ex mēte Panormitani docet Syluester loco citato. Et idem est secundum eūdem de licentia confitendi & concionādi. Præsumetur tamen licentiam vendere voluisse, si exigat maiorem summam, quam dicta portio valere existimatur. Et hæc dicta sint de toto isto articulo.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrùm liceat dare & accipere pecuniam pro spiritualibus actibus.

q. 4. di. 25 qu. 3. arti. 2. & quolib. 8. art. 11.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quòd licitum sit dare & accipere pecuniam pro spiritualibus actibus. Vsus enim prophetiæ est spiritualis actus. Sed pro vsu prophetiæ olim aliquid dabatur, vt patet. 1. Reg. 9. & 3. Reg 13. ergo videtur, quòd liceat dare & accipere pecuniam pro actu spirituali.

2 ¶ Præterea, Oratio, prædicatio, laus diuina sunt actus maximè spirituales. Sed ad impetrandum orationum suffragia, pecunia datur sanctis viris, secundum illud Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, Prædicatoribus etiam spiritualia seminantibus temporalia debentur, secundum Aposto. 1. ad Cor. 9. Celebrantibus etiā diuinas laudes in Ecclesiastico officio, & processiones facientibus, aliquid datur: & quandoque annui reditus ad hoc assignantur: ergo licitum est pro spiritualibus actibus accipere aliquid.

3 ¶ Præterea, Scientia non est minus spiritualis quàm potestas. Sed pro vsu scientiæ licet pecuniam accipere: sicut aduocato licet vendere iustum patrocinium, & medico consilium sanitatis, & magistro officium doctrinæ: ergo pari ratione videtur, quòd liceat prælato aliquid accipere pro vsu spiritualis suæ potestatis: puta, pro correctione, vel dispensatione, vel aliquo huiusmodi.

4 ¶ Præterea, Religio est status spiritualis perfectionis. Sed in aliquibus monasterijs aliquid ab his qui recipiuntur, exigitur: ergo licet pro spiritualibus aliquid exigere.

¶ Sed contra est, quòd † dicitur 1. q. 1. Quicquid inuisibilis gratiæ consolatione tribuitur, nunquam quæstibus, vel quibuslibet præmijs venundari penitus debet. Sed omnia huiusmodi spiritualia per inuisibilē gratiā tribuūtur: ergo nō licet ea quæstibus vel præmijs venūdare. 1 q. 1. c. Quicquid.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut sacramenta dicuntur spiritualia, quia spiritualem conferunt gratiam, ita etiam quædam alia dicuntur spiritualia, quia ex spirituali gratia procedunt, & ad eam disponunt: quæ tamen per hominum ministeriū exhibentur, quos oportet à populo sustentari, cui spiritualia ministrāt: secūdū illud 1. ad Cor. 9. Quis militat suis stipendijs vnquam? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Et ideo vendere quod spirituale est, in huiusmodi actibus aut emere, simoniacū est. Sed accipere aut dare aliquid pro sustētatione ministrantiū spiritualia: secundum ordinationem Ecclesiæ & consuetudinem approbatam licitū est: ità tamē quòd desit intentio emptionis, vel venditionis: & quòd ab inuitis non exigatur per spiritualium substractionem quæ sunt exhibenda. Hoc enim haberet quādā venditionis speciem. Gratis tamen spiritualibus prius exhibitis, licite possunt statutæ & consuetæ oblationes, & quicūque alij prouentus, exigi à nolentibus & valentibus soluere, autoritate superioris interueniente.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sicut Hier. † dicit super Michæā: munera quædam sponte exhibebātur bonis prophetis ad susten- Post med. commentary ad 3. c. Michaa. to. 6.

tationem ipsorum, non quasi ad emendũ prophetæ vsum: quem tamen Pseudoprophetæ retorquebant ad quæstum.

¶ Ad secũdũ, dicẽdũ, quòd illi qui dant eleemosynas pauperibus, vt orationũ ab ipsis suffragia impetrent, non eo tenore dant quasi intendentes orationes emere. Sed per gratuitam beneficentiam, pauperum animos prouocant ad hoc, quòd pro eis gratis & ex charitate orent. Prædicantibus etiam temporalia debentur, ad sustentationem prædicantium: non autem ad emendum prædicationis verbum. Vnde super illud 1. ad Timoth. 5. Qui bene præsunt presbyteri, &c. dicit † glos. Necessitatis est accipere vnde viuitur, charitatis est præbere: non tamen venale est Euangelium, vt pro his prædicetur. Si enim sic vendunt, magnam rem vili vendunt pretio. Similiter etiam aliqua temporalia dantur Deum laudantibus in celebratione ecclesiastici officij, siue pro viuis, siue pro mortuis, non quasi pretium, sed quasi sustentationis stipendium. Et eo etiam tenore pro processionibus faciendis in aliquo funere, aliquæ eleemosynæ recipiuntur. Si autem huiusmodi pacto interueniente fiant, aut etiam cum intentione emptionis vel venditionis, simonia esset. Vnde illicita esset ordinatio, si in aliqua Ecclesia statueretur; quod non fieret processio in funere alicuius, nisi solueret certam pecuniæ quãtitatem: quia per tale statutum præcluderetur via gratis officium pietatis aliquibus impendẽdi. Magis autem licita esset ordinatio si statueretur quòd omnibus certam eleemosynam dãtibus talis honor exhiberetur: quia per hoc non præcluderetur via alijs exhibendi. Et prætere a prima ordinatio habet speciem exactionis. Secunda autem habet speciem gratuitæ recompensationis.

Et Aug. in li. de Past. ca. 2. non longè à p. tom. 9.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille cui committitur spiritualis potestas, ex officio obligatur ad vsum potestatis sibi commissæ in spiritualiũ dispensatione: & etiam pro sua sustentatione statuta stipendia habet ex reditibus Ecclesiæ. Et ideo si aliquid acciperet pro vsu spiritualis potestatis, non intelligeretur locare operas suas, quas ex debito suscepti officij debet impẽdere, sed intelligeretur vẽdere ipsum spiritualis gratiæ vsum. Et propter hoc non licet pro quacunque dispensatione aliquid accipere. Nec etiã pro hoc quòd vices suas committant, nec etiam pro hoc quod subditos suos corrigant, vel à corrigendo desistant. Licet tamen eis accipere procurationes, quando subditos visitant: non quasi pretium correctionis, sed quasi debitum stipendium. Ille autem qui habet scientiam, & non suscipit, cùm hoc officium ex quo obligetur alijs vsum scientiæ impendere, licitè potest pretium suæ doctrinæ vel consilij accipere: non quasi veritatem, aut scientiam vendens, sed quasi operas suas locans. Si autem ex officio ad hoc teneretur, intelligeretur ipsam vendere veritatem, vnde grauiter peccaret. Sicut patet in illis, qui instituuntur in aliquibus Ecclesijs ad docendum clericos Ecclesiæ, & alios pauperes, pro quo ab Ecclesia beneficium recipiunt: à quibus non licet eis aliquid recipere, nec ad hoc quod doceant, nec ad hoc quod aliqua festa faciant, vel prætermittant.

¶ Ad quartum dicendum, quod pro ingressu monasterij non licet aliquid exigere vel accipere quasi pretium. Licet tamen, si monasterium sit tenue, quod non sufficiat ad tot personas nutriendas, gratis quidem ingressum monasterij exhibere, sed accipere aliquid pro victu personæ quæ in monasterio fuerit recipienda, si ad hoc non sufficiant monasterij opes. Similiter etiam licitum est si propter deuotionem quam aliquis ad monasterium ostendit, largas eleemosynas faciendo, facilius in monasterio recipiatur. Sicut etiam licitum est aliquem e conuerso prouocare ad deuotionem monasterij per temporalia beneficia: vt ex hoc inclinetur ad monasterij ingressum, licet non sit licitum ex pacto aliquid dare, vel recipere, pro ingressu monasterij: vt habetur † 1. q. 2. c. quã pio.

1. q. 2. c. Quam.

SVMMA TEXTVS.

SVpposito, quòd quemadmodùm sacramenta dicuntur spiritualia, quia spiritualem conferũt gratiam; ità etiam sunt alia, quæ dicũtur spiritualia, quia ex spirituali gratia procedunt, & ad eam disponunt, quæ per hominum ministerium exhibentur, & ideò spirituales actiones appellantur; respondet D. Tho. ad propositam difficultatem per duas propositiones. Prima conclusio: Qui ministrant populo in huiusmodi actionibus spiritualibus sunt ab ipso populo sustentandi. Probatur ex Paulo 1. ad Corinth. 9. dicẽte: Nemo militat suis stipẽdijs, &c. Secunda conclusio: Accipere aliquid pro ipsa spirituali actione est simonia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum est, quòd nomine actionũ spiritualium intelligit D. Thom. in præsenti, ea, quæ nos diximus esse spiritualia secundum effectum, quia proficiscuntur à re spirituali, qualia sunt orare, prophetia, sepultura, vox doctrinæ, &c. Ratio autem, propter quam D. Thom. separatim posuit quæstionem de his actionibus spiritualibus est, quia cum sint operosiores emineteque in eis videatur aliquid temporale, magis quam in sacramentis, est specialis ratio dubitandi, an in illis sit licitum operas & labores locare; vel potius de eis sit habenda eadem ratio, quæ de sacramentis. Multi nãque ex illis, qui dicebant labores sacramentorum nõ posse locari tenuerunt harum actionum operas locari posse. Cæterùm meo iudicio idem prorsus est dicendum de illis, quod de sacramentis. Nam sicut in administratione sacramentorum possumus aliquid accipere in stipendium sustentationis, & non

in

in pretium pro ipsa administratione, ita etiam in istis actionibus possumus aliquid accipere nõ in pretium, sed in sustentationem. Sed est aduertendũ esse satis magnum discrimen inter istas actiones, & administrationem sacramentorum. Nam in istis actionibus sæpe sæpius coniunguntur multa, quæ ad ipsas obeundas necessaria non sunt, suntq; ue maximi laboris, vt est videre in sepultura. Ad sepeliendum enim hominem nõ est per se necessarium adhibere celebrem pompam musicæ, atque funeris; sed coniunguntur hæc ad splendorem & ornatum. Ex quo fit, vt locari possint atque vendi. Præterquam quod etiam est certum, quòd ratione funeris possunt sacerdotes aliquid accipere in stipendium sustentationis. Caietanus in præsenti articul. & in sum. verbo, simonia, aduertit quòd res compositæ ex spirituali, & corporali sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, in quibus principale est spirituale, & temporale est quasi accessorium. Aliæ verò sunt è contra; in quibus temporale præstat, & id quod est spirituale accedit. Et quia accessorium sequitur semper naturam sui principalis, fit, vt res prioris generis vendi non possint, quia censerentur vendi ratione eius, quod est principale. Et huius generis sunt, non solũ sacramenta, & actiones istæ, quas D. Th. spirituales appellat; sed etiam omnia ea, quæ cum illis coniunguntur necessariò. Atverò res secundi generis possunt vendi, vt vasa sacra, & vestiméta, vt diximus in superioribus. Ex quorum determinatione quid etiam in hoc articulo sit dicendum manifestè colligitur. Sunt enim conclusiones, quas D. Thom. in hoc articulo ponit prorsus eædem cum illis quas constituit articul. præcedenti.

Res compositæ ex corporali & spirituali sunt in duplici differentia.

¶ In solutione ad tertium argumentum dicit Diu. Thom. quòd episcopus ratione dispensationis sui muneris nihil potest exigere. Circa quod est aduertẽdum, quòd dispensationis nomine intelligi non solum legum positiuarum relaxationem; sed etiam omnem illam functionem, quæ pertinet ad officiũ episcopi. Ex quo constat, quam graue peccatum sit, aut pro dispensatione legum, aut pro corrigendo, siue desistendo à correptione alijsque similibus aliquid accipere. Hæc enim omnia pastoralis officij munera sunt. Quin potius existimant aliquid viri docti, quòd nec pro visitatione episcopatus, quãdo ille pinguis est, & decimæ abundant, licitũ est aliquid accipere. Cæterum hoc falsum est, vt constat ex cap. charitatem. 12. quæst. 2. & ex cap. cum sit Romana, de simonia. Vbi dicitur, quòd episcopi, quamuis alioqui diuites sint: possunt aliquid accipere in stipendium pro visitatione. De ministris autem, qui episcopis in suis functionibus ministrãt, vt examinatores, notarij, &c. vtrum possint aliquid accipere? Videndus est Syluester, verbo, simonia. §. 3. De quibus omnibus generaliter dico, quòd pro his, quæ necessario coniuncta sunt cum administratione sacramẽtorum, aut aliorum actuum spiritualium, nihil accipi potest, nisi in stipendium sustentationis. Ità tamen, quòd habeatur ratio doctrinæ Panorm. in cap. suam. de simo. Vbi dicit, consuetudine introduci posse, vt aliquid detur pro spirituali sine simonia, quando non præcessit exactio, sed ex mera liberalitate, & deuotione populi talis consuetudo fuit introducta. Pro quo etiam facit cap. ad Apostolicam, eodem tit. Dixi notáter, quãdo non præcessit exactio. Nam si præcedens exactio dedit causam tali consuetudini, tunc nihil valet consuetudo; quoniã habet initium vitiosum. Loquendo tamen peculiariter de administratione sacramentorũ, dico, quòd nullo modo oblationes statutæ & cõsuetæ, aut quicunque alij prouentus debent à nolentibus exigi, nisi ipsis spiritualibus prius exhibitis, vt docet Diuus Thom. in hoc articul.

Nota circa sol. ad 3.

Quid possit episcopus accipere pro suis functionibus.

De ministris episcopi.

¶ In eadem solutione ad tertium dicit D. Thom. quòd qui docet aliquam facultatem conductus stipẽdio publico, non potest doctrinæ causa aliquid exigere. Ex quo Hostiensis in cap. quia nonnullis. de magistris, motus fuit, vt diceret, huiusmodi magistros nullum alium quæstum facere posse, sed existimo proculdubio hoc esse falsum. Et sic dico, quod qui stipendio publico est conductus ad legendum semel quotidie, si bis legat poterit stipendium exigere ab ijs, quos docet. Quin potius affirmo, quòd quanuis semel tantum legat, si petat aliud stipendium nõ peccabit peccato simoniæ, sed peccato iniustitiæ. Quia pro eo, pro quo stipendium publicum habet, aliud exigit. Atque ex consequenti duplici mercede afficitur pro vno labore, quod est cõtra iustitiam. Et hoc intelligitur loquendo de scientijs, & artibus in genere. Nã si peculiariter de Theologia sit sermo, inter ipsam & alias sciẽtias, atque facultates naturales, aliqua est differentia in hac parte, vt diximus art. 1. Nec D. Th. aduersatur huic nostræ sententiæ. Qui, vt cõstat ex exemplo ab ipso iniuncto, loquitur in casu, quo Ecclesia habet canonicatum, aut certũ stipendiũ decretum pro cathedra, vt eã habens gratis doceat pauperes, & ipse vltra tale stipendiũ aliquid aliud exigit. In quo quidẽ delinquit; nec tamen propterea contra faciens simoniæ labe est denotandus.

Nota circa eandem, sol.

¶ In solutione ad quartum argumentum agit D. Th. de statu monachali. Et dicit, quod admittere aliquẽ ad religionẽ pro pecunia est simonia. Quod quidem constat manifestè ex cap. quam pio. 1. quæstio. 2. & ex capit. de regularibus. de simonia. Sed est difficultas; quænam sit ratio, propter quã dare aliquid pro ingressu religionis est simonia? Et ratio dubitandi est; Ex eo, quòd aliquis fiat monachus nihil spirituale ei confertur: ergo accipere pecuniam pro ingressu religionis non est simonia. Ad hanc difficultatem nonnulli respondent, quod dare aliquid pro ingressu religionis est simonia. Quia reditus monasterij constant ex decimis, & prouentibus ecclesiasticis. Is autem, qui fit monachus eo ipso acquirit ius vt sustentetur à monasterio ex illis reditibus; & sic acquirit pretio ius spirituale. Sed hæc sentẽtia est omnino falsa. Primò; Quia certum est, plura esse monasteria, quorum reditus non sunt ecclesiastici. Et præterea; Quia ius percipiendi decimas solet dari meris secularibus; nec est aliquid spirituale.

De ingressu religionis.

¶ Quocirca dico, quòd qui dat pecuniam pro ingressu religionis est simoniacus. Non, quia acquirit aliquod ius spirituale: sed quia ipse status religionis est quid spirituale, scilicet, spiritualis quædã viuẽdi ratio à Christo Domino, & Apostolis instituta, atque profecta. Ex quo fit, vt ad eam homines sint admittendi gratis. Licebit tamen ei, qui fit monachus, dare monasterio bona sua, vel partem illorum, dummodo id faciat non coactus, nec ex pacto aliquo tacito, vel expresso, sed merè voluntariè. Nam cùm monachi possint ab alijs eleemosynas accipere; non est, cur illas non accipiant ab ijs, qui religionem ingrediuntur.

Sententia autoris.

¶ Sed dubium est, vtrùm pro sustẽtatione eius, qui fit monachus, possit ab eo aliquid exigi? Et pro parte negatiua, est argumentum: Eo ipso, quòd aliquis fit monachus, acquirit ius, vt alatur à monasterio: ergo, si pro ingressu religionis non potest aliquid exigi,

Dubium.

nec pro sustentatione licebit. Hoc tamen non obstāte dico, quod si monasterium esset tenue, licet accipere aliquid pro sustentatione. Ita tenet Diuus Thomas hic ad 4. Et ratio est, quia hoc non est vendere religionis statum, aut ius spirituale illum consequens, sed prouidere monasterio, vt possit commodè monachum alere. Ex quo sequitur, quòd si is, qui futurus est monachus fuerit debilis, vel claudus, vel alioqui inutilis ad vitæ actiones, poterit monasterium aliquid amplius exigere; quia huiusmodi homines faciūt maiores sumptus, nec ipsi suo labore, aut industria possunt rē familiarē monasterij augere.

Alind dubiū. ¶ Sed quid dicendum est, si monasterium fuerit opulentum? Quæ quæstio potest habere duplicē sensum. Primus est, vtrùm id facere sit simonia. Secundus, vtrùm dato, quòd non sit simonia, sit licitum: Et in vtroque sensu disputatur in præsenti. Vnde sit

1. Conclusio. prima conclusio. Exigere aliquid pro victu, & sustētatione eius, qui ingreditur religionem, etiam in monasterio opulento, atque diuite, non est simonia. Probatur: Quia si hoc esset simonia in monasterio diuite; pari ratione esset in paupere. Conditio enim monasterij non facit, vt victus, cuius causa aliquid ac-

2. Conclusio. cipitur, sit quid spirituale. Ita tenet Syluester, verbo, simonia. §. 15. Secunda conclusio: Accipere aliquid pro victu eius, qui ingreditur monasterium opulētum; est illicitum. Probatur: Quia præsefert speciem simoniæ. Et item: Quia est aperta auaritia. Et hoc probant omnia iura, quæ adduci solent communiter à Canonistis ad probandum, quòd hoc facere est simonia. Quæ videre est apud Syluestrum loco citato. Ex hoc infertur, quam alienum sit à ratione id, quod in monasterijs monialium fieri solet, vt quo monasteria sunt ditiora, tanto à futuris monachis exigant maiores dotes. Possunt tamē excusari eo, quòd monachæ in illis monasterijs faciunt maiores sumptus. De hac re videndus est Syluester loco citato. Vbi etiam ponit plures alios casus particulares, qui à me consulto prætermittuntur; quia ex præcedentibus eorum solutio facilè constabit.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrùm liceat accipere pecuniam pro ijs, quæ sunt spiritualibus annexa?*

Supr. ar. 2. ad 6 & 4 dist. 25 q. 1. art. 2. quæst. 3. AD Quartū sic proceditur. Videtur, quòd licitum sit pecuniam accipere pro his, quæ sunt spiritualibus annexa. Omnia enim temporalia videntur spiritualibus esse annexa, quia temporalia sunt propter spiritualia quærenda. Si ergo non licet vendere ea, quæ sunt spiritualibus annexa: nihil temporale vendere licebit, quod patet esse falsum.

2 ¶ Prætereà, Nihil videtur magis esse spiritualibus annexum quàm vasa consecrata. Sed

Li. 2. de offic. c. 28 to. 1 & habetur 12. q. 2. c. Aurū. calicem licet vendere pro redemptione captiuorum, vt Amb.† dicit: ergo licitum est vendere ea quæ sunt spiritualibus annexa.

3 ¶ Prætereà, Spiritualibus annexa dicuntur ius sepulturæ, ius patronatus, & ius primogenituræ secundū antiquos (quia primogeniti ante legem sacerdotis officio fungebantur) & etiam ius accipiendi decimas. Sed Abraham emit ab Ephron speluncam duplicem in sepulturā, vt habetur Genes. 23. Iacob autem emit ab Esau ius primogenituræ, vt habetur Genes. 25. Ius etiam patronatus transit cum re vendita, & in feudum conceditur. Decimæ etiam concessæ, sunt quibusdam militibus & redimi possunt: Prælati etiam interdum retinent sibi ad tempus fructus præbendarum quas conferunt, cum tamen præbendæ sunt spiritualibus annexæ: ergo licet emere & vendere ea quæ sunt spiritualibus annexa.

¶ Sed cōtra est, quod † dicit Paschalis Papa & habetur 1. quæst. 3. cap. si quis obiecerit. Quis- *1. q. 3 cap. quis obie.* quis horum alterum vendit, sine quo nec alterum prouenit, neutrum inuenditum derelinquit. Nullus ergo emat Ecclesiam, vel præbendam, vel aliquod Ecclesiasticum.

¶ Respondeo dicendum, quod aliquid potest esse annexum spiritualibus dupliciter. Vno modo, sicut ex spiritualibus dependens, sicut habere beneficia ecclesiastica, dicitur spiritualibus annexum, quia non competit nisi habenti officium clericale. Vnde huiusmodi nullo modo possunt esse sine spiritualibus. Et propter hoc ea nullo modo vendere licet: quia eis venditis intelliguntur etiam spiritualia venditioni subijci. Quædam autem sunt annexa spiritualibus, inquantum ad spiritualia ordinantur: sicut ius patronatus, quod ordinatur ad præsentandum clericos ad ecclesiastica beneficia: & vasa sacra, quę ordinantur ad sacramētorum vsum: vnde huiusmodi non pręsupponūt spiritualia, sed magis ea ordine tēporis pręcedunt. Et ideo aliquo modo vendi possunt, nō autem inquantum sunt spiritualibus annexa.

¶ Ad primum ergo dicendū, quòd omnia temporalia annectuntur spiritualibus sicut fini. Et ideo ipsa quidem temporalia vendere licet, sed ordo eorum ad spiritualia sub vēditione cadere non debet.

¶ Ad secundum dicendum, quòd etiam vasa sacra sunt spiritualibus annexa sicut fini: & ideo eorū consecratio vendi non debet. Tamē pro necessitate Ecclesiæ & pauperū materia eorum vendi potest, dūmodo præmissa oratione prius confringantur: quia post confractionē nō intelliguntur esse vasa sacra, sed purum metallum. Vnde si ex eadem materia similia vasa integrarentur, indigerent iterum consecrari.

¶ Ad tertium dicendum, quod speluncā duplex quam Abraham emit in sepulturam, non habetur quòd erat terra consecrata ad sepeliēdum: & ideo licebat Abrahæ terram illam emere ad vsum sepulturæ, vt ibi institueret sepulchrum: sicut etiam nunc liceret emere aliquē agrum communem ad instituendum ibi cœmeterium vel etiam Ecclesiam. Tamen quia apud gentiles loca sepulturæ deputata, religiosa reputabantur, si Ephron pro loco sepulturæ intendit pretium accipere, peccauit vendens: licet Abraham non peccauerit emens: quia non

intende

intendebat emere nisi terram communem. Licet enim etiam nunc terram, vbi quondam fuit ecclesia, vendere aut emere in casu necessitatis: sicut & de materia sacrorum vasorum dictũ † est. Vel excusatur Abraham, quia in hoc redemit suam vexationem. Quamuis enim Ephron gratis ei sepulturam offerret, perpendit tamen Abraham, quod gratis recipere sine eius offensa non posset.

In solut. præce. argu.

¶ Ius autem primogenituræ debebatur Iacob ex diuina electione: secũdum illud Malac. 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Et ideo Esau peccauit primogenita vendens: Iacob autem non peccauit emendo, qui intelligitur suã vexationem redemisse. Ius autem patronatus per se vendi non potest, nec in feudum dari, sed transit cum villa quæ venditur vel conceditur. Ius autem spirituale accipiendi decimas non conceditur laicis, sed tantummodo res temporales quæ nomine decimæ dantur, vt supra dictum † est. Circa collationem vero beneficiorum sciendum est, quod si episcopus antequam beneficium alicui conferat, ob aliquam causam ordinauerit aliquid subtrahendum de fructibus beneficij conferendi, & in pios vsus expendendum, non est illicitum. Si verò ab eo cui beneficium cõfert, requirat aliquid sibi exhiberi de fructibus illius beneficij, idem est ac si aliquod munus ab eo exigeret, & non caret vitio simoniæ.

Qu. 88. art. 3.

S v m m a t e x t v s.

SVpposito, quod dupliciter contingit aliquid esse spirituali annexum, vno modo sicut dependens ex ipso spirituali, vt beneficium ecclesiasticum, quod dependet ex officio clericali; quia non datur, nisi clericis: alio modo tanquam ordinatum ad aliquid spirituale, vt ius patronatus, quod ordinatur ad præsẽtandos clericos ad beneficia, & vasa sacra, quæ ordinantur ad sacramentorũ vsum, respondet D. Tho. ad propositã difficultatẽ per duas propositiones Prima conclusio. Ea, quæ sic sunt annexa spiritualibus, vt ab illis dependeãt, nulla ratione emi, aut vendi possunt. Probatur: Quia cùm hæc nõ possint esse sine spiritualibus, qui ea venderet videretur vendere spiritualia. Secunda conclusio: Ea, quæ dicuntur annexa spiritualibus: quia ordinantur ad illa, vendi possunt dũmodo non vendantur, quatenus sunt annexa spiritualibus. Probatur: Hæc non præsupponunt spiritualia; sed potius ordine naturæ præcedunt: ergo vt sic, vendi poterunt absque eo, quòd vendatur aliquid spirituale.

E x p l i c a t i o A r t i c v l i.

CIrca primam conclusionem, in qua de venditione beneficiorum est sermo, aduertendum est, quod ea est certa, si intelligatur secundum ius positiuum. Certũ est enim quòd venditio beneficiorũ ecclesiasticorũ iure positiuo est prohibita, & sic mala, vt constat ex c. si quis Doctor, & ex c. si quis episcopus, & ex c. si quis obiecerit, & ex c. quæsitum. 1. q. 3. & ex toto titulo. de simo. Sed dubium est, vtrũ hæc venditio sit tantũ prohibita iure positiuo, an verò etiam sit prohibita iure diuino, & naturali? Quod est quærere, vtrũ tantum sit mala, quia prohibita, vel potius prohibita quia mala? De qua re duæ sunt sententiæ extremæ, & vna media inter vtramq;. Prima sententia quæ asserit venditionem ecclesiasticorum beneficiorum esse tantum prohibitã iure positiuo. Ex quo colligunt autores huius sententiæ, quod Papa sine peccato potest vendere beneficia ecclesiastica. Ità tenet glo. in c. ex parte, el. 1. de offic. dele. quam illic Anto. de Bui. & Card. c. 1. de simo. comprobant. Secunda opinio est in alio extremo, quæ asserit omnẽ venditionem ecclesiasticorum beneficiorũ esse prohibitam iure diuino, & naturali: hãc videtur tenere D. Th. in hoc art. Tertia sententia est Panor. in c. 1. de simon. & in repetitio. super. c. extirpandæ. de præbend. §. qui verò. nu. 53. & Host. in c. vlt. de simon. Qui dicunt, quorundam beneficiorum venditionem esse prohibitam iure diuino, & naturali, aliorum autẽ tãtum iure positiuo. Nã beneficia, quæ habẽt annexam administrationem ordinis & clauiũ prohibita sunt vendi iure diuino & naturali. Quæ verò non habent huiusmodi annexa prohibẽtur vendi tãtũ iure positiuo. Et fundamentũ huius opinionis est; Quia ordo pertinet ad ius diuinũ. Et quando aliqua duo ità sunt cõiuncta, & colligata, vt vnũ ex altero dependeat, cũ vnum venditur, & aliud vendi intelligitur; vt patet ex c. si quis obiecerit. 1. q. 3. Quare, qui vẽdit beneficiũ, quod habet annexã administrationẽ ordinis, videtur etiam & ipsam administrationẽ & ordinem vendere, quod est simoniacum.

Dubium circa 1. con lu.

1. Senten.

2. Sententia.

3. Senten.

¶ Vt videamus, quænam harũ opinionũ sit vera, atq; tenenda, aduertendũ est primò ex Caiet. q. 1. de simonia, quòd in quolibet beneficio ecclesiastico duo possumus considerare. s. clericatum, & titulum præbendæ. Nomine clericatus intelligimus in præsenti quoscunque ordines etiam minores, & primam tonsuram. Est namq; clericatus nihil aliud, quã quædã traditio seu addictio ad ministrandum diuinis officijs. Vnde clerici dicti sunt qui à cæteris omnibus occupationibus semoti in sortem Domini eliguntur, vt docet Vrban. Papa in Epist. ad omnes Episcopos, & Isid. c. clericos. 21. d. Et hinc fit, vt qui primã tõsuram accipiunt dicere præcipiãtur: Dominus pars hæreditatis meæ, &c. Est autem clericatus quædã res spiritualis, quia omne officiũ clerici in spiritualibus cõsistit, vt cõstat ex D. Th. Qui in hoc art. clericatũ appellat rẽ spiritualẽ. & beneficiũ ecclesiasticũ dicit esse spirituali annexũ, quia est annexũ clericatui. Et sic in omni beneficio ecclesiastico est aliquid spirituale, quod vendi nõ potest, scilicet, clericatus.

In beneficio cõsiderantur duo.

¶ Secundo est aduertendũ, quòd ius præbendæ cõtinet in se quatuor, scilicet, ius ad petendũ stipendiũ, stipendiũ ipsum, ius ad tale & tantũ stipendium, & in tali loco, & vltimò ipsum stipendium tale, & tantum. Ex his autẽ quatuor duo vltima, scilicet, certa & diffinita quãtitas stipendij, & ius ad illam, ex iure positiuo, hominumque institutione determinantur. Nã, quod hoc beneficium habeat quotannis centum aureos & in tali loco est de iure positiuo. Cæterũ stipendium absolutè, & ius ad illud petendũ est de iure diuino & naturali, vt patet ex Paulo 1. ad Cor. 9. dicente; Non alligabis os boui trituranti. Quod & docet 1. ad Tim. 5. Et sic apud Ægyptios sacerdotes alebãtur ex ærarijs publicis, vt constat ex Genes. ca. 47. Et inter Iudæos tribus Leui, quæ erat sacerdotalis, nõ accepit hæreditatem cum alijs tribubus filiorum Israel, eo quod ratione officij alendi erãt à populo, vt patet ex Num. c. 35. & ex li. Iosue ca. 14. Ex quo sequitur, ius petendi stipendium esse aliquid diuinum, & spirituale; atque ex consequenti non vendibile.

Ius prabenda continet quatuor.

¶ Tertiò est aduertendum, quòd quemadmodum nõ est aliud præceptum, sanctificare festum, & aliud sanctificare hoc festum, sed vnum atque idem indeterminatum à Deo & determinatum ab ecclesia: ità etiam non est aliud ius petendi stipendium, & aliud ius petendi tale ac tantum stipendiũ: Sed hoc secũdum est quasi prioris determinatio. Ex quo sequitur, quòd si ius petendi stipendium absoluè est aliquid spirituale; similiter etiam erit spirituale ius petendi tale ac tantum stipendium, postquam ab ecclesia fuerit determinatum.

Ius ad stipendium & ius ad tantum stipendiũ est idem.

Conclusio.

¶ His suppositis sit conclusio: Vendere quodcunq; beneficium ecclesiasticum, etiã si nõ habeat ordinis, aut clauiũ administrationem, est simonia de iure naturali, & diuino. Probatur: Omne beneficiũ ecclesiasticum dependet ex clericatu, vt diximus in primo notabili: sed clericatus est quid spirituale: ergo si vendatur erit simonia, contra ius naturale & diuinum. Et confirmatur: In vnoquoque beneficio ecclesiastico includitur ius spirituale petẽdi stipẽdium: ergo si vendatur erit simonia. Hanc conclusionem tenet Armachan. li. 10. de quæstionibus Armenorum cap. 16. & Albertus in 4. q. 25. art. 4. Durand. eadem d. q. 5. Palud. q. 4. Adria. quodl. 9. art. 2. Caiet. opuscu. de simonia q. 1. & Soto lib. 9. de iustitia. q. 7. artic. 1. Quo loco reprehendit Caietan. propterea quod dicit, ordines minores esse introductos iure diuino. Ipse enim affirmat fuisse introductos iure tantum positiuo. Nec ex hoc sequitur, quod vendere beneficiũ, quod tantum est annexum ordinibus, sit simonia solum de iure positiuo. Nam licet ordines minores sint introducti iure humano; tamen postquam sunt introducti, ità efficiuntur res sacræ & spirituales, vt illorũ venditio sit simonia de iure naturali, & diuino: Quidquid tamen de hoc sit, nostra conclusio est vera, & certa. Atque etiam existimo verum, quod affirmat Caiet. nempe, quòd ordines minores, & prima tonsura fuerunt introducti iure diuino, quidquid dicat Soto. Et probatur primò: Nam cum isti ordines minores semper fuerint in ecclesia, vt colligitur apertè ex cano. 4. Apostolorum, & ex canone 25. & ex canone 69. & ex Epist. 3. Clemen. discipuli D. Petri, & ex Epist. 12. Ignatij discipuli Diui Ioãnis, qui omnes loquuntur de minoribus ordinibus, non aliter, quã de re veteri, nec inueniantur ab aliquo alio, quã à Christo, Domino instituta; consequens est, vt sint de iure diuino. Itẽ præterea isti ordines minores efficiũt cũ maioribus vnum sacramẽtũ ordinis, cuius sunt partes integrales: sed omnia sacramenta sunt instituta à Christo, vt est diffinitũ in Conc. Trid. ses. 6. cano. 1. ergo sũt de iure diuino. Ex dictis infero primò, quòd nec etiã Sũmus Pontifex potest vẽdere, aut dare licentiã ad vendendũ huiusmodi beneficia. Ipse enim non habet potestatẽ supra ius diuinum. Infero secundò, quòd clericus non potest vendere clerico ius petendi huiusmodi stipendium. Nam quamuis clericus sit capax huius iuris: ipsa tamen res nõ est vendibilis; quia est spiritualis. Infero tertiò, quòd si beneficium habet aliquẽ fundum non licebit illum vendere cum illo titulo, vt emptor habeat ius petendi stipendium debitum clerico. Sed poterit vendi, si prius desinat esse ecclesiæ. Illa autẽ beneficia, quæ non sunt annexa clericatui, vt procuratio, & sacristia, &c. vẽdi poterũt sine simonia, quãtum attinet ad ius diuinum: licet iure positiuo sint prohibita, vt patet ex c. Saluator. 1. quæstione 3.

Ordines minores sunt de iure diuino.

1. Corolla.

2. Corolla.

3. Corolla.

Dubium de beneficijs præstimonialibus.

¶ Sed dubium est de beneficijs præstimonialibus vtrum eorum venditio sit simonia de iure naturali, & diuino. Et ratio dubitandi est; Quia cum huiusmodi beneficia sint instituta ad sustẽtãdos clericos in studijs literarum, nec dentur propter aliquod munus spirituale, videntur esse temporalia & sic vendi posse sine simonia, quæ sit contra ius naturale, & diuinum. Ad explicationem huius difficultatis est aduertendum primo, quòd in huiusmodi beneficijs præstimonialibus tria possumus considerare. Primũ est fructus ipsi. Secundũ ius percipiendi fructus. Tertiũ est causa, propter quã huiusmodi beneficia fuerũt instituta. Et quidẽ de primo certum est, quòd est aliquid temporale. De secundo verò idem faciendũ est iudicium, quod de tertio. Nã cũ ius petendi fructus nascatur ex causa, propter quam talia beneficia fuerũt instituta, si causa est temporalis, & ius ipsum erit temporale. Si autem causa est spiritualis, & ius percipiendi fructus erit spirituale.

Nota 1.

¶ Secundo est aduertendum, quòd in beneficijs præstimonialibus causa, ex qua nascitur ius petendi redditos, non solum est officium, in quo ipsi beneficiati exercentur, sed etiam omne illud, cuius rationẽ habuerunt institutores, cum primum talia beneficia instituerunt. Hoc autem non solum fuit studiũ literarum; sed etiã, vt his studijs doctiores facti clerici cultum ecclesiasticũ, ac diuinũ amplificarent, & sic essent vtiliores ecclesiæ. Et propterea nõ nisi à clericis voluerunt obtineri. Ex quo sequitur, quod causa totalis, atque integra, ex qua natum est ius percipiendi reditus horum beneficiorum, est studium literarũ, & ordo sacer, & spes, quæ habetur fore, vt ex illis studijs ecclesia magnam vtilitatem percipiat. Atque ex consequenti cum ordo sacer, & salus animarum, quæ speratur ex illis studijs, sit aliquid spirituale, causa etiam, ex qua nascitur ius percipiendi fructus, vel totaliter, vel saltem maiori ex parte erit spiritualis. Hæc omnia ratione ipsa constant, nec indigent probatione.

Nota 2.

¶ His suppositis sit conclusio: Contra ius naturale, & diuinũ est vendere beneficia præstimonialia, nec id potest facere Papa sine simonia. Probatur: Ius quod continetur in illis beneficijs, est spirituale: ergo si vendatur erit simonia contra ius naturale, & diuinũ. Consequentia est nota, & antecedẽs probatur: De eo iure est iudicandũ, sicut de causa: sed causa, ex qua nascitur est spiritualis, vt diximus in secundo notabili: ergo & ipsum ius. Et per hæc patet solutio ad rationem dubitandi.

Conclusio.

¶ Sed quid dicẽdum est de stipendijs militaribus, quæ vulgo appellantur, encomiendas, vtrũm illa vẽdere sit simonia? Ad cuius explicationem dico primò, quòd vendere huiusmodi stipendia militaria, est illicitum, & peccatum mortale. Probatur: Tum, quià est contra intentionem fundatorum, qui voluerunt, vt ea gratis donarentur defensoribus Christianam rempublicam. Tum etiam; quia est contra bonum reipublicæ. Quia si huiusmodi stipendia venderentur, non ad optimos quosque & fortiores viros, sed ad ociosos, & diuites deuenirent. Dico secundò, quòd vẽdere stipendia militaria meo iudicio non est simonia. Probatur: Ius habendi illa stipendia est aliquid temporale; sicut & causa & finis illius, scilicet, militia: ergo si vendatur non erit simonia, contra ius naturale & diuinũ. Et si quis obiicia, Ordo, verbi gratia, de Calatraua vel de Alcãtara, est quædã religio, in qua fit professio, ordinãturque homines ad diuinum cultũ: ergo si eius encomẽdæ vendãtur erit simonia; respõdeo, quidquid sit de antecedẽti, negãdo consequentiã. Nã, quãuis ordinẽtur huiusmodi religiones vltima

Dubium de stipendiis militaribus.

1. Dictum.

2. Dictum.

v[illegible] c[illegible] diuinum cultum, proprius tamen finis h[illegible] ut est quid temporale, scilicet, militia, & no[illegible]m, sed proximi finis est habenda ratio. Nam si [illegible] haberetur, omnium rerum venditio esset si-m[illegible] sunt omnia, quæ sunt in Christiana republicâ, vltimate referantur in diuinum cultum.

Dubium de pensionibus. ¶ Sed est dubium consequens de pensionibus, vtrum vendi possint sine simonia? Quæ res est difficilis intellectu, & de qua sunt variæ Doctorum sententiæ. Nam Panormitanus in capitulo, cum dilectus. de præbendis, & Adrianus quodlibet. nono. & Caie-*Sententia Caietani.*tanus in tractatu decem & septem quæstionum, quæstione 10. dicunt, quod ius pensionum est mere temporale, ac proinde vendi possunt sine simonia. Probat Caietanus suam sententiam primò, quia conferuntur laicis. Secundo, quia qui illas habet non obligantur ad aliquod munus Ecclesiasticum exercen-*Sententia Maioris.*dum, nec tenentur suscipere sacros ordines. Contrariam tamen sententiam tenet Maioris in quarto, distinctione 25. quæstio. 5. Ex quo etiam infert, quod qui habent huiusmodi pensiones tenentur ad officium diuinum. Præcipuum fundamentum huius opinionis est. Nam, vel pensio est aliquid spirituale, vel aliquid temporale. Si primum, habeo intentum. Si secundum, ergo non potest dari pro beneficio. Consequens autem est falsum, vt constat ex vsu Ecclesiæ, quo videmus sæpè sæpius beneficia dari pro pensionibus: ergo dicendum est, quod pensiones sunt spirituales: atque ex consequenti non possunt vendi.

Nota 1. ¶ Pro explicatione huius difficultatis aduertendum est primò, quod nos in præsenti vocamus pensiones, quando ex redditibus Ecclesiastici beneficij pars aliqua ab eo, qui beneficium habet confertur alteri autoritate, & iussu summi Pontificis.

Nota 2. ¶ Secundo est aduertendum, quod quamuis iure naturæ posito ministerio Ecclesiastico, & ordine sacro statim sequatur ius petendi stipendium. Nihil enim est magis consonum rationi, atque naturæ, vt qui laborat manducet. Quocirca illa vox Domini: Dignus est mercenarius mercede sua, censenda est etiam vox naturæ. Tamen quod habenti beneficium detur tale, ac tantum stipendium, puta, decima pars bonorum, id iure positiuo fuit introductum. Ex quo sequitur, quod pontifices quantum attinet ad quantitatem stipendij, multa possunt innouare.

Nota 3. ¶ Tertio est aduertendum, quod quia Papa non est dominus reddituum Ecclesiasticorum, sed tantum dispensator, non poterit instituere, vt qui habet be-*Iusta causa pensiones imponendi.*neficium Ecclesiasticum det alteri partem suorum reddituum, nisi interueniat aliqua rationabilis causa ex ijs, propter quas huiusmodi pensiones sunt institutæ. Quapropter recensere oportebit causas legitimas, propter quas pensiones sunt institutæ. Prima est, vt cum beneficiato, morbo, vel senio confecto, & minus idoneo ad suum munus exequendum datur coadiutor. Tunc enim iustum est, vt socio laboris pars aliqua mercedis, vel beneficij conferatur. Secunda causa est, cùm is, qui plures annos seruiit Ecclesiæ, vel in episcopatu, vel in alio beneficio posteà resignat id beneficium, vel episcopatum. Tunc enim etiam iustum est, vt illi pars aliqua beneficij conferatur, & tanquam miles veteranus publicis stipédijs alatur. Tertia causa est, cùm aliquis rem Ecclesiæ, vel temporalé, vel spiritualem auget, aut augere potest, vel doctrina, vel sanctitate, vel in propulsandis hostibus, aut propagãdis finibus reipublicæ Ecclesiasticæ est exercitatus. Nam & huic iustum est, vt pensio detur. Quarta causa est quando aliquis clericus est inopia oppressus. Quia ratio postulat, vt is etiam publicis opibus alatur. Quinta causa, cum duobus clericis idem beneficium petentibus, & litigantibus res est dubia. Nam tunc ad dirimendas lites iustum est, vt vni beneficium, & alteri pensio tribuatur. De quo genere pensionum fit mentio in cap. nisi essent. de præbendis. Vltima causa versatur in permutationibus beneficiorum, quæ habet inæquales reditus. Quia tunc potest Papa illi qui beneficium minus pingue accepit, ex diuiti beneficio aliquam pensionem dare & præter has causas pẽsionum instituendarum reliquæ omnes sunt iniustæ. Ex quo infero primò pensiones, quæ hac nostra ætate conferuntur maxima ex parte esse iniustas, & tam dantes quàm accipientes valde in eo peccare. Quia non dantur pro bono communi, & causa legitima, sed pro arbitratu regum, & summorum Pontificum, vt suos familiares opibus augeãt. Et vt hac ratione, quæ sibi priuatim exhibentur obsequia præmio afficiant. Nisi fortè iustificetur ea ratione qua diximus posse iustificari supra q. 63 art. 2. Vbi etiam de his causis nonnihil diximus. Infero secundo, quod pensiones sunt in quadruplici differentia. Quædam enim sunt, quæ dantur pro ministerio spirituali, quo quis fungitur, vel in prædicatione, vel in adiuuando alterum. Aliæ quæ dãtur ijs, qui promouent rem Ecclesiasticam temporalem. Et aliæ, quæ dantur propter ordines sacros tãtum. Vt cum aliquis clericus infirmatur. Et tandem vltimæ sunt, quæ dantur illis, qui cedunt suis beneficijs, illaque vel resignant, vel permutant. Si quæ autem aliæ pensiones inueniantur, erunt iniustæ, tanquam illæ, quæ sine legitima, & sufficienti causa fuerunt impositæ.

¶ His constitutis sit prima cõclusio: Pensiones pri-*1. Conclus.*mi generis quæ dantur pro ministerio aliquo spirituali, quo quis aut fungitur, aut functus est. Vt quæ dãtur concionatoribus; nec emi nec vendi possunt. Et illas redimere erit simonia. Probatur: Ius percipiendi huiusmodi pensiones est aliquid spirituale, vt pote dimanans ex causa spirituali: ergo si vendatur erit simonia.

¶ Secunda conclusio: Pensiones secundi generis, *2. Conclus.* quæ dantur pro ministerio temporali, quod quis exhibuit Ecclesiæ, quales sunt pensiones, quæ militibus conceduntur possunt emi, atque védi, & similiter redimi absque simonia. Probatur: Ius percipiendi huiusmodi pensiones, est mere temporale, sicut & causa propter quam datur est temporalis: ergo si vendatur non erit simonia.

¶ Tertia conclusio: Pensiones tertij generis, quæ *3. Conclus.* dantur ratione ordinis tantum, vt quæ conferuntur clerico inopi, vel ægroto, non possunt vendi sine simonia. Probatur: Quia titulus huius pẽsionis est spiritualis, scilicet, clericatus. Quarta conclusio: Pensio-*4. Conclus.*nes quarti generis, vt quæ interueniunt in permutationibus beneficiorum, vendi non possunt sine simonia. Hæc conclusio est contra Caietanum, vbi supra. Illam tamen tenet Victoria in relectione de simonia, numero 53. Et probatur efficaci argumento, quod posuimus, pro opinione Maioris. Quod tale est. Istæ pensiones dantur pro beneficijs: ergo sunt aliquid spirituale. Patet consequentia: Quia si temporales essent non possent dari pro beneficijs sine simonia.

¶ Quinta conclusio: Pensiones iniustæ, quæ sine idonea causa fuerunt impositæ, si vendantur, non *5. Conclus.* erit simonia. Probatur: Huiusmodi pensiones non sunt concessæ aliquo titulo spirituali: ergo qui vendit illas, licet possit peccare aliud peccatum, non tamen peccabit peccatum simoniæ. Et hæc dicta sint de pensionibus.

Dubium de permutatione beneficiorum.

1. Conclus.

¶ Est aliud dubium de permutationibus beneficiorum, vtrùm scilicet, beneficia permutare sit simonia. Ad cuius explicationem sit prima conclusio: Commutare præbendam pro præbenda, beneficium pro beneficio, simpliciter & absoluiè loquendo, non est simonia. Probatur: Quia tantum commutatur res spiritualis pro spirituali, quod quidem non est simonia, vt diximus articulo primo huius quæstionis. Cæterum si huiusmodi permutationes fiant sine autoritate Papæ erit grauissimum peccatum: quod & punitur pœna simoniæ; vt eo loco diximus. Secunda conclusio:

2. Conclus.

Resignare beneficium in manu Episcopi, vel summi Pontificis ea lege tantum, vt detur certæ personæ, non est simonia. Hæc conclusio est contra Glossam, quæ in capitu. ex parte. el primero, de officio delegati, tenet, quod resignare beneficium Ecclesiasticum in fauorem tertiæ personæ est simonia. Probatur tamen nostra sententia. In tali resignatione nulla subest venditio rei spiritualis: ergo non est simonia. Imò dico talem resignationem ex se esse licitam, nisi ex aliquo prauo fine, vel circunstantia vitietur.

3. Conclus.

¶ Tertia conclusio: Resignare, vel commutare beneficium cum pacto recipiendæ pensionis, ità, vt id pactum lateat summum Pontificem, meo iudicio, est simonia. Et ratio est: Nam cum pensio in beneficijs statui non possit, nisi à Papa, ea, quæ ponitur à priuata persona ignorante summo Pontifice, non erit habenda pro pensione, sed pro pretio beneficij collati: atque ex consequenti erit simonia.

4. Conclus.

¶ Quarta conclusio: Resignare beneficium, & præbendam totis redditibus retentis pro pensione est grauissimum peccatum, & summa iniustitia maximè in beneficijs curatis. Probatur: Quia est contra ius diuinum, & naturale, vt qui actu ministrat Ecclesiæ, ex officio nihil stipendij percipiat; & percipiat ille, cui nec cura incumbit, nec ministrat. Ex quo fit, vt iure positiuo sit statutum, vt pensiones non excedant tertiam partem præbendæ, vel fructuum beneficiorum, vt colligitur ex capitulo ad quæstiones, de rerum permutatione. Aliqui in commutationibus faciendis, non solum fructuum quantitatem, verum etiam honorem, & dignitatem sacerdotij æstimare solent. Ità, vt cum Archidiaconatus, aut Decanatus alicuius illustris Ecclesiæ pro simplici præbenda permutatur, etiam si fructus fuerint pares, alia insuper pensio pro dignitate exigatur. Sed id qua ratione fieri possit non video; cum dignitas res spiritualis sit, & in dicto capitulo, ad quæstiones, expresse caueatur, ne permutatio dignitatum, cum fructuum pensione misceatur; sed per se simpliciter sacerdotium pro sacerdotio, & dignitas pro dignitate, absque aliqua refusione pecuniæ, permutetur, & seorsum fructus pauperiores ad ditiorum æqualitatem compensentur.

¶ In solutione ad tertium argum. dicit multa D. Tho. Et quidem, quantum attinet ad Abraham, qui emit ab Ephron agrum ad sepeliendam vxorem, tenenda est prima responsio D. Thom. qua dicit, eum agrum eo tempore non fuisse sacrum, vt bene docet Abulensis supra vigesimum quintum caput Genesis contra Lyranum. Et sic simoniam non commisit. Sed

Dubium de emptione sepulturæ.

1. Dictum.

dubium est, vtrùm modo apud nos, qui habemus templa consecrata, loca cœmeterij sepeliendis mortuis pretio vendere sit simonia? Ad cuius explicationem dico primò, verum esse, quod vendere munus sepeliendi, atque etiam ipsam sepulturam est simonia. Probatur: Munus sepeliendi est quid religiosum & spirituale, quod ministri Ecclesiastici gratis exhibere tenentur: ergo si vendatur erit simonia. Sed quod nec etiam ipsa terra, seu sepultura vendi possit probatur: Sine sepultura munus sepeliendi exerceri non potest: ergo sicut vendere munus sepeliendi est simonia; ità etiam erit simonia vendere sepulturam. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur ex ijs, quæ diximus art. 2. cùm de sacramentis ageremus. Vbi ostendimus, quod quia sacramenta vendi non possunt, nec etiam potest vendi materia illis necessario coniuncta. Tandem hoc ipsum probatur ex c. ad abolendam de sepulturis, & ex c. cum in Ecclesia de simonia. & ex cap. ad Apostolicam. & ex c. non satis. eodem titulo. Dico secundò, quod sepeliri maiori, vel minori pompa, & in digniori loco vendi potest sine simoniæ. Probatur: Nam huiusmodi res ex abundanti, & non necessario sunt coniunctæ cum officio sepeliendi; atque adeo vendi possunt. Sicut & diximus de laboribus, & rebus non necessariò coniunctis cum administratione sacramentorum. Dico tertio, quod absoluiè loquendo, licitum est recipere pro sepultura & officio sepeliendi ea, quæ secundum laudabilem consuetudinem dari solent. Nam illa censentur dari non pro sepultura, aut pro officio sepeliendi, sed vt suppetat victus ministris Ecclesiæ. De hac re est videndus Syluester verbo, simonia. §. 11.

2. Dictum.

3. Dictum.

De Iacob emente primogenituram.

¶ In eadem solutione ad tertium dicit D. Thom. quod Iacob emens ab Esau primogenituram, quæ spiritualis erat, vt docet Abulensis super 25. caput Genesis, non commisit simoniam. Quia in rei veritate nihil emit; sed tantum quod suum erat ab iniusto possessore redemit. Quod quidem verum est, cæterum huius rei ratio non assignatur ab autore. Et ea est. Quia dominus reuelauit diuinitus Rebeccæ se velle, quod minor natu esset habendus pro primogenito. Quod & Rebecca reuelauit Iacob, quem magnopere diligebat. Et sic ipse prudenti ratione recognita redemit suum ius, & liberauit se à fratris iniuria, dando pulmentum pro primogenitura, vt optimè explicat Caietanus in hoc articulo. Quare, licet Esau peccauerit, vt non solum litera, sed etiam Apostolus ad Hebræos 12. testatur, dicens. Nequis fornicator, aut prophanus, vt Esau, qui propter vnam escam vendidit primitiua; Iacob tamen excusatur: Primò ab inhumanitate, quæ videtur esse in eo, quod fratri lasso pulmentum paratum negauit. Tum, quia Esau non necessitatis, sed delectationis causa illud appetiit. Tum etiam, quia prudentis viri est, aliquid occupatori iuris sui negare quando ex tali negatione quod suum est re habere sperat. Secundò excusatur ab inductione ad peccandum; quæ videtur esse in eo, quod dixit, vende mihi primogenita tua, eo vel maxime, quod Esau ad id paratus non erat; sicut vsurarius est paratus ad vsuram. Excusatur, inquam, non minus, quam offerens pecuniam occupatori sui beneficij Ecclesiastici. Nec hoc est inducere ad peccandum, sed non solum parato; verum & actualiter peccanti malus detinendo, offerre redemptionem secundum veritatem, quamuis secundum modum loquendi, & secundum intentionem alterius, aliud videatur. Itaque Iacob dicens; Vende mihi primogenita, cuius fuit, da mihi primogenita, quæ in veritate sunt mea, & ... non vis gratis dare offero prandium. Ad quem etiam modum sunt intelligendæ omnes redemptiones vexationum. In quibus duo inueniuntur. Vnum licitum, quod petit redemptor, puta, ... tibi vitam, libertatem, ius, beneficium, &c. Alterum iniquum, quod non petit, sed patitur, quamuis per modum petentis

petentis se habeat, efficiens materiam parato ad illam, vel maiorem, vel forte non minorem iniquitatem, quam sit acceptio pretij, efficiendam. Non enim qui redimit fratrem, aut filium a latrone petit, vt accipiat latro tantum pecuniæ, quasi hoc volens. Sed offert pecuniam, patiens vt latro illam accipiat, qui paratus est, vel occidere, vel detinere hominem. Et sic de alijs. Non ergo inducit Iacob Esau ad peccatum, qui secundum rem occupator erat primogenituræ, & sic erat vexator: tenebaturque renuntiare, quia tenebatur obedire diuinæ ordinationi de iure primogenituræ. Sed ipse Esau accepit peccandi occasionem ex verbis Iacob. Nec obstat, si dicatur, quod Esau credebat primogenita esse sua, nescius diuinæ ordinationis, quam Iacob sciebat, vt creditur. Quoniam, etiam si Esau diuinam ordinationem sciuisset non propterea cessisset, sed in occupatione perseuerasset. Vt colligere licet ex eo, quod cognita post paterna ordinatione, de eadem re dixit. Venient dies luctus patris mei, & interficiam Iacob. Gene 27.

De iure patronatus emendo vel vendendo ¶ Circa ius patronatus, de quo D. Thom. agit in eadem solutione ad 3. aduertendum est, quod directè non dicitur spirituale, quia cadit in laicum; sed secundum quid, inquantum per ipsum præstatur via ad consequendum spirituale beneficium. Et sic appellatur spirituali annexum: & si vendatur specialiter erit simonia. Si vero ematur intentione priuandi, aut præsentandi quem velit, spoliari debet emptor, & Ecclesia esse libera secundum Innocentium. Sed si ematur cum vniuersitate temporalium, cum qua & ipsum transit, non erit simonia, secundum Hostiensem, & Calderi. & patet ex c. ex literis. eod. titulo. Quod in c. quia clerici, limitat Panormitanus, nisi illa temporalia principaliter emantur propter hoc ius consequendum: quia tunc esset simonia ex parte emptoris. Limita etiam; nisi & ipsum cum talibus in venditione exprimatur. Quia secundum Ioan. Andre. in cap. vnico. eod. titulo lib. 6. si dicatur: Vendo tibi villam, & ius patronatus, quod habeo in villa; non valet venditio. Secus autem, si simpliciter villam vendit, vt in Clementina pastoralis. de re iudi. Et idem est dicendum, si vendatur palatium, in quo est capella. Quia licet contrarium nolleut Innocentius, & Hostiensis in dicto cap. ex literis, verior tamen est opinio dicentium, quod transit illud ius patronatus cum palatio, argumento legis si mercede. §. si cum fundum. ff. de action. emp. Et ideo emptor, & fundatarius cum acquirant directum, vel vtile dominium rerum, similiter acquirunt ius patronatus licitè, sicut alios fructus habent, leg. in leg. §. dolia. ff. de contra. emptio.

Articvlvs V.

¶ Vtrùm liceat spiritualia dare pro munere quod est ab obsequio, vel à lingua.

4. d. 25. q. 3. art. 3. AD Quintum sic proceditur. Videtur, quòd liceat spiritualia dare pro munere quod est ab obsequio vel à lingua. Dicit enim *Li. 2. ep. 58. in princip.* Gre. † in registro Ecclesiasticis vtilitatibus deseruientes, ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere. Sed deseruire ecclesiasticis vtilitatibus pertinet ad munus ab obsequio: ergo videtur quòd licitum sit pro obsequio accepto ecclesiastica beneficia largiri.

2 ¶ Præterea, Sicut carnalis videtur esse intentio, si quis alicui det beneficium ecclesiasticum pro suscepto beneficio, ita etiam si quis det intuitu consanguinitatis. Sed hoc non videtur esse simoniacum, quia non est ibi emptio & venditio: ergo nec primum.

3 ¶ Præterea, Id quod solum ad preces alicuius fit, gratis fieri videtur: & ita non videtur locum habere simonia quæ in emptione vel venditione consistit. Sed munus à lingua intelligitur, si quis ad preces alicuius ecclesiasticum beneficium conferat: ergo hoc non est simoniacum.

4 ¶ Præterea, Hypocritæ spiritualia opera faciunt vt laudem humanam consequantur, quæ ad munus linguæ pertinere videtur, nec tamen hypocritæ dicuntur simoniaci. Non ergo per munus à lingua simonia contrahitur.

¶ Sed contra est, quod † Vrbanus Papa dicit, Quisquis res ecclesiasticas non ad quod institutæ sunt, sed ad propria lucra munere linguæ vel obsequij, vel pecuniæ, largitur vel adipiscitur, simoniacus est. *Habetur 1. q. 3. c. Saluator, ante medium.*

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut suprà † dictum est, nomine pecuniæ intelligitur cuiuscunque pretium quod pecunia mensurari potest. *Art. 2. huius quæst.* Manifestum est autè quod obsequium hominis ad aliquam vtilitatem ordinatur, quæ potest pretio pecuniæ æstimari. Vnde pecuniaria mercede ministri conducuntur. Et ideo idem est, quòd aliquis det rem spirituale pro aliquo obsequio temporali exhibito vel exhibendo, ac si daret pro pecunia data vel promissa, qua illud obsequium æstimari posset. Similiter etiam quòd aliquis satisfaciat precibus alicuius, ad temporalem gratiam quærendam, ordinatur ad aliquam vtilitatem, quæ potest pecuniæ pretio æstimari. Et ideo sicut contrahitur simonia accipiendo pecuniam vel quamlibet aliam rem exteriorem, quod pertinet ad munus à manu, ita etiam contrahitur per munus à lingua vel ab obsequio.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod si aliquis clericus alicui prælato impendat obsequium honestum ad spiritualia ordinatum (puta ad Ecclesiæ vtilitatem, vel ministrorū eius auxilium) ex ipsa deuotione obsequij redditur dignus ecclesiastico beneficio, sicut & propter alia bona opera. Vnde non intelligitur esse munus ab obsequio. Et in hoc casu loquitur Grego. Si vero sit inhonestum obsequium vel ad carnalia ordinatum (puta quia seruiuit prælato ad vtilitatem consanguineorum suorum, vel patrimonij sui, vel ad aliquid huiusmodi) erit munus ab obsequio, & est simoniacum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd si aliquis aliquid spirituale alicui conferat gratis propter consanguinitatem, vel quamcunque carnalem affectionem, est quidem illicita & carnalis collatio, non tamen simoniaca: quia nihil ibi accipitur. Vnde hoc non pertinet ad contractū emptionis

ptionis & venditionis in quo fundatur ſimonia. Si tamen aliquis dat beneficium eccleſiaſticum alicui, hoc pacto vel intentione, vt exinde ſuis conſanguineis prouideat, eſt manifeſta ſimonia.

¶ Ad tertium dicendum, quod munus à lingua dicitur vel ipſa laus pertinens ad fauorem humanum, qui ſub pretio cadit, vel etiam preces ex quibus acquiritur fauor humanus, vel contrarium euitatur. Et ideo ſi aliquis principaliter ad hoc intendit, ſimoniam committit. Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit. Vnde ipſum factum eſt ſimoniacum. Si autem preces pro digno porrigantur, ipſum factum non eſt ſimoniacum: quia ſubeſt debita cauſa ex qua illi pro quo preces porriguntur, ſpirituale aliquid confertur: tamen poteſt eſſe ſimonia in intentione, ſi non attendatur ad dignitatem perſonæ, ſed ad fauorem humanum. Si vero aliquis pro ſe rogat vt obtineat curam animarum ex ipſa præſumptione redditur indignus, & ſic preces ſunt pro indigno. Licite tamen poteſt aliquis, ſi ſit indigens, pro ſe beneficium eccleſiaſticum petere ſine cura animarum.

¶ Ad quartum dicendum, quod hypocrita non dat aliquid ſpirituale propter laudem, ſed ſolum demonſtrat: & ſimulando magis furtiue ſurripit laudem humanam quàm emat. Vnde non videtur pertinere ad vitium ſimoniæ.

SVMMA TEXTVS.

Litera huius articuli tribus propoſitionibus continetur. Prima concl. Simonia perinde committitur, ſi res ſpiritualis pro aliquo temporali munere, vel obſequio exhibito aut exhibendo conferatur, ac ſi pro pecunia quis eam numerata, vel promiſſa largiretur. Probatur: Quia nomine pecuniæ omnia illa comprehendũtur, quæ pecunia æſtimari poſſunt. Secunda concl. Dare beneficium pro munere à lingua, ſcilicet, pro laude, aut precibus, eo fine, vt ſibi hominis gratiam concilient, eſt ſimonia. Probatur eadem ratione, qua & ſuperior. Tertia concluſio: Dare beneficium titulo conſanguinitatis, non eſt ſimonia.

EXPLICATIO ARTICVLI.

Nota 1. In ſimonia committitur iniuſtitia & auaritia.

PRimum & præcipuum dubium in hoc articulo examinandum eſt, vtrùm concluſiones D. Thom. ſint veræ? Pro cuius intelligentia aduertendum eſt primò, quod in vitio ſimoniæ non ſolùm committitur iniuſtitia, ſed etiam auaritia. Quod ita eſſe conſtat: Nam iniuſtitia ſimoniæ committitur in commutatione rerum ſpiritualium pro temporalibus; & omnis iniuſtitia, quæ committitur in rerum permutatione, continet immoderatum lucrum, quod appetere pertinet ad auaritiam, quæ diffinitur, quod ſit amor inordinatus habendi poſſeſsiones, vel pecunias. Ex quo ſequitur primò, quod ſimonia, vtrumque habet, ſcilicet, & eſt iniuſtitia, & eſt auaritia. Et omnis ſimoniacus eſt auarus; non tamen è contra. Infero ſecundò, quod omnia, quæ ſunt neceſſaria ad auaritiam conſtituendam includuntur in ſimonia. Et ità requiruntur ad perfectam rationem illius. Vt ſi aliquod illorum deſit, non erit ſimonia.

Nota 2. Bonum vtile materia auaritiæ.

¶ Secundo eſt aduertendum, quod vt docet D. Tho. infra quæſt. 118. art. 2. ad 5. quamuis materia auaritiæ ſit pecunia, vel quod æquiualet pecuniæ, & licet omnes res exteriores, & ex interioribus, quamplurimæ poſsint pecuniæ comparari, vel mediatè vel immediatè, non tamen omnes illæ res pertinẽt ad materiam auaritiæ; ſed illæ tantùm præciſe, quæ habent rationem boni vtilis. Nam licet aliquis poſsit acquirere pecunia honores, & voluptates; nimius tamen appetitus iſtarum rerum non eſt auaritia, ſed intemperantia, vel ambitio. Quia iſta bona, per ſe loquendo, pertinent ad bona delectabilia, & non ad bona vtilia, circa quæ verſatur auaritia. Eſt ergo neceſſarium ad rationem auaritiæ, vt id, quod immoderatè, vel appetitur, vel acquiritur ſit bonum vtile. Et ſic diffinitur, quod ſit amor inordinatus pecuniæ, vel poſſeſsionis habendæ. Quo nomine omnia & ſola bona vtilia comprehenduntur.

¶ Tertio eſt aduertendum, eſſe quædam bona, quæ habent vtrumque, ſcilicet, & eſſe per ſe bona, & præterea eſſe efficacia bonorum vtilium. Et hæc à nobis poſſunt appeti dupliciter, ſcilicet, & propter ſe, & propter commoda, quæ efficiunt. Ex quo ſequitur, quod quamuis huiuſmodi bona per ſe non poſsint eſſe materia auaritiæ, mediatè tamen & ſecundariò poſſunt ad illam pertinere. Et hæc ſunt immodica laus, celebritas nominis. &c. Nam, quamuis appetere immodicam laudem, & nominis celebritatem per ſe non ſit auaritia; tamen ſi ob eam cauſam appetat quis laudem, vt ex eo præter modum diues fiat, iam eſt auaritia, & illa immodica laus ſubijcitur auaritiæ. *Nota 3.*

¶ Quarto eſt aduertendum, quod iſta, de quibus in præſenti quærimus, vtrùm dare beneficium pro illis ſit ſimonia, ſunt numero plura, & genere diuerſa, ſcilicet, laus, adulatio, preces, miniſteria, & obſequia Epiſcopis exhibita, conſanguinitas, & amicitia, &c. Quorum bonorum quædam ſunt per ſe appetibilia, vt conſanguinitas, amicitia, laus, adulatio, & præterea ſunt efficacia bonorum vtilium. Alia autem ſunt vtilia tantum, vt obſequia atque miniſteria. *Nota 4.*

¶ Vltimò eſt aduertendum, aliud eſſe dare aliquid ne amittat quis ea bona, quæ poſsidet, aliud autem vt acquirat ea bona, quæ non poſsidet. Nam primum, licet aliquando poſsit eſſe peccatum, nunquam tamen poterit eſſe venditio, aut emptio. Quia de ratione venditionis eſt commutatio, quæ exiſtere non poteſt ſine acceptione, atque datione. Et ille nihil accipit. Ad verò ſecundum poteſt eſſe emptio, atque venditio. *Nota 5.*

¶ His ſuppoſitis ſit prima concluſio: Dare beneficium propter conſanguinitatem, vel amicitiam, quæ cum Epiſcopo intercedit non eſt ſimonia. Hæc concluſio eſt contra Diu. Bonauenturam in 4. diſt. 25. q. 4. & Durandum ibidem, & Maiorem quæſt. 3. & Adrianum quodli. 9. quæſtione 2. & contra Gloſſam in capitulo nemo de ſimonia. Illam tamen tenet D. Tho. hic in ſolutione ad ſecundum. Altiſsiodorenſis 3. p. tract. 21. Victoria in relectione de ſimonia. Soto li. 9. de iuſtitia q. 7. art. 3. Et probatur ex fundamentis poſitis: In eo caſu nihil pretij acquirit Epiſcopus, nec eſt aliqua emptio, aut venditio, ſed tantũ indulget amori, & amicitiæ: ergo non eſt ſimonia. Et confirmatur: Quod in temporalibus non eſt vſura, in ſpiritualibus non eſt ſimonia: ſed dare mutuo conſanguineo, non eſt vſura, vt omnes Doctores concedunt. ergo nec dare beneficium conſanguineo, erit ſimonia. Et ſi quis obijciat cap. nemo. de ſimonia, vbi dicitur, quod admittere ad pœnitentiam dignum, vel indignum propter conſanguinitatem, ſeu amicitiam, eſt ſimonia, reſpondetur, quod ibi Papa non loquitur *1. Concluſ.*

de

de simonia propriè, sed largo modo, propter similitudinem simoniæ, quam huiusmodi actiones præseferunt.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio: Dare beneficium ad acquirendam gratiam, vel amicitiam, seu laudem hominum, vt si Episcopus gaudeat se ab alijs amari, hoc ipsum propter se appetens, vel, quia est leuis corde, vel quia est captator auræ popularis, non est simonia. Hæc conclusio est contra Glossam in c. ordinatus. 1. q. 1. & contra Adrianum quodl. 9. Durandum, Maiorem, & alios. Illam tamen tenent Innocentius in c. suam. de ætate, & quali. & Caietanus in summa verbo, simonia, quem sequuntur Soto, & Victoria locis citatis. Et probatur: Dare beneficium illo modo, non est auaritia: ergo nec simonia. Consequentia tenet ex primo notabili, & antecedens probatur. Appetere immodicam laudem, & gloriam humanam, non pertinet ad materiam auaritiæ, sed potius ad vitium ambitionis, vel vanæ gloriæ: ergo. Item administrare sacramenta, & prædicare propter laudem humanam, non est simonia, licet qui faciunt id sint leues corde: ergo nec dare beneficium propter huiusmodi laudem erit simonia. *Argum.* Et si quis argumenterus. Qui dat beneficia propter has causas, non dat gratis: ergo est simoniacus; consequentia est nota, & antecedens probatur ex c. si non multi. 1. quæstione 1. vbi D. Gregorius dicit, quod qui laudem, vel fauorem in ordinationibus accipiunt, quod gratis acceperunt non gratis dant; *Solutio.* Respondeo distinguendo antecedens. Nam gratis dare contingit dupliciter. Vno modo, vt idem sit, quod dare sine pretio. Alio modo vt sit idē, quod dare sua sponte, prouocatus tamen meritis illius, cui datur. Quo supposito dico, quod Episcopus in casu nostræ conclusionis non dat gratis secundo modo, quia mouetur ad id cupiditate laudis, atque gratiæ. Cæterum dat gratis primo modo, hoc est, sine aliquo pretio. Et hoc satis est, vt non dicatur vere simoniacus.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio: Dare beneficium ex timore amittendi gratiam, aut incidendi in indignationem alicuius non est simonia. Hæc conclusio sequitur ex dictis. Nam sinsta bona quærere non est simonia, nec etiam timere illa amittere, & ea de causa dare beneficium erit simonia. Item, Si quis ex timore, vel orat, vel pernoctat, vt si surgit ad matutinum propter timorem prioris, non est simoniacus, vt constat: ergo nec qui dat beneficium propter eandem causam. Consequentia tenet ex paritate rationis.

4. Conclusio. ¶ Quarta conclusio. Dare beneficium aliquo ex his modis, quos diximus in præcedentibus conclusionibus, est tantum veniale, si aliàs detur digno, & mortale, si detur indigno. Et quidem, quod sit peccatum, est res manifesta. Quod autem solum sit veniale, si alias detur digno, probatur: Illa datio beneficij est bona ex obiecto, & circunstantia mali finis apposita illam vitiat; sed circunstantia mali finis adiuncta non inducit culpam mortalem, nisi quando ipsa circunstantia est mortalis: ergo. Quod verò sit peccatum mortale, si detur beneficium indigno constat ex eo, quod est contra iustitiam, & talis conferens tenetur ad restitutionem, vt diximus in superioribus.

5. Conclusio. ¶ Quinta conclusio: Dare beneficium ad captandam gratiam, vel fauorem, ex quibus Episcopus spectat se aliquid temporale emolumentum consequuturum, est simonia. Probatur: In tali casu laus, vel fauor, vel amicitia appetuntur non propter se, sed quatenus sunt efficacia boni vtilis; quo etiam modo sunt materia auaritiæ, ergo dare aliquid propter illa, erit simonia. In hac conclusione omnes Doctores conueniunt. Et hoc modo sunt interpretanda verba D. Thom. cum dicit, esse simoniacum dare beneficium propter laudes, & fauores.

¶ Sexta conclusio: Dare beneficium propter obsequium temporale, quod est pecunia æstimabile, est simonia. Itaque si Episcopus, vt hac ratione se leuetur ab stipendijs ministrorum conferat beneficia illis, erit simoniacus. Nec de hoc est aliqua dubitatio. Probatur: Ipsum obsequium est pretio æstimabile, & cui ex iustitia debetur merces: ergo si pro illo detur beneficium erit venditio rei spiritualis, & sic erit simonia. *6. Conclusio.*

¶ Vltima conclusio: Præstare obsequium ad consequendam beneuolentiam Episcopi, ex qua postea mihi beneficium conferatur: non quidem tanquam remuneratio obsequijs debita; sed tanquam res ab amico collata, quamuis sit illicitum, non tamen est simonia. Ità tenent Caietanus, & Victoria locis citatis. Et probatur. quod Episcopus det beneficium Petro, non pretio aliquo ductus, sed ex beneuolentia, aut amicitia, non est simonia, vt diximus in secunda conclusione: ergo nec quod minister desideret, vt id Episcopus faciat, erit simonia. Probo consequentiam. Nam quod in dante non est simonia, nec etiam erit in recipiente. *Vlt. conclusio.*

¶ In solutione ad tertium argumentum dicit D. Tho. quod qui orat, vt sibi beneficium curatum conferatur eo ipso propter vitium præsumptionis redditur indignus recipiendi beneficij. De qua re est difficultas, vtrum vera sit? Nam Syluester verbo, simonia. §. 16. citat aliquos Doctores, qui dicunt id facere non esse vitiū præsumptionis. Quibus & suffragatur Maioris in 4. d. 25. q. 3. Nos tamen breuiter dicimus, quod sententia D. Tho. est vera, si regulariter intelligatur, & ipsa beneficia Ecclesiastica recto ordine dispēsentur. Nam possunt esse duo casus, in quibus petere sibi beneficium curatum aut episcopatum non sit malum. Primus quando esset certum, quod nisi digno pro se orante beneficium daretur homini indigno, & perniciem reipublicæ allaturo: Secundus casus est; quando regimen Ecclesiasticum esset ità perditum, vt maiori ex parte beneficia Ecclesiastica cōferrentur indignis nulla habita ratione meritorū. Et ratio est: Quia tunc. si dignus peteret sibi beneficiū, aut episcopatum dari, magis intenderet Ecclesiæ vtilitati, quam propriæ æstimationi consulere. De hac re videndus est Caietanus in hoc articulo, qui clarè & optimè loquitur. *Dubiū de petente beneficium, an illius fiat indignus ipsa petitione.*

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrùm sit conueniens simoniaci pœna, vt priuetur eo quod per simoniam acquisiuit.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod non sit conueniens simoniaci pœna vt priuetur eo quod per simoniam acquisiuit. Simonia enim committitur ex eo quòd alicuius muneris interuentu spiritualia acquirūtur. Sed quædam sunt spiritualia quæ semel adepta non possunt amitti: sicut omnes characteres qui per aliquam consecrationem imprimuntur: ergo non est conueniens pœna, vt quis priuetur eo quod simoniacè acquisiuit. *4. d. 25. qu. 3. artic. 2. qu. 1. ad 5.*

2 ¶ Præterea, Contingit quandoque quòd ille qui est episcopatum per simoniam adeptus, præcipiat subdito, vt ab eo recipiat ordines: & videtur quòd ei debeat obedire quandiu ab ecclesia toleratur. Sed nullus debet aliquid recipere ab eo qui non habet potestatem conferendi:

ergo

ergo episcopus non amittit episcopalem potestatem si eam simoniace acquisiuit.

3 ¶ Præterea, Nullus debet puniri pro eo quod non est factum eo sciente & volente: quia pœna debetur peccato quod est voluntarium, vt ex suprà dictis † patet. Contingit autem quãdoq; quòd aliquis simoniace consequitur aliquid spirituale procurantibus alijs, eo nesciente & nolente: ergo non debet puniri per priuationem eius quod ei collatum est.

1.2.q.74 ar. 1. & 2. & q. 71. art.5 & 6.

4 ¶ Præterea, Nullus debet portare commodum de suo peccato. Sed si ille qui consecutus est beneficium ecclesiasticum per simoniam, restitueret quod percepit: quandoque hoc redundaret in vtilitatem eorum qui fuerunt simoniæ participes: puta, quando prælatus & totum collegium in simoniam consensit: ergo non semper est restiturndum, quod per simoniam acquiritur.

5 ¶ Præterea, Quandoque aliquis per simoniam in aliquo monasterio recipitur, & votum solenne ibi facit profitendo. Sed nullus debet absolui ab obligatione voti propter culpam commissam: ergo non debet monachus, quod simoniacè acquisiuit amittere.

6 ¶ Præterea, Exterior pœna in hoc mundo non infligitur pro interiori motu cordis, de quo solius Dei est iudicare. Sed simonia committitur ex sola intentione vel voluntate, vnde & per voluntatem diffinitur, vt dictum † est: ergo non debet aliquis priuari eo quod simoniace acquisiuit.

Art. 1. huius quæst.

7 ¶ Præterea, Multo maius est promoueri ad maiora quàm in susceptis permanere. Sed quandoque simoniaci ex dispensatione promouentur ad maiora: ergo non semper debent susceptis priuari.

¶ Sed contra est, quòd † dicitur prima quæstione 1. capitulo. Si quis episcopus. Qui ordinatus est, nihil ex ordinatione vel promotione, quæ est per negotiationem facta, proficiat: sed sit alienus à dignitate vel solicitudine: quam pecunijs acquisiuit.

1.q.1.c. Si quis Episcopus.

¶ Respondeo dicendum, quòd nullus potest licite retinere id, quod contra voluntatem domini acquisiuit, puta si aliquis dispensator de rebus domini sui daret alicui contra voluntatem & ordinationem domini sui, ille qui acciperet licite retinere non posset. Dominus autem, cuius ecclesiarum prælati sunt dispensatores, & ministri, ordinauit vt spiritualia gratis darentur: secundum illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Et ideo qui muneris interuentu spiritualia quæcunque assequitur, ea licitè retinere non potest. Insuper autem simoniaci tam vendentes quàm ementes spiritualia, aut etiam mediatores alijs pœnis puniuntur, scilicet infamia & depositione, si sint clerici, & excommunicatione si sint laici, vt habetur † 1. q. 1. cap. Si quis episcopus.

1.q.1.c. Si quis episcopus, sic mutur ex c. Chalcedonen cap. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod ille qui simoniace recipit sacrum ordinem, recipit quidem charactere ordinis propter efficaciam sacramenti, non tamen recipit gratiam neque ordinis executionem: eo quod quasi furtiue suscepit characterem contra principalis domini voluntatem. Et ideo est ipso iure suspensus, & quo ad se, vt scilicet, de executione sui ordinis se non intromittat: & quo ad alios, vt scilicet nullus ei communicet in ordinis executione, siue sit peccatum eius publicũ, siue occultum. Nec potest repetere pecuniam quam turpiter dedit, licet alius iniustè detineat. Si verò sit simoniacus, quia contulit ordinem simoniace, vel quia dedit vel recepit beneficium simoniace, vel fuit mediator simoniæ, si est publicum, est ipso iure suspẽsus & quo ad se, & quo ad alios. Sed quando est occultum, est suspensus ipso iure quo ad se tantum, non autem quo ad alios.

¶ Ad secundum dicendum, quòd nec propter præceptũ eius, nec etiam propter excommunicationem, debet aliquis recipere ordinationem ab Episcopo, quem scit simoniacè promotum. Et si ordinetur, non recipit ordinis executionem, etiam si ignoraret eum esse simoniacum: sed indiget dispensatione. Quamuis quidam dicant, quod si non potest probare eum esse simoniacum, debet obedire recipiendo ordinem, sed non debet exequi sine dispensatione. Sed hoc absque ratione dicitur, quia nullus debet obedire alicui ad communicandum sibi in facto illicito. Ille autem qui est ipso iure suspensus, & quo ad se, & quo ad alios, illicite confert ordinem. Vnde nullus debet sibi obedire, recipiendo ab eo quacunque ex causa. Si autem ei non constat, non debet peccatum credere alterius: & ita cum bona conscientia debet ab eo ordinem recipere. Si autem episcopus sit simoniacus aliquo alio modo quam per promotionem suam simoniace factam, potest ab eo ordinem recipere, si sit occultum, quia non est suspensus quo ad alios, sed solum quo ad seipsum vt † dictum est.

In olu. in præce. art.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ad hoc quod aliquis priuetur eo quod accepit, non solum est pœna peccati, sed etiam quandoque est effectus acquisitionis iniustæ: puta, cũ aliquis emit rem aliquam ab eo qui vendere non potest. Et ideo si aliquis scienter & propria sponte simoniacè accipiat ordinem, vel ecclesiasticũ beneficium, non solum priuatur eo quod accepit, vt scilicet careat executione ordinis, & beneficium resignet cum fructibus inde perceptis, sed etiam vlterius punitur: quia notatur infamia. Et tenetur ad restituendos fructus non solum perceptos, sed etiam eos qui percipi potuerũt à possessore diligenti.

diligenti. Quod tamẽ intelligendum eſt de fructibus qui ſuperſunt deductis expẽſis factis cauſa fructuum, exceptis fructibus illis qui aliàs expenſi ſunt in vtilitatem Eccleſiæ. Si verò eo neſciente nec volẽte, per alios alicuius promotio ſimoniacè procuratur, caret, quidẽ ordinis executione, & tenetur reſignare beneficium quod eſt conſecutus cum fructibus extantibus: non autẽ tenetur reſtituere fructus cõſumptos, quia bona fide poſſedit: niſi fortè inimicus eius fraudulenter pecuniã daret pro alicuius promotione: vel niſi ipſe expreſſe cõtradixerit. Tunc enim nõ tenetur ad renũciandũ, niſi fortè poſtmodũ pacto cõſenſerit, ſoluẽdo quod fuit promiſſum.

¶ Ad quartum dicendum, quod pecunia, vel poſſeſsio, vel fructus, ſimoniace accepti, debent reſtitui Eccleſiæ in cuius iniuriam data fuerunt, non obſtante quòd prælatus vel aliquis de collegio illius Eccleſiæ, fuit in culpa: quia eorum peccatum non debet alijs nocere: ita tamẽ quòd quantum fieri poteſt ipſi qui peccauerunt inde commodum non conſequantur. Si verò prælatus & totum collegium ſunt in culpa, tunc debet cum authoritate ſuperioris vel pauperibus vel alteri Eccleſiæ erogari.

¶ Ad quintum dicendum: quòd ſi aliqui ſunt in monaſterio ſimoniace recepti, debent abrenunciare. Et ſi eis ſcientibus commiſſa eſt ſimonia poſt conſilium generale, ſine ſpe reſtitutionis de monaſterio ſuo repelluntur: & ad agendam perpetuam pœnitentiam ſunt in arctiori regula ponendi, vel in aliquo loco eiuſdem ordinis, ſi arctior ordo nõ inueniretur. Si vero hoc fuit ante cõſilium, debent in alijs locis eiuſdem ordinis collocari. Et ſi hoc fieri non poteſt, diſpenſatiue debent in eiſdem monaſterijs recipi, ne in ſeculo euagentur, mutatis tamen prioribus locis & inferioribus aſsignatis. Si vero ipſis ignorantibus, ſiue ante concilium ſiue poſt, ſint ſimoniacè recepti: poſtquã renunciauerint, poſſunt de nouo recipi locis mutatis, vt dictũ † eſt.

In hac ſolutione. Extra de Simonia c. Mãdata.

¶ Ad ſextum dicendum, quod quo ad Deum ſola voluntas † facit ſimoniacum. Sed quo ad pœnam Eccleſiaſticam exteriorem nõ punitur vt ſimoniacus, vt abrenũciare teneatur, ſed debet de mala intentione pœnitere.

¶ Ad ſeptimum dicendum, quòd diſpenſare cum eo qui eſt beneficiatus ſimoniace ſcienter, ſolus Papa poteſt. In alijs autem caſibus poteſt etiam Epiſcopus diſpẽſare: ita tamẽ quòd prius abrenunciet quod ſimoniace acquiſiuit, & tunc diſpenſationem conſequatur, vel paruam, vt habeat laicam communionem, vel magnam, vt poſt pœnitentiam in alia Eccleſia in ſuo ordine remaneat: vel maiorem, vt remaneat in eadem, ſed in minoribus ordinibus: vel maximam, vt in eadem eccleſia etiam maiores ordines exequatur, non tamen prælationem accipiat.

SVMMA TEXTVS.

CONcluſio eſt affirmatiua. Probatur: Nemo id retinere poteſt, quod contra voluntatem domini acquiſiuit. Vt ſi diſpenſator de rebus domini ſui daret alicui contra eius voluntatem, & ordinationem, ille, qui acciperet, rectè retinere non poſſet: ſed Dominus, cuius diſpenſatores ſunt prælati Eccleſiaſtici lege ſtatuit, vt ſpiritualia, quæ ipſis gratis in commune bonum collata ſunt, pretio non diſtribuantur, iuxta illud Matth. 10. Gratis accepiſtis, gratis date: ergo ſi pro pretio illa diſpenſent, nec venditor pretium, nec emptor rem ſpiritualem poterit retinere.

EXPLICATIO ARTICVLI.

PRo intelligentia huius articuli aduertendum eſt, quod vitium ſimoniæ varijs pœnis in iure afficitur, quas refert Syluester verbo, ſimonia. §. 19. Prima eſt, ſuſpenſio ab executione ordinum & beneficiorum adminiſtratione. De qua multa dicit idem Syluester verbo ſuſpenſio. §. 7. Secunda eſt infamia. De qua dicitur in cap. ſane. 15. q. 3. & in cap. inquiſitionis de accuſationibus. Tertia eſt, Papalis excommunicatio per extrauagantem Martini in Cõcilio Cõſtantienſi, quæ incipit, ſacro. vbi ordinati ſimoniace ab executione ſuorum ordinum ſuſpenduntur. Et dicitur prętetea, quod electiones, poſtulationes, confirmationes, & quæuis prouiſiones Eccleſiarum, monaſteriorum, perſonatum, officiorum, beneficiorum ſint ipſo iure nullæ, & dans ac accipiens ipſo facto ſententiam excõmunicationis incurrat, etiam ſi pontificali, aut cardinalatus præfulgeat dignitate. Et per aliam extrauagantem eiuſdem, quæ incipit, damnabilis, confirmantur omnes cenſuræ à quibuſcuoq; ſummis Pontificibus latæ contra ſimoniacos. Et dicit quod incurrat eas ipſo facto, etiam occultus vbicunque ſimoniam commiſerit, etiam ſi Epiſcopatus, & Cardinalatus, aut temporali præfulgeat dignitate, abſolutionem Papæ reſeruans, niſi in mortis articulo. Non obſtante quocunque indulto, vel facultate abſoluendi conceſſa, vel concedenda apoſtolica, niſi ſpecialiter autoritatem contineat abſoluendi à peccato ſimoniæ. Idem etiam habetur in extra. cum deteſtabile. de ſimonia. Vltima pœna eſt reſignatio, atq; reſtitutio ex vtraque parte, tum rei ſacræ, vel beneficij, tum etiam pecuniæ datæ propter beneficium.

Pœna iure impoſita contra ſimoniacos.

¶ Sed eſt difficultas, vtrùm omnes ſimoniaci, quicunque ſint illi, incurrant iſtas pœnas, vel earum aliquas? Ad cuius explicationem eſt aduertẽdum, quod ſimonia eſt duplex, vna mentalis, altera realis. Mentalis eſt internum propoſitum, & intentio dandi, aut accipiendi aliquid temporale pro ſpirituali. Et vt docet Caietanus, in ſumma, verbo, ſimonia, continet tres gradus. Primus conſiſtit in ſola intentione, abſque vllo opere. Vt cum quis mente decreuit emere aut vendere aliquid ſpirituale. Secũdus eſt, cum quis exterius munera offert intentione praua, ſed latente, accipiendi aliquid ſpirituale. Tertius quando pactum intercedit, ſed non mandatur executioni, ſed vtraq; pars deſiſtit ab incepto. Simonia realis eſt illa, quæ pacto fit tacito, vel expreſſo, hoc eſt, ſignis vel motibus ſignificato. Et hæc adhuc eſt duplex. Vna verè realis. Et eſt quando cum re exterius geſta concordat animus. Alia verò eſt deceptoria, quàm & fictam appellare poſſumus. Et eſt quando quis exterius promittit, ſe daturum aliquid pro re ſpirituali,

Dubium. Simonia duplex, mentalis & realis.

interius tamen non habet propositum adimplendi promissum.

1. Conclusio. ¶ His constitutis sit 1. conclusio: Qui committit mentalem simoniam primo & tertio modo, nõ incurrit pœnas iure statutas contra simoniacos. De eo, qui committit simoniam primo modo, est res manifesta: quia ea tantum constat actu interiori, de quo Ecclesia non habet iudicare; vt communiter docent Doctores, & diximus nos in superioribus. Quod autem nec etiam illi, qui committunt simoniam mentalem tertio modo incurrant illas pœnas probatur: Nam primo non sunt obnoxij restitutioni, cum nihil acceperint: sed antequam contraxissent mutauerunt sententiam. Nec etiam sunt excommunicati; quia vt docet Caiet. in summa, verbo excõmunicatio. c. 72. excõmunicatio, quę fertur in simoniacos, tantũ fertur in illos, qui re ipsa vẽdunt vel emũt aliquid spirituale. Isti autem, de quibus loquimur re ipsa nihil borũ fecerũt.

2. Conclusio. ¶ Secunda conclusio; Qui committunt simoniam mẽtalem secundo modo, id est, qui nullo pacto exterius interuenienté, sed tantum corrupto animo aliquid dant pro spiritualibus, non sunt excommunicati. Ita tenet Caiet. verbo, excommunicatio, c. 73. Et ratio est; Nam excõmunicatio; quæ de hac materia datur, tantum infertur in eos, qui ex pacto dant, vel accipiũt aliquid temporale pro spiritualibus. Et probatur ex cap. mandato, de simonia. Vbi dicitur, quod huiusmodi simoniaci per solam pœnitentiã satisfaciant suo creatori. Vtrum autem teneantur ad restitutionem bonorum tẽporalium, vel spiritualiũ varietate opinionum disputatur à Doctoribus de quo nos infra dicemus.

3. Conclusio. ¶ Tertia conclusio; Qui committit simoniam realem, fictam, vel deceptoriam, hoc est, promittit dare aliquid temporale pro spirituali: sine animo tamen adimplendi promissum, non incurrit pœnas iure statutas contra simoniacos, Itaq; nec est excommunicatus, nec tenetur resignare beneficium tali pacto interueniente comparatum, saltem in foro conscientię. Nam in foro contentioso cum Ecclesiæ non possit constare de illius animo, certum est, quod iudicabitur obnoxius omnibus iuris pœnis. Ita tenet Caiet. quodl. 1. q. 10. & Soto lib. 9, de Iustitia. q. 8. art, 1. Et ratio est manifesta: Nam qui taliter decipit nihil spirituale emit, sed fingit se emere: ergo non est verè simoniacus. Atque ex consequenti in foro conscientiæ non incurrit pœnas iure statutas contra simoniacos.

4. Conclusio. ¶ Quarta cõclusio: Qui per simoniam verè realem se ignorante ab alijs commissam acquirit, vel beneficium, vel ordinem non incurrit pœnam excommunicationis. Incurrit tamen pœnam suspensionis ab ordine, & tenetur resignare beneficium. Et quidẽ, quod non incurrat excommunicationem, est res manifesta; Nam excõmunicatio semper fertur in contumaces, & in eos, qui peccãt mortaliter. At verò ille nec est contumax nec prętereà aliquid peccat. De suspẽsione verò, & resignatione est expressa sentẽtia D. Tho. hic ad 3. quæ habetur diffinita in ca. nobis. & in ca. de regularibus. de simonia, Sed est hoc intelligendum dummodo alij id non fecerint iniquo animo in fraudem, & dispendium illius, qui vel eligendus, vel ordinãdus erat. Tunc enim nõ teneretur resignare beneficium, nec maneret suspensus ab ordine, vt constat, expressę ex cap. nobis. & ex cap. sicut. de simonia.

5. Conclusio. ¶ Quinta conclusio: Qui cõmittunt simoniam verè realem sunt excommunicati, nũ solum ipsi, sed etiam illi, qui intercedunt, vt habetur expresse in extrauag. cum detestabile. de simonia. Et prætetea ipsi contrahentes tenentur ad restitutionem tam rei spiritualis, quàm ipsius pretij, vt dicitur in c. si quis. & in c. presbyter. 1. q. 1. Et si quis quærat, vtrum qui accipit beneficium promittẽs se daturum pecuniam, quam postea non dat, teneatur ad resignationẽ beneficij, dico breuiter, quod si ille, qui promisit pecuniam ante collationem beneficij dicat Episcopo, se nolle adimplere promissum, & Episcopus adhuc conferat beneficium, talis non tenebitur illud resignare. Et ratio est: quia illa collatio iam vere fit gratis. Cæterum, si tantum post collationem factam mutauit sententiam, tunc tenebitur resignare beneficium. Quia cum talis collatio sit facta interueniẽte pacto de soluẽda pecunia, erit dicẽda vera vẽditio. Et tam ille, qui cõtulit beneficium, quã ille, qui accepit, erit vere excõmunicatus.

¶ Est aliud dubium, vtrũm simoniaci teneantur ad restitutionem solum ex iure positiuo, an etiam ex iure naturali, & diuino? Ad cuius explicationem aduertendum est, quod in præsenti non quærimus, vtrũm qui emit aut vendit res spirituales, peccet contra ius naturale & diuinum. Nam certum est, quod qui simoniam committit contra omne ius peccat, vt diximus in superioribus. Sed quod quęrimus est, vtrùm quemadmodum iure naturali & diuino ei prohibita venditio rei spiritualis; ita etiam eodem iure sit impedita translatio dominij? De qua re sunt variæ Doctorum sententiæ. Dubium de iure quo simoniacus ad restitutionem tenetur.

Prima est Caietani hic, & in summa verbo, simonia. Qui dicit translationem dominij in huiusmodi contractibus simoniacis esse prohibitam, iure tantum positiuo. Idem etiam tenet Victoria in relectione de simon. p. 2. & Syluest. verbo, simonia. §. 20. & Panormit. in cap. mandato, & in cap, tua nos, de simonia, Quæ sententia probatur primò, ex cap mandato, statim citato. Vbi dicitur, quod qui dederit aliquid pro spiritualibus nullo pacto intercedente, non tenetur ad restitutionem: sed satis esse, quòd per dolorem, & pœnitentiam satisfaciat creatori. Ex quo loco sic colligo argumẽtum: Si iure naturali, & diuino esset prohibitum, vt simoniaci acquirerent verum rerum dominiũ, sequeretur, quod non solũ simoniaci reales, sed etiã mentales tenerentur ad restitutionem: Consequens autẽ est falsum, vt constat ex ca. mãdato, iam citato: ergo & illud, ex quo sequitur. Sequela probatur à simili. Nã quia de iure naturali & diuino est vt vsurarius non acquirat dominium; idcirco non solum vsurarius realis sed etiam mentalis tenetur ad restitutionem; ergo si de iure naturæ est, vt simoniacus non acquirat dominium, nec simoniacus mentalis nec realis illud acquiret. Sententia Caietani & aliorum. 1. Argum.

¶ Secundo sic argumentor: si iure naturæ simoniaci tenerẽtur ad restitutionem, sequeretur, quod restitutio esset facienda ei, qui dedit pecunias: pro re spirituali; consequens autem est falsum, vt communiter docent Doctores: ergo & illud, ex quo sequitur. Et confirmatur. Eadẽ lege prohibetur emptio atq; venditio rei spiritualis, vt supra diximus: sed qui emit beneficium stando in iure naturæ, non tenetur illud resignare, vt infra dicemus; ergo nec qui accipit pecunias stando in eodem iure, tenetur illas restituere. 2. Argum.

¶ Alia sententia est in alio extremo. Quæ asserit omnes simoniacos iure naturæ teneri ad restitutionem. Hanc tenent Hostiensis, & Innocentius in cap. tua nos. de simonia. Adrianus quodl. 9. Marsilius in 4. d. 25. q. 5, & Soto lib. 9. de Iustitia. q. 8. art. 1. Itaque secundum hos Doctores tam recipiẽtes pecuniã, quam rem spiritualem, vt beneficium, iure naturæ tenentur ad restitutionem, Et probant suam sententiam primò, ratione D. Th. in hoc articulo. Quæ talis est: Omnis collatio simoniacè facta est contra voluntatem, & Sententia Hostiensis & aliorum.

ordinationem domini rei spiritualis, qui vult vt hæc dona gratis conferantur: ergo per illam non transfertur dominium. Atque ex consequenti iam illi, qui recipiunt spirituale, quam illi qui recipiunt temporale tenebuntur ad restitutionem. Et confirmatur. Si talis restitutio esset tantum de iure positiuo, sequeretur, quod simoniaci non tenerentur ad restitutionem ante iudicis condemnationem: consequens autem est falsum, & contra communem Doctorum sententiam: ergo. Sequela probatur: Quia lex præcipiens talem restitutionem esset pœnalis atque ex consequenti non obligaret ad sui executionem ante iudicis condemnationem, sicut & quæcunque aliæ leges pœnales.

1. Conclusio. ¶Nos tamen media via procedentes, ad explicationem difficultatis ponimus primam conclusionem. Quæ talis est: Quicunque vendit rem sacram, iure diuino, & naturali, tenetur restituere pecuniam, vel pretium acceptum. Probatur. Ea quæ acquiruntur per vsuram, idcirco iure naturæ sunt obnoxia restitutioni, quia vsus pecuniæ, ex quo acquiruntur, vendi non potest, sed nec etiam res spirituales possunt vendi, vt diximus in superioribus: ergo pecunia pro illis accepta erit obnoxia restitutioni. Et confirmatur: Qui vendit rem spiritualem violat iustitiam commutatiuam, accipiendo pecuniam pro re, quæ non est pretio æstimabilis: & quam tenetur gratis dare: ergo iure naturæ obligatur ad restitutionem. Antecedens est manifestum, & consequentia probatur. Quia quicunque facit contra iustitiam commutatiuam, est obnoxius restitutioni, vt communiter tenent Doctores, & nos docuimus satis supra q. 62. agentes de restitutione. Item probatur conclusio à simili: Si quis præciperet suo dispensatori, vt diuideret singulis pauperibus singulos modios tritici gratis, & sine aliquo pretio: ipse autem postea exigeret pretium à pauperibus, proculdubio iure naturæ teneretur ad restitutionem: ergo pari ratione dicendum est de eo, qui accipit pecuniam pro re spirituali, quam ex Domini præcepto, gratis tenetur conferre.

2. Conclusio. ¶Secunda conclusio: Stando in solo iure naturali, & diuino, qui per simoniam acquirit beneficium, vel aliam rem spiritualem, non tenetur illam restituere. Probatur: Licet is, qui emit rem spiritualem, peccet grauiter contra religionem irrogando iniuriam rei sacræ, nó tamen peccat contra iustitiam, aut commutatiuam, aut distributiuam: ergo non obligatur ad restitutionem. Consequentia tenet: Quia solum ille, qui facit contra iustitiam obligatur ad restitutionem. Antecedens verò probatur. Et primò, quod nó faciat contra iustitiam distributiuam, est res manifesta. Quod autem nec etiam faciat contra iustitiam commutatiuam probatur: Iustitia commutatiua ex parte ementis, solùm violatur, cùm is, qui emit soluit pretium minus iustum: sed qui emit rem spiritualem, aut saltem non soluit minus, sed plus iusto: ergo non violat iustitiam commutatiuam. Et confirmatur à simili: Si pauper, cui modius tritici gratis esset donandus, pretium persolueret non teneretur iure naturæ ad restitutionem: ergo nec in nostro proposito, qui dat pecunias pro beneficio, quod illi gratis erat conferendum. Item, Secundum ius positiuum, qui simoniacè fit Papa non tenetur talem dignitatem resignare, vt patet ex cap. licet. de electionibus. & Glossa in cap. si quis pecunia. 79. distinct. ergo non est de iure diuino, aut naturali, vt sacerdotia, vel beneficia simoniacè acquisita resignentur. Patet consequentia: Nam aliàs ius positiuum non posset aliud facere.

3. Conclusio. ¶Tertia conclusio: Posito iure humano, simoniaci tenentur resignare res spirituales, & temporales, etiam ante iudicis condemnationé. Et loquor de simoniacis realibus. Nam quid sentiendú sit de simoniacis mentalibus, dicemus, cú ad primum argumentum pro sententia Caietani factum respondebimus. Hæc conclusio communiter recipitur ab omnibus Doctoribus. Et probatur ex Concilio Cóstantiensi sess. 43. Vbi diffinitur, contractus simoniacos esse ipso iure nullos. Et idem habetur in pluribus alijs capitibus iuris.

Ad 1. arg. pro prima opinione. ¶Ad primum argumentum pro prima opinione factum, vt respondeamus operæpretium erit explicare, vtrùm simoniaci mentales ad restitutioné teneantur? De qua re tot video sententias diuersas, quot de priori difficultate extiterant. *Sententia Caietani & aliorum.* Caietanus enim in hoc articulo & in summa, verbo, simonia, absolutè affirmat, nullos simoniacos mentales siue pecuniam, siue beneficium recipientes ex praua intétione teneri ad restitutionem. Eandem sententiam sequuntur Syluester, verbo, simonia. §. 20. summa Armilla, verbo, simonia. num. 5. Victoria in relectione, de simonia, Nauarro in Manu. cap. 23. num. 102. Qui citat in eandem Hostiensem, Innocentiú, Ioannem Andream, & alios. Et certe videtur esse sententia D. Thom. hic ad 6. Vbi de simoniaco mentali loquens dicit, quod quo ad Deum sola volúntas facit simoniacum, sed quo ad pœnam Ecclesiasticam exteriorem, non punitur vt simoniacus, vt abrenunciare teneatur, sed debet de mala intentione pœnitere. Præcipuum fundamentú huius sententiæ desumitur ex cap. mandato. iam citato. Vbi Gregorius nonus in hunc mundum dicit: Ad resignationes spiritualium, & temporalium, quę nullo pacto, sed affectu animi præcedéte vtrumque taliter acquiruntur (in quo casu delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori) eos pro simonia huiusmodi non teneri. Quibus verbis expresse diffinita videtur præfata sententia. Altera sententia est in alio extremo. *Sententia Soti & aliorú.* Quæ affirmat in simonia mentali tam illum, qui recipit pecuniam, quàm eum, qui beneficium acquirit teneri ad restitutionem, & ad resignationem beneficij accepti. Hanc tenet Soto lib. 9. de iustitia. q. 8. art. 1. in solutione ad 6. argum. Henricus quodl. 6. q. 26. Bartholomeus à Medina lib. 2. suæ summæ c. 14. §. 12. Maioris in 4. d. 25. q. 1. art. 7. Adrianus quodl. 9. Medina Cod. de restitutione. ca. de vsura restituenda. §. iam ad rationes. Præcipuum fundamentum huius opinionis est, quia, vt supra tangebamus ex sententia D. Tho. omnis simonia continet iniustitiá, cú prælati non sint domini beneficiorú Ecclesiasticorú. Atq; adeo quicunq; cótractus simoniacus iure naturali, & diuino est nullus. Et sic restitutio est necessario facienda. Hac ratione conuictus Couar. in regula. peccatum. p. 2. §. 8. nu. 8. putat esse sententiam D. Thom. quod iure naturali, & diuino est contractus nullus. Quamuis ipse teneat cú prima opinione, quam communem appellat, quod nullitas collationis non est ex natura conuentionis simoniacæ, nec ex diuino iure, sed est pœna tantum Ecclesiastica. Et ad cap. mandato. quod huic sententiæ omnino aduersari videtur, Soto & alij plures afferunt interpretationes. Ex quibus quia fere omnes non placent ijs adhuc, qui eas afferunt: idcirco eam tantumlibet referre, quam Sotus ex Adriano adducit, sibiq; quam maximè placere affirmat. Respondet autem Sotus, literam illius textus aliter esse legendam, ac communiter legitur. Dicit enim, quod cú quidam praua volútate pretium dedissent cuidam monasterio, vt reciperetur, postea compuncti petierút dispensationé. Papa verò misit mandatú, vt fieret. Et dubitabit postea Abbas de executione

mandati. Ad quam dubitationem summus Pontifex respondet extendendum esse ad Abbates, vt ipsi valeant dispensare. Atque etiam esse extendendum ad resignationes temporalium & spiritualium, si modo nullum extet pactum, vt scilicet, Abbas etiam possit dispensare, ne resignatio fiat spiritualium & temporalium receptorum. Et sic inquit Soto, istud capitulum magis facit pro nostra sententia, quam pro contraria. Colligitur enim ex illo tales antea teneri ad restitutionem, cùm dispensatio, ne resignatio fieret, fuerit necessaria. Atq; adeo colligit duo: Primú est, quod rubrica rem obscurauit, & peruertit lectioné, vt intelligeretur non teneri simoniacum mentalem ad restitutionem seu resignationé. Secundú, quod apud se per quam abundè hæc responsio capituli vim explicat. Et sic cum opinio cómunis, quę affirmat simoniam mentalem non obligare ad restitutionem, eo tantú fundaméto nitatur, non est cur ei fides adhibeatur. Hæc tamen interpretatio Soti prorsus aliena est à méte pontificis. Nec ipse textus intelligentiam rectè calluit. Vt enim ibi explicát Glossa, & omnes Doctores, aliter se res habet quá à Soto fingitur. Népe, isto modo: Cum quidam reciperet in mádatis à Romano Pontifice, vt (secundum constitutionem generalis Concilij Constantiensis relati in cap. quoniá eodem titulo) dispensaret cum monachis, qui locum in monasterio pretio dato fuerunt adepti, nulla facta mentione de Abbate, qui pretium recepit, cósuluit ille Papam, an autoritate, & virtute illius mandati posset etiam cum Abbatibus dispensare. Cui respondet Gregor. mandatum Apostolicum ab Abbates extendi, vt etiam cum illis, sicut cum monachis simoniacè locum adeptis, possit dispensari. Et hæc est prima pars textus. Secundo rogatus fuit Pontifex, an tales simoniaci, scilicet monachi dantes, & Abbates recipientes, tenerentur spirituale & temporale abrenunciare, ita, vt Abbates pretium, ac monachi habitú & locú, quæ spiritualia sunt, deberent resignare. Et huic secundæ interrogationi respondet. Ad resignationes temporaliú, & spiritualium, quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente vtrinque acquiruntur (in quo casu delinquétibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori) eos pro simonia huiusmodi non teneri. Itaque alloquitur ibi Papa cum suo legato: qui ex mandato suo dispensaturus erat. Ad qué scribit primum, quod eius mandatum de dispensando cum illis monachis extenderetur ad Abbatem, vt etiam cum ipso posset dispensari, qui in simonia particeps fuerat. Secundum quod ad resignationes temporalium, & spiritualium quæ vtrinque prauo animo adquisita sunt, eos nó teneri: si modo pactum non interueniat; sed solam pœnitentiam sufficere. Atque adeo interpretatio Soti est prorsus aliena à mente Pontificis. Præterquam quod sensum Decretalis quodammodo ineptum reddere videtur. Ait enim sic esse legendum: Respondemus mandatum apostolicum extendi ab Abbates: extendi etiá ad resignationes temporaliú, & spiritualiú, vt scilicet, Abbates possint dispensare ne resignatio fiat. Si auté hoc ità esset, nó esset cur adderet, eos pro huiusmodi simonia non teneri, cum hęc verba cum Soti interpretatione cohærere minimè possint. Nó est etiá silentio prætereunda expositio, quam ipse magister Sotus ad D. Tho. dat. Qui vt diximus in primæ sententiæ explicatione, videtur fauere Caietano. Dicit enim, quod in prædicta solutione ad 6. quádo inquit, sufficere simoniaco mentali de mala intentione pœnitere, non loquitur de simonia mentali, vt cómunis opinio intelligit dictum capitulum mandato. Aliàs D. Tho. ipsum citasset. Sed vocat simoniacum mentalem eum, qui mente vellet dare, aut recipere rem spiritualem, aut temporalem, sed non vere dat. Cæterum hæc interpretatio indigna est tanto viro. Quid enim est tam manifestú, quam simoniá mentalé, quæ exterius nun prodit dando, vel accipiendo non obligare ad restitutionem? Quid enim restituet qui cupit beneficium, etiam per pecuniam habere, sed nunquam habuit? Aut fur qui cupit furari, aut vsurarius, re tamen ipsa nunquam furatus est, nec vsuras accepit? Quare de hoc D. Tho. intelligere est plane ridiculum. Præterquam quod est apertè contra ipsam literam hæc interpretatio. Dicit enim D. Thom. quod simoniacus mentalis non punitur pœna Ecclesiastica, vt abrenunciare teneatur beneficium. Sed debet de mala intentione pœnitere. Supponit ergo ibi D. Thomas simoniacum mentalem, re acquisisse beneficium & sic Soti declaratio locum habere non potest.

Explicatur ca. mandato.

Inepta interpretatio ad D. Thom.

§ Quod mihi in hac re, saluo meliori iudicio, dicendum videtur, est, quod simoniaci méntales pretium pro collatione beneficij recipientes, illud ex lege naturæ restituere tenétur: quia re vera vendunt id quorum nó sunt domini, & gratis donare tenentur, vt diximus in prima conclusione. At verò illi simoniaci mentales, qui dato pretio beneficiú acquirunt, illud resignare non tenentur. Et ratio est: Quia quod simoniaci spiritualia pro temporalibus accipientes sint obnoxij restitutioni, id non vigore iuris naturalis, aut diuini prouenit, cum omni iure, & dispositione positiua seclusa tales nulli faciant iniuriam: quæ sit cótra iustitiá, vt diximus in secunda cóclusione. Sed omnis restitutio spiritualium simoniacè acquisitorú ortum habet ex iure humano. Nulla autem est lex humana, quæ præcipiat simoniacos mentales resignare beneficia pretio acquisita. Imò nec esse potest, cum lex humana iuxta magis communem sententiam, de actibus interioribus disponere non possit, sicut nec iudicare. Ergo tales simoniaci mentales spiritualia recipientes, ad restitutionem, seu potius resignationem beneficiorum non obligantur. Hæc videtur esse sententia D. Tho. hic in solutione ad 6. Vbi cùm dixisset, simoniacos mentales, quo ad pœnam Ecclesiasticam exteriorem, nó puniri, subdit statim, vt abrenunciare teneantur. De restitutione autem, quæ debet fieri ab illis, qui tépotalia pro spiritualibus, ex simonia mentali receperunt, nihil loquitur, quasi pro manifesto relinquens, eos non minus, quam vsurarios mentales, iure naturæ obligati ad restitutionem.

Sententia auctoris de simonia mentali quantum ad obligationem restitutionis.

¶ Et si quis obiiciat contra hanc nostram sententiam, capitulum mandato, iam citatum, vbi summus Pontifex dicit, ad resignationes spiritualium, & temporalium, quæ vtrinque prauo animo acquisita sunt, simoniacos non teneri modo pactum non intercedat, sed solam pœnitentiá sufficere, quibus verbis æqualiter loquitur Papa de accipientibus temporalia, pro spiritualibus, ac de accipiétibus spiritualia pro temporalibus, quantú ad obligationem restituendi, quod nostræ sententię omnino aduersatur: respódeo primò cum Caietano in præsenti, quod Papa ibi tantú loquitur secúdum forú exterius. Quasi diceret, quod, quamuis simoniaci métales iure naturæ tenerétur restituere id, quod pro re spirituali acceperunt, iudex tamen exterior, quia res est occulta, nó potest illos ad id cópellere. Et sic per pœnitentiam debent satisfacere creatori. Vel secundò respondetur, quod licèt verum sit, quod tam simoniaci mentales, quam reales tenentur iure naturæ ad restitutioné pecuniæ, quá acceperunt pro re spirituali: tamen, quia ex dispositione iuris pecunia

Obiectio ex ca. mandato.

1. Responsio

2. Responsio.

pecunia ſic acquiſita reſtituenda eſt eccleſiæ, vel pauperibus, vt infra dicemus, & non illi, qui illam dedit, ideirco Papa in caſu ſimoniæ mentalis poteſt cedere iuri ſuo: & ſic cedit in illo cap. In quo quidem nõ decernit, quod ſimoniaci mentales non tenentur ad reſtitutionem: ſed benignè agit cum illis, concedendo illis pecuniam, quam ſibi, vel Eccleſiæ reddere tenebantur. Et ſi quis quærat, quænam ſit cauſa, propter quam Papa hoc faciat cum ſimoniacis mentalibus, cum tamẽ de vſurarijs expreſſe habeatur in cap. conſuluit, de vſuris, quod vſurarij mentales tenentur ad reſtitutionem, reſpondetur cauſam fuiſſe, quia acquiſita per vſuram ſunt reſtituẽda ei qui dedit pecunias. Et Papa ſine cauſa non poteſt cedere iuri alterius, quamuis poſſit cedere iuri ſuo. Vel tertio reſpõdetur & melius meo iudicio, ad dictum cap. mandato. quod ſummus Pontifex in eo textu non ponit doctrinam vniuerſalem, quæ ſe extendat ad omnes ſimoniacos mentales. Sed tantum dicit, quod in caſu illius textus ſimoniaci mentales non tenentur ad reſtitutionem: ſed per ſolam pœnitentiam debent ſatisfacere creatori. Caſus autem erat, quod quidam monachi animo ſimoniaco admiſerant iuuenem ad religionẽ: & propter eius ingreſſum hæredes facti fuerunt bonorum illius. Quo facto conſuluerunt ſummum Pontificem, vtrum tenerentur illa bona reſtituere, nec ne. Et ſummus Pontifex reſpondet, quod non. Non quia ſimoniaci mentales non tenentur ad reſtitutionem. Sed, quia ſi reſtitutio eſſet facienda, bona eſſent cõferenda ipſi monacho. Monaſterium autem iam habet ius in bona ſingulorum fratrum. Et ſic per ſolam pœnitentiam debent ſatisfacere creatori.

Reſponſio.

Ad 2 argum. ¶ Ad ſecundum argumentum quod fecimus pro ſententia Caietani, reſpondetur, verum eſſe, quod ſtando in iure naturæ, reſtitutio pecuniæ eſſet facienda illi, qui eam dedit. Cæterum ex diſpoſitione iuris poſitiui conferens pecuniam priuatur eius dominio, & præcipitur reſtitui, vel Eccleſiæ, vel pauperibus, vt docet Syluest. verbo, ſimonia. §. 20. Quod quidem eſt intelligendum poſt iudicis cõdemnationem. Nam ei eſt reſtituenda, qui illam dedit. Ad confirmationem reſpondetur, conceſſa maiori, atque minori, negando conſequentiam. Nam vt diximus in concluſionibus, alia ratio eſt de emente, alia de vendente. Qui enim emit rem ſpiritualem, non facit contra iuſtitiam: & ſic non tenetur ad reſtitutionem. At verò ille, qui vendit contra iuſtitiam facit, & ſic tenetur ad reſtitutionem.

Dubium. ¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ſimoniaci in caſibus, in quibus tenentur ad reſignationem beneficiorum, teneantur etiam ad reſtituẽdos fructus inde perceptos?

Reſponſio. Ad quod breuiter reſpondetur cum D. Thom. in ſolutione ad 3. quod qui tenetur reſignare beneficium ex ſimonia ab alijs ſe ignorante commiſſa, non tenetur reſtituere omnes fructus inde perceptos, ſed illos tantum, qui apud ipſum fuerint. At verò qui tenetur reſignare beneficium ex ſimonia à ſe commiſſa, tenetur reſtituere omnes fructus etiam cõſumptos: Et ratio huius differentiæ eſt: Nam in primo caſu eſt poſſeſſor bonæ fidei. In ſecũdo verò ſciebat ſe mala fide poſſidere: & ſic non faciebat fructus ſuos. In vtroque tamen caſu tenetur reſignare beneficium quam primum ſciuerit collationem fuiſſe ſimoniacam, vt diximus in principio huius articuli, & vt docet D. Thom. hic ad 4. & Couarr. in regu. peccatum p. 2. §. 8. nu. 7.

Priuatio beneficij ſimoniacè collati non ſemper eſt pœna. Ex quo infertur, quod quãuis priuatio beneficiorum aliquando habeat rationẽ pœnæ, tunc ſcilicet, quando ſcienter, vel ignoranter ignorantia craſſa, facta fuerit ſimonia: ex ſe tamen non eſt pœna, ſed incapacitas quædam ad beneficium. Alias non poſſet ſtare illa D. Tho. ſententia in ſolutione ad tertium, qua dicit, teneri beneficium, & fructus extantes reſtituere ignoranter ordinatũ, vel electum, quãdo ab alio peccatum eſt cõmiſſum. Non enim ob peccatum alterius par eſt alium puniri. Non igitur eſt pœna, ſed quia iura voluerunt incapacem efficere omnem detẽtorem, & poſſeſſorem beneficij ſimoniacè collati, licet ipſe nihil peccauerit, ſicut fecit ad matrimonia clandeſtina inhabiles; & ſicut irregularitas, quæ quandoque eſt pœna, vt in occidente priuata autoritate: non eſt pœna, ſed quædam incapacitas in iudice, idcirco quicunque acquirit beneficium ſimonia, etiam ab alijs commiſſa, tenetur illud in conſcientia reſignare. Nec tunc, inquit D. Thomas, priuatio beneficij eſt pœna, ſed effectus acquiſitionis iniuſtæ. Quod etiam docet Couarr. in regula peccatum. p. 2. §. 8. nu. 8.

¶ Eſt aliud dubium, vtrùm ſupra dicta de excommunicatione, & reſtitutione tam beneficij, quam fructuum, ſint etiam intelligenda de permutantibus beneficia propria autoritate. Quos ſupra diximus non eſſe vere ſimoniacos, quia non dant temporale pro ſpirituali, ſed ſpirituale pro ſpirituali: quamuis puniantur pœna ſimoniæ? Quod eſt quærere, vtrùm ſi duo permutent beneficia, traditione ſecuta, ſine licentia ſummi Pontificis ſint excommunicati, & vtroque beneficio ipſo iure priuati, fructúſque perceptos & conſumptos reſtituere teneantur? Pro parte affirmatiua deſumitur argumentum ex cap. cum olim. de rerum permutatione. vbi pactum inter beneficia prohibetur ſub priuatione beneficiorum. Et in extrauaganti 2. de ſimon. fulminantur illæ pœnæ cõtra ſimoniacos. Conſtat autem in iure verè ſimoniacos iudicari, qui ſine licentia ſuperioris dant vnum ſpirituale pro alio. Vnde in cap. quæſitum de rerum permutatione dicitur, hanc labem continere ſimoniæ. Et quidem hæc videtur eſſe communis ſentẽtia Doctorum. *Dubium.*

Cæterum ego, quod ſub aliorum correctione dixerim, non credo ſic agentes eſſe excommunicatos, aut priuatos beneficij ipſo iure. Et idem eſt de reſeruantibus ſibi penſionem ſine Papæ autoritate. Et ratio, quæ me ad hoc mouet, eſt, quia nullum ius, quod de hoc genere ſimoniæ loquitur, ſcilicet, de permutatione beneficiorum, vel vnius rei ſpiritualis pro alia, habet aliquam pœnam ipſo facto incurrendam annexam. Nam in cap. cum olim. de rerum permutatione, quod loquitur de permutantibus beneficia, ſolũ habet pœnam priuationis beneficiorum ferendam, excommunicationis verò nullam. Et cap. cum pridem. de pactis. & cap. cum eſſet. & cap. ſicut. & cap. tanta. & cap. de hinc autem. & cap. inſinuatum de ſimonia. omnia loquuntur de pœna ferenda. Imò ſi rectè eſt loquẽdum, nec de illa pœna ferẽda loquũtur ad hoc propoſitum. Ibi enim ſolùm eſt ſermo de ſimonia propriè & ſtrictè, quæ eſt quando accipitur tẽporale pro ſpirituali. Et hæc in permutatione beneficiorum, vt ſupra diximus, non inuenitur. Quod ſolum poteſt facere cõtra hanc opinionẽ eſt dicta extrauag. 2. de ſimon. & Concil. Conſtant. in ea relatum. Et hoc re vera non obſtat. Nam cum prædicta cõſtitutio nihil aliud dicat, quam quod ſimoniaci illas pœnas ipſo facto incurrant, non debet extendi ad permutantes beneficia. Eſt enim materia pœnarum, atque adeo reſtringenda vocabula, vt in propria accipiantur ſignificatione. Et certum eſt, quod propria & ſtricta ſignificatio nominis, ſimonia, eſt emptio, vel venditio rei ſpiritualis pro temporali: quæ iure naturali & diuino eſt prohibita. Et hæc *Sententia autoris.*

in permutatione noo inuenitur. Hanc nostram sententiam videtur tenere Couarruuias, lib. 1. Variarum. cap. 5. num. 3. in fin. & num. 5. vers. item. & clarius Nauarro. cap. 23. num. 105. in fine.

Dubium. ¶ Vltimo dubitatur circa istam materiam, vtrùm summus Pontifex possit dispensare in pœnis iure statutis contra simoniacos? Ad quod breuiter respon-

Responsio. deo affirmatiuè. Nam cum habeat plenam potestatem super ius positiuum, poterit in illo dispensare, siue ante factum, concedendo, vt simoniacus non incurrat pœnas: siue post factum ab illis absoluendo. Faxit Deus Optimus Maximus, vt quæ toto hoc opere dicta sunt, in ipsius laudem, & in aliqualem fidelium vtilitatem cedant. Quod futurum spero dante Christo, Redemptore nostro. Qui cum patre & Spiritu sancto viuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

FINIS.

Quæcunque in hoc opere continentur, sacrosanctæ matris Ecclesiæ censuræ, & omnium rectè sentientium iudicio subiecta esse volo. Apud Sanctum Augustinum Salmanticæ: Anno Domini 1590. die 10. Februarij.

Frater Petrus
de Aragon.

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVI IN HOC OPERE EXPLICANTVR.

PErsistens in sententia, quam in primo tomo sequutus sum non congerendi in Indicem nisi ea solùm sacræ Scripturæ testimonia, quæ ex professo, & peculiari quadam ratione tractantur: vt sic lectores quærendi, & nihil aliud quàm textum Biblicum inueniēdi molestia leuarem. Accipe, lector optime, eodem ordine, atque modo Indicem digestum, & quamuis multa alia ad veritates confirmandas ex sacris litteris fuerint loca deprompta; hæc tamen singularem continent explicationem: quæ si videre placuerit, nec laborem frustra impensum, nec spes frustratas pœnitebit.

EX GENESI.

EX EXODO.

EX LEVITICO.

EX NVMERIS.

EX DEVTERONOMIO.

12. Non

INDEX RERVM ET SENTENTIARVM QVAE IN HOC OPERE

CONTINENTVR.

A. primam, columnam, B. ſecundam indicat.

A

Aduocatus,

D

E

homines

Iura

N

Sensitiua

T

Transgressio

F I N I S.

